DE IVSTITIA ET IVRE CETERISQVE VIRTVTIBVS CARDINALIBVS, LIBRI QVATVOR.

Ad Secundam Secundæ D. THOMÆ, à Quæst. 47. vsque ad Quæst. 171.

Auctore LEONARDO LESSIO è Societate IESV,
S. Theologiæ in Academia Louaniensi Professore.

Quibus in gratiam, & singularem commoditatem animos ad superiores Facultates adiungentium, varia, & non contemnenda ab eodem Auctore ex omni scientiarum genere collecta, studiose elaborata, & diuerso tempore publici iuris facta Opuscula sunt annexa.

Hac prima in Italia adornata editione ab erroribus quam plurimis, qui ex integra irrepserant, vindicata, & pristino nitori restituta.

CVM PRIVILEGIO.

VENETIIS, M DC XVII.
APVD ANDREAM BABA.

ADMODVM R. P. D. D.

ATTILIO BRVNACCIO FLORENTINO,

EX ORDINE CISTERCIENSI ABBATI SEPTIMI, Comitiq; STALIS spectatæ virtutis, ac munificentiæ viro.

ANDREAS BABA S. D.

VI in ea Philosophiæ parte, quæ de moribus est, vel tradenda, vel expolienda, vel etiam augenda, aliqua cum laude studium omne suum contulerunt, ATTILI BRVNACCI, ij mihi demùm videri solent omni prædicatione maiores: Qui nec in eo præclaram illam & maximam, quam ferè ex ijs quæ mente vrgemus, voluptatem haurimus, abiecerunt; & illud quod propè diuinum sapientes viri semper arbitrati sunt, alijs vt prodessent, mirabiliter sunt assequuti. Quam enim non pariant cogitanti animo voluptatem; quæ vsu morum expressa vel aliud agentem, seu reluctantem veriùs perpetuò etiam rapere posse videantur? Quid Pub. rei vtiliùs atq; accommodatiùs, quam corpore domi sedentem scriptis suis gentibus leges, ac iura præscribere; neq; vni aut alteri Ciuitati, Regnòue; sed ipsi orbi terrarum, humanoq; generi auxilio esse: contra potentiores impenetrabilibus Iustitiæ armis tenuiores obarmare; adesse reo; iniuria verò accusanti non modò deesse, sed etiam obesse plurimùm: infinitam Principum virorum potentiam certis præceptionibus coercere; prauos ad iustitiæ normam refingere mores, probi, vt ritè rectèq; probi sint humano, diuinoq; iure efficere? Hoc scilicet est, ita aliena curare, vt tua nequaquam negligas; ita in Solem & puluerem, vt aiunt, prodire, vt tamen in te ipso collectus nec ad punctum quidem temporis egressus videaris; ita demùm forensibus implicari tumultibus, vt interim à turba semoto quam expeditissimum in cælum tibi pateat iter. Iurè igitur, ac meritò Socrati illi vel Philosophiæ parenti, vel eiusdem certè principi alumno video maximæ laudi datum, quòd quæ de moribus præcipit Philosophiæ partem primus è cælo in vrbes domosq; transtulerit. Quid enim? Morum constantiam aliquando præcepit? è stata, rataq; cælestium orbium conuersione id mutuatus est. Legibus seuerioribus censuit deterrendos improbos ciues, probos verò egregièq; in Rempublicam animatos erigendos? è minitante modomodo sereno sudoq; cælo id vt faceret hausit. Affulsit modo præmijs, modo pænis, quasi quadam densa caligine obductus est? Mirabilis illa grataq; mortalibus diei, noctisq; vicissitudo, honesti rectiq; normę materiem prębuit. Neq; fractos, neq; molles, neq; inconstantes Pub. rei administros requirit? vtriq; videlicet Polo quorum constantia, ipsa cælorum irrequieta conuersio regitur ac pennatur, quam simillimos voluit. Deniq; non nisi quod ordinem, quod honestum, quod rectum saperet, excogitauit; commentus est? Ad Aplanis innumerabilibus penè collucentibus astris quasi ex Indico solo pretiosis lapillis interpuncti, exemplar Rempub. omnem composuit. Igitur si hanc quę modo ipsa sua tenuitate vacillat, modo in iram collecta barbarè seuerèq; præcipit; quæq; naturæ inditum rationis lumen, & illud quidem sæpesæpius ægritudine aliqua præpeditum, auctorem habet, tanquam è cælo delapsam suspicimus, admiramur; dubitari profectò non potest, illos maiori quodam numinis afflatu fuisse perculsos, qui eam nobis tradidere, cui, præter humanas diuino etiam ex munere, ne in vllam omnino partem à recto deflecteret, vires, idest Cardinalium virtutum, vt vocant, cumulus accessisset. Hoc illud diuinum ius est; Hæc illa iustitia in cuius sanctis penetralibus semper æqui, ac probi fas, respectus religiosa cum obseruatione versatur; Hæc inquam, illa quæ studium verecundiæ promouet, cupiditati obsistit, obsequi- Val. Max. lib. 6. c. 5.

tur rationi, neq; vtile ducit quod indecorum, quæ tandem euchit ad Deum. Hæc ergo cùm omnia, idest tum diuina tum humana contineantur; miretur iam quisquam, cur tam multi extiterint, quorum, vt hanc ipsam omni ex parte exornarent desudarit industria, omniumque celebriorum scriptorum calami quasi ad cotem quandam adeo indefessè exacuerentur? Scilicet eos innumera, quæ in Rempub. redundarent commoda impulere, ac ipsa iustitiæ pulchritudine, maximè sunt excitati, quam ex societate mortalium, Gentium consensione, Regnorum ac Vrbium frequentia, Ciuium ac populorum florentissimis opibus, ac fortunis corporeis propè oculis hauserunt. Siquidem Cic. lib. 1. de leg. *clamant omnia, quocunq; oculos conuerteris, nos ad Iustitiam, vt inquit ille, esse natos, neq; opinione, sed natura esse constitutum ius. Iam verò eorum, qui è Cælo, quò*

Senec. in Octau.

, Neglecta terras fugit, & mores feros
, Hominum; cruenta cæde pollutas manus,

Astreæ virginis reuocandæ scriptis libris, tantum munus susceperunt; LESSIVS cum doctis omnibus extrema linea mihi semper visus est. Cuius, quæ de iustitia, & iure doctissimè scripsit præclara esse; vel ipse propè mortalium omnium consensus declarat. Quamquam enim iam vbiq; gentium teratur, legatur, adhuc tamen ab omnibus expetitur, & quasi cum iniuria conuicioq; postulatur. Ego verò non commisi, diu vt studiosi Iuris sua, quam de me iampridem forte conceperant expectatione fraudarentur; prælo igitur LESSIVM submisi, curauiq; summa accurataq; diligentia iterùm excudendum. An verò in eo assequutus sim, quòd volebam, alios iudices volo. Fatear, non sum Venetijs primus in ea laude versatus; attamen primus, tùm Venetijs, tùm in Italia, qui, cum ijs quæ antea prodierunt, quæ modo ab Auctore adiecta sunt, quæq; iam iustum in volumen excrescunt in lucem emiserim: effeceruntq; ingentia illa tua erga me merita, vt, de IVSTITIA & IVRE insigni quidem ac præclaro OPERI, nostra verò industria etiam comptiori emendatioriq; præluceres tu ATTILI BRVNACCI

Horat. 3. Car. 3.

, Iustus & tenax propositi VIR;

Tibi, inquam, dicaui, cui in iure dicundo isthæc tua, tum pietate tum opibus florens Cistercensis Hetrusca Congregatio hoc tempore primas defert. Cui administrandæ (liceat hoc mihi à modestia tua semel impetrare) vix primum accesseras, cum subito boni omnes in eam spem erecti sunt, breui fore vt clarissimus ille quondam toto terrarum orbe Cistercensis Ordo aliqua ex parte reflore- Sigonius de Regno Ital. lib. 13 Ann. 1162 *sceret. Succurrebat enim, cum Episcopis, Archiepiscopisq; atq; Abbatibus plusquam septingentis, ac innumerabili penè Monachorum multitudine præditus Christiano Orbi non solum aderat sed etiam præerat; cum è Cistercensi illo quotannis celebrato concilio vniuersa Christiana Respub. summaq; rerum penderet; cum ad ipsum quasi ad securum, tranquillumq; solidæ pacis portum,* Cistercẽsis ordinis meritæ laudes. *factiosorum Principum procellis Romani Pontifices iactati confugerent; cum Friderico exultanti, crebrisq; elato victorijs præsentissimo animo obsisteret; cum, vt eidem non obsisteret, nullo posset incommodo deterreri; Hæc, inquam, omnia, tecum quodammodo aureo illo sæculo redeuntia veniebant in mentem, quæ ab Historicis quidem obscuriùs, ac parciùs quam rei dignitas postularet iacta in commentarios, meliùs clariusq; ex ista tua in eundem Ordinem egregia voluntate, quasi è viua spiranteque adhuc Historia leguntur, colliguntur. Modo se daret occasio, modo tempora illa virtuti opportuniora redirent, modo pares adessent opes, amplissimaque fortunarum accessiones à Christiana pietate profectæ florerent; haberet profectò celeberrimus ille Ordo quem cum antiquitate, ac insignibus illis Patribus magnitudine animi, constantia, morumque probitate nulli secundis compararet. Quando verò hæc ipsa potius tibi, quàm tu illis ipsis hactenus defuisse videntur; interim ex LESSIO tui scilicet ad viuum expressa imagine leget omnis grata posteritas ita omnem vitæ tuæ partem iustitia iureque fuisse moderatam, vt quæ ad primam felicitatem, vt vocant, quam maximè splendidam, amplamq; consequutus es, spectare videbantur; ea semper ad animi tui cultum, & fructum, maiusq; Dei obsequium sapientissimè transtuleris. Vale ex nostra Veneta Typographia. xvij. Kal. Iunij. 1617.*

APPROBATIO SVPERIORVM.

EGo Oliuerius Manareus, Visitator Societatis IESV per Belgium, potestate ad hoc mihi facta à Reuer. admodum P. N. Claudio Aquauiua Generali Præposito, facultatem concedo, vt opus de IVSTITIA ET IVRE, cæterisque Virtutibus Cardinalibus, à P. Leonardo Lessio, Societatis nostræ Theologo compositum, ac grauium Theologorum eiusdem Societatis iudicio examinatum & approbatum, typis euulgetur. In cuius rei fidem has litteras manu nostra subscriptas, & sigillo nostro munitas dedimus. Louanij, Anno Domini M. DC. III. XV. Decembris.

Oliuerius Manareus.

APPROBATIO CENSORIS.

OPVS eruditum ac prælo dignissimum, vt quod aptissima methodo, *Sobrietatem ac Prudentiam docet, & Iustitiam & Virtutem, quibus nihil est vtilius in vita hominibus*. Sapient. 8.

GVILIELMVS FABRICIVS Nouiomagus, Apostolicus & Archiducalis librorum censor.

ΛΕΟΝΑΡΔΩ ΛΕΣΣΙΩ,

Θεολογικὰν Ἀρετῶν Τετραορίαν

ἐκτυπουμένῳ.

Εἶδος.

Στροφὴ α. κώλων ιδ΄.

ΑΝωφιλὲς, καὶ παρ᾽ αἶσαν.
Λάθεος ἐν κρύφα αἴγλαν
Θέμεναι ζαθέων ἐργμάτων.
Ὡς χρυσόνει Γρὺψ νέμοι
Κρυφαίονσου σέλβει.
Δρακὼν γε Σοφιᾶν
Θευμόρων σὺ κορυφὰς,
Δῖον φρεσὶν Ἀλαθείας
Φάος Ἰδρείας λάθες.
Τί οὖν καὶ τόγε κλέπτεις:
Προτάται παρ᾽ ἀ-
γλαοῖς ὡς φάρος, Μοι-
σᾶν ἱερᾶν ἔβαλες ἀ-
στρατὰν πάλαι Γρυδίοις.

Ἀντιστροφὴ κώ. ιδ΄.

Σοφᾷ τε χειρῶν βαθεί-
α ἄκρονεις Ἰδρείας χαύ-
να ἄγων φρενὶ παλαιμονοῦ-
τας. Δαρὸν αὐτὰρ τάδε
Πρὶν ἔσκε Νῦν δὲ ἄλλοις
Σέλας, καὶ καλῶς,
Ἐκτύποις διαβίβαν.
Ἄπλη τε μεγάλου χεῖας
Τυχέμεν ἐγκωμίων.
Ἔχει ῥῆμα, τετελεσ-
μένον μηχαμαὶ
Σιωπᾷ καλύψαι
Ἐσλόν. Πρόσωπα δὲ θέμεν
Χρὴ ἔργου ἀρχομένου.

Ἐπῳδὸς κώ. η΄.

Τηλαυγῆ. Ὀφθαλμὲ Σοφῶν μέγας,
Γαρυέν σε θυμὸς ἐμ᾽ ὀτρύ-
νει, εἰ κ᾽ οὖν ῥα καρυ-
κος ἰδοῦ ὡς σοὶ πύλας
Ἀνοιγέμεν ἐπῶν Τεκτόνων
Ἔργ᾽ ἐς ἐν ἄλλοισιν ἄλλοι μεγάλοι. Ἕ-
καστον, δία βάσανος καλὰ,
Χρῆμα τεκμαίρει. Ἁρμόσαις δίφρε.

Στροφὴ β. κώ. ιδ΄.

Ἐλέφαντι Μυρμακίδας βρα-
χὺ ζυγὸν, εὖ ἀκούει χε-
ρείαρχν. Σὺ δὲ ὄχον Ἀρε-
τᾶν σὺ ζυγεῖς Θεολο-
γία ἐπεὶ τὰν ἀ-
νία ἀσφαλεῖ.
Ἔνθ᾽ ἄκρῳ ὑπερέχει
Τιμά. Μάκαρ ὅτις τὸν ἐπέ-
βα ἀκαμπτοις ἴδοις
Ἰκέσθαι ἐπὶ μορφ
Ὀλύμπου πρὸς ὀ-
ροφεῖς, ἔνθα εὐζω-
ᾶς ἀμέτρον δ᾽ ἀπὸ ἄεν-
τον εὐσαθοῦς γλυκερόν.

Ἀντιστροφὴ κώ. ιδ΄.

Τε τρέψει αἰῶνα. Μή μοι
Χ ὀμέσ... κρατήσιππον
Ἱέρωνα, Κύκνε ὦ λύρας,
Πλάκτρῳ γεγωνεῖ. Ἄμει-
νον ἅρμα νικαφο-
ρίας ῥ. σιδὲ-

LEONARDO LESSIO
Theologicam Virtutum Quadrigam edenti.

Ode Pindarica numeris adseruatis.

Strophe 1. Versuum 14.

NEC vtiles, nec decoræ,
Latebra quas tegit, luces,
Operùmve iubar entheum.
Ceu nullus auro color
Quod occulit Picus.
Per alta rapuit
Artis vt iuga Sacræ,
LESSI, sapida Veritas
Face sua te replet:
Et hanc haud benè premes?
Diu qua, Pharos
Facem vt clara lucens,
Musæq. scita Grudijs
Sacræ dedisti, & opes.

Antistropha versuum 14.

MANV adiuua dum cacumen
Catus ad Artium ductas
Animi priùs Inertiæ
Deprælıantes. Sed hæc
Fuere quondam. Nunc
In orbem Omnibus
(Factum & id, bene?) iubar
Per scripta iaculas tua,
Tibiq. laudem occupas.
Humi inglorıa tegi
Negant nam bona.
Taceriq. facta.
Mos verò fulgida Operi
Præire vestibula.

Epodus versuum 8.

PRIMO. Te, Ocelle ò Sapientium,
Vt tuapte laude clueas;
Tamen mens & ardet
Canere, portasq. ad hoc
Recludere melos. Disparat
Hunc Ars ab illo. Sed Artem, bona velut cos,
Probatque, reprobatque res,
Si quis artitus est. Tot inter Artes.

Stropha 2. Vers. 14.

QVADRIGA Myrmecidæ, arctum
Vt ebur, audit excellens.
At & Ipse iuga sub sua
Virtutem adaptas: quibus
Dei-Sophia frenos
Inerrans regit:
Summa Honos habet. Iter
Felix ter o & amplius,
Facere qui istis potens
Lacunaria Poli
Ad alti aurea?
Vbi & sospitatæ
Vitæ optimas leget opes,
Et æuiternus aget

Antistropha versuum 14.

NECI superstes. Quid? & nunc
Chronicum, equisq. victorem
Hierona mi, Olor ò Lyræ,
Plectro attones? Pensior
Quadriga mihi, libras
Libro quam tuo,

LESSI;

φέρω σὺ, Λιανεῖ. βίβλω
Νωμᾶς, ἅτε προχηλατεῖ
Νυχα Βοωτα:. Ἐφ᾽ ἀϊ
Ἀερθέντα ὄχω ἐ-
πὶ Τιμᾶς κλυτᾶς
Ἀμοιβαῖσι Φαμα
Πανδοξία σε αναγεῖ.
Αἰθῷ τε μὴ σέ τραχεῖ.

Ἐπῳδὸς κώ. η.

Βαλλέσει ἀργὸς φθόνος. Οἴδαμεν
Α σαθῆ πέσαι οχεῖ Φα-
έθοντ᾽ Ἀλίῳ. Εὖ
Σὺ δὲ διδάσκεις διφρη-
λατεῖν ποτὶ ναὼς Οὐρανοῦ,
Τεύχεσθ᾽ αἴθλων τι τετρωρία εἶν Α-
ρετᾶν. Ἄγε, φρόσαπε γοῶν
Σεῦ τέτρωρον Κίλλαμα δὴν γαρ ἦλθε.

Πέτρος Βύλλιος.

LESSI; vt Arctica Polo
Flectit regere doctior
Iuga Bootes. Vicem ho-
stiens, te sed enim aget
Honoris bona in-
clyto Fama curru:
Mactumq; gloria, & ado-
rea, appetet lapide.

Epodus Versuum 8.

NEC Litor acri. Phaethon ruit.
(Nota res) vt haud bene Patris
Habenas peruget.
Quatere sed cautius
Suprema sapiens tu doces
Ad templa Cæli, vtq; Virtus sfata triumphet.
Quadrigam igitur hanc tuam
Ede: mappa sat Imperator vrsit.

PETRVS BOVILLIVS.

IN LIBROS

DE QVATVOR VIRTVTIBVS

R. P. LEONARDI LESSII.

OLIM fertur in igneis quadrigis
Vates raptus ad ætherem fuisse:
Vis rapi quoque, Lector? has quadrigas
Virtutum cape, scande: sponsor adsum,
In cælum rapieris hisce libris.

I. Lipsius pangebat.

IN AVCTOREM EIVSDEM OPERIS.

LESSI Theologa palæstra,
Diuinæ Sophiæ medulla prima
Cessas ingenito pudore, cessas?
Nec doctorum hominum volas per ora,
Qui buccis patulis, hiante labro
Illud grande sophos, sophos recantent?
Victuros animi tuo labores,
Ac curas decimum premes in annum,
Quæ fractis pluteit, & vngue roso
Dudum peruigiles olent lucernas?
Iam, LESSI, satis est, sat est morarum:
Ex vmbra liber euocatus adsit,
Ardua liber expeditus arte,
Arguto liber expolitus vngue,
Venustus liber elegansque totus,
Extremis liber auctus vmbilicis
Extemplo in mediam ruat coronam,
Et longas hominum esuritiones
Sua lautitia famemque pascat.
Cessas ingenito pudore, cessas?
Et manus fugis eruditiores?
Nobisque immeritò Iouis cerebrum,
Et cibos nimis inuides Deorum,
Quos docta simul explicas papyro?
Sic squallore, situque araneoso
Felices pateris perire chartas,
Et blattis pretiosa dona condis,
Dona digna mage Indicis lapillis,
Dona Acidalijs priora conchis,
Dona vellere digniora Serum?
Repugnes licet, & feris malignis
Ac valuis adamantinis recondas,
Erumpent tamen, & choro iugatæ
Solem bis geminæ petent sorores;
Et qualis Philomela lenta ramis
Dulci personat hinc & hinc susurro,
Vocem murmure molliore frangent;
Ac secum facili pioq; nexu
Longam post se hominum trahent catenam,
Quæ cita properis rotis quadriga,
Quam nobis bonus artifex polisti,
Ad sedes procul euolet piorum.
Ergo de tabula manum seueram,
Censoremq; oculum reduce tandem;
Parce tam bona scripta, parce quæso
Infestis obelis necare LESSI,
LESSI Theologa potens palæstra
Diuinæ Sophiæ medulla prima
Cessa deposito pudore, cessa?

IACOBVS BONFRERIVS.

PRÆFATIO
AD LECTOREM.

ABES, studiose Lector, de Iustitia & Iure tractationem quam annos abhinc vndecim vel duodecim publicè Louanij dictaui, recognitam illam & auctam: cui deinde reliquarum Virtutum Cardinalium, Prudentiæ, Fortitudinis & Temperantiæ explicationem adieci. Non cogitaueram initio typis euulgare, quòd viderem satis multa à viris doctissimis de huiusmodi materijs, præsertim de Iustitia, & Iure, in lucem edi; sed crebra multorum & diuturna flagitatio extorsit; quam non assentatoriam, sed seriam fuisse vel ex eo facilè conieci, quòd à plurimis illa dictata (sicut & pleraque alia, quæ multorum annorum decursu hic docueram) scirem magno vel labore, vel sumptu exscribi. His accedebat voluntas eorum, quibus vitæ meæ rationes omnes subieci. Deum precor, tuo sit & publico bono, cui omnis nostra seruit industria.

Seriem quæstionum D. Thomæ non omnino seruaui; præsertim in ijs, quæ ad Iustitiam pertinent; eò quòd ipse plurima vel non attigit, vel breuiter tantùm aut obiter, prout occasio soluendæ alicuius obiectiunculæ ferebat. Vnde sæpe 20. vel 30. dubitationes circa vnum articulum, aut vnam responsionem inducendæ fuissent, magna totius materiæ, & operis confusione. Quare visum fuit alium ordinem lectori commodiorem instituere, & totum opus in quatuor libros partiri; cuique virtuti Cardinali suo libro attributo: qui tamen de Iustitia, longè ceteros sua mole superat, ob argumenti, in quo hæc versatur, copiam, & necessariam notitiam. quamobrem eundem in septem sectiones, seu partes principales distribui: sectiones in capita, & capita in dubitationes; quas etiam, quantum fieri potuit, articulis D. Thomæ aptaui.

Sectatus sum breuitatem plerisque amicam, selectiora persequens, quæ vel ad vsum, vel ad speculationem visa sunt illustriora, & ex quibus alia haud ita magno negotio possunt à bonis ingenijs exsculpi. Sententias authorum obsoletas vel prætermisi, vel obiter tantum attigi. In rebus claris authores multos adducere superuacaneum duxi, & Lectori molestum; in ambiguis non prætermisi, quantum opus visum, celebrioribus aliquot expressè adductis, ceteris compendio, indicato nimirum authore & loco, vbi particulatim citantur. Multitudinem textuum de industria vitaui, satius esse ducens paucos firmos, & ad rē pertinentes, quàm dubios, vel παρόρyοις, in medium proferre, & lectoris studium eludere. Perspicuitatem vbique præstare sum conatus, declinatis persæpe obscurioribus loquendi formulis, quæ studiosis tenebras possent offundere. Sententiam veriorem in singulis indagare, & omni ope firmare studui, allata, quantum licuit, ratione ali-

ne ali-

ne aliqua fundamentali; insinuata tamen sententiæ diuersæ probabilitate, si quam forte habere videbatur. Hæc enim contrariarum sententiarum cognitio commodissima,& ferè necessaria conscientiæ foro. Denique quid re ipsa præstitum sit, eruditi & candidi Lectores iudicabunt. Hoc sanè ingenuè fateri possum, magno mihi labore stetisse; & faciliùs tres tomos à me de istis argumentis; si quæ passim obuia corradere, & authorum sententijs, citationibus, ac rationibus persequendis me diffundere libuisset, conscribi potuisse, quàm hunc vnicum. Verùm consulere volui studiosorum commoditati pariter, & fructui; quos proinde oratos velim, hunc laborem meum boni consulant, & quidquid in eo reperient à præceptis opinationibus suis discrepans, benignè interpretentur.

BREVIS EXPLICATIO
ET DIVISIO VIRTVTVM
TOTI OPERIS SVPPOSITA.

VPPONO Primò, Virtutem propriè tantùm esse ponendam in supremis animæ potentijs, intellectu & voluntate; & ad supremas eius operationes (quæ sunt intelligere & velle) perficiendas. Est enim Virtus propria perfectio naturæ rationalis, quâ rationalis est. Rationalis autem est, quatenus est principium intellectionis & volitionis. Itaque tota ratio virtutis ad perfectionem harum duarum functionum immediatè ordinatur. Hæc autem perfectio consistit in attingendo vero & bono. Honestum bonum intelligo: hoc enim est proprium naturæ rationalis. Tunc enim intelligentia perfecta est, quando in qualibet re veritatem clarè & certò, quantum fas est, assequitur; & voluntas, quando bono honesto firmiter inhæret: sic enim suum finem & veluti formam, ad quam instituta est, vtraque potentia, & vtriusque potentiæ operatio consequitur.

1 Subiectum virtutis.

2 Virtus immediatè ad perficiendas supremas animæ functiones ordinatur.

Porrò ab harum perfectione pendet perfectio operationis facultatis imaginatricis & appetitus inferioris & potentiæ executiuæ. Et quamuis in imaginatrice & appetitu inferiori sint aliqui habitus, quibus perficiantur ad suas functiones; (assuescunt enim ab intrinseco obedire rationi & voluntati, & ad hoc faciles promptique redduntur & determinantur) tamen probabilius est hos habitus non esse virtutes, sed tantùm virtutum adumbrationes, & veluti ἀπηχήματα quædam, (vt Dionysij verbo vtar) quæ ita virtutes intellectus & voluntatis imitentur, eisq. subseruiant, sicut vis imaginatrix & appetitus inferior deseruiunt intellectui & voluntati, eosq. in suis functionibus imitantur. Quod ex eo confirmari potest, quòd in illis potentijs inferioribus non sit libertas; vnde earum opus nec per se liberum est, nec laude dignum, sed solùm vt subest motioni rationalis & voluntatis. atqui opus, cui per se competit ratio virtutis, per se quoque maximè est laude dignum. Hoc enim est propria virtutis nota, præsertim eius, quæ est in parte appetente. Ratio à priori est, quia sicut vis imaginatrix non potest attingere ratione veri, solido iudicio discernendo verum à falso, honestum à turpi; ita nec appetitus inferior rationem honesti, amando præcisè quia honestum, rationiq. consentaneum, & odiendo quia turpe, ac rationi dissonum. Non enim potest ferri extra proprium obiectum, quod est esse delectabile sensibus, vel commodum naturæ, præscindendo ab ordine ad rectam rationem. Verùm exactior de his disputatio pertinet ad 1. 2. quæst. 56. Vide D. Bonau. in 3. d. 33. q. 3. & ibidem Scotum.

3 Mediatè ad inferiores.

Habitus partis inferioris non est virtus.

Rectè igitur Aristoteles 7. Phys. c. 3. dicit Virtutem esse dispositionem perfecti ad optimum; quia perficit intellectum & voluntatem ad optimam operationem circa sua obiecta & propriam materiam. 4

Quid virtus.

Hinc sequitur esse duplex Virtutum genus; alterum intellectus, alterum voluntatis: quia duæ sunt supremæ potentiæ, & supremæ operationes immanentes, quibus optimo modo natura rationalis Vero & bono coniungitur informatur.

Duplex virtus.

Virtus intellectus est dispositio perficiens illum ad cognitionem veri; facit enim infallibili modo verum cognosci. 5

Virtus autem Voluntatis est dispositio perficiens voluntatem ad affectum honesti.

Virtus intellectus & voluntatis quid.

Honestum voco, quod Græci τὸ πρέπον dicunt, id est, decens, decorum. Decorum est quod congruit cuique iuxta præscriptum rectæ rationis: seu quod congruit naturæ rationali, quà rationalis est, vel absolutè, vel supposito tali statu, aut conditione rerum: idq. vel per modum operationis, vel per modum obiecti, circa quod versetur. Aliud enim decet virum, aliud feminam; aliud Regem, aliud subditum, aliud hominem, aliud Angelum, aliud Deum. Virtus igitur voluntatis in vnoquoque est affectus erga id, quod cuique congruens, & decens agere, vel appetere.

Honestum quid.

Suppono Secundò, Ex his virtutibus quasdam absolutè & simpliciter dicendas esse virtutes, quasdam solùm ex parte: vt D. Thomas ex Aristotele docet 1. 2. q. 61. art. 3. 6

Absolutè dicuntur virtutes, quæ non solùm præbent facultatem boni operis, sed etiam bonum vsum sui, id est, quæ ita voluntatem mouent & afficiunt, vt non possit illis malè vti tamquam principio operationis. Tales sunt omnes illæ, quæ vel inhærent voluntati, vel ad sui vsum postulant rectam voluntatem, vt prudentia, & fides catholica.

Virtus absolute q̃d.

Ex parte, seu secundùm quid virtutes dicuntur, quæ solùm præbent facultatem boni operis: (id est, vt opus in suo genere perfectum fiat) non autem bonum sui vsum; vt sunt virtutes intellectuales huius vitæ, præter prudentiam & fidem. Sapientia enim, intellectus, scientia, & ars, etsi mentem perficiant vt cognitionem veritatis assequatur, & ars etiam dirigant potentiam executricem, vt opus artificiale perfectum reddat: tamen non faciunt vt voluntas ipsis benè, honestè, & laudabiliter vtatur: (possunt enim ad prauum finem adhiberi: & ideò tantùm ex parte sunt virtutes, non absolutè & simpliciter; quatenus tantùm præstant vt rei cognitio, vel opus externum in suo genere sit perfectum: non autem vt proueniat ex bono affectu, & ad finem honestum tendat.

Virtus secundùm quid, seu ex parte.

Suppono

7 Suppono Tertiò, Inter eas, quæ absolutè dicantur virtutes, alias esse Theologicas, alias Morales. Theologicæ vocantur, quæ immediatè circa Deum, seu diuinam aliquam perfectionem tamquam obiectum formale versantur, vt Fides, Spes, Charitas.

Theologicæ.

Morales. Morales autem, quæ in ceteris rebus mores hominum secundùm præscriptum rectæ rationis componunt. Inter has, quatuor sunt quæ dicuntur CARDINALES, Prudentia, Iustitia, Fortitudo, Temperantia: quibus ceteræ omnes sunt annexæ; tamquam partes quædam potestatiuæ, iuxta D. Thomam.

Cardinales. Vocantur autem Cardinales & principales, non solùm à DD. scholasticis, sed etiam à Patribus. Ambrosius in illud Luc. 6. Beati pauperes, dicit B. Lucam in quatuor beatitudinibus amplexum esse quatuor Virtutes veluti Cardinales. Et infra: Scimus virtutes esse quatuor Cardinales, Temperantiam, Iustitiam, Prudentiam, Fortitudinem. Lib. 1. offic. c. 14. vocat eas principales. Eodem nomine vocat eas Prosper lib. 3. de vita contemplatiua c. 18. & Gregorius lib. 2. moral. cap. 36. & alij passim.

8 Vt autem intelligatur ratio huius appellationis, Notandum est, nomine Prudentiæ, Iustitiæ, Fortitudinis, & Temperantiæ interdum intelligi generales quasdam rectitudines, quæ in omni virtute reperiri debent. Omnis enim Virtus debet esse. Prudens in operando, ne erret per considerationem, vel negligentiam: Iusta, vt præstet quod debet Deo, proximo, vel sibi ipsi, & vt neminem lædat: Fortis vt fortiter in bono persistat, non sinendo se ob vllas difficultates à recto dimoueri: Temperans, vt modum à ratione præscriptum non excedat.

Cur sic appellatæ.

Hoc modo rectè dicuntur virtutes Cardinales; quia sunt generales, & principales quædam rectitudines, quibus tota vita nostra dirigi, & in quibus veluti quibusdam cardinibus firmari & verti debet.

Secundò, Significantur illis nominibus speciales quædam virtutes, quæ etiam rectè dicuntur Cardinales. Prudentia quidem, quia est ceterarum virtutum fundamentum, & veluti cardo. Iustitia particularis, non quòd excellentior sit ceteris, quæ alteri debitum reddunt; (sic enim potiùs Religio esset dicenda virtus Cardinalis) sed quia perfectissimè ea, quæ iustitiæ sunt propria, (nempe respicere alterum, & reddere debitum ad æqualitatem) in iustitia particulari, quæ est hominum inter se, reperiuntur. Fortitudo, quia versatur in maximis & difficillimis vel superandis, vel tolerandis. Temperantia, quia versatur in maximis voluptatibus moderandis. Itaque hæ tres sunt principales, tum quia singulæ sibi vendicant aliquam principalem conditionem & rectitudinem ex prædictis, quæ peculiariter in ipsis resplendeat; tum quia versantur in materia principali, quæ potissimùm illam rectitudinem postulat: de quibus infra suis locis plura dicentur.

9 Commendantur hæ virtutes Sapientiæ 8. Sobrietatem & prudentiam docet (Sapientia) & iustitiam, & virtutem, quibus vtilius nihil est in vita hominibus. Vbi nomine Sobrietatis intelligitur Temperantia; Virtutis, Fortitudo; vt docet D. August. lib. 1. retract. c. 7. & patet clarè ex textu Græco, vbi ponuntur nomina harum virtutum philosophis vsitata; σωφροσύνην γὰρ καὶ φρόνησιν ἐκδιδάσκει, δικαιοσύνην καὶ ἀνδρείαν. Vide Ambros. lib. de paradiso cap. 3. & August. lib. de Genesi contra Manichæos c. 10. vbi tropologicè has virtutes volunt significari quatuor flumina paradisi.

De istis igitur quatuor virtutibus, & ijs quæ his sunt annexæ, oppositisq. vitijs & peccatis, nobis hoc opere quatuor libris distinctè tractandum est. De quibus agit D. Thomas 2. 2. à quæst. 47. vsque ad 171. cùm antea virtutes Theologicas explicasset. Libro Primo dicendum breuiter de Prudentia. Secundò, de Iustitia. Tertiò, de Fortitudine. Quartò, de Temperantia.

INDEX CAPITVM ET DVBITATIONVM.

LIBER PRIMVS.

DE PRVDENTIA.

CAPVT PRIMVM.

De Prudentia in se spectata.

DVBITATIO PRIMA.

CAPVT II.

De partibus Prudentiæ, & vitijs oppositis.

LIBER II.

DE IVSTITIA ET IVRE.

CAPVT I.

De Iustitia generatim.

CAPVT II.

De ipso Iure in genere.

CAPVT III.

De speciebus Iuris realis; vt sunt dominium, vsusfructus, vsus, possessio, & alia quædam.

CAPVT IV.

Quibus & in quæ dominium competat.

CAPVT V.

De modo acquirendi dominij in res, quæ vel nullius, vel communes sunt: vbi de mancipijs, venatione piscatione, aucupio, thesauris.

b *Vtrùm*

3 *Vtrùm*

CAPVT X.

De iniurijs in corpus proximi per stuprum & adulterium, deque congrua restitutione.

CAPVT XI.

De iniurijs famæ, & honoris, per detractionem & contumeliam, deque necessaria restit.

CAPVT XII.

De iniurijs fortunarum, per furtum, rapinam, damnumve illatum; & de necessaria restitutione ob hanc causam.

CAPVT XIII.

De cooperantibus ad furtum vel damnum.

CAPVT XIV.

De restitutione ratione rei acceptæ, & cui facienda restitutio.

CA-

CAPVT XV.

De ordine in restitutione seruando, deque loco & expensis.

CAPVT XVI.

De causis excusantibus à restitutione, vel omnino, vel ad tempus.

CAPVT XVII.

De contractibus in genere.

CAPVT XVIII.

De Promissione, & Donatione.

CAPVT XIX.

De Testamento, & Legatis.

CAPVT XX.

De Mutuo, & Vsura.

CAPVT XXI.

De Emptione & Venditione.

CAPVT XXII.

De Censibus seu Reditibus annuis.

7 Vtrum

CAPVT XXIII.

De Cambijs.

CAPVT XXIV.

De Locatione & Conductione, Emphyteusi & Feudo.

CAPVT XXV.

De contractu societatis.

CAPVT XXVI.

De Ludo & Sponsionibus.

CAPVT XXVII.

De Deposito & Commodato.

CAPVT XXVIII.

De Fideiussione, Assecuratione, Pignore, & Hypotheca.

DE INIVRIIS IN IVDICIIS.

CAPVT XXIX.

De Iudice.

CAPVT XXX.

De accusatore, & teste.

CAPVT XXXI.

De Reo, & Aduocato.

DE OFFICIIS IVSTITIÆ DISTRIBVTIVÆ.

CAPVT XXXII.

De Acceptatione personarum.

CAPVT XXXIII.

De Tributis, & Vectigalibus.

CAPVT XXXIIII.

De beneficijs.

CAPVT XXXV.

De Simonia.

CAPVT XXXVI.

De Religione in genere.

CAPVT XXXVII.

De actibus internis religionis, Deuotione, & Oratione.

CAPVT XXXVIII.

De Sacrificio & Adoratione.

CAPVT XXXIX.

De Decimis.

CAPVT XL.

De Voto.

CAPVT XLI.

De Statu Religioso.

11 *Cui*

CAPVT XLII.

De Iuramento, & Adiuratione.

CAPVT XLIII.

De Superstitione, eiusq; speciebus.

CAPVT XLIV.

De Magia.

CAPVT XLV.

De Irreligiositate.

CAPVT XLVI.

De reliquis virtutibus Iustitiæ annexis, in quibus est debitum legale.

CAPVT XLVII.

De virtutibus Iustitiæ annexis, in quibus est solum debitum morale.

LIBER III.

DE FORTITVDINE.

CAPVT I.

De Fortitudine secundùm se, & eius functionibus.

CAPVT II.

De Virtutibus Fortitudini connexis, & vitijs oppositis.

LIBER IIII.

DE TEMPERANTIA.

CAPVT I.

De Temperantia, eiusque partibus in genere.

CAPVT II.

De speciebus Temperantiæ, Abstinentia, Sobrietate, Castitate, Pudicitia.

CAPVT III.

De Gula, Ebrietate, & Luxuria.

CAPVT IV.

De partibus Temperantiæ potentialibus, Continentia, Mansuetudine, Clementia, Modestia, & vitijs oppositis.

INDICIS CAP. ET DVBITAT. FINIS.

INDEX
RERVM PRAECIPVARVM
QVAE HOC VOLVMINE TRACTANTVR,
RECOGNITVS ET AVCTVS.

Prior numerus, paginam; Posterior, marginalem paginæ numerum denotat. Vbi numerus marginalis solùm apponitur, ad proximè designatam paginam refertur.

INDEX RERVM.

Crimi-

An

In

Episco-

Gabella.

Gehenna.

Gemma.

Gloria.

Gnome.

Gradus.

Gratitudo.

Guarantigium.

Gula.

Habitus.

Hæreticus.

Hæreditas, Hæres.

An

Iephte.

Ignauia.

Ignorantia.

Illegitimus.

Illicitum.

Imaginatio.

Imago.

Immobilia.

Immutabilitas.

Impatientia.

Impedimentum, Vide *Matrimonium*.

Impediens.

Imperium, Imperare.

Impuberes.

Inanis gloria.

Incendium.

Incertum.

nam

Ius

No-

Pauen-

Remedium.

Remiges.

Renuntiatio.

Reparatio.

Res.

Respublica.

Restitutio.

Sacrifi-

pretij

Vsucapio.

Vsura.

Vsurpatio, Iudicij.

Vsusfructus, Vsus.

Vxor.

Zelus.

F I N I S.

Corrigebat D. Franciscus Tauris.

LIBER PRIMVS DE PRVDENTIA PRIMA VIRTVTE CARDINALI.

Hic Liber continet duo CAPITA.

PRIMVM est, *De Prudentia secundum se spectata.*

SECVNDVM, *De partibus Prudentiæ, & vitijs oppositis.*

CAPVT PRIMVM.

De Prudentia in se spectata. *Habet dubitat.* 4.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit Prudentia. D.Thomas Q. 47.

1 *Prudentia vnde dicta.*

RVDENTIÆ nomen dictum videtur a porrò videndo, teste Isidoro libro 10. Etymol. capit. 15. *Prudens,* inquit, *dicitur quasi porrò videns. Perspicax enim est, & incertorum videt casus.* Græci vocant *φρόνησιν παρὰ τῶ φρονεῖν*, quod sapere, intelligere, cogitare significat, cum affectu quodam ad rem cogitatam. Hoc autem *ἀπὸ τῆς φρενὸς*, quod mentem denotat, deriuatur. Accipitur autem dupliciter. Primò generatim, pro omni notitia veri, præsertim quæ aliquo modo ad rectè viuendum pertinet. Hoc modo Ambrosius libro 1. de Officijs capit. 24. dixit, *Prudentiam in veri inuestigatione versari, & scientiæ plenioris infundere cupiditatem*, vt notauit Diuus Thomas quæst. 47. artic. 2. ad 2. Sic accepta comprehendit etiam fidem, & vniuersam Theologiam, & sæpè in Scripturis vocatur *Sapientia*, vt Ecclesiastici 3. & 33. Prouerb. 3. & 8. Sapient. 6. & alibi. Secundò, speciatim & propriè, pro virtute intellectus proximè morum directrice. Hoc modo est virtus Cardinalis, de qua hic tractamus. Hanc D. Antonius, teste Cassiano collat. 2. c. 2. omnibus alijs virtutibus præferebat, tanquam directricem ceterarum, quæ non sinat eas à recto ad dexteram vel sinistram deflectere. Ceteras enim virtutes, si discretio absit, necessario impingere, vel nimio feruore, vel torpore, & remissione: hanc solam efficere vt regia via incedant. Item hanc esse, quæ in Euangelio vocetur oculus, & lucerna corporis nostri, a qua totum virtutum velut corpus sit illustrandum, &c. D. Ambrosius lib. 1. de officijs cap. 16. dicit prudentiam esse *primum officij* (id est, boni operis) *fontem*. Sine hac nec iustitiam, nec aliam virtutem esse posse. Idem docet D. Augustinus lib. 1. de moribus Ecclesiæ, cap. 24. Ex quibus constat quanti hæc virtus sit momenti, quantoque studio comparanda. Varijs modis definiri potest.

Prudentia nomen dupliciter accipitur.

Definitiones.

D. Augustinus lib. 1. de lib. arb. cap. 13. definit. *Prudentiam esse rerum appetendarum, & fugiendarum scientiam.* lib. 83. qq. q. 30. *Esse rerum bonarum, & malarum, & neutrarum scientiam.* Aristotele, lib. 6. Ethic. capit. 5. *Prudentia est habitus cum ratione vera circa bona humana actiuus.* Vbi quidam legunt, est *habitus verus.* alij ex eodem Aristotele sic: *Prudentia est recta ratio agendorum.* Hæ omnes definitiones bonæ sunt: clarius tamen sic definiri potest: *Prudentia est virtus intellectus, qua in quouis negotio occurrente nouimus quid honestum sit, quid turpe.* Hæc definitio habet tres partes. 1. *Virtus intellectus.* ad intellectum pertinere per se notum est, & indicat ipsum nomē, vt dictum est. Deinde functiones quæ ipsi tribuuntur, vt consultare, iudicare, & imperare, quæ sunt rationis. Esse *virtutem* docet Aristot. loco citato, & omnes Philosophi, atque Theologi, & colligitur innumeris sacræ Scripturæ locis, quibus Prudentia commendatur, imprudentia repræhenditur & damnatur.

Explicatur definitio postrema.

Probatur ratione, Primò, quia est mensura & regula virtutum, quæ sunt in voluntate à qua ratio virtutis in ipsas descendit: vnde ipsa non potest non esse virtus. Secundò, quia est certa notitia honesti & turpis; ita enim Prudentia fertur in suum obiectum, vt ex modo iudicandi falli non possit circa proprium obiectum; quia euidenter cognoscit esse honestum vel turpe. Cuius signum est, quòd is, qui iudicat sibi aliquid esse honestum vel licitū, de quo dubitat vel formidat an in eo non peccet, sit imprudēs, & imprudenter iudicet; nempe quia iudicium Prudentiæ debet esse euidens & certum, excludens omnes rationabilem formidinem. Dico rationabilem; quia non semper excludit scrupulum. Hic enim sæpè perseuerat cum iu-

Prudentia falli nequit circa proprium obiectum.

dicio Prudentiæ; tamen vt tunc iudicium sit prudens, debet reputari scrupulus: & sic etiam scrupulum quodammodo excludit Prudentia. etsi enim imaginatio peccati perseueret cum quadam anxietate, tamen per prudentiam reputatur vmbra, non veritas.

Prudentia non est opinio.

Ex his sequitur opinionem honesti non esse iudicium prudentiæ, quia non ita fertur in suum obiectum vt non possit esse falsa: quam ob causam non est virtus, vt rectè Aristot. 6. Ethic. cap. 3.

Nec obstat quòd interdum opinio sit vera; quia id non habet ex intrinseco modo tendendi in suum obiectum; sed per accidens & fortuitò: nam sicut est vera, ita poterat esse falsa, nulla facta in ipsa variatione.

2 *Obiectiones.*

Dices Primò, etiam Prudentia falli potest, vt patet in Iacob, qui iudicabat honestum accedere ad hanc mulierem Liam; cum tamen non esset honestum; quia Lia non erat eius vxor; de quo Genesis 29.

Respondeo, Prudentiam in proprio suo iudicio falli non posse. ratio est, quia iudicium Prudentiæ supponit diligentem, & iuxta capacitatem humanam sufficientem rei considerationem: qua posita, etiamsi opus fortasse in se non sit absolute honestum, tamen respectu huius hominis sic affecti est honestum, & ita iudicatur cum his circumstantijs prudenter & absque errore esse honestum. Sicut enim potest aliquid esse iucundum alicui in certa dispositione & affectione, vt potus aquæ sitienti, quod extra talem dispositionem esset molestum: ita etiam potest aliquid cuipiam in certa dispositione esse honestum, quod extra eam non esset. Sic ergo Iacob per prudentiam non iudicabat hanc esse suam vxorem; vel accedere ad hanc esse absolute honestum; (hæc enim iudicia non erant iudicia prudentiæ, neque imprudentiæ, sed inculpati erroris in homine prudente) sed iudicabat hoc esse sibi honestum, spectatis circumstantijs, quæ tunc se offerebant. hoc enim iudicium immediatè erat directiuum operationis. Erat etiam hoc iudiciū verum; quia spectato illo errore inculpato, & ceteris circumstantijs, erat illi verè honestum ad hanc accedere, vt fusius ostensum est 1. 2. q. 19 art. 6.

3 Dices Secundò, Prudentia versatur circa operationes singulas, de quibus ob summam mutabilitatem nulla potest esse certitudo; possunt enim secundum innumeras circumstantias variari: vnde Philosophi dicunt de rebus singularibus non esse scientiam: ergo Prudentiæ iudicium non potest esse certum.

4 Respond. Etsi demonstrationes non fiant de singularibus immediatè, sed de vniuersalibus, sub quibus multa singularia continentur, & hac ratione dicatur de singularibus non esse scientia: tamen de singularibus certa notitia haberi potest, qualia sint, vel esse debeant, vt hanc domum esse rectè factam vel non rectè; &, vt rectè fiat, hæc & illa requiri. hoc enim iudicium ex regulis vniuersalibus & notitia vniuersalium pendet. Sic potest esse certa notitia de actionibus singulis, sintne honestæ, nec ne; & quid requiratur vt honestæ fiant. Iudicium enim semper fit ex certis & determinatis circumstantijs, cum quibus singulæ actiones faciendæ occurrunt, & ex determinatis principijs, quæ in rebus singulis sunt consideranda.

De rebus singulis potest esse notitia certa.

Dices Tertiò, Multi prudenter agunt, & tamen posteà dubitant, vel formidant se male fecisse: aiunt enim, Si malè feci, DEVS ignoscat. ergo Prudentiæ iudicium non est certum.

5 *Quæ formido possit consistere cum iudicio Prudentiæ.*

Respond. Si ante actionem; vel actione iam inchoata, dubites vel formides te peccare, non potes prudenter iudicare id esse agendum; quia teneris abstinere, ne pecces. Nisi fortè in abstinendo videretur tibi esse maius, vel certè non minus peccatum. Tunc enim prudenter, & certo potes iudicare esse faciendum, & reipsa facere, absque peccato. Nec refert quòd tunc putes te peccare; quia iste error per accidens ex imbecillitate intellectus interuenit; nec impedit quo minus illud iudicium, quo iudicas opus esse faciendum, sit prudens, eo quòd nulla suppetat ratio in præsenti negotio melius iudicandi. Nec obstat quod videaris agere contra conscientiam, ac proinde imprudenter & culpabiliter: qua reuerà non agis contra conscientiam: non enim dictat tibi opus esse omittendum; sed solum speculatiuè videtur tibi esse peccatum. cum qua peccati imagine vel opinione stare potest iudicium practicū, hoc opus hic & nunc secundum rectam rationem est nihil faciendum; quod iudicium est certum, euidens, & prudens, & ex eo sequitur bona actio. Si verò post actionem formides esse peccatum, hæc formido non impedit quo minus iudicium præcedens, ex quo secuta est actio, fuerit certum & euidens. Nam facilè fit, vt actio, quæ antea se offerebat vt honesta, postea ob considerationem nouæ circumstantiæ, vel obliuionem alicuius quæ adfuit, se offerat vt ambigua: quo modo nasci sæpe solent infiniti honorū mentium scrupuli.

An peccetur contra conscientiā.

6

SECVNDA PARS, *Quæ nouit in quouis negotio occurrente*, quia prudentia versatur circa actiones singulas. Non enim est prudens, qui nouit in genere quidnam ad quamque virtutem requiratur, & in singulis actionibus obeundis non nouit determinare circumstantias necessarias ad honestatem, v.g. locum, tempus, modum, &c. quod scire debet non in vno tantum genere actionum, sed in omni: alioquin non est absolute prudens, sed solum in certa materia & secundum quid. Itaque Prudentia in ijs, qui perfectum rationis vsum habent, extendit se ad omnes actiones liberas totius vitæ, eas considerans & dirigens. 7

Prudens absolutè.

Prudens in certa materia.

TERTIA PARS, *Quod honestum sit*, id est, quid deceat agere. Hic explicatur obiectum, & effectus, & finis Prudentiæ. Agere enim honestè est obiectum Prudentiæ, (sicut ædificare domum est obiectū artis) quod obiectum prius natura quàm exstat, consideratur à Prudentia per modum obiecti. Est etiam opus, seu effectus Prudentiæ, (sicut ædificare est effectus artis) quatenus Prudentia dirigit volūtatem in eligendo, & potentias executrices in exequendo. Denique est etiam finis Prudentiæ, quia Prudentia non est ob cognitionem honesti, sed ob actionē. vide Arist. 6. Ethic. cap 6. 8

Idem est obiectum, effectus & finis prudentiæ.

Nota, Prudentiam scire quid honestum, & quomodo honestè agendum, quatenus nouit in particulari determinare quæ circumstantiæ sint necessariæ vt opus fiat honestum: nempe vt temperatè comedas, vt iustè iudices, vt iniuriam patienter feras; & similia.

QVARTA PARS, *Et quid turpe*. Sicut enim virtutis est facere bonum, & vitare malum: ita Prudentiæ est nosse bonum vt agatur, & malum vt vitetur. Vnde D. Aug. *Prudentiam* dicit *esse scientiam rerum appetendarum & vitandarum*. Et Aristot. dicit *Prudentiam versari circa ea quæ bona vel mala sunt homini*; nempe iudicando in particulari quid homini amplectendum, & quid vitandum in agendo. Ratio est, quia contrariorum eadem est scientia: nemo enim perfectè potest scire quomodo rectè viuere debeat, nisi sciat quidnam in moribus sit vitandum. 9

Ex his facilè intelligi possunt reliquæ definitiones. Prima enim, quæ est D. Aug. intelligenda est de scientia, seu notitia rerum appetendarum & vitandarum in particulari, seu in singulis actionibus. In secunda verò, quæ Aristotelis est. primò dicitur esse *habitus verus*, id est, qui per se, & natura sua verus est; non autem per accidens dumtaxat, vt opinio. Secundò dicitur, *cum ratione actiuus*, id est, per iudicium rationis. iudicium enim rationis est proprius actus Prudentiæ, per quem actum prudentia operatur actus aliarum virtutum, illas in suis actibus dirigendo. Quod autem illud, *Cum ratione* ita intelligendum sit, vt sit idem quod per rationem, tamquam per proprium actum, probatur, quia alioqui Iustitia, Fortitudo, Temperantia dicerentur virtutes cum ratione actiuæ; vt quę non possint agere sine iudicio rationis. Hoc tamen est contra mentem Aristotelis, qui illa parte vult excludere alias virtutes à definitione Prudentiæ. Tertiò, dicitur *circa ea*, &c. id est, circa honestum & turpe, nempe, vt honestum agatur, turpe fugiatur. In Tertia dicitur *Est recta ratio agendorum*, id est notitia rectè, seu honestè agendi, seu, est notitia, qua rectè dirigantur humanæ operationes. 10

Explicantur reliquæ definitiones.

DVBITATIO II.

Quomodo Prudentia ab alijs virtutibus distinguatur.

D. THOM. quæst. 47.

RESpondeo, Dico Primò, à Virtutibus moralibus distinguitur, Primò, ꝙ prudentia sit in intellectu, eiusque actus 11

A moralibus.

actus elicitus sit essentialiter notitia; Virtutes autem morales sint in voluntate, earumque actus elicitus sit essentialiter volitio vel nolitio. Secundò, hinc sequitur alia differentia; quòd prudentia sit veluti mensura & regula, qua Virtutes morales regulentur & dirigantur: quia actus voluntatis diriguntur per intellectũ. Tertiò, quòd Prudentia respiciat honestas actiones, sub ratione veri. Nam eius est considerare quænam verè sint honestæ, quæ autem solum videantur tales, & quæ apertè inhonestæ. Virtutes autem morales respiciunt eas sub ratione boni: quia inclinant in eas, tamquam in proprium bonum naturæ rationalis.

Obiectio. Dices, D. Th. 2.2. q. 47. art. 4. in corp. dicit Prudentiam respicere bonum non solùm materialiter, sed etiam formaliter, id est, inquit, sub ratione boni. ergo non sub ratione veri; quia fieri nequit vt eadem virtus, vel etiam eadem potentia respiciat suum obiectũ sub duplici ratione formali.

Prudentia dup. respicit opus honestum. Omissa solutione Caiet. Respondeo, Prudentiam respicere opus honestum dupliciter. Primò tamquam obiectum cognoscibile, & sic respicit illud sub ratione veri. Secundò, vt finem operabilem: & sic respicit illud sub ratione boni. Non .n. Prudentia considerat quid honestum, vt in illa veritate cognita sistat, sed vt per virtutes morales illud operetur, quia bonum.

22 *Prudentia quo modo est virtus moralis.* Aduerte tamen, etiamsi Prudentia sit essentialiter virtus intellectus, tamen ratione materiæ & finis, meritò ponenda est inter uirtutes morales: ut rectè docet D. Th. 1.2. q. 58. art. 3. ad 1. quia tota uersatur in consideratione, & directione morum. Dicitur itaq. moralis: non quòd sit electiua morum: (sicut Iustitia, Fortitudo, Temperantia) sed quia morum directiua.

23 *A Virtutibus intellectus.* Dico secundò, A uirtutibus Intellectus distinguitur: à *Sapientia* quidem, quia Sapientia est merè speculatiua, & uersatur circa res diuinas, & iudicat per causas supremas, nec postulat rectum affectum. *A Sapiẽtia.* Prudentia uerò est omninò practica, uersatur circa actiones humanas, iudicat sæpè per causas inferiores, & postulat affectum ordinatum. unde Aristot. lib. 6. cap. 7. Ethic.

Ab intellectu. Ab *Intellectu*: quia intellectus est tãtum habitualis cognitio principiorum, ex quibus aliorum notitia ducitur. Prudentia propriè versatur circa particularia, quæ ex principijs cognoscuntur. Vnde supponit tamquam fundamentum, Intellectũ principiorum moralium, qui dicitur *συντήρησις* secundùm Theologos. *Synteresis.*

A Scientia. A *Scientia*, quòd scientia sit vniuersalium, nec postulet rectum appetitum. *Ab Arte.* Ab *Arte*, quòd Ars sit recta ratio faciẽdorum; (*τῶν ποιητῶν*) Prudentia, verò agendorum (*τῶν πρακτῶν*) iuxta Aristotelem 6. Ethic cap. 5.

14 *Discrimen inter facere & agere.* Vbi nota differentiam inter facere & agere (Græci dicunt *ποιεῖν* & *πράττειν*) *Facere*, est edere operationem transeuntem in externam materiam vt fiat aliquod opus, v.g. domus nauis. *Agere*, est edere actionem immanentem vnde homo fiat bonus vel malus. Secundò. Prudentia imprimit actioni formam honesti. Ars verò imprimit, non actioni, seu praxi, sed operi producto formam artificialem, vsibus humanis accommodam: vt patet non solùm in artibus, quæ externam materiam adhibent: sed ẽt in ijs, quæ opus hominis; vt ars canendi, saltandi: cantus .n. & saltus per se nõ sũt *πράξεις*, sed opus, *ποιητόν*. Tertiò. Hinc sequitur alia differentia, vt Prudentia postulet appetitum rectũ, ars minime.

15 *A fide.* A *fide* distinguitur, quod fides versetur immediatè circa mysteria diuina, & alia quæ non sunt in nostra potestate, sitque magna ex parte speculatiua: neque dirigat immediate nostras actiones: neq; postulet rectum affectum, nisi circa authoritatẽ primæ veritatis. Prudentia tamen Christiana necessario supponit fidem: sicut scientia cognitionẽ principiorum, v.g. beatitudinem nostram consistere in visione Dei: hanc operibus bonis promerendam: Sacramentis vtendum, &c.

16 *A Theologia.* Denique à *Theologia* distinguitur, quòd Theologia magna ex parte sit speculatiua: & non versetur immediatè circa actiones nostras: neq; postulet rectum affectum, nisi eo modo, quo fides. Prudentia tamen supernaturalis conuenit cum Theologia, quòd sicut Theologia supponit expressam fidem mysteriorum, & cognitionem multarũ ueritatum naturalium: ita Prudentia supernaturalis supponit fidem principiorum reuelatorum, ad mores pertinentium, & cognitionem naturalem non reuelatorum.

DVBITATIO III.

Quænam sint functiones Prudentiæ.

D. THOM. Q. 47. Art. 6. 7. 8 9.

Respondeo, Generatim ab Aristotele, & D. Th. numerari tres, nempe *benè consultare, benè iudicare, & perfecte exequi operis executionem*. Debent autem hi actus, vt benè fiant, fieri certo modo; nempe cum *sollicitudine & diligentia*: vt D. Thom. artic. 9. docet. Prudentia enim in suis functionibus postulat diligentiam; scilicet prout conditio personæ, & negotij momentum, requirit. Cuius signum est, quòd nemo dicatur prudens, qui vel in consultando, vel in iudicando, vel in exequendo non adhibet diligentiam debitam. Ratio est, quia prudentiæ est omnes circumstantias considerare, & omnia necessaria ad finem intentum (quantum fert conditio personæ) conuenienti modo, loco, tempore, &c. adhibere: quod sine magna diligentia fieri nequit. Dico *quantum fert conditio personæ*; quia si quis adhibuit quod potuit, vt rectè iudicaret, iudicium erit prudens, etiamsi speculatiue erret: vt suprà dictum est. 17 *Functiones Prudentiæ. Modus functionum.*

Primum igitur prudentiæ munus est, *Benè consultare*; inquirendo quæ media, & quæ circumstantiæ necessariæ sint vt opus fiat honeste, & secundum virtutem. Operari enim secundum virtutem est finis Prudentiæ Ad hunc finẽ quærit in singulis negotijs idonea media per consultationem. Vnde Aristoteles 6. Ethic. c. 7. *Prudentis maximè opus est, rectè consultare*. plura de consilio diximus 1 2. q. 14. *1. Munus consultare.*

Secundum munus est, *Rectè iudicare* post consultationẽ. Hoc autem fit, quando post diligentem inquisitionem, & considerationem rei concluditur quid, quoue modo, loco, tempore, quibusque alijs circumstantijs sit agendum, vt opus secundum virtutem fiat. Ad hoc iudicium maximè expedit in promptu habere, sententias Sapientum, & in primis quæ in Prouerbijs Salomonis & Ecclesiastico. hæ enim ad omnem prudentiam in omni vita hominem informant. vnde consultum esset eas memoria tenere. *2. iudicare.*

Per hosce duos actus Prudentia dicitur *inuenire*, & *præscribere medium virtutibus moralibus*. id est, quidnam in singulis functionibus mensuræ rationis sit commentum; non exorbitans per excessum, aut defectum. v. g. in Iustitia, quid, quantum, vbi, quando, cui sit restituendum; in Temperantia, quãtum, quo modo, vbi, quãdo vtendũ cibo, vel vxore. Præscribit autem mediũ, iudicando id esse medium, seu honestum; & per hoc iudicium ostendendo, seu obijciendo illud voluntati, vt p virtutẽ moralẽ amplectat. 18 *Præscribit media Virtutibus, & quo modo.*

Vtrum autem Prudentia ẽt præscribat finem virtutibus moralibus, disputatur inter Scotum & Thomistas. Scotus enim, in 3. d. 36. q. vnica art. 2. affirmat, Caiet. q. 47. art. 6. negat. Sed respondendum cum distinctione. Si enim loquamur de fine vniuersali, & abstracto, quem virtus moralis p se adæquatè respicit, sic Prudentia per se nõ præscribit illi finem. Non .n. per se dictat Prudentia in genere esse temperatè viuendum: esse fortiter agendum, & patienter ferendum: quæ sunt fines vniuersales adæquati virtutum moralium. Et hoc est quod vult D. Th. ar 6. cum ex mente Aristotelis ait, *Prudentia non esse præstituere finem virtutibus moralibus, sed solum disponere de his quæ sunt ad finem.* 19 *Vtrum finẽ præscribat.*

Dixi *Per se*, quia etsi prudentia per se non præscribat in genere fines virtutum; tamen præscribit eos per suũ fundamentũ, & principium ex quo pendet; nempe per habitũ *synteresis* (vt rectè D. Th. art. 6. ad 1.) qui est notitia principiorum moralium: vt patet ex 1. p. q. 79. Hic enim dictat esse temperate & iustè viuendũ, quæ in moralibus sunt principia. Et hoc sensu dici potest Prudentia præstituere finem virtutibus moralibus, quia cum ipsa includat habitum *συντηρήσεως*, tamquã suum fundamẽtũ & radicem; quod per hūc fit, rectè dicitur per prudentia fieri, & hoc probat argumenta Scoti. Nam si virtus moralis secundum suã essentiam consideretur, non supponit necessario aliud dictamen prudentiæ quàm dictamen *Synteresis*: cognita .n. honestate, quæ est in tẽperatè viuendo, potest homo in genere illi affici, & firmiter proponere temperate viuere: quod propositum permanens habitu, erit essentialiter virtus. Si verò loquamur de fine particulari, quem virtus moralis in singulis actionibus intendit, hunc finem per seipsam præscribit Prudentia, vt expresse docet D. Th. 1. 2 q 66 ar. 3. ad 3. Quia virtus moralis in singulis actionibus intendit 10 *Synteresis finem generalem virtutibus præscribit.* 21 *Prudentia particularem.*

honestè operari, seu attingere medium, vt per se constat, hoc enim est finis intrinsecus in quaque actione virtutis. Quid autem in singulis honestum, seu medium, & quænam ad hoc necessaria, ostendit prudentia. His adde, Prudentiā
22 dici etiam præscribere ea quę sunt ad finē; (vt docet D.Th. *& media præscribit.* art.6 ex Aristotele lib.6.Ethic.c.12.& 13.) tum quia posito affectu generali alicuius finis per virtutem moralem, v. g. per intentionem viuendi temperatè, Prudentia præscribit quibus, & qualibus actionibus ad eum finem pertingas: tū quia in singulis actionibus, posito affectu rectè operandi, præscribit circumstantias ad hoc necessarias.

23 *3. rectè imperare.* Tertium munus est, *Rectè imperare.* Hoc imperium multi Thomistæ putāt esse actum omnino distinctum à iudicio, qui semper sit necessarius, vt voluntas interius, vel exterius liberè operetur. etsi enim intellectus iudicet bonum esse hoc facere; tamen voluntatem non posse moueri, nisi intellectus imperet voluntati, interius dicendo, Fac hoc quo imperio posito, voluntatem non posse detrectare, sed necessario obedire. Sed 1.2.q.17.art.1.d.2. ostensum est tale imperium non esse necessarium, imò euertere libertatem.

24 *Quo modo Prudentia imperet.* Itaque quando ab Aristotele 6.Ethic.cap.10.& D. Tho. a.8. dicitur *Prudentia esse imperare vel præcipere*, non intelligitur imperium propriè dictum (nisi loquamur de Prudentia œconomica, vel politica quæ respicit inferiorem) nemo enim sibi ipsi propriè imperat, dum aliquid facit: sed dicitur *imperare*; quia Prudentiæ est præscribere quid & quomodo agendum, & mouere voluntatem ad consēsum & ad opus. Præcipuus enim effectus, atq; adeo finis Prudētiæ est vt opus fiat, vt docet Aristoteles c.10. distinguens Prudentiam a Synesi, id est, perspicacia. Perspicaciæ enim solum est iudicare. sed Prudentia non sistit in iudicando; verum vlterius imperat, seu mouet voluntatem vt opus faciat. Vnde quantumuis aliquis rectè iudicet, si tamen nō ita iudicat in particulari vt reipsa voluntatem moueat opúsve faciat, non dicitur prudens, sed imprudens, & imprudēter agere. Non quòd aliquis actus elicitus Prudentiæ illi desit, vel etiam quòd interueniat aliquod iudicium imprudens. (etsi enim plerumq; & ferè semper tale iudicium interueniat, quando non sequimur iudiciū Prudentiæ in agendo; tā absolute nō est necessariū: vt patet ex dictis 1.2.q.9.a.1.) sed quia vltimus effectus, & finis Prudentiæ deest; & consequenter, quia aliquid fit, vel omittitur contra iudiciū Pru-
25 dentiæ. Quod autem rectè dicatur Prudentia imperare, & præcipere ratione huius motionis, patet: tum quia præscribere quid agendū, & ita mouere, est munus imperātis, & superioris: tū quia ideo dicitur ratio imperare appetitui inferioris, & aīa corpori; nēpe q̄a aliquo modo mouet; (nō aūt ratione imperij propriè dicti) ergo cum Prudentiæ munus sit, instar superioris suo modo mouere volūtatē, eáq; in executione operis dirigere, rectè dicitē eius esse imperare.

26 *Imperium Prudentia fit formaliter per actū iudicij.* Hinc sequitur, hoc imperium non fieri per aliquē actum distinctum à iudicio, sed formaliter per actum iudicij, quo prudens iudicat hoc opus cum talibus circumstantijs esse faciendum. Nam hoc iudicium omnino sufficit ex parte intellectus ad mouendam voluntatem: non tamen habet rationem imperij efficacis, nisi reipsa moueat voluntatem. Consistit igitur hoc imperium in causalitate, & veluti efficientia, quam actus iudicij habet in actum voluntatis: de quo plura diximus 1.2.q.9.a.1.

27 *Quo modo Prudentia præcipiat, disponendo de medijs.* Ex his facile intelligi potest quomodo Prudentia præcipiat virtuti morali, non præstituendo illi finē, sed disponendo de his quæ sunt ad finē vt ait D.Th.a.6 & obscure explicat Caiet. Nempe quia prudentia per se mouet virtutē moralem, non quidem ad effectum honesti in genere: (ad hoc enim mouet *synteresis*, vt dictum est) sed ad effectum honesti, in singulis actionibus ostendendo cum quibus circumstantijs debeat operari, vt honestè operetur.

Dices, Virtus moralis potius debet præcipere Prudentiæ, quam Prudentia ipsi, quia virtus moralis versatur circa finem; Prudentia autem circa ea quæ sunt ad finem, vt dictum est. atqui virtus, quæ versatur circa finem imperat virtutibus quæ circa media; ars enim militaris imperat artibus quæ conficiunt arma: ergo, Respondet Caiet. Virtu- *Responsio Caiet.* tem moralem nō versari circa finem authoritatiue, & ideo non posse imperare Prudentiæ. Quòd non versetur authoritatiue, probat, quia virtus moralis non perficit primò intentionem finis, sed electionem mediorum. Sed hæc so-
28 lutio non videtur vera. Primò, quia virtus moralis per se primò est affectus habitualis honesti, v.g. temperatè viuē- *Refutatur. Virtus moralis perficit primò intentionē finis.* di: quia est affectus boni per se amabilis: ergo primò perficiet intentionem finis. Antecedens probatur ex D. Augus. lib. de moribus Ecclesiæ c.15. vbi docet *omnem virtutē esse amorem boni*: amor autem per se primò tendit in finem, nō in media. Secundo; quia propositum, seu intentio tēperatè viuendi est actus virtutis, cum sit difficilis, rectæ rationi consentaneus & laude dignus. atqui non potest esse actus secundarius virtutis: tum quia est adæquatus virtuti temperantiæ, tum quia non supponit vllum alium actum, seu affectum, vnde sequatur: est ergo primarius actus virtutis Temperantiæ. Tertiò, Voluntas primò & immediatè inclinatur in affectum boni in genere: ergo virtus moralis inclinatur primò & immediatè in affectum honesti sui generis sibi adæquati; quia omnis potentia & habitus primò, & per se respicit obiectum sibi adæquatum. Quartò, Si virtus moralis, v.g. Temperantia non facit per se primò intentionem rectam circa finem, id est, circa vitā temperatam, quid est, q̄ illam rectam facit? Non enim natura sua est recta. debet ergo fieri recta ab aliquo habitu accessorio; qui habitus sine dubio est virtus, neque alia quam Temperantiæ. Et quamuis valde probabile sit alium esse habitum circa finē *Probabile est esse distinctū habitum circa finem & circa media in virtutibus moralibus.* abstractè consideratum, alium circa media; sicut in scientijs alius ponitur habitus circa principia, alius circa cōclusiones, (nulla enim est ratio, quæ contrarium conuincat, & proportio quæ est inter finem & principia, inter conclusiones & media id videtur postulare) tamen habitus circa finem non est ponendus distincta virtus ab habitu circa media: sed vterque iunctus est vna integra & completa virtus moralis, tendens ad vnum finem adęquatū, qui est honesta vita in tali materia. Sicut et habitus principiorum & conclusionum sunt vna integra & completa virtus intellectus tendens ad vnum finem, qui est perfecta veritatis intelligentia. Dicuntur autem duo habitus, & duæ virtutes intellectuales, sed partiales, & essentialiter incompletæ.

Omissa ergo sententia Caiet. Respondeo, Virtutes mo- 29 rales et quodam modo præcipere: seu imperare Prudētiæ: *Alia responsio.* sed aliter quam Prudentia præcipiat ipsis. Ratio est, quia intellectus mouet voluntatem, & vicissim voluntas intellectum. Prudentia igitur præcipit Virtutibus moralibus, ostendendo, & præscribendo quomodo & in quid ferri debeant; & ita mouendo ex parte obiecti ad speciem actus. Virtus Moralis præcipit Prudentiæ, volendo vt prudentia hoc, vel illud consideret, & ita applicando ex parte subiecti *Quo modo etiam Virtus moralis præcipiat Prudentiæ.* ad exercitium actus. Hoc tamen non potest facere, nisi antè mota sit à Prudentia, vel certè à Synteresi. Itaque potius Prudentia dicitur præcipere Virtutibus moralibus, quàm hæ virtutes Prudentiæ: tū quia omnis motio incipit a Prudentia: (non enim voluntas potest mouere, nisi ante mota per intellectum) tum quia motio Prudentiæ est sublimior. mouet enim per modum finis & specificantis actum voluntatis: Voluntas solum per modum applicantis extrinsecus: vnde eius motio sæpè non est necessaria.

DVBITATIO IV.

Vtrùm Prudentia pendeat à virtutibus moralibus, & quomodo.

RESpondeo, Prudentiam in suis functionibus pendere 30 ordinariè a virtutibus moralibus. Colligitur ex Arist. 6.Ethic.c.5.& 13. Probatur, quia Prudentiæ est, id quod in singulis actionibus est honestum apprehendere, seu iudicare tamquam hic & nunc conueniens: atqui virtus moralis in voluntate existens, facit vt id q̄d est honestū videatur intellectui conueniens, & hic & nūc acceptandū. Quisque .n. iudicat prout est affectus: iracundus enim apprehendit intellectu vindictam tāquam conuenientem: & intēperans voluptatē: auarus, habere copiā pecuniarū: seruare autem in his modū rationis, nō apprehendūt vt cōueniens sibi hic & nunc, sed vt summū, vt cōueniens in genere, vel pro alio tēpore & statu rerū. Sicut .n. in animalibus, varij instinctus & propēsiones naturę faciunt vt phantasia apprehēdat va- 31 rias res tāquam cōuenientes vel repugnantes. ita in hominibus, varij affectus siue voluntatis, siue appetitus inferio- *Quo modo affectus mouet iudicium.* ris, siue habitu sint, siue actu, fiunt causa cur phātasia & intellectus aliquid apprehēdat vt cōueniens vel discōueniēs. Morales itaque virtutes in voluntate latentes faciūt vt intellectus

tellectus bonum honestum in actionibus iudicet esse conueniens hic & nunc fieri: idque præstant, partim quia comprimunt passiones, quæ rationem perturbant in consideratione honesti, & bonum delectabile ostentant: partim quia subiectum ita disponunt, vt opus honestum sit ei quàm maximè congruum, sicut sitienti potus, esurienti cibus. Vnde mirum non est intellectui statim ita videri. Consensio enim illa, quæ est inter obiectum & affectum, causa est ex parte obiecti, vt apprehendatur per modum conuenientis. Sicut è contrario dissonantia est causa cur intellectus apprehendat vt dissentaneum.

Vnde appatet quàtam vim habeat affectus in omnibus iudicijs practicis nostrarum actionum directiuis. Idque experientia quotidiana comprobat. vide 1.2.q.9.ar. 2. & 5.

Cum prauo affectu potest interdum esse rectum iudicium in particulari.

Dixi, *ordinariè*, quia aliquando (etsi rarius) fit vt aliquis de honesto hic & nunc prudenter iudicet, quamuis voluntas sit praue ad illud affecta. ebriosus enim interdum iudicat bonum esse vt hoc tempore & loco, in hoc conuiuio rationis mensuram seruet; etsi affectus adhoc non inclinet: & mœchus, vt se hic & nũc contineat: quamuis affectus in contrarium tendat, ratio est, quia vt intellectus possit còprehendere honestũ sub ratione conuenientis hic & nũc, sufficit consensio, quam illud habet cum natura rationali, in qua veluti in radice omnes virtutes morales continentur. praui enim affectus non possunt illam consensionem & congruentiam tollere, quamuis eam mulnim obscurẽt, & obuoluant. Vnde moraliter fieri nequit vt quis crebro prudenter iudicet in particulari, sine virtute morali.

33 *Obiectio.*

Dices, Virtutes morales supponunt prudentiam; quia sunt habitus electiui secundum dictamen prudentiæ: ergo prudentia nõ supponit virtutes morales: essent enim seipsis priores, ac posteriores, & sibi ipsis causæ, & effectus.

Virtus moralis inchoata supponit inchoatã prudentiã, quæ consistit in Synteresi.

Respondeo, Virtutes morales completas supponere prudentiam completam tamquam magistram, & directricem, quæ in singulis functionibus ostendat quid, & quomodo agendum. Inchoatos verò (nempe vt solum sunt affectus honesti in genere, v. g. temperatè viuendi: cuique, quod suum est, reddendi) supponere prudentiam inchoatam per *synteresin*; quæ est rudimentum quoddam, inchoatiò, & principiũ prudẽtiç: sicut affectus ille honesti est inchoatio virtutis moralis. At prudentia secundum illam suà inchoationem non supponit vllo modo virtutẽ moralem; sed est causa virtutis moralis inchoatæ: secundũ verò, suum complementum, quod habet vt se extendit ad actiones singulas supponit virtutem moralem, saltem inchoatã.

34 *Prudentia & Virtus moralis dupliciter dicitur completa.*

Aduerte tamen prudentiam posse dici dupliciter completam; primò essentialiter, cum se non tantum extendit ad principia moralia, & conclusiones generales, sed etiam ad pleraque actiones indiuiduas alicuius virtutis. Secundo extensiuè, cùm potest facile in omni casu occurrente iudicare. Simili modo virtus moralis potest dupliciter dici completa; essentialiter & extensiue. Essentialiter, cùm extendit se ad aliquas functiones suæ materiæ promptè obeundas. Extensiue, cum ad omnes. Priore modo Prudentia non supponit virtutes morales, nisi inchoatas: neq; omnes; sed eas tantum, in quarum materia versatur. Altero modo supponit omnes virtutes morales etiam completas. Quia nemo potest in omni casu prudenter iudicare, v.g. in materia temperantiæ, nisi alijs quoque virtutibus sit instructus, si enim careat fortitudine, non rectè iudicabit de honesto temperantiæ mortem intentante tyranno, si iustitia, non rectè iudicabit quando ius alterius per temperantiam violaretur, negando debitum coniugi. Itaque perfecta Prudentia requirit omnes virtutes morales: singulæ quoq; virtutes morales, si perfectæ sint, supponunt prudentiam; ita tamen vt prudẽtia prius se extendat ad quamuis actionem in indiuiduo, quàm virtus moralis se ad illam proferat. Nam iudicium prudentiæ semper præit affectum virtutis moralis circa vnum eundemque actum indiuiduum. Sed de his plura 1.2.q.58.

35 *In quibus sit.*

Ex his intelligi potest in quibus sit prudentia; (de quo D.Thom.a.13.) perfecta enim prudentia non potest esse nisi in viris probis, qui affectum in omni materia virtutis rectè dispositum habent. Hi enim soli rectè iudicare in omni negotio concurrente possunt. In hominibus improbis, vel alicui vitio deditis non potest esse nisi imperfecta prudentia. quia prauus affectus, quo laborant, non sinit eos prudenter in materia virtutis oppositæ iudicare.

CAPVT SECVNDVM.

De partibus prudentiæ, & Vitij oppositis.

Habet 4. dubitationes.

DVBITATIO PRIMA.

Quæ sint partes subiectæ Prudentiæ, id est, In quas species diuidatur.

DE QVO D. THOM. QVÆST. 48. & 50.

1 NOTANDVM est, D.Th.q. 78. constituere triplices partes Prudentiæ: nempe subiectiuas, potentiales, & integrales. *Subiectiuas* vocat species, seu inferiora, quo modo homo & brutum dicuntur partes animalis. *Potentiales* vocat virtutes quasdam adiunctas, quæ ordinantur ad aliquos secundarios actus vel materias; ita vt non habeãt totam vim principalis virtutis. quo modo potentiæ animę dicuntur animæ partes apud Philosophos. *Integrantes* vel quasi integrantes vocat ea, quæ necesse est concurrere ad perfectum actum virtutis. Hic quærimus de partibus subiectis, in quas tamquam in inferiora diuiditur.

Prudentia alia Naturalis, alia Supernaturalis.

2 Respondeo igitur Prudentiam posse rectè diuidi, primò in naturalem, & supernaturalem, siue in acquisitam, & infusam. *Naturalem* voco, quæ non excedit limites rationis naturalis. Hanc solam Philosophi agnouerunt. Pendet ex *synteresi*, quæ est notitia principiorum practicorum, vt Decalogi & similium; & ex virtutibus moralibus sui ordinis: comparaturq; vsu, nascitur enim ex actibus. *Supernaturalis* est, quæ limites notitiæ naturalis excedit. pendet ex fide & ex virtutibus moralibus sui ordinis. Sicut enim sunt aliquæ virtutes morales commensæ prudentię naturali, & tendẽtes ad honestum naturale, quod est consentaneum naturæ rationali quà talis est: ita etiam videntur esse quædam virtutes morales commensæ dictamini prudentiæ infusæ, tendentes in honestum supernaturale, quod est consentaneũ statui hominis supernaturali; nimirum hominis Christiani filij adoptiui Dei, &c. de quo plura 1.2.q.58.

Prudentiæ 5. species.

Secundò, diuiditur immediatè in prudentiam *personalem*, seu *solitariam*, & in *gubernatricem*. *Gubernatrix* diuiditur in quatuor species; *Oeconomicam*, *Ciuilem*, *Legislatricẽ*, & *Militarem*. Itaque in vniuersum ponuntur quinque species Prudentiæ. Ex quibus quatuor priores ponit Aristoteles 6. Eth. c. 8. & vocat partes Prudentiæ. quintam addit D.Th. quæst. 50. art. 4. 3

Solitaria seu *personalis* est, qua quis in singulis actionibus spectat quid agere deceat, proprium intendens bonum.

Oeconomica, qua quis rectè gubernat familiam, eius bonum solum spectans.

Ciuilis seu *politica* est, qua quis rectè administrat ciuitatem, legesque seruari curat.

Legislatrix seu *nomothetica* est, qua quis idoneas leges condit.

Militaris, qua militia ritè administratur.

4 Ratio harum specierum est, quia Prudentiæ generatim acceptæ est procurare boni hominis operationū directione: hoc autem procuratur vel directè, vel indirectè, scilicet amouendo mala, quæ bonum hominis impediunt. Si indirectè, hoc fit per prudentiam militarem, qua hostes bonum publicum & priuatum perturbantes auertuntur. Si directè, vel procuratur bonū proprium, vel communitatis: si proprium, erit prudentia personalis. Si verò communitatis, tum vel familiæ, vel Reipublicæ. Si familiæ bonum intendatur, erit *Oeconomica*: Si Reipubl. id fiet vel ferendo leges (quod proprium est supremi Principis) & sic erit Legislatrix: vel curando proximè vt mandentur executioni, (quod fit per magistratus immediatos) & sic erit Prudentia ciuilis. Per *ciuilem* enim non intelligit Aristoteles virtutem subditorum, qua legibus parent; (vt D. Tho. videtur accipere) sed magistratuū, qui curant leges seruari, & totā Rempubl. gubernant, vt rectè Eustratius exponit. Nam Aristoteles ponit duas huius partes, Consultricem & Iudicatricem: illa præbet in dubijs consilium, hæc exercet iudicia in tribunalibus: quorum vtrumque pertinet ad personam publicam. Adde non esse opus peculiari prudentia in ciue vt legibus communibus pareat, sicut nec domesticis vt præceptis patris familias.

5 Hic tamen Notandum est primò, solā *Prudentiam personalem* absolutè dici Prudentiam, & hominem facere absolutè & simpliciter prudentem, vt docet Aristoteles c. 8. Quia is solus absolutè prudens est dicendus, qui sua præ ceteris omnibus curat, seipsum omni virtute exornas. Prudentia enim per se primò curat bonum suum, id est, sui subiecti. Ceteræ verò prudentiæ species non vocantur absolutè nomine Prudentiæ: sed secundum quid, seu cum adiuncto, vt prudentia Oeconomica, vel Ciuilis, vel Legislatrix, vel Militaris: quia non spectant bonum suum, sed alienum; vnde neque necessario postulant, neque faciunt affectum habentis rectum; sed potius affectum alienum, præsertim Oeconomica, Ciuilis, & Legislatrix, quia intendunt bonum communitatis; nempe vt familia vel Respublica secundum virtutem degat. Nam militaris potius videtur esse ars quædam disponendi exercitum ad prælium, quām species Prudentiæ: sicut ars nautica, ars negotiandi, & similes. Vnde quidem de arte militari scripserunt. Potest tamen poni species Prudentiæ, quatenus disponit & curat vt milites fortiter & cum virtute militares functiones obeant. Hoc enim videtur propriè officium prudentiæ militaris. Vnde supponit artem militarem, eique addit rationem dirigendi milites secundum virtutem.

Prudentia personalis est absolutè Prudentia, reliqua cū adiuncto.

6 Notandum secundò, singulas species dictas posse rursus in multas alias vel species, vel potius in partes veluti integrantes diuidi. Probabile enim Prudentiam personalē tot habere partes specie distinctas, quot sunt species Virtutū. Non enim qui prudens est in functionibus Iustitiæ, statim est prudens in functionibus Temperantiæ, vel Fortitudinis: quamuis vt absolutè dicatur prudens, debeat in omni materia virtutis passim occurrente prudens esse. Idem dicendum de Prudentia Ciuili, Oeconomica, Legislatrice, & Militari. Varia enim sunt genera militiæ, & gubernationis ciuilis, & domesticæ ratione variarum circumstantiarum, tum loci, tum personarum, tum similium adiunctorum, (vt commodorum vel incommodorum) quæ diuersissimam rationem agendi postulant, vt bonum exitum habeant.

Quæuis species Prudentiæ varijs partibus cōstat, quasi integrantibus.

7 Notandum tertiò, Prudentiam personalem quodammodo complecti omnes alias prudentiæ species; quia potest se extendere ad omnes illarum functiones, dictando de ijsdem actionibus de quibus ipsæ; sed sub alia ratione. Quidquid enim ordinat vel iubet paterfamilias per prudentiam oeconomicam, spectans bonum familiæ, potest ordinare, & iubere per prudentiam personalem, spectando bonum honestum suæ actionis, nempe vt officio suo satisfaciat. Quatenus enim in agendo specie, vt familia rectè sit disposita, dirigit suam actionem prudentia oeconomica; vt verò intendit satisfacere suo officio, vel agere id quod decet suam personam, dirigit eam prudentia personali. Idem dicendum de Ciuili, Militari, & Legislatrice.

Prudentia personalis omnino cōpleta complectitur ceteras.

Itaque prudentia personalis omnino completa, qua quis in omni statu, seu officio potest se gerere vt decet, includit illas prudentias tamquam partes, superaddens illis respectum ad proprium bonum, quod est honestè agere. Neque enim Rex potest habere prudentiam suæ personæ necessariam, & facere omne id quod se decet, nisi norit leges vtiles ferre; & ita requirit prudentiam Legislatricem. Neque Magistratus officio suo satisfacit, qui non nouit Remp. administrare, iudicia exercere, bono ciuium consulere; & ita requirit Ciuilem. Et hoc est quod vult Aristoteles c. 8. in prin. cum ait; *Prudentiam & Ciuilem* (πολιτικήν) *esse eundem habitum, sed non habere eandem rationem seu idem esse*. Prudentia enim completa includit Ciuilem, & reliquas tamquam sui partes: refert tamen illarum materiam ad suum finem; & ita distinguuntur ratione formali. Vide Giraldum in lib. 6 Ethic. q. 14 Si tamen Prudentia personalis accipiatur vt dirigit hominem constitutum extra publicum officium, sic non includit illas; sed est species omnino distincta à ceteris. 8

DVBITATIO II.

Quænam sint partes integrantes Prudentiæ.

D. THOM. QVÆST. 49.

NOtandum est Partes integrantes prudentiæ posse dupliciter poni; Primò, vt partes integrantes dicantur illæ, ex quibus veluti membris Prudentia tota propriè constat. Non enim Prudentia est simplex aliquis habitus, sicut neq; scientiæ speculatiuæ, sed constat in multis partibus instar totius heterogenei, respicientibus diuersam rationem honesti, quæ est in diuersis virtutibus. Alijs n. regulis & notionibus diriguntur functiones iustitię, alijs tēperantię, alijs fortitudinis & patientiæ: quæ tamē omnes necessariæ sunt ad integram & absolutam Prudentiam. Dicitur autem Prudentia vna virtus, sicut Theologia & Physica dicitur vna scientia: nempe quia respicit vnum obiectum generale quod est viuere secundum virtutem; idque sub vno eodemque modo tendendi, qui est considerare singulas actiones cum omnibus circumstantijs, de quo plura 1. 2. q. 57 Verum D. Th. non loquitur hoc modo de partibus Prudentiæ; quia non videtur tales ponere. Secundò, vt partes integrantes Prudentiæ dicantur quædam functiones, sine quibus non habetur perfectus vsus prudentiæ. Hoc modo ponit octo partes prudentiæ, *Memoriam, intelligentiam, docilitatem, solertiam, prouidentiam, rationem, circumspectionem, cautionem*. è quibus *solertia & docilitas* maximè iuuat ad acquirendam prudentiam. *Memoria, intelligentia, prouidentia, ratio*, potissimum iuuant ad vsum prudentiæ in consiliando & iudicando, *Cautio & circumspectio* ad executionem operis; quæ dicitur fieri imperio Prudentiæ. *Memoriam* vocat recordationem eorum, quæ legimus, audiuimus, vidimus, aut aliter experti sumus & à his enim sæpenumero facilè colligimus quid in præsenti negotio expediat; plurimum enim valent, tum exempla aliorum, tum experientia ipsa ad Prudentiam. *Intelligentiam* vocat notitiam præsentium: vt enim prudenter iudices, necesse est præsentem statum rei tibi esse probè perspectum. Potest etiā hoc nomine significari notitia principiorum moralium.

9

Prudentia non est habitus simplex.

10. *Octo partes integrātes Prudentiæ.*

Prouidentia dicitur consideratio futurorum euentuum, qui possent sequi ex opere.

Ratio dicitur promptitudo quædam ratiocinandi, & aliud ex alio colligendi.

Docilitas accipitur pro affectu & promptitudine ad discendum.

Solertia (quā Arist. vocat ἀγχίνοιαν, & melius Latinè diceret sagacitas) est species bonę coniectationis, (quę ipsi dicitur εὐστοχία) est enim solertia, seu sagacitas, medij (id est, rōnis alicuius cur res sit probāda vel improbanda) inuētio tēpore breuissimo, vt idem Arist. docet lib. 1. prior. Analyt.

Circumspectio est consideratio circumstantiarum, ne qua desit in opere.

Cautio est cura vt vitētur incōmoda, quibus res est exposita, v. g. ne proximus offendatur, ne incidas in aduersam valetudinem. poterat hæc sub circumspectione comprehendi.

11 Notandum est, nō omnes hos actus à diuersis habitibus proficisci, Cautio enim, Circūspectio, Prouidentia, & Intelligen-

Nō sunt tot habitus.

telligentia sunt actus Prudentiæ; quia intrinsecè includuntur in prudenti iudicio, & executione. Memoria, Ratio, Solertia, & Docilitas tantum requiruntur ad acquirendū Prudentiam, vel ad acquisitæ perfectiorem vsum.

DVBITATIO III.

Quæ sint partes potentiales Prudentiæ.

D. THOM. quæst. 51.

12 *Tres partes potentiales prudentiæ.* RESpondeo, Valdè ingeniosè à D. Tho poni tres partes potentiales prudentiæ, *Eubuliam, Synesim, & Gnomen.* Per *Eubuliam* intelligi habitum quemdam, qui præbet facultatem rectè consultandi; id est, inueniendi bonum consilium in rebus ambiguis & perplexis. Per *Synesim* habitū, rectè iudicandi de consultatis, idque ex consideratione cōmunium principiorum practicorum, scilicet legum naturalium & positiuarum, & finium illarum, quos fines Legislator spectauit. Per *Gnomen*, habitū rectè iudicandi ex principijs quibusdam altioribus contra tenorem verborum legis iuxta tamen mentem Legislatoris. vide Caiet. qu. 120. art. 1. & 2. Vocat autem has partes potentiales Prudentiæ; quia Prudentia his vtitur ad suum finem, velut membris quibusdam suis; vel vt anima vtitur suis potentijs ad suum finem. Sicut enim in singulis animæ potentijs elucet vis, & conditio animæ, etsi non plene: ita in illis facultatibus, earumq; functionibus elucet natura & conditio Prudentiæ, etsi non adæquatè.

13 *Non distinguuntur reipsa à prudentia habitus.* Verùm, sint habitus distincti ab habitu Prudentiæ dubitari potest. Probabilius est non esse ab illa distinctos realiter, sed esse ipsam Prudentiam inadæquatè consideratā; nempe vt se ad hanc vel illā functionē extendit; vt probat Giraldus lib. 6. q. 15. Probatur, quia Prudentiæ propriū est inquirere media ad finem idonea: atqui hoc fit bona consultatione; ergo bona consultatio est actus proprius Prudentiæ. Vnde rectè Aristoteles ait c. 7. lib. 6. *Prudentis maximè opus esse dicimus rectè consultare.* Neq; satisfacit, si dicatur Prudentiæ proprium est benè consultare, quòd imperet illam; nā consultatio de medijs non imperatur propriè à Prudentia, sed à cognitione & amore finis. In qua cognitione finis non ita cernitur Prudentia quam synteresis. Cernitur autem primò in consultatione, si benè fiat: ergo bona consultatio est prima functio in qua Prudentia elucet. Quòd etiam rectè iudicare siue ex ipsis legibus, & earum finibus, quod facit *synesis*, siue ex altiori consideratione, quod facit *gnome*, sit actus Prudentiæ elicitus, patet; quia per hunc actum Prudentia imperat voluntati, eamq; & potentias inferiores in executione dirigit vt supra ostensum est.

14 *συνετοὺς.* Dices, Aristotelē per synesim non videri significare partem aliquam Prudentiæ, seu iudicium Prudentiæ præcedens executionem; sed perspicaciam quamdam ingenij in alio, qui de iudicio & facto prudentis acutè iudicat, vt exponit Eustratius in cap. 10. lib. 6. dicitur enim *συνετὸς καὶ εὐσύνετος*, teste Aristotele ibidem, qui altero aliquid dicente vel faciente statim potest percipere rectène an secus dictum factumve sit: sicut discipulus dicitur *συνετὸς* & *εὐσύνετος*, qui statim percipit quod magister docet. Vnde apud Græcos *συνιέναι* sæpe vsurpatur pro *μανθάνειν*, quod est percipere quod alius dicit.

Respondeo verum esse Aristotelem quidem hoc pacto synesim ibi accipere: non tamen negat quin similis facultas in prudente requiratur circa inuenta per consultationem. Vnde rectè D. Thom. posuit partem Prudentiæ. Imò ipsemet Aristoteles lib. 1. Magnor. moral. c. 35. ea pręsic docet Synesin esse Prudentiæ partem: quamuis interdum esse possit in eo qui non est prudens. Per *γνώμην* eundem intelligit Aristoteles, quod D. Thom. nam lib. 6. Ethic. c. 11.

15 *Quid gnome Arist.* dicit Gnomen esse Rectum iudiciū æqui & boni. Æquum & bonum (quod Græcis dicitur *τὸ ἐπιεικές*, est, quod cùm sit contra verba legis, (etsi non contra mentem legislatoris) iudicio prudentis definitur, vel vt Aristot. lib. 5. c. 10. definit, est *correctio legis, quatenus deficit ob vniuersalem locutionem.* Eodem pertinet sententia D. Thom. cùm ait Gnomen iudicare ex principijs extraordinarijs cōtra verba legis. idem. n. valent corrigere legem vbi deficit ob vniuersalem locutionem, (quod propriè ad gnomē pertinet) & iudicare ex altiori principio contra verba legis. Ratio autem cur interdum opus sit hac correctione legis, & consideratione altioris principij, quā sit finis proximus legis, est quia leges vniuersaliter latæ sunt, vt Legislator finem proximum, quem per illam intendit vt plurimùm assequatur: quo fit vt multi casus occurrant, in quibus nō expedit eas seruari, quia aliquid fieret contra aliam Legislatoris intentionem, & contra bonum publicum vel priuatum. Vniuersales enim Regulæ in rebus practicis patiuntur multas exceptiones. hæ exceptiones quia verbis legum comprehendi non poterant, relictę sunt iudicio prudentum, & vocatur *τὸ ἐπιεικές*, id est, æquū & bonum. Iudiciū vero quo de illis iudicatur, vocatur Gnome, quod Latinè benignam sententiam possumus nominare, hoc autem peti debet ex altiori consideratione, ob quā verba legis non sunt seruanda. In legibus pœnalibus dicitur *συγγνώμη*, id est, venia, vel pęnæ mitigatio. Exempli gratia, lex vniuersè præcipit, Qui occidit occidatur. Tu tamē inuasus ab alio occidisti; Vir æquus, per *γνώμην* iudicat verba legis hic non esse seruanda, neque non esse morte puniendum; quod iudicium pendet ex alia consideratione, quam præceptum legis illius. Virtus verò quę in voluntate respondet huic iudicio, dicitur *ἐπιείκεια*. Vnde sicut *ἐπιείκεια* se habet ad iustitiam, ita *γνώμη* se habet ad prudentiam. Est igitur pars potentialis Prudentiæ siue Prudentia ipsa, vt versatur circa æquum & bonum: sicut *ἐπιείκεια* est pars iustitiæ, & iustitia quædam, vt rectè Aristoteles ca. illo 10. docet; quod quomodo verum sit dicitur infrà c. 47. dub. 9. *συγγνώμην* *ἐπιείκεια*

DVBITATIO IV.

Quot & quibus modis peccetur contra Prudentiam.

D. THOM. Quæst. 53. 54. 55.

DICO Primò generatim loquendo, omne peccatum est contra prudentiam; patet, quia omne peccatū est contra iudicium prudentiæ, sicut omne opus bonum est secundùm iudicium Prudentiæ. 16 *Omnes peccatū est contra Prudentiam. Non tamen ex imprudentia.*

Aduerte tamē non esse necessarium, vt sicut omne opus bonum sequitur ex iudicio prudenti, ita omne opus malū sequatur ex iudicio imprudenti; potest enim sequi ex iudicio indifferenti, quo aliquid iudicatur non quidem esse honestum, vel turpe, sed esse delectabile, vel molestū. Hoc. n. iudiciū sufficit vt voluntas possit illud opus velle, aut nolle, vt ostensum est 1. 2. q. 9. art. 1. dub. 4. & 5.

Dices, Omnis peccans est imprudens, imò & ignorans, teste Aristotele: ergo omne peccatum sequitur ex errore, vel ignorantia.

Resp. Negandam consequentiam. Dicitur imprudens, non quòd semper imprudenter iudicet, sed quia imprudenter, (id est, contra prudentiæ dictamen) operatur. Dicitur ignorans, non quòd necesse sit vt ignoret rem esse turpem, vel noxiam saluti: sed quia vel ignorat, vel non satis considerat illam turpitudinem, quasi si consideraret, vt par est; non faceret. Et quamuis fieri possit vt aliquis plenissimè rei turpitudinē considerans, eam nihilominùs faciat, propter voluntatis libertatem, quæ sicut bonum honestum etiam clarè propositum non necessariò amplectitur, sed potest repudiare, ob molestiam annexam, ita obiectum turpe clarè propositum non necessariò repudiat, sed potest amplecti ob voluntatem annexā: tamen hoc rarissimè fit. Vnde vniuersè dici potest omnēm peccantē esse ignorātem. 17 *Omnis peccans ignorans.*

18 *Contra Prudētiā peccatur excessu & defectu.* Dico Secundò, Si magis specialim loquamur, dupliciter contra prudentiam peccatur, iuxta D. Th. per excessum, & per defectum. Probatur quia sicut obiecta aliarum virtutum consistunt in medio, ita etiam obiectum Prudentiæ: (idem. n. est obiectum circa quod versatur Prudentia consultando, & iudicando, ac aliæ virtutes inclinando) ergo sicut cōtra alias virtutes potest peccari per excessum & defectum; ita contra prudentiam.

19 *Defectu, quatuor modis.* Dico Tertiò, Per defectum contra prudentiam peccatur quadrupliciter, *præcipitatione, inconsideratione, inconstantia*, & *negligentia*. Probatur, quia ea peccata sunt propriè contra prudentiam, quæ sunt contra regulas prudentiæ, quas ipsa in suis functionibus seruare debet; item

quæ

quæ sunt cõtra functiones proprias prudentiæ: atqui hæc peccata sunt talia; ergo. Minor patet: Prima. n. regula Prudentiæ est, vt priusquam opus aggrediaris. vel Iudicium feras, deliberes de medijs, de modo, & ordine exequendi, de cauendis impedimentis &c. contra hanc regulã est *præcipitatio*, quæ proposito aliquo fine statim opus aggreditur, vel certè iudicat de medijs, & modo exequẽdi, omissa deliberatione. Secunda est, vt rem de qua iudicandũ est, eiusq; circumstantias diligenter inspicias: contra hanc, est *inconsideratio*, quæ iudicat, omissa diligẽti inspectione. Tertia est, vt rebus deliberatis, & rectè iudicatis inhæreas, neque te finas ob leues ratiunculas diuelli. contra hanc est *Inconstantia*. qua fine vlla, vel certè sine iusta causa mutas sententiã. Quarta est, vt rem deliberatam & iudicatam, opportuno tempore mandes executioni. contra hanc est *negligentia*. Hæc tamen dupliciter potest considerari: primò, vt est omissio diligentiæ requisitæ in ipso opere externo, & sic nõ est directè contra prudentiam, sed contra virtutẽ, in cuius materia versatur, vt negligentia in orando, est contra Religionem, in soluendo debito, contra iustitiam. Secundò, vt est omissio diligentiæ requisitæ in actu intellectus excitantis & dirigentis voluntatẽ & vires externas ad executionẽ; & sic est contra prudentiam. *Præcipitatio* igitur est directè contra *consilium: inconsideratio* cõtra *iudicium; inconstantia* contra *iudicij firmitatem: negligentia* contra *rationis vigilantiam* in exequendo. Est enim omissio actuum rationis, qui necessarij sunt vt opus suo tempore fiat.

Præcipitatio. *Inconsideratio.* *Inconstantia.* *Negligentia.*

20 Notandũ est Primò, *præcipitationem & inconsiderationem* non esse peccatũ mortale, nisi ratione periculi alicuius peccati mortiferi, cui se homo exponit, præcipitanter vel incõsiderate iudicãdo vel agendo: quia sicuti in actibus prudentię nõ quæritur rectitudo propter ipsos actus, sed propter opus quod illis actibus est dirigendum: quia in regula non quęritur rectitudo propter ipsam regulam, sed propter id, quod regulæ est conformandum) ita prauitas imprudentiæ æstimanda ex opere, quod inde sequitur.

Qualia sint peccata.

Inconstantia numquam est peccatũ mortale, nisi quis ex voto, vel præcepto teneatur persistere in sententia, vel ob aliquã causam extrinsecam, vt ad vitandũ scandalum, &c.

Idem dico de *negligentia*. hæc. n. non est peccatum mortale; nisi negligas id, ad quod sub peccato mortali teneris, vel ita sis animo remissio ad ea quæ salutis sunt, vt euidenti periculo aliquid tale negligendi te exponas.

Notandum Secundò, Ad prædicta peccata reduci alia quædam, quæ non sunt tam directè contra prudentiam, vt *obliuiositatem, indocilitatem, & defectum ratiocinãdi, ad præcipitationem, defectum intelligentiæ cautelæ, & circumspectionis, ad inconsiderationem.* ad eamdem referri potest *imprudentia, & defectus solertia:* etsi D. Th. referat ad *inconstantiam, & negligentiam.* sed res est parui momenti.

21 Dico Quartò, per excessum, vel potiùs quadam specie & imagine prudentiæ, peccatur contra Prudentiã sex modis iuxta D. Th. *Prudentia carnis, astutia, dolo, fraude, sollicitudine temporalium, & solicitudine futurorum. Prudentia carnis* dicitur qua quis viuit secundùm carnem: vt colligitur ex Apostolo ad Rom. 8. vbi opponit prudentiam carnis prudentiæ spiritus; & sapere secundùm carnem, ei quod est sapere secundùm spiritum. Nam finis prudentię carnis est viuere secundùm carnẽ, sicut finis prudentiæ spiritus est viuere secundùm spiritum, *Viuere* autem *secundùm carnem* est sequi instinctus & motus naturæ corruptæ; seu, est facere opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, & cetera, quæ Apostolus recenset c. 5. ad Gal. Itaque *prudentia carnis* est, quæ excogitat idonea media ad opera carnis complẽda. Sicut *prudentia spiritus* est, quæ excogitat idonea media ad opera, seu fructus spiritus; de quibus Apostolus agit eodem capite. Sicut. n. omnis virtus habet suam prudentiam, qui tamquã regula in suis functionibus dirigatur, vt opus suũ honestũ reddat, (quod est eius finis intrinsecus) ita omne vitium habet suam quamdã falsam prudentiam, qua dirigatur ad obtinendum bonum delectabile, quod est eius finis; hæc dicitur prudentia carnis.

Prudentia imagine peccatur sex modis. *Prudentia carnis.* *Viuere secũdum carnẽ.*

Notandum autem est Primò, Sicut prudentia vera sup-
22 ponit, & includit appetitum honesti, sine quo appetitu nuda illa notitia intellectus non habet rationem prudentiæ: ita prudentia carnis, quæ est falsa prudentia, supponit, & includit affectum operum carnis, sine quo affectu non dicetur prudentia carnis. Supponit quidem; quia iudicium omnis prudentiæ siue veræ, siue falsæ plurimum pendet ex affectu, *qualis enim quisque est, ita iudicat*, vt Aristoteles ait, id est, quisq; iudicat conuenienter suis affectibus. Includit verò quia prudentia non significat qualemcumq; notitiam mediorum, sed directam & ordinata ad opus: itaq; includit affectũ operis. Vnde Apostolus nomen prudentiæ seu φρονήσεως vel φρονήματος passim vsurpat pro affectu alicuius boni honesti, aut delectabilis, mouente intellectũ ad excogitationẽ mediorũ, quibus illud obtineatur: vel pro cogitatione intellectus, quæ ab effectu, seu intetione ad illud bonũ ordinatur. Sic c. 8. ad Rom. *sapere secundum carnem mors est:* φρονεῖν κατὰ σάρκα, id est, habere affectum & cogitationes intẽtas ad opera carnis. Simili modo accipit, cum ait; *Prudentia spiritus vita, & pax.* Et ad Philipp. 2. *Hoc enim sentite in vobis quod & in Christo Iesu.* Græce, τοῦτο φρονείσθω ἐν ὑμῖν, id est, talis sit in vobis affectus, vel talis cogitatio, ex affectu procedens.

Prudentia supponit affectum finis alicuius.

Notandum Secundo, Prudentiam carnis imitari veram prudentiam: quia sicut hæc quærit, & inuenit media verè 23
idonea ad finẽ honestũ; ita illa quærit, & inuenit media verè idonea ad finem delectabilẽ, ad honores, &c. Vnde non est necessariũ in iudicio huius prudentiæ esse errorem, seu falsitatẽ; quia non est necesse vt media non sint idonea ad finem, vel vt iudicet illa esse absolute bona: sed satis est si iudicet esse conuenientia ad finem propositum, ad quem verè idonea sunt. Potest tamen tale iudicium dici practicè falsum, quia est causa prauæ electionis; siue quia non est consentaneum appetitui recto.

Prudentia carnis imitatur verã prudentiã.

Notandum Tertiò, Prudentiam carnis non esse peccatũ, nisi ratione affectus praui, cui subest. Vnde si hic sit peccatum mortale, erit peccatum mortale; si veniale, erit veniale. vt patet ex dictis 1. 2. q. 17. art. vlt. Consilium. n. & iudiciũ sunt actus imperati ab intentione. Vnde accipiunt suam bonitatem vel prauitatem ab Intentione.

Astutia generatim, est ratio aliquid agendi modo occul-
to. Dicuntur. n. astuti in contractibus & negotijs, qui norunt modos agendi non passim obuios, quibus vel alios decipiunt, vel cauent ne decipiantur. Videtur ab Aristotele vocari δεινότης, (*solertiam* quidam interpretantur) quam ipse et in malis ponit, vt patet lib. 1. magnorũ Moralium cap. vlt. vbi dicit *omnem prudentem esse* δεινόν, id est, *astutum vel solertem sed non contrà: quia malus etiã* δεινός, *solers est, sicut Mentor qui videbatur quidem* δεινός. (*solers*) *non tamen erat prudens*. itaq; astutia generatim accepta, est quid communius quàm prudentia. Verum hic accipitur magis speciatim, nempe pro notitia prauorum mediorum ad fallendum idoneorum, cum affectu exequendi coniuncta. Hoc modo accipit D. Augustinus lib. 4. contra Iulianũ c. 3. cum ait, *omnibus virtutibus quadam vitia esse similia, sicut astutia Prudentia similis est, quę tamen est vitium* Et Apostolus 2. ad Corint 4. *Non ambulantes in astutia*, Græce ἐν πανουργίᾳ, quo nomine propriè significatur hæc vitiosa *astutia*: quia astuti omnia tentant, in omnem partem se vertunt, vt rem conficiant. Continet artem simulandi & dissimulandi. Habet locum in ijs functionibus quæ proximum respiciunt. nemo. n. sibi ipse aliquid occultat, vel in modo agendi sibi aliquid occultum optat; sed tantum proximo.

24 *Astutia quid.*

Videtur hæc *astutia* species quædam prudentiæ carnis. Hi. n. maxime videntur prudentes secundũ carnẽ, qui modos norunt occultos obtinendi temporalia, fallendo alios.

Est peccatum mortale vel veniale, pro ratione affectus cui subest, & nocumenti quod proximo sequitur: si enim expresse vel implicitè graue nocumentum intendas, erit peccatum mortiferum: sicut mendacium perniciosum. Item si graue malum sequatur, idque aduerteris vel facilè aduertere potueris: tunc enim est intentio tacita, seu interpretatiua. Si autem nullum sit nocumentum vel modicum, erit veniale: sicut mendacium officiosum, & iocosum. Vide Caietanum in Summa verbo *Astutia*.

Quale peccatum.

Dolus est astutiæ executio siue verbis, siue factis: est. n. 25
nomen generale. Tantum habet locum erga proximũ, & potissimum in materia Iustitię, vt in contractibus & distributionibus. Duobus modis, secundum Iurisperitos, dolus venit in contractum. Primò, dando causam contractui. Dicitur autem *dare causam contractui*, quando si dolus abfuisset, alter nullo modo voluisset contrahere. Secundò, non dando causam; sed solum incidendo in contractum: vt quando contractus fuisset quidem initus, sed non eo pretio,

Dolus. *Dolus venit in contractum dupliciter.*

tio, verum maiori aut minori. Verum autem & quando dolus contractum vel aliam dispositionem irritam reddat, & quando non, dicemus infra lib. 2. c. 17. dubit. 5.

Ignorantia à dolo excusat. Porrò ignorantia iuris, etsi crassa sit, semper excusat à dolo, & consequenter à pœna legis, quando ad eam incurrendam lex requirit dolum seu præsumptionem: quia ignorantia crassa dolus non est.

Quãdo culpa æquiparentur dolo. Nec obstat quòd culpa lata dicatur æquiparari dolo; hoc enim solum est verum quando lex non requirit dolũ, præsumptionem, aut scientiam, sed simpliciter loquitur, & in actionibus descendentibus ex contractu, vel quasi contractu, vt notat Syluester verbo *Culpa*. q. 3. & 11. ex Bartolo, Cyno, & alijs.

26 *Fraus.* *Fraus* est executio astutiæ per facta, vt cum mensura est minor iusto: cum moneta est adulterina. vnde est quid cõtractius & minus commune q̃ dolus. Itaq; dolus & fraus se habent ad astutiam, sicut pactiones & actiones iustæ ad prudentiã. Sicut .n. hæc diriguntur iudicio & regulis prudentiæ; ita illa iudicio & regulis astutiæ. Quare hi modi agendi contra prudentiã non sunt distincti ab astutia, sed executiones tantum, seu actus externi astutiæ. De his duobus dici solet, *Fraus: & dolus nemini debet patrocinari.* Habetur cap. Ex tenore. 16. de Rescriptis. Item: *Fraudem non fieri ei, qui scit & consentit.* L. Nemo ff. de regulis iuris.

27 *Agere in fraudem legis.* Dicitur etiam fraus fieri, vel *contra legem*, vel *ipsi legi*. *Contra legem* quando fit contra id quod lege præcipitur vel vetatur, absque colore & artificio, quo violatio illa tegatur. *Legi* verò, quando artificio quodam ita igitur contra mentem legis, vt videamur illi non repugnare. hoc autem fit potissimum tribus modis, vel iuxta Sylu. v. *Fraus*, quatuor. Primò, supponendo personam pro persona. vt si coniux volẽs donationem facere coniugi, (quod non potest per leges) supponat aliam personam cui donet, cum onere transferendi in coniugem. Si tutor volens emere rem pupilli, (quod per leges non potest) interponat alia personam quæ emat. Secundò, supponendo rem pro re. vt si filio familias volẽs dare mutuum, loco mutui des triticum vẽdendum, vt pretio fruatur; nimirum vt hac arte eludas vim L. 1. ff. de Senatusconsul. Macedon. vbi statuitur vt filius familias ex mutuo non teneatur. Tertiò, contractum pro contractu. vt si vxor in speciem vendat viro, quod intendit donare. Si beneficiarius specie mutui accepti, vel etiam gratitudinis, soluat centum aureos ei, à quo beneficium accepit Si mulier, quæ fide iubere nõ potest, (per L. 2. ff. ad S. C. Velleianum) faciat se principalem debitricem. qui his & similibus modis agunt, dicuntur facere fraudem legi, vel in fraudem legis, & non excusantur coram Deo à præuaricatione legis, etsi coram hominibus videantur legem seruare.

28 *Sollicitudo temporalium.* *Sollicitudo temporalium* est nimia mentis occupatio in illis conquirendis vel conseruandis, proueniens ex inordinato habendi amore, vel amittendi timore. Itaque tria in hoc vitio includuntur: primum est, nimius affectus ad bona temporalia: secundum, timor & anxietas quædam, ne vel conatus nostri in ijs corradendis non satis bene succedant, vel damnum aliquod interueniat: tertium, nimia occupatio mentis in illis cogitandis & tractandis.

Sollicitudo futurorum. *Sollicitudo futurorum* est nimia animi occupatio circa futura, maximè vt vitæ necessaria habeantur, coniuncta cum anxietate & parua fiducia diuinæ prouidentiæ. vt c quis plus quàm par est, sollicitus est de victu, vestitu, alijsq. rebus necessarijs, in futurum annum, mensem, vel diem, est species sollicitudinis temporalium.

29 *Est valdè perniciosa ob tres causas.* Hæ sollicitudines, si modum iustum excedant, maximè sunt noxiæ saluti. Primò, quia includunt cupiditatem rerũ temporalium, quam Apostolus 1. ad Timoth. 6. vocat *radicem omnium malorum. Radix*, inquit, *omnium malorum est cupiditas: quam quidam appetentes errauerunt à fide, & inseruerunt se doloribus multis.* de qua infrà libro 2. capit. 47. Secundò, quia impediunt animam à seria cogitatione rerũ ad salutẽ pertinentiũ: quo nihil potest esse magis perniciosum. bona .n. spiritalia nisi attente & crebrò cogitentur, non cognoscitur eorũ dignitas & pulchritudo. quod autẽ non cognoscitur, non æstimatur. quod non æstimatur, non amatur, non quæritur, facilè negligitur & contemnitur. Pari modo, peccatorũ malignitas, & damna immensa, nisi attenta consideratione, non cognoscuntur; quo fit vt etiã non horreantur, nec vitentur vt par est. Et sanè, si quis diligenter aduertat animum, deprehendet omnes ferè lapsus & peccata hominum ex defectu considerationis prouenire; vt meritò dixerit Aristoteles *omnem peccantem esse quodammodo ignorantem*. Nam omnes, vel ferè omnes ideo peccant, quòd malitiam peccati, & pœnam ipsi debitam, vel non considerent, vel non satis considerent; quantum videlicet in tali articulo conueniret.

Hinc scriptura vocat peccatores stultos, fatuos, insensatos, insipientes. non tamen hinc inferas omne peccatum esse ex ignorantia: hoc enim postulat vt nascatur esse peccatum. Tertiò. quia bonas inspirationes impediunt ne fructum pariant. Vnde Matth. 13. dicitur, sollicitudines sæculi, tamquam spinas quasdam, semen verbi diuini suffocare. Itaque cum huius in considerando defectus causa sit, maxima ex parte, temporalium sollicitudo, perspicuum est illam esse valdè perniciosam, & vitandam. Vnde Dominus multis rationibus, conatur eam nobis eximere, Matth. 6. *Ideo* inquit, *dico vobis, ne solliciti sitis animæ vestræ quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini.* Idque confirmat primò, quia qui animam dedit, quæ longè est præstantior quam esca, dabit etiam escam: & qui corpus dedit, dabit vestimentum. Secundò, Si Deus, qui est Pater vester, pascit aues cæli, quæ neque serunt, neque metunt, neq; congregant in horrea; quantò magis pascet vos suos filios? Tertiò, Si pulcherrimè vestit lilia & fœnum agri, quomodo patietur vobis vestes necessarias deesse? Ex his concludit, rursus repetens quod ante dixerat: *Nolite ergo solliciti esse dicentes, Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur?* 30 *Prohibetur in scripturis.*

Deinde addit nouas rationes. Prima est, q̃ Gentiles sit, diuinam prouidentiam & paternam Dei curam ignorantiam, hæc anxiè inquirere. Secunda, q̃ Pater noster cælestis sciat nos his omnibus indigere: ac proinde, si ante omnia quæramus regnum Dei, & iustitiam eius, (quod ipse à nobis requirit) hæc omnia tamquam vilia & parui momenti nobis adijcienda; sicut in emptione rerum pretiosarum, vilia quædam manussæ loco adijci solent. Tertia, q̃ crastinus dies, cum præsens fuerit, sollicitus erit sibi ipsi. sufficere enim diei suam malitiam, id est, afflictionem & sollicitudinem ipsi congruentem; nec oportere eam ex futuris diebus accersere & præcipere.

Ex his colligas, quanti hæc res sit momenti. vide Chrysost. hom. 22. in Matth. Eamdem vetat Lucæ 21. *Attendite ne forè grauentur corpora vestra in crapula, & ebrietate, & curis huius vitæ, & superueniat in vos repẽtina illa dies.* Omitto alia Scripturæ loca plurima.

Petes, An ergo sit peccatum mortiferum? 31 *Quale peccatum.*

Respond. Non semper esse peccatum mortiferum; sed tunc solum, quando quis propter temporalia reipsa violat, vel paratus est violare aliquod præceptum in re graui, omittendo, vel committendo: aliàs solum est veniale. tamẽ ob causam supradictam summ opere cauenda. vide D. Thomam art. 6. q. 55.

Aduerte tamẽ moderatam sollicitudinẽ temporalium, & futurorum non vetari, sed cõmendari. Prouerb. 6. *Vade ad formicam, ò piger, & considera vias eius, & disce sapientiam: quæ cum non habeat ducem, nec præceptorem, nec Principem, parat in æstate cibum sibi, & congregat in messe, quod comedat.* Prouerb. 10. *Qui congregat in messe, filius sapiens est, qui autem stertit æstate, filius confusionis.*

Ratio est, quia non vult Dominus vt omnia vitæ huic necessaria homini sponte, absque vlla cura ipsius & sollicitudine, proueniant; id enim ipsi esset occasio otij & desidiæ, quæ maximorum malorum est origo, & meritò puluinar Diaboli esse dicitur: sed vult ab eo laborem & sollicitudinem adhiberi; vt hoc exercitio occupatus auocetur à libidinibus, alijsque peccatis, quæ otium parit. Verum hęc sollicitudo debet esse moderata, & commẽsa rebus cui impenditur; vt non sit nimis anxia, quasi Deo non essemus curæ: nec maior tribuatur corpori quàm spiritui; rebus temporalibus quàm æternis: humanis quàm diuinis, vel saltem ne hæc præ illis negligantur.

Hæc de Prudentia sufficiant.

LIBER

LIBER SECVNDVS
DE IVSTITIA ET IVRE.
ET
VIRTVTIBVS ANNEXIS IVSTITIÆ VITIISQVE CONTRARIIS.

Diuiſio Libri, & ſeries Capitum.

Explicata PRVDENTIA, ſequitur IVSTITIA cum ſuis partibus, virtus latiſſimè patens, vt quæ in omnibus hominum negotijs, quibus inter ſe communicant, cernatur. Itaq; huius virtutis in quouis negotij genere leges & rationes neceſſariò cognoſcendæ ſunt, maximè ijs, qui aliorum Directores vel Iudices aliquando futuri.

Vt autem in his omnibus compendioſiore methodo procedamus, diuidemus totam hanc tractationem de IVSTITIA, quam ſecundo Libro comprehendemus, in ſeptem Sectiones principales, & in Capita 47.

SECTIO PRIMA.

De Iuſtitia, Iure, & ſpeciebus Iuris.

Continet ſex Capita.

SECTIO SECVNDA.

De Iniurijs & damnis in omnibus humanorum bonorum generibus, & neceſſaria reſtitutione.

Continet hæc 10. Capita.

SECTIO TERTIA.

De Contractibus.

Continet hæc 12. Capita.

SECTIO QVARTA.

De Iniurijs in Iudicijs & Tribunalibus.

Continet Capita 3.

SE-

SECTIO PRIMA.

DE IVSTITIA, IVRE ET SPECIEBVS IVRIS IN GENERE.

CAPVT PRIMVM.

De Iustitia generatim. *Habet 4. Dubitationes.*

D. Thomas quæst. 57. & 58.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit Iustitia. D. THOM. Q. 58. MVLTIS ART.

1 *Iustitia duæ acceptiones.* *Iustitia generalis.* NOTANDVM nomen *Iustitiæ* tribus potissimùm modis accipi; vt colligitur ex Arist. 5. Eth. c. 1. Primò, pro complexione omnium virtutum: *iustum* enim dicitur quod est adæquatum, & commensum suæ regulæ, cui debet commensurari. (includunt enim debitum & adæquationem; vt docet D. Tho. q. 80. art. vnico, & alibi.) Vnde *Iustitia* dicitur ea affectio, quæ efficit hanc adæquationem & commensionem. Quare cùm collectio omnium virtutum, siue actu siue habitu formaliter conformet, & veluti commensam reddat voluntatem suæ regulæ, legi diuinæ, rectè vocatur *Iustitia*, & quæuis virtus pars *Iustitiæ*, præsertim cùm hac ratione ordinetur ad alterum (quod etiam notio Iustitiæ postulat, vt idem D. Thom. cum Aristotele docet) nempe ad Deū, cuius legi conformatur. per omnem enim virtutem reddit anima Deo quod ei debet. Sic accipitur passim in Scripturis: vt cùm dicitur, *Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam*, & *qui faciunt iustitiam*. Sic Chrysost. hom. 12. in Matt. ait, *Iustitia nihil aliud est quàm diuinorum mandatorum plena custodia*. & Anselmus dialogo de veritate c. 13. *Iustitia est rectitudo voluntatis, seruata propter seipsam*. Hinc fit vt nomen Iustitiæ accipiatur etiam pro ipsa *charitate*, nempe quia charitas voluntatem reddit conformem toti legi diuinæ; vt quæ omnium virtutum complexionem quodammodo contineat, iuxta illud Apostoli, *Vinculum perfectionis dilectio*. Vnde D. Aug. lib. de natura & gratia c. 38. *Charitas Dei quâ vna iustus est quicumque iustus est*; & c. vlt. *Charitas inchoata, inchoata Iustitia est; charitas magna, magna Iustitia est; charitas perfecta, perfecta Iustitia est.* Secundò, accipitur pro virtute particulari, qua voluntas inclinatur ad cuique reddendum ius suum ad æqualitatem: quo modo hic de ea disputamus, & quærimus quid sit.

2 *Definitio Iustitiæ particularis.* Definitur ab Vlpiano L. Iustitia. ff. de Iust. & Iure, hoc modo, *Iustitia est constans & perpetua voluntas ius suum cuique tribuendi.* Sensus est, Iustitia est virtus inclinans, & firmans voluntatem ad perpetuò cuiq; tribuendum ius suum; idq; ad æqualitatem. Dicitur Primò, *constans voluntas*, quia est propositū habituale deliberatum & firmum. Secundò *perpetua voluntas*, quia ad perpetuò reddendum: qui enim tantū semel, aut bis, non autem semper & in omni euentu vellet cuiq; ius suū reddere, non esset verè iustus, nec haberet hāc virtutem. Tertiò, *ius suum*, id est, quod cuiq; strictâ obligatione est debitum. Debet autem reddi hoc ius ad æqualitatē, alioquin non perfectè redditur, ac proinde non erit perfecta Iustitia; quia Iustitia æqualitas quædam est, vel certè æqualitatem inuoluit, vt nomē insinuat. Simili pænè modo definitur Iustitia a D. Aug lib. 19. de Ciu. c. 21. & Ambr. li. 1. de officijs c. 24. *Iustitia est virtus quæ sua cuique distribuit.*

Hinc patet Primò, Iustitiam esse virtutem; nam reddere cuique ius suum, & constituere vbique in actionibus, quibus homines inter se communicant debitam proportionē & æqualitatem, est per se honestum & rectæ rationi consentaneum; ac proinde virtutis opus.

3 Patet Secundò, Hanc virtutem esse in voluntate, quam inclinat vt velit cuique reddere quod debet: est enim propositum & inclinatio voluntaria ad id quod iustum est.

4 *Ad alterū disponit.* Patet Tertiò. Hanc virtutem rectè disponere hominem ad alterum in functionibus & commutationibus mutuis. nam inclinat vt velis, & præstes quod alteri debes, & iuri eius ex æquo respondeat. Nec obstat, quòd Iustitiæ sit velle etiam vt alter tibi ius reddat, adeoque non solùm te dispo-

disponat ad alterum, sed etiam alterum ad te: quia formaliter solum subiectum suum disponit ad alterum; effectiuè tamen alterum ad se disponere potest. omnis enim virtus honestum sui obiecti amat in omnibus, illudque procurat quantum commodè potest.

5 *Distinctio Iustitiæ à ceteris.* Patet Quartò, Distinctio huius virtutis à reliquis. Ab ijs quæ sunt in intellectu; quia est virtus voluntatis. A ceteris quæ sunt voluntatis differt obiecto, à *Theologicis*, quòd earum obiectum sit Deus; Iustitiæ, debitum proximo. à *religione*, quòd religio spectet debitum Deo, vt primo principio, cui æquale reddi non potest, Iustitia, debitum proximo, cui potest rependi æquale: à *pietate*, quia pietas spectat solum debitum parentibus & patriæ ratione ortus, cui etiam satisfieri ex æquo non potest. ab *obseruantia*, quia hæc spectat debitum maioribus ratione gubernationis, cui etiam præmium æquale reddi nequit ab homine. ab *alijs Iustitiæ partibus*, quia debitum, quod spectant, est minus debito Iustitiæ. à *Temperantia*, quia hæc non disponit meam functionem ad alterum, sed ad meipsum, vt mihi sit commensa; inclinando me, verbi gratia, vt comedam, & bibam, sicut ratio dictat mihi conuenire ad bonam valetudinem, ad functiones animi & corporis, sine vllo ad alterum intuitu. à *Fortitudine*, quia hæc non respicit quid alteri debeatur, sed quid se deceat sustinere, & quantum, &c.

6 *Inter filiũ & patrem.* Patet Quintò, cùm *Iustitia* sit ad alterum; hominis ad seipsum non esse propriè iustitiam, vel iniuriam, neque patris ad filium, aut filij ad patrem, iuxta Aristotelem & D. Thomam: quod intellige quoad iure & debita quæ sunt inter ipsos quà tales sunt. quod enim filius vt filius debet patri, debet ei lege pietatis non Iustitiæ, debet enim ei, non vt alieno & prorsus distincto, sed vt principio sui esse. similiter quod pater filio: debet enim ei tamquam sibi ipsi. est enim filius aliquid patris, scilicet fructus eius & veluti pars ab illo abscissa, iuxta Aristotelem 8. Ethic. cap. 12. in qua natura paterna conseruetur. quare cum tanta inter ipsos sit vnio, maius est debitum quàm Iustitiæ vulgaris.

Nec obstat, quòd si filius patrem occidat, peccet contra Iustitiam, & teneatur hęredibus ad restitutionem; quia non peccat contra Iustitiam præcisè, quatenus facit contra debitum filij & ius paternum: (sic enim solum peccat contra pietatem) sed quatenus sine legitima authoritate interimit hominem. Est enim in hoc facto duplex malitia, altera contra Iustitiam, ratione substantiæ personæ quæ læditur; altera contra pietatem, ratione circumstãtię eiusdem personæ. Potest tamen inter ipsos esse debitum Iustitiæ, quatenus sunt distinctæ personæ habentes distincta iura & dominia, vt si filius sit emancipatus, vel habeat bona castrensia, aut quasi castrensia.

Inter dominũ & seruum. Pari modo inter dominum & seruum quà tales sunt propriè non est iustitia. Ius enim domini in seruum non est Iustitiæ, sed despoticum, quo potest illi imperare, illeque vti in suum commodum, illum vendere, permutare, donare. Seruus enim est domini instrumentum & possessio. Seruus verò obstringitur domino, debito obseruantiæ seu duliæ, & debito obedientiæ, si tamen spectentur vt sunt homines distincti & in multis rebus liberi, suique iuris, diuersa iura habentes, sic potest inter eos esse Iustitia, & Iniuria. vt si dominus seruum occidat, vel mutilet, nam in vita membrisque tuendis, & conseruandis seruus non subest domino, sed est sui iuris. si seruus furetur vel damnum domino inferat: si fugam contra Ius & fas capessat; hoc enim furti genus est.

DVBITATIO II.

Vtrùm Iustitia tantum versetur circa actiones, an etiam circa passiones.

D. THOM. ART. 9.

7 *Obiectum Iustitiæ.* RESPONDEO, & dico Primò, Iustitiam primariò versari circa solas actiones rite ad alterum disponendas, & circa res vt sunt actionum materia, nòn autem circa passiones, vt temperantia, & fortitudo.

Probatur; quia proprium officium Iustitiæ non est curare vt homo non nimium irascatur, vel ne metuat, aut ne voluptates amet plus quàm par est; sed vt cuique præstet quod ei debitum & quamuis ab hoc impediri possit per iram, timorem; pecuniæ vel voluptatum amorem; tamen eius non est hæc impedimenta per se ipsam tollere, sed aliarum virtutum præsidio, omnes enim virtutes se mutuo iuuant, dum quæuis tollit quædam aliarum impedimenta. Mansuetudo enim temperat iram; vnde iuuat illas virtutes, quantum functiones per iram impediri possent; vt iustitiam, obedientiam, humilitatem. Fortitudo moderatur timorem, liberalitas, pecuniarum amorem. idẽ de ceteris esto iudicium. *Virtutes se mutuò iuuant.*

Dico Secundò, Potest tamen Iustitia, secundario moderari passiones, quatenus illa moderatio est medium necessarium ad finem ipsius intrinsecum, qui est reddere cuique Ius suum.

Probatur primò, Quia possum velle moderari iram, amorem pecuniæ, & timorem ne alicui faciam iniuriam; & ex vi huius intentionis sequetur moderatio illarum passionum, absque interuentu intentionis, quæ sit alterius virtutis; atqui intentio illa neminem lædendi est actus Iustitiæ: ergo Iustitia etiam moderatur passiones. 8 *Quomodo Iustitia possit esse causa moderationis passionum.*

Secundò, Quia omnis virtus ob suum finem intrinsecum potest quosuis actus externos aliarum virtutum ad illum idoneos imperare; vt ostensum est 1. 2. q. 17. artic. 5. atqui moderatio passionum est medium idoneum & sæpè necessarium ad finem intrinsecum Iustitiæ, estque actus externus virtutis, cum non sit in voluntate: ergo Iustitia potest illam imperare. Itaque illa moderatio tunc formaliter erit actus Iustitiæ; non autem temperantiæ, vel mansuetudinis, vel fortitudinis; quia immediate sequitur ex affectu Iustitiæ. vt ostensum est 1. 2. qu. 18. artic 6. dub. 4.

Hinc colligi potest quomodo Iustitia dicatur attingere *medium rei*; reliquæ virtutes *medium rationis*. de quo D. Thom. art. 10. Iustitia enim non spectat quidnam sit commensuratum suo subiecto secundum rectæ rationis regulam; sed quid sit commensum rei, vel iuri alterius, vt nec minus nec amplius præstetur, sed æquale: Temperantia autem & Fortitudo spectant medium rationis; id est, quidnam iuxta rationis dictamen sit commensum subiecto, non excedens aut deficiens modum subiecti. vnde medium in his est variabile pro varietate subiectorum: quod enim respectu vnius est medium & æquale; ad alterum est nimium, ad tertium est parum. itaque rationis examine hoc medium est inuestigandum, & ex consensu cum regula rationis statuendum. In Iustitia autem semper est idem medium, qualecumque tandem sit subiectum, quod ipsa afficit: quod medium consistit in æqualitate rei ad rem, (vt pretij ad rem venditam) vel proportionis ad proportionem: nempe vt talis sit proportio inter munera & onera communia; qualis est inter personas quibus hæc distribuuntur. Vnde meritò dicitur medium rei, non excedens, non deficiens ad Ius alterius. 9 *Iustitia attingit medium rei, aliæ Virtutes medium rationis.*

DVBITATIO III.

Vtrùm præter Iustitiam particularem sit aliqua Iustitia generalis quæ legalis dicatur, & quid illa sit.

D. THOM. QVÆST. 58. ART. 5. 6. 7.

RESPONDEO, Esse quamdam Iustitiam legalem, seu generalem. Ita docet hic D. Thom. artic. 5. Aristoteles lib. 5. cap. 1.

Ratio est, quia omnis pars Reipub. dupliciter potest ad alteram comparari. Primò, vt pars ad partem; ciuis ad ciuem; & sic est iustitia particularis quæ hominem in hac habitudine perficit. Secundò, vt pars ad totum: scilicet ad ipsam Rempub. sic est Iustitia generalis, quæ hominem in habitudine ad Rempub. perficit. 10 *Pars Reip. bifariã comparatur.*

Sed tota difficultas est, quid sit hæc Iustitia; quod eius officium, & quomodo ab alijs distinguatur, nam D. Thom. hic, & Soto lib. 3. de Iustitia q. 2. art. 3. existimant quamdam esse virtutem particularem distinctam à ceteris omnibus, quæ procuret bonum commune. Verum Andreas Vega lib. 5. in Conc. Trid. cap. 4. & multi alij putant esse com-

complexionem omnium virtutum.

Notandum est, nos posse loqui vel de re ipsa, vel de mente Aristotelis, qui primus Iustitiæ legalis nomine videtur vsus. Si de re ipsa loquamur.

11 Dico Primò, Non videri dubitandum quin sit aliqua particularis virtus bonum commune Reipub. intuens & procurans, cui hoc nomen Iustitiæ possit accommodari. Probat hoc satis D. Thom. art. 6.

Iustitiã legalem esse quadam ratione virtutem specialem.

Ratio est, quia velle & procurare bonum Reipubl. habet specialem rationem honesti & laudabilis, quæ nõ inuenitur in functionibus aliarum virtutum, multò enim id est, laudabilius quàm curare priuata: ergo ad specialem virtutem pertinet; quæ rectè dicetur *Iustitia legalis. Iustitia*, quia respicit quodammodo alterum, id est, Rempubl. *Legalis*, quia extendit se ad omnia quæ lege sunt statuta propter bonum commune.

Secundò. Quisque ciuium quà est pars societatis ciuilis, eiusque fruitur cõmodis, speciali debito obstrictus est ad procurandum bonum illius societatis: (nam pars est propter totum, & bonum partis propter bonum totius) sed vbi est specialis ratio debiti, ibi etiam est specialis ratio virtutis, & quidem Iustitiæ, cum sit ad alterum, & etiã de ijs quæ legibus sunt præcepta.

Tertiò, Si quis negligat bonum commune: quando versatur in periculo, vel proponat ei priuatum commodum, peccat contra hanc Iustitiam: non tamen tenetur ad restitutionem, nisi ex officio ei incumbat huius boni conseruatio: quod signum est hanc esse virtutem specialem distinctam a Iustitia particulari.

12 Dico Secundò, Probabile est hanc virtutem non distingui à virtute *pietatis*; quatenus per pietatem patriæ, vel Reipub. in qua viuimus debitum cultum, obsequiumque præstamus.

Videtur nõ distingui à pietate.

Probatur, quia secundum D. Thom. *Iustitia legalis* est procurare bonum commune Reipub. & cæteras virtutum functiones ad hoc destinare quando opus est, v.g. si Respubl. versetur in periculo, Iustitia legalis conatur omnibus modis eam tueri; imperat arti militari, vt excogitet modos defensionis; pericula contemnit; sumptus annonæ restringit; thesauros effundit: denique nihil non molitur ea affectu erga Rempubl. Sed hæc omnia videntur esse officia *pietatis* in patria, vel Rempubl neque explicari potest quænam alia virtus hæc præstet: ergo pietas est illa virtus, quàm D. Thom. Iustitiam legalem vocat, vel certè parum ab ea distinguitur.

13 Dices, *Pietas* æquè est in subditis ac in Principe: atqui *Iustitia legalis* non est æquè in vtroque: in Principe enim est principaliter, & architectonicos; in subditis secundario & veluti in administris, vt docet D. Thom. art. 6. ergo sunt diuersæ virtutes.

Respondeo, Maiorem non esse veram *pietatis* enim virtus quoad suas functiones externas (quæ sunt Reipubl. bonum procurare & conseruare) principalius & excellentius est in Principe; idque ob duas causas. Prior est, quia Princeps si consideretur vt priuata persona, est nobilissima pars Reipubl pollens opibus, authoritate, scientia rei militaris, alijsque præsidijs, quibus Respubl. defenditur, & sic lege pietatis tenetur pro suis viribus Remp. tueri & proinde alios dirigere, sicut membrum nobilius dirigit ignobiliora. Altera est, quia est Superior communitatis, cui ex officio incumbit publici boni curatio. & sic tenetur ad eadem obsequia externa pietatis, lege Iustitiæ: hic enim non comparatur ad communitatem vt pars ad totũ, sed vt pars ad partem: nam tota Respub. se habet ad Principem sicut particularis persona ad custodem, quem stipendio ad se tuendum & custodiendum conduxit: & ob hanc causam maxime procuratio boni communis pertinet ad illum ἀρχιτεκτονικῶς. Nam ratione officij est in illo authoritas iubendi & alijs præscribendi.

14 Dico Tertiò. Et si hæc sententia probabilis sit; verius tamen est *Iustitiam legalem à pietate* distingui, si nomine Iustitiæ legalis cum D. Thoma & multis alijs intelligamus virtutem, quæ spectat bonum publicum, quatenus debitum à parte toti. Probatur, quia vbi est diuersa ratio debiti, ibi sunt diuersæ virtutes, sed hic sunt diuersæ rationes debitorum: nam longe strictiori & altiori debito pars obstringitur toti, & eius Reipubl. quatenus ipsa est vnum corpus in quo ipse membrum; quam effectus obligetur causæ suæ secundariæ, & homo suæ patriæ, ratione auxilij, quod ipsa ad eius ortum contulit, cuius signum est, quòd quisque suam Rempub. cuius est membrum, teneatur præferre parenti & vitæ suæ: cum tamen parens magis sit principium ortus quàm patria: atqui pietatis est curare bonum patriæ, quia hoc officium est illi debitum ratione beneficij ortus, quod ab ea accipimus: Iustitiæ autem legalis est, idem bonum siue patriæ, siue alteri Reipub. cuius sumus ciues, procurare, quia id illi debetur ratione vinculi & nexus, qui est partis ad totum, & membri ad corpus: ergo sunt distinctæ virtutes.

Verius est distinguẽdã à pietate.

15 Dico Quartò, Si verò de mente Aristotelis lib. 5. Ethic. c. 1. & 2. vbi de Iustitia legali agit, sit quæstio, videtur Iustitia legalis in subdito nihil esse aliud quàm omnium virtutum complexio, quatenus legi obtemperat; in superior eadem complexio virtutum, quatenus inclinat illum, vt curet leges seruari.

Aristoteli videtur esse complexio omniũ virtutum.

Prior pars est Eustratij in illum locum, Burid. q. 4. Giraldi q. 5. in lib. 5. Ethic. & aliorum.

Probatur Primò, quia Aristoteles c. 1. dicit *Iustitiam legalem non esse partem virtutis* (id est speciem aliquam) *sed vniuersam virtutem: sicut iniustitia*, inquit, *legalis non est species malitia, sed vniuersa malitia.* Addit, *virtutem in genere, & Iustitiam legalem esse idem re, sed differre solùm* τῷ εἶναι, id est, notione & ratione, vt rectè Eustratius interpretatur, atqui non rectè diceretur de aliqua particulari virtute (etiamsi ipsa alias ad suum finem referret) non esse speciem virtutis, sed vniuersam virtutem; non differre à virtute in genere, nisi ratione.

Secundò, Ita se habet Iustitia legalis ad virtutem in genere, sicut iniustitia legalis (quam ipse παρανομίαν, id est, legis violationem vocat) ad malitiam in genere; vt idem Aristoteles docet, atqui violatio legis, & malitia sunt idem, etsi ratione differant, ergo similiter Iustitia legalis & virtus.

Tertiò. Iustitia legalis nihil aliud est Aristoteli quàm virtus vt legibus paret, sicut Iniustitia est legum violatio, seu παρανομία: atqui omnis virtus legibus paret: ergo collectio virtutum est Iustitia legalis.

Quarto Aristoteles dicit legalem Iustitiam esse in maxima admiratione apud omnes homines, & prouerbiali versu dici, *In Iustitia summatim est omnis virtus*: qui sumptus est ex Theognide: atqui hoc propriè conuenit perfectæ obedientiæ, quæ fit per complexionem virtutum. Itaque Aristoteles per *Iustitiam legalem* videtur intelligere *obedientiam*, non vt est virtus specialis, quæ affectu præcepti facit opus; sed vt est virtus generalis, omnis enim virtus quatenus facit id quod lege præceptum est, est obedientiam legis, etiamsi id faciat non affectu obedientiæ, sed propter honestatis, quicumque enim facit quod lex iubet, & vitat quod ipsa prohibet, legi obedit, & legem implet. 16

Altera pars probatur, quia omnis virtus inclinat in suũ bonum eo modo quo potest. Temperantia enim non solum inclinat hominem, vt ipse leges temperantiæ seruet, sed etiam vt ab alijs seruari curet, si commodè potest, ergo tota collectio virtutum in Principe inclinat illum, vt omnium virtutum leges à subditis seruari curet. 17

Aduerte tamen, Superiorem posse multis modis inclinari vt curet seruari leges. Potest enim hæc cura considerari. Primò, vt debita ex officio, & sic ad eam inclinat Iustitia particularis. Secundò, vt debita ex eo quòd sit præcipuum membrum Reipubl. & sic ad eam impellit virtus, quam D. Thomas vocat Iustitiam legalem. Tertiò, vt debita patriæ, quæ genuit, & sic ad eam inclinat pietas. Quartò, vt debita ex honestate singularum virtutum, de quibus sunt leges; & hoc modo tota virtutum collectio inclinat ad eam curam, quæuis enim virtus si potest, curat vt alius quoque sit virtute præditus, vt dictum est. Quintò, vt debita ex inclinatione charitatis naturalis in homines, & sic ad eam inclinat charitas naturalis, quæ etiam vocatur Iustitia: de qua Cicero de Finib lib. 5. *In omni honesto nihil est tam illustre, quam ipsa charitas generis humani, quæ animi affectio suum cuique tribuens, & societatem coniunctionis humanæ aquè, ac mirificè tuens, dicitur Iustitia.* Idem dicendum de quouis alio officio erga Rempub. potest enim in eo multiplex ratio debiti spectari. 18

Vt curet seruari leges ex varijs causis põt esse debitũ.

Dico Quintò, Si qua virtus particularis vocanda sit

Ciuilis seu *politica* est, qua quis rectè administrat ciuitatem, legesque seruari curat.

Legislatrix seu *nomothetica* est, qua quis idoneas leges condit.

Militaris, qua militia ritè administratur.

4 Ratio harum specierum est, quia Prudentiæ generatim acceptæ est procurare boni hominis operationū directione: hoc autem procuratur vel directè, vel indirectè, scilicet amoliendo mala, quæ bonum hominis impediunt. Si indirectè, hoc fit per prudentiam militarem, qua hostes bonum publicum & priuatum perturbantes auertuntur. Si directè, vel procuratur bonū proprium, vel communitatis: si proprium, erit prudentia personalis. Si verò communitatis, tum vel familiæ, vel Reipublicæ. Si familiæ bonum intendatur, erit *Oeconomica*: Si Reipubl. id fiet vel ferendo leges (quod proprium est supremi Principis) & sic erit Legislatrix: vel curando proximè vt mandentur executioni, (quod fit per magistratus immediatos) & sic erit Prudentia ciuilis. Per *ciuilem* enim non intelligit Aristoteles virtutem subditorum, qua legibus parent; (vt D. Tho. videtur accipere) sed magistratuū, qui curant leges seruari, & totā Rempubl. gubernant, vt rectè Eustratius exponit. Nam Aristoteles ponit duas huius partes, Consultricem & Iudicatricem: illa præbet in dubijs consilium, hæc exercet iudicia in tribunalibus: quorum vtrumque pertinet ad personam publicam. Adde non esse opus peculiari prudentia in ciue vt legibus communibus pareat, sicut nec domesticis vt præceptis patris familias.

5 Hic tamen Notandum est primò, solā *Prudentiam personalem* absolutè dici Prudentiam, & hominem facere absolutè & simpliciter prudentem, vt docet Aristoteles c. 8. Quia is solus absolutè prudens est dicendus, qui sua præ ceteris omnibus curat, seipsum omni virtute exornans. Prudentia enim per se primò curat bonum suum, id est, sui subiecti. Ceteræ verò prudentiæ species non vocantur absolutè nomine Prudentiæ: sed secundum quid, seu cum adiuncto, vt prudentia Oeconomica, vel Ciuilis, vel Legislatrix, vel Militaris: quia non spectant bonum suum, sed alienum; vnde neque necessario postulant, neque faciunt affectum habentis rectum; sed potius affectum alienum, præsertim Oeconomica, Ciuilis, & Legislatrix, quia intendunt bonum communitatis, nempe vt familia vel Respublica secundum virtutem degat. Nam militaris potius videtur esse ars quædam disponendi exercitum ad prælium, quām species Prudentiæ: sicut ars nautica, ars negotiandi, & similes. Vnde quidem de arte militari scripserunt. Potest tamen poni species Prudentiæ, quatenus disponit & curat vt milites fortiter & cum virtute militares functiones obeant. Hoc enim videtur propriè officium prudentiæ militaris. Vnde supponit artem militarem, eique addit rationem dirigendi milites secundum virtutem.

Prudentia personalis est absolutè Prudentia, reliqua cū adiuncto.

6 Notandum secundò, singulas species dictas posse rursus in multas alias vel species, vel potius in partes veluti integrantes diuidi. Probabile enim Prudentiam personalem tot habere partes specie distinctas, quot sunt species Virtutū. Non enim qui prudens est in functionibus Iustitiæ, statim est prudens in functionibus Temperantiæ, vel Fortitudinis: quamuis vt absolutè dicatur prudens, debeat in omni materia virtutis passim occurrente prudens esse. Idem dicendum de Prudentia Ciuili, Oeconomica, Legislatrice, & Militari. Varia enim sunt genera militiæ, & gubernationis ciuilis, & domesticæ ratione variarum circumstantiarum, tum loci, tum personarum, tum finium adiunctorum, (vt commodorum vel incommodorum) quæ diuersissimam rationem agendi postulant, vt bonum exitum habeant.

Quæuis species Prudentia varijs partibus cōstat, quasi integrantibus.

7 Notandum tertiò, Prudentiam personalem quodammodo complecti omnes alias prudentiæ species; quia potest se extendere ad omnes illarum functiones, dictando de ijsdem actionibus de quibus ipsæ; sed sub alia ratione. Quidquid enim ordinat vel iubet paterfamilias per prudentiam œconomicam, spectans bonum familiæ, potest ordinare, & iubere per prudentiam personalem, spectando bonum honestum suæ actionis, nempe vt officio suo satisfaciat. Quatenus enim in agendo spectat, vt familia rectè sit disposita, dirigit suam actionem prudentia œconomica; vt verò intendit satisfacere suo officio, vel agere id quod decet suam personam, dirigit eam prudentia personali. Idem dicendum de Ciuili, Militari, & Legislatrice.

Prudentia personalis omnino cōpleta complectitur ceteras.

Itaque prudentia personalis omnino completa, qua quis in omni statu, seu officio potest se gerere vt decet, includit illas prudentias tanquam partes, superaddens illis respectum ad proprium bonum, quod est honestè agere. Neque enim Rex potest habere prudentiam suæ personæ necessariam, & facere omne id quod se decet, nisi norit leges vtiles ferre; & ita requirit prudentiam Legislatricem. Neque Magistratus officio suo satisfacit, qui non nouit Remp. administrare, iudicia exercere, bono ciuium consulere; & ita requirit Ciuilem. Et hoc est quod vult Aristoteles c. 8. in prin. cum ait; *Prudentiam & Ciuilem (πολιτικὴν) esse eundem habitum, sed non habere eandem rationem seu idem esse.* Prudentia enim completa includit Ciuilem, & reliquas tanquam suas partes: refert tamen illarum materiam ad suum finem; & ita distinguitur ratione formali. vide Geraldinum in lib. 6 Ethic. q. 14. 8 Si tamen Prudentia personalis accipiatur vt dirigit hominem constitutum extra publicum officium, sic non includit illas; sed est species omnino distincta à ceteris.

DVBITATIO II.

Quænam sint partes integrantes Prudentiæ.

D. THOM. QVÆST. 49.

NOtandum est Partes integrantes prudentiæ posse dupliciter poni; Primò, vt partes integrantes dicantur illæ, ex quibus veluti membris Prudentia tota propriè constat. 9 Non enim Prudentia est simplex aliquis habitus, sicut neq; scientia speculatiua, sed constat multis partibus instar totius heterogenei, respicientibus diuersam rationem honesti, quæ est in diuersis virtutibus. Alijs n. regulis & notionibus diriguntur functiones iustitię, alijs tēperātię, alijs fortitudinis & patientiæ: quæ tamē omnes necessariæ sunt ad integram & absolutam Prudentiam. Dicitur autem Prudentia vna virtus, sicut Theologia & Physica dicitur vna scientia: nempe quia respicit vnum obiectum generale quod est viuere secundum virtutem; idque sub vno eodemque modo tendendi, qui est considerare singulas actiones cum omnibus circumstantijs, de quo plura 1. 2. q. 57 Verum D. Th. non loquitur hoc modo de partibus Prudentiæ; quia non videtur tales ponere. Secundò, vt partes integrantes Prudentiæ dicantur quædam functiones, sine quibus non habetur perfectus vsus prudentiæ. Hoc modo ponit octo partes prudentiæ, *Memoriam, intelligentiam, docilitatem, solertiam, prouidentiam, rationem, circumspectionem, cautionem*, è quibus *solertia & docilitas* maximè iuuāt ad acquirendam prudentiam. *Memoria, intelligentia, prouidentia, ratio*, potissimum iuuant ad vsum prudentiæ in consiliando & iudicando; *Cautio & circumspectio* ad executionem operis; quæ dicitur fieri imperio Prudentiæ. *Memoriam* vocat recordationem eorum, quæ legimus, audiuimus, vidimus, aut aliter experti sumus. Ex his enim sæpenumero facilè colligimus quid in præsenti negotio expediat; plurimum enim valent tum exempla aliorum, tum experientia ipsa ad Prudentiam. *Intelligentiam* vocat notitiam præsentium: vt enim prudenter iudices, necesse est præsentem statum rei tibi esse probè perspectum. Potest etiā hoc nomine significari notitia principiorum moralium.

Prudentia non est habitus simplex.

10 *Octo partes integrātes Prudentiæ.*

Prouidentia dicitur consideratio futurorum euentuum, qui possent sequi ex opere.

Ratio dicitur promptitudo quædam ratiocinandi, & aliud ex alio colligendi.

Docilitas accipitur pro affectu & promptitudine ad discendum.

Solertia (quā Arist. vocat ἀγχίνοιαν, & melius Latinè diceret sagacitas) est species bonę cōiectationis, (quę ipsi dicitur εὐστοχία) est enim solertia, seu sagacitas, medij (id est, rōnis alicuius cur res sit probāda vel improbanda) inuētio tēpore breuissimo, vt idem Arist. docet lib 2 prior. Analyt.

Circumspectio est consideratio circumstantiarum, ne quid desit in opere.

Cautio est cura vt vitētur incōmoda, quibus res est exposita, v.g. ne proximus offendatur, ne incidas in aduersam valetudinem. poterat hæc sub circumspectione comprehendi.

11 Notandum est, nō omnes hos actus à diuersis habitibus proficisci, Cautio enim, Circūspectio, Prouidentia, & Intelligen-

Nō sunt tot habitus.

telligentia sunt actus Prudentiæ, quia intrinsecè includuntur in prudenti iudicio, & executione. Memoria, Ratio, Solertia, & Docilitas tantum requiruntur ad acquirendũ Prudentiam, vel ad acquisitæ perfectiorem vsum.

DVBITATIO III.

Quæ sint partes potentiales Prudentiæ.

D. THOM. quæst. 51.

12 *Tres partes potentiales prudentiæ.* RESpondeo, Valdè ingeniosè a D. Tho poni tres partes, potentiales prudẽtiæ, *Eubuliam Synesin, & Gnomen.* Per *Eubuliam* intelligit habitum quemdam, qui præbet facultatem rectè consultandi: id est, inueniendi bonum consilium in rebus ambiguis & perplexis. Per *Synesin* habitũ rectè iudicandi de consultatis, idque ex consideratione cõmunium principiorum practicorum, scilicet legum naturalium & positiuarum, & finium illarum, quos fines Legislator spectauit. Per *Gnomen*, habitũ rectè iudicandi ex principijs quibusdam altioribus contra tenorem verborum legis iuxta tamen mentem Legislatoris. vide Caiet. qu. 120. art. 1. & 2. Vocat autem has partes potentiales Prudentię; quia Prudentia his vtitur ad suum finem, veluti membris quibusdam suis; vel vt anima vtitur suis potentijs ad suum finem. Sicut enim in singulis animæ potentijs elucet vis, & conditio animæ, etsi non plene: ita in illis facultatibus, earumq; functionibus elucet natura, & conditio Prudentiæ, etsi non adæquatè.

13 *Non distinguuntur reip sa à prudentia habitus.* Vtrùm sint habitus distincti ab habitu Prudentiæ dubitari potest. Probabilius est non esse ab illa distinctos realiter, sed esse ipsam Prudentiam inadæquatè consideratã; nempe vt se ad hanc vel illã functionẽ extendit; vt probat Giraldus lib. 6. q. 15. Probatur, quia Prudentiæ propriũ est inquirere media ad finem idonea: atqui hoc fit bona consultatione; ergo bona consultatio est actus proprius Prudentiæ. Vnde rectè Aristoteles ait c. 7. lib. 6. *Prudentis maximè opus esse dicimus rectè consultare.* Neq; satisfacit, si dicatur Prudentiæ proprium est benè consultare, quòd imperet illam; nã consultatio de medijs non imperatur propriè a Prudentia, sed a cognitione & amore finis. In qua cognitione finis non ita cernitur Prudentia quam synteresis. Cernitur autem primò in consultatione, si bene fiat: ergo bona consultatio est prima functio in qua Prudentia elucet. Quòd etiam rectè iudicare siue ex ipsis legibus, & earum finibus, quod facit *synesis*, siue ex altiori consideratione, quod facit *gnome*, sit actus Prudentiæ elicitus, patet; quia per hunc actum Prudentia imperat voluntati, eamq; & potentias inferiores in executione dirigit vt supra ostensum est.

14 *σύνεσις.* Dices, Aristotelẽ per synesim non videri significare partem aliquam Prudentiæ, seu iudicium Prudentiæ præcedens executionem, sed perspicaciam quamdam ingenij in alio, qui de iudicio & facto prudentis acutè iudicat, vt exponit Eustratius in cap. 10. lib. 6. dicitur enim *συνετὸς καὶ εὐσύνετος*, teste Aristotele ibidem, qui altero aliquid dicente vel faciente statim potest percipere rectène an secus dictum factumve sit: sicut discipulus dicitur *ξυνίεις* & *εὐσύνετος*, qui statim percipit quod magister docet. Vnde apud Græcos *ξυνιέναι* sepè vsurpatur pro *μανθάνειν*, quod est percipere quod alius dicit.

Respondeo verum esse Aristotelem quidem hoc pacto synesim ibi accipere: non tamen negat quin similis facultas in prudente requiratur circa inuenta per consultationem. Vnde rectè D. Thom. posuit partem Prudentiæ. Imò ipsemet Aristoteles lib. 1. Magnor. moral. c. 35. expressè docet Synesin esse Prudentiæ partem: quamuis interdum esse possit in eo qui non est prudens. Per *γνώμην* deinde intelligit Aristoteles, quod D. Thom. nam lib. 6. Ethic. c. 11.

15 *Quid gnome Arist.* dicit Gnomen esse Rectum iudiciũ æqui & boni. Æquum & bonum (quod Græcis dicitur *τὸ ἐπιεικές*, est, quod cum sit contra verba legis, (etsi non contra mentem legislatoris) iudicio prudentis definitur, vel vt Aristot. lib. 5. c. 10. definit, est *correctio legis, quatenus deficit ob vniuersalem locutionem*. Eodem pertinet sententia D. Thom. cùm ait Gnomen iudicare ex principijs extraordinarijs cõtra verba legis: idem. n. valent corrigere legem vbi deficit ob vniuersalem locutionem, (quod propriè ad gnomẽ pertinet) & iudicare ex altiori principio contra verba legis. Ratio autem cur interdum opus sit hac correctione legis, & consideratione altioris principij, quã sit finis proximus legis, est quia leges vniuersaliter latæ sunt, vt Legislator finem proximum, quem per illam intendit vt plurimùm assequatur; quo fit vt multi casus occurrant, in quibus nõ expedit eas seruari, quia aliquid fieret contra aliam Legislatoris intentionem, & contra bonum publicum vel priuatum. Vniuersales enim Regulæ in rebus practicis patiuntur multas exceptiones. hæ exceptiones quia verbis legum comprehendi non poterant, relictę sunt iudicio prudentum, & vocatur *τὸ ἐπιεικές*, id est, æquũ & bonum. Iudiciũ verò quo de illis iudicatur, vocatur Gnome, quod Latinè benignam sententiam possumus nominare, hoc autem peti debet ex altiori consideratione, ob quã verba legis non sunt seruanda. In legibus pœnalibus dicitur *συγγνώμη*, id est, venia, vel pęnæ mitigatio. Exempli gratia, ex vi legis præcipit, Qui occidit occidatur. Tu tamẽ inuasus ab alio occidisti: Vir æquus, per *γνώμην* iudicat verba legis hic non esse seruanda, neque non esse morte puniendum; quod iudicium pendet ex alia consideratione, quam præceptum legis illius. Virtus verò quę in voluntate respondet huic iudicio, dicitur *ἐπιείκεια*. Vnde sicut *ἐπιείκεια* se habet ad iustitiam, ita *γνώμη* se habet ad prudentiam. Est igitur pars potentialis Prudentiæ siue Prudentia ipsa, vt versatur circa æquum & bonum: sicut *ἐπιείκεια* est pars iustitiæ, & iustitia quædam, vt rectè Aristoteles c. illo 10. docet; quod quomodo verum sit dicitur infrà c. 47. dub. 9. *συγγνώμη* *ἐπιείκεια*

DVBITATIO IV.

Quot & quibus modis peccetur contra Prudentiam.

D. THOM. Quæst. 53. 54. 55.

DICO Primò generatim loquendo, omne peccatum est contra prudentiam; patet, quia omne peccatũ est contra iudicium prudentiæ, sicut omne opus bonum est secundùm iudicium Prudentiæ. 16 *Omne peccatũ est contra Prudentiam.*

Aduerte tamẽ non esse necessarium, vt sicut omne opus bonum sequitur ex iudicio prudenti, ita omne opus malũ sequatur ex iudicio imprudenti; potest enim sequi ex iudició indifferenti, quo aliquid iudicatur non quidem esse honestum, vel turpe, sed esse delectabile, vel molestũ. Hoc. n. iudiciũ sufficit vt voluntas possit illud opus velle, aut nolle, vt ostensum est 1. 2. q. 9. art. 1. dub. 4. & 5. *Non tamen ex imprudẽtia.*

Dices, Omnis peccans est imprudens, imò & ignorans, teste Aristotele; ergo omne peccatum sequitur ex errore, vel ignorantia.

Resp. Negandam consequentiam. Dicitur imprudens, non quòd semper imprudenter iudicet, sed quia imprudenter, (id est, contra prudentiæ dictamen) operatur. Dicitur ignorans, non quòd necesse sit vt ignoret rem esse turpem, vel noxiam saluti: sed quia vel ignorat, vel non satis considerat illam turpitudinem, quasi si consideraret, vt par est; non faceret. Et quamuis fieri possit vt aliquis plenissimè rei turpitudinẽ considerans, eam nihilominùs faciat, propter voluntatis libertatem, quæ sicut bonum honestum etiam clarè propositum non necessariò amplectitur, sed potest repudiare, ob molestiam annexam, ita obiectum turpe clarè propositum non necessariò repudiat, sed potest amplecti ob voluntatem annexã: tamen hoc rarissimè fit. Vnde vniuersè dici potest omnẽm peccantẽ esse ignorãtem. 17 *Omnis peccans ignorans.*

Dico Secundo, Si magis speciatim loquamur, dupliciter contra prudentiam peccatur, iuxta D. Th. per excessum, & per defectum. Probatur quia sicut obiecta aliarum virtutum consistunt in medio, ita etiam obiectum Prudentiæ: (idem. n. est obiectum circa quod versatur Prudentia consultando, & iudicando, ac alię virtutes inclinando) ergo sicut cõtra alias virtutes potest peccari per excessum & defectum, ita contra prudentiam. 18 *Contra Prudentiã peccatur excessu & defectu.*

Dico Tertio, Per defectum contra prudentiam peccatur quadrupliciter, *præcipitatione, inconsideratione, inconstantia, & negligentia.* Probatur, quia ea peccata sunt propriè contra prudentiam, quia sunt contra regulas prudentiæ, quas ipsa in suis functionibus seruare debet; item 19 *Defectu, quatuor modis.*

quæ

quæ sunt cõtra functiones proprias prudentiæ: atqui hæc peccata sunt talia; ergo. Minor patet: Prima. n. regula Prudentiæ est, vt priusquam opus aggrediaris, vel Iudicium feras, deliberes de medijs, de modo, & ordine exequendi, de cauendis impedimentis &c. contra hanc regulã est *præcipitatio*, quæ proposito aliquo fine statim opus aggreditur, vel certè iudicat de medijs, & modo exequẽdi, omissa deliberatione. Secunda est, vt rem de qua iudicandũ est, eiusq; circumstantias diligenter inspicias: contra hanc, est *inconsideratio*, quæ iudicat, omissa diligẽti inspectione. Tertia est, vt rebus deliberatis, & rectè iudicatis inhæreas, neque te sinas ob leues ratiunculas diuelli. contra hanc est *Inconstantia*, qua sine vlla, vel certè sine iusta causa mutas sententiã. Quarta est, vt rem deliberatam & iudicatam, opportuno tempore mandes executioni. contra hanc est *negligentia*. Hæc tamen dupliciter potest considerari: primò, vt est omissio diligentiæ requisitæ in ipso opere externo, & sic nõ est directè contra prudentiam, sed contra virtutẽ, in cuius materia versatur, vt negligentia in orando, est contra Religionem, in soluendo debito, contra iustitiam. Secundò, vt est omissio diligentiæ requisitæ in actu intellectus excitantis & dirigentis voluntate & vires externas ad executionẽ; & sic est contra prudentiam. *Præcipitatio* igitur est directè contra *consilium: inconsideratio* cõtra *iudicium; inconstantia* contra *iudicij firmitatem: negligentia* contra *rationis vigilantiam* in exequendo. Est enim omissio actuum rationis, qui necessarij sunt vt opus suo tempore fiat.

Præcipitatio. *Inconsideratio.* *Inconstantia.* *Negligentia.*

20 Notandũ est Primò, *præcipitationem & inconsiderationem* non esse peccatũ mortale, nisi ratione periculi alicuius peccati mortiferi, cui se homo exponit, præcipitanter vel incõsiderate iudicãdo vel agendo: quia sicuti in actibus prudentię nõ quæritur rectitudo propter ipsos actus, sed propter opus quod illis actibus est dirigendum: quia in regula non quęritur rectitudo propter ipsam regulam, sed propter id, quod regulæ est conformandum) ita prauitas imprudentiæ æstimanda ex opere, quod inde sequitur.

Qualia sint peccata.

Inconstantia numquam est peccatũ mortale, nisi quis ex voto, vel præcepto teneatur persistere in sententia, vel ob aliquã causam extrinsecam, vt ad vitandũ scandalum, &c.

Idem dico de *negligentia*. hæc. n. non est peccatum mortale; nisi negligas id, ad quod sub peccato mortali teneris, vel ita sis animo remissio ad ea quæ salutis sunt, vt euidenti periculo aliquid tale negligendi te exponas.

Notandum Secundò, Ad prædicta peccata reduci alia quædam, quæ non sunt tam directè contra prudentiam, vt *oblivitiositatem, indocilitatem, & defectum vusioe: nãdi, ad præcipitationem, defectum intelligentia tauela. & circumspectionis, ad inconsiderationem.* ad eamdem referri potest *improuidentia, & defectus solertia:* etsi D. Th. referat ad *inconstantiam, & negligentiam.* sed res est parui momenti.

21 Dico Quartò, per excessum, vel potiùs quadam specie & imagine prudentiæ, peccatur contra Prudentiã sex modis iuxta D. Th. *Prudentia carnis, astutia, dolo, fraude, solicitudine temporaliũ, & solicitudine futurorum. Prudentia carnis* dicitur qua quis viuit secundùm carnem: vt colligitur ex Apostolo ad Rom. 8. vbi opponit prudentiam carnis prudentiæ spiritus; & sapere secundùm carnem, ei quod est sapere secundùm spiritum. Nam finis prudentię carnis est viuere secundùm carnẽ, sicut finis prudentiæ spiritus est viuere secundùm spiritum, *Viuere* autem *secundùm carnem* est sequi instinctus & motus naturæ corruptæ; seu, est facere opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, & cetera, quæ Apostolus recenset c. 5. ad Gal. Itaque *prudentia carnis* est, quæ excogitat idonea media ad opera carnis complẽda. Sicut *prudentia spiritus* est, quæ excogitat idonea media ad opera, seu fructus spiritus; de quibus Apostolus agit eodem capite. Sicut. n. omnis virtus habet suam prudentiam, qui tamquã regula in suis functionibus dirigatur, vt opus suũ honestũ reddat, (quod est eius finis intrinsecus) ita omne vitium habet suam quamdã falsam prudentiam, qua dirigatur ad obtinendum bonum delectabile, quod est eius finis; hæc dicitur prudentia carnis.

Prudentia imagine peccatur sex modis. *Prudentia carnis.* *Viuere secũdum carnẽ.*

22 Notandum autem est Primò, Sicut prudentia vera supponit, & includit appetitum honesti, sine quo appetitu nuda illa notitia intellectus non habet rationem prudentiæ: ita prudentia carnis, quæ est falsa prudentia, supponit, & includit affectum operum carnis, sine quo affectu non dicetur prudentia carnis. Supponit quidem; quia iudicium omnis prudentiæ siue veræ, siue falsæ plurimum pendet ex affectu, *qualis enim quisque est, ita iudicat*, vt Aristoteles ait, id est, quisq; iudicat conuenienter suis affectibus. Includit verò quia prudentia non significat qualemcumq; notitiam mediorum, sed directam & ordinata ad opus: itaq; includit affectũ operis. Vnde Apostolus nomen prudentiæ seu φρονήσεως vel φρονήματος passim vsurpat pro affectu alicuius boni honesti, aut delectabilis, mouente intellectũ ad excogitationẽ mediorũ, quibus illud obtineatur: vel pro cogitatione intellectus, quæ ab effectu, seu intetione ad illud bonũ ordinatur. Sic c. 8. ad Rom. *sapere secundum carnem mors est:* φρονεῖν κατὰ σάρκα, id est, habere affectum & cogitationes intẽtas ad opera carnis. Simili modo accipit, cum ait; *Prudentia spiritus vita, & pax.* Et ad Philipp. 2. *Hoc enim sentite in vobis quod & in Christo Iesu.* Græcè, τοῦτο φρονείσθω ἐν ὑμῖν, id est, talis sit in vobis affectus, vel talis cogitatio, ex affectu procedens.

Prudentia supponit affectum sui alicuius.

Notandum Secundò, Prudentiam carnis imitari veram prudentiam; quia sicut hæc quærit, & inuenit media verè idonea ad finẽ honestũ; ita illa quærit, & inuenit media verè idonea ad finem delectabilẽ, ad honores, &c. Vnde non est necessariò in iudicio huius prudentiæ esse errorem, seu falsitatẽ; quia non est necesse vt media non sint idonea ad finem, vel vt iudicet illa esse absolutè bona: sed satis est si iudicet esse conuenientia ad finem propositum, ad quem verè idonea sunt. Potest tamen tale iudicium dici practicè falsum, quia est causa prauæ electionis; siue quia non est consentaneum appetitui recto. 23

Prudentia carnis imitatur verã prudentiã.

Notandum Tertiò, Prudentiam carnis non esse peccatũ, nisi ratione affectus praui, cui subest. Vnde si hic sit peccatum mortale, erit peccatum mortale; si veniale, erit veniale. vt patet ex dictis 1. 2. q. 17. art. vlt. Consilium. n. & iudiciũ sunt actus imperati ab intentione. Vnde accipiunt suam bonitatem vel prauitatem ab intentione.

Astutia generatim, est ratio aliquid agendi modo occulto. Dicuntur. n. astuti in contractibus & negotijs, qui norunt modos agendi non passim obuios, quibus vel alios decipiunt, vel cauent ne decipiantur. Videtur ab Aristotele vocari δεινότης, (*solertiam* quidam interpretantur) quam ipse ẽt in malis ponit, vt patet lib. 1. magnorũ Moralium cap. vlt. vbi dicit *omnem prudentem esse δεινόν*, id est, *astutum vel solertem, sed non contrà: quia malus etiã δεινός, solers est, sicut Mentor qui videbatur quidem δεινός. (solers) non tamen erat prudens.* itaq; astutia generatim accepta, est quid communius quàm prudentia. Verum hic accipitur magis speciatim, nempe pro notitia prauorum mediorum ad fallendum idoneorum, cum affectu exequendi coniuncta. Hoc modo accipit D. Augustinus lib. 4. contra Iulianũ c. 3. cum ait, *omnibus virtutibus quadam vitia esse similia, sicut astutia Prudentia similis est, quæ tamen est vitium* Et Apostolus 2. ad Corint. 4. *Non ambulantes in astutia*, Græcè ἐν πανουργίᾳ, quo nomine propriè significatur hæc vitiosa *astutia*; quia astuti omnia tentant, in omnem partem se vertunt, vt rem conficiant. Continet artem simulandi & dissimulandi. Habet locum in ijs functionibus quæ proximum respiciunt. nemo. n. sibi ipse aliquid occultat, vel in modo agendi sibi aliquid occultum optat; sed tantum proximo. 24

Astutia quid.

Videtur hæc *astutia* species quædam prudentiæ carnis. Hi. n. maximè videntur prudentes secundũ carnẽ, qui modos norunt occultos obtinendi temporalia, fallendo alios.

Est peccatum mortale vel veniale, pro ratione affectus cui subest, & nocumenti quod proximo sequitur: si enim expressè vel implicitè graue nocumentum intendas, erit peccatum mortiferum: sicut mendacium perniciosum. Item si graue malum sequatur, idque aduerteris vel facilè aduertere potueris: tunc enim est intentio tacita, seu interpretatiua. Si autem nullum sit nocumentum vel modicum, erit veniale: sicut mendacium officiosum, & iocosum. Vide Caietanum in Summa verbo *Astutia*.

Quale peccatum.

Dolus est astutiæ executio siue verbis, siue factis: est. n. nomen generale. Tantum habet locum erga proximũ, & potissimum in materia Iustitię, vt in contractibus & distributionibus. Duobus modis, secundum Iurisperitos, dolus venit in contractum. Primò, dando causam contractui. Dicitur autem *dare causam contractui*, quando si dolus abfuisset, alter nullo modo voluisset contrahere. Secundò, non dando causam; sed solum incidendo in contractum: vt quando contractus fuisset quidem initus, sed non eo pretio, 25

Dolus. *Dolus venit in contractum dupliciter.*

tio, verum maiori aut minori. Verum autem & quando dolus contractum vel aliam dispositionem irritam reddat, & quando non, dicemus infra lib. 2. c. 17. dubit. 5.

Ignorantia à dolo excusat.

Porrò ignorantia iuris, etsi crassa sit, semper excusat à dolo, & consequenter à pœna legis, quando ad eam incurrendam lex requirit dolum seu præsumptionem: quia ignorantia crassa dolus non est.

Quādo culpa æquiparetur dolo.

Nec obstat quòd culpa lata dicatur æquiparari dolo; hoc enim solum est verum quando lex non requirit dolū, præsumptionem, aut scientiam, sed simpliciter loquitur, & in actionibus descendentibus ex contractu, vel quasi contractu, vt notat Syluester verbo *Culpa*. q. 3. & 11. ex Bartolo, Cyno, & alijs.

Fraus.

26 *Fraus* est executio astutiæ per facta, vt cum mensura est minor iusto: cum moneta est adulterina. vnde est quid cōtractius & minus commune q̄ dolus. Itaq; dolus & fraus se habent ad astutiam, sicut pactiones & actiones iustæ ad prudentiā. Sicut. n. hæc diriguntur iudicio & regulis prudentiæ; ita illa iudicio & regulis astutiæ. Quare hi modi agendi contra prudentiā non sunt distincti ab astutia, sed executiones tantum, seu actus externi astutiæ. De his duobus dici solet, *Fraus & dolus nemini debet patrocinari.* Habetur cap. Ex tenore. 16. de Rescriptis. Item: *Fraudem non fieri ei, qui scit & consentit.* L. Nemo ff. de regulis iuris.

Agere in fraudem legis.

27 Dicitur etiam fraus fieri, vel *contra legem*, vel *ipsi legi*. *Contra legem* quando fit contra id quod lege præcipitur vel vetatur, absque colore & artificio, quo violatio illa tegatur. *Legi* verò, quando artificio quodam ita igitur contra mentem legis, vt videamur illi non repugnare. hoc autem fit potissimum tribus modis, vel iuxta Sylu. v. *Fraus*, quatuor. Primò, supponendo personam pro persona. vt si coniux volēs donationem facere coniugi, (quod non potest per leges) supponat aliam personam cui donet, cum onere transferendi in coniugem. Si tutor volens emere rem pupilli, (quod per leges non potest) interponat aliā personam quæ emat. Secundò, supponendo rem pro re. vt si filio familias volēs dare mutuum, loco mutui des triticum vēdendum, vt pretio fruatur; nimirum vt hac arte eludas vim L. 1. ff. de Senatusconsu. Macedon. vbi statuitur vt filius familias ex mutuo non teneatur. Tertiò, contractum pro contractu. vt si vxor in speciem vendat viro, quod intendit donare. Si beneficiarius specie mutui accepti, vel etiam gratitudinis, soluat centum aureos ei, à quo beneficium accepit Si mulier, quæ fide iubere nō potest, (per L. 2. ff. ad S.C. Velleianum) faciat se principalem debitricem. qui his & similibus modis agunt, dicuntur facere fraudem legi, vel in fraudem legis, & non excusantur coram Deo à præuaricatione legis, etsi coram hominibus videantur legem seruare.

Sollicitudo temporalium.

28 *Sollicitudo temporalium* est nimia mentis occupatio in illis conquirendis vel conseruandis, proueniens ex inordinato habendi amore, vel amittendi timore. Itaque tria in hoc vitio includuntur: primum est, nimius affectus ad bona tēporalia: secundum, timor & anxietas quædam, ne vel conatus nostri in ijs corradendis non satis bene succedant, vel damnum aliquod interueniat: tertium, nimia occupatio mentis in illis cogitandis & tractandis.

Sollicitudo futurorum.

Sollicitudo futurorum est nimia animi occupatio circa futura, maximè vt vitæ necessaria habeantur, coniuncta cum anxietate & parua fiducia diuinæ prouidentiæ. vt c. quis plus quàm par est, sollicitus est de victu, vestitu, alijsq. rebus necessarijs, in futurum annum, mensem, vel diem, est species sollicitudinis temporalium.

Est valdè perniciosa ob tres causas.

29 Hæ sollicitudines, si modum iustum excedant, maximè sunt noxiæ saluti. Primò, quia includunt cupiditatem rerū temporalium, quam Apostolus 1. ad Timoth. 6. vocat *radicem omnium malorum. Radix*, inquit, *omnium malorum est cupiditas: quam quidam appetentes errauerunt à fide, & inseruerunt se doloribus multis.* de qua infrà libro 2. capit. 47. Secundò, quia impediunt animam à seria cogitatione rerū ad salutē pertinentiū: quo nihil potest esse magis perniciosum. bona. n. spiritalia nisi attente & crebrò cogitentur, non cognoscitur eorū dignitas & pulchritudo. quod autē non cognoscitur, non æstimatur. quod non æstimatur, non amatur, non quæritur, facilè negligitur & contemnitur. Pari modo, peccatorū malignitas, & damna immensa, nisi attenta consideratione, non cognoscuntur; quo fit vt etiā non horreantur, nec vitentur vt par est. Et sane, si quis diligenter aduertat animum, deprehendet omnes fere lapsus & peccata hominum ex defectu considerationis prouenire; vt meritò dixerit Aristoteles *omnem peccantem esse quodammodo ignorantem.* Nam omnes, vel ferè omnes ideo peccant, quòd malitiam peccati, & pœnam ipsi debitam, vel non considerent, vel non satis considerent; quantum videlicet in tali articulo conueniret.

Hinc scriptura vocat peccatores stultos, fatuos, insensatos, insipientes. non tamen hinc inferas omne peccatum esse ex ignorantia: hoc enim postulat vt nascatur esse peccatum. Tertiò. quia bonas inspirationes impediunt ne fructum pariant. Vnde Matth. 13. dicitur, sollicitudines sæculi, tamquam spinas quasdam, semen verbi diuini suffocare. Itaque cum huius in considerando defectus causa sit, maxima ex parte, temporalium sollicitudo, perspicuum est illam esse valdè perniciosam, & vitandam. Vnde Dominus multis rationibus, conatur eam nobis eximere, Matth. 6. Ideò inquit, *dico vobis, ne solliciti sitis animæ vestræ quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini.* Idque confirmat primò, quia qui animam dedit, quæ longe est præstantior quam esca, dabit etiam escam: & qui corpus dedit, dabit vestimentum. Secundò, Si Deus, qui est Pater vester, pascit aues cæli, quæ neque serunt, neque metunt, neq; congregant in horrea; quantò magis pascet vos suos filios? Tertiò, Si pulcherrime vestit lilia & fœnum agri, quomodo pauetur vobis vestes necessarias deesse? Ex his concludit, rursus repetens quod ante dixerat: *Nolite ergo solliciti esse dicentes, Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur?* 30

Prohibetur in scripturis.

Deinde addit nouas rationes. Prima est, quod Gentiū sit, diuinam prouidentiam & paternam Dei curam ignorantiam, hæc anxiè inquirere. Secunda, quod Pater noster cælestis sciat nos his omnibus indigere: ac proinde, si ante omnia quæramus regnum Dei, & iustitiam eius, (quod ipse à nobis requirit) hæc omnia tamquam vilia & parui momenti nobis adijcienda; sicut in emptione rerum pretiosarum, vilia quædam mantissæ loco adijci solent. Tertia, quod crastinus dies, cum præsens fuerit, sollicitus erit sibi ipsi. sufficere enim diei suam malitiam, id est, afflictionem & sollicitudinem ipsi congruentem; nec oportere eam ex futuris diebus accersere & præcipere.

Ex his colligas, quanti hæc res sit momenti. vide Chrysost. hom. 22. in Matth. Eamdem vetat Lucæ 21. *Attendite ne forté grauentur corpora vestra in crapula, & ebrietate, & curis huius vitæ, & superueniat in vos repentina illa dies.* Omitto alia Scripturæ loca plurima.

Petes, An ergo sit peccatum mortiferum?

Respond. Non semper esse peccatum mortiferum; sed tunc solum, quando quis propter temporalia reipsa violat, vel paratus est violare aliquod præceptum in re graui, omittendo, vel committendo: aliàs solum est veniale. tamē ob causam supradictam summoperè cauenda. vide D. Thomam art. 6. q. 55. 31

Quale peccatum.

Aduerte tamē moderatam sollicitudinē temporalium, & futurorum non vetari, sed cōmendari. Prouerb. 6. *Vade ad formicam, ò piger, & considera vias eius, & disce sapientiam: quæ cum non habeat ducem, nec præceptorem, nec Principem, parat in æstate cibum sibi, & congregat in messe, quod comedat.* Prouerb. 10. *Qui congregat in messe, filius sapiens est, qui autem stertit æstate, filius confusionis.*

Ratio est, quia non vult Dominus vt omnia vitæ huic necessaria homini sponte, absque vlla cura ipsius & sollicitudine, proueniant; id enim ipsi esset occasio otij & desidiæ, quæ maximorum malorum est origo, & meritò puluinar Diaboli esse dicitur: sed vult ab eo laborem & sollicitudinem adhiberi; vt hoc exercitio occupatus auocetur à libidinibus, alijsque peccatis, quæ otium parit. Verum hæc sollicitudo debet esse moderata, & commēsa rebus cui impenditur; vt non sit nimis anxia, quasi Deo non essemus curæ: nec maior tribuatur corpori quàm spiritui; rebus temporalibus quàm æternis: humanis quàm diuinis, vel saltem ne hæc præ illis negligantur.

Hæc de Prudentia sufficiant.

LIBER

LIBER SECVNDVS
DE IVSTITIA ET IVRE
ET
VIRTVTIBVS ANNEXIS IVSTITIÆ VITIISQVE CONTRARIIS.

Diuiſio Libri, & ſeries Capitum.

Xplicata PRVDENTIA, ſequitur IVSTITIA cum ſuis partibus, virtus latiſſimè patens, vt quæ in omnibus hominum negotijs, quibus inter ſe communicant, cernatur. Itaq; huius virtutis in quouis negotij genere leges & rationes neceſſariò cognoſcendæ ſunt, maximè ijs, qui aliorum Directores vel Iudices aliquando futuri.

Vt autem in his omnibus compendioſiore methodo procedamus, diuidemus totam hanc tractationem de IVSTITIA, quam ſecundo Libro comprehendemus, in ſeptem Sectiones principales, & in Capita 47.

SECTIO PRIMA.

De Iuſtitia, Iure, & ſpeciebus Iuris.

Continet ſex Capita.

SECTIO SECVNDA.

De Iniurijs & damnis in omnibus humanorum bonorum generibus, & neceſſaria reſtitutione.

Continet hæc 10. Capita.

SECTIO TERTIA.

De Contractibus.

Continet hæc 12. Capita.

SECTIO QVARTA.

De Iniurijs in Iudicijs & Tribunalibus.

Continet Capita 3.

SECTIO PRIMA.

DE IVSTITIA, IVRE ET SPECIEBVS IVRIS IN GENERE.

CAPVT PRIMVM.

De Iustitia generatim. *Habet 4. Dubitationes.*

D. Thomas quæst. 57. & 58.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit Iustitia. D. THOM. Q. 58. MVLTIS ART.

1 *Iustitia duæ acceptiones.* NOTANDVM nomen *Iustitiæ* tribus potissimùm modis accipi; vt colligitur ex Arist. 5. Ethic. c. 1. Primò, pro complexione omnium virtutum: *iustum* enim dicitur quod est adæquatum, & commensum suæ regulæ, cui debet commensurari. (includit enim debitum & adæquationem; vt docet D. Tho. q. 80. art. vnico, & alibi.) *Iustitia generalis.* Vnde *Iustitia* dicitur ea affectio, quæ efficit hanc adæquationem & commensionem. Quare cùm collectio omnium virtutum, siue actu siue habitu formaliter conformet, & veluti commensam reddat voluntatem suæ regulæ, legi diuinæ, rectè vocatur *Iustitia*, & quæuis virtus pars *Iustitiæ*. præsertim cùm hac ratione ordinetur ad alterum (quod etiam notio Iustitiæ postulat, vt idem D. Thom. cum Aristotele docet) nempe ad Deū, cuius legi conformatur. per omnem enim virtutem reddit anima Deo quod ei debet. Sic accipitur passim in Scripturis: vt cùm dicitur, *Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam: & qui faciunt iustitiam.* Sic Chrysost. hom. 12. in Matt. ait, *Iustitia nihil aliud est quam vniuersorum mandatorum plena custodia.* & Anselmus dialogo de veritate c. 13. *Iustitia est rectitudo voluntatis, seruata propter seipsam.* Hinc fit vt nomen Iustitiæ accipiatur etiam pro ipsa *charitate*, nempe quia charitas voluntatem reddit conformem toti legi diuinæ; vt quæ omnium virtutum complexionem quodammodo continet, iuxta illud Apostoli, *Vinculum perfectionis dilectio.* Vnde D. Aug. lib. de natura & gratia c. 38. *Charitas Dei qua vna iustus est quicumque, iustus est*: & c. vlt. *Charitas inchoata, inchoata iustitia est; charitas magna, magna iustitia est; charitas perfecta, perfecta iustitia est.* Secundò, accipitur pro Virtute particulari, qua voluntas inclinatur ad cuique reddendum ius suum ad æqualitatem: quo modo hic de ea disputamus, & quærimus quid sit.

2 *Definitio Iustitiæ particularis.* Definitur ab Vlpiano L. Iustitia. ff. de Iust. & Iure, hoc modo, *Iustitia est constans & perpetua voluntas ius suū cuiq; tribuendi.* Sensus est, Iustitia est virtus inclinans, & firmans voluntatem ad perpetuò cuiq; tribuendum ius suum; idq; ad æqualitatem. Dicitur Primò, *constans voluntas*, quia est propositū habituale deliberatum & firmum. Secundò *perpetua voluntas*, quia ad perpetuò reddendum; qui enim tantū semel, aut bis, non autem semper & in omni euentu vellet cuiq; ius suū reddere, non esset verè iustus, nec haberet hác virtutem. Tertiò, *ius suum*, id est, quod cuiq; strictâ obligatione est debitum. Debet autem reddi hoc ius ad æqualitatē, alioquin non perfectè redditur, ac proinde non erit perfecta Iustitia: quia Iustitia æqualitas quædam est, vel certè æqualitatem inuoluit, vt nomē insinuat. Simili penè modo definitur Iustitia a D. Aug lib. 19. de Ciu. c. 21. & Ambr. li. 1. de officijs c. 24. *Iustitia est virtus quæ sua cuique distribuit.*

Hinc patet Primò, Iustitiam esse virtutem; nam reddere cuique ius suum, & constituere vbique in actionibus, quibus homines inter se communicant debitam proportionē & æqualitatem, est per se honestum & rectæ rationi consentaneum; ac proinde virtutis opus.

3 Patet Secundò, Hanc virtutem esse in voluntate, quam inclinat vt velit cuique reddere quod debet: est enim propositum & inclinatio voluntaria ad id quod iustum est.

4 *Ad alterū disponit.* Patet Tertiò. Hanc virtutem rectè disponere hominem ad alterum in functionibus & commutationibus mutuis. nam inclinat vt velis, & præstes quod alteri debes, & iuri eius ex æquo respondeat. Nec obstat, quòd Iustitia fit velle etiam vt alter tibi ius reddat, sicque non solùm te dispo-

disponat ad alterum, sed etiam alterum ad te: quia formaliter solum subiectum suum disponit ad alterum; effectiuè tamen alterum ad se disponere potest. omnis etiam virtus honestum sui obiecti amat in omnibus, illudque procurat quantum commodè potest.

5 *Distinctio Iustitiæ à ceteris.* Patet Quartò, Distinctio huius virtutis à reliquis. Ab ijs quæ sunt in intellectu; quia est virtus voluntatis. A ceteris quæ sunt voluntatis differt obiecto; à *Theologicis*, quòd earum obiectum sit Deus; Iustitiæ, debitum proximo. à *religione*, quod religio spectet debitum Deo, vt primo principio, cui æquale reddi non potest, Iustitia, debitum proximo, cui potest rependi æquale: à *pietate*, quia pietas spectat solum debitum parentibus & patriæ ratione ortus, cui etiam satisfieri ex æquo non potest. ab *obseruantia*, quia hæc spectat debitum maioribus ratione gubernationis, cui etiam præmium æquale reddi nequit ab homine. ab *alijs Iustitiæ partibus*, quia debitum, quod spectant, est minus debito Iustitiæ. à *Temperantia*, quia hæc non disponit meam functionem ad alterum, sed ad meipsum, vt mihi sit commensa; inclinando me, verbi gratia, vt comedam, & bibam, sicut ratio dictat mihi conuenire ad bonam valetudinem, ad functiones animi & corporis, sine vllo ad alterum intuitu. à *Fortitudine*; quia hæc non respicit quid alteri debeatur, sed quid se deceat sustinere, & quantum, &c.

6 *Inter filiū & patrem.* Patet Quintò, cùm *Iustitia* sit ad alterum; hominis ad seipsum non esse propriè iustitiam, vel iniuriam, neque patris ad filium, aut filij ad patrem, iuxta Aristotelem & D. Thomam: quod intellige quoad iure & debita quæ sunt inter ipsos quà tales sunt. quod enim filius vt filius debet patri, debet ei lege pietatis non Iustitiæ, debet enim ei, non vt alieno & prorsus distincto, sed vt principio sui esse. similiter quod pater filio: debet enim ei tamquam sibi ipsi. est enim filius aliquid patris, scilicet fructus eius & veluti pars ab illo abscissa, iuxta Aristotelem 8. Ethic. cap. 12. in qua natura paterna conseruetur. quare cum tanta inter ipsos sit vnio, maius est debitum quàm Iustitiæ vulgaris.

Nec obstat, quòd si filius patrem occidat, peccet contra Iustitiam, & teneatur hęredibus ad restitutionem; quia non peccat contra Iustitiam præcisè, quatenùs facit contra debitum filij & ius paternum: (sic enim solum peccat contra pietatem) sed quatenus sine legitima authoritate interimit hominem. Est enim in hoc facto duplex malitia, altera contra Iustitiam, ratione substantiæ personæ quæ læditur; altera contra pietatem, ratione circumstãtię eiusdem personæ. Potest tamen inter ipsos esse debitum Iustitiæ, quatenus sunt distinctæ personæ habentes distincta iura & dominia, vt si filius sit emancipatus, vel habeat bona castrensia, aut quasi castrensia.

Inter dominū & seruum. Pari modo inter dominum & seruum quà tales sunt propriè non est iustitia. Ius enim domini in seruum non est Iustitiæ, sed despoticum, quo potest illi imperare, illoque vti in suum commodum, illum vendere, permutare, donare. Seruus enim est domini instrumentum & possessio. Seruus verò obstringitur domino, debito obseruantiæ seu duliæ, & debito obedientiæ. si tamen spectentur vt sunt homines distincti & in multis rebus liberi, suique iuris, diuersa iura habentes, sic potest inter eos esse Iustitia, & Iniuria. vt si dominus seruum occidat, vel mutilet, nam in vita membrisque tuendis, & conseruandis seruus non subest domino, sed est sui iuris. si seruus furetur vel damnum domino inferat: si fugam contra Ius & fas capessat; hoc enim furti genus est.

DVBITATIO II.

Vtrùm Iustitia tantum versetur circa actiones, an etiam circa passiones.

D. THOM. ART. 9.

7 *Obiectum Iustitiæ.* RESPONDEO, & dico Primò, Iustitiam primariò versari circa solas actiones nre ad alterum disponendas, & circa res vt sunt actionum materia, non autem circa passiones, vt temperantia, & fortitudo.

Probatur; quia proprium officium Iustitiæ non est curare vt homo non nimium irascatur, vel ne metuat, aut ne voluptates amet plus quàm par est; sed vt cuique præstet quod ei debitum & quamuis ab hoc impediri possit per iram, timorem; pecuniæ vel voluptatum amorem; tamen eius non est hæc impedimenta per se ipsam tollere, sed aliarum virtutum præsidio, omnes enim virtutes se mutuo iuuant, dum quæuis tollit quædam aliarum impedimenta. Mansuetudo enim temperat iram; vnde iuuat illas virtutes, quantum functiones per iram impediri possent; vt iustitiam, obedientiam, humilitatem. Fortitudo moderatur timorem, liberalitas, pecuniarum amorem. idē de ceteris esto iudicium. *Virtutes oēs se inuicem iuuāt.*

Dico Secundò, Potest tamen Iustitia, secundariò moderari passiones, quatenus illa moderatio est medium necessarium ad finem ipsius intrinsecum, qui est reddere cuique Ius suum.

8 *Quomodo Iustitia possit esse causa moderationis passionum.* Probatur primò, Quia possum velle moderari iram, amorem pecuniæ, & timorem ne alicui faciam iniuriam; & ex vi huius intentionis sequetur moderatio illarum passionum, absque interuentu intentionis, quæ sit alterius virtutis: atqui intentio illa neminem lædendi est actus Iustitiæ: ergo Iustitia etiam moderatur passiones.

Secundò, Quia omnis virtus ob suum finem intrinsecum potest quoslibet actus externos aliarum virtutum ad illum idoneos imperare; vt ostensum est 1. 2. q. 17. artic. 5. atqui moderatio passionum est medium idoneum & sæpè necessarium ad finem intrinsecum Iustitiæ, estque actus externus virtutis, cum non sit in voluntate: ergo Iustitia potest illam imperare. Itaque illa moderatio tunc formaliter erit actus Iustitiæ; non autem temperantiæ, vel mansuetudinis, vel fortitudinis; quia immediate sequitur ex affectu Iustitiæ. vt ostensum est 1. 2. qu. 18. artic 6. dub. 1.

9 *Iustitia attingit medium rei, aliæ Virtutes medi rationis.* Hinc colligi potest quomodo Iustitia dicatur attingere *medium rei*; reliquæ virtutes *medium rationis*. de quo D. Thom. art. 10. Iustitia enim non spectat quidnam sit commensuratum suo subiecto secundum rectæ rationis regulam; sed quid sit commensum rei, vel iuri alterius, vt nec minus nec amplius præstetur, sed æquale: Temperantia autem & Fortitudo spectant medium rationis; id est, quidnam iuxta rationis dictamen sit commensum subiecto, non excedens aut deficiens modum subiecti. vnde medium in his est variabile pro varietate subiectorum: quod enim respectu vnius est medium & æquale; ad alterum est nimium, ad tertium est parum. itaque rationis examine hoc medium est inuestigandum, & ex consensu cum regula rationis statuendum. In Iustitia autem semper est idem medium, qualecumque tandem sit subiectum, quod ipsa afficit: quod medium consistit in æqualitate rei ad rem, (vt pretij ad rem venditam) vel proportionis ad proportionem: nempe vt talis sit proportio inter munera & onera communia; qualis est inter personas quibus hæc distribuuntur. Vnde meritò dicitur medium rei, non excedens, non deficiens ad Ius alterius.

DVBITATIO III.

Vtrùm præter Iustitiam particularem sit aliqua Iustitia generalis quæ legalis dicatur, & quid illa sit.

D. THOM. QVÆST. 58. ART. 5. 6. 7.

RESPONDEO, Esse quamdam Iustitiam legalem, seu generalem. Ita docet hic D. Thom. artic. 5. Aristoteles lib. 5. cap. 1.

10 *Pars Reip. bifariā comparatur.* Ratio est, quia omnis pars Reipub. dupliciter potest ad alteram comparari. Primò, vt pars ad partem; ciuis ad ciuem; & sic est iustitia particularis quæ hominem in hac habitudine perficit. Secundò, vt pars ad totum: scilicet ad ipsam Rempub. sic est Iustitia generalis, quæ hominem in habitudine ad Rempub. perficit.

Sed tota difficultas est, quid sit hæc Iustitia; quod eius officium, & quomodo ab alijs distinguatur, nam D. Thom. hic, & Soto lib. 3. de Iustitia q. 2. art. 3. existimant quamdam esse virtutem particularem distinctam à ceteris omnibus, quæ procuret bonum commune. Verùm Andreas Vega lib. 5. in Conc. Trid. cap. 4. & multi alij putant esse com-

complexionem omnium virtutum.

Notandum est, nos posse loqui vel de re ipsa, vel de mente Aristotelis, qui primus Iustitiæ legalis nomine videtur vsus. Si de re ipsa loquamur.

11 Dico Primò, Non videri dubitandum quin sit aliqua particularis virtus bonum commune Reipub. intuens & procurans, cui hoc nomen Iustitiæ possit accommodari. Probat hoc satis D. Thom. art. 6.

Iustitiã legalem esse quandam ratione virtutem specialem.

Ratio est, quia velle & procurare bonum Reipubl. habet specialem rationem honesti & laudabilis, quæ nõ inuenitur in functionibus aliarum virtutum, multò enim id est, laudabilius quàm curare priuata: ergo ad specialem virtutem pertinet; quæ rectè dicetur *Iustitia legalis. Iustitia*, quia respicit quodammodo alterum, id est, Rempubl. *Legalis*, quia extendit se ad omnia quæ lege sunt statuta propter bonum commune.

Secundò. Quisque ciuium quà est pars societatis ciuilis, eiusque fruitur cõmodis, speciali debito obstrictus est ad procurandum bonum illius societatis: (nam pars est propter totum, & bonum partis propter bonum totius) sed vbi est specialis ratio debiti, ibi etiam est specialis ratio virtutis, & quidem Iustitiæ, cum sit ad alterum, & etiã de ijs quæ legibus sunt præcepta.

Tertiò, Si quis negligat bonum commune: quando versatur in periculo, vel proponat ei priuatum commodum, peccat contra hanc Iustitiam: non tamen tenetur ad restitutionem, nisi ex officio ei incumbat huius boni conseruatio: quod signum est hanc esse virtutem specialem distinctam à Iustitia particulari.

12 Dico Secundò, Probabile est hanc virtutem non distingui à virtute *pietatis*; quatenus per pietatem patriæ, vel Reipub. in qua viuimus debitum cultum, obsequiumque præstamus.

Videtur nõ distingui à pietate.

Probatur, quia secundum D. Thom. *Iustitia legalis* est procurare bonum commune Reipub. & cæteras virtutum functiones ad hoc destinare quando opus est, v.g. si Respubl. versetur in periculo, Iustitia legalis conatur omnibus modis eam tueri; imperat actu militari, vt excogitet modos defensionis; pericula contemnit; sumptus annonæ restringit; thesauros effundit: denique nihil non molitur ex affectu erga Rempubl. Sed hæc omnia videntur esse officia *pietatis* in patria, vel Rempubl. neque explicari potest quænam alia virtus hæc præstet: ergo pietas est illa virtus, quam D. Thom. Iustitiam legalem vocat, vel certè parum ab ea distinguitur.

13 Dices, *Pietas* æquè est in subditis ac in Principe: atqui *Iustitia legalis* non est æquè in vtroque: in Principe enim est principaliter, & architectonicos; in subditis secundariò & veluti in administris, vt docet D. Thom. art. 6. ergo sunt diuersæ virtutes.

Respondeo, Maiorem non esse veram. *pietatis* enim virtus quoad suas functiones externas (quæ sunt Reipubl. bonum procurare & conseruare) principalius & excellentius est in Principe; idque ob duas causas. Prior est, quia Princeps si consideretur vt priuata persona, est nobilissima pars Reipubl pollens opibus, authoritate, scientia rei militaris, alijsque præsidijs, quibus Respubl. defenditur, & sic lege pietatis tenetur pro suis viribus Remp. tueri; ac proinde alios dirigere, sicut membrum nobilius dirigit ignobiliora. Altera est, quia est Superior communitatis, cui ex officio incumbit publici boni curatio, & sic tenetur ad eadem obsequia externa pietatis, lege Iustitiæ: hic enim non comparatur ad communitatem vt pars ad totũ, sed vt pars ad patrem: nam tota Respub. se habet ad Principem sicut particularis persona ad custodem, quem stipendio ad se tuendum & custodiendum conduxit: & ob hanc causam maximè procuratio boni communis pertinet ad illum ἀρχιτεκτονικῶς. Nam ratione officij est in illo authoritas iubendi & alijs præscribendi.

14 Dico Tertiò, Et si hæc sententia probabilis sit; verius tamen est *Iustitiam legalem à pietate* distingui, si nomine Iustitiæ legalis cum D. Thoma & multi alij intelligamus virtutem, quæ spectat bonum publicum, quatenus debitum à parte toti. Probatur, quia vbi est diuersa ratio debiti, ibi sunt diuersæ virtutes, sed hic sunt diuersæ rationes debitorum: nam longè strictiori & altiori debito pars obstringitur toti, & ciuis Reipubl. quatenus ipsa est vnum corpus in quo ipse membrum; quam effectus obligetur causæ suæ secundariæ, & homo suæ patriæ, ratione auxilij, quod ipsa ad eius ortum contulit, cuius signum est, quòd quisque suam Rempub. cuius est membrum, teneatur præferre parenti & vitæ suæ: cum tamen parens magis sit principium ortus quàm patria: atqui pietatis est curare bonum patriç, quia hoc officium est illi debitum ratione beneficij ortus, quod ab ea accipimus: Iustitiæ autem legalis est, idem bonum siue patriæ, siue alteri Reipub. cuius sumus ciues, procurare, quia id illi debetur ratione vinculi & nexus, qui est partis ad totum, & membri ad corpus: ergo sunt distinctæ virtutes.

Verius est distingui à pietate.

15 Dico Quartò, Si verò de mente Aristotelis lib. 5. Ethic. c. 1. & 2. vbi de Iustitia legali agit, sit quæstio, videtur Iustitia legalis in subdito nihil esse aliud quam omnium virtutum complexio, quatenus legi obtemperat; in superior eadem complexio virtutum, quatenus inclinat illum, vt curet leges seruari.

Aristoteli videtur esse complexio omniũ virtutum.

Prior pars est Eustratij in illum locum, Burid. q. 4. Giraldi q. 5. in lib. 5. Ethic. & aliorum.

Probatur Primò, quia Aristoteles c. 1. dicit *Iustitiam legalem non esse partem virtutis* (id est speciem aliquam) *sed vniuersam virtutem: sicut iniustitia*, inquit, *legalis non est species malitiæ, sed vniuersa malitia.* Addit, *virtutem in genere, & Iustitiam legalem esse idem re, sed differre solùm τῷ εἶναι*, id est, notione & ratione, vt rectè Eustratius interpretatur, atqui non rectè diceretur de aliqua particulari virtute (etiamsi ipsa alias ad suum finem referret) non esse speciem virtutis, sed vniuersam virtutem; non differre à virtute in genere, nisi ratione.

Secundò, Ita se habet Iustitia legalis ad virtutem in genere, sicut iniustitia legalis (quam ipse *παρανομίαν*, id est, legis violationem vocat) ad malitiam in genere; vt idem Aristoteles docet, atqui violatio legis, & malitia sunt idem, etsi ratione differant, ergo similiter Iustitia legalis & virtus.

Tertiò, Iustitia legalis nihil aliud est Aristoteli quàm virtus vt legibus paret, sicut iniustitia est legum violatio, seu *παρανομία*: atqui omnis virtus legibus paret: ergo collectio virtutum est Iustitia legalis.

Quartò Aristoteles dicit legalem Iustitiam esse in maxima admiratione apud omnes homines, & prouerbiali versu dici, *In Iustitia summatim est omnis virtus*: qui sumptus est ex Theognide: atqui hoc propriè conuenit perfectæ obedientiæ, quæ fit per complexionem virtutum. Itaque Aristoteles per *Iustitiam legalem* videtur intelligere *obedientiam*, non vt est virtus specialis, quæ affectu præcepti facit opus; sed vt est virtus generalis, omnis enim virtus quatenus facit idquod lege præceptum est, est obedientiam legis, etiamsi id faciat non affectu obedientiæ, sed propter honestatem, quicumque enim facit quod lex iubet, & vitat quod ipsa prohibet, legi obedit, & legem implet. 16

Altera pars probatur, quia omnis virtus inclinat in suũ bonum eo modo quo potest. Temperantia enim non solum inclinat hominem, vt ipse leges temperantiæ seruet, sed etiam vt ab alijs seruari curet, si commodè potest, ergo tota collectio virtutum in Principe inclinat illum, vt omnium virtutum leges à subditis seruari curet. 17

Aduerte tamen, Superiorem posse multis modis inclinari vt curet seruari leges. Potest enim hæc cura considerari. Primò, vt debita ex officio, & sic ad eam inclinat Iustitia particularis. Secundò, vt debita ex eo quòd sit præcipuum membrum Reipubl. & sic ad eam impellit virtus, quam D. Thomas vocat Iustitiam legalem. Tertiò, vt debita patriæ, quæ genuit, & sic ad eam inclinat pietas. Quartò, vt debita ea honestate singularum virtutum, de quibus sunt leges; & hoc modo tota virtutum collectio inclinat ad eam curam, quæuis enim virtus si potest, curat vt alius quoque sit virtute præditus, vt dictum est. Quintò, vt debita ex inclinatione charitatis naturalis in homines, & sic ad eam inclinat charitas naturalis, quæ etiam vocatur Iustitia: de qua Cicero de Finib. lib. 5. *In omni honesto nihil est tam illustre, quàm ipsa charitas generis humani, quæ autem affectio suum cuique tribuens, & societatem coniunctionis humanæ aquè, ac mirificè tuens, dicitur Iustitia.* Idem dicendum de quouis alio officio erga Rempub. potest enim in eo multiplex ratio debiti spectari. 18

Vt curet seruare leges ex varijs causis põt esse debitũ.

Dico Quintò, Si qua virtus particularis vocanda sit

CAPVT SECVNDVM.

De ipso Iure in genere.

Habet 2. Dubitationes.

DVBITATIO PRIMA:

Quid sit Ius, & quodnam sit Iustitiæ obiectum.

1 *Ius potissimũ dicitur tripliciter. 1. Vt sit idẽ quod Iustũ. Iustum, generale, speciale.*

NOTANDVM est, nomen *Iuris* potissimum accipi tripliciter. Primò, vt sit idem quod *Iustum*. *Iustum* autem dupliciter accipitur, secundum Aristotelem lib. 5. Ethicorum, cap. 1. nempe generatim pro *legitimo* (& sic, omne opus virtutis quatenus consentaneum legi, dicitur *Ius* & *Iustum*) & speciatim pro eo, quod est *æquale, & alteri debitum*. hæc enim tria inuoluit *Iustum* strictè acceptum, (vt colligitur ex D. Thom. quæst. 80.) *æqualitatem, debitum, & esse ad alterum*. sic dicimus reddere ius alteri. Secundò, vt sit idem quod *lex*. quæ est regula *Iusti* in genere: cùmque sententia Iudicis sit etiam veluti quædam lex, (est enim lex priuata non publica) etiam ipsa *Ius* dicitur. hoc modo Iudex dicitur dictare Ius, & præesse iuri dicundo: quamuis tunc possit accipi pro iusto, & æquo. Tertiò, accipitur ius pro *legitima potestate*. Sic acceptum potest hoc modo describi, *Ius* est potestas legitima ad rem aliquam obtinendam, vel ad aliquam functionem, vel quasi functionem; cuius violatio iniuriam constituit.

2. Ius est lex.

3. Ius est potestas legitima.

2 *Ius pro potestate legitima quid.*

Primò, *Est potestas*. idest, habitudo quædam ad aliquid, vnde dicimur aliquid posse. hæc autem se habet, vel in modum potentiæ actiuæ; vt quando est ius ad aliquid agendum, vel retinendum: vel potentiæ passiuæ, vt in iure quod habes vt alaris, vt custodiaris, vt tibi seruiatur, vel potentiæ resistendi, vt in iure quod habes ne quis ædificet tali loco; ne aperiat fenestram in tuum hortum, vel aream, ne altiùs attollat murũ, ne officiat tuis luminibus.

Secundò, *Legitima*, idest, à lege concessa: quia facultas, quæ secundum legem non competit, non est ius, sed vis, & iniuria: lex autem hanc potestatem concedens, vel est diuina positiua, vt ad Sacramenta percipienda, vel est naturalis, vt ad vsum membrorum, ad vitam per cibum, & potum sustentandam, ad matrimonium ineundum, ad vim vi propulsandam, & similia. Vel est humana, vt ad successionem hereditatis, ad præscribendam, vel vsucapiendam certo tempore rem alienam, ad acquirendum, possidendũ, retinendum, alienandum per varia contractuum genera. Tot enim sunt genera iurium, quot sunt genera legum, quæ ius tribuunt: quamuis hæc diuersitas non faciat diuersitatem in ipso Iustitiæ habitu.

Hinc sequitur, hanc potestatem non esse quid physicũ, sed morale dumtaxat, competens homini ex aliqua Dei, vel hominum ordinatione, vel deputatione, vel concessione, sicut esse magistrum, doctorem, regem, militem.

Tertiò, *Ad rem aliquam*: vt ad obtinendum rem aliquam per successionem hereditariam, per testamentum, per donationem liberalem, per contractus, per occupationem.

Quartò, *Ad functionem*: vt ad liberum vsum membrorum, & rerum suarum.

Quintò, *Quasi functionem*. vt ad possessionem ciuilem, & naturalem, ad retinendum dominium, statum, & conditionem, in qua est.

3 *Iniuria.*

Sextò, *Cuius violatio*. &c. quia iniuria nihil est aliud, quàm alieni iuris violatio. Dicitur autem violari non quando aliquis priuatur suo Iure; sed quando iure manente contra illud agitur. Non enim agi potest contra ius, quod non est. Vnde quando quis priuatur officio, quod est Ius quoddam; non fit ei iniuria, nisi in ipso aliud Ius maneat respiciens illud officium: potest enim esse Ius ad Ius, & dominium Iuris. His positis.

Dico Primò, Si *Ius* accipiatur pro *Iusto in genere*, *est formaliter obiectum obedientiæ*.

Probatur, quia sic idem est quod *legitimum*, seu lege statutum: atqui hoc est obiectum formale obedientiæ, quæ ideò vult, & facit quia est præceptum. 4 *Iustum in genere.*

Dixi *formaliter*; quia si *legitimum* accipiatur materialiter, pro eo quod est lege statutum, est obiectum omnis virtutis: quia lex in omni materia virtutis aliquid statuit, vt suprà cap. 1. num. 15. dictum est.

Dico Secundò, Si *Ius* accipiatur pro *Iusto speciali*, quod est æquale, debitum alteri; sic est obiectum formale Iustitiæ particularis. probatur, quia hic peculiari ratione dicitur Iustus, qui hanc æqualitatem debitam amat, intendit & seruat: Iniustus, qui eam non seruat, vt patet in contractibus. ergo hæc æqualitas quatenus debita, est obiectum formale Iustitiæ. patet consequentia, quia obiectum formale cuiusque virtutis est illud bonum honestum, quod per illam virtutem in opere intenditur. 5 *Iustum speciale.*

Hæc autem æqualitas est duplex, vt suprà cap. 1. num. 21. dictum est; altera *rei ad rem*, (vt pretij ad merces; rei reddendæ ad rem sublatam, vel per mutuum acceptam) quæ æqualitas dicitur esse secundum *proportionem arithmeticam*, estque obiectum Iustitiæ commutatiuæ. Altera, *proportionis, ad proportionem*, (vt cùm est æqualitas inter proportionem rerum, quæ distribuuntur, & dignitatum secundum quas distribuuntur) quæ æqualitas dicitur esse secundum *geometricam proportionem*; estque obiectum Iustitiæ distributiuæ. ratio istius appellationis est, quòd Arithmetica, præsertim vulgaris, spectet propriè proportionem numerorum, & quantitatum: Geometria proportionum. *Aequalitas duplex.*

Dico Tertiò, *Ius secundo modo*, scilicet pro lege, non est obiectum, sed regula Iustitiæ & cæterarum virtutum. Ratio est, quia virtutes in suis functionibus debent dirigi secundum præceptum legum: nisi enim legibus sint conformes, non erunt studiosæ, nec laudabiles. 6 *Ius pro lege*

Dico Quartò, *Ius pro potestate legitima*, non est *obiectum, quod* Iustitia intendit; est tamen aliquid vnde obiectum Iustitiæ quodammodò pendet, & ad quod sui intrinsecum ordinem habet, quod formale *obiectum eius* dici potest. 7 *Ius pro potestate.*

Probatur, quia etsi Iustitia in opere suo non intendat Ius alterius, intendit tamen id, quod Iuri alterius est debitum; ac proinde id, quod intrinsecum ordinem habet ad Ius alterius. quod confirmatur, quia obiectum, quod Iustitia intendit, includit esse debitum alteri ad æqualitatem, debitum autem non potest esse sine Iure in altero; nam est correlatiuum eius: Debitum enim, Iuri est debitum. ergo obiectum Iustitiæ includit ordinem ad Ius alterius. Hinc fit, vt nullum sit propriè opus Iustitiæ, sine Iure in altero: quia opus Iustitiæ est reddere quod Iuri alterius est debitũ. vnde in altero postulat Ius, in altero debitum.

Quòd autem hoc ius rectè dicatur *obiectum formale eius*, patet, quia est ratio cur alteri aliquid sit debitum. Pro quo notandum est, in Iustitia, sicut & in omni virtute, quæ est ad alterum, posse distingui *obiectum quod*, & *obiectum cui*. *Obiectum quod* est illud, quod ipsa virtus intendit, & præstat exterius. Hoc in proposito est redditio rei æqualis, quatenus debita, seu redditio debiti ad æqualitatem Iuris alterius. *Obiectum quod et cui.*

Obiectum cui, est is cui præstatur. hoc in proposito est proximus noster, quatenus Ius habet ratione cuius illi aliquid est debitum: ex iure enim ipsius in me, vel mea, nascitur in me debitum præstandi id, quod illud Ius impleat, & exhauriat: quo posito Iustitia inclinat, vt id velim affectu, & præstem effectu: itaque Ius est ratio obiectiua in *obiecto cui*, vnde tota ratio Iustitiæ pendet. vide inf. c. 36. dubit. 2. & c. 46. dubit. 1.

Nec obstat, quod *Vindicatio* non respondeat Iuri alterius, sed ipsius vindicantis: quia hæc virtus non est species Iustitiæ particularis, sed pars potentialis, vt infrà ostendetur cap. 47. dubit. 4.

Ex his patet hanc Iuris acceptionem maximè seruire nostro proposito, quia tota Iustitiæ ratio ex ea oritur: nam ipsa ratio debiti, & obligationis nostræ ex ea pendet.

DVBITATIO II.

Quomodo Ius secundùm varias acceptiones diuidatur.

8 *Diuisio Iuris pro Iusto.* RESPONDEO, Dico Primò, Si *Ius* accipiatur primo modo, idest, vt idem sit quod *Iustum alteri debitum*, diuiditur in Iustum per æqualitatem rerum, & in iustum per æqualitatem proportionum, vt dictum est, num. 5.

9 *Diuisio Iuris pro lege.* Dico Secundò, Si accipiatur secundo modo pro lege, diuiditur sicuti lex. Itaque *Ius* aliud est naturale, aliud positiuum: *Ius positiuum* aliud est diuinum, aliud humanum. *Ius diuinum* aliud est vetus, aliud nouum. *Ius humanum* aliud est Ius gentium, aliud Ius canonicum, aliud ciuile.

Ius naturale. *Ius naturale* dicitur, quod ex ipsis rerum naturis oritur, scilicet, ex natura rationali, & naturali conditione operum, de quibus hoc Ius disponit. Vnde eius rectitudo, supposita existentia naturæ humanæ, non pendet ex aliqua libera ordinatione Dei, vel hominis, sed ex ipsa rerum natura. Itaque sicut naturæ conditio est immutabilis, ita quoque lex naturalis est immutabilis, manentibus iisdem circumstantijs rerum, vt bonum faciendum, malum vitandum; Deum colendum, & cætera quæ continentur in Decalogo, vel euidenter ex eo ducuntur.

Ius positiuum. *Ius positiuum* est, quod pendet ex libera Dei, vel hominum voluntate; vnde mutari potest, etiamsi omnes circumstantiæ, cum quibus anteà obligabat, eædem maneant. *Ius diuinum vetus* est, quod Deus in veteri Testamento tulit, de cærimonijs, & politia. *Nouum* quod in nouo, vt sunt ea quæ de Sacramentis. *Ius humanum* est, quod authoritate humana, seu puri hominis est conditum. *Ius gentium* est, quod passim apud omnes Gentes seruatur. *Ciuile*, quod authoritate Principum sæcularium est conditum. *Canonicum*, quod authoritate Pontificis, vel Concilij conditum est. Sed de his plura 1. 2. tractatu de legibus, quæst. 96.

Dico Tertiò, si Ius accipiatur tertio modo, scilicet, pro potestate legitima, diuidi potest, Primò ex parte principij, nempe secundum diuisionem legum a quibus oritur. Vnde aliud est *naturale*, quod lege, vel concessu naturæ competit: aliud *positiuum*, quod lege positiua, vel concessione libera Dei, vel hominum competit: & sic deinceps in alijs membris. Secundò, diuidi potest ex parte termini quem respicit, & sic diuiditur in *Ius ad rem*, & *Ius in re*. 10 *Ius pro potestate legitima.*

Ius ad rem dicitur, quod non tribuit actionem in rem, sed tantum in personam, tale ius est quod tibi competit per stipulationem, per donationem, per emptionem, aliosve contractus, ante traditionem rei. Si enim res illa alteri vendatur, & re ipsa tradatur, manet illi, nec potes illam vindicare: quia non res erat tibi obligata, sed tantum habes actionem personalem in eum, qui te fraudauit, vt inf. cap. 3. num. 12. & 13. dicetur. Tale etiam ius est, quod habes per electionem, postulationem, præsentationem ad beneficium. Immo tale etiam est, quod habes per collationem beneficij, ante acceptationem: & per successionem hæreditaris, ante illius acceptationem. *Ius ad rem.*

Ius in re dicitur, quod tribuit actionem realem, seu quod rem obligatā habet. Tale est quod habetur per emptionem, & alios cōtractus, secuta rei traditione; per collationem beneficij, secuta acceptatione; per testamentum, vel successionem ab intestato, secuta acceptatione: tale etiam Ius est dominium rei, & vsus, & vsusfructus, idest, Ius vtendi, & fruendi, respectu rei quæ subest illis iuribus. Item Iura quæ dicuntur *seruitutes*; Ius etiam hypothecæ, & pignoris; denique omne Ius, quod rem aliquam siue corporalem, (vt sunt agri, domus, suppellex) siue incorporalem (vt sunt officia, beneficia, reditus, seruitutes, & similia) ita nobis obstrictam tenet, vt ex ea possimus percipere fructus, vel emolumenta, vel securitatem creditorum, vel honorem, dicitur Ius in re: quocunque autem res talis transeat, potest vindicari tanquam nobis obstricta; quia res omnis transit cum suo onere, quo est affecta. 11 *Ius in re.*

CAPVT TERTIVM.

De speciebus Iuris realis; vt sunt dominium, vsusfructus, vsus, possessio, & alia quædam.

Habet 13. dubitationes.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit dominium in genere, & quænam eius species.

1 RESPONDEO, *Dominium* in genere duo includit, nempe potentiam quandam, & authoritatem in rem, vel personam, (vt colligitur ex D. Thom. de Potentiis, quæst. 7. artic. 10.) & subiectionem rei, vel personæ, talem, vt inde dicatur ipsa esse alterius. Dominus enim vocatur qui habet aliquid suum, de quo possit disponere, vel in quod authoritatem exercere: qui autem nihil habet suum, in quod exerceat potestatem, non dicitur dominus.

Dominium generatim. Itaque *dominium in genere* nihil videtur esse aliud quàm ius gubernandi, vel disponendi de re aliqua, tanquam sua. *Suum* autem dicitur, quod ita subiectum, & astrictum illi, cuius esse dicitur, vt possit de eo disponere proprio Iure, non ex commissione alterius. Sic ius, quod Deus habet in vniuersam creaturam, tanquam rem suam, quo potest de illa statuere, quod placuerit, est dominium Dei, & quidem perfectissimum, cùm creatura perfectissime sit eius, vtpote et summe subiecta, & obstricta ratione creationis, conseruationis, gubernationis, & summæ ab eo dependentiæ omnium quæ in ipsa sunt. Similiter Ius quod Rex habet in suum regnum: Dux in suum ducatum, & quiuis in suas possessiones, dominium vocatur. *Dominium Dei.*

2 Hoc modo Dominium diuidi potest in dominiū Iurisdictionis, & Proprietatis. *Dominiū Iurisdictionis* est potestas gubernandi suos subditos. Gubernandi actus sunt præcipere, vetare, permittere, iudicare, punire, præmiare. *Dominium proprietatis* est Ius disponendi de re aliqua, tanquam sua in suum cōmodum: ab hoc dominio quisque dicitur *Dominium Iurisdictionis.* *Dominium proprietatis*

rei

rei suæ dominus; siue ille sit persona priuata, siue publica, siue communitas: nam persona publica, & Respubl. potest possidere bona iure priuato instar priuatę personę.
3 *Dominium iurisdictionis* diuiditur eo modo, quo iurisdictio ordinaria, quia ab hac non videtur distingui. vnde aliud est *sæculare*, aliud *ecclesiasticum*. *Sæculare* est quod in rebus sæcularibus gubernat, pacem, & publicam tranquillitatem procurans, vt est potestas Imperatoria, Regia, Ducalis, Comitalis, Marchionalis, & similes, respectu prouinciarum, oppidorum, & pagorũ, quæ ipsis proprio iure in negotijs sæcularibus subsunt. *Ecclesiasticum dominium* quod in rebus sacris, & in rectè viuendi ratione dirigit, cultum diuinum, & salutem animarum spectans; vt est potestas Papalis, Patriarchalis, Archiepiscopalis, Episcopalis, & aliæ inferiores, respectu subditorum, qui ipsis in spi-
4 ritualibus subsunt. *Dominium Proprietatis* diuidi potest in perfectum, & imperfectum. *Perfectum* dicitur quod continet proprietatem rei & commodorum eius. *Imperfectum*, quod tantum habet vel proprietatem rei absque emolumentis, vel emolumenta absq; rei proprietate. Vnde hoc dominium est duplex; aliud enim dicitur *directum*, aliud *vtile*. *Directum* continet solam rei proprietatem: vnde habens hoc dominium solet dici proprietarius. Tale dominium est quod habet filius familias in peculio, quod dicitur aduentitium, & Princeps in feudis; & qui dedit agrum ad emphyteusim, in agro, & omnis is qui dicitur dominus eorum, quorum alteri concessus est vsusfructus. *Dominium vtile* continet solam rei commoditatem & vtilitatem. Tale est quod habet vsufructuarius, feudatarius, emphyteuta. Hic tamen aduertendum est, ne dominium directum esset omnino inutile, Iure statutum est, vt certis quibusdam casibus dominium vtile redeat ad dominium directum, vt patet Institut. de vsufr. §. 1. Vide Syluestrum verbo Dominium; q. 1. & 2. Omisso dominio Iurisdictionis (de quo 1. 2. q. 95. tractandum) explicandæ nobis sunt præcipuæ species dominij proprietatis, & quædam iura affinia.

Dominium sæculare, Ecclesiasticum.

Dominium proprietatis Perfectum, Imperfectũ. Directum, Vtile.

DVBITATIO II.

Quid sit dominium perfectum seu plenum?

6 NOTANDVM est, Dominium veteribus Latinis dici *mancipium*, quòd potissimum apprehensione manuum hoc Ius acquiratur. vnde *res mancipi* dicebantur, quæ dominio erant subiectæ; & *homo sui mancipij*, qui sui iuris erat: *dari & accipi mancipio*, cuius transferebatur dominium. postea hoc ius cœpit vocari dominium, quo nomine passim vtuntur authores Digestorum. vt patet tit. de acquirendo rerum dominio, & alibi.

Mancipiũ.

7 Nunc Resp. Hoc dominium sic posse definiri; Dominiũ est ius in re, extendens se ad omnem eius vsum seu dispositionem, nisi lege prohibeatur. Definitur hic dominium plenum, continens in se dominium directum, & vtile, definitio habet tres partes: prima est *ius in re*, hoc enim est loco generis: omne enim dominium est ius in re: non contrà, vt patet in hypotheca, & pignore, in vsu & vsufructu; & in iure quod coniuges habent in mutua corpora: sunt
8 enim hæc iura in re, non tamen dominia. Excluduntur hic omnia iura ad rem. Dico *in re* generatim; quia etsi Iurisperiti tantum rerum corporalium velint esse dominium; incorporalia autem (vt officia, iura) possideri *quasi dominio*: tamen hæc differentia passim non seruatur, neque vulgò, neque à Theologis, neque à Iurisperitis: dicimur enim passim domini reddit2uum, & similium iurium. Vnde quotidie emuntur, & venduntur etiam chirographa, & actiones personales, & seruitutes. Secunda. *Extendens se ad omnem eius vsum*: quæ pars est loco differentiæ: nam proprium est perfecti dominij, vt possis re tua vti pro tuo arbitratu, eam vel tibi seruando, vel vendendo, vel donando, vel vastando. Hic excluduntur Primò, omnia ea iura, quæ etsi dicantur dominia, non sunt tamen dominia plena; vt *dominium directum*, quod est dominium proprietatis nudæ sine vsufructu: & *dominium vtile*, quod est solius vsusfructus, vel vsus: & dominium Iurisdictionis, quale habet rex in regnum, & omnis superior in subditos. Secundò excluditur ius pignoris, & hypotecæ, & similia. quamuis enim per hæc obtineatur aliquod ius in re ad aliquem determinatum effectum, & vsum, non tamen ad omnem vsum: quia res, in quibus hæc iura habentur, non possunt vendi, donari, destrui. Sic Religiosus non habet dominium in vestes, & libros, quia non habet ius ad omnem eorum vsum, sed solum ad determinatum.

Quid dominium perfectum.

Dominium iurium.

Ad omnem vsum.

Quæ exclusa.

Tertia est. *nisi lege prohibeatur*. quia etsi dominium ex 9
natura sua tale sit vt tribuat potestatem ad vsum, seu dispositionem rei qualemcumque; tamen interdum lege impediente fit, vt hæc potestas non possit exire in actum. Sicut qui habet potentiam naturalem videndi impeditur interdum ne possit ea vti ad videndum; quo impedimento sublato, statim sine accessione noui auxilij potest in actum exire. Sic pupillus prohibetur alienare rem suam vsque ad certum tempus, cum tamen sit verus dominus, vt Apostolus ait ad Gal. 4. Sic maioratus, fideicommissa, & alia bona, quæ dicuntur vinculata, alienari ex legum dispositione non possunt, cum tamen vero dominio possideantur. non enim hoc impedimentum, quod lex inducit, tollit naturam dominij, aut Ius in re, sed solum impedit eius iuris vsum aliquem, & executionem; quo impedimento per lapsum temporis, vel aliter cessante, sine collatione noui Iuris potes illa alienare. Simili modo potest impediri per votum, & iuramentum, vt infrà patebit.

Lex interdum impedit vsum.

Ex his facilè intelligi potest illa Iurisperitorum defini- 10
tio, *Dominium est Ius perfectè disponendi de re corporali, nisi lege prohibeatur*. vbi *corporali*, melius omittitur, vt dictum est. Hæc tamen definitio non explicat hoc Ius esse in re fundatum; quod tamen ad rationem dominij est necessarium.

Dices, Dominium videtur quid prius Iure; ideò enim habes ius in re illa ad omnem vsum, & dispositionem, quia es eius dominus; non contra: ergo dominium non est formaliter Ius.

Resp. Perfecta ratio dominij non est prior Iure, & po- 11
testate disponendi de re; sed hanc essentialiter includit. esse enim dominium rei est rem illam ita habere sibi subiectam, & astrictam per aliquem actum, verbi gratia per emptionem & apprehensionem, vt ex vi illius subiectionis possis de ea liberè disponere. Itaque *dominium* ea parte rei dicit subiectionem rei, & veluti seruitutem, qua domino est obstricta, & dicitur formaliter esse res mea, tua, sua: ex parte domini dicit non tantum nudam illam habitudinem, qua dicitur rem habere per emptionem, & traditionem; sed etiam potestatem, & ius, quæ ex vi modi illius habendi sequuntur. Ad rationem in oppositum.

Dominium essentialiter includit potestatem, & Ius.

Resp. Etiam dicimus hominem posse intelligere, quia habet intellectum; & tamen intellectus essentialiter est potentia intelligendi. Itaque iste modus loquendi non est sufficiens signum rationem dominij esse priorem quam sit ratio Iuris; potentia enim omnis considerata in se, & ad se, concipitur vt prior seipsa considerata in ordine ad actum; cum tamen reuera prior non sit, eo quòd respectus, & ordo ad actum sit illi essentialis.

DVBITATIO III.

Quænam requirantur ad dominij acquisitionem.

RESPONDEO, Dico Primò, Quando dominium 12
ab vno in alium transferendum est, ad acquisitionem dominij ordinariè duo requiruntur, *titulus, & traditio*: ita docet Couar. l. 2. var. cap. 19. Colligitur apertè L. Traditionibus, 92. C. de pactis. *Traditionibus dominia rerum, non nudis pactis transferuntur.* iuncta simul lege Nunquam, 31. ff. de acquir. rer. dom. *Nunquam nuda traditio transfert dominium; sed ita, si venditio, aut aliqua iusta causa præcesserit, propter quam traditio sequeretur.* Ex his duabus legibus apertè habetur vtrumque requiri, & sufficere. Ratio est ipsa legum dispositio: nam iure naturæ non est necessaria traditio: est tamen rationi consona. quia sicut, vt possim re aliqua vti naturaliter, requiritur in me vis vtendi, & in re conueniens applicatio: ita, vt possim re aliqua vti moraliter tanquam dominus, requiritur ex parte mea aliquod ius, per contractum aliquem, vel similem modum, & ex parte rei debita applicatio, quæ fit per traditionem, vel apprehensionem. Accedit, quòd hac ratione euitetur etiam incertitudo dominiorum, multarum litium seminarium.

13 *Titulus* est id, in quo totum ius primitus fundatur, vt emptio, donatio, successio hereditaria, & similia. per hæc tamen nondum habetur dominium, aut ius in re; sed solùm ad rem: nisi accedat certa quædam traditio, quæ est veluti conditio necessaria, vt ex vi prioris donationis, vel emptionis resultet dominium. Vnde si Petrus tibi vendidisset prædium, domum, pannum, equum, vel aliud quiddam, & ante traditionem venderet alteri, & traderet, secundus emptor acciperet eius dominium, nec teneretur illud tibi cedere, sed solùm haberes actionem damni in venditorem: vt patet ex L. Quoties. 15. C. de rei vindicatione. Nisi fortè alteri esset tradita titulo gratuito; tunc enim posses illam vindicare. similiter, si alteri esset quidem tradita titulo oneroso, sed scienti eam tibi antea venditam. de quo vide Couar. L. 2. variarum cap. 19. nu. 5. & infrà cap. 21. dubit. 19.

14 Notandum est, Ex eo quòd per solum titulum, vel contractum non consequimur dominium, vel aliquod ius in re ante traditionem; sed solùm actionem personalem, (præterquam in pignore & hypotheca) resultare multos effectus, vt benè ostendit Antonius Gomez. de seruit. nu. 23. & 24. Primò, promisisti alicui, vel vendidisti seruitutem in prædio, (v. g. ius eundi, vel currum ducendi per tuum prædium) & nondum tradidisti eo modo, quo tradi debet, si alteri vendis prædium, ille non habebit actio-
15 nem in emptorem, aut in prædium, sed in te. Secundò, si vendidisti prædium cum pacto de retrouendendo, & ille vendat alteri, non habebis actionem in illum secundum emptorem, aut in prædium, sed in primum; quia nudum pactum de retrouendendo non tribuit tibi ius in re, sed actionem contra emptorem. Tertiò si alienasti bona tua in fraudem creditorum, & emptor alienarit in tertium; creditores non habent actionem in illa bona, vel in tertium, sed tantum in secundum, si fuit conscius fraudis, &c. vide plura apud Gomez. suprà.

16 Dixi *ordinariè*, quia in quibusdam casibus non est traditio necessaria ad dominium acquirendum. Primò, in *beneficijs*: nam in his acquiritur ius in re, & quasi dominium per collationem, & acceptationem. vt patet ex cap. Si tibi absenti, tit. de præbendis in 6. Secundò, in *hæreditate*: vt enim quis fiat dominus hæreditatis, siue per testamentum, siue ab intestato, non requiritur aliud, quàm vt hereditas adeatur. vt patet ex L. Cùm hæredes. 23. ff. de acquirenda, vel amittenda possessione, vbi sic dicitur, *Cùm hæredes instituti sumus, adita hæreditate omnia quidem iura ad nos transeunt, possessio autem nisi naturaliter apprehensa sit, ad nos non pertinet.* Additur autem hæreditas, dum acceptatur verbo, vel facto, vt habetur Instit. de heredum qualitate. §. vult. Tertiò, in *legato*; Si enim tibi res certa legata sit, statim hoc ipso quo heres acceperit hereditatem, efficeris eius dominus. vt colligitur ex L. A Titio. 64. ff. de furtis, vbi dicitur *quod res legata recta via ab eo, qui legauit, ad eum, cui legata est transeat.* Quartò, Quando aliquid donatur, venditur, aut relinquitur ciuitatibus, ecclesijs, aut alijs pijs locis, aut in redemptionem captiuorum, vt colligitur ex L. vltima, C. de sacrosanctis Ecclesijs. Quintò, In contractu societatis omnium bonorum per matrimonium. de quo vide Couar. lib. 3. variat. c. 19. num. 1. & 2. Sextò, Si donasti, & tradidisti alteri domum, fundum, vel quid simile, sub ea conditione vt tibi alimenta præbeat, illo non præbente, vt debet, statim recipis dominium, & possessionem illius rei absque vlla traditione. L. 1. C. de donat. quæ sub modo. Septimò, Si Princeps contrahat cũ aliquo, vel donet, & intendat transferre dominium, erit translatum absque alia traditione. vt docet Couar. l. 2. variar. c. 19. nu. 3. Ratio est, quia sicut ex voluntate Principis est quod requiratur traditio; ita etiam ipsius arbitrio potest omitti. Præter hos vix inuenias alios casus in quibus ad comparandum dominium siue plenum, siue non plenum, non requiratur traditio iure communi Cæsareo: nam de iuribus proprijs variorum regnorum, vel dominiorum non est nobis hic sermo.

Quando traditio nõ sit necessaria.

Aduerte tamen, ad ius hypothecæ, vel pignoris, talem traditionem, aut apprehensionem non esse necessariam, sed nudam conuentionem, vel legis dispositionem sufficere, vt patet L. 1. ff. de pignoribus.

Dico Secundo, quando dominium non transfertur ab vno ad alterum, ad acquisitionem eius sufficit apprehensio: sic enim acquiruntur dominia earum rerum, quæ nullius sunt; vt infra dicetur. cap. 5.

DVBITATIO IIII.

Quidnam sit vsusfructus.

RESPONDEO, *est ius rebus alienis vtendi, fruendi, salua rerum substantia.* Ita habemus Instit. de vsufructu, in principio. Habet hæc definitio 5. partes. Prima, *est ius*, quia non loquimur hic de vsu actuali, quem Iurisperiti vocant vsum facti, sed de ipso iure vtendi fruendi. Secunda est, *vtendi*, vt excludatur ius, quod habet creditor in pignore, vel hypotheca, vel depositarius in deposito; hi enim non possunt vti rebus illis; quòd si vtantur inuito domino, tenentur ei restituere æstimationem vsus. Tertia *fruendi*, vt excludatur nudum ius vtendi re aliqua, quod non extendit se ad eius fructus percipiendos: sicut facit hoc ius, quo non solum datur potestas vtendi re illa, in qua constitutum est, (verbi gratia, equo, domo, agro, silua) sed etiam fruendi, id est, percipiendi omnes fructus, ita vt hoc ipso quo eos colligit, acquirat in eis plenum dominium. Si tamen fructuarius, priusquam eos collegerit, moriatur, (etiamsi iam sint maturi) acquiruntur domino proprietatis: non heredibus fructuarij, vt habemus Instit. de rerum diuisione. §. Is verò. Ratio est, quia quamdiu adhærent fundo, censentur vnum cum solo, vnde pertinent ad dominum soli, donec fructuarius eos colligendo comparauerit sibi eorum dominium. quare si durante suo iure non collegerit, manebunt domino fundi. *Fructus* autem dicuntur, in grege quidem, lana, lac, fœtus: in fundo, fœnum, segetes, virgulta, salices, & omnes arbores cæduæ: fructiferæ autem non censentur in fructu. proles ancillæ non censetur in fructu, ob dignitatem naturæ. Vide de his omnibus lib. 7. ff. tit. 1. potissimum l. 8. & 59 & 68. Quarta, *rebus alienis*, vt excludatur ius vtendi, & fruendi, quod quisque habet in re sua. Quinta, *salua rerum substantia*, quia fructuarius debet rem integram proprietario reseruare. Hinc fit vt vsusfructus propriè dictus non possit constitui in rebus, quæ vsu consumuntur, vt in vino, oleo, frumento, pecunia. Vtilitatis tamen causa in his constitui potest quasi vsusfructus. tunc autem transfertur dominium in fructuarium; sed hic debet dare cautionem se finito tempore præscripto restituturum pecuniam, vel rei æstimationem. Vide Instit. suprà, §. Constituitur. 17

Explicatur definitio.

Fructus qui.

Quasi vsusfructus.

Notandum autem est Primò, ob hanc vltimam particulam, *vt salua maneat rei substantia*, fructuarium obligari ad hæc quatuor. Primò, Si habet vsumfructum gregis, vel armenti, quamuis possit vti frui lacte, lana, & fœtus tamen in locum capitum demortuorum, vel inutilium, debet è fœtu substituere alia capita: quæ postquam substituerit, cedent in dominium proprietarij: vnde si pereant, ipsi peribunt. Ita habemus Instit. de rerum diuisione. §. Sed si gregis. hoc tamen non habet locum quando conceditur vsus, non gregis collectiuè, sed animalium, seu singulorum capitum; tunc enim non tenetur substituere. Ita habemus L. Quid ergo 70 ff. de vsufructu. Ratio est, quia grex est æternus; sed singula capita seorsum pereunt. 18

Obligatur ad 4.

Secundò, Si vsusfructus sit constitutus in silua aut vinea, tenetur fructuarius loco arborum vel vitium demortuarum alias serere; nisi vi tempestatis vel simili casu essent euersæ, quod enim fortuito perit absque culpa fructuarij, proprietario perit.

Tertiò, Si in ædibus sit constitutus vsusfructus, tenetur ad modicam earum reparationem proprio sumptu, vt integræ permaneant; non tamen tenetur ad magnos sumptus, quibus efficiantur meliores.

Quartò, Tenetur ad dandam cautionem proprietario, se boni viri arbitratu vsurum fruiturum re ipsius, eamque restituturum finito tempore præscripto: vide plura apud Sylu. sed minoris momenti.

Notandum Secundò, Vsum fructum acquiri dupliciter, Primò, Legis ordinatione. Hic dicitur *legalis*, vt is, quem pater habet in peculio filij aduentitio, quamdiu filius est sub patria potestate, & quem habet mater transiens ad secunda vota in bonis prioris tori. 19

Dupliciter acquiritur.

Secundò, Priuata dispositione, vt testamento, pactionibus,

nibus, stipulationibus. vt habetur Instit. de vsufructu. §. 1. Hic dicitur *conuentionalis*. vide Gomez. de seruit. num. 1.

DVBITATIO V.

Quomodo vsusfructus amittatur.

20 RESPONDEO, Amitti multis modis. Primò, si moriatur vsufructuarius. Secundò, si res ipsa pereat; vt si domus incendio consumpta sit. Tertiò, si tanto tempore non vtatur suo iure, quanto opus est, vt dominus directus contra eum præscribat. Hoc autem tempus est 10. annorum inter præsentes, & 20. inter absentes; vt colli-

21 gitur, C. de vsufructu, L. penult. Quartò, per maximam capitis diminutionem. Dicebatur autem maxima capitis diminutio, cùm ciuitas simul, & libertas amittebatur. hoc autem fiebat tribus casibus. Primus est, per condemnationem ad metalla, vel ad bestias, vel generatim ad mortem. Sæpe enim condemnatio ad mortem longo tempore antecedebat executionem. Hi dicebantur effecti serui pœnæ, quòd autem omnes ad mortem condemnati huc pertineant, patet L. Qui vltimo, 29 ff. de pœnis, & clarius, L. Quod ad statum, 12. ibidem. vbi dicitur, *eos, in quos animaduerti iubetur, statim seruos pœna fieri*. eodem pertinent damnati perpetuò ad triremes; vt docet Gomezius ad L. 4. Taurin. num. 1. Et quamuis per authenticam primam de nuptijs, cap 8. ablata sit seruitus pœnæ, quatenus erat impedimentum dirimens matrimonium, non tamen est ablata, qua parte faciebat amitti vsumfructum, eumque reuerti ad proprietarium, vt eruditè ostendit Molina disput. 9. Secundus est, quando libertus ingratitudinis in patronum condemnabatur, ideoque rursus in seruitutem reuocabatur. Tertius, quando se patiebatur

Capitis diminutio maxima tribus Casibus.

22 vendi, vt esset particeps pretij. Hi tres casus habentur Institut. de cap. diminut. §. 1. Quintò, per mediam capitis diminutionem, quæ est, cùm ciuitas amittitur, sed libertas retinetur; hoc autem fiebat duobus casibus. Primò, cum quis deportabatur in Insulam. Secundò, cùm aliquis proscribebatur interdictus aqua, & igni: vt habetur Institut. sup. vbi.

Media cap. diminutio,

Aduerte, hæc debere esse perpetua, & cum amissione omnium bonorum; quo modo fiebat apud veteres: alioquin non inducunt mediam capitis diminutionem. Hi omnes dicuntur mortui ciuiliter, quia testari non poterant, & respectu bonorum perinde se habebant, ac si mortui fuissent. vide Sylu. v. Testamentum. 1 q. 4 eodem pertinent damnati ad carceres perpetuos, iuxta communem sententiam Doctorum. Per professionem verò non redit vsusfructus ad proprietarium, sed transit ad monasterium, si est capax successionis; vt rectè Nauar. commentario secundo de regular. num. 70 & sequen. colligitur authent. Ingressi. C. de Sacrosan. Eccles. de quo inf. cap. 41. dub. 10.

Sextò, Si vsufructuarius cedat iure suo ipsi proprietario.

Septimò, Si acquirat rei proprietatem: quod consolidatio dicitur. Vide Institut. de vsufructu. § finitur, & Syluestrum verbo Vsus. quæst. 1 c.

23 Octauò, Si pater fiat hæreticus. hoc ipso amittit vsumfructum in bonis aduentitijs filij; isque statim coalescit cum dominio directo, quod habet filius. Ita docet Iacobus Simanchas Institutionum catholicarum tit. 9. nu 81. & noster Molina disp. 9. Ratio est, quia propter crimen hæresis paternum, etsi adhuc occultum, filius omninò exit patriam potestatem, efficiturque sui iuris. adeò, vt nulla alia emancipatione egeat, vt expressè habetur c. 2. de hæreticis in 6. Alexan 4. Si nulla alia eget emancipatione; ergo etiam quoad bona sua est exemptus à iure paterno, vnde sequitur, posse illum vti occulta compensatione, si aliter suo iuri consulere nequit.

Si parens hæreticus.

DVBITATIO VI.

Quid sit vsus.

24 RESPONDEO, Vsus est ius vtendi re aliena, salua ipsius substantia. De hoc agunt Institutiones, & Digesta, post titulum de Vsufructu. Patet ex dictis de vsufructu. Additur *salua rei substantia*, vt excludatur ius ad vsum, quo res consumitur, vel alienatur; qui etiam dicitur vsus, sed non ita propriè. Quid autem concedatur in vsu fundi, ædium, serui, pecoris, eleganter explicatur in Instit. tit. de vsu, & habitatione.

Solum hic duo Notanda. Primum, Eum, cui conces- 25
sus est vsus alicuius rei, non posse illam alteri locare, vel gratis concedere: secus est de eo, qui habet vsumfructum. hic enim potest rem illam alteri locare, & percipere pretium locationis, vel gratis concedere. Instit. de vsu. §. 2. non tamen ita vt alter fiat vsufructuarius: sed vt habeat ius quoddam ad percipiendos fructus dependens a iure vsufructuarij.

Discrimen vsus, & vsusfructus.

Secundum. In omnibus rebus alienis, quibus aliquo 26
modo vti, vel etiam frui possumus, considerari quandam relationem subiectionis, & obligationis respondentem iuri nostro, quod in illis habemus; quæ subiectio, seu obligatio vocatur *seruitus* à iurisperitis. Instiut. tit. de seruitutibus rusticorum prædiorum, & vrbanorum ff. eodem tit. Dico in omnibus rebus alienis, quia *nemini res sua seruire dicitur*, secundum Iurisperitos, sed aliena tantum, vt habetur L. Vti frui, 5 ff. Si vsusfructus petatur: idque distinctionis causa à dominio; quia Ius seruitutis formaliter minus est quam Ius dominij. Vnde Iurisperitis subiectionem rei, in quam habemus dominium, non vocant seruitutem formalem, sed causalem. vide Gomezium de seruitutibus in principio.

Seruitus.

DVBITATIO VII.

Quid sit seruitus apud Iurisperitos.

NOTANDVM est, hoc nomen dupliciter accipi 28
apud Iurisperitos; Primò, pro subiectione, & obligatione, quæ est in re alterius, vt ipsa quodammodò seruiat alteri. Secundò, pro iure, quod respondet illi obligationi.

Si accipiatur pro *Iure*, sic nihil aliud est quam ius fruendi, vel aliquo modo vtendi re aliena, vel aliquid circa eam impediendi. hoc modo est quid generalius quam Vsus, & Vsusfructus. omne namque ius vtendi, vel fruendi est seruitus; vt docet Gomezius de Seruitutibus, nu. 1. & 2 non contrà: nam Ius impediendi, ne altius attollas murum est seruitus, non tamen est vsus, vel vsusfructus.

Quid seruitus pro Iure.

Si autem pro *subiectione rei*, sic nihil est aliud quam obligatio realis, qua res alteri est obstricta, vt possit ex ipsa percipere fructum, vel ea aliquo modo vti, vel circa eam aliquid impedire.

Quid pro obligatione.

Diuiditur autem in tres species, secundum Gomezium, 29
& alios; Alia enim *seruitus* est *merè personalis*, vt ea quæ a persona debetur personæ; vt si mihi vsum serui tui ad tempus, vel ad vitam meam concesseris. Alia est *merè realis*: vt ea quæ à re debetur immediatè alteri rei, talis est quæ respondet iuri agrorum, vel domorum, & similium rerum. Dixi *immediatè*, quia hæc seruitus etiam debetur à re personæ; sed mediate tantum, nempe ex eo, quòd sit talis rei dominus, vel conductor, verbi gratia ager meus habet ius, vt per agrum tuum possit iri, vel iumentum duci in meum; ager tuus seruit meo; estque hæc seruitus realis; quia à re debetur immediatè rei; & consequenter hoc ius transit ad eum, ad quem transit meus ager. Alia est *mixta*, quæ a re debetur immediate personæ. hæc extinguitur cum persona, cui debetur, talis est in re, qua possumus vti, vel frui immediatè.

Seruitus triplex.

Seruitus autem *realis* diuiditur in *Rusticam*, & *Vrbanam*, 30
id est, in eam, quæ prædio rustico, & quæ vrbano debetur. *Prædium vrbanum* in iure vocatur omne habitaculum, etiamsi in villa sit, & hortus annexus, causa amœnitatis. *Rusticum* quoduis aliud; vt stabulum, horreum, ager. *Seruitutes* igitur *Vrbanæ* sunt, verbi gratia, vt ædes tuæ non possint altius attolli, ne officiant vicini luminibus: vt in tuum parietem possit immitti tignum a vicino, & similia. *Rustica*, vt liceat tibi per fundum alterius ire in tuum, vel iumentum agere, vel aquam ducere, & similia; quæ optimè explicantur Instit. de Seruitutibus, & lib. 8. Digestorum tit. 1. 2. 3. 4. qui sunt de Seruitutibus. Hæc enim non magnopere pertinent ad nostrum institutum. Vide plura apud Gomezium, de Seruitutibus.

Seruitus realis.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm distinguatur vsus à dominio in rebus, quæ ipso vsu consumuntur?

31 SVnt duæ sententiæ admodum celebres, occasione Ordinis Fratrum Minorum, qui dicunt se nullius rei habere dominium, ne in communi quidem; sed nudum duntaxat vsum. Prior est Ioannis 22. Extrauag. quæ incipit, Ad conditorem § Quòd autem, & duabus seqq. Ius vtendi rebus illis, quæ ipso vsu consumuntur, vel alienantur, non distingui à dominio earum; ac proinde Fratres Minores habere verum dominium in hisce rebus. Hanc sententiam sequitur Franciscus Sarmiento, de Redit. parte 1. c. 1 & 1. parte defensionum contra Nauar. pag 11. & Sylu. verbo Dominium. § 3. & Turrecremata lib. 2. Summæ cap. 112. ad 10. argum.

Altera sententia est omninò contraria; nempe in hisce rebus hæc duo distingui, & proinde Minores, etsi vsum habeant talium rerum, nullo tamen modo habere dominium, sed hoc esse penes Sedem Apostolicam. Ita declarauit Nicolaus IV. Extrauag. *Exijt qui seminat*, de verborum significatione in Sexto, & posteà Clemens V. in Clementina, *Exiui de Paradiso*, eodem tit. Ante Nicolaum in eadem sententia fuere Innocent. IV. & Alexand. IV. & Gregor. IX. quos Nicolaus pro se citat. Hanc sententiam sequitur Soto lib. 4 de Iustitia, quæst. 1. art. 5. Nauarr. commentatio 2. de Regular. num. 3. & plerique alij. pro qua.

32 Dico Primò, Ius vtendi potest esse separatum à dominio, etiam in ijs rebus, quæ vnico actu vtendi consumuntur, vel alienantur. explicatur simul, & probatur.

Vsus concedi potest dupliciter.

Dupliciter enim potest alicui concedi vsus, & Ius vtendi pane, vel pecunia. 1. irreuocabiliter: & tunc non videtur multum differre à dominio. 2. omninò reuocabiliter, & dependenter à voluntate concedentis, ita vt quouis momento possit reuocari sine vlla iniuria vsuarij: & hoc ius sine dubio distinguitur à dominio, quia dominium est ius iure absolutum, & firmum, non dependens ex alterius nutu, & arbitrio. hoc autem est conditionatum, & debilissimum. habeo enim illud, si velis; non habeo, si nolis me habere. Tale est quod singuli Religiosi in vestes, libros, cibos, & similia, quæ illis à Superioribus conceduntur, habent. Non enim ita conceditur illis ius vtendi, quin ad nutum Superioris reuocari possit: nam ratio Religiosæ paupertatis hoc intrinsecè includit.

33 Notandum autem est, *Vsum irreuocabilem*, à Nicolao III. Extrauag. *Exijt*. vocari *Vsum Iuris*, tum quia in eo habent Ius absolutum; tum quia iura de eo loquuntur. *Vsum* autem *reuocabilem* vocat *Vsum facti*. non quòd in eo nihil sit iuris; (sic enim iniustus esset, vt rectè Ioannes argumentatur,) sed quia non est ius absolutum, & solidum, vtpote ab alieno nutu dependens, donec res ipso facto consumatur.

34 Dico Secundò, Verius est, Conuentus, totumque ordinem Minorum, non solùm in rebus alijs, sed etiam ijs, quæ vnico actu vtendi consumuntur, habere nudum vsum, seu ius vtendi separatum ab omni dominio.

Minores nõ habent dominium in communi.

Patet ex decretis Pontificum Nicolai, & Clementis, quibus tres alij Pontifices consentiunt: estque communior sententia DD.

Probatur Primò, Quia cùm hæc possint separari, nihil mirum si de facto in aliquo ordine sint separata.

Secundò, Certum est. Religiosos singulos tantummodò habere talem vsum absque omni dominio: nam quidquid habent, potest illis ad nutum Superioris auferri sine vlla iniuria. quod neque hi, qui sunt alterius sententiæ, negant, vel negare possunt: nam hoc est de essentia paupertatis Euãgelicæ; ergo nihil est incommodi si idipsum in aliqua communitate constituatur; ita vt ipsa tota nihil habeat, nisi nudam rei concessionem ad vsum, sine omni proprietate dominij.

Obiectiones

Objicies Primò, Ioannes 22. Extrauag. Ad conditorem, dicit, *se abdicare à se, & à Sede Apostolica, omne dominium harum rerum. ne Fratres Minores prætendant illud esse apud Sedem Apostolicam*. ergo vel est apud nullum, vel est apud ipsos Minores.

Resp. Fideles, qui istas res largiuntur, vel intendunt sibi reseruare earum rerum dominium donec consumantur, vel non intendunt: si intendunt, manet apud ipsos: si non intẽdunt, transit ad Sedem Apostolicam; nam post renuntiationem illam alij Pontifices rursus illud admiserunt, vt habetur in priuilegijs Minorum verbo Paupertas. Itaque Sedes Apostolica habet dominium non solum rerum immobilium, sed etiam omnium mobilium Ordini à Fidelibus absoluté donatorum, ita vt possit Ordinem hisce priuare sine iniuria.

Objicitur Secundò, Vsus distinctus à dominio est qui competit alicui in re aliena salua rei substantia; vt habetur Institut. de vsu, & habitatione, & patet ex dictis: ergo ille vsus, quo quis potest rem consumere, non est distinctus à dominio: ac proinde Minores talium rerum habebunt dominium.

Resp. Negando consequentiam; nam solum sequitur, hunc vsum, quo quis potest consumere rei substantiam, non esse talem, qualis est ille, de quo iura loquuntur, qui propriè & strictè dicitur vsus. est autem magna differentia inter hos duos vsus: etsi enim vterque sit ius quoddã vtendi, tamen hic de quo nunc loquimur, quem ponimus in Minoribus, (quique *Vsus facti* vocari solet) est ius ad nutum reuocabile. vnde si dominus tollat rem, quam dedit, non faciet illis iniuriam. ille verò, de quo iura (quem *Vsum Iuris* vocant) non est reuocabilis: vnde si dominus tollat rem ante tempus concessum, faciet iniuriam. Deinde hic extendit se ad rei consumptionem, donationem, venditionem, sicut dominium: ille verò solùm ad vsum, in quo salua manet domino rei substantia. Vnde hic vsus ratione iuris est minor altero; ratione tamen functionum, ad quas se extendit, est maior. 36

Differunt hic vsus, & ille, de quo iura.

Objicitur Tertiò, D. Thom. q. 78. ar. 1. docet in illis rebus, quæ vsu consumuntur, cuicumque conceditur vsus, concedi etiam rem ipsam, eiusque *dominium*. vnde colligitur in mutuo talium rerum non posse exigi vsuram, idest, pretium vsus distinctum à pretio rei: ergo sentit *ius vtendi* non distingui in his à dominio.

. Respon. D. Thom. loquitur de vsu, seu iure vtendi absoluté & independenter ab alio; quod sanè nihil, vel parum distinguitur à dominio in talibus rebus, quæ vnico actu consumuntur: nos verò loquimur de iure vtendi dependenter ab alios; quod distinguitur à dominio rei. 37

Inferes: Ergo hoc ius poterit pretio vendi, retento dominio directo: & alio contractu vendi poterit ipsum dominium: quod est aperire magnam fenestram vsuris.

Resp. Concedo, absoluté posse vendi hoc Ius, seu hunc vsum; sed minoris valet quàm dominium rei, vel Ius irreuocabile vtendi. Non enim tanti valet Ius ad nutum alterius reuocabile, quanti ius irreuocabile. Neque ius, quod conceditur solum ad vsum determinatum, quanti illud, quod ad indeterminatum. Quòd si quis alio contractu velit vendere dominium directum; non potest pluris vendi, quàm per se valeat seorsim ab illo vsu; & ita pretium vsus, & pretium dominij illius directi non superabunt iustam rei æstimationem: sed hic modus contrahendi non est vsitatus; nam facilè palliaret vsuras; quamuis per se non sit illicitus.

An iste vsus possit vendi seorsim à dominio.

Objicitur Quartò, Si vsus distinguitur à dominio: ergo Ioannes 22. errauit. 38

Respondeo Primò, Esto; quia non in quæstione pertinente ad fidem, neque ipse asseruit suam sententiam, tanquam ad fidem pertinentem: neque alios obligare ad ita sentiendum voluit; sed solum quid sibi videretur, vt vir doctus explicuit.

Resp. Secundò, Si quis benè rem totam introspiciat, deprehendet non esse differentiam inter has sententias, nisi in modo loquendi. non enim negasset Ioannes, Fratres Minores sine consensu Superioris non posse vendere cibos, qui illis apponuntur: & Superiores posse illis auferre sine iniuria. vnde quando vult eos habere dominium, non loquitur de dominio propriè dicto, sed de quodam iure, quod in effectu æquè valet ac dominium; quia ita liberé consumunt ac si domini essent. Vide Franciscum Sarmiento, de Redditibus parte 1. cap. 1.

Conciliatio sententiarum.

DVBITATIO IX.

Quid sit Possessio.

39 NOtandum est, *possessionem* dici à *pedum positione*, vt habetur L. 1. ff. de acquir. vel amit. possess. nam per *pedum positionem* super bona immobilia, quæ sunt potissima; vt super agrum, vel fundum, solet acquiri possessio. tribuitur autem hoc nomen interdum ipsis rebus possessis. Sed hoc loco accipimus pro actu, vel iure possidendi, à quo denominatur quis possessor. Actus possidendi dicitur possessio facti. Ius possidendi dicitur possessio iuris. Vtraque nobis est explicanda.

40 *[Poss]essio fa[cti qu]id.* Dico Primò, *Possessio facti est detentio rei, corporis, & animi, & iuris adminiculo.* Ita Sil. verbo Dominium q. 2. ex Hostiensi, eam explicat ex parte Couar. ad regulam Possessor. p. 2. num. 2. in principio.

Prima pars, *est detentio rei*; vbi rem accipio in genere, quia non solum res corporales, sed etiam incorporeæ, vt census, beneficium, seruitus, & similia dicuntur possideri à Theologis; quæ à Iurisperitis dicuntur quasi possideri, vt notat Couar. suprà. Nomine autem *detentionis*, intelligitur etiam apprehensio prima, quæ ordinariè requiritur; quæ apprehensio est possessionis inceptio, & acquisitio; vt notat Couar.

Secunda, *corporis adminiculo*; quia vt res aliqua incipiat possideri, debet aliquo modo corporaliter apprehendi manibus, pedibus, oculis, vel simili modo, in se, vel in alio, in quo censeatur contineri; vt statim dicemus.

Tertia, *animi adminiculo*; quia debet eam apprehendere animo possidendi. Vnde depositarius non dicitur possidere depositum, quia non detinet illud animo retinendi sibi.

Quarta, *iuris adminiculo*, non quòd omnis possessio facti sit iusta; (nam fur verè possidet rem furtiuam) sed quia ius facit, vt talis detentio sufficiens censeatur ad constituendam possessionem: nec eam impedit, sicut impedit ne detentio rei sacræ, vt loci religiosi, facta à laico, censeatur possessio; vt patet L. Qui vniuersas. 30. ff. de acquir. & amit. possessione.

41 *[Poss]essio iu[ris].* Dico secundò, *Possessio iuris est ius insistendi alicui rei, tanquam suæ, non prohibita possideri.* Ita Bartol. in L. 1. de acquir. vel amit. poss. & Cou. suprà num. 3.

Prima pars, *est ius*, vt excludatur possessio facti, quæ formaliter est ipsa occupatio & detentio, vnde hoc ius oritur; si iusta fuerit. quod si illa detentio fuerit iniusta, non oritur ex ea ius in conscientia. vnde solum dicetur possessio facti: quamuis Iurisperiti omnem possessionem Ius appellent respicientes forum externum.

Secunda, *insistendi rei*, vt excludatur dominium quod per se, & formaliter tantum est ius disponendi de re. Hoc verò ius in eo situm est, quòd possessor possit rem pacificè tenere, & iuris remedijs, & interdum etiam armis tueri aduersus perturbantes; quod hic dicitur *insistere rei*.

Tertia, *tanquam suæ*. si quis insistat rei nomine alterius non erit vera possessio. vnde tutor non est possessor bonorum pupilli; quia illa non detinet vt sua, sed nomine pupilli: nam pupillus possidet per tutorem. Sic etiam possidere per seruum, & per filium. *vt autem possideam per alium*, requiritur vt ille habeat animum rem detinendi

42 *[Pe]r alium [pos]sidere.* pro me. si enim intendat pro se detinere, id est, tanquam suam, non possideo per illum: quia non meo nomine, sed suo detinet. Excipio tamen seruum, & filium nondum emancipatum. hi enim, cum sint eius conditionis, vt non *[Se]ruus, & [fil]ius fami[lia]s nõ ac[qui]rũt, nec [pos]sidẽt sibi.* acquirant sibi, acquirunt nobis; etsi hunc animum non habeant: vt docet Couar. suprà: quod intellige si iustè acquirant. si enim acquisitio esset iniusta, nec sibi, nec nobis acquirerent; sed possessio maneret apud antiquum dominum. Colligitur Instit. Per quas personas nobis acquir. §. Item placet, in fine, & L. Quod seruus. 24. ff. de acquir. possess.

Quarta, *non prohibita possideri*. quia nemo potest habere ius possidendi contra iuris dispositionem, seu iure resistente; vt rei sacræ, loci publici, decimarum à laico.

DVBITATIO X.

Quomodo diuidatur Possessio.

RESPONDEO, Etsi varijs modis diuidi possit, nimirum vel pro diuersitate titulorum, vel ratione bonæ & malæ fidei; vsitatissima tamen est ea diuisio, qua in *Ciuilem & Naturalem* diuiditur. *Ciuilis est quæ solo animo retinetur.* quamuis enim initio, vt incipias possidere, requiratur adminiculum animi pariter, & corporis, vt dictum est; tamen posteà vt retineas, & continues possessionem, sufficit animus retinendi rem, nec desistendi à possessione. vt habetur Instit. de interdictis. §. Possidere. Hoc modo possidet is qui abest à rebus suis, sed animo eas retinet, & occupat. Dicitur autem hæc *possessio ciuilis*, tum quia magis constat iure ciuili, quàm naturali; cum naturalis modus possidendi sit per corporalem insistentiam; tum quia parit effectus ciuiles, scilicet vsucapionem rei, & dominium fructuum. 43 *Ciuilis possessio quid.*

Naturalis est quæ corpore simul, & animo retinetur; vt quando quis occupat rem vt suam. potest hæc *naturalis* coniungi cum *ciuili*; vt quando quis est præsens per se, vel alium, rebus, quas ciuiliter possidet. diciturque tunc possessor ciuiliter & naturaliter possidere; quæ possessio est firmissima. Potest etiam esse separata à *ciuili*: vt si inuasor occupet rem meam immobilem: ego ciuiliter, ille naturaliter eam possidet. hæc possessio infirmior est quàm ciuilis. Ad hoc tamen valet ne possessor possit ab extraneo perturbari; & interdum ne ab ipso quidem domino sine authoritate publica. 44 *Naturalis possessio.*

Sed Aduerte, hæc duo nomina interdum aliter accipi: nempe, vt *possessio ciuilis* dicatur qua res possidetur quoad dominium directum. *Naturalis* autem, qua possidetur secundum vsumfructum, vel vsum, vel habitationem, vel alia iura diuersa à dominio. vt docet Couar. ad reg. Possessor p. 2. num. 4. Sic fructuarius possidet rem nomine suo naturaliter, quoad vsum; quamuis non possideat eam nomine suo, quoad dominium directum. Idem possidet vsumfructum (seu ius vtendi fruendi, quod habet in re) ciuiliter. Supradictis duabus speciebus possessionis à quibusdam DD. addi solet tertia, quam vocant *Ciuilissimam*, quæ sola legis ordinatione constat. de qua inf. nu. 48. 45 *Ciuiliss.*

DVBITATIO XI.

Quibus modis acquiratur Possessio.

RESPONDEO. Tribus modis acquiri. *Apprehensione vera: apprehensione ficta: legis dispositione.* 46

apprehensio vera est, quæ fit manibus, vel pedibus. hæc est necessaria, quando acquirenda est possessio earum rerum, quæ dominum non habent; vt ferarum, gemmarum, thesaurorum, insularum, fluminum. Item hæreditatis relictæ, quia domino caret, qui eam tradat, quando quis etiam clam, vel vi possidere vult, requiritur vera apprehensio. denique si alius rem possideat qui tibi nolit possessionem tradere, debes eam verè apprehendere, vt possideas. Nisi forte authoritate Iudicis ea tibi eminus ostendatur, & ficto modo tradatur. Vide Antonium Gomezium in legem 45. Tauri num 55. *Vera apprehẽsio vbi sit necessaria.*

Apprehensio ficta locum habet, quando res habet possessorem, à quo tradatur; vel quando loco possessoris authoritate Iudicis traditur. huius sunt varij modi. vsitatiores sunt isti.

1. Si antiquus possessor tradat alteri, cui vult possessionem cedere, claues domus, in qua sunt merces tradendæ; idque apud ipsam domum, seu in præsentia domus. vt probat Couar. l. 3. variarum cap. 16. nu. 11. Ratio est, quia dum emptor apprehendit claues, censetur res ipsas intus conditas apprehendere. 47 *Ficta vbi locũ habeat.*

2. Si tradat alteri scripturam, seu instrumentum, quo constet de titulo, & iure, quo rem possidebat. Nam in tali instrumento res ipsa contineri videtur.

3. Si antiquus possessor eminus vel cominus ostendat mihi fundum, dicatque se tradere illius possessionem; & ego significem me acceptare: oculi enim sunt veluti longæ

quædam

quædam manus, quibus res visas quasi contrectamus.

4. Quando post contractum, consentiente antiquo possessore, apponitur custodia nomine eius, ad quem res transfertur: siue res sit mobilis, vt pecora, triticum, vel aliæ merces: siue immobilis, vt fundus, castrum, oppidum.

5. Si dem, aut vendam tibi rem absentem, & constituam me tuo nomine eius rei possessorem: tunc enim per me incipis possidere; nec opus est alia apprehensione. Hoc Iurisperiti vocant tradere, & acquirere possessionem per *clausulam constituti.*

6. Si re tibi vendita, vel donata, constituam me conductorem eius, vel reseruem mihi vsumfructum: nam hoc ipso censeris per me accepisse possessionē. Vide plura apud Antonium Gomezium, ad legem Tauri 45. a num. 45. & deinceps, & Molinam disp. 14.

48 *Dispositio legis.* *Legum dispositione* interdum transfertur possessio absque vlla vera, vel ficta apprehensione, si leges ita statuant, vt optimè probat Couar. l. 3. variarum c. 5. nu. 6. Ratio est, quia modus acquirendæ, & amittendæ possessionis iuri humano subiacet, quod potest statuere varios modos, prout magis videtur expedire Reipub. pro diuersitate rerum, & prouinciarum. In regno Castellæ, Maioratus possessio, & omnium pertinentium ad ius primogeniti, transit ad proximum cognatum, vel agnatum, cui iure debetur, sine vlla vera, vel ficta apprehensione. vt habetur L. 45. Tauri, citata apud Couar. Simili modo, apud Gallos possessio defuncti transit in eius hæredem, etiam extraneum, sine vllo apprehensionis actu; teste Couar. ibidem; qui id ex multis DD. probat. Hunc modum possidendi *Ciuilissima possessio.* Doctores vocant *Ciuilissimam possessionem*: quia fit sola legis ciuilis potestate, absque vllo animi vel corporis adminiculo, etiam nesciente eo, qui incipit possidere.

49 *Possessio iurium, quomodo apprehenditur.* Possessio autem *Iurium*, & *seruitutum* apprehenditur dupliciter. Primò, Si mittam te in agrum, in quo volo tibi seruitutem constituere, tuque illuc eodem animo eas. Secundò, Si vtaris aliquo iure tanquam ad te pertinente, sciente, & ferente eo cuius intererat concedere, vel prohibere: qui modus est generalis; & extendit se etiam ad ea quæ non sunt in re aliqua constituta; vt ad ius eligendi, *Possessio beneficij.* præsentandi, & similia. de quo vide Couar. reg. Possessor 2. p. initio, à §. 8. Quomodo autem beneficij possessio acquiratur, idem l. 3. variarum c. 16. nu. 10. vbi vide multa alia ad hanc quæstionem de acquirenda possessione variarum rerum, & iurium pertinentia. Verùm in his omnibus spectandæ sunt consuetudines regnorum, & prouinciarum, quæ admodum sunt variæ.

DVBITATIO XII.

Quomodo amittatur possessio tum mobilium, tum immobilium.

50 *Possessio mobiliū amittitur quatuor modis.* RESPONDEO. Et dico Primò, *Possessio rerum mobilium* tum ciuilis, tum naturalis amittitur. Primò, Sola voluntate possessoris nolentis eam amplius possidere. Secundò, Per furtum, aut rapinam alterius. Tertiò, Si alterius custodiæ subsit, qui eam incipiat detinere tanquam suam. ad quod requiritur, vt eam corporaliter apprehendat re vera, animo eam sibi retinendi. L. Possideri 3. ff. de acquir. possess. Quartò, Per amissionem rei, verbi gratia bursæ, annuli: vel per fugam *si sint animalia*; vt si pecus aberrauerit à grege, desinit statim possideri à domino: si gallinæ, & similes aues domesticæ auolarunt, nec habeant consuetudinem per se redeundi: secus verò si habeant consuetudinem redeundi. De quibus, & alijs animalibus, vt piscibus, feris, columbis, vide plura, d. L. Possideri ff. de acquir. & amit. possessione. Dixi *si sint animalia*; quia possessio serui, & ancillæ non amittitur per ipsorum fugam, vt patet L. Pomponius 13. ff. ibidem.

51 *Possessio immobilium amittitur multis modis.* Dico Secundò, *Rerum immobilium possessio ciuilis, & naturalis* amittitur. Primò, Si possessor sit longo tempore absens; nec per alium rei insistat, neque etiam protestetur se nolle amittere possessionem: quod si non diu abiit, vel protestetur, amittit solum naturalem, non ciuilem. 2. Si rem sciat ab alio occupatam, & negligat. 3. Si reuersus, statim quidem repetat suam possessionem, sed ab occupante repellatur, nec audeat ei resistere. 4. Si timens repulsam non audeat repetere, aut inuadere possessionem. 5. Si nesciat rem esse suam, & ideò nec censeat illam in bonis suis: tunc enim caret animo possidendi. Hinc per longam obliuionem perditur possessio, vt docet Glossa in cap. 11. Clerici 16 q. 4. & colligitur ex L. Furtum ff. de vsucapionibus. Item si id, quod possidemus, ita perdiderimus, vt ignoremus vbi sit, vt habetur L. Si id quod ff. de acquirend. possess. 6. Si res ita sit occupata, vt non sit probabilis eius recuperatio. vt si vir valde sit potens, qui illam occupet: vel mare aut flumen assiduè inundet. quamdiu verò possessor est in ipsa re, vt in domo, vel in fundo; aut in conspectu eius; aut saltem propè, ita vt prestò possit adesse cum opus fuerit, retinet semper rei immobilis possessionem, tum naturalem, tum ciuilem. Vide plura apud Gomezium supra; & ff. tit. de acquir. & amitt. possess.

DVBITATIO XIII.

Quid priuilegij conferat possessio.

RESPONDEO, Primò, *Possessio*, si sit bonæ fidei, parit præscriptionem: id est, facit vt res, quæ non est tua, elapso certo tempore fiat tua, & omnes fructus percepti. 52 *Quid ... possessio ...* Secundò, Si oboriatur dubium de rei dominio, & adhibita diligenti inquisitione maneat adhuc dubium vtrius sit, melior est conditio possidentis. Tertiò, in iudicio parit præsumptionem dominij. Vnde possessor non debet probare rem esse suam; sed alter, qui eam repetit: qui nisi id satis probet, nihil obtinebit. Quartò, Possessor potest armis suam possessionem non solum naturalem, sed etiam ciuilem tueri, L. 3. ff. de vi & vi armata. & L. 1. C. Vnde vi, & cap. Olim, de restit. spoliatorum. vt si foris rediens, inuenias domum tuam, vel agrum ab aliquo iniusto inuasore occupatum, potes illum armis expellere, conuocatis ad id auxilijs necessarijs: seruato tamen moderamine inculpatæ tutelæ. Ratio est, quia hoc nō est inuadere alium, sed suam possessionem tueri. sicut enim non teneor pati, vt quis me deijciat à possessione naturali domus, vel agri; ita neque à ciuili: deijcior autem si non audeo illum expellere. Quintò, Possessor expulsus potest armis suam possessionem repetere, modò id fiat confestim, & non ex interuallo: inquit Vlpianus dicta L. 3. vt dum fur rem tuam auferens fugit; dum rediens domum, repulsus es ab iniquo inuasore. *Dicitur autem fieri confestim*, vel *ex continenti*, quod fit quamprimum commodè fieri potest; spectata rei difficultate, & ceteris circumstantijs; vt si auxilia contrahenda essent. vide Sil. Bellum 2. nu. 3. Sextò, Si Dominus rei expellat iniustè possessorem à possessione, amittit dominium, & applicatur expulso. Si non sit dominus, tenetur reddere possessionē expulso, & insuper æstimationem eius; vt habetur L. Si quis in tantum 7. C. Vnde vi. sed hæc ita, præterquam quòd pœnalis sit, ac proinde nō obliget ad hanc restitutionem ante sententiam, non videtur amplius in vsu. vt docet Couar. l. 3. variarum c. 16. num. 7. Septimò, Si is, qui amisit possessionem, non expellat occupatorem, sed probet illum vi, clam, aut precariò à se accepisse, adiudicabitur ei possessio, siue ille occupator titulum habeat, siue non. Spoliatus enim ante omnia est restituendus. cap. 12. & multis alijs de restitut. spoliat. & 3. q. 1. & ff. de vi & vi armata. & ff. quod vi aut clam. & ff. de precario. Si autem nihil horum trium probare potuerit, alter retinebit possessionem. §. Quorum vis in fine Instit. de Interdictis. Sed agendum erit de proprietate, quod vulgò de petitorio dicitur.

Si res subtracta erat defuncto, qui illam tempore mortis possidebat; adiudicanda est eius possessio hæredi, postquam hæreditatem adierit. §. Sequens diuisio. Instit. & Interd. L. 1. ff. & C. Quorum bonorum. nec refert vtrùm clam subtracta sit, an palam tradita tanquam hæredi, vel legatario, cum talis non esset. Si tamen possessor statim posset ostendere legitimum titulum, non esset priuandus possessione: vt si res vsucapta sit; vt colligitur ex d. L. 1. ff. Quorum bonorum. iuncta Glossa.

CAPVT

CAPVT QVARTVM.

Quibus, & in quæ Dominium competat. *Constat XI. dubit.*

DVBITATIO PRIMA.

Vtrùm soli naturæ rationali Dominium competat.

1 RESPONDEO, *Soli naturæ rationali conuenire; scilicet Deo, Angelis, hominibus.* Ratio est, quia fundamentum omnis dominij est intellectus, & libera voluntas, quæ soli naturæ rationali insunt. Quod probatur Primò, quia illud est fundamentum dominij, per quod homo habet potestatem disponendi de rebus: hanc autem habet per intellectum, & voluntatem: quia per hæc immediatè habet potestatem in suos actus; & per suos actus in res externas. Secundò, quia ratio dominij includit potestatem liberam, & ordinationem in aliquem finem: atqui solius rationis, & voluntatis est ordinare aliquid liberè in aliquem finem. Tertiò, confirmat. ex Script. Gen. 1. *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, vt præsit piscibus maris, bestijs terræ, &c.* vbi tribuitur homini præfectura, & dominium in bestias terræ, & pisces maris, ratione imaginis diuinæ, quæ consistit in intellectu, & voluntate libera. Vide Franciscum Victoria, relect. de India 1. p. num. 10.

2 *Dominium Dei quale.* Deus quidem summum quoddam, absolutissimum, & prorsus independens in omnes creaturas habet dominium, ratione creationis, & conseruationis, per quam tota creatura, & secundum substantiam, & secundum omnes suas perfectiones est ex ipso, & per ipsum, & in ipsum. Vnde de omnibus liberè disponere potest prout placuerit; nec cuiquam fiet iniuria: seposita tamen ipsius liberali promissione, & ordinatione, quæ quandam obligationem inducit, non quidem *Iustitiæ* propriè, sed *Fidelitatis*, seu *Veritatis*; quæ virtus passim in Scriptura *Iustitia* vocatur. de quo plura 2. 2. quæst. 114. Cumque sit immutabilis, inducit etiam quandam necessitatem, ita vt aliter disponere nequeat, quàm ordinauit. Hoc dominium Deus neque potest abdicare, neque vlli creaturæ communicare, neque vllam creaturam ab eo eximere: quia titulus eius neque communicari potest, neque ab eo quisquam eximi. Hic enim titulus est creatio, & assidua conseruatio causæ supremæ, & independentis. Itaque omne dominium quod creaturis communicatur, infinitis partibus est minus; & essentialiter dominio diuino circa vnamquamque rem subordinatum, ab eoque dependens.

3 *Angelorũ quale.* Angeli propriè non videntur habere dominium, nisi suarum actionum. Possunt tamen etiam dici habere dominium rerum corporalium: quia magnam habent authoritatem illas administrandi; quæ authoritas interdum dominium dicitur. Sed hoc dominium non est tale, quale humanum, de quo modo loquimur. Non enim administrant illas vt suas; neque in suum commodum; sed sicut Præfecti Regij Prouincias, & Vrbes, Regis nomine. Secus est de dominio Christi hominis, cui omnia dedit Pater in manus, vt sint ipsius. de quo 3. p. q. 8.

4 *Hominum.* Hominibus propriè conuenit hoc dominium in res externas: nam his solis res exteriores concessæ sunt, vt de illis liberè disponant ad sua commoda: quod maximè verum est de omnibus rebus sublunaribus. Vnde Psalm. 8. dicitur: *Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues, & boues, &c.*

5 Cœlestia corpora, etsi condita sint ad hominis ministerium, tamen homo non propriè dicitur illorum dominus; quia nihil circa ea potest disponere, vel mutare: commoditatum tamen, quæ ab illis percipiuntur, dominus dici potest.

DVBITATIO II. 6

Vtrùm paruuli ante vsum rationis habeant verum dominium.

RESPONDEO, Habere verum dominium, vt patet ad Gal. 4. *Quanto tempore hæres paruulus est, nihil differt a seruo, cùm sit dominus omnium*, vbi Apostolus illi tribuit verum dominium hæreditatis relictæ. Nec refert quòd careat vsu rationis, & libero arbitrio: quia etsi ad vsum dominij requiratur vsus rationis; non tamen ad dominium ipsum habituale, quod immediatè fundatur in potentijs: quod autem non possint habere vsum illarum potentiarum, prouenit tantùm ab impedimento extrinseco; scilicet ex redundantia humorum in cerebro. Idem dicendum de amentibus. Vide Victoriam, relectione de Indis, num. 21. & 22.

DVBITATIO III.

Vtrùm filij familias sub patria potestate constituti habeant dominium, & quarum rerum.

MAgni refert hæc nosse, vt sciamus de quibus validè absque patris consensu possint disponere.

Suppono quadruplex genus *peculij* filijs familias posse 7 competere, *castrense, quasi castrense, aduentitium, profectitium:* est communis sententia DD. Vide Sylu. verbo peculium, & Nauar. cap. 17. num. 142. *Castrense* dicitur quod in militia, vel occasione militiæ partum, vt stipendia militum, & aliorum, qui castra sequuntur; prædæ ex hostibus; donatiua ducum, vel commilitonum; testamenta, & legata occasione militiæ; mobilia, a parentibus, vel alijs data eunti ad militiam, vel obsequium Principis, vel in illis versanti; item quæ in obsequio Principis in Palatio, & quæ in custodia alicuius arcis acquiruntur. Denique omnia lucra, quæ mediante aliquo contractu ex talibus bonis proueniunt.

Quadruplex genus peculij. Castrense.

Quasi castrense dicitur omne id, quod ex beneficio ecclesiastico acquiritur. Imò quicquid acquiritur post clericatum, etiamsi aliàs esset aduentitium, vt expressè habetur Auth. Presbyteros, C. de Episcopis, & clericis, quod valdè notandum. Item quidquid acquiritur officio publico, non mechanico, vt Iudicis, Aduocati, Tabellionis, vel professione alicuius artis liberalis; & quod datur intuitu talis functionis, vt libri qui dantur à parente, vel alio ei, qui artem professurus liberalem; & quod liberalitate Principis: denique quod ab aliquo datur filio familias, vt sit tanquam castrense, seu vt ipse tantùm, non pater, habeat vsumfructum: vocantur hæc quasi castrensia, quia habent priuilegium castrensium, etsi verè castrensia non sint: & quia clerici sunt militea spirituales.

Quasi castrense.

Aduentitium, quod non prouenit à parente, respectu cuius dicitur aduentitium; neque eius causa, vel intuitu principaliter datur; (sic enim esset profectitium) sed successione, vel donatione alio intuitu facta, vel industria propria, vel fortuitò ei obuenit; ita tamen vt non sit castrense, aut quasi castrense, vt si inueniat thesaurum; si lucretur negotiando ex pecunia furtiua, aut mutuo accepta; tunc enim lucrum est peculium aduentitium; si in domo parentis aliquid extra ordinem lucretur, præstitis ordinarijs operis ad quas tenetur; si plus lucretur quã consumit,

Aduentitium.

&

& insinuet se cupere lucrum; si non insinuat, censetur id concedere amori parentis, de quo vide infra cap. 12. n. 81. Mortua matre ante patrem, bona materna sunt aduentitia filio respectu patris. Non tamen si pater præmoriatur, eius bona sunt aduentitia filio respectu matris: quia hoc ius oritur ex patria potestate, quam non habet mater in filium. Vide Nau. & Sil supra, & Molinam disput. 9. & 232. & L. 4 & 6. C. de bonis quæ lib. in potestate, &c.

Profectitiū. *Profectitium* est quod prouenit à parente viuo, vel principaliter, & proximè eius causa datur; nec est castréle, aut quasi castrense, vt sunt ea quæ à parentibus conceduntur filijs, vt ea administrent: & quæ datur filio ab alijs ob amicitiam, vel obsequium parentum: secùs si ob amicitiam, vel obsequium filij. L. 6. C. de bonis quæ lib. &c. & Sil. supra cum Nauar.

8 *De castrēsi & quasi castren. potest disponere.* His positis, dico Primò, filiusfamilias habet plenum dominium in peculio castrensi, & quasi castreosi, ita vt tota proprietas, & vsusfructus, & administratio horum bonorum sit penes filium. Ita communiter DD. Vide Nau. & Sil. supra, sunt enim aperta iura. ff. & C. de castrensi peculio.

Hinc sequitur Primò, filium de his posse disponere; nō secùs, ac si esset paterfamilias, per donationes, vel contractus, imò etiam per Testamentum, & vltimas volūtates: si tamen sit pubes, i. si expleuerit annum 14. ante enim hoc tempus testari nequit L. A qua ætate. 5. ff. Qui Test. fac. poss. qua de re infra cap. 19. dubit. 4.

Sequitur Secundò, parentem ea his bonis non posse sibi quidquam vsurpare, nisi quantum necessarium ad alimenta filij, cùm illum ea suis alit; alioquin tenetur ad restitutionem, si filius velit. quòd si filius non speret futurum, vt parens restituat, potest vti occulta compensatione, vel mortuo parente petere à cohæredibus: quod est notandum.

9 *De aduentitio an dispo nat.* Dico Secundò, *Peculij aduentitij* filius est dominus directus, seu proprietarius: non tamen habet vsumfructum, seu vtilitatem, quamdiu est sub patria potestate; exceptis aliquot casibus. Primus est, si pater filio condonet vsum-

10 *Quibus casibus vsusfructus pertineat ad filium.* fructum hoc enim non est donare de suis, (quod facere non potest) sed non vsurpare de bonis filij. vnde filius nō tenetur hoc conferre in suam legitimam, quando cum fratribus cernet hæreditatem paternam. Secundus est, si aliquid donetur filio, ea lege, vt parens vsumfructum nō habeat, tunc enim filius habebit etiam vsumfructū: vt Nauar. suprà. Tertius, si aliquid ei donetur patre contradicente, non enim est æquum, vt parens ea eo commodum reportet. Quartus, si vsusfructus alicuius rei filio relictus sit: tunc enim parens nihil habebit. Ratio est, quia super vsūfructum non potest statui alius vsusfructus: nam vsusfructus est ipsa commoditas, & vtilitas rei; vnde dicunt Iurisperiti *seruitutis non esse seruitutem*. Quintus, si filius vnà cum patre succedat in hæreditate fratris, vel sororis. Vide

11 Sil. verbo Peculium. 1. q 3. His adde 6. casum. Si parens fiat hæreticus: nam hoc ipso filius efficitur sui iuris. cap. 2. § fin. de hæret. in 6. ac proinde redit ad eum vsusfructus, quem pater habebat in bona aduentitia filij. Simanchas in Cathol. instit. tit. 9. num. 81. His euentis vtilitas pertinet ad filium; sicut bonorum castrensiū, & quasi castrensium; & coalescit vsusfructus cum dominio directo. Spectandæ tamen hac in re locorum cōsuetudines, & propria iura. Hinc sequitur, filium de istis extra casus prædictos non posse disponere; quia administratio, & vtilitas est penes patrem; potest tamen de istis donare causa mortis, patre consentiente: vt expresè habetur L. Tam 15. 25. ff. de mortis causa donat. Non tamen de his testari, etiamsi pater consentiat, nisi ad pias causas: vt patet ex cap. Licet pater 4. de sepulturis in 6. Potest tamen de castrensibus, & quasi castrensibus absolutè testari, vt ibidem dicitur.

12 Dico Tertiò, *Profectitiorum* nullo modo habet dominium; quia dominium directum, & vtile est apud parentes: neque filius habet authoritatem administrandi nisi in eorum vtilitatem. vnde non potest de his quidquam alienare, vel in suam vtilitatem conuertere absque consensu parentis, respectu cuius profectitium dicitur; alioquin furtum committit. Hinc fit, vt ob crimen filij hæc bona non possint fisco addici.

DVBITATIO IV.

Vtrùm serui habeant dominium aliquarum rerum?

RESPONDEO & dico Primò, Seruos non videri habere aliquod dominium omninò perfectum, & independens à potestate dominorum. Probatur Primò, quia Iura expresè dicunt *seruos quidquid acquirunt quauis causa, vel occasione, dominis acquirere*, vt patet Institut. per quas personas bonis acquir. §. Item nobis. & L. Id vestimentum. 25. ff. de peculio. vbi dicitur *Seruum nec esse dominum vestimenti quotidiani; quia qui ab alio possidetur, nihil possidere potest.* 13 *Seruorū dominium nō est independens.*

Secundò, quia Innoc. 4. in c. Cùm olim. 2. De priuilegijs, dicit *seruum, & Monachum in eo esse pares, quòd neuter alicuius rei dominium habeat.* quam sententiam Nauar. de Redd. quæst. 1. monito 10. in praxi & theorica receptam ait.

Tertiò, quia si seruus secundum se totum quidquid est, domini est, multò magis ea, quæ habet, domini sunt: accessorium enim sequitur suum principale.

Hinc sequitur, Dominum non facere iniuriam propriè, si seruo res suas adimat; sicut faceret si ab alio acciperet; quia Ius omnia serui subiecit potestati domini. peccaret tamen dominus, si id, quod concessit ei, vt propriū, de quo pro arbitrio suo posset disponere, absque iusta causa auferret. id enim, præterquam quòd sit inhumanum, est etiam contra fidem tacite ei datam: nam dum sic concedit, concedit absolutè, & in perpetuum, taciteque promittit non reuocare. 14

Dico Secundò, Possunt tamen serui habere aliquarum rerum dominium imperfectum, ita vt eas non teneantur dominis suis tradere: quamuis domini absque iniustitia possint illos priuare. 15

Probatur. Primò, quia etsi iura concesserint dominis potestatem res seruorum sibi vsurpandi; non tamen idcircò fecerunt seruos incapaces omnis iuris, & dominij, instar Religiosorum, nempe vt non possint ea, quæ acquirūt, occultare, & teneantur ea dominis exhibere, imò credibile est id non potuisse facere: tum quia nulla causa legitima suberat; (vnde ob nullum delictum talis incapacitas hactenus est inflicta) tum quia non est contentaneum humanæ imbecillitati vt tale onus imponatur inuito: esset enim nimis magna occasio peccandi. Secundò; quia serui possunt seipsos redimere, vt patet L. Vix. 53. ff. de iudicijs. vbi seruis datur actio contra dominos, *si dicant se suis nummis redemptos, & non manumissos contra placitum fidem*. Casus autem præcipui, in quibus potest seruus aliquod dominium comparare, videntur esse isti. *Lex non potest seruos ita reddere incapaces vt sunt professi.* 16

1. Si Dominus expresè, vel tacitè consentiat vt possit aliquod peculium habere. *Quibus casibus serui sibi acquirat.*

2. Si seruo aliquid donetur, vel legetur ea conditione, vt ad dominum non perueniat: tunc enim si dominus vsurparet, hoc ipso amitteretur.

3. Si relinquatur seruo absolutè, & sine conditione, nō tamen intuitu domini, v.g. ob industriam, vel officium exhibitum: hoc enim videtur dari, vt non sit domini, sed tantum serui.

4. Si ei aliquid detur in compensationem iniuriæ illatæ. compensatio enim fit, vt ex ea solatium capiat, loco doloris, quem passus est; non vt dominus eius inde ditescat. vnde contra omnem humanitatem esset hoc ei auferre.

5. Si aliquid lucretur sua pecunia: sicut si, filius lucretur peculio castrensi, vel quasi castrensi. lucrum enim subit eamdem rationem, quam sors, quando quis omnine suo eam exponit. 17 *Discrimen inter dominium serui & Monachi.*

6. Si aliquid sibi subtrahat sine domini incommodo, quod liberè poterat consumere, vel expendere, aut præter opera præscripta quædam alia faciat, ex quibus quæstum colligat.

Ex his patet multum interesse inter Monachos, & seruos quoad dominij rationem, & si enim in eo conueniant quòd neuter habeant dominium omnino perfectū; tamen Monachi nullum omninò in particulari habent, vt statim dicemus, & præterea sunt omninò incapaces; serui verò sunt capaces, & præterea habent aliquod dominium imperfectū, ratione cuius possunt sua authoritate rebus suis

vti

vti, & frui, easque alienare absque domini consensu. & quamuis potestati domini aliquo modo subiectum sit, esset tamen inhumanitas, & abusio quædam herilis authoritatis, si hac potestate dominus vteretur. Vide Nauar. de Redditibus, q.1. monito 10. & 11. & Petrum Nauar. lib.3. de Restit. c.1. nu.217.

Sententia mitior.

Notandum tamen est, multos DD. concedere seruis verum, & perfectum dominium in plerisque casibus supra dictis; eisque fieri veram iniuriam obligantem ad restitutionem, si dominus res ipsis concessas auferat. Iura autem, quæ tradunt seruos quidquid acquirunt domino acquirere, intelligenda regulariter. Ita Molina Disput. 38. Posset etiam addi, iura illa consuetudine esse mitigata: & hoc malim in praxi. Itaque posset seruus vti occulta compensatione, si dominus ei res suas abstulisset.

DVBITATIO V.

Vtrùm Religiosi habeant aliquarum rerum dominium.

Sententia Nauarri.

18 NAVARRVS commentario 2. de Regularibus. nu.3 34. & alibi, docet ne ipsis quidē congregationibus Religiosorū, quæ possunt habere reditus & bona immobilia in communi, competere dominium propriè talium bonorum; sed solum administrationem: dominium autē consistere apud solum Christum dominum. Idem docet de omnibus clericis respectu bonorum Ecclesiasticorum, in apol. q.1. monito 24. & sequentibus. In eadem sententia est Maior in 4.d.24.q.6. Ratio præcipua est, quia hæc bona passim in Iure vocantur *patrimonium Christi*. Sed contraria sententia est communis DD. pro qua.

19 Dico Primò, Religiosi professi possunt in communi habere dominium bonorum temporalium, ita vt ipsa cōgregatio vero dominio illa possideat.

Conuentus Religiosorū habet dominium.

Probatur Primò, ex Conc. Trid. sess.25. cap.3. de Regularibus, vbi conceditur *omnibus monasterijs, & domibus tā virorum, quàm mulierum etiam mendicantium, exceptis Franciscanis, (nempe Capucinis, & minoribus de obseruantia,) vt deinceps bona immobilia eis possidere liceat.* atqui non propriè dicitur *possessor*, qui solam habet administrationem, sed qui dominium.

Secundò, Quia Nicolaus III. Extrau. Exijt, docet *dominium rerum, quibus Franciscani vtuntur, ad Papam pertinere, non autem ad eorum congregationem*; vbi insinuat in alijs religionibus, quibus licet habere bona in communi, dominium pertinere ad ipsas congregationes.

Respondet Nauarr. comm.2. nu.3. per *dominium* ibi intelligi *ius administrandi*.

Contrà; quia sedes Apostolica plus iuris in illa bona, quam sit Ius administrandi, habere videtur. nam potest ea pro suo arbitratu illis auferre, & dare alijs absq; iniuria; quod non potest in ea bona, quorum tantùm habet administrationem. Non enim potest vnius monasterij bona sine iusta causa dare alteri monasterio, vel Ecclesię, absque peccato iniustitiæ; cuius ratio non est alia, quam quòd non habeat illorum dominium, sed solum Ius administrationis.

Tertiò, Quia communis sententia DD. est, *Monachum quidquid acquirit, non sibi acquirere, sed monasterio*: vt docet Innocent. communiter receptus in c. Cùm olim. 2. de priuilegijs. atqui hoc impropriissimè diceretur, si solùm ius administrandi, non autem dominium monasterio acquireretur.

Quartò, Si communitas non haberet dominium horū bonorum, vel id prouenire ex Ecclesiæ ordinatione, vel ex vouentium intentione, vel ex intentione donantium. sed ex nullo horum potest prouenire: neque enim vlla est talis ordinatio Ecclesiæ, quę communitatem faciat incapacem dominij: neque intentio vouentium est, vt per votum paupertatis, aut professionem excludant dominiū à communitate; sed tantùm à singulis in particulari; neq; intentio fidelium donantium hæc bona, est transferre dominium illorum in quemquam alium, quàm in ipsos ordinum conuentus; sicut qui dat pauperi eleemosynam, non intendit transferre dominium in alium, quàm in pauperem. vide Franciscum Sarmentum de Redditibus Eccl. p.1. cap.1. nu.21. & 22.

Aduerte tamen, hoc dominium non ita esse absolutū, & independens vt sæcularium: Primò, quia annexum habet onus, vt non possit alienari, (saltem quoad bona immobilia, & mobilia pretiosa, quæ seruando seruari possunt) nisi in commodum religionis, sed debeat transmitti ad posteros: sic enim illorum conuentui donatum est, & sacris Canonibus constitutum, vt religio perseuerare possit. qua in re est simile maioratibus, qui etsi alienari non possint, tamen vero dominio possidentur. Secundò, quia ob legitimam causam, per Papam (qui est summus administrator omnium ecclesiasticorū bonorum) potest ipsis adimi, & alio transferri, relictis tamen ad vitam necessarijs: vt patet tum ex praxi quotidiana, tum quia hac mente à fidelibus censentur donata monasterijs: vt si cultus diuinus in ipsis deficiat, possint per summum Ecclesiæ dispensatorem melioribus vsibus applicari. Ad rationem Nauarri respondebitur infra. 20

Hoc dominium est limitatum, & affectū.

Dico Secundò, Religiosi professi solemniter, sunt in particulari omnino incapaces omnis dominij, vsusfructus, possessionis, & similis iuris rerum temporalium, mobilium, & immobilium; ita vt nemo ex illis aliquid suo nomine, seu tamquam proprium tenere possit. Est certa, & communis Doctorum. 21

Probatur. Primò, ex cap. 12. Non dicatis. 12. q.1. *Non dicatis aliquid proprium, sed sint vobis omnia communia.* Desumptum est ex regula D. Augustini. Scripsit in illud Nauarr. commentarium secundum de Regularibus.

Secundò, Ex capitulo. Cùm ad monasterium. 6. de statu monachorum. vbi Innocentius III. dicit, *Prohibemus districtè in virtute obedientiæ, sub obtestatione diuini iudicij, ne quis monachorum proprium aliquo modo possideat.* Et infra dicit *nec Papam in eo dispensare posse*. & cap. Monachi. 2. eodem tit. Concil. Lateran. ait, *Qui peculium habuerit, nisi ab Abbate fuerit ei pro iniuncta administratione permissum, à communione remoueatur altaris*, &c.

Tertiò, Ex Conc. Trid. sess.25. cap.2. *Nemini regularium, tam virorum, quàm mulierum liceat bona immobilia, vel mobilia cuiuscunque qualitatis fuerint, etiam quouis modo ab eis acquisita, tamquam propria, aut etiam nomine conuentus possidere, vel tenere: sed statim ea superiori tradantur, conuentuique incorporentur.* Ratio est, quia Religiosus per solēnem professionem non solum spoliauit se omni dominio, sed etiam se incapacem omnis dominij, & iuris temporalis fecit. etsi enim voto simplici paupertatis nō amittas dominium, nec etiam eius fias incapax; tamen voto solemni amittis, & incapax redderis.

22 Vnde autem votum solemne paupertatis hanc vim habeat, quæri potest. de quo infra cap.41. dub.8. Nunc tamen breuiter Dico, Ex ordinatione Ecclesiæ hanc vim habere, quod ex eo constat, quia non habet eam præcise ex natura voti; vt patet in voto simplici, quod non minus est efficax in ratione voti, quam solemne, & tamen numquam potest inducere hanc incapacitatem. Neque etiam ex intentione vouentis: si enim voueas in religione non approbata à sede Apostolica, quantumuis intendas te reddere incapacem dominij: tamen incapax non fies: nemo enim suo arbitratu se potest reddere incapacem. Vnde non relinquitur aliud, quam ordinatio Ecclesiæ statuentis, vt professio in religione approbata hunc effectum habeat. Simile est in incapacitate matrimonij, per solemne votum castitatis inducta.

Votum solemne reddit incapacem ex vi ordinationis Ecc'.

Dices, Supra nu.21. dictum est Papam non posse concedere vt Monachus *proprium* habeat; atqui si ex constitutione Ecclesię proueniret, quòd non sit capax dominij, Papa posset ei proprium concédere; quia potest in Ecclesiæ constitutione dispensare.

Resp. *Proprium* dupliciter accipi potest. Primò, vt significet dominium, quod in se, & sui vsu sit omnino independens ab arbitrio Superioris, & tale proprium non potest cōcedere, quia essentiæ status regularis repugnat. Nam ex vi voti paupertatis, & ipsa dominij retentio, & eius vsus arbitrio Superioris subijcitur; ita vt si Religiosus dominium retineat, illud secundum se, & sui vsum debeat assiduè à nutu Superioris depēdere, vt infrà c.41. dubi.9. ostendemus. Itaque cōstante Religionis natura, hoc propriū concedi nequit. De tali loquitur Pōtifex d. Cap. Cùm ad monasterium. 6. & Concil. Lateran. loco citato.

Quomodo non potest haberi proprium, seu dominiū.

Secundò, potest accipi generatim, vt comprehendat

etiam dominium, vt quod in se, & in sui vsu à Superioris arbitrio dependet. & hoc modo Papa potest *proprium* seu dominium concedere. tale enim proprium cum essentia Religionis non pugnat, vt infra loco notato dicetur. & huius *proprij* incapacitas ex Ecclesiæ constitutione prouenit, non ex ipsius voti natura, aut vouentis intentione, vt ostensum est.

23 Addo, Ecclesiam etiam absque professione posse aliquem incapacem dominij, & matrimonij reddere; vt videre est in ijs, qui in nostra Societate cooptantur in Coadiutores formatos, siue spirituales, siue temporales; qui etsi professionem non faciant, tamen per formulam suorum votorum redduntur incapaces, & dominij, & matrimonij, ita statuente Sede Apostolica. Simili modo, qui in gradum Scholasticorum, vel Coadiutorum post biennium admittuntur, fiunt inhabiles ad matrimonium, eiusdem Sedis Apostolicæ decreto, quæ hanc incapacitatem,

24 & inhabilitatem votis illorum adnexuit. Ex supradicta propositione infert Nauar. lib. de Redditibus q. 1. monito 10. & 12. & commentario 2. nu. 2. Religiosum professum nullius rei habere dominium, ne vestis quidem, qua induitur, aut panis, quo vescitur; sed quidquid habet, esse penitus subiectum administrationi Superioris, sine cuius consensu nihil omninò habere possit.

25 *Cõsectaria. Peccat religiosus peccato proprietatis.*

Vnde Sequitur Primò, Peccare mortaliter, si aliquid notabilis momẽti recipiat, & retineat, sine tacito, vel expresso consensu Superioris. Secundò, Si donatione, vel alio modo tale quid alienet, sine Superioris consensu; & eum, qui accepit, teneri ad restitutionem. Tertiò, Si abscondat, ne Superior sciat. Quartò, Si possideat aliquid tanquam proprium, nolens illud permittere Superioris dispositioni; aut murmurans tamquam iniuria affectus, dum ei adimitur. Ratio est, quia hæc omnia, dum absque consensu Superioris fiunt, sunt actus dominij independentis, & iuris proprietatis; qui per votum paupertatis religiosæ redduntur illiciti; vt quibus votum, & professio violetur.

26 *Nõ sunt incapaces honorum spiritualium.*

Dixi *Religiosos esse incapaces dominij rerum temporalium*; quia iurium, & bonorum spiritualiũ possunt habere dominium, vel quasi dominium. Nam regulares beneficiarij habent dominium, vel quasi dominium, & possessionẽ suorum beneficiorum; & possunt agere nomine proprio ad eorum dominium obtinendum, & ad adipiscendum, retinendum, & recuperandum eorum possessionem. Similiter simplex Religiosus potest agere nomine proprio, super iure eligendi sibi competente, & iure alimentorum, & iure manendi in tali, vel tali monasterio. de quo vide Nauarr. q. 1. de Redditibus, monito 9. & commentario 2. de Regularibus. Ratio est, quia Religiosi per votum paupertatis non renunciant bonis spiritalibus, nec iuribus prædictis, aut honoribus, qui pro talibus debentur; sed tantum temporalibus; vt docet D. Th. 2. 2. q. 186. art. 7. ad 4. & Caiet. ibid.

27 *Religiosi nõ professi.*

Dico Tertiò, quidam Religiosi non professi, sed tamen per solum votum simplex acceptatum ab Ecclesia facti verè Religiosi, non sunt incapaces dominij: sed retinent illud quamdiu Superiori videtur; non tamen possunt habere vllum vsum suorum bonorum, vel aliorum, sine Superioris consensu. Patet ex constitutione Grego. XIII. edita hac de re anno 84. quæ incipit, *Ascendente domino*, &c. Tales sunt Scholastici approbati, & Coadiutores, emissis votis post biennium probationis, in Societate IESV.

Essentia paupertatis Religiosæ.

Vbi Notandum est, nõ esse de essentia paupertatis Religiosæ vt reddat hominem dominij incapacem, vel etiam vt dominio priuet, sed tantùm vt priuet potestate vtẽdi, ita vt absque Superioris consensu non possis vlla re vti, vel de vlla disponere; & illo volente tenearis etiam eius dominium abdicare. Ratio est, quia parui momenti est dominium, cuius vsus ita est impeditus, & dependens, & alienatio sic obstricta, & debita, dominium enim rerum non æstimatur nisi propter vsum, & potestatem disponendi; vnde si potestas vtendi, & disponendi ita impediatur in aliquo per votum ac si non esset dominium, sanè talis meritò Religiosæ paupertatis cultor est censendus. nihil enim amplius habet in rebus temporalibus potesta-

28 tis, quæ in actum possit exire, quàm is qui dominio caret.

Cõsectaria.

Hinc sequitur Primò, Talem, si alicuius rei, etiamsi sua sit, vsum vsurpet, absque Superioris consensu tacito, vel expresso, peccare mortifere, si res sit notabilis momẽti; quia non secùs est priuatus potestate vtendi, quàm si sua non esset. Secundò, Si de ea disponat in alium, per donationem, testamentum, vel aliter absq; consensu Superioris, non solum peccare mortaliter, sed etiam dispositionem esse irritam. Cuius ratio est, quia per votũ paupertatis à legitimo Superiore acceptatum priuauit se potestate disponendi suo arbitrio, solumque retinuit potestatem disponendi ex arbitrio, & consensu Superioris. vnde si hic consensus desit, dispositio erit irrita; idque multo maiori ratione quàm dispositio Prælati de re Ecclesiæ est irrita, si fiat absque consensu Capituli. Simili modo dispositio pupilli est irrita absque consensu tutoris: etsi enim totum dominium sit in pupillo, tamen hoc dominium est impeditum, translata potestate disponendi in tutorem. Simili modo dominium talis Religiosi est impeditum, ita vt non possit exire in actum, nisi dependenter à voluntate Superioris. concessa tamen potestate disponendi, potest disponere in quasuis pias causas; nec Superior potest illum ad hanc, vel illam restringere, vt ex Constitut. constat.

Dispositio est inualida absque Superioris consensu.

29 *Religiosi beneficiarij.*

Dico Quartò. Religiosi beneficiarij vt Abbates, Priores, Præpositi, Commendatores, & similes habentes beneficia regularia, vel sæcularia, etsi nullum habeant dominium; habent tamen ius administrandi, & dispensandi fructus suorum beneficiorum, tum ad sui status congruã sustentationem, tum ad alias pias causas. Id enim iure, & consuetudine est eis concessum, quamdiu illa beneficia obtinent; vt probat Nauarr. comment. 2. de Regular. nu. 10. quamuis Franciscus Sarmiento prima parte defensionis, monito 11. contrarium teneat. de quo plura infra cap. 41. dubit. 10.

Quomodo religiosi possint expendere.

Ex his sequitur, Religiosum factum Abbatem, Commendatorem, vel Episcopum, etsi possit expẽdere in vsus proprios necessarios, & decentes, & ad pias causas; nõ tamen posse expendere in res vanas, aut ditare suos amicos, & si fecerit, teneri ad restitutionem: similiter & eos, qui illa acceperunt. Ratio est, quia omnium istorum bonorum non est dominus; sed solum administrator, & dispensator, habens tantummodò ius ad expendendum illa bona iuxta præscriptum Canonum, & Religionis, & intentionem eorum, qui ea Religioni, vel Ecclesię reliquerunt. Vide Nauar. q. 3. de Redditibus, monito 17. & 33.

30 *Concessio bonorum stabilium.*

Dico Quintò, Superiores religionum non possunt alicui regulari concedere vlla bona stabilia, (vt sunt fundi, redditus, ædium locationes) etiam ad vsum dumtaxat, vel administrationem. colligitur ex Trid. sess. 25. cap. 2. de regularibus, vbi sic habetur, *Nec deinceps liceat Superioribus bona stabilia alicui regulari concedere, etiam ad vsumfructum, vel vsum, administrationem, vel commendam. Administratio autem bonorum monasteriorum, vel conuentuum, ad solos officiales eorumdem ad nutum Superiorum amouibiles, pertineat.* Nauar. comment. 2. de Regular. nu. 15. & 18. putat hoc decretum solum continere ius commune, esseque declarationem capituli. *Cùm ad monasterium:* ac proinde solum prohiberi concessionem superfluam, aut ad quosuis vsus etiam prophanos. sed longe verius est hic nouum ius contineri, & introduci; idque tum ad tollendos abusus, qui ex hisce concessionibus bonorum immobilium sequi solent; tum propter speciem proprietatis, dum regulares talia bona tamquam sua videntur administrare, & fructus in quosuis vsus exponere. Itaque etiamsi non sit contra votum paupertatis aut contra ius commune, habere cum facultate Superioris, cumque assidua ab eius nutu dependentia, talium bonorum administrationem, & vsum ad quasuis pias causas; tamen Conc. id in posterum prohibet, & vult ad solos officiales horũ administrationem deinceps pertinere; vt apertè colligitur ex responsis Illustrissimorum Cardinalium, qui præsunt dubijs circa decreta Concil. Tridentini orientibus, qui ne nobilissimis quidem personis id concedere voluerunt, hoc Concilij decreto permoti.

Sententia Nauarri.

31 *Censuum vitalium administratio.*

Hinc sequitur, etsi census vitales possint permitti pro alimentis, & vsibus necessarijs eorum, qui monasteriũ ingrediuntur; tamen horum administrationem non posse ipsis concedi, sed solis officialibus; quãuis eorum fructus vsibus destinatis impendantur. Illi quoque, pro quibus

reli-

relicti sunt, nihil sibi iuris in illis vindicare possunt. Vnde Superior potest illos etiam in alios vsus expendere, modo tamen aliunde satis ipsis prouideat. Pontifex tamẽ cuiuis Religioso potest talium bonorum liberam administrationem, & vsum concedere; modo tamen id fiat ad causas pias: quia cùm sit supra Concilium, potest in eius præceptis dispensare; de quo 2.2.q.8.art.10.

An teneantur sponte tradere.

32 Aduerte tamẽ, si alicubi talis administratio rerum mobilium, vel immobiliũ ad vsus necessarios concederetur, non teneri religiosos ea Superioribus sponte tradere; nisi constaret alia ratione, ex communi penu, (vt fit vbi perfecta vitę communio seruatur) ipsis prospectum fore. vnde multis locis possunt excusari. nisi enim hoc modo illis esset prouisum, plerumque necessarijs rebus destituerentur, maximè vbi Abbatiæ dantur in Commendã, vel malè per Prælatos administrantur. Si tamen à Superiore legitimo alia ratio certa institueretur, per quam iuxta formam vitæ communis, ipsorum necessitatibus satis foret consultum; non possent huic reformationi resistere, etiamsi illam priorem rationem in ingressu inuenissent.

Aliqua mobilia possũt cõcedi, etiã pecunia.

33 Dico Sextò, Possunt tamen Superiores concedere aliqua mobilia suis subditis ad vsus necessarios, & etiam ad opera pia. Est communis sententia DD. v.g. vestes, libros, & similem supellectilem. (hæc tamen debet esse statui paupertatis accõmodata, omni carens superfluo, vt Conc. inquit) & etiam aliquam pecuniam, præsertim ad vsus certos, & determinatos. Vtrùm ad vsus suos, vel pios indeterminatè concedi possit, dubium est. Verius videtur posse; quia hoc neque est contra professionem paupertatis, neque vllo iure vetatur.

34 Dices. Conc. Trid. etiam mobilium possessionem hisce Religiosis prohibere videtur.

Resp. Concilium loqui videtur initio capitis de eis bonis, quæ nondum erant incorporata monasterio, aut sine iusta licentia Superioris à Religiosis obtinebantur: nam immediatè post tantùm vetat ne Superiores concedant stabilia, nulla facta mentione mobilium. Expedit tamen ob periculum proprietatis, & abusus talia non concedi, nisi ad vsus omninò definitos.

DVBITATIO VI.

Vtrùm Clerici non religiosi habeant aliquorum bonorum dominium, & quorum.

Tria genera bonorũ clericis.

35 NOTANDVM ex Nau. q. 1. de Redditibus monito 19. *Beneficiarios sæculares tria genera bonorum habere posse: Patrimonialia* qualia sunt, quæ ipsi hæreditate, vel industria, vel donatione, vel alio modò, quò laici solent, sibi acquirunt. *quasi patrimonialia*; quæ ipsi acquirũt vt Clerici, ministerijs Clericorum absque beneficio; vt celebrando, concionando, canendo, confessiones audiendo, Vicaria temporali: item quæ assignantur alicui ad honestam sustentationem ab Episcopo, vel Pontifice. *merè Ecclesiastica*: vt sunt ea, quæ recipiuntur ratione Canonicatus, Decanatus, vel alterius beneficij titulo.

His positis.

36 Respondeo, & dico Primò, Clerici non religiosi habẽt verum dominium bonorum patrimonialiũ, & de illis vt laici possunt disponere. est cõmunis DD. Ratio est, quia per Clericatum, vel Ordinem neque fiunt incapaces dominij, neque etiam se abdicant dominio, neque se obligant ad patrimonialia in pias causas expendenda.

Possunt liberè disponere de bonis quasi patrimonialib.

37 Dico Secundò, Clerici etiam habent absolutum dominium quasi patrimonialium; neque tenentur ea magis in vsus pios expendere, quàm bona patrimonialia. Ita Couar. in cap. Cùm in officijs. de testamentis n. 4. Nauarrus & alij. Ratio est; quia hæc dantur, vt stipendium quoddã sustentationis, & veluti merces ratione operis præstiti, vt de ijs disponant pro arbitrio: non enim fideles qui hæc tribuunt, intendunt illis vllum onus imponere; sed permittunt liberrimæ illorum dispositioni; sicut permittunt operarij arbitrio vsum mercedis, quam ei persoluũt. Nec refert, quòd hęc stipendia interdum longè excedant operam; quia liberè à fidelibus dantur. Vnde si alicui pro vno sacro dentur 10. aurei, non minùs fiet illius pecuniæ absolutus dominus, quam is, cui datur vnus duntaxat regalis. si enim pauper fit absolutè dominus eleemosynæ, quæ ei datur sine onere, etsi ea magna sit; cur Clericus non fiat dominus stipendij, quod ei liberaliter pro aliquo opere cõstituitur? Vide Nauar. q. 2. de Redditibus, monito 19. & 39. vbi docet contra Innocentiũ, hæc bona æquari patrimonialibus; ac proinde clericos de illis liberè disponere.

Vnde sequitur, si de his viuant, vel expendant in pias causas, posse tantundem accipere ex redditibus beneficij, deque eo tamquam de patrimonialibus disponere, quia cùm habeant ius accipiendi totam sustentationem ex beneficio, non tenentur viuere ex alijs suis bonis. vnde si ex alijs viuant, possunt vti compensatione. accipiendo tantundem ex beneficio. Rursus cum alia bona non teneantur absolutè in opera pia expendere; si sic expenderint, poterunt vti compensatione ex bonis beneficij, quæ alioquin in talia opera conferre debuissent, vt docet Nauar. monito 32. nisi fortasse intenderint nõ vti compensatione: quod non est præsumendum; nisi id expresse intenderint, & voluerint sibi libertatem illam disponendi adimere. Nemo enim se priuat iure suo, nisi volens. 38

Dico Tertiò, Episcopi, Canonici, & alij beneficiarij, quod ad eam partem fructuum attinet, quæ congruæ eorum sustentationi est necessaria, ita sunt domini, vt non magis teneantur ex ea erogare ad opera pietatis, quã ex bonis patrimonij. est ferè communis sententia Theologorum, etsi multi Canonistæ dissentiat. Ratio est, quia hæc pars est iusta merces eorum, qui Ecclesiæ seruiunt. qui enim Ecclesiæ seruit, iure potest ex bonis Ecclesiæ viuere. Vnde sequitur, si quid velint ex hac parte sibi detrahere, posse de eo disponere sicut de bonis sæcularibus: quia nullam habent obligationem particularem, cur hæc potiùs, quam sæcularia bona sua in pauperes, vel pias causas teneantur impendere: vt rectè docent Couar. in c. Cum in officijs num. 5. Nauar. de Reddit. q. 1. monito 30. Sotus lib. 10. q. 4. artic. 3. concl. 6. Si enim liberè poterant hæc in suos vsus conuertere; cur, si seipsos fraudare, & parciùs viuere velint, vel reseruatis fructibus beneficij vt patrimonialibus, non possint eos fructus cuiuis alteri donare? Idem sentit Couar. de his redditibus quos dignissima, inquit, mercede Iustitiæ, & laboris impensi in regimine Ecclesiæ, recipit is, qui Ecclesiæ curam gessit; vt Pastor, Lector Capituli, Scholasticus, Decanus Christianitatis, & similes: quod etiam ex proposit. 2. satis constat. est enim iusta laboris merces, iustumque stipendium. 39 *Pars sustentationi necessaria.*

Dices, Concil. Trid. sess. 25. cap. 1. omnino interdicit ne Ecclesiastici consanguineos ditare studeant de redditibus Ecclesiasticis. 40 *Obiectio.*

Respon. Concilium non loquitur de ijs, quæ quis sibi hoc modo subtraxit, vel quæ iusto labore promeritus acquisiuit; (hæc enim non censetur fructus beneficij, sed propriæ industriæ; vt rectè notat Nauar.) sed loquitur de ijs, quæ tantùm ratione beneficij obueniunt, & sustentationi redundant.

Notandum hic ex Nauarro, monito 45. sicut iustum pretium rerum non consistit in indiuisibili, sed habet latitudinem: (datur enim infimum, medium, & summum) ita etiam congrua sustentatio suos gradus habet. Quare sicut quiuis iustè potest rem vendere pretio summo, seu rigidosita potest insumere quod ad summum conuenientis sustentationis est necessarium: ac proinde si quid velit huic detrahere, poterit de eo disponere. verbi gratia, infimum congruæ sustentationis sit 500. medium 600. summum 700. si velit vti Summo, & expendere tantum 500. in se suamque familiam alendam poterit 200. condere, vt liberè de eis disponat. *In cõgruenti sustentatione possũt dari tres gradus.*

Sed tota difficultas est de ea parte fructuum, quæ non est vlli gradui conuenientis sustentationis necessaria, sed superflua: vt si percipis 1000. florenos ex tuo canonicatu, è quibus 500. omninò sufficiũt, ita vt facilè 500. quotannis recondas; quæritur vtrùm efficiaris dominus illorum 500. ita vt non tenearis ex iustitia in opera pia expendere? Sunt duæ celebres sententiæ. Prior est Nauarri, qui lib. de Redditibus ecclesiasticis summis viribus nititur ostendere. Clericos non esse dominos illius portionis redundantis; sed solùm dispensatores; ita vt ex iustitia teneantur expendere in pias causas: si secus fecerint, obligari ad restitutionem in opera pia ex alijs bonis, quę pleno iure retinent: sicut œconomus bona domini sui con- 41 *De parte quę excedit latitu. congrua sustẽt. Sententia Nauarri.*

DVBITATIO VIII.

Vtrùm distinguatur vsus à dominio in rebus, quæ ipso vsu consumuntur?

31 SVnt duæ sententiæ admodum celebres, occasione Ordinis Fratrum Minorum, qui dicunt se nullius rei habere dominium, ne in communi quidem; sed nudum dũtaxat vsum. Prior est Ioannis 22. Extrauag. quæ incipit, Ad conditorem § Quòd autem, & duabus seqq. Ius vtendi rebus illis, quæ ipso vsu consumuntur, vel alienantur, non distingui à dominio earum; ac proinde Fratres Minores habere verum dominium in hisce rebus. Hanc sententiam sequitur Franciscus Sarmiento, de Redit. parte 1. c. 5. & 2. parte defensionum contra Nauar. pag. 11. & Sylu. verbo Dominium. § 3. & Turrecremata lib. 2. Summæ cap. 112. ad 10. argum.

Altera sententia est omninò contraria; nempe in hisce rebus hæc duo distingui, & proinde Minores, etsi vsum habeant talium rerum, nullo tamen modo habere dominium, sed hoc esse penes Sedem Apostolicam. Ita declarauit Nicolaus IV. Extrauag. *Exijt qui seminat*, de verborum significatione in Sexto, & posteà Clemens V. in Clementina, *Exiui de Paradiso*, eodem tit. Ante Nicolaum in eadem sententia fuere Innocent. IV. & Alexand. IV. & Gregor. IX. quos Nicolaus pro se citat. Hanc sententiam sequitur Soto lib. 4. de Iustitia, quæst. 1. art. 1. Nauarr. commentario 2. de Regular. num. 3. & plerique alij. pro qua.

32 Dico Primò, Ius vtendi potest esse separatum à dominio, etiam in ijs rebus, quæ vnico actu vtendi consumuntur, vel alienantur. explicatur simul, & probatur.

Vsus concedi potest dupliciter.

Dupliciter enim potest alicui concedi vsus, & Ius vtendi pane, vel pecunia. 1. *irreuocabiliter*: & tunc non videtur multum differre à dominio. 2. *omnino reuocabiliter*, & dependenter à voluntate concedentis, ita vt quouis momento possit reuocari sine vlla iniuria vsuarij: & hoc ius sine dubio distinguitur à dominio, quia dominium est ius integrè absolutum, & firmum, non dependens ex alterius nutu, & arbitrio. hoc autem est conditionatum, & debilissimum. habeo enim illud, si velis; non habeo, si nolis me habere. Tale est quod singuli Religiosi in vestes, libros, cibos, & similia, quæ illis à Superioribus conceduntur, habent. Non enim ita conceditur illis ius vtendi, quin ad nutum Superioris reuocari possit: nam ratio Religiosæ paupertatis hoc intrinsecè includit.

33 Notandum autem est, *Vsum irreuocabilem*, à Nicolao III. Extrauag. *Exijt*. vocari *Vsum Iuris*, tum quia in eo habetur Ius absolutum; tum quia iura de eo loquuntur. *Vsum* autem *reuocabilem* vocat *Vsum facti*. non quòd in eo nihil sit iuris; (sic enim iniustus esset, vt rectè Ioannes argumentatur,) sed quia non est ius absolutum, & solidum, vtpote ab alieno nutu dependens, donec res ipso facto consumatur.

34 Dico Secundò, Verius est, Conuentus, totumque ordinem Minorum, non solùm in rebus alijs, sed etiam ijs, quæ vnico actu vtendi consumuntur, habere nudum vsum, seu ius vtendi separatum ab omni dominio.

Minores nõ habent dominium in communi.

Patet ex decretis Pontificum Nicolai, & Clementis, quibus tres alij Pontifices consentiunt: estque communior sententia DD.

Probatur Primò, Quia cùm hæc possint separari, nihil mirum si de facto in aliquo ordine sint separata.

Secundò, Certum est. Religiosos singulos tantummodò habere talem vsum absque omni dominio: nam quidquid habent, potest illis ad nutum Superioris auferri sine vlla iniuria. quod neque hi, qui sunt alterius sententiæ, negant, vel negare possunt: nam hoc est de essentia paupertatis Euãgelicæ; ergo nihil est incommodi si idipsum in aliqua communitate constituatur; ita vt ipsa tota nihil habeat, nisi nudam rei concessionem ad vsum, sine omni proprietate dominij.

Obiectiones

Objicies Primò, Ioannes 22. Extrauag. Ad conditorem, dicit, *se abdicare à se, & à Sede Apostolica, omne dominium harum rerum, ne Fratres Minores prætendant illud esse apud Sedem Apostolicam*. ergo vel est apud nullum, vel est apud ipsos Minores.

Resp. Fideles, qui istas res largiuntur, vel intendunt sibi reseruare earum rerum dominium donec consumantur, vel non intendunt: si intendunt, manet apud ipsos: si non intẽdunt, transit ad Sedem Apostolicam; nam post renuntiationem illam alij Pontifices rursus illud admiserunt, vt habetur in priuilegijs Minorum verbo Paupertas. Itaque Sedes Apostolica habet dominium non solum rerum immobilium, sed etiam omnium mobilium Ordini à Fidelibus absolutè donatorum, ita vt possit Ordinem hisce priuare sine iniuria.

Objicitur Secundò, Vsus distinctus à dominio est qui competit alicui in re aliena salua rei substantia; vt habetur Institut. de vsu, & habitatione, & patet ex dictis: ergo ille vsus, quo quis potest rem consumere, non est distinctus à dominio: ac proinde Minores talium rerum habebunt dominium.

Resp. Negando consequentiam; nam solum sequitur, hunc vsum, quo quia potest consumere rei substantiam, non esse talem, qualis est ille, de quo iura loquuntur, qui propriè & strictè dicitur vsus. est autem magna differentia inter hos duos vsus: etsi enim vterque sit ius quoddã vtendi, tamen hic de quo nunc loquimur, quem ponimus in Minoribus, (quique *Vsus facti* vocari solet) est ius ad nutum reuocabile. vnde si dominus tollat rem, quam dedit, non faciet illis iniuriam. ille verò, de quo iura (quem *Vsum Iuris* vocant) non est reuocabilis: vnde si dominus tollat rem ante tempus concessum, faciet iniuriam. Deinde hic extendit se ad rei consumptionem, donationem, venditionem, sicut dominium: ille verò solùm ad vsum, in quo salua manet domino rei substantia. Vnde hic vsus ratione iuris est minor altero; ratione tamen functionum, ad quas se extendit, est maior. 36

Differunt hic vsus, & ille, de quo Iura.

Objicitur Tertiò, D. Thom. q. 78. ar. 1. docet in illis rebus, quæ vsu consumuntur, cuicumque conceditur vsus, concedi etiam rem ipsam, eiusque *dominium*. vnde colligitur in mutuo talium rerum non posse exigi vsuram, idest, pretium vsus distinctum à pretio rei: ergo sentit *ius vtendi* non distingui in his à dominio.

Respon. D. Thom. loquitur de vsu, seu iure vtendi absolutè, & independenter ab alijs; quod sanè nihil, vel parum distinguitur à dominio in talibus rebus, quæ vnico actu consumuntur: nos verò loquimur de iure vtendi dependenter ab alijs; quod distinguitur à dominio rei. 37

Inferes: Ergo hoc ius poterit pretio vendi, retento dominio directo; & alio contractu vendi poterit ipsum dominium: quod est aperire magnam fenestram vsuris.

Resp. Concedo, absolutè posse vendi hoc Ius, seu hunc vsum; sed minoris valet quàm dominium rei. vel Ius irreuocabile vtendi. Non enim tanti valet ius ad nutum alterius reuocabile, quanti ius irreuocabile. Neque ius, quod conceditur solum ad vsum determinatum, quanti illud, quod ad indeterminatum. Quòd si quis alio contractu velit vendere dominium directum; non potest pluris vendi, quàm per se valeat seorsim ab illo vsu; & ita pretium vsus, & pretium dominij illius directi non superabunt iustam rei æstimationem: sed hic modus contrahendi non est vsitatus; nam facilè palliaret vsuras; quamuis per se non sit illicitus.

An iste vsus possit vendi seorsim à dominio.

Objicitur Quartò, Si vsus distinguitur à dominio: ergo Ioannes 22. errauit. 38

Respondeo Primò, Esto; quia non in quæstione pertinente ad fidem, neque ipse asseruit suam sententiam, tanquam ad fidem pertinentem; neque alios obligare ad ita sentiendum voluit; sed solum quid sibi videretur, vt vir doctus explicuit.

Resp. Secundò, Si quis benè rem totam introspiciat, deprehendet non esse differentiam inter has sententias, nisi in modo loquendi. non enim negasset Ioannes, Fratres Minores sine consensu Superioris non posse vendere cibos, qui illis apponuntur: & Superiores posse illis auferre sine iniuria. vnde quando vult eos habere dominium, non loquitur de dominio propriè dicto; sed de quodam iure, quod in effectu æquè valet ac dominium; quia ita liberè consumunt ac si domini essent. Vide Franciscum Sarmiento, de Redditibus parte 1. cap. 1.

Conciliatio sententiarum.

DVBITATIO IX.

Quid sit Possessio.

39 NOtandum est, *possessionem* dici à *pedum positione*, vt habetur L. 1. ff. de acquir. vel amit. possess. nam per *pedum positionem* super bona immobilia, quæ sunt potissima; vt super agrum, vel fundum, solet acquiri possessio. tribuitur autem hoc nomen interdum ipsis rebus possessis. Sed hoc loco accipimus pro actu, vel iure possidendi, à quo denominatur quis possessor. Actus possidendi dicitur possessio facti. Ius possidendi dicitur possessio iuris. Vtraque nobis est explicanda.

40 *Possessio facti quid.* Dico Primò, *Possessio facti est detentio rei, corporis, & animi, & iuris adminiculo.* Ita Sil. verbo Dominium q. 2. ex Hostiensi. eam explicat ex parte Couar. ad regulam Possessor. p. 2. num. 2. in principio.

Prima pars, *est detentio rei*; vbi rem accipio in genere, quia non solum res corporales, sed etiam incorporeæ, vt census, beneficium, seruitus, & similia dicuntur possideri à Theologis; quæ à Iurisperitis dicuntur quasi possideri. vt notat Couar. suprà. Nomine autem *detentionis*, intelligitur etiam apprehensio prima, quæ ordinariè requiritur; quæ apprehensio est possessionis inceptio, & acquisitio; vt notat Couar.

Secunda, *corporis adminiculo*; quia vt res aliqua incipiat possideri, debet aliquo modo corporaliter apprehendi manibus, pedibus, oculis, vel simili modo, in se, vel in alio, in quo censeatur contineri; vt statim dicemus.

Tertia, *animi adminiculo*; quia debet eam apprehendere animo possidendi. Vnde depositarius non dicitur possidere depositum, quia non detinet illud animo retinendi sibi.

Quarta, *iuris adminiculo*, non quòd omnis possessio facti sit iusta; (nam fur verè possidet rem furtiuam) sed quia ius facit, vt talis detentio sufficiens censeatur ad constituendam possessionem: nec eam impedit, sicut impedit ne detentio rei sacræ, vt loci religiosi, facta à laico, censeatur possessio; vt patet L. Qui vniuersas. 30. ff. de acquir. & amit. possessione.

41 *Possessio iuris.* Dico Secundò, *Possessio iuris est ius insistendi alicui rei, tanquam sua, non prohibita possideri.* Ita Bartol. in L. 1. de acquir. vel amit. poss. & Cou. suprà num. 3.

Prima pars, *est ius*. vt excludatur possessio facti, quæ formaliter est ipsa occupatio & detentio, vnde hoc ius oritur; si iusta fuerit. quod si illa detentio fuerit iniusta, non oritur ex ea ius in conscientia. vnde solum dicetur possessio facti: quamuis Iurisperiti omnem possessionem Ius appellent respicientes forum externum.

Secunda, *insistendi rei*, vt excludatur dominium quod per se, & formaliter tantum est ius disponendi de re. Hoc verò ius insistendi est, quòd possessor possit rem pacificè tenere, & iuris remedijs, & interdum etiam armis tueri aduersus perturbantes; quod hic dicitur *insistere rei*.

Tertia, *tanquam sua*. si quis insistat rei nomine alterius non erit vera possessio. vnde tutor non est possessor bonorum pupilli; quia illa non detinet vt sua, sed nomine pupilli: nam pupillus possidet per tutorem. Sic etiam possidere per seruum, & per filium. vt *autem possideam per alium*, requiritur vt ille habeat animum rem detinendi

42 *Per alium possidere.* pro me. si enim intendat pro se detinere, id est, tanquam suam, non possideo per illum: quia non meo nomine, sed suo detinet. Excipio tamen seruum, & filium nondum emancipatum. hi enim, cum sint eius conditionis, vt non acquirant sibi, acquirunt nobis; etsi hunc animum non habeant: vt docet Couar. supra: quod intellige si iustè acquirant, si enim acquisitio esset iniusta, nec sibi, nec nobis acquirerent; sed possessio maneret apud antiquum dominum. Colligitur Instit. Per quas personas nobis acquir. §. Item placet, in fine, & L. Quod seruus. 24. ff. de acquir. possess.

Seruus, & filius familias nō acquirūt, nec possidēt sibi.

Quarta, *non prohibita possideri*. quia nemo potest habere ius possidendi contra iuris dispositionem, seu iure resistente; vt rei sacræ, loci publici, decimarum à laico.

DVBITATIO X.

Quomodo diuidatur Possessio.

RESPONDEO, Etsi varijs modis diuidi possit, nimirum vel pro diuersitate titulorum, vel ratione bonæ & malæ fidei; vsitatissima tamen est ea diuisio, qua in *Ciuilem & Naturalem* diuiditur. *Ciuilis est quæ solo animo retinetur*, quamuis enim initio, vt incipias possidere, requiratur adminiculum animi pariter, & corporis, vt dictum est; tamen postea vt retineas, & continues possessionem, sufficit animus retinendi rem, nec desistendi à possessione. vt habetur Instit. de interdictis. §. Possidere. Hoc modo possidet is qui abest à rebus suis, sed animo eas retinet, & occupat. Dicitur autem hæc *possessio ciuilis*, tum quia magis constat iure ciuili, quàm naturali; cum naturalis modus possidendi sit per corporalem insistentiam; tum quia parit effectus ciuiles, scilicet vsucapionem rei, & dominium fructuum. 43 *Ciuilis possessio quid.*

Naturalis est quæ corpore simul, & animo retinetur; vt quando quis occupat rem vt suam. potest hæc *naturalis* coniungi cum *ciuili*; vt quando quis est præsens per se, vel alium, rebus, quas ciuiliter possidet. diciturque tunc possessor ciuiliter & naturaliter possidere; quæ possessio est firmissima. Potest etiam esse separata à *ciuili*: vt si inuasor occupet rem meam immobilem: ego ciuiliter, ille naturaliter eam possidet. hæc possessio infirmior est quàm ciuilis. Ad hoc tamen valet ne possessor possit ab extraneo perturbari; & interdum ne ab ipso quidem domino sine authoritate publica. 44 *Naturalis possessio.*

Sed Aduerte, hæc duo nomina interdum aliter accipi; nempe, vt *possessio ciuilis* dicatur qua res possidetur quoad dominium directum. *Naturalis* autem, qua possidetur secundum vsumfructum, vel vsum, vel habitationem, vel alia iura diuersa à dominio. vt docet Couar. ad reg. Possessor p. 2. num. 4. Sic fructuarius possidet rem nomine suo naturaliter, quoad vsum; quamuis non possideat eam nomine suo, quoad dominium directum. Idem possidet vsumfructum (seu ius vtendi fruendi, quod habet in re) ciuiliter. Supradictis duabus speciebus possessionis à quibusdam DD. addi solet tertia, quam vocant *Ciuilissimam*, quæ sola legis ordinatione constat. de qua inf. nu. 48. 45 *Ciuiliss.*

DVBITATIO XI.

Quibus modis acquiratur Possessio.

RESPONDEO. Tribus modis acquiri, *Apprehensione vera: apprehensione ficta: legis dispositione.* 46

Apprehensio vera est, quæ fit manibus, vel pedibus. hæc est necessaria, quando acquirenda est possessio earum rerum, quæ dominium non habent; vt ferarum, gemmarum, thesaurorum, insularum, fluminum. Item hæreditatis relictæ, quia domino caret, qui eam tradat, quando quis etiam clam, vel vi possidere vult, requiritur vera apprehensio. denique si alius rem possideat qui tibi nolit possessionem tradere, debes eam verè apprehendere, vt possideas. Nisi forte authoritate Iudicis ea tibi eminus ostendatur, & ficto modo tradatur. Vide Antonium Gomezium in legem 45. Tauri num. 55. *Vera apprehēsio vbi sit necessaria.*

Apprehensio ficta locum habet, quando res habet possessorem, à quo tradatur; vel quando loco possessoris authoritate Iudicis traditur. huius sunt varij modi. vsitatiores sunt isti.

1. Si antiquus possessor tradat alteri, cui vult possessionem cedere, claues domus, in qua sunt merces tradendæ; idque apud ipsam domum, seu in præsentia domus. vt probat Couar. l. 3. variarum cap. 16. nu. 12. Ratio est, quia dum emptor apprehendit claues, censetur res ipsas intus conditas apprehendere. 47 *Ficta vbi locū habeat.*

2. Si tradat alteri scripturam, seu instrumentum, quo constet de titulo, & iure, quo rem possidebat. Nam in tali instrumento res ipsa contineri videtur.

3. Si antiquus possessor eminus vel cominus ostendat mihi fundum, dicatque se tradere illius possessionem; & ego significem me acceptare: oculi enim tuo veluti longe

quædam

quædam manus, quibus res visas quasi contrectamus.

4. Quando post contractum, consentiente antiquo possessore, apponitur custodia nomine eius, ad quem res transfertur: siue res sit mobilis, vt pecora, triticum, vel aliæ merces: siue immobilis, vt fundus, castrum, oppidum.

5. Si dem, aut vendam tibi rem absentem, & constituam me tuo nomine eius rei possessorem: tunc enim per me incipis possidere; nec opus est alia apprehensione. Hoc Iurisperiti vocant tradere, & acquirere possessionem per *clausulam constituti*.

6. Si re tibi vendita, vel donata, constituam me conductorem eius, vel reseruem mihi vsumfructum: nam hoc ipso censeris per me accepisse possessionē. Vide plura apud Antonium Gomezium, ad legem Tauri 45. à num. 45. & deinceps, & Molinam disp. 14.

48 *Dispositio legis.*

Legum dispositione interdum transfertur possessio absque vlla vera, vel ficta apprehensione, si leges ita statuant, vt optimè probat Couar. l. 3. variarum c. 5. nu. 6. Ratio est, quia modus acquirendæ, & amittendæ possessionis iuri humano subiacet. quod potest statuere varios modos, prout magis videtur expedire Reipub. pro diuersitate rerum, & prouinciarum. In regno Castellæ, Maioratus possessio, & omnium pertinentium ad ius primogeniti, transit ad proximum cognatum, vel agnatum, cui iure debetur, sine vlla vera, vel ficta apprehensione. vt habetur L. 45. Tauri, citata apud Couar. Simili modo, apud Gallos possessio defuncti transit in eius hæredem, etiam extraneum, sine vllo apprehensionis actu; teste Couar. ibidem; qui id ex multis DD. probat. Hunc modum possidendi Doctores vocant *Ciuilissimam possessionem*: quia fit sola legis ciuilis potestate, absque vllo animi vel corporis adminiculo, etiam nesciente eo, qui incipit possidere.

Ciuilissima possessio.

49 *Possessio iurium, quomodo apprehenditur.*

Possessio autem *Iurium*, & *seruitutum* apprehenditur dupliciter. Primò, Si mittam te in agrum, in quo volo tibi seruitutem constituere, tuque illoc eodem animo eas. Secundò, Si vtaris aliquo iure tanquam ad te pertinente, sciente, & ferente eo cuius intererat concedere, vel prohibere: qui modus est generalis; & extendit se etiam ad ea quæ non sunt in re aliqua constituta; vt ad ius eligendi, præsentandi, & similia. de quo vide Couar. reg. Possessor 2. p. initio, à §. 8. Quomodo autem beneficij possessio acquiratur, idem l. 3. variarum c. 16. nu. 10. vbi vide multa alia ad hanc quæstionem de acquirenda possessione variarum rerum, & iurium pertinentia. Verùm in his omnibus spectandæ sunt consuetudines regnorum, & prouinciarum, quæ admodum sunt variæ.

Possessio beneficij.

DVBITATIO XII.

Quomodo amittatur possessio tum mobilium, tum immobilium.

50 *Possessio mobiliū amittitur quatuor modis.*

RESPONDEO. Et dico Primò, *Possessio rerum mobilium* tum ciuilis, tum naturalis amittitur. Primò, Sola voluntate possessoris nolentis eam amplius possidere. Secundò, Per furtum, aut rapinam alterius. Tertiò, Si alterius custodiæ subsit, qui eam incipiat detinere tanquam suam. ad quod requiritur, vt eam corporaliter apprehendat re vera, animo eam sibi retinendi. L. Possideri 3. ff. de acquir. possess. Quartò, Per amissionem rei, verbi gratia bursæ, annuli: vel per fugam *si sint animalia*; vt si pecus aberrauerit à grege, desinit statim possideri à domino: si gallinæ, & similes aues domesticæ auolarunt, nec habeant consuetudinem per se redeundi: secus verò si habeant consuetudinem redeundi. De quibus, & alijs animalibus, vt piscibus, feris, columbis, vide plura, d. L. Possideri ff. de acquir. & amit. possessione. Dixi *si sint animalia*; quia possessio serui, & ancillæ non amittitur per ipsorum fugam, vt patet L. Pomponius 13. ff. ibidem.

51 *Possessio immobilium amittitur multis modis.*

Dico Secundò, *Rerum immobilium possessio ciuilis, & naturalis* amittitur. Primò, Si possessor sit longo tempore absens; nec per alium rei insistat, neque etiam protestetur se nolle amittere possessionem: quod si non diu abest, vel protestetur, amittit solum naturalem, non ciuilem. 2. Si rem sciat ab alio occupatam, & negligat. 3. Si reuersus, statim quidem repetat suam possessionem, sed ab occupante repellatur, nec audeat ei resistere. 4. Si timens repulsam non audeat repetere, aut inuadere possessionem. 5. Si nesciat rem esse suam, & ideò nec censeat illam in bonis suis: tunc enim caret animo possidendi. Hinc per longam obliuionem perditur possessio. vt docet Glossa in cap. 11. Clerici 16 q. 4. & colligitur ex L. Furtum ff. de vsucapionibus. Item si id, quod possidemus, ita perdiderimus, vt ignoremus vbi sit, vt habetur L. Si id quod ff. de acquirend. possess. 6. Si res ita sit occupata, vt non sit probabilis eius recuperatio. vt si vir valde sit potens, qui illam occupet: vel mare aut flumen assiduè inundet. quamdiu verò possessor est in ipsa re. vt in domo, vel in fundo; aut in conspectu eius; aut saltem prope, ita vt presto possit adesse cum opus fuerit, retinet semper rei immobilis possessionem, tum naturalem, tum ciuilem. Vide plura apud Gomezium suprà; & ff. tit. de acquir. & amitt. possess.

DVBITATIO XIII.

Quid priuilegij conferat possessio.

RESPONDEO, Primò, *Possessio*, si sit bonæ fidei, parit præscriptionem; id est, facit vt res, quę non est tua, elapso certo tempore fiat tua, & omnes fructus percepti. Secundò, Si oboriatur dubium de rei dominio, & adhibita diligenti inquisitione maneat adhuc dubium vtrius sit, melior est conditio possidentis. Tertiò, in iudicio parit præsumptionem dominij. Vnde possessor non debet probare rem esse suam; sed alter, qui eum repetit: qui nisi id satis probet, nihil obtinebit. Quartò, Possessor potest armis suam possessionem non solum naturalem, sed etiam ciuilem tueri, L. 3. ff. de vi & vi armata. & L. 1. C. Vnde vi, & cap. Olim, de restit. spoliatorum. vt si foris rediens, inuenias domum tuam, vel agrum ab aliquo iniusto inuasore occupatum, potes illum armis expellere, conuocatis ad id auxilijs necessarijs: seruato tamen moderamine inculpatæ tutelæ. Ratio est, quia hoc nō est inuadere alium, sed suam possessionem tueri. sicut enim non teneor pati, vt quis me deijciat à possessione naturali domus, vel agri; ita neque à ciuili: deijcior autem si non audeo illum expellere. Quintò, Possessor expulsus potest armis suam possessionem repetere, modò id fiat confestim, & non ex interuallo; inquit Vlpianus dicta L. 3. vt dum fur rem tuam auferens fugit; dum rediens domum, repulsus es ub iniquo inuasore. *Dicitur autem fieri confestim*, vel *ex continenti*, quod fit quamprimum commode fieri potest; spectata rei difficultate, & ceteris circumstantijs; vt si auxilia contrahenda essent. vide Sil. Bellum 2. nu. 3. Sextò, Si Dominus rei expellat iniuste possessorem à possessione, amittit dominium, & applicatur expulso. Si non sit dominus, tenetur reddere possessionē expulso, & insuper æstimationem eius; vt habetur L. Si quis in tantum 7. C. Vnde vi. sed hæc lex, præterquam quòd pęnalis sit, ac proinde nō obliget ad hanc restitutionem ante sententiam, non videtur amplius in vsu. vt docet Couar. l. 3. variarum c. 16. num. 7. Septimò, Si is, qui amisit possessionem, non expellat occupatorem, sed probet illum vi, clam, aut precariò à se accepisse, adiudicabitur ei possessio, siue ille occupator titulum habeat, siue non. Spoliatus enim ante omnia est restituendus. cap. 12. & multis alijs de restitut. spoliat. & 3. q. 1. & ff. de vi & vi armata. & ff. quod vi aut clam. & ff. de precario. Si autem nihil horum trium probare potuerit, alter retinebit possessionem. §. Quorum vis in fine Instit. de Interdictis. Sed agendum erit de proprietate, quod vulgò de petitorio dicitur.

52 *Quos effectus pariat. Possessio iuris.*

Si res subtracta erat defuncto, qui illam tempore mortis possidebat; adiudicanda est eius possessio hæredi, postquam hæreditatem adierit. §. Sequens diuisio. Instit. & Interd. L. 1. ff. & C. Quorum bonorum. nec refert vtrùm clam subtracta sit, an palam tradita tanquam hæredi, vel legatario, cum talis non esset. Si tamen possessor statim posset ostendere legitimum titulum, non esset priuandus possessione: vt si res vsucapta sit; vt colligitur ex d. L. 1. ff. Quorum bonorum. iuncta Glossa.

CAPVT

CAPVT QVARTVM.

Quibus, & in quæ Dominium competat. *Constat XI. dubit.*

DVBITATIO PRIMA.

Vtrùm soli naturæ rationali Dominium competat.

1 RESPONDEO, *Soli naturæ rationali conuenire; scilicet Deo, Angelis, hominibus.* Ratio est, quia fundamentum omnis dominij est intellectus, & libera voluntas, quæ soli naturæ rationali insunt. Quod probatur Primò, quia illud est fundamentum dominij, per quod homo habet potestatem disponendi de rebus: hanc autem habet per intellectum, & voluntatem: quia per hæc immediatè habet potestatem in suos actus; & per suos actus in res externas. Secundò, quia tale dominij includit potestatem liberam, & ordinationem in aliquem finem: atqui solius rationis, & voluntatis est ordinare aliquid liberè in aliquem finem. Tertiò, confirmat. ex Script. Gen. 1. *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, vt præsit piscibus maris, bestijs terræ, &c.* vbi tribuitur homini præfectura, & dominium in bestias terræ, & pisces maris, ratione imaginis diuinæ, quæ consistit in intellectu, & voluntate libera. Vide Franciscum Victoria, relect. de Indis 1. p num. 20.

2 *Dominium Dei quale.* Deus quidem summum quoddam, absolutissimum, & prorsus independens in omnes creaturas habet dominium, ratione creationis, & conseruationis, per quam tota creatura, & secundum substantiam, & secundum omnes suas perfectiones est ex ipso, & per ipsum, & in ipsum. Vnde de omnibus liberè disponere potest prout placuerit; nec cuiquam fiet iniuria: seposita tamen ipsius liberali promissione, & ordinatione, quæ quandam obligationem inducit, non quidem *Iustitiæ* propriè, sed *Fidelitatis*, seu *Veritatis*; quæ virtus passim in Scriptura *Iustitia* vocatur, de quo plura 2. 2. quæst. 114. Cumque sit immutabilis, inducit etiam quandam necessitatem, ita vt aliter disponere nequeat, quàm ordinauit. Hoc dominium Deus neque potest abdicare, neque vlli creaturæ communicare, neque vllam creaturam ab eo eximere: quia titulus eius neque communicari potest, neque ab eo quisquam eximi. Hic enim titulus est creatio, & assidua conseruatio causæ supremæ, & independentis. Itaque omne dominium quod creaturis communicatur, infinitis partibus est minus; & essentialiter dominio diuino circa vnamquamque rem subordinatum, ab eoque dependens.

3 *Angelorũ quale.* Angeli propriè non videntur habere dominium, nisi suarum actionum. Possunt tamen etiam dici habere dominium rerum corporalium: quia magnam habent authoritatem illas administrandi; quæ authoritas interdum dominium dicitur. Sed hoc dominium non est tale, quale humanum, de quo modo loquimur. Non enim administrant illas vt suas; neque in suum commodum; sed sicut Præfecti Regij Prouincias, & Vrbes, Regio nomine. Secus est de dominio Christi hominis, cui omnia dedit Pater in manus, vt sint ipsius, de quo 3. p. q. 8.

4 *Hominum.* Hominibus propriè conuenit hoc dominium in res externas: nam his solis res cæteræ concessæ sunt, vt de illis liberè disponant ad sua commoda: quod maximè verum est de omnibus rebus sublunaribus. Vnde Psalm. 8. dicitur: *Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues, & boues, &c.*

5 Cœlestia corpora, etsi condita sint ad hominis ministerium, tamen homo non propriè dicitur illorum dominus; quia nihil circa ea potest disponere, vel mutare: commoditatum tamen, quæ ab illis percipiuntur, dominus dici potest.

6

DVBITATIO II.

Vtrùm paruuli ante vsum rationis habeant verum dominium.

RESPONDEO, Habere verum dominium, vt patet ad Gal. 4. *Quanto tempore hæres paruulus est, nihil differt a seruo, cùm sit dominus omnium.* vbi Apostolus illi tribuit verum dominium hæreditatis relictæ. Nec refert quòd careat vsu rationis, & libero arbitrio: quia etsi ad vsum dominij requiratur vsus rationis; non tamen ad dominium ipsum habituale, quod immediatè fundatur in potentijs: quod autem non possint habere vsum illarum potentiarum, prouenit tantùm ab impedimento extrinseco; scilicet ex redundantia humorum in cerebro. Idem dicendum de amentibus. Vide Victoriam, relectione de Indis, num. 21. & 22.

DVBITATIO III.

Vtrùm filij familias sub patria potestate constituti habeant dominium, & quarum rerum.

MAgni refert hæc nosse, vt sciamus de quibus validè absque patris consensu possint disponere.

Suppono quadruplex genus *peculij* filijs familias posse competere, *castrense, quasi castrense, aduentitium, profectitium*: est communis sententia DD. Vide Sylu. verbo peculium, & Nauar. cap. 17. num. 142. *Castrense* dicitur quod in militia, vel occasione militiæ partum, vt stipendia militum, & aliorum, qui castra sequuntur; prædæ ex hostibus; donatiua ducum, vel commilitonum; testamenta, & legata occasione militiæ; mobilia, à parentibus, vel alijs data eunti ad militiam, vel obsequium Principis, vel in illis versanti; item quæ in obsequio Principis in Palatio, & quæ in custodia alicuius arcis acquiruntur. Denique omnia lucra, quæ mediante aliquo contractu ex talibus bonis proueniunt. 7 *Quadruplex genus peculij. Castrense.*

Quasi castrense dicitur omne id, quod ex beneficio ecclesiastico acquiritur. Imò quicquid acquiritur post clericatum, etiamsi alias esset aduentitium, vt exprese habetur Auth. Presbyteros, C. de Episcopis, & clericis, quod valdè notandum. Item quidquid acquiritur officio publico, non mechanico, vt Iudicis, Aduocati, Tabellionis, vel professione alicuius artis liberalis; & quod datur intuitu talis functionis, vt libri qui dantur à parente, vel alio ei, qui artem professus liberalem; & quod liberalitate Principis: denique quod ab aliquo datur filio familias, vt sit tanquam castrense, seu vt ipse tantùm, non pater, habeat vsumfructum: vocantur hæc quasi castrensia, quia habent priuilegium castrensium, etsi verè castrensia non sint: & quia clerici sunt milites spirituales. *Quasi castrense.*

Aduentitium, quod non prouenit à parente, respectu cuius dicitur aduentitium; neque eius causa, vel intuitu principaliter datur; (sic enim esset profectitium) sed successione, vel donatione alio intuitu facta, vel industria propria, vel fortuitò ei obuenit; ita tamen vt non sit castrense, aut quasi castrense, vt si inueniat thesaurum; si lucretur negotiando ex pecunia furtiua, aut mutuo accepta; tunc enim lucrum est peculium aduentitium; si in domo parentis aliquid extra ordinem lucretur, præstitis ordinarijs operis ad quas tenetur; si plus lucretur quã consumit, *Aduentitium.*

&

& insinuet se cupere lucrum: si non insinuat, censetur id concedere amore parentis, de quo vide infra cap. 12. n. 81. Mortua matre ante patrem, bona materna sunt aduentitia filio respectu patris. Non tamen si pater præmoriatur, eius bona sunt aduentitia filio respectu matris: quia hoc ius oritur ex patria potestate, quam non habet mater in filium. Vide Nau. & Sil supra, & Molinam disput. 9. & 232. & L. 4 & 6. C. de bonis quæ lib. in potestate, &c.

Profectitiũ. *Profectitium* est quod prouenit à parente viuo, vel principaliter, & proximè eius causa datur; nec est castrēse, aut quasi castrense, vt sunt ea quæ à parentibus conceduntur filijs, vt ea administrent: & quæ datur filio ab alijs ob amicitiam, vel obsequium parentum: secùs si ob amicitiam, vel obsequium filij. L. 6. C. de bonis quæ lib. &c. & Sil. supra cum Nauar.

8 *De castrēsi & quasi castren. potest disponere.* His positis, dico Primò, filiusfamilias habet plenum dominium in peculio castrensi, & quasi castrensi, ita vt tota proprietas, & vsusfructus, & administratio horum bonorum sit penes filium. Ita communiter DD. Vide Nau. & Sil. suprà, sunt enim aperta iura. ff. & C. de castrensi peculio.

Hinc sequitur Primò, filium de his posse disponere; nō secùs, ac si esset paterfamilias, per donationes, vel contractus, imò etiam per Testamentum, & vltimas volūtates: si tamen sit pubes, i. si expleuerit annum 14. ante enim hoc tempus testari nequit L. A qua ætate. 5. ff. Qui Test. fac. poss. qua de re infra cap. 19 dubit. 4.

Sequitur Secundò, parentem ex his bonis non posse sibi quidquam vsurpare, nisi quantum necessarium ad alimenta filij. cùm illum ex suis alit; alioquin tenetur ad restitutionem, si filius velit. quòd si filius non speret futurum, vt parens restituat, potest vti occulta compensatione, vel mortuo parente petere à cohæredibus: quod est notandum.

9 *De aduentitio an disponat.* Dico Secundò, *Peculij aduentitij* filius est dominus directus, seu proprietarius: non tamen habet vsumfructum, seu vtilitatem, quamdiu est sub patria potestate; exceptis

10 *Quibus casibus vsusfructus pertineat ad filium.* aliquot casibus. Primus est, si pater filio condonet vsumfructum hoc enim non est donare de suis, (quod facere non potest) sed non vsurpare de bonis filij. vnde filius nō tenetur hoc conferre in suam legitimam, quando cum fratribus cernet hæreditatem paternam. Secundus est, si aliquid donetur filio, ea lege, vt parens vsumfructum nō habeat, tunc enim filius habebit etiam vsumfructū: vt Nauar. suprà. Tertius, si aliquid ei donetur patre contradicente, non enim est æquum, vt parens ex eo commodum reportet. Quartus, si vsusfructus alicuius rei filio relictus sit; tunc enim parens nihil habebit. Ratio est, quia super vsumfructum non potest statui alius vsusfructus: nam vsusfructus est ipsa commoditas, & vtilitas rei; vnde dicunt Iurisperiti *seruitutem non esse seruitutem*. Quintus, si filius vnà cum patre succedat in hæreditate fratris, vel sororis. Vide Sil. verbo Peculium. 1. q. 3. His adde 6. casum. Si parens fiat

11 hæreticus: nam hoc ipso filius efficitur sui iuris. cap. 2. § fin. de hæret. in 6. ac proinde redit ad eum vsusfructus, quem pater habebat in bonis aduentitijs filij. Simanchas in Cathol. instit. tit. 9. num. 81. His euentis vtilitas pertinet ad filium; sicut bonorum castrensiū, & quasi castrensium; & coalescit vsusfructus cum dominio directo. Spectandæ tamen hac in re locorum cōsuetudines, & propria iura. Hinc sequitur, filium de istis extra casus prædictos non posse disponere; quia administratio, & vtilitas est penes patrem; potest tamen de istis donare causa mortis, patre consentiente: vt expressè habetur L. Tam 15. 25. ff. de mortis causa donat. Non tamen de his testari, etiamsi pater consentiat, nisi ad pias causas: vt patet ex cap. Licet pater 4. de sepulturis in 6. Potest tamen de castrensibus, & quasi castrensibus absolutè testari, vt ibidem dicitur.

12 Dico Tertiò, *Profectitiorum* nullo modo habet dominium; quia dominium directum, & vtile est apud parentes: neque filius habet authoritatem administrandi nisi in eorum vtilitatem. vnde non potest de his quidquam alienare, vel in suam vtilitatem conuertere absque consensu parentis, respectu cuius profectitium dicitur; alioquin furtum committit. Hinc fit, vt ob crimen filij hæc bona non possint fisco addici.

DVBITATIO IV.

Vtrùm serui habeant dominium aliquarum rerum.

RESPONDEO & dico Primò, Seruos non videri habere aliquod dominium omninò perfectum, & independens à potestate dominorum. Probatur Primò, 13 quia Iura expressè dicunt *seruos quidquid acquirunt quauis causa, vel occasione, dominis acquirere*, vt patet Institut. per quas personas bonis acquir. §. Item nobis. & L. Id vestimentum. 25. ff. de peculio. vbi dicitur *Seruum nec esse dominum vestimenti quotidiani; quia qui ab alio possidetur, nihil possidere potest.* *Seruorū dominium nō est independens.*

Secundò, quia Innoc. 4. in c. Cùm olim. 2. De priuilegijs, dicit *seruum, & Monachum in eo esse pares, quòd neuter alicuius rei dominium habeat.* quam sententiam Nauar. de Redd. quæst. 1. monito 10. in praxi & theorica receptam ait.

Tertiò. quia si seruus secundum se totum quidquid est, domini est, multò magis ea, quæ habet, domini sunt: accessorium enim sequitur suum principale.

Hinc sequitur, Dominum non facere iniuriam propriè, si seruo res suas adimat; sicut faceret si ab alio acciperet: 14 quia sua omnia serui subiecti potestati domini. peccaret tamen dominus, si id, quod concessit ei, vt propriū, de quo pro arbitrio suo posset disponere, absque iusta causa auferret. id enim, præterquam quòd sit inhumanum, est etiam contra fidem tacite ei datam: nam dum sic concedit, concedit absolutè, & in perpetuum, taciteque promittit non reuocare.

Dico Secundò, Possunt tamen serui habere aliquarum 15 rerum dominium imperfectum, ita vt eas non teneantur dominis suis tradere: quamuis domini absque iniustitia possint illos priuare.

Probatur. Primò, quia etsi iura concesserint dominis potestatem res seruorum sibi vsurpandi; non tamen idcircò fecerunt seruos incapaces omnis iuris. & dominij, instar Religiosorum, nēpe vt non possint ea, quæ acquirūt, occultare, & teneantur ea dominis exhibere, imò credibile est id non potuisse facere: tum quia nulla causa legitima suberat; (vnde ob nullum delictum talis incapacitas hactenus est inflicta) tum quia non est contentaneum humanæ imbecillitati vt tale onus imponatur inuito: esset enim nimis magna occasio peccandi. Secundò: quia serui possunt seipsos redimere, vt patet L. Vix. 53. ff. de iudicijs. vbi seruis datur actio contra dominos, *si dicant se suis nummis redemptos, & non manumissos contra placiti fidem.* *Lex non potest seruos ita reddere incapaces vt sunt professi.* Casus autem præcipui, in quibus potest seruus aliquod dominium comparare, videntur esse isti. 16

1. Si Dominus expressè, vel tacitè consentiat vt possit aliquod peculium habere. *Quibus casibus seruus sibi acquirat.*

2. Si seruo aliquid donetur, vel legetur ea conditione, vt ad dominum non perueniat: tunc enim si dominus vsurparet, hoc ipso amitteretur.

3. Si relinquatur seruo absolutè, & sine conditione, nō tamen intuitu domini, v. g. ob industriam, vel officium exhibitum: hoc enim videtur dari, vt non sit domini, sed tantum serui.

4. Si ei aliquid detur in compensationem iniuriæ illatæ. compensatio enim fit, vt ex ea solatium capiat, loco doloris, quem passus est; non vt dominus eius inde ditescat. vnde contra omnem humanitatem esset hoc ei auferre.

5. Si aliquid lucretur sua pecunia: sicut si filius lucre- 17 tur peculio castrensi, vel quasi castrensi. lucrum enim subit eamdem rationem, quam sors, quando quis nomine suo eam exponit. *Discrimen inter dominium serui & Monachi.*

6. Si aliquid sibi subtrahat sine domini incommodo, quod liberè poterat consumere, vel expendere, aut præter opera præscripta quædam alia faciat, ex quibus quæstum colligat.

Ex his patet multum interesse inter Monachos, & seruos quoad dominij rationem, & si enim in eo conueniant quòd neutri habeant dominium omnino perfectū; tamen Monachi nullum omninò in particulari habent, vt statim dicemus, & præterea sunt omninò incapaces; serui verò sunt capaces, & præterea habent aliquod dominium imperfectū, ratione cuius possunt sua authoritate rebus suis

vti

vti, & frui, easque alienare absque domini consensu. & quamuis potestati domini aliquo modo subiectum sit, esset tamen inhumanitas, & abusio quædam herilis authoritatis, si hac potestate dominus vteretur. Vide Nauar. de Redditibus, q. 1. monito 10. & 11. & Petrum Nauar. lib. 3. de Restit. c. 1. nu. 217.

Sententia mitior.

Notandum tamen est, multos DD. concedere seruis verum, & perfectum dominium in plerisque casibus supra dictis; eisque fieri veram iniuriam obligantem ad restitutionem, si dominus res ipsis concessas auferat. Iura autem, quæ tradunt seruos quidquid acquirunt domino acquirere, intelligenda regulariter. Ita Molina Disput. 38. Posset etiam addi, Iura illa consuetudine esse mitigata: & hoc malim in praxi. Itaque posset seruus vti occulta compensatione, si dominus ei res suas abstulisset.

DVBITATIO V.

Vtrùm Religiosi habeant aliquarum rerum dominium.

Sententia Nauarri.

18 NAVARRVS commentario 1. de Regularibus. nu. 3. 34. & alibi, docet ne ipsis quidè congregationibus Religiosorũ, quæ possunt habere reditus & bona immobilia in communi, competere dominium propriè talium bonorum; sed solum administrationem: dominium autè consistere apud solum Christum dominum. Idem docet de omnibus clericis respectu bonorum Ecclesiasticorum, in apol. q. 1. monito 24. & sequentibus. In eadem sententia est Maior in 4. d. 24. q. 6. Ratio præcipua est, quia hæc bona passim in Iure vocantur *patrimonium Christi*. Sed contraria sententia est communis DD. pro qua.

19 Dico Primò, Religiosi professi possunt in communi habere dominium bonorum temporalium, ita vt ipsa cõgregatio vero dominio illa possideat.

Conuentus Religiosorũ habet dominium.

Probatur Primò, ex Conc. Trid. sess. 25. cap. 3. de Regularibus, vbi conceditur *omnibus monasterijs, & domibus tã virorum, quàm mulierum etiam mendicantium, exceptis Franciscanis, (nempe Capucinis, & minoribus de obseruantia.) vt deinceps bona immobilia eis possidere liceat*. atqui non propriè dicitur *possessor*, qui solam habet administrationem, sed qui dominium.

Secundò, Quia Nicolaus III. Extrau. Exijt, docet *dominium rerum, quibus Franciscani vtuntur, ad Papam pertinere, non autem ad eorum congregationem*; vbi insinuati in alijs religionibus, quibus licet habere bona in communi, dominium pertinere ad ipsas congregationes.

Respondet Nauarr. comm. 2. nu. 3. per *dominium* ibi intelligi *Ius administrandi*.

Contrà; quia sedes Apostolica plus iuris in illa bona, quam sit Ius administrandi, habere videtur. nam potest ea pro suo arbitratu illis auferre, & dare alijs absq; iniuria; quod non potest in ea bona, quorum tantùm habet administrationem. Non enim potest vnius monasterij bona sine iusta causa dare alteri monasterio, vel Ecclesię, absque peccato iniustitiæ; cuius ratio non est alia, quam quòd non habeat illorum dominium, sed solum Ius administrationis.

Tertiò, Quia communis sententia DD. est, *Monachum quidquid acquirit, non sibi acquirere, sed monasterio*: vt docet Innocent. communiter receptus in c. Cùm olim. 2. de priuilegijs. atqui hoc impropriissimè diceretur, si solùm ius administrandi, non autem dominium monasterio acquireretur.

Quartò, Si communitas non haberet dominium horũ bonorum, vel id proueniret ex Ecclesiæ ordinatione, vel ex vouentium intentione, vel ex intentione donantium. sed ex nullo horum potest prouenire: neque enim vlla est talis ordinatio Ecclesiæ, quę communitatem faciat incapacem dominij: neque intentio vouentium est, vt per votum paupertatis, aut professionem excludant dominiũ à communitate; sed tantùm à singulis in particulari; neq; intentio fidelium donantium hæc bona, est transferre dominium illorum in quemquam alium, quàm in ipsos ordinum conuentus; sicut qui dat pauperi eleemosynam, non intendit transferre dominium in alium, quàm in pauperem. vide Franciscum Sarmientum de Redditibus Eccl. p. 1. cap. 1. nu. 21. & 22.

Aduerte tamen, hoc dominium non ita esse absolutũ, & independens vt sæcularium: Primò, quia annexum habet onus, vt non possit alienari. (saltem quoad bona immobilia, & mobilia pretiosa, quæ seruãdo seruari possunt) nisi in commodum religionis, sed debeat transmitti ad posteros: sic enim illorum conuentui donatum est, & sacris Canonibus constitutum, vt religio perseuerare possit. qua in re est simile maioratibus, qui etsi alienari non possint, tamen vero dominio possidentur. Secundo, quia ob legitimam causam, per Papam (qui est summus administrator omnium ecclesiasticorũ bonorum) potest ipsis adimi, & alio transferri, relictis tamen ad vitam necessarijs: vt patet tum ex praxi quotidiana, tum quia hac mente a fidelibus censentur donata monasterijs: vt si cultus diuinus in ipsis deficiat, possint per summum Ecclesiæ dispensatorem melioribus vsibus applicari. Ad rationem Nauarri respondebitur infra. 20

Hoc dominium est limitatum, & affectũ.

Dico Secundò, Religiosi professi solemniter, sunt in particulari omnino incapaces omnis dominij, vsusfructus, possessionis, & similis iuris rerum temporalium, mobilium, & immobilium; ita vt nemo ex illis aliquid suo nomine, seu tamquam proprium tenere possit. Est certa, & communis Doctorum. 21

Probatur. Primò, ex cap. 12. Non dicatis. 12. q. 1. *Non dicatis aliquid proprium, sed sint vobis omnia communia*. Desumptum est ex regula D. Augustini. Scripsit in illud Nauarr. commentarium secundum de Regularibus.

Secundò, Ex capitulo. Cùm ad monasterium. 6. de statu monachorum. vbi Innocentius III. sic ait, *Prohibemus districtè in virtute obedientiæ, sub obtestatione diuini iudicij, ne quis monachorum proprium aliquo modo possideat*. Et infra dicit *nec Papam in eo dispensare posse*. & cap. Monachi. 2. eodem tit. Concil. Lateran. ait; *Qui peculium habuerit, nisi ab Abbate fuerit ei pro iniuncta administratione permissum, à communione remoueatur altaris, &c.*

Tertio, Ex Conc. Trid. sess. 25. cap. 2. *Nemini regularium, tam virorum, quàm mulierum liceat bona immobilia, vel mobilia cuiuscunque qualitatis fuerint, etiam quouis modo ab eis acquisita, tamquam propria, aut etiam nomine conuentus possidere, vel tenere: sed [illegible] eum superiori tradantur, conuentuique incorporentur*. Ratio est, quia Religiosus per solẽnem professionem non solum spoliauit se omni dominio, sed etiam se incapacem omnis dominij, & iuris temporalis fecit. etsi enim voto simplici paupertatis nõ amittas dominium, nec etiam eius fias incapax; tamen voto solemni amittis, & incapax redderis.

Vnde autem votum solemne paupertatis hanc vim habeat, quæri potest. de quo infra cap. 41. dub. 8. Nunc tamen breuiter Dico, Ex ordinatione Ecclesiæ hanc vim habere. quod ex eo constat, quia non habet eam præcise ex natura voti; vt patet in voto simplici, quod non minus est efficax in ratione voti, quam solemne, & tamen numquam potest inducere hanc incapacitatem. Neque etiam ex intentione vouentis: si enim voueas in religione non approbata a sede Apostolica, quantumuis intedas te reddere incapacem dominij: tamen incapax non fies: nemo enim suo arbitratu se potest reddere incapacem. Vnde non relinquitur aliud, quam ordinatio Ecclesiæ statuentis, vt professio in religione approbata hunc effectum habeat. Simile est in incapacitate matrimonij, per solemne votum castitatis inducta. 22

Votum solemne reddet incapacem ex vi ordinationis Ecc'.

Dices, Supra nu. 21. dictum est Papam non posse concedere vt Monachus *proprium* habeat; atqui si ex constitutione Ecclesię proueniret, quòd non sit capax dominij, Papa posset ei proprium concedere; quia potest in Ecclesiæ constitutione dispensare.

Quomodo non potest habere proprium, seu dominiũ.

Resp. *Proprium* dupliciter accipi potest. Primò, vt significet dominium, quod in se, & sui vsu sit omnino independens ab arbitrio Superioris, & tale proprium non potest cõcedere: quia essentiæ status regularis repugnat. Nam ex vi voti paupertatis, & ipsa dominij retentio, & eius vsus arbitrio Superioris subijcitur; ita vt si Religiosus dominium retineat, illud secundum se, & sui vsum debeat assiduè a nutu Superioris depẽdere, vt infrà c. 41. dubit. 9. ostendemus. Itaque cõstante Religionis natura, hoc propriũ concedi nequit. De tali loquitur Põtifex d. Cap. Cùm ad monasterium. 6. & Concil. Lateran. loco citato.

Secundò, potest accipi generatim, vt comprehendat

etiam dominium, vt quod in se, & in sui vsu à Superioris arbitrio dependet. & hoc modo Papa potest *proprium* seu dominium concedere. tale enim proprium cum essentia Religionis non pugnat, vt infrà loco notato dicetur. & huius *proprij* incapacitas ex Ecclesiæ constitutione prouenit, non ex ipsius voti natura, aut vouentis intentione, vt ostensum est.

23 Addo, Ecclesiam etiam absque professione posse aliquem incapacem dominij, & matrimonij reddere; vt videre est in ijs, qui in nostra Societate cooptantur in Coadiutores formatos, siue spirituales, siue temporales; qui etsi professionem non faciant, tamen per formulam suorum votorum redduntur incapaces, & dominij, & matrimonij, ita statuente Sede Apostolica. Simili modo, qui in gradum Scholasticorum, vel Coadiutorum post biennium admittuntur, fiunt inhabiles ad matrimonium, eiusdem Sedis Apostolicæ decreto, quæ hanc incapacitatem,

24 & inhabilitatem votis illorum adnexuit. Ex supradicta propositione infert Nauar. lib. de Redditibus q. 1. monito 50. & 12. & commentario 2. nu. 2. Religiosum professum nullius rei habere dominium, ne vestis quidem, qua induitur, aut panis, quo vescitur; sed quidquid habet, esse penitus subiectum administrationi Superioris, sine cuius consensu nihil omninò habere possit.

25 *Cōsectaria. Peccat religiosus peccato proprietatis.*

Vnde Sequitur Primò, Peccare mortaliter, si aliquid notabilis momēti recipiat, & retineat, sine tacito, vel expresso consensu Superioris. Secundò, Si donatione, vel alio modo tale quid alienet, sine Superioris consensu; & eum, qui accepit, teneri ad restitutionem. Tertiò, Si abscondat, ne Superior sciat. Quartò, Si possideat aliquid tamquam proprium, nolens illud permittere Superioris dispositioni; aut murmurans tamquam iniuria affectus, dum ei adimitur. Ratio est, quia hæc omnia, dum absque consensu Superioris fiunt, sunt actus dominij independentis, & iuris proprietarij; qui per votum paupertatis religiosæ redduntur illiciti; vt quibus votum, & professio violatur.

26 *Nō sunt incapaces bonorum spiritualium.*

Dixi *Religiosos esse incapaces dominij rerum temporalium*; quia iurium, & bonorum spiritualiū possunt habere dominium, vel quasi dominium. Nam regulares beneficiarij habent dominium, vel quasi dominium, & possessionē suorum beneficiorum; & possunt agere nomine proprio ad eorum dominium obtinendum, & ad adipiscendum, retinendum, & recuperandum eorum possessionem. Similiter simplex Religiosus potest agere nomine proprio, super iure eligendi sibi competente, & iure alimentorum, & iure manendi in tali, vel tali monasterio. de quo vide Nauarr. q. 1. de Redditibus, monito 9. & commentario 2. de Regularibus. Ratio est, quia Religiosi per votum paupertatis non renuntiant bonis spiritalibus, nec iuribus prædictis, aut honoribus, qui pro talibus debentur; sed tantum temporalibus; vt docet D. Th. 2. 2. q. 186. art. 7. ad 4. & Caiet. ibid.

27 *Religiosi nō professi.*

Dico Tertiò, quidam Religiosi non professi, sed tamen per solum votum simplex acceptatum ab Ecclesia facti verè Religiosi, non sunt incapaces dominij: sed retinent illud quamdiu Superiori videtur; non tamen possunt habere vllum vsum suorum bonorum, vel aliorum, sine Superioris consensu. Patet ex constitutione Grego. XIII. edita hac de re anno 84. quæ incipit, *Ascendente domino*, &c. Tales sunt Scholastici approbati, & Coadiutores, emissis votis post biennium probationis, in Societate IESV.

Essentia paupertatis Religiosæ.

Vbi Notandum est, nō esse de essentia paupertatis Religiosæ vt reddat hominem dominij incapacem, vel etiam vt dominio priuet, sed tantùm vt priuet potestate vtēdi. ita vt absque Superioris consensu non possis vlla re vti, vel de vlla disponere; & illo volente tenearis etiam eius dominium abdicare. Ratio est, quia parui momenti est dominium, cuius vsus ita est impeditus, & dependens, & alienatio sic obstricta, & debita, dominium enim rerum non æstimatur nisi propter vsum, & potestatem disponendi: vnde si potestas vtendi, & disponendi ita impediatur in aliquo per votum ac si non esset dominium, sanè talis meritò Religiosæ paupertatis cultor est censendus. nihil enim ampliùs habet in rebus temporalibus potesta-

28 tis, quæ in actum possit exire, quàm is qui dominio caret.

Cōsectaria.

Hinc sequitur Primò, Talem, si alicuius rei, etiamsi sua sit, vsum vsurpet, absque Superioris consensu tacito, vel expresso, peccare mortaliter, si res sit notabilis momēti; quia non secùs est priuatus potestate vtendi, quàm si sua non esset. Secundò, Si de ea disponat in alium, per donationem, testamentum, vel aliter absq; consensu Superioris, non solum peccare mortaliter, sed etiam dispositionem esse irritam. Cuius ratio est, quia per votū paupertatis à legitimo Superiore acceptatum priuauit se potestate disponendi suo arbitrio, solumque retinuit potestatem disponendi ex arbitrio, & consensu Superioris. vnde si hic consensus desit, dispositio erit irrita; idque multo maiori ratione quàm dispositio Prælati de re Ecclesiæ est irrita, si fiat absque consensu Capituli. Simili modo dispositio pupilli est irrita absque consensu tutoris: etsi enim totum dominium sit in pupillo, tamen hoc dominium est impeditum, translata potestate disponendi in tutorem. Simili modo dominium talis Religiosi est impeditum, ita vt non possit exire in actum, nisi dependenter à voluntate Superioris. concessa tamen potestate disponendi, potest disponere in quasuis pias causas: nec Superior potest illum ad hanc, vel illam restringere; vt ex Constitut. constat. *Dispositio est inualida absque Superioris consensu.*

Dico Quartò. Religiosi beneficiarij vt Abbates, Priores, Præpositi, Commendatores, & similes habentes beneficia regularia, vel sæcularia, etsi nullum habeant dominium; habent tamen ius administrandi, & dispensandi fructus suorum beneficiorum, tum ad sui status congruā sustentationem, tum ad alias pias causas. Id enim iure, & consuetudine est eis concessum, quamdiu illa beneficia obtinent; vt probat Nauarr. comment. 2. de Regular. nu. 30. quamuis Franciscus Sarmiento prima parte defensionis, monito 11. contrarium teneat. de quo plura infra cap. 41. dubit. 10. 29 *Religiosi beneficiarij.*

Ex his sequitur, Religiosum factum Abbatem, Commendatorem, vel Episcopum, etsi possit expēdere in vsus proprios necessarios, & decentes, & ad pias causas; nō tamen posse expendere in res vanas, aut ditare suos amicos, & si fecerit, teneri ad restitutionem: similiter & eos, qui illa acceperunt. Ratio est, quia omnium istorum bonorum non est dominus; sed solum administrator, & dispensator, habens tantummodò ius ad expendendum illa bona iuxta præscriptum Canonum, & Religionis, & intentionem eorum, qui ea Religioni, vel Ecclesiæ reliquerunt. Vide Nauar. q. 3. de Redditibus, monito 57. & 33. *Quomodo religiosi possint expendere.*

Dico Quintò, Superiores religionum non possunt alicui regulari concedere vlla bona stabilia, (vt sunt fundi, redditus, ædium locationes) etiam ad vsum dumtaxat, vel administrationem. colligitur ex Trid. sess. 25. cap. 2. de regularibus, vbi sic habetur, *Nec deinceps liceat Superioribus bona stabilia alicui regulari concedere, etiam ad vsumfructum, vel vsum, administrationem, vel commendam. Administratio autem bonorum monasteriorum, vel conuentuum, ad solos officiales eorumdem ad nutum Superiorum amouibiles, pertineat.* Nauar. comment. 2. de Regular. nu. 15. & 18. putat hoc decretum solum continere ius commune, esseque declarationem capituli. *Cùm ad monasterium:* ac proinde solum prohibere concessionem superfluam, aut ad quosuis vsus etiam prophanos. sed longe verius est hic nouum ius contineri, & introduci; idque tum ad tollendos abusus, qui ex hisce concessionibus bonorum immobilium sequi solent; tum propter speciem proprietatis, dum regulares talia bona tamquam sua videntur administrare, & fructus in quosuis vsus exponere. Itaque etiamsi non sit contra votum paupertatis aut contra ius commune, habere cum facultate Superioris, cumque assidua ab eius nutu dependentia, talium bonorum administrationem, & vsum ad quasuis pias causas; tamen Conc. id in posterum prohibet. & vult ad solos officiales horū administrationem deinceps pertinere; vt apertè colligitur ex responsis Illustrissimorum Cardinalium, qui præsunt dubijs circa decreta Concil. Tridentini oborientibus, qui ne nobilissimis quidem personis id concedere voluerunt, hoc Concilij decreto permoti. 30 *Concessio bonorum stabilium.* *Sententia Nauarri.*

Hinc sequitur, etsi census vitales possint permitti pro alimentis, & vsibus necessarijs eorum, qui monasteriū ingrediuntur; tamen horum administrationem non posse ipsis concedi, sed solis officialibus; quāuis eorum fructus vsibus destinatis impendantur. Illi quoque, pro quibus reli- 31 *Censuum vitalium administratio.*

relicti sunt, nihil sibi iuris in illis vindicare possunt. Vnde Superior potest illos etiam in alios vsus expendere, modo tamen aliunde satis ipsis prouideat. Pontifex tamē cuiuis Religioso potest talium bonorum liberam administrationem, & vsum concedere; modo tamen id fiat ad causas pias: quia cùm sit supra Concilium, potest in eius præceptis dispensare; de quo s. 2. q. 1. art. 10.

32 Aduerte tamē, si alicubi talis administratio rerum mobilium, vel immobiliū ad vsus necessarios concederetur, non teneri religiosos ea Superioribus sponte tradere; nisi constaret alia ratione. ex communi penu, (vt fit vbi perfecta vitę communio seruatur) ipsis prospectum fore. vnde multis locis possunt excusari. nisi enim hoc modo illis esset prouisum, plerumque necessarijs rebus destituerentur, maximè vbi Abbatiæ dantur in Commendā, vel malè per Prælatos administrantur. Si tamen à Superiore legitimo alia ratio certa institueretur, per quam iuxta formam vitæ communis, ipsorum necessitatibus satis foret consultum; non possent huic reformationi resistere, etiā si illam priorem rationem in ingressu inuenissent.

An teneantur sponte tedere.

33 Dico Sextò, Possunt tamen Superiores concedere aliqua mobilia suis subditis ad vsus necessarios, & etiam ad opera pia. Est communis sententia DD. v. g. vestes, libros, & similem supellectilem. (hæc tamen debet esse statui paupertatis accōmodata, omni carens superfluo. vt Conc. inquit) & etiam aliquam pecuniam, præsertim ad vsus certos, & determinatos. Vtrùm ad vsus suos, vel pios indeterminatè concedi possit, dubium est. Verius videtur posse; quia hoc neque est contra professionem paupertatis, neque vllo iure vetatur.

Aliqua mobilia possūt cōcedi, etiā pecunia.

34 Dices. Conc. Trid. etiam mobilium possessionem hisce Religiosis prohibere videtur.

Resp. Concilium loqui videtur initio capitis de eis bonis, quæ nondum erant incorporata monasterio, aut sine iusta licentia Superioris à Religiosis obtinebantur: nam immediatè post tantùm vetat ne Superiores concedant stabilia, nulla facta mentione mobilium. Expedit tamen ob periculum proprietatis, & abusus talia non concedi, nisi ad vsus omninò definitos.

DVBITATIO VI.

Vtrùm Clerici non religiosi habeant aliquorum bonorum dominium, & quorum.

35 NOTANDVM ex Nau. q. 1. de Redditibus monito 19. *Beneficiarios saculares tria genera bonorum habere posse; Patrimonialia* qualia sunt, quæ ipsi hæreditate, vel industria, vel donatione, vel alio modo, quo laici solent, sibi acquirunt. *quasi patrimonialia*; quæ ipsi acquirūt vt Clerici, ministerijs Clericorum absque beneficio; vt celebrando, cōcionando, canendo, confessiones audiendo, Vicaria temporali: item quæ assignantur alicui ad honestam sustentationem ab Episcopo, vel Pontifice. *merè Ecclesiastica*: vt sunt ea, quæ recipiuntur ratione Canonicatus, Decanatus, vel alterius beneficij titulo.

Tria genera bonorū clericis.

His positis.

36 Respondeo, & dico Primò, Clerici non religiosi habēt verum dominium bonorum patrimonialiū, & de illis vt laici possunt disponere. est cōmunis DD. Ratio est, quia per Clericatum, vel Ordinem neque fiunt incapaces dominij, neque etiam se abdicant dominio, neque se obligant ad patrimonialia in pias causas expendenda.

37 Dico Secundò, Clerici etiam habent absolutum dominium quasi patrimonialium; neque tenentur ea magis in vsus pios expendere, quàm bona patrimonialia. Ita Couar. in cap. Cùm in officijs. de testamentis n. 4. Nauarrus & alij. Ratio est; quia hæc dantur, vt stipendium quoddā sustentationis, & veluti merces ratione operis præstiti, vt de ijs disponant pro arbitrio: non enim fideles qui hæc tribuunt, intendunt illis vllum onus imponere; sed permittunt liberrimæ illorum dispositioni; sicut permittunt operarij arbitrio vsum mercedis, quam ei persoluūt. Nec refert, q̄ hęc stipendia interdum longè excedant operam; quia liberè à fidelibus dantur. Vnde si alicui pro vno sacro dentur 20. aurei, non minùs fiet illius pecuniæ absolutus dominus, quàm is, cui datur vnus duntaxat regalis.

Possunt liberè disponere de bonis quasi patrimonialib.

si enim pauper fit absolutè dominus eleemosynæ, quæ ei datur sine onere, etsi ea magna sit; cur Clericus non fiat dominus stipendij, quod ei liberaliter pro aliquo opere cōstituitur? Vide Nauar. q. 1. de Redditibus, monito 19. & 39. vbi docet contra Innocentiū, hæc bona æquari patrimonialibus; ac proinde clericos de illis liberè disponere.

Vnde sequitur, si de his viuant, vel expendant in pias causas, posse tantundem accipere ex redditibus beneficij, deque eo tamquam de patrimonialibus disponere, quia cùm habeant ius accipiendi totam sustentationem ex beneficio, non tenentur viuere ex alijs suis bonis. vnde si ex alijs viuant, possunt vti compensatione, accipiendo tantundem ex beneficio. Rursus cum alia bona non teneantur absolutè in opera pia expendere; si sic expenderint, poterunt vti compensatione ex bonis beneficij, quæ alioquin in talia opera conferre debuissent, vt docet Nauar. monito 32. nisi fortasse intenderint nō vti compensatione: quod non est præsumendum; nisi id expresse intenderint. & voluerint sibi libertatem illam disponendi adimere. Nemo enim se priuat iure suo, nisi volens. 38

Dico Tertiò, Episcopi, Canonici, & alij beneficiarij, quod ad eam partem fructuum attinet, quæ congruæ eorum sustentationi est necessaria, ita fiunt domini, vt non magis teneantur ex ea erogare ad opera pietatis, quā ex bonis patrimonij. est ferè communis sententia Theologorum, etsi multi Canonistæ dissentiat. Ratio est, quia hæc pars est iusta merces eorum, qui Ecclesiæ seruiunt. qui enim Ecclesiæ seruit, iure potest ex bonis Ecclesiæ viuere. Vnde sequitur, si quid velint ex hac parte sibi detrahere, posse de eo disponere sicut de bonis sæcularibus: quia nullam habent obligationem particularem, cur hæc potiùs, quam sæcularia bona sua in pauperes, vel pias causas teneantur impendere: vt rectè docent Couar. in c. Cum in officijs num. 5. Nauar. de Reddit. q. 1. monito 30. Sotus lib. 10. q. 4. artic. 3. concl. 6. Si enim liberè poterant hæc in suos vsus conuertere; cur, si seipsos fraudare, & parciùs viuere velint, vel reseruatis fructibus beneficij vt patrimonialibus, non possint eos fructus cuiuis alteri donare? Idem sentit Couar. de his redditibus quos dignissima, inquit, mercede Iustitiæ, & laboris impensi in regimine Ecclesiæ, recipit is, qui Ecclesiæ curam gessit; vt Pastor, Lector Capituli, Scholasticus, Decanus Christianitatis, & similes: quod etiam ex proposit. 5. satis constat. est enim iusta laboris merces, iustumque stipendium. 39

Pars sustentationi necessaria.

Dices, Concil. Trid. sess. 25. cap. 1. omnino interdicit ne Ecclesiastici consanguineos ditare studeant de redditibus Ecclesiasticis. 40

Obiectio.

Respon. Concilium non loquitur de ijs, quæ quis sibi hoc modo subtraxit, vel quæ iusto labore promeritus acquisiuit; (hæc enim non censetur fructus beneficij, sed propriæ industriæ; vt rectè notat Nauar.) sed loquitur de ijs, quæ tantùm ratione beneficij obueniunt, & sustentationi redundant.

Notandum hic ex Nauarro, monito 45. sicut iustum pretium rerum non consistit in indiuisibili, sed habet latitudinem: (datur enim infimum, medium, & summum) ita etiam congrua sustentatio suos gradus habet. Quare sicut quiuis iuste potest rem vendere pretio summo, seu rigido; ita potest insumere quod ad summum conuenientis sustentationis est necessarium: ac proinde si quid velit huic detrahere, poterit de eo disponere. verbi gratia, infimum congruæ sustentationis sit 500. medium 600. summum 700. si velit vti Summo, & expendere tantum 500. in se suamque familiam alendam poterit 200. condere, vt liberè de eis disponat.

In congruenti sustentatione possūt dari tres gradus.

Sed tota difficultas est de ea parte fructuum, quæ non est vlli gradui conuenientis sustentationis necessaria, sed superflua: vt si percipis 1000. florenos ex tuo canonicatu, è quibus 500. omninò sufficiūt, ita vt facilè 500. quotannis recondas; quæritur vtrùm efficiaris dominus illorum 500. ita vt non teneaaris ea iustitia in opera pia expendere? Sunt duæ celebres sententiæ. Prior est Nauarri, qui lib. de Redditibus ecclesiasticis summis viribus nititur ostendere, Clericos non esse dominos illius portionis redundantis; sed solùm dispensatores; ita vt ex iustitia teneantur expendere in pias causas: si secus fecerim, obligari ad restitutionem in opera pia ex alijs bonis, quę pleno iure retinent: sicut œconomus bona domini sui con- 41

De parte quę excedit latitu. congrua sustēt. Sententia Nauarri.

tra intentionem illius expendens, ad restitutionem tenetur. Idem docent multi Theologi. Alexander Halēsis 3.p. quæst.36.art.2. Ricardus in 4.d.45.q.1.circa 3.principale. Henricus quodlib.8.q.27. Hi expressè dicũt Clericos fructuum Ecclesiasticorum solùm habere vsum, non proprietatem, Maior in 4.d.24.q.6. vbi etiam dicit nullum Doctorem ante ipsius ætatem contrarium tenuisse: in quo tamen fallitur. Gabriel in 4.d.15.q.8.art.2. & Paludanus dist.24.q.3. sub finem, inclinant in hanc sententiam tanquam probabiliorem, & dictis Sanctorum conformiorē: etsi fateantur alteram esse probabilem. Thomas Vvaldensis tom.1.lib.4.c.42.& quatuor sequentibus. Petrus Soto de Instruct. Sacerdotum, p.2.lect.3. vbi dicit: *Primò omnium constat ex decursu totius Ecclesiæ ab Apostolis, & ipso iure diuino, bona omnium Ecclesiarum, cùm Christi sint, merito etiam pauperum esse: nec vlla ratione, aut potestate humana fieri posse, vt licitè in alios vsus quàm Ecclesiasticos & pauperum expendi possint.* & infra; *Contrarium credimus errorem esse grauissimum; saltem contra bonos mores, & Iustitiam: & quidni etiam contra Scripturam?*

In eadem sententia sunt plerique Canonistæ, vt ostendit Nauar. Tract.2. de Redditibus, monito 7.& Sarmiento p.2. de Redditibus cap.1. & seq. etsi in quibusdam minutis inter se discrepent. Eamdem tenet Franciscus Turrianus in quadam Epist. ad Episcopum Laodicensem, quam refert Nauar. Tract. de Redit. q.3. monito 35.

Altera sententia huic ex diametro aduersatur; Clericos beneficiarios esse absolutè dominos omnium prouentuum, quos ex beneficijs percipiunt, etiam partis illius redundantis. hanc docent passim recentiores.

42 *Sententia Nauarri est valdè probabilis.* Dico Quartò, Sententia Nauar. qua parte tenet beneficiarios non ita esse dominos partis superfluæ, quin ex Iustitia teneantur eam in opera pia expendere; adeò vt si in alia insumpserint, obligentur ad restitutionem, est valdè probabilis, facit canonibus, & rationi valdè cōsentanea. Primò, quia est multorum Theologorum, & omnium pænè Canonistarum, vt Nauar. ostendit. Secundò, quia multi Canones dicunt eam partem, quæ sumptibus necessarijs superest, esse pauperum; & ex bonis Ecclesiæ vnam quartam deberi pauperibus; vt patet 12.q.2.

Tertiò, quia fideles non contulerunt tanta opes in Ecclesiam, vt Ecclesiastici soli illis fruerentur: sed vt ex illis caperent, quod decenti sustentationi necessarium, & reliqua in pauperes, aliaque pia opera conferrent: ergo acceperunt illa bona cum tali onere. quare etsi dominium omnium fructuum accipiant, tamen accipiunt cum hoc onere, vt quod superest in pauperes expendant. Hanc sententiam tanquam tutiorem, iudico in praxi beneficiarijs consulendam. Nihilominus.

43 *Altera verior.* Dico Quintò, Verius videri, post erecta beneficia, certosq; prouentus singulis Titulis assignatos, Beneficiarios effici absolutè dominos omnium illorum prouentuum; ita vt quamuis partem superfluam profanè expenderint; tamen ad restitutionem pauperibus, vel alijs pijs causis non teneantur; peccare tamen mortiferè, si hanc partem in opera pia non expenderint. ita passim DD. huius temporis. Tradit hanc sententiam Sotus lib.10. de Iustitia q.4. artic.3.& 4.& videtur esse sententia D. Thomæ q.185. art.7. vt conatur ostendere Sotus & Sarmiento, quamuis Nauar. illum à se stare contendat. Adrianus in 4. Tract. de Restit. §. Pro clariori conclus.2. & 4. Couar. in cap. Cùm in officijs. de Testam. Franciscus Sarmiento de Redditibus p.2.cap.1.& 2.& p.4.& alij multi recentiores. Dixi *post erecta beneficia*, quia antequam essent instituta, & singulis sua portio assignata, alia erat ratio. tunc enim omnes oblationes, & redituum prouentus erant bona communia: nam Clerici viuebant in communi, sicut modo Religiosi: & singulis dabatur ab Episcopo, qui omnium erat administrator, quantum cuique opus: quæ superabant, conferebantur in pauperes, vel in alios pios vsus: vt colligitur ex Canonibus 12.q.2. Vnde tũc nemo habebat dominiũ, nisi eius partis, quam in singulos dies consumendam accipiebat. Verùm processu temporis, refrigescente charitate multa exorta sunt incommoda; vel quòd non possent ita communiter pacificè inter se viuere: vel quòd plerique maiores commoditates expeterent; vel quòd nollent se statui ecclesiastico sub tanta disciplina, tamque tenui dicta mancipare. Itaque seorsim beneficia, & prębendæ institutæ, certique prouentus annui singulis annexi, ex quibus copiosè, seorsim, & pro suo arbitratu possent viuere.

Nunc probatur prior pars, *Ipsos fieri absolutè dominos omnium prouentuum.* Primò, quia Canones id satis apertè indicant: nam cap. vnico, de Clerico non residente, dicitur, *Qui diuinis officijs non intersunt, (nisi infirmitas, seu iusta, & rationabilis necessitas, aut euidens Ecclesiæ vtilitas releuet) non sunt domini quotidianarum distributionum; neque faciunt eas suas; sed ad restitutionem sic præceptorum obligantur.* Supponunt ergo alios, qui intersunt, fieri dominos: quòd si isti fiunt domini quotidianarum distributionum, cur non etiam aliorum prouentuum? præsertim cùm omnes dentur propter diuinum officium, siue publicè, siue priuatim dicendum? *Fieri dominos prouentuum.*

Respondet Nauarrus, & Canonistæ, *esse dominos* quoad fidelem administrationem. Sed hæc expositio est extorta; nam sic etiam Abbates essent *domini* suorum prouentuum, quod nemo dixerit. Secundò, Conc. Trid. sess.22.c.3. De reformatione *statuit, vt in omnibus Ecclesiis cathedralibus, & collegiatis tertia pars prouentuum, omnium dignitatum, personatuum, & officiorum, in distributiones diuidatur; vt scilicet qui eas obtinent, si personaliter competens ibi seruitium quolibet die statuto non impleuerint, illius diei distributionem amittant, nec eius quoque modo dominium acquirant; sed fabricæ, vel alteri loco applicetur.* Tertiò idem sess.23. capit.1. De reformatione *statuit, vt Episcopi, qui vltra tres menses (nisi vrgente necessitate) absunt à suis Ecclesiis, fructus non faciant suos pro rata temporis absentię: sed teneantur fabricæ vel pauperibus erogare.* Idem statuit de alijs curam animarum habentibus. His & alijs locis apertè insinuat Conc. beneficiarios, si præstent quod debent, fieri integrè dominos omnium suorum prouentuum.

Altera pars, *quòd non teneantur ad restitutionem, etsi profanè expendant*, videtur sequi ex dictis. Si enim absolutè sunt domini, cur teneantur ad restitutionem? quisque enim rei suæ est moderator, & arbiter. Idem sentire videtur D. Th. q.185. ar.7. vbi cum ex can. De redditibus. 12. q.2. ostendisset reditus Ecclesiæ, & oblationes fidelium in quatuor portiones esse diuidendas, ex quibus prima dāda sit Episcopo, secunda fabricæ, tertia pauperibus, quarta Clericis; subdit, *Si ergo distincta sint bona, quæ debent in vsum Episcopi cedere, ab his quæ sunt pauperibus, & ministris, & cultui Ecclesiæ eroganda, & aliquid sibi retinuerit Episcopus de his, quæ sunt pauperibus eroganda, vel in vsum ministrorum, aut in cultum diuinum expendat; non est dubium quin contra fidem dispensatoris agat, & mortaliter peccat, & ad restitutionem tenetur. De his autem, quæ sunt specialiter suo vsui deputata, videtur esse eadem ratio quæ est de proprijs bonis; vt scilicet propter immoderatum affectum, & vsum, peccat quidem si immoderata sibi retineat, & alijs non subueniat, sicut requirit debitum charitatis.* hæc ille. vbi videntur deesse hæc verba, *non tamen ad restitutionem tenetur*, vt notat Sotus: quia hanc redditionem requirit illud *quidem*, alioquin est oratio imperfecta & ἀνανταπόδοτος, idem postulat illa oppositio, quam statuit inter portionem ipsius vsui specialiter deputatam, & inter portiones alijs deputatas, quarum solùm est dispensator. deinde, etiamsi illa verba non addantur; tamen satis manifestè re ipsa videtur insinuari, dum ait eamdem esse rationem de bonis specialiter ipsius vsui deputatis, & de proprijs, seu patrimonialibus. quod non est ita intelligendum, quasi Episcopus possit vtraque eodem modo expendere, dum superflua sunt, & honestæ sustentationi redundant: id enim falsum est, & contra Conc. Trident. sess.25. cap.1. de reform. & contra multos Canones antiquos, quibus iubentur Ecclesiastici, quæ ipsis supererant in causas pias erogare. Denique repugnat communi prudentum iudicio. quis enim dixerit, cui quotannis viginti, triginta vel plura aureorum millia redundant ex fructibus ecclesiasticis, eum posse de illis ita liberè disponere, vt de sæcularibus? Itaque illud accipiendum quoad dominium, & immunitatem a restitutione in vtroque bonorum genere; vt colligitur ex verbis præcedentibus in corp. art. Item quoad hoc, quòd non teneatur illa, nisi necessitate vrgēte, in pauperes erogare; qua non vrgente liberum ei sit in alia pia opera insumere.

44 *Non tenere ad restitutionem. Probatur ex D.Th.*

sumere. In his igitur est eadem ratio bonorum patrimonialium, & fructuum ecclesiasticorum alicui specialiter deputatorum. non tamen negat D. Thomas quin absolutè teneatur superflua bonorum ecclesiasticorum vel in pauperes vel alia opera pia erogare, & quidem strictiori iure quam superflua bonorum sæcularium; vt colligitur ex resp. ad 2. Vbi solùm permittit de illis bonis dari consanguineis, quantum necesse est vt non egeant. Aliter hunc locum exponit Sarmiento & Sotus; sed meo iudicio non rectè; quia sequeretur Episcopum vane insumendo 50. millia aureorum superflua ex reditibus Ecclesiæ, nō plus peccare quàm tantumdem insumendo ex sæcularibus.

Probatur ratione.

45 Idem probatur ratione. Primò, Nemo cogendus est ad restitutionem alicuius rei, nisi cōstet esse alienam, vel lege iustitiæ alteri debitam: atqui nulla ratione, vel authoritate constat Beneficiarios vel nō habere dominium omnium suorum prouentuum, vel aliquam partem horum lege iustitiæ alteri deberi: ergo non sunt ad restitutionem cogendi. Maior patet ex Reg. Iuris, *In dubio nemo spoliandus est iure, quod possidet*: &, *In pari causa potior est conditio possidentis*. Minor probatur, quia hoc neque

Non ex modo donationis.

potest conuinci ex modo donationis fidelium, quo hæc bona ad Ecclesiam translata sunt; neque ex Ecclesiæ præcepto, aut dispositione. non ex modo donationis; quia nō constat fideles, qui hæc bona contulerunt, sub hoc modo, & hac conditione donasse, vt Ecclesia lege iustitiæ teneretur, ex ijs, quæ ministrorum honestæ sustentationi superessent, pauperes alere, vel alia opera pia promouere, vt diuersa opinio supponit. quamuis enim fideles intenderint, vel desiderauerint, vt hoc fieret, tamen valdè credibile est eos Ecclesiæ talem obligationem non imposuisse: tum quia nō dubitabant quin Episcopi, & Prælati, qui illa administrabant, id sponte sua essent abunde facturi, quod eos passim tam solicitè facere videbant: tum quia modestiores, & in suos Superiores reuerentiores erunt, quàm vt illis auderent huiusmodi obligationem imponere; præsertim cum hæc darent in redemptionem suarum animarum, vel vt seruorum Dei preces, & suffragia consequerentur, vel ad cultus diuini amplificationem.

Diuisio bonorum Ecclesiæ.

Confirmatur, Quia bona Ecclesiæ à fidelibus relicta, vel sunt decimæ, vel prædia, vel census, vel dominia pagorum, oppidorum, prouinciarum, &c. atqui nullum genus horum videtur relictum cum tali onere: nisi fortè in particulari aliqua donatione id expressum sit: ergo generatim non est putandum tale onus esse impositum. Mi-

Decimæ.

nor probatur, Nam quod ad Ius decimarum attinet; fideles ratione illius non potuerunt Ecclesiæ vllam obligationem erga pauperes imponere: decimæ enim debentur illi lege Iustitiæ, ratione administrationis spiritalium; vt communiter doctores tradunt, & docet D. Th. q. 77. art. 1. Ratio est, quia tenetur populus lege Iustitiæ eos qui ipsi spiritualia administrant, pro dignitate sustentare: idque lumine naturali constat, etiam apud Ethnicos. porrò ad hanc sustentationem Ecclesia ab initio determinauit decimam fructuum partem, exemplo Legis veteris: vbi etsi longè pauciores essent Leuitæ, & Sacerdotes, alijque sacrorum ministri; minor quoq; esset eorum dignitas, minor labor, minor sacrorum sumptus; tamen decima pars fructuum, præter primitias & oblationes, à Deo constituta, & præcepta fuit: neque ipsis vlla obligatio Iustitiæ ad superflua in pauperes eroganda fuit imposita. Itaque decimæ (de quibus tamen maximè est quæstio) post illam determinationem non dantur libera fidelium voluntate, sed soluuntur lege Iustitiæ; sicut tributa Principibus. quare non potuerunt fideles vllam obligationem Clericis ratione decimarum, quo ad modum expendi superfluos illarum fructus, imponere. verùm de his infra, capit. 39. dub. 1. & 2.

Dominia, prædia, & census proueniunt quidem ex libera fidelium donatione; non tamen videntur donata cum tali onere; dominia enim data sunt Ecclesiæ ad splendorem, & authoritatem; prædia, & census, ad fundationem Ecclesiarum, vel Monasteriorum, eorumque conseruationem, ad augmentum cultus diuini, ad erectionem alicuius beneficij, ad satisfactionem pro peccatis, ad alimenta ministrorum Ecclesiæ, & aliorum in communi viuere volentium; vt constat ex multis can. 12. q. 1.

Sed neq; ex dispositione Ecclesiæ constare potest Beneficiarios ad restitutionem malè expensorum teneri. Primò, quia nunquam id in canonibus clarè explicatur; cum

Non ex ordinatione Ecclesiæ.

tamen sit res maximi momenti, vt quæ ad omnes Beneficiarios pertineat, & summopere ad publicam ædificationum, & pauperum subuentionem faciat. sanè si vel ex natura rei, vel ex Ecclesiæ præcepto obligātur, id clarè debuisset per Summos Pontifices, vel Cōcilia œcumenica, aut prouincialia exprimi, nec tanta iniquitas tolerari: cū in rebus multo minoribus, & per se clarioribus id fecerint; ne quis prætextu ignorantiæ se posset excusare, v.g. Eum teneri ad restitutionem, qui diuino officio non interesset, vel preces canonicas, aut partem earum aliquando prætermitteret, aut à sua residentia supra tres menses emaneret: & alia id genus, vt videre est in Conc. Lateran. sub Leone X. Conc. Trident. & varijs Canonibus 12. q. 1. & q. 2. & alibi.

Secundò probatur, quia Ecclesia non rescindit pacta, 46
vel donationes, quibus Beneficiarij fructus redundantes alienant, vel profanè, aut vanè expendunt: quod tamen omnino facere deberet, si putaret eos pauperibus strictò iure deberi. Hanc enim prouidentiam, & curam ipsa pauperum causis debet; vt si quid lege Iustitiæ eis debitū sit, præstari curet, & debitores, si opus sit, compellat; sicut in testamentis, & pijs legatis facere consueuit. Eandem debet suis subditis Clericis & laicis: vt nec illis permittat quod pauperum est alienare, nec his retinere. Et sanè mirum esset Ecclesiam permittere tantam iniustitiam, & nō compellere ad restitutionē, sicut administratores alienorum compelli solent, si illa in suos vsus conuerterint, vel male expenderint. maximè cū causa pauperum sit in primis fauorabilis. Hæ sunt præcipuæ rationes pro hac sententia, qui plures desiderat, videat Franciscum Sarmiento de Reditib. p. 4. c. 1. vbi 12. rationes adfert: sed ferè iam dictis continentur.

Tertia pars, *quòd mortaliter peccent, si expendant illam* 47
portionem redundantem in vsus profanos, vel ad ditandos amicos, est communis sententia DD. vt fatetur Sarmiento, & Probatur. Primò, quia est cōtra districtum Ecclesiæ

Esse peccatū lethale.

præceptum. Nam Concil. Trid. sess. 25. cap. 1. de reformatione, sic ait, *omnino enim eis interdicit* (Episcopis sancta

Cōc. Trid.

Synodus) *ne ex redditibus Ecclesiæ consanguineos familiaresue suos augere studeant; cum & Apostolorum canones prohibeant ne res ecclesiasticas, quæ Dei sunt, consanguineis donent; sed si pauperes sint, eis vt pauperibus distribuant*, & infra, *Quæ verò de Episcopis dicta sunt eadem non solum in quibuscunque ecclesiastica beneficia, tam sæcularia quàm regularia obtinentibus, pro gradu sua conditionis obseruari, sed etiam ad S.E.R. Cardinales pertinere decernit.*

Vbi Notanda primò sunt illa verba, *omnino interdicit*, quibus apertè insinuatur strictum præceptum.

Notandum secundò, Non solum ipsos reditus, sed etiā redituum fructus, *res ecclesiasticas*, & *res Dei* vocari, quod ex eo liquet, quòd Episcopi nō reditibus ipsis, sed fructibus eorum consanguineos locupletare soleant; fructus quoque, non reditus in pauperes distribuantur. Denique quia hoc præceptū extenditur ad omnes minores Beneficiarios, quorum pauci administrationem habent, nisi suorum beneficiorum; qui si reditus ipsos in consanguineos transferre vellent, omnes illis obsisterent. Vnde etiam constat Concilium loqui non solum de fructibus alienis, quorum habent solum administrationem; sed etiā de ijs qui mensæ Episcopali sunt applicati.

Dicuntur isti fructus esse *res Dei*; quia sunt destinati tum ab Ecclesia, tum à donatoribus, vt ad honorem, &

Cur dicantur esse res Dei.

cultū Dei impendantur: quomodo etiam decimæ dicuntur esse Dei: quæ causa sufficiens est, vt Ecclesia singulis possit imponere præceptum, ne ex his consanguineos ditare studeant, aut vanè expendant. Idem probari potest ex antiquis Can. quibus præcipitur, vt portio fructuum, & oblationum, quæ Episcopo, Clericis, & Fabricę nō esset necessaria, distribueretur pauperibus; quod à temporibus Apostolorum multis sæculis seruatum est, & à varijs Pontificibus, & Concilijs confirmatum: cui ordinationi Ecclesia per erectionem beneficiorum, & per hoc quòd singulis suæ partis administrationem permisit, derogatum noluit; sed potius voluit ei per singulos, pro cuiusq; facultate, satisfieri. Quare sicut Episcopi, cū illa administrarent, tenebantur portionem cæteris non

quædam manus, quibus res visas quasi contrectamus.

4. Quando post contractum, consentiente antiquo possessore, apponitur custodia nomine eius, ad quem res transfertur: siue res sit mobilis, vt pecora, triticum, vel aliæ merces: siue immobilis, vt fundus, castrum, oppidum.

5. Si dem, aut vendam tibi rem absentem, & constituam me tuo nomine eius rei possessorem: tunc enim per me incipis possidere; nec opus est alia apprehensione. Hoc Iurisperiti vocant tradere, & acquirere possessionem per *clausulam constituti*.

6. Si re tibi vendita, vel donata, constituam me conductorem eius, vel reseruem mihi vsumfructum: nam hoc ipso censeris per me accepisse possessionem. Vide plura apud Antonium Gomezium, ad legem Tauri 45. à num. 45. & deinceps, & Molinam disp. 14.

48 *Dispositio legis.* *Legum dispositione* interdum transfertur possessio absque vlla vera, vel ficta apprehensione, si leges ita statuant, vt optimè probat Couar. l. 3. variarum c. 5. nu. 6. Ratio est, quia modus acquirendæ, & amittendæ possessionis iuri humano subiacet, quod potest statuere varios modos, prout magis videtur expedire Reipub. pro diuersitate rerum, & prouinciarum. In regno Castellæ, Maioratus possessio, & omnium pertinentium ad ius primogeniti, transit ad proximum cognatum, vel agnatum, cui iure debetur, sine vlla vera, vel ficta apprehensione. vt habetur L. 45. Tauri, citata apud Couar. Simili modo, apud Gallos, possessio defuncti transit in eius hæredem, etiam extraneum, sine vllo apprehensionis actu; teste Couar. ibidem; qui id ex multis DD. probat. Hunc modum possidendi *Ciuilissima possessio.* Doctores vocant *Ciuilissimam possessionem*: quia fit sola legis ciuilis potestate, absque vllo animi vel corporis adminiculo, etiam nesciente eo, qui incipit possidere.

49 *Possessio iurium, quomodo apprehenditur.* Possessio autem *Iurium*, & *seruitutum* apprehanditur dupliciter. Primò, Si mittam te in agrum, in quo volo tibi seruitutem constituere, tuque illuc eodem animo eas. Secundò, Si vtaris aliquo iure tanquam ad te pertinente, sciente, & ferente eo cuius intererat concedere, vel prohibere: qui modus est generalis; & extendit se etiam ad ea quæ non sunt in re aliqua constituta; vt ad ius eligendi, *Possessio beneficij.* præsentandi, & similia. de quo vide Couar. reg. Possessor 2. p. initio, a §. 8. Quomodo autem beneficij possessio acquiratur, idem l. 3. variarum c. 16. nu. 10. vbi vide multa alia ad hanc quæstionem de acquirenda possessione variarum rerum, & iurium pertinentia. Verùm in his omnibus spectandæ sunt consuetudines regnorum, & prouinciarum, quæ admodum sunt variæ.

DVBITATIO XII.

Quomodo amittatur possessio tum mobilium, tum immobilium.

50 *Possessio mobiliũ amittitur quatuor modis.* RESPONDEO. Et dico Primò, *Possessio rerum mobilium* tum ciuilis, tum naturalis amittitur. Primò, Sola voluntate possessoris nolentis eam amplius possidere. Secundò, Per furtum, aut rapinam alterius. Tertiò, Si alterius custodiæ subsit, qui eam incipiat detinere tanquam suam. ad quod requiritur, vt eam corporaliter apprehendat re vera, animo eam sibi retinendi. L. Possideri 3. ff. de acquir. possess. Quartò, Per amissionem rei, verbi gratia bullæ, annuli: vel per fugam *si sint animalia*; vt si pecus aberrauerit á grege, desinit statim possideri à domino: si gallinæ, & similes aues domesticæ auolarunt, nec habeant consuetudinem per se redeundi: secus verò si habeant consuetudinem redeundi. De quibus, & alijs animalibus, vt piscibus, feris, columbis, vide plura, d. L. Possideri ff. de acquir. & amit. possessione. Dixi *si sint animalia*; quia possessio serui, & ancillæ non amittitur per ipsorum fugam, vt patet L. Pomponius 13. ff ibidem.

51 *Possessio immobilium amittitur multis modis.* Dico Secundò, *Rerum immobilium possessio ciuilis, & naturalis* amittitur. Primò, Si possessor sit longo tempore absens; nec per alium rei insistat, neque etiam protestetur se nolle amittere possessionem: quod si non diu abiit, vel protestetur, amittit solum naturalem, non ciuilem. 2. Si rem sciat ab alio occupatam, & negligat. 3. Si reuersus, statim quidem repetat suam possessionem, sed ab occupante repellatur, nec audeat ei resistere. 4. Si timens repulsam non audeat repetere, aut inuadere possessionem. 5. Si nesciat rem esse suam, & ideò nec censeat illam in bonis suis: tunc enim caret animo possidendi. Hinc per longam obliuionem perditur possessio. vt docet Glossa in cap. 12. Clerici 16 q. 4. & colligitur ex L. Furtum ff. de vsucapionibus. Item si id, quod possidemus, ita perdiderimus, vt ignoremus vbi sit, vt habetur L. Si id quod. ff. de acquirend. possess. 6. Si res ita sit occupata, vt non sit probabilis eius recuperatio. vt si vir valde sit potens, qui illam occupet: vel mare aut flumen assiduè inundet. quamdiu verò possessor est in ipsa re, vt in domo, vel in fundo; aut in conspectu eius; aut saltem propè, ita vt presto possit adesse cum opus fuerit, retinet semper rei immobilis possessionem, tum naturalem, tum ciuilem. Vide plura apud Gomezium supra; & ff. tit. de acquir. & amitt. possess.

DVBITATIO XIII.

Quid priuilegij conferat possessio.

RESPONDEO, Primò, *Possessio*, si sit bonæ fidei, parit præscriptionem; id est, facit vt res, quę non est tua, 52 *Quos effectus pariat. Possessio iuris.* elapso certo tempore fiat tua, & omnes fructus percepti. Secundò, Si oboriatur dubium de rei dominio, & adhibita diligenti inquisitione maneat adhuc dubium vtrius sit, melior est conditio possidentis. Tertiò, in iudicio parit præsumptionem dominij. Vnde possessor non debet probare rem esse suam; sed alter, qui eam repetit: qui nisi id satis probet, nihil obtinebit. Quartò, Possessor potest armis suam possessionem non solum naturalem, sed etiam ciuilem tueri, L. 3. ff. de vi & vi armata. & L. 1. C Vnde vi, & cap. Olim, de restit. spoliatorum. vt si foris rediens, inuentas domum tuam, vel agrum ab aliquo iniusto inuasore occupatum, potes illum armis expellere, conuocatis ad id auxilijs necessarijs: seruato tamen moderamine inculpatæ tutelæ. Ratio est, quia hoc nõ est inuadere alium, sed suam possessionem tueri. sicut enim non teneor pati, vt quis me deijciat à possessione naturali domus, vel agri; ita neque à ciuili: deijcior autem si non audeo illum expellere. Quintò, Possessor expulsus potest armis suam possessionem repetere. modò id fiat confestim, & non ex interuallo; inquit Vlpianus dicta L. 3. vt dum fur rem tuam auferens fugit; dum rediens domum, repulsus es ab iniquo inuasore. *Dicitur autem fieri confestim*, vel *ex continenti*, quod fit quamprimum commode fieri potest; spectata rei difficultate, & ceteris circumstantijs; vt si auxilia contrahenda essent. vide Sil. Bellum 2. nu. 3. Sextò, Si Dominus rei expellat iniustè possessorem à possessione, amittit dominium, & applicatur expulso. Si non sit dominus, tenetur reddere possessionẽ expulso, & insuper æstimationem eius; vt habemus L. Si quis in tantum 7. C. Vnde vi. sed hæc lex, præterquam quòd pœnalis sit, ac proinde nõ obliget ad hanc restitutionem ante sententiam, non videtur amplius in vsu. vt docet Couar. l. 3. variarum c. 16. num. 7. Septimò, Si is, qui amisit possessionem, non expellat occupatorem, sed probet illum vi, clam, aut precariò à se accepisse, adiudicabitur ei possessio, siue ille occupator titulum habeat, siue non. Spoliatus enim ante omnia est restituendus. cap. 12. & multis alijs de restitut. spoliat. & 3. q. 1. & ff. de vi & vi armata. & ff. quod vi aut clam. & ff. de precario. Si autem nihil horum trium probare potuerit, alter retinebit possessionem. §. Quorum vis in fine Instit. de Interdictis. Sed agendum erit de proprietate, quod vulgò de petitorio dicitur.

Si res subtracta erat defuncto, qui illam tempore mortis possidebat; adiudicanda est eius possessio hæredi, postquam hæreditatem adierit. §. Sequens diuisio. Instit. & Interd. L. 1. ff. & C. Quorum bonorum. nec refert vtrùm clam subtracta sit, an palam tradita tanquam hæredi, vel legatario, cum talis non esset. Si tamen possessor statim posset ostendere legitimum titulum, non esset priuandus possessione: vt si res vsucapta sit; vt colligitur ex d. L. 1. ff Quorum bonorum. iuncta Glossa.

CAPVT

CAPVT QVARTVM.

Quibus, & in quæ Dominium competat. *Constat XI. dubit.*

DVBITATIO PRIMA.

Vtrùm soli naturæ rationali Dominium competat.

1 ESPONDEO, *Soli naturæ rationali conuenire; scilicet Deo, Angelis, hominibus.* Ratio est, quia fundamentum omnis dominij est intellectus, & libera voluntas, quæ soli naturæ rationali insunt. Quod probatur Primò, quia illud est fundamentum dominij, per quod homo habet potestatem disponendi de rebus: hanc autem habet per intellectum, & voluntatem: quia per hæc immediatè habet potestatem in suos actus; & per suos actus in res externas. Secundò, quia ratio dominij includit potestatem liberam, & ordinationem in aliquem finem: atque solius rationis, & voluntatis est ordinare aliquid liberè in aliquem finem. Tertiò, confirmat. ex Script. Gen. 1. *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, vt præsit piscibus maris, bestijs terræ, &c.* vbi tribuitur homini præfectura, & dominium in bestias terræ, & pisces maris, ratione imaginis diuinæ, quæ consistit in intellectu, & voluntate libera. Vide Franciscum Victoria, relect. de Indis 1. p. num. 20.

2 *Dominium Dei quale.* Deus quidem summum quoddam, absolutissimum, & prorsus independens in omnes creaturas habet dominium, ratione creationis, & conseruationis, per quam tota creatura, & secundum substantiam, & secundum omnes suas perfectiones est ex ipso, & per ipsum, & in ipsum. Vnde de omnibus liberè disponere potest prout placuerit; nec cuiquam fiet iniuria: seposita tamen ipsius liberali promissione, & ordinatione, quæ quandam obligationem inducit, non quidem *Iustitiæ* propriè, sed *Fidelitatis*, seu *Veritatis*; quæ virtus passim in Scriptura *Iustitia* vocatur. de quo plura 1. 2. quæst. 114. Cumque sit immutabilis, inducit etiam quandam necessitatem, ita vt aliter disponere nequeat, quàm ordinauit. Hoc dominium Deus neque potest abdicare, neque vllis creaturæ communicare, neque vllam creaturam ab eo eximere: quia titulus eius neque communicari potest, neque ab eo quisquam eximi. Hic enim titulus est creatio, & assidua conseruatio causæ supremæ, & independentia. Itaque omne dominium quod creaturis communicatur, infinitis partibus est minus; & essentialiter dominio diuino circa vnamquamque rem subordinatum, ab eoque dependens.

3 *Angelorū quale.* Angeli propriè non videntur habere dominium, nisi suarum actionum. Possunt tamen etiam dici habere dominium rerum corporalium: quia magnam habent authoritatem illas administrandi; quæ authoritas interdum dominium dicitur. Sed hoc dominium non est tale, quale humanum, de quo modo loquimur. Non enim administrant illas vt suas; neque in suum commodum; sed sicut Præfecti Regij Prouincias, & Vrbes, Regis nomine. Secus est de dominio Christi hominis, cui omnia dedit Pater in manus, vt sint ipsius. de quo 3. p. q. 8.

4 *Hominum.* Hominibus propriè conuenit hoc dominium in res externas: nam his solis res externæ concessæ sunt, vt de illis liberè disponant ad sua commoda: quod maximè verum est de omnibus rebus sublunaribus. Vnde Psalm. 8. dicitur: *Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues, & boues, &c.*

5 Cœlestia corpora, etsi condita sint ad hominis vtilitatem, tamen homo non propriè dicitur illorum dominus; quia nihil circa ea potest disponere, vel mutare: commoditatum tamen, quæ ab illis percipiuntur, dominus dici potest.

DVBITATIO II.

Vtrùm paruuli ante vsum rationis habeant verum dominium.

6 RESPONDEO, Habere verum dominium, vt patet ad Gal 4. *Quanto tempore hæres paruulus est, nihil differt à seruo, cùm sit dominus omnium*, vbi Apostolus illi tribuit verum dominium hæreditatis relictæ. Nec refert quòd careat vsu rationis, & libero arbitrio: quia etsi ad vsum dominij requiratur vsus rationis; non tamen ad dominium ipsum habituale, quod immediatè fundatur in potentijs: quod autem non possint habere vsum istarum potentiarum, prouenit tantùm ab impedimento extrinseco; scilicet ex redundantia humorum in cerebro. Idem dicendum de amentibus. Vide Victoriam, relectione de India, num. 21, & 22.

DVBITATIO III.

Vtrùm filij familias sub patria potestate constituti habeant dominium, & quarum rerum.

MAgni refert hæc nosse, vt sciamus de quibus validè absque patris consensu possint disponere.

7 *Quadruplex genus peculij.* Suppono quadruplex genus *peculij* filijs familias posse competere, *castrense, quasi castrense, aduentitium, profectitium*: est communis sententia DD. Vide Sylu. verbo peculium, & Nauar. cap. 17. num. 142. *Castrense* dicitur quod in militia, vel occasione militiæ partum, vt stipendia militum, & aliorum, qui castra sequuntur; prædæ ex hostibus; donatiua ducum, vel commilitonum; testamenta, & legata occasione militiæ; mobilia, á parentibus, vel alijs data eunti ad militiam, vel obsequium Principis, vel in illis versanti; item quæ in obsequio Principis in Palatio, & quæ in custodia alicuius arcis acquiruntur. Denique omnia lucra, quæ mediante aliquo contractu ex talibus bonis proueniunt.

Quasi castrense. *Quasi castrense* dicitur omne id, quod ex beneficio ecclesiastico acquiritur. Imò quicquid acquiritur post clericatum, etiamsi alias esset aduentitium, vt expresse habetur Auth. Presbyteros, C. de Episcopis, & clericis, quod valdè notandum. Item quidquid acquiritur officio publico, non mechanico, vt Iudicis, Aduocati, Tabellionis, vel professione alicuius artis liberalis; & quod datur intuitu talis functionis, vt libri qui dantur à parente, vel alio ei, qui artem professurus liberalem; & quod liberalitate Principis: denique quod ab aliquo datur filio familias, vt sit tanquam castrense, seu vt ipse tantū, non pater, habeat vsumfructum: vocantur hæc quasi castrensia, quia habent priuilegium castrensium, etsi verè castrensia non sint: & quia clerici sunt militea spirituales.

Aduentitium. *Aduentitium*, quod non prouenit à parente, respectu cuius dicitur aduentitium; neque eius causa, vel intuitu principaliter datur; (sic enim esset profectitium) sed successione, vel donatione alio intuitu facta, vel industria propria, vel fortuitò ei obuenit; ita tamen vt non sit castrense, aut quasi castrense, vt si inueniat thesaurum; si lucretur negotiando ex pecunia furtiua, aut mutuo accepta; tunc enim lucrum est peculium aduentitium; si in domo parentis aliquid extra ordinem lucretur, præstitis ordinarijs operis ad quas tenetur; si plus lucretur quā consueuit,

&

& insinuet se cupere lucrum: si non insinuat, censetur id concedere amori parentis, de quo vide infra cap. 12. n. 81. Mortua matre ante patrem, bona materna sunt aduentitia filio respectu patris. Non tamen si pater præmoriatur, eius bona sunt aduentitia filio respectu matris: quia hoc ius oritur ex patria potestate, quam non habet mater in filium. Vide Nau. & Sil. supra, & Molinam disput. 9. & 232. & L. 4. & 6. C. de bonis quæ lib. in potestate, &c.

Profectitiū.

Profectitium est quod prouenit à parente viuo, vel principaliter, & proximè eius causa datur; nec est castrēse, aut quasi castrense, vt sunt ea quæ à parentibus conceduntur filijs, vt ea administrent; & quæ dātur filio ab alijs ob amicitiam, vel obsequium parentum: secùs si ob amicitiam, vel obsequium filij. L. 6. C. de bonis quæ lib. &c. & Sil. supra cum Nauar.

De castrēsi & quasi castren. potest disponere.

8 His positis, dico Primò, filiusfamilias habet plenum dominium in peculio castrensi, & quasi castrensi, ita vt tota proprietas, & vsusfructus, & administratio horum bonorum sit penes filium. Ita communiter DD. Vide Nau. & Sil. suprà, sunt enim aperta iura. ff. & C. de castrensi peculio.

Hinc sequitur Primò, filium de his posse disponere; nō secùs, ac si esset paterfamilias, per donationes, vel contractus, imò etiam per Testamentum, & vltimas volūtates: si tamen sit pubes, i. si expleuerit annum 14. ante enim hoc tempus testari nequit L. A qua ætate 5. ff. Qui Test. fac. poss. qua de re infra cap. 19. dubit. 4.

Sequitur Secundò, parentem ea his bonis non posse sibi quidquam vsurpare, nisi quantum necessarium ad alimenta filij, cùm illum ex suis alit; alioquin tenetur ad restitutionem, si filius velit. quòd si filius non speret futurum, vt parens restituat, potest vti occulta compensatione, vel mortuo parente petere à coheredibus: quod est notandum.

De aduentitio an disponat.

9 Dico Secundò, *Peculij aduentitij* filius est dominus directus, seu proprietarius: non tamen habet vsumfructum, seu vtilitatem, quamdiu est sub patria potestate; exceptis aliquot casibus. Primus est, si pater filio condonet vsumfructum hoc enim non est donare de suis, (quod facere non potest) sed non vsurpare de bonis filij. vnde filius nō tenetur hoc conferre in suam legitimam, quando cum fratribus cernet hæreditatem paternam. Secundus est, si aliquid donetur filio, ea lege, vt parens vsumfructum nō habeat, tunc enim filius habebit etiam vsumfructū: vt Nauar. suprà. Tertius, si aliquid ei donetur patre contradicente, non enim est æquum, vt parens ex eo commodum reportet. Quartus, si vsusfructus alicuius rei filio relictus sit: tunc enim parens nihil habebit. Ratio est, quia super vsūfructum non potest statui alius vsusfructus: nam vsusfructus est ipsa commoditas, & vtilitas rei; vnde dicunt Iurisperiti *seruitutis non esse seruitutem.* Quintus, si filius vnà cum patre succedat in hæreditate fratris, vel sororis. Vide Sil. verbo Peculium. 1. q. 3. His adde 6. casum. Si parens fiat

Quibus euētis vsusfructus pertineat ad filium.

10

11 hæreticus: nam hoc ipso filius efficitur sui iuris. cap. 2. § fin. de hæret. in 6. ac proinde redit ad eum vsusfructus, quem pater habebat in bonis aduentitijs filij. Simanchas in Cathol. instit. tit. 9. num. 81. His euentis vtilitas pertinet ad filium; sicut bonorum castrensiū, & quasi castrensium; & coalescit vsusfructus cum dominio directo. Spectandæ tamen hac in re locorum cōsuetudines, & propria iura. Hinc sequitur, filium de istis extra casus prædictos non posse disponere; quia administratio, & vtilitas est penes patrem; potest tamen de istis donare causa mortis, patre consentiente: vt expressè habetur L. Tam is 25. ff. de mortis causa donat. Non tamen de his testari, etiamsi pater consentiat, nisi ad pias causas: vt patet ex cap. Licet pater 4. de sepulturis in 6. Potest tamen de castrensibus, & quasi castrensibus absolutè testari, vt ibidem dicitur.

12 Dico Tertiò, *Profectitiorum* nullo modo habet dominium; quia dominium directum, & vtile est apud parentes: neque filius habet authoritatem administrandi nisi in eorum vtilitatem. vnde non potest de his quidquam alienare, vel in suam vtilitatem conuertere absque consensu parentis, respectu cuius profectitium dicitur; alioquin furtum committit. Hinc fit, vt ob crimen filij hæc bona non possint fisco addici.

DVBITATIO IV.

Vtrùm serui habeant dominium aliquarum rerum?

RESPONDEO & dico Primò, Seruos non videri habere aliquod dominium omninò perfectum, & independens à potestate dominorum. Probatur Primò, quia iura expressè dicunt *seruos quidquid acquirunt quauis causa, vel occasione, dominis acquirere*, vt patet Institut. per quas personas bonis acquir. §. Item nobis. & L. Id vestimentum. 25. ff. de peculio. vbi dicitur *Seruum nec esse dominum vestimenti quotidiani; quia qui ab alio possidetur, nihil possidere potest.* 13

Seruorū dominium nō est independens.

Secundò, quia Innoc. 4. in c. Cùm olim. 2. De priuilegijs. dicit *seruum, & Monachum in eo esse pares, quod neuter alicuius rei dominium habeat.* quam sententiam Nauar. de Redd. quæst. 1. monito 50. in praxi & theorica receptam ait.

Tertiò, quia si seruus secundum se totum quidquid est, domini est, multò magis ea, quæ habet, domini sunt: accessorium enim sequitur suum principale.

Hinc sequitur, Dominum non facere iniuriam propriè, si seruo res suas adimat; sicut faceret si ab alio acciperet; quia Ius omnia serui subiecit potestati domini. peccaret tamen dominus, si id, quod concessit ei, vt propriū, de quo pro arbitrio suo posset disponere, absque iusta causa auferret. id enim, præterquam quòd sit inhumanum, est etiam contra fidem tacitè ei datam: nam dum sic concedit, concedit absolutè, & in perpetuum, tacitèque promittit non reuocare. 14

Dico Secundò, Possunt tamen serui habere aliquarum rerum dominium imperfectum, ita vt eas non teneantur dominis suis tradere: quamuis domini absque iniustitia possint illos priuare. 15

Probatur. Primò, quia etsi iura concesserint dominis potestatem res seruorum sibi vsurpandi; non tamen idcircò fecerunt seruos incapaces omnis iuris, & dominij. instar Religiosorum, eò pe vt non possint ea, quæ acquirūt, occultare, & teneantur ea dominis exhibere, imò credibile est id non potuisse facere: tum quia nulla causa legitima suberat; (vnde ob nullum delictum talis incapacitas hactenus est inflicta) tum quia non est contentaneum humanæ imbecillitati vt tale onus imponatur multo: esset enim nimis magna occasio peccandi. Secundò; quia serui possunt seipsos redimere, vt patet L. Vix. 53. ff. de iudicijs. vbi seruis datur actio contra dominos, *si dicant se suis nummis redemptos, & non manumissos contra placiti fidem.* Calus autem præcipui, in quibus potest seruus aliquod dominium comparare, videntur esse isti. 16

Lex non potest seruos ita reddere incapaces vt sunt professi.

1. Si Dominus expressè, vel tacitè consentiat vt possit aliquod peculium habere.

Quibus euētis seruus sibi acquirat.

2. Si seruo aliquid donetur, vel legetur ea conditione, vt ad dominum non perueniat: tunc enim si dominus vsurparet, hoc ipso amitteretur.

3. Si relinquatur seruo absolutè, & sine conditione, nō tamen intuitu domini, v.g. ob industriam, vel officium exhibitum: hoc enim videtur dari, vt non sit domini, sed tantum serui.

4. Si ei aliquid detur in compensationem iniuriæ illatæ. compensatio enim fit, vt ex ea solatium capiat, loco doloris, quem passus est; non vt dominus eius inde ditescat. vnde contra omnem humanitatem esset hoc ei auferre.

5. Si aliquid lucretur sua pecunia: sicut si filius lucretur peculio castrensi, vel quasi castrensi. lucrum enim subit eamdem rationem, quam sors, quando quis nomine suo eam exponit. 17

Discrimen inter dominium serui & Monachi.

6. Si aliquid sibi subtrahat sine domini incommodo, quod liberè poterat consumere, vel expendere, aut præter opera præscripta quædam alia faciat, ex quibus quæstum colligat.

Ex his patet multum interesse inter Monachos, & seruos quoad dominij rationem, & si enim in eo conueniant quòd neutri habeant dominium omnino perfectū; tamen Monachi nullum omninò in particulari habent, vt statim dicemus, & præterea sunt omninò incapaces; serui verò sunt capaces, & præterea habent aliquod dominium imperfectū, ratione cuius possunt sua authoritate rebus suis

vti

vti, & frui, easque alienare absque domini consensu. & quamuis potestati domini aliquo modo subiectum sit, esset tamen inhumanitas, & abusio quædam herilis authoritatis, si hac potestate dominus vteretur. Vide Nauar. de Redditibus, q. 1. monito 10. & 11. & Petrum Nauar. lib. 3. de Restit. c. 1. nu. 217.

Sententia vnitior.

Notandum tamen est, multos DD. concedere seruis verum, & perfectum dominium in plerisque casibus supra dictis; eisque fieri veram iniuriam obligantem ad restitutionem, si dominus res ipsis concessas auferat. Iura autem, quæ tradunt seruos quidquid acquirunt domino acquirere, intelligenda regulariter. Ita Molina Disput. 38. Posset etiam addi, Iura illa consuetudine esse mitigata: & hoc malim in praxi. Itaque posset seruus vti occulta compensatione, si dominus ei res suas abstulisset.

DVBITATIO V.

Vtrùm Religiosi habeant aliquarum rerum dominium.

Sententia Nauarri.

18 NAVARRVS commentario 2. de Regularibus. no. 34. & alibi, docet ne ipsis quidẽ congregationibus Religiosorũ, quæ possunt habere reditus & bona immobilia in communi, competere dominium propriè talium bonorum; sed solum administrationem: dominium autẽ consistere apud solum Christum dominum. Idem docet de omnibus clericis respectu bonorum Ecclesiasticorum, in apol. q. 1. monito 24. & sequentibus. In eadem sententia est Maior in 4. d. 24. q. 6. Ratio præcipua est, quia hæc bona passim in Iure vocantur *patrimonium Christi*. Sed contraria sententia est communis DD. pro qua.

19 Dico Primò, Religiosi professi possunt in communi habere dominium bonorum temporalium, ita vt ipsa cõgregatio vero dominio illa possideat.

Conuentus Religiosorũ habet dominium.

Probatur Primò. ex Conc. Trid. sess. 25. cap. 3. de Regularibus, vbi conceditur *omnibus monasterijs, & domibus tã virorum, quàm mulierum etiam mendicantium, exceptis Franciscanis, (nempe Capucinis, & minoribus de obseruantia.) vt deinceps bona immobilia eis possidere liceat.* atqui non propriè dicitur *possessor*, qui solam habet administrationem, sed qui dominium.

Secundò, Quia Nicolaus III. Extrau. Exijt, docet *dominium rerum, quibus Franciscani vtuntur, ad Papam pertinere, non autem ad eorum congregationem*; vbi insinuat in alijs religionibus, quibus licet habere bona in communi, dominium pertinere ad ipsas congregationes.

Respondet Nauarr. comm. 2. nu. 3. per *dominium* ibi intelligi *Ius administrandi*.

Contrà; quia sedes Apostolica plus iuris in illa bona, quam sit Ius administrandi, habere videtur. nam potest ea pro suo arbitratu illis auferre, & dare alijs absq; iniuria; quod non potest in ea bona, quorum tantùm habet administrationem. Non enim potest vnius monasterij bona sine iusta causa dare alteri monasterio, vel Ecclesię, absque peccato iniustitiæ; cuius ratio non est alia, quam quòd non habeat illorum dominium, sed solum Ius administrationis.

Tertiò, Quia communis sententia DD. est, *Monachum quidquid acquirit, non sibi acquirere, sed monasterio*: vt docet Innocent. communiter receptus in c. Cùm olim. 2. de priuilegijs. atqui hoc impropriissimè diceretur, si solùm ius administrandi, non autem dominium monasterio acquireretur.

Quartò, Si communitas non haberet dominium horũ bonorum, vel id proueniret ex Ecclesiæ ordinatione, vel ex vouentium intentione, vel ex intentione donantium. sed ex nullo horum potest prouenire: neque enim vlla est talis ordinatio Ecclesiæ, quę communitatem faciat incapacem dominij: neque intentio vouentium est, vt per votum paupertatis, aut professionem excludant dominiũ à communitate; sed tantùm à singulis in particulari; neq; intentio fidelium donantium hæc bona, est transferre dominium illorum in quemquam alium, quàm in ipsos ordinum conuentus; sicut qui dat pauperi eleemosynam, non intendit transferre dominium in alium, quàm in pauperem. vide Franciscum Sarmientum de Redditibus Eccl. p. 1. cap. 5. nu. 21. & 22.

Aduerte tamen, hoc dominium non ita esse absolutũ, & independens vt sæcularium: Primò, quia annexum habet onus, vt non possit alienari. (saltem quoad bona immobilia, & mobilia pretiosa, quæ seruãdo seruari possunt) nisi in commodum religionis, sed debeat transmitti ad posteros: sic enim illorum conuentui donatum est, & sacris Canonibus constitutum, vt religio perseuerare possit. qua in re est simile maioratibus, qui etsi alienari non possint, tamen vero dominio possidentur. Secundò, quia ob legitimam causam, per Papam (qui est summus administrator omnium ecclesiasticorũ bonorum) potest ipsis adimi, & alio transferri, relictis tamen ad vitam necessarijs: vt patet tum ex praxi quotidiana, tum quia hac mente à fidelibus censentur donata monasterijs: vt si cultus diuinus in ipsis deficiat, possint per summum Ecclesiæ dispensatorem melioribus vsibus applicari. Ad rationem Nauarri respondebitur infra. 20

Hoc dominium est limitatum, & afflictũ.

Dico Secundò, Religiosi professi solemniter, sunt in particulari omnino incapaces omnis dominij, vsusfructus, possessionis, & similis iuris rerum temporalium, mobilium, & immobilium; ita vt nemo ex illis aliquid suo nomine, seu tamquam proprium tenere possit. Est certa, & communis Doctorum. 21

Probatur. Primò, ex cap. 1 a. Non dicatis. 12. q. 1. *Non dicatis aliquid proprium, sed sint vobis omnia communia.* Desumptum est ex regula D. Augustini. Scripsit in illud Nauarr. commentarium secundum de Regularibus.

Secundò, Ex capitulo. Cùm ad monasterium. 6. de statu monachorum. vbi Innocentius III. sic ait, *Prohibemus districtè in virtute obedientiæ, sub obtestatione diuini iudicij, ne quis monachorum proprium aliquo modo possideat.* Et infra dicit *nec Papam in eo dispensare posse*. & cap. Monachi. 2. eodem tit. Concil. Lateran. ait; *Qui peculium habuerit, nisi ab Abbate fuerit ei pro iniuncta administratione permissum, à communione remoueatur altaris, &c.*

Tertiò, Ex Conc. Trid. sess. 25. cap. 2. *Nemini regularium, tam virorum, quàm mulierum liceat bona immobilia, vel mobilia cuiuscunque qualitatis fuerint, etiam quouis modo ab eis acquisita, tamquam propria, aut etiam nomine conuentus possidere, vel tenere: sed statim ea superiori tradantur, conuentuique incorporentur.* Ratio est, quia Religiosus per solẽnem professionem non solum spoliauit se omni dominio, sed etiam se incapacem omnis dominij, & iuris temporalis fecit. etsi enim voto simplici paupertatis nõ amittas dominium, nec etiam eius fias incapax; tamen voto solemni amittis, & incapax redderis.

22 Vnde autem votum solemne paupertatis hanc vim habeat, quæri potest. de quo infra cap. 41. dub. 8. Nunc tamen breuiter Dico, Ex ordinatione Ecclesiæ hanc vim habere. quod ex eo constat, quia non habet eam præcise ex natura voti; vt patet in voto simplici, quod non minus est efficax in ratione voti, quam solemne, & tamen numquam potest inducere hanc incapacitatem. Neque etiam ex intentione vouentis: si enim voueas in religione non approbata à sede Apostolica, quantumuis intẽdas te reddere incapacem dominij: tamen incapax non fies: nemo enim suo arbitratu se potest reddere incapacem. Vnde non relinquitur aliud, quam ordinatio Ecclesiæ statuentis, vt professio in religione approbata hunc effectum habeat. Simile est in incapacitate matrimonij, per solemne votum castitatis inducta.

Votum solemne reddit incapacem ex vi ordinationis Ecc.

Dices, Supra nu. 21. dictum est Papam non posse concedere vt Monachus *proprium* habeat; atqui si ex constitutione Ecclesię proueniret, quòd non sit capax dominij, Papa posset ei proprium concẽdere; quia potest in Ecclesiæ constitutione dispensare.

Quomodo non potest habere proprium, seu dominiũ.

Resp. *Proprium* dupliciter accipi potest. Primò, vt significet dominium, quod in se, & sui vsu sit omnino independens ab arbitrio Superioris, & tale proprium non potest cõcedere: quia essentiæ status regularis repugnat. Nam ex vi voti paupertatis, & ipsa dominij retentio. & eius vsus arbitrio Superioris subijcitur; ita vt si Religiosus dominium retineat, illud secundum se, & sui vsum debeat assiduè à nutu Superioris depẽdere, vt infrà c. 41. dubit. 9. ostendemus. Itaque cõstante Religionis natura, hoc propriũ concedi nequit. De tali loquitur Põtifex d. Cap. Cum ad monasterium. 6. & Concil. Lateran. loco citato.

Secundò, potest accipi generatim, vt comprehendat

etiam dominium, vt quod in se, & in sui vsu à Superioris arbitrio dependet. & hoc modo Papa potest *proprium* seu dominium concedere. tale enim proprium cum essentia Religionis non pugnat, vt infra loco notato dicetur. & huius *proprij* incapacitas ex Ecclesiæ constitutione prouenit, non ex ipsius voti natura, aut vouentis intentione, vt ostensum est.

23 Addo, Ecclesiam etiam absque professione posse aliquem incapacem dominij, & matrimonij reddere; vt videre est in ijs, qui in nostra Societate cooptantur in Coadiutores formatos, siue spirituales, siue temporales; qui etsi professionem non faciant, tamen per formulam suorum votorum redduntur incapaces, & dominij, & matrimonij, ita statuente Sede Apostolica. Similiter modo, qui in gradum Scholasticorum, vel Coadiutorum post biennium admittuntur, fiunt inhabiles ad matrimonium, eiusdem Sedis Apostolicæ decreto, quæ hanc incapacitatem,

24 & inhabilitatem votis illorum annexuit. Ex supradicta propositione infert Nauar. lib. de Redditibus q. 1. monito 50. & 12. & commentario 2. nu. 2. Religiosum professum nullius rei habere dominium, ne vestis quidem, qua induitur, aut panis, quo vescitur; sed quidquid habet, esse penitus subiectum administrationi Superioris, sine cuius consensu nihil omninò habere possit.

25 *Cõsectaria.* *Peccat religiosus peccato proprietatis.*

Vnde Sequitur Primò, Peccare mortaliter, si aliquid notabilis momenti recipiat, & retineat, sine tacito, vel expresso consensu Superioris. Secundò, Si donatione, vel alio modo tale quid alienet, sine Superioris consensu; & eum, qui accepit, teneri ad restitutionem. Tertiò, Si abscondat, ne Superior sciat. Quartò, Si possideat aliquid tamquam proprium, nolens illud permittere Superioris dispositioni; aut murmurans tamquam iniuria affectus, dum ei adimitur. Ratio est, quia hæc omnia, dum absque consensu Superioris fiunt, sunt actus dominij independentis, & iuris proprietarij; qui per votum paupertatis religiosæ redduntur illiciti; vt quibus votum, & professio violetur.

26 *Nõ sunt incapaces iurium spiritualium.*

Dixi *Religiosos esse incapaces dominij rerum temporalium*: quia iurium, & bonorum spiritualiũ possunt habere dominium, vel quasi dominium. Nam regulares beneficiarij habent dominium, vel quasi dominium, & possessionẽ suorum beneficiorum; & possunt agere nomine proprio ad eorum dominium obtinendum, & ad adipiscendum, retinendum, & recuperandum eorum possessionem. Similiter simplex Religiosus potest agere nomine proprio, super iure eligendi sibi competente, & iure alimentorum, & iure manendi in tali, vel tali monasterio. de quo vide Nauarr. q. 1. de Redditibus, monito 9. & commentario 2. de Regularibus. Ratio est, quia Religiosi per votum paupertatis non renuntiant bonis spiritalibus, nec iuribus prædictis, aut honoribus, qui pro talibus debentur; sed tantum temporalibus; vt docet D. Th. 2. 2. q. 186. art. 7. ad 4. & Caiet. ibid.

27 *Religiosi nõ professi.*

Dico Tertiò, quidam Religiosi non professi, sed tamen per solum votum simplex acceptatum ab Ecclesia facti verè Religiosi, non sunt incapaces dominij: sed retinent illud quamdiu Superiori videtur; non tamen possunt habere vllum vsum suorum bonorum, vel aliorum, sine Superioris consensu. Patet ex constitutione Grego. XIII. edita hac de re anno 84. quæ incipit, *Ascendente domino*, &c. Tales sunt Scholastici approbati, & Coadiutores, emissis votis post biennium probationis, in Societate IESV.

Essentia paupertatis Religiosæ.

Vbi Notandum est, nõ esse de essentia paupertatis Religiosæ vt reddat hominem dominij incapacem, vel etiam vt dominio priuet, sed tantùm vt priuet potestate vtẽdi, ita vt absque Superioris consensu non possis vlla re vti, vel de vlla disponere; & illo volente tenearis etiam eius dominium abdicare. Ratio est, quia parui momenti est dominium, cuius vsus ita est impeditus, & dependens, & alienatio sic obstricta, & debita, dominium enim rerum non æstimatur nisi propter vsum, & potestatem disponendi: vnde si potestas vtendi, & disponendi ita impediatur in aliquo per votum ac si non esset dominium, sanè talis meritò Religiosæ paupertatis cultor est censendus. nihil enim amplius habet in rebus temporalibus potesta-

28 tis, quæ in actum possit exire, quàm is qui dominio caret.

Cõsectaria.

Hinc sequitur Primò, Talem, si alicuius rei, etiamsi sua sit, vsum vsurpet, absque Superioris consensu tacito, vel expresso, peccare mortifer, si res sit notabilis momẽti; quia non secùs est priuatus potestate vtendi, quàm si sua non esset. Secundò, Si de ea disponat in alium, per donationem, testamentum, vel aliter absq; consensu Superioris, non solum peccare mortaliter, sed etiam dispositionem esse irritam. Cuius ratio est, quia per votũ paupertatis à legitimo Superiore acceptatum priuauit se potestate disponendi suo arbitrio, solumque retinuit potestatem disponendi ex arbitrio, & consensu Superioris. vnde si hic consensus desit, dispositio erit irrita; idque multo maiori ratione quàm dispositio Prælati de re Ecclesiæ est irrita, si fiat absque consensu Capituli. Simili modo dispositio pupilli est irrita absque consensu tutoris: etsi enim totum dominium sit in pupillo, tamen hoc dominium est impeditum, translata potestate disponendi in tutorem. Simili modo dominium talis Religiosi est impeditum, ita vt non possit exire in actum, nisi dependenter à voluntate Superioris. concessa tamen potestate disponendi, potest disponere in quasuis pias causas: nec Superior potest illum ad hanc, vel illam restringere; vt ex Constitut. constat.

Dispositio est inualida absque Superioris consensu.

Dico Quartò. Religiosi beneficiarij vt Abbates, Priores, Præpositi, Commendatores, & similes habentes beneficia regularia, vel sæcularia, etsi nullum habeant dominium; habent tamen ius administrandi, & dispensandi fructus suorum beneficiorum, tum ad sui status congruã sustentationem, tum ad alias pias causas. Id enim iure, & consuetudine est eis concessum, quamdiu illa beneficia obtinent; vt probat Nauarr. comment. 5. de Regular. nu. 50. quamuis Franciscus Sarmiento prima parte defensionis, monito 15. contrarium teneat. de quo plura infra cap. 41. dubit. 10. 29

Religiosi beneficiarij.

Ex his sequitur, Religiosum factum Abbatem, Commendatorem, vel Episcopum, etsi possit expẽdere in vsus proprios necessarios, & decentes, & ad pias causas; nõ tamen posse expendere in res vanas, aut ditare suos amicos, & si fecerit, teneri ad restitutionem: similiter & eos, qui illa acceperunt. Ratio est, quia omnium istorum bonorum non est dominus; sed solum administrator, & dispensator, habens tantummodò ius ad expendendum illa bona iusta præscriptum Canonum, & Religionis, & intentionem eorum, qui ea Religioni, vel Ecclesiæ reliquerunt. Vide Nauar. q. 3. de Redditibus, monito 17. & 33.

Quomodo religiosi possint expendere.

Dico Quintò, Superiores religionum non possunt alicui regulari concedere vlla bona stabilia, (vt sunt fundi, redditus, ædium locationes) etiam ad vsum dumtaxat, vel administrationem. colligitur ex Trid. sess. 25. cap. 2. de regularibus, vbi sic habetur, *Nec deinceps liceat Superioribus bona stabilia alicui regulari concedere, etiam ad vsumfructum, vel vsum, administrationem, vel commendam. Administratio autem bonorum monasteriorum, vel conuentuum, ad solos officiales eorumdem ad nutum Superiorum amouibiles, pertineat.* Nauar. comment. 2. de Regular. nu. 15. & 18. putat hoc decretum solum continere ius commune, esseque declarationem capituli. *Cùm ad monasterium*: ac proinde solum prohiberi concessionem superfluam, aut ad quosuis vsus etiam prophanos. sed longe verius est hic nouum ius contineri, & introduci; idque tum ad tollendos abusus, qui ex huiusce concessionibus bonorum immobilium sequi solent; tum propter speciem proprietatis, dum regulares talia bona tamquam sua videntur administrare, & fructus in quoslibet vsus exponere. Itaque etiamsi non sit contra votum paupertatis aut contra ius commune, habere cum facultate Superioris, cumque assidua ab eius nutu dependentia, talium bonorum administrationem, & vsum ad quasuis pias causas; tamen Conc. id in posterum prohibet, & vult ad solos officiales horũ administrationem deinceps pertinere; vt apertè colligitur ex responsis Illustrissimorum Cardinalium, qui præsunt dubijs circa decreta Concil. Tridentini orientibus, qui ne nobilissimis quidem personis id concedere voluerunt, hoc Concilij decreto permoti. 30

Concessio bonorum stabilium.

Sententia Nauarræ.

Hinc sequitur, etsi census vitales possint permitti pro alimentis, & vsibus necessarijs eorum, qui monasteriũ ingrediuntur; tamen horum administrationem non posse ipsis concedi, sed solis officialibus; quãuis eorum fructus vsibus destinatis impendantur. Illi quoque, pro quibus reli- 31

Censuum vitalium administratio.

relicti sunt, nihil sibi iuris in illis vindicare possunt. Vnde Superior potest illos etiam in alios vsus expendere, modo tamen aliunde satis ipsis prouideat. Pontifex tamē cuiuis Religioso potest talium bonorum liberam administrationem, & vsum concedere; modo tamen id fiat ad causas pias: quia cùm sit supra Concilium, potest in eius præceptis dispensare; de quo 2.2.q.1.art.10.

32 *An teneantur sponte tradere.* Aduerte tamē, si alicubi talis administratio rerum mobilium, vel immobiliū ad vsus necessarios concederetur, non teneri religiosos ea Superioribus sponte tradere; nisi constaret alia ratione, ex communi penu, (vt fit vbi perfecta vitę communio seruatur) ipsis prospectum fore. vnde multis locis possunt excusari. nisi enim hoc modo illis esset prouisum, plerumque necessarijs rebus destituerentur, maximè vbi Abbatiæ dantur in Commendā, vel malè per Prælatos administrantur. Si tamen a Superiore legitimo alia ratio certa institueretur, per quam iuxta formam vitæ communis, ipsorum necessitatibus satis foret consultum; non possent huic reformationi resistere, etiāsi illam priorem rationem in ingressu inuenissent.

33 *Aliqua mobilia possūt concedi, etiā pecunia.* Dico Sextò, Possunt tamen Superiores concedere aliqua mobilia suis subditis ad vsus necessarios, & etiam ad opera pia. Est communis sententia DD. v.g. vestes, libros, & similem supellectilem, (hæc tamen debet esse statui paupertatis accōmodata, omni carens superfluo, vt Conc. inquit) & etiam aliquam pecuniam, præsertim ad vsus certos, & determinatos. Vtrùm ad vsus suos, vel pios indeterminatè concedi possit, dubium est. Verius videtur posse; quia hoc neque est contra professionem paupertatis, neque vllo iure vetatur.

34 Dices. Conc. Trid. etiam mobilium possessionem hisce Religiosis prohibere videtur.

Resp. Concilium loqui videtur initio capitis de eis bonis, quæ nondum erant incorporata monasterio, aut sine iusta licentia Superioris à Religiosis obtinebantur: nam immediatè post tantùm vetat ne Superiores concedant stabilia, nulla facta mentione mobilium. Expedit tamen ob periculum proprietatis, & abusus talia non concedi, nisi ad vsus omninò definitos.

DVBITATIO VI.

Vtrùm Clerici non religiosi habeant aliquorum bonorum dominium, & quorum.

35 *Tria genera bonorū clericis.* NOTANDVM ex Nau. q. 1. de Redditibus monito 19. *Beneficiarios saeculares tria genera bonorum habere posse; Patrimonialia* qualia sunt, quæ ipsi hæreditate, vel industria, vel donatione, vel alio modò, quo laici solent, sibi acquirunt. *quasi patrimonialia*; quæ ipsi acquirūt vt Clerici, ministerijs Clericorum absque beneficio; vt celebrando, cōcionando, canendo, confessiones audiendo, Vicaria temporali: item quæ assignantur alicui ad honestam sustentationem ab Episcopo, vel Pontifice. *merè Ecclesiastica*: vt sunt ea, quæ recipiuntur ratione Canonicatus, Decanatus, vel alterius beneficij titulo.

His positis.

36 Respondeo, & dico Primò, Clerici non religiosi habēt verum dominium bonorum patrimonialiū, & de illis vt laici possunt disponere. est cōmunis DD. Ratio est, quia per Clericatum, vel Ordinem neque fiunt incapaces dominij, neque etiam se abdicant dominio, neque se obligant ad patrimonialia in pias causas expendenda.

37 *Possunt liberè disponere de bonis quasi patrimonialib.* Dico Secundò, Clerici etiam habent absolutum dominium quasi patrimonialium; neque tenentur ea magis in vsus pios expendere, quàm bona patrimonialia. Ita Couar. in cap. Cùm in officijs. de testamentis n. 4. Nauarrus & alij. Ratio est; quia hæc dantur, vt stipendium quoddā sustentationis, & veluti merces ratione operis præstiti, vt de ijs disponant pro arbitrio: non enim fideles qui hæc tribuunt, intendunt illis vllum onus imponere; sed permittunt liberrimæ illorum dispositioni; sicut permittunt operarij arbitrio vsum mercedis, quam ei persoluūt. Nec refert, quòd hęc stipendia interdum longè excedant operam; quia liberè à fidelibus dantur. Vnde si alicui pro vno sacro dentur 10. aurei, non minùs fiet illius pecuniæ absolutus dominus, quam is, cui datur vnus duntaxat regalis. si enim pauper fit absolutè dominus eleemosynæ, quæ ei datur sine onere, etsi ea magna sit; cur Clericus non fiat dominus stipendij, quod ei liberaliter pro aliquo opere cōstituitur? Vide Nauar. q. 1. de Redditibus, monito 19. & 39. vbi docet contra Innocentiū, hæc bona æquari patrimonialibus; ac proinde clericos de illis liberè disponere.

Vnde sequitur, si de his viuant, vel expendant in pias causas, posse tantundem accipere ex redditibus beneficij, deque eo tamquam de patrimonialibus disponere, quia cùm habeant ius accipiendi totam sustentationem ex beneficio, non tenentur viuere ex alijs suis bonis. vnde si ex alijs viuant, possunt vti compensatione, accipiendo tantundem ex beneficio. Rursus cum alia bona non teneantur absolutè in opera pia expendere; si sic expenderint, poterunt vti compensatione ex bonis beneficij, quæ alioquin in talia opera conferre debuissent, vt docet Nauar. monito 32. nisi fortasse intenderint nō vti compensatione: quod non est præsumendum; nisi id expresse intenderint, & voluerint sibi libertatem illam disponendi adimere. Nemo enim se priuat iure suo, nisi volens. 38

Dico Tertiò, Episcopi, Canonici, & alij beneficiarij, quod ad eam partem fructuum attinet, quæ congruæ eorum sustentationi est necessaria, ita fiunt domini, vt non magis teneantur ex ea erogare ad opera pietatis, quā ex bonis patrimonij. est ferè communis sententia Theologorum, etsi multi Canonistæ dissentiāt. Ratio est, quia hæc pars est iusta merces eorum, qui Ecclesiæ seruiunt. qui enim Ecclesiæ seruit, iure potest ex bonis Ecclesiæ viuere. Vnde sequitur, si quid velint ex hac parte sibi detrahere, posse de eo disponere sicut de bonis sæcularibus: quia nullam habent obligationem particularem, cur hæc potiùs, quam sæcularia bona sua in pauperes, vel pias causas teneantur impendere: vt rectè docent Couar. in c. Cum in officijs num. 5. Nauar. de Reddit. q. 1. monito 30. Sotus lib. 10. q. 4. artic. 3. concl. 6. Si enim liberè poterant hæc in suos vsus conuertere; cur, si seipsos fraudare, & parciùs viuere velint, vel reseruatis fructibus beneficij vt patrimonialibus, non possint eos fructus cuiuis alteri donare? Idem sentit Couar. de his redditibus quos dignissima, inquit, mercede Iustitiæ, & laboris impensi in regimine Ecclesiæ, recipit is, qui Ecclesiæ curam gessit, vt Pastor, Lector Capituli, Scholasticus, Decanus Christianitatis, & similes: quod etiam ex proposit. 1. satis constat. est enim iusta laboris merces, iustumque stipendium. 39 *Pars sustentationi necessaria.*

Dices, Concil. Trid. sess. 25. cap. 1. omnino interdicit ne Ecclesiastici consanguineos ditare studeant de redditibus Ecclesiasticis. 40 *Obiectio.*

Respon. Concilium non loquitur de ijs, quæ quis sibi hoc modo subtraxit, vel quæ iusto labore promeritus acquisiuit; (hæc enim non censetur fructus beneficij, sed propriæ industriæ; vt rectè notat Nauar.) sed loquitur de ijs, quæ tantùm ratione beneficij obueniunt, & sustentationi redundant.

Notandum hic ex Nauarro, monito 45. sicut iustum pretium rerum non consistit in indiuisibili, sed habet latitudinem: (datur enim infimum, medium, & summum) ita etiam congrua sustentatio suos gradus habet. Quare sicut quiuis iuste potest rem vendere pretio summo, seu rigidè; ita potest insumere quod ad summum conuenientis sustentationis est necessarium: ac proinde si quid velit huic detrahere, poterit de eo disponere. verbi gratia, infimum congruæ sustentationis sit 500. medium 600. summum 700. si velit vti Summo, & expendere tantum 500. in se suamque familiam alendam poterit 200. condere, vt liberè de eis disponat. *In congruenti sustentatione possūt dari tres gradus.*

Sed tota difficultas est de ea parte fructuum, quæ non est vlli gradui conuenientis sustentationis necessaria, sed superflua: vt si percipis 1000. florenos ex tuo canonicatu, è quibus 500. omninò sufficiūt, ita vt facilè 500. quotannis recondas; quæritur vtrùm efficiaris dominus illorum 500. ita vt non tenearis ex iustitia in opera pia expendere? Sunt duæ celebres sententiæ. Prior est Nauarri, qui lib. de Redditibus ecclesiasticis summis viribus nititur ostendere, Clericos non esse dominos illius portionis redundantis; sed solùm dispensatores; ita vt ex iustitia teneantur expendere in pias causas: si secus fecerint, obligari ad restitutionem in opera pia ex alijs bonis, quę pleno iure retinent: sicut œconomus bona domini sui con- 41 *De parte quæ excedit latitu. congruæ sustēt. Sententia Nauarri.*

tra intentionem illius expendens, ad restitutionem tenetur. Idem docent multi Theologi. Alexander Halẽsis 3.p. quæst.36.art.2. Ricardus in 4.d.45.q.1.circa 3.principale. Henricus quodlib.8.q.27.Hi espressè dicũt Clericos fructuum Ecclesiasticorum solùm habere vsum, non proprietatem, Maior in 4.d.24.q.6.vbi etiam dicit nullum Doctorem ante ipsius ætatem contrarium tenuisse: in quo tamen fallitur. Gabriel in 4.d.15.q.8.art.2. & Paludanus dist.24.q.3. sub finem, inclinant in hanc sententiam tanquam probabiliorem, & dictis Sanctorum conformiorẽ: etsi fateantur alteram esse probabilem. Thomas Vvaldensis tom.1.lib.4.c.42.& quatuor sequentibus. Petrus Soto de Instruct. Sacerdotum, p.2.lect.3. vbi dicit: *Primò omnium constat ex decursu totius Ecclesiæ ab Apostolis, & ipso iure diuino, bona omnium Ecclesiarum, cùm Christi sint, merito etiam pauperum esse: nec vlla ratione, aut potestate humana fieri posse, vt licitè in alios vsus quàm Ecclesiasticos & pauperum expendi possint.* & infra; *Contrarium credimus errorem esse grauissimum; saltem contra bonos mores, & Iustitiam: & quidni etiam contra Scripturam?*

In eadem sententia sunt plerique Canonistæ, vt ostendit Nauar. Tract.2. de Reditibus, monito 7.& Sarmiento p.2. de Reditibus cap.1. & seq. etsi in quibusdam minutis inter se discrepent. Eamdem tenet Franciscus Turrianus in quadam Epist.ad Episcopum Laodicensem, quam refert Nauar.Tract.de Redit.q.3.monito 35.

Altera sententia huic ex diametro aduersatur; Clericos beneficiarios esse absolutè dominos omnium prouentuum, quos ex beneficijs percipiunt, etiam partis illius redundantis. hanc docent passim recentiores.

42 *Sententia Nauarri est valdè probabilis.*

Dico Quartò, Sententia Nauar. qua parte tenet beneficiarios non ita esse dominos partis superfluæ, quin ex Iustitia teneantur eam in opera pia expendere; adeò vt si in alia insumpserint, obligentur ad restitutionem, est valdè probabilis, sacris canonibus, & rationi valdè cõsentanea. Primò, quia est multorum Theologorum, & omnium pænè Canonistarum, vt Nauar.ostendit. Secundò, quia multi Canones dicunt eam partem, quæ sumptibus necessarijs superest, esse pauperum; & ex bonis Ecclesiæ vnam quartam deberi pauperibus; vt patet 12.q.2.

Tertiò, quia fideles non contulerunt tanta opes in Ecclesiam, vt Ecclesiastici soli illis fruerentur: sed vt ex illis caperent, quod decenti sustentationi necessarium, & reliqua in pauperes, aliaque pia opera conferrent: ergo acceperunt illa bona cum tali onere. quare etsi dominium omnium fructuum accipiant, tamen accipiunt cum hoc onere, vt quod superest in pauperes expendant. Hanc sententiam tamquam tutiorem, iudico in praxi beneficiarijs consulendam. Nihilominus.

43 *Altera verior.*

Dico Quintò, Verius videri, post erecta beneficia, certosq; prouentus singulis Titulis assignatos, Beneficiarios effici absolutè dominos omnium illorum prouentuum; ita vt quamuis partem superfluam profanè expenderint; tamen ad restitutionem pauperibus, vel alijs pijs causis non teneantur: peccare tamen mortiferè, si hanc partem in opera pia non expenderint. ita passim DD. huius temporis. Tradit hanc sententiam Sotus lib.10. de Iustitia q.4.artic.3.& 4.& videtur esse sententia D.Thomæ q.185. art.7. vt conatur ostendere Sotus & Sarmiento, quamuis Nauar.illum a se stare contendat. Adrianus in 4.Tract.de Restit.§. Pro clariori conclus.2. & 4. Couar.in cap. Cùm in officijs.de Testam. Franciscus Sarmiento de Reditibus p.2.cap.1.& 2.& p.4.& alij multi recentiores. Dixi *post erecta beneficia*, quia antequam essent instituta, & singulis sua portio assignata, alia erat ratio. tunc enim omnes oblationes, & redituum prouentus erant bona communia: nam Clerici viuebant in communi, sicut modo Religiosi: & singulis dabatur ab Episcopo, qui omnium erat administrator, quantum cuique opus: quæ superabant, conferebantur in pauperes, vel in alios pios vsus: vt colligitur ex Canonibus 12.q.2. Vnde tũc nemo habebat dominiũ, nisi eius partis, quam in singulos dies consumendam accipiebat. Verùm processu temporis, refrigescente charitate multa exorta sunt incommoda; vel quòd non possent ita communiter pacificè inter se viuere: vel quòd plerique maiores commoditates expeterent; vel quòd nollent se statui ecclesiastico sub tanta disciplina, tamque tenui dieta mancipare. Itaque seorsim beneficia, & prębendæ institutæ, certique prouentus annui singulis annexi, ex quibus copiosè, seorsim, & pro suo arbitratu possent viuere.

Fieri dominos prouentuum.

Nunc probatur prior pars, *Ipsos fieri absolutè dominos omnium prouentuum.* Primò, quia Canones id satis apertè indicant: nam cap.vnico, de Clerico non residente, dicitur, *Qui diuinis officijs non intersunt, (nisi infirmitas, seu iusta, & rationabilis necessitas, aut euidens Ecclesiæ vtilitas releuet) non sunt domini quotidianarum distributionum; neque faciunt eas suas; sed ad restitutionem sit præceptorum obligantur.* Supponunt ergo alios, qui intersunt, fieri dominos: quòd si isti fiunt domini quotidianarum distributionum, cur non etiam aliorum prouentuum? præsertim cùm omnes dentur propter diuinum officium, siue publicè, siue priuatim dicendum?

Respondet Nauarrus, & Canonistæ, *esse dominos* quoad fidelem administrationem. Sed hæc expositio est extorta; nam sic etiam Abbates essent *domini* suorum prouentuum, quod nemo dixerit. Secundò, Conc. Trid. sess.22.c.3. De reformatione *statuit, vt in omnibus Ecclesijs cathedralibus, & collegiatis tertia pars prouentuum, omnium dignitatum, personatuum, & officiorum, in distributiones diuidatur; vt scilicet qui eas obtinent, si personaliter competens ibi seruitium quolibet die statuto non impleuerint, illius diei distributionem amittant, nec eius quoque modo dominium acquirant; sed fabricæ, vel alteri loco applicetur.* Tertiò idem sess.23. capit.1. De reformatione *statuit, vt Episcopi, qui vltra tres menses (nisi vrgente necessitate) absunt a suis Ecclesijs, fructus non faciant suos pro rata temporis absentiæ: sed teneantur fabricæ vel pauperibus erogare.* Idem statuit de alijs curam animarum habentibus. His & alijs locis apertè insinuat Conc. beneficiarios, si præstent quod debent, fieri integrè dominos omnium suorum prouentuum.

44 *Non tenere ad restitutionem. Probatur ex D.Th.*

Altera pars, *quòd non teneantur ad restitutionem, etsi profanè expendant*, videtur sequi ex dictis. Si enim absolutè sunt domini, cur teneantur ad restitutionem? quisque enim rei suæ est moderator, & arbiter. Idem sentire videtur D.Th.q.185.ar.7.vbi cum ex can. De reditibus.12. q.2. ostendisset reditus Ecclesiæ, & oblationes fidelium in quatuor portiones esse diuidendas, ex quibus prima dãda sit Episcopo, secunda fabricæ, tertia pauperibus, quarta Clericis; subdit, *Si ergo distincta sint bona, quæ debent in vsum Episcopi cedere, ab his quæ sunt pauperibus, & ministris, & cultui Ecclesiæ eroganda, & aliquid sibi retinuerit Episcopus de his, quæ sunt pauperibus eroganda, vel in vsum ministrorum, aut in cultum diuinum expendas; non est dubium quin contra fidem dispensatoris agat, & mortaliter peccet, & ad restitutionem teneatur. De his autem, quæ sunt specialiter suo vsui deputata, videtur esse eadem ratio quæ est de proprijs bonis; vt scilicet propter immoderatum affectum, & vsum, peccet quidem si immoderata sibi retineat, & alijs non subueniat, sicut requirit debitum charitatis.* hæc ille. vbi videntur deesse hæc verba, *non tamen ad restitutionem teneatur*, vt notat Sotus: quia hanc redditionem requirit illud *quidem*; alioquin est oratio imperfecta & *ἀνανταπόδοτος*, idem postulat illa oppositio, quam statuit inter portionem ipsius vsui specialiter deputatam, & inter portiones alijs deputatas, quarum solùm est dispensator. deinde, etiamsi illa verba non addantur; tamen satis manifestè res ipsa videtur insinuari, dum ait eamdem esse rationem de bonis specialiter ipsius vsui deputatis, & de proprijs, seu patrimonialibus. quod non est ita intelligendum, quasi Episcopus possit vtraque eodem modo expendere, dum superflua sunt, & honestæ sustentationi redundant: id enim falsum est, & contra Conc. Trident.sess.25.cap.1. de reform.& contra multos Canones antiquos, quibus iubentur Ecclesiastici, quæ ipsis supererant in causas pias erogare. Denique repugnat communi prudentum iudicio. quis enim dixerit, cui quotannis viginti, triginta vel plura aureorum millia redundant ex fructibus ecclesiasticis, eum posse de illis ita liberè disponere, vt de sæcularibus? Itaque illud accipiendum quoad dominium, & immunitatem à restitutione in vtroque bonorum genere; vt colligitur ex verbis præcedentibus in corp.art. Item quoad hoc, quòd non teneatur illa, nisi necessitate vrgẽte, in pauperes erogare: qua non vrgente liberum ei sit in alia pia opera insumere.

sumere. In his igitur est eadem ratio bonorum patrimonialium, & fructuum ecclesiasticorum alicui specialiter deputatorum. non tamen negat D. Thomas quin absolutè teneatur superflua bonorum ecclesiasticorum vel in pauperes vel alia opera pia erogare, & quidem strictiori Iure quam superflua bonorum sæcularium; vt colligitur ex resp. ad 2. Vbi solùm permittit de illis bonis dari consanguineis, quantum necesse est vt non egeant. Aliter hunc locum exponit Sarmiento & Sotus; sed meo iudicio non rectè; quia sequeretur Episcopum vanè insumendo 50. millia aureorum superflua ex reditibus Ecclesiæ, nõ plus peccare quàm tantumdem insumendo ex sæcularibus.

Probatur ratione.

45 Idem probatur ratione. Primò, Nemo cogendus est ad restitutionem alicuius rei, nisi cõstet esse alienam, vel lege iustitiæ alteri debitam; atqui nulla ratione, vel authoritate constat Beneficiarios vel nõ habere dominium omnium suorum prouentuum, vel aliquam partem horum lege iustitiæ alteri deberi: ergo non sunt ad restitutionem cogendi. Maior patet ex Reg. Iuris, *In dubio nemo spoliandus est iure, quod possidet:* &, *In pari causa potior est conditio possidentis.* Minor probatur, quia hoc neque potest conuinci ex modo donationis fidelium, quo hæc bona ad Ecclesiam translata sunt; neque ex Ecclesiæ præcepto, aut dispositione. non ex modo donationis; quia nõ constat fideles, qui hæc bona contulerunt, sub hoc modo, & hac conditione donasse, vt Ecclesia lege iustitiæ teneretur, ex ijs, quæ ministrorum honestæ sustentationi superessent, pauperes alere, vel alia opera pia promouere, vt diuersa opinio supponit. quamuis enim fideles intenderint, vel desiderauerint, vt hoc fieret, tamen valdè credibile est eos Ecclesiæ talem obligationem non imposuisse: tum quia nõ dubitabant quin Episcopi, & Prælati, qui illa administrabant, id sponte sua essent abundè facturi, quod eos passim iam solicitè facere videbant: tum quia modestiores, & in suos Superiores reuerentiores erant, quàm vt illis auderent huiusmodi obligationem imponere; præsertim cum hæc darent in redemptionem suarum animarum, vel vt seruorum Dei preces, & suffragia consequerentur, vel ad cultus diuini amplificationem.

Non ex modo donationis.

Diuersa bona Ecclesiæ.

Confirmatur, Quia bona Ecclesiæ à fidelibus relicta, vel sunt decimæ, vel prædia, vel census, vel dominia pagorum, oppidorum, prouinciarum, &c. atqui nullum genus horum videtur relictum cum tali onere; nisi fortè in particulari aliqua donatione id expressum sit: ergo generatim non est putandum tale onus esse impositum. Minor probatur, Nam quod ad Ius decimarum attinet; fideles ratione illius non potuerunt Ecclesiæ vllam obligationem erga pauperes imponere: decimæ enim debentur illi lege Iustitiæ, ratione administrationis spiritalium; vt communiter doctores tradunt, & docet D. Th. q. 77. art. 1. Ratio est, quia tenetur populus lege Iustitiæ eos qui ipsi spiritualia administrant, pro dignitate sustentare: idque lumine naturali constat, etiam apud Ethnicos. porrò ad hanc sustentationem Ecclesia ab initio determinauit decimam fructuum partem, exemplo Legis veteris: vbi etsi longè pauciores essent Leuitæ, & Sacerdotes, alijque sacrorum ministri; minor quoq; esset eorum dignitas, minor labor, minor sacrorum sumptus; tamen decima pars fructuum, præter primitias & oblationes, à Deo constituta, & præcepta fuit: neque ipsis vlla obligatio Iustitiæ ad superflua in pauperes eroganda fuit imposita. Itaque decimæ (de quibus tamen maximè est quæstio) post illam determinationem non dantur libera fidelium voluntate, sed soluuntur lege Iustitiæ; sicut tributa Principibus. quare non potuerunt fideles vllam obligationem Clericis ratione decimarum, quo ad modum expendi superfluos illarum fructus, imponere. verùm de his infra, capit. 39. dub. 1. & 2.

Decimæ.

Dominia, prædia, & census proueniunt quidem ex libera fidelium donatione; non tamen videntur donata cum tali onere; dominia enim data sunt Ecclesiæ ad splendorem, & authoritatem; prædia, & census, ad fundationem Ecclesiarum, vel Monasteriorum, eorumque conseruationem, ad augmentum cultus diuini, ad erectionem alicuius beneficij, ad satisfactionem pro peccatis, ad alimenta ministrorum Ecclesiæ, & aliorum in communi viuere volentium; vt constat ex multis can. 12. q. 1.

Sed neq; ex dispositione Ecclesiæ constare potest Beneficiarios ad restitutionem malè expensorum teneri. Primò, quia nusquam id in canonibus clarè explicatur; cum tamen sit res maximi momenti, vt quæ ad omnes Beneficiarios pertineat, & summopere ad publicam ædificationem, & pauperum subuentionem faciat. sanè si vel ex natura rei, vel ex Ecclesiæ præcepto obligãtur, id clarè debuisset per Summos Pontifices, vel Cõcilia œcumenica, aut prouincialia exprimi, nec tanta iniquitas tolerari: cũ in rebus multo minoribus, & per se clarioribus id fecerint; ne quis prætextu ignorantiæ se posset excusare, v.g. Eum teneri ad restitutionem, qui diuino officio non interesset, vel preces canonicas, aut partem earum aliquando prætermitteret, aut à sua residentia supra tres menses emaneret: & alia id genus, vt videre est in Conc. Lateran. sub Leone X. Conc. Trident. & varijs Canonibus 12. q. 1. & q. 2. & alibi.

Non ex ordinatione Ecclesiæ.

46 Secundò probatur, quia Ecclesia non rescindit pacta, vel donationes, quibus Beneficiarij fructus redundantes alienant, vel profanè, aut vanè expendunt: quod tamen omnino facere deberet, si putaret eos pauperibus stricto iure deberi. Hanc enim prouidentiam, & curam ipsa pauperum causis debet; vt si quid lege Iustitiæ eis debitũ sit, præstari curet, & debitores, si opus sit, compellat; sicut in testamentis, & pijs legatis facere consueuit. Eandem debet suis subditis Clericis & laicis: vt nec illis permittat quod pauperum est alienare, nec his retinere. Et sanè mirum esset Ecclesiam permittere tantam iniustitiam, & nõ compellere ad restitutionẽ, sicut administratores alienorum compelli solent, si illa in suos vsus conuerterint, vel male expenderint. maximè cũ causa pauperum sit in primis fauorabilis. Hæ sunt præcipuæ rationes pro hac sententia, qui plures desiderat, videat Franciscum Sarmiento de Reditib. p. 4. c. 1. vbi 12. rationes adfert: sed ferè iam dictis continentur.

47 Tertia pars, *quòd mortaliter peccent, si expendant illam portionem redundantem in vsus profanos, vel ad ditandos amicos,* est communis sententia DD. vt fatetur Sarmiento, & Probatur. Primò, quia est cõtra districtum Ecclesiæ præceptum. Nam Concil. Trid. sess. 25. cap. 1. de reformatione, sic ait, *omnino enim eis interdicit* (Episcopis sancta Synodus) *ne ex reditibus Ecclesiæ consanguineos familiaresue suos augere studeant; cum & Apostolorum canones prohibeant ne res ecclesiasticas, quæ Dei sunt, consanguineis donent; sed si pauperes sint, eis vt pauperibus distribuant,* & infra, *Quæ verò de Episcopis dicta sunt eadem non solum in quibuscunque ecclesiastica beneficia, tam sæcularia quàm regularia obtinentibus, pro gradu sua conditionis obseruari, sed etiam ad S.E.R. Cardinales pertinere decernit.*

Esse peccatũ lethale.

Cõc. Trid.

Vbi Notanda primò sunt illa verba, *omnino interdicit,* quibus apertè insinuatur strictum præceptum.

Notandum secundò, Non solum ipsos reditus, sed etiã redituum fructus, *res ecclesiasticas,* & *res Dei* vocari, quod ex eo liquet, quòd Episcopi nõ reditibus ipsis, sed fructibus eorum consanguineos locupletare soleant; fructus quoque, non reditus in pauperes distribuantur. Denique quia hoc præceptũ extenditur ad omnes minores Beneficiatios, quorum pauci administrationem habent, nisi suorum beneficiorum; qui si reditus ipsos in consanguineos transferre vellent, omnes illis obsisterent. Vnde etiam constat Concilium loqui non solum de fructibus alienis, quorum habent solum administrationem; sed etiã de ijs qui mensæ Episcopali sunt applicati.

Dicuntur isti fructus esse *res Dei:* quia sunt destinati tum ab Ecclesia, tum à donatoribus, vt ad honorem, & cultũ Dei impendantur: quomodo etiam decimæ dicuntur esse Dei: quæ causa sufficiens est, vt Ecclesia singulis possit imponere præceptum, ne ex his consanguineos ditare studeant, aut vanè expendant. Idem probari potest ex antiquis Can. quibus præcipitur, vt portio fructuum, & oblationum, quæ Episcopo, Clericis, & Fabricę nõ esset necessaria, distribueretur pauperibus; quod à temporibus Apostolorum multis sæculis seruatum est, & à varijs Pontificibus, & Concilijs confirmatum: cui ordinationi Ecclesia per erectionem beneficiorum, & per hoc quòd singulis suæ partis administrationem permisit, derogatum noluit; sed potius voluit ei per singulos, pro cuiusq; facultate, satisfieri. Quare sicut Episcopi, cũ illa administrarent, tenebantur portionem cæteris non

Cur dicantur esse res Dei.

necessariam, pauperibus seponere: ita Beneficiarij, qui in illam administrationem ex parte successerunt, tenentur ea, quæ sibi redundant, in vsus pauperum, vel saltem in pias causas, quando graues necessitates non occurrunt, seponere.

Secundò probatur, Nisi Ecclesiastici obligarentur superflua in pios vsus impendere, valdè improuidè faceret Ecclesia tantam affluentiam fructuum illis permittendo, quid enim hoc aliud esset quam dare illis ansam, & instrumentum luxus, libidinum, superbiæ & frustrari pia fidelium vota? deberet potius bonam partem illis detrahere, & inde alia bona opera instituere.

Tertio, Clerici ratione gradus, què obtinent in Ecclesia, sunt veluti patres & tutores pauperum & orphanorum: ergo peculiari nexu charitatis & misericordiæ tenentur illis opem ferre. Confirmatur, quia eleemosyna sæpè est necessaria ad bonum spirituale in subditis conseruandum; vt quando pudicitia virginum ratione paupertatis periclitatur: aut aliqui ad furta & latrocinia se conuertũt. Ergo Ecclesiastici, (maxime Episcopi & parochi) qui ex officio bonum spirituale subditorum procurare debent, partem prouentuum suorum præ ceteris in opera pietatis impendere tenentur. vide Sotum lib. 10. q. 4. ar. 4. conclus. 2. & 3. Verùm hæc ratio non probat extra tales casus teneri illos sub peccato mortali præcise ratione superflui. Itaque præcipua ratio, cur tam strictè, extra necessitatem grauem corporalem, vel spiritalem proximi teneantur superflua illa in pauperes, vel opera pia impendere, est Ecclesiæ præceptum: quo semoto, etsi nonnulla sit inordinatio, tamen non videtur mortifera.

Obiectiones Contra 1. & 5. partem propositionis quintæ, qua parte asserit dominium absolutum Beneficiariorum, eosque à restitutione liberat, sunt multa argumẽta e Canonibus; & Patribus, vt videre est apud Nau. q. 1. de Redit. Monito 21. 22. 23. vbi habet 17. rationes: quarum præcipuas attingemus.

Obijcitur Primò, Multi Patres & Põtifices in suis Canonibus dicunt bona Ecclesiæ *esse patrimonium Christi, res Dei, bona pauperum: & Clericos tantum esse dispensatores, & procuratores bonorum Ecclesiæ*: vt videre est 12. quæst 1. & 2. Resp. Dicuntur *patrimonium Christi*; quia propter

48 Christum, & ad cultum Christi sunt donata. Dicuntur autem *bona pauperum*; tum quia omnia superflua dicuntur esse pauperum, vt pote pauperibus eroganda (qua ratione Hieronymus etiam de sæcularibus dicit, *aliena rapere conuincitur, qui vltra necessaria retinere probatur*. vt habemus dist. 42. can. Hospitale) tum quia peculiari ratione Clerici ex his bonis pauperibus subuenire debent: tum denique quia hæ sententiæ referendæ sunt maximè ad illud tempus, quo nondum beneficia erant diuisim erecta, sed viuebatur in communi; tunc enim verè erant bona pauperum, non laicorum propriè, sed Clericorũ, qui tunc pauperes erant, & in particulari nullum habebant dominium, sed communiter omnia possidebant; & aliqui ex illis erant bonorum communium administratores, sicut in monasterijs. Nos autem agimus de tempore post erecta beneficia, & bona diuisa.

Patrimonium Christi et bona pauperum quomodo dicantur.

49 Obijcitur Secundò, Multi canones iubent fructus redituum ecclesiasticorum, & oblationes fidelium diuidi in quatuor partes, & vnam tribui Episcopo, alteram Clericis, tertiam fabricæ, quartam pauperibus. Ita habemus can. de Reditibus, qui est Simplicij; & can. Vobis, can. Cõcesso, & can. Quatuor, qui sunt Gelasij; item can. Cognouimus, can. Mos est, qui sunt Gregorij primi, & habentur 12. q. 2. atqui in plerisque locis non videtur quidquam assignatum pauperibus; sed solum Episcopo, Clericis & fabricæ: ergo portio pauperum permixta est prouentibus Clericorum, & Episcoporum: ac proinde tenentur ex iustitia illam in pauperes conferre. ea autem portio censebitur esse pauperum, quę ipsorum statui non est necessaria. Nec satisfacit si dicas canones illos intelligendos de bonis vsque ad illud tempus donatis; non autem de donandis in posterum: quia Gregorius expresse iubet *vt siue de præteritis redditibus, siue de his, quæ in posterum obuenient, quarta secundum distributionem canonicam dispensetur*.

Resp. Ex istis canonibus satis conuinci Clericos teneri præcepto Ecclesiæ ijs locis, vbi pauperibus sua quarta non est assignata, quæ sibi redundant, erogare: non quòd ex Iustitia hæc pauperibus debeantur; sed quia sacri canones iubent vt ipsis ex Ecclesiæ redditibus quarta portio detur: vt habetur can. Mos est. 12. q. 2. Vnde cum passim in bonorum Ecclesiasticorũ diuisione, & beneficiorum erectione nihil pauperibus videatur assignatum, dubitandum non est quin obligentur Beneficiarij singuli pro sua parte. diuisis enim bonis, simul diuisa est obligatio his bonis ordinatione Ecclesiæ imposita. Non enim Ecclesia voluit (sicut ante diximus) per erectionem beneficiorum, & bonorum diuisionem hanc obligationem extinguere, vt satis ex Conc. Trident. sess. 25. cap. 1. de Reform. constat.

Dices, Hospitalia ex his bonis videntur constituta: ergo pauperibus sua quarta est assignata.

Resp. Negando antecedens; pleraque enim alia ratione sunt erecta, ita vt bonis Ecclesiasticorum nihil sit detractum. & quamuis constaret alicubi ex hisce bonis erecta esse. nihilominus superflua tenentur in pauperes, vel alias pias causas, quæ numquam desunt, impendere: quia hæc est mens canonum, & intentio fidelium.

Obijcitur Tertiò, Clerici non possunt de bonis ecclesiasticis testari: ergo non sunt domini. antecedens patet c. Relatum, 12. & cap. Ad hæc 8. titul. de Testamentis. & 50
Confirmatur; quia agri, domus, & similia acquisita bonis ecclesiasticorum pertinent ad Ecclesiam, non ad ipsos Clericos; vt patet ex cap. Placuit. 12. q. 3. qui est Concilij Carthaginensis Tertij, & cap. Sacerdos, 12. q. 4. ex Concilio Toletano ix. item ex toto tit. de peculio Clericorum. ergo pecunia, qua acquiruntur hæc bona, ad eos non pertinet.

Resp. Hinc tantum sequi vsum dominij in certis actibus impediri; sicut in impubere. meritò autem in condendo Testamento impeditur, tum quia par est vt quod ipsis superest relinquatur Ecclesię: tum quia hac ratione auocantur à studio accumulandi, & incitantur vt in vita ad pios vsus erogent. Nunc tamen consuetudine tandem obtentum vt testari possint. de qua infra cap. 19. dub. 4. Ad Confirmat.

Resp. Neg. consequent. quia Ecclesia potuit statuere vt si aliqua immobilia compararentur pecunia Ecclesiastica, ea cedant in dominium Ecclesiæ; nimirum ne Clerici opibus congerendis instar sæcularium inhiarent, sed potiùs suam pecuniam in pauperes conferrent. Vide plura apud Nauar. supra, & Sarmiento, 1. p. de Reditibus Ecclesiasticis cap. 2. quę quia difficultatem non habent, omitto.

DVBITATIO VII.

Vtrùm Clerici habeant dominium bonorum immobilium Ecclesiæ, & supellectilis sacræ.

RESP. Nemo in particulari habet dominium bonorum immobilium Ecclesiæ, vel supellectilis sacræ, sed cœtus Ecclesiasticorum cuiusq; Ecclesiæ habet dominium bonorum suæ Ecclesiæ, sicut conuentus Monachorum habet dominium bonorũ monasterij: cum his tamen limitationibus. Primò, vt Pontifex tamquam caput omnium Ecclesiarum, & conuentuum Ecclesiasticorum habeat supremam omnium administrationem: de quo vide Nauar. in cap. Non liceat, de spolijs Clericorum. §. 3. Secundò, vt si sit necessarium, vel valde expediens ad commune bonum Ecclesiæ, possit Pontifex ea ad alios vsus, & etiam ad alias diœceses transferre. Sic videmus interdum bona ecclesiastica Principibus sæcularibus concedi ad Ecclesiæ vtilitatem. absque tamen nulla causa id facere non potest: quia non est dominus, sed administrator; ac proinde leges fidelis dispensatoris seruare debent. prima autem lex est publica Ecclesię vtilitas. Tertio, vt conuentus Ecclesiasticus cuiusque diœcesis teneatur illa ad posteros transmittere, nec possit ea vendere, vel extinguere pro arbitrio. quod vinculum prouenit partim ex decreto Ecclesiæ, partim ex donatorum dispositione, qui voluerunt ea perpetuo esse cultui diuino dicata. Vide Adrianum in 4. de Restit. §. Pro declaratione. & Turrecrem. lib. 2. de Ecclesia cap. 113. 51

Põtifex administrator vniuersalis bonorũ Ecclesiasticorum.

D V.

DVBITATIO VIII.

Vtrum omnia homine inferiora cadant sub eius dominium.

52 RESP. Res omnes externas, vsibus humanis subiectas, cadere sub dominium hominis, idque iure naturæ; vt agros, montes, flumina, plantas, bestias, metalla. & similia. Cælorum autem, & astrorum proprie non sumus domini; etsi enim propter nos cõdita sint, vt nostris vsibus famulentur; tamen non sunt nobis ita subiecta, vt de illis possimus disponere; sicut res inferiores, quas cõtrectamus, & aptamus ad nostra commoda. Sumus tamen domini effectuum, vt luminis, caloris, auræ salubritatis; quia his vtimur quodammodò, sicut alijs rebus externis. Alio tamen modo possumus dici domini cælorum, & astrorum, quia in obsequium nostrum facta sunt. Vide D. Thom. 1. p. q. 96. art. 2.

53 *Quo modo iure naturæ dominium sit.* Aduerte tamen, cum dicitur hominem iure naturæ habere dominium in res inferiores, non esse id ita intelligendum, quasi singuli habeant completum dominium à natura; sed quia potestatem habent res inferiores occupandi, & earum dominium completum comparandi. hoc enim ius cuique à natura concessum in rem quamlibet, vt eam occupare, sibique vindicare possit, si ab alio antè occupata non fuerit.

DVBITATIO IX.

Vtrùm homo cadat sub dominium alterius hominis.

54 RESPONDEO, & dico Primò, Iure naturæ non habet homo dominium in alterum hominem. Ratio est, quia omnes homines naturæ conditione sunt pares; cum sint eiusdem naturæ, ex eodem parente, & ad eumdem finem conditi. & quamuis quidam à natura sint magis apti ad imperandum, alij ad seruiendum, (qua ratione Aristoteles 1. lib. Polit. cap. 1. & 3. dixit: *quosdam natura seruos, quosdam dominos*) nemo tamen natura est *seruus* propriè. cuius signum est, quòd in statu naturæ integræ nulla futura fuerit seruitus, vt communiter docēt Patres, Aug. lib. 19. de Ciuit. c. 15 & Gregorius lib. 21. Moral. cap. 11. quia seruitus est pœna peccati.

Quo modo quidam natura serui, quidam domini.

Nulla seruitus in statu innocentiæ.

Dico Secundò, Iure tamen gentium, & ciuili potest quis effici seruus; idque multis modis, vt statim dicemus, Patet ex Scriptura, Exod. 21. Leuit. 25. Deuter. 20. & 21.

55 vbi variæ leges præscribuntur de varijs seruitutum generibus, & Apostolus 1. Corin. 7. *Seruus vocatus es? non sit tibi curæ.* Vnde constat etiam Christianos posse esse seruos, non solum gentilium, sed etiam Christianorum; de quo vide Gratianum dist. 54. vbi habet multa decreta de seruis Christianis.

56 Dices, Seruitus est contra naturam; ergo. Respondeo, Non est ita contra naturam vt sit contra rectam rationē, vel præceptum naturale; sed dicitur esse contra naturam, quia est contra primæuam naturæ conditionem, secundum quam, cum omnes essent recti, & sine peccato, iniquum fuisset si alter alterum seruituti subiecisset. nunc autem, supposito peccato, est secundum rationem: sicut vti pharmacis, & cruciatibus afficere homines, est contra primam naturæ constitutionem, non autem est contra rationem, supposito morbo, vel peccato. docet hoc D. Aug. lib. 19. de Ciuit. cap. 15. *Rationalem factum ad imaginem suam noluit nisi irrationalibus dominari; non hominem homini, sed hominem pecori, conditio quippe seruitutis, iure intelligitur imposita peccatori. Proinde nusquam Scripturarum legimus seruum, antequam hoc vocabulo Noë iustus peccatum filij vindicaret, nomen itaque istud culpa meruit, non natura, &c.*

Seruitus quomodo cõtra naturā.

DVBITATIO X.

Vtrùm homo sit dominus vitæ suæ, & membrorum.

57 RESP. & dico Primò, Hominem non esse dominum, sed solum custodem vitæ suæ, membrorumque, & quasi vsuarium: dominium verò horum esse apud solum Deum. Ita passim DD. D. Th. q. 64. ar. 5. Caiet. in summa: verbo Homicidium. Victoria relect. de homicidio num. 22. Sotus lib. 4. de Iustitia q. 2. a. 3.

Homo vitæ vsuarius est, non proprietarius.

Probatur ex Scriptura, Deuter. 32. vbi insinuatur diuinæ potestatis esse, posse occidere, & vitam concedere, *Videte quòd ego sim solus, & non sit alius Deus præter me: ego occidam, & ego viuere faciam.* id est, habeo ius, & potestatem occidendi. Sapientiæ 16. *Tu es domine, qui vitæ, & mortis habes potestatem.* Idem docuerunt non solum Doctores Christiani, sed etiam Philosophi. Cicero de senectute refert Pythagoram dixisse, *Neminì fas esse iniussu Imperatoris summi Dei, de præsidio & statione vitæ discedere.* Eadem est sententia Aristotelis lib. 3. Ethic. c. 10.

Ratio est, Primò, quia dominium non est nisi in res eas, quas nostra industria nobis possumus adsciscere: has enim sicuti possumus acquirere, ita etiam relinquere: atqui vitam nemo sua industria potest acquirere. Secundò, quia vita est fundamentum omnis dominij humani: ante quam enim vitā accipiat nullius dominij est capax, quia non est: ergo par non est, vt ipsa sub dominium cadat: sicut fundamentum omnium accidentium non potest esse quid accidentarium. Tertiò, quia dominium non est nisi in res distinctas: vita autem, & membra non sunt quid distinctum a nobis, sed pars nostri, vel substantia.

Cur homo non sit vitæ suæ dominus.

Dico Secundò. Neque Princeps, neque etiam Respublica est dominus vitæ suorum subditorum, vel seruorū, Sequitur ex dictis, & Confir. Primò, Exodi 21. *Qui percusserit virga seruum, vel ancillam, & in manibus eius mortui fuerint, criminis reus erit*: nempe homicidij. Secundò, proprium veri dominij est rem pro arbitratu suo posse perimere, etiam voluntatis causa; atqui solus Deus pro arbitrio potest interficere etiam innocentes. non autem Respub. ergo Respub. non habet dominium in vitam hominis. Tertiò, nemo est dominus suorum membrorū, 58
sed solum custos, & gubernator. vt ostensum est: atqui quisque priuatus se habet ad Rempub. vt membrum, & pars, ex qua vna cum alijs partibus ipsa veluti vnum corpus constat: ergo non habet dominium in priuatos.

Nec obstat quòd Principes possint interficere malefactores, & exponere subditorum vitam in bello: quia id faciunt non vt illorum domini, sed vt custodes tranquillitatis & boni publici: sicut homo vt custos vitæ suæ resecat membrum putridum, & exponit partem pro salute totius.

DVBITATIO XI.

Vtrùm homo sit dominus suæ famæ, & honoris.

CAIET. infra q. 73. art. 2. negat. cum enim fama sit bonum medium inter vitam, & res externas, potius censet eam collocandam cum vita, cuius domini non sumus, quam cum rebus externis, quarum domini sumus. Idem videtur sentire Sil. ver. Detractio q. 3. 59

Sed dicendum est hominem esse verè dominum famæ suæ, sicut rerum externarum. colligitur ex D. Tho. infrà q. 64. artic. 5. ad 3. vbi docet. *Hominem licitè posse disponere de seipso, quantum ad ea quæ pertinent ad hanc vitam, sed transitum de hac vita ad aliam non subiacere libero eius arbitrio.* & clarius quæst. 73. art. 4. ad 1. vbi docet *in cuiusque arbitrio esse pati detrimentum suæ famæ, nisi hoc vergat in detrimentum aliorum.* Idem docet Sotus lib. 4. de Iustitia q. 2. art. 3. & Adrian. in 4. quæst. de restitutione, circa finem. Couar. libro 2. variarum c. 2. num. 8. & alij recentiores.

Homo famæ suæ dominus.

Probatur Primò, Quia homo famam, & honorem, post vitam diuinitus acceptam, sibi acquirit, & auget, sicut res cæteras: ergo est illius dominus vt cæterarum. Secundò, Quia nisi esset dominus, non posset eius restitutionem condonare: (nemo enim condonare potest quod non est suum) atqui certum est posse condonare eius restitutionem.

Nec obstat (quod contra hāc rationē obijcit Adrian.) quod possimus condonare mutilationem membri, cuius tamen non sumus domini: quia si membrum posset restitui sicut fama, non possemus condonare. quòd igitur

con-

condonamus, est satisfactio pro illata iniuria, & restitutio pecuniaria pro damno secuto: non autem propriè restitutio membri. Tertiò, quia in multis casibus possumus nos infamare. Primò, ad petendum consilium. Secundò, ad nostri humiliationem; sicut latro ille apud Climacum gradu 4. qui publicè grauissima crimina confessus est. Tertiò, ad vitandum peccatū superbiæ, vel aliud. Quartò, quando iniustè aliquem infamauimus, tenemur restituere ipsi famam etiam cum nostra infamia, si opus est; atqui si non essemus famæ domini nihil horum liceret: sicut non licet seipsum occidere, mutilare, vulnerare, ob horum finium aliquem.

Potest homo interdū se infamare.

Contrà Obijcitur Primò, Ecclesi. 41. *Curam habe de bono animo*, &c. ergo non licet famam negligere. Resp. Nō licet eam negligere sine iusta ratione: hinc tamen non sequitur hominem non esse eius dominum: quia etiam pecuniæ sine iusta causa profundi non debent.

Obijcitur 2. D. Aug. lib. De bono viduitatis c. 22. dicit *conscientiam nostram esse necessariam nobis, famam proximis, ac proinde crudelem esse qui famam negligit.*

Resp. Fama nostra tripliciter potest esse proximis necessaria. Primò, quando ex nostra fama ita pendet fama proximi, vt ex nostra infamia illius infamia sequatur: sicuti ex infamia Monachi sequitur infamia quædā monasterij. Secundò, quando fama nostra est necessaria, vt proximo præstemus officium ei strictò iure debitum, sicut fama personæ publicę, Episcopi, Parochi, Abbatis, necessaria est vt benè regat subditos, & in his duobus euentis, multorum iudicio contra iustitiam peccat, qui se infamat. non quia præcisè seipsum fama priuat; sed quia ex consequenti proximo nocet, vel inferendo infamiam, vel se reddendo ineptum ad ei impendendum debitum officium. Tertiò, quando non ex officio, sed solùm ex charitate proximo prodesse tenemur, & per infamiam ad hoc reddimur inepti; tunc solùm contra charitatem peccat, qui se infamat: sicut contra charitatem peccat, qui pecuniam, qua pauperibus prodesse poterat, abijcit. Hæc de dominio vitæ, & famæ; cætera dicentur infrà cap. 9. de Homicidio. & cap. 11. de Detract.

60 *Tripliciter fama nostra proximis necessaria.*

CAPVT QVINTVM.

De modo acquirendi dominij in res, quæ vel nullius, vel communes sunt: vbi de mancipijs, venatione, piscatione, aucupio, thesauris.

Constat Dubitationibus 18.

DVBITATIO PRIMA.

Quomodo facta sit prima rerum diuisio, seu distinctio dominiorum.

Occupatio. Sortitio.

1 ESPONDEO, Hæc distinctio facta est partim *occupatione*, partim *sortitione*. hi enim sunt primi modi acquirendi dominij. Nam posteri Adæ in hunc mundum, veluti in amplissimam domum opibus refertā venientes, vt quisque prior aliquid occupasset, ita quoque dominus illius effciebatur. quòd si dubium erat vter prior occupasset, vel si ante occupationem plures ad idem aspirabant, sorte decidebatur. Similiter post diluuium, filij Noe alij aliam terræ partem, maximè post linguarum confusionem occupauere; vel sorte diuisere: vt patet Gen. 10. & 11. Deinde crescente genere humano, illæ partes multipliciter rursus, & propè in infinitum sectæ diuisæ, & distractæ sunt.

DVBITATIO II.

Vtrùm hac diuisio dominiorum licita fuerit, & commoda humano generi.

D. THOM. QV. 66. ART. 1. 2.

2 RESPONDEO, Post peccatum hæc dominiorum diuisio non solùm fuit licita, sed etiam salutaris generi humano.

Quòd licita fuerit, est certò tenendum. Nam ex multis Scripturæ locis constat licitè aliquid tanquā propriū possideri: & cōtrarium est hæresis quorumdam, qui vocati sunt Apostolici, vt refert D. Aug. hæresi 40. & Epiphanius hæresi 61. *qui asserebant hominem non posse saluari, nisi viueret instar Apostolorum, nudus ab omni diuitiarum proprietate.* Idem docuit Pelagius, vt colligitur ex Augustino epistola 106. quæ est ad Paulinum.

Apostolici & Pelagius fas nō esse possidere propriā.

Quòd etiam *commoda generi humano*, Probatur Primò, Si possessiones mansissent cōmunes, relictæ fuissent incultæ, tum quia homines facilè negligunt communia, tanquam parum ad se pertinentia; maximè autem curāt propria, iuxta illud Aristotelis, *Amabile bonum, cuique autem proprium*, tum quia quisque fugit labores, præsertim abiectos, & graues, (quales sunt in agricultura, & rebus mechanicis) sectaturque otium, & dignitatem. quamobrem quisque alteri talium rerum curam, & procurationem reliquisset.

3 *Fuisse vtilē diuisionem rerum.*

Secundò, Si mansissent cōmunes, mundus arderet perpetuis contentionibus, & bellis: quia plerumque plures concurrerent ad eamdem rem occupandam, qui se mutuò conarentur impedire: & potentiores plerique omnia raperent. nec meum & tuum (quę dicuntur esse potissima causa dissentionum) tunc minùs fuissent quam modò; quisque enim conatus fuisset rem communem, dum ea vtendum esset, facere suam; sicque assiduò rixæ, & pugnæ inter homines extitissent. his incommodis per diuisionem vtcūque occursum est: multò enim pauciores, & rariores sunt nunc occasiones, quam tunc fuissent: (vnde Gen. 13. cùm essent iurgia coorta inter familiam Abrahæ, & Loth communiter pascentes, diuisione regionis conciliati sunt) quamuis ob hominum prauitatem non omnia incommoda vitari potuerint. Denique id ipsum Aristoteles lumine naturæ ductus docuit lib. 2. Polit. cap. 2. & 3.

Maior esset perturbatio si res mansissent cōes.

Obijcitur Primò, *Iure naturæ omnia sunt communia*, vt habetur cap. Ius naturale, d. 1. ergo etiam post peccatum omnia debent esse communia.

Obiectiones.

Respondent quidam, in statu innocentiæ *omnia* Iure naturæ debuisse esse communia, sed hoc ius post lapsum esse reuocatum, & ideò potuisse fieri diuisionem. Colligitur ex Scoto in 4. dist. 15. q. 2. art. 1. conclus. 1. & 2. Sed contra. Primò, quia etsi communitas rerum valde fuerit consona statui innocentiæ, nullo tamen præcepto diuino, vel naturali vetabantur inducere diuisionem. quia Deus res istas inferiores hominū dispositioni subiecit, & ex hac diuisione nihil incommodi secutum fuisset. nā singulis relictū fuisset quod abunde sufficeret: & quiuis cum altero libentissimè ex rebus suis communicasset. Secundò,

Sententia Scoti.

In statu innocētia cōmunitas rerū non fuit præcepta.

Ius naturæ non potest abrogari.

cundò, non rectè dicitur Ius naturæ abrogatum: tū quia est immutabile, & perpetuum, vt pote immutabilem rectitudinem continens: tum quia Ius non dicitur reuocari ex eo quòd cesset eius obligatio in aliquo ratione alicuius circumstantiæ mutatæ: (alioquin Ius naturale, quo teneor opitulari in extrema necessitate constituto, reuocaretur eo ipso, quo cessat illa necessitas, quod est absurdum; semper enim manet illud ius, & illud dictamen, etiamsi defectu materiæ hic & nunc nō me obliget actu) sed quia cessat voluntate legislatoris; qui manentibus ijsdem circumstantijs materiæ potest illud tollere. hoc enim interest inter Ius naturale & positiuum, quòd Ius naturale semper vim habeant manentibus ijsdem circūstantijs materiæ; Ius positiuum possit tolli, etiamsi nulla mutatio fiat circa materiam.

4 Respondeo igitur non fuisse aliquod præceptum naturale iubens rerum communitatem, & vetans diuisionem: sed omnia dicuntur *Iure naturæ communia*, partim negatiuè, quia *Ius naturæ* diuisionem non fecit, aut præcepit: partim positiuè, quia omnibus potestatem fecit vtendi quauis re, & dominij capiendi priusquam ab aliquo sit occupata, quod Ius etiamnunc durat.

Quo modo omnia dicātur iure naturæ communia.

Objicitur 2. Cap. Dilectissimis, 12. q. 1. dicit Clemēs I. 5 *Communis vsus omnium, quæ sunt in hoc mundo, omnibus esse debuit; sed per iniquitatem alius dixit hoc esse suum, & alius illud, & sic inter mortales facta est diuisio.* Respondeo, omissis varijs expositionibus, sensum esse, per iniquitatem hominum fuisse occasionem datam cur recta ratio dictarit esse faciendam diuisionem, cùm ante iniquitatem omnia essent communia. Canon enim iste acceptus est ex epistola 5. S. Clementis, qui hortatur Fideles, qui erant Hierosolymis, ad vitam cōmunem, ex eo quòd sit consentanea statui innocentiæ, vbi non erat *meum* & *tuum*: rerum autem diuisio orta sit occasione peccati.

6 Objicitur Tertiò, Patres dicunt neminem debere dicere. *Hoc est meum, hoc est proprium; eò quòd omnia sint communia*: ita Ambr. in c. 12. Lucæ, Chrysost. hom. 10. in Epist. 1. ad Cor. in morali. & orat. in S. Philogoniū, &c. Respondeo, Tantùm volunt neminem ita sibi rem aliquam debere vindicare, quin paratus sit eam, quando necesse erit, cum altero communicare; eò quòd in necessitate omnia sint communia. de quo plura suprà de eleemosyna. q. 32.

DVBITATIO III.

Quo Iure facta sit hæc diuisio.

7 RESPONDEO & dico Primò, non esse factam Iure diuino. Deus enim neque fecit diuisionem illam primam, neque eam præcepit fieri. Dedit quidem Israelitis spolia Ægyptiorum, & regna Canaitarum; hoc tamen factum est præter vsitatū morem. Denique Deus nusquam in Scripturis reuelauit hanc diuisionem esse faciendam.

Nō iure diuino facta est.

8 Dico Secundò, non est etiam facta propriè iure naturali. Probatur, quia ius naturæ neque fecit hanc diuisionem; cùm omnia reliquerit communia: neque etiam præcepit eam fieri; neque natura secundùm se ad eam inclinat: non enim illam quærit, nisi in vita ciuili, vbi viuendum cum alijs, & suppositis incommodis ea hominum prauitate prouenientibus. Hac ratione matrimoniū dicitur esse Iuris naturæ; nimirum quia natura secundùm se, id est, extra vitam politicam, & sepositis externis incommodis cœlibatus, ad illud inclinat: non sic ad rerum diuisionem.

Nec iure naturæ.

Tripliciter pōt aliquid dici Iuris naturæ.

9 Dico Tertiò, Hæc diuisio facta est Iure gentium, vt habetur d. 1. cap. *Ius gentium est sedium occupatio.* & ff. de Iustitia & iure L. *Ex hoc iure dominia distincta*, &c. Hoc tamen non est ita intelligendum quasi sit aliquod præceptum apud omnes, sed quia commune omnium iudicium est diuisionem rerum expedire, tum ad pacem, tum ad meliorem rerū administrationē; idque spectata mortalium conditione, quæ sui est amans, & alieni negligens; quæ cupiditati, & ambitioni miserè est subiecta. Itaque hoc *Ius gentium* nihil est aliud quàm commune hominum iudicium, & gentium cōsensus: vel est concessio, & ius ex cōmuni iudicio, & consensu proueniens. Et quia hæc vitia plerumque in genere humano regnant apud omnes nationes; ideò expedientissimum fuit apud omnes fieri diuisionem. Vnde sequitur, si in aliquo cœtu, dono supernaturali hæc vitia possint tolli, vel comprimi vt non dominentur; Ius gentium ibidem non postulare, aut magis expedientem censere rerum diuisionem, sed potius earumdem communitatem, qualis erat in statu innocentiæ: præsertim cùm multa alia ex hac sequantur commoda; temperantia, modestia, tranquillitas animi, vacuitas solicitudinis rerum temporalium, mentis ad res diuinas, & ad studium sapientiæ expeditio: hoc modo Fideles, Ecclesiæ primordio omnia habuere communia, maximè Hierosolymis, & Alexandriæ. Item seruatur, & quidem perfectiùs, in monasterijs, & cœtibus Religiosorum; qui cùm ex multitudine sint selecti, & toti rebus diuinis mancipati, faciliùs illa vitia, quæ diuisionem rerum postulant, deuitare queunt. quare meritò inter eos, vt omnia sint communia statuitur.

Quo modo dicatur facta Iure Gentium.

Quid intelligitur per ius Gentiū.

Cōmunitas rerū vbi sit expediens.

Objicitur Primò, Instit. de rerum diuisione. §. Feræ, dicitur, *id, quod ante nullius est, naturali ratione conceditur occupanti*, ergo diuisio est facta Iure naturali. Respondeo, 1. *Ius gentium* interdum vocari *Ius naturale*, vt dicitur §. præcedenti eodem tit. 2. aliud est res esse diuidendas, aliud rem fieri occupantis. quòd enim res, quæ nullius est (præsertim fera, vel gemma, cuius possessio alteri non affert incommodum) fiat occupantis, est Iuris naturæ. nam etiam in statu innocentiæ locum habuisset. quòd verò facienda sit rerum diuisio, est Iuris gentium.

Obiectiones.

Dicitur aliquando ius naturale.

Objicitur Secundò, Furtum est contra ius naturæ: ergo dominium rei competit, alteri Iure naturæ. Resp. negando consequentiam, quia Ius naturale dictat nihil alteri inuito auferendum, quocumque iure illi id competat. Sicut etiam iubet Superiori obediendum, etiamsi illa potestas ei nisi iure humano non competat.

Objicitur Tertiò, id est Iuris naturæ, quod ratio naturalis dictat omninò necessarium ad pacem generis humani: sed diuisio rerum est huiusmodi: ergo est Iuris naturæ. Resp. 1. concedi posse illam hac ratione esse Iuris naturæ; quamuis alio modo negetur esse Iuris naturæ. 2. naturalis ratio non dictat id esse omninò necessarium: posset enim in singulis communitatibus institui politia, secundùm quam penè omnia manerent communia: vt fit apud Anabaptistas in Morauia. excipe tamen vxores, quas illi fœdè nimis contra omnia iura communes faciunt. 10

Objicitur Quartò, *Quòd hæc villa sit mea, & illa tua, est ex iure Imperatorum*, vt inquit Augustinus tractatu 6. in Ioannem; ergo non Iure gentium. Respondeo, Diuisio rerum in genere est Iuris gentium, non autem huius vel illius rei varijs personis particularibus facta attributio. Hæc enim prouenit vel ex prima occupatione, vel ex varijs contractibus, alijsve modis iure Ciuili approbatis. 11

DVBITATIO IIII.

Quibus modis acquiratur dominium in homines, seu mancipia.

RESP. Quatuor modis, seu titulis. *Iure belli, natiuitate, iusta condemnatione, & emptione*; vt rectè docet Siluester verbo Seruitus q. 3. 12

Primus Titulus est *Ius belli*, i. in bellis seruari consuetum, & communi gentium consuetudine receptum; quo non quidem præcipitur, sed datur potestas ei, qui aliquē in bello iustè capit, vt vindicet illum sibi in seruum. vt patet L. Hostes. ff. de captiuis. cuius iuris institutio profecta est ex naturali quadam commiseratione; ne capti occiderentur, (cùm tamen meritò posset occidi) sed seruarentur, mortem in seruitutem commutata. vnde & *serui* dicti sunt. Instit. de Iure personarum. Extenditur hoc Ius etiam ad paruulos hostium, & innocentes; qui etsi non peccarint, tamen seruituti possunt addici tamquā hostilis Reipub. membra, quæ vt commodis, ita & incommodis sui corporis participant, in bonis præsertim cæteris. Vnde cū in his etiam censeatur libertas, hac spe-

Vnde serui sunt iure belli.

Innocentes in seruitutē sæpe possunt.

spoliari possunt. accedit quòd hac ratione etiam parentes, qui deliquerunt, in suis puniantur. sed de his plura 2.2.q.40. Apud Christianos tamen consuetudine introductum vt Christiani capti à Christianis non fiant serui; idque in honorem libertatis, quam per Christum sumus consecuti. si tamen bellum iniustum gerant contra infideles, & capiantur, fiunt eorum serui Iure gentium. Vide Couar.in Reg.Peccatum 2.p.§.11.nu.6.

Aduerte tamen, eum, qui in bello ex parte sua iniusto capitur, nō contrahere veram seruitutem, quòd si vtrimque iustitia belli sit ambigua ob probabile Ius vtriusq; partis, capti vtrimque fiunt serui; vt rectè Couar. ex lege supradicta. vbi tamen constare cœperit vtri parti faueat iustitia, tunc ea pars, quæ iniustè cepit, debet captum in libertatem sine pretio restituere.

13 Secundus Titulus est *Natiuitas*: ratione cuius efficitur seruus, qui ex ancilla natus est: *nam partus sequitur ventrem*. L. Partum. C. de rei vindicatione. idque meritò, quia mater est certior: & plus conferi materię corpulentæ quàm pater: seruitus autem secundùm corpus conuenit.

Proles quādo non contrahat seruitutem. Notandum tamen, si mater fuit libera quando concepit, aut in partu, aut tempore aliquo medio inter conceptum, & partum (etsi vel ad momentum) proles Iure Cęsareo non contrahit seruitutem; vt expressè habemus Instit.de Ingenuis, §.Sed & si quis. Ratio est; quia hoc ipso momento, quo mater efficitur libera, etiam proles libertati est restituta. vnde calamitas matri superueniens, non debet nocere proli libertatem assequutæ: præsertim cùm causa libertatis sit maximè fauorabilis.

Vbi tamen nulla est lex, vel consuetudo disponens de seruitute prolis, sufficit vt mater in partu sit ancilla: quia proles in partu est fructus ancillæ, non liberæ. Ita seruari dicitur apud plerasque gentes, quæ Iure communi Cæsareo non vtuntur.

14 *Pœna seruitutis.* Tertius Titulus est *Iusta condemnatio*, qua quis fit seruus, si ad hoc propter crimen à legitimo iudice condemnetur. Sicut enim potest quis morte damnari; ita etiam seruitute, quæ mors est ciuilis. Sic qui deferunt arma, vel alia prohibita ad Turcas, vel Saracenos, fiunt serui Christianorum eos capientium. c. Ita quorumdam, 6. titu. de Iudæis, & Saracenis. Raptor puellæ in seruitutem dedicur 36.q.1. cap. De raptoribus. Fæmina, quæ sciens contraxerit matrimonium cum eo, qui sacro ordine initiatus est, potest à Principe in seruitutem rapi: cap. Eos qui.d. 32. filij autem ex tali coniugio suscepti efficiuntur serui Ecclesiæ, cui parens inscriptus erat, 15.q.8.c. Cùm multæ. Quæ omnia intellige post sententiam Iudicis: ante enim illam pœna seruitutis legibus statuta non incurritur. Vide Silu. suprà q.3.

15 Quartus Titulus est *emptionis & venditionis*. loquor de illa emptione, qua quis primò fit seruus ex libero; vt quando quis vel seipsum vendit, vel à parentibus venditur.

Potest quis seipsum vendere. Quòd autem homo liber possit seipsum vendere, probatur: quia est dominus suæ libertatis, sicut famæ, & pecuniæ: ergo eam potest liberè abdicare. quod Confirmatur exemplo tum S. Paulini, qui se vendi in seruum voluit, vt filium viduæ redimeret: tum eorum, qui Religionem ingrediuntur, qui non solùm bona externa, sed etiā libertatem suam abdicant propter Christum: quamuis hi non efficiantur serui; eo quòd hoc non faciant in cōmodum Prælati temporale, sed suum spirituale. Idem aperte colligitur Exodi 21. & Deut. 15. vbi conceditur Hebræo, vt se sponte possit alteri in perpetuum seruum tradere.

Vnde patet, Iure naturæ hominem liberum posse suā libertatem vendere, vel donare. vt tamen id fiat sine peccato, debet adesse iusta aliqua causa: alioquin esset profusio libertatis, quæ bonis fortunæ, & famæ est præstantior.

16 *Conditiones, vt venditio iure Cæsareo sit rata.* Aduerte tamen, Iure communi, in fauorem libertatis requiri 6. conditiones, vt hæc venditio sit rata. 1. vt is, qui se patitur vendi, sit maior viginti annis. 2. vt intendat esse particeps pretij. 3. vt re ipsa sit particeps. 4. vt emptor credat ipsum esse seruum. Vnde non permittit ius vt quis seipsum per se vendat; sed vt id per alium fiat. 5. vt sciat se esse liberum ante venditionem. 6. vt venditor sciat ipsum esse liberum. His omnibus conditionibus simul cōcurrentibus, venditio est valida: si vel vna desit, Iure cōmuni est irrita. Vnde Sil. verbo Seruitus q.3. vbi tamē Iure Cæsareo non vtuntur, potest quis seipsum liberè vendere, nulla habita ratione istarum conditionum.

17 *Potest & pater filium.* Quòd verò etiam parentes possint iure naturæ vendere proles non emancipatas, colligitur Exod. 21. v. 7. Ratio est; quia proles est veluti pars, & fructus parentis, trahens ab ipso esse, & vitam, vnde parens ius habet ex illa percipiendi ea emolumenta, quæ ipsa de se, si sui iuris esset, percipere posset. atqui ipsa si esset sui iuris, posset se vendere: ergo, &c.

Cōditiones requisitæ vt parēs possit vendere filium. Ius tamen ciuile requirit certas conditiones, vt patet L.2. C. de patribus, qui filios distraxerunt. Primò, vt id fiat *per nimiam paupertatem, & victus causa*; vt illa lex ait. quòd si ob aliam causam pretio filij egeat, v.g. ad se redimendum à morte, vel seruitute, vel perpetua captiuitate, non poterit filium vendere, nec obsidem dare, vt docet Couar. l.3. variar. c.14. num.4. ex Accursio, Dyno, & Alciato; quia lex illa 2. id tantùm concedit *victus causa*. Si tamen nudum ius naturæ spectemus, poterit ob quamuis grauem necessitatem. Secundò, vt soli patri hoc liceat: tamen iure naturæ etiam licitum matri. Tertiò, vt solùm possit vendere filium nondum emancipatum, qui enim sui iuris est effectus, non subest ampliùs patriæ potestati. Quartò, vt filius ità venditus possit recuperare libertatem, soluto pretio, vel oblato alio mancipio, perinde ac si numquam fuisset seruus, ita habetur L.2. suprà. Vide Couar. loco citato.

DVBITATIO V.

Vtrùm serui ita transeant in dominorum potestatem, vt non possint fugere.

18 *Iniustè addicti seruituti.* RESPONDEO, & dico Primò, Certum est posse fugere si non sint iustè in seruitutem tracti; nec solùm fugere, sed etiam vi repellere impedientes, & surripere à suis dominis quantum satis ad compensationem iniuriæ, & operæ præstitæ; imò quantum possunt, si adhuc duret bellum, quod ex parte capientium sit iniustum. quia tunc possunt hoc modo nocere hosti, ex tacito Principis iustum bellum gerentis consensu, vt rectè notat Molina. Sic Christiani à Turcis capti possunt eos spoliare, & fugam capessere.

19 *Quando serui possunt fugere.* Dico Secundò, Si à domino incitentur ad aliquod peccatum, qui rogatus nolit desistere; vel si inhumaniter tractentur, fugere possunt. Prior pars constat; quia non tenentur cum periculo animæ suæ (ob quod etiam maximè coniuncti deserendi, iuxta illud, *Si oculus tuus scandalizat te, erue eum, & proijce abs te*) domino suo seruire.

Altera probatur; quia inhumaniter tractando (vt si fame, siti, frigore, verberibus sine causa affligat) facit eis iniuriam, à qua se possunt eripere per fugam, cùm alia ratio non suppetit. Cessantibus tamen his causis tenentur reuerti, si in posterum non est periculum: sicut coniux, quæ ob similem causam toro maritali se subduxit. Nisi fortè iniuria tanta fuerit vt meritò libertate sit compensanda.

Dico Tertiò; Si dominus sit Iudæus, aut Paganus, iurisdictioni Principis Christiani subiectus; vel si sit hæreticus; seruus Christianus hoc ipso fit liber, ac proinde potest dominum deserere. 20

Probatur L. Deo nobis 56. C. de Episcopis & Clericis. vbi Iustinianus ait, *His ita dispositis, repetita lege iubemus, vt nullus Iudæus, vel Paganus vel hæreticus seruos Christianos habeat; quod si inuenti in tali reatu fuerint, sancimus seruos omnibus modis liberos esse, secundùm antiquarum nostrarum legum tenorem.* Idem colligitur ex cap. vlt. de hæreticis, & cap.2. & vlt. de Iudæis & Saracenis.

Adde seruos infideles istorum posse etiam fugere ad Ecclesiam vt fiant Christiani, & factos Christianos statim esse liberos; vt habetur d. L. Deo nobis suprà.

Dico Quarto, Qui à se, vel à parentibus legitimè sunt venditi, fugere non possunt. 21

Ratio est, quia cùm sint facti serui per legitimum contractum, in quem ipsi, vel parentes eorum loco iustè consense-

senserunt, tenentur contractu stare, nec possunt illũ violare absque iniustitia; sicut nec alias venditiones.

22 Dico Quintò, Qui in pœnam criminum iustè ad seruitutem sunt condemnati, non videntur posse fugere. est communis ferè DD. sententia.

Ratio est, quia reus tenetur exequi iustam sententiam, si pœna talis sit vt non possit nisi per reum executioni mandari. atqui seruitus est talis pœna. ergo, sed de hoc plura infra. nam si seruitus illa sit valdè calamitosa, probabile est fugere posse oblata commoda occasione. contrarium enim est nimis durum, & superans humanam conditionem, præsertim talium hominum.

Dico Sextò, Proles eamdem conditionem subit quam mater. Vnde si mater se vendidit, vel à parentibus iustè vendita est, vel ob crimen seruituti addicta, proles non potest fugere.

23 Hinc sequitur, eum, qui huiusmodi seruis consilium, vel auxilium ad fugam præbet, peccare, & ad restitutionem teneri totius damni inde secuti, vt si fugit, & abstulit simul 100. aureos, is qui fugam suasit, tenetur domino restituere non solũ pretium serui, sed etiam damni, quod fugiens intulit; quia totius damni causa censetur, vt rectè notauit Nauar. c. 17. nu. 103.

24 Dico Septimò, Serui bello capti licitè possunt fugere ad suos; non possunt tamen dominis persequentibus vi resistere. Est contra Nauar. c. 17. nu. 103. & multos alios. sed ita sentiunt D. Soto lib. 4. de Iustitia. q. 2. art. 2. Bannes 2.2. q. 40. art. 1. dub. 13. Couar. ad regulam Peccatum, 2. p. §. 11. nu. 6. & l. 1. variar. c. 2. nu. 10. & aliqui alij.

Serui bello capti fugere possunt.

Probatur prior pars. §. Item ea. Institut. de rerum diuisione: vbi de seruis bello captis sic dicitur: *Qui tamen si euaserint nostram potestatem, & ad suos reuersi fuerint, pristinum statum recipiunt*. Idem insinuatur L. Nihil 26. ff. De captiuis & postliminio reuersis. *Nihil interest*, inquit, *quomodo captiuus reuersus sit, vtrùm dimissus, an vi vel fallacia potestatem hostium euaserit; ita tamen, si ea mente venerit vt non illo reuerteretur.*

Probatur Secundò ratione, Primò, quia cùm hæc seruitus cõmuni consensu gentium sit introducta, nõ debet eius conditio magis onerari quàm consuetudine totius orbis sit receptum. atqui consuetudo habet, vt tales serui sine conscientiæ scrupulo possint ad suos fugere. neq; hoc censetur illicitum, nisi fortè dedissent fidem de non fugiendo, & ea lege vita eis esset condonata; tunc enim tenentur stare promissis. Secundò, quia hæc seruitus cæteris est nobilior, minùsque probrosa: vnde etiam in viros nobiles cadere potest. ergo non est cogenda in eas angustias, in quas aliæ seruitutes. Tertiò, Si non possent fugere, beneficium illud legum, quo conceditur libertas in termino, esset inutile; quia non possent illud consequi nisi per peccatum: vnde esset illecebra ad peccandum.

Disi, *posse fugere ad suos*; quia non licet eis fugere ad euagandum extra potestatem dominorum, sed solum animo contendendi ad suos. hæc enim sola fuga iure, & cõsuetudine seruis concessa est, vt per eam possint libertatẽ in termino recuperare: nempè cùm ad suos, vel ad amicam ciuitatẽ, vbi publico nomine tuti sint, peruenerint: vt habetur L. Postliminio. 17. ff. de captiuis. quòd si in via intercipiantur, possunt reduci: quia antequam perueniant ad suos non recuperant libertatem. Postquam autẽ peruenerint ita sunt liberi, vt etiamsi redeant causa mercaturæ, vel similis, non possint à priore domino retrahi in seruitutem. Si autem fugiant non animo redeundi ad suos, peccant, & tenentur redire, vt rectè Couar. supra. quia priuant dominum vsu sui, dum adhuc continentur sub eiusdem dominio; nec sunt in via subtrahendi se ab eo per fugam iure permissam.

Quousque fuga sit illis cõcessa.

Nõ possunt fugere animo vagandi.

25 Altera pars, *quod dominis persequentibus vi resistere non possint*. Probatur; nam domini habent Ius illos intercipiendi, & detinendi quamdiu ad suos non peruenerint; alioqui inutilis esset seruitus. quare cùm non possit esse bellum vtrimque iustum, non possunt se vi tueri. Simile est in reo, qui etsi fugere possit, non tamen ministris Iustitiæ persequentibus resistere.

Ex his sequitur Primò, Licitum esse cooperari huiusmodi seruo ad fugam; modò scandalum, & aliæ indebitæ circumstantiæ absint. Secundò, Idem esse iudicium de prole; quia non est deterioris conditionis suo parente.

Potest quis cooperari ad fugam.

Tertiò, Idem Ius permanere, etiamsi decies quis vendatur. nam iure belli seruus censetur, cuius primæua seruitus sic est constituta, etiamsi decies veniret.

Obijcitur Primò à Nauar. cap. Si quis seruum 17. q. 4. vbi Concilium Gangrense sub Anathemate prohibet *ne quis alieno seruo suadeat ministerium domini sui deserere*. Idem prohibetur cap. sequenti, quod est Concilij Romani sub Martino I & confirmatur L. 1. C. de seruis fugitiuis. vbi dicitur *fugitiuus seruum furtum sui facere domino*. Et Leg. 3. si in fuga deprehendatur, grauis ei pœna decernitur, nempe pedis amputatio, vel damnatio ad metalla. 26

Obiectiones.

Respon. Illis canonibus solùm prohiberi, ne quis prætextu religionis, seu libertatis Christianæ doceat seruum contemnere dominum suum, & deserere eius ministeriũ; vnde nihil ad nostrum propositum. Ad confirmationem; lex prima loquitur de eo, qui fugit ad alium dominum. lex autem tertia loquitur indistinctè de seruis, qui fugiunt ad barbaros, hostes Romani Imperij; vnde excipi debent illi, qui fugiunt ad suum populum, vt colligitur ex alijs iuribus allatis.

Obijcitur 2. qui damnatus est exilio ad certum locum, non potest ex eo loco fugere: ergò cùm seruus iure gentium damnatus sit seruituti, non potest fugere.

Resp. Negando conseq. quia hi serui non damnantur vt malefactores in iudicio; sed nobiliori quodam modo, & minùs ignominiosa seruitute, cui ex more gentium hoc priuilegium est relictum.

Obijcitur 3. Serui à dominis solent grauiter puniri si contingat eos fugere, & à fuga retrahi. ergo nõn licet eis fugere: quia alioqui iniustè punirentur. Resp. Primò, Fortè illos dominos sequi alteram sententiam, quæ censet fugam esse illicitam, quæ etiam est probabilis, etsi nostra sit probabilior. Secundò, Probabile est, etiamsi dominus putet fugam licitam, nihilominùs seruum posse castigari; non quòd peccauerit, sed quia priuilegium fugiendi videtur illi cum hoc onere concessum in gratiam domini; sicuti custodia publica inclusi licitè fugiunt, vt infrà dicetur; & tamen deprehensi puniuntur, L. 1. ff. de effractor. & alibi. quod magis locum habere potest in seruis; quia cùm caperentur in bello, poterant iustè occidi: sed mors illis ita commutatur in seruitutem, vt si fugiãt, nolentes in ea desistere, prior pœna ex parte possit reuocari, irrogato graui supplicio. 27

Quo modo iustè possint plecti si fugiunt.

DVBITATIO VI.

Quæ animalia licitè occupentur venatione, piscatione, aucupio.

NOTANDVM est, animalium quædam naturali indole esse mansueta, vt sunt oues, boues, equi, sues, gallinæ domesticæ, anates domesticæ, & similes: alia esse fera seu siluestria: & horum alia vsu sunt mansuefacta, vt cuniculi, cerui, quos domi nutrimus, pauones, columbæ domesticæ: alia retinent indolem siluestrem. 28

Nunc Resp. & dico Primò, Animalia natura mansueta, & domestica, etiamsi dominorum potestatem longiùs euaserint, non licet capere. patet §. Gallinarum, Instit. de rerum diuisione, vbi dicitur *furtum committere qui hæc animalia cùm effugerint, detinet*. Ratio est: quia hæc, licet fugerint; nõ tamen ideò recuperant libertatem; cùm naturali sua indole sint domestica; vnde adhuc manent in dominio prioris domini. quare vbicùmque hæc inuenta fuerint oberrantia, dominis sunt restituenda. Imò etiam si capta a lupo vel à vulpe fuerint; qui ea exemerit, restituere debet quidquid de illis superfuerit.

Mansueta restituenda.

Dico Secundò, Animalia fera, seu siluestria vsu mansuefacta, quæ consuetudinem habent ex libera vagatione redeundi potestatem domini, non licet occupare. Instit. supra §. Pauonum. Vnde qui in suo columbario appositis illecebris, aliorum columbas eò traducit, tenetur ad restitutionem: secùs si id sine fraude accidat, v. g quia meliùs eas alit, vel commodiorem stationem aptauit. consuetudo tamen est consideranda. nam quibusdam locis dicitur esse moris vt omni arte alienas columbas liceat accersere. 59

Colũbaria permissa.

Dubitant Doctores an columbaria sint licita. Sed dicendum

cendum est ordinariè licita esse, nisi lege aliqua sint prohibita. Ita Nauar.c.17.nu.126. Caiet.vers. Columbariuo. Silu. Restitutio 3. q.4. Sotus lib.4. q.6.ar.4. Molina disp. a.48. Primò, quia passim est consuetudo. Secundò, quia non inferunt ordinariè damnum notabile; non enim minus vescantur seminibus prauis, quæ sata suffocant: & strangulant, vt lolio, melanthio, orobanche, quam bonis: vnde Astensis dicit quosdam tenere tantum prodesse quantum nocent. Tertio, quia potissimùm vescuntur granis prolapsis e spica, nec scalpendo detegunt semina terræ mandata, vt ferunt harum rerum curiosi. Quarto, nisi haberentur columbaria, esset maior numerus siluestriũ; quia pauciores caperentur, & ita magis nocerent satis: Denique quia cedunt in cibũ Reipub. Curare tamen debent quicas tenent, vt pabulum in columbarijs non desit, sic enim minus nocere possunt.

30 *Feræ vsu cicuratæ.* Dico Tertiò, Si hæc animalia amittant consuetudinem redeundi, licet occupare, & fiunt occupantis, vt habemus expresse Instit. loco citato. Ratio est, quia tunc censentur se recepisse in naturalem libertatem, & non amplius esse in potestate prioris domini. vnde columbæ tuæ si se aggregarint columbis alterius columbarij, & consuetudinem redeundi deseruerint, fiunt alterius. Dicuntur autem consuetudinẽ redeundi deseruisse, si bis terve tepore consueto non redeant, vt docet Nauar.c.17.num.128.& Sil.verbo Inuentum, q.2. quod de columbis est verũ; non tamen de letuis, & alijs, quæ interdum vagantur iuxta domum, & sponte non redeunt, tamen facile patiũtur se reduci. Itaque prudentis arbitrio definiendum est quando censeantur consuetudinem redeundi deseruisse.

31 *Omnino feræ.* Dico Quartò, Animalia omninò fera, & siluestria. si potestatem domini euaserint, & in libertatem naturalem se vindicauerint, vbicumque reperta fuerint, licet prosequi, & capere, & fiunt occupantis. Ratio est eadem quæ supra, quia iam nullius sunt.

Vbi Aduerte, eum, qui ceperit aliquod animal ferum, seu siluestre, vt ceruum, leporem, perdicem, columbam, tamdiu censeri dominũ, quamdiu illud sua custodia coercet. quòd si eius custodiam euaserit, rursus fiet primò occupantis; vt si ceruus ex silua, vel prato concluso euaserit. Dicuntur autem recuperasse naturalem libertatem, quando ita euaserunt vt difficile possint comprehendi. tunc enim sunt extra domini potestatem. quòd si facile, non censentur esse extra dominium.

32 *Examen apum.* Vnde patet, examen apum, cùm siluestris sit naturæ, si ita euolet vt sit difficilis eius prosequutio, posse a quolibet capi, etiamsi ex arbore tua dependeat. Sicut enim auis non ideò fit tua quia in tua arbore nidificat; ita nec examen apum quia ex tua arbore pendet tuum est, potes tamen alium re adhuc integra prohibere ne fundum tuũ ingrediatur, vel arborem conscendat vt illum præuenias. quod si in tuũ alueare inuolet, tuum efficitur. Hæc omnia expresse habentur Instit. de rerum diuisione. & fusiùs in Pandectis l.3. 4.5. ff. de acquirendo rerum dominio. & l.3 §.Item feras.ff. de acquirenda possessione. Vide etiam Nauar.c.17. nu.128.

Aduertendum tamen, in his omnibus habendam esse rationem consuetudinis locorum, & prouinciarum.

DVBITATIO VII.

Vtrùm Principes possint iustè prohibere venationem, piscationem, & aucupium in locis publici iuris.

33 COVAR. ad regulam Peccatum p.2.§.8. refert multos Doctores, qui tenent Principes non posse id prohibere; eo quòd iure naturæ, vel gentium licitum sit animalia libera capere. quod ius Princeps tollere non potest. Ita Hostiensis, Ioannes Andreas, Decius, Tiraquellus. Rebuffus, & plures alij; & Iason dicit hanc sententiam esse communem. Sed Couar. tenet contrarium; adductis pro se multis Iurisperitis, & conciliatis illis, qui aliter sentire videbantur. Idem ex Theologis tenent Caiet. Tom.1. opuscul. tract.17.c.12. & Ioannes Medina C. de Restit.q.12. Sotus lib.4. de Iustitia q.6.art.4.& alij passim. Pro qua sententia.

Dico Primò, Principes possunt prohibere hanc venationem, seu captionem animalium in locis publici iuris, ex consensu populi, siue gratis, siue per aliquem contractum præstito. Ratio est, quia populus potest cedere iure suo. 34

Dico Secundò, Possunt etiam eam prohibere, si indicetur ad necessarium ad Reipub. onera sustinenda; nempe vt inde confletur maxima vis pecuniæ, officio & administrationi Principis necessaria. Quo titulo quidam Principes reseruant sibi ius piscandi certa genera piscium; vt apud Hispanos reseruant sibi ius piscandi thynnos, vt inquit Couar.nu.10.

Sed difficultas est, Vtrùm ad solam recreationẽ possint sibi absque populi consensu tale ius reseruare? 35 *Princeps potest ad suã recreationẽ reseruare ius venandi.*

Resp. Et dico Tertiò, Principes etiam ad solam recreationem possunt absque consensu populi ius venandi in quibusdam locis sibi reseruare. Ita Couar. Sotus, & Medina supra.

Ratio est, quia Princeps cùm laboret pro Repub. potest etiam aliqua loca communia suæ recreationi reseruare, præsertim cùm id etiam pertineat ad Principis dignitatem.

Dico *in quibusdam*; quia non potest populum ab omnibus locis publicis excludere, & sibi totam venationem reseruare; nisi forte eam ob causam remittat aliquid de tributis sibi debitis, vel aliter compenset. Ratio est, quia est nimis inhumanum, & tyrannidem sapiens (vt rectè docet Medina) tantummodò sui commodi, & oblectationis gratia, vniuersum populum omni recreatione, & vtilitate venationis, quæ iure naturali, & gentium eis est concessa, priuare. *Non tamen vbique.*

Notandum Primò, Posse Principẽ personis de Repub. bene meritis ius venandi, vel piscandi in loco communi attribuere cæteris exclusis; modò tamen id absque notabili communitatis incommodo fiat. Sic videmus quibusdam monasterijs, & nobilibus varia priuilegia in hoc genere concessa. 36 *Pñt quibusdam concedere.*

Notandum Secundò, etiam cõsuetudine legitimè præscripta posse huiusmodi ius acquiri, tum Principi, tum alijs: vt docent Caiet. Medina. & Couar. supra. Ratio est, quia consuetudo habet vim legis, & priuilegij: & sicut alia iura præscriptione acquiri possunt, ita & istud. Videndum tamen ne huiusmodi consuetudo malo titulo, vel tyrannicè sit vsurpata, vt monet Couar.nu.10.

Notãdum Tertiò, Principes, qui sibi tale ius reseruãt, obligari ad cauenda damna, quæ feræ multiplicatæ possent agris vicinorũ inferre; & si qua inferãt, teneri ipsos ad restitutionẽ. ita Couar. supra num.10. ex Caiet. Estque communis DD. sententia. Ratio est, quia reseruatione istius iuris, & lege illa, qua vetat venationem, & ferarum peremptionem, dat causam damni, quod per feras infertur. qui autem dat causam damni, ipsum quoque damnũ dedisse videtur; ac proinde tenetur sarcire. Neque satis est si dicant se velle sarcire damna, quæ inferentur; sed etiam debent cauere quantum opus est ne inferantur; vt rectè notat Nauar.c.17.nu.125. aliud enim peccatum est inferre damnum, aliud nolle compensare illatum. quamuis si vere paratus esset totum damnum absque mora cõpensare, & diligenter de eo subinde inquireret; non putarem peccare mortifere: quia non inferret notabilem iniuriam. Verum hoc in praxi rarum est. Excipiuntur tamen duo casus, quibus Princeps ad neutrum tenetur. Primus, Si consensu Reipub. & eorũ qui possident agros vicinos, hoc ius haberet: quiuis enim potest cedere iure suo. Quo tamen casu dissimulare deberet cum eo, qui feram segetes vastantem in agro suo perimeret. Vtitur.n. ille iure naturalis defensionis, quo populus ille se priuare voluisse non censetur. Secundus, Si in terra hostibus a se occupata tale ius in aliquo saltu instituat, antequam agri vicini diuidantur: tunc enim agri illi transeunt cum hoc onere seu seruitute ad suos possessores. 37 *Obligatur ad damna.* *Duobus casib. non tenetur.*

Notandum Quartò, Eum, qui iniustè prohibet alium à venatione, piscatione, aucupio, teneri ad restitutionem probabilis lucri, quod ille deductis expẽsis, & laboribus facturus erat, vt rectè notat Couar. n.11.& 12. Nauar.c.17.nu.120. non tamẽ ad restitutionem animaliũ, quæ capta non sunt: quia illa nõdum fuerunt in potestate eius qui prohibitus est. Vnde etiam secundùm quosdã nõ tenetur 38 *Prohibens iniustè venationem.*

netur Ecclesiæ compensare decimas, quas venatores de rebus captis in quibusdam locis soluere solent: (etsi Couar. contra sentiat) quia decimæ, nisi de rebus iam perceptis, non debentur, idem iudicium esto de eo, qui impedimento fuit agricolæ in agricultura. Sed de his infra, cap.39.dubit.3.

DVBITATIO VIII.

Vtrum quis possit venari in prædio vel saltu alieno.

39 RESP. Absolutè posse, modo illa loca non sint ita cõclusa, vt feræ non possint egredi. cauendum tamen ne quid damni inferatur. Quisque tamen potest ius venandi in suis prædijs sibi reseruare, & alijs prohibere ne ibi venentur; vt habemus. §. Feræ. Instit. de rerum diuisione. hæc tamen prohibitio erit irrationabilis, ac proinde parum curanda. si ipse dominus nolit ibi venari, & feræ multiplicatæ damna inferant: imò talis dominus tenebitur tunc ad restitutionem damnorum; quia censetur illorum causa per suam prohibitionem, vt notat Couar. n. 11. Et consentiunt omnes DD. vt supra diximus.

Prohibitio aliquando parum curanda.

40 Similimodo cauendum venatoribus, ne ipso actu venandi in locis alienis, vel transitus per illa, damnum inferant proterẽdo sata, sternendo segetes, excutiendo grana, lædendo vineas, dissipando sepes, & similia. alioquin tenentur ad restitutionem. Ita docent omnes DD. qui hanc rem attingunt. Syluester v. Venatio: *Vtrum* inquit *venatores conculcant agros, vineas, & segetes, & quorum canes occidunt gallinas, & animalia hominum, & aliorum, teneantur restituere: dicit Astensis quòd sic, ad æstimationem; aliàs peccant mortaliter; nisi damnum sit ita modicum, quod probabiliter creduntur non curare.* Idem eisdem verbis affirmat Angelus, eodem verbo. Caietanus in Summa, eodem verbo, dicit *Actum venandi esse peccatum, si damnum agris, aut vineis inferatur, idque pro magnitudine damni.* Barthol. Fumus eodem, n. 2. dicit, *Actum venandi esse peccatum si fiat cum damno proximi in persona, vel rebus; vt quia venator exponit se periculo occidendi, vel vulnerandi proximum ex defectu circumspectionis, vel destruit segetes, semina, vineas, vel huiusmodi, & tunc iudicat mortale, vel veniale secundum qualitatem actus, vel periculi, cui se exponit; & vltra peccatum tenetur de damno per eum illato, vel eius occasione.* Nauarrus in Enchiridio cap.13. n.125. *Peccat qui ad venandum profectus permittit vt canes sui noceant alienis auibus domesticis, gallinis, anatibus, aut feribus, & id genus alijs; aut vt sui equi, aut famuli notabile damnum inferant prædijs, aut satis per quæ transeunt, aut eorum fructibus, & non vult restituere. Hostiensis in Summa de pœnit. & remiss.* Omitto alios; quia idem omnes nemine discrepante docent.

Cauenda damna.

Ratio est perspicua. Quia vel venatio instituitur ad oblectationem, vel ad proprium commodum, vel ad bonum commune. v.g. ne feræ multiplicatæ noceant agris, pecoribus, hominibus. Si ad oblectationem, vel propriũ commodum, manifestum est id non posse fieri cũ dispendio aliorum. Nec refert etiamsi forte sit persona publica, vel gubernator patriæ; quia in ijs, quæ ipse agit in commodum proprium, cõparatur ad subditos, vt priuatus ad priuatum: vnde non minus tenetur de damno quàm si esset priuatus. Si verò, ad bonum publicum instructa sit, nulla æquitas patitur, vt damnum, quod occasione boni publici contractum est, à paucis hominibus priuatis sustineatur; sed iusta proportione distribuendum in omnes. alioquin peccatur contra iustitiam distributiuam: quæ sicuti præscribit bona communia certa proportione distribui in singulos; ita etiam onera, & damna, quæ causa communis boni imponuntur, vel inferuntur. Sicut .n. bonum quod intenditur commune est: ita etiã damnum commune esse debet. Itaq; deberet huiusmodi ex causa damnum passis fieri compensatio ex bono communi: v.g. remissione tributorum, vel exactionum, vel immunitate à milite, vel simili modo. Pari ratione cum causa boni publici solum alicuius occupatur, vt cõuertatur in viam publicam, vel vt in eo fiat propugnaculum; vel cum deijciuntur ædificia priuatorum, facienda est compensatio ex publico. Cum autem damnũ illatum est causa proprij cõmodi, ex proprijs compensatio facienda, vt per se notum est.

Aduerte tamen, si damnum est modicum, & dominus loci tantum ferè commodi adferat agricolis occidẽdo feras, quantũ damni ipso actu venandi; vel si rebus illorũ consulat, sua authoritate auertẽdo milites, eosq; ab alijs incommodis tutando, ita vt meritò videri possint illa damna, quæ subinde ex venatione sentiunt, non curare, & cõdonare; non est obligatio restituendi: quo modo fortasse aliqui locorũ domini possunt excusari. hoc tamen nõ habet locũ quando dãna sunt grauia. Quomodo autẽ damnũ graue, aut leue agris, & satis inferatur, & quodnã tale censendum sit, optime ex ipsis agricolis cognosci potest. 41

Limitatio.

Dices, Quid si ab hominum memoria sit vsurpatũ, vt tota venantium turba cum equis, & canibus, prout occasio tulerit, per media sata sese inferat, nõ curans quid dãni inde resultet; nec vlla ob id fiat restitutio, maximè cũ nemo querelas apud iudicem deponat? videtur enim hoc euentu habere locum præscriptio, quo tanti temporis tractu hoc ius sit à domino loci vsucaptum. Resp. Vt titulus præscriptionis hic locum habeat, debere cõstare 1. de ipsa cõsuetudine, & vsu, qui memoriã hominũ antecedat. 2. nõ fuisse factam compensationem, cùm damna irrogata erãt grauia. 3. Quod damno affecti nõ deposuerint querelas, nec mouerint litẽ id non factum desperatione obtinendi iuris, aut metu maioris mali, sed omninò libere, & animo cõdonandi. alioquin cùm præsumptio sit in cõtrarium, non poterit censeri bona fides in venatoribus damna illa inferentibus. Sic tyrannus non potest vsucapere ius imperij in populum liberum, quando solo metu illum coercet, ita vt non præsumatur libere in illum consentire. Ratio est, quia præscriptio in huiusmodi, quæ vi præsumuntur vsurpata, non potest dare ius, nisi quatenus tãti temporis vsus, & possessio parit præsumptionẽ liberi cõsensus eorum, ad quos pertinet. Si tamen huiusmodi fundi essent beneficiarij, iure feudi, vel emphyteusis domino obnoxij, posset ex huiusmodi consuetudine præsumi talem seruitutem ab initio fuisse voluntate principis annexam, & idcircò minorem pensionem, minusve obsequium domino ab emphyteuta, vel feudata in præstari. Quis autem primo loco, quis secũdo, & in subsidiũ hic in restitutione veniat, ex regulis generalibus colligendum. Vide infrà cap.13. dubit.5. & sequentibus.

An præscriptio excuset.

DVBITATIO IX.

Quomodo peccet, & an teneatur ad restitutionem is, qui contra iustam prohibitionem venatur, aucupatur, piscatur.

NOTANDVM ex Couar. venationem prohiberi generatim quatuor rationibus. Primò *ratione status personæ.* Ita prohibetur Clericis, & multò magis Monachis; præsertim ea venatio, quæ fit magno strepitu canũ, & armorum, vt patet c.1. de Clerico venatore; quod sumptum est ex Concil. Aurelianensi: vbi *Episcopus, qui crebrò talibus venationibus dat operam, iubetur suspendi tribus mensibus à communione: presbyter verò duobus: diaconus ab officio:* vnde videtur frequentatio talium venationum esse peccatum mortale. Quieta tamen venatio cum retibus, laqueis, paucisque canibus, modò rarò fiat, non est omninò prohibita Ecclesiasticis; vt notat Medina q. 12. C. de Restitut. & Silu. verbo Venatio; siue fiat causa necessitatis, siue exercitij, siue moderatæ recreationis, vt notat Panor. in illud c.1. citatum. 42

Quadruplici ratione potest esse venatio prohibita.

Secundò, *ratione temporis.* Sic videri possit prohibita venatio diebus festis, & ieiunij. ex cap. Ao putatis d.16. sed hoc intelligendũ est quando ratione venationis omittetur sacrum, vel violaretur ieiunium. alioquin absolutè non est prohibita, cùm non sit opus seruile; vt notat Nauar. c.13. nu.11. quamuis in magnis festis, & quibusdã ieiunijs sit valde indecora ob nimiam animi effusionem, & corporis agitationem.

Venatio & aucupiũ nõ est opus seruile.

Tertiò, *ratione publicæ vtilitatis*, ne videlicet soboles ferina extinguatur. sic prohibetur interdum venatio illis mẽsibus, quibus feræ sunt grauidæ; & quãdo fœtus edunt; quia tunc facilè capiuntur; & vsus certorum instrumentorum, vt bombardarum, retium tenuium, & similium,

quibus facilè magno numero concluduntur.

Quartò, *ratione loci*, vt si in aliquo loco à Principe statuta immunitas ne quis ibi venari possit, vel si locus sit alienus. His positis.

43 *Quale peccatum.* Dico Primò. Quando venatio solùm est prohibita ratione status, vel temporis, ordinariè non est nisi peccatum veniale; modò scandalum absit, & periculum occisionis, vel mutilationis: & animal captum non est necessariò restituendum.

Prior pars patet ex dictis; estque Medinæ, Silu. & aliorum.

Altera probatur; quia conditio personæ, vel temporis non facit illum actum iniustum, aut rem obnoxiam restitutioni.

Dico Secundò, Etsi venatio prohibita sit ratione vtilitatis publicæ, tamen non est peccatum mortale, nisi quãdo modus venandi censetur notabiliter perniciosus cõmodo Reipub. & idcircò sub graui pœna est prohibitus; vel quando reipsa notabile damnum bono publico infertur (vt si sobolem ferinam notabili ex parte extingueret) animalia tamen capta non sunt in foro conscientiæ restituenda. Ita Couar. ad reg. Peccatum p.2.§.8.& alij. Ratio est, quia leges in hisce casibus non prohibent ipsam acquisitionem ferarum, sed vsum venationis: vsi autem venatione contra legis mandatum non censetur notabilis iniuria, vel læsio Reipub. cùm Iure gentium liceat occupare quæ nullius sunt. Vnde fit vt venator non teneatur ad restitutionem ferarum captarum, etiamsi instrumentis vetitis ceperit; quia feræ non sunt res Reipub.

Restitutio quando necessaria. A fuerte tamen, si quis aquas inficeret, vnde contingeret magnam vim piscium mori, vel alio modo graue dãnum inferret, teneretur ad restitutionem Reipub. quæ habebat ius venandi; quatenus censetur illud ius grauiter læsisse, & spem lucri, & oblectationis eripuisse. ipsa tamen animalia non tenetur restituere: sed solùm quantum illa spes, seu ius venandi censebatur valere.

Dices, Ergo semper tenebitur ad aliquam restitutionem, etiamsi vnam dumtaxat, vel alteram feram ceperit; nam iniquè priuauit Rempub. iure illius venandi, & sic censetur læsisse.

Resp. neg. consequentiam, quia illud ius venandi non censetur notabiliter læsum propter vnam atque alteram feram subtractam: quamuis enim duæ, vel tres feræ sint magni momenti; ius tamen venandi respectu earum, in magno saltu est parui momenti.

Qui venatur in fundo personæ priuatæ. Dico Tertiò, Qui venatur in alieno fundo, vel prædio, vel silua, inuito domino, non tenetur ad restitutionẽ eius quod cepit; peccat tamen pro ratione iniuriæ, & dãni illati, (si quod inferat) & tenetur ad eius compẽsationem. Docet hoc Couar. suprà nu.4. Medina q.11.& alij.

Prior pars probatur, quia animal silue stre nõ erat domini illius fundi; sed nullius: ergo transit in dominium primò occupantis. Ratio est quia animantia non sunt fructus agrorum, vel siluarum, vel fluuiorum, sicuti arbores, quæ solo hærent; sed alia ex alijs procreantur.

Feræ nõ sũt fructus fundorum. Vnde sequitur, etiamsi ager, vel possessio talis sit vt eius fructus in venatione consistant, ipsaque venatio sit alteri elocata, non tamen ideò animalia fiunt conductoris, vel vsumfructum habentis, quamdiu naturali libertate fruuntur; sed conductor, & vsufructuarius solùm ius venandi in tali fundo habent, quod ius censetur ad fructus agri, vel siluæ pertinere. Vide Couar. nu.9.& 11.

Altera pars probatur, quia is, qui venatur in aliena possessione inuito domino, facit illi iniuriã. Dominus.n. Ius habet vt nemo ibi se nolente venetur, vt habemus §. Feræ. Instit. de rerum diuisione. & L. Item si fundi. 9.§. Aucupiorum. ff. de vsufructu, vbi dicitur, *Reditus aucupiorum, sicut & venationum, ad fructum agri pertinere. nec esse rationabile in agro alieno quemquam, nolente domino, aucupari.* Vnde vlteriùs patet, si damnum aliquod inferat, teneri ad restitutionem; vt si segetes proculcet, si sepimenta dissipet: item, si dominus illam feram venari volebat. & probabiliter erat capturus; spectanda est æstimatio illius spei. Denique si Ius venandi alteri vendere, vel elocare statuerat; & tu crebra venatione effeceris vt parui æstimetur. quòd si nullum damnum sit illatum, (vt si dominus ipse nolebat venari, nec ius illud elocare) nõ tenetur venator ad vllam restitutionẽ, etiamsi inuito domino venatus sit; quia notabile damnum non irrogauit. vetatio quoque illa parum erat rationi contentanea, cùm ipse eo iure vti nollet. 44

Aduertendum autem est, eamdem esse rationem extranei venantis in loco publico, atque ciuis venantis in loco priuato alterius, inuito domino: vterque enim sarcire damnum, si quod illatum fuerit, tenetur, non ipsas feras.

Dico Quartò. Qui venatur in loco publico venationi 44

Qui in fundo Principis tributo. Principum (vel aliarum personarum iustè assignato, peccat venialiter: & si notabile damnum infert, mortaliter; teneturque ad compensationem damni, non autem ad restitutionem animalis capti.

Probatur prior pars, nam lex illa prohibens in tali loco venationem, etiamsi pœnam appositam habet, communi tamen hominum iudicio non censetur grauem inducere obligationem, quamuis ipsi domini ibi venari soleant; nam feræ sunt nullius, & siluæ sunt communes: & alias non est notabilis læsio. Vnde rationi consonum est vt reseruatio illa Iuris venandi facta per Principem, non adeò strictè accipiatur.

Dices, Si est peccatum veniale, ergo ratione grauitatis materiæ potest esse mortale.

Respondeo. Ipsa materia secluso damno, ex genere suo est parua, & ita non constituit peccatum mortale, si damnum absit.

Altera pars constat; nam ratione damni potest censeri peccatũ mortale: vt si animalia capta essent magni pretij, & multa, ideoque Princeps non posset tam multa capere quam alias solet. Item si feræ sint redditæ fugaces, vt difficillimè posteà capiantur. Denique si aliqua ratione damnum sit notabile. Potest tamen venator excusari à restitutione. (vt notat Medina) quia Principes non solent talem restitutionem curare, sed sufficit illis vt deprehensi pœnam luant.

45 *Pœna qualis.* Hæc autem pœna non debet esse corporalis; vt mutilatio, vel flagellatio, (vt rectè notauit Silu. verbo Venatio. Nauar. cap.17.num.121. & alij DD. communiter) sed pecuniaria; quia non censetur graue crimen, etiamsi graue damnum intulerit. Vnde si sit statuta pœna corporalis, non est mandanda executioni; nisi quis valde sæpè esset deprehensus, & minoribus pœnis non emendatus; tunc enim posset aliqua corporalis, verbi gratia flagellatio adhiberi.

Si arte magica ceperit. Vltima pars, *quòd non teneatur ad restitutionem animalis capti*, patet ex dictis. Notandum est, hoc etiam locum habere, etsi quis arte magica, vel alia praua machinatione feras elicuerit, & ita extra siluas ceperit: vt notat Couar. nu.14. Nam modus iste capiendi, etsi sit graue peccatum, non tamen facit vt ipsa captio sit contra Iustitiam. Quamuis iste puniri possit, sicut is, qui intra siluam venatur. Qui tamen feras extra locum suum absque vlla fraude egressas caperet, non solùm ad nihil tenetur, sed neque ideò puniri debet; vt ibidem Medina & Couarr.

46 *Saltus conclusus, si vastissimus sit, nõ tollit feris libertatem naturalem.* quia ipsæ feræ, cùm sint nullius, Iure gentium permittũtur occupari extra saltum prohibitum. Adde, Idem dicendum si quis venetur feram in saltu concluso, sed ita vasto, vt in eo difficillimè capiantur, nam in tali loco non minùs fruunt libertate naturali quam si captæ nõ essent. Quod Confir. quia animalia quæ sunt in Insula duarum, vel trium leucarum, naturali libertate fruuntur, & fiunt primò occupantis. ergo idem dicendum de saltu amplissimo clauso. Ita Couar. suprà nu.15.

Vtrùm autem feræ, quæ naturali libertate fruuntur, possint per aliquam legem ita alicui Magnati addici, vel bono publico seruari, vt non transeant in dominium capientis, dubitari potest. Veriùs est posse, modò legitima causa subsit: vt si alia ratione non posset commodè sumptibus quibusdam necessarijs prouideri. hoc tamen rarò in praxi vsu venit. Ratio est, quia lex ob iustam causam potest alios reddere inhabiles ad certæ rei dominium comparandum. Sicut enim actiones humanæ subsunt legum dispositioni, adeo vt per leges possit tibi concedi ius, vel imponi obligatio, aut etiam inijci impedimentum ad aliquas actiones obeundas: ita etiam res externæ, earumque dominium & possessio, legum dispositioni subiacet; sic vt ius acquirendi, vel incapacitas, per eos irrogari possit. Hinc quidã

suut

sunt incapaces quorumdam officiorum, successionis hæreditariæ, possessionis immobilium, &c.

DVBITATIO X.

Vtrùm fera à me vulnerata, & posteà ab alio capta, sit mea, an capientis.

47 *Tria requiruntur vt fera illa fiat percussoris.*

RESPONDENT communiter DD. esse capientis, & non vulnerantis. Ita Couar. ad reg. Peccatum p.2.§.8.nu.13. & alij. quod patet §. Illud quæsitum Instit. de rerum diuisione. Sed hoc intelligendum est, nisi ita vulnerata sit, vt percussor insequens eam certò esset capturus. Vnde tria requiruntur vt fiat percussoris. Primò, vt læserit eam quantum satis ad capiendum. Secundò, vt læsam insequatur. Tertiò, vt moraliter certum sit quòd eam sit apprehensurus. Ratio est, quia tunc habet illam quodammodò in sua potestate; censetur enim quasi capta: vnde alius non potest illum præuertere. Secùs est quando dubium erat vtrùm fera esset euasura: tunc enim fit occupantis; quia adhuc videtur habere suam naturalem libertatem, vt colligitur ex L. Naturalem.5. ff. de acquir. rerum dominio. vbi dicitur, *feram recepisse naturalem libertatem quando difficilis est eius prosecutio.*

DVBITATIO XI.

Vtrùm fera meo laqueò capta sit mea, an eius qui fortè superueniens laqueo exemit, & abstulit.

48 COVAR. suprà nu.13. & Nauar.c.17.nu.176. adiudicant illam eximenti; nisi contraria sit consuetudo in aliquo loco particulari. Item sentiunt plerique Doctores, ob L. In laqueum.55. ff. de acquir. domin. vbi insinuatur esse eximentis. Confir. quia non acquiritur dominium feræ, nisi per apprehensionem: is autem qui laqueum posuit nondum apprehendit. ergo, &c. Hæc sententia est probabilis.

49 *Videtur eius qui laqueum posuit.*

Verius tamen videtur, & rationi naturali magis cõsentaneum, vt sit eius, qui laqueum posuit. Ratio est, quia hic eam apprehendit, & occupauit per suum instrumentum, adempta ei libertate naturali: quæ apprehensio sufficiens videtur vt debeat illius censeri. sicut enim manibus, ita instrumentis aliquid apprehendere possumus, & in nostram potestatem redigere. Fauet dicta lex In laqueum, ff. de acq. dominio, vbi hic casus ponitur, & respõdetur *Feram meam esse, si in potestatem meam peruenerit*, atqui venit in meam potestatem per meum laqueum. Vnde ad argument. contrar. sententiæ respondeo, Illam legem, si bene expendatur, videri facere à nobis. in alio sensu non puto receptam. Nemo enim est qui non putet sibi iniuriã fieri, si fera sic capta tollatur. Ad Confir. ille apprehẽdit per suum instrumentum. quòd si talis apprehensio non est sufficiens ad comparandum dominium, (quod tamen probari nõ potest) nihilominùs satis est ad comparandũ Ius ad rem, quo, exclusis alijs possis illam apprehẽdere; ita vt si alius præueniat, & te impediat à cõsecutione illius rei, teneatur ad restitutionem. ita Molina disput.42.

50 *Si erat eluctatura.*

Hic tamen aduertendum est primo, Si fera se erat extricatura, potuisse ab alio occupari; quia tunc non peruenerat omninò in tuam potestatem, nec tu eam habiturus eras. Molina tamen putat tunc existimanda spem tuam, & ab altero compensandam: quod est satis æquum.

Dices, si auem cauea conclusam teneam, parumque absit quin erumpat, & tu superueniens eam eximas, mihi est restituenda, quia nondum effugerat: ergo similiter fera laqueo mea capta.

Resp. neg. consequentiam; quia hæc fera nondum facta est mea cum nondum eam omninò occupauerim: illa autem auis iam antè erat mea; vnde nisi reipsa assequatur naturalem libertatem, mihi est restituenda.

Si in tuũ laqueum adigam.

Secundò, si fera, quam ego persequor, incidat in laqueum tuũ, vterque habet ius occupandi: tu quia laqueo tuo capta; ego, quia mea industria incidit. nisi enim eã agitassem, non incidisset, itaque erit alterutrius, qui prior illam occupauerit.

Nassa mea ad alta tenta.

Tertiò, Si nassam in flumine intenderim piscibus capiendis; pisces capti mei sunt; eadem enim est ratio quæ laquei. quod si tu, vbi plena fuerit, exemptis piscibus eã eodem loco vel alibi reponas, quod secundo loco captũ erit, tuum erit si prior occupaueris. quia etsi meo instrumento, tamen hoc factum tua industria, quia nassam ibi tuo nomine posuisti: meum verò, si ego prior, quia meo instrumento captum. Hoc maxime æquitati congruit.

DVBITATIO XII.

Vtrùm venæ metallicæ auri, & argenti, censeri debeant in nullius dominio, sicut feræ; & fiant primò occupantis.

Quæ in nullius dominio.

NOTANDVM est, præter feras, in nullius dominio esse lapillos, gemmas, ambarum, coralium, & similia, quæ in littore maris, vel promontorijs, vel fluminibus inueniuntur. vnde hæc omnia fiunt primò occupantis. vt patet Instit. de rerum diuisione §. Feræ. & §. Lapillorum. Sed difficultas est de venis metallicis.

Resp. & dico Primò, Valdè probabile esse has in nullius dominio censeri. Sotus l.5.q.3.art.3. & alij. 51

Metalla aurea & argentea in nullius dominio.

Probatur, quia Principes passim sibi vendicant Ius effodiendi hæc metalla, & concedunt priuatis Ius ea inquirendi vbilibet, etiam in agro alieno; & bonam partem sibi reseruandi. compensato dumtaxat damno, quod infertur loco: quod non facerent si illa metalla essent in dominio eius, cuius est ager.

Vnde sequitur, si quis eruisset aurum, vel argentum in agro alieno, etiam inuito domino, non teneri ad restitutionem auri domino agri; sed solùm ad æstimationem damni illati: in quo spectanda etiam est spes illa & verisimilitudo, qua dominus putabatur auro illo potiturus. Si tamen pars aliqua auri vel argenti eruti, per regni leges esset attributa Principi, ea esset persoluenda.

52 *Ius effodiendi cui competat.*

Dico Secundò, Etsi tales venæ nullius sint, & res eruta fiat occupantis; tamen seclusa omni lege, & consuetudine particulari, potestas, & Ius effodiendi tantũ cõpetit ei, qui est dominus loci: vnde si locus est hominis priuati, Ius etiam est priuati; si est publicus, competit Reipub.

Ratio patet ex dictis de venatione; præsertim cùm metalla sint fundo permixta, & inhærentia: animalia autem sint vaga, ergo si cuique competit Ius venandi in suo fundo, multò magis Ius ibidem effodiendi metalli.

Possunt exteri prohiberi.

Vnde sequitur Indos Occidentales iure potuisse prohibere Hispanos ab occupatione talium venarum in sua regione: vt rectè docet Sotus lib.5.q.3.ar.3.ad 2. (quamuis contrariũ senserit Victoria relect. de Indis p.4.nu.4.) quod intellige antequam illę Prouinciæ Hispanico imperio essent subiectæ. Nam quæque Respub. potest prohibere extraneũ à venatione in silua publici iuris; & quisque priuatus alium a venatione in suo fundo; vt supra dictum est. ergo multò magis ab eruendis metallis.

53 *Aliæ venæ cedunt fundo.*

Dices, Lapidicina, quæ est in meo fundo, mea est, & ob tantùm Ius cædendi ibi lapides; vt ostendit Couarr. qq. practicarum cap.37.nu.3. & colligitur ex L. Si in fundo.8. ff. de fundo dotali. Item sentiendum est de fodina carbonaria, cretaria: ergo similiter vena auri, & argenti, stanni, cupri, &c.

Respon. Neg. conseq. Primò, quia venæ metallicę sunt maximæ æstimationis; quare non est æquum illas cedere vilissimo fundo. qua ratione, §. Litteræ, Instit. de rerum diuisione, dicitur, *ridiculum esse, picturam Apellis, vel Parrhasij in accessionem vilissimæ tabulæ cedere.*

Secundò, quia venæ istæ ab ipsa natura in Ius publicum, non autem priuatis vsibus institutæ videntur, vt rectè Sotus lib.6. q.3.art.3. ait, sunt que difficillimæ inuentionis, & rarissimæ.

DVBITATIO XIII.

Vtrùm iustè prohiberi possit pastio, & lignatio, in pascuo, vel silua Reipublicæ.

54 *Lignatio in silua communi.*

RESPONDEO, Rempublicã posse id iustè prohibere, etiam suis ciuibus, saltem secundùm certum

modum,& mensuram,v.g.ne tali loco tali tẽpore pascãt, ne tamen exscindant stirpem, ne maiorem molem lignorum auferant. Ratio est, quia id potest esse multum expediens bono publico.atqui potestas Reipub.vel Principis (in quem Respub. suam transtulit auctoritatem) extendit se ad omnia, quæ bono publico conducibilia censentur. Non videtur tamen omnino,& in totũ posse prohibere; quia singuli ius habent inde necessaria sumendi: quo iure absque suo consensu non possunt spoliari, nisi fortè aliunde sibi illa commodè parare valerent; de quo plura apud Couarr.pract.qq.c.37.

DVBITATIO XIV.

Quale peccatum sit, contra iustam prohibitionem pascere, vel ligna cedere.

55 RESPONDEO, & dico Primò, Si ciuis in loco publico communitatis, cuius ipse est pars,id faciat, solum venialiter peccat; nec ad restitutionem tenetur; nisi magnum detrimentum communitati censeatur illatum. Ita Sotus lib.4.quæst.6.art.4.& alij.

Lignatio peccatũ veniale.

Ratio est,quia in hisce rebus communibus,non censetur notabilis iniuria committi per eos, qui aliàs ius habent; nisi fortè enorme damnum inferatur; vt si stirpes multę notabiles incidatur,si grandiores arbores ædificijs idoneæ sternantur.

Dico Secundò,Idem dicendum de incolis duorum oppidorum,vel pagorũ habentium loca compascua, vel siluas cæduas,si alteri in alterorũ siluis hinc inde lignẽtur.

Ratio est,quia etsi incolæ huius loci nõ habeant ius lignandi in silua communi alterius loci,nec vicissim: tamẽ quia passim scitur contrarium ab vtraque parte fieri,censentur communitates vicissim condonare quod ereptum fuerit,contenti mulcta,si qui in furto capiantur.

56 Dico Tertiò,Si pascas,vel ligneris in loco alicuius priuati,vel Reipub. alienæ,cuius ciues non possunt idem facere in loco Reipub. tuæ;vel si id facias in loco communi elocato alteri;peccas pro ratione rei ablatæ, vel damni illati, (quod sæpè multo pluris est, quàm res succisa valeat)& teneris ad restitutionem. Ita Sotus suprà: vbi tamen illud de restitutione intellige, si persona vel Respub. possidens locum solet curare recuperationem taliũ. alioquin si non solet curare,sed satis ei fit vt comprehẽsi mulctam luant, non erit necessaria restitutio. Vide plura de iure pascendi apud Couarr. pract. qq.c.37. quæ ideo non adfero,quia variantur pro diuersitate locorum: vnde consuetudo,& leges municipales in his seruandæ.

Si locus sit alteri elocatus vel alienum.

Quãdo hic non sit opus restitutione

DVBITATIO XV.

Quomodo acquiratur dominium in thesauros.

TRACTAT hoc Couar. regula Peccatum.p.3.§.s. Syluester & Summistæ v. Inuentum.

57 Notandum est, Thesaurum esse dictum quasi *θέμενον εἰς αὔριον*, quòd in crastinum, seu futurum reponatur, vt docet Couar. ex Alciato. Definitur autem ff. de acq. rerum dominio l. Numquam. 31. hoc modo, *Thesaurus est vetus quædam depositio pecuniæ, cuius non extat memoria, vt iam dominum non habeat*, Vbi nomine *pecuniæ* intelliguntur quæuis opes mobiles,vt cathenæ,gemmæ,vasa. nummi aurei, & argentei. quòd si non sit vetus,non censebitur thesaurus; vnde non fiet inuentoris, sed si dominus inueniri nequit,expendi conuenit in pios vsus, sicut alia bona incerti domini. His positis.

Thesaurus quid.

58 Dico Primò, Iure naturali, & gentium thesaurus transit in dominium inuentoris occupantis.est communis sententia DD.quæ.n.nullius sunt,fiunt primò occupantis,at thesaurus in nullius dominio censetur:ergo &c.

Dices.Quid si possit sciri à quorũ maioribus sit cõditus.

Respõdeo, Non refert; quia quod tanto tẽporis spatio desijt possideri,desijt etiam esse in dominio cuiusquam.

Notandũ tamen, Ius cõmune multa circa inuẽtionem thesaurorũ disposuisse,vt patet §. Thesauros. Inst.de rerũ diuisione.& L.vnica C. de thes.quare hoc ius sequendo.

In proprio fundo.

Dico Secũdò, Thesauros inuẽtus in proprio fundo totus est inuentoris. Instit.suprà, vbi dicitur *thesauros,quos quis in loco suo inuenerit, D. Adrianus naturalem æquitatem secutus,ei concessit,qui eos inuenerit.* & L.vnica C.de thesauris,idem habetur, addita ratione, *ne Dei beneficium inuidiosa calumnia prosequatur.*

Dico Tertiò,Inuentus in fundo alieno.(etiamsi is fundus Principis fuerit) si quidẽ fortuito sit repertus, dimidiũ erit inuentoris,& dimidiũ domini fundi; si autẽ de industria quæsitus sine cõsensu domini, totus erit domini. 59

In fundo alieno.

Prior pars apertè habetur vtroq; loco citato;estque seruãda in foro cõscientiæ,ẽt ante omnẽ Iudicis sententiã.

Ratio est,quia hæc dispositio Iuris non est pœnalis;sed definitiua proprietatis rerum;vt rectè docet Nauar.c.17. nu.175.& Caiet.infrà q.66.ar.5.& alij passim.

Secunda pars, *vt totus sit domini,si de industria quæsitus sit*, non videtur obligare in conscientia ante sententiam Iudicis; sed sufficit dare dimidiam partem domino fundi, parte altera dimidia retenta. Ratio est,quia illa dispositio est pœnalis,ad puniendam iniuriam, quam inuentor domino loci intulisse videtur, quærendo absque eius consensu in eius fundo. Confirmatur ex L.vnica C.de thesauris. vbi sic dicitur, *In alienis verò terrulis nemo audeat inuestigare, id est, nec volentibus, vel ignorantibus dominis opes abditas suo nomine perscrutari. quod si nobis super hoc aliquis crediderit esse supplicandum, aut præter huius legis tenorem in alieno loco thesaurum scrutatus inuenerit,totum hoc locorum domino reddere compellatur.* Vbi expende verbũ *compellatur*, quod indicat legem esse pœnalem, & compulsionem Iudicis esse expectandam.

Dispositio pœnalis.

Dico Quartò,Si dominus consensit vt quæreret, sciẽs quid ille quæreret,standum est pacto,si quod initum est; si autem nullum sit pactum, totus thesaurus erit inuentoris.Nauar.c.17.nu.175.& alij. Ratio est,quia tunc videtur illi partem suam condonasse: nisi fortè inuentor certò sciuerit ibi latere thesaurum,& simulauerit se nihil scire. tunc enim dominus ita deceptus non censetur condonasse,vt rectè Sil.verbo Inuentum.q.3. 60

Quãdo dominus fundi consensit.

Sed difficultas est,si fundus habeat duos dominos,nimirum directum,& vtilem; vtri domino dimidium sit restituendum.

Resp.& dico Quintò,Quando fundus hoc modo duobus dominis subest,dimidium est inuentoris,& alterum dimidium inter illos ex æquo est diuidendum, tanquam inter dominos loci. 61

Quid si fundus sit duorum dominorum.

Ex quo sequitur, si dominus vtilis (vt feudatarius,vel emphiteuta) inueniat thesaurum, reddet domino directo tantummodò quartam partem, & sibi reseruabit alteram quartam partem, quatenus est eius loci dominus; dimidium verò quatenus est inuentor: quod est contra Nauar. nu.172.& quosdam alios.

Ratio est, quia idem est inuentor, & sic debetur illi dimidium;& est etiam dominus loci ex parte,vnde ei debetur altera quarta. conductoris autem, & vsuarij nulla habetur ratio, quia nullo modo sunt domini.idem dicendum de pigneratore. vide Molina disput.56.

De Vsufructuario nudo quæri potest vtrùm censeatur hic esse dominus loci; communis sententia est non censeri. colligitur ex L.Fructus 7. ff.soluto matrimonio, vbi dicitur, *thesaurum inuentum in fundo dotali,in quo vir habet vsumfructum, non deberi viro,sed vxori, cuius est fundus: quia thesaurus non est fructus fundi.* Nauar. tamen num.174.& quidam alij putant hunc censendum dominum; & eum quoque qui ad vitam conduxit. Sed quod dixi est verius.

Vsufructuarius.

Dico Sexto, qui scit alicubi thesaurum latere, & emit locum antequam eruat, efficitur dominus totius thesauri. Ita Nauarrus num.175.& Sotus lib.5. de Iustitia.q.3. ar.3.ad s. & indicat D.Th.infrà q.66.ar.5. Idem insinuatur in parabola Domini Matth.13. 62

Emi potest fundus.

Ratio est, quia eruit illum ex loco proprio; nec tenebatur domino priori indicare, sed poterat vti sua scientia, emendo agrum illum secundùm communem æstimationem,ad quam æstimationem nihil facit thesaurus absconditus,cuius nulla habetur suspicio.

Petes, quid si thesaurus conditus fuerit in re mobili, v.g.in saccis lana plenis, vtrùm is qui efficitur dominus lanæ, efficiatur etiam dominus thesauri?

Resp. Non videri hoc ipso effici dominũ thesauri: quia

uoo

non intendit illum occupare. Habet tamen ius illum thesaurum occupandi ante alios. Vnde miles, qui excussit hosti saccos lupulo refertos, in quibus erant laminæ aureæ, & argenteæ reconditæ, non fuit factus dominus illarũ; cùm illos vendiderit antequam sciret quid lateret.

DVBITATIO XVI.

Cui cedat, si in loco publico, vel sacro, inueniatur.

In loco publico.

63 RESPONDEO & dico Primò, Si in loco publico, v.g. in flumine, in platea effossa, in via publica inueniatur, totus videtur esse inuentoris; non Principis, vel Reipub. Ita Couar. regula Peccatum, p.3.§.5.nu.3. citans pro se Baldum, Cynum, & alios quosdam.

Ratio est, quia Respub. vel Princeps non est dominus talis loci iure dominij specialis, de quo Leges loquũtur; sed dominio iurisdictionis, & authoritate disponendi.

Dices, §. Thesauros, Instit. de rerum diuisione dicitur, *Si quis in fiscali loco, vel publico, vel ciuitatis thesaurum inuenerit dimidium esse fisci, vel ciuitatis.*

Resp. Per *locum publicum* non intelligi forum plateã, vel similem locum, qui propriè nullius est, omnium vsibus deputatus; sed de loco, quem Respublica, specialis dominij iure possidet; vt silua, pascuum, domus, hortus: alioqui dimidium non deberet dari ciuitati, vt ibi dicitur, sed potiùs Principi.

Probabile est dimidiũ esse Principis.

Fateor tamen cõtrarium esse probabile, quia plerique Iurisperiti ita sentiunt, teste Couarr. suprà.

Aduerte, quando agitur de loco publico, nihil interesse vtrùm fortuitò ibi repertus sit, an de industria quæsitus. Ratio est, quia locus publicus non censetur alienus, sed communis; distinctio autem illa solùm locum habet in loco alieno.

In loco sacro casu inuentus.

64 Dico Secundò, si inueniatur in loco sacro, vel religioso casu fortuito, totus est inuentoris, vt patet §. Thesauros. Instit. de rerum diuisione. Idem habet Glossa ad cap. Si quid inuenisti. 14. quæst. 5. & summa Rosella verbo Furtum nu. 11. Contrarium tamen etiam est probabile, quod tenet Couar. & multi alij: qui docẽt dimidium deberi Ecclesiæ, vel Prælato, quia Ecclesia, & Prælatus habentur pro domino loci sacri. Verius tamen puto quod dixi, quia Iustinianus, etsi optimè nouerat conditionem locorum sacrorum apud Christianos; tamen in suis Institutionibus confirmauit legem Adriani, cuius hæc est dispositio. vnde cùm Ius Canonicum ei non derogauerit, videtur seruanda. Intelligo autem hæc de locis sacris, & religiosis omnino publicis, quæ in Iure dicuntur esse nullius, secùs de monasterijs. & similibus, quæ specialis dominij iure possidentur.

Inuẽtus studio.

Dico Tertio, Si data opera inuentus sit in tali loco dimidium cedet Ecclesiæ.

Probatur, quia Ecclesia censetur dominus talis loci. vnde secundùm Legem vnicam, C. de thesauris, debetur ei dimidium.

Dices: Ergo etiam debetur dimidium, si fortuitò.

Resp. neg. conseq. quia obstat aliud Ius particulare, Quod aliter in eo casu disposuit.

DVBITATIO XVII.

Quid si per magiam repertus sit.

65 RESp. In eo casu pertinere ad fiscum. Ita communiter DD. ex L. vnica, C. de thesauris.

Arte magica repertus.

Notandum tamen inuentorem non teneri illum tradere antequam a Iudice cõpellatur; vt rectè Nauar. nu. 175. Ratio est, quia lex illa pœnalis est, & quidem sententiæ ferendæ, non latæ. Nihil enim aliud dicit Imperator, quã *se cuique in suis locis tribuere facultatem quærendi thesaurum, & inuento fruendi; dummodò sine sceleratis, ac puniendis sacrificijs, aut alia qualibet arte legibus odiosa quærat.* hic nullum verbum habet quo illum ipso facto priuet inuentis.

66 Porrò hic Aduertendum est, Primò, Si hic thesaurus quæsitus sit in loco alieno arte magica; solùm per eam partem adiudicandum per sententiam fisco, quæ fuisset inuentoris; quia dominus loci ob maleficium alterius non debet suo iure priuari.

Secundò, ea quæ hactenus dicta sunt de thesauris, procedere secundùm Ius commune. quòd si in aliqua Prouincia sint aliquæ leges particulares, vel consuetudines hac de re iustæ, sunt seruandæ. Quod autem quidam dicunt consuetudinẽ habere vt thesaurus vbiuis inuẽtus sit Principis, hoc multi censent non obligare in conscientia, vt Sil. verbo Inuenta. nu. 15. Sotus l.5. de Iustitia q.3. ar.3. ad 2. quem vide. Sæpè tamen potest iusta subesse causa vt pars aliqua Principi assignetur: vt si tale subsidium iudicaretur necessarium ad onera Reipublicæ sustinenda: vt autẽ totus applicetur, durum videtur; quia valde difficile est, & dissonum Iuri naturali. Fateor tamen contrarium non esse improbabile, quod tenet Couarr. suprà nu.4. quamuis rationes ipsius non conuincant.

An Principi totus seruandus.

DVBITATIO XVIII.

Quænam dicantur haberi pro derelicto, ita vt dominium eorum concedatur primo occupanti.

RESp. & dico Primò, *Pro derelicto haberi*, quod dominus ea mente abiecit, vt id in numero rerum suarum esse nolit; vt patet §. penult. Instit. de rerum diuis. 67

Vnde sequitur, ea quæ in tempestate proijciuntur, leuandæ nauis causa, non haberi pro derelicto; vt dicitur §. vlt. supra. quia ea libentissime dominus seruaret si posset, & postquam proiecit, & in portum euasit, summe desiderat ea recuperare. Vnde iniqua est consuetudo, quæ in quibusdam locis seruatur, vt dominus Prouinciæ, vel territorij, bona naufragorum tamquam ἀδέσποτα, i. quæ possessore careant, occupet. Nam præterquam quod sit contra Ius naturale, vtpote alieni occupatio, & magna in miseros crudelitas, est etiam cõtra Ius Cæsareum, Auth. Nauigia, C. de Furtis. Et si sint bona Christianorum, occupantes ea incurrunt excõmunicationem Bullæ Cœnæ Domini. de quo vide Nauarr. c.17. nu. 60. & 118. & Couar. ad reg. Peccatum p.3.§.1. nu.5.

Pro ...

Bona naufragorum.

Dices, quid si ea res certo fuerit peritura, nisi ego eripuissem (vt saccarum, frumentum, farina, papyrus) possumne retinere?

Resp. non potes; quia (vt habetur ex L. Pomponius. 44. ff. de acquirendo dominio) quælibet res nostra, quãtumcumque periclitetur, manet nostra, quamdiu non est consumpta; nempe si cupimus eam nostram manere. Vt si ouis nostra ex faucibus lupi eripiatur, aut domus ab incendio, nostra manet. Vnde quod ait Nauarr. c.17. nu. 99. posse nos talia retinere, si cum aliquo vitæ periculo ea ex vndis eripuerimus, non est absolute verum, nisi quando rationabiliter credi potest dominum permittere res huiusmodi, siue eiectas, siue ex naufragio periclitantes, ei, qui se periculo voluerit exponere; vt quando res illæ statim essent perituræ, & non sine discrimine possent recuperari, ita vt periculum fere tanti æstimetur quanti res ipsæ: tunc enim etsi dominus ius habet rei vindicãdæ, tamen recuperator potest exigere æstimationem sui laboris, & periculi. Vnde si dominus nihil dicat, poterit retinere tanquam ratione periculi concessam.

Dico Secundo, Pro derelicto etiam haberi videtur res ea, quæ fluctibus procul abrepta est, & dominus sciens vbi sit quærenda, non curat eam recuperare; vel quia eam parui facit, vel quia essent magnæ expensæ faciendæ.

Quando res potest recuperari, sed dominus nõ vult.

Probatur, quia dominus rem talem non videtur velle habere in bonis suis, ob incommodum coniunctum. secùs est quando omninò vellet eam recuperare, si aliquo modo posset.

Addunt quidam rem etiam haberi *pro derelicto*, quando dominus ita eam proijcit, vel relinquit, vt nulla ei spes supersit industria aliqua, vel aliquo casu eam recuperandi. Itaque tunc si ego extraordinaria industria eripiam, vel saluem, efficiam meam. Ita Petrus Nauar. lib.4. c.1. nu.58. sed non existimo id esse verum, nisi dominus significauerit se eam concedere occupanti; vel æstimatio industriæ sit fere par illi rei.

Quãdo nulla est spes recuperãdi.

CAPVT SEXTVM.

De modo acquirendi dominij in rem alterius absque eius consensu; quod fit præscriptione.

Habet Dubitationes 18.

1 HACTENVS diximus de modo acquirendi dominij in res, quæ nullius sunt, vel communes: sequitur vt explicemus quomodo acquiratur in res, quæ dominum habent, seu quomodo dominia ab alio in alium transferantur. Generatim autem transferuntur vel volente priore domino, vel inuito. *Volente* transferuntur tripliciter; donatione, vltima voluntate, contractu, de quibus infrà. *Inuito* totidem modis. Primò, iure gentium; sic res bello captæ fiunt capientis, de quo suprà, 2.2. quæst. 40. quæ est de Bello. Secundò, authoritate alicuius legis particularis; idque vel sine culpa domini, vt lege præscriptionis: vel ob culpam eius, vt ob crimen hæresis, læsæ maiestatis, incœstas nuptias; de quo 1.5. q. 96. Tertiò, sententia iudicis; vt si fur damnetur in quadruplum; qui modus etiam obligat in conscientia, quando sententia non nititur falsa præsumptione. de quo infrà sect. 4. Itaque ad præsentem locum solùm pertinet tractatio de Præscriptione.

DVBITATIO I.

Quid sit Præscriptio & Vsucapio.

2 NOtandum est nomen *præscriptionis* tripliciter accipi apud Iureconsultos, (vt colligitur ex Couar. ad reg. Possessor, in principio, & §. vnico, relectione 1.) 1. generatim, vt idem sit quod *exceptio*, quæ opponitur ad excludendam actionem intentatam ab actore; vnde cùm exceptio sit vel *dilatoria*, (vt si opponas, iudicem nõ esse competentem, testes infames, actorem excommunicatũ) vel *peremptoria*, (vt si opponas te mandato Principis fecisse; iam antè soluisse quod petitur) etiam præscriptio erit vel dilatoria vel peremptoria. Hoc modo accipitur in titulo De exceptionibus, & præscriptionibus, lib. 44. Digestorum. Simili modo accepit Tertullianus, inscribẽs librum suũ *De præscriptionibus aduersus hæreticos*: agit enim de illis, quæ hæreticis, per suam doctrinam, veluti litem intentantibus opponi possunt a Catholicis, ne ab eis vincantur.

Præscriptio tripliciter dicitur.

Exceptio.

Secundò, accipitur specialiùs pro *exceptione peremptoria* proueniente ex eo, quòd tempore legibus definito rẽ aliquam possedimus, vel iure aliquo vsi sumus, vel quòd alius tali tẽpore ab vsu alicuius Iuris cessauerit, vt docet Couar. suprà §. vnico. nu. 4. & patet ex titulis. C. de præscriptione longi temporis & de præscript. 30. & 40. annorũ.

Tertiò, accipitur pro *dominij acquisitione, vel iuris alieni elisione*, ex tempore legibus definito proueniente. Hoc modo dicimur præscribere domum, vineam, agrũ, id est, acquirere dominium domus, vineæ, agri. Verum sic non accipitur in Iure ciuili, sed in Iure Pontificio, & passim ab Interpretibus vtriusque Iuris; vt docet Couarr. nu. 6. Ratio cur sic acceperint, est quia qui dominium alicuius rei per continuatam eius possessionem comparauerat, si impetebatur à priore domino, præscribebat, i. excipiebat & opponebat certi temporis possessionem, per quam fecerat rem suam: & ita eius actionem perimebat. Hinc ipsa *vsucapio & dominij acquisitio* cœpta est vocari *præscriptio*; cùm tamen præscriptio ex vsucapione oriatur, vt patet L. Emptor. 7. C. de præscriptione longi temp.

3 Ex his patet quid sit *præscriptio*. Nam si primo modo capiatur, nihil est aliud quàm exceptio, seu oppositio aduersus actionem actoris.

Quid præscriptio.

Si secundo modo, est exceptio peremptoria contra priorem dominum, ex tempore legibus definito vim habens.

Si tertio modo, est dominij acquisitio, vel alieni iuris, siue realis, siue personalis, peremptio per continuationẽ temporis lege definiti. Vbi aduerte, si acquisitionem dominij paulò latiùs accipiamus, non opus est addere illam partem (*vel alieni iuris peremptio*) quia qui ius alterius perimis, acquirit dominium suæ libertatis; liberatur enim obligatione, qua alteri erat obstrictus. rectè tamen additur causa claritatis.

Vsucapio verò *est acquisitio dominij per continuationem temporis lege definiti*. Ita habetur l. 3. ff. de Vsucapion. quæ definitio causaliter, est intelligenda. Vsucapio enim est causa acquisitionis dominij. formaliter autem videtur esse *possessio* quædam rei alienæ. Vnde dicimus Vsucapione interrumpi. Potest tamen etiam accipi pro ipsa acquisitione formali dominij, nemo enim dicitur res vsucepisse, nisi iam dominium acquisierit.

Vsucapio.

Ex his colligi potest quomodo præscriptio ab vsucapione differat; si enim primo, vel secundo modo sumatur, res est clara: quia præscriptio his modis est oppositio contra actorẽ. si tertio modo, sic est magis cõmune quam vsucapio. omnis enim vsucapio est præscriptio, non contrà. Nam præscriptio, qua extinguitur actio personalis, vel realis alterius, nõ est propriè vsucapio, tamẽ est præscriptio. Generaliter tamen posset dici vsucapio, quatenus Ius, & libertas ab aliqua obligatione potest dici vsucapi; & sic æque latè paterent præscriptio, & vsucapio.

Differentia inter Vsucap. & præscript.

Aduertendum tamen, Iuris Interpretes passim distinguere præscriptionem ab vsucapione; quòd vsucapio sit mobilium, præscriptio verò immobilium. verùm hæc differentia non est fundata in Iure. Nam vsucapio etiam est immobilium. vt patet Instit. de Vsucapionibus, in principio; vbi non semel ad res immobiles refertur. & L. vnica. C. De vsucapione transformanda. Similiter præscriptio in rebus mobilibus locum habet: nam quando eas vsucepimus vtimur præscriptione, seu exceptione erga priorem dominum. Itaque hisce nominibus vtimur tãquam synonymis. 4

DVBITATIO II.

Quæ conditiones requirantur ad præscriptionem, seu vsucapionem.

RESPONDEO, Ordinariè requirũtur quatuor, ex communi DD. sententia, vt testatur Silu. verbo Præscriptio nu. 1. *Possessio, titulus probabiliter præsumptus, bona fides, & continuatio possessionis cum bona fide, per tempus lege præscriptum.* 5

Quatuor conditiones.

Primò, requiritur *possessio*, quia vt habet regula iuris in 6. *sine possessione præscriptio non procedit*. oritur enim hoc totum ius ex possessione. debet autem hæc possessio esse qua quis nomine suo possidet, nõ autem nomine alieno: quia hic vere non est possessor, sed alter qui per illũ possidet. cùm autem possessio alia sit *ciuilis tantùm*, alia *naturalis tantùm*, alia *ciuilis, & naturalis simul*. hæc vltima est aptissima gignendæ præscriptioni. *naturalis tantùm* non sufficit. *Ciuilis tantùm*, qua solo animo rei nostræ etiam absentes insistimus, sufficit; vt probat Couar. reg. Possessor, p. 1. §. vnico. nu. 7. hæc enim etiam ideò *ciuilis* dicitur, quòd hunc ciuilem effectum pariat.

Possessio.

Ciuilis sufficit, non autem naturalis.

Ob defectum huius conditionis non possunt præscribi, primo loca sacra, & ius decimarum a laico; nam

non

non est capax possessionis ciuilis talium; cùm Ius ei resistat, vt patet ex dictis supra c.3.dub.9. Secundò, Religiosus professus non potest quicquam præscribere, seu vsucapere; quia nihil potest nomine suo possidere. Tertiò, Fructuarius, colonus, emphyteuta, feudatarius, conductor, commodatarius, pignerator, nõ possunt rei proprietatem præscribere, seu vsucapere: tum quia hanc non possident nisi naturaliter, cùm dominus directus eam possideat ciuiliter; tum quia non possident eam nomine suo, ne naturaliter quidem, sed nomine directi domini. Vnde si post cẽtum annos probare posses initium possessionis, nimirum rẽ illam nomine tuo possessam fuisse ab initio, nulla præscriptio tibi obstabit: ita expresse Glossa in cap. Clerici, 51.v. in Ius proprium.16.q.4. Ioannes Andreas ibidem. Siluest. Præscriptio 2.nu.10. & alij, Quod probatur d.cap. Clerici, vbi dicitur, *Quæ precariò possidentur, in ius proprium præscriptione temporis non posse reuocari.* Idem confirm. cap. Si Episcopus.12. ibidem. Et quamuis loquantur solùm de rebus Ecclesiæ, eadem tamẽ sunt intelligenda de rebus aliorum, cùm eadem in omnibus sit ratio, vt Glossa exponit. Idem confirm. Iure ciuili. nam l. Malè agitur, C.de præscript. 30. annorum, sic dicitur: *Malè agitur cum dominis prædiorum, si tanta precariò possidentibus prærogatiua defertur, vt eos post 40. annorum spatia qualibet ratione decursa inquietare non liceat.* Et infra: *Nemo igitur qui ad possessionem conductor accedit diu rei alienæ tenendo ius sibi proprietatis vsurpet; ne cogantur domini aut amittere quæ locauerunt, aut locatores vtiles sibi forsassis excludere, quamuis omnibus super dominio suo publicè protestari.* Sed hæc intellige, si res apud illum, qui nomine alterius possidebat, vel apud eius hæredem, maneat. secùs si alteri vendita ab hærede bona fide fuerit. sed de hoc plura infra dubit.15. Possunt tamen isti præscribere Ius volitatis; non quia naturaliter possidẽt rem, (vt quidam volunt) sed quia hoc ius ciuiliter possident, vt potè suo nomine; vt recte Couarr. suprà num.7. Quartò, Si colonus, vel quiuis fructuarius venderet domum vel agrum absente domino & ignorante, emptor non posset præscribere; quia non haberet possessionem ciuilem; sed solùm naturalem; ciuilis enim manet apud dominum absentem, quamdiu retinet animum possidendi, vel donec sciat rem suam ab alio occupatam, & sciens non audeat eum depellere: vt dictum est c.3.dub.12. vbi tamen dominus amiserit possessionem, emptor poterit præscribere, vt dicetur dubit.13. Quintò, Nemo potest præscribere quãdiu apud ipsum non est possessio ciuilis, sed apud alium. nam præscriptio incipit ab eo die, quo dominus prior amittit possessionem ciuilem, vt omnes DD. tradunt teste Couar.nu.7. tunc enim primùm incipit detentor ciuiliter possidere.

Religiosus. *Fructuarius.* *Emphyteuta, &c.* *Colonus.* *Quando incipit præscriptio.*

7 Petes, vtrùm hæc conditio requiratur etiam in præscriptione, quæ fit per debitorem vel reum contra actionem personalem vel realem creditoris vel actoris; quidam negant; eò quòd reus vel debitor, qui sic præscribit, nihil videatur possidere: cùm hæc præscriptio ex eo oriatur, quòd creditor vel actor aliquid omittat. Sed conformius dicitur etiam hic necessariam esse quamdam possessionem, nempe libertatis suæ, quæ certo duret tempore, vt infra dubit.11. patebit.

Præscriptio contra actionem.

8 Secundò requiritur. *Titulus probabiliter præsumptus*, id est, qui bona fide putetur validus; vt donationis, testamenti, vel successionis ab intestato, emptionis, permutationis, &c. Non est autem necessarium vt ille titulus sit verus, id est, validus: nã hic sufficit sine præscriptione ad transferendum dominium secuta traditione: sed satis est vt probabiliter putetur verus, quamuis reuerà inualidus, sit, (vt quia venditor non habuit potestatem vendendi) tũc enim ius facit vt res aliena, exacto tempore definito, fiat tua. Debet autem hæc opinio, qua putas titulum validum, prouenire, non ex ignorantia Iuris, præsertim manifesti & indubitati, (vt si putares minorem posse vendere rem immobilem sine decreto Iudicis, aut parẽtem validè donare filio) vt infra dubit.5. dicetur; sed ex ignorantia facti: vt si putes decretum Iudicis interuenisse, & non interuenit: si id quod parens dedit, putes fuisse donatum per cessionem vsusfructus, quem in bonis eius habebat. In dubio autẽ vtrùm ex ignorantia iuris, aut facti prouenerit hęc opinio de titulo, exacto tempore pręscriptionis præsumendum pro præscribente, ob possessionem bona fide toto illo tempore continuatam. secùs si constet prouenisse ex errore Iuris. Aduertendum tamen est, non semper requiri titulum ad præscriptionem; vt docuit Cou.2. p. §. 8. quia sæpè fit, vt tituli obliuiscamur; multa enim habemus in rebus nostris, quæ vtrùm emptione, donatione, testamento, an aliter acceperimus ignoramus. Requiritur tamen vt breuiore, vel ordinario tempore fiat præscriptio.

Titulus.

Tertiò, Requiritur *bona fides*, vt patet ex regula Iuris in Sexto. *Possessor malæ fidei non præscribit*, (in quam regulam Couarr. doctissimum commẽtarium scripsit, quem sæpè hic citamus.) Idem habetur in c. finali. de præscriptionibus. quod sumptum est ex Concil. Magno Lateranẽsi, vbi dicitur, *Quoniam omne, quod non est ex fide, peccatum est, synodali iudicio definimus, vt nulla valeat absque bona fide præscriptio, tam canonica quàm ciuilis; cùm generaliter sit omni constitutioni, & consuetudini derogandum, quæ absq; mortali peccato non potest obseruari. Vnde oportet vt qui præscribit, in nulla temporis parte habeat rei alienæ cõscientiam.* Ex quibus verbis hoc etiam colligitur, *bonam fidem* in proposito esse credulitatem, quia quis sibi prudenter persuadet rem esse suam, vel saltem nescit esse alienam. Dico *prudenter*, quia si ex ignorantia crassa, vel inordinata cupiditate illa persuasio procedat, non erit bona fides. 9

Bona fides. *Quid bona fides.*

Quartò, Requiritur certi temporis continuata possessio: quod tempus varium est pro varietate rerum præscribendarum, vt infra dicetur.

Continuata possessio.

Circa prædictas conditiones, præsertim circa 3. & 4. sunt aliquot dubitationes. Vnde sit.

DVBITATIO III.

Vtrùm dubitans an res sit sua, censeatur bona fide eam possidere.

TRactat hoc Couar. ad Regul. Possessor, p.2.§.7.nu.3. & sequent. 10

Resp. & dico Primò, Qui dubitat non censetur habere bonam fidem ad inchoandam possessionem, quamdiu manet dubitatio. Ita Couarr. supra. Ioannes Medina Cod. de restitutione quæst.17. & est communis sententia Doctorum.

Ratio est, quia vt rem quam anteà non habebam, incipiam mihi vindicare, & vsurpare, requiritur vt determinatè iudicem eam vel esse nullius, (ita fieri meam per occupationem) vel certè esse meam, quamuis id anteà non aduerterim. Quòd si dubitem an sit mea an aliena, iniquè ago eam mihi arogans; cùm non sit melior mea conditio quàm alterius. In hoc casu si dubium versetur inter duos, quorum neuter bona fide possidebat, res est diuidenda: quia par est Ius vtriusque; neque est vlla ratio cur alteri potiùs quam alteri adiudicetur. vt dictum est t.2. q.19.

Si sit dubiũ quãdo neuter possidet.

Dico Secundò, Qui dubitat, censetur habere bonam fidem sufficientem ad continuandam possessionẽ bona fide initam; vnde quando dubium superuenit ei, qui bona fide cœpit possidere, non violat, nec interrumpit eam. Ita Couar. supra §.7. num.3. & sequentib. vbi multos citat pro hac sententia idem docet Medina loco citato. Est contra Adrianum in 4. q. de præscriptione. & Sotum l.4. de Iustitia q.5.ar.4. & quosdam alios, qui dicunt bonam fidem per tale dubium interrumpi, & ita non procedere præscriptionem. Sed probatur nostra sententia ex capit. Si virgo. 34.quæst.1. vbi dicitur, *In iure prædiorum, tamdiu vnusquisque possessor bonæ fidei dicitur, quamdiu possidere se ignorat alienum.* Idem inducitur c. finali de præscriptione, cùm dicitur, *Vnde oportet, vt qui præscribit, in nulla temporis parte habeat rei alienæ conscientiam*, atqui dubius non est sibi conscius rem esse alienam, & ignorat se possidere alienum: ergo manet possessor bonæ fidei, & procedit præscriptio. loquuntur autem hæc capita de continuatione possessionis, non autem de inchoatione. 11

Dubitatio non interpellat præscriptionem.

Secundò, Probatur ratione; quia in pari dubio melior est conditio possidentis quam non possidentis: ergo cũ is, qui incipit dubitare, iam possideat, melior est eius conditio quàm nõ possidentis; ac proinde potest rem retinere,

etsi

etſi adhibita diligentia adhuc maneat dubitatio. quòd ſi poteſt rem retinere, etiam poteſt cõtinuare poſſeſſionem perſeuerante illo dubio. ergo hæc continuatio poterit perficere præſcriptionem. nam ſola illa poſſeſſio eſt inutilis ad præſcribendum, quæ non eſt ſiue peccato, vt patet ex dicto c.finali.

Obijcitur contra, Bona fides eſt exiſtimatio, qua quis prudenter exiſtimat rem, quam retinet, eſſe ſuam; atqui dubitans non exiſtimat eſſe ſuam: ergo non habet bonam fidem.

Reſp. Non tantùm eſt bona fides cùm quis poſitiuè credit rem eſſe ſuam, ſed etiam cùm neſcit eſſe alienam; vt colligitur ex cap. finali ſuprà. Vnde cùm dubitans neſciat eſſe alienam, cenſetur habere bonam fidem, talem, qualis quidem non ſufficit ad inchoandam præſcriptionem, tamen ad continuandam ſufficiens eſt.

12 Ex his poteſt colligi reſolutio cuiuſdam dubitatiúculæ, quam Couar. tractat. num. 2. ſuprà: Vtrùm detur medium inter bonam, & malam fidem? Dicendum eſt dari medium, ſi hæc ſpeculatiuè conſiderentur: non autem ſi in ordine ad praxim. dubitãs enim ſpeculatiuè, nec bonam, nec malam fidem habet, quia nec credit poſitiuè rem eſſe ſuam, nec alienam; ſed hæret in medio. In ordine autem ad praxim habet vel bonam fidem, vel malam: bonam, ſi agatur de continuatione poſſeſſionis benè inchoatę, malam verò, ſi agatur de poſſeſſione primùm ineunda. Qui enim dubitat an res ſit ſua, mala fide poſſeſſionẽ inchoat: quia contra conſcientiam facit. ſcit enim ſe eam rem, de qua dubitat an alterius ſit, ſibi vindicare non poſſe. bona tamen fide poſſeſſionem ritè inchoatam continuat; quia cùm poſſeſſio ei ſuffragetur, nouit ſe rem illam ob dubitationem ſuperuenientem non teneri deſerere, & alteri tradere, ſed ſatis eſſe vt diligenter de veritate inquirat, & ſi adhibita conuenienti pro rei momento inquiſitione adhuc dubium perſeuerauerit, ſe in ſua poſſeſſione progredi poſſe: eò quod in dubio melior ſit conditio poſſidẽtis.

An detur medium inter bonã & malam fidem.

DVBITATIO IV.

Si quis dubitans, an res ſit ſua, ſimul dubitet an liceat eam retinere, & tamen retineat, vtrùm bona fide continuet poſſeſſionem, an mala.

13 RESPON. Mala fide continuat poſſeſſionem; vnde non procedit ei præſcriptio; vt expreſsè habetur L. Si fur. ff. de vſucapionibus. vbi dicitur, *Si quis id quod poſſidet non putat ſibi licere per leges vſucapere, dicendum eſt, etſi erret, non procedere tamen eius vſucapionem, vel quia non bona fide videatur poſſidere, vel quia in iure erranti non procedat vſucapio.* Sed occaſione huius legis occurrit dubium, de quo fusè Couar. reg. Poſſ. p. 2. §. 7. num. 5. & ſequent.

DVBITATIO V.

Vtrùm ſi quis ex ignorantia Iuris rem vſurpet vt ſuam, ſuamque eſſe exiſtimet, habeat bonam fidem ſufficientem ad præſcribendum.

VERBI gratia, comparaſti rem aliquam contractu vſurario, quem putabas iuſtum; quòd exiſtimares vſuras mediocres iuſtè exigi: accepiſti à Religioſo veſtẽ, equum, &c. neſciens Religioſum nõ poſſe donare; vtrùm cum tali errore currat præſcriptio? Ioannes Medina q. 17. docet quamuis ignorantiam inculpatam tam iuris, quàm facti ſufficere ad præſcribendum in foro conſcientiæ. Sed contrarium eſt verius ſi agatur de præſcriptione ordinaria. Pro quo.

14 Dico Primò, Iuris clari ignorantia non ſufficit ad præſcriptionem rei, etiamſi ſit omnino inculpata. Eſt communis ſententia DD. vt docet Couarr. reg. Poſſ. p. 2. §. 7. num. 6.

Probatur L. Numquam 31. ff. de vſucapionibus, dicitur, *Numquam in vſucapionibus Iuris error poſſeſſoribus prodeſt.* & L. Iuris. 4. ff. de iuris & facti ignor. *Iuris ignorantia in vſucapione negatur prodeſſe, facti verò ignorantiam prodeſſe conſtat.* & L. Error. 8. ff. eodem tit. *Error facti ne maribus quidem in damnis vel compendijs obeſt. Iuris autem error, nec fœminis in compendijs prodeſt, cæterùm omnibus iuris error in damnis amittendæ rei ſuæ non nocet.* Idem habetur L. ſequenti. Quare cum leges nolint hunc errorem prodeſſe, non procedet cum eo pręſcriptio ſicut enim pręſcriptio iure humano conſtat, ita ab eodem poteſt circumſcribi.

Error iuris impedit præſcriptionẽ. maximè ſi vincibilis.

15 Dico Secundò, Huius tamen Iuris ignorantia ſeu error inculpatus ſufficit ad præſcribẽdos fructus ex re illa perceptos. Ita Nauar. lib. 1. conſil. 6. tit. de officio Iudicis. Couar. l. 1. variarum reſolutionum cap. 3. num. 8. Gloſſa in L. Si fur. 32. ff. de vſucap. §. 1. Innoc. Ancharana Cardinal. & Imola, in cap. Ad noſtram 11. de rebus Eccl. non alien. & alij multi. Probatur ex L. Sed etſi 25. §. Scire 6. ff. de petitione hæreditatis: vbi inſinuatur, eũ qui in iure errans poſſidet, poſſe comparare fructus, modo non ſit prædo, id eſt, malæ fidei poſſeſſor. Nec refert vtrum fuerit error iuris nec aſſiſtentis, nec reſiſtentis contractui, an iuris reſiſtentis: quia vtroque caſu verum eſt, vt docet Nauarrus & Couarr. ſupra; etſi multi Iuriſconſulti cum Bartolo id non admittant, cùm eſt error iuris reſiſtentis. Ratio eſt, quia quando ius non diſtinguit, nec nos debemus diſtinguere: atqui d. §. Scire non diſtinguit, nec eſt vllus textus, aut ratio efficax, qua illa diſtinctio probetur, vt Nauarrus ait. Deinde præter auctores citatos, ita docet Gloſſa in L. 2. C. Si quis ignorans rem ſuam eſſe, vbi Baldus & Salicetus ſecuti Gloſſam docent errantem in iure bona fide, acquirere fructus ex contractu nullo, & iure reprobato. Idẽ tenet Couar. ſupra. Præſcribuntur autem fructus triennio bona fide poſſeſſi, vt docet Couar. ſupra nu. 7. & ex infra dicendis patebit. Ratio, cur fructus præſcribatur, eſſe poteſt, quia error circa fructus videtur eſſe error facti; putat enim poſſeſſor ſe eos percipere ex re ſua.

Sufficit ad fructuum vſucapionẽ.

16 Dico Tertiò, Ignorantia, vel error, Iuris valdè dubij, & etiam verè dubij, ſufficit ad præſcriptionem ipſius rei. Ita Nauar. ſupra. *Error,* inquit, *iuris dubij perinde prodeſt ad hoc,* (vſucapionem) *ſicut error facti.* Probat ex Gloſſa, Panor. Felino & alijs in cap. De quarta, de præſcriptionibus. Idem tenet Couar. §. 7. num. 12. & Sil. verbo Præſcriptio §. 4. & alij. Nec refert quòd aliqui ex his requirãt vt hoc ius ſit valdè dubium; quia ſufficit eſſe verè dubium, vt Nauar. & Sil. Ratio eſt; quia quando Ius aliquod eſt verè dubium, (id eſt, de quo vtrimque ſint multorum ſententiæ) prudenter poſſumus, in praxi vtramlibet ſequi, perinde ac ſi ius planum eſſet.

Error iuris dubij.

Hinc ſequitur, poſſe vſucapere eum, qui aliquid contractu ambiguo, de quo vtrimque ſunt opiniones Doctorum, comparauit.

17 Sed difficultas eſt vtrùm ſententia Medinæ ſit aliquo modo probabilis. Quidam negant eſſe probabilem etiaſi agatur de pręſcriptione longiſſimi temporis, quę non requirit titulum, qualis eſt 30. & 40. annorum. Probatur Primò, ex iuribus adductis num. 14. quæ expreſsè habent iuris errorem in præſcriptione non prodeſſe. Secundò, quia cum mala fide non procedit vllo tempore præſcriptio. capit. fin. de præſcript. Atqui is qui per ignorantiam iuris rem acquirit, comparando illam per contractum iure inualidum, habet malam fidem, vt iura loquuntur; ergo. Minor probatur ex L. Quemadmodum. 7. C. de agricolis & cenſitis, vbi dicitur eum, qui emit adſcriptitium ſine gleba, non poſſe vſucapere, *Quia,* inquit, *malæ fidei poſſeſſorem eſſe nemo ambigit, qui aliquid contra legum interdicta mercatur.* Vbi aduerte non dici talem præſumi habere malam fidem, ſed habere malam fidem. Nam iura malã fidem vocant non ſolùm credulitatem, qua quis credit, aut dubitat rem non eſſe ſuam, quam retinet vt ſuam; ſed etiam, qua quis ex errore iuris ſeriò putat eſſe ſuam. hanc enim ideò vocãt malam, quia eſt inutilis ad præſcriptionem. Tertiò probatur ex cap. Dudum 31. de decimis. vbi Põtifex decimas, quas Rex Hungariæ dederat Hoſpitalarijs S. Stephani, adiudicat Epiſcopo: eò quòd acceperant illas à manu laici, qui iure eas non poterat poſſidere, ac proinde nec donare: vbi Pontifex non ponderat lapſum temporis 40. annorum nondum expleti, ſed titulum ex errore iuris inductum, ac proinde inualidum. Quartò,

Sententia Medinæ an ſit probabilis.

Etiamſi

Etiamsi pars aduersa contra quam Titius intendit præscribere, fateretur illum ignorantia inuincibili iuris laborasse, nihilominus in foro externo Titius condemnaretur: ergò ibi non proceditur ex præsumptione malæ fidei, sed ex eo quòd credulitas ex errore proueniens sit re vera mala fides. Confir. Quia alioquin Ius ciuile fouer. t peccatum, auferendo rem vero domino, qui iam præscriptione acquisiuerat verum dominium. Quintò. Etiamsi consideretur illas leges procedere ex præsumptione malæ fidei; tamen res istæ non possent præscribi tempore 30. annorum, sed solùm tempore cuius initij non extat memoria: quia præsumptio iuris illi obstat, iuxta cap. 1. de præscript. in 6.

Hæc ferè sunt argumenta, quibus hæc sententia probari potest, quam proinde tenet noster Molina disput. 64. (qui etiam putat contrariam non esse probabilem) Glossa in cap. 2. de his quæ fiunt à Prælato. & in cap. Apostolicæ. 9. de donat. Felinus in cap. de quarta. 4. num. 34. de præscript. Abbas in cap. Cùm non liceat. col. 6. Cynus in l. Si quis emptionis, §. 1. C. de præscript. 30. annorum. Bart. in L. Sed etsi, §. Sane ff. de petit. hæredit. Sed contrariam iudico veriorem & probabiliorem, quando agitur de præscriptione 30. annorum. Hanc tenet expresse Couarr. ad regul. Possessor, p. 2. §. 7. nu. 6. concl. 2. *Error, inquit, iuris bonam fidem inducit sufficientem ad eam præscriptionem, quæ titulum non requirit, sed sola à bona fide procedit*; qualis nimirum est triginta annorum. Et quamuis in sequentibus videatur hoc restringere ad errorem iuris nec assistentis nec resistentis; (quale plurimorum DD. iudicio est de testamentorum solemnitatibus, tamen postea nume. 11. idem concedit de errore iuris contractui resistentis, modò sit error inuincibilis. *Quantum*, inquit, *ad præscriptionem error iuris excluditur, nec ex eo præscriptio procedit, quia illa culpa & negligentia in iuris errore, & in non inquirendo diligenter quid leges de illo actu ad eius iustitiam statuerint, efficit, vt ad effectum præscribendi iuris error vel mala fides iudicetur, vel eius vicem habeat; iuxta regulam. Qui contra iura, &c. quo fit vt si contingat errorem iuris etiam resistentis inuincibilem esse, tunc præscriptio in animæ iudicio obtinebit, atque ita defendi poterit Ioannis Medinæ opinio. Imò & ea sic intellecta apud Iudicem exteriorem admittenda est, sicut apertissimè in tertia conclus. probatur.* Hæc Couarr. Eamdem sententiam tenet Alexander Imolensis in d. cap. de quarta. & in repetit. cap. fin. col. 4. in fine de præscript. & col. 10. adducit Antonium Butrio in cap. Cura. 11. de iure patron. qui etiam id docet in cap. Peruenit. 4. de empt. & vendit. vbi dicit, *Licèt error iuris circa titulum impediat præscriptionem ad quam requiritur titulus, non tamen impedit præscriptionem, ad cuius substantiam non requiritur titulus, sed sola bona fides, vt est præscriptio 30. annorum.* Idem tenent Paulus de Castro consil. 152. §. Circa præsentem casum, col. 3. & consi 40. §. In causa, col. 1. & maxime in L. Celsus 27. post principium, ff. de vsucap. Ludouicus Romanus cons. 123. §. Circa primum dubium, col. 4. Pro eadem citat Couar. Alexandrum consi. 125. Felinum in cap. Cùm contingat. 24. de rescriptis. Iason. in L. Si quis id quod notab. 8. & ibidem Decium, ff. de Iurisdictione omnium Iudicum. & Anton. Rub. cons. 75. qui hanc omnium fatetur esse communem.

Contraria probabilior

Probatur Primò, Præscriptio tricenaria non requirit titulum, sed tantùm possessionem bonæ fidei tanto tempore continuatam: atqui is, qui errat in iure, potest habere bonam fidem, & cùm ea possidere tempore præscripto; ergo. Minor probatur, quia doctiores, quos commodè potuit, consuluit, & omnia fecit, quę tenebatur facere ad cognoscendas contractus leges; ita vt ignorantia sit planè inuincibilis: ergo habet bonam fidem. quod cōfirmatur: quia cùm ius est obscurum, seu dubium, ideò error iuris non excludit bonam fidem de titulo, quòd error tunc planè sit inculpatus, & homo fecit quicquid debuit ad veritatem cognoscendam. ergo similiter quando ius non est quidem obscurum sed ignotum, error non excludet bonam fidem, si homo fecit quod in se est, vt veritatem cognosceret. Ita Couar. supra, vbi dicit hanc rationem apertissimè concludere.

Secūdò, Ideo error iuris impedit præscriptionem, quia qui sic errat, præsumitur habere malam fidem, vel reuera habet; sed iure ciuili præscriptio tritenaria & quadragenaria locum habet etiam cum mala fide: vt patet L. Si quis emptionis, C. de præscript. 30. vel 40. annorum: ergo iure ciuili tricenaria pręscriptio valet etiam cum errore iuris. Consequent. clara, & antecedens quoad vtramque partem admittitur ab omnibus.

Dices, Ius ciuile qua parte concedit præscriptionem tricenariam cum mala fide, est correctum per Canones, vt patet cap. Vigilanti. 5. & cap. fin. de præscriptione.

Resp. non esse correctum nisi quoad malam fidem, quę est cum peccato: tota enim ratio illius pręscriptionis tollendæ erat, quia sine peccato & dispendio salutis non poterat seruari. atqui cùm est error iuris inuincibilis, nullum est peccatum in possessione: ergo quoad hanc malam fidem non est correctum. Hæc ratio videtur hanc sententiam planè conuincere.

Tertiò. Ideò leges iuris ignorantiam circa titulum non admittunt in præscriptione ordinaria, quia is, qui ius sui contractus ignorat, præsumitur non bona fide inchoasse possessionem; quia tenebatur adhibere diligentiam vt sciret quid ius præscribat, vt rectè docet Couarr. supra num. 10. ergo si reuera nulla fuit negligentia, & error fuit prorsus inculpatus, in foro conscientiæ, vbi cessat præsumptio, poterit præscribere. Antecedens est Couarr. supra, & multorum DD. & confirm. ex regula 82. in 6. *Qui contra iura mercatur, bonam fidem habere non præsumitur*. quam regulam intelligi de præsumptione iuris docet ibidem Glossa, & ipsa verba satis indicant. Idem confirm. ex L. Quemadmodum. 7. C. de agric. & censit.

Quartò, Multi DD. docent præscriptionem ordinariam, quæ titulum requirit, procedere cum ignorantia iuris in ijs, in quibus error iuris toleratur; vt in minore, rustico, milite, muliere: quia in his non præsumitur mala fides si aliquam diligentiam adhibuerunt: ita Molina Iure consl. lib. 2. de primogenijs c. 7. nu. 69. cum alijs quibusdam quos citat. & Baldus in L. Venditioni, C. de Vsucap. pro emp. & in L. Possessiones, C. si quis ignorem minor. esse. Vbi dicit excusari si errans est miles, vel mulier, vel est passus in iure difficilis, de quo interrogans sapientem, habuit responsum erroneum. Ex his patet Medinæ sententiam esse valdè probabilem, & iure veriorem in præscriptione 30. annorum, quæ titulum non requirit: in præscriptione autem ordinaria, quæ requirit titulum, in foro conscientiæ non esse improbabilem, imò, non videri improbabile etiam in foro externo admittendam esse, si probatum fuerit nullam negligentiam possessoris interuenisse, sed illum fecisse quantum pro sua conditione potuit, vt iura cognosceret. Idem probant 3. & 4. ratio. & confirmatio primæ rationis.

Neč obstat, quòd hæc præsumptio malæ fidei sit præsumptio Iuris, & de iure, contra quam nō admittatur probatio, cum sit instar iuris; quare etsi ordinariè non admittatur, tamen quando subest euidens causa, potest admitti vel Iudicis benignitate, vel restitutione in integrum, ex clausula generali, Si qua mihi iusta causa esse videbitur. de qua L. 1. in fine, ff. Ex quibus causis maiores, &c.

Ad Primam rationem sententiæ aduersæ Resp. Illa iura loqui de præscriptione ordinaria requirente titulum, quæ triennio, 10. vel 20. annis expletur, non autem de præscriptione 30. annorum. Hæc enim iure Pandectarum (vnde sunt illæ leges citatæ) non est cognita, sed iure Codicis introducta. Secundò, dici potest illa procedere ex præsumptione malæ fidei præsumitur enim, cum est error iuris in contractu, interuenisse talem negligentiam aliquam, nec adhibitam omnem diligentiam, quæ potuit, & debuit adhiberi, & ita error iuris non prodest in compendijs: nisi probetur adhibitam omnem diligentiam vt ius sciretur. Cum hoc tamen stat, quòd possit prodesse in foro conscientiæ, vbi cessat præsumptio, & statur ipsa veritate.

Ad argumenta.

Ad Secundam, Nego illum reuera habere malā fidem, si error erat inuincibilis. solum enim præsumitur habere, quia præsumitur non adhibuisse diligentiam, quam debuit, vt sciret iura. Neque iura credulitatem ex errore inculpato vocant malam fidem, eo quòd sit inutilis ad

præ-

præscriptionem: esset enim petitio principij. Ideò enim credulitas aliqua est inutilis ad præscriptionem, quia est mala fides; non autem ideò est mala fides, quia inutilis ad præscriptionem. Deinde valde impropriè diceretur talis mala fide possidere. Deniq; cap. Vigilanti & cap. fin. de præscript. nullam agnoscit in hac materia malam fidem, nisi quæ est cum peccato: talis autem credulitas ex errore iuris inculpato non est peccatum.

Nec obstat L. Quemadmodum. sensus enim est, nullos iuris peritos ambigere esse malæ fidei possessorem (nempè quoad forum externum) qui contra legum interdicta mercatur. Confir. quia ex illa lege sumpta est regula iuris 82. *Qui contra iura mercatur, bonam fidem non præsumitur habere.* quæ apertè loquitur de præsumptione illamque legem explicat: vnde eodem modo intelligenda. Confirm. 2. quia eadem L. dicitur emptorem amittere pretium: atqui hoc non est iustum nisi interuenerit aliqua culpa in emptione: ergo agitur de errore culpabili. Addo, Etiamsi mala fides si acciperetur, tamen cùm præscriptio 30. annorum iure ciuili cum mala fide procedat, & talis mala fides non sit reiecta per Canones, consequens est eam non obsistere tali præscriptioni; cuius etiam signum euidens est, quòd in d. L. Quemadmodum, solùm dicatur per talem malam fidem excludi præscriptionem longi temporis: insinuando non excludi præscriptionem longissimi temporis, qualis est tricenaria.

Ad Tertiam, Ad præscribendas illas decimas requirebatur possessio 40. annorum bona fide cũ titulo, vel possessio à tempore immemorabili sine titulo. quia ius illi præscriptioni resistit, vt constat ex cap. 1. de præscript. in 6. Illi autem Hospitalarij nõ possederant a tempore immemorabili. Vnde cogebantur ostendere titulum: qui a quo titulo acquirẽdo præsumuntur fuisse malæ fidei, eò quòd errauerint in iure manifesto, qui error præsumitur culpabilis, nisi contrarium probatum fuerit. An tempus 40. annorum fuerit elapsum, non constat ex textu. itaque non est mirum, si Pontifex id non ponderarit.

Ad Quartam, Nego id esse verum in præscriptione tricenaria; immo probabile esse nec in ordinaria verum est, si pars aduersa fateatur illum omnem diligentiam adhibuisse. Ad confir. Non magis fouet peccatum, quam quando testamenta non solemnia rescindit, vel non protegit, aut promissionem absq; stipulatione factam non admittit, &c. Vel dici potest, quòd sicut præscriptio est iure ciuili introducta, ita etiam iure ciuili in quibusdam casibus possit rescindi; vt patet cùm datur restitutio in integrum contra præscriptionem. Probabile tamen est in foro conscientiæ, si constet omnem operam debitam fuisse adhibitam, non rescindi ratione ignorantiç iuris, etiamsi contra præscribentem sententia feratur: quia sententia procedit ex falsa præsumptione. Parendum tamen sententiæ ob scandalum, & ne iuris ratio perturbetur, sicut in multis similibus vsu venit.

Ad Quintam, Negandum est antecedens. Ad probationem resp. illud cap. loqui non de præsumptione malæ fidei ratione ignorantiæ iuris, sed ratione conditionis ipsius rei; eò quod res ipsa talis sit naturæ, vt iure communi non videatur posse à tali possideri, sicut decimæ à Laico; aut decimæ huius diœcesis ab Episcopo alterius diœcesis. itaque nihil ad rem facit.

18 Dico Quartò, Error inducens bonam fidem omninò sufficientem ad vsucapionem, regulariter est error facti.

Sequitur ex dictis; vt si rem acceperis à fure, nesciens esse furem, tenet illam bona fide, orta ex errore facti. Similiter si emptione, vel donatione habeas à pupillo, nesciens esse pupillum; vt patet L. Pro emptore. 2. ff. Pro emptore. Pari modo si emas à Prælato rem Ecclesiæ, putans Capitulum consensisse, est error facti, & potes præscribere, etiamsi Capitulum non consenserit. Si autem emeris à Prælato, putans non requiri consensum Capituli, est error iuris; nec potes præscribere, nisi fructus rei, non autem rem ipsam. vt docet Couarr. num. 6. intellige tempore vt ordinario, & vt supra explicatum.

DVBITATIO VI.

Vtrùm aliquando cum mala fide procedat præscriptio.

VIDE Couarr. ad reg. Possessor, p. 2. §. 11.

Resp. Propriè loquendo nunquam procedit præ- 19
scriptio cum mala fide. Nam leges ciuiles statuentes præscriptionem 30. aut 40. annorum etiam cũ mala fide procedere, sunt abrogatæ iure canonico. vt patet c. finali, de præscriptionibus. Vnde omnes leges particularium locorum, statuentes præscriptionem post certum aliquod tempus, siue in rebus corporalibus, siue in spiritualibus (idest iuribus seu actionibus realibus, & personalibus) requirũt suo modo bonam fidem. vt fusè docet Couar. §. 11.

Vnde infertur Primò. vt præscribam contra debitũ pecuniarium, vel contra actionem ad tale debitum, quam habet Petrus in me, non sufficit vt Petrus toto tempore non exigat debitum, aut non meminerit, sed requiritur vt ego certo temporis spatio bona fide existimem me nihil debere Petro; v.g. vt putem esse condonatum, vel solutum, vel vt omnino memoria exciderit. Ratio est, quia aliàs nõ censebor bona fide possidere ius non soluendi, etsi enim creditor me non interpellet; tamen terminus elapsus ipsaque dies interpellat, & monet solutionis. quare cũ peccem non soluendo, non potest mihi procedere præscriptio: iuxta cap. finale supra. Similiter, etsi famulus intra biennium, ex quo desijt famulari, non petat stipendium à domino; non tamen potest dominus præscribere contra debitum illud, nisi bona fide putet solutum. *Præscriptio contra debitum pecuniariũ, vel actionem.*

20 Aduerte tamen, non esse improbabile, cum mala fide posse præscribi contra actionem personalem; ita vt si certo tempore creditor non exigat debitum, postea nõ possit illud petere in iudicio, eique denegetur actio; vt docet Adrianus quodlib. 6. ar. 3. Sic Carolus V. Anno 1540. Bruxellæ statuit, vt famuli mercedem pactam petant à dominis intra biennium, à die à quo seruire cessauerint: alioquin non possint eam petere in iudicio, nisi scripturam producant. non tamen per hoc liberatur dominus in conscientia, si mala fide retinet: sicut non liberatur is, qui rem emit minoris iusto, etsi non infra dimidium: neque is qui nudo pacto promisit aliquid; etsi contra hos non detur actio in foro externo. Contrarium tamen est verius, vt ostendit Couarr. si enim constaret debitorem mala fide non soluisse, condemnaretur. hoc autem constare vix potest, nisi ex ipsius confessione. *Potest denegari actio in iudicio.*

Infertur Secundò. Vt quis præscribat ius eligendi, præsentandi, pascendi, aut venandi in alieno prædio, aut alterius seruitutis; requiri vt bona fide vtatur tali iure tempore lege constituto; si enim mala fide vtitur, sciens se non rectè facere, non currit præscriptio. *Ius eligẽdi, præsentãdi, &c.*

Obijcitur Primò, Is cuius bona per legem pœnalem addicta sunt fisco, eiusque hæredes præscribunt contra fisci actionem, cùm tamen sciant bona sua fisco deberi. ergo aliquando cum mala fide currit præscriptio. *Obiectio. Contra actionẽ fisci.*

Resp. Iurisperiti hoc passim vocant malam fidem: sed rectiùs dicitur cum Theologis, tales habere bonam fidẽ; non quidam qua sibi persuadeant hæc bona absolutè, & pleno iure esse sua: sed qua iudicent licere sibi ea retinere, donec per fiscum auferantur: & se non teneri fisco ea offerre: de quo Vide Couarr. ad 4. Decretal. p. 2. c. 6. §. 8. à numero 5.

Obijcitur Secundò, Possum præscribere contra eum, qui habet ius seruitutis rusticæ in meo prædio, etiamsi sciam ipsum hoc ius verè habere: ergo cum mala fide. *Contra seruitutem rusticam.*

Resp. Nego cõseq. aliud enim est acquirere ius aliquid agendi in re alterius, aliud extinguere ius, quod alter habet ratione prædij rustici in re mea. hoc denique nihil aliud est, quàm præscribere libertatem rerum mearum: quod fieri potest etiamsi sciam alterum ius habuisse. Itaq; altero habente ius seruitutis in prædijs meis, (v.g. vt possit transire per meum hortum vel agrum; vt possit pascere in meis prædijs) cùm non requiratur vllus actus à me vt ego contra ius illud præscribam; sed sufficiat vt ipso iure suo certo tempore non vtatur (vt habemus L. Hæc autem iura. ff. De seruitutibus vrbanor. prædior.) non tum in mala fide, etsi sciam illum ius habere. nam nihil facio illicitum

licitum, nec aliquid omitto, quod debeo. nō enim teneor illum monere vt iure suo vtatur. Itaque sum in bona fide, vt rectè Medina q. 17. cap. de restitutione: quia bona fide sino illum iure suo non vti, & mihi libertatem creari. secùs verò est quando alter habet ius, non quidem aliquid faciendi circa rem meam; sed vt ego aliquid non faciam; v.g. ne altiùs ędificem, ne fenestras in hortum ipsius aperiam, & similia. Tunc enim vt ego extinguam illud ius, requiritur vt bona fide faciam contrarium, & ille per certum tempus non contradicat; iuxta legem citatam.

DVBITATIO VII.

Quantum temporis requiratur ad vsucapionem rerum mobilium.

NOTANDVM est, ante tempora Iustiniani res mobiles in Italia potuisse vsucapi annali possessione bona fide continuata: immobiles biennio. Verùm ipse hoc ius tanquam parum contentaneum æquitati, plerumq; litigiorum seminarium, vt videre est Tit. De annali except. Italic. contract. tollenda, & Tit. de Vsucap. transfor. cuius reformationem amplexum est Ius canonicum. Iuxta hanc igitur.

Res mobilis. 22 Respondeo & dico Primò, Ad vsurapionem rerum mobilium priuati hominis, vel etiam Ecclesiæ, cum titulo requiritur, & sufficit possessio per triennium bona fide continuata. Est communis sententia DD. vt docet Couar. reg. Possel. p. 2. §. 2. num. 5. De *rebus Priuatorum*, habetur C. de vsucapione transformanda, L. vnica. & Instit. de vsucapionibus §. 1.

De *rebus Ecclesiæ* habetur authent. Quas actiones, C. de Sacrosanctis Eccl. *Quas actiones alias decennalis, alias vicennalis, aliàs tricennalis præscriptio excludit, hæ, si loco religioso competunt, quadraginta annis excluduntur: Vsucapione triennij, vel quadriennij præscriptione in suo robore durantibus: sola Romana Ecclesia gaudeat centum annorum spatio, vel priuilegio.* Quæ authent. recepta est ab Ecclesia, vt patet ex Decret. 16. q. 3. cap. vlt. & penult. Ex qua constat, in rebus, & actionibus, quæ minore tempore quam decennio vsucapiuntur, vel præscribuntur, par esse ius priuati, & Ecclesiæ. talis est actio redhibitoria, actio de dolo, quanti minoris, & similes. Tituli autem huius Vsucapionis à DD. numerantur decem.

Tituli Vsucapionis mobilium. 20. Primus est, *Pro soluto.* vt si putans me ex aliqua causa debere tibi 500. aureos, soluam, vel catenam auream loco solutionis tradam, tuque bona fide recipias. ita habetur L. 2. ff. Pro emptore; vbi dicitur, *Si existimans me debere tibi ignoranti tradam, vsucapies.* Idem dicendum cùm quid per errorem soluitur secundò. Excipe tamen nisi putem me debere, vel possidere ex emptione quę non pręcessit. Tunc enim triennio id non vsucapietur, vt ibidem dicitur.

Secundus, *Pro emptore.* vt si emas rem bona fide à furioso, quem putabas sanæ mentis. secùs si à prodigo vel aleatore, cui interdicta administratio: quia requiritur bona fides non solùm in accipiēte, sed etiam in tradente. idque necessarium in omni vsucapione mobilium, quocumque titulo vsucapias. L. 5. ff. Pro emptore.

Tertius, *Pro transacto.* vt cum aliquid bona fide est traditum & acceptum causa trāsactionis, vt à lite recedatur. L. Ex causa. C. de Vsucap. pro empt. vel transact. vbi dicitur, *Ex causa transactionis habentes iustam causam possessionis, vsucapere possunt.* Nec refert etiamsi ea res forte sit aliena: modò non sit furtiuè, aut vi possessa, aut res fisci, aut pupilli; sed talis quæ vsucapi possit: quod in omni vsucapione ordinaria est necessarium.

Quartus, *Pro hærede.* vt cùm quis verè est hæres, aut bona fide se hæredem putat. intellige vt supra, nisi res sit vitiosa, id est, cuius conditioni obstet Vsucapio. Aduerte tamen, quando extat hæres qui dicitur *suus*, alios non posse contra illum vsucapere, vt infra dubit. 13. dicetur.

Quintus, *Pro donato.* vt cùm quis bona fide donauit rē alienam ignoranti. L. 2. ff. Pro donato. *Si is, qui alienam rem donauerit, reuocare constituerit donationem, etiamsi iudicium ediderit, remque cœperit vindicare, curret vsucapio.* Hic tamen requiritur vt donatio non sit inualida ratione personæ. Hinc filius sub patria potestate constitutus non potest vsucapere donatum à patre; nec coniux donatum a coniuge, vt habetur L. 1. ff. Pro donato. Qui tamen emit a coniuge, quod sic donatum nouit, potest illud vsucapere. quia cum consensu coniugis præsumitur venditum, vt habetur L. Si id quod. ff. Pro derelicto.

Sextus, *Pro derelicto.* vt cùm quis cœpit bona fide possidere rem, quę à domino putabatur habita pro derelicto. Idem dicendum de eo qui conditionem rei sciens, illam emit, vt habetur d. L. Si id quod.

Septimus, *Pro legato.* vt si testator credebatur sanæ mentis, non tamen erat: si legatum per codicillum ademptum erat, & id ignorabatur, L. 4. ff. Pro legato. *Pro legato potest vsucapi, si res aliena legata sit; aut testatoris quidem sit, sed adempta codicillis ignoratur. in horum enim persona iusta est causa, quæ sufficit ad vsucapionem.* Addit; *Idem dici potest etsi in nomine erit dubitatio: veluti si Titio legatum sit, cùm sint duo Titij, vt alter eorum de se cogitatum existimauerit,* Idem L. fin. ff. eodem.

Octauus, *Pro dote.* vt si res aliena bona fide pro dote data sit; L. 1. ff. Pro dote. Incipit autem hæc vsucapio a tempore, quo cœpit esse maritus per contractum de pręsenti, non antè, vt ibidem dicitur: quia dos tunc primùm incipit possideri titulo dotis. Si sponso aliquid a sponsa detur ea mente vt statim fiat eius, poterit illud vsucapere *pro suo*, non *pro dote*, vt ibidem habetur.

Nonus, *Pro suo.* hic titulus est valdè generalis, & oritur ex omnibus ijs, quibus putamus nobis acquiri dominiū, remque possidemus vt nostram, vt patet L. 1. ff. Pro suo. Hoc modo potest quis vsucapere fructum rei furtiuæ, quam bona fide emit: v.g. agri, vel ancillæ, etsi rem ipsam furtiuam vsucapere nequeat. L. 4. ff. eodem. Sic si hæres putet Titio aliquid legatum, quod non est legatum, vsucapiet Titius pro suo ibidem. Denique quando quis in rebus suis inuenit aliquid nō furtiuum, aut vi possessum, quod bona fide putat esse suum, potest illud vsucapere, L. fin. ff. Pro suo.

Hi ferè 9. tituli habentur lib. 41. Digestorum, & in C. lib. 7. Adducunt DD. decimum, *Pro iudicato.* vt cùm res est iudicata, & spatio 10. dierum non est appellatum. Hoc modo excluditur ius appellationis; & sententia transit in rem iudicatam, vt habetur Nouella 23. Quod etiam amplexa est Ecclesia in Iudicijs ecclesiasticis, vt patet c. 27. Anteriorum. 2. q. 6. Ex his satis patet quomodo se habeat vsucapio in mobilibus.

Petes, vtrùm vsucapio triennalis etiam locum habeat contra Ecclesiam Romanam? Videtur non habere, nam post illa verba, *Vsucap. triennij*, &c. subiungitur, *sola Ecclesia Romana*, &c. quasi sit exceptio ab vtraque sententia præcedente. Confirm. cap. Cùm vobis. 14. de præscriptionibus. vbi generatim absque distinctione mobilium & immobilium dicitur, *Contra Ecclesiam Romanam, non nisi centum annorum præscriptio locum sibi vendicat.* vbi Glossa, u. Centum; *Hæc præscriptio obtinet in rebus & possessionibus.* distinguens res à *possessionibus*, tamquam mobilia, ab immobilibus. & Panor. in capit. Cùm dilecta. 4. de confir. vtili vel inutili. u. Possessiones: *Ecclesia Romana gaudet præscriptione centum annorum, non solùm in rebus priuatis ipsius Romanæ Ecclesiæ, sed etiam in omnibus iuribus & possessionibus, quæ competunt ratione libertatis datæ: vt cùm eximit aliquod monasterium, vel capitulum à iurisdictione Ordinarij.* addit Panor. *Et sentiunt DD. hoc ex illa generalitate verborum hoc procedere tàm in rebus mobilibus quàm immobilibus, corporalibus & incorporalibus, quod benè notes. Ex hoc enim infertur; quod Vsucapio triennalis in rebus mobilibus non habet locum contra Ecclesiam Romanam.* Idem tenet Syl. u. Præscriptio. 1. numero 7. §. Tertium. Hæc sententia est valdè probabilis. Nihilominùs altera quoque sententia probabilis est; nimirum triennalem mobilium præscriptionem contra Ecclesiam Romanam locum habere. ita Couarr. supra generatim docens par esse ius priuati, & Ecclesiæ in rebus & actionibus, quæ minori tempore quàm decennio vsucapiuntur. & Molina disputat. 68. citans Glossam, & DD. in illam Authent. Probatur, quia illa exceptio, *sola Romana*, &c. solùm intelligenda est fieri ab illis verbis, *Hæ si religioso loco competant*, &c. & illa, *Vsucapione triennij*, &c. veluti per parenthesin interiecta. Id *Ecclesia Romana.*

aperte

apertè indicant DD. io periocha huius Authent. Confirm. quia alias non rectè diceretur *Vsucapionem trienny*, &c. *in suo robore durare*; hoc enim significat nihil in illa mutari: at aliquid in ea mutaretur, si statim ab ea fieret exceptio. Deinde hæc Authent. ex tribus diuersis Iustiniani Nouellis contexta est. Prima pars est ex Nouella 131. cap.6. pro temporalibus præscriptionibus, &c. Secunda, *vsucap. trienny*, ex Nouella 115. capit.1. Tertia, *sola Romana*, ex parte est ex Nouella 9. vbi solùm in præscriptione longissimi temporis quale est spatium 30. annorum, concedit Ecclesiæ 100. annos. Vnde hoc non est extendendum ad vsucapionem triennalem & quadriennalem. Mihi tamen probatur prior. Sententia. quia hæc res non solùm pendet ex vi istius Authent. sed maximè ex ordinatione Canonum, qui generatim loquuntur.

Dico Secundò, Ad vsucapionem rerum mobilium sine titulo, requiruntur anni 30. siue priuati eæ sint, siue Ecclesiæ. est communis DD.

Prior pars patet ex L. 3. C. de præscipt. 30. vel 40. annorum; vbi res immobiles contra priuatum præscribuntur 30. annis, sine titulo. Idem ergo censendum de mobilibus; cùm nihil aliud de his sit statutum, absente titulo.

Altera probatur; quia cùm Ecclesia in mobilibus non habeat priuilegium, sed solùm in immobilibus, eodem iure censeri debet quo priuatus. de quo vide Couarr. §. 5. numero 2. Ego tamen exceperim Eccl. Rom. iuxta prædicta.

DVBITATIO VIII.

Quantum temporis requiratur ad immobilium præscriptionem, siue contra priuatum, siue contra Ecclesiam, vel piam causam.

Immobilia priuatorũ.

23 DICO Primò, Ad præscribenda bona immobilia priuatorum, cum titulo requiritur spatium 10. annorum inter præsentes; 20. inter absentes: sine titulo requiruntur anni 30. Est communis sententia DD. in cap. Sanctorum, de præscript. & alibi.

Longum tempus. Longissimũ.

Prior pars habetur Instit. de vsucap. §. 1. & L. Cùm in longi. vlt. C. de præscript. longi temporis. vbi tria notanda sunt, Primum est, Longum tempus in materia vsucapionis vocari spatium 10. annorum inter præsentes; 20. inter absentes. Longissimum autem spatium 30. vel 40. annorum. Patet ex dicta L. Cùm in longi.

Præsentes.

Secundum, *Præsentes* dici, qui in eodem territorio habitant; vt sunt omnes qui in territorio Louaniensi, etiamsi non in ciuitate: *absentes*, qui in diuersis territorijs, vt docet Panor. in cap. De quarta, de præscriptione. num 30.

Vnus annus præsentiæ æquiualet duobus absentiæ.

Tertium, Si præsens fueris 7. annis. & posteà egrediaris territorium habitaturus alibi, opus est adhuc sex annis, vt res immobilis contra te præscribatur. Ratio est; quia supererant tres anni ad complendam præscriptionẽ contra præsentem, qui debent duplicari ratione absentiæ: vt habetur expressè Authen. Quòd si quis. C. de præscriptione longi temporis. vnus enim annus præsentiæ æquiualet duobus annis absentiæ. Sil. verbo Præscriptio. 1. q. 7. & reliqui DD.

Altera pars, *Sine titulo requiri annos* 30. patet ex capit. Sanctorum. de præscriptione. Idem colligitur L. Si quis emptionis. 8. §. 2. C. de præscriptione 30. vel 40. annorum.

Vbi non requiratur titulus.

Vbi aduerte, quando agitur de præscriptione 30. vel 40. annorum, *ordinariè* neque Iure Pontificio neque Cæsareo requiri titulum; sed sufficere bonam fidem cum possessione tanti temporis. vt docet Couarr. regul. Poss. §. 5. num. 2. ex communi Doctorum sententia. Dixi *ordinariè*, quia interdum exigitur tituli probatio; nempè quando præsumptio Iuris est contra præscribentem, vt docet Couar. l. 1. variarum c. 17. nu. 7. vt fit quando Episcopus vnius diœcesis vult præscribere decimas sitas in alia diœcesi, vt habemus. c. 1. de præscriptione in 6. Hic enim ex possessione 40. annorum non præsumitur titulus, sed requiritur tituli probatio: vel certè, vt à tempore, cuius initij memoria non extat, possederit.

Tituli probatio.

Contra pupillũ & minorem.

24 Dico Secundò, Si priuatus ille fuerit pupillus, nulla contra eum, quamdiu est in ea ætate, datur præscriptio, siue mobilium siue immobilium: si autem non sit pupillus, sed minor (id est, nondum habens 25. annos completos) requiruntur 30. anni.

Prior pars patet L. Sicut in rem. 3. C. de præscriptione 30. annorum. factum id est in fauorem pupillaris ætatis & status.

Altera pars habetur L. vltima, C. in quibus causis in integrum restitutio necessaria non est. Ratio est, quia minores non ita rebus suis possunt inuigilare vt maiores, præsertim cùm administrationem non habeant.

Contra Ecclesiam & pias causas.

25 Dico Tertiò, Ad præscribenda bona immobilia contra Ecclesiam Romanam requiruntur anni 100. contra aliam Ecclesiam, vel Hospitale, vel Monasterium, vel cõtra pias causas, requiruntur anni 40. est communis DD. De Ecclesia Romana habetur Authentica. Quas actiones. C. de sacrosanctis Ecclesijs; vbi præscriptionis tempus contra reliquas Ecclesias, & pia loca restringitur ad annos 40. (cùm antea esset annorum 100. vt patet ex L. Vt inter diuinum, quæ immediatè præcedit) & soli Ecclesiæ Romanæ inter loca pia reseruatur priuilegium 100. annorũ. Dico *inter loca pia*, quia hic non reuocatur priuilegium, quod indicta lege, Vt inter diuinum erat concessum ciuitatibus, vt contra eas non possit præscribi nisi 100. annorum spatio, si quid illis per vltimam voluntatem relictum, vel si quid donatum, vel venditum fuisset; vt rectè Couar. §. 2. num. 15. Idem de *Ecclesia Romana* habetur in multis canonibus tit. de præscriptione. De *alijs Ecclesijs* habetur tum alibi, tum cap. De quarta, de præscriptione. De *alijs pijs locis & causis* habetur Auth. Quas actiones. & probat Couar. reg. Possessor. §. 2. num. 3. vbi etiam refutat quosdam, qui putabant contra pauperes non præscribi.

Priuilegiũ quorũdam Regularium.

Hic tamen notandum est Primò, Quibusdam Monasterijs & Collegijs Regularium cõcessum esse vt res immobiles non possint contra ipsos præscribi nisi annis 60. Concessit hoc Eugenius IIII. de plenitudine potestatis, Ordini S. Benedicti; & Iulius II. congregationi S. Saloatoris, vt ex eorum priuilegijs manu scriptis constat. Idem concessum Ordinibus illis, qui horum priuilegijs participant; vt Societati nostræ & quibusdam alijs.

Secundò, Si res priuati incipiat esse Ecclesiæ, & contra priuatum præsentem anni quinque sint exacti, non requiri vlterius spatium 35. annorum ad complendam præscriptionem cõtra Ecclesiam; sed sufficiunt 20. quia quinque priores contra priuatum continent dimidium tempus necessarium. vt docet Sil. verbo Præscriptio q. 7. §. Sextum, consentiunt alij DD.

Bona immobilia quæ.

Tertiò, nomine *bonorum immobilium* hic etiam intelligi iura, & actiones ad immobilia: item beneficia, census, reditus; Ius patronatus, vsusfructus, & seruitutes. hæc enim omnia fixa manent, & instar immobilium fructum, vel commoditatem adferunt. Itaque de his iudicandum iuxta duas propositiones supradictas. Maioris tamen lucis causa, & quia interdum in his est aliqua diuersitas, breuiter agemus de singulis.

DVBITATIO IX.

Quanto tempore præscribantur seruitutes, & quanto amittantur.

26 DE hac re fusè agit Gomez in . . 5, tractatu de seruitutib. tomo 2. c. 15.

Seruitus personalis vt acquiratur.

Dico Primò, Seruitus merè personalis, quæ debetur personæ à persona, nullo tempore præscribi potest, id est, vsucapione acquiri. L. finali, C. de longi temporis præscriptione. idque verum est, etiamsi bona fide putans esse seruum, emeris. ratio est, quia æquitas non patitur hominem liberum fieri seruum ex errore opinionis.

Dico Secundò, seruus tamen præscribit libertatem contra dominum, si per 20. annos bona fide putauerit se liberum; etiamsi titulum libertatis non habeat. L. 2. C. de longi temporis præscript. quæ pro libert. Gom. 2. nu. 26. hoc constitutum est in fauorem seruorum.

Seruitus mixta.

27 Dico Tertiò, Seruitus mixta, quæ à re debetur personæ,

næ, vt est vsusfructus, præscribitur cum titulo 10. annis inter præsentes, & 20. inter absentes: sine titulo annis 30. L. fin. C. de præscript. longi temporis. & Gomezius supra, v.g. aliquis, qui non erat dominus rei, vel non habebat potestatem, constituit tibi vsumfructum in agro, silua, vel alia re simili; tuq; inde possedisti bona fide hoc ius per 10. annos præsente eo, ad quem pertinebat: etiamsi postea constet illum non potuisse constituere, tamen tu retinebis ad vitam, vel ad tempus constitutum: quia hoc ius effectum est tuum lege præscriptionis. quòd si dominus, ad quem pertinebat, sit absens, requiruntur anni 20. Si titulum non habes, quo ad te peruenit, (vt si dictum tibi fuit ad te pertinere, nescias autem qua ratione) sicque bona fide per 30. annos possideas, tuus erit ad vitam. Idem dicendum est de feudo, & emphyteusi; præscribuntur enim vt vsusfructus, cùm sint species quędam illius.

Vbi tamen aduerte, vsumfructum non præscribi ratione possessionis rei fructiferæ; vt agri, siluæ, vel alterius; (quia vsufructuarius non possidet hanc rem suo nomine, nec possessione ciuili, sed tantùm naturali & nomine alterius) verùm ratione possessionis ipsius Iuris, quod vocatur vsusfructus; vt benè Gomezius supra; qui citat alios, debes enim hoc ius possidere tamquam tuum.

28 *Seruitus merè realis cum titulo.* Dico Quartò, Seruitus merè realis, siue sit continua vel quasi continua; (vt tigni, immittendi, oneris ferendi, stillicidij, aquæductus) siue discontinua; (vt eundi per tuum prædium, agendi iumentum, ducendi currum) cum titulo & bona fide præscribitur 10. annis, præsente eo, contra quem agitur; 20. verò eo absente. est communis DD. ex L. finali, C. de præscriptione longi temporis. vt si is, qui vere non erat dominus rei, tamen putabatur esse, tibi concessit ius immittendi tignum in murum, vel stillicidium in arem, vel ducendi aquam per hortum. vel iumentum, aut plaustrum per agrum; & tu bona fide hoc ius per decennium possideas, præsente eo, cuius interest, vere efficeris dominus talis iuris, lege præscriptionis. neque hic requiritur scientia & patientia illius, contra quem præscribitur: quando titulus adest. vt communiter DD. tradunt.

Sine titulo. Dico Quintò, Seruitus merè realis, si sit continua vel quasi continua absque titulo, cùm scientia & patientia aduersarij, præscribitur decennio inter præsentes, vicennio inter absentes; discontinua verò absque titulo, non præscribitur nisi tempore immemorabili, id est, cuius initij non extet memoria. Prior pars est communis DD. ex L. 1. & 2. C. de seruitutibus & aqua; eamq. tradit Gomezius tomo 2. cap. 15. num. 27. Si enim dominus, vel is cuius interest, scit & permittit tanto tempore, censetur hoc ius sponte concedere. *Tempus immemorabile.* Altera est etiam communis, ex L. Seruitutes. 4. ff. de seruitutibus. Itaque non præscribis ius agendi iumentum, vel ducendi currum per agrum alterius absque titulo, nisi ab hominum memoria fuerit consuetudo. quod ideò leges statuerunt, tum quia non facilè potuit a domino aduerti possessio huius iuris. vt posset eam impedire, cùm sit valdè interrupta; tum quia non potest assignari tempus quo possessio cœperit. Itaque hic non tam præscriptio, quam præsumptio iuris antiqui & veri tituli locum habet; sicut etiam in alijs, quæ tempore immemorabili nituntur: secùs est in seruitute continua, cuius vsus cùm sit continuus vel quasi continuus, facilè aduertitur. vide Gomezium num. 28.

29 *Initiū possessionis considerandū.* Notandum est, cùm tota præscriptio nascatur ex continua possessione, quæ certo tempore duret, diligenter aduertendum initium possessionis, quod aliter accipitur in seruitutibus affirmatiuis, aliter in negatiuis; vt docet Gomezius supra. In *affirmatiuis* enim (vt sunt illæ, in quibus tribuitur ius ad aliquid agendum circa rem alterius; vt sunt tigni immittendi, stillicidia, aquæductus & similes) incipit possessio ab eo die, quo quis tali iure vtitur bona fide. In *negatiuis* (vt sunt in quibus datur Ius ad impediendum ne aliquid agas, vt, ne altiùs attollas domum, ne propriùs ædifices, ne intersis electioni, ne veneris in tali silua, &c.) possessio incipiat ab eo die, quo prohibes vel impedis alterum, qui contrarium molitur. His positis, videndum quomodo seruitutes extinguantur præscriptione.

30 Dico Sextò, Vsusfructus & omnis seruitus, quæ non vso amittitur, extinguitur 10. annis inter præsentes, & 20. inter absentes; habetur expresse L. penult. C. de seruitutibus. *Quo modo amittatur.*

Aduerte tamen esse differentiam inter seruitutes rusticas & vrbanas. *Differentia inter seruitutes rusticas & vrbanas.* Nam *rustica seruitutes*, sicut & vsusfructus extinguuntur per solum non vsum: nec requiritur vt dominus prædij aliquid faciat, quo incipiat vsucapere suam libertatem; (vt habetur L. Hæc autem iura. 6. ff. de seruit. vrban. prædiorum) vel vt nesciat te ius habere. Itaque ius itineris, agendi iumenti, ducendi plaustri, deriuandæ aquæ per prædium alterius, pascendi pecoris, aquandi. arenæ fodiendæ, & similia amittis solo non vsu per decennium, si præsens sis, si absens, per vicennium. *Vrbana* autem non amittuntur solo non vsu; sed requiritur vt possessor loci debentis seruitutem, aliquid faciat bona fide, quo incipiat vsucapere suam libertatem; vt habetur d. L. Hæc autem iura. v. g. habes ius immittendi tigni in murum alterius; si eximas tignū, & possessor nihil faciat quo impediat ne rursus immittas, non perdis vnquam ius tuum; sed si ille foramen obstruat, & tu per 10. annos non vtaris tuo iure, perdis ius tuum. Similiter si habes ius ne ille altiùs attollat, vel propiùs ædificet, non ammittis ius nisi ille contra faciat; & tu post illud factum 10. annis præsens sileas. requiritur autem vt ille nesciat ius tuum, & bona fide agat. Habentur hęc omnia expreſsè d. L. Hæc autem Iura. ff. de seruit. vrban. prædiorum. Vide Sil. verbo Præscriptio 1. q. 7. §. Vndecimò. Molinam disput. 70. Couarr. lib. 1. variar. cap. 17.

DVBITATIO X.

Quanto tempore præscribatur ius Patronatus (id est ius præsentandi ad beneficium) & beneficium ipsum.

De hoc Couarr. reg. Possessor. p. 2. §. 10.

Dico primò, si constet Ecclesiam olim fuisse liberam, ius Patronatus à laico præscribi nequit. Est communis sententia DD. 31

Ratio est; quia hoc ius est spirituale. Hæc ratio tamen non videtur firma. cùm enim laicus sit capax huius iuris, cur ex possessione à tempore immemorabili non debet præsumi iusto titulo concessum? sed benè probat non præscribi absque titulo, nisi tempore immemorabili: quia præsumptio Iuris illi resistit. amplius conuincere non videtur.

Dico Secundò, Ius Patronatus etiam in Ecclesia Parochiali, de qua dubium est an olim libera fuerit, potest præscribi à parochianis 40. annis cum titulo; tempore immemorabili, absque titulo: imò etiam annis 40. absque titulo.

Prior pars patet, quia cum titulo colorato vel presumpto possunt præscribi à laico bona immobilia & iura (vt feudum & emphyteusis) contra Ecclesiam; cur non etiam ius Patronatus, quod est minoris momenti? Nec præsumptio Iuris est contra ipsos, cùm credibile sit ipsos esse fundatores illius Ecclesiæ, quando de alio non constat. Altera probatur, quia ex possessione huius iuris per tempus immemorabile præsumitur iustus titulus in parochianis. Addo etiam *absque titulo* posse ipsos spatio 40. annorum hoc ius præscribere, quia neq; Ius commune, neque malæ fidei præsumptio illis obsistit, vt colligitur ex Couar. loco citato. Idem docet Molina disput. 75. §. Meritò tamen.

Dico Tertiò, Ius nominandi Rectorem aut Prælatum in Ecclesia collegiata vel cathedrali præscribi non potest a laico contra ipsam Ecclesiam, nisi annis 40. cum titulo, aut tempore immemorabili absque titulo. Ratio est, quia Ius commune repugnat. vnde est vehemens præsumptio vsurpationis & malæ fidei. Nam Iure communi illorum debet fieri electio, quæ pertinet ad Capitulum; nisi Patronus, qui Ecclesiam ædificauit, aut dotauit, id sibi cum consensu Episcopi tanquam ex pacto reseruasset, vt patet cap. Nobis fuit. 56. de electione. Quia tamen non est incapax talis Iuris, (potuit enim competere maioribus eius vel ex pacto in fundatione cum Episcopo inito, vel ex priuilegio Pontificis) potest illud præscribere 40. 32

annis cum titulo colorato, (vt si concessum fuisset inualidè ob excommunicationem, vel alia de causa) vel absque titulo tempore immemorabili. Tam diuturna enim possessio huius iuris, & vsus absque contradictione frequentatus, tollit præsumptionem malæ fidei, & inducit titulum præsumptum. vide Concil. Trident. sess.25. de reformat. capitulo 9. vbi declaratur quomodo hæc iura sint examinanda, & probanda. Hoc modo multi Principes præscripserunt in maioribus beneficijs Ius patronatus.

Ius patronatus cõtra priuatũ præscribitur.

33 Dico Quartò, In Ecclesia non libera, ius Patronatus à laico contra verum Patronum præscribi potest cum titulo colorato decem annis inter præsentes, 20. inter absentes: sine titulo annis 30. Est sententia communis DD. teste Couart. Patet; quia est eadem ratio quæ bonorum immobilium, & iurium contra priuatum; vt feudi, emphyteusis, quæ simili modo præscriptione acquiritur. Non enim hic agitur contra Ecclesiam, sed contra priuatum.

Dico Quintò, Beneficium ecclesiasticum cum titulo colorato præscribi potest contra alium, ad quem verè pertinebat, decennio inter præsentes, viccnnio inter absentes; sicut alia iura, quæ bonis immobilibus annumerantur. est communis sententia. Sine titulo non potest præscribi, quia non potest nisi institutione Canonica acquiri eius possessio.

Beneficium

34 Dico Sextò, Qui pacificè aliquod beneficium absque simoniaco ingressu triennium possedit, præscribit contra actionem cuiusuis impetitoris. patet ex regula Cancellariæ 33.

35 Sed difficultas est, vtrùm hæc possessio bona fide cum titulo colorato & absque simonia per triennium continuata, præscribat proprietatem beneficij, ita vt possessor postea non teneatur illud resignare? Couart. tenet non præscribere: itaque beneficium in foro conscientiæ esse dimittendum, simul atque constiterit collationem non fuisse validam.

Verùm Nauar.l.3.consil.40. & 42. de præbendis, post Conar. & alios, tenet contrarium, cum glossa antiqua in regulas Cancell. & Rebuffo, qui affirmat ita iudicari in Parlamentis Galliç. estque rationi validè consentaneum; cùm enim Pontifex post triennium nemini ampliùs concedat actionem ad illud beneficium, videtur possessorem reddere etiam securum in conscientia, si bona fide cum titulo possedit; tamquam qui triennali vsucapione fecerit suum: in qua sententia etiam est Emmanuel Sà, & alij quidam recentiores.

DVBITATIO XI.

Quanto tempore præscribantur debita, actiones, hypothecæ, legatas, fideicommissa, & maioratus.

Debita.

36 DICO Primò, Debita rerum mobilium & immobilium præscribuntur cum bona fide annis 30. contra creditores: & excluditur actio ad ea petenda. est communis sententia ex L. Sicut in rem. 3. Cod. de præscript.30. & 40. annorum, vbi dicitur, *nec actiones reales, nec personales vltra 30. annorum spatium protrudendas.* & infrà; *omnes huiusmodi actiones 30. annorum iugi silentio emori.* Idem de omnibus actionibus personalibus vndecumque ortis, vt familiæ erciscundæ, communi diuidundo, finium regundorum, pro socio, furti, bonorum vi raptorum, &c. dicitur L. 1. §. Ad hæc. C. de annuali except. Excipitur actio hypothecaria, quæ etsi, quando competit contra extraneum, extinguatur annis 30. tamen quando contra creditorem eiusque hæredes, non excluditur nisi annis 40. vt statim dicemus. Huc pertinet etiam actio illa, quam quis habet, cùm rem suam vendidit infra dimidium iusti pretij, ad petendum supplementum pretij, vel rescindendum contractum. Similiter cùm quid emit vltra dimidium iusti pretij, ad repetendum excessum. excluditur enim 30. annis, vt ex dicta L. 1. sequitur, & docet Gomezius tomo 2. capit. 2. num. 22. de emptione & vendit. ex communi DD. sententia.

Actiones variæ breuiori tempore excluduntur.

Aduerte tamen Primò, multas actiones breuiori tempore extingui, & præscribi aduersus eos, quibus competunt. Etsi enim omnes extinguantur 30. annis, non tamen omnes tantum temporis requirunt. Nam actio, quam habet Respub. aduersus Quæstores & administratores, postquam computus sunt subscripti, seu expuncti, excluditur ab ipsis quidem annis 20. ab eorum hæredibus annis 10. vt expresse habetur L. In omnibus. ff. de diuersis temporalibus præscriptionibus.

Actio redhibitoria ad recuperandum pretium, quando error dedit causam contractui (vt cùm quis emit rem vitiosam, quam non emisset si vitium sciuisset) præscribitur contra emptorem sex mensibus, computandis à die quo vitium resciuit. In foro tamen conscientiæ venditor ob dolum non liberatur. Si bona fide egit, potest vsucapere pretium triennio: vt constat ex dictis dubit.7.

Actio quanti minoris, quæ est ad recuperandam partem pretij, quam noluisset dare, si vitium ei perspectum fuisset, excluditur anno. vide L. 1. & sequentes, ff. de Ædilitio edicto. Si tamen huiusmodi actio vtilis competat ecclesiæ, aut pio loco, ad eam excludendam requiruntur anni quadraginta. Omnis enim actio, quæ alias 10. aliàs 20. alias 30. annis excluditur, hęc si loco religioso competat, non excluditur nisi annis 40. vt habetur Auth. Quas actiones. C. de sacros. Eccles. vide suprà num. 22.

Item actio personalis nuda & simplex in Hispania extinguitur 10. annis: si autem habet annexum ius summariæ executionis, quod sæpe fit, extinguitur 20. annis; ipsum autem ius executionis, decem prioribus. Actio famulorum ad petendam mercedem in iudicio, extinguitur in Hispania triennio, computando à die quo desierunt seruire, in Belgio biennio. Couarr. ad Regul. Possessor. p. 2. §. 11.

Quando locus vnius Episcopatus à fide Catholica defecit, si Episcopus loci monitus ab alijs Episcopis vt eum reducat, per sex menses neglexerit; potest alius Episcopus eum conari reducere, & si reduxerit, ipsius erit; cap. 15. Placuit, vt quicumque. 16. quæst. 3. Si autem non monitus neglexerit, & alius reduxit, & reductum triennio possederit pacificè, ipsius erit: & sic ius repetendi competens priori Episcopo extinguitur triennio, c. 1. de præscriptione.

Pari modo, si colonus prædium, quod Reipub. superiorem non recognoscenti in temporalibus vel supremo Principi est tributarium, colere neglexerit, & alius agricola id colere curauerit; biennio illud sibi acquirit. priore excluso. si præmissa monitio fuerit, sex menses solùm ad repetendum prior colonus habet. Ita statuitur in fauorem boni publici, L. Locorum. & L. Qui agros. C. de omni agro desert. Vide Couar. supra.

Actio iniuriarum exspirat lapsu vnius anni: L. Si non conuitij. C. de iniurijs; & Panormit. cap. Ea noscitur. nu. 4. de sententia excommunic.

Actio ad accusandum adulterium ad pœnam criminalem, vel ciuilem, perit lapsu quinquennij: L. Adulter. C. ad L. Iuliam de Adult. non tamen extinguitur ad petendum diuortium, capitulo octauo. Admonere. 33. q. 2.

Actio de alijs criminibus accusandis ad pœnam, extinguitur annis viginti L. Querela. C. de falsis. Non tamen extinguitur ius Iudicis, qui ex officio potest procedere contra infamatum, vel canonicum purgationem indicere: quod etiam post quadraginta annos facere potest; vt docet Panormit. cap. Accepimus. 14. nu. 1. de purgat. canon.

Actio ad reclamandum contra professionem extinguitur quinquennio, vt colligitur ex Concil. Trident. sess. 25. de Regular. c. 19. de quo infra c. 41. dubit. 7.

Actio quod metus causa, in minore exspirat lapsu anni, in maiore, si prima opportunitate eam intentare negligat. Panor. cap. Si quis autem. 2. nu. 4. de Regular. Ex his apparet, quanta in huiusmodi actionibus, vt contra eas præscribatur, sit diuersitas.

Dico Secundò, Si res hypotheca possideatur à debitore, vel hæredibus eius, non extinguitur actio hypothecaria, quam creditor habet, nisi 40. annis requiritur autem in debitore bona fides se non debere, & vt tanto tempore 37

Hypotheca.

post

post diem solutioni assignatum creditor non exegerit. Si verò possideatur ab eo, qui non est debitor, nec hæres eius, (vt si fuit vendita ei, qui ignorabat hypothecatā) extinguitur decenni inter præsentes, & vicēnio inter absentes: habentur hæc L. Cùm notissimi. 7. C. de præscriptione 30. annorum, & L. 1. & 2. C. si aduersus creditorē. Vide Couarr. ad reg. Poss. 3. p. §. 3.

Contra fisci actionem.

38 Dico Tertiò, Quando bona alicuius ob non solutum vectigal, vel ob similem causam ipso facto sunt cōmissa, (.i. fisco addicta) præscribuntur a reo, & ab hæredibus eius contra actionem fisci quinquēnio. ita vt si quinque annis à die commissi non petantur, expiret ius fisci. L. 2. C. de vectigalibus & commissis. vbi dicitur, *commissum, quod ante quinquennium factum dicitur, nisi lite res anticipata sit, vindicari non posse.*

Cōmissum ob crimen.

Dico Quartò, Quando ob aliud crimen sunt commissa (v.g. ob crimē perduellionis, ob incestas nuptias) reus quamdiu puniri potest, non potest ea præscribere, alij tamen (siue hæredes sint, siue non) ad quos ea deueniunt, præscribunt ea quinquennio contra fiscum, præterquam in casu hæresis.

Prior pars, quòd *reus non possit ea præscribere quamdiu potest puniri*, per se patet. quamdiu enim potest puniri, fiscus ius habet ea sibi vindicandi.

Bona hæretici 40. annis.

Altera probatur ea L. 2. supradicta. quę generaliter loquitur. Excipio casum *hæresis*; quia bona hæretici & consequenter bona apostatæ numquam possunt præscribi contra actionem fisci, nec ab ipso, nec ab hæredibus eius, neq; ab alijs, ad quos ea deuenerint, nisi ipsi ignorauerint illum hæreticum esse, & 40. annis cum hac ignorantia ea possederint. Colligitur ex c. 1. de præscript. in 6. De quo vide Couarr. in epitome 4. decret. p. 2. c. 6. §. 8. quia hæc res merè est fori externi. non enim in conscientia tenentur ea tradere, nisi post sententiam cogantur.

Legata. Fideicommissa.

39 Dico Quintò, Legata & fideicommissa non possunt præscribi contra legatariū & fideicommissarium nisi spatio 30. annorum. Colligitur L. vlt. C. Communia, de legatis. vbi dicitur, *Nec vsucapionem, nec longi temporis, (id est, 10. vel 20. annorum) præscriptionem, contra legatarium, & fideicommissarium procedere.* quòd autem 30. anni sufficiant, est communis sententia DD. vt docet Couar. reg. Possessor 3. p. §. 3. nu. 6.

Ratio est, quia defectus tituli, & mala fides eius, qui rem transfert, non nocet in præscriptione triceñaria. tantum enim spatium temporis supplet defectum tituli in possessore bonæ fidei.

40 Vtrùm autem fideicommissum possit etiam præscribi contra eos, quibus post 30. vel 40. annos erat tradendum, qui fortè nondum nati erant currente tempore præscriptionis, disputat Couarr. & ostendit multis rationibus probabile esse absolute præscribi; ita vt successoribus non sit vmquam restituendum. Idem dicendum de Maioratu & Primogenio.

Traditum mala fide requirit annos 30. non si bona.

Aduerte, hanc tricennariam præscriptionem requiri, si legatum, vel fideicommissum, vel Maioratus, qui ad alium peruenire debebat, tibi fuit traditus ab eo, qui alteri tradere debebat: tunc enim ratione malæ fidei, quæ est in auctore, non potes præscribere ante triginta annos, vt infra dicetur. Secus si à tertio habeas, qui bona fide acceperit ab illo: tunc enim potes præscribere tempore ordinario; vt notat Couar. & consentiunt alij DD.

DVBITATIO XII.

Quanto tempore possit præscribi aduersus Principem.

NOTANDVM est, quinque genera bonorum Principis posse considerari: vt docet Couar. Reg. Possessor. p. 2. §. 2. num. 7.

Fisco illata.

45 In primo sunt ea, quæ per sententiam fisco sunt tradita: hæc non possunt præscribi nisi 40. annorū spatio. L. Omnes. 4. C. de præscrip. 30. vel 40. annorum. nec obstat §. Res fisci. Institut. de Vsucapionib. Vbi dicitur, *Res fisci, vsucapi non potest*: hoc enim est intelligendum tempore ordinario, quo res priuati potest; vt tribus, vel 20. annis. Secus autem extraordinario; vt ibidem notat Glossa.

Quando autem res nondum fisco est incorporata, sed manet apud reum, vel hæredes, potest præscribi quinquennio; vt dictum est sup. nu. 38.

Tributa.

In secundo sunt ea, quæ quis debet Principi in recognitionem subiectionis suæ, & supremæ potestatis ipsius; vt sunt census, & tributa: horum exemptionem & immunitatem nemo potest præscribere. Panormit. in cap. Cùm nobis. & cap. Ad audientiam. & alij. Secùs est de immunitate ab indictionibus & collectis, quæ nō in recognitionem supremæ potestatis, sed pro expensis alicuius belli, vel simili aliqua publica necessitate soluuntur: hæc enim potest præscribi contra ciuitates annis 40. vt ostēdit Couarru. ibidem, num. 10. Idem dicendum aduersus Principem, vt colligitur ex d. L. Omnes. C. de præscript. 30. vel 40. annorum, nisi aliud particulari lege statutum sit, vt ex alijs docet Couar. supra num. 15.

Obedientia

Simili modo præscribi a subditis nequit immunitas ab obedientia Principis, vel ab ipsius correctione, vel vt ad eum non possit appellari; quia potestas præcipiendi, iudicandi, & castigandi omninò intrinseca est auctoritati Principis respectu subditorum. Potest tamen subditus præscribere exemptionem, & libertatem, per quam desinat esse subditus, & non agnoscat illum Superiorem in temporalibus: quod multi Principes antea subdito Imperio Romano fecere. ad hoc autem sufficiunt quadraginta anni cum titulo, & sine titulo tempus immemorabile: vt ex ijs, quæ nunc dicentur, colligi potest. Exemptio tamen à potestate spirituali summi Pontificis nullo modo præscribi potest, sicut nec ipse Pontifex potest aliquē à sua Iurisdictione eximere: quia hæc iure diuino annexa est Pontificatu in omnes Christianos, illis verbis Domini, Pasce oues meas. Ioannis 21.

Principi reseruata.

In tertio sunt ea, quæ etsi dignitati Principis non sunt intrinseca; tamen ei propriè conueniunt, & reseruantur. vt posse indicere vectigal, instituere Tabelliones, legitimare, & similia. Hæc acquiri possunt præscriptione ab inferiore, spatio quadraginta annorum cum titulo: sine titulo per tempus, cuius initij nō extet memoria. Panor. in c. Cùm nobis, de præscript. estq. communis opinio, teste Couar. Ratio cur hæc acquiri possint ab inferiore, est quia possunt hæc per Principem communicari subdito. Vnde si subditus (v. g. Comes aliquis eiusq. maiores) à tempore immemorabili hoc vsurpauerit, præsumitur à Principibus concessum.

40. anni nō sufficiunt absq; titulo

Quadraginta anni non sufficiunt sine titulo; quia nisi titulum ostendat, (v.g. concessionem alicuius, qui fuerit Princeps, vel pro Principe habitus) præsumptio est contra eum quòd mala fide vsurpauerit: vt patet in simili cap. 1. de Præscriptione in 6. vbi Episcopus sine titulo non potest præscribere decimas alterius diœcesis; eò quòd præsumptio iuris sit contra illum; cùm decimæ iure communi pertineant ad Ecclesias diœcesis. Simili modo cùm hæc Iura Principum sint propria, præsumptio malæ fidei est contra subditum. tollitur autem præsumptio illa, vel ostensione tituli colorati, vel possessione temporis immemorabilis. idem dicendum de præscriptione meri, & mixti imperij: vt Couarruuias §. 3. num. 3.

Coronæ annexa.

In quarto sunt bona Principatus, quæ coronæ sunt annexa; vt prata, saltus, viuaria, prædia rustica, & vrbana, Vrbes, Castra. hæc præscribi non possunt contra Principem, nisi 100. annis. Probatur ex L. Vt inter diuinum 23. C. de sacrosanctis Ecclesijs, vbi in præscribendo legato, vel donato, vel empto, contra ciuitates requiruntur 100. anni; ergo multo magis contra Regnum, vel Prouinciam. Hæc enim sunt bona Regni vel Prouinciæ. Est communis sententia Doctorum. Secùs est de fisco Principis. hic enim non fruitur priuilegio præscriptionis centenariæ, sed tantum 40. annorum; sicut neque ciuitates, cōtra quas etiam 40. annis præscribitur; Exceptis ijs, quæ habentur d. L. Vt inter diuinum, quæ sunt hæreditas, legatum, fideicommissum, donatum, emptum: vt enim hæc contra ciuitatem aliquam præscribas, requiruntur 100. anni. In cæteris sufficiunt 40. vt passim docent DD.

Ius ciuitatum in quibusdā, quæ ipsis relicta

In quinto, sunt ea, quæ Princeps possidet vt priuatus.

Priuata Principis. In his quiuis præscribit contra Principem, sicut contra priuatum. Ita Couarr. supra num.16. ex Baldo & alijs: Nam & res patrimoniales Clericorum præscribuntur contra eos, sicut contra alios. Neque vllum Ius extat, quo Principibus hac in parte aliquod Priuilegium præ ceteris, maximè Ecclesiasticis, tribuatur.

DVBITATIO XIII.

Quanto tempore præscribat, qui rem accepit à possessore malæ fidei, vel eo qui mala fide tradidit.

42 *Hæres auctoris malæ fidei non præscribit.* RESPONDEO & dico Primò, Is qui accepit eam vt hæres immediatus, nullo tempore potest eã præscribere, etiamsi bona fide acceperit, & possederit. Est communis sententia DD. vt docet Couarr. reg. Possess. §.9. in principio. Colligitur ex L. cùm hæres 11. ff. de diuersis temporal. præscript. vbi dicitur: *Cùm hæres in Ius omne defuncti succedat, ignoratione sua defuncti vitia non excludit: veluti cùm sciens alienum ille vel precario possedit. quamuis enim precarium hæredem ignorantem non tenet, nec interdicto rectè conuenietur, tamen vsucapere non poterit, quod defunctus non potuit.* Addit: *Idem Iuris est, cùm de longa possessione quæritur, cùm exordium rei, bonæ fidei ratio, non tenebatur.* Et §. Diutina. Instit. de Vsucap. *Si ille* (defunctus) *initium iustum non habuit* (id est, si mala fide cœpit possidere) *hæredi & bonorum possessori, licet ignoranti, possessio non prodest.* Idem habetur L. vlt. C. Communia. de Vsucapion. Ratio est; quia hæres, defuncti personam repræsentat, ita vt fictione Iuris censeatur vna eadem persona; & eorum possessio, quasi vna continuata possessio. vnde cùm initium illius possessionis in defuncto sit vitiatum mala fide, censetur etiam vitiata qua parte extenditur ad hæredem, ita vt hæres fictione. Iuris mala fide censeatur possidere. atqui cum mala fide non procedit præscriptio. vnde sicut defunctus non poterat rem illam præscribere, ita nec hæres. Hæc ratio colligitur ex Iuribus citatis.

Probabile illum vsucapere. Aduerte tamen non videri omnino improbabile, hæredem posse præscribere spatio triginta annorum: quia hic nõ requiritur titulus, sed solùm possessio bonæ fidei. atqui ille hæres re vera bona fide possidet. Nec obstat, quod Iuris fictione dicatur possidere mala fide, tum quia id solùm est verum quatenus continuatur eius possessio cum possessione defuncti. & vnà cum illa censetur; non autem quatenus consideratur ipsa per se, & vt ab ipso hærede habens initium per nouum actum, quo adita hæreditate cœpit possidere: tum quia, cùm illa non sit vera mala fides, sed solùm ficta vel præsumpta, quæ etsi impediat præscriptionem ordinariam, quæ triennio, decem, aut 20. annis completur, non debet ei tribui tanta vis, quanta malæ fidei veræ. vnde non debet impedire extraordinariam, quæ est 30. vel 40. annorum, & nullum postulat titulum, nisi præsumptio Iuris ei aduersatur. itaque hæres poterit 30. annis illa bona præscribere, non vtendo tamen accessione temporis, quo mala fide illam possedit defunctus. Hanc opinionem Iure Canonic. veram esse tenent Dynus, Bartolus, Bellamerus; & quidam alij. Immo eamdem etiam Iure ciuili obtinere docet Alexander. consil. 110. numero 7. & multi alij relati per Baldum. Vide Couarr. supra numero 1.4. & 5. qui etiam satis in illam inclinat. Tamen altera opinio videtur Iuri conformior, quod caussam cur talis hæres non possit præscribere, refert in malam fidem præsumptam, qua censetur possidere: quæ mala fides etiam præscriptioni tricennariæ obstat. Eamdem tenet Siluester Præscriptio 1. nu.8. & alij passim.

43 *Hæres mediatus.* Dixi, *vt hæres immediatus*; quia hæres mediatus, id est hæres huius hæredis, potest eam tempore ordinario præscribere, si bona fide vera prior hæres possederit. Ratio est, quia fictio illa Iuris de mala fide ad secundum hæredem non extenditur. vitant enim Iura duas fictiones ex eadem causa. vnde etsi mala fides vera defuncti pariat in hærede fictionem, & veluti vmbram malæ fidei non tamen hęc mala fides ficta, seu vmbratilis potest similem parere in successore. vmbra enim vmbram non facit, sed verum corpus. quare etsi prior hæres succedens immediatè auctori malæ fidei, ac proinde labem malę fidei Iuris fictione ab eo contrahens non possit rem illam vsucapere; secundus tamen hæres, ad quem fictio illa non pertingit, poterit. Quòd si hæres potest illam vsucapere, multò magis donatarius, emptor, & legatarius poterunt, cùm personam sui auctoris non repræsentent. *Donatarius, emptor, legatarius.* vnde si immediatus hæres rem defuncto commodatam, aut locatam, aut apud eum depositam, existimans hæreditariam esse, bona fide accipienti vendiderit, aut donauerit, aut dotis nomine dederit; dubium non est, quin is, qui acceperit, vsucapere possit, vt habetur §. Sed tamen. Instit. de Vsucap.

Hoc tamen quod diximus secundum hæredem posse vsucapere, limitandum censent DD. nisi hic secundus sit hæres, qui *suus* in Iure vocatur. Hic enim rem illam non potest vsucapere titulo hæredis. ita colligunt ex L. Nihil pro hærede. 2. C. de Vsucapion. pro hærede; vbi dicitur: *Nihil pro hærede posse vsucapi, suis hæredibus existentibus, obtinuit.* quam legem DD. communiter sic intelligunt; quasi diceretur, *suos* hæredes non posse vsucapere titulo pro hærede, si succedãt in rebus alienis apud defunctum repertis, quamuis defunctus bona fide eas tamquam suas possederit. Idem confirmant ex L. 2. ff. Pro hærede, vbi dicitur: *Filius à patre hæres institutus, res hæreditarias à patre sibi donatas, pro parte cohæredum vsucapere non potest.* Hæres autem (*suus* quem Græci ἐικεῖον, id est domesticum, vocant) est filius & filia respectu patris; nepos & neptis respectu aui morientis, in cuius sunt potestate; si tamen pater illorum per mortem, vel aliter non amplius eidem auo suberat, vt habetur §. Sui autem. Instit. de hæred. qualit. & differ. Dicuntur illi hæredes *sui*, vel quia proprij & domestici, vel quia sibi ipsis quodammodò succedunt; nam etiam viuo patre quodammodo domini bonorum existimantur; vt habetur Instit. loco citato. Causa autem, iuxta communem DD. sententiam, cur talis non possit præscribere titulo hæredis, est, non quòd fingatur habere malam fidem, sicut eius decessor, sed quia non habet titulum possidendi distinctum. censetur enim continuare possessionem sui decessoris, & eo ipsius titulo. Vnde cùm ille non habuerit titulum, vt potè hæres mali auctoris; nec hæres illius habet.

44 *An hæres suus possit vsucapere.* *Quis dicantur hæredes sui.*

Duo tamen hic aduertenda: Alterum est, cùm dicitur hæredem *suum* non posse vsucapere, id intelligendum de Vsucapione ordinaria, quæ requirit titulum, & in mobilibus peragitur triennio, in immobilibus decennio inter præsentes, & vicennio inter absentes. vnde non dicitur absolutè, non posse præscribere *pro hærede*, id est titulo hæredis. Huic tamen nihil obstat, quin possit præscribere vsucapione extraordinaria, quæ non requirit titulum, qualis est tricenaria & quadragenaria, quando præsumptio Iuris non aduersatur, vt patet ex dictis. non tamen potest vti accessione temporis sui decessoris nisi hic etiam præscribere potuerit. Vnde si ponamus hæredem immediatum iniqui possessoris, qui cæteram aut ram mala fide possidebat, non posse vsucapere 30. annis illam catenam etiam cum bona fide; huius filius requiret 30. solidos annos. Si autem extra probabilem sententiam supra insinuatam, dicamus immediatum hæredem potuisse tanto tempore illam vsucapere, secundus hęres poterit vti accessione temporis, quo prior possedit. vnde si tempus illud sit 10. annorum, solùm requiret annos 20. si sit 20. solùm requiret 10. ad complendam præscriptionem.

Probabile posse vsucapere. Alterum est, ea quæ diximus de hærede suo, ipsum non posse vsucapere pro hęrede, procedere secundùm intellectum illarum duarum Legum, quem communiter amplectuntur DD. Satis tamen probabile est, longè aliã esse mentem illarum Legum, vt ostendit Viglius in Tit. de hæred. qualit. & differ. §. Sui autem. Cùm enim L. 2. C. de vsucap. pro hærede, dicitur; *nihil pro hærede posse vsucapi, suis hæredibus existentibus*; non significatur hæredes suos non posse vsucapere, sed alios non posse vsucapere titulo pro hærede, contra hæredes suos. Cùm enim suppetunt hæredes sui, ad quos ea res pertinet,

alius

alius caret titulo pro hærede. vnde non potest vsucapere, nimirum tempore ordinario. Confirm. L. ex Testamento 8. C. vnde liberi; quæ est eiusdem Imperatoris, vbi dicitur; *ex testamento, vel ab intestato existente filio, vel nepote suo hærede, neminem posse ab intestato hæredem existere*. Vnde sequitur illum non posse habere titulum hæredis, ac proinde non posse pro hærede vsucapere. Nec obstat dicta L. 2. ff. Pro hærede; quia solùm agitur de rebus a patre donatis filio; quas cùm filius titulo donationis naturaliter possidere cœperit viuo patre, non potest posteà illo mortuo easdem incipere possidere titulo hæredis (ob dictum vulgare, quod habetur eadem Lege, *neminem sibi causam possessionis mutare posse*) vnde nec pro hærede vsucapere.

Ad rationem contrariæ sententiæ respondet Vigilius, *hæredi suo*. Iuris fictione tribui quidem dominium idem quod decessori, non tamen eamdem possessionem. Etsi enim viuo patre filius dicatur dominus ob futuram successionem necessariam, non tamen possessor. vnde etiam nihil potest attingere sine concessu patris. Accedit quòd nec primo hæredi, qui immediate succedit auctori malæ fidei, deest titulus (rem enim habet titulo successionis hæreditariæ) nec defectu tituli negatur ei vsucapio; sed defectu bonæ fidei, vt ostensum est. multò minùs secundo hæredi deest, titulus, cùm priori de nouo succedit. Iuxta hanc sententiam *hæres suus* potest vsucapere titulo pro hærede, sicut alij, quæ sententia in re non multum discrepat a sententia multorum DD. qui dicunt, etsi hæres suus non possit præscribere titulo pro hærede, quatenus est filius, posse tamen quatenus est cognatus vel agnatus testatoris. hoc enim nihil aliud est, quàm absolute fateri eum posse pro hærede vsucapere, licet sub alia qualitate, seu formalitate quàm filij. quæ tamen qualitas semper includitur. Vide Gomezium tomo 1. cap. 9. de Ammissione hæreditatis, num. 19. & Couart. Regul. Possessor. p. 2. §. 5. num. 3. & sequentibus.

45 *Si alio titulo accipiatur.* Dico secundò, Qui bona fide accepit eam alio titulo (vt legati, donati, empti, &c.) ab auctore malæ fidei; potest eam præscribere tempore ordinario; præterquam in duobus casibus. Primus est, si res sit immobilis, & is, contra quem præscribitur, ignoret eam ab alio possideri. Secundus est, si illa res sit *furtiua*, vel *vi possessa*: tunc enim requiruntur 30. anni. Est communis DD. ex L. Ab vitium. 5. ff. de diuersis temporalibus præscriptionibus, vbi dicitur, *vitium auctoris non obesse emptori, vel legatario*. vt si Titius vendat tibi quod alteri oppignorauerat: tunc enim mala fides auctoris solùm versatur circa rei possessionem, quam sibi iniquè vsurpat, non circa proprietatē, vt habetur d. L. Ab vitium. Si tradat tibi quod alteri antea se venditum, & nondum traditum fuerat. Si Prælatus sine consensu Capituli in te aliquid transferat, cùm putares eum consensum habere. Si tibi donatum à minore quem putabas maiorem: secùs si erres in iure, putans Prælatum sine consensu Capituli posse alienare, aut minorem donare. Si accepisti ab inuentore, qui putabat id necessariò dandum pauperibus. In his igitur, & similibus, cùm res non sit furtiua, nec vi possessa, mala fides auctoris non nocet successori particulari, nimirum emptori, donatario, &c. Denique si accepisti bona fide a possessore malæ fidei, & Dominus sciens rem suam alienatam intra decem annos si præsens fuerit & intra 20. si absens, litem in te non fuerit contestatus, firmiter eam obtinebis, vt habetur Authent. Malæ fidei. C. de longi temporis præscriptione, & Nouella 119.

Probantur exceptiones. Fecimus duas exceptiones. Prior de re immobili apertè colligitur ex d. Authent. Malæ fidei, vbi dicitur: *Mala fide possessore alienante, cessat longi temporis præscriptio, si verus dominus ignoret ius suum, & alienationem factam. Spectatur ergo 30. annorum defensio*. Secùs verò quando scit, & non se opponit vt dictum est.

Res furtiua & vi occupata. Altera exceptio probatur, quia *res furtiuæ, & quæ vi occupatæ* (etiamsi posteà ab aliquo bona fide emptæ fuerint) nō possunt præscribi spatio longi temporis, id est 10. vel 20. annorum: vt expresse habetur §. Furtiuæ. Institut. de Vsucap. Habent enim ex dispositione Iuris vitium obsistens ordinariæ præscriptioni, vt patet Instit. loco citato.

Sententia Soti. Quare fallitur Sotus L. 4. de Iustitia q. 5. art. 4. post secundam conclusionem, vbi docet, latronis filium, si bona fide paternam hæreditatem adiuit, & toto tempore præscriptionis illa fide possedit, esse tutum in conscientia, etiamsi posteà innotescat sibi esse aliena. Idem docet de emptore, qui bona fide emit a latrone. Sed est aperte contra Ius; hæres enim mali auctoris titulo hæredis numquam præscribit; vt ostensum est; emptor verò non præscribit tempore ordinario.

Nec obstat L. Si aliena 10. ff. de vsucapionibus, quam Sotus pro se citat, nam ex eadem lege in fine, constat rem furtiuam non posse vsucapi, ne à possessore quidem bonæ fidei. Aduerte tamen emptorem talis rei posse illam vsucapere tempore longissimo, nempe 30. annis; vt communiter DD. docent. & colligitur ex L. Sicut in rem. 2. C. de præscriptione 30. vel 40. annorum. & L. Si quis emptionis. 8. §. Quod si. C. eodem. *Vsucapiuntur 30. annis.* Vnde si Breuiarium emeris a fure, & 29. annis bona fide possederis, & tunc intelligas furto fuisse sublatum, non potes retinere: vt ait Sì vlt. secùs si 30. expleueris. quòd si vbi 20. annis possedisti alteri tradas; potest ille vti accessione temporis tui, & ita præscribere 10. annis. 10. enim & 20. efficiunt 30. annos præscriptionis: idque semper fieri potest, quando alter alteri in possessione succedit: si tamen vterque poterat rē vsucapere. *Vti accessione temporis alieni.* Si enim prior non poterat vsucapere, eò quòd mala fide possideret, vel quia est hæres eius, qui mala fide possidebat; non potes vti accessione temporis, quo ille rē possedit, sed debes ipse integrum tempus possidendo explere. ita habetur §. Diutina. & seq. Instit. de Vsucap. & L. penult. & vlt. ff. de diuersis tempor. præscript.

Idem dicendum de rebus *vi possessis*, cùm aliquis alterum e possessione sua vi deijciens, illam occupat: quamuis res litigiosa sit, aut ille suam esse putet. talis enim res, etsi bona fide ab illo inuasore eam emeris, non potest vsucapi, nisi 30. annis, secluso tempore quo ille eam possedit. Si tu illam alteri tradas, poterit ille vti accessione temporis quo tu illam possedisti, vt antè dictum est.

Petes, quid si illa res vacabat possessore, propter longam obliuionem Domini absentis, aut negligentiam, aut mortem, & ab altero absque bona fide occupata fuit? *Si vacabat possessore.*

Resp. Illam rem posse vsucapi per eum qui bona fide illam ab Vsurpatore emerit, vel dono acceperit, tempore ordinario, nimirum 10. annis inter præsentes, & 20. inter absentes; vt expresse habetur §. Quod autem. Instit. de Vsucap. quia res illa nec est furtiua, nec vi possessa: vt ibidem dicitur. Sed hoc Ius postea est correctum ab eodem Iustiniano Nouella 119. vbi requirit 30. annos in emptore, & alijs qui à malæ fidei possessore perceperunt. Si inquit, *verus rerum Dominus ignorat, simul quòd ea res ad ipsum pertineant, simul quòd alienatio intercesserit, tantummodò, vt non aliter, quàm triginta annorum præscriptione excludatur: cùm is, qui res hoc modo possidet, dicere nequeat, quòd ipse bona fide possideat, quando à malæ fidei possessore hasce acceperit.*

DVBITATIO XIV.

Quantum temporis requiratur vt consuetudo præscribat contra legem.

SVPPONO ex dicendis t. 2. quæst. 97. Consuetudinem posse præscribere contra ius positiuum, illudque tollere, & nouam obligationem inducere: modò sit *rationabilis, & legitimè præscripta*; vt expresse definitur capitulo vltimo de consuetudine; vbi Grego. 9. sic ait: 46
Licet longæuæ consuetudinis non sit vilis auctoritas; non tamen est vsque adeò valitura; vt vel iuri positiuo debeat præiudicium generare, nisi fuerit rationabilis, & legitimè sit præscripta.

Rationabilis dicitur, quæ lege statui potest; siue quæ iusta censeretur, & obligaret, si lege statuta esset. Eadem enim est materia legis iustæ & consuetudinis. nam consuetudo est tacita quædam lex; vt insinuatur l. 3. C. Quæ sit longa consuet. & ex eodem fonte profluit. Vnde etiam eamdem vim habet. quare sicut lex posterior tollit legem priorem: ita etiam consuetudo priorem legem tollere potest. Nec refert etiamsi in *Rationabilis.*

lege dicatur, *non obstante vlla consuetudine etiam immemorabili*: vel, *nulla consuetudine in contrarium vllis vnquam futuris temporibus valitura*. Nam prior clausula intelligitur de consuetudine, quæ viguit ante illam legem, quam ea lex vtpote posterior abrogare potest, sicut & legem priorem. Altera loquitur quidem de consuetudine futura; sed intelligenda, durantibus circumstantijs cum quibus illa consuetudo tunc non videbatur rationabilis: illis tamen mutatis, & subortis alijs, cum quibus consuetudo contraria incipit videri rationabilis, potest vim illius legis tollere, & nouam inducere, vt passim DD. tradunt. Et Couar. lib. 3. variarum c. 13. nu. 4. vbi dicit hanc opinionem esse communem.

Sic consuetudine quædam festa & ieiunia Iuris communis quibusdam locis abrogata, vel alia noua introducta. Sic decimæ multæ sublatę, sic multa circa ritus Sacramentorum consuetudine mutata. Denique idem locum habet in legibus irritantibus, & quibusdam inhabilitatibus ad officia, beneficia, vel etiam matrimonia, inducendis, vel tollendis.

Nec obstat, quòd sicut lex non potest habere vim absque consensu Principis, ita nec consuetudo: quia sicut consuetudo est tacita quædam lex; ita etiam ad eam sufficit tacitus, & generalis consensus Principis, quo statuit, vt consuetudo legitimè præscripta vim legis obtineat, & ius positiuum tollat. Similiter non obstat, quod habetur L. 2. C. quæ sit longa consuetudo; vbi dicitur: *Consuetudinis, vsusq; longæui non vilis auctoritas est, verùm non vsque adeò sui valitura momento, vt aut rationem vincat, aut legem*. Sensus enim est, consuetudinem debere cedere rationi naturali: vnde vt vim habeat, debere esse rationabilem; vt Pontifex ad verba huius legis respiciens, ait. Similiter debere cedere legi superuenienti: quia per legem tolli potest. Hinc tamen non sequitur, quin possit legem priorem abrogare, si legitimè fuerit præscripta, vt d. cap. fin. dicitur.

Requiri 10. annos. His positis, difficultas est quantum temporis ad hoc requiratur. Multi DD. putant requiri 10. annos, vt consuetudo legem ciuilem aboleat: 40. vt legem ecclesiasticam. Ita Panormit. in cap. vlt. de consuetudinibus, num. 11. Angelus verbo Consuetudo, num. 8. & 9. Silu. eodem verbo, nu. 6. Nauar. l. 1. consil. 1. tit. de consuet. Ratio est; quia ad introducendam consuetudinem, Ius ciuile requirit longum tempus, C. quæ sit longa consuetudo. atqui longum tempus est tempus 10. annorum, C. de præscript. longi temporis. ergo contra legem ciuilem requiruntur 10. anni.

Quòd verò contra legem ecclesiasticam requirantur 40. videtur ex eo probari, quòd contra Ecclesiam non procedat præscriptio, nisi quadraginta annis.

Sed distinguendum est. Vel enim illa cōsuetudo viget sciente & tolerante principe; vel eo in particulari illam ignorante. Nunc,

Non requiri certum tempus. Dico Primò, Si priore modo consuetudo se habeat, verius est non requiri certum tempus vt possit legem tollere. Ratio est; quia vt consuetudo tollat legem, solùm requiritur vt passim agatur cōtra legem, seu vt lex non seruetur, quando occurrit seruanda, sciente Principe, & non se opponente: vt docent passim Theologi & Canonistæ. Panormit. supra. Glossa in c. 1. de treuga & pace, & alij. dum enim scit suam legem non seruari, & silet, censetur consentire vt non seruetur, ne Respub. perturbetur, ac proinde censetur tollere obligationem legis. & hoc modo consuetudo dicitur tollere vim legis, nempe quia Princeps permittens consuetudinem, implicitè detrahit suæ legi vim obligandi. Confirm. quia consuetudo populi *Vnde consuetudo habet vim tollenda legis.* habentis Principem, non potest per se tollere vim legis, quam Princeps imposuit (cùm singuli seorsim, & omnes simul ei subsint) sed hanc vim tantùm habere potest à consensu tacito, vel expresso Principis. censetur autem tacitus consensus, dum consuetudini non se opponit, etiamsi id fiat metu difficultatum.

Hinc sequitur sępè fieri, vt paucis annis lex abrogetur per consuetudinem, etiamsi antè recepta fuerit: quia vt dicatur esse consuetudo contraria, sufficit bis, terue contrà actum esse. vt docet Sil. verbo Consuetudo, numer. 6. Panorm. suprà, & alij passim: quam consuetudinem si cōstaret Principē scire et dissimulare, desineret lex obligare.

Nec obstat, quòd Ius ciuile ad consuetudinem requirat longum tempus. Primò, quia non omne longum tempus est decennij; tantùm enim in materia vsucapionis ita definitur. Secundò, quia vt consuetudo tollat legem, non requiritur vt sit longior, quam necesse est vt Princeps censeatur eam permittere, & suo consensu approbare. *Longum tempus.*

Dices. Cap. fin. de consuetud. dicitur, consuetudinem, vt tollat legē, debere esse *legitimè præscriptam*; sed ad præscriptionem requiritur certum tempus. ergo.

Respon. hoc intelligendum de consuetudine, quā Princeps in particulari ignorat. Huic enim non censetur ita consentire, sicut illi quam nouit, & sponte tolerat. quod enim quis ignorat, non potest in particulari approbare, solum ergo huic consentit in genere, quatenus consentit in decretum, quo statuit consuetudinem legitimè præscriptam esse instar legis. Itaque requiritur certum tempus necessarium ad præscriptionem.

Dico Secundò. Si cōsuetudo ignorante Principe vigeat, 47
vt censeatur legitimè præscripta, ita vt possit legem tollere, requiruntur decem anni, quibus ea cōsuetudo bona fide à subditis promiscuè sit seruata; eòque probabile est etiam sufficere.

Decem annos requiri, est communis sententia DD. Itemque contra legem ciuilem sufficere. Probatur; quia lex ciuilis longæ consuetudini tribuit vim legis, eamque instar legis iubet seruari. C. quæ sit longa consuetudo. l. 2. & 3. atqui tempus 10. annorum eodem iure censetur tempus longum, & longam efficiēs possessionem; vt patet C. de præscriptione longi temporis. ergo etiā longum vsum, & longam consuetudinem.

Quod etiam 10. anni sufficiant contra legem canonicā nondum receptam moribus vtentium, docet Nauarr. lib. 5. consil. tit. de excommunic. consil. 8. & fusè probat Felinus in cap. 1. de treuga & pace, nu. 13. pro eadem adducens multos DD. nimirum Cald. Imolensem, Butrium, Zabar. & Dominicum, &c. idem tenet Couarr. l. 2. variar. cap. 16. num. 6. citans Ialonem in L. Rem non nouam. §. Patroni. C. de Iudicijs. sequitur Azorius lib. 5. Instit. mor. c. 4. q. 3. & alij recentiores. Ratio est, quia cum lex moribus vtentium minime recepta non obliget, ac proinde non sit in possessione, facilius inducitur, & conualescit aduersus eam consuetudo, quam si iam recepta esset. quæ consuetudo ad hoc valet, vt non teneamur post decenniū eam admittere, nisi Princeps de nouo eam constituat, eique nouum vigorem tribuat. itaque opus est noua promulgatione: nam lapsu decennij, vis eius est antiquata. ante decennij lapsum, etsi non obligarentur subditi, cum non viderent illam receptam; tamen poterant compelli ad eam seruandum etiam ab inferioribus Principe. ita DD. supradicti.

An verò decem anni sufficiant contra receptam, maior est difficultas. Non videtur improbabile sufficere; primò, quia nusquam Ius aliquod distinguit inter legem Ecclesiasticam & ciuilem hac in parte: ergo si contra legem ciuilem sufficiunt decem anni, etiam contra Ecclesiasticam. *Contra legem Ecclesiasticam.*

Nec obstat, quòd contra Ecclesiam non procedat præscriptio nisi annis 40. quia hoc intelligendum de bonis immobilibus; & iuribus Ecclesiæ, quæ sunt instar bonorum immobilium. obligatio autem subditorum ad legem seruandam, non potest censeri inter bona, vel iura Ecclesiastica: itaque illæ leges præscriptionum non sunt huc traducendæ. Secundò. Si 10. anni sufficiunt, vt Princeps sæcularis censeatur tacito quodam consensu remittere vim suæ legis, cur non sufficiant Principi Ecclesiastico? præsertim cum eius sit curare, ne subditi peccent, neue assiduis angantur scrupulis, qui ex huiusmodi interminatis obligationibus nasci solent. Itaque cum Ecclesia contrarium non expresserit; probabiliter existimari potest, eam sequi, vt in alijs multis solet, Iuris ciuilis morem. Tutius tamen est, sententiam communem amplecti. Porrò aduertendum est requiri, vt per illud tempus subditi bona fide legem non seruauerint, ita vt non seruando non peccauerint: alioquin contra eam non præscribent, vt rectè Sil. & alij docent.

Dices, si currente illo tempore non peccāt, quomodo

ergo

ergo possunt puniri propter legis violationem?

Resp. quia præsumuntur peccasse. non enim præsumitur legum communium ignorantia, nisi probetur. deinde quia hac veluti cõditione tacita conceditur Ius præscriptionis; vt si intra illud tempus deprehensi fuerint agere contra legem, possint plecti: vt hac ratione lex non exarmetur, dum adhuc viuit, sed habeat, quo se possit tueri.

48 Dico Tertiò, Si consuetudo sit aliquo modo contra Ius Ecclesiæ, requiruntur anni 40. Patet ex dictis dubit. 8.

DVBITATIO XV.

Quæ res non possint præscribi.

Non præscribuntur tempore ordinario.

49 NOTANDVM est, quædam in Iure dici non posse præscribi seu vsucapi; quia ordinario tempore non vsucapiuntur. sic res furtiuæ, res vi possessæ, & res fisci, dicuntur non posse vsucapi; cùm tamen possint, hæ 40. illæ 30. annis. Simili modo dicuntur non posse vsucapi ea, quorum alienatio est prohibita; vt, fundi dotalis, maioratus, legati, fideicommissi: quæ tamen possunt præscribi tempore ordinario, ab eo, qui bona fide illa possidebat, & iam vsucapionem inchoauerat, antequam illa bona contraherent hæc onera, seu obligationes reales. Vbi verò iam contraxerunt, non potest inchoari præscriptio ordinaria ab eo, qui hæc accepit ab authore malæ fidei (secùs de eo qui accepit à tertio:) benè tamen tricenaria: vt patet ex dictis dubitat. 11. Idem dicendum de bonis aduentitijs filijfamilias, si pater ea alienet. Vbi enim cœperunt esse bona eius aduentitia, non potest inchoari in illis præscriptio contra filium, quamdiu est sub potestate patris; sed inchoabitur solùm postquam desierit esse sub illa; & ab illo tempore debet continuari per 30. annos, ob malam fidem eius, qui alienauit. Vide Leg. 1. C. De bonis maternis, & Siluest. Præscriptio secundo, nu. 13.

Prohibita alienari.

Vsucapio inchoata antequã bona fierent obnoxia.

Bona aduẽtitia.

Alieno nomine possessa.

Pari modo dicuntur nõ posse præscribi, quæ alieno nomine possidentur, vt precarium, cõmodatum, conductum, pignus, res emphyteutica aut feudalis: nimirũ ab eo qui hęc sub tali titulo possidet, aut ab eius hærede, vt cõstat ex dictis dubit. 3. & insinuatur generatim cap. Si diligenti. 17. de præscriptione, & L. Cùm notissimi. 7. §. In his. C. de præscript. 30. & 40. annorum: id expresse habetur de re emphyteutica, & conducta. Eadem est ratio rei feudalis: quia feudũ & emphyteusis eodem ferè iure constãt. L. Nec creditores. 10. C. de pignoratitia actione, idem dicitur de pignore. Ano tamen ad illam legem docet hæredem longissimo tempore, nempe 30. annorum, posse pignoris proprietatem pręscribere. Hæc tamẽ omnia possunt pręscribi a successoribus particularibus, quibus titulo legati, donati, empti, &c. obtigerint, vt cõstat ex dictis supra dubit. 13. Ius tamen feudale & emphyteuticum quoad proprietatẽ potest præscribi contra dominũ directum annis 30. vt habetur lib. 2. feudorum tit. 26. §. 4. *Si quis per 30. annos rem aliquam vt feudum possedit, & seruitium domino exhibuerit: quamuis ea de re non sit inuestitus præscriptione tamen 30. annorum se tueri potest.* Idem dicendum de iure emphyteutico, si vniformem pensionem toto illo tempore soluit. Cum titulo autem præscribitur hoc ius 10. annis inter præsentes, & 20. inter absentes: iuxta ea quæ diximus supra. nu. 27.

Denique, quando Ius commune, vel præsumptio malæ fidei obstat præscribenti. Tunc enim res illa præscribi nõ potest ab illo, nisi spatio 40. annorum cũ titulo, vel tempore immemorabili sine titulo, vt expresse habetur c. 1. de præscript. in 6. tam diuturna enim possessio habet vim tituli: nam facit iusti tituli præsumptionem, & excludit præsumptionem malæ fidei. Hoc modo dicitur non posse præscribi exemptio à iurisdictione Ordinarij, quæ tamen 40. annis cum titulo, & tempore immemorabili sine titulo acquiritur, vt constat cap. Cum personæ 7. de priuilegijs in 6. Simili modo decimæ & Ecclesiæ vnius diœcesis dicuntur nõ posse præscribi ab Episcopo alterius diœcesis. Nam iure statutum est, vt omnes Ecclesiæ sint in potestate Episcopi, in cuius territorio sunt sitæ, vt habetur cap. 10. Omnes. 16. q. 7. Possunt tamen si possideantur 40. annis cum titulo, vel tempore, cuius initij memoria non extet, sine titulo. vt patet ex d. c. 1. de præscript. in 6.

Idem dicendum, Primò, de iure patronatus, ad nominandum Rectorem vel Prælatum, qui Iure communi erat eligendus à Capitulo. Secundò, de immunitate à soluendis decimis: omnes enim Iure communi soluere tenentur. quia tamen interdum aliqui eximuntur, potest hæc exemptio præscriptione 40. annorum cum titulo, vel tempore immemorabili sine titulo acquiri: non tamen ita, quin, si opus sit, ecclesia possit rursus obligationem soluendi imponere: quia Iure naturæ populus tenetur ecclesiæ ministros alere; vt infra cap. 39. dubit. 1. dicetur. Tertiò, de immunitate a contributionibus, alijsque publicis oneribus. Quartò, de potestate faciendi, vel concedendi aliquid quod non nisi a Principe summo fieri, aut concedi solet, vt ea quæ sunt meri & mixti imperij. Vide supra dubit. 10. & 12.

Nullo modo præscribuntur.

Nullo autem modo præscribi possunt, primò, exẽptio ab obediẽtia Superioris, & alia, de quibus dubit. 12. Secundò, res vsibus publicis deputatæ; vt forum, via publica, pons: hæc, nec in totum, nec in partem præscribi possunt. Tertiò, ius decimarũ percipiendarũ a laico. Et quidẽ si de ipso primęuo & fundamẽtali iure loquamur; nullo modo à laico præscribi potest, quia est spirituale, fundatũ in ministerio sacro. Si aũt de aliquo iure, qđ ab illo primæuo sit deriuatum, vt est ius feudale, quo olim, nimirum ante Concilium Lateranense sub Alexandro III. circa annum Domini 1179. celebratum, laicis interdum decimæ solent concedi; dubium est, an hoc Ius aliqua ratione post illud Concilium possit præscribi. Couarr. l. 1. variarum c. 17. num. 5. negat: quia, inquit, non solùm iura cõe illis resistit, & malæ fidei præsumptio, sed etiã facti sunt incapaces per illius Concilij decretum; quod habetur cap. Quamuis. 17. & cap. Prohibemus. 19. de decimis. quando autem est incapacitas, non habet locum præscriptio. Nihilominus, si eius maiores a tempore, cuius initij non extet memoria, tale ius possedissent, præsumerentur habuisse ante Concilium, nec opus esset alia tituli probatione, vt plurimi DD. quos ipse Couarr. citat & sequitur, docent. Quartò, Limites Prouinciarum, Episcopatuũ, & parœciarum: quod intellige, si de his constet; si autem non constet, præscribi possunt. Quintò, Res indiuisa communis pluribus, nullo tempore ab aliquo illorum præscribi potest; quia ille nomine aliorum possidet. Colligitur L. Si communem. 10. ff. Quemadmodum seruitus amittatur. Vide plura apud Sil. Præscriptio secundò.

DVBITATIO XVI.

Quando præscriptio dicatur non procedere, dormire, interrumpi.

RESPONDEO & Dico Primò, *Præscriptio* dicitur *non procedere*, quando ob aliquam causam non incipit, vel non potest incipere. Ita Couarr. reg. Poss. §. 12. Hoc fit potissimum ob 4. causas. Primò, si desit possessio ciuilis. Secundò, si desit titulus, non potest incipere pręscriptio tricennalis, decennalis, aut vicennalis: potest tamen tricennalis; vt dictum est dubit. 8. Tertiò, si desit bona fides. Quartò, si res non possit alienari, lege resistente; vt dictum est de fundo dotali, de bonis aduentitijs filij familias, de legato, fideicommisso, maioratu. 50

Non procedit ob 4. causas.

Dormire dicitur.

Dico Secundò, Præscriptio dicitur *dormire*, quando iã inchoata aliquanto tempore cessat; ita tamen, vt illo exacto, rursus vim habeat, & continuetur cum tempore priore. Sic dicitur dormire. Primò, tempore belli, quando ius non dicitur, vel homines diffugiunt in aliud territorium. Similiter tempore pestis. Secundò, quando Ecclesia caret Rectore, cessat contra Ecclesiam. Tertiò, quando is cõtra quem præscribitur non potest agere; vt est filius-familias, pupillus durante ætate pupillari, (nempe vsque ad annũ 14. exactum in mare; in fœmina vsque ad 12. exactum,) vxor viuente marito. Vide Sil. Præscriptio 1. nu. 9.

Dicitur interrumpi.

Dico Tertiò, Præscriptio dicitur *interrumpi*, quãdo inchoata ita cessat, vt si rursus reuiuiscat, non continuetur cum tempore priore; sed de nouo debeat inchoari.

Interruptio fit dupliciter.

Hæc *interruptio* generatim fit dupliciter: primò, naturaliter. secundò, ciuiliter. *naturaliter* interrũpitur, quando incipit aliquid deesse, quod est necessarium ad naturã præscriptionis; vt, possessio, vel bona fides. *ciuiliter* interrumpitur,

rumpitur, quando per aliquem actum iuridicum interpellatur; vt, per litis contestationem, vel citationem: vt docet Couar. §. 12. ex Panor. & alijs. *Triennalis* vsucapio non interrumpitur litis contestatione. Si tamen is, qui volebat ita vsucapere condemnetur, debet rem restituere; si non condemnetur, maneatque in bona fide, expleto triennio illam potest retinere. *Decennalis* tamen, *vicennalis* & *tricennalis*, interrumpitur litis contestatione facta coram Iudice competente. Si tamen actor succubuerit in lite; vel si litem sponte deseruerit, non interrumpitur. Similiter si animo tantùm interrumpendi præscriptionẽ litem mouerit. Hinc aliquando, præscriptionem contra actionem fisci interrumpi sola citatione. De his plura apud Couar. & Silu. sed parum vtilia Theologo.

DVBITATIO XVII.

Vtrùm qui legitimè præscripsit rem aliquam, si termino præscriptionis elapso, constet fuisse alienam, teneatur eam restituere.

51 MVLTI existimant, talem teneri ad restitutionem, nisi intercesserit negligentia Domini in re sua inquirenda: ita Adria. in 4. quæst. 2. de Præscript. pag. 166. Ioannes Med. C. De Restit. quæst. 18. eiusdem sent. videtur Scotus in 4. dist. 15. quæst. 2. §. De secundo: nam eodem fundamento nititur: & Gab. ibid. quæst. 14. art. 1. in fine, & alij nonnulli: fundamẽtum huius sententiæ est. Quòd leges præscriptionis videantur solùm vel potissimùm institutæ in pœnam negligentiæ Domini: vbi ergo negligentia non interuenerit, ibi locum non habere. quare is, qui vsucepit, vel præscripsit, ad restitutionem obstrictus erit, vbi constiterit nullam negligentiam intercessisse. Sed contrarium est verius.

Vnde, Dico Primò, non solùm quando Domini prioris intercessit negligentia; sed etiam quando constat nullam intercessisse, res legitimè præscriptæ transeunt in dominium noui possessoris, ita vt non teneatur eas restituere, nisi prior Dominus per Iudicem, restituatur in integrum. Ita Couarr. ad reg. Possessor. p. 3. §. 2. num. 3. vbi multos alios refert, & Sotus lib. 4. de Iustitia q. 5. ar. 4. & passim DD.

Præscriptio trãsfert dominiũ, etsi absit negligentia.

Probatur; quia L. 3. ff. De vsucapionibus definitur *vsucapio esse dominij acquisitio per continuationem temporis lege definiti*: ergo transacto illo tempore, non tenetur is, qui vsucepit, ad restitutionem; cùm dominium acquisierit. Secundò, Leges præscriptionis numquam meminerunt, eam statui in pœnam negligentiæ dominorum: sed ob bonum publicum, nam L. 1. ff. de vsucapionibus dicitur *bono publico introducta est vsucapio; ne diu & ferè semper incerta essent rerum dominia*. & L. vltima. ff. Pro suo. *concessa dicitur vt aliquando litium esset finis*. Similiter canones indistinctè & absque restrictione negligentiæ, approbant præscriptiones bonæ fidei; atqui Princeps per suas leges potest priuare subditum re sua, etiam absque eius culpa; si ratio boni communis ita postulat. ergo cùm ratio boni id exigat, (nempe ne semper incerta sint dominia, & ne infinita quædam litium leges suboriatur) non est dubitandum quin hisce legibus dominium transferatur.

Tertiò, quia lege pœnali non amittitur dominium ante sententiam; atqui præscriptio simul atque peracta est, dominium adimit, & in nouum possessorẽ omninò transfert: ergo leges præscriptionis non sunt pœnales dumtaxat, punientes dominorum negligentiam. Confir. quia ista negligentia rei suæ, non est nisi venialis, quæ non meretur ablatione rerum puniri. Vnde Adrian. requirit ea culpam mortalem. sed hæc vel numquam, vel rarissimè accidit; & ita ferè numquam præscriptio habebit effectum.

Denique non potest sciri quota negligentia à domino priore sit commissa: itaque hæc res tota erit plena scrupulis, & inutilis ad praxim.

52 Dico Secundò, Præscriptio non solùm transfert dominium vtile, sed etiam directum, idque tam in bonis immobilibus, quàm in mobilibus. Ita Couar. suprà. §. 1. in fine & passim Theologi. Leges enim & canones indistinctè

Non solùm vtile, sed & directum.

loquuntur de dominio, nec restringunt ad dominium vtile, vt patet c. 3. 4. 6. de præscript. & ex cap. Clerici, 16. q. 3. vbi dominium acquisitum per præscriptionem vocatur *proprietas*. Denique ex cap. Placuit. 1. & 2. 16. quæst. 3; Idem colligi potest ex legibus citatis, & ex toto tit. C. de præscript. 30. annorum. Fundamentum Iurisperitorum, qui contrarium tenent in bonis immobilibus, falsum esse ostendit Couar. supra §. 1. nu. 1.

Obijcitur primò, nemo sine culpa debet priuari re sua. ergo debet interuenisse culpa.

Obiectiones.

Resp. Antecedens verum est, nisi ratio boni communis aliud postulet, vt fit in proposito.

Obijcitur secundò, fundamentum præscriptionis est bona fides, ergo postquam constiterit rem fuisse alterius, subuertitur præscriptio; quia subuertitur eius fundamentum.

Interdũ priuatur quis re sua sine culpa.

Resp. Non subuerti bonam fidem ex eo, quòd peracta præscriptione constet rem fuisse alienam: quia tunc verè potest iudicare rem esse suam; quamuis antea alterius fuerit.

Obijcitur Tertiò, Cui res est adiudicata per sententiã nitentem falsa præsumptione, tenetur ad restitutionem: atqui leges præscriptionis nituntur falsa præsumptione: ergo is, cui res est adiudicata per talem legem, tenetur ad restitutionem.

Resp. Primò, negando conseq. quia Iudex per sententiam non intendit transferre dominium, sed solùm declarare verius sit: vnde si fundamentum est falsum, quo sententia nititur, ipsa quoque corruit, nec est seruanda in conscientia. At verò Princeps per legem præscriptionis intendit transferre dominium absolutè: & quamuis fortè falsa præsumptione ex parte nitatur, tamen iustam causam habet ita statuendi absolutè.

Secundò Respondeo. negan. minor. quia verum non est, leges præscriptionis potissimùm præsumptione negligentiæ nixas esse; vt ex dictis constat.

DVBITATIO XVIII.

Quibusnam aduersus Præscriptionem restitutio in integrum concedatur.

NOTANDVM est, *Restitutionem in integrum* esse 53 quoddam remedium, quod, finita præscriptione, relinquitur priori domino, qui rem suam amisit; nempe vt authoritate Iudicis possit restitui in dominium, & possessionem rei amissæ.

Quo posito Respondeo, Hoc remedium concedi, Primò, minoribus ætate, id est, qui nondum 25. annos expleuerunt. Secundò, Pijs locis & Ecclesijs, etiamsi præscriptio sit 40. annorum. Ita docent Glossa, & DD. in Auth. Quas action. C. de sacros. Eccl. verb. Excluduntur: estque communis opinio, teste Panor. in c. 1. de Præscript. & in cap. Auditis, eodem. Ecclesiæ enim concessum est priuilegium minorum, estque ipsa instar minoris, vel etiam pupilli; vt tradunt DD. in cap. 1. & 2. de restit. in integrum lib. 6. quibus locis etiam expresse Ecclesijs hoc beneficiũ restitutionis conceditur. Vbi aduerte Ecclesijs, & minoribus hoc concedi; quamuis ipsis scientibus, & resistere valentibus præscriptio facta sit; vt docet Couar. ad reg. Possessor. p. 3. §. 3. nu. 3. quia ratione fragilis ætatis id concessum minoribus: quorum priuilegium extenditur ad Ecclesiam & alia pia loca. conceditur verò per quatuor annos postquam sciuerint completam contra se præscriptionem. L. fin. C. de tem. in integrum restit. Tertiò, maioribus ætate conceditur in præscriptione 10. & 20. annorum; modò tamen probent cum iusta & probabili ignorantia sua, aut omninò sine sua negligentia præscriptionem fuisse peractam. L. 1. §. fin. ff. ex quibus causis maior. Abbas & Felinus in cap. Vigilanti. de præscript. & alij, estque sententia communis, teste Couar. supra num. 1. Habent & hi quatuor annos postquam sciuerint completam præscriptionem. In præscriptione autem 30. & 40. annorum non conceditur maioribus restitutio, iuxta Couar. nu. 1. quamuis alij aliter sentiant: minoribus autem conceditur. Sed hæc ad forum externum pertinent. vide infra c. 17. dubitatione 9.

Minoribus Ecclesiæ.

Maioribus.

SECTIO SECVNDA.

DE INIVRIIS ET DAMNIS IN OMNIBVS HVMANORVM BONORVM GENERIBVS, ET NECESSARIA RESTITVTIONE.

XPLICVIMVS superiori sectione per sex capita quid Iustitia, *quid* Ius, *quænam eius species, & in primis quid* dominium, *quibus & in quæ competat, quibúsve modis comparetur. Sequitur nunc vt tractemus de* iniurijs & damnis, *quibus Iustitia & Ius violatur, &* Restitutione, *quæ est principalis actus Iustitiæ commutatiuæ, per quem ius violatum instauratur.*

Primùm igitur dicemus de Iniuria & Restitutione in genere. 2. De iniuria in bonis spiritualibus. 3. De iniuria in corpus proximi per homicidium vel mutilationem. 4. De iniuria in corpus proximi per adulterium & stuprum. 5. De Iniurijs famæ & honoris per detractionem & contumeliam. 6. De Iniurijs fortunarum per furtum, rapinam, damnum illatum. 7. De Cooperantibus ad hæc. 8. De Restitutione ratione rei acceptæ. 9. De Ordine seruando in restitutione, deque eius expensis. 10. De Excusantibus à Restitutione.

CAPVT SEPTIMVM.

De Iniuria & Restitutione in genere.

Habet 10. Dubitationes.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit iniustitia & iniuria.

D. THOMAS QVAEST. 59.

1

OTANDVM est, sicut nomen *Iustitia* dupliciter accipitur. (vt suprà cap. 1. dubit. 1. ostensum est) Primò, pro omni virtute, quatenus est quædam legis obedientia. Secundò, pro virtute particulari, quæ constituit æqualitatem in commutationibus & distributionibus: ita etiam nomen *Iniustitia* dupliciter accipitur, vt expresse docet Aristoteles 5. Ethic. cap. 1. Primò pro *omni legis violatione*, quam ipse *ἀνομίαν* vocat, nos iniquitatem. Hoc modo omne peccatum est *Iniustitia* quædam: quia est violatio æqualitatis seu conformitatis debitæ legi vel præcepto Superioris. Hinc *peccatum* definitur, *cælestium inobedientia mandatorum, & diuini præuaricatio præcepti*. Vnde passim in Scripturis omne peccatum vocatur *iniustitia*, & peccatores *iniusti*. Ioannis 7. *Iniustitia in illo non est*. Ad Rom. 1. *Reuelatur enim ira Dei de cælo super omnem impietatem, & iniustitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in iniustitia detinent*. Ezech. 18. & alibi. Similiter omne peccatum vocatur *iniquitas* seu *ἀνομία*. E contrario omne opus bonum vocatur *iustitia*. — *Iniustitia dupliciter dicitur.*

2 Hinc patet hanc rationem *Iniustitiæ* esse generalem, & communem omni peccato, sicut esse contra charitatem; neque videri distingui à ratione generali inobedientiæ: quia hæc *iniustitia* consistit in hoc, quòd conformitas legi debita violetur, quæ violatio nihil est aliud, quam legis inobedientia. Itaque peccatum non contrahit aliquam specialem prauitatem ex hac malitia (quia generalis est, essentialiter omni peccato conueniens) nisi ipsa in illo peccato, speciali modo sit volita; vt cùm quis ex — *Ratio Iniustitiæ cōmunis et peccato.*

3 contemptu legis peccat, quod fit, quando quis directè vult legem violare, vt ostendat se eam nihili pendere. generalis enim conditio obiecti non potest specialem malitiam tribuere actui voluntatis, etsi speciali modo sit volita: quia malitia formalis in actu voluntatis sumi debet ex ordine, què habet ad malitiam obiectiuam, quæ cernitur in obiecto volito: vt ostensum est 1. 2. quæst. 18. art. 1. — *Peccatū ex contemptu.*

Secundo modo accipitur *Iniustitia* vt opponitur Iustitiæ particulari; idque vel vt actus, vel vt habitus. Si vt actus, sic nihil est aliud, quàm alieni Iuris violatio: neque differt ab *iniuria*. Sicut enim actu Iustitiæ cuique ius suum tribuitur, ita Iniustitiæ hoc ius violatur: in qua violatione sita est *iniuriæ* ratio. Si verò accipiatur vt habitus, habitus Iustitiæ oppositus; sic nihil est aliud, quàm praua voluntatis dispositio ex iniustis actibus orta, & ad similes inclinans. Quamquam si Theologicè magis, quam Philosophicè loquamur, *habitualis iniustitia* non tantùm consistit in praua dispositione reali; sed etiam morali & imputatiua quod vt intelligatur. 4 — *Iniuria vt.*

Notandum, duplici modo fieri alteri iniuriam, *commissione & omissione*; neque minùs omissione reddi hominem iniustum, quam commissione. Omissio nuda non relinquit in voluntate aliquam dispositionem realem; relinquit tamen hominem iniustum habitualiter donec restituat, vel satisfaciat. En habitualem iniustitiam sine reali dispositione voluntatis. Et quamuis rarò fiat, vt quis debitū officium omittat absque positiua voluntatis complacentia & assensu, tamen fieri potest. & interdum forsasse fit. Item in alijs vitijs locum habet, vbi omissione peccatur; remanet enim homo habitualiter vitiosus, absque reali habitu. Idem quoque locum haberet in virtutibus & omnibus vitijs, si ex actu nihil reale relinqueretur: morale enim illud & imputatiuum ex actu relictum, 5 — *Dupliciter fit iniuria.*

ctum, sufficeret ad denominandum hominem iustum vel iniustum, temperantem vel intemperantem. Sed de hoc plura, 1.2.q.49.ar.1.

6 *Iniustitia habitualis.* Hinc patet *Iniustitiam habitualem* generatim non tantùm consistere in reali dispositione; sed etiam in morali, seu imputatiua: quatenus complacentia interpretatiua omissionis, per quam illa omissio fuit voluntaria, censetur manere secundùm moralem æstimationem, & imputatur vt præsens, donec fiat restitutio.

DVBITATIO II.

Vtrùm aliquis dicatur iniustus, eo ipso quòd faciat aliquid iniustum.

D. THOM. ART. 2.

7 *Qui sciens facit.* RESPONDEO, & dico Primò, Qui sciẽs aliquid esse *iniustum*, sponte illud facit, eo ipso est *iniustus*, propriè loquitur; qui vult liberè id, quod nouit esse iniustum, censetur etiam velle ipsam iniustitiam & æqualitatem annexam, ac proinde meritò dicitur iniustus. D. Thomas dicit talem intendere formaliter iniustum; quia intendit id, quod scit esse iniustum, & ita intentio fit formaliter iniusta: quamuis ipsam iniustitiam per se non intendat.

8 *Qui ex ignorantia probabili.* Dico secundò, Qui ignorantia inculpata nescit esse iniustum, vel si scit, non consentit in opus, sed vi externa impulsus facit, non est dicendus iniustus. Ratio est; quia malitia annexa operi, nullo modo est volita, ac proinde non potest ipsius voluntatem contaminare.

Dico Tertiò, si ignorantia sit culpabilis, vel vis extrinseca, aut passio, qua incitatur, talis sit, vt ei possit resisti, verè erit iniustus, si faciat opus iniustum; licet minus, quàm si sciens & volens. Ratio est; quia hæc non impediunt quin ille absolute censeatur velle; & voluntate facere quod iniustum est, vt ostensum est 1.2.q.6. art.7.& 8.

9 Notandum tamen, Aristotelem lib.5. Ethic. cap.8. vbi hanc quæstionem tractat docere; eum qui ex ignorantia, vel passione quippiam iniustum designat, non esse dicendum iniustum: quia non operatur iniustè, id est, ex habitu & affectu directe volenti id, quod iniustum est; sed solum per accidens, & indirectè. Verùm hoc intelligendum est, non tam perfectè dici iniustum, quam eum, qui sciens & sua sponte facit: alioqui talis absolutè est iniustus: indirectè enim voluntarium in peccatis recidit in speciem voluntarij directi: vt constat ex 1.2.q.6.

10 *Formaliter iniustum quid.* Notandum Secundò, circa Respons. D. Thomæ ad 3. dum quis per ignorantiam inculpatam facit opus iniustum, hoc opus non dici formaliter *iniustum*; quia non procedit à voluntate (quæ in moralibus est instar formæ) iniusta. dicitur tamen iniustum materialiter, quia constituit veram inæqualitatem rei ad rem. Idem videtur dicendum de reliquorum vitiorum operibus. qui enim accedit ad non suam per ignorantiam, vt Iacob; vel plus comedit quàm natura postulet, facit opus materialiter intemperatum; (quamuis formaliter, vt subest voluntatis affectui, possit esse temperatum) etsi enim non incongruens sit homini tale dictamen ex errore inculpato habenti; tamen est ei incongruens secundùm se, & absque illo errore considerato. & ita quamuis ratio intemperati non conueniat illi operi in ordine ad actuale dictamẽ, conuenit tamen ei in ordine ad naturam rationalem absolute consideratam.

DVBITATIO III.

Vtrùm aliquis possit pati iniustum volens.

D. THOM. ART. 3.

11 RESPONDEO, & dico Primò, Sicut nemo potest facere *iniustum* propriè vel iniuriam, nisi volẽs; ita nemo potest propriè pati *iniuriam* nisi nolens. Ita D. Thom. ar.3. ex Aristotele 5. Ethic. cap.9.& 11.

Prior pars patet; quia iniustum formaliter & iniuria includunt rationem voluntarij. hinc fit vt amens, & brutum non faciat iniuriam, etsi lædat. sufficit autem siue directè, siue interpretatiuè sit voluntarium.

Altera pars probatur; quia nemo potest pati *iniuriam*, nisi ius eius violetur: non potest autem violari ius alterius, nisi ipso nolente, vel expresse, si sciat; vel implicitè, si nesciat, & ita sit affectus vt, si sciret, expresse nollet. Cuius ratio est; quia si velit, vel certè positiue permittat se lædi; iam cedit iure suo, illudque abdicat, vel certè in arbitrio lædentis ponit: ac proinde etsi ipsi lædatur, ius tamen ipsius (qua ipsius est) non violatur. sicut si concedam tibi vt vestem meam auferas, pono dominium rei meæ in tuo arbitrio. vnde si auferas, non violas ius meum. 12

Si cõsentit, cedit iure suo.

Dixi, *quà ipsius est*; quia etsi non violetur præcisè quà ipsius est, potest tamen violari quatenus ad alium pertinet. Seruus enim habet ius vt non spolietur rebus suis inuitus; & Dominus habet ius vt idem non spolietur etiam volens. Vnde qui spoliat seruum consentientem, etsi non faciat iniuriam seruo, facit tamen iniuriam Domino. similiter qui vastat vineam custode consentiente. Idem vsu venit quotiescumque alter alteri ita subditus aut connexus est, vt iura eorum inter se connexionem aut dependentiam habeant. Sic qui seipsum interficit, etsi non facit propriè iniuriam sibi, facit tamen iniuriam Reipub. cuius ipse est pars. & etiam Deo (iuxta D.Th.) qui solus vitæ humanæ est Dominus. Vnde tales peccant contra præceptum, *Non occides*; & pœna homicidij si fieri posset, plectendi essent: & post mortem in tanti criminis pœnam non minore ignominia afficiuntur. De quo vide Iulium Clarium lib.5. recept. opinion. §.fin.num.37. Sed de hoc plura infra cap.9. dubit.6. Pari modo qui alium volentem interficit, non facit quidem illi propriè iniuriam: (volendo enim occidi, cedit iure suo, ac proinde interfector non tenetur hæredibus ad vllam restitutionem) facit tamen iniuriam Reipub. & Deo, & peccat contra iustitiam legalem. Vnde David puniuit Amalechitem tanquam homicidam, qui se occidisse Saulem volentem dicebat. 2. Reg. 1. Idem dicendum, quando coniunx consentiente coniuge adulterium committit. Non enim facit propriè iniuriam consentienti; sed peccat contra matrimonij legem.

Facit iniuriam Deo.

Notandum tamen est, non censeri quempiam cedere iure suo, si aliquo modo inuoluntariè, & renitente affectu consentiat, inductus ab eo, qui læsurus est. Sicut.n. donatio debet omninò esse libera; ita etiam cessio iuris, quæ tollit iniuriam. Vnde qui soluit vsuras, non cedit iure suo: quia non cupit vt vsurarius has exigat, nec intendit se vllo iure priuare, aut donare; sed soluit, quia aliter pecuniam obtinere nequit. Ex his patet intelligentia illius regulæ, quæ est 27. inter reg. Iuris in 6. *Scienti, & consentienti non fit iniuria, neque dolus.*

Cessio iuris.

Aduerte tamen, quosdam Doctores hanc regulam, & ea quæ dicta sunt, limitare ad ea, in quibus iure nostro cedere possumus; vt in fama, honore, & alijs bonis externis, quorum sumus domini. In his enim scienti & volenti non fieri iniuriam: quia cùm hæc subsint nostræ dispositioni, hoc ipso, quo volumus his spoliari, iure nostro nos priuamus, & illud in alterius collocamus arbitrio; secùs esse in alijs, quorum non sumus domini, sed custodes duntaxat: vt in vita, & membrorum integritate, in coniuge, in prolibus, & similibus, in quibus iure nostro cedere non possumus. In his enim propriè fieri iniuriam ei, cui ipsa commissa sunt, vel obnoxia, si perimantur, vel lædantur; etsi id ipso volente fiat. Ratio est, Quia cùm cessio iuris sit inualida, totum ius permanet in suo vigore: ac proinde si contra illud fiat, peccatur contra iustitiam, & fit verè & propriè iniuria. quamuis consentienti. Vnde inferunt, eum qui interficit Titium volentem, facere ei propriè iniuriam; quia Titius non poterat iure illo cedere: similiter cùm quis adulterium committit cum vxore Titij ipso Titio consentiente. Alij dicunt non fieri in illis propriè iniuriam personæ, sed naturæ, vel statui. 13

Sententia quorũdam Doctorum.

Verùm id, quod diximus, est magis consentaneum vsitato modo loquendi. nemo enim, qui volens in corpore

Contrariũ verius.

læsus

læsus fuerit ab aliquo, vel coniugem alteri violandã dederit, dicet tamen iniuriam factam, aut de iniuria conqueri poterit. Deinde est ipsa doctrina Aristotelis lib.5. Eth. cap.9. vbi ostendit *neminem sponte pati iniuriam, etiamsi possit sponte lædi, & damno affici*: quia ad illud requiritur vt inuitus patiatur. Neque id intelligit solùm in ijs, quæ subsunt nostræ dispositioni; vt in fama & diuitijs; sed etiam in alijs, in quibus iure nostro cedere non possumus; vt in vita & membris: quod ex initio capitis cõstat; vbi ex Euripide adducit exemplum eius, qui matrem volentem & rogantem interfecit. Confirm. nam idcircò nemo sibi iniuriã facere, aut a se iniuriam accipere potest; quia non potest à se inuitus pati: non enim fieri potest, vt quis sibi damnum velit inferre, & simul nolit illud à se pati. Idem docet D. Thom. ar.3.q.59. Confirmatur secundò, Quia qui violat filiam consentiente parente, non facit parenti iniuriam; & qui furatur à pupillo consentiente tutore, non facit tutori iniuriam: & tamen illi iure suo cedere non possunt. ergo ad formalem iniuriam non sufficit quòd quis iure suo non possit cedere.

Est iniuria materialis. Nec obstat, quòd quis in illis iure suo cedere non possit, ac proinde ius illud, quod habet, vt in illis non lædatur, permaneat: quia non permanet sub ratione formali ioris iustitiæ, sed solùm materialiter; cùm ipse nolit eo vti, eoque quantum in se est, cedat. Vnde non censetur iniuria in illum nisi materialiter: sicut enim potest esse iniuria materialis ex parte irrogantis, ita etiam ex parte eius cui irrogatur.

14 Dico Secundò, fieri potest, vt quis ex parte sua iniuriã inferat, & tamen alter propriè iniuriam non patiatur: & è contrario fieri potest, vt quis iniuriam, vel potiùs iniustum patiatur, & alter propriè iniuriam non inferat. ita D.Th. ad 3. ex Aristotele supra. prioris exemplum est; si detrahas famæ alterius, vt illi noceas; & ille cedat iure suo optans haberi infamis propter Christum. posterioris est; si per ignorantiam vendas alteri rem vitiosam, quam ille putet esse probam.

Vtrũ Christus & Sancti sint passi iniuriam. Dices, ergo Christus & sancti propriè non sunt passi iniuriam; cùm libenter passi sint, & pati desiderauerint. Resp. nego conseq. quia vt quis dicatur non pati iniuriam, non satis est quòd ob aliquam causam libenter patiatur, seu quòd gaudeat illo malo; sed oportet vt etiam cupiat illud sibi à tali irrogari, cedendo, quantũ in se est, iure suo: alioquin retinet actionem iniuriarum in illum; & ille tenetur ad restitutionem, vel satisfactionem. Christus autem, & Sancti non cupiebant sibi ab impijs illa mala irrogari, nec illis ad hoc vllum ius, vel auctoritatẽ tribuebant; sed solùm permissiuè se habebant non repugnando, & se non subtrahendo illorum potestati; vt sic eorum malitia ad maius bonum vterentur. Vnde retinẽt actionem iniuriarum in illos coram tribunali diuino; vt patet Sapientiæ 5. *Stabunt iusti in magna constantia aduersus eos, qui se angustiauerunt.*

DVBITATIO IV.

Quid sit restitutio, & cuius virtutis actus.

D. THOM. QVAEST. 62. ART. 1.

15 NOTANDVM est. *Restitutionem* propriè significare positionem rei in pristinum statum, & quia dum res ablata redditur, in priorem statum reponitur, ideò significat *redditionem rei ablatæ, siue iure, siue iniuria ablata sit*; quod aliter Latinis dicitur *Redhibere*, & redhibere. sic depositum & commodatum dicitur restitui, & etiam mutuum; quia saltem secundùm speciem est idem. Emptor verò pretium numerans non dicitur *restituere*, sed *soluere*: & qui damnum intulit, *compensat*, non *restituit*.

Restitutio quid.

Apud Theologos tamen, hoc nomen accipitur generaliùs; vt etiam cõprehendat omnem illati damni compensationem; & sic nihil est aliud, quam *rei acceptæ redditio, vel damni illati compensatio*. Hoc modo qui damnum intulit, dicitur facere restitutionem, dum illud compensat, & æquiualens rependit. potest etiam hoc modo emptor soluens pretium, dici facere restitutionem, quia reddit rem in æquiualenti; quamuis non ita vsitate.

Hinc patet Restitutionem esse opus externum Iustitiæ commutatiuæ; quia huius virtutis est constituere æqualitatem inter datum & acceptum, inter damnum & compensationem; quod fit restitutione. 16 *Est actus iustitiæ commutatiuæ.*

Nec obstat quòd etiam error contra Iustitiam distributiuam commissus, sarciatur restitutione, & ita videatur etiam esse opus Iustitiæ distributiuæ, quia sæpe in actu distributionis continetur debitum iustitiæ commutatiuæ, quod debitum violatur praua distributione: sicq; non est mirum, si opere iustitiæ commutatiuæ instaurari debeat; vt ostensum est c.1.dub.4.

Petes, Quomodo differt restitutio à solutione, & satisfactione? 17

Differt à solutione & satisfactione. Respondeo, A *solutione* differt, quòd non omnis solutio propriè sit restitutio, nec contra. dicimur enim *soluere* quod ex voto, iuramento, charitate aut misericordia debitum est (nam & ex his virtutibus debitum & obligatio aliquid dandi in proximum nascitur) non tamen propriè dicimur *restituere*, aut facere restitutionem. & è contrario, qui reddit depositum, restituit, non tamen soluit. *Restitutio* enim postulat vt res quodammodo sit eadem vel in se, vel in æquiualenti: *Solutio* vt sit diuersa.

A *Satisfactione* verò, Primò, Quòd satisfactio sit quiddam generalius: omnis enim restitutio est satisfactio, non contra. Secundò, Quòd satisfactio respiciat personam, dum præstat id, quod alteri gratis est, etsi non sit æquiualens debito. Restitutio autem respicit rem, dum præstat æquiualens, vel rem ipsam exhibet. Tertiò, Satisfactio propriè fit pro iniuria illata & honore violato, quãuis nihil damni illatum sit. Restitutio verò propriè vbi damnum illatum, vel res alterius ablata. Sic Deo satisfacimus, cui tamen nihil propriè restituere possumus, cùm omnia perfectissimè sint ipsius. Quartò, satisfactio fit etiam pro damno irreparabili; restitutio solùm pro reparabili. 18

DVBITATIO V.

Ex quibus capitibus generatim nascatur obligatio restitutionis.

RESPONDEO, nam ex duplici capite nasci; nempe ex *iniusta acceptione*, vel *ex re accepta* siue iustè, siue iniustè. colligitur ex D. Thom. q.62. art.6.& 7. docet Caiet. ibidem, & Couarru. ad reg. Peccatum. 2.p. in principio. 19

Quid iniusta acceptio. Per *Iniustam acceptionem*, intelligo nõ solùm furtum, sed etiam damnum quoduis per homicidium, adulterium, stuprum, furtum, infamiam, siue alio modo inique illatum. quicunque enim alteri damnum infert, aufert aliquid ab eo; & sic dicitur teneri ratione iniustæ acceptionis.

Res accepta. Per *Rem acceptam*, intelligo non solùm eam, quæ à domino ablata est; vt equus, vestis, pecunia; sed etiam eam, quæ ex iustitia alteri debita est, & apud me retinetur; vt legatum alteri aut venditum, quod apud me est.

Quòd autem ex priori capite nascatur obligatio restitutionis, probatur; quia qui damnum intulit, violauit æqualitatem, quam poscit iustitia commutatiua: ergo vt æqualitatem illam faciat, tenetur lege iustitiæ ad restitutionem, etiamsi nihil emolumenti acceperit.

Quod etiam ex secundo capite patet; quia qui habet rem alterius, etsi nullam iniuriam intulerit, habet tamen plus quam suum; & verus Dominus tantumdem habet minus quam suum. Vnde vt fiat æqualitas iustitiæ, per quam cuique tribuitur suum, debet domino restitui. Vide D. Tho. art.6.& 7.q.62. quamuis hæc duo capita paulò aliter explicet; sed res est eadem.

Dices, Qui obligatur ex stipulatione, non tenetur ex altero horum capitum: ergo hæc non sufficiunt.

Respondeti potest, talem non propriè teneri ad restitutionem, sed ad solutionem. Si tamen nomen restitutionis generatim accipiatur pro omni redditione, qua res ex iustitia debita redditur in seipsa vel in æquiualenti, sic assignanda sunt *tria capita omnis restitutionis*. Primum. *Et* 20 *Tria generalia capita restit.*

iniusta

iniusta acceptione, seu damno illato. Secundùm, *Ex re accepta* iustè vel iniustè. Tertium, *Ex contractu*. Nam mutuũ & pretium rei emptæ & similia, non debentur propriè ratione rei acceptæ, (nam fieri potest vt hęc non extet) sed ex contractu.

21 *Discrimen inter illa.* Notandum est, inter hæc capita esse magnum discrimen, quando enim aliquid debetur ex iniusta acceptione, vel ex contractu, manet obligatio restitutionis, etiãsi res debita pereat sine nostra culpa: quando verò debetur tantùm ratione rei acceptæ, non manet obligatio, re absque culpa nostra pereunte, vt patet in deposito.

Ex his plurima possunt deduci, vt patebit ex sequentibus.

DVBITATIO VI.

Vtrùm nascatur obligatio restitutionis ex damno dato absque culpa, vel per culpam leuem extra officium & contractum.

22 NOTANDVM primò, tripliciter fieri posse vt damnum alteri culpa mea obueniat. Primò, Si tenear ex officio impedire, & negligam. Secundò, Si ex contractu. Tertio, Extra officium & contractum, de quo modo hic agimus.

Culpa dupliciter dicitur. Notandum secundò, Ex Adriano in 4. De restitut. §. Vtrùm in foro animæ, *culpam* aliter accipi apud Iurisperitos, aliter apud Theologos. Apud Theologos enim *culpa* idem est, quod peccatum, siue mortiferum, siue veniale. apud Iurisperitos verò est idem, quod omissio alicuius diligentiæ, vnde sequitur aliquod incommodum. *Culpa quintuplex.* Diuidunt autem culpam, in latam, latiorem, latissimam, leuem, & leuissimam. *Culpa latissima est dolus apertus. latior, est dolus præsumptus.*

23 *Culpa latissima. Latior. Dolus.* Est autem *dolus quæuis calliditas, fallacia, & machinatio ad circumueniendum, fallendũ, & decipiendum adhibita. Calliditas fit tacendo, fallacia mentiendo, machinatio arte verborum.* ita tradit Glossa in. de dolo L. 1. Sequuntur passim Doctores.

Culpa lata. *Culpa lata* est omissio eius diligentiæ, & circumspectionis, quam passim homines eiusdem conditionis adhibere solent: vt si quis librum commodatum relinquat foris ante ostium.

Leuis. *Culpa leuis* est omissio eius diligentię, & circumspectionis, quam solent diligentiores illius artis, vel professionis adhibere.

Leuissima. *Culpa leuissima* est omissio diligentiæ, quàm diligentissimi, & prudentissimi adhibent. Vide Nauarrum cap. 17. num. 177. & sequentibus. & Silu. verbo Culpa, in principio.

His positis; Angelus, verbo Culpa. num. 6. sentit ex quauis culpa, etiam leuissima nasci obligationem restitutionis. idem tenet Adrianus supra. probant ex quibusdam Canonibus. sed contraria sententia est tenenda; pro qua.

24 *Solũ tenemur ex culpa lata extra contractum.* Dico primò, Quando non intercessit aliquis contractus, non oritur obligatio restitutionis ratione damni dati (saltem in foro conscientiæ) nisi ex culpa lata; non autem ea leui, vel leuissima. ita communiter DD. vt fatetur Angelus; Innocentius in cap. Sicut dignum, de homicidio. Gabr. in 4. d. 15. quæst. 14. art. 3. dub. 1. Silu. verbo Culpa. nu. 6. vbi citat Panor. & alios. & verbo Restitutio secundò. §. 12. & 13. Sotus lib. 4. de Iustitia. q. 7. art. 2. & lib. 5. q. 1. ar. 9.

Probatur primò; Quia nemo tenetur adhibere maiorẽ diligẽtiam in suis operibus, ne alteri noceat, quam eiusdem conditionis homines passim in similibus adhibere solent (nemo enim tenetur esse prudentior & circumspectior hominibus suæ sortis) ergo damnum eueniens non debet illi imputari, sed censebitur inuoluntarium.

Secundò, Talis neque tenetur ratione cõtractus; (sicut tenetur, qui ignorans vendidit rem vitiosam) neque ratione rei acceptæ; cùm ea non extet; neque etiam ratione iniustæ acceptionis; cũ in fine omni peccato damnum sit secutum: nemo enim tenetur ratione iniustæ acceptionis, nisi quando in ea est peccatũ; (alioqui teneretur quis ex casu fortuito, & præstita summa diligẽtia; quod tamẽ nemo dixerit) ergo cùm hic non fuerit peccatum, non tenetur. Quod autem ratione culpæ leuis, vel leuissimæ non interuenerit peccatum, patet; non tenebatur diligentiam & circumspectionem adhibere, quam prudentiores & prudentissimi solent adhibere; sed solùm eam, quam prudentes: ergo hanc adhibendo, & illam omittendo, non peccauit.

Teneri verò, *ex culpa lata*, constat; quia quisque in actionibus periculosis tenetur præstare diligentiam, quã homines eiusdem conditionis cõmuniter præstare solet: ergo si hanc non adhibuerit, censebitur damnum illi voluntarium; quia non fecit quod potuit, & debuit, vt constat ex dictis 1. 2. q. 6. ar. 3.

Notandum est, quosdam limitare hanc propositionem hoc modo. Non teneri ex culpa leui, &c. *nisi quis aduerterit damnum sequuturum, vel illud intenderit.* Sed si quis benè cõsideret, non est necessaria hæc limitatio; quia qui *aduertit* ex sua actione sequuturum damnum, tenetur maiorem diligentiam adhibere: nam quiuis prudens tũc eam adhiberet. Vt autem quis *intendat* damnum inferre per eam actionem, cui adhibet sufficientem circumspectionem, vix vnquam contingit. si enim facit aliquid vt noceat, quo modo adhibet sufficientem circumspectionem ne noceat? Fieri tamen absolutè potest: vt si quis diligenti consideratione adhibita, quam prudens adhiberet, putet esse feram, & veniat in mentem fieri posse, vt sit hostis, ideoque telo petat. 25

Potest intẽdi damnũ per actionẽ, cũ sufficiens cautio adhibetur. Vtrùm autem tunc ad restitutionem teneatur, est dubium. videtur teneri; cùm directam nocẽdi intentionem habeat. Sed verius videtur non teneri: quia damnum respectu illius actionis censetur fortuitum. actio enim illa, facta cum tali circũspectione, non censetur vllo modo tendere ad homicidium, aut esse periculosa, vt vitari debeat. nec refert, quod ab intentione eò dirigatur; quia dirigitur in incertum tamquam in effectum fortuitum; sicut si quis iaculetur in altum eo fine, vt cadat in caput inimici eò quòd cogitet id esse possibile; quamuis credat inimicum longe abesse. Simile fere est, si quis in aliquo opere omnem diligentiam debitam præstet, ne noceat; optet tamen casu obuenire damnum vel mortẽ, (vt posset contingere in medico vel chirurgo) & ideò non adhibeat circumspectionem diligentioris, aut diligentissimi: Hic enim non tenebitur ad restitutionem. Ratio est; quia non tenebatur maiorem diligentiam adhibere: adhibuit enim totum, quod ex iustitia debuit: vnde omittendo illam maiorem diligentiam, non fecit ei iniuriam; ac proinde, si æger moriatur, non illi imputabitur homicidium: quamquam coram Deo sit reus quòd optauerit; & vt casu moreretur, omiserit maiorem diligentiam; quæ omissio fuit contra charitatem; sicut quando quis omittit pauperi succurrere in necessitate. *Potest fieri vt quis omittat diligentiam indebitam vt damnũ eueniat.*

Ex his infero, Si ex facto tuo vel omissione sequutum est alteri damnum, & tu nihil in hoc peccaueris, ob naturalem inconsiderationem, vel obliuionem, non teneri te ad restitutionem; quãuis in foro externo hoc lata culpa commissum diceretur. quia neque ratione rei acceptæ teneris; vt quæ non extet: neque ratione iniustæ acceptionis; cùm non peccaueris: neque ratione contractus; cum nullus interuenerit, vti suppono. ita Sotus suprà, v.g. egrediens cubiculum, & alia cogitatione abreptus, non clausisti ostium; hinc ingressi fures multa abstulerunt. Habes lucernam iuxta locum periculosum; & quãuis solicitè proposueris extinguere, tamen aliquid interuenit, quo absque culpa obliuisceris; vel in somnum incidis, & excitatur incendium. Aperuisti puteum, & casu oblitus es tegere, vel sepire, ne quis incidat: censetur. n. huiusmodi euentis damnum fortuitò datum. tales casus solent sæpe contingere inter homines, sine vllo eorum peccato, Deo sic disponente, vel permittente. 26 *Si non aduertis damnum posse sequi.*

Sed difficultas est, Vtrùm in culpa lata, vt quis obligetur ex ea, debeat esse peccatum mortale.

Respõdeo & dico secundò, debere esse peccatum mortiferum commissum, in damno dato, vt quis ex culpa obligetur ad restitutionem: ordinariè autem quando damnũ est graue, culpa, seu negligentia, qua commissum est, censetur mortalis; nisi aliunde constet non esse. Prior pars est ex mente Syluestri locis citatis, & auctorum, quos ipse citat, Innocentij, Antonij de Butrio, & aliorũ, vt constat per exempla ipsorum. Soti libro quarto de Iustitia, 27 *Culpa lata obligãs ad restitutionẽ debet esse mortifera.*

quæst.

quæst. 7. ar. 2. ante solutionẽ primi argumẽti, vbi ne in cõmodato quidem, putat esse obligationẽ restitutionis damni, nisi intercesserit culpa mortalis: *Quia à venialibus*, inquit, *homines liberi esse nequeunt*; sed de hoc infra. Approbamus sententiam Soti, quando nullus intercedit contractus. idem tenent multi recentiores, vt Petrus Nau. l. 2. c. 1. nu. 48. Henriquez tractatu de Irregularitate c. 15. vbi citat alios, Emmanuel Sa v. Restitutio. Ratio est; quia quando solum culpa venialis commissa est, non est actus perfectus in ratione iniuriæ, sed imperfectus: ergo non inducit obligationem restitutionis, saltem perfectam, qua astringat sub peccato mortali. non enim potest obligatio maior esse in suo ordine, quam fuerit iniuria, ex qua nascitur, in suo.

Culpa venialis, non est perfecta iniuria.

Petes, Vtrùm saltem sub veniali sit obligatio?

28 Quidam affirmant: Sicut enim cum nulla est culpa, nulla est obligatio; cùm est lethalis, est obligatio sub peccato lethali: ita etiam cùm est culpa venialis, videtur esse obligatio sub veniali. Sed verius videtur, nullam esse obligationem restituendi; quod satis indicat Syluest. & alij DD. Nam obligatio in materia graui, non potest esse nisi sub graui peccato: pendet enim obligatio ex materiæ grauitate, posito præcepto naturali vel positiuo: mirum enim esset, hominem sub veniali duntaxat obligari ad restitutionem decem millium aureorum; nec posse hoc peccato liberari, nisi proponat restituere. Ratio est; quia cum solum venialis culpa in damno inferendo intercessit; vt cum ex quadam inconsideratione & animi ἀπροσεξία prouenit, censetur quasi fortuito obuenisse. quis enim in huiusmodi rebus periculosis non aliquando aliquam negligentiam admittit? rarissimè tamẽ hinc talia damna accidunt. quare meritò quasi fortuita videri debent.

Non tenetur sub veniali.

Ex dictis sequitur, Eum, qui subita ira correptus aliquem interimit, ita vt fuerit solum motus secũdo primus, non teneri sub mortali ad restitutionem; vt rectè colligit Petrus Nauar.

Subita ira occidens.

29 Altera pars probatur; Quia quando opus est periculosum, vel aduertis periculum, vel non aduertis: si omnino non aduertis, naturali quadam mentis distractione; vel quia nihil occurrit, quod mentem excitet ad periculi considerationem, nõ peccas, etiamsi non adhibeas diligentiã. si autem aduertis periculum, ordinariè peccas mortaliter, debitam diligentiam omittens: rarò enim in operibus externis contingit inconsideratio imperfecta, quæ sit venialis; quæ tamẽ frequens est in subreptitijs cogitationibus, & internis animi motibus. Ratio est; tum quia opera externa statim periculum suum ingerunt, & excitant mentem ad considerationem: tum quia membra exteriora non mouentur ad opus, nisi per rationem superiorem; vt docet D. Thom. 1. 2. q. 74. art. 7. Interdum tamen contingit, hanc negligentiam considerationis esse venialem: quamuis exterius iudicetur esse lata culpa, quia non adhibuit eam omnem circumspectionem, quam homines communiter adhibere solent: & tunc verius est, non esse obligationem restituendi.

Incõsideratio imperfecta crebrior circa motus animi, quã circa actiones externas.

30 Sed contra has duas propositiones. Objicitur primò, ex cap. vltimo, de Iniurijs. vbi Greg. IX. dicit, *non excusari eum, cuius imperitia, vel negligentia damnum est datum, sed solum eum, qui vt non accideret, de contingentibus nihil omisit.*

Objectiones.

Resp. Loquitur de culpa lata, quæ est peccatum: nomine enim negligentiæ & imperitiæ intelligitur peccatũ, vnde subdit, *Nec ignorantia te excusat, si scire debuisti ex facto tuo, iniuriam verisimiliter posse contingere*. Quod autem ait, *illum non teneri, qui de contingentibus nihil omisit*; intelligendum est de ijs contingentibus, quæ prudens prouideret; non autem de omnibus; nam certum est neminem ex casu fortuito teneri.

Objicitur Secundò, Ex Can. Consuluisti 2. q. 4. vbi Stephanus V. scribit, *Moneantur iam & protestando parentes, ne iam tenellos secum in vno lecto collocent, ne negligentia qualibet prouenienti suffocentur, vel opprimantur, vnde ipsi homicidij arguantur.*

Respõdeo, Loquitur de negligentia, quæ sit peccatum, quæ facilè committitur in re tam periculosa & tam crebra; quam negligentiam quiuis prudens conaretur vitare.

Objicitur Tertiò, Ex L. Qui occidit. 30. ff. ad L. Aquiliam. §. In hac quoque. Sed reuera illa lex pro nobis facit. Primò enim dicit, in hac actione puniri dolum, & culpam; & subdit exemplum eius, qui in stipulas ignem immisit die ventoso, deinde addit, *At si obseruauit omnia, quæ oportuit, & subita vis venti longius ignem produxit, caret culpa*. Aduertendum tamen est, in foro externo, tam Ecclesiastico, quàm ciuili, interdum puniri culpam leuissimam, præsertim in committendo positam; partim ob præsumptionem fraudis, quæ potius locum habet in commissione; partim ne detur locus negligentiæ vel fraudi. Sed nos loquimur in foro interiori, vbi præsumptio non habet locum.

In foro externo puniuntur.

DVBITATIO VII.

Vtrùm nascatur obligatio restituendi ex damno; culpa leui, vel leuissima in officio, vel consilio dando commissa.

RESPONDEO & dico Primò, Neminem teneri in foro conscientiæ ex culpa leui vel leuissima in officio; sed solum ex graui. Docent hoc auctores supra allati dubit. 6. Ratio est eadem; quia nemo tenetur in officio vel artificio esse prudentior & diligẽtior, quam passim homines eiusdem conditionis esse solent: v. g. aduocatus non tenetur esse diligentior aut prudentior, quam passim boni aduocati esse solent. vnde si contingat se cadere causa, eò quòd non præstitit quod doctissimus & diligentissimus præstitisset; tamen bona fide præstitit quod solent diligentes & docti in similibus causis; non tenetur ad restitutionem. Idem dico de Medico, Architecto, Prætore, Magistratu, Principe & alijs officium vel artificiũ aliquod factitantibus. Vnde sequitur, etiam tutorem & curatorem non teneri in foro conscientiæ ex culpa leui vel leuissima, sed solum ex lata, quidquid dicat Silu. Restitutio 3. q. 8. §. 3. cuius sententia in foro exteriori videtur seruari. 31

Solum ex culpa graui tenetur.

Aduerte tamen, hæc intelligenda; nisi quis profiteretur se diligentiorem aut peritiorem alijs, aut etiam diligentissimum, peritissimumque; & hac ratione eum, qui talem quærebat, ad se pertraxisset: tunc enim tenetur ex culpa leui, & etiam leuissima; vt rectè Siluest. verbo Culpa. q. 4. Ratio est; quia tunc promittit saltem implicitè, amplius quam alij passim præstent, & alter hanc ob causam cessat meliorem quærere: ergo, nisi hanc diligentiam præstet, tenebitur ad restitutionem, non quidem totius damni; sed quanti iudicabitur spes illa valere, qua sperabat alter, maiori illa diligentia & peritia, quam quærebat, se voti compotem fore. 32

Nisi promiserit operã maiorem.

Dices, qui aliquid ex officio facit, videtur semper teneri ex culpa leui, quia pro ea re stipendium accipit, ac proinde intercedit veluti contractus quidam in vtilitatem vtriusque: atqui cùm contractus est in vtilitatem vtriusque tenetur ex culpa leui, vt infra dicetur.

Respondeo, quodam sensu dici posse talem teneri ex culpa leui; quia debet maiorem diligentiam adhibere, quam si nihil commodi perciperet, vel non ex officio faceret. Verùm quia non debet maiorem diligentiam, quam communiter debent homines eiusdem officij; ideo commodiùs dicitur, eum non teneri nisi ex culpa graui, nempe quæ grauis est inter homines eiusdem officij.

Quomodo dicitur teneri ex culpa leui.

Dico Secundò, Qui præbet consilium, tenetur ad restitutionem damni sequuti ratione ignorantiæ crassæ, vel culpæ latæ, si erat parochus, cõfessarius, cõcionator, Theologus, Iurisconsultus, vel eius professionis, ad quam talis consultatio spectabat. Ita Ioan. Medina Cod. de resti. q. 7. vt si confessarius dicat quempiam teneri ad restitutionem, qui non tenetur, vel non teneri, qui tenetur; vel cõtractum quempiam esse licitum, qui est illicitus, si ignorantia sit crassa, vel considerandi negligentia sit grauis, tenetur ad restitutionem damni sequuti. Probatur Primò, Quia talis ex officio & professione tenebatur hoc scire, et in respondendo, hunc errorem vel negligentiam vitare, & non fecit: ergo censetur causa damni sequuti. Secundo, Quia ratione suæ professionis vel officij, habetur sufficiens ab eo, qui consilium petit: ergo si non sit sufficiens, & tamen respondeat, decipit alterum. Imò quicumque 33

dat alteri consilium suadens vt hoc vel illud faciat, aut absolute asserens illum posse facere, tenetur habere euidentiam moralem, illud cum his circumstantijs huic esse licitum: alioquin committit culpam latam, vt patet ex dictis lib. 1. de Prudentia dubit. 2. Ratio est, quia nemo potest aliquid aggredi, nisi cum tali iudicio, ob periculum peccati, ergo neque alteri esse auctor.

Qui non tenea̅tur.

Aduerte tamen Primò, Numquam teneri eum, qui consultus respondet iuxta opinionem verè probabilem. vt ostensum est 1. 2. q. 19. Secundò: Neque eum, qui simpliciter aperit suam opinionem, dicens ita sibi videri; non autem suadet vt alter sequatur. Tertiò, Nec eum qui indicat se dubitare; tunc enim si alter sequatur, suæ temeritati ascribat.

Si sciatur eius imperitudo.

34 Dico Tertiò, Si is, qui præbet consilium, erat illarum rerum parum peritus (v. g. quia non pertinebant ad eius professionem) & alter sciens eius insufficientiā petat consilium; consultor non tenebitur illi ad restitutionem. Ratio est; quia sibi debet imputare, si damnum ex illo consilio capiat; scienti enim & volenti non fit iniuria. Si tamen agatur de damno alicuius tertij; tunc talis tenebitur illi tertio. vt si suades alicui certum contractum iniustum, vel vt non restituat, &c. Ratio est; quia tuo malo consilio illi tertio inuito damnum infers. Nec refert, quòd tu consultor inculpabiliter ignorabas veritatem; quia nemo potest se miscere dandis consilijs in rebus, quas non intelligit. vnde latam culpam committis.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm nascatur obligatio restitutionis damni ex culpa leui, vel leuissima, quando intercessit contractus commodati, conducti, depositi pignoris, vel alterius similis.

35 SOTVS l. 4. de Iustitia q. 7. a. 2. existimat etiam tunc requiri culpam mortiferam; ita vt si is, cui res commodata, vel locata, vel oppignorata est, negligenter eam custodiat, & ipsa eius negligentia pereat, non teneatur ad restitutionem, nisi negligentia fuerit tāta, vt sit peccatum mortiferum coram Deo: *Nam,* inquit, *a venialibus homo vix liberari potest; vnde ob illas negligentias, non est tanta pœna plectendus.* Idem tenent multi recentiores. Emmanuel Sa v. Commodatum. Henriquez de Irreg. c. 15. vbi citat alios, addens eos, qui contrarium tenent, *esse limitandos, vt id locum habeat in foro exteriori*, Verùm contraria sententia est ferè communis.

Si pereat fortuito non tenetur.

36 Respondeo igitur, & dico Primò, Si res apud commodatarium, vel conductorem pereat fortuito, ad nullā ipse restitutionem tenetur, nisi aliter expresse sit conuentum. Ita habetur c. vnico de Commodato. Probatur, quia res quæque domino suo perit, si nulla intercessit culpa, vel pactio, ratione cuius tenearis ad damnum sarciendum.

Excipit tres casus.

37 Aduerte tamen, in tribus casibus teneri commodatariū de euentu fortuito, qui in illo cap. exprimuntur. Primò, Si intercessit pactum de restituendo quomodocunq; perierit. quod pactum is, qui commodat, semper potest exigere, quando gratis commodat, secus autem quando iusto pretio; quia supra iustum pretium nihil potest exigi pretio æstimabile. talis autem obligatio præstandi euentum fortuitum, est pretio digna. Secundò, Si sit in mora restituendi; vt si tempore statuto non restituat, & postea pereat; si enim restituisset, forte nō perijsset. est autem in mora, qui potest restituere, & non restituit, cum tamen teneatur. Tertiò, Si ex culpa, data sit occasio casui fortuito; vt si nō sis re illa vsus eo loco, quo cōuentum est, sed alio, vbi erat maius periculum, ipsaque perijt, v. g. accepisti vtendum vas argenteum domi tuæ, & foras extulisti. vide Instit. Quibus modis re contrah. obligatio. §. Item is.

Dices, Quid si bona fide putauit se facere volente domino?

Si sub ratihabitione vtatur vltra terminum, vel alio modo.

Resp. Si verè domino placebat vt sic vteretur, vel vt retineret vltra terminum, non tenetur, secus verò si deprehendat domino displicuisse. Prior pars probatur. Quia vsus est sub ratihabitione domini. ergo si postea ratum habeat, liberabitur; *quia ratihabitio retrotrahitur, & mandato æquiparatur*, vt habetur reg. 10. de reg. iuris in 6. quod verum est maxime in contractibus & quasi contractibus, hic autem est contractus commodati. Sicut ergo, si domini expresso consensu fuisset vsus, non teneretur de casu illo fortuito; ita nec modo tenetur accedente ratihabitione, quæ æquiualet prævio & expresso consensui.

Dices, Iam est ius acquisitum domino, cui non intendit renuntiare. Confir. Quia ratihabitio non extenditur ad ignorata.

Respondeo, Illi non est ius acquisitum absolutè, sed solùm dependenter a consensu vel dissensu in vsum præteritum; sicut delata vel deuoluta hæreditate ad Titium, Titius non habet ius nisi dependenter ab acceptatione.

Ad confirmationem. Ratihabitio non extenditur principaliter ad ignorata, extenditur tamen accessoriè. sicut & consensus in contractibus; vt si emas rem tibi damnosam futuram, vel, si ego nomine tuo contraxerim vtilissimè, & tu nolis ratum habere. error enim circa extrinseca in contractibus non vitiat contractum. Hinc fit vt sæpè contrahamus vel ratificemus, ex quibus maximum nobis obuenit damnum.

Altera pars patet ex dictis, & confir. Quia non potuit vti re illa nisi cum animo compēsandi in euentu, quo dominus nollet ratum habere ipsius factum; alioquin commisisset furtum, contrectando rem alienam inuito iusta ratione domino. ergo si dominus nolit ratum habere illum vsum, tenebitur perinde ac si illo inuito vsus esset. Nam re vera illo inuito vsus est; nec potest excusari à peccato, nisi per bonam fidem cum animo compensandi, si dominus nollet ratum habere.

Dices, Etiam cùm dominus ratum habet vsum præteritum, non videtur id facere nisi saluo iure de compensando si res perijt.

Resp. negando assumptum, Sicut enim in contractu commodati in futurum non postulauit vt cōmodatarius teneretur de casu fortuito; ita nec putandus est id requirere in ratihabitione præteriti, nisi id exprimat. Quod diximus de commodato, multò magis locum habet in conducto: quia conductor ad euentum fortuitum obligari non potest, sicut commodatarius.

Nota tamen, Si res eodem modo erat peritura apud dominum, commodatarium in his casibus non teneri ad restitutionem, vt docet Couar. reg. Peccatum p. 2. §. 6. nu. 1. & multi alij, de fure & omni iniusto detentore: quia tunc non censetur domino causa damni: de quo plura infra c. 12. dub. 15. 38

Si eodē modo peritura apud dominum.

Dico Secundò, Si consistamus intra limites Iuris naturalis, nemo tenetur de damno dato in re alterius, etiamsi apud ipsum sit ex contractu; nisi ob dolum, aut latam culpam. Colligitur ex Siluest. & alijs dub. 6. citatis, quia generatim loquuntur.

Probatur Primò, Quia Iure naturæ nemo tenetur maiorem diligentiam præstare in custodia rei commodatæ, conductæ, &c. quam in re propria, & quam ipse dominus adhibuisset si apud ipsum mansisset. ergo si hæc diligentia sit præstita, si contingat rem perire, sine culpa peribit, ac proinde sine iniustitia: atqui nemo tenetur Iure naturæ in conscientia de damno dato, nisi iniustè datum sit: ergo cum hic nulla sit iniustitia commissa, non obligabitur in conscientia. Confirmatur; quia quando quis præstitit omnem diligentiam, quam tenebatur præstare, res censetur casu perijsse: ergo, &c. probatur, quia Iure naturæ non minorem postulat custodiam *precarium*, quàm *commodatum* (cum precarium nihil sit aliud quam commodatum ad tempus incertum, nempè ad arbitrium domini) atqui *precarium* non requirit nisi custodiam communem, ita vt solum præstare debeas dolum, & latam culpam, vt patet L. Contractus. 23. ff. de regulis Iuris. & L. Quæsitum est. 8. §. Eum quoque. ff. de precario. ergo. &c. 39

Iure naturæ solum tenemur ex culpa lata.

Dico Tertiò, Positis tamen legibus humanis, de hisce rebus latis, si res alterius sit apud te per contractum, qui in tuam solius vtilitatem tendat: teneris non solum ex lata culpa, sed etiam ex leui & leuissima. v. g. si gratis tibi commodaui librum, equū, vestem tua causa, teneris in ea re custodienda adhibere nō solum eam diligentiā, quā homines cōmuniter in suis rebus similibus præstare solent; 40

Iure positiuo, si cōtractus in tuā solius vtilitatem, teneris ex leuissima.

sed

sed etiam quam diligentiores & diligentissimi: vnde si librum commodatum reliquisti in cubiculo, & egrediens ostium attraxisti, sed non tentasti an firmiter clausum esset, teneris ad restitutionem. Probatur hæc sententia ex cap. vnico, de commodato, vbi dicitur: *Cum gratia sui eamdem quis accommodatum accepit, de leuissima etiam culpa tenetur*; quod DD. interpretantur de culpa iuridicè acceptaꝫ quamuis Sotus velit eam Theologicè accipi pro vera culpa in conscientia. Idem colligitur ex L. In rebus commodatis 18. ff. Commodati vel contra & Instit. Quibus modis re contrahitur obligatio. §. Item is. Ratio est; quia æquitas postulat, vt is, qui gratis re alterius vtitur in suã vtilitatem, summam diligentiam adhibeat, ne domino pereat, id enim iure naturæ ex gratitudine rependere debetꝫ vnde sufficiens subest fundamentum, ad hoc lege sanciendum, & inducendum strictam obligationem.

41 Dico Quartò, Si contractus tantum cedat in commodum domini, cuius ipsa res est; teneris solum ex dolo, vel lata culpa, non autem ex leuissima vel leui. Patet Instit. suprà. §. Interea & is. vbi dicitur, *depositarium* (nempe qui gratis rẽ depositam custodit) *teneri solum ex dolo*. vbi nomine *doli* et *lata culpa* cõtinetur, vt ibidẽ insinuat Glossa. Vnde si tibi cõmodaui librũ, arma, vestem, in meum duntaxat cõmodũ; teneris solũ ex culpa lata. Ratio est; quia æquitas postulat, vt tunc non maiorẽ tenearis custodiam præstare, quam passim homines in suis rebus solet; cum tibi nulla fiat gratia, nec tuũ cõmodũ spectetur, sed domini.

Si in vtilitatem domini, ex lata.

Dico Quintò, Si cõtractus cedat in vtilitatem vtriusq; teneris ex culpa lata, & leui; non autem ex leuissima. Patet hoc ex d. L. Contractus 53. ff. de regulis Iuris, & Instit. supra, §. Creditor. talis est contractus pignoris; pignus. n. 42 datur vtriusq; gratia, nempe creditoris & debitoris: vnde is: qui pignus accepit, non tenetur nisi ad exactam diligẽtiam in eo custodiendo, vt habetur Instit. supra: non tamẽ ad exactissimam, vt ibidem probat Glossa. talis etiam est contractus conducti & locati; & contractus depositi, quãdo datur pretium pro rei custodia: secus si gratis fiat. Denique contractus commodati, quãdo vtriusque causa fit. Ratio est; quia cum res aliena tibi concedatur in tuam vtilitatem, æquitas postulare videtur vt valdè diligenter eam custodias: non tamen diligentissimè; quia non tua solius causa, sed etiam ob commodum domini traditur.

Si in vtilitatem vtriusque, ex leui.

Sed nunc difficultas est, vtrum hæ leges obligent in cõscientia ante sententiam Iudicis, ad damni ex culpa leui vel leuissima dati reparationem.

43 Sotus putat ante sententiam non obligare; esse enim pœnales, & procedere ex præsumptione culpæ interioris. Idem videntur sentire ceteri supra citati. Quæ sententia meo iudicio non est improbabilis; non quòd hæ leges pœnales sint, propriè loquendo, cum restitutio non sit pœna: sed quòd in foro conscientiæ nõ videantur receptæ: nemo enim est, qui pignori vel rei conductæ putet se maiorem custodiam debere ex iustitia, quam dominus ipse adhibere solet. idem videtur de commodato: etsi. n. maiore cura hoc custodiat, quam dominus; non tamen id facit, quòd putet se teneri lege iustitiæ, sed ex gratitudine: id. n. gratitudo postulat, propter commodum, quod ex re alterius percipit. nec minus putant homines se teneri ad custodiam precarij, quam commodati. Vnde etiam plerumque fit restitutio, non solum si commodatum perijt; sed etiam si precarium; quamuis absque omni culpa perierit.

Probabile est alias leges non obligare ante sententiam.

44 Dices, Si non tenetur; ergo iniquè cogitur in foro exteriori.

Respondeo, negando consequentiam: potuit. n. hoc lege statui propter bonum commune; tũ vt vitetur omnis fraus & negligentia circa res huiusmodi; tum vt omnes excitentur ad diligentiam eam, quæ æquitati naturali est consentanea, etsi ex iustitia non sit debita. Sicut. n. qui defloravit virginem volentem, ante sententiam nihil ei ex iustitia debet; tamẽ in foro externo cogitur eam dotare; lege sic statuente propter bonum cõmune: ita etiam qui amisit commodatum absque culpa, etsi nihil ex iustitia debeat ante sententiam; tamen potest cogi ad restitutionẽ, ex vi legis ob bonum commune, ita statuentis. Neque hoc mirum videri debet; quia in foro externo, dum agitur de damno dato, etiam culpa leuissima spectatur, vt patet L. In lege. 40. ff. ad legem Aquiliam: tamen in foro conscientiæ hæc non obligat; vt ostensum est dubitatione 6.

Fateor tamẽ contrariam sententiam (nempè has leges obligare ad reparationem damni ante sententiã) esse communiorem, ac proinde ordinariè in praxi seruandam. Ratio est; quia istæ leges sanciunt id, quod naturali æquitati est consentaneum circa rem alienam (quam mediante cõtractu apud nos habemus) præstare, qua lactione posita, qui facit talem contractum, (accipiendo commodatum, conductum, depositum, pignus) implicitè se obligat ad præstandam eam diligentiam, quam leges requirunt. quare si hanc diligentiam non præstet, (quamuis id naturali obliuione, sine omni culpa factum sit) tenebitur ad restitutionem. Vide Couar. in epitome 4. decret. p. 2. c. 6. §. 6. nu. 15. & Nauar. c. 17. nu. 184. 45

Contraria communior. Ratio, cur obligare videantur.

DVBITATIO IX.

Vtrùm oriatur obligatio restitutionis ex damno dato cum ignorantia comitante.

RESPONDEO Minimè oriri. (quidquid aliqui dixerint) si ignorantia fuit inculpata. vt patet ex dictis 1. 2. q. 6. art. 8. Vt, si putans esse feram, & telo petens interficias deinde deprehendas fuisse inimicum, quem ad necẽ quærebas. Ratio est; quia occisio illa inimici, vel hominis, nullo modo est voluntaria; ac proinde absque omni culpa: & consequenter non inducit obligationem restitutionis. Nec refert, quòd illum æque voluisses occidere, si sciuisses esse inimicum. & quòd gaudeas occidisse; quia illa voluntas non est causa operis; cum non sit, nec fuerit, sed solum esset, posita conditione, quæ non ponitur. gaudiũ verò sequitur opus. Vnde non magis obligat ad restitutionem, quam si gauderes ab alio factum. 46

Ignorantia comitans.

DVBITATIO X.

Vtrùm restitutio sit necessaria ad salutem.

D. THOM. QVÆS. 62. ART. 2.

GVIDO Carmelita assignat Græcis hunc errorem, Restitutionem iniquè ablatorum non esse necessariã ad salutem, sed sufficere eleemosynam ex illis datam. Sed non puto Græcos Doctores hoc docuisse; cum scriptores antiqui non meminerint. quamuis credibile sit, aliquos eorum sacerdotes ex auaritia, hoc in absoluendis pœnitentibus obseruasse, vt partem obtinerent. 47

Græcorum sacerdotes.

Respondeo igitur, Ipsam restitutionem externam esse necessariam ad salutem, si facultas suppetit: si autem non suppetit, nõ est quidem ipsa externa restitutio necessaria, propositum tamen restituẽdi est necessarium. Docet hoc D. Aug. epist. 54. quæ est ad Macedonium: *Si res aliena, propter quam peccatum est, reddi potest, & non redditur, pœnitentia non agitur: sed simulatur; si autem veraciter agitur, non remittetur Peccatum, nisi restituatur ablatum.*

Prior pars probatur; quia non restituere, cum possis, est voluntariè nocere, & facere iniuriam proximo: (non restituendo enim noces proximo; nam impedis illum à possessione & vsu rei suæ vel debitæ) atqui necessarium est ad salutem vt nemini voluntariè noceamus, aut iniuriam faciamus; vt ex multis Scripturis constat. ergo necessaria est restitutio. Vide plura apud Alphonsũ Castriũ v. Restitut.

Dices, Lucæ 11. Cum Dominus dixisset Pharisæo, *quod intus est vestrum, plenum est rapina, & iniquitate*, subdit. *Verumtamen quod superest, date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis*, ergo sufficit eleemosyna ad expianda peccata iniustitiæ.

Respondeo, Si hoc argumentum valeret, etiam probaret pœnitentiam non esse necessariam Iuribus. Itaque nõ vult Dominus eleemosynam sufficere, sed esse optimam dispositionem ad munditiam animi. q. d. Date eleemosynam pro vestra facultate (id enim videtur significari in Græco, cum dicitur, τὰ ἐνόντα, id est, κατὰ τὸ ἐνόν.) & facilè mundamini; quia disponetur animus ad veram pœnitentiã & restitutionem. Vide Ambr. & Theoph. in hunc locum.

Altera pars probatur: quia nemo obligatur ad impossibile. quod tamen propositum restituendi tunc sit necessarium, patet; quia ad remissionem peccati, necessaria est contritio, vel saltem attritio cum Sacramento: hæc autem continent propositum restituendi; tũ quia 48

Propositum restituendi est necessarium.

continent dolorem de peccato iniustæ ablationis, in quo dolore continetur implicite propositum restituendi; tum quia continent propositum emendationis, & seruandi diuina præcepta, inter quæ est præceptum restituendi.

49 *Præceptum restitutionis est affirmatiuum.*

Petes, Quale est præceptum restitutionis, affirmatiuũ, an negatiuum? Multi dicunt esse negatiuum; quia idem est dicere, *Restitue*, &, *Ne detine alienum*. Sed verius est, esse affirmatiuum. Primò, Quia præcipitur actus positiuus; in negatiuo solum præcipitur abstinentia ab aliquo opere positiuo. Nec obstat, quod interdum videatur fieri restitutio sola cessatione detinendi, vt si deseras domum vel agrum, quem vi occupasti: quia hæc cessatio eò dirigitur, vt alter rem suam consequatur, fiatque æqualitas; & ita habet terminum positiuum. Vnde est instar actionis positiuæ, qua impletur præceptum affirmatiuũ. Secundò, Quia non obligat pro omni tempore, sed solũ quando est oportunitas restituendi. Negatiuum autem obligat pro omni tempore. Illud autem præceptum, *Ne detine alienum*, in re potius est affirmatiuum, quam negatiuum; quia non potest seruari, nisi per actum positiuum; neque obligat pro omni tempore.

50 *Oritur ex negatiuo.*

Aduerte tamen, præceptum restituendi, nasci ex præcepto negatiuo, *Non furtum facies*. Eiusdem enim rationis est furari, & detinere alienum, cum potes reddere. Vnde hoc ipso, quo præcipitur, *Non furaberis*, præcipitur etiam, *vt non detineas*, si potes reddere: & consequenter, *vt restituas*; quia actus restitutionis est necessarius ad non detinendum alienum.

CAPVT OCTAVVM.

De iniurijs & damnis in rebus spiritualibus, & necessaria restitutione.

Complectitur Dubitationes 3.

DVBITATIO PRIMA.

Vtrùm is, qui priuat aliquem per iniuriam aliquo sensu, vel vsu rationis, philtro, veneno, vel alio modo, teneatur ad restitutionem.

1 *Priuatio mentis, vel sensus non potest pecunia rependi.*

SOTVS lib.4.q.6.ar.3. in solut. 1. argumenti, & quidam alij putant pro his damnis præcise consideratis esse faciendam restitutionem pecuniariam, arbitrio boni viri.

Resp. breuiter, Verius videri; talem nõ teneri ad restitutionem præcisè pro ipso damno sensuum, vel vsus rationis, sed tantum pro damno temporali quod inde sequitur: vt si non possit eam artem vel functionem obire, quâ lucrum faciebat. colligitur ex Gometzio tom.3.c.6.nu.15. vbi probat cicatricem & deformitatem ex iniuria remanentem, nõ posse æstimari à Iudice vel offenso; *quia sicut liber homo nullam recipit æstimationẽ; ita nec cicatrix vel deformitas eius.* quod
2
expressè habetur. l.fin. ff. de his qui deiecerint, vel effuderint. Idem docet Nau.c.15.nu 19. & 20. multique alij infrà citandi. Ratio est, quia hæc damna nullo pretio sunt æstimabilia; sunt.n. in bonis, quæ supremum locum inter bona humana tenent; nec quidquam est in hominum potestate, quod his censeatur æquiualens: vnde per pecuniã non potest fieri compensatio. Itaq; pro his, satis est pœnitentia coram Deo, cum petitione veniæ pro iniuria illata, quando scitur author. sed de hoc infra c.9.dubit.3.

DVBITATIO II.

Vtrùm is, qui alterum grauiter læsit in bonis animæ, pertrahendo ad peccatum, teneatur ad aliquam restitutionem.

RESP. & dico Primò, Qui alterum metu, vel fraude
3
pertraxit in peccatum tenetur ex iustitia ipsum suæ libertati restituere, & vim fraudemque tollere, ne ille in posterum simili modo peccet, est cõmunis sententia DD, probatur; quia minari, aut vim inferre est contra iustitiã, si sine iusta authoritate fiat: quæ numquam iusta esse potest, dum quis ad peccatum cogitur. Similiter decipere alterum falsa doctrina circa fidem, mores, vel artes humanas. sicut enim quisque habet Ius iustitiæ, ne ab alio lædatur in corpore; ita et ne in anima lædatur inuitus, errore: sed is, qui aliquid facit contra iustitiam, tenetur lege iustitiæ cessare, & quantum in se est, illud retractare, & irritum, infectumque reddere: ergo ex iustitia tenetur vim tollere, minas remittere, fraudemq; patefacere. Vnde non est verum, quod quidam docent, eum, qui fraude pertraxit aliquem in errorem, si ille error non versetur in materia iustitiæ (v.g. circa cõtractum vel restitutionem) sed in materia fidei, vel temperantiæ, non teneri errorem tollere lege iustitiæ, sed solum lege illius virtutis, circa cuius materiam decepit. Ratio illorũ est; quia eodẽ præcepto, quo quis tenetur nihil contra aliquã virtutẽ sciens facere; eodẽ tenetur nihil contra illã suadere, aut docere: tam.n. est cõtra rationem malum scientẽ consulere, quam facere. Sed etsi
4 *Duplex materia in contractione, et in deceptione ad peccand.*
hæc ratio optime probet eum, qui suadet falsũ sciens, in materia fidei, vel tẽperantiæ, peccare contra has virtutes; tamẽ non probat, eũ non peccare ẽt contra iustitiam. Nã etsi non inuitum, & sine fraude induceret, peccaret cõtra has virtutes: ergo quando fraude vtitur (id est, quando scit, vel dubitat se malè docere, vel consulere, & alterum ex simplicitate decipi inuitum) peccat contra iustitiam.

5 *Si voluntariè deceptus.*

Aduerte tamen, si quis putaretur non inuitus, sed volũtariè deceptus (quo modo multi in ad hæreses pertrahuntur auidi nouitatũ, & auribus prurientes) non nasci obligationem ex iustitiæ lege ad errorẽ deducendum; sed tantũ ex lege illius virtutis, contra quã fuit alteri author peccandi, & ex lege correptionis fraternæ. Idẽ dicendum, si
Si aliunde veritatẽ cognoscat.
deceptus cognoscat aliunde veritatẽ; tunc.n. deceptor nõ tenetur ex iustitia contrariũ suadere. Ratio est; quia ablatus est error intellectus, ratione cuius deceptor censebatur
6
causa operis mali: vnde si alter adhuc pergat in opere malo, non id facit ex ignorantia, sed propria malitia, ac proinde non pot imputari ei, qui ante deceperat. nisi fortè varijs suasionibus animũ ipsius inflexerit ad malũ: tunc. n. tenetur, si damnum tertio impendeat, quantũ in se est suadere cõtrarium; quãuis ille sciat aliunde veritatem. Ratio est; quia non solũ veritatis ignoratione; sed ẽt tua suasione fuit inclinatus in malum: ergo nisi contrariũ suaseris, censeberis adhuc causa operis, ratione effectus relicti in animo ipsius; nẽpe ratione inclinationis prauæ & propositi, tua suasione excitati. Sed de hoc plura infra c.13.dub.3

Dico Secundò, Qui tamen alterum pertraxit ad peccatum, siue prece, vel pretio, siue vi vel fraude, non tenetur
7 *Nõ tenetur ex iustitia facere ut cõuertatur.*
ex iustitia curare, vt conuertatur; tenetur tamen ad id lege charitatis, idq; magis, quam alij. docet Sotus li.4. de Iustitia. q.6. artic.3. ad primum. Sil. Restitutio 3. q. 1. Petrus Nau.c.2.n.1. & alij recentiores. Videtur esse contra Scotũ in 4.d.15.q.3. art. 1. & Adrianum qu. de Rest. §. Ex causa, & quosdam alios, qui sentire videntur, omnes illos,

&

& etiam qui exemplo suo fuerunt alijs causa peccandi, teneri ex iustitia. sed rationes eorum solum probant teneri ex charitate.

Probatur Primò, De eo, qui pretio vel prece induxit, sine vi & fraude. Nam qui ita induxit, non abstulit aliquid ab inuito, cum iste inductus, sciens & prudens peccauerit: ergo non est ei illata iniuria.

Dices cum Adriano, etiamsi ille actu elicito non fuerit inuitus; (libere enim consensit) tamen actu secundum legem diuinam debito, fuit inuitus: nam debebat ei displicere) Sicut si quis te roget vt sibi manum abscindas, etsi ipse sponte hoc damnum patiatur; tamen quia actu secundum legem debito patitur inuitus peccas contra iustitiam.

Ad iniuriã non sufficit, vt quis actu debito sit inuitus.

Resp. Si sufficeret ad peccatum iniustitiæ, vt quis actu debito sit inuitus, semper esset contra iustitiam inducere alium ad quoduis peccatum: quia deberet ille inuitus induci & facere; id est, deberet nolle tibi obsequi. Vnde si alicui suasisses, vt pecuniam suam profunderet in lusum vel conuiuia, tenereris ad restitutionem; quod nemo dixerit. Neque illa abscissio manus est iniuria in eum, qui consentit; sed in Rempub. & Deum; qui non consentit: quia fit inuita Repub. Deoque nolente. Vt igitur ipsi nõ fiat iniuria, sufficit vt reipsa non sit inuitus.

9 *Qui scit se esse in peccato, et vult permanere, censetur cõdonare.*

Secundo, Probatur generatim de omni eo, qui inductus est ad peccatum etiam vi & fraude, & scit se esse in peccato, & posse resurgere. quia nemo tenetur ex iustitia ad resarciendum damnum ei, qui censetur illud cõdonare; sed is, qui à te inductus est in peccatum, postquam scit se esse in peccato, & posse ope diuina resurgere, & tamen non vult; censetur tibi damnum spiritale cõdonare; nam vult in eo permanere, & gratiam amissam veluti ante oculos positam, non vult recuperare. Sicut si res ablata Petro, esset in eius conspectu, ita vt eam facile posset recuperare, & tamen nollet; censeretur eam habere pro derelicto, & restitutionem condonare.

Tertiò, Is qui fuit principalis, & directa causa damni spiritalis, nõ tenetur ex iustitia; nempe is, qui fecit opus malum, eo quòd is, qui passus est censeatur condonare, nempe idem sibi ipsi: ergo nec is, qui est causa remota, cõsilio, prece, vel etiam vi, tenetur, cum alter condonet.

10 *Teneri ex charitate.*

Quòd tamẽ lege charitatis præ ceteris teneatur, patet, quia æquitas postulat, vt is, qui est author mali, præ ceteris laboret vt emendetur. & hoc benè probant argumẽta Adriani: maius enim ille attulit nocumentum, quam si abstulisset pecunias: imò multi peruertendo alios exemplo, consilio, vel praua doctrina, plus mali faciunt, quàm tota vita omni diligentia sua poterunt cõpensare. Itaque ęquitas postulat, vt omnem operam per se & alios nauet, vt illi emendentur. Puto tamen hanc obligationem, quatenus præ ceteris obligantur, non esse sub mortali, vt docet Nau. li. 5. consi. tit. 3. consil. 2. n. 4. Probatur ijsdem rationibus, quibus ostensum est non esse contra iustitiam: charitas enim non obligat ad correptionem sub mortali, nisi in necessitate, quando etiam alij obligantur. vnde prę ceteris non tenetur sub peccato mortali.

11 Dico Tertiò, Si is, qui fraude inductus est in errorem faciat opus malum, priusquam veritatem cognouerit, imputatur consultori, qui decepit: quamuis qui fecit, ob ignorantiam inculpatam non peccarit. Ratio est; quia consultori hoc opus est voluntarium, cum sciat esse prauum: ei autem qui facit, est prorsus inuoluntarium quà malum: quia omninò eius prauitatem ignorat. Vnde si est homicidium vel mutilatio, consultor irregularitatem incurret, non executor. Adeo verum illud Hesiodi, *Malum consilium consultori pessimum.* Vide 1. 2. q. 6. art. 3. & 8.

DVBITATIO III.

Vtrum is, qui auertit aliquem à religione, quam volebat ingredi, vel ingressum extraxit, teneatur ad aliquam restitutionem.

DVPLICITER potest quis abduci à Religione, 1. Vi, vel fraude. 2. Solis precibus aut suasionibus. Item potest esse quæstio de restitutione vel personæ, vel commodi temporalis, quibus notatis,

Qui nouitiũ sine vi & fraude abduxit, 12

Respondeo & dico Primò, Qui nouitiũ sine vi & fraude extraxit, non tenetur ex iustitia Religioni aliquid restituere, etiamsi malo animo fecerit, & grauissimè peccarit. Est cõtra Adrianum supra. Ita Sotus l. 4. de Iust. q. 6. art. 3. & Petrus Nauar. l. 2. de Restitut. c. 2. num. 15. Ratio est; quia Religioni non est facta propriè iniuria: nam ante votorum acceptationẽ (quæ in alijs Religionibus fit in professione, in nostra verò, dum post biennium probationis, emittuntur vota simplicia Scholasticorum) Religio non habet ius ad personas, quamuis ipsæ voto se astrinxissent; vt in votis realibus, & in omni promissione accidit. Hinc patet illum etiam non teneri ad compensandum vtilitatem temporalem, quam Religio sperabat a nouitio; quia non habebat ius ad eam, nisi mediante libera voluntate nouitij, quam ille in sua libertate reliquit, dum nullam vim vel fraudem adhibuit.

Ex decẽtia tenetur.

Dixi, *non teneri ex iustitia*; quia ex æquitate quadam seu decentia tenetur illum hortari ad bonum propositum resumendum; vt reparet magnum illud bonum, quod nefariè in animo eius destruxit, spiritum Dei extinguens.

Qui vi vel fraude abduxit.

Dico Secundò, Is, qui vi, aut fraude abduxit a Religione siue professum siue nouitium, non tenetur ex iustitia, vel alio præcepto ipse ingredi; sed tenetur vim tollere, & fraudem aperire, suaderéq; reditum; quòd si ille redire nolit, vel procul absit, vt conueniri non possit, tenetur ex æquitate quadam alium inducere, si commodè potest; non tamen ex iustitia. 13

Non tenetur ingredi.

Prima pars, *quòd non teneatur ipse seductor ingredi*, probatur; Tum quia ipse fortè non est aptus; tum quia status Religionis debet liberrimè acceptari: est .n. status perfectionis, quæ non nisi liberis, minimèq; coactis functionibus acquiritur: vnde par est, vt eius obligatio non nascatur ex vllo delicto; sed tãtum ex spontaneo voto: quo fit, 14 vt etsi ob delictũ possit q̃s cõcludi in monasterio ad agendã pęnitentiã, tñ nõ possit cogi, vt Religionẽ profiteatur.

Obligatio Religionis ingrediendæ, non potest nasci ex delicto.

Secunda pars, *quòd teneatur vim & fraudem tollere*, patet ex dubit. 2.

Non ex iustitia aliũ inducere.

Tertia verò pars, *quòd ex æquitate teneatur alium inducere*, patet ex dictis. Cum enim Deo & Religioni subtraxerit obsequium illud, quod ille prętabat, par est vt compenset eo modo, quo potest. quòd tamen *non teneatur ex iustitia*, docet Sotus; & probatur. Primò, Quia nec ipse Religiosus ex iustitia tenetur redire, sed solum ex voto religionis, vt quidam volunt. Secundò, Etiamsi teneretur redire ex iustitia, (quod verius videtur) tamen author non tenetur ex iustitia, nisi vim & fraudem tollere, & suadere reditum; nam aliter non potest personam restituere, vt autem aliam huius loco restituat, nec moribus receptum est, nec iustitia postulat; quia capessere Religionem, non est persuasionis humanæ, sed pendet ex inspiratione diuina. Tertiò, Quia monasterium non possidet Religiosum tamquam mancipium, propter quod, si abductum fuerit vi vel fraude, debet aliud restitui: sed tamquã filium, propter quem abductum vel occisum non restituitur alius. Quartò, Qui Religiosum occidit, non tenetur ex iustitia alium inducere: ergo, &c. Quintò, Nullus Iudex in foro exteriore id ei iniungeret; quod signum est non teneri ex iustitia.

Dico Tertiò, Qui nouitium vi vel fraude seduxit, auertitque a Religione profitenda, tenetur ex iustitia monasterio compensare, quanti spes illa temporalis commodi, quod ex ipsius hæreditate, donatione, vel industria expectabatur, valebat. Probatur generali ratione; Quia qui aliquem impedit vi, fraude, mendacio, metu, ne tibi relinquat legatum hæreditatem, aut ne tibi conferat beneficiũ, quod proposuerat conferre; tenetur tibi ad restitutionem, quanti illa spes, iudicio prudentum, æstimatur. Etsi enim tu non habeas ius ad beneficium, vel legatum istud; habes tamen ius, ne alteri vis, aut fraus fiat in tuum detrimentum. pari modo Religio ius habet, ne vi aut fraude eum, qui statuit ingredi, auertas. Vnde qui ita auertit, violat ius Religionis; ac proinde tenetur ad restitutionem damni consequentis, qua parte pretio illud est æstimabile. 15

Tenetur dãnum compensare.

Hic tamen aduerte, si restituit illum suæ libertati, fraudemque aperuit interea temporis, dum adhuc illi est integrum redire, probabile esse non amplius teneri: quia in posterum non censebitur causa damni monasterio;

sed nouitius solus sponte non rediens. idem dicendum, si nouitius ille fraudem aliquo modo aduertit: nam egressio tunc non fuit inuoluntaria. quòd si non amplius sit ei integrum redire; vt, si interim contraxit matrimonium, vel alia ratione impeditus est; tenebitur deceptor; quanti spes illa monasterij æstimabitur: quia censetur causa damni in posterum; dixi, *esse probabile*: quia etiamsi nouitio sit integrum redire; tamen si occasione fraudis vel vis illatæ mutet serio animum, deceptor videtur causa damni, quia iniuste eius occasionem dedit.

Sed difficultas est, si quis professum seducat, maximè sine vi vel fraude. Quidam putant talem teneri ad restitutionem commodi temporalis, quamuis sine vi vel fraude abduxerit. Ratio est; quia Religio ius habet ad percipienda commoda temporalia ex eius functionibus; (vt si erat concionator, vel Doctor, a quo magnus prouentus, vel eleemosynæ) atqui hoc ius impedit is, qui suadet egressum: ergo peccat contra Iustitiam. Sed contrarium videtur verius; Vnde.

16 Dico Quarto, Qui vi vel fraude abduxit à Religione professum, tenetur monasterio compensare, quanti emolumentum temporale, ex ipso proueniens, æstimabitur. non tamen, si precibus vel consilio absque vi & fraude id fecit.

Qui professum abduxit.

Docent hoc quidam recentiores, inter quos Petrus Nau. supra num. 23. & Michael Salonius. quæst. 62. art.2.

Prior pars patet; quia est efficax causa damni, modo iniusto; idque multò magis, quam qui nouitium abducit. qui enim professum vi vel fraude abducit, non potest id ita facere, vt non censeatur velle nocere Religioni; cum ipse iam sit astrictus Religioni, & teneatur (saltem ex voto obedientiæ) pro Religione laborare, & habeat voluntatem laborandi, ex quo labore prouenit emolumentum. itaque censetur causa propinqua damni, idque modo iniurioso.

17 Hic tamen aduertendum est primò, An reuerà damnum sit acceptum: si enim ille tantumdem consumebat; vel si alius absque notabili incommodo in eius locum substitui potest, qui parem vtilitatem adferat; non est opus restitutione.

Secundo, Postquam Religiosus suæ libertati restitutus est, fraude detecta, vel vi laxata, abductorem non teneri in posterum; sed solum pro eo damno, quod datum est interim dum vis, vel fraus durabat. Ratio est; quia in posterum non censetur causa damni, sed ipse Religiosus nolens redire.

18 Altera pars probatur; Quia Religiosus non tenetur ex Iustitia procurare illa emolumenta; sed solum ex virtute obedientiæ & religionis; vt docet Banes quæst. 62. artic. 2. dubit. 6. & alij. Vnde etsi nolit laborare, & commoda monasterij conquirere, non peccat contra Iustitiam. Ergo is, qui illi suadet absque vi & fraude vt non procuret, non peccat peccato iniuriæ in monasterium, sed peccato irreligiositatis. Si enim ipse Religiosus non facit proprie iniuriam nolendo laborare, cum tamen sit principalis auctor damni; ergo neque consultor, cum solum teneatur secundario.

Religiosus non tenetur laborare ex iustitia, sed ex virtute religionis.

Dices primo, Ille facit iniuriam Religioni, dum suadet egressionem, & ex hac iniuria sequitur damnum: ergo tenetur de damno.

Resp. Primò, Non esse iniuriam, quæ sit contra Ius Iustitiæ, sed contra virtutem Religionis; cuius violatio nõ obligat ad restitutionem.

Resp. secundò, & melius; Etsi sit iniuria in Religionem, suadere Religioso egressum; non tamen est iniuria suadere otium, vt illa commoda non procuret. Ac proinde suasor ille non tenetur ad illius damni, vel incommodi tartionem. 19

Confirm. ex facto ipsius Religiosi; hic enim etsi faciat iniuriam Religioni egrediendo, & ex hac iniuria sequatur damnum: tamen ad compensationem damni illius non tenetur. Ratio est; quia etsi egredi sit iniuria; non tamen nolle procurare vtilitatem temporalem est iniuria; eò quòd non teneatur ad hoc ex Iustitia, sed solum ex obedientia. Vnde non omne damnum sequens ex iniuria obligat ad restitutionem; sed solum illud quod ita sequitur, vt per ipsam actionem iniuriosam inferatur; quod hic non cernitur. quia quamuis suadere egressionem sit iniuria, quatenus est causa egressionis; non tamen respectu damni secuti, eo quod hoc damnum immediate ex libera voluntate Religiosi, non ex suasione illa dependeat.

Damnum per accidens ex iniuria sequens.

Dices secundò, Si quis seruo suaderet ne laboraret, teneretur ad restitutionem domino: similiter si seruo emptitio suaderet fugam. ergo etiam qui monacho suadet fugam vel otium.

Respondeo, Qui tali seruo suasit fugam effectu secuto, tenetur ad æstimationem serui; in quam veniunt etiam commoda ab illo sperata. Ratio est; quia seruus est principaliter ad commodum domini; imo quatenus est vtilis ad temporalia est possessio domini, sicut iumentum. Vnde si seipsum domino subtrahat, furtum sui committit, & tenetur ad sui restitutionem: vt supra capitulo quarto, dubitat. nona dictum est. Secus est in Religioso, quia Religiosus non est principaliter propter commodum temporale Prælati, vel Religionis; sed ob suum bonum spirituale: propter hoc enim se Religioni sponte mancipauit. vnde non possidetur a Prælato tamquam seruus; sed subest tamquam filius in suum commodum; vt ad suam salutem rectè dirigatur. Quòd si quis seruo suaderet, non quidem fugam, sed otium & cessationem ab operibus iniunctis; etsi grauiter peccaret, non videretur tamen peccare contra Iustitiam, nec teneri ad restitutionem; quia nec ipse seruus dedens se otio, videtur contra Iustitiam peccare; sed contra obedientiam domino suo debitam. Non enim actiones serui sunt debitæ domino lege Iustitiæ, sicut mercenarij, qui pretium pro illis accipit: nec cogitur in foro conscientiæ compensare. etsi negligentius laborauit: sed eo Iure debentur, quo seruus tenetur obedire domino. Itaque cum principalis auctor & executor non teneatur; etiam non tenebitur suasor. Posset tamen talis tamquam corruptor serui puniri. 20

Suadens seruo otiũ.

CA-

CAPVT NONVM.

De iniurijs in corpus proximi per homicidium vel mutilationem, & de necessaria restitutione.

Habet Dubitationes 26.

DVBITATIO PRIMA.

Vtrùm liceat occidere aliquid viuens. D.Thomas Q.64.a.1.

1 *Manichæorum error.*

RESPONDETVR affirmatiuè. Notandum, Manichæos negasse animantia, aut plantas interimi posse; quòd omnes animas putarent esse quasdam Dei particulas, vt refert D. August. lib. 1. de ciuitate, cap. 20. & lib. de hæres. c. 46. Sed fide tenendum est, homines in suos vsus animantia & plantas posse interimere. Probatur Genes. 1. *Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, vt sit vobis in escam.* & Gen. 9. post diluuium conceduntur animantia, & omnia viuentia in cibum. 1. ad Corinth. 10. *Quidquid venit in macellum, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam.* Denique ipse Dominus manducauit agnum Paschalem, quem anteà oportuit occidere. Idem definitum est in Concilio Bracarensi 1. c. 14. vbi hæc hæresis damnatur. Ratio est; quia homo naturaliter est dominus omnium rerum inferiorum, iuxta illud Gen. 1. *Dominamini piscibus maris, & volatilibus cæli, & vniuersis bestijs terræ:* ergo potest eas in suum vsum conuertere. Confirmatur; quia non potest homo ali elementis simplicibus, vt terra, aqua, &c. ergo compositis, qualia sunt animalia & plantæ, quæ sine anima non possunt conseruari, sed mox corrumpuntur: vnde anima est ipsis data instar salis conseruantis à putredine, (vt rectè dixit Philo) vt homo possit illis vti, cùm libuerit.

2 *Abstinendum à crudelitate.* Aduerte tamen, etsi liceat animantia occidere; abstinendum tamen a crudelitate, ne sine causa doloribus conficiantur: vnde Prouerb. 12. *Nouit iustus iumentorum suorum animas, viscera autem impiorum crudelia:* & Exodi 23. *Deus præcipit diem sabbati, etiam propter quietem iumentorum.* Ionæ vlt. *Parcit Niniue, tum ob homines, tum ob iumenta.* Deuter. 22. *Non arabis simul in boue & asino;* ne videlicet totum iugum in asinum decidat; cùm sit minor. & cap. 25. *Non alligabis os boui trituranti.* Nec obstat quod Apostolus hunc locum adferens dicat; *Numquid de bobus cura est Deo?* vult enim dicere; hoc non esse principaliter scriptum propter boues; sed ob rem significatam: secundariò tamen, etiam vt animantia cum ratione tractentur.

Hinc patet Primò, posse in hac re esse peccatum, saltem veniale: est enim abusus quidam potestatis herilis, & dominij. Secundò, quanta sit suauitas diuini Spiritus, etiam in creaturas ratione carentes.

DVBITATIO II.

Vtrùm liceat occidere peccatores.

D. THOM. a. 2.

3 RESPONDETVR affirmatiuè; Ratio est, quia pars est propter totum: quare ob totius conseruationem potest excindi: ergo cùm singuli peccatores sint pars Reipub. ob eius incolumitatem possunt occidi.

Notandum est, Scotum in 4. q. d. 15. q. 3. a. 2. docere, non quoslibet peccatores posse a potestate publica occidi: sed eos dumtaxat, quos Deus in veteri Testamento expressit. Ratio est; quia Deus Exodi 20. & Matth. 5. absolute & generatim prohibet hominis occisionem; *Non occides.* ergo non licet quemquam occidere, quantumuis ille malus sit, nisi Deo dispensante in suo præcepto. atqui Deus non dispensauit, nisi circa quosdam peccatores, quos excepit Exodi 22. & alibi. Hinc vlterius infert, fures non posse occidi; quia non sunt excepti. *Scoti sententia fures occidi non posse.*

Sed hæc sententia defendi nequit Primò, Nam D. Thomæ ratio generatim probat de omnibus peccatoribus Reipub. noxijs, quæ eis enim pars est propter totum; ergo ob totius incolumitatem potest resecari. Secundò, Quia si illos solos licebat occidere in veteri Testamento, quos Deus excepit, nempe maleficos, blasphemos, adulteros, Sabbatum violantes, & paucos alios; ergo in nouo Testamento nullos licebit occidere, quia illæ leges, quibus hi iubebantur occidi, erant iudiciales, accommodatæ statui illius populi; ac proinde iam cessarunt: & in Scriptura noui Testamenti nihil de his, vel alijs occidendis habemus. Hoc Iulianus Apostata prætexens, Christianos priuabat Magistratu, vt habet Socrates lib. 3. hist. c. 11. Tertiò, Principes ethnici laudabiliter occidere poterant malefactores: (qui tamen Scripturam non legerant, vt possent scire, quos Deus excepisset) vt patet ad Rom. 13. *Non sine causa gladium portat, Dei enim minister est, vindex in iram illi qui malè agit.* Vide D. August. lib. 1. de ciuitate cap. 21. Denique Scoti sententia infirmo nititur fundamento. nam præceptum, *Non occides,* intelligitur tantùm de innocentibus, iuxta illud, *Iustum & innocentem non interficies;* & de occisione, quæ fit priuata auctoritate, aut non seruato ordine iuris. 4 *Contrarium probatur.* *Præceptum. Nō occides quomodo intelligitur.*

DVBITATIO III.

Vtrùm priuata auctoritate liceat interficere maleficos.

D. THOM. a. 3.

RESPONDEO, Non licet priuata, sed dumtaxat publica auctoritate. quod intellige de occisione ad punitionem; non ad necessariam sui defensionem. Ratio est; quia non licet interficere peccatores, nisi ob bonum Reipub. sicut non licet amputare membrum, nisi ob salutem corporis: atqui procuratio boni publici pertinet ad publicam potestatem, quæ est in Principe, vel Magistratu: ergo ad solum Principem pertinet, malefactores è medio tollere: sicut ad solum suppositum, membrum secare. Vide D. August. l. 1. de ciuit. c. 17. 21. 26. & Gratianum 23. q. 5. 5

Nec obstat quod interdum permittatur, vt quiuis possit occidere publicos hostes Reipub. vt latrones & proscriptos, quos Bannitos vocant; quia tunc non occiduntur auctoritate priuata, sed publica, concessa à Principe, qui illam dare potest; primò, quando alia via malum impendens auerti nequit: vt sæpe accidit in coniurationibus. secundò, quando criminosus alia ratione castigari non potest; tamen illum castigari omnino expedit, vel ad terrorem aliorum, vel ne plura scelera patret; vt fit in Bannitis, vide infrà num. 15. dub. 5. 6

DV-

DVBITATIO IIII.

Vtrùm homini priuato liceat interficere tyrannum.

ALPHONSVS à Castro lib. de hæresibus v. Tyrannus, sentire videtur nullum tyrannum ab homine priuato posse interfici: idque probare conatur multis argumentis. Verùm distinctione vtendum.

7 *Tyrannus duplex. 1. ratione tituli.* Respondeo igitur, dupliciter fieri posse, vt quis sit *Tyrannus*. Primò, ratione *tituli*, nempe si absque vllo Iure armis principatum inuadat, vel occupet; sicut Turca regna Orientis, & alia vicina. Talis potest à quouis de regno interfici. est communis sententia DD. D. Thomæ 2. sententiarum d. vltima q. 2. a. 2. ad 5. vbi pro hac sententia adducit Ciceronem laudantem eos, qui Cæsarem, quáuis familiarem & amicum occiderunt: eumq; explicans ait; *Tullius loquitur in eo casu, quando aliquis dominium sibi per violentiam surripit, nolentibus subditis; vel etiam ad consensum coactis; & quando non est recursus ad Superiorem, per quem Iudicium de inuasore fieri possit. Tunc enim qui ad liberationem patriæ tyrannum occidit, laudatur & præmium accipit*. Idem eruditè docet Caiet. q. 64. art. 3. Sotus l. 4. de Iustitia q. 1. a. 3. & alij passim. Ratio est; quia talis non est Princeps; sed iniquus inuasor & oppressor Reipub. & singulorum: Atqui quiuis potest iniquum oppressorem Reipub. (quando aliud non est remedium) è medio tollere. sicut enim priuata persona, si iniquè ab aliquo opprimitur, potest vim vi repellere, & inuasorem è medio tollere, quando alius modus liberationis non suppetit; ita Respub. si iniustè inuaditur, potest per quemuis suorum, vim repellere, &, si opus est, inuasorem è medio tollere. sic Aod sustulit è medio Eglon Regem Moabitarum, qui oppresserat tyrannicè Israelitas, Iudicum 3. & Iudith Holofernem, Brutus, Cassius, & alij Iulium Cæsarem. denique apud omnes Gentes passim maximis honoribus publicè affecti sunt, qui tales tyrannos occiderunt. vide Herodotum lib. 3. Xiphilinum in Augusto, & Alexandrum ab Alex. lib. 3. cap. 26.

8 *Duplici Iure potest è medio tolli.* Potest autem id fieri duplici iure. Primò, Iure defensionis innocentis: & hoc iure posset etiam is, qui non est pars Reipub. oppressæ; mens enim Reipub. est, vt à quouis defendatur, si aliter liberari non potest. Secundò, Iure vindictæ: quia Respub. vel eius Princeps, (si Principem habet) potest vindicare iniurias illatas; ita tamen vt iniuriam vindicta non superet. Hoc iure non potest vti nisi auctoratus, vt miles; quia vindicta requirit auctoritatem. Vnde in pace non infertur, nisi per Iudicem sententia interueniente; in bello, nisi per milites.

9 *Triplex cautio necessaria.* In his tamen obseruandum. Primò, Necessarium esse, vt constet illum esse iniustum inuasorem. Si enim aliquod probabile ius habet, non censetur tyrannus. vnde non licet interficere. Quamobrem Romani cùm omnes quibuscum bella gerebant, haberent pro legitimis hostibus, qui iure cum ipsis pugnare possent, noluerunt permittere vt priuatus quispiã ducem eorum insidiosè interimeret: vnde transfugam, qui promittebat se Pyrrhum veneno necaturum, Pyrrho tradiderunt; vt testatur Cicero 3. officiorum. Secundò, Vt non timeantur maiora mala à filio tyranni, vel amicis. Tertiò, vt non sit contra expressam Reipub. voluntatem. Huius enim est, auctoritatem istam vel certè cõsensum dare. censetur autem consentire, quãdo passim ciues optant illum sublatum; imò quando non cõstat de contraria voluntate: nam tunc præsumitur velle, quod iustè velle potest vt liberetur; atqui hoc iustè velle potest, cùm alia ratio non suppetat. ergo, &c.

10 *2. Ratione administrationis.* Secundò, Potest quis esse *tyrannus* ratione dumtaxat *administrationis*; vt scis; qui est verus Princeps, regni administrationem flectat non ad bonum publicum, sed ad sua priuata compendia; onerando illud iniustis exactionibus, vendendo officia Iudicum, condendo leges sibi commodas, publico parum vtiles. Talis non potest à priuatis interimi, quamdiu manet Princeps. Hoc tantùm probant rationes à Castro adductæ.

Probari id solet. Primò, ex 1. Petri 2. *Serui subditi estote in omni timore dominis, non tantùm bonis & modestis, sed etiam discolis*. verùm hic locus non agit de subditis Principum, sed de mancipijs, & continet potiùs consilium, quàm præceptum. hortatur enim vt obediant, etiamsi ob fidem multas patiantur iniurias à suis dominis: cùm tamen in hoc casu possint fugere, si scandalum absit.

Secundò, Probatur ex Concil. Constantiensi sess. 15. vbi damnatur hic articulus: *Quilibet tyrannus potest & debet licitè & meritoriè occidi per quemcumque vasallum suum vel subditum; etiam per clanculares insidias, & subtiles blanditias vel adulationes, non obstante quocumque præstito Iuramento seu confœderatione factis cum eo; non expectata sententia vel mandato Iudicis cuiuscumque*. In quo articulo sunt multi errores. Primò, Quemlibet tyrannum posse occidi: nempe tam eum, qui tyrannicè administrat, quam qui tyrannicè titulum occupat. Secundò, Debere occidi per quemuis subditum: cùm tamen ex his plerique excusentur. Tertiò; Idque etiam contra Iuramentum, & fœdus iuratum: cùm omne Iuramentum licitum sit seruandum. Quartò. Nulla sententia Iudicis expectata: cùm, si superiorem habet ad eum primò sit confugiendum.

Tertiò, Probatur; Quia Princeps, etsi tyrannicè regat, tamen manet Superior (vnde Scriptura iubet nos, in rebus licitis, parere Principibus Ethnicis tamquam Superioribus, ad Rom. 13. 1. Petri 2. & alibi; etsi maximi essent tyranni, vtpote qui Ecclesiam persequerentur, & ad impietatem cogerent:) ergo non potest à subdito interfici, nisi fortè ob necessariam vitę suæ defensionem, de quo infrà. etsi enim auferat bona; hæc tamen non sunt tanti momenti, vt ob eorum tutelam possit interfici, vim vi repellendo, sicut priuatus quispiam: tum quia hæc multis modis possunt per ipsum, vel Rempub. restitui: tum quia habenda est ratio maiestatis principalis, quæ omnibus sacrosancta esse debet, cùm nobis auctoritatem diuinam repræsentet: præsertim cùm bona externa administrationi Principis sint subiecta. 11 *Non potest in defensionem fortunarum interfici.* Adde, si tantùm excrescat tyrannus, vt non videatur amplius tolerabilis, nec vllum aliud remedium supersit, primùm à Repub. vel comitijs regni, vel alio habente auctoritatem, esse deponendum, & hostem declarandum; vt in ipsius personam liceat quidquam attentare. Tunc enim desinit esse Princeps. Vide Caietanum & Sotum suprà. 12 *Est primò deponendus.*

DVBITATIO V.

Vtrùm licitum sit occidere filiam in adulterio deprehensam, vel ipsum adulterum.

QVIDAM putant, primò, fas esse parenti, si filiam in adulterio deprehenderit, ipsam cum adultero occidere; modò adsint illæ conditiones, de quibus in L. Patri 20. & sequentibus. ff. de adulterijs. quarum prima est, vt filia sit iuncta matrimonio. Secunda, Vt sit in patris potestate. Tertia, Vt eodem impetu occidat filiam, & adulterum, si possit. Quarta, Vt id faciat in domo patris vel generi. Quinta, Vt deprehendat eos in opere turpi. 13 *Sententia quorũdam esse id licitum.*

Secundò, Putant idem licitum marito in domo propria, in adulterum vxoris, si adulter sit persona vilis. ex L. Marito 24. ff. de adulterijs. & L. Gracchus 4. C. eodem titulo. Ita sentit Iulius Clarus. L. 5. sententiarum. §. Homicidium. num. 48. & sequentibus. & alij quidam recentiores. Probari potest hæc sententia, Primò, Quia leges 14 ciuiles non solum hoc permittunt, quatenus volunt esse impunè (vt communiter responderi solet) sed etiam expresse dant ius & potestatem. Nam d. L. 20. ff. de Adulterijs dicitur, *Patri datur ius occidendi adulterum cum filia, quam in potestate habet*. L. 22. §. 2. *Ius occidendi, patri conceditur domi suæ, licet ibi filia non habitet, vel in domo generi*. L. 23. *Voluit lex ita demum hanc potestatem patri competere, si in ipsa turpitudine filiam deprehendat*. & C. eodem tit. L. Gracchus: *Permittitur marito vt occidat adulterum, si vilis sit. & hunc*, dicit, *legitimè interfici*. Item patet ex L. duodecim tabularum, *Mœchum in adulterio deprehensum, necato*. vt refert ex alijs Couar. de matrimonio 2. p. c. 7. §. 7. quæ lex etiam multò antè Athenis viguit, lata à Dracone & Solone; teste Plutarcho in Solone.

Ex

Ex his patet, legem dare hanc auctoritatem, & constituere parentem & maritum veluti executores iustæ punitionis. vnde non faciunt auctoritate priuata, sed publica.

Responsio quorundã. Respondent quidam, has leges esse iniustas. Ita Fortunius tractatu de vltimo fine illatione 11. Sed contrà primò, Mirum est tot præclara ingenia Græcorum & Romanorum hanc iniustitiam tot sæculis non vidisse, eamque legibus & moribus à tempore Solonis probasse. Secundò, Eædem leges redactæ sunt in Codicem Iustiniani Principis Christiani, & à reliquis Principibus, & Iureconsultis Christianis acceptatæ. Tertiò, Lex ciuilis potest facere potestatem occidendi Bannitos (quos vocant) ob graue aliquod crimen: nam passim in Italia extant statuta, per quę licet impune tales occidere, vt refert Clarus supra n. 52. Item transfugas, qui ad hostes fugere tentant. L.3.§. Transfugas. ff. ad L.Corneliam, de sicarijs: cur non etiam possit dare potestatem occidendi adulterum, & filiam in scelere deprehensos? cùm enim tales mortem mereantur, cur nõ potest ea, concessu legis, per patrem, vel maritum

15 inferri? Adde, olim apud Germanos pœnam adulterarũ, *Non occidi-* maritis permissam sine omni iudicio: vt refert Tacitus, de *tur marito* moribus Germanorum. Hic tamen aduerte, Iure Cæsa- *occidere cõ-* reo non permitti maritis vt occidant vxores adulteras, vt *iugem.* quidam Theologi recentiores putant: sed tantùm vt occidant adulterum: & tunc vxorem accusent in iudicio vt puniatur, vt docet Couarr. suprà. & colligitur ex L. 2. ff. de adulterijs. olim quidem aliquamdiu licuit; sed Augustus sustulit: vt refert Suetonius in Augusto. patri tamen permittitur vt occidat filiam simul & adulterum.

16 Ob has rationes videri possit hæc sententia non improbabilis.

Verius, non licere. Respondeo tamen, & dico Primò, contrarium (nempe in foro animę non esse licitum ante sententiam) esse tenẽdum. Primò, Quia est communis sententia DD. vt affirmat Couar. supra num.15. à qua, in quæstione practica tanti momenti, non est facile recedendum. Secundò, Quia illæ leges videntur improbatæ per Canones. Nam 33. q. 2. cap. Inter hæc, Nicolaus Papa consultus, Vtrùm marito liceat secundùm *legem mundanam* (nempe Longobardorum, vt ait Glossa, quæ tunc in Italia seruabatur) vxorem, quæ adulterium perpetrauit, interficere: respondit; *Sancta Dei Ecclesia mundanis numquam constringitur legibus: gladium non habet nisi spiritualem, quo non occidit, sed viuificat.* vbi occultè insinuat Ecclesiam improbare illam legem. Ad idem confirmandum adduci solet caput Admonere; ibidem. sed si bene examinetur, nihil probat. Confirmari potest ex D. August. l.2. de adulterinis coniugijs c.15. *Postremo quæro abs te, an marito Christiano liceat, vel secundum veterem Dei legem, vel Romanas, adulteram occidere*; (alij legunt *abijcere*, sed male) & post pauca, *Si, quod verius dicitur, non licet homini Christiano adulteram coniugem occidere, sed tantùm dimittere; quis dicat tibi, fac quod non licet, vt tibi liceat, quod non licet? cùm enim vtrumque secundum legem Christi illicitum sit, siue adulteram occidere, siue illa viuente alteram ducere; ab vtroque abstinendum est.* Idem credibile est Augustinum dicturum de parente & filia, marito & adultero.

17 Ratio autem potissima, cur illa potestas non sit conce- *Non subest* denda, est; quia exponitur manifesto periculo salus ani- *causa suffi-* mę eorum, qui sic interficiuntur; idque absque vlla neces- *ciens ad id* sitate: nam possunt capi, accusari, & per sententiam puni- *concedendum.* ri: secùs est de Bannitis, qui capi non possunt. deinde quia datur occasio occidendi impune quem velis, domi tuæ; fingendo quod cum vxore vel filia voluerit habere commercium.

18 Dico Secundò, Post sententiam legitimè latam, potest parens occidere filiam, & maritus vxorem, si per Iudicem ei occidenda tradatur; vt fit in quibusdam Regnis; tunc enim committitur executio iustę sententię, quæ sicut cuiuis alteri, ita etiam ipsis concedi potest.

DVBITATIO VI.

Vtrùm liceat seipsum interficere.

D. THOM. ART. 5.

NOTANDVM est, Donatistas, qui dicti sunt Cir- 19 cumcelliones, censuisse esse genus martyrij seip- *Donatista-* sum interimere: vnde passim se varijs modis perimebant: *rum error.* vt August. refert hæresi.69. & alibi. contra hos disputat toto fere lib.2. quem scripsit contra Epistolam Gaudentij. & lib.1. de ciuitate, à cap.17. vsque ad 28. & alibi.

Respondeo igitur & dico Primò, Absque diuina aucto- 20 ritate non esse licitum seipsum directè seu ex intentione *Absque di-* perimere; est communis sententia DD. Probatur Primò; *uina aucto-* Quia est contra illud Exodi 20. *Non occides.* vbi prohibe- *ritate non* tur occisio cuiuslibet hominis sine legitima auctoritate: vt *est licitum.* docet August. cap.17. supra: atqui nemo habet auctoritatem in seipsum; cum non sit seipso superior: ergo, &c. Secundò, Quia est cõtra illud pręceptum. *Diliges proximum tuum sicut teipsum*; vbi dilectio nostri constituitur mensura dilectionis proximi: atqui non licet occidere proximũ sine auctoritate in ipsum; ergo nec seipsum: nam hoc est summi odij signum.

Dices, Optare sibi mortem si causa subsit, non est signũ odij, immo nec illicitum: ergo nec irrogare.

Resp. negãdo conseq. multa enim sunt, quæ nobis alijsque possumus, nimirum vt inculpato modo obueniant; quæ tamen inferre non possumus. exemplum DD. multi afferunt in pollutione. sic possum maleficio imprecari commeritum supplicium, nõ tamen inferre: possum optare multa pati pro Christo, quæ non possum inferre aut procurare, &c.

Tertiò, Qui se occidit, Reipub. iniuriam facit: nam il- 21 la inuita, veluti quoddam ipsius membrum abscindit. etsi enim Respub. non habeat dominium in suos ciues, sicut dominus in seruum; habet tamen ius quoddam illis vtendi in rebus necessarijs.

Dices, non videri propriè iniuriam in Rempub. sed tan- *An sit iniu-* tum generali ratione, quatenus est contra legem Reipub. *ria in Rem-* si qua talis lex vel cõsuetudo id prohibens in Reipub. sit. *publ.* quod confirmatur, tum quia Respub. non putat se ob id iniuria affectam; sicut si quis ærarium expilaret: tum quia quiuis potest se subtrahere a Repub. & conferre se ad exteras Prouincias, & tunc non plus commodi ex ipso cõstabit in Rempub. quam si mortuus esset: tum quia fieri potest vt is, qui se interficit, sit Reipub. inutilis, vel etiam molestus: tum denique quia fieri potest vt sit solitarius, nulli Republicæ initus.

Resp. Quidquid sit de istis rationibus, saltem est contra iustitiam legalem, quæ non est minoris, sed potius maioris momenti, quam commutatiua. vera ratio est, quia deest auctoritas.

Quartò, Qui se interimit, iniuriam quamdam Deo facit, rem eam, quæ ipsi soli subiecta est, absque auctoritate destruens; nam *ipse solus vitæ & necis potestatem habet*, vt Sapientiæ 16. dicitur. ordo enim rerum naturalis postulat, vt ea, quæ homine sunt inferiora, ipsius potestati sint subiecta, ita vt ea possit in vsum suum interimere: ipsa verò humana vita, non sit subiecta nisi Deo; & in certis casibus (nempe quando vita alicuius, Reipub. est noxia) ipsi Reipub. loco Dei; non enim par est vt illud donum, quod nulla sua industria homo potest sibi comparare, nulloque modo ab ipsius consensu pendet, in ipsius sit potestate, sicut res inferiores.

Dices, Si est iniuria in Deum; ergo est contra virtutem *Quo modo* religionis. *sit iniuria*

in Deum. Resp. negando consequentiam propriè loquendo: dicitur enim iniuria in Deum, quia interimitur res, quæ tantum generali modo est in dominio solius Dei; idque sine auctoritate a Deo concessa: tunc autem est propriè cõtra religionem, quando speciali modo est res Deo consecrata, & violatur absque auctoritate. Denique hanc sententiam multis locis docet D. August. lib.1. de ciuit. cap.26. sic ait: *Hoc dicimus, hoc asserimus, hoc modis omnibus approbamus; neminem spontaneam mortem sibi inferre debere, velut fugiendo molestias temporales; ne incidat in perpetuas. nemi-*

nem

nem propter aliena peccata; ne hoc ipse incipiat habere grauissimum proprium, quem non polluebat alienum, neminem propter sua peccata praterita; propter qua magis hac vita opus est, vt possint pœnitendo sanari. neminem velut desiderio melioris vita, qua post mortem speratur: quia reos sua mortis, melior post mortem vita non suscipit.

Obiectiones.
Martyres se occidentes.

Sed contra Obijcitur Primò, Quædam coluntur vt martyres, qui tamen directè seipsos occiderunt; vt feminæ illæ, quæ cum ad tyrannum essent adducendæ, se in flumen præcipitauerunt, ne pudicitiam amitterent; de quibus Eusebius l. 8. c. 12. & 17. & Ambros. lib. 3. de Virginibus ante medium: & S. Apollonia seipsam in rogum coniecit, vt refert idem Eusebius l. 6. c. 33. Palladius etiam historiæ Lausiacæ c. 150. aliam quamdam feminam laudat, quæ cum accerseretur a Tyranno, seipsam interfecit.

Resp. has & similes, dupliciter posse excusari, Primò, Quòd id fecerint diuina inspiratione. ita excusat eas D. August. loco citato. Simili modo etiam excusat Sampsonem ibidem cap. 21. quamuis hic etiam aliter facile possit excusari: vt infra nu. 33. dicetur. Secundò, Possunt excusari per ignorantiam inculpatam. Nam se occidere ob patriæ salutem aut pudicitiæ custodiam, non est ita euidens esse malum, quin inculpate possit ignorari, & putari licitum: cum non solum ethnici, (præsertim Stoici, quorum sententiam eleganter explicat Iustus Lipsius cent. 2. epist. 26.) sed etiam multi Christiani, etsi doctissimi ita videantur sensisse: D. Hieronymus in cap. 1. Ionæ, versus finem. *Vnde in persecutionibus non licet propria perire manu, absque eo, vbi castitas periclitatur*, vbi apertè insinuat in periculo castitatis id licere. Scio Glossam & alios quosdam, hunc locum Hieronymi in contrarium sensum explicare; sed violente. Ambros. & Eusebius supra laudant mulieres illas, quòd se occidissent, ne violarentur. Neque id tribuit diuinæ inspirationi; sed laudant factum, tamquam honestum, ob talem finem. Palladius quoque non meminit vllius reuelationis. Simili modo excusat Sotus S. Apolloniam: & excusari potest Razias, de quo 2. Machab. 14.

24 Dices, Quomodo coluntur vt martyres, si se illicito modo occiderunt, cum martyr ab alio debeat occidi?

Quo modo sint martyris.

Resp. Quia propter fidem Christi ad hoc fuerunt quodammodo compulsæ. Vnde cum ipsæ in eo facto non peccauerint; secundum mortalem æstimationem censentur ab ipsis persecutoribus occisæ, & sic sunt martyres.

25 Obijcitur Secundò, Quando aliquis legitimè condemnatus est ad mortem, potest cuiuis à Iudice committi executio; ergo etiam ipsi reo: ergo saltem in hoc casu poterit seipsum directe occidere. Confirmatur, quia tunc omnes rationes supradictæ cessant: non enim tunc agit contra charitatem sui, neque contra præceptum, *Non occides*, quia non occidit innocentem, neque propria auctoritate, neque absque Iuris ordine. Denique nulla videtur posse adferri ratio, cur non liceat, saltem absque peccato mortali. Si dicas, esse contra naturalem inclinationem, essque nimium crudele. Hoc quidem probat, reum non teneri in se exequi, neque iudicem id posse præcipere, ita vt obliget in conscientia; non tamen conuincit, reum sponte non posse hanc commissionem suscipere: præsertim si permittatur illi mors facilis; vt vena abrupta, veneno hausto, corde transfixo, alioquin subituro acerbissimam. Sane multo leuius est minusque natura horret sibi consciscere lethum suaue; quam ab alio perpeti dirissimum. Adde, neminem sine causa, & iusta auctoritate posse in seipsum esse crudelem, tamen ex causa, & cum tali auctoritate non videtur esse peccatum, saltem graue, si in seipsum crudelis sit. Secus tamen si tyrannus iuberet, vel is, qui non potest iuste condemnare; quia sicut tunc non potest alteri committi executio, ita nec reo, deest enim iusta authoritas. qua in re multum errarunt Stoici, non intelligentes veram causam, cur homo non possit se interficere.

An reo possit committi executio in seipsum.

Ob has rationes hæc sententia videri possit alicui non improbabilis, eam quem insinuat Franciscus Victoria relect. de homicidio num. 30. vbi docet *eum, qui damnatus est vt veneno pereat, posse illud haurire; imò posse ad hoc obligari*. Idem docet Aragon. q. 69. art. 4. & Corduba l. 1. q. 36. addens esse eamdem rationem aliarum pœnarum. Et sane dubitandum non videtur, quin possit os aperiri vt infundatur. parum autem videtur referre an ipse infundat, an alius, quando nulla datur ampliùs dilatio vel tergiuersatio: item si serpentis ictu pereundum; an ipse reus applicet, an alius eum prælio habens. Quòd autem talis se directe occidat (quidquid Arragon. excuset) patet, quia intrò sumit rem, quę non minùs directe extinguit, quam ignis, vel gladius, vel plumbum liquatum. Neque inter hæc videtur esse alia differentia; quam quòd haustus veneni minùs habeat horroris, nec possit commodè vel decorè per alium inferri; sicut supplicium ignis & gladij.

Haustus veneni.

Verum mihi placet contraria sententia: tum quia communis Doctorum, à qua in rebus practicis non facile recedendum: tum quia sicut nemo est idoneus executor sententiæ mortis in parentem, ob reuerentiam illi, qui est principium vitæ, debitam, & ob naturalem coniunctionem, ita multò minùs in seipsum: est enim actio directè pugnans cum inclinatione communis naturę, nulla enim res seipsam vllo casu perimere intendit. Ex quo fundamento soluas argumenta alterius sententiæ. 26

Dico Secundo, Etsi non liceat seipsum directè occidere, licitum tamen est quando iusta causa subest, aliquid facere, vel omittere, vnde certò scitur secuturus interitus indirecte. Ita passim DD. infra citandi. Ratio est; quia non est prohibitum homini ne vitam suam periculis vmquam exponat, aut vt eam conetur semper seruare; sed tantùm ne ex intentione illam quasi exosam auferat; & ne absque causa illam exponat, aut conseruare omittat: tunc enim censetur illam ex intentione perdere. sicut prohibitum est, ne se ex intentione polluat, aut absque iusta causa, eius periculo se exponat. explicari autem hoc potest multis casibus. 27

Indirectè et per accidens se occidere.

Primò, Miles potest & tenetur non deserere stationem in periculo communi, etsi certus sit se occidendum.

Secundò, Reus potest non fugere ex carcere, etsi certò sciat se morte plectendum, vt multi martyres fecere. imo potest malefactor zelo Iustitiæ & exempli publici, se offerre Iudici puniendum, vt docet Petrus Nauarr. lib. 2. c. 3. num. 73. quia ob iustam causam potest quis desiderare mortem; & etiam procurare legitimo modo, sicut alteri, ita & sibi. 28

Potest se sistere Iudici plectendū.

Tertio, Condemnatus ad mortem per famem, potest abstinere a cibo clanculum oblato; vt rectè docet Henricus quodl. 5. q. 31. Sotus l. 5. q. 6. ar. 4. Lopez c. 63. Instruct. quod mirum est negari ab Aragon. & Victoria, cùm doceant reum teneri bibere venenum, si ad hoc condemnetur. qui enim haurit venenum, positiuè sibi infert aliquid, directe interimens: qui non comedit, nihil sibi infert, sed permittit calore interno vitam absumi, itaque solùm non conseruat vitam, ad quod satis grauem causam habes, nempe vt se iustæ sententiæ conformet. Confirmatur; quia si quis tantum haberet idolothyta in extrema necessitate, posset ijs non vesci, & præoptare mortem; vt docet Aug. epist. 54 in fine. & Henricus supra. Idem dico, si solùm haberet carnes humanas, quamuis etiam ego euentu talibus posset vesci, vt docet Caiet quæst. 148. artic. 2. ad 1. argumentum Martini. vide infra lib. 4. capit. 3. dubit. 2. 29

Recusare cibum oblatum.

Quartò, Si duo in extrema necessitate constituti sint, potest alter alteri cedere pane, quem habet, quo vitam tueri poterat, & sinere se emori: habet enim iustam causam non comedendi, officium charitatis in proximum. Victoria n. 26. supra, Toletus li. 5. c. 6. & alij.

Quintò, Potest quis se obijcere telo ad conseruandam vitam Principis. & etiam ad conseruandam vitam amici: imò si amicus sit condemnatus ad mortem, potest se pro illo offerre occidendum, inquit Toletus, intellige, si iniuste: si enim iuste, alliceret alterum ad peccatum. 30

Offerre se pro amico.

Sextò, In naufragio potes alteri permittere tabulam nondum a te occupatam (imò etiam occupatam) & committere te vndis, etsi non sit spes euadendi, vt docet Victoria num. 26. supra, & Petrus Nauarr. hoc enim non est directe se interimere, sed exponere se periculo, vt ab vndis, deprimente corporis pondere, vnocatur. Vbi aduerte, eum, qui prior rem occupauit in tali euentu, non teneri alterum admittere, sed posse impedire; nisi vtrique sufficiat: si simul occuparunt, sorte dirimendum; nisi alter alteri sponte cedere velit. 31

Concedere tabulam.

Septimò, Potes seruire infectis peste, etsi putes te inficiendum.

Octauò,

32 *Accendere puluerem.* Octauò, Potes inijcere ignem in puluerem tormentarium, ad euertendam turrim hostilem, etsi certum sit momento te dissipandum. neque enim tu te interimus proprie, sed ignis impetus, vel turris ruina: quibus te ob iustissimam causam exponis; non secùs ac is, qui se obijcit telo vt corpus Principis saluet. sic Eleazarus interfecit elephantem, à quo videbat se opprimendum; qui laudatur
33 lib. 1. Machab. cap. 6. Sic Sampson Iudicum 16. vt interficeret hostes populi, euertit domum cuius ruina est & ipse obrutus. Nec obstat quòd D. August. l. 1. de ciuitate cap. 21. dicat Sampsonem non excusari, nisi quia Spiritus latenter hoc iusserat; quia alij hic nullam talem iussionem censent necessariam. vide Caietanum, in illum locum, & Ambros. lib. 1. officiorum c. 40. vbi factum Eleazari, quod est omnino simile, valdè laudat. Idem tenet Lopez 1. p. c. 65. in fine, & multi recentiores; estque res in bellis penè quotidiana: alioquin nō liceret cum periculo vitę suf-
34 fodere turres & moenia. Hoc modo excusari possunt nostri milites & socij nauales, qui sæpe fortissime cum hæreticis prælio nauali dimicantes, cùm iam vident nauem in potestatem hostium venturam, communi consensu ignem pulueri inijciunt, & se mari committunt, ne ipsi & naius veniant in hostium potestatem. non enim intendunt sui interitum, sed ne hostis naui cum publico damno potiatur, & vt se ipsi (si qua ratione possint) morti certissimæ ab hoste inferendæ eripiant: si enim quis potest desilere in mare vt saluet amicum, cur non vt euadat hostis crudelitatem?

35 *Vt vitetur incēdium.* Nonò, Grassante incendio, si non suppetat alia ratio tam horrendæ mortis euadendę, potes te è sublimi per fenestram demittere, etiam cum certo vitæ periculo: non enim intendis te occidere, sed dirum illud tormentum fuga euadere. quin etiam animantia instinctu naturæ, modis talibus se saluare tutuntur.

DVBITATIO VII.

Vtrùm aliquo euentu liceat interficere innocentem.

D. THOM. ART. 6.

V. G. Si tyrannus persequeretur innocentem, vt olim Constantius Athanasium, & minaretur vrbi excidium, nisi illum interimat.

36 RESPONDEO & dico Primò, Non posse interfici. probatur, Exodi 23. *Insontem & iustum non occides; quia auersor impium.* est ergo impietas hoc facere. ratio est; quia cùm nullus hominum habeat dominium vitæ alterius, nemo potest eam tollere, nisi vel ad necessariam defensionem, vel ad criminum punitionem. Vnde D. Augustinus libro primo de ciuitate cap. 17. & 19. docet grauius esse peccatum occidere innocentem, quàm peccatorem.

Obiectio. Dices Primò, Respublica potest exponere vitā suorū ciuium ob communem salutem: ergo etiam potest vitam alicui eripere, quando id necessarium est ad commune bonum. Secundò, Potest quis ad obtinendam victoriam dirigere tormentum in locum, vbi videt multos innocentes: quod nihil est aliud, quam eos occidere. Tertiò, Viri Samariæ occiderunt 70. filios Achab timore belli quod Iehu illis minabatur, vt patet 4. Reg. c. 10. & factum illud Deo placuit: ergo ob commune bonum licet interficere innocentes.

37 *Quo modo possit exponere vitam subditorū.* Ad primum, Respondeo Rempub. posse suorum ciuiū vitam exponere imperando iustam defensionem, necessariam ad patriæ salutem, ad quam defensionem iure naturæ obligantur: quod longè aliud est, quam ipsam vitam directè eripere, seu inferre mortem. eripere enim vitam innocenti, nihil per se confert ad auertendam Reipub. calamitatem; sed solùm e a malitia tyranni. Itaque cùm per se malum sit; non fit licitum ea eo, quòd referatur ad talem finem; alioquin licitum esset Sacramenta prophanare, & hæreticas cærimonias inducere, si tyrannus id præciperet, excidium interminans.

Ad secundum, Hoc non est directè & ex intentione occidere innocentes, sed præter intentionem; intendit enim demoliri turrim, quod licite potest ad obtinendam vrbē. Neque tenetur abstinere, quòd hostes ibidem pueros & turbam imbellem collocent; (alioquin numquam victoria posset obtineri) sed cœpta prosequi potest, quatenus ad victoriam necesse, etiamsi inde sequatur illorum interitus. Si tamen illi essent in castris obsidentium, non possent interfici, vt ciuitas cogatur ad deditionem. *Dirigere tormenta eò, vbi innocentes.*

Ad tertium, Valde verisimile est Iehu indicasse ipsis, voluntatem Domini esse, vt progeniem Achab deleret: alioquin peccasset inducendo eos ad peccatum, fuisse autem Dei voluntatem, qui vitæ necisque in omnes potestatem habet, patet 2. Paral. c. 22. vbi dicitur, Deum vnxisse Iehu, vt deleret domum Achab.

Dico Secundò, Potest tamen Respub. cogere innocentē 38 vt tyrannum accedat, &, si ire nolit, potest illum tyranno *Potest illū* tradere. Ita docet Lopez. 1. p. cap. 60. Instruct. & Adria- *tradere.* nus, quem ibidem citat, & Petrus Nauarr. lib. 2. c. 3. numer. 120. quamuis Sotus lib. 5. q. 1. art. 7. & quidam alij negēt. Probatur Primò: quia ille innocens tunc ex charitate & pietate in patriam & ex Iustitia legali tenetur egredi, & se morti exponere, si certum sit calamitatem communem auersum iri: ergo etiam ad hoc potest cogi.

Respondet Sotus, eum non teneri ex Iustitia particulari, ac proinde non posse cogi. Sed in hoc fallitur: nam ad multa cogi possumus per Magistratum, ad quæ ex iustitia non obligamur: vt ad dādam eleemosynam in magna fame, ad vendendum frumentum, ad vitandos sumptus immodicos in vestes, & conuiuia; ad vitandam ebrietatē, fornicationem, incestum, sodomiam, blasphemiam, certos ludos, & similia; ad quæ tamen ex Iustitia nō obligamus. ergo similiter poterit ille innocens cogi vt tyrannum accedat, etiamsi certissime sit interficiendus: sicut cogi potest, vt stationem suam tempore belli obeat, etiamsi constet esse interficiendum. quod si nollet ire, iam verè non esset innocens: vnde posset à Repub. tyranno tradi. similiter si timeretur fuga elapsurus cum pernicie Reipub.

Secundò. Si principe in extrema necessitate constituto 39 non suppeteret nisi vnus panis hominis priuati, posset ille cogi ad cedendum eo Principi, & etiam vi spoliari etiamsi esset moriturus fame: ergo etiam potest cogi, vt accedat tyrannum, quando id necessariū est ad salutem Reipubl. Consequentia patet: quia qui aufert illi panem, non minus videtur ad mortem cooperari, quam qui cogit adire tyrannum, vel qui illum tradit.

Tertiò, Si in hoc esset aliqua iniuria, id proueniret ex eo, quòd ille tradatur inuitus, atqui hoc non obstat: quia panis etiam aufertur ab inuito, & tamen non fit ei iniuria; eò quòd ex charitate obligetur illū sponte dare: ergo cum hic sit obligatio sponte accedendi ad tyrannum: si cogatus, non fiet iniuria. potest enim legitimus Superior cogere ad ea, quæ iure naturali obstringimur.

Dices Primò, Tradere innocentem tyrāno in hoc casu, 40 est ipsi cooperari ad necem innocentis: atqui hoc est illici- *Obiectiones* tum. ergo, &c. Antecedens probatur; quia si satellites ipsius caperent & traderēt illum, verè cooperarentur; ergo similiter si Respub. id faceret.

Secundò, Si tyrannus in hoc casu peteret sibi tradi virginem ad violandum, nō posset Respub. illam inuitam tradere: similiter si peteret codices sacros ad comburendum, vel Sacramenta ad temerandum: ergo nec innocens poterit tradi qui ad mortem quæritur.

Ad primum, Respondeo negando id esse propriè cooperari ad necem. Ad probationem, est dispar ratio inter satellites tyranni & Rempub. Nam illi nullam auctoritatem habent in innocentem: vnde inferunt ei iniuriam. Respub. verò habet auctoritatem; est enim iure naturæ. Superior singulorum: vnde potest cogere ad id, ad quod ille iure naturæ erat obstrictus, vtitur enim iure suo.

Ad secundum, Nego consequentiam; est enim ratio dissimilis. virgo enim ob periculum animæ non tenetur ire; vnde nec Respub. potest eam cogere, vel tradere: potest tamen vrbe excludere, & non tueri; non enim cum tanto suo damno tēnetur illam protegere, vel apud se retinere.

Quòd ad codices sacros & Sacramenta attinet, dici potest esse disparem rationem; quia neque in rebus ipsis est *Codices sacri.*

obliga-

obligatio vt tradi debeant; neque Deus tenetur sustinere illam iniuriam, vt homines non occidantur. Accedit, quod in huiusmodi tradendis ad imperium tyranni, fere semper sit periculum scandali publici; videtur enim proditio quædam rerum sacrarum. vnde Veteres illud semper pro magno crimine habuerunt; vt patet ex D. Augustino epistola 64. & 71. & Hæresi 69.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm liceat alterum occidere in vitæ suæ defensionem.

D. THOM. ART. 7.

RESPONDET D. Thomas licere, quando id necesse, modò tamen non intendatur mors inuasoris.

41 Notandum est, Augustinum de Ancona tractat. de potestate Ecclesiæ q. 52. art. 3. docuisse, *occidere inuasorem non esse licitum, sed solum permissum*. Idem videtur sensisse Gerson tract. de Eucharistia. Ratio eorum est; quia tenemur potius corporalem mortem oppetere; quam vt proximum in æternam damnationem præcipitemus. Sed contraria sententia est communis; pro qua.

Dico Primò, Fas esse occidere iniustum inuasorem ob defensionem vitæ suæ, & integritatis membrorum, cum moderamine inculpatæ tutelæ. Ita D. Thomas hoc loco, & Victoria relect. de homicidio nu. 17. Gomez. tom. 3. c. 3. num. 22. & sequent. Couarr. relect. in Clement. Si furiosus. 3. p. §. vnico. n. 6. Sotus li. 5. de Iustitia q. 1. art. 8. & alij. Probatur Primò, Quia Exodi 22. dicitur, *eum, qui furem nocturnum occiderit, non esse reum homicidij*, nempe quia discerni nequit, an venerit animo occidendi, an furandi tantum: vt D. August. q. 84. in Exodum exponit. Secundò, Quia *vim vi repellere, leges, omniaque iura permittunt*, vt ait Alexander III. capit. Si verò. 1. de sententia excommunicationis. Innocent. III. cap. Significasti. 2. de homicidio. Quare etiam Clericis & Monachis hoc concessum, sicut & laicis: idque contra quoscumque, etiam contra Superiores; vt monacho contra Abbatem, filio contra parentem, seruo contra dominum, vasallo contra Principem: & in quocumque officio sit quis occupatus; vt si celebret, & inuadatur, potest se tueri, & occidere inuasorem, si necesse sit, & postea sacrum continuare; vt docet D. Anton. 3. p. tit. 4. cap. 3. §. 2. Silu. Bellum 2. §. 7. & 5. & alij.

Defensio sui contra quẽlibet omnibus cõcessa.

42 Vnde quòd Sotus ait, si inuasor sit Princeps, vel persona admodum vtilis Reipub. ego verò parum vtilis, teneri me perpeti mortem; tantum verum est eo euentu, quo ex interitu alterius sequeretur magnum Reipub. damnum; vt, bella ciuilia ob successionem, &c. Idem Ius suo modo locum habet in bestijs: Si enim bos tuus inuasus à boue alterius occidat inuadentem, non teneris dedere eum noxæ, domino bouis occisi; vt colligitur ex L. 1. §. Cum arietes. ff. Si quadrupes pauper fecisse dicatur. Eodem Iure, furiosi & amentes occidi possunt quando inuadunt, si aliter elabi nequeas.

43 Dixi *Cum moderamine inculpatæ tutelæ*, (sic enim loquitur Alexan. III. supra) id est, cum ea moderatione, sine qua iniuria depelli non potest: quia in defensione nõ potes vti maiori vi, quam sit necesse ad iniuriam arcendã: alioqui non est defensio, sed vltio. vnde teneberis ad restitutionem. itaque eum, qui percussit, & iam fugit, vel certè destitit, & amplius non minatur, non potes occidere, vel repercutere; (nisi forte interdum ad defensionem honoris, de quo infra) quia illa repercussio non est necessaria ad vitam tuendam ab iniuria; vt quæ iam illata sit. si tamen paret se percussor ad feriendum secundò, vel putetur aliter non destiturus, potest statim repercuti: si alioquin vis eius declinari nequeat.

Defensio inculpata quæ

Vt autem melius intelligatur, quo modo quisque vitã suam tueri possit, & in quibus periculis. Notãdum est, vitam multis modis impeti posse & inuadi:

Primò, Si reipsa me ferias armis. De hoc nullum est dubium.

Secundò, Si accedas ad feriendum, nec possim euadere, nisi vel fugam, vel te præueniam. Et quidem si possim absque periculo vel ignominia declinare, vel fugere, teneor ex charitate; vt graue damnum in me vel in proximo caueam. Vnde Religiosi & Ecclesiastici tenentur fugere; quia id illis non probro, sed laudi datur: non enim illorum laus est in armis & audacia, sed in pietate & humilitate. Si tamen nolint fugere, non peccabunt contra iustitiam, etiamsi inuasorem occidant, iusta moderatione seruata, vt docet Iulius Clarus de homicidio num. 32. addens hanc esse communem sententiam: incurrent tamen irregularitatem. Si absque periculo, vel nota ignominiæ non possum fugere, possum te præuenire: non enim teneor expectare donec percussero. Ita Couarr. Sotus, Gomez. & alij, estque communis sententia DD. teste Iulio Claro num. 33.

Accedẽs ad occidendum.

Tertiò, Si nondum accedis, tamen instructus es ad inuadendum, nec possim euadere nisi præueniam: tũc enim possum præuenire, vt ijdem Doctores docent. & Nauar. c. 15. num. 3. vbi ponit exemplum de marito, qui pugionem condidit sub ceruicali vt vxorem interficiat; quem vxor id certò sciens, si aliud remedium non superest, potest præuertere. Ratio est; quia etsi nondum actu inuadat, parat tamen inuadere, & ita illam tenet conclusam & obsessam, vt aliter euadere nequeat. Idem docet Cordub. lib. 1. q. 38. de eo, qui alteri parauit venenum: posse enim illud industria conuerti in auctorem, si alia ratio euadendi non superest. 45

Instructus arguis.

Quartò, Si per famulum vel sicarium me statueris occidere, nec alia sit spes euadendi. Hoc etiam casu videtur licitum præuenire, si periculum sit præsens: vt, si actu mandes, vel suadeas: videtur enim eadem ratio; quæ in tertio. parum enim refert, an per te, an per alium inuadas, & coneris interficere. quod si periculum adhuc esset longinquum, vt si coniuraueris in meam necem, iamque cum sicarijs egeris vt opportunitatem quærant exequendi, maior est difficultas. Sed videtur eadem ratio, si nulla alia supersit via euadendi; quia ita vitæ meæ insidiatur, vt alia ratione non possim elabi. non enim teneor perpetuò me intra domum concludere, vel in exteras regiones concedere. esset tamen insidiator ille aliquoties ante monendus vt desistat. Ita docet Bannes q. 64. art. 7. dub. 4. & quidam alij recentiores. 46

Per sicariũ inuadens.

Mihi tamen hic modus in praxi non probatur, tum ob alias causas; tum ob periculum abusus: tum quia perrarum est, vt non suppetat alia ratio mortis euitandæ.

Quintò, si falsis criminationibus, testibusque subornatis (verbi gratia, imponendo sacrilegium, vel crimen nefandum) vitam meam impetas in Iudicio, nec alia sit ratio effugij. quidam Doctores concedunt, inter quos Bannes loco citato; vbi dicit licitum esse occidere eum, qui vadit ad Iudicem vt imponat falsum testimonium, propter quod eris occidendus, vel infamandus, vel amissurus bona temporalia. ratio ipsius est; quia hoc non est inuasio, sed iusta defensio. Idem extendit ad eum, qui contra Iustitiam legalem pandit crimen occultum. 47

Petrus Nauarra lib. 2. cap. 3. num. 361. sentit esse probabile. Fauet Caietanus infra q. 95. art. 8. ad 3. Probari potest Primò, Quia nihil refert vtrum inuadas me gladio tuo, an alieno, vt ait Caietanus; atqui calumniator ille inuadit gladio alieno, nempe Iudicis. vnde Nathan ad Dauid ait, *Interfecisti Vriam, gladio filiorum Ammon* & Iudæi, iuxta D. August. occiderunt Dominum *gladio linguæ*. Secundò, Si dominus vocaret famulos vt me occiderẽt, possem præuenire, occidendo dominum, vt famulos in meã necem concitare desinat, si aliter saluus esse nequeam: vt docet Bannes loco citato. Atqui eadem videtur ratio, cùm calumniator conatur per Iudicẽ: cogit enim illum vt me occidat. Tertiò, Quia in hoc casu licitum est mihi acceptare duellum, vt docet Caietanus supra, & in Summa, verbo Duellum, & alij Doctores passim. Atqui tunc possum occidere in pugna, si aliter euadere neque iniuriam: cur non etiam sine duello? nam acceptatio duelli nullum ius tribuit, sed solùm facit, vt honestiore modo videar me tueri. Imò Bannes apertè indicat, in eo casu licitum esse non solùm acceptare, sed etiam prouocare calumniatorem ad duellum; citans in eam sententiam Caietanum: quamuis ego id apud Caietanum non inuenia. Sed & hæc sentẽtia, etsi fortasse speculatiuè probabilis videri queat,

Calumniator.

non tamen in praxi est admittenda, ob incommoda, quæ ex ea sequi possunt. Facile enim homines sibi persuadet, se per calumniam accusari, & non esse effugium, nisi morte accusatoris: sicque multæ cædes iniustæ patrarentur. denique talis in Repub. bene constituta, vt homicida plecteretur.

48 *Malefica.* Sextò, Si malefica posiòs certi signis magicis assiduè per dæmonem noceat. Hoc casu si aliud remedium non suppeditet, vti poterimus Iure defensionis, cogendo eam verberibus, vt ab iniuria cesset: si tamen certò constet, eam esse mali auctorem, & putetur sine nouo maleficio, prius maleficium tollere posse. Ratio est; quia ille perinde facit; atque si tyrannus aliquis per suos satellites torqueret: vtitur enim dæmone tamquam instrumento: eũ assidue instigans signis illis, quibus se dæmon obstrinxit, ad noxam inferendam. Nihil autem interest per te, an per ministros tuos noceas.

49 *Duellum.* His adde, quando necesse est ad vitæ defensionem, nec alia patet ratio contra iniustum inuasorem, posse acceptari duellum; imò etiam offerri: vt si inimicus armatus te inermem inueniens, permittat tibi arma, vt militariter te occidat, vel si roges vt arma tibi permittat; tunc enim est vera defensio. Caiet. suprà. Nauarrus cap. 11. num. 39. & c. 15. nu. 9. Angelus v. Duellum nu. 2. Lyranus in cap. 17. lib. 1. Regum, & alij. Eadem videtur ratio in inuasione fortunarum; vt colligitur ex ijsdem auctoribus, traduntque in specie Angelus & Banoes. Nam fortunæ sunt necessarium vitæ instrumentum, subsidium, & ornamentum,

Obiectiones. Contra hanc propositionem Obijcitur primò, Matth. vbi Dominus Petro volenti se & ipsum defendere, dicit; *Omnes qui acceperint gladium, & gladio peribunt.* Et confirmatur ad Roman. 12. *Non vos defendentes charissimi.*

50 *Cur Petro prohibetur defensio.* Respondeo, Petrus reprehenditur, primò, Quia defensio illa habebat potiùs speciem vindictæ quam defensionis: non enim erat probabile tantam turbam tali modo posse repelli. Secundò, Quia erat contra Domini voluntatem, cuius responsum debebat expectare. Tertiò, Quia Dominus non habebat opus tali defensore; nec decebat eum tali modo defendi. Quartò, Quia erat contra Patris ordinationem, qui volebat vt Filius illorum vim iniquã non defugeret. Vide D. August. tract. 112. in Ioannem.

Ad confirmationem, *Defendere*, ibi accipitur pro *vlcisci*, vt patet ex Græco *ἐκ ὑμᾶς ἐκδικοῦντες*. Simili modo Iudith cap. 1. & 2. accipitur.

Obijcitur secundò, Plus tenemur diligere salutem animæ proximi, quàm vitam nostram corporalem: ergo ad hanc seruandam non licet proximum occidere; quia si occidatur, anima peribit.

51 *Quãdo vita exponenda.* Resp. Negando consequentiam, quia non tenemur lege charitatis exponere salutem corporis pro salute animæ alterius, nisi quando ea est in extremo discrimine, ex quo non potest se nisi mea ope vindicare: vt si infans esset moriturus sine baptismo. Hic autem sponte & mera malitia conijcit se in discrimen salutis, & potest liberrimè se eximere. Deinde qui inuaditur, non est certus suæ salutis, si se permittat occidi: inuasor etiam iam vulneratus, potest pœnitere, & saluari.

Quæ sit mẽs SS. Patrũ. Tertiò, Possent multa obijci ex Patribus, qui insinuant hoc esse illicitum. Sed hi Patres loquuntur vel de vindicta, vt Cyprianus lib. 1. epistola 1. & Cyrillus Alexandr. lib. 11. in Ioannem cap. 35. Vel de defensione non necessaria, vt Ambros. lib. 3. Officiorum cap. 4. Vel de aggressione, vt August. epist. 154. quæ est ad Publicolam. Vel denique loquuntur de periculo excessus odij, iræ, & debitæ moderationis, vt idem Augustinus lib. 1. de libero arbitrio cap. 5.

Obijcitur Quartò, Clerici olim, ante Clement. Si furiosus. fiebant irregulares si aliquem, se defendendo, occiderent: ergo non erat illis licitum.

52 *An irregulares.* Resp. Verius est non fuisse irregulares, vt colligitur ex cap. Si verò, & cap. Significasti, suprà citatis, & c. De his Clericis d. 50. Neque D. Th. hoc art. ad 3. contrarium sentit: quia loquitur de illo, qui in defensione sui modum excessit. Citat enim cap. De his Clericis. quod agit de illis, qui debitum modum non seruarunt, vt exponit Glossa: quibus ob id pœnitentia ibidem dicitur imponenda. numquam autem pœnitentia imponenda fuit quando defensio cum debito moderamine facta est; vt apertè ex Alexandro III. & Innocentio III. locis suprà citatis colligi potest. sed de hoc plura suo loco.

Sed difficultas est, Vtrùm liceat occisionem intendere; an solùm ipsam defensionem; ita vt occisio solùm per accidens sequatur: vt videtur docere D. Tho. hic, Caiet. & plerique Thomistæ. Alij videntur aliter sentire, sed in re non est discrepantia, vnde.

Dico Secundò, Licitum est in actu defensionis intendere omne id, quod iudicatur ad vitæ membrorumq; defensionem necessarium: ac proinde interdum etiam læsionem mortiferã, & consequenter ipsam mortem: nẽpe in causa. Ita docet Sotus suprà, & Victoria relect. de homicidio num. 17. & Nau. c. 15. nu. 3. D. Antoninus 3. p. tit. 4. c. 3. §. 1. Ratio est; quia nisi liceret eam sic intendere, defensio sui sæpè redderetur impossibilis: sæpè enim fieri nequit vt te defendas, nisi inuasori vulnus lethale infligas, vt sclopo, vel hasta. Quòd autem D. Tho. insinuat, priuatæ personæ non licere occidere inuasorem nisi per accidẽs: omissa Soti solutione, sensus est, personæ priuatę non esse licitum, absolutè desiderare vt inuasor moriatur. hoc enim non est necessarium ad sui defensionẽ; sufficit enim vt concidat viribus destitutus, ne ampliùs lædere possit. Non tamen vult negare; quin modis omnibus possit se tueri, & intendere quidquid ad hoc prudenter iudicatur necessarium. Vnde in periculoso conflictu non debet esse scrupulosè anxius ne hostem lethaliter vulneret; sed potest eum ferire eo modo, quo commodiùs fuerit, vt vim ipsius comprimat; etiamsi caput vel pectus traijciendum foret. quod si mors sequatur, id ei displicet: non enim id directè & secundum se intendebat: & hoc est quod vult Caietanus, & alij. 53 *Licitum est intendere mortem in causa.*

Peres, Qua auctoritate id facis, publica, an priuata? 54 *Priuata an licentiate cõstat defensio.*

Resp. Priuata: quia non facit vt Iudex, vel Princeps repræsentãs Rẽpub. vel publico nomine, seu vt custos boni publici: sed eo Iure, quod quisque habet, vt est custos rei suæ: quo iure noxia retundere, & vim vi repellere potest: quo et omnia animantia vtũtur. Si publica auctoritate faceret; posset illũ occidere in vindictę; sicut facit Iudex.

Dico Tertiò, Etsi licitum sit occidere inuasorem, quãdo aliter nos tueri nequimus; tamẽ *sæpè* est salutare consilium permittere se potiùs occidi, quam occidere. Ita D. Antonius suprà; & Silu. verbo Bellum 2. §. 7. & patet exẽplo Christi & multorum Sanctorum. Idem colligitur ex D. Aug. lib. 1. de libero arbitrio c. 5. *legem quidem non reprehendo, quæ tales* (latrones inuadentes) *permittit interfici, sed quomodo istos, qui interficiunt defendam, non inuenio.* nempe quia facilè excedunt modum, vel opere, vel affectu. & D. Ambros. lib. 10. in Lucam, exponens illa verba Lucæ 22. *Emat gladium*, dicit *licitum esse se defendere vsque ad Euangelium, non autem posteà*; non quòd absolutè non liceat, sed quòd non ita deceat; quod insinuat cùm ait, *Vt sit in lege æquitatis eruditio, in Euangelio bonitatis perfectio.* Ratio est Primò; Quia periculum est, ne ira vel odium se admisceant, neuè modum excedamus: & sic dum volumus seruare vitam corporis, vitam perdamus animæ. 55

Secondò, Quia hoc modo magis conformamur Christo, eiusque Apostolis, & Martyribus.

Tertiò, Quia charitas, etsi non obliget; tamen ad hoc magis inclinat; ne proximus in æternum pereat.

Ob has rationes, sentio hoc consilium magni faciendum, & omnibus Clericis, maximè viris Religiosis amplectendum; vt malint mortem perpeti, quàm iniquum inuasorem occidere. *Est salutare consiliũ.*

Dixi *Sæpè*; Quia si quis putaret se esse in peccato, & valdè timeret damnari, si tunc occideretur; tenetur se tunc omnibus modis tueri: quia magis tenetur diligere salutem animæ suæ quam proximi. Ita docet D. Anton. suprà. 56

DVBITATIO IX.

Si is, qui inuaditur, non possit se tueri, nisi cum periculo innocentis, quo inuasor se protegit, vtrùm ei liceat se cum illo periculo defendere.

RESP. Probabilius est posse. ita Corduba q. 33. lib. 1. & Petrus Nauar. l. 2. c. 3. nu. 147. 57

Probatur Primò, Quia qui inuaditur, Ius habet se defendendi, quo iure non priuatur ex illa innocentis interpositione, vt quæ ipso inuito facta sit. Secundò, A simili; qui vrbem iustè obsidet, potest dirigere tormentum in turrim vel mœnia, prout necessarium ad victoriam, etiamsi hostes ibi ligauerint aliquos innocentes; vt communiter sentiunt DD. ergo similiter ad necessariam vitæ defensionem, potes petere aduersarium, quamuis ille innocentem obijciat.

58 Aduerte tamen Primò, Si potes fugere, teneris saltem ex charitate, ne innocentem interficias. Secundò, Non potes directè impetere innocentem, vt illo sublato faciliùs superes aduersarium, potes tamen petere aduersarium, etiamsi ipse innocentem ante se teneat; vt notauit Corduba.

Petes, Quid si fugiens hostem, non possit euadere nisi per angustum iter, vbi proteret infantem, vel claudum; poterit illac fugere, vt se saluet?

59 *Si periculū claudo vel infanti.* Resp. Petrus Nauarra negat; nisi sit aliqua probabilis spes nō interficiēdi. Sed re vera videtur eadem ratio, quę in casu superiori. ita Corduba lib.1.q.38.dub.5.& colligitur apertè ex Caietano q.67.art.2. vbi dicit, *occidere innocentem per accidens, dando operam rei licitæ & necessariæ, nō est contra Ius naturale, diuinum, vel humanum.*

Probatur; Nam iste Ius habet ad fugam via publica; quo iure non potest priuari in tanto discrimine, ratione infantis, vel claudi ibi fortè constituti: sicut si fugienti amens quispiam vel ebrius se obijceret, non teneretur cum certo vitæ periculo aliò deflectere. sufficit igitur in tali casu, vt eam circumspectionem adhibeat, quam pro tempore & loco potest, ne noceat. quod si læsio vel mors secuta fuerit; non censebitur ab ipso intenta, sed solùm permissa. Nam vtitur iure suo, extremè sibi necessario, ea circumspectione, qua potest.

Si tamen infans sine baptismo esset moriturus; eo euêtu, lege charitatis teneretur potiùs se permittere occidi: quia salutem proximi spiritualem suæ corporali tenetur anteponere.

DVBITATIO X.

Vtrùm ad conseruationem vitæ matris, liceat præbere pharmacum, quo proles putetur moritura.

60 *Sētētia quorundam.* QVIDAM DD. sentire videntur, licitum esse dare pharmacum ad faciendum abortum, si fœtus nondum sit animatus, quando id necessarium putatur ad curationem matris periclitantis; secùs verò si sit animatus. Ita videtur sentire D. Antoninus p.3.tit.7.cap.5.§.2. ex Ioanne de Neapoli. *Medici*, inquit, *dando medicinas prægnantibus ad procurandum abortum, & mortem eius, vt occultetur peccatum, mortaliter peccant, sed si faciunt hoc ad præseruandum prægnantem à periculo mortis, in quo est ex puerperio; tunc secundum Ioannem de Neapoli in 10. quodlib. distinguendum est de puerperio: si enim erat animatum, dando talem medicinam, medicus peccat mortaliter: quia est causa mortis puerperij corporalis & spiritalis: si autem puerperium nondum est animatum, posset, & deberet tunc dare talem medicinam*, &c. Eadem verba refert Siluest. v. Medicus. q.4. & Fumus v. Abortus. nu.5. Eamdem sententiam tenet Henriquez, & noster Sanctius lib.9. de matr. disput.20. nu.9. & 10. Ratio est, quia in hoc casu fœtus est agressor: nam veluti inuadit matrem, dum eius saluti periculum creat, sicuti praui humores inuadunt naturam. ergo simili ratione pelli potest, cùm nihil incommodi maioris momēti ex ea re sequatur. Melius enim est depellere partum nondum animatum, quàm extingui matrem. Secùs est cùm proles est animata. tunc enim esset directum homicidium innocentis. Confir. quia ob salutem totius licitū est abscindere partem, vt infrà dubit.14. dicetur. atqui fętus est pars ventris priusquam distincta anima informetur L.§.1. ff. de ventre inspiciendo.

Etsi hanc sententiam non damnem, tamen contraria mihi videtur omnino vera, si de directa intentione abigendi partus loquamur. Vnde

61 Respondeo & dico Primò, Non licet ei præbere pharmacum eo animo vt faciat prolis abortionem, siue ante, siue post animationem. Ita Couarru. Clement. Si furiosus p.2.§.3. nu.1. & ceteri Doctores; est enim communis omnium sententia, vt inquit Petrus Nauarr. lib.2.c.3.nu.140. *Nō licet directè procurare abortum.* Probatur: Non licet post animationem; quia non potes directè occidere innocentem vt alium serues. vnde ei qui hoc fecerit constituitur pœna mortis L. penul. C. de sicarijs. & L. Diuus. 4. ff. de Extraord. crimin. Neque etiam antè; quia procurare abortum propter sanitatem est illicitum; sicut procurare pollutionem ob eumdem finem. vtrumque enim est contra naturam generationis; neque est medium per se necessarium ad sanitatem. Confirmat Couarruuias ex Tertul. in Apoc. c.9. *Nobis homicidio semper interdicto, etiam conceptum vtero, dum adhuc sanguis in hominem delibatur, dissoluere non licet. Homicidij festinatio est prohibere nasci. nec refert natam quis eripiat animam, an disturbet nascentem. Homo est qui futurus est; nam fructus in semine est.* Item c. Si aliquis. 5. de homicidio, dicitur; *sic, qui fecerit vt mulier non possit concipere, vel generare, vel vt proles non possit nasci, vt homicidam tenendum.* quia tamen verè non est homicida, non punitur morte, sed exilio, si est nobilis; ad metalla, si ignobilis; vt expressè habetur L. Si quis aliquid 38.§. Qui abortionis. ff. de Pœnis.

Dices, Quid si certa sit mors vtriusque, nisi adhibeatur tale pharmacum; & probabile sit matrem posse saluam conseruari illo adhibito?

Resp. Non refert, nūquam enim licet ista directè procurare; vt patet in simili de pollutione, & de acceleratione mortis infirmi; quæ nullo casu procurari possunt. Imò est magis directe & propinquè contra naturam generationis expellere fœtum, quàm procurare pollutionem; sicut fœtus etsi nondum animatus, longe propinquior est naturæ humanæ, quàm semina nondum commixta: Deinde in pollutione solùm expellitur semen rude vnius generis, idque ex sede non vltima, sed instrumētaria: in abortu expellitur semen genitum, commixtum, elaboratum, idque ex sede primaria & finali à natura ad hoc destinata.

Dices, Pollutionem nullo casu esse licitam ob voluptatem coniunctam, quæ tanta est, vt homines in ea locarent summum suum bonum, si aliquo casu permitteretur: ea autem voluptas non est in abortione. ita quidam Doctor.

Sed contra: Primo, quia sic non tam iure naturali, quā positiuo diuino pollutio esset prohibita (quod est contra communem DD. sententiam) illa enim causa prohibendi est omnino extrinseca & remota. & etiam locum haberet in actu coniugali. Secundò, quia pollutio non est prohibita propter voluptatem, sed voluptas illa est prohibita ob pollutionem seu seminis inordinatam emissionem tum quòd natura sua incitet ad spermatismum, vt infrà lib.4.cap.3.dubit.vlt. dicetur; tum quia voluptas in ratione moris, sequitur conditionem operationis, ex qua resultat.

Ad rationem contrariæ sententiæ. Etiam semen simili modo inuadit quando abundantia, vel retentio morbum creat: & tamen directe pelli non potest. imò proles animata multò magis inuadit quam inanima, cùm sit robustior, & plus alimenti absumat, magisque naturam offendat. ergo si hæc directe potest depelli, etiam illa. Ad Cōfirm. Concedendo maiorem; sed nego fœtum propriè partem esse. Lex illa citata non loquitur de fœtu inanimo tantùm, sed etiam animato. *Partus*, inquit, *antequam edatur, mulieris portio est vel viscerum.*

Quod ad auctores illos tres primo loco citatos attinet, verba illorum sunt obscura. & solùm videntur velle dicere, licere dare medicinam talem, quæ abortum faciat, non quidem directa intentione pellendi partus, sed curandi morbi; vt si necesse sit ad salutem matris mouere menses, aut detrahere sanguinem, licitum est hæc intendere, etsi certissimè inde sequatur abortus. Si tamen partus est corruptus, tunc liceret directè abigere ob matris salutem. quia non habet ampliùs rationem fœtus aut puerperij, sed molæ aut malignæ massæ.

Dico Secundo, Si mater periculosè laboret, & non 62 *Licitum indirectè.*
supersit aliud remedium, potest ei præberi pharmacum directe tendens in curationem, etiāsi putetur inde abortio secutura: modò proles nondum sit animata. Est communis sententia DD. Siluestri v. Medicus quæst.4.

Anton.

Anton.3.p.t.7. cap.2.§.2. Nauarr.cap.25. num.62.

Probatur Primò, Quia mater ante prolem conceptam ius habebat vtendi remedijs necessarijs ad vitæ suæ conseruationem, quod ius superuentu prolis non est ei ablatum.

Secundò, Quia abortio tunc censetur solum permissa, non procurata; quia præter intentionem superuenit, matre suo iure vtente: sicut si valetudinis causa vtendum sit medicamento, vel certo cibi potusve genere, vnde pollutio sequutura putetur, quam nullo modo intendis. censebitur solum permissa, & per accidens eueniens.

63 Dico Tertiò, Si proles iam sit animata, non est licitum præbere matri medicamentum directe curatiuum, cum notabili periculo prolis, si certum erat, vel valde probabile prolem sine illo viuam edendam. est contra Cordubã q.38. dub.2. & Ludouicum Lopez c.63. Sed nostram sententiam docent D. Anton. Nauarr. & alij supra. Ratio est; quia quilibet tenetur præferre salutem æternam proximi suæ vitæ corporali, & hanc pro illa exponere: ergo si matre à medicamento abstinente, proles ad baptismum seruari potest, alioquin ante baptismum moritura tenetur mater abstinere, quamuis cum certo vitæ discrimine id fu-

64 turum esset. Adde tamen, si valde probabile esset, non adhibito remedio vtrumque moriturum; eo verò adhibito saltem matrem posse seruari; eo casu licite posse hæc remedia adhiberi.

Petes, Quando proles animatur anima rationali?

65 Resp. Couarruuias supra putat mares animari die 40. à conceptu, feminas 80. & ita communiter sentire DD. Sed nulla videtur ratio, cur tanta sit discrepantia inter marem ac feminam. Itaque verius est, vtrunque fœtum animari simul atque fuerit formatus. Nam Exodi 21. iuxta versionem LXX. dicitur: *Qui percusserit mulierem prægnantem; & illa abortum fecerit, si fœtus erat formatus, dabit animam pro anima; si nondum erat formatus, mulctabitur pecunia.* vbi aperte insinuatur fœtum habere animam, simulatque formatus fuerit. Idem docent Medici. Quoto autem die formatio absoluatur, docet Læuinus Lemnius cap.25. citans Hippocratem l. de natura fœtus, *maris formationem absolui aliquando die 30. aliquando 35. aliquando 40. aliquando 45. feminæ verò, nunc 35. nunc 40. nunc 45. nunc 50.* Verum Hippocrates id non docet: nam lib. de natura fœtus num.10. docet masculum, vt longissime, triginta diebus formari, feminam vt longissime, 42. diebus idque duobus locis eodem lib. repetit. & probat ex purgatione, quæ post masculi partum durat diebus 30. post feminæ 42. vt diutissimè.

Animatio prolis.

DVBITATIO XI.

Vtrùm liceat occidere furem, in defensionem suarum facultatum.

COVARRVVIAS in Clement. Si furiosus p.3.§. vnico. num.6. putat id esse licitum. Primò, Si sit fur nocturnus; eo quod præsumatur animo occidendi venisse. Secundò: Si sit fur diurnus, & telo se defendat, cũ possessor vult impedire, ne rẽ auferat. Ratio est, quia in his duobus casibus miscetur periculum personæ cum periculo rei familiaris. Tertiò, non esse licitum, si cum re fugiat; quia non miscetur periculum personæ.

Alij putant id absolutè esse licitum laicis, non tamen Clericis.

66 Resp. & dico Primò, Laicis id esse licitum, si illæ facultates sint magni momenti; nec sit probabilis spes aliter illas recuperandi. est communior sententia DD. Antonius 3.p.tit.4.c.3.§.5. (vbi docet non solum pro rebus suis quemque posse defensionem suscipere, vim vi repellendo; sicut pro sua persona: sed etiam pro rebus apud se depositis vel commodatis, & pro rebus amicorum, eos adiuuando) Caietani q.67.a.7. Syluest. Homicidium 2. num.5. Ioannis Medinæ Cod. de Restit. q.4. Soti lib.5. q.1. art.8. & multorum aliorum DD. Idem tenent plerique Iurisperiti, teste Syluestro & Couar.

Laicis licere.

Probatur Primò, Ex Scriptura Exodi 22. vbi dicitur *non fore reum sanguinis, qui furem nocturnum occiderit, sed qui diurnum.* quod non ideo tantum dicitur; quod nocturnus præsumatur venire ad occidendum; diurnus minimè. sed potissimum ideò, quòd ea quæ noctu surripiuntur, ordinariè non possint recuperari, fure ignoto: vt rectè docet Ioannes Medina C. de Restit. q.4. Ea verò quæ interdiu, plerumque possunt. Hinc qui furem diurnum, non se telo defendentem interficeret, non excusaretur ab homicidio in foro externo, in foro tamen conscientiæ excusaretur, si non erat probabilis spes recuperandi; vel si recuperatio non erat certa, sed dubia, vt Sotus ait: quia non tenetur res suas perdere, aut probabili periculo exponere, vt fur saluus sit.

Secundò, probatur ex Iure Canonico. Primò, Ex cap. Interfecisti 2. de Homicidio; vbi ex pœnitentiali Romano dicitur, *Si autem sine odij meditatione, te tuaque liberando huiusmodi diaboli membra interfecisti, si aliquid ieiunare volueris, bonum est tibi, & eleemosynas fac largiter.* Vbi indicat, non esse necessariam pœnitentiam, ac proinde hoc licitum fuisse; hortatur tamen ad eleemosynas ad cautelam, ne forte modum excesserit. Secundò, Ex cap. Olim. 1. de restitut. spoliatorum. vbi Innocentius III. approbat, quòd Episcopus Tridonensis Templarios qui ipso ignorante possessionem occupauerant, vim vi repellendo eiecerit. Tertiò, Ex c. Dilecto. 6. de sententia excomm. in 6. 67 *Cum omnes leges, omniaque iura, vim vi repellere, cuilibet que sese defendere permittant, itemque ipsi Decano (si prædictus Callinus cum bonis suis mandauit inuasores spoliare, vel ea violenter occupare præsumpserit) contra illius violentiam temerariamque se tueri.*

Tertiò probatur, Ex Iure ciuili L. Furem. 9. ff. ad L. Cornel. de sicarijs. & L.4. ff. ad L. Aquiliam.

Quarto. Ratione. 1. Quia bona temporalia sunt ad vitam seruandam necessaria: ergo sicut licet vitam tueri; ita etiam hæc, quæ vitæ sunt necessaria, non solùm præcisè vt viuamus; sed etiam vt conuenienter, & honestè viuamus. 2. Quia alioqui daretur occasio furibus & latronibus viros probos spoliandi; nihil enim ab illis esset tutum, si defensio necessaria non posset vsurpari. concessa autem defensione, etiam concessa censetur occisio, sine qua sæpè non potest esse defensio.

Dixi in propositione, *Si res illæ sint magni momenti*; 68 quia pro re minima, non videtur concessum ius defensionis cum tanto alterius malo. est enim valde iniquum, vt pro pomo, vel etiam vno aureo seruando, alteri vita auferatur. Si tamen ibi verteretur probro, nisi rem furi extorqueas, posses conari, & si opus esset etiam occidere, iuxta Sotum, tunc enim non tam rei, quam honoris esset defensio.

Dixi, *Nec sit probabilis spes aliter recuperandi*; quia si 69 possit aliter recuperari, (v.g. per Iudicem) sæpe erit saltẽ cõtra charitatem, pro illius defensione occidere: vt si fur re ablata fugiat. quòd si non fugiat, sed vi se velit tueri contra eum, qui nititur furtum impedire, poterit vicissim illa vis vi repelli, quantum necesse est, vt res salua sit; (vt fatetur Couar. & alij) etiamsi res per Iudicem recuperari possit: quia non dictat charitas, vt patiar res meas in mea præsentia capi, vtque tantæ furis improbitati non resistam. ratio est; quia hoc faciendo magnam contumeliam infert, quæ vi repelli potest. Cõfirmatur ex c. Olim. supra, vbi Innocentius III. docet, licitum fuisse Episcopo, vi eijcere iniustum occupatorem possessionis; & tamẽ facile Iudicio potuisset recuperari. Idem docet Siluester, verbo Bellum 2. nu.3. vbi dicit, *quando res per viam Iudicij potest rehaberi; non licet eam defendere, nisi dum est in ipso raptu*, intellige, dum raptor adhuc præsens est, nitens alterum possessione naturali ipsius rei spoliare, etsi eũ præsentem videat; hoc enim est magna contumelia.

Si fur se velit tueri.

Idem dicendum, quando in iudicio non potest nisi ma- 70 gnis molestijs recuperari.

Petes, An sit contra iustitiam, si furem procul fugientem conficias, quando res iudicio est recuperabilis?

Si fugiat.

Respond. verius videri, non esse, vt docet Caietanus 71 art.7. & colligitur ex dictis; quia quilibet ius habet defendendæ suæ possessionis, etiam ciuilis; quamdiu furem habes in conspectu. vnde potes eam tueri. erit tamen cõtra charitatem, quæ postulat, vt cum quam minimo malo proximi rem tuam salues.

Dico Secundò, Idem licitum Clericis pro defensione 72 rerum suarum. ita expresse D. Antoninus supra: vbi

Idem concessum clericis.

docet omnibus concessam esse defensionem rerum, quibus concessa defensio vitæ. idem tenent reliqui supra. & colligitur euidenter ex cap. Olim. & cap. Dilecto, suprà. Nam ibi conceditur Episcopo & Decano. Ratio est; quia Iure naturæ id illis est concessum, neque Iure humano illis est prohibitum suo peccato: ergo, &c. Vnde idē Ius extenditur ad Religiosos, secundum prædictos DD. Neque obstat c. Sæpissimus, de homicidio; quia illi duo Fratres Benedicti non iudicantur ibi peccasse, & esse irregulares, quòd res suas moderatè defenderint: sed quòd occasionem dederint homicidio, latrones captos ligando, & cùm se soluere vellent, occidendo; cùm sine occisione, se suaque salua habere possent.

Et Religiosis.

73 Vtrùm autem Clericus vel laicus sit irregularis, qui ob defensionem rerum suarum occident, alibi dictum est. Nunc breuiter dico laicum non esse. Idem probabile est de Clerico, si id fecerit cum debito moderamine. Cur enim fiat irregularis ob id, quod (vt habetur cap. Dilecto. 6. de senten. excomm. in 6.) omnes leges & omnia iura ei permittunt? Confir. quia occisio priuata auctoritate facta non inducit irregularitatem defectu lenitatis, sicut cùm fit publica auctoritate à Iudice eiusque ministris; sed ratione culpæ. Vnde cùm absit culpa, non debet censeri irregularis. Vide Sotum lib. 5. q. 1. art. 8. Couar. Clement. Si furiosus. 3. par. §. vltimo. idem postremò egregiè defendit noster Suarez in præclaro opere suo de Censuris.

Varij modi inuadendi rem alicuius.

Sed difficultas est, quousque se extendat hæc defensio. quare Notandum est varijs modis posse rem meam inuadi.

Primò, Si per te nitaris auferre, teque defendas contra impedientem. In hoc casu est communis sententia posse interfici. & fatetur Couarr.

74 Secundò. Si re accepta fugias. Tunc possum insequi, & ferire; vel si necesse sit, eminus telo petere: vt si quis equo meo fugiat. ita Sotus supra ar. 8. Siluester v. Bellum 2. nu. 3. & 10. & alij passim.

Probatur Primò. Quia inuasio rei durat, donec se in tutum receperit, vbi quietè possidere incipiat.

Secundò, Quia nisi id esse licitum, defensio rerum maxima ex parte esset inutilis; possent enim fures quidlibet rapere, & statim fuga se proripere: in fuga enim essent tuti.

75 Tertiò, Si re certo loco deposita, volentem ingredi in eum locum, vt impedias. Tunc videtur concessum vt vim vi repellam, meamque rem vi recuperem: si tamen desit Iudex, cuius ope id possim consequi. ita Siluester. v. Bellum 2. num. 13. & Panormit. in cap. Sicut. 3. de Iureiurando. Idem sentiunt multi DD. fieri posse quando quis nulla mora interposita rem suam persequitur. D. Ant. suprà. Siluest. v. Bellum 2. num. 10. Ioannes à Lignano, cuius verba citantur ab Anton. Siluest. Fumo, & alijs, quibus docet, *si vi possideas rem meam, posse me eam recuperare in continenti; nec posse te mihi resistere; secus si id tentem ex interuallo. Si possideas precariò, & ego eam velim mihi restitui; si deneges restitutionem, posse me ex continenti vim tuam repellere. Nam denegando, videris spoliare. Si possides rem meam clandestinè, posse me domum tuam ingredi. quod si me nolis admittere, posse me vim tuam repellere.* Verùm puto hæc non concedenda, si res per Iudicem possit recuperari. vel si maior perturbatio metuenda.

Si intrare volente impedias.

Quartò, Si inuadas res meas per famulum, vel arte magica per dæmonem; nec alia ratione, quam nece tua, possit impediri.

Quintò. Si coniuraueris in mea damna.

Sextò, Si impedias iniquè meos creditores, ne mihi satisfaciant.

Septimò, Si falsa accusatione, vel falso testimonio, me fortunis conetis euertere; nec alia ratio impediendi suppetat.

Sed de his modis, satis constat ex dubitat. 8. & rursum aliquid dicetur dubit. 12.

DVBITATIO XII.

Vtrùm pro defensione pudicitiæ & honoris, liceat occidere eum, qui tentat violare.

RESPONDEO & dico Primò, Licitum est mulieri, adolescenti, & cuiuis alteri, pro defensione pudicitiæ occidere inuasorem. Est communis sententia DD. quamuis D. August. lib. 1. de libero arbitrio cap. 5. videatur dubitare. Ratio est; quia pudicitia pluris meritò æstimatur, quàm multæ opes: præterquam quòd in hac re sit periculum peccati. Item Ethnici senserunt. Nam vt scribit Cicero, oratione pro Milone, Adolescens, qui Tribunum occiderat, volentem vim inferre eius pudicitiæ, à Mario exercitus Imperatore absolutus fuit. 76

Pro pudicitia.

Dico Secundò, Fas etiam est viro honorato occidere inuasorem, qui fustem vel alapam nititur impingere, vt ignominiam inferat; si aliter hæc ignominia vitari nequit. Ita docet expressè Sotus art. 8. Nauar. cap. 15. nu. 3. & Siluester verbo Homicidium 2. q. 5. & Ludouicus Lopez cap. 62. Antonius Gomez. tom. 3. c. 3. num. 23. Iulius Clarus §. Homicidium. num. 26. vbi dicit *periculum famæ æquiparari periculo vitæ.* Ratio est; quia hic conatur auferre honorem, qui meritò pluris apud homines æstimatur, quàm damnum multarum pecuniarum: ergo si potest occidere, ne damnum pecuniarum accipiat, potest etiam ne hanc ignominiam cogatur sustinere. 77

Pro vitanda ignominia.

Notandum est, varijs modis honorem alterius posse impeti & auferri, in quibus videtur concessa defensio. 78

Varij modi impetendi honoris.

Primò, Si baculum, vel alapam nitaris impingere. de quo iam dictum est.

Secundò, Si contumelijs afficias, siue per verba, siue per signa. hic etiam est Ius defensionis. Nam, ex sententia omnium, licet contumeliosum occidere, quando aliter ea iniusta arceri nequit, (quamquam ipse armis nō inuadat) ait Petrus Nauar. lib. 2. cap. 3. num. 376. Etsi autem id non inueniam apud auctores expressum, (tamen videtur ex illis posse colligi præciso scandalo, & alijs grauibus incommodis) quando contumeliæ sunt atroces, & alia ratione vitari nequeunt. ratio enim naturalis dictat licitam esse eam defensionem, quæ necessaria fit ad cōtumeliam depellendam, & comprimendam: alioqui daretur licentia improbitati, optimos quousque contumelijs vexandi: quæ tamen multò quam dāna rei familiaris sunt acerbiores magisque mordent animos. Cauenda tamen vindictæ libido. Non enim licet priuata auctoritate contumeliam vindicare, sed tantum compescere. quod etiam in vitæ & rerum defensione seruandum: tanti interest quo animo quid agas. Vtrùm hæc sententia non est sequenda. Satis enim esse debet in Repub. vt iniuriæ verbales, verbis repelli, & legitima vindicta comprimi & castigari possint.

Ad depellendam contumeliam.

Tertiò, Si illata alicui alapa, cesses, vel etiam fugias: multi DD. censent in hoc casu, si vir nobilis vel honoratus huiusmodi iniuria sit affectus, posse statim repercutere, vel fugientem insequi, & tantum infligere verberum vel vulnerum, quantum putatur necessarium ad honorē recuperandum. ita tenet Nauarrus c. 15. nu. 4. Henriquez de Irregularitate cap. 10. vbi citat multos pro hac sententia: inter ceteros Iasonem, Cordubam, Mantium, Penoā, Clarum, Caietanum, & Antoninum. eamdem docet Petrus Nauarr. lib. 2. c. 3. num. 380. & citat pro hac sentētia Mercatum. idem tenet Victoria, relect. de iure belli nu. 5. vbi dicit *eum, qui colaphum accepit, posse statim repercutere, etiā gladio; non ad sumendam vindictam, sed ad vitandam infamiam & ignominiam, etiamsi inuasor non esset vlteriùs progressurus.* Vnde sequitur, si ille fugiat, posse læsum statim insequi & percutere. si enim potest repercutere manentem, cur non fugientem? 79

Ad alapam vitandam.

Probari potest hæc sententia. Primò, Qui rem meam accepit, & cum ea fugit, potest à me percuti, vt eam relinquat, vel reddat, si aliter nequit recuperari. atqui is, qui illata graui ignominia fugit, honorem meum quodammodò secum defert: nam in potestate illius est eum mihi restituere, offerendo satisfactionem; ergo possum illum percutere, vt honorem meum restituat, vel saltem vt eum sic recuperem.

Dices,

Dices, est dispar ratio; nam res adhuc extat, & manet tua; sed contumelia illata, honor iam periit: ergo hic non est defensio.

Resp. In eo est paritas, quòd sicut res pôt recuperari; ita etiam honor, qui in signis excellentiæ & hominum æstimatione consistit.

Secundò probatur; quia si damnum à te rebus meis illatum, non posset alia ratione sarciri, quàm tui percussione, posses statim percuti, vt illo modo fiat damni reparatio. ergo si violato honore, non potest fieri aliter reparatio, quam si feriatur is, qui eum læsit, poterit feriri. debet autem hoc fieri in continenti, dum adhuc læsio honoris veluti pendet, suspensis hominum de tua fortitudine & generositate iudicijs.

Tertiò, quia alias dabitur licentia improbis; quoduis genus contumeliæ in quemuis ingerendi: nam sola fuga, vel cessatione tuti erunt; præsertim quando desunt testes, qui eos norint, vel quando non moratur in eodem loco.

Hic tamen aduerte, si læsor veniam petat, offendi non posse; quia quantum in se est honorem restituit. vnde si alter velit ipsum impetere, poterit se tueri; vt rectè notat Petrus Nauarra.

80 Ob has rationes hæc sententia est speculatiuè probabilis; tamen in praxi non videtur facile permittenda. Primò, ob periculum odij, vindictæ & excessus: si enim D. August. ob has causas ægrè admittit, vt quis pro vita tuenda alterum possit occidere; quanto minùs in tali casu, ob honorem tuendum concederet? Secundò, ob periculum pugnarum & cædium. vnde qui in tali casu occideret, puniretur in foro externo, vt docet Gomez. supra num. 24. etsi mitiùs; tum quia alter dedit causam; tum quia homo intento dolore permotus, non est omninò sui compos.

81 *Ad vitandam infamiam.* Quartus Modus est, si nomini meo falsus criminationibus apud Principem, Iudicem, vel viros honoratos detrahere nitaris, nec vlla ratione possim illud damnum famæ auertere, nisi te occultè interficiam. Petrus Nauarra num. 375. inclinat, licitum esse, talem è medio tollere. Eandem tamquam probabiliorem defendit Bannes q. 64. art. 7. dub. 4. addens, idem dicendum, etiamsi crimen sit verum, si tamen est occultum, ita vt secundùm iustitiam legalem non possis pandere. idem tenent quidam alij recentiores. probari potest.

Primò, quia si baculo vel alapa impacta velis meum honorem vel famam violare, possum armis prohibere; ergo etiam, si id coneris lingua. nam parum videtur referre, quo instrumento quis nitatur inferre noxam, si æquè efficaciter nocebit.

Secundò, Quia contumeliæ possunt armis impediri; ergo etiam detractiones.

Tertiò, *Periculum famæ æquiparatur periculo vitæ.* quod est commune pronuntiatum Iurisperitorum, inquit Clarus no. 26. atqui ob periculum vitæ euadendum, licitum occidere; ergo, &c.

Quartò, Quia Ius defensionis videtur se extendere ad omne id, quod necessarium est, vt te ab omni iniuria serues immunem. monendus tamen detractor priùs esset, vt desisteret.

82 Verùm hæc quoque sententia mihi in praxi non probatur; quia multis occultis cædibus cum magna Reipub. perturbatione præberet occasionem. In Iure enim defensionis semper considerandum, ne eius vsus in perniciem Reipub. vergat: tunc enim non est permittendus. Accedit, quòd etsi speculatiuè vera esset, tamen vix in praxi posset habere locum. Nam infamia vel est illata, vel non est. Si est illata; non extinguetur per mortem infamantis. si non est illata; plerùmque non satis constat, aliter non posse eam impediri, ac proinde non poterimus eo modo defensionis vti.

83 *Si prouocer ad duellũ.* Quintus Modus est, Si aliqua occasione me prouoces ad duellum, & nisi acceptum, censebor ignauus & meticulosus; nec potero ampliùs in aula cõparere, vel vllam promotionẽ militarẽ sperare, vt in quibusdam aulis Principum dicitur vsitatum. Cur enim tali euentu non possim duellum acceptare; non equidem animo illum interficiendi, sed comparandi in loco condicto, ne famam & opinionem strenuitatis (quæ nobilibus æque est chara atque ipsa vita) amittam? ita tamen vt si me inuaseris statuam me tueri cum debito moderamine. Confirmatur Primo, quia si quis mihi velit adimere vitam vel bona, nec possim aliter ea tueri nisi acceptando duellum, possem acceptare: vt patet dubit. 8. cur non etiam vt seruem meum honorem & famam?

Dices, recusare duellum non est dedecus apud sapientes, sed tantùm apud stultos: ergo, &c. Respõdetur, quidquid sit, est tantum dedecus, vt passim apud nobiles pluris æstimetur quam omnium bonorum amissio; imò sæpè quam mors ipsa: ergo Iure naturæ possum hoc dedecus à me depellere, etiam cum vitæ periculo.

Confirmatur Secundò, Quia acceptare duellũ, & comparere tali loco, non est intrinsecè malum, sed quiddam adiaphorum, quod benè & malè fieri potest: ergo si iusta causa subsit, poterit licitè fieri. at conseruatio honoris, qui tanti æstimatur, est iusta causa: ergo, &c.

84 Hæ rationes videri possint alicui probabiles. Nihilominùs, in praxi cõtrarium sequendũ sentio, tum ob alias causas: tum etiam quia Ecclesia sub grauissimis pœnis vetuit duella, vt patet ex Conc. Tridentino sess. 25. c. 19. de reformat. quòd meritò potuit, ob maxima mala, quę alioquin sequerentur: tum denique quia is, qui duellum offert, non nititur me spoliare meo honore: sed si honoris amissio sequi videtur, id solùm est per accidens & ex cõsequenti, aliaque ratione impediri potest. Primò, Si dicat se paratum fore, si per Ecclesiæ decreta liceret. Secundò, Prouocantem experturum, qui cum negotium habeat, si palam & non proditoriè aggressus fuerit.

85 *Nõ tenetur fugere, si fuga sit dedecori.* Dico Tertiò, Qui fuste vel pugno inuaditur, non tenetur fugere, si fuga illi esset ignominiosa; sed potest sistere gradũ, cum animo se defendendi & ignominiam impediendi. & ita communiter DD. Ratio est; quia non tenetur sustinere illam ignominiam (quæ pluris æstimatur, quàm multæ pecuniæ iactura) ne lædat inuasorem. Idem dicendum, quando vita, vel fortunæ inuaduntur. Quòd si fuga non sit illi ignominiosa; tenetur fugere, vel alapam sustinere, (saltem lege charitatis) vt tantum malum euitetur. *Tenetur si non sit.* Vnde, Ecclesiastico vel Religioso, non liceret se tueri cũ morte alterius, ad alapam vitandam; maximè quando fugere posset; quia fuga illis non est ignominiæ.

86 *Non tamẽ peccabit cõtra iustitiã.* Verùm, verò si Religiosus noluit fugere, sed se tueri, peccet contra Iustitiam, lædendo vel occidendo inuasorem, quæri potest. Puto non peccare contra Iustitiã; maximè si vita, vel fortunæ inuadantur. non tenetur enim ex iustitia fugere: & hæc bona, salua sunt, vt possit ea defendere. Idem dicendum, si graues ictus baculi vel pugni inferendi; quia vt hos auertat, potest se tueri. Ita Iulius Clarus, de homicidio num. 31. vbi generatim docet inuasum non teneri fugere, etiamsi possit: siue fuga sit dedecori, siue non; dicitque esse communem opinionem Iurisperitorum. quod intellige, non ita teneri, vt peccet contra Iustitiam, si se defendat. videtur tamen peccare contra Iustitiam, si ob leuem alapam vitandam, occidat: quia res, quam defendit, magni momenti non censetur: ac proinde non videtur ei esse Ius, causa illius retinendæ, tantum malum irrogandi.

DVBITATIO XIII.

Vtrùm pro defensione alterius, liceat occidere inuasorem, & an ad hoc teneamur.

87 *Pro defensione proximi.* DICO Primò, Posse nos vitam proximi, quæ ab alio priuata auctoritate impetitur, tueri, etiam cum interfectione inuasoris, si aliter defendi nequit. est cõmunis DD. vt docet Clarus §. Homicidium, num. 27. & 28. Probatur Primò. Quia sicut quilque potest tueri vitam suam; ita etiam proximi, qui charitatis & naturæ nexu ipsi est coniunctus. Secundò, quia talis censetur innocens, etsi fortè inuasioni causam dederit; nam iniustè inuaditur: atqui licitum est defendere causam innocentis; imò charitas ad hoc obligat, quando sine graui incommodo nostro vel alterius id fieri potest. idque verum est, etiam-

88 *Et si velit occidi.* si ille nollet defendi, sed vellet se pati occidi: quia cum non sit dominus suæ vitæ, non potest eam alteri donare; ac proinde non potest alijs Ius defensionis adimere.

Idem dicendum de pudicitia, honore, & fortunis proximi, si sit sanguine iunctus, vel opem nostram flagitet; vt docet D. Antonius, 3. p. tit. 4. c. 3. §. 2. & alij passim. Iniuria enim, quæ fit personæ nobis coniunctæ, in nos redundat. Vnde, pater potest tueri pudicitiam honoremq. filiæ; & maritus vxoris, etiamsi ipsæ nolint, & occidere inuasorem; quia iniuria in ipsum redundat.

Dices, Ergo maritus etiam vxorem volentem adulterari, poterit occidere, si aliter tantam iniuriam prohibere
89 nequit. Respondeo neg. consequentiam: dum enim occidit inuasorem pudicitiæ vxoris, defendit rem suam, nempe corpus vxoris, vt illud sibi saluum conseruet: occidendo autem vxorem, non defendit rem suam, sed eam interimit. *Maritus vxorem.*

Dices, Defendit honorem; vxor enim marito magnam facit contumeliam, si in eius conspectu tantum nefas tentare audeat.

Respon. id minore damno prohiberi posse, feriendo illam pugno vel baculo: vel ipsum adulterum armis abigendo.

Dico Secundò, Nemo tamen tenetur tueri vitam ho-
90 minis priuati, cum probabili periculo vitæ suæ, etsi iure possit, si velit. Ratio est, quia non teneor exponere vitam meam pro vita corporali proximi: possum enim vitam meam diligere præ vita cuiuslibet alterius priuati. Vnde neque pro defensione parentis, quamuis id esset valdè laudabile. Secùs est, si persona Principis, vnde pendet boni publici conseruatio, periclitetur. *Nō tenetur cū periculo vitæ.*

Dices; Quid si ex officio teneatur defendere, vt Prætor, Magistratus, Princeps? Siluester. Homicidium 1. q. 6. indicat, tunc cum periculo vitæ teneri. Sed contrarium
91 est verius. non enim officium obligat, vt pro homine priuato vitam exponat, sed tantùm vt pro bono publico, cuius propriè & directè est custos. vnde cum periculo vitæ tenetur hostes Reipub. & latrones è medio tollere. non autem causam priuati cum eodem discrimine persequi. *Obligatus ex officio defendere.*

Dico Tertiò, Priuatus non tenetur tueri vitam alterius
92 priuati, quando non potest sine occisione inuasoris. ratio est; quia vbi mala sunt paria, nemo tenetur alterum interire, vt excludat alterum: præsertim cùm id fieri nequeat, nisi horrendo illo modo occisionis proximi. Vnde etiam nemo tenetur tueri vitam suam per mortem alterius. Adde, si inuasor sit parens tuus, non potes illum occidere, vt defendas alterum: id enim repugnat pietati filiorum in parentes. idem, & pari ratione, si Princeps sit, præsertim si aliàs in gubernatione Reipub. benè se gerat. Sed difficultas est, An teneamur vitam proximi tueri, vel liberare, cū iactura facultatum, & quousque. qua de re dictum est q. 32. ar. 5. dubit. 1. de eleemosyna. *Nō tenetur priuatus cū morte inuasoris tueri alterum.*

Dico Quartò. Qui non defendit vitam vel fortunas
93 proximi, cum commodè potest, peccat quidem mortiferè contra charitatem; non tamen tenetur ad restitutionem, nisi ex iustitia teneatur defendere. Prior pars per se patet. Altera probatur; quia peccata, quæ solùm sunt contra charitatem nō obligant ad restitutionem. Tertia probatur; quia qui lege Iustitiæ tenetur, si omittat, peccat cōtra Iustitiam; & consequenter tenetur ad damnum ex omissione illa secutum. Sicut enim dum quis commissione peccat contra Iustitiam, tenetur ad damnum ex commissione illa secutum: ita etiam dum omissione, tenetur ad damnum secutum ex omissione. *Omittēs defensionem.*

Petes, Quinam tenentur lege Iustitiæ alios defendere?
94 Nauarrus cap. 14. nu. 18. putat omnes Superiores ad hoc teneri erga inferiores, & inferiores erga Superiores. Sed verius est, ad hoc obligari, primò, omnes Superiores publica auctoritate ad aliorū gubernationem præditos, idq; iuxta modum & finem gubernationis cuiusque; vt sunt Principes, Prætores, Magistratus. item Episcopi, & Parochi. Nam & hi quoque ex officio ad hoc obligantur secundùm modū suæ potestatis, & media suæ gubernationis: sed in ordine dumtaxat ad spiritalia, v. g. ne subditi doctrina praua inficiantur, ne Sacramenta eis denegentur. Secundò, qui ad hoc potestate Magistratuum, vel Principū sunt constituti: vt tutores & curatores. Tertiò, qui ad hoc specialiter conducti, vt milites. Quartò, qui ad hoc se explicitè vel implicitè obligarunt, vt feudatarij, & omnes famuli. Alij non videntur obligari ex Iustitia. Nam pa- *Lege iustitiæ qui defendere teneantur.*

rens non tenetur defendere vitam & fortunas filiorū lege Iustitiæ, sed pietatis & officij paterni; similiter filij nō tenentur parentum vitam defendere lege Iustitiæ; sed pietatis filialis. Vnde si non faciunt, peccant contra præceptum, *Honora Patrem.* Pari ratione Parochiani non te- 95
nentur Episcopum & Parochum lege Iustitiæ defendere (quia hoc officium non susceperunt) sed lege obseruantiæ. Et subditi, qui neque sunt feudatarij, neque stipendiarij, non tenentur Magistratum, vel Principem defendere lege Iustitiæ particularis, sed legalis & etiam obseruantiæ; quamuis Princeps & Magistratus eos ex Iustitia defendere teneatur.

DVBITATIO XIV.

Vtrùm aliquando licitum sit se mutilare, & quibus euentis.

D. THOM. ART. 1.

SVPPONO Primò, Potestati publicæ licitum esse 96
mutilare malefactores, sicut & occidere.

Secundò, licitum esse se mutilare, quando id necessariū est ad corporis salutem, vt si cancer membrum occuparet; si vipera vel aspis momordit, nec aliud remedium præstò sit. Ratio est; quia membra sunt ob bonum totius: ergo quando aliquod membrum est toti corpori perniciosum, Ius naturæ dictat posse secari.

Vbi aduerte, hominem teneri permittere sibi membrū secari, si medici id iudicent necessarium, nec magni dolores sint perferendi: vt docet Sotus l. 5. q. 1. ar. 1. Ratio est; quia tenetur vitæ suæ periclitanti, medijs ordinarijs non admodum difficilibus opitulari. si tamen ingentes essent cruciatus tolerandi; non tenetur permittere, neque etiā potest ad hoc cogi. Ratio est; quia non tenetur quisquam cum tanto cruciatu vitam incerto euentu conseruare. Vnde Marius, cum ei crus aperiretur, ait; *Non est tanto dolore digna salus.* Excipio tamen duos casus. Primò, Quando vita alicuius censetur bono communi necessaria: tunc enim ob bonum publicum tenetur; & posset cogi à Republica. Secundò, Si esset Religiosus, qui se to- *Secare mēbrum.*
97 tum constituit in potestate sui Superioris. quamuis de hoc dubitari possit; quia non videtur Superior rem tam heroicam inferiori imperare posse. Ita docet Salonius in hunc articulum. & hoc videtur probabilius. Nisi forte ille Religiosus esset necessarius Reipub. vel communitati. & salus esset omnino certa, (quod rarum est) & dolores non nimis diuturni. *An possit imperari Religioso.*

Difficultas superest de duobus casibus: prior est, Vtrū ob animæ salutem. v. g. ad carnis tentationes vitandas aut superandas, liceat se mutilare. alter est. *De duobus euentis.*

Vtrùm iubente tyranno possis tibi manum abscindere, si alioquin mox esses interficiendus.

Ad priorem. Respondeo, Id numquam licere, vt patet 98
can. 22. Apostolorum. & can. 1. Concilij Nicæni: vbi id expressè cauetur. Ratio est; quia id numquam est mediū necessarium ad animæ salutem. non enim membra auferunt homini perniciem, (alioquin Deus praue naturam instituisset) sed malitia & negligentia liberæ voluntatis. Vnde qui ob hanc causam membrum aliquod secant, tacitam quamdam iniuriam & blasphemiam Deo irrogant. Adde neque etiam esse conueniens remedium vel vtile, quia abscissio, seu castratio (de qua præcipuè est quæstio) non tollit tentationes carnis, sed solùm impedit generationem: quin potiùs illi, qui castrantur, præsertim in virili ætate, magis incitantur libidine; vt docent Patres, Basilius lib. de Virginitate circa finē; vbi id probat rationibus & exemplis. & Chrysostomus homil. 63. in Matthæum. & August. lib. 6. contra Iulianum. c. 5. Vnde passim reprehenditur Origenes, de quo vide Euseb. lib. 6. histor. cap. 6. & fusè apud Baronium tomo 2. Annalium, ad annum Domini 208. *An ob salutem animæ possit se mutilare.* *Origenes.*

Dices, D. Marcus dicitur sibi pollicem præscidisse ex 99
humilitate, ne cogeretur sacris initiari: ergo ob similem casum licebit. Resp. Hunc non fuisse Marcum Euangelistam; vt rectè docet Baronius tomo 1. ad annum 45. sed alium quemdam Marcū anachoretā; qui nisi diuina inspi- *D. Marcus.*

ratione

ratione id fecerit; vel ignorantia probabili excusetur, laudandus in eo non est. Tali inspiratione putatur fecisse adolescens ille, qui linguam mordicus sibi præscidit, & in faciem meretricis, vt se ab eius impuro contactu tueretur, (cum aliter non posset) expuit: de quo Hieronymus in vita Pauli, in principio. quamuis etiam sine peculiari inspiratione eam cruentare, vel exigua particula, ob hunc finem mutilare potuerit; cum alia ratio defen-
100 dendi non suppeteret. Sic miles in extrema necessitate posset tibi dentes excutere, ijsque loco plumbeæ glandis vti; quod aliquando factum à Lusitanis, in historijs Indicis legimus.

An iubente tyranno uel casu vrgente. De secundo casu, Sotus supra dicit, quando necessitas abscindendi membri venit ab intrinseco, vt à morbo, vel saltem quando id per se est necessarium ad salutem corporis (vt si esses manu alligatus intra ædes, accedente incendio, vel hoste) posse te manum tuam præscindere: quia id per se est necessarium vt vita sit salua: non autē, quando prouenit ex alterius imperio.

101 Sed probabilius & verius videtur, etiam tunc licere; vt quando tyrannus, vel iudex hoc imperaret. Sicut Iosephus, Clitoui auctori rebellionis cuiusdam imperauit, vt mox sibi manum abscinderet, vt refert ipse Iosephus lib. 2. de bello Iudaico, c. vltimo. ita Toletus lib. 5. cap. 6. etsi hoc factum non bene narret, memoria fallente.

Probatur Primò, Quia pars naturaliter est propter totum: ergo ad conseruationem totius licitum est auctoritatem habenti partem e medio tollere: atqui quisque habet hanc auctoritatem respectu suorum membrorū; quia est gubernator & custos eorum, potestque de illis disponere vt expedit saluti totius. ergo. &c.

Secundò, ideo nullo casu licitum est priuata auctoritate se interficere; quòd occisio sui numquam possit esse medium necessarium ad saluandum aliquid in ipso homine præstantius vita, atqui in homine est aliquid præstantius membro, propter quod ipsum membrum est, & ad quod conseruandum aliquando est necessarium amputare membrum: ergo est licitum. Nec refert, illam necessitatem prouenire ab extrinseco; quia necessitas est in ipso homine; siue proueniat a natura, siue ab ipso tyranno. itaque licet peccet is, qui hanc necessitatem imponit; non tamen peccat, qui tanta necessitate pressus, eo medio ad finem suum naturalem vtitur. Nec obstat, quòd Respub. non possit iubente tyranno & excidium minante occidere innocentem: quia iste est suppositum per se consistens & integris, non habens essentialem ordinem, aut dependentiam à Repub. sicut membrum naturale à corpore. Vnde Respub. non habet eam auctoritatem in suos ciues, quam habet homo in membra vitæ suæ non necessaria. Confirm. Quia hæc membra non sunt absolutè necessaria corpori, sed solùm ad ornatum & commoditatem. ergo potest hæc perdere propter salutem totius; sicut & alia omnia quæ non sunt omnino necessaria ad vitam, possumus propter vitam prodigere, quando aliter salua esse nequit. Et sanè valdè mirum videtur hominem non posse sibi præscindere digitum, vel auriculam, vel nasum vt mortem euadat à tyranno intentatam, cùm hęc omnia sint propter commoditatem totius, & salus totius possit sine his consistere. Quare non solùm iubente tyranno puto hęc posse abscindi, & perdi, sed etiam absque præcepto, quando sic putaretur flectendus ad misericordiam.

Obiectio. Dices, Ideò licitum est absci dere membrum alligatū, quia vim infert toti; vim autem vi repellere licet. atqui hæc ratio non habet locum iubente tyranno. Non enim tunc membrum, sed tyrannus vim infert, vnde ipse, non membrum primi potest. Confirm. quia non sumus domini membrorum nostrorum sed custodes, ergo non possumus de illis pro arbitrio tyranni disponere.

Responsio. Resp. Non illa sola est ratio; sed etiam, quia possumus disponere de membris non necessarijs ob salutem totius, quando aliter saluum esse non potest, vt dictum est. Deinde non propriè vim infert membrum alligatum, sed vinculum, vel potius ipse alligans: alioquin si homo medio corpore alligatus esset, sibi ipse vim inferret; ac proinde seipsum posset interimere, si cum ingenti cruciatu vinceret, possem illum perimere, etiamsi ego simul periturus essem. Ad Confirm. Inde rectè sequitur non posse nos pro nostro vel tyrani nudo arbitrio de partibus corporis nostri disponere: verùm quando id ad grauissimum malum auertendum est necessarium, nō fit pro nudo nostro arbitrio, neque ad id necessarium est dominium. Sic possum mihi infligere vulnus, & detrahere adipem, si id necessariū sit, ad aliud vulnus, vnde alioqui mors impendet, curandum. Imò valdè probabile est ob salutem Reipub. posse me mihi pręscindere nares, aures, et labia, sicut fecit Zopyrus, de quo Herodotus l. 4. Etsi enim nō simus horum domini, ita vt pro arbitrio possimus de his disponere, tamen nulla apparet ratio, cur ob causam tanti momenti non possimus ea perdere, cùm ad vitam non sint necessaria, sed solùm ad ornatum, & commoditatem. Sic Propheta iussit se vulnerari, 3. Reg. 20. quod sanè Dominus ei non pręcepisset, si esset ita intrinsecè malum, vt auctores alterius sententiæ imaginantur. Sic etiam quædam sanctæ virgines sibi nares pręciderunt, vt euaderent petulantiam tyranni. Nec refert, si dicas hæc membra esse minoris momenti: quia neque horum sumus domini, sed solùm custodes & rectores; & ita idem fundamentum in his locum habet. quòd si hæc minoris momenti possumus perdere ob minores causas, poterimus manum totam perdere propter causam maximam, nimirum ad vitam seruandam.

Dices, Etiamsi id possit fieri ob grauem causam, non tamen tali modo, nimirum ad imperium tyranni. Sed nulla est ratio cur non possit fieri cogente tyranno, & minante mortem odio priuato, vel ob causam politicam. Secus autem si ob causam religionis: v. g. quia absoluisti pęnitentem, quia fecisti Sacram. tunc enim præscindendo tibi manum ad imperium tyranni, videreris punire & improbare factum tuum veluti pœna dignum; quod redundaret in iniuriam Religionis.

DVBITATIO XV.

Quando homicidium casualē sit peccatum, & quando non.

D. THOM. QVAEST. 64. ART. 8.

RESPONDEO & dico Primò, Homicidiū quod omninò casu fit, non est peccatum; vnde nec propriè *Homicidium* vocatur; sed occisio simplex dicitur autem casu fieri, quod nec in se, nec in causa sua est voluntarium. 102 *Homicidiū fortuitum.*

1. Si causa non erat efficax. Tale est Primò, Quando causa non erat efficax, ita vt ex ea non soleat vt plurimùm talis effectus sequi; sed aliunde: nempe ex eo, quod per accidens coniungitur: vt si alicui inflixisti vulnus non lethale; sed mors secuta est vel malitia medici, qui noxia apposuit, vel negligentia eiusdem, vel temeritate læsi, qui remedia opportuna adhibere noluit. Hæc occisio censebitur tibi fortuita: vnde non eris reus homicidij, nec teneberis ad restitutionem vt homicida, sed solùm vt vulnerans: vt rectè Sotus lib. 5. q. 1. art. 9. & Antonius Gomez. tomo 3. c. 3. nu. 25. et aliq; communis sententia Iurisperitorum, ex L. Qui occidit. 30. §. finali. ff. ad L. Aquiliam. Et probari potest ex cap. Significasti. 2. de Homicidio. vbi Innocentius III. dicit: *Si percussio medicorum iudicio lethalis non fuit, percussor post pœnitentiam, ad cautelam iniunctam, poterit in officio sacerdotali ministrare*: apertè indicans non esse irregularem. Ratio est; quia etsi vulnus sit aliqua occasio; tamen re vera non est causa mortis; sed negligentia medici, vel ipsius læsi: tenebatur enim vterque diligentiam adhibere. Vnde illi, qui neglexit imputandus effectus. Secùs tamē, 103 si eo loco non erant, qui possent vulnus curare; & læsus debitam diligentiam præstitit: tali enim tempore & loco vulnus censeretur lethale.

2. Si diligentia periculū exclusit. Secundò, Si dans operam rei licitæ, vel illicitæ, adhibuisti sufficientem cautionem, ne inde aliquid incommodi sequeretur: tunc enim etiamsi fortè secuta fuerit mors alicuius, non tibi imputabitur; quia nec in se, nec in causa erit volita. Nec obstat, quòd causa fuerit periculosa, ac proinde videatur mors volita in causa: quia diligentia abstulit periculum. Ita sentiunt passim recentiores; qui etiam volunt tunc non incurri irregularitatem. Si enim nulla est hic culpa occisionis, cur sit irregularitas? nam hæc

hæc, cùm in pœnam statuta est, (vt in præsenti casu) sine culpa non contrahitur. Sed quicquid sit de Irregularitate, (de qua alibi) certum videtur, hic nullam esse culpã homicidij, vel obligationem restitutionis: eò quòd mors sit verè fortuita: vt docet Caietanus art. 8. quod declaratur exemplis.

104 1. Clericus dans operam venationi cum armis, (quod ipsi est vetitum) casu hominem interficit: nempe quia crepuit fistula, vel hominem ferina pelle tectum putauit feram. etsi enim sic venando, peccet contra dignitatem status Ecclesiastici, & consequenter contra virtutem Religionis; nullo tamen modo peccato iniustitię, vel homicidij.

1. Clerici venatoris.

5. Clericus peritus chirurgiæ, incidit strumam vel apostema ex artis præscriptio; monet ægrum, ne se vento committat. ille neglectis monitis, confert se ad messem, corripitur febri, moritur. hæc mors non potest Clerico imputari, (quamuis operam rei illicitæ dederit) sicut nec laico, si laicus chirurgus incisionem fecisset. habetur ille

2. Clerici chirurgi.

105 casus c. Tua nos 19. de Homicidio; vbi etiam satis significatur non esse irregularem, si id causa pietatis fecit, & sufficientem diligentiam adhibuit. qua de re vide plura apud Medinam 1. 2. q. 73. art. 8.

3. Adulteri se defendentis.

3. Accedit quis ad vxorem alterius: interuenit maritus, inuadit adulterum: adulter se debito moderamine defendens, maritum interficit: non est reus homicidij, sed

106 occisio illa censetur fortuita. Ratio est; quia neque est culpabilis in causa. Nam adulterium est causa remota, & occasio duntaxat. non enim est via ad occisionem mariti, sed potiùs adulteri: rariùs enim mors mariti ex eo sequi solet. Neque etiam est culpabilis in defensione: quia positus in illis angustijs poterat se defendere, (non enim tenebatur se pati interfici) cum debito moderamine. videtur tamen non contrahit irregularitatem, iuxta probabilẽ multorum sententiam: quam tenet Petrus Nauar. lib. 2. capit. 3. nume. 362. vbi pro eadem adducit Mercatum & Siluest. Idem tenet Medina supra. Idem dicendum quando aliquis alterum conuitio incitauit ad se inuadendum: conuitiam enim non est via ad occisionem læsi; sed conuitiatores potiùs. Contrarium docet Nauarrus c. 15. nu. 7. citat pro se Antoninum: sed hic nihil tale ibidem docet. & Caietanum q. 64. ar. 8. sed Caiet. loquitur de eo, qui dat operam rei illicitæ, quæ natura sua ad occisionem tendit. Nec obstat cap. Dilectus. 13. cap. Ex litteris 15. & cap. Ioannes. 23 de Homicidio; quibus insinuatur dantem operam rei illicitæ esse irregulare, si inde sequatur mors; quia id intelligendum de re illicita, quæ ideò illicita est, quia periculosa ex se; eò, quòd plerumque ex ea mors sequatur: vt auctores citati docent. & optime Bannes q. 78. art. 8.

107 Aduerte tamen, Si suspicabatur talia incommoda ex adulterio secutura, tenebatur ex charitate abstinere. Vnde volendo adulterium committere, peccat non solùm peccato adulterij, sed etiam contra charitatem proximi, quatenus per adulterium constituit se in necessitate damni proximo inferendi. adulterium enim tunc non solùm habet rationem adulterij, sed etiam periculi alterius; quamuis indirectè & per accidens, ratione inuasionis alterius. Quando tamen constitutus est in tali periculo, nõ peccat. etiamsi se defendendo, occidat alterum; quia ius habet se tuendi. Idem dicendum, si imminente marito poterat fugere: tenebatur enim ex charitate, si videbat inde marito periculum. vnde non fugiendo peccat contra charitatem proximi: non tamen peccat, si postquam non potest ampliùs fugere, se defendendo, occidat inuasorem. occisio enim illa non est peccatum, (quia non censetur voluntaria) sed effectus per accidens secutus ex peccato. Simile est in eo, qui post votum castitatis contrahit matrimonium: peccat enim contrahendo, quia exponit se periculo faciendi cõtra votum per debiti redditionem: cum tamen post contractum petitur debitum, non peccat reddendo; quia negare non potest. si tamen commodè posset auertere petitionem, peccaret reddendo.

108 Dico Secundò, Si occisio nõ omninò casu fiat; eò quòd in opere periculoso non sit pręstita cautio necessaria, erit peccatum iniustitiæ & homicidij, mortale vel veniale, pro ratione negligentiæ. ita Caietanus art. 8. & alij. probatur; quia erit voluntarium in causa; nempè in omissione cautionis, & diligentiæ debitæ; sicut submersio nauis est voluntaria in negligentia gubernatoris. vnde non censebitur omninò casualis. Quòd tamen non sit maius 109

Homicidiũ mortale aut veniale.

peccatum, quàm illa negligentia probatur; quia non est voluntaria. nisi ratione illius negligentiæ: vnde non potest nisi ratione illius, imputari ad culpam. si ergo negligentia sit grauis, erit culpa mortalis: si leuis, erit venialis: si nulla, culpa quoque erit nulla.

DVBITATIO XVI.

Vtrùm mors, vel aliud damnum alicui tertio ex tuo maleficio obueniens, tibi imputetur.

EXEMPLVM sit: Occidisti occultè Petrum; imponitur homicidium Paulo, qui cum Petro exercebat simultates: capitur Paulus, afficitur supplicio.

Respondeo, & dico Primò, Si nec ea intentione occidisti Petrum, vt Paulo inde damnum eueniret, nec aduertisti euenturum; non censeris causa mortis, vel damni Paulo: vnde nec teneris ad restitutionem. 110

Probatur primò, Quia hoc damnum Paulo merè per accidens euenit ex actu tuo: (non enim occisio Petri erat directa via ad nocendum Paulo) per se autem & directè prouenit ex malitia accusatoris, vel testium: ergo non potest tibi imputari.

Damnũ tertio præter intentionem proueniens.

Secundò, quia tale damnum nõ prouenit vt plurimùm tertio ex huiusmodi actione, sed rarò: ergo non tenebaris aduertere illud secuturum: ergo si non aduertisti, non teneris ad restitutionem; quia nihil omisisti considerare, vel cauere in tua actione, quod ratione tertij considerare, vel cauere tenebaris.

Tertiò, Illud damnum nec in se, nec in causa est volitũ: ergo censetur fortuitum. consequentia patet ex dubit. superiore. Antecedens probatur; Non in se volitum est; quia ignoratur euenturum, nec de eo cogitatur. Non in causa; effectus non censetur volitus in causa, nisi probabiliter ex ea proueniat. qui enim rarò prouenit, non censetur magis in illa causa contineri, quam non contineri; sed potiùs minùs.

Sed quid si aduertas damnum secuturum tertio? Multi Doctores videntur sentire, tunc committi peccatum iniustitiæ respectu tertij. 111

Resp. & dico Secundò. Probabilis videri, etiamsi putes inde damnum tertio obuenturum, te nõ peccare peccato iniuriæ in tertium: ac proinde non teneri ad restitutionem. colligitur ex dictis dubit. 15. ita docet Sotus lib. 4. q. 6. art. 3. ad quartum argumentum. Lopez tom. 1. cap. 61. & multi alij. Probatur; quia quando ex aliqua actione sequitur damnum tertio, non ex natura actionis, vel vt plurimùm; sed ex malitia vel ignorantia aliorum, quę se immiscent; non censetur illa actio iniuriosa tertio, vt patet ex supradictis. atqui hoc occisio Petri est talis: ergo non censetur iniuriosa Paulo.

Si scias euẽturum.

Dices: Qui aduertit ex opere suo secuturum damnum alteri, tenetur debitam cautionem adhibere, ne sequatur: omnis enim prudens hoc faceret. atqui iste non adhibuit debitam cautionem: ergo omissione istius censetur causa damni.

Respon. Quando damnum sequitur ex opere, non natura operis, sed per accidens, non tenetur ex Iustitia cauere, ne sequatur; sed solùm ex charitate: (vnde quando habet grauem causam aliquid faciendi, ne ex charitate quidem tenetur) itaque omittendo cautionem, & non impediendo damnum, nõ peccat contra iustitiam, sed solùm contra charitatem; quæ non obligat ad restitutionem. 112

Confirmatur aliquot exemplis. Primum, Si fureris Petri thesaurum, vnde putes illum dolore moriturum, non censeris homicida, nec es irregularis; quia hoc damnum non ex illo furto directè; sed ex animi voluntario affectu secutum: poterat enim, & tenebatur dolorem mitigare. si non fecit; sibi mortem suam imputet. Secundum, Vendis arma militi, quibus male vsurum putas; non tamen ideò censeris author illorum malorum: quamuis

pecces

pecces contra charitatem, si ipse alioqui illa mala non fuisset facturus. Vendis Iudæo agnum, quem putas sacrificaturum; non tamen es causa sacrilegi sacrificij.

Sed quid si intendas, vt tertio damnum sic eueniat? vt si cùm vendis arma militi, optes in animo occidi inimicum tuum, & ea intentione vendas. Quidam putant te tunc teneri. ita Sotus suprà, & Cordub. l. 1. q. 31. art. 3. Sed contrarium verius videtur, vnde.

113 *Si intédas.* Dico Tertio, Etiamsi intendas damnum tertij; si tamen actio exterior cum circumstantijs, talis sit, vt ex ea non sequatur damnum vt plurimùm, seu ex conditione actionis, sed aliunde; non erit peccatum iniustitiæ. Probatur; quia secundùm communiorem opinionem Theologorũ, intentio non facit vt opus sit iniustum, nisi alias ex natura sua & circumstantijs tale sit. ergo cùm hæ actiones, de quibus agimus, non fiat iniustæ respectu tertij, ex natura & circumstantijs; non fient iniustæ ex intentione. Ratio est; quia intentio accipit speciem suam ab obiecto; ergo si obiectum non est iniustum respectu intendentis, neque intentio iniusta erit, sed solùm contra charitatem. Obiectum autem intentum, non esse iniustum respectu intendentis, patet; quia quod intenditur, est, vt mors illi eueniat aliorum malitia: atqui hic nulla est actio iniusta, quæ ab intendente in tertium dirigatur. Etsi enim illatio mortis sit iniusta respectu eorum, à quibus procedit; non tamen respectu illius, a quo non procedit, quamuis illam optet fieri. quare nulla etiam est iniustitia in illa intentione: ac proinde illa intentio non potest eam communicare operi externo. Deinde, intentio non facit, vt opus externum magis sit damnosum, aut noxium, aut magis violet æqualitatem: ergo si per se non est iniustum; intentio nocendi non facit iniustum: suppono enim aliàs esse satis voluntarium. vide plura infrà cap. 12. dubit. 18. num. 129.

Ex his innumeræ quæstiones solui possunt, quibus quæritur; Vtrùm sit peccatum contra Iustitiam, an tantùm contra charitatem.

114 Dico Quartò, Si actio exterior talis sit, vt ex ea plerùmque tale damnum tertio sequi soleat, erit peccatum iniustitiæ, etiam si illud damnum non intendas: nisi fortè in ea actione iure tuo vtaris.

Prior pars patet ex dictis. Altera probatur: quia qui vtitur Iure suo, nemini facit iniuriam: quamuis possit peccare contra charitatem; si parum ipsius intersit illo vti: vt si venas aquarum per tuum prædium currentes, è quibus aqua in puteum vicini influebar, prætextu alicuius operis intercipias: si cloacam in prædium alienum aperias, &c.

DVBITATIO XVII.

Vtrùm homicidium, vel aliud damnum, irrogatum per mancipium tuum, vel animal, tibi imputetur; & quid si per filium.

115 *Si tua culpa.* RESPONDEO, & dico Primò, Si tua *culpa lata* id factum est, tibi imputatur, & teneris ad restitutionem totius damni; vt, si iusseris, suaseris, impuleris, vel si negligens fuisti in præcauendo. Neque tunc sufficit seruum, vel animal noxæ dedere, idest, ad noxam seu damnum sarciendum: sed totum damnum compensandum: vt habetur L. Si seruus. 2. ff. de noxalibus action. & cap. Si culpa. 9. de Iniurijs & damno dato. dixi *culpa lata*: quia de *leui* & *leuissima* extra contractum & officium, non teneris: vt suprà c. 7. dubit. 6.

116 *Si absq; culpa damnũ datum.* Dico Secundò, Si nulla tua culpa interuenerit, non teneris ad totum damnum; sed sufficit mancipium, vel animal noxæ debere: liberum tamen tibi est vel damnum compensare, vel rem, quæ nocuit debere. Est communis sententia DD. & habetur expresse locis citatis. Vide Siluestrum Restitutio 2. versus finem. & Restit. tio 3. q. 4. Ratio est: quia dominus non tenetur hic ratione sui; sed ratione rei suæ, quæ restitutioni obnoxia manet: mancipium quidem ratione culpæ: (si enim non peccauit, non manet obnoxium) animal verò ratione legis ita disponentis. Cùmque mancipium & brutum nihil habeant à se distinctum, quod pro damno accipi possit, concessum est ei, qui damnum accepit, vt ex ipsorum corporibus, sibi compenset: vtrùmque enim pretio est æstimabile. Hinc fit, vt dominus subeat obligationem restituendi pro damno, vel corpora ipsorum, vel damni pretium.

Sed dubium est, Vtrùm in conscientia tenearis ante Iudicis sententiam.

Resp. & dico Tertiò, Seposito Iure positiuo; non tenetur dare corpora; vel pretium damni ante sententiam. 117 *Nõ tenetur iure naturæ.*
Probatur Primò;

Quia nec tenetur ratione rei acceptæ; cùm hæc non extet; nec ratione iniustæ acceptionis vel damnificationis; quia absque omni eius culpa commissum. Secundò, Quia seruus iure naturæ non manet obnoxius restitutioni, ita vt ipse se debeat tradere læso in compensationem; quin imò potest se abscondere, & fugere: ergo nec dominus iure naturæ tenetur illum tradere; sed potest iuuare ad latebras & ad fugam. Si enim est aliqua obligatio in domino ad eum tradendum, ea est secundaria, orta ex obligatione serui, qui est author damni. itaque cùm seruus non teneatur se tradere pro damno, nec dominus tenetur. Idem dicendum de animali; non enim animal iure naturæ manet obnoxium læso, quia non peccauit; sicut neque statua ænea, quæ casu lapsa aliquem læsit, obnoxia manet.

Dices. Is, qui læsus est, iure naturæ potest compensare sibi damnum, ex re, quæ læsit, si præter seipsam illa nihil habeat: ergo. &c. *Obiectio.*

Resp. Primò, Antecedens non esse verum, vt patet in statua: non enim statuam illam sibi vindicare potest. Secundò, Etiamsi verum esset, non tamen inde sequeretur dominum teneri tradere, nec posse abscondere. Nam illud Ius læsi, solùm est conditionatum, nempè si possit animal, vel seruum capere. Seruus enim potest fugere, & se abscondere. Itaq; dominus vt sibi vel seruo consulat, potest ad hoc iuuare; nisi aliunde prohibeatur.

Dico Quartò, probabile est, neque Iure positiuo ad 118
id teneri ante sententiam. Petrus Nauar. l. 2. c. 1. num. 38. putat id esse verius; quia istæ leges videntur esse pœnales. Sed non propriè possunt dici pœnales, cùm apertè excludant omnem culpam domini. vt patet L. Si seruus. & cap. Si culpa, suprà; sed constituunt id, quod est consentaneum naturali æquitati, & quid in tribunalibus debeant Iudices iudicare. interdum enim Iudex authoritate legis, potest decernere per sententiam aliquam restitutionem, quæ ante sententiam non erat debita. sicut enim in pœnam potest iniungere aliquam solutionem; ita etiam ob pacem publicam, dum æquitati est consonum. *Non teneris ante sententiam.*

Ratio igitur, cur istæ leges ante sententiam non obligent, est; quia videntur solùm pertinere ad forum externum, neque aliter vsu receptæ. Nam homines passim ignorant has leges. 119

Dices; Gregorius IX. capit. vlt. de Iniurijs, sic ait: *Quod si animalia tua nocuisse proponas; nihilominus ad satisfactionem teneris; nisi ea dando passis damnum, velis liberare teipsum.* vbi apertè insinuat obligationem ante sententiam. *Obiectio.*

Resp. Ob hoc argumentum, est satis probabile contrarium, idque multi DD. tenent. Responderi tamen potest; illa verba posse intelligi de obligatione in foro externo; quod insinuant ista verba. *Nisi velis liberare teipsum*, nempè ab impetitione actoris: vel certè, non est vsu receptum. *Cõtrarium tamen non minùs probabile.*

Notandum est; Si seruus vel animal cœperit esse extra potestatem domini. desinit erga illum actio vt habetur §. Omnis autem. Instit. de Noxal. action. Si in alterius potestatem venerit, erit actio cõtra illius dominum: si fuerit manumissus, conuenietur vt liber. poterit quidem dominus vendere; sed tenetur emptori indicare vitium; id est, esse obnoxium. Hæc & alia vide Institut. & ff. de noxalibus actionibus, pertinent enim ad forum externum. 120

Sed quid si filius familias occiderit, vel damnum dederit? 121

Resp. & dico Quintò, Parentem non teneri ex delicto filij, vel damnum sarcire, vel filium noxæ debere, si absq; parentis culpa commissum. Institut. suprà §. vltimò. Ratio est; Primò; Quia iniquum est, vt nequitia filij, *Si filius familias damnũ dederit.*

vel

vel filiæ, parenti, vltra ipsorum corpora, damnosa sit, vt de seruis dicitur Instit. supra. §. 1. Cùmque ex alia parte parens non sit dominus corporum horum, (sunt enim liberi) non etiam erit rerne horum, actio contra parentem potest institui. Confirmatur; quia nimis asperum est, vt parens cogatur corpora liberorum in funerum noxæ debere. Secundò, Quia filiusfamilias cum sit liber, pro suis delictis conueniri potest; vt habetur §. vltimo, supra. manet enim ex suo delicto obligatus tamquam liber, & capax dominij. Vide Siluest. Restitutio. 2. versus finem.

DVBITATIO XVIII.

Vtrùm homicidia & damna, quæ inferuntur per triremes Turcarum, imputentur remigibus Christianis ibi captis, ita vt peccent contra Iustitiam, vel saltem contra charitatem.

122 NAVARRVS cap. 27. num. 63. docet eos peccare mortaliter ducendo remos, quando contra Christianos agitur; possúsque debere oppetere mortem: non tamen explicat, vtrùm contra iustitiam, an contra charitatem. Ratio ipsius est, quia cooperantur ad homicidia, & damna Christianorum. Etsi enim remigatio illa per se & in genere spectata non sit opitulatio ad malum, nec mala; tamen vt hic & nunc fit, est vere & propriè cooperatio homicidij; ac proinde mala. actiones enim spectandæ in indiuiduo cum circumstantijs sicuti sunt. Addit tamen Nauarrus non videri excommunicatos per Bullam cœnæ (vbi *excommunicantur qui Turcis, & alijs nominis Christiani hostibus auxilium quomodolibet præstant*) quia graui metu compulsi faciũt, quales non videtur summus Pontifex velle comprehendere. Idem docet fusiùs in cap. Ita quorumdam. 6. de Iudæis notab. 11.

Sententia Nauarri.

Sed verius est, non peccare, quãdo flagris, & metu mortis ad id compelluntur. Neque enim peccant contra Iustitiam, quia remigatio non est actio natura sua perniciosa Christianis, sed indifferens; sicut aurigatio. est enim delatio nauis per mare, qua Turcæ vectores bene & malè vti possunt: quòd autem cedat in perniciem Christianorum, est ex malitia Turcarum: ergo quando graui supplicio vrgentur, non censentur cooperari voluntariè ad dãna Christianorum: sicut qui timore mortis reddit depositum furioso, non censetur ei cooperari ad necem, quam infert inimico; & auriga, qui dominam suam vehit ad locum adulterij, non censetur ei cooperari: vt fatetur Nauarrus. Secùs de ijs, qui tormenta in Christianos dirigunt, ignemque applicant; quia directè damnum inferunt.

Non peccãt remiges.

Neque etiam contra charitatem; quia nemo tenetur ex charitate vitam suam exponere; nisi probabile sit illi, damnum auersum iri: atqui id non est probabile illis remigibus: etsi enim vnus vel alter cesset a remigando, nõ ideo alij cessabunt, sicque damnum æque eueniet. Si tamen aliquis esset, qui suo exemplo, vel exhortatione putaret reliquos cessaturos, & ita graue damnum impediendum: (v.g. ne classis Christiana superetur) teneretur ille ex charitate, etiam cum certo mortis periculo, id præstare: secùs si damnum non sit tanti momenti.

123 Ad rationem Nauarri respondeo, illam remigationem vt hic & nunc fit, non esse formaliter cooperationem: quia non fit intentione cooperandi ad cædes; sed solùm materialiter. neque propriè est cooperatio, quia per se est indifferens, & solùm vt subest malitiæ & vsui Turcorum concurrit ad malum, idque remotè. talis autem cooperatio non est illicita, quando non est voluntaria, sed coacta, metuque grauissimo extorta. vt patet exemplis suprà allatis. Sic non propriè cooperantur captiui, qui coguntur tormenta trahere ad locum pugnæ, munire arces, aduehere arma bellica, vel annonam in castra: quia hæ actiones non sunt noxiæ, nisi per accidens, ex malitia eorum, qui his prauijs ad malum vtuntur. Simili modo valde probabile est, licere Catholicis nautis & aurigis in Hollandia deuehere annonam ad vrbes & præsidia hæreticis subditis, & ad eorum castra, etiamsi metu graui non compellantur. modò absit praua intentio, & illis cessantibus non desint hæretici plurimi, qui id facient. Ratio est, quia hæc actio est indifferens; & si Catholici excludantur, soli hæretici, quorum maxima copia suppetit, totum lucrum capient, & Catholici ad magnam penuriam redigentur, cùm vix alia ratio viuendi hoc tempore id genus hominibus ibi suppetat. Confirm. Primò, quia hæc actio nec est mala per se, vt patet; nec ex intentione agentium: quia Catholici non intendunt, quidquam mali; nec ex euentu, vt sit à Catholicis; quia si ipsi non facerent, plurimi alij non deessent. ergo nõ est Catholicis illo rerum statu prohibenda: præsertim cùm id esset ipsis grauissimum, & permissio nullo modo augeat vires aduersariorum. Repub. enim perturbata & tyrannide oppressa multa licent, quæ alias sunt illicita. Confirm. Secundò, quia si detrectent, reddent se suspectos, & fortè cogentur, aut alijs modis grauabuntur, tamquam osores boni publici. Ita mecum sentiunt viri doctissimi in hac Vniuersitate.

Ad rationẽ.

Quòd verò Nauarrus putat nõ esse excommunicatos; supposita altera ipsius opinione, nimirum, quòd non excusentur a peccato mortali; contrarium est longè probabilius: quando enim metus non excusat à peccato mortali, non excusat quoque a censura. vt apertè colligitur ex capit. Sacris. 5. de ijs quæ vi. vbi dicitur eum, qui metu communicauit cum excommunicato, esse excommunicatum: *Quia, inquit, licet metus attenuet culpam, quia tamen eam non prorsus excludit (cùm pro nullo metu debeat quis mortale crimen incurrere,) excommunicationis labe credimus inquinatis.* Torquent se hic Canonistæ, quomodo metus non excuset à censura, cùm sæpè excuset à culpa. Sed dicendum, tunc excusare à pœna, quando excusat a culpa: quando verò non excuset à culpa, ita vt culpa maneat mortifera; tunc non excusare a pœna, vt hoc loco Pontifex clare pronunciat.

An sint excommunicati.

DE RESTITVTIONE ad quam tenetur homicida.

EXPLICATA ratione homicidij, tum voluntarij, tum fortuiti; sequitur vt dicamus de restitutione, seu compensatione necessaria.

DVBITATIO XIX.

Quantum teneatur homicida vel mutilator restituere.

RESPONDEO & dico Primò, Teneri soluere integras expensas, factas in curationem læsi; nam earum ipse causa efficax fuit. 124

Dico Secundò, Teneri etiam restituere, non quidem quantum ipse erat lucraturus, sed quantum illa spes lucri valebat, si quæstum aliquo officio vel artificio faciebat; ijs tamen detractis, quæ ipse consumere solebat, si obijt. quæ enim ipse consumebat, non possunt censeri in lucris ad hæredes peruenientibus. v.g. Spes lucri æstimetur 1000. id quod consumpturus erat æstimetur 500. supersunt tantùm 500. restituendi. quod valde notandum. Vide Couar. l. 1. Variarum resolut. cap. 10. nu. 7. & Sotum l. 4. de iustit. quæst. 6. art. 3. ad 3.

Detrahẽda ipsius expensa.

Sed difficultas est, Vtrùm ex hac summa etiam detrahi debeat æstimatio laboris. Ioannes Maior in 4. d. 15. q. 19. affirmat.

Sed contraria sententia est communis: Istius laboris non esse rationem habendam, sed integrè restituendum, quantum spes lucri, omnibus perpensis æstimatur. Ita Couarru. supra num. 7. vlt amedium, & alij passim. Probatur Primò; Quia si æstimationem laboris detrahamus, vix aliquid supererit; nam sæpe lucrum non est maius, quàm æstimatio laboris; vt patet in ijs artificijs, in quibus est partim ingeniosæ industriæ. Secundò, Quia qui alium iniuste impedijt à labore diurno, tenetur integrè 125

Æstimatio laboris non detrahẽda.

lucrum

lucrum illius diei sarcire, nulla parte detracta, ratione laboris non obiti: nam alter cupiebat laborem subire: ergo. &c.
126 Sententia tamē Maioris videtur satis æqua, si hoc modo temperetur; vt tantum detrahatur lucro, quantum ille artifex libēter pro laboris redemptione daturus fuisset: sic enim non videtur fieri vlla inæqualitas. quòd si ille laborem nullo modo voluisset redimi cum lucri imminutione; tunc integrè restitutio erit facienda, iuxta communem DD. sententiam.

Nisi ipse noluisset illum redimere.

127 Dico Tertiò, Si homicida, vel qui damnum intulit moriatur, tenentur hæredes ex eius bonis. Ratio est; quia hæredes succedunt in locum defuncti, & in omnia eius bona, & iura: vnde etiam in omnes eius obligationes, quibus ex iustitia obligabatur.

Nec obstat L. Ex Iudiciorum. 20. ff. de accusationibus, vbi dicitur, *pœnam pecuniariam, quæ descendit à delicto, non transire ad hæredes, lite non contestata*; quia vel intelligitur de pœna propriè dicta, qua puniendus erat per sententiam is, qui crimen contraxerat; quæ pœna non debetur ante sententiam, nec ab homicida, nec ab eius hæredibus. ita eum intelligit Couarru. Vel certè lex ista, solùm negat hæredibus occisi actionem de damno in foro externo in hæredes occisoris; nisi ante mortem eius lis contestata fuerit. ita Anton. Gomezius tom. 3. c. 3. nu. 37. non tamen liberat eos in foro conscientiæ. nihil enim facit ad obligationem coram Deo, quòd lis ante mortem contestata, vel non contestata fuerit.

DVBITATIO XX.

Quomodo æstimatio lucri futuri facienda est, cùm ignoretur quamdiu fuisset victurus.

ANGELVS, Restitutio 1. §. Homicidia, dicit eam faciendam iuxta dispositionem Legis Computationi. ff. ad legem Falcidiam. Idem docet Couar. lib. 2. Variarum cap. 10. num. 7. circa medium. In hac lege certum tempus constituitur futuræ ætatis æstimandæ: ita vt si quis sit annorum 30. vel infra, is. putetur adhuc victurus 30. si sit 35. putetur victurus 25. si 40. adhuc 20. si 50. adhuc decem, semper diminuendo vsque ad 60. sicut ibi expresè habetur.

128 Sed cùm hæc lex tantùm loquatur de alimentis alicui ad vitam legatis, non videtur extendenda ad nostrum casum. Deinde in foro conscientiæ, spectandæ quoque sunt multæ aliæ circumstantiæ, ex quibus æstimandum est futuræ ætatis tempus & lucrum, Denique qui occideret senem 59. annorum: non teneretur nisi restituere lucrum vnius anni; qui sexagenarium, nihil: quod est contra omnem æquitatem. fieri enim potest vt sit validus, & putetur adhuc 20. annos victurus.

Æstimatio ætatis, in alimentis legatis.

129 Resp. igitur, Non posse commodiorem regulam præscribi, quam vt illud restituatur, quod probi prudentesq; viri, spectatis omnibus circumstantijs, ratione lucri cessantis vel damni, ex occasione mutilatione, aut etiam vitę abbreuiatione emergentis, iudicauerint esse æquum. Nam si vita alicuius accisa, breuiorque effecta est ex percussione iniusta, æstimandum tempus, quo vlteriùs putabatur eam producturus.

Hic sit arbitrio prudentum.

130 Hic tamen aduertendum est, Si quis vel naturali, vel *alias iusta morte* erat è medio tollendus; qui iniustè præueniret, non teneretur ad restitutionem; quamuis iniustitiam committeret: vt rectè docet Petrus Nauarr. l. 4. c. 1. numero 78. qui pro eadem sententia citat Nauarr. & Siluestrum. Ratio est; quia non infert damnum pecuniarum: tam breui enim tempore non erat ille lucraturus quidquam.

Si aliàs erat periturus absque culpa.

131 Dixi, vel *aliàs iusta morte*. quia si iniustè erat interficiendus, vel a latrone, vel etiam a Magistratu, & ego præueniam; omninò teneor restituere. Ratio est; quia alter, qui eum interfecturus erat, fuisset obligatus: ergo si ergo præueniam, similiter obligabor. non enim aliquid iuris ideò amittit vel viuendi, vel lucri faciendi in vita, quia alius eum iniustè statuerat intermere: sicut amittit, quando vel naturaliter, vel iustè per Magistratum perire debet.

Idem dico de quouis alio damno iniustè illato, si res illa apud dominum certò erat peritura, vel iusta pęna, vel casu fortuito. si enim tunc culpa mea, vel etiam dolo perijt, sub eius dominio manens, non tenebor ad restitutionem. v. g. si incendi segetes, quas eluuio fluminum certò erat euersura. Sed de hoc plura infrà cap. 12. dubitat. 15.

Si res peritura apud dominum.

Petes, Vtrùm id, quod restituendum est pro lucro probabili hæredibus occisi; æstimatum sit 50. aureis: vt docet Nauar. c. 15. num. 24. in quam sententiam adducit Hostiensem. 132

Resp. Legem, quam citat Nauarr. illis verbis non agere de restitutione damni; (hoc enim debetur etiam ante condemnationem) sed de pęna, seu mulcta, quæ per sententiam debetur; sic enim habet editum prætorium: *Si ex ictu homo liber perisse dicatur, 50. aureorum Iudicium dabo*: & immediatè antè dixerat, *se in duplum daturum Iudicium, si ex eiecto, vel effuso damnum datum esset.* Vnde manifestè patet, legem loqui de pœna homicidij, non cuiusuis, sed fortuiti; non autem de damno sarciendo. Idem docet Glossa in c. 1. de Iniurijs, dicens: *Si liber homo perijt, 50. aureorum fit condemnatio.*

50. aureorū pęna.

DVBITATIO XXI.

Quantum teneatur restituere, qui modum iustæ defensionis excessit.

RESPONDEO, & dico Primò, Qui ab altero fuit prouocatus ad pugnam, etiamsi modum forte excessit, non tenetur ad restitutionem. ita multi recentiores. Ratio est; quia prouocans videtur ei condonare, dum facit ei potestatem, vt contra se agat quod poterit. Idem docet Bannes q. 62. artic. 2. dub. 6. vbi dicit, eum, qui voluntariè se exponit periculo, prouocando alterum ad certamen, si occidatur, non esse iniustam occisionem respectu illius, sed solùm respectu Reip. vel Dei, qui est Dominus specialis vitæ. & paulò antè, dicit talem renuntiare iuri suo, etiam si in damnum filiorum id cedat. Idem videtur dicendum, quando duo prouocant se vicissim, & pari consensu pugnam aggrediuntur. 133

Prouocatus nō tenetur.

Dico Secundò, Qui inuaditur ab altero sine prouocatione, si iustam moderationem notabiliter excedat, ita vt mortiferè peccet occidendo suum inuasorem, tenetur integrè damna compensare. Ita docet Nauar. c. 15. num. 27. & plerique hoc tempore. Ratio est; quia qui ita occidit, facit alteri iniuriam, & est causa totius damni: sicut is, qui dolo vel lata culpa est alteri causa damni. 134

Dices, Qui alterum iniustè aggreditur aperta vi, vel ex insidijs, & occidit, maiorem infert iniuriam, quàm qui aggressus, & rei indignitate commotus, occidit aggressorem: ergo ad maiorem tenetur restitutionem.

Resp. Negando conseq. Non enim quantitas restitutionis, ex iniuriæ quantitate æstimanda est. sed ex quantitate damni per iniuriam mortiferam illati. itaque cùm hic interuenerit iniuria, quæ sit peccatum mortiferum, integrè damnum sarciendum est. Secùs est in pęna; hæc enim respondet iniuriæ, non damno: vnde vbi maior fuit iniuria, maior quoque pœna est irroganda.

Aduerte tamen quosdam DD. ob argumentum prædictum docere, eum, qui modum iustæ defensionis excedit, non teneri tantumdem restituere quantum aggressorem, qui ex insidijs vel aperta vi occidit; sed multò minùs. Ita Angelus, Restitutio 1. §. Homicida, Siluest. Restit. 3. q. 2. & Gomezius to. 3. cap. 3. nu. 38. Idem docet Sotus lib. 4. de Iustit. q. 6. artic. 3. ad tertium. Vbi notandum est. Siluestrum non loqui de pœna propriè dicta, (vt Nauarrus eum exponit) sed de restitutione damnorum, quam vult fieri iudicio boni viri: de qua etiam aperte Gomezius & Angelus. Quæ sententia mihi videtur probabilis, & consentanea æquitati naturali, etsi enim damnum aliud par sit, siue hoc, siue illo modo illatum sit; & compensatio non sit æstimanda ex indignitate rei, vel magnitudine iniuriæ; tamen is, qui alterum inuadit, videtur ex parte amittere ius ad compensationem damni: nam sibiipsi est causa mali, alterum iniustè inuadendo. quare si occidatur vel lædatur, sibi ex parte debet imputare. Deinde difficilimum est, iustum temperare dolorem, vt ait Angelus, 135

Probabile inuasum nō teneri ad restitutionem integram.

lus. Quare æquitas naturalis videtur postulare, vt non tam seuere teneatur omnia damna rependere; idque cõmunis humani generis sensus approbare videtur.

136 Dico Tertiò, Qui inuasus ab altero, potest fugere, vel aliter declinare, etsi id non faciat, sed debita moderatione, se vel sua defendens occidat inuasorem; non tenetur ad restitutionem.

Qui potest fugere.

Probatur; Quia non peccauit contra iustitiam, sed solùm contra charitatem, vt ostensum est suprà dubit. 15. & 16. non enim ex iustitia tenebatur fugere, vel à via declinare.

Confirmatur, quia nemo ex sua malitia, qua vult alterum inuadere, acquirit ius in illum, quo illum obliget ad fugam. ita vt nisi fugiat, vel patiatur se interfici, censeatur ipsi facere iniuriam: sed solùm tenetur fugere ex charitate, si sine honoris dispendio possit: & Ecclesiasticus tenetur etiam lege religionis; ne videlicet, non fugiendo, aliquid committat, quod sanctitatem status ipsius dedeceat; lege tamen Iustitiæ non magis tenetur, quàm sæcularis.

137 Dico Quartò, Idem omninò dicendum de eo, qui alium contumelia, vel alia iniuria affecit; si ab illo inuasus, iusta ratione se tueatur, & illum occidat, non tenetur ad homicidij compensationem. est contra Nauarrum c. 15. nu. 7. ita tenet Nauarra l. 2. c. 3. nu. 362. ex Siluestro & Mercato. colligitur ex dictis supra dubit. 15.

Qui inuaditur ob contumeliam illatam.

Probatur, quia is, qui iniuriam alteri intulit, si armis ab eo inuadatur, potest se cum iusta moderatione tueri; præsertim venia petita, vel satisfactione oblata: quia alter tunc nullum ius habet sic inuadendi priuata auctoritate. ergo si eum occidat, non facit ei in hoc iniuriam. Confirmatur; quia inuasor non habet ius iustitiæ in alterum, vt ille se non defendat; neque etiam vt fugam capessat: sed solùm vt satisfactionem pro iniuria offerat. ergo si moderatione debita se defendens occidat inuasorem, non facit contra ius ipsius: ac proinde non peccat contra iustitiam: sed habet se illa occisio tamquam per accidens, & mediante alterius malitia proueniens, occasione operis iniuriosi. vt si quis seipsum occideret præ impatientia, quia domum eius succedi, non censerer ego idcirco homicida: nam ista actio iniuriosa, non est verè iniuriosa, respectu occisionis, per accidens ex ea prouenientis, sed solùm est contra charitatem, vt suprà dub. 16. num. 112. ostensum. vnde nec obligat ad restitutionem, causa mortis illatæ.

DVBITATIO XXII.

Vtrùm quando homicida sustinuit pœnam talionis, debeat fieri damnorum compensatio.

138 SVMMA Rosella, Restitutio 3. & quidam recentiores dicunt tunc non deberi aliam compensationem; quod etiam videtur sentire Scotus dist. 15. q. 3. art. 2. Gabriel ibidem q. 15. art. 2. Angelus Restitut. 1. §. Homicida; Adrianus q. vlt. de Restitut.

Respondeo, Verius est, in rigore omnia damna ex homicidio secuta, ex bonis homicidæ sarcienda. Ita Nauarr. cap. 15. num. 25. Couar. l. 2. Variar. cap. 10. num. 7. circa medium. Gomezius tom. 3. c. 3. num. 37. & alij. Ratio est, quia pœna infligitur à Iudice; non vt damnum parti læsæ compensetur, sed vt iniuria Reipubl. & legibus illata vindicetur, alijsque terror incutiatur. Vnde etiam ea crimina, quæ nemini damnum inferunt, pœna mortis puniuntur. Vt sodomia grauis blasphemia, hæresis.

139 Quamuis hæc sententia in rigore sit vera, tamen contraria est probabilis, & consentanea æquitati, præsertim cum hac limitatione: vt hæredes homicidæ, quando ipse in corpore plexus fuit, in conscientia non teneantur quidquam soluere. nisi hæredes occisi id exigant: ita enim fere habet vsus, vt pœnæ talionis censeantur acquiescere, & iniuria illata videatur sic esse compẽsata: sic docet Michael Salonius q. 62. art. 2. Si hæredes occisi exigant aliam compensationem, præter pœnam homicidæ (quod tamen honesti non solent) tunc hæredes homicidæ videntur teneri, quia damnum iniuste datum non est per pœnam talionis reparatum. Certum tamen est, hæredibus occisi nihil deberi pro ipsa vita ablata, etiamsi alias pro ea restitutio deberetur. Ratio est; quia damnum vitæ censetur pœna talionis abundè compensatum. Ita docet Scotus in 4. dist. 15. quæst. 3. art. 2. Gabriel ibidem q. 15. art. 2. & alij.

Contrariũ probabile.

DVBITATIO XXIII.

Vtrùm sit aliquid restituendum pro vita, membro, vel cicatrice.

MVLTI Doctores censent, non solùm pro damnis pecuniarijs ex læsione, vel homicidio secutis, restitutionem pecuniariam deberi; sed etiam præcisè pro damno vitæ, vel membri, vel cicatricis, idque arbitrio boni viri. Indicat id D. Thomas q. 62. art. 2. ad primum. Sotus lib. 4. de Iustit. q. 6. art. 3. ad tertium. Siluest. Restitutio 3. q. 2. & quidam alij. Ratio est; quia qui non potest damnum totum integrè compensare, tenetur eo modo, quo licet iuxta arbitrium prudentum. Confirmatur, quia alioqui sequeretur, teneri quempiam restituere pro vita bouis occisi, & non pro vita hominis: quod tamen videtur absurdum, eò quòd hæc sit multò pretiosior. Sed contrarium videtur verius. 140

Respondeo igitur; Etsi pro vita serui, vel animalis necessariò restitutio pecuniaria sit facienda; tamen pro vita, membro, vel cicatrice hominis liberi, nihil in conscientia necessariò deberi. 141

Pro vita serui, non autem liberi restituendum.

Prior pars patet; quia vita serui & animalis pretio æstimantur, quod ad æqualitatem rependi potest; vnde pro horum vita tantum soluendum, quanti plurimi vendi poterant: pro mutilatione & cicatrice, quanti pluris venderentur, si illæsa fuissent.

Secunda pars, est Nauarri cap. 15. nu. 22. vbi id egregiè probat. & Glossæ in cap. 1. de Iniurijs & damno dato: Ledesmæ in 4. d. 24. q. 25. art. 2. dub. 7. Petri Nauarr. lib. 4. de Restitut. cap. 1. nu. 80. Eamdem tenet Couar. lib. 2. variarum resolut. cap. 10. nu. 7. circa medium, & Gomezius to. 3. cap. 6. num. 12. vbi dicunt *cicatricem hominis liberi, pecunia compensari non posse*: vnde idem multò magis (si consequenter loqui velint) dicere debent de vita & membro.

Probatur Primò, Ex L. vltima. ff. de his, qui effud. vel deiec. *Cùm liberi hominis corpus ex eo, quòd deiectum effusumve quid erit, læsum fuerit, Iudex computet mercedes medicis præstitas, ceteràque impendia, quæ in curatione facta sunt; præterea operarum, quibus caruit, aut cariturus est ob id, quòd inutilis factus est. Cicatricum autem, aut deformitatis nulla fit æstimatio; quia liberum corpus nullam recipit æstimationem.* Idem habetur L. Ex hac lege. 3. ff. si quadrup. paup. fecisse dicatur.

Dices Has leges solùm negare actionem in foro externo. Contrà; Quia apertè indicant, nihil pro his deberi, eò quòd natura sua sint supra omne pretium; ac proinde non possint conferri cum ijs rebus, quæ in humanos contractus veniunt. & sane ratio nulla est, cur neganda sit actio, si in conscientia aliquid debetur: & cur non fiat eius taxatio per Iudicem, cùm reliquorum damnorum fiat, ipseque meliùs quàm alius quiuis, eam facere possit. 142

Probatur Secundò, Hæredes non tenentur compensare damnum vitæ, aut iniuriam illatam, vt Scotus fatetur: ergo nec ipse occisor. si enim occisor ex Iustitia tenebatur ex suis bonis; cur non hæredes ex ijsdem teneantur; cùm succedant in eius obligationes, sicut in iura?

Hæredes nõ tenentur.

Tertiò, Quando homicida punitur pœna talionis, satisfacit illa pœna pro damno vitæ: vti praxis omnium tribunalium habet, & DD. supradicti sentiunt: neque enim iustum videretur ad amplius sontem obligare. Atqui per hanc pœnam corporalem nulla fit læso pro vita compensatio; sed solùm fit vindicatio, quæ à reo non debetur ex Iustitia commutatiua, sed à Magistratu. ergo cùm post hanc pœnam censeatur in conscientia liber ab ista compensatione, quæ pro ipsa vita fit facienda; signũ euidens est, ipsum antea etiam liberum fuisse, nec Iustitiæ lege damnum vitæ debuisse compensari; sicut alia dam- 143

na,

na, à quibus non est liber post pœnam.

Nihil certi potest determinari.

Quartò, Quia non potest statui, quantum pro vita, vel membro ex Iustitia sit restituendum; neque vir prudens certum quid arbitrari potest. si enim dicerit mille deberi pro vita; cur non duo millia, vel tria, & sic deinceps? etsi enim homicida non teneatur ita se exhaurire restituendo, vt in extremam aut grauem necessitatem incidat; tamen si opibus abundet, nunquam poterit ab arbitris tantum taxari, quin dici possit amplius deberi.

Vitæ æquales.

Quintò, Quia vitæ omnium hominum sunt æqualis dignitatis: ergo æqualis debet fieri pro omnibus restitutio; quod est absurdum.

144 Sextò, Restitutio, quæ debetur ex Iustitia, reparat damnum illatum præcise ad æqualitatem: ergo vbi damnum natura sua irreparabile est, non debetur restitutio lege Iustitiæ.

Septimò, quia nemo obligatur damnum sarcire ex bonis diuersi ordinis. sed tantum eiusdem; hæc enim sola inter se sunt commensurabilia: ergo quando non potest fieri commensuratio, non est obligatio Iustitiæ. Antecedens patet; quia alioquin qui læsisset in vita, deberet restituere in honore, vel potius in bonis spiritualibus, si pecunia non posset; quod tamen neque moribus gentium est receptum, neque vllo modo necessarium: vt passim Doctores tradunt.

145 Ex quibus patet Primò, Solum damnum pecuniarium; secutum ex homicidio, esse ex Iustitia compensandum: pro damno autem vitæ, & pro iniuria, solum deberi satisfactionem quandam, signis doloris & petitione veniæ. Fieri tamen potest, vt obligetur ex charitate ad aliquam pecuniariam satisfactionem, si hæredes sint pauperes, & non putentur mœrorem aliter depositur; & ipse eam sine graui incommodo possit præstare: tunc enim videtur saltem ex charitate, & quadam æquitate naturali teneri, forte hoc voluit D. Thomas.

Solum damnum pecuniarium cōpensandum.

Secundò, Si vir nobilis aut alius occisus sit, qui nihil lucri faciebat, nihil restituendum. præter expensas in medicos, si quæ factæ sint.

Tertiò, Patet responsio ad contrariam rationem: non enim omne damnum, ex Iustitia est compensandum: vt patet de damno spirituali; quod tamen maximum est. Neque mirum videri debet. si pro vita animalis fiat restitutio, non autem pro vita hominis liberi; quia vita hominis liberi est supra omne precium pecuniarium & humanum, sicut & bona spiritualia: non tamen vita animalis, vel mancipij. Hinc tamen non sequitur, minus esse peccatum occidere hominem, quam bestiam.

146 Dices, L. Prætor edixit 7.§.6.ff.de Iniurijs dicitur: *Posse hodie de omni iniuria, sed & de atroci ciuiliter agi, Imperator rescripsit.* ergo potest agi in Iudicio de damno vitæ sarciendo.

Respondeo, Negando consequentiam. Aliud enim est agere de iniuria vindicanda; aliud de damno sarciendo. iniuriæ enim non debetur restitutio sed vindicatio, & mulcta etiam pecuniaria, quæ fit opera Iudicis. satisfactio etiā debetur, sed non pecuniaria ante sententiam. itaque potest ciuiliter agi, quia potest exigi aliqua satisfactio pecuniaria, per Iudicem imponenda.

DVBITATIO XXIV.

Vtrùm aliquid restituendum pro expensis funeris.

147 *Pro expensis funeris.*

RESPONDEO, Ordinariè nihil pro his expensis restituendum, quamuis contrarium affirmet Nauarrus c.15.num.22. Ratio est; quia etiamsi naturali morte obijsset, nihilominus hæ expensæ fieri debuissent. vnde per occisionem nihil damni ex hac parte illatum; nisi forte ex acceleratione, eo quòd citius illi sumptus fieri debuerunt, quibus adhuc aliquid lucri facere potuisset: sed hoc sub lucro cessante comprehenditur. Vel nisi extra patriam, aut alieno loco occisus sit, vbi maiores sumptus, quàm domi fieri debuerunt; quòd pertinet ad damnum emergens.

DVBITATIO XXV.

Vtrùm animæ occisi aliquid restituendum ex Iustitia.

SCOTVS d.15.q.3.ar.1. Gabriel, Adrianus, & Angelus supra, docent Si homicida subeat pœnam talionis, nihil amplius deberi pro vita occisi; si non subeat; debere satisfacere pro vita illius, bonis spiritualibus, per eleemosynas, orationes, Missas, &c. 148

Sed communior sententia est, non obligari ex Iustitia ad hanc restitutionem; quamuis sit saluberrimum consilium, & æquitas naturalis videatur quodammodo postulare. Vnde merito pro satisfactione sacramentali, ipsi à sacerdote potest iniungi. ita docet Sotus lib.4. q.6.ar.3. ad tertium. Syluester supra & alij.

Non ex iustitia.

Ratio est, quia bonum spirituale non potest esse pretium rei temporalis: ergo non potest ex Iustitia deberi pro damno vitæ. Antecedens probatur; quia sunt res diuersi ordinis, & vita per hoc non restituitur nec in se, nec in æquiualenti, quod apud homines habeat parem æstimationem. 149

Dices, Deberi hæc bona non pro vita, sed quia illum priuauit facultate merendi, & satisfaciendi.

Respondeo, Facultas merendi est irreparabilis: similiter meritum amissum est irreparabile: quia meum meritum non potest alteri donari; ita vt fiat ipsius. Deinde priuatio huius facultatis, non potest vllo opere nostro compensari, sicut nec vita. Et quamuis satisfactio nostra alteri prodesse possit; non tamen constat, an alter aliqua satisfactione sit priuatus, nec vtrum ei profutura sit. Denique non potest in his certa mensura constitui, quæ lege Iustitiæ debeatur. 150

Facultas merendi.

DVBITATIO XXVI.

Vtrùm tantummodo vxori & liberis, an etiam alijs restituere teneatur, vt creditoribus, & ijs, quos occisus alebat.

MVLTI DD. sentiunt, His omnibus faciendam restitutionem, quia per iniuriam impediti. Verum hæc sententia est valde difficilis in praxi, & forte in rigore non vera. vnde.

Respondeo & dico Primò, Probabile est homicidam non teneri creditoribus defuncti. Colligitur hoc ex dictis supra dub.15.& 16. Tenent Sotus, Saldiuius, Lopez, & alij ibi citati. 151

Creditoribus.

Probatur, Nam planè per accidens obuenit damnum creditoribus: non enim illa actio occisionis ex natura sua, vel vt plurimum est ipsis damnosa: ergo non est iniuria in illos.

Secundò, Quia creditor non habet ius in debitorem, nisi quantum extendunt se bona, quæ actu habet, vel quæ verisimiliter erat habiturus: ergo cum homicida restituit hæredibus, in quos obligatio defuncti transfertur, ea, quę ipse putabatur lucraturus, non facit iniuriam creditoribus: possunt enim ab hæredibus solutionem petere.

Tertiò, Creditor non est ita coniunctus debitori, vt damnum, quòd huic fit, debeat censeri fieri creditori: nam solum per accidens, seu ciuili modo ei cohæret; quia ratione innumeri possunt cum ipso coniugi. Absurdum autem videtur omnes eos, qui cum ipso contrahunt, habere ius Iustitiæ in ipsius inimicum, ne ipsum occidat. Confirmatur; quia qui cum aliquo contrahunt, debent videre an ille habeat sufficientia bona, vel certè curare, vt det sufficientem cautionem: quod si non fecerint, sibi imputent; non enim tenetur inimicus ex Iustitia tam procul respicere.

Quartò. Non videtur hæc obligatio vsu recepta immo communi hominum iudicio, non censetur homicida creditoribus obligatus, nisi forte ea intentione occiderit, vt eis obesset.

Dices Primò, Homicida tenetur filijs occisi, quia parēs illis ex Iustitia obligabatur: ergo cum etiam obligetur ex Iustitia creditori, tenebitur ei occisor. 152

Filij.

Resp. Negando antecedens: Ideò enim tenetur filijs occisi, quia videntur vna persona cum parente, ita vt censeantur damnum passi in bonis proprijs, quæ per parentem possidebant. Neque verum est, parentem debere ex iustitia filijs, cùm solùm teneatur lege pietatis.

Dices Secundò, Qui hypothecam perimit, tenetur creditori de damno: ergo etiam qui interimit debitorem, qui ratione obligationis personalis, est instar hypothecæ.

153 *Hypotheca.* Respondeo Primò, negando antecedens: Nam satisfacit dando æquiualens illi hypothecæ; vt si erat domus, ædificando domum similem; vel dando æstimationem; & compensando fructus pro tempore, quo eos impediuit.

Secundò, Negando consequentiam: quia debitor non obligatur secundùm se, vt hypotheca; (non enim potest vendi) sed ratione bonorum, quæ actu habet, vel habiturus erat; quæ compensantur ab homicida, ipsius hæredibus, quorum est, defuncti debita soluere.

154 *Pauperes.* Dico Secundò; Etiam probabile est, non teneri illis, quos occisus alebat ex liberalitate. Ita docet Sotus, Lopez. & Salonius suprà.

Probatur primò; Quia hoc damnum merè per accidens illis obuenire censetur. Secundò, Quia interfectus non tenebatur: ergo nec interfector; cùm ipsi non censeantur vna persona cum interfecto. Tertiò, Quia alioqui teneretur alere omnes famulos eius & pauperes, quos ipse sustentabat, quod tamen non est vsquam receptum.

Dices, Qui per vim impedit, ne quis alteri benefaciat, tenetur illi de damno illius commodi sperati: at homicida per vim impedit. ergo, &c.

Respon. Maior vera est, si eo modo vis adferatur vt censeatur his velle nocere: hic autem non eo modo, neque eo fine vim infert; sed quia est inimicus, cui per accidens coniunctum est damnum aliorum. Adde, quòd si iste pauperes alebat, forte hæredes facti ditiores alent multò plures: nam singuli aliquas eleemosynas dabunt.

155 *Parens, vxor, filij.* Dico Tertiò, Occisor solùm videtur obligari parentibus occisi, filijs, & vxori. Ita Sotus suprà l.4.q.6. artic.3. ad tertium. & Lopez cap.62. & Salonius quæst.62. art.2. Bannes ibidem q.6. Item tenent multi alij. Ratio est; non quia hæres succedit in iure defuncti; nam defunctus numquam ius habuit ad illam restitutionē, vtpotè cuius obligatio per mortem eius orta sit: sed quia parens & filius censentur vna persona, similiter maritus & vxor. quare qui interficit Petrum, ille vxori, liberis, & parenti eius damnum infert, eosque in re sua lædit. Nam veluti partem quamdam abscindit, à qua illis strictissimo nexu proueniebat vtilitas. Itaque si filius interfectus sit, & parens debeat succedere, eò quòd interfectus careat prole, ipsi restitutio facienda. Similiter eo casu, quo filius debuisset parentem alere, occisor tenebitur. Idem dico de vxore; ea enim commoda filijs, parentibus, & vxori eius rependenda, quæ ipse interfectus præstare debuisset.

156 *Frater.* Quod si tantummodò habent fratrem, qui fratri succedat, probabile est ei nihil deberi, nisi ratione iuris, quod defunctus ante mortem acquisiuit; quod totum in hæredem etiam extraneum transit. Ita Bannes, Sotus, & alij suprà.

Primò, Quia nec est hæres necessarius, nec censetur vna persona cum eo, vnde non censetur læsus in re sua.

Secundò, Quia communi hominum iudicio non dicitur ei damnum illatum, sed potiùs commodum. citiùs enim fruitur eius bonis; & si vixisset, fortè alios hæredes instituisset.

157 Aduerte etiam, probabile esse, homicidam non teneri vxori, si illa nullum notabile detrimentum accepit, vel si æque commodè potest nubere, vt ijdem Doctores tradunt. Tunc enim non censetur in rebus, pecunia æstimabilibus læsa. Neque parenti occisi, nisi fortè sit hæres, vel filius occisus illum alebat, & aliunde ei non sit prospectum. Quia alioquin non censetur in re sua læsus, ita vt damnum pecuniarium acceperit.

158 *Si cōdonet.* Dico Quartò, Si læsus interfectori omnia remittat, ad nihil tenebitur; sicut qui volentem interficit. est communior sententia DD. Bannes q. 62. art.2. dubit.6. Soti, Salon. & aliorum supra. Ratio est; quia filijs non fit iniuria per homicidam in bonis fortunæ, nisi quatenus læduntur in parente, contra ipsius voluntatem: ergo quando parens condonat omne damnum, nullum ius eis remanet. Sicut enim per eum Ius acquirunt, ita etiam admittunt.

159 Nihilominus, non rectè faciet læsus; si filijs valdè egētibus, condonet occisori omnem restitutionem: valebit tamen in conscientia: nisi fortasse, lege positiua, non permittatur ei nisi alicuius certæ portionis bonorum dispositio, v.g. tertiæ, quartæ, vel quintæ: tunc enim non valet remissio, nisi iuxta hanc moderationem, vt quidam volunt. Alij tamen non addunt hanc limitationem. quia tale debitum, cum ab honestissimis viris plerumque condonari soleat, non videtur censeri inter bona creditoris, de quibus loquuntur leges, portionē legitimam præscribentes. nemo enim cogitur huiusmodi actiones ex delicto vel iniuria nascentes in censu suo numerare.

CAPVT DECIMVM.

De iniurijs in corpus proximi per stuprum & adulterium, dèque congrua restitutione. *Constat Dubit. 7.*

OTANDVM, esse varias luxuriæ species: vt docet D. Thomas infrà, quæst. 154. art.1. inter quas duæ sunt, quibus potissimum iniuria fit proximo, *Stuprum & adulterium*. Quare de hisce duabus dicendum, & de restitutione huc pertinente. de ceteris infrà lib.4.cap.3.

DVBITATIO I.

Vtrùm Stuprum, si fiat consentiente puella, contineat specialem deformitatem, vel iniuriam supra simplicem fornicationem.

1 *Stuprum.* CAIETANVS 2. 2. quæst.154. art.6. fusè nititur probare, *Stuprum* (seu deflorationem virginis) per se continere specialem deformitatem, atque adeò specialem iniuriam in ipsam puellam, & in parentē eius, sub cuius custodia manet; eò quòd per illud violetur & reseretur claustrum virginale, cui per se debetur parentis custodia.

2 *Violatio virginitatis.* Dico Primò, Si puella non est sub potestate parētum, vel tutorum, vel si illis consentientibus se patiatur violari, illud stuprum non continet specialem malitiam mortalem supra fornicationem. Ita Sotus in 4.d.18.quæst.2. artic.4. post septimam conclusionem, & Petrus Nauarra libro 2. de restitution. cap.3. num.433. Probatur; quia in stupro non est speciale peccatum, nisi sit specialis iniuria; quod etsi quidam negent, tamen cæteri cum Caiet. fatentur: sed hic nulla est iniuria; quia, consentienti non fit iniuria: ergo, &c.

Dices cum Caietano, Nec ipsa, nec parentes poterant consentire: sicut nemo potest consentire, vt sibi abscindatur manus: atqui per stuprum fit scissio quædam & ruptio membri: ergo fit verè iniuria, etiamsi consentiant.

Respon-

3 Respondeo Primò, Verius esse, nullam fieri rupturam, vt peritissimi medici docent. Deinde, etiamsi esset aliqua ruptura, illa per se non est illicita; nam potest fieri per actum matrimonij: & in se considerata, est parui momenti; cum non lædat naturam.

Tertiò, si alicui volenti abscinderetur manus, nō fieret ei iniuria: vt docet Bannes ex D. Thoma in 4. q. 64. art. 5. in fine; & constat ex dictis supra cap. 7. dubit. 3. multo ergo minus, ob innocuam illam rupturam. Denique, ipsa est domina sui corporis, & habet ius vtendi eo, etiam ad hoc opus; ita vt nemini faciat propriè iniuriam: sicut corrupta, nemini facit iniuriam, si suo corpore abutatur.

Dices Secundò, ex Caietano. Si stuprum non habet peculiarem malitiam, quando parentes & puella consentiunt: ergo neque adulterium, si maritus & vxor consentiant.

Resp. Negando consequentiam: violatur enim indissolubile illud vinculum, quod matrimonij contractus induxit, quod non est in mariti potestate. Vnde etsi vterque consentiat, adhuc duplex in adulterio malitia remanet.

4 Primò, quia est commercium earum personarum, inter quas nullum matrimoniale vinculū intercedit: sic enim habet turpitudinē fornicationis, estque contra castitatē. Secundò, quod per illud violetur indissolubile vinculū, quo naturæ auctor alterum alteri obstrinxit, quodque Sacramenti sanctitas confirmauit. hac ratione habet malignitatem adulterij, atque quodammodo contra iustitiam, vt multi DD. volunt; quia coniux iure illo cedere non potest. non tamen propriè est iniuria in coniugem: vt ex dictis supra c. 7. dub. 3. constat. de hoc infra lib. 4. c. 3. dub. 10. plura.

Adulteriū coniuge consentiente.

Notandum tamen est, Bannes suprà, constituere malitiam propriam stupri in quadam deformitate, nō contra Iustitiam sed contra castitatem; quia natura ordinauit illam integritatem ad placendum viro in matrimonio. Sed profectò, hæc ratio videtur parui momenti; nam potest abstinere a nuptijs: potest etiam ita agere, vt vir non percipiat fuisse corruptam. denique potest ante matrimonium cum illo pacisci, vel esse para a perferre ipsius molestias. Vnde etiam ipse non multum huic sententiæ inhæret.

5 Dico Secundò, si puella potestati parentum subiecta, absque illorum consensu, patiatur se violari; illa violatio non continet specialem culpam mortiferam, ratione resignationis claustri virginei: quamuis ratione mœroris & infamiæ, quam adfert parentibus, possit interdum specialem & grauem culpam continere. Prior pars sequitur ex dictis: quia ipsa est domina sui corporis; nec parens maius habet ius in corpus filiæ inuiolatæ, quam violatæ. Secunda pars patet; quia ingens mœror parentibus inde solet obuenire, ob dedecoratam familiam, & spes frustratas. Sed hæc incommoda per accidens coniūcta sunt violationi virginitatis; nempe ratione diuulgationis: si enim occulta maneret, nihil tale sequeretur. Adde eadem sequi posse ex fornicatione filiæ corruptæ. Vnde patet, hanc malitiam non constituere propriam speciem stupri. Est tamen valde ponderanda; quia potest esse mortifera, vt potè quæ sit contra charitatem proximi, & pietatem, seu reuerentiam, parenti & familiæ debitam. & sæpe ex ea grauissima mala, vt inimicitiæ & cædes sequuntur.

Si parens non consensit.

Potest addere malitiam mortiferam ratione mœroris & dedecoris familiæ.

6 Dico Tertiò, Si puella consensit liberè in sui violationem, non est propriè *stuprum* a fornicatione specie distinctum, sed tunc demum propriè est tale, quando violatio fit ipsa omninò inuita. Vbi aduerte *stuprum*, aliquando accipi, pro omni coitu lege prohibito. sic, etiam adulterium & sodomia, & incestus, *stuprum* vocantur: vt patet L. inter liberas. ff. de adulterijs. aliquando accipitur strictius: & sic in virginem & viduam committitur; vt habetur eadem lege. Sed propriissimè accipitur pro violenta virginis corruptione; quæ Græcis propriè dicitur φθορά, id est, corruptio: vnde *stupratores & corruptores* virginū propriè dicuntur, qui vim inferunt: & sic propria ratio *stupri* consistit in hoc, quod virginitas seu claustro virginalis vis adferatur. Quare supra fornicationem addit iniuriam in puellam, qua per vim integritas corporis (quæ maximi fieri solet) ei adimitur. Vnde est grauissimum peccatum, pœna mortis plectendum.

Si consensit ipsa sola.

Stuprū propriissimè.

Differt autem a *raptu*, quod *raptus* vim includat, qua puella abripitur a domo sua, vel paterna, & locum habere potest in corrupta: *stuprum* autem tantùm in integra, & potest fieri sine omni raptu: sicut & raptus potest fieri sine violatione. 7 *Raptus.*

Ex his sequitur, cogitationes seu delectationes morosas in virgine, & in adolescente circa virginem, etsi sint peccata mortifera, non habere tamen specialem malitiam mortiferam supra alias delectationes morosas, nisi coniunctæ sint cum voluntate inferendæ violentiæ. 8

Delectationes morosæ in virgine, vel circa virginem.

DVBITATIO II.

Ad quid teneatur corruptor virginis, si non promisit ei coniugium.

RESPONDEO & dico Primò, Si puella liberè consensit, ipse ad nihil ei tenetur. Sequitur ex dictis, quia volenti non fit iniuria: neque tunc est propriè stuprum. Addo cum Soto lib. 4. q. 7. art. 1. ad 5. neque parenti eius quidquam tunc deberi. Ratio est: quia nec illi fit iniuria, nisi fortè quatenus censetur lædi honor & dedecorari familia. puella enim est domina sui corporis. Neque D. Tho. q. 62. art. 6. ad 3. contrarium tenet, vt quidam dicunt. Similiter ad nihil tenetur, si puella remittit damni compensationem, potest enim cedere iure suo, quod habet ad detrimenta nuptiarum sarcienda, præsertim cùm liberum ei sit á nuptijs abstinere. 9

Si sponte consensit.

Dico Secundò, Si vi aut fraude vsuram corporis extorsit. etsi absque promissione, tenetur tamen vel eam sibi matrimonio copulare, vel damnum reparare. Ita docet Nauar. c. 16. numer. 18. & sequentibus, Sil. ver. Luxuria quæst. 5. Anton. 2. p. tit. 5. cap. 6. §. 1. & alij. Probatur; quia damnum tunc per iniuriam illatum est, ergo habet repetendi. hoc autem fiet vel matrimonio, vel damni æstimatione. 10

Si vi vel fraude inducta.

Sed contrà, cap. 1. de adulterijs, dicitur, *Si quis seduxerit virginem nondum desponsatam, dotabit eam, & habebit vxorem.* quod desumptum est ex c. 22. Exodi. & c. 5. *Desponsamus, vt quam stuprauerit, vxorem habeat; at si renuendum putauerit, corporaliter castigatus & excommunicatus, retrudatur in monasterium.* hic non solùm ad alterum, sed ad vtrumque teneri dicitur: nec solùm ad æstimationem damni, sed ad integram dotem.

Resp. Hęc intelligenda esse, post sententiam Iudicis, vt rectè docet Sylu. supra. antè enim sententiam non tenetur, nisi ad alterum, neque ad integram dotem, sed solùm quanti pluris valebat spes nuptiarum, quam adhuc integra habebat: nam iure naturæ ad amplius non tęnetur. ita Couar. 2. p. de sponsal. c. 8. §. 8. nu. 19. 11

Dixi, *absque promissione*, quia si intercessit promissio, implenda est. vt statim dicemus nu. 35.

Petes, Quid si parens vel puella nolit admittere matrimonium, vtrùm ipse damnum teneatur reparare pecuniâ? Respondeo, Si vi defloratà sit, potest recusare ipsius matrimonium, & exigere quanti pluris eget ad alteri liberè pro sua conditione nubendum. Idem dico, si fallaciter inducta sit, vt si adolescens fingebat se nobilem vel diuitem, vt eam deciperet. qui enim fingit aliquod, ob quod ipsa consentit, & cupit gratificari, sine quo nullo modo consensisset; iniuriam ei facit: ac proinde tenetur de damno secuto. Couar. tamen p. 2. de sponsalibus, c. 6. §. 8. nu. 19. existimat puellam, in hoc casu admittere debere matrimonium, si ipsius conditioni respondeat. quæ sententia nititur quadam æquitate. Sed verius putamus eam in rigore non teneri acceptare: quia circa ipsum decepta fuit per iniuriam; vt existimaret esse alterius conditionis quàm re vera sit, quæ deceptio causa fuit damni: vnde potest iustam compensationem exigere. 12

Si parens nolit admittere matrimoniū.

Sed, Quid si ipsa velit matrimonium, tenetùrne corruptor? Respondeo, si nec tacitè nec expresse promisit, (vt si vi aut minis extorsit) non tenetur ante sententiam. sed sufficit in foro conscientiæ, damni illati compensationem præstare, siue vi, siue fraude, & menda ijs illam induxerit; modò promissio non interuenerit. 13

Si ipsa velit.

Petes, vtrùm adolescens teneatur ad alterum prædi-

H 2 ctorum,

14 *Si precibus inducta.* ctorum, si precibus importunis vsuram corporis impetrarit? Quidam putant non teneri, nisi coniunctæ fuerint minæ, aut metus reuerentialis; vt si erat illius dominus, aut superior, aut magnæ auctoritatis, cui ipsa nihil audeat recusare; ita Petrus Nauarr. lib.2.cap.3.num.444. & quidam alij recentiores: quæ sententia est satis probabilis, & ordinariè vera. Fieri tamen potest, vt importunitas tanta sit, vt ratione illius solius teneatur: vt si adeò importunè eam solicitet, vt ipsa malit graue illud virginitatis detrimentum pati, quàm assiduè tam improba solicitatione enecari. Tales erant preces Dalidæ, quibus expugnauit Sampsonem. Sed hoc rarum est; quia molestiam illam plerumq; aliter excutere possunt, concepta ira, qualem in hac causa decet. deinde quamuis initiò videantur multùm repugnare; postea tamen sæpè libenter consentiunt. *Promissa & munera.* Promissa verò vim non adferunt, sed blandè alliciunt; multoque magis munera. alioquin qui promissis vel muneribus impetrasset officium, vel legatum, teneretur ad restitutionem, quod non est probabile. vide plura infrà, c.17. dubit.6.

15 *Si æquè commodè nupsit.* Dico Tertiò, Si puella vi aut fraude violata, fortè postea æquè commodis potita est nuptijs, ita vt nihil detrimenti acceperit; non debet ei quidquam necessariò restitui. Ita docet Nauarr. cap.16. num.17. & 19. multique recentiores. Probatur; quia neque pro ipsa defloratione pudicitiæ; vt quæ irreparabilis sit, & pretio non æstimanda: neque pro damno inde secuto, cùm nullum reipsa secutum sit.

16 *Periculum damni.* Dices, Stuprator constituit eam in periculo non inueniendi commodas nuptias; quod periculum est pretio æstimabile: ergo debet rependi.

Respondeo, Inferre alteri periculum, etiam vitæ & fortunarum, non obligat ad restitutionem, nisi damnum reipsa sequatur. huic tamen non obstat, quin aliqua compensatio possit in pactum deduci, antequam se periculo quis exponat. v.g. possim iustè exigere 100. vt me exponam vitæ periculo; tamen si alius me iniustè adducat in tale periculum sine pacto, non tenetur ad vllam restitutionem, si fortè damnum secutum non fuerit. quia periculum etsi magni æstimetur ob damnũ, quod potest sequi; si tamen non sequatur reipsa; nihil pro illo restituendum (nisi pactum interuenerit) nam periculum damni non est damnum.

17 *Si æquè benè nupsit.* Dices Secundò, Ergo puella, quæ iam 100. acceperat pro defloratione, tenebitur restituere, si postea æquè benè nupsit, & nihil incommodi est perpessa. Resp. negando consequ. Primò enim, poterit retinere pro ipso pudicitiæ damno: iuxta alteram sententiam, quę probabiliter sentit, illud esse pecunia reparandum. Secundò, etiã iuxta nostram sententiam non tenebitur: ratio est; quia qui in aliquo periculo vitæ, fortunarum, vel infamiæ est constitutus, potest pacisci cum eo, qui ipsum per iniuriam in tale periculum coniecit, de damno, quod probabiliter timetur. & quamuis postea non obuenerit, poterit tamen pretium conuentum retinere, & si nondum solutum fuerit, poterit ex vi pacti exigere; eò quòd illud periculum, quod alter præstare debebat, in se susceperit. quòd enim damnum non euenerit, vel suæ industriæ, vel benignæ Dei prouidentiæ adscribat. Confirmatur, quia potest quis pacisci de lucro cessante, vel damno emergente, antequàm eueniant: (nempe, certo pretio periculum horum in se recipiendo) nec tenetur restituere pretium conuentum, etiamsi non eueniant; quando alterius causa hoc periculum suscepit. ergo etiam poterit, quando alterius culpa in periculum coniectus est; quia tunc ille tenetur pe-

18 riculum præstare. debet tamen hoc pactum iniri, dum periculum adhuc durat: nam si nullum sit amplius, non est pretio æstimabilis eius præstatio: itaque tunc pro ea non poterit quidquam exigere. Similiter, nec hæredes puellæ poterunt exigere, si ipsa ante tempus nubendi obierit. & ante obitum pacta non fuerit; quia damnum

19 non est secutum. Denique si postquam pacta est, con-

Potest condonare. donauerit: potest enim hanc condonationem facere, etiamsi sub parentum cura fuerit; quia non parentibus, sed ipsi debetur.

DVBITATIO III.

Ad quid teneatur corruptor, si eam decepit promissione coniugij.

RESPONDEO, Si promisit coniugium, & ea spe, 20 *Tenetur eã ducere.*
seu conditione vsuram corporis impetrauit, tenetur eam ducere, etiamsi fictè promisisset. Est communis sententia DD. Probatur, quia hæc promissio facta est in modum contractus; vnde cùm ipsa ex parte sua compleuerit contractum, tenetur etiam ipse complere, prout exteriùs iudicio prudentum sonat. alioquin si tali artificio vti liceret, infinitis fraudibus humana commercia paterent. Confirmatur, quia ipsa, consentiendo bona fide in copulã pro matrimonio futuro, Ius Iustitiæ acquisiuit ad ipsius matrimonium. cui Iuri non potest ipse satisfacere, nisi consentiendo in matrimonio. Vnde sequitur, non satis 21
esse eam dotare, vel largis donationibus damnum sarcire, si ipsa nolit acquiescere. Idem dicendum, si animo ficto cum ea per verba de præsenti contraxit, eo tantùm fine, vt ea potiretur: vt docet Sotus in 4.d.29.quæst.1.art.3. & Adria.q.2. de matrimonio, & alij. Etsi enim matrimonium illo casu sit, nullum tamen manebit obligatio eam ducendi, si ipsa velit, ratione iniuriæ & damni secuti.

Quibus casibus non teneatur ducere. Aduerte tamen, excipi aliquot casus, quibus non tenebitur eam ducere; sed sufficiet aliter damnum sarcire. Primò, Si ipse longè sit nobilior vel opulentior, idque ipsa sciuerit; tunc enim facilè potuit suspicari, ipsum simulatè nuptias promittere, vt ea frueretur.

Dico, *si ipsa id sciuerit*, quia si omninò ignorauit ipsius 22
conditionem, & exteriùs non habuit vllam causam suspi- *1. Si multũ superet.*
candæ fraudis, tenebitur eam ducere, si ipsa velit. ita Petrus Nauarra suprà & multi alij DD. Ratio est, quia tenetur ex parte sua contractum complere. ne ipsa detrimentum patiatur. Neque illa facit iniuriam exigendo promissum; quia pacta fuit corpus pro corpore, bona fide. reliqua, vt diuitię, nobilitas, per accidens se habent ad hunc
contractum. Quidam tamen dicunt posse eum pecunia 23 *An pecunia compensare.*
satisfacere arbitrio prudentum: quod est probabile. insinuat D. Tho. in 4.d.28.artic.2.ad 4. ait enim, *quòd tenentur eam ducere, si sint æquales conditiones, vel si ipsa est melioris conditionis;* indicans non teneri, si ipse sit melioris. Idem tamquam valdè probabile tenet Corduba lib.1. sui quęst. quæst.13. Ratio est; quia qui in cõtractu fictè aliquid promittit, quod est longè melius, non tenetur illud dare: sed sufficit vt det aliud, quod iudicio prudentis sit æquale. sufficit enim ad Iustitiam, vt contractus reducatur ad æqualitatem.

Secundò, Si ex alijs coniecturis facilè deprehendi pote 24
rat, ipsum non sincere agere. (vt verbis ambiguis vti, in- *2. Si aduertat non sincerè agere.*
constanter loqui nimijs vti exaggerationibus.) Ratio est; quia in his casibus, puella facilè potest aduertere vel suspicari, ipsum reuera nihil seriò promittere, sed se ludificari. Vtrùm verò teneatur tunc damnum, si quod secutum fuerit, rependere, dubium est: quidam putant teneri. quia per iniuriam causam damni dedit; fraude enim & menda
cio eam decepit. Sed verius videtur non teneri, si enim 25
fraudem facilè potuit aduertere, nõ præsumitur decepta, sed fingere deceptionem. vt ait D. Th. supra & Sil. Matrimonium quartò q.8. Tabi. v. Matrimonium 2.q.7. & Fumus 4. Restitutio nu.22. citatq; D. Tho. & Vercellensem.

Tertiò, Si aliquod impedimentum legitimum interue- 26
nerit; vt si fiat eius affinis, si ducat aliam per verba de præ *3. Si impedimentum.*
senti, si sacros ordines suscipiat. si graue aliquod damnum vel scandalum ex tali matrimonio sequeretur: denique, si pater nolit eam dare. In his casibus sufficiet damnum sarcire. de hoc tamen vltimo est difficultas. nam si corruptor non admittitur à parente puellæ ad matrimonium, paratus alioquin promissiorum fidem præstare; cur in conscientia teneatur alio modo damnum sarcire? Quidam distinguunt; si ex animo promisisset, ad nihil aliud obligandum, quia nullam iniuriam intulisset. si autè animo fallaci promisisset, tunc à parente & à puella posse repudiari tamquam impostorem & pudicitiæ insidiatorem, & tamen ratione iniuriæ teneri nihilominùs damnũ

sarci-

27 sarcire. Sed verius puto in conscientia ad aliud non teneri, quam ad implendum promissum, ducendo eam in vxorem; sic enim abunde videtur satisfacere pro iniuria per fictionem illata. Quod confirmatur ex alijs contractibus: si enim ficte tibi promittam mutuum, eoq. nomine tu emas merces; facio tibi iniuriam, & teneor sarcire damnum, nisi seruem promissum: si tamen seruare volo, tu verò nolis accipere, non teneor damnum secutum compensare.

Non tenetur compensare pecunia.

28 Quartò, Si illam contingat postea cum alio fornicari, prior non tenebitur eam ducere. Ratio est; quia in promissione sponsalium, hæc conditio tacite subintelligitur. Sed difficultas est. Vtrum tunc teneatur illi aliter satisfacere? Respondeo non teneri, nisi ante fuerit conuentum. nam ex vi promissionis, solum tenetur eam ducere. quæ obligatio extinguitur per superuenientem fornicationẽ. vnde nisi antea fuerit mutata in obligationem pecuniariam, nihil ei ex iustitia debebitur.

4. Si fornicata fuerit.

29 Quintò, Si dicenti se virginem, promisit nuptias, vt ea potiretur, & postea deprehendat non esse virginem, non tenebitur stare promissis. ita Lopez 1. p. c. 76. citans pro se Armillam. idem tenet Corduba lib. 1. q. 13. sui quæstionarij dicto 3. Ratio est; quia sicut eam decepit, ita vicissim ab ea deceptus est: itaque est compensatio iniuriæ. Vnde nec videtur pecunia compensare debere. cur enim teneatur, cùm ab ea deceptus sit? Confirmatur; quia si seriò promisisset, non teneretur propter illam deceptionem: ergo neque dum fictè.

5. Si ipsum decepit.

30 Sextò, si putabat illam esse virginem, & in coniunctione deprehendat re vera nõ fuisse; quamuis ex verbis eius deceptus non fuerit. quo casu non tenebitur illam ducere: vt docet Corduba suprà lib. 1. q. 13. quia illa causa sufficiens est ad soluenda sponsalia: tenebitur tamen, iuxta prædictum auctorem, pecunia compensare; quia ipsa illum non decepit fraude aliqua. Contrarium tamen fortè non improbabile, quia si seriò promisisset, non solùm non teneretur eam ducere: sed neque dotare. Nam ex vi promissionis, solùm obligatur ad eam ducendam; quæ obligatio cessat ex eo; quod deprehendat non esse virginem; vt alibi dictum est. quam sententiam inuenio probatam doctissimo viro Thomæ Sancio lib. 1. de matrimonio disput. 10. num. 12.

6. Si non erat virgo.

31 Aduerte tamen, si sciebat eam non esse virginem; & promisit ei matrimonium fictè, ad obtinendam copulam, ea secuta tenebitur illam ducere, si ipsa velit; quia ipse deceptus non fuit, & illa, ex parte sua, præstitit conditionem contractus. ita docet Syluest. verb. Matrimonium 4. q. 8. Palud. d. 28. q. 1. art. 2. concl. 4. Contrarium tamen esse verius, si non timetur infamia, docet Thomas Sancius, citans Lopezium, Veracruz & reliq. quare sufficiet compensare pecunia. Ratio est; quia corrupta, exigendo tale matrimonium pro corporis sui vsura, nimium exigit. Non enim tanti æstimatur copula cum corrupta vt matrimonio eius debeat compensari. Vnde cùm non teneatur ad matrimonium ratione promissionis, (vt quæ nulla fuerit) nec ratione damni; cùm nullum secutum sit, vt suppono, solum tenetur iudicio prudentis compensare copulam, per talem iniuriam obtentam. secùs tamen si esset honesta vidua, & impenderet infamia.

Si sciebat non esse virginem.

DVBITATIO IV.

Vtrùm is, qui antè vouerat ingredi Religionem, si posteà puellam sub promissione vera vel ficta matrimonij deceperit, possit ingredi.

32 RESPONDEO, Non posse intrare, sed teneri eam ducere: vt passim DD. tradunt: si tamen ipsa votum eius omninò ignorauit, & recuset omnem aliam satisfactionem. Probatur: quia ingressus Religionis iam factus est ei illicitus; non enim potest ingredi, nisi grauem iniuriam irrogando puellæ; ergo, &c.

Non potest intrare Religionem.

Secundò, à simili. Si ego vouissem 100. dare in eleemosynam, & postea inferrem alteri damnum tanti æstimatum, nec haberem aliunde, quo illud compensarem; teneret dare illa 100. Deo vota, nec possem persoluere votum, omissa damni compensatione; quia obligatio strictæ iustitiæ præponderat obligationi religionis: ergo similiter hic, cum ratione contractus & damni pudicitiæ, corpus illius sit obnoxium puellæ, nec aliter possit ex æquo sarciri, nisi cum illa contrahendo, tenebitur contrahere, & etiam consummare matrimonium: nam contrahendo & non consummando, non censebitur reparatum damnum pudicitiæ, nec occurretur efficaciter infamiæ imminenti.

Tertiò, Quia puella bona fide ex parte sua compleuit contractum, cum damno suæ pudicitiæ: ergo alter tenetur complere ex parte sua. Neque puella tenetur admittere aliam compensationem, tum quia pudicitia non est pecunia æstimabilis, tum quia non tenetur subire infamiam amissæ virginitatis, vt ille votum suum impleat.

33 Aduerte tamen, si puella sciuit eum habere votum castitatis vel Religionis, non potest vrgere ipsius nuptias; quia non bona fide contraxit, cùm videret ipsum non posse nuptias promittere. Sed, teneturne tunc aliter compensare? Certè non videtur teneri; (nisi fortè persuaserit puellæ se facile obtenturum dispensationem) quia non fuit ab ipso decepta. sciuit enim, quod promissum est, non posse ab ipso licite præstari.

Si sciuit votum. An aliter compensare tenetur.

34 Petes, Vtrùm in his casibus impetrari debeat dispensatio voti? Respondeo, non videri necessarium; quia executio voti facta est illi illicita. consulendum vt petatur; quia alias tenebitur ex parte sua seruare castitatem, si eam vouit; vnde non poterit debitum petere, sed tantummodo reddere, ea implicitè vel explicitè petente.

Dispensatio.

35 Quod dictum est de eo, qui promissione matrimonij virginem decepit, nõ posse illum ingredi religionẽ absq; ipsius consensu; idem dicẽdum de eo, qui contractis sponsalibus nõ obtinuit quidem vsuram corporis, sed magnã familiaritatem, quæ moueat suspicionem copulæ, ita vt absque notabili infamia puellæ, non possit recedere a cõtracta. ita Corduba & Lopez suprà num. 29. citati. Ratio est, quia non potest hanc iacturam aliter sarcire. Idem dicendum si erat vidua bonæ famæ, & non infimæ sortis, ob eamdem causam. Denique idem docet Sancius lib. 8. disput. 36. si puella vi vel dolo fuit deflorata, vel precibus violentiæ æquipollentibus; & corruptor vt huic iniuriæ satisfaciat, sponte promittat ei matrimonium: tunc enim tenetur stare promissis, nec potest illa inuita Religionem capessere. Ratio est, quia ex vi illius deflorationis iniuriosæ tenetur illam ducere, vel dotare, iuxta cap. 1. de adulterijs, quod ex lege veteri translatum in ius canonicum. Itaque cùm ratione iniuriæ violationis teneatur ad alterum disiunctiuè, vbi semel elegerit alteram partem, non potest mutare absque consensu puellæ. *quod enim semel placuit, ampliùs displicere non potest*: iuxta regulam 21. de regul. iuris in 6. Quod intellige, si alterius intersit, vt ibidem Glossa: atqui hic plurimùm interest puellæ te non mutare. Confir. quia cùm obligatio est disiunctiua, facta electione alterius partis, hæc sola debetur; vt patet in alijs debitis. electio autem in huiusmodi est debitoris; vnde debet esse libera. quare si metu cogatur ad illam partem, nempè ad promittendum matrimonium, non tenetur ad illam; sed soluendo dotem, vel damnum sarciendo est liber. Si viduam honestam vi vel fraude absq; promissione matrimonij cognouit, etsi postea ei promitteret matrimoniũ in satisfactionem, nihilominùs posset alio modo pro iniuria satisfacere, & ita religionem ingredi. ita Sancius supra. quod intellige, nisi sequeretur illam grauis infamia, cui alia ratione non possit occurri. Ratio est, quia talis promissio fuit omninò libera; (solùm enim de deflorante virginem statutum est, vt teneatur eam ducere, vel dote augere, c. 1. & 2. de adult.) vnde habet tacitam conditionem, nisi religionem ingrediar. Sicut qui promissione pecuniæ puellam deflorauit, etsi posteà loco pecuniæ promittat matrimonium, nihilominùs potest religionem ingredi soluta pecunia promissa: quia cum sit promissio omninò libera, non a iure imperata, habet tacitam conditionem prædictam.

Si sponsalia contraxit. Si vi vel dolo deflorata sit. Si viduam vel vi fraude. Promissio libera.

Verùm etsi hæc sint probabilia; verius tamen puto esse eamdem rationem in foro conscientiæ, siue promissio facta sit viduæ honestæ, siue virgini, in prædictis ca-

Contraria sententia verior.

fibus, modò cetera sint paria. Ratio est, quia Ius illud cap. 1. de adult. non obligat ante sententiam Iudicis, vt supra dictum est, & communiter docent auctores. Itaq; promissio illa matrimonij in vtroq; casu censetur liberalis; ac proinde tacitam habens conditionem, nisi religionem ingrediar. poterit ergo ingredi, soluendo dotem, aut prudentis arbitrio compensando: nisi per sententiam coactus fuerit illam ducere. Vbi etiam aduertendum, eum, qui consentientem deflorauit, si postea ei matrimonium

In foro externo.

promittat, in foro externo cogendum vt eam ducat. Ratio est, quia quando vi vel dolo fecit secuta promissione, est compellendus, vt dictum est, atqui præsumitur ita fecisse; quia non videtur sponte consensisse; vnde cogetur, nisi probet illam vel non fuisse virginem, vel sponte præbuisse consensum, vt rectè Sancius supra.

DVBITATIO V.

Vtrùm adulter teneatur aliquid restituere marito adulteræ pro iniuria, si partus non sit secutus,

36 RESPONDEO, & dico Primò, Si nullum aliud damnum secutum est, non teneri quidquam pro hac iniuria marito illata rependere. Ratio est; quia iniuriæ ab omni damno separatæ, non debetur ex iustitia, nisi satisfactio, per signa doloris, veniæ petitionem, &c. quæ tamen locum non habet, quando iniuria ignoratur; vnde nisi maritus resciscat, non tenetur adulter ad talem satisfactionem. hæc enim satisfactio non fit, nisi sentienti se iniuria affectum, cùm consistat in placatione animi exacerbati. quòd si resciscat, & petetur cupere, tenetur: alias minimè.

37 Dico Secundò, Si maritus exigat satisfactionem pecuniariam, alter non tenetur eam præstare. Ratio est; tum quia tale damnum non est illatum; tum quia hæc conuentio seu transactio pro iniuria adulterij, Iure est interdicta. L. Transigere. 18. C. de transactionibus, vbi dicitur; *Transigere vel pacisci de crimine capitali, excepto adulterio prohibitum non est.* Idem vetatur L. Miles. 1 t. ff. ad legem Iuliam, de adulterijs. quod idcircò Ius vetuit, ne maritus videatur suæ vxoris lenocinium facere, eius-
38 que corpus ad quæstum tamquam leno prostituere. Si tamen maritus occultè transigeret cum adultero sine scandalo, non videretur peccare, nec ad restitutionem teneri; quia leges illæ magis pertinent ad Iudices, ne concedatur actio, nimirum in pœnam, ob præsumptionem lenocinij; quàm ad mores priuatos.

Occulta trāsactio nō est illicita.

DVBITATIO VI.

Vtrùm si secutus sit partus, teneatur adulter ad restauranda damna, quæ consequuntur, marito vel hæredibus legitimis, ex sustentatione eius, & hæreditatis partitione.

39 RESPONDEO, & dico Primò, Adulter non tenetur ad vllam damni compensationem, nisi ei moraliter certum sit, esse suam prolem. Vbi aduerte, non videri certum, quamdiu habet probabilem rationem dubitandi de contrario: vt dictum est 1. s. quæst. 19. artic. 6. Id enim moraliter certum censetur, quod prudenter ita creditur, vt contrarium nullo modo videatur probabile:

Quid certum.

40 talia enim passim humano more certa dicuntur. Nunc probatur; quia in dubio, melior est conditio possidentis: nemo enim tenetur aliquid soluere, & re sua se spoliare, nisi ei constet se debere. consentiunt ferè in hoc DD. Quamuis enim quidam dicant illum teneri, quando probabiliter credit esse suam prolem; hoc tamen non est ita generatim intelligendum; sed quando ita credit, vt non habeat probabilem rationem dubitandi de contrario. Fieri enim potest, vt quis probabiliter credat esse suam prolem, & etiam probabilitatem habeat non esse; quo casu certum est non teneri. vide Sotum libro quarto de Iust. quæst. 7. artic. 2. Nauar. cap. 16. numero 48. & 49.

Dico Secundò, Si vllo modo suasit vel procurauit, vt adultera prolem susceptā marito supponeret, fingeretq; esse eius prolem, tenetur de damno secuto; nempe de alimentis & hæreditate, vnà cum adultera. Ratio est, quia vterque est causa totius damni. 41

Si suasit, tenetur.

Vbi aduerte, vtrumque teneri pro rata æquè; primò adulterum, quia vtriusque nomine suasit; adulteram, quia vtriusque nomine fecit. Quando enim consilium est in commodum consultoris, ipse tenetur primo loco, executor solùm in defectum. si tantùm est in commodum executoris, excutor tenetur primò, consultor solùm secundariò in defectum. si in commodum vtriusque, vterque tenetur æquè primò pro rata: in solidum verò, ea defectu alterutrius, vt infra c. 14. dub. 5. dicetur.

Consultor & executor.

Dico Tertiò, Si adulter agnoscat esse suam prolem, vt certè nullam habeat iustam rationem dubitandi, tenetur restituere saltem ea, quæ impensa in alimenta prolis, à tertio anno ætatis & deinceps, quamdiu parens tenetur filium alere, quamuis non suaserit suppositionem. Est communis sententia DD. contra Sotum suprà. Probatur; quia pater a tertio anno tenetur alere filium & deinceps, donec sibi de alimentis prouidere possit: à partu autem ad tertium annum inclusiue, tenetur mater: colligitur ex cap. 2. De conuersione infidelium. & probat ibidem glossa. Et ex L. Nec filium. 9. C. de patria potestate. 42

Alimenta.

Sed præcipua difficultas est, de restitutione hæreditatis, quam nothus ille cum alijs filijs, tamquam vnus ex legitimis prolibus cernit. 43

Quidam docent, etiamsi adulter agnoscat esse suam prolem, tamen non teneri sarcire damnum legitimis filijs, ex illegitimi successione obueniens; modò non fuerit auctor suppositionis. docet hoc Sotus supra, & Henriquez lib. 1. De matrimonio cap. 21. vbi pro eadem sententia citat Pennam. Alij quidam recentiores, etsi contrarium teneant, tamen fatentur, hanc Soti sententiam non esse improbabilem.

Sententia Soti & quorumdam aliorum.

Probari potest Primò, Quia iste adulter, non est verè causa huius damni: neque enim illud intendit, neq; sua actione attingit, sed aliena actione prouenit; nempe matris suppositione, & fictione, quæ illum, tamquam legitimum marito suo supponit; cuius fraudis adulter non est auctor, nec consultor, vt ponimus.

Secundò, Si adultera procuraret sibi abortionem, non censeretur adulter causa homicidij: nisi fortè suasisset vel adiuuisset: ergo similiter non censebitur causa suppositionis, & consequenter neque damni ex suppositione secuti; non enim videtur esse magis causa suppositionis quam abortionis, cùm neutrum consuluerit, & vtrumque ex sola voluntate adulteræ secutum sit: ipso materiam, circa quam vtrumque fit, dumtaxat suppeditante, id est, prolem.

Dices, censeri auctorem huius suppositionis, quia matrem in eam necessitatem coniecit, vt necessariò deberet prolem supponere, alioquin debuisset seipsam prodere. Respondetur, non ideò censeri auctorem; quia non coniecit illam nolentem & inuitam in eam necessitatem, sed volentem: vnde ipsa sibi debet imputare, quòd in ea ne- 44
cessitate sit constituta. Addi potest; probabile videri, quòd etsi per iniuriam, illam in hanc necessitatem coniecisset, (quamuis teneretur illi de damno, quod ipsa pateretur) non tamen obligatum iri hæredibus, quibuscum illegitimus opera mariti hæreditatem diuidit; vt si constituam aliquem in necessitate accipiendi mutui aut vendendæ supellectilis, & ille ratione illius inopiæ faciat iniuriam tertio, non tenebor tertio, cui ille iniuriam, occasione inopiæ fecit; sed illi, cui ego iniuriam intuli. 45

Verùm contraria sententia mihi placet, Primò, quia communis, a qua proinde in re tanti momenti non est facile recedendum. Secundò, quia non expedit in re tam nefaria fauere adulteris. Tertiò, quia etiamsi adulter non suasit suppositionem, tamen est causa cur nothus ille credatur esse legitimus filius mariti, idque iniquo modo; videlicet commercio cum vxore aliena.

Contraria placet.

Vnde cùm ex iniurioso facto ipsius sequatur hæc falsa credulitas; censetur etiam causa damni, quòd ex illa credulitate nascitur. 46

Neque

Neque dici potest, hoc damnum inde nasci per accidens; quia sicut ille error vt plurimùm sequitur ex tali facto iniquo, ita ex errore damnum: idque facile erat præuidere.

Et confir. quia adulter verè est causa suppositionis: hoc ipso enim quo facit nasci prolem ex aliena vxore, supponit illam marito eius tamquam esset ipsius vera proles. nam id sufficit vt censeatur proles mariti, & consequenter vt supponatur marito tamquam sua. ergo est causa suppositionis, & consequenter damni quod sequitur. Sicut si ipse poneret prolem viuam actu in vtero vxoris alterius, vere supponere prolem marito, non minùs quam si occulte in domo subtracta vel interfecta prole illius, supponeret extraneam. atqui eadem est ratio de semine, quod est proles in potentia: sicut perinde est, siue serpentem actu, siue semen eius ponas in loco, vnde postea nociturus est.

Dices, sola mulier supponit pariens in domo mariti, vel affirmans eius esse prolem.

Nō sola mulier est causa suppositionis.

Resp. Negando antecedens; quia non est opus ad suppositionem, vt dicat esse prolem mariti. Nam hoc ipso quo non est suspicio adulterij, censetur esse mariti; quare eo ipso quo causam dedit pariendi, suppositionis crimen admittit. vnde cùm non sola, sed vna cum adultero causam dederit, etiam adulter est causa suppositionis. Nec refert etiamsi foris non pariat; quia ad id non tenetur, nisi salua fama & vita, commode possit: & quamuis posset, non tamen idcirco, id omittendo, ipsa esset sola causa suppositionis: quia per hoc nō excusaretur adulter; neque idcirco ex eius facto minus damni proueniret.

Similiter non excusatur ille, etsi orta suspicione adulterij, ipsa iuret esse prolem mariti; quia damnum aliarum prolium semper ex eius facto iniusto sequeretur, si nothus succedat. sicut quando duo causam efficacem damni futuri dederunt, non excusatur alter ex eo quod alter causam illam occultet. v.g. Titius & Caius propinarunt alicui latens venenum, vnde ille moriturus est, nisi ei succurratur. oritur suspicio de Titio: negat Titius: hinc fit vt ille moriatur: non excusatur Caius a restitutione, sed vnà cum Titio tenetur. Quia causam efficacem dedit, vnde re ipsa damnum secutum est.

Hinc etiam patet, non esse necesse vt tempore adulterij exstent liberi, quibus fiat iniuria. quia sufficit per actū iniustum poni causam, ex qua liberis extantibus damnū sequetur. Manet enim actus ille iniustus virtute in causa, velut in semine. sicut cùm Tyrannus legem iniusta scribit, quæ etiam ad 100. annos nocet.

Ex his facile soluas rationes sententiæ diuersæ.

DVBITATIO VII.

Ad quid teneatur adultera, si partus secutus sit.

47 *Tenetur cōpensare.*

RESPONDEO & dico Primò, Tenetur quantum fieri potest, sine famæ dispendio & vitæ periculo procurare, ne legitimi hæredes ratione huius illegitimæ prolis aliquid detrimenti capiant. Ita communiter DD. Vnde si habet parapherna, tenetur ea relinquere legitimis in compensationem. Si taliter, si quid ex labore capiat lucri; ad quod ei etiam diligentia præstanda. Debet etiam solitos sumptus imminuere, quantum commodè potest, spectata conditione status, valetudinis, &c. Quòd si hisce modis non potest satisfacere, tenetur eum inducere ad capessendam Religionem, si ad eam videatur idoneus. Ratio est; quia omnibus modis debet cauere damnum hæredibus.

48 Dico Secundò, Si hisce modis plenè potest damnum compensare, non tenetur ad aliud; sed potest permittere, vt illegitimus succedat. Ratio est; quia nullum tunc sequitur damnum legitimis hæredibus.

Dices, Illegitimus, per leges ciuiles, est incapax hæreditariæ successionis: atqui hæ leges obligant in conscientia.

49 *Potest tunc cū alijs succedere.*

Respondeo Primò, non esse incapacem, quando eo nomine illa portio ceteris est compensata; & res omnino est occulta. neque in hoc casu leges illas accipiendas.

Secundò, etiamsi sit incapax, tamen potest permitti vt succedat, ne ipsa infametur; præsertim quando alij inde damnum non sentiunt, ob compensationem.

Dico Tertio, Etiamsi nullo modo possit mater compensare damnum, non tenetur tamen prodere suum crimen marito, aut proli, nisi moraliter certa sit damni auertendi. Est communis DD. præter Adrian. quæst. 1. de restitut. §. Sed restat, & Palud. in 4. d. 17. q. 2. art. 1. qui putant eam teneri sese prodere, quamuis existimet se nihil effecturam; quia, inquiunt, fieri potest, vt filius ei credat, & forte credet. 50

Non tenetur, si dubitet an proderit.

Probatur nostra sententia; quia in dubio melior est cōditio possidentis: ergo quamdiu prudenter dubitat an proderit reuelatio, non tenetur famam suam, crimen occultum pandendo, prodigere, multoque minùs, quando parum est credibile profuturum. Imò id magnæ esset imprudentiæ; redderet enim se infamem & exosam apud filium, & ipsum conijceret in magnos æstus animorum; quod nō est faciendum absque certo fructu, de quo probabiliter non dubitetur.

Vbi aduerte primò, rarò accidere, vt adultera non habeat iustam rationem dubitandi an reuelatio proderit. 51

Filius nō tenetur matri habere fidē.

Primò, Quia filius matri dicenti ipsum spurium non tenetur credere, etsi sciat ipsam adulteram fuisse; vt docet Glossa in cap. Officij. 9. de pœnitent. & remissionibus. & fatentur omnes Canonistæ in cap. Per tuas. 10. de Probationibus, & Iurisperiti in L. Si posthumus. 14. ff. de liber. & posthumis. Ratio est; tum quia alleganti suam turpitudinem, nulla debetur fides; vt in regulis iuris dicitur; quod intellige, cum alterius præiudicio, vt in præsenti casu accidit: tum quia, cùm ipse & sua, & publica opinione sit legitimus, non tenetur cum tanto suo incommodo se reputare illegitimum, nisi conuincatur. Itaque quamdiu subest aliqua ratio suspicandæ fraudis vel erroris, non tenetur credere. Tum denique, quia ingenium mulierum est, alios præter modum amare, alios odisse.

Secundò, Quia mater potest sibi persuadere, filium, etiamsi credat animo, tamen verbis negaturum, nec ideò cessurum hæreditate, sed potiùs omnia litibus & tumultibus miscturum.

Aduerte Secundò, si filius omnino conuincatur, (vt, quia mater testibus probat, parentem toto illo tempore abfuisse) tenetur non adire hæreditatem. 52

Si cōuincatur esse illegitimus.

Dices. Qui alterum infamauit tenetur reuocare, quāuis non putet aliquem crediturum: ergo mulier tenetur se filio aperire, &c. Ita Adrian.

Respondeo. Si infamator certus sit nihil profuturum, non tenetur: si dubius, tenetur; quia ipse damnum intulit in fama, quod etiam cum famæ dispendio debet sarciri. mulier autē ipsa damnum non intulit, sed solùm causam dedit, ex qua damnum sequetur, non famæ sed pecuniæ: vnde tenetur impedire, si potest, etiam cum dispendio pecuniæ; non tamen cum dispendio vel periculo famæ.

Dico quartò. Quamuis certa spes esset per reuelationē criminis, damnis hæredum occursum iri; non tamen tenetur crimen suum patefacere, si inde periculum vitæ vel famæ sibi impendere putaret. 53

Non tenetur cū vitæ periculo.

De periculo vitæ, est communis sententia DD. *De periculo famæ*, docet Scotus d. 15. q. 2. sub finem. Gabr. ibidem q. 2. Caiet. q. 62. art. 6. & opusculo 31. responsione 14. & Nauarr. cap. 16. nu. 44. & cap. 17. num. 89. vbi fusè & doctè id probat, & c. 18. nu. 47. Couarruuias regula Peccatum. 2. p. nu. 7. Innocent. Panor. & alij Canonistæ in c. Officij. 9. de pœnit. & remiss. Castro lib. 2. de potestate legis pœn. c. 11. Medina C. de restitut. q. 3. Et quidem *de periculo vitæ*, patet primò. Quia vita nullo pretio est æstimabilis: ergo propter rei pecuniariæ restitutionem, non tenetur quis vnquam vitam prodigere, aut periculo exponere.

Secundò, Quia in periculo vitæ cessat dominiorum distinctio, ita vt licite re aliena tamquam tua vti possis: nec tenearis eam restituere, quādiu periculum durat; vt si in fuga alienū equum cōscenderis, & ille perierit: ergo, &c. Hinc fit, vt etiamsi amplissima hæreditas, aut primogenitura, aut etiam regnum ad spurium deuolui deberet; non tamen ad hoc impediendum vita exponi debeat, numquā enim potest esse tanta externorum bonorum copia, vt ipsam per se solam præferri vitæ oporteat. Si tamē spurius esset perditis moribus, ita vt ex dominatu eius timeretur

mala

54 mala Reipublicæ administratio; legitimus autẽ esset optimæ spei, teneretur adultera, etiam cum vitæ periculo impedire spurij successionem. hoc enim non prouenit ex obligatione, qua tenetur impedire damnum legitimi hæredis, sed malum Reipublicæ: estque hæc obligatio potiùs ex lege charitatis vel iustitiæ legalis, quam iustitiæ commutatiuæ.

Nisi maiora mala impendeant.

Altera pars, quòd *neque cum famæ periculo.*

55 Probatur Primò, ex cap. Officij 9. de pœniten. & remissionibus. vbi Pontifex consultus de quadam muliere, quæ partum sibi insigni artificio supposuerat, essetne absoluenda, cùm crimen suum timeret marito detegere; respondet. *Sicut mulieri, quæ ignorante marito de adultero suscepit, quamuis id timeat confiteri, non est pœnitentia deneganda; ita nec illi; sed competens satisfactio debet iungi discretione sacerdotum.* Hic, Pontifex loquitur in genere de ea, quæ ob aliquam iustam causam timet marito detegere crimẽ, nempe ob periculum vitæ, vel famæ, vel etiam perpetuæ offensionis.

Neque cum periculo famæ.

56 Secundo, Quia fama est res superioris ordinis, quæ iuxta Regulam Caiet. & Nauarri numquam est necessariò exponenda pro rebus inferioris conditionis. Hinc enim fit, vt homo etiam infimæ sortis, non teneatur vitã exponere pro maximis thesauris restituendis, vel fama, etiam illustris hominis, reparanda.

Res superioris ordinis.

Tertiò, Quia fama apud homines pecunia non solet æstimari; & si quis eam sic æstimaret, præoptando pecuniam famæ, contra rectam rationem faceret; *melius enim est nomen bonum, quàm diuitiæ multæ*, vt habetur Prouerb. 22. quò fit, vt etiamsi ad perfectionem pertineat pecuniarum renuntiatio: non tamen famæ, & boni nominis; cùm hæc ad ædificationem proximi, & rectam officij administrationem pertineant. vide infra c.15. dubit.15.

Quartò, Quia quòd soli succedant legitimi, legibus humanis est introductum; quæ non videntur obligare, sed omnino cessare, quando imminet tale dispendium. 57

Aduerte autem Primò, nos loqui de muliere honestæ cõditionis, & quæ pro tali passim habetur: hæc enim propriè est bonæ famæ. Nam si suspecta sit, vel adeo vilis, vt ipsius fama prudentum iudicio parui sit pretij, putarem locum habere posse sententiam Soti, famam iudicio prudentum esse componendam cum æstimatione hæreditatis: quod tamen non admiserim de vera fama, qualem honestæ conditionis & vitæ matrona possidet.

Secundò, si maritus sit vir valdè bonus & prudens, & pariter filius, ipsiq; rẽ silentio sint cõpressuri, neque idcircò mulierẽ osuri, aut probris vexaturi, non censebitur se infamare, quamuis crimen illis detegat. Vnde si hæ circũstantiæ adsint, & simul sit certa spes damni auertendi, (quod sane rarissimum est) tenebitur se ipsa prodere. 58

CAPVT VNDECIMVM.

De iniurijs famæ, & honoris, per detractionem & contumeliam, dèque necessaria restitutione.

Complectitur Dubitationes 27.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit fama & honor, & quomodo distinguantur.

1 ESPONDEO, Iurisperiti sic definiunt. *Fama est illæsa dignitatis status, legibus & moribus comprobatus.* Ita habetur L. cognitionum. §. ꝟ. de extraordin. cognit. sed hic tantùm bona fama describitur. In genere sic describi potest. *Fama est multorum existimatio de vita & moribus alterius.* Sermo etiam de hisce & rumor, fama dici solet, nempè a *fando*. sed potissimùm consistit in ipsa opinione & iudicio interno, estque duplex; *Bona, Mala.* Nos hic solùm de bona agimus, quæ potissimùm consistit in opinione virtutis & sapientiæ: (in quibus etiam intelligo functiones ex his procedentes) hæc enim duo sunt propria hominis bona, ob quæ sola est laude dignus. secundariò autem in opinione ingenij, eloquentiæ, nobilitatis, roboris, pulchritudinis, potentiæ, opum, & similium; quæ etiam magni æstimantur apud homines, qui & famam ex hisce quærunt.

Fama.

In quibus fama bona sita sit.

2 *Honor autem nihil est aliud, quàm testificatio quædam excellentiæ alterius:* vt docet D. Thom. q. 103. art. 1. ad 2. immediatè tamen, est testificatio nostræ opinionis, de excellentia alterius, cum quadam nostri submissione; & mediatè, ipsius excellentiæ: nam signa externa immediatè significant nostros conceptus & affectus; mediatè res ipsas. Hoc autem fit, vel verbis, vel signis. Verbis, vt quando quis alterum honorificè compellat, vt sapientem, eximium, magnificum, clarissimum, &c. Signis, vt genuflexione, corporis inclinatione, cessione primi loci, erectione statuæ, &c. qui enim cupiunt honorari, nihil aliud optant, quàm talia signa suæ excellentiæ exhiberi.

Honor.

Dupliciter exhibetur.

3 Excellentia autem, quam respicit honor, potissimùm consistit in sapientia & virtute: (quæ etiam sanctitas dicitur) hæc enim habent præcipuam excellentiam. Deinde etia in alijs perfectionibus & dignitatibus vel moralibus vel realibus, á Deo communicatis, siue mediante ratione naturali, siue supernaturaliter. Sic potestas, quæ est in Principibus Ecclesiasticis & sæcularibus, & quæ in sacerdotibus, est honoranda; quia est communicatio quædam diuinæ potestatis: dignitas quoquo principij, seu causæ, quæ est in parentibus: deniq; omnis perfectio rationalis naturæ; quia est participatio quædam perfectionis diuinæ, est aliquo modo ratio honorandi, si nihil aliud impediat. Quod addo, propter *dæmones, & damnatos*, qui, quia in malo obdurati, & omni ignominia digni, nullo honore sũt afficiendi. Denique id, quod singularem quemdam ordinem, vel vt effectus, vel vt instrumẽtũ ad hasce perfectiones habet, et est ratio honorandi. Sic nobilitas & diuitiæ honorantur: nobilitas, quia ex præclarè gestis orta est: diuitiæ, quia ad opera præclara facultatem præbent, suntque virtutis instrumentum.

Excellẽtia in quibus consistat.

4 Ex his patet differentia honoris & famæ; nam fama est opinio virtutis, sapientiæ, & rerum præclare gestarũ alterius; honor autem, est testimonium excellentiæ. Fama igitur consistit in interna opinione; & dum exit in opus externum, dicitur laus, vel vituperatio. Honor autẽ consistit in externa significatione nostræ æstimationis de excellentia alterius, & submissionis nostri. vnde supponit opinionem excellentiæ, & intentionem exteriùs per aliquod signum eam testandi, (in quo signo consistit honor) idque ideò; quia hoc excellentiæ est debitum. Hinc fit vt honor sit excellentius quid, quàm fama: nam includit famam, seu opinionem excellentiæ, & præterea eius testificationem & manifestationem. Vnde meritò Aristoteles l.4. Ethic. c.3. docet *honorem esse maximum inter bona externa*; cuius signum est, quia, vt ipse ait. *Principatus & diuitiæ, propter honorem sunt optabilia*. Sed de his plura infra cap. 36. dubit. 1. & 2.

5 *Discrimen honoris & famæ.*

DVBI-

DVBITATIO II.

Quid sit detractio.

D.Thom. q. 73. a. 1.

6 RESPONDEO, *est aliena famæ occulta & iniusta denigratio seu violatio*. Ita ab omnibus passim DD. definiri solet. Vbi aduerte, duo requiri ad *detractionem*.
Detractio. Primò, vt aliquid dicatur: vel eo modo dicatur; vt alicuius famam & existimationem, quam possidet in animo alterius, extinguere, aut minuere valeat. Secundò, vt fiat occulte, saltem iuxta intentionem dicentis: si enim quis in præsentia alterius, famæ detrahere intendat, iam non erit simplex detractio, sed *contumelia*; quæ dictis vel
7 alijs insignis incoram violat alterius honorem: vt pa-
Differt à contumelia. tet ex D. Thoma quæst. 72. artic. 1. Vnde dupliciter differt *detractio à contumelia*. Primò, quòd detractio directè lædat famam; contumelia autem honorem. Secundò, quòd detractio fiat occulte, seu in absentia, sicut furtum; iuxta illud Ecclesiastæ 10. *Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minùs habet, qui occultè detrahit:* contumelia autem potissimum fit incoram. sicut enim honor non exhibetur nisi præsenti, vel absenti tamquam præsenti; (desiderat enim is, qui honorat, vt honorato innotescat & opinio, quam de illius excellentia habet, & testimonium, quod exhibet) ita contumelia non fit nisi præsenti, vel absenti tamquam præsenti. Vnde patet, detractionem ceteris paribus esse minus peccatum, quam contumeliam; tum quia minus bonum aufert, tum quia est minus contra alterius voluntatem. nam occulte, & altero nesciente aufert famam; sicut fur pecunias; quod est signum, ipsum revereri eum, cui nocet. sed contumelia, quasi vi illata, honorem aufert scienti & actu renitenti, sicut raptor pecunias.

8 Notandum est, Detractionem fieri octo modis, vt col-
Fit octo modis. ligitur ex D. Thoma: quatuor directè, & quatuor indirectè. Directè; Primò, imponendo crimen falsum. Secundò, amplificando crimen verum. Tertiò, pandendo crimen occultum. Quartò, sinistre interpretando alterius factum: qui quartus modus, quatenus in animo alterius per tuam interpretationem lædis bonam opinionem, quam ipse de proximo conceperat, vel ingeneras prauam; pertinet ad detractionem: vt verò in animo tuo sic iudicando temerè, proximò iniuriam facis; ad temerarium iudicium. Indirectè; Primò, negando rectè facta, vel dotes alterius. Secundò, ea extenuando. Tertiò, tacendo bona alterius eo loco & tempore, quo tuum silentium alij interpretabuntur tacitam vituperationem. Quartò, simulate vel frigidè laudando; vt quando quis simulat se velle laudare aliquem, & tamen nihil affert laude dignum. Nam vt Phauorinus apud Gellium l. 19. noctium artic. cap. 3. ait, *Peius est frigidè laudare, quàm apertè reprehendere.*

DVBITATIO III.

Quale peccatum sit detractio.

D. THOM. ART. 2. & 3.

9 NOTANDVM est, Non esse detractionem, si quis seruato ordine correptionis fraternæ, patefaciat testibus, vel Superiori crimen fratris vt emendetur; quia non est iniusta famæ læsio. Nam pro bonis superioris ordinis, licitè exponuntur bona inferiora; vt pecunia pro vita corporali, & fama pro salute spirituali. Vt autem sit detractio, requiritur, vt iniustè fama lædatur; quod dupliciter fieri potest. Primò, directa intentione. Secundo, indirecta.

10 Nunc, dico, Primò, Si directè intendas famam alterius lædere, erit formalis detractio; ex genere suo peccatum mortiferum, grauius quidem furto (quia lædit proximum in bono, quod pecunia est præstantius) sed leuius
Est peccatū mortiferū. homicidio (quia illud bonum est minùs præstans quam vita) & leuius adulterio; quia adulterium triplicem malitiam continet: nempe contra bonum prolis; contra sanctitatem matrimonij; & contra ius coniugis: vt supra ostensum est.

Dixi, *ex genere suo*, quia ratione exiguitatis materiæ, in 11
qua quis intendit famam alterius lædere, potest esse venialis; vt si de industria aliquam paruam imperfectionem alterius narres.

Similiter, ratione materiæ, vel circumstantiarum fieri potest, vt aliquod furtum sit grauius aliqua detractione, & aliqua detractio adulterio: infamare enim grauiter aliquem Ordinem Religiosum, vel Prælatum Ecclesiasticum, peius est peccato adulterij. Inter omnes detractiones est pessima, quæ fit per libellos famosos, tum quia *Libelli famosi.* ad plurimos permanat; tum quia ægerrime potest aboleri, cum author nequeat deprehendi. Vnde morte punitur & qui libellum famosum sparserit, & qui inuentum vulgauerit; vt patet L. vnica. C. de famosis libellis.

Dico Secundò, Quod si non intendas lædere famam: 12
sed ex quadam loquacitate narres peccata, vel defectus alterius, est detractio materialis; quia læsio alterius, non est directè volita: est tamen peccatum mortiferum, si id, quod narratur, grauiter proximi famam lædat. Ratio est; quia etsi expresse non intendas lædere; tamen intendis implicitè, dum vis illud, vnde per se læsio sequitur.

Dico Tertiò, Si id, quod narratur, parum lædat, erit 13
veniale. hinc fit primò, vt narrare defectus veniales pro- *Defectus veniales narrare.* ximorum, non sit nisi veniale: vt docet D. Anton. par. 1. tit. 8. cap. 4. & Silu. ver. Detractio, num. 2. Ratio est; quia cùm nemo fere ab his sit liber, non notabiliter lædunt famam; nisi fortè conditio personæ talis esset, vt in ea
huiusmodi defectus censeantur magni momenti; vt si 14
quis diceret de viro graui & religioso esse mendacem, id est, crebrò mentiri: nam dicere illum semel vel bis mentitum, non esset mortale; quia non ideò amitteret famam. Secundò, ob eamdem causam ordinarie non est peccatum mortiferum, reuelare defectus naturales; (nisi *Defectus naturales.* inde aliquod notabile damnum sequatur) siue illi defectus sint animi; vt si dicas quempiam esse ignarum, parui iudicij, parui ingenij: siue corporis; vt esse cæcum, gibbosum, &c. Idem locum habet in defectibus natalium, vt si quis dicat esse filium Clerici, natum ex adulterio, & si- *Natalium defectus.* milia: vt docet Pet. Nauarr. lib. 2. cap. 4. num. 107. & insi-
nuat Nauar. cap. 18. nu. 34. nisi forte propterea putaretur 15
valde in animo eorum, quibus dicitur, contemnendus. Ratio est, quia ob hæc non censetur quis infamis. Si ta-
men in faciem hæc & similia, præsertim viro honorato 16
dicantur conuitiandi causa, erit peccatum mortale; quia censetur notabilis contumelia; secùs si vilis sit conditio; nisi fortè graue mœrorem inde putetur concepturus.
Tertiò, Quando ratione conditionis personæ, peccata, 17
etiam mortifera, non censentur notabiliter lædere famā; non est peccatum mortale, horum reuelatio: vt si quis dicat, militem commisisse duellum; habere concubinam, decepisse puellam: vel, adolescentem esse prodigum, de-
ditum amoribus. Quartò, Idem dicendum, si generali- 18
bus nominibus peccatorum mortalium aliquem infa- *Generalia vitiorū nomina.* mes; vt si dicas, esse superbum, auarum, iracundum; vt docet Siluester Detractio num. 2. ex D. Anton. suprà. Ratio est; quia hæc nomina ordinarie non ita accipiuntur, vt sonent peccata mortalia; sed vt naturalem inclinationem, vel veniales defectus denotent. Fieri tamen potest, vt ratione dignitatis personæ, de qua dicuntur, vel quia putantur accipienda pro grauibus vitijs, sit in his peccatum mortiferum. vide Nauar. cap. 18. nu. 24.

DVBI-

DVBITATIO IIII.

Vtrùm auditor detractoris peccet mortaliter.

D. THOM. ART. 4.

19 *Inducis detractorem.* RESPONDEO & dico Primò, Qui ita audit, vt inducat vel excitet ad detrahendum, non minus peccat quam ipse detractor, sed potius magis: similiter qui detrahentem verbis vel gestibus animat ad prosequendū. Ita D. Thom. art. 4. & alij. Quòd magis peccet, probabitur; quia non solum ipse in se peccat affectu detractionis, sicut detractor; sed etiam alteri est causa detrahendi. detractor enim solum est auctor sui peccati; ille verò & sui, & alterius: vnde tenetur ad restitutionem, nisi detractor ipse restituat. In hoc casu locum habet quod ait Bernardus lib. 3. de consid. sub finem, *Detrahere vel detrahentem audire, vtrum horum detestabilius sit, non facilè dixerim.*

20 *Qui letanter audiet.* Dico Secundò, Qui audiendo detractorem lætatur, non tamen inducit, nec animat ad continuandum, peccat mortiferè contra charitatem (vt qui alieno malo lætetur) & etiam contra iustitiam, quatenus gaudet eo opere, quo alteri iniustè damnum datur: non tamen tenetur ad restitutionem; quia non est causa damni.

Dices, Tenebatur impedire, & non impediuit: ergo est causa. Respondeo, Non tenebatur obligatione Iustitiæ, sed solum charitatis. vnde saltem non est causa per iniuriam.

Ex curiositate audiet. Adverte tamen, Si quis solum delectetur eloquentia detractoris, vel curiosa cognitione factorum proximi; nō tamen desideret, vt ille detrahat, non esse peccatum mortale: sed tunc solum, quando vel delectatur damno proximi. (quod non potest prouenire nisi ex aliquo odio) vel ita delectatur eloquentia vel curiosa cognitione, vt placeat ei quòd alter detrahat. Nam vt Apostolus ad Rom. 1. ait. *Qui ea agunt, digni sunt morte, nō solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.*

21 *Non resistens.* Dico Tertiò, Qui nec inducit, nec lætatur, tamen audit, nec resistit, cum possit; aliquando peccat venialiter; aliquando mortiferè. Mortiferè peccat, si infamia sit grauis, & facilè possit eam impedire, nec putet eam alia ratione auertendam, vel breui recuperandam. Ratio est; quia charitas obligat, vt graue damnum proximi, quod ipse inuitus patitur, impediamus, si commodè possumus. Vndè si sit Superior, qui ex officio tenebatur impedire proximi infamiam, obligabitur ad restitutionem, in defectum inferioris. Venialiter peccat Primò, si detractio

22 *Quando sit venialis.* est leuis. Secundò, si est quidem de re graui, tamen solum fit apud vnum, vel vt summum duos, qui rem omnino silebunt, tunc enim non censetur notabilis infamia. ita Caietan. 2.2. quæst. 73. art. 2. dub. 1. Cordub. q. 2. conclus. 5. Pet. Nau. lib. 2. cap. 4. num. 334. sed hæc sententia non est ita vniuerse amplectenda, vt infra dub. 11. dicetur. Tertiò, si nimia verecundia vel animi pusillitate non audeat resistere. ratio est; quia tunc valde difficile est efficaciter impedire. vnde tunc non tenetur, saltem sub peccato mortali: nisi fortè infamia esset valdè atrox, vel grauia incommoda putaretur paritura. tunc enim deberet sibi vim facere, excussa verecundia, & modestè contradicere. Quartò, Si putet detractorem sponte reuocaturum, vel emendaturum quod dixit, idque breui & efficaciter. quòd vt faciat adhibenda correptio fraterna, si opus sit. Quintò, Si putet auditores non credere. Nullo autem modo peccas, si vel non putes profuturam tuam monitionem, vel metuas aliquod magnum damnum; vt contumelias, verbera, vel si rationabilis verecundia obstet; vt si sis famu-

23 lus, vel nullius auctoritatis. debes tamen tunc, si commodè possis, vel discedere, vel faciem tristiorem ostēdere, vel sermonem alio diuertere: nam hac ratione impeditur, vel saltem minuitur detractoris feruor, iuxta illud Prouerb. *Ventus aquilo dissipat pluuias, & facies tristis linguas detrahentium.* vide Chrysost. hom. 3. ad populum, à medio vsque ad finem: Bernard. sermo 24. in Cantica, & serm. de triplici custodia, manus, linguæ, cordis.

DVBITATIO V.

Vtrùm audita, vel alia quælibet referens absque asseueratione & dubitanter, peccet mortaliter, & teneatur restituere.

RESPONDEO, & dico Primò, Non esse peccatum mortiferum si ita referat, vt ei probabile non sit vllam inde infamiam orituram, eo quòd alij non sint credituri. Ita Sotus d. 15. q. 4. Nau. c. 18. nu. 50. & multi alij DD. Ratio est; quia tunc non est probabile periculum damni proximo. 24

Notandum tamen, si crimen esset valdè graue; vt hæresis, proditio, præpostera libido; & verisimile esset ex narratione, auditoribus malam suspicionem suborituram, posse esse peccatum mortiferum; quia talis suspicio videtur esse magnum malum, respectu honestæ personæ.

Dico Secundò, Si quis audita referat coram ijs, quos probabile est ex sua leuitate credituros, etiamsi ipse sufficientem occasionē ad id minimè dederit, peccat mortiferè contra charitatem, non tamen contra Iustitiam; ac proinde non tenetur ad restitutionē. Quòd *mortiferè peccet*, probatur; quia qui aduertit ex suis dictis, vel factis, alium grauiter lædendum, siue in fortunis, siue in fama, siue in corpore; tenetur ex charitate abstinere, si commodè possit; quamuis id ex alterius culpa prouenturum videat. Quisque enim tenetur impedire notabile damnum proximi, quantum commodè potest; & maximè quod sui occasione proueniret. Quòd autem non *teneatur ad restitutionem*, docet exprelse Caiet. q. 73. art. 3. cùm ait, *Eum, qui audita refert, non teneri ad restitutionem.* & Nau. cap. 18. num. 48. vbi dicit, *non teneri, qui non dedit sufficientem causam credendi.* Adrianus in 4. q. de Restit. famæ, in fine, Silu. v. Detractio, q. 4. & aliquot alij DD. Ratio est; quia non est causa efficax damni, sed merè per accidens ex ipsius narratione sequitur: non enim eius narratio est talis, vt idonea sit fidem facere; sed quod illi credant, id prouenit ex illorum leuitate, vel malitia. Vnde is, qui narrat audita ab hominibus parum fide dignis, indicatis suis auctoribus, non tenetur ad restitutionem, etiamsi auditores ex sua leuitate credant: imo etiamsi id malo animo faceret: quia intentio nocendi, non obligat ad restitutionem, quando opus ex se non est damnosum: vt suprà cap. 7. dubit. 2. dictum est. 25 *Si ex leuitate potentur credituri.* 26 *Non teneri ad restitutionem.*

Dico Tertiò. Qui refert audita eo modo, vel nominatis ijs auctoribus, aut audientes meritò possint induci ad opinandum malum de proximo, peccat contra iustitiam, & tenetur ad restitutionem. Ita Sotus l. 4. de Iust. q. 6. art. 3, circa quartum argumentum. Probatur; quia dat sufficientem causam alijs malè opinādi, ex qua mala opinio reipsa sequitur: ergo, &c. Antecedens probatur Primò, Quia si absolutè diceret Petrum commisisse adulterium, & alij crederent, peccarent contra iustitiam, & teneretur ad restitutionem: atqui quando eo modo narrat, vel eo auctore, cui meritò æquè sit credendum atque ipsi, non minus efficaciter inducit audientes ad sic opinandum, quam si ipse ex se asseueraret: ergo, &c. Secundò, Quia inducere alterius testimonium est adferre argumentum non exigui ponderis ad persuadendum: ergo, &c. 27 28

DVBITATIO VI.

Vtrùm sit peccatum mortale, infamare seipsum.

CAIETANVS q. 73. art. 2. & in Summa. v. Detractio, existimat esse peccatum mortiferum contra iustitiam, se infamare; quia censet hominem non esse dominum suæ famæ. Vnde colligit Primò, esse grauius peccatum se infamare quam proximum; sicut grauius est se occidere, quam proximum: in qua sententia videtur etiam esse D. Aug. l. 1. de ciuit. c. 20. Secundò, hominem teneri ad restituendum sibi famam. Sed communis sententia est in contrarium; pro qua. 29

Dico Primo, Seipsum infamare ex genere suo non est pecca- 30

Nō esse contra iustitiā nec peccatū mortiferū ex suo genere.

peccatum mortiferum, neque contra iustitiam, neq; contra sui charitatem. Ita Sotus l. 5. q. 10. art. 2. Nau. c. 18. nu. 27. & 61. & alij passim. Probatur *non esse contra iustitiam*; quia homo est Dominus suæ famæ, sicut suarum opum: vt suprà cap. 4. dubit. 11. dictum est: ergo illam dissipando nulli facit iniuriam; (sicut neque dissipando alia bona) siue id fiat reuelando crimen verum, siue crimen falsum sibi imponendo. quæ enim lex iustitiæ obligat illum, vt retineat bonam existimationem in mentibus hominum? *Non esse etiam contra charitatem.*

Probatur Primò, quia charitas non obligat hominem ad bona huius vitæ, quæ extra nos sunt comparanda, vel conseruanda, nisi quatenus sunt necessaria ad bona spiritualia vel nostra vel proximorum: ergo non obligat ad famam conseruandam, si ipsa secundùm se consideretur.

Secundò, Quia prodigalitas, quæ versatur in bonis externis, ex genere suo non est peccatum mortiferum, aut contra charitatem: sed solùm veniale contra liberalitatem: ergo cùm fama sit etiam quoddam bonum externum, eius profusio non erit contra charitatem, sed solùm erit quædam prodigalitas.

31 Dico Secundò, Ratione tamen alicuius circumstantiæ, nempe damni, quod nobis vel alijs contingit ex nostra infamia, potest esse peccatū mortale, se infamare. Est cōmunis DD. Primò, Si ex mea infamia sequatur notabile scandalum, vel mihi, vel proximo. Mihi quidem, vt si ex infamia redderer effrænatior ad peccandum. Sed existimo raro fieri, vt ex hoc capite infamare se, sit peccatum mortale; quia ordinariè est occasio remota. Proximo verò; vt si ille sciens me aliquando tale peccatum admisisse, inde occasionem acciperet idem patrandi: quamuis & hoc fortassis raro vsu veniat; præsertim si cum dolore vel vituperatione crimen meum commemorem. Secundò, Si inde mihi immineat periculum vitæ, vt si dicam me occidisse parentem Petri, vel violasse eius totum: hoc enim non solùm est famæ sed etiam vitæ profusio; & est alteri dare occasionem peccandi. Tertiò, Si mea fama sit necessaria muneri quod gero, vt si sim Episcopus, Parochus, Abbas, Prior. tunc enim peccabo contra iustitiam.

Potest esse peccatū mortale ex accidenti.

32 Aduerte tamen, in hoc casu se infamare, aut famam suā negligere, non esse per se contra iustitiam: sed velle munus Prælati cum hac infamia, qua factus est ineptus, retinere. Vnde si quis vellet deponere officium, aut nouis virtutum exercitijs infamiam vincere, vt muneri non obsit; non erit hac ex parte contra iustitiam se infamare, aut famam negligere: vt docet Sotus l. 4. q. 6. ar. 3. ad 4. Quartò,

33 Si non infamia redundat in alios. v. g. in liberos, in familiam, in Ordinem religiosum. est enim magna infamia liberis, (præsertim in Hispania & Italia) habuisse parentem hæreticum; præterquam quòd fiant inhabiles ad officia, & beneficia: & familiæ honestæ infamia est, esse aliquem in ea proditorem patriæ: sed omittam, latronem, vel qui publico supplicio sit affectus: Ordini religioso, habere Religiosum impuræ vitæ, ebriosum. In his igitur & similibus casibus, plerumque erit peccatum mortale seipsum infamare: tum quia notabiliter existimatio aliorum læditur, tum quia graui mœrore afficiuntur. Vtrum autem sit contra iustitiam, dicendum infra dubit. 13.

Si infamia redundet in alios.

DVBITATIO VII.

Vtrùm possit quis sibi falsò crimen imponere, ad vitanda tormenta; præsertim si ob id, esset extremo supplicio afficiendus.

34 CAIETANVS ver. Detractio, & quidam alij, negant id licere, etiamsi hoc modo posset mortem euadere, eò quòd homo non sit suæ famæ dominus. Sed hoc fundamentum, neque verum est, vt supra ostensum, neq; si verum esset, quidquam efficeret: quia etiamsi non esset Dominus suæ famæ, tamen ad vitæ suæ, vel proximi conseruationem, posset sine omni peccato crimen occultum, quod verè commisit, pandere; & sine peccato mortali, crimen, quod non commisit, sibi falsò imponere. Ratio est; quia rectus ordo habet, vt bona minoris momenti exponantur cōseruandis maioribus: (sic enim naturæ impulsu, pars exponitur ad conseruationem totius) ergo pro conseruatione vitæ tuæ, potes famam perdere, etiam famæ non sis dominus. Idem dico de vita proximi; quia licitum est pro illo vitam exponere: ergo multò magis famam; præsertim cùm fama sit bonum recuperabile. Vnde respondeo &

35 Dico Primò, Ad vitanda tormenta leuia, falsò sibi crimen imponere, ob quod morte sit plectendus, est peccatum mortiferum. Ita Sotus lib. 5. de iust. q. 10. art. 2. estque communis sententia DD.

Ob leuia tormēta nō licet imponere sibi falsum.

Probatur Primò; Quia quisque tenetur suam vitam conseruare & tueri, etiam cum aliquo dolore & incommodo, maximè quando mortem non est commeritus. Secundò; Quia in hoc casu censeretur sibi sponte mortem immeritam accersere, & seipsum quodammodo occidere; sine causa dando occasionem suæ mortis.

36 Dico Secundò, Non tamen erit peccatum mortiferū, si ob huiusmodi tormenta pandas verum tuum crimen occultum, etsi ob id morte sis plectendus. colligitur ex Scoto dist. 15. q. 3. vbi dicit, *Expedire animæ homicidæ vt solueret per passiones voluntarias vel patienter susceptas, vt scilicet occideretur pro homicidio.* Vbi indicat expedire, vt se offerat Magistratui puniendum. Idem tenet Pet. Nauarra l. 2. c. 4. num. 134. Probatur; quia ille meritus est mortem: ergo potest eam sibi optare, & procurare, si bonum finem propositum habeat, nempe vindictam suorum scelerum, exemplum publicum. & vt abrumpat peccandi consuetudinem. quam alia ratione sibi non videtur posse deserere: denique vt bene se disponat ad mortem. nam alioquin est in periculo ne subitò pereat imparatus. Ob has causas, sine omni peccato videtur se posse iudicio sistere, & crimen aperire: ergo idem poterit in tormentis. Neque dici potest eum hic peccare contra charitatem, tum quia maius bonum sibi propositum habet, quàm sit vita; ob quod vitam optat deserere, tum quia si alius, qui criminis esset conscius, illum accusaret ob bonum publicum, eiusque salutem, non peccaret contra charitatem: ergo nec ipse.

Pandere verum.

37 *Sibi procurare mortē cōmeritā.*

38 Notādum tamen, si quis mollitie quadam animi, quòd parua tormenta nequeat perferre, crimina sua occulta proderet, non excusari à peccato; quamuis putem non fore mortiferum. Nisi fortè per accidens, ratione alicuius damni inde secuturi; vt est infamia familiæ, scandalum publicum, & similia.

Si animi mollitie.

39 Dico Tertiò, Ad vitanda leuia tormenta, confiteri crimen suum occultum, vel imponere sibi falsum, non est peccatum mortiferum, si nullum aliud grauius malum inde metuitur. Sequitur ex dictis quia quisque famæ suæ est dominus: ergo sicut eam sine causa prodigere, ex genere suo non est mortale; ita multò minùs mortale erit, si ob aliquam causam, licet non omnino iustam & parem, eam prodigat.

Si nō sequatur graue incōmodū.

40 Dico Quartò, Ad parentem, vel amicum à morte, vel tormentis magnis eripiendum, non est per se peccatum mortiferum, absque iuramento, sibi crimen falsò impingere, quando in quæstione non proceditur iuridicè. Probatur; quia possum sine peccato mortifero mihi crimen falsum imponere, ad vitanda tormenta, si nihil aliud mali inde timeatur: atqui interitus amici vel parentis æquiualet magnis doloribus: ergo, &c. Imò si parens vel amicus sit omnino inculpatus, nec sit alia via mortis illorum auertendæ, videtur non esse peccatum, etiam se morti offerre illorum loco: quia nemini fit iniuria; & alias licitū est, vitam pro parente & amico exponere, vt docet Toletus l. 5. c. 6. & Sotus lib. 5. de Iust. q. 1. art. 6.

Ad liberandū amicū.

Dixi, *Si iniustè procedatur*; quia si iustè procederetur, peruerterem iustum iudicium, & facerem iniuriam Iudici, & accusatoribus. & Reipub. vnde sine dubio esset graue peccatum mortiferum.

41 Dico Quintò, Ad vitanda tormenta valdè grauia, quibus meritò possis celerem mortem præoptare, non peccas mortiferè, si crimen falsum tibi imponas, quamuis certò ob id sis morte plectendus. Est contra Nauarrum & quosdā alios. sed ita tenet Angelus v. Detractio. nu. 6. Silu. ibi. eodem q. 3. Sotus suprà. Toletus l. 5. cap. 66. & multi recentiores hoc tempore. vnde hæc sententia est tenēda; fauet enim multis miseris, qui alioquin non solùm corpore, sed etiam anima perirent, confitendo crimina falsò contra

Si mors inde impendeat.

contra conscientiam, quæ non audent reuocare metu tormentorum.

Probatur primò; Quia non tenetur homo cum tanto cruciatu vitam tueri, nec alius eam eripiat; sicut non teneris permittere sibi tibiam abscindi, cum tanto dolore; non enim (ait ille) tanto dolore digna est salus.

Secundo, Quia si tunc fateri crimen, de quo falsò accusatur vel interrogatur, esset peccatum mortiferum, vel id ideo esset, quòd sit mendacium perniciosum; vel quòd sit peruersio iudicij: atqui non est perniciosum, quia neque alteri adfert aliquod malum, quod tanti sit, vt ille ea charitate aut iustitia teneatur illud cum tanto incommodo
42 suo auertere, vt suppono. Neque etiam sibi infert malū, quod notabiliter præponderet ipsis tormentis; nam crimen fatendo, breui morte longam mortem redimit, vel potius multas mortes vnica simplici commutat: talia enim tormenta pati, est longa quadam & multiplici morte mori. Neque etiam est peruersio iudicij propriè; quia nec peruertit Iudicem vt faciat contra officium, nec accusatorem, nec testes. mendacium enim in iudicio, si cum nullius sit iniuria, non est peccatum mortiferum; vt si Petrus à me exigat in iudicio 100. aureos, & ego iuridicè interrogatus, ad vitandas lites, fatear me debere, nō peccò mortifere; imo ne venialiter quidem, si commoda ratione me a mendacio vindicem. Neque etiam facit iniuriam Iudici aut Reipub. quia non ducerent hoc sibi iniuriæ: (sicut si negaret crimen verum) sed potiùs commiseratione mouerentur, si scirent.

43 Tertiò, Vel interrogatur secundùm Iuris ordinem per tales torturas, vel contra illum ordinem. si contra, non ipse iudici sed Iudex ipsi iniuriam facit. Si secundùm ordinem iuris; adhuc Iudici non facit iniuriam, fatendo crimen falsum; quia non tenetur Iudici cum tantis tormentis suam innocentiam probare.

44 Dices Primò, ex Nauarro c. 18 nu. 19. Talis homo moraliter loquendo se interficit: ergo peccat.

Non se interficit. Respon. Nego illum se interficere: non enim physicè, vt patet; neque etiam moraliter; (sicut is, qui sine iusta causa se coniicit in certum periculum mortis, dicitur sibi causa mortis) quia iustam causam habet, ob quam se interficiendum exponit: sicut si quis se exponeret hostium telis, vt grauissima tormenta ab illis inferenda eua-
45 deret, non se occideret. Imò si honesta persona rogaret eum, qui illa nefando modo vellet abuti, vt ipsam potiùs interficeret, non censeretur homicida sui, quamuis fortè alia ratione peccaret: ergo neque hic est homicida sui, fatendo tale crimen. Quod confirmatur; quia si rogaret Iudicem, vt se interficiat potiùs, quam ita torqueat, non censeretur homicida sui.

46 Dices Secundò, Ergo etiam poterit alteri sine peccato mortifero falsum crimen imponere, vt tormentis se eximat.

Alteri falsum crimē impingens. Respondeo, Negando cōsequentiam; quia non est Dominus, nec eam habet potestatem in famam alterius, quā in suam, præsertim contra veritatem: vnde facit illi grauem iniuriam, si inuito falsum crimen impingat; quæ
47 iniuria non habet locum, dum sibi impingit. Admitto tamen, non fore mortiferum, si illi constet, id non esse contra alterius voluntatem: vt si procul abesset, nec vnquam illi periculi immineret, essetque tanta amicitia alteri coniunctus, vt non sit dubium, quin æquo animo sit laturus.

48 Dico Sexto, Qui hoc modo vi tormentorum fassus est crimen falsum, ob quod erit morte plectendus, non tenetur illud postea reuocare, quamuis antea periurio illud confirmasset, si prudenter metuit se rursum ad tormenta raptum iri; (vti ordinariè fieri solet) sed potest sine peccato mortifero in eo persistere, & mori. Ita Angelus, Sotus, & alij. Patet ex dictis, præterquam illud de periurio, quod nūc probatur; quia etsi peccauerit mortiferè, quādo periurio confirmauit, tamen postea non tenetur retractare. Ratio est; quia periurium iam transijt; & non retractando, nemini facit iniuriam: retractando autem, culpam periurij delere non potest, sed coram Deo pœnitendo, quod potest facere absque externa reuocatione: secùs est de periurio, quod in detrimentum alterius cedit, hoc enim debet reuocari.

Non tenetur reuocare, si sibi imposuit.

49 Petes, Vtrùm teneatur ea quæ sibi imposuit retractare, saltem in extremo vitæ, cum iam iam est occidendus? Ita enim docet Siluester suprà ex Panormitano. Sed verius est non teneri, si ea reuocatio nihil prodesset, sicut ordinariè nihil prodest.

Dico Septimò, Si Religioni vel familiæ, ex confessione falsi criminis, sequeretur grauis infamia, prudenter expendendum, vtrùm tormenta ipsi infamiæ præponderent, an contra: nam fieri potest, vt tanta sit illa infamia, vt potius tenearis quæuis tormenta perpeti, quam illa tibi cum tanto aliorum damno irrogare. v.g. si inde bonum publicum notabiliter læderetur; si aliqui ideò in hæresim lapsuri, &c. 50

DVBITATIO VII.

Vtrùm ad vitanda grauia tormenta, possis alterius peccatum occultum, vel aliud secretum pandere, præsertim si ipsi inde mors immineat.

RESPONDEO & dico Primò, posse te ob hanc causam illud aperire, si nullum aliud incommodū alteri, quam infamiæ impendeat. Ita docet Nauar. cap. 18. nu. 54. & alij passim. Probatur; quia non teneor alterius famam cum tanto meo incommodo seruare, sicut nec alterius pecunias, si eas apud me occultas habeam. 51

Dices, Hoc non solum est non conseruare famam, sed etiam positiue auferre; quod non licet. Respondeo, Id eo casu non esse positiue auferre, quia non intendo auferre opinionē bonam, quā de ipso habent, sed solùm id, quod latebat occultum in mente mea, profero per signa in lucem, ad quod ius habeo; eò quod ille reuera hoc crimen fecerit, & ego eius cognitionem sine ipsius iniuria sim assecutus. Sicut enim, si epistola quædam secreta tua continens, apud me recondita foret, possem eam proferre ad vitanda grauia tormenta; ita etiam si tua secreta in mea cognitione recondita sint, possum ea proferre in lucē, vt aliquod graue incommodum euitem, etiamsi inde sequatur, vt alij de te malam opinionem concipiant, & bonam è mentibus suis excludant: ad hoc enim permissiue solum me habeo, dum iure meo vtor. Hinc fit, vt ad vitanda grauia tormenta, possim aperire quoduis secretum alterius, mihi cognitum; modo non sit vel ex confessione Sacramentali acceptum, vel iniuria extortum; (vt quidam excipiunt) vel nisi inde grauissima incommoda timeantur: vt si esset secretum Principis vel Reipublicæ vel exercitus; vt rectè docet Sotus lib. 5. de Iust. q. 10. art. 2. Nauar. cap. 18. num. 54. Ratio est; quia illud secretum est veluti quoddam depositum apud me occultatum, quod ego nō teneor seruare occultum cum tanto meo incommodo, etiamsi certum sit, alteri inde damnum obuenturum; si tamen sine causa proderem, esset iniuria, & tenerer ad restitutionem; quia voluntariè essem causa damni. 52 *Aperire occulta.* 53

Dico Secundò, Ob eandem causam potes illud aperire, etiamsi inde alteri esset periculum mortis: modò illud sine vi & fraude, & extra confessionem acceperis. Ita Sotus & Nau. supra & alij. Ratio est; quia non teneor cum tanto meo incommodo seruare famam, aut etiam vitam proximi. Non negamus tamen, quin sæpe laudabilius sit, etiam quæuis tormenta perferre, quam secreta, vel etiam crimina occulta priuati hominis patefacere; qui tamē patefacit, non peccauit: tenetur tamen postea extra tormenta reuocare confessionem, qua parte cedit in damnū proximi; seruata veritate commodo aliquo sensu, si potest, nisi rursus tormenta, vel aliud graue incommodum metuat. 54 *Si alteri mortis inde sit periculū.*

Sed dubium hic est, Si aut fraude extorsisti. Sotus putat tunc te non posse reuelare, etiamsi tormentis esses necandus. Nauarrus autem distinguit: Si damnum inquit, irreparabile alteri immineat ex reuelatione, non potes; si autem reparabile, potes.

Resp. & dico Tertiò. Probabile est absolutè, etiā in hoc casu posse tale secretum, vel crimen alterius aperiri ad vitanda grauia tormenta, etsi ipsi inde sit vitæ periculum. docet Petrus Nauarra l. 2. cap. 4. num. 131. Ratio est; quia iuxta Sotum & alios, possum aperire secretum tali casu; quamuis stipulatus sim alteri silentium: ergo etiam licet iniuria extortum. Nā qui ex contractu aliquid debet, nō 55 *Quid si iniuria extorseris.*

minùs

minus tenetur, quam qui ex delicto, vt infra dicetur.

Secundò, Quia etsi antea iniuriam feci extorquendo secretum, vel fraude expiscando: iam tamen postquã scio, ius habeo vtendi & reuelandi in tanta necessitate; sicut si quis furatus esset equum, posset eo in necessitate vti, etiã cum interitu equi: imò etiam cum interitu Domini: vt si hostibus inuadentibus fugiat, Domino in periculo relicto.

Tertiò, Quia in hoc casu reuera non infero damnum, sed si quod sequatur, ex alterius malitia sequitur, qui me iniuste torquet; nam mea confessio tormentis expressa, non est alicuius ponderis, nec ei debet adhiberi fides: vt patet ex cap. 1. causa 15. qu. 6. Alexandri PP. Quæ ratio bene probat, confessionem non esse per se causam damni, sed solum per accidens: & damnum illud prouenire non ex mea confessione, sed ex malitia Iudicis torquentis, & consequenter non censeri me causam illius damni, nisi permissiuè.

56 Dices, Si talis confessio non censetur causa damni: ergo si vi tormentorum, de altero crimen falso confitearis, non peccas mortiferè, nec teneris ad compensationem damni.

An aliquo casu possim falsum alteri imponere.

Respon. Siluester v. Detractio, q. 3. fatetur totum; modo tamen post tormenta reuoces. Idem docet Pet. Nauar. lib. 2. c. 4. no. 13. quæ sententia videtur probabilis, si nihil aliud quam infamia metuatur. quia talis confessio, verè non inducit infamiam, quando postea reuocatur. Si tamẽ inde mors vel aliud graue damnum illi impenderet, omnino mortifere peccares: quamuis enim, si Iudex legitimè procedat, talis confessio nihil mali inferre possit; secus tamen res habet, si caperet occasionem illi nocendi. Sicut si latro minetur mihi mortem, nisi dixero quis se accusarit, non possum falso id imponere ei, quem ille ob id esset interfecturus. Ratio est, quia cum talibus circumstantijs falsum imponere, est per iniuriã dare causam magni damni. Meritò enim potest is queri de iniuria, cui cum tanto damno falsum imponitur.

DVBITATIO IX.

Vtrum possim manifestare alterius crimen occultum, ad impediendum damnum proximo impendens.

57 RESPONDEO & dico Primò, Si illud damnũ est alicuius momenti, siue temporale, siue spiritale, posse crimen proximi manifestari ad illud impediendum, quatenus id ad illud est necessarium. Ita Sotus lib. 5. de Iustitia. q. 7. art. 1. & Nau. c. 18. num. 31. & alij. v.g. noui Petrũ esse furem, possum monere eos, quibuscum habitat, vt sibi caueant. si gerit se pro medico, & ego noui eius imperitiam, possum monere quibus impendet periculum: homicidium a Petro commissum imponitur innocenti, qui
58 ob id erit plectendus, possum aperire Petrum auctorem. Imò in huiusmodi casibus sæpe fit, vt non solum possim, sed vt etiam tenear ex charitate, crimen alterius manifestare, nempè si graue damnum ex eo alijs immineat, & damnum quod ex manifestatione sequitur, non sit tanti, vt eius ratio præ altero haberi debeat. In dubio autem, vtrum præponderet, inclinandum in fauorem innocentis, huic enim in dubio fauendum. Ratio horum est; quia nemo habet ius tuendæ famæ cum tanto damno, quod inde alteri iniustè obueniret. Item quisque habet ius ad proferendum in lucem id, quod in sua cognitione abditum tenet, si ex occultatione alijs damnũ proueniret; si enim quisque id potest ad sua damna auertenda, cur non etiã possit ad damna proximorum, cum debeat diligere proximum sicut seipsum? hinc fit, vt quando agitur de officio,
59 beneficioq; conferendo, de matrimonio contrahendo; de Religione suscipienda; si ego sciam aliquod iustum impedimentum, vnde aliquod notabile incommodum meritò timeri debeat, possim eius occulta pandere.

Sæpè teneri manifestare.

60 Dico Secundò. Si ad auertendum illud damnum, non est necesse crimẽ alterius patefacere, sed superest alia via commodior, seu minus noxia, v.g. per fraternã correptionem, non possum aperire: similiter, si nihil iuuaret ad damnum auertendum. Prior pars patet; quia esset contra charitatem: tenemur enim minimum lædere proximum, quãtum fieri potest, tum in illo curando; tum in malis ab illo prouenientibus auertendis.

Sed difficultas est. An sit contra iustitiam, crimen tunc aperire? Videri possit non esse; quia nemo habet ius ad famam, per quam alijs nocere parat; seu per quam tribuitur ei probitas vel peritiã, cuius simulatione alijs esset nociturus. Vnde etiam nemo potest conqueri sibi factam iniuriam, quod illis sui defectus sint patefacti, sed sibi id imputare debet, vt qui per hanc famam alijs nocebat. Deinde quia potest quis interdum habere ius in famam, & vitam alterius, etiamsi malum aliter auerti possit; vt si inuadaris & possis fugere: non enim ea iustitia teneris fugere, vt supra ostensum est. Sic si accuseris iniustè, & possis euadere, vel exceptione fori, vel exceptione contra accusatorem, pandendo crimina eius occulta; non facis illi iniuriam, si pandas. Nihilominus altera sententia est communior, præsertim si ille alioquin erat bonæ famæ. vide infra num. 131. 61 62

An sit contra iustitiã.

Ius in vitã & famam alterius, dã alia via suppeditat.

Altera pars probatur; quia si reuelatio illa non videtur profutura, frustra fiet: in dubio tamen est licita.

DVBITATIO X.

Vtrum liceat infamare eum, qui fictis virtutibus sibi famam parauit, vel qui crimen commisit, cui iure infamia est annexa.

RESPONDEO, & dico Primò, Licitum est aperire hanc simulationem, si ea vergat in alicuius detrimentum; vt si quis simulet se peritum aduocatum, medicum, confessarium, pharmacopolam, & constet mihi non esse talem. Ratio est; quia ille ius non habet famam suam retinendi cum aliorum periculo vel incommodo; præsertim cum ea sit indignus, & tota in errore fundetur. 63

Si fictio cedat in damnũ alicui.

Dico Secundò, Si hæc simulatio nemini noceat, non licet eã patefacere. Probatur; quia est saltem contra charitatem. v.g. est paupercula, quæ simulat pietatem, vt eleemosynas conquirat, non possum eius occulta peccata manifestare, nisi ex illa hypocrisi damnum alicui proueniat. cũ enim sit verè pauper, est capax eleemosynarum. Idem dicendum de ijs, qui simulant nobilitatem, eruditionem, & quamuis peritiam, sine periculo alicuius damni. 64

Si nemini sit damno.

Sed dubium est, Vtrum sit contra iustitiam hanc fictionem aperire: videtur enim non esse; tum quia ille hypocrita non habet ius ad illam famam, cum fraude & factorũ mendacijs illam compararit; tum quia iste nititur decipere, & ingenerare falsam opinionem mentibus aliorum, non secus atque is, qui verbis mentitur: potest ergo veritas aperiri. Ita sentit Adrian. quodlibeto vndecimo, quæstione prima. 65

An sit contra iustitiã.

Si dicas, Non licet aperire crimen occultum alterius, ergo nec hypocrisim: Responderi potest, hoc esse proprium hypocrisis, vt eam patefacere non sit contra Iustitiam, quia intendit decipere, in falsam opinionem alios pertrahendo. Sed verius est, esse contra Iustitiam; quia 66 quamdiu ipsius malitia est occulta, Ius habet, nõ quidem vt positiuè iudicetur esse probus, sed vt nõ iudicetur esse malus; quia palam nihil improbè gessit: qui autem aperit hypocrisim, facit, vt positiuè iudicetur malus: ergo facit ei iniuriam. Nec obstat, quòd intendat falsam opinionem suæ virtutis ingenerare: tum quia per hoc non efficaciter lædit: (nam alij non tenentur positiuè credere esse talẽ: sufficit enim vt non iudicent contrarium; an autem talis sit, Deo committent) tum quia illud incommodum per se est parui momenti. Fateor tamen contrarium esse probabile.

Quod attinet ad eum, qui crimen cõmisit, ob quod lex ipso facto ante omnẽ sententiam infamiam infligit, iubẽs auctorem eo ipso esse infamem, &c (de quo multa habẽtur ff. de his qui notantur infamia) vt si quis contrahat simul cum duabus, vel simul habeat duas sponsas; si quis deprehẽdatur in adulterio; si exerceat improbum fenus, exigens vsuras vsurarum; si lenocinium exercet: si filias, vel neptes prostituit; si quæstus causa ludibrium sui facit, &cæt. Quæri potest, vtrum talis absque iniuria infamari 67

possit, cùm per legem iure famæ sit priuatus. Sed dicendū est nō posse, quamdiu factū est occultum. Ratio est; quia retinet adhuc iustam famæ possessionem, qua absque iniuria priuari non potest. Sicut cū lex infligit hæretico, vel incestas nuptias contrahenti, amissionem bonorū ipso facto; etsi ille dominium amiserit, non tamen potest statim spoliari, quia retinet iustam possessionem vsque ad sententiam declaratoriā criminis, imò vsque ad iuridicam sententiæ executionem, vt infra cap. 19. dub. 8. dicetur. Valet tamen huiusmodi infamia legalis ad duo. Primò, vt simul atque delictum fuerit publicum, possit eius auctor vbiq; repelli, & tractari tamquam iure infamis. Secūdò, vt secuta sententia declaratoria retrotrahatur infamia ad tēpus commissi delicti, & ab eo tempore censeatur inhabilis ad officia & beneficia, tamquam vere infamis: imo valde probabile est, statim commisso crimine hanc inhabilitatem in conscientia contrahi: non tamen valet ad hoc, vt quādiu manet res occulta, possis illam propalare. Sola.n. publicitas (vt sic dicam) facti, & necessitas impediendi maioris mali, hanc licentiam tribuit.

DVBITATIO XI.

Vtrùm reuelare crimen proximi vni vel duobus, quibus dicere perinde sit ac si nulli diceretur, sit peccatum mortiferum.

68 *Sententia Caietani, & quorumdam recentiorum.* CAietanus q.73. art.2. dub.1. putat non esse mortiferū. Idem docet Petrus Nauarra lib. 2. c.4. num. 335. & Corduba tract. de Detractione q.8. conclu.5. & Nauarrus c.18. num.33. Idem tenent quidam alij huius ætatis DD. Fundamentum est; quia illud censetur esse leue detrimētum in fama, si non est periculum euulgationis, aut alterius incommodi.

Quod probatur Primò; Quia qui confitetur sua peccata sacerdoti, non censetur sibi notabile detrimentū famæ irrogare: (præceptum.n. confessionis non obligat, cum notabili iactura famæ, sicut nec cum notabili iactura fortunarum) ergo hæc infamatio, quæ fit apud vnum vel alterum, qui perinde se habebunt erga infamatum ac si nihil scirent, non censetur notabilis, & consequenter nec mortifera.

69 *Circumstantia complicis explicāda.* Secundò, Quia si illud detrimentum famæ esset notabile, non liceret explicare in confessione eā circumstātiā, ex qua sacerdos cognosceret socium criminis; (quod tamen licitum esse docent pæne omnes Doctores, exceptis 70 paucis recentioribus) quia non est licitum in confessione *Limitatur hæc sententia.* alterum notabiliter infamare. Quare cum ex communi sententia DD. id licitum, imò præceptum sit; euidens signum est, non censeri notabilem famæ læsionem. Verùm hæc sententia non videtur ita vniuerse affirmanda: Nam fieri potest, vt quis malit sua crimina multis exteris & plebeijs esse nota, quam Prælato, vel alteri viro graui cū quo assiduè versatur, vel a quo dependet: vt recte Sotus l. 4. de Iustitia q.6. a.3. & l.5. q.10. ar.2. conc.4. Nec obstant rationes allatæ, præceptum.n. confessionis etsi non obliget cum notabili iactura famæ, quæ iactura sit extrinseca confessioni; (vnde non tenetur quis confiteri per interpretem etiamsi fidelissimus sit, nec sacerdoti, qui timetur reuelaturus alteri) obligat tamen cum iactura famæ confessioni ipsi intrinseca: siue pœnitens illam magnifaciat, siue non: fructus.n. confessionis hoc incommodū abunde compensat; vt merito eius non debeat haberi ratio. vnde etiam circumstantia complicis explicanda; quia ad integritatem confessionis spectat. Fateor tamen, viros prudentes, quādo nihil aliud incommodi inde metuunt, parui facere, nec grauate ferre crimen suum innotescere Prælato, vel alteri, à quo potiùs auxilium expectant, quam incommodum. Neque hoc est vera infamia. hæc.n. est plurium opinio & sermo. Secus est, quando metuit, ne ille alter erga se afficiatur, & ne exteriùs ab illo male tractetur. etsi enim neque tunc sit propriè infamia, meritò tamen magni æstimatur.

71 Dices, Temerarium iudicium de proximo in re graui, est peccatum mortiferum; vt communiter docent DD. & tamen hic solùm apud vnum fama amittitur: ergo vel vni aperire crimen, est peccatum mortale.

Respondeo, negando consequentiam. Nam temerariū iudicium non est peccatū mortale præcisè propter dam- *Temerariū iudicium.* num, quod infert; sed propter grauem iniuriam, dum ex leuibus indicijs, ei graue crimen impingit, & in corde suo contemnit. hoc enim perinde est, ac si falsum imponeret: quod est peccatum mortale; etiamsi apud vnum dumtaxat fieret. Secus est quando aperitur crimen verum. multo enim maior iniuria est falsum imponere, quam verum aperire.

DVBITATIO XII.

Vtrùm iniuriam sibi ab aliquo factam referens amico, peccet.

RESPONDEO, Si faciat intentione detrahendi, vt se 72 hoc modo vindicet, sine dubio est peccatum; & fieri *Referens amico solatij causa.* potest, vt sit mortale. Si autem vt consolationem accipiat ab amico, siue vt querela exposita dolor mitigetur; nō est peccatum, saltem mortiferum: quia iure suo vti videtur. Ita Petrus Nau. lib. 2. c.4. num. 345. Nimis enim graue est, & præter humanam consuetudinem, vt quis cogatur iniurias acceptas solus in silentio concoquere, nec possit eas cum amico communicare, nam hac ratione magna pars earum veluti pondere quodam leuatur. Vnde si inde aliqua infamia auctori iniuriæ proueniat, non ipsi, sed auctori imputandum. adhibenda tamen moderatio, ne pluribus dicatur, quam ad consilium & solatium sit necesse; nec nominanda persona, nisi ad consilium sit opus, vel ad necessariam consolationem valde expediens.

DVBITATIO XIII.

Vtrùm crimen proximi, quod publicum est in aliqua ciuitate, liceat alibi patefacere, ubi ignoratur.

NOTANDVM est, in proposito crimen tripliciter dici publicum; Primò, si sit notorium Iure. Secundò, si facto. Tertiò, si famosum. 73 *Publicum tripliciter.*

Notorium Iure dicitur, de quo constat per iuridicā sententiam; vel per confessionem rei in iudicio; vel per legitimam testium depositionem. *Notorium iuris.*

Notorium facto dicitur, quod in præsentia multorū est perpetratum; vt, in aliquo conuentu, vel in loco publico. v.g. in foro, vel celebri platea, eo tempore, quo multis innotescere potuit: vel quod maiori parti viciniæ passim ob oculos versatur, vt si quis in publica platea pugnet, vel iurgia cum clamore misceat: si quis publice concubinam habeat, & domi filios alat. *Notorium facti.*

Famosum dicitur, cuius fama ex sufficientibus indicijs orta ad multos peruenit, ita vt maior pars ciuitatis, vel pagi, vel parœciæ, vel viciniæ illud norit. Addit Nau. c.25. 74 Enchir. nu. 73. etiam dici *notorium*, quod euidenter notum est maiori parti alicuius congregationis seu collegij, vbi non sint pauciores quam decem; itaque si 6. aut 7. in congregatione, vbi 10. vel 11. sint, factum sciant; dicetur esse *notorium*. quod verum est respectu illius congregationis, non autem absolute. quidquid.n. notum est maiori partialis cuius collegij vel congregationis, est notorium in illa congregatione, non autem absolute respecto totius vrbis, vel parœciæ. Vnde etiam talia non possunt absolutè dici publica, sed illa dumtaxat absolutè publica dicuntur, quæ eo loco, & cum illis circumstantijs sunt gesta vel propalata, vt cuiuis innotescere potuerint: v.g. in foro, vel publica platea quia non curauit auctor, quis videret vel non videret. His positis. *Famosum.*

Dico Primò, Reuelare alicuius crimen, quod aliquo istorum trium modorum sit publicum, eo loco, vbi ignoratur, non est contra iustitiam. Docet hoc Caiet. opuscu. 31. Resp. 9. & Nau. c.18. num. 26. Ratio est; quia quando hoc modo crimen est publicum, auctor amisit ius ad famam: nam ipsa facti euidentia, & iusti iudicij ratio ei repugnat, ne possit queri sibi fieri iniuriam narratione factorū, quæ iam in propatulo sunt posita. & quidem si per sententiam sit publicum, non potest esse dubitatio. Nam vna 75

ex

ex pœnis, qua Iudices afficiunt reos, est, quòd eo loco & tempore Iudicia exerceant & pœnas infligant, quo eorum crimina in plurimorum notitiam venire queant, ergo nõ est contra iustitiam, ea quouis loco diuulgare. Si verò fit publicum euidentia facti vel indiciorum, iam sponte videtur cessisse Iure suo, quod ad famam habebat: nam hoc ipso, quo non est veritus in publico crimen admittere, vel eius indicia manifesta dare, non videtur curasse quis sciat, vel non sciat; eo enim loco & modo fecit, vt quiuis videre posset. quòd si reipsa multi non viderint, id per accidẽs est, quia accidit, ibi tunc non adesse. Secùs de eo, qui in aliqua domo coram aliquibus peccat. non enim hic cẽsetur abijcere suam famam, nisi respectu domesticorum, qui ad talem locum conuenire solent. Idem confirmatur ex consuetudine totius orbis. nusquam enim homines putant se iniuriam facere, si publica crimina alibi referant, vel litteris perscribant, historijs commendent, vel historijs commendata legant, vel referant. *Qui in publico peccat, videtur cedere Iure famæ.*

76 Dices, Is, qui hic amisit famam, non ideò alibi est infamis: ergo cùm ibi adhuc retineat bonum nomen, non potest eo spoliari.

Respon. Petrus Nauarra, & alij quidam, putant eum retinere Ius ad famam in locis remotis, vnde si quis crimẽ, quod hic publicum est, ibi referat, peccaturum contra Iustitiam. Sed contrarium videtur verius: vnde dicendum est retinere quidem alijs locis famam re ipsa & facto, non tamen Iure: postquam enim crimen publicum factum est, amisit Ius famæ, ita vt nemo ex iustitia teneatur amplius priorem existimationem de illo retinere, vt ex Caietan. & Nau. supra colligitur.

77 Sed quid si per iniuriam factum sit publicum?

Etiamsi per iniuriã factum sit. Respondeo, Non refert: (etsi quidam aliter sentiant:) nã hoc ipso, quo factum est vere publicum, Ius amisit vt homines aliter de se sentiant; vt si confessus fuit crimina sua occulta, per tormenta.

Dices, Per iniuriam nemo amittit Ius: ergo.

Respondeo, Non amittit Ius præcisè per iniuriam, sed per id, quod ex iniuria sequitur, quod est esse publicum, & in propatulo. Publicitas enim facti tribuit licentiã loquendi, ita vt non censeatur amplius iniuria, siue sit publicum per se, siue ratione famæ, vt ostensum est. Nunc videndum an hoc sit contra charitatem.

78 *Si breui fama perlatura erat crimen.* Dico Secundò, Detegere crimen eo loco, quo fama communis illud breui erat perlatura, non est peccatum contra charitatem saltem mortiferum: quòd si fama non erat eo perlatura, vel saltem non nisi post longum tempus, sæpè erit peccatum mortiferum, si ille ibi erat bonę famę. Prior pars probatur; quia tunc nõ censeor aliquod notabile dãnum inferre, cum iam sit paratum in fama & rumore communi, ex quo, necessitate quadam eueniet, spectata hominum conditione & communi consuetudine, idque sine peccato, saltem mortali eorum. Idem docet Nau. supra, ex D. Thoma in 4. d. 9. q. 2. ar. 3.

79 Secunda pars videtur esse contra Nauarrum & Caietanum insinuant enim non fore peccatum mortiferum. Sed quidquid sit de horum sententia. est ferè communis aliorum esse mortiferum: quod probatur; quia tunc lędo proximum in re magni momenti, quod merito ægerrimè ferrem mihi fieri. Nec refert, quod ille Ius ad famam non habuerit; quia sine cuiusquam iniuria & absque fraude eam possidebat, eaque adhuc diu fuisset fruitus: ergo cõtra charitatem est, illum spoliare bono nomine; præsertim si nihil commodi proueniat detractori.

80 Aduerte tamen, Non fore peccatum mortale, Primò, si ille parum curet se alibi infamari; quod sæpè fieri solet, præsertim si procul absit. Secundò, si quis ob graue crimẽ fuerit publice punitus: tũc enim sępe expedit illa ad aliorum exemplum narrari. Et in his casibus, potest intelligi Nauarrus & Caietanus.

81 *Quid si dãnum sequatur.* Petes, Quid si dãnum aliquod in corpore vel fortunis inde proueniat; (vt si subtrahatur pensio, vel cõijciatur in vincula) tenebiturne is, qui diuulgauit? Respõdeo, Quidã putant teneri; sed verius credo non teneri. ratio est; quia hæc infamatio non fuit contra iustitiam, sed solum cõtra charitatẽ: vt ostensũ est. ergo etiam si inde illi damnũ non obueniat, non tenebor; quia censebor causa iniusta illius: quamuis peccatum contra charitatem tunc sit grandius. Confirmatur; quia si actio ipsa non est iniuriosa, neq; id, quod ex illa sequitur; vt patet in eo, qui absque vi & fraude impedit legatum, vel beneficium, quod alius tibi volebat cõferre: si enim actio, qua impedit non est tibi iniuriosa, non inducit obligationem restitutionis; quamuis ex ea tibi damnum proueniat.

Dico Tertiò, Si is, qui olim ob sua crimina fuit infamis, nunc famam honeste viuendo recuperauit, est peccatum contra charitatem illa crimina apud eos, qui ignorabant, commemorare; non tamen videtur esse contra iustitiam, modò non detur occasio opinandi illum adhuc improbum esse. Esse *contra charitatem*, patet ex dictis. Non esse tamen *contra iustitiam*, probatur; quia etsi Ius habeat ad famam, quam ex eo tempore benè viuendo comparauit, non tamen vnquam acquirit ius, vt dicatur, vel æstimetur fuisse probus, illo tempore, quo crimina sua publica fecit: ergo qui narrat eum olim illa fecisse, non facit ei iniuriam; modò id non ea forma narret, vt indicet eum etiamnum improbum esse. Quod si alij inde acciperent occasionem dubitandi de præsenti probitate, teneretur saltem ex charitate illam suspicionem amoliri. 82 *Si nunc famam recuperauit.*

DVBITATIO XIIII.

Vtrùm eum, qui vno, aut altero crimine infamis est, liceat de alijs infamare.

RESPONDEO & dico Primò, Si illa alia sint valdè affinia & ordinarie cõiuncta grauiori crimini, quod iam publicum sit, non erit peccatum, saltem mortiferum, illud aperire apud eos, qui principale norunt; vt si narres de adultero, cuius crimẽ sit publicum, scripsisse litteras amatorias, misisse munera, &c. si de ebrioso, nõ rectè curare familiam, rixari cum vxore: si de illo, qui insigne furtum commisit, referas alia minora fecisse. Ratio est; quia non censetur noua infamia. Opus tamen hic est magna circumspectione, an crimen ita sit annexum alteri, vt non censeatur notabiliter infamiam augere. 83 *Si crimine connexa.*

Dico Secundò, Si crimina illa non sint ita connexa, nõ solum est contra charitatem, sed etiam contra iustitiã illa patefacere, præsertim si sint alterius generis. Est communis sententia DD. contra Paludanum in 4. d. 19. in fi. quem refutat Adrianus quodl. 11. ar. 1. 84 *Si dispa[illegible] ta.*

Probatur Primò; Quia qui est infamis in vno genere vitij, non ideo amisit Ius ad famam, quã habet in alijs virtutibus: (potest enim quis haberi ebriosus, & tamen esse & haberi iustus in contractibus, fidelis vxori, catholicus) ergo non potest infamari de alijs occultis.

Secundò, Sicut diuersarum virtutum diuersa laus est, alia maior, alia minor; ita etiam diuersorum criminũ diuersa est infamia, & alia pluris, alia minoris æstimatur. multi enim parum curãt infamiã fornicationis, vel ebrietatis, qui tamen maximi faciunt infamiam furti & periurij. ergo nullo modo qui amisit Ius famæ in vna virtute, cẽsetur amisisse in alijs; sicut qui læsus est in vno mẽbro, non amisit idcirco integritatem in alijs. Ratio à priori est; quia fama nõ est quid simplex, sed cõstat varijs quasi partibus, quarum vna sicut non pendet vllo modo ab alia, sic sine alia haberi potest, & a diuersis diuersæ partes famæ possidentur. rarum autem est, vt quis in omni virtute fama sit clarus, omnesque bonæ famæ partes sit cõsecutus. 85 *Fama non est quid simplex.*

Sequitur altera pars huius capitis.

De famæ restitutione, quomodo, quibus, & à quibus facienda.

DVBITATIO XV.

Vtrùm fama cum periculo vitæ sit restituenda.

DOminicus Sotus lib. 4. q. 6. ar. 3. & quidam alij affirmant: si fama sit illustris familiæ. 86

Respondeo & dico Primò, Quando ex infamia, quam intulisti, non euenit alteri damnum in bonis superioris *Non cũ periculo vitæ.*

ordinis,(nempe in spiritalibus,aut in vita corporali) nõ teneris cum vitæ periculo famam illi restituere. Ita Caietan.supra,q.62.ar.3.& opusc.31.respon.14.vbi generatim docet *rem inferiores ordinis, numquam esse restituendam ex Iustitia, cum iactura rei superioris*. Quam regulam optimè defendit Petrus Nauarra lib.2. c.4.nu.405. Idem eruditè probat Nauar.cap.17.num.89.90.91.contra Sotum.Idem breuiter repetit cap.18.nu.47. *Quatuor*, inquit, *sunt bonorum ordines, videlicet animæ, corporis, famæ* (cui annexus honor) *& pecuniæ: & nemo tenetur restituere bona inferioris ordinis, cum iactura bonorum ordinis superioris*. In eadem sententia est Corduba l.1.q.31.& Silu.ver.Detractio q.4.casu 2.

Non iacturam rei superioris ordinis.

Probatur Primò; Quia nullum temporale bonum, siue pecunia, siue fama, siue vita, exponendum vel restituendum, cum damno boni spiritalis; idque ideò, quia bonum spiritale est superioris ordinis, nec æstimabile bono inferiore; ergo similiter fama non est restituenda cum periculo vitæ; cùm vita sit bonum præstantius.

Secundò, Nemo tenetur sarcire damnum pecuniarium, iactura suæ libertatis, seipsum vendendo, aut tradendo in seruitutem, vt passim omnes docent; idque ideò, quia libertas est superioris conditionis: ergo, &c.

87 Tertiò, Quia iustitia commutatiua solum postulat, vt fiat restitutio in bonis, in quibus iniustè alterum læsisti; nempe vt vitam exponas pro vita proximi, (si eam in periculum per iniuriam coniecisti) famam pro fama, pecuniam pro pecunia; quia dumtaxat per illa fit æqualitas. Quòd si hæc æqualitas per te fieri nequeat sine iactura boni superioris censetur impossibilis; ac proinde non te obligat iustitia, vt restitutionem exequaris: sed tribuit Ius læso, vt per iudicem procuret vindicationem.

Quartò, Idem confirmari potest ex ijs, quæ suprà cap. 10. dub. 7. diximus de adultera, quæ sibi partum supposuit, quæ cum periculo vitæ vel famę non tenetur se aperire; etiamsi maximæ hæreditate legitimi hæredes essent priuandi; vt plurimi DD. tenent.

An possint commensurari.

Dices, Res inferioris ordinis potest sumi tanta quantitate, vt prudenti iudicio præponderet rei superiori. v.g. tanta potest assignari vis pecuniæ, vt præstantior censeatur quam fama, & tam illustris potest esse fama, vt præstantior habeatur quam vita; ergo tunc debebit fieri restitutio, etiam cum damno boni superioris. Confirmatur; quia qui latrocinio sibi amplum statum adiciuit, tenetur facere restitutionem, etiam cum amissione illius status & honoris: ergo, &c.

88 Respondeo, Etsi fieri possit, vt prudenter præferas ingentem pecuniæ tuæ summam famæ vel vitæ alterius cõseruandæ; non tamen prudenter eam præferes famæ aut vitæ tuę, nemo enim prudenter pro quantauis magnæ famæ eliget mori, vel pro maxima vi pecuniæ suscipiet infamiam, quia fama omnibus thesauris melior, Ecclesiastici 41. Itaque vitæ & fama propria non possunt pecunia æstimari. Vnde non sequitur; ego possum pluris facere mille aureos, quos habeo, quam vitam huius rustici ex latronibus redimendam: ergo si rusticus mihi eos abstulerit; tenebitur reddere cum vitæ periculo: potest enim ille vitam suam pluris facere, quam centum millia aureorum.

89 Ad confirmationem; Qui furtis sibi honorificum statum parauit, non habet ius ad illum statum, cum per iniuriam eum obtineat; vnde non est mirum, si tenentur restitutionem facere cum amissione illius status & famæ, quæ ex illo præcisè orta est. Adde, amissione status, non amitti famam; potest enim status sine culpa amitti.

90 Aduerte tamen, licitum esse vitam pro fama restituenda exponere, non quòd fama pluris æstimetur quàm vita, sed quòd pro virtute licitum sit vitam periclitari.

91 Dico Secundò, Si ex infamia, (de falsa intellige) periculum vitæ vni vel pluribus impendeat, vel mala Reipublicæ administratio. vel aliud grande malum, teneris etiam cum vitæ periculo reparare. Est communis DD. Quia tūc obligaris non ratione solius infamiæ, sed ratione damni, quod ex ea sequitur; quod contingere potest in infamia Principis, Papæ, Prælati, Religiosi ordinis, & similium, vnde magna in Republica damna.

Si periculũ vitæ impendeat.

DVBITATIO XVI.

Vtrùm si fama restitui nequeat, debet pecunia compensari.

RESPONDEO & dico Primò, Probabilius videtur, Iustitiam minimè postulare, vt infamia compensetur pecunia, si reuocatione dictorũ tolli nequit. Colligitur ex Nauarro c.17.num.90. vbi ait, *Quando fama restitui nequit, aliquam pecuniam dari, non quidem pro fama; quæ nullum pretium habet, sed pro damni compensatione, quod ob eius iacturam quis incurrit*. Idem docet Sylu.v. Detractio q.4.casu 2.& Francis. Victoria, vt refert Salonius, Pet. Nau. sup.num.417. multique recentiores. quod probari potest illis rationibus, quibus supra ostendimus, pro ipsa vitæ ablata, non esse necessario faciendam restitutionem pecuniariam. Ratio est; quia Iustitia commutatiua tantum postulat, vt restituatur quod ablatum est, vel quod communi hominum æstimatione est æquiualens; quod si neutrum fieri possit, cessat eius obligatio. Vnde qui damnum pecuniarium non potest sarcire pecunia, non tenetur illud cõpensare orationibus, aut honore exhibendo. Item qui vi aut fraude aliquem pertraxit in peccatum, non tenetur ipsi, aut hæredibus pecuniam rependere. 92

Non necessario est cõpensanda pecunia.

Dices, Pecunia est mensura omnium rerum humanarum: ergo in pecunia potest dari ęquiualens. Deinde etiãsi non detur æquiualens, tamen debet dari opera, vt quam proximè ad hoc accedatur. sicut is, qui intulit damnum mille aureorum, si non potest reddere æquiualens, tenetur tamen dare quantum potest, vt quam proximè accedat ad æqualitatem. 93

Respondeo, Pecuniæ secundum communem vsum hominũ, non est mensura, nisi rerum venalium, quas homines solent pecunia commutare, fama autem neque natura sua, neque gentium consuetudine pecunia solet æstimari. Quod etiam patet ex Scripturis. Ecclesiastici 41. *Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi; quam mille thesauri pretiosi & magni*; & Prou.22. *Melius est nomen bonum, quàm diuitiæ multæ*, id est, infinitæ. Quamuis interdum ex quorundã animi vilitate accidat, vt famam pretio exponant: sed hoc æstimationi famæ non officit.

Ad confirmationem, Is, qui damnum mille aureorum irrogauit, tenetur vel totum damnũ sarcire ex æquo si potest; vel si non potest, tenetur partem ex æquo; quod si nec totum nec partem, cessat obligatio iustitiæ commutatiuæ; atqui hic nec tota fama, nec pars pretio æstimatur ex æquo. quod confirmatur Primò, Quia alioqui infamator posset eam pecunia compensare, etiam nolente infamato; sufficit enim vt restituat id, quod æstimatione æquale est. Confirmatur Secundò, Si vir diues pro compensatione infamiæ acceptæ pecuniam exigat, ridiculus erit, eo quod exigat id, in quo nullum damnum accepit, quodque non solet pretium vel totius vel partis famæ censeri. Vnde sequitur eamdem esse rationem pauperis: nam status eius, qui iniuriam accepit, non mutat Ius, seu rationem iustitiæ commutatiuæ. Fieri tamen potest vt ex quadam æquitate, & etiam ex charitate tenearis infamiam pecunia compensare: nimirum, si infamatus sit pauper, qui talem satisfactionem desideret, nec aliter mœrorem videatur depositurus; & is, qui infamauit sit diues. Sicuti enim ratione alicuius coniunctionis vel beneficij accepti, lex charitatis me magis obligat erga hunc, quam erga illum; ita etiam ratione alicuius incommodi, quod alteri ex me obuenit; vt si aliquem induxi in peccatum, magis ego ex charitate teneor illum emendare, quam alius; & quam alium, ceteris paribus; vt patet ex dictis capit. octauo, dubitatio 5. 94 95

Aliquando ex charitate tenemur.

Dico Secundò, Si infamator per Iudicem condemnetur ad pecuniariam satisfactionem, vel si transigat cũ eo, quẽ infamauit certa pecuniæ summæ, tenetur ex Iustitia eam numerare. Probatur; quia supposita tali iniuria, potest Iudex in pœnam criminis talem satisfactionem imponere, & ille ex Iustitia tenetur eam exequi, quia iustæ sententiæ tenetur ex iustitia parere. Idem posset Iudex, etiamsi fama iam esset recuperata, idque in pœnam prioris delicti, quia potest iustæ pœna punire delicta, etiam post damna sarta. Similiter pacta & conuentiones iustæ obligant 96

atqui

atqui hoc pactum potest esse iustum; quia infamatus habet ius accusandi infamatorem, & etiam exigendi restitutionem, quando erit possibilis: vnde vt hoc iure cedat & omne debitum condonet, potest certa pecunia pacisci.

97 *Compensatio infamiæ per pecuniã.* Dico Tertiò, Debitor pecuniæ, v.g. 100. aureorum iniustè læsus in fama vel honore à creditore, non tenetur ad solutionem illius pecuniæ, sed potest vti compẽsatione secundum æstimationem damni accepti iudicio prudentis faciendam, si a creditore aliam restitutionem obtinere nequit. Sequitur apertè ex sententia eorum qui famam pecunia compensandam docent, quando aliter fieri nequit. Quæ sententia est satis probabilis, & plurimorum DD. sicut & illa, quæ vitam ipsam, & cicatricem pecunia compensari vult. Si enim infamator tenetur dare pecuniam, v.g. 100. aureos, pro infamia vel dedecore quod intulit, eo quòd aliter satisfacere nequeat, vel nolit: ergo alter potest eam exigere, vel si debet, potest non soluere. Hæc enim omnia paria sunt. Quòd si infamator possit quidem restituere famam, sed nolit, tunc etiam in altera sententia tenetur vel famam restituere, vel certe tãtum pecuniæ, quantum iudicio prudentis alter potest exigere. etsi enim fama non possit, iuxta eam sententiam, pecunia æstimari, obligatio tamen illius restituendæ, qua ille tenetur, & incommodum quod læsus patitur, potest pecunia æstimari. Confir. quia cum possit restituere, tenetur vel restituere, vel alia ratione ei satisfacere, ita vt ille liberè acquiescat.

DVBITATIO XVII.

Vtrùm si fama alia via sit reconciliata, teneatur infamator eam restituere, v.g. si virorum grauium testimonio, vel probitate vitæ penitus absterserit infamiam.

98 *Si fama reconciliata.* RESPONDEO, Tunc non teneri ad famæ restitutionem, quia iam restituta est, sicut si dominus recuperauerit vel sua vel aliorum opera equum, quem sustulisti, non teneris ad restitutionem; quia non potest bis eamdem rem accipere. Si tamen interea ratione infamiæ aliquid damni accepisse, v.g. si impeditus fuisset à consecutione beneficij, officij, vel legati, tenereris ad illius cõpensationem, quia hoc damnum est iniusta tua infamatione illi obuenit. 99 *Pro infamia medij temporis.* Vtrum autem aliquid sit restituendum pro ipsa infamia, quam ille medio tempore, vsque ad illã recuperatam subijt, quæri potest. Sed respondendum est, deberi aliquam satisfactionem, si putetur illam velle: (quod addo, quia alioquin censetur condonata, nec cõsuetum est alias offerre) nempe significatione doloris & veniæ petitione, vel honore aliquo aut laude, iuxta cõditionem personarum: vt rectè docet Petrus Nauar. lib.2.c.4.num.421.& Nauarrus cap.18.nu.47.

DVBITATIO XVIII.

Vtrùm si infamia iam penitus abierit in obliuionem sit restituenda. v.g. infamauit adolescens puellam, se illi pudicitiam eripuisse, deinde temporis successu homines penitus obliuiscuntur.

100 RESPONDEO, Teneri restituere etiam post viginti annos, si periculum est, ne aliquando illa infamia reuiuiscat: quod facile fieri potest; nam homines data occasione facile recordantur eorum, quæ antea exciderant; quod maxime locum habet, quando falsum impositum fuit. vt docet Caiet. q.62.art.2. si enim verum fuit, nõ facile memoria renouanda, nisi periculum sit euidens: quòd si putetur nullum esse periculum, non tenebitur, vt docet Nauarrus c.18.nu.49. contra Caietanum; quia fama iam censetur restituta, vel certe damnum illatum omnino euanuisse; idque verum est; siue crimen fuerit verum, siue falsum, vt ibidem Nauarrus.

DVBITATIO XIX.

Vtrùm totum damnum, quod sequitur ex infamia sit compensandum.

RESPONDEO, & dico Primò, Damnum, quod sequitur ex infamia falsa, est integre reparandum. 101 *Damnum ex infamia falsa.* Est communis sententia DD. ratio est; quia hæc infamia est penitus iniuriosa. impositio enim falsi criminis, duplicem continet iniuriam. Primò, calumniam, eò quòd crimen impingatur ei, qui scitur innocens. Secundo, infamationem, quod hoc alijs persuadeatur. itaq; hæc actio omnino est iniuriosa: atqui omne damnũ, quod alicui sequitur ex actione in ipsum iniuriosa, est restituẽdũ: ergo, &c.

Dices, Hoc damnum per accidens sequitur. v. g. Infamasti Petrum adulterij: vnde præter intentionem tuam factum est, vt exciderit officio vel beneficio, quod ambiebat.

Respon. Hoc non censeri per accidens sequi; quia etsi 102 non intendebas, tamen labes infamiæ, quam intulisti, est quædam veluti praua dispositio, moraliter apta impedire varia commoda & accersere incommoda, ita vt hæc crebrò ex ea sequantur. qui ergo hanc per iniuriam infert, censetur esse causa iniusta damnorum, quæ inde sequuntur.

Aduerte tamen, non esse tantumdem restituendum, 103 *Quantum restituendum.* quanti officium vel beneficium iam obtentum valet; (nisi forte obtento priuatus fuisset) sed quanti spes illa obtinendi valebat.

Sed maior difficultas est, de patefactione criminis veri. *Quid si de crimine vero.* Nam Sotus lib. de Iust. q.6.art.3.ad 4. sentit, damnum, quod hinc sequitur, nõ esse integre compensandum, sed partem duntaxat arbitrio boni viri definiendam. Ratio est; quia si ille priuetur officio, vel impediatur ab eo cõsequendo, id non tam prouenit ob criminis manifestationem, quæ est iniuriosa; quam ob ipsum crimen, quod verè commissum est; manifestatio autem est solum conditio quædam veluti applicans & adducens crimen occultum tanquam causam principalem in cognitionem. hæc sententia non est improbabilis, præsertim cum multi recentiores illam sequantur. contraria tamen est communior, pro qua.

Dico Secundò, Verius videri eum, qui patefacto cri- 104 *Damnum ex infamia vera.* mine occulto alteri fuit causa damni, teneri ad integram restitutionem, sicut qui imposuit falsum. Vt si impediuit a beneficio, ab opimo matrimonio, ab eleemosynis, cum esset probe dignus. Ita Nau. c.18.nu.45. & alij passim, qui in genere dicunt infamatorem teneri ad restitutionem omnium damnorum, nec distinguunt inter crimen falsum & verum. Ratio est; quia est causa principalis (moraliter) illius damni; sicut is, qui ignem occultum cineribus detegit, & applicat straminibus, vnde vento flante 105 *Est causa principalis.* accenditur domus. Deinde ipsum crimen non potest esse causa damni, nisi accedente cognitione; vnde quamdiu crimen manet occultum, non potest inferre damnum, & ita se habet ac si non esset: ergo qui illud manifestat, tribuit illi veluti vim nocendi: ergo censetur causa principalis damni secuti.

DVBITATIO XX.

Quomodo fama est restituenda.

RESPONDEO & dico Primò, Si crimen falsum 106 *Aliquando iuramentum adhibendum, aliquando etiam testes.* dissemina sti, debes adhibere omnem industriam, vt falsa illa opinio animis hominum eximatur; vnde teneris illis significare, te deceptum fuisse, aut falsum dixisse, aut etiam mentitum esse, sicut videris opus esse vt credant; adhibito etiam iuramento, si aliter non putentur credituri. & rei grauitas postulet. Ratio est; quia reuocatio efficax debet adhiberi.

Sed quid si auditores ne iuranti quidem credere velint, tenebrisne testibus confirmare?

Resp. Fieri posse vt tenearis. vt docet Sotus l.4.q. 6.art. 107 3. præsertim si id sine magno tuo incommodo facere possis; tunc enim vel charitas ad hoc obligaret; imò interdũ etiam Iustitia: vt si alij haberẽt aliquas probabiles causas

suspicandi, te non ex animo, sed pretio inductum reuocare. Ratio est; quia Iustitia obligat, vt efficaciter reuoces, id est, eo modo, vt auditores meritò possint debeantque tibi credere, nec habeant occasionem suspicandi rem fictè geri; raró tamē accidit; vt hoc vsu veniat. Nauarro tamē cap. 18. num. 45. videtur durum, vt quis aliquando ad testes obligetur. Ratio ipsius est; quia, si ne iuranti quidem contra seipsum credere velint, id ex malitia eorum proueniet; itaque mala opinio, quam retinent, censentur nō amplius prouenire ex dicto tuo, qui illud satis efficacitee reuocasti. sed ex sua ipsorum malitia, qui sine vlla causa volunt malè de proximo sentire. Idem sentit Pet. Nauar. lib. 2. cap. 4. num. 378. Sed quod diximus verius est, ob rationem allatam.

109 Aduerte tamen, si auditores nullam habentes probabilem rationem, nolint tibi siue iuranti, siue testes adhibenti fidem habere, ad nihil amplius te obligari; quia non amplius censeris causa istius prauæ opinionis, sed illorum peruersitas.

Quatuor modis fama potest restitui. Dico Secundò, Qui crimen occultum alterius manifestauit, quatuor modis potest famam restituere. Primò, Si dicat se quidem tale quid narrasse, sed in eo fuisse mentitum, aut dixisse falsum. Hoc modo restitui posse proba-
110 tur; quia etsi vno sensu dictum tuum falsum non fuerit; nempe quia erat conforme rei: (verè enim cōmiserat crimen, quod eum commisisse dixeras) alio tamen sensu falsum fuit; idq; dupliciter. Primò, quia non fuit conforme legi diuinæ, vtpote peccatum, quod in Scripturis vocatur mendacium, & falsitas: sicut omne opus bonum, quia cōforme legi diuinæ, vocatur veritas. Secundò, Quia non fuit verum veritate publica, licet veritate occulta verum fuerit. Hoc modo reus, cuius crimen est occultum, potest negare se fecisse, quia nō fecit publicè, vel ita vt teneatur fateri. & Iudex aliquem condemnans ex allegatis & probatis contra suam priuatam scientiam, pronuntiat illum reum & criminosum, quamuis verè non sit; quia secundū publicam probationem talis est. pari modo potest iste dicere, se dixisse falsum, vel mendacium, quia non est verū, secundum publicam scientiam: vt rectè Pet. Nau. li. 2. c. 4. nu. 381. Verum, etsi hic modus sit valde bonus & efficax, tamen ad illum non teneris; tum quia non teneris te infamare, tamquam qui falsum crimen imposueris, cum verū dixeris, tum quia multi putant hunc modum illicitum, vt qui continere videatur mendacium: quorum sententia est probabilis, quamuis contraria sit probabilior.

Secundò. Si dicat deprehendisse, se fuisse deceptum, vel errasse: qui modus est etiam bonus, sed non tenetur eo vti; quia etsi fortasse hoc modo se non infamet, tamen videtur decipere auditores specie quadam mēdacij; quod non tenetur facere. imò non potest, secundum Caietanum & Sotum.

Tertiò, Si dicat se malè vel iniquè locutum esse de proximo, rogetq; vt talem opinionem deponant: verum hic modus parum est vtilis apud ingeniosos, inde enim magis confirmabuntur, illum crimen commisisse. apud simplices tamen sæpe est vtilis & vsurpandus.

Quartò, Laudando infamatum & honorificè de eo loquendo, vbi datur occasio. hic modus necessarius est, dū quis non vult vti primo, vel secundo, & tertius esset inutilis vel noxius; sic enim sensim ex vna parte tantundem famam eius illustrare poterit, quantum ex altera obscurauit. Hunc tradunt Sotus l. 4. de Iust. quæst. 6. art. 3. ad 4. Caiet. qu. 62. art. 2. & 73. art. 3. Nauar. cap. 18. num. 45. & multi alij.

Petes Teneturnè infamator reuocare apud eos, quibus ipse non dixit, seu alij, qui ab ipso acceperant, v. g. narrasti tribus, illi verò narrant alijs.

111 Resp. Si ab illis tribus stipulatus est silentium, vel putauit omnino rē tacitam fore, non tenetur nisi apud eos reuocare; quia infamia per illos irrogata, censetur quasi fortuita respectu ipsius. Secus verò si aduertit probabile periculum vlterioris infamiæ; & maximè si crimen sit falsum, tunc enim si illi non restituant, tenetur tamquam causa: vt rectè Pet. Nauar. lib. 2. c. 4. nu. 443.

DVBITATIO XXI.

Vtrùm hæredes infamatoris teneantur ad famæ restitutionem, si ipse eam non restituit.

RESP. & dico Primò, Hæredes loco defuncti non teneri ad famæ restitutionem. Ratio est; quia hæc obligatio est merè personalis; (non enim est ad aliquid dandum, sed ad aliquid agendum) vt obligatio voti personalis, & restitutionis honoris, orta ex contumelia, quæ non transit ad hæredes; cum nullo modo afficiat vel respiciat bona, in quibus ipsi succedunt, sed nudam personam. 112 *Hæredes nō tenentur, nisi ad damna secuta.*

Dico Secundò, Tenentur tamen ad reparationem damnorum, quæ ex infamia illa secuta sunt. Ita Nauarr. c. 18. n. 4. & Adrian. quolibet. 11. Ratio est; quia hæc obligatio non est purè personalis; sed afficit quodammodo bona infamatoris. vnde cum ea affectione seu obligatione perueniunt ad hæredes: veluti si defunctus domum alterius per iniuriam incendisset, hæredes tenerentur damnum ex bonis illius rependere. 113

Dices, Quid si is, qui ratione infamiæ damnum passus est, iam obierit?

Resp. Tunc restitutio facienda est hæredibus ipsius, quia hi succedunt in omnia iura defuncti, sunt enim hæc veluti partes hæreditatis.

Petes, Vtrum defuncto sit fama restituenda?

Resp. Affirmatiuè; quia fama est bonum, quod homo etiam post mortem censetur possidere. per hanc enim viuit quodammodo in memoria hominum: vnde maximè solent homines appetere famam post mortem, quasi per hanc consequantur quamdam immortalitatem. 114 *Etiam mortuo restituenda.*

DVBITATIO XXII.

Vtrùm is teneatur ad restitutionem famæ, qui bona fide existimans esse verum & publicum, narrauit & infamauit proximum: Item quid si auditores de alio intellexerint.

RESPONDEO & dico Primò. Qui hoc modo proximum infamauit apud Superiorem vel alium, etiamsi fraternæ correptionis causa id fecerit, simul atq; cognouerit errorem, tenetur ad restitutionem. 115

Probatur; quia qui damnum dedit iniustum in re aliena, etiam absque culpa, vbi cognouerit, tenetur illud reparare saltem ex charitate: si potest. atqui hic damnū dedit iniustum in fama alterius, vti supponimus. ergo. Item, qui abstulit rem alienam iniustè, quamuis sine culpa, & solum materialis iniustitia fuerit, tenetur eam restituere simul atque senserit iniustè se abstulisse. atqui hic abstulit iniustè materialiter. ergo, &c.

Dico Secundò, Non tenetur eam restituere cum graui suo incommodo: vt, cū propria infamia, vel magno damno fortunarum. Probatur; quia sine culpa eam abstulit: ergo non tenetur cum suo graui damno eam restituere; sicut si deprehendas equum vel librum alterius apud te, sine tua culpa, non teneris remittere, magnis tuis expensis. Pari modo si damnum absque culpa intulisti. 116 *Non tenetur tū graui suo incōmodo.*

Vbi Aduerte differentiam inter eum, qui infamauit proximum cum culpa iniustitiæ, & eum, qui sine culpa; quòd ille teneatur famam restituere, etiam cum detrimento famæ suæ; sicut qui iniustè formali iniustitia damnum intulit, tenetur, etiam cum æquali damno suo sarcire; hic verò non teneatur cum notabili damno, sed solum cum modico, vti prudentia & charitas dictabit.

Dico Tertiò, Si is, qui ita infamatus est sine culpa infamatoris, interim aliquid damni patiatur, impediatur ab officio, beneficio, aut etiam priuetur, non tenetur alter ad restitutionem. Ratio est; quia non est causa huius damni, nisi quatenus est causa infamiæ, ex qua hoc damnum est secutum. sed est causa infamiæ sine culpa: ergo etiam sine culpa est causa damni inde cōsequuti: ac proinde nō 117 *Neque damna secuta.*

tenetur

tenetur illud sarcire. Hæc ratio benè probat, si damnum illud secutum sit ex infamia, priusquam ille suum errorē resciscat, nam tunc sine vlla eius culpa sequitur.

An teneatur de damno secuto.

Sed difficultas est, si ille, antequam damnum sequatur ex infamatione, agnoscat suum errorem, & reuocando quæ dixit, possit damnum auertere. Videtur adhuc non teneri. nam communis sententia DD. est, eum, qui rem alterius absque sua culpa peremit, si inde non est factus ditior, non teneri ad restitutionem. quia neque ratione rei acceptæ, vt quæ non ampliùs extet: neque ratione iniustæ acceptionis, cùm in ea non peccauerit: neque ratione contractus, cùm nullus interuenerit: quæ tria tantùm sunt radices restitutionis ex iustitia debitæ, vt patet ex dictis c. 7. dubit. 5. Atqui iste absque sua culpa rem alterius, nimirum famam, peremit. ergo non tenetur lege iustitiæ ad eius restitutionem: ac proinde neque ad reparationem damni quod inde secutum.

Dices, aliam esse rationem famæ, aliam rerum pecunia æstimabilium. illa enim solo verbo, absque vllius rei iactura restitui potest: damnum verò aliarum rerum non potest absque similium rerum amissione sarciri. vnde in damno rerum meritò lex iustitiæ non obligat, quando sine culpa datum est; ne homo sine sua culpa cogatur se rebus suis spoliare. secus tamen in damno famæ, quod sine vllo detrimento sarciri potest.

Resp. hoc argumentum benè probare, in damno famæ esse maiorem obligationem charitatis; quia charitas magis obligat, vbi malum minore incommodo potest tolli. non tamen videtur probare obligationem iustitiæ: hæc enim non pendet ex facilitate restitutionis, sed ex radicibus supradictis. Vnde etiamsi solo verbo, posset reparari damnum rerum absque culpa illatum, cum res est destructa; non tamen esset obligatio ex iustitia, sed solùm ex charitate. Confir. hæc sententia; si enim qui absque culpa aliquem infamauit, teneretur lege iustitiæ, etiam teneretur cum famæ suæ amissione. Iustitiæ enim lex obligat etiam cum bonorum eius ordinis iactura; vt patet in eo qui iniustè damnum in rebus vel in fama intulit atqui iste non tenetur cum iactura suę famę: ergo non ex iustitia. Ob has rationes hæc sententia non videtur improbabilis.

118 Nihilominus contraria sententia mihi placet, nimirum eum, qui sic infamauit, lege iustitiæ teneri ad restitutionem famæ, cum errorem suum deprehenderit, si absque notabili incommodo suo possit.

Probatur Primò, Qui famam alterius lædit, potius est similis furi rem alienam auferenti, quam damnum inferenti peremptione rei: nam ex natura rei fama illius manet in eius potestate, quasi eam apud se retineat: vnde dicitur fama auferri, surripi, restitui; sicuti res dicitur auferri a fure, detineri, & restitui: atqui is, qui rem alterius abstulit, & habet in sua potestate, tenetur ex iustitia illam restituere, simul atque cognouerit se iniustè abstulisse. ergo idem dicendum in fama.

Secundò, Qui ex errore dixit falsum testimonium, tenetur, si commode potest, lege iustitiæ reuocare, vbi deprehenderit suum errorem: alioquin censebitur intulisse grauem iniuriam, & poterit puniri in foro externo tamquam falsus testis. Ergo etiam qui ex errore infamauit.

Tertiò, Qui est auctor mali etsi absque culpa, longè strictiori iure tenetur illud emendare, si commodè potest, quam alius qui non est auctor. sed alius tenetur lege charitatis; ergo ille tenetur lege strictiori, quæ non videtur esse alterius virtutis quam iustitiæ.

Quartò, Etiamsi concederemus talem non teneri lege iustitiæ ad reparationem famæ præcise, qua parte iam est perdita: tamen videtur omninò teneri ad impediendum damnum impendens, sicut qui absque culpa incendit stramina ædibus vicina, vbi aduertit periculum, tenetur lege iustitiæ cauere, ne serpat vlterius, neue sequatur inde aliud damnum. & qui laqueum vel aliud instrumentum periculosum intendit, aut puluerem tormentarum certo loco posuit, tenetur vbi aduertit periculum, impedire ne noceat adeo, vt si neglexerit, teneatur de damno secuto. atque ex infamia fere semper impendet damnum: tum quia ordinarie tamquam flamma quædam serpit vlterius, iuxta illud poetæ.

Fama malum quo non aliud velocius vllum, &c. tum quia alios bonos successus in temporalibus & spiritualibus impedit.

Denique ratio est, quia quisque ex iustitia tenetur neminem lædere. & consequenter cauere, quantum commodè potest, ne ex sua actione vel opere, quod in ipsius est potestate, alteri nocumentum inferatur.

Aduerte tamen eum, qui absque culpa læsit, aut causam lædendi posuit, non teneri cum tanto onere restituere, aut damnum impendens impedire, cum quanto tenetur is, qui cum culpa iniustitiæ. par enim non est æquè grauari inculpabilem atque culpabilem ceteris paribus. Vnde qui ideo solum lege iustitiæ tenentur impedire malum aliquod, quòd ratione officij ad id obligentur, non tenentur cum pari suo damno, vt infra c. 13. nu. 70. dicetur. Ille autem qui absque culpa causam læsionis dedit, est similis illi, qui tenetur ex officio; non autem illi, qui ex culpa iniustitiæ. Ex quibus ad argumenta alterius sententiæ respondeas.

Dico Quartò, Si te narrante de aliquo auditores aliud intelligant, quàm tu velis, sicque illi oriatur infamia, teneris ex charitate ad restitutionem, si commodè potes, nō tamen ex iustitia. 119

Prior pars patet; quia charitas postulat, vt damnum proximi auertamus & tollamus, si absque notabili incommodo possumus.

Altera probatur; quia tua narratio non est causa directa illius infamiæ, sed illorum praua intelligentia, qui imprudenter id ex verbis tuis colligunt. Aduerte tamen, si ea esset conditio & dispositio auditorum, vt ea spectata tale quid prudenter vel probabiliter ex verbis tuis videatur posse colligere, idque aduertas, teneris non solum lege charitatis, sed etiam iustitiæ, te explicare, & infamiam auertere: quia etsi narratione tua non des hominibus perspicacibus, vel circumstantias rei intelligentibus, iustam occasionem talis opinionis prauæ; das tamē illis rudioribus & rerum ignaris, vel alias opiniones sinistras nō improbabiliter de tali viro conceptas habentibus, coram quibus narras. sermones enim operantur pro capacitate & dispositione auditorum.

DVBITATIO XXIII.

Vtrùm Prælatus non impediens infamatorem teneatur ad restitutionem.

RESPONDEO & dico Primò, Prælatus: seu Superior non impediens externum, à quo videt infamari suum subditum, non tenetur, saltem ratione famæ, suo subdito ad restitutionem. Ita Sotus lib. 5. de Iustitia q. 10. ar. 4. Ratio est, quia ex officio non suscepit defendendam subditi famam, sed salutem procurandam. 120

Dixi, non teneri *saltem ratione ipsius famæ*; quia videtur aliquando teneri ratione bonæ vitæ, salutisque spiritualis, subditi. Nempe si bona fama putaretur necessaria, vel valdè commoda, ne ille licentius viuat: multi enim amissa fama fiunt impudentes ad peccandum, tamquam fræno honestatis, quo coercebantur, sublato. Itaque cum Superior ex officio teneatur impedire ea, quæ subditorum saluti aduersantur, tenebitur etiam impedire subditorum infamiam, & si neglexerit, bonam famam restituere. 121

Dico Secundò, Si non impediat subditum, alteri non subdito detrahentem, cum facile potest, tenebitur ad restitutionem famæ, nisi subditus restituat. Probatur, quia ex officio incumbit illi subditum suum corrigere & impedire, ne alteri iniustè noceat: ergo si non impediat cum facilè possit, censebitur causa moralis damni: sicut si Prætor non impediat furta & latrocinia in ciuitate, tenebitur ad restitutionem, quia indirectè censetur causa. 122

Dico Tertiò, Si tamen subditus in absentia Superioris famam alterius violauerit, non tenetur Superior eam restituere, subdito non restituente; modo quantum in se est compellat subditum vt restituat. Prior pars patet; quia non censetur tunc causa damni, cum absens non potuerit impedire.

Secunda pars probatur; quia Superior ex officio tenetur

tur compellere inferiorem, ne persistat in iniuria alteri inferenda, sicut ne primò illam inferat; atqui is, qui infamauit, & non restituit famam cum possit, persistit in iniuria, eamque continuat; sicut is, qui rem alienam detinet inuito domino. ergo Prælatus tenetur eum compellere.

Petes, Qui Superiores hic intelliguntur obligari.

123 *Superiores quinam.* Resp. Parentes respectu liberorum, quamdiu eorum regimini subsunt; domini respectu seruorum; Superiores Regularium, Episcopi, & ex parte Parochi, quia hi etiam possunt suos subditos compellere: denique Principes & Magistratus. sicut enim hi tenentur contumelias *Libelli famosi.* impedire, ita & detractiones; maxime per libellos famosos, qui capitali sententia vindicantur. vt patet L. vnica. C. de famosis libellis. Non tamen tenentur cogere ad restitutionem famæ, nisi parte id iuridicè petente; nisi fuerint aliquo modo infamiæ causa. sic enim vsus habet: ratio est; quia parte non petente, præsumi potest condonata.

DVBITATIO XXIV.

Vtrùm restitutio famæ possit condonari, præsertim à Prælato.

124 RESPONDEO, Restitutionem famæ, sicut aliorum bonorum externorum, posse condonari, nisi forte nobis sit necessaria, vel ad proximi ædificationem, vel ad vitandum scandalum; vel ad officium quo proximo obstringimur rite obeundum. Vnde Infero primò, *Priuatus potest condonare.* Priuatum posse condonare hanc restitutionem, nisi fortè esset infamatus de crimine, vnde timeretur scandalum; (vt de hæresi) vel eius infamia redundaret in familiam; tunc enim eam condonare, esset contra charitatem, condonatio tamen esset valida. Quod intellige, Si non alia ratione redundat in familiam, quam quòd ille infamis homo dicatur esse illius familiæ, illorum frater, cognatus, &c.

125 Secundò, Si vir valdè vtilis bono publico, qui suis concionibus vel doctrina multum proderat Reipublicæ, condonaret restitutionem famæ, vnde postea impediretur fructus consuetus, peccaret contra charitatem. infamator tamen non amplius teneretur ex iustitia; ex charitate tamen teneretur, si commodè posset; quia tenetur ex charitate illud damnum Reipublicæ, cuius ipse causam dedit, auertere, tollendo causam.

126 Tertiò, Si fama tua videtur necessaria ad rectam muneris tui administrationem, non potes condonare. Excipio tamen duos casus. Primò, Si possis & velis officium deponere: tunc enim posses condonare sine peccato mortifero: vt patet ex dictis supra, & docet Sotus lib. 4. de Iust. q. 6. art. 3. ad quartum.

Secundò, Si humilitate & alijs virtutum officijs, facilè hanc iacturam possis apud subditos sarcire.

127 *Superior condonans infamiam.* Sed quid si condonet seipsa, nolens officium deponere, vel aliter suæ auctoritati consulere; estne condonatio valida?

Respon. cum Soto supra, validam videri; quia ipse verè est dominus suæ famæ, non subditi. Neque per hanc condonationem facit iniuriam subditis; (nisi fortè infamia in ipsos redundaret) quia non habent Ius, vt ipse suam famam conseruet, nisi supposito quòd velit manere Superior, & alijs modis eam recuperare nolit: quorum vtrumque in ipsius arbitrio positum est. vnde non tam condonando restitutionem, quam volendo cum illa ineptitudine permanere in officio, iniuriam illis facit.

128 Dices. Parens non potest condonare restitutionem bonorum, quæ sunt necessaria alendæ proli: ergo nec Superior restitutionem famæ necessariæ ad gubernandum subditos.

Resp. Primò, Negando consequentiam; quia parens non potest cedere officio parentis, sicut Superior officio Superioris.

Secundò, Negando antecedens; (si consistamus præcise in iure naturæ) quia potest mendicato illis victum conquirere si velit; quod si nolit, sibi imputet; non enim manet illa condonatione absolute impotens ad prolem alendam.

Quartò, Si infamia tua redundet in alios, ita vt ipsi inde maneant infamati vel suspecti: tunc enim condonatio non videtur valere. Talis est infamia Religiosi, quæ redundat in Monasterium. valdè enim læditur bonum nomen Ordinis, dum dicitur habere sceleratum Monachum. nam tota communitas quodammodo redditur plebi suspecta. Vnde etiam sæpè ingenti pecunia vellent hanc labem redimere. Nec obstat quòd Religiosus videatur dominus suæ famæ, vt dictum est cap. 4. dub. 5. (non enim per votum paupertatis renunciat famæ & honori suo) quia non est dominus famæ Conuentus, quæ per ipsius infamiam violatur. Talis etiam videtur infamia parentis, præsertim de crimine hæresis, proditionis, vel alio simili, quæ redundat in liberos: habentur enim viles, & inhabiles ad officia & dignitates. Idem dicendum de graui infamia filij vel filiæ, si adhuc sub cura parentum existant. imò etiamsi non existant: si tamen infamia illorum, parentes suspectos reddat, eadem enim in his omnibus ratio. Si enim mea infamia vel labes ex tua pendet, non potes tuam sine meo consensu condonare. Secus si tua infamia non aliter redundet in me, quàm quòd dicar habere fratrem vel cognatum sceleratum; vt dictum est num. 124. 129 *Si infamia tua in alios redundet.*

DVBITATIO XXV.

Vtrùm in restitutione famæ fieri possit compensatio.

RESPONDEO & dico Primò, Non potest ita fieri compensatio infamiæ, vt si alius te infamarit, tu vicissim illum possis infamare. Ratio est; quia est manifesta vindicta, quam nemo priuata auctoritate potest facere. reddere enim malum pro malo vt fiat æqualitas, solius est publicæ potestatis. *Compensatio.*

Dico Secundò, Si quis te infamet, nec tu possis infamiam alia ratione auertere, potes aliquos defectus illius occultos aperire, ne ipsi fides adhibeatur. Ita Sotus supra & alij passim, v.g. potes dicere, isti fidem non esse habendam, eò quòd alias in mendacio vel periurio sit deprehensus. 130 *Potes aperire aliorum peccata.*

Probatur Primò; Quia quisque habet Ius tuendæ non solùm vitæ, sed etiam famæ, cùm iusta moderatione: (id est, sine qua iniuria prohiberi nequit) ergo cùm infamiam, quam ille per iniuriam tibi irrogare nititur, aliter prohibere nequeas, nisi criminibus eius patefactis, potes ea patefacere. Secundò; Quia potes aperire crimen alterius ad vitanda tormenta tua, vel damna proximi: vt patet ex dubitat. 8. & 9. ergo multò magis ad auertendum damnum, quod ipse criminosus tibi parat inferre. nam ratione iniuriæ amittit Ius, quod habet, ne crimen eius occultum pandas. 131

Aduerte tamen Primò. Si criminis detectio non est vtilis ad famæ tuæ defensionem, est iniqua; quia non est defensio, sed vindicta. vnde si tibi restituat, teneris illi vicissim ad restitutionem. 132 *Contra charitatem.*

Secundo, Si alia via famam tuam possis tueri, v.g. interposito iuramento, vel adhibitis testibus; erit contra charitatem aperire crimen occultum ad fidem ei detrahendam; quia lædis illius nomen plus, quàm est necesse. videri tamen possit non esse contra Iustitiam; quia non teneris ex iustitia confugere ad istos modos. non enim ille Ius habet, vt parcas nomini ipsius in defensione tui, cum ipse famam tuam iniustè oppugnet. non tamen potes plura in illum dicere, quam necesse sit vt ei fides non habeatur. communior tamen sententia DD. id vult esse contra Iustitiam, quam & ego probo, auctoritate illorum ductus.

Dico Tertiò, Si tu alium iniustè infamasti, qui te anteà infamauerat; non teneris ei ad restitutionem, si ipse tibi restituere nolit: sed potes vti compensatione, seruata tamen æqualitate, quantum fieri potest. Est contra Nauarr. cap. 18. num. 47. & Caiet. q. 62. art. 2. & Petrum Nauarr. l. 4. num. 395. Sed nostra sententia est verior eamque docet Adrian. in 4. q. penult. de restit. 6. Circa prædicta Sotus li. 4. q. 6. art. 3. ad 4. Iosephus Angles in 4. de restit. famæ, dubio 3. Toletus lib. 5. c. 70. & alij. 133 *Potes vti compensatione, non restituendo.*

Dixi,

134 Dixi, *seruata æqualitate*; quia si tu intulisti ei multò grauiorem infamiam, diuisibilē tamen, detegendo plura crimina, teneris ad restitutionem, donec damnum à te illatum sit æquale damno, quod ipse tibi intulit. Probatur; quia in rebus temporalibus, quando iura sunt paria, si alter non vult tibi seruare Ius, & soluere debitum, nec tu teneris illi seruare & satisfacere. vt patet in debitis pecuniarijs. atqui fama est bonum temporale, cuius sumus domini: ergo est eadem ratio. Idem videtur dicendum, quamuis iura non sint paria, si infamia, quam intulisti, nō posset per partes restitui: (vt si illum de grauiori crimine infamasti, quam ille te) tunc enim eam instar pignoris detinere potes, vt eum ad restitutionem compellas; & ipse sibi imputet quòd non restituas; sicut si annulum aureum habeas ab eo, qui tibi debet tres Philippicos; potes retinere instar pignoris, vt cogas ad solutionem.

135 *Obiectio Nauarri.* Dices cum Nauarro, Damnum famæ à te illatum, per reciprocum damnum nō tollitur, sicut debitum pecuniarium vnius. tollitur per debitum reciprocum alterius: ergo est dispar ratio.

Resp. Etsi damnum à te illatum non tollatur per infamiam tibi vicissim illatam, tamen tollitur debitum sarciendi illius damni; si alter sarcire nolit, quod à se illatū est: quod etiam vsu venit in damnis fortunarum. si enim tu incendisti ædes Petri, & Petrus vicissim tuas, nō tollitur per hoc damnum à te illatum Petro; sed tollitur debitum satisfaciendi Petro, propter compensationem.

Hinc patet, compensationem hanc fieri posse etiam altero inuito, si ipse nolit restituere: multò ergo magis mutuo consensu, contra Caietanum. Quæ omnia intelligenda sunt de ijs, qui possunt facere condonationē infamiæ sibi irrogatæ: nempe quorū infamia non pertinet ad subditos vel socios: vt patet ex dictis dub. 24. inter tales enim non potest fieri compensatio, propter iniuriam, quę subditis vel socijs fieret.

Petes, Vtrùm possit fieri compensatio infamiæ cum damno fortunarum, v. g. intulisti Petro damna in fortunis, & ille te grauiter contra iustitiam infamauit: vtrùm possis illi denegare damnorum restitutionem, si ipse nolit tibi famam restituere.

136 *Cū damno fortunarū.* Resp. Probabile est hanc compensationem fieri posse; quia probabilis est ea sententia, quæ asserit infamiam pecunia esse compensandam, quando in suo genere nō restituitur. Itaque si ille non velit, vel non possit eam in suo genere compensare, possit tamen pecunia, licitum tibi est pro ea pecuniæ certam summam, iudicio prudentis arbitrandam, exigere; ac proinde denegare debita vsque ad illam summam. Idem etiam in altera sententia locum habet; quando famæ restitutio est possibilis, & infamator non vult eam restituere; tunc enim iure pro ea pecuniam exigere potes, seu potiùs pro redemptione obligationis restituendi. Secùs tamen in hac sententia, si restitutio famæ esset impossibilis; tunc enim nihil pro ea exigere posses nisi fortè competeret tibi actio iniuriarū, pro cuius cessione aliquid pacisci potes.

DVBITATIO XXVI.

Quænam excusent famæ restitutionem.

137 *Excusantia restit. famæ.* RESPONDEO. Primò, Iusta condonatio, id est, quæ ab eo facta est, cuius infamia non redundat in alios. vt patet dubit. 24.

Secundò, Iusta compensatio: vt si ab eo, quem infamasti, pari modo sis infamatus. vt patet dubit. 25.

Tertiò, Si fama alia ratione iam sit recuperata. dub. 17.

Quartò, Si infamia prudenter existimatur abijsse in obliuionem; tunc enim non teneris, siue falsum imposueris, siue verum. dub. 18.

Quintò, Si crimen occultum, quod aliquibus dixisti, alia ratione fiat publicum. tunc enim amisit Ius restitutionis. dub. 13.

Sextò, Si restitutio sit impossibilis. dub. 15. & 16.

138 Septimò, Si non possit fieri sine periculo vitæ. dub. 15.

Si amittenda fama maioris momenti. Octauò, Si non possit fieri sine amissione famæ, quæ sit longè maioris momēti; vt si prælatus, vel vir illustris infamauit plebeium. non tenetur cum iactura sui nominis reuocare; sed sufficit vt illū laudet in eo genere virtutis, vbi infamauit. quòd si sic videatur non satis restituta, reliquū poterit pecunia compensare arbitrio prudentum, vel potiùs remissionem restitutionis pecunia impetrare; si tamen commodè possit, alioquin nō tenetur. Ratio est; quia ille plebeius non potest cum ratione exigere, vt ille famam suam tanti momenti amittat; sed debet esse cōtentus laude, humanitate, & muneribus pecuniarijs ex arbitrio prudentum, Ita Sotus lib. 4. q. 6. art. 3. ad quartum. Toletus lib. 5. cap. 70. Corduba lib. 1. q. 33. art. 2. Couarr. ad regulam Peccatum, 2. p. n. 8. §. Tertiò, adultera, & alij.

Nonò. Si bona fide persuasus esse verum & publicum narrasti, nec possis sine damno famæ tuæ restituere. dubit. 22.

Decimò, Si reuera nulla fuit infamia secuta, eò quòd infamator esset nullius fidei, (quod sæpè accidit) vel quia illi, apud quos infamauit, sciebant similia; ita vt infamia non fuerit notabiliter aucta.

DVBITATIO XXVII.

Vtrùm honor sit restituendus, & quo modo.

NOTANDVM est, Honorē lædi contumelijs irrisione, sannis, alapa inflicta, alijsque similibus modis. sicut enim honoramus aliquem edito signo, quo testemur eius excellentiam, nosque eam magnificare, cùm quadam nostri submissione: ita honorem lædimus edito aliquo signo, quo testemur eius vilitatem, nosque illum contemnere, quod fit modis enumeratis. 139 *Honor læditur.*

Dico Primò, Qui iniustè alterius honorem læsit, tenetur ad restitutionem seu satisfactionem, siue id publicè coram alijs, siue priuatim fecerit coram illo solo. Est communis DD. Prior pars patet; quia fecit veram iniuriam contra iustitiam commutatiuam.

Dices, Alter nullum accepit damnum ex contumelia. præsertim si nemo alius id aduertit; ergo nihil restituendum. 140

Resp. Esto, non acceperit damnum, tamen illata est ei verè iniuria; vnde teneris saltem ad satisfactionem, si nolis hoc vocare restitutionem. quod confirmatur illa sententia Domini, Matth. 5. *Qui dixerit fratri suo Fatue* (id est, graue conuitium) *reus erit gehennæ ignis*; & Subijcit Dominus, *Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade priùs reconciliari fratri tuo.* vbi manifestè Dominus exigit satisfactionem, etiam pro contumelia priuata.

Resp. Secundò, Inferri etiam damnum quoddam hominum æstimatione, non fortunarum, sed dignitatis, dū enim contumelia afficis, veluti labem quandam dignitati irrogas, eamque quantum in te est viliorem reddis. Vnde contumelia affecti, dicunt honorem, & dignitatem suam læsam & imminutam. Hanc autem læsionem tanti æstimant, vt sæpè damna fortunarum grauissima præoptent; vnde etiam solent maxima indignatione ob hanc iniuriam commoueri. 141 *Damnum dignitatis*

Dico Secundò, Omissio honoris debiti superioribus vel æqualibus, non est contra iustitiam commutatiuā, sed contra virtutem obseruantiæ: vnde per se non obligat ad restitutionem. Patet; quia aliud est non honorare, aliud contumeliam irrogare. 142 *Omissio honoris.*

Dixi *per se*; quia fieri potest, vt ratione alicuius contumeliæ interpretatiuæ, quæ illi omissioni coniuncta est, obligeris; vt si alijs honorantibus Episcopum, vel Pastorē prætereuntem, tu illum sine vllo honoris signo impudenter aspicias.

Dico Tertiò, Qui in alterius absentia aliquid fecit vel dixit apud alios in eius contumeliam, tenetur apud eosdem restitutionem facere, si probabile est aliquid honori ipsius apud eos detractum. Patet ex ijs, quæ sunt dicta de fama. si enim in animis eorum, dignitas ipsius imminuta est, ibi quoque instauranda est. 143

Dico Quartò, Varij sunt modi honoris restituendi: ex quibus is tantummodò est necessario adhibendus, quo, iudicio prudentis, satisfit honori violato. Hęc propositio per se patet; & docet eam Caiet. 1. opusc. 3. 1. resp. 25. dub. 5. *Modi restituendi honoris.*

Primò, Restitui potest honor amica, & honorifica salutatione, aut compellatione; & hic fere sufficit Prælatis & 144

Supe-

Superioribus erga inferiores: & viris nobilibus erga plebeins, vt rectè Caiet. quæst. 72. ar. 3. non enim tenentur ij adeo sese demittere, vt veniam petant; quod expresse D. Augustinus docet in sua regula de Superioribus.

Secundò, Adhibendo ad mensam, dando locum honorificum, propinaodo, &c. qui modus sæpe sufficit, etiā inter eos, qui sunt paris conditionis.

Tertiò, Petendo veniam: qui modus est efficacissimus: quo debent vti inferiores erga Superiores, & sæpè etiam æquales inter se; nam si læsus hanc satisfactionem iustè exigat, (vt si graui contumelia affectus fuerit) nec aliam velit admittere, tenebitur alter veniam petere, si sit inferior vel æqualis.

145 *Si iniuria atrox.* Notandum Primò, fieri posse, vt non sufficiat veniæ petitio; vt si atrox iniuria viro nobili illata sit; tūc enim potest exigi maior humiliatio, v.g. vt flexis genibus cum fune in collo veniam petas. sed qui iniuriam intulit, non tenetur eam præstare ante sententiam Iudicis. sic enim moribus Gentium est receptum, vt etiam pro summis iniurijs, non teneatur quisquam sponte maiorem satisfactionem exhibere, quàm humilem veniæ petitionem cum signis doloris. Quod si alter maiorem exigat, eam per Iudicem curet imponi, vel infligi.

Dices, Satisfactio exhibenda est ad æqualitatem.

Respon. Satisfactio pro iniuria dupliciter potest esse æqualis iniuriæ. Primò exactè, ita vt gratiam non habeat admixtam. & hæc quia valdè difficilis est, infligenda est per Iudicem. Secundò, quadam proportione, sic vt tota ferè nitatur gratia condonantis; & hæc consistit in humili veniæ petitione, signisque doloris, estque præstanda, etiam ante sententiam.

Notandum Secūdò, Si petas veniam omniom iniuriarum, & alter eam concedat, non censeri condonatas, nisi eas iniurias, quas veri similiter intendit condonare. Itaq; si aliqua illum latet, quam si nosset, nollet sine satisfactione condonare, non censetur eam condonasse; quia ignorantia condonationem reddit inuoluntariam. 146

CAPVT DVODECIMVM.

De iniurijs fortunarum, per furtum, rapinam, damnùmve illatum: & de necessaria restitutione ob hanc caussam.

Constat Dubitationes 20.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit furtum. *D. Thomas q. 66. art. 3.*

1 *Furtum quid.* ESPONDEO, Iurisperiti sic definiunt, *Furtum est contrectatio rei fraudulosa, lucri faciendi gratia, vel ipsius rei vel etiam vsus, possessionisve*, Ita habetur l. 1. §. Furtum. ff. de Furtis. & Inslit. de obligationibus, quæ ex delicto. §. 1. quam supplet. & explicat Nauarr. cap. 17. num. 1. Clarius & breuiùs Theologi, *Furtum est occulta rei alienæ acceptio inuito domino.* Hæc definitio habet tres partes. Prima est, *occulta*, vt distinguatur a rapina & alijs iniustis acceptionibus, per iniquos contractus; occulta enim acceptio est, quæ fit domino nesciente, vel quam quis intendit facere domino nesciente. In contractu autem non intendit contrahens aliquid tollere domino nesciente. quamuis non cupiat vt dominus aduertat rei iniustitiam.

2 Dices Primò, Qui accipit rem, domino vidente, non accipit occultè, & tamen committit furtum: ergo.

Respon. Si sciat dominum videre, & non curet, potiùs committit rapinam quàm furtum: si autem ignoret dominum videre, est furtum; quia intendit ipso nesciente accipere, ita vt aliter nollet.

Dices Secundò, Detentio rei alienæ habet rationem furti: ergo non tantùm consistit in acceptione.

Respon. Detentio est instar acceptionis; quia acceptio & accepti detentio moraliter censetur eadem actio. quòd si quis id, quod instè accepit, postea iniquè retineat, perinde facit, ac si primò tunc iniustè acciperet. vide D. Thomam in respons. ad 2. & Caiet. ibidem.

3 *Occultum & manifestum.* Dices Tertiò, Crimen non accipit speciem ex eo quòd sit occultum: ergo de ratione furti nō est vt occultè fiat.

Respon. Quando quis in iniuria inferenda vtitur modo occultò, tamquam medio ad exequendum opus, facit speciem distinctam à manifesto; quia tunc occultum & manifestum continent diuersas iniurias. Hac ratione furtū differt specie à rapina, & dolosa inuasio a manifesta, & contumelia à detractione. Si autem vtatur modo occulto ob verecundiam, vel ad vitandum scandalum, aut supplicium, est circumstantia generalis.

4 Secunda est, *rei alienæ*; quia acceptio rei suæ, quæ est apud alium, non est furtum, saltem quà suæ; quamuis possit esse furtum quatenus illa res est alteri commodata vel oppignorata; tunc enim aufertur illi vsus, vel securitas, quàm per illam rem habebat.

Tertia est, *inuito domino*; Si quis enim putaret domino non displicere, non esset furtum, quamuis occultè illud acciperet; eo quòd per verecundiam vereatur petere; debet autem esse cum ratione inuitus. vnde qui occulte accipit in extrema necessitate, non est fur. Item qui compensandi causa, quando aliter quod suum est recuperare nequit. Addunt aliqui, *res corporalis & mobilis*; sed melius omittuntur, nam potest quis etiam furari Iura; vt census & seruitutes, & res immobiles. occupando domum, vel agrum alienum, domino absente.

Ex his patet Primò, Eum, qui accipit hominem liberū, 5 *Plagium.*
v.g. vxorem vel prolem alicuius, nō committere *furtum*; quia homo liber nō habet dominum, à quo possideatur: sed dicitur committere *plagium*, seu *crimen plagaium*, si fiat ad vendendum, vel ad retinendum in mancipium; si verò fiat ad fruēdum dicetur *raptus*. *Raptus.* quæ proprie non sunt species furti. Quod si quis furetur ancillam vel mancipium, vt illud vendat, erit verum furtum: quia est acceptio rei alienæ, quà alienæ; intēdit enim eam accipere ratione vtilitatis temporalis, quæ est domini. si autem furetur, vt ad tempus abutatur, non dicetur furtum; quia illa ancilla secundùm illum actum non subest dominio alterius, nec ipse quærit in ea id, quod alterius est, sed quod ipsius ancillæ. Infert quidē damnum in domino, dū priuat ancillæ obsequio; sed non omnis damnificatio est furtum. Quamuis enim furtum non sit peccatum, nisi quia infert alteri damnum, priuando eum re sua, contra ipsius rationabilē voluntatem (si enim vna eademq. res in duobus locis esset, vel à duobus possideri integre & vsurpari posset, nullum peccatum committeretur) tamen non omnis damnificatio est furtū; sed differunt hæc saltē materialiter. furtū enim postulat acceptionem seu vsurpationem, qua quis rem sibi vindicet; etsi ad breue tempus, & animo ea paulò post abijciendi; quo modo Augustinus furabatur poma. vnde qui incendit alterius segetes, non est fur, tamen damnum infert; nec minùs peccat, quàm si eas auferret. 6 *Differūt furtū & damnificatio.*

Patet Secundò, Eum, qui rem sacram accipit, aut prophanam in loco sacro, tāquam in asylo depositam, com- 7 *Sacrilegiū.*

mitte-

mittere peccatum furti: quia accipit alienum inuito domino; quamuis huic furto coniuncta sit malitia sacrilegij, quæ quia præcipua est, ei nomen tribuit. Sunt tamen in hoc peccato duæ malitiæ distinctæ contra duas distinctas virtutes.

DVBITATIO II.

Vtrùm furtum & rapina differant specie.

D. THOM. ART. 4.

8 *Rapina.* RESPONDEO, specie differre in ratione iniuriæ. ita D. Thomas & Caietanus. Ratio est; quia *rapina* includit violentiam, quæ fiat domino scienti, quam *furtum* excludit. Itaque nouam rationem iniuriæ continet; quia nouam rationem inuoluntarij: aliter enim est inuoluntarium, quod quis ignorans patitur, aliter quod sciens & retinens quamuis enim vtrumque sit absolutè inuoluntarium, tamen alterum est longe magis inuoluntarium, & alterius rationis. Vnde etiam patet rapinam esse grauius peccatum quam furtum, ceteris paribus: vt docet D. Thomas art. 9. & ibidem Caietanus.

Petes, Quo modo furtum & rapina differunt ab iniuria, quæ fit per iniquos contractus?

9 *Per contractus iniquos.* Resp. Quòd furto & rapina patiatur dominus damnũ omnino inuoluntariè, nempe per ignorãtiã, vel per vim: in contractibus autẽ patiatur damnum inuoluntariè mixtim. si sciat iniquitatem contractus, id est, partim voluntariè, partim inuolũtariè, mauult enim hoc damnum iniuste pati, quàm contractum omittere. si autem ignoret contractus iniquitatem, & ideo contrahat, erit furtum, seu eiusdem, ac furtum, rationis. Ex his constat rationem genericam communem furto & rapinæ, esse *iniustam ablationem rei alienæ, absolutè inuoluntariam.* Vt autem contineat etiam iniustitiam contractuum dicetur *iniusta ablatio rei alienæ*, vide Ioannem Medinam quæst. 4. Cod. de rebus restituendis.

10 *Furtum generatim acceptum.* Aduertendum tamen est, aliquando omnem iniustam acceptionem vocari furtum, & rapinam: vt patet cap. 4. Si quid 14. q. 5. ex D. Augustino, *Si quid inuenisti, & non reddidisti, rapuisti.* Sic Exodi 20. dum prohibetur *furtum*, omnis iniqua acceptio rei alienæ intelligenda est, vt docet D. Augustinus lib. 2. quæst. 62. in Exodum, & hoc modo diuiditur furtũ in fraudulentum, occultum & violentum. Sed propriè accipitur pro occulto, vt dictum est.

DVBITATIO III.

Vtrùm fur & raptor continuo peccent, donec restituant.

CAIETANVS quæst. 66. art. 3. circa solutionem tertij argumenti, putat ipsam detentionem non posse continuare actuale furti, eo quod non sit actio, sed effectus actionis: vnde vult detenturem esse solum in peccato habituali. Sed contrarium est verius, vnde.

Resp. & dico Primò, Fur & omnis iniquus detentor rei alienæ, vel alteri debitæ, continuè actu peccat, toto eo tempore, quo cum possit non restituit. colligitur ex Gabriele in 4. dist. 15. quæst. 2. art. 2. conclus. 2. & Soto lib. 4. quæst. 7. art. 4.

11 *Continuè peccat detentor.* Probatur Primò; quia non restituendo lædit continenter proximũ, ipsum impediens a possessione & vsu rei suę vel debitæ: quæ læsio quo diutius durat, eo censetur maior. atqui hæc læsio assiduè pendet vel a voluntate libera non restituendi, vel à libera volũtatis omissione: ergo est peccatum actuale, eo saltem modo, quo in omissione operis externi, qua alius læditur, est peccatum actuale.

Secundò, Qui non restituit cum possit, voluntariè detinet rem alienam: atqui detentio rei alienæ, etsi nõ sit propriè actio, est tamen instar actionis, sicut possessio: ergo quamdiu hæc detentio externe libere pendet a voluntate, est actuale peccatum actu nocens proximo.

12 Tertiò, Qui cõijcit proximum iniuste in vincula, & ibi relinquit, continuo peccat actu; quia continuo nocet: perinde enim est siue manibus siue vinculis eum assiduè tenendo affligat, cum vtrumque æquè liberè continuetur. ergo etiam qui assiduè rem alienam cum incommodo continuo detinet, continuum peccatum committit.

Dices Primò, Ergo is, qui alteri vulnus inflixit, continuo peccat, quia continuo nocet.

Respon. neg. consequ. Non enim propriè continuè nocet, semel nocuit, & tunc peccauit actu. omne autem nocumentum deinceps secutum, naturaliter manat à primo 13 *Obiectiones. Vulnerans.* nocumento, ita vt non depẽdeat amplius a præsenti ipsius voluntate, vt sit vel non sit, sed solum à præterita, in qua semel censetur volitum. Quòd si esset in ipsius potestate tollere quotidianam molestiam ex vulnere prouenientẽ; & non faceret: continuo noceret præsenti volũtate, & sic continuo peccaret: sicut is, qui præsenti voluntate continuo nocet constrictum tenendo, quem singulis momẽtis posset soluere. Simile videmus in tyranno, qui Idolum 14 *Iniquam legem ferens.* erigit, vel iniquam legem sancit. tamdiu enim peccat, quãdiu illud Idolum, vel illa lex assiduè ex ipsius libertate dependens, manet: nam ex parte sua tandiu actu nocet; quod nocumentum quouis momento potest & debet tollere.

Nec refert, quòd erecto Idolo vel lege data nihil amplius agat; quia illa libera dependentia rei nocentis, est instar continuæ noxiæ actionis. qui enim omnibus momentis causam noxiam, quam posuit, potest auferre; si non auferat, continenter nocet & peccat.

Dices Secundò, Ergo singulis momentis peccat. 15

Respon. Verum est, non quidem nouum peccatum addendo, sed prius actu continuando, sicut si mala voluntas per integrum diem duret, est vnum continuum peccatũ, quod quo plus liberè durat, eo ceteris paribus est grauius. Similiter detentio rei alienæ toto tempore, quo commodè restitui potest, est vnum peccatum continuum actuale, quod singulis momentis crescit. idque dupliciter.

Primò, ratione maioris liberæ durationis. Secundò, 16 *Quomodo crescat hoc peccatum.* ratione maioris nocumenti, quod inde domino prouenit. si enim inde dominus continuo crucietur animo, vel noua experiatur incommoda; hæc detentio fit continuè peior, idque intrinsecè quodammodo: sicut si ignẽ segetibus immissum singulis momentis possis extinguere, & omittas, assiduè crescit peccatum, ratione maioris damni: & si proximũ, quem vides fame cruciari, non iuues, cum singulis momentis possis, assiduè crescit illa omissio ratione maioris incommodi. quòd si inde nihil aliud incommodi eueniat, quàm quòd dominus careat re sua, solum augebitur priore modo: sicut omne peccatum, & omne meritum augetur ex circumstãtia durationis; quamuis in bonitate vel malitia intrinseca non crescat. vt ostensum est 1. 2. q. 74.

Dices Tertiò, Si hæc detentio est vnum continuum peccatum actuale: ergo homo actu peccat, etiam cum dormit, tunc enim detinet.

Resp. Primò, Quodam sensu concedi posse, hominem peccare dum dormit; non quidem quòd tunc nouam cul- 17 *An, cũ dormit, peccet.* pam contrahat, vel contractam augeat, sed quia prauum propositum exequitur, vel in executione cœpta perseuerat; quo modo ipse somnus peccatum esse potest, vt si dormias loco vel tempore vetito, vel vt diuinationem assequaris in somno, vel turpi voluptate perfruaris; his enim euentis ipse somnus est peccatum externum seu executio peccati; pendet enim a priori voluntate, & ab ea informatur. Simili modo, tempore somni potest continuari aliud peccatum antea inceptum. vt si innocentem duris vinculis constrictum relinquas, & ita cubes.

Resp. Secundò, Dum dormit, propriè loquendo actu 18 non peccat vero & formali peccato; quia neque somnus, neque id, quod fit in somno, dependet ab aliqua voluntate libera, tamquam actio, quæ assiduè liberè fit & continuatur; sed tamquam affectus voluntatis præterita, à qua ita pendet, vt cum cęperit, non sit in nostra potestate cõtinuare, vel abrumpere: vnde peccatum non crescit, etsi somnus longior fuerit opinione, neque minuitur, si breuior. Hinc etiam fit, vt quando somnus est executio pec- 19 cati, non teneamur somnum in confessione explicare: sed sufficiat dicere, nos tali fine ad somnum composuisse; hoc enim est actio libera, non autem somnus. Hinc patet, peccatum detentionis in somno non continuari formaliter, sed effectiuè; quia effectus eius antea præuisus & præuolitus continuatur: qui effectus etiam dicitur peccatum, quia est executio malæ voluntatis, vel continuatio

tio executionis, antea per malam voluntatem inchoatæ. *Peccatum vt formaliter continuetur.* Vt autem formaliter continuetur, requiritur vt assiduè dependeat ab hominis libertate, ita vt quouis momento possit & debeat tollere. non est tamen necessarium, vt continenter actu formali nolit tollere: sufficit vt non tollat, & aduertat se posse tollere. tunc enim si omittat, libere omittit; habetque actu voluntatem interpretatiuam cõtinuam detinendi seu non restituendi; vt patet ex dictis 1. 2. quæst. 6. art. 3.

20 *Non fit nouum peccatum moraliter.* Ex his sequitur, toto eo tempore, quo commodè potest fieri restitutio, non fieri nouum peccatum (mortaliter loquendo) per illam voluntariam retentionem; sed continuari antiquum, quod antea per acceptionem erat inchoatum, nam illa retentio informatur à prima voluntate retinendi, quę interpretatiuè censetur actu manere. Et quamuis interim ille haberet aliquoties voluntatem expressam, toto eo tempore non restituendi, non censeretur tamen moraliter nouum peccatum, neque plura numero peccata, nisi physica ratione; sed vnum peccatum grauius: quia omnes illæ internę voluntates referuntur ad vnum, idemque opus externum continuatum, & cum eo vnum numero peccatum efficiunt, sicut cum quis versatur in conatu occidendi inimici, omnes actus præuij occisioni sũt vnum numero peccatum, quia omnia interna desideria tendunt ad eumdem conatum.

DVBITATIO IV.

Quibus modis istud peccatum actuale iniquæ detentionis interrumpatur.

21 *Tripliciter interpellatur peccatũ detẽtionis.* RESPONDEO, Tripliciter interrumpi, ita vt formaliter non continuetur. Primò, ratione ipsius propositi: vt dum quis propositum detinendi mutat, constituens prima opportunitate restituere, & hæc est perfecta interruptio. Secundo, Ratione detentionis externæ, quando illa in se incipit non amplius esse iniuriosa, eo q restitutio eo tẽpore facta sit impossibilis: vt si procul absit, vel graui penuria laboret. tunc enim externa detentio non est amplius peccatum. vnde etiamsi ferretur excommunicatio in eum, qui rem illam detineret, detentor tunc non incurreret, etiam si animum numquam restituendi haberet. quia etsi illa voluntas interna peccatum sit; detẽtio tamen externa peccatum non est. non enim est volũtaria, seu à voluntate dependens, etiamsi fortè sit volita. Incideret tamen, simulatque offerret se opportunitas restituendi, & eam negligeret, quia tunc detentio rursus inciperet esse voluntaria. ac proinde peccatum externum.

Dices, Quid si detentor non aduertat se tali tempore non teneri ad restitutionem, puterque se teneri? Respondeo, Tunc externæ detentionis peccatum interrumpitur
22 quidem materialiter; quia illa detentio re vera in se non est iniusta, aut peccatum: non tamen interrumpitur formaliter; quia ipse putat eam esse iniustam, & vult continuare. Sicut si acciperem à te rem meã, nesciens esse meã; acceptio illa esset iniusta formaliter, (id est, vt subest illi iniquæ voluntati) non tamen in se & materialiter; quia est actio in se iusta, quæ iustè potest appeti & fieri.

Tertiò, Ratione somni vel alterius distractionis, per
23 quam fit, vt homo non habeat tunc in sua potestate de illius rei detẽtione cogitare. vt enim illa detentio sit libera necesse est, vt in potestate hominis sit aduertere, se detinere: alioquin pro illo tempore non est libera, ac proinde non est peccatum formaliter tantum, vel effectus peccati. Itaque interrumpitur peccatum detentionis formaliter; quia iste homo formaliter: tunc non peccat, cum illa detentio ab illo libere non pendeat, continuatur tamen effectiuè: quia effectus prioris peccati immediatè volitus continuatur: qui effectus, est peccatum in sua causa, à qua dependet; nempe in voluntate, quæ præcessit. Hinc fit, vt peccatum ratione huius detentionis non sit maius vel minus, siue ea diutius duret, siue breuius, nisi quatenus id est præuisum & præuolitum; & consequenter, solum ratione voluntatis præcedentis.

24 *Quo modo explicanda in confessione.* Petes vtrum interruptio huius peccati debeat explicari in confessione? Videtur sane id non esse necessarium; sed sufficere vt explicetur. Primò, Quamdiu rem retinuerit. Secundò, Quoties interim occasionem restituendi habuerit, & neglexerit. Tertiò, An interim dominus graue damnum vel afflictionem magnam senserit. Primum requiri, Vt intelligatur aliquo modo multitudo actuum interiorum, vel continuatio æquiualens multis actibus internis. Secũdum, Vt intelligatur multitudo actuum seu omissionum exteriorum. Tertium, Vt quanta in illis actibus externis fuerit malitia: non requiri verò vt explicet, quoties resilijt à proposito restituendi: tum quia is, qui decies mutauit propositum, non magis peccauit, quam qui permansit continue in voluntate retinendi, si cetera sint paria: tũ quia omnes istæ volitiones non restituendi, referuntur ad continuationem vnius actus externi; ac proinde moraliter censentur vnum peccatum.

Mihi probatur, vt etiam numerus talium volitionum explicetur: quia per se sunt distincti actus: puta, si potest meminisse.

DVBITATIO V.

Vtrùm dum quis vtitur re aliena, quam detinet inuito domino, peccet nouo peccato, quotiescunque id facit.

RESPONDEO, Quidam putant id esse nouum peccatum. Ita Nauarr. c. 17. nu. 54. & Caiet. q. 66. art. 3.

Sed verius est, non esse nouum, sed vnum idemque continuatum. colligitur ex Gabr. & Soto supra cit. nu. 13. Ratio est, quia rem alienam accipere retinere, vti, & destruere, censentur eiusdem rationis & speciei moralis: ergo quando hæc simul concurrunt, est vnum peccatum continuatum. 25 *Vsus rei nõ est nouum peccatum.*

Hic tamen duo Aduertenda. Primò, Si domino perinde sit vtarisne re sua, an eam apud te detineas otiosam, nõ magis crescere culpam vsu, quam nuda detentione. vt si sit gemma, annulus, torquis, vel quid simile, quod vsu non fit deterius: si sit pecunia, eamque alienes, modo ea alienatione non fias ad restituendum impotentior. quòd si dominus longe ferret ægrius vsum, quam otiosam detentionem, eo quòd res vsu atteratur, vel periculo exponatur, tunc peccatum magis vsu augesceret, quam detentione: (semper tamen intra eamdem speciem) vt si sit vestis, vel equus, &c. 26

Secũdò, Notandum; Si res ita apud te facta sit deterior; vt verisimile sit dominum eam non amplius velle, sed pretium eius; non est peccatum, ea vti, aut etiam destruere; quia hoc non fit amplius inuito domino, cum eam nolit sibi restitui. peccatum tamen esset non restituere eius pretium, si commode posses. quòd si etiam id tunc commodè non posses, neque hoc peccatum esset.

DVBITATIO VI.

Quale peccatum sit furtum.

RESPONDEO & dico Primò, Ex genere suo esse peccatum mortiferum. Ratio est; quia infert proximo nocumentum: atqui hoc est contra charitatem: ergo.

Aduerte tamen, Furtum ex genere suo esse minimum peccatum, quod in proximum committitur; quia bona fortunæ sunt infima. ratione tamen incommodorum, quæ inde sequuntur, posset esse maius alijs. 27

Dico Secundò, Fieri tamen potest, vt ex indeliberatione, vel ex materiæ paruitate, sit tantum peccatum veniale. Est certa. Et quidem ratione paruitatis materiæ patet; quia in furto tali non est notabilis læsio. Ratione autem indeliberationis, quomodo possit esse peccatum veniale difficilius est: nam illud opus externum videtur: vix fieri posse absque plena consideratione. Sed quidquid sit 28 de opere externo, saltem voluntas furandi potest carere plena & sufficienti aduertentia: vt patet, dum quis tentatur ad furtum; ac proinde in hac peccatum veniale erit. *Furtum indeliberatũ.* Puto tamen etiam fieri posse, vt hæc voluntas exeat in opus externum, auferendo rem alienam sine plena animaduersione. Quidam enim ex consuetudine ita sunt propensi & veluti determinati ad furandum, vt rem auferant priusquam perfectè aduertant quid agant. Idem fieri potest

reſt ex vehementia tentationis, præſertim in feſtinatione vbi non conceditur deliberatio.

29 Dico Tertiò, Vt furtū ſit peccatū mortale, requiritur, vt materię quātitas notabilis ſit. patet; quia nō cuiuſuis rei ablatio pōt eſſe culpa mortifera. v.g. pomi vel oboli.

Sed difficultas eſt, quęnā cenſenda ſit quantitas notabilis. Nau.c.17.n.4. putat dimidiū regalē eſſe quantitatē notabilem, quæ conſtituat furtum mortiferū. Tolet.lib.5. cap.16. vnum regalem, vel duos, etiam reſpectu ditiſſimi. Barth. Medina 1.2.q.88.ar.4. duos regales. Sot.li.5.q.3.ar. 3.ad 3. vnū vel duos aureos. Deniq; quidā centū aureos requirūt, vel amplius, ſepoſito omni incōmodo extrinſeco. Alij vero docēt non poſſe in genere taxari, quæ quantitas ſit notabilis; ſed hanc ſtatuendū arbitrio prudentū, pro varia perſonarū & locorū conditione. Ita Io. Medi. C.de reſt.q.10.& Pet.Nau.lib.3.c.1.nu.35. Ratio eſt, quia quod reſpectu vnius cenſetur notabile, reſpectu alterius nō cēſetur tale; ſed modicū & parui momenti. iuxta quam ſententiā dici poteſt, Primò, reſpectu omniū, etiam Regis & hominis prædiuitis, vnū aureum videri quid notabile. vnde furtū vnius aurei erit mortiſ. Ita Pe.Nau.& Sot.ſup.

Quantitas notabilis.

30 Nec obſtat, quòd hæc quantitas reſpectu Regis modi-
ca videatur: quia etſi modica ſit ad donationes pro regia
magnificentia faciendas; non tamen eſt modica, ſpectatis
omnibus Regis oneribus, ad quæ ſubleuanda hæc quanti
tas notabiliter iuuat: vt patet, cùm militi ſoluendum eſt,
qui per mēſem vnum, pro duobus aureis vitam exponit.
Deinde cēſetur notabilis, cū agitur de iniuria ſubeunda:
non enim minus Rex ſe ſuaque omnia tuta eſſe vult ab
iniuria, q̄ alius quilibet. Secundò, Reſpectu mediocriter
diuitū, quatuor regales, ſiue vnum florenum cenſeri quid
notabile, iuxta Pet. Nau. quia ſufficit illis ad victum vnius
diei, addit ille, minorem quantitatem non cenſeri notabi-
lem. Tertiò, Reſpectu mechanicorum, duos regales; iuxta
ſententiam Medinæ. inde enim cōmodè victitant, & hæc
ſumma ferè æquat mercedem diurnam. Sotus tamen &
31 Petrus negant duos ſufficere. Quartò, Reſpectu paupe-
ris, vnum regalem, vel etiam dimidium. Sententia illa de
centum aureis, eſt nimis laxa, nec ſatis conſentanea Scri-
pturæ, qua dicitur, *Fures regnum Dei non poſſidebunt*. pau-
ciores enim ſunt, qui tantas ſummas ſurripiant.

Nihilominus, etſi hæc vltima ſentētia ſatis probabilis videatur; placet tamē ſententia Barth. Medinę, & Toleti, qui duos regales abſolutè quantitatē notabilem ſtatuūt. quamuis etiā minor ſumma talis cenſeri poſſit, ſi notabilem læſionē ſecum trahat: vt ſi pauperi ſurrepta fuerit: vt Toletus notat. Quod confirmari poteſt ex Nauarro, qui dicit, In quibuſdā Epiſcopatibus ſolitam ferri excōmunicationem ob furtum duorum regaliū. Hoc tamen, modo poſt Conciliū Trident. fieri nō debet: imò per ſe res ſatis indigna videtur, niſi in caſu aliquo particulari, circūſtantiæ tale remediū poſtulent. Vide Conc. Trid. ſeſſ.25.c.3. de refor. vbi ſtatuitur vt huiuſmodi excommunicationes non ferantur, niſi ob rem non vulgarem, cauſa diligenter per Epiſcopum examinata. Vnde non facile excuſauerim eos, qui pro tribus vel quatuor florenis excommunicāt.

32 Dices, Si furtū duorum regalium, in diuitem commiſſum, eſt peccatū mortiferū, nō infrà; ergo ſi quis auferat duos regales, minùs vno obolo, non peccabit mortiferè.

Reſp. Nō poſſe hanc quantitatem mathematicè ſtatui, ſed moraliter; ſicut iuſta rerū pretia, quæ non conſiſtunt in indiuiſibili termino. Itaque cenſebitur is peccare mortiferè, qui ſaltē vno vel altero aſſe non abeſt ab hac quātitate quæ enim parum diſtant, nihil diſtare videntur.

33 Dico Quartò, Quāuis ipſa res, quæ ſurripitur, non ſit notabilis pretij, tamen ſi auferatur ei, qui inde graue incommodū accipiet, eſt peccatum mortiferum, quāuis non mortiferum in ſpecie furti. Prior pars, *eſſe peccatum mortale*, probatur; quia notabile damnū proximo irrogatur; vt ſi ſutori ſurripias ſecas, vel ſartori acum; nec poſſint aliunde habere: ſic ſi auferas cuipiā rem parui momenti, quam tamen ille maximi facit, & propter quā valde perturbabitur, vel diras imprecabitur, vt ait Sotus ſupra.

Si notabile incōmodū ex re parua.

34 Secunda pars, *Non eſſe peccatum mortiferum* in ſpecie furti, optimè probatur à Nau. ſup.c.17.nu.2. quia res, quæ ſurripitur, nō eſt notabilis pretij: ergo nō eſt materia furti mortiferi. Vnde ſequitur, ſi talis ferretur excōmunicatio. Quicumque rem notabilem furatus fuerit, ipſo facto ſit excommunicatus, hunc non fore excommunicatum.

Petes, Ad quam ſpeciem ergo pertinebit hoc peccatū, qua eſt mortiferum.

Reſp. Si ſequatur damnum, v.g. lucrum ceſſans, erit in ſpecie damnificationis iniuſtæ; (quæ proprio nomine caret) quia huius damni cauſam iniuſtè dedit: ſi autē ſciat fur, talem ſolere peierare, imprecari, blaſphemare, erit peccatum ſcandali, pertinens ad eam peccati ſpeciem, cuius ſciebat ſuo furto etſi exiguo, ſe fore cauſam.

35 Ex his ſequitur, eum, qui ſurripit minima, cum animo maiora furandi ſi poſſet, Peccare quidem mortiferè; non illo actu, quo vult furari hoc minimum, ſed alio huic coniuncto: talis enim habet duos actus voluntatis, vnum abſolutum, quo vult hanc rem paruam furari: & hæc voluntas exit in actum externum, eſtque ſolùm peccatum veniale: alterum conditionatum, ſcilicet vellem auferre maiora ſi poſſem. & hæc velleitas eſt peccatum mortiferum, ſed non exit in actum externum. vnde talis fur non inuolueretur ſententia excommunicationis latæ in eos, qui rem notabilem furati eſſent.

Animus furādi maiora.

DVBITATIO VII.

Vtrùm is, qui minutis furtis intendit ſurripere quantitatem notabilis pretij, peccet mortiferè.

36 RESPONDEO, Qui per furta minima intendit
diteſcere, aut conquirere notabilem pecuniæ quan-
titatem, peccat mortiferè illa intentione, & quouis exter-
no furto minuto, ex eius vi procedente. Eſt communis
DD. ſententia. Prior pars patet; quia intendit accipere rē
alienam magni momenti inuito domino.
Dices, Iste ſit accipere à diuerſis, & nemini cupit face-
re notabilē iniuriam: ergo nō eſt peccatum mortale. Ob
hoc argumentū Hieronymus ab Hangeſto c.6. moralium
pag.130. admittit hoc nō eſſet peccatū mortale. nec tene-
ri ad reſtitutionē. Sed hanc ſententiam non facilè concel-
37 ſerim in praxi. Primò, quia alioquin non peccarent morti
ferè, qui vtuntur ponderibus, vel menſuris iuſtò minori-
bus: quod videtur eſſe contra illud Prouerb.11. *Statera
doloſa abominatio eſt apud Deum*. & Deut.25. *Non habebis
in ſacculo diuerſa pondera, maius & minus, &c. abominatur
enim Deus eum, qui facit hoc.* vbi ſatis inſinuatur eſſe pec-
catū mortale. Secundò, quia præbet occaſionē homini-
bus, vt ex alieno diteſcere ſtudeant. Tertiò, quia eſt cōtra
cōem DD. ſententiam. Io. Medi. C. de reſt. q.10. in fi. putat
*non eſſe peccatum mortale, ſi ille id in fraudem legis de non
furando, non faciat; ſed quia fortè non habet aliàs, vnde ipſe
& familia ſua viuat*. quæ ſententia teneri poteſt, Primò
ſi illius hominis conditio ſit talis, vt alij teneantur ei ſuc
currere: vt docet Angelus v. Furtum, nu.37. Fumus eodem
verbo nu.10. & alij. Secundò, quando conſtat alios, à qui-
bus accipit, ſi noſſent hominis ſtatum, non fore inuitos
circa rei ſubſtantiam, etſi circa modum inuiti ſint; dum
diſplicet occulta ſurreptio, vel fraus. aliàs non eſt tuta.

Surripiētis minima.

38 Vnde ad obiectionem Reſpondeo negando conſequētiam; nempe quod ille non peccet mortiferè, dum intendit à multis parum accipere. Ratio eſt; quia multis inferre paruum damnum, perinde eſt, ac ſi vni inferas magnū. nam omnia illa parua ſimul iuncta, efficiunt vnum magnum, quod eſt illius communitatis.

Reſpondetur.

Nec refert, quod ſinguli vix ſentiant aliquid incōmodi; quia etſi nemo in particulari ſentiat; tamen reſpectu cōmunitatis eſt notabile incommodum; quia tali ſumma poteſt Reſpublica aliquē notabiliter iuuare, vel aliquod debitū diſſoluere. ſicut ſuprà dictum eſt de Rege; qui etſi in ſua perſona ex furto duorum aureorum nihil ſentiat incōmodi; tamen cenſetur ei quid notabile, ſpectatis omnibus eius oneribus, & obligationibus. Simili modo, qui ex immenſo tritici numero, ad Rempublicam pertinente, duos modios auferret, parum incommodi ſingulis inferret: tamen peccaret mortiferè, quia reſpectu Reipublicæ id cēſetur notabile. Adde hanc rationem furandi, remque ſuā augendi, valde repugnare ſocietati humanæ, & in omni Republica benè inſtituta valde exoſam; ac proinde tamquam rem valdè noxiam hominum ſocietati, cenſeri prohibitam ſub peccato mortifero: ſicut forni-

catio prohibita est sub peccato mortali; quia per se noxia est educationi prolis.

39 Altera pars probatur; quia singula externa furta procedunt ex intentione mortifera, suntque eius executio: ideo enim furta parua committit, vt sensim ad magnã quantitatẽ perueniat: vnde singulæ acceptiones sunt executiones partiales illius intentionis mortiferæ, & consequẽter in illis est peccatũ mortiferum. quidquid enim fit ex intentione mortiferi peccati, est peccatum mortiferum.

40 Notandum tamen, in singulis non cõmitti nouũ peccatum mortale, sed cõtinuari iam cœptum: omnes enim istæ acceptiones & detentiones acceptorũ censentur vna cõtinua executio illius prauæ voluntatis. Sed cõmittitur nouũ peccatum veniale in singulis; & simul continuatur executio mortiferæ intentionis. Itaque quæque voluntaria acceptio est intrinsecè peccatũ veniale; denominatione autem extrinseca est mortale. Vnde fieri potest, vt is, qui sic furatur, non magis peccet, q̃ si vno actu eamdem quãtitatẽ furaretur, sed potius minùs, si cetera sunt paria.

Idẽ peccatũ veniale & mortale.

41 Petes, Vtrùm ille, qui sic a plurimis corrasit, teneatur ad restitutionem, & cui?

Cui restituet.

Resp. Teneri ad restitutionem ijs, à quibus accepit, si tamen commodè possit; quod si non possit, vel quòd ignorentur, vel quia executio est difficilior, quam res tantilla postulet, vel quia est periculum infamiæ, iniungendum illi à confessario, vt det in pauperes, vel alia pia opera: hoc enim videtur maximè consentaneum iustæ voluntati dominorum, à quibus subtractum. Sed de hoc plura infra cap. 14. dubitatio. 6.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm is qui per furta minima non intendit acquirere rem notabilem, sed ex occasione ea committit, peccet mortiferè.

42 RESPONDEO & dico Primò, Antequam perueniat ad quantitatẽ notabilẽ, non peccat mortiferè; tamen simulatque ad eã peruenit, mortiferè peccat, nisi per inaduertentiam excusetur. Prior pars est manifesta, & vnde etiã est communis DD. & probatur; quia tũ incipit voluntariè detinere alienum notabili quantitate.

Sed difficultas est, Vtrùm illud vltimum furtum complens quantitatem notabilem, sit peccatum mortiferum. Multi affirmant. Exempli causa, accepit quis nouem furtis partiie, nouem asses: tandem ex occasione accipit decimum: in acceptione decimi dicunt esse peccatum mortiferum. Sed contrarium videtur verius, vnde.

Dico Secundò Furtum illud decimum, per se non est nisi veniale; sed detentio voluntaria rei alienæ in notabili quantitate, quæ tunc inchoatur, est peccatum mortiferum. Prior pars est Nauarri c. 17. nu. 139. Altera patet ex supradictis.

43 Dices, Hoc decimo furto infert iam notabile damnũ; ergo peccat per illud mortiferè.

Furtũ complens summam notabilem.

Resp. Damnum illatum incipere tunc quidem esse notabilis pretij; tamen hoc non infertur per decimum furtum, sed per hoc & præcedentia collectim sumpta, quorum vnumquodque est solùm veniale.

Admitto tamen, tunc incurri peccatum mortiferum, si ille fur aduertat se iam habere quantitatem notabilem, & non proponat restituere eam, cùm tamen commode possit. tunc enim saltem implicite habet voluntatem retinendi alienum quantitate notabili: peccat ergo mortiferè, non quidem voluntate accipiendi hunc decimum assem, sed voluntate illa, qua hunc decimum cum illis antè acceptis (qui simul iuncti faciunt rem notabilem) vult retinere.

Si tamen non aduerteret se iã habere alienũ quantitate notabili, nõ peccaret mortiferè. Similiter si aduerteret quidem, sed non haberet commoditatem restituẽdi, proponeretque prima opportunitate restituere. Ratio est; quia talis neque accipit tunc alienũ quantitate notabili, neque etiam habet voluntatem culpabiliter tale quid retinendi (licite enim potest adhuc nolle restituere priores nouem) & acceptio decimi non est peccatum mortiferũ, sed solùm veniale: ergo non peccat nisi venialiter.

Dices, Quid si post quantitatem notabilem per minima furta sublatam, addat quis furta alia parua, eruntne mortifera?

44 Respondeo, Per se non fore mortifera, sed mortifera erit voluntas retinendi illa minuta cum alijs, & hoc peccatum voluntatis & externæ retentionis sensim crescet, prout plus & plus detinebitur. vt si post 10. illos accipiat alios duos, & alia occasione tres, & postea vnum, sicque sæpiùs, retinens interim omnia priora. Si tamen non sit commoditas restituendi priora, illa voluntas retinendi mortifera non erit, modo concipiatur propositum restituendi prima opportunitate; sed tunc quando illa noua furta rursus ad quantitatem notabilem ascendent, committetur nouum peccatum mortiferum, iuxta modum supradictum.

45 Ex his patet, fieri posse, vt quis commiserit tantum furta venialia, & tamen sub peccato mortali teneatur restituere; quia velle retinere illam quantitatem sic partam per furta venialia, est peccatum mortale.

46 Aduerte tamen, ad peccatum mortale maiorẽ quantitatem requiri, quando quis eidem magnis temporum interuallis subtrahit paruis furtis, & non ex industria, sed per occasionem, quàm dum breui tempore, vel de industria, vel simul accepit, vt ibidem Nauarrus docet. Ratio est; quia homines minùs ægrè ferunt sibi auferri longo interuallo & casu, quædam minima, etiam ad notabilem quantitatem, quàm eamdem quantitatem simul vel per partes, de industria. Vnde si is mortiferè peccat & ad restitutionem tenetur, qui ab eodem aufert decem simul, vel per partes de industria; requirentur quindecim, vel sexdecim, aut etiam viginti, vt quis sub peccato mortali teneatur restituere acquisitum per minuta furta fortuita; præsertim si longis interuallis sint facta. Ratio tamen, qua id probat Nauarrus non videtur firma. ex illa enim sequeretur, eum quam peccari retentione rei ablatæ rum, etiamsi essent decem scuta: Ita enim argumentatur Nauarrus, Minùs peccat qui retinet; quam qui capit, ceteris paribus: at capiendo illa parua sine animo perueniendi ad quantitatem notabilem non peccat plus quàm venialiter; ergo nec retinendo. Etsi enim minus quis peccet retinendo, quàm capiendo ceteris paribus, hic tamen non sunt paria; nam retentio comparatur ad quantitatem notabilem, tamquam ad vnum obiectum; vnde potest esse mortifera: sed acceptiones singulæ comparantur ad res non notabiles; vnde non possunt esse nisi veniales; hæc tamen ratio Nauarri ad hoc iuuat, vt ostendatur requiri maiorem quantitatem ad peccandum mortiferè sola retẽtione; quam acceptione, quæ simul fit.

Maior quãtitas requiritur vt sit notabilis.

47 His adde, maiorem quoque quantitatem requiri, quando quis à diuersis minuta furatur, quam quando ab vno; quia diuersi illi parum læduntur, nec ita curant rerũ minutarum casu surreptarum restitutionem. Denique, maior requiritur quantitas in furtis filiorum a parentibus, quam famulorum à dominis; & in furtis famulorum, quàm externorum.

48 Vbi aduerte, furta esculentorum, & poculentorũ, quæ committuntur à famulis & ancillis, etiamsi sensim perueniant ad notabilem quantitatem, non esse peccata mortalia, si furentur ea, vt ipsimet consumant, (secùs vero si vt vendant) sunt enim ordinaria, quæ non solent accuratè cõcludi. de quo vide Nauarrum cap. decimoseptimo, numero 138. Ratio est; quia dominis non omnino displicet, vt hæc capiantur: cuius signum est, quod etsi sciant illa passim fieri, tamen non impediunt; & si rogarentur, facilè concederent. Vnde potiùs displicet modus accipiendi

Furta famulorum.

49 quam ipsa acceptio seu consumptio. atqui non est peccatum mortiferum accipere aliquid occulte ab eo, cui non displiceret acceptio, si res ab eo peteretur; quamuis modus accipiendi displiceat; vt rectè docet Caietan. in Summa v. Furtum. & Nauar. cap. 17. nu. 138. & comment. 2. de Regular. num. 20. quia dominus non est inuitus circa substantiam acceptionis, sed solùm circa modum. quod valde notandum, ob furta filiorum, vxorum, famulorum, amicorum, & similium, qui per verecundiam, vel timorem non audent petere.

Si modus accipiendi displiceat, nõ acceptio.

50 Si tamẽ surripias ad eũ vsum, ad quem ille nullo modo noluisset cõcedere, vt ad cõpotationes, ludos, &c. erit verũ furtũ; quia non vult rẽ esse tuam ad talem vsum; & ita acceptio secundũ substantiam censebitur fieri inuito domino.

domino. id enim maximè ex vsu & fine, ad quem res accipitur, spectandum est. Vide infra cap. 41. nu. 80.

Monendi mihi sunt hoc loco pro his & similibus casibus Confessarij, vt non facilè in furtis etiam minutis, & quæ ad peccatum mortale non pertingunt, dissimulent; sed pro conditione & capacitate personarum semper aliquam restitutionem iniungant, quæ fiat, vel reddendo rē eamdem si extat, vel eiusdem speciei, vel pretium rei, vel compensando maiore obsequio, quàm ex contractu teneantur; vel si creditoribus non possunt, conferendo tantumdem in pauperes. Hac enim ratione, cùm non impunè transeunt, magis ab huiusmodi peccatis absterrentur, quam alijs pœnitentialis. alioquin fiunt ad huiusmodi furtula faciliores, & ad maiora gradum faciunt.

DVBITATIO IX.

Quando plures vni per minuta furta graue damnum inferunt, vt cùm multi vineam prætereuntes, botrum vnum vel duos carpunt; vtrum singuli peccent mortiferè, & teneantur ad restitutionem.

RESPONDEO & dico Primò, Si id fiat communi consilio, peccant mortiferè, & tenentur ad restitutionem in solidum, iuxta multorum sententiam, de qua infra, cap. 13. dubit. 2.

Si casu fiat. Dico Secundò, Si casu id fiat, ita vt alter alterius non sit conscius, nemo peccat mortiferè, neque tenetur ad restitutionem. Ita Nauar. cap. 17. nu. 130. & alij. Ratio est; quia nemo est causa notabilis damni.

52 Sed quid si aduertant notabile damnum inferendum? Respondeo. Multi DD. affirmant tunc singulos mortifere peccare & ad restitutionem suæ partis teneri. Ita docet Couar. lib. 1. variarum. c. 3. nu. 12. Medina C. de restitutione quæst. 10. Petrus Nauarra lib. 3. c. 1. nu. 48. & alij. Ratio est, quia si aduertas magnum damnum à pluribus per minuta furta dari, & ipse nihilominus fureris; ad illud cooperaris & auxilium præbes: atqui hoc est peccatum mortale. Vnde vlterius sequitur, teneri te ad restitutionē tuæ partis sub peccato mortali; quia retinendo, cooperaris cum alijs ad retentionem rei notabilis. debet ergo fieri restitutio, donec res retenta non fuerit amplius notabilis pretij. Sed contrarium videtur verius, vnde.

Si alteri nō sit causa furandi. Dico Tertiò, Is, qui alteri nullo modo suo exemplo, vel hortatione est causa accipiendi, etiamsi sciat alios accipere, nō tamē peccat mortiferè. modicum accipiendo; neque tenetur sub peccato mortali ad restitutionem: colligitur ex Soto in 4. d. 22. quæst. 1. art. 2. casu 3. Probatur; quia iste infert paruum damni: ergo ex hac parte non peccat nisi venialiter, & nemini est causa vel occasio furandi; vt suppono: ergo ex eo, quòd alij furentur peccatum ipsius non aggrauatur. sicuti is, qui nouit alios furari à Rege, & parum furatur, non peccat mortiferè, quādo suo exemplo alijs non est causa.

Nec obstat, q̄ talis cooperetur magno damno; quia solum in parua parte cooperatur, & præter ipsius intentionem est, quòd illa cum alijs iungatur & magnum damnū cōstituat. vnde non est verum, q̄ consentiat in totū damnū; quia displicet illi, quòd magnum damnum inferatur.

53 Dices Primò, Iste est causa cur damnū, quod alioquin non fuisset notabile, fit factum notabile: (v.g. alij abstulerunt 9. asses, quod damnum suppono nondum esse notabile, sed fit tale ablato decimo, quem iste furatur) ergo peccat mortifere.

Cōplens dānum. Respon. Negando conseq. quia non est verè causa damni notabilis, sed parui: quòd autem hoc furto posito iam illatum sit damnum notabile, id omnino per accidens est, & præter ipsius intentionem, neque vllo modo sequitur ex conditione illius furti; sed ex eo, quòd accidit alios antè abstulisse nouem. itaque complere hoc modo damnū & efficere, vt ex non notabili fiat notabile, non est notabiliter lædere, vel notabili iniuria afficere; sed totū illud, quod est notabile accipere vel retinere; quod iste non facit. Sicut qui complet lineam 10. pedum, addendo vnum pedem, nō est causa longæ lineæ. & qui cōplet summam 100. florenorum, dando vnum florenum, nō dat summam 100. florenorum: ita qui auferendo vnum complet damnum decem assium, non dat damnum notabile. Quòd etiam inde confirmatur; quia alioquin si sciens alium abstulisse nouem, auferas vnum infinitè amplius peccabis auferendo vnū, quam ille auferēdo noue, quod per se est absurdū. Vnde patet, illud argumentum, quod est fundamentum contra iā sententiæ, parum esse firmum.

Dices Secundò, Qui hoc modo damnum vineæ intulerunt, possūt sub pœna excommunicationis compelli ad restitutionem: ergo peccarunt mortiferè, &c. 54 *Possunt cōpelli.*

Resp. negando consequentiam; potest enim quis ex iusta causa compelli sub peccato mortali ad id, ad quod alias non tenebatur; vt v.g. venire ad supplicationem, soluere mulctam lege impositam. ad hoc enim satis est, vt sit iusta causa præcipiendi; etiam si hæc causa per se absque præcepto Superioris non sufficiat ad obligandū. Itaque cum hic sit iusta causa præcipiendi sub pœna excommunicationis, vt singuli suam partem restituant, atque vt ille graue damnum acceptum resarciat, potest sic præcipi. Hæc tamen causa non sufficit, vt singuli iure naturæ absque præcepto Superioris teneantur sub peccato mortali; quia quisque in particulari potest cogitare suā restitutionem parum profuturam ad damni compensationem, eò quòd alij non restituent.

Dices Tertiò, Ergo fieri potest, vt quis magnum damnum accipiat, & tamen nemo teneatur sub peccato mortali restituere. 55

Resp. concedendo totum: neque enim hoc absurdum videri debet, quando a multis datum est: cùm etiam locū habeat, quando ab vno absque culpa lethali irrogatum, vt supra ostensum cap. 7. dubit. 6.

DVBITATIO X.

Vtrùm occultè vindicare rem suam, vel sibi debitam, surripiendo eam alteri, sit peccatum mortiferum.

RESPONDEO & dico Primò, Si res tua iusto titulo, v.g. pignoris, locationis, commodati, &c. apud aliū extet, eamque occulte recuperes, peccas peccato furti, & teneris ad restitutionem. Est communis DD. Ratio est; quia iniquè spolias alterum suo iure, quod in illam rem habebat; quod si magni sit momenti, necessario est restituendum; hoc tamē intellige, si probabile erat, te rem tuam iure alterius finito, commodè recuperaturum. 56 *Si iusto titulo extet apud alterum.*

Dico Secūdò, Si iniusto titulo apud aliū fuerit, vel aliàs tibi debita, non teneris ad restitutionē, etiamsi eam occulte receperis; peccas tamen, nisi certæ conditiones adsint. 57 *Si iniusto.*

Prior pars patet; quia nulla fit inæqualitas, neque alter vlla ratione est iniustus. teneris tamen tunc monere, si commodè potes nihil tibi deberi, vel remittere debitū, vt ille sentiat se non ampliùs obligatum; tum ne permaneat in peccato, existimando se detinere tuum vel tibi debitum; tum ne secundo tibi satisfiat, rectè Sotus lib. 5. de iustit. quæst. 3. art. 3. Caiet. quæst. 66. art. 5. Nauar. cap. 17. num. 113. & alij.

Altera pars, Quod pecces, probatur; quia fit iniuria publicæ potestati, quæ ad hoc constituta, vt singulis ius suum tribuat, vt recte D. Tho. q. 66. art. 5. ad tertium.

Dixi, *Nisi certæ conditiones adsint*; his enim positis, licitum est rem suam occulte recuperare, & pro debitis, compensatione vti. 58 *Certæ conditiones necessariæ.*

Prima est, Vt moraliter certum sit, rem tuā esse, vel tibi ex iustitia deberi. si enim id esset dubiū, non posses eā accipere, nam in dubio melior est conditio possidētis. Similiter, si nō esset debita ex iustitia, sed solū ex gratitudine.

Secunda est. Vt non possis eam alia ratione recipisci, vel certe non absque notabili molestia, vel expensis, vel amissione beneuolentiæ & fauoris. 59

Tertia, Vt non accipias rem aliquam apud debitorem depositam, sed tuam vel tui debitoris; nam compensatio fieri debet ex bonis debitoris, quæ in eius sunt dominio.

Quarta, Vt absit periculum scandali vel infamiæ, ne tamquam fur puniaris, vel habearis. Hæ cōditiones si adsint, licitè potes vti compensatione. Quidam addunt, *ne res tua fuerit in deposito*: Ita enim expresse docet Greg. IX. 60

Depositum. cap. Bona fides, de deposito. Sed hoc videtur pertinere ad forum externum, in quo cogetur reddere depositū, ob præsumptionem perfidiæ, vt ibi insinuatur. quod video etiam placuisse Emanueli Sa.

61 *Excommunicatio.* Ex dictis sequitur Primò. Si feratur excommunicatio in eos, qui surripuerunt; non comprehendi eum, qui in compensationem accepit, etiam si alia via recuperare potuerit: (quod est contra Ioannem Med. quæst. 11. nisi in hisce tribus casibus. Primò, Quando debitum erit dubiū. Secundo, Quando notabiliter vltra æqualitatem progressus est; nam respectu illius excessus est verum furtū. Tertiò, Quando rem alienam accepit, quæ non erat debitoris. Extra hos casus non ligatur hac excommunicatione. Ratio est, quia etsi peccauerit sic accipiendo, non tamen peccat retinendo; quia solum peccauit in modo accipiendi. vnde etiam non tenetur ad restitutionem. Neque Iudex intendit illum cogere, sed iniustum detentorem. & quamuis intenderet, nihil tamen efficeret: quia ille non tenetur restituere: vnde excommunicatio esset efficax. quamuis enim peccauerit, forte etiam mortiferè, tamen illud peccatum iam præteriit, vnde propter illud non potest excommunicari: vlterius autem detinendo, non peccat; vnde neque ob hanc causam.

62 Dices, Iudex per modum pœnæ poterit imponere hāc restitutionem ob peccatum præteritum.

Respond. Negando posse; quia Iudex non potest aliquem punire pœna pecuniaria vel simili ob delictum, nisi prius iuridicè audiatur reus & conuincatur.

Si rogetur à Iudice. Sequitur Secundò, Si is, qui iuste accepit, rogaretur à Iudice, num sciret quis acceperit, vel an ipse non acceperit, posse negare se scire, etiam cum iuramento; mente intelligendo se nescire quis ita acceperit, vt Iudex intēdit, nempè iniustè. quòd si non rectè accepisset, (eo quòd ita iuris) facilè potuisset recuperare: quamuis nunc iustè retineat, tamen iuridicè interrogatus tenebitur fateri; quia Iudex tunc habet ius interrogandi, sicut de alijs criminibus. vnde non potest vti artificio prædicto. vide Nauar. cap. 17. nu. 134. & duobus sequentibus. Contrarium tamē non est improbabile; quia alia videtur mens Iudicis, nempè an acceperit iniustè, non quoadmodum tantum, sed quoad substantiam acceptionis.

63 *Famuli.* Sequitur Tertio, Famulos non posse sibi occultè compensare ex bonis dominorum, dum quæruntur stipendia sua esse iusto minora; nisi reuera iudicio prudētis ita sit; nec solum lege gratitudinis, sed etiam iustitiæ plus debeatur; quod potest fieri dupliciter. Primò, Si paruo quidem sit conuentum, ea tamen mente, vt dominus, seruitio diligenter præstito esset suppleturus & hanc mentem famuli dominus satis aduerterit: tunc enim ex iustitia dominus tenetur supplere: quia hoc tacitè in pacto continetur. Secundò, Si pressus necessitate, exiguo conuenit; quia dominus amplius dare noluit. tunc enim quòd operam suam multò plus valentem tam paruo locet, non sponte facit; sed necessitate compulsus: (sicut quis necessitate pressus paruo vendat rem aliquam magni pretij) tenetur ergo dominus supplere stipendium ad æquiualentiam. hoc tamen intellige, si tali seruitio egebat, vel si magnum ex eo capiat emolumentum. quòd si non egebat, sed solum ad preces alterius, nullo magno suo commodo admisit, meritò potest minus offerre ac dare, *merces enim vltronea*, vt dici solet, *vilescunt*: vide Nauarr. cap. 17. nu. 109. & sequentibus.

DVBITATIO XI.

Vtrùm aliquando liceat vim adferre debitori, si aliter nequeas rem tuam obtinere.

64 RESPONDEO, Dominicus Sotus putat id licere, quando Respublica ita est perturbata, vt nemo ius suum obtinere valeat. modò tamen sine armis & moderatè fiat. Sed vtendū distinctione.
65 *Vim adferre, quando liceat.* Si res tua exter apud alterum in sua specie, (v.g. equus, vestis, torquis, &c.) & non possis eam aliter recuperare ob Reipublicæ perturbationē, non est improbabile, posse te domum ingredi & eā auferre; & si ille velit impedire, posse te etiā armis vti. habes enim ius recuperandi rem tuam. Neque hic videtur propriè aggressio, sed defensio; vt suprà dictum est, ex D. Antonino & Siluestro. Si tamen res non extet, sed ille tantùm sit debitor tuus, non potes hoc modo illā vindicare; quia tu non es dominus rei illius, sed ipse: vnde habet ius tibi resistendi, si eam vi auferre coneris, & tu ceteris aggressor, non ille; quia ipse non detinet rem tuā, sed tu inuadis rem ipsius.

DVBITATIO XII.

Vtrùm in extrema vel etiam in graui necessitate, licitum sit aliena surripere.

D. THOM. QVAEST. 66. ART. 7.

NOTANDVM est, Eum, qui in necessitate versatur, non posse alienum vsurpare, nisi antè petierit iuuari, explicata sua miseria; vel nisi certò sibi persuadeat, se nihil obtenturum. si enim probabilis spes sit, posse te conuenienti modo petendo (non enim tenetur vir honestæ conditionis ostiatim mendicare) consequi vt sit tuum, non videris redactus ad eam necessitatem, vt cogaris surripere alienum. Hoc enim tunc demum Iure gentiū conceditur, quando alia via occurrendi necessitati non suppetit. Quare si aliter facis, contra debitum ordinem facis: nemo enim potest viuere ex alieno, quando potest ex proprio, efficiendo vt res aliena fiat sua per donationē vel aliter. Non tamen videtur esse peccatum mortale, si hic ordo non seruetur; modo scandalum absit. quia siue dominus concedat, siue non concedat, potes accipere, est enim duntaxat inordinatio in modo. 66 *Primò debes peti.*

Nunc, Dico Primò, Quemuis in extrema necessitate constitutum posse accipere rem alienam, qua extreme indiget ad vitæ suæ conseruationem. Est communis sententia DD. Probatur; quia in extrema necessitate *omnia sunt communia*, vt habet receptum axioma. non quòd per illam statim transferatur dominium; (vt rectè probat Nauarrus cap. 17. num. 61.) sed quia, quoad Ius vtendi, communia sunt, ita vt licitè quiuis illis angustijs pressus, possit occupare, sibique vindicare rem quamlibet, adeò sibi necessariam, & ex eius vsu sibi & proximo opitulari. 67 *In extrema licitum surripere.* Cuius ratio est; quia finis rerum inferiorum est, vt hominibus in necessitate sint subsidio, & vt homines per illas possint vitam suam conseruare & tueri: ac proinde omnibus natura hoc Ius competit. Neque diuisio Iure gentium introducta potuit hoc Ius adimere: quia Ius gētium, supponit, non euertit Ius naturale; præsertim quod tantopere necessarium ad vitæ conseruationem. censeri itaque debet diuisio esse facta, reseruato cuique iure naturali, quatenus erat necessarium ad vitam tuendā: alioquin non esset rationabili modo facta. 68

69 *Non potest impediri.* Hinc sequitur Primò, Si quis in tali necessitate constitutus, vellet aliquid sibi necessarium occupare, non posse à domino illius rei prohiberi: quia Iure suo vtitur. quare poterit se tueri, tamquam qui iniustè ab altero inuadatur: & si necesse sit, seruato iustæ defensionis moderamine, impedientem occidere.

Sequitur Secundò, Talem acceptionem non esse furtū aut rapinam; quia non fit domino iure inuito; tenetur enim consentire, cum tu iure tuo vtaris.

70 *Si domini sit par necessitas.* Aduerte tamen, Si dominus sit in pari necessitate, te nō posse ab illo accipere, vt omnes fatentur; quia in pari causa, melior est conditio possidentis. Vtrum autem tenearis restituere, dicetur infrà cap. 16. dubit. 1.

Sed difficultas est, Vtrum idem sit licitum in graui necessitate. Multi DD. negant, putantes id iuris soli extremæ necessitati reseruatum. Ita Caiet. q. 66. art. 7. Sotus l. 5. q. 3. art. 4. Couar. ad reg. Peccatum p. 2. §. 1. nu. 3. & multi alij. Alijs placet contrarium.

71 *In graui necessitate.* Dico Secundò, Probabile est, nō solùm in extrema, sed etiā in graui necessitate morbi, famis, nuditatis, posse te clanculum surripere ab opulētis, si aliter graue illud malum auertere nequeas. Angelus v. Furtum. §. 37. Silu. eodē q. 5. Nauar. c. 17. nu. 5. Ioan. Medina C. de eleemosyna. q. 7. Couarruuias supra, sentit esse probabile. Petrus Nauar. l. 3. c. 1. nu. 375. Per grauem intelligo, non quouis modo grauem, sed valdè grauem, etsi non extremam.

Probatur Primò, quia sicuti à natura omnibus cōcessa est

est potestas succurrendi extremæ necessitati ex rebus humanis, ita & valde graui. cur enim hæc potestas restricta sit ad extremam? Secundò, Ex graui necessitate facilis est lapsus in extremam: ergo quod in extrema concessum est, extendendum est etiam quodammodo ad grauem. Tertiò, Sicut diuisio rerum non debuit, nec iure potuit efficere, quin extrema in necessitate habere ius surripiendi ab ijs, qui non sunt in simili necessitate, nempe superflua naturæ, quamuis essent aliquo modo necessaria statui; ita neque potuit efficere, quin dum grauis necessitas premit, quando aliud remedium non suppetit, liceat surripere superflua, vel parum necessaria alterius statui. Itaque in diuisione & attributione rerum, qua factum est, vt nemini ius sit in rem alterius, semper debuit hæc conditio tacita intelligi, *nisi extrema vel certè valde grauis necessitas postulet.* alioqui contra rationem & æquitatem facta esset. Secùs de necessitatibus communibus, & non admodum grauibus, quæ creberrimæ sunt; & non sic vrgent, vt diuisio & attributio Iure gentium facta debeat violari. alioquin omnia furtis plena essent, nec posset pax inter homines conseruari.

72 Hinc patet, Talem surreptionem non esse furtum; quia dominus censetur consentire: nec potest cum ratione esse inuitus circa substantiam acceptionis; quamuis modus displicere possit, si accipias prius quam petieris, tuamque inopiam aperueris. Si tamen ipse sit in pari necessitate,

Non est furtum.

73 vel status ipsius notabiliter læderetur; posset recusare, sicque esset furtum; quia in hac necessitate non licet surripere ab alio, cum notabili detrimento status illius: sicut in extrema non licet accipere cum graui detrimento naturæ illius.

Si status lædetur.

74 Dices Primò, Cap. Si quis 3. de furtis, dicitur; *Si quis ob necessitatem famis aut nuditatis furatus fuerit cibaria, vestem, aut pecus, pœniteat hebdomadas tres, & si reddiderit, non cogatur ieiunare.* Hic imponitur pœnitentia ei, qui ob grauem necessitatem furatus fuerit. Ita Couarruuias.

Resp. Primò, Ibi fortè agi de necessitate nō ita graui, vt docet Glossa ibidem & D. Thomas q. 66. ar. 7. ad primum. *Decretalis*, inquit, *illa, loquitur in casu, quo non erat vrgens necessitas.* vbi tamen Aduerte, illud cap. non esse ex decretalibus Pontificum, sed ex Pœnitentiali Theodori.

Respon. Secundò, Fortasse agi de ijs, qui indebito modo suæ necessitati consuluerunt, surripiendo clanculum, cum facilè potuissent obtinere si suam necessitatem aperuissent.

75 Dices Secundò, Si in graui necessitate posses surripere; posses etiam ad dandum cogere, vel in Iudicio vel extra: sed non potes cogere: ergo nec surripere. Minor probatur; quia nemo potest cogi ad id, ad quod non tenetur ex iustitia, ille autem non tenetur ex iustitia tibi dare: ergo. Ita Sotus.

Respondeo, Si hoc argumentum valeret, concluderet, ne in extrema quidem necessitate te posse surripere, quia diues non tenetur ex iustitia dare, solum ex charitate, vt Sotus fatetur. Itaque neganda est minor. potest enim diues cogi per legitimam potestatem ad succurrendū pauperi, & si volentem occupare rem tibi sic necessariam conetur impedire, potes te tueri sine scandalum absit.

Potest cogi quis ad eleemosynam.

Ad probationem Respondeo, negando assumptum. ad multa enim cogi possumus, ad quæ ex iustitia non obligamur, vt ad non se inebriandum, ad non fornicandum, non blasphemandum, imò ad dandam eleemosynam. vt enim quis cogi possit, satis est eum obligari alicuius virtutis præcepto; & necessarium esse vel valde expediens ad bonum publicum, vt huiusmodi opera fiant.

DVBITATIO XIII.

Quando filius peccet mortiferè accipiendo, vel expendendo bona paterna, & quando non.

76 RESPONDEO, Peccat mortiferè Primò, si notabilem summam accipiat occultè ex bonis parentū, (nempe quorum dominium vel vsusfructus est parentū) ipsius meritò inuitis, & tenetur ad restitutionem. est communis sententia Doctorum, quia est verum furtum in ma-

Ex bonis parentum accipiens.

teria notabili: vnde Prouerb. 28. dicitur; *Qui subtrahit aliquid à patre suo, & à matre; & dicit, hoc non esse peccatum, particeps homicidæ est.* vbi satis indicatur esse mortiferum.

Sed aduertendum est, Non idem censeri notabile in furtis filiorum vel vxoris, quod censetur tale in furtis externorum, vt rectè inter alios notauit Petrus Nauarra lib. 3. par. 2. cap. 1. sed maiorem quantitatem requiri, neque hęc quantitas est eadem respectu omnium, sed varia pro conditione status, ætatis, personarum, locorum & aliarum circumstantiarum, prout prudens iudicabit: vnde si filius subtraxit duos vel tres aureos parenti prædiuiti non statim putandum est mortale, præsertim cum parens talis, sæpe non sit multum inuitus: secus si parenti mechanico, vel cui res angusta.

Quid hic notabile.

Secundò, Si expēdat in res turpes aut vanas (vt in ludum, in compotationes, in feminas) notabilem summam contra voluntatem parentum, ex ijs pecunijs, quas pater ei ad honestos vsus dedit, v.g. ad emendos libros, vestes, ad soluendū didactra magistris: vt rectè Nau. c. 17. nu. 164. Ratio est; quia parens non concessit ei pecunias illas ad tales vsus, sed ad alios. neq; intendit illas simpliciter donare, & dominiū earū in filiū absolute transferre, sed eo solum mandato vt honestè, vel in hos vsus impendat. sic enim ad restitutionem non videretur teneri, sed solum contra paternam obedientiam fecisse. Sed intendit donare cū restitutione ad vsus determinatos; v.g. ad emendos libros; ita vt filius non accipiat earum dominium nisi ad tales vsus. Potest enim parens suam donationem limitare pro suo arbitrio, ita vt non plus iuris conferat, quam ipse cōferre intendit. quare si filius aliter expenderit, tenebitur ad restitutionem, cū ad alium vsum ius nō habuerit. Hoc tamen intellige, si parens inde damnum acceperit, ita vt eo ipso plus causa filij expendendum fuerit; secus si in solius filij incommodum cesserit. quod si non possit restituere, tenetur adducere in diminutionē: nisi fortè constet alios tantundē expendisse, vel nisi parens condonauerit, vel putetur facilè condonaturus. si filius auderet rogare: qua ratione multi excusantur ab hac restitutione. Et quamuis donatio patris facta filio non valeat, nisi in certis casibus, vt infra cap. 18. dubit. 1. dicetur; tamē morte confirmatur, nisi excedat eam summam, de qua parēs potest disponere. Vide Nauar. cap. 17. nu. 158.

77

Expendens contra voluntatem parentū.

78

Non peccat accipiendo, vel certe non mortiferè, Primò, Si quantitas pro conditione status & personarū non censeatur iudicio prudentum notabilis.

79

Excusatur à peccato mortifero multis casibus.

Secundò, Si putet parentem rogatum facilè concessurum; tunc enim nō videtur inuitus circa substantiam acceptionis, sed tantum circa modum, vt dictum est dubit. 8. num. 49.

Tertiò, Si dum versatur in studijs, vel extra domum paternam, expendat mediocriter pro suæ conditionis, in eleemosynas, ludum, & honestas recreationes: præsumitur enim parens id permittere, nisi constet de contraria voluntate, Nauarrus nu. 157.

Quartò, Si in extrema vel etiam graui necessitate proximi surripiat ad eleemosynam; tunc enim parens nō potest esse cum ratione inuitus, quia ipse etiam tenetur dare.

Quintò, Si accipiat ex bonis suis castrensibus vel quasi castrensibus, nempe ex parsis occasione militiæ, vel officij publici, vel beneficij, &c. quia hæc nō pertinent ad patrem, nec pater vllum ius in his habet, sed ipse filius est in his veluti paterfamilias, vt ostensum est cap. 4. dubit. 2.

Sextò, Si parens sibi vendicet bona castrensia, vel quasi castrensia filij, vel aliud, quod expendit in eius alimenta, filius potest tantundem repetere. quòd si non audeat, potest occultè vti compensatione, vel repetere a cohæredibus. Quod valde notandum confessarijs, ne facile cogant filium ad restitutionem, cuius fructus beneficij percipiuntur à parente.

Septimò, Si parens sit hæreticus, bona aduentitia filij, in quibus ille habebat vsumfructum, redeunt ad filium, & vsusfructus consolidatur cum proprietate, vt patet ex dictis cap. 3. dubit. 5. vnde filius potest ea sibi vindicare. quod si non audeat vel non possit, potest occulta compensatione, ex ijs bonis paternis sibi consulere.

Octauò, Si filius gerit negotia patris potest, deductis expēsis, quas pater facit in illo alendo, pro suo labore & 80

Si gerit negotia paterna.

industria tantumdem accipere, quantum daretur extraneo; nisi intendat facere gratis. Ita Nauar. cap. 17. nu. 144. Angelus v. Peculium, nu. 11. & alij.

81 Hic tamen sunt tria necessaria, Primò, vt filius protestetur se velle lucrari: qui enim negotium alterius gerens petit mercedem, debet id explicare, si potest: maxime quando alter est præsens: nam hic forte nollet, rebusque suis aliter consuleret. quòd si ob reuerentiam paternam nō audeat, non est necessarium; quia parens non potest tunc id iure ægrè ferre. Secundò, vt constet parentem non facturum per se, neque inuenturum alium, qui gratis vel minoris faciat. Tertiò, vt vsumfructum istius lucri non sibi vendicet ante mortem patris, vel suam emancipationem, quia pertinet ad patrem. censetur enim hoc lucrum in bonis aduentitijs, vt dictum est cap. 4. dub. 3.

Dicēs, Filius iure naturali tenetur seruire parenti sine stipendio: ergo.

Resp. Negando antecedēs; nisi pater egeat, vel nisi alij filij etiam lucrentur patri, nulla æquitas dictat, vt ipse teneatur sine stipendio laborare, alijs otiantibus.

DVBITATIO XIIII.

Quando vxor peccet mortiferè, capiendo & donando ex bonis mariti, vel quorum ille habet administrationem, & quando non.

82 RESPONDEO, Mortiferè peccat, si summam notabilem ex bonis mariti, vel quorum administratio ipsius est, ipso cum ratione inuito, accipiat. Ratio est; quia accipit illud, cuius dominiū vel certe administratio & vsusfructus est alterius. Itaque tenetur ad restitutionē, etiā si ex dote, vel ex bonis communibus accepisset: quia etiam si tota dos & dimidia pars communium bonorum ad ipsam pertineat, quod ad proprietatem attinet; tamen administratio & dimidia pars emolumentorū, sunt mariti, quibus inique illum priuat. Secùs de pupillo, qui clam

Quādo peccet.

83 surripit à tutore: quia tutor non administrat bona pupilli in suū commodum, sicut maritus bona vxoris. si tamen putaretur maritus non vtiliter administraturus, non teneretur tunc quidem: sed soluto matrimonio, debet adducere in partitionem cum hæredibus mariti, quantum subtrahit, dimidium eius sibi detrahendo. Idem faciendum in alijs casibus, quandò non habet vnde restituat.

Si maritus nō administret vtiliter.

Hinc patet, non esse verum, quod ait Paludanus in 4. dist. 15. quæst. 3. artic. 6. vxorem ex facultatibus communibus posse facere eleemosynas, quantum rediret ad eam vel ad liberos, eius nomine, soluto matrimonio. sic enim totam suam partem posset dare, & priuare maritum eius administratione: vide Nauarrum cap. 17. num. 155. §. Ad tertium.

84 Non peccat mortiferè, Primò, Si quantitas iudicio prudentis, spectato statu, opibus, & cæteris, non sit notabilis.

Quādo excusetur.

Secundò, Si maritus rogatus concederet.

Tertiò, Si det in extrema vel graui necessitate proximi; in extrema enim quisque tenetur eo, quod superest naturæ: in graui, ex eo, quod statui:

Quartò, Si det ex suis, quorum habet liberam administrationem, vt ex paraphernis, vel ex lucris suæ industriæ; (præsertim si attulit dotem sufficientem ad se alendum) vt docent Nauarrus, Siluest. & alij: quod intellige iure communi Cæsareo: nam quibusdam locis hæc lucra censentur communia.

Quintò, Potest facere donationes & eleemosynas secundùm consuetudinē aliarum suæ conditionis mulierū. quòd si maritus vetet, videtur vitare excessum. Ita passim DD. Paludanus suprà. Siluest. v. Eleemosyna, quæst. 5. Angelus ibidem nu. 7. & alij. Si tamē constet illum omnino vetare; Nauarrus & alij quidam, dicunt illam non posse

85 quidquam dare. Sed contrarium est verius, quod etiam tenet Molina disputat. 274. & Petrus Nauar. lib. 3. cap. 1. nu. 83. & colligitur ex ratione, quam Silu. Angelus Paludanus & alij DD. afferunt; quia *consuetudo tribuit Ius, non secus ac priuilegium vel lex;* quo iure maritus illam priuare nequit: præsertim cùm Ius positiuum magnam vim habeat circa bonorum administrationem, vt eam vel restringat marito, vel laxet.

Pōt vxi priuilegio consuetudinis, in donationibus.

Confirmatur Primò; quia vir tenetur vxori præstare decentem sustentationem, spectata eius conditione, suisque opibus: atqui in hac sustentatione continetur non solùm victus, vestitus, ornamenta, & famulatus, sed etiam alia, quæ feminæ similis conditionis, illis locis habere & facere consueuerunt, ad recreationes, eleemosynas & largitiones. ergo tenetur ei hoc concedere. Secundò, quia vxor non est mancipium viri, sed socia, habens etiam auctoritatem administrationis, etsi sub viro, ne quid inordinatè aut profusè faciat: ergo non potest ei maritus omnes donationes prohibere.

Sextò, Potest dare ad impediendum damnum mariti, siue temporale, sicut fecit Abigail 1. Reg. 25. (hoc enim damnum redundat in vxorem) siue spirituale; largiendo eleemosynas, ne Deus illum ob flagitia puniat, vel vt cōuertat, vt docent Angelus, Siluest. supra, Nauar. nu. 154. & alij. hic enim vtilissimè gerit negotium mariti, nec ipse potest cum ratione esse inuitus.

Septimò, Si pro rebus familiæ vel sibi necessarijs accipiat, vt pro vestibus, pro victu, pro medicamentis: quia maritus non potest iustè recusare.

Octauò, Si maritus est amens vel fatuus: tunc enim administratio ad illam deuoluitur, nisi aliter à Magistratu sit prouisum.

Nonò, si maritus est absens: nam iure etiam pertinet ad eam administratio, nisi aliud a marito sit præscriptū. Nauarrus tamen putat eam in his duobus casibus nō posse amplius dare, quàm maritus præsens, vel cōpos mentis solitus erat. Sed verius est, eam posse dare, prout ratio dictabit: quia potest secundùm suam prudentiam administrare. vnde alij DD. non addunt eam limitationem, vt Palud. Siluest. Angelus. 86

Decimò, Si maritus est dissipator, rem communem in compotationes, largas donationes, vel mulieres profundens. tunc enim facit vxori iniuriam, partem ipsius sine consensu profundens nam dimidia pars bonorum in matrimonio acquisitorum est vxoris, & dos tota. vnde soluto matrimonio, tenetur maritus vel eius hæredes ad restitutionem vxori vel eius hæredibus. quare si vxor difficultates metuit, potest occultè vti compensatione, accipiendo ex bonis mariti vt sibi vel liberis consulat, quantum opus est, vt sua pars salua sit. vt rectè docet Petrus Nauarra leg. 3. cap. 1. num. 114. contra Nauarrum cap. 17. num. 155. qui putat maritum non teneri ad restitutionē, si male impendat ex lucris communibus. Ratio ipsius est; quia non censentur lucra, nisi quæ tempore diuortij inueniuntur. Sed hæc ratio non est vera. Primò, Nam vxor reuera acquirit dominium & possessionem istorum lucrorum, simul atque percipiuntur. sicut in omni societate, singuli socij acquirunt dominium & possessionem totius lucri ab initio, quo illud cedit societati, etsi partialiter. Neque maritus quidquam habet amplius, quam Ius administrandi in suum & vxoris commodum. Debet autem hæc administratio fieri secundùm dictamen rationis; sicut & omnium bonorum communium: alioquin non est administratio, sed dissipatio, quæ non debet obesse sociæ, sed soli auctori. Secundò. Quia alioquin maritus si faceret notabiles donationes absque consensu vxoris, non teneretur computare in suam partem; (quod tamen Nauarrus negat absurdè ans cum teneri) nam daret de ijs, quæ nondum cesserant in rationem lucrorum communium. 87

Si maritus dissipator.

Lucra statim fiūt cōmunia.

Aduerte tamen, Si maritus ludo perdidit, damnū censeri commune; quia ludus est contractus fortuitus, quo potuit perdere & lucrari. vnde communia hic esse debēt & lucra & dispendia; sicut & in alijs contractibus. Nisi fortè ludo ita se addiceret, & vxor nollet consentire; non enim tenetur, cùm videatur esse dissipatio, rem suam ita periculo exponere. 88

Si ludo perdiat.

Vndecimò, Si pater vel mater vxoris sint pauperes, ita vt nequeant secundùm statum suū viuere: tunc enim si maritus nolit illis succurrere, potest vxor ex bonis communibus vel ex sua dote subtrahere, vt illis det. Idē dicendū, si habeat proles ex alio matrimonio, quæ similiter egeāt. Ita Petrus Nauarra nume. 159. & Cordub. q. 125. Ratio est; quia iure naturæ tenetur illis succurrere, si potest; & illi Iure habent alimenta ab ea petendi. vnde maritus non potest iure id iniquè ferre. Tenetur tamē vxor hęc omnia,

quæ

quæ sic dederit referre in suam partem, cum ad partitionem cum hæredibus viri ventum erit.

Probabile tamen est, quod docet Molina dispu.274. Si matrimonium fuit celebratum contractu medietatis bonorum, posse huiusmodi necessitati succurri ex bonis cõmunibus: ita vt vxor non teneatur id in suam partem referre. Si vero iter si matrimonium sit celebratum contractu arrharum & dotis; (vt solet iure communi) & extent aliqua lucra communia; posse de his lucris sumi, vt onus in vtrumque recumbat. Idem dicendum de marito, si in suos donationes fecerit.

89 Duodecimò, Si frater vel soror vxoris, simili paupertate conflictentur, probabile est; vxorem posse illis, simili ratione succurrere. Ita Petrus Nauarra nu.161. Probatur; quia maritus iure communi tenetur fratribus suis subuenire. (vt docent communiter DD. cum Glossa in L. Qui filium.4. ff. Vbi pupillus educari debeat) cur vxor id non possit? Confirmatur ex lege Motus.73.§.1.ff. De iure dotium, *Manente matrimonio, non perditura vxori ob has causas dos reddi potest: vt se suosque alat, vt fundum idoneam emat, vt in exilium vel in insulam relegato parenti præstet alimonia, aut vt egentem virum, fratrem, sororem. vt sustineat.*

DVBITATIO XV.

Vtrùm si res furtiua pereat, fur teneatur ad restitutionem.

90 *Etsi casu pereat tenetur* RESPONDEO & dico Primò, Si res furto vel aliter inique parta, casu pereat, nihilominùs is, qui sustulit, tenetur ad pretij restitutionem, si non putetur similiter peritura fuisse apud dominum. Est communis DD. D. Thomæ quæst.62.art.6. Couar. ad regulam Peccatum, p.2.§.6.num.1.& alij plurimi. Probatur Primò, quia qui eam iniustè accepit, non solum obligatur ratione rei acceptæ, sed etiam ratione iniustæ acceptionis: ergo siue res extet, siue non, tenetur sarcire damnum. consequentia patet; quia iniusta acceptione est causa interitus; nam credibile est, si non accepisset, non perituram; ergo, &c. Secundò, qui iniustè detinet, semper est in mora: ei autem qui est in mora, casus fortuitus imputatur, vt patet ex cap. Decimæ.16.quæst.1.

91 Si tamen purgasset moram, rem offerens domino, & is noluisset tunc accipere, sed ei custodiendam commisisset, non teneretur ea casu fortuito; quia non esset ampliùs in mora.

Sed cõtrouersia est inter Doctores, Vtrùm fur aut iniquus possessor teneatur ad restitutionem, quando res certò erat apud dominum peritura. v.g. Abstulisti vestes, frumentum, pecuniam ex domo alterius, quę paulò post incendio vel hostili incursione peritura erant apud dominum. Intendisti segetes, quas inundatio postridie erat euersura. Paludanus in 4.dist.15.quæst.2.art.1.conclusio. quinta, docet, etiam in hoc casu teneri iniquum detentorem. Ratio eius est; *quia semper in mora: mora autem trahit ad se periculum, vt iura determinant.* Hæc ille. Idem tenent plerique Iurisperiti, vt refert Couarruuias loco citato.

92 *Si apud dominum erat peritura, ab manetur.* Dico Secundò, Si res casu, vel illa hostium incursione, certò erat peritura apud dominum, non tenetur fur ad eius restitutionem, si apud eum similiter perijt. Ita Couarruuias supra, & Ioan. Medina C. de restitut. quæst.6. conclusio.6. Siluester Restitutio 7.quæst.5.§. Tertium. Petrus Nauar.lib.4.cap.1.num.17. Nauarrus cap.17. num.8. Dixi, *casu vel illa hostium incursione*, quia si non erit peritura apud dominum, nisi per iniuriam, tenebitur, qui enim eam sic abstulisset, vel destruxisset, teneretur: ergo si tu præuenias, teneberis: nam obligatio, quam ille subijsset, in te ratione damni transfusa est.

Dixi, *Si certo erat peritura apud dominum*, quia si id sit dubium, vel si dominus eam erat venditurus, vel aliena turus ante illud tempus, teneberis; quia in dubio, *melior est conditio innocentis.*

Nũc probatur propositio, Primò Quia si res certò erat apud dominum peritura, ita vt nihil fructus vel commodi inde ad eum rediturum esset, nihil quoq; noui detrimenti est illi illatum, dũ apud te perijt: ergo nihil est ei compensandum pro re illa. Antecedens probatur; quia illud detrimentum iam erat præparatum in causa; ita vt non posset impediri a domino, ac proinde secundùm æstimationem moralem perinde se habebat, ac si iam illarum esset: ergo non censetur ille fur nouum damnum intulisse. Secundò, Quia fur non est causa damni ratione interitus rei, cùm ad hunc non cooperetur, vti suppono; neque ratione iniquæ acceptionis; cùm similiter interitura fuerit apud dominum, etiamsi nõ fuisset accepta: quid enim dominus potest queri de damno per acceptionem illato, cũ res illa etiam non accepta, esset peritura? Tertiò, Quia iniqua acceptio non inducit restituendi obligationẽ, nisi quatenus infert damnum efficaciter: atqui hæc acceptio non fuit talis: ergo. Quartò, Probatur ex L. Si plures.14.§. Siue autem, ff. Depositi vel contra. vbi dicitur *Eam, contra quem agitur, vt reddat depositum,* (qui sane habet instar furis) *si sua natura res ante rem iudicatam interciderit, veluti, si homo mortuus fuerit, absolui debere.* (i. est liberari a restitutione pretij) Ratio subditur, *quòd æquum sit naturalem interitum ad actorem pertinere; vtique cum interitura esset ea res, etsi restituta esset actori.* Hæc ibi. Quintò, Probatur ex L.fin.§. finali, ff. De lege Rhodia, de iactu; vbi dicitur, *Si ea conditione nauem conduxisti, vt ea merces tuæ exportarentur, easque merces nauta, nulla necessitate coactus, eam id sciens te fieri nolle, transtulit in nauem deteriorem, & merces cum ea naue perierunt; habes ex conducto locato cum priore nauta actionem: in contrarium, inquit Paulus, si modo ea nauigatione vtraque nauis perijt.* vbi clare constat, nautam non teneri, si etiam melior nauis perijt: quia ex eo quod merces translatæ sint in deteriorem contra pacta non censetur datum damnum. vnde patet hanc sententiam, etiam foro externo esse conformem. vide Couarruuiam, & Siluest. supra. Sed quid si res perijt culpa furis?

Dico Tertiò Probabile esse, furem non teneri, etsi culpa ipsius res talis perierit, v.g. si eam negligentia perdiderit, vel etiam vastarit aut consumpserit; modò eam perdiderit eo loco, quo alioquin peritura erat, & intra illud tempus, quo apud dominum perijsset. Probatur, quia illa res in eo statu considerata, domino nullius est pretij; nam eo loco certo est peritura absque vllo domini commodo: ergo etiam si fur illam perimat, non censetur irrogare damnum alicuius momenti: vt si in cendas segetes, quas vides mox eluuione euertendas, si absumas annonã, quæ projicienda est in mare, vel naufragio peritura; si interficias equum, quem iustus hostis erat abducturus. quamuis enim in his & similibus casibus rem perimas, vel consumas, vel alienes, non tamen censeris notabile damnum inferre, ac proinde non teneris ad restitutionem. Ob eamdem rationem, si occidas eum, qui certissime paulò post moriturus erat, vel vi morbi, vel iusta sententia Magistratus, etsi grauiter pecces, non teneris tamen damni secuti. 93 *Si culpa furis perijt.*

Dico, Si res mea, quam pretio tradidi custodiendam, pereat culpa depositarij, tenetur ipse ad restitutionẽ, etsi apud me peritura fuisset, atqui fur nõ minus tenetur rem custodire quam depositarius: ergo si culpa ipsius perijt, tenebitur, quamuis apud dominum peritura fuisset. Ita Petrus Nauarra lib.4.cap.1.num.17.qui etsi fateatur nostram sententiam probabilem, tamen contrariam tenendam putat. 94

Respondeo. Non quouis euentu furem æquè teneri ad custodiam ac depositarium. nam depositarius, quando vllo modo verisimile est rem saluari posse, si alio transferatur, vel abscondatur, tenetur ex iustitia id præstare, nam ad hoc conducitur, vt omni ratione rem saluam præstet. si tamen constet interitum rei caueri non potuisse, non tenebitur depositarius, etiamsi negligens in ea custodienda fuerit, vel eam consumpserit. Fur vero non tenetur ex iustitia eam alio transferre, si videt eam apud dominum, & eo loco vbi tunc est perituram esse, vnde etiam eam tunc consumat, non tenebitur ad restitutionem: quia in eo statu considerata, domino nullius est pretij. *Depositarius quomodo tenetur.*

Dices, Hoc ipso, quo est apud furem, qui potest cauere ne pereat, res incipit domino esse maioris æstimationis, quia tenetur eam domino custodire, sicut ex eo quod est apud depositarium, qui potest eam saluare, est pluris, quam si apud dominum esset: ergo. 95

Respondeo, Si custodia non est ei cõmissa, non tenetur

hoc

hoc casu ex iustitia eã custodire, sed solùm ex charitate: (sicut teneris ignem auertere a domo proximi, qui casu est accensus est) vnde si obijt, res non valet pluris domino apud furem, quàm apud ipsum, (secùs apud depositarium) quare si tunc pereat, nõ censetur causa mali dãni.

96 *Si alio loco vel tempore destructa vbi non periisset.* Dices, *Modo eam perimat eo loco* &c. Quia si eã perimat alio loco, vel post ea, vbi non perijsset, teneberis ad eius compensationem. Exemplum, Si furatus es vestem, vel equum e domo alterius, quæ paulo post casa cum tota supellectili cõflagrauit, (in qua etiam res illæ perijssent, nisi apud te seruatæ fuissent) & hæ res postea apud te pereant, vel casu furripiantur, teneris. Ratio est; quia quando periculum transijt, si res extet, rursus incipit domino vtilis esse, quia ipsius mansit. ergo etsi casu pereat, fur tenetur cum fuerit in mora; si eo tempore restituisset quando debebat, dominus eam saluam recepisset, neque apud eum perijsset. Idem dicendũ de rebus, quæ ex naufragio eripiuntur. iam enim incipiunt domino valere: secus erat ante naufragium, cum iam tempestas sæuiret. Idem dicendum, si alio loco, v.g. D. tulisti annonam in alium locum, vbi non perijsset tibi eam ibi consumas, teneris. Ratio est; quia res illo loco constituta, iam incipit domino rursus valere, & consequenter debet ei restitui.

97 Dices. Si eam restituisset, perijsset, ut erat apud dominum; ergo nun censetur domino valere.

Resp. Negando consequentiam; quia re ipsa restituta non fuit, sed mansit in loco tuto, ac proinde non potuit ibi consumi, sine obligatione restituendi.

98 *Si factus locupletior.* Dico Quartò, Si fur rem vendidit, vel eam cõsumendo factus est locupletior, tenetur ad restitutionem, quatenus factus est locupletior, etiamsi apud dominum fuisset peritura. Probatur; quia pretiam & illud augmentum fortunarum furis, successit in locum rei, ita vt res censeatur extare velut in alio re & æquipollenti: ergo hoc totum domino rei restituendum. Confirmatur, nam pretium est instar rei, eiusque vice fungitur apud omnes gentes. Nec refert, quod dominus non habeat actionẽ realem in pretium, sufficit enim personalis, vt ei debeat restitui. Satisfacit tamen restituendo rem similem. vide infra nu.107.

DVBITATIO XVI.

Vtrùm fur & quiuis alius iniquus possessor, teneatur restitutionem facere iuxta summam æstimationem, quam tempore detentionis habuit.

99 QVIDAM affirmant. v.g. Furatus es modium tritici, qui tunc valebat tres aureos, sed ante restitutionem excreuit ad quinque, et inde rursum minuit ad tres: dicunt teneri ad quinque. ita Nauar. cap. 17. nu. 16. Idem videtur sentire Gabr. dub. 15. q. 2. art. 3. dub. 1. conclusi. 3. Ratio est; quia quidquid incrementi accessit est domini. vnde totum illud tenebaris domino reddere: q̃a obligatione non es liberatus; non enim per solutionem, nec per remissionem, nec per donationem; ergo. &c.

Sed vtendum est distinctione cum Ioanne Medina, C. de restit. q. 6. & Couarruu. ad reg. Peccatum, p. 2. §. 6. nu. 2. Vnde.

100 *Si effecta melior, extet.* Dico Primò, Si res effecta sit melior vel maioris pretij apud furem, & adhuc extet, tota domino reddenda, etiam cum illo incremento. Ratio est; quia res semper mansit in dominio prioris domini: vnde ad eundem pertinet eius incrementum & status melior. vt, si abstuleris pullum equinum, aut vitulum, qui postea apud te adolescat: si nummos, quorum pretium apud te sit auctum.

Nec refert, quod apud dominum non fuisset effecta melior vel fortè perijsset; quia hoc ipso quo extat, domini est: vnde ratione rei acceptæ & extantis, debes restituere. hinc sequitur eum, qui accepit frumentum vel pecuniam, & retinuit donec excreuit æstimatio, teneri restituere simile frumentum, si prius consumpsit, vel illam æstimationem, si adhuc durat. Etsi enim fortè non statuisset illam tunc temporis vendere. tamen quamdiu durat illa æstimatio est in ipsius potestate, tanti vendere. vnde non tenetur in restitutione tunc temporis minore compensatione esse contentus.

101 *Expensæ detrahendæ.* Notandum tamen ex Couarruuia nom. 3. expensas esse deducendas, (saltem in foro interiori) quibus res effecta est melior, quas dominus facere debuisset, si rem ad eum statum voluisset perducere. nemo enim cum damno alterius locupletari debet. vt si ex argento furtiuo pateram confeceris, vel equũ magnis expensis educaueris vel curaueris. In foro tamen externo, leges non patiuntur expensas æstimari, sed in pœnam, fur illis priuatur. Verùm, cùm hoc pœnale sit, nõ obligat ante sententiam iudicis, teste Couarruuia ibidem. Itaque dominus accipiens rem suam ita meliorem effectum, tenetur in foro conscientiæ, æstimationem expensarum facere, non solum necessariarum, sed etiam vtilium; industriæ item & laboris, a fure adhibiti, vt docent Couarru. & Medina supra, & Petrus Nauarra libro quarto, cap. 1. num. trigesimosecundo. Si tamen dominus interim cum damno suo caruisset vsu, vel fructu rei suæ; hoc etiam æstimare potest; vt omnibus consideratis, fiat æqualitas.

102 Dico Secundò, Si res permanserit in eodem statu sufficit eam vti est restituere. lucrum tamen cessans, & damnum emergens ex detentione, domino satisfaciendum est. Quare si industria domini res futura erat multo melior, hoc est æstimandũ; (deductis laboribus & expensis eius) nam hoc ad lucrum cessans pertinere.

103 *Si apud dominũ deterior futura.* Dico Tertio, Si res effecta sit deterior, vel minoris pretij quàm erat antea; sed idem eoe futurum erat apud dominum, qui eam vsque ad hoc tempus erat seruaturus; satis est illam reddere vti modo est. vt si pretium frumenti, vel pecuniæ rursus decrescat, si equus, ante sanus & valens, debilitetur, &c. colligitur ex dub. 15. res enim accrescit & decrescit domino suo. Idem docent Couarru. & Medina supra. Itaque in casu illo tritici. teneris solum ad tres aureos: (nisi fortè eo tempore, quo valebat quinque, coactus fuerit dominus emere quinque; tunc enim ratione damni emergentis teneris ad quinque) Ratio est; quia licet incrementum illud, quod res habuit, siue in se siue in æstimatione, totum fuerit domini; tamen dum ponimus eam tunc non vendendam, sed seruandam in aliud tẽpus, quo rursus futura erat deterior, aut minoris pretij, censetur illud incrementũ domino prorsus inutile, ac nullius pretij. vnde si res sic effecta deterior illi restituatur, nullum damnum superest: tantum enim habet, quantum si ablata numquam fuisset, & alias de illo incremento nihil amplius extat.

104 Hinc patet responsio ad argumentum pro sententia Nauarri supra allatum. Fur enim soluitur obligatione faciendi illius incrementi, per hoc quod non amplius extet, & simili modo apud dominum erat desiturum. In hoc enim casu, tenebatur solum ad illud incrementum ratione rei acceptæ; non autem ratione damni illati; quia non censetur domino damnum ex omissione restitutionis illatum esse, quando res apud dominum simili ratione deterior futura, aut incrementum nullius vtilitatis domino est futurum.

Petes, Quid si fur illam vendidit in optimo statu?

105 *Si vendita a fure in optimo statu.* Respondeo & dico Quartò, Si res intrinseco augmento melior effecta, vendita est vel aliter alienata per furẽ, tenetur domino restituere æstimationem, quam habet in illo statu, (detractis tamen impensis) etiamsi apud dominum non erat melior futura: si autem solum extrinseca æstimatione aucta est, tamque tunc vendidit, & dominus eam venditurus non erat, tenetur solum ad æstimationem, quam domino erat valitura. Loquor autem in euentu, quo neque rem ipsam, neque similem paris bonitatis potest restituere.

Prior pars patet. tum quia totum illud incrementum intrinsecum, statusque optimus, rei inhærens, est quiddam pertinens ad dominum rei, ratione cuius ipsa res pluris valet: ergo sicut æstimatio substantiæ rei est domino restituenda, ita etiam æstimatio huius augmenti. vt, si abstulisti pullum equinum, & adultum vendidisti; quidquid enim accessit illi pullo magnitudinis, roboris, dexteritatis, est domini, ac proinde si domino restitui non potest, æstimatio restituenda est, non solum pulli, sed etiam illius accessionis: in vtroque damnum datum est. Puto tamen non esse restituendam domino æstimationem rigorosam, etsi ipse ita vendiderit quia non censetur domino in hac damnum allatum, nisi ipse rem tanti erat venditurus. Sufficit

igitur

igitur restituere mediam, vel etiam infimam. Sufficit etiã restituere rem eiusdem speciei æquè bonam, detractis expensis & compensato damno si quod interuenit, &c.

106 Altera pars probatur; quia quando sola æstimatione aucta est, nihil ei accessit, ratione cuius pluris valeret, quàm ante vel post; sed incrementum pretij prouenit ob causam extrinsecam, v.g. ob raritatem rei, vel copiam emptorum, vt patet exemplo tritici & pecuniæ, supra. ergo si eo tempore vendita fuit, quo valuit plurimi, non tenebitur restituere illam æstimationem, si dominus illã non erat tunc venditurus. Ratio est; quia hoc ipso, quo dominus eam rem non erat venditurus, sed seruaturus donec pretium decresceret; non censetur accepisse damnum, quoad illud incrementum. vnde fur potest illud retinere; quia censetur fructus industriæ. sicut enim industriæ est rem efferre in locum vbi pluris valet, ita etiam eam scire vendere eo tempore, quo pluris valet. Confirm. Quia res suo tempore scitè vendita, est maioris vtilitatis, quam seruata in tempus importunum, quo pretium erit vile. atqui quod importune sit vendita est ea industria furis, neque ea habitura erat apud dominum. ergo lucrum illud est fructus industriæ: ac proinde non debitum domino, cum opportunitas effluxerit, & pretium decreuerit. tunc enim non est amplius in potestate domini, tanti vendere. Quare qui accepit modium frumenti cum valeret tribus aureis, & vendidit eo tempore, quo valuit quinque, non tenetur restituere domino, nisi tres, si rursus pretium eo vsque decreuit, & dominus vsque ad hoc tempus erat seruaturus; vel si erat venditurus aut consumpturus, antequam pretium intenderetur.

107 Dices, Dominus habet Ius ad pretium rei suæ: ergo est ei totum restituendum: confirmatur; quia nemo potest ditescere ex alieno.

Respondeo, Dominus in præsenti casu non habet ius ad pretium rei per furem venditæ, nisi quatenus id est necessarium ad sarciendum damnum ex ablatione rei acceptum: Nam totum pretium est furis, vt patet ex L. Qui vas. 48. §. vlt. ff. De furtis. Vnde solùm potest à fure repetere æstimationem damni. quare si eam non erat venditurus dum valebat quinque, non potest exigere quinque; nisi adhuc tanti valeat.

Ad confirmationem. Non potest quis ditescere ex re aliena, ita vt per eam formaliter fiat ditior, hoc enim est detinere alienum, sed bene potest ex ea, tamquam ex causa, ditescere absque damno alterius; sicut cùm quis pecunia furtiua negotiatur.

Obiectio. Dices Secundò. Si fur cum res apud dominum esset peritura, eam accipiat & vendat, dominus potest repetere pretium, quia pretium succedit in locum rei, & ad bonam fortunam domini pertinet, rem tunc fuisse surreptam; ergo similiter si fur eam vendat quando valet plurimi, dominus poterit pretium repetere, cum id in locum rei succedat, etiamsi eam ipse non erat venditurus. Quòd. n. tunc vendita sit, ad bonam eius fortunam pertinet: vnde non erit vllum discrimen inter augmentum rei intrinsecum & extrinsecum.

Responsio. Respondeo, Negando consequentiam, est enim dispar ratio. Cum enim a fure venditur res apud dominum peritura, tenetur fur non ratione iniustæ acceptionis (si enim perijsset similiter apud furem, ad nihil obstrictus mansisset) sed ratione rei acceptæ, quæ apud illũ extat in æquiualenti, quatenus ex pretio factus est ditior, fine vlla peculiari industria; vt dictum est supra nu. 98. Si enim peculiari industria sua pluris vẽdidisset (v.g. pretio rigoroso, aut quia repentina superuenit caritas, quæ mox cessauit) non teneretur nisi de pretio ordinario, id est, quanti res tunc temporis communiter æstimatur. Nam illud auctarium esset fructus industriæ. Nos autem loquimur hic in euentu, quo fur factus est ditior ex peculiari industria, per quam res illi pluris valuit quàm domino; quem excessum dicimus non teneri restituere. Confirm. Quia in prædicto casu fur satisfacit restituendo tantumdem frumenti paris bonitatis: atqui non valet iam nisi tribus aureis: ergo non suppetente frumento, restituendo tres aureos satisfacit ad æqualitatem. Pari modo in altero casu, si fur restituat domino rem venditam, vel aliam similem paris bonitatis; non est quòd dominus, apud quem erat peritura, pretium venditionis exigat. Pretium quidem succedit in locum rei; non tamen succedit in omnes rei obligationes, neq; qua parte censetur fructus industriæ: & semper res similis paris bonitatis restitui potest compensato damno, si quod ex detentione domino obuenit. Confirm. Quia non minus res empta aliena pecunia succedit in locum pretij, quam pretium succedit in locum rei alienæ venditæ. At fur pretij non tenetur restituere rem emptam, sed satisfacit restituendo pretium acceptũ: ergo fur rei non tenetur restituere pretium rei venditæ, sed satisfacit restituendo rem venditam, vel similem paris bonitatis.

Dices, Cùm pretium frumenti decreuit, non censetur frumentum paris bonitatis: ac proinde non satisfaciet ad æqualitatem. Sed hoc est contra communem modum loquendi. Nemo enim dixerit, frumentum esse melius quia carius, aut deterius quia minus carum. Deinde si non est paris bonitatis quando est minoris pretij; ergo si cum modius frumenti valebat quinque aureis dedisti mihi mutuum vnum modium, concesso termino vsq; ad messem, non satisfaciam reddendo tantumdem in messe, si tunc minoris valet, quod est absurdum. Tertiò, Bonitas æstimationis est tibi nullius pretij, si non statueras vendere, & occasio vendendi iam est elapsa. Nec refert, quòd hac ratione homo commodum perciperet ex dilatione restitutionis; quia id per accidens est. Sicut. n. accipit cõmodum quando pretium decrescit, & talis res facilius haberi potest: ita potest incurrere incommodum, si pretium crescat, & res illa difficilior sit obtentu. Addo semper accipere incommodum spirituale incomparabiliter maius.

Dico Quintò, Si dominus rem erat venditurus in optimo statu, vel summa æstimatione, tenetur fur præter rem ipsam, restituere æstimationem illius incrementi, vel pretium rei, quo dominus eam vendidisset, etiamsi ipse inde commodum non perceperit. In hoc casu vera est sententia Nauarri. Ratio est; quia tunc est verè causa huius damni per suam iniquam detentionem, impediendo ne dominus indè lucrum faceret, quod alioquin facturus erat. 108 *Si dominus erat venditurus.*

Nec refert, vtrum res, casu, an culpa furis perierit, deteriorve facta sit; quia mora sua est damni causa. Idem dicendum, si res intrinsece melior effecta apud furem, deinde facta est deterior vel perijt, quæ si suo tempore reddita fuisset, id incommodi apud dominum non accepisset quo casu etiam vera est Nauarri sententia; nam totum hoc incrementum erat domini, ac proinde illi restituendum. Si ergo non restituit, est in mora; & consequenter tenetur etiam in casu fortuito.

Dico Sextò, si incertum sit quo pretio aut in quo statu dominus eam erat venditurus, restitutio facienda secundum optimum statum & summam æstimationem, quam interea habuit. Ita passim DD. Ratio est; quia in eo statu vendi poterat, & in dubio melior est conditio innocentis, in eiusque fauorem inclinandum. 109

Dices, Non constat, an verè damnum illud optimi status intulerim; ergo non teneor, nemo enim tenetur plus restituere, quam constet abstulisse.

Ob hoc argumentum, verius videtur, in rigore non debere restitui secundùm optimum statum in foro conscientiæ; sed posse detrahi æstimationem illius incerti. cur enim tantum teneatur restituere, quando est incertum, quantum dum est certum? illud enim esse incertum, minuit æstimationem damni. Inclinandum autem in fauorem innocentis in foro externo, vbi nocens est puniendus, & quando non suppetit melior ratio constituendæ æqualitatis. *Æstimanda incertitudo.*

DVBITATIO XVII.

Vtrùm fur & quiuis alius malæ fidei possessor, fructus perceptos, & eos, qui percipi poterant, teneatur restituere.

NOTANDVM est, Eum, qui detinet rem alienam, detinere vel bona fide; (vt si putet esse suam, vel legitimè cõcessam) & hic dicitur possessor bonæ fidei, de quo infrà agendum. vel mala fide; (vt si sciat vel putet, se non legitimè detinere) hic dicitur possessor malæ fidei, qualis est fur, raptor.

Notan-

110 Notandum Secundò, Fructus esse duplices; quidam sunt fructus rei, qui nimirum ab ipsa re proueniunt, quamuis interecedat humana industria; vt sunt fructus agrorum, arborum, ædium, & earum rerum, quæ habent vsum locabilem. pretium enim locationis est fructus earum, quem mediante vsu sui, qui pretio est æstimabilis, pariunt. Alij sunt fructus industriæ, vt quæstus, qui percipitur negotiatione vt emendo vili, vendendo caro, ratione temporis vel loci. Nummi autem rei pretium non censetur fructus rei, sed succedit in locum rei, tanquam altera res. Item quæstus, qui ex vsu artificioso alieni instrumenti; vt si alieno penicillo, vel coloribus alienis pingas.

Fructus rei, & industriæ.

111 Nunc sit Prima Propositio, Possessor malæ fidei tenetur restituere non solùm rem alienam, sed etiam fructus ex ea perceptos; nempe fructus rei, non autem operæ industriæ. Est communis sententia DD. Ratio est; quia fructus rei hoc ipso quo producuntur, cedunt in dominium eius, qui est dominus rei. §. is verò. Inst. de rerum diuisione: ergo non minus sunt restituendi quam res ipsa. Deducendæ tamen sunt expensæ, quas dominus facere debuisset ad illos percipiendos: vt si fur agrum coluit alterius, si equum furtiuum aluit: quod non solum intellige de impensis necessarijs, sed etiam vtilibus. quibus res effecta est melior, & fructuosior. Idem de opera, & labore non solum conductitio, sed etiam quem fur per se præstitit. horum omnium æstimatio detrahi potest. si dominus tantundem impendere debuisset. Secus si sponte sine impensis, vel certe minoribus, æquè multum erat præstiturus.

Restituit fructus rei.

112 Dic. s. Si expensæ possunt deduci id fiet ratione damni, quod fur incurrit, rem alienam curando; atqui dominus non tenetur illud damnum æstimare, sed fur sibi imputet, quod fecit: ergo.

Expensæ deducendæ.

Respondeo, Non præcisè ratione damni furis, expensæ deducuntur; sed quia rem alterius suo sumptu vel labore meliorem reddidit, quod dominus sine pari sumptu non fecisset.

113 De impensis vero, quæ solum ad ornamentum & voluptatem pertinent, distinguendum est. Si enim dominus illud ornamentum velit retinere, debent deduci: si nolit, non debent, poterit tamen tunc iniquus possessor illud auferre; vt si horologium ædibus affixit. Si nequeat auferri, res arbitrio prudentis transigenda. Dixi *fructus rei, non autem nudæ industriæ*; quia *fructus nudæ industriæ* non sunt restituendi; vt si aliena pecunia es negotiatus, non teneris lucrum dare; sed duntaxat summam surreptam, compensato simul damno emergente, si quod ratione inopiæ pecuniæ interuenerit. si alienum frumentum vendidisti, sufficit restituere frumentum eiusdem pretij; nisi dominus illum carius interim erat venditurus.

114 Ex his sequitur Primò, Eum, qui torquem aureum, furto surreptum aliquoties pretio locauit, teneri non solùm ad restitutionem torquis, sed etiam pretij locationis, quamuis dominus eum locare non consueuerit, quod est contra Nauarrum c. 17. nu. 25. Ratio est; quia illud lucrum non est fructus industriæ, sed pretium locationis, seu vsus; qui vsus est instar fructus rei, ac proinde eius vtilitas est domini. Idem dicendum de equis & mulis surreptis & elocatis, quamuis dominus elocare non sit solitus. Nauarri tamen sententia locum habet, quando dominus est vir diues, qui tale pretium noli putaretur velle.

Torques locatus.

115 Sequitur Secundò, Eum, qui agrum sterilem sibi oppignoratum, quem dominus coli non curabat, excoluit. & aliquos inde fructus percepit, teneri ad illorum fructuum restitutionem, contra Sotum lib. 6. q. 1. art. 2. vt rectè docet Nauar. c. 17. nu. 117. deducenda tamen sumptuum, laboris & industriæ æstimatio.

Ager sterilis excultus.

116 Dico Secundò, Non solum fructus perceptos, sed etiam non perceptos, quos tamen dominus singulari sua diligentia percepisset, tenetur sarcire. Ratio est; quia sua detentione iniqua, est caussa illius lucri cessantis. Vbi notandum, perinde esse vtrùm illi fructus percipiendi fuerint ex re, mediante industria domini (vt ex agro per diligentissimam culturam) an ex nuda industria, vt ex peritia negotiationis & contractuum: tenetur enim malæ fidei possessor omne lucrum cessans & damnum emergens, quod dominus ratione iniquæ detentionis patitur, reponere. tam huius totius censetur causa iniusta.

Fructus percipiendi diligentia domini.

Petes, Quid si fur rem meliorem fecit, sed postea sua negligentia exiguos fructus percepit, quàm si dominus cum illo incremento recepisset, longe plus fructuum collegisset, tamen apud ipsum res illud augmentum habitura non fuisset.

117 Respondeo, Quidam tenent furem teneri de excessu illo fructuum, quos dominus percepisset, ita Couarruuias libro primo variarum, capitulo octauo, numero quarto. Ratio est, quia in his non intulit domino damnum: nam si illa res apud dominum mansisset, non fuisset melior reddita, ac proinde nec dominus illos fructus percepturus erat. Hæc sententia est probabilis; quia nititur quadam æquitate. Tamen contrarium videtur verius; quia rei melioratio eo ipso quo est, domini est, & inique a fure detinetur, ex qua detentione lucrum domino cessat. Confir. quia fur non restituendo illud meliorameutum, est in mora: ac proinde tenetur de casu fortuito, & de omni damno, quod ex detentione sequitur; quod alias, si suo tempore restituisset, non erat secuturum. quamuis enim non sit causa damni prima acceptione, est tamen causa detentione rei, postquam facta est melior; quod Couarruuias non videtur aduertisse.

Si dominus erat percepturus fructus, rem tamen non effecturus meliorem.

118 Dico Tertiò, Tenetur etiam restituere fructus rei, quos ipse sua singulari industria percepit, deductis tamen expensis, quamuis dominus eos percepturus non fuisset. Probatur; omnes fructus rei cedunt in dominium eius, cuius est ipsa res, eo ipso quo extant, vt patet Instit. de rerum diuisione. §. si Titius, & duobus sequentibus. vbi dicitur, *Plantas, quæ terra coaluerint, & frumenta, quæ sata sunt, solo cedere.* ergo si fructus extent, vel iniquus detentor sit factus ex illis locupletior, domino sunt restituendi.

Si fur singulari industria percepit.

119 Sed difficultas est, Si neque extent, neque illis fur factus sit locupletior, eo quòd consumpserit cum socijs, an sint restituendi, quando dominus eos non fuisset percepturus. Quidam tenent in hoc euentu non esse restituendos. Primò, quia fur nec tenetur causa rei acceptæ, cum non extet; neque causa iniquæ acceptionis, quia iniqua acceptio rei alienæ non obligat ad restitutionem, nisi quatenus efficaciter intulit damnum; atqui hic vere non intulit damnum secundum æstimationem moralem; quia etiam si rem alterius non accepisset, vel detinuisset, dominus non ideo esset locupletior; ponimus enim rem ei futuram infrugiferam, vel certè minus frugiferam. Secundò, Quia quando res apud dominum non erat fructificatura, & industria alterius effectum est vt fructificaret, adscribendum videtur industriæ, non rei: ergo. Ita Couarruuias ad regul. Peccatum, parte secunda. §. sexto, numero quarto, & Ioannes Medina quæstione sexta de restitution. & Siluest. v. Restitut. 3. numero nono in principio. Petrus Nauarra lib. quarto, cap. primo, numero 44. Hæc sententia est probabilis; nititur enim quadam æquitate, & iuxta eam posset etiam defendi. quod Nauarrus docet de torque & equo furtiuo locato, si à domino elocari non solent, vt colligitur ex Siluestro.

Si fur non est factus locupletior.

120 Contrarium tamen in rigore est verius. Ratio est; quia fructus hoc ipso, quo extant, quomodocumque proueniant, (etiam si casu vel sponte) domino cedunt, vt patet ex iure citato: ergo statim debent domino restitui, cum sint in specie debiti. ergo eos consumere est domino verum damnum inferre; est enim consumere rem ipsius, quæ si suo tempore reddita fuisset, apud dominum non perijsset. Item cum debeant restitui statim, si fur eos tunc non restituit, est in mora; ac proinde etiam si fortuito pereant, tenebitur ad restitutionem. Si tamen pereant fortuito, vel etiam culpa leui, priusquam commode possent restitui, non tenebitur; cum non censetur fuisse in mora. etsi enim rem inique detineat, non tamen fructus.

Sunt restituendi.

121 Hinc patet solutio rationis prioris contrariæ sententiæ: etsi enim non censeatur intulisse damnum iniqua detentione rei, (quia apud dominum fuisset infrugifera) intulit tamen damnum, quia fructus perceptos debito tempore non restituit; qui hoc ipso quo sunt, domini sunt. Secus est, quando, si res reddita fuisset, apud dominum erat peritura.

Ad secundum Respondeo, Non esse fructum nudæ industriæ, sed ipsius rei supposita industria. vnde solum sequitur pretium industriæ deducendum.

DVBI-

DVBITATIO XVIII.

Vtrum is, qui alteri est causa damni, siue impediendo ab aliquo bono, siue alia aliqua ratione, teneatur ad restitutionem.

OMISSIS opinionibus, Notandum est ex Nauarro cap. 17. num. 69.

122 *Dupliciter aliquid debetur.*

Dupliciter posse aliquem petere beneficium, officium, vel aliud commodum.

Primò, Si habeat Ius in re vel ad rem. (de quibus supra cap. 2. dubitat. 2.) ita vt res ei ex iustitia sit debita, scilicet per iustam promissionem, stipulationem, venditionem, præsentationem, oppositionem, expectatiuam, regressum, accessum, coadiutoriam, primogenituram, &c. aut aliud titulum, per quem datur actio ad rem petendam, qui talem impediret, etiam solum suadendo, sine vi & fraude, ne res, ad quam Ius habet, ei detur, teneretur ad restitutionem, non quidem quanti illa res valebat, sed quanti illud Ius, illaq; spes iudicio boni viri, consideratis omnibus circumstantijs, æstimaretur.

123 *Vi vel fraude impedire tenetur.*

Secundò. Si nullum habeat Ius in re vel ad rem propinquum, quod ei tribuat actionem in Iudicio; sed solum remotum, quia dignus est, vel bene meritus: & de hoc est tota difficultas.

Nunc dico Primò, Qui vi aut fraude impedit aliquem à consequendo aliquo beneficio, vel officio, quo dignus erat, vel ne instituatur hæres, vel ne fiat ei donatio, legatum, &c. tenetur ad restitutionem, quanti iudicio prudentis ea spes ipsi valebat. Est communis DD. Probatur; quia fraus & vis vel exercentur circa eum, qui beneficium sperat; (vt si quis illum vi detineat, vel minetur ei ne solicitet, vel litteras intercipiat, vel fraude auertat a re prosequenda) & sic manifestè fit ei iniuria, ex qua sequitur damnum. nam contra voluntatem suam modo iniusto impeditur à prosecutione, ad quam Ius habet; (etsi enim non habeat Ius ad illud bonum, quod prosequitur, habet tamen Ius ad illud prosequendum, rogando, solicitando) ergo damnum, quod inde sequitur, censetur per iniuriam datum. Vel exercetur circa ipsum collatorem, (vt minando, ne conferat tali, aut persuadendo ipsum esse indignũ, ignarum, &c. idque falsò) & sic etiam fit iniuria patenti. Ratio est; quia violatur Ius ipsius, quod habet ad illud bonum; quod Ius non est quidem absolutum, sed conditionatum; quia in libera voluntate collatoris positum. si enim velit, res tibi debetur: si nolit, non debetur. Vnde si quis voluntatem eius, qui proponit, vel deliberat tibi dare, per vim, aut fraudem directè impediat, aliòve inflectat; veram tibi iniuriam facit, nam Ius tuum, in libertate collatoris constitutum, violat.

124 *Si crimen occultum aperiam.*

Dices, Ergo si crimẽ tuum occultum pandam, ob quod collator mutauit animum, nõ tenebor; quia collator non inuoluntarie, (non enim fraude deceptus vel metu compulsus) sed voluntarie statuit tibi non conferre.

Respondeo, Vel ita pando, vt sequatur infamia apud plures: vel soli collatori & ijs, quorum interest, patefacio. Si priore modo; & illa infamia fit causa cur collator non conferat, alias collaturus, teneor ad restitutionem; quia per iniuriam sum damni causa. Si secundo modo, non teneor; quia Ius est, quando de officijs vel beneficijs agitur, patefacere ea, quę hominem minus habilem, vel collationem minus decoram reddunt. Vnde solent capi occultæ informationes. Quare fortasse etiam in priore casu non tenebor, si non tã ob infamiam, quam ob crimen occulte commissum, nolit conferre. Confirmatur; quia non est iniquum patefacere id, cuius ignoratio collationem reddit inuoluntariam; ita vt eo cognito nollet conferre. atqui ignoratio huius occulti criminis redderet illam collationem inuoluntariam: ergo patefactio huius, qua parte ad collatorem pertinet, non est iniusta; etiamsi apud alios iniusta sit. Secus est, quando falsa dedecora impinguntur. tunc enim collator decipitur: eiusque libertas impeditur. & inuoluntariè sententiam mutat.

Si calũnia reuocata.

Petes, Quid si is, qui falsò collatorem informauit, sua dicta reuocet, teneturne adhuc ad restitutionem?

Respondeo. Si reuocet dum res non est integra, tenebitur; quia ex vi prioris iniuriæ damnum est secutum: nec est amplius in arbitrio collatoris illud impedire vel non impedire. Si verò res est plane integra, non tenebitur, quia non censetur causa damni in posterum, sed libera voluntas collatoris. Ratio est; quia quamdiu res est integra infamator non censetur intulisse damnum, sed solum posuisse causam, vnde damnum timetur. Fecit enim per iniuriam, vt collator nollet, quod antea volebat; quod *nolle* erit causa damni, videlicet. *Non collaturum.* at sublata falsa informatione, si collator persistet in proposito, & nolit conferre, nõ amplius huius *nolle* causa erit infamator, (quia non propter eius dicta pergit nolle) sed libertas collatoris; qui pro suo arbitratu voluntatem mutare poterat. Circa prædicta quædam sunt aduertenda.

Primò, Si is, qui petit, nullo modo est dignus, seu idoneus officio, vel beneficio; non teneris ei restituere pro illo incommodo; etiamsi vi aut fraude impediuisti. Ratio est; quia tunc nullum Ius habebat in libera collatoris voluntate positum: non enim poterat ei conferre. teneris tamen ad famæ restitutionem; nisi ratione mali impediendi potueris eius crimen detegere; vt ex supra dictis constat. 125

Secundò, Si erat quidem dignus & idoneus, tamen nulla spes erat in ipsum fore conferendum: tunc etsi vi aut fraude conatus fueris impedire, non teneris ad restitutionẽ. Ratio est; quia tuus conatus est inefficax; nam ex eo nullum reipsa damnum obueniet: æquè enim illi collatum non fuisset. Nec refert, quòd fuerit dignus; quia si hæc dignitas nullam ei spem pretio æstimabilem tribuebat, nihil ei censetur iniustè ablatum. si tamen aliquam ei spem tribuebat quamuis paruam, hæc iudicio boni viri æstimanda est & compensanda.

Tertio, Si erat dignus & spem habebat, sed eam impediuisti, vt conferretur digniori vel aptiori, quidam putant te teneri ad restitutionẽ, quanti illa spes ipsi valebat. Sed verius est te non teneri, nisi ad restitutionem famæ, de qua modo non disputamus. Ratio est; quia officia & beneficia secundum rectam rationem & Reipublicæ, Ecclesiæque intentionem, debent conferri dignioribus; & contra rationem est, conferre ea digno, relicto digniore, quando collatio est libera. Neque is, qui dignus tantum est, Ius habet, vt collator non cogatur conferre digniori. Vnde etsi fiat iniuria collatori, si ab eo, qui potestate caret vis ei inferatur; tamen petenti officium, non fit iniuria. Ita Couarr. ad reg. Peccatum. p. 2. §. 7. n. 8. & Michael Salonius q. 62. art. 2. controuers. 25. Secus est, si procurasti vt æque digno conferretur; tunc enim teneris illi, quem iniustè impediuisti, nam respectu alterius æque digni, Ius habebat, vt collatori sua libertas relinqueretur. 126 *Si impediuisti vt con[ferretur] di[gniori].*

Quarto, Si itaque impediuisti dignum, vt daretur indigno, teneris nõ solum digno, sed etiam Ecclesiæ vel Reipublicæ, quæ inde damnum patitur; idque iuxta damni æstimationem, iudicio prudentum faciendam. Patet; quia es causa vtriusque damni. Pari ratione teneris Ecclesiæ, si dignior quærebatur, tuq; vi aut fraude impediuisti ne id fieret, vt conferretur ei, qui erat minus dignus: quia Ecclesia Ius habet quærendi optimos ministros, quod Ius tu inique impediuisti. Sicut si quis optimum operarium quæres, per te deciperetur, vt acciperet minus idoneum: huic enim teneberis, iuxta damni æstimationem. 127 *Si impediuisti dignũ vt daretur indigno.*

Quintò, Si erant plures competitores digni, & tu illos omnes vi vel fraude impediuisti; teneris singulis, quanti cuique sua spes, iudicio prudentis æstimabitur.

Dico Secundò Qui sine vi aut fraude precibus, blanditijs, muneribus, impedit dignum vel digniorẽ ab officio, beneficio & similibus, non tenetur illis ad vllã restitutionem, etiamsi illud malo animo & ex odio faciat. Est cõtra Caietanum q. 62. art. 2. & Couarruuiam supra, qui putant eum, qui quouis modo impedit digniorem vt detur digno, teneri ad restitutionem digniori, quia secundum iustitiam distributiuam ei erat debitum. Est etiam contra Maiorem in 4. dist. 15. q. 16. qui docet eum, qui quouis modo impedit dignum vel digniorem, teneri, si id faciat ex odio, secus si vt sibi vel alteri consulat. Sed nostram sententiam docet & probat Nauarrus cap. 17. numero 69. & sequentibus, & Sotus lib. 4. de Iustitia, quæstione sexta, artic. 3. versus finem. & alij passim. Ratio est; quia isti dignus & dignior Ius non habent, nisi in libera voluntate 128 *Impediens sine vi & fraude.*

colla-

collatoris: ergo si relinquas collatorem in sua libertate, nec aliquid facias, quod illi libertati repugnet, non censeris hoc ius violare. ergo cum preces, munera, blanditiæ non repugnent libertati, (non enim collator inuoluntariè censetur facere, quod ita inductus facit) nullo modo infers illis iniuriam.

Malus animus nō obligat ad restit. Nec obstat, quòd malo animo id facias. Primò, Quia iste malus animus non est contra iustitiam, sed cōtra charitatem: non enim est contra aliquod ius, quod illi habeant, quando non intendis impedire libertatem collatoris. Secundò. Quia generatim loquendo verius est, malum animum seu intentionem, numquam obligare ad restitutionem, nisi opus externum secundum se sit iniustum, etiamsi Scotus & Richardus dist. in. 15. & Caiet. quæst. 62. art. 2. contrarium sentire videantur. Ratio est; quia nisi opus externum secundum se sit iniustum exterius, nulla committitur iniustitia; ac proinde damnum, quod fit opere externo, non censetur illatum contra iustitiam. Sicut si quis animo hæretico aliquid dicat, quod exterius nullam habet speciem hæresis, non est hæreticus exterius, nec excommunicatus. vt dictum est 2. 2. quæst. vndecima. Neque D. Thomas quæst. 62. artic. 2. ad 4. contrarium sentit; quia intelligi debet de eo, qui impedit alium modo iniusto.

Dices, Lege 2. ff. de aqua. & aquæ pluuiæ arcendæ. §. Idem Labeo, dicitur, *Qui aueruit torrentem, ne sibi noceat, vnde factum sit vt vicino noceatur, cum eo aquæ pluuiæ arcendæ agi non posse à vicino; si modo non hoc animo fecit vt vicino noceat, sed ne sibi noceat.* Idem habetur L. 1. Vnde se qui videtur, si id fecit vt vicino noceat, iniuriam fore: ergo pari ratione qui impedit alterum ab officio vt illi obsit, non vt sibi vel alteri prosit, est illi iniurias; quamuis sine vi & fraude id faciat.

Respondeo, Omissa solutione Nauarri, quam habet nu. 71. illa exceptione indicari, concedi actionem in foro externo, si probari possit, nullo suo commodo, animo dumtaxat nocendi id factum. potest enim talis in pœnam cogi ad reparationem damni. & operis in priorem statum restitutionem. hinc tamen non sequitur, illum obligari ante sententiam.

129 *Procurans vt detur indigno.* Notandum Primò. Si absque vi & fraude procurasti vt beneficium daretur indigno, non teneris quidē alijs competitoribus dignis, (quia nihil contra ius illorum fecisti) sed teneris Ecclesiæ vel Reipublicæ; cuius Iura violasti, procurando ei ministrum ineptum: sicut is, qui ad opus publicum operarios ineptos curauit, ad restitutionē tenetur. Vbi hic seruādus est ordo; vt primo loco teneatur is, qui officium administrauit. & stipendia accepit; hic enim primò tenetur restituere stipendia, quæ ei data pro officio; quia id vel non præstitit, vel non vt oportet: deinde sarcire damna, quæ ipsius negligentia vel imperitia sunt contracta. Secundo loco tenetur collatór. Tertio suasor.

Hinc patet, Quanti oneris sit, conferre beneficia vel officia publica, quod tamen Ius plerique tantopere expetunt.

Si minus digno. Notandum Secundò, Si absque vi & fraude impediuisti digniorem vt daretur minus digno; peccaris quidem, non tamen teneris ad restitutionem. non enim digniori; quia contra ius eius nihil est actum: non etiam Ecclesiæ; quia nullum damnum per iniuriam illi illatum: nam in potestate Prælati erat eligere dignum, relicto digniore, quamuis in eo non sit fidelis dispensator. hinc peccat contra fidelitatem dispensandi, & quidem sæpe mortiferè, vt infra dicetur. Etsi enim Ecclesia non ita obliget Prælatum, aut Respublica Principem, vt semper teneatur lege Iustitiæ, restitutionis vinculum inducente, conferre dignioribus; obligantur tamen ad hoc lege fidelitatis.

Dices, Ergo numquam poterit petere beneficium vel officium, qui suos competitores videt esse digniores & aptiores.

Respondeo. Si certò illi constaret alios multo melius & fructuosius obituros officium. peccaret sollicitando, sicut & collator conferendo; quia debet bonum cōmune præferre priuato. Si tamen hoc illi non constet, (vt ferè semper fit. nō enim qui maximè videtur idoneus, semper optimè præstat officium) & ope diuina confidat se tam bene functurum munere quam alios; non peccat, si bona fide se collatori offerat: quia ministros eligere non est ipsius, sed collatoris.

130 *Si solum est occasio.* Dico Tertiò, Si fraus vel iniuria non censeatur verè causa damni secundum æstimationem moralem, sed occasio dumtaxat; non tenetur ad restitutionem. Ratio est; quia tunc damnum non sequitur ex vi actionis iniuriosæ, sed aliunde. explico exemplis. Das alapam alicui, qui inde per impatientiam incidit in morbum, & moritur: vel libidine vlciscendi, te vult interficere, a quo non potes te expedire, nisi ipsum interimas: non teneris de damno secuto, vt supra ostēsum c. 9. dub. 8. Scripsisti falsò litteras, & sparsisti per viam, magnam esse in Hispania frumenti inopiam, quas Petrus repertas aperiens, mittit magnum frumenti numerum cum ingenti damno suo: non teneris de damno, etsi grauiter contra charitatem peccasti; quia suæ leuitati assignare debet, quòd huiusmodi litteris fidem adhibuerit. Secus si ad ipsum eas scripsisses & misisses. ita Lopez 1. p. cap. 124.

131 Petes, Vtrum is qui secretum alterius per iniuriam cognouit, si eo vtatur in suum commodum cum incommodo alterius, teneatur ad restitutionem. v. g. Titius Cameraco scribit Romam ad Caium vacare beneficium in mense Pontificis. Litteræ veniunt ad manus Sempronij: hic suspicatus quod res erat, illas aperit, & postea clausas reddit Caio; sed illum præueniens apud S. Sanctitatem impetrat beneficium.

Si litteras detinuit. Dico Primò, Si Sempronius litteras illas suppressit, vel serò reddidit, ita vt Caius non posset solicitare, tenetur ad restitutionem, quanti spes Caij æstimabitur. Ratio est, quia per iniuriam impedit illum à prosecutione illius beneficij. Tenebatur enim ex iustitia tempestiuè tradere, prout ei erat mandatum: ac proinde omissio tradendi, vel dilatio est cōtra iustitiam. ex hac autem directè sequitur, quòd non possit prosequi illud beneficium; & consequenter amissio illius beneficij. vnde & hęc iniustè inferuntur. nam quod directè ex actione iniusta sequitur, iniustè irrogari censetur. Tenetur ergo illi, non quanti valet beneficium, nisi forte certum erat illum fuisse obtenturum; sed quanti spes obtinendi æstimabitur.

Si legit. Dico Secundò, Si litteras tempestiuè tradidit, sed illas anteà artificio quodam apertas legit; & sibi beneficium impetrauit; probabilius est non teneri ad restitutionem. Probatur, Quia etsi commissa sit iniuria aduersus Caium in litterarum apertione & lectione, non tamen in comparando beneficio, cum Caius non haberet maius ius quam alter; & cuiuis esset ius solicitandi. Cōfirmatur, Quia etsi notitia aliqua per iniqua media sit parta; tamen postquā iam habetur, est illius qui illam possidet, & potest ea vti in suum commodum, non minus quàm si iusto modo acquisita esset: vt si noris secretam artem alterius opera dæmonis; vel occultè ingressus illi musæū, chartas eius euolueris, artificia inspexeris, potes illa arte vti, etiamsi lucrū alterius inde minuatur. Similiter si illum coegeris vt te doceat, vt machinas suas tibi ostenderet &c. Etsi enim fortè pro opera docendi aliquid soluendum sit, tamen ratione vsus illius notitię, & lucri quod inde consecutus es, ad nihil ipsi teneris: cum nemo per talem vsum censeat alteri fieri iniuriam. Sicut enim illa notitia est tua, ita etiam vsus illius: & consequenter fructus, qui inde prouenit.

132 *Obiectio.* Dices, illa apertio & lectio litterarum est iniuriosa Caio: atqui hinc sequitur ipsi damnum; ergo censetur damnum illatum per iniuriam.

Respondeo, Damnum illud nō sequitur ex apertione, aut lectione litterarum. nisi remotè & per accidens; quatenus inde sequitur notitia rei. & ex notitia solicitatio, & ex solicitatione permotio voluntatis collatoris; & collatio beneficij. itaque iniustitia statim intercipitur, & damnum illud sequitur Caio, ex eo quòd tu vtaris iure tuo & re tua. non enim ille caret beneficio, quia tu eum per iniuriam impediuisti, sed quia tibi conferri curasti quod iure poteras. Simile esset, si visa vel contrectata bursa alterius (qualis fingitur fuisse bursa Fortunati) tantumdem tibi pecuniæ comparares quantum ea continerut: tunc enim etiamsi per iniuriam & vi illius bursam contrectasses, & tantumdem tibi illo contactu comparasses, posses illa vti non minus, quam si tibi ab illo donata fuisset, vnde si illum præuenires in emptione mercium, non teneris ad restitutionem.

Petes,

133 *Quale peccatum.* Petes, Quale peccatum est in illa litterarum apertione? videri possit non esse peccatum mortale. Primò, quia non facit animo lædendi, aut aliquod damnum inferendi, sed solũ sibi consulendi: atqui non videtur esse peccatũ, nisi quis animo lædendi id faciat, aut læsionem iniustam inde secuturam putet aut dubitet; vt indicat Nau. c. 58. n. 53. Secundò, quia si litteræ illæ non fuissent signatæ, vel si iam resignatæ fuissent inuentæ in cubiculo alterius, non esset peccatum mortale illas legere: atqui resignatio non est peccatum mortale nisi ratione lectionis, ergo cum lectio per se non sit peccatum mortale, neque resignatio erit. Tertiò, Possum aperire litteras inimici, si ex illis metuo mihi notabile nocumentum; ergo etiam litteras amici, si inde spero magna commoda absque iniuria alterius.

Sed verius videtur esse peccatum mortiferũ. Ratio est, quia communi hominũ iudicio resignare litteras alterius, & legere in re magni momenti, censetur grauis iniuria, & in eum qui illas misit, & in illum ad quem mittuntur. Sigilla enim consensu gentium adhibentur tamquam supremum munimen, & custodia secreti chartis commissi. vnde iure gentium debent esse inuiolata; sicut legati. Sine enim huiusmodi immunitate & veluti priuilegio vix posset esse communicatio inter absentes: quod in magnum damnũ Reipub. redundaret. Violare ergo sigillum est res grauis, vtpote tendẽs ad auersionem communicationis inter absentes; ac proinde peccatum mortiferum.

Quãdo non sit peccatũ mortale. Potest tamẽ excusari; 1. Si sit Superior regularis qui aperit. hic enim ius habet aperiendi litteras quæ mittuntur ad subditum ab ijs, quibus Superior ille non subest. Idẽ dicẽdum de parente & alijs qui sunt loco parentis. 2. Ex ratihabitione mittentis, vel eius ad quẽ mittuntur. 3. Causa sibi cauẽdi ab iniurijs & insidijs; quomodo litteræ interdũ intercipiuntur & aperiũtur a magistratibus. 4. Si ex inaduertentia fiat; putans eas ad te scriptas. 5. Si contineãt res parui momenti. 6. Si ex curiositate, & nullũ sit periculũ alterius incommodi. Vide Nau. sup. & Emanuelẽ Sa v. Litteræ.

134 *Impediens confiscationem.* Petes Secũdò, Quid si is, cuius bona ob crimẽ iustè sunt confiscanda vel diripiẽda, fraude aut mendacijs impediat; teneturne ad restitutionẽ? Videtur teneri, quia iniustè impedit fiscũ ab eo consequẽdo ad quod ius habet, maximè si crimen sit saltem semiplene probatũ; tunc enim tenetur veritatem fateri. Vnde in hoc casu talem teneri ad restitutionem docet Sotus l. 1. de iust. q. 6. ar. 6. paulò ante quintã cõcl. Et Mol. disp. 95. §. Duo sunt; estq; opinio probabilis.

Sed contraria est verior & probabilior, quã tenet Nau. c. 18. n. 40. Bannes 2. 2. q. 62. ar. 3. Petrus Arragon. & Mich. Salon. ibid. Sancius lib. 10. de matrim. nu. 14. Probatur, quia huiusmodi occupatio bonorum constituta; est in pęnam criminis: atqui pęna non debetur ante sententiam saltem declaratoriam criminis; vt communiter DD. tradunt: imò non est soluenda ante sententiam constitutiuam pœnæ, qua ipsa pœna iubeatur solui: ergo sententia non sequuta non debetur pœna.

Dices, non deberi per modum pœnæ ratione criminis initio commissi, sed per modum compensationis damni, ratione doli, quatenus mendacijs impediendo cursum iudicij, & sententiam, impediuit commodum, quod inde erat obuenturum fisco.

Obiectiones Sed contra Primò. Quia opus illud quo sententiam impedit, non est cõtra iustitiam commutatiuam, nec propriè

1 iniuria, sed solum contra veritatẽ, obedientiam & iustitiã legalem, quæ virtutes non obligant ad restitutionem. Nõ enim posita semiplena probatione, tenetur lege iustitiæ cõmutatiuæ veritatẽ fateri; sed lege obedientiæ & iustitiæ legalis, vel religionis si iurauit. Deinde etiamsi opus illud quo impedit esset iniuria, in ordine ad ferendã sententiã (vt si minaretur iudici ne sententiam ferat, vel actori ne in causa pergat) nõ esset tñ iniuria in ordine ad ista bona, quatenus fiscum, vel actorem ab istis obtinendis impedit. Ratio est; quia sicut quisque habet summum ius in tuẽda vita: ita etiam in tuẽdis bonis, quę sunt instar vitę, cũ absque illis *vita* sit *in vita*, vel, vt Græci dicũt, *βίος ἀβίος* vnde etiã ipsa bona *βίος vita* vocantur. Ergo sicut is qui nõ sinit sibi eripi vitam alioquin iustè ob crimen auferẽdã, nõ facit iniuriam restitutioni obnoxiam, etiamsi alteri inde maximum commodum erat obuẽturum; ita nec is qui non sinit sibi eripi bona iustè alioquin in pęnam criminis auferẽda facit iniuriam restitutioni obnoxiam. Facit quidem iniuriam resistendo armis iudici vel illi minãdo; hæc tamen iniuria non est in illum, cui pęna erat applicanda: quia ille ius non habebat, nisi supposita sententia iudicis. Imò illa supposita, non habet ius vt reus sponte bona sua ei tradat, aut vt cum illis non fugiat; cũ ad neutrum nihil sit cõdẽnatus; sed solũ, vt per ministros publicos ea occupet & auferat: qua occupatione facta, & pacifica eorum possessione obtẽta, reus nõ amplius ius habet illa surripiẽdi aut vi auferendi, cũ illorũ dominiũ & possessionẽ omnino amiserit: vnde si postea auferret, teneretur ad restitutionẽ.

Confirmantur supradicta; Primò, Quia cum bona sunt alteri applicanda, reus non minus iuris habet ad ea defendenda ne sibi auferantur, quam cum nulli sunt applicãda, sed igne vastanda. Nõ enim ipse ob vtilitatem alterius minus est liber ad impediendam rerum suarum ablationem; hæc enim ipsi æquè grauis est, imò grauior, cum alteri prodest. Atqui cum sunt vastanda non facit iniuriam restitutioni obnoxiam etiamsi fraude, dolo aut vi impediat ablationem; ergo neque cum alteri sunt applicanda. Confirm. Secundò, Quia obligatio illa restituendi nimis esset grauis, nec accõmodata fragilitati humanæ. Quotusquisque enim est hominum, qui vbi bona sua hoc modo eripuisset periculo amissionis, sponte ea offerret fisco, vel alteri, cui in pœnam ea erant destinata? Sane vix vllus reperietur. atqui lex vt iusta sit, debet esse hominum moribus & fragilitati attemperata, vt communiter Theologi, & Canonistæ docent, cap. Erit, cap. In istis. d. 4.

Hinc infertur Primò, Hæreticum, qui fraude, mẽdacijs, falsis testibus se defendit, & impediuit sententiam, aut cõfiscationem bonorum, non teneri ad restitutionem. Quia non fecit iniuriam fisco, vel saltem non talem, quæ restitutioni sit obnoxia, propter summum ius defensionis sui ipsius, & rerum suarum. 135 *Confectaria.*

Secundò, Idẽ dicendum de adultera, quæ ipso iure amittit dotem. Nõ enim tenetur ea quæ habet tradere ante sententiam definitiuam & vltimam. Vnde etiamsi falsis probationibus se defendat, aut falsò probet etiam maritum mœchatum esse, sicq; sententiã diuortij impediat, non tamen tenetur ad restitutionem. Similiter si a sententia appellet, etsi iniquè. nam appellatio suspendit sententiã. Ita Sãcius supra, multos alios citans. Si tamen maritus dotem habet, non tenetur eam repetenti restituere; quia potest ei opponere exceptionem adulterij; vt apertè colligitur ex capite Plerumque de donationibus inter virum & vxorem.

Tertiò, Idem locum habet in eo, cuius bona ob nõ solutum vectigal, vel res prohibitas importatas aut exportatas sunt ipso facto commissa seu addicta fisco, vel redemptori, hoc enim cum fiat in pęnam criminis, requirit sententiam iudicis, vel euidentiam tantam, vt possit iustè ferri sententia. Vnde si sententia impediatur, vel ita agatur vt crimen certo constare non possit; non tenetur. Similiter, si cũ rebus suis priusquã occupentur, fugiat. Ipsum tamẽ vectigal, si iustum erat, tenetur soluere; quia non est cõstitutum in pœnam, sed in iustam compensationem ratione securitatis vel gubernationis, quã princeps in patria pñstat.

Quartò, Idẽ cernitur cum miles iustè oppidũ aliquod cõcessu Principis expilat. Fit enim hoc in pęnam delicti, cuius omnes præsumuntur participes. Vnde etiamsi mendacijs, fraudibus, vel etiã vi militem impedias, ne res tuas diripiat, non teneris ei ad restitutionem. Addo tamen in prædictis casibus, si aliquod damnum iniustè inferatur ab eo, qui res suas tuetur, teneri ad illius compensationem; vt si falsis testibus se defendat, tenetur ad expensas litis; si resistendo lædat, tenetur ad expensas medicorum.

Petes Tertiò, Quid dicendum de testibus, qui falso testimonio impediunt sententiam, & consequenter confiscationem? Videntur sane non teneri ad restitutionem, etiamsi rem suam non defendant, sed alienam. Si enim principalis auctor, & qui mandat, non tenetur, nec tenentur secundarij, qui illum iuuant? Deinde quia fiscus vel actor non habet ius ad bona occupanda, nisi posita sententia: ergo si illa non ponatur, non fit ei hac ex parte iniuria. Confirm. Quia a tali teste detecta falsitate fiscus non solet exigere compensationem damni, quòd bona rei non obtinuerit; sed satis habet illum punire vt periurum; non ergo censet sibi factam iniuriam restitutioni obnoxiam. 136

Vtrùm autem Iudex teneatur ad restitutionem, si huiusmodi reum non condemnet, vide infrà c. 13. nu. 73.

DVBITATIO XIX.

Vtrùm si quis damnum intulerit in re adhuc in dies crescente, teneatur integrè, perinde ac si adulta esset, rependere.

137 DOMINICVS Sotus l.4.q.6.a.5.& Mich. Solon. q. 62. ar.4.affirmant, si ex malitia rem illam peremit; nõ autem si ex negligentia. vt si conculcasti segetem, nunc æstimatam 100. in messe 200. Si interemisti pullum equinum, nunc valentem 20 intra biennium 100. Ratio illorum est; quia dominus rei non tenetur eam vendere pretio, quo nunc valet, sed potest eam retinere, præstando omnes casus, eosque non æstimando.

Tenetur solum ad rei æstimationem. Respondeo, Contrarium esse verius. Ratio est; quia restitutio damni illati non est vnquam facienda nisi secundum æqualitatem, prout prudentes arbitrabuntur. itaque pro talibus segetibus non est amplius restituendum, quã illæ iudicio prudentum spectatis circumstantijs tunc valebant. Idem dicendum de pullo equino & similibus.

Est maior iniuria. Nec obstat, quòd ille eo pretio vendere noluisset; hinc enim non sequitur damnũ esse maius quam ipsa res nunc valeat, sed iniuriam esse maiorem; quia hinc fit vt damnũ sit magis contra domini voluntatem; quod ad incrementum iniuriæ pertinet, non damni: pro qua iniuria, non pecunia, sed veniæ petitio, vel quid simile præstari solet. vnde illa distinctio damni ex malitia & negligentia, sententiam Soti non iuuat. etsi enim maiorem faciat iniuriam qui infert damnum ex malitia, quam qui ex negligentia, non tamen infert maius damnum; vnde neque ad maiorem tenetur restitutionem.

DVBITATIO XX.

Vtrùm qui in tempestate eijcit merces alienas, teneatur ad farciendum damnum.

138 RESPONDEO, & dico Primò, Si is, qui eijcit alienas habet suas, tenetur illi pro sua parte ad restitutionẽ. Ratio est, quia cùm etiam propriæ merces cooperentur ad nauis depressionem, iniquum est totũ onus conferre in merces alterius. Imò hoc casu, omnes tenẽtur pro sua parte, qui ibidem merces habent, vt patet L.1. & 4. ff. de lege Rhodia, de Iactu.

Sed teneturne pro mercium suarum æstimatione, an pondere? Quid si tantum habeat gemmas vel margaritas, quæ nauem parum onerant? *Omnes tenentur pro ratione mercium.*

Respondeo, Sepositã lege positiua, videtur tantum habenda ratio ponderis; quia pondus adfert naui periculũ, non æstimatio vel pretiositas. Lege tamen positiua statutum est, vt habeatur ratio æstimationis, vt quisque pro mercium pretio conferat ad compensandum ei, cuius merces sunt eiectæ. Cuius ratio esse videtur, quia quò merces tuæ sunt magis pretiosæ, eo pluris interest tua, vt nauis salua sit, ac proinde eò amplius te in collationem dare par est. quæ ratio habet quidem aliquid æquitatis, ob quam possit lege sanciri; si tamen lex absit, alterum videtur seruandum.

Dico Secundò, Si is, qui alienas eijcit, nullas habeat, non tenetur ad vllam restitutionem. Colligitur ex L.secunda, vt dicitur, *Liberi corporis, non oportere fieri æstimationem*, nempe ad farciendum damnum. Idem docet Io. Med. C. de rest. q.3. causa 1. & Pet. Nau. lib.3. cap.1. numer. 381. Probatur; quia id potest duplici Iure, *Vsus & defensionis.* Iure Vsus, quia quando alicuius rei vsus mihi est extremè necessarius ad vitam conseruandam, possum eam rem licite consumere: & si inde non sum factus ditior, non teneor ad restitutionem; vt si hostem fugiens insiliam in equum alienum, qui in fuga perimitur; non enim ratione acceptionis, vt quæ sit concessa; neque rei acceptæ, vt quæ non extet in se vel in sui pretio; neque contractus, nullus intercesserit, vti suppono. Hæc tamen ratio non habet locum, nisi in paupere; & forte contrarius huius fundamenti est verius; vt infra capitulo decimosexto, dubitatione prima dicetur. Altera tamen ratio est solida; nempe ex Iure defensionis: quia iure naturæ quiuis potest à se repellere, quidquid ei adfert interitum, vel est impedimento, ne se possit in extremo periculo saluare: atqui merces illæ adferunt interitum, deprimendo nauem, cui insideo. Idem dicendum, si quis fugiens perfodiat parietem, vel conculcet segetes, aliter se saluare non valet, vt rectè Pet. Nauar. 139 *Eijciens alienas.*

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

De cooperantibus ad furtum vel damnum.

Complectitur dubitationes II.

NOTANDVM est, Dupliciter furtum vel damnum inferri posse. Primò, immediatè exequẽdo, & de hoc dictum est cap. 12. Secundò, mediatè cooperando: vt consulendo, mandando. &c. De his modis nunc agendum est: sic enim plene intelligetur quis ad restitutionem teneatur.

DVBITATIO I.

Quot modis censeatur quis mediatè cooperari ad damnum alterius.

RESPONDEO, Passim à Doctoribus nouem modos numerari, qui continentur hisce versibus:

Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

Et sic in vniuersum sunt 9. genera personarum, quæ tenentur ad restitutionem, præter executorem. De quibus modis vide D.Thom. q.62. art.7. & Gabrielem in 4. q.2. d. 15 art.3. Syluest. Restit.3. q.6. Adrianum in 4. tract. de resti. q.1. §. Circa prædicta. Ioannem Med. C. de rest. q.7. & 8. Sotum lib.4. q.7. art.3. Couar. ad reg Peccatum p.2. §. 12. Denique Nauarrum. c.17. num.17. & seq.

Aduertendum est, sex prioribus modis, positiuè cooperari, tribus posterioribus, priuatiue.

DVBITATIO II.

Vtrùm ij, qui positiuè cooperantur, semper teneantur ad restitutionem: an solum quando sunt causa, sine qua damnum non fieret.

QVIDAM DD. sentire videntur, hosce cooperatores 1 solum teneri ad restitutionem, quando ita cooperantur mandando, consulendo, consentiendo. &c. vt sine ipsis damnum non fieret: quando verò sine ipsis æquè damnũ inferretur, non teneri. Ita docet D. Anton. p.2. c.1. tit.12. §. 12. ex Paludano & Richardo. Sylu. Rest.3. q.6. §. 3. vbi dicit hanc esse communem sententiam. Adrianus in 4. §. De concurrentibus cum fure. Nau. c.17. nu.17. & seq. denique ipse D.Th. in 4. d.15. q.1. art.5. ad 3. quæstiunculam. quæ sententia quodam sensu est apertè falsa, quodam certa, quodam probabilis. vt autem res intelligatur.

Dico Primò, Qui iubet, consulit, consentit, laudat, vel 2 refugium præbet executori, ita vt ex hisce causis ille motus fuerit ad damnum inferendum, non ideò excusatur à restitutione, quod alius non defuisset, qui iussisset, consuluisset, &c. Ita docet Caiet. quæst.62. ar.6. Ioannes Medina quæst.7. Sotus lib.4. q.7. art.3. & alij. Est certa, nec credibile est, auctores priores sensisse id negaturos. quòd si eorum *Nemo excusatur ex eo quòd alius erat id interquè facturus.*

rum sententia sic accipiatur, vt huic repugnet, est apertè falsa. Probatur; quia talis ita est causa damni in hoc casu, vt si ipse vel alius similis non moueret executorem, damnum non fieret; ergo verè est causa sine qua non fieret. Patet consequentia, Nam causa sine qua non, est ea, quæ ita cooperatur, vt sine ipsa vel simili superueniente, non fieret effectus à causa executrice; non autem illa dumtaxat, quæ si absit, effectus non fiet: nam alioquin is, qui suadet vel præcipit homicidium, non esset causa, si alius erat suasurus, vel præcepturus: imò occisor non erit causa damni, si alius erat occisurus; quæ apertè sunt falsa. sicut enim ille iniquè erat facturus, & restitutionis obligationem incursurus, si suasisset vel præcepisset maleficium; ita etiam is, qui in eius locum succedit.

3 Dices, Illa dumtaxat est vera causa, qua posita sequitur effectus, & qua non posita non sequitur: ergo si tuo consilio non posito, effectus nihilominus sequeretur, tuum consilium non potest censeri causa.

Respondeo, Non esse de ratione causæ, vt illa non posita, effectus non ponatur; sed tantum vt illa posita, effectus ponatur: idem enim effectus potest poni per multas causas, pari modo causa sine qua non, est ex cuius cooperatione, sequitur effectus, ita vt nisi ipsa vel similis superueniens cooperetur, non sequatur effectus.

4 Dico Secundò, Si executor absque illo consilio, consensu, mandato, laude, vel ministerio æque bene & eodem modo damnum erat illaturus, quamuis nulla alia similis causa esset superuentura; tunc illi non tenentur ad restitutionem. Est communis sententia DD. vt si consilio, mandato, laudè, inuites eum, qui antè ad facinus paratissimus erat, quique nõ ideò celerius, atrociùs, aut amplius inferet mali, nec firmabitur in proposito, nõ teneris ad restitutionẽ.

Si eodẽ modo malum erat patrandum.

5 Ratio est; quia etsi grauiter pecces, etiam contra Iustitiam, tamen consilium & mandatum tuum inefficax est; quia damnum ex ipso tamquam ex causa non sequitur, ipsumque dumtaxat vt quid cõcomitans se habet. hoc modo Petrus Nauarra l. 3. cap. 4. num. 48. & quidam alij putant explicare posse sententiam illorum DD. quo sane sensu est certa.

6 Sed si quis eorum verba perpendat; illi non requirunt, vt damnum eodem modo sit inferẽdum ab executore; sed tantum vt absolutè sit inferendũ, siue cum ijsdem circumstantijs, siue cum diuersis. Sententia igitur illorum Doctorum est, hos nõ teneri, etiãsi executorẽ mouerint vt citius vel animosius, vel alio loco faceret, si ipse iam ita erat comparatus, vt sine ipsis vel similibus superuenientibus absolutè esset facturus. pari modo si causam dederint, vt plus

Dissentit nõ requirũt vt eodem modo absque cooperatione sit inferendum.

7 damni inferret, quàm alioquin illaturus erat, non tenentur nisi ad illud amplius. Probatur; quia D. Thomas supra, vt cõsulens teneatur ad restitutionem, duo requirit, nempè, *vt probabiliter credat, consilium suum fuisse efficax, & quòd sine eo iniusta ablatio commissa non fuisset.* vbi satis insinuat, etsi consilium sit efficax, ita vt moueat executorem, vt citius vel expeditius faciat; tamen non inducere obligationem restituendi, si executor absque consilio erat facturus, licet nõ eodem modo D. Antoninus, ex Paludano, *Si sine consilio vel mandato fuisset nihilominus facta rapina vel damnificatio, & nihil amplius per illa est additum, non tenentur, nisi quantum ad eos de rapina peruenit: si verò aliquid amplius ex mandato vel consilio factum est, ad illud amplius tenentur in solidum.* hic solum requirunt, vt ipsa damni substantia absque consilio fuerit inferenda; non autem vt eodem modo vel tempore. Idem disertè docet Nau. num. 20. & ceteri supra citati, & Gabr. in 4. d. 15. q. 2. ar. 3. dub. 2.

8 Hæc sententia est probabilis. Primò, propter Doctorum auctoritatem. Secundò, propter rationem: quia illi tunc non tam sunt causa substantiæ damni, quàm modi vel circumstantiæ, cum qua mandatur executioni; vt quòd fiat hoc tempore, hoc loco, hoc instrumento, hoc modo, vel cum hoc incremento: ergo non tenentur substantiam damni rependere.

Si damnũ æquè absque tali cooperatione erat inferendum non teneri.

9 Dices, Sunt causa totius actionis, vt hic & nunc fit: ergo tenentur. Confirmatur, quia non potest quis esse causa istorum accidentium & circumstantiarum, nisi etiam sit causa substantiæ actionis.

Obiectio.

Respondeo. Ob hoc argumentum altera sententia (hos obligari in solidum) est valdè probabilis: quam tenet Caietanus, Medina, Sotus & Petrus Nauarra supra. Respõderi tamen potest; etiamsi sint causa totius actionis indiuiduæ, vt hic & nunc fit, tamen quia illa actio, quatenus dãnosa secundum suam speciem iam erat parata in causa exequente, & omnino secutura, non videntur circa ea quidquam efficaciter operari, nisi inducendo nouas circumstantias, quod non est magni momenti ad substantiam damni. quando etiam aliqua causa est exitura per se in actum; parum refert vtrum hoc celerius fiat an tardius, hic an alibi, hac an illa actione indiuidua, hoc an illo instrumento. Ad confirmationem, Concedo esse causam substantiæ illius actionis in indiuiduo, nempè quòd potius sit hæc indiuidua actio quàm illa: sed hoc parum facit ad obligationem restitutionis.

Responsio.

Primò, Quis qui est causa vt differatur damnum in crastinum, est causa cur sit alia actio indiuidua damnificans, & tamen non tenetur. Similiter qui rogat vt alio loco occidat, vbi minus erit scandali.

Secũdò, Qui volenti furari 10. suadet vt furetur 20. est causa illius indiuiduæ actionis, quia vult 20. & illius, quæ accepit 20. & tamen non tenetur nisi ad 10. eo quòd furti dumtaxat horum, censeatur causa, vt docet Medina, Couarru. Petrus Nauarr. & alij: ergo vt quis teneatur in solidum, non sufficit vt sit causa totius actionis vt hic & nunc fit, sed vlterius requiritur, vt actio illa secundum suam speciem, sine tali cooperatione à tali executore non sit processura. Ex his patet, hanc sententiam esse probabilem, etsi altera quoque probabilis sit, & hoc tempore in scholis receptior. vnde sentio in praxi ordinariè sequendam; id enim isti iniqui cooperatores merentur, vt in posterum sibi caueant. 10

DVBITATIO III.

Quomodo oporteat positiuè cooperari, nempè consilio, iussione, consensu, palpatione, receptione, & participatione, vt censearis causa damni.

RESPONDEO Primò. De *Iussione*. Qui ita iubet, vt alterius animum ad maleficium moueat, censetur damni causa: imò inter causas præcipua: quia non est efficacior modus, quo creatura rationalis liberè ab alio moueatur, quàm per mandatum. mandans enim, quamdam obligationem & necessitatem imprimit alteri. Dupliciter autem potest quis mandare, Primò, Expressè; vt si dicas famulo, Occide, volo occidas. Secundò, Implicitè; vt si dicas, Vtinam mihi hoc obsequium quis præstet, charus mihi erit qui hoc fecerit. 11 *Iussio.*

Aduerte tamen Primò, Si reuoces mandatum ante maleficium patratum, idque mandatario innotescat, non teneris; quia iam tollis causam: qua de re sunt multa Iura. ff. mandati. 12

Secundò, Eum, qui ratum dumtaxat habet maleficium nomine suo factum, non obligari in foro conscientiæ ad reparationem damni, vt rectè Medina quæst. 7. ad quartũ argum. quod est contra Nauarrum cap. 17. num. 133. qui putat ratihabitionem obligare instar mandati, si dũ mandare poteras, damnum tuo nomine fit illatum. Sed contrarium est verum. Ratio est; quia ex illa ratihabitione facti præteriti, ipsum factum, per quod damnum illatum est, nullomodo pendet, tamquam ex causa mouente. Nec refert, quòd nomine tuo factum sit; quia inde tantum sequitur voluntatem tuam fuisse causam finalem, & ideo illum fecisse, vt tibi gratificaretur, quia putabat tibi gratum futurum: sed hoc non sufficit, vt tu censearis causa efficiens, & voluntariè mouens ad damni irrogationem. Finis enim non mouet voluntariè, sed naturaliter, ex parte sua. 13 *Ratum habens.*

Dices, Cap. Ratihabitionem, de regulis Iuris, in Sexto, dicitur, *Ratihabitionem retrotrahi, & mandato non est dubium comparari.*

Respondeo, Comparatur mandato, nõ respectu operis patrati, & obligationis restituendi, sed respectu contractuum. (quia sola voluntate foris expressa firmari possũt contractus præteriti, non autem causari damnum præteritum) Item respectu pœnæ in foro externo: quia qui ratum habet maleficium, punitur sicut qui mandauit.

14 *Consilium.* Secundò, *De consilio*. Hoc similiter est causa, dum quis ex eo permouetur ad faciendum opus. Huc etiam pertinent preces & promissiones. Ex qua verò culpa in dando cõsilio quis teneatur, explicatum est supra c. 7. dub. 7. Modo satis sit, eum teneri, qui fraude vel culpa lata iniquum consilium dedit.

Sed difficultas est. Primò. Si consultor ante perpetratum maleficium reuocet consilium, vtrum nihilominus teneatur?

15 *Reuocans consilium, an teneatur.* Respondeo, & dico Primò, Si dedisti cõsilium falsum vel falso fundamento subnixum, (v. g. dicendo contractum esse licitum; bellum esse iustum, & similia) sufficit vt postea retractes sententiam, dicendo te deceptum, & sincerè veritatem explices, eo modo, ijsque rationibus, vt is, cui consilium dedisti, intelligat te ex animo, non muneribus corruptum loqui; sic enim prius consilium satis elidi tur. vnde si ille nihilominus in concepto facinore persistat, iam non tuo consilio, sed sua dumtaxat malitia, vel priuata opinione videbitur moueri; ac proinde tibi non imputabitur.

16 *Consilium assiduè voluntatem in mala retinens.* Dico Secundò, Si dedisti consilium verum, ostendendo vtilitatem vel honorem, qui ex opere iniquo consequetur; vel machinanti malum occultam nocendi rationem aperuisti, non sufficit reuocare ostendendo rem esse illicitam, suadereque contrarium, sed oportet persuadere. si enim ipse permotus ista vtilitate, vel commoditate exequendi, quem aperuisti, facinus perficiat, teneberis. Ratio est; quia ostensione commodi vel honoris, voluntatem ipsius ad damnum inferendum permouisti, & hæc motio manet, quamdiu ipse eodem motiuo incitatus, conceptum facinus vult prosequi: ergo cum sis causa illius volũtatis, etiam es causa effectus eius, scilicet damni secuti. Simili modo, occultum nocendi artificium aperiendo, veluti armis & auxilijs instruxisti vt noceat, sine quibus non potuisset nocere. & per quæ in proposito nocendi fuit confirmatus: sicut qui furenti præbet arma vt inimicum occidat, tenetur, nisi reipsa abstulerit, ne illis occidat. Confirmatur; quia cum prauum consilium dares, debebas cogitare mala, quæ inde sequi poterant, & non fore postea in tua potestate impedire, quin cõsilium illud exeat in opus;

17 *Discrimen iubentis & suadentis.* Hinc intelligi potest distinctio inter *mandantẽ* & *consulentem*: cum enim mandatarius agat nomine mandãtis, vt ipsius voluntati morem gerat, hoc ipso quo mandans reuocat mandatum, & reuocatio innotescit mandatario ante operis executionem, cessat omnis ratio agendi, à mãdante proposita; ac proinde omnis motio, ab ipso proueniens: non secus ac si vis telo impressa, subito cohibeatur & extinguatur. Dixi, *Si reuocatio innotescat mandatario*, quia si non innotescat, tenetur mandator, effectu secuto, non minus, quam si non reuocasset; quia ex vi mandati damnum datum est. Vnde etiam incurrit censuras & irregularitatem, si forte mandanti (vt v. g. in percussione Clerici) posita sit. nec refert quod modo sit in statu gratiæ; quia etsi censura talis non contrahatur nisi propter peccatum mortiferum, non tamen est opus, vt illius peccati culpa tunc committatur, sed sufficit commissam esse, & effectum eius, seu opus externum ex vi illius tunc fieri: sicut in proposito accidit. Nam opus externum imputatur mandãti tamquam auctori principali, qui altero sit vsus vt instrumento. Qui verò consilium accipit, agit nomine suo, id est, vt rebus suis consulat, vnde non statim cessat ratio agendi ipsi impressa, nisi contrarium persuadeatur, vel certe nisi ostẽdatur, illam rationem, ob quam motus fuit, non subesse. vnde effectu secuto, censuras incurret.

Quando verò quispiam precibus, blanditijs, promissis induxit alterum ad constandum maleficium; sufficit, vt quantum in se est, ostendat sibi displicere, seque propositum mutasse, & promissa rescindere. nam alter nomine ipsius acturus erat, seu vt ipsi gratificaretur.

18 Aduerte tamen, non esse improbabile, consultorem nõ teneri, si consilium, quantum in se est, reuocet. & contrarium persuadere nitatur, quamuis reipsa non persuadeat. Ita Petrus Nauarra lib. 3. cap. 4. numero 27. citans pro se Ioannem Medinam. Idem docet Salonius quæstione 62. articulo septimo, controuers. 6. Neque ponunt in hoc discrimen inter mandantem, & consultorem. Ratio esse potest, quia quando fecit quod potest, vt consilium prius euertat, vel ostendit, omnibus consideratis esse iniquum & non sequendum, non videtur executor ipsius consilio moueri, sed sua malitia. Sed quod diximus videtur verius.

Petes, Vtrum si mandatarius post reuocationem mandati ipsi insinuatam persistet in proposito patrandi maleficij; v. g. occidendi Titij, teneatur mandans lege iustitiæ monere Titium vt sibi caueat, vel aliter impedire effectum. Quidam putant sic teneri. Ratio est; quia mandans dando mandatum de Titio occidendo, fecit ei iniuriam. ergo ex iustitia tenetur impedire damna, quæ ex illa iniuria sequi possent. ergo si scit inde ipsi imminere periculum, ex iustitia tenetur illud impedire, prout commodè potest, v. g. admonendo illum vt sibi caueat, &c. Confir. Quia ad hanc obligationem sufficit, vt Titius ex iniuria à mandante illata, sit constitutus in hoc periculo.

Sed contrarium tenent plerique DD. non teneri lege iustitiæ, sed solum charitatis, et si forte strictius quàm alij, eò quod occasionẽ periculi dederit. Ratio est; quia etsi fecerit iniuriam Titio mandando eius homicidiũ, & voluntatem alterius ad hoc flectendo, tamẽ hæc iniuria ante effectum fuit ablata. Nam voluntas illa occidendi in gratiã mandantis, plane euanuit. Nec refert quòd ille dicatur persistere in voluntate occidendi, quia hæc voluntas non est eadem, sed diuersa, vtpote ex alio motiuo cõcepta, quæ planè per accidens & fortuito sequitur priorem voluntatem. Ad confirmationem, Periculum in quo post reuocationem mandati Titius versatur, non est ex iniuria, vel opere mandantis, sed ex malitia & arbitrio mandatarij. Denique si illa sententia vera esset, mandans semper teneretur ad restitutionem secuto effectu, etiamsi non solum reuocasset mãdatum, sed etiam omnibus alijs modis conatus fuisset impedire: sicut qui per iniuriam constituit aliquem in periculo hostium, ex quo illum non potest eripere, tenetur secuto damno.

Secundo, Difficultas est, Vtrum consulens minus damnum ad euertendum maius, teneatur ad restitutionem? 19 *Suadens minus malũ.*

Respondeo, Si consulas inferri alicui damnũ minus, ne eidem inferatur maius, non teneris. Ratio est; quia vtiliter negotium illius geris, & merito tibi gratiam debet pro hoc beneficio. Neque peccas suadẽdo minus, etsi ille de eo non cogitasset, (vt putat Petrus Nauarra supra nu. 29.) quia non suades absolute, (hoc enim est illicitum, sicut & facere) sed sub conditione nempe si alterum omnino velit facere, vel si aliter à maiore abduci non potest; quæ conditio intelligitur, quando suadetur ei, cuius animus putatur obfirmatus: Si autem suadeas latroni, vt alteri, de quo non cogitabat damnum minus inferat, teneris; 20 quia iniuriam illi facis, dum illum animo latronis, nocendi cupido, obijcis. non enim licet impedire damnum Petri cum iniuria Pauli. Hinc sequitur, Peccasse Loth Genes. 19. dum Sodomitis in hospites irruere conantibus, suasit stuprum filiarum, quia suasit iniuriam in eas, de quibus ipsi non cogitabant: vt omittam, quòd ex officio paterno earum pudicitiam tenebatur tueri: quamuis forte excusari possit, quòd vel ex perturbatione id dixerit, vel ad declarandam sceleris, quod attentabant immanitatem. quomodo dicere solemus, Me potius interfice quam illi noceas. vide Caietanum in illum locum, & Lippomani Catenam.

Aduerte tamen Primò, Si Paulus esset vir opulentus, qui nõ putaretur grauate suscepturus minus damnum ad auertendum damnũ Petri multo grauius, liceret illud consulere. Idem videtur, si Petrus illud minus damnum Paulo esset repensurus: tunc enim Paulus ex charitate teneretur permittere.

Secundò, Si latro de vtroque cogitaret, & anceps esset 21 *Si latro sit anceps de duobus.* vtri vellet damnum inferre, constituisset tamen firmiter inferre alterutri, posses suadere in genere quod minus est, malum enim minus, respectu maioris, non censetur malum. Neque per hoc consilium fit iniuria ei, cui minus damnum infertur; quia non reuocas malefico in mentẽ aliquid, quod non cogitabat; sed tantum in genere doces, minus malum potius esse faciendum, quam maius, si necesse sit alterum fieri, (quæ doctrina vera est & vtilis) & indicas vtrum ex duobus sit minus; in quo etiam veritatem, quam nosse expedit, ostendis. Vnde non potest alter queri sibi factam à te iniuriam: non enim dicis, Fac huic potius iniuriam quam illi; sed tantum proponis

verita-

veritatem speculatiuam; quod vt facias, iustam causam habes. Iuxta hęc intelligendus est Sotus lib. 4. de Iustitia, q. 7. art. 3. sub finem. Contrarium videtur sentire Petrus Nauarra supra num. 30. Sed nihil aliud eius ratio concludit, quàm in particulari non licere directè maleficum inclinare in alterutrum, rogando vt huic potius quam illi noceat. Nos autem tantum dicimus, posse in genere suadere, vt faciat id, quod minus est, & indicare vtrũ sit minus; relinquendo ipsius iudicio, vtrum malit amplecti.

22 *Consentiens.* Tertiò loco est *Consensus*, hic est causa, quando ab alicuius cõsensu pendet, vt res fiat, vel non fiat, v.g. vt huic inferatur bellum; vt iste eligatur in Prælatum. Quòd si id à consensu tuo non pendeat, eo quòd auctoritatem nullam habeas, vel si absque tuo consensu iam antea ęque erãt parati, neque illum expectarint; non censetur causa damni.

23 *Dans suffragium.* Hinc fit vt quando plures ferunt suffragia, vel subscribũt in causam iniquam, si tu etiam consentias, postquam sufficiens numerus suffragatus est, non tenearis ad restitutionem damni secuturi: (etsi mortiferè peccaueris consentiũdo) nisi spes fuerit, te contrario suffragio posse malum impedire. Ita Nauarrus c. 17. nu. 21. & Caietanus v. Restitutio, cap. 1. §. Consensus. Ratio est; quia iam causa damni ita est disposita, vt æquè & eodem modo damnum sit secuturum absque tuo suffragio, atque cum illo. quare tuũ suffragium accedens, non est vllo modo causa damni. Si tamen tuum suffragium antè contulisti, quam sufficiens numerus esset causæ iniquæ suffragatus; teneris ad restitutionem: etsi certò scieris, sequentes in eandem partem concessuros, vt rectè Caietanus. Ratio est, quia suffragium tuum causæ damnosæ aliquid contulit, eiusque pars in effectum influens est effecta.

24 Dices, Hoc suffragium non fuit causa sine qua non: ergo, &c.

Respondeo, Negando antecedens, fuit enim causa sine qua non fieret damnum, nulla alia simili causa accedẽte; nam quando se adiunxit causæ damnosæ, (suffragantium numero) nondum ipsa erat ita disposita & valida, vt sufficeret ad damnum inferendum. Hoc autem suffragiũ accedẽs, illam compleuit. Similiter teneris, si spes erat te alios ab iniquo suffragio posse reuocare; quia ex officio quisq; suffragantium tenetur damnum impedire, si potest.

25 *Laudans malefactorem.* Quartò loco est *Palpo*, id est, adulator, qui laudat malefactorẽ, aut scelus patrandũ commendat. Quò etiam pertinet exprobratio ignauiæ; vt quòd iniuriam, quam accepisti, non sis vltus. Hic tenetur, quando ex tali laudatione vel exprobratione alter impellitur ad maleficium. Ratio est; quia est instar consilij, proponit enim laudem, gloriã, decus, vel ignominiæ abstersionem, quæ ex maleficio videntur consecutura.

26 *Præbens refugium.* Quintò loco est *Recursus*, seu recursum præbens. hic tenetur, quando eo modo præbet recursum vt moraliter cẽseatur furi cooperari ad damnum inferendum, vel ad non reparandum illatum. v.g. si illum recipiat & nõ alios passim, si illum aut eius instrumenta occultet, ita vt hinc animetur ad damnum inferendum.

Dices, Ergo qui occultat furem, dum quæritur à lictoribus, tenebitur ad restitutionem, si postea ille damnum intulerit.

27 Respondeo. Verum est, si id ita faciat vt in posterũ det spem similis opitulationis, & fur illa fidens, rursum damnum inferat. alioquin si non det illi spem refugij in posterum, non tenetur, quia non eo fine, nec eo modo abscõdit, vt moraliter censeatur causa damni: sed tũc merè per accidens ex illo opere damnum sequitur. Dicitur etiã *receptator*, qui rem furtiuam in custodiam accipit, vt furi seruet. hic tenetur domino, si eã furi reddiderit: (si tamẽ absque notabili incommodo poterat ei denegare) quia non poterat eam in deteriori statu constituere, quam apud se erat. Item quia censetur cooperari furi ad retentionem rei alienæ. vide Syluestrum Restit. 3. q. 6.

28 *Participans* Sextò loco est *Participans*. Dupliciter autẽ dicitur quis *particeps*. Primò, qui particeps est prædæ: & hac ratione tenetur pro ea parte quæ ei obuenit. Secundò, dicitur participans, qui particeps est iniquæ operationis, prębendo auxilium & adiuuando ad executionẽ, sicut qui scalas apponit, vel eas sustinet fure ascendente, qui excubias agit, qui instrumenta suppeditat, qui furem comitatur defendendi causa; qui iuuat effringere, asportare, &c. qui remos in triremibus hostium impellunt, qui tormenta ad mœnia vel propugnacula hostilia pertrahunt, & similes. Hi semper tenentur ad restitutionem hoc ipso, quo aliquid auxilij ad iniquam executionem contulerint; si id sponte & sine cõpulsione fecerunt, & maxime quando alias damnum non fuisset secuturum.

Dixi, *Si id sponte fecerunt*; quia si quis iusto metu coactus fecerit, non tenetur; modò id quod facit, non sit per se malum. Itaque hoc metu cõpulsus, potest apponere scalas, præbere instrumenta effringendi, iuuare, conscẽdere murum; hæc enim per se sunt indifferentia. neque lædũt dominum, nisi ex iniqua intentione & vsu furis, qui is auxilijs vtitur ad malum finem. pari modo potest iuuare in re postquam sublata est, asportanda, & in pecore abigendo. in his enim non est iniuria in dominum, si ex graui metu fiãt, postquã res sublata est. sicut enim fur ipse iusto metu vrgente, non tenetur rem ablatam restituere, ita potest eam ob similem metum de loco in locum transferre. quare multo magis id poterit innocẽs, qui rem nõ surripuit. 29 *Iusto metu compulsus*

Hinc sæpè excusantur rustici, qui prædas militum iniustas coguntur auehere, vel pecora sublata deducere. Nõ tamen hoc metu potest quis domum alienam perfringere, vel per fenestram penetrare, & res foras proijcere: vel pecora è stabulo abigere, nam hoc est esse causam principalem & directam furti & iniuriæ. quicũque enim res meas primò aufert vel damnificat, iniuriam mihi facit, quocumque metu id faciat. Nisi fortè id faciat cum animo compensandi: tunc enim dominus id meritò debet permittere, ne alter grauissimum malum incurrat. 30

Dices, Isti cooperatores, qui functiones illas ad malum prauas obeunt, possunt interfici ab ijs, qui iniustè oppugnantur, vel impetuntur, si malum alia ratione nequit auerti: ergo inique agunt. Cõsequẽtia patet, quia alioquin daretur bellum vtrimque iustum, seposita ignorantia. Cõfirmatur; quia etsi illud, quod faciunt, in abstracto & per se consideratum non sit malum, sed adiaphorum; tamen vt hic & nunc fit, est vera cooperatio iniustæ inuasionis. *Obiectio.*

Ob hoc argumentum putant quidam cum Nauarro remiges Christianos, qui coacti metu mortis, agunt remos apud Turcas, non excusari.

Sed responderi potest, posse interfici, non iure vindictæ tamquam reos criminis, sed iure necessariæ defensionis: (alioquin enim impossibilis esset defensio) quo modo & pueri, & amentes, interfici possent. etsi enim illi ius habeant ad illam actionem, quatenus est necessaria vt mortem euitent; qui tamen impugnantur, aduersus quos hostis vtitur illorum opera, ius habent vt se defendant, & victoriam persequantur, & consequenter vt faciant ea, quę ad hunc finem necessaria sunt. Ad probat. consequentiæ, Concedo posse dari speciem quamdam belli vtrimque iusti, maximè vbi ex altera parte non est propinqua vel directa oppugnatio. Sic seruo bello capto, licitũ est fugere, tamen si fugerit, dominus potest eum castigare; vt dictũ est supra c. 5. dub. 5. & reus potest effracto carcere erumpere, tamen si fecerit, potest puniri, vt infrà cap. 31. dubit. 5. ostendetur. idem alijs exemplis posset ostendi. secus tamen, si vtrimque sit propinqua impugnatio. vnde illi dũ causa defensionis impetuntur, non possunt se defendere, lædendo iustos defensores vel inuasores, sed tenentur desistere: quia cessat coactio; vel si adhuc durat, illi pãsendo, mortem non vitabunt, sed aliunde incurrent. *Bellũ vtrinque iustum.*

Ad confirmationem, Dicendum est, illud opus non esse malum vt procedit à volũtate eius, qui coactè agit; sed solum vt subest directioni cogentis, & vtentis eo ad malum finem: quæ malitia nõ est imputanda illi misero; nec actionem, vt ab ipso est, contaminat, sicut cum quis restituit gladium ardenti in cædem hostis sui, metu mortis adductus.

Petes, Vtrum is, qui vendit arma properanti ad bellum iniustum, vel venenum machinanti mortem alterius, censeatur cooperari, ita vt teneatur ad restitutionem? 31 *Vendens arma ad bellũ iniquum vel venenum.*

Respondeo Primò, Si vendas arma soli parti iniquæ, & recuses alteri, teneris: quia ita vendis vt cẽsearis cooperari. Secundò, Si vendas passim omnibus petentibus, non teneris; quia externo actu venditionis non censeris magis cooperari parti iniquæ, quam alteri. Deinde quia damnũ omnino remotè & per accidẽs sequitur ex huiusmodi vẽditione; non enim magis tendit ad irrogandam iniuriam,

quàm ad depellendam. Tertiò, Si vendas, iam cōtracta pugna, vel proximè impendente, teneris: quia vendendo ei, qui iam proximè comparatus est ad iniuriam inferendā, censeris ei propinquè cooperari: sicut qui furenti in cæde inimici, præbet gladium. cum enim tantum malum possis & tenearis impedire, arma negando; si ea præbeas non videris ob exiguum illud lucellum præbere, sed vt iuues & seruias eius intentioni. Secus si magnum lucrum vel damnum esset propositum. Quartò, Si vendas venenum ei, qui dicit se petere ad interimenda noxia animalia, non teneris, etiamsi putes eum malo fine petere. Ratio est; quia eo modo vendis, quo alijs vendi solet. Confirmatur; nam qui vendit agnum Iudæo, quem putat sacrificij causa emere, non censetur ei cooperari ad superstitionem; quia ista venditio cum his circumstantijs facta, est indifferens ad vsum bonum & malum, & ex modo, quo fit, non videtur fieri ad vsum malum, quem alter occulte intendit, sed ad bonum, quem ex natura sua vel iusta institutione habet: ergo neque qui arma vel venenum, si eo modo vendat, quo passim alijs consueuit.

Agnum Iudæo.

DVBITATIO IV.

Vtrùm is, qui aliquo horum sex modorum cooperatur in solidum.

32 RESPONDEO, Quod ad quinque priores modos attinet, *consulens, mandans, consentiens, laudans*, & *receptans*, tenētur ad reparationem totius damni, si totius causa fuere; partis verò, si solum partis damni causam dedere, patet ex dictis. Sed quid, si volenti furari 10. suaseris, vt acciperet 20. tenebris ne ad 20.

Qui volenti furari 10. suadet furari 20.

Respondeo, Si volenti furari 10. suasisti vt præterea alias 10. furaretur, non teneris nisi ad 10. quia non fuisti causa prioris volitionis, qua cœpit hæc 10. sed posterioris tantum, quæ ad alia 10. pertinet. Si verò suasisti vt furetur 20. putat Adrian. qu. 1. de restit. §. Iam dicam, eum teneri ad 20. quia est causa nouæ voluntatis, pertinentis immediatè ad 20. Sed contrarium est verius, vt docet Medina C. de restit. quæst. 8. & Couarruu. ad reg. Peccatum, p. 2. §. 15. nu. 4. nempe solum teneri ad 10. Ratio est; quia suo consilio non fuit causa, nisi ablationis 10. nisi fortè suo consilio reddiderit ipsum in proposito firmiorem, vel causa fuerit vt citius ageret, quàm alioquin erat facturus: tunc enim censetur causa totius iniquæ damnificationis, quatenus hic & nunc peragitur, iuxta Caietanum, Sotum & Medinam, de quo dubit. 2.

33

Vtrùm autem aliquis alterius consilio sit firmior redditus, non potest facile deprehendi, nisi exterius aliqua cernatur in opere variatio; vt si citius, audacius, ardentius solito faciat; vel indicet se ambiguum ante fuisse.

34 Sed præcipua difficultas est de sexto modo: nempe de *participante*, vel *adiuuante*, vt quando milites spoliant vrbem; quidam enim videntur existimare, singulos damni socios teneri in solidum; alij negant. Sed vtendum est distinctione: vel enim cooperantur ad idem indiuiduum damnum, vel ad diuersum: quo posito.

De militib. spoliātibus vrbem.

Dico Primò, Si cooperetur ad idem damnum indiuiduum, tenetur in solidum, etiamsi socius constituerat solus inferre; iuxta sententiam Caietani, Soti & Medinæ supra: vt si iuues ad eamdem domum incendendam, ad idē pondus auferendum, ad eumdem gregem abigendum, ad eamdem domum effringendam. Et de tali cooperante intelligendi sunt prędicti Doctores, dum dicunt eū, qui cooperatur ad idem damnum, teneri in solidum: hoc enim limitandum est ad idem indiuiduum damnum, quod à pluribus, tamquam partibus vnius integræ causæ, infertur. quisque enim tunc est causa partialis totius damni, vt hic & nunc fit, & in totum vim confert, licet partialem. sicut dum plures vnam nauem trahunt, vnum pondus gestant. Nec refert, quòd sine te fieret; quia nō fieret; nisi tu vel alius tuo loco similem vim conferret: nam per solam illam vim, quam nunc socius adhibet, executio non fieret; vel certè non eodem modo fieret: per plures enim fit facilius, celerius, animosius.

Cooperantes ad idem indiuiduū damnum.

35 Hic tamē Aduerte, hanc sententiam maximè habere locum, quando quis cooperatur immediatè exequendo maleficium cum alio, tamquā causa partialis: tunc enim proximè est causa damni, ita vt sine ipso, vel alio similem opem conferente non fieret; vt patet in eo, qui iuuat rem auferre. Si verò solum cooperetur mediate, præbendo instrumenta, iuuando conscendere, ligando vinctum; probabilis est sententia Nauarri, Siluest. & aliorum, non teneri; si damnum æque per executorem erat inferendum, iuxta ea, quæ diximus dubit. 3.

Hoc maximè locum habet in executorib.

36 Dico Secundò, Si verò non concurrat ad idem damnū indiuiduum, sed distinctum irroget, non tenetur in solidum, sed dumtaxat pro sua parte. Ita docet Adrianus q. 1. de restit. Siluest. Restit. 3. q. 6. §. Quartum, Nauarrus c. 17. num. 11. & alij. Ratio est; quia tunc quisque solum est causa partis damni, quam ipse per se dedit, non autem totius, aut partis, quam alius fecit. nisi fortè alium impulerit, vt citius aut alacrius faceret, aut nisi se vicissim permouerint vel animarint; sicut quando tres vel quatuor milites se mutuo excitant ad alicui damnum inferendum: tunc enim singuli censentur causa totius damni. hoc tamen ordinariè non accidit. nisi inter paucos.

Si damnū sit diuiduū.

37 Hinc fit, vt miles gregarius nō teneatur nisi de damno, quod ipse per se in bello iniquo dedit: non autem ad totum illius belli; (quod est contra Couar. reg. Peccatum, p. 2. §. 11. num. 2. & Iosephum Angles in 4. difficultate 10. de restitut. ex bello) quia totius damni causa non fuit, sed dumtaxat suæ partis, vt rectè Syluest. v. Bellum 1. qu. 10. §. Sexta. & Nauar. nu. 12. Nec obstat, quòd singuli iuuerint ad iniquam expugnationem, & ingressum in vrbem; quia solum iuuerunt faciendo partem suam; non autem procurando vt alij suam in illo damno facerent, aut vt vrbem expugnarent. vnde sicut iste non est causa damni, nisi ratione partis, quam ipse intulit; ita non tenetur ad restitutionem, nisi pro sua parte. Sicut enim totus exercitus est causa totius damni, ita singuli suæ tantum partis, nisi alia ratione alios iuuerint vel incitauerint. Dux tamen tenetur ad totum, quod per milites illatum est, quia vel eos ad hoc direxit, vel si non direxit, saltem tenebatur ex officio impedire.

Miles gregarius.

Petes, Quid si dubium sit, an alios tuo consilio vel laude permoueris?

38 Respondeo. Te in dubio non teneri, quia melior est cōditio possidentis; cur enim tantum onus in te suscipias, si dubitas an causa damni fueris? debet igitur moraliter esse certum. Idq; locum habet in omni casu, quo dubitatur an causa damni fueris; si enim post diligentem inquisitionem dubium manet, non teneris; vt ostensum est 1. 2. q. 19. art. 6. Idem docent Syluester supra q. 6. in princip. vbi dicit esse communem sententiam, & Petrus Nauarra lib. 3. cap. 4. num. 58.

DVBITATIO V.

Quo ordine teneantur isti in solidum restitutione facere.

39 OMISSIS varijs sententijs, Respondeo, Si aliquid ablatum sit, Primo loco & ante omnes tenetur is, ad quē res furtiua peruenit; siue extet in specie, siue non extet, si tamen inde factus sit ditior. Ratio est; quia hic obligatur ratione rei acceptæ, quæ obligatio est summa: nam res aliena quamdiu extat in specie, per se debetur, semperq; clamat, vt dici solet. Si consumpta sit; vel consumpta est bona fide, ab eo, qui ignorabat esse furtiuam, & sic non tenetur, nisi quantum ex ea factus est ditior; vel consumpsit mala fide, sciens esse alienam vel certe dubitans: & sic tenetur restituere pretium; quia quòd consumpserit eā mala fide, non liberat eum, quin primo loco teneatur, perinde ac si extaret. alioquin noua illa iniuria liberaret eum à restitutione. cùm enim ipse ex ea re commodum, sciēs & volens perceperit præ reliquis; par etiam est, vt præ alijs

Is ad quem res peruenit.

40 quoque veniat in onus restitutionis. Si aliquis ex socijs damnum compensauerit, illi restituenda est res illa vel pretium eius, non domino: quia in ius domini successit. Vide Caietanum q. 62. art. 6. & Couarru. regula Peccatum, p. 2. §. 11.

41 Dubium tamen est, An is, qui bona fide rem furtiuam emit, possit eam furi restituere; vt pretium recipiscatur, etiamsi

Qui bona fide emit à fure, Ratione dāni dati, qui primo tenētur. Quis coegit.

etiamsi dominus eam non esset recuperaturus; de quo infra c. 14. dubit. 3. Si verò nihil ablatum sit, sed tantummodo damnum irrogatū, primo loco tenetur is, qui coegit, vel fraude induxit, vel qui imperauit; cui alter non fuit ausus cōtradicere: vt si Dux imperet militi vt occidat, incendat, spoliet: si quis persuadeat id esse licitum, si conuitijs impellat. Ratio est; quia hic iniustè coniecit alterum in obligationem restitutionis. Vnde si hic restituit, executor, vel is, qui hoc modo inductus est in maleficij societa-

42 tem, non tenetur quidquam ei refundere, quia hic inductor totum debet compensare. Pari modo tenetur primo loco, qui suo nomine fecit, vel rogauit fieri, vel suasit. Primò, quia is, cuius nomine fit, est causa principalis, quę instar finis & efficientis moralis mouet ceteras: ergo tenetur ante ceteras. Secundò, quia qui commodi vel honoris, vel oblectamenti sui causa cupit fieri maleficium, implicitè hoc ipso censetur in se totum onus restitutionis suscipere. par enim non est, vt onus & obligationem maleficij in alios reijciat, qui sua causa illud fieri postulat, vt si roges Petrum vt interficiat tuum inimicum. in hoc casu vera est sententia Caietani, Soti & Bannesij, qua affirmant, eum, qui alios induxit, teneri primo loco; & inductos nō teneri illi quicquam refundere.

Qui sua causa fuit fit.

43 Aduerte tamen, esse quandam sententiam, quam Petrus Nauarra l. 3. cap. 4. num. 101. & sequentibus, multis rationibus confirmare nititur: nempè hunc non ita teneri primo loco, quin executor & alij teneantur suas partes conferre, etsi minores, v.g. damnum sit 6. aureorum, is qui iussit suo nomine fieri, tenebitur in restitutionem conferre 3. executor 2. laudator 1. Ratio præcipua est; quia omnes illi verè concurrunt ad damnum inferendum: ergo etiam concurrere debent ad restitutionem. Quæ sententia non est improbabilis, maximè quādo executor mercedem habuit pro maleficio. tunc enim etiam suo nomine fecisse videtur. Contrarium tamen puto esse verius; quia qui maleficium sua causa fieri cupit, censetur etiam onus restitutionis in se recipere.

Si executor mercedem accepit.

44 Secundò loco tenetur executor, quatenus est executor.

Executor, secūdo loco, ceteri post hunc.

Tertiò loco, ceteri, qui consilium dederunt, qui consenserunt, qui laudauerunt, vel animauerunt, qui præbuere recursum, & qui præstiterunt obsequium, instrumenta, comitatum. Probatur; quia executor post eum, qui iussit, vel suo nomine fieri voluit, est principalis; ceteri verò sunt causæ accessoriæ & secundariæ, fulcientes, & quodammodo seruientes executori. quod enim faciunt, non sua causa faciunt, sed vt ipsum instruant & arment. alius enim ostēdit viam perficiendi, alius vtilitatem, alius laudem promittit, alius securitatem, alius obsequium & instrumenta præbet.

45 Vnde sequitur Primò, Si executor restituerit, hos nihil teneri ipsi refundere; quia tenentur solum in eius defectum. quamuis, vt ante insinuaui, nō sit improbabile, quod ceteri teneantur illi ad aliquid refundendum, si ipsum induxerunt, alias non facturum, & ipse non sua causa executus est. Ita enim tenet Caietanus quæst. 62. ar. 6. ad tertium argumentum. Bannes ibidem art. 7. & Sotus lib. 4. quęst. 7. art. 3. vbi etiam dicit. Si auctor non intentaret malum, nisi comitatus socijs, socij tenentur ei restituere. Ratio illorum est; quia qui inducunt aliquem ad maleficium, sunt causa cur ille incurrat obligationem restitutionis: similiter qui comitantur eum, qui aliàs non auderet. Sed quod diximus est verius. quamuis enim sint executori causa vel occasio mali, tamen quia nulla vi vel fraude illum inducunt, non tenentur ipsi ratione huius inductionis, neque censentur obligationem in se recipere: quia non sua causa fieri volunt.

Si executor restituerit.

46 Sequitur Secundò, Si executor noluerit, vel non potuerit restituere, teneri istos, quia succedunt in defectum executoris; sicut executor in defectum iubentis.

Quid si noluerit vel non valuerit.

Sequitur Tertiò, Si isti soluerint, executorem (secundū veriorem sententiam) teneri illis refundere totum. Ratio est; quia soluendo successerunt in Ius, quod dominus habebat in executorem qui prius tenebatur. Vnde sicut executor debuisset soluere domino ante ipsos; ita tenebitur ipsis soluere, qui Ius domini in se transtulerunt, soluēdo loco executoris: sicut si fideiussor, qui secundo loco tenetur, soluat, transfert in se actionem domini, quam habebat in principalem debitorem. Pari modo, si executor soluerit, tenebitur ei iussor, vel is, qui causa sua fieri voluit. vide de his Syluestrum Restitut. 3. quæstin. 6. §. Quintum, vbi pro hac sententia citat Diuum Thomam, Rosellam, & supplemen. Idem docet Couarru. ad regulam Peccatum p. 2. §. 12. num. 3.

Sequitur Quartò, Si executor nomine omnium executus est facinus, omnes simul teneri primo loco; quia illorum causa factum est, & illi, in hoc consentiendo vt sic fieret tacitè in se receperunt obligationem. executor autem, quà executor, tenetur secundo loco; quamuis vt vnus illorum, quorum nomine factum est, teneatur primo loco. Itaque si ipse restituerit in solidū, reliqui tenentur ei conferre suas partes: ita tamen vt ipse quoque pro sua parte in compensationem veniat; non vt executor, sed vt vnus illorum, quorum nomine factum est, v.g. totum damnum sit centum aureorum: omnes quorum nomine factum, comprehenso executore, sint decem, reliqui nouem debent ei singuli decem aureos. 47

Si omnium nomine factum est.

DVBITATIO VI.

Vtrùm inter causas secundarias, quæ tenentur post executorem, videlicet inter consultorem, consentientem, animantem, receptatorem, & subministrantem, sit aliquis ordo in restituendo.

PETRVS Nauarra lib. 3. cap. 4. num. 81. ponit inter has causas ordinem aliquem. Ratio ipsius est: nam, illa prior tenetur, quæ prius & immediatius effectum attingit: atqui inter has alia prius & magis attingit, alia posterius & minus. aliter enim attingit consultor, aliter laudator, aliter receptator. Idem docet Alcocer in Summa cap. 21. vbi Primò loco dicit teneri imperantem & consulentem. Secundò, executorem. Tertiò, receptatorem. Quartò, qui non impediunt, cum ex officio teneantur. Quintò, custodem specialiter deputatum. Sextò, qui tacuerunt; vt testes iuridicè interrogati. 48

Sed verius est, non esse inter has causas secundarias ordinem talem, qualis est inter principalem & secundariā, ita vt vna soluente, reliquæ maneant liberæ: sed in defectum principalis, omnes hæ causæ videntur teneri æquè primò, sic tamen vt alia ad plus, alia ad minus teneatur. Ratio est; quia vna nō est operata ad damnum, tamquam instrumentum alterius, vel alterius nomine, sed quæque per se in suo ordine. laudans enim non seruit consentienti vel consulenti, nec eius nomine agit, neque contra, vt suppono (si enim ponamus aliquem ex his, alterius nomine agere, non tenebitur ille æquè primò, sed secundariò & in defectum illius, cuius causa egit, vt dictum est, quia ille in se suscipit obligationem) Itaque æquissimum videtur si executor non restituat, vt isti omnes in locum eius immediate succedant, & teneantur pro rata portiones conferre; maiorem quidem is, qui magis videtur executorem mouisse; minorem, qui minus. Vnde is, qui est causa sine qua damnum non fieret absolutè, plus tenetur conferre quàm is, qui solum est causa sine qua non fieret tali modo, 50
id est, ita celeriter audacter, vel atrociter. Ex quo vlterius sequitur, quòd plus interdum teneatur conferre consulens, quàm receptans vel consentiens; & interdum contra; prout executor magis vel minus ab hac vel illa causa motus fuit. Et hoc videtur velle Petrus Nauarra. nihil enim aliud probat eius ratio. omnes enim mediatè & secundariò attingunt effectum; (non vna mediante altera, vt instrumentum alterius) quamuis alia efficacius alia. Vnde solum sequitur, aliam plus debere in restitutione, aliam minus, non autem prius vel posterius. alioquin si receptator restitueret, ceteri nihil tenerentur ei refundere. Ille autem ordo, quem ponit Alcocer, non probatur, 51
quia nulla est ratio, cur receptator teneatur prior, quam Superior consentiens; aut consultor, prior, quàm receptator. Immo si quis ordo ponendus sit; post executorem, prior teneri videbitur Superior consentiens, quam consultor vel receptator; quia ille tenebatur etiam ex officio impedire. vnde duplici ex causa tenetur; & quia consensit, & quia non impediuit,

Non est ordo inter has causas. 49

Qui plus mouit, tenetur ad amplius; qui minus, ad minus.

DVBI.

DVBITATIO VII.

Quando plures sunt causæ damni æquè principales, vel æquè secundariæ, quæ videantur æqualiter contulisse ad totum damnum, ad quid singulæ teneantur.

52 *Causæ æquè principales.* RESPONDEO Primò, Tenentur æquas portiones ad restitutionem damni conferre. Secundò, In defectum reliquorum quisque tenetur in solidum. Tertiò, Ei, qui prius soluit, tenentur reliqui singuli pro sua parte. v.g. tres communi consilio incenderunt domum valentem 3000. aureorum, quisque tenetur conferre 1000. pro sua parte. si duo nolint, tertius tenetur in solidum; sed tunc habet Ius exigendi 1000. ab vtroque sociorum. Primum patet; quia cum eodem modo & æquè principaliter ad damnum sint cooperati, æqualiter tenentur ad eius reparationem; ac proinde æquis partibus. Secundum patet: quia quisque cooperatur ad totum damnum: ergo in
53 defectum sociorum tenetur ad reparationem totius. Tertium patet; quia Ius, quod habeat dominus exigendi a singulis partem, translatum est in eum, qui pro socijs satisfecit; non enim pro eis satisfecit, vt essent omnino liberi; sed quia illis nolentibus, tenebatur domino restitutionem procurare: ergo potest ab illis repetere. quod nomine illorum domino dedit, quodq; ipsi dare debuissent. Confirmatur Primò. Quia in hoc rectè eorum negotium gessit, ac proinde ipsi ratum habere tenentur. Secundò, Quia dum nolunt soluere; non solum creditori, sed etiam socio iniuriam faciunt, cogentes eum soluere pro ipsis. ergo potest ab illis repetere. Tertio, Quia aliàs peior esset conditio
54 eius, quem prius pœnitet. Nec obstat, quòd ipse alios in-
Qui alios induxit. duxerit ad damnum inferendum; quia si non imperauit, nec coegit, nec induxit in sui gratiam, vt facerent, sed ob communem vtilitatem; omnes censentur eodem gradu & loco cooperati: nec quisquam videtur totum onus damni in se recipere. vnde singuli ad suas portiones conferẽdas
55 eodem gradu tenentur. ac proinde qui totum soluit, potest à ceteris suas partes exigere. Contrarium tenent Caietanus, Sotus, & Bañes supra, nempe eum, qui induxit alios, non posse exigere ab illis: vt partes conferant, eo quòd ipsis sit causa damni, inducendo in societatem maleficij. Sed
56 quod diximus est verius: quia non fecit illis iniuriam, sed volentes & consentientes induxit.

Ex his sequitur, non esse vniuersè verum, quod docet Angelus v. Furtum, num. 16. *Vno soluente, ceteros non teneri illi refundere, nisi fuerint causa, sine qua ille, qui soluit, non fuisset inductus in crimen.* etsi enim hoc sit verum in principali auctore soluente, respectu executoris, & in executore respectu reliquorum, vt dictum est: non tamen est verum in duobus executoribus, vel consultoribus, vel laudatoribus, &c. quorum alter non induxit alterum in crimen: neque in laudante, consentiente, consultore, &c. quorum alius alium non induxit, sed tantum induxerunt executorem. Fateor tamen in foro externo non dari actionem in socios, propter commissum crimen, & hoc est quod significatur L. si plures 17. ff. de dolo, quam citat Angelus.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm si is, qui damnum accepit, vni sociorum obligationem restituendi condonet, reliqui maneant liberi.

57 *Cõdonatio facta auctori principali liberat ceteros.* RESPONDEO & dico Primò, Si condonet auctori principali; qui secundo loco tenebantur, manent liberi. Est communis sententia DD. Patet; quia hæc remissio est instar solutionis; (vnde solet à Iurisperitis vocari acceptilatio, quæ est imaginaria quædam solutio) atqui soluente eo, qui primo loco tenebatur, ceteri manent liberi, vt patet ex dictis: ergo, &c. vide Medinam q. 8. dub.
58. 3. & Sotum lib. 4. q. 7. art. 3. in fine.

Cõdonatio facta secundario. Dico Secundò, Si remittat ei, qui secundo loco tenebatur, non ideo liberatur is, qui primo loco. Ratio est; quia obligatio principalis auctoris, non pendet ex obligatione secundarij, sed contra. quo fit, vt secundario soluente, teneatur ei principalis ex integro; soluente autem principali auctore, secundarius nihil teneatur ei rependere.

Dico Tertiò, Quando plures eodem gradu tenentur, 59
(id est, æquè primo, vel æquè secundario) vt si vni perfecta fiat remissio, non ideo ceteri sunt liberi à suarum partium restitutione. Ratio est; quia obligatio vnius non pendet ab altero, sed omnes æque mediate vel immediate se habent ad damnum.

Sed difficultas est, quantum quisque debeat, si id, quod superest, in solidum sit compensandum, v. g. Titius, Stichus & Caius intulerunt damnum 300. aureorum, & Caio fit remissio.

Respon. Stichum & Titium debere suas partes, nempè 60
vtrumque seorsum 100. Quod si Titius nolit restituere, *Si vni facta fit condonatio.*
vel non possit, Stichus non tenebitur ad totam portionem Titij, sed solum ad dimidiam, nempè ad 50. vnde in vniuersum vt restitutionem faciat, non tenebitur, nisi ad 150. non autem ad 200. vel 300. Ratio est; quia alterum dimidium portionis Stichi, qui non volebat vel non poterat restituere, ferre debet Caius, cui facta est remissio: nam eam ferre debuisset, si nulla remissio facta fuisset: atqui per remissionem non possunt socij grauari, sicut nec per solutionem. Itaque dum Caio fit remissio; triplex remis- 61
sio ei fieri intelligenda est. Primò, eius partis, quam deberet, ceteris conspirantibus ad restitutionem, nempè 100. aureorum. Secundò, Partis, quam deberet, vno recusante restitutionem; nempe 150. si enim Stichus noluisset restituere, tunc Caius cum Titio debuisset restituere in solidum, collatis vtrimque 150. Tertiò, totius, quod debuisset soluere, vtroque socio solutionem recusante, nempe 300.

DVBITATIO IX.

Quomodo censeatur quis causa damni negatiuè.

RESPONDEO, Si non impediat damnum, dum ex 62
officio tenetur. hoc fit tribus modis, qui notantur his *Causa negligendo.*
verbis, *mutus, non obstans, non manifestans.* *Mutus* dicitur, qui omittit præcipere: si erat Superior; consulere, si consultor; clamare aut strepitum edere, si erat custos rei, ad damnum impediendum. *Non obstans* dicitur, qui omittit opem vel operam, qua poterat damnum impedire, & quã ex officio tenebatur nauare, vt Principes, Magistratus, Præpositi viarum & similes. *Non manifestans* dicitur, qui cum ex officio teneatur, omittit manifestare malefactorẽ, siue ante factum, quando damnum erat impediendum, siue post factum, quando sarciendum; vt custos rei custodiendæ deputatus. ita passim has causas explicant Sotus, Caiet. Syluest. Medina, & Nauarrus supra.

DVBITATIO X.

Vtrùm qui hoc modo causa damni fuere, semper teneantur ad restitutionem.

CAIETANVS v. Restitutio, cap. 1. §. Aduerte, quòd 63
in his tribus:, putat etiam eos teneri ad restitutionẽ, qui etsi ex officio non tenerentur, tamen tenebantur ratione articuli necessitatis, & facilè poterant sine suo incommodo damnum impedire; vt si scias aliquos statuisse spoliare domum, vel occidere, & nisi indices, sequetur damnum. Ratio est; quia talis censetur causa illius damni, saltem indirectè; quod sufficit. Idem tenent Angelus v. Furtum. num. 26. & Richar. d. 15. art. 5. q. 4. & quidam alij, cum hac limitatione, si, quod non impedias, ex malo animo facias. Sed contraria sententia est communis, pro qua.

Dico primò, Neminem ratione damni non impediti te- *Solus is, qui obligatur ex officio, tenetur ad restitut.*
neri ad restitutionem, nisi ad hoc obligatus fuerit ex officio. colligitur hoc ex D. Thoma quæst. 62. art. 7. ad 3. & docet Medina quæst. 9. Nauarr. cap. 17. num. 18. Couarr. de reg. Peccatum, p. 2. § 3. numer. 5. qui dicunt hanc sententiam esse ferè communem. Ratio est; quia qui non obliga- 64
tur ad impediendum ex officio, solum obligatur ex charitate: atqui violatio obligationis ex charitatis lege nascentis, non inducit necessitatem sarciendi dãni; id enim pro-
prium

prium est vinculi Iustitiæ, vt omnes tradunt.

Obiectiones. Dices Primò, cap. Quantæ, de sent. ex commun. Innocent. III. dicit *eos, qui consentiunt inijcientibus violentas manus in Clericos, & eos, qui inijciunt, pari pœna condemnari ab Ecclesia*, nempe pœna excommunicationis. Secundò, cap. Sicut dignum. 6. de homicidio, Alexander III. ait, *Qui potest hominem liberare à morte, & non liberauit, occidit.* Tertiò, Qui suadet alteri, ne impediat furem vel latronem aggredientem aliquem, tenetur ad restitutionem: ergo etiam is, qui non impedit, dum facilè potest.

65 *Solutio.* Resp. Ad Primum: Innocentius ibi loquitur de ijs, qui consentiunt vel non impediunt, cùm ex officio teneantur impedire; vt exponit Glossa quamquam non negauerim posse excommunicationem ferri etiam in talem, qui non tenetur ex officio. Inde tamen non sequitur, eum obligari ad restitutionem: nam propter peccatum mortale potest quis excommunicari, non tamen obligari ad restitutionem.

Ad Secundum. Dicitur *occidere*; sicut is, qui non pascit fame morientem; nempe culpa homicidij, vt est contra charitatem, non vt contra Iustitiam, cap. Pasce, d. 87. ex Ambrosio.

66 *Impediens defensionē.* Ad Tertium. Medina, concesso antecedente, negat consequentiam, & conatur ostendere, eum, qui remotior est, interdum teneri, quando propinquior non tenetur. Sed ex dictis cap. 1. dubit. 18. colligitur, antecedens esse distinguendum: si enim is, qui suadet tibi ne latronem, qui inuadit innocentem, impedias, id faciat sine vi aut fraude, non tenetur ad restitutionem, quamuis grauissimè peccet contra charitatem. Ratio est, quia non fecit cōtra aliquod Ius iustitiæ, quod aliter habeat, sed solùm contra charitatis debitum: ille enim innocens non habet Ius iustitiæ ad tuum auxilium, nisi quatenus in tua libera voluntate illud positum est. Vnde quamdiu libertas tuæ voluntatis nō impeditur, non fit ei iniuria. Si tamen vi aut fraude impediret, tunc veram ei iniuriam irrogaret.

67 Ad rationem initio allatam pro sententia Caietani, Respondeo, Eum, qui tali modo est causa damni, solùm esse causam priuatiuam; quæ cùm nullo modo influat in effectum, tenetur ad restitutionem nisi ex officio obligata fuerit ad impediendum. si enim solùm ex charitate teneatur, solùm contra charitatem peccabit.

Sed quid si fur det tibi aliquid, ne impedias ipsius furtum, clamando vel manifestando, teneberisne ad restitutionem?

68 *Si fur det pecuniam, ne impedias.* Resp. Primò, Te non teneri ad restitutionem pretij, nisi fortè sit pars furti. hanc enim teneris restituere, ratione rei acceptæ.

Secundò, Quod ad compensationem damni attinet, Sotus l. 4. q. 7. art. 3. putat te etiam non teneri: quod probatur Primò, Quia non ideò magis obligaris ad impediendum, quod pretium acceperis vt non impedias. Secundò Quia recipiendo illud pretium, non facis iniuriam ei, quem fur parat inuadere: sicut non facis iniuriam, dum precibus tibi persuaderi sinis, nec maleficium impedias.

Contrarium videtur verius; quod tenet Petrus Nauarra l. 3. cap. 4. num. 132. & Salonius par. 173. Ratio est; quia hic nō solùm est non impeditio, sed etiam actus positiuus, quo animat furem: sine quo vel non fecisset, vel non tam audacter & securè fecisset. Aliud enim est, non impedire, aliud externo aliquo signo animare, & securiorem reddere: accipiendo autem pretium, videtur spondere securitatem. Quòd si solùm non impediret, non teneretur, etiamsi pretium accepisset, vt bene probant argumenta.

69 *Omnes qui ex officio tenentur.* Dico Secundò, Omnes, qui obligantur ex officio impedire damnum alterius, si id ex culpa graui negligant, tenētur ad restitutionem. Est communis sententia Doctorum. probatur; quia illi ex iustitia debent illum actum impeditionis damni: ergo omissio eius est contra Iustitiam: ergo si ex illa omissione sequatur damnum, omittens est causa illius dāni contra Iustitiam. Consequentia patet, quia sicut damnum, quod sequitur ex iniusta commissione, est iniustum: ita etiam quod sequitur ex iniusta omissione. Vnde sicut teneris ad reparationem damni, quod alteri datur ex opere tuo, contra Ius ipsius facto, seu contra Iustitiæ debitum commisso, ita etiam teneris ad illud, quod datur ex omissione, quæ fit contra Ius ipsius, seu cōtra debitum, quo ipsi obligaris, quo modo debitor tenetur creditori ad interesse, quod sequitur ex non præstita solutione debita, vt rectè Medina quæst. 9.

Ex his infertur Primò, Principes, Magistratus, Prætores, & duces belli, teneri ad restitutionem, si omittant impedire furta, latrocinia, iniusta monopolia, & similia damna, cùm possint sine suo notabili detrimento vitæ, famæ, honoris, aut rei familiaris. Ita Syluester Restit. 3. q. 5. & alij Doctores. Ratio est; quia ex officio, ac proinde lege iustitiæ commutatiuæ tenentur, tanquam ad hoc conducti: ideò enim stipendia & honores à Republica accipiunt. Dico, *Sine notabili detrimento*: quia non tenentur impedire damnum minus, cum suo maiori vel æquali. ita enim censentur Reipublicæ operam suam veluti locasse, vt grauia communitatis damna (vt sunt latrocinia, hæreses & similia) teneantur impedire, etiam cum vitæ periculo; quia talia longe præponderant damno priuato: damna verò priuatorum; quando id facere possunt sine pari damno suo. 70 *Magistratus, &c.*

Infertur Secundò; Idem dicendum de omnibus illis, qui per modum contractus sese ad alicuius rei custodiam obligarunt, stipendia ob eam causam accepturi. nam lege iustitiæ tenentur custodiam præstare; vnde si omittant, tenentur damni secuti, siue ab hominibus inferatur, siue à feris; vt custodes hortorum, vinearum, saltuum, stagnorū, &c. Debet tamen damnum illud esse magni momenti, & domi nus iusta ratione inuitus: vnde si custos permittat aliquid pauperi, non ideo statim tenebitur. vide Nauarrum capite 17. num. 122. & 123. 71

Sed difficultas est, Vtrùm, si pœna sit constituta in eos, qui certo loco venantur, lignantur, pascunt; aut certas merces exportant aut importani, aut vectigal non soluunt, custodes dissimulantes, aut non accusantes, teneantur eā compensare? Quidam putant teneri, ita Petrus Nauarra l. 3. c. 4. num. 145. Salonius quæst. 62. art. 7. controuers. 5. colligitur ex Soto lib. 1. quæst. 6. art. 6. in fine quartæ solutionis. Ratio est; quia non accusando, vel non apprehendendo, sunt causa damni suis dominis, à quibus stipendia accipiunt, quorum tenentur commoda procurare. cùm enim domini hoc ipso, quo quis contra legem huiusmodi pœnalem delinquit, Ius acquirant ad mulctam pecuniarum; tenentur ipsi hoc ius non negligere: quòd si negligant, peccant contra iustitiam; ac proinde tenentur de damno secuto. Hæc sententia est probabilis. 72 *Si pœnam non curant solui.*

Contrarium tamen videtur verius: Hos custodes non teneri mulctam dependere, quæ delinquentibus irroganda erat. Ita Nauarrus cap. 25. nu. 34. Siluester Resti. 3. quæst. 5. Idem tenuit S. Bernardinus, teste Siluestro & Nauarro. Ratio est; non quòd pœna non debeatur ante sententiam, vt videtur velle Nauarrus; (non enim hic agitur de solutione pœnæ, sed de damno dato, vel commodo contra officium neglecto) sed quia custodes huiusmodi non tenentur ex iustitia accusare, vt dominus vel Respublica ditetur mulctis; sed solum vt damna impediantur, & vectigalia soluantur; officium enim illorum non est mulctas procurare, sed vectigalia recipere, & res suæ custodiæ creditas, indemnes præstare. Leges quoque pœnales & commissoriæ non sunt factæ, vt Respublica ex pœnis locupletetur, sed vt leges seruentur, & subditi officium præstent. Vnde neque Procurator fiscalis non accusans, neque Iudex non condemnans in tali casu, tenentur ad pœnæ illius compensationem. 73 *Verius est non teneri.*

Infertur Tertiò, etiam teneri tutores & curatores, qui negligunt impedire damna pupillorum & minorum; nam ex iustitia ad hoc obligantur. Etsi enim stipendia non recipiant, tamen potestas publica, siue lege, siue imperio, potest hanc obligationem imponere, & ipsi tenentur admittere, & vbi admiserint, lege iustitiæ sunt obstricti. Similem obligationem contrahit famulus, quando ei domus vel rerum custodia à domino demandatur; secus est si non demandetur. Nam non hoc ipso, quo quis alteri famulatur, tenetur iustitiæ lege res ipsius custodire, saltem contra domesticos; ad hoc enim non cēsetur se obligasse, nisi is, cui inter famulos ea cura specialiter est commissa. Vnde si aliū famulum videat aliquid surripientem, nō tenetur lege iustitiæ impedire; & consequenter nec damnum restituere. Contra externos tamen tenetur; nam ratione famulatus cēsetur obligari ad res domini ab iniuria externorum tuē- 74 *Tutores.* 75 *Famuli.*

das

das, vt rectè docet Sotus l. 4. quæst. 7. ar. 3. & ita ferè habet communis gentium sensus. Cui verò domus cura commissa, tenetur ex officio custodire, etiam contra domesticos.

76 *Testis.* Simili modo, multorum sententia tenetur testis, si iuridice interrogatus, veritatem non manifestarit; vnde fiat vt alteri damnum detur, vel antea datum non rependatur. Ratio est; quia testis tunc ex imperio Iudicis accipit obligationem & quasi officium manifestandæ veritatis. Secus si interrogetur non iuridicè, v. g. tamquam amicus aut familiaris, aut si res sit occulta. Si tamen periculum vitæ, famæ vel rei familiaris inde illi impenderet, non teneretur, quamuis iuridice interrogatus; sicut nec Iudex cum pari discrimine tenetur damna priuata impedire. Illud tamen de obligatione testis non est certum; imò contrarium videri possit verius; de quo infra c. 30. dubit. 8. dicetur.

Petes, Vtrum confessarij teneantur, si pœnitentem nõ cogant ad restitutionem, vel non moneãt. Multi DD. docent teneri. Rosella Restit. 2. num. 5. Angelus Restit. vltimo nume. 5. Nauar. cap. 17. num. 22. Petrus Nau. l. 3. cap.

77 *Confessarij Habentes curam animarum.* 4. n. 125. quam sententiã puto valdè probabilem, si loquamur de ijs, qui ex officio habent curam animarum, vt sunt Episcopi & Parochi. Ratio est; quia cum isti sint Superiores, ex officio tenentur regere subditos, & pro modo suæ gubernationis impedire, ne alijs damnum inferant: (ideo enim decimas à populo & stipendia Ecclesiastica percipiunt, sicut Principes & Magistratus sęculares tributa & vectigalia) ac proinde tenentur curare, si commodè possint, vt restitutionem faciãt. eiusdem enim rationis est damnum inferre, & illatum nolle sarcire. quare cum in hoc Sacramento administrando, id commode possint procurare: si negligant, tenentur de damno ex omissione secuto. Sufficit autem vt ex culpa lata vel etiam leui negli-

78 *Religiosi & Capellani.* gant, vt rectè Petrus Nauar. *leuis* inquam, non quæ ipsis leuis sit, sed quæ leuis esset in eo, qui non tenetur ex officio, nec stipendia recipit. quæ enim culpa est leuis in eo, qui facit non ex officio, est grauis in eo, qui ratione officij & stipendij tenetur; quia maiorem diligentiam præstare debet. Si verò loquamur de illis, qui ex officio ad curã animarum non tenentur, vt sunt Religiosi; verius est hos nõ teneri de damno secuto, etiamsi ex ignorantia vel negligẽtia pęnitentem nõ monuerint. Ratio est; quia administratio Sacramenti pœnitentiæ, præcisè non obligat confessarium ad impediendum damnum tertij, sed solum ad curãdum bonum pœnitentis. & quamuis ex præsenti munere teneatur pœnitentem monere & instruere: non tamen ad hoc tenetur ex obligatione erga tertium, (sicut Superior tenetur) sed ex obligatione erga pœnitentem: quia tenetur eius salutem spiritualem procurare. vnde si omittat, peccat contra debitum iustitiæ, quo obstrictus est pęnitenti, non quo tertiò.

His addo, idem probabiliter dici posse de Episcopis & Parochis: quia eorum obligatio, qua lege Iustitiæ obstricti sunt populo, solum videtur esse in ordine ad spiritualia, vt supra c. 9. dubit. 13. dictum est.

DVBITATIO XI.

Vtrùm hi teneantur in solidum, & quo ordine.

RESPONDEO & dico Primò, Qui fuit causa damni, nõ impediendo, aliquo horum trium modorũ, cum ex 79
officio teneretur, obligatur in defectum aliorum ad restitutionem in solidum. Est communis DD. Ratio est; quia fuit causa sine qua nõ totius damni; quod sufficit in causa permissiua. tunc enim causa permissiua dicitur verè causa, quãdo sine eius permissu, damnũ nõ fuisset illatũ, & ipsa lege iustitiæ tenebatur impedire. de quo plura 1. 2. q. 6. a. 3. 80 *Quo ordine.*

Vtrum autem inter has causas sit aliquis ordo, non ita constat. Petrus Nauarra num. 147. putat, Primò loco teneri Superiorem, qui non impedit damna, vt Principes, Magistratus, Prælatos: sicut enim in illis est primaria potestas impediẽdi; ita negligentia illorum censetur primaria causa damni. Secundo loco, custodem rei. Tertiò, testem, qui rogatus, non aperit veritatem, & eum, qui tenetur ex officio dare consilium, rectaque monita, & negligit. Quæ sententia videtur vera, si sint causæ damni æquè propinquæ. Alioquin custos rei particularis, videtur prius teneri, quam Magistratus, qui solum est custos vniuersalis; quia hic adhibetur, vt illius defectum suppleat, cuiusque negligentia, est causa propinquior damni, quam negligentia Magistratus.

Dico Secundò, Hæ causæ non impedientes, tenentur post omnes causas positiuas, & in defectum earum succedunt. Ratio est; quia sicut causa positiua est potior, magisque influit, quam permissiua; ita etiam priorem locum habet in restitutione. Confirmatur, quia causa positiua animat aliquo modo malefactorem, ac proinde positiuè mouet, & inclinat ad damnum inferendum; causa autem permissiua nullo modo inclinat, sed solum non impedit. 81 *Causæ permissiuæ tenentur post positiuas.*

Quòd si contingeret malefactorem, considerata Superiorum vel custodum prætereà negligentia, animari, alia esset ratio; tunc enim causa permissiua, esset instar causæ positiuæ; ac proinde teneretur simul consistere in restitutionem cum positiuis, non post illas. 82 *Nisi fortè animetur inde malefactor.*

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

De restitutione ratione rei acceptæ, & cui facienda restitutiò.

Habet Dubitationes 9.

XPLICVIMVS duobus capitibus, quinam teneantur restituere ratione iniustæ acceptionis, eam immediate exequendo, vel mediatè cooperando. Nũc breuiter dicendum de ijs, qui tenentur ratione rei acceptæ; quales sunt, qui bona fide rem alienam apud se habent.

DVBITATIO I.

Vtrùm is, qui bona fide rem consumpsit, vel alienauit, teneatur posteà ad restitutionem.

1 RESPONDEO & dico Primò, Quicumque habet rem alienam, quamuis optima fide illam hactenus tenuerit, putans esse suam, simulatque tamen cognouerit esse alienam, tenetur ad eius restitutionem prima opportunitate, idque tantummodò ratione rei acceptæ. Ratio est; quia non potest retinere rem alienam inuito domino. Hinc lex ciuilis concedit domino euictionem & vindicationem rei suæ, vbicumque ea fuerit. Neque pretium, quod pro ea dedisti, exigere à domino potes (L. Mater tua. 3. L. si mancipium, 23. C. de rei vindic.) quia par non est, vt ipse rem suam emat (L. Suæ. 16. ff. de contrah. empt.) sed illud tibi à venditore repetendum. L. 3. ff. de euict. 2 *Non potest exigere pretium rei.* Quòd si eam postquam scineris esse alienam, vlterius detineas, habita restituendi opportunitate: incipis esse possessor malæ fidei, & obligari non solum ratione rei acceptæ, sed etiam ratione iniquæ detentionis, quæ æquiualet iniquæ acceptioni. vnde si interim pereat quamuis casu, teneris ad restitutionem; quia censeris esse in mora.

3 *Si consumpta vel alienata bona fide.* Dico Secundò, Si is, qui rem alienam bona fide possidebat, eam interim consumpsit, vel alienauit, solum tenetur restituere id, quo inde factus est locupletior. Est communis DD. vide Caietanum quæst. 62. a. 6. Medinam quæst. 10. de re-

de restit. & Syl. Restitutio 3. q. 7. Nau. c. 17. nu. 7. & sequentib. Ratio est, quia solù tenetur ratione rei acceptæ; quæ cum non amplius apud illum extet, cessat quoque cum ea, eius obligatio.

4 *Si bona fide vendidit.* Hinc sequitur Primò. Si eam bona fide emit, & deinde eodem pretio vel minoris bona fide vendidit, ad nihil teneri. si verò pluris vendidit, ita vt rem familiarem auxerit, tenetur solum restituere illud auctarium.

5 *Si factus locupletior.* Secundò, Si eam dono accepit & vendidit, tenetur restituere pretiū; nisi forte illud insumpserit in lusum, vel largitiones, ita vt ex eo non sit factus locupletior. quod intellige, si alioquin talia impendia facere non cõstituerat, si enim iam decreuerat, vel si necessarium erat impendere, quamuis illius rei pretium non obtigisset; iam pepercit rebus suis, quas impendisset: & sic censetur factus locupletior. Vnde tenetur, quatenus rebus suis, insumendo aliena, pepercit: vt si insumpsit decem aureos ex re aliena, solumque pepercit quinque ex suis, eo quòd non consumpsisset nisi quinque, nõ tenetur nisi ad quinque; quia his tantummodo videtur locupletior.

6 Tertiò, Si eam bona fide donauit, non donaturus aliam similem vel dissimilem, si hanc non habuisset, non tenetur ad quidquam; quia non est factus ditior. Secus est, si aliam ex suis erat donaturus: quia tunc pepercit rei suæ, donando alienam, & ita, compendium ex re aliena fecit.

7 *Si perijt ex culpa.* Quartò, Si res perijt durante bona fide, ad nihil tenetur, siue fortuito, siue culpa parua, aut magna perierit; quamuis Nauarrus cap. 17. num. 7. contrarium innuet, dum ait, *Si absque ipsius culpa perijt*, & Sotus l. 4. de Iust. quæstio 7. artic. 5. *Si absque magna culpa perijt.* Ratio est; quia non tenetur ratione damnificationis, seu iniustæ acceptionis; (nam consumptio illius rei vel negligens custodia, non est actio iniusta, cum bona fide se gerat erga illam, tamquam erga rem suam) sed solum tenetur ratione rei: ergo si res non extet, nec in se, nec in pretio, quomodocumque id factum sit, non tenetur. vide Syluestrum supra.

DVBITATIO II.

Vtrùm possessor bonæ fidei, teneatur etiam fructus perceptos restituere.

8 *Fructus extantes.* RESPONDEO & dico Primò, Tenetur restituere omnes fructus, qui apud illum extant, modo non sint fructus meræ industriæ. Ratio est; quia fructus hoc ipso, quo proueniunt ex re tua, cedunt in tuum dominium, vt constat Instit. de rerum diuisione. §. Si Titius, & sequenti. Tales sunt qui sine vllo labore proferuntur, vt fœnum, glandes, poma, oues, &c. & etiam qui interueniente labore, vt segetes, vuæ. In his tamen detrahendæ sunt expensæ. Fructus autem nudæ industriæ non sunt restituendi, ne quidem a malæ fidei possessore: vt si quis aliena pecunia negotiatus sit; vt supra dictum est.

9 *Non extantes.* Dico Secundò, Si fructus quidem non extent, tamen illis factus sit locupletior, tenetur quatenus locupletior: siue illi fructus fuerint merè naturales, siue mixti; id est, ex re, mediante industria, prouenientes. Ita Gabriel dist. 15. q. 3. art. 3. dubio 5. Ioannes Medina C. de restit. q. 10. Couarr. l. 1. variar. c. 3. nu. 6. & alij passim. Ratio est; quia fructus debentur domino, detractis expensis; in locum autem fructuum succedit eorum pretiū, qua parte eo factus est ditior: idque seruandum esse in foro conscientiæ docet Syluester v. Fructus quæst. 1.

10 *Fructus mixti.* Aduerte tamen, in quibusdam tribunalibus, fructus mixtos non extantes (etsi inde factus sis ditior) iudicari non esse restituendos, vt refert Couarruuias lib. 1. var. c. 3. nu. 6. quæ etiam est multorum Iurisperitorum sentẽtia, vt ibidem docet. Nec videtur omnino improbabilis; nam quædam iura huic videntur fauere. Instit. de rerum diuisione. §. Si quis a non domino. L. Quæsitum, 40. ff. de acquirendo rerum dominio.

Cõtrarium tamen, quod diximus puto verius; quia est communis sententia, & firmiore nititur ratione, & fauet apertus textus L. Si me & Titium, 32. ff. Si certum petatur. Ad iura illa, responderi potest esse intelligenda eo casu, quo non sis factus locupletior.

Dices. L. Qui scit, 25. §. vltimo. ff. de vsuris, dicitur, 11 *Bonæ fidei emptorem, qui prius quàm fructus perciperet, cognouit fundum alienum esse, censeri adhuc bonam fidem habere, vt fructus suos efficiat, donec fundus euictus sit*: ergo etiã si extent potest retinere.

Respondeo, Hanc legem non videri æquam seu verã: certum enim est, simulatque quis nouit rem esse alienã, non posse fructus eius suos facere, vt aperte colligitur L. Qui bona fide 53. & L. Bonæ fidei, 48. ff. de acquir. rerum dominio: quia fructus cedunt solo, vt supra ostensũ est. Neque mirum, interdum in Pandectis huiusmodi antinomias reperiri, quas frustra nituntur interpretes conciliare: quia hoc opus collectum est ex plurimorum Iurisconsultorum responsis, qui sæpè contraria sentiebant; & collectores non poterant in tanta voluminum & sententiarum multitudine semper meminisse quid alibi posuissent. vide Couarr. supra num. 7.

Dico Tertiò, Possessor bonæ fidei, non tenetur ad restitutionem fructuum, quos ratione negligentiæ suæ non percepit, sicut tenetur possessor malæ fidei. Probatur; quia cum non sit factus ditior, non tenetur ratione rei acceptæ; & cum non fuerit causa iniusta damni, domino obuenientis, (sicut possessor malæ fidei, iniusta detentione) non tenetur ratione iniustæ acceptionis. 12 *Qui nõ percepit per negligentiã.*

DVBITATIO III.

Vtrùm si emeris rem furtiuam bona fide, tenearis eam domino reddere; an verò possis dissoluere contractum, recepto pretio.

RESPONDEO & dico Primò, Si gratis eam accepisti, teneris, vbi cognoueris alienam, domino restituere: nec potes reddere furi, nisi moraliter sis certus, surem restituturum. Ratio est; quia teneris ratione rei acceptæ, quæ apud te est: non furi, cum non sit eius; ergo verò domino. Nam restitutio, quæ facienda est ratione rei acceptæ, debet fieri illi, cuius res est. 13 *Si gratis accepta.*

Dico Secundò, Si bona fide eam emisti, vbi intellexeris esse alienam, poteris rescindere contractum, & reddere furi, à quo accepisti, vt pretium recuperes: nec teneris tunc domino restituere. Ita docet Nauarrus cap. 17. nu. 9. Syluester v. Restitut. 3. quæst. 7. Angelus Restitutio 1. num. 1. Gabriel in 4. dist. 15. quæst. 3. ar. 3. dub. 5. vbi citat Hostiensem. Alexan. Halensis 4. p. quæst. 86. membro 3. art. 5. Probatur Primò, Quia nullam iniuriam intulisti domino hac rem emendo, & apud te detinendo, cum bona fide egeris: ergo non potest dominus merito ægrè ferre, tamquam iniuria affectus, si eam, ne pretium amittas, in eo statu, in quo erat antea, constituas. 14 *Si empta fide bona, potest reddi furi.*

Secundò, Quia hic contractus fuit omnino inuoluntarius: error enim dedit causam contractui; nam si sciuisses esse alienam, noluisses eam emere: aut certè fuit non volũtarius, ita vt non voluntarie habeas rem alienam: ergo potes contractum rescindere & rem acceptam restituere, vt pretium recuperes. consequentia probatur, quia talis contractus vel natura sua est nullus, propter defectum voluntarij, vel certe in irritũ, reuocari potest, pro arbitrio eius, qui deceptus est, vt infra cap. 17. dubit. 5. dicetur. Tertiò, Si quis inuentam rem alienam in plateis, sibi asseruaret, & postea aduerteret eam sibi fore damnosam, posset reponere eodem loco: nec teneretur eam cum suo damno seruare, vt domino restituatur: ergo, &c.

Aduerte tamen, contrariam sententiam esse probabilem; quam tenet Caietanus 2. 2. quæst. 62. art. 6. Sotus lib. 4. quæst. 7. art. 5. & Couarr. ad reg. Peccatum 3. p. in initio. & lib. 1. variar. cap. 3. num. 6. quorum hæc sunt præcipua argumenta. 15 *Contrariũ probabile.*

Primò, Si talis emptor rei alienæ potest eam furi reddere, vt pretium recuperet: ergo, si fur non inueniretur, vel si obijsset, posset eam alteri vendere, ne damnum patiatur.

Respondeo, Negando consequentiam; quia si non inueniatur à quo illam emit, iam non potest contractũ rescindere; nec rem in eodem statu cõstituere; vnde tenetur eã domino reddere: quia neque potest eam retinere, cum sit aliena: 16 *Argum. pro contraria sententia.*

aliena: neque potest eam vendere, cum eius dominium transferre non queat. Neque etiam potest à domino pretium exigere; quia nullum Ius habet in dominum, cum sine domini culpa ad ipsum peruenerit; sed tantum Ius habet in venditorem: ac proinde ab hoc solo potest damnũ suum sarcire, & non ab alio.

17 Secundò, Qui rem furtiuam reddit furi, cooperatur ipsius iniquæ detentioni; ergo, &c.

Respondeo, Negando antecedens; vtitur enim iure suo vt se inde annem præstet, relinquens furem suæ conscientiæ. non enim suadet vt non restituat; quin potius illi præbet restituendi exemplum: neque etiam dat occasionem noui peccati, quia fur iam ante non constituerat restituere.

18 Tertiò, Si dominus rei posset conuenire talem emptorem coram Iudice, Iudex eum condemnaret ad restitutionem: ergo etiam antea tenebatur restituere.

Respondeo, Negando consequentiam; ideo enim condemnabitur emptor ad restitutionem, quia res aliena apud ipsum reperitur. Iudex enim statim inquirit à quo eã emerit: qui si potest inueniri, iubet, non vt illi restituat; (quia non vult dominum rei per istas ambages ducere) sed vt restituat domino, cuius est, & ipse si velit pretium ab illo recuperet. Iudices enim id quod est expeditissimum sequi solent. si ille inueniri nequit, iam æquè tenebitur domino. quòd si furem sciens, nolit ipsum detegere, meritò à Iudice in pœnam condemnatur, vt rem domino, non furi, restituat.

19 *Si emptio fide mala.* Dico Tertiò, Si mala fide rem emisti, vt tibi retineres, sciens vel dubitans esse furtiuam; teneris eam domino restituere. Ita docet Nauarrus, Caiet. Sotus & Couar. supr. Ratio est; quia ille tenetur non solum ratione rei acceptæ; sed etiam ratione iniustæ acceptionis. accepit enim rem alienam inuito domino, sciens vel dubitans esse alienam. ergo etiamsi periret, teneretur de damno: ac proinde tenebitur eam domino reddere, etiamsi oporteat pretium amittere. Confirmatur; quia cum sciuerit esse alienam, & nihilominus voluerit emere; censetur damnum in se voluisse suscipere, & iure suo cedere, quod habuisset ad contractum dissoluendum, si alienam esse ignorasset. Itaque sibi imputet, quòd pretium dederit pro ea re, quam sciebat restitutioni obnoxiam.

An pretiũ à domino possis exigere. Petes. Vtrum saltem possis repetere pretium; quod pro ea dedisti?

20 Respondeo, Si eam sciens esse alienã paruo pretio emisti, vt domino inuento restitueres; pretium repetere potes, & dominus in conscientia tenebitur reddere, & in foro externo etiam cogetur, vt colligitur Institut. de obligationibus, quæ quasi ex contractu. §.1. & L.2. Si quis absentis. ff. de negotijs gestis. Ratio est; quia vtiliter gessisti negotium domini: non enim dedisti pretium, vt rem tibi retineres, sed vt eam periculo, in quo erat, eximeres, ne domino periret. Vide Couarruuiam ad reg. Peccatum. 3. p. in initio nu. 5. Si magno vel penè æquali in eumdem finem comparasti, non tenetur dominus totum refundere, (nisi fortè prudenter putaueris eam longe pluris valere) quia nihil vtilitatis tali emptione domino attulisti, nec vtiliter eius negotium egisti. tenebitur tamen ad aliquid arbitrio prudentum, nimirum quantum prudenter, gerendo negotium ipsius, impendere potuisti. colligitur d. L. Si quis absentis. ff. de negot. gestis. Si verò eam tibi emisti, non potes pretium repetere; quia neque nomine venditionis, (non enim domino rem suam vendere potes) neque nomine gestionis negotij, quia non eius causa emisti. colligitur ex L. Si pupilli. §. Sed etsi quis negotia. ff. supra. vide Gabrielem & Syluest. supra.

21 *Contraria non improbabilis.* Circa hanc Tertiam propositionem, Notandum primo, Contrariam sententiam, Nempè, etiam eum, qui mala fide emit, posse contractum cum fure initum rescindere, vt pretium recipiatur, non videri improbabilem, eã enim tenet Alexander Halensis, Gabriel, Angelus & Syl. supra. Ratio illorum est, quia sibi quisque consulere potest præ altero præsertim cum rescindendo contractum non constituat rem peiori loco, quam erat ante. Hæc sententia videtur valde rationi consentanea, quando rescinditur ex continenti, vel non ita diu postquam est initus; quia non censetur notabilem iniuriam domino fecisse, rem ipsius tantisper contrectando.

Notandum Secundò, Ea, quæ hisce tribus Dubitationibus dicta sunt, potissimũ esse intelligenda de rebus alienis, quæ proprijs non sunt ita permixtæ vt discerni nequeant. quæ.n. ita permiscentur vt non possint discerni, transeunt in dominium eius, cuius rebus permixtæ sunt, & perit obligatio realis, solùmque manet personalis, iuxta Siluest. Vsura 6. quæst. 1. Ioan. Medinam quæst. 10. de restitutione, & Angelum v. Vsura 2. num. 18. quorũ sententia est probabilis & consentanea Legi, Si alieni nummi. ff. de solutionibus, vbi de alienis nummis dicitur, *Si mixti essent, ita vt discerni non possent, eius fieri, qui accepit, in libris Cay scriptum est: ita vt actio domino cum eo, qui dedisset, furti competeret.* Ratio est; quia in talibus non est causa, cur potiùs hæc pars quàm illa censeatur aliena. Itaque si emeris frumentum, oleum & similia, quę furto subiata fuere, & rebus venditoris eiusdem generis permixta, non teneris ad restitutionem, etiamsi id scias & res apud te adhuc extet. vt docet expresse Medina qu. 10. Verùm de hoc plura inf. à c. 20. dub. 18. num. 156. & sequentibus. 22 *Res alijs permixta.* *Si res aliena proprijs sint permixta.*

DVBITATIO IIII.

Vtrùm si dubites an res sit aliena, possis eam accipere, retinere, alienare.

RESPONDEO & dico Primò; Qui initio bona fide rem accepit vel habuit, si postea incipiat dubitare, an sit aliena, tenetur inquirere veritatem, & manète dubio post inquisitionem, non tenetur restituere; sed manet in possessione bonæ fidei. Ita Ioannes Medina quæst. 30. & Siluest. Restitutio 3. quæst. 7. §. Tertium. Gabriel supra, & alij. Ratio est, quia in dubio melior est cõditio possidentis: vnde nisi moraliter certus esse incipiat, alienam esse, nõ tenetur ea se priuare. vide cap. 6. dub. 3. de præscriptione. Hinc sequitur, Si rem illam, domino post diligentem inquisitionem nõ inuento, vendat, non teneri posteà illo comparente; vt rectè Siluester, Gabriel, & alij. Ratio est; quia neque tenetur ratione iniustæ acceptionis, cũ bona fide illam habuerit, & vendiderit; neq; ratione rei acceptæ, vt quæ nec per se ipsam, nec per aliquid sui, quod vicem eius suppleat, apud ipsum extet. Quod addo, quia si ipse ex ea factus est locupletior, eatenus tenetur. res.n. ratione illius accessionis, quæ ex ea rebus illius facta est, censetur adhuc extare. 23 *Si dubiũ superueniat.*

Dices, Quid si occurrente dubio, non instituit inquisitionem, & postea certo deprehendat rem fuisse Titij?

Respondeo, Tunc tenetur Titio restituere, non solùm rem illam, sed etiam fructus consumptos ex eo tempore, quo dubitare cœpit. ratio est; quia ex quo exorta dubitatione, an esset aliena, cœpit negligere inquisitionem, non fuit amplius possessor bonæ fidei, sed mala fide & contra conscientiam suam rem illam cum ea animi dispositione posedit. Deinde ex iustitia tenebatur veritatem inquirere; vnde omissio illa, seu negligentia fuit contra iustitiæ legem. quare tenetur damni, quod ex ea omissione vero domino obuenit.

Dico Secundo, Qui dubitat, vtrum res sit aliena, potest nihilominus eam accipere titulo donationis, permutationis, emptionis, &c. modò eo animo accipiat, vt eam domino, si post diligentem inquisitionem inuenerit, restituat. Ratio est; quia in hoc nullam facit domino iniuriam, sed beneficium; nam alioquin fortassis numquam fuisset restituenda. 24 *Si ab initio dubitat.*

Dico Tertiò, Quòd si non eo animo eam accipiat, sed potius vt sibi retineat, peccat quidem, vt supra dictũ est, non tamen tenetur eam statim restituere, sed mutato animo, debet diligenter an aliena sit inquirere, & vbi moraliter certus fuerit alienam esse, integrè restituere cum fructibus etiam consumptis; si autem aliquid dubij remanserit, tenetur eam cum altero, de quo dubitat, diuidere; plus vel minus pro ratione dubij & inclinationi animi illi assignando: qui si sit persona nota, ei sua pars tribuenda, si verò sit ignota, pauperibus. Ita Caietanus q. 62. ar. 5. Sotus l. 4. q. 7. art. 1. circa tertium argumentum, Ioannes Medina qu. 27. 25

Ex dictis sequitur, Si accipias rem aliquam ab eo, qui

bona

bona fide possidebat, neq; moraliter certus sis, tuam esse: non posse te retinere, sed totam debere restituere: quia in dubio possessio illi fauet, ita vt nisi moraliter certum sit eius non esse, non possit ea spoliari: & ita in omnibus tribunalibus, apud omnes gentes iudicatur. Si verò neuter possidebat, vel alter non bona fide possidebat, non putes in dubio totam tibi vindicare, sed prout animus magis in hanc vel illam partem inclinat, restitutio ex ea facienda. quare in pari dubio, poteris retinere dimidium: si probabilius putes esse alienam, ei maior pars reddenda: si tuam, tu maiorem retinebis; idque secundum varios gradus, qui in hoc assensu esse possunt. cùm enim neutri possessio suffragetur, res ex coniectura & opinione Iuris vtriusque partis, statuenda est.

DVBITATIO V.

Vtrùm qui bona fide rem alienam, quam ab alio emerat, vendidit, domino comparente, teneatur contractum venditionis rescindere, reddito pretio emptori, cui vendidit; an sufficiat cedere ei sua actione.

26 NAVARRVS c. 17. nu. 8. existimat satis esse, vt cedat ei sua actione, v.g. emi equum à Petro, & vendo eum Paulo bona fide; deinde reperitur esse Ioannis, eiq; restituitur: dicit Nauarrus me nõ teneri refundere pretiũ Paulo, cui vendidi, à quo Ioannes recuperat equum, sed sufficere vt ei cedam actione, quam habeo in Petrum, à quo emi. Sed contrarium est tenendum; nempè vbi cõstiterit rem esse alienam, & Paulus voluerit idcirco cõtractum rescindere debere me esse paratum rescindere & pretium restituere. Ita docet Sotus l. 4. q. 7. art. 2. & colligitur ex D. Th. q. 77. art. 2. Probatur; quia qui vendit alteri rem vitiosam tamquam bonam, vbi constiterit de vitio, tenetur se paratum exhibere, vel ad tollendum vitium, vel ad rescindendum contractum: Sicut si quis daret bona fide monetam adulterinam, teneretur posteà dare bonam vel rescindere contractum: atqui hæc conditio esse alienum, est quoddã vitium rei: ergo, &c. Respondet Nauarrus, esse solum vitium extrinsecum, rem verò intrinsecè non esse defectuosam: secùs esse in falsa moneta & similibus, quæ intrinsecum vitium habent. Sed hæc responsio non satisfacit: nã

Tenetur restituere pretium.

27 nihil videtur referre, sitne vitium intrinsecum an extrinsecũ, quando reuerà tale est, vt emptor meritò sit inuitus, faciatq; eius ignoratio emptionem inuoluntariam. tunc enim emptio est, inualida, ac proinde rescindenda (si velit emptor) reddito pretio, vt infrà c. 17. dub. 5. dicetur. Secũdò, Quia vẽditor tenetur emptori de euictione: nec potest illum ad alium ablegare, cũ quo illi negotium non fuit; sed ipsemet tenetur illi satisfacere. vt constat ex L. 2. & multis alijs Iurib. ff. de euict. & C. eo. Tertiò, Quia venditor non potuit transferre dominiũ in emptorem, cùm res fuerit aliena: ergo etiã ex hac parte contractus est inualidus: ac proinde tenetur ei pretium restituere, si ipse velit.

Dices Primò, Quid si Paulus eam mox restituat, antequam mihi exhibeat, teneborne ei reddere pretium?

28 Resp. Nõ tenebor; si videlicet ex illa redditione incurri damnum, non valens recuperare pretium à Petro, quod tamen potuissem recuperare, si rem illa mihi a Paulo redditam, ei restituissem. Si enim Paulus volebat à me pretium recuperare, debebat mihi rem illã restituere, vt ego me indemnem seruarem: iuxta ea, quæ diximus dubitatione tertia. Quòd si illa accelerata restitutio non sit causa, cur ego nequeam pretium a me datum Petro, repetere, tenebor pretium, quod accepi à Paulo, eidem refundere; quia vendendo ipsi rem alienam ei causam damni dedi; & ipse sua restitutione mihi vicissim damnum non intulit, sicut fecit, quando poteram me indemnem præstare.

Si præpropere restituat.

Dices Secundò, Quid si domino comparente, Paulus, qui rem habet, non inueniatur.

29 Resp. Tunc ad nihil teneor, nisi ex vẽditione factus sim ditior: quia neque ratione rei acceptæ, cùm illam non habeam, & ex ea factus non sim ditior: neque etiam ratione iniusti damni; quia bona fide vendidi. Paulo etiam non teneor, quia nullum damnum ex rei emptione, quam à me habet incurrit; cùm bona fide illam retineat.

Si possessor non inueniatur.

Dices Tertiò, Quid si mihi innotescat post venditionem, fuisse alienam, teneborne monere dominum vel indicare Paulo, esse alienam?

30 Respondeo, Non teneberis, si inde tibi damnum impenderet; vt si non posses recuperare pretium, quod bona fide dedisti. Ratio est; quia cùm rem alienam non habeas, nec alicui sis causa damni iniusta, non teneris cum magno tuo damno curare, vt dominus rem suam recuperet; si tamen absque tuo damno possis, teneris ex charitate.

Si post alienationem scias esse alienam.

DVBITATIO VI.

Vtrùm bona, & debita incerta, (id est, quorum ignotus est dominus vel creditor) sint pauperibus restituenda.

31 SVPPONO Primò, bona non censeri *incerta*, nisi post eam inquisitionem, quæ iudicio prudentis pro rei qualitate videatur sufficiens; maior enim diligentia, & in pluribus locis, & longiori tempore adhibenda, quando res est magni pretij, quàm dum parui. Quòd si quis ante debitam diligentiam præstitam, talia conuertat in pia opera; posteà domino comparente, tenebitur ei ad integram restitutionem, vt communiter docent DD.

Incerta.

32 Suppono Secundò, non censeri *incerta*, quando cõstat ea deberi certæ alicui communitati, vel toti, vel maiori eius parti. etsi enim in particulari nõ constet, quid cui debeatur; tamen constat hæc esse illius communitatis, ita vt ipsa tota, vel maior eius pars ius in illa habeat, & singuli vel plerique censeantur habere aliquid in illo cumulo: vt quando exercitus expilat iniustè pagum, vel oppidum. tunc enim restitutio facienda communitati, opera Magistratus, Episcopi vel Parochi, vt hi distribuãt ijs, qui in eo hominum cœtu maius damnum accepisse iudicabuntur. Nec potest fieri in pauperes, aut in alia pia opera; quia hæc bona non censeantur esse incerta. Item quando pauciores quidem ex illo conuentu damno affecti sunt; tamẽ per aliquam industriã cognosci potest qui sint; videlicet opera Parochi vel Magistratus euocatis generatim vt cõpareant, qui spoliati fuerint; & examinatis vbi, quando, quibus & qualibus rebus spoliati, &c. quod faciendum est in rebus magni momenti; non tamen id necessarium in paruis, vt cùm quis minutis vẽditionibus fraudauit. Quando tali industria sciri nequit quib. debeantur, conferenda sunt in pauperes, siue illius loci, siue alterius. His positis.

Debita communitatis.

33 Resp. & dico Primò, Bona *incerta* (id est habentia dominum ignotum) & incerta debita, siue ex contractu, siue ex delicto, restituenda sunt in pauperes, saltem iure positiuo vel consuetudine. Est communis DD. sententia, præterquam de bonis inuentis. Vide Couarruuiam ad reg. Peccatum, p. 3. §. 1. nu. 3. Io. Med. C. de restit. q. 3. causa 10. Nauar. c. 17. nu. 91. & 93. & alios.

Incerta in pauperes, eò ferenda.

De incertis ex delicto debitis probatur ex cap. Cùm tu, de vsuris. Vbi Alexander III. iubet, *vt ea, quæ vsuris iniquè acquisita sunt, si non supersunt illi, quibus debentur, aut eorum hæredes, dentur pauperibus: & vsurarij, eorumq; hæredes ecclesiasticis pœnis ad hoc cogantur.* quod DD. communiter extendunt ad *incerta* ex alijs delictis debita, (vt ex furto, rapina, damno dato, & iniquis contractibus) idque meritò. quia eadem vel etiam maior est in his ratio: ne videlicet hominibus iniquis integrum sit ex iniquitate & iniurijs ditescere. Nomine autem *pauperum* intelliguntur nõ solùm mendici, sed etiam quibus necessaria ad decentem statum desunt, & etiam quæuis opera pia: vt inter ceteros docet Nauarrus c. 17. nu. 93.

34 De debitis *ex contractu*, v.g. ex deposito, commodato, mutuo, venditione &c. probatur: quia etsi de his non extet Canon, tamen vbique est consuetudo piorum. vt hæc in pias causas expendantur, quando dominus inueniri nequit, vt animæ eius prosit.

Pauperes qui.

35 Sed difficultas est, Vtrùm etiã iure naturæ pauperibus piisve operibus hæc sint eroganda. Fere omnes DD. ita sentire videntur: id enim sequi videtur ex ratione, qua vtuntur. aiunt enim hæc in pauperes esse restituenda; quia debitor Iure naturæ tenetur hæc restituere eo modo, quo

Quo iure pauperibus.

potest; nempè vt vel ipsæ res, vel vtilitas ex illis ad dominum perueniat: atqui hoc fiet, si dentur pauperibus ad salutem domini viui vel mortui; ergo Iure naturæ hæc in pauperes danda. 36 Verum hæc ratio, etsi recte probet, iuri naturali, supposita fide, consentaneum esse vt sic erogentur; non tamen probat, id lege iustitiæ esse debitum. Primo, Quia fieri potest vt dominus in hæresi vel alio peccato mortifero obierit; quo euentu nihil potest ei prodesse. Secundò, Quia in quibusdam locis, fiscus Principis occupat bona eorum, qui intestati moriuntur, & nullum hæredem infra decimum gradum relinquunt. Item animalia incertorum dominorum oberrantia, si domini post diligentem inquisitionem inuenti non fuerint, applicantur in Hispania quibusdam Magnatibus. Item fit de ceteris inuentis in Gallia, teste Couarruuia supra numero quinto quæ omnia iniquissima essent, si iure naturæ pauperibus deberentur. Quòd si hæc illis non debentur, cur debeantur alia, cum omnia æquè sint dominorum incertorum? nec minus hæc quam illa in dominorum vtilitatē sint expendenda? Tertiò, Quia fieri potest compositio cū Pontifice super incertis, etiam iniustè acquisitis, vt ea liceat retinere: quod signum est, non esse Iure naturæ pauperibus debita. Quartò, Lex restitutionis est lex naturæ; atqui ratio naturalis non dictat hæc bona pauperibus esse debita alioquin etiam apud Ethnicos id dictaret; quod

Non tenetur iure naturæ.

37 constat non esse verum. Quintò, Omnis restitutio iure naturali debita, debetur certæ personæ, vel certæ communitati; sicut etiam omne damnum & omnis iniuria fit certæ personæ vel communitati: sed hæc incerta non debentur certæ personæ vel communitati; ergo non debentur Iure naturali. Iure tamen positiuo vel arbitrio humano, potest aliquid deberi in incertum; vt si vadam tibi aliquid distribuendum in pauperes vel alias pias causas quas volueris, ex Iustitia teneris; & nisi distribuas, iniuriam facis tum mihi, cuius rem retines; tum pauperibus in communi fo.

38 Ex his satis patet, hæc Iure naturali pauperibus vel pijs causis non deberi. Vnde cessante lege positiua, vel cōsuetudine vim legis habente, bona incerta, non necessario sunt in pauperes eroganda. Itaque cum solum lex inueniatur de ijs, quæ ex delicto debentur, nempè de vsuris, putat Petrus Nauarra lib. 4. cap. 2. num. 47. ea, quæ ex contractu debentur, posse tanquam adespota, post diligentē inquisitionem retineri: quæ sententia non est improbabilis, præsertim cum non constet consuetudinem esse in contrarium. Contrarium tamen in praxi, tanquam magis pium & communi Doctorum sententiæ conformius, ordinariè iudico sequendum.

Incerta ex contractu debita, quasi adespota.

39 Ad rationem pro contraria sententia allatam.

Respondeo, Teneri quidem debitorem iure naturæ restituere rem eo modo, quo ipsa, vel vtilitas temporalis ex ea, seu pretium ad dominum peruenire queat: non tamen Iure naturę tenetur curare, vt si vtilitas temporalis, ad eum peruenire nequeat, proueniat illi vtilitas spiritualis: quia lege Iustitiæ non tenetur damna temporalia cōpensare bonis spiritualibus, vt supra ostensum est. Fateor tamen valde esse æquitati consentaneum, vt ita fiat; maximè quia hæc etiam videatur esse tacita dominorū voluntas.

Resp. ad rationem contrariam.

40 Petes, Quo Iure potest Pontifex de bonis incertis disponere?

Ius Pontificis.

Respondeo Primò, Quia est supremus Princeps in spiritalibus, cujus est de temporalibus suorum subditorū disponere, prout expedit ad bonum spiritale; quod maximè locum habet, quando ipsi domini de illis disponere nequeunt. Itaq; potest hæc in pias causas ad salutem dominorum incertorum destinare. Secundò, Quia potest debitores talium bonorum in pœnam iniustitiæ vel etiam in fauorem pauperum reddere incapaces, ne possint illorum dominiū acquirere. Tertiò, Quia talia bona ex tacita dominorum voluntate videntur in causas pias eroganda. Vnde cum Pontifex sit communis parens pauperum & causarum piarum, maximè ad ipsum pertinet sua lege curare, vt ita fiat. Hinc patet potuisse Pontificem dispositionem talium bonorum Principibus secularibus subtrahere & sibi reseruare; sua lege statuendo, vt in causas pias cōferantur. quod nisi fecisset, possent Principes de his, sicut de thesauris & alijs bonis, domino carentibus, statuere. Ratio est, quia bona hæc incertorum dominorum, post diligentem inquisitionem censentur tanquam adespota (id est, quę domino carent) quia non magis illis prodesse possunt, quàm si illorū nō essent, & omnino domino carerent. vnde si leges de his disponant, nulla fit dñis iniuria.

Dico Secundò, Si is, qui hæc bona habet, verè pauper 41 est, poterit ea tanquam vnus è numero pauperum sibi retinere. Ita docet Scotus d. 15. q. 3. Caiet. q. 62. art. 5. & alij. Ratio est, quia non debet esse peioris conditionis, quam alij pauperes, præsertim si non intercessit ipsius culpa in re illa acquirenda, vel debito cōtrahendo. Quòd si culpa intercessit, meretur quidem ea re priuari; tamen paupertas est sufficiens ratio, cur possit illi per confessarium vel etiam propria sua auctoritate applicari. non enim est necesse, vt detur pauperiori vel sanctiori (quamuis id expediat) sed satis est, vt detur pauperi, nomine paupertatis. Vbi autem illi res hoc modo applicata fuerit, non tenebitur postea copiosior effectus, alijs pauperibus restituere, quia sibi eam causa paupertatis vindicando, benè eam distribuit; iuxta generalem intentionem eius, cuius est, de bonorum incertorum distributione statuere, scilicet Pontificis & domini incerti. 42

Si possessor sit pauper.

Petes, Quid si dominus postea comparuerit? 43

Respondeo Primò, Si alijs pauperibus post debitam diligentiam distribuisti, ad nihil amplius teneris. neque enim ratione rei, vt quæ in tua potestate non sit amplius, neque ratione iniustæ acceptionis, quia etiamsi iniustè acceperis, tamen hæc culpa iam est absterſa per restitutionem factam ijs & eo modo, quo potuit & debuit in tali casu fieri.

Si dominus comparuerit.

Secundò, Si eam tibi tanquam pauperi assignasti, teneris domino cognito, modo adhuc extet in se vel in pretio; idque quamuis sine tua culpa illam habueris. Ratio est; quia teneris ratione rei: nec es in tanta necessitate, vt eam tibi possis reseruare.

Tertiò, Si verò ipsa nec in se, nec in pretio extet, ad nihil teneris; præsertim si sine culpa illam acquisiueras; quia qui bona fide rem alienam consumpsit, non tenetur, nisi quatenus factus est ditior.

Quartò, Si per culpam acquisiueras, adhuc probabilius videtur te non teneri, domino comparente, si post debitā inquisitionem, animo restituendi factam, tibi tanquam pauperi applicasti, eamque sic consumpsisti, ita vt nec in se, nec in pretio apud te extet. Ratio est; quia neque ratione rei acceptæ teneris; (vt quæ neque in se, neque in pretio extet) nec ratione iniustæ acceptionis; quia culpa absterſa est per voluntatem restituendi, & diligentiam præstitam vt domino restitueres, & per restitutionem, quam tibi tanquam pauperi, fecisti.

Aduerte tamen, quosdam Doctores tenere, Rem semel 44 debito modo pauperi applicatam, (etiamsi tibi ipsi applicueris) non debere domino postea comparenti restitui, etiamsi in sua specie extet. Insinuat Petrus Nauarra l. 4. c. 2. nu. 57. & docet apertè Henriquez, de indulgentijs c. 34. nu. 8. Ratio esse potest Primò, Quia eo dum applicata est pauperi, censetur in vtilitatem domini restituta, & dominus tenetur hanc restitutionem ratam habere.

Quorundā sententia.

Secundò, Quia per hanc applicationem transfertur dominium. Sed facile ad has rationes responderi potest. Ad primam, Non tenetur dominus habere ratum, nisi donec rem suam inueniat. quia cum hac tacita conditione debet fieri applicatio, videlicet. vt si dominus compareat, ei restituatur. Ad secundam, Negatur trāsferri dominium, nisi 45 postea possideatur tempore necessario ad vsucapionem, vt rectè Couar. Iura enim hunc modum transferendi dominium ignorant. Si tamen in aliqua Prouincia esset aliqua constitutio, ordinans vt sic dominium transferatur; non esset damnanda: quia dispositio talium bonorum subest auctoritati Principum, nisi quatenus Pontifex eam sibi reseruat.

Dixi in Secunda propositione, *Si is, qui hæc bona habet, verè est pauper*, quia si solùm est pauper pro loco vel tempore, tenebitur posteà, iuxta communem sententiam, veris pauperibus ad restitutionem: nam ex ordinatione Ecclesię & consuetudine piorum, veris pauperibus sunt distribuenda. *Pro loco* pauper est, qui alibi bona habet. *Pro tempore*, qui nouit artem vel industriam, qua facile sibi necessaria ad statum comparare potest, vel aliunde ea proximè expectat. 46

Aduer-

47 *Per quē facienda distributio.* Aduertendum autem est, expedire, vt quis in hac distributione (& præsertim quando sibi rem alienam reseruat) vtatur consilio Episcopi, vel Parochi, vel prudentis confessarij; quia facile amor proprius in hoc negotio decipit. absolutè tamen non est necessarium; nam sufficit, vt prudenter fiat, vide Syluestrum v. Restitutio 8. q. 5. & Medinam q. 3. causa 10. & Nauar. nu. 92. qui notat, in quatuor casibus Episcopum se posse interponere.

DVBITATIO VII.

Cui facienda restitutio inuentorum habentium dominum, sed incertum, & an inuentor possit ea sibi retinere.

48 *Inuēta posse retineri non est improbabile.* DOMINICVS Sotus lib. 5. de iustitia, q. 3. artic. 3. ad 2. putat, inuentorem, si post diligentem inquisitionem dominus inuentus non fuerit, posse hæc sibi retinere; neque obstare vllum Ius positiuum ecclesiasticum aut diuinum, quo hæc necessariò sint pauperibus eroganda.

Probatur Primò, Quia talia bona, hoc ipso, quo per sedulam inquisitionem tempusq; ad id sufficiens, dominus non potest deprehendi, censentur adespota: ac proinde iure naturæ fiunt occupantis, sicut thesauri, & alia, quæ nullius sunt: nisi quòd tacita quædam obligatio illis annexa sit vt si dominus compareat, restituantur.

Secundò, Quia super huiusmodi bonis numquam solet fieri compositio cum Pontifice, vt testatur Petrus Nauarra l. 4. c. 2. nu. 71. quod signum est ea non esse necessariò in pios vsus eroganda. Eandem sententiam sequitur Petrus Nauarra l. 4. cap. 2. nu. 75. qui pro eadem citat Ledesmam, Mercatum, & Bartho. Medinam. Hæc sententia est probabilis.

49 *Esse erogāda in pios vsus, est communior sententia DD.* Contraria tamen est ferè communis DD. nempè hæc pauperibus vel alijs pijs operibus esse impēdenda; eamque tenet D. Thomas q. 62. art. 5. ad 3. & passim Theologi in 4. d. 15. Syl. v. Inuentum, nu. 2. vbi dicit, *Omnes Canonistas ita sentire.* Nauar. c. 17. nu. 170. Couar. ad reg. Peccatū, 3. p. §. 1. nu. 1. & seqq. qui etiam non probat consuetudinē illam applicandi hæc Magnatibus. Hanc sententiam ordinariè in praxi iudico sequendā. Primò, Quia est ferè communis. Secundò, Quia magis fauet pietati. Tertiò, Quia passim apud pios est consuetudo, vt pijs operibus hæc impendantur: quę consuetudo videri potest habere vim legis; orta enim est ex praxi communis sententiæ, quæ vsque ad Sotum viguit. vnde magnum scrupulum plerique si hęc sibi retinuerint, concipiunt. Quartò, Quia est magis consentanea iuri communi. Nam Authent. Omnes peregrini. C. communia, de success. statuitur, *Si peregrinus intestatus decesserit, ad hospitem nihil perueniet, sed bona ipsius per manus Episcopi loci, si fieri potest, hæredibus tradantur, vel in causas pias erogentur*, & cætera. quæ constitutio magis pia est, quàm quæ huiusmodi fisco applicat. Quintò, Quia hæc videtur esse domini voluntas, vt sic ei res sua aliquo modo prosit; & quisque de rebus suis perditis, ita fieri cuperet.

50 Aduertendum est nullo modo tolerabilem esse consuetudinem, quæ in quibusdā locis dicitur esse, vt bona naufragorum in littus eiecta, habeantur tamquam adespota: & occupentur à Gubernatore loci. (de quo vide Couarruuiam supra) sunt enim excommunicati per Bullam Cęnæ Domini: & meritò, quia est afflictionem addere afflictis; & maximo damno affectis, modicum, quod benigna sors ad solatium extremæ miseriæ indulserit, eripere.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm acceptum ob turpem causam sit necessariò restituendum, & cui.

51 PRIMA sententia est, Pro nullo opere, quod per se turpe seu peccatum sit, (vt est fornicatio, adulteriū, homicidium) posse aliquid accipi, & si quid acceptū, id esse necessariò restituendum; nisi videatur gratis donatum. Ita Ioannes Mediña C. de rest. q. 50. & 58. Idē aliquando sensit Nauarr. c. 17. nu. 38. & seq. Fundamentum est, quia peccatum, est nullius pretij, vtpote nihil, teste Augustino; ac proinde prorsus inuendibile.

Secunda sententia est, Pretium acceptū pro opere turpi, quod non sit contra iustitiam, non esse restituendum: secus verò si sit contra Iustitiam. Ita Sotus l. 4. q. 7. ar. 1. ad secundum. Fundamentum ipsius est, quia acceptum pro opere debito ex iustitia, necessariò est restituendum: ergo etiam quod acceptum fuerit pro opere iniusto.

Tertia est, Acceptum pro omni opere prauo, quod legibus punitur, esse restituendum; secus vero de accepto pro opere, quod leges non puniunt. Ita ferè omnes vtriusque Iuris DD. quod refert Couarruu. ad reg. Peccatum, p. 2. §. 2. Probatur, L. Generaliter, 56. ff. de verb. obl. *Generaliter nouimus, turpes stipulationes nullius esse momenti, veluti si quis homicidium vel sacrilegium se facturum promittat, sed & officio Prætoris continetur, ex huiusmodi obligationibus actionem denegari.* Et L. Pacta. 6. C. de pactis. *Pacta, quæ contra leges constitutionesq;, vel contra bonos mores fiunt, nullam vim habere, indubitati Iuris est.* Si nullam vim habent, nulliusque sunt momenti; ergo id, quod ex vi talis pacti accipitur non efficitur accipientis, ac proinde est restituendum. Pro resolutione.

Dico Primò, Si solum Ius naturæ spectetur, acceptū ob turpem causam, seu propter opus, quod est peccatū, opere impleto non necessariò est restituendū, siue illud opus sit contra Iustitiam, siue non. Colligitur ex D. Thom. q. 32. art. 7. in corp. & q. 62. art. 5. ad 2. vbi docet, *posse retineri id, quod propter opus malum est acceptum.* Nec distinguit, sitne opus illud contra iustitiam, an non. Idem docet Caietanus ibidem & Couar. ad reg. Peccatum p. 2. §. 2. Probatur Primò, Quia si Iure naturæ esset restituendam, deberet restitui ei, qui dedit: atqui huic non debet restitui, quia in accipiendo nulla huic facta est iniuria. liberè enim & liberè dedit pro opere, quod tu facere non tenebaris. Secundò, Quia etsi opus malum, pro quo dedit, non sit æstimabile pretio quā malū, tamen qua delectabile vel vtile vni, & alteri detrimentosum, periculosum, laboriosum, inter homines pretio æstimatur: ergo quod hac ratione pro eo est acceptum, non est restituendum; nisi forte quis communem æstimationem excesserit: vt si meretrix, quæ vsuram sui concedere solet vno aureo, ab aliquo iuuene extorserit 50. tamquam pretium. Hoc tamen locum non habet in ea, quę putatur honesta: vt si matrona aliqua vel filia, 100. aureos pro vsura corporis accipiat ab eo, qui dare poterat, retinere potest; nam tanti & pluris potest suam pudicitiam æstimare. Res enim, quæ certum pretiū non habent, nec ad vitam sunt necessariæ, sed voluptatis causa quæruntur, arbitrio venditoris possunt æstimari, vt probabiliter docet Petrus Nauarra & alij. 52 *Nō iure naturæ restituendū est.* 53

Notandum tamen est, Couarruuiam & Caietanum excipere id, quod acceptum est à Iudice, vt iniustam sententiam ferat; hoc enim putant iure naturæ esse restituendum; quia iniusta sententia & peruersio iudicij non est res vendibilis. Sed hæc ratio non est firma; nulla enim est causa, cur magis debeat iure naturæ restitui, quod acceptum fuerit pro iniqua sententia, quàm quod pro iniqua occisione. quod tamen etiam illorum iudicio non est necessariò restituendum. 54 *Pro iniusta sententia.*

Dices, Diuus Augustinus epistola quinquagesimaquarta ad Macedonium ait, *Sceleratius accipi pecuniam pro sententia iniusta, quàm pro iusta, pro testimonio falso, quàm pro testimonio vero:* atqui pecunia accepta pro sententia iusta, est restituenda: ergo & pro sententia iniusta. Ita Sotus. 55

Resp. Negando conseq. nō enim quia aliquid est sceleratius, ideò magis vel æquè obligat ad restitutionem. Hęc enim obligatio non sequitur magnitudinem sceleris, sed damnum per iniuriam datum. at qui accipit pro sententia iniusta, nullam infert iniuriā danti; sicut is, qui pro iusta. porrò illud est sceleratius quàm hoc, tum quia peius est ferre sententiam iniustam, (ad quam ferendam iam habet animū, qui pecuniam accipit, propter iniuriam, quæ fit alteri parti) quàm accipere pecuniam pro sententia iusta ferenda: tum quia (vt ibidem Augustinus ait) sceleratius datur pro iniusta, quàm pro iusta, quamuis detur voluntariè & libenter. loquitur enim de sententia ferenda. Adde, eidem Augustinū significare, pecuniam illā etsi sceleratius

acceptam, non esse opere impleto restituendam; dum dicit *datam à volentibus*. Volenti enim non fit iniuria. secus si data sit pro sententia iusta; quia censetur data coactè, metu sententiæ iniustæ.

Dixi, *Opere impleto*, quia ante opus impletum, debet restitui, eo quòd opus, propter quod datur, debet omitti. vide infra cap. 18. dubit. 3.

56 *Neque iure positiuo restituendum est.* Dico Secundò, Verius etiam videtur, neque iure positiuo, id necessariò restituendum. Ita D. Anton. 2. par. tit. 2. cap. 5. in principio, Angelus v. Confessio, num. 2. & v. Restitutio §. Turpe. Sylu. Restit. 2. & v. Eleemosyna quæst. 4. Nauar. cap. 17. num. 30. & 36. Idem tenent Couarruu. & Caietanus supra. qui tamen excipiunt id, *quod acceptum est à Iudice pro sententia iniqua ferenda*, innixi non iuri positiuo, sed naturali, quod iam refutatum est. Idem tenet ea parte Sotus, sed excipit id, *quod acceptum est ob maleficium commissum contra iustitiam*. verùm non sibi constat; nam ibidem docet, acceptum ab adultera non esse restituendum; cum tamen adulterium sit maleficium contra iustitiam. Deinde ex eius sententia sequeretur, militem debere restituere stipendium acceptum in bello iniusto; & fabrum pretium instrumenti fabricati ad furta vel homicidia, & armorum ad bella iniqua. quæ omnia sunt contra communem hominum sensum, vt rectè Couarruuias

57 *Leges pacta turpia irritantes.* supra Ratio est, quia leges illæ supra citatæ & similes, quæ pacta turpia & iniqua rescindunt, non ideo reddunt irritam acquisitionem rei ex tali causa; nec faciunt accipientem inhabilem ad comparandum eius rei dominium; sed tantum videntur decernere, vt ante opus patratum habeantur illa pacta inualida, & ne ex illis oriatur obligatio ciuilis, id est, ob quam possit in iudicio peti promissum, vt docet Couar. supra nu. 6. & Nauarrus supra. Confirmatur, Quia credibile est, his legibus non rescindi obligationem naturalem, quæ ex talibus pactis opere completo nascitur. ita enim leges positiuæ sunt interpretandæ, si fieri potest, vt dispositioni iuris naturalis consonent.

58 *Priuilegiũ militum.* Dices Primò, L. 2. C. de donat. inter virum & vxorem, *iubetur restitui ancilla militi, quam ipse donauerat concubinæ*; ergo tenebatur restituere.

Respon. Ibi tantùm concedi militibus ius repetendi in iudicio, quod meretricibus donarunt, vt docet Adrianus, tractato de restit. §. Oritur alia quæstio. An meretrix, &c. in fine. Hinc tamen non sequitur debere restitui ante sententiam: deinde id non conceditur alijs: imò alij in foro externo cogũtur soluere pretium turpitudinis meretrici; vt probat Couar. nu. 2. Deniq; id non conceditur in alijs delictis. nam L. 3. ff. de condict. ob turpem causam dicitur, *Vbi dantis & accipientis turpitudo versatur, non posse repeti dicimus, veluti si pecunia detur vt malè iudicetur*. Et L. 8. dicitur *Solutum ob turpem causam, non posse repeti*. idem patet ex L. 2. & 5. C. eodem, ex quibus legibus satis probabiliter colligitur, posse ista retineri in conscientia. Mens enim legum est, vt is, qui dedit, in pœnam criminis, non possit recuperare.

59 *Accipere pretium ante maleficiũ est peccatum, non autem accipere post.* Dices Secundò, Is, qui accipit aliquid ob maleficium, peccat, quia videtur illud approbare: ergo non potest accipere: ergo nec retinere.

Resp. Accipere pretium ante maleficium patratum, est peccatum, similiter & dare. ratio est, quia tunc dare, est inducere ad maleficium; & accipere, est spondere & promittere maleficium; nam sub tali conditione datur & accipitur. Verùm accipere post maleficium, non est peccatum, sicut nec dare, non enim tunc accipitur vel datur, quia maleficium placeat; sed ratione laboris, sumptus, vel periculi suscepti, vel ratione pacti onerosi & fidei obligatæ, quod fieri potest cum perfecta criminis detestatione, & animo numquam committendi.

60 Dico Tertiò, Etsi hæc sententia verior sit, contraria tamen, quæ censet id, quod acceptum fuerit ob crimen legibus punibile, (nisi censeatur donatum) esse restituẽdum, non est improbabilis. Patet, quia est ferè communis omnium Iurisperitorum, vt docet Couar. supra num. 6. Item Medinæ & Nauarri olim, (licet hic postea mutarit) & aliorum; habetque rationes ex Legibus petitas, vtcumque probabiles.

61 *Cui facienda restitutio.* Sed tunc difficultas est, cui restitutio sit facienda. Communior sententia est, esse restituendum pauperibus, vt ibidem Couar. docet. Cum. n. leges non velint illud restitui illi, qui dedit & induxit ad maleficium; neque possit retineri iuxta hanc sententiam, (eo quòd pactum fuerit irritum) consequens esse videtur, vt in pias causas sit expendendum. Sed reuera hoc potius est salutare consiliũ, quam præceptum, vt rectè docent Antoninus, Nauar. & alij. Meritò tamen id poterit iniungi in pœnitentiam à confessario, quando ei videbitur expedire; præsertim cum tot DD. dicant absolutè in pauperes conferendum. Sotus & Couarr. putant si restituendum est, esse potius restituẽdum ei, qui dedit. Si enim dominium non transtulit, apud ipsum mansit; quia non intendit aliter rem à se alienare, quam vt in hunc transferretur. ex qua ratione confirmatur prior sententia. absurdum enim est, vt illi fiat restitutio, & contra mentem legum, quæ intendunt illum punire negata condictione seu actione repetendi; ergo nulli debet necessariò restitui ante sententiam.

DVBITATIO IX.

Vtrùm acceptum ob causam honestam, ad quam tamen obligabaris, (v. g. vt facias vel omittas, quod tenebaris facere vel omittere) debeat restitui.

QVIDAM putant, generatim id esse restituendum. Ita Medina q. 26. Nauar. c. 17. nu. 34. Couar. ad reg. Peccatum. p. 2. §. 3. vnde si alicui detur aliquid ne fornicetur, ne blasphemet, ne peieret, id esse restituendum. Sed verius est non esse restituendum; nisi actio vel omissio debita fuerit ex iustitia, vel nisi debita fuerit ex charitate erga proximum, & sine vllo sumptu vel labore possit præstari. quod vt distinctè explicetur. 62

Dico Primò, Si opus vel omissio ex iustitia sint debita proximo, non potest pro illis quidquam exigi; & quod acceptum fuerit est restituendum. est communis DD. vide Couarru. & Medinam supra, & Sotum l. 4. q. 7. artic. 2. Probatur primò, Quia manifestè violatur æqualitas, si pro eo, quod iam ex iustitia absolutè est debitum, aliquid amplius exigatur vel accipiatur. Secundò, Quia id, quod datur pro iustitia obtinenda, vel iniuria vitanda, non censetur dari sponte, sed coactè & ex metu iniuriæ, prouenienti ab eo, cui datur: ergo necessariò est restituendum: quia censetur per tacitam quamdam iniuriam extortum hæc est vera ratio, cur sit restituendum. 63 *Si lege iustitiæ debitũ.*

Hinc sequitur Primò, Iudicẽ teneri restituere id, quod accepit, vt iustam sententiam ferret: intellige, si datum est timore iniuriæ, alias non dandum: secus, si instar muneris liberalis, vt maiorem quam solet, quamque tenetur, diligentiam in causa adhibeat. 64 *Index.*

Vbi aduerte in sententia iudicis duo considerari posse. Prius. Quòd sit actio maximè vtilis & necessaria Reipub. egẽs multo labore & examine actorum & probationum, & magna auctoritate personæ. Alterum, Quòd sit iusta. Ratione prioris aliquid pro sententia à partibus accipi potest, si aliàs iustum stipendium iudici non est assignatũ. Sic enim debita est ei merces lege iustitiæ, sicut & labori Aduocatorum & Iurisconsultorum. Ratione alterius, nullum ei debetur stipendium: sed supposito officio Iudicis, gratis hanc æqualitatem in sua actione procurare debet. quod etiam locum habet, cum est ea varietas sententiarum, vt ei liberum sit vtramlibet partem in iudicando sequi. vt enim sententia sit iusta, semper gratis curandum est Iudici. Verùm quia tunc vtraque pars iusta censetur, dubitari potest, vtrùm contra iustitiam peccet, si aliquid accipiat, vt hanc potius quam illam in iudicando sequatur. Videtur non ita peccare. Primò, Quia rationes prædictæ hic cessant. Secundò, Quia non tenetur ad alteram determinatè, sed liberum ei est sequi quam maluerit. ergo si aliquid accipiat, vt hanc sequatur potius quam illam, non faciat vlli iniuriam. Consequentia patet, Quia cũ res non est debita, non est contra iustitiam (si solum ius naturæ spectemus) exigere pro ea re pretiũ; si alioquin pretio sit æstimabilis. Tertiò, Quia non accipit pretium pro iustitia sententiæ, sed quia in hac causa hanc opinionem præfert isti, ad quod nullo modo tenebatur. Hoc autem est pretio æstimabile; tum quia vtilissimum parti, tum quia sequendo hanc opinionem amittit fauorem alterius partis, cui *Si vtramq; sententiã sequi potest.*

potuisset

potuisset gratificari. Quartò, Quia nemo dixerit, illi parti, a qua iudex aliquid in hoc casu acceperit, factam esse iniuriam. imò passim hac mente dantur a partibus, & accipiuntur munera à iudicibus, vt quantum intra limites iustitiæ possunt, iudices suum fauorem impendant: quãuis hoc sit valdè reprehensibile & meritò legibus vindicandum. Idem sæpe fit in collatione officiorum sæcularium. in Beneficijs tamen esse simonia, quamuis fortè iure naturæ non sit obligatio restituendi, vt infra cap. 35. dub. 18. dicetur. Hæc argumenta si solum ius naturæ spectetur, faciunt hanc sententiam satis probabilem. Nihilominus legibus id vetitum est, quę etiam possunt ad restitutionem obligare. imò & incapaces reddere dominij rei hoc titulo datæ acquirendi.

65 *Testis.* Sequitur Secundò, Testem teneri restituere quod accepit, vt verum testimonium dicere. etsi enim non semper ex iustitia teneatur testari, tamen si testari velit, tenetur ex iustitia testari veritatem. Si tamen veritatis testimonium esset illi detrimentosum, posset aliquid exigere pro damno, vel periculo, quod metuitur, similiter si labor aut sumptus testi sit subeundus.

66 *Pro deposito, commodato, &c. reddendo.* Tertiò, Nihil posse exigi pro reddendo deposito, vel commodato, vel inuento, vel pro soluendo debito. quod intellige de ipsa nuda redditione, nihil habente laboris aut molestiæ. secus si coniunctus sit labor, vel aliquid aliud pretio æstimabile.

Pro omissione iniuriæ. Quartò, Neque etiam vt non fureris, non occidas. non detrahas quia hæ omissiones ex iustitia sunt debitæ absque vllo pretio, & nihil sumptus vel laboris habent. vnde L. 2. ff. de condict. ob turpem causam dicitur, *Iulianus dicit, si dedero tibi ne hominem occidas, condici posse*, id est, posse repeti.

67 Dices, Etsi talis omissio est debita, non tamen est debita in tui gratiam: ergo si quis tua causa abstineat ab his alteri inferendis, qui te non contingit, potest ratione huius obsequij aliquid exigere & accipere.

Respon. Sotus supra, ob hoc argumentum cõcedit posse sic aliquid accipi. Sed communis sententia est in contrarium. ratio est; quia quando opus vel omissio secundũ se est inuendibilis, etiam est inuendibile obsequium, quo fit in tui gratiam. alioquin vsurarius posset aliquid exigere, quòd in tui gratiam det mutuum alteri; & collator beneficij, quòd tua causa huic conferat, & iudex quòd tua causa iustam sententiam ferat. tale enim obsequium, quãdo opus est absolutè debitum, non censetur dignum pretio apud homines, sed vt summum amicitia. Si quid tamẽ ex liberalitate ob hanc causam esset datum, posset retineri; quia non censetur donatum inuitè, neque ob causam, quæ sit nullius pretij, sed spontè & ex causa virtutis. vnde promissio facta sub tali conditione, non magis obligat, quàm promissio liberalis absoluta.

68 Dices, Miles ex iustitia tenetur militare, & tamen potest exigere stipendium; ergo pro opere debito ex iustitia potest pretium exigi.

Resp. Miles non tenetur ex iustitia, nisi ei iam constitutum sit stipendium. præter hoc autem nõ potest amplius exigere. Idem dicendum de Iudice, alijsque officijs, quæ non sunt debita ex iustitia, nisi post contractum, quo illis stipendium iustum est promissum.

Dico Secundò. Si opus debitum sit proximo ex charitate, non potest pro eo pretium exigi, nisi forte sit laboriosum, vel sumptuosum. Ita Couar. & Medina supra. Probatur primò, quia communi hominum iudicio hæc nõ sunt pretio æstimabilia. Secundò, quia cum valde intersit proximi, vt hęc fiant; si quid pro eo det, censebitur coactè datum, (non gratis) pro re nullius pretij. Sic nihil potes exigere, vt ex animo deponas odium mei, vel vt mihi indices furem, qui res meas surripuit, vel locũ vbi deposuit; si id sine labore, sumptu, periculo facere possis, vt rectè Couar. supra. Denique vt in extrema necessitate des tenuem eleemosynam pauperi. 69 *Debitũ ex charitate proximo.*

Dico Tertio, Quando aliquid datum est pro opere vel omissione, quæ solum cedit in commodum accipientis, vel in honorem Dei, non necessarium est restituendum, sed potest retineri. Ita Petrus Nauar. lib. 4. c. 2. nu. 100. & ex parte Sotus supra. Ratio est; quia tunc censetur esse liberaliter donatum ex causa, vel sub conditione: nemo enim ab alio emit actiones vel omissiones liberas, illi soli commodas vel Deo honorificas, ad quas non tenetur; sed si quid pro illis offerat vel det, censetur datum in bonum illius, vel ad honorem Dei merè liberaliter. 70 *Debitũ dũtaxat in bonum oper... in honore Dei.*

Hinc sequitur, Eum, qui aliquid accepit ab altero vt fieret Christianus, vt confiteretur in Paschate, vt non fornicaretur, non blasphemaret, posse retinere; nec teneri restituere, nisi repetatur in iudicio. Nec obstat L. 2. ff. de conditione ob turpem causam, vbi dicit; *Si tibi dedit, ne sacrilegium faceres, condici posse*; id est, repeti: quia solum conceditur repetitio in iudiciũ, idq; quando datum est, ne crimen fieret, quod legibus punitur; hinc tamen non sequitur, ante sententiam esse restituendum. Puto tamen id, quod pro huiusmodi causa promissum fuerit impleta causa, non esse debitum nisi ex virtute fidei, sicut si absq; huiusmodi conditione promissum esset. Ratio est; quia reuera hæc opera non sunt pretio æstimabilia; sicut nec alia supradicta: sed discrimen inter hęc opera, & illa est, quòd datum pro his non censeatur extortum ab inuito, sed liberaliter donatum; eo quod is, qui dat, nulla necessitate compellatur. secus de dato pro illis, quæ ex iustitia vel charitate proximo sunt debita. 71

Aduertendũ tamen est, Quando constat vel prudenter presumitur aliquid datum per modum muneris liberalis, ad inclinandum eum, qui accipit, ad bonum opus ex iustitia vel charitate debitum, vel ad eum à malo auertẽdum; non esse restituẽdum, nisi lex positiua in aliquo casu expressè inhabilẽ reddat ad dominium eius rei capessendũ, sicut videntur fecisse Iudices L. P. ebiscito. 18. ff. de officio Præsidis, & L. Solent. §. finali. ff. de officio Proconsulis, de quo plura infrà suo loco. vide Syluestrum v. Iudex c. q. 8. 72 *Si patetur datum liberaliter.*

CAPVT DECIMVM QVINTVM.

De ordine in restitutione seruando, dequè loco & expensis.

Complectitur dubitationes 8.

1 OTANDVM est, Quando bona debitoris, in solutionem omnibus creditoribus sufficiunt, non esse opus vllo ordine: nam omnibus integrè est satisfaciendum: sed tum demum certus ordo seruandus est, quando non sufficiunt.

DVBITATIO I.

Vtrùm debita certa sint prius soluenda quàm incerta.

2 SVPPONO, Debitum varijs modis dici *incertum*. Primò, si non satis constat, vtrũ debeas, nec ne: & tũc non est necessaria restitutio; quia melior est conditio possidẽtis. Secundò, si constat quidem rem deberi, sed dubitas cui ex duobus vel tribus debeatur. Hoc euentu, si dubium est æquale, res æqualiter est inter eos diuidenda, vel ea illorum consensu fortè applicanda: sic enim seruatur iustitia quòd si postea constiterit, vter sit verus creditor, alter tenetur ei restituere suam partem, nisi eam legitimè vsu cęperit. si noluerit restituere, tu tamen liber manes; quia restituisti eo modo, quo potuisti & debuisti; nec in eo incerto amplius à te potuit exigi. Si dubium non fuit æquale, ei debetur maior pars, de quo minus est dubium; alteri verò minor, iudicio prudentis. vi. sup. c. 14. dub. 4. *Debitũ incertum...*

Tertiò, Dicitur incertum debitum, quando constat

quidem deberi; sed nescitur cui vel quibus ex tota multitudine: siue res ipsa in specie sua sit aliena, (vt equus, vestis, torquis, & similia) siue tantùm sit debita confusè: vt quando loco rei peremptæ debetur pecunia. His positis.

Si aliena in specie.

3 Dico Primò, Si res incertum habens dominũ, in specie sua est aliena, primo loco est restituenda, non certis creditoribus, sed ijs, quibus incerta restitui solent; iuxta ea, quę cap. 14. dub. 6. & 7. dicta sunt: quamuis nihil aliud supersit, quod certis creditoribus dari possit. Est cõmunis DD. Ratio est; quia creditoribus debet satisfieri ex bonis debitoris, non ex alienis. Itaque hæc ante omnia sunt segreganda a bonis debitoris, & in pios vsus eroganda.

Si non sint aliena in specie.

4 Dico Secundò, Si res ipsæ non sunt in sua specie alienæ, tunc ex eis prius facienda est restitutio certorum debitorum, quàm incertorum. Est communis DD. Antonini 2. p. tit. 2. cap. 3. in princ. Caiet. v. restit. cap. 8. Silu. restit. 6. q. 5. Medinæ, C. de rest. q. 2. §. Ad aliud, quod quinto loco, & Nauarri cap. 17. nu. 47. & aliorum.

Sed difficultas est, quænam sit huius ratio. DD. qui censent incerta iure naturæ pauperib. esse danda, valdè laborant in assignanda ratione, nec quidquam afferunt quod omnino satisfaciat. Sed iuxta sententiam, quam supra c. 14. dub. 6. & 7. secuti sumus, non est difficile. Ratio igitur, cur

Cur certis creditorib. prius soluendum.

5 certis creditoribus potius sit soluendum quàm incertis, est; quia Iure naturæ tenetur debitor ex iustitia soluere creditoribus certis, etiamsi nulla lex positiua id iuberet; idq; de bonis suis, quorum dominium habet. Non tamen Iure naturæ de his bonis tenetur soluere creditorib. incertis; quia his ipsis solutio fieri non potest. quòd autem loco eorum teneatur pauperibus; id solum iure positiuo constitutum est: quod Ius locum non habet, quando certi creditores extant; neque mens legislatoris fuit, nec verò potuit esse, eo casu obligare: quia quod debitum est Iure naturæ, non potest tolli per legem positiuam.

Adde, non soluendo talia incerta, nemini in particulari fieri iniuriam, secus verò si non soluantur certa.

Dices. Quando res est in specie aliena, & dominus reperiri nequit, non debetur Iure naturæ pauperibus; & seposita lege positiua potest retineri; ergo etiam ex ea debet satisfieri creditoribus certis.

6 Resp. Negando consequentiam; quia etsi seposita lege positiua posset debitor ex ea satisfacere, non tamen tenebatur; eo quòd non teneatur nisi de rebus suis soluere. Vnde Iure positiuo statui potuit, vt hæc darentur pauperibus, etiamsi creditores certi nihil essent habituri; quòd si debitori vt pauperi res illa applicetur, tunc videtur ex illa creditoribus esse soluendum; quia non amplius aliena censetur; nisi fortè paupertas illum excuset.

DVBITATIO II.

Vtrùm inter debitores certos, prius soluendum sit venditori, cui pretium nondum est solutum, re vendita extante.

Res Ecclesiæ & minoris.

7 RESPONDEO & dico Primò, Si res sit Ecclesiæ vel fisci vel minoris, & adhuc extet inter bona debitoris; ante omnia soluendum est pro ea pretium iustum, vel certè res ipsa est restituenda. Probatur; quia talis rei non est translatum dominium per conuentionem mutuam, & secutam traditionem; nisi reipsa persoluatur pretium, vt docet Angelus v. Emptio nu. 4. Siluest. eodem verbo nu. 2. & notat Bartholus in L. à Diuo Pio, 15. §. Sed si emptor. ff. de re iudicata. & Panor. in c. Cũ olim, de officio deleg. & colligitur ex L. Si curator. 5. ff. de iure fisci, iuncta Glossa, vnde sequitur talem rem, vbicumque extiterit, etiamsi alijs vendita fuerit, posse vindicari.

Res alienũ vendita.

8 Dico Secundò: Si res alterius vendita fuerit tali debitori, & ille nec pignus aut fideiussorem dederit, nec pretiũ in præsenti obtulerit, nec vẽditor illud pro soluto habuerit fidens emptori, tunc vel pretium ante omnia soluendum, vel res restituenda venditori. Probatur; quia iure cõmuni in hoc casu nondum censetur translatum dominiũ, etiamsi res tradita fuerit, vt expressè habetur Institut. de rerum diuisione. §. Venditæ vbi dicitur, *Vendita verò res & tradita, non aliter emptori acquiruntur, quàm si is venditori pretium soluerit, vel alio modo ei satisfecerit, veluti ex promissione aut pignore dato: quod quamquam cauetur ex L. duodecim tabularum, tamen rectè dicitur & iure gentium, id est, Iure naturali id effici.* Idem habetur L. Quod vendidi. 19. ff. de contrahenda emptione. Vnde sequitur, rem talem, vbicumque extiterit, vindicari posse, nisi pretium solutum fuerit, vt dicitur L. Procuratoris. 5. §. Sed si dedi. 18. ff. de tributoria actione.

Sed hic difficultatem parit quod in eodem §. Institu. supra, additur his verbis: *Sed si is, qui vendidit, fidem emptoris secutus fuerit, dicendum est statim rem emptoris fieri.* Semper enim videtur fidem emptoris sequi, quando ei credit absque fideiussore vel pignore. Vnde tunc semper transfertur dominium.

Resp. Tunc tantum censetur sequi *fidem emptoris*, quando ipsius nuda promissione est contentus, perinde ac si pretium esset solutum. quod Vlpianus in d. L. Procuratoris ait. *In creditum abire*, & Pomponius in d. L. Quod vendidi, *Fidem habere emptori sine vlla satisdatione.* 9

Petes, An ergo tunc venditor non habeat Ius prælationis? Couarruuias l. 1. variar. c. 7. num. 3. putat non habere. pro qua sententia adfert multos Iurisperitos, qui dicunt hanc esse communem. Idem sentit Petrus Nauarr. l. 4. c. 4. nu. 39. & Molina disp. 536. Probatur Primò, quia illa res non est amplius venditoris, cum translatum sit dominiũ, vt suppono, neque manet illi obnoxia Iure hypothecæ. Nam neque Iure naturæ, neque Iure positiuo constituta est in tali re hypotheca. Non Iure naturæ, quia hoc Iure nulla inducitur tacita hypotheca. si enim contrahẽtes pacto expresso non obligant rem solutioni, non est cur illa iure naturæ debeat priori domino censeri obligata; cum eius dominium perfectè in alium transierit, non secus ac si solutio in præsentia esset facta. Non etiam Iure positiuo; quia nullum Ius positiuum inducens in tali re hypotheca in iure Cæsareo reperitur. Secundò, Si emptor ille alteri venderet, prior venditor non posset eam vindicare: ergo non erat ipsi hypothecata. Tertio, Quia neque expressa hypotheca ex conuentione contrahentium potest in emptione sic constitui, vt venditor habeat. Ius prælationis præ alijs hypothecis iure positiuo constitutis: nam contrahentes non possunt suo consensu efficere, vt is, qui iure ciuili vel municipali habet ius prælationis, debeat postponi. vt si emi a te domũ vel nauim, & postea ad eius reparationem accipiam ab alio pecuniam mutuam; hic tibi præferetur in solutione, quia iure positiuo habet Ius prælationis, etiam respectu præcedentium hypothecarum, vt infra dicetur. Ex quibus sequi videtur, venditorem esse numerandum inter creditores hypotheca carentes; ac proinde omnibus hypothecam habentibus postponendum. Hæc sententia est valde probabilis. Contraria magis videtur æquitati consona, vnde. 10

Nõ habere venditorem ius prælationis.

Rationes adferuntur.

Dico Tertiò, Probabile est, venditorem, si ab emptore fideiussorẽ vel pignus non accepit, & res adhuc apud emptorem extet, in ea re ceteris esse præferendum, ita vt vel pretium ei soluendum sit, vel res ipsa restituenda. Ita tenet Caietanus v. Restitutio cap. octauo, Syluest. Restitut. 6. quæstione quinta, Fumus, eodem verbo, num. 36. Medina C. de restitutione quæstione secunda. ff. Tertium dictum. Nauarr. cap. 17. numer. 49. Idem tenet Archidiaconus, Baldus, & alij, teste Syluestro. Probatur Primò, quia valde durum est, & ab æquitate naturali alienum, vt res mea, quam a me emisti, non soluto pretio, extans in sua specie, alijs assignetur, & ego re mea simul & pretio fraudet. seposito communi Iure positiuo, statim iudicio naturali quiuis censeret, æquius esse vt venditori res sua restituatur, si emptor soluẽdo non sit, quàm vt detur alteri. Secundò, Si tibi locaui meam domum, inuecta & illata in eam manent obligata pignori pro pensionibus annuis, & damnis in domum datis, vt habetur L. secunda. ff. Ex quibus causis pign. vel hypothec. tacita contrahatur. ergo argumento a fortiori etiam res vendita manet obligata pro pretio. Tertiò. Quia Iure gentium non transfertur dominium rei venditæ ante solutum pretium, nisi datum fuerit pignus vel fideiussor: vel nisi venditor secutus fuerit fidem emptoris, vt habetur §. Venditæ, supra: idque quia non censetur venditor dominium alia ratione velle transferre. atqui quando venditor credit emptori, etiamsi intendat transferre dominium, non tamen intendit se priuare omni Iure, & recursu ad rem suam, nisi 11

Probabile est, venditorem in re vendita ei se præferendum.

reipsa

reipsa solutum fuerit pretium, vt patet ex vsu & communi hominum sensu: ergo saltem quamdiu extat apud emptorem, censetur quasi hypothecata pro pretio.

12 Vnde, ad primam rationem in contrarium Respondeo, Etsi Iure naturæ seu gentium non contrahatur vlla hypotheca perfecta qualis Iure positiuo, nempe in quam retineatur Ius apud quemcumque extet; benè tamen potest contrahi imperfecta & inchoata. in quam retineatur Ius, quamdiu extat apud emptorem. talem videtur habere venditor in re empta, vt dictum est. Si tamen emptor alteri vendat, non manet amplius obligata, sicut nec pretium pro ea acceptum; vt rectè Nauarrus.

Resp. ad rationes.

13 Ad secundam, Inde tantũ sequitur, non esse hypothecam perfectam, quales sunt omnes hypothecæ speciales Iure positiuo introductæ.

Ad tertiam, Inde solùm probatur, aliquam hypothecam huic præferendam, nempe eam, quæ constituta est ratione mutui accepti ad rei instaurationem; secùs de alijs. Idem ob easdem rationes videtur dicendum, de omni alia re, titulo oneroso alienata, vt supra docet Nauarrus: vt de re mutuata, permutata &c. quod intellige, si res illa in sua specie adhuc extet in bonis debitoris, maxime si alijs permixta nondum sit. Imò etiamsi permixta sit, si certò constet illam ibi contineri. quia æquissimum est, vt ante omnes illi, qui eam tradidit, restituatur, vel ipsa, vel pretium eius; nec alij creditores possunt idmeritò ægre ferre, cùm debitor eius redditione non fiat impotentior ad ipsis soluendum, quàm fuisset, si eam non accepit.

DVBITATIO III.

Vtrùm debita ex delicto, præferenda sint debitis ex iusto contractu.

14 SVNT tres sententiæ. Prima est, Debita ex delicto esse priùs restituenda, quam ex contractu, (nisi forte in contractu interuenerit hypotheca) & quò delictum fuit maius, eo quoque priorem deberi restitutionem. Ita Ioannes Medina quæstio. 2. de restitut. dubit. 5. Vnde post hypothecas. Primò, restituendum debitum ex rapina. Secũdò, ex furto. Tertio, ex vsuris. Quartò, ex contractu oneroso, vt ex mutuo, emptione, &c. Quintò, ex contractu gratuito; vt ex legato, promissione non completa, &c. probatur. Primò, Auctoritate D. Bonauenturæ. Secundò, Quia illa debita sunt priùs soluenda, quæ cum maiori iniuria & peccato sunt contracta; eò quòd quando non potest simul ab omnibus peccatis recedi, consentaneum sit, vt priùs a grauioribus, deinde a leuioribus recedatur. atqui maius peccatum, maiorque iniuria, ceteris paribus, est in rapina, quam in furto, & in furto, quàm in vsura: ergo prius soluendum pro rapto, quam furto, & priùs pro furto, quàm pro vsura, & priùs pro vsura, quam pro contractu, in quo nulla commissa iniuria. inter contractus autem, magis obligat is qui est onerosus, quàm qui gratuitus; idque meritò; quia per onerosum homo nõ fit impotentior ad soluendum alijs; nam vna res supponitur loco alterius, ex natura cõtractus: per gratuitum verò secus. Idem sentit D. Thomas opusculo 73. cap. 18. *Cum necessaria ad salutem praecedant ea, quæ sunt deuotionis, iustè soluuntur debita ante legata. sed maiori iustitia restituenda sunt ablata, quam debita soluenda: cum in hoc impleatur Iustitia, & tollatur iniuria facta Deo & proximo. In solutione autem debitorum, nulla tollitur iniuria, sed solùm impletur Iustitia.* Idem tenet Michael Salonius q. 63. art. 8 in fi. & videtur tenere Angelus Restitut. 2. nu. 18. Hæc sententia non est improbabilis.

1. Priùs quæ ex delicto.

15 Secunda Sententia est, Priùs soluenda esse debita ex contractu iusto oneroso, non gratuito, quam ex delicto: nisi forte res ex delicto parta, in specie sit aliena. Ita Caietanus. v. Restitutio c. 8. Nauar. cap. 17. nu. 51. Bartholom. Medina lib. 1. Summæ cap. 14. §. 33. Denique D. Anton. p. 2. tit. 2. cap. 7. §. 1. & 2. qui etsi assentiatur primæ sententiæ in ordine debitorum ex delictu, nempe priùs restituendum, quod ex rapina debitum, quàm quod ex furto, & prius ex furto, quam ex vsura; addit tamen, priùs esse restituenda, quæ ex contractu iusto debita. hæc sententia probabilis est, si res ex contractu accepta, extet apud debitorem, iuxta ea, quæ diximus dubit. 2. alioquin non video qua ratione probabili queat defendi, nisi forte in vsuris.

2. Priùs quæ ex contractu.

Tertia Sententia, quam veriorem iudico, est, Inter hæc debita nullum esse ordinem, sed ea pari iure censeri. esseque debita personalia, sine iure prælationis; præsertim si res ex contractu accepta, apud debitorem non extet. Ita docet Syluester. Restitutio 6. q. 5. puncto 5. Petrus Nauarra li. 4. cap. 4. nu. 41. & alij recentiores. Probatur Primò, Quia neque iure positiuo aliquid hac de re cautũ est, neque vlla ratio sufficiens adferri potest qua probetur, Ius naturæ postulare, vt alterum debitum alteri præponatur. ergo sunt paria. Secundò, Quia etsi maior fiat iniuria per rapinam quam per furtum, & per furtum forte quam per vsuram: tamen postea, dum quis non vult restituere, est eadem iniustitia in ipsa rei detentione. eiusdem enim speciei peccatum est, non soluere debitum ex contractu post elapsum terminum, inuito creditore, & non soluere debitum ex rapina aut furto: quia æque sit inuito domino: quamuis enim in rapina sit maior iniuria, eo quòd sit maior contemptus domini, & ipse magis inuoluntariè patiatur; tamen postea non est maior obligatio restituendi; nam pro excessu iniuriæ, qui est in primo aggressu, non est facienda restitutio pecuniæ, de qua hic agimus, sed alia satisfactio. 16

3. Non esse inter hæc ordinem.

Dices Primò, Quamdiu raptor non restituit, non recedit ab iniuria, quam intulit personæ, vi rapiendo; atqui ab hac maximè tenetur recedere: ergo ante reliquos, &c. 17

Raptor.

Resp. Primò, Negando maiorem, nam hoc ipso quo desinit vim inferre, iniuria personalis non continuatur, sicut detentio rei, sed transit. vnde etiamsi non restituat rapta, tamen non censetur continuare actualem rapinam, sed solum rei alienæ detentionem.

Respondeo Secundò, Negãdo subsumptum. non enim magis tenetur ad faciendam iniuriam illatam personæ, quam ad faciẽdam restitutionem rei detentæ: præsertim cum in rei detentione, etiam iniuria domino fiat, & præter iniuriam, damnum. Itaque cum is, qui debet ex cõtractu, æque obligetur elapso termino, atque is, qui ex vsura, furto vel rapina: non est cur naturali iure vllum ordinem inter ista debita constitutum putemus. Quod etiam ex eo confirmatur: quia alioquin contra Ius naturæ faceret Iudex, qui iuberet pro rata talibus creditoribus restitui: & teneretur ipse de suo supplere, quod nemo dixerit.

Dices Secundò, Detentio vsurarum non tantum repugnat voluntati domini, quantum detentio rei furtiuæ, vel raptæ, vel ex contractu oneroso debitæ: ergo in vsuris, non est tanta obligatio restituendi, quanta in ceteris. Antecedens patet, ex communi hominum sensu: nemo enim de illis magnopere quæritur, neque conatur recuperare. vnde etiam non est tam detestabilis vsurarius, quàm fur vel raptor, vel debitor ex contractu, qui post elapsum terminum non vult soluere, cum possit. Ob hoc argumentum, non videtur improbabile, debita ex contractu oneroso, ex furto & rapina, posse præponi debitis ex vsura. Quia tamen contrarium puto verius. 18 19

Debita ex vsuris.

Respondeo, Omnia hæc contra voluntatem dominorum retineri; ita vt si possent, curarent sibi restitui; quod sufficit, vt æque iniustè, seu contra eamdem iustitiæ speciem retineantur. Et quamuis detentio vsurarum, non tantum repugnet actuali voluntati domini, quantum debitum ex contractu vel furto, id non refert: quia hoc non prouenit ex eo, quòd intendat vsurario eas donare, vel aliquid iuris concedere; sed ex eo, quòd spem non habeat recuperandi; sitque malum necessarium sponte subeundum. Sicut qui sponte dat lytrum latroni, non renititur actuali voluntate (nisi inefficaciter) illi detentioni; & tamen non minus iniustè ille detinet, quam fur vel raptor. Itaque hæc actualis repugnantia non facit, vt detentio rei sit magis contra iustitiam, quam alias esset, sed facere potest, vt magis sit contra charitatem: vt si quis vehementer se inde cruciaret. 20

DV-

DVBITATIO IV.

Quis ordo sit seruandus in solutione certorum debitorum.

RESPONDEO Primò restituenda ea, quorum dominium non fuit translatum in debitorem.

21 *Ordo restitutionis.* Secundò, Soluendum pro moderatis expensis funeris debitoris, L. penultima. ff. de Religiosis, & sumptibus funeris. Huc etiam pertinent ea, quæ necessaria sunt ad conscribendum testamentum, ad faciendum inuentarium, ad custodiam suppellectilis, & similia opportuna, vt fiat restitutio. Vnde si quis fecerit has expensas pro debitore, aut pro funere alterius, quem debitor sepelire debuisset; (vt pro funere vxoris, filij, vel mancipij) ei iure naturali primò restitutio facienda est.

22 Tertiò, Soluendum ijs, qui habent hypothecam, (quantum ea se extendit) ante alios, qui non habent, vt habetur L. Eos. 9. C. Qui potiores in pignore. Ratio est, quia hypotheca datur creditori ad securitatem vt in omni euentu possit ex ea curare sibi satisfieri.

Quartò, Inter hypothecarios creditores, primò soluendum ijs, qui tempore sunt priores; hæc enim regula iuris, *Qui prior est tempore, potior est iure.* intelligenda est de ijs, qui in eadem re habent hypothecam, vt docet Syluester v. Restitutio 6. quæst. 5. & colligitur L. 2. 4. 5. 6. 7. 8. C. Qui potior. in pign. hab. (vtrum etiam vera sit in creditoribus personalibus, dicetur dubitat. 6.) estque generaliter vera siue hypotheca sit tacita, siue expressa, siue generalis, siue specialis, siue sit conuentionalis, siue iudicialis, siue Prætoria. *Qui prior tempore.* 23 Exceptis quibusdam casibus, in quibus posterior præfertur priori, vt statim dicemus. Neque solum expressa prior, præfertur expressæ posteriori; sed etiam tacita prior, præfertur expressæ posteriori, vt patet in hypotheca dotali quæ etsi tacita sit, præfertur tamen expressæ posteriori, vt docet Couar. lib. 1. var. cap. 7. numer. 2. & colligitur ex L. Hac edicta lib. 6. §. His illud adiungimus. C. de secundis nuptijs. Similiter generalis prior præfertur etiam speciali posteriori: vt colligitur ex L. 2. ff. Qui potiores in pignore vel hypotheca habeantur.

24 *Nauarrus.* Vnde patet Primò, Falli Nauarrum cap. 17. numero 50. & 51. & Syluestrum Restitutio 6. quæst. 5. Dum dicunt eos, qui expressas habent hypothecas, præferri ijs qui habent tacitas. hoc enim verum non est, nisi illa expressa sit tempore prior; exceptis quibusdam casibus iure declaratis.

25 *Syluestr.* Patet Secundò, Falli Syluestrum, quando vult eum, qui habet specialem hypothecam posteriorem, præferri habenti generalem priorem omnium bonorum, & præterea specialem in aliqua re, quæ distincta sit ab hypotheca speciali alterius. Nec obstat L. 2. C. de pignoribus & hypothecis, quam ipse pro se adducit; nihil enim aliud ibi dicitur, quam tuum pignus posterius debere tibi saluum esse, si priori creditori, habenti generalem hypothecam, & etiã specialem in alia re, quæ a tuo pignore distincta sit, possit integrè satisfieri ex illa speciali. tunc enim non potest impedire tuam specialem, ratione suæ generalis prioris. qui enim præter generalem hypothecam, etiam capit specialem, id facit, quòd primò velit vindicare specialem; & nõ attingere generalem, nisi in euentu, quo specialis non sufficiat. Vnde sequitur, tuum pignus non fore tibi saluum, si alteri ex speciali illa hypotheca non possit integrè solui. & consequenter generalis prior, præferetur speciali posteriori. vide Couar. lib. 3. variarum cap. 18.

26 *Posterior tẽpore aliquã do præfertur priori.* Aduerte tamen, Esse aliquos casus, in quibus posterior tempore præfertur priori, habenti hypothecam expressam vel tacitam.

1. Mutuans priore conseruanda. Primus habetur L. 5. ff. Qui potiores in pign. Si tibi credidi, seu mutuaui pecuniam, ad refectionem vel conseruationem alicuius rei, alteri ante obligatæ; vt ad reficiendam vel armandam nauem. tunc enim præferri debeo alijs, habentibus in eadem re hypothecam generalẽ vel specialem etiam expressam. cuius ratio est; quia sine tali mutuo, pignus illud vel non extitisset, vel certe perijsset; ac proinde prior creditor parum vel nihil ex eo habuisset commodi. vnde non potest ægrè ferre, quod is, cuius pecunia saluum est, prior ex eo solutionem illius pecuniæ accipiat.

Secundus habetur L. 6. suprà. Si tibi mutuaui, v.g. 100. vt satisfaceres pro mercium vectura, vel pro conductione ædium, in quibus asseruarentur: manent mihi merces illæ obligatæ, ita vt primus solutionem ex illis habere debeam ante alios generalem vel specialem, tacitam vel expressam hypothecam habentes. *2. Mutuãs pro re custodienda.*

Tertius est, In hypotheca dotali, per quam bona mariti sunt obligata vxori, eiusque descendentibus, ita vt ipsa & ipsius filij ex illis suam dotem ante alios creditores, habentes tacitas hypothecas priores, possint deducere; vt patet L. Assiduis. 12. C. Qui potiores in pignore. *3. In hypotheca dotali.*

Notandum tamen est Primò, Dotem non præferri hypothecæ expressè priori. 27 Ratio est; quia lex non intendit doti dare priuilegium cùm iniuria priorum creditorum, qui ex speciali conuentione iam ius habebant in bonis debitoris. valdè enim durũ esset, per nuptias viri superuenientes, omnes priores amittere Ius, quod expresse pacti erant. Secùs est de ijs, qui habebant tacitam priorem, lege introductam; (his enim dos præfertur, nisi etiam priuilegiũ prælationis habeant, vt in casu primo & secundo,) quia lex potuit suum beneficium, quod cõcedit prioribus, ita restringere, vt postponantur priuilegio mulieris in causa dotis, vt docet Siluester v. Dos, nu. 14.

Hinc patet, Non sequi; expressa hypotheca prior, præfertur doti posteriori; & hæc dos præfertur mutuo posteriori pro refectione, ergo expressa hypotheca prior, præfertur illi mutuo posteriori, vide Couart. li. 1. variar. c. 7. vbi ostendit in ijs, quæ iure humano constant, non esse necessarium, vt si a. vincat b. & b. vincat c. a. vincat c. Idem Siluester supra. 28

Notandum Secundò, Dotem non præferri priuilegio, quod habet is, qui mutuauit pecuniã iuxta primum & secundum casum; nisi tempore dos sit prior; vt rectè docet Siluester suprà. Neque contrarium colligitur ex Nouell. 97. c. 3. (vt quidam putant) quia ibi solùm dicitur, *Eum, qui mutuauit ad ædificationem vel refectionem domus vel nauis, non præferri doti priori sicut præfertur alijs non priuilegiatis.* Hinc tamen non sequitur dotem posteriorem, illi præferri, aut illum doti posteriori non præferri. 29

Quartus casus est, Quando ex pecunia pupilli empta est res aliqua; illa res manet pupillo obligata ante omnes; ita vt si ea alteri sit hypothecata, ipse sit præferendus, vt possit recuperare pretium. Idem colligitur ex L. penult. C. de seruo pign. dato. 30 *4. Emptum pecunia pupilli.*

Quintus est, Si tibi dem mutuã pecuniã ad emendã domũ vel prædium vel rẽ aliam, cum pacto expresso, vt ea res mihi maneat hypothecata pro debito; præferat alijs creditoribus, habẽtibus hypothecã generalẽ in omnibus tuis bonis, quãuis talis hypotheca cõprehendat etiã bona futura & cõsequenter hanc ipsam domũ. Ita habetur L. Licet. 7. C. Qui potiores in pign. Couar. sup. nu. 3. *5. Mutuans ad aliquid emendum, &c.*

Sextus est, Quando quis contraxit cum fisco, manent ipsa bona fisco obligata cum priuilegio prælationis. Idẽ Ius habet fiscus ratione tributi nondum soluti. Vnde omnia bona Receptorum & Redemptorum vectigaliũ, sunt fisco hypothecata, L. 2. C. de priuil. fisci: dos autem & fiscus pari iure censentur. L. Dotis tuæ. 9. C. de Iure dot. vide Couarr. suprà. 31 *6. Contrahens cũ fisco.*

Septimus est, Quando quis alicui credit pecuniam ad militiam, v.g. vt emat equum, arma, vel vt se in militia sustentet; habet hypothecam iure prælationis, etiam ante dotem, etsi dote sit posterior. vt patet ex Nouella Iustiniani 97. cap. 4. Vnde huic ex bonis mariti integrè soluendum, quamuis vxoris dos esset peritura. In his casibus nõ est seruanda illa regula, *Qui prior est tempore, potior est iure:* nam habent priuilegium, vt præferantur, etiam si tempore sint posteriores; non quidem semper omnibus, sed quibusdam. In ceteris autem hypothecis, tale priuilegiũ non habentibus; & in his, quæ æquale priuilegium habent, est seruanda; ita vt integre satisfieri debeat ei, qui priorem hypothecam habuerit. Verùm accurata horum tractatio, est Iurisperitorum, vide doctissimum tractatum de pignore Antonij Negusantij. 32 *7. Credens ad militiã.* 33

Quintò, Post eos, qui habent hypothecam, si quid superfit, soluendum creditoribus personalibus, id est, qui non habent ullam rem debitoris, sibi immediatè in genere vel 34 *Creditores personales.*

Habentes priuilegiū personale. vel in specie obligatam, sed solam personam. Inter hos Primò loco soluendū ijs, qui habēt personale priuilegiū prælationis, absque hypotheca; quale habet sponsa de futuro, in bonis sponsi, ratione dotis traditæ, non secuto matrimonio, vt docet Glossa in L. Bos.9.C.Qui potior in pig.&, Qui deposuit pecunias apud nūmularium, non percipiens inde vsuras, vt patet. L.Si hominem 7.§.fin. ff. depositi, vel contrà. quod quidem DD. extendunt ad
Depositū, cōmodatū, pignus. omnia deposita, & ad commodatum & ad pignus si dolo vel culpa debitoris perierint. Item ad pecuniam depositā in societate mercatorum ad negotiationem. Si tamè hæc extaret, etsi mixta esset, ante hypothecas restituenda esset, quia in specie est aliena: nam quando talia voluntate dominorum commiscentur, singulæ partes fiunt communes; vt habetur §.Si duorum. Instit.de rerum diuisione, &
35 L.Marcellus.3.§.Pomponius. ff. de rei vindicat. Secundò
Chirographary. loco soluendum ceteris creditoribus chirographarijs ex titulo oneroso, cuique pro rata; non habita ratione temporis prioris vel posterioris, quo debitum est contractū. Ita Syluester suprà & Nau.cap.17.nu.51. Tertiò loco soluendum creditoribus ex titulo gratuito; si defunctus alicui piæ causæ aliquid vouerat. Quartò, reliqua erunt pro hæredibus & legatarijs; ita tamen vt hæredes præcedant legatarios ad suam legitimam obtinendum, si sunt hæredes necessarij: vel ad quartam bonorum (quæ dicitur Falcidia) si non necessarij.
36 Quæ hactenus dicta, iure communi Cæsareo seruanda
Obligāt in conscētia. sunt, vbi & quatenus illud est receptum. Quòd si in aliquibus locis sint hac de re aliæ aliquæ leges, vel consuetudines rationi consentaneæ, eæ sunt seruandæ; & quidē in foro conscientiæ; vt docent communiter DD. Vnde fallitur Gabriel in 4.d.15.q.2.dub.vlt. vbi dicit, quæ Canonistæ disputant, quinam iure potiores sint in restitutione, potiùs ad Iudicij quàm ad conscientiæ forum spectare. Nam hæ leges non nituntur præsumptione, sed æquitate naturali; ea qua propter bonum commune statuunt hunc ordinem: quod non minùs poterunt facere,
37 quam transferre dominia vsucapione. omnis autem lex
Lex humana. humana rectæ rationi consentanea, quæ non nititur falsa præsumptione, seruanda est in conscientiæ foro.

DVBITATIO V.

Vtrùm prius petenti liceat prius soluere.

38 DICO Primò, Si debitor vel eius hæres soluat po-
Soluēs posteriori. steriori, omisso eo, qui habet hypothecam priorem, vel priuilegiatam, sciens id fieri cum damno prioris, tenetur priori de damno; & potest prior recuperare à posteriore quod solutum est. Patet L.Scimus.22.§.Etsi præfatam.C.de Iure deliberandi.
39 Dico Secundò, Si sint plures creditores personales, in-
Prior petēs. ter quos nullum sit priuilegium prælationis, & aliquis ex illis exigant ante alios solutionem debiti, siue in iudicio, siue extra; potest & tenetur debitor ei integrè soluere etiamsi tempore esset posterior. Ita docet Nauarrus cap 17.nu.52. & Silu. Restitutio. 6. quæst.8. & colligitur ex L.Pupillus.24. ff. Quę in fraudem creditorum. Ratio est, quia diligentia posterioris creditoris fecit eum potiorem, sicut hypotheca vel priuilegium, vt dicitur in prædicta lege. vnde sequitur, creditorem posse petere integrū debitum, quando timet debitorem non fore omnibus soluendo; & retinere, vbi acceperit.
Petes, Vtrùm non petenti, possit debitor sciens statum suum labantem integrè satisfacere, vt ei gratificetur?
40 Resp. Non posse; quia Ius hoc non concedit. Cùm.n.
Offerēs non exigenti. iste par sit alijs iure, neque diligentia in petendo faciat eum potiorem; non potest ei fieri integra restitutio cum damno aliorum: sed pro rata: vt rectè docet Nauar.suprà. Addo tamen eum, qui in hoc euentu solutionem accepit, non teneri in conscientia restituere; quia accepit rem alteri obligatam. Et colligitur ex L.Quod autem.6.§.2. & 3.
41 ff. Quæ in fraudem creditorum. Idem dicendum, etiamsi
Potest solutum retinere. alij creditores habeant priuilegium personale prælationis absque hypotheca; vt colligitur ex L.dicta. vbi dicitur: *Qui debitam pecuniam recepit, antequam bona debitoris possideantur*, (id est auctoritate Iudicis occupetur ab alijs creditoribus) *quamuis sciens prudensque soluendo non esse, recipiat; non timet hoc edictum*; nempe quo reuocantur ea, quæ in fraudem creditorum alienata sunt. Idem docet Molina disput.536. etiamsi Syluester. & alij contrarium sentire videantur.
Nec refert, quòd ad hoc induxeris debitorem, quia Iura id concedunt, teste Molina. Nec obstat L. Pupillus. 24. ff. eodem tit. quia est alius casus, in quo tutores spōte gratificati sunt vni ex creditoribus. vnde dicitur ibidē, *tale debitum reuocandum*: quod intellige, *per Iudicem*. quare nisi sic reuocetur, poterit ille creditor retinere.

DVBITATIO VI.

Vtrùm regula illa Iuris, Qui prior est tempore, potior est Iure, *possit extendi ad creditores personales.*

MVLTI Doctores affirmant, illam locum habere 42
in omnibus creditoribus eiusdem ordinis, idest, quorum alter non habet aliunde priuilegium prælationis contra alterum. Ita Gabriel d.15.q.1. dub. vltimo. Medina C. de restitut.q.2.dub.5.Salon.quæst.62.art.8.in fine. Valentia disput.5.q.6.puncto 10. Toletus lib.5.c.25. Emanuel Sa v. Restitut.nu.63. Idem videtur sentire Nauar.cap.17.nu.53.in fine. Probatur Primò, Quia quo diutius creditor caruit suo, eo strictius ei debetur; & eo citius est ei restituendum. Secundò, Quia maiori incommodo prius est occurrendum; atqui is, qui diutius caruit suo, plus accepit incommodi. ergo. Hæc sententia, ob aucto- *Est probabilis.*
ritatem horum DD. non est improbabilis, & est satis rationi consentanea. nam quando prius debitum contrahitur, debitor est magis soluendo, quàm postea quādo noua debita accedunt. vnde par esse videtur, vt primus creditor nō fraudetur propter debita posteriora. non enim debent ipsi esse fraudi posteriora debita ex contractu vel delicto, cùm eo tempore, quo cum illo contraxit, illa nō habuerit. Accedit, quòd illa regula, *Qui prior est tempore,*
potior est Iure, non solùm intelligenda sit in habentibus 43
eamdem rem sibi hypothecatam, sed etiam in ordine consessus Canonicorum in Capitulo; In ordine subscribendi Instrumentis actuum capitularium; In habentibus gratias expectatiuas in eadem Ecclesia; vt notat Glossa in illam regulam. Imò eadem Glossa, dicit eam seruandam inter plures creditores, quando venduntur res debitoris, vt illis satisfiat. quare non obscurè est in hac sententia.
Contrarium tamen puto verius, nempe non esse ser-
uandam inter creditores chirographiarios seu persona- 44 *Contrarium verius.*
les carentes hypotheca vel alio iure prælationis; sed tantùm inter creditores habentes eadem rem sibi hypothecatam. Ita expreisè docet Syluester, Restit.6.q.5.& D.Anton.p.2.tit.2.c.7.§.3.ex Baldo; & alij passim. colligitur ex L.s. ff. de separationibus. vbi dicitur; *Licet alicui, adijciendo sibi creditorem, creditoris sui deteriorem facere conditionem.* &c.& ex multis legibus C. Qui potiores in pign. vbi tantùm hypothecis applicatur hæc regula.

DVBITATIO VII.

Vtrùm inter chirographarios carentes priuilegio prælationis, possit satisfieri pauperi, omissis ditioribus.

MVLTI DD. affirmant id fieri posse. Medina su-
prà, *Si debitor posterior est longè pauperior priore, tunc* 45 *Soluēs pauperiori.*
debitum posterioris videtur præferendum, quia maiori damno prius occurrendum. Idem tenet Salon. ob eamdem causam. Idē expresse docet D.Thomas opusc.73. c.18.& probat; *quia plus læsus est pauper ablatione suorum, & plus eo diget.* Emmanuel suprà, ait, *excusari eum, qui soluit prius potenti vel valdè indigenti.* Siluest. Restit.6. in fine. dicit *talem excusari aliquo modo, non tamen fore.*
Sed contrarium videtur verius. Probatur: quia pauper 46
neque Iure positiuo habet ius prælationis, vt patet: neq; *Verius non licere.*
Iure naturali, nisi fortè sit in extrema vel graui necessitate, ita vt charitas obliget illi subuenire. tunc enim creditor dites, meritò pati debet debitū suum differri, vel nū-
quam

quam solui, vt alteri, par Ius habenti, in tanta afflictione consulatur. Quod si pauper non tanta prematur inopia, non potest alter penitus priuari, vt illi integrè satisfiat. Nec refert, quòd pauper plus incommodi sentiat ex dilatione vel priuatione partis rei debitæ; hinc enim non sequitur, illum habere Ius prælationis, sed vt summum, ceteris partibus amplius posse ei solui, quàm diuiti, qui tale incommodum non sentit. sicut plus restituendum ei, cui debentur 100. quàm cui 50. quando secundùm proportionem fit solutio.

47 *Contrariū non est omnino improbabile.* Nihilominus fateor sententiam alteram non esse omnino improbabilem, præsertim cùm D. Thomas tam expressè illam teneat.

DVBITATIO VIII.

Quo loco & cuius expensis facienda est restitutio.

NOTANDVM est, Obligationē restitutionis nasci vel ex iniusta acceptione, vel ex re accepta, vel ex contractu, vt explicatum est suprà cap.7.dub.5. Nunc.

48 *Si ex delicto debita, expensis debitoris restitur.* Dico Primò. Si debitum ortum sit ex iniusta acceptione, restitutio facienda est expensis debitoris, idque eo loco, vbi dominus illam possessurus erat, si ablata nō fuisset: Ita Caietanus 2.2.q.62.art.5. circa solutionem tertij argumenti, Sotus l.4. de Iust.q.7. art.1. circa solutionem tertij argumenti. Couarr. ad reg. Peccatum 1.p.nume.9. Ioannes Medina C. de restitut. quæst.2.dub.3. Probatur, quia ex eo quòd dominus rem suā amiserit debitoris iniquitate, non debet vllum damnum sentire; sed lege iustitiæ debet ita fieri restitutio, vt in pristinum statum restituatur perinde ac si res ablata non fuisset. ergo restitutio non debet fieri ipsius expensis, sed debitoris, qui sibi imputet, quòd eas subire cogatur.

Dices Primò, Ergo tenetur ad amplius, quàm ad rei ablatæ seu damni illati compensationem.

49 Respond. Verum est teneri ad amplius, quàm damnum secundùm se consideratum æstimetur; non quidem vt dominus inde amplius accipiat commodi, quàm accepit detrimenti: sed quia id est necessarium tamquam medium, vt fiat restitutio, qui enim tenetur ad finem, tenetur ad medium necessarium.

Dices Secundò, Non debet imputari debitori, quòd creditor in alium locum migrauit: ergo tunc illius sumptibus non erit mittenda.

Respon. Negando consequentiam: quia creditor non debet amittere libertatem transferēdi se quò libuerit, ob iniustitiam debitoris; qui sibi imputet, quòd sumptus illos in restitutione facere cogatur. debebat enim rē relinquere in bonis creditoris; sic enim cū alijs paruo vel nullo sumptu trās lata fuisset. si tamen creditor facturus erat sumptus in re illa asportanda, possunt deduci. non enim teneris illi cum lucro restituere, sed satis est vt ex ablatione nihil damni sentiat, de quo vide Couar. supra.

50 *Si magni sumptus.* Notandū tamen est. Si res non potest sine magnis sumptibus restitui, posse ex quadam æquitate naturali differri restitutionē, modò inde dominus vel nihil vel parum dāni capiat. Si tamen ea est rerū constitutio, vt nisi modo restituas, posteà nec ipsi, nec hæredibus restituere possis, omnino nunc restituenda vel res ipsa, vel iustum rei pretium, quamuis magnæ expensæ essent faciendæ: quia dominus nō ideò potest re sua in perpetuum priuari, quòd debitor tantundem in sumptum impendere cogatur. nisi probabile esset, domino in hoc casu non displiciturum, vt amicis eius vel pauperibus detur. quod per litteras ab eo peti debet, si res est ambigua. si vero spes sit, fore vt aliquando restituatur sine tanto sumptu, poterit restitutio differri. si res sit parui momenti & sine duplo vel triplo sumptu restitui nequit, probabile est, pauperibus dari posse; præsumi enim potest id domino non displicere.

51 *Si non ex delicto.* Dico Secundò, Quæ debentur solùm ratione rei acceptæ restituenda sunt in loco vbi habentur; nec teneris ea mittere domino expensis tuis, sed mittes expensis domini: vt, si bona fide emeris rem à fure. Ratio est; quia cum tuo damno, nō teneris dominum in pristinum statum restituere, cùm eum per iniuriam non deturbaueris, sed solùm teneris ad rei custodiam; monito interim domino vt significet, quo modo velit eam sibi trāsmitti. qua in re nō teneris vllos sumptus ferre. imò si contingat te in alium locum migrare, nec possis eam commode apud aliquem, qui restituat, deponere, sed cogaris auehere, potes expensas à domino repetere: qui tenetur ad omnes expensas, rei suæ custodiendæ necessarias, in vtilitatem ipsius factas; vt habetur expressè L.2. ff. de negotijs gestis.

Quod attinet ad ea, quæ contractu debentur, hæc sunt triplicia. vel .n. debet restitui idem numero, vt depositū, cōmodatum, pignus; vel debet restitui quid distinctum, quod pro alio commutatur, vt in mutuo, venditione, locatione, &c. vel debet restitui id, pro quo nihil accipitur, ita vt solùm ex altera parte sit obligatio, vt in promissione, donatione, testamento, legato. His positis. 52 *Si ex cōtractu.*

Dico Tertio, Quæ debentur ex contractu, in quo res eadem numero est restituenda, si in alterius tantùm partis vtilitatem accepta sint, debent eius expensis restitui; idque eo loco, vbi sunt tradita: nisi aliter iusta aliqua pactione conuentum sit. Prior pars patet: quia par non est, vt eius expensis restituatur, cuius commodum in contractu non quæritur: ergo. Altera probatur; quia in huiusmodi contractibus tacitè censentur pacisci de eodem loco; nisi ob aliquam causam extrinsecam aliter expressè inter illos sit conuentum: æqualitas enim postulat, vt sicut idem restituendum, quod acceptum est, ita etiam eodem loco. Hinc fit, vt si tua causa equum commodatum acceperis, tenearis eum tuis expensis restituere in eum locum, in quo tibi traditus est. Non tamen teneris eum in locum remotum mittere, in quem fortè dominus commigrauit; quia ibi commodatum non accepisti, nec illius longinquitatis es causa, sed dominus sibi imputet, quòd commodatum ante discessum non repetierit. 53 *Si res eadē numero reddenda.* 54 *Commodatum.*

E contrario, si depositum gratis custodiendum accepisti, restituendum est expensis deponentis; quia par non est, vt depositarius cùm nihil commodi ex deposito perceperit, suis expensis illud ad dominum remittere cogatur, siue dominus in eodem loco manserint, siue alio cōmigrauerit. Secùs est, si depositarius in alium locum remotiorem commigraret: quia tenetur rem depositā repræsentare in eo loco, vbi eam custodiendam accepit, vt inde expensis domini restituatur. Idem dicendum de commodato, quod gratia solius commodantis acceptum est. *Depositum.*

Sed quid, si depositum surripiatur & transferatur in alium locum; cuius expensis remittendum erit ad depositarium?

Resp. Si sine culpa lata depositarij translatum est, debet quæri & referri expensis domini deponentis, non autem depositarij: quia vitium & incommodum, quod obuenit deposito sine culpa lata depositarij, non est ei præstandum, sed auctori: si verò ex culpa depositarij lata factum sit tenetur suis expensis; imò si pretio illam custodiat, tenebitur etiam ex culpa leui, iuxta ea, quæ diximus cap.7.dub.6. 55 *Si depositū trāslatum fuerit.*

Dico Quartò, Quæ debentur ex contractu, in quo pro re accepta est reddenda alia restitutio ea natura contractus, nō quouis loco fieri potest, sed ibi facienda est, vbi res, pro qua datur est accepta, secundū quē locum, etiam res quæ datur, est æstimanda. Prior pars, *non quouis loco fieri posse restitutionem*, probatur, quia hoc sæpè alteri parti esset magno damno; vt si emens Antuerpiæ vellet soluere in Hispania; vel contrà. ergo debet esse certus aliquis locus, in quo ex natura cōtractus fiat solutio. is autem est, vbi res vendita, mutuata vel permutata, fuit tradita & accepta, nullus .n. magis iustitiæ congruit: eo quòd in omnibus istis contractibus, vna res in locum alterius quasi substituitur, quod perfecto modo fieri nequit, nisi idem locus seruetur. Hinc fit vt nemo ex vi mutui possit obligari vt alibi reddat: aut ex contractu venditionis vel locationis, vt alibi pretium soluat. Nam hi contractus vt iusti sint, reducendi sunt ad æqualitatem respectu certi loci, in quo res prior traditus. Idem dicendū de emptione censuum. hi enim ex natura contractus non sunt soluendi in loco vbi est creditor, sed vbi ipse census est constitutus, seu vbi est res illa, in qua obligatio est cōstituta, v.g. domus ager, pratum, &c. nam pēsio annua est veluti fructus hypothecæ, qui nō est alibi, ex natura cōtractus, tradendus, quam vbi nascitur. Quòd si census sit omnino personalis nullā habens hypothecam, soluendus est vbi iusta pactione constitutus fuerit. Si in pactum nō est deductum, 56 *Si alia reddenda.* 57 *Mutuum.* *Census realis.* 58 *Personalis.*

ductum, soluendus est in loco, vbi debitor commoratur; quia immediatè in ipso debitore constitutus est. quod intellige, si debitor non habeat valdè procul. si enim tam procul discedat, vt emptori inde graue incommodum oriatur in pensione exigenda, ita vt si de eo cogitasset, no luisset censum emere; tenebitur debitor mittere ad locũ priorem. His tamen non obstat, quin contrahentes possint de alio loco solutionis pacisci, modo hoc onus iusta mercede compensetur.

59 *Donata, legata, &c.* Dico Quintò; quæ debentur ratione donationis, legationis, testamenti, reddenda sunt in loco, vbi erant cùm donarentur; nisi aliud in ipsa dispositione expressum fuerit; ac proinde expensis eius, cui donata sunt. Patet, quia qui rē gratis dat, vel legat, nō intendit se ad amplius obligare, sed permittit eam alteri, vt si velit suo sumptu illam auferat; si nolit, relinquat. si tamen hęres alio transferret, teneretur suo sumptu illam mittere, vbi erat prius.

Circa præ ficta, Nota, Quando res est restituenda expensis creditoris, eas ex ipsa re deduci posse, quando alia commodior via non suppetit: vnde si opus fuerit, poterit ea vendi, vel ex parte, vt residuum ad creditorem mittatur; vel tota, si est indiuisibilis, (vt equus) vt ei pretium mittatur. Quod si tantæ esset in remittenda re vel pretio expensæ, quanti valeat, non est restituenda, sed monendus domin⁹: vel si id fieri nequit, danda pauperibus, si putetur dominus numquam ad viciniora loca venturus. 60 *Si magna expensa.*

CAPVT DECIMVMSEXTVM.

De causis excusantibus à restitutione, vel omnino, vel ad tempus.

Complectitur Dubitationes 12.

1 OANNES Medina, C. de rebus restituendis, quæst. 5. enumerat 12. caussas à restitutione excusantes, quas ordine prosequitur.

Prima est, Inopia debitoris. 2. Remissio creditoris. 3. Cessio bonorum 4. Dānum quod verisimiliter putatur creditori, vel Reipub. vel alicui tertio obuenturum. 5. Solutio facta creditori sui creditoris. 6. Rei debitæ interitus. 7. Iuris aut Iudicis auctoritas. 8. Religionis ingressus. 9. Excōmunicatio creditoris. 10. Incertitudo creditorum. 11. Dispensatio vel compositio cum Papa. 12. Compensatio. De quibus breuiter dicendum.

DVBITATIO I.

Quæ inopia vel impotentia excuset debitorem à restitutione.

2 *Extrema necessitas.* RESPONDEO: Dico Primò, Extrema necessitas tua vel tuorum, vel proximi, cui aliter subuenire nequis, nisi rem alienam, vel alteri debitam impendendo, excusat à restitutione, quamdiu ea durat. Est communis DD. Ratio est, quia in tali euentu omnia sunt communia, saltem quoad vsum, ita vt licitè quiuis possit occupare, sibique vindicare rem adeò necessariam, & ex eius vsu, sibi, & proximo opitulari, vt ostensum est cap. 12. dubit. 12.

Sed difficultas est, Vtrùm transacta necessitate tenearis ad restitutionem?

3 *Ea transacta, an restituendum.* Resp. Certum est, in quibusdam euentis, si res sit magni momenti, nec censeatur donata, te teneri, dum suppetet commoditas.

Primò, Si res adhuc extet, tunc enim teneris ratione rei acceptæ, vt si egisti vsu rei, quo res non consumitur, vt equi, vestis, nauis, &c. non enim extrema necessitas Ius tribuit ad amplius, quàm opus sit, vt ex periculo te eripias. Si quid ergo superſit, restituendum.

4 *Si debitum ex contractu.* Secundò, Si intercessit contractus, siue ante necessitatem, siue in ipsa necessitate, per quem translatum sit dominium: vt si acceperis mutuum vel emeris. si enim ante necessitatem accepisti, & per illam rem te in extrema necessitate potes iuuare, non incidis in extremam necessitatem respectu opis alienæ, (de qua hic agimus) id est, qua res aliena tibi sit necessaria. nam per rem tuam, quā emisti antea, vel mutuam accepisti, quæ in tuum dominium cessit, potes tibi consulere. vnde manifestum est, non esse tibi Ius accipiendi & consumendi rem alienam: manet

5 *Si non erat trāslatū dominium.* ergo obligatio per contractum inducta. Si tamen per contractum non sit translatum dominium, vt in commodato, precario, conducto; & in extrema necessitate rem consumpseris, probabile est, te non teneri, nisi re, vel spe seu facultate propinqua diues sis. Ita Petr. Nauar. lib. 4. cap. 4. nu. 26. Ratio est; quia non teneris ratione rei, vt quæ nec in se, nec in pretio extet: neque ratione acceptionis, cum eam iure tuo consumpseris: neque ratione contractus, quia ille contractus non obligauit ad rependendum, nisi culpa tua periret. Hic autem absque culpa perijt. colligitur ex Syluestro Restitutio 5. nu. 2.

6 *Si debitum ex delicto teneris.* Tertiò, Si habes ex delicto, vt si furatus sis ante necessitatem, teneris, etiamsi postea in necessitate consumas. quia obligatio iam antè cōtracta, per necessitatem superuenientem non est extincta sed consopita: quare transacta illa necessitate reuiuiscit. Ita Scotus d. 15. quæst. 2. §. Ad argumenta. Idem tenent Richardus, Paludanus & Silu. Restitut. 5. num. 2. qui hos citat. Hæc sententia mihi videtur vera. Contrarium tamen est probabile, Scilicet

7 *Contrarium probabile.* te non teneri; vt docet Petrus Nauarra lib. 4. cap. 4. nu. 24. & quidam alij. quia licitè potuisses accipere, si non habuisset antea, & consumere. Addunt iidem Doctores: Si accepisti rem absque peccato, nempe in ipsa necessitate constitutus, te non teneri restituere, quia vsus es iure tuo, illam accipiendo & consumendo. Sed contrarium puto esse verius. Nempe, si res, quam consumpsisti, sit maioris pretij, nec putetur donata, te semper ad restitutionem teneri, quando commodè poteris. Ita docet Nauarrus c. 17. num. 61. & 62. Adrianus in quarto tractatu de restitution. §. Quia dictum. pag. 159. Couarrun. ad regul. Peccatum. par. 2. §. 1. num. 3. & 4. Medina. quæst. 3. in principio, Toletus lib. 5. cap. 24. Ratio est; quia extrema tua necessitas non transfert in te dominium rei alienæ; sed tantùm tribuit Ius vtendi, idque prout opus est, vt periculum euadas, & cum minimo alterius incommodo. ergo non aufert obligationem restitutionis faciendæ, si copiosior euaseris. Confirmatur; quia alter non tenetur eam dare, nisi quatenus opus est vt consulas tuæ necessitati: sed ad hoc sufficit, vt rem tibi vendat, vel mutuet, vel det cum obligatione restituendi, cùm veneris ad lautiorem fortunam: ergo. Quòd si res sit parui pretij, non teneris postea restituere; maxime si re & spe seu proxima facultate pauper eras: quia talia non solent pauperibus sub onere restituendi dari, sed absolutè. ridiculus enim esset diues, qui à paupere pro aliquot panibus, vel calceis, vel trita veste, talem obligationem exigeret.

Si abs que peccato accepisti.

8 *Si res sit magni pretij, verius est te teneri.*

Petes, Quo iure tenebitur restituere rem talem, si non intercessit contractus, quo se ad hoc obligarit, neque delictum?

9 *Quo iure teneatur.* Respon. Tenetur ratione cuiusdam tacitæ obligationis iure gentium introductæ, qua quis rem alterius in necessitate consumens, se tacitè obligat ad rependendum, quando suppetet copia. etsi enim diuisio rerum non potuit impedire vsum rei alienæ, tibi necessariæ; fecit tamen, vt tenearis ad restitutionem, quando commodè poteris. rationi enim consentaneum est, vt consulatur tuæ necessitati absque notabili alterius damno. Alioquin si exercitus extrema inopia laborans, absumeret bo-

na

ra multorum agricolarum, non teneretur ad restitutionem; quod plane falsum est. Tacitè ergo se obligant iure gentium ad restitutionem faciendam, dum commode poterunt.

Dices, Si quis in extremo periculo, dum fugit hostem, vtatur equo alterius, & contingat equum perire, non tenetur ad restitutionem, vt multi DD. docent. ergo non oritur tacita obligatio ex vsu rei alienæ.

10 *Si equ⁹ quo fugit pereat.* Respondeo, Si non sit probabile periculum interitus equi, non tenetur soluere pretium; quia interitus censetur fortuitus. sed solum tenetur pro vsu, si ille sit diuturnus, vel cum notabili damno domini. Pari modo, neque conductor tenetur ad pretium; quia res domino suo perit; nisi interueniat pactum vel mora, vel culpa. Si autem sit periculum; verius puto, teneri soluere pretium si intereat etiamsi aliqui DD. indistinctè loquentes, contrarium sentire videantur. quia sicut dominus in hoc casu non tenebatur absque illo onere concedere, ita non videtur ipse sine tali onere accepisse; cũ æquitas naturalis & Ius gentium videantur ad hoc obligare: nõ enim plus iuris potest sibi in re alterius vendicare, quam alter tenebatur concedere. Vide Nauarrum & Couar. supra.

11 *Præceptum eleemosynæ.* Hinc tamen non sequitur, præcepto eleemosynæ satisfieri mutuando; sed bene donando sub conditione, quando res est magni pretij quod verum est; nemo enim potest iure queri sibi 20. vel 30. aureos non dari absolutè, sed cum onere vt teneatur refundere, si locuples aliquando euaserit.

12 Peres, Quid si creditor sit in pari necessitate?

Si creditor in pari necessitate. Respondeo Primò, Si creditor subtractione illius rei coniectus est in illas angustias, teneris illi restituere. Primò, quia subtrahere alicui rem, qua ille extreme indiget, est perinde atque occidere. Secundo, quia in pari causa melior est conditio possidentis, præsertim domini. Ita
13 passim DD. Scotus, Syluester & alij supra. Secundò, Si verò creditor subtractione illius rei nõ est coniectus in extremum illud discrimen, sed aliunde incidit, non teneris illi in pari discrimine, quãuis simul inciderit, (etiãsi Scotus, Richardus & Paludan. contrarium teneant) idque nõ solùm quando res est sub dominio debitoris; sed etiam quando in specie est debita creditori: etsi Nauarrus n.60. cap. decimoseptimo, tunc contrà sentiat. Ita docet Caietanus quæst.62. art.5. Sotus lib.4. quæstione 7. artic. 1. ad quartum argumentum, Toletus, de peccatis mortalibus, cap. trigesimonono. Ratio est; quia pro eo tempore cessat vis & potestas dominij, iure gentium introducta; & perinde se res habent, ac si diuisæ numquam fuissent. etsi enim dominium rei maneat apud priorem dominũ, quasi in habitu, tamen actus eius impeditur, perinde ac si nõ esset. Itaque manent intra limites iuris naturæ. quare cũ seposito iure gentium, quo facta est diuisio, possit quisque sibi consulere ex re, quam occupat & possidet; non tenetur eam tunc restituere domino. Vnde si ante occupaui tuum panem in solitudine, vel tuam sarcinam aut tabulã in naufragio, vel equum in fuga, non teneor tibi tunc restituere, etiam si simul in extremum periculum incideremus: quia per hanc subtractionem non incidisti in periculum: neque tu in periculo constitutus, hanc rem occupaueras, vt per eam te saluares. Si eodem momento res sit occupata in extrema necessitate a duobus, tunc vel diuidenda est, si potest diuidi, vel sorte tribuenda.

14 Idem licitum esse non solùm pro se, sed etiam pro parente, vxore & liberis: hoc enim in extrema necessitate præferri posse creditori docet Sotus suprà, Lopez 1. par. cap.53. & Toletus de septem peccatis mortalibus cap.39. reuocans id, quod dixerat lib.5. cap.24. addens, etiam fratres in hac necessitate posse præferri creditoribus. Idque mihi videtur probabile etsi Couarr. & alij id non concedant, nisi cuique pro se.

15 *Grauis necessitas excusat.* Dico Secundò, Non solùm extrema, sed etiam grauis necessitas tua & proximi escusat, quãdiu durat; nisi creditor sit in pari necessitate. est cõmunis sententia Doctorũ, & patet ex dictis cap.12. dubitat.12. vbi ostensum est, probabile esse, licere in hoc casu clanculũ surripere; ergo multò magis licitũ est non restituere, etiamsi res in specie debita sit. Itaque ob periculum morbi, magnæ famis, nuditatis & similis afflictionis, quam aliter nequis auertere, nisi rem alteri debitam impendendo, potest differri restitutio. hæc enim dicunt graues necessitates.

Dixi *quandiu durat*, quia verius est, per hanc necessitatem non extingui debitum, neque rem alienam magni pretij posse consumi, sine obligatione restitutionis faciendæ; quando commode fieri poterit, vt patet ex supradictis. 16 *Non extinguit debitum.*
Non tenetur tamen de lucro cessante vel damno emergente ex dilatione; quia non censetur esse in mora, neque tacitè videtur ad hoc se obligasse, cùm solùm per accidens eueniant ex dilatione. 17

Aduerte tamen, non esse improbabile, si is, qui cõsumpsit rem alienam in graui necessitate re & spe pauper erat, non teneri postea ad restitutionem. Ita Syluester v. Furtum quæst.5. Angel. eodem nu.37. vbi dicit, *Posset etiã dici, quòd licet aliquis non sit in extrema necessitate, sine peccato & obligatione restituendi, possit occultè & bono modo accipere rem alterius, quando scilicet ille ita abundat, & iste ita eget, vt ex præcepto teneatur huic subuenire.* Idem tenet Petrus Nauar. suprà num.26. vbi etiam docet, Si quid ante necessitatem abstulisti iniustè, & in necessitate consumpsisti, debitum extingui; sicut antè dixerat de necessitate extrema. Hoc tamen non est concedendum, quando debitum est ex contractu, per quem translatum est dominium in debitorem; iuxta ea, quæ diximus circa primam propositionem, nu.4. 18

Dixi, *Nisi creditor sit in pari necessitate*; quia tunc teneris ei restituere, iuxta communiorem DD. sententiam. Nam in pari necessitate (præter extremã) potior est conditio creditoris. Imò multi DD. vt Scotus Richardus, Paludanus apud Syluestrum Restitutio quinta, quæstione secunda, tenent etiam in pari necessitate extrema, esse restituendum. Sed cõtrarium est probabile, & fortè verius. 19
vt si debitor sit in graui necessitate ratione morbi, famis, vel nuditatis, non tenebitur restituere etiamsi creditorem contingat in parem incidere; modò debitor illum in eam non coniecerit; idque siue ex furto debitum sit ortũ, siue ex cõtractu. Ratio est; quia non solùm in extrema necessitate, sed etiam in graui videtur esse melior cõditio possidentis, vt colligitur ex dictis cap. 12. dubit.12. Ideò n. melior est conditio possidentis in extrema necessitate; quia tunc omnia sunt communia; ita vt ius habeas occupandi ea, quæ sunt apud alterum, non similiter egentem. & postquam occupasti, non teneris restituere, durãte illa necessitate; quamuis alter casu in parem necessitatem inciderit, modo tu illum in eam non conieceris. atqui simile ius occupandi ex rebus alterius, ipsi nec ad personam, nec ad statum necessarijs, videtur concessum in graui necessitate, vt ibidem probabiliter est ostensum: ergo etiã si alter postea incidat in similem statum, non teneris tunc illi restituere. 20 *Si creditor inciderit in grauem necessitatem.*

Dico Tertiò, Escusat etiã à restitutione statim facienda. Primo, magnum periculũ salutis animæ tuæ, vel tuorum. Secundo, magnum detrimentum in rebus nõ debitis. Tertiò, notabilis iactura decentis status. Primum docet D. Anton. 2. p. tit.2. cap.8. ex Scoto distinctio.15. q.1. §. vltimo, & Henrico quodlib.6. quæstio.24. Idem tenet Nauar. cap.17. num.57. vt si periculum sit, ne vxor vel filiæ præ inopia se prostituant, ne filij fiant latrones, ne ipse in desperationem præ impatientia incidas. vt rectè D. Antonius. Magnæ enim sunt infirmitates animorum, quæ non quouis modo vinci possunt. Ratio est; quia quisque magis tenetur saluti animæ suæ & suorum consulere, quam debita soluere. Debet autem hoc periculũ esse *notabile*, ita vt non suppetat alia commoda ratio eius auertendi, nisi differendo solutionem. Secundum & Tertium docent ijdem auctores & Couar. ad reg. Peccatum, p.1. nu.2. Medina q.2. dub.4. & alij. Ratio est; quia in hisce casibus, creditor secundum rectam rationem tenetur consentire in dilationem: contra enim æquitatem & charitatem faceret, si vellet sibi cum tanto alterius incommodo statim satisfieri. ergo non peccas contra iustitiã, etiãsi differas. Patet consequentia, quia cùm omnis iniustitia sit contra rectam rationem; vbi rectæ rationis dictamen non læditur, non peccatur contra iustitiam, vt docet Scotus suprà. Confirmatur, quia nemo tenetur restituere, quamdiu dominus non potest iure esse inuitus circa detentionem; atque hic non potest iure esse inuitus: ergo. 21 *Periculũ salutis, rei familiaris, vel status, excusat.*

Hinc infertur Primò, Eum, qui debet 100. aureos, si nõ potest statim soluere, nisi domum vel prædium aliquod 22

vendat

Si res paruo pretio esset vendenda.

vendat multò minoris quàm valeat, non teneri statim, sed posse differre. Idque verum est, non solùm quando debet ex contractu, sed etiam quando ex delicto, vt Nauar. supra ex D. Anton. docet. Etsi Caietanus v. Restitut. quæst. 6. & Sotus lib. 4. quæst. 7. ar. 4. contrarium sentiat. Ratio est, quia etsi creditor, quando debitum est ex furto, non teneatur ex iustitia dilationem concedere; tenetur tamē ex æquitate & charitate: æquum enim est, vt creditor permittat differri restitutionem, quæ suo debitori tam est damnosa, cùm id sine suo notabili incommodo facere
23 possit. Itaque quando is est rerum mearum status, vt non possim debitum præstare statim, sine magna aliarum rerū mearum iactura, licitum est mihi, ex quadam æquitate iuris naturalis, differre. nisi forte creditor simile detrimentum accepturus putetur. Secùs est, quando tales sunt circumstantiæ vt nisi modò restitutio fiat, numquam sit futura. tunc enim si res iniustè ablata est, statim restitui debet; etiamsi magni sumptus essent faciendi, vt dictum est cap. 15. dubitatio. 8.

24 Dixi, *Aliarum rerum mearum*, quia si non paterer iacturam nisi in rebus debitis, quibus me spolio dum soluo, non possem idcircò differre restitutionem. hoc enim non est propriè damnum pati in rebus suis, sed relinquere alienas & debitas. Similiter, si ex restitutione, non paterer

Si solū desino lucrari.

quidem damnum in rebus meis, quas possideo, sed solum in lucro, quod intendo consequi; non possem idcircò differre, vt rectè Nauarrus num. 59. & Caiet. v. Restit. cap. 6. quia tunc nihil amitto de meo, sed solùm desino lucrum facere de alieno, seu alteri debito. atqui æquitas non dictat, alteri carendum esse rebus sibi debitis, vt ego ex illis lucrum capiam. quod tamen intelligendum est, nisi illud lucrum quæram, vt etiam alijs creditoribus meis satisfaciam; quibus alioquin soluere non potero. tūc enim charitas postulat, vt creditor permittat dilationem, si cōmodè possit. quia contra rationem est, vt velis tibi statim restitui cum tanto aliorum creditorū incommodo, quod dilata solutione posset vitari. Ita Petrus Nauarra l. 4. c. 4. nu. 52. ex Corduba & Medina.

25 Infertur Secundò, Si vir nobilis nō posset statim soluere, nisi priuet se omni obsequio famulorum & equorum, cogaturq; abstinere à consortio sui similium; & si ciuis primarius non possit statim, nisi ita se priuet, vt cogatur obire artem mechanicam sibi insuetā; posse differre restitutionem, donec absque iactura status sui possit restituere. Quod intellige *si statum suum iustè obtinent*. debent tamen sibi detrahere quantum possunt intra limites decentiæ status, quæ non consistit in indiuisibili, vt sensim restituant, vt docet Anton. supra. Et quamuis si debita sint ex

Non teneris statim cum amissione decētis status.

26 delicto, plerique existiment statim esse soluenda, etiam cum amissione status: Verius tamen & æquius videtur, posse differri restitutionem, si statum illum iustè obtinēt, & ex improuiso calamitas incidens, ad eas angustias redegerit, vt debita olim ex delicto conflata non possint dissoluere, sine sui status amissione. Ita Nauarrus cap. 17. nu. 63. & Sylu. Restit. 5. q. 1. 3. & 4. vbi dicit hanc sententiā esse veriorem & humaniorem, & pro ea citat Scotum, Archidiac. & Ioannem Nyder. videndum tamen, an creditores non sint in pari angustia.

Dices, Ob hanc causam non licet accipere alienum: ergo nec retinere; cùm hæc eiusdem rationis videantur.

27 Respondeo, Negando consequentiam, minùs enim est retinere per aliquod tempus dum possides, quam primū à domino auferre, eumque possessione spoliare; sicut minùs est non curare vulnus inflictum, quam illud infligere, idque confirmat communis hominum sensus; qui minùs curant, rem suam per aliquod tempus non restitui, quam primò auferri.

28 Sed quid si ad eas angustias tua culpa sis redactus, v. g. ludis, comessationibus, superfluis sumptibus?

Si tua culpa eo redactus, non excusaris.

Respondeo, Tunc non mereris dilationem, neque debitorum ex contractu, neque ex delicto. Tibi enim imputare debes, quòd iam sine status amissione non possis satisfacere. Secùs est, quando infortunium fuit improuisum. Ita docet Sotus l. 4. de Iust. q. 7. ar. 4. & Pet. Nauarra suprà nu. 44. Quod est notandum pro quibusdam nobilibus, qui debita sine fine contrahunt, vt supra conditionem sui status expendant.

29 Dixi, *si statum illum iustè obtinent*, Quia si quis rapinis, vsuris, & similibus fraudibus ad aliquem honorabilē statū peruenisset, teneretur etiam cum eius amissione cōfestim restituere. vt communiter docent DD. Ratio est; quia hoc non est tam statum suum amittere, quam alienum dimittere, & ad suum reuerti. Quod est valde notandum pro multis hoc tempore, qui magnis fraudibus repentè diuites & magni euadunt. non .n. possunt differre restitutionem vsque ad mortem, sed tenentur statim restituere, etiā cū dimissione status malè acquisiti. Hoc tamen intelligendū, nisi debitor ille passim habeatur vir probus & honestus, & non possit subitò statum mutare, nisi de suis fraudibus se infamet: tūc enim sensim possit restituere; quia periculum infamiæ excusaret, ne statim teneatur.

Si status iniustè partus, non excusatus.

Dices, Dimittere statum, semper est quædam infamia; 30
ergo qui restituendo deberet eum dimittere numquam debet restituere.

Respondeo, Negando antecedens; quādo enim passim sciunt statum illum fraudibus comparatum, nulla est infamia illum deponere, sed hoc potiùs bonam famam cōciliat, malamque abstergit. Quando verò putetur iustè acquisitus, tunc interdum dimissio status infamiam parit. nempè si homines inde suspicentur iniustè conquisitum fuisse.

Petes, Quid si creditor ex dilatione par damnum accepturus sit in re familiari, vel statu? 31

Si creditor simile damnum patiatur.

Respondeo. Tunc teneris statim restituere. vt communiter docent Doctores; quia iactura rei familiaris vel status, non tribuit tantum iuris, quantum extrema vel grauis necessitas, nec facit vsum rerum communem. Itaque in causa paris damni, potior est conditio creditoris.

Notanda est quædam differentia inter dilationē debitorum ex cōtractu iusto, & debitorum ex delicto: quādo 32
enim licitè differo solutionem eorum, quæ ex delicto debeo, teneor compensare damna, si quæ interim eueniant creditori, & lucrum cessans ratione dilationis. Ratio est; quia iniustè fui causa, dum accepi rem illam lucri cessantis vel damni emergētis; debebam enim aduertere, facilè hoc incommodum ex tali acceptione euenire. Quādo autem licitè differo solutionem debitorem ex contractu iusto, tūc probabile est, me non teneri compensare damna, si quæ fortè ille interim patiatur. Docet hoc Petrus Nauarra, nu. 56. Ratio est; quia talis (inquit) non est in mora. Quod existimo verum esse, si debitor inciderit in grauē

Discrimen inter debita ex delicto, & ex contractu.

necessitatem, vel in eam inopiam. vt nō possit sine amis- 33
sione status restituere: non autem si dumtaxat damnum aliquod pecuniariū esset passurus, quale creditor patitur. tunc enim si solutionem differat, vt damnum vitet, debebit creditorem reddere indemnem, quamuis ex cōtractu debeat. Nam contractus tacito consensu videntur sic intelligendi; vt videlicet post terminum tenearis soluere, vel damna emergentia compensare; nisi fortè interim in grauem necessitatem incideris, aut eam inopiam, vt si tunc restituas, statum tuum retinere nequeas, tunc enim nō est par creditoris, & debitoris necessitas. Fortè tamen in censibus soluendis, illa sententia locum habere possit. nemo enim in his cogitur ad præstandum damnum creditori obueniens, aut ad lucrum ei cessans compensandū, quando sine notabili suo damno non potest statutis terminis soluere. Addo, Quando debitum est ex delicto, debitorem non teneri de damno emergēnte vel lucro cessante pro eo tempore, quo non poterat restituere, nisi conijciendo se in grauem necessitatem; vt ex supra dictis colligitur.

Grauis necessitas, & amissio status excusāt à compensatione damni emergentis.

DVBITATIO II.

Vtrùm remissio creditoris excuset.

RESP. Sicut dilatio concessa à creditore excusat, ne 34
statim tenearis; ita *remissio*, ne vnquam tenearis. Est communis DD. Caiet. v. Restit. c. 7. Couar. ad reg. Peccatum p. 2. nu. 1. Sot. l. 4. q. 7. ar. 4. Nau. c. 17. nu. 45. &c. Ratio est; quia sicut creditor potest ius suū, quod habet in debitorem, alteri donare; ita etiam ipsi debitori; quod est remittere: quia remissio est quædam donatio. Nec refert, etiā si debitor non haberet animum restituendi; quia etsi peccet, tamen debitum extinguitur; si alter liberè remittat,

Condonatio creditoris.

Hic tamen tres requiruntur cõditiones ex communi DD. sententia.

35 *Primò debet esse libera.* Prima est. Vt hæc remissio sit *omnino libera*, id est, non extorta metu vel fraude; iuxta ea, quæ dicenda sunt ca. 17. dub. 5. & 6. tunc enim etsi fortè aliquo modo sit valida, tamen ad arbitrium donantis est reuocabilis; & donatarius tenetur vim & fraudem tollere, & donatorem in suam libertatem restituere, vt ratum habeat vel irritum, quod deceptus vel compulsus fecit. *Metu extorta* censeretur, si expresse vel implicitè debitor minaretur creditori, nisi integrè vel ex parte remittat: quod interdum fit, quando potẽtes debent mechanicis aut mercatoribus. Similiter si cogeret eum subire multas molestias in solicitando, sæpè venire frustra, diu expectare, &c. *Fraus esset*, si fingeret, se longè pauperiorem, quàm reuera sit, blanditiæ autem & preces non obsunt, quia non reddunt condonationem inuoluntariam; nisi fortè præter modum essent importunæ, ita vt quis mallet sua pecunia priuari, quam tanta importunitate solicitari. tunc enim remissio non valeret in conscientia; quia causa redimendæ iniustę vexationis fieret. Non tamen hic opus est præsentem exhibere pecuniam, vt quidam putant. Imò vt rectè notat Caietanus, expedit vt pauper non offerat diuiti rem debitam, quando petit remissionẽ; quia forte præsentia rei moueretur ad non condonandum, vel certè esset difficilior. facilius enim remittimus non habita, quam ea, quæ iam habemus in potestate. quandocunq; tamen creditor ex signis præsumitur non libere condonasse, debitor non liberatur.

36 *Secundò vt possit condonare.* Secunda conditio est, *Vt possit condonare*. nemo autem potest condonare, nisi qui donare. vnde paterna debita non potest filius familias remittere, sicut nec vxor mariti.

37 *Tertiò, vt Ius non resistat condonationi.* Tertia, Vt condonatio *non fiat in casibus Iure exceptis*, qui tres inueniuntur. Primus casus est, Si Episcopus vel Archiepiscopus visitans Ecclesias, aliquid accipiat ab eis præter sumptus, qui necessarij sunt ad victum illis diebus, quibus visitat: tunc enim tenetur ad eius restitutionem intra mensem; & quidem in duplum, etiamsi libera eis fiat remissio à dantibus. Quòd si intra mensem duplum non restituerint, Archiepiscopis & Episcopis interdictus est ingressus Ecclesiæ: inferiores autem, ab officio & beneficio sunt suspensi, quousque grauatis Ecclesijs, de duplo huiusmodi satisfactionem impendant. Ita habetur cap. Exigit. de censibus & exactionibus, quod est Gregor. X. in Concilio Lugdunensi. & capit. sequenti, quod est Bonifacij VIII. quod nonnihil moderatur caput præcedens; quia permittit, vt
Episcopi visitantes.

38 *Lex pœnalis obligat ante sententiã.* sumptus necessarios recipiant in pecunia, cùm Gregorius solum esculenta permitteret. Notandum hic est, legem pœnalem de duplo, obligare ante sententiam; quod perrarum est, nec vnquam præsumitur, nisi ex modo loquendi sit euidens. Secundus casus est, Si Iudex delegatus aliquid receperit a partibus, nisi fortè esculentum aut poculentum,

39 *Iudices delegati.* mera liberalitate oblatum, quod paucis diebus possit consumi: vel si, dum cogitur extra domicilium proficisci, acceperit plusquam moderatas expensas; vel denique si aliquid acceperit, quando partes sunt notabiliter pauperes; tenetur ad restitutionem, non obstante quauis remissione. Patet ex capitu. Statutum. §. Insuper, iuncto §. Si quid. de

40 *Inquisitores.* rescriptis, in sexto. Tertius casus, Si inquisitores prætextu officij Inquisitionis, pecunias extorserint, tenentur restituere, nullis priuilegijs, pactis vel remissionibus, super hoc valituris. Clementina Nolentes, de hæreticis, in sexto.

41 *Canonicus.* His adde Quartum, Si Canonicus, qui officio non interest, accipiat distributiones, tenetur ad restitutionem. nec prodest remissio ceterorum, quibus illæ accrescunt. vt habetur in Concil. Trident. sessio. 24. capitu. 12. de reformatio.

DVBITATIO III.

Vtrùm cessio bonorum excuset à restitutione.

42 *Cessio.* RESPONDEO & dico Primò, *Cessio bonorum* in foro conscientiæ non magis excusat, quam necessitas sine cessione excusaret, vt rectè Nauarrus cap. 17. num. 86. Probatur; quia in hac cessione tantùm conceduntur alimẽta; idque ex quadam misericordia: neque semper, sed quando casus id videtur mereri; vt patet L. Qui bonis ff. de cessione bonorum: atqui hæc etiam absque cessione, consistendo in lege naturæ & gentium, retineri possunt. Non enim tenetur debitor se spoliare necessarijs alimentis, ita vt cogatur mendicare; sed potest retinere ea, quæ spectata cõditione suæ personæ, & eorum, quos alere tenetur iudicio prudentis, censentur necessaria; vt patet ex dictis dubit. 2. Idque verum est, etiamsi debeat ex delicto, vt idem Nauarrus docet. quamuis si delictum sit notorium, (vt si sciatur illum iniquis modis opes collegisse) non tantum retinere possit, quantum si ex contractu deberet, & casu aliquo in grande infortunium incidisset; vt supra ostensum est. quantum autem quisque in tali euentu possit retinere, iudicio prudentis est definiendum. 43

Dico Secundò, In foro tamen exteriori, cessio ad hoc iuuat, ne debitor possit conijci in carcerem; vt patet L. 1. C. Qui bonis cedere possunt; & ne, si post cessionem aliquid acquirat, ei possit auferri, quando est necessarium ad suam vel suorum sustentationem, vt patet ex L. Is, qui bonis, 4. & L. Qui bonis. 6. ff. de cessione bonorum. & §. vltimo. Instit. & actionibus. 44

Hinc sequitur, Eum, qui absque culpa cogitur cedere bonis, si fiat executio in bonis eius per creditores, posse abscondere quantum necessarium est, vt tenuiter viuat secundùm suum statum; vt docet Petrus Nauar. l. 4. c. 4. nu. 60. & Silu. Restit. 7. q. 6. & alij, qui admittunt, eum posse retinere vt *non egeat*; id est, (vt expresse Siluester ait) *ne aliquo tenus indecenter viuat*. Idem colligitur aperte ex Iuribus citatis, maxime quoad ea bona, quæ post cessionem acquirit, de quibus etiam is, qui debitor est ex delicto potest retinere quantum necessarium est, vt pro sua conditione non indecore viuat; nam leges generatim loquuntur. 45 *Absq; sua culpa cedẽs.*

Petes, An leges id permittant de bonis, quæ tempore instantis cessionis habebat? 46

Respondeo, Ita videtur colligi ex d. L. Qui bonis. 6. ff. de cessione bonorum vbi dicitur, *Eum qui bonis cessit, non esse fraudandum quotidianis alimentis*: quod est æquitati consentaneum in debitore, qui absque sua culpa, non est soluendo.

Dico Tertiò, Si illi, qui hoc modo bonis cessere; postea ad lautiorem fortunam peruenerint, tenentur integrè satisfacere. Est communis DD. & patet; nam idem Ius, quod cessionis priuilegium induxit, hoc expresse statuit, vt patet ex L. Cũ & filij familias. 7. C. Qui bonis cedere possunt. vbi dicitur, *Apertissimi iuris est; si quid pinguius accesserit debitoribus, hoc iterum vsque ad modum debiti, posse a creditoribus legitimo modo auelli*. & L. 4. ff. de cessione bonorum, dicitur, *Is, qui bonis cessit, si quid postea acquisierit, in quantum facere potest conuenitur*. Idem habetur §. vlt. Instit. de actionib. Ratio est; quia per cessionem, debitum non fuit extinctum, sed consopitum; donec ad pinguiorem fortunam perueniret. Quod tamen intelligendum est, si acquisierit plusquam sibi est necessarium ad decentiam status, nam si non amplius acquisierit, non tenetur. vt colligitur ex d. L. Qui bonis. 6. & §. vlt. Instit. supra, iuncta Glossa, quæ dicit *illum teneri soluere, deducto tamen semper, ne egeat*, iuxta L. In condemnatione. 173. ff. de reg. Iu. 47 *Postea tenetur.* *Quæ postea acquirit.* 48

Notandum tamen est Primò, Quosdam Doctores sentire, eum, qui cessit bonis, quibusdam actibus iuxta consuetudinem loci ignominiosis, (v. g. sedendo in loco publico, cum corbe capiti imposito) non teneri soluere debitũ, etiamsi postea pinguiorem nactus fuerit fortunam: quia ea ignominia satis videtur punitus; videturque hæc pœna esse loco solutionis; sicut qui punitus est pœna corporali, loco pecuniariæ, quam præ inopia soluere non potuit. Sed contrarium est verius, docet Couarruu. 2. variarum, capitu. 1. nume. 6. quia hæc pœna non imponitur vt liberetur à solutione, sed vt plectatur culpa, quæ præsumitur ab eo admissa, accipiendo mutuum & contrahendo, cùm esset impotens solutionis. Accedit, quòd per cessionem bonorum, non tollatur obligatio naturalis, restitutionis; sed solùm competat exceptio, impediens litis contestationem; iuxta communem sententiam Doctorum, de qua vide Couarruu. supra. 49 *Qui actis ignominiosis cessit.*

Notandum Secundò, Clericum inopem non teneri bonis cedere, nec posse tamen ob debita in carcerem conijci, vt notant Abbas, Imola, Ancharanus, & alij in capitulo 50 *Clericus nõ tenetur cedere.*

Oduar-

Odoardus 3. de solutionibus, quia Clericus non potest conueniri, nisi quatenus facere possit, deductis necessarijs alimentis; vt colligitur ex d. cap. Odoardus, & tenent communiter Doctores, secuti Glossam in c. Miles. ff. De re Iudic. & Glos. in cap. 40. Studeat. d. 50. Ratio est; ne in opprobrium status ecclesiastici cogatur mendicare. vnde nec potest Clericus huic priuilegio renunciare.

52 Couaruuias supra nu. 9. intelligit hæc de Clerico sacrorum ordinum, vel qui proprio ministerio Ecclesiæ inseruit; de tali enim intelligendum esse caput Odoardus. Rebus tamen extendit ad omnes. ne conueniantur vltra id, quod facere possint: id est, vt necessaria alimenta illis sint relinquenda iuxta d. l. In condemnatione. 173. ff. de regulis Iuris. Puto extendendum ad omnes & solos Clericos, qui iuxta Concil. Trident. sessio. 23. c. 6. gaudent priuilegio fori, exceptis Clericis coniugatis; vt sunt Primò, Omnes initiati sacris. Secundò, Habentes beneficium ecclesiasticum. Tertiò, Qui clericalem habitum & tõsuram deferentes, alicui Ecclesiæ ex mandato Episcopi inseruiunt. Quartò, Qui in seminario Clericorum, aut in aliqua schola vel Vniuersitate, de licentia Episcopi, quasi in via ad maiores Ordines versantur, & habitum cũ tonsura gestant. Excipio *Clericos coniugatos*, qui si cum virgine contraxerunt, & alicuius Ecclesiæ seruitio ab Episcopo deputati, etiam Ecclesiæ seruiunt, clericali habitu & tonsura vtuntur, gaudent quidem priuilegio fori & canonis, non tamẽ ceteris Clericorum priuilegijs, vt expresse habetur capitulo vnico, de Clerico coniugato, in sexto, ac proinde nec isto.

Ad quos clericos pertineat capit. Odoardus.

DVBITATIO IIII.

Vtrùm si restitutio putetur creditori vel alteri nocitura, possit differri.

53 RESPONDEO, Posse differri; & interdum debere, vel lege charitatis vel etiam iustitiæ. Prior pars patet; quia qui differt solutionem, vt creditorem à malo, in quod alioquin incurret, auocet, vtiliter & salubriter negotium eius gerit. ergo ille non potest iure id ægrè ferre. Altera, quòd interdum debeat differri, patet: vt si dominus repetat rem suam, v.g. depositum vel mutuum, vt insumat in libidines, vel vt emat beneficium; & dilata solutione spes sit, malum illud fore impediendum. tunc enim lege charitatis teneor differre, nisi inde aliquod notabile incommodum metuam. Ita Sotus lib. 4. quæstio. 7. art. 1. & Nauar. cap. 17. nu. 62. & 63. Ratio est, quia teneor impedire malum proximi spiritale, etiam cum aliquo ipsius incommodo temporali, vt patet in correptione fraterna, dum adhibentur testes; & in denuntiatione, tendente ad emendationem, vbi læditur fama proximi: ergo si differendo restitutionem, possim tale malum impedire, teneor ex charitate.

Si putetur nocitura.

Dices, iste habet Ius petendi rem suam; ergo nisi restituo, facio ei iniuriam. Confirmatur; quia nemo potest inuitus impediri ne se inebriet, ne scortetur, ne per aleam decoquat.

Respondeo. Habet quidem Ius petendi, si illud per se 54 spectes; sed quando vult re illa ad quam Ius habet, in suũ vel alterius damnũ abuti; ex charitate teneor obsistere, si commode possim: & quamdiu est spes eum impediendi, non facio iniuriam; quia salubriter eius negotium ago. non enim quouis modo agere contra Ius alterius est iniuria; (vt patet in eo, qui negat depositum furenti) sed sine iusta causa vel debito modo agere. quamuis propriè & formaliter, quando iusta causa subest, nõ agatur quippiã contra Ius alterius, (cũ ille Ius non habeat, vt id nõ agatur) sed solùm materialiter, quatenus res aliqua denegatur vel tollitur, ad quam præcisa illa praua intentione, Ius habet. Ad confirmationem; Non potest ita impediri, vt vis ei à priuato afferatur, sed alijs modis bene potest.

Agere contra ius alterius, ex causa.

55 Dices Secundò, Parochus tenetur subdito petenti in Paschate Eucharistiam porrigere quamuis sciat eum esse in peccato occulto, eò quòd subditus Ius habeat ad eam; etsi petendo peccet: ergo teneor etiam reddere debitum, petenti ob malum finem.

Respondeo, Propriè loquendo, iste subditus nõ habet Ius petendi Eucharistiam, sed habet Ius, ne à Parocho infametur, aut ne confessio ipsius reueletur: quod tamen ex publica Eucharistiæ denegatione sequeretur. & hac ratione à Doctoribus dicitur habere Ius ad eã, nempe quia sine iniuria non potest ei negari. quæ iniuria in hoc consistit, quòd ille infametur, vel secretum confessionis violetur. secùs est in nostro casu: ea dilatione enim non sequitur nouum incommodum.

Petens Eucharistiam in peccato occulto.

Dices Tertiò, Maritus, qui vouit castitatem, habet Ius petendi debitum, & vxor tenetur reddere, (de quo c. 40. dubit. 10.) quamuis ille petendo peccet. ergo similiter in nostro casu. 56

Maritus vouens castitatem.

Respondeo. Etsi Ius habeat; tamen quando vult illo iure abuti, potest vxor debitum negare. si commode potest; & speret hoc pacto peccatum mariti impeditum iri, præsertim in posterum. Quod addiderim; quia maiori tergiuersatione vtendum, quando agitur de impediendis nouis peccatis, in quæ vel ille incideret, vel alium induceret; quàm cùm agitur de impediendo opere externo, cuius iam culpa est internè commissa.

Aduerte tamen, Si ex dilatione solutionis est periculũ maioris vel paris incommodi non possumus illam differre; quia non est Ius differendi, nisi quatenus est spes mali impendendi. Item quando tergiuersatio parùm prodesse; vt si te vocaret in Ius. Deinde si tibi inde aliquid incommodi notabilis metuas, nõ teneris; vt si idcircò vel illius amicitiam, vel aliqua emolumenta amitteres. non enim teneris proximi peccata cum notabili tuo incommodo impedire. Adde, quosdam putare, quando creditor vult abuti rebus suis, tantum modo in suum damnum, vt in aleam, compotationes, libidines; debitorem non obligari ad solutionem differendam; quia non est ipsius curare. quo modo ille res suas sit impensurus. Itaque cùm ex Iustitia debeat, non esse differendum. Ita Petrus Nauarra libro quarto cap. secundo, numero vigesimoquarto. Puto tamen esse verius, quod diximus; quamuis rarò obligetur sub peccato mortali. tum quia creditor potest illum Iure cogere; tum quia passim apud homines hæc ratio differendæ solutionis parùm est in vsu, & sæpe parùm efficax ad malum creditoris impediendum, & cum molestijs & calumnijs coniuncta. 57 58

Si est periculum paris mali.

Ordinariè non tenetur differre.

Tertia pars, *Quòd interdum tenearis ex iustitia differre restitutionem*, patet; vt si furens ira in inimicum, reposcat depositum gladium. tunc enim reddere, censeretur esse propinqua cooperatio, vide Nauarrum supra & L. Si pignore 54. §. 4. ff. de furtis. vbi dicitur, *Qui ferramenta sciens commodauerit ad effringendum ostium vel armarium; vel scalam sciens commodauerit ad ascendendum, licet nullum eius consilium principaliter interuenerit ad furtum faciendũ furti tamen actione tenetur*. quod intellige, nisi ex recusatione graue malum tibi impenderet: tunc enim illa reddere vel commodare non censeretur cooperatio; quia est actio per se indifferens. 59

DVBITATIO V.

Vtrùm si id, quod tibi debeo, soluam tuo creditori, liberer à restitutione tibi facienda.

RESPONDEO, Hæc solutio me liberat in foro conscientiæ, si mihi constet te illi debere. Ita Angelus v. Solutio nu. 13. ex Glossa Institut. Quibus modis tollatur obligat. Siluest. v. Solutio nu. 4. Medina quæst. 3. causa 5. vt si tibi debeam 100. & tu tantumdem debeas meo fratri; si soluam fratri tibi non ampliùs obligor. Ratio est; quia dum soluo tuo creditori 100. cui debes tantumdẽ, transfero in me Ius, quod ille in te habebat ad exigendum à te 100. vnde si tibi tantumdem debeam, possum vti compensatione. nam Ius, quod ego in te tunc habebo, tãti valet, quanti illud, quod tu in me. Itaque in conscientia tibi non ampliùs obligor. Dico *in conscientia*, quia secundùm Bartolum in L. Solutum. 11. ff. de pignoratit. actio. cogar in foro externo tibi soluere; nisi res debita, quam restituo tuo creditori, sit illi obligata; vt si conduxi à te domum, quam tu conduxisti ab illo; vel nisi mea causa factus sis debitor illi; vt si gerens mea negotia mu- 60 61

Solutio facta creditori creditoris mei.

N 2 tuum

tuum acceperis. Verùm in foro conscientiæ, hæc minimè sunt necessaria; sed sufficit, vt tu vere ex lege iustitiæ alteri debeas, vt Angelus & Syluest. suprà docent.

DVBITATIO VI.

Vtrùm rei debitæ interitus excuset.

61 *Rei interitus.* RESPONDEO, & dico Primò, Si res, quam debes restituere, sit in specie aliena, excusaris eius interitu, si non intercessit tua culpa, vel mora vel pactum, Secùs verò si aliquid horum intercessit, nisi similiter fuisset peritura apud dominum, vt patet ex dictis c. 7. dub. 6. & 8. & c. vnico, de commendato.

63 *Si consumpta in necessitate.* Dico Secundò, Si rem alienam magni pretij in extrema necessitate tua consumpsisti, verius est, te non excusari à restitutione, dum pinguior fortuna obtigerit; sed teneri tacito quodam pacto quod censetur iure gentium interuenisse; etsi contrarium sit probabile. patet ex dictis dub. prima huius capitis.

64 *Pecunia tradita confessario vt restituat.* Dico Tertiò, Si res non sit specie aliena, sed tua, eius interitus non te excusat. Ratio est; quia res domino suo perit. vt si pecunia destinata solutioni, surripiatur; vel à confessario, cui executionem commisisti, retineatur. Vbi Notandum est, quosdam existimare in hoc casu, quo negotiū confessario vel Parocho commissum est, tradita ei pecunia vt restituat, (eò quòd debitor sine sui infamia nō possit per se exequi) si eã retineat, debitorem excusari. rō illorū est. Primò, quia hic restitutionem quãtum in se est fecit, vt debuit & potuit: ergo ab eo non est amplius exigendum. non. n. tenebatur per se restituere, cùm id sine suspicione criminis facere nō posset; (vbi supponimus) neque poterat inuenire commodiorem & tutiorē viam, quam per Parochum, vel confessorem. Secundò, Quia si creditor actu expresso consensisset, vt fieret hoc modo restitutio, debitor non teneretur ad amplius; sed in hoc casu creditor implicitè & actu debito censetur consensisse, (quia tenebatur cōsentire) qui cōsensus implicitus & debitus eãdem vim habet, quam expressus: ergo excusatur.

65 *Si non exequatur, nō liberaris.* Sed contrarium est longè verius, vt docet Nauar. c. 17. nu. 67. & D. Anton. 2. p. tit. 2. c. 4. §. 1. idque siue res in specie sit aliena, siue nō. Si enim non est in specie aliena; vt si mittas pecuniã vel rem tuam tradendã creditori, & nō tradatur, tibi perit, etiãsi debeas ex contractu. Nisi fortè creditor miserit vel assignauerit hominem certū, cui numeres: hic enim loco creditoris acceptat, & ita transfertur dominium in creditorem. Vnde si retineat, creditoris est damnum. vt docet Syluester Restit. 4. q. vlt.

66 Si verò est in aliena species, v. g. torquis, vestis, equus, etiam tuo periculo perit & retinetur, si iniustè accepisti. Ratio est; quia intercessit culpa, per quam dedisti occasionem damni domino obuenientis. si enim non surripuisses, ille rem suam non amisisset. Confirmatur, quia qui rē surripuit, tenetur de casu fortuito, eò quòd apud dominū non sic perijsset, vt patet ex c. 7. dubit. 8. & c. 12. dubit 15. ergo, &c. debebat enim, cùm acciperet, cogitare similes casus ea surreptione posse euenire.

67 *Ad rōnes in contrariū.* Ad primam rationem, Respondeo, Fecit quidem quod debuit & potuit pro illo tempore, sed cum tacita obligatione, vt si res non succederet, teneretur inire aliam viã, donec damnum reipsa sit compensatum.

Ad secundam, Dominus non tenebatur consentire, vt per Parochum restitueret, nisi cum onere iterum restituendi, si reipsa Parochus non exequeretur.

Aduerte tamen; contrariam sententiam non videri omnino improbabilem; ob rationes allatas, & quorũdam Doctorum virorum, qui illam tenent auctoritatem.

DVBITATIO VII.

Vtrùm Iuris vel Iudicis auctoritas excuset à restitutione.

68 RESPONDEO, Quibusdam casibus excusare. Primò, Quando res legitimo modo est vsucapta: tũc enim auctoritas legis transfert dominium in eũ, qui vsucepit; de quo suprà cap. 6. Secundò, Quando Iudex in pœnam delicti, per sententiam imponit alicui mulctam in fauorem eius, qui iniuriam passus est. oportet tamen sententiam niti veritate, non falsa præsumptione; de quo infrà. Tertiò, Quando Iudex auctoritatem legum & naturalem æquitatem secutus, aliquid alicui adiudicat, quòd alias non deberetur ex rigore iustitiæ; is, qui hoc percepit, non tenetur restituere. de quo vide c. 7. dubit. 8. Quartò, Quando aliquis per sententiam ordine Iuris latam, priuatus est officio, beneficio vel hæreditate. Is, qui hæc postea obtinet, non tenetur restituere, etiamsi priuatim sciat condemnatum esse innocentem; modò ille causa falsæ illius sententiæ non fuerit. vide infrà c. 29. dub. 10.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm ingressus in Religionem liberet à restitutione.

MEDINA q. 3. causa 8. docet, debitorem, qui manendo in sęculo poterat soluere & ingrediendo se reddit impotentem, non posse ingredi Religionem, nisi ante soluerit. quòd si ingrediatur & profiteatur, tamen adhuc manere obligatum, & labore suo vel arte, si quam nouit, debere conari soluere. Ratio est; quia iure naturæ tenetur satisfacere. Contrarium tenet D. Th. q. vlt. huius partis art. 6. ad 3. & ibidem Caiet. Sylu. Religio. 2. q. 4. & alij Summistæ omnes. docent enim non teneri manere in sæculo, sed sufficere si bonis cedat suis creditoribus. 69

Pro resolutione, dico Primò, Si debitor ingrediatur & profiteatur, omnino valebit professio, nec poterit reuerti ad statum sæcularem. In hoc conueniunt omnes. Idque probat ratio D. Thomæ, quia etiamsi sit pecuniæ debitor, tamen eius persona est libera. vnde etiamsi concederemus illum malè facere, dum se Religioni mancipat, debitis non solutis; tamen illa traditio est valida: sicut si facultates ad soluendum creditori necessarias alteri donares, donatio iure naturæ valeret; (quamuis in ea peccares) quia res illæ tuæ erãt. Secùs est si seruus profiteatur; quia cùm persona ipsius libera non sit, sed domino ex iustitia addicta, nō potest validè se alteri donare; ac proinde nec profiteri sine domini consensu. Idem dico de coniuge, matrimonio iam consummato. non enim est sui iuris. Secùs est ante consummationem. 70 *Valet professio.*

Dico Secundò, Qui debet aliquid extans in specie, non potest omissa restitutionem Religionem ingredi. Ratio est; quia hic nulla est iusta ratio non restituendi. Idē dicendum, si quis sit obnoxius reddendis rationibus. vt ibidem D. Thomas ex B. Gregorio docet; id enim breui tēpore fieri potest. Simili er si alicui sint parentes in graui necessitate constituti, aut proles adhuc teneræ alendæ; de quo infrà. 71 *Si res in specie extet.*

Dico Tertiò, Si debitor possit breui tempore, vt paucis annis & consuetis laboribus satisfacere creditoribus, tenetur aliquantisper differre ingressum, vt illis satisfaciat. Ita Petrus Nauarra l. 4. c. 4. num. 94. & Lopez 1. p. cap. 229. Idem sentit Medina supra, & Doctores Parisienses, quos ipse citat; quia tunc creditores meritò sunt inuiti, si illis antea non satisfaciat; cum facili negotio possit. neque tunc beneficio cessionis se poterit liberare. quia hoc non est introductum, nisi in fauorem eorum, qui aliter se a debitis expedire nequeunt. 72 *Si facili negotio possit.*

Dico Quartò, Si opus esset longo tempore, (vt multis annis, vel insolitis laboribus) nō teneretur expectare, sed relinquēdo omnia sua creditoribus, poterit Religionem ingredi. Ita Pet. Nauarra nu. 95. idem dicent omnes, qui D. Th. sequuntur. Rō est; quia qui actu bona non habet, nec est in propinqua potētia ad ea habenda, absolute cēsetur impotens ad soluendum, ac proinde ab obligatione restitutionis est excusatus. Neque obligandus ad insolitū aut longū laborē, quando dedit quidquid habuit; quia nec Iudices quidē in foro externo ad hoc obligat, vt ex praxi tribunaliū satis constat. sufficit enim eis si viderint debitorē omnia, quæ actu habebat, dedisse. nec breui tempore posse reliqua conquirere. Vnde etiam colligitur, non esse hoc priuilegium Religionis, sed ea natura rei obligationem cessare, vel potiùs sopiri ratione impotentiæ. idque non 73 *Si difficulter possit.* 74 *Liberantur relictis omnibus.*

solum

solùm locum habet, quando ex contractu, sed etiã quando ex delicto est debitum, vt ex furto, vsuris, rapinis. sufficiet enim dare omnia. & non posse breui aut facilè, iudicio prudentis, reliqua soluere.

75 Non est tamen negandum, quin status Religionis aliquid peculiaris fauoris hac in re mereatur, vt etiam propter illum, creditores non debeant plus exigere, quàm possit actu & sine longa mora præstare; præsertim cũ in longa mora sit periculum salutis, vel damni spiritalis. Adde, cum quis est debitor ea justo contractu, potest facilè beneficio cessionis liberari, retentis etiam necessarijs alimentis, vt suprà ostensum est.

76 Ex his sequitur, Si is, qui Religionem vult ingredi, est vir honoratus, quem dedeceat seruire, vel manibus operari, hunc non teneri ad illas lucrandi rationes descendere, sed posse statim ingredi; quia talis, vbi omnia dederit, quæ actu habet, ad nihil ampliùs tenetur, cùm nulla ratio lucrandi, quæ ipsum deceat, suppetat. si autem est talis, cui aliqua lucrandi ratio honesta & statui ipsius consentanea suppeditet: tunc videndum, an breui tempore sine animæ periculo possit se expedire, an non. & iuxta ea, quæ dicta sunt, statuendum. Patendum tamen Diui Thomæ sententiam esse probabilem. vide Siluest. Religio secunda. quæstione quarta.

DVBITATIO IX.

Vtrùm excommunicatio creditoris liberet à restitutione.

77 *Excommunicatio.* RESPONDEO, Non esse improbabile posse differri, donec Ecclesiæ reconcilietur. Hoc enim tenet Adrian. quæst. 3. de clauibus. §. Si petas an. & Felinus in c. Inter alia, de sententia excõmunicationis. Panormit. in d. c. Inter alia. 31. & cap. Intelleximus, 7. de Iudicijs. Glossa in caput Absolutos, de hæreticis. & quidã alij apud Couarru. ad regul. Peccatum 2. p. num. 8. Probatur Primò ex cap. Nos sanctorum, 15. quæst. 6. vbi Gregorius VII. sic ait: *Eos, qui excommunicatis fidelitate aut sacramento constricti sunt, Apostolica auctoritate à iuramento absoluimus, & ne sibi fidelitatem obseruent, omni ratione prohibemus, quousque ipsi ad satisfactionem veniant.* & cap. sequen. *Iuratos milites* (inquit Vrbanus II.) *Hugonis comitis, ne ipsi, quamdiu excommunicatus est, seruiant, prohibete.* Qui Canones etsi tantùm videãtur intelligi de debito fidelitatis, quod subditus debet Principi, aut miles Duci, aut famulus domino; tamen videtur esse eadem ratio de debito pecuniario. vnde Glossa in d. c. Nos sanctorum, probat multis, hanc sentẽtiam esse probabilem. Secundò probatur, Cap. Quòd in dubijs, & sequenti dicitur, *Nullus scienter nominatim excommunicato cõmunicare tenetur, nisi quædam personæ, quæ per illud Gregorij Papæ caput, Quoniam multos, specialiter excusantur.* sed illo c. Gregorij, non excusantur debitores. ergo non tenentur. Vnde Glossa & Adrianus colligunt non teneri. etiamsi iuramento promisissent soluere, quia iuramentum habet tacitam conditionem, si talis permanserit, cui communicare liceat.

78 Aduerte tamen, etsi quidam Canonistæ idem videãtur sentire de debitore excommunicato, vide licet eum non teneri ad soluendum, quamdiu est in excommunicatione, id tamen omni ratione & probabilitate carere; quia non debet ei excommunicatio tanto esse commodo, vt rectè notat Glossa in can. Nos sanctorum: alioquin multi essent, qui cuperent excommunicari.

79 *Verius non liberare.* Dico Secundò, Verius tamẽ videri, etiamsi creditor nominatim sit excommunicatus, nõ ideò differri posse restitutionem. Ita tenet Couarru. suprà. Syluest. excõmunicatio 5. quæst. 52. Ioannes Medina quæst. 3. causa 9. & plerique alij. Ratio est; quia neque Iure diuino, neque etiã iure humano debitor liberatur à tali debito statim soluẽdo post elapsum terminũ. *Non iure diuino*, quia nullum tale ius reperitur, præsertim cùm etiam ethnicis & publicanis debita soluenda sint. vt colligitur ad Roman. 13. nisi fortè spes esset, tua dilatione ipsum conuersum iri, & reconciliãdum Ecclesiæ, quod interdum vsu venit, quando debitor est magnæ auctoritatis; & recusat soluere creditori, nisi redeat ad Ecclesiam. *Debitũ fidelitatis et obsequij.* *Non etiam iure humano*, quia iura citata non loquuntur de debito pecuniario, sed de debito fidelitatis & obsequij. leges enim pœnales sunt strictè interpretandæ. quamuis Medina & quidam alij, putent etiam agere de debito pecuniario, quod ex promissione & stipulatione iuramento confirmata sit contractum. & de omni alio debito solis verbis conflato; quod est probabile.

80 Dices, Excommunicati sunt vitandi in omni conuictu humano, atqui soluere creditori est habere cum eo humanum commercium. ergo hoc non licet.

Resp. Hoc esse vnum ex præcipuis argumentis contrariæ opinionis: Sed dicendum cum Couarruuia illam communionem esse valdè paruam & breuem & cùm sit in re necessaria, (vtpotè in debito iustitiæ, quod creditor potest exigere, saltem extra Iudicium) non debet talis communicatio videri prohibita. sicut eleemosyna potest & debet dari excommunicato, quando eleemosynæ præceptum erga proximum obligat.

81 Aduerte tamen, Si excommunicatus repetat debitum in Iudicio, posse eum à debitore repelli, vt expresse habetur c. Pia, de exceptionibus in 6.

DVBITATIO X.

Vtrùm creditorum incertitudo excuset à restitutione.

82 RESPONDEO, Creditorum incertitudo non omnino excusat: tunc enim restitutio facienda est in pauperes, iuxta communem sententiam, ordinariè in praxi seruandum. vide supra c. 14. dubit. 6. & 7.

DVBITATIO XI.

Vtrùm dispensatio vel compositio cum Prælato excuset.

83 *Compositio.* RESPONDEO, & dico Primò, Quando incertum est quinam sint creditores, tunc excusat compositio cũ Pontifice, siue debitum sit ex delicto, vt in vsuris, furtis minutis; siue absque delicto, vt in debitis ea contractu, & inuentis. Ratio est; quia quando ignoratur proprius horũ dominus, hæc restituenda sunt in vsus pios, non iure naturæ, sed iure positiuo; (vt suprà c. 14. d. 6. & septima, ostẽsum est.) in quo iure potest Pontifex dispensare. sublata autem illa obligatione restituendi, possunt hæc retineri.

Dico Secundò, Si creditores sint noti, non potest Pontifex te liberare à restitutione, nisi legitima causa subsit: ea tamen supposita, potest. Prior pars patet; quia non potest Pontifex aut Princeps, absque iusta causa res vnius alteri donare; neq; enim est dominus bonorum, suorum subditorum, neque dispensator; sed tantùm defensor iuris cuiusque, & Iudex vindexque criminum.

84 *Potestas Põtificis.* Altera pars patet; quia Pontifex habet supremam potestatem in bonis temporalibus omnium Christianorũ, licèt indirectam; nempè quatenus opus est ad regimen spirituale. vnde posita iusta causa, potest de rebus illorum disponere. Itaque potest imponere mulctas pecuniarias, & confiscationem bonorum pro criminibus: & consequenter condonare restitutiones, huiusmodi hominibus faciendas. quod notandum propter ea, quæ debentur hæreticis, siue ex delicto, siue ex contractu: cauendum tamen scandalum. vide cap. Cùm secundùm leges, de hæretic. in 6. Syluestrum Restitutio. 7. quæstione secunda, §. Quintum. & Innocentium IIII. in cap. Quæ in Ecclesiarum, de constitution.

Sed quia alicui hac de re nonnihil dubitarunt, probatur hac ratione. Summus Pontifex ob tale crimen potest priuare dominio bonorum, illudque addicere fisco, iuxta d. c. Cum secundũ leges: potest subditos eximere obligationes seruiendi, obediendi, soluendi tributa alijsq; vinculis etiam iureiurando confirmatis, iuxta c. Absolutos. ex. de hæret. cur non etiam debitores liberare obligatione soluendi, & debita cõdonare? est enim hoc multò minus.

Dices, Potest ista per sentẽtiam generalem seu legem; nõ autem per sententiam priuatã, nisi præcedat cognitio

causæ, & sententia declaratoria criminis: alioqui sequeretur magna perturbatio in Repub. deinde quia pœna debet cognosci à reo & sentiri; alioqui non est pœna. at illa sententia priuata non cognoscitur. Respondeo negando quod assumitur. expedit enim vt etiam per sententiam priuatam possit irrogari pœna, cùm iusta causa subest: vt si crimen alia ratione puniri nequeat, ob potentiam vel absentiam rei, vel perturbationem quæ metuitur; & pœna illa non sit omnino noua, sed contineatur in alia iam ipso facto incursa. vt in confiscatione bonorum. & quamuis ad executionem confiscationis per realem ablationẽ bonorum requiratur sententia declaratoria criminis, vt patet ex d. cap. Cùm secundùm leges: tamen hæc sententia non est necessaria quando pœna non requirit aliam executionem præter eam, quam lex vel sententia secũ defert. quia inde non sequitur vlla perturbatio, sicut ex reali ablatione. Imò potest talis pœna irrogari per sententiã conditionalem. v.g. *Si constat Titium tali crimine obstrictum, non ei fiat solutio*, &c. vnde nec alia causæ cognitio requiritur. Ad illud de notitia pœnæ; Non est necesse vt semper reus pœnam sentiat. satis est vt possit eam apprehendere & timere; quamuis in executione eam non sentiat: vt patet in pœnis quæ post mortem inferuntur.

Idem puto posse Principem sæcularem respectu suorum subditorum. Iam enim iuxta lege illorum bona fisco addicta sunt, sed ob potentiam non potest fieri executio.

DVBITATIO XII.

Vtrùm compensatio excuset.

RESPONDEO, Excusare tum eum, qui compensatione vsus est, ne cogatur restituere id, quod compensationis causa alteri subtraxit: tum eum, contra quem vsus est, ne rursus cogatur soluere. vide suprà cap. 12. dubit. 10. & cap. 12. dubit. 16.

SECTIO TERTIA.
DE CONTRACTIBVS.

SVPERIORI *Sectione, diximus de iniurijs in bonis animi & corporis, & generatim de Iniustitia in bonis externis, necessariaq́, restitutione; sequitur nunc vt agamus de quibusdam specialibus modis Iniustitiæ, qui contingunt in rebus externis per varios contractus. Primùm igitur dicemus de contractibus in genere, deinde de præcipuis in particulari.*

CAPVT DECIMVMSEPTIMVM.

De Contractibus in genere,

Constat dubitationibus 10.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit contractus, quid pactum.

1 *Definitio contractus strictè accepti.* CONTRACTVS *est vltrò citroque obligatio: quod Græci συνάλλαγμα vocãt.* Ita habetur L. 19. Labeo, ff. de verb. significat. quæ definitio non sic est intelligenda, quasi contractus sit formaliter obligatio, (obligatio enim est effectus per contractum productus in contrahentibus,) sed quòd sit causa obligationis: est enim formaliter locutio, vel scriptura, vel aliud externum signum, quo homines exprimunt mentem suam, & sese vicissim alter alteri obligant, & iura commutant. Itaque
2 *contractus* est signum externum practicum, vltrò citroq; obligationem ex consensu contrahentium pariens; quod nomine Græco clariùs indicatur.

3 *Donatio, promissio.* Hinc sequitur, donationem & promissionem non esse propriè contractus; quia non pariunt obligationem, nisi in altera parte.

Dices, Mutuatio non inducit obligationem nisi in mutuatario; ergo non est contractus.

Mutuatio. Respondeo Negando antecedens; nam mutuator tenetur non repetere statim; sed debet ad aliquod tempus permittere, vt alter mutuo fruatur: & sic etiam in ipso nascitur obligatio ex mutuo.

4 *Contractus latè.* Aduertendum tamen est, sæpè in Iure, nomen *contractus* accipi paulo latiùs, vt etiam comprehendat *donationem & promissionem acceptatam*, vt patet L. Contractus. 16. C. de fide Instrument. & alibi, vbi *donatio* vocatur cõtractus, & sic, *contractus est conuentio duorum, obligationem saltem in alterutro pariens*, quo modo non distinguitur à
Pacto, quod definitur esse *duorum consensus atque conuentio*, vt enim fiat pactum, necesse est vt duæ voluntates in idem conueniant reciproco consensu. dico *reciproco consensu*; quia non sufficit vt quouis modo in idem conueniant; sed requiritur vt consensus suos in se mutuò dirigant. Vnde donatio & promissio, etiamsi à duobus communi consensu fiant, antequam fiant acceptatæ, & accedat consensus reciprocus eius, in quem diriguntur, non habent rationem pacti; sed per acceptationem transeunt in *pactum*. vide Gomezium tom. 2. c. 9. nu. 2. & infra cap. 18. dubit. 6. nu. 42. & seqq. Nos nomine *contractus* vtimur hic ample, vt idem sit quod *pactum*, & comprehendat contractus gratuitos, qui sunt veluti semicontractus. 5 *Pactum.*

DVBITATIO II.

Quot modis perficiantur contractus.

NOTANDVM est, *Contractum* dici dupliciter perfectum. Primò, Quando res, circa quam versatur, est tradita. sic emptio dicitur perfecta, quando res est tradita & pretium solutum. verùm hæc perfectio non est intrinseca rationi contractus: sed sæpe est effectus contractũ consequens, atque adeò finis, ob quem cõtractus fit. Nam cõtractus emptionis & vẽditionis est perfectus in 6 *Duplex perfectio cõtractus.*

ratione

ratione contractus ante traditionem rei. dicitur enim propriè res empta & vendita, simulatq; inter emptorem & venditorem conuenit de pretio. Secundò. Quando ipse contractus habet omnia necessaria, quæ secundum suam speciem requirit, vt tale nomen mereatur; siue traditio rei ad hoc sit necessaria, siue non. de qua perfectione hic loquimur.

7 Resp. Igitur, contractum quadrupliciter perfici, nempè *re*, *scriptura*, *verbis*, *consensu*. Ita Syluester v. Contractus, num. 6. & colligitur Instit. de obligat. in fine. *Re* perficiuntur, qui non consistunt in conuentione sola, sed requirunt rei traditionem; vt *depositum*, *commodatum*, *mutuum*, *permutatio*, *pignus*, *donatio*. non enim contractus hi censentur celebrari. nisi re tradita, vt ipsa nomina indicant, quibus significatur rei traditio. vnde ante traditionem, dum in solis verbis consistunt, dicuntur pacta nuda, quæ non pariunt obligationem ciuilem, nisi ex aliquo Iuris priuilegio.

Perficitur quadrupliciter.

Pactum nudum.

8 *Scriptura* perficiuntur, qui ante scripturam rati non habentur. vt *emphyteusis*, & omnis contractus, quem contrahentes nolunt concludere, nisi coram notario, qui instrumentum conficiat.

9 *Verbis* dicuntur perfici, qui requirunt certam verborũ formulam. tales sunt omnes *stipulationes*. Hæ sunt formulæ quędam, quæ cõstant interrogatione præuia vnius? & responsione subsequa alterius, v.g. spondes dare tantũ? spondeo. promittis 500? promitto. dabis 1000. pro domo mea? dabo. facies? faciam. fideiubes? fideiubeo. & similes: infinitum est enim omnes stipulationum formulas perse-

Stipulationes.

10 qui, teste Cicerone in Topicis. vide Inst. de verborũ obligationibus. Hæ autem formulæ possunt adhiberi in omnibus contractibus, eisq; maiorem firmitatem in foro externo tribuunt. de quibus vide plurima apud Gomezium tom. 2. c. 9. quæ quia solùm ad forum externum pertinent, (in quo etiam paruum vsum nunc habent) omitto.

11 *Consensu* perficiuntur, qui non requirunt certam verborum formam. sed sufficit consensus, quouis modo exterius vtrimque explicatus, vt emptio, venditio, locatio, conductio.

DVBITATIO III.

Quomodo diuiditur contractus & pactum.

12 RESPONDEO, Multas assignari à DD. diuisiones. vt videre est apud Syluestru verb. Contractus & verb. Pactum. Primo *Contractus* diuidi potest in *explicitum* & *implicitum*; siue in *formalem* & *virtualem*. *Formalis* contractus est, cùm expresse duo in idem conueniunt cum obligatione mutua, vel saltem alterius erga alterum, vt dub. 1. dictum est, & hic propriè dicitur contractus. *Virtualis* contractus est, cùm solum implicite cõueniunt absque vlla expressa pactione se obstringentes. Hunc vocant *quasi contractum*, vt Tutela, & quoduis aliud officium, mandatum, & negotiorum gestio. qui enim aliquod officium suscipit, eo ipso se obligat erga alterũ, & alter obligatur erga illum iuxta leges vel consuetudinẽ acceptam. similiter qui aliquid mandat. vel mandatum alterius suscipit; & qui negotium alterius gerit. in his enim non requiritur vlla conuentio expressa; sed hoc ipso quo ista suscipiuntur, vi legis vel consuetudinis, in quam omnes consenserunt, tacita nascitur obligatio. & ideò non vocantur propriè contractus, sed quasi contractus.

Prima diuisio.

13 Secundò, Contractus diuiditur in *nominatum* & *innominatum*. contractus *nominatus* est, qui habet speciale & proprium nomen, quo ab alijs distinguatur; vt emptio, venditio, mutuum, locatio, societas, commodatũ, pignus, depositum, & similes. *Innominatus est*, qui non habet nomen speciale, sed genericum tantum. Huius sunt quatuor species, *do vt des*; *do vt facias*; *facio vt des*; *facio vt facias*, vt si Petro des panem pro vino, erit contractus innominatus; *do vt des*. non enim est emptio aut venditio; quia non datur pretium pro merce: nec est mutuum; quia non recipitur res eiusdem speciei post certum tempus: nec locatio aut conductio; quia non datur pretium pro vsu vel opera: sed datur vna res pro alia, quarum neutra est pretium alterius: qui contractus propriũ nomen non habet.

Contractus innominatus.

Dices, Est *permutatio*. Respondeo, Verum est, sed hoc nomen est generale, non specificum; conuenit enim emptioni & mutuo. vnde non constituit contractum nominatum. simili modo, si Petro des panem, vestem, &c. vt pro te laboret. vel scribat erit contractus *do vt facias*. si autem des pecuniam, erit conductio. Si scribas vel seruias alicui. vt det panem, vestem, libros; erit contractus *facio vt des*. si illi seruias vt te doceat; erit contractus *facio vt facias*.

Aduertendum est, Etsi ex his contractibus innominatis oriatur statim obligatio naturalis; nõ tamen oritur obligatio ciuilis, (id est, quæ Iure ciuili tribuat actionem in furo externo) nisi ex altera parte sit impletus, vel nisi vestiatur formula stipulationis, aut iuramento, aut alia ratione. de quibus vide plura apud Gomezium to. 2. cap. 8. & Syluestrum v. Pactum q. 5. & 8. 14

Obligatio naturalis. ex contract. innominatis, non ciuilis.

Tertiò, diuiditur in contractum *bonæ fidei*; & *stricti iuris*. *Contractus bonæ fidei* sunt, in quibus Iudex multa potest ex æquo & bono arbitrari, vt sunt emptio, locatio, societas, commodatum, depositum, pignus, permutatio & similes. *Contractus stricti iuris* sunt, in quibus Iudex ad verba adstringitur; vt in stipulationibus, in contractu feudali & emphyteutico, in promissione liberali, in donatione. vide plurima de hac diuisione apud Couarruuiam ad regulam, Possessor p. 2. § 6. 15

Tertia diuisio.

Quartò, Diuiditur in *lucratiuum*, & *onerosum*. *Lucratiuus* est, in quo nihil rependitur; vt promissio, donatio, commodatum, precarium. Huc referri possunt *testamentum* & *legatum*, quæ sunt donationes quædam in diẽ. vnde testamentum apud Græcos & Hebræos vocatur *pactum*, & inter pacta numeratur: Berith enim & *διαθήκη*, (quæ idem valent, quod testamentum) passim in Scripturis pro pacto accipiuntur. *Onerosus* est, in quo aliquid loco eius, quod datur, debet reddi, vel præstari. hic autem vel trãsfert dominium integrum, vt mutuum, emptio, &c. vel vtile tantùm. vt feudum & emphyteusis: vel vsumfructum aut vsum; vt locatio, conductio: vel securitatem confert; vt pignus, hypotheca, fideiussio. ceteri contractus ad hos reducuntur; vt contractus censualis ad emptionem; depositi ad locationem, &c. 16

Quarta diuisio.

Quintò. Contractus seu pactum, diuiditur in *pactum nudum* & *vestitum*. *Pactum nudum* dicitur, quod in meris finibus conuentionis consistit, omni alio firmamento carens. talis est omnis cõtractus innominatus, antequam ex altera parte sit impletus; nisi accedat ei formula stipulationis, vel iuramentum, &c. Item omnis contractus, qui re perficitur, est pactum nudum ante rei traditionem; vt donatio, mutuum, &c. *Pactum vestitum* est; quod habet aliquid amplius, vnde iure ciuili robur obtineat. Vestitur autem sex modis. Primò, Re ipsa; vt si ex altera saltẽ parte sit impletus. Secundò, Verbis; vt si accedat formula stipulationis. Tertiò, Litteris; vt si litteris fatearis tibi esse satisfactum, etiamsi satisfactum non sit; quod vocatur *acceptilatio*. Quartò, Specifico nomine contractus. sic omnes contractus nominati, qui consensu perficiuntur, (vt emptio, venditio, locatio & similes) sunt contractus vestiti. Imò omnes contractus nominati, sunt vestiti, si in suo genere sint perfecti. Quintò, Cohærentia cum contractu vestito; vt si vendam tibi domum 1000. aureis, cum pacto vt illam adhuc inhabitem; & tibi pro inhabitatione dem hanc vestem. Pactum enim illud accessorium, per se est pactum nudum; tamen quia cohæret cum venditione, quæ est pactum vestitum, censetur etiam vestitum; nam accessorium sequitur naturam principalis. Sextò. Iuramento; nam iuramentũ non minùs confirmat pactum nudum, quàm quiduis aliud. vide Syluestrum v. Pactũ nu. 2. 17 18

Quinta diuisio.

Pactum nudum.

Pactum vestitur. 6. modis.

DVBITATIO IV.

Vtrùm omnis contractus pariat obligationem in foro conscientiæ & externo.

DICO Primò, Omnis contractus etiam nudus, spontè libereq. factus, si contrahentes sint habiles, parit obligationem naturalem, seu in foro conscientiæ, ita vt parte inuita non possis rescindere; nisi iure positiuo sit irritus, vel detur irritandi potestas. est communis sententia Doctorum, vt docet Gomezius tom. 2. cap. 9. num. 2. & Couarr. in cap. Quamuis pactum, p. 2. § 4. nu. 23. Probatur 19

Parit obligationem naturalem.

Primo,

Primò. Quia iure tenetur quiſque præſtare quod promiſit, altero acceptante; ſiue promiſerit titulo gratuito, ſiue oneroſo. Nec refert an pacto nudo an veſtito promiſerit; quia iure naturę & gentium nulla eſt inter hæc diſtinctio; ſed ſolo iure ciuili: quæ etiam ſolum forum externum reſpicit. Secundò, Quia ad obligandum ſeſe, ſufficit animus verbis expreſſus, & acceptatus; vt cõmuniter docent Theologi. vide Siluestrum v. Pactum num. 4.

20 Dixi. *Niſi iure poſitiuo ſit irritus*, &c. quia ius humanum poteſtatem habet, vel irritandi omnino pactum aliàs validum, ita vt nullam pariat obligationem; vel tribuendi facultatem & Ius alteri contrahentiũ, cuius intereſt, obligationem elidendi, vt patet in contractu impuberis, in alienatione fundi dotalis, in contractu parentis cum filio vel filia, vt pro certa ſumma cedat legitima portione; alijſque innumeris, qui iure naturali & gentium eſſent validi, niſi Ius poſitiuum ei reſiſteret. Ratio eſt; quia ſicut duo homines priuati, ſepoſito omni iure poſitiuo, poſſunt inter ſe ſtatuere certas formulas & conditiones, ſine quibus contractus eorum in poſterum non cenſeantur validi, nec obligationem naturalem poſſint inducere; ita Reſpublica, quæ naturaliter eſt Superior ſingulorum, ſeu cui naturaliter cõpetit poteſtas in ſingulos, poteſt conſtituere huiuſmodi cõditiones: & conſequenter Principes ſæculares, in quos ſuã poteſtatem Reſpublica tranſtulit: multoque magis Principes Eccleſiæ in ijs, quæ ipſorum gubernationi ſubſunt, id poſſunt; quatenus neceſſe eſt, vel expedit ad bonum ſpirituale ſubditorum, hanc enim poteſtatem habent à Christo, qui naturaliter ſupremus eſt omnium Dominus.

Pactum nudum.

21 Dico Secundò, Contractus tamen, qui dicitur *Pactum nudum*, non parit obligationem in foro ciuili. eſt communis ſententia Doctorum, vt docent Couarruuias & Gomezius ſupra; & patet clare L. Iuris gentium. 7. ſi initin. ff. de pactis, vbi dicitur: *Nuda pactio obligationem non parit, ſed parit exceptionem.* & L. Ex placito. 3. C. de rerum permut. *Ex placito permutationis, nulla re ſecuta, conſtat nemini actionem competere. Nulla re ſecuta*, id eſt, neutra ex parte contractu completo per traditionem. ſi enim altera ex parte completus fuerit, iam parit obligationem in foro externo, in fauorem eius qui impleuit. L. 1. ff. de rerum permut. & alibi. tunc enim veſtitur reipſa, vt dictum eſt ſupra num. 18. Ratio autem, cur pactum nudum obligationem in foro externo non pariat, eſt, quia etſi ius ciuile teſiſtat talibus cõtractibus, eos irritando; tamen noluit etiam illius aſſiſtere concedendo actionem, ne lites multiplicarentur, imò permittit illos reſcindi cauſa pœnitentiæ, etiam altera parte nolente, quamdiu pactum nudum neutra ex parte eſt impletum: vel, ſi ex altera parte impletum eſt, liberum eſt huic pœnitere, vel cogere partem ad complendum, vt cõſtat ex L. Si pecuniam. 3. ff. de Condict. cauſa data. & L. 1. ff.

Ius ciuile ei non aſſiſtit.

22 de rerum permut. Verùm, hoc non eſt licitum in foro conſcientiæ: quia vtraque pars tenetur ſeruare promiſſum, & exoluere fidem altera volente & perſtante; vnde in foro Eccleſiaſtico, & vbi Iure Canonico vtuntur in tribunalibus, coguntur ſtare contractu, & implere promiſſum, vt docet Couarruuias ſupra nu. 14. & Siluester verb. Pactum. num. 3. & patet ex cap. 1. de pactis. vbi id paſſim notant Doctores. Ratio eſt, quia Ius Canonicum, cum ſit conditum ad ſalutem animarum, reſpicit obligationem conſcientiæ, eamque iubet impleri; niſi fortè præſumat errorem vel fraudem. quam ob cauſam non concedit actionem ad exi-

Secus de Iure Canonico.

23 gendum promiſſum, niſi exprimatur cauſa, cur ſit promiſſum. Siluester ſupra. alioquin non præſumit ſeriò & liberè promiſſum.

Notandum tamen eſt Primò, Talia pacta ratione obligationis naturalis habere alios quoſdam notabiles effectus, etiam in foro externo. Primò, Pariunt exceptionem, vt habetur d. L. Iuris gentium. Secundò, Impediunt ſoluti repetitionem. Tertiò, Tribuunt ius compenſandi in foro conſcientiæ. Quartò, Poteſt ei accedere fideiuſſor, & efficaciter obligari. Quintò, Poteſt retineri pignus. quæ omnia ſatis in Iure ſunt nota, & infra magis patebunt.

24 Secundò, Quædam pacta nuda, priuilegio Iuris dare actionem ciuilem, vt patet ex Gloſſa in §. De conſtituto, Inſtit. de actionibus; vbi enumerat ſeptem caſus. tale pactum eſt, *donatio verbalis acceptata, promiſſio dotis, promiſſio ſoluendi pro ſe, vel pro alio*, &c. ſunt enim parui momenti.

25 Dico Tertiò, Si tamen pactum nudum iuramento confirmetur, parit actionem in vtroque foro. eſt communis ſententia Doctorum, inquit Couarruuias ſupra n. 16. Probatur; nam ſi contractus, qui iure ciuili eſt irritus iuramento confirmetur, patitur ex eo actio eodem iure ciuili, modò non ſit contra bonos mores; vt patent Authent. Sacramenta puberum, C. Si aduerſus vendit. & colligitur ex c. Quamuis pactũ de pact. in 6. ergo multò magis ex cõtractu, qui non eſt irritus, dabitur actio iure ciuili. ſed de hoc infra dubitat. 7. Idem putat Couarruuias eſſe dicendum de pollicitatione iuramento confirmata, quæ tamen non eſt pactum. Contrarium tamen puto verius, quia ex pollicitatione (id eſt, ex promiſſione nondum acceptata) nullum ius acquiritur ei, cui ſit; nam requiritur acceptatio, vt infra dicetur. ergo etiamſi fortè implenda ſit, (de quo infra num. 52.) propter obligationem, qua tenemur efficere, ne Deum adduxerimus in teſtem falſi; non tamen ob vllum ius, quod acquiſitum ſit illi, in cuius fauorem facta eſt: ſecus de pactis Iure ciuili irritis; quia hæc pacta non irritantur, niſi dum ſola ſunt, & ſine iuramento fiunt. Dum

Iuramẽtũ.

Pollicitatio iuramento cõfirmata.

26 autem fiunt cum iuramento, Ius ciuile non intendit ea irritare, ſed relinquit in ſuo vigore, quem habent, præciſo iure poſitiuo. atqui hoc iure præciſo, ſunt valida & inducunt obligationem: ergo accedente iuramento inducunt ſuam propriam obligationem, & ius conferunt, illudque iuramento confirmatur. Vnde dici ſolet, iuramentum ſequi naturam contractus, quam habet ex natura rei; non autem quam habet ex iuris prohibitione. atque ita duplici obligatione tenemur illa implere, nempe obligatione iuſtitiæ & religionis. vnde mirum non eſt ſi iure ciuili detur actio ex tali pacto. quòd ſi ius intenderet ea irrita reddere etiam cum iuramento, omnino irrita eſſent. Sicut enim poteſt impedire ne ex pacto ſimplici obligatio naſcatur; ita etiam ne ex iurato.

DVBITATIO V.

Vtrùm contractus, cui error vel dolus cauſam dederit, ſit validus.

27 NOTANDVM eſt, *Dolum* vel errorem poſſe contingere, vel circa ſubſtantiam rei, vel circa accidentia & extrinſeca, quæ alliciunt, aut auertunt à contrahendo. Rurſus, poteſt hic *dolus dare cauſam contractui*, ita vt ſine illo non velles contrahere; aut non dare cauſam, ſed ſolum *incidere in contractum*, vt ſi velles quidem contrahere, ſed non tanto pretio. Deniq. hic *error* ſeu *dolus* poteſt prouenire vel à parte, quæ tecum contrahit. vel à tertio, ita vt pars non ſit vllo modo illius particeps, vel ex propria tua opinione. His poſitis.

Dolus multis modis in contractu.

Dico Primò, Quando contingit in altero contrahentiũ eſſe errorem circa ſubſtantiam rei, contractus iure naturæ eſt irritus. eſt communis ſententia Doctorũ. ratio eſt; quia deeſt ſubſtantialis conſenſus: nam non conſentit in illam rem, ſed in aliam, quam putat ſubeſſe iſtis accidentibus. vt ſi venditor gemmam putet eſſe vitrum, & pro tali vendat, emptor re comperta tenetur ad reſtitutionem gemmæ, vel ad iuſtum eius pretium, prout de nouo inter eos conuenerit; quia venditor non conſentit in alienationem gemmæ, ſed vitri. Similiter ſi venditor vitrum vendat pro gemma; quia emptor non conſentit in emptionem vitri, ſed gemmæ, quam putabat eſſe ſub illa ſpecie. Idem patet ex contractu matrimonij.

Error circa ſubſtantiã.

28 Dico Secundò, Si non ſit error circa ſubſtantiam, contractus eſt validus, modo dolus nõ det cauſam contractui. eſt communis ſententia Doctorum, D. Antonin. p. 2. tit. 1. cap. 17. § 6. Caietani quæſt. 77. artic. 3. Soti lib. 6. quæſt. 3. artic. 1. & aliorum. probatur, quia iſte verè conſentit, v.g. in emptionem iſtius rei, ſciens & volens, abſque metu & fraude: qui conſenſus ſufficiens eſt ad contractus validitatem. Nec refert quòd fuerit dolus circa qualitatem rei; tum quia non requiritur, vt omnes rei qualitates norit, aut vt in omnes conſentiat; tum quia non habet expreſſe vel tacitè animum huic contractui repugnantem. etſi enim ſciret rei qualitatem; tamen vellet contrahere, quamuis non eo pretio.

Si dolus nõ det cauſam contractui.

Hinc ſequitur, Contractum eſſe validum, etiamſi quis decep-

deceptus sit in pretio vltra dimidium: quia dolus non dedit causam cōtractui, sed solùm est causa maioris vel minoris pretij. Vnde ipse contractus non potest rescindi, nolente emptore, sed ad æqualitatem reduci. Ita docet Glossa in cap. Cùm dilecti. 3. de emptione & venditione: & expresse habetur eodem c. & C. de rescind. vendi. L. 2.

29 Dico Tertiò, Si dolus det causam contractui & proueniat ab altera parte, vel saltem illa sit particeps doli, contractus adhuc iure naturæ non est omnino irritus, tamē pro arbitrio eius, qui deceptus est, (si solubilis sit) irritari potest. Quòd non sit omnino irritus, Probatur Primò, ex cōtractu matrimonij, qui dolo initus validus est: & quia natura sua insolubilis est, validus perseuerat, nec ob iniuriam acceptam irritari potest. Secundò, Quia dolus iste versatur, non circa substantiā contractus aut materiæ, sed circa causam contrahendi, quæ rei est extrinseca & accessoria: ac proinde non tollit consensum, qui aliquo modo sit sufficiens ad naturam contractus. Tertiò, Si deceptus velit contractum constare, deceptor non potest resilire, ne ex dolo commodum reportet, vt colligitur ex cap. 1. de eo qui duxit in matrimonium. & docent plurimi Doctores. quod est signum contractum nō fuisse omninò inualidum. Quartò. Quia communis sententia Doctorum est, contractum stricti iuris, etiāsi dolus vel metus ei causam dederit, validum esse; doli tamen mali vel metus exceptione actionem elidi. & colligitur L. Dolo. 5. C. de inutilibus stipulationibus, & apertius Instit. de exceptionibus, initio. hoc autem falsum esset, si iure naturæ esset omnino irritus, quia quod iure naturæ est irritum, iure ciuili non potest esse validum, & tribuere actionem.

Si dolus det causam contractui. Nō esse omnino irritum.

Quòd autem possit irritari pro arbitrio decepti, patet: quia qui dolo inducit alterum ad contrahendum, iniuriam ei facit; ac proinde tenetur illum restituere in integrum, & reddere omnia infecta, si deceptus velit.

Posse irritari.

Deinde etsi dolus iste non habeat eam vim vt reddat contractū planè irritum, quia non tollit consensum substantialem; tamen tribuit ius recedendi a cōtractu, eiusq; irritandi. Ita enim vsu omnium gentium receptum est, vt si quis deprehendat se penitus deceptum, non stare contractu, præsertim si res est adhuc integra. Vnde omnis contractus solubilis iure gentium videtur habere hāc tacitam conditionem, quòd contrahens stabit contractu, nisi deprehenderit se grauiter deceptum; id est, tali errore qui sit causa contractus. Nemo enim ita intendit inhærere contractui, vt non possit retrocedere, etiamsi ex graui errore contraxisset; quia defuit plenus cōsensus: Itaq; duplici iure potest talis contractus rescindi, ratione iniuriæ, & ratione defectus consensus, qua parte ignorauit. Cùm autem metu extortus est, solùm ratione iniuriæ rescindi potest, vt sequenti dubit. dicetur. nam adfuit consensus ex parte cognitionis; sed defuit plena libertas in consensu, idque per iniuriam.

30 Hinc sequitur, Deceptorem teneri ad restitutionem rei & fructuum, etiamsi dominium translatum fuerit; quia per iniuriam fuit causa alienationis: & deceptum posse vti occulta compensatione, si aliter quod suum est, recuperare nequit.

Deceptor tenetur ad restitutionem.

31 Sed difficultas est, vtrùm tales contractus sint omnino irriti iure positiuo. Iurisperiti sic distinguunt: omnes contractus *bonæ fidei*, quibus dolus partis causam dederit, irritos esse: eos autem, qui vocantur *stricti iuris* (vt sunt omnes, qui fiunt per formulam stipulationis & quidam alij) esse validos, & tribuere actionem in foro externo, sed posse exceptione doli mali elidi. de quo vide Couarruuiam ad regulam Possessor. 2. p. §. 6. nu. 6.

An iure positiuo sint irriti. Contractus bonæ fidei & stricti iuris.

Verùm, quidam hanc distinctionem reijciunt, tamquā non satis in iure fundatam, & docent eamdem esse rationem contractuum bonæ fidei & stricti iuris: omnes enim aliquo modo validos esse, & posse exceptione doli elidi. Ita Ioannes Ignæus in L. Contractus. 23. ff. de reg. iur. nu. 130. Faber & Bellapertica apud Couarr. supra. Hæc sententia non est improbabilis, sed meo iudicio valde probabilis si recte explicetur. Primo, Quia sicut d. L. Dolo, 5. C. de inutilibus stipulationibus dicitur de cōtractu stricti iuris: *dolo vel metu adhibito, actio quidem nascitur, si subdita stipulatio sit, per doli mali tamen, vel metus exceptionem submoueri petitio debet*: ita L. Si dolo. 5. C. de rescindenda venditione dicitur de contractu bonæ fidei, *si dolo aduersarij deceptum, venditionem prædij te fecisse Præses Prouinciæ aditus animaduerterit, fretus contractum esse dolum bonæ fidei, (quæ in huiusmodi contractibus maximè exigitur) rescindi venditionem iubebit.* itaque insinuat contractum *bonæ fidei* non esse omnino nullum, sed posse rescindi. Nec obstat L. 7. Et eleganter. ff. de dolo. vbi dicitur *nullam esse emptionem, si in hoc ipso vt venderet circumscriptus est*: tum quia ibi agitur de minore per dolum decepto vt venderet seruum, cuius contractus, quod talem rem absque decreto Iudicis alienat, est planè nullus, vt patet L. 16. in causæ cognitione. §. Item relatum. ff. de minoribus: de quo infrà dubit. 8. tum quia ibi agitur de emptione, cui causam dederat dolus tertij: quo casu emptio in alijs non est irrita, etsi sit irrita in minore, ob defectum decreti. Itaque hæc lex non probat talem contractum esse planè nullum.

Probatur Secundò, Quia quando metus dat causam contractui, non est omnino irritus, sed in irritum reuocandus, vt dicemus dubit. 6. atqui metus & dolus in iure censentur paria L. Si dolo, ff. de inutilibus stipul. & cap. Cùm contingat. 28. de iureiurando. Tertiò, Quia id magis consentaneum est Iuri naturæ, per quod tales contractus nō sunt omnino irriti, quamuis etiam non omnino validi. Quartò, Est magis expediens bono publico, ad coercēdos huiusmodi deceptores, qui interdū hac ratione capi possunt in astutia sua, si is, qui deceptus fuerit, velit contractum valere quando est ipsi vtilis. Ob has rationes sentio esse verius; nullū esse discrimen hac ex parte in foro conscientiæ inter contractus bonæ fidei & stricti iuris, cùm dolus causam dedit: sed vtrosq; æquo modo esse validos, & parere aliquam debilem obligationē iure naturę in foro conscientiæ, quę tamen dolo detecto possit elidi per eū qui deceptus est: neq; hanc obligationem Iure ciuili impediri. Idem colligi potest ex Cou. ad regul. possess. p. 2. §. 6. nu. 8. vbi dicit: in foro cōscientiæ non esse considerandam distinctionem contractus bonæ fidei, & stricti iuris.

Nec obstat, quòd talis contractus dicatur aliquando *irritus* vel *nullus*, vel *nullam vim habere*, rectè enim dicitur *irritus*, tum quia deceptor ex eo nihil solidi iuris acquirit, nisi alter illum ratificet, nam tenetur ad restitutionem in integrum, ante omnem sententiā. tum quia in fauorem decepti est irritus. potest enim hic, vbi resciuerit deceptionem, illum irritum reddere, & petere restitutionem rei traditæ: tum denique, quia in iure sæpè dicitur irritū, quod est irritandum, & contra. Potest etiam dici *validus* non simpliciter, sed secundùm quid, nempè in fauorem decepti; quia potest illum ratificare.

Quomodo dicatur irritus.

Vt autem hæc melius intelligantur. Notandum est contractus stricti iuris, quibus dolus causam dedit, iure ciuili dici validos; quia mero iure ciuili (vt distinguitur a iure Prætorio) non datur actio ad talis contractus rescissionē, aut ad vindicandum dolum deceptoris: contractus autem bonæ fidei dici irritos; quia illo iure datur actio ad rescissionē contractus, & doli vindicationem. Iure tamen Prętorio (quod est moderatio quædam iuris ciuilis) etiam datur actio ad rescissionem cōtractus stricti iuris, cui dolus causam dedit, & ita iure Prætorio etiam hic cōtractus est simili modo inualidus. Æquitas enim postulat vt posset rescindi. Ita Couar. supra nu. 6 ex Duareno, & alijs. Ex quibus patet, illam distinctionem solùm pertinere ad forum externum: & esse *irritum* seu *inualidum*, aut *validum*, nihil aliud esse quàm dari vel nō dari actionem ad rescissionem contractus: & cùm dicitur *ipso iure*, hanc clausulam non intelligi more vulgari, neq; de iure ciuili in genere, sed de iure ciuili primario & stricto, vt distinguitur contra ius Prætorium: quod multi non aduerterunt.

Ex hac sententia sequitur, Eum, qui deceptus est, posse cogere deceptorem ad implendum contractum; nec opus esse nouo consensu deceptoris; quia ex primo consensu manet obligatio: (obligauit enim se deceptor quantum potuit ex parte sua) quæ non perit, nisi deceptus, cognita deceptione, resiliat à contractu. Vnde si deceptor reuocet suum consensum, antequam alter resiliat, nō valet.

Deceptor potest cogi ad implendum contractū.

Petes, Vtrùm in altera sententia, quæ tenet, contractus bonæ fidei, quibus dolus causam dederit, iure positiuo esse omnino nullos; obligetur deceptor in conscientia contractum ratificare & implere, si deceptus velit? Multi Doctores docent, in conscientia teneri ante sententiam Iudicis. 32

An teneatur ratificare, volente decepto.

cia. Primò, Quia, etsi contractus validus non fuit, tamen ex parte sua fidem dedit, quam debet seruare. Secundò, Quia iura ita statuerunt, non in pœnam dolosæ machinationis, sed ob naturalem æquitatem; quia bono communi ita expedit. quæ sententia est valde probabilis, eamque tenent Ricardus in 4.dist.36. circa 3. principale, q.1. Syluest. Matrimonium.8.q.2.§.Nonum. Nau.c.22.nu.33. Molina disput 352.& alij.

Sed habet difficultatem: si enim non tenetur implere ratione contractus; ergo solùm ratione pœnæ: at nemo tenetur ad pœnam nisi post sententiam. Suppono non interuenisse damnum decepto; quod non sit aliter reparabile. si enim tale interuenisset, tunc ratione damni sarciendi teneretur contractum ratificare & implere, vt si sponsam cognouisset.

Dices, Tenetur ratione iniuriæ. Contrà; Illa iniuria, si absit damnum, non est tanti; & facilè alia ratione ei satisfieri potest. Confirmatur, quia qui fictè contraxit, non tenetur, saltem sub peccato mortali, ratificare contractũ, si nullum incommodum secutum sit, vt infrà c.18.nu 6t. dicetur: ergo neque qui dolo. Vnde valde probabile videtur, posita illa sententia non teneri ratificare contractum, saltem sub peccato mortali, nisi ratione damni secuti, vel ratione sententiæ Iudicis. Ita sentit Conradus de contractibus q.57. Ioannes Medina.C.de restitut.q.33. Sotus in 4.d.35.q.vnica.art.2.

33 *Si pars non sit particeps doli.* Superest vt dicamus de illo euentu, quo is, quicum cõtrahis, non est particeps doli; sed deceptus es a tertio, vel propria opinione. Quidam enim putant adhuc contractum esse irritum: Ita Conradus & Medina suprà. Ratio illorum est, quia deest consensus liber. nam quòd consentis, est ex errore inuincibili, qui facit inuoluntarium. Sed contrarium est verius, Vnde.

Est validus. Dico Quartò, Talem contractum absolutè validum esse. Ita Glossa in c.Cùm dilecti, de empt.& vend. Bartolus in d.L.Et eleganter. ff. de dolo in principio. Couarr.reg. Possessor.p.2.§.6.nu.6.& alij. Ratio est, quia non est error circa substantiam rei, sed solùm circa extrinsecas vel circa causas, quæ alliciunt vel auocant à contractu. vt Bartolus ait. & aliàs nulla interuenit iniuria partis. Accedit, quòd nullum ius talem contractum irritum reddat. Vnde sequitur, eum, qui tali contractu aliquid consecutus est, non teneri ad restitutionem nisi contractus in irritum reuocetur; quia nullam iniuriam intulit.

Petes, An hic contractus, detecto errore, possit in irritum reuocari arbitrio eius, qui deceptus est?

Potest in irritum reuocari. Resp. Si sit contractus gratuitus, vt permissio vel donatio liberalis, potest pro arbitrio reuocari, si dolus vel error circa motiuum ei causam dederit; quia in his spectãda est etiam intentio tacita & habitualis: nam ex sola intentione legem accipiunt, cum omnino, sint gratuita. deinde ad vitandas multas lites & perplexitates ita passim vsu est receptum. secùs tamen in voto, vt infra c.40.d.5.dicemus. Si verò sit onerosus, maior est difficultas, quia hic contractus pendet etiã ex consensu alterius, qui talem conditionem nollet admittere. Deinde, quia vel tua opinione deceptus es. & sic tibi ipse imputare debes, quòd rem melius non examinaueris: vel dolo tertij, & sic in illum actionem habes, vt expressè habetur d.L. Et eleganter.7. ff. de dolo, & L.Si proxeneta 2. ff. de proxeneticis.

Verius tamen puto, quandocunque error inuincibilis dedit causam contractui, & res adhuc est integra, eũ, qui deceptus est, vbi sciuerit veritatem, in cõscientia non teneri implere contractum; nisi fortè per sentẽtiam Iudicis cogatur. Patet hoc Primò in contractu sponsalium, quem non tenetur deceptus implere simulatque cognouerit aliquid subesse, quod si ab initio sciuisset, noluisset cõtrahere. *Non tenetur implere, si res sit integra.* Secundò, Quia si tale quid post contractum eueniret, non teneretur illum implere, eo quòd status rerum sit notabiliter mutatus. ergo etiam non tenebitur, si id, quod ab initio latebat, postea se aperiat. nam paria sunt, superuenire de nouo, & proferri in lucem, seu incipere cognosci. Tertiò, Quia alter non potest conqueri de iniuria, cùm tacita mens contrahentium sit, non obligare se ad implendum contractum, si se deceptos deprehendant: idq; confirmat consuetudo passim recepta. eadem conditio tacitè ex vsu omnium gentium intelligitur in promissione standi contractu, eiusque non reuocandi. Si tamen inde alteri damnum obueniret, deberet alter compensare. Quando autem res nõ est integra, vt si contractus sit vtrimque vel altera ex parte completus; tunc est distinguendum; vel enim alter erat conscius vitij seu defectus, vel non erat: si non erat conscius, iura non concedunt rescissionẽ, sed solùm actionẽ quanti minoris, id est vt tanto minus soluas, quanti minoris, detecto vitio rem esses empturus, vt habetur L.13. ff. de actionibus empti, in principio; vt si *oues morbidas emisti, vel ligna cariosa*, vt ibidem dicitur. quod non solùm in contractu emptionis, & venditionis, sed etiam in alijs permutationibus locum habet, vt cõstat L.18. in fine, ff. de ædilitio edicto. Seposito tamen iure positiuo, puto posse rescindi, si deceptio est causa contractus, & circa rem magni momenti, in qua meritò non censetur voluisse consentire. Vnde Syluestrum, Iuramentum 3.q.2. & Nauarrum cap.15.nu.13. de quo infrà cap.42.dubit.7. *Si damnũ parti obueniret.*

Si autem is, qui tecum contrahit, conscius est vitij, contractus est irritus in tuũ fauorem, ita vt pro arbitrio tuo, detecto vitio, possis illum irritare, vel confirmare. colligitur ex dicta L.13. Ratio est, quia tunc censetur particeps doli. nam tenebatur quasi ex officio, saltem iure positiuo, aperire tibi omnia occulta rei vitia. Hoc enim statuitur L.1. ff. de ædilitio edicto; & colligitur etiã d.L.13. de actionibus empt. itaque si non fecit, contra iustitiam peccauit. vide Medinam, C.de restitutione q.34. Puto tamen, seposito illo iure positiuo, illum ex iustitia ad hoc non teneri, nisi rogatum, vt infrà c.21.dubitatione 11.dicetur. *Si conscius vitij.*

Ad rationem Conradi & Medinæ, Respondeo; Illum consensum habere libertatem sufficientem ad essentiam contractus, vt patet in matrimonio, quoad validum est, etiamsi decipiaris circa causas contractus. Ratio est, quia consentis hic & nunc in rem, quam nosti; error enim est circa aliquid extrinsecum. dicitur inuoluntarius solùm secundùm quid, ratione taciti dissensus, qui esset actu, si error abesset. quia tamen nec actu est, nec virtute, sed solùm habitu, non reddit irritum contractum, imò neque si actu esset, irritaret. quia solùm est simplex displicentia: nollem si scirem. Hic tamen error, & hoc inuoluntarium sufficit ad reuocandum contractum vel non implendum, vt dictum est. 34 *Libertas sufficiẽs ad contractum.*

DVBITATIO VI.

Vtrùm contractus, cui metus causam dederit, sit validus.

NOTANDVM est, *Metum*, alium esse *grauem*; alium *leuem*. *Grauis*, alius est *grauis absolutè*, alius *respectiuè*. *Metus absolutè grauis* est, qui cadit in constantem virum. Dicitur autem metus *cadere in constantem virum*, qui est alicuius mali, quod viro constanti est formidabile; eumque meritò commouere queat. talis est, Primo, Metus mortis. Secundò, Mutilationis. Tertiò, Atrocis cruciatus. Quartò, Longi carceris. Quintò, Diuturni exilij. Sextò, Seruitutis. Septimò, Stupri in viro vel femina. Octauò, Amissionis honorifici status. hæc omnia habentur ff. Quod metus causa, & C.eodem. Et in 1.de. c.etal.eod.titulo. Nonò, Amissionis omnium bonorum, vel certe notabilis partis; nam sine his non potest commode & honorate viuere. Decimo, Infamiæ iuris. vel etiã facti, quæ difficulter possit abstergi; fama enim præfertur opibus, iuxta illud Prouerb.22. *Melius est nomen bonum, quàm diuitiæ multæ*. Vndecimò, Excommunicationis iniustæ: secùs si iusta sit. hæc enim facile potest caueri, sublata contumacia. Duodecimò, Etiam metus grauis dicitur, si hæc mala liberis nostris timeamus, *quia pro affectu parentes magis in liberis terrentur*. vt habetur L. Isti quidem. 8. in fine. ff. Quod metus causa. Idem dicendum, si parenti vel vxori impendeat; quia hi etiam præ liberis diligendi. Imò idem videtur, si fratri, sorori, vel alteri, arctissimo amicitiæ vinculo nobis copulato: quia horum mala, nostra reputamus. Decimotertiò, Ad metum quoque grauem pertinet, metus reuerentialis, quo filius timet offensionem parentum, pupillus tutorum, subditus Principis, vxor viri, Monachus Abbatis, Clericus Episcopi, nisi tamẽ si hæc offensio putetur fortè magna & diuturna, cũ asperitate vlterius vel verborum, vel alia mala tractatione. 35 *Metus grauis seu cadens in constantem virum. Quorũ malorum sit. Metus reuerentialis.*

Item

Item si parens vel alius, cui hæc reuerentia debetur, aliquid importunè & assiduè petat. Vnde non quiuis metus reuerentialis censetur grauis; sed ingens; vel si coniūctæ sint minæ, vel timor malæ tractationis, vel preces importunæ, id est, vehementes & sæpiùs repetitæ: hæc enim, dum iunguntur illi reuerentiæ, quæ Superioribus deferri solet, æquiualent metui graui. Vide de his Couarruuiā in epitome 4. decretal. p. 2. cap. 3. §. 4. & Henriquez lib. 1. de matrimonio lib. 9. & nouissimè Sanchez lib. 4. de matrimonio disput. 5. 6. 7.

Respectiuè grauis.

Respectiuè grauis dicitur, qui est alicuius mali, quod etsi viro constanti non sit formidabile, tamen feminæ, vel seni, vel puero, vel homini meticuloso, formidandum meritò videtur: quod iudicio prudentum relinquitur. nam secundùm rectam rationem hi non minùs concutiuntur minoribus malis, quam viri robusti & constantes maioribus.

Respectiuè etiam grauis dici potest, quando malū, quod timetur, maius est, quam damnum, quod per contractum incurritur, vt si minaris auferre equum, nisi vendam tibi vellem. hic tamen absolutè leuis est. His positis.

36 *Nō est omnino irritus iure naturæ.*

Dico Primò, Contractus metu graui celebratus neque iure naturæ, neque etiā iure positiuo est omnino irritus, sed est aliquo modo validus. Prima pars, *quòd non sit irritus iure naturæ*, est communis ferè Doctorum sententia, Soti in 4. d. 29. q. 1. art. 3. Richardi, eadem dist. circa 1. princ. quæst. 2. Palud. d. 15. q. 2. ar. 5. & aliorum, qui tenent, tales contractus non esse irritos, sed irritandos. Probatur, si est omnino irritus iure naturæ, id prouenit ex defectu consensus, vel quia interuenit iniuria. non defectu consensus, quia qui metu coactus consentit, absolutè cōsentit voluo tamen: omnibus enim consideratis, vult. Nec obstat, quòd illi volitioni iungatur nolitio: quia est solùm nolleitas, vt ita dicam; quia nollet, si timor mali abesset; quæ proinde omnino inefficax, cùm conditio non extet. Confirmatur, quia quando quis iustè cogitur, valet contractus; & tamen est simile inuoluntarium, & simile nolle.

Non etiam ratione iniuriæ, tum quia iniuria nō est immediata causa contractus, sed consensus contrahentis, tum quia etsi iniuria possit esse sufficiens causa ad reuocandum consensum & contractum irritandum, non tamē est sufficiens, vt ipsum reddat omnino irritum, vt patet in contractu, cui dolus causam dedit, qui, etsi iniuria interueniat, non tamen est iure naturæ irritus, sed irritandus, vt dictum est dubit. 5. nu. 29. & 31. Item cùm quis decipitur citra vel vltra dimidium iusti pretij.

Nec Iure positiuo.

Altera pars, *quòd non sit omnino irritus iure positiuo*, est etiam ferè communis sententia Doctorum, vt docet Nauarrus, in cap. Accepta, opposit. 5. nu. 7.

Probatur Primò, Instit. de exceptionibus in princ. *Si metu coactus, aut dolo inductus, aut errore lapsus, stipulanti Titio promisisti quod non debueras promittere, palam est, iure ciuili te obligatum esse; & actio, qua intenditur dare te oportere efficax est.* Vbi Glossa, *obligatum esse: scilicet inspecto iuris rigore: & efficax est. scilicet in sui substantia.* Secundò, Probatur L. Si mulier. 21. §. fin. ff. Quod metus causa. *Si metu coactus adiui hæreditatem, puto me hæredem effici; quia quamuis, si liberum esset, noluissem, tamen coactus volui. sed per Prætorem restituendus sum, vt abstinendi mihi potestas tribuatur.* Tertiò, Ex L. vlt. C. de his, quæ vi. *Venditiones, donationes, transactiones, quæ per potentiam extortæ sunt, præcipimus infirmari*: ergo erant aliquo modo validæ. Idem probari potest ex L. 3. §. 7. C. de his, quæ vi. & ex cap. 2. & 4. de his, quæ vi.

37 *Excipiūtur aliquot casus.*

Excipit tamen Glossa in cap. 2. de his, quæ vi. sex casus, in quibus metu facta sunt omnino irrita. Primus, Cōtractus matrimonij, etiam si iuramentum accedat, vt cōmuniter Doctores in cap. Cùm locum, & cap. Veniens. 2. de sponsalib. non tamen probo, quod Glossa addit, matrimonium ex metu esse irritum, qualiscunque metus ille sit, ex culpa, an sine causa. Verius enim est, non esse irritum, si metus iure incutiatur. Secundus, Si dos promissa vel soluta sit per metū; quia est accessoria ad matrimonium, ff. Quod met. causa. d. L. Si mulier. §. Si dos. Tertius, In rebus Ecclesiæ nō tenet promissio vel traditio ex metu. 15. quæst. 6. c. 1. & c. Peruenit, de iureiurando. quia iure requiritur certa solemnitas in rerum Ecclesiæ alienatione, de qua capit. Sine exceptione. 15. quæst. 2. & nos inf à capit. 24. dubitat. 10. Quartus, Si votum ex metu emissum; cap. 1. de his. quæ vi. Quintus, Iurisdictio per metum extorta non valet, L. 2. ff. de Iudicijs. Sed contrarium est verius, talem iurisdictionem validam esse, & ea, quæ ex ipsa sunt secuta. Colligitur ex Glossa in cap. Abbas. 2. De his, quæ vi. vbi dicit, *quia generaliter ea, quæ metu gesta sunt, valent, nisi ius specialiter irritet.* Nec obstat d. L. 2. de Iudicijs, quia loquitur in casu speciali, quando iurisdictio conceditur vel prorogatur à partibus litigantibus, Iudici alicui, cui alias non sunt subiectæ, qui metu hoc ab illis extorquet: talis iurisdictionis collatio & prorogatio est irrita, & gesta ex illa, non valent. Sextus, Auctoritas tutoris per metum extorta, ff. de auctorit. tutor. L. 1. §. vlt.

Iurisdictio metu extorta.

His addunt aliqui alios casus. Septimus ergo sit Si sponsalia metu sint extorta. Sed verius videtur, ea non esse omnino nulla, sed more aliorum contractuum irritanda. caput enim Ex litteris, de desponsat. impuberum, quo illi nituntur, solùm probat, ea posse irritari.

Dices, Ergo ex illis oritur impedimentum publicę honestatis.

Sponsalia metu extorta.

Respondeo, Id posse concedi; nihil enim incommodi. potest etiam negari, quia quod ab initio est ita debile, vt pro arbitrio partis possit in irritum reuocari. censetur iure quasi irritum. Octauus. Promissio & donatio metu facta; quia hi actus debent omnino esse liberi, nam liberali donationi repugnat coactio.

Promissio metu extorta.

Sed verius est, hos actus non esse omnino irritos: non enim ad illorum substantiam requiritur maior libertas, quam ad contractus onerosos. Neque donationi liberali propriè repugnat coactio, sed donatio onerosa. Cōfirmatur L. vltima. C. de his, quæ vi; vbi donationes cum contractibus onerosis dicuntur infirmandæ; non sunt ergo per se omnino irritæ. Nonus, Renuntiatio beneficij metu facta. Sed probabilius est, illam non esse omnino irritam. sed irritandam, vt docet Nauarrus in cap. Accepta. opposit. 5. artic. 7. Vnde ipse infert, Primò, Renuntiantem non teneri ad Horas, sed eum, cui beneficium ex renuntiatione collatum est. Secundò, Renunciantem non posse ad titulum illius beneficij ordinari; quia non est amplius ipsius. Contrarium tamen in vtroque dicendum esset, si renuntiatio illa esset omnino irrita. quæ sententia etiam est valdè probabilis, vt ex eodem Nauarro patet.

Renūtiatio beneficij.

38 *Possunt rescindi.*

Dico Secundò Etsi hi contractus non sint omnino irriti, possunt tamen in foro conscientiæ rescindi, & in irritū reuocari pro arbitrio eius, qui metum passus est, si metus iniustè incussus fuit ad contractum extorquendum. Est communis sententia Doctorum. Hinc passim in iure dicitur; *quæ vi & metu fiunt, debere in irritum reuocari, debere robore firmitatis carere.* cap. 2. & 4. de his. quæ vi. Ratio est; quia qui metum iniustè incussit, iniuriam alteri intulit; vnde tenetur illum in priorem statum restituere: & alterius habet exigendi hanc restitutionem.

39 *Si à tertio incussus.*

Dices, Hæc ratio benè probat, si metus tibi incussus sit à parte, cum qua contrahis; non autem si à tertio, ita vt pars non sit iniuriæ particeps. tunc enim non videris posse rescindere contractum, sed solùm habere actionem in tertium.

Resp. Etiam tunc potes rescindere & rem tuam recuperare, vt patet L. Item si cū exceptione 14. §. In hac actione, 3. ff. Quod metus causa, vbi dicitur, *in hac actione non quæritur vtrum is, qui conuenitur, an alius metum fecit. sufficit enim hoc docere, metum sibi illatum, vel vim.* Idem colligitur ex cap. 1. 3. & 4. de his quæ vi. nam agitur de specie facti, in qua metus à tertio illatus est. Vtrum autem id ex iure naturæ proueniat, an ex positiuo, non satis cōstat. Plerique Doctores videntur sentire. ex iure naturæ. ratione enim iniuriæ, rem manere obligatam priori domino; & consequenter, cum illo onere transire ad quosuis. consensum enim per iniuriam extortum non transferre rem solidè & irreuocabiliter: sed eo modo, vt maneat ius in rem, & non tantùm in personam, quæ iniuriam intulit. par. n. non esse, vt quis per iniuriam alterius. ius omne in rem suam amittat. Confirmatur, quia ratione iniuriæ eadem res in pristinum statum est restituenda: ergo est obnoxia restitutioni, vbicumque fuerit. Hæc sententia est valdè probabilis, & etiam in eo, quod metu leui extortum

Vtrum iure naturæ, possit irritari.

tum est, locū habebit, vt statim dicemus: & quando dolus tertij dedit causam contractui; quia vtrobique interuenit iniuria. nisi ius ob bonum commune aliter disponat; sicut fecit, quando venditor contraheti, qui non est conscius vitij occulti; vt superiore dubitat. dictum est. Crediderim tamen,

Si ignarus sit iniuriæ tertij. eum, qui bona fide rem talem emit ignarus iniuriæ, quæ intercessit, non teneri ad restitutionem, nisi quando is, qui iniuriam passus est, in rem agere cœperit: quia consecutus est dominium rei, & ipse nullam ipsi iniuriam intulit.

40 *Si ob illum finem incussus metus.* Dixi *si incussus fuit ad contractum eliciendum.* quia si ob alium finem incussus fuit, & ad illud malum euadendum contractus initus, non potest rescindi. vt si captus à latrone promittas tertio, qui iniuriæ non est particeps 100. vt te liberet. tunc enim metus non est propriè causa contractus, sed solùm occasio, nec potest dici metu extortus, sed cùm iam metus ob aliam causam est iniectus, adhibetur contractus tamquam medium ad illum pellendum. itaque qui contractum tecum init. non infert metum, sed aliunde illatum aufert. vnde non meretur vt contractus ei rescindatur.

41 *Si iuste.* Dixi *iniustè*, quia si iustè incussus fuerit, etiam ad eliciendum contractum, non potest irritari. Iustè incutitur, quando malum, quod minamur, iure inferre possumus. Sic qui contraxit sponsalia, metu excommunicationis, potest compelli contrahere matrimonium. cap. ex litteris. 2. de sponsalibus. qui violauit virginem, compellitur eam dotare vel ducere: qui promisit aliquid ne accusaretur de crimine, de quo iure poterat, tenetur. Ratio est, quia hi contractus non possunt irritari, nisi ratione iniuriæ, quæ abest, quando metus iuste incuti poterat. Sylu. v. Metus. q. 6. Angelus ibi Lou. 10. & alij.

42 *Si non erat animus inferendi mali, sed terrendi tantum.* Petes, Quid si ei, qui minabatur accusationem, non erat animus accusandi sed solùm terrendi; poteritne id, quod sic extorsit, retinere? Videtur non posse; quia dolus dedit causam contractui. noluisset enim alter dare, nisi fuisset deceptus. Deinde quia dedit, vt deponas animum, quem non habes; itaque titulus non subsistit. Vnde Molina disputat. 514. docet eum, qui poterat in iudicio repetere amissa ludo prohibito, posse quidem seriò comminari repetitionē; & ne vtatur hoc iure, pacisci cum illo, vt partem lucri restituat; tamen si fictè minatus fuerit, non posse retinere, quod extorsit. Hæc sententia est probabilis.

Verius posse retinere. Contrariam tamen credo veriorem, quam tenet Sanchez libro quarto de matrimonio, disputatione nona. Ratio est; quia etsi non habeat animum, habet tamen ius accusandi, eoque iure vti potest; quod ius est pretio æstimabile, siue habeat animo eum vtendi, siue non. Itaque si aliquid des vt eo iure non vtatur, poterit id retinere. Nec obstat, quòd dolus dederit causam cōtractui, ac proinde ille contractus videatur irritus; iuxta ea quæ dub. 5. diximus: quia non est dolus malus seu iniustus, de quo illa sunt intelligenda; sed iustus. nam iustè poterat minari accusationem, siue haberet animum, siue non. Neque tu præcisè dedisti vt deponat animum, sed vt reipsa non accuset; & iure accusandi cedat: quorum vtrumque ille præstat: potest ergo pro eo aliquid accipere. Idem dicendum, cùm quis minatur tibi repetitionem eorum quæ perdidit. siue enim ex animo minetur, siue ficte, potest retinere quod ei hac de causa dederis, quia das vt cedat iure repetendi, & vt reipsa non repetat.

43 *Qui iustè cogitur, censetur voluntarius moraliter.* Dices, Multi Doctores docent, supradictos contractus esse inualidos, defectu consensus & voluntarij: atqui dum metus iustè incutitur sæpè non minùs inuoluntariè consentit, quam dum iniustè; ergo.

Respondeo. Si physicè res consideretur, non minùs inuoluntariè consentit qui iustè cogitur, quam qui iniustè. vterque n. consentit repugnante voluntate, tum per simplicem affectū nolitionis, tum per dolorē animi, moraliter tamen loquendo, is qui iustè cogitur, non cēsetur inuoluntariè consentire, quia voluntariè causam metus & coactionis dedit: vnde timor ille mali non censetur extrinsecus inferri, sed ab illomet nasci, ac proinde cōsensus inde secutus non censetur inuoluntarius; cùm sit omnino voluntarius in sua causa. Qui verò iniustè cogitur, censetur inuoluntariè consentire; quia causa metus non est illi voluntaria, nec ab ipso ortum habuit; sed solùm à causa extrinseca. Vnde consensus inde secutus, quatenus à causa extrinseca oritur, cēsetur inuoluntarius. Hoc modo intellige, quando Doctores dicunt, ad contractus requiri *consensum liberum: & coactionem* repugnare libertati contractuum: loquuntur enim de contractibus firmis, qui non possunt pro arbitrio partis irritari. & de *coactione* à causa extrinseca, non habente ortum ab intrinseco. *Liberum* vocant, non coactum à causa extrinseca, seu per metum iniustum, & dolo nō inductum. si enim cogaris ex causa iusta, id non officit libertati cōtractuum. Simili modo intellige cap. Cùm locum. 14. de sponsal. vbi dicitur, *Ibi locum non habet consensus, vbi metus & coactio intercedit.* loquitur. n. de consensu qualis solet requiri in contractibus, vt firmi sint & de *coactione iniusta.* Et illud in regulis Iuris; *Nihil consensui tam contrarium, quàm vis & metus.* *Liberum.* *Coactum.* *Consensus.*

Ex his patet Primò, Omnes emptiones, venditiones, transactiones, concessiones, promissiones, donationes, contractus, & distractus, seu contractuum rescissiones, & generaliter omnes consensus, per metum grauem iniustè extortos, posse in irritum reuocari, & quidquid ex illis est secutum. 44 *Consectaria 5.*

Secundò, Eum, qui ex huiusmodi contractu, vel consensu aliquid est consecutus; teneri ad restitutionem; siue ipse, siue alius metū intulerit. Ratio est, quia qui metum intulit, ratione iniuriæ tenetur omnia in pristinum statum restituere; ac proinde reddere, quod consecutus est. qui autem rem habet, & non fuit particeps iniuriæ, tenetur saltem ratione iuris positiui, quo non solùm datur actio in personam, quæ iniuriam intulit, sed etiam in rem, apud quemcumq; existat; vt expresè habetur L. 9. §. Sed quod. & §. Volenti, ff. Quod metus causa. Imò valdè probabile est, teneri etiam iure naturali, vt supra num. 39. ostensum est; quamuis fortè non ante rescissionem contractus, si bona fide processit.

Tertiò. Si non pateret alia via illius recuperandæ, priorem dominum posse eam occulte surripere; vel si id non daretur, vti occulta compensatione, sicut in alijs debitis. quomodo etiam dum res aliqua mihi promissa est, si illam aliter consequi nequeo, possum iuxta probabilem sententiam, mihi occultè consulere. *Occulta compensatio.*

Quartò, Non posse in irritum reuocari id, quod ex metu iustè illato actum est; quia nulla iniuria interuenit, ratione cuius hæc potestas rescissionis competat.

Aduerte tamen, si nimis grauis sit obligatio, vel res, quā metum inferens exigit & non habeat proportionem cum iure, quo ipse cedit, malum intentatum remittēs, vel cum opera, quam præstat, malum aliunde impēdens auertens; posse consensum reuocari, quo ad illum excessum, vt contractus ad æqualitatem reducatur. vt si, ne accusem te furti, vel alterius criminis, exigam maiorem partem bonorum; si dum hostem fugis, vt concedam latebras, petam à te aliquem contractum valdè damnosum. In his enim aliqua proportio & æqualitas seruanda est: prout prudentia determinabit; quæ si excedatur, committitur iniustitia: ac proinde tenetur alter ad restitutionem; quam si non fecerit potest læsus vti occulta compensatione, alia via recuperandi non suppetente. 45 *Si nimis grauis obligatio exigatur.*

Quintò, Nihil referre in foro conscientiæ, vtrùm alter reuera malum inferre cogitauerit, an non; si tu seriò apprehendisti periculū tibi impendere, & ideò consensisti animo repugnante, id est, nullo modo consensurus, nisi tale malum apprehenderes. Ratio est, quia malum non causat metum, nisi quatenus apprehensum. vnde siue reuerà impendeat, siue non impendeat; si eodem modo cōcipiatur, eundem metum concitabit, easdemque vires habebit ad consensum extorquendum. In foro tamen externo non admittitur hęc exceptio metus, nec datur actio ad rescindendum, nisi iusta ratione conceptus fuerit; quia aliàs nō præsumitur fuisse causa consensus; imò non putatur fuisse verus metus, sed simulatus. *Si falsò putasti malū impendere.*

Quæ hactenus dicta sunt, intelligenda de metu graui. qui vocatur metus cadens in constantem virum. Idem de metu reuerentiali, cui coniunctæ sunt minæ tacitæ vel expressæ, aut timor diuturnæ aut grauis offensionis: hic enim meritò grauis à Doctoribus censetur, vt supra diximus.

Nunc difficultas superest de metu leui, quo vir cōstans permoueri non solet; quia L. Metum, 6. ff. quod metus causa, dicitur, *metum vani hominis non esse spectandum, sed eum, qui in constantissimum cadit.* & ff. de regulis Iuris, 46 *De metu leui.*

Vani

Vbi timoris nulla est excusatio. Vnde etiam in foro externo non datur rescissio actus, qui per metum leuem extortus est.

Acta per metum leuem iniuriosum, possunt rescindi.

Respondeo & dico Tertiò. Etsi ea, quæ per metum leuē acta sunt, sint aliquo modo valida, nec in foro externo admittatur exceptio huius metus, nec detur actio ad rescindendum contractum, tamē in foro cōscientiæ, possunt in irritum reuocari, & quæ tradita sunt repeti. & qui ea obtinet, tenetur restituere; si metus ille per iniuriam ad illa extorquenda sit incussus. Ita Syluester v. Restitutio 2. dicto 7. Nauar. cap. 17. nume. 15. vbi dicit, *in foro conscientiæ idem esse, siue iusto metu consentias, siue minore, dummodò coram Deo ille fuerit causa principalis consensus*. *Causam principalem* vocat, quæ sola, vel præcipuè impellit, & mouet animum ad consensum. & cap. 22. nu. 51. §. Septimon, *Ad reddendum actum inefficacem coram Deo, sufficit quilibet timor, etiam minor iusto, modo sit causa, sine qua non, saltem principalis, eius*. vbi etiam matrimonium & votum ex metu leui, videtur velle esse inualidum, de quo infra c. 40. dub. 2. Adrianus tract. de restitu. dub. 5. in fin. vbi loquitur de omnibus transactionibus. Sotus in 4. d. 29. q. 1. art. 3. vbi docet, omnes contractus, præter votum & matrimonium, quocumque metu notabili factos rescindi. Idem tenet Couarruuias reg. Peccatum 2. p. §. 3. num. 7. & passim recētiores. Probatur Primò, Quia sæpè metus leuis, id est, minoris mali, non minus perturbat hominem, & impellit nolentem ad consensum, quàm metus mali grandis, cadens in virum constantem: ergo si hic tribuit potestatem rescindendi contractum, etiam ille. Secundò, Quia quod hoc metu obtinetur, per iniuriā obtinetur, atqui id, quod per iniuriam comparatum est, obnoxium est restitutioni: vt enim fiat æqualitas, debet restitui ei, à quo ablatum est. Tertiò. Qui metu cogitur, priuatur per iniuriam sua libertate: ergo debet in pristinum statum restitui, vt liberè probet vel improbet contractum, & ipse ius habet tunc statum sibi assumendi, & quæ gesta sunt confirmandi vel irritandi.

47 *Matrimoniū ex metu leui.*

Hic tamen. Primò, Excipe contractum matrimonij; qui per metum leuem, iuxta veriorem sententiam, non est irritus; vnde nec irritari potest, cum semel validè initus, sit insolubilis.

Altera tamen sententia, coram Deo tale matrimonium irritum esse, est probabilis, eamque tenet Nauarrus suprà, & aliqui recentiores, quam esse satis probabilem affirmat Thomas Sanchez lib. 4. de matrimonio, disput. 17. num. 4. Imò coguntur eam tenere, si sibi constare velint, omnes qui sentiunt metum grauem iure naturæ matrimoniū irritum reddere, vt Couarruuias in 4. p. 2. c. 3. §. 5. nume. 6. D. Bonauent. in 4. d. 29. q. 1. Scotus ibid. q. vnica. Gab. in supplem. eadem dist. q. 2. a. 2. D. Antonin. 3. p. tit. 1. c. 7. in prin. & alij multi, quorum sententia est valdè probabilis.

Probabile est metum iure naturæ inualidum reddere actum.

Si enim metus grauis iure naturæ matrimonium irritum reddit, id prouenit ex eo, quòd adimat libertatem illi contractui necessariam: atqui sæpè metus leuis non minus adimit; ergo similiter irritabit. Sed quia contrarium fundamentum est probabilius & verius: nempe solo iure positiuo id fieri; verius etiam est, matrimonium metu leui non reddi inualidum.

Secundò, Excipe votum, Etsi enim probabile sit, votū metu iniurioso factum, iure naturæ esse inualidum: tamen contrarium est verius, vt infra capit. 40. dubitatio quinta, dicemus.

48 *Consectaria tria.*

Ex dictis sequitur Primò, Ea, quæ solo metu reuerentiali acta sunt, posse rescindi; & eum, qui inde commodi percepit teneri ad restitutionem. Ita Syluester Restitutio 2. dicto 7. & v. Metus. q. 16. Nauar. supra, & c. 17. nu. 152. Petrus Nauar. l. 3. de restit. c. 1. nume. 332. & alij. quia hic metus, etsi non sit grauis, tamen est iniuriosus & causa actus.

Ex metu reuerentiali acta.

vt si filius non audēs vllo modo cōtradicere patri, aliquid promittat, donet, vel alicui iuri renuntiet, animo repugnante; quamuis aliud malum non timeat, parens enim, qui sua auctoritate filij libertatem veluti oppressam tenet, obligatur ex iustitia, in huiusmodi actibus eam laxare, vt pro suo arbitrio eligat quod placuerit: vnde si non fecerit, iniuriā infert; & tenetur ad restitutionem eius, quod per talem consensum consecutus est.

Secundò, Si vxor consentiat in aliquem contractum mariti, vel promittat aliquid vel fideiubeat, quia non audet contradicere marito, timens iurgia & austeram conuictū, posse illam reuocare consensum, & eos qui inde aliquid acceperunt ad restitutionem teneri. Patet ex ijsdem auctoribus. Ratio est, quia iniuriam patitur, dum eius libertas sic impeditur, & cogitur.

Preces importunæ.

Tertiò, Ea, quæ per preces importunas ab aliquo obtenta sunt, voluntate illius repugnante, & solum ad repellendam molestiam illam concedente restituenda esse. Syluester supra, dicto nono. Nauar. cap. 16. num. 17. Thomas Sanchez lib. 4. de Matrimonio, disputat. 10. vbi citat plurimos auctores pro hac sententia. Ratio est, quia iniuria facit, qui tali modo aliquem affligit. *Preces* enim *importunæ* dicuntur, quibus aliquis vehementer & crebrò vrget, cum ingenti molestia eius, qui rogatur. Si ergo hic, vt illam molestiam depellat, & ille finem vexandi faciat, consentiat; consensus ille per iniuriam videtur elicitus, ac proinde reuocari potest.

Duplex limitatio.

Hoc tamen dupliciter sentio limitandum. Primò, Vt is, qui huiusmodi precibus vrgetur, non possit illam importunitatem aliā ratione, minore incommodo repellere. si enim posset facilè aliter repellere, non videretur condescēdisse inuitus, nec per iniuriam quasi coactus. vt cum officia vel beneficia aliquando a Principibus vel Prælatis improba sollicitatione obtinentur. non enim omnino inuiti concedunt, (quia si vellent, facile petentes coercerent) sed ex parte tantum. nec volunt videri coacti. Secundò, Vt is, à quo sic extortum est, maneat inuitus, & putetur cupere vt fiat restitutio. multi enim etsi inuiti concedant, vbi tamen semel concessere, vel non cupiunt fieri restitutionē, vel facillimè condonant. Ad rationem ex iure allatam.

49 *Leges solum denegāt actionem.*

Respōdeo; Illis legibus non approbari contractus metu leui initos, nec vllum robur illis dari; sed solum actionem in foro externo denegari ad eos rescindendos, idque meritò. Primò ne lites in immensum excrescant; facile enim talis metus fingi & probari potest. ob quam causam non conceditur actio ex dolo, nisi dederit causam contractui, vel nisi deceptus sis vltra dimidium iusti pretij. Secundò, quia quando metus leuis est, non præsumitur causa actus, sed liber consensus. Si quis tamen enormiter læsus esset, posset officium Iudicis implorare, etiamsi metus grauis non fuerit.

DVBITATIO VII.

Vtrùm contractus per se inualidi confirmentur iuramento.

HÆC quæstio est valdè perplexa apud Iurisconsultos, de qua tractat fusè Couarruuias in capit. Quamuis pactum, p. 1.

50 *Quid sit iuramentum esse validū. Quādo cōfirmare contractum.*

Notandum est, non esse idem, *Iuramentum esse validum* & *iuramentum confirmare contractum*: sed habent se vt magis & minus commune. Iuramentum enim *validum* dicitur, quandocumque est seruandum ob honorem diuini nominis. etiamsi ei, in cuius fauorem fit, nullum ius per illud acquiratur. *Confirmat contractum*, quando non solum seruandum est, sed etiam alteri, in cuius fauorem fit, ius tribuit, & contractus in sua specie validum efficit. Hinc fit, vt etiamsi iuramentum relaxetur, maneat tamen obligatio iustitiæ ex contractu, quæ transit ad hæredes, sicut & ius alterius ad hæredes transmittitur. Panorm. c. Cum contingat, num. 8. de Iureiur.

Nunc duo nobis potissimum sunt explicanda: prius est, quando iuramentum oppositum contractui censeatur validum, quando non: alterum est, quando confirmet contractum, quando non.

Quod ad prius attinet, vt sciamus quando iuramentum est validum, quando non; Notandæ sunt duæ regulæ.

Quando sit validum, 1. regula.

Prima est, Quando id, quod iuramento alioui promittitur, sine vllo promittentis peccato seruari potest, iuramentum ordinariè est validum & seruandum. intellige, si ille, in cuius fauorem factum est, illud seruari velit, & aliàs legitimè non relaxetur.

Secunda est, Quando id, quod promittitur, sine peccato promittentis seruari nequit, iuramentum est inualidum & irritum. vtraque aperte colligitur capitu. Cum

O con-

contingat, de Iureiurando, vbi dicitur, *seruari debere huiusmodi iuramenta*, (quæ sunt super contractu iure ciuili non obligante) *sine vi & dolo sponte præstita, cum in alterius præiudicium non redundent, nec obseruata vergant in dispendium salutis æternæ*. Idem habetur c. 2. de pact. in 6. Vnde à contrario sensu colligitur, non esse seruanda, si obseruatio vergat in dispendium salutis. vergit autem, si est peccatum mortiferum, aut veniale. Idem colligitur ex illa regula Iuris, *Non est obligatorium iuramentum, contra bonos mores præstitum*. Quod intellige de *bonis moribus naturalibus*, vnde homo dicitur bonus, & quorum contrarium est peccatum: non de *ciuilibus*, quos tantum expedit esse in Republica, vt benè sit ordinata politice. Ratio prioris regulæ est; quia honor & reuerentia diuinæ maiestatis (quã iuramẽto in testem adduximus) postulat, vt efficiamus verum esse, quod promisimus; (si modò id licite fieri potest) ne illam testem falsi faciamus. Posterioris ratio est; quia nemo obligari potest ad peccatum; id enim contradictionem implicat.

Contra bonos mores.

Petes; Quid si vi, vel alia iniuria extortum sit?

51 Respon. breuiter (nam plura de hac re dicenda infra c. 42. dubit. 6. & 7.) Si dolo extortum sit, ita vt dolus dederit causam contractui, cui iuramẽtum apponitur, communis sententia DD. est esse inualidum, nec egere relaxatione. Ratio est; quia iuramentum non confirmat incognita, sed solum ea quę cognoscũtur. cadit enim super actum prout apprehenditur. vnde iurans non tenetur, nisi prout bona fide apprehendit. Confirm. Primò, quia iuramentum non additur, vt non possit occurrere fraudi ignotæ, sed ne violet contractum spectatum prout bona fide est irritus. Cõfirm. Secundò, quia omnis promissio standi contractu, vel non reuocandi (loquor de contractu, qui natura sua est solubilis) habet ex vsu recepto & iure gentium hanc tacitã conditionem, nisi deprehendero me deceptum, vt suprà c. 5. nu. 29. dictum est. semper enim excepta censetur iniuria ignota. quare eamdem conditionem retinet iuramentum, cum sequatur naturam actus cui apponitur, vt infra nu. 52. ostendetur. Idem dicendum quando error inuincibilis dedit causam contractui; quia hic etiam habet tacitam conditionem, vt supra ostensum. Vnde docent DD. iurantem non obligari ad ea quæ si cogitasset, exclusisset, aut noluisset comprehendere. ita Bar. L. Si quis pro eo. nu. 15. ff. de fideiussor. & Panorm. c. 1. Cum contingat. 48. num. 3. de Iureiur. ex Ioanne Andr. &c.

Si vi seu metu extortum sit, etsi plurimi DD. putent esse inualidum, verius tamen est, validum esse, cum plenus consensus adfuerit, nec habeat tacitam aliquam conditionem. Etsi enim alter nullum ius ex eo consequatur; tamen honor Dei postulat, vt seruetur quod promissum est, quã do sine peccato seruari potest. Confirmatur ex cap. Debitores. de Iureiur. vbi dicitur, eum, qui iuramento promisit soluere vsuras, teneri. vide plura infra cap. 42. dub. 6. & 7. Potest tamen hoc euentu peti relaxatio iuramenti. (quam Episcopus, vel alius habens priuilegium dispensandi in iuramentis absque præiudicio tertij, dare potest) & tunc non solui, vt patet d. cap. Debitores, &c. Si verò, de Iureiur. ad quod insinuandum in d. cap. Cum contingat, dicitur, *iuramenta sine vi & dolo sponte præstita*, esse seruanda; quia si dolo præstita sint, non obligant: si vi aut metu, potest peti relaxatio: & tunc possunt nõ seruari: Si autem sine vi vel dolo; non potest, & ita *omnino seruanda sunt*, (vt notanter dicitur d. capit. 2. de pactis) id est, ita vt nõ possit dari dispensatio quod intellige, nisi culpa fuerit in promissario; ad hanc enim puniendam potest Superior. Iuramentum promissoris relaxare. item nisi præstitum ab impubere; tunc enim potest irritari. Potes etiam, quando vis vel dolus interuenit, satisfacere momentanea solutione, quandocumque enim habes ius repetendi, si iurasti soluere, teneris quidem soluere, vt impleas, quod iurasti: sed potes mox repetere; quia ius repetendi habes, & contrarium, iuramento non promisisti. Potes etiam ab Episcopo petere relaxationem vt non soluas; quia hoc nõ censetur in præiudicium tertij, dum est animus repetendi.

Quando intercessit iniuria, potest peti relaxatio.

Momentanea solutio.

52 Dixi in 1. regula *Ordinariè*, quia excipiuntur aliquot casus, quibus iuramentum de re alioquin licita, non obligat. Primus est, Quando Ius irritum reddit non solum contractum, sed etiam iuramentum appositum. sicut Concilius Tridentin. sess. 25. cap. 16. de regular. irritam reddit omnem renuntiationem & dispositionem nouitij, etsi iuratam; nisi facta sit cum licentia Episcopi, vel eius Vicarij, intra duos menses proximos ante professionem: & statuit vt etiam tunc non possit effectum sortiri, nisi secuta professione. Secundus est, Quando iuramẽtum factum est in fauorem tertij, sed nemo acceptauit, vel saltem non validè acceptauit; nec alias factum est in modum voti. Ratio est; quia Iuramentum sequitur naturam & qualitatem actus, super quem cadit: vt communi consensu Doctores docent. *Accessorium enim sequitur naturam principalis*. & colligitur apertę L. vltima, C. de nõ numerata pecunia, ibi Bario. num. 1. & alij. Hinc fit, vt quando actus aliquis, vel ex iuris dispositione, vel ex recepta consuetudine, vel ex agentis intentione, tacitam aliquam conditionem includit, eamdem quoq; includat iuramentum actui appositum; nisi agens, contrarium intendat. Itaque cum promissio facta absenti non obliget, nisi ab ipso vel ab alio eius nomine valide acceptetur, & sub hac conditione semper fieri censeatur; etiam iuramentum huic promissioni appositum non obligabit ante acceptationem, nam eamdem cõditionem includit. quare reuocari pro arbitrio poterit, ne acceptetur. Ita tradunt multi Doctores quos refert & sequitur Sancius lib. 1. de matrimonio, disputat. 7. numero 24.

Iuramentũ sequitur naturã actus.

Iuramentũ irritum de re permissa.

Dices, Deus acceptauit Iuramentum: ergo non potest reuocari.

53 Respondeo, Negando antecedens. Deus enim iuramentum promissorium, factum in fauorem hominis, nõ acceptat, nisi quatenus homo illud acceptat. vnde etiam remittente homine, remittit Deus: quia hoc iuramentum hanc tacitam conditionem includit, *Si acceptetur, si non remittatur*, &c. Dixi, nec *aliàs factum sit in modum voti*; quia tunc obligat instar voti, etiamsi ab homine promissio non acceptetur: acceptatur enim à Deo: vt si iures te non lusurum alea, aut ingressurum Religionem, &c. tunc enim promissio censetur dirigi in Deum, & præterea confirmari iuramento: vnde est votum iuramento confirmatum.

Quomodo Deus acceptet Iuramentum.

Idem dico, etiamsi tale iuramentum non accipiatur vt promissorium, seu vt propriè vim habens voti, sed vt assertorium de bono opere faciendo, vel malo vitando. Etsi enim tali ratione non intendat homo alicui quidquã promittere, intendit tamẽ se in bono proposito firmare, quod propositum Deus acceptat, & cupit impleri. quare cum non desit vlla conditio tacita necessaria ad obligandum, implendum est, ne Deum facias testem falsi. Secus, si quid adiaphorum, vel quod maius bonum impediat, iuraueris, quia tale propositum Deus non acceptat. Vnde deest conditio necessaria, nimirum, si Deo gratum est.

Tertiò excipiuntur omnes illi casus à plerisque DD. in quibus actus aliquis prohibetur, seu irritus decernitur principaliter ob fauorem publicum; de quibus infra numero 55.

54 Ex prædictis regulis sequitur Primò, Inualidum esse iuramentum Clerici, quo renuntiat priuilegio fori, promittens se compariturum coram iudice sæculari. Ratio est, quia sine peccato id exequi non potest; cum sit illi prohibitum, vt aperte habetur cap. Si diligenti, de foro competenti. Secundò, Inualidum esse iuramentum, quo vir iurat vxori, se non accusaturum illam de vllo crimine; quia fieri potest vt teneatur illam accusare. vnde capitu. Quemadmodum, de iureiurando dicitur, tale iuramentum *esse temerarium*; nempe quia iuratur id, in quo potest esse peccatum.

Consectaria duo.

Priuilegij fori renuntiatio facta à Clerico.

Iuramentum de non accusando.

Petes, An iuramentum hoc valeat, saltem quamdiu non committitur crimen, in quo teneatur accusare?

Videri possit valere: quia obligatio videtur diuidua. nõ enim solum intendit se obligare ad celanda ea, quæ sunt contra bonũ publicum, sed etiam ea quæ ipsum priuatim lædunt. vnde etsi respectu illorum nõ possit se valide obligare, tamen obligatio manebit valida, quatenus se extendit ad ea quæ sileri possunt. Sicut si Titius iurauit seruare secretum in omnibus quæ illi dices; etsi non teneatur seruare in his, quæ vergunt in damnum publicum, vel tertij, in alijs tamen tenetur: quia obligatio est diuidua, & vtile non debet per inutile vitiari.

Respon. Fateor obligationem esse diuiduã, nisi ipse in-

ten-

tenderit se tantum obligare ad omnia coniunctim, ita vt si non teneretur, vel non posset omnia celare, nollet obligari ad singula seorsim, tamen ex alio capite videtur irritum hoc iuramentum, si intelligatur de crimine committendo, nimirum quia tali promissione inuitatur coniux ad peccandum, & remittitur dolus futurus, contra L. Si vnus 27. §. Illud. & §. Pacta ff. de pactis. Vnde est peccatũ tale quid promittere, & promissionem non rescindere. quare non potest iuramentum accedens esse validum. Secus si agatur de crimine iam commisso, aut de accusatione ciuili ad diuortium. Vide Panormitan. in cap. Quemadmodum. 28. de iureiur. num. 14. vbi fusè hanc distinctionem tractat. Tertiò, Quotiescumque ius prohibet aliquem actum tamquã illicitum, eumque punit, iuramentum de eo faciendo appositum est irritum; vt cum prohibetur exportatio frumenti, vel auri, &c. tum quia hæc censentur illicita, saltem ciuiliter: tum quia sunt prohibita immediatè propter bonum publicum: tum quia nullum vinculum priuatum potest hominem obligare contra legem publicam, etiamsi illa lex non obligaret nisi ad pœnam. Ob eamdem causam quidam volunt irritum esse iuramentum prodigi, cui interdicta est bonorum administratio, quo ille confirmat aliquem contractum. Ita Bartolus in L. Is cui bonis, 6. num. 7. ff. de verb. oblig. vbi pro hac sententia citat Iacobum de Arena, & quemdam magnum Canonistam. & in addit. citatur Angelus, Baldus, Ancharanus, &c. alij dicunt esse irritum, quia præsumitur carere iudicio. ita Couarru. in cap. Quamuis pactum. p. 2. §. 3. num. 11. quam rationem etiam adfert Bartolus & alij. Verius tamen credo, etsi hoc iuramentum non confirmet contractum, non esse irritum. Ratio est, quia non prohibetur ei administratio ob fauorẽ publicum, vel tamquam illicita, sed ob priuatum: at quando lex aliquid decernit irritum ob priuatum commodum, nõ inducit obligationem peccati, etiamsi vtatur verbis in personam directis, quibus ei aliquid mandet vel vetet. vt rectè Couar. supra. §. 2. nu. 14. ergo hac ex parte nihil obstat iuramenti vinculo. Secus tamen si ob commodum publicũ. tunc enim obligat sub peccato pro grauitate materiæ, vt vult Couar. Deinde etsi ipsi aliquo modo contractus esset prohibitus sub peccato, non tamen ideo teneretur illum semel factum rescindere. hoc enim ei non est præceptum. ergo etiamsi non possit suo iuramento obligari ad alienandum; poterit tamen obligari vt alienationi iam factæ non controueniat. Idem dicendum, quotiescumque præceptum legis dirigatur ad personam, ita vt ei aliquam obligationẽ imponere intendat. iuramentum enim non potest contra legis publicæ obligationem, quamuis ea peccatũ non contineat, vinculum iniicere. quia omnis lex iusta ad bonum publicum pertinet. hoc modo sustineri ex parte potest doctrina Bartoli in d. L. Is cui bonis, nu. 7. & in L. Si quis pro eo. 56. num. 9. ff. de fideiussorib.

Si ius prohibeat.

Iuramentũ prodigi.

Ex his patet iuramentum semper esse seruandum & egere relaxatione, nisi vel iure sit irritum, vel desit tacita conditio, vel sit de re illicita, vel sit contra aliquam legem, aut alia aliqua ratione sit contra commodum publicum.

55 Restat alterum, quod nobis erat explicãdum. nimirum, Quando iuramentum confirmet contractum. quando nõ. Bart. in d. L. Si quis pro eo. ff. de fideius. & mãdator. assignat decem regulas, quæ ferè ad duas reduci possunt.

Quando cõfirmet contractum Regula 2.

Prior est, Quando actus alicuis principaliter prohibetur iure ciuili ob priuatam vtilitatem alterius contrahentium, confirmatur iuramento, nisi vis aut dolus interuenerit.

Altera est, Quando actus prohibetur principaliter ob fauorem publicum, non confirmatur iuramento; imò iuramentum est inualidum, ita vt non egeat relaxatione.

Prior regula est recepta ab omnibus, eiusque complura adferam exempla infra nume. 56. Ratio est, quia quisque potest renuntiare quod in suum fauorem est introductum; iuramentum autem accedens sequitur actum cõsideratum secundum suam primordialem naturam, vt supra numero 26. dictum est. quare cum actus secundum naturam suam seposito iure ciuili sit validus, confirmabitur iuramento.

Altera regula etiam à plerisque comprobatur, & ratio eius petitur ex cap. Si diligenti. 12. de foro competenti. & L. Ius publicum. 38. ff. de pactis. quibus locis dicitur, non posse ius publicum pactis priuatorum tolli. Sed discrepantia est inter DD. assignandis exemplis; satis enim obscurum est, quando aliquid sit prohibitum primariò ob bonum publicum, quando ob priuatum. Vnde multa exempla quæ à Bartolo adferuntur, ab alijs refutantur. vt patet apud Couar. in capit. Quamuis pactum. par. 2. §. secundo, & tertio. Adferam tamen aliqua in quibus minus est dubitationis.

Primum sit, iuramentum Clerici, quo renuncians foro suo promittit se comparriturum coram iudice sæculari. ca. Si diligenti supra. Sed hoc iuramentum potius est inualidum, quia de re illicita, vt quæ redundet in ignominiam ordinis Ecclesiastici, vt supra dictum est.

Exempla vbi iuramẽtum irritũ. Renuntiatio fori.

Secundum, iuramentum metu extortum appositum matrimonio metu contracto, vel sponsalibus similiter metu contractis. Talia enim sponsalia & matrimonia esse prohibita ob fauorem publicum: eo quòd odia, lites, pugnę, quibus Respubl. perturbatur, ex huiusmodi sequerentur: ac proinde iuramentum accedens esse inualidum. Sed hæc iuramenta alia ratione possunt censeri inualida. Iuramentum enim appositum tali matrimonio; vel ita intelligitur, vt velis inhærere illi matrimonio absque nouo consensu; & sic est omnino illicitum; ac proinde inualidum: quia cum matrimonium illud fuerit nullum propter metum, opus est nouo consensu. iuramentum enim nõ supplet defectum consensus, qui ex natura rei est necessarius. Deinde hoc iuramentum habet ex natura rei tacitam conditionẽ, nempe si liber adfuit consensus; qui cum non adfuerit, cessat obligatio iuramenti defectu conditionis. Vel intelligitur, vt velis inhærere adhibito consensu nouo requisito, & sic est promissio sponsalium. est tamen irritum tale iuramentum. si enim obligaret, tenereris contrahere matrimonium inutile. nam matrimonium metu contractum est irritum. Illud autem metu contrahetur. nam iuramentum est metu mortis iniustè extortum; cuius iuramenti violandi metu cogeris contrahere. vnde metus mortis erit causa contractus. quod enim est causa causæ, est causa causati. atquia qui exigit hoc iuramentum, non intendit matrimonium inualidum, sed validũ. ergo hic deest tacita conditio, nempe hæc, *si matrimonium metu contractum sit validum*. Quòd autem tale iuramentum sit irritum, colligitur ex c. Ex litteris. 11. de desponsat. impuber. vbi sponsalia metu contracta & iurata a puella duodenni iudicantur irrita. & docet Caietan. v. Periurium. cap. 3. Arragon. 2. 2. quæst. 89. art. 7. Sancius lib. 4. de matrimon. disputat. 21. num. 3. & alij multi.

Matrimonium metu cõtractum.

Aduerte tamen contrariam sententiam, scilicet, hoc iuramẽtum esse validum & requirere absolutionem, esse valde probabilem, eamque tenet Silu. v. Sponsalia. nume. 6. in fi. & aliqui alij. quia res est licita quæ promittitur. sed quod diximus, est verius.

Tertium est iuramentum, quo quis cogitur confirmare votum aut professionem metu extortam. id enim inualidum est, eo quòd tale votum sit prohibitum ob fauorem publicum. ita Sancius supra. Sed dici potest hoc iuramentum esse irritum ob defectum tacitæ conditionis, nimirum si adfuit liber consensus. Hunc enim ex natura rei requirit professio. quare cum hic defuerit, cessat obligatio iuramenti defectu conditionis.

Votum, professio.

Quartum, iuramentum quo Clericus confirmat donationem factam cõcubinæ. id enim est inualidum, quia hæc donatio prohibita est fauore publicæ vtilitatis & honestatis. ita Couar. in c. Quamuis pactum. p. 2. §. 1. nu. 12. adductis multis Doctoribus.

Idem dicendum de iuramento militis, quo confirmat donationem à se factam meretrici, ob eamdem causam; & colligunt Doctores ex L. Miles. 41. § Mulier. ff. de testamẽ. militis. Verius tamen puto, tale iuramentum donationi iam factæ appositum egere relaxatione. Secus, si appositum promissioni donandi. vt colligitur ex dictis nume. 54. in fine.

Vide alia quædam exempla magis dubia apud Couar. loco citato. & §. 3. Nam vt supra dictum est, non potest probari talia iuramenta non egere absolutione, nisi opus sit illicitum, vel contra legem, vel contra bonum publicum, &c.

Vt autem melius intelligatur, quando iuramentum confirmet contractum, quando non, assignari possunt duæ illæ regulæ.

Alia regula. 1. regula.

56 Prima sit, Quando actus iure naturæ est irritus, vel irritari potest, non confirmatur iuramento; quamuis iuramentum regulariter sit seruandum, si id, quod promittitur non est illicitum. Prior pars est communis Doctorũ. Omnes enim fatentur, teste Couarruuia, contractum iure naturæ irritum non confirmari iuramento, vt quando vi vel dolo extortus est. tunc enim ratione iniuriæ tenetur extortor ad restitutionem. vnde nullum solidum ius acquirit; & qui iurauit, ratione iniuriæ potest petere iuramenti relaxationem. Altera pars euidenter patet ex duabus regulis initio positis, ex iure Canonico.

Dixi *regulariter*, quia si dolo extortum sit, aut contra legem, non est seruandum, nec eget vlla relaxatione, vt supra dictum est.

2. regula.

Secunda regula sit, Quando actus talis est, vt ipse vel promissio illius ratificandi, vel non reuocandi, inducat obligationem naturalem, confirmatur iuramento; etiamsi alias iure ciuili sit irritus, vel in irritum reuocabilis, modo vis vel fraus non intercesserit: si verò nec ipse nec promissio illa inducat obligatione m vllam, ne naturalem quidem, vel si vis aut fraus interuenerit, non confirmatur iuramento; est tamen hoc iuramentum seruandum, nisi relaxetur. Hæc regula constat duabus partibus; quæ vt intelligantur.

Dupliciter iuramẽtum potest addi contractui.

Notandum est, Dupliciter posse iuramentum addi contractui. Primò, Si iures te promittere, donare, vendere, &c. & hoc modo non confirmat contractum, nec vllum ei robur tribuit: quia non est iuramentum promissorium, sed assertorium tantum eius, quod fit. Vnde non minus potest contractus reuocari, quam si tale iuramentum additum non esset. Secundò, si iures te semper contractum ratum habiturum, nec vnquam reuocaturum. & hoc modo intelligi debet iuramentum, vt confirmet contractum. Ratio prioris partis est, Si enim ipse contractus inducit obligationem naturalem, manifestum est confirmari iuramento; quia iuramentum aufert omnia remedia Iuris & facti, quibus illa obligatio poterat elidi; & sic manet omnino firma, & irreuocabilis. Hoc modo confirmantur omnia pacta nuda, & omnia alia, quibus ius neque assistit neque resistit, de quibus supra hoc eodem cap. nume. 14. 17. 22. & 25. Denique omnes illi contractus, qui iure ciuili non sunt omnino irriti, sed datur solum potestas elidendi actionem & ius alterius. Si autem contractus sit omnino irritus, promissio tamen non reuocandi potest inducere obligationem naturalem, cum hæc iure nõ sit irrita, vnde si huic promissioni accedat iuramentum, confirmat illam; & consequenter contractus ille reuocari nequit sine iniuria. nam promissio non reuocandi, ius tribuit alteri vt contractus non reuocetur; quod ius fit omnino firmum iuramento. Aliam rationem attuli supra numero 56. sed hæc est clarior.

Probatur et explicatur prior pars regulæ. Pacta inducentia obligationẽ naturalem.

Exẽpla in varijs contractibus. Contractus minoris. Donatio inter coniuges. Promissio in ludo. Fideiussio mulieris. Contractus minoris de re immobili.

Exempla, vbi contractus inducit obligationem naturalem, sunt, Primò, Contractus minoris, præsertim de re mobilis, sine auctoritate curatoris. de quo infra nume. 65. Secundò, Donatio inter patrem & filium nondum emancipatum; inter maritum & vxorem, de quibus cap. 18. nu. 88. & 90. Tertiò, Promissio soluendi & non repetendi, quod credito vel ludo vetito ludens amiseris. De quo infra capit. 26. numero 26. & 27. Quartò, Fideiussio mulieris facta etiam instrumento publico. infra cap. 58. num. decimoseptimo.

Vbi non inducit obligationem naturalem; Primò, Cõtractus minoris, quo alienat rem immobilem vel mobilem, quæ seruando seruari poterat, absque auctoritate Iudicis. hunc enim irritum esse, nec naturaliter obligare, colligitur ex L. 7. 11. & 15. C. de prædijs minorum. iuramẽto tamen confirmari. patet L. 1. C. Si aduersus venditionem, nam promissio non reuocandi obligat naturaliter. Secundo, fideiussio mulieris sine iuris solemnitate de quo infra cap. 58. num. 17. His adde exempla sequentia, siue contractus sit irritus, siue nõ: nam ea res valde est perplexa apud Iurisconsultos; & probabile est quando contrahentes sũt habiles, & adest vtrimque plenus consensus, contractum inducere obligationem naturalem, etiamsi solemnitas iuris non seruetur, de quo infra cap. 19. num. 33. Itaque Tertium sit, Renuntiatio futuræ successionis in paterna hæreditate, cap. 2. de pactis, in 6. de qua vide multa apud Couarru. de pactis, p. 3. §. 3. & 4. Quartò, Alienatio fundi dotalis, aut rei donatæ propter nuptias, facta absque Iudicis auctoritate. cap. Cum contingat, de iureiur. Quintò, Promissio instituendi hunc hæredem. Sextò, Promissio non reuocandi testamentum. Septimò, Promissio soluẽdi 100. in pœnam, si testamentum mutetur. De quibus tribus promissionibus infra cap. 19. num. 95. Octauò, Donatio facta absque insinuatione vltra 500. solidos. Nono, Donatio omnium bonorum, præsentium & futurorum, de quibus capit. 18. num. 96. Decimò, Promissio pœnæ sponsalibus adiectæ, soluendæ ab eo, qui resilierit. etsi enim hæc promissio fortassis sit prohibita: (vt videtur colligi posse ca. c. Gemma, de sponsalibus, vbi dicitur *huiusmodi pactio meritò improbanda*) tamen solutio seu impletio promissionis, prohibita non est; sicut nec receptio rei, quæ soluitur. imò videtur inducere obligationem naturalem. nam is cui hæc mulcta soluta fuerit, non tenetur ad restitutionem ante sententiam Iudicis, vt post alios docet Sanchez li. 1. de matrimonio, disput. 32. num. 21. quod signum est aliquod ius per talem promissionem acquiri; ergo accedente iuramento confirmatur.

Renuntiatio successionis.

Alienatio fundi dotalis. Promissio non mutandi testamenti, &c. Donatio omnium bonorum. Promissio pœnæ in sponsalibus.

Si habens ius repetendi, iurauit soluere.

Aduerte tamen si solum iurauit soluere, non intendens sibi adimere ius repetendi, quod ei per leges concessum est; tenebitur quidem soluere. poterit tamen postea vti iure suo in repetendo; imò si habet animum repetendi, poterit petere dispensationem, ne teneatur soluere quia hoc casu solutio est parui momenti; ac proinde non soluere, non censetur esse in præiudicium tertij; vt suprà numero 51. dictum est.

Contraria tamen sententia, hanc promissionem pœnæ non confirmari iuramento, imo hoc iuramentum esse irritum, est probabilis; quia plurimorum Doctorum, quos refert & sequitur Sanchez lib. 1. de matrimonio disput. 32. num. 21. Ratio tamen, qua id probant, non videtur solida. putant enim nõ solum promissionem esse peccatũ; (quod tamen certum nõ est) sed etiam solutionem: eò quòd promissor dum soluit, videatur promissionem suam approbare. Sed hoc necessarium non est, promissor enim soluendo non magis approbat promissionem, quam promissarius solutum acceptando. hic tamen acceptando & retinendo non peccat; vt ipsi fatentur. Deinde si per solutionem approbatur promissio, numquam potest quis teneri ex promissione prohibita; quod constat esse falsum. dixi, *modò vis aut fraus non intercesserit*; quia tunc non confirmatur iuramento; siue dicatur obligatio naturalis orta ex contractu tali, siue non; vt patet ex dictis num. quinquagesimoprimo, & quinquagesimosexto.

Posterior pars regulæ.

Ex dictis patet posterior pars regulæ assignatæ. quando enim actui nulla prorsus subest obligatio; non habet locum confirmatio illius: non enim confirmatur, nisi quod aliquam vim habet, etsi ea debilis sit & infirma. Deinde vbi nulla est obligatio, ibi nullum est ius in altera parte; atqui vbi nullum est ius, nulla fit iniuria, etsi actus rescindatur. itaque relaxari potest vinculum iuramenti; (quia per hoc nulla iniuria irrogatur tertio) & tũc actus rescindi. Ante tamen illius relaxationem, omnino seruandum est propter honorem diuinum; quia absque salutis dispendio seruari potest.

Contractus pupilli.

Exempla sunt: Primò, Contractus pupilli, etiamsi pubertati sit proximus: vt cum habet decem annos cum dimidio, si sit mas; vel nouẽ cum medio si femina. hic enim contractus, quamuis sit de bonis castrensis vel quasi castrensibus, iure est irritus, iuxta multorum sententiam, quam sequitur Couarruuias de matrimonio, p. 1. cap. 5. §. 2. nume. 4. & Molina disputat. 130. & 161. & multi alij. estque valde probabilis, ob multa iura, quibus significatur pupillum non contrahere obligationem. Vide §. Nũc admonendi. Institut. quib. alien. licet. Promissio quoque non reuocandi talem contractum irrita est ob eamdem causam: vnde per eam nulla inducitur obligatio, quæ accedente iuramento possit confirmari. itaque poterit tale iuramentum relaxari vel irritari: quia id non cedit in iniuriam tertij. Couarruuias loco citato, docet posse iuramentum illud relaxari ob facilitatem illius ætatis; quia præsumitur deceptus.

Aduerte tamen, contrariam sententiam (pupillum contrahere obligationem naturalem, & consequenter eius contractum iuramento confirmari) esse probabiliorem, vt eruditè ostendit Sanchez lib. 6. de matrimonio, disputatio.

tatio.38.quæstio.2.de quo plura infrà dubitatio 8.

Contractus prodigi.

Secundò, Contractus prodigi, cui datus est curator. *hic enim non potest promittendo obligari, & ideo nec fideiussor interueniens potest pro eo*; vt expresse dicitur L. Is cui bonis. 6. ff. de verborum obligation. iuramentum tamen est seruandum nisi relaxetur, vt supra probabilius esse diximus.

Promissio irrita.

Tertiò, Omnis promissio, quæ prorsus est irrita, ita vt nullam obligationem pariat; vt est omnis promissio de re prohibita, aut quæ non est in potestate promittentis. quare cum de multis promissionibus sit quæstio, vtrum inducant obligationem naturalem; vt de promissione instituendi hunc hæredem, non reuocandi testamentum, soluendi certam summam, si testamentum mutatum fuerit. & similes; probabiliter teneri poterit, licitum esse petere dispensationem iuramenti, quod tali promissioni apponitur. Idem dicendum de promissione, metu vel fraude extorta.

Petes Primò, Vtrùm actus, qui fit contra iuramentum

Actus contra prius iuramentum.

57 anteà præstitum, sit validus, maximè si iuramento muniatur; Siue, Vtrum iuramentum confirmet contractum, vel actum contra prius iuramentum? De hac re agit Couarruuias in c. Quamuis pactum, p.2.§.2.

Respondeo, & Dico Primo, Si actus ille, qui fit cōtra iuramentum, talis sit, vt per se sine iuramento factus, sit validus; manet validus, etiamsi in eo committatur periurium, Ita Couarruuias supra numero quinto, & alij Doctores passim. Ratio est, quia iuramentum prius, contra quod agitur, solum facit vt non possit contra fieri absque periurio; non autem transfert dominium, aut reddit inhabilem ad actum contrarium per se validum, qui suum robur à iuramento non debet accipere. Patet exemplis. Qui sponsalia contraxit cum alia, eaque iuramento confirmauit, valide postea contrahit matrimonium cum alia. cap. Sicut. 22. de sponsalibus. Qui aliquid cum iuramento vendidit Caio absque traditione; si postea vendat & tradat Titio, hic actus est validus, vt colligitur L. Traditionibus. 22. C. de pactis. & L. Quoties. 15. C. de rei vindicatione. Qui iurauit non reuocare testamentum, non reuocare procuratorem, validè posteà reuocat. Qui iurauit tibi conferre beneficium, valide alteri confert. Si Canonici iurarunt, edito statuto, se non aucturos numerum Canonicorum, si postea auxerint, valet. Nec contrarium dicitur capit. Dilecto. 25. de præbendis, quia solum dicitur eos id non posse facere, nempe licitè, quia contra iuramentum; non autem esse irritum si faciant; vt notat Panormitanus ibidem. non enim hoc iuramento se priuarunt iure augendi.

Actus iure inualidus nō confirmatur iuramē to contra prius iuramentum.

58 Dico Secundò, Si actus ille, qui contra prius iuramentum fit, per se absque iuramento sit inualidus, non potest confirmari iuramento contra prius iuramentum. Couarruu. suprà, & alij quos ibi citat. Ratio est, quia iuramentum, in quo est periurium, non potest firmare contractum per se inualidum. Item iuramentum posterius non potest obligare contra iuramentum prius. Exemplum: Si mulier iurauit se non alienaturam res dotales, aut donatas propter nuptias, & postea alienet, non valet alienatio, etiamsi eam iuramento confirmet, vt docet Glossa in cap. Licet. 2. de iure iurando. in 6. quia per se iure est irrita, nisi fiat auctoritate Iudicis, vt patet L. Iulianus. 5. ff. de fundo dotali. & Authent. Siue à me. C. ad Senatus consultum Velleianum: & periurio non potest confirmari. Si maritus iurauit se non donaturum vxori, & postea donet, addito iuramento de non reuocando, non confirmatur donatio; quia donatio per se inualida, non potest robur accipere à periurio.

59 Dices, In iuramento non reuocādi illam donationem, non est periurium; quia ante non iurauit se donationem (si contingeret eam facere) reuocaturum.

Respondeo, Non iurauit id expresse; censetur tamē id tacite iurasse, dum iurauit non alienare. ex vi enim huius iuramenti, tenetur reuocare alienationem, si potest. vnde si postea iuret se eam non reuocaturum, cum tamen potestatem habeat reuocandi, facit contra prius iuramentum, & ita committet periurium, non solum donando contra prius iuramentum; sed etiam iurando non reuocare. Secus quando contractus, qui fit contra prius iuramentum, per se est validus, nec potest reuocari. tunc enim etsi contrahēdo fiat periurus; non tamen iurando non reuocare.

Contractus eiusdem rationis.

Denique quando actus contrarij sunt eiusdem rationis, si prior est validus, secundus huic contrarius est inualidus, etiamsi iuramento muniatur: vt si promittam tibi rem, quam antea alteri promisi, vel Deo voui. Sic sponsalia iurata cum secunda, non obligant contra prima simplicia. Ratio est, quia promissio posterior non potest mandari executioni sine peccato; fieret enim cum iniuria eius, cui prior facta est. vnde etiam est inualida per se, etsi non sit contra vllum iuramentum. Idem dicendum de venditione secunda, facta contra primam; nisi in secunda facta sit traditio. tunc enim transfertur dominium. idem de donatione, vt constat ex dictis supra capite tertio, dubitatione tertia.

DVBITATIO VIII.

Quinam possint contrahere.

RESPONDEO. Generatim omnes qui habent administrationem bonorum, posse contrahere, quatenus illa administratio se extendit; nam administratio magna ex parte in contractibus consistit. qui verò carent administratione, non possunt; nisi ex consensu eorū, quibus subsunt. Sed præcipua difficultas est de pupillo & minore.

Dico Primò, Minor, & pupillus pubertati proximus 60

Minor & pupillus.

possunt sine auctoritate curatoris, vel tutoris valide contrahere in suum commodum, non tamen in suum incommodum: non enim possunt sine auctoritate eorum, quib. subsunt, alijs valide & efficaciter obligari, quāuis possint alios sibi obligare. est communis sententia Doctorum, & habetur expresse Insti. de author. tutor. initio, vbi post pauca dicitur, *Placuit, meliorem quidem suam conditionem (pupillum) facere posse, etiam sine tutoris auctoritate: deteriorem verò non aliter, quàm cum tutoris auctoritate. Vnde in his causis, ex quibus obligationes mutuæ nascuntur, vt in emptionibus, venditionibus, locationibus, conductionibus, mandatis, depositis, si auctoritas tutoris non interueniat, ipsi quidem, qui cum his contrahunt, obligantur, at inuicem pupilli non obligantur*. Idem habetur Instit. de inutil. stipulat. §. Pupillus. vbi etiam additur, hoc intelligendum de *pupillo pubertati proximo*, id est, qui habet ætatis decem annos cum medio, si mas est: vel nouem cū medio, si femina. ante hoc tempus dicitur *infans*, vel *infantiæ proximus*; nec præsumitur Iure satis habere iudicij ad contrahendum. *Infantia* durat vsque ad annum ætatis septimum completum. *Pubertas* verò incipit masculis in termino quartidecimi; feminis duodecimi. Vnde intra hos terminos cōstituti, quādo sunt propinquiores termino, in quo incipit pubertas, quam in quo desinit infantia, dicuntur proximi pubertati; & præsumuntur Iure habere sufficiēs iudicium ad alterum sibi per contractum obligandum. ita docet Glossa in d. §. Pupillus. v. Infantiæ proximus. Inchoata pubertate, desinit ætas pupillaris, & incipiunt vocari *puberes* & *minores* vsque ad annum vigesimumquintum expletum: post quod tempus vocantur *maiores*.

Pubertati proximus, quis dicatur.

Infantia.

Pubertas.

Idem intelligendum de contractu *pupilli* vel *minoris cum maiore*. Si enim minor cum minore, vel habente priuilegium minoris, contrahat, non illum sibi obstringit; quia eodem priuilegio vtitur. Secus de maiore. Vnde dici solet, contractum maioris cum minore claudicare; quia *solum ex altero latere est obligatio*, vt Iureconsultus ait L. Iulianus. 13. §. Si quis à pupillo, ff. de actionib. empt. Porrò ita tuentur hoc Iura in fauorem illius ætatis; *vt minoribus, ætas in damnis subueniret, & in prosperè gestis non obesset*, vt habetur L. Non eo minus, decimoquarto, C. de procurator.

Petes, Vtrum nullo modo, & in nullo contractu obligentur.

Respondeo & dico Secundò, In contractu, quo alienāt vel oppignerant propria auctoritate, rem aliquam immobilem vel mobilem pretiosam, quæ seruādo seruari queat, nullo modo obligantur: in alijs verò probabilius est obligari ex contractu naturaliter, non tamen ciuiliter; possunt tamen hanc obligationem beneficio restitutionis in integrum eludere, & ita non obligantur valide seu efficaciter.

Prior pars, est ferè communis sentētia Doctorum; nam

In quib. contractibus nõ obligetur naturaliter.

Requiritur decretum.

ad alienationem rei immobilis, vel mobilis pretiosæ pupilli vel minoris, requiritur non solùm auctoritas tutoris vel curatoris, sed etiam decretum Iudicis; alioquin est irrita, vt patet ex multis iuribus, ff. de rebus eorum, qui sub tutela vel cura sunt, sine decreto non alienandis, vel supponendis. & L. 7. t. 1. 15. C. de prædijs minorum. Itaque si tale aliquid alienauit sua auctoritate, nullo modo obligatur: ac proinde potest non implere contractum: & si impleuit, rem suam repetere, absque beneficio restitutionis. hoc enim beneficium non est necessarium, nisi quando contractus fuit validus, saltem quoad obligationem naturalem inducendam. maior quoque, cum quo contraxit, tenetur, etiam ante sententiam, rem acceptam restituere, volente minore aut eius curatore: quia per contractum, nullum ius acquisiuit.

An maior teneatur restituere.

Vbi tamen aduertendum est, maiorem non teneri restituere ante sentẽtiam Iudicis, nisi minor restituat pretium, quod accepit. si enim nolit pretium restituere, poterit maior iure retentionis, aut compensationis rem retinere; vt docet Sarmiento, de reditibus p. 1. cap. 5. num. 6. nam iure naturali tenetur alter pretium restituere. imò ad hoc quoque tenetur iure ciuili, quatenus ex eo factus est locupletior, vt patet ex L. 1. ff. de auctor. tutor. Quòd si non sit factus locupletior; vt quia amisit vel consumpsit, iure ciuili non tenebitur, sed solùm obligatione naturali; quam obligationem poterit excutere, vtendo beneficio restitutionis in integrum, & cogendo maiorem ad restitutionem rei venditæ, per sententiam Iudicis: qua sententia posita, tenebitur eam reddere, amisso pretio; vt omnes Doctores docent. de quo infra dubit. 9. Si tamen dolo pupilli res perijt, datur actio aduersus illum vt soluat: quia cum sit doli capax, tenetur de dolo. habetur expressè L. vnica. C. de reputationibus, quæ fiunt in iud. &c.

In quib. naturaliter.

Altera pars, *In alijs contractibus priuata auctoritate factis, probabilius esse, minorem obligari naturaliter*, est plurimorum Doctorum, Bartoli, Pauli, Angeli, Salaceti, Fulgosij, Azonis, Alexandri, Decij, Cornei, & aliorum, quos citat & sequitur noster Sanches, lib. 6. de matrimonio, disput. 38. num. 21. Item Ant. Gomezij, de restit. minorum num. 1. Nauarri lib. 4. consil. 39. num. 11. de sponsalib. Lopez 1. p. cap. 124. & Molinæ disput. 254. Cordubæ in Summa, quæst. 155. Primò, Quia fideiussor minoris obligatur etiam ciuiliter, vt colligitur L. fin. ff. de iureiur. & L. Marcellus. 25. ff. de fideiussoribus. ergo obligatur ipse minor, saltem obligatione naturali. Consequentia patet, quia communis sententia Iurisperitorum est, principali nullo modo obligato, non obligari fideiussorem: deficiente enim principali obligatione non valet accessoria, vnde vt fideiussor teneatur, requiritur vt principalis saltem naturaliter obligetur. L. Cum lex. 46. ff. de fideiussoribus & mandatoribus. & L. Naturaliter. ff. de condict. indebiti. Secundò, L. Si pupillus. 21. ff. ad L. Falcidiam, apertè indicatur, pupillum ex mutuo accepto, contrahere, *obligationem naturalem* reddendi. & L. 1. ff. de Nouat. *illum obligari naturaliter*, si sine tutoris auctoritate promiserit. simulia habentur multis alijs testibus.

Fideiussor.

Mutuum.

Hac sententia tamquam probabiliore supposita: etsi minor non possit resilire a contractu iure ordinario, seu spectata conditione contractus: potest tamen iure extraordinario, seu priuilegio restitutionis in integrum, & hac ratione dicitur non obligari ex tali contractu: quia non obligatur efficaciter. sicut maior, cum possit hanc obligationem naturalem, beneficio Iuris ciuilis elidere. Hoc modo intelligenda sunt alia iura, dum habent, pupillum & minorem sine auctoritate tutoris vel curatoris non obligari, vt fusè ostendit Sanchus ex multis Iurisperitis. Potest tamen tutor vel curator pro suo arbitratu rescindere contractum: quia ipsi commissa est administratio.

Habens à minore.

Ex his sequitur, Eum, qui a pupillo & minore habet aliquid per cõtractum, vel donationem, ad cuius alienationem non requiritur decretum, nõ teneri ad restitutionem ante sententiam Iudicis. etsi enim pupillus & minor non possint transferre dominium per talem actum, secuta traditione sid impediente iure ciuili: vt aperte habetur §. Nũc admonendi, & §. fin. Instit. Quibus alien. licet. tamen obligatione naturali tenentur stare contractu, & rem illam alteri tradere, & traditam permittere possidere: vnde alter ius habens, vt hoc sibi fiat, poterit eam retinere, donec per remedium restitutionis iubeatur restituere. ita Sanches supra, & Molina disputat. 214. & sequen. & consentiunt omnes auctores, qui admittunt in minores obligationem naturalem: obligatio enim naturalis tribuit creditori ius retinendi & compensandi. vt Iurisperiti docent ex L. 3. §. Pupillus. ff. de negot. gest. & L. Etiam quod. 6. ff. de compensat.

Contraria sententia est probabilis.

Aduerte tamen, Alteram quoque sententiam esse valdè probabilem, nimirum ex nullo contractu pupilli vel minoris vllam obligationem nasci. & iuxta illam poterunt rem traditam mero iure absque beneficio restitutionis repetere: & alter tenebitur eam ante omnem sententiam restituere. in hanc propendent plerique Theologi. Si tamen accesserit minoris iuramentum, nec ipse poterit repetere, nec alter tenebitur restituere, vt constat ex dictis supra dubitatio. 7.

62 Circa prædicta, sunt Notanda tria. Primò, Eum, qui contraxit cum minore, etsi non possit resilire, potest tamen nolle implere contractum, nisi minor ante procuret consensum curatoris, vel decretum Iudicis, in euentu, quo illud est necessarium; vel nisi iureiurando confirmet contractũ: quia alioquin exponeret se periculo damni; & minor, si hæc recuset, non videtur agere bona fide.

Si iuramento confirmetur.

Secundò, Prædicta intelligẽda de bonis minorum, quorum etsi habeant dominium, non tamen habent administrationem vt sunt hæreditaria, & alia, quæ neque castrensia, neque quasi castrensia sunt. nam de castrensibus & quasi castrensibus possunt omnino valide contrahere absq; auctoritate eorum, quibus subsunt: quia horum non solum habent dominium, sed etiam administrationem. Si tamen grauem læsionem se sentiant, possunt vti beneficio restitutionis, vt infra dicetur.

Castrensia. Quasi castrensia.

Tertiò, quòd dictum est supra, Contractum pupilli & minoris cum maiore claudicare, etiam locum habere in quibusdam alijs casibus. Primò, In contractu Ecclesiæ, quo rem immobilem vel mobilem pretiosam, quæ seruari poterat, sine debita solemnitate alienauit. Ecclesia enim est instar minoris hic enim contractus est irritus ex parte Ecclesiæ, vnde ipsa potest resilire si velit; alter tamen, cum quo contraxit, non potest, si Ecclesia nolit, & curet eum debito modo ratificari, supplendo solemnitatem omissam, vt docet Sarmiento, de reditibus p. 1. cap. 2. num. 18. Secundò, In contractu prodigi, cui datus est curator. L. Is, cui bonis. 6. ff. de verb. oblig. est enim hic instar pupilli. quamuis ex huius contractu nulla oriatur obligatio, vt patet ex dicta L. Is, cui bonis: sicut nec ex contractu Ecclesiæ, cui deest solemnitas requisita. Tertiò, In contractu Religiosi, absque expressa vel tacita sui Superioris facultate contrahentis. potest enim Prælatus hunc contractum ratificare, vel irritum reddere, prout ei libitum fuerit; idque siue suo, siue monasterij nomine Religiosus ille contraxerit, vt docet Nauarrus comment. 2. de Regul. numer. 30. & 65. in fine. Quartò, In contractu fraude, vel metu iniquè extorto. qui enim fraudem aut vim passus est, potest perstare, vel resilire, vt docet Sarmiento supra num. 18. & colligitur L. Iulianus. 13. §. Si quis a colludente. ff. de action. empti. de quo supra num. 35. & 38. Probabile tamen est, in huiusmodi euentis, quando contractus fuit irritus, alterum re adhuc integra non teneri implere contractum, nisi per sententiam cogatur; iuxta ea, quæ dicta sunt nume. 35. De ceteris, qui contrahere possint, vide infra capite 18. dubitatione vndecima.

Etiam alijs quibusdam euenis claudicat contractus.

An alter possit non implere.

DVBITATIO IX.

Quibus concedatur restitutio in integrum, si ex aliquo contractu damnum notabile acceperint.

NOTANDVM est. Hoc beneficium propriè non habere locum, quando contractus fuit omnino irritus: tunc enim *communi auxilio & mero iure munitus es*, vt habetur initio L. in causæ cognit. 16. ff. De minoribus, vbi in fine additur, *generaliter probandum est, vbi contractus non valet, pro certo Prætorem se non debere interponere.* Quo posito.

63 Respondeo, Hoc beneficium concedi, Primò, Minoribus,

Minoribus. ribus, id est, qui nondum 25. annum expleuerunt, si interea in aliquo contractu non satis prudenter & circumspectè facto, damnum acceperint; L. 3. & 5. C. de in integrum rest. minor. etiamsi iste contractus sit factus de consensu tutoris, vel curatoris, & auctoritate Iudicis, vt patet ex L. 1. & sequentibus, ff. de minoribus & ff. de in integrum restitutione. Ratio est; quia consensus tutoris & decretum Iudicis solum faciunt vt Actus mero iure valeat: non autem excludunt beneficium restitutionis.

Si læsus ex venditione. Vnde sequitur Primò. Si læsus est ex venditione, quòd rem vendiderit minoris iusto, poterit agere ad iustũ pretium. si oportebat rem non vendi; poterit agere contra quemuis possessorem ad eam recuperandam, vt rectè Gomezius tom. 2. cap. 14. num. 7. *Si ex mutuo.* Secundò. Si læsus est ex mutuo accepto; vt quia pecuniam illam amisit, vel male cõsumpsit; potest vti beneficio restitutionis in integrum, & solum soluere id, quo factus est locupletior. quod est notandum pro ijs, qui minoribus dant mutuum sine fideiussore, (cum enim naturaliter obligentur, potest eis accedere fideiussor, vt supra nu. 61. ostensum est) vel sine auctoritate parentis, tutoris vel curatoris: vide L. x. C. de filio familias. *Si ex eo, quod debitor ei soluit.* Tertiò, Si læsus est in solutione pecuniæ sibi facta, potest restitui, si enim debitor ei soluit sine auctoritate tutoris vel curatoris, solutio ipso Iure est nulla. Vnde debitor non manet liber, nisi pecunia sit salua, vel conuersa in vtilitatem minoris. Hoc tamen intellige in foro externo; non enim tenetur sponte soluere secundò: sed potest expectare sententiam Iudicis quia solutio valuit naturaliter. si verò soluit ei cum auctoritate tutoris vel curatoris, manet liber ipso Iure: sed restituitur minori si pecunia sit deperdita vel consumpta facilitate vel culpa ipsius. Hoc tamen casu, credo debitorem habere actionem in eos, quorum auctoritate & mandato soluit. quòd si etiã Iudicis auctoritas accesserit, qui compulit illum soluere minori; tunc perfectè manet liberatus, nec potest aduersus eũ restitutio in integrum peti. habentur hæc omnia §. At ex contrario, Instit. Quibus alienare licet, iuncta Glossa. *Ex donatione.* Quartò, Si donauit rem notabilem, censetur læsus, & potest restitui. si tamen ex rationabili causa donauerit, verbi gratia, propter obsequia ab altero accepta, quæ decuit sic remunerari: vel propter nuptias, vel sponsalitiam largitatem, spectata qualitate personarum & cõsuetudinem regionis; non restituitur: non enim per talem donationẽ censetur læsus: quia prudenter & secundum rectam rationem facta est. L. 1. C. Si aduersus donationem. Quintò, *Ex quasi contractu.* Si læsus est ex quasi contractu; vt quia damnosam hæreditatem sibi testamento delatam acceptauit, etiamsi cum auctoritate tutoris vel curatoris id factum sit. tunc enim ex tacito contractu obligatur creditoribus defuncti & legatarijs: vel si lucrosam repudiauit. Gomezius num. 4. pari modo si læsus sit in electione, eligendo partem deteriorem. Gomezius numer. 5. Sextò, Si læsus est imprudenti *Ex resignatione beneficij.* resignatione vel permutatione beneficij, multi censent esse restituendum. vt Couarruuias lib. 1. variar. c. 5. num. 3. & alij. quos ibi citat. in eamdem sententiam propendet Molina disput. 573. idque verum esse censent, etiam si beneficium sit iam alteri collatum, quæ sententia probabilis est: etsi contraria sit etiam probabilis, & plurium DD. de quo vide Couarru. supra, cap. 5. num. 1. 2. 3. puto tamen non esse in vsu, vt detur restitutio.

64 *Quanto tempore.* Petes, Quanto tempore competat hoc priuilegium minoribus? Respondeo, Vsque ad annum 29. completum: nã durat quatuor annis integris post expletum annum 25. ætatis, quo desinunt esse minores. L. fin. C. De tempor. in integrum restit. estque communis sententia DD.

65 *Obstat ratificatio.* Aduerte tamen. Etsi minor possit restitui aduersus omnes contractus, in quibus est læsus, durante minori ætate factos, si nihil aliud accessit; non tamen, si maior factus (id est, expleto anno 25. ætatis) eos ratificauit. Et quidem si contractus, in quo minor fuit læsus, mero Iure valuit; vt quia cum debita Iuris solemnitate celebratus fuit, ratificatio tollit beneficium restitutionis, quod illi ratione minoris ætatis competebat, vt patet ex L. 1. & 2. C. Si maior factus ratum habuerit. Si vero non valuit ipso Iure; vt quia aberat decretum in casu, quo requirebatur; ratificatio quidem confirmat contractum, & tollit beneficium restitutionis, cõpetens ratione minoris ætatis: non tamen tollit beneficium seu ius competens maioribus; vt est remedium legis 2. C. De rescindenda venditione, quod datur illi, qui deceptus est vltra dimidium iusti pretij, vel aliud simile; vt docet Gomezius supra num. 11. & habetur expressè L. 1. C. Si maior factus alienationem factam sine decreto, ratam habuit.

Similiter non datur restitutio, si contractum in minore ætate iuramento confirmauit; quamuis alioquin per se irritus & nullus esset. Authen. Sacramenta puberum. C. Si aduersus venditionem. vbi generatim dicitur, *Iuramenta puberum sponte facta super contractibus rerum suarum non retractandis, inuiolabiliter custodiantur.* Idem patet ex L. 1. eiusdem tit. Ex quibus constat, contractum minoris iuramento confirmari, & ipsum fieri instar maioris. Si tamen commissa fuisset iniustitia, vt si fraude vel metu fuisset inductus ad contrahendũ, obtenta iuramenti absolutione, quam tunc petere poterit, fas ei erit restitutionis remediũ implorare. Idem dicendum, si adhuc erat impubes, dum iurauit. impubertas enim est sufficiens causa relaxandi iuramenti, sicut metus; vt docet Couarruuias in cap. Quamuis, de pactis, p. 3. §. 1. nu. 4. quia iudicium adhuc est valdè infirmum. addo etiam a tutore in irritum reuocari posse, vt infra cap. 42. dub. 12. dicetur. *Iuramẽtũ.* *Impuberis iuramẽtũ.*

Secundò, Conceditur hoc beneficium Ecclesijs, alijsq; 66 pijs locis. Hæc enim instar minorum habent quadriennium *Conceditur pijs locis.* à celebrato contractu, vel quasi contractu, vt cõmuniter tradunt DD. ex cap. 1. & 2. de restitutione in integrum lib. 6. vide ibidem Glossam & Couarru. lib. 1. variar. capit. 3. num. 10. & 11. Vbi nota, Ecclesiæ, si valde enormiter sit læsa ex contractu, concedi amplius quam quadriennium, vt ibidem docet Couarru. ecclesiastici tamen in suis contractibus, quos priuato nomine faciũt, non fruuntur hoc priuilegio, Couarruuias c. 4. num. 3.

Tertiò, Conceditur Reipublicæ cuiusuis oppidi L. 4. C. 67 Quibus ex caussis maiores in integrum restituantur. vbi dicitur, *Respublica minorum Iure vti solet, ideoque auxilium restitutionis implorare potest.* *Reipub.*

Quartò, Supremis Principibus, quoad bona principatus alienata. quia hæc ad Rempublicam pertinent. *Principibus supremis.*

Quintò, Vniuersitati studiorum, iuxta Panormitanum, in cap. 1. De in integrum restit. & alios multos. *Academia.*

Sextò, Interdum conceditur rudibus, vt rusticis, & mulieribus, qui ignorant iura, vt ex Maranta, qui alios citat, refert noster Molina disp. 574. §. Militibus. *Rudibus.*

De restitutione in integrum contra præscriptionem, dictum est cap. 6. dub. vlt.

Circa prædicta, duo sunt notanda. Primum est, Dupliciter posse peti restitutionem in integrum. Primò, Implorando officium Iudicis, citata parte; vt quando solutio facta est, vel res ab altero possidetur. Secundò, Excipiendo contra eum, qui petit solutionem, vel rem tradi, se læsum eo contractu vel actu fuisse; vt docet ex communi sententia doctorum Gomezius num. 8. Confirm. ex reg. Iuris 71. in Sextò. *Qui ad agendum admittitur, est ad excipiendum multo magis admittendus.* & reg. 156. ff. eodem, *Cui damus actionem, eidem & exceptionem competere, multo magis quis dixerit.* Hæc exceptio semper durat, quamdiu solutio facta non est. Post quam facta est, opus est sententia Iudicis vt recuperetur: nec licita est occulta compensatio. quia lex solum concedit hanc recuperationem, mediante Iudicis sententia colligitur L. Si curatorem. 3. C. de in integrum restit. minor. 68 *Quo modo petatur restitutio.*

Secundum est, Non ex eo censeri quempiam læsum, 69 quòd re ipsius vendita, præsentet se alius, qui plus offerat: *Quis dicatur.* vt multi DD. affirmant. si enim iusto pretio vendita est, eoque tempore & modo, quo prudens venderet, non potest minor petere restitutionem, vt colligitur ex L. Verum. 11. §. Sciendum. ff. de minoribus. si verò vendita est infra iustum pretium, vel non debito tempore, vel non cum debitis circumstantijs; tunc potest petere restitutionem, & eam vendere pluris licitanti. Idem dicendum de elocationibus & conductionibus, alijsque contractibus. vide plura apud Gomezium tom. 2. cap. 14. Sed quæ diximus abunde satis sint Theologo.

DVBITATIO X.

Vtrùm in hac integrum restitutione comprehendantur etiam fructus percepti.

70 *Si contractu gratuito.* DICO Primò, Si res minoris contractu gratuito sit alienata, possunt repeti etiam fructus ex ea percepti; deductis tamen expensis, quæ in illis colligendis sunt factæ. vt si prædium vel domus ipsius alteri sit donata. ratio est, quia non tantum censetur tunc minor esse læsus alienatione rei, sed etiam fructuum. Idem dicendum de rebus Ecclesiæ & Reipub.

71 *Si iusto pretio aliena.* Dico Secundò, Si sit alienata contractu onerofo, vt si prædium sit venditum; Couarruuias l. 1. variar. c. 3. num. 1. multique alij Doctores docent, etiam omnes fructus repeti posse; Sed verius est in foro conscientiæ non posse repeti fructus, *si res iusto pretio fuit vendita*. Probatur Primò, Quia in alienatione horum fructuum non censetur fuisse læsus: nam sicut emptor ex re, quam accepit, fructus percepit; ita potuit venditor ex pretio lucrum facere; quòd si non fecit, suæ negligentiæ assignet. Secundò, Quando iustum pretium persoluitur, non censetur contractus damnosus minori; nisi quia expediebat rem illam non vendi, non autem ratione fructuum aliquot annis percipiendorum: ergo in restitutione non potest repeti, nisi res ipsa, non autem fructus percepti. Tertiò, Quia nulla videtur esse ratio, cur iure ciuili id possit statui, cum enim contractus fuerit validus, & fructus bona fide sint percepti ex re propria, & non censeatur fuisse facta læsio ratione fructuum, sed solum ratione rei venditæ; nõ videtur subesse legitima causa, cur hi fructus iubeantur restitui; præsertim cum talis lex potius in damnum, quam in commodum minorum sit cessura: nemo enim tam iniqua conditione volet cum ipsis contrahere: nam donec minor annũ 29. ætatis expleuerit, emptor erit in periculo restituendi rem cum omnibus emolumentis perceptis.

Nec obstat Lex, Quòd si minor. 24. §. Restitutio. ff. de minoribus, & aliæ quædam citatæ a Couarruuia. quibus expressè dicitur *rem esse reddendam cum fructibus, quando conceditur restitutio in integrum*; quia explicari possunt de fructibus perceptis postquam contractus beneficio restitutionis est rescissus. alioquin illę leges non sunt consentaneæ rationi; vt docet Molina disputatione 575.

Si infra iustum. Dixi, *Si res iusto pretio vendita fuit*; quia si infra iustum, repeti potest per hoc remedium restitutionis ea fructuum pars, quæ respondet rei, quatenus rei excedit pretium datum: vt si res valeat 1200. & tu emeris 600. cogeris per sententiam restituere dimidiam partem fructuum: quia hæc respondet rei, qua parte superat pretium datum: superat enim parte dimidia. Si emisti 900. cogeris restituere quartam partem fructuum. quia res quarta sui parte superat illud pretium. Si 800. tertiam. Ratio est, quia venditor non solum in hac rei venditione, sed etiam in hac portione fructuum censetur læsus, vnde si sit minor vel Ecclesia competit illi restitutio quoad illam partem. Vtrùm autem absque beneficio restitutionis debeantur venditori fructus illi, vt multi Iurisperiti volunt, dicemus infra cap. 21. dub. 13.

DVBITATIO XI.

Quando contractus fuit inualidus, quomodo debeat ratificari.

72 *Contractus ob varias causas inualidus.* NOTANDVM est, Contractum posse esse inualidum vel ratione fictionis (vt si vterque vel alter contrahentium in animo non consensit) vel ratione metus, vel ratione doli, vel ratione alicuius impedimenti irritantis, vel ratione defectus formæ essentialis.

Ratione fictionis vel metus. Dico Primò, Si ratione fictionis vel metus in altero cõtrahentium, contractus fuit inualidus, probabilius est nihil requiri nisi consensum liberum ex parte eius in quo fuit defectus. ita Nauarr. c. 55. nu. 51. & 80. lib. 3. Consil. tit. De Regul. consil. 24. Lopez. 1. p. cap. 83. & passim DD. in 4. d. 29. agentes de eo qui metu consensit. Ratio est; quia quãdo simulatè contraxit, nihil defuit contractui, præter eius internum consensum. nam exterius consensum præstitit, & alter interius & exterius: ergo ad ratificandum nihil requiritur præter illius internum consensum.

Similiter quando contractus ratione metus fuit inualidus, nihil requiritur, nisi vt is qui metu consensit, sublato metu nouum consensum interius præbeat. Nec refert etiamsi multum temporis a primo contractu inualido intercesserit; vt rectè Nauar. d. num. 80. quia alter manet in priore consensu, vtens re tamquam sua.

Dices, Consensus internus non sufficit ad contractum, sed debet exterius exprimi. Respondent quidam sufficere, vt initio expressus fuerit; illi enim externo accedere hunc internum, & efficere integrum consensum constãtem interno & externo. Sed contra, Ille consensus internus post annum præstitus, non exprimitur vllo modo consensu illo externo tempore contractus exhibito, nec vllo modo illum informat; cum signum illud ab hoc consensu non procedat. ergo hæc duo non possunt coire ad vnũ integrũ consensum constituendum; ac proinde requiritur aliud signum externum expressiuum illius consensus interni.

Respon. Rectè probari illa duo non coalescere in vnũ; requiri aliquod signum externum, sed non est opus alio, quàm vsu & possessione rei tamquam suæ. per hoc enim satis exprimit consensum in contractum. Similiter sufficit quoduis aliud signum quo ostendat sibi cõtractũ probari.

Dixi *esse probabilius*, quia contraria quoq; sententia, nimirum, requiri nouum consensum ex parte vtriusque, est probabilis, vt docet Sancius lib. 2. de matr. disput. 33. nu. 8. pro qua citat aliquot DD.

Sed quid si vterque metu vel fictè consensit?

Respondeo, Quidam dicunt tunc requiri vtriusque nouum consensum more recepto exterius expressum. Ratio est, quia tunc contractus neutra ex parte fuit inchoatus. Sed videtur distinguendum. Vel enim alter nouit defectũ qui est in altero, vel ignorat. si nouit, non potest præsumere illum manere in consensu priore valido, vt sic consensus ipsius accedens perficiat, (vt in casu supradicto) ergo debet vterque de nouo mutuum & respectiuũ consensum præbere & exigere. Si tamen vterque ignoraret defectum alterius, & putaret illum validè consensisse, & ideò vterque interius consentiret, alter prius, alter posterius, iuxta casum supradictæ assertionis, putarem valere. ita enim expressè docet Syluest. v. Matrimonium. 8. quæst. 11. dicto 4. ex Richardo d. 29. a. 2. q. 1. Idem tenet Anton. 3. part. tit. 1. cap. 7. Ratio est; quia etsi v. g. Titius, qui prior sic consensit, falsò præsumat Lucretiam consensisse; tamen absolutè iam consentit, & hunc consensum satis exprimit seruãdo contractum, & re tamquam sua vtendo: ergo cum superuenit consensus Lucretiæ, contractus perficitur iuxta primam assertionem: quia concurrit cum consensu Titij, qui præcessit, & vsque ad illud tempus mansit vel formaliter, vel virtute. Nec refert quòd falsò putet Titium ab initio validè consensisse. quia parum refert vtrum initio valuerit an non, modo nunc valeat, quando ipsa consentit. — 73 *Si vterque fictè vel metu.*

Dico Secundò, Si dolus dedit causam contractui, deceptus nõ censetur illum ratificare, nisi veritate detecta rursus exterius cõsentiat. Idẽ dicendum, quãdo suberat aliud impedimentum irritans. vbi enim sciuerit sublatum impedimentum, opus est nouo consensu. Prior pars patet, quia quamdiu latet dolus, & veritas ignoratur, consensus non est liber: imò iure non censetur esse consensus. Nam voluntas non fertur in incognitum, vt supra dubit. 5. & 7. ostensum est. nisi quis forte ita præberet consensum, vt actum vellet esse ratum, etiamsi in eo esset deceptus. Tunc enim dolus non esset causa illius consensus. Altera pars etiam patet, quia quando erat impedimentum, consensus fuit inualidus, vtpote in materiam inhabilem. ergo impedimento sublato requiritur nouus consensus. — 74 *Si dolus causam dedit.*

Aduerte tamen, si contrahentes sciuerint impedimentum sublatum, non esse opus verbali contractu ad ratificãdũ; sed satis esse vt interius in animo consentiant, & vsu ipsarum rerum hũc consensum exprimant: quòd maximè locum habet in matrimonio; quando enim matrimonium ob aliquod occultum impedimẽtum fuit inualidum, sublato impedimento satis est vt coniuges id scientes affectu maritali vtantur matrimonio, vt apertè colligitur ex cap. 2. & 4. de coniugio leprosorum. hic enim est nouus consensus, qui satis ipso vsu exprimitur. Si tamen nesciant sublatum, non sufficit. quia non est nouus consensus, sed repetitio — *Si norint impedimentum sublatum.*

petitio antiqui, ideo enim volunt permanere, quia putant primum consensum fuisse validum. Simile est in ratificatione professionis, vt infra c. 41. dub. 7. in fin. dicetur. item in collatione beneficiorum & officiorum, quando fuit inualida ratione impedimenti, v.g. irregularitatis. Nam eo sublato sufficit, vt collator vel summus Pontifex id sciens consentiat retentioni, aut non cõtradicat cum facile possit. vt infra c. 34. dubit. 55. dicetur.

Denique idem cernitur in donationibus, alijsq; cõtractibus dolo factis detecto enim errore si is, cuius interest, non contradicit cum facile possit, censetur ratificare, nec velle in irritum reuocare quod factum est.

75 *Si alter tãtum nouit.* Sed difficultas est maximè in matrimonio, quando fuit irritum ob aliquod impedimentum; vtrùm eo sublato, ad ratificandum matrimonium requiratur, vt vterq; nouum consensum præbeat, intendatq; de nouo contrahere. Multi Doctores putant id non esse necessarium, sed sufficere vt altera pars, v.g. vxor, conscia impedimenti, eo sublato, intendat de nouo contrahere & consentire per aliquem actum externum, marito vicissim per actum externum suũ consensum exprimente, quo illam pro vxore habeat. Ratio est quia cum mariti consensus cadat in materiam habilem, est validus itaque si accedat consensus vxoris, erit nouus contractus. Cõfirmatur, quia etsi mariti consensus fuerit inualidus pro tempore quo durabat impedimentũ, eo tamen cessante, incipit esse validus, si continuetur. Vnde volunt sufficere vt vxor sublato impedimẽto intendat per actum coniugalem de nouo contrahere, petendo vel reddẽdo debitum ea mente; nec opus esse vt maritus sciat fuisse impedimentum, aut vt intendat nouum contractum inire: nam reddendo debitum satis indicat suum consensum, quo illam pro vxore habere cupit. ita tenet Angel. Matrimonium 3. impedimento 4. nu. 10. Tabiena Matrimonium 2. q. 7. nu. 8. Supplementum Gabrielis d. 59. q. 1. ar. 3. dub. 3. Sotus dub. 35. q. vnica ar. 2. dicit se nescire vtrũ contraria non sit probabilior. Eamdem tenent multi Doctores antiquiores, vt refert Innoc. in c. 1. de eo qui duxit in matrimonium, &c. & multi alij quos citat Sancius lib. 2. de matrim. disput. 36. nu. 2. qui docent non esse necessarium indicare marito impedimentum, sed sufficere vt coniunx illum inducat ad rursum contrahendum aliquo prætextu: quo casu maritus non præbebit consensum nisi fundatũ in errore, quo putat primum contractum valuisse. Sed hæc sententia est parum probabilis. Vnde.

76 *Vterque debet intendere nouũ contractũ.* Dico Tertiò, contrariam esse multo probabiliorem & tenendam; nimirum requiri vt vterque intendat de nouo contrahere, perinde ac si nullus contractus præcessisset. itaque necessarium esse vt vel impedimentum marito aperiatur, vt sine ambagibus de nouo contractus ineatur, vel ita cum illo agatur, vt velit matrimonium renouare perinde ac si antea non fuisset contractum. Ita sentiunt pleriq; Doctores, ita vt Couar. vẽr. matrim. p. 2. c. 4. in princ. nu. 5. dicat esse communem sententiam Scotus in 4. dubit. 35. Adrianus in 4. trac. de sponsal. dubit. 53. Sylu. Matrimonium 8. q. 2. Nauar. c. 22. num. 47. & alij quos adducit & sequitur Sancius supra disp. 36. nu. 3. Ratio est; quia prior consensus mariti fuit omnino irritus, cum fuerit circa materiam inhabilem: ergo cum reddita fuerit habilis, requiritur nouus consensus, qui non fundetur in primo contractu. Si enim ideò consentit, quòd putet contractum fuisse validũ, non intendit aliquid noui iuris transferre in alterum, sed solum approbare quod ante fecit. Quare cum id fuerit irritum, consensus ille nihil operatur. non enim consensus & approbatio, quæ fertur in contractum prout ex parte rei gestus est, potest habere maiorem vim, quàm ipse contractus. Confir. Primò, Quia ille consensus est ex errore circa substantiam contractus; consentit enim, quia putat priorem contractum fuisse validum, cum non fuerit: & ex errore personæ; nam consentit quia putat hanc esse iam suã vxorem, cum non sit: ergo est omnino inualidus. Confirm. Secundò, Quia si non requiritur nouus consensus mariti, non etiam requiritur nouus consensus vxoris. vnus enim consensus non facit contractum. Itaque sublato impedimento si se mutuo cognoscant effectu maritali, erit matrimonium, etiamsi vterque ignoret impedimentum sublatum. atqui hoc videtur omnino falsum: quia vbi non est vllus nouus consensus, non potest esse nouum vinculum, noua obligatio nouũ ius; nec potest esse ratificatio actus inualidi. Neque dici potest esse nouum consensum in actu maritali: quia hic actus agitur in virtute prioris consẽsus, qui nullus fuit: illius enim est signum & approbatio actus ille, vt rectè inquit Scotus loco citato. non enim intẽdunt per illum actum aliquid noui iuris sibi mutuo conferre, sed solum vti iure, quod putant se ex priore contractu habere.

Aduerte tamen contrariam sententiam non ita esse improbabilem, quin in casu grauissimæ necessitatis ea possimus vti: vt si maritus non posset induci ad nouum contractum modo supradicto ineundum; nimirum, quo illam in vxorem accipiat, etiamsi hactenus vxor non fuisset: nec vxor auderet illi detegere impedimentum ob periculum vitæ aut grauis infamiæ, aut scandali quod sequeretur ex separatione: & ex altera parte non posset effugere debiti redditionem. Ita Sãcius d. disp. 36. ex Dominico Soto, & alijs. Ratio est; quia grauissima necessitas facit, vt licitum sit quod alias minimè liceret: vt patet cum infans baptizatur in digito tantum, alijs partibus non extantibus, & cum absolutio datur ei, qui absente sacerdote dedit signa contritionis. Confirmatur ex dicto Soti de secreto membro. 3. p. 2. concl. 3. vbi dicit hominẽ non teneri sequi suam opinionem, si inde magnum immineat periculum; sed posse sequi alteram partem, de qua solum habet formidinem (id est, quam opinatur quidem esse falsam, tamen non est certus de falsitate, ita vt putet se posse decipi circa eam) modo illa formido apparentem habeat probabilitatem. Idem approbat Sancius supra, citãs in eamdem sententiam Nauarrum. magnitudo enim periculi facit, vt formido in moralibus præponderet opinioni, & vt minus probabile præferendum sit probabiliori. Itaq; in tali euentu sufficeret inducere maritum sub aliquo prætextu (vt maioris amoris, vel suæ consolationis) ad renouandum simpliciter contractũ vel si id non posset, satis esset, vt ipsa petendo vel reddendo debitũ intendat de nouo consentire: nam mariti consensus adest hoc ipso, quo illa tamquam vxore vtitur. Et quãuis fundetur in priore consensu, qui erat ob materiæ inhabilitatem inualidus, tamen iã cadit in materiam habilem, quod confirmari potest, quia intendit modis omnibus actũ coniugalem, nec vllo modo vult fornicari: ergo hoc ipso tacite consentit absolute in illam, nec videtur restringere consensum suum ad primum contractum. Numquam tamen hac sententia vtendum extra casum grauissimæ necessitatis, ob tenuem illius probabilitatem, vt dictum est. 77 *Possumus vti in grauissima necessitate.*

Notandum est, ea quæ diximus de matrimonio priuatim ratificando, intelligenda esse, quando antea in facie Ecclesiæ contractum fuit, ita vt præsumeretur verum matrimonium, siue bona, siue mala fide contrahentium: vel vbi decretum Concilij de parocho & testibus adhibendis non est promulgatum. 78

Dico Quartò, Si actus solum fuit irritus ratione solemnitatis iure requisitæ; pro foro conscientiæ, probabile est, nõ opus esse alia ratificatione, quamuis pro foro externo requiratur illa solemnitas. Ratio est; quia quando agentes sunt per se habiles, & adest plenus eorum consensus, probabile est actum in foro conscientiæ esse validũ; ita vt neutra pars ante sententiam teneatur illum rescindere. de quo vide infra c. 19. nu. 35. & seqq. Vnde Syl. 5. Electio 1. n. 11. *Si electio tenuit iure naturali, puta quia interuenit consensus eligentium; sed non tenuit iure positiuo, quia omissa fuerunt substantialia secundum Innoc. quem communiter sequuntur DD. in c. Quod sicut. de electione, si confirmetur electus, est verus Prælatus. & non tenetur in foro conscientiæ resignare.* In contractibus autem certum est non teneri rescindere ante petitionem partis. itaque parte non vrgente, nõ opus est ratificatione. Quomodo ratificanda sit professio quando interuenit impedimentum, dicetur infra c. 4. dub. 7. num. 65. & 66. 79

CAPVT

CAPVT DECIMVMOCTAVVM.

De Promiſſione, & Donatione.

Habet Dubitationes 17.

DVBITATIO PRIMA.

Quid ſit Promiſſio.

1 NOTANDVM eſt, Nomen *promiſſionis* eſſe generale, poſſeque extendi ad omnes contractus, ſicut & nomen ſtipulationis: poſſum enim promittere rem aliquam ſub aliquo onere, (v.g. vt detur pretium aut res alia) vel gratis. Verùm hic loquimur de *promiſſione gratuita*, qua aliquid promittitur
2 gratis ex liberalitate, vel gratitudine; quæ ſic deſcribi poteſt; *Promiſſio ſimplex* eſt deliberata & ſpontanea fidei obligatio, facta alteri de re quapiam bona & poſſibili. Dico *deliberata*, nempe plena deliberatione ſeu attentione, qualis requiritur ad peccatum mortiferum, ad meritum, & ad votum validum, vt rectè Nauarrus cap.18. num.7. Vnde ſi quis promittat aliquid cum ſemiplena deliberatione, non ſatis aduertens quid faciat; non obligatur ad implendum, ne ſub veniali quidem. Ratio eſt, quia cùm hæc obligatio ſit onus quoddam; quod ſponte ſuſcipitur, non debet cenſeri cuiquam impoſitum, niſi perfectè in illud conſenſerit. quod non fit abſque perfecta deliberatione ſeu animaduerſione quid agas. deinde quia alioquin non eſt actus perfectè humanus. vnde ſequitur, etiam votum Deo factum cum imperfecta deliberatione, non obli-
3 gare ne ſub veniali quidem. quamuis violatio voti validi, facta ex imperfecta deliberatione, venialis ſit. de quo inf. cap.40.dub.1.

Quid promiſſio. Debet eſſe deliberata.

Votum.

Dico *Spontanea*, vt excludatur promiſſio metu aut frau-
4 de extorta; hæc enim non eſt valida promiſſio; vnde eam non tenemur implere niſi ſit iurata, vt docet D.Tho.q.89. art.7. Nec refert, (ſaltem in foro conſcientiæ) etiamſi me-
5 tus ille leuis fuerit, iuxta Syluestrum v.Reſtitutio 2.§.Septimò, & Nauarr.c.17.num.30. ratio eſt, quia qui metu ēt leui vel fraude extorquet promiſſionem, iniuriam facit; vnde ratione iniuriæ poteſt promiſſor non ſoluere promiſſum, de quo plura diximus cap.17.dubit.6.

Spontanea.

Metu leuis.

Dico *obligatio fidei*, quia non ſufficit dicere, ego faciam, ſignificando ſolum voluntatem faciendi, ſed oportet vt fides detur & obligetur, id eſt, vt homo ſe obliget alteri ex virtute fidei, ſeu fidelitatis; vt rectè Sotus l.7. de iuſtit. q.1.ar.2. vnde etiam non eſt ſatis dicere, ego promitto me hoc facturum, ſi ſolum intendat ſignificare animi ſui pro-
6 poſitum; non autem dare fidem, vt ſæpe fit. Si tamen ex tali modo loquendi alter deciperetur cum notabili ſuo detrimento; teneretur ille ſub peccato mortali implere, quod verborum ſpecie promiſit. vt docet Nauarrus cap. 28. num.6. quia non implendo, daret cauſam damni. Similiter non ſufficit dicere, ego promitto me facturum quidquam iuſſeris, ſi id dicas vt affectum tuum & animi promptitudinem, ad alteri placendum teſteris; non autem vt te illi obliges; quod etiam frequens eſt inter homines. Ratio eſt, quia hæ & ſimiles formulæ loquendi, ſæpè vſurpantur vel teſtandi animi cauſa, non autem ex intentione ſe abſolute obligandi. vnde tunc abſolutè non obligant, cum enim omnis vis obligandi promiſſionis ſit ab intentione; non poſſunt vltra intentionem obligare. Vide Nauarr. comment. de datis & promiſſis pro iuſtitia, &c. num.22. & 23.

Promiſſio ſola ſpecie verborum.

Dices, Quid ſi promiſſor ſit dubius, quo animo verbis promiſſorijs vſus ſit?

7 Reſp. In vtroque foro inclinandum eſſe in eius fauorē, quia in dubio non eſt imponendum onus, quod, niſi ſponte, non ſuſcipitur. Ita multi DD. Verius tamen puto, ſi verba expreſſam promiſſionē præ ſe ferunt, in dubio in vtroque foro interpretandum valere, & obligationem induci, maximè in voto. Ratio eſt; quia quando verba ſunt promiſſoria, non eſt præſumendum defuiſſe animum promittendi, cum hic ex natura rei adeſſe ſoleat; niſi de contrario ſaltem per rationes probabiles conſtet; vel niſi verba ſint talia, vt cum talibus circumſtantijs non minus ſoleant vſurpari aliter quam promiſſoriè. Neque tunc imponitur onus dubium, ſed moraliter certum. Confir. quia hic non eſt par conditio promiſſoris, & promiſſarij. nam conſtat verbis promiſſionis, quæ fauent promiſſario. ergo hæc ſeruanda, niſi aliunde conſtet defuiſſe animum.

In dubio.

Dico, *De re quapiam bona*, vt excludatur promiſſio, 8
operis, quod ſine peccato præſtari nequit; quia nulla poteſt contrahi obligatio ad id, quod ſine peccato præſtari non poteſt. vt patet ex c. vlt. de pactis. id enim contradictionem implicat: ſic enim fieret vt idem eſſet peccatum & virtus, bonum & malum, & vt homo peccaret non minus omittendo peccatum, quàm faciendo.

Dices, Ergo promiſſio prodiga non obligat; cum profuſio rerum ſuarum ſit opus malum.

Reſp. Plerique DD. expreſsè concedunt, promiſſio- 9
nem, qua parte prodiga eſt, non obligare; idque verum eſſe quidam aiunt, etiamſi iuramento confirmata ſit. Ita enim docet Sotus lib.4. de Iuſt.q.7.a.1. ad 2. & Bannes q. 62.a.5.dub.5. Quam ſententiam quibuſdam euentis verā cēſeo. Primò, Quādo ita eſt prodiga, vt eius executio abſolutè ſit illicita. hanc enim rationem in probanda ſententia ſua prædicti DD. adferunt. Secundò, Quando aliquid eſt promiſſum in modum pretij, nec promiſſor aliter intēdit dare. tunc enim non tenetur ad exceſſum niſi iuramentum interuenerit. vt patet in promiſſione vſurarum & pretij enormis. Denique quando meritò præſumi poteſt, promiſſorem fuiſſe deceptum, aut promiſſionem non fuiſſe omnino liberā. alioquin ſi nihil horū intercedat, & executio ſine peccato fieri poſſit, non video, cur promiſſio prodiga non obliget, maximè iureiurando accedente; etiamſi ipſa imprudenter & cum peccato facta fuerit. multa enim imprudenter & cū peccato fiunt, quæ tamen facta tenent, nec facilè reſcindi poſſunt, vt ſi puella nobilis, contra voluntatem parentum, & cum familiæ indignatione promit- 10
tat nuptias ignobili & pauperi peccat quidem promittendo; tamen verè obligatur. pari modo etiamſi promiſſio aliquando peccatum ſit ob circumſtantias, vel quia prodiga; tamen fieri poteſt, vt impletio eius peccatum non ſit. ſuppono enim rem eſſe in plena poteſtate promittentis, neque illam alteri prius debitam. Ratio eſt, quia etſi prodiga largitio, quæ eſt executio promiſſionis, peccatum ſit, dum adhuc liber es, & nondum obſtrictus, tamen poſtquam te obligaſti promiſſione vel iuramento, non eſt peccatum, ſed actus iuſtitiæ vel fidei, vel religionis, prout te intendiſti obligare; neque ampliùs habet immediatè rationem donationis; ſed ſolutionis debiti. ſicut enim prodiga donatio, incipiens à traditione, dominium transfert; ita prodiga promiſſio ius tribuit, quo iure in altero iam poſito, teneris promiſſum ſoluere, ſi nihil prædictorum impediat. In hanc ſententiam intelligo Sancium lib. 1. de matrimonio diſput. 14. & Molinam diſput. 271. & quoſdam alios Doctores,

Promiſſio prodiga.

Executio non eſt peccatum.

DVBITATIO II.

Quid sit donatio, & quomodo differant donatio, promissio, pollicitatio, pactum, & stipulatio.

NOTANDVM est, nos hic loqui de *donatione gratuita*, quæ fit vel ex mera liberalitate, vel etiam ex
11 gratitudine. Hæc definiri solet, *Datio liberalis*. Per *donationem* intelligitur actio donantis, natura sua sufficiens ad dominium transferendum, quæ fit vel traditione rei, vel verborum officio. Est enim duplex *donatio*; alia incipit à reali traditione; vt quando res ipsa simul traditur; & hęc est completa donatio, transferens dominium alia incipit à promissione, vel à verbali traditione; vt cum dico, do tibi meum equum, qui absens est. hæc donatio verbalis natura sua sufficiens est ad dominium transferendum; tamen iure positiuo impeditur, ne dominium transferat, nisi secuta reali traditione. vt dictum est cap. 3. dubitat. 3. vnde si
12 quis rem sic donatam Petro, donaret aut venderet Paulo & eidem traderet, Paulus acquireret illius rei dominium, & Petrus solum haberet actionem personalem in donatorem, vt compenset rei æstimationem; quia per donationem verbalem, non secuta reali traditione, non fuit translatum dominium in Petrum, sed solum concessum Ius ad rem, tribuens actionem personalem. in Paulum autem per traditionem realem translatum est dominium. vide infra cap. 21. dubit. 19.

Duplex donatio.

13 *Liberalis.* Dicitur *liberalis* datio. quia neque fit tamquam iure debita, neque vt aliquid reddatur tamquam iure debitum, vnde excluditur omnis donatio, quæ habet rationem solutionis debiti, vel permutationis; neutra enim est liberalis,

14 Dico *tamquam iure debita*, quia bene fieri potest tamquam debita ex gratitudine, quæ donatio *remuneratoria* dicitur. non enim repugnat aliquid dari ex liberalitate, & ex gratitudine; cum liberalitas sit dispositio necessaria ad gratitudinem. nemo enim potest esse gratus in benefactores, nisi sit liberalis, Imò eadem donatio simul ex affectu liberalitatis & gratitudinis sequi potest. Potest enim quis in donando vtriusque virtutis bonum & laudem spectare, vt ergo dicatur *liberalis*, sufficit vt non sit debita ex iustitia, neque ad tale debitum alteri imponendum ordinetur, quę tamen merè liberalis est, non fit ex gratitudine, sed affectu solius liberalitatis.

15 *Discrimen promissionis & donationis.* Ex his patet, quomodo distinguantur *promissio* & *donatio*. *Promissio* enim natura sua (id est, seposito iure positiuo) non habet vim transferendi dominij: *donatio* verò, etsi tantum verbis fiat, habet. Ratio est, quia promissio respicit donationem futuram: donatio verò est translatio rei in alterum in præsenti. posito tamen iure quo impeditur translatio dominij per donationem verbalem, parum videtur interesse inter hanc donationem & promissionem.

16 *Pollicitatio.* *Pollicitatio est offerentis solius promissum*; L. 3. ff. de pollicit. seu est nuda promissio, nondum secuta acceptatione, vnde omnis pollicitatio est promissio, non contra.

Pactum. *Pactum est duorum consensus atque conuentio.* d. L. 3. ff. eodem. vnde ad rationem pacti requiritur consensus duorum; ad rationem pollicitationis solum vnius. Transit autem pollicitatio in pactum, quando is, cui facta est, eam acceptat,

Stipulatio. *Stipulatio* autem est contractus verborum, vel formula contrahendi, quæ fit præcedente interrogatione creditoris, & secuta responsione debitoris. vt supra cap. 17. dubit. 2. explicatum est. vide Gomezium tom. 2. c. 9. num. 1. 2. 3. & Syluestrum v. Pollicitatio.

DVBITATIO III.

Vtrùm promissio ob turpem causam, seu propter opus malum (v.g. ob fornicationem, homicidium) obliget.

17 *Ante opus præstitũ nõ obligat.* RESPONDEO, & dico Primò, Promissio, omnisque pactio ante patrationem operis praui, cuius causa ipsa est facta, est inualida, & vltro citroque nullius roboris. Ratio est, quia nemo potest obligari ad peccatum; hoc enim contradictionem implicat; vnde promissor operis non tenetur; quare nec promissor pecuniæ: opere nondum præstito, tenetur; cùm eius promissio respectiua fuerit; vtpote solo intuitu illius operis facta: imò tenetur illam reuocare, tamquam iniquam, & ad malum directè allicientem.

Dico Secundò, Patrato opere malo, verius est promissorè obligari soluere promissum. colligitur ex Couar. ad reg. Peccatum p. 2. §. 2. num. 1. Caietan. quæst. 31. artic. 7. Medina C. de restitutione. quæst. 18. etsi enim hic putet solutum debere restituere restitui. eo quòd opus turpe sit inuendibile: tamen dicit promissum debere solui, vt fidem suam promissio liberet. Verum, non tantum ex virtute fidei, vt vult Medina, sed etiam ex iustitia videtur teneri. Probatur, quia non fuit promissio gratuita, sed onerosa, nempè locatio & conductio operarum, vel cõtractus innominatus, do vt facias: (vt si promittas annulum vel catenam pro maleficio) ergo si opera iudicio humano tanti valet, quanti res promissa, vbi præstita fuerit, nascetur obligatio iustitiæ in promissore. quando enim altera pars impleuit contractum; tenetur altera lege iustitię. quòd autem in huiusmodi cõtractu possit esse ęqualitas, patet; quia in opere præstito, non solum est malitia considerãda, sed etiam labor, periculum, detrimentum fortunarum, & similia, quæ executor tua causa subijt. Item fidelitas, quam tibi præstitit, & voluptas aut vtilitas, quæ tibi inde prouenit: atqui hæc apud homines digna pretio æstimantur, vt rectè docet Caietanus. Nec refert, quòd malitia illis sit connexa, quia possunt hæc seorsim à malitia operis considerari: sicut in bonis operibus labor, periculum, dãnum, possunt considerari per se, & præcisa ab operis sanctitate, ita vt non committatur simonia; vt si quis paciscatur dare sacerdoti 100. aureos, vt in loco, vbi est periculum capitis, semel faciat sacrum; hic, periculum abstrahitur ab operis sanctitate, & pretio æstimatur absque simoniæ culpa: ergo similiter in malis, poterit periculum abstractim pretio æstimari absque malitia. 18 *Opere patrato obligat.* 19 *Quod sit opere æstimentur pretio.*

Hinc sequitur, Mercedem opere præstito accipi & exigi posse; quia debetur iure naturali: & eã accipiendo non obstringit se ad aliquid, quod sit peccatum, nec approbat facinus commissum. potest enim illud detestari quà peccatum, & dolere se fecisse: tamen quia factum est, potest persequi commodum & Ius, quod ex eo obuenit. Secùs si accipiat mercedem ante opus; quia nõ potest accipere nisi obligando se, & promittendo tacitè operis executionẽ, qui enim accipit pactam mercedem ante opus, confirmat se in contractu, & spondet opus, vt ex parte sua contractum impleat. cumque antea solum esset promissio conditionata, seu respectiua, *si solues mercedem*, iam fit absoluta; quia impletur conditio, sub qua promiserat opus. *Discrimen solutionis ante opus, & post opus.*

20 Aduerte tamen, probabile esse, eum, qui aliquid promisit pro opere malo, quod legibus punitur, vt pro homicidio, adulterio, furto, & similibus; non teneri ad implendũ promissum, etiam opere secuto; quia est communis sententia Doctorum vtriusque Iuris. vt docet Couaruuias supra num. 6. Et confirmatur ex L. Si plagij. 123. ff. de verborum obligationibus vbi dicitur; *Si plagij* (alij legunt flagitij) *faciendo, facturi causa concepta sit stipulatio ab initio non valet*, & L. Generaliter 26. ff. eodem. *Generaliter nouimus, turpes stipulationes esse nullius momenti*. quibus locis lex reddit irritas tales conuentiones. Quamuis responderi possit, leges illas, & similes ita accipiendas esse, vt significent non valere tales stipulationes ante factum, neque etiam post factum dari Ius petendi promissum in foro externo; non autem earum mentem esse, tollere obligationem naturalem, quę ex huiusmodi promissionibus onerosis oritur. vide supra cap. 14. dub. 8. *Contraria est probabilis.* 21 *Mens istarũ legum.*

DVBITATIO IV.

Quænam promissiones sunt irritæ iure positiuo.

SVPPONO, Iure naturæ irritas esse omnes promissiones, quarum impletio est illicita: quia nemo potest obligari ad peccatum. Iure autem positiuo probabile est esse irritas, Primò, Omnes eas promissiones, quæ factæ sunt ob turpem causam, quæ legibus punitur, etiamsi earum impletio illicita non sit: quamuis contrarium 22

trarium verius videatur; vt iam dictum est.

23 Secundò, irritæ sunt omnes promissiones, quæ præbent occasionem peccandi; vt si promittas alicui, quòd non tenebitur in posterum de dolo, de vi, de iniuria, de furto, vt patet L. 27. §. 4. ff. de pactis. si tamen post iniuriam commissam, liberè eam condones, valet condonatio. non enim leges impediunt condonationem; sed volunt, ne ex vi promissionis aut pacti præcedentis, tenearis condonare.

24 Tertiò, irritæ sunt, quæ adimunt libertatem disponendi de rebus suis. vt si promittas alicui, quòd illum institues hæredem, quòd non reuocabis testamentum, quòd dabis tantum, v.g. 100. si non instituas hæredem. Hæc omnia comprehenduntur L. Pacta 6. C. de pactis vbi sic dicitur; *Pacta, quæ contra leges, constitutionesque, vel contra bonos mores fiunt, nullam vim habere indubitati iuris est.* Idem colligitur ex L. Stipulatio hoc modo. 61. ff. de verbor. obligat. *contra leges* ea dicuntur fieri, in quibus promittitur aliquid, quod leges prohibent, vt homicidium, furtum. *contra bonos mores* fiunt, per quæ datur occasio inique agendi, vt in exemplis num. 23. vel impediuntur illi mores, quos expedit esse in Rep. benè instituta. vide Syluest. v. Pactum num. 8. & 11. & Molin. disp. 271.

25 *Iuramento confirmata sunt valida.* Aduerte tamen, etsi promissiones & pacta quæ dicuntur esse contra bonos mores sint per se irrita, tamen si accesserit iuramentum, esse iuranda: vt docet Sylu. v. Pactum, nu. 11. Omne enim iuramentum seruandum est, nisi sit de re illicita, vel contra leges, vel alia ratione contra bonum publicum, vt supra c. 17. dub. 7. nu. 54. ostensus est.

Nec obstat, quòd hæc pacta dicantur esse contra bonos mores: iuramentum autem contra bonos mores præstitum

26 *Contra bonos mores.* non sit obligatorium, vt habetur cap. Non est obligat. 58. de regulis Iuris in 6. quia vt Syluester ait, non sunt *contra bonos mores naturales*, (de quibus intelligenda est illa regula) *sed ciuiles*; id est, non sunt contra virtutem, ita vt eorum promissa sit peccatum, sed possunt incōmodare moribus, quos expedit esse in Republica. Hoc modo pactum, quod filia, dum nuptui traditur, cum patre init, vt dote contenta, nullum ad bona paterna regressum habeat, est contra bonos mores, & irritum iure ciuili; tamen iuramento confirmatur; vt constat cap. Quamuis pactum. de pactis in 6. & promissio vsurarum est contra bonos mores; quia occasionem præbet exigendi vsuras; tamen impleri debet, si iuramentum accedat. cap. Debitores. de iureiurando. Potest

27 tamen in huiusmodi pactis peti dispensatio iuramenti ab Episcopo, si in illis aliqua iniuria intercessit & tunc promissum non seruari. vt supra cap. 17. dubit. 7. dictum est.

DVBITATIO V.

Vtrùm promissio vel donatio interna obliget nos homini.

28 *Nō obligat nos homini.* RESPONDEO, & dico Primò, Etsi promissio vel donatio pure interna facta Deo, obliget nos Deo cordium inspectori; non tamen facta homini, obligat hominibus: communis sententia DD.

29 Sed difficultas est, Vtrùm id proueniat ex solo iure positiuo, an ex iure naturali. Quidam putant id prouenire solo iure positiuo, consistendo enim intra limites iuris naturalis talem actum inducere veram obligationem. Ita Ledesma in 4. p. 2. q. 18. art. 1. dub. 13. & inclinat Sotus lib. 7. q. 2. art. 1. Molina disp. 266. Probari potest. Primò, Quia promissio interna addit aliquid supra nudum propositum: ergo magis obligat. Secundò, Actu interno, quo quis non vult amplius rem habere in bonis suis, potest amitti possessio & dominium, ergo etiam causari obligatio erga alterum. Tertiò, Tota vis obligandi promissionis & donationis est à voluntate interna: ergo hæc sufficiens est ad obligandum. Confirmatur, quia expressio exterior non est necessaria, nisi vt possit cognosci & acceptari ab altero: atqui hæc acceptatio iure naturæ non est necessaria. *Est probabilis.* Hæc sententia est probabilis.

30 *Promissio interna sua re natura videtur inualida ad obligādum se hominis.* Dico Secundò, Probabilius tamen videtur, promissionem, donationemque internam iure naturæ esse insufficientem & inualidam ad obligandum, colligitur ex D. Thoma quæst. 88. art. 1. vbi dicit, promissionem vnius hominis non posse alteri fieri, nisi per signa externa. Deo autem posse fieri per internam cogitationem. Idem tenent passim Thomistæ: ratio est; quia promissio & donatio sunt signa quædam practica, efficientia id ipsum, quod significat. qui enim dicit, promitto tibi, do tibi, non solum significat 31 internam cogitationem & affectum dandi; sed etiã ipsum actum donationis & promissionis, qui in hisce verbis sub tali intentione prolatis, formaliter consistit, & effectum eius, scilicet obligationem, quæ nascitur in promittente, & ius, quod nascitur in promissario. quare cum actus interni non sint idonea signa ad alteri significandū, non sunt etiam idonea instrumenta ad se alteri obligandum: nam hæc aptitudo fundatur in significatione ad alterum. Si tamen alter posset cognoscere internas cogitationes, sicut 32 possunt Angeli, quando ad eos diriguntur; tunc per actũ internum optime posset donatio & promissio fieri. Accedit, quod talis promissio non sit acceptata; quod tamen necessarium est ad obligationem, vt statim dicetur: sub hac enim tacita conditione fieri censetur.

Ad argumenta. Ad primum Respondeo, interna promissio addit supra propositum aliquam inchoationem promissionis; quæ tamen adhuc est insufficiens ad causandam obligationem.

Ad secundum, Etsi possessio & dominium possint amitti actu interno, vt cum res habetur pro derelicto; non tamen transferri in alterum: ad hoc enim plura requiruntur. facilius enim est aliquid desinere, quam incipere esse, aut in altero produci. vnde nec ius alteri dari per internam promissionem potest.

33 Ad tertium, Etsi tota vis obligandi sit à voluntate, tamen voluntas non potest eam immediatè sibi sufficienter tribuere absque actu externo, tamquam instrumento, alioquin hoc ipso, quo internus vellem, alter haberet ius in omnia bona mea, nec possem ea alteri dare vel retinere. hinc fit, vt etiã iurisdictio sine actu externo dari nequeat, vt communiter Theologi docent. Ad confirmationem, Non tantum ideo requiruntur externa signa, vt alteri significetur voluntas donãdi, sed etiam vt ipsa donatio & promissio per illa fiat, vt dictum est.

DVBITATIO VI.

Vtrùm promissio vel donatio externa obliget ante acceptationem, & quomodo acceptanda dum sit absenti.

RESPONDEO, & dico Primò, Promissionem ante acceptionem ordinariè nullam parere obligationem naturalem aut ciuilem. est communis sententia Doctorum teste Gomezio to. 2. c. 9. nu. 1. & seqq. & patet L. 1. ff. de pollicitationibus. Idem dicendū de donatione, vt ex 34 communi sententia Doctorum docet idem Gomez. tom. 2. cap. 4. numero 3. & colligitur aperte ex L. Absenti. 10. ff. de donat. & L. Nec ambigi. 6. C. eodem. Vnde sequitur, ante acceptationem semper reuocari posse; quod tum ex prædictis iuribus, tum ex alijs clare deducitur, vt L. Multum interest. 6. C. Si quis alteri, vel sibi & L. Si pater. 4. ff. de manumissis vindicta. *Potest reuocari.*

Idem in omnibus alijs contractibus locū habet L. Contractus. 16. C. de fide Instrumentorum. & alibi. Ratio est, quia obligatio non nascitur nisi mutuo duorum consensu. L. 1. ff. de pactis. quare priusquā alterius consensus accedat, prior potest pœnitere, & suam oblationē reuocare.

35 *An valeat mortuo donatario.* Ex his patet Primò, Mortuo donatario ante acceptationem, inualidam esse donationem: quia amplius acceptari nequit.

Dices, Poterit acceptari ab hæredibus.

Respon. Ex rigore Iuris non posse; quia ad illos directa non fuit. videtur tamē posse ex quadam æquitate; quia hæredes personam defuncti repræsentant: & præsumendū est eam esse mentem donatoris, vt si defunctus beneficio eius frui non posset hæredibus illius prodesset; nisi de contrario constet. quod intellige, si illi hæredes sint liberi: secus si extranei.

An, mortuo nuncio. Secundò, Quando donatio defertur per nuntium, si contingat illum mori ante intimationem vel traditionem, censetur tacitè reuocata: quia per mortem mandatarij soluitur mandatum. L. 58. Mandatum ff. mandati. vnde consen-

sensus donatoris, qui illi commissus & per illum deferendus erat ad donatarium, quasi euanescit: quo fit vt duorum consensus non possint concurrere.

Hoc tamen intellige, si nuntio commissum erat vt verbis, & traditione reali rem perageret: secus si solum litteras deferendas habuit. hæ enim si ad manus donatarij peruenerint, sufficiunt ad donationem insinuandam vel deferendam. vnde ipse vicissim per litteras poterit eam acceptare.

36 Dixi *Ordinariè*, quia à Doctoribus excipiũtur quædam pollicitationes, quæ obligant ante acceptationem: nempe quæ fiunt ciuitati, vel vniuersitati, vel Ecclesiæ, vel hospitali. In iure tamen non inuenitur expresse, nisi de promissione facta ciuitati ad instaurandas ruinas, vel ob honorẽ ab ea receptum aut recipiendum, vel ad opus aliquod faciendum, si hoc opus iam sit inchoatum. de quibus. ff. de pollicitationibus. per totum. Verum Doctores id extendũt ad promissiones iam dictas. quia promissiones & donationes ad pias causas, videntur æquari donationibus & promissionibus factis ciuitatibus. si priuilegia spectemus. vt patet L. Illud. 19. & L. Vt inter. 23. Cod. de Sacrosanctis Ecclesijs.

Quædã pollicitationes obligant.

37 Sed difficultas est, vnde proueniat quòd ex promissione & donatione ante acceptationem non oriatur obligatio. Quidam putant id prouenire ex solius iuris positiui dispositione; nam consistẽdo intra limites iuris naturalis sufficere consensum ad obligationem. Couarruuias in caput Quamuis pactum. p. 2. §. 2. num. vlt. Molina disp. 263. Probatur Primò, Quia ex pollicitatione facta ciuitati oritur obligatio: ergo hic actus natura sua ad hoc est sufficiẽs cõsequentia patet; quia ius ciuile non tribuit contractibus maiorem vim, quam natura sua habeant; quamuis interdum ob bonum commune, illis vim, quam per se habent, adimit. Secundò, Quia in gratuitis promissionibus acceptatis, obligatio nõ oritur ex acceptatione, sed ex gratuita promissione, quæ nõ expectat obligationem reciprocam.

An iure naturæ requiratur acceptatio. Couar. sentent. non requiritur.

38 Hæc sententia est probabilis; & ex ea sequitur, promissiones & donationes ad pias causas esse validas ante omnem acceptationem. quod tenet Felin. in c. 1. de pactis. n. 7. citatq. pro se Bartolum, Baldum, Panor. & alios. ratio est; quia iure naturali sunt validæ, & iure ciuili non sunt redditæ inualidæ: nam leges ciuiles, quæ irritas reddunt tales promissiones & donationes, nõ habent vim in pijs causis eo quòd iure Canonico (ad quod ea res pertinet) non inueniantur approbatæ. Sed contraria sententia videtur esse communior Doctorum. Vnde

Donationes ad causas pias.

39 Dico Secundò, Verius videri, quòd promissio & donatio non habeãt vim obligandi ante acceptationẽ, id prouenire non tantum ex iure ciuili, sed etiam ex iure naturali, vel iure gentium. vnde vt habeant vim absolutè obligandi, iure gentium requiri acceptationem. Probatur Primò, Quia in cõtractibus onerosis, ante acceptationem licitũ est vbique gẽtium pœnitere & reuocare suã oblationem; vt patet in contractu emptionis sponsalium, matrimonij, & alijs: nec opus est expectare donec alter acceptet vel reijciat: ergò idem licitum erit in promissionibus, & donationibus gratuitis, nisi lex positiua adimat hanc potestatẽ. Secundò, Sicut promissio vel oblatio onerosa, qua quis se obligat, habet tacitam conditionem, nempe, *Si alter vicissim se velit obligare*; ita etiam promissio & donatio habẽt tacitam conditionem *si acceptentur*; Nam vt L. Qui absenti. 38. ff. de acquirenda vel amitt. possess. dicitur, Qui promittit vel donat, non videtur animum se obligandi habere, donec alter acceptet. ergo sicuti ibi conditione nondũ impleta, potest reuocare oblationem, ita & hic. Tertiò, Quia ex contraria sententia sequitur, eum, qui apud se, nemine audiente, diceret promitto vel do Ioanni 100. teneri manifestare hanc suam donationem Ioanni, an velit acceptare; nec posse pœnitere. quod tamen videtur durum, & credibile nusquam gentium vsitatum.

Verius est, Iure gentiũ requiri acceptationẽ.

40 Ad primam rationem Respondeo, Ius ciuile non efficerent pollicitatio facta ciuitati vim habeat absolutam ante acceptationem, (nihil enim tale colligi potest ex vlla lege toto titulo de pollicitationibus) sed ne possit reuocari pro libito, sicut ex natura rei posset: vt patet ex L. 3. eodem tit. vnde fit, vt ta is promissio semper possit acceptari, & promissum peti; quæ petitio videtur necessaria vt tenearis soluere, vt ijsdem legibus indicatur. Nec tenetur promissor eam ciuitati insinuare: nulla enim lex id præcipit. Idem dicendum videtur de pollicitationibus ad causas pias: nisi ex intentione promittentis vim habeant voti: nam tunc sponte solui debent. Itaq; ex pollicitatione omni nascitur quædam obligatio veluti conditionata, & suspensa, donec acceptetur, vel reuocetur, quam reuocationem Ius positiuum potest impedire. vnde tunc Ius ciuile non tribuit propriè pollicitationi vim, quam iure naturali vel gentium non habet, sed impedit ne possit reuocari.

Ius ciuile impedit reuocationẽ.

Ad secundum, Obligatio non oritur ex acceptatione tã quam ex causa directa, sed tanquam ex conditione sine qua non. sicut enim ignis est sufficiens causa calefactionis aquæ, tamen non potest ex eo nasci calefactio, nisi aqua debito modo applicetur; ita promissio est sufficiens causa obligationis, & iuris in altero si alter eam acceptet; quæ acceptatio est veluti conditio necessaria, vt promissio vim exerat, visque tribuat. 41

Quòd ad alteram partem huius dubitationis, quæ est de modo acceptandi, seu quid requiratur, vt donatio facta absenti, validè possit acceptari attinet, dicendum est, Primò requiri, vt donator, absenti per epistolam, vel nuntiũ, cui id commiserit, eam deferat, vel insinuet. id enim necessarium est, vt duorum voluntates in vnum concurrant; vt colligitur L. Absenti. 10. ff. de donationib. & L. 1. ff. de contrahen. da emptione. Vnde si alius quispiam præcurrẽs, cui id mandatum non fuit, donationem illi insinuet, non sufficit vt validè acceptari possit; quæ est communis sententia DD. vt refert Clarus lib. 4. §. Donatio, q. 12. & colligitur ex Glossa in L. Nec ambigi. 6. C. de donat. Ratio est; quia cum promissor non intendat per hunc hominem, suum cõsensum & obligationem in alterum dirigere, non potest alter, acceptando, aliquid iuris acquirere. nam cui nihil validè offertur, nihil etiam potest validè acceptare. Cum autem ipse nuntium mittit tũc in verbis nuntij suum consensum & obligationem ponit, vt per eam ad absentem deferatur: & sic absens coram nuntio acceptat, duorum consensus concurrunt; quod ad rationem pacti est necessarium, vt dictum est dub. 1. c. 17. 42

Altera pars De modo acceptãdi, quando facta absenti. Debet insinuari per nuncium, vel epistolã.

Secundò, Si donatio per nuntium deferenda, vel facienda est absenti; requiritur vt hic eam coram nuntio acceptet; nec sufficit eam acceptare corã alijs, vt ex multis auctoribus ostendit Sancius lib. 1. de matrimonio, disput. 7. nume. 35. Ratio est; quia alioquin duorum consensus nõ concurrunt; nec vicissim innotescunt. Quam ob rem, acceptatio debet exprimi illi, qui eam offert, id est, ipsi promittenti, vel eius nuntio, qui eius locum supplet. Hoc ipso enim quo aliquis destinatur ad absentem, vt offerat ei promissionem alterius; constituitur etiam ad recipiendam eius acceptationem, vel, si promissio sit onerosa, eius repromissionem. 43

Debet acceptari coram nuntio, si per nuntiũ offeratur.

Vnde sequitur, Non videri veram sententiam Sylvestri v. Matrimonium 5. q. 12. & quorumdam aliorum, qui docent, quando matrimonium contrahitur per nuntium vel litteras, sufficere vt absens exprimat cõsensum suum alijs. debet enim consensus absentis exprimi illi, qui eum petit, & qui sub conditione illius sibi rependendi, in alterũ cõsentit; nisi constet, aliam esse promittentis mentem. Quod addo; quia non est de essentia contractus, vt cõsensus absentis, cum quo contrahis tibi innotuerit. Si enim mens tua est, vt statim contractus valeat posito alterius consensu, etiam antequam tibi innotescat, statim valebit. hoc tamen non præsumitur, nisi clare sit expressum.

Si vero per litteras promissionem tuam absenti obtuleris; vt acceptatio eius sit valida, ita vt retrocedere nequeas requiri, vt ea tibi vicissim per litteras, vel per nuntium ad te missum, innotescat. Ita Sancius supra. Probatur Primò; quia requiritur acceptatio exterius expressa, ita vt promissor eã possit intelligere. Deinde, quia alioqui non cocurrunt consensus duorũ in vnum. Denique, quia antequam tibi innotescat consensus alterius, potest ille suum cõsensum reuocare: ergo & tu potes tuum. quod maxime locũ habet in promissionibus respectiuis, quæ requirunt repromissionem. hæ enim omnes, hanc tacitam conditionem habent; si is, cui promittis, vicissim repromittat, seseque obliget: quod fit signo externo, ad promissorem directo. In gratuitis tamen promissionibus, vel donationibus, non puto necessarium vt litteræ acceptationis, vel nuntius ad donatorem peruenerint; quia non tanti interest eum, qui gra-

Si offeratur per litteras.

tis donat, scire suam donationem acceptari, quam eum, qui sub onere aliquid offert, & repromissionem expectat, nosse, alterum repromittere. cuius signum est, quòd donator non sit multum de eo cognoscendo solicitus. Secus verò in eo, qui cõtractum onerosum init. Denique qui gratis donat, non videtur beneficium suum ad hoc velle restringere, vt non habeat vim, nisi litteras de acceptatione acceperit: sed potius cupit illud, simul atque debito modo acceptatum fuerit, efficax esse.

44 *Si reuoces consensum misso nuntio.*

Tertiò, Requiritur vt non reuoces donationem ante acceptationem. si enim reuoces, & nuntio, quem misisti, id innotescat; non potest quidquam efficere. L. Si vero 12. §. Si mandauero. ff. Mandati, *quia extinctum est mandatum*, vt ibidem dicitur; ac proinde omnis potestas insinuandi, vel tradendi, ei adempta. Si autem non innotescat ante executionem, tunc distinguendum est: vel enim ille se habet solum instar nuntij, referentis alterius donationem, aut rem tradentis; vel habet mandatum faciendi donationem. Si priore modo se habeat; facta reuocatione, nihil fit: quia deest omninò consensus ex parte donantis. ille enim nuntius solum habet officium nuntiandi vel tradendi; non autem tribuendi aliquid Iuris. Si secundo modo, valent eius acta, non quidem ad transferendum dominium; sed ad tribuendum donatario Ius ad rem, & donatori iniiciendam obligationem ad consensum. Colligitur L. Si mandassem. 15. & L. 56. Inter causas. ff. Mandati. Tenetur enim mandator ratum habere, quod ex vi mandati, bona fide, eius nomine gestum est. Vide Gomezium tomo secundo, capit. 4. numero 3.

An post mortem donatoris possit acceptari.

Petes. Vtrum post mortem donatoris, possit donatio validè acceptari?

45 *Si facta ea sit ex parte donatoris, potest acceptari.*

Respondeo Primò, Quando ipsa donatio ante mortẽ facta est ex parte donatoris, & missa epistola vel nuntius, qui illam absenti insinuet, vel rem tradat, si contingat donatorem mori ante insinuationem, verius est illam nihilominus validè acceptari posse. Ita docet Sancius li. 1. de matrimon. disput. 6. num. 5. & Molina Iureconsultus lib. 4. de primogen. cap. 5. nume. 77. Ratio est, quia donatio illa, ex parte donantis fuit valida, etsi reuocabilis; vt expresse habetur L. Nec ambigi. 6. C. de donat. & manet virtute impressa litteris vel nuntio, vt ad donationem trãseat. Vnde perseuerat post mortem; ac proinde potest tũc acceptari. Confirmatur Primò, Quia donatio mortuo donatore non potest reuocari per hæredem, etiamsi nondum sit acceptata, vt passim docent DD. Couar. lib. 3. var. cap. 14. num. 17. Iulius Clarus §. Donatio. quęst. 13. in fine & alij. quod est signum illam posse validè acceptari post mortem. quorsum enim adempta hæredi potestas reuocandi, si non potest acceptari? Confirmatur Secũdò, Quia donatio est gratia quædam: quando autem gratia facta est ex parte concedentis, potestas executoris non expirat morte concedentis, vt expresse dicitur c. Si super gratiam. 9. de off. deleg. in 6. Contraria tamen sententia est plurimorum Doctorum, vt ostendit Sancius: quorum fundamentum est, quia mandatum morte mandantis soluitur. Verum hic non est propriè mandatum donandi, sed donatio ipsa, vt dictum est. Itaque illam ratio ad alium casum pertinet. Vnde.

46 *Si solum sit mandata, non potest.*

Dico Secundo, Quando donatio ante mortem donatoris non est facta ex parte ipsius, sed solum mandata fieri; vt si misit rem per nuntium vel procuratorem, cum mandato, vt suo nomine det absenti. tũc si antequam ille munere suo fungatur, contingat donatorem mori, non potest donatio validè acceptari. vnde res illa restituenda est hæredibus donatoris. Ratio est; quia ante mortem donatio facta non fuit, sed solum datum fuit mandatum donandi. mandatum autem, morte mandantis expirat, vt habetur d. L. 26 Inter causas. ff. Mandati. vnde procurator ille non potest donationem nomine sui mandatoris facere; & si fecerit, erit nullius momenti: ac proinde & acceptatio. Hoc tamẽ intelligendum est, nisi mandatum fuerit in fauorem piæ causæ, quia illud morte mandantis non expirat; vt notat

Mãdatum in fauorem piæ causæ.

Mol. ex Couar. l. 1. var. c. 14. nu. 10. vnde etiam post mortẽ est exequendum. cuius ratio est; quia quisque præsumitur ita tacitè voluisse in vita: cum opera pietatis tunc maximè homini sint necessaria. Confirmatur ex L. Si pater. 4. ff. de manu. vind. vbi mandatum de manumittendo seruo non expirat morte mandantis, fauore libertatis: ergo multò magis idem dicendum fauore piæ causæ, & salutis animæ.

Hinc sequitur, Si culpa nuntij donatio non fuerit tempestiuè ante mortem donantis facta, ipsum teneri ad duplicem restitutionem: nam hæredibus defuncti tenetur ratione rei, quæ tunc illorum est; donatario ratione damni, quod eius culpa contraxit, vt rectè notauit Molina dispu. 263. posito enim tali mandato, tenebatur nuntius lege Iustitiæ adhibere diligentiam, & mandatum ex mente mandantis in commodum donatarij implere.

Aduerte tamẽ quosdam sentire mandatum donandi nõ expirare morte donatoris, eo quòd sit gratia quædam. ita Emanuel Sa v. Donatio, nu. 11. & v. Mandatum. nu. 5. quæ sententia est probabilis: & iuxta illam non tenebitur nuntius ille hæredibus, sed soli donatario.

DVBITATIO VII.

Qui possint promissionem vel donationem absenti factam acceptare; siue, vt Iurisperiti loquuntur, Qui possint pro absente stipulari.

RESPONDEO, Primò, id potest omnis, qui ab altero generalem vel specialem habet commissionem.

Secundò, Is qui est sub alterius potestate, ita vt non sit sui Iuris. vt filiusfamilias pro parte, seruus pro domino, Religiosus pro Prælato. Ratio est, quia censetur vna persona. non tamen famulus mercenarius pro suo domino, aut subditus pro Principe, quia sunt sui Iuris. vnde Inst. de inutilibus stipulationib. §. Si quis alij, dicitur, *Si quis alij, quàm ei, cuius iuri subiectus sit, stipulatur, nihil agit.* 47

Tertiò, Qui aliorum curam gerunt, vt tutor pro pupillo, curator pro furioso. Item Princeps pro subdito: quia cũ hic alteri possit facultatem facere stipulandi pro altero, multò magis ipse eam habet. Item Notarius publicus, pręsertim si de eo conficiat instrumentum. de quo vide Couarruuiam lib. 1. variar. cap. 14. num. 11. & deinceps. Hoc tamen de notario solum in Iudicio locum habere multis testimonijs ostendit noster Sancius lib. 1. disputatio. 7. numero 11.

Quartò, Is, qui ex donatione vel promissione facta absenti, commodum reportat, vel onere aliquo liberatur. vt patet §. Sed & si quis, Institut. de inutilibus stipulationibus: vt creditor pro debitore, socius pro socio, vxor pro marito; vel si poena sit adiecta in fauorem pręsentis, de quo vide Couarruuiam capitu. Quamuis pactum. p. 2. §. 4. numero 5.

Quintò, Quiuis priuatus potest stipulari & acquirere Ecclesiæ, pijsve causis, iuxta Glossam, communiter receptam in cap. Quoties cordis 1. quæstio. 7. de quo Couarruuias supra. nume. 14. Ad hos reduci possunt omnes quos refert Glossa in §. Si quis alij. Institut. supra. Præter hos autem nemo potest iure communi validè pro absente stipulari seu acceptare promissionem in fauorem absentis factam, ita vt inde nascatur aliqua stricta obligatio. Ratio est, tum quia iura resistunt tali stipulationi, eamque irritam reddunt. vt patet d. §. Si quis alij. & L. 126. Si ita stipulatus. §. Chrysogonus. ff. de verb. oblig. Tum quia promissio facta alicui, cuius nihil interest eam impleri, censetur solum verbis facta illi, re ipsa autem solum facta est tertio, in quem est exequenda. Nihilominus secundum communem vsum hominum, amicus pro amico ita stipulari solet, vt aliquam leuem obligationem pariat. Si tamen hæc iuramento confirmetur, non solum in foro conscientiæ obligat, sed etiam in foro ciuili tribuit actionem, vt patet ex dictis dubitatio. 4. Secus verò quando stipulatio nihil valet; quia iuramentum secundum naturam actus, in quem cadit accipiendum est. atqui actus habet tacitam cõditionem, puta si validè acceptetur: ergo donec validè acceptatus fuerit, poterit reuocari, etiamsi iuramentum intercesserit. vide supra cap. 17. dubitatio. 7. num. 55. Circa prædicta. 48

Notandum Primò, Vt is, qui præsens est, possit pro absente stipulari (id est, promissionem in absentis commodũ petere & validè acceptare) requiri vt verba obligationis dirigantur expresse vel implicitè ad præsentem, v.g. promitto tibi me daturum Petro 100. &c. Si enim dirigantur 49 *Verba promissionis, ad præsentẽ dirigenda.*

ad

ad absentem, is qui præsens est, non potest promissionem acceptare, quia illi non fit. Ita docet Couarruuias ex communi sententia Doctorum, in ca. Quamuis pactum. p.2.§.4.num.13. vnde si dicat Promitto Petro absenti 100. nemo potest valide acceptare talem promissionem nomine Petri. Ratio est; quia vt fiat pactum, necessarius est consensus reciprocus duorum in idem, vt patet ex pacti definitione dubit.1. hic autem non est consensus reciprocus. quia non adest consensus eius, in quem tuus cōsensus, & verba totæ promissionis diriguntur. Itaque talis promissio, semper potest reuocari, quamdiu ab eo, qui absens est, acceptata non fuerit.

Dixi *Expressè vel implicitè*, quia dupliciter verba promissionis censentur ad præsentem dirigi. Primò, Quando exprimitur persona præsens, vt promitto tibi, &c. Secundò, Quando persona, cui fit promissio, non exprimitur, quamuis ea, in cuius fauorem fit, exprimatur. vt si dicas, promitto me daturum Petro 100. tunc enim implicite censetur fieri præsenti: sic enim vsus hominum consueuit; & in dubio is sensus verbis contractus est tribuendus, qui faciat valere. L. Quoties in stipulat. 80. ff. de verb. oblig. quare si præsens acceptet, valet.

50 Notandum Secundò, Eum qui validè nomine alterius promissionem acceptauit, non posse eam condonare, quia iam tertio ex dispositione legum est Ius quæsitum, quo illum priuare non potest. obligatio tamen, qua obstringitur promissor tertio, adhuc pēdet, donec a tertio acceptata fuerit: vnde ante eius acceptationem nō tenetur eam exequi. ratio est, quia præsens non acceptauit eam nomine suo, sed nomine tertij & sub eius beneplacito. vnde si ille eam repudiet, tota est irrita, quamuis id in damnum præsentis verteret. secus est, quando is, qui acceptat promissionem pro tertio, vicissim aliquid repromittit: tunc enim potest condonare promissionem in fauorem tertij factam. ratio est, quia potest seipsum obligatione soluere, consentiente promissore, cui se obstrinxit. Confirmatur ex reg. 35. ff. de reg. Iuris. *Nihil tam naturale est, quàm eo genere quidque dissoluere, quo colligatum est.* itaque cùm hoc vinculum ortum sit ex acceptatione stipulantis, poterit eiusdem remissione dissolui.

Stipulator non potest eam condonare.

Dices, Hoc argumentum videtur probare, etiam posse condonare, etsi nihil repromiserit: quia iisdem causis res dissoluitur, quibus ab initio constitit. Nec obstat, quòd tertio videatur Ius acquisitum; quia dici potest, ita esse acquisitum, vt pendeat ex arbitrio stipulantis; sicut quando stipulans vicissim aliquid repromisit. Confirmatur, quia condonando intra limites legis naturæ potest remittere; atqui nullum est. Ius positiuum, quòd sciam quod hanc remissionem irritum reddat; præsertim cùm verba promissionis non ad absentem, sed ad stipulantem directa fuerint. Denique stipulans non tenetur absenti indicare se in fauorem ipsius stipulatum esse; præsertim quando ex officio vel mādato non tenebatur res ipsius curare: ac proinde inutilis ei erit illa stipulatio.

Ob has rationes illa sententia non videtur improbabilis: eamque tenet collector decisionem Pedemōtan. in 70. & fauent auctores, qui tenēt, donationem in fauorem absentis factam & acceptatam reuocari ex consensu donatarij posse. de quo vide Couar. lib.1. var. c.14. num.13. & infra dub.9. num.64. & 65.

51 Notandū Tertiò, Ea, quæ diximus de acceptatione promissionis pro absente, intelligenda esse tantummodo de promissione gratuita seu lucratiua. Si enim promissio sit onerosa, seu respectiua, (vt cùm promitto tibi me ducturum tuam filiam, si ipsa vicissim velit promittere: me venditurum parenti tuo meam domum, si pro ea mille dare velit) non sufficit vt tu pro absente acceptes; sed requiritur vt absens eam acceptet & repromittat. vnde ante eius repromissionem, quæ vicissim priori promittenti nota sit, semper reuocari potest. Ita Sancius supra num.52. Molina disputatio. 264. & quidam Iurisperiti. Probatur Primò, Quia ante vtriusque partis obligationem, non potest effici perfectus contractus: cōtractus enim respectiuus, habet tacitam conditionem, si alter repromittat; qua nō impleta potest resilire: quia promissio nō est plene acceptata. Secūdò, quia absens potest nolle acceptare cū illo onere: ergo similiter contrahens cum absente, potest retrocedere. patet conseq. quia contractus onerosi non debet claudicare.

Promissio onerosa facta absenti.

Tertiò, Qui acceptat pro absente nō potest acceptare, nisi quatenus ei potest esse cōmoda: sed hæc nullo modo sufficit; quia etiamsi fieret per ipsum absentem, & coram, non sufficeret: debet enim simul adesse repromissio; vt ex vsu communi omnium gentium patet.

Dices, Omnis promissio seriò facta & acceptata ab eo, cuius interest eam impleri, seruanda est lege naturæ, siue sit absoluta siue conditionata. si enim est conditionata, expectandus est euentus conditionis, vt mandetur executioni. Confirmatur Primò. Quia talis promissio facta præsenti in fauorem absentis, est absoluta promissio: conditio autem, quæ additur vel subintelligitur, non afficit ipsam promissionem, sed eius executionem: ergo hoc ipso, quo acceptatur ab eo, cui immediate fit, obligat absolute, quamuis ad executionem non teneatur, nisi posita conditione. Confirmatur Secundò. Quia qui tale quid promittit, simul censetur promittere se expectaturum vt consensus alterius inquiri possit. alioquin videretur delusorie promittere præsenti.

Respon. Si illa promissio est respectiua, postulās repromissionem, potest reuocari ante repromissionem: neq; huius conditionis euentus est expectandus lege Iustitiæ, sed solùm lege constantiæ, (si res interea non mutentur) quæ tamen non obligat, nisi forte ad veniale. Ad Primam confirmationem. Illa promissio non est absoluta, quia promissor non intendit se obligare irreuocabiliter, nisi alter promittat. Ad Secundam confirmationē. Non promittit se expectaturum: alioquin præter promissionem respectiuam, esset alia, quæ sit gratuita; quod est contra suppositum. agimus enim de eo casu, in quo solùm est respectiua. neque ideò est delusoria promissio; quia seriò promisit, neque ab initio habebat in animo reuocare.

DVBITATIO VIII.

Quantum obliget promissio externa legitimè acceptata.

SVNT tres sententiæ, Prima est Caietani infra quæstio. 113. articu. 1. sub finem, vbi docet, promissionem per se, solùm obligare sub peccato veniali: per accidens tamen, nempe ratione damni, quod promissarius ex non impleta incurreret, posse obligare sub mortali. Ratio ipsius est; quia solùm ex quadam honestate morali fidelitatis seu veritatis tenemur promissa implere. sicut enim ex virtute veritatis tenemur dicere verum, & facere vt verba respondeant menti; ita ex eadem virtute obligamur, vt opera respondeant verbis. atqui veritatis virtus non obligat sub peccato mortali: ergo, &c. Sed quidquid sit de veritate huius sententiæ, hoc fundamentum Caietani non est verum. Primò, Quia promittere non tantum est affirmare se daturum vel facturum, sed vlterius est se obligare alteri, & consequenter ius illi tribuere ad exigendum. vnde dici solet, *promissionem parere debitum*. Secundò. Quia inde sequeretur eum, qui promittit, non magis obligari, quam eum, qui absque promissione affirmat se facturum; quod constat esse falsum communi hominum vsu & sensu. Hoc sequi patet, quia qui tantùm affirmat se facturum, tenetur ex virtute veritatis suum dictum verificare, ne lædat honestatem huius virtutis. atqui secundum Caietanum hæc est tota ratio, cur teneatur promittens; ergo non magis obligatur. 52

Sententia Caiet. solū obligare sub ve.

Refutatur fund. Caie.

Vbi Aduerte, Virtutem *veritatis* nos obligare ad duo; nempe vt dicta nostra conformemus menti, ne committamus mendacium; & vt facta conformemus dictis, ne dicamus falsum. vtrumque enim requiritur vt quis sit verax in dictis. magis tamen obligat ad non mentiendum, quam ad non dicendum materialiter falsum. Itaque si promissio solùm obligaret lege veritatis, minus peccatum esset violare promissum, quam mentiri mendacio officioso; (quod tamen manifeste falsum est) quia minus peccatum est nō facere quod affirmasti te facturum, quàm mentiri. certum igitur videtur, promissionem non tantùm obligare ex virtute veritatis; (etsi hæc obligatio in ea inueniatur) sed etiam ex peculiari ratione & virtute, quam *fidelitatem* & *fidem* promissorum vocamus. 53

Veritas obligat ad duo.

Alia tamen ratione hæc sententia probari potest. Primò,

Quia liberalis promissio solum obligat lege fidelitatis; sed fidelitas non videtur obligare sub peccato mortali, si alia incommoda absint. violatio enim fidei, solú cótinet quandam deceptionem proximi absque damno. Secundò, Quia homines parum solent æstimare violationem talium promissorum. nec ideo solét haberi iniusti, sicut fures, aut qui debita iustitiæ non soluunt; sed leues. incoostantes, non latis fidi. Tertio, Quia plerique promissores, si rogarētur an velint suam promissionem chirographo firmare, dicerent
54 se nolle tam strictè obligari. Itaque hæc sententia est probabilis: si tamen promissor non intendat amplius se obligare quam ex fidelitate. eamque tenent multi docti viri, vt Henriq. de excommunicatione c. 17. Franciscus Garzia de contract. 1. p. c. 3. Fumus verb. Perfidia, & ex parte Molina disput. 262.

Est probabilis.

Secunda sententia est, Obligationem promissionis, pendere ex intentione promittentis. si enim promissor intendat se solum obligare ex honestate morali; solum tenebitur sub peccato veniali. si verò intendat se obligare strictè & ex iustitia, tunc tenebitur sub peccato mortali. Ita Molina supra, estque probabilis, sed non satis explicat vim promissionis, quantum ipsa per se, præcisa intentione extrinseca, obliget.

55 Tertia sententia est communior DD. Promissionem, si materia notabilis sit, obligare sub peccato mortali, Pro qua.

Obligare sub p. m.

Dico Primò, Omnis promissio seriò facta animo promittendo, in re magni momenti, vbi acceptata fuerit, obligat sub peccato mortali ad sui impletionem. Tenet Nauar. c. 18. nu. 6. Sotus l. 7. q. 2. ar. 1. ad 1. Richardus in 4. d. 38. circa tertium principal. q. 3. Antoninus 2. p. tit. 10. c. 1. §. 4. vbi fuse agit de hac re, & videtur esse communis Canonistarum. vide Couaruu. in cap. Quamuis pactum. §. 4. vbi citat multos.

Probatur Primò, Quia omnis promissio, si fiat per formulam stipulationis, tribuit actionem in foro externo, & promissor cogitur eam implere. vt omnes DD. tradunt: ergo inducit strictam obligationem; nempe lege Iustitiæ, vel virtutis Iustitiæ valde affinis, quæ proinde Iustitia dici possit.

Dices, Hinc solum sequi, promissionem inducere talem obligationem. si fiat interueniente formula stipulationis, non autem si fiat simpliciter.

Respondeo, Formula stipulationis non reddit promissionem firmiorem in foro conscientiæ, sed solum in foro externo; quia præsumitur maiore cum deliberatione facta, quando hæc interuenit. Deinde etsi Iure Digestorum requisita fuerit stipulatio, vt promissio simplex tribueret actionem in foro externo; tamen Iure Codicis nó videtur requiri; vt colligi potest ex L. 1. Si quis argentum. C. de donationib. Adde. quidquid sit de Iure ciuili, tamen Iure Canonico conceditur actio ex promissione acceptata, etiamsi formula stipulationis non interuenerit, vt patet ex c. 1. de pactis. estque communis sententia Doctorum teste Gomezio tom. 2. c. 9. num. 2. & Couar. in c. Quamuis pactum. p. 2. §. 4. nu. 24. & 25. Nec refert quod Ius Canonicum requirat expressionem causæ, quia dum causam non exprimis cur promittas, videris per errorem promittere; quæ tamen præsumptio cessat in foro conscientiæ. vide Syluestrum v. Pactum, num. 3.

Iure Can. datur actio ex promiss.

Probatur Secúdò, Promissio onerosa acceptata obligat lege Iustitiæ, vt omnes fatentur: ergo etiam gratuita. Consequentia probatur; quia etsi in onerosa sit perfectior obligatio, eo quòd pro obligatione rependatur æqualis obligatio; tamen hoc non facit obligationem promittentis esse alterius generis, aut non pertinere etiam suo modo ad virtutem Iustitiæ.

Dices, Qui facit promissionem gratuitam, non videtur se tam strictè velle obligare, sed solum ex virtute fidei, ita vt si non seruet, faciat contra fidem seu fidelitatem, non tamen contra Iustitiam.

Resp. Virtutem fidei esse eam, qua quis seruat promissum, quia promisit, & se verbis obstrinxit. vnde quantum obliget promissio, non est spectandum ex virtute fidei, sed contra, quantùm fides obliget, dijudicandum est ex natura promissionis: atqui promissio ex natura sua obligat supra simplicem assertionem, vt ostensum est: ergo fides, cujus est implere promissum, obligat plus quam virtus veritatis, cuius est verificare assertum. neque intelligi potest, quæ sit hæc maior obligatio nisi sit Iustitiæ, vel virtutis, Iustitiæ valdè affinis.

Fides.

Tertio probatur, Quia promissione datur ius ad rem, quod etiam ad hæredes promissarij transit: sicut & obligatio promissoris ad ipsius hæredes traijcitur: atqui huiusmodi Iuri respondet obligatio iustitiæ. Confirmatur; quia promissarius dicit sibi rem deberi, potestque debitū exigere vel condonare; quod signum est esse debitum Iustitiæ, vel virtutis affinis.

Promissione datur ius ad rem.

Quartò, Omnis obligatio contractuum est obligatio iustitiæ, & non oritur nisi promissione: ergo promissio inducit obligationem Iustitiæ.

Quintò, Quia homines queri solent, iniuriam sibi fieri, si promissio violetur. ergo fit contra obligationem Iustitiæ.

Sextò, Homines non solent acquiescere simplici assertioni, sed solent exigere promissionem quasi tunc demum sint securi; sentiunt ergo inducere obligationem Iustitiæ.

Septimò, Quia Cicero lib. 1. offic. dicit, *Fundamentum iustitiæ est fides id est, dictorum, conuentorumque constantia & veritas.* vocat *fidem*. *Iustitiæ fundamentum*, quia est causa operum iustorum. seu cur impleantur promissa & seruentur contractus: nam *fides* nihil est aliud, quam affectus voluntatis, inclinans ad seruanda promissa, non tantum gratuita, sed etiam onerosa, idque non tantum ad verificandum quod dictum est, sed propriè ad satisfaciendum obligationi, quæ ex promissione est orta. vnde videtur esse pars Iustitiæ.

Petes, Quanti momenti debet esse res promissa, vt violatio promissionis censeatur esse mortifera?

Respon. Nauarrus c. 18. num. 6. insinuat sufficere vt res sit notabilis. rem autem *notabilem* explicat esse eam, quæ in furto notabilis censetur. Sed certum est in promissione longè maiorem requiri; vt docet Lopez lib. 2. de contract. c. vii. & Ioannes Penna, quem ibidem adducit. vnde si furtum vnius aurei est peccatum mortale; requiruntur plures aurei, vt promissio sub mortali obliget. Ratio est, quia promissum longe imperfectiore modo est debitum; nam per promissionem solum datur Ius ad rem; & multis modis potest reuocari, vel impediri. Deinde censetur maior iniuria si vnum aureum surripias, vel ex contractu oneroso debitum non soluas, quàm si quatuor vel quinque ex liberali promissione debitos, non soluas. 56

Quanti res promissa esse debeat.

Dices, Debitum ex Iustitia, & debitum ex fidelitate distinguuntur atqui obligatio promissionis est fidelitatis: ergo non est Iustitiæ. maior patet ex communi modo loquendi DD. qui solent dicere, deberi quippiam ex fidelitate nó ex iustitia. Sic œconomus & omnis, qui officium aliquod nomine alterius administrat, dicitur ad quædam teneri ex fidelitate, & non ex Iustitia. 57

De virtute fidei.

Respondeo, Si nomen *iustitiæ* omnino strictè sumatur, videtur debitum fidelitatis á debito Iustitiæ, & fidelitas a iustitia distingui. Debitum enim fidelitatis, quod ex liberali promissione oritur, est multo imperfectius, quam id, quod debetur lege Iustitiæ. ratione contractus, vel damni dati. Primò, Quia promissio solum tribuit Ius ad rem, & remotum. Secundò, Multis modis potest reuocari. Tertiò; Quia pendet ex liberalitate promittentis; non enim rependitur æquiualens. Quartò, Non ita adstringit, vt si violes, tenearis ad compensationem lucri cessantis. nemo enim sua liberali promissione censetur se ad hoc velle obligare, nisi id exprimatur. Quintò, Quia non necessario respicit eum, qui est sui iuris, vt patet in promissione domini ad seruum, patris ad filium, & Dei ad hominem. Denique quia promissio non impedit, quò minus res dicatur postea gratis dari. debitum autem *perfectæ iustitiæ* longe maius est; & si non soluatur, obligat ad lucrum cessans refundendum; & solum est ad eum, qui est sui iuris, & omnino distinctos; & impedit donationem gratuitam. Itaque hæc debita sunt distincta. Vnde cum virtus *fidei*. seu fidelitas respiciat solum debitum promissionis; Iustitia autem debitum perfectum, (restituit enim cuique quod ei perfecto iure debetur; vt si damnum datum, si contractus initus, si res aliena ablata) sequitur has quoque virtutes distinctas esse. quamuis si *iustitia*, non tam arctè sumatur, etiam *fidelitatem* sub se comprehendat; & sic fidelitas

Debitum fidelitatis & Iustitiæ.

nihil

nihil erit aliud, quàm iustitia inadæquatè concepta; nempe quatenus reddit cuique Ius suum ex promissione debitum. & hoc modo debitum promissionis, à multis DD. dicitur debitum Iustitiæ. Verum n. eiius dicitur hæc distingui sicut diximus.

Oeconomus

Hinc patet Primò, Qua ratione œconomus teneatur ex *fidelitate* in contractibus & negotijs gerendis spectare maxima commoda sui domini; & non ex Iustitia: quia etsi ad hoc principaliter ex officio suo non teneatur, teneter tamen secundariò ex tacita quadam promissione, qua dum officium suscepit, censetur se adstringere ad curandã summam vtilitatem domini, quantum commode seu communi diligentia poterit. de quo plura infra c. 32.

Deus non tenetur ex Iustitia propriè.

Patet Secundò, Deum, etsi ex sua promissione debeat pœnitentibus ignoscere, non tamen teneri ex iustitia, sed solum ex fidelitate; tum quia promissioni satisfacit fidelitas propriè; non iustitia strictè accepta; tum quia Deus non potest creaturæ lege perfectæ iustitiæ obstringi; eo quòd semper sit in eius dominio, multò magis quàm seruus in potestate domini.

58 Dico Secundò, Si quis vtatur verbis promissorijs, non quidem animo seriò promittendi, sed tantum ad significandum firmum propositum, vel ad firmius asseuerandum, vt ei credatur, nõ obligabitur sub peccato mortali ad implendum quod ita promisit: nisi ratione damni inde secuti. Probatur; quia talis non obligatur nisi lege veritatis, qua tenetur dicta sua efficere vera, & cauere ne dixerit falsum; atqui ad hoc non obligatur sub peccato mortalis, vt rectè Caiet. docet. Hoc modo multorum promissiones, qui leuiter solent multa promittere, sunt intelligendæ. non enim mẽs illorum est seriò se obligare, aut ius alijs tribuere exigendi, sed duntaxat firmiter asserere. Idem de illis, qui non intendunt se obligare absolutè, sed cum conditione circa executionẽ, v.g. nisi fuerit incommodum aliquod, vel nisi
59 aliud melius occurrerit. Si tamen promissarius putaret alterum seriò promisisse, & inde postea contingeret illum damno affici, (vt quia non potest soluere ad diem condictũ) promissor tenetur implere sub peccato mortali: quia illo modo promittendi illum decepit, eaque deceptio est causa sine qua non, damni secuti. quod vt euitetur. debet
60 promissum præstare. Pari modo si promissio facta sit in modum cõtractus onerosi, & altera pars impleuerit onus seu conditionem impositam, tenetur implere promissũ, etiamsi animo non se obligandi, sed decipiendi promiserit. ratio est, quia tenetur euitare damnum promissarij, & grauem deceptionem, cui causam dedit fictè promittendo. Deinde quia in contractibus huiusmodi, ex iustitia tenebatur internum consensum adhibere; alioquin decipit alterum, & non rependit æquale. Adde, nullam fore fidem contractuũ inter homines, si hac ratione se possent expedire, dicendo
61 se fictè promisisse. Si tamen res adhuc sit integra, & nihil incommodi timeatur, non videtur peccatum mortale non seruare tale promissum, vt docet Syluester v. Pactum. num. 4. (quamuis potuerit esse peccatum mortiferum in promittendo, propter animum decipiendi) vt si quis animo decipiendi promiserit puellæ nuptias; quia reuera nihil promisit, sed simulauit se promittere, ex qua simulatione nihil incommodi puellæ obuenit, quòd si talis à Iudice rogetur an promiserit; poterit negare etiam cum iuramento; quia re vera non promisit. quòd si per sententiam Iudicis iubeatur promissum implere, debet parere; si non parendo timeretur scandalum: alioquin non tenebitur. quare potest vertere solum ne cogatur sententiæ, in falsa præsumptione fundatæ, morem gerere. vt in simili docet Sotus l. 7. quæst. 1. ar. 2.

Si altera pars cõtractum impleuit.

Ficta promissio.

DVBITATIO IX.

Vtrùm promissioni vel donationi iam acceptatæ possit apponi aliquod onus, vel impositum tolli.

62 DICO Primò, Ante acceptationem promissionis vel donationis, potest onus imponi. vt si dem tibi domum vel agrum sine onere, priusquam acceptes, possum imponere onus, vt mihi vel alteri tenearis inde soluere aliquam pensiunculam annuam, vel post certum tempus restituere. ratio est, quia potest tota reuocari: ergo multo magis onus imponi.

Dico Secundò, Post acceptationem, non potest vllum onus imponi, absque consensu promissarij. Ita Couarr. l. 2. variar. c. 14. num. 1. ratio est; quia iam consecutus est ius ad rem sine onere; ac proinde sine onere est ei debita. habetur expresse L. Perfecta. C. de donat. quæ sub modo. 161. *Perfecta donatio conditiones postea non capit.* 63

Dico Tertiò, Si acceptes donationem cum onere in fauorem tertij apposito, ille tertius hoc ipso acquirit Ius vt illud onus ei præstes, quod Ius transit ad ipsius hæredes: est tamen hoc Ius reuocabile à donatore vsque ad tẽpus, quo onus est implendum; nisi fuerit à tertio acceptatum. Ita docet Couarruuias num. 3. & 11. Iulius Clarus §. Donatio quæst. 13. numer. 5. Prior pars colligitur apertè ex L. Quoties. 3. C. de donat. 3. quæ sub modo. Altera colligitur ex L. Eum qui, 3. ff. Qui sine manumissione ad libertatem perueniunt. vbi significatur à contrario sensu, in potestate venditoris, qui grauamen in fauorem tertij apposuit, esse, illud reuocare ante tempus, quo erat implendum. Idem colligitur ex L. 1. & vltima C. Si mancipium ita fuerit alienatum, &c. 64

Onus impositum in fauorem tertij.

Sed dubium est, Vtrùm sit reuocabile à donatore, postquam tempus aduenit. v.g. dedi tibi domum cum onere vt post quinquennium ea cedas Petro: transactum est quinquennium; nondum cessisti, nec Petro quidquam significatum: vtrùm possim te hoc onere liberare, vel domum meam repetere, vt mihi seruem. 65

Respondeo, & dico Quartò, Etsi probabile valdè sit tũc non posse amplius reuocari; tamen cõtrarium quoque est probabile, nẽpè posse reuocari à donatore, donec ipse vel alius nomine ipsius acceptauerit quod in ipsius fauorem est constitutum: vel donec cœperit impleri. Priorem partem tenet Clarus num. 5. multique alij, quos ipse refert. & videtur colligi ex d. L. Quoties. 3. C. De donationibus quæ sub modo, vbi corrigitur Ius vetus, quo post tempus elapsum, si onus appositum in fauorem tertij non erat præstitum à donatario, concedebatur vt à donatore & ab hæredibus eius posset reuocari.

Potest onus illud tolli ante acceptationem tertij.

Alteram partem tenet Couarr. num. 13. & Bar. in L. Qui Romæ. 122. §. Flauius. num. 1. ff. de verborum obligationibus. ratio est, quia donatio ante acceptationem non est valida: ergo cum tertius ille non acceptauerit eam per se vel alium, poterit reuocari. Nec obstat d. L. Quoties: Quia ad eius interpretationem satis est vt hæredes donatoris non possint eam reuocare, & vt illi tertio competat actio in donatarium, volente donatore, non autem donatore nolente & reuocante onus impositum. 66

Aduerte tamen, si tertius ille, in cuius fauorem onus impositum est donationi, sit ciuitas vel causa pia, statim atque fuerit acceptata à donatario, acquirit Ius irreuocabile, & actionem in rem: vt patet ex L. Vt inter. 23. C. de sacrosan. Eccl. & docet Couar. num. 14. 67

Ciuitas. Causa pia.

Dixi, *Posse reuocari à donatore*: quia ipsius hæredes non possunt reuocare onus impositum, etiamsi nondum sit impletum, nec tempus implendi aduenerit. vt patet ex d. L. Quoties, & docet Couar. n. 17. estque sententia communis. Ratio est; quia eius est reuocare. qui donationem liberè fecit. vnde mortuo donatore, onus illud fit irreuocabile. Similiter fit irreuocabile, quando cœperit impleri; quia tũc censetur ille tertius acceptasse. qui enim rem donatam acceptat, satis acceptat ipsam donationem. 68

DVBITATIO X.

Quibus euentis promissio acceptata & antea valida desinat obligare.

QVIDAM dicunt, eam desinere obligare, quando ita mutatur status rerum vel personarum, vt si promissor hanc mutationem præcogitasset noluisset promittere, vel donare. Ita Nau. c. 18. num. 7. & quidam alij. quę regula in multis casibus est idonea; præsertim quando promissio, vel donatio facta est homini. In quibusdam tamen factis Deo, habet difficultatem. multi enim vouent castitatẽ vel Religionis ingressum, non præcogitãtes difficultates obuenturas, quas si præuidissent, noluissent promittere; 69

Promissio facta Deo.

vt ipse net testantur: tamen omnium iudicio manent obligati, nam debebant hæc omnia præcogitare & iuxta monitum Saluatoris, sedere & computare sumptus, qui ad turrim euangelicam extruendam sunt necessarij. vnde si non fecerint, sibi imputent. reuerentia enim diuinæ maiestati debita, postulat, vt promissio impleatur secundum eum sensum, eamque mentem, quam promissor reipsa habuit explicite vel implicitè, dum promitteret, non autem secundum eam, quam habuisset, si hæc vel illa præsciuisset. Id tamen in promissionibus homini factis non est necessarium, quia hæ facilius reuocantur. vide infra cap. 40. dubitatione 2.

70 Respondeo igitur, Faciliori modo hanc rem explicari posse, si dicamus promissionem desinere obligare, Primò, Si res promissa fiat illicita, vel inutilis, vel impossibilis. Ita Caietanus q.112.artic.1. sub finem, & alij Doctores communiter.

Quibus casibus desinat obligare.

71 Secundò, Si status rerum vel personarum ita mutetur, vt promissor secundum iudicium prudentum non videatur illum euentum voluisse comprehendere: quod ex cõditione rei promissæ, promissionis, & promissarij dispositione, ceterisque circumstantijs iudicandum est, vt rectè Caietanus supra. Ratio est; quia promissio non habet vim nisi ex voluntate & intentione promittẽtis, quam expressè vel implicitè habet dum promittit: ergo vltra hanc intentionem expressam vel prudenter interpretatam; non potest obligare. Confirmatur, quia lex, quæ absolutè lata est, non obligat in illis casibus, quos legislator expressè vel interpretatiuè voluit exceptos: atqui promissio est lex quædam particularis, quam sibi quis spontè imposuit: ergo non obligabit in illis casibus, quos expressè vel tacitè ex prudentum interpretatione cẽsetur excepisse: vt si promisisti operam tuam alteri certo tempore, & filius tuus in morbum incidat, vt non possis eum deserere, non teneris præstare promissum: vt loquit Caietanus. Si puellæ promi-

72 sisti nuptias, putans esse virginem, alioquin non promissurus, & postea constet non fuisse virginem; non teneris eã ducere; quia secundum affectum & intentionem, quam habebas promittendo, non censeris te voluisse obligare ad implendam promissionem, si talem defectum in ea deprehenderes. Nec refert, etiamsi iuramento promissionem cõ-

Sponsalia.

73 firmaueris: quia iuramentum non dat vim promissioni, nisi secundum eam mentem, qua ipsa censetur facta. vnde si promissio habet tacitam conditionem siue ex iuris interpretatione aut dispositione, siue ex mente promittentis, iuramentum accedens non tollit eam conditionem, sed solum secundum eam confirmat promissionem. vide infra c. 42.dub.4. Nec obstat c. Quemadmodum, de iureiurand. vbi dicitur. *Qui iurauit se ducturum aliquam in vxorem, nõ posse eã postea obijcere fornicationem præcedentem*: quia intelligitur de fornicatione sibi nota, vt colligitur ex Glossa, §. *Præcedentem.*

Aduertendum est, Eum, qui tempore constituto non impleuit promissum, cum facile posset, non solum obligatione, si postea incidat in paupertatem; sed obligationem

74 pro eo tempore implendi: vnde cum fuerit soluendo, tenebitur implere promissum. ratio est. quia iam non est tantum debitor ex promissione, sed ex delicto, eo quòd fuerit in mora; per quam moram fuit promissario causa damni. itaque ratione damni, ex mora prouenientis, tenetur. in quo damno continetur & id, quod promissum est, & si quid occasione promissionis non impletæ, præterea incommodi incurrit.

Sopiri est obligatio promissionis.

75 Tertiò, Desinit obligare, vel potius consopitur, quando duo vicissim sibi aliquid promiserunt, & alter non vult implere promissum: tunc enim alter non tenetur, sed potest vti compensatione. Nauarrus c. 18.nu.7. citatus, putat id solum esse concessum, quando posterior promissio facta est intuitu prioris, veluti in remunerationem: tunc enim si is, qui prior promisit non impleat, alterum non teneri: non autem quando secunda promissio alio fine est facta. Sed verius est, siue hoc respectu, siue alio facta sit secunda promissio, si prior non impleat, alterum non teneri. Primò, Quia hæc iura & debita sunt eiusdē rationis; ergo in illis potest fieri compensatio. Secundò, Quia secundus promissor non censetur se voluisse obligare ad præstandum promissum, eo euentu, quo contingeret promissarium, qui prior promiserat, fieri ingratum & fidem violare. hæc tamen ingratitudo non est sufficiens ad reuocandam donationem iam completam etiamsi id quidam affirment, de

Compensatio in promissis.

quo infra dubitatio.14. quamuis donator possit vti compensatione occulta, tantumdem subtrahendo, quantum ille promiserat, si alia via rem promissam consequi nequit. 76

Quartò, Quando aliquid promissum est ob causam, quæ non subest; vt si promiseris, quòd putes te accepisse ab ipso aliquod beneficium. cum non acceperis. tunc enim non teneris implere. quia est error circa causam principalem. vide infra c.40.dub.2.

DVBITATIO XI.

Quinam possint donare, qui non.

RESPONDEO, Eos solos donare liberè posse, qui habent dominium & administrationem, cum facultate alienandi. Qui tantum habent dominium, non possunt donare; quia donatio pertinet ad regimen & dispositionẽ bonorum. Qui tantum administrationem, nõ possunt, nisi secundum mentem domini, vel in eius commodum. Qui carent facultate alienandi, non possunt; nisi prout ius vel Superior id eis permittunt. 77

Primò igitur, Donare non potest is, qui caret rationis vsu ad id sufficiente: qui talis esse debet, qualis in contractibus, & votis.

Secundò, *Prodigus*, qui à Magistratu positus est sub curatore; quia adempta est ei administratio. vnde qui aliquid a tali acceperit, tenetur restituere.

Tertiò, *Impubes*, talis est masculus, qui nondum expleuit annum 14. & fœmina, quæ nondum 12. vt patet L. finali, Cod. Quando tutores vel curatores esse desinant, estque communis sententia Doctorum hunc donare non posse. colligunt id ex L. finali, C. de testamento militis, vbi tribo- 78 no impuberi denegatur potestas testandi, etiam de bonis castrensibus: *eo quòd stabilem mentem nondum sit adeptus*, quæ ratio etiam locum habere videtur in donationibus. ex illa tamen lege non videtur prohiberi donare ad causas pias, sed solum extraneis. idem colligitur L.2.ff. de pollicitat. 79

Quartò, *Filius familias*, etiamsi pubes sit, non potest donare sine consensu expresso vel tacito patris, nisi habeat bona castrensia, vel quasi castrẽsia. iuxta ea, quæ dicta sunt cap.4.dubit.3.& cap.12.dub.13. Si tamen de his bonis donauerit profuse, ita vt sentiat damnum notabile, potest petere restitutionem in integrum: vt dictum est cap.17. dubitatio nona. 80

Quintò, *Minor 25. annis*, si curatori subsit, donare nequit de bonis suis, quæ neque castrensia, neque quasi castrensia sunt, absque consensu expresso vel tacito, vel debito sui curatoris, censetur autem consensus eius tacitus vel certe debitus, vt possit donare, & expendere pro sua conditione & facultate, prout alijs paris conditionis passim permitti solet: qua in re spectandus est natalium splendor, magnitudo patrimonij, causa donandi, & mos receptus, vt rectè Sarmiento 1. parte de reditibus. cap.2. nu.5. Si profusè donet vel expendat, peccat; quia contra præscriptum eius, qui tenetur obedire. rarò tamen ob hãc causam erit peccatum mortale; quia nemini fit iniuria. vnde illi, quibus donatio est facta, nõ videntur teneri ad restitutionem, donec donatum, à curatore repetatur, vel ipse donator petat restitutionem in integrum, vt docet Molina disp. 224.261.& 277. 81

Profusa donatio minoris.

Sextò, *Vxor* non potest donare absque consensu mariti, nisi prout explicatum est cap. duodecimo, dubitatione decimaquarta.

Septimò, *Ecclesiastici* non possunt de ijs, quæ ex fructibus beneficiorum decenti sustentationi supersunt, donare ad vsus prophanos: alioquin peccant mortiferè si summa est magna: nisi forte id faciant cum animo ex alijs, quorũ liberam habent dispositionem, tantumdem in causas pias refundendi. est communis sententia DD. vt ostensum est c.4.dubit.6. qui tamen ea acceperint, non tenentur ad restitutionem; iuxta probabilem multorum DD. sententiam, quamuis contrarium quoque non minus videatur probabile, vt ibidem dictum. 82

Octauò,

83 Octauò, *Superiores Regularium* non possunt donare ad vsus prophanos; (v.g. ad locupletandos suos consanguineos) & qui acceperint, tenentur ad restitutionem. ratio est, quia non sunt domini bonorum Monasterij, sed tantum administratores: ergo non possunt ea conferre quibus voluerint; sed tenentur in illis tractandis leges boni administratoris & œconomi seruare, & secundum præscriptum & intentionem Ecclesiæ impendere. Confirmatur, quia Conuentus, qui est dominus illorum bonorum non consentit in tales donationes; immo nec potest consentire. eò
84 quòd per Canones hæc potestas sit illi adempta, qui non permittent donationes, nisi ad pias causas. etsi enim Conuentus habeat dominium illorum bonorum: tamen hoc dominium per votum paupertatis & Ecclesiæ constitutiones est restrictum & limitatum ad pios vsus: & subest dispositioni Summi Pontificis, qui est supremus illorum bonorum administrator. Vnde Prælati Regularium, qui solum sunt administratores subordinati, non possunt ab eo præscripto recedere. Vide constitutio. Clementis VIII. contra prophanas Regularium largitiones editam: & Nauarrum comment. 1. de Regular. numero nono, & sequentibus.

Nonò, Subditi Regulares non possunt donare, ne qui-
85 dem ad causas pias, nisi ex consensu Prælatorum expresso vel tacito. vnde qui versantur extra Monasterium in studijs, possunt facere eleemosynas, aliasque expensas minutas, quas vsus receptus habet: quia censetur Superioris adesse consensus, nisi constet de contrario: nullo tamē modo ad res illicitas; v.g. ad turpes voluptates. & quod hoc modo acceptum fuerit, est restituendum; quia non potuit transferri ob eam causam dominium; nec valet ad hoc cōsensus Superioris. vide Siluest. Religio. 6. quæst. 7. dicto secundo, & supra cap. 4. dubitatio. quinta, & infra cap. 41. dubitatio. nona.

Ad res illicitas.

DVBITATIO XII.

Vtrùm donatio inter coniuges & inter liberos & parentes sit valida.

86 DICO Primò, Donationes coniugum inter se, iure communi sunt inualidæ, ita vt ad arbitrium donantis sint reuocabiles: exceptis quibusdam casibus. est communis sententia DD. ex L. 32. Cùm hic status. ff. de donat. inter virum & vxorem, & cap. fin. eodem titu. hoc autem ideò iure statutum est, ne coniuges mutuo amore se bonis suis spoliarent. Itaque etiamsi maritus aliquid dederit vxori, potest tamen illud vendere, & pretium in commune conferre; per hoc enim tacitè donatio reuocata censetur. Alij contractus inter coniuges valent, vt venditio, mutuum, permutatio, L. 5. Si sponsus. ff. de donatio. inter vir. & vxor.

Donationes inter cōiuges sunt inualidæ.

87 Notandum tamen est Primò, Donationes duobus modis confirmari, Primò, Morte donantis, modò hæc præcedat mortem donatarij; sicut legatum & donatum causa mortis confirmatur morte, vt patet ex d. L. Cum hic status. vt tamen morte confirmetur, requiritur vt res ante mortem fuerit aliquo modo tradita, ita vt donatarius eius possessionem aliqua ratione acceperit, vt docet Couarruuias Rub. de testamentis, part 3. num. 3. & Gomezius tom. 2. capit. 4. num. 23. secuta autem morte, retrotrahitur confirmatio vsque ad tempus traditionis, ita vt omnes fructus ab illo tempore collecti cedant donatario. vt ibidem docet num. 7. & Iulius Clarus lib. 4. §. Donatio. quæstio. nona, numero 7.

Cōfirmatur dupliciter.

Dixi, Si mors donatoris præcedat: nam si mors donatarij præcedat, irrita erit donatio, vt patet ex d. L. Cum hic status. ff. supra.

88 Secundò. Confirmatur iuramento; vt si coniux iuret se eam non reuocaturum. vt patet ex dictis supra dub. 4. & c. 17. dub. 7.

Notādum Secundò, Esse quosdam casus quibus hæc donatio statim valet, neque expectanda est mors donatoris.
89 de quibus Silu. v. Donatio 2. q. 4.

Primus est, Si Imperator donet Augustæ, vel contra. L. 26. C. de donatio. inter vir. & vxor. Idem dicēdum de quouis Principe supremo, eiusque vxore. Ratio est, quia iure naturæ valet; lege autem positiua non redduntur inhabiles, vel certè Princeps dispensat. Inde in illorum contractibus non requiruntur solemnitates Iure ciuili præscriptæ.

Statim valet in hisce euentis.

Secundus, Si coniux coniugi det ad instaurationem ædium succensarum. L. 14. ff. eod.

Tertius, Si donans ex donatione non fiat pauperior; id est, si nihil ei detrahatur ex bonis vel iuribus iam quæsitis vt bene explicat Gomez. tom. 2. cap. 4. num. 23. & 24. vt si maritus repudiet hæreditatem vel legatum vel fideicommissum sibi delatum & nondum acceptatum, vt proueniat ad vxorem, statim valet. d. L. Si sponsus. §. Si maritus. ff. de donatio. inter vir. & vxor. Hoc tamen intellige, si vxor alias erat successura, vt quia erat marito substituta, vel quia ab intestato debebat succedere; vt rectè notat Gomezius supra. Tunc enim non accipit immediatè à marito, sed iure proprio, quod habebat marito non acceptante. alioquin si ipsa nullum ius habebat, & maritus repudiet in fauorem vxoris, erit potius cessio quam repudiatio. nam ipsa immediate ius a marito acciperet, atqui cessio talis in fauorem vxoris non valet; quia continet tacitam acceptationem natura priorem. hoc ipso enim quo cedit alteri, censetur tacite & natura prius adijsse seu acceptasse, vt apertè colligitur L. Si auia. C. de iure deliberandi. Similiter nō valet, si mihi donatum iubeam dari vxori: quia hoc ipso quo id mando, supponitur me tacitè acceptasse. Idem enim operatur tacitum quod expressum. vt colligitur L. 1. ff. de rebus eorum qui sub tut. vbi dicitur, si minor emat prædium obligans illud pignori donec soluat integre pretium, obligationem nō valere: quia hoc ipso quo dominium quæsitum est minori, incipit non posse obligari. censetur autem quæsitum tacitè & prius natura quam possit oppignerari.

Repudiatio hæredit. legat.

Dices, Legatorius rei certæ statim per mortem legantis acquirit dominium legati; nam vt habetur L. A Titio. 64. ff. de furtis. *Ea quæ legantur, rectà via ab eo qui legauit, ad eum cui legata sunt, transeunt.* Vbi Bartolus dicit hoc dominium transire fictè a die mortis, verè a die aditæ hæreditatis. ergo repudiatio talis legati est alienatio & donatio; ac proinde non valet.

Respondeo, Negando consequentiam. Quia hoc dominium non est omnino perfectum & absolutum ante acceptationem; sed habet hanc imperfectionem quòd sit repudiabile: adeo vt si repudietur retrotrahatur repudiatio: & fingitur numquam acquisitum; vt expressè habetur L. 1. ff. Si quid in fraudem patroni. vbi dicitur; *Quamuis legatum verò nostrum sit, nisi repudietur; attamen cum repudiatur, retrò nostrum non fuisse palam est.* Idem cernitur in hæreditate respectu hæredis sui. hic enim statim accipit dominium hæreditatis absque aditione (vnde & ad suos hæredes trāsmittit) sed reuocabiliter, ita vt possit repudiare: vt constat L. Apud hostes. C. de suis & legitim. hæredibus. L. Si fratris. C. de iure deliberan. Vide Gomezium tom. 1. cap. 9. nu. 17. & 20. Valet igitur in supradictis casibus repudiatio, etiamsi bona omnia repudiantis sint hypothecata, aut fisco iure addicta ob crimen; aut quamuis fiat in fraudem creditorum, quibus potuisset soluere, si non repudiasset. quo postremo casu etsi Gomezius tom. 2. cap. 4. num. 22. putet illum licitè id posse facere: credo tamen peccare contra iustitiam. Eadem enim virtute obligamur ad finem & ad media necessaria. atqui ille debitor obligatur ad finem, nimirum solutionem: ergo ad acceptationem hæreditatis, quæ hic & nunc est medium necessarium. nihilominus repudiatio est valida.

Quartus, Si donatarius non fiat ditior: vt si maritus det vxori ad fucos, ad vnguenta, ad dandas eleemosynas. Denique si ipsa ita expendat, vt locupletior non fiat. L. 7. ff. eodem. quamdiu tamen inde aliquid extat non expensum, potest id repeti.

Quintus, si alter det aliter vt aliquam dignitatem assequatur, v. g. vt fiat Doctor. L. 40. Quod adipiscendæ. ff. eodem.

Sextus Si fiat causa remunerationis, vt si maritus senex donet vxori iuueni: vel ignobilis nobili, statim valet, vt ex communi sententia docet Gomezius numer. 23. quia potius est remuneratio, quam rependit pro nobilitate, vel iuuenili flore coniugis, quam simplex donatio. colligitur ex d. L. 7. Quod autem. §. Si vir. ff. eodem. Idem dicendum,

sit maritus

si maritus ex certa scientia fateatur se dotem accepisse, quam non accepit, censetur enim, eam donare vxori in remunerationem.

90 *Patris in filium.* Dico Secundò, Donatio patris in filium nondum emãcipatum est inualida, ita vt pro arbitrio patris reuocari possit. L. 2. C. de inoffi. donat. & L. Cum de bonis 11. C. de donat. & alibi. confirmatur tamen tum morte donãtis, (si res antea fuerit tradita) tum iuramento, sicut donatio inter coniuges; vt habet communis sententia DD. Ratio, cur Iura voluerint esse inualidam, est, quia quamdiu filius est sub potestate patris, censetur veluti vna persona ciuilis cum patre. & ita videtur pater sibi donare, confirmatur tamen morte, quia tunc filius desinit esse in potestate patris. Hinc infert Gomezius supra n. 25. Primò, Valere donationem patris in filium emancipatum, quia in hunc cessat patria potestas. Secundò, Donationem matris in filium esse validam, quia filius non est in potestate matris, sed patris. Tertiò, Donationem patris in filium naturalem illegitimum valere, quia iure Cæsareo non est sub patria potestate. Quartò. Validam esse donationem filij in patrẽ & matrem, si det de castrensibus vel quasi castrensibus.

91 *Valet in his casibus.* Sunt tamen aliqui casus, in quibus donatio patris in filium sub patria potestate constitutum statim valet. Primò, Si aliquid detur in dotem, vel ad matrimonium. Secundò, Cum donat bona mobilia proficiscenti ad bellũ. Tertiò, Si professuro aliquam disciplinam libros donet; hęc enim duo genera efficiũtur statim castrẽsia, vel quasi castrensia bona. Quartò, Si vsumfructum, quem habet in bonis aduentitijs filij, condonet filio. Quintò Si in remunerationem obsequiorum. Denique in omnibus penè casibus, in quibus donatio inter coniuges valet statim, valet etiam parentis in filium, teste Nauarro cap. 17. nu. 147. quem vide ibi, & eum cum Syluestro Donatio 2. q. 7.

92 Aduerte tamen. In his omnibus, si donatio excedat illã quantitatem, de qua parens potest liberè disponere, eam secundum hunc excessum reuocari, ne legitimæ aliarum prolium officiat.

DVBITATIO XIII.

Quantum possit quis validè donare.

93 *Donatio omnium bonorum.* RESPONDEO. & dico Primò, Donatio, qua quis donat alicui omnia sua bona tam futura quam præsentia, iure communi est inualida, est communis sententia DD. ex L. Stipulatio hoc modo. 61. ff. de verb. obligat. vt docet Clarus q. 19. nu. 1. Couar. Rubr. de testamentis p. 2. num. 8. & l. 3. var. c. 15. Ratio est; quia per hanc donationem homo aufert sibi potestatem testandi; quod leges improbant, tamquam contra bonos mores, quos in Repub. bene institutam esse decet.

94 Vnde sequitur, Validã forte donationem omniũ bonorum præsentium; quia non adimit sibi potestatem testãdi de futuris, vt rectè infert Clarus num. 2. & Couar. l. 3. variar. c. 12. num. 4. Similiter si donator reseruet sibi aliquid ex bonis suis, vel saltem vsum fructum, vt idem Clarus n. 8. & 9. quia de hoc testari poterit. Deniq; si donet omnia bona sua præsentia & futura, donatione causa mortis, (sicut sæpe fit inter coniuges, cum paciscuntur vt superstes habeat omnia) valebit donatio, quia hæc donatio nõ aufert potestatem testandi. potest enim donator non obstante tali donatione, alium hæredem instituere; qui etsi teneatur postea donatario dare pacta conuenta in donatione, tamen potest detrahere Falcidiam (vt inquit Clarius nu. 7.) id est, quartam partem, eamque sibi retinere.

95 *Donatio omnium bonorum ad causam piam.* Notandum tamen est, Esse duos casus, in quibus donatio inter viuos omnium bonorum præsentium & futurorum valet. Prior est, si fiat Ecclesiæ, vel in aliquam piam causam. Ita Clarus q. 20. nu. 3. & Couar. Rubr. de testamẽtis p. 2. nu. 13. vbi citat multos, qui dicunt hanc communem esse DD. sententiam. Probatur primò, Quia talis donatio non potest censeri contra bonos mores. si enim possum personam meam tradere Ecclesiæ vel Monasterio. cur non etiam omnia bona? Secundò, quia Ius ciuile non potest impedire officia pietatis & consilia Euangelica; atqui talis donatio est officium pietatis & cõsiliũ Christi, ergo.

Posterior est, Si iuramento confirmetur. Ita Couarrupias nu. 14. etsi plerique Iurisperiti contrarium sentiant sed illorum ratio est infirma: non enim donatio omnium bonorum est contra bonos mores, sicut id quod est illicitum; sed solum quia expedit in Republ. passim esse libertatem testandi. quare cum absque vllo peccato possit quis omnia sua donare, si iuramento promittat se non reuocaturum, valet donatio. vt aperte colligitur ex capite, Quamuis pactum. de pactis in sexto. *Si iuramento confirmetur, valet.*

97 Dico Secundò, Potest quis validè donare vsque ad 500. solidos: vltra vero hanc summa donatio est inualida, quoad excessum, nisi fiat cum insinuatione. Habetur expresse L. penul. C. de donat. sub finem. quod ideo statutum est, ne homines, metu vel fraude, vel inconsulta temeritate impulsi, se donationibus exhaurirent. valent autem 500. solidi. teste Claro q. 15. num. 1. scutis Hispanicis 700. vel vt alij volunt 750. *Insinuatio hæc*, est simplex suæ mẽtis declaratio, qua quis declarat Iudici, se libere donare huic tantũ vel tantum. nec requiritur causæ cognitio, vel facultas à Iudice, sed sufficit eius præsentia, vt docet Clarus num. 5. Iudicis autem est inquirere, an donatio sit omnino libera, an coacta. *Insinuatio.*

Hinc sequitur Primò. Si quis donet pluribus, & excedat prædictam summam, donationem quoad excessum esse inualidam; modo donatio illa simul, & quasi vno animi impetu fiat, detrahendum autem tunc singulis secundum proportionem. Si tamen diuersis temporibus, animique motibus fiat, erit valida. vt patet ex L. Sancimus. 34. C. de donat. §. 4.

98 *Debitum condonans.* Secundò, Si quis debitum aliquod liquidum, hanc summam excedens, remittat, inualidam esse remissionem; quia remissio est instar donationis. Ita Clar. q. 16. num. 2.

99 *Potest retinere donum repetatur.* Aduerte tamen. Eum, cui vltra hanc summam donatũ est, posse retinere, nisi a donatore vel eius hæredibus repetatur; quia leges non intendunt obligare donatarios, vt sponte restituant, (hoc enim non pertinebat ad bonum commune) sed vt restituant, si donator vel eius hæredes velint: non enim reddunt donatarium inhabilem, sed tribuunt donatari potestatem pro arbitrio repetendi; quamdiu ergo non repetit, possunt retinere. scienti enim & volenti non fit iniuria. Nec refert, etiamsi donator ignoret se posse repetere; quia donatarios non tenetur id illi dicere cum suo incommodo: sed potest retinere rem, donec aliunde rescissat & repetat.

100 *In quibus euentis sit valida absque insinuatione.* Excipiũtur tamen aliqui euentus, quibus donatio absque insinuatione est valida, etiamsi 500. solidos excedat. Primò, Si iuramẽto confirmetur, ita Clarus q. 18. qui dicit vtramq; scholam tam Legistarum quam Canonistarũ ita sentire hoc tempore, etsi olim plurimi contrarium senserint. ratio est euidens: quia donare supra illam summã nullo iure est prohibitum; ergo si iuramento cõfirmetur, est omnino seruandum: patet conseq. ex cap. Quamuis pactum. 2. de pactis in Sexto. vide supra dubitat. 4. & cap. 17. dubitat. 7. Secundò, Si donatio fiat ad redemptionem captiuorum. Tertiò, Si ad reparationem ædium, incendio vel ruina destructarum. Quartò, Cum magister militum dat militi mobilia, quamtumuis ea sint magni pretij. Hæ tres exceptiones ponuntur L. vltima. C. de donationibus. 101 Quintò, Quando donatio est remuneratoria obsequiorum vel beneficiorum. Ita Clarus quæst. 16. nu. 6. ex L. Aquilius. 27. ff. de donationibus. Sextò, Cum quis renuntiat bonis, vel iuribus speratis nondum obtentis; vt si filius vel filia renuntiet hæreditati vel legato, quod sperat ratione substitutionis. Ita Gomezius cap. 4. numero 50. quiuis enim potest renũtiare iuri, quod illi offertur eo modo, vt dependeat ab ipsius arbitrio acceptare vel recusare. Sed hic proprie non est donatio; quia non datur aliquid, quòd sit suum, sed recusatur alienum quod futurum erat suum.

Sed difficultas est, Vtrum donatio ad pias causas sit inualida, si fiat absque insinuatione, supra dictam summam.

102 *Donatio ad pias causas sine insinuatione.* Resp. Absolute validam esse talem donationẽ in vtroque foro, vt docet Iulius Clarus quæst. 17. vbi dicit hanc sententiam esse communem. Sylu. est. v. Donatio. 1. quæst. 4. & Angelus Donatio. 1. nume. 20. Tabiena ibid. nu. 14. etsi Gomezius supra num. 10. contrarium sentiat. Probatur Primò, Quia etsi forte Ius ciuile non permittat nisi 500. solidos valide donari: tamen hoc non est seruandum in præiudicium piarum causarum, vt rectè ait Clarus. ratio est, quia Principes sæculares non possunt aliquid statuere

tuere

Potestas Principes seculares.

tuere in præiudicium bonorum operum & salutis animarum: solum enim ita possunt gubernare Remp. ad tranquillitatem temporalem, vt ea gubernatio non impediat studium pietatis & media ad finem supernaturalem; sed potius subseruiat & iuuet: atqui si talis insinuatio esset necessaria in causis pijs, sæpe bona opera impediretur; idque cum magno boni spiritualis damno.

Secundò, Capite Relatum. 1. de testamentis, Pontifex decernit, *ne pro legatis ad pias causas requiratur solemnitas septem vel quinque testium iure ciuili definita, sed sufficiant duo vel tres, sicut iure gentium satis est.* vnde Panorm. ibid. num. 4. deducit, donationem ad pias causas valere absque insinuatione, in quantauis magna summa, quidquid leges ea de re disponant; addens se ita sæpe respondisse si enim Pontifex sustulit illum numerum testiũ, ne pia legata impediantur; quis dubitet quin eius mẽs, sit ne donationes piæ implicentur. aut circumscribantur legibus insinuationis, sed vt omnino liberum & expeditum relinquatur earum exercitium?

Tertiò, Si Imperator in fauorẽ militiæ liberas reliquit largitiones Ducum in milites; quantò magis idem priuilegium debetur donationibus pijs in fauorem diuini cultus, salutis animarum, & sustentationis pauperum.

Quartò, Donatio quantumuis magna ad redemptionẽ captiuorum est valida: cur non etiam ad alias causas non minus Deo gratas & salutares?

DVBITATIO XIV.

Quibus euentis donatio possit reuocari.

103 *Duplex donatio.* SVPPONO duplicem esse donationem; *Inter viuos, & mortis causa. Donatio inter viuos* est, cum quis sic donat. vt etiam se viuo velit rem absolute esse alterius. *Donatio mortis causa* est, cum sic donat, vt rem non velit absolute & irreuocabiliter esse alterius, nisi post suam mortem; vt si dicam, dono tibi hanc rem post mortem meam, vel cum moriar, vel quia timeo nunc mori, vide Syluestrum v. Donatio 1. numero 1. & Gomezium num. 19. Nunc.

104 *Donatio inter viuos, reuocatur tripliciter.* Dico Primò, Donatio inter viuos, etiamsi sit acceptata, & res sit tradita, generatim triplici ex causa potest reuocari. Primò, Ob ingratitudinem donatarij. Secũdò, Ob prolem susceptam. Tertiò, si sit inofficiosa. Ita Iulius Clarus, q. 21. num. 1. Gomezius tom. 2. c. 4. nu. 11.

Ratione ingratitudinis. Primò, *Ratione ingratitudinis.* huius ponuntur quinque casus L. fin. C. de reuocandis donat. Primus est, Si donatarius iniurias atroces in donatorem effuderit. Secundus, Si manus impias intulerit. Tertius, Si iacturam non leuem bonis eius attulerit. Quartus, Si periculum vitæ ei intulerit. Quintus, Si cõditionem donationi appositam non impleuerit. His addunt DD. Sextum; Si inopia pressum non aluerit, quod est notandum pro simplicibus, qui omnia donant suis liberis & postea negliguntur: vt rectè Syluest. Donatio. 1. num. 17. Idem docet Clarus num. 3. & Gomezius num. 14.

105 Notanda tamen hic sunt tria: Primum est, Hæc non habere locum, quando donatio est ob causam; vt propter obsequia, quæ eam merebantur. neque in donatione facta Ecclesiæ vel Monasterio; quia censetur facta Deo & ob grauem causam. vt notat Clarus.

106 *Nõ tenetur ante sententiam.* Secundum est, Donatarium non teneri ad restitutione ante sententiam; quia est pœna. vt apertè colligitur ex L. citata. vnde debet interponi querela & ingratitudo probari. Si tamen res nondum sit tradita, potest non tradere. & petentem exceptione ingratitudinis repellere: cui enim, datur repetitio post solutionem seu traditionem, datur exceptio ante traditionem, vt non teneatur soluere, vt supra cap. 17. nu. 68. ostensum est. Quòd si re tradita, donatarius per iniuriam impediat querelam; potest donator via compensationis occultè sibi consulere, quia per iniuriam patitur damnum.

107 *Quando hæredes possint reuocare.* Tertium est, Si donator non reuocauit in vita ob hanc causam, nec hæredes eius posse. Ita expressè habetur d. L. fi. C. de reuocand. donat. quod intellige nisi forte donator per ignorantiam ingratitudinis in se commissæ, eam non reuocauerit; tunc enim hæredes eam reuocare possunt; sicut etiam possunt alium hæredem ab hæreditate repellere, vt docet Gomezius supra num. 14. Syluest. Donatio 1. nu. 18. ratio est, quia etsi ignoretur ingratitudo, tamen tacite censetur reuocata donatio, hæreditas, legatum & fideicommissum factum ingrato; vnde hæredes donatoris possunt eam reuocationem post mortem eius exequi, etiã contra hæredes eius, qui ingratus extitit.

Secundò. Reuocatur ratione prolis susceptæ, vt si quis prole carens, magnam partem bonorum suorum donauit, & postea nascatur ei proles. L. Si vmquam, 8. C. de reuocãdis donat. ratio est, quia præsumitur fuisse facta sub tacita conditione, nisi nascerentur ei liberi. Et quidem si dona- 108 *Ratione prolis.*

tio facta sit extraneo reuocatur tota; si facta sit alicui ascẽdentium, v. g. patri vel auo reuocatur solum quoad legitimas filiorum postea susceptorum, iuxta Gomezium. Idem dicendum si donatio facta sit Ecclesiæ, vel ad aliam piam causam, solum enim reuocatur, quantum necesse est vt filij, qui post nascuntur, habeant legitimam. vt communiter docent DD. vide Gomezium num. 11. & Clarum q. 23. num. 2. Syluest. Donatio 1. num. 22. Probatur Primò. Quia quod datum est priori filio non reuocatur nisi quoad legitimas aliorum post susceptorum; atqui Ecclesia est instar filij, vt Panormitanus & alij docent, Secundò, Quod datur in piam causam, datur propter salutem animæ, cujus causa non est minus fauorabilis, quam causa filiorum, vt colligitur Authent. Si qua mulier. C. de sacrosanct. Eccles. Interdum tamen expedit ad ædificationem populi, vt id, quod Ecclesiæ vel Monasterio datum est ante liberos natos, Prælatus, ijs postea susceptis, totum restituat; sicut fecit Aurelius Carthaginensis Episcopus, vt refertur capit. fin. 17. quæstion. 4. ex D. Augustino sermone 52. ad fratres in eremo. 109 *Donatio ad piam causam quousque reuocetur.*

Notandum tamen Primò, Donatarium non teneri ad restitutionem, donec donatum repetatur: quamdiu enim non repetitur, potest præsumere donatorem non cupere restitutionem, & cedere suo iure. 110 *Debet repeti.*

Secundò, Si donator expressè, & in specie renuntiet priuilegio legis. *Si vmquam*, dum donat; non posse reuocare dum viuit, etsi ei nascantur liberi; poterunt tamen liberi post eius mortem reuocare, quatenus eis fuit inofficiosa; id est, quatenus legitimam eorum læsit: quia renunciatio patris non potest tollere ius filiorum. quod post mortem patris habent ad suas legitimas, vide Clarum quæst. 22. numero 4. *Si renunciet priuilegio.*

Tertiò. Si iurauit, se non reuocaturum donationem, nihilominus potest reuocare suscepta prole. ratio est, quia hoc iuramentum non excludit tacitam conditionem, quæ ex iuris dispositione inest illi donationi. vnde ille tantum censetur iurare se non reuocaturum; sub hac conditione, si nati ei non fuerint liberi. Ita Iulius Clarus quæstio. 23. nume. 1. Gomezius nume. 11. & alij. si tamen ille expressè excluderet illam conditionem, velletque donationem valere, etiamsi filij nascerentur. eamque iuramento confirmaret, nõ posset eam reuocare, vt idem Clarus quæst. 22. num. 4. docet. ratio est, quia quando iuratur id, quod non est malum, iuramentum est seruandum. vt supra capit. 17. dubitat. 7. ostensum est. Atqui non reuocare talem donationem est non malum. ergo, & cæt. poterunt tamen liberi eam reuocare post mortem patris, ob rationem paulo ante allatam. 111 *Si iuramento confirmauit.*

Tertiò, Reuocatur si sit inofficiosa, id est, si sit contra officium pietatis paternæ in filios; vt cum tantum donat, vt filij priuentur sua portione legitima, L. 1. & sequen. C. de inofficiosa donat. Primò. Si facta est alicui ex filijs, reuocatur solum vsque ad legitimam aliorum. L. 5. & 8. C. eodem Secundò. Si facta est extraneo, animo fraudandi liberos, reuocatur tota, si tamen aliquid liberis relictum est, probabile est non reuocari, nisi quoad legitimas filiorum: idque tenent plurimi DD. cum Bartolo & Panormit. quos citat Couarruu. lib. 1. variar. capit. 19. versus finem. Idem tenet Clarus q. 24. num. 4. Tertiò, Si non eo animo facta est. reuocatur solum quoad legitimas filiorum. vide Couarruu. supra, Gomezium num. 13. Clarum quæst. 24. Quartò. Si facta est Ecclesiæ vel piæ causæ, solum reuocatur vsque ad portiones legitimas filiorum, vt docet Iason consi. 141. & Decius consi. 247. quia Ecclesia est instar filij, & donatio est facta in fauorem animæ. Imò secundum Nauarrum, possunt parentes minuere legitimas filiorum, tum per cõ- 112 *Ratione inofficiosi.*

tractus

tractus onerosos, tum etiam per donationes remuneratorias, & ad causas pias, quia donatio talis non est vera donatio, sed donatio ob causam. ita Nau. c. 16. nu. 39. ex Alberico: nec vllo iure contrarium probari.

113 *Quãdo reuocetur, si parens habes liberos.* Circa prædicta duo sunt Notanda. Primò, Donationem inofficiosam, quam parens liberos habens fecit, non reuocari, nisi post mortem parẽtis; nam tunc primum debetur filijs sua legitima; ac proinde tunc primum incipit donatio illa cedere in filiorum præiudicium.

Secundò, Donationem inofficiosam, etsi valida sit vsq; ad mortem donantis, tamen non fieri sine peccato; quia fit in damnum liberorum, quod post mortem donantis sentient. vnde etsi quis promittat aliquid inofficiose, eamque promissionem iuramento cõfirmet, non tamen tenetur implere; quia sine peccato implere nequit. vt colligitur ex multis Iuribus, C. de inofficiosis donat.

114 *Donatio mortis causa, reuocatur tripliciter.* Dico Secundò, Donatio, quæ mortis causa facta est, reuocari potest ob tres causas. Primò. Si pœniteat donatorem. sicut enim testamentum & legatum, vsque ad mortẽ pro arbitrio testatoris reuocari potest; ita etiam donatio, quæ mortis causa fit. Nec refert, vtrum expressè pœniteat, an implicitè; vt si rem alteri donet. colligitur L. Qui mortis causa. 30. ff. de mortis causa donat.

115 Secundò, Si donator dedit intuitu alicuius periculi instantis, ex quo metuit mortem incurrere; hoc ipso, quo periculum euaserit, censetur tacitè reuocata donatio. vt si quis det in graui morbo, vel instante prælio. vt patet L. 3. & sequentibus. ff. de mortis causa donationibus. vide Gomezium num. 19.

116 *Promissio & donatio inter viuos non extinguitur.* Tertiò, Si donatarius moriatur ante donatorem, ipso iure est reuocata, idem vsu venit in testamentis & legatis. Secus est in promissione & donatione inter viuos, quæ nõ extinguitur morte donatarij si sit acceptata, sed transit ad hæredes; quamuis sit donatio conditionata, vel in diem. Quòd si donator, in donatione promittat se eam non reuocaturum, transit in donationem inter viuos. vt docet Gomezius nu. 19. & alij. de quo vide etiam Couar. Rubr. de testam. p. 2. nu. 37. & seqq.

DVBITATIO XV.

Vtrùm promissio vel donatio conditionalis sit valida, & quam vim habeant conditiones appositæ.

117 *Præsentis, præteriti, & certò futuri.* RESPONDEO & dico Primò, Conditio præsentis vel præteriti, addita donationi, vel alteri dispositioni, non suspendit eam; sed si conditio existit, valet dispositio, si non existit, non valet, etiamsi ignoretur: vt do tibi hanc vestem, si fuisti Romæ; si es meus cognatus. habetur L. Cum ad præsens. 37. & 2. sequent. ff. si certum petetur. & L. Conditio in præteritum. 100. ff. de verbor. obligatio. Idem dicendum, si conditio est de eo, quod necessario vel omnino certò futurum est; quia quòd hoc futurum sit, iam in præsenti est verum, ac proinde conditio censetur præsens. futuritio enim (vt sic loquar) iam inest rei: vt promitto, do, vendo tibi, si es moriturus, si iudicium est futurum, L. Si pupillus. 9. ff. de nouatio. estque communis sententia DD. vt testatur Gomezius capit. 12. de legatis num. 63.

118 *Conditio futuri incerti.* Dico Secundò. Conditio futuri incerti suspendit donationem & alias dispositiones, vsque ad euẽtum conditionis; v.g. promitto tibi 100. si nubes, vel si fies sacerdos. ratio est, quia ante euentum conditionis non potest certo constare an extabit: vnde qui ita donat, non intendit vt illud fiat donatarij, nisi conditio euenerit. Gomezius supra numero 64.

Inducit obligationem pendentem. Aduerte tamen, Ex huiusmodi promissione vel donatione acceptata, statim nasci obligationem in donatore, & ius in donatario, (pendens tamen a futuro quoad sui impleonem) quod non potest reuocari a donatore, nisi in casibus dubitatio. 14. positis. nec nouo aliquo onere grauare inuito donatario, vt rectè Syluest. Donatio 1. quæstione 15.

119 Nec obstat, quòd donatio mortis causa possit reuocari quia ex dispositione iuris habet hanc tacitam conditionem, vt valeat si non reuocetur. d. L. Qui mortis causa, ff. de mort. causa donat.

Dico Tertiò, Si conditio, sub qua donatio facta est, suo tempore impleta non fuerit, donatio non obligat, sed in irritum recidit. Idem dicendum de quauis alia dispositione, sub conditione futuri facta. Ratio est; quia dispositio pendens ex hominis libertate non habet maiorem vim obligandi, nec aliter obligare potest, quàm disponens intendit: atqui non intendit se obligare conditione non impleta; ergo. 120

Dico Quartò, Conditio impossibilis non suspendit, sed irritam reddit donationem, & quemuis alium contractum, ita vt nulla ex eo oriatur obligatio, nec ei possit accedere fideiussor. (non loquor modo de contractu matrimonij, & dispositione vltimæ voluntatis) Ita Gomez. tractatu de legatis tomo 1. cap. 12. numer. 67. colligitur ex L. Impossibiles. 7. ff. de verborum obligat. & L. Non solum, 31. ff. de actionibus & obligat. Vbi etiam ratio intimatur; *quia omnium ea cogitatio est, vt nihil agi existiment apposita ea conditione, quam sciant esse impossibilem.* est enim talis conditio signum dissensus, nisi aliunde præsumatur ioco adiecta. 121 *Cõditio impossibilis irritum reddit contractum.*

Notandum est, Conditionem dici dupliciter *impossibilem*, reipsa & iure. *Reipsa impossibilis* est, quæ fieri nequit, siue id ex natura rei proueniat, vt si lunam detraxeris; siue ex impotentia illius, cui imponitur, vt si pauper millionem aureorum dederis. *Reipsa impossibilis.*

Iure Impossibilis dicitur, quæ stante Iure, eoque inuiolato fieri nequit; vt est omnis conditio turpis peccatum continens. Item quæ nihil boni in se continet, & alicui bono est impedimento. qualis olim apud ethnicos erat conditio non nubendi. Item, si eleemosynam non dederis, si amicitiam illius deserueris, &c. Igitur si cõditio sit priore modo impossibilis, irritum reddit contractum, siue sit de futuro, siue de præsenti vel præterito; quia talis conditio est signum non adesse consensum serium in contractum, sed dissensum potius. dum enim consensus suspenditur ab eo, quod est impossibile; sicut hoc eo tempore, in quod refertur, non extat, ita nec consensus absolutus extat. Vnde etiã non refert, vtrùm putetur possibilis an impossibilis. Si enim putatur impossibilis, signum est, ab initio deesse serium cõsensum, & ita nihil agitur. Si possibilis, adest quidem serius consensus, sed seriò suspenditur à conditione, quæ numquam extitit nec extabit. & ita expectandus est euentus, donec sciant esse impossibilem. simul autem atque id resciscunt, cessat omnis obligatio, quæ esse poterat ratione conscientiæ errantis, quamdiu putabatur possibilis: nam ex parte rei nulla ab initio subfuit obligatio, cum conditio ab initio fuerit determinata ad non esse. *Iure impossibilis.*

Si secundò modo dicatur impossibilis, nimirum quia turpis, non irritat contractum, nisi sit conditio de futuro, non autem si de præsenti vel præterito. Ratio est; quia quando est de futuro, obstringeret vel alliceret alterum directè ad peccatum; atqui nemo potest obligari ad seruandam promissionem, qua alius obstringatur vel alliciatur ad peccatum. hoc enim contradictionem implicat. v.g. promitto vel do tibi 100. si illum occideris: vendo tibi meam domum, si scenas in ea exercere velis. Itaque ante conditionem impletam, omnes hujusmodi promissiones & donationes sunt nullius momenti. Impleta tamen conditione obligant; quia non amplius ad peccatum obstringunt. & alias potest opera alterius omnibus spectatis tanti æstimari; de quo vide supra dub. 3. Vnde etiamsi talis conditio sit de præterito vel præsenti, nõ infirmat promissionem, quia ad peccatum non allicit. *Cõditio iure impossib. irritũ reddit contractum de futuro.*

Excipi *contractum matrimonij*, propter caput finale, de conditionibus appositis. Vbi Gregorius IX. statuit *conditiones impossibiles & turpes, contractui matrimonij adiectas, debere propter eius fauorem pro non adiectis haberi; ac proinde non irritare contractum: exceptis ijs, quæ sunt contra substantiam coniugij.* de qua constitutione, etsi ea ad tractum matrimonij pertineat, hic etiam aliquid dicendum. Difficile enim est intelligere, quomodo conditio impossibilis possit haberi pro non adiecta in contractu matrimonij, cùm sit potius signum, consensum deesse, quàm adesse; & Ecclesia non possit defectum consensus in matrimonio supplere. Item quomodo conditio turpis non irritet potius contractum, cùm alliciat ad peccatum, & etiã suspendat sæpè consensum in futurum. 122 *Excipitur contractus matrimonij in foro externo.*

Re-

Quo modo conditio impossibilis in contractu matrimonij habeatur pro nō adiecta.

Respon. breuiter, (cum res non sit huius loci) Conditionem, quæ reipsa impossibilis est, haberi in foro externo pro non adiecta in contractu matrimonij, & illum non reddere irritum in tribus casibus.

Primo, Quando aliunde constat illam à contrahentibus ioco adiectam, nec illi voluisse inhærere, aut suum consensum ab illa suspendere: vt si vir dicat, accipio filiam tuam in vxorem, sed debes pro dote numerare vnum millionem aureorum. Ita communiter DD. Medina C. de restit. q. 23. Couarr. in 4. decret. cap. 3. §. 2. Lopez p. 2. c. 44. & alij.

Secundò, Quando vterque contrahentium scit conditionem esse impossibilem, & Iure statutum esse, vt habeatur pro non adiecta. hac enim cognitione stante si volunt contrahere addita tali conditione, præsumuntur illam ioco addere, & velle vt ex parte rei habeatur pro non adiecta, sicut sciunt illam à iure haberi. Medina & Couarruuias supra. Adrianus de sponsalibus dubit. 21. & alij.

Tertiò. Quando non constat vtrùm seriò an ioco adiecerint talem conditionem. In dubio enim iudicandum est in fauorem matrimonij. cap. finali, de sententia & re iudicata. idque propter periculum animæ, ne videlicet separati, & alijs iuncti, in adulterio viuant, si ex parte rei prior contractus validus fuit.

Commune iudiciū de turpibus, quæ non sunt cō tra substantiam.

Quod attinet ad conditiones turpes, quæ non repugnāt substantiæ; vt si mecum furari volueris. hæ etiam pro nō adiectis habendæ sunt in foro externo, sicut impossibiles, & ijsdem casibus; nimirum si vel constet ioco adiectas, vel dubium sit vtrùm ioco an serio. vel denique, si contrahentes sciant esse turpes & a Iure reijci. quia Pontifex eodem modo de istis & de impossibilibus loquitur. hoc tamen intelligendum est, si istæ conditiones turpes sint de futuro. si enim sunt de præterito vel præsenti, non habentur pro non adiectis; quia hæ non inducunt ad peccatum, sed supponunt factum. Ita Adrianus in 4. de sponsalib. dubitat. 9. Lopez p. 2. cap. 42. Syluester Matrimonium 3. q. 1. D. Thomas in 4. d. 29. q. vnica art. 3. & alij. Porrò sicut istæ conditiones habentur pro non adiectis in contractu matrimonij, ita etiam in contractu sponsalium, vt communiter DD. tradunt, quia sunt via ad matrimonium.

Hæc exceptio solum pertinet ad forum externum.

Circa prædicta Notandum est, etsi illa procedant in foro externo, & quoad præsumptionem illius fori; tamen si vterque vel alter contrahentium animum habuit conditioni impossibili affixum, non intendens præbere consensum absolutum, nisi existente conditione, certum est nihil effici coram Deo, nec vllam induci obligationem, quia reuera nullus est consensus. Vnde quoad hoc, est eadem ratio contractus matrimonij & ceterorum. Idem dico, si conditio erat turpis & de futuro, & animus similiter illi erat affixus; tunc enim suspenditur consensus vsque ad euentum conditionis. Quare cum talis contractus alliciat ad peccatū, nullam inducit obligationem ante euentum. Vbi autem posita fuerit conditio, ex vi prioris contractus oritur obligatio vel matrimonij vel sponsalium, iuxta diuersas hac de re sententias, sicut in reliquis contractibus. Vnde etiam ex hac parte est eadem ratio contractus matrimonij & ceterorum: quare solum est discrepantia quoad præsumptionem fori externi.

Cōditio nec quæ contra substātiam matrimonij

Ceterum, cōditiones quæ sunt contra matrimonij substantiam (vt sunt illæ, quæ sunt contra bonum prolis, vel fidei, vel sacramenti) non habentur pro non adiectis in foro externo, sed absolute reddunt contractum irritum. vt si alter dicat alteri, contraho tecum, si generationem prolis euites, vel donec inueniam ditiorem, vel si corpore quæstum facies. Ita expresse habetur dicto capite finali. Quod intellige si sint de futuro: sic enim solum imponunt obligationem contrariam obligationi substantiali matrimonij. vide lib. 5. de matrimonio Thomæ Sancij, vbi de his omnibus fuse & erudite disputat.

123 *Vltimæ voluntates.*

Excepi etiam *vltimas voluntates*, vt sunt institutio hæredis, fideicommissum, legatum, & donatio mortis causa: nam conditio impossibilis vel turpis illis apposita, nō reddit dispositionem irritam, sed habetur pro non adiecta: vt constat. L. 1. 4. 6. 8. 9. ff. de conditionibus institutionum. & §. Impossibilis. Instit. de hæredibus instituendis. vide Gometium de legatis. nu. 67. Neq; id tantum in foro externo & quoad præsumptionem, sicut in matrimonio & sponsalibus, sed etiam in conscientia. ratio est: quia etsi ius non possit supplere consensum in sponsalibus & matrimonio eo quòd in eis quisq; sit sui Iuris, nec vlla potestas humana possit alteri dare potestatem mei corporis ad vsum matrimonij absque meo consensu; potest tamen illum supplere in vltimis voluntatibus; quia res externæ subsunt dispositioni Iuris humani, suppetente iusta causa. Idem potuisset in alijs cōtractibus si voluisset. sed iustas ob causas non fecit. Causa verò, cur in vltimis voluntatibus, non in alijs ita statuerit, est, quia mortuo testatore, non superest qui possit eius mentem interpretari, quomodo conditionē intellexerit, serione an ioco adiecerit, an satis aduerterit qualis conditio esset: vnde nasci potuissent plurimæ lites. Deinde si conditio sit turpis, merito reijcitur, in pœnam testatoris: si impossibilis, reijcitur tanquam impertinens. In alijs contractibus non reijcitur, sed reddit contractum irritum; quia contrahentes rursus contrahere possunt, si velint. Si tamen testator putabat conditionem possibilem & honestam, non reijcitur, sed irritam reddit dispositionem. vt docet Gometius supra num. 65. & alij, ex L. Seruo manumisso. 58. ff. de conditione indebiti.

Cōditio nubendi vel non nubendi.

Conditio, *si non nupseris, si uxorem non duxeris*, apposita vltimæ voluntati habetur Iure Digestorum pro non adiecta. L. Titiæ. 100. ff. de conditionibus & demonstrat. idque fauore matrimonij, vt Respub. augeatur postea tamen Iure Codicis hoc restrictum est ad primas nuptias, & constitutum vt in secundis hæc conditio vim haberet, ita vt si contra facias, legatum amittas, Authentica, Cui relictum. C. de indicta viduitate tollenda. Parem modo vim habet conditio *si religionem ingrediaris*. Ita Gometius supra nu. 78. & alij. Si dicatur Lego tibi 200. *si nupseris*, nihil addendo de ingressu Religionis, consequeris 200. etiamsi Religionem ingrediaris. Conueniunt in hoc omnes DD. teste Molina disputat. 107. & habetur aperte Nouella 123. de Sanct. Ep. c. 37. & Auth. Nisi rogati. C. ad S. C. Trebell. ratio est; quia non censetur de Religione cogitasse, cum id non expresserit; ac proinde noluisse eam excludere. Si autem dicatur, Lego 200. si nupseris, 100. si Religionem ingrediaris, est dubium. Multi enim tenent te habiturum 200. etiamsi Religionem ingrediaris quia illa conditio, si nupseris, quatenus retrahere potest à Religione, habenda pro non adiecta. Syluester verbo Hæreditas 4. quæst. vlt. Medina quæstio. 23. Panorm. in c. In præsentia de probationibus, estque communior sententia Iurisperitorum. colligitur ex Authenticis proxime citatis. Contrarium tenet Couarruuias lib. variar. cap. 19. num. 7. & seqq. cum alijs, quos citat. Eadem placet Molinæ disputat. 107. etsi contrariam fateatur probabilem. Ratio est; quia testator exprese contrarium statuit, & potuit ad hoc iusta ratione moueri, hoc tamen ex circumstantijs iudicandum est.

Nihilominus prior sententia videtur iuri conformior, vt docet Felinus c. In præsentia. de probationibus, num. 37. Vbi pro hac sententia adducit Ioannem Andream, Antonium de Butrio, Romanum, Bartolum, Albericum, Abbatem, Matthesilanum, & Baldum; quamuis Baldus sibi non constans alibi doceat contrarium. Pro eadem Couar. lib. 1. variar. c. 19. nu. 9. citat Soncinatem, Aretinum, Iasonem, & Ioannem Crottum. Idem passim tenent Summistæ. Ratio est, quia si quis bene consideret, Nouella illa 123. Iustiniani cap. 37. non nititur præsumptione tacitæ voluntatis testatoris, vt volunt auctores contrariæ sententiæ, qui proinde nolunt illam locum habere, quando testator exprese monasterium excludit; sed absolutè intendit fauere pietati, etiam contra testatoris voluntatem; & ideo vult talem clausulam haberi pro non adiecta; sicut iure Digestorum clausula *Si non nupseris*, habebatur pro non adiecta, quia volebat ius fauere nuptijs. Quomodo enim præsumi potest passim de quouis testatore, qui sic disponit; *Lego Fuluiæ 500. si nupserit, si autem non nupserit*, 100. non cogitasse de statu religionis, & si cogitasset, ita affectum fuisse erga illam, vt Fuluiæ ingredienti Religionem relicturus esset 100. perinde ac nubenti? Sane hoc præsumi non potest, sed potius contrarium; nam ingredi Religionem est maximè affine ei, quod est non nubere, & homines tunc omnia expendere solent. Deinde pauci erga Religionem ita sunt affecti, vt ita vellent disponere. Quidquid enim ad Religionem peruenit, videtur familiæ perire. Vnde idem Iustinianus eadem Nouella in fauorem Religionis statuit, ne parentes possent filios Religionē ingredientes legitima priuare, sed vt hāc tenerentur monaste-

rio.

rin dare. Et multa alia ibidem constituit in Religionis fauorem, ne parentes & consanguinei quidquam ingredientibus detraherent. Quare etiam si constet de contraria voluntate testatoris, nihilominus clausula illa habebitur pro non adiecta. vt rectè docent Auctores supra citati.

Nec obstat, quod Couarr. obijcit; Neminem, qui seriò Religioné cogitet, ratione talis clausulæ auertédum: quia etsi id verum sit quando legatum est paruum (nam ob tale, ne nuptias quidem omittet, qui serio de illis cogitat) non tamen quando est amplissimum, ex quo manens in sæculo maxima bona ad Dei gloriá perficere poterit, quod legatum diuites amici occupabunt, & vanè expendent, si Religionem ingressus fuerit. Addo non tantum agi, ne auertantur qui firmo animo religionem destinarunt; sed etiam ne illi qui de illa deliberant.

DVBITATIO XVI.

Vtrùm donatio facta ad certum vsum vel finem, vel sub certo onere; si illud onus, vel ille finis non præstetur, sit valida.

124 DICO Primò, Quando aliquis donat ob certum finem, si non intendat illum finem obligare, sed solum allicere animum, vel præbere media ad illum consequendum, si placuerit; non est irrita donatio, etiamsi finis non sequatur. v.g. Petrus legauit puellę 100. vt nubat, nec aliud expressit; illa verò ante nuptias obijt; legatum non est restituendum, sed transit ad hæredes puellę. imò etiamsi manens in vita coleret cœlibatum in sæculo, vel ingrederetur Religionem, non teneretur restituere. vt docet Molina disput. 208. quia non censetur legato maius bonú voluisse impedire, nisi aliunde de contrario constet. Ob hanc

125 *Donatio ad alliciendum animum.* causam valida est donatio, qua quis donat collatori ad alliciendum ipsius animum, vt beneficium conferat; vel mercatori, vt ad mutuandum inclinetur; vel puellæ, vt ad consensum flectatur, quamuis finis non sequatur. quia nō est donatio conditionata, sed absoluta, facto non animo obligandi, sed tantum alliciendi ad liberum consensum. vnde potest acceptare, etiamsi non intendat pręstare quod donaturo exoptat.

Dico Secundò, Si intendat donatarium ad illum finem

126 *Donatio ad certum vsum vel finem.* vel vsum obligare, donatio erit irrita, fine non præstito, si ille sit principalis finis donationis: si verò sit secundarius, non erit irrita, poterit tamen in irritum reuocari, si donatarius nolit præstare. Ita docet Ioannes Medina C. de restit. q. 24. Prior pars patet ex multis textibus ff. de conditione causa data non secuta. & C. de condictione ob causam quibus conceditur repetitio causa non secuta.

Probatur, quia quando dat ad certum vsum, tamquam ad finem principalem, limitat suam donationem ad illum vsum, nec habet aliam causam, cur velit rem esse ipsius. sicut enim est in potestate ipsius donare, ita etiam limitare suam donationem ad certum finem & vsum, prout placuerit: nam tota vis donationis pendet ex intentione donantis. vt si parens det filio pecuniam, eo dumtaxat fine, vt emat libros, si filius non emerit, tenetur ad restitutionem; quia donator limitauit donationé suam ad certum vsum, nec aliam causam donandi habuit. si tamé filius bona fide conatus fuisset emere, & aliunde fuisset impeditus; vel si insumpsisset in res alias æque vtiles, non esset obligandus ad restitutionem, quia parens posset præsumi id ratum ha-

127 *Si finis secundarius non præstatur. Donãs sub certo onere.* bere. Idem dicendum de similibus donationibus. Altera pars probatur, quia etsi finis secundarius non præstetur, tamé subest finis principalis, ob quem donatio est facta; & ita non censetur irrita, nisi ex circumstantijs constet aliam donatoris mentem fuisse. vt si des Monasterio 100. aureos sub aliquo onere, est valida donatio, etiamsi Monasterium onus non præstiterit. quia censetur ille principalis finis donationis, sed salus animæ, ob quam Monasterio videtur absolute donatum, etsi cum onere. immo nec reuocari potest. nisi additum sit in donatione. vel nisi aliunde constet, eam donatoris mentem fuisse. vt docet Medina supra. & colligitur ex cap. Verum, de condit. appositis. potest tamé compelli Monasterium, vt onus impleat; quòd si nolit,

128 per sententiam Iudicis potest priuari. Si tamen impletio oneris non est in ipsius potestate (vt quia alij impediunt, vel pendet à consensu aliorum, qui nolunt consentire) nō potest compelli. sufficit enim vt sit paratum facere quantum in se est, vt onus impleat. non enim donator censetur aliud intendisse, nisi expresserit; cum recta ratio non plus exigat, quàm homo possit præstare. Idem dicendum de omnibus donationibus, quæ ob aliquem finem principalem fiunt, cum aliquo onere annexo.

DVBITATIO XVII.

Vtrùm donatio ob causam præteritam vel præsentem sit valida, si causa non subsit.

RESPONDEO, Talem donationem esse inualidã, 129 *Si causa nō subsit.*
nisi donator actu vel habitu ita sit affectus, vt illam censeatur velle valere, quamuis causa non subsit. colligitur ex Medina quæst. 24. Probatur Primò, Quia talis donatio est inuoluntaria: procedit enim ex errore, qui si non esset, donatio non fieret: atqui donatio vt omnino valida sit, debet esse plené voluntaria, cum ex libertate pendeat. Secundò, Quando error dat causam contractui, vel alteri dispositioni; actus est irritus vel saltem in irritum reuocabilis, vt ostensum est supra cap. 17. dubit. 5. atqui hic dat causam actui: ergo. Tertiò, Cum quis exprimit se donare ob causam, videtur donatio fieri sub conditione. *si causa subsit:* ergo si illa conditio non subsistit, donatio est nulla. Hoc tamen argumentum non est firmum; quia expressio causæ non habet vim conditionis: vt patet in contractu matrimonij, si quis ita dicat accipio te in vxorem, quia es bonis moribus, quia diues, &c. talis. n. contractus est validus, siue causa illa extet in re, siue non solum. n. exprimitur quid moueat & impellat animum ad contrahendum, non autem ponitur vlla conditio consensui.

Circa hanc assertionem Aduertendum est, si res absolutè donetur, & error non sit circa substãtiam rei donandæ, vel personam donatarij, vel circa substantiam ipsius actus (vt cùm est error circa causam principalem, dantem speciem actui) sed solùm circa conditionem accidentariam, vel causam secundariam donationem nō esse omnino irritã: dici tamen *inualidam*, quia pro arbitrio donantis reuocari potest, errore cognito. & quidem si donatarius est causa deceptionis, tenetur errorem detegere, & ponere rem totam in arbitrio donatoris, vt donationem ratificet vel reuocet. si verò non est causa, non videtur ad hoc teneri. vnde poterit retinere, donec reuocetur, iuxta ea, quæ d. dub. 5. cap. 17. diximus. *Discrimen erroris circa substantiam, et circa conditionem accidentariam.*

130 Dixi, *Nisi actu vel habitu*, &c. quia sæpè fit, quempiam ita esse affectum, vt si sciret causam esse falsam, uollet donare: tamen quia dedit, non vult donationem esse irritam. vt si donasti aliquid amico, quia putas: illum curasse aliquod negotium, quod non curauit; tamen multa alia tua causa fecit, ob quæ vellet donationem confirmare.

Petes, Quando causa, ob quá aliquid datur, non subest; quomodo scietur vtrùm velit donationem valere, an non?

Resp. Quando id non exprimitur, esse colligendum ex 131 *Causa principalis & secundaria dandi.*
conditione dantis & accipientis, & rei donatæ, & ex conditione causę: si enim causa ob quam datur non est principalis, sed secundaria, ob quam hic & nunc solùm se applicat ad donandum, & extat aliqua causa principalior; tunc donatio nō est censenda irrita, etiamsi illa causa secundaria non extet. vt patet exéplo allato. Item cùm datur eleemosyna pauperi simulanti fidem catholicam, vel sanctitatem; nam principalis causa dandi est paupertas. posset tamen talis donatio reuocari: si error ei causam dedit. deinde etsi causa principalis ob quam datur non extet; si tamé conditio donantis, vel rei donatæ est talis, vt putetur nolle obligare ad restit. poterit donatarius retinere.

Hinc sæpe fit, vt qui simulatione sanctitatis, paupertatis vel infirmitatis, vel obsequiorum aliquid impetrarunt, 132 *Paupertatis simulatio. et obsequia.*
non teneantur ad restitutionem; quia donatores non censentur id onus velle imponere: idque vel ob liberalitaté, vel ob beneuolentiam & amicitiam, vel ob rerú paruitatem, vel quia res est consumpta, & difficilis esset donatario restitutio. Si tamé putetur donator velle, vt sic p fraudem obtentum restituatur, est restituendum, maxime si quantitas est notabilis. Imò etiam in dubio est restituedũ; saltem pars aliqua, pro ratione dubij; quia cùm non ince-

perit

perit bona fide possidere, non potest ratione possessionis, ipsius conditio melior censeri: vel certè debet fraudem aperire & rem in libero arbitrio donantis constituere.

153 *Cui restituendum.* Dubium tamen est inter DD. cui sit restituendum id, quod simulatione paupertatis obtentũ est, si donator putetur illũ velle ad hoc obligare. Plerique DD. docent id esse cõferendum in alios pauperes, vel in alios pios vsus. quia donator illud iam à se alienauit, & Christo donauit, accepturus pro eo mercedem, nõ secùs ac si verè pauperi dedisset. ita Nau. c. 17. nu. 107. Scotus in 4. d. 15. q. 2. art. 3. Adrianus in 4. tract. de restit. c. 5. & Medina supra. Sotus tamen lib. 9. de Iust. q. 7. ar. 3. ad 4. putat esse restituendum donatori; quia hic non intendit donare Christo, nisi quatenus intendit donare huic pauperi. Sed possunt conciliari, si dicamus esse restituendũ donatori, si is sit notus, & res sit notabilis, vt ipse putetur velle vt sibi restituatur. alioqui si res sint minutæ, vel ignoti qui dederunt, vel si putetur velle illud alijs pauperibus dari, alijs dandũ est.

CAPVT DECIMVM NONVM.

De Testamento, & Legatis.

Constat dubitationibus 8.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit testamentum, & quomodo à codicillo differat.

1 ESPONDEO, *Testamentum est voluntatis nostræ iusta sententia de eo, quod quis post mortem suam fieri vult.* Ita definitur L. 1. Qui test. fac. poss. Verũ quia hæc definitio conuenit etiam alijs vltimis voluntatibus, nempè codicillo, legato, fideicommisso & donationi causa mortis; addunt Doctores, *cum directa hæredis institutione*, per quam particulam testamentum discernitur ab illis: quia nulla alia vltima voluntas continet hæredis institutionem. vnde propriè loquendo *Testamentum est hæredis institutio*. Ideò enim instrumentum illud dicitur *testamentum* iure ciuili, qui continet hæredis institutionẽ; non autem quia continet legata vel fideicommissa. nam quòd hæc in eodem Instrumento scribatur, est extrinsecum & accessorium rationi testamenti, possent.n. omitti.

2 *Codicillus.* Differt autem à *codicillo*, Primò, Quòd codicillus non fiat ad instituendum hæredem, (nisi interdum ex priuilegio, quale concessum militi, vt patet L. Militis codicillis. 36. ff. de mili. testa.) sed ad aliquid in testamento explicandum vel mutuandum, addendum vel detrahendum; vt ad legata instituenda, vel ad substitutionem fideicõmissariam faciendam, &c. Secundò, Quòd in codicillo sufficiant 5. testes, etiãsi nõ sint rogati; inter quos possunt etiã esse mulieres. In testamento requiruntur 7. testes rogati masculi & puberes. vide Sylu. v. Testa. 1. nu. 2. Hinc fit vt *clausula codicillaris* testamento addita (qua significat testa-

3 *Clausula codicillaris.* tor se velle suam dispositionem valere per modũ, vel testamenti, vel codicilli; vel generatim se velle illã valere meliore modo, quo potest) eam vim habeat, vt etiam si testamentum ob defectum solemnitatis non valeat qua testamentum (idest, quoad institutionem hæredis directa) valeat tamen qua codicillus. Vnde efficitur Primò, Vt legata tali testamento relicta, sint soluenda. Secundò, Si testator non habens liberos, instituat extraneum hæredẽ, institutio illa directa habebit vim substitutionis fideicõmissariæ. nam frater vel alius, qui ab intestato succedit, tenebitur illi tradere hæreditatẽ, retenta solũ quarta eius parte, quam vocant Trebellianicam. Tertiò, Si verò habeat liberos, illi habebũt solùm legitimã; extraneus verò sic institutus habebit reliqua. vide Sylu. sup. nu. 15. & Molinam disp. 132. & Iulium Clarum §. Testamentum q. 46.

DVBITATIO II.

Vtrùm testamentum factum ad piam causam sit validum; si ei desint solemnitates, quas requirit Ius ciuile.

VERBI gratia, si non adsint 7. testes, vel non omnes sint masculi, & puberes; vel non omnes sint rogati, si non omnes subscripserint, &c. quæ habentur L. Hac cõsultissima. 21. C. de testamen. dicitur autem factum ad piã causam, quando hæres instituitur pia causa, vt Ecclesia, Monasterium, pauperes.

Respondeo, Vt testamentũ ad pias causas sit validum, 4 *Testamentũ ad piã causam.* etiã in foro externo, non requiruntur solemnitates Iuris ciuilis; sed sufficiunt eæ, quæ sunt Iuris gentium, nempe vt duo testes adsint. Ità Couar. c. 11. de testam. nu. 9. & Iulius Clarus §. Testamentum q. 6. num. 1. & colligitur aperte ex cap. Relatum. 1. de testamentis. Vbi Alexander III. mandat vt Iudex causas, in quibus agitur de ijs, quæ relicta sunt de Ecclesijs, tractent nõ secundùm leges, sed secundùm Canones, duobus vel tribus dumtaxat legitimis testibus requisitis. quod etiã in foro ciuili seruandũ esse *Duo testes sufficiunt.* docet Clarus supra & alij DD. Neque requiritur præsentia Parochi, vt quidam volunt. nã Pontifex dicit non nisi 5 duos legitimos testes requirendos. potuit autem Sũmus Põtifex hac in re legibus ciuilibus derogare, quia potestatis ecclesiasticæ (cuius plenitudo est in Pontifice) est, ordinare hominum actionem ad finem supernaturalẽ, qui est 6 salus animæ: & consequenter potest submouere & tollere omnia, quæ studiũ & cursum bonorum operum ad salutẽ animæ pertinentium impediunt: atqui istæ leges in causis pijs impedirent studium bonorum operum: ergo.

Petes, Vtrùm necessarij sint duo testes, vt tale testamentum sit validum in foro conscientiæ?

Respondeo, Non esse necessarios: sufficit enim in his 7 testamentis id, quod Iure naturali est sufficiens, nempe vt *Nõ sunt necessarij in foro cõscientiæ.* sit potestas in disponente, capacitas in eo, in cuius fauorem disponitur, & libertas in dispositione: quod probatur, quia nulla solemnitas Iuris ciuilis in his testamentis est necessaria. vt patet ex cap. Relatum. 1. de testamen. neque etiam necessarij sunt duo testes Iure Canonico, quia Ius Canonicum non requirit eos vt dispositio sit valida in foro conscientiæ; sed vt possit probari in foro externo, quantum satis est, vt Iudex pro ea sententiam ferat: vt colligitur ex d. cap. Relatum.

Hinc sequitur Primò, In tali testamento, vt validum sit, 8 non requiri hæredis institutionem. ratio est, quia hæc necessaria tantùm est iure ciuili: atqui vt testamentũ ad pias causas validum sit, nihil requiritur solo Iure ciuili introductum. Ita Iulius Clarus q. 6. nu. 8.

Secundò. Etsi testamentum aliquod ad causas prophanas, defectu solemnitatis sit inualidum; tamen legata pia 9 *Legata pia.* in eo contenta, valida esse. Ita Couarru. cap. 15. num. 4. ratio est, quia caput Relatum, loquitur generatim ad omnibus ad piam causam relictis; vnde etiam comprehendit legata.

Tertiò, Legata prophana posita in testamento ad pias *Legata prophana.* causas minùs solemni, valere esseque soluenda, est sententia communis Doctorum, vt refert Clarus §. Testamentum, quæstione sexta, numero nono ratio est, quia solem-

nitas, quæ sufficit ad institutionem hæredis, etiam sufficit ad legata illi apposita accessorium enim sequitur naturam principalis.

19 Quartò, Etsi regulariter non valet dispositio vltimæ voluntatis captatorias (id est, quę confertur in alterius arbitrium) ta nen valere in dispositione ad pias causas. Ita Clarius q. 6. num. 5. citat Bar. & alios, qui dicunt hanc esse sententiam communem. Ratio est, quia Iure gentium talis dispositio est valida. & satis aperte colligitur ex c. Cùm tibi, de testa. vbi dicit Innoc. III. *Qui extremam voluntatem in alterius dispositionem committit, non videtur decedere intestatus.* quod multi DD. intelligunt in causis pijs, & ita exponitur in summario illius cap.

DVBITATIO III.

Vtrùm testamentum factum ad causam non piam sit validum in foro conscientiæ, si ei desint solemnitates iure positiuo requisitæ.

11 *Sententia Couar.* COVAR. c. 10. de testam. nu. 12. docet tale testamentum etiam in foro conscientiæ inualidum esse. ita vt hæres tali testamento institutus, & legatarius teneantur ad restitutionem hæredibus ab intestato. citat pro hac sententia Baldum & Fortunium eamdem tenent quidam recentiores. nihilominùs.

12 *Contraria verior.* Resp. Côtrariam sententiam omnino veriorem videri. Tale testamentum in foro conscientiæ validum esse, & licite retineri, quod ex tali testamēto possidetur siue titulo hæreditatis, siue legati. Probatur Primò, Quia communis *Obligatio naturalis.* sententia DD. vtriusque Iuris est ex testamento minùs solenni oriri obligationem naturalem, vt testatur Iulius Clarus §. Testamētum. quæst. 90. nu. 1. & Iason in L. Cùm quis. 90. C. de Iuris & facti ignorantia. num. 13. & fatetur Couarruuias num. 10. atqui hoc nihil aliud est, quàm testamentum tale in foro conscientiæ esse validū, ita vt hæres ab intestato teneatur ei satisfacere; & institutus possit relictum petere & retinere: quamuis Ius ciuile ex eo actionem non tribuat. sicut simplex promissio in foro cōsciētiæ est implenda, etiamsi Ius ciuile ex ea non concedat *Resp. Cou.* actionem. Respondet Couarruuias, illam sententiā Iurisperitorum intelligendā de obligatione naturali; non stricta; ratione cuius hæres ab intestato teneatur ex iustitia; sed lata. qua teneatur solùm ex honestate morali: vnde qui sic institutus est. non posse retinere hæreditatem vel legatum, eo quòd Ius Iustitiæ non habeat. Verum hæc re-

13 *Reijcitur.* sponsio non satisfacit, Primò, Quia obligatio naturalis apud Iurisperitos vocatur ea, quæ præciso omni iure positiuo oritur ex natura actus, & à iure positiuo superueniente non irritatur: atqui seposito iure positiuo, oritur obligatio iustitiæ ex tali testamento: ergo loquuntur de obligatione iustitiæ. Secundò, Si oritur ex tali testamēto obligatio honestatis ergo hæres ab intestato tenebitur saltē sub peccato veniali illi satisfacere nam alioquin faceret contra honestatē virtutis. similiter hæres tali testamento institutus poterit retinere quod ipsi sic datū fuerit, sicut quod datur ea vi promissionis, vere debitum est, & retineri potest; quamuis non sit debitum nisi ex honestate morali, vt multi DD. docent. Denique quòd Iurisperiti hanc sentētiā intelligant de obligatione stricta, patet ex eo, quòd inde concludant hæredem ab intestato teneri in foro animę restituere hæreditatem ei, qui sic est institutus; & institutum posse retinere, vide Angelum v. Hæres numero 5. & alios infra.

14 Probatur Secundò, Quia plerique Theologi, qui hanc quæstionem attigerunt, aperte docent tale testamentum in foro conscientiæ validum esse, Adrianus quodlib. 6. art. 1. illatione 2. Angelus v. Hæres nu. 5. Tabien. ibid. nu. 4. Silu. v. Testamentum 1. q. 5. §. Quartum, secundum Archid. & v. Hæreditas 3. q. 7. Io. Med. C. de rest. q. 23. in fi. Lopez 2. p. c. 14. Idem ex parte tenet Sotus lib. 4. de Iust. q. 5. ar. 3. Bannes q. 62. disp. 5. quatenus docent, id quod ex tali testamēto possidetur non esse restituendum, donec per sententiam hæredi ab intestato adiudicetur. denique noster Molina disput. 81.

15 Tertiò, Ex L. Etsi inutiliter. 2. C. de fideicommissis, vbi Antonius sanxit. *Non posse per te repeti fideicommissum relictum à defuncto inutiliter,* (id est, in scriptura minùs solemni) *si tu sciens voluntatem defuncti, cuius es hæres, illud præstitisti* rationem subdit, *Quia non ex ea sola scriptura, sed conscientia relicti fideicommissi, defuncti voluntati satisfactum esse videtur.* Hic aperte supponit, voluntatem defuncti, de qua constet per confessionem hæredis, cuius interest, validam esse debere etiam in foro externo; etsi per scripturam minus solemnem non satis probetur. Vnde 16 colligunt Iurisperiti, legata, quæ in testamento minùs solemni tibi sunt relicta, si à te possideantur, non solum posse in foro conscientiæ retineri; sed etiam in externo defendi per legitimam exceptionem, quam sententiam Ias. dicit esse communem, vt refert Couar. nu. 19.

Quartò, Probatur ex §. vltim. Inst. de fideicommissarijs 17 hæreditatibus, vbi Iustinianus statuit, vt si testatur fidei hæredis sui commisit, vt hæreditatem vel speciale fideicommissum tibi restituat; & posteà nec ex scriptura, nec est 5. testium numero possit probari hanc fuisse eius volūtatem; possis ei offerre iuramentū; & si iurare noluerit, vel si fassus fuerit, cogatur tibi restituere: nec liceat ei ad subtilitatem iuris confugere, (id est, non liceat ei opponere, testamento defuisse debitā solemnitatem) ratione subdit, *Ne depereat vltima voluntas testatoris, fidei hæredis commissa.* Idem habetur L. Quæstionem. 32. C. de fideicomm.

Quintò, Quia numerus testium & similes solemnitates solùm requiruntur in testamentis, vt fidē faciant in foro 18 externo, seu vt falsitas & omnis deceptio euitetur; vt expressè dicitur d. L. Quæstionē. C. de fideicomm. vbi sic habemus. *Cùm enim per testium solemnitatem ostenditur, tunc & numerus testium & nimia subtilitas requirenda est. Lex enim, ne quid falsitatis incurrat per duos fortè testes compositum testamentum, maiorem numerum testium expostulat; vt per ampliores homines perfectissima veritas reueletur. Cùm autem is, qui ex voluntate defuncti lucratur (& maximè ipse hæres, cui summa auctoritas totius causæ commissa est) dicere compellitur veritatem per sacramenti religionem; qualis locus testibus relinquitur, vel quemadmodum ad extraneam fidem decurratur, propria & indubitata fide relicta? Cùm & in leges respeximus, quæ in illis dispositionibus testatorum omnino hæredes obedire compellunt; & sic strictam causam exigūt, vt etiam amittere lucrum hæreditatis sanciant eos qui testatoribus suis minimè paruerint.*

Ex quibus clare patet, non fuisse mentem legislatorum reddere irrita talia testamenta in foro conscientiæ; sed tantùm in foro externo non assistere, seu non dare actionem: sicut non dant actionem ex nuda promissione, nisi formula stipulationis, vel simili modo sit vestita.

Sextò, *Nihil est tam conueniens naturali æquitati, quàm voluntatem domini, volentis rem suam in alium transferre, ratam haberi*; vt habetur §. Per traditionem. Institutio. de rerum diuisione: ergo non est conueniens naturali æ- 19 quitati, vt omissio talium solemnitatum (præsertim si per ignorantiam vel obliuionem vel impotētiam proueniat) hanc voluntatem reddat inualidam: valdè. n. durum est vt non possim testari, vel aliquid legare in fauorem amici, eò quòd desit vnus testis, vel notarius; & ob hanc causam amicus teneatur in conscientia restituere fratribus meis, vel sororibus, vel cognatis, quibus, ob nullas causa nihil volui relictum.

Septimò, Ideò introductæ sunt istæ solemnitates, vt vo- 20 luntati testatoris certiùs satisfieret, nec posset varijs hominum artibus interuerti. homines. n. maximè desiderant vltimæ voluntatis suæ dispositionem seruari. vnde Auth. de nuptijs colla. 4. cap. 46. Imperator ait, *Vbique custodire tantùm morientium voluntates.* ergo non intenderunt legislatores ob defectum illarum irritas reddere vltimas voluntates; si aliunde constet de mente testatoris. hoc. n. esset euertere finem, vt seruentur media. Denique hanc sententiam tamquam maximè rationi consentaneam tenet Plinius Secundus lib. 2. epist. ad Annianū. *Ego, inquit propriam legem mihi dixi, defunctorum voluntates, etiamsi deficerent, quasi perfectas tuerer.* Et lib. ep. 5. ad Caluisium, *Hoc enim si ius aspicias, irritum si defuncti voluntatem, ratum & firmum est: mihi autem defuncti voluntas (vereor quam in partem Iurisconsulti quod dicturus sum accipiant) antiquior iure est.*

Ex his sequitur Primò, Hæredem ab intestato, si sciat 21

volu-

Consectaria 5. voluntatem defuncti, teneri restituere hæreditatem & soluere legata eis, quibus testamento minus solemni debentur.

Secundò, Si dubius sit de voluntate testatoris debet cũ illis componere pro ratione dubij. Ita Molina disp. 81. ratio est, quia cùm nec ipse nec alij ceperint adhuc possi sere bona fide, in dubio par est eorum conditio. Probabilius tamen videtur hæredem ab intestato hoc casu posse totum retinere. Ratio est, quia habet ius certum, a quo non debet excludi per ius alterius dubium. hæc enim est ratio cur melior sit conditio possidentis. quia enim possidens, qui certus est se habere ius possidendi, non tenetur rem nec totam, nec partem eius deserere, ob ius dubium alterius.

22 *Si Iudex adiudicet hæredi ab intestato.* Tertiò, Si hæres ab intestato retineat hæreditatem & legata; possunt illi, quibus aliquid per tale testamentum erat relictum, vti occulta compensatione; nam reuera res illæ erant ipsorum. Syluester. v. Hæreditas 3. q. 7.

23 *Si hæres fatetur.* Quartò, Si hæres ab intestato fateatur mentem testatoris fuisse, vt hæreditatem nomine fideicommissi alteri traderet, vel legatum aliquod solueret; aut si oblato iuramento, iurare noluerit, cogendus est etiam in foro externo hæreditatem tradere, (detracta tamen quarta parte, quam vocant Trebellianam) & soluere legatum, vt patet ex quarta & quinta probatione.

24 Quintò, Idem ob eandem causam dicendum est, si fateatur voluntatem testatoris fuisse, vt hæreditas non vt fideicommissum, sed immediatè perueniret ad institutum. non enim recurrendum est ad fidem testium, vel ad iuris subtilitatem, quando is cuius interest, confitetur testatoris voluntatem; vt habetur d. L. Quæstionem. 32. C. de fideicommissis.

Sed contrà obijcitur ex Couarruuia, Primò, Ex L. Hac consultissima. 21. C. de testamentis. *Non subscriptum à testibus ac non signatum testamentum, pro infecto haberi conuenit.* & subdit, *Ex imperfecto testamento voluntatem tenere defuncti (nisi inter solos liberos habeatur) non volumus.* & §. Ex eo Instit. Quibus modis testam. infir. *Imperfectum testamentum nullum est.*

25 Respondent quidam, has leges niti præsumptione fraudis, quæ præsumitur cõmissa in talibus testamentis, quando præscriptæ solemnitates desunt. vnde quando constat nullam fraudem commissam, sed hanc esse veram & liberam voluntatem testatoris, leges hasce nõ habere locum. *Non nititur præsumptione fraudis.* Sed solutio non videtur vera. Primò. Quia non potest prudenter præsumi fraus, ex eo, quod vnus vel alter testis, vel subscriptio alicuius desit. nam multis modis fieri potest vt aliquid horum sit omissum. Secundò, Quia quatuor testes possunt sufficere, vt constet non subesse fraudem; sufficiunt in rebus maioribus, vt in causa criminali, in qua agitur de vita. Tertiò, Etiamsi Iudices sciant nullam subesse fraudem, tamen non adiudicabunt ex tali testamento hæreditatem, nisi hæres ab intestato fateatur hanc fuisse mentem testatoris, vel nisi recusauerit oblatum iuramentum.

26 *Est nullum in foro externo.* Vnde aliter respondetur, illas leges loqui de nullitate in foro externo, quia in foro externo non datur actio ex tali testamento. lex enim Ciuilis ei non assistit: non tamen ei resistit, vt rectè docet Franciscus Sarmiento de reditibus p. 1. c. 2. nu. 3. habetur itaque pro *infecto, irrito*, & *nullo* in foro externo: quia non cõceditur actio ex tali testamento, perinde ac si nullum omnino extaret. cum hoc tamen consistit, quod ex eo nascatur obligatio naturalis in hærede ab intestato ad res illas tradẽdas; & ius in ijs, quibus sic aliquid est relictum, ad exigendum: sicut patet in pactis nudis, ex quib. etsi nulla oriatur obligatio ciuilis, oritur tamen obligatio naturalis, vt dictum est c. 17. dub. 4.

27 *Cur denegetur actionẽ.* Potuit autem ius Ciuile actionem ex huiusmodi testamẽtis denegare ob iustas causas. Primò, Ad vitandas plurimas lites, quæ ortæ fuissent, si licuisset hæredi instituto & legatarijs probare, hanc fuisse mentem testatoris, quam etiam ob causam factum est, vt certas solemnitates requireret, quæ nisi seruatæ essent, aliæ probationes nõ admitterentur, præter confessionem hæredis ab intestato, cuius interest. Secundò, Ad excludendas varias hominum artes & machinationes, quibus conati fuissent vltimas voluntates interuertere, si satis fuisset probationibus iure gentium requisitis vti. dum enim vident tam multa requiri ad faciendam fidem in causa testamentaria, desperãt de successu, & cessant à fraudibus. Tertiò, Ne hæredes ab intestato, quibus non constat de voluntate testatoris, gemino dolore afficerentur, si priuati solatio defuncti, cogerent extraneis dare hæreditatem. quòd si illis de voluntate defuncti constet, non possunt queri, quia par est vt satisfaciant voluntati defuncti, quam ipsi agnoscunt.

Obijcitur Secundò, Si illa testamenta in foro conscientiæ essent valida, iniquè Iudices adiudicarent hæredib. ab intestato; fouerent enim apertam iniustitiam; præberent etiam occasionem hæredibus illis, iniquè petendi, quod alijs relictum est. 28

Respondeo. Non adiudicari hæredibus hæreditatem illam tamquam absolutè ad illos pertineat; sed nõ concedi actionem ijs, qui nituntur tali testamento, quia repelluntur tamquam destituti probatione, quam leges requirunt. quòd si contingat hos esse possessores; datur quidem hæredibus repetitio, quia putantur bona fide agere, nec scire aliam esse defuncti voluntatem: non tamen intendit Iudex decernere rem absolutè illorum esse; sed esse illorũ, quantum apparet ex probationibus, quæ iure admittuntur, interim relinquens eos suæ conscientiæ. quòd autem hæredes inde occasionem accipiant petendi quod alijs relictũ est, ipsorum malitiæ imputandum, non legum dispositioni, quæ iustis causis nititur. Simile cernitur in pactis nudis, ex quibus etsi aliquid debitũ sit in conscientia, ius tamen ciuile Cæsareum non concedit actionem. imò concedit repetitionem, si alter aliquid hoc nomine absque voluntate partis acceperit. vide Couarruuiam in cap. Quamuis pactum, par. 2. §. 4. vbi docet dari repetitionem hæredi, si ex ignorantia facti (nempe ex eo, quòd putauerit testamentum esse solemne) soluerit legatum, vel fideicommissum. non autem si ex ignorantia iuris; id est, si soluerit, quod putaret testamẽtum minùs solemne esse validum. sed hoc ad forum externum pertinet: nam in conscientia non licet repetere, si putat illam fuisse defuncti voluntatem.

Obijcitur Tertiò, Si tale testamentum in foro conscientiæ est validum: ergo tutor non poterit agere pro pupillo (qui est hæres ab intestato) ad rescissionem testamenti minus solemnis in fauorem alterius conditi si sciat voluntatem testatoris fuisse vt alius esset hæres: vnde est graue incommodum. si enim agat, peccabit mortaliter: si non agat, condemnabitur vt pupillum præter indemnem. 29

Respon. Non posse agere: si autem ideo cogatur pupillo compensare damnum, pupillus tenetur in conscientia ad restitutionem. & ipse potest occulte tantumdem detrahere ex illius bonis.

Aduerte tamen Primò, Sententiam Couarruuiæ esse probabilem, & securam in conscientia, etsi nostra sit verior & probabilior: potuissent enim legislatores ita statuere; quamuis non ita consentaneè naturali æquitati. vnde poterit tutor ea vti & sic agere contra tale testamentum. Iuxta hanc sententiam Primò, Is, cui sic quid relictum est, nõ potest illud petere tamquam ex iustitia debitum. Secundò, Si possidet, non potest retinere: nisi forte sit fideicommissum, quod testator fidei sui hæredis commiserit: vel legatum, quod hæres iam soluerit, sciens testamentum non fuisse solemne; iuxta ea, quæ dicta sunt in tertia, quarta, & quinta probatione. Tertiò, Hæres ab intestato potest illud retinere; & si alter possidet, repetere in iudicio. Quartò, Quod si non possit ob potentiam aduersarij, vti potest occulta compensatione. 30 *Sententia opposita est probabilis.*

Aduerte Secundò, Dominicum Sotum & Bannes supra, tenere quamdam sententiam mediam; sentiunt enim testamentum minus solemne, quadam ratione esse validum, quadam inualidum. Validum; quia institutus potest capere hæreditatem, si nemo et se opponat, & retinere, donec Iudex illa eam abiudicet. Inualidum; quia hæres ab intestato potest eam capere & retinere, etiamsi sciat voluntatem defuncti aliam fuisse; quod si alter eam occupauerit, potest in iudicio eam petere, & cùm adiudicata fuerit, retinere. Hæc sententia non est improbabilis. nec dubitandum est, quin legislatores ita potuerint statuere, nempe vt tale testamentum non esset irritum in conscientia, antè sententiam Iudicis; & per eam irritaretur vel declararetur irritum ex vi legis, &c. Verum non videtur illa fuisse mens illorum: nam si hæres fateatur voluntatem testatoris fuisse vt alteri traderet fideicommissum vel legatum, cogetur vi legum soluere, vt supra dictum est. 31 *Sententia Soti.*

si maritus ex certa scientia fateatur se dotem accepisse, quam non accepit, censetur enim, eam donare vxori in remunerationem.

90 *Patris in filium.* Dico Secundò, Donatio patris in filium nondum emãcipatum est inualida, ita vt pro arbitrio patris reuocari possit. L. 2. C. de inoffi. donat. & L. Cum de bonis 11. C. de donat. & alibi. confirmatur tamen tum morte donãtis, (si res antea fuerit tradita) tum iuramento, sicut donatio inter coniuges; vt habet communis sententia DD. Ratio, cur Iura voluerint esse inualidam, est, quia quamdiu filius est sub potestate patris, censetur veluti vna persona ciuilis cum patre. & ita videtur pater sibi donare, confirmatur tamen morte, quia tunc filius desinit esse in potestate patris. Hinc infert Gomezius supra n. 25. Primò, Valere donationem patris in filium emancipatum, quia in hunc cessat patria potestas. Secundò, Donationem matris in filium esse validam, quia filius non est in potestate matris, sed patris. Tertiò, Donationem patris in filium naturalem illegitimum valere, quia iure Cæsareo non est sub patria potestate. Quartò. Validam esse donationem filij in patrē & matrem, si det de castrensibus vel quasi castrensibus.

91 *Valet in his casibus.* Sunt tamen aliqui casus, in quibus donatio patris in filium sub patria potestate constitutum statim valet. Primò, Si aliquid detur in dotem, vel ad matrimonium. Secundò, Cum donat bona mobilia proficiscenti ad bellũ. Tertiò, Si professuro aliquam disciplinam libros donet; hęc enim duo genera efficiũtur statim castrēsia, vel quasi castrensia bona. Quartò, Si vsumfructum, quem habet in bonis aduentitijs filij, condonet filio. Quintò Si in remunerationem obsequiorum. Denique in omnibus penè casibus, in quibus donatio inter coniuges valet statim, valet etiam parentis in filium, teste Nauarro cap. 17. nu. 147. quem vide ibidem cum Syluestro Donatio 2. q. 7.

92 Aduerte tamen. In his omnibus, si donatio excedat illã quantitatem, de qua parens potest libere disponere, eam secundum hunc excessum reuocari, ne legitimæ aliarum prolium officiat.

DVBITATIO XIII.

Quantum possit quis validè donare.

93 *Donatio omnium bonorum.* RESPONDEO. & dico Primò, Donatio, qua quis donat alicui omnia sua bona tam futura quam præsentia, iure communi est inualida, est communis sententia DD. ex L. Stipulatio hoc modo. 61. ff. de verb. obligat. vt docet Clarus q. 19. nu. 1. Couar. Rubr. de testamentis p. 2. num. 8. & l. 3. var. c. 12. Ratio est; quia per hanc donationem homo aufert sibi potestatem testandi; quod leges improbant, tamquam contra bonos mores, quos in Repub. bene institutæ esse decet.

94 Vnde sequitur, Validã forte donationem omniũ bonorum præsentium; quia non adimit sibi potestatem testãdi de futuris, vt recte infert Clarus num. 2. & Couar. l. 3. variar. c. 12. num. 4. Similiter si donator reseruet sibi aliquid ex bonis suis, vel saltem vsumfructum, vt idem Clarus n. 8. & 9. quia de hoc testari poterit. Deniq; si donet omnia bona sua præsentia & futura, donatione causa mortis, (sicut sæpè fit inter coniuges, cum paciscuntur vt superstes habeat omnia) valebit donatio, quia hæc donatio nõ aufert potestatem testandi. potest enim donator non obstante tali donatione, alium hæredem instituere; qui etsi teneatur postea donatario dare iuxta conuenta in donatione, tamen potest detrahere Falcidiam (vt inquit Clarus nu. 7.) id est, quartam partem, eamque sibi retinere.

95 *Donatio omnium bonorum ad causam piam.* Notandum tamen est, Esse duos casus, in quibus donatio inter viuos omnium bonorum præsentium & futurorum valet. Prior est, si fiat Ecclesiæ, vel in aliquam piam causam. Ita Clarus q. 20. nu. 3. & Couar. Rubr. de testamẽtis p. 2. nu. 13. vbi citat multos, qui dicunt hanc communem esse DD. sententiam. Probatur primò, Quia talis donatio non potest censeri contra bonos mores. si enim possum personam meam tradere Ecclesiæ vel Monasterio. cur non etiam omnia bona? Secundò, quia Ius ciuile non potest impedire officia pietatis & consilia Euangelica; atqui talis donatio est officium pietatis & cõsiliũ Christi, ergo.

Posterior est, Si iuramento confirmetur. Ita Couarruuias nu. 54. etsi plerique Iurisperiti contrarium sentiant sed illorum ratio est infirma: non enim donatio omnium bonorum est contra bonos mores, sicut id quod est illicitum: sed solum quia expedit in Republ. passim esse libertatem testandi. quare cum absque vllo peccato possit quis omnia sua donare; si iuramento promittat se non reuocaturum, valet donatio, vt aperte colligitur ex capite, Quamuis pactum. de pactis in sexto. *Si iuramento confirmetur, valet.*

Dico Secundò, Potest quis validè donare vsque ad 500. solidos: vltra vero hanc summã donatio est inualida, quoad excessum; nisi fiat cum insinuatione. Habetur expressè L. penul. C. de donat. sub finem. & ideo statutum est, ne homines, metu vel fraude, vel inconsulta temeritate impulsi, se donationibus exhaurirent. valent autem 500. solidi. teste Claro q. 15. num. 2. scutis Hispanicis 700. vel vt alij volunt 750. *Insinuatio hæc*, est simplex suæ mẽtis declaratio, qua quis declarat Iudici, se libere donare huic tantũ vel tantum. nec requiritur causæ cognitio, vel facultas a Iudice, sed sufficit eius præsentia, vt docet Clarus num. 5. Iudicis autem est inquirere, an donatio sit omnino libera, an coacta. 97 *Insinuatio.*

Hinc sequitur Primò. Si quis donet pluribus, & excedat prædictam summam, donationem quoad excessum esse inualidam; modo donatio illa simul, & quasi vno animi impetu fiat, detrahendum autem tunc singulis secundum proportionem. Si tamen diuersis temporibus, animique motibus fiat, erit valida. vt patet ex L. Sancimus. 34. C. de donat. §. 4.

Secundò, Si quis debitum aliquod liquidum, hanc summam excedens, remittat, inualidam esse remissionem; quia remissio est instar donationis. Ita Clar. q. 16. num. 2. 98 *Debitorum condonatio.*

Aduerte tamen. Eum, cui vltra hanc summam donatũ est, posse retinere, nisi à donatore vel eius hæredibus repetatur; quia leges non intendunt obligare donatarios, vt sponte restituant, (hoc enim non pertinebat ad bonum commune) sed vt restituant, si donator vel eius hæredes velint: non enim reddunt donatarium inhabilem, sed tribuunt donatari potestatem pro arbitrio repetendi; quamdiu ergo non repetit, possunt retinere. scienti enim & volenti non fit iniuria. Nec refert, etiamsi donator ignoret se posse repetere; quia donatarius non tenetur id illi dicere cum suo incommodo: sed potest retinere rem, donec aliunde rescicat & repetat. 99 *Potest retineri donec repetatur.*

Excipiũtur tamen aliquot euentus, quibus donatio absque insinuatione est valida, etiamsi 500. solidos excedat. Primò, Si iuramento confirmetur, ita Clarus q. 18. qui dicit vtramq; scholam tam Legistarum quam Canonistarũ ita sentire hoc tempore, etsi olim plurimi contrarium senserint. ratio est euidens: quia donare supra illam summã nullo iure est prohibitum; ergo si iuramento cõfirmetur, est omnino seruandum: patet conseq. ex cap. Quamuis pactum. 2. de pactis in Sexto. vide supra dubitat. 4. & cap. 57. dubitat. 7. Secundò, Si donatio fiat ad redemptionem captiuorum. Tertiò, Si ad reparationem ædium, incendio vel ruina destructarum. Quarto, Cum magister militum dat militi mobilia, quamuis ea sint magni pretij. Hæ tres exceptiones ponuntur L. vltima. C. de donationibus. Quintò, Quando donatio est remuneratoria obsequiorum vel beneficiorum. Ita Clarus quæst. 16. nu. 6. ex L. Aquilius. 27. ff. de donationibus. Sextò, Cum quis renuntiat bonis, vel iuribus speratis nondum obtentis; vt si filius vel filia renuntiet hæreditati vel legato, quod sperat ratione substitutionis. Ita Gomezius cap. 4. numero 10. quiuis enim potest renũtiare iuri, quod illi offertur eo modo, vt dependeat ab ipsius arbitrio acceptare vel recusare. Sed hic proprie non est donatio; quia non datur aliquid, quod sit suum, sed recusatur alienum quod futurum erat suum. 100 *In quibus euentis sit valida absque insinuatione.* 101

Sed difficultas est, Vtrum donatio ad pias causas sit inualida, si fiat absque insinuatione, supra dictam summam.

Resp. Absolute validam esse talem donationẽ in vtroque foro, vt docet Iulius Clarus quæst. 17. vbi dicit hanc sententiam esse communem. Sylu. est. v. Donatio. 1. quæst. 4. & Angelus Donatio. 1. nume. 20. Tabiena ibid. nu. 14. etsi Gomezius supra num. 10. contrarium sentiat. Probatur Primò, Quia etsi forte Ius ciuile non permittat nisi 500. solidos valide donari: tamen hoc non est seruandum in præiudicium piarum causarum, vt rectè ait Clarus. ratio est, quia Principes sæculares non possunt aliquid sta- 102 *Donatio ad pias causas sine insinuatione.*

tuere

Potestas Principes seculares.

tuere in præiudicium bonorum operum & salutis animarum: solum enim ita possunt gubernare Remp. ad tranquillitatem temporalem, vt ea gubernatio non impediat studium pietatis & media ad finem supernaturalem; sed potius subseruiat & iuuet: atqui si talis insinuatio esset necessaria in causis pijs, sæpe bona opera impediretur; idque cum magno boni spiritualis damno.

Secundò, Capite Relatum. 1. de testamentis, Pontifex decernit, *ne pro legatis ad pias causas requiratur solemnitas septem vel quinque testium iure ciuili definita, sed sufficiunt duo vel tres, sicut iure gentium factum est.* vnde Panorm. ibid. num. 4. deducit, donationem ad pias causas valere absque insinuatione, in quantauis magna summa, quidquid leges ea de re disponant; addens se ita sæpe respondisse si enim Pontifex sustulit illum numerum testiũ, ne pia legata impediantur; quis dubitet quin eius mẽs, sit ne donationes piæ implicentur. aut circumscribantur legibus insinuationis, sed vt omnino liberum & expeditum relinquatur earum exercitium?

Tertiò, Si Imperator in fauorẽ militiæ liberas reliquit largitiones Ducum in milites; quantò magis idem priuilegium debetur donationibus pijs in fauorem diuini cultus, salutis animarum, & sustentationis pauperum.

Quartò, Donatio quantumuis magna ad redemptionẽ captiuorum est valida; cur non etiam ad alias causas non minus Deo gratas & salutares?

DVBITATIO XIV.

Quibus euentis donatio possit reuocari.

103 *Duplex donatio.*

SVPPONO duplicem esse donationem; *Inter viuos, & mortis causa. Donatio inter viuos* est, cum quis sic donat, vt etiam se viuo velit rem absolute esse alterius. *Donatio mortis causa* est, cum sic donat, vt rem non velit absolutè & irreuocabiliter esse alterius, nisi post suam mortem; vt si dicam, dono tibi hanc rem post mortem meam, vel cum moriar, vel quia timeo nunc mori, vide Syluestrum v. Donatio 1. numero 1. & Gomezium num. 19. Nunc.

104 *Donatio inter viuos, reuocatur tripliciter.*

Dico Primò, Donatio inter viuos, etiamsi sit acceptata, & res sit tradita, generatim triplici ex causa potest reuocari. Primò, Ob ingratitudinem donatarij. Secũdò, Ob prolem susceptam. Tertio, si sit inofficiosa. Ita Iulius Clarus, q. 21. num. 1. Gomezius tom. 2. c. 4. nu. 11.

Ratione ingratitudinis.

Primò, *Ratione ingratitudinis.* huius ponuntur quinque casus L. fin. C. de reuocandis donat. Primus est, Si donatarius iniurias atroces in donatorem effuderit. Secundus, Si manus impias intulerit. Tertius, Si iacturam non leuem bonis eius attulerit. Quartus, Si periculum vitæ ei intulerit. Quintus, Si cõditionem donationi appositam non impleuerit. His addunt DD. Sextum; Si inopia pressum non aluerit, quod est notandum pro simplicibus, qui omnia donant suis liberis & postea negliguntur: vt rectè Syluest. Donatio. 1. num. 17. Idem docet Clarus num. 3. & Gomezius num. 14.

105 Notanda tamen hic sunt tria; Primum est, Hæc non habere locum, quando donatio est ob causam; vt propter obsequia, quæ eam merebantur. neque in donatione facta Ecclesiæ vel Monasterio; quia censetur facta Deo & ob grauem causam. vt notat Clarus.

106 *Nõ tenetur ante sententiam.*

Secundum est, Donatarium non teneri ad restitutione ante sententiam; quia est pœna, vt apertè colligitur ex L. citata. vnde debet interponi querela & ingratitudo probari. Si tamen res nondum sit tradita, potest non tradere, & petentem exceptione ingratitudinis repellere: cui enim, datur repetitio post solutionem seu traditionem, datur exceptio ante traditionem, vt non teneatur soluere, vt supra cap. 17. nu. 68. ostensum est. Quòd si re tradita, donatarius per iniuriam impediat querelam; potest donator via compensationis occulte sibi consulere, quia per iniuriam patitur damnum.

107 *Quando hæredes possint reuocare.*

Tertium est, Si donator non reuocauit in vita ob hanc causam, nec hæredes eius posse. Ita expresse habetur d. L. fi. C. de reuocand. donat. quod intellige nisi forte donator per ignorantiam ingratitudinis in se commissæ, eam non reuocauerit; tunc enim hæredes eam reuocare possunt; sicut etiam possunt alium hæredem ab hæreditate repellere, vt docet Gomezius supra num. 14. Syluest. Donatio 1. nu. 18. ratio est, quia etsi ignoretur ingratitudo, tamen tacite censetur reuocata donatio, hæreditas, legatum & fideicommissum factum ingrato; vnde hæredes donatoris possunt eam reuocationem post mortem eius exequi, etiã contra hæredes eius, qui ingratus extitit.

Secundò. Reuocatur ratione prolis susceptæ, vt si quis prole carens, magnam partem bonorum suorum donauit, & postea nascatur ei proles. L. Si vmquam. 8. C. de reuocandis donat. ratio est, quia præsumitur fuisse facta sub tacita conditione, nisi nascerentur ei liberi. Et quidem si donatio facta sit extraneo reuocatur tota; si facta sit alicui ascẽdentium, v. g. patri vel auo reuocatur solum quoad legitimas filiorum postea susceptorum, iuxta Gomezium. Idem dicendum si donatio facta sit Ecclesiæ, vel ad aliam piam causam, solum enim reuocatur, quantum necesse est vt filij, qui post nascuntur, habeant legitimam, vt communiter docent DD. vide Gomezium num. 11. & Clarum q. 23. num. 2. Syluest. Donatio 1. num. 21. Probatur Primò. Quia quod datum est priori filio non reuocatur nisi quoad legitimas aliorum post susceptorum; atqui Ecclesia est instar filij, vt Panormitanus & alij docent, Secundò, Quod datur in piam causam, datur propter salutem animæ, cujus causa non est minus fauorabilis, quam causa filiorum, vt colligitur Authent. Si qua mulier. C. de sacrosanct. Eccles. Interdum tamen expedit ad ædificationem populi, vt id, quod Ecclesiæ vel Monasterio datum est ante liberos natos, Prælatus, ijs postea susceptis, totum restituat; sicut fecit Aurelius Carthaginensis Episcopus, vt refertur capit. fin. 17. quæstion. 4. ex D. Augustino sermone 52. ad fratres in eremo. 108 *Ratione prolis.* 109 *Donatio ad piam causam quousque reuocetur.*

Notandum tamen Primò, Donatarium non teneri ad restitutionem, donec donatum repetatur: quamdiu enim non repetitur, potest præsumere donatorem non cupere restitutionem, & cedere suo iure. 110 *Debet repeti.*

Secundò, Si donator expressè, & in specie renuntiet priuilegio legis. *Si vmquam,* dum donat; non posse reuocare dum viuit, etsi ei nascantur liberi; poterunt tamen liberi post eius mortem reuocare, quatenus eis fuit inofficiosa; id est, quatenus legitimam eorum læsit: quia renunciatio patris non potest tollere ius filiorum, quod post mortem patris habent ad suas legitimas, vide Clarum quæst. 22, numero 4. *Si renunciet priuilegio.*

Tertiò, Si iurauit, se non reuocaturum donationem, nihilominus potest reuocare suscepta prole. ratio est, quia hoc iuramentum non excludit tacitam conditionem, quæ ex iuris dispositione inest illi donationi. vnde ille tantum censetur iurare se non reuocaturum; sub hac conditione, si nati ei non fuerint liberi. Ita Iulius Clarus quæstio. 23. nume. 1. Gomezius nume. 11. & alij. si tamen ille expresse excluderet illam conditionem, velletque donationem valere, etiamsi filij nascerentur, eamque iuramento confirmaret, nõ posset eam reuocare, vt idem Clarus quæst. 22. num. 4. docet. ratio est, quia quando iuratur id, quod non est malum, iuramentum est seruandum. vt supra capit. 17. dubitat. 7. ostensum est. Atqui non reuocare talem donatione nem est non malum. ergo, &cæt. poterunt tamen liberi eam reuocare post mortem patris, ob rationem paulo ante allatam. 111 *Si iuramento confirmauit.*

Tertiò, Reuocatur si sit inofficiosa, id est, si sit contra officium pietatis paternæ in filios; vt cum tantum donat, vt filij priuentur sua portione legitima, L. 1. & sequen. C. de inofficiosa donat. Primò. Si facta est alicui ex filijs, reuocatur solum vsque ad legitimam aliorum. L. 5. & 8. C. eodem Secundò. Si facta est extraneo, animo fraudandi liberos, reuocatur tota, si tamen aliquid liberis relictum est, probabile est non reuocari, nisi quoad legitimas filiorum; idque tenent plurimi DD. cum Bartolo & Panormit. quos citat Couarruu. lib. 1. variar. capit. 19. versus finem. Idem tenet Clarus q. 24. num. 4. Tertiò, Si non eo animo facta est, reuocatur solum quoad legitimas filiorum. vide Couarruu. supra, Gomezium num. 13. Clarum quæst. 24. Quartò. Si facta est Ecclesiæ vel piæ causæ, solum reuocatur vsque ad portiones legitimas filiorum, vt docet Iason consi. 141. & Decius consi. 147. quia Ecclesia est instar filij, & donatio est facta in fauorem animæ. Imò secundum Nauarrum, possunt parentes minuere legitimas filiorum, tum per cõ- 112 *Ratione inofficiosæ.*

tractus

tractus onerosos, tum etiam per donationes remuneratorias, & ad causas pias, quia donatio talis non est vera donatio, sed donatio ob causam. ita Nau. c. 26. nu. 39. ex Alberico: nec vllo iure contrarium probari.

113 *Quādo renocetur, si parens habet liberos.*

Circa prædicta duo sunt Notanda; Primò, Donationem inofficiosam, quam parens liberos habens fecit, non reuocari, nisi post mortem parētis; nam tunc primum debetur filijs sua legitima; ac proinde tunc primum incipit donatio illa cedere in filiorum præiudicium.

Secundò, Donationem inofficiosam, etsi valida sit vsq; ad mortem donantis, tamen non fieri sine peccato; quia fit in damnum liberorum, quod post mortem donantis sentient. vnde etsi quis promittat aliquid inofficiosè, eamque promissionem iuramento cōfirmet, non tamen tenetur implere; quia sine peccato implere nequit. vt colligitur ex multis Iuribus, C. de inofficiosis donat.

114 *Donatio mortis causa, reuocatur tripliciter.*

Dico Secundò, Donatio, quæ mortis causa facta est, reuocari potest ob tres causas. Primò. Si pœniteat donatorem. sicut enim testamentum & legatum, vsque ad mortē pro arbitrio testatoris reuocari potest; ita etiam donatio, quæ mortis causa fit. Nec refert, vtrum expresse pœniteat, an implicitè; vt si rem alteri donet. colligitur L. Qui mortis causa. 30. ff. de mortis causa donat.

115 Secundò, Si donator dedit intuitu alicuius periculi instantis, ex quo metuit mortem incurrere; hoc ipso, quo periculum euaserit, censetur tacitè reuocata donatio. vt si quis det in graui morbo, vel instante prælio. vt patet L. 3. & sequentibus. ff. de mortis causa donationibus. vide Gomezium num. 19.

116 *Promissio & donatio inter viuos non extinguitur.*

Tertiò, Si donatarius moriatur ante donatorem, ipso iure est reuocata, idem vsu venit in testamentis & legatis. Secus est in promissione & donatione inter viuos, quæ nō extinguitur morte donatarij si sit acceptata, sed transit ad hæredes; quamuis sit donatio conditionata, vel in diem. Quòd si donator, in donatione promittat se eam non reuocaturum, transit in donationem inter viuos. vt docet Gomezius nu. 19. & alij. de quo vide etiam Couar. Rubr. de testam. p. 2. nu. 37. & seqq.

DVBITATIO XV.

Vtrùm promissio vel donatio conditionalis sit valida, & quam vim habeant conditiones appositæ.

117 *Præsentis, præteriti, & certò futuri.*

RESPONDEO & dico Primò, Conditio præsentis vel præteriti, addita donationi, vel alteri dispositioni, non suspendit eam; sed si conditio existit, valet dispositio, si non existit, non valet, etiamsi ignoretur: vt do tibi hanc vestem, si fuisti Romæ; si es meus cognatus. habetur L. Cum ad præsens. 37. & 2. sequent. ff. si certum petetur. & L. Conditio in præteritum. 100. ff. de verbor. obligatio. Idem dicendum, si conditio est de eo, quod necessario vel omnino certò futurum est; quia quòd hoc futurum sit, iam in præsenti est verum, ac proinde conditio censetur præsens. futuritio enim (vt sic loquar) iam inest rei: vt promitto, do, vendo tibi, si es moriturus, si iudicium est futurum, L. Si pupillus. 9. ff. de nouatio. estque communis sententia DD. vt testatur Gomezius capit. 12. de legatis num. 63.

118 *Conditio futuri incerti.*

Dico Secundò, Conditio futuri incerti suspendit donationem & alias dispositiones, vsque ad euētum conditionis; v.g. promitto tibi 100. si nubes, vel si fies sacerdos. ratio est, quia ante euentum conditionis non potest certo constare an extabit: vnde qui ita donat, non intendit vt illud fiat donatarij, nisi conditio euenerit. Gomezius suprà numero 64.

Inducit obligationem pendentem.

Aduerte tamen, Ex huiusmodi promissione vel donatione acceptata, statim nasci obligationem in donatore, & ius in donatario, (pendens tamen a futuro quoad sui impletionem) quod non potest reuocari a donatore, nisi in casibus dubitatio. 14. positis, nec nouo aliquo onere grauare inuito donatario, vt rectè Syluest. Donatio 2. quæstione 15.

119 Nec obstat, quòd donatio mortis causa possit reuocari quia ex dispositione iuris habet hanc tacitam conditionem, vt valeat si non reuocetur. d. L. Qui mortis causa, ff. de mort. causa donat.

Dico Tertio, Si conditio; sub qua donatio facta est, suo tempore impleta non fuerit, donatio non obligat, sed in irritum recidit. Idem dicendum de quauis alia dispositione, sub conditione futuri facta. Ratio est; quia dispositio pendens ex hominis libertate non habet maiorem vim obligandi, nec aliter obligare potest, quàm disponens intendit: atqui non intendit se obligare conditione non impleta; ergo. 120

Dico Quartò, Conditio impossibilis non suspendit, sed irritam reddit donationem, & quemuis alium contractum, ita vt nulla ex eo oriatur obligatio, nec ei possit accedere fideiussor. (non loquor modo de contractu matrimonij, & dispositione vltimæ voluntatis) Ita Gomez. tractatu de legatis tomo 1. cap. 12. numer. 67. colligitur ex L. Impossibiles. 7. ff. de verborum obligat. & L. Non solum, 31. ff. de actionibus & obligat. Vbi etiam ratio insinuatur; *quia omnium ea cogitatio est, vt nihil agi existiment apposita ea conditione, quam sciant esse impossibilem.* est enim talis conditio signum dissensus, nisi aliunde præsumatur ioco adiecta. 121

Cōditio impossibilis irritum reddit contractum.

Notandum est, Conditionem dici dupliciter *impossibilem*, reipsa & iure. *Reipsa impossibilis* est, quæ fieri nequit, siue id ex natura rei proueniat, vt si lunam detraxeris; siue ex impotentia illius, cui imponitur, vt si pauper millionem aureorum dederis.

Reipsa impossibilis.

Iure Impossibilis dicitur, quæ stante Iure, eoque inuiolato fieri nequit; vt est omnis conditio turpis peccatum continens. Item quæ nihil boni in se continet, & alicui bono est impedimento. qualis olim apud ethnicos erat conditio non nubendi. Item, si eleemosynam non dederis, si amicitiam illius deserueris, &c. Igitur si cōditio sit priore modo impossibilis, irritum reddit contractum, siue sit de futuro, siue de præsenti vel præterito; quia talis conditio est signum non adesse consensum serium in contractum, sed dissensum potius. dum enim consensus suspenditur ab eo, quod est impossibile; sicut hoc eo tempore, in quod refertur, non extat, ita nec consensus absolutus extat. Vnde etiā non refert, vtrùm putetur possibilis an impossibilis. Si enim putatur impossibilis, signum est, ab initio deesse serium cōsensum, & ita nihil agitur. Si possibilis, adest quidem serius consensus, sed seriò suspenditur à conditione, quæ numquam extitit nec extabit. & ita expectandus est euentus, donec sciant esse impossibilem. simul autem atque id resciscunt, cessat omnis obligatio, quæ esse poterat ratione conscientiæ errantis, quamdiu putabatur possibilis: nam ex parte rei nulla ab initio subfuit obligatio, cum conditio ab initio fuerit determinata ad non esse.

Iure impossibilis.

Si secundò modo dicatur impossibilis, nimirum quia turpis, non irritat contractum, nisi sit conditio de futuro, non autem si de præsenti vel præterito. Ratio est; quia quando est de futuro, obstringeret vel alliceret alterum directè ad peccatum; atqui nemo potest obligari ad seruandam promissionem, qua alius obstringatur vel alliciatur ad peccatum. hoc enim contradictionem implicat. v.g. promitto vel do tibi 100. si illum occideris: vendo tibi meam domum, si fœnus in ea exercere velis. Itaque ante conditionem impletam, omnes huiusmodi promissiones & donationes sunt nullius momenti. Impleta tamen conditione obligant; quia non amplius ad peccatum obstringunt. & alias potest opera alterius omnibus spectatis tanti æstimari; de quo vide supra dub. 3. Vnde etiamsi talis conditio sit de præterito vel præsenti, nō infirmat promissionem, quia ad peccatum non allicit.

Cōditio iure impossib. irritā reddit contractum de futuro.

Excepi *contractum matrimonij*, propter caput finale, de conditionibus appositis. Vbi Gregorius IX. statuit *conditiones impossibiles & turpes, contractui matrimonij adiectas, debere propter eius fauorem pro non adiectis haberi; ac proinde non irritare contractum: exceptis ijs, quæ sunt contra substantiam coniugij.* de qua constitutione, etsi ea ad tractatum matrimonij pertineat, hic etiam aliquid dicendum. Difficile enim est intelligere, quomodo conditio impossibilis possit haberi pro non adiecta in contractu matrimonij, cùm sit potius signum, consensum deesse, quàm adesse. & Ecclesia non possit defectum consensus in matrimonio supplere. Item quomodo conditio turpis non irritet potius contractum, cùm alliciat ad peccatum, & etiā suspendat sæpè consensum in futurum. 122

Excipitur contractus matrimonij in foro externo.

Re-

Respon. breuiter, (cum res non sit huius loci) Conditionem, quæ reipsa impossibilis est, haberi in foro externo pro non adiecta in contractu matrimonij, & illum non reddere irritum in tribus casibus.

Quo modo coditio impossibilis in contractu matrimonij habetur pro nõ adiecta.

Primo, Quando aliunde constat illam à contrahentibus ioco adiectam, nec illis voluisse inhærere, aut suum consensum ab illa suspendere: vt si vir dicat, accipio filiam tuam in vxorem, sed debes pro dote numerare vnum millionem aureorum. Ita communiter DD. Medina C. de restit. q. 23. Couarr. in 4. decret. cap. 3. §. 2. Lopez p. 2. c. 44. & alij.

Secundò, Quando vterque contrahentium scit conditionem esse impossibilem, & iure statutum esse, vt habeatur pro non adiecta. hac enim cognitione stante si volunt contrahere addita tali conditione, præsumuntur illam ioco addere, & velle vt ex parte rei habeatur pro non adiecta, sicut sciunt illam à iure haberi. Medina & Couarruuias supra. Adrianus de sponsalibus dubit. 21. & alij.

Tertiò, Quando non constat vtrùm seriò an ioco adiecerint talem conditionem. In dubio enim iudicandum est in fauorem matrimonij. cap. finali, de sententia & re iudicata. idque propter periculum animæ, ne videlicet separati, & alijs iuncti, in adulterio viuant, si ex parte rei prior contractus validus fuit.

Quomodo iudicadũ de turpibus, quæ non sunt cõtra substantiam.

Quod attinet ad conditiones turpes, quæ non repugnãt substantiæ; vt si mecum furari volueris. hæc etiam pro nõ adiectis habendæ sunt in foro externo, sicut impossibilis; & iisdem casibus; nimirum si vel constet ioco adiectas, vel dubium sit vtrùm ioco an serio. vel denique, si contrahentes sciant esse turpes & a iure reijci. quia Pontifex eodem modo de illis & de impossibilibus loquitur. hoc tamen intelligendum est, si illæ conditiones turpes sint de futuro. si enim sunt de præterito vel præsenti, non habentur pro non adiectis; quia sic non inducunt ad peccatum, sed supponunt factum. Ita Adrianus in 4. de sponsalib. dubitat. 9. Lopez p. 2. cap. 42. Syluester Matrimonium 3. q. 1. D. Thomas in 4. d. 29. q. vnica art. 3. & alij. Porro sicut illæ conditiones habentur pro non adiectis in contractu matrimonij, ita etiam in contractu sponsalium. vt communiter DD. tradunt, quia sunt via ad matrimonium.

Hæc exceptio solum pertinet ad forum externum.

Circa prædicta Notandum est, etsi illa procedant in foro externo, & quoad præsumptionem illius fori; tamen si vterque vel alter contrahentium animum habuit conditioni impossibili affixum, non intendens præbere consensum absolutum, nisi eueniente conditione, certum est nihil effici coram Deo, nec vllam induci obligationem; quia reuera nullus est consensus. Vnde quoad hoc, est eadem ratio contractus matrimonij & ceterorum. Idem dico, si conditio erat turpis & de futuro, & animus similiter illi erat affixus; tunc enim suspenditur consensus vsque ad euentum conditionis. Quare cum talis contractus alliciat ad peccatũ, nullam inducit obligationem ante euentum. Vbi autem posita fuerit conditio, ex vi prioris contractus oritur obligatio vel matrimonij vel sponsalium, iuxta diuersas hac de re sententias, sicut in reliquis contractibus. Vnde etiam ex hac parte est eadem ratio contractus matrimonij & ceterorum: quare solum est discrepantia quoad præsumptionem fori externi.

Cõditio nec quæ contra substãtiam matrimonij.

Ceterum, cõditiones quæ sunt contra matrimonij substantiam (vt sunt illæ, quæ sunt contra bonum prolis, vel fidei, vel sacramenti) non habentur pro non adiectis in foro externo, sed absolute reddunt contractum irritum. vt si alter dicat alteri, contraho tecum, si generationem prolis euites, vel donec inueniam ditiorem, vel si corpore quæstum facies. Ita expresse habetur dicto capite finali. Quod intellige si sint de futuro: sic enim solum imponunt obligationem contrariam obligationi substantiali matrimonij. vide lib. 5. de matrimonio Thomæ Sancij, vbi de his omnibus fuse & erudite disputat.

123 *Vltimæ voluntates.*

Excepi etiam *vltimas voluntates*, vt sunt institutio hæredis, fideicommissum, legatum, & donatio mortis causa: nam conditio impossibilis vel turpis illis apposita, nõ reddit dispositionem irritam, sed habetur pro non adiecta: vt constat. L. 1. 4. 6. 8. 9. ff. de conditionibus institutionum. & §. Impossibilis. Instit. de hæredibus instituendis. vide Gomezium de legatis. nu. 67. Neq; id tantum in foro externo & quoad præsumptionem, sicut in matrimonio & sponsalibus, sed etiam in conscientia. ratio est: quia etsi ius non possit supplere consensum in sponsalibus & matrimonio eo quòd in his quisq; sit sui Iuris, nec vlla potestas humana possit alteri dare potestatem mei corporis ad vsum matrimonij absque meo consensu; potest tamen illum supplere in vltimis voluntatibus; quia res externæ subsunt dispositioni Iuris humani, suppetente iusta causa. Idem potuisset in alijs cõtractibus si voluisset. sed iustas ob causas non fecit. Causa vero, cur in vltimis voluntatibus, non in alijs ita statuerit, est. quia mortuo testatore, non superest qui possit eius mentem interpretari, quomodo conditionẽ intellexerit, serione an ioco adiecerit, an satis aduerterit qualis conditio esset: vnde nasci potuissent plurimæ lites. Deinde si conditio sit turpis, merito reijcitur, in pœnam testatoris: si impossibilis, reijcitur tanquam impertinens. In alijs contractibus non reijcitur, sed reddit contractum irritum; quia contrahentes rursus contrahere possunt, si velint. Si tamen testator putabat conditionem possibilem & honestam, non reijcitur, sed irritam reddit dispositionem. vt docet Gomezius supra num. 65. & alij, ex L. Seruo manumisso. 58. ff. de conditione indebiti.

Cõditio nubendi vel non nubendi.

Conditio, *Si non nupseris, si vxorem non duxeris*, apposita vltimæ voluntati habetur iure Digestorum pro non adiecta. L. Titiæ. 100. ff. de conditionibus & demonstrat. idque fauore matrimonij, vt Respub. augeatur postea tamen iure Codicis hoc restrictum est ad primas nuptias, & constitutum vt in secundis hæc conditio vim haberet, ita vt si contra facias, legatum amittas, Authentica, Cui relictum. C. de indicta viduitate tollenda. Parem modo vim habet conditio *si religionem ingrediaris.* Ita Gomezius supra nu. 78. & alij. Si dicatur Lego tibi 200. *si nupseris*, nihil addendo de ingressu Religionis, consequeris 100. etiamsi Religionem ingrediaris. Conueniunt in hoc omnes DD. teste Molina disputat. 207. & habetur aperte Nouella 123. de Sanct. Ep. c. 37. & Auth. Nisi rogati. C. ad S. C. Trebell. ratio est; quia non censetur de Religione cogitasse, cum illi non expresserit; ac proinde noluisse eam excludere. Si autem dicatur, Lego 200. si nupseris. 100. si Religionem ingrediaris, est dubium. Multi enim tenent te habiturum 200. etiamsi Religionem ingrediaris quia illa conditio, si nupseris, quatenus retrahere potest a Religione, habenda pro non adiecta. Syluester verbo Hæreditas 4. quæst. vlt. Medina quæstio. 23. Panorm. in c. In præsentia de probationibus, estque communior sententia Iurisperitorum. colligitur ex Authenticis proxime citatis. Contrarium tenet Couarruuias lib. variar. cap. 19. num. 7. & seqq. cum alijs, quos citat. Eadem placet Molinæ disputat. 107. etsi contrariam fateatur probabilem. Ratio est; quia testator expresse contrarium statuit, & potuit ad hoc iusta ratione moueri. hoc tamen ex circumstantijs iudicandum est.

Nihilominus prior sententia videtur iuri conformior, vt docet Felinus c. In præsentia. de probationibus, num. 37. Vbi pro hac sententia adducit Ioannem Andream, Antonium de Butrio, Romanum, Bartolum, Albericum, Abbatem, Matthesilanum, & Baldum; quamuis Baldus sibi non constans alibi doceat contrarium. Pro eadem Couar. lib. 1. variar. c. 19. nu. 9. citat Soncinatem, Aretinum, Iasonem, & Ioannem Crottum. Idem passim tenent Summistæ. Ratio est, quia si quis bene consideret, Nouella illa 123. Iustiniani cap. 37. non nititur præsumptione tacitæ voluntatis testatoris, vt volunt auctores contrariæ sententiæ, qui proinde nolunt illam locum habere, quando testator expresse monasterium excludit; sed absolutè intendit fauere pietati, etiam contra testatoris voluntatem; & ideo vult talem clausulam haberi pro non adiecta; sicut iure Digestorum clausula *Si non nupseris*, habebatur pro non adiecta, quia volebat ius fauere nuptijs. Quomodo enim præsumi potest passim de quouis testatore, qui sic disponit; *Lego Fuluiæ 200. si nupserit, si autem non nupserit*, 100. non cogitasse de statu religionis, & si cogitasset, ita affectum fuisse erga illam, vt Fuluiæ ingredienti Religionem relicturus esset 100. perinde ac nubenti? Sane hoc præsumi non potest, sed potius contrarium; nam ingredi Religionem est maxime affine ei, quod est non nubere; & homines tunc omnia expendere solent. Deinde pauci erga Religionem ita sunt affecti, vt ita vellent disponere. Quidquid enim ad Religionem peruenit, videtur familiæ perire. Vnde idem Iustinianus eadem Nouella in fauorem Religionis statuit, ne parentes possent filios Religionẽ ingredietes legitima priuare, sed vt hãc tenerentur monaste-

tio.

rio dare. Et multa alia ibidem constituit in Religionis fauorem, ne parentes & consanguinei quidquam ingredientibus detraherent. Quare etiam si constet de contraria voluntate testatoris, nihilominus clausula illa habebitur pro non adiecta. vt rectè docent Auctores supra citati.

Nec obstat, quod Couarr. obijcit; Neminem, qui seriò Religioné cogitet, ratione talis clausulæ auertédum: quia etsi id verum sit quando legatum est paruum (nam ob tale, ne nuptias quidem omittet, qui serio de illis cogitat) non tamen quando est amplissimum, ex quo manens in sæculo maxima bona ad Dei gloriā perficere poterit, quod legatum diuites amici occupabunt, & vanè expendent, si Religionem ingressus fuerit. Addo non tantum agi, ne auertantur qui firmo animo religionem destinarunt; sed etiam ne illi qui de illa deliberant.

DVBITATIO XVI.

Vtrùm donatio facta ad certum vsum vel finem, vel sub certo onere; si illud onus, vel ille finis non præstetur, sit valida.

124 DICO Primò, Quando aliquis donat ob certum finem, si non intendat illum finem obligare, sed solum allicere animum, vel præbere media ad illum consequendum, si placuerit; non est irrita donatio, etiamsi finis non sequatur. v. g. Petrus legauit puellę 100. vt nubat, nec aliud expressit; illa verò ante nuptias obijt; legatum non est restituendum, sed transit ad hæredes puellę. imò etiamsi manens in vita coleret cœlibatum in sæculo, vel ingrederetur Religionem, non teneretur restituere. vt docet Molina disput. 208. quia non censetur legato maius bonū voluisse impedire, nisi aliunde de contrario constet.

125 *Donatio ad alliciendum animum.* Ob hanc causam valida est donatio, qua quis donat collatori ad alliciendum ipsius animum, vt beneficium conferat; vel mercatori, vt ad mutuandum inclinetur; vel puellæ, vt ad consensum flectatur, quamuis finis non sequatur. quia nō est donatio conditionata, sed absoluta, facto non animo obligandi, sed tantum alliciendi ad liberum consensum. vnde potest acceptare, etiamsi non intendat pręstare quod donaturo exoptat.

Dico Secundò, Si intendat donatarium ad illum finem

126 *Donatio ad certum vsum vel finem.* vel vsum obligare, donatio erit irrita, fine non præstito, si ille sit principalis finis donationis: si verò sit secundarius, non erit irrita, poterit tamen in irritum reuocari, si donatarius nolit præstare. Ita docet Ioannes Medina C. de restit. q. 24. Prior pars patet ex multis textibus ff. de conditione causa data non secuta. & C. de condictione ob causam quibus conceditur repetitio causa non secuta.

Probatur, quia quando dat ad certum vsum, tamquam ad finem principalem, limitat suam donationem ad illum vsum, nec habet aliam causam, cur velit rem esse ipsius. sicut enim est in potestate ipsius donare, ita etiam limitare suam donationem ad certum finem & vsum, prout placuerit: nam tota vis donationis pendet ex intentione donantis. vt si parens det filio pecuniam, eo dumtaxat fine, vt emat libros; si filius non emerit, tenetur ad restitutionem; quia donator limitauit donationē suam ad certum vsum, nec aliam causam donandi habuit. si tamē filius bona fide conatus fuisset emere, & aliunde fuisset impeditus; vel si insumpsisset in res alias æque vtiles, non esset obligandus ad restitutionem, quia parens posset præsumi id ratum ha-

127 *Si finis secundarius non præstetur. Donās sub certo onere.* bere. Idem dicendum de similibus donationibus. Altera pars probatur, quia etsi finis secundarius non præstetur, tamē subest finis principalis, ob quem donatio est facta; & ita non censetur irrita, nisi ex circumstantijs constet aliam donatoris mentem fuisse vt si des Monasterio 100. aureos sub aliquo onere, est valida donatio, etiamsi Monasterium onus non præstiterit. quia censetur ille principalis finis donationis, sed salus animæ, ob quam Monasterio videtur absolute donatum, etsi cum onere. immo nec reuocari potest, nisi additum sit in donatione, vel nisi aliunde constet, eam donatoris mentem fuisse. vt docet Medina supra. & colligitur ex cap. Verum, de condit. appositis. potest tamē compelli Monasterium, vt onus impleat; quod si nolit,

128 per sententiam iudicis potest priuari. Si tamen impletio oneris non est in ipsius potestate (vt quia alij impediunt, vel pendet à consensu aliorum, qui nolunt consentire) nō potest compelli. sufficit enim vt sit paratum facere quantum in se est, vt onus impleat. non enim donator censetur aliud intendisse, nisi expresserit; cum recta ratio non plus exigat, quàm homo possit præstare. Idem dicendum de omnibus donationibus, quæ ob aliquem finem principalem fiunt, cum aliquo onere annexo.

DVBITATIO XVII.

Vtrùm donatio ob causam præteritam vel præsentem sit valida, si causa non subsit.

RESPONDEO, Talem donationem esse inualidā, 129 *Si causa nō subsit.*
nisi donator actu vel habitu ita sit affectus, vt illam censeatur velle valere, quamuis causa non subsit. colligitur ex Medina quæst. 24. Probatur Primò, Quia talis donatio est inuoluntaria: procedit enim ex errore, qui si non esset, donatio non fieret: atqui donatio vt omnino valida sit, debet esse plenè voluntaria, cum ex libertate pendeat. Secundò, Quando error dat causam contractui, vel alteri dispositioni; actus est irritus vel saltem in irritum reuocabilis, vt ostensum est supra cap. 17. dubit. 5. atqui hic dat causam actui: ergo. Tertiò, Cum quis exprimit se donare ob causam, videtur donatio fieri sub conditione. *si causa subsit:* ergo si illa conditio non subsistit, donatio est nulla. Hoc tamen argumentum non est firmum; quia expressio causæ non habet vim conditionis: vt patet in contractu matrimonij, si quis ita dicat accipio te in vxorem, quia es bonis moribus, quia diues, &c talis. n. contractus est validus, siue causa illa extet in re, siue non solùm. n. exprimitur quid moueat & impellat animum ad contrahendum, non autem ponitur vlla conditio consensui.

Circa hanc assertionem Aduertendum est, si res absolutè donetur, & error non sit circa substātiam rei donandæ, vel personam donatarij, vel circa substantiam ipsius actus (vt cùm est error circa causam principalem, dantem speciem actui) sed solùm circa conditionem accidentariam, vel causam secundariam donationem nō esse omnino irritā: dici tamen *inualidam*, quia pro arbitrio donantis reuocari potest, errore cognito. & quidem si donatarius est causa deceptionis, tenetur errorem detegere, & ponere rem totam in arbitrio donatoris, vt donationem ratificet vel reuocet. si verò non est causa, non videtur ad hoc teneri. vnde poterit retinere, donec reuocetur, iuxta ea, quæ d. dub. 5. cap. 17. diximus. *Discrimen erroris circa substantia, et circa conditionem accidentariam.*

130 Dixi, *Nisi actu vel habitu*, &c. quia sæpè fit, quempiam ita esse affectum, vt si sciret causam esse falsam, nollet donare: tamen quia dedit, non vult donationem esse irritam. vt si donasti aliquid amico, quia putas: illum curasse aliquod negotium, quod non curauit; tamen multa alia tua causa fecit, ob quæ vellet donationem confirmare.

Petes, Quando causa, ob quā aliquid datur, non subest; quomodo scietur vtrùm velit donationem valere, an non?

Resp. Quando id non exprimitur, esse colligendum ex 131 *Causa principalis & secundaria dandi.*
conditione danis & accipientis, & rei donatæ, & ex conditione causę: si enim causa ob quam datur non est principalis, sed secundaria, ob quam hic & nunc solùm se applicat ad donandum, & extat aliqua causa principalior; tunc donatio nō est censenda irrita, etiamsi illa causa secundaria non extet. vt patet exēplo allato. Item cùm datur eleemosyna pauperi simulanti fidem catholicam, vel sanctitatem; nam principalis causa dandi est paupertas. posset tamen talis donatio reuocari: si error ei causam dedit. deinde etsi causa principalis ob quam datur non extet; si tamē conditio donantis, vel rei donatæ est talis, vt putetur nolle obligare ad restit. poterit donatarius retinere.

Hinc sæpe fit, vt qui simulatione sanctitatis, paupertatis 132 *Paupertate simulatione obtentū.*
vel infirmitatis, vel obsequiorum aliquid impetrarunt, non teneantur ad restitutionem; quia donatores non censentur id onus velle imponere: idque vel ob liberalitatē, vel ob beneuolentiam & amicitiam, vel ob rerū paruitatem, vel quia res est consumpta, & difficilis esset donatario restitutio. Si tamē putetur donator velle, vt sic p fraudem obtentum restituatur, est restituendum, maxime si quantitas est notabilis. Imò etiam in dubio est restituedū; saltem pars aliqua, pro ratione dubij; quia cùm non ince-

perit

perit bona fide possidere, non potest ratione possessionis, ipsius conditio melior censeri: vel certè debet fraudem aperire & rem in libero arbitrio donatoris constituere.

113 *Cui restituendum.* Dubium tamen est inter DD. cui sit restituendum id, quod simulatione paupertatis obtentū est, si donator putetur illū velle ad hoc obligare. Plerique DD. docent id esse cōferendum in alios pauperes, vel in alios pios vsus. quia donator illud iam à se alienauit, & Christo donauit, accepturus pro eo mercedem, nō secùs ac si verè pauperi dedisset. ita Nau.c.17.nu.107. Scotus in 4.d.15.q.2. art.3. Adrianus in 4. tract. de restit.q.1.& Medina supra. Sotus tamen lib.9.de Iust.q.7.ar.3.ad 4. putat esse restituendum donatori; quia hic non intendit donare Christo, nisi quatenus intendit donare huic pauperi. Sed possunt conciliari, si dicamus esse restituendū donatori, si is sit notus, & res sit notabilis, vt ipse putetur velle vt sibi restituatur. alioqui si res sint minutæ, vel ignoti qui dederunt, vel si putetur velle illud alijs pauperibus dari, alijs dandū est.

CAPVT DECIMVM NONVM.

De Testamento, & Legatis.

Constat dubitationibus 8.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit testamentum, & quomodo à codicillo differat.

1 ESPONDEO, *Testamentum est voluntatis nostræ iusta sententia de eo, quod quis post mortem suam fieri vult.* Ita definitur L.1.Qui test.fac.poss. Verū quia hæc definitio conuenit etiam alijs vltimis voluntatibus, nempè codicillo, legato, fideicommisso & donationi causa mortis; addunt Doctores, *cum directa hæredis institutione*, per quam particulam testamentum discernitur ab illis: quia nulla alia vltima voluntas continet hæredis institutionem. vnde propriè loquendo *Testamentum est hæredis institutio*. Ideò enim instrumentum illud dicitur *testamentum* iure ciuili, qui continet hæredis institutionē; non autem quia continet legata vel fideicommissa. nam quòd hæc in eodem Instrumento scribatur, est extrinsecum & accessorium rationi testamenti, possent.n.omitti.

2 *Codicillus.* Differt autem à *codicillo*, Primò, Quòd codicillus non fiat ad instituendum hæredem, (nisi interdum ex priuilegio, quale concessum militi, vt patet L.Militis codicillis. 36. ff. de mili.testa.) sed ad aliquid in testamento explicandum vel mutuandum, addendum vel detrahendum; vt ad legata instituenda, vel ad substitutionem fideicōmissariam faciendam, &c. Secundò, Quòd in codicillo sufficiant 5. testes, etiāsi nō sint rogati; inter quos possunt etiā esse mulieres. In testamento requiruntur 7. testes rogati masculi & puberes. vide Sylu.v. Testa.1.nu.2. Hinc fit vt *clausula codicillaris* testamento addita (qua significat testa-

3 *Clausula codicillaris.* tor se velle suam dispositionem valere per modū, vel testamenti, vel codicilli; vel generatim se velle illā valere meliore modo, quo potest) eam vim habeat, vt etiamsi testamentum ob defectum solemnitatis non valeat qua testamentum (idest, quoad institutionem hæredis directa) valeat tamen qua codicillus. Vnde efficitur Primò, Vt legata tali testamento relicta, sint soluenda. Secundò, Si testator non habens liberos, instituat extraneum hæredē, institutio illa directa habebit vim substitutionis fideicōmissariæ. nam frater vel alius, qui ab intestato succedit, tenebitur illi tradere hæreditatē, retenta solū quarta eius parte, quam vocant Trebellianicam. Tertiò, Si verò habeat liberos, illi habebūt solùm legitimā; extraneus verò sic institutus habebit reliqua. vide Sylu.sup.nu.15.& Molinam disp.132. & Iulium Clarum §. Testamentum q.46.

DVBITATIO II.

Vtrùm testamentum factum ad piam causam sit validum; si ei desint solemnitates, quas requirit Ius ciuile.

VERBI gratia, si non adsint 7. testes, vel non omnes sint masculi, & puberes; vel non omnes sint rogati, si non omnes subscripserint, &c. quæ habentur L.Hac cōsultissima.21.C.de testamen. dicitur autem factū ad piā causam, quando hæres instituitur pia causa, vt Ecclesia, Monasterium, pauperes.

4 *Testamētū ad piā causam.* Respondeo, Vt testamentū ad pias causas sit validum, etiā in foro externo, non requiruntur solemnitates Iuris ciuilis; sed sufficiunt eæ, quæ sunt Iuris gentium, nempe vt duo testes adsint. Ita Couar.c.11.de testam.nu.9.& Iulius Clarus §. Testamentum q.6.num.1.& colligitur aperte ex cap. Relatum.1. de testamentis. Vbi Alexander III. mandat vt Iudex causas, in quibus agitur de ijs, quæ relicta sunt de Ecclesijs, tractent nō secundùm leges, sed secundùm Canones, duobus vel tribus duntaxat legitimis testibus requisitis. quod etiā in foro ciuili seruandū esse *Duo testes sufficiunt.* docet Clarus supra & alij DD. Neque requiritur præsen-

5 tia Parochi, vt quidam volunt. nā Pontifex dicit non nisi duos legitimos testes requirendos. potuit autem Sūmus Pōtifex hac in re legibus ciuilibus derogare, quia potesta-

6 tis ecclesiasticæ (cuius plenitudo est in Pontifice) est, ordinare hominum actionem ad finem supernaturalē, qui est salus animæ: & consequenter potest submouere & tollere omnia, quæ studiū & cursum bonorum operum ad salutē animæ pertinentium impediunt: atqui tales leges in causis pijs impedirent studium bonorum operum: ergo.

Petes, Vtrùm necessarij sint duo testes, vt tale testamentum sit validum in foro conscientiæ?

7 *Nō sunt necessarij in foro cōscientia.* Respondeo, Non esse necessarios: sufficit enim in his testamentis id, quod Iure naturali est sufficiens, nempe vt sit potestas in disponente, capacitas in eo, in cuius fauorem disponitur, & libertas in dispositione: quod probatur, quia nulla solemnitas Iuris ciuilis in his testamentis est necessaria. vt patet ex cap. Relatum.1. de testamen. neque etiam necessarij sunt duo testes Iure Canonico, quia Ius Canonicum non requirit eos vt dispositio sit valida in foro conscientiæ; sed vt possit probari in foro externo, quantum satis est, vt Iudex pro ea sententiam ferat: vt colligitur ex d. cap. Relatum.

8 Hinc sequitur Primò. In tali testamento, vt validum sit, non requiri hæredis institutionem. ratio est, quia hæc necessaria tantùm est iure ciuili: atqui vt testamentū ad pias causas validum sit, nihil requiritur solo Iure ciuili introductum. Ita Iulius Clarus q.6.nu.8.

9 *Legata pia.* Secundò. Etsi testamentum aliquod ad causas prophanas, defectu solemnitatis sit inualidum; tamen legata pia in eo contenta, valida esse. Ita Couarru. cap.11.num.4. ratio est, quia caput Relatum, loquitur generatim ad omnibus ad piam causam relictis; vnde etiam comprehendit legata.

Legata prophana. Tertiò, Legata prophana posita in testamento ad pias causas minùs solemni, valere esseque soluenda. est sententia communis Doctorum, vt refert Clarus §. Testamentum, quæstione sexta, numero nono ratio est, quia solem-

nitas, quæ sufficit ad institutionem hæredis, etiam sufficit ad legata illi apposita accessorium enim sequitur naturam principalis.

19 Quartò, Etsi regulariter non valet dispositio vltimæ voluntatis captatoria; (id est, quę confertur in alterius arbitrium) tamen valere in dispositione ad pias causas. Ita Clarius q. 6. num. 5. citat Bar. & alios, qui dicunt hanc esse sententiam communem. Ratio est, quia Iure gentium talis dispositio est valida. & satis apertè colligitur ex c. Cùm tibi, de testa. vbi dicit Innoc. III. *Qui extremam voluntatem in alterius dispositionem committit, non videtur decedere intestatus.* quod multi DD. intelligunt in causis pijs, & ita exponitur in summario illius cap.

DVBITATIO III.

Vtrùm testamentum factum ad causam non piam sit validum in foro conscientiæ, si ei desint solemnitates iure positiuo requisitæ.

11 *Sententia Couar.* COVAR. c. 10. de testam. nu. 12. docet tale testamentum etiam in foro conscientiæ inualidum esse, ita vt hæres tali testamento institutus, & legatarius teneantur ad restitutionem hæredibus ab intestato. citat pro hac sententia Baldum & Fortunium eamdem tenent quidam recentiores. nihilominùs.

12 *Contraria verior.* Resp. Cōtrariam sententiam omnino veriorem videri, Tale testamentum in foro conscientiæ validum esse, & licitè retineri, quod ex tali testamēto possidetur siue titulo hæreditatis, siue legati. Probatur Primò, Quia communis *Obligatio naturalis.* sententia DD. vtriusque Iuris est ex testamento minùs solemni oriri obligationem naturalem, vt testatur Iulius Clarus §. Testamētum. quæst. 90. nu. 1. & Iason in L. Cùm quis. 90. C. de Iuris & facti ignorantia. num. 13. & fatetur Couarruuias num. 10. atqui hoc nihil aliud est, quàm testamentum tale in foro conscientiæ esse validū, ita vt hæres ab intestato teneatur ei satisfacere; & institutus possit relictum petere & retinere: quamuis Ius ciuile ex eo actionem non tribuat. sicut simplex promissio in foro cōscientiæ est implenda, etiamsi Ius ciuile ex ea non concedat *Resp. Cou.* actionem. Respondet Couarruuias, illam sententiā Iurisperitorum intelligendā de obligatione naturali; non stricta; ratione cuius hæres ab intestato teneatur ex iustitia; sed laxa. qua teneatur solùm ex honestate morali: vnde qui sic institutus est, non posse retinere hæreditatem vel legatum, eo quòd Ius Iustitiæ non habeat. Verum hæc re-

13 *Reijcitur.* sponsio non satisfacit, Primò, Quia obligatio naturalis apud Iurisperitos vocatur ea, quæ præciso omni iure positiuo oritur ex natura actus, & a iure positiuo superueniente non irritatur: atqui seposito iure positiuo, oritur obligatio iustitiæ ex tali testamento: ergo loquuntur de obligatione iustitiæ. Secundò, Si oritur ex tali testamēto obligatio honestatis ergo hæres ab intestato tenebitur saltē sub peccato veniali illi satisfacere nam alioquin faceret contra honestatē virtutis. similiter hæres tali testamento institutus poterit retinere quod ipsi sic dari fuerit, sicut quod datur ea vi promissionis, vere debitum est, & retineri potest; quamuis non sit debitum nisi ex honestate morali. vt multi DD. docent. Denique quòd Iurisperiti hanc sententiā intelligant de obligatione stricta, patet ex eo, quòd inde concludant hæredem ab intestato teneri in foro animę restituere hæreditatem ei, qui sic est institutus; & institutum posse retinere. vide Angelum v. Hæres numero 5. & alios infra.

14 Probatur Secundò, Quia plerique Theologi, qui hanc quæstionem attigerunt, aperte docent tale testamentum in foro conscientiæ validum esse, Adrianus quodlib. 6. art. 1. illatione 2. Angelus v. Hæres nu. 5. Tabien. ibid. nu. 4. Silu. v. Testamentum 1. q. 5. §. Quartum, secundum Archid. & v. Hæreditas 3. q. 7. Io. Med. C. de rest. q. 23. in fi. Lopez 2. p. c. 14. Idem ex parte tenet Sotus lib. 4. de Iust. q. 5. ar. 3. Bannes q. 62. disp. 5. quatenus docent, id quod ex tali testamēto possidetur non esse restituendum, donec per sententiam hæredi ab intestato adiudicetur. denique noster Molina disput. 81.

15 Tertiò, Ex L. Etsi inutiliter. 2. C. de fideicommissis, vbi Antonius sanxit. *Non posse per se repeti fideicommissum relictum à defuncto inutiliter,* (id est, in scriptura minùs solemni) *si eo sciens voluntatem defuncti, cuius est hæres, illud præstiterit* rationem subdit, *Quia non ex ea sola scriptura, sed conscientia relicti fideicommissi, defuncti voluntati satisfactum esse videtur.* Hic aperte supponit, voluntatem defuncti, de qua constet per confessionem hæredis, cuius interest, validam esse debere etiam in foro externo; etsi per scripturam minus solemnem non satis probetur. Vnde 16 colligunt Iurisperiti, legata, quæ in testamento minùs solemni tibi sunt relicta, si à te possideantur, non solùm posse in foro conscientiæ retineri; sed etiam in externo defendi per legitimam exceptionem. quam sententiam Ias. dicit esse communem, vt refert Couar. nu. 19.

Quartò, Probatur ex §. vltim. Inst. de fideicommissarijs 17 hæreditatibus, vbi Iustinianus statuit, vt si testatur fidei hæredis sui commisit, vt hæreditatem vel speciale fideicommissum tibi restituat; & postea nec ex scriptura, nec ex 5. testium numero possit probari hanc fuisse eius volūtatem; possis ei offerre iuramentū; & si iurare noluerit, vel si fassus fuerit, cogatur tibi restituere: nec liceat ei ad subtilitatem iuris confugere, (id est, non liceat ei opponere, testamento defuisse debitā solemnitatem) rationē subdit, *Ne depereat vltima voluntas testatoris, fidei hæredis commissa.* Idem habetur L. Quæstionem. 32. C. de fideicomm.

Quintò, Quia numerus testium & similes solemnitates solùm requiruntur in testamentis, vt fidē faciant in foro 18 externo, seu vt falsitas & omnis deceptio euitetur; vt expressè dicitur d. L. Quæstionē. C. de fideicomm. vbi sic habemus. *Cum enim per testium solemnitatem ostenditur, tunc & numerus testium & nimia subtilitas requirenda est. Lex enim, ne quid falsitatis incurrat per duos fortè testes compositum testamentum, maiorem numerum testium expostulat; vt per ampliores homines perfectissima veritas reueletur. Cum autem is, qui ex voluntate defuncti lucratur (& maximè ipse hæres, cui summa auctoritas totius causæ commissa est) dicere compellitur veritatem per sacramenti religionem; quales testibus relinquatur, vel quemadmodum ad extraneum fidem decurratur, propria & indubitata fide relicta? Cùm & in leges respeximus, quæ iustis dispositionibus testatorum omnino hæredes obedire compellunt; & sic strictius causam exigūt, vt etiam amittere lucrum hæreditatis faciant eos qui testatoribus suis minimè paruerint.*

Ex quibus clarè patet, non fuisse mentem legislatorum reddere irrita talia testamenta in foro conscientiæ; sed tantùm in foro externo non assistere, seu non dare actionem: sicut non dant actionem ex nuda promissione, nisi formula stipulationis, vel simili modo sit vestita.

Sextò, *Nihil est tam conueniens naturali æquitati, quàm voluntatem domini, volentis rem suam in alium transferre, ratam haberi;* vt habetur §. Per traditionem. Institutio. 19 de rerum diuisione: ergo non est conueniens naturali æquitati, vt omissio talium solemnitatum (præsertim si per ignorantiam vel obliuionem vel impotentiam proueniat) hanc voluntatem reddat inualidam: valdè .n. durum est vt non possim testari, vel aliquid legare in fauorem amici, eò quòd desit vnus testis, vel notarius; & ob hanc causam amicus teneatur in conscientia restituere fratribus meis, vel sororibus, vel cognatis, quibus, ob iustas causa nihil volui relictum.

Septimò, Ideò introductæ sunt istæ solemnitates, vt vo- 20 luntati testatoris certiùs satisfieret, nec posset varijs hominum artibus interuerti. homines .n. maximè desiderant vltimæ voluntatis suæ dispositionem seruari. vnde Auth. de nuptijs colla. 4. cap. 46. Imperator ait, *Vbique custodire volumus morientium voluntates.* ergo non intenderunt legislatores ob defectum illarum irritas reddere vltimas voluntates; si aliunde constet de mente testatoris. hoc .n. esset euertere finem, vt seruentur media. Denique hanc sententiam tamquam maximè rationi consentaneam tenet Plinius Secundus lib. 2. epist. ad Annianū. *Ego,* inquit *propriam legem mihi dixi, defunctorum voluntates, etiamsi deficerent, quasi perfectas tuerer.* Et lib. ep. 5. ad Caluisium, *Hoc enim si ius aspicias, irritum si defuncti voluntatem, ratum & firmum est: mihi autem defuncti voluntas (vereor quam in partem Iurisconsulti quod dicturus sum accipiant) antiquior iure est.*

Ex his sequitur Primò, Hæredem ab intestato, si sciat 21 volu n-

Consectaria 5. voluntatem defuncti, teneri restituere hæreditatem & soluere legata eis, quibus testamento minùs solemni debentur.

Secundò, Si dubius sit de voluntate testatoris debet cū illis componere pro ratione dubij. Ita Molina disp. 81. ratio est, quia cùm nec ipse nec alij ceperint adhuc possidere bona fide, in dubio par est eorum conditio. Probabilius tamen videtur hæredem ab intestato hoc casu posse totum retinere. Ratio est, quia habet ius certum, a quo non debet excludi per ius alterius dubium. hæc enim est ratio cur melior sit conditio possidentis. quia enim possidens, qui certus est se habere ius possidendi, non tenetur rem nec totam, nec partem eius deferere, ob ius dubium alterius.

22 Tertiò, Si hæres ab intestato retineat hæreditatem & *Si Iudex ad iudicet hæredi ab intestato.* legata; possunt illi, quibus aliquid per tale testamentum erat relictum, vti occulta compensatione; nam reuera res illæ erant ipsorum. Syluester. v. Hæreditas 3. q. 7.

Quartò, Si hæres ab intestato fateatur mentem testato-
23 ris fuisse, vt hæreditatem nomine fideicommissi alteri *Si hæres fateatur.* traderet, vel legatum aliquod solueret; aut si oblato iuramento, iurare noluerit, cogendus est etiam in foro externo hæreditatem tradere, (detracta tamen quarta parte, quam vocant Trebellianam) & soluere legatum, vt patet ex quarta & quinta probatione.

24 Quintò, Idem ob eandem causam dicendum est, si fateatur voluntatem testatoris fuisse, vt hæreditas non vt fideicommissum, sed immediate perueniret ad institutum. non enim recurrendum est ad fidem testium, vel ad iuris subtilitatem, quando is cuius interest, confitetur testatoris voluntatem; vt habetur d. L. Quæstionem. 35. C. de fideicommissis.

Sed contrà obijcitur ex Couarruuia, Primò, Ex L. Hac consultissima. 25. C. de testamentis. *Non subscriptum a testibus ac non signatum testamentum, pro infecto haberi conuenit.* & subdit, *Ex imperfecto testamento voluntatem tenere defuncti (nisi inter solos liberos habeatur) non volumus.* & §. Ex eo Instit. Quibus modis testam. infir. *Imperfectum testamentum nullum est.*

25 Respondent quidam, has leges niti præsumptione fraudis, quæ præsumitur cōmissa in talibus testamentis, quando præscriptæ solemnitates desunt. vnde quando constat nullam fraudem commissam, sed hanc esse veram & liberam voluntatem testatoris, leges hasce nō habere locum. *Non nititur præsumptione fraudis.* Sed solutio non videtur vera. Primò. Quia non potest prudenter præsumi fraus, ex eo, quòd vnus vel alter testis, vel subscriptio alicuius desit. nam multis modis fieri potest vt aliquid horum sit omissum. Secundò, Quia quatuor testes possunt sufficere, vt constet non subesse fraudem; sufficiunt n. in rebus maioribus, vt in causa criminali, in qua agitur de vita. Tertiò, Etiamsi Iudices sciant nullam subesse fraudem, tamen non adiudicabunt ex tali testamento hæreditatem, nisi hæres ab intestato fateatur hanc fuisse mentem testatoris, vel nisi recusauerit oblatum iuramen-
26 tum. Vnde aliter respondetur, illas leges loqui de nullitate in foro externo, quia in foro externo non datur actio *Est nullum in foro externo.* ex tali testamento. lex enim Ciuilis ei non assistit: non tamen ei resistit, vt rectè docet Franciscus Sarmiento de reditibus p. 1. c. 2. nu. 3. habetur itaque pro *infecto, irrito,* & *nullo* in foro externo; quia non cōceditur actio ex tali testamento, perinde ac si nullum omnino extaret. cum hoc tamen consistit, quòd ex eo nascatur obligatio naturalis in hærede ab intestato ad res illas tradēdas; & ius in ijs quibus sic aliquid est relictum, ad exigendum: sicut patet in pactis nudis, ex quib. etsi nulla oriatur obligatio ciuilis, oritur tamen obligatio naturalis. vt dictum est c. 17. dub. 4.

27 Potuit autem ius Ciuile actionem ex huiusmodi testamē- *Cur deneget actionē.* tis denegare ob iustas causas. Primò, Ad vitandas plurimas lites, quæ ortæ fuissent, si licuisset hæredi instituto & legatarijs probare, hanc fuisse mentem testatoris, quam etiam ob causam factum est, vt certas solemnitates requireret, quæ nisi seruatæ essent, aliæ probationes nō admitterentur, præter confessionem hæredis ab intestato, cuius interest. Secundò, Ad excludendas varias hominum artes & machinationes, quibus conati fuissent vltimas voluntates interuertere, si satis fuisset probationibus iure gentium requisitis vti. dum enim vident tam multa requiri ad faciendam fidem in causa testamentaria, desperāt de successu, & cessant a fraudibus. Tertiò, Ne hæredes ab intestato, quibus non constat de voluntate testatoris, gemino dolore afficerentur, si priuati solatio defuncti, cogerent extraneis dare hæreditatem. quòd si illis de voluntate defuncti constet, non possunt queri, quia par est vt satisfaciant voluntati defuncti, quam ipsi agnoscunt.

Obijcitur Secundò, Si illa testamenta in foro conscien- 28
tiæ essent valida, iniquè Iudices adiudicarent hæredib. ab intestato; facerent enim apertam iniustitiam; præberent etiam occasionem hæredibus illis, inique petendi, quod alijs relictum est.

Respondeo. Non adiudicari hæredibus hæreditatem illam tamquam absolute ad illos pertineat; sed nō concedi actionem ijs, qui nituntur tali testamento, quia repelluntur tamquam destituti probatione, quam leges requirunt. quòd si contingat hos esse possessores; datur quidem hæredibus repetitio, quia putantur bona fide agere, nec scire aliam esse defuncti volūtatem: non tamen intendit Iudex decernere rem absolutè illorum esse; sed esse illorū, quantum apparet ex probationibus, quæ iure admittuntur, interim relinquens eos suæ conscientiæ. quòd autem hæredes inde occasionem accipiant petendi quod alijs relictū est, ipsorum malitiæ imputandum, non legum dispositioni, quæ iustis causis nititur. Simile cernitur in pactis nudis, ex quibus etsi aliquid debitū sit in conscientia, ius tamen ciuile Cæsareum non concedit actionem. imò concedit repetitionem, si alter aliquid hoc nomine absque voluntate partis acceperit. vide Couarruuiam in cap. Quamuis pactum. par. 2. §. 4. vbi docet dari repetitionem hæredi, si ex ignorantia facti (nempe ex eo, quòd putauerit testamentum esse solemne) soluerit legatum, vel fideicommissum. non autem si ex ignorantia iuris; id est, si soluerit quod putaret testamētum minùs solemne esse validum. sed hoc ad forum externum pertinet: nam in conscientia non licet repetere, si putat illam fuisse defuncti voluntatem.

Obijcitur Tertiò, Si tale testamentum in foro conscien- 29
tiæ est validum: ergo tutor non poterit agere pro pupillo (qui est hæres ab intestato) ad rescissionem testamenti minus solemnis in fauorem alterius conditi si sciat voluntatem testatoris fuisse vt alius esset hæres: quod est graue incommodum. si enim agat, peccabit mortaliter: si non agat, condemnabitur vt pupillum præstet indemnem.

Respon. Non posse agere: si autem ideo cogatur pupillo compensare damnum, pupillus tenetur in conscientia ad restitutionem. & ipse potest occulte tantumdem detrahere ex illius bonis.

Aduerte tamen Primò, Sententiam Couarruuiæ esse 30
probabilē, & securam in conscientia, etsi nostra sit verior *Sententia opposita est probabilis.* & probabilior: potuissent enim legislatores ita statuere; quamuis non ita consentanee naturali æquitati. vnde poterit tutor ea vti & sic agere contra tale testamentum. Iuxta hanc sententiam Primò, Is, cui sic quid relictum est, nō potest illud petere tamquam ex iustitia debitum. Secundò, Si possidet, non potest retinere: nisi forte sit fideicommissum, quod testator fidei sui hæredis commiserit: vel legatum, quod hæres iam soluerit, sciens testamentum non fuisse solemne; iuxta ea, quæ dicta sunt in tertia, quarta, & quinta probatione. Tertiò, Hæres ab intestato potest illud retinere; & si alter possidet, repetere in iudicio. Quartò, Quod si non possit ob potentiam aduersarij, vti potest occulta compensatione.

Aduerte Secundò, Dominicum Sotum & Bannes su- 31
pra, tenere quamdam sententiam mediam; sentiunt e- *Sententia Soti.* nim testamentum minus solemne, quadam ratione esse validum, quadam inualidum. Validum; quia institutus potest capere hæreditatem, si nemo ei se opponat, & retinere, donec Iudex illa eam abiudicet. Inualidum; quia hæres ab intestato potest eam capere & retinere, etiamsi sciat voluntatem defuncti aliam fuisse; quod si alter eam occupauerit, potest in iudicio eam petere: & cùm adiudicata fuerit, retinere. Hæc sententia non est improbabilis. nec dubitandum est, quin legislatores ita potuerint statuere, nempe vt tale testamentum non esset irritum in conscientia, ante sententiam Iudicis; & per eam irritaretur vel declararetur irritum ex vi legis, &c. Verum non videtur illa fuisse mens illorum: nam si hæres fateatur voluntatem testatoris fuisse vt alteri traderet fideicommissum vel legatum, cogetur vi legum soluere. vt supra dictum est.

Aliorũ contractuũ solemnitates.

32 Aduerte Tertiò. Ea, quæ dicta sunt de solemnitate testamentorum, à quibusdam estendi ad contractus, donationes, beneficiorum & officiorũ collationes, electiones, præsentationes & similes actus, qui ex dispositione Iuris Ciuilis vel Canonici requirunt varias solemnitates. v.g. vt celebrentur certis verbis, certo loco vel tempore, per tres tractatus, coram certo numero testium. si enim hi actus solo defectu solemnitatis laborēt, ob quem iure positiuo decernantur irriti non ideò desinere valere in foro conscientiæ: ita n. docent omnes DD. Iuris, qui tenent, testamentum minùs solemne valere; vt fatetur Couar. num. 50. & omnes Theologi citati in 3. argumento.
33 Vnde si cōtrahentes sint per se habiles, & adsit plenus eorum consensus, contractus erit validus in foro conscientiæ. Nec obstat, quòd cōtractus matrimonij fit irritus sine Parocho & testibus; quia Conc. Tridentinum sessio. 24. c. 1. de reform. expressè reddit illos inhabiles ad sic contrahendum: & præterea satis significat se omnino irritũ reddere in foro conscientiæ. Simili modo, si electioni ad Prælaturam adsit legitimũ suffragium eorum, qui habent ius eligendi; & alienationi rei Ecclesiæ auctoritas personarum, quæ illam facere possunt: hi actus erunt validi in foro conscientiæ, quamuis aliquæ solemnitates per Canones requisitæ desint. Pro quo facit. Lex Cùm amplius solutum. ff. de reg. Iuris, vbi dicitur, *Id natura debet, quem Iure gentium dare oportet, cuius fidem secuti sumus.*

Bannes.

34 Hanc sententiam tamquam probabiliorem amplectitur Bannes disp. 3. a 1 q. 62. p. 100. vbi docet, eum, qui per contractum minùs solemnem possidet, iustè possidere, donec à Iudice spolietur; nec teneri vitium cōtractus alteri parti indicare. ratio ipsius est, quia leges positiuæ tam ecclesiasticæ quàm ciuiles, quæ irritos faciunt contractus minùs solemnes, non sunt nisi iuxta hanc moderationem receptæ, nimirum vt nemo teneatur rē, quam sic habet, ante sentētiam dimittere, itaque per huiusmodi contractus transferri quidem dominium, sed infirmum & reuocabile. excipit tamen electionem Prælatorum, hanc enim si ei desit solemnitas necessaria, esse irritam, propter rei momentum: quia Iurisdictio spiritualis per eam conferri debet; alij tamen Doctores nullam faciunt exceptionem. Videtur hæc sententia satis probabilis, maximè spectato vsu, qui passim est receptus. non enim cōsuetum est, vt quis ea, quæ per tales contractus habet, restituat, nisi cogatur per sententiam. Durum enim est, vt qui rem habet ex consensu eius, qui poterat illam tradere, cogatur sponte ea cedere; quòd non eo loco vel tempore, vel coram illis testibus, quos lex præscribit, tradita fuerit.

Dominium reuocabile.

Cōtrarium verius.

35 Nihilominùs cōtrarium est Iuri conformius & verius; nimirum huiusmodi actus & contractus, quibus deest solemnitas, sine qua lex illos absolute irritos decernit, non inducere obligationem naturalem; nisi forte alibi explicetur in Iure, illam solemnitatem solùm requiri ad probationem in Iudicio, sicut in testamentis. Ita fere tenent reliqui DD. & Couar. in c. Quamuis pactum. p. 2. §. 4. nu. 7. & Sarmiento de reditibus p. 1. c. 2. nu. 3. & alij. Probatur Primò, Quia non est dubitandum quin potestas ciuilis & ecclesiastica possint talem irritationem & nullitatem actibus inducere, vt nullam omnino vim habeant: ergo iudicandum est eas reipsa id facere, quando claris verbis actũ irritum & nullum decernunt, nec indicant vsquam id ad forum externũ restringendum. Secundò, Quia L. In causæ cognitione. 16. ff. de minoribus, apertè insinuatur, multos esse contractus, qui defectu solemnitatis à lege requisitæ, ita sint irriti, vt ad eos rescindendos non opus sit beneficio restitutionis; sed mero Iure possint dissolui: ergo tales contractus etiam ante sententiam Iudicis omni robore carent, ita vt ne naturalem quidem obligationem inducant. obligatio enim naturalis non potest elidi, nisi beneficio restitutionis, vt patet ex dictis c. 17. d. 8. & 9. Tertiò, Quando cōtractus inducit obligationem naturalem, potest illi accedere fideiussor; vt colligitur ex L. Fideiuss. 56. ff. de fideiuss. & mandat. sed multi contractus defectu solemnitatis ita sunt irriti, vt non possit illis accedere fideiussor. L. Qui contra. 55. ff. de fideiussor. ergo. Denique ratio est, quia quando lex irritum reddit contractum ob defectum solemnitatis, facit hanc pertinere ad formam essentialem contractus. & adimit contrahentibus potestatem aliter se inuicem obligandi. Vide dicta sup. c. 17. dub. 8. nu. 61. & dub. 7. nu. 56. vbi attulimus aliquot exempla.

Hinc sequitur, etiam completo tali contractu, alterum posse resilire inuito altero, & rem suam repetere, offerendo quod pro ea accepit: & alterum teneri restituere, etiam ante sententiam, nisi forte causas probabiles habeat, quibus se possit tueri. non tamen tenetur, quamdiu alter rem traditam non repetit, vel acceptam non restituit. Nec obstat contraria consuetudo; quia negari potest esse talem consuetudinem, nisi quando is, qui conuenitur, putat se habere causas iustæ defensionis; vel qui repetit, non potest rem acceptam restituere. Fieri tamen potest, vt dissoluere talem contractum sit contra charitatem, vt si bona fide erat initus, & alter sine graui incommodo non possit rem acceptam restituere. 36

Potest rescindi.

DVBITATIO IV.

Quinam non possint testari.

RESPONDEO, Eos non posse testari, qui vel sufficiēti rationis vsu carent, vel Iuris dispositione prohibentur. 37 Inter hos, Primò, est impubes, id est masculus ante 14. annum expletum, & femina ante annum 12. expletum. vt apertè habetur L. A qua ætate. 5. ff. Qui testamenta. vbi dicitur illud tempus debere esse completum, ita tamen vt sufficiat vltimum diem esse inchoatum.

Impubes.

Secundò, Filius familias. hic tamen si pubes sit, potest testari de bonis castrensibus & quasi castrensibus; L. Nemo. 11. C. Qui testamenta. De bonis aduentitijs, si quidem ea ante clericatum ei obuenerit, non potest testari ad causas prophanas, etiamsi pater consentiat, vt docet Clarus q. 18. ex communi DD. sententia; quia est contra aperta iura, L. Qui in potestate. 9. ff. Qui testamenta & L. Nemo, 11. C. eodem. Potest tamen ad causas pias cùm patris consensu. vt idem Clarus docet q. 5. nu. 7. & apertè colligitur ex cap. Licet de sepulturis in 6. estque communis sententia DD. De bonis verò aduentitijs, quæ post clericatum consecutus est, testari potest absolute absque patris consensu; quia illa sunt quasi castrensia. vnde eorum commoditas & dispositio ad ipsum pertinet, vt patet ex dictis supra c. 4. d. 3. & expressè habetur Authent. Presbyteros. 5. C. de Episcopis & Clericis. 38

Filiusfamilias.

Tertiò, Testari non possunt, qui commiserunt aliquod crimen, cui iure annexa est pœna, qua ipso facto sunt intestabiles, L. Is cui. 18. & L. Cùm lege. 26. §. Qui test. vt sunt illi, qui insecuti sunt hostiliter Cardinalem; vel eum ceperunt, aut percusserunt, & qui ad hoc fuerunt cooperati. vt habetur c. Felicis, de pœnis l. 6. Tales etiam sunt hæretici, vt patet L. Manichæos. 4. C. de hæret. Item credentes, receptatores, defensores, & fautores eorum, si intra annũ non satisfecerint: vt patet Auth. Credentes. C. de hæret. quæ est Federici Imperatoris, & cap. Excommunicamus. 1. §. Credentes ex Concilio Lateranen. magno vbi dicitur. *Sit etiam intestabilis, vt nec testandi liberam habeat facultatem, nec ad hæreditatis successionem accedat.* Simili modo testari non potest, qui damnatus est ob libellum famosum, vt habetur d. L. Is cui. §. Si quis. 39

Criminosi,

Quartò, Religiosi testari non possunt, nisi ex concessione Summi Pontificis: qui sicuti potest facere potestatem donandi ad pias causas inter viuos; ita etiam condendi testamenti: sed tantùm ad pias causas. vide Couarruuiam de testam. c. 2. nu. 17. & 18. hæc autem facultas concedi non solet, nisi Religiosis habentibus beneficium aliquod regulare vel sæculare, vel degentibus extra Monasterium & sua industria victum quærentibus, vel quibus quotannis aliquid certi à Monasterio assignari solet, vt se inde sustentent. vt docet Nau. commen. 2. de Regular. nu. 58. vide infra c. 41. dub. 8. nu. 73. 40

Religiosi,

Sed præcipua difficultas est de Clericis beneficiarijs, Vtrum de prouentibus suorum beneficiorum testari possint, etiam in suos consanguineos.

Respon. & dico Primò, Omnes Clericos, qui non sunt Religiosi, posse testari, etiam ad causas prophanas de Patrimonio & de alijs, quæ suo labore & industria congregarunt. denique de ijs quæ ex prouentibus beneficiorum congruenti sustentationi subtraxerunt. patet ex dictis c. 4. dub. 6. vide Nauarrum tract. de Reddit. eccl. q. 3. 41

Beneficiarij

Dico Secundò, De ijs verò, quæ ex beneficiorum prouentibus 42

nentibus congruenti sustentationi superant, si ius scriptũ spectemus, testari nequeunt, ne ad pias quidem causas: ex consuetudine tamen multis locis recepta, possunt de his ad opera pia testari. Prior pars patet ex cap. Quia nos, & cap. Relatum.2. & cap. Cùm in officijs, de testamentis, quæ capita explicantur à Couarruuia tract. de testamentis estque communis sententia Doctorum. vt docet Couarr. in c. Cùm in officijs (quod est cap.7. de testamentis) nu.16. hoc autem ideò iure statutum est, vt Ecclesiastici non studerent opibus accumulandis; sed eas in vita liberaliter in pios vsos expenderent.

43 Alteram partem docet Couarruias num.23. vbi dicit, *moribus receptum esse, vt solis Episcopis testandi licentia sit necessaria; Clericos enim ceteros omnes liberè testari de ijs, quæ ex redditibus ecclesiasticis adepti sunt; atque in ijsdem parentes fratres, cognatos succedere intestatis.* vnde patet, multis locis consuetudine hæc iura esse abrogata. hæc enim consuetudo non est per se mala, neque corruptela dici potest, si ad pias causas referatur. Vnde etiam in Episcopis locum habere potest, quos videmus multis locis testari; quod Pontifex non ignorat. quare potest consuetudo etiam in illis abrogare ius illud positiuum.

44 *Peccãt mortiferè si ad prophana.* Dico Tertiò. Peccant tamen mortiferè beneficiarij, siue sint Episcopi siue Canonici, qui de parte illa prouẽtuum disponũt ad causas prophanas, relinquendo eam consanguineis diuitibus, vel sponte sinunt eos succedere ab intestato. dispositio tamen huiusmodi & successio est valida; vbi consuetudo inualuit. *Quod peccant mortiferè* est communis sentẽtia Doctorum. si enim peccant mortiferè disponendo de his prophanè inter viuos; (vt ostensum est c.4. dub 6. & sentiunt omnes Doctores) multò magis disponendo per vltimã voluntatem. nam semper minus cõcessum fuit beneficiarijs cõdere testamẽtum, quàm donare inter viuos cõfirmari potest ex multis Canonibus, quibus grauiter prohibetur, ne de ijs, quę ex bonis Ecclesiæ acquisita sunt, testentur, præsertim Episcopi; vt patet ex cap. Cùm in officijs. de testamentis. & 12.q.5. per totam. & quamuis illis Canonibus sit derogatum plerisque locis quoad causas pias; minime tamen quoad prophanas. & portionem bonorum congruę sustentationi superfluã: viri enim boni valdè ab eo semper abhorruerunt. & sanè mirum est in quibusdam ecclesiasticis tantam esse salutis suæ incuriam & futurorum securitatem, vt etiamsi mox ad Christi tribunal rapiendi sint; ea tamen negligant, quibus facilè salutem consequi possent; & insuper rem adeò periculosam, vt amicos suos locupletent, audeant attentare. Verùm hæc est huius sæculi fascinatio, & Principis huius mundi, corda mortalium excæcantis, potestas.

45 Nec obstat, quòd Summus Pontifex aliquando concedat alicui Episcopo vel Clerico facultatem testandi: hoc enim solùm est intelligendum ad pias causas. vt monet Nauar. in Apolog. q.3 monitu 6. & alibi.

46 *Est valida dispositio.* Altera pars, *Quòd dispositio sit valida*, non est quidem certa, nam plurimi Doctores tenent contrarium cum Nauarro, vt suprà cap.4. dub.6. ostensum est: est tamen probabilis. ratio est; quia beneficiarij sunt domini omnium fructuum, etsi cum onere & obligatione vt superflua in pios vsus expendant: ergo validè transferunt illorum dominium, siue donatione inter viuos, siue per vltimam voluntatem. supponimus enim eos ex cõsuetudine esse habiles ad testandum.

47 Nec refert, quòd peccẽt mortiferè; quia aliud est dispositionẽ esse illicitam, aliud esse irritam. etsi enim ex præcepto Ecclesiæ & fundatorum intentione teneantur expendere in pios vsus, nõ tamen decernitur irritum, si contrariũ fecerint; sicut cùm quis de superfluis suis disponit in vsos prophanos, cũ ea in eleemosynam, vrgẽte graui necessitate proximorum, conferre tenetur dispositio valet,

48 etiamsi ipse mortiferè peccet. Hinc etiam patet, hæredes validè succedere; accipiunt. n. ab illo, qui validè poterat disponere. neque illa per se sunt obligata pijs vsibus; sed omnis obligatio erat personalis, ad solũ testatorem pertinẽs, quæ nõ trãsit ad hæredes: quo fit vt hæredes nõ peccẽt ea accipiẽdo iure hæreditario; sed solus testator, ita expressè vel tacitè disponẽdo, & qui ipsum ad hoc induxit.

49 *Damnati.* Postremò, Dãnati ad mortem naturalem vel ciuilem; (vt eiecti in exilium perpetuũ.) Idem damnati ad perpetuos carceres testari non possunt, nisi ad pias causas. de quibus & alijs quibusdam minutioribus vid. Syluestrum, Testamentum 1. q.3. & 4. nam in varijs locis sunt variæ leges & consuetudines; nec vbique seruatur iure Codicis vel Digestorum.

DVBITATIO V.

Quinam non possint testamento institui hæredes vel legatarij.

RESPONDEO, Inter eos, qui hæredes, vel legatarij institui non possunt, numerantur Primò. Hæretici & apostatæ. L. Fin. C. de hæreticis. & L. Hi, qui sancta m. 4. C. de apostatis. Secundò, Credentes. Tertiò, Receptores. Quartò, Defensores. Quintò, Fautores hæreticorum, si tamen intra annum non pœnituerint, vt patet ex Authen. Frederici Imperatoris, C. de hæreticis. & cap. Excommunicamus. 1. §. Credentes. 50 *Hæretici. Credentes. &c.*

Hinc sequitur, hæredes catholicos posse tales hæredes excludere: &, si impediantur, vti aduersus eos occulta cõpensatione: quia ius non habent. Vtrùm verò illi teneantur ad restitutionem eorum, quæ tali successione acquisiuerunt, dubitari potest. videntur enim in conscientia teneri, quia facti sunt inhabiles ad succedendum, ac proinde debentur illa bona hæredibus ab intestato, catholicis. Sed probabile est non teneri ante sententiam, vel certè antequã catholici hæredes sese opponant. quamuis enim ex rigore Iuris videantur teneri, tamen hoc Ius cum illo rigore non est vsu receptum. est enim valdè durum & parùm consentaneum conditioni talium hominum, vt obligentur talia commoda sponte restituere. 51 52 *Non tenentur ante sententiam.*

Sextò, Qui persequuntur Cardinales, eosq; percutiunt vel capiunt. c. Felicis. 5. de pœnis, in 6.

Septimò, Quicumque ob crimen aliquod est intestabilis actiuè, (id est, ita vt non possit condere testamentum) est etiam intestabilis passiuè (id est, eo modo vt non possit capere ex testamento) vt docet Glossa in c. Is cui. ff. Qui testam. quam communiter approbant DD. vt docet Clarus q.34. de testam. ex Aretino. 53 *Criminosi.*

Octauò, Fratres Minores non possunt hæredes institui, vt patet Clem. Exiui, de verborum signific. §. Quia igitur. Hoc tamen intelligendum, vt exponit Glossa, non posse absolutè institui hæredes, ita vt ipsi acquirant Ius ad bona immobilia, & teneãtur ad onera defuncti. vt hæredes. potest tamen in eorum fauorem hæreditas relinqui, vt per executores vendatur & detur eis pretium. vide cetera apud Syluestrum. Hæreditas. 3. q. 2. nõ tamen placet, quòd putet excommunicatum non posse hæredem, cùm id nullo iure probetur. 54

DVBITATIO VI.

Vtrùm illegitimus possit institui hæres.

NOTANDVM est, *Illegitimorum* generatim duas esse species; quidam vocantur *naturales*, quidam *spurij*. *Naturales* sunt, qui nati sunt ex parentibus, inter quos tempore conceptionis vel natiuitatis nullum erat impedimentum dirimens, vt docet Couar. de matrim. p.2. c.8. §. 4. nu.4. etsi enim Iure Cæsareo solùm dicebatur naturalis, qui natus erat ex vnica concubina domi retenta; tamen iure Canonico omnes illi vocantur naturales, qui ex parentibus solutis geniti; omnesq; eodẽ iure gaudent. quod etiam consuetudine receptum est in foro ciuili, vt docet Panor. in c. Per venerabilem, Qui filij sint legitimi. potiùs enim fauendum est ei, qui natus est absque concubinatu, quam ei, qui ex concubina domi retenta, cùm hoc sit deterius, vt idem Panormitanus ait. 55 *Illegitimi duplices. Naturales.*

Spurij dicuntur, qui nati sunt ex parentibus. inter quos tempore conceptionis & natiuitatis erat impedimentum dirimens, vt docet Couar. §.5. num.1.2.3. Sub his duabus speciebus comprehenduntur nothi & manzeres appellati: quæ nomina variè ab auctoribus vsurpantur, nec quidquam ad rem explicandam faciunt. vide Couarruuiam §. 4. nu.1. & 11. 56 *Spurij.*

Ex his patet, Eum, qui natus est ex femina foris habi- 57

tante, esse naturalem, si nullum erat impedimentum inter eam & virum, etiamsi ipsa esset meretrix; cuius filius in iure vocatur nothus. Item eum, qui natus est ex virgine vi compressa; quia etsi talis coniunctio lege puniatur, id nō fit, quòd ipsæ personæ sint inhabiles; sed ob vim illatam. Item eum, qui natus ex Clerico beneficiario in sacris non existente & ex soluta: quia beneficiū non est impedimentum dirimens, neque illa coniunctio in iure vocatur coitus damnatus. Item dicendum de eo, qui natus est ex parentibus votum simplex castitatis habentibus. Denique de eo, qui natus est ex parentibus, inter quos erat impedimentum; sed illud omnino erat ignotum, saltem alteri parti; quia talis coniunctio formaliter non est nisi simplex fornicatio. Qui verò natus est ex soluta & coniugato, ex soluta & sacerdote, est *spurius*. His positis,

58 *Spurius nō succedit patri.* Respondeo & dico Primò. *Spurius* non potest aliquid à patre capere, siue ex testamento, siue ab intestato, siue ex contractu inter viuos. Ita Couar. de matrimo. p. 2. c. 8. §. 5. nu. 5. & Clarus q. 31. de testam. patet Auth. Licet. C. de naturalibus liberis, in fine; vbi dicitur, *Qui ex damnato sunt coitu, omni prorsus beneficio secludantur.* & Nouella 74. c. 6. dicitur: *Nulla eis participanda clementia est: sed sit supplicium etiam hoc parentum vt agnoscant eos nihil habituros.*

Tenetur in conscientia restituere. Quòd si pater illi aliquid in testamento præter alimenta relinquat, nihil per hoc iuris illi acquiritur; sed tenetur in conscientia legitimis hæredibus. vt docet Couarr. nu. 11. ratio est, quia ipse per leges factus est incapax. Hæc intellige de spurio patris. nam si vxor habeat spurium, is est marito instar extranei. vnde lex de illo non loquitur. quare maritus seu pater putatiuus potest illi relinquere sicut extraneo.

59 Hinc sequitur Primò, *Spurium* à patre non posse substitui, nec vulgari, nec fideicommissaria substitutione, vt idem docet num. 7. quia perinde est, capiatne à patre immediatè, an ab alio ex patris ordinatione. Potest tamen substitui substitutione pupillari, non quidem ita vt bona paterna per pupillum ad ipsum perueniant; sed vt in alia bona pupilli succedat. hæc enim non habebit à patre, sed à fratre, cui succedere potest; vt docet Couar. num. 6. vide infra nu. 79. dub. 7.

60 Sequitur Secundò, Si pater hæredem instituens, roget eum vt hæreditatem restituat spurio, & ille promittat se id facturum; non teneri illum hæredem implere promissum; quia promissio fuit nulla, vtpote contra legem: vnde potest hæreditatem sibi retinere: tamquam verus hæres à testatore institutus. conditio enim seu grauamen appositum à testatore, cùm sit contra legem, censetur tamquam non appositum in vltimis voluntatibus, vt patet ex L. Impossibilis 7. ff. de verb. oblig. Vide Gomez. tom. 1. cap. 12. nu. 67. & supra c. 18. nu. 153. dub. 15.

Dices, Tenetur restituere fisco; quia bona illa hoc ipso, quo hæres promittit, sunt confiscata, vt ex multis legibus patet L. pen. ff. de Iure fisci. L. Prædonis. 46 ff. de petitione hæreditatis.

61 *Nō tenetur fisco ante sententiam* Respon. Non teneri ante sententiam; quia est pœna (vt recte Couar. nu. 13.) constituta hæredi à legibus in punitione illius promissionis iure prohibitæ; pœna autem non debetur ante sententiam condemnatoriam. vnde si à Iudice interrogetur, an tacitè quid promiserit testatori; non tenetur fateri, nisi præcesserit infamia: vt recte idem Couar. nu. 14. quia agitur de crimine occulto, ob quod grauiter, si verum fateatur, mulctabitur; nempè confiscatione, non solùm illius hæreditatis, sed etiam omnium bonorum, & deportatione in Insulam, eo quòd sponte nō reuelauerit, vt patet C. de iis, qui se deferunt, L. vnica. quo fit vt nec testis teneatur testari nisi præcesserit infamia, vel probatio semiplena, sicut in alijs delictis. Si tamen spōte reuelasset antequam interrogaretur, concessa fuisset ei tertia pars bonorum in præmium. Si spurius reuelasset, data ei fuisset pars dimidia, vt patet L. vnica. C. supra citato.

62 *Si hæres promisit se traditurum.* Sequitur Tertiò, Si hæres institutus nihil promisit testatori de hæreditate restituenda spurio, potest eam restituere ex sua liberalitate; & spurius potest eam accipere; quia accipit illam voluntate veri domini, nulla lege vetante. si verò tacitè vel expressè promisit testatori id petenti; peccauit quidem mortaliter promittendo, sicut & testator ita disponendo: si tamen illa bona tradat, potest ea spurius retinere. Ita Couarruuias nu. 1. *Quòd mortaliter peccaret promittendo*, patet; quia leges talem promissionem sub grauissima pœna vetant. *quòd tamen traditio valeat*, probatur; quia fit ab eo, qui est dominus bonorum, & lex, etsi prohibet promissionem factam testatori, non tamen prohibet quin hæres, qui est verus dominus illorum bonorum possit ea dare hæredi & tradere.

Dices. Hæc traditio fit ex voluntate parentis: ergo spurius est incapax illius per legem. 63

Resp. Cùm hæres sciat se neque sua promissione, neque ex dispositione testatoris obligari, non censetur ea dare ex vi illius dispositionis, sed ex sua liberalitate. quòd si putaret se obligari, & idcircò ea daret spurio, spurius nō efficeretur illorum dominus: quia donatio non esset voluntaria; procederet enim ex ignorantia. vnde teneretur ea ipsi restituere. si tamen ipse re intellecta permitteret ea spurio, posset retinere. colligitur ex Couar. nu. 15.

Dico Secundò, *Spurius* etiam non potest succedere matri, etiamsi nulla proles alia supersit. Couar. §. 5. num. 20. Molina disp. 167. dicit esse omnium DD. sententiam. probatur, quia illegitimus, qui non potest succedere patri, non potest etiam succedere matri, nisi aliquo iure sit de hoc exceptio, vt colligitur ex d. Authen. Licet. supra, & ex Nouella 74. cap. 6. atqui nulla de successione spurij in bonis maternis extat in iure exceptio, sicut de alijs illegitimis, vt patet Instit. ad S. C. Orficianum. §. Nouissimè. & L. Si qua illustris. 5. C. eod. 64 *Non succedit matri.*

Aduerte tamen Primò, Quosdam existimare filium cōiugati ex soluta, succedere posse matri. similiter filium sacerdotis, ex soluta vno vel altero concubitu susceptum; eo quod tales coniunctiones legibus non vindicentur. Hæc sententia non videtur improbabilis, nam in praxi plerumque est recepta, teste Couarruuia nu. 20. Contraria tamen est verior; quia reuera illi concubitus legibus damnantur, etsi rariùs puniantur. 65

Aduerte Secundò, Quosdam sentire (quibus accedit Emmanuel Sà, verbo Hæreditas & Henriquez lib. 11. de matrimonio c. 21. nu. 5.) *Spurium* posse retinere ea, quæ mater ipsi reliquit, donec per Iudicem priuetur. modo notabiliter non noceat legitimis liberis. Quæ sententia mihi videtur non improbabilis; præsertim de matre non illustri. nā si quis bene expendat iura, quibus Doctores probent matrem non posse aliquid ei relinquere, non omnino vrgent. Authentica Licet, & Nouella 74. loquuntur apertè de patre. similiter Authent. Ex complexu, C. de incestis nuptijs. vbi dicitur, *ex complexu nefario aut incesto, seu damnato, liberi nec naturales sunt nominandi, omni et paterna substantia indigni beneficio, ita vt nec alantur à patre.* cur hoc extendamus ad substantiam maternam, cùm odia sint restringenda. In d. L. Si qua illustris. 5. C. ad S. C. Orficianum, solùm dicitur mulierem illustrē, si proles habet legitimas, non posse quidquam dare, vel testamento relinquere suo spurio. Hinc tamen nō sequitur, quia mulier non illustris id possit, etiamsi alias proles habeat. Item non sequitur illustrem non posse, si alijs liberis careat. 66 *Sententia probabilis.*

Aduerte Tertiò, Etiam spurijs deberi alimenta, si alioqui de nō se possunt sustentare, vt patet ex c. Cùm haberet, de eo, qui duxit in matrimonium, &c. estque cōmunis sententia DD. teste. Couarruuia §. 6. nu. 9. ratio est, quia parens iure naturali tenetur alere prolem, si possit. Nec obstat, q iure ciuili fuerit vetitum, ne proles ex damnato concubitu à patre alerentur, vt patet d. Authen. Ex complexu. C. de incest. nup. quia Ius Canonicum illud sustulit, tāquam minùs consentaneum naturali pietati. & ita nūc seruatur etiam in foro sæculari, vt idem Couarruuias docet. Nomine autem *alimentorum* intelliguntur omnia, quæ pro conditione personæ sunt necessaria; vt victus, vestitus, habitatio, medicinæ, &c. hæc autē præstanda sunt, spectata conditione parentis & prolis, prout prudens arbitrabitur, vt colligitur ex dicto cap. Cùm haberet. Vnde sequitur, filiæ spuriæ deberi dotem; quia hæc succedit in locum alimentorum, etiamsi parens esset sacerdos; vt docet Nauar. in c. Non liceat. §. 40. nu. 11. & colligitur ex Couar. nu. 15. Neque satisfacit pater huic obligationi, si filium ponat in aliquo hospitali pauperum, vt recte Couar. nu. 13. nisi forte ipse pauper sit; vel nisi res sit occulta, & alias timeatur infamia. tunc enim ad tēpus posset exponi ad aliquod hospitale, vitandæ infamiæ causa. nam etiam ad similes casus hospitalia quædam sunt fundata. teneretur tamen tunc 67 *Alimenta debentur.* 68 *Alimenta.* *Dos spuriæ.* 69

parens

parens hospitali illi cōpensare sumptus, etsi non ex rigore iustitiæ; (nisi forte pro solis pauperibus sit institutũ) tamen ex decentia & gratitudine. Possunt autem hęc alimenta secundùm quosdam relinqui, (præsertim si certa quantitas lege sit definita) etiamsi filius nō egeat, quamuis Couarruuias num. 14. de hoc dubitet. cur enim parens non possit dare filio spurio, quod potest extraneo? Ita sentit Henriquez lib. 1. de matrimonio. cap. 20. nu. 4. Sed contraria sententia est communis, & ex mente legum.

70 *Mater quãdo teneatur alere.* His adde, Matrem teneri alere prolem primo triennio, vel suis sumptibus curare ali, si possit: post hoc triennium tenetur pater, donec filius sua industria se possit iuuare, vt docet Couarr. nu. 19. & alij DD. & patet ex L. Nec filium. 9. C. de patria potestate, vbi id expressè habetur. Idem insinuat Gregorius IX. c. fin. de conuersione infidelium, dum ait, *Pueri post triennium apud patrem ali debent*; vide Molinam disp. 169. §. Mater.

71 *Filius naturalis, an patri succedat.* Dico Tertiò, Filius *naturalis* potest institui hæres vniuersalis à suis parentibus, si ipsi legitimas proles non habeant. patet ex d. Auth. Licet. C. de filijs naturalibus.

Aduerte tamē, Si aliquis carens prole legitima, habeat ascendētes, ijs iure communi Cæsareo deberi portionem 72 legitimam. vt patet Authen. de hæredibus ab intestato, Nouella 118. Couarr §. 4 nu. 20. hoc tamen plerisque locis non est in vsu. vnde ibi totam potest dari filio naturali. Similiter totum relinqui potest nepotibus, siue ex filio naturali sint nati, siue ex spurio; quia nulla lex id vetat. quòd si filius naturalis non instituatur hæres, non suc73 cedet patri ab intestato, nisi in duabus vncijs, id est in sexta parte bonorum. vt habetur eadem Authēt. Licet. Si pa74 ter habet liberos legitimos, non succedet cum illis ab intestato; potest tamen ei relinqui vncia, id est, pars duodecima bonorum. vide Couarr nu. 19.

75 *Succedit matri.* Dico Quartò. Filius *naturalis* succedit matri carenti legitimis, etiam intestatæ, vt hæres ex asse. habenti autem legitimos, succedit ex æquo cum illis. d. L. Si qua illustris. 5. C. ad S. C. Orficianum. sed exactior horum tractatio pertinet ad Iurisperitos.

DVBITATIO VII.

Quibus modis potest aliquis hæredi substitui.

76 DE his agit Gomezius tom. 1. c. 3. vsque ad 8. & Couarr. toto cap. 16. de testamentis.

Respondetur, generatim sex modis, vt docet Gomezius cap. 3. nu. 1. & alij passim, nempe *substitutione vulgari, pupillari, exemplari, fideicommissaria, reciproca & compendiosa*. quatuor priores sunt simplices. duæ reliquæ sunt compositæ ex pluribus.

Substitutio vulgaris est, qua quiuis iure non prohibitus, 77 potest substitui a quouis testatore. nam per hanc substitutionem testator solùm substituit sub conditione; nempe si is, qui ipsi ex testamento vel ab intestato successurus erat, nolit aut non possit esse hæres: vt si moriatur ante testatorem, si propter crimen fiat incapax, si repudiet hæreditatem. his euentis succedet substitutus. Hæc autem con78 ditio in omni substitutione vulgari vel exprimitur, vel *Fit tripliciter.* saltem tacitè subintelligitur. fit n. vel *verbis generalibus*; vt si testator dicat, Titium instituo hæredem, & Semproniũ ei substituo. & tunc non exprimitur vlla conditio, sed subintelligitur. vel *verbis specialibus*, vt, Titium instituo hæredem, & si is hæres non erit, substituo ei Semproniũ. hic exprimitur conditio, sed verbis specialibus, sub quibus continentur diuersæ conditiones singulares. vel denique *verbis singularibus* vt quando exprimitur conditio specialissime. vide Couarr. de testamentis c. 16. §. 4. nu. 3. 4. 5. & plurima de varijs formulis huius substitutionis apud Gomezium tom. 1. cap. 3.

Substitutio pupillaris est, qua qui proli impuberi in sua 79 *Pupillaris.* potestate constitutæ aliquem substituit. cùm enim nemo ante pubertatem possit cōdere testamentum; iura cōcesserunt vt pater impuberis possit loco illius quodammodo testari in suo testamēto, directè substituendo ei hæredē si ante pubertatem decesserit; per quam substitutionē fit, vt nō solùm bona illius pupilli, quæ a patre obtinuerit, sed etiam alia ad substitutum perueniant, perinde ac si ipsemet testamentum fecisset; vt docet Gomezius c. 4. nu. 13. Nam. vt §. Igitur. Instit. de pupill. substit. dicitur. *In pupillari substitutione, duo quodammodo sunt testamenta, alterum patris, alterum filij, tamquam si ipse filius sibi hæredem instituisset.*

Vbi tria notanda sunt, Primum est, Vt hæc substitutio 80 *Duo requiruntur.* sit valida duo requiri. Primò, Vt testator eum cui substituit, habeat in sua potestate. vnde mater non potest pupillariter substituere, vt docet Couarr. §. 5. nume. 18. quia liberi non sunt in potestate matris. nec pater filio illegitimo, ob eamdem caussam. Secundò, Vt pupillus, cui substitutio fit non recidat per mortē testatoris in alterius potestatem, vnde auus non potest nepotem pupillariter substituere, si pater viuit; quia nepos post mortem aui recidit in potestatem patris. Nec pater filium, si auus adhuc viuit; quia nepos est in potestate aui iure communi. vide Gomez. c. 4. num. 2.

Secundum est, In hac substitutione semper exprimi, vel 81 certè subintelligi conditionem *si in ætate pupillari*, (id est, ante pubertatem) *decesserit*. nã ratione huius dicitur substitutio pupillaris, vt DD. tradunt. Intelliguntur etiam aliæ conditiones, ratione quarum continentur tacitè aliæ substitutiones. Nam in omni formula substitutionis continetur omnis substitutio, cuius persona, cui substituitur, est capax; seu quæ verbis illius formulæ significari potest. nisi constet de contraria mente testatoris.

Tertium est. Substitutionem pupillarem expressam pos 82 *Potest fieri tripliciter.* se fieri tripliciter, vt ante dictum est de vulgari. Primò, Verbis generalibus; vt si testator loquens de filio suo impubere, non tamen exprimens specificè quòd sit impubes, dicat, Instituo filium meum hæredem, & ei Titium substituo. Secundò. Verbis specialibus; vt si mentionem faciat pupillaris ætatis. Tertiò Verbis specialissimis; vt si exprimat conditionem, Instituo filium meum impuberem hæredem, & si in pupillari ætate post mortem meam decesserit, substituo ei Titium. quandocumque autem vno ex his tribus modis facta est substitutio, tunc substitutus pupillaris excludit matrem pupilli, si ille pupillus in ætate pupillari mortuus fuerit; vt docet Gomezius ca. 4. num. 7. & Couar. §. 5. num. 20.

Exemplaris est, cũ filio amenti, vel surdo simul & muto 83 *Exēplaris.* vel prodigo, cui bonorum administratio interdicta (qui duo posteriores testari non possunt, nisi ad pias caussas) fit substitutio; vt si testator habens talem filium dicat; Instituo filium meum, & ei substituo Titium. Si hic filius nondum fuerit pubes, eadē substitutio etiam erit pupillaris. in eadem etiam semper continetur vulgaris. si enim contingat filium mori ante testatorem, substitutus succedet ex vulgari. Idem dicendum, si nomine ipsius hæreditas repudietur. Expirat hæc substitutio, si filius redeat ad sanam mentem, nec cito in insaniam relabatur. Dicitur hæc substitutio exemplaris, quia ad exemplum pupillaris substitutionis est inuenta.

Vbi notandum Primò, Posse hanc substitutionem fie- 84 ri non solùm à patre, sed etiam a matre, idque in diuersos substitutos; & patris substitutio valebit in bonis prouenientibus a patre & linea paterna: matris verò valebit in ijs, quæ à matre & linea materna. vt docet Gomezius ca. 6. num. 13.

Secundò. Si ille, cui fit substitutio, habet liberos vel fra 85 *Fideicommissaria.* tres, debet vnus vel plures ex his substitui, relicta legitima eis, quibus iure debetur. vt idem Gomezius num. 6.

Substitutio fideicommissaria est substitutio indirecta seu obliqua, qua hęres grauatur, vt hęreditatem totam vel partem eius aliquotam (v. g. dimidiam, tertiam, quartam, &c.) restituat alteri, qui fideicommissarius dicitur; vt ait Gomezius c. 5. num. 1. vbi.

Tria notanda occurrunt. Primò, Ceteras omnes substitutiones esse *directas*. quia per eas hæreditas directè & immediatè a testatore defertur substituto, absque ministerio al- *Est indirecta.* terius. Hæc autem est *indirecta* seu obliqua; quia per eam defertur hæreditas ministerio alterius, vt docet Gomezius supra, & Couarr. c. 16. §. 4. num. 2.

Vnde sequitur, hāc substitutionem posse fieri codicillo; 86 *Sola potest fieri codicillo.* ceteras minimè. ratio est, quia per codicillum bene potest hæredi imponi onus vt hæreditatem alteri restituat; (vt fit in hac substitutione) non tamē per codicillũ potest aliquis directè institui hæres, quod fit in ceteris substitutionibus. nam in illis instituitur hæres sub certa conditione,

nempe

nempe si prior institutus non fiat hæres, vel si hæres, factus, moriatur in pupillari ætate, vel in amentia, &c. Si tamè aliquis codicillo faciat substitutionè vulgarem, vel pupillare o, vel exemplarem, vel reciprocam, vel compendiosam; ex benigna Iuris interpretatione habebit vim substitutionis fideicommissariæ; ita Glossa communiter recepta, Instit. de vulg. subst. in principio.

87 *Potest detrahere quartã Trebellianam.*
Secundò, Hæredem sic institutum & grauatum restituere, posse detrahere quartam partem eius, in quo institutus est; idque, tum ne vana sit hæredis institutio, tum vt allicitatur ad acceptandum & præstandum quod testator cupit; vt si est institutus in tota hæreditate, cum onere ea restituendi alteri, detrahet quartam totius. si in dimidia cum simili onere, detrahet quartam illius dimidij; si in decima, detrahet quartam illius decimæ. quòd si testator aliquid ei certi assignet, & reliquum iubeat restitui: si illud certū non adæquat quartam partem totius, in quo institutus est, poterit detrahere de reliquo, donec compleat quartā. hæc patent. §. Sed quia stipulationes. Institut. de fideicommissarijs hæreditatibus. L.1. & sequent. C. ad S. C. Trebellianum. Vocatur autem hæc quarta *Trebellianica*, à Senatusconsulto Trebelliano, per quod est constitutum vt detraheretur. vt colligitur ex dicto §.

88 *Non detrahitur à legatis nec à pijs causis.*
A legatis non detrahitur hæc quarta, vt docet Couarr. cap. 16. §. 1. num. 10. similiter cum fideicommissum est ad piam causam, seu cùm substitutus est pia causa; vt docet Gomezius cap. 5. nume. 11. & Couarr. de testam. cap. 18. nu. 13. sicut enim fauore piæ causæ in legatis pijs cessat Falcidia, vt patet Authent. Similiter. C. ad L. Falcidiam; ita in fideicommissis pijs cessat Trebellianica. nisi fortè etiam hæres, qui grauatur, sit causa pia; tunc enim detrahet; quia vna causa pia contra aliam non habet priuilegium, sed iure communi censentur. Syluester v. Legitima, num. 9.

Petes, Vtrùm testator possit prohibere ne hæres detrahat Trebellianam?

89 *Potest prohibere hac quarta.*
Respondeo posse, vt docet Gomezius supra. quia potest prohibere ne hæres detrahat Falcidia, quia potest prohibere ne hæres detrahat Falcidiam a legatis. Authent. Sed cùm testator, C. ad L. Falcidiam: ergo etiam ne detrahat Trabellianam a fideicommissis. consequentia probatur, quia in Iure Trebelliana & Falcidia æquiparantur, ita vt ipsa nomina sæpe confundantur. Idem docet Couarr. cap. 18. num. 10.

90 *Hæres primi gradus debet duas portiones.*
Tertiò, Si is, cui imponitur fideicommissum sit hæres primi gradus, (id est, filius vel parens, cui debetur legitima) hunc ante omnia posse detrahere suam legitimam; hæc enim fideicommissa grauari non potest. deinde de reliquo, quando illud erit restituendum, potest detrahere quartam Trebellianam; vt docet Couar. c. 16. §. 11. nu. 10. ex cap. Raynutius, & ex cap. Raynaldus, de testamentis, vbi id expreisè habetur. nisi fortè iussus sit statim post mortem testatoris restituere fideicommissum; tunc enim non posset quartam illam deducere; sed deberet esse contentus legitima, vel illa quarta, prout maluerit; vt ibidem docet Cou.

Si statim sit restituendū, nō detrahit Trebell.

91 *Falcidia.*
A legatis tamen, habita legitima non potest vlterius detrahere Falcidiam. Vocatur autem *Falcidia* ea pars, quā detrahit hæres a legatis, vel donationibus causa mortis factis, & quidem si sit hæres primi gradus, (id est, cui debita sit legitima) & testator tam multa fecerit legata, vt non reliquerit illi integram legitimam, detrahit a legatis, spectata singulorum proportione, donec compleat legitimam. Si autem sit hæres, cui iure non debetur legitima, detrahit solùm vsque ad quartam bonorum, quam sibi potest seruare, sicut in fideicommissis. vide Siluestrum v. Legitima num. 9. & Molinam disput. 13.

92 *Reciproca. Plures continet.*
Substitutio reciproca (quæ & *breuiloqua* dicitur) est, qua instituti, sibi vicissim substituuntur. hæc complectitur plures substitutiones quoad personas. vt si dicas, Instituo Titium & Caium meos hæredes, & eos inuicem substituo. hic vt minimum sunt duæ substitutiones vulgares. si vterque est impubes, sunt duæ vulgares & duæ pupillares. si alter est impubes, alter puber; sunt tantum duæ vulgares: quia hęc substitutio solum complectitur eas, quæ vtrique substituto pariter conueniunt, vt docet Couar. cap. 16. §. 7. num. 4. Potest etiam continere duas fideicommissarias; vt si fiat per codicillum: vel si fiat in testamento verbis obliquis, id est, quibus iubeantur, vel rogentur hęredes, vt is, qui prior moritur, restituat alijs hæreditatem, Couarruuias numero 3. vide etiam Gomezium cap. 8.

93 *Compendiosa. Plures continet.*
Substitutio compendiosa est, quæ plures cōplectitur substitutiones, quoad diuersa tempora. comprehendere enim potest omnes hæredes & omnes ætates eorum, vt ait Gomezius c. 7. num. 1. vt si testator dicat, Instituo filium meū hæredem, & quandocunque ex vita decesserit, substituo ei Titium. hîc enim si filius moriatur ante patrem, vel alia de causa non fiat hæres, Titius substitutus succedet ex vulgari. si verò filius fiat hæres & moriatur in ætate pupillari, succedet Titius ex pupillari. Si verò filius moriatur post pupillarem ætatem, succedet ea fideicommissaria, detracta legitima & quarta Trebellianica. si verò filius sit amens, succedet ei ea exemplari. Gomezius num. 5.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm testamentum possit semper reuocari.

RESPONDEO, Testamentum per se consideratū, semper vsque ad mortem potest reuocari & mutari. nam *primum in mortuis confirmatur*, vt ait Apostolus ad Hebr. 9. idem omnia Iura & gentium mores docent. vide Couar. Rubr. de testam. p. 2. in principio. 94

Sed difficultas est Primò. Vtrùm reuocari possit, si testator iurauerit se non reuocaturum. Multi enim Iurisperiti, vt refert Couar. supra, num. 48. docent libere reuocari posse absque vllo peccato. Sed omnino tenendum est absque peccato mortali reuocari non posse. Ratio est; quia iuramento, quod absque salutis præiudicio seruari potest, implendum est, vt aperte habetur cap. Quamuis pactum. de pactis in 6. de quo supra cap. 17. dub. 4. atqui hoc iuramentum tale est: nam non reuocare testamentum & relinquere eum hæredem, quem instituisti, est res licita, quæ absque salutis incommodo possit seruari. immo fieri potest vt sit multò melius quàm oppositum; vt si testamentum factum sit ad piam causam. tunc igitur nullo modo absque sacrilegij scelere potest reuocari: est enim instar voti. Nec obstat, quòd testamentum natura sua sit reuocabile; hoc enim intelligendum de testamento per se & nudè considerato, absque iuramento: sicut donatio inter coniuges & donatio mortis causa est reuocabilis per se considerata; si tamen confirmetur iuramento, non potest absque peccato mortifero reuocari. immò promissiones & contractus, qui iure positiuo vel naturali sunt irriti, iuramento ita confirmantur vt omninò impleri debeant, si eorum impletio licita est; vt patet in promissione solutionis vsurarum, quæ iure naturæ est irrita; & alienatione fundi dotalis, quæ iure ciuili est irrita. Quæ etiam vera sunt, etsi prohibitum esset iuramentum apponere & se enim tunc peccaret iurando, eò quòd faceret contra iustam prohibitionem; tamen non peccaret iuramentum implendo; nam hoc non est prohibitum. vide supra cap. 17. dub. 7. 95 96

Si iuramento confirmetur, non potest reuocari.

Aduerte tamen. Si quis metu vel fraude inductus esset petere dispensationem in iuramento, & tunc reuocare. sed de hoc infra cap. 41. dubit. 12. num. 64.

Secundò. An, si testator reuocet tale testamentum iuramento confirmatum, condecto alio, reuocatio sit valida, ita vt prius testamentum reddatur irritum? Couarruuias num. 46. cum plurimis Iurisperitis affirmat secundum testamentum esse præferendum priori: ac proinde prius esse irritum, etiamsi id conditum esset ad pias causas. Probatur; quia si constituam te meum procuratorem, & iurem me non reuocaturum; si tamen reuoco, valet reuocatio, & desinis esse meus procurator. similiter si iurem me ducturum hanc in vxorem; si posteà duco aliam, valet actus secundus. ratio esse potest, quia iuramentum non aufert potestatem ad testandum, quam Ius gentium & ciuile concedit; sed solum facit vt sis periurus si aliud condas. Hæc sententia benè probat prius testamentum non habere vim testamenti; sed secundum. verùm non probat ex priori non esse acquisitum ius ad bona testatoris, ratione iuramenti. si enim testator promitteret tibi se daturum sua bona vel partem illorum, & hanc promissionem iuramento confirmaret; acquireres Ius ad illa in vtroque foro; quod Ius transiret ad tuos hæredes. & ipse contraheret obligationem, quæ transiret ad ipsius hæredes; vt constat ex dictis supra cap. 17. dub. 7. vnde hæredes defuncti tenentur satisfacere huic obligationi, ante impletionem testamenti, sicut alijs debi- 97 98 99

An reuocatio valeat.

debitis in vita contractis; quia succedunt in omnia onera realia defuncti. Idem dicendũ de testamento iureiurando
100 confirmato. vt docet Medina disput.149. & 152. hoc tamē
Restrictio il-lius senten-tia. intelligendũ est, si is, in cuius fauorē testamentum illud fuit conditum, sciuit & acceptauit. si enim nesciuit, ex iuramento illo nō est orta obligatio realis, quæ ad hæredes transeat, sed personalis tantùm, quæ mansit in solo testatore. nam vt suprà cap.18. dubit.6. dictum est, ex promissione non acceptata non oritur obligatio. itaque hęredes non tenebuntur. Hæc sufficiant de testamentis. nam cetera fere ad Iurisperitos pertinent, & diuersissimæ sunt de hisce rebus diuersorum locorum leges & consuetudines.

CAPVT VIGESIMVM.

De mutuo & vsura. D. Thomas quæst. 78.

Constat dubitationibus 24.

1 *Vnde vsura dicta.* NOTANDVM est, lucrum vsurarium vocari *vsuram*, eò quòd ex *vsura*, id est, *vsu* pecuniæ alteri mutuatæ proueniat, *vsura* enim idem valet quod *vsus*: dicimus enim Latinè, habere vsuram huius lucis, vsuram breuissimi temporis. & Cicero, *Natura dedit vsuram vitæ, sicut pecuniæ*. Hinc factum est lucrum ex vsura seu vsu pecuniæ proueniens, *vsura* vocetur. Idem lucrum vocatur etiam fœnus, quasi quidam fœtus pecuniarum, & Græce *τόκος*, id est, partus. de quo vide pulchra apud Ambros. l. de Tobia c.12. & 13. & Basil. hom.2. in Psalmum 14. qui dicunt vsuram vocari fœnus & *τόκος*, quòd cùm pecunia sit natura sua maximè sterilis; tamen industria auarorum, vincat fœcunditate omnia viuentia.

Notandum Secundò, hæc nomina non semper accipi
2 in malum; vt Deutero.19. *fœnerabis gentibus multis, & à nullo fœnus accipies*, id est, mutuabis. Ecclesiastici 29. *Fœnerare proximo tuo in tempore necessitatis*. Similiter apud prophanos scriptores sæpè pro iusto lucro seu interesse accipiuntur.

DVBITATIO I.

Quid mutuum.

NOTANDVM est, nomē *mutuum*, aliquando accipi pro re ipsa, quæ cadit in contractum mutuationis; vt cùm dicimus dari vel reddi *mutuum*: aliquãdo pro ipsa mutuatione: quo modo hic loquimur de mutuo; & potest sic describi. *Mutuum est traditio rei numero, pondere vel mensura constantis, facta eo animo, vt ea fiat accipientis, cum obligatione vt similis specie & bonitate restituatur.*
3 *Mutuum quid.* colligitur ex Instit. tit. Quibus modis re contrah. oblig. & ff. Si certum petetur, L.2.

Explico singula *Est traditio*; quia mutuum perficitur traditione sicut donatio, commodatũ, depositum. hinc excluduntur contractus, qui verbis perficiuntur, vt emptio, venditio, locatio, conductio, & similes.

Rei, numero, pondere vel mensura constantis; quia mutui
4 obligatio in his rebus consistit, quæ numero, pondere, mensurave constant; vt in vino, oleo, frumento, pecunia numerata, ære, argento, auro; vt habetur Institut. Quibus modis re contr. oblig. in principio, & d. L.2. ff. Si certum petetur. Non dico *vsu consumptibilis*; quia si tibi mutuem libram æris vel argenti, est verum mutuum, vt patet ex locis citatis; non tamen rei illius vsus est consumptio vel alienatio. Vnde non est verum, quod ait Nauarrus c.17. nu.206. mutuum reperiri in solis rebus, quæ vsu consumuntur; etsi verum sit, vt plurimum in his reperiri. Dicuntur autem *vsu consumi*, quarum vsus est consumptio; (vt oleum, vinum) vel alienatio (vt pecunia) Hæ res dicuntur a Iurisperitis *accipere functionem* (vt patet L.2. ff. Si certum pet.) quia vna potest fungi vice alterius, vt frumentum, frumenti; pecunia, pecuniæ; vt colligitur ex eadem lege. Similiter non est propriè mutuum, si quis alteri det ouem vel bouem, recepturus aliam ouem vel bouē. quia hæc non constant pondere, numero vel mensura. vnde etiam non solemus dicere, mutua mihi vnam ouem, sed potiùs est contractus innominatus, dabo vt des. sicut si quis det sacculum pecuniæ vt alium recipiat similem; non est mutuum, sed contractus innominatus, vt inquit Gl. Instituit. suprà in principio.

Eo animo, &c. quia *mutuum* dicitur quasi ex meo tuũ; ita enim a me tibi datur, vt ex meo tuum fiat, vt habetur Instit. supra & d. L.2. suprà.

Cùm obligatione, quia hæc traditio non habet rationem mutuationis, nisi cum obligatione fiat. hinc excluditur donatio.

Vt similis in specie; si enim reddenda sit res alterius spe-
ciei, non erit mutuum, sed permutatio: si verò eadem nu- 5
mero, non erit etiam mutuum; sed commodatum, vel depositum. Itaque ad rationem mutui requiritur vt mutuatarius obligetur reddere rem similem secundùm speciē: vt autem seruetur æqualitas, debet esse paris bonitatis.

DVBITATIO II.

Vtrùm aliqui ex mutuo non obligentur.

RESPONDEO, Omnes, qui possunt contrahere, 6
iure naturæ ex mutuo obligari; nisi priuilegio Iuris positiui eis concessum sit, vt in certis casibus non obligentur, vel certe obligationem possint elidere exceptionem. Tale autem priuilegium concessum est *filio familias, Ecclesiæ, ciuitatibus & minoribus.*

Ac Primò quidem *filius familias*, qui est sub patria po- *Filius fami-lias.*
testate, si mutuam pecuniam absque consensu patris acceperit, non tenetur in effectu ad restitutionem; ne post mortem quidem patris: quia potest opponere mutuatori exceptionem Senatusconsulti Macedoniani. quo concessum est ei, vt non teneatur soluere. vt docet Gomezius tom.2. cap.6. nu.2.

Vbi notandũ Primò, Huius Senatusconsulti occasionē 7
dedisse quēdam Macedonem fœneratorem. hic Romæ fi- *S.C. Mace-donianum.*
lijs familias petentibus pecunia mutuabat, qui postea oppressi ære alieno vitæ parentũ insidiabantur, vt hæreditate potiti, possent soluere. quam ob causam Senatusconsulto cautum fuit, vt si quis filio familias mutuam pecuniam dedisset, ei non daretur actio, petitioque, ne quidem post mortem patris, vt habetur L.1. ff. de S.C. Macedoniano. 8

Notandum Secundò, Quamuis verbis huius Senatul- *Etiam na-*
consulti solùm videatur tolli obligatio ciuilis, tamen etiã *turalis obli-*
tollitur obligatio naturalis, ita vt in foro conscientiæ non *gatio tolli-*
teneatur vnquã tale mutuum restituere, si velit hoc pri- *tur.*
uilegio vti vt docet Gomezius supra, ex Innocentio in c. Quia plerique, de immunitate Ecclesiarum, & ex communi sententia DD. & Molina disput.301. idque statuit lex tum in pœnam eorum, qui talibus mutuarent; tum vt omnis occasio machinationis prauæ contra parentes, filijs præscinderetur. vnde etiam huic priuilegio non potest filius renuntiare, quia magis est in fauorem parentũ, quam ipsius. Si tamen filius iurauit se soluturum, tene- 9
bitur soluere, saltem post mortem patris, quando commo- *Si iurauit*
de poterit, quia semper iuramentum in alterius fauorem *soluere.*
factum seruandum est, quando absq; peccato seruari potest.

test, vt patet ex dictis suprà c.17.dub.7. potest tamen huius iuramenti peti relaxatio à Prælato: quia in fraudem legis appositum est; & alias lex facilè redderetur inutilis; eaque obtenta poterit non soluere.

50 Notandum Tertiò, Hanc exceptionem competere, nō solùm filiosfamilias, sed etiam filiasfamilias, & parentibus eorum, & hæredibus, & fideiussoribus eorum. vt patet. L.7.& 9. ff. de S.C. Macedon. Gomezius suprà.

51 *Exceptiones, quibus filius tenetur.* Aduerte tamen, esse multos casus, in quibus filius tenetur. Primò, Si habet bona castrensia vel quasi castrēsia. Secundo, Si publice putabatur sui iuris. Tertiò, Si accepit mutuo non pecuniam sed rem aliam, vt triticum, vinum, & similia; (nam lex solùm loquitur de mutuo pecuniario) nisi id fecerit in fraudem legis, vt inde conflaret pecuniam. Quarto, Si pecunia versa sit in vtilitatem patris. Quintò, Si pater debuisset eam secundùm rectam rationē suppeditare. vt si filius absens causa studiorum, accipiat mutuum necessariū vt viuat, vt emat libros necessarios, vt soluat didactra. vide Gomezium suprà.

52 *Ecclesia.* Secundò, *Si Ecclesiæ vel causæ piæ* mutuum datum sit, & dubitetur postea, num pecunia illa versa sit in eius vtilitatem; non tenetur Ecclesia vel locus pius soluere, nisi creditor probet in vtilitatem eius pecuniā illam versam esse. Ita habetur in Auth. Hoc Ius porrectum. C. de Sacrosanct. Eccles. quæ translata est in Ius Canonicum, 10.q.2. *Oppidum.* Idem dicendum, si mutuum datum sit *oppido*; vt patet L. Ciuitas 27. ff. si certum pete.

53 Aduerte tamen si Prælatus cum cōsensu Capituli, mutuum nomine Ecclesiæ accepit, & possit solui absq; alienatione rerū immobilium Ecclesiæ, solui debere, etiamsi creditor nō probet pecuniam in Ecclesiæ vtilitatem versam fuisse. Ratio est, quia ad alienationē rerum mobiliū, non est opus vt constet illam Ecclesiæ esse vtilem. quare cùm Prælatus cum Capitulo habeant plenam administrationē, possunt hæc in hoc casu alienare. Si verò solui non possit absque alienatione bonorum immobilium: tūc creditor debet probare: quia hæc alienatio non est valida, nisi constet illam esse necessariam vel vtilem Ecclesiæ: & in hoc casu intelligenda est ista Authentica.

54 Si particularis aliquis administrationi Ecclesiæ vel pij loci deputatus, mutuum nomine illius loci acceperit, debet creditor probare esse conuersum in illius vtilitatem; nisi tali administratori cōcessum fuerit tantam summam accipere: vide hac de re fusè apud Panormitan. in cap. Quòd quibusdam, de fideiussoribus, & Molinam disputatio.300.

55 *Minor.* Tertiò; Si tutor nomine pupilli, vel curator nomine minoris mutuum acceperit, non tenetur ille posteà etiam maior factus soluere, nisi creditor probarit id in eius vtilitatem esse conuersum. Ita communiter DD. ex L.3. C. Quando ex facto tutoris.

56 In his tamen casibus, datur actiò aduersus eum, qui nomine alterius mutuum petierit.

57 *Restitutio conceditur.* Quartò, Si aliquis minor 25. annis mutuum acceperit, & inde se læsum deprehenderit, vt quia pecuniam inutiliter consumpsit; potest petere restitutionem in integrū. vt non teneatur, nisi quatenus inde factus est locupletior. vt dictum est c.17.dub.9. & docet Gomezius tom. 2.cap.14.num.2.

DVBITATIO III.

Quid sit vsura.

18 NOTANDVM est, hoc nomen in præsenti negotio accipi tripliciter, Primò, Pro lucro vsurario. Secundò, Pro contractu vsurario vnde hoc lucrum. Tertiò, Pro voluntate sic contrahendi. Si accipiatur primo modo, sic definiri potest. *Vsura. Lucrum.* *Vsura est lucrum immediatè ex mutuo proueniens.* *Lucrum* vocatur acquisitio rei supra sortem pecunia æstimabilis, & aliàs indebitæ. vnde si mutuem tibi mille, vt desinas inique nocere, vt soluas debitū, vt reddas depositū, nō erit vsura; quia nihil acquiro supra sortē, nisi quod alio titulo mihi erat debitum. si mutuem vt consequar amicitiam vel fauorem, non erit vsura, quia amicitia non æstimatur pecunia. & quamuis fauor magni æstimetur in electionibus & suffragijs; si tamen nō intēdas obligare, sed solùm allicere, nulla erit vsura, vt statim constabit.

19 *Immediatè*, quia debet hoc lucrū prouenire ex vi pacti mutuationis. si enim immediate proueniat ex amicitia vel gratitudine, vel ex spe alliciendi mutuantem ad continuandum mutuum; non erit vsura. vt autem censeatur ex vi mutui prouenire, requiritur vt mutuator intenderit mutuatariū ex vi pacti mutuationis obligare obligatione stricta seu iustitiæ, qualis per pacta induci solet; vel certe vt mutuatarius putet hanc mutuantis fuisse mentem. *Ex vi mutui.*

20 *Ex mutuo proueniens.* si enim vendas rem tuam supra iustum pretium, lucraris quidem, sed hoc lucrum non est vsura, quia prouenit non ex vi mutui, sed ex iniqua venditione. Item dicendum de locatione, conductione & similibus contractibus. vnde talis non incurrit pœnas vsurariorum.

21 *Mutuū expressum. Implicitū.* Aduerte tamen, nihil referre, sitne mutuum illud, ex quo tibi lucrum obuenit supra sortem, expressum, (vt cū aliquis expresse mutuauit) an implicitum; vt cùm vendit rem pluris iusto, ob dilationem solutionis; an emit minoris iusto, ob anticipationem: dum enim venditor concedit dilationem, implicite illi mutuat pretium vsque ad tempus solutionis: & dum emptor anticipat solutionem, implicite mutuat vsque ad tempus traditionis rei emptę. vnde lucrum hinc prouenienс est vsurarium.

22 *Vsura pro cōtractu & voluntate.* Ex his facilè intelligitur quid vsura pro contractu & pro voluntate. *Vsura* enim pro contractu nihil est aliud, quam mutuatio expressa vel implicita, cum pacto reddendi aliquid supra sortem ratione mutui. *Pro voluntate*, est voluntas capiendi lucri supra sortem ex vi mutui, quam definitionem explicat Couarruu. lib.3. variar. c.1. num.2.

DVBITATIO IV.

Quo iure sint prohibitæ vsuræ.

D. THOM. QVAEST. 78. ART. 1.

SVPPONO, *vsuras* (id est contractus vsurarios & acquisitionem lucri ex his contractibus) esse prohibitas: imò hæresim esse dicere vsuram non esse peccatū; vt definitum est in Concilio Viennensi, & habetur Clem. vnica, tit. de vsuris, §. vlt. & colligitur ex multis Scripturæ locis. Est contra Carolum Molinæum, qui in tractatu de commercijs num.7.11. & alibi, probat vsuras moderatas, quas Ius Ciuile permittit. vide Nauar. comment. de vsuris. num.11. 23

Sed difficultas est, quo Iure sint prohibitæ. Quidā enim existimarunt solo Iure positiuo interdictas esse. Ita Abul. in cap.25. Matth. quæstio.175. & 172. Sed dicendum est, non solùm iure positiuo; (diuino & humano) sed etiam naturali illicitas esse. est communis sententia Theolog. & Canonistarum, vt videre est apud Couarruu. lib.3. variarum, cap.1. Quòd *iure diuino*, patet Psalmo 14. vbi dicitur *Beatum, qui pecuniam suam non dederit ad vsuram, habitaturum in monte sancto Domini*, vbi indicatur eum qui dederit ad vsuram, non habitaturum. Ezech.18. dicitur de eo, qui dedit ad vsuram, quòd *non viuet*. denique Lucæ 6. *Benefacite & mutuum date, nihil inde sperantes*, nempè vltra sortem; vt plerique DD. Scholastici, & Vrbanus III. cap. Consuluit. de vsuris, hunc locum explicant. Et quamuis videatur Dominus ibi tradere consilium perfectionis Christianę, vt benefaciamus proximo, eique mutuū demus, etsi nullum simile beneficium ab ipso speremus: tamen ille etiam sensus est probabilis, & colligi potest ex illis verbis, argumento a maiori, vt inquis Sotus lib.6. quæstio.1. art.1. 24 *Iure diuino vetita.*

Quòd etiam *iure Canonico*, patet ex Decreto causa 14. q.3. & 4. & ex Decretalib. toto tit. de vsuris. & ex 6. Decretalium eod. tit. & Clem. de vsuris. 25 *Iure Canonico.*

Denique quòd etiam *iure naturali* sint illicitæ. probatur; quia est contra ius naturæ vt idē bis, seu duplici pretio vendatur. Itē vt vendatur id, quod non est vendentis: atqui is, qui vsuras accipis, vendit idem bis, & vendit id, quod non est suū: ergo peccat contra Ius naturæ. Minor probatur, quia qui vsuras accipit, vel accipit eas pro sorte, 26 *Iure naturali.*

& sic

& sic pro eadem re duplex pretium accipit, nempè summam forti æqualem, & prætereà vsuram; vel accipit eas pro vsu fortis, & sic vendit alteri vsum rei non suæ, sed ipsius. nam per mutuum transfertur dominium in mutuatarium, & consequenter etiam vsus rei. Item vsus rei illius non distinguitur à substantia rei, si æstimatione o spectes. nam vsus illius est alienatio, & quasi cõsumptio substantiæ: ergo pro vsu rei & pro substantia rei non potest distinctum pretium accipi. vide Couar. suprà nu. 5. vbi adfert testimonium Aristotelis, Plauti, Catonis Ciceronis, & Aristophanis contra vsuras.

Qui tituli possint obtēdi.

27 Dices, Non desunt alij tituli vsurarijs, ratione quorum videntur posse accipere supra sortem; vt ratione temporis, quo alter pecunia vtitur. ratione obligationis, qua se obligat ad non repetendam sortem intra certum terminum: ratione carentiæ pecuniæ, quia interim priuat se facultate ea vtendi. denique ratione laboris mutuandi, scribendi, numerandi.

Respõdeo, Titulum, quo vsura accipitur, propriè esse vsum pecuniæ ad certum tempus concessum: ceteri tituli propriè & per se non sunt vsurarij, sed tantùm quatenus implicitè in illum recidunt. quod fit, dum exceditur in æstimatione. Itaque ratione temporis nihil accipi potest, quia hoc nihil esset aliud quàm accipere ratione vsus tanti temporis.

Labor numerandi.

28 Ratione laboris scribendi & numerandi dum datur & restituitur mutuum, aliquid exigi potest. vt docet Syluester ex Hostiensi v. Vsura 1. num. 32. & Nauar. c. 17. nu. 209. ratio est; quia hoc totum fit in gratiam mutuatarij, estque nauatio operæ pretio æstimabilis. si tamẽ iusta æstimatio excedatur, præsumetur vsura.

Ratione obligationis non repetendi, & ratione carentiæ pecuniæ, quæ duo parùm differunt, an aliquid accipi possit, dicemus infrà.

Sit intrinsecè mala.

29 Ex his patet, vsuram eodem iure vetitam, quo furtum. ac proinde esse intrinsecè malam, si formaliter consideretur. sicut enim intrinsecè malum est accipere rem alienã inuito iusta ratione domino; ita etiam intrinsecè malum est exigere lucrum supra sortem ex pacto mutui seu titulo mutui. vnde nulla dispensatione possunt fieri licitæ.

Indispensabiles.

Potest quidem Deus tibi concedere, vt vltra sortem possis exigere, sed tunc tamquam Dominus omnium hoc tibi donabit: & sic non exiges præcise ex vi obligationis inductæ per pactum mutui, sed ex donatione Dei, qui est Dominus omnium, sic Israelitæ spoliantes Aegyptũ non commiserunt furtum, aut aliam iniuriam.

Obiectiones.

30 Sed contrà Obijcitur Primò, Deut. 23. *Non fenerabis fratri tuo ad vsuram pecuniam, nec fruges nec quamlibet aliam rem; sed alieno,* &c. 28. *fenerabis gentibus multis & ipse à nullo fenus accipies*: ergo licitum est saltem ab infidelibus exigere vsuras.

Respondeo negando consequentiam. nam in priore testimonio illis verbis (*sed alieno*) vel significatur tantùm permissio vsurarum erga infideles, maioris mali vitandi causa, ne videlicet suos fratres vsuris exhaurirent, sicut exponit Diuus Thomas quæst. 78. art. 1. ad 2. vel conceduntur vsuræ erga infideles, qui erant hostes Iudæorum, quos iure poterant rebus suis siue artificio, siue vi spoliare; Ita Ambros. l. de Tobia cap. 8. In secundo non dicitur *fænerabis ad vsuram*, sed *fænerabis*, id est, mutuum dabis; & significatur benedictio custodientium legem: videlicet, tantas fore eorum opes, vt multis gentibus possint dare mutuum. vide Diuum Thomam supra, & Couarru. lib. 3. var. cap. 1. num. 7.

31 Obijcitur Secundò, Ius ciuile permittit vsuras, & ad eas exigendas concedit actionem; si tamen per stipulationem de eis conueneri t, vt patet L. 1. 2. & alijs, C. de vsuris. atqui si iure naturali essent vetitæ, id non latuisset acutissimos illos Iureconsultos. Ob hoc argumentum Car. Molinæus lib. de commercijs, num. 6. & sequent. concedit vsuras moderatas esse licitas, quales præscribuntur L. Eos qui. 26. C. de vsuris. sed hoc iam satis refutatum est. vnde.

Possunt permitti.

32 Respondeo, Vsuras ob bonum Reipublicæ posse permitti, sicut & prostibula; qua parte tamen Ius ciuile videtur eas approbare tamquam licitas, & cogit ad solutionẽ, eatenus est abrogatum per Ius Canonicum; dum Canones damnant illas tamquam illicitas, vt patet ex plurimis Canonibus; & insuper excommunicant Iudices cogẽtes ad earum solutionem, vt patet Clem. vnica. de vsuris. Quod ad Iurisconsultos attinet, puto eos facile intellexisse vsuras formaliter esse illicitas; tamen cõcessisse quasdam moderatas, tum ob bonum publicum, tum quia læge aliqui mali tum intercedunt. quamuis in eo sententia illorum non sit admittenda, quod generatim tales vsuras tamquam licitas & iustas concedant.

Vbi aduerte, Iure Cæsareo non quasuis vsuras concedi; sed has tantùm, Primò, si illustres erant personæ tantùm poterant stipulari seu exigere tertiam centesimæ; id est, pro centum aureis, singulis mensibus tertiam partem aurei. Secundò, Si erant negotiatores, vel præerant ergasterijs, tantùm bessem centesimæ, id est, duas tertias vnius aurei per mensem pro 100. Tertiò, In traiectitio cõtractu, (id est cùm pecunia dabatur mercatori traijcienti mare) vnam centesimam, id est, vnum pro centum in singulos menses. Quartò, Ceteri non poterant stipulari nisi dimidiam centesimæ, id est dimidium aureum pro centum, in singulos menses, hæc omnia habentur d. l. Eos qui C. de vsuris. & L. vlt. eod. tit. tollit Iustinianus omnem anatocismum, idest omnes vsuras vsurarum: quæ nascunt re, eo quòd vsuræ nondum solutæ annumerentur sorti, & pariant similiter lucrum; quod lucrum rursus adijcitur & parit & sic in infinitum. 33

Vsura quanta Iure Ciuili concessa.

Vsura vsurarū sublata.

34 Hinc patet, in maximis vsuris nõ fuisse permissum exigere nisi 12. in centum, idque tantùm in fœnore nautico, vbi periculum sortis, erat mutuantis, vt patet ex omnibus legibus, ff. de fœnore nautico. In secundis, octo pro centum: in tertijs sex pro 100. in minimis 4. pro 100. nunc passim permittuntur 33. in 100. magno miserorum hominũ malo; cui magna ex parte occurri posset per montem pietatis, vt infrà dub. 13. dicetur.

DVBITATIO V.

Vtrùm licitum sit sperare lucrum ex mutuò.

OMISSIS varijs sententijs, quæ non tam re, quàm verbis differunt. 35

Dico Primò, Nec principaliter nec minùs principaliter licet sperare lucrũ, quod detur tamquã ex obligatione iustitiæ propter mutuũ. Ita Sotus lib. 6. quæst. 1. ar. 1. & Ioan. Medina quæst. 1. C. de vsuris restituendis. §. Tertiò inquirendũ. Probatur Primò, Quia velle accipere & retinere tale lucrum, est iniquum; est .n. velle accipere alienum: nam dando tali modo non transfertur dominiũ, vt infrà dub. 18. dicetur: ergo tale lucrum non licet sperare: non .n. licet sperare, quod non licet accipere. Secundò, Per mutuum tu nullum ius acquiris ad tale lucrum, nec ille obligationem iustitiæ contrahit ad illud dandũ: ergo iniquum est illud desiderare tamquam ex obligatione iustitiæ per mutuum inducta. Hoc sensu verum est, non licere sperare lucrum ex mutuo, nempè tan quam ex pacto mutui, obligatione iustitiæ debitum. Et hoc est, quod ait Vrbanus III. cap. Consuluit. tit. de vsuris, *Qui mutuas, alias non mutuo daturus, eo proposito, vt licet omni conuentione cessante, plus tamen sorte recipiat, pro huiusmodi lucri intentione, quam habet, iudicandus est malè agere.* Loquitur enim de eo, qui sine externa conuentione intendit lucrũ tamquam debitum ex iustitia, siue principaliter, siue minùs principaliter. Neque hic est facienda distinctio inter lucri spem & lucri intentionem, quasi hæc non liceat illa sit licita, vt facit Medina supra: quia spes & intentio non sunt actus distincti. 36

Sperare lucrū ex mutuo.

Cap. Consuluit.

Dico Secundò, Non est iniquum etiam principaliter sperare lucrum ex mutuo, mediante amicitia vel gratitudine: ita vt non speratur immediatè ex ipso mutuo, tamquã pretium eius. Colligitur ex Soto suprà, & tenet Petrus Nauarra. l. 1. de restitut. cap. 2. nu. 198. Probatur, quia accipere tale lucrum sic datum, non est iniquum, non .n. accipitur inuito domino, cùm illum ad hoc non obliges, sed ipse omnino liberè ratione amicitiæ vel gratitudinis illud det: ergo intendere accipere, iniquum non est, siue principaliter, siue minùs principaliter intẽdas per mutuationem tale lucrum adipisci; hoc enim nihil facit ad iniustitiam, quamuis fieri possit, vt sit signum auaritiæ, si principalis 37

Principaliter sperans lucrum.

38 cipalis finis mutuationis in tali lucro constituatur. Fieri tamen potest vt licitè lucrum principaliter intendas; vt si mutues alicui Principi intendens principaliter per eius amicitiam aliquod officium vel priuilegium quæstuosum ad bonum finem referendum. licitum enim est aliquando amicitiam alicuius ambire propter aliquod commodum temporale, ita vt eam desideres tantummodò vt mediū ad illud; vt si talis amicitia tibi alioquin esset grauis. sic multi captant fauorem aulicorum.

39 Dico Tertiò, Licitum etiam est ex mutuo sperare amicitiam tam principaliter, quam minus principaliter; & ex amicitia lucrum. Quod licitum sit sperare amicitiam principaliter, seu vt finem principalem, & secundariò lucrum ex amicitia, satis manifestum est. possum enim desiderare amicitiam alicuius, propter eius virtutem vel sapientiam, & ad eam mihi conciliandam dare illi mutuum cum spe, quod ex amicitia illa etiam aliquid commodi mihi proueniet.

40 *Amicitia minus principaliter intentà.* Quòd *etiam liceat sperare amicitiam minus principaliter*, nempe tamquam medium ad lucrum principaliter speratum (etsi Nauarrus contra sentire videatur) patet ex dictis. quamuis enim amicitia absolute sit bonum præstantius quàm pecunia, ac propterea non debeat tota eius dignitas æstimari ex vtilitate ad lucrum temporale; (valde enim inordinatum esset nullam appetere amicitiam, nisi ob commodum temporale) tamen quòd me applicem ad huius vel illius amicitiam in particulari, fieri potest etiam propter solam pecuniam, idque absque omni inordinatione. quod enim ad multa vtile est, potest desiderari ob hanc vel illam vtilitatem, nulla habita ratione aliarum vtilitatum, quæ illi rei insunt; modò illa res secundùm se non æstimetur tantummodò ex illa vna vtilitate. hoc enim non est facere commodum temporale finem illius rei, sed finē huius desiderij, quo hic & nunc magis desideratur hoc cōmodum, quàm illa amicitia, quia magis necessarium. vt cū is, qui statuerat manere cælebs, mutat sententiam, eò quòd offeratur pulchra & opulenta vxor, decernitque hanc ducere; hic non facit pulchritudinem finem matrimonij propriè, sed suæ applicationis seu electionis, qua hic & nunc mutat animum, & se ad matrimonium applicat, vt benè explicat Caietanus tom. 1. opuscul. 12. quæstione 3. Idem dicendum de eo, qui amicitiam alicuius affectat, eam dumtaxat ob causam, vt inde aliquid commodi temporalis percipiat.

DVBITATIO VI.

Vtrùm qui animo vsurario aliquid accepit pro mutuo, sine vllo externo pacto, teneatur ad restitutionem.

Vsurarius mentalis. NOTANDVM, hunc à DD. vocari *vsurarium mentalem*, quia sine vllo externo pacto mente vsuraria, aliquid accipit, siue alter det gratis, siue non.

41 Respondeo dico Primo, Si mutuans intendat aliquid accipere tamquam pretium mutui, seu tamquam debitum ex pacto mutui, & mutuatarius eo modo det, (quod interdum accidit, quando indoles mutuantis ei est perspecta) tunc iudicio omnium, tenetur ad restitutionem. Ratio est, quia mutuarius non intendit donare gratis, sed solùm tamquam debitum ex pacto mutui; atqui non erat debitū: ergo nihil dat. Iuxta hunc casum videtur intelligendum cap. Consuluit, de vsuris, vbi Pontifex dicit, eum, qui ex proposito mutuam pecuniam credit, vt plus sorte recipiat (nempe tamquam debitum ex mutuo) inducendum efficaciter ad restitutionem: quamuis sine omni conuentione id fecerit. vide Couarru. ad regulam Peccatum, p. 2. in principio num. 4.

42 *Si nesciat dari gratis.* Dico Secundò, Si mutuatarius det gratis seu ex amicitia, & mutuator id ignorans accipiat tamquam datum ex obligatione ratione mutui; tunc non tenetur ad restitutionem ex parte rei, sed solùm ratione conscientiæ erroneæ, quamdiu illa durat. docet hoc Caietan. tom. 2. opuscul. 8. quæstio. 3. Couarr. supra. Gabr. d. 15. quæstio. 11. dub. penultimo. Scotus eadem distinctio. quæstio. 2. art. 2. Quòd *ex parte rei non teneatur*, Probatur Primò, Quia alter verè & reipsa donauit, & transtulit dominium in mutuantem: (non enim dedit tamquam pretium mutui, sed ea gratitudine, vt supponimus) ergo quocumque animo alter acceperit non tenetur ad restitutionem. Secundò, Quia nemo tenetur ad restitutionem, nisi qui habet alienum vel qui iniustè læsit: atqui hic non habet alienum, nec iniustè læsit. etsi enim habuerit intentionem lædendi dum accepit tamquam debitum ex obligatione; tamen in re læsio non fuit secuta; nam alter non dedit ex illa obligatione iniusta, quam mutuator intendebat, sed ex amicitia: ergo læsus non fuit: sicut si accipiendo librum à Petro putares te furto accipere & cōsentires in furtum: si liber reuera sit tuus; (quamuis id ignores) ex parte rei non tenereris ad restitutionem; quia in re non læsisses illum, vt rectè notat Sotus l. 6. quæst. 1. ar. 2. Similiter si quis liberam condonationem obtineat à creditore, liber est à debito, quamuis habuisset propositum numquam restituendi, & eo animo remissionem petijsset. Tertiò Probatur ex L. Inter omnes. 46. §. Rectè ff. de furtis, vbi sic dicitur, *Contrectans rem, credens inuitum dominum, committit furtum. sed furto non est obligatus, si dominus erat volens.*

43 Dices, Quamuis mutuatarius det gratis, tamen mutuator non acceptat illud vt donum, sed vt debitum: ergo donatio hæc non est valida, cùm non sit acceptata vt donatio quod tamen requiri docent Iurisperiti.

Quomodo accepetur hæc donatio. Respondeo, Donationem non esse validam, quando acceptans non vult eam acceptare titulo donationis, sed debiti dumtaxat quòd si velit eam acceptare omni titulo, seu modo, quo potest, (quod semper censetur facere dum contrarium non exprimit) valida est donatio. cōfirmatur, quia cùm hic mutuator nihil quærat nisi lucrum; nulla subest ratio, cur non censeatur acceptare illud omni modo, quo potest. 44 Adde quamuis non acceptasset tunc implicite vt donum, postea tamen semper poterit acceptare quādo volet nempe quamdiu alter in eodem proposito donādi permanere censetur, seu quamdiu non renocat donationem. vnde non tenebitur ad restitutionem. Itaque hæc obligatio restituendi nulla est, vel certe nullius momenti, cùm ex libertate debitoris pendeat.

45 *Si accipiēs dubitet.* Petes, Quid si mutuatarius det aliquid mutuanti, dum ei restituit sortem, & ille dubitet quo animo detur, vtrùm possit retinere.

Respondeo. Caietanus suprà, videtur sentire, posse retinere. Sed dicendum est non posse cum verò dubio, siue negatiuo, (vt quando non habet signa, vnde probabiliter cōijciat dedisse, sed omnino nescit dederitne gratis, an vt pretium mutui) siue positiuo, (vt cum vtrinq; paria sunt motiua) retinere. Ratio est, quia cum tali dubio non potest rei alicuius possessionem inchoare. vt ergo possit retinere, requiruntur tales circumstantiæ, vt omnibus perpensis, moraliter quasi certum sit gratis donari. quod ordinariè censendum est, quando mutuans non dedit vllum signum se aliquid petere; & mutuatarius non præsefert tristitiam in dando, aut aliquam molestiam, aut metum seu coactionem, nec est auarus; vt insinuant Caietanus & Couarr. supra. 46 Quòd si bona fide putauerit aliquid gratis donatum, & post deprehenderit contrarium, tenebitur ad restitutionem; si tamen extet vel factus sit ex eo locupletior. secùs si bona fide consumptum, nec quidquam inde emolumenti supersit vt patet ex dictis cap. 14. dubitatione prima, & secunda.

DVBITATIO VII.

Vtrùm licitum sit mutuare alteri cum pacto vt pœnam debitam, uel famæ honorisue uiolati restitutionem condonet.

47 *Vt priuatā vindictam condonet.* RESPONDEO & dico Primò. Licitum est tibi mutuare alteri cum pacto vt priuatam vindictam tibi condonet. Probatur, quia sic nihil lucraris, sed solùm redimis iniustam vexationem tibi impendentem. nullum enim Ius habet ad talem vindictam. Idem dicendum, si exigat iniustam aliquam satisfactionem pro fama, vel honore violato.

48 Dico Secundò, Si iustam vindictam vel satisfactionem exigat, non potes eum ratione mutui obligare pacto iustitiæ vt condonet; potes tamen pacto amicitiæ.

Vbi Aduerte, Pactum iustitiæ esse, quo quis intendit al-

Pactũ iustitiæ & amicitiæ.

teri inijcere vinculum & obligationem iustitiæ. Pactum amicitiæ, quo solùm intendit eam obligationem, quam amicitia vel virtus gratitudinis inducit.

Nunc probatur Prior pars, (quæ est communior sententia DD. Angeli v. Vsura 1. num. 3. Conradi quæstio. 37. conclusio. 2. & passim recentiorum. Primò. Quia ex vi mutui præcise non licet obligare nisi ad æquale: atqui sors est æqualis rei, quæ traditur in mutuo, & redditio sortis est æqualis actui mutuationis: ergo ex vi huius contractus non licet obligare ad aliud, quam ad redditionẽ sortis. Secundò. Condonatio vindictæ & restitutionis famæ & honoris est res magno pretio æstimabilis: (plerique enim ingenti summa pecuniæ vix hæc condonent) ergo vsura est, si ratione mutui, pacto ciuili, seu iustitiæ ad condonationem obliges.

Dices Primò, Fama & honor quæ mutuator iste debet restituere, non æstimantur pretio: ergo per condonationẽ illam non lucratur aliquid pretio æstimabile.

49 Respondeo, Dicuntur non æstimari pretio, non quasi nullo pretio sint digna; sed quia superant omne pretium pecuniarium: & ideò maximi æstimantur apud homines. deinde etsi fama non æstimetur pretio, onus tamen & obligatio restituendæ famæ pretio æstimatur; est. n. opus valde molestum, plenum verecundiæ, quod homines sæpè magno redimunt. huius autem oneris remissionem tãquam debitam ex iustitia, vel potiùs obligationem ciuilem ad remittendum hoc onus lucratur vltra sortem.

Fama et honor.

Dices Secundò. Pœna non est debita ante sententiam: ergo saltem non erit vsura, si mutues cum pacto vt vindictam condonet, quam per Iudicem poterat exigere. Ob hoc argumentum Nauar. cap. 17. num. 238. putat hoc non esse vsuram.

50 Respondeo. Etsi pœna non sit ante sententiam proximè debita, est tamen debita remotè, quatenus potes accusari. huius autem debiti remissionem lucraris supra sortem, quæ remissio magni apud homines æstimatur. vnde cùm supra sortem ad hanc obliges alterum obligatione ciuili, vsuram committis.

51 Altera pars, *quòd pacto amicitiæ possis quis obligare alterum vt hæc condonet*, probatur; quia tunc condonatio ista non exigitur vt pretium mutui, neque immediate ex pacto & obligatione mutui, sed vt officium amicitiæ, præstandum non ex obligatione iustitiæ, sed ex amicitia, pro obsequio ex amicitia præstito vel præstando. Si enim petis à me aliquod amicitiæ officium, possum respõdere me esse paratum tale officium præstare, si tu vicissim aliud præstare velis, quod etiã ex amicitia exhiberi solet. Imò possum exigere vt prior præstes. si tamẽ ego prior mutuũ dedero, nõ obligaberis ex iustitia præstare quod promisisti, sed tantùm ex gratitudine, nõ enim intendisti aliter te illa promissione obligare, cùm ego aliam obligationem

Potes pacto amicitiæ obligare.

52 nõ potuerim exigere. Iuxta hunc modum defendi facilè potest sententia Soti, quam habet lib. 6. quæst. 1. art. 2. cùm dicit non esse vsuram si mutues alteri, cum pacto vt læsionem famæ vel honoris condonet; quia natura sua iure amicitiæ condonari solet. vnde patet eum loqui tantùm de pacto amicitiæ.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm sit vsura, si tibi mutuem, vt mihi vicissim remutues, aut vt ex mea officina quæ tibi opus sunt emas, aut meo molendino molas.

53 RESPONDEO & dico Primò, Si tibi mutuem pecuniam ea lege, vt statim mihi remutues frumentum, vel vinum, non est vsura; modò ob hoc non sit magis damnosum, quàm illud mihi. colligitur ex D. Th. ar. 2. ad 4. cùm ait; *Licet simul mutuanti vnum, aliquod aliud mutuum recipere, non autem licet eum obligare ad mutuandum in posterum.* Probatur Primo, Quia qui à me petit officium amicitiæ, potest vicissim à me rogari simile officium. & si nolit præstare, tanquam ingratus repelli.

Vt statim remutues aliã speciẽ.

Dices, Officio tuo, quo mihi mutuas, respõdet ex æquo redditio sortis; ergo nõ potes pro eo aliud officium (v.g. mutuationem vini vel olei) cum quo tua functio, permutetur exigere.

Resp. Actionem illam mutuandi dupliciter posse considerari. Primò, Vt est contractus quidam, quo traditur certa summa pecuniæ, & sic respondet ei redditio sortis, vt officium iustitiæ; nec quicquam aliud plus tanquam ex iustitia debitum, potest exigi. Secundò. Vt est officium amicitiæ quod ab amico in commodum amici præstari solet: & sic debetur ei compensatio per aliud officium amicitiæ; eaque potest exigi in præsenti. 54

Actiones mutuandi & remutuandi respondent diuerso modo.

Probatur Secundò, Quia nihil hic deducitur in pactũ quod sit pretio æstimabile. si enim mea mutuatio non est pretio æstimabilis, neque etiam ipsius. Tertiò, Quia non exigitur vt pretiũ mutuationis, sed vt conditio quædã in mutuatario, quæ ipsi nõ est grauior, quam mihi mutuatio. secùs esset si esset illi longe grauior; tunc n. videretur pretium; nam talia gratis rependi non solent. Hinc patet, non esse periculum, ne hac ratione pallietur vsura. 55

Dices, Omne onus à mutuo debet abesse.

Resp. Id verum esse de onere, quod maius sit quam onus mutuantis. item de onere in futurum, non de officio amicitiæ in præsenti.

Dico Secundò, Non est etiã vsura si mutuẽ, vt mihi vicissim in posterum cũ opus habebo, & tibi commodum erit remutues, aut vt iusto pretio à me emas, aut vt meo molendino molas, aut vt agrũ meum iusto pretio colas; modò tamẽ ad hoc te nõ obligem obligatione ciuili, sed solùm gratitudinis. Ita docet Angelus v. Vsura primo nu. 4. cùm ait; *non esse vsuram, cùm naturalis obligatio ita deducitur in pactum, vt non magis teneatur quàm ex ipsa naturali obligatione.* Idem tenent Hostiensis & Greg. Ariminensis citati ab Angelo, Adrianus in 4. tract. de restitut. §. Dico igitur ad quæsitũ. Gabr. in 4. d. 15. q. 3. ar. 3. dub. 1. Ratio est clara; quia si nulla imponitur maior obligatio in futurum quam ex ipsa beneficij natura oriatur, nõ potest esse vlla iniustitia: atqui ex tali beneficio oritur obligatio antidotalis seu remuneratoria, ratione virtutis gratitudinis: ergo absque vlla iniustitia potest imponi & exigi. 56

Vt remutuès cum opus habebo.

Petes, Vtrùm possim statuere mutuatario terminum, vt quando desierit meam apothecam frequentare, cogatur reddere mutuum?

Respondeo cũ Angelo, Gabriele & Adriano locis citatis, affirmatiuè: quia quilibet mutuans potest constituere terminũ, quem voluerit, præsertim si alterum non obliget lege iustitiæ ad id, quod solũ lege gratitudinis facere tenebatur, v.g. vt apothecã frequenter. potest tamen illũ obligare lege iustitiæ ad reddendũ mutuum, quando illud, quod ex gratitudine faciebat, facere desierit. vt si tibi mutuem 100. toto eo tempore, quo meam apothecã frequentabis; ita vt cogaris restituere, quando illam deserueris. possum enim meum beneficium desinere, quando tu desines tuum. 57

Statuere terminum mutui.

Sed difficultas est, Vtrum mutuans possit mutuatario imponere obligationẽ ciuilem ad ista rependenda in posterum, quãdiu absque notabili suo incommodo poterit. Plerique DD. sentiunt id esse vsurã. indicat D. Tho. suprà Anton. p. 2. tit. 1. c. 7. §. 8. Gab. sup. Sotus l. 6. q. 1. ar. 2. Caiet. in Sũma v. Vsura exterior, casu 8. Probatur, quia ista obligatio est pretio æstimabilis; vnde mutuans ea vi mutui lucratur aliquid supra sortẽ pretio æstimabile: atqui hoc est vsura. Hinc inferũt DD. mutuantẽ teneri relaxare illã obligationem, & compensare pecunia arbitrio prudẽtis, non tamen teneri ad restitutionẽ eorum, quæ sic lucratus est, vt si mutuatarius multa ab ipso emit eo precio, quo apud alios emere debuisset, vel si ea occasione multi alij ad ipsius officinã confluxerint. qua in re falluntur quidã, dum putant ea pauperibus eroganda. Hæc sententia est tenenda in praxi, præterquam quòd putem non esse necessarium, vt obligatio illa pecunia compensetur, si nullũ ex ea damnum est secutum. quia iniuria nuda non æstimatur pecunia, vt ostensum ex c. 11. dub. 16. & c. 9. dub. 23.

Obligatio in posterũ. 58

Contraria tamen quibusdam videtur non improbabilis, quam apertè tenet Adrianus suprà. §. *Sed contrà.* cum ait, *licere mutuando pacisci & inducere obligationem ciuilem, si per illud pactum ad nihil aliud obligetur, quàm ad quod prius erat obligatus naturaliter.* Idem tenet Diuus Antoninus supra, §. decimo, de eo, qui mutuat rustico, cum pacto vt colat iusto pretio ipsius agrum, idque pro- 59

bat ex Gregorio Ariminensi. Probari potest Primò, Quia non videtur esse notabile onus, quòd obliges te obligatione ciuili ad illud, ad quod iam obligatus eras obligatione naturali es gratitudine, ita vt sine ingratitudine nô posses recusare. Secundò, Amicitiæ officium, quod præstatur mutuando, videtur mereri, vt mutuatarius se obliget ad gratificandum, quando locus & tempus id postulabunt: ergo talem obligationem seu promissionem exigere, non est quidquam exigere extra debitum amicitię & gratitudinis. Tertiò, Sicut ille se obligat ciuiliter ad rependendum beneficium, v.g. ad molendum in mola mutuantis, ita vicissim, mutuans se ciuiliter obligat ad non repetendam sortem vsque ad certum terminum; non tamen ad hoc tenebatur; cur ego illa obligatio non poterit pro hac exigi? Quartò, Si tibi debeam 2000. in fine huius anni soluenda, possum nunc tibi offerre 1000. cum pacto, vt alia 1000. nô soluam ante biennium; vt Doctores fatentur. atqui hoc est dare nunc mutuum implicitum cum pacto vt vicissim implicite remutues in fine anni. Quintò, Licitum est mutuare ea lege, vt mox vicissim aliam speciem remutues, atqui hoc non est minus graue quam obligatio ciuilis mutuandi in posterum, quando gratitudo id postulabit. imò multi malent hanc obligationem, quam mutuare statim; quia incertum est an alter indigebit; & non teneris nisi commo

60 de possis. Denique quando quis tenetur ex charitate aliquid facere, licitum est ei mutuare cum pacto imponente obligationem ciuilem, vt id faciat, v.g. vt medicus mihi vel alteri in necessitate constituto curationem iusto pretio adhibeat; vt aduocatus patrocinium necessarium præstet, vt docet Medina de vsura quæst.4. ergo etiam quando tenetur ex gratitudine. vtrobique enim supra obligationem naturalem imponitur obligatio ciuilis. Fateor tamen non

61 esse omnino eandem in hisce duobus rationem. Neque huic sententiæ obstare videtur D. Thomas, quia loquitur de obligatione absoluta ad vicissim mutuandum quouis euentu, quo alter indigebit. quòd posset cedere in magnû damnum. eodem modo intelligendi reliqui DD. Hæc autem sententia loquitur de obligatione conditionata. nempe si commodè possit. Verum sententia prior tenenda, nisi eo euentu, quo onus carendi pecunia tanto tempore, par censeretur isti obligationi ciuili: licitum enim est par onus exigere. vnde etiam pro obligatione ciuili, quam subeo, dum tibi mutuum promitto (vt fit inter mercatores) possum vicissim parem à te obligationem exigere. etsi enim pro actu mutuandi non possit exigi obligatio ad aliquid reddendum vltra sortem; pro obligatione tamen mutuandi possum vicissim exigere obligationem. Hinc ad prædicta argumenta responderis; debet enim esse onerum paritas, vt iusta sit conuentio.

DVBITATIO IX.

Vtrùm liceat mutuare cum pacto, vt mihi vel alteri officium vel beneficium conferas.

62 PETRVS Nauarra lib.3.ca.2.267. & Adrianus supra, §. Ex his suboritur. distinguunt, si officium sit sæculare, & fructus non excedant operas, nô esse vsuram cum tali pacto mutuare vt statim conferat. secus verò si fructus excedant. Verùm.

Si ex amicitia. Respondeo, & dico Primò, Siue fructus excedant operas, siue non excedant; si officium sit tale, vt ex amicitia bene idoneis conferri soleat, non esse vsuram mutuare cum pacto, vt tale officium conferatur. modò illud pactum sit tantum amicitiæ. Idem dicendum, si agatur de collatione in futurum, vt patet ex dictis dub.6. & 7. sola enim obligatio iustitiæ ad aliquid supra sortem reddendum repugnat mutuo: non autem obligatio amicitiæ vel gratitudinis. quod si ille non conferat ex amicitia, sed veluti coactus ex obligatione sibi imposita pactione mutui, collatio non est valida. vnde qui sic accepit non potest retinere; vt docet D. Thomas opusculo ad Ducissam Barbantiæ: quia nullo titulo possidet. non enim titulo liberalis collationis, vt suppono; nec etiam titulo mutui, quia ex isto titulo non debetur aliquid vltra sortem. si tamen præsumeretur collator nolle illum obligare ad relinquendum officium, vt regulariter fit, posset retinere.

Dico Secundò, Si autem illud pactum sit iustitiæ, erit vsura. ita expressè docet D. Thomas opuscul. cit. ratio est, quia exigitur aliquid supra sortem tanquam ex iustitia debitum, ratione mutui. 63

Dico Tertiò, Si mutues alteri cum pacto vt conferat beneficium ecclesiasticum, siue in præsenti, siue tempore futuro, partim est vsura, partim simonia; modò illud pactum sit iustitiæ: secus si amicitiæ. *Quòd sit vsura*, probatur, quia supra sortem exigit obligationem iustitiæ, quam alter libens pretio redimeret; nam hæc obligatio adimit ei libertatem alteri gratificandi, quæ libertas pretio est æstimabilis. *Quod etiam sit simonia*, probatur, quia datur temporale pro spirituali. 64 *Si pro beneficio, est simonia & vsura.*

Dices, Illud temporale non est pretio æstimabiles, quia mutuatio non est pretio æstimabilis, cùm nullum pretium pro ea liceat accipere, vt quæ omnino gratis sit præstanda: ergo non est simonia, etiam si fiat pro beneficio vel beneficij collatione, præsentatione, electione, &c. 65

Respond. Etsi non sit pretio æstimabilis, est tamen quid mere temporale; ac proinde non potest dari vel mutari cû spirituali: non enim minor fit iniuria rei spirituali si commutetur cum re temporali, quæ pretio non est digna, quam quæ est digna: sed potius maior. quod si pactum sit solùm amicitiæ, nec erit vsura, vt patet ex dictis, nec simonia; quia simonia requirit obligationem iustitiæ, vt infra dicetur.

Aduerte tamen, in praxi non esse facilè concedendum pactum amicitiæ in huiusmodi; nam facilè sic palliaretur vsura & simonia. vnde in foro externo condemnarentur huiusmodi pactiones tamquam vsurariæ vel simoniacæ. 66

Ex superioribus dubitat. satis constat, nihil posse exigi, ratione ipsius mutuationis, supra sortem. Sed quia mutuationi multi alij tituli possunt esse connexi; videndum est, vtrùm ratione horum possit aliquid exigi. Præcipui sunt isti. Primò, Damnum inde emergens. Secundò, Lucrum inde cessans. Tertiò, Periculum sortis & molestiarum in ea recuperanda. Quartò, Carentia pecuniæ vel obligatio non repetendi pecuniam ante certum tempus. Quintò, Pœna conuentionalis. 67 *Varij tituli mutuandi.*

DVBITATIO X.

Vtrùm ratione damni emergentis ex mutuo possit mutuator aliquid supra sortem exigere.

NOTANDVM est, *damnum emergens & lucrum cessans communiter vocari Interesse. Damnum emergês* dicitur quando quis detrimentum patitur in rebus, quas habet, vel quæ ipsi debentur: vt cum quis ratione mutui, quod alteri præstitit, cogitur ipse pecuniam fœnori accipere, & vsuram soluere, vel res suas minoris iusto vendere, &c. *Lucrum cessans* dicitur, quando quis impeditur ab aliquo bono consequendo, seu à lucro quod illi non erat debitum. His positis, Scotus in 4.d.15. quæst.2. §. De tertio. sentit esse illicitum exigere aliquid ratione *damni emergentis*. ratio ipsius est, quia lex diuina præcipit vt nihil exigatur supra sortem: *quòd si quis ex mutuo* (inquit) *metuit damnificari, reseruet pecuniam suam, quia non cogitur facere misericordiam*. Sed contrarium tenendum cum ceteris Doctoribus. 68 *Damnum emergens.* *Lucrum cessans.*

Respon. igitur & dico Primò, Quando mutuatarius est in mora, si inde damnum aliquod eueniat mutuanti; tenetur mutuator ad illius compensationem. dicitur autem mutuatarius & quiuis alius debitor *esse in mora*, dum elapso iam termino non soluitur, cum tamen possit aduertens explicitè creditorem sibi velle solui. Neque necesse est vt creditor eum interpellet de solutione: quia ipsa dies satis interpellat, virtute pacti ab initio conuenti. quod igitur teneatur de damno hinc emerso, Patet Primò, quia per omissionem solutionis, est causa damni. quare cum hæc omissio sit contra iustitiam, etiam erit causa damni contra iustitiam; ac proinde tenebitur ad compensationem. Secundò, Quando in contractibus constituitur terminus solutionis vel rei exhibendæ, initur tacitum pactum, vt non soluens teneatur ad interesse, defectu solutionis obue- 69 *Esse in mora.*

nientis,

niens, vt colligitur ex L. 2. §. Non vtique, & §. Nunc de
70 officio. & L. 4. ff. de eo, quod certo loco dari oportet. Hoc tamen intelligendum est, nisi absque omni culpa tua red-
Si absq; culpa reddatur impotens.
dit(...)fit impotens solutionis; vt si incendio res eius sint absumptæ, si ipse abreptus sit in captiuitatem: vel inciderit in tantam paupertatem, vt non possit soluere, quin se conijciat in extremam vel grauem necessitatem. His enim casibus non videtur obligandus ad interesse. nam præterquam quòd omni culpa vacet tunc non soluere; non videtur etiam tacitum illud pactum se ad hos casus extendere. eo quòd hoc sit nimis durum, & moribus hominum non receptum. Secùs verò est, si potest soluere, quamuis non sine magno detrimento rei familiaris: tunc enim vel tenetur soluere ad diem constitutum, vel certe in animo esse paratus compensare interesse. vide supra cap. 6. dubitatione prima.

71 Aduerte tamen si bona fide putaret creditorem consentire in dilationem, non censeretur esse in mora. nec teneretur in foro conscientię ad restitutionem damni; nisi antea de eo esset conuentum. de quo plura supra cap. 7. nu. 37. & sequen.

72 Dico Secundò, Licitum etiã est à principio pacisci de
Licitũ à principio pacisci.
aliqua pecunia vltra sortem reddenda, vel ratione periculi dãni ex mutuatione impendentis, etiam ante terminum & moram mutuatarij, vel ratione ipsius damni, si quod euenerit D. Thomas ar. 2. ad 5. & alij. ratio est quia illa pecunia, quæ mihi necessaria est ad aliquod damnũ impediendum, non solum mihi valet quanti ipsa nudè considerata æstimatur; sed etiam quanti est carere tali dãno. non enim tantummodò æstimatur res secundùm seipsam, sed etiam quatenus domino est causa certi boni consequẽdi, vel mali vitandi. vnde licitè potest vendi pluris quàm per se valeat, cùm in ipsa illud etiam commodum vendi censeatur confirmatur, quia nulla æquitas postulat vt quis ex beneficio mutui damnũ reportet: ergo dãnum illud, & periculũ illius a mutuante æstimari potest.

73 Requiruntur tamẽ ad hoc tres conditiones. Prima est,
Tres conditiones necessariæ.
Vt mutuum sit causa damni, sine qua non eueniret; vt si per mutuum efficeris impotens illius impediendi. Secunda. Vt mutuatarium illius damni admoneas, ne illum decipias; nam forte nollet mutuum cum tanto onere.

74 Aduerte tamen, si re vera ex mutuo tibi damnum impendeat, v.g. si ex mutuo 100. aureorum, certò sis accepturus detrimentum aureorum 10. non erit vsuræ peccatũ, etiamsi non monito mutuatario de hoc damno, pacisceris tibi reddi 110. ratio est, quia in re nulla est inæqualitas, quamuis ipse hoc ignoret, & existimet te ratione mutui exigere ac proinde des ei occasionem scandali. Neque ipsum decipis contra iustitiam; quia per hoc non datur ei occasio vt putet pecuniam illam pluris valere, quam valeat, aut vt acceptet contractum, quem alias non erat acceptaturus; vti suppono.

Dices, In venditione venditor debet emptori vitium rei vel onus, si quod habet, aperire; alioquin facit ei iniuria: ergo similiter si mutues alteri non significans onus tuæ pecuniæ aonerum, facis iniuriam.

75 Respondeo, est dispar ratio, Primò. Nam quòd hęc pecunia damnum emersurum sit impeditura, non est vitium eius, seu onus illi annexum; sed est bona quædam conditio, & veluti vis quæda insita. ratione cuius mihi pluris valet, quã alteri. vnde plus possum exigere, quam ipsa per se valeat: sicuti venditor potest pluris æstimare rẽ quampiam sibi peculiariter commodam, quàm ipsa per se considerata valeat. Secũdò, Quia si rẽ pluris æstimet propter suum commodum, quam ipsa per se valeat, neque id significet emptori; fortasse illum decipit, dando occasionẽ vt putet eam esse meliorem, quam sit; secùs in pecunia. quòd si certò sciat illam non ideò esse meliorem, nõ video quã iniuriam facit emptori, æstimando eam pluris quam per se valeat, ratione damni, quod eius alienatione incurrit; quamuis id non expresserit. Idem dico in pecunia: suppono autem, quòd æquè illam erat accepturus, siue causa illius æstimationis illi aperiretur, siue non.

76 Tertia conditio est. Vt non cogas illũ pacisci de periculo dãni potiùs quàm de damno, sed relinquas ipsius arbitrio: etsi.n. periculum illud damni probabiliter eueniret, sit ab initio æstimabile pretio; (quamuis minori, quàm ipsum damnum) non potes tamen alterum cogere vt pro ipso periculo aliquid promittat. nam si mutuatarius paratus est sarcire damnum omne, quod euentus patefecerit; mutuator seruatur indemnis. si tamen ipsi sit indifferens vtro modo paciscatur; vel malit pro periculo certo pretio pacisci, quam pro incerto damno manere in ancipiti, potes acceptare pactum: & quamuis damnum postea non eueniret, poteris tamen conuentum exigere; nam periculum, quod subijsti, pretio erat æstimabile.

Aduerte tamen, si neque damnum ipsum, neque periculum damni deduxisti in pactum, mutuatarius non tenetur quidquam pro eo soluere etiamsi postea eueniat: modo ipse non fuerit in mora soluendi, quia nec tenetur ratione pacti, nec ratione culpæ; sed mutuans hoc ipso, quo non deduxit in pactum, censetur illud in se recepisse. secùs est si fuerit in mora. tunc enim damnum ex culpa ipsius euenit. similiter si per vim coactus fuit mutuare, hic enim est causa damni per iniuriam. Vide Nauarrum c. 17. numero 211. 77
Si nõ est deductũ in pactum.

Petes, Vtrùm ratione damni emergentis possit exigere supra sortem, quantum tu supra sortem coactus fuisti soluere vsurario, v.g. accepisti 1000. aureos ab vsurario. Petrus à te petit mutuum; vtrũ possis tantùm exigere, quantum tu soluis vsurario?

Respondeo, Non ideò te posse exigere supra sortem: sicut non quia tu carè emisti, potes carè vendere; sed spectandum est, quantum ea res tibi commodet. si enim ita tibi sit commoda, vt non pœniteat te tantum vsuræ nomine pro ea soluisse, potes a mutuatario tantumdem exigere: tanti enim æstimas illud commodum, quo te causa alterius priuas; imò si pluris æstimares, plus posses exigere. si verò hoc commodum æstimes minoris, ita vt pœniteat te tantum soluisse nomine vsuræ, non tamen pœniteret soluisse dimidium; solùm potes exigere dimidium, seu tantum, quantum ipse te velles dedisse. Denique si res illa tibi non sit ita commoda vt velles pro ea aliquid dare supra sortem, nihil etiam potes exigere supra sortem; quia ex eius mutuatione nullum tibi damnum vel incommodum oritur. Iuxta hæc intellige Molinam disput. 314. Potes tamen alteri cedere toto contractu: tunc enim non tu vsuram exiges, sed vsurarius: nec tu lucraris, sed pecuniam acceptam cum toto onere in alterum volentem deponis. sicut qui rem supra iustum pretium emit, potest alteri ante solutionem contractu cedere. 78
Si mutuãs ipse vsuram soluerit.

DVBITATIO XI.

Vtrùm ratione lucri cessantis liceat vltra sortem exigere.

SVPPONO, si quis metu, vel fraude, vel Principis iussu compulsus sit mutuare, & inde ei lucrum cesset, posse ab auctore exigere huius lucri compensationem; vt rectè Sotus art. 3. & alij DD. quia talis est ei causa damni. Idem dicendum, si ex eo, quòd mutuatarius nõ soluat ad diem præfixum, lucrũ aliquod amittat. neque in his euentis opus est vt fuerit hoc deductum in pactum. 79
Si metu vel fraude impulsus ad mutuandũ.

Sed difficultas est absit omnis coactio, vtrùm liceat de hoc lucro pacisci: Quidam Doctores docent id esse illicitum. Ita Durandus in 3. d. 17. q. 2. ad primum. Sotus l. 6. de iust. q. 1. ar. 3. (etsi fateatur contrarium esse probabile) Idem insinuat D. Tho. ar. 2. ad primum. Idem tenent multi Canonistæ, vt Ioannes Andreas. & Innoc. IV. in c. Nauiganti, de vsuris. & quidam alij. Sed contraria sententia est fere communis. vide Couar. lib. 3. var. cap. 4. & Nauar. cap. 17. nu. 211. & in comment. de vsuris nu. 43. qui alios citant. Vnde.

Respõdeo, Licitũ esse pacisci ab initio de lucro cessante cum mutuatario, quãuis ab eo vi vel fraude non sis inductus; seruatis tamen quibusdam conditionibus. Probatur Primò. Quia pecunia illa, quam mutuas alteri, quatenus subest industriæ tuæ ad lucrum ex ea faciendum, pluris tibi valet, quam ipsa per se considerata; est.n. veluti semen fœcundum lucri per industriam, in quo lucrum ipsum virtute cõtinetur: ergo plus pro ea exigi potest, quã ipsa per se valeat. patet consequentia, quia dum illã tradis, etiã lucrum in illa latens tradere censeris; eo enim te spolias. sicut si triticum destinatum sationi (quo si careas, 80
Pro lucro cessante pacisci.

carebis fructu) mutuum des; plus potes pro eo exigere, quàm per se valeat: quia in illo virtute cõtinetur fructus & dum illud das, simul das fructum in eo latentem. Secundò, Quia dum priuas te hac pecunia lucro destinata, non solùm illa te priuas, sed etiam spe lucri, quam ex illa per tuam industriam conceperas. atqui hæc spes est pretio æstimabilis; (potest.n.spes lucri, seu lucrum speratũ vendi) ergo pro ea potest aliquid exigi. Tertiò, Hæc spes lucri non est minoris æstimanda, quàm metus. atqui dum metuitur damnum ex mutuatione, licitum est de eo pacisci: ergo etiam dum speratur lucrum. Confirmatur, quia amissio rei speratæ computatur inter damna, quod enim spe possidemus, aliquo modo censemur habere.

Non refert an spõte mutues, an coactè.

81 Ex his patet, nihil referre siue sponte mutues, siue inuoluntariè per vim, fraudem, vel præceptum Superioris impulsus; quod est contra Sotum suprà. si enim qui per iniuriam cogitur mutuare, de lucro cessante pacisci potest, etiam poterit qui non cogitur. nam iniuria non facit vt centum quæ alteri mutuas sint æqualia centum & decem quæ ab illo exigis; sed lucrum speratum per 100. id facit. alioquin si ratione iniuriæ esset illa æqualitas, darentur 10. illa pro iniuria illata, non pro lucro cessante; & ita lucrum cessans esset impertinens. Item, non possent mercatores exigere pro lucro cessante, quando coguntur à Principe vel Repub. ad mutuandum; (quod tamen non admittit Sotus) quia nulla fit illis iniuria.

Obiectiones.

Obijcitur Primò, ex D. Thoma q.78.art.2.ad primum, vbi dicit *compensationem damni, quod consideratur in hoc, quòd de pecunia nõ lucratur, non posse in pactum deduci, quia non potes vendere id, quod nondum habes, & à quo potes multipliciter impediri.*

Respondeo, D.Tho. loquitur ibi de lucro remoto; nem-
82 pe quando pecunia nondum erat negotiationi destinata: vel certe solum vult non posse tantum exigi, quantũ erat lucrum possibile, non tamen negat, quin spes illa lucri, quæ minoris valet, quàm ipsa res sperata, possit in pactũ deduci. vt colligitur ex q.62. art.4. ad 1. & docet Caieta. q.78.ar.2. ad primum.

Obijcitur Secundò, Mutuum debet fieri gratis: ergo cum non tenearis mutuare, non potes quidquam exigere.

Quõ mutuũ debeat gratis fieri.

Respondeo, mutuum debet fieri gratis, quia pro ipso mutuo præcisè spectato nihil potest exigi supra sortem: bene tamen potest exigi pro spe lucri, quam ex illa pecunia acceperas, qua spe simul te priuas, dum illam pecuniam tradis. quo modo licitum est aliquid accipere ratione damni emergentis.

Obijcitur Tertiò, Lucrum tibi cessare, est te à lucrando prohiberi & impediri; atqui preces non cogunt, præsertim si te ad mutuandum offeras: ergo non potest iure videri lucrum cessans, quando vel ipse te offers, vel precibus cedis. ita Sotus.

Quando lucrum dicatur cessare.

83 Respondeo, Non tantùm dicitur alicui *cessare lucrum*, quando inuitus priuatur vel impeditur; sed etiam quãdo ipse se priuat, siue id faciat spõte, siue ad preces alterius. hoc enim est pretio æstimabile. sicut si quis me roget, vt non laborem, vel vt instrumenta artis meæ ipsi commodem; possum pacisci de lucro cessante. non enim teneor me priuare meo emolumento gratis.

Cõditiones requisitæ.

1. Conditio, Mutuatio debet esse causa lucri cessantis.

Aduerte tamen, vt hæc pactio sit licita, requiri tres cõ-
84 ditiones. Prima est, Vt hæc mutuatio sit causa lucri cessantis: vt si pecuniam destinatã negotiationi vel emptioni rei frugiferæ, subtraham illi destinationi, vt ibi mutuẽ; & ita amittam spem illius lucri.

Hinc sequitur, si quis relicta aliqua negotiatione propter datum mutuum, conferat se ad aliam rationem lucrandi per artificium per aliam industriam, & ita compenset totum lucrum negotiationis; non posse ratione lucri cessantis quidquam exigere, quia per mutuum non cessat
85 illi lucrum absolute: datur enim ei occasio lucrandi alia via, quam non habuisset, si in negotiatione permansisset. si tamen illa ratio lucrandi est molestior, potest illam molestiam æstimare, & pro ea exigere compensationem. similiter si minus illa alia via lucretur, quam lucratus fuisset prosequendo negotiationem: potest enim tantum exigere, quantum prudens arbitrabitur, omnibus circumstantijs perpensis.

86 Vt autem meliùs intelligatur quando mutuatio sit causa lucri cessantis, Notandum est, Pecuniam varijs modis posse esse lucro destinatam, & ab ea destinatione causa mutui auelli. Primus est, Si absolute sit destinata certæ negotiationi, vel emptioni rei frugiferæ, (vt census, agri, domus) & vt tibi petenti mutuem, eam inde auellam: tunc enim possum pacisci de lucro, quod tua causa mihi perit. Idem dico, si erat destinata negotiationi in genere, vt sit à quibusdã, qui in omnem lucrandi occasionem sunt intẽti. nihil enim refert, sitne certæ an incertæ negotiationi destinata, modo æquè lucrum speretur. Hic tamen requiritur (vt notant DD.) vt non habeam aliam pecuniã otiosam, quã commode in mutuatæ locum possim supponere, & 87
eidem lucro destinare. Dixi, *commodè*, quia (vt recte notauit Nauar. num. 212.) etsi habeat aliam repositam in alios euentus, (vt ad alendam familiam, ad dotandas filias, ad solandam senectutem, vel ne statum meum periculo exponam) quam proinde nolo propter lucrum in aliquod discrimen conijcere; tamen possum pro lucro cessante pacisci; quia reuerà illa mutuatio est causa cur lucrũ illud mihi pereat, quod per illam pecuniam sperabam. Nec refert, quòd inani timore non audeam illam exponere; quia ex quo absolutè decreui non amplius impendere negotiationi, quàm hanc certam summam; si ex ea mutuem, verè lucrum mihi cessat, quod aliunde non compẽsatur, vt etiam notauit Molina dispu. 316. vnde absolutè loquẽdo, sufficit vt nolim aliam loco mutuatæ impendere.

Tripliciter potest pecunia negotiationi destinata ab ea auelli.

1. Si te petente eam auellam, vt tibi mutuẽ.

Secundus modus est, Si antequam mutuum petas, ego pecuniam meam negotiationi subtraxerim, vt tibi, quem scio petiturũ, possim mutuare. Hoc euentu etiam possum pacisci de lucro cessante. etsi non eodem prorsus modo, quo prius. tibi enim pecuniam, quam do mutuam, pluris mihi valebat, vt subest illi destinationi, quàm ipsa per se valeat; (per hanc.n. facta erat veluti semen lucri futuri) & ideò plus poteram exigere, vt fieret æqualitas: vt pro 100. 110. quia 100. destinata negotiationi, valebant 110. hic verò quòd do non pluris mihi nunc valeat, quam per se æstimetur; cùm iam desierit esse semen lucri, eò quod prius subtraxerim negotiationi, quam mutuum peteretur. vnde dum mutuum rogor, non possum exigere supra sortem quòd illa mihi nunc pluris valeat, sed ob aliam causam; nempe quia cum damno meo pecuniam meam ex statu fœcundo ad statum sterilem reduxi, idque vt mutuarem tibi, prudenter coniectans te id cupere, & ratum habiturum. vnde ratione huius possum exigere, quanti illud lucrum, quo tua causa me priuaui, æstimabitur. Negotium enim tuum cum meo damno gessi. Etsi enim mutuum hic non sit immediata causa lucri cessantis; est tamen causa mediata: nam subtractio pecuniæ à negotiatione est causa immediata. Hæc autem subtractio fit propter mutuum, estque præparatio, & dispositio ad mutuum; quæ subtractio etiam censetur fieri voluntate eius, qui mutuum est petiturus. Hac ratione excusari viden-
tur mercatores, qui præscientes Regem petiturum, pe- 89
cuniam suam à negotiatione subducunt, vel ea abstinent, vt ingentes summas paratas habeant: non enim id faciunt sine magno lucri detrimento; & alia ratio non suppetit ad tantam vim numeratæ pecuniæ simul repræsentandam.

2. Si abstraxi pecuniã, antequã petas.

88 (margin)

90 Tertius modus est, Si pecuniam destinarim negotiationi, non absolute, sed dumtaxat sub conditione; vt si dicã, vellem negotiari, nisi multi mutuũ peterent. de quo modo est difficultas. Quidam enim doctissimi viri putant, etiam tunc posse aliquid exigi ratione lucri cessantis.

3. Si nõ fuerit destinata nisi sub conditione.

Probari potest Primò, Quia si abstineas negotiatione, vt paratam habeas pecuniam ad mutuandum Principi, potes exigere interesse, dum ille mutuum petet: ergo similiter, si id facias vt mutues ijs, qui è Republ. sunt petituri.

Dices, Esse disparem rationem; quia dum id facis ad mutuandum Principi, certa mutuatio (nempe ea, quæ Principi est facienda) est causa lucri cessantis; & sic potest à Principe exigi compensatio: dum verò id facis vt mutues ijs, qui passim se offerent; nulla certa mutuatio est causa lucri cessantis. (quamuis enim non mutuares huic vel illi in particulari, non tamen ideò lucrum ex negotiatione caperes) quare non potes ab hoc vel illo in particulari compensationem exigere.

91 Respondeo, Etsi nulla particularis mutuatio seorsim spectata sit causa, tamẽ omnes collectim sumptæ sunt cau-

sa

sa totius lucri cessantis. nam vt mutues passim occurrentibus, abstines à negotiatione, & subis detrimentum lucri inde prouenturi. quare cùm omnes collectim sint causa, potest onus compensandi hoc lucrum distribui in singulas mutuationes secundùm cuiusque proportionem: sicut quando multi collectim sunt causa alicuius damni: onus restitutionis debet distribui in singulos, prout quisque ad illud damnum est cooperatus. Simile videmus in monte pietatis (de quo infrà dub. 13.) vbi onus distribuitur in singulos mutuatarios.

92 Secundò, Si Respublica, boni cõmunis causa aliquem mercatorẽ cogeret abstinere à mercatura, vt passim daret mutuum ijs, qui sunt petituri; posset ille mercator exigere à singulis interesse: non enim tenetur gratis abijcere spem illam quæstus, vt alijs commodet: ergo etiã poterit, quãuis sponte ob eam causam abstineat. cõsequentia patet, quia quòd coactus vel sponte abstineat, non mutuat rationem iustitiæ, & æqualitatis; nec tribuit ius exigendi interesse: sed quòd lucrum ei cesset, vel non cesset.

93 Tertiò, Si quis præsciret in particulari, quinam essent petituri, posset abstinere à mercatura, vt pecuniã habeat paratã, & quando peterent, exigere interesse. tunc enim certæ & determinatæ mutuationes essent causa lucri cessantis: ergo idem licitum erit, etiamsi nesciantur in particulari. quid enim refert ad iustitiam, vtrùm scias in particulari qui sint, an in genere esse aliquos? hinc enim non pendet ratio æqualitatis, de qua sola nunc quærimus.

Quartò Mutuatarij in hoc casu non putant sibi fieri iniuriam; imo æquum censent, vt ei compensetur, quantum spes lucri per negotiationem (quam causa mutui reliquit) consequendi, valebat.

94 Quintò, Si quis venderet aliquod instrumentum artis suæ, quo multùm poterat lucrari, & quo vellet vti nisi sciret à multis desiderari, posset exigere ab emptore interesse lucri cessantis: atqui pecunia est instrumentum mercatorum, quo possunt multùm lucrari, & quo vellent vti negotiando, nisi scirent illud à multis alijs expeti: ergo si illud à se alienent, possunt exigere interesse.

95 *Videtur probabilis.* Ob has rationes, hæc sententia mihi olim visa est probabilis & etiam nunc videtur, præsertim speculatiue cõsiderata; modò ille non exigat amplius quàm spes illa lucri, detracta laborum & expensarum æstimatione, valebat; & semper retineat animum negotiandi illa pecunia, si mutuum non peteretur. In praxi tamen ob periculum palliandi vsuras, non est facilè admittenda. post factum tamen, non ausim cogere ad restitutionem.

96 *2. Cõditio. Spes sola æstimanda.* Secunda conditio est. Vt non tantum exigas, quantum est lucrum, quod sperabas, sed minus. deducenda enim est æstimatio laborum, expensarum, & quanti pluris valet id, quod certum est & præsens, quàm quod futurum & incertum, vt DD. passim docent. Itaque solùm potes deducere in pactum, quanti valet illa spes lucri deductis laboribus, & expensis: vt si paratus sis spem illam lucri vendere 10. aureis, & labores expensasque ob illud subeundas redimere tribus; non potes exigere nomine lucri cessantis nisi aureos septem, si amplius petas, iniustitiam committis, pro lucro cessante plus exigens, quàm ipse illud æstimes. non tamen id esset propriè vsura; quia non peteretur nomine mutui, sed amissionis lucri.

97 *Lucri cessãtis cõpensatio dupliciter deducitur in pactum.* Notandum tamen Primò, Dupliciter hoc lucrũ posse in pactum deduci. Primò, *Indeterminatè*; nempe vt mutuatarius teneatur tantum soluere pro interesse, quantum euentus declarauerit lucri fuisse futurum: ita vt si postea ex euentu deprehensum fuerit, mutuo non dato, lucrum futurum fuisse 100. aureorũ; teneatur pro eo soluere 100. (deductis tamen deducendis) si 50. solùm quinquaginta, si nullum, nihil. id autem sciri poterit vel ex euentu, quẽ idem mercator in alia pecunia negotiationi exposita experitur; vel quem alij mercatores in simili mercimonij genere versantes, sortiuntur.

Secundò, *Determinatè*, nempe stipulando à principio à mutuatario vt aliquid determinati promittat pro spe lucri, qua se mutuans per mutuum priuat. & tunc poterit mutuans hoc exigere, etiamsi euentus declarat nullum lucrum fuisse obuenturum, & sortem ipsam cum naui perituram: quia spes illa, cùm mutuum daret, pretio erat æstimabilis, eamque censetur vendidisse.

98 Notandũ Secundò, Sotum l. 6. q. 1. art. 3. tenere, laboris & molestiarum æstimationem non necessariò esse deducendam mercatori. quod probatur, quia si petas à mechanico vt tibi sua commodet instrumenta, vel vt te comitetur, potest tecum pacisci de toto lucro faciendo, quod eo tempore amittet, nec tenetur laboris æstimationẽ deducere; ergo nec mercator tenetur æstimationem laboris & molestiarum negotiationis detrahere. Quæ sententia mihi placet, quando ille labor talis est, vt mercator non optet illum pecunia redimere; quia vel cupit illum subire, vt otium aliamve molestiam vitet; vel facili conatu cũ ceteris negotijs eum præstabit. *An labor deducendus sit.*

99 *3. Cõditio. Non statim exigẽda cõpensatio.* Tertia conditio est, Vt lucri cessantis compensatio nõ exigatur statim dato mutuo; sed conuenienti interuallo. vt si ex mutuo 100. aureorum, debeantur tibi 10. nomine lucri cessantis, non potes pacisci decem statim dari; vt rectè docet Medina de vsuris q. 3. §. Septima conditio. ratio est, quia si statim velis reddi 10. iam in re non mutuas alteri 100. sed solùm 90. solùm enim 90. retinet cùm decem tibi restituit. vnde hac ratione fiet vt tantumdem exigas pro lucro cessante ex nonaginta, quantum ex cẽtum; quod apertè est iniquum: cùm enim non cesset tibi lucrũ nisi ex 90. non est æquum vt velis compensationem, quasi cessans ex 100.

100 *Si statim exigat compensationẽ.* Aduerte tamen, si mutues 100. aureos ea lege vt statim reddat 9. (ratione lucri cessantis ex 91. quæ ipse retinet) non esse vsuram. ratio est, quia hoc nihil est aliud quam mutuare 91. cum interesse, & alia nouem sine interesse: quæ tamen statim sint reddenda ad soluendum interesse ex 9. proueniens. in quo contractu non magis grauatur mutuatarius, quam si differretur solutio interesse.

101 *An nõ possit se offerre.* Petes, Vtrùm vt pactio lucri cessantis sit licita, necessarium sit vt mutuans se non offerat ad mutuandum, sed alterius precibus compulsus mutuet?

Respondeo, Id necessarium non esse: (etsi Conradus quæstio. 30 & quidam alij id existiment) vt rectè Nauar. num. 212. & Sotus supra art. 3. ratio est, quia æqualitas & iustitia contractus non pendet ex eo, quòd desideres vel non desideres illum fieri: sicut possum offerre alteri equũ meum, qui mihi valdè est commodus venalem; æstimato commodo, quo me priuo. in hoc tamen casu teneor patefacere emptori, me ratione cõmodi, quo priuor, amplius petere; ne decipiatur putando equum esse meliorem quã sit, & ita emat meum commodum nesciens, loco bonitatis equi.

DVBITATIO XII.

Vtrùm qui bona fide fecit contractum vsurarium, vel aliàs iniquum, quem si talem sciuisset, fecisset alium iustum; possit ratione lucri cessantis, veritate comperta, tantum retinere, quantum contractu illo iusto lucraturus fuisset.

QVIDAM viri sanè docti affirmant, & dicunt in tali casu contractum illum iniquum bona fide initum, reducendum esse ad limites contractus iusti, quem contrahens cum eodem vel cum altero poterat facere. 102 Probatur hæc sententia Primò, Quia iste contractus est causa cur relinquat alium contractum, quo iustè lucratus fuisset: ergo poterit exigere interesse lucri cessantis.

Dices, Ergo etiamsi mala fide contraxisset, posset exigere interesse.

Responderi potest negando consequentiam; quia dum mala fide contrahit iudicans contractum esse iniustum; tunc in contrahendo non censetur habere rationem lucri cessantis per alios contractus iustos. si enim illius rationem habere vellet, facilè in suo contractu posset cõstituere iustitiam & æqualitatem, & ita non esset iniquus. Qui autem putat contractum esse iustum, non intendens nisi iustè contrahere; implicitè videtur in subsidium accersere omnes modos iustos, qui in tali contractu possunt reperiri: & consequenter etiam titulum lucri, quod cessat ex alio contractu, quem fecisset, nisi hunc contractũ probum putasset.

103 Secundò, Quia in hoc contractu, formaliter & ex intentione contrahentis seruatur æqualitas: & etiam est æqualitas ex parte materiæ; nã potest in ea materia inueniri titulus iustus; etiamsi a contrahente non cõsideretur: ergo talis contractus etsi secundùm se sit iniquus, tamen ratione intentionis & tituli latentis potest iustificari.

Tertiò, Quia nemo per talem contractum putabit sibi factam iniuriam; non enim facta est iniuria formalis, cùm mutuator non intenderit nisi iuste contrahere: nec etiam materialis, quia in materia reperitur titulus iustus, quem ille implicite censetur voluisse: non enim est necesse vt exprefsè cogitarit, si hic contractus esset iniquus, vellem facere alium, aut vellem exigere compensationem lucri cessantis: quia sufficit intentio virtualis, quam videtur habere negotiator diligens, in omnem occasionem intentus. si enim rogaretur, diceret hanc esse mentem suam in omni contractu.

104 *Refutatio sententia generatim accepta.* Verum hæc sententia ita generatim accepta, non videtur vera. Primò, Quia si emisti rem minoris iusto, bona fide; postea tamen intellecta veritate teneris complere pretium; nec potes confugere ad alium contractum, quẽ cum alio inijsses, & quo plus lucratus fuisses; ratio est, quia venditor non consensit in illum titulum; non enim mens eius est rem suam minoris iusto vendere propter interesse emptoris.

Secundo, Si vẽdas aliquid bona fide supra iustum, teneris postea comperta veritate restituere excessum, nec potes cõfugere ad lucrum cessans. ratio est, quia emptor nõ cõsentit in illum titulum, non enim intendit compensare interesse venditoris; sed tantùm emere rem iusto pretio. vnde quòd amplius soluat, est quia decipitur, putatque rẽ pluris valere, quam reuerà valeat. si enim sciuisset rei pretium, noluisset dare quantum dedit, quòd si illum excessum volebas ratione tui interesse, hoc ei debebas explicare, nam fortasse noluisset rem emere supra iustum, ob tuũ incommodum sarciendum. Idem dicendum de locato & conducto, de cambijs & censibus.

105 *Limitatio sententia.* Si tamen limitetur hæc sententia ad contractus eos, in quibus vterque contrahentium censetur consentire in eosdem titulo; ita vt is, cum quo contrahis, intendat tibi dare lucrum omni eo titulo, quo tu intendis illud accipere, vt fit in mutuo; sic non videtur improbabilis. & potest habere locum in quatuor casibus.

1. Si expressè intendas omni titulo lucrari. Primo, Si quis dum alteri tradit, v.g. 100. intendat exprefsè omni titulo, quo potest, lucrari sex; hic poterit postea exigere sex; si reuera lucrũ cessans, deductis deducendis, tãti æstimetur, etiamsi de hoc non cogitauerit. Similiter poterit exigere, si alio iusto titulo salua sorte tantum poterat peti, vt per tres cõtractus cũ mercatore; (de quibus infra) aut per contractum census vtrimque redimibilis, aut alium: quia satis est vt intendat omni iusto titulo id lucrari à tali, vt erudite docet Gregorius a Valentia disput. 5. q. 25. nu. 2. ratio est quia ad iustitiam, seu æqualitatem, perinde est siue titulus sit cognitus & volitus in genere, siue in specie; modò reuera extet & propter illum exigatur æquiualens.

106 *2. Si implicitè. Id fit tripliciter.* Secundò, Si quis implicite & virtute aliquem titulum iustum intendat quod potest fieri tripliciter, Primò, Si intendat accipere lucrum eo titulo, quo consueuit passim à mercatoribus, v.g. in Bursa accipi: tũc enim implicite spectat illum titulum ex quo illa consuetudo est orta, etiã si illum in particulari ignoret. vnde si ille titulus sit in se iustus & reuera hic & nunc subsit; potest iuste illud lucrum accipere. Orta autem videtur hæc consuetudo ex interesse, quod incurrunt mutuando: vnde si interesse lucri cessantis subsit huic mutuo, poterit lucrum illud accipere; quia implicitè hoc interesse spectauit.

107 *Pecunia pupillorum.* Simili modo, si consuetudo illa dandi pecuniam pupillorum & viduarum in depositum (vt vocant) & exigendi 5. vel 6. pro centum, orta sit ex iusto titulo: (v.g. triplicis contractus cum mercatore, aut veri interesse) qui sic contrahunt iuxta morem receptum, implicite spectant titulum illum, vnde consuetudo illa est orta. vnde si subsit interesse, vel si ille cum quo contrahitur est talis, vt per tres contractus ab eo tantum peti queat, possunt illud exigere.

108 Secundò, Censetur implicitè intendere iustum titulũ si ex vi præcedentis propositi, quo statuit in hoc contractu exigere lucrum omni titulo, quo potest, sese applicet postea ad hunc contractum celebrandum: tunc enim etiamsi actu id non cogitet, tamẽ implicitè censetur velle ita contrahere, & reipsa sic exequi, sicut ante proposuit. quo modo forte excusari possent aliqui, qui initio cùm ad Bursam darent, exprefsè sæpiùs intenderunt illud lucrum omni titulo iusto accipere; & inde consuetudine contracta, nõ ampliùs postea id actu cogitant. nam censentur semper contrahere ex vi illius consuetudinis & habitus inducti per priores illos actus. in quibus erat expressa intentio omnium iustorum titulorum; quæ intentio censetur manere in habitu, & consequenter in omnibus actibus ex illo habitu, seu consuetudine secutis. *Ex vi præcedentis propositi contrahens.*

Tertiò, Videri potest implicite intendere iustum titulum, qui cupit iusto modo lucrari, & non aliter. Hic enim intendit formaliter iustum titulum & ita est affectus, vt si sciret titulum huius contractus non esse iustum, nollet contrahere, sed faceret alium contractum; vel statim titulum iustum inuenire: (vt lucri cessantis) & deduceret in pactum: vnde videtur ille virtute intendere titulum omnem iustum, qui subest; neque se alligare ad hanc formam contractus, v.g. mutui: nam ita est actu dispositus, vt si rogaretur quo titulo, quave forma contractus velit lucrari illa sex pro 100. responderet, omni modo meliore, quo possum: quam clausulam Notarij plerumque solent addere Instrumentis, quia censetur ea esse mens contrahentium. 109

Hoc animo viri iusti, Deumque timentes solent contrahere, dum res est obscura. Itaque hanc rationem excusari possent multi, qui pecuniam pupillarem apud homines industrios vel mercatores deponere solebant. hi enim non intendunt nisi licito modo hoc lucrum percipere: & si rogarentur, ex vi suæ consuetudinis & præsentis affectus idipsum responderent. Itaque non ausim hos cogere ad restitutionem. quamquam putem non permittendum, vt quis in posterum sic contrahat absque expresso titulo ob quem lucrum petat: quia cum tituli non considerantur exprefse, non constat an ex parte rei seruetur æqualitas deinde non satis liquet, an iste tertius modus implicitæ intentionis sit sufficiens; videtur enim potiùs intentio habitualis, quam virtualis: & si sit sufficiens, an reipsa interuenerit. quare hunc modum non probauerim in formali pacto mutui. nisi exprefseris te velle contrahere meliore modo, quo potes. 110

DVBITATIO XIII.

Vtrùm ratione periculi sortis, vel difficultatem aut expensarum, quæ in ea recuperanda metuuntur, liceat aliquid vltra sortem exigere.

QVIDAM putant id esse illicitum. Ita Nauar. c. 23. nu. 81. Sotus lib. 6. q. 4. art. 1. ad 1. & quidam alij, ob rationes infra ponendas. 111 *Ratione periculo.*

Respondeo tamen, Absolute id esse licitum, vt docet Angelus Vsura 1. nu. 18. Syluest. Vsura 1. quæst. 35. Ioann. Medina C. de restitut. quæstio. 38. §. Ad tertiam causam, Corduba in Summa quæst. 78. Petrus Nauarra lib. 3. cap. 2. nu. 343. & alij recentiores. Probatur Primò, Quòd me conijciam in tale periculum est pretio æstimabile; vt si mutuem homini non satis noto, aut decoctori, aut dubiæ fidei: aut si timeam probabiliter magnas molestias in recuperanda sorte: (quos casus ponunt Ioann. Medina, & Pet. Nauar.) ergo possum pro eo pretium exigere. iustum enim est, si pro eo, quod pretio æstimabile est, pretium exigatur.

Secundò, Quia fideiussor potest ratione periculi, quod fideiubendo subit, aliquid exigere: atqui fideiubere est quoddam mutuare.

Dices, Fideiussor accipit ratione obligationis, quam subit.

Respondeo, Non tantùm ratione obligationis, sed etiam & maxime ratione periculi. etsi enim possit ratione solius obligationis aliquid exigere; cùm omnis obligatio ciuilis sit pretio æstimabilis: tamen multo magis potest ratione periculi; vt patet in eo, qui fideiubet vbi periculũ est nullum, & in eo, qui idem facit vbi magnum: hic enim longe

amplius

amplius exigere potest, nec alius ei titulus in hoc suffragatur, quàm periculi.

Tertiò, Qui vendit ad diem, seu creditò, potest ratione periculi, quod subit dilata solutione, aliquid exigere supra iustum rei nudæ pretium, vt infrà cap. 21. dub. 6. dicemus: atqui dilatio solutionis est tacitum quoddam mutuum: ergo si licet in hac dilatione, etiam licebit in mutuo expresso.

Quartò, Si tibi commodem vel elocem equum, domũ, vestem, possum aliquid exigere ratione periculi, quod tua causa subeo, si prudenter metuo ne apud te res pereat, vel deterior efficiatur; vt quia te noui negligentem aut non probæ fidei: (quod etiam Sotus fatetur) ergo etiam quando mutuo pecuniam. Nec satisfacit quod ait Sotus, esse discrimen, quòd ibi non transferatur dominium, hic verò transferatur: hoc enim parùm adrem facit, nam sicut tu obligaris reddere locatum & commodatum, ita etiam totum mutuum; & sicut mea res tibi locata, est in periculo, ita summa mihi debita, est in periculo.

Quintò. Mutuator potest exigere vt mutuatarius ei caueat, dato fideiussore aut pignore: ergo potest etiam ipse aliquid accipere cùm periculum fideiussoris subit.

112 *Tria requiruntur.* Notandum tamen. Vt hoc iuste fiat tria requiri. Primò, vt non cogas mutuatarium vt te adhibeat loco fideiussoris, sed liberum ei facias pignore vel fideiussore cauere: quia obligatio illa, quòd teneatur te loco fideiussoris accipere potius quàm alium, est onus quoddam pecunia æstimabile. Itaque non potes id ei imponere, nisi fortè ratione lucri cessantis, vt sic illud compenses.

113 Secundò, Vt non plus exigas ratione huius periculi, quàm ipse alteri velles dare pro talis periculi redemptione, si pecuniam tuam in illud conijcere cogereris. hoc enim est signum, te iustam æstimationem non excedere.

Tertiò, Vt sit verum periculum, ex quo probabiliter timeatur incommodum. Nec refert etsi posteà forte damnum nullum euenerit: quia non pro ipso damno futuro, sed pro periculo damni pactus es.

114 *Obiectiones* Sed contrà obijcitur ex Nauarro, Primò, Quòd hæc sententia sit contra communem sententiã Theologorum & Canonistarum.

Respondeo, Est contra communem sententiã. licitum esse cogere mutuatarium vt vtatur mutuante loco fideiussoris; non autem inire cum illo talem contractum, si sponte consentiat.

115 *Cap. In ciuitate.* Secundò, *Ecclesia*, inquit, *determinauit contrarium, c. In ciuitate, de vsuris. ex quo colligere licet Ecclesiam determinasse talia pericula non esse consideranbilia.*

Respondeo, Falli Nauarrum; nam in illo c. nihil aliud definitur ab Alexandro III. quàm ratione solutionis dilatæ non licere merces pluris vendere, quam modò valeat; nisi dubium sit, illas, plus minusve tempore solutionis valituras.

Vbi aduerte, non damnari eum, qui plus exigit ratione periculi, cui sors per dilationem solutionis exponitur; de hoc enim nulla fit ibi mẽtio; imò tacitè innuatur id esse licitum. si enim tibi ius est rem quæ nunc valet 5. vendere 6. dilata solutione, quando dubium est, vtrùm ea tempore solutionis sit plus minusve quàm sex valitura, vt docet Pontifex; multò magis ius erit exigere aliquid supra rei præsentem æstimationem, ratione periculi totius sortis. Si enim illud licet quia exponis te periculo amissionis lucri, multò magis hoc licebit; cùm te exponas periculo non minuti vel ambigui lucelli, sed totius sortis amittendæ.

116 Tertiò, Ex cap. Nauiganti. 19. de vsuris, vbi Gregorius IX. sic ait, *Nauiganti vel eunti ad nundinas, certam mutuans pecuniæ quantitatem, pro eo, quòd suscipit in se periculum, recepturus aliquid vltra sortem, vsurarius est censendus.*

Expositio c. Nauigãti. Respondeo, Vel Põtifex loquitur de eo, qui ita mutuat vt alterum cogat inire secum contractum præstandæ securitatis mercium aut pecuniæ: qui videlicet nõ vult mutuare, nisi alter alium contractum secum ineat, quo ipse certo pretio in se periculum pecuniæ vel mercium recipiat, & hoc est illicitum. & ex parte vsurarium, vt dictum est: quia hoc onus est pretio æstimabile & fortè alia ratione, minore detrimento securitas præstari potuisset, dato pignore vel fideiussore. Ita docent Angelus & Syl. suprà & Ioann. Medina suprà, ad 4. & alij DD. ferè omnes; vel certè solùm intendit damnare vsuras centesimas, quæ in traiectitia pecunia iure ciuili permittebantur; de quibus dubitatio. 4.

Quarto, Ex Soto, Quamuis inquit periculum, quod subis mutuando vel vendendo creditò sit pretio æstimabile; tamen non potes pro eo quidquam exigere, nisi inuoluntariè hoc patiaris. atq; is, qui se offert vel rogatus mutuat, non patitur hoc periculum inuoluntariè. ergo non potest quidquam pro eo exigere. 117

Respondeo, Ad hoc suprà dub. 11. responsum est; nam eodem argumento probabat Sotus, non licere quidquam exigere pro lucro cessante, nisi inuoluntariè id patiaris. Dico igitur, verum non esse, quod assumitur. si enim pretio æstimabile est exponere pecuniam tali periculo, nihil refert vtrùm volũtariè an inuoluntariè id facias. etsi enim dum res sponte offertur, eius pretium minuatur; (nam vt dici solet *merces vltroneæ vilescunt*) & ideò minus exigere debeas dum te loco fideiussoris offers, quàm si ad hoc rogatus esses; tamen iudicio prudentis spectatis circumstantijs, hoc officium meretur mercedem.

Quintò, Si posset aliquid exigi ratione metus & periculi; is, qui magis est meticulosus, posset plus exigere; quod est absurdum.

Respondeo, Metus debet niti iusta ratione, debet enim esse verum periculum, ob quod prudenter metuitur. vel tale vt ipse met libenter tanti illud redimeret, si cogeretur subire. 118

DVBITATIO XIV.

Vtrùm ratione carentiæ pecuniæ seu obligationis non repetendi ante certum tempus, possit aliquid exigi; vt si mutuem tibi 1000. *aureos ad vnum annum. priuans me non solùm pecunia, sed etiam facultate repetendi per tantum tempus.*

QVIDAM, vt refert Molina disp. 308. putant hoc titulo posse aliquid exigi, in qua sententia videtur esse Ioannes Medina C. de restitut. quæstione 32. §. Inde infertur. vbi dicit, *Inde infertur posse mutuantem aliquid supra sortem recipere sine vitio vsurarum intuitiue: ratione grauaminis, quod ex carentia mutuatæ pecuniæ patitur; si inde non daretur occasio infamiæ aut scandali: quia ob illam causam licitum est vendenti, supra iustum pretium accipere.* hæc ille. quæ sententia probari potest. Primò, Quia fideiubere alterius nomine ad vnum annum pro tanta summa, est pretio æstimabile, etiamsi nullum sit periculum in debitore; ergo etiam mutuare cum obligatione nõ repetendi. consequentia probatur, quia hoc est difficilius quam illud. plures enim inuenias, qui nomine tuo fide iubeant pro tanta summa, quam qui eam tibi velint ad tantum tempus mutuare. vt experientia constat. & ratio est; quia qui fideiubet in hoc casu, moraliter certus est se nullam pecuniam numeraturum; & si fortasse contigerit eam esse numerandam, certus est se eam recuperaturum: imò potest eam statim repetere, & omne interesse. qui verò mutuat, iam reipsa numerat, & quidquid euenerit non potest ante annum repetere. si quoque interim ei obuenerit interesse, non compensabitur, nisi expressè de eo fuerit conuentum. 119 *Quorumdã sententia.*

Secundò, Licitum est aliquod exigere pro obligatione mutuandi 1000. suscepta per vnum annum; ergo etiam pro obligatione non repetendi pecuniam mutuatam tanto tempore.

Dices, Esse disparẽ rationem: nam omnis obligatio est pretio æstimabilis. vnde licet aliquid stipulari pro fideiussione & obligatione mutuandi, quamuis nihil sit periculi vel damni vllius. at verò quòd quis nõ possit mutuatam pecuniam repetere ante annum elapsum, non est obligatio aliqua, sed liberalis cõcessio suæ pecuniæ. (sicut fit in donatione, vbi donator nullam subit obligationẽ) quæ satis compensatur redditione æquiualentis in fine anni. 120 *Solutio quorundam.*

Sed

Refutatio. *Obligatio ad non agendum.*

Sed contrà Primò, Non solum dantur obligationes ad actus positiuos, sed etiam ad priuationes actuum, sicut enim me obligo ad aliquid faciendum, vt si promittam alicui non vti via vel actu per agrum ipsius, non vrgere
121 solutionem ante certum tempus, non vocare in Ius, non egredi vrbe: in quibus cõstat induci veram obligationem ad aliquid non faciendum: contra quam si fecero, Ius alterius violabo; & tenebor de damno secuto. Nec refert, quòd is, qui donat, nullam dicatur subire obligationem; quia plus oneris subit, quam si obligationem solùm aliquam susciperet; cùm rem penitus à se alienet non retento iure repetendi, quod omne est pretio æstimabile.

122 Secundò, Etiamsi concederetur, nõ dici obligationem, tamen negari non potest, quin sit onus quoddam indebitum; tale autem onus subire est pretio æstimabile. sicut enim fieri potest vt is, qui fideiubet pro eo, qui maximè est soluendo, incommodum aliquod subeat; ita etiam fieri potest, vt is, qui mutuat cum tali onere, incommodum aliquod inde reportet eo mihi modò non appareat; vt experientia docet. sæpè enim fit vt qui ditissimi videntur, non sint; vel si sint, repente fiant pauperes, & non sint soluendo per infortunium, vel occultam calumniam, vt sæpe fit in magnis emporijs.

123 Tertiò Probatur hæc sententia, quia sicut alijs rebus & oneribus potest aliquod pretium imponi; ita etiam oneri carendi sua pecunia tanto vel tanto tẽpore. cùm enim pecunia sit instrumentũ negotiandi, & priuare se instrumento suæ artis sit pecunia æstimabile; cur non etiam mercatores poterunt carentiæ pecuniæ pretium aliquod cõmuni consensu imponere; præsertim si ratio boni communis id postulet? Quòd autem bonum commune postulet vt id faciant, probatur; quia cùm plurimi pecunia præsenti egeant, nec facilè possit inueniri, qui gratis mutuare velit, (partim ratione periculi sortis, vel difficultatis in ea recuperanda; partim ne priuet se commoditate varijs modis negotiandi maximè per cambia, quæ hoc tempore vrget) ratio postulabat, vt mercatores communi consensu constituerent velut certa pretia carẽtiæ pecuniæ, spectatis omnibus illis circumstantijs, ex quibus ea carẽtia posset pro tempore pluris vel minoris æstimari; idque vt passim omnibus constaret quanti pecunia haberi possit, & ne singuli pro suo arbitratu suum interesse, suaq. incommoda, cum magno mutuatariorum damno taxare possent. Et hic vide
124 tur esse vsus Bursę seu Peristylij Antuerpiensis, quò mercatores quotidie conueniunt, & habita ratione copiæ vel inopiæ pecuniæ, multitudinis cambiorum, mercimoniorum, omniumque lucrandi rationum, (in quibus opus est pecunia præsenti) statuunt tum per se, tum per suos proxenetas pretium carentiæ pecuniæ, quod mercatores mutuantes, pro eo quòd tanto tempore sua pecunia careant, nec ante terminum constitutum liceat repetere, possint exigere. Hoc pretium interdum est sex pro 100. in annum, aliquando 7. 8. 9. 10. 11. 12. ampliùs quàm 12. vetantur exigere, constitutiones Caroli V. edita Bruxellæ anno 1540. 4.
125 Octob. quæ habentur pag. 767. diuersarum ordinat. vbi si ampliùs exigatur, declaratur vsurarium. Porro hoc pretiũ videtur posse ibidem exigere quiuis mercator, etiamsi nullum ei lucrum cessaret. Primò. Quia est iustum pretium carentiæ pecuniæ inter mercatores. nam iustum pretium rei vel oneris in aliqua communitate, est, quod bona fide causa boni communis, ab illa cõmunitate spectatis omnibus circumstantijs imponitur. atqui hoc pretium sic imponitur: ergo est iustum. Secundò, Quando alicui rei vel obligationi ob iustas causas, quæ communiter adsunt, est pretium impositum, possum illud exigere, etiamsi mihi talis obligatio nõ sit oneri, imò etiamsi sit commoda; eo quòd communiter tanti æstimetur: ergo etiamsi ex carentia pecuniæ per annum, non cesset mihi lucrum, nec sit periculum sortis; tamen quia huic carentiæ ob iustas causas tale pretium est impositum, possum illud exigere sicut ceteri: sicut pro fideiussione possum exigere pretium communiter taxatum, si quod sit, etiamsi nullum mihi sit periculũ, imò etiamsi mihi sit percommoda: cùm tamen fideiussio potissimùm ex periculo incommodi æstimetur.

126 Hę rationes videri possint alicui probabiles, potissimũ tertia, & iuxta eas consuetudo Bursæ Antuerpiensis excusabilis, quam præstaret seruari; quàm illa, quæ modò introducta est: qua multi nolunt cuiquam mutuare secundũ morem Bursæ; sed tantùm dare ad cambium. vnde fit vt qui mutuando solùm lucrarentur 7. 8. vel 10. in 100. facilè extorqueant 20. vel 30. in 100. per varia cambia & recambia intra vnum annum.

Nihilominùs sentio non tam esse laxas habenas mercatoribus dandas; nec illis concedendum vt quidquam supra sortem exigant, si illis ex carẽtia pecuniæ nullum lucrum cessat, nullum periculum impendet, nullum incommodum metuitur. Primò, Quia sententia illa videtur no- 127
ua, nec illam apud auctores reperio: ac proinde in re morali tanti momenti non facilè admittenda. Deinde quia carentia pecunię & obligatio non repetendi ante aliquod tẽpus, est quid intrinsecum rationi mutui: (alioquin mutuum non differret à precario) vnde si mutuum debet gratis fieri (vt constat ex supradictis) nihil pro hac carentia vel obligatione petendum est.

Ex hoc fundamento elicienda est responsio ad 1. & 2. argumentum.

Ad Tertium Responderi potest, tale pretium imponi à mercatoribus non posse, quia carentia pecuniæ non est pretio æstimabilis, nisi ratione alicuius incommodi vel periculi coniuncti.

DVBITATIO XV.

Vtrùm in mutuo pœna conuentionalis locum habeat; siue, vtrùm licitum sit pacisci, vt mutuatarius, si ad terminum statutum non restituerit, aliquid soluat in pœnam suæ moræ vltra sortem.

RESPONDEO, Id esse licitum; Ita Scotus d. 15. q. 2. & ex Scoto Gabriel q. 11. ar. 1. columna 4. Syluester, Vsura 1. num. 28. Ioannes Medina quæst. 3. de vsura. §. Quarta causa. & Nauar. cap. 17. num. 215. & alij. Ratio est, quia debitor, qui est in mora, peccat contra iustitiam retinendo alienum seu alteri debitum; ac proinde dignus est pœna: ergo ex conuentione partium potest illi aliqua pœna constitui; sicut illi solet pęna imponi, qui à contractu resilierit; & hæc pœna poterit exigi etiamsi mutuans nihil incommodi sit passus. 128

Pœna conuentionalis.

Dices, Nemo potest alteri imponere pœnam, quam teneatur subire, nisi Superior: ergo, &c. 129

Respondeo, Solus Superior potest inuitum obligare ad pęnam; sed priuatus potest alterum obligare consentientem; tunc enim ille per suum consensum seipsum obligat, sicut in alijs pactis.

Notandum tamen, hic requiri 4. conditiones. Prima est, Vt non fiat in fraudem vsurariam, vt notant Scotus, Gabriel & alij: vt si non cures vtrùm soluat ante talem terminum an non; sed vt possis lucrari ex mutuo, terminum illi cum pacto pœnali cõstituis. tunc enim non ex culpa, quæ nulla esset in non soluendo; sed ex vi mutui censeretur illud lucrum expectari. eodem pertinet si vt lucreris, breuem nimis terminum, intra quem scis illum soluere non posse, constituas. Necesse igitur est vt dum mutuas, velis tibi ad talem terminum restitui, siue tua intersit, siue nõ; & vt is iusta temporis intercapedine, vt intra eum soluere queat mutuatarius, differ. tunc enim non restituendo peccabit; ac proinde potes pacisci de pœna: vt si contra hanc tuam voluntatem restituere noluerit, cum teneatur soluere. quòd si constituta iam pęna, optes illam incurri, peccas contra charitatem, optando peccatum proximi ob tuum commodum; non tamen contra iustitiam; nec inde fit vt exactio pęnæ sit iniusta: (etsi contrarium sentire videatur Nauarrus suprà) quia omissio solutionis non ideò desinit esse peccatum.

4. Conditiones requisitæ.

130

1. Conditio, vt absit fraus vsuraria.

Secunda est, Vt debitor verè sit in culpa nõ soluendo. nam sine culpa non potest imponi pœna; siue ea sit iudicialis, quam Iudex imponit per sententiam; siue legalis, quæ lege est constituta; siue conuentionalis, quę cõstituitur ex conuentione partium. vnde si factus sit impotens, non potest exigi, vt rectè notat Nauarrus suprà. Pari modo si contractus, cui apposita est pœna, iure sit irritus: quia absq; peccato talis contractus potest non seruari. si tamen huiusmodi contractus iuramento esset confirmatus, pęna peti

131

2. Vt sit culpa.

132

Si cõtractus erat irritus.

peti posset; quia tunc obligaret; ac proinde eius violatio esset peccatum, quod pœnam meretur.

Sed quid, si culpa sua factus sit quispiam impotens?

Respon. Si aduertit vel facilè aduertere potuit ex negligentia vel actione sua culpabili secuturam impotentiam, tenebitur ad pœnam. ratio est, quia tunc non soluere est culpabile, volitum in causa culpabili. vnde meretur pœnam. vt si alea vel comessatione decoxit rem familiarem. Secùs si id ita factum sit, vt nullo modo aduerterit.

133 *3. Vt sit pœna moderata.* Tertia est, Vt pœna sit moderata iuxta mensuram culpæ: quod etiā in pęna iudiciali & legali requiritur. quando enim pęna est immoderata, inique cogitur mutuatarius in eam consentire: ac proinde non potest peti, qua parte iustum modum excedit. Hinc pactum legis commissoriæ in pignoribus (id est, vt pignus sit creditoris, si certo tempore debitor non soluerit) est iure prohibitum cap. Significante. 7. de pignoribus, & L. 1. & 3. C. de pactis pignor. Hinc sequitur, si pars debiti soluta fuerit, non posse totā pœnam exigi, sed partem tantùm; eam nimirum, quæ parti debiti proportione respondeat.

134 *4. Vt mora notabilis.* Quarta. Vt mora sit notabilis. non enim vnus diei, vel etiam hebdomadæ interuallum ordinariè sufficiens dici debet ad pœnam incurrendam. hic tamen qualitas negotij & mos Prouinciæ spectandus est. Nam si concessum est spatium sufficiens, & intra illud solutio facta non sit, poterit peti, etiamsi vel vnum diem excesserit, si iuris rigore vti velit mutuator.

Petes, Vtrùm hæc pœna post moram sit debita in foro conscientiæ ante Iudicis sententiam?

135 Resp. Valde probabile est ante omnem sententiam deberi. ita Syluester v. Pœna num. 14. & Couarr. in epitome 4. Decret. 2. p. c. 6. §. 8. num. 11. & alij. ratio est; quia debetur ea vt pacti inter contrahentes initi & sic communis sensus hominum eas accipit. vnde multum differt. hæc pœna à pœna legali & iudiciali, quæ non debentur ante sententiam; quia non ex vi pacti & promissionis rei; sed Iudicis præcepto, delictum punientis.

136 *Nō debetur antequàm exigatur.* Aduerte tamen, sicut legalis & iudicialis nō debentur ante sententiam Iudicis, ita conuentionalis non debetur ante exactionem partis, quæ hic Iudicis vicem supplet: est enim nimis durum & moribus hominum non satis accommodatum, vt soluto debeatur ante exactionem: æquum verò, vt parte exigēte; quia debetur ex pacto. quare sicut Iudici iubenti non licet resistere, ita neque parti exigenti pœnam conuentam, denegare. ita Couarr. loco citato. Molina disput. 97. & multi Iurisperiti.

Dixi esse *valdè probabile*; quia non est certum. Imò contrarium etiā probabile est, videlicet pœnam conuentionalem non esse necessariò soluendam in foro conscientię, antequam debitor illius per sententiam Iudicis cogatur. ita enim sentit Adrianus quodlib. 6. ar. 1. concl. 2. ratione 3. vbi generaliter docet, nullam pœnam esse soluendam ante condemnationem. Lopez l. 1. de contract. cap. 31. & l. 2. cap. 34. Victoria, vt refert Lopez; innouat Nauarr. cap. 23. nu. 68. eandem tenet noster Sanchez lib. 1. de matri. disp. 37. & dicit multos neotericos doctissimos ita sentire. Ratio est; quia illa videtur esse mens contrahentium & pœnam apponentium, nisi aliud exprimant. ideò enim apponunt pœnam vt cogant secum contrahentem ad seruandam fidem; & vt ius habeant compellendi ad eius solutionem, si fefellerit. confirmatur, quia cùm pęna sit contra voluntatem; eius conditio naturalis postulat, vt non sit debita solutio, nisi quis cogatur. hæc tamen ratio non omnino conuincit, quia quod ex pacto debetur, non requirit sententiam Iudicis. Itaque verius puto spectandam consuetudinem; quæ nisi requirat condemnationem Iudicis, credo teneri ante sententiam ad solam partis requisitionem. In dubio tamen de consuetudine, censeo alteram sententiam probabilem.

DVBITATIO XVI.

Vtrùm is, qui pignus ab alio habet, si fructus ex eo perceperit, teneatur eos in sortem putare.

137 DICO Primò, Si pignus creditori datum sit tantum modò in securitatem debitorū, tenetur creditor fructus ex eo perceptos in sortem cōputare: nisi ratione lucri cessantis, damni emergentis, vel periculi sortis, vel pęnæ conuentionalis, (iusta ea, quæ supra diximus) vel ratione expensarum in pignore custodiendo factarum, posset eos retinere. est communis sententia DD. & apertè colligitur ex c. 1. & 5. de vsuris. ratio est; quia nullum ius habet ad fructus illos ratione mutui. vnde etiam agrum sterilem, quem mutuator non colebat, acceperit in pignus; si sua diligentia inde fructus collegerit, tenetur eos, deductis expensis in colendo factis, referre in sortem, vt rectè Nauarrus cap. 17. num. 216. contra Sotum: quia fructus hoc ipso, quod nascuntur ex re alterius, pertinent ad dominum illius rei. vide supra cap. 12. dub. 17. Quòd si quis vellet accipere fructus rei quę in pignus offertur, & nihilominus posteà recipere sortem; deberet illam rem emere cum pacto de retrouendendo. tunc enim posset percipere fructus, donec venditor rem suam redimeret, vt rectè Caietanus quæst. 78. art. 5. circa resp. D. Thomæ ad sextum. nam tempore illo medio res ipsius esset & rei periculum; vnde etiam fructus. posset autem hæc emptio fieri etiam post contractum mutui & pignoris, si vtriusque consensu rescisso contractu mutui, iniretur contractus emptionis cum pacto de retrouendendo; de quo infra cap. 21. 138 *Quo modo possint fructus pignoris percipi.*

Excipiuntur duo casus, in quibus creditor non tenetur fructus pignoris in sortem computare. vt docet Nauarrus cap. 17. num. 217. & Gabriel. d. 15. quæst. 11. art. 5. concl. 4. & alij. Prior est, si feudatarius debeat aliquid domino directo, eique in pignus tradat feudum: tunc enim dominus directus feudi potest eius fructus percipere, sorte manente integra; vt patet ex cap. 1. de feudis, quod est Innocentij III. & cap. Conquestus 8. de vsuris, quod est Alexandri III. 139 *Duæ exceptiones, in feudo & in emphyteusi.*

Posterior est, si emphyteuta oppigneret domino directo rem emphyteuticam: tunc enim dominus directus, etiamsi laicus sit. potest fructus rei illius percipere. ratio horum est; quia contractus feudi & emphyteusis habent tacitas quasdam conditiones, cum quibus semper censetur celebrari. nisi contrariū exprimatur. inter has vna est, vt si dentur in pignus domino directo, possit ipse percipere eorū fructus, sorte non imminuta; idque ne res apud dominum directum existens fructificet alteri, quod non videtur consonum rationi. Ex similibus tacitis conditionibus fit, vt feudum in multis casibus reuertatur ad dominum directum. vt docet Syluester v. Feudum nu. 17.

Requiruntur tamen tres conditiones vt dominus possit fructus istos percipere. Primò, Vt non exigat obsequium vel pensionem solitam. Secundò, Vt non percipiat eos, quos res producit, qua parte est melior effecta per industriam emphyteutæ. Tertiò, Vt feudum vel emphyteusis non sit comparata magna pecuniæ summa, vel magnis obsequijs antecedentibus; sed bona ex parte gratis concessa: alias iniquum esset pactum illud de fructibus horū (cùm oppignerata hæc domino directo fuerint) percipiēdis. vide Syluestrum suprà num. 29. & 30. Nauarr. & Gabrielem suprà. 140

Dico Secundò. Si pignus datum sit nō solùm ad debiti securitatem, sed etiam vt creditor interim eo fruatur, loco rei debitæ; tunc non tenetur eos in sortem conferre. Hoc modo intelligendum est caput Salubriter, de vsuris, vt rectè ostendit Molina disput. 321. & colligitur ex Caietano loco cit. sic enim ait Innocentius III. illo cap. *Sanè generū, ad fructus possessionum, quæ sibi à socero sunt pro numerata dote pignori obligatæ, computandos in sortem non credimus compellendum: cum frequenter dotis fructus non sufficiant ad onera matrimonij supportanda.* q. d. ideò fructus talis pignoris non sunt computandi in sortem; (in diminutionem dotis) quia tale pignus non consueuit dari vt dos minuatur; cùm fructus dotis integræ frequenter non sufficiant oneribus matrimonij sustentandis; in quem tamen finem dos datur. non ergo mens soceri est, vt ratione horum fructuū dos minuatur: sed vt gener fruatur illis, donec ei dos repræsentata fuerit. hæc videtur esse mens Pontificis: non enim intendit aliquid statuere præter ius commune, aut aliquod priuilegium concedere genero ratione onerum matrimonij in pignore dotis, quod ex conditione contractus non habeat; (vt ex ipso modo loquendi satis patet) sed tantùm explicat generum non teneri, supposita consuetudine, quæ passim viget. 141 *Cap. Salubriter, de vsuris.*

Hinc

142 *Non requiritur vt genero lucrũ cesset.* Hinc sequitur Primò, Generum hos fructus posse seruare, etiamsi ex dilatione dotis nullum ei lucrũ cesset; quia non conceduntur hi fructus ratione lucri cessantis: (vt plerique DD. putant, teste Couar. l. 3. variar. c. 1. num. 3.) sed vt onera matrimonij, donec dos soluatur, sustententur; nisi de contraria soceri intentione constet. Idem dicendum, etiamsi is, qui dedit dotem, sit extraneus.

Secundo, Si constet socerum pignus non dedisse, nisi in securitatem dotis, nõ potest gener fructus retinere, nisi ratione lucri cessantis: (vt si socer sit in mora non soluens tempore constituto) ratio est, quia tunc isti fructus pertinent ad socerum; neque genero alia ratione sunt debiti, vti suppono. Vnde gener in hoc casu non potest obligare socerum, vt socer ei illos fructus concedat aut vt nouum contractum, quo illos possit percipere donec dos soluatur, secum ineat. Posset tamen lege constitui; vt etiam in

Potest lege statui, vt percipiat fructus pignoris. hoc casu, gener ad onera matrimonij sustinenda, possit percipere fructus pignoris, donec dos soluatur: imò vt possit petere a socero pensionem annuam, donec dotem soluent; idque non tantum ratione interesse, sed etiam tãquam pretium onerum matrimonij. hoc enim æquitati est consentaneum, & pertinet ad Reipub. bonam ordinationem & tranquillitatem.

143 Tertio sequitur, Viduam non posse soluto matrimonio percipere fructus pignoris, ei pro securitate dotis assignati; nisi ratione lucri cessantis vel damni emergentis: quia tale pignus nõ solet dari nisi ad securitatem. Contrarium tamen tenent multi DD. Bannes q. 78. art. 2. sub finem. Petrus Arragon. ibidem. Lopez & quidam alij. vnde sententia illa non est improbabilis. Sed puto spectandam consuetudinem, vel mentem oppignerantis.

DVBITATIO XVII.

Vtrùm licitum semper sit in mutuo pacisci, vt res restituatur in eadem mensura, etiamsi pretium eius, tempore restitutionis creuerit.

VT si mutues mihi 10. modios tritici, valẽtes nunc 20. aureis. vtrùm possis exigere totidem modios, etiamsi pretium crescat ad 55. aureos.

144 Sotus lib. 6. quæst. 1. art. 2. putat in mutuo semper posse exigi eandẽ mensuram, seu idem pondus rerum. ratio ipsius est; quia in mutuo spectatur proportio seu æqualitas corporum, quæ permutantur, non pretiorum. si enim pretiorum æqualitas spectaretur esset potiùs emptio & venditio, quam mutuum. Sed vtendum distinctione, vnde.

145 *Si dubium an pluris minoris'ue valebit.* Dico Primò, Si sit dubium vtrùm res tempore restitutionis valebit pluris an minoris, potest mutuator exigere parem mensuram rei æquè in se bonæ, eamque suo tempore accipere, etiã nisi interim pretium eius valdè creuerit. ratio est, quia tunc par est vtriusque conditio. sicut enim mutuator potest lucrari, ita & amittere. vnde si itteretur, non prouenit id ex obligatione mutui; (quasi illud lucrũ supra sortem exigatur ex pacto) sed per accidens, & casu fortuito, eo quòd res tempore redditionis facta sit maioris æstimationis. In casu vera est sententia Soti.

146 *Si certum valituram minoris.* Dico Secundò, Si certum sit vel saltem probabilius rem valituram minoris, potest mutuator maiorem qua dederit mensuram exigere, (prout id magis vel minùs certum fuerit) vt fiat æqualitas; idque siue rem illam esset nunc venditurus aut in familia consumpturus, siue seruaturus. Probatur; quia qui dat mutuum, potest spectare in re sua non solùm naturalem bonitatem, sed etiam pretium; & exigere vt restituatur æquale non solùm bonitate, sed etiã pretio. si enim in omnibus alijs contractibus potest exigi æquale in pretio; cur non etiam in mutuo? ergo si tibi mutuo 10. modios dum valent 25. aureis, possum pacisci. vt restituas mihi 12. modios & dimidium, si tempore restitutionis singuli modij non valebunt nisi duobus aureis: quia illi duodecim cum dimidio æquales erunt æstimatione meis decem.

147 Dico, *Si tempore restitutionis non valebunt nisi duobus*: quia non possum te obligare, vt ad illud tempus differat restitutionem; possum tamen obligare vt non differas vltra certum terminum, & intra illum soluas, ea mensura, quæ adæquet pretium mensuræ, quam tibi nunc trado.

Dices, Ille contractus nõ est mutui, sed venditionis frumenti tui, & emptionis alterius, nam implicitè exigis pretium frumenti tui, (quod est 25. aureorum) & emis frumentum alterius, tibi suo tempore reddendum.

Sed contrà, Si esset contractus emptionis & venditionis, non possem exigere vt reddas mihi rem eiusdem speciei. si enim pretium frumenti mei est 25. aureorum, debeo illo in vẽditione esse contentus: nec possum vlterius obligare emptorem vt vendat mihi vicissim frumentum vsque ad illam summam, pretio tempore traditionis currente: hæc enim obligatio exigeretur supra iustum pretium. Est igitur formalis contractus mutui, etsi implicitè venditionem & emptionem contineat.

Dices. Si rem illam eras seruaturus in illud vsque tempus, quo minoris erat valitura, non censetur tibi pluris nunc valere, quam tunc valebit: ergo non potes nũc pro ea amplius exigere, quam tunc valebit. Quidam concedunt totum. 148 *Nõ refert q eã non eras seruaturus.*

Sed neganda est consequentia; quia etsi toto eo tempore, quo manebas in proposito illam seruandi non pluris valeret; tamen hoc ipso, quo mutasti illud propositum, statuendo illam nunc alienare per mutuum, potes illam æstimare secundùm præsentem valorem, quem modò habet ac proinde huic æquale exigere.

Petes, Quid si in contractu non fuerit conuentum de restituenda maiore mensura, vel de exæquando pretio, sed tantùm de restituendo mutuo, tenebiturne mutuatarius posteà cùm pretium decreuerit, maiorem mensuram restituere? Petrus Nauarra l. 3. c. 2. nu. 252. & sequentibus putat eum teneri. Primò, Quia alioquin non seruatur æqualitas pretiorum, quæ in ceteris omnibus permutationibus seruari solet. Secundò, Si mutuo tibi 100. aureos dum singuli valent 12. regalibus, & posteà decrescat pretium eorum vsque ad 11. non satisfacis si mihi restituas idem pondus auri, sed maius dare debes: ergo similiter in alijs, vbi materia distinguitur a pretio. Hæc sententia est probabilis. 149 *Si nõ est cõuẽtũ de maiore mensura.*

Contraria tamen videtur vsu recepta; quam tenet Sotus supra. ratio est; quia in mutuo ita vsu receptum est, vt mutuatarius non censeatur obligatus, nisi ad reddendam rem similem specie, & parem bonitate & mensura; nisi ratione mutuationis pretij aliter sit conuentum. hæc enim est conditio puri mutui, cui nulla implicitè miscetur emptio aut venditio. 150 *Nõ tenetur reddere maiorem.*

Ad primum respõderi potest, In mutuo nudo, non spectari æqualitatem pretiorum, sed bonitatis naturalis & mensuræ. quamuis si mutuans velit, possit etiam habere rationem pretij: sed si non fecit, sibi imputet.

Ad secundum; Alia est ratio nummorum, alia frumenti & rerum similium. in nummis enim non spectatur nisi pretium: vnde non debet restitui nisi pretium æquale. in alijs rebus primario spectatur ipsa materia. nemo enim petit mutuum frumentum propter pretium frumenti, sed propter ipsum corpus & substantiam eius. 151

Dico Tertiò, Si certum est, vel probabilius rem tempore traditionis valituram pluris, quàm modo valeat, non potes ad parem mensuram reddendam obligare; sed tantùm ad eam, quæ tunc temporis adæquabit pretium rei a te traditæ. vt si 10. modij, qui nunc valent 20. aureis, restituendi sint eo tempore, quo valebunt 25. non potes exigere vt restituantur 10. ratio est, quia non potes pacisci vt aliquid reddatur vltra 13, quod æquiualet rei tuæ. 10. autem modij tempore redditionis pluris valebunt quam res tua, quam modo tradis. excipe, nisi rem tuam vsque ad illud tempus constituisses seruare; tunc enim ratione lucri cessantis posses ampliùs exigere quam res valeat. hic tamen detrahenda esset æstimatio custodiæ vsque ad illud tempus faciendæ, & æstimatio periculi corruptionis; tantoque minus exigendum. 152 *Si valitura pluris, non potes exigere mensurã parem.* 153

Aduerte tamen, Sotum supra & Molinam disput. 311. putare non esse contra iustitiam, etiamsi exigat in hoc casu parem mensuram; modò non obliget illum vt differat solutionem vsque ad illud tempus, sed solùm obliget vt soluat dũ mutuãs repetet. ratio est, quia tũc mutuatarius sibi imputare debet quòd expectauerit donec pretiũ creuit. Hæc sententia etiam probabilis est, si non erat certũ, 154 *Posse exigi mensurã parem, est probabile.*

pre-

pretium fore augendum; vel si mutuans constituerat rem seruare, aut erat adhuc anceps. alioquin si constabat pretium augendum, & constituerat rem consumere aut alienare ante illud tempus; non video quo iure possit æqualẽ mensuram repetere. hoc enim est manifestè aliquid lucrari supra æstimationem sortis, ex pactione mutui.

DVBITATIO XVIII.

Vtrùm dominium vsurarum transferatur in vsurarium.

155 *Sententia quorundam, transferri dominium.* MVLTI putant vsurarium acquirere dominium vsurarum, (id est, earum rerum, quas ratione mutui supra sortem accepit) siue illæ sint vsu consumptibiles, vt vinum, frumentum, pecunia; siue non, vt vestes, annuli. Ita docet Scotus in 4. d. 15. quæst. 2. art. 3. ad secundũ. Palud. ibidem quæst. 2. art. 5. Nauar. c. 17. num. 265. Fundamentum præcipuum est, quia voluntas illa mutuatarij, qua illas soluit, sufficiens est ad dominium transferendum. nam absolutè voluntariè soluit; & solùm inuoluntariè secundum quid. Sed contraria sententia est communior, pro qua.

156 *Si misceantur.* Respond. & dico Primò. Si res illæ nomine vsuræ acceptæ, ita misceantur rebus vsurarij similibus, vt nõ possint ab eis distingui, tunc earum dominium censetur trãslatum. est communis sententia DD. colligitur ex §. Si duorum. & 2. sequentibus Instit. de rerum diuisione. & L. Si alieni 78. ff. de solutionibus, vbi dicitur, *Si alieni nummi inscio vel inuito domino soluti sunt, manent eius, cuius fuerunt, si mixti essent, ita vt discerni non possent, eius fieri qui accepit in libris Cassii scriptum est; ita vt actio domino cum eo, qui dedisset, furti competeret.* *Dominus habet ius in re, quamdiu manet eadem.* valde tamen credibile est, quamdiu cumulus ille extat, aliquo modo idem permanens, siue apud vsurarium, siue apud alium, eum, cuius res ibi permixta est, habere ius in re, vt ante alios omnes ei ex illo satisfiat; imò eum posse sibi ex illo occulte accipere, quantum e re sua ibi permixtum esse nouit. ratio est, 157 quia etsi quando misceo, v.g. frumentum alterius, frumento meo absque voluntate domini, aceruus ille ex vtroque resultans non fiat communis, ac proinde nec singula grana communicentur, sicut cùm vtriusque consensu miscentur: tamẽ competit illi actio in rem, quamdiu aceruus extat totus. vt habetur Instit. suprà. quod est valde consentaneum iuri naturali. cur enim cùm certò mihi constat rẽ meam esse huic permixtam, non possim mihi vindicare ex mixto illo; quantum de meo inest? Confirmatur ex L. Marcellus. 3. §. Pomponius. ff. de rei vindicatione, vbi dicitur: *Si quid quod eiusdem naturæ est, ita confusum & mixtum est, vt separari nequeat, pro parte vindicandum, vt puta meum argentum & tuum in massam redactum est.*

158 *Non transferetur dominium vsurarum.* Dico Secundò, Si non ita permisceantur, non transfertur earum dominium in vsurarium; ac proinde numquam transfertur ex vi solutionis seu traditionis factæ ratione contractus mutui. Est cõmunior sententia DD. D. Thomæ artic. 3. Caiet. to. 2. opusc. 8. c. 1. Medinæ quæst. 4. de vsura. §. Ad tertium principale. Soti lib. 6. q. 1. artic. 4. Couar. l. 3. variarum cap. 3. nu. 6. & aliorum. ratio est; quia per illam solutionem mutuatarius non intendit donare gratis, vti suppono, nec plus iuris dare vsurario quàm habeat, aut quàm ei debeatur ratione mutuationis: atqui ratione mutuationis nihil debetur præter sortem: ergo non intendit transferre dominium, sed solùm externam traditionem facere, quæ necessaria est vt fidem suam liberet, & pecuniam mutuam impetret. confirmatur ex L. Numquam. 31. ff. de acquiren. rerum domin. Vbi dicitur, *Numquam nuda traditio dominium transfert, nisi præcesserit venditio, aut iusta aliqua causa;* at nulla hic non præcessit iusta, id est, nullus titulus: ergo. Addo, etiamsi quis fateri vellet, transferri dominium, hoc tamen est adeò debile, vt nullius sit momenti: quia tenetur sponte restituere propter iniuriam, & mutuatarius retinet ius in re; sicut quando aliquid metu extortum est. de quo suprà cap. 17. dub. 6.

159 Hinc patet responsio ad fundamentum diuersæ sententiæ, illam voluntatem non esse sufficientem, non defectu voluntarij proprie; quia est absolutè libera; sed quia per eam non est volitum vt illæ vsuræ absolutè cedant in dominium vsurarij, sed solùm vt sint ipsius, quatenus ei debentur, non aliter.

Ex his sequitur, si res nomine vsuræ accepta, sit fructifera, non solum rem illam, sed etiam fructus perceptos restituendos esse. vt docet D. Thomas suprà. quod etiam admittunt illi, qui putant dominium vsurarum transferri in vsurarium. vide Couarrouiam l. 3. variar. c. 3. num. 6. 160 *Si hæc res fructifera, etiã fructus deberi.*

Dico Tertiò, Res tamen lucrifactæ pecunia vsuraria, statim ac ipsi traditæ fuerint, transeunt in ipsius dominium; 161 *Res pecunia vsuraria parta, est vsurarij.* est communis sententia DD. D. Thomæ art. 3. Adriani in 4. tract. de restit. quæst. de vsura. §. Occurrunt. Medinæ, de vsura quæst. 4. §. Ad quartum principale, Couar. lib. 3. var. cap. 3. num. 6. & aliorum & colligitur apertè ex L. 1. C. Si quis alteri, vel sibi sub alterius nomine, vel aliena pecunia emerit. vbi significatur eum effici dominum, cuius nomine aliena pecunia res empta fuerit, si ei tradatur possessio, & L. 8. ibidem, *Qui aliena pecunia comparat, non ei cuius nummi fuerunt, sed sibi tàm actionem empti, quàm dominium, si ei tradita fuerit possessio, quærit.* Item L. Si ex ea. 6. C. de rei vindicat. ratio est; quia talis res est fructus industriæ, non pecuniæ. vt quæ per se sit sterilis.

Dico Quartò, Si vsurarius res alienas loco vsurarum acceptas vendat, acquirit dominium pretij; licet dominiũ istarum rerum non transferat in emptores. 162 *Si vẽdat res alienas.* Prior pars patet ex L. 46. Qui vas, in fine ff. de furtis, vbi dicitur, *Nummus, qui redactus est ex pretio rei furtiuæ, non est furtiuus.* & paulò antè: *Cum fur rem furtiuam vendidisset, eique nummos pretij dominus rei per vim extorsit: furtum eum nummorum fecisse, rectè responsum est.* potest tamen dominus pretium capere in compensationem, quando timet se rem suam non recuperaturum.

Dices, Talis contractus est inuoluntarius ex parte emptoris: (si enim sciret rem esse alienam, nollet emere) ergo est irritus. confirmatur, quia non intendit transferre dominium pretij in venditorem, nisi venditor transferat vicissim dominium rei in illum: atqui venditor hoc non potest vllo modo facere: ergo, &c. 163

Resp. Eum quidem aliquo modo esse inuoluntarium, cùm ex errore procedat: quia tamen hic error non est circa rei substantiam, sed circa conditionem quamdam extrinsecam, non est ipso iure contractus irritus. potest tamen emptor illum rescindere vbi sciuerit, & pretium repetere, vt constat ex cap. 17. dub. 5. sed quamdiu hoc non facit, pretium est venditoris. Ad confirmationem: Non intendit pretium transferre sub conditione illa; sed transfert illud absolutè cũ onere vt venditor rem quoq; transferat in ipsum. vnde venditor statim fit dominus pretij traditi; sed manet obligatus vt rem faciat emptoris; teneturque de euictione.

Aduerte tamẽ, hic requiri vt emptor bona fide res illas emerit nesciens esse alienas; si enim id sciuit, cõtractus est irritus. vnde tunc vsurarius non acquirit dominium pretij, vt patet L. Si in emptione. 34. ff. de contrahenda emptione. 164

Altera pars probatur; quia qui non est dominus rei, nõ potest illius dominium in alium transferre. vt colligitur L. Ex empto. 11. ff. de actionibus empti. hinc vbicumque reperta fuerit, poterit à priore domino vindicari.

DVBITATIO XIX.

Quænam possimus ab vsurarijs titulo gratuito vel onerosо accipere.

HÆC quæstio locum habet in omnibus debitoribus, qui non sunt soluendo.

Respon. & dico Primò, Non potes ab vsurario vel fure accipere vllo titulo res alienas, quæ in specie extant, vt vestes, catenas, lectos; etiamsi ipsi eas alienando, non fierent impotentiores ad soluendum. 165 *Si res sint alienæ.* ratio est; quia cùm ipsi talium rerum non habeant dominium, non possunt illud in alium transferre. Hinc sequitur, eas non posse emi. & si quis eas sciens esse alienas emeret, teneretur ad restitutionem earum, & etiam fructuum omnium.

Notandum tamen est, hæc esse intelligenda, quando inuito domino emerentur. secus verò si ex cõsensu eius, saltẽ tacito & præsumpto. vnde excusandi videntur, qui emunt 166

pi-

Emptio pignorum ab vsurarijs.

pignora & alia, quæ vsurarij passim in oppidis publicè vendunt. Primò, Quia non constat an hæc sint aliena; talia enim solent sponte a mutuatarijs relinqui per modum venditionis pro sorte & vsuris. & ita dominium eorum transit in vsurarium, quamuis teneatur pretium supplere. Secundo, Quia mutuatarij postquam ea relinquerunt pro vsuris non solent curare ad quos perueniant; & si rogarentur, libenter facerent potestate vendendi.

167 *Si vsurarij propria.*

Dico Secundò, Potes ab vsurario & a fure accipere etiā titulo gratuito res eas, quarū ipse dominium habet. ratio est, quia hæ res non sunt alienæ, sed ipsius vsurarij; neque alijs sunt vlla reali obligatione obnoxiæ. non enim res vsurarij sunt tacitè hypothecatę pro vsuris, vt quidā olim putarunt. nusquam enim in iure positiuo talis hypotheca constituta inuenitur: Iure autem naturali nulla est tacita hypotheca. Accedit quod ne furis quidem bona pro furti hypothecata sint, communiter DD. docent. vide Naua. cap. 17. num 265. Syluestrum Vsura 6. num. 5. Couar. l. 3. variar. c. 3. nu. 6. & alios: ergo potest earum dominium validè in alios transferre. consequentia patet, quia dominus rei alteri non obligatæ, habens liberam administrationem, potest eius dominium transferre in alium.

Petes, Quid si per eam donationem vel alienationem fiat impotens ad soluendum?

Resp. Multi DD. in hoc casu docent, eum, qui aliquid accepit, teneri ad restitutionem: quia accepit in fraudem creditorum, ac proinde iniustè.

168 *Si res alienetur in fraudē creditorum. Si non induxisti ad donādum, potes accipere.*

Sed vtendum est distinctione. Primò, Si non inducis illum ad donandum vel ad alienādum, sed ipse sponte tibi donat, vel vendit, aut emit; non teneris ad restitutionem in foro conscientiæ, etiamsi scias ipsum per hoc fieri impotentem ad soluendum. Ita Petrus Nauar. lib. 3. c. 4. nu. 218. & Molina disp. 327. colligitur apertè ex L. vltima. §. 4. ff. Quæ in fraudem creditorum. & patet ex ratione allata; quia illæ res nemini sunt obstrictæ, & ipse est earum dominus; & nulla lege est inhabilis ad transferendum earum dominium: ergo transfert reipsa. Nec obstat, quòd ille peccet donando, quatenus per hoc reddit se impotentē ad soluendum creditoribus: quia tu non es causa cur velit donare; sed supposito quòd ipse sponte velit, tu acceptas, vtens iure tuo. nec enim vel iustitia, vel charitas postulat, vt negligas tuum commodum, etiamsi inde per accidens sequatur alteri tantundem damni.

169 *Conceditur actio iure Ciuili.*

Aduerte tamen, si titulo gratuito accepisti, iure ciuili concedi creditoribus actionem, qua possint illud a te repetere. & quidem si sciuisti illum ea donatione fieri impotentem, cogeris restituere, etiam si neque res extet, neque ex ea factus sis locupletior. si verò nesciuisti, solùm teneberis quatenus extat, vel ex ea factus es locupletior. vt patet ex L. Quòd autem 6. ff. Quæ in fraudē creditorum. Quòd si titulo oneroso accepisti: si quidem sciuisti illū sic reddi impotētem (vt si venderet domum vel agrum, vt insumat in conuiuia, in ludum) cogeris reddere non restituto pretio, nisi quatenus inde aliquid extat in bonis debitoris, vt patet L. 7. 8. & vltima. ff. Quæ in fraudem creditorum. Si verò nesciuisti, non datur actio creditoribus ad rescindendum, vt expresse habetur d. L. Quòd autem 6. d. tit. vbi dicitur; *Si quid in fraudem creditorum factum sit, si tamen is, qui cepit, ignorauit, cessare videntur verba edicti.*

170 Notandum est, hanc actionem concedi creditoribus solùm per vnum annum, qui computandus est ab eo die, quo primùm sciuerunt alienationem esse factam, vt patet ex iuribus citatis.

Si induxisti eum.

Secundò, Si verò illum induxisti ad donandum vel alienandum, putans eum per hoc fore impotentem, teneris ad restitutionē, si hæc impotentia sit causa non soluendi. ratio est, quia qui causam damni dat, damnum dedisse videtur. Si tamen hæc impotentia non sit causa cur non soluat, non teneris; vt si ipse ea esset industria vt facilè possit tantundem lucrifacere: tunc enim non impotentia, sed negligentia esset causa non soluendi. quo euentu potes licitè ab illo petere donationem vel condonationē. Pari modo si iā antè statuerat non soluere: (vt fit in multis occultis vsurarijs) tunc enim etsi tua inductione fiat impotens, tamen non teneris ad restitutionem; quia hæc inopia non est causa nō soluendi, sed propositum illud prauum. Confirmatur, quia creditores nihil à talibus expectant: vnde non censent sibi fieri iniuriam, si quis à talibus aliquid sibi donari vel condonari petat.

Notandum tamen est, eum, qui induxit alium ad donandum, aduertens eum sic reddi impotentem solutionis, ita vt industria non possit supplere, debere esse paratum ad restituendum, quandocumque viderit illum cupere soluere suis creditoribus, & per impotentiam (cuius ipse sua inductione est causa) impediri. ratio est, quia in eo casu ipse est causa non soluendi, cùm sit causa impotentiæ, propter quam debitor non soluit. Idem dicendum, si creditores patientur bona illius publica auctoritate occupaturi: quia tunc esse causa, cur creditores minus in bonis eius inuenirent. 171

Debet esse paratus restituere.

Dico Tertiò, Si vsurarius vel alius debitor non est soluendo nihil potest ab eo accipi per vltimam voluntatem, vt per testamentum, codicillum, fideicommissum, vel donationem causa mortis, sed tenetur in conscientiæ foro restituendum creditoribus. colligitur ex d. L. Quòd autem §. 9. ff. Quæ in fraudem creditorum. & L. vltima. §. Etsi. C. de iure deliberandi. ratio est, quia nemo post mortē suam habet potestatem lucrandi & compensandi creditoribus, si quid ex bonis ipsius, quod creditoribus dandum erat, in alios collatum fuerit. ergo par non est, vt de rebus suis possit pro eo tempore cum damno creditorū disponere: confirmatur; quia ideo potest res suas alienare dum viuit; quia quamdiu viuit, manet ipsius persona obligata, quæ adhuc lucrari potest: ergo cùm post mortem non possit ipsius persona manere obligata, aut aliquid lucrari vnde soluatur creditoribus; non potest etiam in illud tempus aliquid in fraudem creditorum alienare. 172

Per vltimā voluntatem non licet accipere.

DVBITATIO XX.

Vtrùm hæredes vsurarij teneantur in solidum.

NAVARRVS capit. 17. num. 278. sentire videtur, singulos hæredes in solidum teneri: ait enim *Si quis hæredum non habeat vnde restituat, alius ad id pro sua hæreditatis parte, quantum foret obligabitur.* Probat per capit. Tua nos 9. de vsuris, vbi dicitur, *Quod filij ad restituendas vsuras, ea sunt districtione cogendi, qua parentes sui, si viuerent, cogerentur.* Idem censet de donatario & legatario, deficientibus hæredibus. Eamdem tenet Glossa in illud caput: Sed contraria est verior, pro qua. 173

Dico Primò, Si res aliqua in specie extet apud vsurarium, in quam nomine vsurarium acceptam esse constet, ea ad quemcumque hæredem deuenerit, est restituenda. Patet ex dictis; quia est aliena. secùs est de ijs, quæ pecunia vsuraria sunt coempta nam horum dominium est penes vsurarium, vt dictum est supra dub. 18. 174

Si res aliena in specie extet.

Dico Secundò, Hæredes non tenentur in solidum, nec alter pro altero; sed singuli tantùmodò pro sua parte iuxta vires hæreditatis. Ita Caietanus tomo 2. opusc. 8. quod est de vsura quæst. 5. Syluest. Vsura 6. quæst. 10. Couarru. l. 3. variar. cap. 3. Sotus lib. 6. quæst. 1. artic. 4. Medina q. 4. de vsuris. §. At quintum principale. ratio est, quia in successione hæreditatis sicut bona defuncti diuiduntur in hæredes ita etiam eius obligationes personales & debita. ratio enim consentaneum est, vt qui tantummodo ex parte commodum percipit, onus quoque ex parte duntaxat sentiat dico *personales*, quia si aliquid obligatione reali sit obstrictum, illud in totum conueniri potest. 175

Ad cap. Tua nos, Respondeo, Ibi tantùm significari totam obligationem restituendi transire ad hæredes simul iunctos: ita tamen vt singuli non teneantur, nisi ex parte.

Dico Tertiò, Etiamsi omnes hæredes deficiant, tamen legatarij & donatarij non tenentur ad restitutionem, si illa, quæ hæredibus relicta sunt, sufficiunt ad soluenda debita, & ad portionem hæredibus iure debitam. Ita docet Ioannes Medina suprà. Probatur. quia onera debitorum testatoris non transeunt ad legatarios, sed ad hæredes: hoc enim ratio hæreditatis includit, hæres enim dicitur, qui succedit in vniuersum ius defuncti. L. Hæreditas. 63. ff. de regulis Iuris; ac proinde etiam in onera eiusdem, substituitur enim in locum defuncti. 176

Legatarij nō tenētur.

Aduerte tamen, si bona hæredibus titulo hæreditatis 177

cum

cum oneribus defuncti relicta, non sufficiunt vt ipsi solutis debitis habeant suam legitimam, vel quartam iure debitam; tunc legatarios & donatarios, quibus aliquid causa mortis donatum est, teneri contribuere, seruata proportione, vt solutis debitis legitimam vel quartam illam, quæ Falcidia dicitur, obtineant, vt patet ex dictis capit. 19. dubitatione 7.

Si bona relicta heredibus non sufficiant ad onera. Falcidiam detrahunt.

DVBITATIO XXI.

Quinam ex cooperantibus ad vsuras teneantur ad restitutionem.

178 RESPONDEO, & dico Primò, Omnes eos teneri, qui agūt partes vsurarij, & sunt causa efficax cur vsuræ soluātur, vel solutæ non repetantur. Tales sunt Primò, Qui persuadent alicui vt fiat vsurarius & vsuras exigat: vt rectè Nau. c. 17. nu. 165. & Sotus l. 6. q. 1. a. 4. sub finem. sicut qui suadet alteri vt fiat fur, tenetur de damno inde secuto; nisi forte putauerit, mutuatarijs, qui aliter mutuum obtinere nequeunt, id gratum fore. tunc enim quodammodo illorum partes agit, ipsisque tacite consentientibus & ratum habentibus, suadet.

Qui agunt partes vsurarij, tenentur.

179 Secundò, Omnes Iudices, qui statuto vel sententia compellunt soluere vsuras, vel decernunt vt solutæ non repetantur, tenentur in solidū ijs, qui eas ob hanc causam soluunt, vel solutas non audent repetere. sunt etiam hi ipso facto excommunicati, vt patet Clementina vnica, de vsuris. Secus est, si vsurarios solum in Republic. permittant, ad maiora incommoda vitanda, nullum eis auxilium præbentes: tunc enim non censerentur vsurarum causa: nisi forte ingentes summas pro licentia fœnerandi exigant, vnde fiat vt ipsi vsuras augeant & pauperes magis exhauriant.

Excommunicantur Iudices.

Pretiū pro licentia fœnoris.

Sicut in quibusdam fit locis, vbi tanta pensio Vsurariis imponitur, vt pene tertiam partem lucri soluere cogātur. Vnde augent vsuras & exigunt à mutuatarijs circiter 33. in centum per annum. id est, tres quadrantes in librā Flandricam per hebdomadam, cum pro se, remissa illa pensione, sint contenti 21. in centum & duobus quadrantibus in libram per hebdomadam. Tenentur tamen solum secundo loco, nempe in defectum vsurariorum, quando fuerunt causa.

Abusus insignis.

Petes, vtrum Iudices possint denegare actionem repetere volentibus vsuras. Videntur non posse, quia d. Clemen. vnica de vsuris, excommunicat omnes Iudices qui impediunt vsurarum repetitionem at denegare actionem ad repetendum, est impedire repetitionem: ergo. Deinde, quia Iudices tenentur ex officio administrare iustitiam ius habentibus: isti autem habent ius repetendi.

Denegatio actionis.

Respondeo, per se loquendo Iudices nō posse actionē illam reijcere, sed teneri admittere. Etsi enim Clemen. illa non videatur loqui de simplici actionis denegatione; solū enim prohibet hos actus. 1. Facere, scribere, dictare statuta, vt soluantur vsuræ. 2. Libere & scienter iudicare vt solutæ cum repetuntur, non restituantur. 3. Huiusmodi statuta iam edita, ex libris communitatum non delere. 4. Talia statuta, vel consuetudines parem vim habentes obseruare; & hæc omnia cum præsumptione. Vbi manifestum est, non contineri simplicem actionis denegationem. Tamen secunda ratio allata satis probat Iudices ordinariè id non posse.

Dico *Ordinariè*. Quia si alicubi putaretur necessarium, vel validè expediens bono publico, vt vsuræ permittantur, eo quòd non suppetat alia ratio minore incommodo, pauperculis, mechanicis, & alijs indigentibus succurrendi. & vsurarij nollent mutuare, si talis actio concedatur: tunc posset princeps supremus permittere, & etiam statuere, vt Iudices inferiores actionem denegent. Sic enim denegatur actio in multis alijs causis, vbi tamē est obligatio naturalis, vt cum quis deceptus est citra dimidium iusti pretij. Itaque ob publicum commodum non videtur dubitandum, quin hæc actio denegari possit; in qua sententia deprehendi postea esse Azorium, lib. 8. Institu. moral. cap. 22. quæstio. 13. dub. 3. & Nauarrum in consil. lib. 5. tit. de Iudæis & Sarracenis, consil. 3. num. 7. & 8. consil. 4. num. 3. qui non restringunt ad casum, quo id videatur necessariū bono publico: sed absolutè docent Principes supremos posse repetentibus vsuras denegare actionem. Imò Nauarrus ampliùs affirmat: Principem posse statuere & compellere vt vsuræ permissæ soluantur. Ratio est: quia princeps non tenetur in omni casu iustitiam subditis administrare, sed solùm quando id fieri potest, sine notabili incommodo. ergo sicut, vt vitetur incommodum multarum litium, potest denegare actionem in deceptione citra dimidium, & in promissionibus simplicibus, &c. ita ad vitandum incommodum pauperum & mechanicorum in republic. potest denegare actionem in repetitione vsuræ. Confirmatur. quia princeps non tenetur administrare iustitiam, quando ipsa communitas id non vult; sed mauult pati aliquam iniuriam, quàm priuari certo commodo. atqui in hoc casu nostro communitas non cupit. ergo, &c. Non tamen vsurarij idcircò sunt liberi in conscientia, nec minùs ab Ecclesia iuxta canones puniri possunt; aut vsuræ in foro ecclesiastico repeti.

Quādo possit denegare.

Cum autem nulla in eo vertitur boni communis vtilitas, puto Principem non posse talem actionem repellere, aut permittere vt Iudices inferiores repellant; sed tenetur eos cogere vt admittant. Tum quia tenetur impedire peccata præsertim contra legem naturæ, vt sunt vsuræ: tum quia tenetur administrare iustitiam, & curare vt ab omnibus administretur, nisi iusta aliqua ratio permittendæ iniuriæ subsit. Clementina illa non pertinet ad supremos Principes, sed solùm ad Iudices inferiores, vt ex verbis eius manifestum est.

Quādo non possit.

Tertiò Notarius, qui Instrumentū vsurarium ita conficit inuito mutuatario, vt ex eo reipsa cogatur soluere vsuras: vt si contractui vsurario prætendat honestū nomē mutui vel venditionis. Notandum tamen, qualecumque Instrumentum conficiat, si id faciat volente mutuatario, non teneri ad restitutionē; quia non lædit inuitum. similiter non tenetur, si exprimat contractum. qualis est. nam ex vi talis Instrumenti non possunt vsuræ exigi. nisi forte alicubi esset iniquum statutum quo cogerentur mutuatarij eas soluere. rarò tamen vsu venit vt Notarius teneatur, quia non facit Instrumētum nisi volente mutuatario, peccat tamen semper mortifere talia instrumenta conficiendo; quia facit contra suum iuramentum, quod Notarij, dum munus illud suscipiunt, facere solent. 180

Notarij

Quartò, Famuli & factores vsurariorum, qui faciunt ipsos contractus iniquos. 181

Famuli.

Aduerte tamen, Syluestrum v. Vsura 7. q. 4. cum Monaldo docere, non teneri famulum, qui ex speciali mandato domini dicentis, *Mutuo Petro decem libras ad vsuram meo nomine*, mutuum dedit, quæ sententia vera est, si contractus iam cum domino sit initus; ita vt famulus tāmmodò pecuniam numerare debeat. Secùs verò si ipse contractus per famulum sit ineundus. tunc enim videtur efficax causa damni, imponendo illi obligationem iniustam, ob quam posteà vsuras soluit. si tamen non erat in potestate famuli absque eo contractu pecuniam dare, eò quòd dominus esset præsens; non videtur teneri; quia mutuatarius non censet sibi iniuriam fieri à famulo, qui aliter pecuniā numerare non potest; sed à domino. & hoc videtur velle Syluester suprà. 182

Si famulus non poterat aliter dare.

Quintò, Famuli qui cogunt ad solutionem vsurarum. quòd si non vrgeant, & mutuatarij alioquin spontè erant soluturi, putat Sotus libro sexto de Iustitia, quæstione prima, articulo quarto, in fine, illos non teneri: quia mutuatarij non putant sibi ab illis fieri iniuriam, & consentiunt vt dominis suis vsuras acceptas tradant. sed verius est hoc ipso quo exigunt iniuriam fieri: quia iure dominorū suorum, quod nullum est, exigunt, & directè spoliant alterū re sua. Verùm quia id sponte non faciunt, sed iussu dominorum, nec ipsis inde emolumentum prouenit, non censent debitores sibi tantam iniuriam fieri, vt velint per ipsos fieri restitutionem; vel saltem quin libenter sint condonaturi si rogentur. 183

Qui cogunt ad solutionem.

Dico Secundò, Qui verò agunt partes mutuatarij, vel certe nō efficaciter concurrunt, non tenētur ad restitutionē, etiamsi videantur cooperari. Tales sunt Primò, Famuli, qui recipiūt pignora eaque asseruāt. Secundò, Qui numerant pecuniam. Tertiò. Qui referunt omnia in libros rationū. Quartò, Proxenetæ, qui quærunt eos, qui pecunia egent & adducunt ad vsurariū. hi enim potiùs bene- 184

Non efficaciter cōcurrentes

ficium præstant, quàm iniuriam inferunt. vide Syluestrum v. Vsura 7. qu. 3. non est in potestate illorum vt vsurarius det pecuniam suam sine vsura. Quintò, qui pecuniam suā apud vsurarium deposuerunt, modo tamen non suaserint vt vsuras exigeret, nec sint earū participes, vt docet Caietanus q. 78. ar. 4. Ratio est, quia nemo mutuatarius censet sibi per hoc fieri iniuriam, aut id ægrè fert. quid enim illis obest quòd vsurarius pecunijs abundet; fieri tamen potest vt is, qui deposuit, peccet, quatenus ei præbet materiam plurium iniquorum contractuum: sic intellige D. Thom. qu. 78. art. 4. ad vltimum, vbi Caietanus non videtur assecutus eius mentem.

Deponens pecuniā apud vsurarium.

DVBITATIO XXII.

Quænam pœnæ sint vsurarijs constitutæ.

NOTANDVM est, multas pœnas tum iure ciuili, tum maximè iure Canonico in vsurarios manifestos esse constitutas; vt patet c. Quamquam, de vsuris l. 6. & alibi. de quibus fusè Couarruuias lib. 3. var. c. 3. & Syluester Vsura 9. quæst. 4.

185 Dicuntur autem manifesti vsurarij, qui facto vel iure manifestè sunt tales. Facto quidem manifeste tales dicuntur, qui palam, ita vt nulla tergiuersatione negari possit, ad vsuram dant. Iure vero qui iudicis sententia de hoc crimine sunt condemnati, vel qui de seipsis legitimo Iuris ordine hoc crimen coram Iudice sunt confessi, vel denique de quibus id per idoneos testes in iudicio est plenè probatū vt docet Couarru. supra num. 4. & 5. Infamia, aut semiplena probatio non sufficit, teste Couarruuia. Imò nec confessio extra iudicium, coram Parocho & testibus; vt docet Molina disputat. 333. quia confessio extraiudicialis non inducit notorium Iuris. vide Glossam capit. Manifesta. 2. quæstione.

Manifesti vsurarij. qui dicantur.

186 Prima pœna est, infamia Iuris. L. Improbum, 20. C. Ex quib. causis irrog. infa. vnde si frater meus illum heredem instituat, possum agere contra illum actione inofficiosi testamenti, vt docet Sylu. ex Bar. & patet ex L. Fratres. 27. C. de inoff. testam. Item si est Clericus, beneficij obtinendi est incapax; vtpote irregularis.

Infamia.

Secunda est, Quòd non sint admittendi ad communionem altaris; c. Quia in omnib. 3. de vsur. quibus verbis nō significatur, vt quidam volunt, eos esse excludendos ab officio diuino tamquam excommunicatos, sed solum à perceptione Eucharistiæ; hæc enim communio altaris dici solet. Addo ipsos iure communi non esse excommunicatos, & pœnas esse restringendas.

187 Tertia, Nec ad oblationes offerendas; d. c. In omnibus qui oblationes eorum acceperit, ipso facto est suspensus ab officio, donec ad arbitrium sui Episcopi satisfecerit: & compellitur reddere; vt ibidem habetur.

Quartò Nec ad confessionem peccatorum, donec satisfecerint reipsa pro sua facultate; vel idoneam cautionē dederint; (nempe pignoratitiam vel fideiussoriam) idque vel creditoribus ipsis (si sint præsentes) vel Ordinario loci, aut eius Vicario, vel Parocho coram testibus fide dignis, vel Notario publico habenti mandatum ab Ordinario; vt patet ex d. c. Quamquam. supra. Si talem cautionem præstare non possunt debent iurare se non posse, & se facturos quidquid poterunt, vt fiat restitutio, si periculum non patiatur moram, statim absoluendi sunt, & postea cautio exigenda.

188 Quintò. Nec ad sepulturam Ecclesiasticam, d. cap. Quia in omnibus. Imò qui eos scienter sepelire præsumpserit, ipso facto est excommunicatus; nec est absoluēdus donec arbitrio Episcopi satisfecerit. Clementina 1. de sepulturis. Vbi non solum vespillonem seu sandapilarium, qui corpus in sepulchrum demittit, puto comprehendi, contra Nauarr. cap. 12. num. 137. & Caiet. v. Excommun. cap. 46. in hos enim rarissimè competit illud, *qui propriè temeritatis audacia præsumpserint sepelire*; quod tamen hic requiritur. Vnde ridicula foret hæc constitutio, vt rectè docet Glossa in hanc Clemen. sed etiam & in primis Parochum, qui funeri præest. hic enim propriè dicitur sepelire. comitantes tamen non comprehenduntur; quia hi non propriè sepeliunt, sed funus honoris causa deducunt, & adstant.

Vtrum autem hæc censura & illa, de qua §. 3. modo incurrantur ante sententiam condemnatoriam vel declaratoriam criminis in ipsos vsurarios specialiter latam, dubitari potest. Sane in extrauag. Ad cuitanda, quam refert Nauar. cap. 17. nume. 35. videtur requiri sententia specialis. nec generalem Iuris prohibitionem sufficere. sed de hoc alibi.

Sexta, Testamenta ipsorum sunt irrita nisi ante mortem soluerint vel cautionem legitimam dederint. dicto capit. Quamquam.

Septima, Ecclesiastici non possunt vsurarijs exteris elocare domos, aut permittere in eis habitare, imò tenentur eos expellere ex suis terris intra tres menses: alioquin ipso facto incurrunt pœnam suspensionis, si sint Episcopi: excommunicationis, si sint minores Episcopis; interdicti, si sit Collegium vel Vniuersitas Ecclesiasticorum. vt patet cap. 1. de vsuris in Sexto. vide plura apud Syluestrum & Couarr. supra.

DVBITATIO XXIII.

Vtrùm montes, qui dicuntur pietatis, excusentur ab vsura, & qua ratione.

NOTANDVM est, in multis Christiani orbis locis, 189
iam a 100. & an plius annis, fuisse a pijs viris ingētes pecuniæ summas ad mutuandum pauperibus deputatas; quæ summæ solent vocari *montes pietatis*. constituti autē sunt hi montes tum hisce conditionibus.

Prima, Vt ex illis detur mutuum ad certam summā pauperibus loci, non exteris, aut diuitibus. 190

Cōditiones montes.

Secunda, Vt ad certum tempus, v. g. ad annum, vel paulò amplius id eis permittatur.

Tertia, Vt mutuatarij dent pignus idoneum: quia alioquin talis mons facile exhauriretur, multis postea non soluentibus.

Quarta, Singulis mensibus aliquid minutum soluent pro sumptibus necessarijs ad montis conseruationem; vt pro stipendio ministrorum, qui mōtem custodiunt, & administrant; semperque parati esse debent ad mutuandum, ad pignora recipienda, custodienda, reddenda; pro conductione domus, pro libris rationum, ceterisque necessarijs instrumentis.

Quinta, Si tempore præscriptio non soluerint, vendatur pignus; & quod ex pretio, detracta sorte & menstruis detrimentis superfuerit, illis restituatur. Patet hæc ex Medina, de vsuris q. 10. & Nauarro tract. de vsuris num. 59. & sequenibus.

His positis, Caiet. to. 1. opusc. 6. censet hunc montem & 191
hanc mutuandi rationem illicitam esse. Idem docet Sotus l. 6. q. 1. ar. 6. In eamdem sententiam inclinat Sylu. Vsura 5. q. 4. Verum dicendum est, certam esse hanc rationem mutuandi & hosce montes licitos esse & pios. Ita Nau. & Medina loco citato, & alij passim.

Sententia Caieta. & Soti.

Montes esse licitos.

Probatur Primò, Quia Leo X. in Concilio Lateranen. sess. 10. vnà cum ipso Concilio approbat hosce montes, tamquam pios. & cupit eos erigi cum conditionibus expositis; concedens Indulgentias ijs, qui manus adiutrices ad huiusmodi erigendos porrexerint. denique excommunicationis sententiam profert in omnes, qui contrarium docere vel concionari præsumpserint, vt patet ex bulla eiusdem, quæ tota extat apud Medinam. & in to. 4. Conc. vnde videtur hæc doctrina fide tenenda.

Respondet Sotus Primò, Caietanum, qui Concilio interfuit, non obstante hac determinatione, integro opusculo contrarium docuisse, idque esse signum eam non esse validam.

Sotus.

Respondeo, Caietanum scripsisse illud opusculum an- 192
te Concilium. nempe anno 1498. vt patet ex fine opusculi; Concilium autem, hoc definiuit anno 1515. vt patet ex fine Bullæ.

Secundo Respondet Sotus, hoc Concilium non esse receptum in iis, quæ statuit de eiusmodi montibus. Sed hæc responsio nihil valet: nam vt definitio alicuius veritatis rata sit, non eget receptione populorum; sed hoc tantummodo locum habet in legum obligatione. non enim veritas quæ definitur, pendet à receptione aut cen-

sura

sura subditorum, sed obligatio legis, quæ imponitur.

Tertiò Respondet, Concilium solum approbasse hosce montes, quatenus nō sunt contrarij sacris Canonibus; atqui conditiones positæ, sunt illis contrariæ, præsertim ea, qua pauperes iubentur aliquid soluere in singulos menses.

Verum Sotus non videtur expendisse Bullam, quam Concilium approbauit: nam in ea expressè habetur & approbatur illa conditio his verbis, *Declaramus & definimus, montes pietatis, in quibus pro eorum impensis & indemnitate aliquid moderatum ad solas ministrorum impensas, & aliarum rerum, ad illorum conseruationem pertinentium, pro eorum indemnitate dumtaxat vltra sortem, absque lucro eorundem montium recipitur, nec mali speciem praeferre, nec vllo pacto improbari.* Id autem, quod ipse dicit, scilicet montem approbari, quatenus eius capitula non sunt contraria sacris Canonibus, non habetur in illo Cōcilio; sed Pontifices, qui fuerant ante Concilium, conditionem illam in suis Bullis adiecerant, vt patet ex Caietano. Sed quia hæc conditio maximas controuersias inter Theologos excitauerat, debuit tota res apertè definiri, sublatis illis verbis ambiguis.

Conciliorū definitio. Denique dicit Sotus non pertinere ad Concilium, huiusmodi quæstiones, quæ magis ex philosophia, quam Sacris litteris pendent, definire. Sed hæc responsio parum digna est tanto viro. Nam ad Concilium pertinet, definire omnia ex quibus pendet salus animarum; vt, vtrùm hoc licitum, an illicitum, peccatum an meritum. hoc enim nosse non minus necessarium est, quàm quæ merè speculatiua: nam proximè pertinent ad hominum mores. & sanè Ecclesiæ auctoritas esset valde imperfecta, si de his certò & infallibiliter statuere non posset. Neque opus est, dum non agitur de veritate aliqua supernaturali, vt decisio ex Sacris litteris vel traditionibus immediatè colligatur; sed satis est ex illis mediate seu remotè aliqua adiumenta peti; ex quibus vnà cum ratione naturali iunctis veritas illa firmiter deducatur. quomodo etiam ab Ecclesia definitum est, *animam rationalem esse corporis formam.*

Secundò, Probatur ex Concilio Tridentino, hoc enim Concilium sess.22.c.8.9.11. enumerans loca pia, quæ ab Episcopo visitari debent, ponit etiam hosce *montes*; supponit ergo esse pia opera, vt xenodochia, &c.

193 Tertiò, Probatur ratione. Primò, Quia nihil exigitur à mutuatarijs ratione mutuationis, sed solum ratione expensarum, quæ necessariæ sunt ad montis conseruationem & administrationem; vt patet ex Bulla Leonis: atqui licitum est aliquid pro his expensis exigere: ergo quod in illis montibus datur, iuste exigitur. Minor probatur, quia expēsæ illæ fiunt in gratiam & commodum eorum, qui mutuū petituri sunt, nempè vt maius damnum euitent, nec cogantur vsurarios accedere; ergo si quis cupiat frui commodis montis, potest cum eo iniri pactum, vt pro sua parte ad illas expensas contribuat. par enim est, vt qui commodis alicuius rei frui cupit, etiam contribuat ad illius rei necessariam conseruationem. Secundò, Nulla æquitas postulat, vt quis cum damno suo mutuet: ergo tantum exigere potest, quantum est necessarium ad damnum vitandum: & consequenter quantum opus est pro domo conducenda, pro stipendijs ministrorum, pro libris, &c. atqui hæc non possunt commodius exigi, quam si singuli pro ratione mutui cōtribuant. cum enim ad eos simul sumptos hoc onus pertineat, debet distribui in singulos pro ratione commodi, quod ex monte percipere volunt. Nullo tamen modo potest aliquid exigi vt mons augeatur, vel vt dominus illius ditior fiat. vt rectè Medina q.10.

194 Hinc sequitur, etiam hominem priuatum posse huiusmodi montem instituere, etiamsi pecuniam illam sub onere alicuius census accepisset, & exigere à mutuatarijs quātum opus est, vt se indemnem præstet, etiamsi 8. vel 10. in 100. ab illis soluenda essent. dum enim hoc totum in commodum illorum agit, & veluti negotium illorum vtiliter gerit, potest exigere quantum opus est vt se indemnem præstet. Negotium eorum vtiliter geri, patet; quia tunc non soluerent nisi 8. vel 10. cum iam soluant 33. & in quibusdam locis 44. vel 45. Nec obstat, quod eo amplius exigatur, quo diutius sortem retinent; quia par est vt illi plus ad onera montis cōtribuant; qui diutius illius commodis fruuntur, quorumque pignora diutius custodiuntur. Denique non obstat, quòd illi, qui dant pignora, in quibus nihil molestiæ (vt catenam auream vel annulum) tantum soluant, quantum qui dant molestiora, vt vestes: quia debuit certa quædam & æquabilis ratio erga omnes constitui, quando enim ob varias circumstantias non potest vbique seruari æqualitas, sufficit aliquid generatim determinari, quod maximè videatur accedere. Ex his patet responsio ad rationes Soti & Caietani.

Ex dictis patet, valdè optandum & ad laborādum esse, vt passim per oppida huiusmodi montes, sublatis vsurarijs, qui vbique dominantur, & plebem exhauriunt, erigentur. Inde enim multiplex vtilitas in Rempublic. proueniret. Primò, impediretur peccatum vsuræ, Deo & hominibus valde detestabile. Secundò, Pecunia remaneret in patriā, cum iam alio exportetur: quia vsurarij ferè sunt exteri, qui sedem sæpè mutant; & vbi euaserint opulenti, in suas regiones redeunt. Tertiò, Incolæ pecunia affluentes haberent locum vbi securè & fructuosè eam possent collocare, emendo census super monte fundatos: tales enim census essent optimi & securissimi. vnde numquam deessent qui pecuniam copiose conferrent. Quartò, Homines tenuiores, in omni euentu ad sua negotia possent statim habere pecuniam numeratam, idque mediocri detrimento, soluendo 6.7.8.9. vel 10. in 100. aut etiam multo minus: nam credibile est successu temporis multos fore, qui hosce census sint condonaturi, vel testamento relicturi, aut alias summas legaturi: sicque sensim montem ad magnas opes peruenturum, vt tandem seipsum, sine notabili contributione mutuatariorum, possit sustentare, sicut in multis Italiæ locis accidisse videmus. Quinto, Venditis pignoribus, restitueretur quod sortem & detrimenta excedit: cū vsurarij totum pretium pignoris, etiamsi multo pluris valeat, sibi reseruent.

DVBITATIO XXIV.

Vtrùm si vsurarius, qui mihi sit debitor 100. librarum, assignet mihi solutionem petendam ab eo, qui vsuræ nomine ei debet tantumdem, possim acceptare & exigere.

QVòd possim, Probatur Primò, quia Antuerpiæ, & passim per orbem dantur & acceptantur tales assignationes, nec quisquam sibi facit scrupulum: itaque videtur hoc vsu gentium receptum. Secundò, Quia nullam facio iniuriam debitori vsurarij, si enim mihi non soluisset, debuisset soluere vsurario. Tertiò, Si ille velit repetere vsuras, quas mihi soluit, semper habebit recursum ad vsurarium, cui eas primò debebat: & ita nihil ego ei damni intulisse censebor.

Resp. tamen & dico Primò, Me non posse à tali hanc adsignationem exigere, si mihi certò constet illam vsurario nullo modo deberi. 195 *Non possum exigere.*

Probatur Primò, Quia communis sententia Doctorum est, famulum vsurarij non posse exigere vsuras nomine sui domini, eo quòd non debeantur: ergo neque creditor vsurarij potest eas exigere: non enim hic minus exequitur iniquam exactionem, nec minus exigit indebitum, quàm famulus.

Secundò, Ipse vsurarius non potest eas exigere: & si exigat, peccat contra iustitiam & tenetur ad restitutionem, vt omnes fatentur: ergo nec creditor vsurarij potest. patet cōsequentia, quia creditor vsurarij non habet plus iuris in illum, quàm ipse vsurarius: cum non exigat illas nisi ex vi chirographi, & iuris, quod vsurarius in illum transtulit; quod ius nullum fuit, sicut & chirographum iniquum.

Tertiò, Creditor vsurarij eodem titulo illas exigit, quo ipse vsurarius exigeret, nempè tamquam debitas pro vsu pecuniæ ab vsurario mutuatæ: (sicut si tibi sint debita 100. a Petro causa venditionis, & mihi soluas chirographo Petri, exigam illa 100. titulo venditionis, quo tibi debentur) atqui exigere illas eo titulo, quo exigit vsurarius, est iniquum: ergo creditor vsurarij iniustè exigit.

Quartò, Si tyrannus, qui Rempublicam vi oppressit, debeat tibi 1000. & det assignationem super subditos, quibus iniusta tributa imposuit, non potes ab eis solutionem

exigere: cuius non est alia ratio, quàm quòd tyrannus nullum ius ad illa habeat ac proinde nec alteri dare possit: ergo similiter si vsurarius, vel alius iniquus oppressor assignet solutionem super eos, qui nihil ei iuri debent, nõ potes illos conuenire.

Quintò Qui soluit vsuras creditori vsurarij, potest solutum repetere; & si alia ratio ei non suppetat, vti occulta compensatione: quod signum est, ei factam iniuriam, non solum ab vsurario, sed etiam a creditore. Antecedens patet, tum quia si soluisset vsurario, posset repetere, & vti compensatione erga illum: ergo etiam dum soluit creditori vsurarij, qui eodem iure sciens & prudens ab illo exegit, potest repetere & vti compensatione: tum quia non est translatum dominium illa solutione. sicut enim non transfertur dominium vsurarum in vsurarium, qui proprio nomine illas exigit ita neque in illum, qui nomine & iure vsurarij; præsertim cum hic etiam sciat non subesse titulum.

196 Ex dictis sequitur Primò, Eum, qui ex vi talis chirographi solutionem accepit a debitore vsurarij, teneri ad restitutionem primo loco; quia tenetur ratione rei acceptæ, quamdiu pecuniam eius apud se habet: ea autem alienata tenetur solum secũdo loco, nempe si vsurarius, qui principalis est auctor damni per contractum vsurarium, & in cuius commodum facta est solutio ipsius creditori, non restituerit.

Tenetur ad restitut. primo loco.

Secundò. Posse vtrumque conueniri & cogi per Iudicem ad restitutionem, ratione iniustæ actionis; per quã damnum alter accepit. qui enim damnum a pluribus per iniuriam accepit, ita vt singuli in solidum sint obstricti, potest à quolibet eorum compensationem exigere, prout illi commodius fuerit, nec tenetur inter eos ordinem seruare, quamuis ipsi inter se ordinem tenere debeant: nam ratione iniuriæ habet immediate ius in singulos. Neque potest Magistratus impedire ne vsuræ solutæ repetantur, quia Clemens V. approbante Concilio generali, excommunicat omnes Iudices & magistratus, qui statuunt vel iudicant, vt vsuræ, cum repetuntur, non restituantur. vt patet Clemen. vnica, de vsuris.

Ad argumenta.

Ad primum Respondeo, Apud Christianos, vbi vsuræ puniuntur, nõ acceptari a viris probis tales assignationes

197 quando constat eas non deberi. Sed quia plerumque præsumuntur iustæ, eò quòd non constet de contrario, ideo passim illis fit solutio. vbi autem vsuræ communiter fiunt, non est mirum eas acceptari: sed hæc consuetudo non facit illud licitum, cum sit corruptela contra ius naturæ.

Exigere illas est iniuria.

Ad secundum, Neque nullam fieri iniuriam dum exiguntur illæ vsuræ exigere enim id, quod nullo titulo est debitum, id que nõ gratia soluentis, vt ei commodetur, sed gratia exigentis est vera iniuria; & solutio non minus fit iniustè, quam si fieret ipsi vsurario, cum eodem titulo fiat. Accedit, quòd si ille non exigeret, posset adhuc pecuniam retinere. Denique quia exiguntur à creditore vsurarij tamquam iniustum debitum: qua etiam in re fit iniuriam, cum vsurarij titulus approbetur.

Ad tertium, Etiamsi idem damnum accepturus erat per vsurarium, tamen hoc non excusat alterum, tum quia forte non tam citò; tum quia sicut vsurarius illud iniustè intulisset, & fuisset obligatus ad restituendum, ita qui loco illius infert, iniustè agit & tenetur ad restitutionem.

Dico Secundo, Si mihi non constat illam iniusto titulo

198 exigendam, eò quod proximus non sit condemnãdus vsuræ nisi res sit euidens, possum tali assignatione vti, & exigere solutionem. Probatur Primo, quia quando res non est euidens, possum inducere in animum subesse causas, ob quas iustè possit exigi per meum debitorem, ac proinde me etiam possum exigere. Secundò, Quia cum inter mercatores plerumque fiat solutio per assignationes: si propter aliquod leue dubium vel suspitionem deberent recusare assignationes, non possent inter se tractare. si tamē iustæ rationes dubitandi occurrant; inquirenda primum est veritas, vel assignatio recusanda. manente tamen dubio post debitam inquisitionem, potes eã suscipere, quia in dubio proximus non est censendus vsurarius, sed iustus negotiator, ac proinde eius assignatio putanda est iusta. si tamen postea contrarium detectum fuerit, debeo esse paratus restituere, illo non restituente; nisi tempus vsucapioni necessarium effluxerit. Simile est in emptione rei, de qua dubito an sit furtiua, seu an venditor eam iure possideat. de quo vide supra cap.14.dub.4.

Petes, Quid si ipse vsurarius vel alius iniquus possessor pecuniam ab aliquo iniustè acceperit, & ea mihi soluat, teneorne eam restituere ei, cui scio iniustè extortam, vel surreptam? 199

Respondeo, Si mihi constat hanc pecuniam materialem alienam esse, in rigore iuris teneor eam restituere. Primò, Quia dominium non est translatum in vsurarium, vti suppono; neque etiam in me, quia non potest vsurarius rei alienæ in me dominium transferre, ac proinde nullum ius habeo ad eam retinendam. Secundò, Dominus illius pecuniæ potest eam sibi vindicare, vbicumque eam inuenerit, etiam per occultam compensationem, accipiendo æquiualens a possessore illius. quod signum est me teneri ad eius restitutionem; præsertim si sciam eum, qui eam dedit, non restituturum æquiualens. Tertiò, Si equum, vestem, vel aliam rem, quam in specie scio esse Petri, non possum retinere inuito Petro, cur possim retinere pecuniam, quam in specie ipsius esse scio? Quartò, Non habeo vllum alium titulum ad eam retinendam, quàm illum, quem habebat iniquus possessor, à quo eam accepi; sed ille non habebat iustum titulum ad eam retinendam; supposito quòd non voluerit domino reddere aliam æquiualentem; ergo nec ego habeo vllum titulum iustum illius retinendæ, supposito quòd nec ego, nec ille habeat voluntatem restituendi domino æquipollentem. Quintò. Acceptum a fure, vel alio iniquo possessore, restituendum est vero domino, omnium DD. sententia; nisi vel contractum cum fure mox dissolutas, i.e. amittas pretium rei: vel certo scias furem domino restituturum æquiualens, quod ipsi æque placeat ac res sua. Neque hic excipienda pecunia, quia omnes generatim loquuntur de re aliena, & eadem est ratio pecuniæ & aliarum rerum, quæ functionem recipiunt, seu quæ in numero, pondere & mensura consistunt.

Si scis hãc pecuniã esse alienam teneor eam restituere.

Dices, Dominus huius pecuniæ parum curat cui hi materiales numeri dentur; quia non ideò redditur ipsius conditio peior, quandiu prior iniquus possessor est soluendo; nam æque facile potest recuperare rem suam; ergo non censet sibi vllam a me fieri iniuriam, si ego hanc pecuniam, mihi a priore iniquo possessore numeratam acceptem. 200

Obiectio.

Respondeo, Illum parum curare cui illa pecunia numeretur; quia ille, cui numeratur, manet similiter obligatus ad eam restituendam, saltem ratione rei acceptæ. non enim per hoc quod permittit eam alteri numerari, & ratam habet illam numerationem, intendit cedere iure suo, quod in rem ipsam habet, aut liberare alterum obligatione, quam ex rei alienæ vsurpatione contrahit. Idem dicendum de omnibus rebus functionem recipientibus; nam si quis eas accipiat gratis, vel contractu oneroso ab iniquo possessore, sciens esse alienas, tenetur ratione rei acceptæ verò domino; etiamsi domino perinde sit in quem hæc res fuerit alienata. Vnde patet, si is, cui hæc pecunia numeratur, eam acceptet cum animo non restituendi, etiam eo euentu, quo prior possessor nollet restituere, eum facere iniuriam vero domino, cuius illa pecunia erat: non enim potest eam acceptare, nisi cum animo restituendi, in euentum quo prior nollet restituere. Idem dicendum de ijs, qui emunt pignora, quæ sciunt esse in specie aliena, vtpote pro solis vsuris acceptas: sed hoc vix vnquam constare potest: putantur enim vendita pro sorte & vsuris; quæ venditio satis est ad transferendum dominium in vsurarium, etsi teneatur pretium supplere.

CAPVT

CAPVT VIGESIMVMPRIMVM.

De Emptione & venditione. *D. Thomas quæst. 77.*

Habet 21. Dubitationes.

DVBITATIO PRIMA.

Quid Emptio, venditio, negotiatio, & hæc quibus prohibita.

1 RESPONDEO, *Emptio* definiri potest, *pactio pretij pro merce. Venditio, pactio mercis pro pretio.* colligitur ex L. 1. ff. de contrahenda emptione. vbi tria requiruntur pro forma, seu substantia huius contractus, merx, pretium, & mutuus consensus.

Merx. *Merx* vocatur quæuis res vendibilis, tales sunt res omnes mobiles & immobiles, actiones & iura, quæ pecunia æstimari & comparari solent. Item omnia bona præsentia & futura, simul sumpta: hæc enim vno actu vendi possunt, etiamsi non possint donari, vt colligitur ex L. Stipulatio hoc modo concepta. 61. ff. de verb. oblig. quia per talem venditionem non impeditur libera facultas testandi, cùm possit de pretio testari: impeditur verò per gratuitam donationem. Pari modo merx & res vendibilis est hæreditas iam delata. non tamen ea, quæ nondum delata est; vt quæ expectatur ab homine viuente. huius enim venditio est irrita; vt pote contra bonos mores, vt patet ex L. 1. de hæred. vel act. vendita.

Pretium. *Pretium* verò est nummus seu pecunia: hæc enim inuenta est vt sit mensura & pretium omnium, quæ in contractus humanos veniunt; vt docet Aristot. lib. 5. ethic. cap. 5. Neque hæc per se merx esse potest, aut instar mercis vendi; nisi ratione materiæ, vel circumstantiæ, quæ ipsius rationi sit extrinseca: vt quia vetus, quia pulchra, quia commoda ad transferendum, quia absens, quia difficilis recuperatu, &c. Ante vsum nummi non erat emptio, vel venditio, sed solum permutatio, vt d. L. 1. ff. de contrahenda emptione, habetur, sed quia ea res erat incommoda, inuentus est nummus.

Est pactio. hoc ponitur loco generis, quia emptio & venditio sunt species pactionis: vel potius partes vnius integræ pactionis, quæ sit species pactionis in genere. nã ex emptione & venditione fit integrum pactũ; quod consensum duorum intrinsecè includit. illæ autem partes, etsi distinctæ sint, tamen se mutuò respiciunt, adeò vt altera sine altera non possit intelligi: sicut in alijs relatis accidit. *Perficitur consensu.*

Porrò consistit hic contractus in nuda pactione, seu cõuentione partium: nec requirit ad sui substantiam traditionem rei aut pretij; quia solo consensu perficitur, vt dictum est supra c. 18. dub. 2. & habetur d. L. 1. ff. de contrahenda emp. in fine. vnde inter absentes contrahi potest, & per nuntium, & per literas, vt ibidem dicitur. vt tamen transferatur dominium per hunc contractum, requiritur traditio, vt constat ex c. 3. dub. 3. vnde non secuta vtrimque traditione. censetur adhuc incompletus, quia etsi secundùm substantiam perfectus sit, non tamen habet vltimum suum complementum, ad quod contrahentes peruenire intendunt. Hinc quando emptioni aut venditioni pœna aliqua apponitur, ea intelligenda est de actibus vtrimque per traditionem completis, nisi expresse legislator aliud intendat. Pari modo, nõ requiritur stipulatio; quia est contractus bonæ fidei: nec scriptura; nisi partes ante vel in contractu ita velint ad maiorem securitatem; & tunc cẽsentur suspendere suum consensum extremum, donec conuentio scripto sit consignata & relecta, vt docet Gomezius tom. 2. c. 2. num. 17.

Est contractus reciprocus. Cùm dicitur *pretij pro merce*, & *mercis pro pretio*, indicatur apertè, hunc contractum esse reciprocum, & requirere promissionem, seu mutuum consensum. hac parte distinguitur tum à donatione & promissione liberali; tum ab *Distinguitur ab alijs* omnibus alijs contractibus, in quibus fit commutatio inter alia, quàm inter mercem & pretium: vt est permutatio, mutuum, & omnes contractus innominati. item locatio, & cõductio: res enim, quæ dicitur locari vel conduci, nõ datur pro pretio; sed solùm conceditur ad vsum: quamuis vsus ipse quodammodo vendi videatur, quia pro pretio conceditur. sed propriè non dicitur vendi; quia non tam vsus ipse, quam res vtenda, proponitur in contractu.

Petes, Quid si pro re aliqua detur pecunia & res, (vt pro domo alia domus, & 100. aurei) eritne emptio vel venditio?

2 Respondeo, Si res illa, quæ datur, sit multò maioris valoris, quã pecunia, erit permutatio: si verò pecunia sit multò maioris valoris, censebitur emptio & venditio; nam à maiori parte fit denominatio. quòd si sint paris valoris, vel ferè paris, censebitur talis contractus, qualem ipsi intenderunt. de quo vide Gomezium num. 10. *Si detur pecunia et res pro eo.*

3 Ex his sequitur, quando tributum aliquod soluendũ est ex contractu emptionis & venditionis, hoc tributũ statim post conuentionem partium incipere deberi. etiamsi res nondum sit tradita, aut pretium solutum; quia debetur ex contractu perfecto: hic autem perficitur statim per consensum mutuum verbis expressum. quod intellige si consensus sit absolutus, & pretium sit determinatum. si enim consensus sit *conditionalis*, suspendit contractum vsq; ad euentum conditionis: qua posita contractus perficitur; sed eo modo, vt eius effectus, qui est obligatio absoluta, iuris fictione retrotrahatur ad tempus initi contractus, perinde ac si ab initio consensus absolutus fuisset, vt constat ex L. Qui balneum. 9. & L. Potior. 11. ff. Qui potiores in pignore. & alijs iuribus. *Tributũ ex cõtractu emptio.* *Si cõsensus conditionalis.*

Sed hoc intellige si cõditio sit casualis, secus verò si potestatiua: tunc enim non fit retrotractio. Ita docet Bart. in d. L. Qui balneum. & fusè in L. Si is qui pro emptore. in q. 5. num. 44. & seqq. ff. de vsucap. *Limitatio.*

Casualis conditio dicitur, cuius impletio non est vllo modo in potestate eius cui imponitur, sed pendet ab euentu fortuito; vt si naues ex India venerint hoc anno.

Potestatiua est, cuius impletio est in potestate eius solius cui imponitur; vt si tutelam susceperis, si officiũ tuum mihi resignaueris.

Ratio est; quando cõditio est potestatiua, intẽdit is, qui conditionem apponit, allicere alterum ad celerem impletionem. vnde tunc impleta conditione non debet fieri retrotractio; sed contractus tunc primum incipiet, quasi tũc solum initus esset. alioquin non excitaretur ad conditionẽ celerius implẽdã. nam perinde esse siue citius, siue tardius impleretur: cum æquè ad initium contractus obligatio retraheretur. Hæc autem ratio cessat, quando conditio contractui apposita est casualis. Vnde cum is, qui hanc conditionem apponit, sit ita affectus, vt vellet statim inducere obligationem absolutam, si ea cõditio præsens esset, ita refert se ad euentum conditionis, vt ea posita velit omnia sic geri, quasi ab initio extitisset. Atq; hoc modo interpretandi sunt contractus, nisi constet aliam fuisse mẽtem contrahentium. Hi enim ita possunt contrahere, vt etiamsi conditio sit casualis, non fiat retrotractio; & e contrario vt fiat, quando est potestatiua. sed tunc id diserte debet exprimi, alioquin præsumendum in dubio sicut diximus.

Hinc fit, vt etiam debitum vectigalis retrotrahatur, & debeat solui redemptori, qui erat tempore contractus, non autem qui est dum impletur conditio. *Si requirat ratihabitionem.*

Similimodo, quando contractus requirit *ratihabitionem* alterius, etiamsi absolutè initus videatur, nō censetur perfectus, nisi accesserit ratihabitio: quia talis cōtractus ex dispositione Iuris continet tacitam conditionē, quæ illi vim dare debet, eumque perficere, quæ vbi accesserit, perficitur quidem cōtractus; sed eo modo, vt fictione Iuris hæc perfectio, & obligatio eam sequens retrotrahatur, perinde ac si hæc omnia ab initio fuissent: nam perinde omnia sunt agenda. Colligitur ex reg. Ratihabitionem, de reg. Iur. in 6. & L. fi. C. ad S. C. Macedon. vbi id eleganter explicatur: & ex multis alijs Iuribus, quæ citat Gomez. to. 2. c. 11. num. 30. vbi hanc rem fuse tractat.

Si pretium indeterminatum.

Denique non est perfectus contractus emptionis, si pretium non sit *determinatum*, vt si contrahentes conferant illud in arbitrium tertij. est quidē validus contractus priusquam ille definiat, ita vt non possint retrocedere absque mutuo consensu; non tamen est perfectus, vt patet §. Pretium, Institutio. de emptione & venditio. vnde non debetur vectigal ante definitionem. hic tamen non habet locū retrotractio; quia contractus fuit absolutus, nō conditionatus, aut requirens ratihabitionem; sed ob solam pretij indeterminationem imperfectus. videre de his est plura apud Gomezium supra & nostrum Molinam disp. 337.

4 *Negotiatio.*

Negotiatio est cum quis rem aliquam comparat eo animo, vt integram & non mutatam vendendo lucretur; vt ait Chrysostom. homil. 38. in Matth. & habetur capit. 11. Eijciens. dist. 88. vbi illud *vendendo* accipitur generatim vt etiam *permutationem* contineat; nam apud barbaros negotiatio fit permutatione: & campsores permutatione pecuniæ negotiantur. Hæc res per se non est illicita, sed indifferens; quia ad bonum, malum, vel indifferentem finem referri potest, vt ostendit Diuus Thomas, quæstione 77. articulo quarto.

Obijcies verba Chrysostomi, *Eijciens* (inquit) *Dominus vendentes & ementes de templo; significauit, quòd mercator numquam potest Deo placere: & ideo nullus Christianus debet esse mercator.* Respōdet D. Th. Chrysostomum loqui de eo qui finem vltimum in lucro constituit, paratus offendere Deum mortiferè vt lucretur: quod plerique faciunt, ve (quod in idem redit) loquitur de eis, qui fraudibus & periurijs negotiationem exercet.

Clerici prohibita.

Aduerte tamen Primò, illam esse prohibitam Clericis, vt patet cap. Consequens. d. 88. vbi Gelasius ait, *Clericis ab indignis, quaestibus abstinendum & ab omni cuiuslibet negotiationis ingenio cessandum, aut in quocumque gradu sint positi, mox à clericalibus officijs cogantur abstinere.* Idem patet cap. Negotiatorem. 8. ex Hieronymo & cap. Fornicari. 9. ex August. & cap. finali, de vita & honestate Clericorum & c. Secundum 6. Ne Clerici vel Monachi, vbi Pontifex ait, *Sub interminatione anathematis prohibemus, ne Monachi vel Clerici causa lucri negotientur.* Ex his patet esse peccatum mortale, si multum negotiationi dent operam. quod intellige de Clericis, qui sacris initiati; de Monachis verò generatim, vt notat Medina C. de restit. quæstio 30. Causa secunda, in fine. Ratio cur Ecclesia id tam seuere prohibuerit, est, tum quia valde indecorum est, Clericos lucris captandis incumbere; tum quia mire occupat animum & à spiritualibus auocat, tum quia plena est periculis periurij, fraudum & iniustitię. vnde Ecclesiastici 26. *Duæ species difficiles & periculosæ mihi apparuerunt; difficile exuitur negotians à negligentia* (intellige rerum ad salutem pertinentium) *& non iustificabitur caupo à peccatis.* Idem aperitius Apostolus 1. ad Timotheum 6. *Habentes alimenta & quibus tegamur, his contenti simus*, rationem subdit, *Nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia, & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas.*

Ratio vetandi.

5 *Quid illis permissum.*

Aduerte Secundò, posse Clericos comparare rem aliquam, vt sit materia ex qua aliam conficiant, quā vendant; quia id non est negotiari, vt expressè Chrysostomus supra docet. sic olim Religiosi sportas, storeas, & similia faciebat vt venderent & ex pretio se sustentarent: & Apostolus autem scenofactoriam faciebat. Similiter possunt agros proprios colere, vt fructus vendāt, lapides vel metalla ex suis fundis cædere vel eruere, siue ea mutent in aliam speciē siue non; greges in suis prædijs alere, vt ex fœtu, lacte, lana, pecunia conficiant, aut ipsa animalia adulta & saginata vendant, vt rectè docet Medina C. de restit. q. 30. Causa secunda, & Molina disp. 342. hæc enim omnia sunt fructus vel quasi fructus agrorum.

6 *Conductio aliena prædy.*

Tertiò, Non posse tamen conducere aliena prædia, vel similes res fructiferas, vt fructus vendant, & ita quæstum faciant. etsi enim hoc non sit negotiatio, est tamen expressè prohibitum 21. q. 3. c. 1. 2. & 3. ex Concil. Carthag. 1. & 4. secus si pro sua necessaria sustentatione. Ibidem prohibetur ne suscipiant administrationem vel procurationem domus secularis.

Per alios negotiari.

Quartò, Non esse peccatum si Clerici vel Religiosi per alios negotientur, qui totam industriam præstent, vt si pecuniam in societate mercatorum depositam habeant; quia tunc cessat ratio prohibitionis, & quia solum prohibitum est, ne per se negotientur, vt probat Medina supra. videtur tamen parum decorum statui ecclesiastico. vnde non putarem faciendum, nisi iusta aliqua causa excuset.

DVBITATIO II.

Quodnam censendum sit æquale, seu iustum pretium rerum venalium.

7 *Iustum pretium.*

RESPONDEO, *Iustum pretium* censeri, quod vel à potestate publica ob bonum commune est taxatum, vel communi hominum æstimatione determinatum.

Imponitur dupliciter. 1. Per principem.

Dupliciter enim solet pretium imponi. Primò, Per Principem vel Magistratum, qui consideratis circumstantijs, ex quibus æstimatio rerum pendet, statuunt quanti vendi debeat; idque potissimum ne emptores decipiantur, vel cogantur soluere, pro libidine venditorum. Hoc vocant DD. *pretium legitimum*, quasi lege definitum. Quod autem hoc iustum censeri debeat, (nisi forte constat spe muneris, vel dolo venditorum, vel crassa ignorantia taxatum esse) patet, quia quod potestas publica ex officio statuit, nō potest a subditis in dubium vocari. atqui hoc pretium statuit ex officio, sicut enim ceteris in rebus bonum commune curare ad potestatem publicam pertinet, ita etiam in negotiatione; ad auertēdas fraudes & pauperum expilationes. Accedit quod Superiores possunt melius ceteris omnes nosse circumstantias, ex quibus æstimatio rerum crescit vel decrescit; quarum quædam spectantur circa merces ipsas, vt copia, inopia, necessitas, & vtilitas earum, quædam circa venditores, vt labores, expensæ, pericula, damna in illis comparandis, adducendis & conseruandis. item modus vendendi, nempe an vltrò offerant, an rogati vendant: quædam circa emptores, sintne multi an pauci, sitne pecuniæ copia an inopia.

8 *Circumstantiæ considerandæ in taxatione.*

9 *2. Communi hominum æstimatione.*

Secundò, Imponi solet communi hominum intelligentium æstimatione, vnde dicitur *vulgare*: a quibusdam verò *naturale*, tamquam a naturali prudentia constitutum, cernitur que in ijs rebus, quibus a publica potestate pretium non est impositum. quod autem hoc iustum censeri debeat, patet ex L. Pretia 63. ff. ad L. Falcidiam: vbi dicitur, *pretia rerum non ex affectu, nec vtilitate singulorum, sed communiter fungi*, id est, definiuntur & taxantur; nisi forte legem *fungunt*, ratio est; quia iudicium priuatum est fallax, & facile lucri cupiditate peruertitur, iudicium vero commune est omnis erroris obnoxium. quare cum hic certior regula non suppetat, hoc sequendum est. Fit autem hæc communis æstimatio consideratis prædictis circumstantijs: vide Nauarr. cap. 23. num. 78. & sequentibus, Medinam Codic. de restitutio. quæstione trigesima prima. Couarru. libro secundo variarum, cap. tertio, in principio.

10 *Differunt pretium legitimum et vulgare.*

Notandum autem, esse discrimen inter hęc duo pretia; quòd *pretium legitimum* consistat in indiuisibili; *vulgare* non item; sed habeat quamdam latitudinem, vt docet Scotus distin. 15. quæst. 2. & alij DD. ratio est, quia legitimum taxatur ab vno vel a multis in vnum conuenientibus: vulgare autem a plurimorum iudicio pendet, qui non idem omnino iudicant, quod enim aliqui æstimant 9. alij æstimant 10. alij 11. Hinc fit, vt *pretium vulgare*, sit triplex vt communiter docent DD. *infimum* seu pium, *medium*, *summum* quod & *rigorosum* dicitur: v.g. pretium medium sit 10. infimum erit 9. plus minus, summum 11. rursus medium sit 100. infimum 95. summum 105. vt ait Couarru. supra num.

11 *Pretiū vulgare triplex.*

mum: ipsum quoque medium suam habet latitudinem, similiter infimum & summum.

22 Hinc vlterius sequitur, quando pretium lege taxatum est, non licere amplius accipere; sed restituendum, si quid supra exigatur. quando autem pendet ex vulgari æstimatione, licere eamdem rem triplici illo pretio vendere, prout occasio tulerit.

Quãdo pretiũ vulgare & legitimum discrepant. Petes, Quid si pretium legitimum discrepet à vulgari, v.g. tritici legitimum pretium sit 10. regalium, vulgare autem propter abundantiam vel raritatem emptorum sit 8, licebitne vendere pretio legitimo?

Respon. & dico Primò. Si pretium legitimum maius sit
23 *Si legitimũ sit maius.* quam vulgare, ordinariè non esse licitum exigere pretium legitimum. ratio est, quia ordinariè pretium taxatur in gratiam emptorum vt non excedatur; non autem vt infra non descendatur, si circumstantiæ varientur, & communis æstimatio minoris faciat. Dixi *ordinariè*, quia interdum taxatur in gratiam venditorum, vt non minuatur; (vt fit in venditione censuum perpetuorum & vitalium & similium iurium, quæ homines non nisi coacti penuria vendunt) & tunc licebit totum pretium legitimum exigere. Imò si quis minoris emeret, non esset tutus in conscientia. ratio est, quia iudicium Magistratus præferendum est iudicio populari; nam Magistratus auctoritate publica & boni communis intuitu tale pretium constituit.

24 *Si minus.* Dico Secundò, Si pretium legitimum sit minus, vulgare maius, non licebit exigere vulgare, sed solum legitimũ. ratio est; quia hoc censendum est verum rei pretium a Magistratum definitum, ne excedatur. Aduerte tamen, si mutatis circumstantijs copiæ, inopiæ, & similibus, Magistratus esset notabiliter negligẽs in pretio legitimo mutãdo, posset res vendi pretio vulgari; nam lex censeretur iniqua, vt rectè Ioan. Medina q. 36. Sed hoc non est priuatorum iudicare, nisi moraliter sit euidens, (semper enim in dubio pro Superioribus est præsumendum) vt si constaret Magistratum corruptum muneribus, aut malè instructum de circumstantijs mercium, vel odio vendentium aut ementium, pretium taxasse.

DVBITATIO III.

Vtrùm res eæ, quę non habent pretium legitimum, vel vulgare, (vt sunt quædam gemmæ, insignes canes, falcones, aues Indicæ, picturæ veteres, & similia) possint vendi quanti volet dominus.

25 *Sententia quorumdã.* QVidam affirmant; ita Sotus lib. 9. quæst. 2. artic. 3. & Petrus Nauarr. lib. 3. cap. 2. num. 11. Probatur Primò, quia cum non sint necessariæ vitę humanæ, si quis velit eas emere, sponte censebitur velle dare quod alter exigit: (alioquin non emeret, cum nulla necessitas eum ad hoc compellat) quare venditor poterit accipere.

Secundò, Quia *quisque in rebus suis est moderator & arbiter*, vt habemus L. In re mandata. 21. C. mandati. & commune proloquium est, *rem valere quanti vendi potest*. L. 2. §. Si hæres. ff. ad Trebellianum S.C.

26 *Contraria verior.* Respondeo tamen, contrarium verius videri, nempe res tales non posse vendi pro arbitrio venditoris, sed iuxta æstimationem intelligentium, vel certe iuxta æstimationem ipsius venditoris, bona fide spectatis circumstantijs supradictis, imtam. colligitur ex Nauarro c. 23. num. 98. & Caietan art. 1. quæst. 77. Probatur Primò, Quia iustũ pretium earum rerum, quæ nec lege, nec communi æstimatione taxatæ sunt, sumendum est ex iudicio intelligentis mercatoris, qui spectatis circumstantijs, ad rei valorem facientibus, eam æstimet. atqui res quælibet debet vendi iusto pretio: ergo non est licitum tanti vendere, quanti vendi potest. Maior probatur: quia hic certior regula haberi nequit; quàm iudicium intelligentis. Secundò, Non ideo res tanti valet, quia venditori placet eam tanti vendere; sed quia prudentum iudicio omnibus consideratis tanti æstimatur: ergo non potest eam vendere quanti lubet. Cõfirmatur, quia iudicium, quo iudicatur tanti valere, debet esse prudens; atqui nemo potest prudenter iudicare eam valere tanti ex eo, quod venditor tanti velit vendere. Tertiò, Quia alioquin venditor rem eam, quam bona fide æstimat 10. posset vendere 100. vel 1000. si videret Principem aliquem ea delectari, eamque velle emere.

Aduerte tamen, si venditor ei valde afficiatur, posse hũc suum affectum æstimare; (vt docet Nauar. c. 23. num. 83.) sed id bona fide fieri debet. 27 *Affectus æstimare potest.*

Ad primum Respondeo, Illum emptorem non censeri sponte donare excessum pretij, quia non intendit donare, sed emere, & soluere dumtaxat pretium rei. vnde cum in re nihil respondeat incremento pretij, non potest hoc incrementum instar pretij retineri. Nec refert, quod ei nulla vis aut necessitas emendi inferatur, quia alioquin possent vsuræ peti ab eo, qui nulla necessitate coactus, sed in lusum, vel in alias oblectationes mutuum petit. 28 *Ad rationes.*

Dices, Si non intendit donare excessum pretij, cur illum dat, cum sciat rem non tanti valere, & nemo illum cogat emere?

Respondeo. Quia rem illam desiderat, & mauult facere iacturam illius incrementi, quam re illa carere: sicut qui promittit vsuras vt habeat pecuniam præsentem ad lusum.

Ad secundum, Lex illa nihil ad rem facit, nam non loquitur de æstimatione rebus imponenda; sed tantum significat quemq; de rebus suis posse disponere pro suo arbitratu, etiam in suum incommodum; mandatarium autem non posse. Commune autem dictum illud, *Res tanti valet, quanti vendi potest*, intelligendum est intra limites iustæ æstimationis; quia iustitia pretij non consistit in diuiduo. 29

DVBITATIO IV.

Vtrùm liceat interdum pluris vendere vel minoris emere quàm valeat.

D. THOM. QVAEST. 77. ART. 1.

NOTANDVM Primò, In foro externo non dari actionem ei, qui emendo carius vel vendendo vilius non est deceptus vltra dimidium iusti pretij. v.g. si agrum tuum valentem nunc 100. libris, vendas 70. vel 60. vel etiam 50. libris, non potes intentare actionem ad rescindendam venditionem, aut ad supplendum pretium; quia non es deceptus vltra dimidium iusti pretij; secus autem si vendidisses 48. vel 49. vel minoris. Pari modo, si agrum valentem 100. libris, emas 152. vel pluris; potes agere vt vel restituatur excessus ille. vel emptio rescindatur: non tamen si emeris 140. vel etiam 150. colliguntur hæc apertè ex L. 2. C. de rescindenda venditione, & L. 8. ibidem. & ex cap. Cum dilecti & capit. Cum causa. de emptione & venditione. vide Gomezium tomo 2. cap. 2. num. 22. & Couar. l. 2. var. c. 3. Permittit autem Ius vtrimq; deceptionẽ, quæ non est vltra dimidium iusti pretij, ad vitandas innumeras lites quæ sequerentur, si ex qualibet fraude daretur actio. 30 *Deceptio vltra vel citra dimidium iusti pretij.*

Notandum Secundò, Fraudatorem, qui citra dimidium decepit, non ideo excusari a restitutione eius, in quo alterum circumuenit, siue emendo, siue vendendo, vt communis sententia DD. habet. D. Thomas hoc articulo, D. Anton. 2. p. ti. 1. c. 16. §. 3. Io. Medina q. 32. Couar. 2. var. c. 4. num. 11. & alij, quos ipse citat. ratio est; quia illud, quod excedit, non censetur liberaliter donatum, sed solum quatenus debitum est titulo emptionis vel venditionis, nempe tamquam iustum pretium, vel tamquam æquiualens & debitum pretio oblato. si ergo non est debitum, eo quod superet æqualitatem; non potest retineri, nisi conuenienti modo compensetur, supplendo defectum pretij vel rei. vide Nauar. in c. Nouit. de Iudicijs notab. 6. nu. 54. & sequentibus. 31 *Tenetur in foro conscientiæ.*

Hinc patet falli Ioannem Gerson opusc. de contractib. p. 2. proposit. 12. (habetur in t. 2. alph. 35.) dum putat talem non teneri ad restitutionem; (quamuis peccarit & confiteri teneatur) eò quòd scienti & volenti non fiat iniuria: quia ille non est absolute volens, sed solũ modo explicato, sicut is, qui soluit vsuras. Adde, sententiam illam includere repugnantiam. si enim talis fraudatio est peccatum, certè est peccatum contra iustitiam: ac proinde obligat ad restitutionem. Neque leges approbant hoc, tamquam 32 *Opinio Gersonis.*

quã licitum. sed permittunt, non cogendo restituere, aut contractum rescindere, ad maiora incommoda vitanda; vt docet D. Thomas hoc articul. primo, & Bartolus in legem illam 2. & 8.

23 Nec obstat Lex, Io causæ cognitione. 13. in fine, ff. de minoribus, vt dicitur; *Idem Pomponius ait, in pretio emptionis & venditionis naturaliter licere contrahentibus se circumuenire.* nam hoc intelligendum est de circumuentione intra latitudinem iusti pretij. vt ait Couar. lib. 2. var. c. 3. nu. 2. vel dicitur *licere naturaliter*, quia Iure gentium permittitur. His positis.

Causæ vendendi pluris.

Respondeo. & dico Primò. Esse aliquas causas, ob quas licitum est interdum pluris rem vendere, quam per se ipsa alioquin valeret aut venderetur. Prima est, Ratione of-

24 ficij mercandi; sic mercatores possunt paulò pluris vendere, quàm ab alijs vendi soleat, qui non ex officio, sed ex occasione aliquid vendunt. Ita Ioann. Medina, C. de restitut. quæst. 3. §. Secundum erat. & Caiet. ar. 1. ratio est quia pretio est æstimabile, quòd curas & cogitationes suas in reb. eoquirendis, conseruandis & distrahendis assiduè impêdant, aliasque multas lucrandi rationes omittere cogatur. Hinc fit vt multò pluris æstimetur res, dum vendenda est à mercatore, cui ea officio competit eam vendere, quam dum venditur à milite vel mechanico, qui fortuito illam obtinet & vendit.

1. Ratione officij mercandi.

Aduerte tamen Primò, Non ideo posse mercatorem pluris vendere, quàm lege vel communi æstimatione sit præscriptum; quia in taxatione pretiorum habita est ratio officij mercandi.

25 Secundò, Si ille, qui vendit aliquid ex occasione, tantũ exigat, quantum solent mercatores, non facere iniuriam emptori. modo res sit æque bona, quia potest eam vendere pretio currenti, etiamsi ipse eas curas & impensas non habuerit, quas mercator. non enim necesse est ipsum subijsse omnia incommoda, ex quibus æstimatio creuit vt illam æstimationem petere possit. Nec obstat, quòd minoris in manibus eius æstimetur; quia non ideò minoris æstimatur, quòd reuerà minoris valeat, supposita voluntate eam opportunè vendendi; sed quia tales nolunt vel nesciunt opportunitatem expectare, & vltro emptoribus ingerunt.

Potest vendi pretio vsitato.

26 Secunda, Ratione lucri cessantis vel damni emergentis ex rei alienatione, vel ratione peculiaris affectus aut oblectationis, qua se priuat, potest eã pluris vendere, quã per se valeat, iuxta æstimationem ipsius lucri vel damni, oblectationis, vel affectus. ratio est, quia hic non tantum vẽdit rem illam nudam, sed etiam suum commodum vel oblectationem vel affectũ: ergo etiam horum æstimationem exigere potest, etiamsi res habeat pretium legitimum. vt rectè docet Pet. Nau. lib. 3. c. 2. num. 23.

2. Ratione lucri cessãtis, &c.

Hic tamen tria notanda sunt, Primò venditorem debere emptori significare causam cur tantum exigat, ne putet rem pluris valere, quia forte non cupit illius incommodum redimere.

27 Secundò, Si ratione affectus, quo erga rem afficitur, eã pluris æstimet; affectum illum debere aliqua iusta ratione niti, ob quã prudenter possit tanti æstimari, vt si gemmam valde raram, vel statuam valde antiquam habeas.

Ob affectũ.

Sed quid, si affectus ille ratione non nitatur, & nihilominus verè ex illo affectu rem tanti facias, quanti pretiũ, quod exigis? vt si domum valentem 1000. aureis æstimes bis mille, quia accepta longo ordine à maioribus. Quidã admittunt; quia sua incommoda quiuis æstimare potest. Equidem non omnino probauerim; quia affectus à ratione alienus corrigendus est, non enormi pretio redimendus, vel solandus.

28 Tertiò, Titulo lucri cessantis, rem posse pluris vendi, si eam constitueras seruare, donec pluris esset valitura, & iam se aliquis emptor offerat. potest autem tũc pacisci dupliciter. Primò, De pretio determinato: & quidẽ si certum sit rem illo tempore valituram. v.g. 30. aureos, potes eam nunc vendere 30. detracta tamen æstimatione custodiæ & periculi corruptionis vel interitus rei. vnde si custodiã & periculum æstimes solum duobus aureis, potes vendere 28. si vno tantum, 29. Si autem sit dubium an valebit 30. tamen certum sit valituram inter 24. & 30. potes eligere pretium, quod sit medium inter 24. & 30. idque maius vel minus pro ratione dubij. & in hoc casu intelligendum est cap. In ciuitate, de vsuris. loquitur enim de eo, qui rem ser-

Si cõstitueras rem seruare.

Dupliciter potest pacisci.

uaturus erat vsque ad tempus solutioni destinatum, & dicit cum nunc posse illam vendere eo pretio, quo plus minusve illo tempore putatur valitura; id est, pretio medio inter summum & infimum illius temporis. vide Couarru. 2. var. c. 3. num. 6. Secundò, Potest pacisci de pretio indeterminato, nempè vt emptor soluat quantum euentus ostendet communiter valere eo tempore, quo vẽditor statuerat vendere; detracta tamen ęstimatione custodię & periculorum. non potest tamen pacisci vt soluat ei summum pretium, quo tunc valebit; quia non est certus se eo vendíturum, si rem asseruet; & ita non cessat ei certò hoc lucrum, detrahenda ergo æstimatio illius certitudinis, id est, quanti æstimatur, esse certum de summo pretio.

Tertia causa, cur possis pluris vendere, est ratione labo- 29

Ratione laborum & expensarũ.

rum & expensarum, quas subijsti in rebus illis conquirendis, aduehendis & conseruandis: hoc tamen intelligẽdum est, si res istæ non habebant pretium statutum; tũc enim, cum pretium primò sit imponendum, potest venditor habere rationem expensarum extraordinariarum in eo taxando. vt videmus in mercibus, quæ deferuntur per loca periculosa, vbi opus est comitatu manus militaris aduersus volones. non tamen hoc intelligo de expensis ratione infortunij vel per imprudentiam factis. secus verò est si res illæ iam pretium suum, quo passim vendantur, habẽt: quia semper tenetur eas vendere pretio currente, vel sibi reseruare; vt docet Medina q. 31. & Couar. l. 2. var. c. 3. nu. 3. & alij. In hoc enim pretio taxando iam habita est ratio laborum & expensarum, quæ ordinariè fieri solent. quòd si ab aliquo plures factæ sint, ipsius est infortunium, nec ideo pretium commune augere potest; sicut nec tenetur minuere, etiamsi nullas expensas fecerit. hæc enim est conditio mercatorum, vt sicut possunt lucrari, si merces habuerint expensis exiguis, ita perdere, si ingentibus, & extraordinarijs.

Quartò, Ratione copiæ emptorum & pecuniarum, & 30

Ratione copiæ emptorum, &c.

penuriæ mercium, possunt res pluris vendi, quã alioquin venderentur, si emptorum vel pecuniarum esset raritas, vel mercium abundantia. ratio est, quia ex his crescit æstimatio cõmunis mercium. id enim pluris ęstimatur, quod à pluribus quęritur, quodque difficilius vel minore copia inuenitur. minoris verò, cuius maior est copia, vel quod minus quæritur. Hac ratione interdum fit vt repentè rerũ pretia valdè augescant, superueniente magna emptorum, qui opulenti sunt, & auidi ad emendum, copia; & statim illis abeuntibus ad priorem statum redeant: vt cum Princeps cum aula subitò ad aliquod oppidũ venit, vel classis Indica appellitur, vt rectè docet Molina disp. 346. quo casu non censet damnandum, quòd res carius vendãtur externis illis. quàm indigenis; si pro vtrisque sit satis magna copia: nam respectu externorum illorũ, qui pecunia abundant, & plurima emere volunt, res illæ censentur pluris valere, quam respectu indigenarum. Si tamen res nõ sufficerent pro vtrisque, accresceret pretium absolutè respectu omnium: neque venditores permittendi essent vendere carius exteris, vt vilius dent indigenis. Vel dici potest, vtroque casu accrescere pretium respectu omnium; neq; venditores teneri minoris vendere indigenis, quam aduenis: tamen consuetudine receptũ esse, vt indigenis fiat gratia, eo quòd incrementum illud sit fortuitum & transiens. nõ enim est illicitum vendere carius exteris. quam incolis: modo limites pretij rigorosi non excedantur cum exteris.

An carius exteris vendere liceat.

Quintò, Si vendas in gratiam emptoris, alias non ven- 31

Si in gratiã emptoris.

diturus, potes aliquanto pluris æstimare, quàm si vẽderes sponte. ratio est, quia æstimabile pretio est, quòd rem tuam, quę venalis non erat, venalem facias. Sed hoc limitauerim, si aliquid inde incommodi vel molestiæ sentias.

Aduerte tamen, non posse rem pluris vendi ob singularem aliquam vtilitatem vel necessitatẽ emptoris, (vt multi absque vlla conscientia faciunt) Ita D. Thomas hoc ar. & communiter DD. ratio est, quia nemo potest alteri vendere id, quod est ipsius; illa autẽ vtilitas est ipsius emptoris non venditoris, & prouenit ex aliqua alia circumstantia, cuius venditor non est causa.

Vtilitas emptoris.

Dico Secũdò, Sunt etiam aliquę causę ob quas emptor potest interdum emere rem minoris quàm aliàs valeret. Primò, Si emptori parum est vtilis, eamque in gratiam venditoris emat. Ita Medina quæst. 32. Nauarrus cap. 23. numer. 84. & alij. pretium enim vilescit, tum ex eo, quòd emptores

Causa emendi minoris.

32 Si emptori parũ vtilis.

ptores

ptores non inueniâtur, tum ex eo, quòd ipsis res parum sit commoda. 33 Secundo, Ratione modi vendendi; vt si vendantur auctione publica, vel si quærantur aut rogentur emptores. nam vt prouerbio dici solet (teste Caietano) *merces vltronea vilescunt pro media parte.* Ita Caietan. art. 1. Medina supra. §. Similiter. Couarr. supra. numer. 5. Nauarr. cap. 23. nume. 78. & alij ratio est, quia iste modus vendendi indicat copiam mercium, & paucitatem emptorum, qui communi modo velint emere; quæ duo faciunt rem minoris æstimari. sic spolia militum paruo veneunt. Similiter si res sit inutilis, vel incommoda venditori, minoris æstimatur.

Ratione modi vendendi.

34 Notandum tamen Primò, Si res habet pretium legitimum, statutum in gratiam venditoris (vt fit in censibus, præsertim nouis) non debet diminui ratione modi vendendi, aut ratione copiæ. quia hoc pretium non statim mutatur ob aliquarum circumstantiarum variationem, si ordinatio eadem perseueret: alioquin liceret emere reditum nouum aurei vnius, aureis 12. si emptor rogaretur; quod est falsum: quia est contra legem receptam. secus est in reditibus antiquis; quia pretium legitimum ob varias caussas circa hos, consuetudine est abolitum, præsertim in Belgio.

Census.

35 Notandum Secundò, In auctionibus interdum excedi pretium commune ex emptorum contra licitatione: & tunc probabile est venditorem non teneri ad restitutionem; vt docet Petrus Nauar. supra & Mercatus. ratio est, quia ibi res subsunt fortuito & incerto pretio; vt sicut plerumque vendunt minoris quàm sit pretium mercatorum, ob ementium raritatem & frigus; ita vendantur interdum pluris ob ementium multitudinem vel feruorem: quare sicut illud ad malam, ita hoc ad bonam fortunam ipsius censebitur pertinere. confirmatur, quia iustum pretium illius fori est, quod absque fraude potest illo modo vendendi obtineri: sic enim passim habet hominum doctorum & piorum vsus.

Si in auctione pretium sit maius.

36 Tertiò, Si multæ sint merces & pauci emptores: vt fieri solet in fine nundinarum, maxime cum tunc accedat etiam inopia pecuniæ: hæc enim valde minuunt pretium vulgare rerum venalium. Dico *vulgare*, quia *legitimum pretium* non tam facilè variatur. quare non licet statim ab eo recedere.

Ratione copia mercium, &c.

37 Quartò, Ratione donationis potest res emi minoris quâ sit pretium commune. quando venditor censetur defectum pretij condonare: sicut è contrario potest pluris vendi, quando emptor censetur excessum pretij donare. Ita Conradus quæst. 57. & 58. de contract. Medina quæstio. 32. hæc tamen donatio non præsumitur interuenire, quando vel ignorantia iusti pretij, vel necessitas emendi, aut vendendi interuenit; sed requiritur vt contrahentes sciant rerum pretia, & omnino liberè contrahant, absque fraudis aut coactionis admixtione. Neque puto hæc sufficere, nisi coniunctio aliqua sanguinis, vel amicitia intercedat. nam inter extraneos non præsumitur donatio, nisi huius euidentia signa appareant. vide Caiet. ar. 1. & Couarr. l. 2. variar. cap. 4. num. 9.

Ratione donationis.

38 Quintò, Ratione copiæ mercium. quas simul emis, potes emere minoris, quàm si paucas emeres. ratio est, quia venditorem exoneras multis curis & occupationibus, quas circa illas merces habuisset, eumque reddis expeditiorem, vt statim alias comparet. quod magis cedit illi in lucrum, quam si eas pretio ordinario sensim vendidisset. vnde hic modus emendi, faciat vt venditor pretium accidat, & minuat.

Si simul multa emas.

DVBITATIO V.

Vtrùm si sciam pretium mercis mox minuendum, possim eam vendere pretio currente.

39 VERBI gratia, accepi literis magnam copiam aliunde aduehi, vel breui in lucem proferendam, quæ hactenus suppressa fuit; vtrum possim id dissimulare & vendere pretio vsitato.

Disputatur hæc quæstio apud Cicer. l. 3. offic. inter Antipatrum & Diogenem Babylonium. Antipater vult id esse contra officium boni viri; Diogenes negat. vtrùm autem sit contra iustitiam non clarè exprimunt. Cicero tamen id clare affirmat. Idem tenet Medina C. de rest. q. 35. & Conradus q. 62. & 63. de contractibus. Sed contrarium est verius. vnde

Respondeo. Etiamsi venditor sciat futuram pretij remissionem, emptorque nesciat, nihilominus potest res suas absque iniustitia vendere pretio currente. Ita D. Thom. q. 77. ar. 3. ad quartum, & Caiet. ibidem, Siluester v. Emptio, quæst. 55. Sotus l. 6. quæst. 3. ar. 2. ad tertium. Couarruu. ad reg. Peccatum p. 2. §. 4. num. 5. & 6. & alij. ratio est, quia res iustè vendi potest iuxta communem æstimationem pro tẽpore vrgentem. nam iustum pretium est, quod vel Principis lege vel communi æstimatione constat: confirmatur, quia priuata scientia venditoris communem sensum & æstimationem non mutat, sicut nec priuata scientia emptoris illam mutat: alioquin emptor non posset emere pretio currente, si sciret pretium posteà valdè augendum, quod tamen falsum esse cõstat exemplo Ioseph, Genesis 41. qui sciens posteà fore maximam caritatem, omne frumentum Ægypti pretio currente comparabat. 40

Potest vendi pretio currente.

Dices ex Medina Primò, Illa communis æstimatio non est prudens: non enim facta est ex omnibus circumstantijs ad valorem rei facientibus.

Obiectiones.

Respondeo, Negando illam non esse prudentem: sufficit enim vt sit facta ex circumstantijs, quæ communiter sciri possunt: euêtus enim futuri non possunt vulgò cognosci: vnde ex illis sumi nõ debet æstimatio rei. alioquin semper iniquo pretio res venderetur, quando imminet maior copia mercium, vel ratione fertilitatis, vel ratione nauium aliunde aduehentium, vel alio casu, quamuis vterque contrahentium id ignoraret. 41

Dices Secundò, Merces iam aduectę & pręsentes faciũt decrescere pretium; quia abundantia mercium minuit pretium: ergo etiam illæ, quæ breui erunt præsentes: quia quæ parum distant, non videntur abesse, & habentur quasi præsentia.

Resp. Abundantia pręsens vel imminens facit decrescere pretium, si passim sciatur; secus si ignoretur. vnde etiãsi merces sint in portu, vel in oppido, si id vulgò ignoretur, non decrescit pretium. vnde potes tuas pretio antiquo catenus vsitato, vendere. 42

Dixi *absque iniustitia posse sic vendi*: quia interdum fieri potest contra charitatem; vt si vni ingentem copiam talium mercium vendas, qui inde graue damnum incurret, statu & fortunis euertendus. regulariter tamen non est cõtra charitatem; (vt aperte indicat D. Thomas cum ait, *abundantiore fore virtutis, si pretium minuat vel futuram copiam exponat*) quia potest quis rebus suis consulere, etiamsi inde par damnum proximo obueniat: Cauendum tamen hic est, ne emptorem fraudibus vel mendacijs alliciat ad emendum. quia sic iniusto modo esset illi caussa damni: ac proinde teneretur ad restitutionem. vt si subornaret aliquem, qui emptoribus persuaderet pretium breui augendum. Si tamen ipse rogatus, an non expectentur naues, vel an non sit futura maior copia, diceret se nescire; putarem non teneri ad restitutionem; quia non tenetur veritatem aperire cum tanto suo incommodo. Imò quidam putant non teneri, etiamsi diceret non fore copiam. hoc enim mendacium censeri officiosum, ad vitandum damnum proprium. sicut si pauper astans ostio diuitis, & expectans eleemosynam, diceret alteri pauperi accedẽti, iam esse datam, non teneretur. secus si alius, cuius nihil interest, sic mentiretur: censeretur enim caussa nocendi esse mentitus. Ita Petrus Arragon q. 77. ar. 3. Quæ sententia probabilis est, si ille in hoc non sit censendus fide dignus: tunc enim qui credit, suæ leuitati imputet, si quid inde incommodo sentiat. 43

Potest esse contra charitatem.

Ex his patet, quid dicendum sit de casibus, quos Medina proponit. Primò, Si scias obsidionem futuram, posse te celeriter merces, quas habes in ciuitate, diuendere pretio currente, non monitis emptoribus de periculo impendente. Secundò, Posse te elocare domum tuam pretio solito, etiamsi scias pretia elocutionum minuenda, ob aulæ recessum. Tertiò, Posse te vendere triticum tuum pretio currente, etiamsi scias Magistratum condidisse decretum de illo minuendo, si tamen hoc nondum est promulgatum. Idem dicendum de pecuniæ commutatione, & alienatione. 44

In

45 In hoc tamen tertio casu quidam putant non posse te plus tritici, vel alterius mercis (cuius pretium per Magistratum scis esse minuendum) vendere, quam venditurus eras, si id non sciuisses: alioquin si ratione huius scientiæ amplius vendas, teneri te ad restitutionem. Ita Molina disputat.354.& quidam Iurisperiti, quos ibi citat. ratio est, quia si Magistratus alicui aperiret suum decretũ ante promulgationem, qui occasione huius notitiæ cum aliorum damno ditaretur, teneretur ad restitutionem, quia dedit occasionem damni: ergo etiam ille tenebitur, qui hac occasione ditatus est, quomodocumque tandem ea scientia ad ipsum deuenerit.

46 Sed contrarium videtur verius, nempe non esse contra iustitiam, etiamsi occasione illius scientiæ plus mercium vendas, quod expresse tenet Couarruuias loco citato. Probatur, quia etiam sciam decretum a Principe vel Magistratu conditum circa merces vel monetam; tamen quamdiu illud non est promulgatum, nõ obligat, nec vllam vim habet; ac proinde antiquum pretium adhuc durat: sicut prior lex vim habet, etiamsi alia, qua hæc abrogetur, iam sit conscripta, modo tamẽ non sit promulgata: ergo possum vendere pretio antiquo.

47 Dices. Posse me vendere pretio antiquo bona fide, vt alij vendunt, qui decretum nesciunt, donec illud decretum promulget. r; non tamen posse me ratione notitię huius decreti vendere plus mercium eo pretio, quàm alioquin eram venditurus. quia non possum priuatim cum aliorum dispendio vti lege, quæ omnibus debet esse communis.

Quadam responsio. Sed hæc responsio non satisfacit; Primò, Quia nulla lex vetat ne vtar notitia illius decreti in meum commodum. Secundò, Quod vendam aliquid permotus notitia illius decreti. vel ob aliam causam. nihil facit ad æqualitatem vel inæqualitatem, quæ seruanda est in contractibus. atqui si vendam modium frumenti pretio currẽte, nihil sciens de illo decreto, erit æqualitas inter rem & pretium, iustaque venditio, nec tenebor ad restitutionem, etiamsi pretium paulò post per decretum minuatur. ergo etiam erit æqualitas & iusta venditio, etiamsi sciam illud decretum. Tertio, Intentio interior non potest facere vt actio exterior, alias iusta fiat iniusta, & obliget ad restitutionem, vt ostẽsum est cap. 12.nu.129.

48 *Ad rationẽ contra.* Ad rationem in contrarium, Respondeo negando consequentiam; Magistratus enim ex officio tenetur dare operam quantum fieri potest ne ex huiusmodi decretis, quib. pretia minuantur, aliquibus præ alijs damnum obueniat. Hinc tamen non sequitur, illum, qui notitia tali vsus est, teneri; quia non tenetur ex officio ciuium commoda curare, vel damna auertere. sicut si Magistratus sine causa excluderet alios venditores & ita arcium tuarum pretium valde excresceret teneretur ille ciuibus compensare damnum n il ius incrementi: quia contra officij sui debitum est causa cur pretium tuarum creuerit, tu tamen non teneris; quia

49 res tua tanti valuit, supposita aliorum exclusione. Si tamẽ fuisti causa cur Magistratus alios excluderet iniustè, teneris de damno, tum exclusis, tum Reip. idque primo loco, quiam tuum commodum ad hanc iniquitatem, Magistratum induxisti. Idem videtur dicendum si muneribus corruptum induxisti, vt tibi decretum suum ante promulgationem pateficeret, & hac ratione merces tuas cum graui aliquorum damno, magno pretio distraxisti.

Nescio tamen an hoc secundum sit satis solidum. quia illa reuelatio magistratus, etsi sit cotra officium (ac proinde ob illam possit puniri, sicut ob violationem aliorum secretorum) tamen non videtur causa damni iniusti. Nam ille iusto pretio merces suas vendidit. Vnde nec ipse reuelator videtur ante sententiam, qua ad hoc condemnetur, ad restitutionem seu compensationem damni teneri.

Simile esset, si in caritate annonæ scriberetur ad Magistratum magnam frumenti vim intra oppidum ad futuram; & aliquis ex ipsis, quamuis impositum esset omnibus communi consilio silentium, hoc amico pateficeret, vt interea omne suum frumentum diuenderet: non videtur eo casu ille reuelator ad compensationem vllam teneri.

DVBITATIO VI.

Vtrùm liceat carius vendere dilata solutione, seu credito, quàm vendi soleat præsenti pecunia.

RESPONDEO & dico Primò, Intra limites iusti pretij licitum est vendere rem carius dilata solutione. et si præsenti pecunia vendebas infimo vel mediocri; potes credito vendere pretio summo: quia omne illud pretium censetur iustum. 50 *Venditio credito.*

Dico Secundò, Supra pretium rigorosum, quo res poterat vendi pecunia numerata, non licet eam vendere ob solam dilationem solutionis. est communis sententia Doctorum: ratio est; quia dilatio solutionis est implicitũ quoddam mutuum (dum enim creditor differt solutione, perinde facit, ac si acceptam a debitore pecuniam eidem mutuet,) atqui pro mutuo nihil licet accipere supra sortem: ergo nec pro dilatione solutionis, vltra iustum pretium. 51 *Supra rigorosum.*

Aduerte tamen, si res, quæ nunc valet 10. tempore solutionis, creditur valitura plus, minusve quam 12. posse nũc vendi duodecim credito; si tamen eam rem venditor vsque ad illud tempus constituerat seruare, vt patet ex cap. In ciuitate. de vsuris, de quo supra dub. 4. tunc enim non ratione dilatæ solutionis, sed ratione lucri cessantis tanti vendit. vnde etiam præsenti pecunia posset tantidem vendere. secus tamen si non constitueret seruare. Qua in re fallitur Caietanus q.78.art.2.ad septimum, vbi docet, quando quis vendit credito, & res tempore solutionis erit maioris pretij, posse nunc de illo pretio pacisci. etiamsi rem non constituisset seruare in illud tempus. ratio ipsius est, quia tempore traditionis pretij completur contractus ex parte ementis: atqui tunc res valet pluris, quam tempore conuentionis: ergo postulat æqualitas vt detur maius pretium. 52 *Si dubium an pluris valebit.*

Sed contrarium est communis sententia DD. vide Couarruu. lib.2. variarum cap.3. num. 6. & Medinam quæst. 38. causa 5. ratio est, quia hoc ipso, quo venditor rem tradit animum eius dominiũ fitque emptoris: vnde si crescat eius pretium, crescit emptori, ac proinde venditor non potest quidquam pro eo incremento exigere, nisi ipse eam rem fuisset seruaturus. Nec obstat cap. In ciuitate, de vsuris. quia loquitur de eo, qui merces erat seruaturus; vt exponit Glossa & Doctores communiter, & colligitur ex capitu. Nauiganti. 19 ibidem. vbi similis species facti exponitur.

Ad rationem Caietani Respõdeo, Contractum emptionis & venditionis effectuatum compleri mutuo consensu verbis expresso. & pretium rei esse spectandum secundũ valorem rei quem habet tempore traditionis, quãdo trãsfertur dominium in emptorem. dicitur autem compleri solutione pretij quia est finis & terminus contractus, vel dictum est dub. 1.

Dico Tertio, Licitum est tamen augere pretium ratione lucri cessantis vel damni ex dilatione seu credito vẽditione emergentis, patet ex dictis c. 20. dub. 11. sicut enim in mutuo ob hanc causam licet vltra sortem exigere, ita in venditione supra iustum pretium: quia dilatio solutionis est quoddam mutuum implicitum. 53 *Ratione lucri cessantis ex dilatione.*

Dico Quartò, Etiam licitum est aliquid exigere supra iustum pretium ratione periculi sortis cui mercator credito vendens exponitur. Item ratione expensarum & molestiarum, quas subit in recuperanda sorte. Io. Medina C. de rest. q. 38. §. Ad tertiam causam. Cordub. q. 78. Petrus Nauar. l. 3. c. 2. nu. 110. consentiunt Sotus lib. 6. q. 4. art. 1. ad 2. & Nau. c. 13 num. 81. quoad secundam partem; primam tamen negant. 54 *Ratione periculi sortis & molestiarum solutionis.*

Sed probatur Primò. Quia exponere se tali periculo est pretio æstimabile, communi iudicio: ergo pro eo potest aliquid exigi.

Secundo, Quia vẽditor potest petere fideiussorem, qui vt periculum illud præstet seu in se suscipiat, potest iustũ pretium stipulari: ergo si emptor cupiat venditorem illud in se suscipere, poterit & ipse iustum eius pretium exigere. vide dicta supra c. 20. dub. 15. vbi id pluribus cõfirmauimus,

uimus, & ad rationes Soti & Nauarri respondimus: nam eadem vtrobique est ratio.

55 *Coditiones requisitæ.* Aduerte tamen Primò, Debere esse verum periculum, non fictum. Secundo, Venditorem non posse cogere emptorem vt se potius quam alium pro periculo præstando accipiat. Tertiò, non posse plus exigere quam ipse libenter alteri daret ad simile periculum redimendum, si necesse foret. Quartò, Significandum emptori, quo titulo tantum exigat, præsertim si dubium sit an illi placeat, forte enim nolet eo titulo quidquam dare.

56 Dico Quintò, Licitum etiam est eas merces, quæ communiter non nisi credito seu ad terminum (vt aiunt) vendi solent, pluris vendere, quam venderentur, si solum numerata pecunia distraherentur: colligitur ex Soto libro 6. q. 4. art. 1. ad quartum. Et Couaruu. lib. 2. variarum capit. 3. num. 6. sentit esse probabilem, citatque pro ea Salicetum & Decium. Tales sunt, quæ ingenti copia ex India aliisvo locis in magna emporia deferuntur, & mox distrahuntur in varios mercatores, qui ad diuersa loca eas destinant, vt ibi sensim præsenti pecunia vendantur. Sic Antuerpiæ merces Venetæ, quædam venduntur ad terminum 10. mensiũ, quædam ad 8. Florentinæ ad 10. Lucensium ad 9. Neapolitanæ & Mediolanenses ad 6. vel 8.

Solitæ vendi credito, possunt pluris vendi.

Denique merces cuiusuis generis venduntur vt plurimum ad terminum. 6. 8. 9. 10. 12. mensium. non rarò hi termini duplicantur, ea lege, vt emptor elapso medio tempore numeret dimidium pretij, reliquum in fine.

57 Ratio autem cur sic possint pluris vendi, est, quia cum illæ merces non possint ea copia, qua expedit Reipub. & emptores desiderant, præsenti pecunia vendi, necessarium fuit instituere modum eas vendendi credito, seu ad terminum, qui modus facit vt mox plurimi emptores sese offerant, quorum copia pretium incendit, facitque crescere. & sic non venduntur pluris præcise ob dilationẽ solutionis; sed quia ille modus vendendi, per accidens facit pretium crescere, alliciendo copiam emptorum. Accedit, quòd cũ pretium non consistat in indiuisibili, sæpe fit vt pretium, quo venduntur credito, non excedat pretium rigorosum, quo numerato vendi possent. denique fere semper mercatoribus est incommoda illa dilatio solutionis: nam sæpè videmus postquam credito vendiderunt, eos agere cũ emptoribus de anticipando termino; remittendo 8. vel 9. in 100. per annum, vel plus minusve, secundum numerũ mẽsium. Itaque in taxando illo pretio potuit haberi etiam ratio illius incommodi. Nec refert, quod aliquis in particulari hoc incommodum non sentiat, quia non ideo cessat pretium commune, vt supra ostensum est.

58 *Iustum pretium verũ, quo credito venduntur.* Ex quibus patet, non esse illa pretia, quibus merces credito pluris vendi consueuerunt, facile condemnanda; nisi aliunde constet esse iniusta. Nam meritò præsumi potest illud esse verum pretium talium mercium in tali modo vendendi, quod à mercatoribus, spectatis circumstantijs omnibus ad rem facientibus, impositum est. Si tamen Magistratus pretium imponat, hoc seruandum.

DVBITATIO VII.

Vtrùm liceat minoris emere ob anticipatam solutionem.

59 *Anticipata solutio.* RESPONDEO, Infra pretium infimum non licet emere præcisè ratione anticipatæ solutionis est communis sententia DD. ratio est, quia hoc esset lucrari aliquid supra sortem ex vi impliciti mutui. Qui enim solutionem anticipat, implicite mutuat; & postea dum ei res empta pluris valens traditur, implicitè fit ei restitutio cum vsura: nam illud incrementum, quo res pluris valet quam pretium, datur ex vi pacti præcedentis propter anticipatam solutionem, id est, propter vsum pecuniæ tanti temporis.

60 *Causã cur sit licens emere minoris.* Aduerte tamen, interdum per accidens licere minoris emere ratione anticipatæ solutionis; vt si per illam anticipationem emptor patiatur damnum, vel lucri iacturam: vel si esset periculum fraudis in venditore, quòd vel merces non traderet, vel non sinceras, vel non stato tempore: hæc enim omnia æstimabilia sunt. Denique quia modus hic vendendi inducit raritatem emptorum, & multitudinem venditorũ; ac proinde facit pretium decrescere. Hinc paret non esse facilè condemnandas anticipatas emptiones lanarum, quæ in Hispania & alibi fieri solent, in quibus arroba lanæ (est pondus 25. librarum) videtur multo minoris emi anticipata solutione, quam valeat tempore traditionis: quas emptiones defendi posse docet Scotus libro 6. quæst. 4. ar. 5. ad quartum, & fusè Corduba quæst. 85. in Summa, & nouissime Molina disp. 360. qui praxim earum fusè explicat. 61 *Lanæ anticipatè minoris empta.*

Probatur Primò, Quia mercatores, qui eas anticipata solutione emunt, patiuntur ex illa anticipatione iacturam lucri: nam aliquot mensibus ante traditionẽ mercis, carent sua pecunia, qua interim per cambia lucrari potuissent. cuius signum est, quòd libenter soluant vnum vel duos regales in singulas arrobas amplius, si venditor patiatur extrahi solutionem in tempus traditionis mercis, vel in duos tresve menses post. vnde sequitur, posse tãto minoris emi, quam valeat tempore traditionis, quanti æstimatur spes lucri, qua se per anticipatam solutionem priuant. *1. Ratione lucri cessantis.*

Secundò, Quia sæpe metuunt defectum ex parte venditorum; vt quod non præstabunt totum pondus, vel nõ sinceram mercem, sed infectam & sordidam, aut infimæ notæ: cuius signum est, quòd libẽter emant pluris solito, medio regali singulas arrobas, si sperent venditorem præbiturum sinceram: & quod eo plus dent in singulas tales mẽsuras, quo venditor maiorem copiam habiturus est; quia tũc minus timent defectum in contractu implendo, atqui hic metus pretio est æstimabilis: vnde facit mercium æstimationem decrescere. *2. Ratione metus perfidiæ.*

Tertiò, Sicut modus vendendi credito facit pretium crescere, quatenus inducit multitudinem emptorum; ita e contrario modus vendendi solutione anticipata facit pretium decrescere; quia inducit raritatem emptorũ, & multitudinem venditorum, nam pauci sunt, qui hoc modo lanam emant. & plurimi qui vendant quò fit vt iustum pretium in hoc modo vendendi minus sit, quam pretium in venditione rei præsentis. *3. Ratione paucitatis emptorum, &c.*

Quartò, Res, quæ emptori primum tradenda est post aliquot menses, minoris illi valet, quàm si statim ei tradenda esset. multas enim opportunitates habet res præsens, eiusque præsens dominium, quas non habet res futura. ergo si eam nunc emat & soluat, potest minoris emere, quam tempore traditionis emenda foret. *4. Quia emens, res minus commoda.*

Quintò, Si nulla fieret venditio anticipata illius lanæ, (vt si edicto esset prohibita, vel si mercatores nollẽt eam emere ante tempus traditionis) non venderetur tunc pluris quam nunc anticipata solutione vendatur; sed potius minoris, vt periti mercatores affirmant, & ratio ipsa probat: nam tunc pretium valdè decresceret, tum ratione copiæ, quæ summa est tempore tonsionis: tum quia venditores eam passim emptoribus ingererent: idque partim ad vitandos sumptus in ea conseruanda subeundos, partim ad obtinendam pecuniam. qua tunc summè ad debita soluenda, & pabulum in hiemem comparandum egent. vnde sequitur, per has anticipatas emptiones nullam iniuriam fieri venditoribus, cum tanti emantur, quanti si nulla anticipata emptio fieret. 62 *5. Alia ratione non emerentur pluris.*

Dices, Res tempore traditionis valet pluris, quàm pro ea soluatur anticipatè: ergo non emitur iusto pretio. probatur consequentia, quia iustum pretium rei est, quãti ipsa res valet tempore traditionis; non autem tempore conuentionis. Si enim dum triticum valet 10. regalibus, emã illud anticipata solutione 10. sed tradendum post 4. menses dum valebit 14. iniqua est emptio, continens implicitam vsuram; eo quòd res tempore traditionis pluris valet: ergo similiter si pondus lanæ, quod tempore traditionis valebit 18. regalibus, emam 14. iniqua est emptio, continens implicitam vsuram: nam excessus rei est lucrum proueniens ex anticipata solutione. *Obiectio.*

Respondeo, negando consequentiam. Ad probationem dico Iustum pretium rei esse, quanti ipsa valet tempore traditionis; nisi ex causis extrinsecis tempore contractus minoris æstimetur: vt si ex modo vendendi tali tempore, cõtingat esse paucos emptores & multos vẽditores, si ex tali modo emẽdi cesset lucrum vel timeatur fraus, aut defectus aliquis in vẽditore, tunc enim etsi res ipsa nudè & secundum se considerata pluris valeat, non tamen pluris valet cum illis circumstantijs. His adde, iustum pretium 63 *Solutio. Quando nõ sumitur pretium rei ex tempore traditionis.*

rei

rei tempore contractus non esse æstimandum ex pretio, quod erit tempore traditionis, quando hoc pretiũ pendet ex præcedentibus contractibus, nempè quando per illas emptiones anticipatas inducta est raritas merciũ (ac proinde caritas) tempore traditionis. cum enim illa raritas pẽdeat ex præcedentibus contractibus, non potest pretiũ in præcedentibus contractibus, quando non erat raritas, sumi ab æstimatione, quam merces habent in raritate. alioquin qui emit, dum offertur magna copia mercium, deberet emere eo pretio, quo valebunt dum erit raritas, si venditor non posset antea tradere; quod est absurdum.

64 Requiritur ergo, vt pretium, quod erit tempore traditionis, aliunde proueniat quam ex emptionibus anticipatis; ita vt etiam si tales emptiones non præcessissent, nihilo minus tanti res illa tempore, quo tradenda est, sit valitura: quod hic locum non habet: nam si lana multis huiusmodi anticipatis contractibus vendita non fuisset, non esset carior tempore traditionis, quàm fuit tempore anticipatæ conuentionis. Denique non est eadem lana, quæ carior est tempore traditionis & quę venditur anticipata solutione sed alia; nempè ea, quæ tunc adhuc vendenda superest, 4 quæ ob raritatem carior est. alioquin si tota lana anticipate vendita ponatur tempore traditionis non vendita, non erit carior. hoc tamen requiritur, vt pretium emptionis anticipatæ, debeat sumi ex tempore traditionis.

DVBITATIO VIII.

An chirographa, seu credita possint emi minoris quàm contineant. v.g. vtrùm Ius ad 100. aureos soluendos intra annum, possit modo emi minoris, vt 96. vel 97.

65 SVPPONO, talia posse minoris emi si difficilis vel ambigua sit solutio, vel cum molestijs obtinenda. Item ratione lucri cessantis aut damni emergentis ex emptione.

Sed tota difficultas est, Si nihil horum subsit, an secundum se minoris emi possint? Sunt duæ sententiæ. Prior est; Posse talia iura minoris emi, ita Panor. & Innoc. in c. In ciuitate, de vsuris, Caietanus v. Vsura, sub finem, Nau. c. 17. nu. 230. Idem docuit olim doctissimus Cardinalis Bellar-

66 minus Louanij, & Pet. Parra Romę. Probatur Primò, Quia talia iura, dum proponuntur venalia instar mercis, communi hominum iudicio, minoris æstimantur, quam pecunia præsens, vt experientia patet: eo quòd hęc multarum rerũ facultatem præbeat, quam iura illa non tribuunt: ergo minoris emi possunt. patet consequentia; quia illud censetur iustum cuiusque rei venalis pretium, quod communis hominum æstimatio statuit. si enim in ceteris rebus censetur iustum pretium, quod ex communi æstimatione statuitur, cur non etiam in his chirographis?

Sententia quorundã posse minores emi.

67 Dices, Quòd homines communiter hæc chirographa minoris faciunt, hoc fit ob inopiam eorum, qui magis egent numerata: ergo hęc æstimatio non est prudentis: ac proinde non licet ea vti, alioquin quando quis ob inopiam esset paratus dare duplum liceret exigere duplum.

Respondeti potest, negando conseq. nam omnium ferè rerum æstimatio pendet ex necessitate, cui subiecti sunt homines, & nihil æstimarentur, si ea necessitas abesset; vt patet in medicamentis, in cibis, in ædificijs, & eorum materia. Neque requiritur vt ea necessitas sit omnium; sufficit vt sit multorum, vel ferè omnium, ita vt ratione eius, res illa tanti æstimetur. Itaque cum illa iura minus sint necessaria, quam pecunia numerata, & non præbeant eam facultatem lucrorum & aliorum commodorum, prudenter minoris æstimantur.

Nec refert, quòd tibi in particulari perinde sit, vtrùm habeas pecuniam præsentem, an tale chirographum, quia id per accidens est. non enim ex tua æstimatione pretium rei pendet, sed ex communi: sicuti etsi nullis vnquam egeres medicamentis, posses nihilominus ea pretio communi vendere.

68 Secundo Probatur, Si talia iura non valent minoris quã pecunia præsens: ergo iniustæ erunt emptiones censuum personalium, quæ in plurimis locis sunt receptæ. Sequela

Census personales.

patet; quia in his nihil emitur aliud, quàm Ius ad recipiendum quotannis, v.g. sextamdecimam partem sortis, ita vt sextodecimo anno tota sors sit exhausta, nihil autè refert ad iustitiam, siue diuisam quotannis, siue totam summam in fine totius illius tẽporis recipias. ergo si Ius, v.g. ad 96. recipienda diuisim 16. portionibus ad annos 16. tanti valet quanti pecunia pręsens 96. non licebit emptori cẽsus, post annum 16. quidquam amplius accipere; neque licebit recipere totam sortem, si venditor interim voluerit cẽsum redimere, sed pensiones annis elapsis solutę, erunt in sortem computandæ: quorum vtrumque est contra praxim multarum Prouinciarum, in quibus Bulla Pij V. de censib. non est recepta: quam praxim vt iniquam damnare, valdè durum est.

Tertiò Probatur, L. Minus. 205. ff. de regulis Iuris, vbi dicitur, *minus est actionem habere, quàm rem*. ergo minoris 69 valet & minoris emi potest. Addunt aliqui ob periculum palliandi vsuras, hanc sententiam non esse passim vsurpandam, sed tantum in censibus, in quibus lege publica vel cõmuni æstimatione pretium est taxatum, & in alijs iuribus iam ante constitutis. v.g. Petrus ex mutuo vel empto debet mihi 100. aureos soluendos post biennium; si tibi velim Ius meum vendere, poteris illud minoris emere. v.g. 97. vel 98.

Si petas, vtrùm ipse debitor possit illud emere, vt ità se obligatione liberet?

Respondetur, Si creditor illud offerat venale, non videri cur debitor non possit illud emere, eo modo, quo quiuis alius; vt docet Nauar. loco citato. non enim ipse debet 70 esse peioris conditionis in emptione illius iuris, quã alij, nisi fortè ipse sit causa cur creditor velit vendere: vt si se præberet difficilem ad soluendum tunc enim nõ posset eo pretio emere, quo alij. ratio est, quia tenetur illam difficultatem tollere, & præseferre solutionem fore facilem & securam termino elapso. vnde ob illam difficultatem non potest debitum minoris æstimare. alij tamen possunt, quia non sunt causa illius difficultatis. nec tenentur eam tollere.

Debitor potest emere.

Nisi sit causa difficultatis.

Altera sententia, Talia Iura non posse minoris emi, est communis aliorum DD. Medinæ, C. de restit. quęst. 38. Soti lib. 6. quæst. 4. ar. 1. ad 3. Syluestri, Vsura 2. q. 14. Gabriel. d. 15. q. 11. dub. 4. ad 3. & aliorum; quæ & mihi probatur. Primò, Quia est communior & securior. Secundò, Quia debitor 100. aureorum soluens minus, quàm debet (v.g. 96.) ob anticipationem, committit vsuram: implicitè enim mutuat 96. vsque ad terminum solutioni destinatum. vt 71 tunc pro illis recipiat 100. nam debitum 100. aureorum extinguitur atqui hoc iste facit, qui emit chirographum 100. aureorum pro 96. ergo.

Cõtrarium verius.

Probatur altera sententia.

Dices fortè, Maiorem esse veram, si ideo præcisè minus det; quia terminum solutionis præuenit. secus autem si minus det, non gerens se vt solutorem debiti, sed vt emptorem Iuris alieni, quod per modum mercis expositum venale, non pluris æstimatur, nec pluris vendi in tota ciuitate posset. tanti interest, quo titulo, quave forma quis contrahat. Sed hæc diuersitas videri possit magis esse in mente quàm in reipsa: vnde.

Probatur Tertiò, Nam hac ratione poterunt vsurę multę palliari. vsurarius enim dicere poterit se nolle mutuare; 72 sed esse paratum emere Ius. v. g. ad 100. vel 100. aureos, quod quisque sibi potest imponere.

Dices forsan, Non fore vsuram palliatam, si tale Ius vel actio non minoris emantur ab vsurario, quàm publicè vendi posset, addita pignoris securitate. Sed hoc supra c. 20. dubit. 14. discussum est, & in praxi improbatum.

Nec satisfacis, si dicas hanc sententiam non esse admittendam in nouo iure, quod quis sibi è vestigio imponat vt vendat: (nisi sit census annuus) eo quòd iste modus contrahendi non sit receptus, cum planior sit via per mutuũ, ac proinde meritò censeri vsurarium, qui eo vteretur. Secus esse de chirographis seu iuribus, iam ante, aliam ob causam constitutis: hæc enim frequentissimè in emptoris vendi solere & semper minoris, quam contineant: hoc, inquam, non satisfacit: nam saltem in re non erit inæqualitas. si enim non est in antiquis, cur sit in nouis? non ergo censendus est vsurarius, sed potius auarus, & durus in proximum.

Quartò, Si ius ad 100. aureos in fine anni recipiendos, 73
minoris

minoris valet quàm 100. præsentes; ergo si quis exigeret 100. præsentes, peccaret contra iustitiam, & teneretur ad restitutionem.

Fateor tamen hoc argumentum non conuincere. nam poterit negari consequentia. Primò, Quia 100. præsentes non omnino excedunt limites iusti pretij, sed pertinent ad pretium rigorosum; vnde si quis velit illud dare, potest accipi. Secundo. Quia venditor non tenetur in huiusmodi iuribus vendendis quidquam remittere de pretio, etiamsi solutio sit difficilis; sed potest totum exigere, non æstimando difficultatem vel dilationem solutionis: vsu enim receptum est, vt quisque vendat talia iura quanti potest, intra tamen limites summæ debitæ. Idem videmus in censibus antiquis. Vnde si inueniatur emptor, qui sciens rei conditionem, tantum velit dare, iustè potest accipi.

Ad argumenta. Ad primam rationem contrariæ sententiæ. Respondeo Chirographa minoris æstimari, vel propter aliquod periculum, aut difficultatem annexam; vel quia qui dat pecuniam præsentem, priuat se aliqua potestate aut commoditate, quàm non habet per chirographum.

Ad Secundam. In redditibus personalibus semper est aliquod periculum ob temporis diuturnitatem. deinde non ipsæ pensiones, sed Ius ad illas emitur, vt infra c. 22. dubit. 5. dicetur.

DVBITATIO IX.

Vtrùm chirographa, seu librancias, vt vocant, possint interdum emi dimidio pretio, si difficilis vel ambigua sit solutio.

74 RESPONDEO, Id sæpè iustè fieri posse, nempè si solutio tam sit difficilis obtentu, vel tam incerta, vt ob hanc circumstantiam coniunctam, prudenter æstimentur dimidio minoris: vt si chirographum per se consideratum valeat 100. & difficultas vel incertitudo annexa sit tanta, vt passim quiuis eam libenter redimeret 50. tunc potest emi 50. & paulò minoris. imò fieri potest vt licitè ematur 40. vel 30. prout difficultas & incertitudo solutionis maior fuerit.

Si tibi non sit difficilis obtentu. Dices, Etsi alijs solutio difficilis sit impetratu, Petro tamen, eiusque sodalibus, ob fauorem Principis vel officialium, vel ob contractus, quos cum illo ineunt, non est dif-
75 ficilis, nec incerta; ergo ipsi non poterunt illud tam modico pretio emere: nam ratio illa detrahendi de pretio, in illis cessat. Ob hoc argumentum quidam putant non posse librancias militares a mercatoribus, qui cum Rege contrahunt, minoris emi (saltem notabiliter) quam contineant; quia certi sunt integræ solutionis, atque absque difficultate.

76 Sed contraria sententia est probabilis, & verior, posse emi tali pretio absque iniustitia. in qua præter alios est etiam doctissimus vir Ludouicus Molina disp. 361. ratio est; quia dum hæ librancię offeruntur venales, earum pretium non pendet ex commodo vnius vel paucorum, sed *Librantia rum æstimatio est inde-cij publici.* ex publica æstimatione, qua æstimarentur si publice in foro, sub voce præconis, concurrente tota ciuitate, proponerentur. Confirmatur, quia cùm non habeant pretium lege præscriptum, illud assignandum est ex communi æstimatione. vnde si Princeps Turcarū tibi debeat 1000. aureos, nullaque vel parua sit spes obtinendæ solutionis, vel non nisi magnis sumptibus aut laboribus, fas est hoc debitum emere paruo pretio. v. g. 100. vel 50. aureis; etiamsi emptor peculiarem aliquam rationem norit, qua facilè integram solutionem obtinere queat. hoc enim ad bonam *Peccant sæpe contra charitatem* ipsius fortunam pertinere existimandum est. Sæpe tamen fit vt mercatores illi peccent contra charitatem, si miseris militibus, qui per magnam inopiam coguntur eas vendere, rationabile pretium dare nolint; cùm ipsi tam ingens lucrum inde reportent.

77 Aduerte tamen Primò, Integrum esse ijs, qui talia chiro-
Possunt vendi quanti continent. grapha habent, non æstimare difficultatem vel incertitudinem solutionis debitæ; ac proinde nolle vendere nisi integrè numeretur tota summa. vsu enim receptum est, vt hæc vendantur quanti vendi possunt absque fraude & ignorantia, intra limites summæ contentæ.

Secundò. Huiusmodi chirographa non posse emi tali 78
pretio à debitore vel eius ministris, quorum officium est *Receptores & Pagadores.*
ea soluere: vt dictum est dubitatione octaua, quia ipsi sunt causa malignæ solutionis: qua in re interdum grauiter peccatur à Receptoribus & Quæstoribus Principum. secùs tamen si Quæstor causa non sit, & scandalum absit.

DVBITATIO X.

Vtrùm si sciam occultè debitorem meum non esse soluendo, possim ijs, qui id nesciunt, vendere illum debitum pretio ordinario.

ISTE casus est frequens inter mercatores. Videri pos- 79
sit non esse contra iustitiam, modò mendacijs vel fraudibus non alliciam emptorem. *Chirographa, quorū debitor non est soluēdo.* Primò, Quia qui vendit rem quanti communiter æstimatur, non facit emptori iniuriam: (nam hoc censetur iustum rei pretium.) atqui iste sic vendit: ergo. &c. Nec refert, quòd ista æstimatio nitatur errore, dum putant illum debitorem esse soluendo, eo quod passim pro opulento habeatur: quia iste error non versatur circa rei substantiam; (qualis esset, si quis emeret chirographum fictum, putans illud esse verum; vel vitrum, putās esse gemmam) sed circa aliquid extrinsecum, nempe circa conditionem quamdam non rei, quæ venditur, sed eius, qui debet eam tradere. Atqui talis error non facit *Vendens rē difficile recuperatu.* contractum iniquum, nec tollit pretium vulgare; vt si rem meam, quæ est in potestate alterius, qui passim habetur vir bonus, vendam tibi cum onere illam recuperandi, & ego sciam, non sine graui difficultate recuperatum iri; nemo dixerit hanc venditionem esse iniustam: non enim venditoris est, explicare conditiones illas extrinsecas rei, nisi rogetur, sed emptoris est de illis inquirere, & omnia circumspicere.

Secundò, Qui vendit merces suas pretio currente, sciēs 80
maximam copiam breui proferendam in lucem, non peccat contra iustitiam; vt dictum est dubitatione quinta, & tamen æstimatio illa nititur errore, vel ignorantia: ergo similiter nec ille contra iustitiam peccabit, qui vendit tale debitum pretio, quo vulgò æstimatur inter mercatores, etiamsi illa æstimatio ex errore vel ignorantia procedat. sicut enim illæ merces ob communem æstimationem tanti valent, ita etiam illud debitum, seu obligatio chirographica.

Tertiò, Si sciam segetem delendam vel domum incendendam ab hoste, possum nihilominùs eam vendere ijs, qui id nesciunt, pretio ordinario; & tamen nemo vellet emere, si id sciret: ergo, &c.

Quartò, Si obligatio nihil valeret quando debitor non potest soluere; ergo etiam quando non vult soluere; nec ob potentiam potest cogi: (hæc enim idem valent, secundùm communem hominum æstimationem) ac proinde non possem tunc eam vendere pretio ordinario alicui mercatori, qui sua industria posset solutionem obtinere: quod tamen falsum esse constat ex dictis suprà dubitatione nona.

Verùm quidquid sit de ratione Iustitiæ, mihi videtur 81
absolutè illicitum, quia saltem est contra charitatem, *Cōtrarium verius.*
maximè quando alicui tenuiori esset occasio grauis damni. deinde videtur esse contra Iustitiam. sicut enim Ius fructuum agri sterilis, in se est parui momenti, nec potest vendi eo pretio, quo Ius in agro fertili: ita Ius in illum, qui non est soluendo. Vnde hoc vitium videtur intrinsecum rei, ac proinde manifestandum. quod si non fiat, saltem contractus poterit rescindi, cùm dolus ei causam dederit; iuxta dicta cap. 17. dub. 5. secùs est in casibus, qui in argumentis proponuntur: res enim ibi non est intrinsecè deterior, aut minoris momenti, sed per accidens, ratione alicuius extrinseci, minoris æstimata. Ex quibus patet responsio ad argumenta.

DVBITATIO XI.

Vtrùm venditor teneatur emptori defectum rei vendendæ aperire.

D. THOM. ART. 2. & 3.

82 *Defectus mercis.* SVPPONO iniquum esse vendere rem habentem vitium in quantitate, (id est, cui non est iustum pondus, aut numerus, aut mensura) aut qualitate, eo pretio, quo venderetur, si omni defectu careret; vt docet D. Thomas art. 2. ratio est, quia in tali contractu deest æqualitas debita. sic peccant œnopolæ, qui vino miscent aquam; & frumentarij, qui tritico miscent secale aliave semina, vel quisquilias: sicut illi, qui Amos 8. dicunt, *quisquilias frumenti vendamus*. Item qui fericum tincturæ, mangonio multò faciunt ponderosius, & tamen non multò minoris vendunt, quàm si fucatũ non esset. qua ratione multi Antuerpiæ & alibi, facti sunt ditissimi. decipiuntur enim emptores & nollent tanti libram emere, si fraudē scirent. Deniq; omnes, qui mēsuras adhibent dolosas, contra illud Prou.
83 *Admixtio.* 11. *Statera dolosa abominatio est apud Deum.* Si tamen res ex illa admixtione non esset minùs bona, quàm ea, quæ ab alijs venditur; non esset condemnandus iniustitię, qui eodem pretio venderet: quia illa fraude nullum damnum infert emptori. Cur enim rem suam non possit ad eum statum reducere, in quo sunt res aliorum, & tunc eam vendere eodem pretio, quo alij? fit hoc interdum in vino, tritico, & similibus speciebus; dum vino valdè præstanti miscetur aliud tenue, vel aqua; aut tritico valdè puro, secale, ea tamen moderatione vt non sint deteriora quàm, quę ab alijs passim venduntur. docet hoc apertè Lopez p. 2. cap. 42. sui Instruct. etiã in eo casu, quo pretium à Repub. est taxatum. Crediderim tamen, talem posse puniri, tamquam specierum vendendarum adulteratorem, & emptorum deceptorem. tales enim mixtiones sunt in Republ. valde odiosæ, & auctores infames.

84 *Emens rem pretiosam pro vili.* Pari modo iniquum est emere rem vitio carentem pro vitiosa, & pretiosam pro vili, vt gemmam loco vitri; etiamsi venditor ob ignorantiam, eam non pluris iudicet, quàm si vitiosa aut vilis esset. Ratio est, quia non seruatur æqualitas: non enim venditor intendit rem donare, qua parte excedit, sed totã vti est, vendere, & iusto pretio com-
85 mutare. Si tamen in aliqua regione res illa passim parui æstimaretur, eo quòd ignorant, alibi eam magni fieri; posset ibi paruo emi. Sic apud Indos licitum erat contra aurum aliasq; res pretiosissimas commutare specula, tintinnabula, cultellos, & similia crepundia.

Item si aliquæ gemmæ pretiosissimæ in aliquo oppido, paruo æstimarentur à gemmarijs illius loci, posset alius, qui earum præstantiam nosset, eas paruo emere: quia illo loco non pluris censentur valere. Denique fascis herbarum, qui venditur ad pabulum animalium, potest emi pretio, quo talia vulgò vendi solent, etiamsi emptor sciat ibi pretiosas quasdam herbas contineri. Ratio est, quia tota illa res ad eum vsum, quo vendi solet non pluris æstimatur. His positis.

86 *Si venditor rogetur, tenetur aperire.* Respondeo, & dico Primò, Si emptor roget venditorē, an res sit bona, an careat vitio, vel si petat ad certũ vsum; tenetur venditor ex iustitia aperire rei vitia, maxime occulta, vel talem, qualem ille desiderat offerre. est communis sententia DD. Probatur, quia tenetur ex officio explicare conditionem rei suæ, quam vēdendam exponit, præsertim si rogetur ab emptore; alioquin maximę contingerent fraudes, quæ non possent ab emptoribus vitari. ordinariè enim nemo nouit meliùs rei conditiones, quam ipse venditor. Itaq; si venditor affirmet rem vitio carere, eamque laudet, cùm tamen occultum vitium habeat, iniuriam facit emptori; & quidem si hac ratione alliciat eum, qui alioquin emere noluisset; contractus est inualidus: quia dolus dat causam contractui, iuxta ea, quæ dicta sunt c. 17. d. 5. Si autem voluisset quidem emere, sed non tanti,
87 quanti nunc emit, eo quòd facilè reperisset illo pretio meliorem; non est quidem inualidus contractus, quia dolus non dedit causam contractui, sed solùm cur pluris emeret: tenetur tamen restituere ex pretio, quanti minoris emenda fuerat; quia eatenus eam decepit.

Pari modo, si petenti ad certum vsum, offerat rem inutilem vel parùm vtilem: vt si pannum adustum vendat pro firmo; aromata euanida pro recentibus, semina corrupta pro sanis. Item si mangonio artis ita tegat rei vitia, vt non possint facilè deprehendi, & sic vendat eam tamquam integram. tunc enim etiãsi nihil dicat; tamen facto suo mentitur rei bonitatem: vt si quis guttulam argenti viui infun 88
dat in aures equi, vt excutiat segnitiem, & præseferat generositatem. In his & similibus casibus, in quibus dolus verborum vel factorum dat causam contractui, tenetur venditor ad omnia damna inde secuta; nisi tempestiuè emptorem admoneat. quod intellige de damnis, quæ probabiliter ex tali deceptione præuideri poterant euentura: vt si oues morbidas vendidit pro sanis, per quas totus grex est infectus; si tigna vitiosa, vnde domus ruinam est passa. Ita expresse habetur Leg. Iulianus. ff. de actionibus empti & venditi. *Tenetur dãni secuti.*

Petes, vtrùm teneatur rescindere contractum & restituere pretium?

Resp. Si res adhuc est integra, tenetur monere emptorē 89
vt rescindatur contractus, si velit: si tamen nullum incommodum notabile inde timetur emptori, & res alioquin ipsi sit vtilis pro ratione pretij, non tenetur, saltem sub peccato mortali: quia etsi peccauit, nullum tamen notabile damnum intulit. sic sæpe possunt excusari, qui vinum Mosellanum pro Rhenano vendiderunt, modò iustum pretium non excesserint. Si autem res non sit integra, vt si est consumpta, nec aliquid detrimenti inde emptor accepit, non tenetur; quia non fuit excessus in pretio, vti suppono, quòd si fuit aliquis excessus, reuocandus est contractus ad æqualitatem per occultam compensationem. vide Lop. p. 2. c. 42. vbi pro hac sententia multos citat. *An rescindendus contractus.*

Dixi, *Maximè occulta vitia aperienda*, quia potest existimare, manifesta facilè ab emptore esse deprehendenda: si tamen putaret non deprehendi, teneretur etiam illa aperire: quia generatim rogatur de omnibus.

Notandum tamen, etiamsi venditor laudet rem suam 90
supra meritum, vel celet vitium, quod illam non reddat notabiliter minùs vtilem ad vsum, cui expetitur, non censeri irritum contractum, nec teneri ad restitutionem: etiãsi fortè emptor alioquin non iniisset empturus. Ratio est, tum quia hęc ferè est consuetudo mercatorum, quę passim ab emptoribus scitur: tum quia emptor non incurrit per hoc notabilem aliquam læsionem; tum denique quia nimis durum esset tale genus hominum tam strictè obligare ad omnium vitiorum detectionem. quod maximè verũ est, quando emptor expressè non rogat de vitijs, sed petit rem bonam & vtilem sibi exhiberi. Ita Lopez sup. Victoria & alij, quos ibidem citat. *Si venditor laudet rem supra meritum.*

Dico Secundò, Si emptor suo iudicio fidens, rem aliquã 91
ex multis deligat, nihil interrogans, præterquam de pretio, non peccat venditor contra iustitiam, etiamsi occultũ vitium non aperiat; modò non vendat supra iustum, sed detrahat de pretio, pro ratione vitij. colligitur apertè ex Diuo Thoma art. 3. solùm enim requirit vt defectus indicetur, ne emptor inde periculum incurrat; quod satis post contractũ præstari potest. Idem aperte docet Quodlib. 2. art. 10. consentiunt Sotus lib. 6. q. 3. ar. 2. & D. Anton. 2. p. tit. 1. cap. 17. §. 6. Lopez & Victoria supra. Probatur, quia hic nullam iniuriam facit in ipso contractu, nam vendit rem suam iusto pretio; neq; per iniuriam allicit illum ad contrahendum: non enim vllo mendacio vel fraude est causa cur emptor emat: ergo nullam hic committit iniustitiam. si enim neque in contractu est iniustitia, neque in modo alliciendi ad contractum, absolutè nulla est hic iniustitia. Nec obstat, quòd non indicet vitium, quia ad id non tenetur ex iustitia, nisi emptor petat; nam exploratio rei ad emptorem pertinet. nec enim emptor meritò queri potest de iniuria sibi facta per venditorem, qui vitiũ non aperuit; sed si deceptus est, sibi imputet, eo quòd iudicio suo præsisus, non petita sententia venditoris, rem emerit: Nec obstat Lex Iulianus. 13. ff. de action. empti. & L. 1. ff. de ædilitio edicto, vbi statuitur vt *venditor aperiat omnia vitia occulta emptori; alioquin contrà actionem redhibitoriam*. quia vel illa lex est positiua, nec locum habet nisi vbi moribus recepta: vel intelligenda quando emptor id petit: vel solùm datur actio ad rescindendum, & redhibendum per sententiam Iudicis. *Si emptor suo iudicio fidat.*

Aduerte

92 Aduerte tamen Primò, Si venditor quodam ingenio artis, vitium texit, non excusari; quia dolus dedit causam contractui, vt dictum est. Idem dicendum, si rem illam ponat cum alijs vitio carentibus, vt distingui ab emptoribus non possit.

93 Secundò, Etiamsi non sit contra iustitiam non monere emptorem dum suo iudicio fidit, tamen potest esse côtra charitatem; vt si videat emptorem ex simplicitate decipi, & putet rem ei fore inutilem, quamuis alijs inutilis non
Si putatur fore noxia. sit. Quòd si etiam putatur fore noxia, ratione occulti defectus, videtur quoque ex iustitia teneri aperire defectum,
94 saltem post côtractum; vt DD. communiter docent: nam hoc ipso, quo rem suam exponit venalê cum occulto vitio, tenetur officij sui lege cauere ex parte sua, ne quis inde aliquod nocumentum capiat; alioquin videtur causam nocumenti dedisset: vt si vendat equum sternacem, oues interno morbo laborantes, tigna vitiosa colligitur ex d. L. Iulianus ꝟ. de actionibus empti. Puto tamen ante contractum ad hoc non teneri, quando emptor suo iudicio rem emit, vt dictum est; modò illa post contractum monitione, omnia damna & incommoda possint caueri. colligitur ex Soto & Lopezio supra.

DVBITATIO XII.

Vtrùm si res vendita pereat, vel deterior fiat, pereat emptori, an venditori.

95 RESPONDEO. & dico Primò, Si res vendita pereat
Si post traditionem pereat. vel deterior fiat post traditionem, perit emptori etsi pretium nondum sit solutum. Ratio est, quia per traditionem translatum est dominium in emptorem, res autem domino perit. vide supra c. 5. dub. 3. & infra dubit. 19.

96 Dico Secundo, Si pereat ante traditionem, sitque res
Si res sit certa, perit emptori. certa & determinata, (v. g. hic equus, hæc domus, hoc dolium vini) peracto contractu venditionis, perit emptori; vnde non tenetur venditor eius pretium restituere. Pari quoque modo eius incrementum ad emptorem pertinet. Ita Syluester v. Emptio, num. 3. & Couarr. practic. quæstionum c. 3. num. 5. patet ex L. Quod sæpè. 35. §. In his, ꝟ. de contrahenda empt. & ex L. 1. & sequent. C. de periculis & commodis rei venditæ. Ratio est, quia contractus venditionis rei determinatæ, absolutè celebratus, sufficiens est iure gentium ad trâsferendum dominium: quòd autem reipsa dominium non transferat ante traditionem, est ex dispositione Iuris ciuilis, quod ob certas causas ita statuit, vt dictum est cap. 3. dubit. 3. noluit tamen hoc ius impedire, quin ante traditionem omnia rei commoda & incommoda ad emptorem pertinerent, perinde ac si dominium translatum esset. itaque etsi impediat dominium, nô tamê impedit effectum, qui ex dominio sequi solet. Idque meritò, quia mens contrahentium est, vt statim res cum sequentibus eius euentis ad emptorê pertineat, nisi aliter expresè sit côuentû. Si tamen culpa vêditoris, qui officio tenetur rem custodire donec eam tradat emptori, deterior fiat, vel pereat ipse tenetur. Similiter si sit in mora tradêdi, & interim pereat vel deterior fiat; nisi similiter deterior futura fuisset apud emptorê; vt rectè docet Syluester suprà.

97 Dico Tertiò. Si autem res sit indeterminata; (vt si quis
Si res sit indeterminata vel ad mensuram vendita. emat 10. modios tritici ex messe vel granario; 10. oues ex grege) vel si emat rem determinatam, sed ad mensuram, (v. g. totum aceruum tritici, vno floreno in singulas mensuras) tunc ante rei traditionem vel mensurationem, periculum interitus pertinet ad venditorem. Ita Syluest. suprà. Couarr. nu. 7. & expresè habetur d. L. Quod sæpè. §. In his. ꝟ. de contrahenda emptione. Ratio est, quia quando fit emptio rei indeterminatæ, vel ad mensuram, intelligitur tacita conditio, si res tradatur, vt dicitur in illa lege. vnde nisi sequatur traditio vel mensuratio (in qua continetur quædam traditio, cùm corâ emptore fieri debeat) emptor non tenetur; quia non censetur perfecta venditio, cùm conditio non sit impleta.

98 Aduerte tamen, si res fiat interim melior, vel deterior
Si interim fiat melior vel deterior absque culpa & mora venditoris, commodum & incommodum pertinere ad emptorem. Ratio est, quia emit rem prout erit tempore traditionis, exponens se fortuitis euentibus. vide Syluestrum & Couarr. suprà.

DVBITATIO XIII.

Vtrùm venditor possit percipere fructus vel vtilitates rei à se venditæ, donec soluatur pretium.

COVARRVVIAS lib. 3. variarium c. 4. numer. 1. 99
& sequentibus, affirmat, fructus post venditionem *Sententia*
natos, deberi venditori. donec emptor pretium soluerit: *Couarr. & Iurisperitorum.*
quòd si res tradita fuerit, & emptor hos fructus percipiat, ipsum teneri eos compensare pecunia, quia re vera ad venditorem pertinent; etiamsi emptor non fuerit in mora, vt dum ei concessus est terminus ad soluêdum, probat ex L. Curabit. 5. C. de action. empti. vbi dicitur, *Curabit Præses Prouincia compellare emptorem, qui nactus possessionem, fructus percipit, partem pretij, quam penes se habet, cum vsuris restituere, quas, & perceptorum fructuum ratio, & minoris ætatis fauor, licet nulla mora interceßerit, generant.* quod intelligit Couarr. & alij doctissimi Iurisperiti de vsuris non lucratorijs, quæ illicitè sunt, sed compensatorijs fructuum, quos venditor percipere debuisset. Item, L. Iulianus. 13. §. Ex vendito. ꝟ. de actio. empt. vbi dicitur, *Nam cùm re emptor fruatur, æquißimum est, eum vsuras pretij dependere.* Hanc sententiam vt omnino improbabilem refutat Petrus Nauarra l. 3. c. 2. nu. 157. Syluester Vsura 2. q. 11. & alij multi.

Pro solutione Notandum est, nos posse loqui vel de fructibus ex re tempore contractus pendentibus, vel de alijs post natis. Nunc.

Dico Primò, Si loquamur de fructibus pendentibus, 100
certum est hos quoad valorem, quem tunc habent, habe- *Fructus pendentes.*
ri emptori nisi aliter conuentum fuerit. habetur expresè d. L. Iulianus §. Si fructibus. ꝟ. de actionibus empti. estque communis sententia DD. vt docet Gomezius to. 2. c. 2. num. 11. & Couar. l. 1. variar. cap. 15. nu. 1. ratio est, quia fructus actu existentes tempore contractus, reique cohærentes, censentur pars rei emptæ: ac proinde simul cum re empti sunt pretio conuento. Itaque debentur emptori, quandocunque pretium soluerit, sicut res ipsa. Dixi, *quoad valorem, quem tunc habent*; quia non censentur pars rei emptæ, si considerentur secundùm valorem, qui crescendo ipsis accedit. vt si emas vineam, dum primùm floret, valor florum ad te pertinet, tamquam pars rei emptæ; non sic incrementum, quod crescendo capiunt. hoc enim est effectus & fructus rei emptæ, non pars.

Dico Secundò. Si verò loquamur de fructibus, qui post 101
contractum nascuntur, vel de incremento quod posteà *Fructus post contractum nati.*
prouenit distinguendum est; vel enim emptor soluit, aut cerè obtulit pretium, vel non obtulit; si soluit, aut ob- *Si emptor obtulit pretiû, & venditor sit in mora.*
tulit pretium venditori, & venditor sit in mora rei tradendæ; omnes isti fructus debentur emptori. imò venditor tenetur illi ad omne interesse intrinsecum; vt si plus fructuum ex re fuisset percepturus; si res deterior est facta vel minoris pretij, interim dum apud venditorem fuit, & venditor si eam habuisset, opportunè & cum lucrò alienasset, vel non esset apud eum reddita deterior. Ratio est, quia huius totius damni venditor est ei causa ex iniusta rei detentione. Dixi, *Ad omne interesse intrinsecum*; quia venditor non tenetur emptori ad interesse *extrinsecum*, id est, quod per accidens emptori euenit. v. g. ex eo, 102
quòd rem in alium locum, vbi pluris valebat, non potuit transferre, vel ex eo, quòd mancipia fame mortua sunt, ob rem non traditam. Ita expresè habetur L. Si sterilis. 21. §. Cùm per venditorem. 3. ꝟ. de actionibus empti. E contrario. emptor, si in mora fuerit soluendi pretij, non tenetur venditori, nisi ad vsuras pretij; non autem ad interesse lucri cessantis ex eo, quòd pretio non sit negotiatus; vt expresè habetur L. finali, ꝟ. de periculis & commod. rei emptæ.

Sed aduerte, hæc intelligenda in foro externo: nam in foro conscientiæ non distinguitur interesse *intrinsecum* & *extrinsecum*; neque interesse vsurarum & lucri cessantis. quicunque enim per iniuriam est causa damni, tenetur ad totum interesse, quod probabiliter poterat prauideri; vt communiter Theologi docent: & patet ex dictis suprà c. 7. dub. 6. & 8. & cap. 20. dubit. 11. & 12.

Dico Tertiò, Si pretium non soluit, aut obtulit, nec ven

103 *Si nec emptor obtulit pretiū, nec venditor ei fidē habuit.* ditor ei fidem de pretio habuit, tunc iure communi Cęsareo hi fructus debentur venditori. quòd si res tradita sit emptori, & ipse fructus eius percipiat, tenetur venditori eodem iure soluere vsuras pretij, pro ratione fructuum. Ita Gomezius & Couar. supra. & colligitur ex Legibus citatis. vt si domum tuam vendideris simpliciter 1000. aureis, & emptor contractu celebrato non soluat, cum tamē ei terminum non concesseris: vel si dixit se statim soluturū & non soluat. Ratio est Primò, Quia tunc dominium non est translatum, etiamsi res sit tradita, (vt patet §. Venditæ, Inst. de rerum diuisione) idque factum culpa emptoris. vnde meritò fructificat venditori, apud quem dominiū manSit iuris dispositione. Secundò, Quia æquitas non patitur, vt emptor percipiat fructus ex re empta, & venditor non possit frui pretio, (quamuis desideret) idque proueniat culpa emptoris. vt colligitur ex L. Iulianus. 13. §. Ex vendito. ff. de act. empt.

104 *Vsura compensatoria, & lucratoria.* Dices, Vsuræ sunt prohibitæ. Respondet Couarr. lib. 3. var. c. 4. num. 1. vsuras lucratorias esse prohibitas, non autem compensatorias, nempe, quibus compensantur fructus qui venditori debebantur. non enim soluit vsuras, quia pretium quasi mutuum tenet; sed quia fructus percipit, qui ad venditorem adhuc pertinent. vnde sequitur, si nullos fructus emptor percipiat, & venditor etiā nullos percepturus fuisset; emptorem ad nullas vsuras teneri. si multos percipiat, teneri ad multas, nempe quæ exæquent fructus perceptos. v. g. emisti domum 1000. aureis; cuius elocatio valet 50. si nihil ex pretio soluisti, & domum inhabites, vel elloces; teneris venditori compensare totum vsum domus; (hic enim est fructus eius) ac proinde soluere 50. si solum pretij dimidium soluisti, teneris soluere dimidium æstimationis fructuum, nempe 25. si tertiam partem pretij soluisti, teneris soluere duas tertias æstimationis fructuum: & sic deinceps, seruata proportione inter partes pretij fructuum soluendorum, & partes pretij, quæ restant soluendæ.

105 *Si venditor rē tradidit & concessit dilationē.* Dico Quartò, Si venditor emptori rem tradidit, habita fide de pretio & concessa dilatione ad soluēdum; fructus omnes debentur emptori, nec tenetur ad vsuras pretij non soluti, Ita Couar. supra num. 5. Ratio est; quia quando venditor sponte rem tradit & concedit dilationem absque alia pactione, censetur renuntiare constitutioni Cæsareæ, dictæ legis. Curabit.

Notandum tamen, venditorē in hoc casu iuxta Couarruuiam & multos Iurisperitos, quos adducit, posse stipulari vsuras, vel interesse, donec pretium solutum fuerit. Ratio ipsorum est, quia si noluisset ei rem tradere, nec habere fidem de pretio, potuisset sibi reseruare fructus. Item si rem tradidisset & noluisset habere fidem de pretio, potuisset exigere vsuras pretij, iuxta L. Curabit. 5. atqui per hoc, quòd rem tradat emptori, habeatque ei fidem de pretio, non onerat illum; sed beneficium potius & commodum prædat, ergo ratione huius non amittit ius exigendi vsuras pretij pro ratione fructuum, donec pretium solutum fuerit.

106 *Cōsectaria illius sententia.* Ex hac sententia Sequitur Primò, Si vendam tibi domum 1000. aureis, habita fide de pretio, eamque tibi tradā posse me stipulari, vt soluas pretium elocationis, donec solueris pretium domus.

107 Secundò, Si eam tibi vendam, non habita fide de pretio, & tradam; teneberis soluere vsuras pretij ea iuris dispositione. etiamsi id in pactum non sit deductum, quia censeris esse in mora.

108 Tertiò, Si vendam tibi domum 1000. aureis, posse me stipulari, vt percipiam fructum locationis, donec inuēta fuerit alia res frugifera, quæ pretio comparetur, relicto interim pretio in deposito, vel apud emptorem, prout emptori placuerit. possum enim vendere ea lege, vt non fiat traditio, antequam alia res frugifera inuenta fuerit, quæ pretio comparetur, quo contractu inito, possum adijcere aliū quo faciam traditionem. & trasferam dominium domus, & ius percipiendi fructus. vsque ad illud tempus, quo res alia inuenta fuerit, pro pensione annua, quæ exæquet fructus, vt docet Molina dip. 368.

Circa prædicta Aduertēdum est, ea, quæ ad 3. & 4. assertionem, & in consectarijs de fructibus à venditore percipiendis, & vsuris ab emptore soluendis dicta sunt, procedere secundū ius Cæsareum: contrariam tamen sententiam esse veriorem & naturali æquitati conformiorem, nempe. omnes fructus peracto contractu venditionis, pertinere ad emptorem, nisi aliter conuentum expresse fuerit. quod si conuentum fuerit, vt certo tempore maneant venditoris; tunc etiam periculum rei debere esse venditoris. deinde emptorem, si sit in mora soluendi, solum teneri ad interesse. Ita tenet Siluester Vsura 2. qu. 12. citans pro hac sententia Franciscum Mayronium in 4. dub. 35. sanctum Bernardinum Senensem, Rosellam & Archidiaconum. eadem 109 *Contraria sententia verior.*
est communis Theologorum, teste Archidiacono Probatur Primò, Quia contractu celebrato, res statim censetur ita pertinere ad emptorem, vt si pereat, ipsi pereat; non vēditori; vt supra dub. 12. de ijs rebus, quæ venduntur non ad mensuram, sed ad corpus, (id est, prout corpus rei obijcitur sensibus) dictum est: atqui non est æquitati contentaneum, vt totum periculum rei sit emptoris, & venditor interim fructus omnes percipiat. nam inæqualis esset contrahentium conditio, venditor enim, nihil nisi commodū ex venditione perciperet positusque esset extra omne periculum incommodi: & emptor solum periculum & incommodum. quare si venditor fructus percipere velit, oportet vt etiam toto eo tempore res periculo ipsius constet. Secundò, Quia contractus talis videtur implicitam contine 110
re vsuram: videtur enim venditor illos fructus percipere ob dilationē solutionis pretij; non enim percipit illos ratione lucri cessantis, vt Couar. fatetur: (alioquin si nullum locrum ei cessaret non posset percipere, quod tamen ipse negat) neque ratione alicuius periculi, quod ipse in se suscipiat; quia totum periculum rejcitur in emptorem: ergo ratione dilationis pretij.

Tertiò, Venditor vel patitur interesse ex dilatione solutionis, vel non patitur. si patitur interesse; potest illud deducere in pactum ab initio contractus, & hoc modo sibi satis cauere. si non patitur, non est æquū vt exigat fructus, vel eorum compensationem, reiecto periculo rei in emptorem. eodem modo, si emptor est in mora soluendi. & venditor inde patiatur interesse; abunde ei satisfit, si illud æstimetur. quare non est ratio, cur fructus percipiat, nisi simul periculum rei præstare velit; idque ab initio in pactum deducat.

Ad legem Curabit, responderi potest, illam legem, qua parte concedit vsuras, esse abolitam iure Canonico, vnde 111 *Ad argumētum Couar.*
reuocandam esse ad æquitatem naturalem, nempe vt emptor cogatur compensare interesse, si vel sit in mora, vel si ab initio est deductum in pactum. Eodem modo responde tur ad legem. Iulianus. certum est enim illas leges loqui de vsuris pretij absolute, siue fructus sint magni, siue parui. eæ autē vsuræ erant iure Cęsareo semisses, id est quibus soluebantur 6. in 100. vt patet L. Eos. 26. C. de vsur. Quod autem Couarruuias ex Carolo Molinæo docet: leges illas loqui de vsuris compensatorijs fructuum, non videtur verum. Primò, Quia fructus re vera pertinent ad emptorem, maximè in casu legis, Curabit. vbi emptor non erat in mora. Secundò, Quia alioquin leges non dicerent esse soluendas vsuras pretij, sed esse fructus compensandos, vel fructus pertinere ad venditorem. Tertiò, Quia alioquin non semper eædem vsuræ essent soluendæ.

Dices, Cum re emptor fruatur æquissimum est eum vsuras pretij deperdere, vt habet d. L. Iulianus, in p.

Respondeo, Id non esse æquum, nisi venditor patiatur 112
tantumdem incommodi ex dilatione pretij; uel nisi præter periculum rei & fructus æquiualeant illis usuris, idque ab initio deductum sit in pactum.

Cum enim uenditor suscipit in se periculum rei, potest deducere in pactum, ut recipiat fructus, donec pretium sit solutum, & proinde potest emptori fructus illos pro certa pensione relinquere, quæ usuræ nomine uocari potest.

DVBI-

DVBITATIO XIV.

Vtrùm licita sit emptio & venditio cum pacto retrouenditionis, vel redemptionis.

113 RESPONDEO, Esse licitam, modò iusto pretio fiat. Et quidem licitam esse *venditionem* cum pacto redemptionis in fauorem venditoris, est communis sententia DD. & patet in censibus, qui fere semper cum tali pacto, saltem implicito venduntur. nam ex dispositione Iuris hoc pactum subintelligitur. Idem confirmari potest ex c.25. Leuitici, vbi Dominus filijs Israel vult esse potestatem redimendi possessiones omnes vênditas, præter domos intra vrbem constitutas. Ratio est, quia quisque est arbiter rei suæ, eique modû, quem vult, imponere potest.

De *emptione* cum pacto retrouenditionis in gratiâ emptoris, est maior difficultas. sed verius est, non esse illicitam, modò iusto pretio fiat. Ita Couarruu. lib.3. var. c.9. nu.3. vbi etiam pro hac sententia citat Ioannem Medinâ. q. de censu redimibili, quæ est vlt. de vsura, & Ioannem Maiorem in 4. d.16. q.34. denique Imolensem & Alexandrum. Ratio est, quia sicut iusto pretio compensari potest onus, quod venditor imponit emptori, nempe tantûdem detrahendo de pretio: ita etiam onus, quod emptor imponit venditori, compensari potest, tantumdem augêdo pretium in prima venditione. Vt autem sciatur an iustum sit pretium.

114 *Pacti retrouenditionis in fauorem venditoris.* Dico Primò, Quando res venditur cum pacto redemptionis in fauorê solius venditoris apposito, (id est, quo fiat ei potestas redimendi, si velit) debere eam minoris vendi, quàm per se nuda æstimetur: Ratio est, quia venditor imponit emptori onus quoddam pretio æstimabile, nempe vt ipsi volenti teneatur rem reuendere, seu restituere intra aliquod tempus. quare de pretio rei detrahendum est, quanti hoc onus æstimabitur; vt rectè Maior suprà q.34. in fine.

115 *Redimere eodê pretio.* Vbi Aduerte Primò, Non esse iniquum, si venditor vendat cum pacto, vt eodem pretio possit redimere: hoc enim non est aliud, quàm vendere cum pacto, vt liceat post aliquod tempus contractum dissoluere, non enim tunc in redemptione est nouus contractus, sed solum est dissolutio prioris contractus, facta ex vi pacti appositi. quare non est necesse vt venditor tantum det pro re, quanti ea absolutè tunc valet, cùm tunc nullus nouus contractus fiat. Similiter non est iniquum, vt venditor vendat ad certum tempus, cum pacto vt post illud rem suâ absque vllo pretio recipiat. & si ante illud tempus velit redimere, emptor teneatur fructus perceptos pro rata annorum computare in sortem. quo modo vendebant Iudæi suas possessiones, vt patet Leuitici 25.

In eo tamen casu, quo venditor cupit sibi seruare ius redimendi, posset emptor, qui rem iusto pretio emit, ab ipso exigere, vt quando volet redimere, soluat quanti tunc æstimabitur; & consequenter vt plus soluat; quàm pro illa re accepit, si valdè probabile est tempore redemptionis pluris valituram; vel si eam alio delaturus erat maiore quæstu. ratio est, quia emptor non tenetur consentire in pactum, quo venditio est dissoluenda; sed potest exigere, vt quando venditor volet rem illam recuperare, eam emat nouo contractu, & consequenter eo pretio, quo tunc æstimabitur. tanô interest quem contractum ineas. Imò etiamsi non esset pluris tunc valitura, posset tamen exigere plus quàm dedit: quia emit rem cum onere in fauorem venditoris apposito; ac proinde minus debuit pro ea dare, quàm si absque onere emisset. cogitur autem eam reuendere absque onere: ac proinde potest exigere pretium rei per se consideratæ; quod maius est, quàm pretium rei cum onere spectatæ.

116 Aduerte Secundò, Iniquam etiam fore venditionem cum pacto redimendi eodem pretio, si magni sumptus in re faciêdi essent, & exigui fructus percipiendi, ita vt onus sumptuum, & præstatio periculi non compensetur fructibus: tunc enim non seruatur æqualitas: nam emptor plus debet restituere, quam accepit. Similiter est iniqua, si paciscatur vt minoris redimere possit, quam vendidit; vt patet ex dictis: nisi fortè constet illam minoris valituram.

117 *In fauorem emptoris.* Dico Secundò, Quando pactum redemptionis apponitur venditioni in fauorem emptoris tantùm, (id est, vt venditor teneatur redimere, si placuerit emptori) tûc emptor debet illam pluris emere, quam ipsa per se valeat, & consequenter, quam possit illam vendere alicui tertio. Ratio est quia talis emptor consequitur rê in perpetuum, quantum est ex parte ipsius, perinde ac alius quiuis, qui absque vllo pacto apposito rem emeret; vlterius autem imponit grauamen venditori: ergo etiam illud compensare debet; cùm sit pretio æstimabile.

118 *Vtrùm cum venditore.* Petes, vtrùm emptor possit pacisci vt venditor teneatur eodem pretio rem illam redimere. Videtur non posse: quia non potest alicui tertio eo pretio vendere, vt dictum est, eo quod res per se tanti non valeat, quanti cum illo onere quod imponitur venditori: ergo neque venditori potest imponere obligationem redimendi eodem pretio. Confirmatur hoc exemplo: habes domû æstimatam 4000. aureorum. ego illam a te emo 4300. ea lege, vt quando post aliquos annos mihi placebit, tenearis eam redimere. itaq; soluo 4000. pro domo quam mihi perfectè comparo; & 300. pro onere quod tibi impono. Valdè enim onerosum est venditori, quòd semper teneatur habere paratam pecuniâ apud se vel amicos, qua domum redimat, quando emptor volet. atqui hoc onus iam subijt venditor, quando domum redimit: ergo emptor non potest repetere pretium quod pro eo onere dedit; neque ab initio pacisci vt illud reddatur, sed solùm reddatur pretiû domus, nempe 4000. Confir. Secundò, Quia si domum emerem simplici côtractu emptionis absq; adiectione illius pacti, deberem pro ea soluere 4000. vt suppono. & si facto illo contractu vellem pacisci cum venditore, vt eam teneatur redimere eodem pretio, nempè 4000. deberem illi dare pro illa obligatione 300. aureos, vt etiam suppono; nec postea in redêptione possem illos 300. repetere: ergo neque etiam in altero contractu, vbi pactum redemptionis annectitur ab initio. quæ enim pacta seorsum inita non sunt iusta, neq; etiam iunctim inita iusta sunt.

Responsio. Resp. In rigore videri tale pactum iniquum, vt rationes allatæ probant. Spectato tamen vsu communi & æstimatione hominum, posse excusari. Nam magni æstimatur inter homines, quod emptor tamdiu caret illis 300. aureis, quos pro illo onere dedit, & quòd fortasse domus numquam redimetur, & quòd venditor interea potuit illa pecunia vti in suum commodum, & spem habeat fore vt nô cogatur redimere, &c. quæ omnia sæpè tanti possunt æstimari, quanti illa obligatio quam in se suscepit: quo casu posset emptor pacisci vt venditor eodem pretio redimat, non per nouum contractum, sed per nudam contractus resolutionem; vt passim fit in redditibus.

119 Quòd si emptor paciscatur vt venditor rem venditam maiore pretio post aliquot annos redimat, contractus erit iniustus (nisi aliquid excuset, vt melioratio rei, incrementum pretij futurum, &c.) non seruans in pretio æqualitatem. non tamen erit vsura, sed gignet vsuræ suspicionem, maximè si fructus percepti computantur in sortem. Vnde contractus ille, quo quidam emit prędium ab eo, qui egebat pecunia, 23. libris, ea lege, vt si intra biennium emptori displiceret emptio, teneretur vêditor intra annum post displicentiam, redimere 26. libris, fructibus in sortem computatis; de iure præsumitur vsurarius, ex tribus indicijs simul iunctis; vt patet cap. Illo vos 4. de pignoribus. Primum est, Quòd fructus computentur in sortem: quod non solet fieri, quando res verè fuit empta; nam tunc pertinent ad emptorem. signum ergo est non fuisse veram emptionem, sed oppignerationem pro mutuo. Secundû est, Quòd exigat tres libras ampliùs quàm dederit. Tertium est. Quòd emptor ille solitus sit vsuras exercere. Itaque quando hæc tria signa simul conueniunt, oportet contractum vsurarium in foro externo pronuntiare. Vtrùm autem tale pactum in fauorem emptoris sit licitum in censibus dicemus c.32 dub.10.

Casus cap. Illo vos, de pignor. Præsumptio vsurarum de Iure.

120 *In fauorem vtriusque.* Dico Tertiò, Si hoc pactû appositum sit contractui venditionis in fauorê vtriusque, ita vt in potestate venditoris sit redimere, & emptoris reuendere quando voluerit; tunc res debet minoris vendi quam per se valeat; pluris tamen, quàm si cum pacto redimendi in fauorem solius vendito-

ris venderetur. Itaque si res per se valeret 100. cum pacto autem in fauorem solius venditoris 80. dum apponitur pactum in fauorem vtriusque, valebit forte 83. vel 90. prout prudens arbitrabitur circumstantijs consideratis. Ita docet Medina q. vlt. de vsura.

Limitatio. Notandum Primò, Hęc omnia intelligenda esse sepositio interesse ementis & vendentis. nam si emens incurrat interesse ratione emptionis, poterit minus dare pro re & pacisci vt non redimatur, nisi post certum tempus, vt interim ex fructibus sarciat lucri iacturam. item vt venditor teneatur eodem pretio redimere.

121 *An detur actio in rē ex hoc pacto.* Notandum Secundò, Etsi probabile sit ex pacto de retrouendendo dari venditori actionem in rem, ac proinde posse eam vindicari vbicumque reperta fuerit; (quod tenet Coua. l.3. var. c.8. nu.2. & 3.) tamen contrarium videri verius nempè venditori solùm in factam, seu in personam actionem competere. vnde si emptor domum, quam ei cū tali pacto vendidisti, vendat tertio, & tradat: tu non poteris domum illam tertio eripere, sed tantùm agere contrà eum, qui vendidit, vt damnum tibi inde proueniens sarciat. Ita tenent Alexander, Iason, Curtius, & alij apud Couar. & Gomezius c.2. nu.29. & Molina disp.374. ratio est; quia illud pactum non habet maiorem vim, nec tribuit maius ius quàm simplex venditio; atqui simplex venditio absque traditione non tribuit ius in rem, sed solùm in personam, vt patet ex c.3. dub.3. ergo neque illud pactum. sed de hoc plura infra dub.19.

Notandum Tertio, quando venditor redimit rem olim à se venditam reseruato iure redimendi, non teneri alterum, è cuius manibus redimit, de euictione, sicut venditor in venditione. quia redemptio non est emptio, neque contractus aliquis sed distractus, seu prioris contractus resolutio. fit enim vi primi contractus, quo ipse vendidit cum tali pacto. vnde nec requirit consensum alterius, sed eo inuito fieri potest; nec debetur vectigal venditionibus impositum.

DVBITATIO XV.

Ad quem pertinent fructus medij temporis, quando venditionis contractus dissoluitur.

122 *Quinque modis dissoluitur.* SVPPONO contractum posse dissolui quinque modis, de quibus vide multa apud Gomezium to.2. c.2. nu.21. & seqq. Primò, Per *nouum pactum*, vt si postquam absolute est initus, interposito iusto interuallo temporis, pœniteat, & mutuo consensu cōtrahentium rescindatur. & tunc est noua venditio & emptio, siue fiat eodem pretio, siue diuerso. hoc casu, omnes fructus, quos res protulit eo tempore, quo perseueratum est in contractu, pertinent ad primum emptorē; iuxta ea, quæ dicta sunt dub.13. quia ad eum pertinuit periculum rei. Nec refert, etiamsi contractus dissoluatur remedio legis 2. C. de rescind. vēd. nimirum quòd venditor deceptus fuerit, vltra dimidium iusti pretij, & emptor nolit pretium supplere; sed malit dissoluere contractum: quia fructus percipiendi, & etiam pendentes, secundùm æstimationem, quam rescissionis tempore habent, ad emptorē pertinent, vt docet Gomez. sup. nu.24. ratio est; quia etsi iustum pretium non dederit; emptio tamen valida fuit, & sufficiens ad dominiū, secuta traditione, transferendū: & ita percepit fructus ex re sua; & qui adhuc ex re illa pendent, ad ipsum pertinent. Confirm. quia nullam iniuriam fecit venditori, quòd rem possederit, & fructus ex illa percęperit; sed quia iustum pretium non dedit. vnde in foro conscientiæ solum tenetur quanti intererat venditoris, supplementum illud pretij ab initio fuisse solutū. vnde si bona fide actū est, nihil debet.

123 *Si resoluatur ex pacto retrouenditionis.* Secundò, Ex vi *pacti retrouenditionis*, in prima venditione appositi; quo euentu si eodem pretio res debet redimi, quo vendita fuit, omnes fructus, qui à tempore venditionis vsque ad tempus redemptionis producti sunt, secundū valorem, quē tunc habent, ad emptorem pertinent; vt docet Couar. l.1. var. c.15. nu.6. & 7. cum multis alijs DD. nisi aliter conuentum tacite vel expresse fuerit. Secundùm valorem autem, quem acquirunt post tempus retrouenditionis, aut postquam emptor cęperit esse in mora; nolendo rem redimi; pertinent ad priorem venditorem, cui res debet restitui. Si vero diuerso pretio fieri debet redemptio, nempè pretio tunc currente, fructus omnes pendentes pertinent ad primum venditorem, qui rem redimit, sicut in alijs venditionibus. Ratio est; quia hic est nouus contractus emptionis & venditionis, & ita reuenditor potest pretium augere ratione fructuum pendentium; ibi verò non est nouus contractus, sed tantùm resolutio prioris contractus; vnde non potest pretium augere, nec exigere fructuum compensationem: atqui contra æquitatem est, vt cogatur rem cum suis fructibus restituere, si illam sine fructibus accepit. vide Couar. sup. & Molinam disp.374.

Tertiò, *Ex pacto legis commissariæ*, dicitur autem venditio resolui *ex pacto legis commissariæ*, quando res alicui est vendita ea lege, vt nisi intra certum tempus pretium eius soluatur, res sit inempta, & contractus irritus; & postea emptor intra illud tempus non soluit. tunc enim ipso facto contractus est nullus; si tamen venditor velit: quia in eius fauorem appositum fuit. vnde hæc conditio subintelligitur, vt aperte colligitur ex L.2. & 3. ff. de lege commissoria. In hoc casu si hoc pactum conceptum fuit verbis directis, (id est, quib. significetur vt contractus ab initio censeatur irritus, vel res inempta) omnes fructus pertinent ad venditorē. ratio est, quia etsi venditio fuit pura, seu absoluta, non cōditionalis; & per eam translatum fuerit dominiū in emptorem, si res ei tradita fuerit: (vt docet Gomezius to.2. c.2. nu.30. & Couar. lib.3. var. c.8. nu.1.) tamen ex vi pacti ita dissoluitur ac si numquā fuisset; ac proinde omnes fructus sunt restituendi quamuis enim venditio non fuerit pendens ab aliqua conditione; tamen effectus venditionis, id est, dominium rei & fructuum translatum in emptorē ita fuit pendens, vt conditione nō impleta penitus euanescat ac si numquā fuisset: irritatio enim retrotrahitur ad tempus contractus. Si vero hoc pactum conceptū fuit verbis obliquis seu indirectis; (id est, quibus significetur contractum esse rescindendum in posterum, vel rem redituram ad venditorem) tunc fructus medij temporis pertinent ad emptorem. ratio est; quia tunc irritatio contractus non censetur retrotrahi vsque ad tempus celebrationis, sed fieri solū in posterum: ac proinde fructus prioris temporis manent apud emptorem. In his tamen non tā formula verborum inspicienda, (quæ sæpè ambigua est) quam mens contrahentium; si in foro conscientiæ agatur. 124 *Si ex pacto legis commissoria.*

Quartò, Resoluitur *ex pacto addictionis in diem*, dicitur autem venditio *ex pacto addictionis in diem resolui*, quando res alicui est vendita ea lege, vt si intra certum tempus, (v.g. intra mensem vel annum) alius meliorem conditionem obtulerit res sit inempta; & interim alius meliorem conditionem affert, offerendo maius pretium vel commodiorem solutionem, vel minori cum onere; vt explicat Couar. sup. & patet ex L.1. & 4. ff. de addictione in diem. In hoc casu idem dicendum, quod in tertio; nam eadem vtriusque est ratio vt ostendit d. loco Couar. 125 *Si ex pacto addictionis in diem resoluatur.*

Aduertendum est autem Primò, In vtroque casu, si pactum conceptum sit verbis directis, dominium redire ad venditorem, etiam antequam res ei ab emptore reddita fuerit. Si autem verbis obliquis, non redire ante traditionem: iuxta communem sententiam DD. quamuis probabile sit, in quarto casu dominium redire ante traditione, etiamsi verbis obliquis pactum fuerit conceptum, vt docet Couar. supra. 126 *Dominium quō redeat ad venditorem.*

Secundò, In neutro casu deberi vectigal ex venditione solui consuetum, si pactum verbis directis initum fuit. ratio est, quia ex vi pacti ita dissoluitur, ac si numqua fuisset. retrotrahitur enim irritatio ad tempus contractus. Nec refert, quòd venditio fuit absoluta, non cōditionalis; quia dominium, & omne ius acquisitum ex illa venditione, fuit quasi conditionatum, & dependens ex euentu futuro. si autem conceptum fuit verbis obliquis, debetur; quia tunc non retrotrahitur irritatio, sed solùm valet in posterum. vnde venditio vim habuit absolutam vsque ad tempus, quo incipit esse irritum. ac proinde ex ea est ius acquisitum Principi; sicut ex venditione, quæ resoluitur per pactum de retrouendendo. vide Gomezium c.2. num.31. vbi hanc rem clarè & fusè prosequitur. 127 *Vectigal.*

Quintò, *Si venditio sit conditionalis*, & conditio impleta non fuerit: tunc enim vēditio est irrita. In hoc casu, fructus omnes ante conditionē impletam percepti, pertinent 128 *Si sit conditionalis*

ad

ad venditorem. Nec refert, quod res tradita fuerit, & pretium solutum; quia venditio non fuit perfecta, (nam eius perfectio & impletio pendebat à conditione) ac proinde traditio illa nullam vim habuit ad transferendum absolutum dominium rei vel fructuum in emptorem. Dico *absolutum*, quia transfert aliquale dominium & Ius in re, vt colligitur ex L. Sub conditione, de solutionibus; & notant ibidem DD. cum Bartolo; sed illud pendet omnino ab euentu conditionis, eaque non eueniente euanescit, quasi ab initio non fuisset.

Si tamen emptor ex solutione pretij pateretur iacturā lucri posset eius æstimationē ab initio deducere in pactū, vt si conditio impleta non fuerit, ei fiat compensatio. Si verò conditio impleta fuerit, tunc omnes isti fructus per-
129 tinent ad emptorem, sicut & res ipsa. ratio est, quia ea est natura contractus conditionalis, vt impleta conditione, eius vis retrotrahatur ad tempus contractus; quasi tunc purè celebratus fuisset, & quasi conditio tunc fuisset præsens, vt supra dubit. 1. dictū est. & docet Gomezius to. 2. cap. 2. nu. 30. ex multis iuribus, & Iulius cap. 11. nu. 30. nisi sit conditio potestatiua, (vt aiunt iurisperiti) id est, cuius tota impletio est in potestate eius, cui imponitur. hęc enim non retrotrahit cōtractum, vt ibidem docet Gomezius. quod intellige, nisi alia sit mens contrahentium, quæ maximè in foro conscientiæ spectanda.

Cōditio potestatiua.

DVBITATIO XVI.

Vtrùm venditiones & emptiones reciprocæ eiusdem rei diuerso pretio, quas Hispani vocant Baratas & Mohatras, sint licitæ.

EXEMPLVM sit, Petit quis 100. aureos mutuos: mercator non vult mutuare, sed paratus est vendere illi merces credito, summo pretio. v.g. 105. vel 106. aureis, vt eas vēdat pecunia numerata cui voluerit: ille emptas offert mercatori, qui easdem emit vel potiùs redimit pecunia numerata, sed minoris, pretio nimirum medio vel infimo; v.g. 100. aureis, & ille manet debitor 105.

130 Quidam DD. existimant id esse iniustum, & palliatam vsuram, quādo idem redimit, qui vendidit. Sed verius est non esse iniustum, etiamsi redimat ipse venditor, modò intra limites iusti pretij consistat; ita vt quando vendit credito, non excedat pretium rigorosum, & quando redimit numerato, non descendat infra iustum infimum; ita Nauarrus 23. num. 91. & Petrus Nauarra lib. 3. cap. 2. num. 370. & alij recentiores. Ratio est; quia & venditio prima iusta est, cùm fiat iusto pretio, quamuis summo, & secunda etiam est iusta, qua eædem merces reuenduntur. Nec refert, quòd hæc reuenditio fiat pretio infimo; tum quia pretium infimum etiam est iustum, præsertim in numerata pecunia; tum quia merces, quæ à venditione ingeruntur, vilescunt. Nec etiam refert, quod idem sit emptor, qui ante erat venditor, quia si alius quiuis poterat illo pretio emere, cur non ille qui vendit? Imò beneficium alteri in hoc præstari videtur, dum ille liberatur à quærendis alijs emptoribus & sumptibus in proxenetas faciendis. nō tamen potest illum ad hoc cogere, sed debet omnino liberum relinquere.

Mohatra seu Barata.

131 Aduerte tamē, hunc modum contrahendi sæpè nō carere culpa in mercatore, qui ex composito ita vendit, vt pretio infimo redimat. nam Primo peccare potest contra charitatem; vt si cogat miserum aliquem hominē emere merces, quibus non eget, magno illius dispendio; cū possit illi facilè, & absque suo incommodo mutuū dare. Secundò peccare potest præbendo malum exemplum; nā cōtractus ille habet speciem mali, & suspicionem vsuræ.
132 Tertiò seipsum & suos infamando. non tamen tenetur ad restitutionem: (vt inquit Nauarrus) quod intellige non teneri ex iustitia, sed fieri potest vt teneatur ex charitate; vt si alter sit pauper, & graue sit illi tale detrimentum: cū enim ipse sit causa illius grauis incommodi, tenetur illud amouere ex charitate, si commodè potest. cessante tamen paupertate alterius, non teneretur; quia nec charitas nec iustitia illum obligat. Quod si vendidisset bona fide, nihil de redemptione cogitas, & postea rogatus redimeret præsenti pecunia, non peccare: vt rectè docet Angelus Vsura 1. num. 60. idem dicendum si ipse iustam aliquam rationem habeat sic contrahendi cum aliquo diuite, & scandalum absit.

Sæpè peccat contra charitatem.

DVBITATIO XVII.

Vtrùm is, qui vendidit rem alienam, possit retinere pretium.

HANC dubitationem attigimus cap. 14. dub. 1. & 5. & cap. 20. dubit. 18. nu. 163.

Notandum est, quòd ille, vel bona fide vendidit, nesciens esse alienam, vel mala: rursus vel ditior factus est, vel non est.

Dico Primò, Si bona fide vendidit, & non est factus locupletior, non tenetur domino ad pretij restitutionem. Probatur, quia neque ratione rei acceptæ, cùm hæc iam ipsum non extet, vel vllum ex ea perceperit emolumentum: neque ratione iniustæ acceptionis, cùm nullam iniustitiam commiserit. neque etiam emptori, quamdiu emptor rem illam retinet; quia contractus fuit validus, & emptor nullum ex illo damnum accepit. Si tamen res euincatur, vel domino restituatur, tenebitur emptori de euictione. Non tamen tenetur monere emptorem esse alienam, si eam contigerit id cum reiicere; quia non tenetur cum pari suo damno curare, vt alteri fiat restitutio eius, quod nulla eius culpa perijt, vel alienatum est. vide suprà cap. 14. dubit. 1. & 5.

Dico Secundò, Si factus est locupletior ex vēditione, tenetur illud lucrū restituere domino: quia illud lucrum 134
supplet vicem rei alienæ. vnde etsi non sit alienum, tamē quia in locū eius successit; & ex ea prouenit debet restitui, veluti fructus rei. par.n. non est, vt quis ex re aliena ditescat absque sua industria. Secùs si illud lucrum ex industria proueniat; vt si rem detulit in alium locum, vbi pluris vendidit: tunc enim nō tenebitur illud restituere, quia est fructus industriæ; vt sup. loco citato dictum est.

Dico Tertiò, Si mala fide vēdidit & nō est factus locu- 135
pletior, eò quòd tantidem emerit, distinguendum est; vel enim poterat rem domino restituere, & eam alienauit: cōmunis ferè DD. sententia est, teneri ad restitutionē pretij seu æstimationis. ratio est, quia eam alienando, damnum infert; sicut si eam perimeret. & alias nullum ius ad illā alienandam habebat. Secùs est, dum res empta à fure, eidem restituitur: hoc enim non est alienare, aut in alium trāsferre, sed contractum priorem resoluere: quod iuxta probabilem sententiam poterat facere, ad vitandum damnum pretij, si alia ratione caueri non poterat, vt dictum est c. 14. dub. 3. Verùm extra hunc casum tenebatur etiam cum damno pretij, rem domino restituere, vnde si id nō fecerit, tenebitur compensare æstimationem. Si verò non poterat eam domino restituere, & per alienationem non reddidit eā recuperatu difficiliorem, non videtur domino teneri; nisi quatenus ex illa alienatione factus est ditior. Ratio est, quia per illā alienationē nihil dāni intulit domino. Itaque nō tenetur ratione rei acceptæ; neque ratione iniustæ acceptionis. suppono enim, quòd ipse domino eā non eripuerit, neque sit causa cur ei restitui non possit. Cōfirmatur, quia ob hāc causam multi DD. tradūt, emptū à fure etiā mala fide, posse eidem restitui, ad pretiū recuperandum; etiamsi domino restitui possit, vt suprà c. 14. dub. 3. ostensum est: ergo multo magis, quando non potest restitui, poterit absque iniuria alteri vendi.

Si mala fide vendidit

Si non poterat domino restituere.

Hac ratione multi in Anglia & Hollandia, qui bona ecclesiastica immobilia ab alijs empta, alijs postea vendiderunt, excusari possunt à restitutione, per hanc enim vēditionem nihil damni Ecclesiæ, cui illa bona, hoc statu rerum, restitui non possunt, intulerunt. Vnde non tenentur Ecclesiæ restituere pretium, vel æquiualens. Si tamen ex fructibus, vel venditione, facti sint locupletiores, tenentur eatenus: nam fructus sunt Ecclesiæ, hoc ipso, quo in re Ecclesiæ nascuntur: & lucrum ex venditione, etsi Ecclesiæ non sit; est tamen ei debitum, tanquam id, quod succedit in locum rei; nisi ex industria prouenerit.

Qui bona ecclesiastica vendiderunt.

Neque etiam hi tenentur emptoribus, qui ab ipsis ea bona emerunt; quia etsi contractus fuerit irritus, & consequenter non fuerit translatū dominium pretij, vt patet

ex

ex dictis cap. 20. dubit. 18. tamen quia venditor illud volēte emptore accepit & retinet, & emptor nollet dissoluere contractum & restituere emptum: non tenetur venditor illi pretium restituere, sed potest retinere loco rei venditæ. Si tamen emptor vellet dissoluere contractum & emptum restituere, deberet venditor ei reddere pretium, quia ab initio contractus fuit irritus.

DVBITATIO XVIII.

Vtrùm licitum sit aliquando rem alienam emere, & emptam retinere.

136 VIDETVR non posse vnquam emi, aut retineri res talis. Primò, Quia venditor non potest eam vendere, cum sit raptor, fur, aut iniquus detentor; sed tenetur restituere domino: ergo nec emptor potest emere. Secundò, Quia per talem venditionem non transfertur dominium (non enim venditor potest transferre in alterum ius, quod ipsemet non habet) ac proinde manet aliena in specie. atqui res aliena restituenda est domino, si fieri potest: vel si non potest, eò quòd ignoretur, danda est in pauperes; illa enim censetur domini voluntas, & sic quodammodò ipsi domino in pauperibus restituitur. nam fructus restitutionis redundat in dominum, cum pauperes pro ipso orent; vt passim DD. docent. Tertiò, Qui emunt res furtiuas vel raptas fiunt participes criminis, & quodammodo fouent auctores in crimine: si enim non inuenirentur emptores, non raperent aliorum merces.

Pro responsione notandum est, rem alienam, quæ à fure, raptore, vel alio possessore iniquo venditur, vel posse restitui domino, vel nō posse restitui: rursus vel esse spem fore recuperandam à domino, vel non esse: denique vel non defore alios multos emptores, qui nunquā restituēt, si ego non emero; vel tales defore. Nunc.

Si erat spes recuperandi. Dico Primò, Si spes erat dominum alia ratione rē suam recuperaturum, non possum illam emere nisi animo ipsi restituendi, nec possum exigere pretium quod dedi, sed solum quantum prudenter consideratis circumstantijs iudicabitur dominus in ea recuperanda fuisse expensurus. Ratio est, Quia cum res sit aliena, & possit restitui, debet restitui: nec Dominus tenetur aliquid soluere, nisi quatenus vtiliter negotium eius gessi, seu quanti æstimabitur rei saluatio. si plus dedi, meæ id imputem imprudentiæ: non tenetur ipse meos errores luere. vt apertè colligitur L. Sed an vltrò. 10. in fine. ff. de negotijs gestis.

Obiectio. Dices, Gestor negotiorum non tenetur nisi de culpa lata: quia totum agit in vtilitatem alterius, ergo dominus tenebitur compensare, etiamsi culpa leuis commissa sit, vt si putabam rem fore irrecuperabilem, vel plus solui quam par erat pro talis rei redemptione.

Responsio. Respondeo illum non teneri domino ex culpa leui, si per talem culpam illum lædat; v.g. expendendo ipsius pecuniā, vel rem vendendo, &c. Si tamen gerendo negotium alterius seipsum lædat, per talem culpam, v.g. suam pecuniā expendendo, dominus non tenetur illi: quia non tenetur nisi quanti prudenter gestio talis negotij seu saluatio rei æstimabitur. Vnde si per errorem amplius de suo impenderit, sibi imputet. Si tamen hic & nunc gestio negotij prudenter instituta fuerit, tenetur eam integrè compensare; etiamsi forte dominus alia via minore sumptu rem erat recuperaturus. quia id per accidens est; & hæc cauillatio semper opponi posset. Idem dicendum, etiamsi postea res absque culpa gestoris perierit, vel deterior facta sit. d. L. Sed an vltrò, sub finem. & L. Siue hæreditaria. 22. ff. de negotijs gestis.

Si non erat spes recuperandi. Dico Secundò, Si nulla probabilis spes sit dominum rē suam recuperaturum, nisi ego emero; me verò emente possit illi restitui; non possum illam emere animo mihi absolutè seruandi: & si id fecero, dominus potest illā postea sibi vindicare absque vlla compensatione: possum tamen emere animo illi exhibendi vt vel mihi illam permittat, vel si id nolit, iustam compensationem gesti negotij soluat.

Si nesciebat rē alienā. Prior pars probatur, Quia dominus, neque pro re ipsa mihi tenetur, vt quæ ipsius sit (nemo enim rem suam emere tenetur) neque pro gestione negotij. quia non gessi negotium ipsius sed meum, non enim vt ipsi aliquid commodi adferrem emi, sed vt mihi seruarem. vnde si dominus postea rem suam inueniat apud eum qui a fure in suum cō modum emit, nō tenetur ei quidquam dare; nisi quatenus factus est inde locupletior; vt si res sit notabiliter meliorata sumptibus emptoris. &c. Colligitur apertè L. 6. §. Sed etsi ff. de negotijs gestis. Si tamen bona fide nesciens esse alienam emisset; dominus teneretur refundere expensas, saltem ad eam quantitatem, quam ipse in ea recuperanda facere debuisset. L. Liberto. 31. §. 1. ff. de negotijs gestis: quia vtiliter reipsa negotium eius gestum est: nec par est, vt alter absque sua culpa hoc damnum sustineat.

Altera pars probatur, Quia cùm sic vtiliter negotium eius gestum sit, tenetur refundere sumptus; vt patet ex L. 2. 3. & sequentibus. ff. de negotijs gestis: vel relinquere ei rem redemptā, si fortè malit ea carere, quàm sumptus stare. Quod si nolit, poterit nihilominus alter in compensationem retinere: quia eo animo rem alioquin perituram suo sumptu liberauit; & ita passim vsu receptum; modò tamen non valde infra limites iusti pretij eam redemerit. Si enim res longe pluris valet, quam expēsæ, & Dominus nolit refundere expensas, & rem sibi restitui: debet gestor esse cōtentus expensis, quas vel auctoritate iudicis, vel ex re ipsa obtinere poterit, si ea fructuosa sit; vel eam retinebit veluti in pignus, donec Dominus soluerit.

Dico Tertiò, Quando non est probabilis spes, rem Domino posse restitui, eaque publicè venditur, possum & ego, per se loquendo, emere, animo mihi seruandi vel vendendi, si Dominus non comparuerit, & si comparuerit, illi eodem pretio reliquendi. Probatur, Quia in hoc casu nulla fit iniuria Domino ab emptore, immo agitur negotium Domini, quantum agi potest; vnde nec ipse censetur inuitus, sed consentiens in translationem dominij cum illo onere. Hoc modo Catholici in Hollandia possunt emere merces ibi publicè propositas, quas hæretici in mari ceperunt. Confirm. Quia alioquin totum hoc lucrum solis hæreticis cederet, qui iniustum bellum fouent, & religionem oppugnant, nec emunt animo restituendi in euentu quo Dominus compareret, sed omnino sibi retinendi tamquam iustè capta. 137 *Si publicè vendatur.* *Rapta à piratis.*

Sed aduertendum est, rarò sciri posse qui sint Domini, nisi aliqui mittant suos actores, qui nomine ipsorū illa redimant. Primò, Quia sunt res diuersissimæ, nec sciri potest, quid cuius fuerit. Deinde, quia interdum 100. 200. 300. vel plures partem in illis mercibus habent; plurimi enim ad huiusmodi nauticas traiectiones solent contribuere. vnde si res in tam multos diuidenda foret, singulis minimum obueniret. itaque non curant recuperare. Denique multi nolunt sciri se damnum passos, seque, quantum possunt, occultant, præsertim cum desperant se quidquam nisi maiore sumptu recuperaturos.

Ad argumenta. Ad Primam rationem in oppositum, Neganda conseq. Quod enim raptor vendat, facit inuito Domino, qui vult sibi restitui; vel si id fieri nequit, saltem pauperibus. Supposita tamen illius iniqua voluntate vendendi, non est Dominus inuitus, neque verò cum ratione esse potest circa talem emptionem qualem diximus.

Ad Secundum, Translatio dominij in emptorem nō fit auctoritate & voluntate raptoris, sed tacito consensu Domini, cui expedit tali modo illud transferri: quia transfertur cum onere restituendi, si Dominus comparuerit. Dici etiam potest transferri dominium iure gentium tamquam rei adespotæ, etsi cum onere in euentu Domini comparentis; maxime cum emptor ille non sit particeps iniquæ innationis, & rapinæ, nec illi faueat. Expedit enim communiter Reipubl. vt bona incerta non maneant vacantia. Neque necesse est vt fiat restitutio in pauperes, quando res empta est præsertim tali animo; consulendum tamen esset, vt id, in quo facti sunt ditiores, pauperibus conferant. quia illud Domino restitui deberet, detracta tamen industriæ & expensarum æstimatione. Vide supra cap. 14. dubit. 6. & 7.

Ad Tertiam, Qui emunt talia modo supradicto, nimirū cum illis circumstantijs quas exposuimus, non sunt participes criminis, nec fouent auctores in malo, cum plurimi emptores alij non sint defuturi, qui absque animo restituendi sint empturi. Prædictam sententiam expresse post hæc scripta deprehendi traditam a Molina disp. 118. §. Illud postremò.

DV-

DVBITATIO XIX.

Vtrùm is, cui aliquid traditum est vendendum, possit sibi aliquid ex pretio retinere, si pluris vendiderit, quàm ei est præscriptum.

138 *Retinere in pretio.* RESPONDEO non posse, si vel mercedem pro suo labore accipiet, vel erat in famulatu: vel si gratis hoc officium præstandum suscepit. Ratio est, quia non habet vllum legitimum titulum, quo possit sibi aliquid ex pretio vsurpare: non enim ratione rei venditę, cum hęc non sit ipsius; nec ratione industriæ vel ministerij, quia pro ea mercedem accipit; vel si erat in ministerio, tenebatur sine mercede. Ita Syluester ex Archidiacono verb. emptio, q. 14. & alij. Nec obstat, quod Dominus rei vendendæ pretium determinauerit; quia id solùm videtur fecisse ne venderetur infra, non autem ne supra, si forte occasio ita ferret. Vnde eo ipso quo pluris fuit vendita, totum illud cessit domino.

139. Aduerte tamen, si talis famulus rem illam pretio à domino indicato sibi compararet, & postea suo nomine pluris venderet, non facturum contra iustitiam; ac proinde ad restitutionem obligatum non iri: quia eam iusto pretio à domino comparauit, & postea iusto pretio suo nomine vendidit. Nisi forte dominus ei mandasset vt venderet quanti intra latitudinem iusti pretij vendi posset. quo casu tenetur illam diligentiam præstare. quo facto, posset eam sibi vindicare eo pretio, quod alij obtulerunt.

DVBITATIO XX.

Quando res in solidum ex interuallo duobus fuit vendita, vtri debeatur.

HANC quæstionem tractatu Couarruu. lib. 2. variarum resolutionum, cap. 19. ad quam breuiter.

140 *Si neutri facta sit traditio.* Respondeo & dico Primò, Si neutri sit tradita, debetur priori emptori. est communis sententia Doctorum. Ratio est, quia res illa non poterat vendi secundo emptori, cùm iam esset vendita: vnde nec potest ei tradi sine iniuria prioris: ergo ne fiat iniuria, tradenda est priori.

Si tradita secundo emptori. Dico Secundò, Si tradita sit secundo emptori, prior tantùm solùm vẽditas debita est secundo. Est communis sententia Doctorum, vt docet Couarruu. supra, nu. 1. & constat ex L. Quoties. 15. C. de rei vindicatione, in principio, & in fine, & L. Traditionibus. 20. C. de pactis. Ratio est, quia solo contractu absque traditione nõ transfertur dominium, nec requiritur ius in re: (exceptis quibusdã casibus) sed præter contractum requiritur traditio, vt constat ex dictis legibus qua de re vide supra, c. 3. dubit. 3. quod non solùm locum habet in contractu emptionis; sed etiã in promissione, donatione & similibus contractibus, imo

Habet locũ in alijs contractibus. etiam in locatione, vt docet idem Couarruu. num. 8. quia etsi conductor per traditionem rei conductæ non habeat dominium; habet tamen rei detentionem, a qua si expelleretur, ante omnia Iudicis officio restituendus esset: sicut is, qui possessione fuit spoliatus. Vnde iure detentionis se defender contra primum conductorem, qui solùm habet actionem personalem in locatorem. Nec refert, quod cõtractus cum priore fuerit fortasse iuramento cõfirmatus; quia hoc quidem efficiet vt sit periurus, si alteri eam tradat; non tamen impediet dominij translationem, vt docet idem Couarru. epito ne de spons. p. 1. cap. 5. nu. 9.

141 *In quibus euentis hoc locũ nõ habeat.* Notandum tamen Primò, Hoc non procedere in ijs euentis, quibus peculiari iure ex solo contractu absque alia traditione transfertur dominium: vt si aliquid venditum aut donatum sit Ecclesijs, locis pijs, vel ciuitatibus. iuxta L. fin. C. de sacrosan. Ecclesijs tunc enim dominium transfertur per solum contractum: vnde non poterit secundus emptor vel donatarius, per traditionem dominiũ acquirere: secùs si res solùm sit promissa; quia promissio facta pro loco, vel alteri, non transfert dominium, nec tribuit ius in re; vnde si res Ecclesiæ promissa, alteri donata & tradita fuerit, huius erit.

Si res hypothecata priori. Secundò, Non habere etiam locum, quãdo priori emptori in securitatem contractus res fuit hypothecæ nomine subiecta: tunc enim secundus emptor per traditionem non poterit eius dominium comparare, vt docet Couarr. suprà, num. 7. ex L. Si creditor. 13. § finali, ff. de distractio pignorum: & ratio est, quia qui habet pignus, est simplici creditori præferendus, maximè in ipso pignore.

142 *Si mala fide egit.* Tertiò. Si secundus emptor mala fide egit, conscius nimirum prioris contractus; prior poterit ab eo rem euincere, tanquam in fraudem ipsius alienatam. Ita Glossa communiter recepta in cap. Si tibi absenti, in 6. Sponte tamen eam priori tradere non tenetur: nisi forte induxerit emptorem, vt eam sibi venderet, quo casu est causa damni iniusta, quod prior per illam venditionem incurrit, iuxta ea, quæ dicta sunt suprà cap. 20. dub. 19. Si autem non fuit conscius, non poterit ab eo euinci, nisi forte prior titulum emptionis vel alium onerosum habeat; secundus verò titulum donationis: tunc enim etsi secũdus inscius fuerit prioris contractus, tamen prior poterit illã euincere, vt colligunt Doctores ex L. Ignoti. 5. C. de reuocandis his, quæ in fraudem creditorum. vide Couarruu. nu. 5. Donatarius tamen non tenetur illam sponte tradere; sed solùm si emptor illam intra tempus iure constitutum exigat, iuxta ea, quæ cap. illo vigesimo, dubitatione decimanona diximus.

143 *Si dubiũ sit vtri prius tradita.* Dico Tertiò, Si vterque emptor affirmet rem sibi traditam fuisse, nec liquere possit vtri prius tradita fuerit; adiudicanda est priori. Ratio est; quia seclusa traditione, ius prioris est potius: ergo in dubio huic fauendum. Nisi forte posterior numerarit pretium, prior verò nihil: tunc enim præsumptio est, posteriori factam traditionem. Ita Couar. nu. 6. ex Baldo & alijs.

DVBITATIO XXI.

Vtrùm omnia monopolia sint iniqua.

144 *Monopoliũ.* NOTANDVM est, *Monopolium* proprie dici cùm vnus, vel pauci efficiunt, vt ipsi soli aliquod mercium genus vẽdant eo pretio, quo ipsis libuerit: generatim autem accipitur à Doctoribus pro omni machinatione & industria mercatorum, qua efficiũt, vt ipsi soli vel aliquid vendant vel certo pretio vendant. Hoc autem fieri potest *Potest fieri 4. modis.* quatuor modis: vel enim *conspirant* inter se de pretio, vt nemo vendat minoris: vel agunt vt ipsi soli certas quasdã merces vendant: idque vel *priuilegio Principis*, vel *industria*, coemendo omnes merces, easque supprimendo, donec creuerit pretium: vel *impediendo* ne aliunde importentur ab alijs. Si primo modo fiat.

145 *1. Conspiratione in pretium.* Dico Primò, Si venditores *conspirent in pretium*, modò id non sit supra legitimum, vel supra vulgare summum, non peccant contra iustitiam. (quamuis bene contra charitatem.) Similiter nec emptores, si conspirent in pretium infimum, aut rogent alios ne pluris emant, quam tãti vel tanti; modò id non sit infra iustum. Hoc interdum fieri solet in auctionibus publicis, dum quis rogat alterum, ne pluris licitetur, vt ipse rem illam minoris emere possit; non tamen infra latitudinem iusti pretij illius fori.

146 Aduerte tamen, si aliqui mercatores fraude vel minis impedirent alios ne minoris venderent, tenerentur ad restitutionem emptoribus, qui inde damnum caperent; iuxta ea, quæ dicta sunt cap. 12. dubit. 18.

147 *Si supra legitimum.* Dico Secundò. Si pretium, in quod venditores conspirant, sit suprà legitimum, vel supra summum vulgare, peccant contra iustitiam, & tenentur ad restitutionem illius auctarij, quod emptores soluere coacti sunt, atque adeò totius damni inde secuti. Ratio est, quia pretia rerum nõ pendent ex libidine mercatorum; sed vel ex Superioris taxatione, vel ex communi æstimatione, bona fide, absque conspiratione, & dolo inita, spectata copia & raritate mercium, emptorum, venditorum, & ceteris circumstantijs. quare is, qui suo consilio vel consensu causa est, cur aliquis supra illud pretium soluat, est illi causa damni iniusta; ac proinde tenetur ad restitutionem.

Aduerte tamen, Primo loco teneri eum, qui pretium accepit. Secundo loco, seu in subsidium huius, ceteros conspiratores, idque vel in totum vel in partem, prout ad il-

lam

Iam conspirationem sunt cooperati; iuxta ea, quæ diximus cap.13.dub.4.

Emptores. Dico Tertiò, Pari modo emptores contra iustitiam peccant, quando conspirant vel rogant alios, vt non liceantur rem iusto pretio, sed minoris. ratio est, quia venditores ius habent ad pretium maius: nempe ad illud, quo bona fide res æstimatur: vnde per talem conspirationem fit illis iniuria.

148 *2. Priuilegio Principis.* Si secundo modo, nempe *Priuilegio Principis* fiat monopolium, vt cùm aliquis a Principe impetrat priuilegium, vt sibi soli liceat aliquod genus mercium inuehere & vendere, tunc distinguendum est: vel enim illud priuilegium iusta aliqua ratione concessum est, vel non; si iusta ratione concessum est, verbi gratia, quia aliter nemo tales merces sufficienti copia vellet inuehere ob sumptus, quos non facilè potest recuperare, nisi ad tempus aliquod priuilegium habeat; vel quia Princeps eget pecunia pro bono publico, ad quam conflandam tale priuilegium aliquibus vendit, tunc tale monopolium est licitum: modò iustum pretium à Principe taxatum, vel prudentum iudicio spectatis circumstantijs omnibus, taxandum, non excedant.

149 Vbi Aduerte, quando Princeps tale priuilegium concedit in mercibus communiter Republic. ad politicam vitam necessarijs, debere simul pretium taxare. quod si id eorum arbitrio relinquat, iniquum hac in parte erit tale priuilegium; nam datur illis occasio vẽdendi iniquo pretiò cum notabili damno Republic. quod ipse tenebatur pro officio suo impedire, vt rectè notat Nauarrus cap.23. num.92. secùs tamen si id concedat in mercibus, quæ solùm ad delitias & luxum pertinent, quas nemo cogitur emere. vt sunt picturæ, varia genera tapetium, sericorum pannorum, & holosericorum, aleæ, fritilli, chartulæ lusoriæ, latrunculi & similia, cùm enim in his nemo grauetur, nisi qui sponte vult, (nisi fortè pauci aliqui diuites) facilè potest Princeps habere iustam causam non impediendi ne iustum pretium excedant. si verò priuilegium sine iusta ratione concessum fuerit, est iniquum; fitque iniuria & subditis, tales merces vendere volentibus; qui iniustè impediuntur; & emptoribus, qui eas meliore pretio emerent. vnde vtrisque tenentur ad restitutionem, Primo loco qui absque ratione priuilegium impetrarũt. (sunt enim causa principalis, cùm in suum commodum Principem ad concedendum, & ad alios iniustè prohibendos pertraxerint.) Secundo loco qui concesserunt. Hoc tamen intellige, si iniquitas priuilegij sit manifesta vel certa. alioqui in dubio non tenetur. præsumendum enim ob auctoritatem, & prudentiam Principis in fauorem Priuilegij.

150 *3. Si pauci coemũt omnia.* Si tertio modo fiat, vt quando vnus vel pauci *coemunt omnes merces* certi generis, (verbi gratia frumentum tempore messis, vel ante aut post) vt ipsi postea pro suo arbitratu vendant: Doctores passim tenent hos peccare contra iustitiam, & obligari ad restitutionem. Ita Gabriel distinctio. decimaquinta, quæstione decima, articulo 3. dubitatione secunda, Ioannes Medina C. de restitutio. quæstione 36. & alij. Probatur Primò, Quia iniuriam faciunt Republic. inducendo caritatem, interim dũm tãtam copiam apud se retinent. quamdiu enim illa copia ibi manet, Republica Ius habet vt pretium non augeatur. Secundò, Iniuriam faciunt, postea carè vẽdendo; nam illud pretium respectu ipsorum non est iustum, cùm per fraudẽ sint ipsius causa. Hæc sententia est valdè probabilis.

Contraria tamen semper mihi visa est non improbabilis; nempe hos non teneri ex rigore iustitiæ, ad restitutionem, neque peccasse contra iustitiam particularem sed tantùm contra charitatem proximorum & contra iustitiam legalem, seu publicam vtilitatem. quam video etiam placuisse doctissimo viro Ludouico Molinæ disputatiõ. 345. in fine. Probatur, quia non peccarunt cõtra iustitiam emendo, emerunt enim pretio currente, vti suppono. Nec refert quòd hac ratione inducta sit caritas: quia etiã multitudo emptorum inducit caritatem; non tamen ideò illi emendo peccant contra iustitiam; quia actio illa, ex qua prouenit caritas, non est contra iustitiam. Neque etiã supprimendo, seu non vendendo, quia non tenebantur ex iustitia tũc vendere, cùm nullo pacto se ad hoc obligarint. poterant enim eas in aliud tempus seruare, vel in alia loca deferre, vel etiam vastare absque iniuria cuiusquam: quia perfectum dominium earum habebant. Neque ciues habebant ius iustitiæ ad eas emendas, nisi ipsis vendere volentibus. alioquin dicendum esset ipsos peccaturos fuisse contra iustitiam, si eas, suas in flumen proiecissent. Nec obstat, quod possint cogi a Magistratu, vt sua proferant & opportune vendant, & grauiter puniri ob talem compressionem. quia multa crimina per publicam potestatem puniri possunt, quæ tamen non sunt contra iustitiã particularem: sufficit enim vt aliquo modo sint contra bonum publicum. 151 *Cõtrarium non est improbabile.*

Hinc patet responsio ad rationes allatas. Respublic. enim non habet Ius iustitiæ vt pretium non augeatur, si copia mercium, quæ est in vrbe, sit suppressa & ignota. vt patet ex dub.5. nam pretium pendet ex communi æstimatione: alioquin alij, qui bona fide tunc carè vendiderunt, tenerentur postea ad restitutionem. vnde etiam hoc pretium respectu eorum, qui suppresserunt, non est iniustum; quia nulla iniusta actione illud procurarunt. Ad alterum argumentum. 152

Respondeo, hoc solùm probare, illos peccasse contra Iustitiam particularem; si arbitratio pretij, spectatis circumstantijs temporis, quo vendunt, fuerit irrationabilis: quomodo intelligenda est illa sententia. Sicut cùm conspirant in pretium, vt dictum est nu.147.

Si Quarto modo fiat; si quidem vi aut fraude *impediat*, ne maior copia aliunde importetur, vt maneat caritas in Republic. tenetur ad restitutionem, tum Reipublic. quatenus iniustè ei causa fuit maioris pretij; tum mercatoribus, quos impediuit, quatenus priuauit eos probabili lucro. Ita Syluester v. Emptio, quæstione 13. Si verò sine vi aut fraude impediuit, non tenetur. Quo modo monopolia factitantes puniantur in foro externo. vide apud Syluestrum v. Emptio, dicta q. decimatertia, et decimaoctaua. 153 *Quartus modus.*

CAPVT

CAPVT VIGESIMVMSECVNDVM.

De Censibus seu Redditibus annuis.

Complectitur Dubitationes 15.

POST contractum venditionis & emptionis, agendū nobis est de censibus, quorum contractus est species venditionis & emptionis.

DVBITATIO I.

Quid sit census.

1 *Census varia acceptio.* NOTANDVM, nomen *census*, variè accipi, vt docet Couarruuias lib. 3. var. c. 7. num. 1. Primò, Pro æstimatione fortunarum cuiusque, quæ fieri solet, vt sciatur quantum quisque Principi tributi nomine soluere debeat: censere enim est æstimare. Secundò, Pro ipsis fortunis, quæ censentur, iuxta illud, *das census honores, Census amicitias*. Tertiò, Pro ipso tributo, siue capitatim, siue ratione fortunarum imposito. sic Matth. 22. *Licet censum dare Cæsari, an non?* Quartò, Pro omni eo, quod annuatim alicui solui solet in signum subiectionis vel dominij. Quintò, Accipitur non pro pecunia aut re aliqua corporali, quæ solui solet; sed pro re spirituali, nempe pro iure quodam in re alterius, vt ex ea quotannis aliquid soluatur, potestque sic describi: *Census est ius percipiendi annuam pensionem ex re vel per-*
2 *Census quid.* *sona alterius.* Dico *Est ius*, quia census in proposito non est ipsa pensio soluenda; (quamuis sæpè hoc nomen sic vsurpetur) sed ius quoddam ad exigendum quotannis certam pensionem ab alio; cui iuri respondet in altero obligatio soluendi. Hinc fit, vt qui vendit censum, non vendat pecuniam aut fructus aliquot annuos, vt quidam putarunt, sed ius quoddam exigendi certam pecuniæ summam, vel certos fructus: quæ sanè plurimùm differunt.
3 *Ex re alterius*; quia nemo super re sua propriè dicitur censum vel redditum habere; (cùm habeat in ea ius multò perfectius, nempe dominium) sed tantùm super re alterius, in quam ipse ratione census nullum ius habet, nisi ad exigendam ex ea pensionem; cùm dominium vtile & directum sit penes alterum. *Vel persona alterius*; quia etiam super persona nuda hoc ius constitui potest, vt infrà dicemus.

DVBITATIO II.

Quotuplex sit census, seu de varijs censuum generibus.

RESPONDEO & dico Primò, Censum generatim diuidi in Reseruatiuum & Consignatiuum. *Reseruatiuus* dicitur, quando quis transfert rem suam in al-
4 *Reseruatiuus.* terum quoad dominium directum & vtile, donando, legando, vendendo, aut permutando, seruata sibi pensione annua super eadē re. Talem censum constituit Ioseph in omnibus terris Aegyptiorum, præterquam sacerdotum, cùm eas emptas & subiectas dominio Pharaonis, Aegyptijs restituit, vt patet Gen. 47. vers. 24. De tali non agit Constitutio Pij V. vt notat Thomas Boninsignius tractatu de cēsibus & alij. vnde in huius contractu posset apponi pactū legis cōmissoriæ, id est, vt res super qua cōstituitur, cedat in cōmissum & redeat ad eum, qui illā contulit, si biennio vel triennio nō fuerit pēsio soluta, vt docet Couarruuias lib. 3. variar. c. 7. nu. 1. Distinguitur autē hic contractus ab emphyteusi, teste Couar. supra. Primò, Quia in
5 *Differt ab emphyteusi.* emphyteusi non transfertur nisi dominium vtile: hic autē vtrumque, directum & vtile. Secundò, Si in emphyteusi non soluatur pensio intra biennium, dum est Ecclesiæ, vel intra triennium, dum est sæcularis: dominium vtile cadit in cōmissum, & ipso iure coalescit cum dominio directo. hoc autem non fit in censo, nisi de hoc expressè sit pactū inter partes. Tertiò, Emphyteuta non potest rem vendere, domino directo non monito, alias cadit in commissum; & ex pretio tenetur ei soluere certam partem quam vocant laudemium: ad neutrum tenetur debitor census.

Consignatiuus. *Consignatiuus* dicitur, quando quis super bonis suis, quorum dominium directum & vtile retinet, vel etiā super persona sua, alteri ius pensionis annuæ consignat. de hoc est tota disputatio apud Doctores.

Dico Secundò, Consignatiuus census variè diuiditur. 6 *Diuisio.*
Primò, Ratione materiæ, in realem, personalem, & mixtum. *Realis* est, qui super re aliqua fundatur, ita vt ex ea re pensio debeatur. Huic respondet Primò, In reipsa obligatio realis, quæ rem perpetuò comitatur, etiam si alteri vēdatur, tamquam onus quoddam, seu grauamen illi annexum, donec legitimè redimatur. Secundò, Obligatio personalis in eo, cuius illa res est. nam onus rei redundat in dominum. Tertiò, Relatio debiti in pensione. vnde patet, cēsui reali triplex correlatiuum partiale ordine quodam respondere.

Personalis est, qui immediatè super personam, quæ seip- 7 *Personalis.*
sam obligat ad pensionis solutionem, constituitur: huic respondet tantùm obligatio in persona, & debitū in pensione. Nec obstat, quòd hic interdum interueniat hypotheca: quia hæc non interuenit ex vi contractus censualis, sed superuenit per alium contractum: nam hypotheca solùm exigitur ad securitatem contractus alterius. vnde ex ea non est soluenda pensio, nisi eo euentu, quo aliter solutio à persona debitore nequiret obtineri. *Hypotheca in personali.*

Mixtus est, qui constituitur super re & super persona 8 *Mixtus.*
immediatè: ita vt etiam, si res pereat, persona tamen maneat obligata. secùs in merè reali, vbi re ex parte vel in totum pereunte, perit similiter census, vt infra dicetur.

Secundò, Diuiditur ratione pensionis; scilicet in *fru-* 9 *Fructuarius.*
ctuarium, ex quo debentur fructus, vt frumentum, vinum, &c. & *pecuniarium*, ex quo pecunia. *Pecuniarius.*

Tertiò, In censum certum & incertum. *Certus* est, cùm determinata pecuniæ summa vel fructuum mensura, in pensionem constituta est. *Incertus*, cùm indeterminata, v. 10 *Certus. Incertus.*
g. tertia vel quinta pars fructuum constituitur soluenda. sicut fecit Ioseph in Aegypto, hic enim modus non est licitus, nisi in censu reseruatio.

Quartò, Ratione temporis futuri, in *perpetuum* & *tem-* 11 *Perpetuus Redimibilis, & Irredimibilis. Tēporalis.*
poralem. *Perpetuus* diuiditur in *Redimibilem* & *Irredimibilem*. *Temporalis* verò in eum, qui extenditur in tempus certum, v. g. 10. vel 20. annorum; & in eum, qui in incertum, vt ad vitam vnius, duorum, vel trium hominum, qui vitalitius dicitur. vide Ioannem Maiorem in 4. dist. 15. quæst. 34.

DVBITATIO III.

Vtrùm emptio census noui sit licita.

QVIDAM DD. olim putarunt emptionē censuum 12 *Sententia Henrici de nouis censibus.*
nouorū, (id est, qui tunc primū constituuntur quando vendendi sunt) illicitam esse, etiā si in re aliqua fructifera constituantur; si pensiones recipiendæ putentur tandem superaturæ pretium. Secùs tamen esse de antiquis, hos enim licitè emi posse pretio communiter taxato. Ita sensit Henricus quodlib. 8. quæst. 23. ratio ipsius est, quia emptio redditus noui, non emptio, sed purū mutuum est: sed in mutuo non licet plus pecuniæ accipere quam datum sit: ergo, &c. Maior probatur, quia extrema huius contractus (inquit) sunt, pecunia simul data & pecunia per quotas recipienda, pecunia autem vendi non potest, sed mutuo datur. Nec refert, quòd in re aliqua fructifera videatur cōstitui, quia hęc solùm se habet

per

per modum hypothecæ. Idem sentire videntur Innocentius & Ioannes Andreas in cap. In ciuitate, de vsuris.

13 *Emptio censuum etiam nouorum.* Verùm contraria sententia est communis & certa, Non minùs licitè emi nouos redditus, quã antiquos. Ita Conradus q. 79. vbi 12. rationibus Henrici sententiam refutat. Sotus l. 6. q. 5. ar. 1. Medina de vsura q. 12. Couar. lib. 3. variar. cap. 7. n. 2. Nauarr. comment. de vsuris nu. 69. & seqq. & alij. Probatur Primò, Quia Martinus V. & Calixt. III. in suis Extrauagantibus, quæ habentur inter communes, titulo de emptione & venditione, auctoritate Apostolica declararunt, *census eos, qui conditiones ibidem positas haberent, esse iustos, & licitos, & debitores ad solutionem obligari.* Nec distinguũt hi Pontifices inter antiquos & nouos; sed in genere de omnibus loquuntur. Secundò, Quisque potest de nouo constituere ius percipiendæ pensionis in suis bonis, titulo donationis, vt ipsi fatentur: ergo etiam titulo emptionis; non enim minoris valet quod emitur, quàm quod donatur. Tertiò, Quia antiqui aliquando fuerunt noui, & lapsus temporis non fecit eos esse iustos: ergo sicuti antiqui vendi possunt ita & noui. Quartò, Potest quis alteri vendere Ius seruitutis in suo agro, de nouo constituendum: ergo etiam Ius percipiendæ pensionis annuæ. patet consequentia; quia sicut Ius seruitutis est particula quædam decerpta ex Iure integro, quod dominus habet in re sua; ita & census, seu Ius pẽsionis annuæ, est pars quædam Iuris, quam dominus habet in re sua. si ergo illa vendi potest, etiam hæc.

14 *Ad rationẽ sententiæ cõtrariæ.* Ad fundamentum contrariæ sententiæ Respõdeo, Verum non esse, nullam hic interuenire mercem præter pecuniam, seu pensiones annuas: nam id, quod venditur & emitur propriè & immediatè in hoc contractu, non est pecunia aut pensio annua; sed Ius ad pensionem annuam exigendam: quod ius multum distinctum est a re ipsa, vt ostendit Conradus. deinde etiam pecunia absens & periculis exposita vendi potest pro præsente, vt infra dicetur, cap. 23. dubit. 4.

Dices, Illud Ius non extat: ergo non potest vendi.

Respondeo Primò, Etsi nunc non extet, tamen paulò post extabit; vnde potest vendi, sicut hæreditas futura, & iactus retis futurus vendi potest, vt rectè Medina q. 12.

Respondeo Secundò, Falsum esse, hoc Ius non extare antequam vendatur: extat enim in ipso vendente; nam hic Ius habet percipiendi pensionem ex re sua, (quamquam tunc non vocetur census) quod ius sicuti alteri donare potest, ita etiam vendere, tamquam rem modò extantem.

DVBITATIO IV.

Vtrùm iure naturæ emptio census personalis sit licita.

15 *Emptio census realis.* SVPPONO, emptionem census realis redimibilis licitam esse; quod expresse habetur in Bulla Pij V. ann. 1588. de censibus edita, & in Extrauag. Martini V. & Calixti III. titulo de empt. & vendit. ratio est; quia sicuti emptio prædij licita est cum pacto de retrouendendo, ita etiam emptio iuris percipiendi fructus ex illo prædio; quod Ius est pars quædam Iuris existentis in domino prædij. vt enim dominus potest vendere totum Ius suũ, quod habet in prædio, ita etiam potest vendere partem Iuris, quæ nihil est aliud quàm cẽsus realis. vide Couuar. lib. 3. variar. cap. 7. nu. 5.

16 *Personalis.* *Quidã putant illicitam empt. personalis.* Sed difficultas est de personali. Multi DD. negant, quos citat & sequitur Nauarrus comment. de vsuris, num. 81. Innocentius, Hostiensis, Ioannes Andreas, Ancharanus, Antonius de Butrio, Cardinalis Zabarella, Panorm. & Anani. in cap. In ciuitate, de vsuris, D. Antoninus 2. par. tit. 1. cap. 8. Angelus v. Vsura. §. 78. & quidem recentiores. Probat hanc sententiam Nauarrus, Primò, Quia census personalis est inuẽtio noua & numquam in Repub. Romana post susceptam religionem Christianam vsurpata. Secundò, Pensio non potest in libera persona constitui eo modo, quo in prædio constituitur. Tertiò, Liber homo non potest pignori dari, cap. 1. de pignoribus: atqui Ius census maius est Iure pignoris: ergo. Quartò, Quia liber homo non potest in seruitutem rapi ob debita.

17 *De quali censu personali loquatur.* Verùm ex his rationibus satis cõstat, hos auctores non loqui de censu personali, qui passim est in vsu; sed de eo, qui ita constituitur in persona, sicut constitui solet in prædio; adeò vt si non sit soluendo, creditor possit debitorem vendere, aut trahere in seruitutem, sicut prædium vendi aut vindicari in dominium potest. Nos autem non loquimur de tali censu personali, sed de eo, qui in creditore solum ponit Ius pensionis annuæ; (cui interdum ad securitatem accedit Ius hypothecæ in omnibus bonis debitoris) in debitore verò tantũ obligationem personalem illius soluẽdæ, (& in bonis obligationem hypothecariã) quæ transeat ad hæredes, ita tamẽ vt nõ obliget illos nisi secundùm vires hæreditatis. quo fit vt sæpe tales census pereant, etiãsi omnia bona pro illius hypotecata fuerint.

18 *Esse licitã.* Respõdeo igitur & dico Primò. Census personalis emptionẽ licitam esse. docet hoc Conradus quæst. 74. & 79. Maior in 4. d. 15. q. 54. Gabr. ibidem q. 12. art. 2. conclus. 1. Sotus l. 6. q. 5. art. 1. concl. 4. Ioannes Medina, de vsura q. 11. §. Sed quæret aliquis. Couar. l. 3. variar. c. 7. nu. 5. Thomas Bonisignius c. 4. nu. 7. denique puto fore paucos ex auctoribus, quos Nauar. citat, qui talium cẽsuum emptionem condemnarent. Nam Panormitanus, citatus a Nauarro q. 5. apertè eam admittit esse licitam. Probatur Primò, Quia olim etiam Ecclesiæ debebantur decimæ personales, scilicet ex labore manuũ, & ex negotiatione; vt patet cap. Decimæ, 16. q. 1. & cap. Apostolicæ, & cap. Pastoralis, de decimis, quæ etiam nunc quibusdam locis soluuntur. Item Esdræ lib. 2. c. 10. fideles constituerunt annuum redditũ tertiæ partis sicli pro fabrica templi, panibus propositionis & sacrificijs, idque tantùm super personas suas: atqui talis obligatio vel sponte suscepta, vel à Superiore legitimè imposita, est certo pretio æstimabilis: ergo vendibilis. quare etiam census personalis vendibilis erit: cùm talis obligatio sit verè census personalis.

19 Secundò, Si ad censum res aliqua distincta à persona vẽditoris requireretur, super qua cẽsus dicatur constitui, id esset vel quia illa res deberet emptori census vẽdi, vel certè quia fructus eius, illi vendi deberent: atqui neutrũ est verum. Non enim res illi venditur; quia dominium rei directum & vtile manet apud venditorem census, qui liberè ea potest alienare in quẽ voluerit, vt patet ex Bulla Pij V. Neque etiam fructus propriè illi venduntur; quia sæpè fit vt sit cẽsus pecuniarius, qui super agro constituitur. Denique etiamsi concederemus fructus rei vendi, simili modo vendẽdi possunt fructus, & lucra personæ. Si dicas rem fructiferam requiri, vt ius percipiendi ex ea fructus (quod ius est penes dominum rei) possit alteri vẽdi, in quo iure alteri collato consistit ratio census: cur nõ similiter potest vẽdi Ius illud, quod quisque habet, percipiendi lucri ex sua industria, suisque bonis; obligando se & posteros suos ad eam diligentiam, quæ ad solutionem sufficiat? sicut enim fertilitas agri est naturalis, ita fertilitas (vt ita dixerim) hominis, qua potest acquirere lucrum, est voluntaria; ac proinde potest se homo ad eam obligare. quòd si etiam agri fertilitas esset in hominis potestate, posset similiter homo obligari ad eam procurandã: imò hoc ipso, quo cẽsus super agro cõstitutus est, homo sine alio pacto, tenetur ad eũ bona fide & diligenter colendum. nõ ergo mirum esse debet, si possit obligari censu personali ad eam industriam, quæ tantum acquirat, quantum necesse est ad pensionis solutionem.

Nec obstat, quòd posteri quoque obligentur; quia sicut obligationes aliæ personales ex alijs cõtractibus ortæ, transeunt ad hæredes, eosque obligant lege, iustitiæ: ita etiam hæc obligatio soluendæ pensionis, etiamsi mere sit personalis, ad hæredes transire potest. omitto alias rationes minoris momenti.

20 *Si pensiones superent sortem.* Dico Secundò, Hanc emptionem esse licitam, etiamsi pensiones sperentur excessuræ pretium. colligitur ex auctoribus citatis, qui n. admittunt hunc censum, admittunt eo modo, quo passim est in vsu: atqui nemo huiusmodi censum emit, nisi verisimile ei sit, pensiones cum tempore excessuras pretium: est. n. census perpetuus, etsi redimibilis, ex parte venditoris. vnde semper sperat emptor se plus accepturũ, quàm dedit: nã sperat se accepturum pẽsiones aliquot, & postea si vẽditor voluerit post aliquot annos se liberare, totam sortem. Probatur Primò, Quia per hãc emptionem non emuntur propriè pensiones futuræ,

futuræ, sed ius quoddam illas exigendi, quod in omni Repub. longe minoris valet, quàm pensiones speratæ, si essent præsentes, valerent. Secundò, Census realis perpetuus licitè emi potest minoris quàm sint pensiones speratæ; ergo etiam personalis. cõseq. probatur à paritate rationis: sicut enim ibi non violatur æqualitas, eo quòd non emãtur propriè fructus qui longè superant pretium, sed ius ad illos, quod censetur æquale pretio; ita etiam hic non emuntur pensiones, sed ius & actio ad illas, quæ actio communi hominum æstimatione non pluris valet. Confirmatur, quia communi hominum iudicio pluris æstimatur census realis super amplissimo agro vel copiosis decimis fundatus; quam census personalis com hypotheca: ergo si ille minoris emi potest, quàm sint pensiones, etiam hic potest.

Tertiò, Nisi liceret tales census emere minore pretio, quàm sint pẽsiones speratæ, condemnandi essent plerique census in Belgio, Germania & Gallia, nam plerique antè quàm certo modo realizẽtur coram Magistratu, (quod sæpè non fit, vel non nisi post longum tempus) sunt merè personales, cum hypotheca speciali, vel generali omniũ bonorum; & emuntur senis denis in singula annua, seu pretio decuplo sextuplo: at qui nõ est facilè damnandum quod tot viri docti & religiosi in tot Prouincijs faciunt.

21 Dico Tertiò, Persona, in qua census constituitur, debet esse vel fructiferas (id est, talis vt aliquem fructum sua opera vel industria pariat, vnde soluat) vel vt aliqua bona in re vel in spe habeat. Ita Medina qu. 11. ratio est, quia alioquin ius illud nullius esset momenti; & ita non esset pretio æstimabile.

22 Dico Quartò, Licitum etiam est in emptione census personalis exigere hypothecam generalem, vel specialem securitatis causa. colligitur ex ijsdem auctoribus. Probatur Primò, quia in reliquis contractibus licet exigere hypothecam. vt in mutuo, in venditione ad terminum, & similibus: cur non etiam in emptione census? si enim contractus est validus, meritò potest exigere is, cuius interest, securitatem, vt firmus maneat & non violetur. ad hoc autem pertinet hypotheca.

Licita est hypotheca in cẽsu personali.

23 Dico Quintò, Licita etiam est emptio census mixti, id est, qui partim sit personalis, partim realis probatur, quia si emptio vtriusque seorsim est licita; cur non etiam iunctim? exemplum sit, Si emas censum super prædium, ea lege, etiamsi prædium nihil vel parum aliquando ferat, teneatur nihilominus venditor totam pensionem soluere: quo casu si prædium vendatur tertio, poteris pensionem exigere, & à venditore census, ratione obligationis personalis; & à tertio, ratione obligationis realis, quæ est in prædio. Item si emas censum in prædio vel domo, ea lege, vt venditor obligetur, si res omnino pereat. quamuis dici possit, pactum illud accessorium, esse pactum assecurationis pensionum ex prædio soluendarum. Denique si emas censum in prædio, cuius fructus non sufficiunt, ea lege vt tota pensio soluatur: quo casu est realis: quatenus se extendit ad fructus prædij personalis, vt ad reliquam partem.

Cẽsus mixti liciti.

24 Sed contra Obijcitur Primò, Martinus & Calixtus Pontifices in suis extrauagan. tit. de empt. & vend. solum reales census licitos esse declararunt: ergo personales sunt illiciti.

Obiectiones

Respondeo, Non declararunt solos reales esse licitos, quamuis de illis solis declarationem fecerint; eo quòd de his solis essent consulti.

25 Obijcitur Secundò, Si tibi darem 1000. aureos, ea lege vt quotanis pro vsu mihi persolueres 50. vsuram committerem: eò quòd vsum pecuniæ seorsim venderem, sed ita in emptione census personalis: ergo, &c. Hoc argumentũ ait Lopez Sotum numquam potuisse soluere.

Resp. In censu personali non vendi ab emptore vsum pecuniæ; sed emi ius super alterum, qui sibi obligationem personalem potest imponere.

26 Dices, Qui emit Ius exigendi pecuniam, emit ipsam pecuniam, atqui pecunia non est vendibilis, cum ipsa sit pretium & mensura rerum aliarum, iuxta Aristotelem: ergo hic nõ est vera emptio sed mutuum. Maior probatur, quia qui emit Ius alicuius possessionis, principaliter censetur emere possessionem. ergo, &c. Confir. propter quod vnumquodque tale; illud magis tale; atqui illud Ius emitur propter pecuniam: ergo ipsa pecunia magis emitur.

Emptio Iuris, & rei differunt.

Respondeo ad maiorem, Verum non esse, cum, qui emit Ius ad pecuniam, emere propriè ipsam pecuniam; nã hæc multum differunt, vt ex communi vsu hominum patet, qui quotidie Iura sua & actiones pecuniarias vendunt.

Ad probationem maioris Dico Verum non esse, cũ, qui emit solum Ius ad possessionem, emere propriè ipsam possessionem, vt patet dum Ius litigiosum emitur: tunc enim nõ dicitur emi ipsa possessio, sed ius & actio alterius, deinde etiam si ius sit liquidum; qui habet ius ad possessionẽ, non ideo habet ipsam possessionem: ac proinde, qui vendit ius suum, non propriè vendit possessionẽ. sic qui transfert in alterum ius, quod habet in beneficium per præsentationem, non transfert in illum beneficium. 27

Ad minorem Respondeo Verum non esse. pecuniã vendi non posse: si enim distet loco, vel adiunctas habeat aliquas difficultates, aut pericula, vendi potest, sicut aliæ merces, vt c. 23. dicetur. quamuis in censu personali non ipsa propriè, sed ius ad illam vendatur, vt dictum est.

Ad confirmationem, Etiamsi illud ius ematur propter pensiones, ipsæ tamen pensiones non sunt propriè id, quod emitur in contractu censuali; sed sunt ratio emendi. Sicut qui emit agrum, non dicitur emere fructus, quos singulis annis ager feret, quamuis propter fructus emat. quare pensiones non habent se propriè instar mercis in hoc contractu; sed ius ad illas. 28

Illud autem axioma non sic est intelligendum, quasi quæuis denominatio alicui conueniens propter aliud, debeat illi magis conuenire. domus enim emitur propter vsum, non tamen vsus; emitur medicamentum ob valetudinem, non tamen ipsa valetudo.

Obijcitur Tertiò, Qui emunt prædium vel equos ab ijs qui ijs carent, eaque rursus pro annua pensione ijsdem fictis venditoribus locant censendi sunt vsurarij: atqui non essent vsurarij, si ius ad personales annuas pensiones possent emere: ergo tales pensiones non possunt emi. 29

Resp. Negando minorem, Primò Quia non intendunt emere aliquem censum; sed accipere pretium fictę locationis. quare cum titulus sit planè confictus, ob quem expresse intendunt lucrum, nullo modo possunt illud lucrũ percipere. Secundò, Quia intendunt repetere sortem, quã dederunt, quod non fit in censibus.

Obijcitur Quartò, Emptio census personalis non est aliud quam emptio personalis debiti, successiue soluendi, & Iuris personalis, ad illud exigendum: sed tale debitum & ius, si nullum timeatur periculum, non minus valet quàm res ipsa: ergo nõ potest emi minoris, quam sint omnes pensiones speratæ.

Resp. Primò, Negando minorẽ; longe enim pluris communi hominum æstimatione censetur valere pecunia præsens, quam actio personalis, sed ius ad illam sic per partes, & per tanta interualla exigendam. cuius signum est. quòd nusquam inueniretur, qui tantum vellet pro tali iure soluere, si illud per modũ mercis venale proponeretur. quòd si fortè aliquis inueniretur, cui perinde sit habere tale ius ac pecuniam præsentem; id non refert; quia communis hominum æstimatio pretium rebus & iuribus imponit. Accedit, quod tale ius non pluris valeat, quã ius reale in optimo & securissimo agro, quod tamen minoris æstimatur, quã omnes pensiones, quæ inde sperantur, si simul essent. 30

Respondeo Secundò, Cum ius personale fere semper cum aliquibus periculis & difficultatibus sit cõiunctum, & pecunia præsenti res fructiferæ possint emi, vel negotiatio cum magno lucro iniri, meritò potuit communi hominum æstimatione, vel Principis decreto, isti iuri certum pretium imponi, omnibus istis circumstantijs probè expensis; quòd pretium à quouis exigi possit, etiamsi fortè illæ circumstantiæ in ipso locum non habeant. non enim necesse est, vt omnes illæ causæ, ex quibus crescit communis æstimatio rei, in quouis locum habeant, vt suprà c. 20. dub. 14. dictum est. 31

Potest iuribus imponi commune pretium, ratione circũstantiarũ, quæ ordinariè adsunt.

Obijcitur Quintò, Si hoc ius minoris valet, quàm pensiones speratæ: ergo qui dat mutuo 1600. aureos, põt exigere 1700. per partes reddendos, ita vt quotannis soluantur 100. (nam mutuans solum acquirit ius ad 1700. sic soluendos,) quod ius non valet pluris quàm pretium, nempe 1600. atqui cõstat id esse vsurarium, seposito lucro cessante, damno emergente, & omni periculo: ergo illud ius non valet minoris quàm pensiones.

Respondeo negado sequelam maioris. quia qui dat mu-

tuo, non intendit emere aliquod ius, nec mutuatarius intendit aliquod ius vendere; (non enim proponitur hic aliquod ius per modum mercis vendibile) sed vterque tantũ intendit celebrare contractum mutui, ex cuius vi, solũ potest exigi re eiusdem speciei & valoris; nec habetur ratio distantiæ temporis, si nullum inde sit periculum vel incommodum. pensiones autem 17. centenum aureorum, seposita temporis distantia pluris valent quàm 1600. aurei. secus est, quando ius aliquod per modum mercis exponitur venale. nam æstimatio mercium & rerum, quæ subijciuntur contractui emptionis & venditionis pendet ex varijs circumstantijs, quæ communiter adsunt. & quamuis contingat aliquas respectu huius vel illius abesse, nõ ideo mutatur pretium lege vel communi æstimatione impositũ. quare hoc ius emi potest pretio taxato. tanti refert quo
33 modo quis contrahat. Cuius ratio est, quia vna eademque res secundum varios contractus variam æstimationem recipit; vt si illam vendas in auctione publica, minoris censetur valere. quàm si per manum periti mercatoris. simili modo si mutues operario 30. aureos, ea lege, vt iusto pretio pro te laboret. erit vsura, vt plerique DD. fatentur; si verò anticipato pretio eadem pecunia conducas ipsius operas, non erit, & tamen idem consequeris, etsi non plus pecuniæ exponas, si mutues 1000. aureos. accepto agro in pignus, non potes fructus percipere nisi velis eos computare in sortem; si autem eadem pecunia agrum emas cũ pacto retrouendendi, potes omnes fructus percipere, & postea pretiũ totum repetere. neque mutuendum hoc modo vsuras palliatum iri; tũ quia in censu nõ licet repetere sortem; tum quia nemo libenter in tot annos alteri credit.

DVBITATIO V.

Vtrùm emptio census perpetui irredimibilis, sit licita minore pretio, quàm sint pensiones speratæ.

34 RESPONDEO & dico Primò, Emptio census realis perpetui & irredimibilis licita est minori pretio, quã sint pensiones speratæ. est communis sententia DD. Ioan. Medinæ quæst. 12. & 15. de vsura, Soti lib.6. quæst. 5. art. 2. Couarruu. lib. 3. var. cap. 7. & aliorum. probatur quia res ipsa, seu dominium rei, in qua census iste fundatur, est minoris pretij quam fructus ex ea sperati: nam fructus, qui temporis successu percipiuntur, decuplo pluris valent, quàm res communiter æstimetur, atqui census realis nihil est aliud quàm pars illius iuris, quod in dominio continetur: ergo multo magis emi potest minore pretio quã fructus. minus enim est habere censum super re, quam eius dominium.

Census irredimibilis licitus.

Notandum tamen Primò, si res illa casu pereat, censum quoque concidere, id enim commune est omni censui merè reali. quia sicut pereunte re, dominium eius perit; ita etiam ius omne percipiendi fructus ex illa. vnde patet falli Couarruu. supra nume. 5. & 6. & Sotum supra art. 1. dum putant re perempta, non perire censum realem; (nisi contrarium in contractu sit expressum) sed venditorem manere obligatum. ratio ipsorum est, quia putant rem censui subiectam, a qua dicitur census realis, esse verã hypothecã pro censu. atqui hypotheca pereunte vel in aliũ translata, adhuc manet obligatio personalis in priore debitore. ergo. &c. Sed hoc fundamentum non est verum. neque id, quod ex eo infertur. nam census realis nihil est aliud, quã ius percipiendi fructum vel pensionem ex re fructifera alterius. vnde se habet sicut ius seruitutis, quod quis habet in re alterius. v.g. ius eundi per prædium alterius, venandi, piscandi, colligendi glandes & similia: ratione cuius iuris res non dicitur hypotheca pro illo iure. si enim res pereat, perit ius, si ad alium transferatur, prior dominus omni obligatione soluitur. quando autem res aliqua est hypothecata, tunc etiamsi pereat, vel in alium transferatur, manet tamen obligatio personalis; quia hypotheca datur in securitatem alterius debiti, maxime personalis. Itaque dicere rem subiectam censui esse hypothecam pro censu, est omnes census facere personales Quod confirmatur ex cõstitutione Pij V. Martini V. & Calixti III. de quibus infrà dub. 12. vbi expresse requiritur hæc conditio tamquam

Pereunte re, perit census realis.

Conarr. & Sotus.

35 *Res subiecta censui reali nõ est propriè hypotheca.*

intrinseca censui reali, vt pereunte re, pereat etiam pro rata ipse census.

Notandum Secundò. In censu realis irredimibilis emptione posse hypothecam exigi. sed hæc hypotheca nullũ habebit vsum, si res censui subiecta pereat. solumque ad hoc seruiet, vt si fortè debitor census nolit (re censui subiecta permanente salua) soluere pensiones, possit vendi hypotheca, vt ex ea solutio petatur. 36

Vsus hypothecæ in cẽsu reali.

Notandum Tertiò, non solum fructuarium, sed etiam pecuniariũ censum irredimibilem, posse in re fructifera fundari. ratio est, quia non tantum res illa, quam ager profert, censetur fructus eius, sed etiam pecunia illi æquiualens, sicut fructus domus, non solum est vsus & habitatio, sed et pretium vsus. vnde sicut dominus agri non solum ius habet ad agri segetem, sed etiam ad pretium ex segete capiẽdum; ita hoc ius vendere alteri in perpetuum potest.

Census pecuniarius irredimibilis.

Dico Secundò. Etiam emptio reditus personalis irredimibilis est licita, etsi pretium sit minus quàm pensiones speratæ. colligitur ex Medina & Soto supra. Probatur Primò. Quia minor est species vsuræ in hac emptione, quam in emptione census personalis redimibilis: cum nulla sit spes recuperandæ sortis. ergo si hic emi potest pretio minore, quam sint omnes pẽsiones speratæ, etiam ille potest. Secundò, Quia certum est hominem sibi posse talem obligationem imponere; quæ ad hæredes transeat secundũm hæreditatis facultates: atqui hæc obligatio communi hominum iudicio est certo pretio æstimabilis. v.g. 80. aureis in singulos; cum tamen plures sperentur recipiendi intra annos 40. Confirmatur, quia si vir aliquis opulentissimus tale onus sibi suisque posteris in perpetuum imponeret, illudq; publicè venale proponeret, nemo tantum offerret, nec tanti illud æstimaret, quanti omnes pensiones, si præsentes essent; sed longe minoris: atqui pretia rerum & iurium ex communi hominum æstimatione pendent. Tertiò, census realis irredimibilis pretium minus est, quàm sint pensiones speratæ: atqui sæpe fit vt census reales sint multo meliores & securiores quàm personales: ergo etiam pretium iustum personalis irredimibilis minus est, quàm omnes pensiones speratæ. 37

Census personalis irredimibilis licitus.

Nec obstat, quòd pretium census personalis irredimibilis maius esse debeat, quam pretium census realis irredimibilis nude considerati, eo quòd venditor ibi maius onus sustineat: (etsi enim omnia eius bona pereant, non tamen perit obligatio huius census, cum sit personalis; sed tãtum consopitur. donec melior fortuna obtigerit) quia si census realis annexum habeat pactum assecurationis, non est minore pretio dignus, quàm census personalis perpetuus: atqui pretium eius tunc est minus, quàm pensiones speratę: ergo etiam pretium census personalis. 38

Census realis cum pacto assecurationis nõ est minoris pretij, quã personalis irredimibilis.

Dices, Nullum potest dari pretium censui irredimibili æquale: ergo eius emptio est iniqua. Antecedens probatur quia si des 24. vel 25. vel etiam 30. in singula intra totidẽ annos habebis sortem, & reliqua supra sortem accipies. Imò quantumuis sors sit magna, decursu annorum superabitur pensionibus. 39

Obiectio.

Resp. Non emi ipsas pẽsiones, sed ius ad pẽsiones, quod communi hominum æstimatione æquiualet certæ summæ pecuniæ præsentis. vnde non refert quòd pensiones superẽt; quia hæ sunt instar fructuum illius iuris, quod primo & principaliter emitur. & cuius pretium vel lege publica, vel cõmuni hominum æstimatione statuitur: alioquin nõ liceret emere agrum certo pretio, quia fructus agri intra aliquot annos pretium superabunt. neque censum realem irredimibilem, ob eamdem causam: nam aliquot annis pẽsiones superabunt pretium. id tamen est contra praxim orbis, & communem sententiam DD.

DVBITATIO VI.

Vtrùm census temporalis possit emi minoris quàm sint omnes pensiones simul iunctæ.

NOTANDVM est, temporalem dici qui ad certum vel incertum tempus constitutus est, in cuius termino sponte extinguitur, sorte non refusa. 40

Vitalitius census licitus.

Resp. & dico Primò, Qui ad incertum tẽpus cõstitutus est,

est,(vt est omnis vitalitius)emi potest pretio;quod minus sit,quam pensiones speratæ. est communis senteotia DD. Gab.in 4.d.15.q.12.ar.3.dub.2. Maioris ibid.q.34.concl.2. Medinæ de vsura,q.14. Couar.lib.3.var.c.7.nume.3. & 4. & aliorum. Probatur Primò, Quia quòd pensiones simul iunctæ superent sortem, id est, fortuitum. sicut enim possunt superare, ita etiam superari, esseque minores sorte; cum valde incertum sit, an tot annos sit victurus is, super
41 quem constitutus est. Nec obstat, quòd interdum multò probabilius sit esse diutius victurum, ac proinde plures pẽsiones persoluturum: quia noo emuntur pensiones, sed ius ad illas exigendas: quod ius minoris longe valet, quam pensiones præsentes; tum ob commoditatem pecuniæ præsentis, tum quia multis modis tanto tempore fieri potest, vt nihil ex eo possit percipi. Secundò, Quia census vitalitius est res quædam æstimabilis communi hominum iudicio certo pretio; quòd fere semper minus est, quàm pensiones speratæ: (nemo enim emeret censum, nisi id speraret) atqui res omnis veodibilis iustè emi potest pretio, quo communiter æstimatur. ergo.

Notandum autem, hoc pretium, si census sit ad vitam vnius ætate florentis, alibi esse octonum, alibi septenum nummum in singolos: si ad vitam duorum, denum. quod enim in quauis Prouincia lege vel communi æstimatione est taxatum præsumendum est esse iustum pretium, nisi contrarium sit euidens.

42 Dico Secundò, Probabile etiam est, eum, qui ad certũ
Census ad certum tempus, tempus coostitutus est, v.g. ad 10. vel 20. annos, posse minoris emi, v.g. si quis vellet vendere pensionem 10. aureorum in decennium, probabile est licere emere 90. Tenet hoc Conradus q.79. & 80. Couar. c. illos 7. num. 4. Caiet. v. Vsura, sub finem. Nauar. cap. 17. nu. 230. & commentario de vsuris nu. 71. vbi iodicat, 100. aureis posse emi pensionem anouam 10. aureorum ad annos 15. & quidem si sit census realis, oon videtur dubium. sicut enim emi potest ius percipiendi fructus seu emolumenta ex re fructifera alterius in perpetuom; ita etiam ad certum annorum numerum. quod ius semper æstimatur minoris, quam emolumentum speratum, si præsens esset. Confirmatur, quia alioquin pluris valeret census temporalis quam perpetuus. nam census perpetuus redimibilis emi potest denis fenis nummis in singulos: hoc autem pretio oon posset emi census temporalis ad 20. annos. Item census irredimibilis emi potest 30. oummis io siogulos. atqui hoc pretio emi non posset census temporalis ad annos 33. quæ omnia per se absurda sunt.

Si autem loquamur de censu personali ad certum tem-
43 pus, maius est dubium. tamen probabile est licitè emi mi-
Personalis certi temporis. noris; ita enim docent auctores citati. Probatur Primò, Quia alioquin pluris valeret census personalis ad annos 17. vel 20. quam reditus personalis, vel realis perpetuus redimibilis, imò quam perpetuus redimibilis. vt ostensum est.

Secundò, Quia oon potest dari sufficiens ratio cur communi hominum æstimatione vel Principum lege non possit iuribus personalibus aliquod certum pretium imponi, spectatis omnibus circumstantijs, quæ communiter solent interuenire, quòd pretium minus sit quàm res, quæ in futurum expectatur. vt enim hoc fiat, commune bonum videtur postulare. vt supra ostensum est.

Dices. Ergo licitus est hic cõtractus, do tibi 180. aureos
Obiectio. ea lege, vt per 20. annos mihi soluas quotannis 10. hoc autem est absurdum: nam seposito lucro cessante & damno emergente, est aperta vsura. ergo.

Respondeo, Si iste intendat emere censum, non erit iste
44 contractus illicitus: quia intendit emere actionem per-
Alia ratio emptionis, alia mutui. sonalem, quæ noo pluris æstimatur in illa Repub. vt suppono. Si autem intẽdat solum dare mutuum, erit illicitus: quia mutuus non datur pro iure; sed pro alia re simili in specie, eiusdem valoris. Simile erit si dicat, do tibi 180. aureos, vt per 20. annos soluas mihi annuè 10. aureos ex fructibus: nec minus poterit hoc modo palliari vsura, quam illo altero. verum non est magnoperè timendum, ne hac ratione vsuræ inualescant, quia non desunt alij modi multò vtiliores, quamquam censeam omnino dissuadeodum, si quis hoc modo vellet contrahere.

DVBITATIO VII.

Vtrum census licitè possit emi minore pretio, aut vendi maiore, quam fuerit ab initio constitutus.

RESPONDEO & dico Primò, Si census ille habeat 45
pretium legitimum à Principe constitutum, non vi- *Si habeat pretium à lege.*
detur posse emi minore pretio, quam initio fuerit creatus: potest tamen vendi maiore. ratio est, quia taxatur pretium in gratiam venditorum, ne miseri venditores, qui propter inopiam coguntur censum vendere, & emptores rogare, minore pretio cogaotur esse contenti: non autem ne maiore possint vendere, si emptorem inueniant. quare cum pretium legitimum consistat in indiuisibili non potest minus dari. vnde videmus in Belgio puniri eos, qui census, dum primò creantur, emunt minore pretio quam 16. in singula: noo autẽ eos, qui vendũt maiore, v.g. 18. vel 20. in singula.

Dices, Principis decretum taotum est intelligẽdum de prima census emptione & constitutione, non autem de emptione secunda vel tertia.

Resp. Negando assumptum, nisi id exprimatur: dũ enim in genere taxat census pretium, iubendo ne minoris emantur, videntur loqui de omnibus, sicut dum taxatum est pretium frumenti, noo solum io prima emptione seruandum est, sed etiam in sequentibus.

Aduerte tamen, in Belgio hoc noo seruari: nam passim
videmus antiquos cẽsus emptos ad rationem 16. in singu- 46
la, multo minore pretio vendi, Principe sciente, nec contradicente: vnde videtur hac in parte consuetudo legi derogasse. Imò quibusdam locis ne in prima quidem constitutione pretium legitimum seruatur, emunt enim ad rationem 15. vel 14. vel etiam 12. in singula. quod quia permittitur à Principe, seu Concilio, non ausim condemnare; meritò tamen deberet prohiberi. sed oon multi inueniuntur emptores, quia solutio maligna.

Dico Secũdò, Si census nõ habeat pretium legitimum,
vel si illud passim non seruetur, potest emi minore pretio, 47
quàm initio fuerit constitutus. ratio est, quia pretium vul- *S. caret pretio legitimo.*
gare oõ consistit in indiuisibili. vnde quod primò emptũ est pretio summo, sæpe postea venditur pretio infimo. Accedit, quòd quando multi suot emptores, qui quærunt census, pretium possit augeri, sicut e contrario, quando multi sunt venditores, & pauci emptores, mioultur, vt experientia in Belgio ab anno 1585. vsque ad præsentem, qui est 95. docuit.

Hinc sequitur, seposita lege positiua, posse ab initio iniri pactum. vt si venditor velit redimere, teneatur redimere 48
eo pretio, quo tempore redemptionis æstimabitur, & quo *Pactum vt redimatur pretio maiore.*
alijs tunc vendi posset. quòd si moraliter certum sit pluris valiturũ. eo quòd hypotheca erit melior, vel quia plures erunt emptores, potest etiam pacisci vt pluris redimatur. Ordinariè tamen tale pactum lege positiua prohibetur, & Pius V. in sua coostitutione illud prohibuit, statuens vt venditor eodem pretio possit redimere, quo primum vendidit. Idem sanxit Carolus V. non solum de censibus, qui ab origine sua fuerunt redimibiles, sed etiam de omnibus irredimibilibus; exceptis censibus reseruatiuis, & piorũ locorum, qui ante fuerunt irredimibiles; vt patet ex ordinatione ipsius, facta Bruxellæ ann. 1528. die 21. Febr.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm licitum sit emere censum cum pacto vt venditor, quando voluerit redimere, teneatur redimere eadem moneta.

VERBI gratia, Si emptus sit 100. coronatis in specie, vt teneatur totidem io specie vel quanti tunc in specie valebunt, refundere.

Respõdeo & dico Primò, Id quibusdam euentis esse li- 49
citum. Primò, Si certum erat æstimationem monetæ non es- *Redimere eadem moneta.*
se mutandam. Secundò, Si vtrimque par erat dubiũ an esset augenda an minuenda. Tertiò, Si certum erat æstimationem augendam, & emptor statuerat pecuniam suam io illud tempus seruare: tunc etiam ratione damni, quod pati

tur, pecuniam illam tunc exponendo, potest tale pactum apponere. Quartò, Si tanti emerem quanti emi solent irredimibiles; tunc enim non teneor reuendere. vnde possum exigere vt eadem moneta redimat, si redimere voluerit. hoc tamen nō habet locum in Belgio. nam Carolus V. in sua ordinatione, qua census irredimibiles vult posse redimi eodem pretio, quo primum venditi sunt, statuit vt id fiat ea moneta, & secundum eum valorem accepta, quem ipse vltimo imposuerat: nō autem secundum valorem antiquum. Vbi tamen non vetat, quin si monetam valde excrescere contigerit, possit redimi, secundum eum valorem monetæ, quem pro tempore habuerit: non enim intendit venditores grauare, sed illis consulere.

50 Dico Secundò, Extra hos casus tale pactum non esse licitum. vnde si census redimibilis ematur pretio ordinario, & addatur pactum, vt venditor quando redimere voluerit, eadem moneta redimat, hoc pactum est iniquum, nec obligat in conscientia. Probatur, quia emptor non dat nisi pretium census absolutè considerati, v.g. 16. in singula, & præterea imponit venditori graue onus, magno pretio æstimabile; pro quo onere, neque dat quidquam, neque ipse vicissim aliquod incommodum æquale in se suscipit. ergo non est æqualitas inter emptorem & venditorem. Confirmatur, quia quando emptori, vel rei imponitur aliquod onus à venditore, quod non requiritur ex vi contractus; potest emptor exigere compensationem: ergo similiter quando ab emptore venditori onus imponitur, potest venditor præter iustum pretium census compensationem illius oneris exigere, vt sit æqualitas.

DVBITATIO IX.

Vtrùm emptio census, cum pacto, vt non possit redimi, nisi ante vel post certum tempus, sit licita.

51 *Vt non possit redimi, nisi ante certum tempus.* RESPONDEO, & dico Primò, Absolutè licitum est emere censum cum pacto vt nō possit redimi nisi intra certum tempus; (v.g. intra decennium) ita vt si intra illud tempus non redimatur a venditore, fiat irredimibilis. Ita Gabriel d. 15. q. 12. ar. 2. concl. 4. Sotus supra art. 3. Couar. l. 3. var. cap. 8. num. 7. Medina de vsura q. 15. dub. 1. §. Aduerte tamen. Probatur Primò, Quia talis emptionis exemplum habemus Leuit. 24. v. 29. vbi dicitur, *Qui vendiderit domum intra vrbis muros, habebit licentiam redimendi, donec vnus impleatur annus. si non redemerit, & anni circulus fuerit euolutus, emptor possidebit eam & posteri eius in perpetuum, & redimi non poterit, etiam in Iubilæo.* Secundò, Tale ius est certo pretio æstimabile: ergo iustè poterit eo vendi. Tertiò, Licitum est emere censum irredimibilem absolute: ergo etiam licitum emere perpetuum irredimibilem sub illa conditione: nam illa conditio est in fauorem venditoris. Quartò, Quia sæpè potest esse iusta occasio tale pactum apponendi; vt si intra illud tempus occursuræ essent occasiones emendi res frugiferas, vel cēsus irredimibiles, quæ putarentur non habendæ postea: tunc enim ratione lucri cessantis, posset tale pactum apponere.

52 *Pretium huius census.* Notandum tamen, pretium talis census debere esse maius, quam si semper maneret redimibilis, & minus, quam si absolute esset irredimibilis, vt per se patet. Item quò tēpus illud, quo libertas relinquitur est longius, eo debet pretium esse minus; & quò tempus illud est breuius, eo debet esse maius vt rectè notauit Medina.

53 *Vt non possit redimi, nisi post certum tempus.* Dico Secundò, Licitum etiam est emere censum cū pacto vt possit redimi post certum tempus, v. g. post decennium, ita vt ante redimi nequeat. Patet ex ijsdem auctoribus. ratio ferè est eadem; quia licitum est emere censum cum pacto, vt perpetuò redimi possit, & cum pacto vt numquam redimi possit: ergo etiam cum pacto, vt ante certum tempus non possit; post autem illud tempus, possit. hic autem, pretium eo maius esse debet, quo tempus est longius, quo redimere non licet. & eo minus, quò hoc tēpus est breuius. quòd si tempus, quo non possit redimi, sit

54 *Pretium.* paucorum annorum, hoc onus plerumque est parui momenti.

DVBITATIO X.

Vtrùm licita sit emptio census vtrimque redimibilis.

SVPPONO licitam esse emptionem census redimibilis 55
ex parte venditoris: id est, cum pacto, vt venditor possit redimere quando voluerit; tales enim sunt census quos approbant Pontifices, vt infra dicemus. Sed difficultas est, Vtrum emptioni talis census possit adijci pactum in fauorem emptoris, nempe vt emptor possit illum reuēdere, quando voluerit, vel resoluere contractum, recepto, quod dedit.

Redimibilis ex parte emptoris. Sotus l. 6. q. 5. art. 3. concl. 1. censet tale pactum esse vsurarium. ratio ipsius est, quia vbicumque datur pecunia cū pacto eandem rursus recipiendi & aliquid vltra sortem illic vsura vel patet, vel latet; atqui hoc fit dum das 1000. aureos, ea lege vt quotannis recipias 50. donec refundat sortem, & vt reddat illam, quando petes: ergo.

Respondeo tamen contrariam sententiam esse probabi- 56
lem, & speculatiuè veriorem, hanc enim tenet Gabr. d. 15. q. 12. ar. 2. concl. 4. & a. 3. ad 3. contra 4. concl. Conradus q. 84. post 5. concl. §. Circa enim solutionem, & corollario primo, vbi docet, venditioni census posse apponi pactum multis modis. Primò, vt neuter habeat potestatem resoluendi contractum. Secundo, Vt solus vēditor habeat. Tertiò. Vt solus emptor. Quartò. Vt vterque, fructibus minime in sortem computatis. Nec obstat. quod Gabriel in respon. ad 3. argumentum contra 4. conclu. addat: *Verum hoc dico recitatiuè & probabiliter, sciens quosdam DD. notabiles hæc scripsisse officio tamen examinis positorum.* Sic enim loqui solemus ad declinandam inuidiam, quando aliquid noui & receptæ opinioni aduersum ex nostra sententia proferimus. quamuis ibi etiam apertè fateatur sentētiam illam esse probabilem, & à notabilibus DD. teneri. Simile quid addit Conradus; sed argumenta eius quæ in 5. concl. & in corol. 1. & 2. inculcat, satis indicant quid in animo probet. Idem expressè tenet Ioannes Medina q. 15. de Vsura dub. 5. Petrus Arragon. q. 78. ar. 4. & optimè Gregorius a Valētia 2. 2. dispu. 15. q. 22. puncto 6. & quæst. 25. puncto 2. vbi etiam refert eamdem sententiam multis doctissimis Theologis Romæ in quadam consultatione, cui ipse interfuerit anno 1581. probabilem esse iudicatam; etsi ob periculum vsurarum minime suadendam. Probatur Primò, Venditor potest vendere censum cum pacto vt possit redimere quādo voluerit, & vt emptor teneatur tunc censum seu litteras census reddere, vt omnes fatentur: ergo similiter emptor potest emere censum cum pacto, vt possit illū reuēdere & reddere venditori, & vt tunc venditor teneatur illum redimere. consequentia patet a paritate rationis; si enim venditor potest sibi tale ius reseruare & talem obligationem emptori imponere, ad rem, quam alienat, recuperandam; cur emptor non possit sibi simile ius reseruare, & similem obligationem imponere venditori, ad recuperandam pecuniam, quam alienat?

Pactū venditioni census variè apponi potest.

Dices, Esse disparitatem rationis; quia dare pecuniam 57
cum obligatione ad eam reddendam, est mutuare, nō emere: dare tamen rem aliam vendibilem pro pretio cum obligatione ad illam restituendam, non est mutuare sed vendere cum pacto redimendi: ergo est dispar ratio.

Dupliciter datur pecunia cū obligatione reddendi. Resp. Dupliciter posse dari pecuniam cum obligatione ad eam reddendam. Primò, si detur immediatè pro simili pecunia eiusdem valoris, cum obligatione vt illa post aliquod tempus reddatur, & tūc est mutuum. Secundò, Si detur immediatè pro re aliqua vendibili, cum obligatione vt venditor illam rem post aliquod tempus redimat, & pro ea pretium restituat; & tunc est vera emptio. hoc modo fit in proposito; non enim emptor census dat pecuniā immediatè pro pecunia refundenda in redemptione, sed pro censu; neque obligat alterum vt reddat pecuniam pro pecunia accepta, sed vt recipiat rem, seu ius, quod vendidit, & reddat pro ea iustum pretium.

Solutio cuiusdam. Quidam vir doctus prædictam rationem conatur infringere, negando imponi onus emptori, dum cogitur admittere redemptionem. Quia, inquit, venditioni censuum id per se coniunctum est, vt non habeat effectū perpetuum;

petuum; ac proinde vt possit à venditore redimi. Secus de venditione aliarum rerum. Rationem diuersitatis adfert ex fide venditionis censuum & aliarum rerum. qui enim vendit censum, non intendit alienare rem aliquam, qua non indiget, sicut qui res alias vendit; sed in necessitate cõstitutus ne magis egeat, in bonis frugiferis sibi necessarijs censum constituit, sperans se felicioribus annis exoneraturum. Intendit itaque censum redimibilem vẽdere; quod & emptor intendere debet. Hinc sequitur, inquit si rem penitus inspiciamus, facultatem redimendi venditori reseruatam, non esse propriè conditionem grauantem emptorem, sed ipsi contractui natiuam.

Refutatur.

Respondeo, Si illud ius venditori reseruatum, dicatur non esse onus emptori, eò quòd compensetur, dum minuitur pretium census, sic fateor non esse onus, sed simili modo dicetur non esse onus venditori, quòd emptor sibi ius reseruet, quia id compẽsatur aucto pretio. Quòd autem sit verum onus patet; Primò, Quia omnis obligatio in futurũ quam quis magno cuperet redimere, est onus: atqui hæc obligatio quæ imponitur emptori, vt teneatur admittere resolutionẽ contractus censualis, est talis obligatio, ergo est onus. Secundò, hæc obligatio potest ei esse valdè incõmoda: quia etiam si offerant se occasiones pretij vtilissimè impendendi, non tamen potest illud repetere, & tamẽ venditor potest illud refundere, quando id ipsi erit inutile, vel damnosum, vt cum pretium pecuniæ est auctum, vel cum est magna pecuniæ copia, & nulla fructifera sunt venalia. Tertiò, Si vendam tibi agrum meum reseruato iure redimendi, impono tibi onus; ergo similiter si vẽdam tibi ius fructuum, v.g. 10. modiorum, in agro reseruato iure redimendi, censeor tibi onus imponere.

Illam obligationẽ esse onus.

Dices, Esse disparem rationem; quia est de natura census consignatiui, vt possit redimi pro voto vẽditoris. vnde non est onus distinctum. Sed hoc non est verum; nam plurimi sunt census, qui non possunt redimi, qui tamen sunt verissimi & perfectissimi census. Deinde census per se est jus percipiendi fructus ex re alterius, quod absolutè trãslatum est perpetuum. Itaq. verum non est hanc esse naturam censuum, vt possint redimi; aut venditioni cẽsuum per se conuenire, vt non habeat effectum perpetuũ. fateor plerumque census ita vẽdi, sed non semper, nec emptores tenentur tales emere, sed possunt exigere, vt redimi nequeat. tales enim ipsum ius ciuile admittit tamquam minimè suspectos; & si non admitteret, saltẽ ius naturæ & gentium admittit; de quo nobis hic est sermo. Loquimur enim de iustitia huius contractus spectato iure naturæ & gentium. Neq; peccant emptores contra iustitiam, etiamsi fini vendentis se non accommodent. parum enim ad iustitiam contractus & rerum æqualitatem refert, quo fine venditio fiat.

58 Secundò Probatur, Ideò venditor iustè potest emptori imponere obligationem reuendẽdi; quia hoc onus potest compensari, tanto minoris rem vẽdendo: atqui obligatio, quam emptor imponit venditori ad rẽ redimendam, potest similiter compensari ad æqualitatẽ tanto pluris emẽdo: (non enim est infiniti pretij) ergo similiter potest imponi. Confirmatur, quia emptor cẽsus potest pacisci cum tertio, vt ille teneatur censum à se emere quando placuerit. ergo simile pactum potest inire cum venditore.

Obligatio illa potest compẽsari.

Dices, Nullus vẽditor sponte talem obligationẽ admittet; si ergo admiserit, coactè id faciet, atqui iniquum est cogere ad aliquam obligationem vltra naturam contractus. Deinde si illam obligationem redimẽdi suscipiat, peribit veritas emptionis, & ex emptione fiet mutuum. vnde ex vi mutui pensiones percipiet, quod est vsurarium.

Obiectio in eusdam.

Respondeo Primò, negando maiorem; quia illa obligatio ex æquo compensatur dum emptor dat maius pretium soluendo 20 in singula, cum alias sine tali obligatione nõ solueret nisi 16. in singula. Itaq; illa obligatio non est vẽditori notabiliter onerosa. Confirm. Quia quãdo emptor volet resoluere contractũ, facilè inueniet sortem vendendo alicui censum ordinarium, seu redimibilẽ ex parte venditoris. vnde patet illum minus lædi tali censu vtrimq; redimibili, quam censu ordinario. Deinde distinguo minorem. Dupliciter potest quis cogi ad aliquam obligationẽ vltra naturam contractus. Primò, Ex vi solius contractus principalis, absq; iusta compẽsatione illius obligationis: & hoc est iniquum; neq; hic fit, vt ostensum est, Secundò

Responsio.

Per distinctum contractum, saltem implicitum, & iusta compensatione; & sic non est iniquum, sed iustum & quotidianum. possum enim nolle inire vnum contractum absque alio contractu.

Ad alteram rationem, Nego per hoc perire veritatem emptionis. Si enim ex eo quòd obligo venditorẽ ad restituendum pretium rei venditæ, quando cupiat contractum resoluere, emptio vertitur in mutuum; nulla emptio cum pacto retrouenditionis ex parte emptoris erit licita: nec emptor poterit lucrari fructus rei, sed tenebitur computare in sortem; quod falsum esse ostendimus ca. 21. dub. 14. estque contra Couarr. & alios multos DD. Similiter in societate mercaturæ, contractus societatis & conductio operarum vertetur in mutuum, si socius, cui pecunia traditur, obligatur iusto pretio ad præstandum periculum sortis. Quod etsi Sotus concedat, Couar. tamen & alij negant; & falsum esse ostendemus c. 25. dub. 3. itaq; non per hoc emptio vertitur in mutuum. Rationem attulimus sup. nu. 57. in resp. ad 1. replicam.

Tertiò, Si petas à me vt emam à te censum, possum vicissim à te petere vt emas post aliquod tempus a me domum, idque in pactum deducere: (nam pro obligatione licita potest peti mutua obligatio) ergo similiter possum petere vt post aliquod tempus eumdem censum redimas. si enim possum in pactũ deducere, teq; obligare vt emas à me rem aliam; cur non etiam vt eamdem, quam mihi vendidisti, redimas?

Pro obligatione potest peti mutua obligatio.

Quartò, Hoc pactum potest addi emptioni aliarum rerum, v.g. agrorum, domorum, animalium, vt dictum est c. 21. dub. 14. cur non etiam emptioni censuum vnde Couarruuias, dum lib. 3. var. c. 9 nu. 3. admittit hoc pactum in aliarum rerum emptione, & num. 4. negat in emptione censuum, *ἀσύστατα* docet.

Quintò, Pacta, quæ seorsim fieri possunt, ita vt neutrũ destruat alterum, etiam fieri possunt iunctim: (quæ enim seorsim iusta sunt, etiam simul iuncta sunt iusta) atqui hæc pacta seorsim fieri possunt. qui enim emit censum redimibilem ex parte solius venditoris, 100. aureis, ei debentur quotannis 6. aurei & quadrans; sed hic potest inire pactum cum venditore vt quotannis non soluat nisi 5. aureos, & vt pro reliqua parte se obliget ad redimendum, quando emptori placuerit: illa enim obligatio videtur satis compensari, quotannis cõdonetur pro ea vnus aureus, & tres regales. 59

Pretium huius census.

Hæ rationes satis probant, probabile esse, hoc pactum emptioni census realis apponi posse. nam sicut totum rei dominium emi potest cum pacto redimendi in fauorem vtriusque apposito; ita etiam ius fructuum, quod est veluti pars dominij. Si verò agatur de emptione census personalis, maior est difficultas. Sed auctores citati etiam de hac intelligẽdi sunt: nam generatim loquuntur. Imò Gabriel, Medina, & Valentia expresè de hac agunt: & ijsdem rationibus probatur: nam sicut census realis est ius quoddã certo pretio vendibile, ita & census personalis: vnde eædem rationes vtrobique locum habent. 60

Ex his sequitur, cum in Belgio emantur communiter cẽsus personalis, redimibilis ex parte solius venditoris, 16. in singula, non fore illicitum (vbi lex positiua non obstaret) emere censum personalem vtrimque redimibilem 20. in singula: nam onus illud, quod imponitur venditori ad redimendum quando placuerit emptori, satis videtur compensari, dum tanto pluris emitur. Confirmantur, quia non magis grauatur tali censu, quam censu personali ordinario; immo minus. qui enim vendidit talem censum, v.g. 100. aureis, quotannis non soluit nisi 5. aureos, & quando cogetur redimere, facilè inueniet pretium, vendendo alteri censum ordinarium 100. aureis, qui pendet sex aureos & quadrantem. itaque singulis annis vnum aureum & quadrantem minus dedit in censu vtrimque redimibili, quàm debuisset dare si fuisset census ordinarius. 61

Pretium in Belgio talis census.

Hoc modo videntur posse excusari contractus quidam valdè vsitati; quibus solet pecunia pupillorum tradi mercatori vel alteri pro vsura quinquunce, id est, pro quinque in 100. & quamuis contrahentes non cogitent expresè de censu vtrimque redimibili; tamen videntur implicite in illum consentire, dum is, qui pecuniam tradit, intendit hoc lucrum percipere omni modo, quo iustè id fieri potest, & 62

Pecunia pupillorum et Vsura pupillares.

alter intendit eo titulo, quo ille accipit, dare. qua de re aliquid dictum est supra cap. 20. dubitat. 12. vide plura apud Valentiam disputatio. 5. quæstio. 25. puncto 2. Verum hic modus contrahendi meritò in posterum deberet vbique prohiberi.

63 *Redimibilis pro solius emptoris arbitrio.*
Petes, Vtrum licita sit emptio census cum pacto vt nō possit redimi nisi velit emptor, & ipso volente debeat redimi?

Respondeo, Ex natura rei esse licitam, modò iusto pretio fiat; quod sanè deberet esse maius, quàm pretium census absolutè irredimibilis. ratio est, quia ex parte venditoris est absolutè irredimibilis; & præterea imponitur obligatio venditori, vt eum redimat, quando emptor voluerit. quæ etiam est pretio æstimabilis.

64 *Redemptio eodem pretio.*
Potest tamen emptor pacisci, vt si redemptio fiat, eodem pretio fiat, quo emptio facta est: quia potest pacisci vt resoluatur contractus. sicut enim dum emitur talis census, acquirit emptor censum, & illam obligationem a venditore: ita etiam dum emptio resoluitur, restituit venditori censum & illam obligationē: ac proinde potest exigere pretium pro vtroque datum. vide supra capit. 21. num. 118. vbi alia ratio, eaque solidior indicata.

DVBITATIO XI.

Vtrùm alia quadam pacta, quibusdam locis contractui censuali addi consueta, sint licita.

65 *1. Pactum etsi res pereat, soluendam pensionem.*
PRIMVM est, vt venditor semper teneatur ad pensionem, etiamsi res censui subiecta casu pereat. Quidam putant hoc pactum esse iniquum. Primò, Quia est contra naturam contractus censualis, qui postulat vt re pereūte, census pereat. Secundò, Iniquus esset contractus, si emerē à te agrum, annuè reddentem 10. mensuras, cum pacto vt si ager pereat, vel minus reddat, tenearis in perpetuū supplere ex tuis bonis vsq; ad 10. mensuras: atqui talis est emptio census cum illo pacto: ergo.

66 *Non est iniquum.*
Sed verius est, hoc pactum iniquum nō esse, si iusto pretio compensetur. iustum autem pretium est, quanti illa obligatio conditionalis iudicio probi & intelligentis viri, considerato periculo euentus, æstimabitur. si enim paruum vel nullum sit periculum, paruo æstimabitur; si magnum, magno. Probatur Primò, Quia hic sunt duo pacta, quæ seorsim iustè fieri possunt; vt si primò ematur iusto pretio census absolutè: deinde iusto pretio fiat pactum illud soluendæ pensionis in quouis euentu: ergo etiam possunt simul fieri; quæcumque enim seorsim sunt iusta, etiā iunctim iusta sunt. non enim ex vi vnius contractus, vltra iustum pretium obligat emptor venditorem ad alium; quod est illicitum: (vt dictum est c. 20. dubit. 7. & 8.) sed non vult celebrare vnum contractum sine alio: quod potest licitè facere, potest enim se nolle obligare, vel applicare ad vnum contractum, nisi alter se obliget, vel paratus sit applicare ad alterum.

Secundò, Pactum illud accessorium, est pactum assecurationis: atqui pactum assecurationis alijs contractibus addi potest: ergo etiam contractui census.

Tertiò, Illud pactum habet vim pacti census personalis; atqui census personalis est licitus, vt ostensum est dub. 5. ergo etiam illud pactum. quo fit vt totus census emptus tali contractu, sit census mixtus ex reali & personali; vel certe, vt sit cēsus realis cum pacto assecurationis. vt suprà dictum est dubit. 4.

67 *Ad rationes.*
Ad Primum Respondeo, Pactum non est ita contra naturam contractus censualis, quasi destruat naturam contractus censualis; sed quia obligat ad aliquid, ad quod nullo modo obligat nudus contractus census realis, idque inducendo nouum contractum, nempe assecurationis vel census personalis. sic pactum retrouenditionis est contra naturam contractus emptionis, & tamen licitè ei additur.

Ad Secundum, Ille contractus non est per se illicitus, quia est emptio agri cum pacto assecurationis fructuum in perpetuum: quod pactum est licitum. si enim fieri potest pactum assecurationis fructuum ad tempus, cur non etiam in perpetuum? Item, si fieri potest tale pactum cum tertio, cur non etiam cum venditore agri.

Secundum pactum addi solitum, est, Vt si per biennium 68
vel triennium pensio soluta nō fuerit, res censui subiecta cadat in commissum, & in pœnam negligentiæ efficiatur domini census. Hoc pactum continetur implicitè in contractu emphyteusis, cui contractus censualis est aliqua ex parte similis: vnde huic etiam addi posset, præsertim contractui census reseruatiui. In contractu verò consignatiuo addi non potest, nisi ex æquo compensetur, aucto pretio census arbitrio prudentis: quia sicut in pignoribus pœna commissi est excessiua; (non enim par est vt ob non solutum tempore præfixo paruum debitum, amittas pignus aliquod pretiosissimum) & ideò iure prohibita, c. Significante, de pignoribus: ita etiam in rebus censui subiectis, (quæ sunt instar pignoris & hypothecæ) excedit iustum modum, nisi pretio compensetur. tunc enim poterit esse
iusta. Posset tamen absque pretij augmento apponi pa- 69
ctum vt si per biennium non soluerit, contractus resoluatur & censuarius cogatur restituere pretium, vt notat Medina q. 15. de vsur. dub. vltimo; quia pactum legis commissoriæ tali modo in contractibus est licitum, vt sup. c. 21. dubit. 15. ostensum est.

2. Pactum legis commissoria.

Quomodo possit apponi.

Aduerte tamen, si absque culpa factum sit, vt debitor 70
non soluerit pensionem, rem non debere censeri commissam: nam vbi non est culpa, locum non habet pœna.

Tertium pactum est, vt debitor census non possit rem il- 71
lam vendere, non requisito prius illo, qui in ea censum habet, sicut in contractu emphyteutico. hoc pactum, etsi sit præter naturam contractus censualis, tamen non est iniquum. nam si res vendatur viro potenti, vel multis priuilegijs instructo, difficulter obtinebitur solutio pensionū. Vnde puto emptorē posse hoc pactum apponere absque augmento pretij: præsertim cum pius V. illud inter ceteras conditiones numeret. vt dub. 12. dicetur.

3. Pactum, vt res non vendatur irrequisito domino cēsus.

Quartum est, Vt si debitor rem vendat, teneatur deci- 72
mam partem pretij dare emptori census. hoc iniquum est, nisi ex æquo compensetur; quia est valde onerosum, & præter naturam contractus censualis. Possent tamen hæc tria vltima pacta locum habere, si prædium illud, vel rem aliam fructiferam (super quam alter censum cupit vendere) iusto pretio emeres, & reseruato tibi dominio directo & censu annuo, dominium vtile in eumdem venditorē transferres cum obligatione pensionis annuæ & decimæ partis soluendæ, si dominium vtile vendi contingeret, ceterisque pactis; sicut fit in contractu emphyteutico. quia tunc hic esset verè contractus emphyteuticus post emptionem rei. Possent autem hi contractus volente venditore simul fieri.

4. Pactum, de soluendo laudemio.

Quintum pactum est, Vt non possit redimi per partes. 73
hoc non est illicitum, imò est consentaneum naturæ contractus. nam in ceteris rebus, dum aliquid venditur cum pacto vt liceat eodem pretio redimere, non censetur venditor habere ius redimendi per partes: id enim posset cedere in graue incommodum emptoris: ergo neque in censibus. vnde nisi expresse conuenerit vt liceat per partes redimere, vel nisi iura aut consuetudines id concedant, (omnis enim contractus censetur celebrari secundum consuetudinem loci, nisi aliud exprimatur) non poterit venditor nolente emptore sic redimere; sed tenebitur redimere totum simul, sicut totum simul vendidit.

5. Pactum non redimendi per partes.

DVBITATIO XII.

Quæ conditiones iure positiuo requirantur in emptione censuum.

HActenus explicuimus quænam iure naturæ sint ne- 74
cessaria vt emptio census sit iusta; & ex omnibus hactenus dictis sequitur, nihil aliud est necessarium, quàm vt sit æqualitas secundum æstimationem inter cēsum & pretium, & si aliqua grauamina hinc inde præter naturam cōtractus per pacta accessoria imponantur, ea prudentis arbitrario debite compensetur.

Quid iure natura necessarium.

Restat igitur vt breuiter explicemus conditiones, quas requirit Ius positiuum, maxime Canonicum, seu Pontificium. cum enim ex hoc contractu (propter procliuē ex eo lapsum ad vsuras) facile possit animarum saluti pericu-

Conditiones Iuris positiui.

lum

lum creari, pertinuit ad Summum Pontificem huic occurrere & statuere quæ conditiones sint in eo seruãdæ. Igitur
75 Martinus V. anno 1423. & Calixtus III. anno 1455. in suis extrauagantibus, tit. de emptione varias referunt cõditiones obseruari solitas i Polonia & Germania, quas ad octo reducit Nauarrus comment. de vsuris, nu. 72. quas tamen hi Pontifices non requirunt vt necessarias ad iustitiam censusi; (vt quidam opinati sunt) sed dumtaxat affirmant, census eos, qui hasce conditiones haberent, iustos esse & licitos: de hoc enim consulti erant. vnde ex hisce extrauagantibus statui nequit quæ conditiones ad iustitiam censuum sint necessariæ. Imò Sotus lib. 6. quæst. 5. art. 1. censet nullam illarum esse necessariam, præter, illam iusti pretij & vt venditor ad census redemptionem non cogatur.

Cõditiones census Martini V. & Calixti III.

Conditiones autem positæ ab his Pontificibus sũt istæ. Prima est, Vt certam rem immobilem & fructiferam designet venditor, cui censum imponat. Secunda, Vt illa sola maneat obligata solutioni census; non autem ipsius persona, aut alia bona. Tertia, Vt pretium iustum soluatur, quod possit esse 10. 12. 13. vel 14 in singula annua; vel plus aut minus secundum temporum qualitatem. Quarta, Vt pretium statim soluatur pecunia præsenti. Quinta, Vt venditori liberum sit censum eodem pretio redimere, siue totum simul, siue per partes. Sexta, Vt venditor ad redimendum non obligetur. Septima, Vt re, super qua census est constitutus, pereunte; ipse quoque pereat. Octaua, Vt pensiones non superent æstimationem fructuum rei, in qua census est constitutus. Sed cum Pontifices non dicant has esse necessarias, non potest hinc ad propositam dubitationem responderi.

76 *Cõditiones Pij V.*

Itaque Pius V. anno 1569. edita constitutione, multas conditiones requirit, & iubet seruari in contractu censuario, sine quibus decernit ipsum contractum irritum & fœneratitium habendum. hanc refert & explicat Nauarrus comment. de vsuris, nu. 84. & sequentibus, & Thomas Boninsignius. tract. de censibus cap. 4. & sequentibus. Sunt autem vniuersim conditiones 14.

77 *1. Conditio super re immobili.*

Prima est, Vt census constituatur super re immobili, aut quæ pro immobili habeatur, natura sua fructifera, & certis finibus designata, & nullo modo aliter.

Vbi Notandum Primò, Tales res censeri agros, domos, flumina, siluas, montes, portus, ripas, fodinas metallicas & similes, ex quibus emolumentum percipitur. Item cẽsum ipsum; habetur enim pro re immobili, (vt expressè dicitur Extrauag. Exiui. §. Cumque annui reditus, de verb. signif.) & fructiferæ. vnde super ipsum alius census fundari potest, vti videmus supra census regios & iura vectigalium, alios constitui. debet autem ille census, super quo alius fundatur, esse irredimibilis: si enim esset redimibilis, eo redempto periret census in eo fundatus, vel maneret personalis. si tamen in hoc euentu, venditor, qui secundum in primo fundauit, paratus esset eum in alia re fructifera collocare; putarem non esse illicitum in censu redimibili alium censum fundare.

In alio censu.

78 Notandum Secundò, Illam rem debere esse certis finibus designatam, ne super omnia bona præsentia & futura census cõstituatur. talis enim videtur esse personalis, eiusque totum periculum reijci in venditorem, quem Pontifex hic intendit prohibere.

Ex his patet, hic excludi omnes census personales, & etiam mixtos, siue hypothecam habeant, siue non; quia obligatur implicitè persona. vide Nauarrum à num. 85. & deinceps.

Petes, Quid si res censui supposita non possit obligari, vt si sit primogenij vinculo obstricta, vel aliena.

79 *Res aliena vel vinculata.*

Respon. Si emptor ignorabat rem esse talem, potest exigere pensiones, pro eo tempore, quo ignorauit. ratio est; quia venditor celans vitia rei venditæ, tenetur emptori ad interesse, L. Iulianus. 13. ff. de action. empt. Ita Nauarr. numer. 118. Postquam autem sciuerit, non potest in posterum eas exigere, quia census in re non subsistit: (nemo enim in rem alienam inuito domino, aut vinculatam, Ius alteri vendere potest) potest tamen eum cogere vt censum in alia re æquè bona constituat, vel vt pretium restituat. si autem sciebat vel suspicabatur rem esse alienam, nõ potest pensiones exigere. Ita Nauarr. num. 119. ratio est, quia neque ratione contractus censualis, vt qui non subsistat: (sicut qui emit boues ab aliquo, sciens nõ esse ipsius, & eosdem illi locat, non potest exigere pretium locationis, quia locatio non subsistit) neque ratione interesse: nã venditor non tenetur ei de euictione: (cum emptor sciens & volens eam emat) ac proinde non est ei causa illius interesse, vt patet ex L. Si fundum. 27. C. de euictione.

80 *2. Vt pecunia numeretur.*

Secunda conditio est, Vt non fiat nisi numerato, & accepto iusto pretio, inque tempore contractus & coram Notario, & testibus. Notandum ex Nauarro nu. 88. in foro conscientiæ posse anticipari solutionem pretij; (vt si venditor cupiat debitum, quod mihi debet, computare in partem sortis, vel etiam in totam sortem) quamuis in foro exteriori id non permittatur, propter suspicionem fraudis vsurariæ. Idem docet Boninsignius cap. 5. nu. 5.

81 *3. Vt pensio non anticipetur.*

Tertia est, Vt non fiat, nec in pactum deducatur anticipata solutio, id est, vt venditor non cogatur soluere pensionem, nisi pro rata temporis elapsi. ex quo patet, emptorem, dum pretium numerat, non posse ex eo detrahere pensionem primi anni, per modum anticipatæ solutionis, aut elapsa parte temporis exigere amplius quàm pensionem illi parti respondentem. hæc conditio etiam Iure naturæ est necessaria; nisi hoc onus alia ratione compensetur.

82 *4. Pacta de casu fortuito.*

Quarta est, Vt conuentiones directè vel indirectè obligantes ad casus fortuitos, ad quos ex natura contractus non tenetur, non valeant. vt si emptor obliget venditorẽ, vt ipse (etsi casu rem subiectam vel fructus contingeret perire) nihilominus teneatur soluere. cum enim in censu reali solum vendatur Ius ad fructus rei, si casu nulli fructus sint, nihil ex vi contractus debetur. si tamen sint aliqui fructus, hi debentur emptori census; nec dominus rei quidquam ex illis percipere potest, nisi integrè emptori sit satisfactum.

83 *5. Pactũ de non alienando & de laudemio soluendo.*

Quinta est, Vt non fiat pactum restringens libertatem alienandi rem censui suppositam, neque venditor cogatur emptori census soluere laudemium; id est, quinquagesimam, vel trigesimam partem pretij illius rei alienatæ. ratio est, quia cum emptor non habeat dominium directum rei, sed solum Ius quoddam ex ea percipiendi aliquos fructus, vel aliquid fructibus illis æquiualens, non postulat natura huius contractus, vt res non possit liberè vendi: nã obligatio census semper illam comitatur, & cum ea transit ad alium dominum, sicut obligatio hypothecæ transit cum res hypothecata. vnde sicut res hypothecata liberè vendi potest à domino, ita & res censui subiecta. Laudemium autem nõ debetur nisi domino directo, in huius dominij recognitionem, vt infra c. 24. dub. 8. dicetur.

84 *6. Vt offerat rem domino census, &c.*

Sexta est, Vt dominus rei censuariæ, si illam vendere velit, indicet domino census pretium & conditiones, quibus res est vendenda; & per mensem expectet, num ipse velit emere, eumque alijs præferat; nempe ijs, qui antea non habeant ius prælationis, vt notat Nauarrus num. 127. Hæc conditio poterat omitti; quia non pertinet ad cõtractum censuarium, sed ad emphyteuticum, vt idem testatur num. 92. non tamen deest causa cur meritò possit exigi, vt dictum est dubit. 11.

85 *7. Pœna commissi, aut interesse.*

Septima conditio, Vt non fiat pactũ, quo venditor census incidat in vllam pœnam ob moram solutionis pensionum; vt in pœnam commissi seu amissionis rei censuariæ, aut interesse lucri cessantis, aut aliquarum expensarum.

Notandum tamen, si ex dilatione solutionis damnum emptori, seu domino census obuenerit, iure naturali debitorem teneri; sed hoc non potest in pactum deduci ob fraudem vsurariam: potest tamen postea exigi tamquam debitum. Idem dicendum, si emptor aliquas expensas in solutione adipiscenda coactus fuerit subire, idque ex culpa debitoris. Similiter si ex mora lucrum ei cesset. Hoc tamen iuxta quosdam, quos sequitur Molina disp. 390. intelligendum de lucro intrinseco; vt si tenebatur soluere triticum, dum valebat duos aureos, & tanti erat à creditore vendendum. Sicut enim in emptione & venditione, qui est in mora, vel rei tradendæ, vel pretij soluendi, non tenet nisi ad interesse lucri intrinseci, nõ autem extrinseci; (tale est, quod per industriam negotiationis; vt tran... Si flectione in alium locum, perciperetur) vt collig... mpti ita nec rilis. 21. §. Per venditorem. ff. de actionibu... uædam & ven in contractu censuali; quia hic est empt... tialis traditio rei ditio & solutio pensionum est veluti... empt. de quo vide Nauarr. num. 93 16. & 138.

Interesse, transfecti, extr

Verum etsi hoc in foro externo lucrum habere possit; tamen in foro conscientiæ videt... etiã ad interesse extrinsecum,

secum,cuius ipse per moram iniquam est vera causa,teneri.si enim ex eo,quòd statuto tempore mihi non soluas triticum, contingat mancipia mea mori, quibus ego alia ratione succurrere non potui; cur non tenearis ad eorum æstimationem?& tamen hoc est interesse extrinsecum, vt patet ex d.L.Si sterilis,vide supra c.21.nu.102.

87 Octaua conditio est, Vt ea pensionibus cessis non augeatur census iam constitutus. quod intellige,antequam illæ re ipsa solutæ fuerint;secus cum fuerint solutę:nam ex pecunię numeratæ additione augeri potest:sic enim ab initio est constitutus Nauarrus num.94.

8. Non augeatur pensionibus.

Nona est. Vt non fiant pacta, quibus cogatur onera aliqua soluere is, qui ea natura contractus ad ea non tenebatur: vt si consuetudo sit, vt emptor aliquid soluat fisco; non potest obligari venditor, nec contra.vide Nauarr.nu.94.& 132.

9. Pacta oneris extrinseci.

88 Decima est, Vt re in totum, vel in partem perempta vel effecta infructuosa.pro rata pereat census.

10. Re pereunte,perit census.

Vbi Notandum est Primò, Hanc conditionem intelligendam esse de re, quæ in perpetuum perijt vel infrugifera est reddita;siue tota.siue ex parte: tunc enim tantummodo cẽsus perijt pro rata. si enim ad tempus pars aliqua rei pereat vel infrugifera sit reddita (vt si eam flumen, ripis persossis, occupauit) non perit census ex parte, sed totus manet. vnde si reliqua pars aliquid ferat, ex ea debetur solutio integra: etsi enim cẽsus totus ita fundatus sit in agro toto,& pars in parte agri, vt pereunte parte vel in perpetuum reddita infrugifera, pereat census pro rata: hoc tamen non est ita accipiendum, quasi re manente salua & ad tempus ea parte infrugifera,non debeat pars pensionis illi respondens solui: quia si res secundum nullam sui partẽ sit absolutè in perpetuum infrugifera effecta,manet secundum se totam,& secundum omnes sui partes obligata pro tota pensione: quod omnium confessione verum est, quádiu tota res censui subiecta,manet in dominio vnius.

Si ad tẽpus solum perit vel infrugifera redditur.

89 Sed dubium est, Si res diuidatur in plures hæredes, vel vendatur pluribus per partes, vtrùm à singulis possit dominus census exigere totam pensionem?Couarruuias lib.3.var.cap.7.nu.7. negat; quia istæ obligationes sunt in rebus;diuisis igitur rebus,diuiduntur obligationes.

Re diuisa non diuidit censum,seu obligationem.

Sed contrarium est verius, vt docet Nauarrus num.114. quia conditio creditoris non debet fieri peioris conditionis ex hæredum multiplicatione. Deinde quia nemo vellet tali conditione censum emere: quare dicendũ est obligationem non diuidi, quamdiu res salua manet;sed totam manere in tota re, & quodammodo in singulis partibus; ita vt ea quauis, totam solutionem possit accipere. & hoc vsus ipse latis comprobat.

90 Notandum Secundò,Non esse illicitum pacisci,vt semper pensio integra soluatur, re salua manente, etiamsi interdum ob sterilitatem vel casu minus ferat, modo tamen talis sit,vt aliàs tantundem amplius ferat, ita vt illud alio anno compensetur.

Pactum vt pensio semper sit integra, licitũ.

91 Notandum Tertiò, Si dolo aut culpa censuarij res destruatur teneri eum reddere pretium census, aut illum super alia re immobili constituere. quòd si res destructa (v.g.domus, molendinum) instauretur, non est ipsa censui subiecta, nisi de nouo ei supponatur; quia est distincta à priore. Ita Nauar.nu.118. In hoc tamen est spectanda consuetudo loci;quia multis locis vsus est contrarius.

Res noua, non est subiecta.

92 Vndecima conditio est, Vt semper eodem pretio, quo emptus est,possit redimi,nec fiant vlla pacta,quibus directè, vel indirectè talis facultas adimatur.

11. Redimendum eodem pretio.

Notandum est Primò, Hic reijci census irredimibiles, non quidem omnes, (iuxta Nauar. num.98.) sed eos, qui non emuntur multo pluris quàm redimibiles; hi enim sũt iniqui, qui verò iusto pretio emuntur, cum per totum orbem Christianum sint receptissimi, per iustam ἐπιείκειαν possunt excipi,vt ibidem rectè docet Nauarrus. non enim [illegible]bile est Pontificem tam generalibus verbis, tam obiter,[illegible] tam receptos velle tollere, præsertim cum in illis cesse[illegible]nis præsumptio vsuræ. Reijciuntur etiam census temp[illegible]les, (v.g. ad decennium) quibus adijcitur pactum, vt si [illegible] certum tempus non redimantur, fiant irredimibiles. Ita [illegible]ninsignius cap.14.num.9.

Non prohibentur irredimibiles.

93 Notandum Secun[illegible], Non teneri emptorem permittere venditori, vt censum [illegible] minutas partes redimat, quámuis id in censibus Martini V. & Calixti III. concessum esset, hoc enim Pontifex non requirit hoc loco, & meritò: quia id posset esse valdè incommodum emptori: qui si integrã summã perciperet,vel bonam eius partem, posset prædiũ vel aliam rem fructiferam comparare. Ita Thomas Boninsignius c.14.nu.11. quare posset in pactum deduci vt non redimat,nisi totum simul vel notabilem. partem.

Non per partes,præsertim minutas.

Duodecima est, Vt venditor volens redimere censum, moneat emptorem ante bimestre, & post denuntiationem poterit cogi intra annum vt redimat;elapso anno non poterit cogi.

12. Vt moneat emptorem,&c.

Decimatertia est, Vt emptor non possit ab inuito venditore pretium repetere. ex hac conditione sequitur, omnes census esse perpetuos, seu irredimibiles ex parte ementis, quamuis ex parte vendentis semper sit libera redimendi facultas: nisi sit census irredimibilis iusto pretio comparatus,vt dictum est conditione 11. 94

13. Nõ possit repeti sortẽ.

Decimaquarta conditio est, Vt pretium census semel constitutum non possit augeri vel minui ob temporis vel contrahentium qualitatem,aut ob aliud accidens. hoc intellige, non posse fieri in grauamen vendentis. hic enim semper eodem pretio potest censum extinguere,quo vendidit. Verum autem alteri, maiori vel minori pretio, quàm initio emptus fuerit, possit vendi.dictum est supra dubitat.7. 95

14. Vt pretium nõ augeatur.

Circa has conditiones Notandum Primò, Eas non extendi ad contractus ante Bullam factos,sed solum post illam faciendos, Secundò, Solum extendi ad eos contractus, qui fiunt per modum emptionis & venditionis, in quibus dato pretio, census constituitur; non autem ad eos, qui fiunt per contractum donationis, aut dotis constituendæ, aut per viam legati, fideicommissi,vel alterius vltimæ voluntatis.vt notát Boninsignius supra cap.18. & Nauarr.num.98. 96

Circa Bullam obseruanda.

Tertiò, Contractus sub alia forma in posterum celebrãdos, à Pontifice iudicari fœneratitios.quod intellige, saltem quoad præsumptionem fori externi:nam ex parte rei fieri potest vt non sint fœneratitij. Quidam ex illis verbis colligunt,dari vsuram Iuris humani, vt datur simonia Iuris humani. Ita Boninsignius,cap.17.ratio est; quia potest Põtifex absolutè prohibere formam aliquam contractus, in qua est species quædam seu similitudo vsuræ,& efficere vt ille contractus sit necessariò vitandus ob periculum vsuræ,ita vt si quis post talẽ prohibitionẽ non vitiet, committat peccatum vsuræ. Sed contrarium est verius. ratio est, quia vsura non est, nisi vbi ex parte rei est inæqualitas contra Iustitiam:sed fieri potest;vt in contractibus aliter celebratis, quàm hæc Bulla postulat, nulla sit inæqualitas iustitiæ contraria, (vt si debitum aliquod conuertatur in censum:si nõ fiat corã notario,& testibus,&c.) ac proinde vt nulla sit vsura. De simonia est alia ratio; quia dum aliquis contractus prohibetur ob reuerentiam rerum sacrarum, committitur peccatum irreligiositatis,si quis illum attentet. sed de hoc alibi. 97

Vsura Iuris humani nõ datur.

Quartò, Quidquid expressè vel tacitè contra has conditiones dari,remitti,aut dimitti contigerit,à Fisco vindicari posse. Ita habet Bulla.

DVBITATIO XIII.

Vtrùm hæ conditiones obligent vbique.

RESPONDEO, & dico Primò, Has conditiones vi Bullæ non obligare, vbi illa non est promulgata vel recepta. Probatur Primò, Quia probabile est non solum leges Imperatorias,sed etiam Pontificias non obligare nec vim irritandi habere,nisi sint promulgatæ in Prouincia,vt ostensum est 1.2.q.90.art.4. Secundò, Quidquid sit de alijs quibusdam constitutionibus Pontificijs, nõ est credibile suam Sanctitatem velle, vt hæc Bulla, quæ tot nouas & iure naturali minimè requisitas conditiones continet, circa contractum ciuilem obseruandas,in alijs Prouincijs vim habeat ante promulgationem in ijsdem factã, nam ex contrario sequerentur grauissima incommoda: infiniti enim cõtractus bona fide celebrati,essent irriti, cum maximo plurimorum damno. tenerentur enim plurimi, omnes pensiones receptas computare in sortem: & multi amissa sorte deberent etiam aliquas pensiones refundere, 98

Nõ obligat, vbi non est promulgata.

(idque

(idque absque vlla sua culpa) qui tamen cum pari vel maiore lucro eam in rem fructiferam vel negotiationem impendissent, si contractum censualem irritum esse putassent. neque enim ex sola promulgatione Romæ facta passim potuit innotescere noua illa ordinatio, sed paucissimis tantum: atqui ratio postulat legem eo modo promulgari, vt cômodè & humano more possit innotescere omnibus, ne (quantum est ea parte legislatoris) subditi damnum incurrant ex ignorantia; neque seruilè possint excusare, si non obseruent. Tertiò, Quia etiamsi lex sit promulgata, si tamen ipso vsu & moribus vtentium non recipiatur, nec Superiores insistent, & curent executioni mandari, non obligat. vt docet Nauar. l. 1. consil. 5. tit. de constitutionibus, & in Enchirid. c. 23. n. 41. & Couarr. lib. 1. var. c. 16. n. 6. vel certe desinit post decennium obligare. decreta enim Concilij generalis, quę per decennium in aliqua Prouincia nô sunt recepta, amittunt vim suam, & desinunt obligare, vt idem docet lib. 3. consil. 83. tit. de Regularibus. Sed de his plura suo loco.

99 *Nô obligat in Belgio. Nec in Sicilia.* Ex his sequitur, has conditiones non obligare in Belgio; tum quia numquam hic promulgatæ: tum quia contrarius vsus semper perseuerauit. Idem credo de Gallia & Germania. Addo nec in Regno Siciliæ vim habere. ibi n. concessum est primum a Nicolao V. deinde à Greg. XIII. vt cum tribus conditionibus possint census emere. quarum Prima est, vt côstituatur super re aliqua certa, vna vel pluribus, & posset addi generalis obligatio omnium bonorũ. Secunda est, vt venditor possit redimere quãdo voluerit. Tertia, vt census non excedat decimam partem sortis, seu pretij. habentur hæc in Bullario nuper edito à Greg. XIII. vnde patet non vbique censendos esse vsurarios omnes census aliter côstitutos, quàm in Bulla Pij V. pręscribitur.

100 Dico Secundò, Vbi Bulla Pij V. est promulgata & recepta, est omnino seruanda in foro conscientiæ; idque eatenus quatenus recepta est. omnis enim lex iusta & recepta obligat in conscientia. hæc autem talis est: ergo. quòd si ex parte solum recepta sit, prout visum fuit expedire bono publico regni, etiam ex parte dumtaxat vim obligandi habet, sed de hoc vide Nau. de vsuris, num. 106. & 107.

101 *Vbi nulla est certa lex vel consuetudo.* Dico Tertio, Vbi hæc Bulla non est recepta, seruandæ sunt leges & consuetudines ibidem vsitatæ, quæ tamen legi diuinæ vel naturali non repugnent. vbi autem nulla esset certa consuetudo habens vim legis, satis est seruare legem naturalem, quæ tantummodo requirit æqualitatem inter censum & pretium.

DVBITATIO XIV.

Quomodo constituendum sit iustum pretium censuum?

102 *Iustum pretium.* RESPONDEO Illud optimè constitui ex proportione pretij rerum fructiferarum, vt agrorum, domorum, siluarum. quo enim pretio emi potest res frugifera, quæ deductis expensis quotannis reddat 100. aureos: eodem, & etiam minore, iuste potest comparari census realis irredimibilis tantumdẽ pendes. ratio est, quia amplius est habere plenum rei dominium, quàm solum ius percipiendi tantumdem fructuum, quantum res illa solita est ferre. quòd si census irredimibilis eo pretio emi potest; multo minore poterit census redimibilis, etiam personalis, quia longè minoris æstimatur quàm irredimibilis realis; imò sæpè non pluris quàm redimibilis realis, in bono fundo constitutus. Considerandum etiam est, vtrùm in ea Prouincia multum vigeat negotiatio. hæc enim facit pecuniam præsentem pluris æstimari, & census minoris. denique sitne copia an inopia pecuniæ: nam inopia pecuniæ facit census vilescere; vt experientia superiorum annorum in Belgio docuit.

Ex his fit vt pretia censuum pro varietate temporum & 103 *Pretium irredimibilis* locorum sint varia: nam pretium census irredimibilis in Hispania est 28. 29. vel 30. aureorum in singulos, vt testantur Medina & Nauarrus. cum enim pretium huius non sit lege præscriptum, est varium sicut & aliarum rerum, quæ pretio vulgari venduntur. vnde fit, vt nunc infimo, nunc medio, nunc summo vendantur.

Pretium verò census realis redimibilis est lege taxatũ, 104 *Pretium redimibilis.* estque 14. in singula. In Sicilia tamen huius pretiũ est solum 10. in singula, quod approbauit Nicolaus V. & Greg. XIII. pro Sicilia. Calixtus quoque III. & Martinus V. idẽ approbarunt in censibus realibus pro Polonia & Germania, quando pro varia temporum conditione talis est consuetudo vel æstimatio, vt patet ex illorum extrauag. Aliquando est 12. vel 13. vt patet ibidem. Hinc patet, non debere iniquam videri emptionem censuum personalium cum hypotheca, pretio 16. aureorum in singulos: nam hi census, vt experientia docet, ordinariè non sunt securiores quàm census reales, qui tamen multo minoris emi possũt. Deinde eo pretio ferè potest emi prædium, quod tantumdem reddat. Denique quia ita viget negotiatio, vt multi curent census personales: nam facilè tantumdem & amplius 105 *Pretium in Belgio.* lucrari possunt per tres contractus in societate mercatorum, idque absque vlla molestia. Census irredimibiles in Belgio non habent pretium legitimum, nec possunt de nouo creari, vt patet ex constitutione Caroli V. anno 1528. Bruxellæ facta. reseruatiui tamen vendi possunt pretio 25. in singula, vel etiam minoris.

DVBITATIO XV.

Vtrùm si census emptus fuerit minoris iusto, pensiones sint restituendæ, quatenus superant pretium datum.

QVIDAM docent pensiones restituendas: vt si cẽsum valentem 15. aureis in singulos, emeris 10. restituen- 106 dam esse tertiam pẽsionum perceptarum partem, iuxta ea, quæ dicta sunt cap. 2. dubit. 13.

Si pretium cõstitutum cum clausula irritãte. Sed vtendum est distinctione, si enim pretium census est lege constitutum, cum clausula irritante contractum; tunc necessario sunt restituendæ pensiones, qua parte excedunt iustum pretium. ratio est, quia contractus, qua parte census superat pretium, est irritus; ac proinde non subest vllus titulus, quo recipiatur ille excessus pensionum. itaque qui censum valentem 15. emit 10. debet restituere trientem, id est, tertiam pensionum partem. poterit tamen duas tertias retinere, quia respectu illarum pretium est iustum; ac proinde contractus validus. non enim lex irritare intendit contractum illum, nisi qua parte pensiones superant pretium iustum. si verò pretium non sit lege cõstitutum, vel saltè non cum clausula irritante tunc dubium est. Quidam enim putant nihilominus excessum illum pẽsio- 107 num restituendum; iuxta ea, quæ dicta sunt c. 21. dubit. 13. de fructibus restituendis; quæ sententia est probabilis, ob rationes ibi allatas. Contrariam tamen puto veriorem. Nẽpè nihil ex pensionibus esse restituendum: sed tantũ pretium esse supplendum, & interesse (si quod ex carentia iusti pretij obuenit venditori) compensandum. *Supplẽdum pretium & interesse.* Ita Ioannes Medina q. 15. dubit. 4. §. Sed pone. Probatur, quia venditor non est fraudatus ex eo, quod emptor pensiones perceperit (vt quæ ipsi erãt debitæ ex valido contractu) sed quod iustum pretium non fuerit ei persolutum, confirmatur, si quis emeret agrum minoris iusto, non teneretur fructus agri reddere, sed pretium supplere & sarcire damnum, si quod ex defectu iusti pretij secutum sit: atqui pensiones sunt veluti fructus census ergo, &c.

Dices, Qui emit censum valentem 15. pro 10. non efficitur dominus nisi dodrantis, id est, duarum tertiarum census, cum pro reliqua tertia nullũ pretium dederit, vel promiserit. ergo pensiones illius tertiæ retinere non potest.

Respondeo negando antecedens. fit enim dominus totius census, nam venditor totum intendit in emptorem transferre, & emptor totum emere & pro toto pretium dare: sed quia pretium non fuit æquale tribus trientibus, sed duobus tantum; manet obligatus vt suppleat quod deest pretio, pro reliquo.

CAPVT VIGESIMVMTERTIVM.

De Cambijs.

Habet Dubitationes II.

CAMBIVM magnam habet affinitatem cum cõtractu emptionis, ideo proximè post emptionem & venditionem, & post contractum censuarium (qui est species emptionis) dicendum est de cambijs.

DVBITATIO I.

Quid sit cambium & quotuplex.

NOTANDVM est, *Cambium* generatim idem esse quod permutationem. *cambire* enim est permutare. sed ex vsu vulgato solum accipitur pro permutatione numismatum. & hoc modo hic loquimur de cambio. soletque sic definiri, *Cambium est permutatio pecuniæ pro pecunia.* Nomine *permutationis* generatim significatur omnis contractus onerosus: nam in his omnibus est quædam commutatio, vt patet in emptione, mutuo, locatione & similibus. verum in proposito *permutatio* accipitur propriè, vt distinguitur à contractibus nominatis; vt nihil sit aliud quàm vltro citroque datio rei pro re, vel pecuniæ pro pecunia hoc modo est genus ad cambium, & ad permutationem rerum.

1 *Cambium quid.* *Permutatio.*

2 *Mutuū differt à cambio.* Per hanc partem excluditur mutuum à ratione cambij, *mutuum* enim propriè non est permutatio, quia non est vltro citroque datio seu traditio; perficitur enim traditione solius rei, quæ mutuo datur, nec includit redditionem æquiualentis, sed solum obligationem, vt post temporis interuallum reddatur æquiualens eiusdem speciei; *permutatio* verò vtrimque requirit traditionem; neque censetur perfecta secundum suam propriam rationem, nisi vtrimque secuta sit traditio. vnde non solum res, quæ prior datur, sed etiam quæ rependitur, dicitur permutari. Deinde non postulat vt vllum intercedat temporis interuallum inter dationem & redditionem, sicut mutuum: nisi interdum per accidens ratione rerum, quæ permutantur: nam fieri potest, vt permutetur res præsens cum ea, quæ multam distat: cuius non potest statim fieri traditio. Immo

3 *Res existēs cū non existente & futura potest permutari.* res, quæ existit, potest permutari cum futura, vt triticum præsens cum eo, quod in messe fuerit collectum; vt rectè docet Nauarrus cap. 17. num. 287. si enim talia possunt emi & vendi, cur non etiam permutari? cum contractus permutationi similis sit emptioni & venditioni; vt habetur L. 1. & 2. ff. de rerum permutatione. vnde non rectè dicit Sotus lib. 6. quæst. 12. art. 1. & alibi ad rationem permutationis requiri vtriusque rei existentiam, & vt is, qui recipit, in promptu habeat vt reddat. id enim nullo iure, nullave ratione sequitur: vt contra eumdem docet Nauarrus supra. verum tamen est contractum permutationis non fore completum in sua ratione, nisi res, reddenda est, existat, & præterea nisi sit tradita. licitum tamen est facere pactum & inchoare ipsam permutationem, tradendo rem præsentem, etiamsi altera nondum sit. Si tamen neutra existat, non potest quidem inchoari permutatio, cum nulla possit fieri traditio. potest tamen fieri conuentio de permutando, vt patet ex L. 1. ff. de rerum permutatione; hæc enim perficitur consensu.

Petes, Ad quam speciem contractus pertinet *cambium?*

4 *Cambium refertur ad varios contractus.* Respondeo, Posse referri ad varios. Primò enim ex vi nominis pertinet ad contractum *permutationis*, tamquam eius species, vt dictum est, siue permutentur pecuniæ diuersorum generum, siue diuersorum locorum, nempè præsens cum absente. Secundò, pertinere potest ad contractum *emptionis & venditionis*, Ita Caietanus opusc. de cambijs c. 7. quod habetur tit. 2. tract. 7. Syluester Vsura 4. quæst. 8. Bonin signius tract. de cambijs cap. 6. num. 7. quod maximè consentaneū est vsui mercatorum, qui pecuniam absentem spectant tanquam mercem, eamq; præsenti pecunia tamquam pretio emunt & vendunt: nā pecunia non solum est pretium & mensura rerum venalium, sed etiam potest esse merx venalis: tum ratione materiæ, quæ melior vel deterior est: tum ratione commoditatis conseruandi, deferendi, numerandi, tum ratione distantiæ localis, vt infra patebit. *Pecunia vt est merx.* Tertiò, Ad contractum *locationis & conductionis operarum*; præsertim si loquamur de cambio, in quo campsor accipit prior, vt alibi reddat: tunc enim censetur pecuniam alterius ex hoc loco in alium traijcere; quæ opera est pretio digna. dum verò hic dat vt alibi accipiat à non ita propriè traijcit alterius pecuniam, sed permutat præsentem cum absente, quæ minoris æstimatur; quia vt præsens fiat traijci debet. Quartò, Referri potest ad contractum *innominatum*, do vt des. Ita Nauarrus cap. 17. nu. 294. sed parum refert ad quod genus contractus pertineat, modo seruetur æqualitas inter datum & acceptum, vt rectè docet idem Nauarrus.

5 *Diuisio cābij. Siccum.* Diuiditur autem à DD. *cambium* in *reale*, & *siccum*. *Cambium siccum* vocatur, quod non est verum cambium, sed fingitur esse, eo quòd imaginem quamdam cābij præseferat; vt quando habetur sola ratio temporis; aut quando fingitur alibi solutio facienda, & fit eodem loco cum vsura. dicitur *siccum*, quia caret humore, seu iusto titulo ad pariendum lucrum.

6 *Reale. Minutum.* *Reale* est legitima permutatio pecuniarum, ex qua iustè aliquid lucri capi potest. Hoc subdiuiditur in *minutum* & *locale*. *Minutum* est permutatio numismatum diuersæ rationis & speciei; vt aureorum cum argenteis, argenteorum cum æreis, maiorum cum minoribus, arrosorum cum integris, vetitorum cum legitimis, antiquorum cum nouis, patriorum cum externis.

Locale. *Locale cambium* (quod etiam vocatur *cambium per literas*) est quando permutatur pecunia præsens cum absente.

DVBITATIO II.

Vtrùm in cambio minuto liceat aliquid accipere supra valorem nummi lege definitum.

7 *Varij tituli lucrandi in cambio minute.* Vt si aureus nummus lege taxatus sit 120. grossis; vtrum liceat exigere 122. vel 123. dum aurei nummi commutantur cum minutis argenteis?

RESPONDEO, Posse interuenire varias causas, ob quas id sit licitum.

1. Lucri cessantis, causa. Primò, Ratione lucri cessantis tantum potes exigere supra valorem legitimum, quanti æstimabitur illa spes lucri, qua te per cambium priuas; vt si constitueras nummos aureos alio deferre, vbi pluris valent; vel alibi merces emere, vbi sine damno alia moneta emere nequis. Nec obstat quòd pretium lege taxatum consistat indiuisibili; quia illud incrementum non accipitur pro nummo ipso precisè considerato, sed pro lucro ex eo sperato. Eodem modo licitum est accipere supra pretium legitimum frumenti, vini, & aliarum rerum, si alio, vbi pluris valent, delaturus eras. vt supra dictum est.

8 *2. Ratione officij cambiendi.* Secundò, Ratione officij cambiendi, præsertim si id alicui à Repub. vel Principe sit concessum. hoc enim officiū includit obligationem cambiendi, & multa onera. (vt paratam habere pecuniam varij generis in gratiam aliorum, numerare cum aliquis petierit, custodire assiduè cum solicitudine) quæ sunt pretio æstimabilia. Itaque pro hac obligatione & huius obsequijs, quæ incommodum alienorū præstat, potest à singulis aliquid exigere, (si aliunde stipendium non habet) nempe quantum necesse est, vt tale officium ex æquo compensetur, sicut dictum est de monte pietatis c. 20. dub. penult. vide Conradum quæst. 99. conclus. 4. Ratione huius tituli non solum potest aliquid lucrari

crari

trari, dum monetam magnam cambit pro parua, vel auream pro argentea; sed etiam dum minutam pro magna, siue aurea, siue argentea, commutat: nam vtrumque fit in gratiam eius, qui permutationem petit, & ob vtrumq; officium suscipitur & varia pecunia procuratur.

An sine auctoritate Principis

9 Dixi, *Præsertim si à Principe hoc officium sit concessum*; quia quidem putant nihil posse accipere eum, qui sponte sua absq; tali auctoritate hoc officium sumit. Verùm si hic eadem obsequia præstet, non video cur non possit aliquid exigere; etsi no tantum, quantum illi, qui id ex obligatione faciunt. nam obsequia illa in gratiam eorum, qui petituri sunt, præstita, aliquam mercedem merentur. & ita tenet Nauarrus cap.17.num.188.

Ratione laboris numerandi.

10 Tertiò, Ratione laboris numerandi pecuniam. Caietanus tract. de cambijs cap.1. putat ratione huius tituli nihil posse accipi, tum quia non est pretio æstimabilis: tum quia si pretio æstimare quis velit, compensatur labore alterius qui pecuniam etiam numerare debet.

Verùm communis sententia DD. est, ob hunc titulum posse aliquid exigi, etsi parum. Ita Conradus q.99. conclu.5. Nauarr. supra. Sotus lib.6. qu.9. art. vnico. ratio est, quia hic labor est pretio æstimabilis, etsi interdum gratis præstari soleat; quare cum fiat ad petitionem alterius, poterit pro eo exigi compensatio: ab eo enim, qui petit aliquid in suum commodum præstari, potest merces repeti. vnde etiam in mutuo aliquid ratione huius laboris accipi potest. Neque verum est, numerationem vnius compensari per numerationem alterius; quia vtraque fit in gratiam eius, qui cambium petit; sicut in mutuo. nam secunda est propter primam; prima autem est propter petentem; ergo & secunda censetur esse propter eumdem.

Ratione materiæ.

11 Quartò, Ratione puritatis materiæ. Medina quæst.7. de vsura, negat hoc titulo posse aliquid accipi a campsoribus. ratio ipsius est, quia in taxando pretio Princeps habuit rationem puritatis materiæ, ac proinde non potest ob hanc causam pluris æstimari.

Sed contrarium tenent Caietanus de cambijs cap.6. Sotus & Nauar. supra, & alij. Probatur, Quia scutum auri purissimi, cui nihil alieni metalli est admixtum, etsi non sit maioris taxæ legalis, quam scutum auri impurioris; est tamen maioris pretij vulgaris, ratione materiæ; communi enim hominum iudicio pluris æstimatur, quia materiæ æstimabilis (nempe auri) plus habet: ergo instar mercis pluris potest vendi, & commutari. sic antiqui ducati duplices pluris æstimantur quàm noui, etiamsi lege idem pretium habeant. Itaque licet veteres commutare nouis cum tanto auctario, quanto est plus auri in illis quam in his.

Resp. ad rationē Medinæ.

Ad rationem Medinæ Respondeo, Principis mentem non esse, quin huiusmodi nummi puriores, si tamquam res commutentur cum impurioribus, possint ratione materiæ pluris æstimari: (id enim esset irrationabile, ac proinde non obligaret subditos in conscientia) sed tantum præscribere pretium eorum, quatenus sunt mensura rerum venalium & solutionis debitorum; vt infra magis declarabitur.

Ratione variarum cōmoditatū.

12 Quintò. Ratione commoditatis conseruandi. transferendi numerandi, & vbique negotiandi. hunc etiam negat Medina & quidam alij Doctores. Primò, Quia Princeps in pretio taxando, huius commoditatis rationem habuit. Secundò, Sicut moneta magna & aurea habet sua commoda, ita etiam minuta.

Sed contrarium tenent Doctores citati; & meritò; quis enim non pluris æstimet 1000. coronatos in auro, quam in pecunia minuta argentea? itaq; in his permutandi potest hæc commoditas, qua se quis priuat, æstimari. nihil tamen amplius peti potest ratione commodi, quod alteri inde prouenit; vt rectè notat Caietanus.

Resp. ad rationes Medinæ.

13 Ad primam rationem Respondeo Primò, Principem eatenus habuisse rationem huius commoditatis, quatenus maius pretium illis nummis imposuit, quam tantumdem auri in minutissimas partes distributum haberet. eo tamen pretio imposito, adhuc pluris æstimatur. quam pretium illud in minuta pecunia, neque id Princeps tollere potest, (quamuis possit prohibere commutationem) quia est conditio consequens rei naturam.

Quo modo taxantur.

14 Respondeo Secundò, Principē non intendere illos nummos taxare secundū omnem rationem, & ad omnem vsum quē habere possunt; sed solum, vt sunt mensura rerum venalium, & solutionis debitorum. dupliciter enim nummi considerari possunt. Primò. Formaliter vt nummi, seu vt sunt mensura rerum venalium; qui est vsus earum primarius. sic non pluris valent quàm lege Principis sunt taxati, vel saltem quàm vulgò in emptionibus & solutionibus debitorum solent exponi. quod addo, quia sæpe fit vt formalis æstimatio nummorum crescat supra taxam legalem, ex appretiatione & vsu vulgi, Principes non contradicentes; idque ob materiæ puritatē vel pondus, vel quia in locis vicinis pluris æstimantur: & tunc possunt passim in contractibus eo pretio exponi; quia illud censetur legitimum. Secundò, Materialiter, seu ratione conditionum; quas habent ex materia vel figura, vt ratione puritatis vel copiæ materiæ vel raritatis, vel antiquitatis, vel commoditatis; hæc enim omnia censentur conditiones materiales. nam etiam ipsa imago est quid materiale in nummo, qua nummus est, secundum hanc rationem habent vsum secundarium, & fiunt res vendibiles & permutabiles cum alijs nummis. nec sunt taxati lege; sed habent vulgarem æstimationem, quæ non consistit indiuisibili sicut legitima, sed cōstat suis gradibus pretij infimi, medij, summi. vnde possunt vendi & permutari cum aliquo lucro, iuxta receptam locorum consuetudinem. ita docent Caietan. c.1. & 6. Conradus, Sotus, & Nauar. supra, & alij passim. Nemo tamen in solutionem debitorum tenetur eos acceptare, nisi secundùm æstimationem legalem, seu eam, quā habent vt nummi ad vsum primarium.

Principis sī intellig. da. Nūmi dupliciter considerantur. Pretiū pecuniæ interdū crescit vulgi æstimatione.

Ad secundam rationem, Monetæ paruæ etiam sua commoda habent; sed exigua copia cuique sufficit. quæ facillimè potest haberi: nemo enim quærit ingentes aceruos mitarum vel sluferorum. secus de magna, cuius summa copia quæritur.

Ratione raritatis.

Sexto, Ratione antiquitatis vel raritatis. hæc enim cōditio facit nummos pluris æstimari, quàm alioquin valeret. 15

Septimò, Ratione vsus seu expendibilitatis, vt ait Caietanus, vt si aliquo loco cōmutes nummos, qui possunt ibi expendi, cum ijs, qui non possunt. cum enim non habeant ibidem pretium vt nummi, sed solùm vt aurum vel argentum; possunt notabiliter minoris emi, quam valeant in sua Prouincia. 16

Cāpsores publici & priuati.

Petes, Quid si lege publica cautum sit nequis præter publicos campsores tale cambium factitet: tenebiturne ad restitutionem qui contra fecerit? Sotus supra putat teneri. 17

Sed verius est non teneri; nō enim tenetur Reipub. cum nihil damni huic sit illatum: neque etiam ei, qui cum cambium fecit, quia nulla ei facta est iniuria, cum non plus ab eo sit acceptum, quam communi campsorum iudicio nummi in tali permutatione soleant æstimari.

Famulus pecuniam sol. uendā cum alia commutans.

Ex dictis sequitur, si tradam famulo vel negotiorum gestori mille aureos in auro, vt soluat meo creditori, non curans qua specie id fiat, & ille eam commotet contra monetam argenteam cum lucro, eaq; soluat creditori retento lucro; nō teneri ad restitutionem illius lucri. ratio est, quia illud lucrum est fructus industriæ, prouenient ex negotiatione pecuniaria, famuli industria & periculo facta; ac proinde nec mihi domino pecuniæ debetur; (sicut dū fur vel vsurarius negotiatur aliena pecunia, non tenetur domino pecuniæ ad lucri restitutionem) nec etiam meo creditori; quia hæc species illi non erat debita, & illi integrè alia specie est satisfactum. Si tamen mens mea erat, vt illam pecuniæ speciem meo creditori traderet, eò quòd cuperem illi gratificari, & dare occasionem illa lucrandi; tunc distinguendum est, vel enim creditor illa specie erat lucraturus, vel non erat. si erat lucraturus, tunc famulus tenetur ei de lucro cessante, quanti illa spes lucri æstimabitur, quia hæc species ei erat debita, quam non soluendo, est ei causa iniusta amissionis lucri. si autem non erat lucraturus, sed pretio communi expositurus, ad nihil tenetur; quia etsi iniuriam fecit, speciem debitam non soluens; tamen nihil damni intulit. Sed de his plura supra cap.10. dubitat.18. & 19. 18

DV-

DVBITATIO III.

Vtrùm in cambio locali, quando campsor prior accipit, vt alibi restituat, possit aliquid lucrari, & quo titulo.

19 RESPONDEO, Posse aliquid lucrari, idque varijs titulis. est communis sententia DD. Gabrielis d. 15. quæst. 11. ar. 3. dub. 12. Conradi q. 99. Caietan. c. 6. Medioæ quæst. o. de vsura. Nauar. c. 17. nu. 289. Soti l. 6. q. 10. art. 1. & aliorum.

1. Titulus. Trãslatio. Primò, Titulo translationis pecuniæ traijcit enim pecuniam, quam hic habes, in locum, vbi optas eam esse, v. g. Antuerpia Hispalim; quæ opera in gratiam alterius præstita, est pretio æstimabilis. Nec obstat, quod reipsa non transferat; quia eã quasi transfere faciendo id, quod æquiualet reali translationi. vnde etiam vsus communis loquen-
20 di habet, vt talis pecunia dicatur traijci & transponi. Itaq; cum æquiualenter eam traijciat, ita vt tibi tantum commodi præstet, quantum si reipsa transferret, meritò potest pro illo obsequio pretium exigere. sicut nuntius, qui certo pretio pactus est 100. aureos in locum remotũ transferre; etsi inueniat hominẽ, qui accepta hic illa pecunia, paratus sit tantumdem ibi gratis numerare; nihilominus potest accipere pretium translationis, perinde ac si reipsa transtulisset: quia sua industria præstitit id, quod æquipollet trãslationi. Nec refert, quòd sine incommodo vllo vel labore hoc fecerit, quia id ipsius industriæ vel bonæ fortunæ assignandum. Idem dicendum de campsoribus.

21 *Quantum hoc nomine possint exigere.* Notandum tamen, campsores non posse tantum exigere pro hac virtualiter translatione, quantum si reipsa trasferrent; sed solum quantum inter ipsos bona fide pro tali obsequio est constitutum: quod ordinarie est multo minus. quia facilitas operæ & commoditas, quam percipitis, quæ eam præstat, multum detrahit de pretio, secundum communem hominum æstimationem. sicut enim aliarum rerum pretium ex communi peritorum æstimatione, consideratis omnibus circumstantijs pendet; ita etiam huius operæ, quam ipsi præstant.

Obiectio. Dices Primo, Is, qui dat hic suam pecuniam campsori vt eam recipiat Hispali, non intendit conducere operam campsoris, sed solum permutare pecuniam, quam hic habet, cum ea, quam capsor habet Hispali: ergo iste titulus est ficticius. Confirmatur, quia transfert dominium suæ pecuniæ in campsorem: ergo non conducit operam campsoris ad illius traiectionem. non enim conducit operam campsoris ad illius et pecuniam transferendam.

22 *Responsio.* Respõdeo Primò, Negando antecedens: quòd enim intendat operam eius conducere, patet ex forma loquendi; petit enim pecuniam suam, quam campsori tradit, transponi seu traijci Hispalim. deinde etsi forte non semper expresse intendat operam conducere; tamen id implicitè & virtute facit, cum tradit pecuniam campsori, cum obligatione vt Hispali tantumdem reddat. hoc enim campsor non potest facere, nisi per talem vel æquipollentem translationem. procurare enim vt reddantur Hispali centum aurei accepti Antuerpiæ, secundum communem hominũ æstimationem, est eos virtute & æquiualenter transferre; quia idem commodum præstatur. Denique etiamsi concederemus illum solum intendere permutare; tamen campsor poterit suam pecuniam, quam Hispali habet, pluris æstimare, quatenus per illam virtute potest transferre pecuniam, quæ alijs locis est, Hispalim: seu quatenus illi pecuniæ inest ea conditio, quæ pecunijs, quia hic accipit, nõ inest, nempè esse Hispali; pro qua conditione vt insit, dari pretium solet: nam pretio æstimabile est, quòd pecuniam, quam habet Antuerpiæ, possis recipere Hispali, vbi eam optas esse. Et ita si quis attente consideret, semper implicitè videtur contineri in hoc contractu operarum locatio ad pecuniam transferendam.

Ad confirmationem. Non transfertur domioium præ-
23 *Transfertur dominium permissiuè.* cise ex vi huius cõtractus, sed tantum permissiue: quia potest campsor illud nolle admittere, integro permanente campsorio contractu, quia tamen is, qui pecuniam tradit, permittit illi dominium, potest campsor illud admittere, & vti illa pecunia tanquam sua: nam alteri perinde est, siue vtatur, siue non; modo aliam æquiualentem in loco destinato repræsentet. sicut quando quis tabellario publico tradit pecuniam in alium locum transferendam conducit ipsius operam: tamen permittit illi pecuniæ dominiũ: nam perinde est ei, siue eamdem numero realiter transferat, siue æquiualenter; quod fit ibidem, numerando æquiualentem.

Obiectio 2. Dices Secundò, Pecunia præsens pluris valet quàm absens; ergo si alter intendat commutare præsentem cum absente, non poterit campsor lucrari hoc titulo.

24 Respond. negando consequentiam: quia quòd pluris valeat, id prouenit ratione commoditatis quam adfert vtenti, quam non tenetur campsor æstimare; quia non cupit alterius operam, vt pro absente detur ei præsens: sed alter ipsius operam flagitat, vt pro præsente det ei absentem. vnde potest absentiam suæ pecuniæ æstimare. quia per eã præstat id, quod pretio est æstimabile, leuando illum onere transferendi eiusque pecuniã æquiualenter traijciẽdo.

25 *2. Titulus. Præstatio periculi seu assecuratio.* Secundus titulus, quo lucrari potest campsor in hoc cãbio, est assecuratio. Ita Lopez tract. de cambijs c. 4. quam sententiam dicit esse inter omnes receptissimam. Probatur. quia campsor accipiens hic pecuniam alio traijciendam, non solum suscipit onus transferendi, sed etiam periculũ, vt si pereat, non danti, sed ipsi pereat. atqui præstare periculum traiectionis est pretio æstimabilem; vt patet quando cum nuntio paciscimur vt pecuniã suo periculo transferat. Nec refert, quòd campsori in pecunia transferenda nullum sit periculum, cum ipse alibi eam paratã habeat; id enim ipsius industriæ vel fortunæ assignandum: nam satis est, illam obligationem, qua se obligat alteri, vt rem ipsius saluam loco condicto repræsentet, esse pretio æstimabilem, etiamsi eam facillimè possit implere.

Ex his sequitur, quo longius est iter, & quo maiora sũt pericula, eo amplius ratione assecurationis & translationis posse stipulari: quia eo traiectio pecuniæ, si reipsa fieri deberet, esset difficilior & periculosior.

3. Diuersitas pretij. Tertius titulus esse potest, si pecunia sit minoris pretij in loco, vbi campsor accipit, quàm vbi restituit. de quo plura dubit. sequenti.

26 *Obseruatiuncula.* Circa prædicta Notandum est, assecurationem implicitè contineri in obligatione transferendi, prout in praxi exercetur. hoc ipso enim, quo campsor accipit pecuniã vt alibi restituat, censetur eam assecurare; quia acceptat eius dominium, ac proinde non minus se obligat, quàm si eam assecuraret. quare videtur non minus posse exigere pretiũ, quam si duplici obligatione se obstringeret, traiectionis, & assecurationis. Verùm non ita est in praxi; quia enim dominium præsentis pecuniæ, quam hic accipiunt, est valdè commodum campsoribus, ideo communiter parui æstimant illam implicitam assecurationem & traiectionẽ: neque multum curãt, an locus absit, an sit propinquus; sintne pericula itinerum, an non. quo fit vt sæpe is, qui petit pecuniam suam aliò traijci, prior tradens, vt postea alibi recipiat, lucretur a campsoribus, tanquam ipsemet campsoris munus exerceret: qua in re campsores ostendunt se non satis intelligere iustos titulos, ob quos in reali cambio possent lucrari, & sæpe alia quædam spectare; in quibus est magna suspicio vsuræ; quamuis sibi aliqui ex his persuadeant, hoc negotium cambiorum, & iustos titulos, melius a se quam a Doctoribus intellectos. In eo tamen quod in pretio constituendo non omnes titulos congerãt, quos alioquin possent, ostendunt se satis sincere procedere; nec facile eorum contractus tanquam vsurarios condemnandos, quando pretia communi iudicio, vt passim fit, sunt constituta.

DVBITATIO IV.

Vtrùm quando campsor dat prior, vt alibi recipiat, possit lucrari, & quo titulo.

QVIDAM existimant campsorem non posse tũc quidquam lucrari: quia tunc non traijcit alterius pecuniam, sed solum dat suam mutuo, vt alibi cum incremento recipiat, quod est vsurarium. 27

Sed contrarium tenendum est cum communi sententia Doctorum. Ita Conradus supra, Caiet. tractatu de cambijs,

bijs, c.6. Sotus l.6. de Iust. q.10. ar.1. Nauar. c.17. num.189. Probari id potest, explicando titulos, quibus videtur iustè aliquid lucri in tali cambio exigere.

28 Primus titulus est virtualis translatio, vel (quod in idē redit) maior æstimatio pecuniæ præsentis quam absentis. Probatur Primò, Quia numerado hic pecuniam præsentem ei, qui habet absentem; tantum obsequij illi præstat, quantum si pecuniam absentem huc trāsferret. atqui obsequium translationis est pretio æstimabile: ergo etiā numeratio pecuniæ præsentis pro absente est pretio æstimabilis, quia æquiualet trāslationi. Secundò, Quia qui petit pecuniam præsentem pro absente, petit leuari onere translationis suæ pecuniæ in hunc locum; atqui hoc onere leuat illum campsor, numerando præsentem, & illud in se suscipit: hoc autem est pretio æstimabile: ergo, &c.

1. Tit. Virtualis trāslatio.

29 Aduerte tamē quosdam Doctores non admittere hūc titulum in hoc cambio. Primò, quia is, qui prior accipit à campsore vt alibi restituat, videtur potiùs pecuniam campsoris alio traijcere, quā campsor ipsius: ergo illi potiùs mercedē debebit campsor, quam ipse campsori. Secundò campsor non potest aliunde huc transferre pecuniam alterius, nisi antea eā acceperit; atqui nondum accepit: ergo, &c. Verū qua ratione campsor censeri possit trāsferre pecuniam alterius, iam satis est explicatum: ideò.n. censetur transferre, quia præstat operam æquiualentem, & quia liberat illum onere transferendi. & quamuis alia ratione campsarius videatur traijcere pecuniam campsoris; non tamen ideo campsor ei debet mercedem; quia hanc eius opera non implorauit. Hinc patet responsio ad primum. Ad alterum Respondeo, Non potest eam transferre realiter ante quam acceperit; potest tamen æquiualenter. facit.n. id, quod æstimatione æque valet ac si pecuniā alibi acceptam huc transferret. sicut si petam Louanij vt tabellarius mihi 100. aureos Antuerpia huc transferas, & ille mihi numeret eos Louanij ante, quam Antuerpiæ acceperit, æquiualenter eos transtulit. Sed etiamsi concederemus, campsorē non traijcere pecuniā alterius in hoc cambio, tamē ex ratione permutationis aliquid lucrari potest; quia pecunia procul absens a loco contrahentiū minoris æstimatur quam præsens: ergo præsens potest cum lucro contra absentē permutari. Antecedens probatur. tū quia absens non præbet ex natura rei eam facilitatem & commoditatem, quām præsens: tum quia absens (quantum est ex natura rei) sine sumptu & periculis non potest effici præsens. Hinc fit vt etiam merces absentes minoris valeāt quam præsentes. Ita docet Siluester Vsura 4. quæstione 4. versus finem. Caiet. cap. septimo, de cambijs. Nauarrus cap. decimoseptimo, num.195. & in capit. fin. de vsuris, nu.62. & 63.

Quō transferre cēseatur.

30 *Pecunia absens minoris æstimatur.*

31 Nec obstat Primò, Quòd campsor eam sine periculo & sumptu possit efficere præsentem: tum quia id non semper verum est. nam sæpe magnos sumptus & pericula ob id perferunt, & suos factores, quos alios habent, magna mercede conducunt, tum quia si id facit, hoc ipsius industriæ aut bonæ fortunæ est acceptum ferendum, satis enim est pecuniam absentem loco, ex ipsa rei conditione minoris æstimari, eo quod communiter non sine periculis & sumptibus præsens haberi queat.

32 Non obstat secundo, Quòd interdum campsori commodum sit pecuniam habere absentem, quia hoc nō prouenit ex ipsa conditione absentiæ per se consideratæ; sed ex industria campsoris, qui pecuniam absentem nouit vtiliter impendere. vnde non tenetur ideirco eam secundū se pluris æstimare. Sicut enim is, cui commodum est reducere equum Louanio Parisios, non tenetur illud commodum æstimare, aut minus pro reductione equi stipulari si aliquis eius opera in equo reducendo vti velit: ita campsor, cui vtile est, pecuniam, quam dat Hispali, recipere Antuerpiæ, non tenetur illud compendium æstimare aut minùs pro sua opera exigere, quando aliquis flagitat ad hoc eius industriam.

Ex his patet Primò, campsorem lucrari posse, etiamsi vtrobique sit idem pretium monetæ, & eadem copia vel inopia, vt docet Nauar. in cap. fin. de vsuris num. 81. & sequentibus.

33 Secundò, Posse lucrari etiamsi det ad locum intra idem regnū, vt docet idem Nauar. cap.17. num.190. & Bonunsignius cap.7. nu.27. quod est contra Sotum q.10. art.1. & q.13. art.1. Ratio est, quia sicuti opera, quam præstat transferendo eam de vna Prouincia in aliam, est pretio æstimabilis, ita etiam ea vna vrbe in aliam in eadem Prouincia, vt Antuerpia Insulas, & contra.

Intra idem regnum.

Secundus titulus, quo in hoc cambio lucrari potest, est maior æstimatio pecuniæ in loco, vbi datur, quàm vbi redditur, siue ea æstimatio sit intrinseca, siue extrinseca. 34

2. Titulus Maior æstimatio pecuniæ.

Vbi Aduerte, duplicem esse pecuniæ valorem, seu æstimationem; altera prouenit a lege vel communi consuetudine qua pecunia taxatur vt valeat tot vel tot nummos minutos in eodem loco. sic in Belgio regalis æstimatur 10. grossis: philippicus 100. scutum aureum 130. hæc potest dici legitima & intrinseca, quia lege constitui solet, (etsi consuetudo interdum eam nonnihil augeat) & accipitur ea causis intrinsecis, nempe ex conditione materiæ & ponderis. Altera est extrinseca & fortuita proueniens ex causis extrinsecis & fortuitis; ratione cuius non censetur pecunia maior pluris valere respectu minutarum in eodem loco; sed tota pecunia simul pluris vel minoris valet, tum respectu rerum venalium in eodem loco, tum respectu pecuniarum, quæ sunt in alio loco.

Duplex pecuniæ æstimatio intrinseca, extrinseca.

Prouenit autem hæc æstimatio ex quatuor causis. Primò, Ratione copiæ & inopiæ pecuniæ. quò.n. in aliquo loco apud mercatores est maior copia pecuniæ, eò ipsa est minoris valoris ad res venales præsentes, & etiam ad pecunias distitas (quæ tunc rerū venaliū ratione subeūt) comparandas & consequenter pro ijsdem mercibus plus pecuniæ dandum est, quam dum est inopia; copia.n. pecuniæ facit pretia mercium crescere: quia pecunia quæ pro illis datur, minoris æstimatur. Pari modo quo minor est copia pecuniæ, eò ipsa est maioris valoris respectu mercium, quia plus mercium eadem pecunia comparari potest. hinc pecuniæ inopia facit pretia mercium decrescere; quia pecunia, quæ datur, pluris æstimatur. sic ob copiā, in Indijs pecunia minoris æstimatur quam in Hispania, etiamsi idem sit pretium legitimum, & in Hispania minoris quā in Belgio. sicut.n. pretia mercium ob copiam decrescunt, & ob inopiam crescunt; ita etiam valor pecuniarū omnium. Secundò. Prouenit hæc æstimatio ratione maioris vel minoris multitudinis petentium ad cambium. sicut enim multitudo emptorum facit vt crescant pretia mercium, ita etiam multitudo petentium ad cambium, facit vt crescat valor pecuniæ campsoris, siue ea sit præsens, siue absens. Tertio, Prouenit ex multitudine vel paucitate dantium ad cambium; quò enim sunt pauciores, qui velint dare ad cambium, eò pecunia campsoris pluris æstimatur. sicut quo pauciores sunt venditores, eo merces pluris æstimantur. Quartò, Ex necessitate pecuniæ: vt si Principi ingentes summæ pro bello vel alia causa publica sint corrogandæ vel ingens copia mercium offeratur venalis. quo enim pecunia est magis necessaria ad quosdam vsus magni momenti, eò pluris æstimatur respectu aliarum rerum venalium. 35

Prouenit æstimatio extrinseca ex 4. causis.

His positis, Dico ratione vtriusque æstimationis posse campsorem aliquid lucrari. Primò, Ratione æstimationis intrinsecæ: vt si det 100. aureos Antuerpiæ, vt recipiat Hispali, debet Hispali accipere plus quam centū; quia Antuerpiæ habent maiorem æstimationem legalem: plus enim est Antuerpiæ habere 100. aureos quam Hispali. vnde vt fiat æqualitas, debet Hispali plus recipi quam 100. quòd si det Hispali vt recipiat Antuerpiæ, nō poterit Antuerpiæ accipere tantundē pecuniæ, sed minùs, seposito pretio traiectionis, & carentiæ suæ pecuniæ: quia alioquin non esset dati & accepti æqualitas in æstimatione, quæ in omni cōtractu est seruāda, addito tamē pretio cābij & carentiæ pecuniæ, raro fit vt omnus accipiant. Secūdò, Ratione æstimationis extrinsecæ seu fortuitæ lucrari posse. Patet; quia sicuti merces ratione paucitatis & necessitatis, ratione multitudinis petentium & raritatis venditorum, pluris valent & emi debent quam alias emerentur; ita etiam pecuniæ præsentes ob hasce quatuor causas pluris valent, tum ad merces, tum ad pecunias absentes comparandas, quam si illæ causæ abessent. nam pecuniæ absentes se habent instar mercis respectu præsentium, vt rectè docet Caietanus cap.7. & Nauar. num.191. Syluest. Vsura 4. quæstione 8. §. 1. & alij. non enim habent pretium legitimum, nisi respectu monetarum eiusdem loci; 36 37 38

Ob vtrāque æstimationē potest lucrari.

Pecunia absens est mercis instar.

X Princeps

Princeps enim sua lege & populus communi consuetudine non intendit ei imponere pretium respectu monetarũ, quæ sunt in alijs locis; sed tantum respectu monetarum eiusdem loci. quare respectu pecuniarum distantarum, relinquitur pretium imponendum iudicio mercatorum & eorum, qui sic negotiantur. quod cum sit vulgare, non consistit in indiuisibili. sed habet latitudinẽ pretij infimi, medij & summi. itaq; possunt emi & vendi sicut aliæ merces, secundum hanc triplicem æstimationem, quam periti illius negotiationis bona fide imponunt.

39 *Ratione triplici tituli.* Ex his patet, campsores interdum simul lucrari triplici titulo; videlicet traiectionis & duplicis valoris explicati: tamen potissimùm solent respicere ad valorem extrinsecũ, & ratione huius lucrari. vnde semper inquirunt, vbi sit futura penuria vel necessitas pecuniæ, vt ibi dare possint, & recipere vbi est vilitas & copia.

40 *An possit lucrari ratione vtriusq; tituli.* Dices, Si campsor velit lucrari ratione traiectionis pecuniæ. non videtur posse simul lucrari ratione maioris valoris; & contrà, si velit ratione valoris, non potest propter traiectionem; cum enim dat tibi 100. aureos Antuerpiæ, recipiendos Hispali, traijcit pecuniam suam Hispali Antuerpiam, vbi pluris incipit valere: atqui hoc incremẽtum est tuum non campsoris; ergo nõ debes ei aliquid ratione maioris valoris: vel si des ratione valoris, eò quòd pecunia, quã ipse dat, pluris valet, quam tua; non poterit quidquam exigere ratione traiectionis, quia non traijcit pecuniam tuam.

41 Ob hoc argumentum Sotus q. 12. ar. 1. docet, campsorẽ dum lucratur ratione maioris valoris, non posse simul lucrari ratione traiectionis.

Sed contrarium docent reliqui Doctores, & Probatur Primò, Quia sunt distincti tituli pretio æstimabile. Secundò, Si pecuniæ vtrobique haberent æqualem valorem, nihilominus posset aliquid lucrari ratione traiectionis; seu quia pecunia absens minoris valet quam præsens, vt supra ostensum est.

Quare Respondeo ad argumentum, Campsorem non transferre realiter pecuniam tuam in specie; (tunc enim non posset petere nisi pretium translationis & assecurationis, sicut baiulus) sed transferre illam secundùm æquiualentiam, dando tantumdem de suo. vnde debes ei reddere æquiualens alibi, & pretium translationis.

42 *3. Titulus, lucrum cessans.* Tertius titulus est, ratione lucri cessantis, vt si pecunia, quam tradit ad cambium erat destinata maiori lucro, ita vt (deducta æstimatione laboris, expensæ, & periculi) illa spes lucri maioris, pluris valeret, quàm commune lucrum cambij, tunc enim posset illud incrementum exigi. nam sicut in alijs contractibus potest haberi ratio lucri cessantis, vt te indemnem serues. ita etiam in contractu cambij. Pius V. tamen vetuit, ne illud ab initio definiatur, & in pactum deducatur; sed solum ex euentu secuto constituatur.

43 *4. Carentia pecuniæ.* Quartus titulus esse potest Carentia pecuniæ suæ, & id, quod huic carentiæ est coniunctum nempe periculum ne non restituatur. & priuatio commoditatis e a pecunia negotiandi: magni enim æstimant omnes mercatores & campsores, quod ad vnum, duos. vel tres menses cogantur carere sua pecunia, idq; tum ob periculum, cui exponitur; tũ quia interim priuantur commoditate per illam aliter negotiandi. vnde in omnibus cambijs, quo longius est tempus, in quod eam concedunt, eò plus exigunt lucri, & quò breuius, eò minus. *Quem titulum potissimũ spectent cãpsores, & mercatores.* Atq; hic est potissimus titulus, quem mercatores in cambijs hoc tempore spectant, vt ipsimet diserte fatentur: addentes, omnia cambia huius temporis iniqua esse, si hic titulus non sit iustus, parui autem æstimant traiectionem, quantumuis locus differt qua in re non videtur prudẽter facere: nam reuera hic titulus est præcipuus in cambio reali; ob hanc enim caussam sunt cambia introducta. Secundò loco æstimant valorem pecuniæ extrinsecum, qui ex copia & inopia pecuniæ, & similibus caussis prouenit. vtrùm autem titulus iste quartus excusari possit, dicemus dub. 6.

44 *Species facti à Soto proposita.* Ex dictis patet, quid dicendum sit ad speciẽ facti, quàm Sotus l. 6. quæst. 12. ar. 2. proponit, cuius æquitatem se ignorare fatetur. Tempore enim Soti, si campsor Metinæ accipiebat prior, restituturus in Flandria; lucrabatur in singulos aureos 50. dupondia, seu marauedinos: si verò prior dabat in Flandria, recepturus Metinæ, lucrabatur 70. vel 75. cum tamen videatur non debuisse lucrari nisi 50. tunc enim tanti valebant in Flandria 360. marauedini, quãti Metinæ 400. vnde prior accipiens Metinæ, vt in Flandria restitueret, poterat accipere 400. qui valore æquantur 360. in Flandria reddendis & præterea 10. in pretium traiectionis. & ita lucrabatur 50. Verùm non apparet ratio cur in Flandria prior dans 360. possit Metinæ recipere 430. cùm non possit Metinæ plus accipere, quam ipse ibidem solet dare pro 360. Flandricis.

Sed dicendum est, quòd quando accipit prior Metinæ, 45
tunc solùm lucratur ratione diuersæ æstimationis pecuniæ & ratione traiectionis. ratione diuersæ æstimationis, accipit 400. marauedinos Metinæ, pro 360. in Flandria. quã hæ duæ summæ sunt valore æquales, ad diuersa ista loca comparatæ. ratione autem traiectionis accipit adhuc 10. & sic lucratur 50. accipit enim 410. marauedinos, & reddit solùm 360. tunc enim dicitur lucrari, quando plus materialis pecuniæ accipit, quam dederit; etiamsi illud plus, non pluris æstimetur illo loco, quàm illud minus hoc loco.

Si verò prior det, idque in Flãdria, tunc solom dat 360. 46
marauedinos, & Metinæ recipit post duos menses 430. vel 435. sicque lucratur 70. vel 75. 400. enim accipit ratione diuersi valoris; cum 400. Metinæ non pluris valeant quã 360. in Flandria. præterea accipit 10. ratione traiectionis, & 20. reliquos ratione carentiæ pecuniæ, eò quòd prior det, & debeat per duos menses sua pecunia carere: hunc enim titulum maximè æstimant. Sed hoc lucrum re vera est nimium, & excedere videtur metas iustitiæ; nec quisquam est, qui hoc tempore tantum lucretur. duobus enim mensibus lucratur 20. in centum; nam in singula scuta lucratur 75. marauedinos. Quòd si prior det Metinæ 410. marauedinos, non recipiet in Flandria solum 390. vt quidam putant; (sic enim nemo vmquam campsor vellet pecuniam suam dare; nam amitteret 50. marauedinos in singulos aureos) sed tanti æstimabit carentiam pecuniæ duorum mensium, vt ei in Flandria sint restituendi 410. vel circiter.

DVBITATIO V.

De praxi cambiorum, quæ hoc tempore viget.

VT hæc praxis intelligatur, tria potissimum sunt considerãda: personæ, quæ ad cambium concurrunt: 47
nummi, secundum quos cambia ad varia loca reguntur: & variatio pretiorum, secundùm longius vel breuius tempus.

Quod ad primum attinet, regulariter quatuor perso- 48
næ requiruntur vt contractus cambij sit perfectus, cam- *4. Personæ requisitæ.*
psor, campsarius, respondens campsoris, & respondens campsarij. dum enim campsor alicui pecuniam numerat, accipit vicissim ab illo obligationem de pecunia illa alibi soluenda: & hanc transmittit ad suum respondentem, vt ibi eam recipiat: & campsarius similiter scribit ad suum respondentem, vt ibidem soluat. si hic acceptet, & soluat respondenti campsoris. iam perfectum censetur primum cambium. sæpe tamen fit, vt respondens campsarij non soluat respondenti campsoris; sed tradit illi obligationem tamquam ab eo accepisset ad cambium, quam ille remittat ad campsorem; & simul scribit ad campsarium, vt sol- 49
uat campsori recambium. quod si respondens campsarij soluat reipsa; tunc respondens campsoris dat eamdem pecuniam alicui alteri ad cambium, & acceptam ab eo obligationem mittit ad primum campsorem. & sic semper redit cum lucro. campsor tamen ordinariè scire non potest quantum lucretur, nisi dum pecunia per secundum vel 50
tertium cambium, tandem ad ipsum redit. Interdum fit vt campsarius non habeat respondentem in loco, vbi pecunia est restituenda: sed campsor assignat ei suum respondentem, qui acceptet debitum, & sibi soluat, quatenus diuersas personas repræsentat, seu diuersa officia subit. hic rursus obligationem scribit, tamquam ipse ad cambium acceperit, eamque transmittit ad primum campsorem, vt à campsario solutionem accipiat. cum pretio cambij & recambij. quotiescumque autem fit solutio, respondens campsoris

poris detrahit ex tota summa suas prouisiones, (quas vocant) idest, mercedem sui laboris, quæ sunt bini vel terni aurei in singulos millenarios. Vtrùm autem hæc sint iusta parebit ex dub. 7. & 8.

51 *Quo genere nummorũ regantur.* De secundo, Vario nummorum genere cambia reguntur ad varia loca; quod vt intelligatur, explicabo quo modo id fiat Antuerpiæ ad loca præcipua Europæ. Igitur Antuerpiæ ad pleraque loca reguntur grossis: nam campsor pecuniam Antuerpiæ numerans, certo numero grossorum Flandricorum intendit emere ducatum, qui est in Italia vel Hispania; aut coronatum, qui in Gallia; aut florenum, qui in Germania, &c. Exempli gratia, anno 1600. 7. Decembris cursus cambiorum Antuerpiæ erat talis, Antuerpia Venetias dabat campsor 91. grossos & tres quartas, vt Venetijs reciperet vnum ducatum intra mensem à contractu inito; qui ducatus Venetijs æstimatur in Baco, id est, apud trapezitas 124. solidis seu piccolis Venetis: hoc enim intelligunt Venetijs per ducatum, dum agitur de soluendis cambijs. Antuerpia Mediolanum dabat 105. grossos & medium, vt Mediolani reciperet ducatum post vnum mensem. hic ducatus æstimatur 5. libris & 16. solidis. Florentiam dabant 110. grossos & medium, vt ibi reciperet ducatum intra mẽsem. Madritum dabat 108. grossos, vt Madriti vnum ducatum intra duos menses reciperet. Hispalim 105. grossos & medium, vt Hispali intra duos menses ducatum reciperet.

Vlisiponem 101. grossos, recepturus ducatum. Vbi aduerte, in Lusitania per ducatum intelligi 10. regales, quãdo de cambijs agitur; in Castella & reliquis Hispaniæ locis 11. regales.

Antuerpia Vesuntium cambium agitur grossis & coronatis. campsor enim Antuerpiæ dabat 120. grossos & medium, recepturus Vesuntij in proximis nundinis vnum coronatum Francicum, vel eius valorem. celebrantur hic nundinæ quotannis quater, etsi exiguo concursu; nempe circa Pascha, in Augusto, circa festum omnium Sanctorũ, & circa festum Epiphaniæ.

Lugdunum 117. grossis, pro coronato, Lugduni proximis nundinis recipiendo. aguntur & hic quater nundinæ, quæ 14. diebus nundinas Vesuntinas præcedunt.

Parisios & Rotomagum 119. grossis & medio, pro coronato illis locis intra mensem recipiendo.

Antuerpia Francofurtum regitur grossis, & florenis Germanicis. dabantur Antuerpiæ 76. grossi pro floreno Germanico, Francofurti proximis nundinis recipiendo. aguntur hic binæ nundinæ celeberrimæ, in Septembri & circa Pascha. Florenus Germanicus Francofurti in solutione cambiorum valet 65. critieros; ad rationem monetæ Belgicæ penè grossos 80. Antuerpia Hamburgum agitur grossis & daleris. Londinum scellingis & libris Anglicanis. Coloniam libris Flandricis. dantur n. Antuerpiæ 100. libræ vt Coloniæ recipiantur 102. libræ monetæ ibidem vsitatæ; idque intra duos, 3. 4. 6. & 10. vel 20. dies post litteras exhibita prout conuentum fuerit.

52 *Pretiũ cambiorum.* Quod ad tertium attinet. Quandocumque mercatores cambia sua dirigunt secundùm nundinas: tunc quò longiùs absunt nundinæ, eò maius faciunt pretium cambij; ac proinde eò minus dant pro pecunia, quàm alibi sunt accepturi: quò verò propiùs absunt eò minus est pretiũ; ac proinde eò plus dant pro pecunia, quam alibi sunt accepturi; ita vt sæpe non lucrentur, si nundinæ sint valdè vicinæ: quod an iustè fieri possit, dicemus dubitat. sequen. Hæc de praxi.

DVBITATIO VI.

Vtrùm cambium Francofurtense & similia, in quibus pretium variatur pro maiore, vel minore temporis intercapedine, sint licita.

53 *Nundinæ Francofurtenses.* NOTANDVM est, Francofurti binas quotannis agi nũdinas, altera circa Pascha, altera in Septẽbri; in quibus fiunt solutiones cambiorum. reguntur autem hæc cambia florenis Germanicis & grossis Flandricis, vt dictum est. Nam qui dant Antuerpiæ ad cambiũ, vt recipiant Francofurti, certo numero grossorum emunt florenum Germanicum, & contrà qui Francofurti dant, vt Antuerpiæ recipiant, floreno Germanico emunt certum numerum grossorum. In pretio autem ferè seruatur hæc ratio. Si Antuerpiæ campsor quinto mense ante nundinas pecuniam numerat, solùm dat, v.g. 73. grossos pro floreno Germanico. si quarto mense numerat, solùm dat 74. si tertio 75. si secundo 76. si vno dumtaxat ante nundinas 77. vel circiter. In nundinis autem recipiunt florenũ Germanicum, æstimatum ibidem 79. vel 80. grossis; vel Antuerpiæ suas obligationes seu litteras cambij alijs vẽdũt, ita vt 4. 5. vel 6. grossos in singulos florenos Germanicos lucrentur. Similis ferè ratio seruatur, quotiescumque datur cambium ad loca, vbi celebrantur nũdinæ; quò enim longiùs absunt nundinæ, eò campsores minus dant, & plus recipiunt: & contrà quo sunt propinquiores, eò plus dant & minus lucrantur.

Resp. & dico Primò. Pretium cambij non posse varia- 54 *Ratione temporis.*
ri ratione solius temporis longioris vel breuioris. ratio est, quia in cambio non requiritur temporis interuallum, nisi quatenus id necessarium ad translationem litterarũ, & ad præparationem solutionis, vt ea commodè in loco distanti fieri possit: ergo si plus temporis concedatur ad solutionem, id non fiet ex vi contractus cambij, sed taciti cuiusdam mutui: atqui in mutuo aliquid exigere ratione temporis longioris est vsura. ergo.

Dico Secundò, Posse hoc pretium ob alias causas iustè 55 *Alia causa probabiles.*
variari. quas cũ valdè probabile sit in casu proposito subesse. probabile etiam est hãc variationem pretij iustè à mercatoribus constitui; ac proinde tale cambium licitum esse. Prior pars patet ex dictis dub. 3. & 4. Altera verò, quod
hæ causæ reperiantur in hoc cambio, Probatur Primò, 56
Quia ordinariè campsores pluris æstimant carere pecu- 57 *Iustum pretium.*
nia sua quinque mensibus, quam quatuor, & carere quatuor, quã tribus; idque partim quia interim carent facultate lucrandi illa pecunia; partim quia diutiùs versatur sors in periculo. vnde hæc æstimatio non est irrationalis; nititur n. iusta ratione, idque ex communi mercatorum & campsorum iudicio. Secundò, Quia quò plures sunt mẽses ante nundinas, eò plures petunt pecuniam à campsoribus, vt diu pretio frui possint: atqui quo plures sunt petẽtes, eò magis crescunt pretia cambiorum. Hæc causa quibusdam videtur sufficiens ad inducendam tantã pretij variationem. Tertiò, Si non concederetur plus temporis, quã natura vnius cambij postulet; qui pluribus mensibus egẽt pecunia, deberent sæpiùs ad cambium petere, cũ magno suo damno & incommodo. quod considerãtes cãpsores concedunt longum tempus, vt in vno cambio, virtute comprehendant plura cambia, quæ ipsi interim facerent cum ijsdem campsarijs, si solùm tempus præcisè necessarium ad translationem concederetur: & hoc cedit in commodum campsariorum, qui longè minùs soluunt, quàm si tot cambia cogerentur facere: causa igitur, cur quò tempus longius est, eò maius pretium statuant, est, quia eò plura cambia virtute censentur fecisse. Hac ratione vir quidam doctissimus illam pretij variationem excusabat; mihique probatur: præsertim accedente etiam prima & secunda causa.

Confirmatur, quia iustum pretium censetur in quoque foro, quod periti illius negotiationis, bona fide consideratis omnibus circumstantijs imponunt, & quo inter se contrahendo vtuntur nemine contradicente vel conquerente. atqui periti campsores & mercatores, omnibus consideratis sic pretia variant, & sic inter se contrahunt, nemine conquerente. ergo hæc variatio non est censenda iniusta.

Ex his patet, talia cambia non esse damnanda; præsertim cùm omnes passim illis vtantur: inter quos multi viri probi & conscientiæ religiosæ; qui si iuberentur abstinere, soli laxiores illis vterentur. quo fieret vt pretia cambiorum illorum cũ magno Reipublicæ incommodo valdè incederentur. neque enim vnquam obtineri poterit, vt mercatores non pluris æstiment concessionem longi temporis, quam breuis.

Ex hoc & supradictis dubijs facilè intelligi põt, quid 58 *Si alij contractus misceantur.*
dicendum sit de cambio, quando ei miscetur alia species contractus, & nominatim de quodam contractu, quem mercatores Antuerpienses sæpe cum Rege inierunt, de quo abhinc 18. annos ab eis cõsultus fui. Dabãt Regi An-

Contractus mercatorū cum Rege. tuerpiæ ad bellicos vsus centum millia aureorum, octoginta duo millia in pecunia, & 18. millia in pannis, dimidio tamen supra iustum, æstimatis. Nam quod valebat duobus, æstimabant tribus. vnde cùm pannus totus valeret solùm 12000. aureorum, æstimabant 18000. Porrò ipsi in Hispania intra duos menses accepturi erant 100000. aureorum in pecunia.

Respondi Primò, Hunc contractum videri sic conceptum, vt fraus fieret militibus: ideò enim totus onus cambij videri reuolui in pretium panni, vt in solutione stipendiorum, militi pannus æstimetur quasi re vera tanti valeret. Verùm quia solutio ista non fit à mercatoribus, sed ab officialibus regijs, non est hæc iniuria mercatoribus imputanda, si huius consilij causa non sint. Si tamen possent eam absque suo incommodo impedire, ineundo aliā speciem contractus, tenerentur ex charitate.

Secundò, Hunc contractum non videri illicitum, nisi fortè sit excessus in lucro. continet. n. tres contractus, per quos si seorsim ad tantū lucrum peruenire potest, potest etiam per eosdem vnitos. dantur enim 82000. ad cambiū, & venditur pannus valens 12000. & hoc pretium implicitè datur ad cambiū in locum dissitum. nam pretium pāni soluendū est in Hispania post bimestre. Itaque si cambio 82000. millium Antuerpia in Hispaniam, & venditione illius panni, & cābio pretij illius, tantum à Rege lucrari potuissent, contractus est iustus. (quæ enim seorsim iusta sunt, etiā iunctim.) Nec obstat, quod videantur pannū vendere supra iustū pretium, quia in eo pretio cōprehendunt pretium cambij expressi 82000. & taciti 12000. Neque propriè est venditio; sed contractus innominatus, do vt des, comprehendens virtute plures contractus nominatos. Si verò non potuissent tantum exigere seorsim, contractus est iniquus, & tenentur ad restitutionem excessus. Et sane lucrum videri possit excessiuum: nam in effectu non dant nisi 94000. aureorum, & recipiūt 100000. vnde intra bimestre lucrantur sex in 100. & consequenter, dum illum contractum quoque bimestri repetunt, lucrantur 36. in centum intra vnum annum. Accedit, quòd hac ratione vendant magnam vim mercium, quod commodū etiam est pretio æstimabile. Ad hæc respondent ipsi se tantam vim pecuniæ sine magnis sumptibus, laboribus & periculis non posse conquirere; cùm eam vel ab alijs cū graui interesse debeant accipere, vel etiam ex Italia & Hispania per multos cum magno periculo curare deferri. Deinde in contractibus cum Regibus magna esse pericula; soluere enim illos quando volunt, & facilè antiquos contractus, si per eos læsi videantur, reuocare. Quod ad pannum attinet, ideò se hunc inferre summæ, quod id fiat sine vllo Regis incommodo: & quòd ipsi tantam vim numeratæ pecuniæ; non possint assiduè habere paratam. Quòd autem lucrum videatur magnum, id fieri ob crebrā eiusdem contractus repetitionem. Verùm vtrùm lucrum sit moderatum, an modum excedens; non est Doctorum determinare, sed proborum virorum in arte illa peritorum. Hoc tantùm affirmo, hunc contractum ex forma sua iniquum non esse.

DVBITATIO VII.

Vtrùm cambium Besantinum sit licitum.

59 NOTANDVM, nomine cambij *Besuntini* intelligi propriè quod ad vrbem Besançon trajicitur, vbi nō est frequentia mercatorum aut mercium. quidam nūc vocant *Placentinum*, quòd ad eam quoque vrbem frequens detur, generatim tamen intelligi potest omne cambium, quod dirigitur ad locum, vbi campsarius nec vllam pecuniam, nec vllum respondentem, nec fidem habet; sed rogat campsorem, & ipse nomine eius aliquem, qui respondeat, procuret, vel ipse per suum factorem respondeat; qui postea eamdem pecuniam per recambium remittit, vt ita fiat solutio cambij & recambij, in loco, vbi fuit primo accepta. tale est cambium, quod maximè in illas vrbes à Genuensibus & alijs dicitur celebrari.

60 *Sententia quorūdam.* Quidam Doctores sentiunt tale cambium non esse cōtra iustitiam, si bona fide iustum pretium, quantum fieri potest, cōstituatur. Ita responderunt in quadam consultatione sex viri doctissimi in Lusitania. & tenet Syluester v. Vsura 4. q. 9. dicto 6. & Nau. l. 5. consi. 1. tit. de vsuris. & in enchir. c. 17. nu. 289. & 301. & Thomas Boninsignius c. 7. de cambijs num. 7. 8. 9. Quæ sententia probari potest Primò, Quia si hoc cambium esset iniustum, id ideò esset, 61 *Probatio.*
quòd campsarius non habeat pecunias eo loco, vbi soluendum est; atqui hoc non obstat: quia non requiritur vt actu ibi habeat; sed sufficit vt habeat in credito apud amicum, vel vt facilè possit habere correspondentem, qui eas ibi det mutuo, vel ad cambium, vt rectè docet Nau. in enchirid. cap. 17. nu. 289. & 301. & in consilijs, loco citato: hoc enim sufficit vt fiat cambium verum & reale, nō ficcum: atqui iste hoc pacto facilè potest ibi habere pecuniam & respondentem: ergo ex hac parte non est iniustum; fiet enim tunc vera emptio vel permutatio pecuniæ, quam campsarius ibi habet, vel habiturus est per mutuum, vel per aliud cambium reale.

Dices Primò, Non habet ibi alium respondentem, cui 62 *Obiectiones.*
debitum trajiciat, præter respondentem campsoris: atqui hoc perinde est ac si ipse campsor responderet: quod videtur fieri in fraudem vsurariam.

Respondeo. Si campsor illum cogeret vt suo respondenti trajiceret debitum, id iniquum foret; (quia præter naturam contractus nemo potest obligari) sed campsor id ei relinquit liberum, quòd si ipse sponte petat à campsore sibi aliquem respondentem dari, certè nulla fit ei iniuria. sicut enim quiuis alius (qui condicto tempore ibi potest soluere) potest ei respondere, debitumque acceptare; ita etiam is, quo ipse campsor vtitur, ibi potest hoc munere fungi.

Dices Secundò, Saltem hoc non licebit, quando respō- 63
dens campsoris, cui creditum transmittitur, est famulus, vel merus executor campsoris: nam tunc censetur vna persona cum campsore; ac proinde dum ipsi debitum trajicitur, ipse sibi solueret, quæ solutio videtur fictitia & imaginaria.

Resp. Non esse imaginariam solutionem; potest enim vnus, idemque, quatenus subit diuersas personas, seu officia, sibi ipsi soluere, sibique esse creditor & debitor.

Vbi Aduerte, campsorē hic subire duas personas, nempe campsoris, quatenus hic dat ad cambiū, & transmittit creditum ad suum respondentem: & campsarij, quatenus nomine eius trajicit debitum in eumdem suum respōdentem: hoc enim ad officium campsarij pertinebat. Similiter respondens duplex officium præstat. Primò, Quo creditū acceptat, estque respōdens campsoris. Secūdò, Quo debitū acceptat, estque respondens campsarij; soluturus sibi ipsi, tamquam respondenti campsoris. nihil. n. refert ad iustitiam contractus, siue hæ personæ sint diuersæ, siue eædē; modò id in arbitrio eius, cuius interest, relinquatur. nā etiam in mutuo, ipse mutuans potest esse fideiussor, seu assecurator, ita volente mutatario. vt ostensum est c. 20. dub. 21. vnde fieri potest, vt campsor subeat officia quatuor personarum, si videlicet respondens sit eius famulus, vel collega in societate; nam socij omnes sunt instar vnius personæ.

Secūdò, Probari potest, quia si tu à mercatore petas mu- 64
tuum, & ille dicat se non dare mutuum; sed esse paratum 2. *Probatio.*
vendere pannum credito, quem ipse præsenti pecunia illi, vel alteri reuendas, non peccat contra iustitiam; quamuis interdum contra charitatem, vt ostensum est c. 21. dub. 16. Similiter si dicat se esse paratum emere præsenti pecunia, si quid habeas hic vel alibi venale. & si nihil habeas, offerat tibi merces (quas alibi habet vendendas) credito, iuxta communem æstimationem; quas paratus est, si velis, præsenti pecunia redimere. Atqui hic contractus est similis illi, de quo agimus, in quo dicit campsor se nolle mutuare, sed esse paratum emere pecunia præsenti tuam pecuniam absentem, quam habes v. g. Besuntij & si ibi nō habes, nec potes habere per alios; paratus est tibi credito ibi vendere, & præsenti pecunia eamdem emere.

Dices Primò. Iste non liberè, sed coactè accepit tale cā- 65
bium: atqui coactio, seu inuoluntariū irritat contractum. *Obiectiones.*
ergo hoc cambium est iniquum.

Respondeo, Esse hic sufficientem libertatem vt validus sit contractus, quia absolutè liberè & voluntariè contrahit, & quamuis ex parte faciat inuoluntariè; (quia mallet alia ratione pecuniam consequi) tamen quia per in-

iuriam

tiam ad huncmodum contrahendi non compellitur, non obest hoc inuoluntarium. multi enim valdè inuoluntariè res suas vendunt; quia tamen per iniuriam ad hoc non coguntur, venditio est valida. Idem dicendum de alijs contractibus. Pactio autem vsurarum non ideò est irrita, quia inuoluntaria: sed quia mutuatarius non intendit transferre vsuras, nisi quatenus eas iure debet pro vsu pecuniæ. vt dictum est c.20. dub.18.

66 Dices Secundò, Pretium in hoc cambio semper est iniustum: ergo & ipse contractus iniquus est. Antecedens probatur, quia pecunia, quam campsarius vendit, campsori pluris valet, ob sumptus, quibus eam comparare debet. sicut merces maioribus laboribus & sumptibus comparatæ, pluris valent. v.g. frumentum aduectum ex Sicilia Romam, quàm in agro Romano natum.

Resp. Quando merces secundùm se, habêt communem æstimationem, non ideò pluris valent, quòd maioribus sumptibus sint comparatæ, vt dictum est supra c.21.dub. 4. atqui pecunia illa habet suam æstimationem communé in illo loco, ad quem cambium mittitur, vt patet; alioqui sequeretur, si aliquis comparasset 100. vlnas panni, maiori pretio, nō posset eas emi pretio infimo currente; quod est contra communem sententiam. nec est simile de frumento: quia Siculum melius est Romano. quòd si non esset melius, possem illud emere eodem pretio quo vulgò venditur Romanum.

67 Dices Tertio, Hoc cambium videri siccum, & verum mutuum: quia litteræ remittuntur inanes: vnde eodem loco, vbi pecunia accepta est, redditur campsori cum lucro, quod lucrum non videtur exigi, nisi ratione dilationis.

Respondeo, Non esse siccum; nam litteræ, per quas fit, verè mittuntur, & virtute earum fit vera solutio in loco destinato; non enim est necesse pecuniam reipsa ibi numerari, sed sufficit ipsam ibi esse, & debita creditaque per chirographa transferri: (qui modus solutionis est vsitatissimus inter mercatores) ità vt sit aliquis, qui acceptet debitum, & aliquis, qui acceptet creditum; siue vnus idemque vtramque obligationem & functionem subeat, siue diuersi. hoc enim non mutat rei iustitiam. vnde verum non est litteras redire inanes: nam aliæ remittuntur, quibus fit recambium.

68 Vt explicem quid de hac sententia sentiam, Dico Primò, Si is, qui petit à campsore, non sit habiturus pecuniā alibi actu vel potestate, seu in credito, idque campsor norit; contra iustitiam peccat, si ei ad illum locum cambiat. est communis sententia Doctorum. Syluestri, Vsura 4. quæstio.9. Nauarri cap.17. num. 189. & 199. Thom. Boninsignij, capit. septimo. Ratio est, quia dare ad cambium, vel est permutare pecuniam præsentem cum absente, vel est pecuniam absentem emere, aut transferre: atqui hic non est vlla res, quæ possit emi vel transferri à campsore, vel permutari cum pecunia præsente: est ergo emptio & permutatio ficta; ac proinde lucrum inde proueniens caret iusto titulo. sicut si quis emeret boues ab aliquo, qui nullos haber, eosq. illi certo pretio locaret, lucrum illud esset iniustum; quia nulla hic est locatio, sed solùm fictio locationis.

Quid sentiendum in hac quæst.

Si alibi non habet pecuniam re ipsa vel fidē.

69 Aduerte tamen, si campsor bona fide ad cambium dederit in certum locum, putans alterum ibidem habere pecuniam aut habiturum; potest, vbi resciuerit fraudem, illum cogere vt contractum impleat, & ibi soluat: quòd si alter nolit illic soluere, poterit campsor repetere sortem & pretium cambij in loco, vbi dedit: & interesse, quod patitur ex eo, quòd loco cōstituto solutum non sit. ratio est, quia cum ipse bona fide contractum ex parte sua impleuerit, tenetur alter quoque ex parte sua implere quantum potest; vel soluere quantum intererat campsoris eum impleri. alioquin contractus semper paterent fraudibus; & contrahentes possent cum magno suo incommodo eludi.

Si bona fide dedit campsor.

70 Dico Secundò, Si is, qui petit, possit alibi habere pecuniam per amicum vel alium, qui non sit in ministerio vel societate campsoris, non peccabit contra iustitiam campsor, si nolit ei dare nisi ad cambium in talem locum. fieri tamen potest vt peccet contra charitatem proximi. Prior pars patet; quia ex iustitia non tenetur ei dare mutuum; sed potest nolle ei dare pecuniam, nisi aliquid emēdo iusto pretio: atqui pecunia illa, quam iste habere potest alibi, est pretio æstimabilis: ergo etsi campsor nolit ei dare pecuniam, nisi emendo talem pecuniam absentem, non peccat contra iustitiam. sicuti si nolit ei dare pecuniā, nisi emendo domum, vel agrum, vel equum, non facit ei iniuriam.

Si alibi habet per amicum.

Altera pars patet; vt si proximus sit pauper, & in aliqua graui necessitate constitutus: nam contra charitatem est, compellere hominem tenuem hic egentem pecunia præsenti, vt alibi, vbi non eget, cum magno suo damno eā procuret. vt enim campsarius ei, qui alibi pro se respondit, satisfaciat, cogitur ibi facere recambium, & sic in loco, vbi accepit, soluere pretium cambij & recambij, grauissimo suo incommodo.

Dico Tertiò, Si is, qui petit à campsore, non possit habere alium, qui ipsius nomine satisfaciat in loco cōdicto, quam ipsum campsorem, vel socium eius, cui pecunia in loco illo est numeranda; probabile est, esse contra iustitiam tunc ad cambium dare. Contraria tamen sententia non est improbabilis, & speculatiue verior; tamen omnino dissuadenda. nec facile permittenda. Prior pars probatur, quia ita tenent multi Doctores. videtur enim esse mutuum palliatum. intentio enim non videtur esse alia, quàm dare pecuniam cum obligatione, vt in eodem loco restituatur; cetera videntur agi non seriò, sed tegendi mutui causa. Secunda pars probatur rationibus supra allatis, suppono autem serio agi, ita vt si factor campsoris, qui respondet pro campsario, fugeret vel decoqueret, campsor non sit habiturus directam & nomine suo actionem in campsarium. nam hoc ipso, quo acceptata est obligatio respondentis, liberatur campsarius; ita vt campsor in illum agere saltem suo nomine non possit: quòd maximè locum habere debet, quando factor campsoris respondet. potest tamen ei competere actio indirecta, nomine sui debitoris. 71

Probabile est non esse contra iustitiam.

Tertia pars patet; tum quia sæpè est contra charitatem; tum quia inducit præsumptionem Iuris & de Iure, vsurarum. vt patet ex Bulla Pij V. de cambijs. vnde talis in foro externo posset plecti tamquam vsurarius. 72

DVBITATIO VIII.

Vtrùm prouisiones, quas solent campsores & bancarij accipere, iustè accipientur.

NOTANDVM est, nomine *prouisionum* significari mercedem & lucrum, quod campsores & bancarij detrahunt pecuniæ numerandæ, ratione operæ, quam præstant scribendo, numerando pecuniam, soluendo pro alio, litteras mittendo, pecuniam depositam custodiendo, pro alio se obligando, alterius negotia expediendo. Itaque possunt hic interuenire varij tituli, de quibus seorsim dicendum. 73

Prouisiones.

Dico Primò, Campsor vel nummularius, qui pecuniā mercatorum, vel aliorum accipit custodiendam, cū obligatione eam reddendi quando, & cui voluerint depositores, potest accipere iustam mercedem pro hac custodia & obligatione, si de eo antè stipulatus fuerit; vel si ex consuetudine dari soleat. ratio est, quia tale obsequium in gratiam alterius præstitum, per se est pretio æstimabile. 74

Pro custodia.

Dixi *Si antè stipulatus fuerit*, &c. quia alioquin non censebitur locasse operam suo pretio; sed gratis, vt vsu pecuniæ frueretur: vel accepisse eam mutuo. nam depositores ordinariè nihil dare solent, cùm bancarij libentissime gratis hoc onus suscipiant, ob commodum, quod illis inde prouenit.

Vbi Aduerte, fieri interdum posse, vt bancarij lucrentur; vt si nolint pecuniam suscipere custodiendam, nisi certo pretio operam suam ad hoc elocando: quod possunt facere etiā si ex vsu pecuniæ interim magnum quæstum capiant: etsi enim permittatur illis vsus pecuniæ, tamen pretio æstimabile est, quòd obligent se ad pecuniæ custodiam, & ad eam restituendam, quando alteri placuerit: quòd autem interim quæstum vsu pecuniæ faciant, industriæ fructus est, non pecuniæ: vnde hoc non impedit, quin pro obsequio, quod præstant depositori, possint mercedē paciſci. Interdum fieri potest, vt deponentes lucrentur; vt si nolint pecuniam suam tradere, nisi in societatem 75

Quando lucrētur bancarij, et quādo depositores.

negotiationis per tres contractus, de quibus infrà. Hoc modo in Hispania & Gallia fortasse accipiunt depositores 6. vel 7. in 100. à bancarijs, quamuis Nau. c. 17. nu. 293. putet eos committere vsuram, si ex pacto tacito vel ex-
76 presso accipiat. Sed hoc intellige, nisi talis, vel similis cõtractus interuenerit. Interdũ fieri potest, vt neuter lucretur: vt si depositores nolint eã tradere titulo depositi, sed mutui vel precarij: tunc enim nihil poterit exigi ratione custodiæ, quia alter custodit rem suam, non alterius; cùm ex vi mutui transferatur dominium in mutuatarium, neq; ratione obligationis soluendi; quia hæc obligatio tali mutuo est intrinsecè connexa. Deinde etiamsi non cogitent de mutuo, sed simpliciter apud bancarium deponant, tamen non tenentur soluere mercedem; quia cùm magnum bancario beneficium præstent, quòd apud ipsum potiùs, quam apud alium pecuniam suam deponãt; vicissim interdum ab ipso beneficium accipere, (videlicet custodiã suæ pecuniæ) ad quod ex gratitudine tenetur. si enim indicaret se nolle id gratis præstare: facile alij inuenirentur, qui id libentissime susciperent.

77 Dico Secundò, Cãpsor potest aliquid exigere nomine prouisionis seu mercedis à cãpsario. Primò, si periculum sortis, volente campsario, in se suscipiat. sicut. n. mutuans vel emẽs anticipata solutione, vel credito vendens, potest exigere pignus vel fideiussorem, vt sibi cautũ sit de sorte: ita etiã cambiens; vt rectè docet Buninsignius c. 7. nu. 31. vnde si cãpsarius non habeat pignus vel fideiussorẽ; vel si petat vt ipse campsor id periculi subeat: poterit cãpsor aliquid pro eo onere bona fide æstimatũ accipere. Secundò, Si fideiubeat pro cãpsario apud eũ, cui debitũ traijcitur, id est, apud respondentem campsarij; præsertim si ille non sit famulus, seu factor campsoris. ratio est, quia obligat se pro cãpsario ad soluendum illi, si contigerit campsarium illi non soluere: quæ obligatio est aliquo pretio æstimabilis, quãuis exiguo; præsertim quando campsor aliũde est securus suæ sortis, est tamẽ alicuius momenti; quia si alius fideiussisset, campsor non posset conueniri à respõdente campsarij, atqui nunc cõueniri potest, si campsarius tempore constituto, suo respondenti non soluat.

Quibus casibus campsor à campsario prouisiones possit accipere.

78 Quòd si ille sit famulus, vel factor campsoris; non potest campsor quidquã pro fideiussione exigere: tum quia verè non fideiubet; (non enim obligat se alteri pro campsario, nec vllum nouũ periculum subit) tũ quia hoc ipso securus est famulus de solutione sibi facienda pro debito traiecto, quo dominus eius securus est de sorte & lucro sortis; (nã censetur vna, eademq; persona) atqui dominus est securus, si iã antea pignus vel aliam sufficientẽ cautionem acceperit: ergo nõ potest hic esse vera fideiussio pretio æstimabilis. Dico, *si cautionem sufficientem acceperit:* quia si nullam cautionem accepit nec campsarius eã dare potest, aut non cupit, potest æstimare periculum, cui suã pecuniam, prior numerando, exponit; nõ tamen fideiussionem, qua apud suum famulum videtur fideiubere.

Si famulus vel factor, seu gestor negotiorũ.

79 Dico Tertiò, Exigere etiam potest prouisionem is, cui debitũ traijcitur, id est, respondens campsarij, vel campsoris, qui pecuniã in loco distito numerare debet: huic tamen satisfacere debet is, cuius nomine pecunia numeratur; (illi. n. ille operam suam locatam habet, & obsequium præstat) non autem ille, cui numeratur. vnde iniqua est consuetudo quorumdam, qui cùm debeant v. g. 1000. aureos, mittunt chirographum ad suum respondentem, vel ad bancarium, quo iubent solui tantùm 1000. cũ sciant ipsum nomine prouisionum detracturum 5. vel 6. de tota illa summa: debent enim curare vt integra solutio fiat, vnde tenentur illud supplere, quod ille detraxit; quamuis ille detrahendo iniuriam non fecerit.

Qui pecuniam nomine alterius numerant.

80 Dico Quartò, Campsor & respondens, nihil possunt exigere à campsario, ratione laboris numerandæ pecuniæ, vel scribendi litteras & mittendi ad suos respondentes. ratio est, quia ex natura contractus hunc illi laborem debent. sicut emptor numerans pecuniam venditori, vel scribens ad amicum vt ei soluat, non potest aliquid pro eo labore à venditore petere. similiter nec amicus pecuniam ipsi numerans, quamuis huic merces debeatur ab eo, cuius nomine illam numerat.

DVBITATIO IX.

Vtrùm possit fieri pactum de eo, quod interest campsoris, vel de recambio, si campsarius fuit in mora.

RESPONDEO & dico Primò, Iustè posse fieri pactũ de interesse, sicut in alijs contractibus: vt si campsor ob hanc moram debuerit accipere pecuniam sub vsura, aut lucris per eam speratis exciderit. Potest autem à principio dupliciter pacisci. Primò, De incerto, vt campsarius cogatur omne damnũ emergens & lucrum cessans, quod postea ratione dilationis obuenisse fuerit deprehensum, sarcire. Secundò. De certo aliquo; vt si exigat certum quid pro periculo, cui se exponit. concedendo dilationem vltra terminum ordinarium; sed hoc secundum non est licitum, vbi Bulla Pij V. de cambijs seruatur. alias verò per se non est illicitum, cum ea moderatione, qua dictum est art. 10. dub. 13. posse id in mutuo permitti. hæc enim concessio dilationis, est tacitum mutuum. 81

Pactum de interesse.

Dico Secundò, Campsor non potest pacisci cum campsario, vt si elapso termino non soluerit, teneatur eamdẽ summam accipere ad recambium: nisi certò conijciat tantum lucri illum ex illa mora amissurum, quantum ex recambio perciperet. ratio est, quia non potest plus exigere ratione moræ, quàm æstimationem lucri cessantis & periculi sortis. itaque cùm detrimenta recambiorum sæpe sint maiora, non potest illum ad hæc obligare. si tamen campsor moraliter certus esset, se eamdem pecuniam, si termino constituto soluta fuerit, statim ad cambium æquè vel magis lucrosum dare posse; posset stipulari vt campsarius teneatur tamdiu pecuniam illam per cambia & recambia ad singulos terminos accipere, donec tandem soluerit sortem; quia hoc nihil est aliud quàm illum obligare ad interesse lucri cessantis. 82

De recambio.

83

Petes, Vtrùm tunc ipse campsor & eius respõdens possint consuetas prouisiones exigere? Videntur enim non posse: tum quia campsarius non petit illas scriptutationes & gyrationes vltrò citroque, sed illæ fiunt gratia campsoris, vt videatur semper verum cambium facitare; tum quia non fit noua pecuniæ numeratio. 84

Prouisiones

Respondeo, Posse in rigore exigere; (quamuis id sit satis inhumanum, ac proinde apud honestos non vsitatum) idq; titulo lucri cessantis. nam ponimus campsorem, eiusque respondentem percepturos eas ab alijs, si campsarius condicto tempore soluisset. Adde has scriptiones non posse omitti; quia alioqui campsor censeretur vsurarius apud suos: inter quos vsu receptum est vt nisi litterarum missio appareat, censeatur cambium ad eumdem locum, & condemnetur tamquam vsurarium, vnde etiam ratione indemnitatis, necessaria est litterarum missio.

Petes, Vtrùm id, quod campsoribus debetur ratione prouisionum & interesse, possit ab ipsis continenter adijci sorti, vt cambium augeant?

Resp. Id fieri non posse nisi moraliter certi sint se illud potuisse alijs statim ad cambium dare, & per illud lucrari: tunc enim ratione lucri cessantis possunt illud sorti vnire ad cambij augmentum. 85

An sorti possit adijci.

DVBITATIO X.

Vtrùm campsor, quando post multa cambia & recambia, debitor ei soluit partem aliquem, teneatur illam acceptare in sortem, antequam sit satisfactum detrimentis cambij.

NOTANDVM est, esse consuetudinem campsorum, vt non acceptent solutionem sortis, nisi simul soluantur cambiorum detrimenta, seu lucra & interesse. Quidam putant id esse iniquum. Primò, Quia quando quis est debitor ex pluribus causis idem creditori. in potestate debitoris est, soluere priùs vtri debito maluerit; quia debitor potest legem dicere rei suæ, nempe vt sit pro debito, quod ipsi placuerit: vt habetur L. 1. ff. de solutionib. Secundò, Quando quis est debitor ex pluribus causis, si ali- 86

Consuetudo campsorum

quid

quid soluat, id censetur solutum pro debito, quod magis grauat: nisi debitor contrarium exprimat, vt habetur L.3.4.& 5.ff. ood.tit. atqui magis grauat debitum sortis quam vsurarum, seu detrimentorum, quando hæc non sunt vnita sorti: ergo prima solutio censetur facta pro sorte.

87 Respondeo tamen, verius esse, illam consuetudinē non esse iniquam; sed Iuri consentaneam. probatur, quia quando ex debito aliquo principali, tamquā ex radice, nascuntur alia debita tamquam fructus; tunc si fiat solutio, primò censetur fieri pro fructibus illis dependentibus: deinde si quid superfit, computatur in sortē; vt expresse habetur L.1. C.de solutionibus, & L.Si vsuras.21.C.de vsuris. idque consentaneum est praxi in similibus debitis; vt in debito censuum, & in debito ex contractu societatis. leges autem illæ in contrarium citatæ, loquuntur de debitis ex diuersis causis. hæc autem non nascuntur ex diuersis; sed ex vna eademque radice: nam alterum ex altero, tamquam fructus à re fructifera, pendet. Idem dicendum, quando aliquid debetur ratione interesse prouenientis ex mutuo; hoc enim Iura passim vocant vsuras, quas volunt intelligi solutas ante sortem; vt patet d.L.Si vsuras, supra.

Non est iniqua.

DVBITATIO XI.

De conditionibus, quas requirit Pius V. in sua Bulla de Cambijs, & an omnes obligent.

88 HANC Bullam refert Nauarrus c.17.nu.300.

Respondeo Primò, Damnat Pontifex tamquam vsuraria omnia cambia sicca; qualia sunt ea, in quibus ex intentione contrahentium fit solutio in eodem loco, eo quod alter alibi pecuniam non habeat.

Cambia sicca damnātur.

Secundo, Iubet seruari quasdam conditiones in cambio reali.

Conditiones requisita à Pio V.

Prima est, Ne campsor ratione dilationis, vltra terminum præstitutum concessæ, paciscatur de aliquo lucro; id enim esse vsurarium.

Secunda est, Ne ab initio, vel postea, paciscatur de certo interesse, etiam in euentu, quo non fieret solutio debito tempore.

89 Vbi Notandum Primò, Solùm prohiberi pactum de certo interesse futuro ratione lucri cessantis, vel damni emergentis. vnde non prohibetur pactum de interesse incerto, quod postea ex mora campsarij, deprehensum fuerit. Item non prohibentur ne pœna moderata adijciatur, si ex negligentia tempore conuento non fuerit facta solutio.

Notandum Secundo, Nauarrum existimare hanc prohibitionem fundari in præsumptione fraudis vsurariæ: itaque in foro conscientię, vbi cessant pręsumptiones, valere pactum de certo interesse, si moraliter constet illud iustum esse; idque etiā in locis, vbi hæc Bulla recepta fuit. Ita docet c.17. enchiridij num.301. versiculo Nota quartò. quæ sententia videtur vera. præsertim cùm Pontifex non irritet tale pactum; mens tamen ipsius est, absolutè tale pactum vetare. vnde erit illicitum, vbi Bulla est recepta, quamuis non irritum. 90

Pactum de certo interesse, non est irritum.

Tertia Conditio, Ne realia cambia aliter quam ad proximas nundinas fiant; vel si nundinæ non agantur, proximis terminis, iuxta receptum locorum vsum. Vbi Nota Primò, Non licere ad secundas nundinas dare cum maiori lucro quam ad proximas; cum pari tamen licere. Nota Secundò, Si quis ratione veri interesse plus exigeret quando ad secundas nundinas concedit, vel terminum ordinarium profert. peccaret contra hanc Bullam, vbi est ea recepta, & puniretur in foro exteriori tamquam vsurarius; non tamen teneretur ad restitutionem ante sententiam Iudicis. ratio est, quia in re, nulla est facta inæqualitas. 91

Ad proximas nundinas.

Quarta est, Vt in terminis solutionum constituendis, habeatur ratio longinquitatis & vicinitatis locorum, in quibus solutio destinatur; ne dum longiores præfiguntur, quàm loca destinata solutioni desiderant, fœnerandi detur occasio. 92

Termini solutionum.

Vbi notandum est, non improbari hic terminos solutionum in nundinis, qui sæpe triplo vel sextuplo sunt longiores, quam locorum intercapedo postulet, quia non possunt illis locis commode alij termini constitui: sed de terminis extra nundinas. videtur autē tacitè improbari consuetudo illa, qua campsores eò amplius lucrantur, quò longius est tempus ante nundinas. Verùm probabile est eam non improbari quando illa variatio fit communi mercatorum iudicio; idque ob causas, quæ communiter ipsis videantur æquæ, vt supra dictum est. Quod ad obligationem eius attinet, puto paucis locis, & forte nusquam (saltem quoad omnes eius conditiones) esse receptam.

CAPVT VIGESIMVMQVARTVM.

De Locatione & Conductione, Emphyteusi & Feudo.

Constat dubitationibus 11.

HI contractus sunt inter se valdè similes; nam in his vtilitas & fructus rei transferuntur in alterum pro aliqua pensione vel obsequio, retento dominio, saltē directo, quare de his breuiter, vno eodemq. capite tractabimus.

DVBITATIO I.

Quid locatio, conductio, emphyteusis, feudum, & libellus.

1 RESPONDEO, *Locatio* est contractus, quo persona, vel res aliqua, ad vsum, vel fructum pretio conceditur. Dico *persona*, quia potest quis seipsum, & seruum suum locare alteri. Dico, *Res*, in genere, siue mobilis sit, siue immobilis. *ad vsum vel fructum*; quædam enim locantur solùm ad vsum, vt serui, equi, domus & similia, quorum fructus non est alius quam vsus ipsorum. quædam ad fructum. vt agri & pascua. Item Iura, vt reditus, vectigalia. *Pretio*, id est, pro pecunia, sicut enim emptio requirit pecuniam, ita etiam locatio. alioquin si fiat pro alia re, vel obsequio; erit contractus innominatus, do vt des, do vt facias, &c. vide Syluestrum v. Locatio num.1.

Locatio.

Conductio est contractus, quo persona vel res ad vsum vel fructum comparatur pretio. sicut enim vnus, idemque contractus ex parte vnius vocatur emptio, ex parte alterius venditio: ita etiam vnus, idemque contractus, ex parte vnius est locatio, quæ similis venditioni; ex parte alterius conductio, quæ est similis emptioni: nam emit operas vel fructus rei aut personæ. 2

Conductio.

Emphyteusis, idem est propriè quod ἐμφυτεία, id est, implātatio, insitio. vnde dicitur ager dari ἐν ἐμφυτεύσει, quando datur vt conseratur arboribus, vel segetibus. Hinc accommodatum est hoc nomen ad significandum contractum, quo res datur ad emphyteusim; quo significatu nūc de emphyteusi loquimur. *Emphyteusis* igitur hic accepta (non rectè quidam vocant emphyteusim) est concessio rei immobilis cum translatione dominij vtilis, retento directo, sub onere certæ pensionis proprietario soluendæ; idque vel in perpetuū, vel ad vnius vel plurium vitam, vel ad certum tempus, quod decennio non sit minus. 3

Emphyteusis.

Emphyteusis

teuta autem dicitur, qui dominium vtile rei immobilis sic accipit.

4 *Differt à locatione.* Differt à contractu locationis. Primò, Quòd emphyteusis solum constitui possit in re immobili, quæ cultura potest effici melior. Secundò, Quòd per eam transferatur dominium vtile, manente solo dominio directo apud priorẽ dominum. Tertiò, Quòd non fiat ad breuius tempus, quã decennij; quorum nullum cernitur in locatione strictè accepta: si enim res immobilis locetur alicui ad decennium aut vlterius. vel ad vitam conductoris, quæ censeatur decennio futura prolixior; transfertur iure cõmuni vtile dominium & ius in re in conductorem: ita vt ei competat actio in rem contra quemuis. vt communiter docent Iurisperiti, teste Couarruuias li. 2. variar. c. 16. & colligitur ex L. 1. ff. de superficiebus. Quare tunc non tam est locatio quam contractus emphyteuticus; nam omnes definitionis partes illi conueniunt. secus est, si locetur breuiori tempore quam decennio, aut si sit res mobilis, vel Ius aliquod incorporale: hæc enim in emphyteusim non dantur.

Res immobiles locata ad decennium.

5 *Feudum.* *Feudum* dictum est a fide seu fidelitate, vt communiter docent Doctores, & accipitur tum pro re, quæ datur in feudum, id est, pro fundo beneficiario; tum pro contractu feudali. Pro contractu sic definitur, *Feudum* est concessio rei immobilis vel æquipollentis, cum translatione vtilis dominij, proprietate retenta, sub onere fidelitatis & obsequij personalis exhibendi. vide Iulium Clarum, de feudo q. 4. & 5. Differt ab emphyteusi potissimum, quòd in puro feudo non soluatur pensio, vt in emphyteusi sed solum obsequium personale. Interdum tamen etiam in feudo aliquid soluitur in recognitionem dominij directi; sed ea ex parte declinat ad conditionem emphyteusis. In ceteris hi contractus sunt valdè similes, adeo vt sæpe nomina confundantur.

6 *Libellus.* Notandum est, emphyteusim vulgò vocari *liuellum* vel *libellum & contractum libellaticum*, vt notat Clarus, de emphyteusi qu. 1. & alij. idem nomen tribuitur etiam feudo. vnde communiter id, quod datur in emphyteusim vel feudum, dicitur dari ad liuellũ. propriè tamen *contractus libellaticus* dicitur, quando emphyteuta vel feudatarius, rem eam, quã in feudum vel emphyteusim accepit, simili contractu tradit tertio, vt sit veluti sub feudum, & sub emphyteusis, vt docet Antonius Negusantius, de pign. parte 2. membro 2. num. 51.

DVBITATIO II.

Vtrùm si conductor impediatur ab vsu de cultura rei, absque sua culpa, teneatur soluere pensionem.

Verbi gratia, conduxit aliquis domum, & viciniam inuadit pestis: vel incipiunt ibi grassari milites, qui omnia vastant, vel est infesta spiritibus; conduxit famulum, qui incidit in morbum.

7 *Si impedimentũ proueniat ex parte rei cõducta.* RESPONDEO & dico Primò, Si superueniat aliquod impedimentum ex parte rei conductæ absque culpa conductoris, ob quod meritò rem deserat, vel ea nõ vtatur, aut non colat, non tenetur ad pensionem pro illo tempore; ita Nauarrus c. 17. num. 187. & Couarruuias lib. 3. variar. c. 13. num. 8. de famulo ægrotante. & practic. qq. quæst. 30. num. 3. de peste & quauis causa iusta. & colligitur ex L. Habitatores. 27. ff. Locati. vbi dicitur, *Si causa iusta fuisset, cur periculum timeret, quamuis periculum verè non fuisset, tamen non debere mercedem.* ratio est, quia conductor non censetur promittere pensionem, nisi quatenus re illa poterit vti aut frui. atqui quando aliquid tale rei superuenit, vt nullo timore impediatur, non censetur posse vti vel frui: ergo, &c. Puto tamen nõ esse vsu receptum, vt si quis propter pestem domum deserat, aliquid de pensione ei debeat remitti. Itaque seruanda est in his consuetudo & Ius cuiusque loci.

8 *Si culpa cõductoris.* Dico Secũdò, Si illud impedimentum proueniat culpa conductoris, vel etiam sine culpa ab illo originem trahat, (vt si sui commodi causa vel damni vitandi cogatur alio proficisci) non potest quidquam de pensione detrahere, nisi quatenus cum domino rei conductæ conuenerit. Ita Nauarrus cap. 17. num. 197. de eo, qui conducto operario non est vsus eius opera, ob impedimentum ex persona sua obueniens. hic enim conductor tenetur ei de integra mercede, perinde ac si operam præstitisset: & num. 198. de eo, qui alia re conducta, ob simile impedimentum, non est vsus. colligitur ex L. Qui operas 38. & L. Si vno. 16. ff. Locati.

9 *Quid si res alteri nõ erat locãda.* Petes, An conductor teneatur ad integram pensionem vel mercedem, si æque bene res alteri locanda non fuisset? Siluester v. Locatio, quæst. 12. sentit non teneri; quia contra æquitatem videtur, vt cogaris operario, cuius opera non potes vti, soluere mercedem; qui si à te conductus nõ fuisset, æque nihil lucraturus erat, aut integram pensionem domus, qua vti non potes, soluere, si alteri ea locanda non erat.

10 Respondeo In eo casu non esse summo Iure agendum; sed rem ex æquitate transigendam: ita vt non tota merces soluatur; sed tamen aliquid arbitrio prudentis, prout conditio rei postulauerit: quia conductor potestatem facit locatori, vt rem vel operam suam alteri elocet; quod est pretio æstimabile. si tamen conductio illa causa est, cur alteri, qui integram mercedem soluisset, locata non sit, aut cur reliquo tempore, quod superest, locari non possit tunc meritò integra merces soluenda est; quia conductor est causa lucri cessantis.

11 *Si opera alteri elocata.* Aduerte tamen, quando conductor, re, vel opera conducta non est vsus, si ea res vel opera alteri pro mercede aliqua elocata fuerit, tantumdem de pretio prioris conductionis detrahendum. v.g. conduxeram operam tuam in ædes, postea impeditus, non sum ea vsus per 5. dies: si illis quinque diebus ea alteri locasti eo pretio, quo à me conducta fuerat; non teneor tibi soluere pro illis quinq; diebus: si minoris locasti, non teneor nisi de incremento. ratio est; quia opera illa, ratione conductionis mihi erat debita; vnde si illam alteri pretio eloces, mihi debetur pretium: sicut si rem eam, quam a te emi, & nondum solui, alteri vendas, mihi debetur pretium, posito quòd priorem emptionem velis esse ratam.

DVBITATIO III.

Vtrùm locator rei fructiferæ teneatur remittere de pensione conuenta, si sterilitas, vel calamitas, absque culpa conductoris obuenerit.

12 *Si pacti sint in casũ fortuitum.* RESPONDEO, & dico Primò, Si pacti sint à principio, vt conductor quouis euentu teneatur ad integram pensionem, non tenetur locator quidquam remittere. posse autem hoc in pactum deduci, patet; tum quia potest conductor renuntiare omnibus casibus fortuitis & dispositioni fauorabili legis vel consuetudinis, quæ in euentibus fortuitis concedunt remissionem; vt docet Gomezius tom. 2. cap. 3. num. 19. tum etiam quia tale pactum est consentaneum naturæ contractus locati, & conducti est 13 enim hic contractus valde affinis emptioni & venditioni, vt habetur L. 2. ff. Locati. locator enim agri videtur vendere colono fructus, quos ipse suo cultu & diligentia poterit percipere; & locator domus, vsum domus. vnde sicut rei emptæ periculum est emptoris, ita etiam ex natura huius contractus, periculum fructuum est conductoris, qui est veluti emptor illorum. Nec obstat, quod fructus successiuè nascantur; (vt obijcit Gomezius) quia etiam id, quod successiuè fit, simul vendi potest; qua venditione facta, totum periculum est emptoris. vnde nisi Ius vel consuetudo habeat vt fiat remissio, non est necessariò facienda. hoc tamen casu pensio deberet esse minor, quàm vbi conceditur remissio, idque quanti æstimabitur illud onus, seu illa renuntiatio casus fortuiti.

14 *Partiarius colonus.* Dico Secundò, Non tenetur etiam quidquam remittere, quando est partiarius, seu quando pẽsio consistit in parte aliquota fructuum, v.g. in dimidia vel tertia; Nauar. cap. 7. num. 190. ratio est, quia partiarius colonus quasi societatis iure, & damnum, & lucrum cum domino fundi partitur, vt habetur L. Si merces. 25. ff. Locati.

15 *Si nihil percipiatur.* Dico Tertiò, Si sterilitas vel calamitas anni sit tanta, vt conductor nihil ex re conducta percipiat, tota pensio remit-

mittenda est, nisi aliter sit conuentum. est communis DD. L. Ex conducto, 15. ff. Locati. vt si eluuione. vel hostium incursione. vel grandine, vel brucho vastentur segetes; si molendini elocati aditus intercipiantur, ita vt nemo amplius illud accedat molendi causa.

Si parùm.
16 Dico Quartò, Si non sit tanta vt nihil percipiatur, tamen re vera sit magna, facienda est remissio pensionis pro rata. habetur expressè cap. Propter sterilitatem. 3. de locato & conducto. vbi Greg. IX. ait. *Propter sterilitatem affligentem magno incommodo conductores. verio rei, sine culpa coloni, seu casu fortuito contingentem, colonis Ecclesia tua pro rata, pensionis remissio est facienda: nisi cum vbertate cedentis vel subsequentis anni valeat sterilitas compensari.* & colligitur ex L. Si merces. §. Vis maior. ff. locati: estque communis sententia Doctorum teste Gomezio num. 18. Hoc autem ex quadam æquitate constitutum est, ne solus conductor sit semper in periculo damnorum, locatore securo. natura tamen huius contractus id non postulat, (etiamsi contrarium sentire videatur Gomezius) vt suprà dictum est.

Quæ magna sterilitas.
Sed difficultas est, quando censeatur *sterilitas magna*, ob quam sit facienda remissio pro rata. Gomezius suprà numero 18. & Couarruuias pract. quæst. cap. 30. recensent multas opiniones Doctorum, quarum tres sunt maximè
17 probabiles. Prima est, *Magnam sterilitatem*, vulgi iudicio definiendam. Secunda est, Eam censeri magnam, quando res conducta non dat dimidiam partem fructuum, quos dare consueuit. Tertia. Quando detracto semine & expensarum æstimatione, non superest quod sufficiat saltem dimidiæ pensionis solutioni. si autem id, quod superest, sufficiat dimidiæ pensioni, tunc nulla remissio est facienda; quia non censetur sterilitas magna, sed modica, sicut si quis sit deceptus, non tamen vltra dimidium iusti pretij, non censetur læsio enormis. Hanc tertiam amplectuntur plerique Doctores, & iuxta illam facienda est remissio reliquæ partis, quæ semper maior est, quam dimidia pensio.

18 Notandum est, ea, quæ dicta sunt de sterilitate; etiam
Si fructus collecti pereant.
intelligenda esse, quando fructus iam collecti, positi in feudo. vel in area, pereunt casu fortuito, antequam commodè potuerint in domum recondi; tunc enim perinde facienda est remissio, ac si sterilitas fuisset, vt patet. d. L. Ex conducto, 15. §. 1. ff. Locati. vide Gomezium suprà. Idem puto dicendum, si condita in horreo, fulmen, vel hostis ex improuiso superueniens calamitatem inferat; nam eadem videtur ratio.

19 Dico Quintò, Si præcedentium annorum fertilitas cõ-
Si fertilitas compenset.
penset præsentem sterilitatem, non tenetur quidquam remittere: quòd si præcedentes anni eam non compensent, tamen sequentes id præstent, tunc id, quod remisit annis præcedentibus, potest inde repetere. est communis DD. & habetur d. L. Ex conducto. ff. Locati. & c. Propter sterilitatem, suprà. Ratio est, quia æquitas id postulare videtur; si enim ob sterilitatem fit remissio, par est vt ob fertilitatem id compensetur.

Petes Primò, Quanta debet esse *fertilitas*, vt per eam censeatur compensari sterilitas?

Respon. Si anni præcedentes & sequentes simul sumpti,
20 tantum attulerint colono commodi supra consuetum
Quæ censeatur talis fertilitas.
modum, quantum annus sterilitatis damni: ita vt omnibus inter se collatis, non censeatur esse in damno. Ita Gomezius suprà.

Petes Secundò, Vtrùm si aliquo anno sit extraordinaria vbertas, locator possit pensionem augere.

Resp. Posse, si ea proueniat ex casu fortuito, non autem
21 dumtaxat ex coloni industria. Ita Gomezius supra ex cõ-
Si vbertas extraordinaria.
muni sententia DD, qui id colligunt ex L. Si merces. 25. §. Vis maior. ff. Locati, & similibus iuribus, a paritate rationis. vnde infert Bartolus in d. §. Vis maior. num. 8. *Si quis conduxit molendinum & alia vicina impetu aquarum sint destructa, debere augeri pensionem.* ratio est, quia si pensioni aliquid est detrahendum ob sterilitatem, etiam postulat æquitas, vt ob insolitam vbertatem aliquid ei addatur; vt sicut locator sentit onus ex sterilitate. ita etiam commodũ
22 ex vbertate reportet. Sed hoc intelligendum est, quando ratione illius vbertatis, non multùm minuitur pretiũ: ita vt longè maiorem pecuniã tunc possit conflare quam ordinarie solet. si enim ratione abundantiæ pretium ita decreuit, vt magna illa fructuum copia, non multò pluris valeat, quàm consueta messis, par non est pensionem augeri. nec obstat quod dicto §. Vis maior dicitur, *Immodicum lucrum colono non auferri*, quia id intelligendum de lucro ratione industriæ coloni. vel clementiæ cæli obueniente. Bartolus & alij antiqui Doctores pro *immodicum* passim legunt *modicum*.

Quæ diximus seruanda sunt secundùm Ius commune Cæsareũ, & nisi aliud deductum sit in pactum. secùs si alicubi hisce de rebus sint propriæ leges, vel consuetudines.

DVBITATIO IV.

Quodnam censeatur iustum stipendium operarij, famuli, & eius, qui aliquod officium habet.

RESPONDEO, Illud *stipendium* censeri iustum, 23
Stipendium iustum.
quod passim eo loco huiusmodi operarijs, officialibus & famulis, tali ministerio occupatis dari solet; ita vt non sit minus infimo nec maius summo; quod dari consueuit. sicut enim pretium rerum venalium. quod non est aliqua lege taxatum non consistit in indiuisibili, sed habet latitudinem summi, medij & infimi; ita etiam pretium operarum, & obsequiorum. vnde si locator suæ operæ mercedẽ exigat maiorem quàm sit summa, vel si conductor det minorem, quàm sit infima dari consueta; facit iniuriam & tenetur ad restitutionem. reducendo mercedem ad proximos limites pretij iusti. locator enim detrahet quod accepit supra summum: & conductor addet quod deest vsque ad infimum. sicut is, qui vendidit aliquid supra iustum, tenetur solùm restituere quod accepit supra summum pretium iustum: & qui emit aliquid infra iustum tenetur solùm restituere quod deest vsque ad pretium infimum iustum. sufficit enim ad iustitiam vt contractus iniustus reducatur ad proximos iustitiæ limites, qui sunt pretium summum & infimum: summum est proximus limes respectu eius, qui supra iustum accepit: infimum, respectu eius, qui infra iustum dedit.

Hinc sequitur Primò, Quando famulo, vel operario, 24
Si dubium sit.
vel cuiuis alteri officiali non omnino constat, stipendium, seu pensionem, quæ ipsi constituta est, esse infra infimum iustę mercedis gradum non posse vti compensatione subtrahẽdo de rebus domini: quia in dubio vtrùm aliquid sit iustitiæ lege debitum, non habet locum compensatio; vt dictum est c. 12. dub. 10. non esse autem infra infimum ex eo constare potest, si multi alij non deerunt, qui libenter tale munus, officium, vel obsequium pro tali stipẽdio sint præstituri: hoc enim manifestum est signum, talem mercedem spectatis omnibus circumstantijs non esse indignam tali functione; etsi enim functio aliqua multos labores coniunctos habeat; tamen si honores vel emolumẽta alia ei coniuncta sint, stipendium poterit esse paruum; nam honor & commoda coniuncta, sunt veluti pars stipendij.

Sequitur Secundò, Etiam si nulla facta sit conuentio de
Si mercedis modus relictus arbitrio domini.
certo stipendio, & res tota relicta sit arbitrio domini; nihilominùs dominum teneri saltem ad infimum mercedis iustæ. non enim famulus mercedem ita relinquit in arbitrio domini, vt ei totum obsequium, vel partem intendat præstare gratis, si ille nihil velit dare; sed mens eius est, vt soluat quod æquum & iustum ei visum fuerit.

Aduerte tamen, in duobus casibus non esse necessariũ 25
Excipiunt duo casus.
vt stipendium attingat infimum iustæ mercedis modum. Primò; Si conductor non egeat opera alterius, sed solùm ea misericordia, ad preces ipsius, ipsum conducit; tunc enim satis est ei dare alimenta. si tamen opera eius moltò maiorem vtilitatem conductori adferret; ita vt illa longè amplius illi valeret, quàm alimenta, teneretur illam compẽsare, saltem infimo iustæ mercedis modo. ratio est, quia ille non intendit operam suam donare, sed vendere. quare cùm notabiliter pluris valeat conductori, quàm alimẽta, aliquid amplius pro ea dare debet. Secundò, Si famulus 26
sponte non petat iustũ stipendium, vt hac ratione alliciat animum domini ad procurandum beneficium vel officiũ: tunc enim censetur obsequium suum, qua parte pluris valet, donare: sicut qui munera dant alicui ad alliciendum animum ipsius ad beneuolentiam, vt ex beneuolentia & grati-

gratitudine concedat quod ab ipso sunt petituri. Si tamen tacitè intenderet dominum suum hoc pacto obligare ad procurandum beneficium ecclesiasticum, esset simonia; & dominus hanc mentem aduertens, cùm non possit talem obligationem suscipere, teneretur ei iustam obsequij mercedem rependere. non enim ille intendit obsequium suum donare gratis sed cum eo onere, quod dominus non potest admittere. Itaque si illius obsequio velit vti tenetur illud alia ratione iustè compensare, soluendo illi quantum meretur. Si verò intenderet illum obligare ad procurandum officium sæculare, tunc dominus id aduertens, vel tenetur obligationem illam in se suscipere, & quantum in se est facere vt id consequatur; (modò tamen sit idoneus) vel si hoc nollet, teneretur ei iustam mercedem continuere. Si dominus fecerit quantum in se est vt illi officium procuraret, videtur ad nihil amplius teneri, quãuis non sit consecutus: quia famulus non videtur ad aliud voluisse obligare, nisi id expresserit. & quamuis opera illa. quam impendit in solicitando, non tanti valeat quanti obsequium, quod famulus præstitit, tamen id non refert; nam famulus sponte & omnino liberè obsequium suum pro tali solicitatione obtulit cõtractu innominato. faciam vt facias: vnde qua parte obsequium eius pluris valet, censetur liberaliter donatum. secùs esset, si a domino ad hoc compelleretur.

Simonia.

DVBITATIO V.

Vtrùm is, qui pluribus operam suam in solidum locat, possit plura integra stipendia accipere.

27 VERBI gratia, Titius locauit operam suam Sempronio ad reducendum eius equum Louanio Parisios 4. aureis, vtrùm possit Caio eamdem locare pari pretio, vt illius equum reducat.

Videtur non posse. Primò, Quia si vna eademque res vendatur duobus, non potest illius rei integrum pretium exigi a singulis: atqui locatio operarum est instar venditionis: nam opera vendi censetur. ergo si duobus elocata fuerit, non potest a singulis integrum pretium exigi.

Secundò, In omni contractu iusto debet seruari æqualitas. atqui hic non videtur seruari: opera enim non valet nisi 4. aureis, & tamen accipit 8. ergo contractus ille est iniustus.

Tertiò, Quia alioquin qui pactus esset cum Titio 50. aureis obire pro illo peregrinationem sacram Lauretum, posset pacisci cum Caio pari pretio: similiter cum tertio & quarto & ita 200. vel 300. aureos acciperet pro labore illius peregrinationis, cùm solùm valeat 50. aureis.

Quartò, Commissarius causarum, cui pro vnius causæ expeditione, dum foras proficiscitur, permissum est, in singulos dies accipere duos aureos ab eo, cuius negotia gerit, poterit accipere quatuor aureos si agat negotia duorum, sex si trium: quod tamen videtur absurdum. Sic enim fieret statim valde dites exiguo labore, nam vna profectione, vnoque labore omnia illa peragit.

Pro solutione adhibendæ sunt aliquot distinctiones; vel enim ille obligat operam suam singulis in solidum, ita vt teneatur singulis, etiam si alij resilirent: vel obligat illam omnibus simul. Rursus, vel illa opera est æque cõmoda singulis ac si pro vnoquoque illorum seorsim tota impenderetur: vel non æquè est cõmoda. Denique, quando certum stipendium constitutum est alicui functioni, vel constitutum est tamquam integra merces, ita vt non possit amplius accipere; siue vni illam impendat, siue pluribus seorsim, vel solùm, ita vt sit integra merces pro negotijs vnius, nõ prohibendo interim quin tantumdem accipiat ab alio, si eadem opera eius negotium agat. His positis.

Si non singulis in solidum.

Dico Primò, Quando quis non obligat suam operam singulis in solidum, ita vt teneatur eam præstare pro vnoquoque seorsim, etiamsi alij non concurrerent; nõ potest tantum exigere, quantum si vni soli eam obligaret. Ratio est, quia obligatio partialis est minoris pretij, quàm totalis & integra, sicut dominium partiale est minus totali. Hinc nuntius ordinarius non potest tantum exigere a singulis pro delatione litterarum, quantum si vni soli suam operam obligaret. Idem dicendum de magistro multos docente discipulos; & alijs similibus, qui nolunt suam operam singulis addici in solidum.

28 Dico Secundò, Quando opera multis præstita, non est tam vtilis aut commoda singulis, quàm vni soli exhibita, non potest tantum exigi à singulis. quantum cum vni soli impenditur. Sic qui facit sacrum pro multis, non potest pro sustentatione sua tantum exigere à singulis, quantum posset ab vno, si pro vno solo fecisset: Quia multis applicatum, non tantum prodest singulis ex opere operato, quã vni soli attributum. Simili modo si quis pro pluribus peregrinationem piam suscipiat, non potest tantumdem accipere a singulis, quantum ab vno, si pro eo solo fecisset. quia vna peregrinatio non tantum prodest singulis per modum satisfactionis, quantum vni: vnde singuli cupiunt sibi solis totum laborem & cultum illum applicari. Idem dico, quando non æquè vtiliter & perfectè pro multis agitur ac pro vno.

Si nõ sit æquè singulis cõmoda.

Dico Tertiò, Quando quis pluribus obligat operã suam singulis in solidum, & illa æquè commoda est singulis ac si pro illis solis fuisset exhibita. potest à singulis tantũ exigere, quantum ab vno posset, si pro eo solo præstitisset.

Si æquè cõmoda singulis.

Probatur Primò, Quia qui proprij negotij causa debet proficisci Romam potest tantum pacisci ab alio, qui eum suo nomine cupit ire, quantum si propria causa iturus nõ fuisset, vt omnes concedunt, & vsus quotidianus comprobat. Ergo idem dicendum de eo qui ante ex pacto cum quodam alio ire debebat. Parum enim refert, si illuc ire debebas, vtrùm tua an alterius causa: id enim non variat æstimationem illius functionis. Simili modo qui quærit equũ vt negotij sui causa proficiscatur Parisios, si inueniat equũ reductitium, tantum potest exigere pro reductione equi, quantum alius qui equo non egebat, nec eo ire cogitat. Idem patet cum quis negotia diuersi generis eadem profectione expedire potest.

Secundò, probatur alia ratione. Quia quod vna eademque opera pluribus æque possim commodare ac vni, non minuit æstimationẽ operæ respectu singulorum. non enim opera mea minoris tibi valet. quòd eadem dum tibi impenditur, simul alteri prosit: ergo si tibi soli exhibita valet tibi duobus aureis, non minoris tibi valebit, eò quòd simul alteri per eam possim commodare. Sic si medicus vno eodemque suffitu posset curare tres ægros, tantũ posset exigere a singulis, quantum ab vno: non enim opera & suffitus ille minoris valet respectu Petri eò quòd simul curet Ioannem. Idem & potiore ratione dicendum est, quando functiones ipsæ, pro quibus merces exigitur, sunt diuersæ, sed requirunt per accidens aliquam actionẽ præuiam, quæ eadem diuersis illis subseruiat; v. g. profectionem ad locum remotum vbi diuersæ res sunt gerendæ. Vt cum quis nomine diuersorum proficiscitur ad locũ dissitum, vt ibi illorum negotia tractet, vel testimonia & probationes in eorum causis cõquirat. non enim datur tunc principaliter merces pro itinere, sed pro functione peragenda in termino; quæ tamen pluris æstimatur ratione distantiæ loci & itineris, quod est medium quoddam ad illam actionem necessarium. Porrò ad bonam fortunam vel industriam illius pertinet, quòd plura negotia cõcurrant, ita vt vno medio possit ad ea conficienda vti, vel eandem functionem pluribus impendere. Neque opus est, vt qui sua negotia ipsi committunt eiusq; opera vti cupiunt, sciant illum etiam aliorũ negotia gerere, vel plura simul expediturum: sed sufficit vt tam vtiliter & opportunè ea gerere possit, ac si alia simul gerenda non haberet, & suam operam cuique seorsim impenderet.

Hæc tamẽ assertio sic limitanda est. Primò, nisi alioquin merces annua vel diurna ita sit taxata auctoritate publica, vel recepto vsu, siue vnius siue plurium causam agas, non possis amplius exigere; vt fit cum salarium est constitutum ex publico, & non exigitur à priuatis: secus cum à priuatis, & obligatio fit singulis in solidum.

Limitatio.

Secundò, Vt non accipiat plura stipendia nisi pro actione quam simul pluribus in solidum impendit, idque pro tempore quo illa durat; nõ autem pro illis, quas singulis. Vnde potest accipere pro itinere quod omnium causa facit, pro numero dierum quo profectio eundo & redeundo durat; nõ autem pro actionibus, quas pro diuersis diuersas

facit

facit in termino constitutus. v.g. si pro negotio Petri, vbi peruenit ad locum destinatum, impendat vnum diem, pro negotio Pauli duos pro negotio Andreæ medium: singuli soluent pro negotijs suis pro rata temporis.

Ad argumenta. Ad Primum, Est dispar ratio. quando enim vna res venditur duobus, non venditur singulis in solidum, nec eo modo potest duobus tradi, vt singuli, tantum ex ea commodi accipiant, quantum si cuique eorum soli traderetur. vna verò eademq; opera potest duobus in solidũ obligari, & impendi vt ostensum est. Si tamen fingeremus eadem rem duobus in solidum posse tradi, concederem illã bis posse vendi, & duplex pretium pro eo accipi.

Ad Secundum, Negandum est non seruari hic æqualitatem. etsi enim illa actio, v.g. profectio ad illum locum, quatenus tendit ad confectionem vnius negotij sub vna obligatione, non pluris æstimetur duobus aureis; tamen si consideretur, vt tendit ad aliud negotium sub noua obligatione cũ altero in solidum ineunda, valet duplum. Simili modo opera magistri eximij, etsi nõ pluris valeat 10. aureis, quatenus in vno discipulo scientiam ratæ alicuius artis parit, valet tamen duplum, si consideretur vt in duobus illam efficit: & triplum vt in tribus; modo ergo singulos in solidum se obliget.

Ad Tertium, Patet ex dictis. peregrinatio enim pro multis obita, non prodest singulis in solidum.

Ad Quartum, Concedo totum. modò id non putetur esse contra mentẽ Magistratus tale pretium taxantis. Vnde vbi est talis consuetudo iam olim recepta, præsertim magistratu qui mercedẽ taxauit, & ipso quoque populo sciente & non contradicente; censeo non esse injiciẽdum scrupulũ: etsi plura stipendia diurna, dum plurium causam ex diuersa cũ singulis obligatione gerit accipiat; modò æquè vtiliter singulis ita simul conficiat, ac si seorsim pro eis ageret. Et sane si id non esse licitũ, debuisset magistratus non solùm præscribere, quantum accipiendum sit ab vno, dũ vnius causam agit, sed etiam quantum à singulis, quando plurium: v.g. si duorum, si trium, si quatuor. Aequum enim est, vt si ab vno cùm vnius causa proficiscitur, potest in singulos dies exigere duos aureos, possit exigere amplius a duobus, si duorũ causam acturus erat; & amplius a tribus, si triũ; & sic deinceps: ita vt singuli teneantur conferre amplius pro rata, quam ad conficiendos duos aureos sit opus. quò enim plurium causæ sunt agendæ, eo onus est grauius notabiliter. Non tamen hinc sequitur, quòd talis statim exiguo labore ditescet: tum quia non est paruus labor singula negotia exactè peragere; tum quia multorum causæ non semper ita concurrũt, vt simul peragi possint. Denique non est mirum hominẽ industrium in opimo officio breui ditescere.

DVBITATIO VI.

Ex qua culpa teneatur locator conductori, & conductor locatori.

30 *Conductor quando tenetur.* RESPONDEO Teneri de dolo, de culpa lata, & de leui; non autem de leuissima, nec de casu fortuito: eò quòd contractus fit in commodũ vtriusque, de quo plura diximus cap. 7. dubit. 6. conductor quidem tenetur, si res, quam conduxit ad vsum, vel ad fructum ex ea capiendum, ipsius negligentia perijt, vel deterior facta est. similiter si conduxit, vel redemit aliquod opus faciendũ vel aliquam rem transferendam, aut transuehendam; eaq; res ipsius negligentia vel imperitia perijt, vel surrepta est vel aliquomodo vitiata. Nunquam tamen tenetur, (nisi aliud deductum sit in pactum) si eam diligentiam & circumspectionem in re custodienda & tractanda adhibuit, quæ communiter ab huiusmodi conductoribus adhiberi solet. non enim amplius præstare tenetur, quam passim ab alijs in huiusmodi rebus præstari solet.

Locator quando. E contrario locator tenetur conductori, si locet illi rem vitiosam, (v.g. vasa vitiosa, vel prauo liquore imbuta) indeque fiat vt conductor damnum capiat: vt si liquores infusi corrumpantur, vel effundantur. hic tamen requiritur aliqua negligentia, vel culpabilis ignorantia in locatore. si enim præstet id, quod passim solet ab ijs, qui res huiusmodi locãt, ad nihil tenetur. pari modo, si locator operæ suæ, non præstet operam promissam (quod sæpè faciũt operarij negligentes) tenetur partem mercedis, quam non est promeritus, restituere. & si quid inde damni acceperit conductor, sarcire. Domini quoque, & alij conductores, qui non permittunt suis famulis & operarijs, aut non præstant ea, quæ in contractu tacitè vel expresse promiserunt, tenentur ad compensationem damni & incommodi secuti. si maiorem operam exigant quam conuentum sit, tenentur ad maius stipendium: quod est animaduersione dignum. nisi forte stipendium sit ita largum, vt merito plus ab ipso exigi possit. 31 *Nõ præstãtes promissa.*

DVBITATIO VII.

Quas ob causas licitum sit conductorem expellere, vel priuare conducto.

RESPONDEO, Doctores ex Iure Cæsareo passim recensent quatuor causas, quæ etiam breuiter insinuantur & approbantur Iure Canonico. d. capit. Propter sterilitatem 3. §. Verùm de loc. & cond. Prima est, Si conductor tempore constituto pensionem non soluerit. colligunt id ex L. Æde. 3. C. de locato. 32 *5. causæ expulsionis.*

Dices, Ius Canonicum, §. Verùm. videtur requirere vt per biennium non soluerit: & tunc adhuc conceditur vt possit purgare moram, celeriter offerendo satisfactionem: ergo non potest statim expelli.

Respondet Glossa in illum §. & Nauar. cap. 17. nu. 193. & multi alij, Illud esse intelligendum quando res sunt locata in decem vel plures annos, aut saltem in quinque vel sex; non autem quando in pauciores; vt tres, vel quatuor: tunc enim posse statim expelli.

Sed verius videtur, semper esse biennium expectandũ, quando res vltra biennium est conducta. Primò, Quia Ius Canonicum apertè insinuat biẽnium esse necessariũ. Neq; verum est, Pontificem ibi loqui de re locata in decem, vel plures annos; tum quia talis locatio non est propriè locatio, sed emphyteusis, cùm transferat dominiũ vtile rei in conductore, vt dictum est dub. 1. Vt autem quis possit expelli ex re emphyteutica propter pensionem nõ solutam, requiritur triennium, si emphyteuta sit sæcularis, vt infrà dicetur: tum quia reliquæ causæ quas Pontifex ibi enumerat, conueniunt in res locatas breuiori tempore. Secundò, Quia Ius Ciuile nusquam apertè dicit posse conductorem statim expelli, sed Doctores id colligunt a contrario sensu (nempe ex eo quòd lex dicit, æde non posse expelli eũ, qui soluit pensionem) quod argumentum sæpe non est firmum. Tertiò, Idem Ius Ciuile alibi insinuat requiri biennium, vt patet L. Quæro. 54. §. Inter locatorem. ff. locati. Denique quia Pontifex Gregorius IX. ita videtur Ius Ciuile interpretari; nam ponit easdem causas, quæ recensentur L. Æde. 3. C. de locato. vnde puto iuri esse conformius vt non expellatur, nisi biennio pensionem non soluerit. 33 *Esse bienniũ expectandũ.*

Secunda est, Casus improuisus, per quem domus, quam elocasti, tibi incipit esse necessaria ad habitandum. vt si prior, quam inhabitabas, corruat, vel comburatur; vel cogaris migrare propter hostes. 34 *Secunda causa.*

Notandum est, hanc causam tantùm locum habere in domibus causa habitandi necessarijs; non autem in prædijs rusticis, seu agris; vt rectè notat Gomezius. to. 2. c. 3. nu. 6. quia lex hoc concedens continet priuilegium, quod non debet extendi: idque meritò: tum quia in alijs locator sibi faciliùs potest prospicere, tum quia alioquin cum magno incommodo conductorum, sæpissime res conductæ eis auferentur: semper enim locator posset causari rem esse sibi necessarium.

Tertia est, Si domus vel alia res elocata necessariò egeat refectione vel instauratione quæ non possit fieri inhabitante conductore. illa tamen peracta, domus est conductori restituenda. *Tertia.*

Quarta est, Si conductor re conducta abutatur, siue dãnum inferendo, siue infames personas introducendo, siue alia ratione cum scandalo vtendo. *Quarta.*

Insinuantur hæ causæ breuiter d. L. Æde. C. de locato. vbi dicitur, *Aede, quam te conductam habere dicis, si pensionem domino in solidum soluisti, inuitum te expelli non oportet, nisi proprijs vsibus dominus eam necessariam esse probaue-* 35

bauerit, aut corrigere domum malueris, aut in malè in re locata versatus es.

36 Circa prædicta Notandum Primò, Primam & quartam causam habere locum non solum in ędibus & prędijs vrbanis; sed etiam in prædijs rusticis; imo etiam in mobilibus. si enim harum conductor pensionem suo tempore nō soluat, aut re conducta abutatur, poterit ea priuari. ratio est, quia non præstat ea, ad quæ ex vi contractus tenetur; ac proinde locator non tenetur etiam stare contractu.

Prima & quarta causa.

37 Notandum Secundò. Si conuenerit, vt locator conductorem non expelleret; si quidem locator intendit renuntiare iuri suo, quod leges ei concedunt, non poterit eum expellere: nisi fortè conductor ita se gerat, vt locator ad scandalum impediendum teneatur eum expellere. si autē non intendit renuntiare suo iuri, poterit illum ob causas supradictas expellere, etiamsi iuramento illa conuentio fuisset confirmata. quia in pactis non censentur comprehendi casus illi, qui iure sunt excepti; nisi contrahentes intenderint illos comprehendere.

Si iuramento confirmata.

38 Notandum Tertio, Quando conductor priuatur re conducta, quia locator illa eget, vel quia ipsa eget reparatione; condonandam esse pensionem pro rata temporis. quando verò priuatur, quia re abutitur, si quidem possit res alteri ita elocari, vt elocator nullum damnum sentiat, faciēda etiam est condonatio: si autem non possit sine damno, tenetur conductor illud compensare, quia censetur causa inuita illius damni. Si autem priuetur ob non solutam pensionem, videtur facienda remissio pro rata; quia si quod damnum inde proueniat, censetur locatori voluntarium: nam nihil est quod ipsum cogat vt conductorem priuet.

An remissio facienda.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm licitum sit locare domum vel rem aliam ei, qui putatur ea abusurus ad peccatum mortiferum.

NAVARRVS cap. 17. num. 195. in principio, generatim sentire videtur id esse illicitum. Sed vtendum est distinctione. vnde.

39 Dico Primò, Id esse illicitum, si vel fiat elocatio in illum finem; vel elocator possit & teneatur peccatum alterius impedire. vt si eloces domum furi, vel latroni. quem putas inde habiturum opportunitatem nocendi ciuibus: si loces, aut vendas arma ei, qui contracto litigio parat inuadere. Imò in hisce duobus casibus, locans censetur præbere auxilium, ac proinde tenetur ad restitutionem damni secuti: si loces domum tuam meretricibus vel vsurarijs, qui alibi domum commodam non inuenirent; idque eo loco, vbi nullo modo expediebat tales permitti.

Si elocator teneatur impedire.

40 Dico Secundò. Si locatio fiat ob finem indifferentem, (v.g. ad commodandum dumtaxat de habitatione) & locator non possit, aut non teneatur impedire illa peccata, quę ibi committentur, non peccat talibus elocando, seposito scandalo. ita tandem sentit Nauarrus suprá, citans Maiorem. & totius orbis consuetudinem. ratio est, quia illa elocatio per se est indifferens; nec vitiatur malo fine, aut vlla praua circumstantia. Vnde sequitur non esse peccatum (si alias absit scandalum) elocare domum meretrici; si vel multæ aliæ domus æque commodæ non sint ei defuturæ; vel si expedit vrbi ad maiora mala vitanda, illas permitti: quia tunc vel non teneor illarum peccatum impedire. Idem dicendum de vsurarijs. Confirmatur; quia cùm hæc duo hominum genera permittantur in Reipub. nullus priuatus tenetur eos eijcere, aut illorum peccata impedire; & consequenter potest quiuis eis domos elocare, & alia necessaria vendere, absque intentione aut cooperatione peccati.

Si non teneatur impedire.

41 Iure tamen Canonico ventum est, ne quis vsurarijs alienigenis domum elocet. vt patet cap. 1. de vsuris, in Sexto. hoc tamen non videtur multis locis seruari; nam passim à Principibus & Rebuspublicis admittuntur, Episcopis minimè contradicentibus.

DVBITATIO IX.

Quænam conditiones iure communi requirantur ad contractum emphyteuticum.

RESPONDEO, Varias conditiones posse apponi huic contractui. nam pacta contrahentium huic contractui dant legem, magis quàm vlli alteri; vt patet ex L. 1. & 3. C. de iure emphyteut. Hinc fit, vt in varijs Prouincijs diuersæ admodum sint de hoc contractu leges & consuetudines. Iure tamen communi Cęsareo, potissimùm sequentes (quę habentur L. 1. 2. & 3. C. de iure emphyteut.) locum habent, nisi aliter inter contrahentes conuenerit. 42

Emphyteuseos conditiones.

Prima est, Vt constituatur in rebus immobilibus & fructiferis; vt in agris, domibus, pascuis, siluis, stagnis, & similibus, quæ cultu & industria possunt fieri meliora. Institutus enim est initio hic contractus ad terras steriles fœcundandas. deinde successu temporis extensus est etiā ad fœcundas, & ad alia corporalia, quæ fructum vel emolumentum annuum reddunt. 43

Secunda est, Vt dominium directum & possessio ciuilis huius rei maneat apud priorem dominum, qui rem dat in emphyteusim: dominium autem vtile eiusdem rei transferatur in emphyteutam. Ius enim, vtrumque dominium vocat. 44

Præscriptio emphyteusis.

Ex hac conditione sequitur Primò, Agros emphyteuticos, quoad dominium directum, non posse ab emphyteuta præscribi; (vt patet L. Male. 2. C. de præscriptione 30. annorum) quia prior dominus manet in possessione ciuili. etsi enim emphyteuta vellet illos incipere possidere tamquam suos; quamdiu tamen non eijcit dominum, manet dominus in possessione: atqui contra possidētem ciuiliter non est præscriptio cùm hæc ipsa possessio ad præscriptionem sit sufficiens. vt dictum est suprà c. 6. dub. 2. vide Syluestrum v. Emphyteusis, num. 19. potest tamen emphyteuta contra dominum directum præscribere dominium vtile & ius emphyteuticum, quia hoc, nomine suo possidet: idq; tempore 30. annorum contra sæcularem; 40. contra Ecclesiam priuatam; 100. contra Ecclesiam Romanam, iuxta dicta cap. 6. dub. 8. & 11.

Secundò Sequitur, Laicum habentem agros Ecclesię in emphyteusim, teneri ex illis soluere tributa, quæ laicis imponuntur; quia dominium vtile, ratione cuius tributum debetur, non est Ecclesiæ, sed laici.

Tertiò Sequitur, Emphyteutam posse rem illam alteri donare, locare, vendere, & dare in emphyteusim quādam secundariam; quia est res ipsius quoad ius & dominium vtile. itaque potest illā secundùm illud ius in alium trāsferre, modò tamen id faciat absque domini directi incommodo, & vt iura præscribunt. Syluest. nu. 20. Simili modo vsusfructus cuiuis vendi & elocari potest, vt dictum est cap. 3. dub. 6. emphyteusis autem est quidam vsusfructus.

Tertia conditio est, Vt emphyteuta teneatur ad certam pensionem quotannis soluendam. Vbi Notandum Primò, Hanc ordinariè maiorem esse, quam fructus detractis expensis valeant. nihil tamen vetat quin possit illis esse adæquata sicut in locatione. Secundò, Eam solui posse vel in pecunia, vel in fructibus, prout fuerit conuentum. 45

Solutio pensionis.

Quarta est, Vt si hanc pensionem intra certum tempus non soluerit, amittat rem emphyteuticam, cum omnibus meliorationibus & emponematibus, seu operibus, quæ in ea facit; eaq; redeat ad priorem dominum, & dominium vtile consolidetur cum directo. est communis sententia DD. & colligitur L. 2. & 3. C. de iure emphyteut.

Vbi Notandum Primò, Si emphyteusis sit ecclesiastica, (id est, si res, quæ data est in emphyteusim, sit res Ecclesiæ, vel pij loci) tunc si per duos annos non soluerit pensionem constitutam, amittit eam, nisi celeri satisfactione sibi consulere studuerit, moramq; purgauerit. Ita habetur cap. Potuit, de locato & conducto. Si verò sit emphyteusis communis, seu sæcularis; requiritur vt triennio non soluerit; sed non conceditur moræ purgatio per celerem satisfactionem. sicut elapso biennio in emphyteusi ecclesiastica. Syluest. v. Emphyteusis, num. 9. Vt autem tunc res censeatur commissa, non requiritur vt debitor fuerit interpellatus de pensione soluenda; quia dies ipsa interpellat pro creditore; aut vt sententia Iudicis interueniat; quia 46

ipso

ipso iure cadit commissum. Non tamen tenetur se illa spoliare, antequã dominus directus declaret, se velle pœnam illam commissi mandare executioni; vt docet Clarus quęstio. nona, & Siluester nume. 7. post tamen illam declarationem, tenetur cedere, sicut fit in pœna conuentionali; (ad hoc enim tacite se obligauit ex vi contractus) nisi iure possit excipere, opponendo aliquid, cur in commissum nõ videatur cecidisse. Verius autem est pœnam non esse retro trahendam ad punctum temporis, quo res cecidit in commissum: (quia censetur solum cecidisse sub conditione si dominus directus declarauerit se ita velle) sed tantum incipiendam à tempore, quo dominus voluntatem suã declarauerit. deinde quia pœna non retrotrahitur, nisi vbi id lege est statutum, vel stilo fori receptum. ex natura enim rei nulla est in pœnis retrotractio.

47 *Si alia pœna adiũcta sit.* Notandum Secundò, Si præter pœnam commissi, apposita sit alia in contractu, v. g. vt si non soluerit, teneatur ad duplum pensionum non solutarum; non potest vtraque simul exigi, sed altera tantum, prout placuerit creditori. Ita Clarus v. Emphyteusis, quæstione octaua, numero 12. & alij: quia vtraque simul iuncta, excedit iustam moderationem.

48 *Restitutio in integrũ.* Notandum Tertiò, Si Ecclesia, vel pius locus rem sæcularis in emphyteusim acceperit, & Rector loci ex negligentia pensionem intra tempus constitutum non soluerit, cadit in commissum, sicut quiuis priuatus; tamen conceditur ei restitutio in integrum, sicut minori; ne negligentia Prælati tanto sit ei detrimento; iuxta ea, quæ dicta sunt capit. 17. dubitatione vltima. Idem dicendum quando emphyteuta ex ignorantia non soluit pensionem, (vt si ignorabat rem esse emphyteuticam) aut quia legitimè fuit impeditus. Ita Siluester numer. decimo, & Clarus quæstio. 8. num. 9.

49 *Si res pereat.* Quinta conditio est, Vt si res sine culpa emphyteutæ omnino pereat, aut absque spe recuperandi occupetur à mari vel ab hoste; emphyteuta liberetur à solutione pensionis: nisi obligauerit se ad casus fortuitos. Ita habetur L. 1. C. de iure emphyteu. estque communis sententia Doctorum. ratio est; quia res emphyteutica perit proprietario. si tamen aliqua pars rei supersit, tenetur ad integram pensionem; vt ex eadem lege colligitur. ratio est, quia pensio soluitur potius in recognitionem dominij directi quã ad compensandos fructus, vt inquit Clarus quæstio. 8. nume. 8. Si tamen pensio esset magna, ita vt ferè responderet fructibus; tunc ex æquitate esset remissio facienda pro rata. similiter si pensio solueretur ad mensuram rei fructiferæ: vt si pro singulis iugeribus perirent 10. solum esset obligandus ad pensionem decem aureorum. Ita Iulius Clarus supra: idque potius ex æquitate, quàm ex rigore iuris. Ratione autem sterilitatis dicunt Doctores, nihil de pensione minuendum, (quia emphyteuta manet in possessione rei, & saltem aliquid percipit) nisi fortè pensio sit magna: tunc enim æquitatem postulare remissionem.
50 Ratione autem belli, si res coli non potuit, dicunt esse faciendam remissionem. vide Clarum supra numero septimo, & octauo. Sed hæc omnia potius pendent ex quadam æquitate, & iudicio τῆς ἐπιεικείας, quàm ex iuris dispositione.

51 *Si deterior efficiatur.* Sexta est, Vt si rem notabiliter deteriorem reddat, eam amittat, eique possit auferri. Vbi Nota, ita expresse statutum esse de emphyteusi ecclesiastica, Authen. Qui rem. C. de sacrosanctis Ecclesijs. & Doctores ob paritatem rationis illud extendere etiam ad emphyteusim sæcularem. Ratio est; quia cum emphyteusis instituta sit ad rem meliorandam, meritò ea priuari potest, si reddiderit deteriorem: vt si arbores inciderit, si vineam non putauerit; vt notat Siluester v. Emphyteu. numero 12. & Clarus quæstione 16.

52 *Si eam vendat.* Septima est, Vt emphyteuta ius emphyteuticum & melioramenta à se facta non vendat, nisi domino directo ante admonito, vt ipse ante alios emere possit, si velit: quòd si contra fecerit, totum fit commissum, & redeat ad dominum directum. colligitur ex L. 3. C. de iure emphyteu. & cap. Potuit, de locato, estque communis sententia Doctorum.

53 *Requiritur traditio.* Vbi Nota Primò, Si emphyteuta hæc vendat quidem, sed non tradat, nisi domino ante interrogato an ipse eodẽ pretio emere velit, non cadere in commissum, vt rectè notat Siluest. num. 12. & Clarus quæstio. 13. num. 3. ratio est; quia ante traditionem venditio non est omnino perfecta; dominium enim non est translatum. vnde res non censetur adhuc alienata, quod tamen lex requirit. Idem dicendum, si solum sub hac conditione (si dominus directus emere nolet) vendat & tradat: quia ipse contractus venditionis non est perfectus; vt patet ex dictis capit. 21. dubitatione prima.

Nota Secundò, Posse eum illam donare, domino non interrogato; hoc enim iure non est prohibitum. non tamè 54
potest donatarium inuestire seu in possessionem immittere; (alioquin suo iure excideret) sed debet rogare dominũ directum, vt id faciat, qui non tenetur id facere, nisi sit persona idonea, (à qua facilè possit obtineri solutio pensionis) & solemni stipulatione promittat, se annuam pensionem soluturum. Ita Silu. nume. 23. ex Baldo. Simili modo potest eam legare permutare, & oppignerare, vt idè docet num. 24. ex eodem Baldo. si tamen res sit Ecclesiæ, non potest oppignerari per Authen. Hoc ius. &, Qui rem. C. de sacrosanctis Ecclesijs.

Nota Tertiò, Postquam significauerit domino directo pretium, quod ab alijs pro iure emphyteusos, & melioramentis offertur, domino concedi duos menses ad deliberandum; post quos, si eo pretio nõ acceptauerit, potest emphyteuta alijs libere, eodem vel maiori pretio vẽdere, modò non sint personæ iure prohibitæ. patet ex L. 3. C. de iu. emphyt. & c. Potuit. Idem tempus conceditur ei, vt deliberet an teneatur donatarium vel legatarium inuestire; vt docent communiter DD. 55 *Duo menses ad deliberandum.*

Nota Quartò, Emphyteutam non posse rem locari alteri ad decennium, vel vltra, domino minimè requisito; nisi alicubi sit contraria consuetudo (posse tamen ad breuius tempus.) Ita Clarus q. 19. ratio est; quia locatio ad decennium vel vltra, est vera alienatio rei, quod dominium vtile, pro pretio, vt dictum est dub. 1. non potest autem rem alienare pretio, nisi eam domino ante eodem pretio obtulerit, vt patet L. 3. C. de iu. emphy Simili modo non potest eam subemphyteuticare, seu alteri dare in emphyteusim, (quod passim dicitur *dacere ad libellum*,) domino minime requisito; idque ob eamdem causam, vt docet Clarus quęstione 20. 56 *Locatio ad decennium.*

Octaua conditio est, Vt quoties res venditur, vel donatione aut permutatione alienatur, is, qui eam accipit, soluat domino directo laudemium, idque pro inuestitura, seu possessione, quam ab ipso accipit. vt patet L. 3. C. de iu. emphyt. vbi Nota Primò, *laudemium* vocari certam partem pretij, seu æstimationis rei venditæ, quæ iure communi est quinquagesima, consuetudine vero trigesima. vt docet Siluester ex Hostiensi nume. 18. Nota Secundò, Hoc non deberi quando hæres necessarius accipit rem illam titulo hæreditatis, vel filia titulo dotis, vel quando res redit ad venditorem resoluto contractu, ex pacto de redimendo; vel quando plures hæredes eam inter se diuidunt: vt ostendit Siluest. sup. Hæc fere iure communi de emphyteusi sunt sancita, de quibus plurima disputant Iurisperiti, sed inspicienda est locorum consuetudo, quæ admodum est varia. 57 *Laudemiũ.*

DVBITATIO X.

Quæ conditiones requirantur ad contractum feudalem.

RESPONDEO, Ferè easdem requiri, quæ in emphyteusi, à quã non multum differt. Nam Primò. Consistit debet in re immobili: vt in regno prouincia, vrbe, arce, pago, agro. Secundò. Dominium directum & possessio ciuilis ipsius rei manet apud dominum: vtile transfertur in vassallum illudque vassallus ciuiliter & naturaliter possidet. Tertiò, Non tenetur ad vllam pensionem; (si est feudum purum) sed loco pensionis debet obsequium. idque tantum, quando de hoc interpellabitur. Quartò, Si obsequium constitutum non præstiterit, amittit feudum sicut emphyteuta non soluens pensionem. Quintò, Sine domini voluntate illud alienare non potest, alioquin amittitur. Sextò, A domino debet inuestiri & mitti in possessionem; & tunc iurare domino fidelitatem. Septimò, Non potest 58 *Cõditiones contractus feudalis.*

sine domini voluntate feudum donare, vel impignorare, vel alteri in feudum concedere sine domini voluntate. vide plura apud Syluestrum & Iulium Clarum v. Feudum. & alios: nam variæ sunt locorum consuetudines, & varia feudorum genera.

DVBITATIO XI.

Vtrùm res Ecclesiæ possint in feudum, vel emphyteusim à Prælatis dari, vel ad longum tempus locari, & quomodo.

59 *Si antea in feudū data sit.* RESPONDEO. Et dico Primò, Si res illæ proximè ante datæ fuerant in feudum vel emphyteusim, possunt iterum sic dari, idque absque solemnitate, quam Ius Canonicum præscribit: modo tamen id fiat ad Ecclesiæ euidentem vtilitatem, & antequam illius rei fructus Ecclesiæ incorporentur, id est, eius vsibus a Prælato applicentur. est communis sententia DD. vt refert Clarus, de emphyteusi quæst. 6. & de feudo q. 13. & Couar. lib. 2. var. cap. 17. num. 4. Ratio est, quia id non censetur noua alienatio; (quæ iure prohibetur) sed continuatio alienationis ante factæ.

60 *Si non fuerant antè data in feudum.* Dico Secundò, Si res Ecclesiæ anteà non fuerant sic traditæ, vel si post traditionem expirante contractu fuerant rursus quoad fructus, Ecclesiæ incorporatæ; non possunt de nouo dari in feudum vel emphyteusim, vel alia ratione alienari, nisi ex iusta causa, & seruatis solemnitatibus iure præscriptis. est etiam communis Doctorum. Probatur Primò, Ex cap. Nulli. 5. de rebus Eccl. alienan. vel non alienandis, vbi dicitur: *Nulli liceat alienare rem Ecclesiæ suæ immobilem, siue agrum, siue rusticum mancipium: neque specialis hypothecæ titulo obligare. alienationis autem verbum continet conditionem,* (aliàs conductionem, nempè ad longum tempus) *donationem, venditionem, permutationem & emphyteuticum perpetuum contractum.* Secundo,

61 *Extr. Ambitiosæ.* Probatur Ambitiosæ Extrauagan. commun. de rebus Eccl. non alienan. vbi Paulus II. *Prohibet omnem bonorum Ecclesiasticorum, immobilium & mobilium pretiosorum, quæ seruando seruari possunt, alienationem, omneque pactum, per quod dominium transfertur, concessionem, hypothecam, locationem & conductionem vltra triennium, infeudationem & contractum emphyteuticum; præterquam in casibus iure expressis, & omnem talem contractum irritum reddit, inflicta excommunicationis sententia ijs, qui contra prædictam prohibitionem alienare præsumpserint.* Tertiò, Probatur ex

Alienatio immobiliū & mobiliū pretiosorū. cap. 53. Sine exceptione. 12. q. 2. *Sine exceptione decernimus* (inquit Leo I.) *ne quis Episcopus de rebus Ecclesiæ suæ quidquam donare, vel commutare, vel vendere audeat, nisi forte aliquid horum faciat, vt meliora prospiciat, & cum totius Cleri tractatu atque consensu id eligat, quod non sit dubium Ecclesiæ profuturum* & infra, requirit subscriptionem Clericorum. Idem habetur cap. 1. & 9. de ijs, quæ fiunt a Prælato absque consensu Capituli. Eadem habentur Authen. Hoc Ius porrectum. C. de sacrosanctis Ecclesijs, circa quos Canones.

62 Notandum est Primò, Non solum res immobiles Ecclesiæ non posse alienari vel impignorari absque præscripta forma; sed neque etiam mobiles, si sunt pretiosæ & seruando seruari possint, vt sunt vasa aurea, argentea, gemmę, casulæ pretiosæ, tapetes, item quæcunque triennio non corrumpuntur, & simul fructificant, v. ouium grex, teste Syluest. v. Alienatio, num. 7. Secus de ijs, quæ ipso vsu consumuntur, vt vinum, oleum, frumentum, pecunia: nisi hęc rei immobili comparandæ, voto, iuramento, vel præcepto Superioris sit destinata, tunc enim inter immobilia numeranda est.

63 *Solemnitas requisita ad alienationem rei Ecclesiæ. Quadruplex causa iusta alienandi. Forma.* Notandum Secundò, Vt valida sit alienatio rei Ecclesię immobilis vel mobilis pretiosę, ex dispositione horum Canonum, duo requiri. Primò, Iustam causam: ea autem est quadruplex, vt docet Syluest. v. Alienatio, num. 2. ex Panormitano. Prima est, Necessitas, cui aliter occurri nequit. Secunda est, Vtilitas manifesta. Tertia est, Pietas, v. g. ad redimendos captiuos, ad succurrendum graui proximorum necessitati. Quarta est, Incommoditas, vt si res sit Ecclesiæ sumptuosa, & parum vtilis. Secundò, Requiruntur certa forma, quæ consistit in quatuor.

Primò, Vt fiat super ea re tractatus, vt inquit Leo: id est, vt in Capitulo discutiatur, allatis vtrimque rationibus an expediat alienari. sufficit autem vnus tractatus diligens; vt colligitur ex Canonibus citatis, & docet Syluester nu. 10. ex Panormitano. Vbi autem res non tractantur capitulariter, sed tantum per Superiorem & consultores, sufficit tractatus cum consultoribus, iuxta priuilegia Instituti, vt in nostra Societate, vt rectè notauit Molina, disputatio. 468.

Secundò, Vt Capitulum expressè consentiat. Hic consensus sequitur tractatum, & est eius veluti conclusio. Sufficit autem vt maior pars Capituli præsentis consentiat; vt notat Panorm. in cap. primum, de ijs; quæ fiunt a Prælatis, num. 5.

Tertiò, Vt Capitulum subscribat. hoc tamen non est necessarium, nisi in venditione, donatione, & permutatione; vt docet Panormit. supra, & colligitur ex decreto Leonis, imò eam consuetudine receptum est, vt sufficiat subscriptio Notarij.

Quartò, Vt adsit auctoritas Superioris: qui in non exemptus est Episcopus; in exemptis autem Prælatus, cui Ecclesia vel Monasterium immediate pleno iure subest, vt Abbas in Ecclesijs sibi subiectis: Generalis vel Prouincialis in Ordinibus mendicantium, & alijs, qui eorum fruuntur priuilegijs: quòd si Prælatus procul absit, & res non patiatur moram, puto sufficere consensum præsumptum; vt si sit periculum ne ab hæreticis confiscetur: ita Panormitanus in capit. final. de rebus Eccles. non alienan. & Fumus v. Alienatio, numero decimooctauo, Syluester numero 16.

Notandum Tertiò, Præter hanc formam, in Extrauagan. Ambitiosæ, etiam præcipi sub grauibus pœnis, *ne non fiat alienatio bonorum Ecclesiæ, Monasterij, aut pij loci, inconsulto Romano Pontifice, & si facta fuerit, sit irrita.* 64 *Ne fiat inconsulto Rom. Pont.* quæ dispositio etsi non videatur recepta quoad pœnas; (vt docet Nauarr. capit. 17. num. 149.) tamen id, quod in ea ordinatur, seruatur passim ab Episcopis, & Abbatibus ijs, qui vigore literarum Apostolicarum consecrantur: nam id ipsum in formula iuramenti fidelitatis, quod præstant Summo Pontifici, quando sunt consecrandi, insertum est. In formula enim Episcoporum sub finem sic habetur, *Possessiones vero ad mensam meam pertinentes non vendam, nec donabo, neque impignorabo, nec de nouo infeudabo, vel aliquo modo alienabo, etiam cum consensu Capituli Ecclesiæ meæ, inconsulto Romano Pontifice. & si ad aliquam alienationem deuenero, pœnam in quadam super hoc edita constitutione contentas, eo ipso incurrere volo.* *Formula iuramēti Episcoporū & Abbatum.* Formula Abbatum, qui a Pontifice confirmantur, sic habet, *Possessiones vero ad Monasterium meum pertinentes, non vendam, nec donabo, neque impignorabo,* &c. sicut in priore. Constitutio verò, cuius hic fit mentio, est illa Pauli II. quæ incipit, Ambitiosæ, vbi inter cetera dicitur, *Alienantes vero bona Ecclesiarum, Monasteriorum, locorumque piorum quorumlibet, inconsulto Romano Pontifice, aut contra præsentis constitutionis tenorem, si Pontificali vel Abbatiale præfulgeat dignitate, ingressus Ecclesiæ sit penitus interdictus, & si per sex menses immediatè sequentes sub interdicto huiusmodi persistentes fuerit, à regimine Ecclesiæ vel Monasterij, cui præsidet in spiritualibus & temporalibus, sit eo ipso suspensus.* Deinde inferiores Prælati & Rectores Ecclesiarum sic alienantes, priuantur omnibus beneficijs & officijs, ita vt hæc vacent absque alia declaratione, & libere possint alijs conferri. Hoc tamen postremum non videtur in eo rigore receptum, vt infra cap. 29. dubitat. 6. dicetur. Porrò Legatus a latere non potest dare licentiam alienandi contra prædictum iuramentum, vt docet Syluester v. Alienatio, numer. decimosexto in fine, ex Panormitano & Speculatore. & meritò, quia id esset in præiudicium Romani Pontificis, cui hoc iuramentum Prælatos obstringit.

Aduerte tamen, in rebus parui momenti non opus esse hac consultatione. idem dicendum, si alienationem constet esse necessariam, vel si res non patiatur moram, vt docet Panorm. in cap. Vt super. de reb. Eccl. non alien. num. 14. & in cap. fin. de Ecclesijs ædific. num. octauo, sed solum in rebus maioris momenti, in quibus possit esse aliqua ambiguitas: in his enim dumtaxat locum habet consultatio. *Vbi non sit necessaria illa consultatio.*

Pari modo, non est necessaria (sicut nec aliæ supradictæ Iuris solemnitates) in alienatione summæ pecuniariæ ad pium vsum, quantumuis ea magna sit, si ad mensam Prælati pertineat. quia non est res Ecclesiæ, sed Prælati, de qua ad causas pias liberè disponere potest, quòd si prælatus sit Regularis, etsi non habeat dominium; habet tamen ad causas pias administrationem. vide Syluest. v. Alienatio, numero 7.

65 *Renunciatio legati, &c.* Petes, Vtrum sine prædicta solemnitate Prælatus validè repudiet legatum vel hæreditatem delatam Ecclesiæ.

Respondeo, Valde probabilem esse partem affirmantem: quia hæc repudiatio seu renuntiatio, non est alienatio rei Ecclesiæ; sed solum non acquisitio. illa enim res nõ pertinet ad Ecclesiam ante acceptationem Prælati. Vnde etiamsi Prælatus non possit res Ecclesiæ alienare absque forma supradicta, hinc tamen non sequitur, quin possit nolle acceptare quod Ecclesiæ offertur. non enim paria sunt, lucra non capere, & quæsita perdere. L. Si sponsus. 5. §. Si maritus. ff. de donatio. inter vir. & vxor. de quo vide Syluestrum supra nume. 18. Potest tamen in hoc euentu Ecclesia implorare beneficium restitutionis in integrum: id enim ei concessum est, quando negligentia vel facilitate Prælati læsa est, non solum damno accepto, sed etiam lucro amisso, vt docet Glossa cap. Auditis. v. Restituimus, de in integrum restitutio. vide suprà capit. decimoseptimo, dubitatione nona. Potest etiam agere contra Prælatum; quia ex officio tenebatur rem Ecclesiæ agere, eiusque vtilitatibus consulere. cap. Quicumque, duodecima q. 4.

Addo tamen, contrariam sententiam etiam esse valdè probabilem; nimirum talem renuntiationem non valere. etsi enim Ecclesia nondum acquisiuerit dominium rei; tamen acquisiuit ius ad rem, quo iure Prælatus per suam renuntiationem non potest eam priuare. de quo videri potest Geminianus in cap. 1. num. 19. de rebus Eccles. non alienan. in 6.

66 *Quo modo possint dari in feudum vel emphyteusim.* Dico Tertiò, Seruata supradicta forma, & posita iusta causa, possunt res ecclesiasticæ validè in emphyteusim & feudum dari, & specialiter oppignerari. patet ex dictis; quia licitum est eas sic vendere, permutare & donare: ergo multò magis dare in feudum vel emphyteusim. Quin imò si alicubi longa consuetudine forma supradicta seruata non sit, non est alienatio censenda inualida; modo consensus eorum, qui ex natura rei debent consentire, adfuerit. ratio est, quia cum forma illa sit iure positiuo humano introducta, potest contraria consuetudine aboleri; etsi aliqui Canonistæ contrarium sentire videantur. Adde, multorum sententia eum, qui aliquid per supradictos contractus, non seruata forma præscripta ab Ecclesia, habet, non teneri in conscientia ad restitutionem, aut rescindere contractum; modò consensus eorum, qui necessariò debebant consentire, in contractu adfuerit; vt docet Syluester ex Antonio de Butrio, & Panormitano verb. Alienatio. nu. 12. & 13. & Nauarrus comment. de alien. rerum Eccles. nu. 17. & sequentibus. & ratio illorum est; quia in foro animæ sufficit contractum tenere secundum limites Iuris naturalis seu gentium: ad quod sufficit adesse prædictum consensum. Sed quid de hoc dicendum sit vide suprà cap. 19. dubitatione 3.

67 *Elocatio ad vitam.* Dico Quartò, Res Ecclesiarum non possunt etiam elocari ad vitam, aut ad longum tempus: imò neque vltra triennium. Prior pars est communis Doctorum, teste Couarruu. lib. 2. variar. cap. 16. num. 1. & colligitur apertè ex Clementina 1. de rebus Eccles. non alienandis, vbi Prælato Regulari contra facienti ponitur pœna suspensionis ab officio. Idem colligitur ex capit. Nulli eodem titulo. Altera pars expressè habetur in constitutio. Pauli II. suprà citata.

Notandum autem est, *longum tempus* hic vocari 10. annorum. & quidquid est vltra *modicum* seu breue, quod intra decennium, vt notant Couarruuias & Nauar. suprà. vnde ante Pauli II. extrauagant. poterant res Ecclesiæ locari ad nouem annos, non seruata Iuris solemnitate. post tamen illam, non possunt nisi ad triennium. si ad plures annos fiat elocatio, est irrita; vt patet ex verbis illius constitut. nume. 61. adductis. Vbi intellige esse irritam non solum quoad annos illos, qui triennium superant; sed absolutè quoad omnes, vt docet Couarruuias contra multorum sententiam, supra nume. 5. ratio est, quia ex vi contractus, contrahentes non consentiunt nisi in locationem & conductionem plurium annorum: non enim cõductio triennalis ita commoda est, sicut nouennalis; imò potest esse detrimentosa. Si tamen ipsi contrahentes tacitè consentirent in triennium, tunc ex hac parte valeret; quia implicitè esset duplex contractus scilicet in nouennium, & (si hic non subsisteret) in triennium. 68 *Longum tempus.* *Elocatio vltra triennium est irrita absolutè.*

69 *Non videri receptam.* Aduerte tamen Primò, dict. extrauagan. loqui de rebus, quæ quotannis dant fructum: vnde si aliqua res solum alternis fructificet, poterit locari ad sexennium; si tertio quoque anno dumtaxat, poterit ad nouennium; vt notat Couar. num. 6.

Secundò, sicut pœnæ istius extrauagant. non sunt receptæ, teste Nauarro cap. 17. nume. 150. ita etiam multis locis hanc dispositionem non esse receptam, vt Couarruu. n. 6. notat, & Syluest. v. Alienatio, q. 13. itaque ibi poterit fieri elocatio ad nouẽ annos absque forma Iuris supradicta.

Nõ tamen est tolerabile, quod quibusdam locis fit, vbi beneficiarij prædia Ecclesiæ ad multos annos exigua pensione elocant, ea lege vt statim conductor soluat poculum vini (vt vocant) 1000. florenorum. fraudant enim hoc modo successores, (si forte interea mori contingat) percipientes partem pensionis successoribus debitam. Vnde tenentur eorum hæredes ad restitutionem ex illa pecunia anticipata, pro numero annorum, qui post mortem beneficiarij supersunt.

70 *Fructus beneficiorum elocari possunt, &c.* Tertio, Non videri hic prohiberi; quin fructus beneficiorum & bonorum ecclesiasticorum possint elocari, aut vendi in plures annos; (modò ipsi fundi non elocentur) quia hi non sunt res Ecclesiæ, sed priuatorum: & locatio expirat morte locantis, & beneficij amissione. nam conductor nullum acquirit ius in fundum, sed solum in fructus ad locatorem pertinentes. Secus est, quando fundus elocatur. hæc enim elocatio ipsum fundum immediatè attingit, & manet, etiã si locans beneficium amittat. vide Panorm. in cap. Continebatur. de his, quæ fiunt à Prælatis, num. 7.

Petes, An Prælatus successor teneatur stare elocatione rei Ecclesiæ, quàm eius decessor fecit?

71 Respondeo Teneri, si legitimè facta fuit; sicut tutor pupilli, qui alteri tutori succedit, teneri stare contractibus a suo decessore legitimè factis. secus si non fuerit legitimè facta. Vide Couarruu. lib. 2. variarum, cap. 15. sub finem. Si tamen successor deprehendat Ecclesiam enormiter læsam ex illo contractu, poterit vt beneficio restitutionis.

CAPVT VIGESIMVMQVINTVM

De contractu societatis.

Complectitur Dubitationes 4.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit societas, & quibus modis contrahatur.

Societas.

1 ESPONDEO & dico Primò, *Societas* in proposito, est conuentio duorum, pluriumve, ad conferendum aliquid in vsum vel quæstum communem, contracta. hic contractus perficitur solo consensu exterius expresso, absque vlla alia iuris solemnitate, vt docet Gomez. tom. 2. c. 5. num. 1. vnde collatio bonorum vel operarum in commune, non est contractus societatis, sed effectus eius.

Quatuor requiruntur ad societatis contractum.

2 Vt autem hæc definitio intelligatur, Notãdum est, quatuor potissimum ad hũc contractum requiri. Primum est, Vt singuli socij aliquid in commune conferant, siue pecuniam, siue operam & industriam, siue instrumenta, (v.g. nauem, equos) siue animalia, siue alia bona, prout conuentũ fuerit. nisi enim aliquid præstent, vel cooperentur ad lucrum vel commodum, non possunt eius esse participes; vt qui titulo careant.

3 Secundum. Vt id, quod à singulis socijs collatum fuerit eo animo vt sit commune, statim cedat in dominium singulorum, ita vt singuli efficiantur domini totius sortis partialiter, seu partiali dominio. colligitur ex L. 1. & sequ. ff. pro socio. Idem dicendum de ijs, quæ socius nomine communi comparat, non autem quæ nomine proprio, vt docet Couar. l. 3. var. c. 19. nu. 1. Dixi, *Eo animo vt sit commune*; quia alioquin non cedet in dominium sociorum; vt patet quando non fit communio in capitali, sed solum in lucro, vt quando alter pecuniam, alter industriam confert.

Tertium, Vt lucrum & damnum sit commune. colligitur ex ijsdem legibus supra, & L. 1. & seqq. C. pro socio.

Quartum, Vt fiat diuisio lucri, secundum proportionẽ sortis à singulis collatæ. L. Si non fuerint. 29. & L. Verũ 63. ff. pro socio. hæc tamen tertia & quarta conditio intelligẽda est, nisi aliter expresse fuerit cõuentum, & onus, quod præter naturam huius contractus alteri parti imponitur, debite compensetur. Ex his facile intelligi potest, quomodo hic contractus differat à ceteris.

Varijs modis contrahi potest.

4 Dico Secundò, Societatem varijs modis contrahi posse. Primò, Ex parte finis, possunt enim esse varij fines proximi huius contractus. sic aliquando contrahitur ad vsum tãtum, vt quando libri, vel alia supellex, vel pecunia, in vsũ & victum communem conferuntur. aliquando ad lucrum tantum, vt in negotiatione. aliquando ad vtrumque, vt in matrimonio. vbi vir & mulier conferunt bona & operas ad perpetuum conuictum & lucrum.

Secundò. Ex parte materiæ, sic vel contrahitur societas omnium bonorum, vt fit in matrimonio, quod celebratur contractu medietatis bonorum. hic omnia bona, quomodocumque obuenientia, sunt communia, & facto diuortio æqualiter diuidenda. similiter damna sunt communia, præter ea, quæ culpa socij obueniunt, prætertim lata (hæc enim suis auctori sunt imputanda) & ea, quæ socius malè expendit, v.g. in meretrices & comessationes. Vel contrahitur societas lucrorum duntaxat: vt quando bona hæredum manent indiuisa. hic solum communicantur lucra ex hæreditate illa prouenientia & damna circa eam absque culpa sociorum obuenientia. Vel denique contrahitur societas certæ alicuius partis bonorum, vel certæ negotiationis. vide Silu. v. Peculium, 2. n. 2. Aliquando ita contrahitur societas vt alter industriam & operam necessariam; vel vterq; partim pecuniam, partim industriam.

5 Tertio, Ex parte temporis; alia enim contrahitur ad vitam, alia ad certum tempus, alia vsque ad finem certi negotij. Ad hæredes autem hic contractus non transit, etiãsi expresse conuentum sit vt hæres in eamdem societatem succedat. vt patet L. Adeo 59. L. Verum. 63. §. Hæredem, ff. pro socio: quia in hoc contractu industria personę eligitur, vt habetur d. L. Adeò. Si tamen socij iuramento promiserunt se continuaturos contractum cum hærede, valet 6
pactum, & tenentur eum admittere, quidquid aliqui in contrarium senserint. Ratio est, quia iuramentum seruandum est, quando absque salutis dispendio seruari potest; imò eam vim habet, vt contractum iure humano alias irritum, reddat in sua specie validum, vt dictum est supra c. 17. dubitatio 7.

Iuramentum.

DVBITATIO II.

Quomodo contractus societatis iniri debeat, quando alter confert sortem, alter operam; & quomodo diuisio in fine facienda.

OMISSIS sententijs Doctorum qui valdè perplexè loquuntur.

Respondeo, Varijs modis iniri posse. Primò, Vt is, qui 7
operas & instrumenta, (v.g. nauem vel currum) præbet, habeat aliquotam partem lucri, quam ipsius opera meretur, & reliquum totum cum sorte pertineat ad eum, qui sortẽ contulit. Verum hic potius est conductio operarum, quã contractus societatis; vt rectè Nau. c. 17. nu. 252. docet. Talem contractum plerumque ineunt mercatores cum suis factoribus. non enim volunt eos admittere in societatem, dum nullam pecuniam conferunt; sed vt diligẽtiores sint, dant eis in mercedem partem lucri: quo fit, vt si res bene succedat, longè plus accipiant, quam opera illa meretur; si male, longe minus. debet enim esse talis pars aliquota, vt tanta sit illis spes accipiendi amplius quam opera precisè meretur, quantum est periculum accipiendi minus; alias non est iusta merces.

Primus modus in quo pars lucri est loco mercedis.

Secundò, Vt is, qui operas confert, admittatur vt verus 8
socius, & solum sit particeps lucri secundum æstimationẽ operarum, quasi tantum pecuniæ in societatẽ contulisset, quanti valent operæ. vt si conferas 1000. aureos, & opera socij æstimetur 100. aureis; sitque particeps lucri quasi cõtulisset solum 100. aureos. Hic contractus, etsi à quibusdã DD. probari videatur: est tamẽ omnino iniquus. ratio est; quia socius aliquod confert, certo amittit (perit enim opera illius) tu verò quod confers non amittis; sed manet tibi saluum: vnde est dispar conditio sociorum, quod repugnat contractui societatis, nisi aliunde fiat compensatio. Deinde hoc pacto, socius, qui confert operam, numquam aliquid lucrabitur, sed certo semper amittet; nisi lucrum sit plusquam 1100. aureorum, quod vix vmquam continget. cum enim solum vndecima pars lucri ei sit assignata, nisi hæc excedat 100 aureos, quibus opera eius æstimabatur, nihil habebit supra id, quod contulit. si autem vndecima pars lucri sit infra 100. aureos, necessario amittet, vt patet. Itaque talis societas fere est leonina, in qua alter sociorum solum habet damnum, alter solum lucrum, de qua vide d. L. Si non fuerint 29. §. fi. ff. pro socio.

Secundus modus, in quo est particeps lucri secundum æstimationem operarum. Est iniquus.

Tertiò; Vt is, qui operas confert, nõ solum sit particeps 9
lucri, sed etiam sortis, secundum æstimationem operarum,

Tertius modus, cum particeps sortis & lucri.

rarum; ita vt negotijs peractis, ex tota summa, quæ ex lucro & sorte conflata erit, tantum extrahat, quantum si loco operarum pecuniam æquiualentem contulisset: vt si tu conferas 1000. aureos, socius autem operam valentē 100. aureis; & lucrum sit 500. aureorum, socius extrahet vndecimam partem, non solum e lucro, sed etiā ex sorte; id est, ex 1000. & 500. aureis. vnde ille habebit 136. aureos & vnam tertiam. tu verò habebis reliquas decem partes. hic contractus est iustus. probatur. quia qui confert operas, nō minus debet esse particeps tum lucri, tum sortis, qua qui ponit tantumdem pecuniæ. non enim ipsi soli opera perire debet, cum non minus conferat ad negotiationem, quā is, qui contulit tantumdem pecuniæ: atque is, qui in casu proposito contulit 100. aureos, extrahit vndecimam partem non solum lucri, sed etiam sortis: ergo etiā is, qui contulit operam eiusdem æstimationis.
10 Itaque in hoc contractu opera socij æstimanda est pecunia, eaque æstimatio sorti addenda, vt fiat velut vna sors communis, v.g. 1100. aureorum, in qua socius habeat partem vndecimam: perinde ac si tantumdem pecuniæ contulisset. vnde postea in diuisione competit ei vndecima pars sortis & lucri, seu totius summæ. Si opera ipsius valebat quanti sors alterius: debetur ei dimidium totius summæ. si erat æqualis tertiæ, quartæ, quintæ, vel sextæ parti pecuniæ, debetur ei tertia, quarta, quinta, vel sexta pars totius summæ. quæ reperietur finitis negotijs. Iuxta hunc modum intellige quæ habet Couarruuias lib. 3. variarum, cap. 2. & Nauarr. capit. 17. num. 251. etsi non satis clarè explicent an socius operam conferens, debeat esse solum particeps lucri, an etiam sortis.

Si sors pereat.

11 Notandum est, quando hoc modo inita est societas, si sors pereat ante præstitam totam operam; socium, qui eam conferre debebat, teneri soluere alteri (cuius sors perijt) partem æstimationis operarum, quę conferendę restabat. sicut enim salua sorte & opera exhibita, debetur socio cōferenti operam certa pars sortis, vt dictum est; ita pereunte sorte, & opera salua, (id est, nondum exhibita) debetur socio, qui sortem posuit, pars æstimationis operæ restantis iuxta modum supradictum.

Quartus modus.

12 Quartò, fieri potest pactum, vt is, qui operam confert, non sit particeps sortis, sed tantum lucri; ita vt si peracta negotiatione nihil supersit præter sortem, nihil habeat. hoc potest esse iustum. Verum tunc nō est comparanda pecuniæ quantitas, quam alter confert, cum pretio operarū, vt in secundo modo; neque est conflanda vna sors ex illa pecunia, & pretio operarum, vt in tertio: sed consideranda sunt ea, quæ vtrique pereunt, & hęc inter se comparanda, vt recte docet Petrus Nauarra lib. 3. cap. 2. nu. 452. Ei igitur, qui pecuniam confert, duo pereunt. Primò. Æstimatio

Consideranda quæ vtrique pereunt.

13 periculi, seu pretium assecurationis capitalis. siue illud periculum in se suscipiat, siue alteri persoluat eius pretium: hæc enim pari censentur. Secundo, Perit illi æstimatio lucri illa pecunia sperati; seu pretium, quo alteri vendi poterat spes lucri illa pecunia percipiendi, detractis operis & expensis. qui enim exponit 1000. aureos negotiationi, facile inueniet multos, qui libenter pro lucro sperato dabūt 100. 200. vel 300. aureos, iuxta conditionem mercimonij, operis solutis. itaque hoc totum perit ei, qui sortem confert.
14 Vnde non rectè Sotus lib. 6. quæst. 6. art. 1. docuit, solum pretium periculi sortis hic esse considerandum, quasi illud solum periret conferenti sortem: nam etiam perit pretium lucri sperati. & sane si sententia Soti vera esset, is, qui confert decem millia aureorum ad negotiationē valde securam, vbi periculum non æstimatur nisi centum aureis, non posset plus ex lucro accipere, quàm alter, qui posuit operam centum aureorum: etiamsi lucrum sit quatuor millium aureorum; quod omnino absurdum est, & nusquam vsurpatum, vt rectè Nauarrus supra, hanc sententiam refutans, ait: etsi enim pecunia per se sit sterilis; tamē vt subest industriæ alicuius, fit fœcunda, eiusque fœcunditas magni æstimatur. Patet igitur hæc duo perire ei, qui pecuniam confert.
15 Ei verò, qui confert operam, solum perit æstimatio operæ. hæc igitur inter se sunt comparanda, & secundum horum proportionem lucrum est diuidendum; detracta primum sorte pro eo, qui illam posuit. vt si contuleris 1000. aureos, quorum periculum æstimetur 100. spes autem lucri, detractis expensis, æstimetur 200. censeris contulisse 300. aureos, qui omnino tibi pereunt: opera verò alterius æstimetur centum: censetur itaque contulisse 100. aureos, qui ipsi pereunt. lucrum autem sit 800. qui operam posuit, habebit quadrantem lucri, nempè 200. quia quartam partem contulit respectu alterius. qui pecuniam posuit, habebit 600. videlicet dodrantem lucri, seu tres quadrātes; quia tres quadrantes contulit respectu alterius. quod si lucrū sit 400. aureorum tantum, neuter quidquam lucrabitur, aut amittet; nam vterque solum accipiet quantum contulit ex eo, quod necessario periturum erat. Si lucrum sit nullum, vterque amittet, eadem proportione. is enim, qui pecuniam contulit, amittet 300. aureos, videlicet pretium periculi sortis, & pretium lucri sperati. is, qui operam, amittet 100. id est, pretium operæ.

Obiectio.

Dices, sæpe fit vt etiam sors pereat: ergo hoc etiam est æstimandum, ac proinde ratione huius, debebitur ei amplius ex lucro, quam dictum est: qui enim præstat opera, non potest amittere nisi æstimationem operæ, v.g. 100. aureorum: qui pecuniam confert, potest totam sortem 100. aureorum amittere. 16

Responsio.

Resp. Periculum sortis incertum debet reduci ad certū pretium, quod in casu proposito est centum aureorum, vt supponimus exempli causa: nec alia æstimatio huius periculi est facieda. Nec refert quòd possit amittere 1000. quia hoc periculum non æstimatur nisi 100. quos si alteri dare velit, non poterit amittere 1000. in potestate enim ipsius est vel subire periculum amittendi mille, vel dando centum; efficere vt mille securos habeat. Itaque ratione periculi non pereunt ei nisi 100. aurei.

Si sors pereat.

Ex his patet, si sors pereat, perire illi, qui illam posuit, nec quidquam ei ab altero compensandum. si verò aliquid supersit, hoc eidem deberi. si præter æstimationem sortis aliquid supersit, id diuidendum secundum proportionem dictam; ita vt vterque ex eo ea proportione capiat, qua contulit ad id, quod necessario vtrique periturum erat. 17

Si opera pluris valeat quàm sors.

Petes, Quid si opera socij pluris valeat quàm pecunia alterius; & tantum sors sit salua, tenebiturne is, qui illam posuit, socio aliquid compensare? Quidam putant teneri; quia socius certò amittit totam æstimationem operæ, quæ pluris valet quam sors alterius, quæ non perit necessario. Sed dicendum est, si contractus initus est secundum hunc quartum modum, nihil teneri ei compensare; quia dominia eorum, quæ conferuntur, non fuerunt communicata; sed manserunt diuisa: (in hoc enim modo contrahendi solum fit communicatio lucrorum, quæ deducta sorte supersunt) quæque autem res domino suo perit. itaque sicut quando sors longè superat operas; nihil compensare debet qui contulit operas, etsi sors pereat. (quia tota perit ei, qui illam posuit) ita vicissim quando operæ superant sortem, nihil compensare debet qui sortem posuit, etiamsi sola supersit. Nec refert quòd socius certò amittat totam æstimationem operarum, & quòd hæ operæ pluris valeant, quam sors alterius; quia ideò longè amplius lucri capiet, si extiterit. 18

Si autem initus fuit secundùm tertium modum, sic debet fieri compēsatio; nam totum debet diuidi certa proportione, vt dictum est; eò quòd dominium eorum, quæ conferuntur, fiat commune, tamquam vnius massæ seu sortis, ex diuersorum collatione conflatæ. 19

Si alter pecuniam, alter operam conferat.

Ex his patet, quid dicendum sit, si alter conferat solū pecuniā, alter pecuniam & operam: item si vterque conferat pecuniā & operam inæqualiter. nam iuxta tertium modū, omnia reuocanda sunt ad æstimationem pecuniariam, vnaque summa conflanda, quæ socijs sit communis, & finita negotiatione, diuisio totius, quod inuentum fuerit, facienda secundùm proportionem eorū, quæ singuli contulerunt. Iuxta quartum modū, æstimandum est periculū sortis, & spes lucri per talem sortem obtinendi, deductis operis & expensis. Deinde æstimandæ sunt operæ singulorum, & hac æstimatione iuncta cum pretio periculi sortis, & lucri sperati, duæ summæ vtrimque conflandæ, & iuxta harum proportionem facienda est diuisio lucri. 20

Petes, Vtrùm hi tres modi contrahendi, etiam locum habeant in societate circa greges ouium vel similium animalium?

Respondeo Habere. De Primo patet: quia potest alicui tradi grex centum ouium, vt eas pascat pro dimidia parte 21

Societas circa greges. fructuum (id est, fœtus, lanæ, lactis) siue illi copiosi fuerint, siue exigui. Secundò, probatur; quia potest iniri æstimatio pasturæ & ipsius gregis, vt ex vtrinque cõficetur vna res communis: & finita pastura aliquot annorum, fiat diuisio totius, iuxta æstimationem eorum, quæ singuli cõtulerunt. Tertiò probatur; quia periculum gregis, & spes lucri ex eo percipiendi, possunt æstimari ex vna parte; hæc enim pereunte, qui gregem tradit) & cura pascendi ea altera parte; (hæc enim petit ei qui gregem suscipit, & iuxta horum proportionem, poterit fieri diuisio fructuum.

DVBITATIO III.

Vtrùm in societate licitum sit pactum cum socijs, vt saluam præstent sortem, & reddant quotannis certum lucrum paruum, pro incerto magno.

22 *Caietanus.* CAIETANVS tom. 1. opusc. vlt. responsione vndecima putat formam hanc contractus, quam ei proposuerat Conradus, esse illicitam; *Petrus consignat centum florenos apud Paulum mercatorem, vt ei pro parte lucri, capitali saluo, assignet per annum quinque florenos, residuo lucri sibi reseruato.* Primò, quia est contractus societatis, in quo socius obligatur ad assecurandum capitale, cum nihil ei pro hac assecuratione detur, & ad reddendum certum lucrum, cũ tamen nemo alius pro incerto lucro vellet dare certum illud pretium, quod exigitur à socio.

Secundò, quia non est licitum illos tres contractus simul cum vno eodemque celebrare, etiamsi in singulis daretur iustum pretium: non enim licitum est in cõtractibus obligare & grauare alterum vltra naturam contractus: sicut cum quis dat mutuum, non est licitum obligare mutuatarium ad remutuandum. Pari ergo modo, qui contrahit societatem cum aliquo, non potest eum obligare ad contractum assecurandi capitale, & emendi lucrum incertum certo pretio, nisi idipsum alter cupiat, sic vt fiat communi consensu & condicto. Addit tamen Caietanus posse hæc pacta cum eodem fieri successiuè; modo in singulis seruetur æqualitas.

Sotus. Sotus verò lib. 6. q. 6. ar. 2. & quidam alij putant hæc pacta esse illicita, siue simul fiant, siue successiuè. Ratio præcipua est, quia qui ita pecuniam suam tradit, vt periculum eius transferat in accipientem, censetur eam dare mutuo, non ad societatem: atqui ex mutuo non potest peti lucrũ: ergo talis contractus est iniustus. Maior probatur, quia dũ transfert periculum in socium, amittit dominium illius pecuniæ, & transfert illud in socium. is enim est dominus, cui res perit: cuius signum est, quòd illa pecunia possit emere prædium, vel dotare filiam. Confirmatur, Quia hæc formula aperit fenestram vsuris. facile enim fiet, vt homines hoc modo tradant suam pecuniam ijs, qui neque negotiantur, neque alium quæstum faciunt; & non curent vtrùm illi, quibus eam dederunt, negotiationi an suis vsibus impendant.

23 *Esse licita hæc pacta.* Verum contraria sententia est multo probabilior & verior; nimirum hæc pacta in societatis contractu esse licita, siue simul fiant cum socijs, siue successiue, modo prudẽtis arbitrio seruetur æqualitas. Hanc expressè multi viri doctissimi & religiosissimi tenẽt; quorum verba breuiter adducam, vt maiorem fidem faciant apud eos, qui vel aliter sentiunt vel rem non penetrant, & magis auctorum numero quàm rationum pondere mouentur.

Probatur ex DD. Ang. v. Societas, 1. §. 7. *Idem dicerem* (scilicet licitum esse) *quando socius accipiens ipsum capitale, conueniret liberè cum socio dante capitale, de dando sibi tale modicum de lucro.* Et infrà dicit hoc habere locum, *quando negotiatio est talis qualitatis, quòd assecurationem inueniret soluendo tria vel quatuor pro centenario; & tum verisimiliter pro lucro societatis esset recepturus sex vel octo, & aliquando plus: & conueniret cum socio vt solum daret tres vel quatuor pro lucro, & eum de capitali assecuraret.* Vnde sequitur, si lucrum verisimiliter sit 10. 12. vel amplius in centum, posse deponentem conuenire cum socio, vt socius det 5. 6. vel amplius in centum. Et infra docet, non solum in pecunia dotali, sed etiam *in omni capitali dato ad societatem, posse redimi periculum à socio: modo duo concurrant. Alterum est, vt socius accipiens, liberè hoc velit facere. Alterum, quòd pro isto capitali paulo amplius verisimiliter sit lucraturus supra id, quod ex lucro ipsi obueniet, nempè quantum est id, quod cuiuis alteri pro assecuratione solueret.* Quæ omnia in nostro casu concurrunt. Non tamen est necessarium vt socius ille vellet assecurare, etiamsi non esset in illa societate; vt videtur Angelus requirere; quia satis est, vt nunc liberè assecuret. Si enim non esset socius, fortè nollet illam pecuniam assecurare: quia non sciret quomodo impenderetur, & quæ fraudes possint interuenire. Cum autem est socius, ipse totum negotium dirigit; & sic minus est periculi, & tota res est ei perspecta. Vnde tunc eam libentius assecurat.

Gabriel in 4. d. 15. quæst. 11. dub. 10. ad verbum sequitur Angelum.

Maior in 4. d. 15. q. 27. *Si mutuatarius rogaret mutuatorem post mutuum in se suscipere periculum; vel si vltro mutuator ad hoc se offerat, potest taliter subire onus periculi, sicut non mutuator.* Idem docet q. 49. vbi etiam dicit hanc sententiam à doctissimo Theologo Ioanne Eckio fuisse publicè Bononiæ defensam. Eamdem fuisse communem Theologorum Parisijs tempore Maioris refert Ludouicus Lopez ex scholis Victoriæ lib. 1. de contractib. c. 65. Etsi Iuristæ forum externum spectantes & præsumptioni innixi contrarium tenerent.

Syluest. v. Societas, 1. q. 2. sub finem, etsi nonnihil confusè loquatur, hanc sententiam tamen apertè indicat; *Fallit*, inquit, *quod dictum est, si capitale sit saluum non ex contractu societatis, sed assecurationis facta ab aliquo, qui non sit socius, cui datur certum quid vt subeat periculum capitalis. Et idem est, si ista assecuratio fiat à socio; modo intentio sit recta, &c.* Rationem subdit, *Quia ibi sunt duo contractus, scilicet societatis & assecurationis, quorum quilibet per se est licitus.*

Nec refert quòd Syluester velit aliquid certũ solui pro hac assecuratione, & vt socius sit paratus assecurare; etsi non esset socius: quia perinde est, siue id quod soluitur sit certum & definitum reipsa, vt v. g. duo in centum, siue sit in se incertum, sed certum in æstimatione, qualis est pars aliquota, v. g. quarta vel quinta lucri sperati. Hæc enim ab intelligentibus certo pretio æstimari potest, & vendi vel commutari cum re alia, aut obligatione. Similiter non est necessarium, vt ille assecurator vellet assecurare, si non esset socius (forte enim tunc assecuratio esset illi incommoda vel suspecta ob ignorantiam periculi & fraudum) sed sufficit vt sponte sua cupiat & malit ipse præstare securitatem sortis tali pretio, quam eam præstari ab alio, vt infra dicetur. Nec Syluester illa requirit vt absolute necessaria, vt patet ex ratione quam adfert, sed solum ponit exempla, in quibus res sit clarior.

Bartholomæus Fumus v. Societas, numer. 6. *Si primò fiat contractus, vt periculum pecuniæ sit apud deponentem, postmodum depositarius assecuret deponentem de capitali saluo, recipiendo tria vel duo pro centenario vel defalcando de lucro. puta sic: Ista pecunia verisimiliter lucrabitur octo pro centum; sed quia volo te assecurare de capitali, conuenio tecum, tantum dare quinque pro centum. hic contractus est licitus; quia etiam qui non est socius, potuisset illam hoc modo assecurare. ergo nec minus potest dum est socius, dummodo intentio sit, quòd hoc fiat propter assecurationem.* Concordat Sylu. v. Societas, §. 2.

Vbi aduerte requirere hunc auctorem, vt primò fiat contractus societatis absolutè, per quem periculum sit penes deponentem. Sed hoc ideo requirit, vt vitetur præsumptio coactionis & fraudis vsurariæ. Certum enim est, illud non esse necessarium, quando alter sociorum cupit sua sponte periculum in se suscipere; & alio modo non vult contrahere: quia non cupit rationes suas alijs patefacere.

Eamdem apertissimè & distinctissimè tradunt recentiores.

Nauarrus cap. 17. numer. 255. docet licitè fieri hos tres contractus cum eodem. *Primum societatis, in quo alter pecuniam, alter operam & industriam confert. Secundum assecurationis, in quo qui operam confert, assecurat alterius sortem. Tertium vt ad tollendas suspiciones, & rationum molestias, qui operam confert, lucrum incertum aliquo certo minore redimat, vel ex lucro verisimili, seu incerto, tan-*

tundem

eumdem certi retineat. Idem docet in consil. li. 1. tit. de constitut. q. 34.

Couarruuias lib. 3. variarum resolutio. capit. 2. nume. 3. *Potest, ait, licitè dari pecunia alteri, vt per eum adhibita industria, qualibet aria ars exerceatur; ita contracta societate, vt pecunia salua sit, eiusque periculum ad mercatorem pertineat; lucrum tamen, quod alioquin aquis portionibus commune foret, maiori ex parte ad subeuntem periculum pecuniæ spectet; quasi ea pars lucri, quæ dimidium excedit, iustum sit arbitrio boni viri pretium subeundi periculi; possuntque hi contractus vno actu & contextu fieri.*

Gregorius à Valentia disputat. 5. quæstio. 24. puncto 2. *Licet,* inquit, *contractus societatis inire, ac cum eodem socio contractum assecurationis capitalis pro parte lucri sperati probabiliter, & assecurationis lucri certi minoris pro alia parte sperati lucri.* Addit hanc sententiam se præsente Romæ an. 1581. placuisse multis & doctissimis Theologis re prius diligenter excussa: & pro ea citat multos DD.

Ludouicus Molina de Iustitia & Iure tract. 3. disp. 417. *Potest quis,* inquit, *dare pecuniam ad negotiationem vt cooperetur & pariat lucrum, cum pacto vt vel tertius, vel is qui eam accepit, securam illi reddat: ineundo insuper contractum lucri quod est in spe, pro certo & determinato lucro quotannis sibi reddendo; siue hæc pacta ex interuallo ponantur, siue à principio formaliter & expressè, siue etiam virtute, & implicitè tantum.*

Franciscus Garzia de contract. p. 2. c. 27. *Potest in contractu societatis socius assecurare sortem socij sui, & lucrum ex ea societate speratum.*

Eamdem sententiam apertè docet Ludouicus Lopez de contract. lib. 1. cap. 65. vbi primum ponit tres conditiones. Prima est, vt deponens pecuniam velit obligare mercatorem ad negotiandum. Secunda, vt non nimis multum lucri ab eo exigat. Tertia, vt mercator sponte velit capitale assecurare, Deinde addit: *Cum his conditionibus potest licitè fieri ex se contractus prædictus cum socio, siue eodem tempore cum contractu societatis, si successiuè, & non solum formaliter & explicitè, sed etiam implicitè & æquiualenter, vt ait Nauarrus.* Deinde citatis aliquot auctoribus, addit: *Sed neque Victoria, neque frater Ioannes de Penna, neque Caietanus (qui videntur tenere contrarium) ausi sunt hanc conclusionem omnino damnare.*

Eamdem tenet Bartholomæus Medina in sua Instruct. §. 27. vt idem Lopez refert.

Franciscus Toletus lib. 5. cap. 41. *Contractui societatis possunt annecti alij duo, puta assecurationis capitalis: sicut enim vnus potest assecurationem capitalis cum tertio facere, ita etiam potest cum socio. Potest etiam locare fructus & lucrum pretio conuenienti, vel assecurationem lucri facere. Et ita sentit Caietanus opuscul. 16. quæstion. 11. & Nauar. cap. 17. num. 255. quamuis Soto id non recipiat. Sed non videtur id negandum, dummodo vt Caietanus dicit, non obliget socium ad tales contractus, sed liberum relinquat, sicut & aliud tertium.*

Eamdem tenet Iosephus Angles in Florib. 4. sententiarum, quæst. de societate.

Eamdem apertè indicat F. I. Benoist. lib. 3. capit. 9. §. *Exemplo.*

Eadem nuper à doctissimis viris absque vlla difficultate fuit Romæ approbata; & passim per Italiam est in vsu, vt ex formulis impressis mercatorum constat.

Denique plurimi hoc tempore per Italiam, Hispaniam, Germaniam, Galliam, S. Theologiæ professores celeberrimi eamdem absque dubitatione tradunt.

24 *[...]do, probatur, ex iure.*

Probant Doctores Primo, ex Iure canonico cap. Per vestras. de donat. inter virum & vxorem. vbi, si marito vergente ad inopiam, nec valente dare sufficientem cautionē pro dote vxoris conseruanda, dos versetur in periculo, iubetur talis dos tradi mercatori ad societatem negotiationis, vt nimirum & secure apud illum conseruetur, & ex eius lucris possint onera matrimonij sustētari. atqui hoc fieri non posset, nisi cum mercatore ineantur tres supradicti contractus formaliter vel æquipollēter. Hæc ratio est probabilis, sed non conuincit, vt ostendit Lopez sup.

Secundò, ex iure ciuili. L. Si non fuerint. 19. ff. pro socio, dicitur *ita coiri societatem posse, vt nullam partem damni alter sentiat*, quod alia ratione fieri non potest, nisi contractui societatis addatur contractus assecurationis.

25 *Tertiò probatur ratione.*

Tertiò Probatur ratione. Si esset aliqua iniquitas in hoc contractu, vel id proueniret ex eo quod non seruetur æqualitas inter ea quæ commutantur, vel quod mercator obligetur ad aliquid supra naturam contractus, vel denique ex eo quod ratione assecurationis præstandæ à mercatore fit implicitum mutuum, ex quo non licet lucrum captare. non enim sunt aliæ causæ ob quas auctores aliqui velint hunc contractum iniustum, sed ex nullo horum capitum est iniquitas: ergo, &c.

Ex 1. cap. non esse iniustum.

Non ex primo, Quia supponimus esse æqualitatem secundum peritorum æstimationem inter ea quæ vtrimque præstantur & commutantur; nimirum ex parte deponentis sortem, & ex parte mercatoris. Ex parte enim deponentis tria conferuntur, quæ ipsi pereunt.

Primum est, æstimatio periculi, cui pecuniam suam exponit. etsi enim mercator dicatur eam assecurare, hæc tamen securitas est valde infida & cum ea plurimi euertuntur. Vnde plerique libenter adhuc darent vnum in centū pro perfecta assecuratione, per pignus aut hypothecam sufficientem obtinenda. Quare exponendo sic sortem censetur mercatori dare vnum in centum, cum periculum sortis tanti æstimetur.

Secundum, æstimatio commoditatis, quam habebat ex pecunia præsenti. commodum enim cuique est habere pecuniam suam expeditam ad omne lucrum, quod se forte offeret. hæc æstimatio est facile duorum vel triū in mille.

Tertium, est æstimatio lucri sperati, quæ quando industrius est mercator facile est 10. vel 12. in centum, & sæpe multo amplius, vt quotidiana experientia, & mercatorum confessione constat.

Ex parte mercatoris similiter tria conferuntur. Primum 26
est elocatio operarum, seu obligatio ad impendendam illam pecuniam negotiationi. hæc non magni à mercatoribus pecuniam accipientibus æstimatur, quia eadem opera illam pecuniam vna cum sua impendunt. Imo id auget illorum fidem & facit illustriores, quòd magnam vim pecuniæ habeant. Vnde fit vt meliori pretio emant, partim propter fidem, seu creditum; partim quia merces in maxima quantitate numerata pecunia comparant: quod facere absque adminiculo illo non possent.

Secundū est assecuratio sortis. hæc etiam non magni penditur; tum quia ea securitas parum est secura, & multis periculis exposita, vtpote nulla nitens hypotheca, sed sola fide mercatoris. (vnde non est maior, quàm sit securitas bonorum ipsius mercatoris, quæ omnia fortunæ sunt exposita) tum quia si mercator euertitur fortunis, nihil iuuabit alterum, pactum illud assecurationis. si non euertitur, libenter soluet sortem, ne apud alios amittat fidem.

Tertium obligatio est soluendi 6. & $\frac{1}{4}$ in centum, vel quantum iudicio peritorum conuentū fuerit; quæ obligatio minoris æstimatur quam centuaria, propter infirmitatem fundamēti, nimirum quia caret hypotheca, & quia omnia bona illius magis sunt exposita periculis, quàm eorum, à quibus census emi solent.

Conferantur nunc hæc tria, quæ vtrimque præstantur inter se; cui dubium esse queat, quin iudicio & æstimatione peritorum mercatorum possit inter hæc statui æqualitas, nihil obstat quin hæc inter se possint commutari iusto contractu. atqui iudicio peritorum mercatorum in formula illa est æqualitas, saltem eatenus vt non censeatur plus exigi à mercatore, aut ipse plus grauari, quam valeat id, quod ipse præstat pecuniæ depositori. ergo illa formula hac ex parte non est iniusta.

Possunt fieri in modū vnius pacti.

Hinc patet hos tres contractus posse fieri per modum vnius contractus innominati, *Do & facio vt des & facias:* nimirum trado tibi hanc meam pecuniam ad negotiandū (exponēs eam periculo, & priuans me illius commoditate) & do tibi totum lucrū, vt tu ea negotieris, & te obliges ad reddendam sortē, & ad soluendum 6. $\frac{1}{4}$ in cētū. Vel sic Si velis mea pecunia negotiari, assecurare sortem, & obligare te ad soluendum 6. $\frac{1}{4}$ in centum, tradam tibi meam pecuniam, & concedam tibi totum lucrum. Hic non sunt tres contractus à se mutuo independentes; sed vnus solus inuoluens omnia, quæ vtrimque sunt conferenda & commutanda.

Ex his patet ex primo capite nullam esse iniustitiam in hoc contractu.

[...] cap.

Sed neque ex secundo, nimirum quòd mercator obli-

ger-

non esse iniustitiam.

getur ad aliquid supra naturam contractus societatis, vel conductionis operarum. Primò, Quia non obligatur ad hoc ex vi contractus societatis aut conductionis: hoc.n. iniquum est, eò quòd grauetur supra naturam contractus; quod grauamen nouo pretio non compensatur: vt si quis ex eo solo quòd ineat contractum societatis mercaturæ cum altero, velit sibi præstari periculum sortis, & nihilominus æqualiter particeps esse lucri; (hæc enim est societas leonina, in qua vult quis esse immunis à damno, & par vel maior in lucro) sed obligatur ex alio contractu, in quo noua datur compensatio æqualis illi grauamini: ideo enim pars aliqua lucri sperati ei conceditur.

Nec refert quòd sine hoc contractu assecurationis nolit depositor pecuniæ inire contractum societatis, aut còductionis operarum mercatoris: cuique enim liberum, nolle inire vnum contractum sine alio. v.g. contractum venditionis sine contractu redimendi; aut contractum venditionis vnius speciei, sine venditione alterius speciei, &c.

Accedit quod mercatores sic malint quam aliter, maius enim lucrum sic percipiunt. Assecurationem enim sortis sæpe non magni æstimant; quia norunt eam securè impendere; vel si exponunt eam periculis, & res male cesserit, cogitant se non fore soluendo; ac proinde depositorē fore damni participem: quòd sæpè fieri videmus. Lucrum autem incertum, quod illis offertur, libenter certo pretio redimunt, quia sperant se multo plus lucraturos: & tales venditiones & emptiones rerum non habentium certum euentum, inter eos sunt creberrimæ. Adde quòd ex tali contrahendi formula non cogantur rationes suas & computus alijs patefacere. Itaque tantum abest, vt ad contractum assecurationis & certæ pensionis annuæ pro lucro sperato, adigantur mercatores inuiti, vt alia ratione plerosque nolint ad societatem admittere, aut eorum negotia curare.

Denique isti tres contractus possunt iniri per modum vnius, vt ante explicatum est; modo ea, quæ commutantur, exequentur æstimatione & iudicio peritorum mercatorum: & tunc non poterit dici, quòd ex vi vnius contractus obligetur ad alium, cū reuera tantum sit vnus cōtractus. Itaque ex hoc capite secundo non est iniquitas.

Non ex 3. cap.

Non transire in mutuum

29 Ex tertio etiam capite non est iniquitas; Quia falsum est, quòd ratione assecurationis præstandæ à mercatore, cui datur pecunia, amittatur dominium, & fiat implicitū mutuum, vt putat Sotus. Non enim magis amittitur dominium, aut transit in mutuum, quando cum eodem, cui pecunia traditur, & veluti locatur ad negotiandum, pactum securitatis initur quam quando cum tertio initur.

Quod tripliciter probatur. Primò, Quia in locato & commodato non amittitur dominium, nec desinit esse contractus locati aut commodati, etiamsi conductor aut commodatarios suscipiat in se periculum rei, vt colligitur ex cap. vnico de commodato. & L. 1. ff. depositi. & per se satis constat. ergo neque in proposito contractu; siue consideretur vt contractus societatis, siue vt locatio pecuniæ, aut conductio operæ ad negotiandum illa pecunia; quomodo ordinariè in praxi solet exerceri. Nec refert quòd pecunia illa misceatur cum pecunia mercatoris; quia id non facit amitti dominium; sed potius facit depositorem dominum partialem totius summæ, cum communi consensu misceantur, vt apertè colligitur Instit. de rerum diuisione, §. Si duorum.

Secundò, Quia mercator non potest illam in alios vsus quam in mercimonium impendere. alioquin iniuriam tibi facit, & tenetur quanti tua interest, non fuisse sic impensam. Vnde verum non est, illum ea pecunia posse emere prædium, aut dotare filiam: quia non est illi ad eum vsum concessa: nisi id faciat cum animo mox aliam eius loco substituendi: quo modo etiam deposito vti licet, cuius tamen dominium non amittitur.

Tertiò, Si contingat mercatorem nō esse soluendo, depositor potest ante omnes creditores pecuniam suam, si adhuc inueniatur, extrahere, tanquam rem suam: & si surrepta fuerit, actione in rem, illam vindicare: quæ omnia sunt aperta signa dominij, & nullum hic esse mutuum. secus enim res se in mutuo habet. Vnde patet ex nullo illorum trium capitum supradictorum esse iniustitiam in hoc contractu; ac proinde contractum non esse iniquum.

30 Secundò, si hic contractus esset iniquus, vel id esset ratione pacti assecurationis annexi, vel ratione lucri certi pro incerto. sed non est iniquus ratione pacti assecurationis, vt iam ostensum est: neque etiam ratione lucri certi pro incerto; quia omnes DD. fatentur hoc pactum licitū esse, vt docet Lopez suprà. sicut enim vendi potest iactus retia, ita etiam lucrum speratum.

Secunda ratio.

Tertiò, isti contractus possunt iniri cum diuersis, vt omnes fatentur possum enim cum Paulo mercatore inire contractum societatis, vel conductionis operæ nauandæ conferendo 1000. aureos, & assignando ei pro industria sextā vel septimam partem lucri sperati. Deinde contractum assecurationis cum Petro. vt præstet periculum sortis, relicta ei quarta, vel quinta parte lucri incerti. Denique cōtractum venditionis lucri incerti cum Ioanne, vt pro reliquis partibus lucri sperati certum quid mihi soluat, cur non possint fieri cum eodem, præsertim cum ille id petat, & alios admisceri nolit? quæ enim inita cum diuersis iusta sunt, etiam cum eodem iusta sunt, si ille sic contrahere sponte sua cupiat, vt Syluester, Lopez, Nauarrus, & alij DD. annotarunt. Iustitia enim consistit in æqualitate rei ad rem, non in habitudine ad personam, seu subiectum. In hoc enim ab alijs virtutibus præsertim moralibus distinguitur, vt omnes Theologi & Philosophi docent.

Tertia ratio.

Si dicas, quando tale pactum assecurationis cum eodē contrahitur, amitti dominium pecuniæ; fierique tacitum mutuum, hoc iam ante satis refutatum est. Denique hæc pacta possunt fieri cum eijsdem successiuè, cur non etiam simul? Antecedēs fatetur Caietanus, & passim ceteri DD. excepto Soto; & per se satis constat. sunt enim pacta iusta. Primum enim, est pactum societatis, vel conductionis operæ; secundum assecurationis; tertium venditionis lucri incerti maioris pro certo pretio minore. Consequentia patet; quia simul vel successiuè fieri non mutat iustitiam pactorum, modò semper seruetur æqualitas, & vtrimque libertas.

Quarta ratio.

Ex his patet, Primò, Contractum illum supradictum, quem Conradus proposuit Caietano, ea forma qua proponitur non esse iniquum: continet enim triplex pactum iam explicatum. Neque verum est, pro assecuratione nihil dari; quia datur pro ea pars lucri incerti; quæ iudicio prudentis, spectatis circumstantijs censeatur illi æquiualere, pro reliquo lucri incerti maioris, exigitur aliquid certi quod minus sit, quod iudicio prudentis spectata conditione negotiationis, & reliquis circumstantijs, censeatur spei illius æquiualens; vel certè non pluris æstimetur.

Conclusio.

Ad rationes Caiet.

Nec obstat, quòd fortè tertius nollet illud lucrum incertum eo pretio certo emere; tū quia sæpè contrarium est verum. tum quia id prouenit ex eo, quod tertius non possit certò scire quantum lucri prouenerit. Nam potest ei fraus magna fieri; cum non sit conscius eorum quæ geruntur. secus de socijs, vt ex dictis constat.

Secundò, constat formulam illam, quæ in Italia & Antuerpiæ varijs linguis circumfertur, nō esse iniquam, continet enim illos contractus, estque talis: *Ego infrascriptus confiteor hoc meo chirographo, me accepisse à Titio mille aureos, vt eos impendam legitimæ negotiationi: & loco incerti lucri maioris, quod illi ex hac negotiatione posset competere, promitto me illi daturum 6. & 1 in centum quotannis, & eiusdem summæ periculum me præstiturum.*

Formula mercatorū.

Ad argumentum Soti abundè cōstat ex rationib. supradictis. Ex quibus etiam facilè soluitur aliud argumentū quod quidam valdè vrgent. De ratione contractus huius est, inquiunt, vt sicut socius est particeps lucri, ita etiam sit damni. L. 1. & sequen. ff. & C. pro socio. atqui in prædicto contractu socius ille qui pecuniam confert est extra damnum, & solum est particeps lucri: ergo non est ibi vera societas, sed vel mutuū cum vsura, vel societas leonina. Dicendum enim hinc rectè sequi non esse contractum societatis purum, de quo illæ leges loquuntur: hic enim illam paritatem in lucris & damnis requirit, sed mixtū alio contractu. vtrum autem ratione illius admixti transeat in aliam contractus speciem, ita vt non debeat amplius dici contractus societatis, parum refert, modo in re seruetur æqualitas. vt autem passim est in vsu, potius est contractus conductionis operarum ad negotiandum, quàm veræ societatis. neque verum est esse contractum mutui, vt suprà ostensum. neque dici potest societas leonina; quia quòd damni non sit particeps, cōpensatur alio contractu spōte

vtrim-

vtrimque inito. si illam immunitatem iusta ratione & socio inuito nollent compensare, esset societas leonina.

31 *An debeāt fieri expressè.* Petes Primò, vtrùm hi contractus debeant semper expressè fieri?

Respondeo, id non esse necessarium; vt rectè Nauarrus supra ex Maiore: sufficit enim vt contrahentes implicitè illos intendant per vnicum contractum expressum, modò seruetur æqualitas; ita vt per tres expressos contractus, iustè ad id, quod ex vnico quæritur, possit peruenire. Idem enim operatur consensus implicitus & expressus. Vnde potest quis vti hac forma cum mercatore: Confero 1000. ad mercaturam, vt quotannis soluas 5. vel 6. salua sorte, eo modo, quo Doctores docent id esse licitum. satis enim per hoc iudicantur illi contractus; satisque intelligitur, pro lucro incerto exigi onus præstandæ sortis, & soluendæ certæ pensionis. quò autem negotiatio est magis lucrosa, eo plus exigi potest. Vnde si campsori detur, vel negotianti apud Indos, non damnarem, etiam si 8. vel 10. in 100. exigantur.

32 *Debent intendi.* Notandum tamen est Primò, Necessarium esse vt hi cõtractus saltem implicitè intendantur, iuxta aliquem istorum modorum, quos supra c. 20. dubit. 11. & 12. explicuimus; quia requiritur iustus titulus exigendi certum lucrũ vltra sortem. nullus autem apparet præter contractus prędictos 3. (nisi forte quis intendat emere censum vtrimque redimibilem, de quo modò non agimus.) Vnde si quis intendat mutuare mercatori, & exigat partem lucri, tenetur ad restitutionem. similiter si poter mercatorem non velle vti ea pecunia, aut alia eius loco, ad negotiationem: quia tunc contractus negotiationis & venditionis lucri incerti non habent locum. itaque censetur mutuum cum obligatione reddendi aliquid supra sortem, quod est illicitũ. Si tamen bona fide dedisset, putans illum velle vti ad negotiationem, posset exigere pretium conuentum. quia cõtractum ex parte sua bona fide impleuit; ac proinde potest alterum cogere vt etiam impleat, aut soluat quanti sua interérat ipsum pacta conuenta præstitisset.

Notandum Secundò, hoc pactum assecurationis etiam esse licitum in societate circa greges animaliũ. potest enim tradi grex 100. ouium pascendus, ea lege, vt pastor præstet eum saluum, supplendo si quid etiam fortuitò perierit: & præterea quotãnis soluat aliquid certi pro fructib. Vt tamen hic contractus sit iustus, necesse est, vt spes fructuum ex illo grege sit tanta, vt iudicio prudentis æquiualeat oneribus, quæ pastori imponuntur; nempe obligationi præstandi integrum numerum, & soluendi quotannis certam pensionem.

An expediat Reip. Petes Secundò, vtrùm expediat hoc tempore in Belgio & alijs locis similiter constitutis, permittere huiusmodi formulam contrahendi.

Videri possit non permittenda. Primò, Ob periculum fraudis vsurariæ, quæ facile sic tegi potest: vt si pecunia detur ei, qui per eam quæstum facere non cogitet; aut si non cures, vtrùm negotientur, nec ne: tunc enim erit implicitum mutuum sub specie contractus societatis. Vnde quidam ex supradictis DD. dicunt hunc contractum non esse consulendum, & posse prohiberi, & sæpè habere coniunctum scandalum.

Secundò, Quia, si talis formula contractus permittatur, homines passim negligent emptionem redituum & prædiorum, aliorumque bonorum immobilium, ex qua Principi, vel Reipub. tributum seu vectigal aliquod pendi solet. itaque cedet hæc res in damnum Principis, & Reipub.

Tertiò, Quia contingit multos priuatos euerti fortunis, quando mercatores (quod sæpe accidit) cedũt foro: quod incommodum vitabitur, si talis contrahendi ratio fuerit prohibita.

Expedire probatur. Nihilominus sentio esse expediens, præsertim hoc tempore, & ad salutem animarum, & ad commodum Principis, & ad compendium viduarum & pupillorum, hanc formam non prohiberi, sed permitti. Quòd ad salutem animarum expediat, probatur; Quia si hæc forma prohibeatur, subtrahetur plurimis, qui reditus non habent, nec venales inueniunt, ratio viuendi salua sorte, quam tamen omnes conseruatam volunt. Itaque conferent se ad iniquas artes. ad occultas vsuras, ad fraudes emptionum & venditionum, ad cambia sicca & ficta, ad mohatras, monopolia furta. Alij paucis annis sortem consument; sicque filiæ non poterunt honestè elocari, nec filij in studijs liberalibus ali: aliaque plurima incommoda sequentur.

Quod ad commodum Principis & Reipub. attinet, patet. Si enim hic contractus prohibitus fuerit, non poterũt mercatores Principi suppeditare pecuniam, nisi sub maximis detrimentis. cogentur enim omnem ferè pecuniam accipere aliunde per cambia, quorum pretia in annuam sępe excrescunt ad 12. 14. 18. vel amplius in centum. vnde etiam multo amplius nomine cambij vel interesse exigẽt à Principe. Cum autem hic in patria accipiunt pecuniam triplici illo contractu à viduis, pupillis, & alijs, qui eam aliter impendere vtiliter non possunt, ordinariè solum soluunt 6. & ½ in centum secundum rationem redituum: & ita minus 4 interesse exigunt à Principe. Itaque hic contractus maximè redundat in commodum Principis & Reipub.

Neque verum est, alia ratione Principi obuenire damnum, quòd negligatur emptio redituum, & bonorum immobilium: quia hoc tempore raro offeruntur reditus boni venales; quin potius passim redimũtur refusa sorte. Nemo enim est, qui non malit reditum bene hypothecatum, quã hunc triplicem contractum cum mercatore. Itaque si omnes possent sortem suam impendere in reditus, non confugerent ad mercatores. Idem dicendum de emptione prædiorum & aliorum immobilium. hæc enim vel se non offerunt; vel si offerant, ita grauantur, vt ex fructibus parum percipiant, & non possint inde viuere. Durum autem est, cogere subditos ad emptionem earum rerum, quæ ipsis pro hoc tempore futuræ sunt parum vtiles.

Quòd etiam ad commodum viduarum, pupillorum, & plurimorum aliorum, qui alia ratione fructuosè suam pecuniam non possunt impendere, expediat hunc cõtractum permittere, constat ex dictis. alioquin consument sortem & tandem redigentur ad inopiam, vel ad turpia lucra se conuertent.

Nec obstat, quòd aliquos contingat vnà cum mercatoribus euerti; quia hi pauci sunt ad reliquos, qui non euertuntur. Deinde non statim euertuntur. sed plerumque post multos annos, quando iam diu fructum perceperunt. at si viuere debuissent ex capitali, nõ minus post aliquot annos ad inopiam vergere cœpissent. 33 *Ad rationes.*

Quod ad speciem vsuræ attinet, ea facilè abstergetur, si cõtractus ineatur cum industrio & sedulo mercatore, eiq; detur dumtaxat ad impendendum legitimæ negotiationi, vt formula præscribit. Quòd si quis aliter faciat, id nõ est vitium huius formulæ, sed hominis à formulæ pręscripto recedentis: quod in omnibus contractibus vsũ venire potest, atqui ob abusum quorumdam, id quod in se rectũ est, & expediens bono publico, non est prohibendum.

Nec obstat quòd Sixtus V. in constitutione edita anno 1586. 12. Kal. Nouemb. damnet & reprobet omnes contractus in posterum ineũdos, per quos cauebitur personis pecunias, animalia, aut res alias, societatis nomine tradentibus, vt sors ipsa, etsi fortuito casu pereat, semper salua sit, & integra à socio recipiente restituatur; & statuat, vt talis contractus post hac vsurarius censeatur.

Primò. Quia intelligi potest quando ex vi contractus societatis exigitur assecuratio. Secundò, Quia non obstante hac constitutione in Italia maximè viget & semper viguit illa forma contrahendi: & passim schedulis impressis extat, & versatur in omnium manibus. Vnde patet illam constitutionem vel numquam ibi fuisse receptã, vel certè non vetare hanc formulam, sed aliò spectare. Multò minus fuit recepta hic in Belgio, vbi neque fuit vmquam promulgata, neque cognita.

Simili modo Pius V. anno 1569. multa statuit de censibus. v.g. vt statuantur super re immobili, fructifera, certis finibus designata; vt re pereunte pereat census pro rata; vt pecunia reipsa numeretur, idq; coram Notario & testibus, & alia huiusmodi, & iubet contractum censeri vsurarium, si aliqua ex his conditionibus defuerit: tamen quia hic in Belgio illa cõstitutio non est recepta, nemo sibi facit scrupulum, etiamsi eam non seruet.

Idem alia constitutione de cambijs edita anno 1571. statuit, vt quando solutio differtur in secundas nundinas, nõ plus exigatur quam cum in primas tantum, & vt æq; multum soluatur siue nundinæ illæ sint propinquæ tempore, siue remotæ. Neutrum tamen seruatur in praxi, nec DD. dam-

damnant, eo quòd constitutio recepta non fuerit.

Neque etiam obstat cap. In ciuitate, de vsuris: quia solum ibi vetatur, ne venditio credito maiori pretio fiat, quã ea quæ agitur præsenti pecunia. alius longè est casus noster. Nihilominus non obstante illa prohibitione, sæpè venditio fit credito maiori pretio; non solum quando res putatur pluris tempore solutionis valitura, quod permittitur illo cap. sed etiam in alijs euentis; vt ratione interesse, ratione periculi cui exponitur, & ratione multitudinis eorum, qui sic volunt emere: vt constat ex praxi mercatorum vbique recepta, & a DD. excultata & defensa.

Dices, vsuræ pupillares sunt vetitæ multis locis: ergo etiam hic triplex contractus vetandus.

Respondeo, esse magnam disparitatem: nam illæ vsuræ sunt veræ, nec habent alium titulum quàm puri mutui (depositum vocant) nisi forte deponentes explicitè vel implicitè intendant triplicem illum contractum, & agant cum mercatore. quo casu nulla est in illo contractu iniustitia. Sed reuera plerique pecuniam suam vel pupillorum ita deponentes nihil cogitant, nec sciunt de illo modo cõtrahendi: & sæpè non agunt cum mercatore, sed cum aliquo, qui pecuniam ad suæ familiæ sustentationem, vel solutionem debitorum expetit. Vnde meritò talis cõtractus est prohibitus. addo totam hanc deductionem a primarijs professoribus Sacræ Theologiæ huius Vniuersitatis esse examinatam. qui eam in omnibus & singulis suis conclusionibus probarunt, & vsui publico permittendam esse iudicarunt. Hæc fusius præter meum morem persecutus sum, quòd videam adhuc à quibusdam propter vmbras quasdam vsuræ hunc contractum damnari; cuius prohibitione in hoc tempore cum damno publico futuram non dubitauerim.

DVBITATIO IV.

Quæ damna & expensæ ponentis operam sint communes, quæ non.

34 RESPONDEO Primò, Si quid hac de re inter eos iusta pactione est conuentum, id est, seruandum. Secundò, Si nihil est conuentum, seruanda est consuetudo loci: nam contractus censentur celebrati secundum consuetudinem loci; quando aliud non est expressum.

35 *Regula generalis.* Tertiò, Si non constet de aliqua recepta consuetudine loci, qua res possit decidi, sequenda est hæc regula; Vt impendia & damna, quæ causa negotiorum societatis sũt accepta, sint communia; vt si ad merces coemendas profectus, in latrones incideris, pecuniamque tuam, vel res alias perdideris; si tu vel serui tui ab ijs fuerunt vulnerati, & impensæ in medicos sint factæ. Ita habemus L. Cum duobus. 52. ff. Venit. §. pro socio. Similiter si captus ab hoste, te redimeris. Vtrùm autem expensis itinerum detrahendum sit quod domi manens insumpsisses, dubium est. Syluester numer. 12. ex Baldo & alijs affirmat. Nauarrus c. 17. num. 283. negat, nisi contrarium sit deductum in pactum. Vtrumque est probabile, sequentia tamen Nauarri est consonnior Iuri & praxi. Ad expensas etiam pertinet si quid de suo socius impendit ad cõseruationem mercium communiũ, ne perirent vel deteriores redderentur.

Vtrùm autem ex iustitia teneatur de suo ad hoc impendere, quærunt aliqui. Dicendum est teneri, si alia ratione non possit damnum commune auertere. ratio est; quia tenetur eam diligentiam rebus communibus adhibere, quam quisque proprijs adhibere solet: atqui ad res suas conseruandas quisque de suo impendit: ergo idem præstare debet ad conseruationem rerum communium. Confirmatur. quia talis tenetur petere mutuum, si aliter non potest damnum commune auertere; ergo si id nolit, vel non possit ab alijs petere, tenetur accipere à seipso nomine societatis. In Molina disput. 418. 36

Aduerte tamen, si aliquid damni eueniat culpa socij, illud non fore commune: vt si res furto sint ablatæ defectu debitæ custodiæ, vt patet L. cit. tenetur autem non ad exactissimam diligentiam; sed ad talem, qualem rebus proprijs adhibere solet. vt habetur L. Socius. 72. ff. pro socio. vel potius qualem socij communiter præstare solent. Pari modo, si priuato tui odio vel amore damnum vel commodum tibi quis adferat, etiamsi societas sit eius occasio, non erit commune: vt si inimicus inuentum in via, & ad negotia communia proficiscentem vulnerauit: si absentem amicus hæredem non scripserit. vide Syluestrum, Societas 1. num. 9. 37 *Si culpa tua vel odio tui damnum illatum.*

Denique si alter sociorum prodigè administret ex lucris, tenetur alteri compensare. Vnde sequitur in contractu societatis inter maritum & vxorem, vbi lucra sunt communia, si maritus, cui commissa est administratio, prodigè agat; soluto matrimonio, illius hæredes teneri vxori: quia prodiga administratio, non est administratio, sed profusio: & alias, hoc ipso, quo lucra aliqua extant, dimidia pars est vxoris; sicut in alio societatis contractu, ad commune lucrum inito. quare tenetur sicut socius, cui concessa administratio ad bonum commune. Vnde in hoc casu, vxor, si alia ratio sibi consulendi non suppetat, poterit vti occulta compensatione, quantum ex prodigè donatis, vel consumptis à marito ad eam pertinebat: vt rectè Petrus Nauar. lib. 3. de restitut. cap. 1. num. 554.

Contrarium tamen docet Nauar. cap. 17. num. 155. vbi dicit, maritum non teneri restituere vxori, quæ de lucris communibus malè impendit. ratio ipsius est; quia inquit, illa sola, quæ tempore diuortij inueniuntur lucrifacta, censentur lucra: reliqua enim licet pro dimidio lucrifiant vxori, lucrifiunt tamen reuocabiliter, ita vt maritus benè vel malè administrando, poterit illa sibi & vxori reuocare. Sed hæc ratio non est solida: nam re vera vxor habet dominium & possessionem talium bonorum ab initio, quo sunt acquisita, non minus quam maritus, etsi partiale; sicut quando res indiuisa, est communis duorum: & maritus nihil præ illa iuris in eis habet, nisi administrationis: ergo ab initio ei pars dimidia debetur; & si maritus malè administret, non potest hoc Iuri vxori officere, sicut nec in paraphernis.

CAPVT

CAPVT VIGESIMVMSEXTVM.

De Ludo & Sponsionibus.

Habet 5. Dubitationes.

DVBITATIO PRIMA.

Quid ludus, quid sponsio, & vtrùm hi contractus sint liciti.

1 LVDVS propriè accipitur pro dictis vel factis ad oblectationem animi destinatis. vt colligitur ex Diuo Thom. 2.2. quæstio. 168. artic. 2. hic verò accipimus pro *contractu, quo ludentes inter se paciscuntur, vt victori cedat, quod vterque deposuit.* Itaq; ludus propriè est veluti certamen quoddam duorum, ad animi oblectationem pertinens. *contractus autem ludi* est pactum, vt victori certaminis, res ab vtroque exposita tribuatur.

Contractus ludi.

2 *Sponsio* est contractus, in quo duo de veritate vel euentu alicuius rei contendentes, sibi vicissim aliquid spondēt, vt id eius sit, qui veritatem fuerit assecutus.

Sponsio.

3 Vterque contractus iure naturæ est licitus, modò debitæ conditiones adsint. sicut enim in potestate cuiusque est rem suam alteri donare absolutè; ita etiam transferre in alterum sub aliqua conditione; siue ea fortuita sit, siue ex industria pendeat. Vnde non est verum, ex intentione lucri reddi illicitum, & mortiferum peccatum, vt vult Syluester v. Ludus, quæst. 4. & alij, quos ibi citat: nisi affectus lucri sit immoderatus. non tamen erit ob hāc causam peccatum mortiferum; nisi affectus ille, ex quo procedit, tantus sit, vt quis ex illo paratus sit facere notabilem iniuriā proximo; vel aliquod præceptum sub peccato mortifero obligans violare, vt si amore lucrandi per ludum, die festo omittat sacrum.

Esse Iure naturæ licitum.

4 Aduerte tamen Primò. Quosdam ludos Iure ciuili esse prohibitos, etiam laicis; vt sunt omnes ludi, qui magis fortuna quam arte reguntur, qui communiter nomine *alearum* significantur in Iure; vt patet L. 1. & 3. C. de aleatoribus; vbi etiam quinque dumtaxat ludi permittūtur, *cursus, saltus, vibratio quintana* (id est, hastiludium absque spiculo) *lucta & hippodromus*, & conceditur ditioribus, vt in singulas commissiones vnum solidum (nummus erat aureus) tantummodò possint deponere. *si in plus lusum fuerit* (inquit) *neque repetitio detur, & solutum repetatur.* Causa huius prohibitionis est triplex. Prima, quòd ex hoc genere ludi sæpè iræ & blasphemiæ in Deum (cui euentus fortuiti solent assignari) concitentur. Secunda, quòd inter ludentes sæpe oriantur lites & pugnæ. Tertia, quòd facilè tota substantia per illud exhauriatur: vnde fit vt ad furta & latrocinia se conferant. insinuantur hæc d. L. Alearum, suprà. Iure Digestorum etiam prohibitus erat aleæ lusus; præsertim si quis in pecuniam luderet; vt habetur L. Solent. 2. ff. de aleatorib. vbi tamen permittuntur quinque illi ludi supradicti, virtutis exercendæ causa. vetitum etiam erat commodare illis locum ad ludendum, L. 1. ibid. Ex quibus apparet quanto meliores fuerint in hac causa mores illius æui quam huius.

Quidā Iure ciuili prohibiti.

Causa vetātis.

5 Aduerte Secundò, Iure Canonico, Clericis esse prohibitum ludum alearum, vt patet canon. 41. Apostolico, *Episcopus, aut presbyter, aut diaconus alea, atque ebrietati vacans, aut desinat, aut deponantur.* & can. 24. *Subdiaconus, aut cantor, aut lector similia faciens, aut desinat, aut separetur;* (id est communione priuetur) *similiter & laici.* Et cap. Clerici. 15. de vita & honestate Clericorum, ex Concilio magno Lateranen. *Ad aleas & taxillos non ludant, nec huiusmodi ludis intersint.* Et cap. Inter dilectos. 11. de excessibus Prælatorum, collatio beneficij facta cuidam Clerico irritatur, quia erat publicus aleator, & vsurarius. Denique Concil. Trident. session. 22. cap. 1. de reformatio. *Statuit sancta Synodus, vt quæ aliàs à Summis Pontificibus, & à Sacris Concilijs de Clericorum vita, honestate, cultu, doctrinaque retinenda; ac simul de luxu, comessationibus, choreis, aleis, lusibus, nec non secularibus negotijs fugiendis sancita fuerunt; eadem in posterum ijsdem pœnis: vel maioribus, arbitrio Ordinarij imponendis obseruentur,* &c. Ex quibus sequi videtur esse peccatum mortiferum; non quidem si semel, bis, terve Clericus sic luserit; sed si huic ludo vacauerit, id est, crebrò & per longum tempus luserit: his enim solis pœnæ imponuntur. Itaque si ad breue tempus recreationis causa, etsi crebrò, si luserit, non damnandus peccati mortiferi; si absit scandalum; præsertim cum hoc tempore isti Canones non videantur recepti; 6
(nisi quatenus prohibent id fieri cum periculo scandali) neque per Superiores curentur executioni mandari. Laicis tamen non est peccatum mortiferum, nisi alicubi aliqua lex politica, sub graui pœna id prohibens, sit in vigore; quia Iure Canonico non est illis vetitum, nisi canone illo Apostolorum 42. cuius hac in parte obligatio per contrariam consuetudinem iam olim cessauit; sicut & obligatio illius Auth. Iustiniani. vnde id per se in illis non est modò vllum peccatum, quamuis ratione circumstantiarum plerumque cum peccato fiat.

Clericis prohibetur.

DVBITATIO II.

Quæ conditiones requirantur ad iustitiam huius contractus.

RESPONDEO, Tres potissimum requiri. Prima est, 7
Vt ludentes habeant liberam dispositionem rei quam in ludum deponunt: non enim possunt res alienas, vel quas alienare non possunt, periculo exponere.

Prima conditio.

Secunda est. Vt alter alterum per iniuriam (vt minis, fraude, conuitijs) ad ludum non pertraxerit; quia si ille sic pertractus perdat, alter est ei causa damni per iniuriam, ac proinde tenetur ei ad restitutionem. Ita Caietanus 2.2. quæstio. 32. art. 7. ad secundum. Couarru. ad Regu. Peccatum, p. 2. §. 4. num. 7. Sotus lib. 4. q. 5. art. 2. & alij. adeò vt hæc sententia ferè sit communis Doctorum, vt si simulet se parum peritum, vt alterum alliciat, qui alioquin ludere noluisset: si conuitijs lacessat; ad quæ vitanda alter consensit in ludum, alias non consensurus.

Secunda.

Aduerte tamen, quosdam putare, dum quis minis vel conuitijs coactus lusit & perdidit, auctorem non teneri 8
ad restitutionem. Ita Molina dispu. 516. & Franciscus Garzia de contractibus. p. 2. c. 19. Probari potest Primò, Quia talis absolutè voluntarie lusit, & solum secūdum quid inuoluntariè: atqui tale voluntarium est sufficiens ad transferendum dominium; præsertim contractu oneroso: vt patet cum quis inuitus vendit domum suam iusto pretio: ergo, & cæt.

Si dicas talem contractum posse rescindi, & alterum teneri ad restitutionem: Respondebo id fieri posse, quando ea, quæ commutata sunt, possunt restitui; non autem quando sunt aliquid transiens; sicut hic, vbi proxime fit commutatio iuris lucrandi cum iure lucrandi; quæ non possunt restitui, quia ipso actu pereunt.

Secundò, Si ille sic inductus vincat, poterit retinere lucrum:

crum: ergo etiam inductor poterit, si lucretur: debet enim esse par vtriusque conditio.

Tertiò, Hoc ipso, quo intendis lucrari ab altero, censeris ei concedere liberè ius lucrandi à te: alioquin debeas habere animum restituendi in euentum lucri; nam alias non esset æqualitas: ergo non tenetur.

9 *Cõtrarium verius.* Hæc sententia est probabilis, Contraria tamen, quæ est communis, videtur verior. Primò, Quia est contractus per iniuriam extortus; ergo ratione iniuriæ tenetur ad restitutionem damni ex illo secuti. Confirmatur, quia abstulit illi libertatem, & arbitrium animi per iniuriam; ergo tenetur illam ei restituere. Secundò, Si per vim cogam te ludere cum tertio & periculo dare rem tuam, tenebor ad restitutionem, si inde damnum tibi proueniat: ergo etiam collusor tenebitur, si te cogat: nam vtrobique eadem est iniuria. Tertiò, Si cogam te mecum inire contractum societatis mercaturæ, tenebor ad restitutionem, si nauis pereat, vel si alia damna accidant; quia sum causa sine qua damnum non incurrisses: ergo similiter hic. Quartò, Denique non est dubitandum quin collusor teneatur ad restitutionem, si tu non habeas animum lucrandi: atqui, animus lucrandi ex cõtractu, supposita coactione iniusta, non adimit ius sarciendi damni, si quod fortè, ex tali contractu secutum fuerit; nam in potestate ipsius est, contractum confirmare vel rescindere: ergo, &c.

10 *Ad primũ. Voluntariũ mixtum.* Ad Primum, Etsi tale voluntarium mixtum absolutè sufficiens sit ad validum aliquatenus efficiendũ cõtractũ, & ad dominium secuta traditione transferendum; tamẽ si illud vi vel fraude fuit extortum; potes acta rescindere, & rem alienatam recuperare: nam ratione iniuriæ competit tibi actio in rem, & in personam, vt dictum est c.17. dubitat.6. Nec refert, quòd ea, quæ per se primo in contractu ludi commutantur, non possint restitui; id enim est per accidens, nempe quia non extant: satis est damnum inde secutum rependi posse; qui enim coactus lusit, non sponte sua, sed metu compulsus, alteri spem lucrandi concessit, & ludum executus est: vnde illi damnum obuenit.

Quomodo debet esse par cõditio ludentium. Ad Secundum, Neganda est consequẽtia; tenetur enim inductor ratione iniuriæ, ex qua damnum alteri obuenit; quia debet esse par conditio ludentium, si præcisè contractum ludi spectes: Secus si intercedat iniuria. si enim mihi iniuriam facis in numero pactorum, vel calculorum, non potes lucrari. ego tamen possum. Item debet esse par conditio, nisi alter tacite iure suo cedat: sicut cum quis exponit præsentem pecuniam contra creditam: nam qui ludit credito, ei à iure datur potestas non soluendi, & solutum repetendi. Sic qui ludit cum eo, qui per iniuriam cogitur, sponte subit hoc onus: vnde sibi ipse imputare debet, si commodum non possit reportare ex ludo.

11 Ad Tertium, Qui compulsus ludit, non liberè, sed coactè dat alteri ius lucrandi; sicut qui coactus init societatẽ, vel alium contractum: vnde potest reuocare. nec est necesse vt habeat animum restituendi, si ipsum lucrari contigerit; quia quando quis coactus per iniuriam contractum fecit, est in potestate ipsius postea illum ratificare, vel in irritum reuocare: prout illi commodius fuerit, vt ostensum est cap.17. dubitat.6.

12 *Importunæ preces.* Importunæ preces, quibus aliquis te ad lusum attraxit, non sufficiunt: vt teneatur ad restitutionem, nisi tanta sit importunitas, vt tu malis rem tuam periclitari, quam tantis molestijs affici; quod rarum est. Iuxta hæc intelligendum, & limitandum quod habet D. Thomas 2.2.q.32. art.7. ad secundum, detrahente ad lusum ex lucri cupiditate.

13 *Nõ fraudibus vtantur.* Tertia conditio est, Vt non vtantur fraudibus contra leges ludi; alioquin tenentur tum ad restitutionem eius, quod sic lucrati sunt; tum etiam ad reparationem damni, quod incurrit qui alioquin lucraturus erat: qui enim fraude vicit, non tantum tenetur restituere id, quod ab altero accepit, sed etiã quod alter iuste lucraturus erat, nisi fraude impeditus fuisset: quia est huius damni causa iniustè, si tamen erat dubium an esset lucraturus, non tenetur ei rem suam, quam exposuerat, dare; quia in dubio, melior est conditio possidentis. tenetur tamen rem, quam ab eo sic lucratus est, restituere, ob eamdem causam; quia in dubio non possum mihi rem alterius attribuere, eo quòd in du-
14 bio melior sit conditio prioris domini possidentis. Leges autem ludi sunt, quas vel ipsi ludentes communi consensu inter se statuere, vel si nihil hac de re egerunt, quæ eo loco, vel apud eam gentem, cuius more ludere statuerunt, sunt receptæ: nam contractus, nisi aliud exprimatur, censentur celebrari secundum consuetudines loci; quãuis forte alter contrahentium, vel vterque aliquas earum ignoret. Fraudes tamen, seu astutiæ communi consuetudine receptæ, vel in quas expresè aut tacitè ludentes consentiũt. sunt licitæ; nec reddunt obnoxium restitutioni: vt si quis aduertens se certò lucraturum, roget aduersarium, velitne deponere duplum: aut si videat errantem in numerandis signis, & non moneat: quisque enim suas tantummodo partes agit, neque censetur ludenti prodesse, quod per negligentiam non aduertit. hoc tamen non est vniuersè verum, sed tantum vbi consuetudine, id est, receptum. 15 *Astutia.*

DVBITATIO III.

Vtrùm is, qui ludo vetito aliquid est lucratus, teneatur ad illius restitutionem.

QVIDAM Doctores docent, acquisita ludo vetito, nullo modo retineri posse, eò quòd dominium per talem ludum non transfertur; sed esse restituenda vel pauperibus, si victus victorem induxit ad lusum; vel ipsi victo, si illum victor induxit. Ita D. Bonauent. in 4. d. 15. nu.67. expresè docet de aleatoribus, idemq; sentit de omnibus ludis illicitis: nã ratio ipsius ad omnes pertinet. Idem tenent D. Thomas eadem dist. q.2. art.4. quæstiuncula vlt. ad secundum. Richard. eadem distinct. in fine. Palud. eadem dist. q.3. art.5. & alij quidam. 16 *Sententia DD. antiquorum.*

Resp. & dico Primò, Omnino verius esse acquisita ludo vetito retineri posse, nec esse obnoxia restitutioni ante sententiam Iudicis iubentis restituere. Est communis sententia Doctorum aliorũ, Alexandri Halensis 4.p.q.86. mẽb.3. a 6. Adriani in 4. tract. de restit. §. Quia in superioribus. Ioannis Medinæ C. de restit. quæst. 22. Castro l.2. de lege pœnali, c.2. Soti l.4. de Iust. quæst.5. art.2. Couar. supra n. 2. & 3. & aliorum. Idem tenent passim Canonistæ in cap. penult. de vita & honest. Clericorum, teste Couarruuia. Probatur, quia cõtractus ludi iure naturæ habet vim trãsferendi dominij: ex eo autẽ, quod talis ludus est prohibitus, neq; iure naturæ; neque iure positiuo impeditur dominij trãslatio: ergo acquisita tali ludo, nõ sunt obnoxia restitutioni. Maior patet ex dubitat. 2. Minor probatur; nõ enim impeditur iure naturæ; quia etsi contractus aliquis sit prohibitus, vel etiam iure naturæ illicitus, non ideo naturalis ratio dictat esse irritum; vt patet in matrimonio contracto post votum castitatis, vel post sponsalia cũ alio inita; in venditione rei, quam Deo vouisti: in promissione facta meretrici pro vsura corporis. aliud enim est, contractum esse licitum, aliud esse irritum, sed carere vi obligandi; multa enim illicitè fiunt, quæ tamen facta, tenent. 17 *Nõ esse obnoxia restitutioni.*

Sed neque iure positiuo Cæsareo: (de quo illi Doctores loquuntur) quia ius illud nusquam irritum reddit talis ludi contractum: sic enim habetur L. Alearum. 2. C. de aleatoribus, de quibus maximè posset dubitari; *Nulli liceat in publicis vel priuatis domibus, vel locis ludere, neque in genere, neque in specie: & si contra factum fuerit, nulla sequatur condemnatio;* (id est, victus non cogatur soluere) *sed solutum reddatur, & competentibus actionibus repetatur ab his, qui dederint, vel eorum hæredibus, aut his negligentibus, à patre, aut defensoribus illius ciuitatis, vel recipiat fiscus, non obstante quinquaginta annorum præscriptione.* In Græco textu sic habetur; *Victum in alea lusu non posse conueniri, & si soluerit, habere repetitionem tam ipsum, quàm hæredes eius, aduersus victorem & eius hæredes; idque perpetuo, etiam post triginta annos.* Hæ leges non reddunt irritum ludi contractum, nec efficiunt ludentes inhabiles ad dominiũ trãsferendum, sed solum concedunt perdenti repetitionem: 18 *Ius Cæsareum.* quod Doctores passim intelligunt de repetitione in Iudicio, vt per sententiam Iudicis recuperetur amissum. vnde inferunt, non sufficere vt repetitio priuatim fiat. aut etiam vt fiat in iudicio, nisi sequatur condemnatio, qua victor iubeatur restituere; ante hanc enim victorem non teneri. Ita Couarruuias suprà numero 8. Castro lib. 2. de potest. legis pœnal. cap.2. corol.3. Medina quæst.22. & alij. ratio est, quia hæc lex, qua parte iubet solutum reddi, est pœnalis; ac proinde non obligat ad id præstandum, quod 19 *Debet repeti in Iudicio.*

in

in pœnam statutum est, ante sententiam; vel si non est pœnalis, saltem est dispositiua modi, quo res perdita debet recuperari: sicut cùm concedit restitutionem in integrum contra præscriptionem, vel contractum vtrinque impletum; iuxta ea, quæ diximus suprà capit. 6. dub. 18. & capit. decimoseptimo, dubitatione nona. quod etiam satis colligi potest ex illis verbis, *Competentibus actionibus repetatur ab his, qui dederint*, &cæt. vbi solùm conceditur ius repetendi per ministerium iudicis. Adde, non esse consentaneum moribus hominum, vt victor obligetur ante sententiam: quia rari futuri sunt, qui sponte restituent; & ita conscientiæ hominum implicarentur absque fructu. Denique consuetudine receptum est, vt nemo putet se teneri hæc lucra reddere, nisi per sententiam iudicis compellatur.

Dices, In Græca editione dicitur, *Data super alea lusu cautio sit irrita & conduci possit*: ergo contractus ludi est irritus, ac proinde solutum debet restitui, etiam ante sententiam.

20 Respondeo, *Cautionem* distingui ab ipso contractu, ad cuius securitatem datur: vnde etsi cautio sit irrita, non ideò contractus ludi est irritus. dicitur autem irrita *cautio*, quia ex vi ipsius non potest victus cogi ad solutionem; & si quis ex ea coactus fuerit soluere, eo quod non potuerit probare illam esse datam super aleæ lusu, potest vti occulta compensatione; quia coactus est soluere ex vi cautionis, quæ nullam vim habebat.

Cautio instrumentum.

21 Petes Primò, Quid si victor impediat ne iudex illum condemnet ad restitutionem lucrorum, tenebiturne adhuc restituere?

Si victor impediat sententiam.

Respondeo, Si impediat per vim vel fraudem, tenebitur: quia per iniuriam impedit ne victus possit recuperare id, ad quod leges ei ius tribuunt; si autem absque vi vel fraude impediat, non tenebitur; quia vtitur iure suo, ne condemnetur. vt si neget se quidquam ludo lucratum, eo quòd res sit omnino occulta, nec victus habeat vllum testem quo id probet. cùm enim hic examinetur criminaliter, vt puniatur priuatione lucri in pœnam criminis; non tenetur fateri, etiamsi sub iuramento rogetur, antequam sit semiplenè probatum per vnum testem omni exceptione maiorem; vt docet Molina disputatio. 574. Hæc sententia probabilis est. Contraria tamen videtur verior, ex contrario fundamento. non enim ista lex videtur esse pœnalis, sed dispositiua æqui & boni. ne homines rebus suis per ludum irrecuperabiliter priuentur, cum magno Reipub. incommodo, vt dictum est dub. 1. sicut illæ leges, quæ certis casibus concedunt in integrum restitutionem. Confirmatur, quia si victor in pœnam delicti condemnaretur ad restitutionem lucri, non deberet fieri restitutio victo, qui fuit particeps delicti, sed fisco; sicut cùm aliquid datũ est pro adulterio, vel homicidio. Itaque victor non examinatur criminaliter, sed ciuiliter; sicut cùm petitur restitutio in integrum: ac proinde rogatus tenetur fateri veritatem, etiamsi res occulta sit.

22 Petes Secundò, Quid si victus non audeat repetere in iudicio, metu dedecoris, poteritne vti occulta compensatione aduersus victorem?

Si victus nõ audet repetere.

Respondeo, Non posse. Ita Castro & Medina suprà. Idem tenet Sotus, etsi dubitanter. in eadem sententia est Adrianus quæst. de Ludo, §. Sed oritur ex his: etsi Sotus & Medina contrariam sententiam ei tribuant. ratio est, quia victus non habet ius ad recuperandum amissum, nisi per iudicis sententiam: aliud enim ei leges non concedunt. potest tamen minari accusationem & repetitionem in iudicio; & si victor, vt hoc declinet, restituat ei lucrum, poterit victus illud accipere, modò tamen vere animum haberet in iudicio repetendi; quia tunc tanti valet repetere, quanti est id, quod accipit vt non repetat. Secùs si

23 non habebat animum repetendi, sed solùm fingebat, iuxta Molinam loc. cit. Quamuis etiam in hoc casu verius putem, posse accipere; quia habet ius repetendi: quo iure cedit. vide suprà capitulo decimoseptimo. dubitatione 6.

DVBITATIO IIII.

Vtrùm is, qui ludo vetito perdidit, teneatur soluere in foro conscientiæ.

QVIDAM Doctores dicunt teneri soluere, quamuis 24
solutum possit posteà in iudicio repetere? Ita Castro & Medina suprà. ratio est, quia iure naturali, quisque tenetur implere promissa.

Respondeo tamen, iure communi Cæsareo, non teneri soluere quod sic amisit. Ita Adrianus suprà, Couarruuias ad regul. Peccatum, p. 2. §. 4. num. 8. Insinuat Nau. cap. 20. num. 17. videtur enim probari sententiam Adriani & Couarruuiæ.

Nõ tenetur soluere si velit.

Probatur Primò, Quia iure Cæsareo sancitur, *vt victus non cogatur soluere*: atqui parùm est non cogi in foro externo, si interim cogitur in foro conscientiæ. deinde cur vult illum non cogi, nisi quia mens eius est, vt non soluat, & rebus suis se non exuat, & victor non fruatur lucro?

Secundò, Ibidem conceditur, vt victus & eius hæredes possint solutum repetere: atqui hoc ipso videtur concedi, vt non teneatur soluere: cur enim non eximat illum obligatione soluendi, cui concedit ius, si soluerit, repetendi? Confirmatur; quia *qui ad agendum admittitur, est multo magis ad excipiendum admittendus*, vt habetur cap. Qui ad agendum. de reg. Iur. in 6. ergo cùm victo detur actio ad recuperandum pretium solutum, conceditur eidem etiam ius excipiendi contra victorem, vt ei non soluat. quorsum enim per inutiles ambages ducatur, vt rem suam recuperet, cùm ab initio possit non soluere?

Tertiò, In lege Græca redditur *irrita omnis cautio data super alea lusu*. vult ergo ex aleæ lusu non nasci obligationem soluendi, cur enim vellet cautionem, quæ cõtractum confirmet, esse irritam, si ex contractu vellet aliquam obligationem nasci? Nec obstat, quòd iure naturæ teneamur, promissa liberè facta implere: hoc enim verum est, nisi maior potestas reddat ea irrita, & inualida; aut nisi faciat potestatem non implendi; quod ob iustam causam facere potest. Idem dicendum de quouis alio contractu. quamuis enim lex contractum ludi non reddat propriè irritum; (victor enim potest exigere à victo solutionem rei, quam lucratus est; & cùm ei tradita fuerit, acquirit eius dominium, nec tenetur eam restituere victo ante sententiam: quod est signum, contractum non fuisse irritum) tamen concedit victo potestatem liberandi se & excutiendi obligationem per contractum inductam, si velit. Itaque etsi victor possit solutionem exigere, tamẽ non potest eam extorquere, si victus beneficio legis vti volens, nolit soluere. 25

Obiectio.

Lex dat potestatem excutiendi onus soluẽdi

Petes Primò, Quid si vterque renuntiarit beneficio legis, cesseritque iure suo; poteritne victus adhuc denegare solutionem? 26

Renũtiatio beneficij legis.

Respondeo, Si solùm renuntiauit simplici verbo absq; iuramento, poterit non soluere; & si soluerit, repetere; simplex enim cessio non priuat hominem iure, quod lex ei tribuit, in fauorem boni communis. alioquin facillimè omnis vis legis redderetur inanis & frustratoria. Si verò renuntiauit cum iuramento, iurando se non vsurum beneficio legis, tenetur soluere, & solutum non potest repetere: si tamen de ea re liberè poterat disponere. quia iuramentum de re licita, alteri factum, necessariò est seruandum, vt patet cap. Quamuis pactum. de pactis, in sexto: Si iurauit tantùm se soluturum, tenetur quidem soluere, sed poterit solutum repetere; quia non iurauit se non repetiturum: nisi fortè mens eius fuerit etiam ad hoc se obligare; iuramentum enim secundùm mentem iurantis astringit.

Petes Secundò, Vtrùm iste in hoc euentu possit petere iuramenti relaxationem a Prælato, & tunc non soluere, vel si soluit, repetere? Molina putat tale iuramentum nõ posse relaxari absque consensu eius, cui factum est; quia factum est in alius commodum absque vi & fraude. ac proinde per illud acquisitum est illi ius, quo non potest spoliari inuitus. Alij verò putant, absolutè relaxari posse, sicut iuramentum de soluendis vsuris. Verùm dicendum est tale iuramentum posse relaxari, si solùm iurauit soluere, seu 27

An hoc iuramentum possit relaxari.

tradere rem, absque intentionem non repetendi; quia tale iuramētum non confirmat contractum; cum non excludat priuilegium legis, quo conceditur repetitio. Si autem iurauit soluere, & non repetere, vel saltem ea mens eius fuit, etsi non expresserit; non potest relaxari inuito eo, cui præstitum est; nisi vis aut fraus interuenerit.

Secus est de iuramento soluendi vsuras: hoc enim est per iniuriam extortum, & vsurarius per hoc nullum Ius acquirit; sed solum est implendum, ne Deus videatur fuisse assumptus in testem falsi. vide cap. 17. dubitatione septima.

DVBITATIO V.

Vtrùm per ludum, & sponsiones possit lucrari is, qui non potest perdere.

Si alter sit certus lucrandi.

28 NOTANDVM est, Esse potissimum dubium in tribus casibus. Primus est, Si alter sit ita peritus ludi, vt moraliter certum sit ipsum lucraturum; aut si ita sit certus de re super qua fit sponsio, vt non possit amittere. Videri possit alicui hos posse lucrari, si nihil simulate aut fraudulenter agant, quò alios ad ludum vel sponsionem pertrahant, sed simpliciter se offerant: quod expresse docet Tolerus lib. 5. c. 6 de faciente sponsionem, quod etiam docuit Decius consil. 115. & Couarru. regula Peccatum, par. 2. §. 4. num. 6. Decij sententiam approbans. eademque videtur ratio ludentis; quia non tenetur ex iustitia suam peritiam declarare aduersario ne ille amittat: quisque enim hic suas partes agit. ille verò suæ temeritati imputare debet, quòd ignotum prouocarit, aut prouocatus, periculo perdendi se exposuerit: non examinata eius qualitate. Nec
29 obstare videtur, quòd is, qui vendit rem aliquam, teneatur vitium eius occultum aperire, ac proinde, pari ratione eum, qui ludit, teneri suam peritiam patefacere: Respondeti enim poterit. Primò, Venditorem ad hoc ex iustitia non teneri, si emptor id non postulet, sed suo iudicio rem explorare velit, iuxta ea, quæ dicta sunt supra cap. vigesimoprimo, dubitatio. 11. Secundò, Quidquid sit de venditore, aliam esse rationem in ludo; quia in venditione & emptione quæritur æqualitas rei & pretij: in ludo, vero & sponsionibus, quæritur victoria, vel fortunæ, vel industriæ, vel scientiæ. vnde etiamsi tua industria vel scientia sit maior, non teneris eam aduersario patefacere. satis est vt eam non tegas aliqua simulatione, qua alter decipiatur.

30 Verùm contraria sententia est communis, vnde & nobis amplectenda. Fundamentum huius est, non quod quidam ponunt, quia debet esse par conditio ludentium; (id enim verum non est de paritate industriæ, vel notitiæ; sed de paritate in legibus seruandis, & iure lucrandi, vel perdendi; vnde ad rem non facit) sed quia error, seu dolus dat causam contractui. si enim hic alterius peritiam nosset, nollet suam cum ea committere; at quando error dat causam contractui, hic vel irritus est, vel in irritum reuocari potest, vt ostensum est c. 17. dub. 5. num. 19. & seq. Vide, si placet, quæ ibi dicta: ex quibus rationi alterius sententiæ responderis.

31 Nec obstat, quòd is, cui in ludo felicior sors aut partitio accidit, ita vt certus sit de lucro, possit ea re dissimulata augere sponsionem, & offerre duplum aut quadruplum in ludum, etiamsi alter decipiatur; vt docent Couar. & Decius supra, & Ioannes Medina C. de rest. q. 22. & alij: quia ludi leges consuetudine receptæ id permittunt, vt ijdem auctores docent. Vnde si consuetudo simili modo permitteret excessum peritiæ in altero, non putarem cogendum ad restitutionem.

Si habet animum nō soluendi.

Secundus casus est, Cum is, qui ludit, habet animum non soluendi, vel solutum repetendi. Talis non potest lucrari. Primò, Quia decipit aduersarium; (hoc ipso enim, quo exponit rem suam, significat se esse paratum soluere, & amittere, si ludo vincatur, cuius tamen contrarium mente gerit) quam deceptionem si aduersarius sciret, nollet ludere. Secundò, Quia debet esse par conditio ludētium; nempe vt vterque eodem modo paratus sit amittere rem depositam, si victus fuerit. qui tamen sincero animo lusit, non cogitans de non soluēdo, vel de recuperando amisso, aut habens animum soluendi, & non recuperandi; potest peracto lusu mutare animum & nolle soluere; vel si soluit, repetere solutum: quia hoc vtrique leges concedunt, & in eo sunt pares. idque locū habet, siue vterq; ludat credito, siue vterq; præsenti pecunia, siue alter credito, alter præsenti pecunia. sicut enim qui ludit credito, potest postea nolle soluere; ita etiam qui præsenti pecunia ludit, potest repetere solutum. vnde verum non est quod quidam docent, eum, qui ludit credito, non posse lucrari ab eo, qui exponit præsentem pecuniam, nisi iurat se soluturum. satis enim est vt ludens credito, bona fide intendat soluere, vtque aduersarius eius fide sit contentus.

Petes, Quid si ludens credito non teneatur soluere, & ludenti pecunia numerata non detur repetitio; Vtrū tunc is, qui credito ludit, possit lucrari?

Respond. Posse, si cum luderet animum habebat soluēdi; quia alter censetur cedere iure suo, hoc ipso, quo sciens & volens cum tali ludit, præsentem pecuniam exponens. Talis lex lata est a Carolo V. in Hispania, de qua Couarru. regul. Peccatum, par. 2. §. 4. num. 8. & Castro lib. 2. de lege pœn. cap. 2.

Si non possit alienare. Religiosus.

Tertius est, Cum alter ludentium non potest rem depo-
sitam alienare; vt si sit Religiosus vel filiusfamilias. Reli- 32
giosus absque consensu Superioris non potest quidquam ludo acquirere; quia sine eo non potest quidquam in ludum deponere. vnde si lucretur, tenetur ad restitutionem; sicut & ille tenetur, qui ab eo lucratus fuerit. Cum consensu tamen Superioris potest lucrari & perdere, etiam nota-
bilem summam; quia est contractus onerosus, qui potest 33
Monasterio esse vtilis: quamuis peccet, res Monasterij sic exponendo: & quidem mortifere, iuxta Nauarrum cap. 20. num. 9. Si tamen contigerit Monasterium grauiter lædi ex ludo, datur ei restitutio in integrum, sicut in alijs contractibus. De pupillo & minore habente curatorem, dictum

Filiusfamilias.

est supra cap. 17. dub. 8. Filiusfamilias pubertatem ingres- 34
sus, si habet castrensia vel quasi castrensia, vel alia à parente concessa ad animi oblectationem, vel ad liberam administrationem, potest lucrari & perdere: & qui ab eo lucratus fuerit, non tenetur ad restitutionem. si autem solum habet aduentitia, quorum vsusfructus sit apud parentem, non potest quidem ea exponere in ludum absque parentis consensu; si tamen fecerit, & perdiderit, probabile est

Aduentitia filiorum.

eum, qui lucratus fuerit, non teneri ad restitutionem parenti aut filio, vt docet Molina disp. 519. ratio est, quia etsi filius non potuerit dominium horum transferre in alterum; (eò quod administratio pertineret ad parentem) tamen quia ad ipsum pertinet dominium directum, poterit victor hæc retinere iure retentionis, pro debito, quo filiusfamilias manet illi ex ludo, naturali iure, obstrictus. hoc tamen limitauerim ad eum euentum, quo parens censeri possit condonare filio vsumfructū & cedere iure administrandi illa bona: vel quando per filium alia ratione compensari potest. Alioquin si parens id, quod amissum est, repete-
ret, vel constaret ipsum velle sibi restitui, deberet reddi; 35
sed filius teneretur de euictione ex rebus suis: quam primum commode posset. Nisi forte ludo vetito amiserit; (tunc enim sicut non tenetur soluere, ita neq; compensare si fuerit euictum) vel nisi se possit eximere beneficio restitutionis in integrum, quod minori, si læsus fuerit, competit vsque ad 29. annum completum; vt dictum est supra c. 17. dubit. 8.

Res aliena si deponatur in ludum.

36 Si filiusfamilias non habet quidquam proprij, sed tantum aliena, quæ ipse non potest in alium transferre, & aduersarius id nouit, neuter potest lucrari: quia cōtractus est irritus, cum vtrimque sit mala fides. Idē dicendum, si quis ludat cum eo; quem scit deponere rem furtiuam. colligitur ex L. Si in empt. 34. §. Item si emptor. ff. de contrahenda empt. Si autem aduersarius bona fide putat esse rem ipsius, aut ipsi esse concessam liberam administrationē; tunc vterq; potest lucrari, quia contractus est validus propter bonam fidem alterius contrahentium; vt colligi potest ex L. Rem alienum. 28. ff. de contrahenda empt. vide dicta c. 20. dub. 18. vbi tamen victor sciuerit rem, quam lucratus est, esse alienam, tenetur illam curare restitui; sed tunc filiusfamilias tenetur illi de euictione, manetq; obligatus ad compensandum.

Duo tamen hic sunt Notanda: Alterum est, filiumfa- 37
milias

Dum versatur in aula vel studijs. nullus, qui à parente sustentatur in aula vel Vniuersitate, posse particulam aliquam summæ sustentationi destinatę, ludo honesto insumere, nempe quatuor, vel quinque in centum. vt docet Sotus libro quarto, quæstione quinta, articulo secundo, & Nauarr. cap. vigesimo, numero duodecimo; ratio est, quia ad alimenta pertinet etiam honesta recreatio, ætati & statui conueniens, & æqualibus passim concessa, sine qua non posset decorè & libere cum socijs versari. Idem sentit Nauarrus de Religioso, qui versatur in studijs, impensis sui Abbatis, vel in negotijs Monasterij foris; modò tamen id honestæ recreationis causa faciat.

38 Alterum est, Eum, qui solùm quatuor potest deponere in ludum, non posse singulis commissionibus ab vno eodemque lucrari plusquam quatuor; quia debet esse par, conditio ludentium: nisi alter sciens conditionem socij, cedat iure suo. potest tamen amplius lucrari, si plures sint in quos ludit; vt si quatuor ludant, & singuli deponant quatuor, poterit lucrari duodecim. diuersis etiam commissionibus poterit ab vno eodemque plus lucrari, quam potest perdere. cùm enim non possit perdere nisi quatuor, potest lucrifacere centum. ratio est, quia satis est ad singulorum ludorum lucra, vt possit alienare quod in quoque ludo deponit. Adde, posse etiam deponere quidquid lucratus fuerit; quia parens ad id tacitam facultatem dare censetur. vide Nauarrum suprà. *Potest quis plus lucrari quā perdere, & contrà.*

CAPVT VIGESIMVM SEPTIMVM.

De Deposito & commodato.

Constat Dubitationibus 6.

EXPOSITIS contractibus, quibus transfertur dominium, dicendum est de quibusdam alijs, quibus non transfertur: inter quos primò occurrunt contractus Depositi & Commodati.

DVBITATIO I.

Quid sit depositum, quid commodatum.

1 RESPONDEO, & dico Primò, *Depositum* vocatur & res ipsa, quæ alicui custodienda traditur; & contractus, quo aliquid traditur custodiendum, vt integrum restituatur; vt colligitur L. 1. ff. Depositi.

2 *Perficitur re ipsa.* Dico Secundò, Contractus hic re ipsa perficitur: nempè dum res traditur à deponente, & suscipitur a depositario: tradere enim vel deponere in domo non sufficit nisi alter significet se eius custodiam suscipere: nisi forte ex officio teneatur eam custodire; vt sunt caupones, stabularij, nautæ, & aurigæ, sufficit enim illis videntibus rem in domo, vel naui, vel curru deponi, teste Gomezio tomo secundo, capitulo 7. numero secundo.

3 *Quæ res deponantur.* Dico Tertiò, Deponi ordinariè solent res mobiles aut se mouentes; non autem immobiles, nisi quando est de aliqua re immobili controuersia; tunc enim deponi solet apud sequestrum, vt custodiatur, & vt fructus eius seruentur ei, qui superior fuerit in lite. vide Syluest. v. Depositū, nu. 1. Solet autem apud sequestrum fieri depositio, quando neuter litigantium est in possessione rei; aut alter contra iuris ordinem possessionem est ingressus. Item quando timetur ne alter cum re fugiat, aut eam deuastet; & in alijs quibusdam casibus.

4 *Cōmodatū.* Dico Quartò, *Commodatum* vocatur, tum res ipsa, cuius vsus alteri conceditur; tum contractus, qui nihil est aliud, quam rei alicuius quoad solum vsum gratuita concessio; vt colligitur §. Item is, Institutio. quibus modis contrahatur oblig. hinc patet esse contractum, qui re ipsa perficiatur.

Differt à mutuo. Dico Quintò, *Commodatum* differt à *mutuo*. quòd per illud non transferatur dominium, sitque idem numero restituendum, possitque esse tam rei immobilis, quam mobilis: nam etiam domum nostram commodamus. mutuum verò, dominium transfert, & diuersum numero restituendum est, solumque in rebus mobilibus, quæ numero, pondere, vel mensura constant, cernitur. *Ad precario.* a *precario* verò, quod commodatum sit certi temporis, expressi, vel impliciti, ante quod non possit repeti. Expressi, vt si commodem tibi librum ad mensem. Implicitè, vt si commodem tibi librum, vt eum transcribas: tunc enim implicitè tantum temporis concedo, quantum necessarium est ad describendum commodè; L. 3. & quarta. ff. commodati. vide Syluestrum v. Commodatum, numero primo. Si ante hoc tempus repetas, commodatarius non tenetur. si inuito extorqueas, teneris illi de damno secuto. *Precarium* verò est reuocabile ad nutum concedentis.

DVBITATIO II.

Vtrùm depositarius possit deposito vti.

RESPONDEO Non posse, alioquin censetur furtum committere; & si vsus sit pretio æstimabilis, (vt est vsus equi, vestis, monilis) tenetur soluere 5
pretium: si tamen putetur dominus illud velle. ratio est, quia vsus rei non est ei concessus, sed tantùm res ipsa, vt eam custodiat. Idem dicendum de pignore; & de commodato, si quis eo aliter vtatur quam concessum sit; vt docet Couarruuias lib. 3. variarum. capit. decimoquinto. num. vltimo.

Aduerte tamen, in tribus casibus posse deposito vti.
Primò, Si id illi a deponente est concessum. per hanc enim 6
concessionem, depositum transit in mutuum, vel in commodatum, hoc ipso, quo vti cęperit: in mutuum quidem, si est res vsu consumptibilis, vt pecunia, triticum, oleum; in commodatum, si non est vsu consumptibilis. vide Nau. c. 17. nu. 181. & colligitur ex L. Certi condictio. 9. §. vlt. ff. de rebus creditis. *Potest vti in tribus euentis.*

Secundò, Si depositarius bona fide existimet domino id
non displicere; tunc enim non peccaret vtendo, nec furti 7
actione teneretur, quamuis postea constaret domino displicuisse, & deberet vsum, domino volente, compensare: quia fur censeri non potest, qui putat se domino non inuito rem contrectare. ita Couar. sup.

Tertiò, Quando depositum est res vsu consumptibilis,
v.g. pecunia, triticum, vinum; & depositarius certus est, 8
se, quando depositum repetetur, paratum habiturum tantumdem eiusdem mensuræ & bonitatis; tunc non erit peccatum, saltem mortiferum, vti deposito, & illud alienare: quia nullum incommodum irrogatur deponenti. imo hoc cedit in eius commodum, quia etiamsi res casu, vel culpa leuissima depositarij periret, maneret deponenti salua: alias ipsi peritura. Ita Molina disput. 524. Idem docet Sylu. v. Depositum, num. 10. *Si certus est se posse restituere.*

DVBITATIO III.

Ex qua culpa depositarius teneatur, si depositum perijt, vel deterius effectum est.

9 RESPONDEO & dico Primò, Si depositio tantùm cedit in commodum deponentis, depositarius solùm tenetur ex dolo & culpa lata; non autem ex leui vel leuissima.

Si in commodum deponentis solùs.

Si in commodum vtriusque.

Dico secundò, Si verò cedit in commodum vtriusque, tenetur etiam ex culpa leui; vt si pretium pro custodia accipiat; vt patet L.prima, ff. depositi. hinc sartores, molitores, & similes artifices, quibus res aliqua traditur polienda, vel permutanda: item nautæ, aurigæ, caupones & similes, apud quos res deponitur, tenentur ex culpa leui: quia depositio etiam in ipsorum commodum cedit. Imò
10 L.1. citat. nautæ stabularij & caupones dicuntur teneri ex culpa leuissima: quod sane probabile est, non solùm in foro externo; (vt vult Syluester v. Nauta, numero primo, & Angelus, eodem in principio) sed etiam in foro conscientiæ; præsertim si quis rem aliquam ipsis expresse tradiderit custodiendam: id enim leges, ad fraudes omnes, quæ à talibus committi solent, excludendas, meritò potuerunt constituere. secùs tamen, si quis rem suam, ipsis tantùm videntibus, in diuersorio vel naui deposuerit; (quamuis illa lege id significetur) quia nisi illis specialis cura committatur censentur: cuique rerum suarum custodiam relinquere; idque ob multitudinem accedentium & recedentium, quorum fidem & factum ipsi præstare nolunt. ita ferè nunc est consuetudo.

11 Dico Tertio, Si depositio fiat in commodum solius depositarij, tenetur de culpa leuissima: vt si quis deponat apud aliquem pecuniam eo fine, vt possit illa vti, si opus illi fuerit. colligitur ex L.4. ff. de rebus creditis. sic intellige L.1.§.Sæpe. ff. deposit. vbi dicitur; *Si se quis deposito obtulit, idem Iulianus scribit periculo se depositi illigasse; ita tamen vt non solùm dolum, sed etiam culpam & custodiam præstet, non tamen casus fortuitos.* loquitur enim de eo, qui tantùm sui commodi causa se obtulit; non autem de illo, qui causa vtriusque, vel deponentis dumtaxat: hic enim non magis tenetur, quam qui se non obtulit: nisi aliud expresse conuenerit, aut nisi diligentissimam custodiam promiserit. vide dicta supra cap.7. dubitatio. octaua, vbi etiam diximus, non esse improbabile, neminem teneri in foro conscientiæ, nisi ex culpa graui, nisi aliud expresse sit conuentum.

Si in commodum solius depositarij.

12 Notandum est, si quid depositum sit apud Abbatem, ad Religiosum, cum consensu Abbatis; idque culpa eius perierit, Monasterium non teneri depositi: quia non tenetur ex dicto Prælati, aut Religiosi. Idem dicendum de deposito apud Episcopum, vel Canonicum. patet ex capit. Delictum de regul. iuris, in 6. & cap. Episcopum. 16.q.6. *quia delictum personæ, non est in damnum Ecclesiæ conuertendum*, vt ibidem dicitur. Si tamen id totum vel ex parte versum esset in commodum Ecclesiæ vel Monasterij, teneretur quatenus inde commodum percepit.

Petes, Quid si dubium sit, Vtrum depositum vel commodatum culpa depositarij, vel commodatarij perierit?

13 Respondeo, si adhibita diligenti inquisitione res dubia maneat, nõ tenetur: quia in dubio nemo præsumitur delictum facturus, colligitur ex l. Meritò.§1. ff. Pro socio. quod maximè verum est in dubio vtrimque æquali: nam si indicia in alteram partem magis inclinent, potest fieri præsumptio in contrariũ: de quo Couarruuias Clemen. Si furiosus p.2.§.2. num.1. vbi ex eodem principio colligit consultorem, damno secuto, teneri ad restitutionem; quando dubiũ est, vtrùm ex vi consilij secutum sit, an verò auctor suopte nutu facturus fuerit, quia in dubio non præsumitur quis commissurus delictum. Itaque auctor in illo casu non præsumitur antique consilio male facturus. Confirmatur, quia in dubio æquali censetur indeterminatus: ergo consilium accedens determinauit illum ad alteram partem. secùs verò si dubium esset an consiliũ datum sit: vel si constaret ex ignorantia inculpata datum: quia tunc non teneretur, partim ob eamdem regulam, partim

Si dubiũ causam culpa perierit.

quia non intercessit culpa; iuxta ea, quę dicta suprà cap.7. dubitationes 7.

DVBITATIO IIII.

Quando depositori repetenti depositum possit non reddi.

RESPONDEO, Quatuor casibus. Primò, Si petat vt sibi vel alteri noceat; vt si furens repetat ensem. 14

Si depositũ generatim confiscatum.

Secundò Si bona eius fisco sint addicta: tunc enim fisco tradenda colligunt id DD. ex L.Bona fides.31.ff.depositi. Sed ex eo loco non colligitur id esse necessarium. Vnde nisi Iudex bona fisco addicens, vetuerit, puto illi posse restitui, quia ille adhuc ius ad eam rem habet, cùm dominiũ nondum amiserit. Ita quidam recentiores, & Emmanuel Sa, v. Depositum. non tamen puto depositarium ad hoc obligari; sed posse, si velit, ad fiscum deferre, quia etiam fiscus ius habet, vt eam rem sibi vindicet.

Tertiò. quando dominus & fur in repetitione rei concurrunt, non est restituenda furi, qui deposuit. Idem dicendum, si constet rem furto esse sublatam per deponentem: tunc enim ipsi non est restituenda, sed domino; nisi putetur illam repetere vt restituat domino. 15

Quartò, Causa compensationis; probabile enim est, etiam in deposito locum habere compensationem in foro conscientiæ. quando nulla alia ratio suppetit rei sibi debitæ obtinendæ. Idem dicendum de commodato: ita tenet Nauarrus cap.17.num.115. Emmanuel Sa, & multi recentiores. Iure enim naturæ & gentium, potest quis sibi ex qualibet re alterius satisfacere, quando aliter solutionem obtinere nequit. In foro tamen externo hæc compensatio non admittitur, sicut nec in commodato: imò neque in rebus diuersæ speciei: in quibus constat ex communi DD. sententia posse fieri compensationem in foro conscientiæ. Syluest. v. Compensatio, nu.3. cum Panormitano admittit compensationem indirectam in deposito, commodato, & ceteris omnibus. Indirectam compensationem vocant, quia res detinetur donec solutio fiat. 16

Cõpensatio in deposito.

DVBITATIO V.

Vtrùm commodatum possit repeti ante tempus, cum damno commodatarij, si commodanti simile damnum impendeat.

NAVARRVS cap.17. nu.182. negat, ratio ipsius est; quia commodans, sua voluntate propriæ rei vsum concessit, & suam fidem seruare tenetur. confirmatur, ex cap. vnico, de commodato. & ex L. In commodatum. 17.§. Sicut. ff. commodati. 17

Respondeo tamen, verius esse, ob par incommodũ vel damnum vitandum, posse repeti ante tempus, ita Angelus v. Commodatum, num.4. Syluester ibidem num.4. Lopez l.1. de contractibus, cap.34. Molina disputatio.294. & alij. Probatur Primò, Quia commodator non censetur talem euentum voluisse comprehendere: si enim de eo rogatus fuisset, expresse negasset. Secundò, Quia locator potest repetere rem locatam ante tempus, si superuenerit euentus, quo res illa ipsi sit necessaria, vt supra cap.24. dubitatione 6. ostensum est: ergo multo magis poterit repeti commodatum, quod gratis concessum est. Hæ rationes probant nõ solùm tunc posse repeti, quando commodatarius non potuisset sibi alia ratione prospicere, quam per commodatum, vt volunt Angelus, Syluester, & Lopez; sed etiam quando potuisset sibi alio modo consulere; & quamuis ita affectus fuisset vt si sciuisset fore repetendum, non voluisset illud acceptare, sed aliunde petere, vt recte Molina: quia locator potest expellere conductorem, etiamsi conductor rem illam non fuisset conducturus, si id præsciuisset futurum. debet enim commodatarius ab initio, quando illud acceptat, cogitare, posse talem euentum superuenire: ac proinde paratus esse tunc ea re priuari cum suo incommodo & damno: vel pacisci expresse; vt 18 19

Si vtrique par incommodum, potest repeti.

quidquid

quidquid euenerit, non teneatur ante certum tempus restituere.

20 Ad rationem Nauarri: Etiamsi sua voluntate rem concesserit, id tamen intelligendum cum hac tacita conditione, Nisi interim contigerit eam commodanti esse necessariam. quisque tenetur seruare fidem promissorum, quamdiu manet idem status rerum, qui erat tempore promissionis: si res notabiliter mutentur, non tenetur; vt docet Diuus Thomas quæstione 100. artic.3. ad quintum, & alij Doctores: vt si quis promiserit alteri alimenta. & postea ipsemet incidat in egestatem. si promisisti operam tuam, & interueniat morbus vxoris. si promisisti puellæ nuptias. quòd putares illam esse virginem. & postea deprehendis non fuisse. his & similibus casibus reuocatur promissio. eo quòd promissor non censeatur eos voluisse comprehendere. Idem potiori ratione dicendum, si quis alteri promiserit aliquid commodandum, vel etiam commodauerit, & euentus superuenerit, quem non intendebat complecti.

Promissio desinit obligare.

21 Dices. Si tibi donem librum aut vestem. & posteà contingat eius vsum mihi esse necessarium, non possum reuocare donationem: ergo nec commodatum; nam in commodato alienatur vsus rei.

Donatio.

Respondeo negando consequentiam, quia commodator retinet dominium rei & ius ad repetendum vsum: donator verò non retinet dominium, sed rem omnino à se abdicat. vnde non est mirum si minus iuris habeat, quam commodator. deinde non censetur res donari sub hac tacita conditione, vt possit repeti, si donatori opus fuerit. Vbi tamen aliqua tacita conditio, vel ex mente donantis, vel ex dispositione Iuris interuenit, etiam donatio reuocari potest, vt patet ex capit.18. dubitatione decimaquarta.

DVBITATIO VI.

Vtrùm commodatarius, & depositarius possint præferre res suas rebus commodatis & depositis, si vtrasque saluare nequeant.

22 QVIDAM sentiunt, deposita apud te, vel tibi commodata, causa solius deponentis, in periculo posse postponi omnibus tuis; si causa vtriusque, tuis æqualibus; si tua causa solùm, tuis pretiosioribus. Ita Angelus v. Commodatum, num.10. Syluest. num.9. Fumus num.11. & quidam alij. Sed prima pars huius sententiæ non videtur vera. si quis enim in stabulo tuo deposuerit equum 200. aureorum, contra omnem rationem facis, si orto incendio relinquas equum tanti pretij, vt salues tuum vitulum, vel vnam ouem.

Respondeo igitur cum distinctione; vel etiam res tua, quæ cum altera confertur, est pretiosior re commodata, deposita, conducta, &c. vel est minùs pretiosa, vel est æqualis pretij. Nunc.

23 Dico Primò, Si tua res est pretiosior, potes eam in periculo incendij, naufragij, hostilis irruptionis, præferre rebus tibi commodatis, depositis, conductis, & oppigneratis, est communis Doctorum. ratio est, quia nemo tenetur subire damnum maius, vt auertat alterius damnum minus.

Res pretiosior præferenda.

Aduerte tamen, si res aliena erat apud te, in tuum solius commodum: tunc teneris alteri interitum rei suę compensare ex rebus tuis. Primò, Quia æquitas non patitur vt alter damnum sustineat, quod tua solius occasione obuenit, rebus tuis saluis. postulat enim gratitudo, vt ipsum etiam cum æquali rerum tuarum iactura serues indemnem: quæ ratio non solùm de commodato, sed etiam de precario concludit, vt rectè Molina disputat. 296. Secundò, Ad hoc videris te tacitus obligare, dum illam rem in tuum duntaxat commodum petis; nam tacitus te obligas ad diligentissimam custodiam; ac proinde teneris eam seruare præ rebus tuis. quòd si res tuæ sint magis pretiosæ, poteris quidem eas præferre, sed cum animo compensandi. 24

Si in tuum solius commodum.

Mihi tamen non est improbabile, te non teneri ex iustitia compensare, quia res illa absque tua culpa perijt, ac proinde perijt domino. Ita Syluester, Angel. Fumus, suprà, & alij: quamuis ex decentia & quadam gratitudine tenearis. Certum tamen est, si rem alterius, periculo eripuisti, te non teneri ad expensas, ad eam curandam vel reparandam necessarias, si fortè læsionem aliquam ex incendio vel hoste contraxit: quia hanc impedire non potuisti. 25

Si verò erat in commodum alterius tantùm, vel etiam vtriusque, vt in deposito, pignore, & conducto; tunc non teneris compensare. si enim non in tuum, sed in alterius dumtaxat commodum concessa vel deposita sit nō teneris cum proprio damno illam conseruare: non enim tunc tua causa est in periculo, sed alterius. vnde par non est, vt tu ex ipsius conseruatione damnum reportes. Idem dicendum, si in vtriusque commodum: non enim tunc est ratio, cur alteri potiùs quam tibi consulere debeas: in communi enim periculo, ceteris paribus, quisque potest sibi consulere præ alijs. Itaque tunc quæque res domino suo perit. 26

Si in commodum alterius vel vtriusque.

Dico Secundò, Si res alterius est pretiosior, teneris eam præferre rebus tuis vilioribus, eamque saluare, tuis relictis. ratio est; quia deposito, commodato pignori, locato, ea debetur custodia, quam quisque prudens suis rebus adhiberet: quisque autem saluaret res suas pretiosiores; relictis vilioribus. 27

Si res alterius est pretiosior.

Hic tamen Aduerte, si res illa erat apud te, tui dumtaxat commodi causa, non potes exigere compensationem pro rebus tuis: nam cum iactura rerum tuarum, quæ sint minoris vel æqualis pretij, teneris alterum præstare indemnem; cùm tantùm tui commodi occasione res eius in periculum illud inciderit. Si verò causa solius alterius, vel vtriusque, apud te erat, potes exigere compensationem: quia tunc non teneris illam cum tuo damno præstare incolumem. vnde etsi tenearis saluare rem alterius pretiosiorem, id tamen facis cum animo exigendi compensationem in rebus tuis, quas sinisti idcirco perire. 28

Dico Tertiò, Quando res tua & alterius sunt æquales, potes præferre rem tuam, si res alterius est apud te in commodum solius alterius, vel in commodum commune. Si verò est in commodum tui solius, teneris præferre rem alienam, eamque tua relicta saluare. nec ille tibi debet compensare. est communis sententia: patet ex dictis. Cætera, quæ hic dici possent, vide suprà cap.7. dubitatione octaua. 29

Si æqualis.

CAPVT VIGESIMVMOCTAVVM.

De Fideiussione, Assecuratione, Pignore, & Hypotheca.

Complectitur Dubitationes 7.

HI contractus sunt veluti subsidiarij reliquorum. inseruntur enim ad alios contractus confirmandos, vel ad rem aliquam aut obligationem periclitantem saluandam; vnde meritò de his post ceteros agendum.

DVBITATIO I.

Quid sit fideiussio, & quas conditiones requirat.

1 *Fideiussio.*

RESPONDEO & dico Primò, *Fideiussio* est alienæ obligationis in se susceptio, qua se quis obligat ad eam implendam, si debitor principalis non soluerit. vide Gomezium tom. 2. ca. 13. num. 11.

Perficitur hic contractus iure ciuili verbis; quia sine formula stipulationis non parit actionem in foro externo. tamquam pactum nudum; vt colligitur ex L. Blanditus. 12. C. de fideiussoribus & mandatoribus. Iure tamen Canonico, & in foro conscientiæ non requiritur formula stipulationis; sed sufficit consensus verbis expressus. iuxta ea, quæ dicta sunt cap. 17. dubitatione 4.

2 *Cõditiones requisita. Est obligatio accessoria.* Dico Secundò. Requiruntur in hoc contractu ordinariè quatuor conditiones, quibus natura eius continetur. Prima est, Vt hic contractus sit accessorius, supponens alium debitorem & aliam obligationem principale præsente vel futuram. Inst. de fideiussorib. §. 1. & 3. inde enim dicitur *fideiussor*, quod alienum contractum, vel factum, vel debitum fide sua esse iubeat, hanc pro eo obstringens. Neque refert, vtrùm fideiussor præcedat, an sequatur principalem obligationem; potest enim quis fideiubere in cõtractus amici futuros. Similiter non refert vtrùm obligatio principalis orta sit ex contractu, an ex delicto, an ex sententia iudicis: item vtrùm sit obligatio ciuilis & naturalis simul, an naturalis tantùm. his enim omnibus potest accedere fideiussor, Inst. sup. §. 1. Gomez. c. 13. nu. 1.

3 Ex his sequitur, non esse propriè fideiussionem, cùm quis constituit se pro alio debitorem principalem: quia non se obligat accessoriè, seu in defectum alterius; sed æquè primò: vnde potest statim conueniri.

4 *Non in amplius obligari potest: Potest arctiùs obligari.* Secunda conditio est, Vt fideiussor non possit in plus obligari (id est, vt amplius alio loco, aut tempore soluat) quam principalis debitor. Inst. sup. §. 6. Gomezius num. 1. est communis DD.

Aduerte tamen, posse fideiussorem arctiùs obligari, vt cum iuramento, vel cum hypotheca, vel cum Instrumento publico, (quod Guarantigium vocant) quod habeat paratam executionem, etiamsi principalis debitor non sit ita obligatus; vt ostendit Gomezius num. 2. estque per se satis manifestum.

5 *Si obligatio principalis sit nulla.* Tertia est, Vt si obligatio principalis debitoris est omnino inualida, etiam fideiussoria inualida sit, L. Cùm Lex. 46. ff. de fideiussoribus: vt si quis fideiussit pro solutione vsurarum; vel pro solutione pretij promissi pro re sacra à laico vendita.

6 *Obligatio naturalis.* Aduerte tamen si ex contractu, vel facto aliquo debitoris principalis nascebatur saltem obligatio naturalis, & accesserit fideiussor; tenebitur hic non solùm naturaliter, sicut principalis debitor, sed etiam ciuiliter: poteritque conueniri hoc ipso, quo principalis non potest, vel non vult soluere, vt docet Gomezius num. 2. & colligitur Instit. supra. §. 1. Vt si quis fideiusserit pro seruo, vel pro minore contrahente sine auctoritate curatoris, vel pro Religioso contrahente sine auctoritate Superioris. vel pro muliere contrahente sine auctoritate mariti. hi enim obligantur ad complendum contractum quantum in ipsis est; ac proinde si adhibeant fideiussorem, is obligatur; etiamsi ipsi obligationem, beneficio restitutionis in integrum, elidant aut illi, à quibus pendet ratificatio, contractum irritum reddant. 7 Si tamen minor vendat rem immobilem, vel mobilem pretiosam absque decreto iudicis, & adhibeat fideiussorem, fideiussor non tenetur, quia ex hoc contractu nulla oritur obligatio nec ciuilis, nec naturalis. L. 2. C. de fideiussor. minor. Idem dicendum, si minor emat aliquid absque auctoritate curatoris, supra dimidium iusti pretij, aut vendat infra dimidium: quia non obligatur naturaliter aut ciuiliter ad seruandum contractum. vt colligitur ex d. L. 2.

Notandum tamen, quando nulla est in contractu iniustitia, si fideiussor adhibeatur ad securitatem contractus, ne rescindatur à Superiore aut beneficio legis. tenebitur, etiamsi principalis non teneatur: quia obligauit se pro principali in euentum, quo ille nollet stare contractu. secùs verò si adhibeatur solùm ad securitatem debiti soluendi. tunc enim non tenebitur, si contractus sit iure irritus: quia tunc solùm se obligauit in euentum, si principalis deberet, & non solueret.

Quarta est. Vt fideiussor non possit conueniri, nisi facta excussione principalis debitoris, constiterit ipsum non esse soluendo; Authen. Præsente C. de fideiussoribus. Ante hanc Authenticam poterat conueniri ante excussionem principalis, vt docet Gomezius nu. 14. nisi esset fideiussor, qui dicitur *indemnitatis*. Sæpè enim fit vt creditor accepto vno vel pluribus fideiussoribus, non putet se satis securum, eo quod nesciat, an satis habeant in bonis: vnde petit, vt aliquis pro his spondeat. hic vocatur *fideiussor indemnitatis*, quia spondet creditorem fore indemnem fideiussoribus illis, & se obligat in euentum, quo ipsi deprehensi fuerint insufficientes. hæc fideiussio natura sua postulat excussionem omnium fideiussorum priorum. hoc tamen non postulat fideiussio communis, sed id habet ex dispositione d. Auth. Præsente. 8 *Excussio principalis.*

9 *Euentus quidã, in quibus non requiritur prauia excussio.* Aduerte tamen esse aliquos casus, in quibus potest conueniri fideiussor cõmunis, ante excussionem principalis. Primus est, si renuntiauit beneficio Auth. Præsente: quod facere potest; quia tantum eius fauore est constitutum. Secundus, Si constet principalem non esse soluendo aut procul abesse, & non habere bona in eodem territorio. Tertiò, Si fideiussor conuentus, negauit se fideiussorem: quia per hoc perdit beneficium excussionis. L. Si dubitet. 10. §. 1. ff. de fideiuss. *Iuramẽtũ.* Quidam addunt etiam posse conueniri ante excussionem, si iuramento confirmauit suam fideiussionem. sed vt rectè Gomezius docet, hoc non est verum: nam iuramentum intelligendum est, secundum naturam contractus, neque plus se extendit, quam ipsa simplex natura contractus, quem confirmat, ex intentione contrahentis vel iuris dispositione extenditur. Itaque si communi modo intendit fideiubere poterit opponere exceptionem præuiæ excussionis. Si tamen intendisset se obligare in euentum, quo principalis nollet soluere, & solutio ab ipso non posset impetrari via amicabili; (sicut fit, dum quis fideiubet pro aliquo valde potente) tunc teneretur ante excussionem. sic intellige cap. Ex rescripto, de iureiurando.

10 Si in aliquo horum casuum, in quibus requiritur excussio, fideiussor per ignorantiam non opposuit hanc exceptionem, ideoque fuit condemnatus soluere, vel iam soluit, valet solutio; nec creditor tenetur ei restituere; quia talis exceptio non inducitur à iure contra substantiam actionis. & obligationem; sed solùm ratione ordinis procedendi. vnde oportet eam opponi ante litem contestatam, quia est exceptio dilatoria. vt docet Gomezius numero 14.

DVBITATIO II.

Qui possint validè fideiubere, qui non.

11 RESPONDEO, Omnes eos fideiubere posse, qui possunt principaliter obligari. nisi per legem aliquã id eis reperiatur prohibitum. Præcipua difficultas est de mulieribus & de minoribus.

12 *Si mulier fideiubeat.* Dico Primò. Si mulier fideiubeat pro marito, est irrita fideiussio. Authent. Si qua mulier. C. ad S. C. Velleianum. vnde sequitur, si causa huius fideiussionis soluit pro marito, creditor tenetur ei ad restitutionem, quia soluit indebitum, ac proinde non transtulit dominium, cùm non sub esset titulus. si tamen iuramento promisisset, teneretur; quia iuramentum seruandum est, si eius executio non est saluti noxia. cap. Quamuis pactum. de pactis in 6.

13 Dico Secundo, si fideiubeat pro aliquo absque Instrumento publico; vel per Instrumentũ absque tamen tribus testibus, est irritum, nec tenetur soluere. Ita habetur L. Antiquæ. 23. §. fin. C. ad S. C. Velleianum, estq; communis sententia DD. vnde creditor tenetur ei restituere quod sic ipsa soluit, nisi iuramento suam fideiussoriam obligationem confirmasset In duobus casibus prædictis non opus habet

beneficio

beneficio S.C. Velleiani, quia contractus per se irritus est.

14 *Requiritur Instrumen. pub. & tres testes.* Dico Tertio, Si ipsa pro aliquo fideiubeat Instrumento publico, adhibitis tribus testibus, tenetur ciuiliter & naturaliter; tamen competit ei exceptio S.C. Velleiani, qua potest elidere hanc obligationem. Prior pars habetur expressè d. L. Antiquæ. §. fi. vbi etiam requiritur vt tres illi testes Instrumento subscribant. Sed nunc passi consuetudine receptum est, vt sufficiat Notarium publicum, præsentibus tribus testibus, subscribere.

15 *Elidit omnem obligationem.* Altera habetur L. 1 & multis sequentibus C. ad S. C. Velleianum, estque communis sententia DD. vt docet Gomezius num. 16. Vbi Aduerte, quando mulier priuilegio huius S.C. vti vult, ita elidere omnem obligationem, vt etiam in foro conscientiæ non teneatur soluere. quòd si per ignorantiam huius soluerit. valet quidem solutio, & creditor non tenetur sponte restituere: potest tamen ipsa postea, vbi suum priuilegium cognouerit, hanc exceptionem opponere, & solutum repetere per condictionem indebiti; quia hæc exceptio est fauorabilis & minime ad certum tempus limitata vt idem docet: & tunc creditor tenebitur restituere. Potest autem hæc exceptio à muliere opponi, etiam post sententiam definitiuam, qua iubetur soluere: modo tamen id faciat ante executionē sententiæ. quod addo, quia post executionē sententiæ definitiuę non datur repetitio. L. Iulianus. 59. ff. de conductione indebiti. vnde tunc creditor non tenetur ei restituere: non enim illa habet amplius ius repetendi, cum nimis diu expectauerit. Potest tamen opponere post executionē factam, si hęc facta sit non virtute sententiæ definitiuæ, sed virtute Instrumenti Guarantigij, quod ipsa creditori concesserat. Gomezius supra.

16 *Quādo non possit vti beneficio Velleiani.* Aduerte tamen, mulierem non posse beneficio Velleiani se iuuare. Primò, Si expressè huic priuilegio renuntiauit: quisque enim potest renuntiare ijs, quæ in suum fauorem sunt inducta. Verùm non sufficit simplex renuntiatio in Instrumento; (eadem enim facilitate, qua mulier inducitur ad fideiubendum, induci potest ad renuntiandū huic priuilegio; & sic esset nullius momenti, vt bene ostendit Gomezius num. 17.) sed requiritur vt fiat coram Magistratu: quando enim ætas vel fragilitas personæ est causa priuilegij, non sufficit simplex renuntiatio, sed requiritur vt fiat coram Magistratu, vel cum iuramento, ne priuilegium reddatur vanum. Secundò, Si iuramento suam fideiussionem confirmauit; tunc enim tenetur implere. etiāsi suum

17 *Si iuramento confirmauit.* priuilegium ignorauit dum iuraret. Couarruuias tamen in cap. Quamuis pactum. p. 2. §. 3. num. 5. cum multis alijs putat eam hoc casu posse vti Velleiani S.C. beneficio, quia iuramentum non se extendit ad incognita. Sed contraria sententia est communis, vt ait Gomezius. ratio est, quia etiamsi sciuisset illud suum priuilegium, nihilominus iurasset. ideò enim iurauit, vt sibi omnes vias præcluderet non implendi promissionem: vnde implicitè renuntiat etiam huic priuilegio. Fatendum tamen etiam Couarruuiæ sententiam esse probabilem & securam in praxi; vt docet Sanches lib. 4. de matr. dispu. 9. num. 15. quia altera non est ita communis, quin hæc quinque multos auctores habeat. Tertiò, Si pretium pro fideiussione accepit. vide alios casus minoris momenti apud Syluestrum v. Fideiussor, nu. 2. & Molinam disput. 540.

18 *Minores.* Quod ad minores attinet, Dico Primò, Si minor 25. annis pro aliquo fideiubeat, obligatur quidem naturaliter; tamen beneficio restitutionis in integrum potest obligationem elidere; quia semper præsumitur læsus. colligitur ex. L. Ait prætor. 7. §. Non solū. 3. ff. de minoribus, estque communis, teste Gomezio num. 19.

Dico Secundò, Si tamen minor fideiubeat pro patre incarcerato, efficaciter obligatur. ratio est, quia tenetur hoc facere; imò si non faceret, posset exhæredari, si sit maſculus 18. annorum. colligunt DD. ex Authen. Si captiui. C. de Episcopis, & Clericis, & ex alijs iuribus.

19 *Clerici.* Quod ad Episcopos & Clericos attinet, etsi non possint fideiubere in præiudicium Ecclesiæ, possunt tamen in damnum proprium; ita enim habet consuetudo. Nec obstat ca. 1. de fideiussionibus, vbi dicitur, *Clericus fideiussionibus inseruiens abijciatur*, agit enim de eo, qui huic rei vacat; idque fortè ob quæstum. Clericus tamen non tenetur ex fideiussione, nisi quatenus ex patrimonio, vel fructibus beneficij potest; sic tamen vt non remaneat in egestate cap. Odoardus. de solut.

Religiosus non potest fideiubere, aut mutuum accipere sine consensu Prælati & maioris partis Capituli: si aliter factum sit Conuentus non tenetur, nisi quatenus versum in eius vtilitatem. cap. Quod quibusdam. de fideiussoribus. similiter nec Prælatus, sine consensu maioris partis Capituli; nisi in re parua, de qua per se potest disponere, Siluester v. Fideiussor, nu. 4. 20 *Religiosus.*

DVBITATIO III.

Vtrùm singuli fideiussores teneantur in solidum.

RESPONDEO & dico Primò. Quando sunt plures fideiussores pro eodem debito, singuli tenentur in solidum: qui tamen in solidum conuenitur, potest excipere, vt quilibet conueniatur pro sua parte: v. g. tres fideiusserunt pro debitore 300. aureorum: si debitor nō sit soluendo, & vnus fideiussorum conueniatur à creditore. non tenetur hic soluere nisi 100. aureos, sed potest illum remittere vt reliquas partes à ceteris exigat. Ita habetur L. Inter fideiussores. 26. ff. & L. Non rectè 3. c. de fideiuss. Concessum est illis hoc beneficium rescripto Adriani Imp. vt ibidem dicitur; sine quo singuli tenerentur totum soluere ex vi contractus fideiussorij. 21 *Exceptio vt singuli pro sua virili conueniantur.*

Dico Secundò, Hæc exceptio debet opponi ante sententiam definitiuam, qua iubeatur soluere, vt docet Gomezius numero 25. Post illam, (præsertim si executioni mandata sit, facta solutione) non potest opponi, iuxta supradicta de muliere. quod si cogeretur soluere non virtute sententiæ definitiuæ, sed vi Instrumenti Guarantigij, posset adhuc opponi, vt ibidem Gomezius docet. similiter si post sententiam definitiuam fideiussor appellasset. 22

Dico Tertio, Hæc tamen exceptio non competit fideiussori, si iam vel sponte, vel compulsus per sententiam definitiuam, soluit; vel si fideiubendo, huic priuilegio renuntiauit. Ita Gomezius supra. vnde minus est hoc priuilegium quam mulieris. quæ post solutionem facta per ignorantiam sui priuilegij, potest solutum repetere. ex S. C. Velleiano. 23

Aduerte tamen, fideiussorem, si totū soluerit, posse cōpellere creditorem, vt sibi cedat actione. quam habebat in reliquos fideiussores, exigendi ab illis partes viriles, quas à singulis ex rescripto Adriani poterat petere, v. g. 100. aureos ab vnoquoque in proposito exemplo. a debitore autem principali potest petere eam partem, quæ se propriè contingebat, v. g. 100. aureos: & sic recuperabit 300. aureos, quos soluit reliqui verò fideiussores solùm possunt repetere suas partes à debitore principali. potest etiam fideiussor, qui soluit pro debitore principali, & inde damnum incurrit, repetere à debitore non solùm totum, quod soluit, sed etiam compēsationem damnorum, quæ incurrit ex culpa ipsius. *Si totū soluit.*

DVBITATIO IV.

Quid sit contractus assecurationis, & quidnam ad eius iustitiam requiratur.

RESPONDEO & dico Primò, *Assecuratio* est periculi alieni præstatio, seu est contractus, quo quis alienæ rei periculum in se suscipit: obligando se vel gratis vel certo pretio ad eam compensandam, si perierit. si gratis hanc obligationem suscipiat, est promissio gratuita. si pretio, est contractus similis emptioni & venditioni qui enim pretio assecurat, videtur vendere suam obligationem, qua se obligat ad soluendum rei æstimationem, in euentum quo perierit: & alter hanc videtur emere. 24 *Assecuratio.* *Similis est contractus venditionis.*

Dico Secundo, ad iustitiam huius contractus requiritur æqualitas inter pretiū, quod assecuranti datur, & obligationem, quam in se suscipit, nempe vt tanti valeat iudicio viri intelligentis illa obligatio, quanti est pretium, quod pro ea datur. sicut enim in contractu emptionis & venditionis, debet seruari æqualitas inter pretium & rem venalem. ita hic inter pretium & illam obligationem, quæ alteri venditur.

Hinc

Si sciat rem esse saluā.

Hinc sequitur Primò, Si assecurator certus sit rem ante contractum peruenisse ad terminum, (v.g. in portum, in quem illam assecurat) non posse pretium exigere: quia obligatio, quam in se suscipit, nullius est pretij. conditio enim sub qua se obligat (nempe si pereat antè quam perueniat in portum) est omnino impossibilis, idque ipse certò nouit. confirmatur, quia nulli periculo possibili se exponit: atqui obligatio illa non est æstimabilis pretio, nisi ratione alicuius periculi possibilis: ergo, quo fit, vt in hoc casu contractus sit nullus: tum quia venditur res nullius pretij & æstimationis; tum quia dolus dat causam contractui. vnde vlterius sequitur assecuratorem teneri non solum ad restitutionem pretij, quod accepit, sed etiam ad expensas contractus & damna secuta. si tamen nesciret certò illa esse in termino, posset exigere, quanti periculum, cui se exponit, æstimatur. quo enim periculũ putatur esse maius, eò plus potest exigere; quo minus eò potest minus petere. etiamsi in re nullum periculum subsit: nam periculum censetur tale, quale bona fide æstimatur.

Si mercator sciat eā perijsse.

25 Sequitur Secundò, Si mercator, qui rem suam cupit assecurari, certò sciat eam perijsse, non posse paciсi de eius assecuratione: nec petere eius æstimationem sibi restitutam esse, quia obligatio, quam petit, est ad id, quod ipse nouit esse impossibile; impossibile enim est præstare periculum rei, vbi iam res perijt, præstatio n. periculi & assecuratio, supponit rem adhuc esse in periculo, vel certe esse posse: at si scitur perijsse, scitur non posse in periculo esse; ac proinde scitur non posse assecurari. Deinde quia dolus dat causam contractui: decipit enim assecuratorem, quia dum rem, quam nouit perijsse, petit assecurari, indicat eam non perijsse, vel certè se putare nondum perijsse. Itaque si assecurator soluit æstimationē rei, quæ perijt, tenetur mercator ipsi eam restituere: & præterea tenetur sarcire damna, si aliqua ex eo contractu sint secuta. assecurator autem tenetur ei refundere pretium acceptum; quia contractus fuit nullus. Si tamen non erat omnino certum rē perijsse, videtur mercator aliquid posse exigere ab assecuratore, vt no-
26 tat Molina disput. 507. quia soluendo pretium, exponit se alicui periculo amittendi illius pretij absque incommodo assecuratoris. si enim fortè non perierit, assecurator absq; vllo damno retinebit pretium: ergo si perierit poterit, ab illo aliquid repetere supra pretiũ: quia si assecurator potest lucrari, æquitas postulat vt etiã possit perdere: at non posset perdere, nisi aliquid amplius, quam sit pretium acceptum possit ab eo repeti. Tantum ergo poterit tunc repetere, quantum ipse oblaturus fuisset, si rei veritatem intellexisset; vel certè quantum prudens æstimabit in tali casu, spectatis circumstantijs, debuisse offerri.

Si sciat non fore periculum.

27 Aduerte tamen, si ordinariè multum detur pro assecuratione, (v.g. tria in 100.) ob magna pericula, quæ plerũque vel à tempestate, vel à piratis impendent, quamuis ego præsciam ex Astrologia vel aliunde non fore tempestatem; aut ex literis amici non fore piratas, aut fore securum comitatum, possum nihilominus pretium ordinariũ assecurationis accipere. quia illa obligatio passim tanti æstimatur, eò quòd pericula ordinariè occurrentia sint magna. occultæ enim illæ causæ mihi dumtaxat notæ, quæ periculum minuunt, non minuunt communem æstimationem, quia sunt ignotæ. sicut merces possunt vendi pretio, quo passim a peritis æstimantur, etiamsi ea æstimatio pendeat ex raritate, quæ exterius apparet, & tamen in re non est; cum sint adhuc multæ merces occultę vel propinquę. ita etiam obligatio ista potest vendi pretio, quo communiter æstimatur à peritis, etiamsi ea æstimatio pendeat ex opinione communi periculorum, quæ hic & nunc scis esse impedienda.

Petes Primò, Quidam nullas habēs merces in naui; sed fingens se habere, easque valere 10. millibus aureorum, petijt illas sibi assecurari Antuerpia Hispalim, datis quingentis aureis: Vtrùm tunc si nauis pereat, teneatur assecurator soluere 10000.

Quid si nullæ subsint merces.

28 Respondeo breuiter, si assecurator sciebat vel suspicabatur nullas esse merces, vel non tanti valoris, tenetur soluere: quia censetur esse contractus sponsionis, vt rectè docet Sotus lib. 6. quæst. 7. art. 1. nempè, vt si nauis salua venerit, lucretur 500. si perierit amittat 10000. Si autem bona fide putabat esse merces, vel esse tanti pretij, tunc est distinguendum, vel enim cum ea dispositione animi fecit contractum, vt etiamsi sciuisset nihil esse, nihilominus voluisset contrahere, & hoc euentu tenetur soluere: quia tacita mens erat etiam in eo euentu se obligare, & lucro dãnoque exponere. Si autem ita erat affectus, vt si sciuisset, noluisset contrahere, ob metum fraudis, vel aliam causam; non tenetur soluere, sed etiam tenebitur (quam primũ sciuerit illam fictionem) pretium restituere; quia non cōsensit in contractum. Verùm ordinariè qui assecurant, parum curant an merces tanti valeant; sed solum curant æstima-
29 tionem: hæc autem æstimatio mercibus illis, si quæ sint, secundum proportionem applicari debet. vnde si tota mercium quantitas pereat tota æstimatio soluēda est, etsi merces illæ longe supra iustũ æstimatæ fuerint. Si media pars earum pereat, media pars illius æstimationis est soluenda: si tertia, tertia, & sic deinceps.

Aestimatio vt mercib. applicanda sit.

Petes Secundò, Quid si plures sint assecuratores, quorum singuli solum pro parte aliqua spondeant, & dimidiũ mercium pereat?

30 Respondeo, Si partes singulorum designatæ fuerint, illi tantum tenentur, quorum partes pereunt: si autē non fuerint designatæ, tunc omnes tenentur contribuere pro rata ad partem, quæ perijt. v.g. merces æstimentur 8000. aureorum, & quatuor sint assecuratores, quorum singuli quartã partem (nempe æstimationem. 2000.) assecurent: si dimidium perierit, singuli tenentur conferre 1000. aureos: si quarta pars, 500. & sic deinceps.

DVBITATIO V.

Quid sit pignus & hypotheca.

31 NOTANDVM est, *Pignus* propriè dici rem, quæ traditus creditori. Hypothecam verò, quæ sine traditione, nuda conuentione continetur. vt habetur Instit. de actionibus, §. Item Seruiana. dicitur enim *pignus* à pugno, quòd manu tradatur, Grece ἐνέχυρον. vnde *pignus* propriè est rei mobilis, *hypotheca* rei immobilis. hæc tamen distinctio nō seruatur; nam hæc nomina passim in Iure idem valent; vt patet Instit. supra.

Vsurpantur trifariam.

32 Vsurpantur tamen tripliciter. Primò, Pro re ipsa: & sic pignus, seu hypotheca dicitur res aliqua mobilis vel immobilis, corporalis vel incorporalis, de qua inter debitorem & creditorem conuenit vt sit pro debito obligata, ita vt si debitor non soluerit, possit creditor ex ea solutionem petere. Secundò, Pro contractu seu conuentione illa, qua pignus constituitur. Tertiò, Pro obligatione, quæ ex contractu in re nascitur. Simili modo mutuum, commodatũ, depositum vsurpantur pro re ipsa, pro contractu, & pro obligatione ex contractu orta.

DVBITATIO VI.

Quot modis contrahatur hypotheca.

33 RESPONDEO, & dico Primò, Generatim dupliciter contrahi. Primò *Expressè*. Secundò, *Tacitè*. *Expressè* autem contrahitur dupliciter.

Primò, Conuentione partium; hæc vocatur *hypotheca conuentionalis*. ad hanc solum opus est partium consensus nec requiritur præsentia rei, aut traditio, vt patet L. 1. ff. de pignore. de hac vide multa apud Negusantium in tract. de pignor. par. 3 membro 1.

Secundo, Decreto Iudicis; hæc vocatur *pignus prætoriũ*. ad hoc autem requiritur, vt quis mittatur in possessionem, seu detentionem rei auctoritate Iudicis vel Magistratus; vt patet L. Non est mirũ, 26. ff. de pignorat. act. Quidam distinguunt pignus iudiciale a prętorio; sed nō esse opus hac distinctione, colligitur ex L. 1. & 2. C. de prætorio pignore, vbi omne pignus auctoritate Iudicis constitutũ, vocatur prætorium, siue ante sententiam definitiuam, siue post eam sit constitutum. Idem colligitur ex d. L. Non est mirum, supra: de hoc Negusantius par. 3. memb. 2.

34 Dico Secundò, *Tacitè* contrahitur, quando legis dispositione constituta est. id autem iure communi fit multis casibus, quos enumerat Siluest. v. Pignus, q. 2. & Molina disp. 526. & fusissimè Antonius Negusantius par. 2. memb. 4. ex quo hæc maximè decerpta.

Primò

Primò. Qui ratione contractus, vel tributi nomine aliquid debet fisco, seu Principi, eius bona omnia sunt tacitè illi hypothecata. Negusantius nu.113. Excipitur minor, qui si à fisco aliquid emerit, sola res empta manet hypothecata pro pretio. quando autem ratione criminis bona ipso facto sunt confiscata, non censentur hypothecata, sed debita fisco, si postea feratur sententia: de quo vide Negusantium nu.115.

35 Secundo, Bona omnia mariti sunt hypothecata vxori pro dote. Idem dicendum de bonis fideiussorum, si aliqui pro dote restituenda fideiussores à marito sint dati. hæc hypotheca, & fisci, habent priuilegiũ prælationis, vt alijs tacitis hypothecis tẽpore prioribus simili priuilegio non instructis præferantur: non tamẽ expressis prioribus, vt dictum est cap.15. dubit.4. Negusantius nu.108.

Tertio, Qui dotem promisit, eius bona manent hypothecata donec soluerit.

Quartò, Bona tutoris & curatoris sunt hypothecata minori pro administratione. Negusantius nu.6.

Quintò, Bona prælati & administratoris Ecclesiæ, pro administratione: quia Ecclesia fruitur priuilegio minoris & pupilli. Negusantius nu.110.

Sextò, Bona eorum, qui administrãt res ciuitatum pro administratione: quia ciuitas fruitur priuilegio pupilli. Negusantius nu.119.

Septimò, Bona patris administrantis aduentitia filij, sunt tacitè hypothecata filio pro administratione. nu.13.

Octauò, Omnia bona defuncti sunt hypothecata pro legatis. Idem nu.157.

Nonò, Si vxori aliquid à marito, vel intuitu mariti donatum est, mortuo marito, id pertinet ad liberos communes: quòd si mulier illa transeat ad secundas nuptias; omnia eius bona, quæ à tempore donationis accesserunt; manent liberis prioribus oppignerata pro illa re. Idem dicendum, si marito aliquid donatum sit ab vxore, vel vxoris intuitu. Idem nu.26.& 22.

36 Decimò, Emptum pecunia pupilli, manet ei hypothecatum pro pretio; idque cum priuilegio prælationis ante omnes alios habentes in ea re hypothecam. Idem dicendum de empto pecunia militis. nu 163.164.

Vndecimò, Fructus rei conductæ sunt hypothecati domino fundi pro pensione. nu.150.

Duodecimò, Inuecta in prædium conductũ sunt obligata domino prædij pro pensione soluenda, & pro damnis rei conductæ illatis; siue prædium sit vrbanum, siue rusticum. si tamen prædium rusticum sit, debent esse illata domino sciente. si enim ipso ignorante illata sint, non sunt ipsi obligata. nu.128.& sequentibus.

Decimotertio, Aedificiũ, ad quod restituendũ vel reparandum pecunia mutuò data est, manet hypothecatum pro illa pecunia cum Iure prælationis ante alias hypothecas etiam expressas & priores, in eodem ædificio constitutas. excipe tamen hypothecam vxoris pro dote, quæ si prior fuerit, præfertur. nu.162.

Decimoquartò, Nauis, ad quam extruendam, emendã, ornandam, vel rebus necessarijs instruendam, pecunia est mutuata, manet obligata pro ea pecunia, sicut de ædificio dictum est. nu.162.

37 Decimoquintò, Omnis res, ad cuius conseruationẽ pecunia mutuò data est, manet obligata pro ea pecunia, atque præ alijs habentibus in ea priorem hypothecam. vt si quis dedit pro reficienda naui vel ædificio, vel pro nautis necessarijs ad illam saluandam. Item si soluit pretium vecturæ mercium; si mercedẽ comitatui eas deducenti, &c. vide plura apud Molinam disput.538.& 536.& Antoniũ Negusantium tractatu de pignoribus. Quædam tamẽ ex his non sunt vbique recepta, & in diuersis Prouincijs sunt diuersæ leges & consuetudines. nam in quibusdam locis, ex omni contractu venditionis, omnia bona contrahentium manent in perpetuum obligata iure specialis hypothecæ, ita vt nulla præscriptione possit hæc obligatio tolli; quæ consuetudo est valde exorbitans à iure communi.

38 Dico Tertio, Vtraque hypotheca, id est, *tacita & expressa*, est duplex; alia enim est vniuersalis, alia particularis. *Vniuersalis* est in qua omnia bona obligantur; quod intellige non solùm de præsentibus, sed de futuris, quæ pro tempore habuerit, vt patet L.fin.C. Quæ res pignori obligari possunt. hæc tamen nõ impedit quin res possit libere vendi; quia in locum eius succedit pretium. *Particularis* est, quando res certa obligatur. hæc semper afficit rem, ad quemcunque perueniat, donec debitum fuerit solutum, vel obligatio condonata, vel præscriptione extincta.

DVBITATIO VII.

Quæ possint vel non possint esse pignori.

RESPONDEO, & dico Primò, Ea non posse esse pignori, quæ non possunt vendi; vt Ecclesia, cœmeterium, sepulchrum, L.1.§.vltimo ff. Quæ res pign. vel hypoth. Ius etiam patronatus non potest oppignerari, cap. Bartholus, de sent. & re iudicata. Ratio est, quia non est res, per quam debitum pecuniarium possit compensari. vnde etiamsi castrum, aut villa, cui hoc ius est annexum, oppigneretur, ius tamen patronatus non censetur oppigneratum, & præsentatio manet apud priorem patronum. si tamen res illa, cui hoc ius annexum, vendatur, simul etiam ius illud transfertur, & præsentatio incipit pertinere ad emptorem: quia accessorium sequitur principale. Mobilia pretio à cultui diuino dicata vt calices, casulæ, item immobilia, non possunt oppignerari, nisi ex causa necessaria, & cum debita solemnitate; vt si aliter vel debita solui nequeant, vel captiui Ecclesiæ liberari, vel fame oppressi subueniri: quia in his & similibus casibus etiam vendi possunt. vide supra cap.24. dub.10. Possunt tamen obligari tit. hypothecæ generalis, vt colligitur ex capite Nulli, de rebus Ecclesiæ alienandis vel non alienandis. vide Syluestrum v. Pignus, nu.3. 39 *Ius Patronatus,* *Bona Ecclesiæ.*

Homo liber non potest oppignerari, vt patet cap.a. de pignor. si quis tamen sit captus, potest seipsum tradere in pignus pro pretio, quod alius nomine ipsius persoluit, atque donec pretium vel obsequio vel pecunia restituerit: potest tamen homo liber dari obses, præsertim in causa belli, vt firmetur pactis. Quod si Respublica vel Princeps, qui illum tradidit, violet pactum absque culpa obsidis, non potest idcircò interfici, (iuxta illud Exodi 23. *Insontem & iustum non interficies*) nec mutilari, nec flagellis cædi; quia hæc sine culpa directe irrogari non possunt, potest tamen spoliari bonis & detineri, & in seruitutem rapi, si Christianus non sit. sicut alij innocentes in bello, de quo plura 2.2.q.40. art.1. dub.7. 40 *Homo liber.* *Obses.*

41 Pari modo, qui fideiussit pro reo, cui periculum capitis vel mutilationis impẽdebat, vt à carcere ad tempus liberetur; si reus absque culpa illius fugam capessat, non potest loco rei pœna capitis, vel mutilationis, vel flagellorũ plecti, quia hæc sunt supplicia criminum, non solutiones debitorum. Deinde quia non intendit se ad hoc obligare, sed solùm ad pœnam pecuniariam, ad quam condemnaretur à Iudice. Imo nec potuit se ad illa obligare, cùm nõ sit dominus vitæ & membrorũ est communis sententia DD. teste Iulio Claro l.5. sententiarum, §.fin. q.46. nu.18. *Fideiussor in causa criminali.*

Dico Secundo, Ceteræ res oppignerari possunt ab ijs, qui earum habent administrationem, siue sint immobiles, siue mobiles, siue incorporales, (vt census, debita, vectigalia, imò etiam iurisdictio quia hæc etiam sæpè magno pretio æstimatur) siue corporales. 42

Notandum est Primo, Si agrum tuum vel aliam rẽ fructiferam oppignerasti, etiam fructus à te satos, vel eo tempore conceptos oppigneratos esse, & manere, etiamsi interim rem illam vendideris, & fructus sint ab emptore percepti; vt patet L.Quamuis.3. C. In quibus causis pignus vel hypot. tacite contrahatur. & L.Potior.11.§.Si de futura ff. Qui potior in pign. Fructus tamen, qui post alienationem vel locationem sati vel concepti sunt, non sunt oppignerati, nisi quãdiu sunt pendentes, seu quãdiu solo cohærent. tunc n. quia vnum censentur cum solo, oppignerati sunt; possuntque à creditore vindicari, si opus sit; detractis tamẽ expensis, quas in eis colenda conductor, vel emptor fecit, L.Si fundus.16.§.In vindicatione ff. de pignor. postquam percepti sunt, desinunt esse oppignerati; nisi percepti sint ab hærede, ad quem res illa sine hæreditario iure peruenit. L.Pactus.29.§.Si mancipia. ff. de pignoribus. vide Molin. disput.529.& Syluest. v. Pignus. n.2. & 3. 43 *Fructus accessoriè oppignerati.* 44

Notandum Secundo, Creditorem, qui pignus ab aliquo accepit, posse illud alteri oppignerare, vt patet L.1.& 2. *Pignus oppignerari potest.*

C. Si

C. Si pignus pignori datum sit. ratio est, quia potest ius suum, quod in eo pignore habet, alteri in pignus dare: possunt enim iura & actiones oppignerari. simulatq; tamen ipse solutionem acceperit, desinit secunda oppigneratio, quia desinit prima, in qua fundabatur secunda.

Notandum Tertiò, Quando pignus vel hypotheca trãsit in dominium creditoris cui erat obligata, perire actionem hypothecariam, quam habebat in priorem possessorem: quia ipsemet iam est possessor, nisi velis dicere illum habere actionem in seipsum. Idem dicendum quando ipse destruit, vel extinguit hypothecam. Sicut si census, quẽ Titius habet super agro Caij, erat oppigneratus Caio, & Caius illum extinguat seu redimat, refusa sorte Titio vel Sempronio, cui Titius illum vendiderat, extinguitur actio hypothecaria, quia extinguitur hypotheca. Neque dici potest, sortem succedere loco hypothecæ, sicut pretium succedit loco rei. quia obligatio realis transit cum re, & cum eadem extinguitur, neque transfertur de vna re in alteram nisi exprese ita sit conuentum. Vt patet cũ venditur domus hypothecata; etiamsi vendatur ad destruendum, pretium tamen non manet obligatum. Confir. Quia obligationes hypothecariæ sunt onerosæ & odiosæ; ac proinde restringendæ ad sola expressa. Itaque cùm alicui redditus aliquis realis simpliciter est hypothecatus, non est id vllo modo extendendum ad pretium census.

Nec obstat, quòd quãdo redditus subest fideicõmisso, etiam pretium quo redimitur subsit, quia redditus ille nõ pertinet absolute ad hæredẽ grauatum; vnde nec pretiũ: sed solũ habet veluti vsumfructum, & tenetur illa bona transmittere in fideicommissarium absque diminutione.

SECTIO QVARTA. DE INIVRIIS IN IVDICIIS.

SEQVITVR vt dicamus de iniurijs, quæ in Iudicijs committi solent. In quibus tres personæ spectantur, Iudex, accusator, & Reus; accusatori iungitur testis, reo aduocatus. Itaque hanc sectionem diuidemus in tria capita: Primum erit de Iudice. Secundum, de accusatore & teste. Tertium, de reo & aduocato.

CAPVT XXIX.

De Iudice.

Constat Dubitationibus 18.

DVBITATIO PRIMA.

Vtrùm Iudicium sit actus Iustitiæ. *D. Thom. quæst. 60. art. 1.*

1 *Iudicium quid.*

OTANDVM est, nomen *Iudicij* potissimùm duobus modis accipi. Primò, Generatim, pro sententia animi vera vel falsa, de quacumque re ea sit. sic distinguitur contra *apprehensionem* nudam. in qua non est veritas vel falsitas. nec per se est actus virtutis, sed potentiæ intellectiuæ, componentis, vel diuidentis suos conceptus.

2 Secundò, Stricte, pro determinatione Iuris, facta per Iudicem, id est, pro sententia Iudicis exteriùs prolata, qua in controuersijs contractuum, delictorum, alijs ve iuris quæstionibus definit quid cui sit debitum; hoc enim propriè vocatur *Iudicium*, quasi *iuris dictio*. Hinc extenditur ad significandum totum illum actum & causæ discussionem, quæ in tribunali fieri solet, per quam Iudex disponitur, per iustam sententiam ferre possit.

3 *Est actus scientia iuris, & iustitiæ, idq; dupliciter.* Hoc modo est quidẽ actus elicitus à scientia iuris; tamẽ est etiam actus iustitiæ, idque duplici ratione. Primò, Tamquam causæ dispositiuæ; quia iustitiæ affectus inclinat Iudicem vt velit sententiam iustam ferre, ac proinde incitat eum, vt quam diligentissime causam examinet, deinde occulta quadam consensione facit vt ea, quæ iusta sunt, etiam iusta illi videantur. quisque enim iudicat secundum suos affectus. affectus enim facit, vt res intellectui videatur conueniens & amplectenda. Itaque affectus iustitiæ facit, vt id, quod iustum est, intellectui iudicis appareat bonum & amplectendum. Simili modo affectus temperantiæ facit opera temperata videri pulchra, & conuenientia homini; & fortitudo, opera fortia, siue illa externis cernantur, siue sola imaginatione comprehendantur. Iuxta hunc modum, rectum iudicium de obiecto vel opere cuiusque virtutis procedere dicitur ex eadem virtute. vide supra lib. 1. cap. 1. dubit. 4.

Secundò, Est actus iustitiæ, tamquam causæ præcipientis & obligantis; Iustitia enim imperat actum iudicij, & iudicem ad eum obligat; sicut debitorem obligat ad solutionem debiti: quia ex officio debet hoc partibus; ideò enim stipendia accipit, hoc modo iudicium propriè ad iustitiam pertinet, vt quoddam obiectum iustitiæ, & actus externus necessarius, sine quo iustitia in Iudice esse nequit, sicut reddere cuique suum, est actus iustitiæ in genere. 4

DVBITATIO II.

Vtrùm iudicium temerarium, sit peccatum mortiferum.

D. THOM. QVAEST. 60. ART. 3.

NOTANDVM est Primò, *Iudicium temerarium* dici, quòd de alicuius peccato, aliòve infami malo ex leuibus indicijs concipitur. quod enim ex iustis seu sufficientibus causis cõcipitur, nõ est temerarium, sed rationi cõsonum. vt si iudices aliquem impurum, quòd in tenebris sæpiùs eum videris loca impura frequentantem; si hæreticum quòd Missæ sacrificium rideat; si iniustum, quòd vsuras exigat. Fit autem hoc iudicium vel de internis, vel de externis, quorũ auctor est occultus, vel de futuris, 5 *Iudiciũ temerarium.*

turis, vt hunc fore furem, vel numquàm emendandum, vt colligitur ex Diuo Augustino lib. 2. de sermone Domini in monte, capit. 28. & S. Basilio in regul. breuior. interrogat. 164.

6 Notandum Secundò, D. Thom. distinguere tres gradus suspicionis, vel iudicij temerarij.

Tres gradus suspitionis.

Primus est, *Cùm homo ex leuibus indicijs de bonitate alicuius dubitare incipit.*

Secundus est, *Cùm pro certo malitiam alterius æstimat ex leuibus indicijs.*

Tertius est, *Cùm aliquis Iudex ex suspicione procedit ad aliquem condemnandum.* vbi rectè Caietanus sub primo gradu comprehendit etiam *opinionem* quia D. Thomas, ex Cicerone vult *suspicionem esse opinionem mali, ex leuibus indicijs conceptam.* Propriè tamen *opinio* & *suspicio* differũt. Vnde si quis hos gradus exactè distinguere velit, erunt quinque. Primus, In dubitando. 2. In suspicando. 3. In opinando. 4. In firmiter iudicando. 5. In ferenda sententia. *Dubitatio* propriè est, cum animus hæret in medio suspensus, neutram in partem inclinans. *Suspicio* est, quando in alteram partem inclinat; nondum tamen absolutè assentitur. non enim est assensus & determinatum iudicium, sed inclinatio vel cõcitatio animi ad assensum; quæ fit vel per motus quosdam assentiendi imperfectos & indeliberatos, vel quod species aliqua veri sublucεat in hac parte, quæ non in altera. vnde & verbum Latinum *suspicari*, & Græcum *ὑποπτεύειν* dictum videtur, quasi aliquid subtus latens appareat. *Opinio* est assensus alterius partis, & iudicium determinatiuum, sed infirmũ & vacillans, habens coniunctam formidinem de opposito. quamobrem opinantis animus quodammodò fluctuat & dicitur adhuc dubitare; quia etsi non maneat suspensus quoad assensum in genere, cùm alteri parti qualem assensum accommodet; manet tamen suspensus quoad assensum firmum, cùm neutri parti assentiatur firmiter. Et hoc modo nomen dubitationis sæpe accipitur. vulgò enim dicimus, nos dubitare, quamdiu in neutram partem certi sumus: qua ratione tres priores gradus nomine dubitationis D. Thomas complecti videtur. *Iudicium firmum* est assensus sine formidine veritatis oppositæ. *Sententia* est iudicij interni patefactio exterior. Verùm ne sit discrepantia in vsu vocum, quæ sæpè rem obscurat, nomine *suspicionis* comprehendemus etiam *opinionem*, sicut D. Thomas, Caietanus, & alij, & nomen *dubitationis* sumemus propriè. Vide de his Nauarrum in cap. Si quis autem, de pœnit. dist. 6. num. 10. & sequent. & D. Antoninum 1. p. titu. 3. cap. 10. §. 9. ex Alberto. vbi tamen suspicionem & scrupulum accipit pro eadem. nam in rebus agẽdis, scrupulus est tenuis suspicio mali circa rem bonam vel adiaphoram.

Possunt poni quinque gradus.
Dubitatio.
Suspitio.
Opinio.
Quomodo dicatur dubitare.

7 Porrò hi gradus ita se habent, vt maiora indicia requirãtur ad suspicionem, quàm ad simplicem dubitationem; & maiora ad firmum iudicium quam ad suspicionem; denique maiora ad sententiam quam ad iudicium. vnde ex ijsdem signis sententia seu iudicium extremum sæpè est temerarium, ex quibus internũ non est temerarium. vt enim possit ferri sententia cõdemnatoria exterius per Iudicem, requiruntur saltem duo testes, vel confessio rei, vel euidentia facti; cùm ad iudicium internum sæpè vnus testis vel indicia, abundè satis sint. His positis.

8 Dico Primò, Iudicium temerarium Iudicis prodiens in actum externum per sententiã, semper est peccatum mortiferum contra iustitiam. est communis sententia DD. ratio est, quia grauem iniuriam & læsionem irrogat reo, idque contra obligationem sui officij, quo astringitur non iudicare, nisi ex iustis idoneisque probationibus, vel rei confessione; vnde tenetur ei ad restitutionem famæ, & damnorum secutorum.

9 Dico Secundò, Iudicium temerarium in animo tuo residens, non est peccatum, priusquam aliquo modo aduertas, vel dubites, te ex signis insufficientibus iudicare: postquam autem cœperis id aduertere erit saltem peccatum veniale, si in eo perseueres; numquam tamen erit mortiferum ante plenam animaduersionem.

Iudicium temer. internum quale peccatum.

Prior pars probatur, quia priusquam animaduertas causas, ex quibus iudicas, non esse sufficientes, vel saltem priusquam de illis dubites, non est illud iudiciũ vllo modo voluntarium, saltē qua parte temerarium: sed censetur primus motus libertatem voluntatis præueniens, etiamsi longo tempore durasset. Idem dicendũ de omnibus alijs morbis intellectus, voluntatis, imaginationis, & sensuum externorum: nisi enim aduertatur turpitudo, vel saltem de ea dubitetur, non potest in illis esse vlla culpa, ne venialis quidem: quia turpitudo illis annexa, non censetur vllo modo volita, cùm sit omnino ignorata. vnde ibi solùm est turpitudo obiectiua, non formalis, quæ est in libero consensu expressè vel interpretatiuè adhibito, quæ sola animam coinquinat.

Animaduersio mali.

10 Altera pars probatur; quia si quis postquam aduertit aliquo modo hoc iudicium esse temerarium, vel de eo dubitare incepit, adhuc pergat, nec conetur excutere, iam turpitudo eius incipit esse voluntaria. qui enim voluntariè admittit in se aliquem motum vel actum, cui suspicatur inesse turpitudinem moralem; etiam ipsam turpitudinem velle, & in se admittere censetur, ac proinde peccat. Verum quia imperfecta est illa animaduersio malitiæ, neque pro eo tempore eius grauitas satis perspici potest, (eò quòd mens simul alijs rebus sit intenta, neque regulas morales possit tunc, nisi veluti per transennam, intueri) ideò est etiam imperfectus consensus in illam, ac proinde venialis tantùm. ad peccatum enim mortiferum requiritur perfectus consensus, qui ex perfecta grauitatis obiecti aduertentia procedit perfecta autem aduertentia grauitatis est, quando mens sui compos, non abrepta alijs cogitationibus, reflectit se super suum actum, & considerat illũ in materia notabili diuinæ legi esse contrarium, vel saltē de eo dubitat. Verùm de hoc plura 1. 2. q. 74. ar. 8. Hinc patet tertia pars propositionis.

Imperfecta aduertentia.

11 Dico Tertiò, Iudiciũ temerarium, quod cum plena animaduersione de graui malo proximi concipitur, ordinariè est peccatum mortiferum contra iustitiam. Ita communiter DD. & D. Tho. ar. 3. Probari potest Primò, Ex scripturis, Matth. 7. & Lucæ 6. *Nolite iudicare & non iudicabimini*, vel *vt non iudicemini; nolite condemnare & non condemnabimini.* Hic Dominus inter cetera prohibet iudiciũ temerariũ, (quo quis ex leuibus signis de altero male sentit, eumque prauum & supplicio dignum æstimat) & minatur iudicium & condemnationem. Ita Basilius in regul. breuioribus, respon. 164. Ambro. in hunc locũ Lucæ, Augustin. l. 2. de serm. Dom. in monte c. 28. 29. & 30. & passim recentiores. etsi enim Dominus hanc sententiam maximè dicat propter eos, qui sua peccata grauiora dissimulant, & in minora aliorum sunt curiosi, temerarij, & seueri Iudices: sententia tamen generalis est, & ad omnes pertinet. 1. Corin. 4. *Nolite ante tempus iudicare, quoadusque veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium* hic apertè vetatur iudicium de occultis, non autem de ijs, quæ per sufficientia signa manifestantur. Iacob. 4. *Qui detrahit fratri suo, aut qui iudicat fratrem, detrahit legi & iudicat legem: si autem iudicas legem, non es factor legis. sed iudex.* & infra; *Tu autem quis es, qui iudicas proximum?* Ad Rom. 14. *Tu quis es, qui iudicas alienum seruum? Domino suo stat aut cadit*, & c. dicitur *detrahere legi*, eamque *iudicare*: quia facto suo illam improbat, & condemnat. vt passim Doctores exponunt. & ita gerit se erga legem, non vt illi subditus, sed vt Superior & Iudex.

12 Secundò, Probatur ratione, Primò, Grauis iniuria irrogatur proximo, dum sine causa habetur improbus: [illegible] perinde est ac si falsum crimen ei impingeretur [illegible] acerbior & grauior est falsa infamia, quam [illegible]. Itaque, etsi vera infamia apud vnum contracta, [illegible]rumdam sententia non sit tantum malum, vt peccet mortaliter qui eã infert; (de quo, quid sentire conueniat, dictum est sup. c. 11. dubit. 11.) tamen infamia falsa omnium iudicio censetur graue malum, etsi apud vnũ tantùm resideat. cuius signum est, quòd homines molestissimè ferant, talem de se haberi existimationem. Secundò, Ex huiusmodi iudicijs grauia mala sequi solent, præsertim si in actum externum prodeant: & quamuis in animo maneant, tamen extinguunt bonam opinionem, & bonum nomen proximi, inferunt prauam, pariunt magnum contemptum, & impediunt charitatem. Tertiò, Quia vsurpatur quodammodo iudicium Dei, cuius solius est de occultis iudicare. hæc ratio tangitur ad Rom. 14. 1. Cor. 4. & Iaco. 4.

13 Dixi *ordinariè*, quia interdũ fieri potest vt iudicium temerarium non sit peccatum mortale; vt si indicia nõ sint quidem

Si indicia sint probabilia.

quidem omnino sufficientia ad certum iudicium, tamen magnam habeant probabilitatem, ita vt efficiant rem valde verisimilem & credibilem. tunc enim non erit peccatum mortale, etsi quis iudicet esse moraliter certum. nam non est tanta distantia inter moralem certitudinem & magnam probabilitatem, vt censeatur notabilis irrogari iniuria, si quod valde probabile est, iudicetur esse certum; præsertim cùm hæc certitudo non excludat omnem formidinem de opposito. exemplum sit; si iuuenem inuenias solum cum puella in cubiculo, & inde iudices illos tractare turpia: si ex eo, quod vides quempiam ebrium, iudices eum esse in malo statu.

14 Dixi *de graui malo*; quia si quis temerè iudicet de altero in re leuis momenti, vel quam ille parui æstimet, non erit peccatū mortiferum; sicut suprà c.11.dub.3.de detractione dictum est. Idem dicendum de defectibus, qui sunt inculpabiles; vt si iudices alterum esse spurium, vel filium Iudæi: quia hæc carent omni vituperio apud sapientes, cū non sint in hominis potestate, vt rectè Pet. Nauar.l.2.c.4. nu 450. Quod limitauerim, nisi fortè idcircò illum contemnas aut infames, aut ab aliquo officio, aliove bono consequendo inique impedias.

Quale malum.

DVBITATIO III.

Vtrùm dubitatio & suspicio temeraria sit peccatum mortiferum.

15 SVNT tres sententiæ, Prima est, Omnem suspicionem temerariam de graui malo proximi, si deliberata sit, esse peccatum mortiferum. Ita Bannes q.60.ar.3. Michael Salon. & Pet. Arragon. in hunc articulum. Secunda est, Nullum esse peccatum mortale. Ita Caiet. hoc loco, & Nau.in Rub.de Iudicijs nu.48.& Pet.Nau.l.2.c.4.nu.454. Tertia est Suspicionem temerariam plerumque esse peccatum veniale, fieri tamen interdum ratione grauitatis materiæ, vt sit mortiferum, vt si suspiceris ex leui indicio virum Religiosum esse hæreticum, vel incestasse matrem. Ita Sot.l.3.q.4.ar.3.& multi recentiores.

16 Pro resolutione Notandum est Primò, Dupliciter posse aliquem malè suspicari de proximo. Primò, Ex errore quodam intellectus, quo apprehendit illa signa, tanquā sufficientia ad suspicandum, paratus suam suspicionem deponere, vbi rem meliùs considerarit. Secundò, Non tam ex errore intellectus, quam ex prauo affectu & maleuolentia erga illum de quo suspicatur; qua fit vt etiamsi aduertat signa illa non esse sufficientia, velit nihilominùs pergere in sua suspicione.

Duplex suspicio.

17 Notandum Secundò, Suspicionem posse dici dupliciter voluntariam seu deliberatam. Primò, secundùm se, vt cùm quis aduertit se male suspicari de proximo, & etiam aliquo modo dubitat an causa sit sufficiens ad ne suspicandum, tamen neglecto eius examine non excludit suspicionem, paratus excludere si aduerteret causam non esse sufficientem. Secundò, Potest dici voluntaria, qua parte est temeraria; vt cùm quis aduertens causam suspicari non esse quidem sufficientem, tamē ex malitia vult sic de proximo sentire. his positis.

Suspicio dupliciter voluntaria.

18 Dico Primò, Si priore modo suspicetur malum de proximo, non erit peccatum mortiferum, sed tantum veniale. Probatur Primò, ex D. Aug. tract. 90. in Ioannem, vbi dicit, *Quòd a[illegible] homines aliquando [illegible] assiduè non vera sentimus, id pertinere ad tentationem humanam, sine qua duci ista non potest vita, ac proinde esse ignoscendum nobis, modò de rebus ipsis vera sentiamus, & amemus quod amandum est, & detestemur quod detestandum est.* & infrà; *Quamquam & in his rerum tenebris humanarum, id est, cogitationum alienarum, etsi suspiciones vitare non possumus, quia homines sumus: iudicia tamen, id est, definitiuas, firmasq́; sententias continere debemus, atque ante tempus iudicare, donec veniat Dominus et illuminet abscondita tenebrarum,* &c.

Si ex errore humano suspicetur.

Dices, D. Aug. videtur loqui de suspicionibus non plenè deliberatis; has enim vitare non possumus, & ad humanam tentationem pertinent, deliberatæ enim facile vitari possunt, nec pertinent ad tētationem humanam, quia consensum includunt.

19 Resp. D. Aug. non loqui quidem de suspicionibus, quæ plene voluntariæ sint secundum rationem temeritatis, seu in quibus temeritas sit plene voluntaria; (hæ.n. ex malitia procedunt) sed tamen loquitur etiam de ijs, quæ plenè voluntariæ sint secundùm substantiam. (in quibus aduertit quis se male suspicari) & non plene secundùm rationē temeritatis: duo enim sunt consideranda in tali suspicione, nempe ipsa substantia suspicionis, vt quòd sit opinio talis de malo proximi, & hæc est plene voluntaria. Secundò, Quòd sit temeraria; (id est, quòd cōcipiatur ex signis non idoneis) & hoc non est plenè voluntarium, nisi quis aduertit signa non esse sufficientia. Quòd autem D. Aug. etiam de talibus loquatur, patet ex illis verbis, *Quando ergo non erratur in rebus, vt recta sit improbatio vitiorum, virtutumque probatio, profectò si erratur in hominibus, venialis est humana tentatio.* vbi loquitur in genere de omni suspicione, quæ ex errore prouenit. Item ex hac suspicione dicit sæpe multa pio zelo fieri ab hominibus, quæ non fierent si veritas cognosceretur. atqui suspicio, ex qua multa fiunt, est voluntaria. dicit autem illas pertinere ad *humanam tentationem*, quia ex errore humano & fragilitate iudicij proueniunt, ita vt non possint omnino vitari. quis enim est qui non aliquando suspicetur malum, aduertens se ita suspicari; & dubitans an habeat iustam causam suspicandi, nihilominùs pergat in sua suspicione, absque examine causarum?

Quo pertinet ad tentationē humanam. 20

Secundò, Ex D. Thoma, vbi ait; *primum gradum suspicionis esse, cum homo ex leuibus indicijs de bonitate alicuius incipit dubitare: & hoc esse veniale & leue peccatum*; idque probat ex D. Aug. vnde patet D. Thomam eodem modo esse intelligendum.

Tertiò, Probatur ratione, quia tali modo suspicandi nō censetur fieri notabilis iniuria proximo: tum quia non ex malitia, sed ex imbecillitate iudicij & humano errore sic suspicatur, paratus corrigere, vbi meliùs aduerterit; vnde talis suspicio non est perfectè voluntaria, qua parte est temeraria: tum quia signa, ex quibus suspicatur, non carent omni verisimilitudine & proportione ad talem suspicionem. quando enim suspicio non est ex maleuolentia, sed ex humano errore indicia non carent omni ratione. longè enim pauciora indicia requirūtur ad suspicandum, quam ad iudicandū pro certo. tū denique quia ipsa suspicio est iudicium imbecillum & vacillans, cui coniuncta est notabilis formido de opposito. qui enim suspicatur, simul putat actu tacito vel expresso se posse facile falli. qua in re multò minus iniuriæ infertur proximo, quàm per iudicium, quo quis iudicat rem vel omnino certam, vel ferè certam, ita vt vix falli possit.

Nō fit notabilis iniuria.

21 Dico Secundò, si secūdo modo, nempè ex prauo affectu & aduertens signa nō esse sufficientia, suspicetur quis de proximo graue malum, (id est, quod illi sit magnæ infamiæ) peccat mortifere. Probatur Primò, Quia talis suspicio nō procedit ex errore humano aut fragilitate aliqua, sed ex malitia, qua quis vult ita suspicari, vt eum contemnat, & pro vili habeat, aut ne cogatur illum in corde suo sibi præponere; qua in re grauis est iniuria: nam prætereà quod suspicio talis proficiscitur ex prauo affectu erga illū, etiam est pertinax. etsi.n. suspicator ille, aduertat se iustam causam non habere; tamen vult in sua praua opinione persistere. Sic hæretici & politici solent male suspicari de viris probis & Religiosis, eos esse impuros, auaros, quæstus & honoris causa omnia facere, & similia; partim quia ipsi tales sunt, & ne cogantur eos sibi præponere, talia de ipsis pro sua libidine sibi confingunt partim vt eos contemptui habeant. hinc libentissime legunt & audiunt quæ ad illorum infamiam pertinent, quæ verò ad laudē, vel excusationem & defensionem, audire nolunt.

Si ex prauo affectu.

Probatur Secundò, Quia si illi merentur iudicium & condemnationē, qui neglectis suis vitijs grauioribus, minora fratrum suorum vitia acriter insectantur & condemnant, vt ipsi sanctiores videantur; (contra quos expresse Matth.7.& Luc.6.agit Dominus) quantò magis merētur, qui ex odio & malignitate imaginantur, quæ nō sunt? cū enim nō possint illos tales efficere, quales vellent eos haberi, imaginantur illos tales esse, vt possint eos pro talib. affectu & interna æstimatione ducere. Nec refert, quòd 22
fortasse non firmiter iudicent, putentque se posse falli, quia non minor iniuria est, pertinaciter suspicari ma-

mali

lum grauius, quàm iudicare minus. deinde, etsi non firmiter iudicent ex parte obiecti, dum putant fieri posse vt res aliter habeat: tamen ex parte subiecti, iudicium est firmum, quia pertinaciter in eo volunt persistere; quia in re non minor est iniuria, quam si absque tali pertinacia iudicarent.

23 Petes, Vtrùm suspicio temeraria ex genere suo, sit dicenda peccatum mortale, an veniale?

Quale peccatum sit ex genere suo.

Respondeo, Posse dici ex genere mortale: quia si sit plenè volūtaria, & de graui malo proximi, est peccatum mortale, solumque est veniale, vel quia non est de graui malo, vel quia aliquo modo procedit ex errore humani intellectus, qui error si non esset, homo nullo modo vellet ita suspicari. vnde etiam paratus est deponere suspicionem, si aduertat causam non esse sufficientem. potest etiam quodam sensu dici ex genere suo veniale, quia secūdùm se & conditionem naturæ suæ habet, vt nascatur ex errore intellectus, & non sit plane voluntaria: cuius signum est, quod sublato errore euanescat, quasi error illius causa extiterit. hinc fit vt per se non censeatur grauis iniuria, sed solum vt procedit ex maleuolentia. vnde etiam numquam est peccatum mortale, nisi ex hac procedat.

24 Dices, Actus ex genere suo venialis, nō potest fieri mortalis per hoc quod fiat omnino voluntarie, & cum plenissima animaduersione: atqui suspicio, ex veniali potest fieri mortifera, ex eo quòd accedat plena animaduersio, ipsaque fiat omnino voluntarie; vt dictum est; ergo non est venialis ex genere.

Actus venialis ex genere.

Respondeo, Dupliciter potest actus dici venialis ex genere. Primò, Ratione materiæ, quæ toto genere suo in moralibus censetur leuis. & hic propriè dicitur talis ex genere; nam ex materia, seu obiecto sumitur genus actus. & qui tali modo dicitur ex genere suo venialis, non potest vnquam fieri mortalis, ratione solius animaduersionis. Tale est mendacium officiosum, verbum otiosum, & cæter. Suspicio autem non dicitur eo modo venialis ex genere.

Secundò, Ratione alicuius naturalis conditionis; vt si connotet errorem aliquem inuoluntarium, ex quo procedat. & hic non propriè dicitur venialis ex genere. vnde nō est mirum, si accedente pertinacia voluntatis, possit fieri mortalis. hæc autem pertinacia accedit, quando homo aduertens fundamento carere suam suspicionem, nihilominus vult in ea persistare.

25 Dico Tertio, De dubitatione ita ferè sentiendum sicut de suspicione. si enim quis etiam aduertens non esse iustam causam, velit tamen pertinaciter dubitare de probitate proximi, erit peccatum mortiferum: si autem solum ex errore humano dubitet, erit tantum peccatum veniale. Prior pars probatur, quia talis dubitatio procedit ex maleuolentia, & contemptu alterius, ac proinde censetur grauis iniuria in materia graui. maior enim est iniuria dubitare pertinaciter de viro probo an sit proditor, an Iudæus, quàm iudicare esse concubinarium. vnde indignissimè homines ferunt ita de se dubitari. Altera pars satis patet ex supradictis; dubitare enim minus est quàm suspicari: qui enim suspicatur, iam propendet in alteram partem, vel etiam assentitur, & determinate opinatur esse improbum, etsi assensu imbecillo & ancipiti, qui autē tantum dubitat, sustinet assensum velut in æquilibrio, in neutram partem magis inclinando, & vtramque æque ancipitem iudicando.

De dubitatione.

26 Dices Primo, Nō tenemur positiuè opinari proximum esse probum, possumus enim mentem ad alia conuertere, & nolle circa res illas occupari. ergo nulla est iniuria in actu dubitandi.

Dubitās facit iniuriā.

Respon. negando consequentiam, qui enim dubitat nō eo præcise facit iniuriam quod assensum sustineat seu suspendat; sed ex eo, quod absque iusta causa iudicet huius probitatem esse ambiguam, & eum non posse pruderer iudicari probum, aut pro tali reputari.

27 Dices Secundò, Si temerè iudicare, suspicari, & dubitare de proximo est contra iustitiam: ergo obligat ad restitutionem: at cur, vel quomodo fiet illa restitutio, cum nihil sit ablatum?

Quæ restitutio facienda.

Respondeo, Si loquamur de restitutione propriè, vel compensatione alicuius damni exterius illati; sic non obligat ad restitutionem, nisi processerit in opus externum per sententiam, detractionem, vel contumeliam; quia nullum damnum externum illatum est: & hoc vult D. Thom. in resp. ad 3. Si verò loquamur de restitutione generatim, sic verum est obligare ad restitutionem: nam hæ prauæ opiniones de proximo, sunt damna quædam famæ proximo illata in mente iudicantis, vbi vel bonam famam possidebat, vel saltem infamiæ malo non laborabat: itaque ex iustitia tenemur has opiniones, tanquam iniusta quædam damna famæ, depellere.

Nec obstat, quòd Iustitia dicatur versari circa actus externos; id enim pro maxima parte verum est, non vniuersè: nam actu interno, nempe temerario iudicio, iniuria inferri potest, etiamsi nullo modo in actum externum prodeat. Adde, posse dici illam versari circa actus externos, vt hoc nomen tribuitur omnibus actibus non elicitis a volūtate, sed ab alijs potentijs.

Ex dictis patet, quando censendus sit quispiam iudicio temerario interno peccasse mortifere; quando venialiter tantum. Primò, Si non fuit graue malum, quod proximo temerè in mente sua impegit, non est peccatum mortale. Secundò, Si fuit graue malum, sed non perfectè aduertit se malè iudicare. Tertiò, Si aduertit quidem se malè iudicare, tamen non aduertit signa esse sufficientia, nec occurrit ei dubium de eo. Quartò, Si signa erant sufficientia ad probabilem opinionem; tunc enim etsi quasi certò crediderit, non erit peccatum, nisi veniale. Quintò, Si tantum suspicatus est, non erit peccatum mortiferum, nisi suspicio fuerit pertinax, vt cum prouenit ex contemptu vel ex maleuolētia, non ex humano errore; sitq; de graui malo. Vt autē sciatur vtrùm fuerit suspicio, an iudicium firmum, præsertim quando formido de opposito non est expressè coniuncta. 28

Varij gradus iudicij temerarij.

Notanda est hæc regula, Dum quis ita iudicat, vt rogatus an habeat pro certo, responsurus sit, sibi certum, aut ferè certum videri; tunc est iudicium firmum. si verò ita iudicet, vt responsurus sit se non esse moraliter certum, sed facilè posse ea in re falli; tunc solum est suspicio. Ita ferè Caietanus, ar. 3. 29

DVBITATIO IV.

Vtrum dubia in partem meliorem sint interpretanda.

D. THOM. ART. 4.

NOTANDVM est Primò, vel esse *dubium* de rebus, v.g. sitne talis contractus licitus, an illicitus; vel de personis; nempe de probitate vel improbitate earum, an quis hoc; vel illud crimen commiserit. Rursus, si sit dubiū de personis, possumus nos habere quadrupliciter. Primò; Interpretando in partem peiorem. Secundò; In partem potiorem. Tertiò, Habendo rem in ancipiti, seu dubitando: Quartò, Suspendendo iudiciū, seu nolendo applicare mentem ad alteram partem iudicandam. aliud enim est dubitare de alicuius probitate; aliud iudicium suspendere tamquam de re ad se non pertinente. 30

Quadruplex interpretatio de personis.

Notandum Secundò, Dupliciter nos posse aliquid in peiorem partem interpretari. speculatiue, & practicè. *Speculatiuè* quidem, vt quando opinamur partem deteriorem esse veriorem, non tamen ideo nos aliter erga ipsum hominem gerere debere, cum res sit incerta. *Practicè* verò, quando cēsemus illum habēdum interno affectu & æstimatione pro improbo. his positis.

Speculatiuè & practicè interpretari.

Dico Primò. Dubia de rebus, non sunt in meliorem partem interpretanda, sed suis æstimāda momentis. Ratio est, quia in iudicio rerum, tātum agitur id vnum vt attingatur veritas; nec timetur, ne cuiquam iniuria inferatur. In iudicio personarum, ita quæritur veritas, vt maximè cauēdum sit ne proximo iniuria irrogetur, & de possessione bonæ famæ in re dubia depellatur. 31

Dubia de rebus.

Dico Secundò, Dubia de personis, ad bonam vel malam existimationem pertinentia, sunt in meliorem partē interpretāda. Ita D. Th. a. 4. & communiter DD. colligit hoc D. Aug. de ser. Do. in mon. l. 2. c. 18. ex illis verbis Domini: *Nolite iudicare. Hoc loco,* inquit, *nihil aliud nobis præcipi existimo, nisi vt ea facta, quæ dubium est, quo animo fiant, in meliorē partē interpretemur.* Idē docet Ber. ser. 40 in Cant. sui fi- 32

Dubia de personis.

nem; *Etiamsi*, inquit, *perperam quid factum deprehendas, nec sic iudices proximum, magis autem excusa. excusa intentionem, si opus non potes, puta ignorantiam, puta subreptionem, puta casum*, &c. Idem docet Seneca l. 2. de ira cap. 25. *Simplicitate opus est, & benigna rerum æstimatione, vt nihil, nisi quod in oculos incurrit, manifestumque erit, credamus.* Confirmatur ex communi illo DD. dicto, *In dubio non esse præsumendum delictum*; quod colligitur ex L. Merito. ff. Pro socio. de quo vide Couarr. Clem. Si furiosus. p. 2. §. 2. num. 1.

Sed difficultas est, quomodo sint in potiorem partem interpretanda, vtrum negatiuè tantum, id est, vt in dubio non putemus proximum improbum, vel auctorem criminis, vel peccasse mortiferè; an etiam positiue, id est, actu positiuo, credendo illum esse probum, non peccasse, habuisse bonam intentionem, aut ex ignorantia fecisse. Respondeo, &

35 *Non tenemur in dubio speculatiuè iudicare esse probum, vel nō improbum.* Dico Tertiò, Certum videtur, in dubio nos non teneri ad iudicandum actu positiuo & speculatiuè, proximum re ipsa esse innocentem, non peccasse mortiferè, habuisset bonam intentionem, & similia. Ita Caietanus quæst. 60. art. 4. & alij recentiores, nec puto Sotum id negaturum, etsi l. 3. quæst. 4. art. 4. generatim contra Caietanum doceat, dubia positiuè in bonam partem interpretanda. Probatur, quia nemo tenetur ad assensum, aut ad modum assentiendi, in quo exponit se notabili periculo errandi: talis enim assensus non est actus virtutis, neque ad actum virtutis necessarius; sed est quiddam errori obnoxium, quod perfecta prudentia deuitat, ex imperfectione nostri intellectus proueniens: vnde non fuisset in statu innocentiæ, neque fuit in Beatissima Virgine. Confirmatur Primo, Quia omnis modus assentiendi subiectus errori, & omnis error pertinet ad aliquale malum intellectus; quod sapienti est vitandum, quantum commode fieri potest, etiamsi non magni sit momenti. Confirmatur Secundò, Quia nulla est necessitas talis iudicij, vt enim erga proximū me geram sicut oportet, sufficit, vt iudicem probabile aut verisimile, esse probum, non peccasse, aut vt suspendam iudicium speculatiuū, nolendo in alterutram partem definire qualis ille in re sit, & hoc totum committendo Deo: cum hac enim suspensione iudicij stare potest, vt habeam illum pro viro probo, & pro tali habendum sentiam.

34 *Nec semper practicè, & actu positiuo.* Dico Quartò, Non tenemur etiam semper occurrente dubio, actu positiuo practicè iudicare probum; (id est, hic & nunc habendum & tractandum tamquam probum) sed possumus etiam hoc iudicium suspendere. Probatur, quia non semper, quando occurrit aliquod dubium de proximi probitate, tenemur positiuè statuere, illum habendum pro viro probo, puro a tali, vel tali crimine; sed sufficit illud iudicare, quando ratione affectus & actionis ipsum concernentis fuerit operæ pretium; vt quando cum illo tractandum, vel prauus in illum animi motus vincendus. quod maxime patet, dum de illis agitur, de quibus neutram in partem habemus positiuam opinionem, eo quòd res illorū nobis penitus sint ignotæ. hos enim in dubio facile est Deo permittere, neutram in partem aliquid statuēdo. Maior difficultas est, dum dubium occurrit de iis, de quibus habemus bonam opinionem: difficile enim videtur eam non minui per hanc iudicij suspensionem. sed absolutè fieri potest vt non minuatur; vt quando quis non vult causas dubij expendere, tamquam nihil ad se pertinentes, & mentem alio deflectit.

35 Aduerte tamen, valdè esse consentaneum charitati, vt semper hoc pacto dubia in bonam partem interpretemur, iudicando illum loco viri probi habendum, eo quòd de contrario non constet. nec ideo me expono periculo erroris; quia non iudico illum in re esse probum & innocentē; (hoc enim Deo permitto, tamquam mihi incertum) sed esse pro tali habendum & æstimandum; (id est, ita affectu interno, & externo modo agendi à nobis tractandum, ac si re ipsa probus esset) quod iudicium est verum. Adde, si velimus hic & nunc statuere apud nos, quo loco habendus sit apud animum nostrum, etiam tenemur actu positiuo dubium in potiorem partem interpretari, iudicando illum loco viri probi habendum.

36 *Tenemur semper negatiuè, & practicè interpretari.* Dico Quintò, Tenemur tamen lege Iustitiæ dubia interpretari in potiorem partem negatiuè & practicè, ita vt propter dubium nō habeamus proximum pro improbo vel auctore criminis. sic potissimum intellige testimonia supra allata, (quamuis etiam insinuent, illum positiuè habendum loco probi, præsertim si iudicare velimus.) Ratio est, quia iustitia postulat, vt in dubio nemo condemnetur criminis, non solum exterius, sed etiam ne interius quidem in animo: quisque enim ius habet vt sibi non irrogetur certa infamia, pro incerto crimine. Confirmatur, quia censeri pro improbo est notabile malum proximi, & veluti pœna quædam criminis: ergo non potest inferri sine iusta causa, de qua constet, sicut pœna irrogari non potest, nisi constet de crimine.

37 *Negatiuè & speculatiuè non tenemur ex Iustitia.* Dico Sexto, Non tenemur tamen lege Iustitiæ, ea negatiuè & speculatiuè interpretari in meliorem partem, ita vt non opinemur seu suspicemur ipsum in re esse improbum, quando dubium est positiuum. Probatur; quia quando dubium est positiuum, tunc vtrimque suppetunt argumenta ad probabiliter opinandum vtramuis partem, cum formidine de opposito, (hoc enim vocatur dubium positiuum) ergo si tunc assentiaris parti deteriori, opinando esse improbum, non ei facis iniuriam; quia cum argumenta ad talem opinionem ancipitem animo ingenerandam sufficiant, non habes ius vt sic de ipso non suspiceris.

38 *Tenemur aliquo modo ex charitate.* Aduerte tamen, videri aliquo modo contra charitatem sic suspicari. Ratio est, quia ex charitate tenemur vitare omnem malam opinionem de proximo, etiam speculatiuam, quantum possumus, cum sit aliquod malum eius: ergo cum possimus talem opinionem vitare, dum res est dubia, tenemur. Quòd possimus vitare, patet Primò, Quia numquam cogimur ad aliquem assensum, nisi quando res est euidens. Secundò, Non magis cogimur assentiri huic parti quam alteri, cum vtraque sit dubia. Tertio, Quia perfectissima prudentia postulat, vt in dubijs non assentiamur absolutè alteri parti, ne fortè erremus: talis enim assentiendi modus est fallax, vnde non fuisset in statu innocentiæ, nec est in Angelis, vt supra diximus. expedit igitur in dubijs sustinere assensum, vel solum iudicare rem esse probabilem, verique similem.

Dices, Si non est contra Iustitiam eo casu suspicari improbum; ergo etiam non est contra charitatem, nam in hac materia, si est peccatum, est contra Iustitiam.

Respondeo negando consequentiam. Ad confirmationem: sæpe fit vt in materia Iustitiæ peccetur in proximum non violata lege Iustitiæ, vt cum ille nullum ius strictum habet vt aliquid fiat, aut non fiat; & res alioquin ipsi est incommoda. vt si infames eum, cuius delictum aliàs est notorium iuridicè: si occidas inuasorem inculpata defensione, quando aliter te poteras subtrahere, & alijs modis. Idē dicendum in exemplo proposito, vt mihi quidem ratio allata probare videtur, quamuis putem non esse nisi veniale.

39 *Si dubium sit negatiuum.* Dixi, *Quando dubium est positiuum*: quia si sit negatiuum, vbi in neutram partem suppetunt rationes, est contra iustitiam male opinari. quisque enim ius habet, vt non habeatur de se mala opinio, nisi indicia aliud suadeant.

40 Dices, Si non est contra iustitiam opinari deteriorem partem speculatiuè, dum dubium est positiuum; ergo etiā non est contra iustitiam opinari practicè; quia iudicium practicum sequitur ex speculatiuo.

Iudiciū practicum non sequitur necessario ex speculatiuo. Respondeo negando sequelam; quia iudicium practicū non sequitur necessario ex speculatiuo, præsertim quando speculatiuum est incertum. Iudicium enim practicum in proposito est, quo iudico aliquem habendum pro improbo; quod longe aliud est, quàm putare in re esse improbū, habere enim aliquem pro improbo, est æstimatione, affectu, & contemptu interno se gerere erga alterum ac si improbus esset. vnde fieri potest, vt speculatiuè opiner Petrum esse improbum, vel furem, & practicè iudicem esse probum: quia etsi verisimile mihi sit, & opiner ipsum in re & coram Deo esse improbum, tamen quia mihi id certum non est, nolo hac opinione meum affectum, & æstimationem internam erga illum regere: sed ea seposita quasi non esset vera, iudico illum habendum loco & gradu viri probi.

41 His addo, non videri contra iustitiam, si quis propter dubium non tanti æstimet hominem, quanti antea; quia non

Minor æstimatio ex dubio. non tanti debet æstimari, cuius incerta, seu dubia est virtus, quam cuius certa. non tamen ideò potes æstimare improbum. charitas tamen suadet, vt propter dubium nihil de æstimatione & interna reuerentia detrahamus.

42 *Suspicio ad cautelam.* Dico Septimò, Quando agitur de vitando aliquo damno, vel de adhibendo remedio; dubia sunt in deteriorem partem accipienda, non quidem iudicando proximum esse furem vel improbum, vel habendū pro tali; sed iudicando ita exterius cauendum, & sibi illique consulendum, ac si dubia esset eius probitas. Ita Diuus Thomas hoc loco ad 3. & alij Doctores, qui dicūt tunc dubia in deterius interpretanda, non definitiue iudicando, sed per quamdam suppositionem concipiendo malum de proximo. Hoc modo, dum accipimus ignotum in ædes, ita cauemus rebus nostris, ac si dubia esset eius probitas; nullo tamen modo habentes illum pro improbo.

43 *Superiores.* Sic Superiores ob iudicia quædam dubia, interdum obiurgant suos subditos, pœnitentias imponunt, aliaque remedia illis corrigēdis adhibent, tamquam si ipsos malos putēt; quamuis eos pro malis nō habeant, & eorum facta vel intentionem apud animum suum excusent. nam Superiores quoque hanc regulam de dubijs in meliorem partem interpretandis, quoad internam affectionem & æstimationem seruare debent: quamuis in ordine ad emendationem, vel cautelam mali, exterius ita se gerere possint erga subditos, ac si mali aliquid perpetrassent, & meritò; non enim solum ab omni malo, sed etiam ab omni mali specie abstinendum. Hic tamen cauere debent, ne vel modum excedant, vel illos alijs suspectos reddant, vel de illorum virtute diffidere videantur. Similii fere modo dubia sunt in potiorem partē interpretanda, quando non agitur de vitando incommodo, sed solum

44 *Dubia interpretāda in potiorem partem, per quamdam suppositionem.* de interna æstimatione & reuerentia erga proximum. tunc enim etsi definitiue non iudicemus ipsum in re bonum esse; tamen id iudicandum per quamdam suppositionem, supponendo esse probum, & iudicando ita illum æstimandum & cum illo agendum interius & exterius, ac si re vera probus sit.

DVBITATIO V.

Vtrùm liceat aliquando iudicare non secundum leges scriptas.

D. THOM. ART. 5.

45 RESPONDEO, & dico Primò, Si leges illę scriptæ cō tineant Ius naturale, semper secundum eas iudicandum est. ratio est, quia numquam licitum est à iure naturali recedere, cum contrarium huius iuris semper sit iniquum.

46 Dico secundò, Si leges scriptæ contineant Ius positiuū, ordinariè secundum eas iudicandum, præsertim Iudici inferiori. Ita D. Th. & alij.

Dixi, *præsertim inferiori*, quia supremus Princeps potest interdum dispensare in lege positiua, legisque rigorem, vel pœnam relaxare, vel mitigare, quando ita putat expedire Reip. hoc autem non potest inferior, nisi ex tacita vel expressa Superioris concessione.

47 *Quando inferior contra verba legis facere possit.* *ἐπιείκεια.* Dixi *ordinariè*, quia interdum potest Iudex inferior recedere à lege scripta, iudicando contra verba legis. Primo, Quando constat mentem legislatoris esse aliam, nec voluisse hunc casum verbis legis esse comprehensum; tunc enim vtendum *ἐπιεικείᾳ*: magis enim tenetur sequi mentem legislatoris, quæ legis est anima, quàm corticem verborum. alioquin summum Ius, summa iniuria. Neque in hoc casu tenetur legislatorem vel Superiorem consulere, vt quidam volunt; quia non opus est inquirere de mente, quando de ea constat. Confirmatur ex L. Nulla ratio. ff. de legibus, & L. Non dubium. Codice de legibus.

Secundò, Quando non quidem constat, sed probabilius est aliam legislatoris esse mentem, & res non patitur moram vt superior consulatur. tunc quoque esset contra rectam rationem verba legis sequi: nam semper intentio legislatoris præferenda est verbis legis. Quòd si Superior facile consuli possit, consulendus est: quia lex infringi non debet, ne quidem quoad verba, nisi constet aliam esse mentem legislatoris, si tamen de ea constare potest: quòd si de ea constare non potest, tunc sequendum id, quod probabilius videtur.

Tertiò, Si vtrimque æquale sit dubium & Princeps consuli nequeat, tenetur inferior Iudex secundum verba legis iudicare. Ita communiter DD. ratio est, quia lex est velut in possessione suæ auctoritatis vnde in pari dubio non potest Iudex, cum ex officio sit custos legis, eam sua auctoritate priuare.

DVBITATIO VI.

Quinam peccent vsurpatione Iudicij.

D. THOM. QVÆST. 60. ART. 6.

NOTANDVM est, tria requiri ad iustum iudicium, vt colligitur ex D. Tho q. 60. art. 2. 48

Primò, Certitudinem in cognitione causæ: & defectu huius, iudicium dicitur *Temerarium*, de quo dub. 2.

Secundo, Iustitiam in ipso actu iudicij, id est, vt seruetur æqualitas in iure suo cuique reddendo. ad hoc requiritur, tum vt iudicetur secundum leges, (de quo dub. 5.) tū vt seruetur ordo iuris, (id est, ordinata ratio procedendi à iure Iudicibus præscripta) de quo int. huius defectu, iudicium dicitur *peruersum* & iniquum.

Tertiò, auctoritatem in iudicante: qui enim auctoritate caret, siue in personas iudicandas siue in causam, (vt si sit exempta) iniuriam facit, tum partibus, causæ earum se ingerendo, tum legitimo Iudici, cuius potestatem & officiū sibi assumit. huius defectu iudicium dicitur *vsurpatum*, vel præsumptum. His positis.

Respondeo & dico Primò, Omnes eos peccare vsurpatione iudicij, qui iudicant eum, qui vel absolute non est ipsis subditus, vel non in ijs causis, in quibus eum iudicant; ac proinde sententia illorum est irrita. Ratio est; quia in his iudicijs deest potestas in eum, qui iudicatur, quæ ante omnia requiritur: quia Iudex debet habere auctoritatem & obligandi conscientiam, (sententia enim est veluti lex quædam particularis imposita alteri, quā ille tenetur subire) & cogendi ad executionem eius, ad quod obligauit; alioquin sententia esset inefficax. 49 *Vsurpatione Iudicij peccant.*

Vbi notandum est, Quinque modis posse quempiam esse alteri subiectum, ita vt ab eo iudicari queat. Primò, Ratione potestatis ordinariæ. sic fideles Pōtifici, & Episcopis suis; & ciues suo Regi sunt subiecti. Secundo, Ratione potestatis delegatæ. sic Legato Apostolico subsunt Prouincię ad quas ipsius delegatio pertinet, & ciues Proregi vel Gubernatori. Sic Daniel iudicauit senes potestate sibi à Deo delegata, c. 13. & iuxta probabiliorem sententiam, Moyses Ægyptium, Exo. 2. vt testatur D. August. l. quæstionum in Exo. q. 2. & aperte colligi videtur Act. 7. vbi Stephanus ait, *Fecit vltionem ei, qui iniuriam sustinebat, percusso Ægyptio. existimabat autem intelligere fratres, quoniam Deus per manum ipsius daret salutem illis.* Tertiò, Ex consensu partium; vt quando partes ex compromisso se alicui subijciunt, siue vt Iudici, (vt si ille alias auctoritatem iudicādi habebat, etsi nō in illos) siue vt arbitro, de quo vide Sylu. v. Arbiter. Quartò, Ratione delicti in alieno loco perpetrati: nam ratione delicti sortitur quis forum c. Postulasti. 13. & c. fi. de foro compet. vbi Glossa v. Ratione delicti. Simili modo sortitur quis forum ratione contractus, domicilij, & rei, de qua contra possessorem causa mouetur, vt eodem c. dicitur. Quintò, Ratione iniuriæ, subdito alterius Principis illatæ. si enim Superior eius, qui iniuriam fecit, interpellatus, nolit illam vindicare, poterit id facere Princeps eius, qui iniuriam accepit. 50 *Quinque modis subiectionis.* *Danielis Iudicium.* *Moysis in Ægyptium.*

Quicumque igitur iudicat aliquem, qui aliquo horum quinque modorum non est ei subiectus, peccat vsurpatione iudicij: quia vsurpat sibi auctoritatem iudiciariam in eum, in quem non habet. Sic Pilatus iudicādo Christum peccauit vsurpatione iudicij; (etsi contrà sentiat Caiet. q. 67. ar. 1. & Sotus l. 5. q. 4 ar. 1.) quia Christus non erat ei aut Cæsari re vera subditus, cum esset Filius Dei & omnium Dominus; (quam ob causam neque tributum debebat Cęsari, vt colligitur Mat. 17. ex illis verbis, *Ergo filij liberi sunt*) idque facile poterat Pilato constare. Neque subiecit se Pilato dando auctoritatem, sed 51 *Iudicium Pilati vsurpatum.*

solum permisit iudicari. Similiter modo peccant Iudices sæculares iudicantes Clericos; quia sunt exempti ab eorum iurisdictione, tam in ciuilibus quàm in criminalibus; vt patet tota distinct. 96. & 11. quæst. 1. per totam & in Decretalibus de immunitate Ecclesiarum, & in Concil. Trident. sessio. 23. cap. 20. de reform. vbi renouantur omnes Canones, qui hac dere agunt. Idem patet Iure ciuili, Authentica, Vt Clerici proprios Iudices conueniant, collatione 6.

Iudiciū sæculariū in Clericos.

52 Adde nec posse Clericos huic exemptioni renuntiare, vt a Iudice sæculari validè possit iudicari, etiam in ciuilibus; vt patet cap. 41. Inolita. 11. quæst. 1. & cap. Placuit. 42. ibidem, & cap. Si diligenti. 12. extra, de foro competenti: vbi etiam redditur hæc ratio. *quia non est beneficium hoc personale, cui renuntiari valeat, sed potius toti Collegio ecclesiastico publicè indultum, cui priuatorum pacto derogare non potest.* Possunt tamen in ciuilibus se subijcere Iudici sæculari vt arbitro; qui tamen nolentem stare sententia, non potest per se cogere. Item potest Clericus vt actor, laicũ pertrahere ad Iudicem sæcularem, non autem vt reus pertrahi. in casu tamen reconuentionis potest à Iudice sæculari iudicari: vt si dum laicum pertrahit ad Iudicem, laicus vicissim illum in causa ciuili reconueniat; vt expressè docet Glossa communiter recepta in cap. 2. de mutuis petitionibus. & colligitur tum ex illo capit. tum ex 3. quæstion. 8. cap. 1.

Non possunt renuntiare exemptioni

Reconuentio.

Simili modo censetur vsurpatio Iudicij, & irrita est sententia, si eum, qui ad Ecclesiam tamquam ad asylum confugit, vi vel fraude extrahat, & ad mortem vel mutilationem condemnet: quia talis exemptus est a iudicis potestate; saltem quoad hanc pœnam irrogandam, & Iudex tenetur eum Ecclesiæ restituere. vt colligitur ex c. Inter alia, de immunit. Eccle. & ex multis Canon. 17. qu. 4. de quo vide Clarum pract. crimin. q. 30. & Salonium quæst. 60. art. 4. controuersia. 2.

Confugiens ad Ecclesiam.

Dici etiam potest vsurpatio Iudicij si Iudex Iudicium exerceat vel sententiam ferat in Ecclesia: nam eo loco id faciendi potestatem non habet, cum quidquid ibi actũ fuerit, sit irritum; vt statuitur c. Decet. §. Ordinarij, de immunit. Eccl. in 6. vbi dicitur: *Processus Iudicum sæcularium, ac specialiter prolata sententia in eisdem locis,* (Ecclesijs) *omni careant robore firmitatis.*

Sententia lata in Ecclesia.

Denique vsurpatione iudicij peccant Ordinarij, dum exemptorum causas discutere præsumunt, in quibus Concil. Trid. eos non subiecit.

Exemptorum causa.

Dico Secundò, Hoc peccatum vsurpationis iudicij ex
53 genere suo est mortiferum. Ratio est, quia fit iniuria, tum partibus, in quas ille potestatem non habet, tum etiam Superiori, cuius auctoritatem sibi assumit. censetur autẽ hæc iniuria grauis, vt ex communi hominum sensu constat: nã auctoritas publica violatur.

Est peccatū mortale.

DVBITATIO VII.

Vtrùm Iudex excommunicatus peccet vsurpatione iudicij, si iudicia exerceat.

RESPONDEO, & dico Primò, Si excommunicatio
54 est occulta, non peccat vsurpatione iudicij, & sententia, ceteraque eius acta publica sunt valida. Ita Glossa in c. Ad probandum. §. Innodatus, de senten. & re iudic. & est communis sententia DD. Richardi in 4. d. 18. principali 7. q. 1. Palud. eadem dist. q. 4. & dist. 17. q. 6. ar. 2. Sylu. Excommun. 3. num. 3. & nume. 5. vbi dicit hanc esse communem opinionem: licet ipse contrariam v. Excommunicatio. 5. nu. 1. putet veriorem. Couarruu. in cap. Alma 1. p. §. 7. nume. 9. Soti d. 22. q. 2. ar. 1. & 4. Probatur Primò, Quia nõ est priuatus, nec suspẽsus ab officio: soli enim publice excommunicati suspenduntur per Canones, vt colligunt DD. d. c. Ad probandum, ex illis verbis. *Si pro eo, quod vnus ex delegatis Iudicibus excommunicationis vinculo esset publicè innodatus,* vbi à contrario sensu insinuatur, secus esse si occultè. Secundò, Quia cum eius excommunicatio ignoretur, sequerentur grauissima incommoda, tum in Ecclesia, tum in Repub. quæ nullo modo possent vitari: irritæ essent enim sententiæ, præsentationes, electiones & collationes beneficiorum & officiorum deberẽt rescindi, cũ magno damno,
55 & perturbatione innocentum. Tertiò, Quando excommunicatio Iudicis est occulta, ipse non est publicè vitandus sed solum occultè, vt colligitur c. Cum non ab homine, de senten. excommun. imò fieret ei iniuria. si quis in publico detrectaret eius communionem. propter infamiam, quæ inde sequeretur. ergo cum partes non possint ipsius Iudicium propter excommunicationem occultam recusare, (nisi forte velint suscipere onus probãdi ipsum esse excommunicatum, ad quod non tenentur) oportet vt ipsius quoque sententia valida sit, absurdum enim est vt partes teneantur sese sistere tribunali Iudicis, a quo nisi irritã sententiam referre non possunt. denique idem probari potest ex L. 3. Barbarius. de off. Prætorum, & 3. quæst. 7. cap. Infamis. vide infra num. 66.

Sententia occultè excommu. est valida.

Quæ diximus intellige non solum in sententijs & actis fori externi, sed etiam interni & sacramentalis, vt infra magis patebit; quia DD. generatim loquuntur, & rationes eędem vtrobique locum habent.

Dico Secundo, Si excommunicatio Iudicis sit publica, 56
seu notoria, ante quidem Concilium Constantiense, peccabat vsurpatione iudicij, iudicando, & sententia erat irrita: post tamen illud Concilium, verius est non sic peccare, nec sententiam, reliquaque eius acta publica esse irrita; nisi sit denuntiatus nominatim, vel notorius percussor Clerici.

Excommunicatus publicè.

Prior pars est communis DD. & colligitur apertè ex c. Ad probandum 54. de senten. & re iudi. vbi iubetur *cassari* (id est, cassa & irrita declarari, vt exponit Glossa) *sententia lata a pluribus Iudicibus delegatis, eo quod ex illis vnus erat vinculo excommunicationis publicè innodatus*, vt ibidem dicitur. Hoc tamen intellige, quando certus numerus Iudicium ad causę definitionem requiritur. tunc enim vnius excommunicatio sententiam reddit inualida: quia Iudex excommunicatus est inhabilis; ac proinde numerus Iudicum necessariorum non est completus. secus si certus numerus ad sententiam nõ requiritur, sed solum maior pars: tunc enim sententia erit valida, si maior pars Iudicum habilium consenserit. Idem probari potest ex c. Audiuimus, 24. q. 1. vbi dicitur, excommunicatum excommunicare nõ posse: quod de publicè excommunicato intelligẽdum est, vt ibidem Glossa v. Non potuit, annotat: vbi illud, *non potuit*, significat carentiam potestatis: ac proinde sententia talis Iudicis est irrita vide Glossam ibidem v. Absoluendo. Idem confirmari potest ex cap. Decernimus. 8. de sentent. excommun. in 6. iuncta Glossa. Ratio est, quia tales, etsi nõ sint priuati officio; (retinent enim illud in habitu) sunt tamen priuati eius vsu, seu suspensi ab eius executione, ex dispositione Canonũ. potestas autem suspensa & a functione sua impedita, perinde est ac si non esset: vnde non plus possunt, quam si Iudices non essent. dum ergo iudicant, peccant vsurpatione iudicij, assumentes sibi potestatem iudicandi, quam non habent. etsi enim habeant potestatem in habitu, hæc tamen ita est impedita, vt in actum exire non valeat. Vnde actus ille Iudicij non ex hac procedere censetur; sed ex alia, quàm temerè vsurpant. quare meritò peccatum mortiferum iudicatur.

Si vnus ex Iudicibus excommunicatus.

Alteram partem, Scilicet *post Concilium Constantiense, acta talis excommunicati esse valida quamdiu toleratur ab Ecclesia,* docet Nau. c. 27. num. 7. Sotus in 4. d. 22. q. 2. art. 1. 57
Henriquez de excommunicatione cap. 7. & passim recentiores, estque probabilior, etiamsi altera quoque probabilis sit, & multorum DD. Probatur, quia Concilium Constantiense statuit tantum vitandos esse nominatim excommunicatos & notorios Clericorum percussores, & concessit vt fideles possint cum alijs in omnibus rebus tam diuinis quàm humanis, tam publicis quam priuatis habere communicationem; vt refert D. Antoninus 3. p. tit. 25. cap. 2. Sotus dist. 22. quæst. 1. art. 4. & alij: ergo etiam tacite vult eorum actus esse validos. nisi enim id vellet, non deberet cõcedere in omnibus. quorsum enim concederet vt ab illis possimus Ius, & alios actus legitimos exigere; præsentationes, electiones, collationes, & cõfirmationes petere, si tales illorum actus sunt inualidi? plane illusoria & noxia videretur talis concessio: nam plurimi per eam deciperentur, & cum magno multorum damno omnia hęc deberent rescindi vel retractari. videtur itaque Ecclesia, dum rigorem antiquorum Canonum circa communionem cum excommunicatis temperauit, tacitè etiam sustulisse illam suspensionem iurisdictionis, quam olim excommunicatio

Acta excommunicati valida esse.

conti-

continebat. quod sanè erat expediens hoc statu rerum, quo sæpe Iudices diu in excommunicatione, vel ob hæresim, vel ob violatam libertatem ecclesiasticam, vel ob alias caussas, manent.

58 Aduerte tamen, neminem teneri admittere Iudicē excommunicatum, potest enim contra illum excipere, quòd sit excommunicatus; vt patet cap. Exceptionem, in fine, de exceptionibus. quod verum est, etiamsi eius excōmunicatio hoc loco non sit manifesta, modo tamen alibi sit publica, vt colligitur ex eodem c. iuncta Glossa v. Publice, vel ipse possit illam probare. Ratio est, quia etsi Conciliū concedat vt possis cum Iudice excommunicato habere communionem, & ius ab illo petere, non tamen cogit. itaque sicut olim poterat recusari, ita & nunc. Si tamen partes in illum consenserint, & sententia debito modo lata fuerit, non potest propter excommunicationem rescindi; quia legitima potestate, cui partes se submiserunt, lata est: sicut cum sponte se alieno Iudici, permittente Iure subijciunt, sententia rescindi non potest.

Nec obstat, quòd quidam Patres affirment hæreticos & schismaticos nullam habere potestatem, nec posse soluere & ligare, quia sunt extra Ecclesiam, & excommunicati: (ita Cyprianus epist. 76. ad Magnum, de Nouatiano. Ambr. lib. 1. de pœnit. cap. 2. Nicolaus I. epist. ad Michaelem Imper. & alij, vt videre est 24. q. 1.) ad hoc enim responderi potest, Primò, In his esse peculiarem rationem, quia ita ab Ecclesia se segregant, vt nullam amplius cum ea communionem retineant: alij verò excommunicati retinent fidem, & fidei confessionem, & solum ex parte sunt extra Ecclesiā. Secundo Hæc procedere iure antiquo, quo omnes hæretici publici ita erant excommunicati, vt non amplius essent tolerati ab Ecclesia.

Petes, An talis peccet mortiferè ex alio capite, ratione videlicet communicationis, iudicando?

59 *An sit peccatum mortiferum.* Quidam recentiores putant esse solum peccatū veniale. Ratio est, quia cum Concilium non suspendat illum ab officio, nec priuet vsu istius potestatis, solum videtur illū actum prohibere, quatenus est communicatio quędam humana; non autem præcisè quatenus est actus iurisdictionis & potestatis iudiciariæ. cui sententiæ fauet Caietanus v. Excommunicatio vetita: vbi docet, actus iudiciales excommunicati, si absit iniustitia, non esse nisi peccata venialia; quia solum prohibentur secundario. quę sententia est probabilis, eamque sequitur Barth. a Ledesma, dub. 9. de excommunicat. Henriquez de excommunicatione, cap. 7. & quidam alij.

Esse mortiferum. Verius tamen videtur, esse peccatum mortiferum, nisi ignorantia vel inconsideratio, aut functionis breuitas excuset. est communior sententia DD. Ratio est, quia Ecclesia prohibet illam, non solum generali ratione communicationis humanę; sed etiam vt est vsus Iurisdictionis & potestatis, dignitatem quamdam continens. vnde cum illa sit res grauis & magni momenti, non video cur præceptum non obliget sub peccato mortali.

Nec obstat, quod Concilium non suspendat Iudices ab officio; quia id fit propter bonum aliorū: non tamen idcirco intendit ipsos Iudices in aliquo releuare, vt expressè idem Concilium testatur. Si tamen partes iustitiam exigant, vel ratio postulet vt in aliquo casu ex officio procedat, non peccabit; quia Concilium concedit; vt in commodum aliorum, suo munere fungi possit.

60 *Denuntiatus, & percussores Clericorum.* Tertia pars, scilicet *Iudicem nominatim denuntiatum & manifestum Clerici percussorem peccare vsurpatione Iudicij, contra iustitiam, & omnia eius acta esse irrita.* est communis sententia DD. & aperte colligitur ex c. Ad probandū. sup. c. Audiuimus. & c. Miramur. 24. q. 1. hos enim excipit Concilium Constantiense. vnde manent suspensi ab officio, sicut erant ante Concilium.

Petes, Vtrum hoc etiam locum habeat in Iudicibus sæcularibus.

61 *Locum habet etiā in sæcularib.* Resp. habere; ita enim tenent passim DD. & probatur Primo c. Exceptionem. 12. de except. vbi in fine dicitur, *excommunicatus autem publicè, etsi huiusmodi exceptio non opponatur, nihilominus est officio Iudicis repellendus*: vbi loquitur in genere de cuiuslibet Iudicis officio; sicut in verbis prioribus de officio actoris & aduocati.

Secundò, Quia omnes excommunicati sunt priuati vsu Iurisdictionis in suos subditos. vt colligitur c. Nos Sanctorum. 15. q. 6. vbi dicitur, *Nos sanctorum prædecessorum nostrorum statuta tenentes, eos, qui excommunicatis fidelitate aut sacramento constricti sunt, Apostolica auctoritate à iuramento absoluimus, & ne sibi fidelitatem obseruent, omnibus modis prohibemus; quousque ipsi ad satisfactionem veniant.* Si subditi non tenentur eis obedire, ergo suspensa est eorum iurisdictio, ac proinde sententia non obligabit, sed erit irrita. Idem confirmatur c. fi. Ibid.

Tertiò. c. Decernimus. 8. de sent. excom. in 6. excluditur excommunicatus a munere actoris, patroni & testis: ergo multo magis censetur exclusus a functione Iudicis. absurdum enim esset Iudicis excommunicati acta valere, actoris verò, aduocati, & testis non valere.

Quartò, Quia non poterat commodè & efficaciter prohiberi communicatio cum tali Iudice, nisi priuando eum vsu Iurisdictionis, & reddendo irrita eius acta. alioquin si acta eius vtilia fuissent, subditi ad ipsum in suis casibus recurrissent vt antea. Denique quia non poterat alia ratione commodius frangi talis hominis contumacia.

Idē peculiariter statuitur de hæreticis, receptatoribus, defensoribus, & fautoribus eorum; si intra annum satisfacere contempserint, c. Excommunicamus. 1. §. Credentes, ex Concilio magno Lateranensi; vbi & alia quædam capresse in eosdem statuuntur, quæ tamen etiam alijs excommunicatis sunt communia: vt quod non possint esse aduocati, nec tabelliones, quod sint repellendi a Sacramentis, & ab ecclesiastica sepultura, & eorum oblationes non admittendæ. *Iudex hæreticus vel defensor, aut fautor hæretici.* Idem statuit Concilium illud, *aduersus Consules & Rectores ciuitatum, & alios, qui Ecclesias, & ecclesiasticos viros tallijs, seu collectis & exactionibus alijs, grauare nituntur*; quos primum excommunicat. Deinde subijcit: *Quia vero nec sic quorumdam malitia contra Dei Ecclesiam conquiescit, adijcimus vt constitutiones & sententiæ, quæ à talibus, vel de ipsorum mandato fuerint promulgatæ, inanes & irritæ habeantur, nullo vnquam tempore valituræ.* *Iudex grauans Clerum exactionibus.* vbi Glossa, *Sententia, vel constitutio per excommunicatum prolata, est nulla, nec tractu temporis conualescit.* & quamuis hic effectus sit communis excommunicatis, tamen specialiter in his criminibus exprimitur, tum ad maiorem terrorem, tum quia propriè Iudices attingunt.

Aduerte tamen, si aliquis sic excommunicatus cōferret se in aliam vrbem vel Prouinciam, vbi eius censura sit ignota, fieretque Iudex; vel si in loco suæ Iurisdictionis non haberetur pro denuntiato, vel publico Clerici percussore, acta eius fore valida. Ratio est, quia eo loco verè est excommunicatus occulte, & ab Ecclesia censetur toleratus. eademq; incommoda sequerentur, si eius acta essent irrita, quæ ex actis alterius, qui vbiq; occultus: vnde eodem modo de illo sentiendum; & ijsdem rationibus probari pōt. 62 *Si alibi sit vbi ignoratur.*

Hic tamen grauius peccat, quam alij occulti vel publici non denuntiati, actus iudiciarios & alios similes obeundo; quia reuera est suspensus; & quantum est ex parte sua, vsurpat sibi potestatem, quam non habet.

Dices, Si est suspensus, quomodo eius acta nō sunt irrita?

Resp. Quia Ecclesia ob communem vtilitatem vel tacitè hanc suspensionem ad singulos actus in hoc casu ei relaxat, etsi velit ipsum secundum se manere suspensum: vel certe nouam ei potestatem ad singulos actus extraordinariè tribuit, supplendo defectum, qui ex parte ipsius erat, ne cum damno aliorum, actus sit irritus: qui duo modi parum in re differunt.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm Iudex, qui propter crimen ipso iure est priuatus titulo, vel solum habet titulum putatiuum, peccet vsurpatione Iudicij iudicando, ita vt sententia eius sit irrita.

PRIOR pars huius dub. pendet ex alia, quæ 1. 2. qu. 96. art. 4. dub. 6. tractanda est, Vtrùm leges humanæ quæ statuunt priuationem beneficij, vel officij, aut bonorū confiscationem, eā vim habeant, vt commisso crimine, beneficium vel officium statim vacet, & bona ad fiscū pertineat, ita vt reus ipse teneatur ea dimittere ante sententiam. 63

Non vacat beneficiũ, aut officiũ.

Ad quam nunc breuiter Respondeo, propriè loquendo non vacare, nec teneri dimittere ante sententiam: etiamsi in lege dicatur, *ipso facto sit priuatus*, nisi aperte constet illam fuisse legislatoris mentem: vt si addat, *teneri in conscientia dimittere*, vel *non posse absolui, nisi dimittat*, vel *beneficium eo ipso vacare, ita vt alteri liberè possit conferri*. vt in casu cap. Dudum 2. de electione; cum quis accipit secundum beneficium incompatibile. colligitur aperte ex D. Thomas 22. q. 62. ar. 3. & Caietan. ibidem. Soto lib. 1. de Iustit. q. 6. ar. 6. Adriano quodlib. 6. ar. 1. Couar. de matrimon. p. 2. cap. 6. §. 8. num. 8. & 13. & passim recentioribus. Vtrùm autem vacet quando dicitur in lege, *sit priuatus ipso facto absque alia declaratione*, dubium est. Couarru. & Dominicus Soto supra, & Henriquez de excommun. cap. 56. multique alij recentiores tenent non vacare; sed requiri sententiam declaratoriam criminis. illam autem clausulam *absque alia declaratione*, intelligendam de declaratione, qua declaretur pœnam esse incursam, non autem qua declaretur crimen commissum. quæ expositio etsi nonnihil videatur violenta, tamen vsus ipse eam confirmat. ita enim sunt vsu receptæ leges huiusmodi, vt ante declarationem criminis, possessores non teneantur resignare. imò vsus habet, vt nisi executio fiat per sententiam, ita vt per eam non solum declaretur crimen, sed etiam reus ipse priuetur beneficio vel officio; non censeatur omnino priuatus, vt patet ex Couarruuias supra. vnde & leges illæ, quæ statuunt vt beneficium *ipso iure vacet*, vt in extrauagan. Ambitiosæ, de rebus Ecclesiæ non alienandis. non videntur receptæ in illo rigore, vt sponte teneatur se reus spoliare.

Quam vim habeant.

64 Petes, Quam ergo vim habent huiusmodi constitutiones, quibus aliquis ipso iure priuatur officio vel beneficio, siue propter crimen, siue propter adeptionem alterius incompatibilis?

Priuant titulo, non possessione.

Respondeo, Hoc efficere, vt statim amittat titulum ipsum, ita vt non sit amplius dominus beneficij, retinet tamen possessionem, qua priuari non potest, nisi causa cognita, vt docet Glossa cap. Licet Episcopus. 28. de præbendis in 6. Et quamuis illud caput solum loquatur in casu adeptionis beneficij incompatibilis; tamen Glossa & Doctores quos ibi citat, volunt esse eamdem rationem in ceteris, vbi quis ipso iure priuatur. Id enim ad publicam tranquillitatem est valdè expediens. *Titulum* voco ius illud firmum, quod accepit per collationem, quo aliàs non poterat inuitus priuari: quo amisso, adhuc retinet possessionē beneficij, & totius iurisdictionis, quam ante habebat, & quidem si iure permittente illam retineat, ita vt Ius non obliget ipsum ad eam deferendam, vocatur *possessio Iuris*: si verò Ius resistat illi possessioni, obstringens reum ad illam deferendam, dicitur *possessio facti*.

Confiscatio priuat dominio.

Simili modo, quando bona ipso Iure confiscantur, vt in crimine hæresis, iuxta cap. Cum secundum leges. 19. de hæret. in 6. vel propter incestas nuptias, iuxta idē caput; & Authen. Incestas, C. de incestis nuptijs; vel propter specierum illicitarum transuectionem, aut rerum vectarum omissam professionem; vt dict. cap. & alijs Iuribus habetur in his, inquam, & similibus casibus, statim amittitur ipsa rerum, quæ dicantur confiscari, vel in commissum cadere, proprietas, & illarum proprietas fisco acquiritur, vt expresse dict. capit. habetur, permittitur tamen possessio & vsus donec secuta sententia declaratoria, hæc quoque auferantur.

Hinc fit, vt executio retrotrahatur vsque ad tempus commissi criminis: nam ex illo tempore, dominium, seu proprietas in fiscum translata est, & consequenter omnes fructus ex illo tempore percepti ad ipsum spectant. Sed de his plura 1. 2. q. 96. art. 4.

Sententia non sunt irrita.

Ex his sequitur, sententiam, aliaque acta talis Iudicis nō esse irrita, neque iudicium vsurpatum; cum re vera adhuc iurisdictionem suam retineat, neque ab ea sit suspensus, etsi enim ius illud prius, quo illam Iurisdictionē obtinebat, amiserit; habet tamen adhuc Ius possidendi, & vtendi eadem, donec per sententiam auferatur. Confir. quia cum crimen sit occultum; vel certè non constet eum per legem esse priuatum, si acta essent irrita, idē Resp. obueniret incommodum, quod sequeretur si acta occulte excommunicati essent irrita: quod ex ijs, quę nunc dicturi sumus magis constabit. Quod ad alteram partē dubitationis attinet, omissis opinionibus, quas recenset Paludanus in 4. d. 27. q. 6. ar. 2.

Habētis titulum putatiuū acta valet.

Respondeo, Si habet titulum coloratum, & communi errore putetur legitimus Superior, eius sententiæ & alij actus iurisdictionis sunt validi. Ita passim DD. in capit. Nihil. 44. de electio. & in L. Barbarius. ff. de officio Prætoris. Idem fusè docet Paludanus supra, Caietanus v. Absolutionis impedimenta. Nauar. in cap. Placuit, de pœnitentia d. 6. num. 180. Medina C. de confessione, quæstio. 12. Arragon. quæst. 60. art. 6. & alij multi recentiores, qui id docent non solum de sententia & actis fori externi; sed etiam fori sacramentalis, de quo tamen longe magis dubitari poterat. Probatur ex lege Barbarius Philippus. ff. de officio Prętorum; vbi expressè casus huius assertionis ponitur. cum enim iste Barbarius esset aliàs conditione seruus, Romæ, vbi latebat eius conditio, & liber habebatur, promotus est ad præturam. cuius tamen ob illud occultum impedimentum erat incapax, nihilominus approbantur eius acta, quæ gessit quamdiu latuit; idque ob vtilitatem eorum, qui apud ipsum egerant: & ratio additur, quia *populus Romanus*, cuius auctoritate hæc dignitas collata fuerat, *potuisset etiam seruo hanc potestatem decernere*. Idem probatur ex Synodo Romana 3. quæstio 7. capit. primo, vbi dicitur, *Si seruus, dum putaretur liber, ex delegatione sententiam dederit, quamuis postea in seruitutem depulsus sit, sententia ab eo dicta, rei iudicatæ firmitatem tenet*. Ratio est: quia nisi huiusmodi acta essent valida, magna sequeretur in Repub. & populo Christiano perturbatio; omnes enim sententiæ, collationes officiorum & beneficiorum, præsentationes, electiones, & alia huiusmodi, deberent rescindi tamquam inualida.

Duæ conditiones concurrere debent, Titulus & communis error.

Notandum est ex Panormitano in dict. cap. Nihil, Caietano supra, & alijs Doctoribus, duas conditiones debere concurrere, vt Iudicis putatiui acta valeant. Alteram ex parte ipsius Iudicis, nimirum: vt habeat titulum. Alteram ex parte populi, vt communi errore putetur legitimus Superior. vtrumque colligitur ex iuribus citatis. quibus concurrentibus, ius ipsum confert iurisdictionem extraordinariam ad singulos actus, propter bonum commune. Debet autem hunc *titulum* habere a vero Superiore, vel saltem ab eo, qui aliàs poterat illum dare, vt insinuatur dict. L. Barbarius, nam approbantur acta illius; quia populus, a quo habebat officium, potuisset ei hanc potestatem decernere. & confirmatur, quia si non accepit ab eo, qui poterat dare, iam non habet titulus ille colorem, quo verus videri possit, immo non est titulus, cum hic non nisi a Superiore dari possit. omnis enim iurisdictio a Superiore descendit. vnde Caietanus collationem Superioris titulum vocat.

Titulus est collatio Superioris.

Hinc fit, vt si beneficium habeas ab eo, qui non poterat dare: vel si solum sis electus, aut præsentatus; non autem acceperis institutionem, aut confirmationem, (quæ sunt collatio potestatis) nihil agas, vt qui sis intrusus, vt Panormitanus, Nau. & alij docent. sufficit tamen in collatore titulus coloratus communi errori coniunctus, vt eius collatio sit valida. sicut enim alia eius acta valida sunt, ita etiam collatio iurisdictionis.

Accipiens Prælaturā in excommunicatione.

66 Ex his sequitur Primò, Valida esse acta Prælati, qui accepit Prælaturam in excommunicatione, irregularitate, vel alio impedimento occulto, ratione cuius collatio sit irrita; vel interuentu simoniæ realis completæ, aut confidentiæ; si communi errore facti habeatur pro vero Prælato. Itaque valida erit sententia excommunicationis ab eo lata, & absolutionis, & collatio beneficij, & delegatio iurisdictionis, &c.

Accipiens delegationem ad vniuersitatē causarum.

Delegatio ad causam particularem.

Secundò, Idem dicendum non solum de eo, cui collata est potestas ordinaria, sed etiam cui delegata; præsertim si ad vniuersitatem aliquarum causarum, vt bene ostendit Paludanus supra, vt sunt Commissarij, Vicarij foranei, Pœnitentiarij, & cæt. quia horum iurisdictio non minus spectat communem vtilitatem, quam Ordinarium: immo plures ad ipsos causæ deferuntur. Vtrùm verò idem sit in Delegato ad causam particularem, dubium est. Quidam negant; quia non agitur de bono commum. Sed contrarium est verius: quod tenet Paludanus supra, circa primam opinionem, & alij Doctores. Idem docent etiam de sacerdote delegato ad confessiones. Confirmatur, quia dicto capitu. Infamis, aperte agitur de Delegato; &

quidem

quidem vt videtur, ad causam particularem. Et quamuis singuli tales non deputentur nisi ad causas certas, nec de quorumlibet quæstionibus cognoscere possint; tamen maximi interest publicæ vtilitatis, vt horum acta valeant, cùm sæpe & varijs casibus deputentur.

Nec obstat quod habetur L. fin. C. Si à non competente Iudice iudicatum esse dicatur; vbi dicitur, *Et in priuatorum causis huiusmodi forma seruetur, ne quemquam litigatorum sententia, non à suo Iudice dicta, constringat.* quia intelligitur quando non est occultum non esse verum Iudicem: quod generaliter in omnibus causis, etiam publicis, verum est.

Non refert an superior sciat impedimentum.

Tertiò, Eadem locum habere, etiamsi Superior conferens officium vel iurisdictionem, sciat impedimentum alterius, aut collationem esse inualidam; modo ipse côterat quantum in se est, saltem actu externo, & communi errore populi putetur esse validum: quia si ipsius ignorantia non impedit iurisdictionem, multò minus impediet scientia, quæ tollit inuoluntarium. Nec opus est vt ipse possit impedimentum auferre, vt rectè Paludanus supra: vt patet cum Episcopus confert illegitimo, vel occulto homicidæ beneficium parochiale. requiritur tamé vt supremus Princeps possit illud tollere. & personam efficere capacem. Vnde si sit impedimentũ Iuris diuini. vel naturalis, nihil fiet. vt si sit femina. vel non sit Sacerdos, cui potestas absoluendi commissa est, communis error nihil iuuabit: quia potestas humana hunc defectum supplere nequit, nec vllo modo talibus hanc potestatem concedere.

Si impedimentum nõ possit auferri ab homine.

Non refert an litigatores sciant.

Quartò Sequitur, Idem procedere, etiamsi litigatores, vel quorum causa agitur, impedimentum sciant: quia hæc iurisdictio concessa est generatim, propter errorem communem: vnde priuata scientia illam non impedit. Hinc absolutio data a Parocho, quem scis occultè simoniacum, valet, vt passim Doctores fatentur, nisi forte tu alterius copiam haberes, vel extra necessitatem illum induxeris; & ita, illi confitendo peces mortifere: quia tunc, etsi non sit irrita defectu iurisdictionis, est tamen ratione indispositionis pœnitentis.

67 *Si iurisdictio occultè ablata.*

Quintò. Idem dicendum esse, quando alicui Iurisdictio occultè est ablata, & ille nihilominus se pro Superiore gerit, & communi errore talis habetur. Potest autem hoc quatuor modis contingere. Primò, Si ipso iure beneficium vacet. Secundò. Si per sententiam ei sit abrogatum, vel si potestas Delegati reuocata. Tertiò. Si Delegans mortuus sit. Quartò, Si Iurisdictionem Delegantis contingat suspendi.

Si beneficium ipso iure vacet.

Quod ad primum modum attinet, ita tenet expressè Panormitanus in d. cap. Nihil. Nauar. in cap. Placuit. num. 180. Arragon. quæst. 60. art. 6. Paludanus supra, Syluester v. Confessor, 1. quæst. 19. & passim Canonistæ. Ratio est, quia hic duo illa concurrunt, titulus publici officij, (vt quia ab Episcopo institutus) & error facti. Nec refert, quod titulus & possessio iuris ei sint adempta; quia id omnino occultum est; & non ita sunt adempta, quin adhuc aliquæ reliquiæ maneant. retinet enim possessionem facti, vt Nauarrus ait.

Resp. ad ca. Dudum.

Nec obstat capit. Dudum. 22. de electione, vbi insinuatur, absolutiones datas ab eo, qui simul plures parochiales Ecclesias retinebat absque dispensatione, fuisse irritas, eò quòd obtenta secunda, vacet prior, iuxta dispositionẽ Concilij general. cap. De multa, de præbendis; quia publice notum erat, illas vacare. Si id occultum ratione communis ignorantiæ fuisset, non fuissent irritæ; vt ibidem notat Panormitanus & alij. Nec refert, quòd id proueniat ex errore iuris, modo sit probabilis, & causet errorem facti.

Si per sententiam abrogatum, vel expressè reuocatum.

De secundo modo; etsi multi aliter sentiant, est tamen probabile valere. ita enim tenet Paludanus supra, circa primam opinionem; vbi id affirmat in eo, cuius commissio est occultè reuocata. & Henriquez libr. 3. de pœnitentia cap. 6. vbi dicit valere absolutionem, si habet titulum coloratum, & non scitur de reuocatione. & lib. 2. cap. 4. valere confessiones factas virtute Bullæ, vel facultatis, quæ nescitur esse reuocata. Idem tenet noster Sancius lib. 3. de matrimonio disput. [illegible] nume. 58. citans pro ea Baldum, Iasonem, Corneum, Mascardum, Henriquez & Manuelem, qui primo tomo Summæ cap. 60. nu. 3. dicit valere cõfessiones Religiosis semel approbatis factas, quamuis occulte facultate audiendi sint priuati. Ratio est, quia duo illa supradicta hic etiam concurrunt, titulus & error communis: institutus enim fuit ab habente potestatem, & ideò habetur adhuc verus Iudex, cum ignoretur reuocatio.

Si morte delegantis.

De Tertiò, Verius etiam est valere; quia etsi morte, vel priuatione officij delegantis expiret potestas delegati, re adhuc integra, vt patet L. More. 5. ff. de Iurisdict. omnium Iudicum, & cap. Licet. 30. cap. Gratum. 20. cap. Relatum. 19. de officio delegati: tamen quamdiu hoc communiter ignoratur. & ille se adhuc gerit pro Delegato; est eadem ratio, quæ in supradictis. non enim hic magis est priuatus, quam in primo & secundo casu: & tamen ibi valent acta. ob communem errorem: ergo & hic valebunt. Ita tenet Thomas Sancius, & multos pro ea citat Doctores. Et cõfirmatur, quia potestas Vicarij generalis magis dependet à iurisdictione Episcopi, quam potestas Delegati a Delegante: nam à Vicario ad Episcopum non est appellatio, eò quòd sit vnum eorum tribunal, vna Iurisdictio, & veluti vna persona, vt aperte colligitur ex cap. 2. de consuetud. in sexto. Vbi per Officialem Episcopi intelligitur Officialis generalis, vt Glossa communiter recepta exponit, quẽ vocamus Vicarium generalem. At a Delegato ad Delegantem est appellatio, vt ibid. Glo. affirmat; quia diuersum tribunal habent. & diuersi Iudices habentur. Hinc mortuo Episcopo expirat potestas Vicarij, etiam causa integra, vt docent Ioannes Andreas, Dominicus, & Hostien. in c. 1. de officio Vicarij in sexto. & tamen valent acta Vicarij, & litteræ dimissoriæ ab eo datæ, si communiter mors Episcopi ignoretur, vt docet Henriquez li. 3. de pœn. cap. 13. neque desinunt illæ litteræ valere, etiamsi postea, re integra, sciatur mortem fuisse priorem, vt idem docet de Ordine c. 22. & consentit Sancius suprà.

Si delegãs suspēdatur.

De quarto non est difficultas. si enim suspensio primaria, quæ est in ipso Delegante, nõ inualidat actum ipsius, dum cõmuniter ignoratur, multò minus inualidabit acta Delegati, qui solum secundario suspensus est. quod intellige vt ante, si res vulgò ignoratur.

Sextò Sequitur, Supradicta locum habere, non solum in foro contentioso, sed etiam in sacramentali, vt docet Paludanus circa quartam opinionem, Nauarrus supra, & alij passim. quia eadem ratio boni communis id postulat: & Ecclesia defectũ iurisdictionis non minus hic, quàm in foro externo supplere potest, & vult, cõcurrente titulo, colorato. & communi errore. Non obstat. quod expressum ius hac de re non habeatur; quia quod iura disposuerunt in vno casu, id etiam intelligendum in alijs, vbi est par, vel maior ratio; vt est in proposito. quod confirmatur, quia supposita potestate Ordinis; in reliquis. vtriusque fori est paritas: nec plus requirit hoc forum quàm illud; sufficit enim vtrique eadem iurisdictio. vnde supposita ordinis potestate, quicumque potest soluere & ligare in foro externo, potest etiam in interno, vt rectè Paludanus dixit.

Septimò, Supradicta procedere etiam in ijs, quæ geruntur ex officio publico, quamuis non sint actus iurisdictionis; vt in Instrumento tabellionis: in electione & præsentatione ad beneficia & officia: in actu Parochi, assistentis contractui matrimonij. hic enim actus non est iurisdictionis, sed exhibitionis præsentiæ sui, tamquam testis iure requisiti.

Probabilis opinio DD.

Adde, non solum errorem communem, sed etiam probabilem DD. opinionem efficere vt Ecclesia det Iurisdictionem; etiamsi forte opinio illa sit falsa. vt docet Henriquez lib. 1. de pœnit. c. 14. nu. 3. & 4. & optimè Sancius suprà num. 65. vt si probabile sit talem posse absoluere à reseruatis, vel censuris, assistere matrimonio, excommunicare, eligere confessorem. priuilegium non esse reuocatum, & similia: & ille ex hac opinione operetur. validum erit, Ecclesia supplente defectum. si forte subsit. cum enim licitũ sit operari ex opinione probabili; si omnia illa essent irrita, grauissima incommoda sequerentur. Imò vt ait Panorm. in cap. Nihil. 44. de electione. quem refert & sequitur Rosella v. Confessor, 3. in fine. & Syluester v. Confessor, 1. quæst. 19. Sancius num. 56. & sæpe indicat Henricus, valet acta, etiamsi populus dubitet, an Superior sit officio priuatus. Et ratio est, quia cum ante fuerit habitus. Superior, non debent propter dubium superueniens eum reijcere, cum in officio perseueret. in dubio enim, nemo est suo Iure spoliandus; quia melior est conditio possidentis. 68

Ex his patet, Etsi illi, qui solum habent titulum coloratum.

tum, possint generatim dici peccare vsurpatione Iudicij, quia quantum in ipsis est, vsurpant potestatem, quam non habent; non tamen sententia illorum est irrita; quia dum hoc attentant, Ecclesia iurisdictionem extraordinariè propter bonum commune, in ipso actu suppeditat.

DVBITATIO IX.

Vtrùm tyrannus peccet vsurpatione iudicij, eiusque sententiæ sint irritæ.

69 *Tyrannus duplex.* NOTANDVM est, alium esse *tyrannum vsurpatione potestatis*, (qualis est, qui absque vllo iure Remp. inuasit & oppressum tenet) alium *vsu regiminis*, cum alias sit verus Princeps, legitimam potestatem obtinens. Nos hic loquimur de eo, qui vsurpatione potestati tyrannus est, & iam in pace imperat, Repub. non amplius ei resistente, virium defectu. nam de vero Principe constat eum non peccare vsurpatione iudicij, modò secundum leges iudicet, etiamsi alias tyrannicè gubernet.

Sotus lib.3.quæst.4.art 6. docet, tyrannum, qui Rempub. inuasit, non posse ferre vllam legem, nec Ius dicere, quod obliget in conscientia; ac proinde sententias eius esse irritas. Contrarium docet Franciscus Victoria, relectione de potestate ciuili, nu.23. Pro solutione.

70 *Peccat vsurpatione Iudicij.* Respondeo & dico Primò, Tyrannus huiusmodi peccat vsurpatione iudicij ius dicendo: sententiæ tamē ipsius sunt validæ, & tenentur ciues illis obtemperare, donec irritentur.

Prior pars probatur, quia iudicando vsurpat sibi potestatem Principis, & gerit se vt verus Princeps, cum tamē re vera non sit; ergo peccat vsurpatione iudicij: qui enim vsurpat sibi potestatem alienam, & intendit ea vti in iudicando, peccat vsurpatione iudicij.

Dices, Ille quidem peccauit inuadendo principatum, & illam auctoritatem sibi vsurpando, non tamen peccat postea, si ea debito modo, & vt Reipubl. expedit, vtatur: quia ea censetur esse mens Reipubl. Imò si omitteret Ius dicere, peccaret.

Respondeo negando secundam partem assumpti; quia non solum peccauit Rempub. inuadendo, sed etiam postea assiduè peccat tum ipse, tum eius hæres, eam oppressam, sibique subiectam seruando; donec tandem vel sponte a regno suspiciatur; (quod fieri potest, si illud sit sui iuris, nulli alteri Principi obnoxium) vel longo temporum interuallo tandem nascatur præscriptio. ratio est, quia assiduè iniuriam infert, & opprimit, sicut qui per iniuriam compingit aliquem in carcerem, non tantū peccat in principio, sed etiam postea. idque assidue, quamdiu voluntariè hanc calamitatem continuat. vt patet ex dictis c.12.dubitat.3.& 4. Cum igitur tyrannus continenter peccet Rēpubl. oppressam tenendo, & sibi vsurpando principatum, etiam peccat iudicando, quia in hoc actu sibi assumit auctoritatem principalem, seque loco Principis gerit.

71 *Non est nouum peccatum.* Aduerte tamen, hoc non esse nouum peccatum, sed continuationem quamdam peccati antiqui; neque addere aliquam nouam malitiam mortiferam supra vsurpationem tituli principatus; quia per hoc non fit noua iniuria, sed continuatur prior. imò magis peccaret, si, quādo res postulat, Ius non diceret, retento principatu; quia magis ciuibus noceret, & maiorem iniuriam irrogaret, sicut qui rem alienam detinet & ea vtitur peccat vtendo; tamen si ille vsus est rei vtilis vel necessarius, non addit nouam malitiam supra rei detentionem; & non vtendo magis peccaret.

Dices, Si peccat iudicando: ergo ciues non possunt ab eo Ius petere: non enim licet petere ab aliquo, quod ipse sine peccato præstare non potest.

72 *Licitum est ab eo Ius petere.* Respondeo negando consequentiam, quia non petunt absolutè, sed sub tacita quadam conditione, Nempe si velit se gerere loco Principis; qua conditione posita, (sicut manifestum est eam poni) petitur id, ad quod ipse tenetur. quamuis enim peccet iudicando, magis tamen peccaret iudicium negligendo. Itaq; non petitur nisi ex suppositione. & tamquam minus malum, quod eo modo petere est licitum. ita Caietanus in Summa v. Tyrannus. & alij.

73 *Sententias esse validas* Altera pars, *Sententias eius esse validas*, probatur: quia eius sententiæ & iusta mandata, etsi non habeant vim a tyrannica potestate; habent tamen aliunde; primò & inchoatè a Iure naturali, quod, supposito tali rerum statu, dictat esse obtemperandum propter bonum commune; alioquin omnia essent plena furtis & latrocinijs: secundò & completè a Repub. idque vel quia durante illo statu, tacito quodam consensu dat ei auctoritatem, dum vt ille iustitiam administret, & officio vsurpato, debito modo fungatur, vel potius quia tacite approbat eius mandata & acta, legibus & vtilitati communi cōsentanea, & vult sententias iustas, quibus lites ciuium dirimuntur, & sontes plectuntur, esse validas & subditos obligari. nisi enim validæ essent & obligarent, nemo nisi in speciem obtemperaret; sed quisq; occulte faceret contrarium, cum magno Reipubl. incommodo. Potest autem Respub. hanc vim sententijs & actis tyranni dare, quia est singulorum Superior, etiamsi tyrannide sit oppressa; & iustas tyranni sententias pro suis habere.

Secundò, Probant quidam, quia Romani oppresserant Iudæos per tyrannidem, & tamen Dominus Matth.22. insinuat, Cæsari reddendum tributum. Verum credo neminem in conscientia teneri tyranno tributum soluere, nisi fortè causa scandali, vel maioris mali vitandi: neque enim ratio naturalis id dictat, neque Respub. censetur id vellè; quia expedit illum non abundare, vt facilius eius iugum possit excuti. Sententia Domini est generalis, solum significans, Principi reddendum, quod ei debetur. non enim conueniebat, vt alterutrā partem distinctè definiret. 74

Dico Secundò, Inferiores tamen Iudices a tyranno constitui, si eius tyrannidem non sustentent, aut iuuent, non peccant ius dicendo, modo alioquin omnia iure agant. ratio est, quia nullam Reipub. faciunt iniuriam, & ipsa Respub. posito hoc rerum statu, tacite in illos consentit, cum illorum administratio in bonum commune cedat. Verum rarò fit vt Iudices inferiores non cogantur multa iniqua mandata & sententias dare & exequi: vnde non facile excusantur, qui huiusmodi officia suscipiūt. Hinc patet quid dicendum de ijs, qui in Hollandia tyrannidem occupant. 75 *Inferiores Iudices.*

Petes, Vtrum tyrannus peccet peccato homicidij, & teneatur ad restitutionem, si sontes secundum ordinem interficiat, aut bonis spoliet? 76 *An homicida.*

Respond. negatiuè; quia Respub. tacitè ad hoc tribuit illi auctoritatem dum consentit & cupit vt ita faciat. Itaque solum peccat in hoc actu, quatenus in eo se gerit vt Princeps, continuans auctoritatem antea assumptam.

Dices, Etiamsi Respubl. concedat illi tacitè ad hoc auctoritatem, tamen hac non intendit vti sed ea tantū, quam sibi assumpsit; quā re vera non habet. ergo occidit illū auctoritate priuata; ac proinde est homicida; & tenetur ad restitutionem; sicut quiuis alius priuatus, sontem occidens.

Resp. Tyrannus non excludit eam auctoritatem, quam Respublica ad huiusmodi actus illi concedit; sed intendit vti omni sua auctoritate, quam habet: & ita occidit illum auctoritate publica. vnde non est homicida, nec tenetur ad restitutionem.

DVBITATIO X.

Vtrùm Iudex possit condemnare reum, qui per testes legitime est probatus criminosus, v. g. homicida; quem tamen certò nouit innocentem.

D. THOM. QVAEST. 67. ART. 2.

SVPPONO, in tali casu teneri Iudicem omnes vias & rationes inire, quibus possit eum liberare: vt impediendo accusationem, si potest, sæpè, & per interualla examinando testes, an nihil varient. extrahendo iudicium, aperiendo carcerem, si commodè & sine scandalo fieri potest. Si his rationibus non potest eum iuuare, debet Iudex inferior causam remittere ad Superiorem, & deposita Iudicis persona assumere officium testis apud Superiorem, si putet eum hac ratione liberari posse; vt docet Caietanus quæst.67.art.2.& indicat D.Thomas quæst. 64. artic.6. ad tertium. Sed difficultas est, si his modis non possit illum liberare, & pars aduersa vrgeat condemnationem. Multi Doctores docent Iudicem tunc posse illum condemnare secundum allegata & probata. Ita D.Thomas q.67.ar.2.& 77

eius

eius discipuli, & plerique Theologi, & Couarruuias lib. 1. variar. cap. 1. num. 6. & alij multi, quos ipse citat. Fundamentum præcipuum est, quia Iudex non iudicat vt persona priuata, sed vt publica; ergo non debet sequi priuatam, sed publicam scientiam.

Dico Primò, Hæc sententia est probabilis, quia plurimos auctores, eosque doctissimos habet, quorum auctoritas sententiam probabilem & securam reddit.

78 *Innocentē non posse cōdemnari.* Dico Secundò, Contraria nihilominus videtur verior, nempe Iudicem nullo modo posse talem innocentem ad mortem condemnare; sed potius debere officium dimittere, etiamsi hoc modo nihil esset reo profuturus. Tenet hoc Nicolaus Liranus in cap. 23. Exodi, explicans illud, *Innocentem & iustum.* Adrianus quodlib. 6. art. 3. Angelus v. Iudicare, num. 7. Petrus Nauarra cap. 3. num. 161. Item Hostiensis, Calderinus, & Panormitanus in c. Pastorali, 28. de officio Delegati. & multi alij, quos citat Couarruuias supra num. 3.

Probatur, quia humana auctoritate directè & ex proposito occidere innocentem est intrinsece malum, sicut cognoscere non suam: ergo sicut non potes reddere debitum huic mulieri, quā certo nosti non esse tuam coniugem, etiamsi millies probetur esse tua vxor; ita non potes hunc morte damnare, quē nosti vacare culpa. Nec obstat, quod probetur esse in culpa; hoc enim nihil detrahit eius innocentiæ, nec facit eum digniorem pœna; ergo ob id potest puniri.

Quòd autem sit intrinsecè malum, probatur. Primò, Quia per se malum est adimere alicui vitam sine auctoritate, atqui Iudex nullam habet auctoritatē in vitam innocentis, cum hæc soli Deo sit subiecta: ergo Iudicem eam adimere, per se malum est. Secundò, Si Iudex habet hanc auctoritatem condemnandi innocentem, id ei concessum est propter bonum Reipublicæ: atqui ob nullum Reipub. bonum, etsi in proximo periculo versetur, licet directe innocentem occidere; vt ostensum est supra c. 9. dub. 7. ergo multò minus licebit ob hoc periculum remotum, & cui alia ratione potest obuiari.

79 Dices, Licitum est indirectè occidere innocentem: vt cum in oppugnatione vrbis dirigitur tormentum in locum vbi multi sunt innocentes: atqui hic innocens occiditur indirecte; quia non intendit illum occidere, sed procurare bonum publicum, seruando legum præscriptum. Ita quidam.

Discrimen. Respondeo esse valdè disparem rationem: qui enim vrbem oppugnat, ius habet dirigendi tormenta in quamuis partem vrbis, quæ ei visa fuerit; quo iure non potest priuari per hoc, quod aliqui innocētes ibi constituantur. *Occisio innocentis per se intenditur.* Deinde datur hic actus distinctus ab occasione innocentis, quem actum ille directe intendit; cui solùm indirecte & per accidens coniuncta est occisio innocentis. qui autē condemnat innocentem, non habet ius ferendi sententiam in hunc hominem. cum hoc ipsum sit directe occidere hominem innocentem, neq; intendit aliquem actum distinctū ab occisione innocentis, cui ipsa per accidēs sit coniuncta; sed ipsammet occisionem.

Dices, Intendit seruare iudiciorum ordinem, & bonum publicum, cui per accidens coniuncta est occisio innocentis: sicut qui occidit alterum causa defensionis sui, intēdit conseruationem sui, cui per accidens & indirecte coniungitur occisio inuasoris. Ita Caietanus.

Resp. Seruare iudiciorum ordinem, & bonum publicū in hoc casu, nō est quid distinctum ab occisione huius hominis. nā directe per huius occisionem intenditur hæc cōseruatio; imò condemnatio & occisio huius hominis putatur esse conseruatio ordinis iudiciorum, & consequenter boni publici. Illud autē exemplum ex parte nobis fauet; qui enim seipsum defendit, directe intendit saltem læsionem alterius grauem (si aliter non possit se expedire) tamquam medium necessarium ad sui conseruationem. vndè si Iudex eodem modo intendit mortem vel mutilationem innocentis, non est dicendus eam solum per accidens & indirecte intendere. Adde, minorem esse coniunctionē inter occisionem inuasoris & conseruationē vitæ defendentis, quam inter occisionem innocentis & conseruationem ordinis iudiciarij, quia condemnatio & occisio innocentis putatur formaliter esse conseruatio boni publici. His adde, quando Iudex interficit sontem ex allegatis & probatis, de quo nescit contrarium, directè intendit illum priuare vita, eò quòd tale crimen de illo probatum est: ergo similiter quando insontem interficit, intendit illum directè priuare vita, quia crimen de illo probatum est. Sane non video, quo modo possit quis imaginari Iudicem, qui cum ad mortem condemnat, & iubet interfici, non intendere eius mortem, aut eum non interficere nisi per accidens. non enim refert, quòd inuitus & dolens id faciat, quia omnibus consideratis, absolutè vult & facit.

Tertiò probatur, quia ratio naturalis ideo dictat Iudicē debere sequi notitiam publicam per allegata & probata accepta, ne facilè aberret aut discedat à veritate & iustitia in iudicando: hæc enim est ratio illius legis & obligationis; ergo quando ei est omnino euidēs, iudicium fore iniustum si sequatur probata & allegata, non debet nec potest ex illis iudicare: nulla enim lex seruari debet, quando ex eius obseruatione sequeretur id, quod est intentioni & fini legis contrarium. 80 *Cur sequenda notitia publica.*

Quartò, Si Iudex certò sciret se non habere auctoritatē in reum, non posset eum iudicare, etiamsi multi testarētur illum habere, & ei mortem minarentur nisi faceret. similiter si sciret factum non mereri pœnam iuxta legem: ergo neque etiam poterit, quando certò scit reum esse penitus innocentem. Patet consequentia, quia ad condemnandum aliquem morte, non minus requiritur veritas criminis in eo, quam vera potestas in Iudice. & vera æquitas in lege, secundum quam debet iudicari.

Quinto, Fieri potest vt multorū cōspiratione integrum Monasterium accusetur & testibus conuincatur de proditione Reipub. de idololatria, de sodomia, & similibus grauissimis criminibus, & Iudex certo sciat illorum innocentiam: quis non horreat dicere, illum tunc posse & teneri viros innocentissimos equis decerpere, vel flammis tradere, ob calumnias & minas perditorum? 81

Sextò, Fieri potest vt ipse Iudex accusatorem & falsos testes apposuerit, & postea non possit illorum impetitionem impedire, poteritne etiam tunc illum condemnare?

Septimò, Si lex aliqua statueret, vt qui per calumniam oppressus est, condemnetur, etiamsi Iudex sciat illum innocentem esse, talis lex esset iniqua, & æquas aures offenderet: ergo illud ipsum opere exequi est iniquum.

Octauò, Denique hæc sententia probari potest ex illo Exodi 23. *Insontem & iustum non occides, quia auersor impium.* Respondent quidam illum, qui conuictus est per testes, non esse insontem; quia publica opinione habetur sons & improbus. Sed contra, Opinio & calumniæ aliorū nō possunt me facere sontem aut dignum pœna; alioquin Susanna fuisset dicenda sons, quam tamen Scriptura, Danielis 13. vocat innocentem.

Ex his sequitur Primò, Iudicem non posse innocentem illum condemnare ad mortem, etiamsi officium suum deberet amittere: immo etiamsi ipse alioquin occidendus à populo foret: quia est intrinsece malum. Idem videtur dicendum de pœna mutilationis, vt præter alios (teste Syluestro v. Iudex 2. q. 5.) etiā docet Raymundus in sua Glossa dicens; *debere Iudicem potius omnia mala tolerare, quàm condemnare talem ad mortem, aut mutilationem, etiam ad præceptum Superioris, vel exponere condemnandum.* quia etiam in hac pœna homo nō est subiectus dispositioni Reipublicæ, ita vt Respub. possit eam innocenti inferre, nisi ob veram culpam. 82 *Cōsectaria.*

Sequitur Secundò, Etiam ministrum iustitiæ non posse mandare executioni sententiam mortis vel mutilationis, quam certo nouit esse iniquam: sicut enim intrinsecè malum est, te iubere occidi eum, quē scis innocentem; ita malum est, te hæc iussa exequi. Confirmatur, quia subditus, qui certò nouit bellum esse iniquum, non potest inscribi, & militare, (quod est sententiam Principis contra hostes exequi) etiamsi Princeps iubeat: ergo similiter si sciat certo hunc iniq; damnari, non potest sententiam exequi. Secus tamen si non esset moraliter certus de innocentia, vel iniqua damnatione: tunc enim debet credere potius Superiori, quam sibi. Caietanus tamen qu. 67. artic. 2. in fine, & Couarr. lib. 1. variar. cap. 1. num. 10. putant ministrum posse exequi, si alias deberet officium suum amittere, nisi sententia sit notorie iniqua: & probat ex c. Pastoralis, ad quod infra respondebimus. 83 *Executor sententiæ.*

Sed difficultas est, Vtrùm hæc etiam locum habeant in 84

causis

causis ciuilibus & in criminalibus, vbi non agitur nisi de pœna pecuniaria, vel exilij, vel priuationis officij aut beneficij; Liranus, Angelus, Panorm. & quidam Canonistæ putant idem in his causis dicendum. Sed contrarium est verius. vnde.

De causis ciuilibus.

Dico Tertiò, In causis ciuilibus & criminalibus minoribus, quando Iudex certo scit alteram partem falsis probationibus niti, tenetur quidem omni industria curare vt falsitas detegatur, vel vt processus impediatur, tamen si id nō potest efficere, potest ex illis probationibus sententiam ferre. Ita ferè sentiunt cęteri DD.

Probatur Primò, Quia Respublica habet auctoritatem disponendi de fortunis suorum ciuium, easque de vno in alium transferendi, prout homo publico expediēs fuerit; vt patet ex legibus vsucapionum: atqui hic videtur esse iusta causa; tum ne forma publicorum iudiciorum cum populi scandalo peruertatur; tum quia non suppetit ratio, in commodum huius hominis auertendi: ergo potest statuere, vt Iudex in tali casu formam publicam iudiciorum sequatur, etiamsi inde fiat, vt fortunis eā spoliare debeat, quem priuatim innocente, vel boni causam habere nouit.

Secundò, Quia nemo ciuium id merito potest ægrè ferre, aut queri sibi iniuriam esse factam à Iudice per talem sententiam, cum videat se ab illo iuuari non posse; neque par esse vt Iudex officium potius deserat, quam sententiam ferat.

Tertiò, Quia hæc bona possunt recuperari: nec ita per sententiam illis priuatur vt eorum dominium amittat. vt rectè docet Artagon. quæst. 60. art. 5. in fine, & Sotus lib. 3. de Iust. q. 4. art. 5. & alij DD. non enim ea est mens Reipub. nec esse iustè potest, cum sententia falsis probationibus nititur; id enim esset absque necessitate calumniatoribus fauere. Itaq; potest ea occultis modis recuperare ab eo, cui sunt adiudicata. Hoc tamen intellige de re pecuniaria; nō autem de officijs & beneficijs. cum enim aliquis per sententiam legitimo Iuris ordine datam, his priuatur, verè amittit dominium, & possunt alteri validè conferri, vt docet Sotus supra de beneficijs. Panorm. in cap. 1. de concessione præbendæ, Innocentius in cap. Quia plerique. 8. de immunit. Eccles. & alij, etiam de officijs: nam eadem quoad hoc est ratio officiorum ac beneficiorum; hæc enim sunt bona publica, de quibus Ecclesia vel Respublica potest liberius disponere, quàm de bonis priuatorum. Itaque quando causa subest, potest non solum eorum possessione, sed etiam dominio priuare, hic autem iusta causa suppetit; tum ne dominia & Iurisdictiones sint incerta; quæ res sæpe perturbat hominum cœtus; tum quia is, qui spoliatus est, non potest ea recuperare clanculum, sicut alia bona; sed debet à collatore accipere; qui nihil faciet, nisi publicè de eius innocentia constiterit. quòd si contingat de ea postea constare, potest Ecclesia ei aliter compensare, aliud beneficiū ei conferendo. In bonis autem fortunæ, sufficit vt spoliet possessione. vide infra cap. 31. dubitat. 5.

85 Ex his patet Primò, Immeritò Couarruuiam supra nu. 7. §. Secundum, dicere, Non posse dari congruā distinctionem in præsenti negotio inter causas ciuiles & criminales: cum enim Respublica possit disponere de rebus, de quibus sunt causæ ciuiles, non autem de vita & membris, de quibus sunt potissimum causæ criminales; mirum non est, si possit statuere in illis, vt seruetur forma iudiciorum contra priuatam scientiam; non autem id possit in his. Secundò, Si quis in iudicio peteret hæreditatem ex testamento, quòd Iudex priuatim nouit esse suppositiuum, tamen id nullis indicijs probari potest, Iudicem posse illam hæreditatem adiudicare, imò ad hoc cogetur a Principe. Tertiò, Posse quem condemnari ad pœnam infamiæ, si illa crimini statuta sit nam hoc ipso, quo probatus est criminosus, nec vlla patet amplius ratio effugij, possessionem famæ amisit, & causam infamiæ contraxit. vnde Iudex proferendo sententiam, quam declinare non potest, non videtur aliquid noui irrogare, quod in causa non extiterit: nam potius est declaratio eius, quod probatum est, quàm nouæ pœnæ inflictio.

86 Sed contra propositionem, Objicitur Primò, Deut. 17. *In ore duorum aut trium testium peribit, qui interficietur* & Matth. 18. *In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum.*

Obiectio.

Respondeo, Tantum vult dicere, non sufficere vnū testem, sed requiri vt minimum duos, vt quis possit interfici. non tamen mens Domini est, vt quandocumque adsunt duo testes, possit quis occidi, etiamsi Iudici constet illos calumniari, & reum esse innocentem; sed solum vult declarare: quid regulariter fieri possit, nempe quando Iudex non nouit contrarium.

Objicitur Secundò, Ex D. Ambrosio ser. 20. in Psal. 118. *Bonus Iudex nihil ex arbitrio suo facit, sed iuxta leges & iura pronunciat, statutis Iuris obtemperat, non indulget propriæ voluntati, nihil paratum & meditatum domo defert, sed sicut audit, ita iudicat, & sicut se habet negotij natura, decernit; obsequitur legibus, non aduersatur, examinat merita causæ, non mutat.*

Respondeo, Verba ista non habere difficultatem. *Nihil* 87
facit ex arbitrio suo, Non quòd non debeat vti magna industria, testes examinando seorsim, minando, promittendo, differendo iudiciū, mittēdo ad Superiorem, quę omnia ex priuata scientia facit, sed quia debet pronuntiare sententiam ex legum præscripto, non contra; vt si lex irritat contractum, debet pronuntiare irritum; si iubet esse ratū, debet pronuntiare esse ratum; si constituit crimini certam pœnam, non potest eam mutare, præsertim in grauiorē. *Iudicat sicut audit*, nempe regulariter, quando non constat ei de contrario. Item, quia nunquam iudicat contra id, quod probatum est. *Nihil meditatum adfert*, quia non statuit de sententia, nisi omnibus auditis. nimis profectò rigidè interpretatur, qui hæc verba ita accipit, quasi Iudex in omni prorsus euentu nihil debeat agere, quam iudicare secundum audita. Patres enim loquuntur de officio Iudicis, prout regulariter exerceri debet, sepositis extrinsecis circumstantijs, quæ rarissime incidunt.

Objicitur Tertiò, Iudex non iudicat vt persona priuata, sed vt publica: ergo non potest sequi priuatam scientiā; sed tenetur sequi publicam.

Respondeo, Hinc benè sequi, Iudicem ex priuata senten 88
tia non posse auctoritate iudiciaria condemnare & absoluere; (nisi fortè in casu aliquo, de quo dubit. sequenti) non tamen hinc consequens est eum teneri sequi publicā scientiam in condemnando, quando certo nouit illam scientiam nihil esse aliud quàm iniquum errorem & calumniam: cū hac enim rationabili exceptione, intelligendę sunt huiusmodi generales sententiæ, ne id, quod pro iustitia seruanda introductum est, detorqueatur ad iniuriam.

Objicitur Quarto, Si nostra sententia vera est, facilè poterunt Iudices corrumpi pecunia, vt dicant se certo scire reum esse innocentem, & ita eum absoluant, vel certè non puniant: quod cedet in magnum Reipublicæ damnum.

Respondeo, Rarissimè vel numquam accidet vt Iudices 89
velint subire magnum illud discrimen, quod illis impendet, si verè criminosum, qui iuridice probatus est talis, liberauerint. difficilè enim est sustinere tam apertum mendacium, quod honorem accusatoris & testium tantoperè attingit, quòd si id aliquando contigeret, non esset sanè tanti momenti, vt ad illud euitandum, etiam innocentes sint damnandi melius enim est decem nocentes absolui, quàm vnum innocentem damnari.

Adde, Iudicem, præsertim inferiorem, ex priuata scien- 90
tia non posse absoluere vel damnare, vt dictum est. quamuis enim debeat non damnare, non tamen potest ex auctoritate absoluere; sed potest illum detinere in carcere, donec habeat opportunitatem emittendi, aut certè remittere ad Superiorem. Quod autem quidam objiciunt de scandalo populi, parum vrget; nam facile caueri potest: vel certe curari vt careat iusta ratione, si reus vel detineatur ad tempus in carcere, vel remittatur ad Superiorem; vel si Iudex sit supremus Princeps, poterit interposito iureiurando apud populum, eius innocentiam testari. ferinum enim esset post tanta testimonia & innocentiæ signa, vitā miseri hominis persequi.

Non potest absoluere.

Cautio scandali.

Objicitur Quintò, c. Pastoralis. §. Quia verò, de officio 91
& potestate Iudicis delegati, Innoc. III. ait, *Attendimus, quòd non cognitio, sed executio tantum, demandatur eidem. respondemus, quod cum Ordinarius teneatur obsequi Delegato, etsi sciat sententiam illam iniustam, exequi nihilominus tenetur eamdem.*

Executio sententiæ, quam scit iniustam.

Resp. Pontifex ibi loquitur de eo, qui merus est executor, & nullam habet causæ cognitionem. hic tenetur

exequi

exequi sententiam Delegati, quam scit esse iniustam, id est, contra Ius litigatoris; quia cum litigator non appellet, videtur cedere iure suo; vel agnoscere crimen. si enim putet sibi iniuriam fieri per sententiam Delegati, debet ab eo appellare ad Papam. Non tamen potest eam exequi, si sciat esse nullam; vt si esset lata auctoritate falsarum litterarum, vel per falsa Instrumenta, vel per dolum aduersarij; tunc enim debet supersedere executioni. Ita Glossa; quæ expositio fauet nostræ sententiæ. Adde Pontificem hic loqui de causis ecclesiasticis, in quibus agitur de ijs rebus, quæ subsunt Ecclesiæ dispositioni: vt de priuatione beneficij, officij, fructuum, &c. non de supplicio capitis vel mutilationis.

DVBITATIO XL

Vtrùm Iudex possit aliquem ex priuata scientia, aut certè non citatum & auditum condemnare.

92 *Inferior nõ potest.* SVPPONO, inferiorem Iudicem nullo modo id posse: quia non potest dispensare in legibus ad ordinem Iuris pertinentibus, quarum duæ sunt præcipuæ. Prior, Vt nemo condemnetur inauditus. Altera, Vt nemo condemnetur sine testibus; iuxta illud Deut. 17. *In ore duorum vel trium testium peribit, qui interficietur.* Imò nec in alijs minoribus, etsi merè sint Iuris positiui, dispensare potest, v. g. vt accusatio non fiat in scriptis, vt non detur certus terminus reo ad respondendum. Ratio est, quia inferior non potest dispensare in legibus Superioris. Itaque tota difficultas est de supremo Principe. Quidam sentiunt, hunc posse ex priuata scientia, etiam contra fidem actorũ, sententiam proferre tam condemnatoriam, quam absolutoriam. Ita Couarr. lib. 1. variar. cap. 1. num. 7. Idem docet Cynus, Bartolus, & alij in L. 1. C. Vt quæ desunt aduocatis partium, Iudex suppleat. Albericus in L. Illicitas. §. Veritas. ff. de officio Præsidis, & Felinus in c. Pastoralis, §.

Principem ex priuata scientia posse, quidam putant.

93 Quia verò. Probatur Primò, Quia supremus Princeps potest dispensare in illo iure, quo statuitur, vt ex allegatis & probatis sententia feratur, cum non sit naturale, sed positiuum. Secundò, Quia Principi supremo non minus credendum est, quàm duobus vel tribus testibus; ac proinde ipsius iudicium & scientia æquiualet scientiæ publicæ, quæ censetur esse in duobus vel tribus testibus.

Sed contrarium est verius, vnde.

94 *Contrarium verius est.* Respondeo & dico Primò, Probabilius & verius est, supremum Principem non posse aliquem reum condemnare ex sola scientia sua priuata. Ita Caietan. v. Homicidium, in principio. Nauarrus cap. 25. num. 9. Sotus li. 5. de Iustitia quæst. 1. art. 3. & colligitur ex D. Thoma quæst. 67. art. 3. vbi dicit *eumdem hominem non posse esse simul Iudicem, accusatorem, & testem.* Probatur Primò, Quia quod solus Iudex vidit, censetur adhuc occultum in iudicijs humanis; vnde reus potest negare, (in sensu tamen vero) si de tali crimine rogetur: ad hoc enim ius habet, vt omnes passim fatentur: non enim tenetur ad mentem Iudicis respondere, nisi quando iuridice interrogatur. Itaque grauis ei fieret iniuria si de tali crimine puniretur. Confirmatur, quia tollitur ei iusta sui defensio; potest enim se defendere, quamdiu crimen non est probatum; & maximè si probari nequeat. Deinde, quia vsurpatur in illum potestas iudicandi, cum solus Deus sit occultorum Iudex, vt passim Canones tradunt; cap. Erubescant, d. 32. ca. Consuluisti 2. quæst. 4. & c. Tua nos, de simonia: quibus locis est sermo de occulto, quod testibus probari nequit, etsi in opus externum prodijt.

Secundò, Quia Iudex, sicut ex potestate publica, ita etiam ex publica scientia iudicare debet; actus enim publicus debet a potestate, voluntate & notitia publica, tamquam causa sibi commensurata procedere, vt rectè Caiet. suprà.

Potestas Principis à Respub. Tertiò, Princeps nõ habet maiorem potestatem quàm sit ea, quam Respub. in illum transtulit: nam omnis potestas Principis est à Republ. atqui Respubl. nusquam gentium, vbi non est regimen tyrannicum, hanc potestatem Principi dedit, vt pro suo iudicio reos posset absoluere tamquam innocentes, vel damnare tamquam nocentes, contra publicas probationes: id enim esset ei licentiam exercendæ tyrannidis & omnia pro sua libidine exercendi, dare.

Quartò, Vt sententia feratur ex publicis probationibus, non est merè iuris positiui, in quo Princeps possit dispensare; sed est iuris gentium, quod apud omnes est receptũ, & sub cuius onere & obligatione Respublica censetur sua potestatem in Principem transtulisse; ita vt si Princeps nõ obseruet, iam manifeste videatur declinare in tyrannide. nihil enim videtur magis tyrannicum, quam condemnare & absoluere contra publicas probationes iudiciorũ. Hinc patet responsio ad priorem rationem.

Ad alteram Respondeo, Etsi Principis assertio in testamentis & contractibus possit æquiualere plurib. testibus; non tamen in causis criminalibus, quãdo agitur de aliquo condemnando, maximè si probationes sunt in contrariũ, & quamuis minus incommodi sit posse absoluere ex scientia priuata, quam posse condemnare; tamen verius puto, nec absoluere posse auctoritate publica; tum quia hæc potestas non est ei necessaria ad liberatione innocentis; (sufficit enim impedire progressum iudicij, vel testari apud populum sub iureiurando innocentiam accusati, eò quòd tali tempore illum viderit tali loco cum talibus, &c.) tũ quia absolutio iudiciaria ex publica notitia procedere debet, secundum formam iuris apud omnes receptam. Potest tamen dici absoluere reum auctoritate priuata, quia iudicat & testatur non esse condemnandum, & habenda est ei fides, vt qui fide sit dignissimus; sed hoc nihil est aliud, quam priuata auctoritate defendere innocentem; vnde etiam cuiuis priuato, qui id posset, liceret. 95 *Principis assertio æquiualet pluribus testibus in contractibus, & in testamens.*

Aduerte tamen, sententiam contrariam non esse improbabilem, maximè si crimen sit atrox, ita vt valde expediat auctorem puniri, & tamen non conueniat rem vulgari ob infamiam coniunctam: vt si aliquis vim Reginæ vel filiæ Regis intulerit, solusque Rex id sciat: tali enim casu videri possit Respublica consentire: quod vt melius intelligatur. 96

Dico Secundò, Respublica posset Principi concedere auctoritatem vt ex priuata scientia absoluere & condemnare possit. probatur, quia potest cedere iure suo, quod habet ad famam circa occulta: item iure, quod habet vt de occultis non possit ab homine puniri, & hoc totum ius cõferre in Principem: ergo tunc Princeps absque vlla iniuria poterit de occultis, de quibus ipsi certò constiterit, punire. & quamuis hæc cessio Iuris esset contra rectam gubernationem, eo quòd Princeps vel malitia vel ignorantia facile posset peruersè iudicare, & hoc iure cum magno Reip. damno abuti; tamen non esset contra iustitiam; nam quiuis iure suo cedere potest. Vnde nec Princeps peccaret sic puniendo ex priuata scientia, quando causa subesset digna tali pœna. Confirmatur, quia in quibusdam Religionibus ita iure suo cessere subditi, vt a Superioribus suis ex priuata scientia puniri possint, saltem pœnis modicis: cur non idem fieri possit in Republica, absolutum ius suo Principi concedente, etiam in magnis? imò si Princeps esset eius sanctitatis & sapientiæ, vt neque fallere, neque falli facile posset; prudenter id ei a Republ. concedi posset, vt si talis esset, qualis erat Moyses, vel Apostoli. 97 *Potest Respubl. hanc potestatem dare.*

Dico Tertiò, Quando non agitur de puniendo crimine, sed de auertendo in posterum malo, quod Reipub. vel innocenti intentatur, potest Princeps ex priuata scientia, si alia ratio non suppetit, iubere interfici auctorem. Patet, quia hic nõ agit vt Iudex auctoritate publica puniens, sed vt quiuis priuatus, se autem sibi commissam defendens. 98 *Si malum auertendũ.*

Dico Quartò, Princeps quantumuis sit certus de crimine, non potest ordinariè condemnare, nisi citatum & auditum. est communis DD. ratio est, quia contra facere, esset auferre arma reo, quibus se iure potest defendere, negando crimen, si est occultum: vel certe excusando eo modo, quo poterit. vnde iure gentium hoc receptum est. imò videtur esse iuris naturalis, nam Clementin. Pastoralis, versus finem dicitur; *De crimine grani delato, facultas defensionis, quæ à iure naturali prouenit, adimi non valet, cum illa tollere. Imperatori non licuerit, quæ iuris naturalis existunt.* Sed sæpè in vtroque Iure, id quod propriè est iuris gentium, dicitur iuris naturalis, vt ostensum est cap. 5. dubit. 3. 99 *Condemnare nõ potest non auditũ.*

Dixi *ordinariè*, quia in quibusdam casibus id non est necesse seruare. Primò, Si crimen est publicum, vt rectè Nauarr. cap. 25. num. 10. sic latrones reperti in crimine, interdum e vestigio suspenduntur, sine vlla defensione aut 100 *Quãdo possit condemnari reus nõ auditus.*

pro-

processu. ratio est, quia factum notorium seu publicū, est loco accusatoris & testiū, nec relinquit illi ius vllum defendendi sui in iudicio.

Secundò, Quando esset periculum rebellionis, vel alterius grauis turbationis, si iuridicè procederetur; vt idē Nauarrus docet & Siluest. v. Homicidium 1. q. 2. ex Archidiacono; vt si esset valdè potens. tunc tamen debet eius causa priuatim discuti; nisi sit omnino euidens.

Tertio, Quando quis machinatur Reipub. vel priuatis perniciem, quæ aliter auerti nequit; vt ante dictum est. Sed hoc non tam est punire crimen commissum, quam impedire malum impendens.

101 Quartò, Si crimen soli Principi & tribus alijs notum sit, ita vt iuridicè probari possit; tunc enim posset occultè interfici reus, sine citatione & probationibus, si publicè absque graui aliquo incommodo puniri non possit. ratio est, quia quando crimen sic est probabile; manifestum est reū non habere iustam vllam defensionem in iudicio. Ita Petrus Nauarra n. 192. & Arrag. q. 67. art. 2. qui pro eadem sententia citat Gregorium Lopez. Idem sentit Couarr. lib. 1. variar. c. 1. nu. 7. & Iurisperiti supra citati.

102 Notandum est, ea, quæ diximus de non condemnando ex priuata scientia, vel non auditum, potissimum intelligenda de condemnatione ad mortem vel mutilationē; tamen videntur etiam habere locum in priuatione bonorū, officiorum perpetuorum, carcere, exilio, vt notauit Nauarrus supra. na eædem ferè rationes accommodari possunt.

DVBITATIO XII.

Quot modis Iudex iuridicè procedat aduersus crimina.

103 *Triplex via procedendi in Iudicio.* RESPONDEO, Communiter poni à DD. tres modos vel enim procedit via *accusationis*, vel *denunciationis*, vel *inquisitionis*, habetur expresse cap. Qualiter & quando. 2. de accusationibus. *Via accusationis* procedit quando est aliquis auctor, qui spondet obiecta probaturum. *Denunciationis* verò quando aliquis detulit crimē qui non vult suscipere onus probandi. hoc enim differunt accusator & simplex denuntiator, quod accusatori incumbat onus probandi, denuntiatori minimè. Est autem duplex *denuntiatio*, quædam dicitur *euangelica*, quę tendit ad emēdationem fratris, & fit Superiori tamquam patri: de qua supra q. 32. de correptione fraterna. Alia *iudicialis*, quæ spectat vel punitionem criminum, ob bonum commune, vel certe mali damnique impeditionem, & fit Superiori tamquam Iudici.

Via *Inquisitionis* proceditur, quando Iudex seu Superior ex officio procedit ad purgandam Prouinciam, vel ad locum aliquem suæ iurisdictioni subiectum reformandum, vel ad inuestigandum criminis commissi auctorem.

104 Dices, Iudex non potest aliquem condemnare sine accusatore, vt docet D. Thom. q. 68. art. 1. ex D. Ambrosio: ergo tantum potest via accusationis procedere.

Vicem accusatoris supplentia. Respondeo, Iudicem non posse condemnare sine accusatore generatim accepto: nam semper requiritur accusator formalis vel virtualis. Virtualis dicitur id, quod vices accusatoris supplet. vicem eius supplet in criminibus cōtra bonum publicum, simplex denuciatio; in priuatis si sint notoria, ipsa facti euidentia. Imo hæc in omnibus delictis supplet vicem accusatoris, testis, & totius processus iuridici, si etiam Iudici cum hac, ipsa persona sit notoria; vt docet Caietanus q. 67. art. 3. Si autem non sint notoria, & per denuntiationem euangelicam procedatur, tunc ante contumaciam reus puniri non potest: vnde non opus est accusatore. post contumaciam potest iuridicè contra illū procedi: & tunc ipsa contumacia Iudici & alijs quibusdā nota, est loco accusatoris. Si autem procedatur per inquisitionem, tunc infamia, vel indicia locum illius supplent. Ita Sotus de secreto, mem. 2. q. 6.

105 *Cùm modius ponitur duplex via.* Aduertendum tamen est, communiter poni tātum duos modos procedendi contra criminosos; alterum *ex officio*, alterum *ad instantiam partis*. denuntiatio enim est per se aliqua distincta via procedendi, sed est quiddam præuium vt Iudex procedat ex officio; vt rectè docet Iulius Clarus lib. 5. §. Practica criminalis. q. 3.

Ex officio procedit, quando præcedente aliqua infamia, vel denuntiatione, capit informationem, & format inquisitionem contra auctorem, vt sic ad plenam probationem & sententiam perueniat.

Ad instantiam partis, quando pars offensa, vel alius, ad quem id iure spectare potest, accusationem porrigit, & Iudex ea admissa, secundum eius probationes procedit. quando igitur Iudex agit ex officio, procedit per inquisitionem: cum ad instantiam patris, per accusationem.

Modus procedendi ex officio, seu per inquisitionē, extendit se ex dispositione Iuris Canonici ad omnia crimina, secundum Archidiaconum in ca. Felicis 5. §. vult. de pœnis in 6. In omni enim genere criminum possunt Iudices per inquisitionem procedere. Idem ex consuetudine seruatur in foro ciuili. vnde in quibusdam regnis, via inquisitionis adeo est ordinaria, vt altera, nempe accusationis, nō admittatur, nisi in paucis causis. In regno enim Neapolitano, nemo admittitur ad accusandum, nisi suam vel suorum iniuriam exequatur. Et in regno Franciæ prohibita est accusatio omnis ad vindictam publicam tendens; & solum permittitur pro interesse ciuili. vnde in omnibus causis criminalibus proceditur per viam inquisitionis, vt docet Clarus sup. nu. 6. ex Gulielmo de Bened. & Practica Millæi. 106 *In quibus procedatur ex officio.*

DVBITATIO XIII.

Quando procedi Iudex via inquisitionis generalis, vtrum debeat præcedere infamia personæ vel delicti.

NOTANDVM, esse triplicem inquisitionem. 107 *Triplex inquisitio.*

Prima est *Omnino generalis*, quæ in genere inquiritur, an subditi seruent leges, an non committantur crimina, an de nullo sit fama vel suspicio alicuius criminis. hac vtuntur Prælati & Superiores in visitatione Prouinciæ & locorum subiectorum.

Secunda est *Omnino specialis*, qua de re certa persona & de certo crimine quæritur, v.g. an Petrus commiserit simoniam, furtum, &c.

Tertia est *Mixta*, quando vel solum crimen est speciale, vel sola persona: vt, quis fecerit illud homicidium, an Petrus seruet statuta vel ordinationes synodales. His positis.

Respondeo, & dico Primò, Vt Iudex faciat inquisitionem omnino generalem, non est necesse vt aliqua infamia præcesserit. est communis DD. sententia. Probatur Primò, Quia in Iure præcipitur Prælatis, ecclesiasticis, & Superioribus, vt suo tēpore faciant visitationes & inquisitiones generales, vt patet c. Perniciosa. 1. de officio Iudicis ordinarij: *Habeant Episcopi singularum vrbium, in suis diœcesibus liberam potestatem adulteria & scelera inquirere, vlcisci & iudicare.* Glossa tamen putat hic agi de inquisitione speciali, quæ fit præcedente infamia: sed potest etiam intelligi de generali. Item c. Romana. §. 1. Sanè, de censibus, in 6. *Proposito verbo Dei quærat de vita & conuersatione ministrantium in Ecclesijs*, vbi apertè agitur de inquisitione generali. Probatur Secundò, Quia talis inquisitio est necessaria ad purgandam Rempub. moresque in cœtibus hominum reformandos. Tertio, Per eam nulli fit iniuria, cum de nemine in particulari fiat inquisitio. Nec refert, quòd hac ratione detegantur occulti peccatores; quia id per accidens & præter intentionem inquirentis contingit: & aliàs bonum commune huic incommodo anteponendum est. Denique nisi talis inquisitio fieret, multa crimina manerent impunita (quæ tamen puniri omnino expedit, ne criminosi inualescant) nemo enim ea sponte deferret. 108 *Inquisitio generalis.*

Dico Secundò, In hoc tamen casu interrogati subditi, non debēt patefacere criminosos occultos, qui nulla talis criminis infamia laborant. est communis sententia DD. D. Thomæ q. 69. art. 2. & Caietani in illum art. Soti de tegendo & retegendo secreto, membro 2. q. 6. Nauarri, cap. Inter verba, conclus. 6. num. 41. & in Rubr. de iudicijs nu. 87. & colligitur ex cap. Qualiter & quando. supra. ratio est, quia id, de quo nulla ad huc est fama, censetur occultum, dum via inquisitionis proceditur: atqui Iudicis potestas non se extendit ad eliciendа occulta, maxima enim inde incommoda in Repub. sequerentur. Itaque etiam sub iuramento, vel sub pœna excommunicationis præcipiat vt dicas veritatem de eo, quod nosti; tamen non teneris: sed potes cum restrictione mentali dicere, te nescire quidquā: intelligendo 109 *Occulta nō debent pandi.*

ligendo tacitè, te nescire eo modo vt tenearis patefacere. de quo sup. c. 11. dub. 20. & inf. c. 30. dub. 6.

110 *Si potest probari.* Sed difficultas est, Vtrū etiam obligentur non manifestare, ita vt peccent cōtra iustitiam, si in hoc casu crimina occulta aperuerint. Videri possit alicui, saltem quando crimē probari potest in iudicio, non peccare cōtra iustitiam eos, qui illud in huiusmodi inquisitione patefaciunt Superiori: nam eo euentu ius habent accusandi vel denuntiandi auctorem. Quicumque enim vel testibus vel alijs indicijs crimen probare potest, non peccat contra iustitiam, si illud Iudici denuntiet: expedit enim bono publico, vt omnibus hæc potestas detur. generatim enim loquendo, infamia & punitio, quæ priuato infertur, abunde compensari videtur exemplo publico, & timore, qui alijs inijcitur, per quem sibi à peccado cauent. Idem confirmari videtur ex praxi totius orbis, vbique enim consueuerunt tales deferri, non solùm quando generalis inquisitio instituitur, & subditi interrogantur, sed etiam sponte à nō

111 rogatis; vt docet Clarus q. 7. Nihilominùs communis ferè DD. sententia est id illicitum esse, quando ad solam punitionem tenditur. tunc enim debere præcedere infamiā, vt colligitur ex c. Qualiter. sup. Nec obstat praxis orbis contraria: nam multi hac in re peccant per ignorantiam: multi etiam non tam punitionem spectant criminosi, quā emendationem, vel mali impeditionem & auersionem; quo casu denuntiatio est licita, etiamsi nō præcesserit infamia, vt passim Doctores tradunt.

His addo, Quando crimen nullo modo probari potest, apertè contra iustitiam peccari, si illud aperias; quia nullum ius habes illius patefaciendi. cùm enim non possit probari, non potest quoque puniri, ac proinde non potest ex eius reuelatione aliud sequi quàm infamia.

112 *Occultū potest aperiri ducibus emē...* Excipe tamen duos casus, quibus potest Superiori patefieri, etsi omnino occultum sit. Prior est, quando id putatur ad ipsius emendationem: tūc enim aperiendum Superiori, non vt Iudici, sed vt Patri, vt sua prudentia & auctoritate illum emendet. Alter est, dum aliquod malum spirituale vel temporale impendet ab aliquo, quod commodè auerti non potest, nisi Superioris opera: tunc enim non est habenda ratio famæ; vt dictum est supra cap. vndecimo, dubitatione nona.

DVBITATIO XIV.

Vtrùm quando crimen est publicum, sed auctor ignoratur, Iudex possit inquirere quis fecerit.

113 *Sententia Caieta. & Sot.* MVLTI docent id non esse licitum: Caiet. q. 69. art. 1. & 2. & Sotus de secreto, membro 2. quæst. 6. dub. 4. & quidam alij. Primò, Quia Canones vetant ne procedatur per inquisitionem, nisi de auctore sit fama, vel certè indicia. c. Cùm oporteat. 19. de accus. *Nisi super prædictis famam ipsius læsam esse noueritis, ad inquisitionem illorum non subitò procedatis.* Idem habetur c. Inquisitionis. 21. & c. Qualiter & quando. 24. eodem tit. Secundò, Si liceret in genere inquirere malefactorem, sequeretur quòd ipse malefactor, si forte interrogaretur, teneretur seipsum prodere; quod nemo concedet. Sed contrarium videtur verius, vnde.

114 *Si crimē sit publicum.* Respondeo, & dico Primò, Quando manifestū est crimen, Ius est Iudici quærere in genere quis fecerit, non tamē in particulari an Petrus fecerit; nisi de eo sit aliqua fama vel indicia. Ita Syluester v. Correctio nu. 6. Nau. in c. Inter verba, conclusio. 6. nu. 15. in Enchir. cap. 10. num. 40. Innocen. in cap. Bonæ. 1. de elect. nu. 5. *Item nota*, inquit, *quod sic seruat totus mundus, quòd contingente maleficio notorio, statim inquirit Iudex generaliter, non contra certā personam: & facta inquisitione, vocat nominatos in inquisitione de maleficio, vt se defendant: & quod longam interpretationē recipit ex iteratione factorum mutari non debet.* Idem tenent Panorm. & Imola ibid. & alij. Probatur Primò, Ex praxi communi Iudicum tam ecclesiasticorum quam sæcularium, quam durum est condemnare. Secundò, Nisi tales inquisitiones fierent, duo grauissima mala in Republ. sequerentur: nam & populus grauiter offenderetur, videns Iudicem non inquirere auctorem aperti criminis, putaretque eum maleficio fauere, & malefici spe impunitatis inualescerent. Tertiò, Quia nemo potest queri de iniuria sibi facta per hanc generalem inquisitionem, imò tota Respub. illam desiderat.

Ad primum argumentum contrariæ sententiæ Resp. 115
In illis Canonibus agi de inquisitione speciali, qua inquiritur de Petro vel Paulo; non autem de ea, quæ in genere quæritur, quis fecerit; vt patet ex ipso tex.

Dices, Inquisitio illa, qua Iudex quærit in genere quis fecerit, non minùs præbet occasionem reuelandi crimina occulta, contra ordinem charitatis & iustitiæ, quam inquisitio specialis, qua quæritur an Petrus fecerit: ergo est iniqua.

Respondeo, Quòd occulta crimina detegantur, id non prouenit ex ipsa cōditione interrogationis; sed ex imperitia eorum, qui interrogantur; qui nescientes iura, putant se teneri occulta patefacere. Verùm propter tale incommodum per accidens proueniens, non debet omitti inquisitio, tantopere bono publico necessaria, cùm hæc secundum se talis sit vt nemini iniuriam irroget. Neque Iudex inquisitionem faciens tenetur instruere rudiores ne auctorem detegant, si forte nulla infamia laborer; id enim redderet eum suspectum corruptelæ, vel fauoris in criminosum; sed potest simpliciter inquirere sicut videt bono publico expedire. quod si occultus auctor detegatur, poterit contra eum procedere, nec damnum secutum ei imputabitur, vt rectè Nau. in Rub. de Iud. num. 87. quia iure *Non refert quod occulta detegantur.*

116 suo vtitur. hoc ipso enim, quo criminis auctor est publicè detectus, (etiamsi id ab altero iniquè factum sit) potest cōtra eum informationes accipere & particularem inquisitionem facere, & conuictum punire: modo tamē ipse per iniuriam non sit causa illius detectionis. atqui hic non est causa detectionis per iniuriam; nam propter bonum commune potest talem inquisitionem instituere: nec tenetur cum offensione populi cauere, ne interrogati occultos auctores patefaciant; sed potest illud permittere: nam bonum commune præponderat priuato, præsertim hominis noxij, & supplicio digni. Itaque illa iniusta detectio nec directè nec indirectè censetur illi voluntaria; ac proinde contra talem criminosum ita iniustè detectū poterit procedere. Simili modo, potest inquirere in eum, cuius crimen cùm antea esset occultum, iniustè per aliquem in sermones publicos est deductum, nisi forte per reuelationem confessionis id factum esset, tunc enim nullo modo posset procedere. vide Sotum de secr. memb. 3. q. 1.

Ad secudum argum. Respōdeo, Etsi Iudex possit interrogare, non tamen inde sequitur, reum, si forte interrogetur, teneri seipsum patefacere; certum enim est Iudicem in crimine læsæ Maiestatis posse interrogare, seu inquirere, reum tamen, ante infamiam vel semiplenam probationem, non teneri seipsum prodere. Nec obstat, quòd D. Thō. in Capitulo generali Parisijs, dicitur respondisse, occultum auctorem teneri se prodere ad præceptum Prælati, quando notorium est crimen, v.g. furtum esse commissum: quia tunc solùm erat Baccalaureus, & ceteri Magistri ei contradixerunt, vt refert Silu. v. Correctio, nu. 6. vnde. 117

Dico Secundò, Etsi Superior in hoc casu, vt officio suo satisfaciat, possit sub iuramento generatim inquirere à subditis quis fecerit; subditi tamen non tenentur patefacere auctorem, si nulla laboret infamia, & nihil mali in posterum timeatur. Prior pars patet ex dictis. Altera est communis sententia DD. & colligitur ex Canonibus supradictis. ratio est, quia Superior non potest obligare subditos vt reuelent occultos peccatores, sed solùm vt eos, qui infamia aliqua laborant. multò minùs occultus peccator tenetur se ipse prodere. Nec obstat factum D. Gregor. epist. 30. lib. 5. qui sacra communione interdixit cuidam, qui libellum famosum sparserat, nisi se proderet. & excommunicat eumdem, si se non prodens accedat sacrā communionem, vt habetur 5. q. 1. c. Quidam maligni: nā infamator ille tenebatur alterius famam reparare, vel certè probare quæ in libello habebantur, quorum neutrum sine sui patefactione fieri poterat. potest enim quis obligari ad se prodendum, quando id necessarium est ad talis infamiæ iniquè irrogatæ abstersionem; quamuis non sit necesse illam detectionem fieri coram Iudice. 118 *Subditi nō tenētur patefacere, si est occultū.*

Notandū tamen, si crimen adhuc esset perpetrandum, vel continuandum, vel si ex eo graue damnum alicui 119

Bb impen-

timpenderet,quod alia ratione non posset commodè auerti:interrogatus,posset, & etiam deberet auctorem patefacere, etsi omnino occultum & nulla infamia laborantem, & Iudex posset opportuna remedia adhibere, vt dictum est dub.superiore.

Petes,Quid si Superior sub iuramento interroget,& absque vlla restrictione iuraueris te patefacturum quidquid nosti de facto & auctore?

120 Respondeo, Eo casu non teneris patefacere, nisi quod absque iuramento licitè posses.vnde non teneris, si auctor penitus est occultus, & per occultam monitionem corrigi potest. Secus si de illo est rumor;vel si aliter nō putatur emendandus. Pari modo,etsi sub pœna excommunicationis præceperit,non teneris; nisi de illo sit aliqua fama,vel nisi damnum alicui inde impendeat;de tali enim est huius modi præceptum intelligendum. Ita Sylu.supr. & passim alij DD. Cui addiderim, vel nisi alia ratione non speretur emendandus; quia tunc tenetur etiam absque præcepto Superioris:ergo poterit ei præcipi sub pœna excommunicationis.

DVBITATIO XV.

Vtrùm ad inquisitionem specialem necesse sit infamiam præcedere.

121 *Inquisitio specialis.* RESPONDEO, Communis sententia DD. est, Vt Iudex possit contra aliquem instituere inquisitionem specialem tendentem ad punitionem criminum, debere præcedere aliquam infamiam auctoris. Dico *Tendentem ad punitionem*: quia ad malum impediendum,vt quando agitur de beneficiorum & officiorum collatione, vel de matrimonio contrahendo,licitum est inquirere de impedimētis, vel delictis personarum particularium, etsi nullus de illis sit rumor. omnia enim alioquin erunt plena incestis, sacrilegijs vel nefarijs cōiugijs, & prauis rerum sacrarum & ciuilium ministris.debent tamen tunc crimina Superioribus aperiri secreto,& quàm minima potest fieri famæ læsione.Similiter,quando inquisitio fit ad maleficia impediēda & eorum occasiones tollendas,non requiritur infamia: vt auertenda homicidia,sacrilegia,furta,hæreses & similia.vide Nau.in Rub.de Iud.num.9.

122 *Infamia labrare debet.* Probatur hæc sententia ex c.Inquisitionis, §.Tertiæ, de accus. vbi dicitur, *Ad hæc respondemus, nullum esse pro crimine, super quo non laborat infamia, seu clamosa insinuatio non præcesserit,puniendum, quinimò super hoc depositiones contra eum recipi non debere:cum inquisitio fieri debeat solummodo super illis, de quibus clamores aliqui præcesserunt.* &c. Qualiter.2.eodem tit.*Sicut accusationem legitima debet præcedere inscriptio, sic & denunciationem charitatiua monitio, & inquisitionem clamosa insinuatio præuenire.*idque probatur ibidem exemplo villici Euangelij Luc. 16. qui primò infamatus est apud dominum suum; deinde dicitur ei, *Quid hoc audio de te? Redde rationem villicationis tuæ.* & exemplo Sodomorum Gen. 18. de quibus Dominus ait, *Descendam & videbo vtrùm clamorem,qui venit ad me,opere compleuerint.* ratio est,quia Iudex quando ad punitionē criminum procedit, debet ex scientia publica procedere: *Scientia publica.* scientia autem publica est,quæ habetur per accusationem vel confessionem rei in iudicio, vel per infamiam, aut per facti euidentiam in conspectu Iudicis & aliorum. Confirmatur, quia meritò quisque posset queri sibi fieri iniuriam, si in vitam eius iuridicè inquireretur, cuius fama alioquin est integra:nam per talem inquisitionem redditur suspectus.

123 *Quanta infamia.* Petes,Quanta debeat esse ista infamia?

Respondeo,Non sufficere vt duo vel plures etiam iurati affirment se vidisse illum crimen committentem, vt expressè habetur c.Inquisitionis; quia adhuc res est occulta, ac proinde minimè pro publicam inquisitionē prodenda: sed requiritur vt rumor de eo sparsus sit per maiorem partem viciniæ, vel Collegij,vel Vniuersitatis in qua commoratur, vt dicatur ibidem infamia laborare, vt rectè docet Sotus de secreto,memb.2.q.6.§.Tertium dubium,ex Bar. Idē ferè Caietan.qu.69.art.2. vbi requirit vt si vox publica & frequens,per quam apud viros probos & prudentes meritò reddatur suspectus. quod si constaret a maleuolis & maledicis ortam esse infamiam,non sufficeret;vt patet ex d.c. In dubio tamen quibus auctoribus orta sit, indicenda est purgatio,saltem propter scandalum; vt notat Glos.in d.c. Inquisitionis.

Notandum tamē est,excipi aliquot casus à DD. quibus non requiritur ad specialem inquisitionem infamia præuia de illo crimine. 124 *Quādo non requiritur infamia.*

Primus est,Si quis confessus sit crimē occultum in iudicio,etiam coram paucis;vt coram solo Iudice & Notario; *Si confessus in iudicio.* vt colligitur ex c.1.de accus.in 6.nam talis confessio inducit notorium Iuris. Idem dicendum,etiamsi solum incidenter illud confessus sit, vt communiter tradunt Iurisperiti cum Bar.in L.2.§.Si publica.ff.ad L.Iuliā,de adult.Neque refert.vtrùm illud,quod sic confessus est,sit circumstantia delicti,de quo agitur,an distinctum delictum: nam etiāsi sit omnino distinctū,Iudex contra illud procedere potest, vt rectè docet Nau.in Rub.de Iud.num.86.contra Sotum. Non tamen sufficit confessio extra iudicium, etiamsi corā multis facta sit,nisi ex ea orta sit infamia,vt vult Nau.sup. etsi putem contrarium seruari in praxi. vt infra patebit dubit.17.num.158. Neque ea,quæ facta est metu tormentorum,si postea tamquam metu facta reuocetur. Neq; ea,quę facta est coram Prælato incogitanter,aut in aliqua epistola secreta,quā Prælatus aperuit,vt vult Sot.de secret.membr.2.q.6.& consentit Nau.supr.

Secundus est,Quando Iudici per generalem inquisitionem procedenti, patefactus est auctor: tunc enim potest 125 *Si patefactus in generali inquisitione.* contra eum procedere vt docet Nauar.sup.num.87.contra Sotum: estque communis sententia Iurisperitorum in L.2. §.Si publico.ff.de adult.Nec refert,quòd testis forte peccauerit reuelando, eò quòd nulla esset infamia: quia ex quo crimē deductum est in publicam Iudicis notitiam siue bene,siue malè, ille tenetur contra illud procedere per particularem inquisitionem, & punire, vt idem contra Sotum docet,& patet ex dictis supra. Confirmatur,quia si priuatus quispiam extorsisset crimen alterius per iniuriam, & deduceret illud in publicum,vel in iudicium,Iudex deberet contra illud procedere,vt idem Sotus fatetur,membro 3.q.1.cur non etiam dum per iniuriam detegitur à priuato in iudicio?

Aduerte tamen,casus supradictos non esse propriè excipiendos à regula illa generali,qua dicitur,Absque infamia non esse specialiter inquirendum; quia notorium iuris vel facti plus est quàm infamia.vnde si præcedente infamia licet,etiam licet cum res est notoria. 126

Tertius est,Quando delictū commissum est in Iudicio: *Si commissa publicum.* vt si testis falsum deponat in iudicio,si accusator calumnietur,aut præuaricetur,aut tergiuersetur. Ita Nau.num.88.ex 127 Spec.Bar.& alijs.ratio est,quia hæc crimina censentur valde noxia bono publico,eo quòd iustitiam iudiciorum publicorum vel euertant vel impediant.vnde meritò ex iudicijs & vehementi suspicione contra ea procedi potest.

Quartus est,In crimine hæresis & apostasiæ,in his enim sine accusatore vero vel ficto, (id est,qui vicem accusatoris suppleat) etiam sine infamia, inquiri potest. vt docet *Si contra bonum publicum.* Nauar.num.93.& colligitur ex cap.Excommunicamus.§. 128 Adijcimus,de hæret.& L.Apostatarum.4.C.de Apostatis. Ratio est,quia hæc crimina sunt maximè noxia Reipublicæ, ab his enim semper impendet alijs periculum euersionis. requiritur tamen aliqua suspicio orta ex indicijs non leuibus.

Quintus est,In omni crimine læsæ maiestatis humanæ, 129 vt cōstat per Extrauag. Federici Imperatoris,quæ incipit. *Crimē læsæ maiestatis.* Ad reprimendum, & habetur post librum feudorum. In hoc crimine ante illam extrauagan. non poterat procedi sine infamia vel notorietate;post eam potest,vt ait Bartol. in dictam Extrauagan.v.Inquisitionis, quod Nauarr.num. 94.sic intelligit,ante illam non potuisse procedi ad inquisitionē illius criminis iam perpetrati, nisi quis de eo esset infamatus,vel manifestus: post illam,posse procedi etiam ex suspicione: vt si vnus vel plures suspicentur de aliquo, & id Iudici nuntient.tunc enim Iudicem posse procedere ad inquisitionem, seu informationem secretam, tendentem ad punitionem.

Sextus est, Quando inquiritur de morte domini contra 130 seruos: vt si dominus inueniatur occisus & nesciatur auctor;iuxta L.1.ff.ad S.C.Syllanianum.& contra nautas nauis submersæ, iuxta L. Quoties 3. C.de naufrag. quia etsi *Suspicio communis.*

nulla

nulla aliquorum hominum fama sit cōtra illos seruos vel nautas, tamen est quædam populi de illis suspicio. Idem dicendum quandocumque est suspicio populi vel communitatis contra aliquem; hæc enim supp et vicem infamiæ. vt docet Nauarr. ex Antonio de Butrio, Abbate, & Aretino num. 95.

131 *Præcipua difficultas de praxi Iudicum sæcularium.* Sed præcipua difficultas est, Vtrum in alijs casibus licitum sit Iudici ad inquisitionem specialem procedere; & consequenter, Vtrùm probanda sit praxis Iudicum sæcularium, qui ex denunciatione publici officialis ad id munus deputati, vel alicuius priuati, aut ad querelam partis offensæ, quæ tamen onus probādi in se suscipere nō vult; procedunt ad capiendas informationes & indicia; quibus habitis formant libellum inquisitionis. Ex doctrina enim communi Theologorum & Canonistarum, videri possit alicui hæc praxis damnanda: qui docent sine præuia infamia vel æquipollenti, nō posse procedi ad inquisitionem. *Eam esse damnandam, argumenta.* quod probatur Primò, Ex Canonibus citatis. Secundò probat Nauar. quia lege diuina, & naturali prohibemur inordinate detrahere proximo, aut dare causam detrahendi. Tertiò, Quia eadem lege prohibemur scandalizare proximum. at publicatio peccati occulti est proximi scandalizatio. Quartò, quia licet regulariter vtilis sit Reipub. criminum punitio, id tamen verum non est, quando crimina sunt occulta, & non est accusator verus vel fictus. tunc enim vtilior est Reipub. quieta conseruatio famæ & honoris subditorum, quam punitio, qua turbatur Reipub. & illi priuantur maximis suis bonis, honore & fama. Hinc infert, legem de non damnando sine infamia, vel alio æquipollenti, esse naturalem & diuinam, ac proinde nulla contraria consuetudine posse abrogari.

Verius tamen existimo, illam praxim non esse damnan-
132 *Non esse damnādā.* dam, si circumspectè & secundùm leges vel consuetudines in Prouincijs receptas, fiat; idq. in grauibus causis; (vt in furtis, homicidijs, sacrilegijs, incestibus, alijsve criminibus Rempub. turbantibus) & non ad nudam punitionem, sed quia censetur necessarium bono Reipub.

Hæc sententia sic limitata & explicata probari potest Primò, Quia est praxis Iudicum sæcularium Deum timentium in omnibus pene Prouincijs & maximè per Italiam recepta; vt testatur Iulius Clar. q. 8. neque tamen à Summo Pontifice vel Episcopis idcircò reprehenduntur, aut censentur in malo statu.

Secundò, Quia ita sentiunt doctissimi Iurisconsul. cum Bart. in l. 2. §. Si publico ff. ad l. Iul. de adult. Card. Alcia. in c. 1. de offic. Iud. ordin. Ang. in l. Si vacantia. C. de bonis vacant. & alij.

Tertiò, Vt non fiat inquisitio sine infamia auctoris præuia, non est iuris diuini aut naturalis: sed est iuris positiui humani, vt fatetur Sotus, de secreto, memb. 2. q. 6. dubit. 2. vnde infert, *Papam in Ecclesia, & Principem in suo foro posse ex causa rationabili in eo dispensare*: atqui ius humanum potest contraria consuetudine legitimè præscripta, (vel etiam absque præscriptione, Principe sciente & non contradicente) aboleri: ergo hoc ius meritò potest videri abolitum in sæcularibus tribunalibus, si tamen vnquam fuit ibi receptum. *Vt infamia præcedat, est iuris positiui.*

133 Quartò, Si essent frequentissimi criminosi, à quib. Respub. grauiter perturbaretur, posset fieri lex, vt quotiescumque fuerint duo vel tres testes contra aliquem, infligeretur ei pœna legis, absque alio accusatore vero vel ficto, vt docet Sotus sup. & Nau. in Rub. de Iudic. num. 89 cùm ait; *Papam & Imperatorem ex iustis causis posse inducere nouos casus, in quibus possit specialiter inquiri sine accusatore vero, vel ficto*: ergo similiter potest lege vel consuetudine statui, vt Iudex possit inquirere testes, etiamsi non sit præuia infamia, & instituere fiscalem, qui accuset. nulla enim videtur ratio, cur si illud fieri potest, non possit etiam hoc, cùm vtrobique absque infamia procedatur.

134 Quintò, Etiamsi esset iuris naturalis vt non fiat inquisitio absque præuia infamia, id tamen esset intelligendum, nisi Respub. vel ipse inquirendus cederit iure suo. quod enim illud sit illicitum, id prouenit ex iure, quod quisque habet ad famam suam, quo iure si cesserit, non erit illicitū; atqui Resp. videtur cessisse iure suo, dum probat tales inquisitiones, easq. cupit fieri: ergo non sunt illicitæ.

135 Sextò, Hic modus videtur necessarius ad plurimas iniurias, maleficiaq. prohibenda, & ad innocentiam illæsam præstandam. cùm enim pauci sint, qui velint accusare, & sæpe ex maleficio non sequatur infamia, sine metu, improbi, viris probis, simplicibus & Religiosis iniurias & damna inferent: quamobrem causam multis locis constituuntur publici officiales, qui denuntient Iudicibus ea, quæ viderunt, vel audiuerunt, & indicant a quibus pleniorem informationem habere possint: quæ res mirifice malencos coercet. etsi enim ubi persuadeant, eos, qui iniuria affecti sunt, aut alios, qui interfuerunt, non accusare, tamen valde metuunt, ne per hunc officialem ad Iudicem res deferatur; qui deinde pleniorem informationem à testibus oculatis accipiet. *Est necessarium ad bonū publicū.*

Aduerte tamen Primò, Iudicem non posse vmquam ex seipso recipere inquisitionem; sed semper debere aliquid præcedere, quod inquisitioni viam aperiat, & Iudicem cogat vt ex officio procedat: vt notitia publica, infamia, suspicio communis querela partis, denuntiatio officialis, vel alterius, aut simile quiddam; alioquin totus processus est iure nullus, vt docet Clarus q. 5. num. 4. Vnde non potest procedere ex delatione facta ei non vt Iudici, sed vt priuato; vel certo auctore, vel suppresso nomine, etiā si in schedula nominarentur testes, qui nossent factum, vt idem docet, & exemplis declarat. quod ideo statutum est, ne Iudices possint pro arbitrio impetere quos volent; & quia illis casibus idem est accusator & Iudex, quod iure gētium reprobatur. 136 *Iudex non potest ex se incipere.*

Nec obstat c. Postquam. 1. de accus. in 6. vbi dicitur puniendum reum ex confessione coram Delegato facta, etiāsi dicat se diffamatum non fuisse; quia ille Delegatus non processerat ad causam ex seipso, sed ad eam fuerat deputatus. vnde necesse est vt ibi præcesserint indicia. Deinde ille libere censebatur confessus coram suo Iudice, nihil enim erat, quod illum cogeret, cùm posset excipere, ex libera autem confessione damnari quis potest 137 *Confessio sponte facta.*

Secundò, Antequam Iudex inquirat de persona priuatas informationes capiendo, debere aliquo modo ei constare de crimine, an sit commissum. vnde si crimen relinquat vestigium, vt incendium, homicidium, perfossio domus, debet ea priùs inspicere, vel curare inspici, prout fert rei conditio. si autem non relinquant, sufficit denuntiatio vel querela, ad capiendam informationem de auctore. 138 *1. Vt cōstet de delicto.*

Tertiò, Vbi iam constat de delicto cōmisso si nihil sciatur de auctore, potest de eo generatim inquirere; & habito aliquo indicio, vocare illum ad se defendendum, instituturus contra illum inquisitionem particularem. vt docet Clar. q. 5 ex Innoc. & alijs. Neque prædictis obstat cōmunis doctrina Theologorum & Canonistarum, (a qua in re tanti momenti non facilè recedendum) qui docent non esse procedendum ad inquisitionem specialem sine præuia infamia. quia id intelligendum est quando solùm intenditur punitio criminis, neque inquisitio putatur necessaria ad bonum Reipub. & mali comprehensionem hoc autē prædicta sententia non negat. & hoc modo istæ sententiæ videntur posse conciliari. 139

Ad primum argumentum, qua parte prædictis aduersari videtur, Responderi potest Primò, Canones illos loqui de Iudice ecclesiastico: hic enim non debet procedere ad inquisitionem absque præuia infamia & clamosa insinuatione, qua sæpiùs ad aures ipsius rei deferatur. In ca. enim Cùm oporteat, instruit Pontifex Archiepiscopum Tarraconensem, quomodo in causa Episcopi & Canonicorum Vicentinum. In cap. Inquisitionis instruit Episcopum Gebenensem, quomodo in causa Episcopi & Canonicorum Valentinensium. Denique in cap. Qualiter, Concilium generale instruit Prælatos, quomodo ad auditorum excessus inquirendos & puniendos debeant procedere. vbi etiam Concilium requirit, vt non semel tantùm, sed sæpè clamor Iudicis rem insinuet. vnde videri queant hæc ad Iudices sæculares non extendenda. Ideo enim absque præuia infamia Prælati non debent inquisitionem instituere, præsertim contra personas ecclesiasticas. tum quia harum infamia plus scandalizat sæculares, quàm castigatio ædificet: tum quia facilius correptione fraterna emendari solent: tum denique quia Prælatorum potiùs est in spiritu lenitatis subditos quoslibet, etiā sæculares corripere, quā a peritate pœnarum sæuire. vnde Canones iubent vt non ad primam famæ insinuationem inquirant; sed tum demum, quando sæpiùs eorum aures pulsauerint; quod tamē mini- *Ad argum.* 140 *Modus Prælatorum.*

mè necessariũ videtur in Iudicibus sæcularibus. Rursum iubent, vt dispositiones cõtra eum, qui infamia non laborat, minimè recipiantur, ẽnisi tres vel plures iurati affirmẽt se vidisse illum crimen committentem; vt patet cap. Inquisitionis: quod etiam minimè locum habet in Iudice sæculari. hic.n. statim per suũ fiscalem debet causam prosequi, etiamsi tantùm sint duo testes iurati; alioquin à Principe punietur. Denique iubẽt vt accusationem præcedat legitimã inscriptio, & inquisitionem clamosa insinuatio: at si hoc in foro externo seruaretur, rarò possent delicta puniri: rarissimi enim sunt, qui se velint inscribere; id est, sub pœna talionis suscipere onus probandi. Imò in multis regnis non permittitur, nisi in suis & suorum iniurijs vel in causa ciuili, vt supra dictum est.

Respondeo Secundò, Canones illos etiam ad Iudices sæculares extendi posse, quando inquisitio solùm tendit ad punitionem delicti: tunc enim etiam præuia infamia requiritur. Quidam tamen putant illos in Iudicijs sæcularibus, vel numquam moribus fuisse receptos, vel contraria consuetudine abrogatos.

141 Ad Secundum, Prohibemur quidẽ iure naturæ inordinatè aliquem infamare, aut dare causam infamandi; sed negamus illos Iudices inordinatè id facere. sicut.n. qui accusat aliquem de crimine occulto, quod testibus vel sufficientibus indicijs probare potest, non infamat illum inordinatè; sic neque Iudex, qui ex denuntiatione informationes capit: nam habet iustam causam id faciendi, nẽpe vt crimina non inualescant, & innocentia in Repu. sit tuta, vt omnes securè & tranquillè degant. debet tamen Iudex vti magna prudentia, & habere rationem personarum, & donec videat an res probari possit, eo modo capere informationes, vt quàm minimùm fama lædatur. vnde si videt eam probari non posse, debet desistere. Idem dicendum de fiscali, qui grauiter peccat, si accusationem suscipiat, cuius probationem putat se defecturam.

Ad Tertium. Publicatio peccati alterius, maximè sæcularis, non est scandalizatio, quando sequitur punitio: sed cedit in exemplum toti populo. ideò crimina loco celeberrimo solent publicari, & castigari.

142 Ad Quartum, Patet ex dictis: neque deest hic accusator fiscalis, nam denuntiator iuridicè denuntians, habet vicem accusatoris, vel illud, quod Iudici viam ad inquisitionem aperit.

DVBITATIO XVI.

Quibus modis aperiatur via Iudici, præsertim sæculari, ad inquisitionem.

143 *Modi quibus via inquisit. aperitur.* RESPONDEO, Multis modis, de quibus iam ex parte dictum est suprà.

Primus est, Si delictum sit notorium & auctor occultus. sed tunc solùm potest inquirere generatim quis fecerit, vt suprà dictum est.

Secundus, Si auctor sit notorius: Probatur autem aliquid esse notorium per duos testes; vt docet Glo. in cap. Deus omnipotens. 2. q. 1.

Tertius, Si sit fama de auctore. In hoc tamen & secũdo casu, Iudex primò debet capere informationes, an sit reuera notorius auctor vel an sit fama de illo. Ad probandum

144 *Quo probetur fama.* famam, sufficiunt duo testes, vt omnes fatentur. hi tamen non debent testari se audiuisse à maiori parte populi, (vt vult Glo. in L. 2. § Eiusdem. ff. de probationibus, quam plerique Iurisperitorum sequuntur) sic enim vix vmquam posset fama probari, ac proinde modus iste procedendi esset inutilis: quis enim est, qui cum maiore parte oppidi aut uiciniæ loquatur, aut aduertat se locutum? sed satis est ut testentur se ita publice audiuisse, uel ita passim dici, ut docet Baldus. in c. Litteras 14. nu. 2. de præsumptionibus & alij, sicque passim seruatur teste Claro quæst. 6. debent tamen nominare à quibus audiuerint; ut sciatur famam habuisse originem ab honestis & probis, & testes non fingere. unde si non nominarent eos, non probarent famam in criminalibus.

Habita informatione de infamia, si infamatus est præsens, debet illũ Iudex interrogare de ueritate criminis, ut si fateatur, illũ puniat: sin minùs, ut inquisitionem contra eum formet. si est absens, debet illum citare, & significare se intendere contra illum de tali crimine, de quo est infamatus, inquisitionem facere.

Aduerte tamen, si Iudex absque informatione de infamia, processerit ad inquisitionem specialem, nihilominùs valet processus, & potest reus condemnari: si tamen reus præsens non exceperit; vt colligitur ex c. 1. & 2. de accus. in 6. & docet Nau. num. 91. in Rub. de Iudi. quòd si illam exceperit, & Iudice volente prosequi, appellauerit, non valet processus: quia per appellationem, Iudicis potestas suspenditur. 145

Quartus est, Si sit communis suspicio de auctore, de quo supra nu. 130.

Quintus, Quando de aliquo sunt indicia iudicialiter probata. hæc enim cùm pariant quandam Iuris notorietatem, possunt pro infamia & ficto accusatore haberi; vt ait Nau. sup. nu. 78. & 96.

Sextus, Quando est semiplena probatio: vt si crimen ipsum sit notorium, & accedat vnus testis omni exceptione maior, de auctore. nõ enim minùs hæc semiplena probatio inducit auctorem in publicam notitiam, quàm indicia probata, aut infamia. est enim plus quàm infamia, cũ fama non probet, vt dici solet, sed tantùm accuset. vnde mirum est Sotum & Nauarrum concedere de indicijs, & negare de semiplena probatione. Confir. quia nisi Iudices habita semiplena probatione possint inquirere testes, bona pars maleficiorum manebit impunita, cùm testes non se sponte offerant. 146 *Semiplena probatio.*

Septimus, Si pars offensa querelam afferat, & indicia vel testes, a quibus informari possit, Iudici insinuet: tunc enim Iudex potest ab illis informationes de plano, vt dicitur, & absque strepitu accipere; quibus vbi satis instructus fuerit poterit citare criminosum, & contra eum inquisitionis libellum formare. Ita Clarus q. 10. 147 *Querela partis offensæ.*

Octauus. Si publicus officialis, vel alius denuntiet iudicialiter, & testes vel indicia significet. de quo vide Clarũ quæstione 7.

Aduerte tamen, nihil debere denuntiare. nisi quod bona fide putat legitimè per testes vel indicia posse probari; vt suprà dictum est.

Nonus, Quando pars impinget crimen testi, vt contra illum excipiat, & illud probat, etsi non omnino plenè; tunc enim Iudex de eo inquirere potest, si ad eius iurisdictionem pertinet, vt docet Clar. q. 19. hoc enim est necessarium ad causæ progressum; & alias illa probatio efficit illum publicè suspectum; vnde est instar infamiæ.

Decimus, Dum quis intentat actionem ciuilem, vt sibi damnum sarciatur ex delicto: vt, ex incendio, homicidio, vel furto illatum: tunc enim potest Iudex etiam contra illud delictum procedere, quia iam factum quasi notoriũ. Idem Clar. q. 19.

Vndecimus, Si delictum sit commissum in iudicio, vt suprà dictum est.

Duodecimus, Si reus vel testis incidenter confessus sit in iudicio; Clar. q. 19.

Duo tamen Notanda; Primum est, In omnibus casibus, quibus potest Iudex procedere ex officio, potest constituere fiscalem, qui partes accusatoris accipiat, vt docet Gome. to. 3. c. 1. nu. 10. quod intellige, si aduocatus fiscalis ordinarius non sit constitutus. 148 *Fiscalis.*

Alterum est, Non posse formari libellum inquisitionis contra reum, nisi legitima indicia præcedant, quæ sufficerent ad ipsum iuridicè interrogandum, si præsens esset: & è conuerso, dum præsens est, non potest iuridicè interrogari, nisi adsint indicia, quæ sufficiant ad faciendam inquisitionem contra absentem. non enim procedendum est ad inquisitionem formandam, nisi quando reus citatus vt respondeat, vel negat, vel non comparet, vt docet Clar. quæst. 10. 20. nu. 3.

DVBITATIO XVII.

Ex quibus indicijs possit Iudex reum subijcere torturæ.

NOTANDVM Primò, *Indicia* à Iurisperitis generatim vocari omnia ea, ex quibus potest aliquo modo col- 149

do colligi quis sit auctor criminis; vt fama, suspicio publica, testimonium vnius vel plurium, cõfessio rei, & similia.

Indiciorum sunt quinq. gradus. Notandum Secundo, Distingui quinque gradus indiciorum. In primo gradu sunt leuia, probabilia tamẽ, quæ probabilem suspicionem de auctore criminis commouent. In secundo sunt leuia probabiliora quæ faciunt præsumptionem, id est, valde probabilem suspicionem. In tertio sunt indicia grauia, quæ & legitima & indicia Iuris vocantur. In quarto est probatio semiplena. hæc enim amplius quid est, quam indicium legitimum. In quinto sunt indicia grauissima, quæ & indubitata dicuntur.

150 *Captura.* Indicia primi & secundi generis sufficiunt ad capiẽdas informationes, & etiam ad capturam, spectata conditione personæ & causæ, & ceteris circumstãtijs. huiusmodi sunt assertio vulnerati morientis: vt si dicat se a Petro vulneratum, grauis inimicitia præcedẽs; assertio socij, qui socium criminis detegit. hæc tamen indicia non sufficiunt ad formandum libellum inquisitionis contra aliquem, neque ad torturam, quia ad hæc requiruntur indicia grauia, & maxime ad torturam, quæ est graue malum, quod sine graui causa irrogari non potest.

151 *Tortura, siue quæstio.* Notandum Tertiò, Torturam esse introductã non in pœnam criminis commissi; (hoc enim cum nondum sit plene probatum, non potest puniri) sed in subsidium probationis; vt quia sufficiens & plena probatio deest, ipse reus confitendo veritatem, suppleat quod ad plenam probationem requiritur: vt docet Couar. pract. quæst. q. 23. ex communi sententia DD. & Clarus q. 64. num. 6. Vnde sequitur, torturam adhiberi non posse, nisi quando crimen est semiprobatum, vel quando vehementia indicia vrgent, ita vt fere moraliter certum sit, ipsum auctorem esse. *Esse licitã.* In hoc autem casu, eam adhiberi posse ad confessionem, est consentaneum rationi naturali: si n. non posset, improbi audacter & impune peccarent, dãna & iniurias alijs inferrent, quãdo putarent se testibus, vel externis indicijs non conuincẽdos. cum verò vident ex indicijs, vel vno teste tormentis subijciendos, se continent. Accedit, quòd pleraque maleficia grauissima non possent puniri; quia paucis vel nullis conscijs cõmittuntur, cum tamen id ad bonum Reipu. sit necessarium: alioquin omnia sceleribus & sceleratis essent plena. Nec obstat, interdum fieri vt innocens torqueatur; quia in rebus humanis non omnia incommoda vitari possunt, etiam interdum fit vt innocens dãnetur: non ideo omne iudicium tollendum. satis est ea media, easq; cautiones adhiberi, quibus maiora vitentur, etsi ijsdem interdum minora præter intentionem eueniant.

Notandum Quartò, Torturam tantummodo adhibendã in criminibus grauioribus, quæ pęna corporali, vt mortis, mutilationis, triremium castiganda sunt, non autem in ijs, quæ exilio vel pecunia; vt docet Gomez. tom. 3. ca. 13. num. 2. Ratio est, quia reo nondum conuicto non potest irrogari pœna, quæ sit maior quàm illa ad quam est condemnandus.

152 *Reus conuictus non torquetur.* Notandum Quintò, Iudicem non posse reum subijcere torturæ ad exquirendam criminis confessionem, quando legitimè est conuictus per testes, etiamsi nolit fateri crimen; vt rectè docet Nauar. cap. 18. num. 59. & Clarus quæst. 64. nume. 8. ratio est, quia cum tortura adhibenda sit in subsidium, ob defectum plenæ probationis, frustra inferretur reo conuicto: quia confessio non est necessaria ad condemnandum.

Excipe duos casus. Excipe tamen duos casus. Prior est, quando reus malitiosè appellat ad superius tribunal, ut executionem iustæ sententiæ impediat: quod in Italia & regno Castellæ permittitur, si non sint confessi crimen, ut testatur Nau. tunc enim si crimen esset atrox, ut latrocinium, sacrilegiũ, &c. & expediret reum ibi puniri, posset torqueri ad eliciendam confessionem, ut iniqua appellatio impediatur.

Alter est, quando putatur habuisse socios, uel commisisse alia crimina; tũc enim etiam per torturam potest de his interrogari, moderatè tamen, pro ratione causæ & indiciorum. Ita seruat tota Italia & Francia, teste Claro q. 64. n. 8. debet tamen de illis esse semiplena probatio, uel æquipollentia, ut ea supradictis colligitur his positis.

153 *Sufficit probatio semiplena.* Dico Primò, Ad torturam sufficere semiplenã probationem, si tamen persona talis sit, ut torqueri possit. est communis sententia DD. teste Claro lib. 5. quæst. 21. num. 2. & Gomezio c. 13. nume. 7. nunc autem est *semiplena probatio,* cuãdo vnus testis, contra quẽ nulla est exceptio, deponit se vidisse hunc tali loco & tempore occidentem, v. g. Petrũ, auferentem hoc vel illud e tali domo. quod si non viderit, sed audiuerit a fide dignis, aut si cõtra illũ sit aliqua exceptio, vt si sit mulier, aut minor viginti annis, aut infamis, excõmunicatus, inimicus, eius depositio non facit indiciũ sufficiens ad torturã. Vnde grauiter reprehendendi Iudices, qui ex tali indicio absque vllo alio probationis adminiculo torquẽt, quia Ius ad illis non permittit: vnde iniuriam reo faciunt, & ad restitutionem damni secuti tenẽtur. sufficit tamẽ tale indiciũ ad capiẽdas informationes de auctore criminis, vt habet praxis passim recepta.

Dixi, *Si reus possit torqueri:* quia quidem iure prohibentur torqueri, idq; vel ob ætatem, vt impubes: (id est, qui nondũ impleuit quatuordecim) vel ob debilitatem, vt senex; possunt tamẽ hi terreri & leuiter torqueri: vel ob periculũ abortus, vt mulier prægnans; quæ etiam post puerperium differẽda est, donec vires confirmatæ. vel ob priuilegiũ, vt vir illustris: aut in dignitate constitutus, eiusq; filij: & Doctor, eiusque liberi: & miles: de quibus Gomez. c. 13. nu. 3. & Clarus quæst. 64. hi ne leuiter quidem torqueri possunt, etiãsi sit semiplena probatio cõtra eos: nisi in hæresi vel proditione, vel simili crimine lęsę Maiestatis. Si in alijs torti fuerint & cõfessi, quamuis postmodũ confessionẽ suam ratificent, non possunt tamen condemnari; quia cõfessio fuit irrita, vtpote per iniuriam extorta & cõsequenter ratificatio, quæ ex illa sequitur. colligitur ex L. pen. ff. de quæst. à paritate rõnis, vbi dicitur, *confessionem factam in tormentis, non præcedentibus indicijs, esse nullam, etiamsi sequatur ratificatio.* & ex L. Non dubium. 5. C. de Legibus & ex alijs iuribus, quæ citat Gomez. num. 4. Adde, neque ex huiusmodi confessione posse inquisitionem institui, vt docet Naua. rub. de iudicijs, n. 86. possunt tamen secundùm Gomezium & alios iurisperitos, terreri verbis; & si confessi fuerint, valet, tamquam confessio spontanea. Colligitur ex L. Item apud Labeonem. 15. §. Quæstionem. 41. ff. de iniurijs; *Quæstionem, inquit, intelligere debemus, & tormenta & corporis dolorem ad eruendam veritatem. nuda ergo interrogatio vel leuis territio non pertinet ad hoc edictum.* vbi Glossa & communiter Doctores ita tradunt.

154 *Quidã prohibetur torqueri.*

155

Nec obstat, iure paria censuri torturam, & eius terrorẽ seu comminationem, arg. L. Nouissimè. ff. Quod falso tutore auctore: ac proinde talem cõfessionem huiusmodi cõminatione elicitam; non esse validam censendam: illud. n. de terrore propinquo intelligendum est, vt cùm quis spoliatur & ligatur, vt patet ex d. L. Item apud Labeo. non autẽ de remoto, qui in solis verbis & nuda machinę ostẽsione sistit vlterius nihil adhibẽs, quo casu iura præsumũt illam fuisse spontaneam, vt colligitur ex L. L. ... Si tamen ex circumstantijs moraliter constet non fuisse reuera talem, sed extortam per metum, ita vt metus fuerit causa confessionis illius, non est sufficiens ad condemnandum, nisi secuta fuerit libera ratificatio.

156 *Alia indicia ad torturam.* Dico Secundò, Præter semiplenã probationem, etiam alia quædam indicia minora quàm semiplena probatio, sufficiunt ad torturam: quorum præcipua sunt hæc.

Fama publica. Prima est, Fama publica de auctore criminis; pręsertim si aliquibus alijs adminiculis iũcta sit, vt si ei accedat aliquis testis minùs idoneus: vt assertio socij, vel minoris, vel si appareat vestigium facinoris in veste, armis, &c. Quidam putant solam famam sufficere, per duos testes probatam. Ita Gomez. num. 10. Sed verius est, regulariter famam non sufficere absque alijs indicijs, vt docet Clarus q. 21. nu. 1. ratio est, quia fama in criminalibus nõ probat, sed se habet instar accusatoris: estque indicium remotum & fallax. deinde suppeditat Iudici aliam rationem cognoscendæ veritatis, nempe per inquisitionem.

Duplex fama sufficit. Aduerte tamen, si quis iam esset malæ famæ de similibus delictis antè commissis, & etiam publica fama grauaretur in præsenti delicto, hic posset torqueri; quia fama prior adiuncta posteriori, facit vehementem præsumptionem, vt ibidem Clarus docet.

157 *Cõfessio Rei extraiudicialis.* Secundũ est, Confessio Rei extra iudicium. vt si apud aliquos (saltè apud duos) se iactauerit de crimine, vel dixerit se auctorẽ: est communis sententia DD. vt docet Felin. in c. Olim 25. de rescrip. num. 5. & Gomez. sup. num. 8. debet hoc tamẽ probari per duos testes omni exceptio-

ne maiores, si neget se dixisse: quia debet omnino de tali indicio constare, vt docet idem Gomezius num. 18. & 19. cum enim crimen ipsum non certò concludatur ex tali indicio, etsi de indicio constet; si ipsum quoque indicium dubium est, ita vt non constet an existat; æquitas non patitur vt quis propter illud torqueatur ad criminis eliciendam confessionem.

158 *Corã Iudice alieno.* Idem dicendum de confessione facta corã Iudice incompetente: id est, qui non habet potestatẽ cognoscendi in causa, eò quòd vel reus non sit ipsi subditus, vel causa sit exempta: etsi enim ex tali confessione reus non possit condemnari à proprio Iudice; (vt patet ex c. At si Clerici, de iud.) potest tamen torqueri, tamquam ex indicio, quod maximã præsumptionem criminis ingerit. debet tamen illa confessio non esse extorta metu tormentorum, sed metu probationum, vel omnino esse spontanea.

159 *Cõfessio extraiud. iterata.* Quod autem multi Iurisperiti cum Bartolo in L. 1. §. Diuus Seuerus. ff. de quæstionibus, docent confessionem extraiudicialem ita valere ad torturam vt si reus in tortura idem confiteatur, possit condemnari, etiamsi postea non ratificet confessionem, verum non est, si de cõdemnatione ad pœnam ordinariam criminis intelligatur; quia confessio in tormentis, præcedentibus indicijs facta, semper requirit perseuerantiam & ratificationem, alioquin est nullius momenti, cum vi tormentorum censeatur expressa: quod confirmatur; quia confessio illa non est efficacior, quam semiplena probatio, atqui si quis torqueatur post semiplenam probationem & in tortura confiteatur. adhuc requiritur ratificatio post torturam: ergo etiam in hoc casu posset tamen ob huiusmodi confessionem extraiudicialem imponi aliqua pœna extraordinaria: quia in iniuriam alterius visus est se de crimine iactasse, vt notat Abbas, & communiter DD. in cap. Quam sit graue. 9. de excessibus Prælatorum.

160 *Confessio facta sacerdoti.* Aduerte tamen, confessionem factam sacerdoti, tãquam locum Dei tenenti, ad obtinendam remissionem, nullum effectum operari ad torturam aut inquisitionem, aut ad vllam informationem, etiamsi iniquus sacerdos eam patefaciat, & crimen deducatur in publicum, ita vt omnibus de eo constet, vt communiter docent omnes Theologi & Canonistæ, argumento c. Si Sacerdos. 2. de officio Ordinarij. & Baldus in L. Archigerontes. C. de episcop. audient. ratio est, quia quod pœnitens confitetur, non dicit vt homini, sed tanquam Deo, ipsi, & iudicium planè diuinũ exercenti. vnde ita secretum manere par est, nec magis nocere debet, quam si soli Deo dictum esset. patet consequentia, quia reuelatio eius & quidquid ex vi istius reuelationis agitur, cedit in iniuriam Dei, cui tale secretum commissum est. Adde quòd alioqui tantum sacramẽtum, omnibus qui crimen occultum commisserint, suspectum redderetur, cũ magna Dei iniuria, (qui illud securum esse voluit tamquã suum tribunal) & animarum pernicie. vide Sotum de secreto, memb. 3. q. 1. concl. 5.

161 *Assertio sociorum.* Tertium indicium est, Assertio duorum vel trium sociorum. quando enim duo vel tres capti fatentur crimen, & produnt aliquẽ socium criminis, potest hic capi & torturæ subijci. ita Clarus q. 21. nume. 10. ditique ita seruari in regno Neapolitano & Gallia. Debent tamen tunc cum iuramento deponere, quia agunt vt testes. hoc tamen intelligi debet, quando non est iusta suspicio id ex maleuolentia proficisci. Dictum vnius socij, etiamsi iuramento confirmetur, non facit indicium sufficiens ad torturam, nisi alter simul infamia vel graui suspicione illius criminis laboret; quia per se est testis minus idoneus; qui tamen cũ fama, potest vehementem præsumptionem parere. Ita Clarus num. 4.

162 *Quæstio exercita, vt socij reuelentur.* Porrò de socijs reus interrogari potest etiam per tormẽta, quando constat vel fama est socios habuisse, aut quando crimen est tale, vt regulariter sine socijs non committatur. tunc enim ob famam sociorum Iudici fas est de socijs exquirere. postulat hoc etiam bonum publicum, vt sic crimina compescantur. est communis sententia, teste Gomezio c. 12. num. 16. *Consilium.* In hoc tamen casu, consultissimum esset, vt reus ante condemnetur, & post sententiam disponatur per confessarium, vt reuelet sponte omnes socios, quos putat a maleficijs non abstenturos. sic enim ad socios eliciendos non erit magnis tormentis opus.

163 Assertio vulnerati persistentis in ea vsque ad mortem, non facit indicium ad torturam, vt expresse habetur L. Si quis in graui. 3. ff. ad S. C. Syllanianum. & ratio est, tũ quia non dixit iuratus, sicut debet testis dicere: tum quia præsumitur ex offensione aliqua vel errore dixisse. *Affirmatio læsi.* sufficit tamen ad capturam & ad informationes capiendas, idque non tam iure scripto, quam consuetudine, teste Gomezio cap. 13. num. 16.

164 *Fuga.* Quartum indicium est, Fuga statim patrato delicto inita. habetur expresse L. Lege Cornelia. 25. ff. ad S. C. Syllanianum. si tamen citatus compareat, abstergit omnem suspicionem. Crediderim tamen cum fuga coniungendam famam & communem suspicionem, vt ordinariè fit: alioquin fugam solam non sufficere. quod notatur in additionib. ad Clarum q. 21. nu. 18. quòd si quis fugiat, cum videt de se capi informationes, vel dum citatur talis fuga nõ est sufficiẽs ad torturam; vt tenet communis opinio, teste Claro num. 23. quia habet causam timendi, cum se peti videt, etiamsi sit innocens.

Inimicitia. Quintum indicium est, Inimicitia grauis, non sola, sed cum alijs indicijs ex ea pendentibus; vt si antè minatus est, & minas suas solitus sit exequi; si parauit arma, & visus est circa illum locum eo tempore, quo homicidium putatur commissum. tenet Bart. in L. fin. ff. de quæstionibus. & alij DD. passim.

Inconstãtia Rei. Sextum est, Inconstantia & titubatio Rei, dum examinatur circa principalia causæ, iuncta alijs indicijs; vt docet Clarus num. 39. sola tamen titubatio, vel solum mẽdacium non sufficit. Spectanda etiam est conditio personæ, & causæ: quidam enim ita perturbantur in illo examine, vt vix sciant quid dicant.

Septimum indicium est, Si quis visus sit exire ex aliqua domo vel loco cum ense stricto, & ibi reperiatur aliquis interfectus. ita Gomezius num. 11. & multi Iurisperiti, quos citat.

165 *Si res apud reum reperta sit.* Octauum indicium ad torturam est, Si res sublata, reperiatur apud reum, nisi docere possit, vnde eam habeat. Ita communiter DD. teste Gomezio nu. 12. & Claro num 41. hoc tamen limitant DD. Si est persona vilis, & de qua non sit bona opinio secus si sit bonæ famæ: nam interdum fieri potest vt res aliena sit apud nos, nescientibus nobis. & sine nostra culpa.

166 *Repentina diuitia.* Nonum, Si commisso aliquo magno furto, cuius nescitur auctor, aliqua vilis persona, quæ ibi crebrò versari solet, apparet repentè diues: illis enim circumstantijs cõcurrentibus nascitur maxima præsumptio contra eam, quę sit sufficiens ad torturam, vt ex communi sententia DD. docet Gomezius num. 13. Hæc ferè sunt præcipua indicia à DD. explicata, ex quibus cetera prudenter æstimari poterunt, nam tota ferè hæc res prudentiæ Iudicis relinquitur, qui in re tanta, magna circumspectione procedere debet, ne proximo contra ius & fas torturam inferat, aut maiorẽ quam par sit.

167 *Emissio sanguinis è corpore defũ.* Petes Primò, Vtrùm sit sufficiens indicium ad capturam, & torturam, quòd recens occisus, emittat sanguinem per vulnus ad præsentiam huius, & non ad præsentiam aliorum. Quidam affirmant: vnde etiam aliqui Iudices eo indicio vtuntur, & deprehendunt eos culpabiles, quibus id contigit.

Sed contrarium tenendum est cum Gomez. nu. 15. quia hoc indiciũ est nobis incertum, vtpote ex causis nobis ignotis. non enim constat an id fiat operatione diuina in detestationem homicidij, & vt sic homicida occultus pateat; an ex aliqua causa naturali, vt ex impressione aliqua effectuũ animæ in sanguinem & spiritum, quæ ad præsentiam rei inimicæ veluti ad repugnandum concitetur; an fraude aliqua diaboli.

Immersio venesicarũ in aquam. Idem dicendum sentio de probatione illa per aquam, qua Iudices aliqui feminas sortilegij suspectas, solent in aquam certo modo ligatas inijcere: quæ si merguntur, absoluuntur; si mergi nequeant, adiudicãtur torturæ, quasi hoc sit indicium sufficiens ad torturam: incertum enim est illud signum; nam si id opera dæmonis agitur, vti omnino agi videtur, incertum est an ille non permittatur aliquando hanc calumniam struere innocentibus. Itaq; vsitatis, & iam olim probatis indicijs vtendum est, ne in re proximo tam detrimentosa erretur.

168 *An sæpius quæstione sudendus.* Petes Secundò, Vtrùm reus possit sæpius torqueri.

Respondeò Primò, Si nihil confessus est, non potest sæpius

piùs torqueri, nisi indicia sint grauissima: quia per illa con stantiam videntur indicia elisa. Secundò, Si tamen noua indicia superueniant, repeti quæstio potest. vt habetur L. Vnius. 18. ff. de quæstionibus, in principio. Tertiò, Si quæ confessus in quæstione est, postridie reuocet, verius est rursus subijci posse, etiamsi noua indicia non superuenerint: quia per talem reuocationem indicia non sunt elisa; imò illa variatio nouum indicium videtur fecisse. Adde, si non posset repeti, totum hoc remedium esset sine vllo effectu. nam nemo ratificaret suam confessionem, si putaret in se non posse ampliùs quæstionem exerceri.

Aduerte tamen, ne in actu tam odioso procedatur absque termino, in hoc casu reum nō debere subijci quæstionibus plusquam ter. Itaque si tertiò tortus, & in tormentis confessus, tertiò etiam ductus ad ratificandum, reuocauit, non potest condemnari, imò debet absolui, vt docet Gomezius nu. 27.

Petes Tertiò, Vtrùm reus aliquando ex indicio possit condemnari?

169 *An ex indicio possit condemnari.*

Respondeo, Verius est non posse condemnari ad pœnam ordinariam criminis; quia etsi violentissima inde capiatur præsumptio seu suspicio; (vt quando est indicium, quod Doctores vocant indubitatum) tamen non habetur certitudo; vt si quis visus sit facie pallida cū gladio cruento egredi e domo habente vnum tantùm aditum, & ibi reperiatur aliquis recens interfectus. fieri enim potest, vt alius fecerit: vel vt ipse quidem fecerit, sed causa defensionis. Item si constet aliquem decubuisse eodem lecto; & alia huiusmodi. In criminalibus enim debent esse probationes luce meridiana clariores, vt dici solet, & colligitur ex L. Absentem. 5. ff. de pœnis. & docet Bar. & alij in illam legem. Potest tamen in eiusmodi euentu condemnari ad pœnam extraordinariam minorem, prout Iudici videbitur, & causa postulabit: quod receptum esse testatur Clarus sup. l. 5. q. 21. nu. 40. vbi etiam dicit, in arbitrio iudicis positum esse talem vel graui quæstioni subijcere, vel pœna extraordinaria punire.

Quod probari potest. Primò, Quia iure naturæ ad puniendum reum non requiritur nisi certitudo moralis publica. atqui sæpe ex indicijs vel semiplena probatione, præsertim quibusdam alijs adminiculis fulta, potest haberi certitudo moralis: imò tanta quanta ex testimonio duorum: ergo poterit aliqua pœna infligi, etsi non ordinaria, eo quòd desit illa probatio, quam ius positiuum ad pœnam ordinariam requirit.

Secundo, Quando quis laborat infamia criminis, & desunt aliæ probationes, nec expedit adhiberi inquisitionem propter scandalū, vt si persona sit ecclesiastica vel grauis, potest ei iudici purgatio canonica assignatis ei certis compurgatoribus, in qua ipse iuret se tale crimen non cōmisisse, & compurgatores iurent se credere illum verum dicere, vt habetur varijs capp. tit. de purgat. canon. et si nō plenè se potuerit purgare, potest ei infligi pœna, sed minor, quam sit ordinaria, pro arbitrio iudicis, vt docet Panor. c. Accedens. 13. nu. 5. de accusatione sed inde non habetur maior certitudo quam ex vehementissimis indicijs, vel probatione semiplena, præsertim quibusdam indicijs adiuta. ergo poterit similis pœna irrogari.

Tertiò, Sæpè ipsa indicia culpam secum trahunt; quia non solùm ab omni malo, sed etiam ab omni specie mali abstinendum, iuxta Apostolum: ergo vel ob culpam huiusmodi iudiciorum, pœna aliqua poterit irrogari.

Atque hæc sententia non solùm apud regulares, vbi modus iuridicus non est tam strictè obseruandus, (vt cap. Qualiter & quando, sub finem insinuatur) & crimina de quibus moraliter constat, non debent relinqui omnino impunita; sed etiam in foro sæculari & ecclesiastico locum habet, vt Clarus & Panormitan. suprà, & alij qui ab his citantur, docent quia æquitate naturali nititur: nec iuri scripto repugnat, & consuetudini plerisque locis receptæ est conformis.

170 *Condemnatio ex indicijs ad pœnam ordinar. in 4. casib.*

Excipiuntur tamen à DD. aliqui casus à legibus approbati, quos refert Gome. c. 12. nu. 25. in quibus Iudex potest aliquem ex indicijs pœna ordinaria plectere.

Primus est, Si alicui ter denuntiasti, ne tuam vxorem alloquatur, & postea reperiatur aliquo loco cum illa colloquens; puniri potest pœna ordinaria adulterij, vt habetur in Nouel. constit. 117 Iustiniani, c. 15.

Secundus est, Si Officialis fugit tempore syndicatus: habetur enim pro confesso, L. Consiliarios. C. de assessoribus.

Tertius est, Si quis sit infamatus de simonia & nō possit se purgare, debet condemnari perinde ac si crimen esset probatum. c. De hoc. 11. de simon.

Quartus est, Quando aliquis Clericus deficit in purgatione hæresis, punitur vt conuictus; & depositus ab officio & beneficio, detruditur in Monasterium ad pœnitentiam. c. Inter solicitudines 10. de purg. can. in fi.

DVBITATIO XVIII.

Vtrùm Iudex teneatur ad restitutionem hæredibus rei, si, postquam præter ordinem iuris crimen vel extorsit, vel deprehendit, reum condemnet.

171 *Condemnans non subditum, vel in crimine exēpto.*

RESPONDEO & dico Primò, Certum est Iudicē teneri ad restitutionem si condemnet nō subditum, aut in crimine exempto. Probatur, quia facit ei manifestam iniuriam: etsi enim ille dignus erat morte, Iudex tamen ille non habebat auctoritatem illum puniendi: atqui ex iniuria nascitur obligatio restituendi, si ex ea damnum secutum sit: ergo, &c.

Proprius Iudex potest ratificare.

Notandum tamen, si proprius Iudex, qui legitimè poterat reum condemnare, ratum habeat seu approbet factum alterius, illum liberari obligatione restituendi. ratio est, quia hoc ipso, quo Iudex proprius ratū habet alterius iudiciū, vult illud ex hoc tempore censeri tamquā à se factū; ac proinde liberat illū obligatione restitutionis. sicut. n. Iudex poterat reum per se condemnare, si ad eum missus fuisset, ita poterat etiam alteri cognitionem causæ permittere, & factum alterius ratum habere, & approbare, quod ad substantiam operis attinet; & consequenter cōdonare obligationem restituendi, ortam ex defectu debitæ potestatis; confirmatur: quia qui habet potestatem cōfiscandi & auferēdi omnia bona tua ob crimen à te cōmissum, potest liberare obligatione restituendi, eum, qui bona illa per iniuriam vastauerit: ergo similiter qui habet potestatem auferendi vitam propter crimen commissum, potest condonare obligationem restitutionis ei, qui per iniuriam illam abstulerit. hæc tamen intellige eo casu, quo Iudex proprius erat satis instructus ad illum condemnandum, & poterat alteri cognitionem cōmittere. si enim ipse illum condemnare non poterat, non potest etiā condonare obligationem damni sarciēdi, quod ab altero per iniquam damnationem est illatum.

172 *Condemnans ex priuata sciētia, vel per iniuriā extorta.*

Dico Secundò, Etiam Iudex proprius, qui condemnat reum vel ex priuata scientia, vel ex cognitione per iniuriam extorta, ad restitutionem tenetur. Ita Sotus de secre. membro 3. quæst. 1. conclusio. 5. Nauar. cap. 18. num. 59. & alij. ratio est, quia quando ex priuata scientia condēnat, facit iniuriam reo, tamquam Iudex minime competens: nam non est ei concessa talis auctoritas, nisi forte rarissimo casu, vt dictum est suprà dubitatione vndecima. Quādo autem per iniuriam extorquet crimen, dat iniustè causam damni; vnde tenetur ad reparationem damni, quod ex illa cognitione iniustè parta sequitur. Sicut si quis occultum crimen alterius patefaceret, vnde contingeret illum condemnari, teneretur ad restitutionem, quia causam damni iniustè dedit.

173 *Crimen per iniuriā multis modis extorquetur.*

Potest autem multis modis fieri vt per iniuriam crimē à Iudice extorqueatur, & consequenter vt confessio sit nulla, nec possit sequi condemnatio.

Primò, Si Iudex a seipso inquisitionem inchoet nulla præcedente infamia, aut denuntiatione iuridica, quæ viā inquisitioni aperiat, vt dictum est dub. 15.

Secundò, Si tormentis vel propinquo metu tormentorum elicuit confessionem, cum tamen non essent indicia idonea ad torquendum. Nec refert quòd confessio fuerit postridie ratificata, quia hæc ratificatio est ex causa iniuriosa, ac proinde est nulla; L. non dubi. m. 5. C. de legib. & L. penult. ff. de quæstion.

Tertiò, Si erant quidā indicia ad torturam, tamen persona

fonæ non poterat torqueri, ob dignitatem, vel ætatem. Ratio est eadem, quia extorquet crimen occultum per iniuriam de quo Gomez. c. 13. nu. 4.

Quartò, Si dolo induxit ad confitendum, v.g. promittendo impunitatem. paria enim sunt confessionem esse factam dolo, & metu: vtraque enim per iniuriam elicita; vt probat Gomez. cap. 12. num. 6. & Clarus quæst. 55. v. Circa secundum.

Quintò, Si confugientem ad locum sacrum abstraxit contra Ius: tunc enim tenetur illum restituere in illum locum, nec potest vlteriùs progredi, nisi legitimè in eius potestatem deueniat. hoc tamen priuilegio non fruuntur latrones publici, agrorum nocturni populatores, & qui in loco sacro enormia committunt, fiducia immunitatis, vide Syluest. Immunitas, 3. q. 1.

174 In his tamen & similibus casibus, Aduertendum est Primò, Si Iudici suppetebant aliæ rationes, ex quibus reum iuridicè damnaturus erat, vel damnare poterat, non teneri ad restitutionem: quia solùm in modo inferendi damni, iniuria commissa est, cum idem damnum alia ratione iuste posset inferre. Itaque cum ad ipsam substantiam damni inferendi Ius habeat, non censetur iniuriam fecisse, nisi quò ad modum; & consequenter non tenetur ad restitutionem damni quoad substantiam. Confirm. quia etiam si restitueret illi vitam ademptam, posset tamen illam alia ratione auferre, & sic restitutio esset nullius momenti.

Si alia ratione potuerit damnare, non tenetur ad restitutione.

Secundò, Quando error a Iudice contra Iuris ordinem commissus est in aliquo puncto, in quo Princeps supremus poterat dispensare, ita vt ipsemet Princeps posset sic procedere, si de causa illa cognouisset: (vt si tortus est miles, vel vir in dignitate constitutus) tunc potest Iudici remittere restitutionem; quia potest eius factum approbare, vt supra dictum est.

Tertiò, Quando Iudex contra Iuris ordinem procedendo, reum fecit crimen confiteri, omni modo curare debet, ne ei inde damnum sequatur; alioquin tenebitur ad restitutionem; nisi ratione supradicta excusetur.

Dices, Quid si Princeps patefacto iam crimine, omnino iubeat illum condemnari, poteritne Iudex inferior obedire? 175

Si princeps iubeat reũ plecti.

Respondeo Posse obedire; ratio est, quia hoc ipso, quo crimen patefactum est in iudicio absque iniuria, quæ a Principe processerit, & excepto casu reuelatæ confessionis, habet Princeps Ius procedendi iuridicè contra criminosum confessum, maximè si bonũ publicum id postulet; vt si crimen sit atrox. etsi enim ex tali confessione non posset reus immediatè condemnari, eo quòd non videatur satis constare de delicto: tamen est indicium ad inquirendum, si Princeps velit. quod confirmatur, quia si priuatus extorsisset ab aliquo confessionem criminis occulti, & illud patefaceret, posset Iudex contra talem procedere: etsi enim per iniuriam patefactum sit, non tamen id factum est per ipsum Iudicem, neque ipsius consensu: ergo similiter, si Iudex inferior extorsisset contra Iuris ordinem confessionem criminis atrocis in iudicio, posset Princeps, qui in hanc iniuriam non consensit, contra talem procedere. Si potest ipse procedere, potest etiam alteri causæ cognitionem committere: ac proinde etiam illi ipsi Iudici, per quem est patefactum. In hoc tamen casu, Iudex, qui illud iniquè extorsit, tenebitur ad restitutionem, nisi vel alia ratione potuisset iuste contra illum procedere absque fundamento illius extortæ confessionis, vel Iudex supremus possit condonare, & condonet. quando autem condonare possit, antè explicatum est.

Tenetur ad restitut.

Dices, Quomodo Iudex tenetur ad restitutionem, si potest illum condemnare mandato Principis? 176

Resp. Quia huic necessitati damnãdi causam dedit per iniuriam: sicut si ipse solus crimen sciens euulgaret, peccaret contra iustitiam infamando occultum peccatorem: crimine tamen euulgato, posset ex officio vt Iudex contra illum procedere. nihilominùs teneretur de damno inde secuto, cui per iniuriam dedit causam.

CAPVT XXX.

De Accusatore & Teste.

Consultat Dubitat. 8. D. Thomas quæst. 68. & 70.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit accusatio, & quas requirat solemnitates.

1 ESPONDEO, & dico Primò, *Accusatio* propriè est delatio Rei de crimine, ad vindictam publicam, libello facta. Ita Syluester, ex Azone. Finis accusationis est vindicta publica ad exemplum populi, vt omnes ab huiusmodi criminibus sibi caueant.

2 Dico Secundò, Ad eam Iure communi requiruntur sex. Primò, Vt fiat in scriptis. Secundò, Vt exprimatur dies & annus, quo intentatur. Tertiò. Nomen accusatoris & accusati. Quartò, Species delicti. Quintò, Locus, & etiam tempus, nemp. annus, & mensis, quo delictum commissum est. Sextò, Inscriptio accusantis: colligitur ex L. Libellorum. 3. §. 1. ff. de accusationibus, vbi in formula hæc omnia ponuntur, & deinde additur, *Quod si libelli inscriptionum legitimè ordinati non fuerint, Rei nomen aboletur, & ex integro repetendi reum potestas erit*, quibus verbis vult hæc ita pertinere ad formam accusationis, vt si omissa fuerint, totus processus sit irritus, & accusator damnandus sit in expensas: quamuis Ius habeat rursus de nouo suam accusationem instituendi.

Requisita ad accusat.

Primum requiritur; tum vt constet quid præcisè accusatori sit probandum; tum vt in eo non possit quidquam mutare, si forte viderit se probare non posse. consuetudine tamen receptum est, vt possit fieri verbaliter, modo Notarius ea statim in scriptũ redigat; vt notat Clarus q. 12. n. 7.

Ratio cur singula requiratur.

Secundum modò non est necessarium, vt testantur Doctores: parum enim ad rem facere videtur.

Tertium est necessarium, quia debet constare quis sit accusator & quis accusatus. si accusati nomen ignoretur, potest ex habitu, officio, vel alijs circumstantijs describi.

Quartum est etiam omnino necessarium, quia super hoc fundatur intentio accusantis.

Quintum etiam est necessarium, adeò vt si in accusatione criminali omittatur, ipsa sit nulla vt colligitur ex d. L. Libellorum. & docent communiter DD. in L. Edita. 3. C. de edendo. ratio est, quia alioquin accusatio redderetur incerta & lubrica, & reo eripitur facultas se defendendi, probando negatiuam, & testes conuincendo falsi. 3

Aduerte tamen, non teneri exprimere in libello diem cõmissi delicti, sed solùm mẽsem; vt expresse habetur d. L. Libellorũ, quia alioquin potestas accusandi & probãdi nimis restringeretur. facilè. n. fieri põt, vt quis diei vel et hebdomadæ sit oblitus: q̃a nõ ita cadit sub sensum, vt locus. 4

Non debet exprimi dies.

Petes, Quid si reus petat exprimi diem & horam delicti, vt probet se eo die fuisse absentem, cogẽdus ne erit accusator vt exprimat? Gomezius c. 1. nu. 4. negat. Primò, Quia d. L. Libellorum, dicitur, *Nec diem autem nec horam inuitus comprehendat*. Secundò, Quia alioquin reus facilè eluderet accusationem, subornando testes, qui deponerent,

rent, illum eo die & ea hora alibi fuisse.

Si velit reus, tenetur exprimere.

5 Sed communis sententia est, cogendum esse, vt fatetur ipse Gomezius. Idem tenet Clarus suprà nu. 13. & Emmanuel Suarez in annot. in Gomezium. ratio est, quia hoc esset defensionem reo intercludere, cùm non aliter probare possit se non fecisse, quàm ostendendo se eo tempore non potuisse facere, eo quòd esset alibi, vel infirmus.

Ad primum Respondeo: Tantùm ibi significatur non esse per se necessarium vt ponatur dies & hora, sicut necessarium est vt ponatur mensis. hinc tamen non sequitur non esse necessarium, si reus velit.

Ad secundùm: Non est præsumendum tam facilè testes subornari, cùm id magno illorum periculo futurum sit. Si tamen accusator non meminit diei & horæ, potest iurando se non recordari, defungi, vt Clarus notat. quod si meminit, & edat diem; non tamen tenetur probare, quia ad hoc se non obstrinxit.

Et si nõ possit probare diem & horam, non refert.

6 Petes, Quid si spõte posuit diem & horam, & non possit probare illo tempore esse commissum, sed alio, poteritne sequi condemnatio? Communis fere DD. sententia est, non posse: quia non est probatum id, quod est positum in libello.

Sed hæc sententia non seruatur in praxi, vt docet Clarus num. 14. & Gomezius nu. 6. neq; est contentanea Iuri aut rationi: si enim apertè probatum est per testes omni exceptione maiores, delictum, v.g. sacrilegium vel furtũ talis rei a te verè esse commissum tali tempore vel loco, quid refert quòd erratum sit in die, hora, vel loco particulari? non enim puniendum delictum, quia hoc vel illo loco, hoc vel illo die cõmissum est; sed quia commissum est & commissum esse constat. Nisi forte ratio delicti ex circũstantia loci vel temporis pendeat, vt si quis loco vel tempore prohibito piscatoris, venatus vel pastus fuerat: tunc enim locus & tempus eatenus exprimendum in libello, & probãdum in progressu, quatenus ad delicti substantiam opus est. Pari modo, si qualitas aliqua vel conditio delicti sit proposita in libello, tantùm aggrauans delictum & pœnam eius, (vt si accusetur, quòd occiderit

Sufficit probari substãtiã delicti.

7 proditoriè, vel quòd furatus sit bis, terve) etiamsi qualitas illa non possit probari; si tamen ipsum delictum simpliciter probatum fuerit, potest, & debet sequi condemnatio; quia interest boni publici, vt tale delictum etiam semel, vel absq; tali conditione commissum puniatur, quando plenè in iudicio probatum fuerit. Ita docet Gomez. nu. 7. parùm enim refert, q̃ accusator non potuerit conditionem illam delicti probare, quando probauit delicti substantiam. Accedit quod in libellis apponi solet clausula, qua accusator testatur se non velle obligari, nisi ad probandum id, quod est necessarium & principale.

Inscriptio non est in vsu in foro sæculari.

8 Sextum, Nempè inscriptio accusantis, qua accusator se obligat ad pœnam talionis, modò non est necessaria in foro sæculari; imò nec in vsu, tum quia id retraheret homines ab accusando; rari enim reperientur, qui velint suscipere onus probandi sub tanto periculo: tum quia hoc tẽpore Iudex ex officio procedere potest, si accusator defecerit. In foro tamen ecclesiastico, vbi seruatur Ius Cano-

9 nicum, necessaria est, vt colligitur ex c. Qualiter & quando. 2. de accusationibus. Verùm etiamsi in foro sæculari non addatur, tamen tacitè intelligitur ex legis dispositione, præsertim si deprehensus fuerit accusator per calumniam accusasse. Patet ex L. Mulier. 4. & L. seqq. Quæstum. ff. ad S. C. Turpilian. Consuetudo tamen habet, vt non puniatur pari pœna, sed minore, pro arbitrio Iudicis; ne homines ab hoc actu omnino deterreantur, vt docet Couarruuias lib. 2. variar. cap. 9. nu. 1.

DVBITATIO II.

Vtrùm accusationem debeat præcedere secreta monitio.

Si crimẽ est probabile.

10 RESPONDEO, & dico Primò, Quandocumque crimen est probabile in iudicio, non tenetur accusator ex iustitia præmittere secretam monitionem, v.g. vt reus desistat, vt satisfaciat; sed potest sine iniuria accusationem instituere. ratio est, quia tunc propter bonum publicum concessa est accusatio, vel saltem denuntiatio, vt crimina in exemplum aliorum puniantur: sicque omnes à malo absterreantur. vnde reus non potest queri de iniuriã sibi facta, quod ante monitus non fuerit.

Denũtiatione euãg. præcedit monitio.

Dices, Qui denuntiaturus est denuntiatione Euangelica, tenetur prius monere peccatorem, si putet eum emendatum iri, idq; ex iustitia, vt multi volunt: ergo etiam qui iudicialiter denuntiat vel accusat. 11

Respondeo Esse disparem rationem: quia qui vtitur denuntiatione euangelica, nullam habet causam denuntiandi, si proximus putetur priuatim emendandus; nam hæc non instituitur ad punitionem publicam, cùm ex ea nemo puniri possit; sed solùm ad fratris emendationẽ; quæ cùm sine eius infamatione possit obtineri, nullum ius habere videris ad eius famam violandam. qui autem accusat vel iuridicè denuntiat, spectat punitionem ob bonum publicum. itaque etiamsi esset priuatim emendandus, tamen subest iusta ratio illum deferrendi, nempè vt eius punitione alij terreantur.

Interdum est contra charitatem.

Dico Secundò, Fieri tamen sæpè potest, vt priusquam accuses vel denunties iuridicè, tenearis lege charitatis proximum monere, vt desistat a crimine: vt si delictum sit occultum, & speretur priuatis monitis esse emendandus, & ad debitam satisfactionem inducendus: maximè si persona habeatur honesta; tunc enim contra charitatem esset, tantum malum illi irrogare. 12

Si crimẽ contra bonũ publicum.

Aduerte tamen, quando crimen est contra bonum publicum, & adhuc pendet, vel cõmunicandum putatur in futurum, charitatem ordinariè non postulare vt monitio secreta accusationẽ vel denuntiationẽ præcedat, sed debere statim deferri Iudici vt malo occurrat: vt si occultè hæreticus aliquis in vrbem irrepserit, si quis cum hoste occultè tractet, vel consilia Principis significet, si quis falsam monetam cudat. ratio est, quia periculum, quod impẽdet, est maioris momenti, quàm infamia & damnum omne, quod iste ex reculatione incurret. Neque hic scrupulosè examinandum an fortè emendabitur priuata monitione; quia in re tanti momenti, eligẽdum est id, quod tutius est. facile enim posset talis priuatim monitus simulare emendationem & pœnitentiam, ac interea occultè exequi quę destinauerat. Itaque in huiusmodi, nisi certò constet periculum caueri posse priuata monitione, non est adhibenda. Secùs est in alijs delictis, ex quibus non impendet incommodum, nisi ipsi peccatori, vel alteri priuato, vt dictum est cap. 11. dubitat. 9. vide D. Thomam q. 68. art. 1. 13

DVBITATIO III.

Vtrùm accusator possit desistere ab accusatione incepta, & quas ob causas.

RESPONDEO & dico Primò, Certum est posse, 14
& etiam debere desistere, si deprehendit se errasse, cum putauit hũc esse auctorem criminis; vel si res incipit ei esse dubia, perseuerante dubio post diligentem inquisitionem, vel denique si videt se probare non posse, tunc enim pergere in accusatione esset calumniari.

Iudex accusationem rescindit, seu abolet in tribus euentis.

Dico Secundò, Certum est posse desistere, si Iudex accusationem refutet, nolendo eam admittere, vel si rescindat admissam hoc autem Iudex facere potest, Primò, Si videt libellum habere aliquem defectum substantialem. Secundò, Si accusatur aliqua persona, quæ non potest sine magna Reipubl. perturbatione puniri: tunc enim supremus Iudex seu Princeps potest accusationem inchoatam abolere, etiamsi accusator priuata causa, vt suas iniurias persequatur, accuset; vt docet Caiet. quæst. 68. art. 3. ratio est, quia Principis est, primariò gerere curam boni communis, ad quod refertur bonum priuatorum: ac proinde ipsius est cauere damnum publicum, etiam cum incommodo priuatorum. Iudex autem inferior, ob eamdem causam potest accusationem ab initio non admittere, & repellere, idque non ordinariè & potestate; sed ex tacita quadam Principis voluntate, seu ex ἐπιεικείᾳ, vt ait Caietanus: admissam tamen non potest ex auctoritate abolere; sed potest suspendere & dissimulare, & interim totum negotium Principi exponere. Tertiò, Si persona illa bono publico censetur necessaria vel valdè conducibilis: tunc 16 enim supremus Princeps potest accusationem abolere. Inferior 15

ferior autem Iudex potest eam non admittere, & admissam impedire ex [illegible] si non agitur de iniuria partis. Si autem agitur de iniuria partis, non potest, non enim ad ipsum spectat principaliter boni publici permotio, sed officij iniuncti administratio. Itaque tenetur parti Ius dicere, nec potest sub prætextu maioris boni publici eximere. a quo qui sæpè hac arte Iudices liberarent quos vellent. potest tamen Principi scribere, quid iudicet expedire, & interim sententiam sustinere.

17 *In causa ciuili.* Dico Tertiò, In causa ciuili potest actor à lite recedere, siue per gratiam, siue per transactionem. Si tamen actio sit famosa, qualis est actio furti, non potest in ea transigere post litis contestationem; sine Iudicis auctoritate: alioquin notatur infamia, vt patet L.Furti, 6.§.Pactus ff. de his qui notantur infamia. vide Glossam in cap.1. de collusione detegenda.

18 *In causa criminali.* Dico Quartò, In causa criminali, ante litem inchoatam licitum est desistere per gratiam: (quod intellige in euentu, quo non tenetur accusare vel denuntiare) potest litem inchoatam, non est licitum sine Iudicis auctoritate; neque etiam sine consensu rei; si fuit subiectus tormentis, vel ex accusatione infamatus; quod si aliter destiterit, incurrit pœnam S. C. Turpilliani, quo (si quidem erat crimen publicum, quod accusauerat) punitur infamia, & quinque libris auri. vt patet L.1.C.ad Turpilianum. Si autem erat priuatum, punitur pœna extraordinaria arbitrio Iudicis. L.Si quis 7 ff. eodem. vide Glossam supra & Syluestrum v. Accusatio, nu.8.

19 Petes, Quod crimen dicatur publicum, quod priuatum.

Publicum crimen. Respondeo, *Publicum* crimen dicitur, cuius accusatio cuilibet concessa est, quia ad publicam vtilitatem maximè pertinet illud puniri. vt patet ex L.1.& sequent. ff. de public. iudic. Tale est Primò, Omne illud, quod directè fit contra Deum, vel res diuinas: hoc enim in omnium iniuriam fieri censetur: vnde meritò cuiuis illud accusare potest: vt hæresis, blasphemia, euersio Templorum, & imaginum, & omnia sacrilegia. Colligitur ex L.4.C.de hæreticis. Secundò, Tale etiam est quod fit contra maiestatem Principis vel Republ. vt omnia crimina læsæ maiestatis. Tertio, Quod fit contra priuatam personam, ita demum censetur publicum, si lege statutum sit vt publicum habeatur; vt crimen homicidij, parricidij, adulterij, peculatus falsi, vis publicæ vel priuatæ, ambitus, repetundarum, annonæ: vt patet d.L.1. ff. de publicis Iudicijs.

Priuatum crimen. *Priuatum* dicitur, cuius accusatio solum concessa est ei, qui iniuriam, vel damnum passus est, vt crimen furti, iniuriarum, stellionatus, vt patet ex d. L.Si quis.7 ff. ad Turpilian.& L. finali ff. de priuatis delictis.

20 *Transactio.* Dico Quintò, Licitum est transigere in crimine publico capitali, (id est, quod pœna capitis punitur) præterquam in crimine adulterij: quia hic transactio est turpis. si autem est crimen publicum non capitale, non est licitum transigere,
21 nisi in crimine falsi. vtrumque habetur L.Transigere. 18. C.de transactionibus. In criminibus priuatis, generatim transactio est licita. Ita Glossa in cap.1.de coluit.insinuat. hæc tamen intelligenda sunt ante accusationem; nā post accusationem, non potest fieri sine auctoritate Iudicis. Verùm in his videndæ sunt leges & consuetudines Prouinciarum: nam hæc, quæ ex Iure cōmuni allata sunt,
22 supponunt accusationem fieri cum inscriptione; vt patet. ff. & C. ad Turpilianum: quæ tamen iam vix est in vsu. Adde si accusator aliter quam par est desistat; posse Iudicem procedere per inquisitionem, vt communiter Doctores docent.

DVBITATIO IV.

Quot testes in causas criminalibus requirantur, & quomodo plenè probent.

23 NOTANDVM est, neminem condemnari posse, nisi per publicam sententiam constet Iudici de crimine & criminis auctore: quia cùm ex potestate publica iudicia exerceat, sententia, præsertim condemnatoria, ex publica scientia proficisci debet. Tribus autem modis crimen per publicam scientiam constare potest. Primò, Si ipse Iudex cum tribus vel quatuor alijs deprehendat illū in flagranti delicto. Secundò, Si reus in iudicio confiteatur crimen. Tertiò, Si testibus conuincatur. hic tertius modus est fere ordinarius. itaque inquirendum est, quot & quales testes requirantur. *Tribus modis delicta patere [illegible]*

Dico Primò, Quando per testes veritas inquiritur in causis criminalibus, requiruntur & sufficiunt duo testes legitimi, fide digni, & omni exceptione maioris. est communis sententia DD. vtriusque Iuris, & Theologorum. & colligitur ex L. Vbi nu.12. ff. de testibus. & cap. Licet vniuersis.23. de testibus. & cap. Cùm esses. 10. de testam. 24

Duos requiri, ita vt vnus non sufficiat ad condemnandū, Iure gentium receptum est: facile enim vnus peruerti posset. duos autē peruertere & efficere vt conformiter loquantur, nec vsquam se falsitas prodat, est valde difficile. Nec obstat, quòd quidam dicant id esse iuris naturæ; quia ius gentium passim vocatur Ius naturale, eo quod ratio naturalis omnes gentes id docuit. propriè tamen loquendo, nō est vniuersim iuris naturæ. posset enim Respub. Principi sapienti & iusto dare potestatem cōdemnandi ex propria scientia cum vno teste, vel etiam sine teste: imò probabile est Principem in quibusdam casibus hanc potestatem habere. vt dictum est c.29.dub.11. Credo tamen Rempub. non posse dare potestatem Principi, vt etiam quando ipse alia ratione de crimine non est certus, ex dicto vnius testis condemnare possit: quia non habetur sufficiens certitudo ex vno teste, ad pœnam mortis, vel mutilationis inferendam; nisi forte testis sit summæ auctoritatis & fidei. & hac ratione est propriè Iuris naturæ vt sint duo testes, id est, non pauciores, quam duo. *Duo testes requiri.* 25 *Quadā ratione est iuris naturalis, quadam gentium.*

Duos sufficere, similiter est iuris gentium; non quòd Ius gentium præcipiat vt duo sufficiant; sed quia non plures requirit, sed permittit reum ex duobus testibus condemnari. Huic tamen non obstat, quin Ius Ciuile, vel Canonicum in aliqua causa possit plus requirere. sic iure Canonico ad condemnādum Episcopum Cardinalem requiruntur 72. testes; ad Presbyterum Cardinalem 64. ad Diaconum Cardinalem 27. ad reliquos Clericos 7. vt patet c.3. Præsul.2.quæst.5. ex Syluestro. Ratio est, tum quia isti apud multos sæpe sunt in magna inuidia, eo quòd alios corripere debeant: tum quia ex eorum damnatione multum detrahitur existimationi & reuerentiæ, quæ debetur ministris Ecclesiæ. Notat tamen Clarus quæst.66. hunc numerum testium in praxi non seruari. Sic etiam Iure ciuili in testamentis clausis requiruntur 7. testes, in apertis quinque, in codicillis quinque. In criminalibus tamen hoc iure sufficiunt duo: quia in testamentis plures sunt insidiatores, & testator mortuus non potest suam mentem interpretari. 26 *Duos sufficere.* 27 *Plures requiruntur ad condemnandos ecclesiasticos.*

Petes Primò, Vtrùm etiam Iure diuino positiuo hic numerus testium sit definitus. 28 *Non est iure diuino positiuo.*

Respondeo, In lege veteri ita definitum fuisse, vt patet Deut.17. *In ore duorum aut trium testium peribit qui interficietur. nemo occidatur vno contra se dicente testimonium* & cap.19. *Non stabit vnus testis contra aliquem, quidquid illud peccati & facinoris fuerit, sed in ore duorum aut trium testiū stabit omne verbum.* In noua tamen lege hoc ius non obligat, nisi quatenus continet id, quod est iuris naturæ; quia omnia præcepta legis veteris, qua parte continent ius positiuum, cessarunt per mortem Christi. Nec obstat illud Matth. 18. vbi Dominus iubet fratrem peccantem corripi coram vno vel duobus testibus, vt, inquit, *in ore duorum vel trium testium stet omne verbum.* Solùm enim vult ostendere id esse consentaneum legi veteri, & rationi naturali: optime enim poterit per duos vel tres testes conuinci, si neget se male fecisse.

Petes Secundò, Vtrùm duo testes requirantur præter accusatorem?

Respondeo, Iure Ciuili & Canonico duos testes requiri præter accusatorem, vel id, quod vicem accusatoris supplet, vt patet ex dictis cap.29.dub.12. quia Iudex non potest procedere sine accusatore vero vel ficto. Puto tamen id neque Iure naturali, neque Iure diuino positiuo, neque Iure gentium esse necessarium. *Non Iure naturali aut gentium*, quia accusator non requiritur vt ipse ex se afferat vllam probationem, vel confirmationē delicti; sed solùm vt excitet & quodāmodò cogat Iudicē ad causam cognoscendam, quam ipse illi probat tantummodo per testes. Itaque tota cognitio & certitudo criminis cōmissi est ex 29 *Accusator solo Iure positiuo requiritur præter duos testes.*

testi-

testibus: atqui Iure naturæ non requiritur, vt Iudex aliunde excitetur ad causæ cognitionem; sed ad hoc constitutum est iure positiuo ad coercendam malignitatem, qua alioquin Iudices vti possent, si spõte sua, vel rõne alicuius priuati extraiudicialiter facta, possent causas inchoare,
30 nulla infamia præcedẽte. Deinde quãdo crimen est manifestũ & auctor omnino occultus, si accedãt duo testes, potest condẽnari, & tamẽ nullus hic est, qui hunc in particulari accuset: (nisi fortè fiscalis, qui tamen non scit aliunde quàm ex illis duobus testibus) quòd.n. crimen notorium dicatur vicem accusatoris supplere, eatenus tantùm verũ est, quòd instar accusatoris excitet Iudicẽ, vt procedat ex officio. *Non etiam Iure diuino* requiritur accusator à teste distinctus, quia Deuter. 17. & 19. solùm requiruntur duo testes, vt quis possit condemnari ad mortem. & Matth. 18.15, qui corripit fratrem, & posteà illum denuntiat Ecclesiæ, vocatur testis; vt patet ex verbis Domini, cùm ait, *Corripe eum inter te & ipsum solum, si te non audierit, adhibe tecum adhuc vnum vel duos, vt in ore duorum vel trium testium stet omne verbum.* si.n vnum adhibes, iã estis duo testes: si duos estis tres. ipse ergo, qui accusat vel denũtiat, testis est, si deponat eo modo, quo testis debet: & satis vnũ huic accedere. vnde patet Iure diuino nõ fuisse necessarios duos testes, præter accusatorem vel denuntiatorẽ; sed vnum fuisse satis, si ipse vt testis poterat deponere.

31 Dices, Qui furantur fructus ex hortis, vel ligna ex syluis, puniri solent ex solius custodis testimonio: ergo non requiruntur duo testes; imò vnus sufficit, qui sit accusator pariter & testis.

Respondeo, Custodis testimoniũ non sufficere ad condemnationẽ absque alijs indicijs, si reus neget; sed tãtùm ad inquirendum, examinandum, & minandum. Adde, ad leuem aliquam castigationem, quæ fit absque infamia, irrogandam, posse interdũ vnum testẽ, qui simul sit accusator, sufficere, vt solet fieri in scholis inter studiosos: ad grauem autem pœnam, cui coniuncta infamia, requiruntur duo testes, præter id, quod supplet vicem accusatoris.

32 Dico Secundò, Vt duo testes plenè probent, requiritur Primò, Vt deponant iurati. Secundò, De eodem facto. Tertiò, Quòd sensu externo illud perceperint, (v.g. quòd viderint occidentem, furantem, audiuerint blasphemantẽ.) Quartò, Vt sint omni exceptione maiores.

Vt testes plenè probent.

Primum, Vt sint iurati, patet cap. Nuper. 51. de testibus, ubi Honorius III. ait, *Nullius testimonio, quantumcunque religiosus existat, nisi iuratus deposuerit, in alterius præiudicium debet credi.* Idem patet cap. Tuis. quæst. 39. eodem titulo ubi Panor. ait; *Ne Episcopo quidem, vt testi credi in alterius præiudicium, nisi iurato.* ratio est, quia absque iuramẽto faciliùs est mentiri quàm cum iuramento; diuini enim numinis reuerẽtia prohibet mentiri iuratum: debet autem veritas in iudicijs certissimo modo inuestigari. Porrò iurare debet se dicturum totam veritatem, quam in causa præsenti nouit, nulla falsitate adiecta, vt patet c. 20. Hortamur. 3. quæst. 9.

33 Secundum, Vt de eodem facto, patet; quia alioquin nõ erunt contestes, sed testes singulares, quorũ alter alterius dictum non confirmat, sed vterque suũ tantùm: & sic erit tantùm probatio per vnum testem. vnde debent conuenire in tempore, loco, & delicti specie: nam ex diuerso tempore & loco colligitur non esse idem factũ, de quo deponunt. si tamen alter exprimat certum diem, alter dicat se non meminisse diei, valet. Secùs tamen si alium diem exprimeret, tunc enim putaretur aliud factum: nisi ipsum sit tale, vt non possit bis fieri. Vnde sequitur, si vnus testis deponat de vna propositione hæretica asserta à reo, & alius de alia, non plenè probari hunc esse hæreticum; quia neutra hæresis est plenè probata. sicut enim nemo potest probari esse homicida, aut adulter, aut fur, aut sacrilegus, nisi vnum idemque factum externum per duos testes probetur; ita etiam nemo potest probari hæreticus, nisi vna eademque hæresis asserta, per duos testes probetur. Quare fallitur Gomezius & Iurisperiti, quos ipse citat cap. 12. nu. 12. contrarium absq; firma ratione vel textu tenentes. nam quod ipsi dicunt hæresim continere multas species, ac proinde si vnus testis deponat de vna hæresi, & alius de alia, plenè probari delictum in genere, quod ex speciebus resultat; idem dici potest de furto, & reliquis delictis; continẽt enim multas species seu facta, ex quibus resultat aliquem esse furem. Fatendum tamen est, huiusmodi probationem esse plus quàm semiplenam: nam vtraque est semiplena; sed quia sunt de factis diuersis, non possunt vnã plenam conficere. Altera tamen alteri addit nouum indicium, seu suspicionem. Quòd si duo de eadem heresi asserta deponant, & solùm in tempore discrepent, plenè probant; quia in substantia delicti conueniunt: & quãuis non sit idem numero significatum, habetur pro eodẽ actu: imò discrepantia temporis interdum facit ad maiorem fidem.

Vna eademq; hæresis per duos probãda.

Tertium est, Vt sensu externo perceperunt, L. Sola. 4. C. de testibus, vbi Glossa & communiter Doctores, & c. Si testes. 4. §. Solam 4. q. 3. Ratio est, quia non possunt esse certi de facto externo, nisi per aliquem sensum. vnde si solùm ab alijs audierint, non probant plenè, sed solùm faciunt indicium ad inquirendum ab illis. 34

Quartum est, Vt si omni exceptione maior, de quo dubit. sequenti.

DVBITATIO V.

Quinam sint testes idonei: qui minùs idonei.

NOTANDVM est, quosdam dici *testes idoneos*; seu omni exceptione maiores, eos nimirum, contra quos nihil potest iure opponi, cur minùs sit illis fides adhibẽda, seu cur non sint ad testificandum admittendi. Minùs idonei sunt, quibus aliquid opponi potest, vel ex natura rei, vel ex iuris dispositione. & quia omnes habentes perfectũ vsum rationis sunt idonei, nisi aliquid in illis sit, ob quod ius velit eos censeri minus idoneos, videndum est quinam iure repellantur: sic enim intelligetur quinam sint omni exceptione maiores. 35

Primùm igitur in causis criminalibus Iure Canonico repellitur mulier, ob fragilitatem sexus, & ingenij mutabilitatem. Ita habetur cap. Forum. 10. sub finem, de verbo, significat. & cap. 26. Mulierem. 33. q. 5. Iure tamen ciuili in omni causa admittitur, L. Ex eod. 18. ff. de testibus. præterquam in testamento. L. Qui testamento. 20. §. Mulier. ff. Qui testa. fac. post. Ita communiter tradunt DD. vt docet Gomezius in cap. 12. num. 13. 36

Qui iure repellantur. Mulier.

Secundò, Repellitur minor viginti annis, L. In testimonium 20. ff. de testibus. dictum tamen eius facit indicium sufficiens ad capiendã informationem; non tamen ad torturam; vt ibidem docet Gomezius. vnde non est verum, quod ait Sylu. v. Testis, quæst. 1. dictum impuberis facere indicium ad torturam. Si tamen sit puber, (id est, quatuordecim annorum in masculo, duodecim in fœmina) admittitur in ciuilibus. 37

Minor.

Tertiò, Inimicus eius, contra quem testimonium dicitur. hic repellitur etiam in criminibus exceptis, in quibus alij testes minùs idonei admittuntur, vt in probanda simonia, hæresi, & similibus. vt patet cap. Per tuas. 32. de simonia. debet tamen esse inimicitia grauis; vt si præcessit inter eos iniuria, vel lis super causa capitali, vel magna parte bonorum. sed hoc relinquitur arbitrio Iudicis definiendum.

Inimicus.

Quartò, Ascendentes & descendentes accusatoris; item collaterales: sed hi tantum vsque ad quartum gradum. vt docet Gomezius nu. 15. Idem dicendum de affinibus.

Sanguine iuncti.

Aduerte tamen, Consanguineos & affines rei interdum admitti posse ad reum defendendum, eiusq; innocentiam probandum; sic enim habet vsus, teste Claro q. 24. nu. 12.

Quintò, Domesticus ipsius producentis.

Sextò, Infamis infamia iuris; qualis est omnis, qui de aliquo crimine est damnatus. Infamis autem facto, etiam regulariter repellitur. potest tamen interdum admitti in subsidium, quando aliter veritas cognosci nequit, sed cum tortura, vt docet Clarus num. 13.

Domesticus.

Infamis.

Septimò, Periurus, qui in aliqua causa falsum cum iuramento deposuit: qui enim semel peierauit, putatur facile secundò peieraturus.

Periurus.

Octauò, Socius criminis, L. finali, C. de accusationibus, & capite Veniens. 20. de testibus. ratio est, hic enim facile alium nominabit vel quia illius priuilegio veniam sperat, vel quia odio cupit illum eodem supplicio perire, vt habetur d. L. finali. in criminibus tamen exceptis, admittitur socius vt idoneus testis; vt in hæresi, crimine 39

Socius criminis.

maie-

maiestatis, falsæ monetæ, maleficio seu sortilegio, sodomia, & furto famoso; Addit Gomezius nu.16. idem dicendum in delictis, quæ non possunt sine socio committi. Itaque in huiusmodi, depositio socij non solùm erit sufficiens indicium ad torturam; sed etiam erit semiplena probatio; & accedente alio socio, qui idem deponat, erit plena probatio, & poterit reus condemnari. vt docet Cynus in d. L. vlt. C. de accusat. & Panorm. cap.1. de confessis. debet tamen hæc depositio fieri tamquam a teste, nempè cùm iuramento & citata parte: cui etiam danda est copia depositionis, vt possit se defendere.

Inops. Nonò, Persona vilis, & inops, de qua suspicio est, facile posse pecunia corrumpi: secus si sit honesta. vide L.3. & 4. ff. de testibus, vbi fere hæc omnia habentur; & Syluest. v. Test. quæst.1.

40 *Testis minus idoneus sæpè facit indicium.* Circa hæc Notandum Primò, Etsi testis minùs idoneus non probet semiplene; facit tamen aliquod indiciú, quod cum alijs coniúctum sufficiat ad torturam: nisi repellatur ob subiectionem vel reuerentiam, quam debet accusatori; vt si sit seruus, vel libertus, vel filius: tunc enim nullum facit indicium; similiter si ob inimicitiam. Denique si repellatur, eo quòd sit receptus ante litem contestatam; vel parte non citata: hoc enim casu attestationes non valent; (vt habetur cap. Quoniam 5. vt lite non contest. non procedatur) præterquam in casibus ibidem, & in Glossa exceptis, Quidam tamen dicunt testes minùs idoneos non facere vllum indicium, si tempore depositionis pars opposuit exceptionem inhabilitatis; idq; approbat Gomezius num.10. sed non puto receptum in praxi.

41 *Aliquando admittitur* Notandum Secundò Testes minùs idoneos, admitti tamquam idoneos, quando delictum est commissum eo loco vel tempore, vbi copia testium haberi nequit, vt in campo, sylua, cubiculo, monte, vel nocturno tempore, vt patet capite finali, de testibus. Item si alter testium sit valdè

42 *Si alter valdè dignus fide.* dignus fide, potest supplere defectum, qui est in altero minùs idoneo, ita vt simul efficiant plenam probationem; vt tenet Baldus in L. Si quis ex argentarijs 6. §.1. ff. de edendo, & alij Doctores ibidem.

DVBITATIO VI.

Vtrùm semper teneatur quis testari vel denunciare, Iudice præcipiente, vel iuramentum deferente.

RESPONDEO & dico Primò, Subditus tenetur denuntiare & testari, posito præcepto Iudicis.

Primò, Si auctor laboret infamia delicti.

43 *Tenetur testari posito præcepto, certis casibus.* Secundò, Si nulla quidem laboret infamia, tamen ab eo impendet damnum bono publico in futurum, quod alia ratione quam per Iudicem auerti nequit. hoc casu etiam absque præcepto Iudicis obligatur.

Tertiò, Si graue malum impendeat alicui priuato, quod aliter nequeat impediri. nam tunc etiam charitas obligat ad denuntiandum vel testandum. In his tribus euentis Iudex habet auctoritatem præcipiendi denuntiationem & testificationem: vnde si præceperit sub pena excommunicationis latæ sententiæ; qui non obedierit, incurret censuram, quia tenebatur obedire, vt rectè docet Nauar. cap.17. num.54. & 55. & cap.25. nu 46. & 47.

Quartò, Si de auctore delicti est semiplenè probatum. si enim vnquam testem cogere potest, certe tunc potest; vnde delato iuramento, tenetur testis iurare de veritate dicenda. Confirmatur, quia delictum iam incipit esse publicum, non minùs quàm per infamiã: ergo si posita infamia rei tenetur testari, etiam tenetur posita semiplena probatione. cessat enim ratio, cur possit excusari, nempè infamatio rei de crimine occulto.

44 Quintò, Si procedatur via accusationis, & delictum plenè probari possit, testis citatus tenetur testari. colligitur ex L. Inuitus. 18. & 19. ff. de testibus vbi dicitur, quinã non possint compelli ad testandum inuiti; vnde à contrario sensu intelligitur ceteros posse inuitos compelli, inter quos etiam est iste. Probatur, Nisi hoc casu testis possit cogi, nemo auderet accusare; quia non posset probare nolente teste; & sic videretur calumniator: hoc autem redundaret in

Sponte se offeret. damnum publicum. Adde quando quis accusauit vel denuntiauit, eo quòd in conscientia ad hoc obligaretur; tunc testis tenetur sponte se offerre in testem; vt docet Nauar. cap.25. num.47. quod intellige, si videt suum testimonium esse necessarium.

Dico Secundò, Multis tamen casibus non teneris denuntiare vel testari. 45 *Quando nõ tenetur*

Primò, Si nosti ex confessione sacramentali: imò tunc nulla ratione potes; etiamsi inde Respub. salus penderet: vt communiter Doctores tradunt. *1. casus.*

Secundò, Si tibi sub secreto patefactum est, consilij vel auxilij petendi causa, ad salutem animi vel corporis miseri delinquentis: vt si sis medicus, aduocatus, obstetrix, tunc enim non potes denuntiare, nec testimonio tuo confirmare, etiamsi de auctore esset infamiæ, vel semiplena probatio. Ita Corduba lib.1. qq. quæst.43. dub.2. Nauarr. cap.25. nu.46. Petr. Nauarra lib.2. cap.4. nu.222. qui multos citat pro hac sententia: qui tamen id non docent in euentu infamiæ & semiplenæ probationis. ratio est, quia non debet misero homini obesse, quod consilij vel auxilij petendi causa se alteri bona fide patefecerit: alioquin peccatores à consilio petendo auerterentur: vnde multa mala sequi possent. *2. casus. Si causa consilij vel auxilij.*

Dices, Iudex habet ius inquirendi, dum est infamia vel semiplena probatio: ergo qui nouit, tenetur patefacere, etiamsi sub iuramento promiserit seruare secretum: sua enim promissio & tuum iuramentum non potest iuri Iudicis præiudicare. 46

Ob hoc argumentum Sotus de secreto, membro 2. q.7. concl.4. contrarium tenet. Sed neganda est consequentia; etsi enim Iudex legitimè inquirat, vt officio suo & Reipub. satisfaciat; ego tamen, qui hæc cognoui, nec teneor, nec possum aperire, ob rationem dictam. multò enim magis cedit in bonum publicum vt huiusmodi sileantur, quàm vt detegantur.

Aduerte tamen, si denuntiatio vel testificatio sit necessaria ad damnum aliquod publicum vel priuatum auertendum, promissionem secreti, etiam iuramento cõfirmatam, non obligare, quia nullum iuramentum promissorium cedens in damnum iniustum tertij obligat: ac proinde talis tenetur illud aperire, non secus, ac si non promisisset. 47

Tertiò, Si auctor non laborat infamia, nec timetur damnum in futurum, (vt si speretur emendandus priuatis monitis) non teneris denuntiare, neque testari contra eum, quando proceditur per inquisitionem, etiamsi tu cum duobus vel tribus alijs scias. est ferè communis sententia DD. qui docent, Iudicem non posse tunc inquirere; vel si potest inquirere, id non esse ex eo, quòd iurisdictionem habeat in auctorem occulti criminis; sed vt satisfaciat Reipubl. quæ postulat, vt fiat diligens inquisitio, vt malefactores timeant & compescantur: non tamen postulat vt in hoc casu reuelentur. Ita Sylu. v. Inquisitio 1. num 7. & v. Correptio num.6. Fumus v. Inquisitio initio. Petrus Nauarra lib.2. cap.4. nu.168. vnde hic datur species quasi belli vtrimque iusti, dum Iudex iuste testem vrget, & testis iuste negat. 3.

Putant tamen quidã in huiusmodi euentu non esse contra iustitiam, si denunties aut testeris; modo crimen nõ sit adeò occultum, quin aliquo modo probari possit. quia qui potest probare, ei concessum est propter bonum publicũ. Ius accusandi vel denuntiandi: hoc enim expediebat ad malefactores coercendos. verùm quousq; id licitum sit, ostensum est supra cap.29. nu.111. & 112. 48 *Si possit probari, non est cõtra iustitiã denuntiatio.*

Addo, non esse contra iustitiam dum crimen est publicum & auctor occultus, si contra eum deponas cum iureiurando tamquam testis, etiamsi solus videris, quia efficies semiplenam probationem: qua posita, Iudex potest procedere ex officio etiam ad torturam. *Neque cum solus noui auctorem.*

Quartò, Quando proceditur via accusationis, si testis videt rem probari non posse, eo quòd ipse solus & accusator sciant, non tenetur testari, quia accusator non potest tunc accusare, nisi forte id necessarium fuerit ad malum impediendum. potest tamen testari si velit; & efficiet semiplenam probationem; poteritque Iudex ex officio procedere contra reum, eum subijciendo quæstionibus. itaque generali consuetudine receptum est, vt nec accusatio impediat inquisitionem, nec inquisitio accusationem, & vt hæc duo remedia possint simul concurrere in principio, medio, & fine totius causæ, & alterum alteri possit succedere, esseque adminiculo; vt docet Clarus lib.5. §. Pract. criminal. quæst.3. & Gomezius tom.3. cap.13. 4 49 *Aliquando potest testari, sed non tenetur.*

Quin-

50 Quintò, Quando Iudex quærit quis acceperit, non tenetur subditus patefacere eum, qui, quòd nõ posset aliter obtinere solutionem, accepit causa iustæ compensationis; vt rectè Nau. c. 17. num. 145. ratio est, quia præceptum Superioris procedit ex præsumptione alicuius iniustitiæ, quam subditus putat hic non subesse.

Sextò, si ex denuntiatione vel testificatione aliquod notabile damnum mihi meisve immineret; non teneor. non enim hæc officia præstare tenemur cum nostro damno; nisi bonum publicũ illud necessariò postulet. Ita Nau. c. 25. num. 50. & Cou. qq. pract. c. 18.

Septimò, Si cognoui ab ijs, qui fide non sunt digni: hoc enim perinde est ac si nescirem: vnde non teneor testari, aut denuntiare; vt rectè Nau. c. 25. num. 46. neque expedit reuelare eos, qui dixerunt, si fide digni non sunt; quia reus exponeretur periculo iniustæ infamiæ & pœnæ. Iudex enim, qui nescit fidem eorum suspectam, fortasse eis credet & ex eorum testimonio pœnam inferet. Si nõ possum probare, (vt si solus noui) non teneor denũtiare, etiamsi Superior præcipiat; ita Nauar. c. 17. num. 136. quod intellige de denuntiatione, quæ fit tamquam Iudici, & in ordine ad punitionem. Si tamen agatur de testando, satis est me scire: quia testis non tenetur probare.

51 Notandum autem est, in omnibus casibus, in quibus nõ tenetur reuelare iniuratus, non teneri etiam iuratum modò iuramẽtum suum conuenienti modo intellexerit; nempe cum interna restrictione, quæ casum præsentem excludat: vt si dum præcepto Iudicis iuras te dicturum veritatem, quam nosti, restringas mente, *quatenus iure teneor*: quando enim non tenetur testari Iudice præcipiente; non potest Iudex ei imponere obligationem vt secundum mentem suam iuret: quare potest iurare alio sensu sibi commodo; neque vllum in eo committitur mendacium, vt multis exemplis ostendi potest, vide sup. ca. 1. dub. 10. Cauere tamen debet, ne deprehensa veritate, à Iudice putetur periurus, & pœna falsi plectatur. quòd si quis absque huiusmodi restrictione iurauerit, tenetur reuelare omnia, quæ absque peccato reuelare potest, vt iuramento satisfaciat.

Iuramentũ testium.

Iuramenti interna limitatio.

DVBITATIO VII.

Vtrùm testis ratione falsi testimonij teneatur ad restitutionem.

52 RESPONDEO & dico Primò, Si vel sciens vel ex crassa ignorantia dixit falsum testimonium, ratione cuius alter iniustè damnum acceperit, tenetur ad restitutionem damnorum in solidum. ratio est, quia per iniuriam est causa efficax totius damni.

Si ex graui culpa dixit falsum testimon.

Aduerte tamen Primò, Si reus iam erat per alios testes conuictus, & tuum testimonium accedens nihil effecit, eò quòd pœna propter illud non est aucta, nec Iudex firmior redditus est ad eam irrogandam: te non teneri ad restitutionem: quia etsi iniuriam ei facias, non tamẽ es causa efficax damni, quod ex prioribus testimonijs iã censetur illatum. vide sup. c. 13. dub. 2. & 3.

Si reus ante erat conuictus, non restituet.

53 Secundò, Qui hoc modo falsum testimonium dixit, ratione cuius mors vel mutilatio est inferenda, tenetur sua dicta retractare, si id profuturum putet, quamuis ipsi simili pœnæ periculũ crearetur, vt communiter docent DD. quisque enim tenetur damnum, quod alteri inique parauit, auertere, etiam cum pari damno suo; vt patet in restitutione famæ, pecuniæ, & honoris: nam in pari damno, melior censeri debet conditio innocentis. vide supra cap. 15. dub. 20. & 22.

Tenetur reuocare, vt malũ auertatur.

Dices, Quisque magis tenetur consolere vitæ suæ quàm alienæ: ergo non tenetur succurrere vitæ alienæ cum periculo suæ.

54 Respondeo, Antecedens solum est verum in pari causa innocentiæ; vt si vita tua sine mea culpa sit in periculo, nõ teneor tibi consulere cum periculo meæ. secus est, si mea culpa & iniuria periclitetur. Hinc fit, vt si alios ad falsum testimonium dicendum induxeris, ex iustitia tenearis eos monere vt retractent: quòd si noluerint, debes Iudici totã tuam machinationem aperire, vt innocens liberetur; quamuis inde tibi certa mors impenderet; vt rectè docet Petrus Nau. l. 2. c. 3. num. 253. quod intellige, modò spes sit reuocationem illam profuturam.

Dico Secundò, Qui falsum testimonium dixit ex ignorantia vel inaduertentia non damnabili, vel ex obliuione, saltem non mortifera, ratione cuius contingit aliquem dãnari, non tenetur ad restitutionem. Ita Caiet. q. 70. art. 4. & Petr. Nau. sup. Probatur, Quia neque ratione rei acceptæ; (cum nihil inde habeat) neque ratione iniustæ damnificationis; quia non peccauit, saltẽ mortiferé, vti supponimus; atqui probabili est non teneri ad restitutionem ex damno illato, eum, qui non peccauit mortiferè, vt ostensum est supra cap. 7. dub. 6. censetur enim huiusmodi damnum quasi fortuitò illatum. Hinc etiam sequitur, illum non teneri cum vitæ periculo suum testimonium retractare; vt ibidem Caietanus. 55

Si absq; graui culpa dixit.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm testis teneatur ad restitutionem, si nolit testari, vel si veritatem occultet.

SVPPONO Primò, Non teneri ad restitutionem ex eo quòd se non obtulit; quia nõ tenetur ex iustitia se offerre: quamuis interdum teneatur ad hoc ex charitate; vt si suum testimonium videt esse necessarium ad liberandum innocentem, vel ad accusatorem, (qui propter bonum publicum tenebatur accusare) eripiendum periculo pœnæ talionis (vt docet Nau. c. 15. num. 17. 56

Tenetur aliquando se offerre.

Secundò, Etiam non teneri ad restitutionem si nolit testari, quando graue damnum ei inde impẽderet; quia non tenetur tunc testari. nec Superior potest eum ad hoc obligare, nisi ratio boni publici id postulet. vnde potest vel citatus non comparere, vel si compareat, aliquo artificio se eximere; vt docet Sotus de sec. memb. 2. q. 7. dub. 3. & Nau. c. 25. num. 50. & alij.

Nõ tenetur cum graui damno.

Sed difficultas est, si nullum damnum immineat, & à iudice citetur, vel iussus sit citari. Multi DD. docẽt, si hoc casu fugiat vel se occultet, vel aliqua arte Iudicis interrogationem eludat, teneri ad restitutionem. Ita Nau. c. 25. num. 41. Sotus l. 5. de Iust. q. 7. ar. 1. Mich. Salon q. 70. ar. 1. dub. 3. & alij. Probatur Primò. Quia hoc ipso, quo citatus est, vel iussus citari, misso ad eum publico nuntio; tenetur ex iustitia testimonium dicere: sicut quando alicui [illegible] imponitur. Secundò, Si Iudex præciperet tibi vt proferas scripturam quamdam, ad causam pertinentem, & tu eã occultares vel lacerares, tenereris ad restitutionem dãni inde secuti: ergo similiter si præcipiat vt pferas tuũ testimoniũ. 57

Si nullũ impendeat dãnum.

Resp. & dico Primò, Verius omnino videri, eum, qui se occultat vel fugit priusquam Iudicis præceptum aut citatio ei legitime denuntietur, nõ teneri ad restitutionẽ damni, defectu testificationis secuti: quamuis potuerit grauiter contra charitatem proximi peccasse. Ita tenet Salon, adducens pro hac sententia Petr. Soto & Io. à Penna. Probatur, quia nemo obligatur præcepto Superioris, priusquam id ei debito modo imponatur; sicut si inferior vitet cõspectũ Superioris, ne ab eo mandatum aliquod accipiat: nõ obligatur mandato, etsi malè faciat tali vtens artificio. Simili modo qui fugit vel se occultat, ne instituatur à Magistratu tutor vel curator pupilli, non peccat contra Iustitiam, etiamsi norit se ad hoc quæri. 58

Occultãs se vel fugiens non tenetur restit.

Dico Secundò, Nõ videri quoque improbabile, Si postquã citatio Iudicis per ministrum publicum ei est insinuata, fuga vel fraude aliqua testificandi actum declinauerit; vt si dicat reum sibi esse inimicum. Tenet Molina disp. 83. promittens se probaturum tract. 5. & multi viri docti huius Vniuersitatis a me consulti. Idem apertè indicat Sylu. v. Testis, nu. 8. vbi dicit eum qui falsum testatur peccare contra Iustitiam; eum verò qui iubente superiore nõ vult testari, peccare eo quòd agat contra obedientiam & charitatem proximi, non iuuando proximum vel bonũ commune quando debet. Similiter alij DD. etsi testem falsum dicant peccare contra iustitiam & teneri ad restitutionẽ, id tamen non dicunt de eo qui iussus recusat testari, sed solum dicunt eum peccare mortiferè. ita Tabie. v. Testis, nu. 10. Fumus eod. nu. 10. Caiet. v. Testim. 59

Si iussio ei insinuata.

Probatur Primò, Quia citatio illa & præceptum non

imponit illi obligationem Iustitiæ ad se sistendum & ad testandum, sed solum obedientiæ: non enim censetur iniustus si non compareat, sed inobediens vel contumax: sicut si quis iussus à Magistratu capessere tutelam, nollet obedire, vel falsis prætextibus se excusaret, non esset iniurius in Magistratum aut in pupillum; sed esset tantum inobediēs Magistratui, & in pupillum parum pius. Secundò, Quia obligatio, qua quis lege Iustitię tenetur in gratiam proximi aliquam functionem obire, non nascitur præcise ex præcepto Superioris; sed ex acceptatione eius, qui illam obit. hic enim acceptando officium vel functionem, implicitè promittit; & ita se ad illam obligat, & alteri ius tribuit ad illam exigendam. Nemo enim potest alteri dare ius ad functiones liberas alterius, nisi qui illarum est dominus. quare cum nemo sit dominus mearum functionum præter me nemo absque meo consensu alteri ius ad illas dare potest. Vnde vlterius sequi videtur, testem, etiamsi à Iudice præsente interrogetur, non teneri ex Iustitia respondere aut

Obligatio Iustitiæ, vnde oritur.

iurare de dicenda veritate, sed solum ex obedientia: quia Iudex præcepto suo non potest imponere illi obligatione iustitiæ ad iurandum, vel ad respondendum. Quare si nolit iurare aut respondere, puniri quidem potest tamquam inobediens, sed non tenetur ad restitutionem damni secuti reo vel accusatori. Secus est si agatur de scripto proferendo in lucem; quia est res externa, de qua Respub. potest disponere, sicut de alijs bonis, quando causa subest.

Petes, Quid si iurauerit se dicturum veritatem, nonne tunc tenebitur ex iustitia dicere veritatem? 60

Si iurauit.

Resp. Probabile esse non teneri ex iustitia, sed solum ex obedientia & virtute religionis: quia per hoc iuramentum non intendis vllum ius iustitiæ conferre ei cum, cuius causa iurat, non enim intendit ei aliquid promittere, sed solū iurare hoc futurum: nempe quod sit dicturus veritatem, quam nouit. Secus si promiserit. Hæc dixerim non omnino asserendo, sed disputado, vt res illa à viris doctis magis examinetur. alioquin mihi sentétia magis recepta est cordi.

CAPVT XXXI.

De Reo & Aduocato.

Continet Dubitationes 9. *D. Thomas q. 69. & 71.*

DVBITATIO PRIMA.

Vtrùm licitum sit reo & aduocato, occulta, crimina testium detegere ad labefactandum eorum testimonium.

1 RESPONDEO & dico Primò, Si illa crimina valeant ad infirmandum testimonium, non est contra iustitiam ea aperire, maximè si alius modus illius repellendi sit incommodus. est communis Doctorum, vide Sotum l. 5. de Iustitia, quæst. 7. art. 3. Ratio est, quia quisque potest seipsum tueri cum iusto moderamine, eodem genere armorum, quo oppugnatur: nec alter potest queri de iniuria, cum sit inuasor, & sponte se huic periculo exponat, hoc ipso, quo testatur vel accusat. Talia crimina sunt, periurium, crimen falsi, & omnia, ob quæ incurritur ipso facto excommunicatio, si nondum est absolutus denique omnia, ob quæ incurritur infamia iuris vel facti, vt si alibi infamis de aliquo crimine. vide Clarum q. 24.

Non est contra iustitiā.

2 Dico Secundò. Fieri tamen potest vt sit contra charitatē talia crimina patefacere. Primò, Si testis non se sponte ingessit, sed coactus à Iudice, & crimen, quod ei obijcitur esset graue, ob quod capite sit plectendus; causa verò Rei non sit magni momenti. quod si sponte se obtulisset ad testificandum, non esset tanta ratio habenda illius incommodi; sibi enim imputare debet illud detrimentum, quod per alterius exceptionem incurrit. Secundò, Si alia ratione minus noxia possis eum repellere; vt si sit consanguineus vel affinis actoris, vel de eius familia, si testis tibi inimicus; si pauper, si mente non firma, si impuber; & in causa criminali, si nondum est viginti annorum, de quibus supra cap.

Potest tamen esse cōtra charitatem.

3 30. dubit. 5.

Dices, Quando reus testem aliter repellere potest, videtur esse contra iustitiam, si occulta eius crimina pādat: quia si ratione minus noxia se possit tueri, non habet Ius vtendi defensione nocentiore; sicut qui inuasorem minore incommodo potest repellere, non potest ei grauem læsio-

4 nem irrogare.

Respondeo, Reum habere Ius repellendi testem quouis modo magis idoneo, cum testis hoc ipso, quo vult testari, videatur cedere iure suo, & permittere reo, vt omni modo qui ipsi erit commodior, se tueatur. In illo tamen modo tenetur nō excedere debitam moderationem. sicut is, qui inuaditur armis, nō tenetur ex iustitia fugere, aut terrere inuasorem clamoribus; præsertim quando hæc decore facere non potest; sed potest se armis tueri, faciendo id, quod necessarium est euasionem; quamuis aliquando ex charitate possit obligari vt alio modo vtatur.

Habet ius repellendi testem omni modo magis idoneo.

DVBITATIO II.

Vtrum reus, si impingat accusatori crimen mendacij, seu calumniæ, peccet & teneatur ad restitutionem.

D. THOM. QVAEST. 69. ART. 2.

RESPONDEO, & dico Primò, Reus saltem ex charitate ita tenetur respondere & se defendere, vt quam minimum accusatorem lædat: vt si de occulto accusetur, sufficit vt simpliciter neget. quare abstinendum est ab illa verborum asperitate, qua calumniæ vel mendacij crimen accusatori ingeritur: nam contra charitatem est, si proximo maius malum inferas, quam ad tui defensionem sit necessarium. 5

Debet quā minimum lædere.

Dico Secundò, Reus accusatus de crimine, quod iuridice probari nequit, non peccat contra iustitiam, etiamsi neget crimen, imò etiamsi dicat accusatorem mentiri & calumniari. Ita Syluest. v. Restit. 3. q. Nau. cap. 18. num. 49. Petrus Nauarra lib. 2. cap. 4. num. 348. Colligitur ex D. Thoma. q. 69. ar. 2. vbi dicit, *reum se posse tueri quacumque via, modò non dicat mendacium*: atqui dum dicit talem accusatorem mentiri & calumniari, non dicit mendacium. Nam qui accusat de eo, quod probare non potest, calumniator præsumitur; vt docet Glo. in c. 2. de calumniatorib. ac proinde etiam censetur mentiri; tum quia contra mente, seu contra dictamen conscientiæ suæ loquitur; tum quia falsum præsumitur in iudicio, quod probari nequit. Idem dicendum esse docent DD. de omni eo, qui etiam extra iudicium negat se dixisse aut fecisse quippiam, quod alius illicite patefecit, vnde infamia vel offensio nasceretur: vt si sub secreto commisi quippiam, vel taquam amico ex confidentia 6

Calumniator.

fidentia tibi patefeci, & tu id alteri referas, qui inde grauiter offendetur. tunc enim si ille mecum de eo expostulet, possum negare me dixisse, conuenienti modo intelligêdo, vt mendacium vitetur: negando enim vtor iure meo, quisque enim ius habet sua occulta dicta & facta, vnde nasceretur offensio, tegendi quantum potest. quòd si iniquo delatori inde aliquid obueniat incommodi, id ipse sibi imputet, vt rectè Petrus Nauarr. capit. quarto, numer. 348. Secus quando alter poterat licitè patefacere; tunc enim et fieret iniuria, si negaretur: nam sine sua culpa infamaretur vt mendax.

Illicitè pate factum, negari quadã ratione potest.

DVBITATIO III.

Vtrùm reus à Iudice interrogatus teneatur fateri veritatem.

D. THOM. Q. 69. ART. 1.

8 RESPONDEO & dico Primò, Reum non teneri veritatem fateri, aut iurare de calumnia, (id est, se in omni parte litis veritatem dicturum) si Iudex non interroget iuridicè, seu iuris ordine seruato. colligitur ex c. Qualiter & quando. 17. & c. Cum oporteat. 19. & c. Inquisitionis. 21. de accusatio. estque communis sententia DD. vide Henricum quodlib. 1. q. 34. Sylu. & Angelum v. Confessio delicti, q. 1. Petrum Nau. lib. 2. c. 4. num. 136. Idem expresè docet D. Thomas, q. 99. ar. 2. *Non tenetur*, inquit, *aliquis omnem veritatem fateri, sed illam solum, quam ab eo potest & debet requirere Iudex secundum ordinem iuris*. Ratio est, quia quando non procedit iuridicè non potest reo vllam obligationem imponere ad crimen aperiendum, aut ad iurandum, cum ius ei hanc potestatem non concedat. Vnde sequitur, reum non teneri ad eius mentem respondere, aut iurare, sed artificio posse eludere.

Iurare de calumnia.

Notandum est, iuramentum de calumnia hæc quinque continere, iuxta Glos. in cap. 1. de iuram. calum. Primò, Putare se bonam causam tueri. Secundò, Se interrogatum à Iudice, veritatem non celaturum. Tertiò, Scienter falsas probationes se non adhibiturum. Quartò, Se litem fraudulenter non prorogaturum. Quintò, Se nihil promisisse, vel deinceps promissurum alicui causa litis, nisi quod iura permittunt. Sed non sunt hæc omnia semper iurãda. maximè reo in criminalibus.

Petes, Quando Iudex dicitur interrogare reum, seruato ordine iuris, & quando non?

Respondeo, D. Th. suprà, quem passim sequuntur Theologi, ponit tres euentus, quibus Iudex potest inquirere secundum ordinem iuris, & etiam debet. Primus est, cũ præcessit infamia. Secundus, cum suppetunt indicia expressa. Tertius, cum habetur probatio semiplena, Sub *infamia* intellige etiam *notorium*; cum videlicet delictum cum suo auctore est publicè notum. Debet autem hæc fama esse legitimè probata per duos testes omni exceptione maiores; nimirum vt iuridicè constet esse talem famam, eamque ortam non à maleuolis, vt suprà c. 29. dub. 16. dictum est. Itaque si reus potest accipere contra testes, vel ostendere famam à maleuolis sparsam, vel ex errore aliquo natam, nõ tenebitur fateri, vt rectè notat Salonius q. 69. ar. 2. controuersia 2. similiter indicia debent esse legitimè probata. Semiprobatio criminis fit per vnum testem iuratum omni exceptione maiorem. hæc nõn sufficit ad interrogandum iuridicè, nisi sit coniũcta cum formali accusatione, vel cũ eo quod vicem accusatoris supplet: vt sunt notorium delicti, fama de auctore, & denuntiatio iuridica; quia Iudex ex se iudicium inchoare nõ potest, sed aliquo horum modorum ad id debet prouocari. Itaque si nihil horum præcesserit, non potest reum obligare in conscientia ad respondendum; vt docet Caiet. q. 69. ar. 2. Sotus de secr. memb. 2. q. 6. & alij. Ex his constat, quando Iudex interroget nõ iuridicè siue reum; siue testem, nimirum id tũc facit, quando de

Tribus euentibus ritè inquirit.

Semiprobatio.

9 crimine occulto interrogat; de quo neque est fama cõtra reum, neque indicia competentia, neque probatio semiplena. vt enim reo possit imponi obligatio à Iudice ad fatendũ crimen, requiritur vt sit aliquo horum modorum deductum sit ad notitiam publicam, ita vt reo nõ suppetat probabilis ratio celandi, seque defendẽdi. quamdiu enim delictum est ita occultum, vel incertum, vt ipse possit se probabiliter tueri & depellere obiecta: & contra omnem rationem, atque adeò contra ius naturæ est, vt ipsi imponatur obligatio in foro conscientiæ ad illud in suam perniciem pandendum: tale enim præceptum est nimis durum, & minus consentaneum conditioni hominum; cũ nemo, vel nisi paucissimi illud sint seruaturi. Confir. quia nemo spoliãdus est armis, quibus videtur iustè se, suaque tueri.

Quando nõ seruatur ordo iure præscriptus in reo interrogando.

Aduerte tamen, quãdo interrogatio iudicis vel superioris non tendit ad punitionem, sed ad impediendum peccatum, teneri subditum fateri veritatẽ etiam de occultis, etsi nulla præcessit infamia, aut semiprobatio aut indicia; vel certè debere abstinere ab eo in quo est peccati periculum. vt cum promouendus ad ordines rogatur de natalibus, de censuris, de irregularitate, cum nupturi matrimonium interrogantur de impedimentis, &c. Superior enim causa impediendi peccati ius habet interrogandi. & subditus non habet iustam causam celandi, cum non possit sine graui peccato cum talibus impedimentis illa suscipere, aut illis vti; & aliàs liberè possit abstinere.

Si non tendat ad pœnam.

Dico Secundò, Non tenetur etiam crimen fateri, quando dubitat vtrum Iudex iuridicè, (id est, ordine Iuris seruato) interroget. Idem dicendum de teste. Ita Caiet. q. 69. art. 1. Sotus de secr. memb. 3. q. 2. conclus. 2. Adrianus quodlib. 2. Probatur Primò, Quia nemo tenetur parere Superiori cum graui suo vel alterius incommodo, nisi cõstet eum legitimè præcipere & habere auctoritatem obligandi. cur enim tantum onus teneatur suscipere ab eo, de quo dubitat an possit imponere? Secundò, In dubio fauendum est reo, secus est, quando nullum inde notabile incommodum metuitur. 10

Si dubitet an legitimè interroget.

Hinc sequitur, Iudicem teneri aperire reo statum causæ, probationes, indicia, & testes, vt videat iuridicè contra se procedi, seque interrogari posse; & vt si quid contra habeat, possit opponere & excipere: vt docet Caietan. quæst. 69. art. 1. & alij.

Sed difficultas superest, si iuridicè procedatur, idq. reo satis constet. Sunt duæ sententiæ. Prior est, neque tunc reũ teneri suum crimen fateri, si inde pœna temporali plectẽdus foret: secus verò si pœna spirituali, vt excommunicatione; tunc enim teneretur fateri. Ita Panorm. in cap. Cum super, de confessis, col. penul. Syluester v. Cõfessio de icti, quæstio. 1. Angelus eodem, num. 1. Fumus eodem, num. 8. & alij quidam recentiores. Altera tenet contrarium. Pro resolutione. 11

Si iuridicè procedatur.

Dico Tertiò, Si Iudex iuridicè interroget, idque reo notum sit, tenetur veritatem fateri, etiamsi capite plectendus esset; est communior sententia DD. D. Thomæ q. 69. art. 1. & Caiet. ibidem. Henrici quodlib. 1. q. 33. Palud. d. 19. q. 4. versus finem, Gab. d. 15. q. 6. ar. 2. conclus. 6. Soti de secret. memb. 2. q. 7. Nau. c. 25. num. 53. Cou. qq. pract. q. 23. Anto. Gomez. tom. 3. c. 11. num. 5. Hi auctores generatim loquuntur nec distinguunt inter pœnas. Probatur, quia quisque tenetur obedire Superiori legitimè præcipienti, atqui Superior legitimè præcipit, quando secundum ordinem iuris interrogat reum, aut iuramentum ei defert: ergo reus tenetur parere, dicendo veritatem. Secundò, In hoc casu Iudex habet ius eliciendi veritatem ob bonum publicum: ergo si reus eam occultet, facit contra ius & auctoritatem Superioris. Hinc colligunt Sotus & alij, reum non solum teneri quando iurauit, sed etiam absque iuramento ex vi solius præcepti Superioris. 12

Communior sententia DD. est, illum teneri fateri.

Aduerte tamen Primò, In re parui momenti occultare veritatem, aut mentiri in iudicio, non esse peccatum mortiferum, si absit iuramentum: vt si mentiatur circa aliquam circumstantiam facti, vnde status causæ non pendet; quia materiæ tenuitas in præceptis excusat à mortali. 13

Secundò, Si Iudex quærat de facto, quod absque culpa, saltem lethali patratum est, testem & reum non teneri respondere ad mentem Iudicis, v.g. occidisti Petrum te inuadentẽ cum iusto moderamine, vel absq; notabili excessu, nõ teneris fateri te occidisse, etiãsi de te sparsa sit infamia, nec testis tenetur illud testari: quia Iudex quærit de occisione criminosa: & si fatereris, nec posses probare te causa necessariæ defensionis fecisse, condemnaret te homicidij, ex falsa præsumptione. pari modo si tu nõ es auctor criminis, non teneris fateri aliquas circumstantias, ex quibus oritur vehemens suspicio te esse auctorem, v. g. hunc esse 14

Si factum absque culpa commissum.

tuum pugionem, te eo loco fuisse, &c. quia ipsius interrogatio etsi iuridica sit, tamen ex falsa præsumptione procedit, vt docet Salon. q. 69. ar. 2. & Sotus de secr. memb. 2. q. 7. dub. 2. In his igitur euentis negare potest quod sibi detrimentosum foret, adhibita conuenienti restrictione mētis; de qua vide Nauar. in c. Humanæ aures. 22. q. 5. vide infra cap. 42. dub. 10.

Si ex falsa præsumptione procedatur.

15 Notandum autem est, vt reo possit iuramentum deferri in causa criminali, requiri ea indicia seu probationes, quæ sufficiant ad torturam: vt docet Couar. & alij DD. quia iuramentum est spiritualis quædam tortura, cum non pessimam mentem non minus vrgeat ad veritatem dicendam, quam tortura. Idem dicendum videtur de obligatione cōfitendi criminis. nam non minus est imponere hanc obligationem, quam imponere necessitatem iurandi. vnde ex simplici infamia, si nullum aliud adsit indicium, non puto posse imponi obligationem fatendi: & merito, quia infamia nō facit semiplenam probationem, sed solum supplet vicem accusatoris, vt sup. c. 29. dub. 15. dictum est.

Quando possit reo iuramentum deferri.

16 Dico Quartò, Non est tamen improbabile, reum non peccare mortiferè negando crimen, præsertim in causa capitali, quamdiu est spes euadendi, etiamsi iuridice interrogetur: colligitur ex auctoribus prioris sententiæ. Idem tenet Petrus Nau. sup. Emmanuel Sa v. Reus, & quidam alij recentiores. Probatur Primò, Quia quamdiu est spes euadendi, eò quod nondum sit plene probatum, præceptum illud fatendi criminis videtur nimis difficile, neque satis accommodatum humanæ imbecillitati. vix enim e centū vnus reperietur, qui si speret hac ratione se posse euadere mortem, non sit crimen negaturus: atqui præcepta vt obligent, debent esse consentanea conditioni humanæ, sicut & leges. Secundo, Lex humana non potest obligare cum periculo mortis, nisi magnitudo negotij aliud postulet, vt verior sententia tenet, & plerique DD. docent. ergo nec præceptum humanum: eadem enim est vtriusque ratio, si cetera sint paria. atqui ex confessione criminis incurrit certissimum periculum mortis; non confitendo autem est ei spes euadendi: ergo non tenetur confiteri. Tertio, Nemo potest cogi ad testificandum cōtra sanguine iunctum, vt patet ex L. 4. ff. de testib. nemo etiam tenetur testari, quādo inde sibi graue damnū metuit, vt sup. c. 30. dub. 6. ostensum est. atqui nemo cuiquam magis est sanguine iunctus, quam ipse sibi: nec maius potest esse damnum quam vitæ: ergo nō tenetur contra se fateri. Quartò, L. Nimis graue. 7. C. de testib. dicitur, *Neminem teneri contra se exhibere id, per quod sibi negotium fiat*: ergo, &c. Confirmatur, durum enim nimis est, vt cogatur Iudici subministrare arma, quibus iuguletur, cum alias spes sit euasionis.

Sententia probabilis.

17 Ex dictis sequitur Primo, non teneri iurare ad mentem Iudicis, sed posse vti amphibologia, vel mentali restrictione. Secundo, Eamdem sententiam non videri improbabilem, etiam in causis non capitalibus, in quibus valde grauis pœna imponitur, vt damnatio ad triremes, vel ad perpetuum carcerem, vel confiscatio bonorum. secus si solū pœna excommunicationis, quia facile tollitur.

Consectaria.

18 Ad rationem adductam in cōtrarium responderi potest fieri posse vt Iudex habeat ius interrogandi causa boni publici, vt officio suo fungatur; & tamē alter non teneatur respondere ad eius mentem, idque ob summum ius vitę tuendæ, per quod licitum est ei contegere, & abscondere ea, per quæ vita ipsa eripietur. sicut qui est in periculo vitæ, potest fugere è carcere, etiamsi Iudex & leges præcipiant ne fugiat, & fugientem puniant: & citatus potest nō comparere, quamuis Iudex præceperit vt compareat: & seruus bello captus potest fugere, quamuis dominus præceperit ne fugiat. nihil enim repugnant, Iudicem habere ius inquirendi veritatem à reo, & reum habere ius celandi. quo casu, etsi possit præcipere, præceptum tamen eius non obligat, neque fit ad obligādum, sed ad inducendum vel terrēdum reum vt veritatem fateatur. Ex his patet, sententiam supradictam non esse improbabilem: ac proinde sacerdotem non debere cogere pœnitentem vt veritatem fateatur, quādiu est spes euadendi. quod etiam notat Emmanuel Sa, supra. Quando tamen non est spes euadendi,

Ad rationem contrariæ sententiæ.

19 (vt si videt crimen facile plene probari posse) tūc tenetur veritatem fateri, quia cessat ratio celandi, & alias tenetur Superiori legitime, præcipienti obtemperare.

Si non est spes euadēdi.

20 Dices, L. 2. C. de iureiurando propter calumniam dando, dicitur *partes debere iurare de calumnia*. hoc autem iuramentum quatenus attingit reum, duo continet principalia; alterum est, quod putet se bonam fouere causam: alterum, quòd non negabit id, quod credit esse verum, seu quod interrogatus dicet id, quod putat esse verum. vide Glo. in c. 5. de iura. calum.

Obiectio. Iuramentum Rei de calumnia.

Resp. Primò, Quòd valdè expediret, si Summus Pontifex præciperet, vel Principes supremi legem concederent, Ne Iudex in causis ingerentibus pœnam sanguinis, posset à reo exigere iuramentum de dicenda veritate, propter euidentem occasionem periurij, vt inquit Gom. sup. sicut in c. Clericos 3. de cohabit. Cleric. & mulier. dicitur, *Clericos, qui tenent concubinas, non esse compellendos ad eas abiurandas, propter periculum periurij, sed censuris cogendos.* maius periculum est in reis. 21

Responsio prima.

Expediret hoc iuramentum tolli.

Resp. Secundò, Per *iuramentum calumniæ* eo loco non intelligi iuramentum de dicenda veritate, sed de non agēdo calumniose; seu quòd non committet calumniam in causa. si quis enim bene aduertat, in nullo paragrapho illius legis requiritur vt reus iuret se in omni parte litis veritatem dicturum, sed tantum, quòd *putans se bonā instantia vti, ad reluctandum venerit; & quod causa patronis nihil dederit vel promiserit.* 22

Secunda.

Nec obstat L. Marcellus. 11. §. 1. ff. de act. rerum amotarum, vbi in actione rerum amotarum facto diuortio, cogitur coniux, contra quem actio instituitur, iurare; quia id intelligitur de iuramento, quod parti à parte defertur ad litem terminandam, & ad recuperandum suum, vel sibi debitum quod pars ex iustitia debet restituere. Simili modo intelligendæ quædam aliæ leges, quas adducit Gome. sup. nos autem hic agimus de iuramento, quod à Iudice defertur reo in causa criminali. 23

DVBITATIO IV.

Vtrùm reus condemnatus secundum allegata & probata, teneatur obtemperare sententiæ.

RESP. & dico Primò, Quando sententia re ipsa est iniqua, vt quia nititur falsa præsumptione, aut falsis probationibus, non obligat in conscientia, quamuis secundum ordinem iuris sit lata. Est communior sententia DD. Ratio est, quia sententia est veluti lex quędā alicui priuatim imposita. at lex non obligat, quādo ex eius obseruatione sequeretur id, quod est contrarium fini legis. quare cū finis sententiæ sit vt cuique tribuatur quod suum est, si ex eius obseruatione contrarium eueniret, non obligat. 24

Sententia nitens falsa præsumptione vel falsis probationibus.

Vnde sequitur Primò, Eum, qui per talem sententiam, aliqua re priuatus est, vt legato, vel hæreditate, vel mulctatus pecunia, non teneri in conscientia ad solutionem, nisi non parendo sententiæ maius malum aut scandalum timeretur. 25

Non tenentur soluere.

Sequitur Secūdò, Eum, cui res talis est applicata, si sciat sententiam falso fundamento niti, non posse eam retinere, sed obligari restituere: quia illa res est alterius. Ita Sotus l. 3. q. 6. ar. 5. & Innoc. in c. Quia plerique. 8. de immunit. Eccles. & alij. 26

Cui res applicata, tenetur restituere.

Nec obstat quòd Respub. & Princeps possit ex causa de bonis subditorum disponere, eaque alijs tribuere, vt patet in præscriptione; hic autem videatur esse sufficiens causa, nempe vt publica iudiciorū forma seruetur: quia etsi hæc causa forte sit sufficiens vt Iudici tribuat auctoritatem iudicandi secundū allegata & probata contra priuatā scientiam suam, & exequendi iudicatum; tamen non est sufficiens, vt alte amittat re vera rem suam, ita vt in foro conscientiæ teneatur ea alteri cedere, aut vt alter, cui applicata est, non teneatur eam restituere si possit, & sciat sententiam falsa præsumptione niti: hoc enim ad bonum publicū non est vllo modo necessarium, aut expediens. quis enim dicat expedire Resp. vt si per calumniam probatū sit me esse hæredem à Petro institutum; possim hanc hæreditatē mihi arrogare, etsi certo sciam me hæredē non esse? aut vt fiscus possit sibi vindicare bona eius, de quo illi certo constat, per falsos testes conuictum de hæresi vel incestis nuptijs: sanè nulla æquitas hæc patitur.

Aduerte tamen, si quis esset priuatus beneficio vel officio 27

Institutus in beneficio quo alius iniustè priuatus.

tio per sententiam secundum allegata & probata latam, & illud tibi à legitimo collatore esset collatum; probabile esse te non teneri ad restitutionem, etiamsi scires sententiam falsis probationibus niti; id enim docet Innocent. in capit. Quia plerique 8. de immunitate Eccles. & Panormitan. in cap. 1. de concessione præbendæ, Glossa ibidem, & communiter Canonistæ. probant, quia hoc ipso, quo condemnatus non appellauit, acquieuit sententiæ, & ita transiuit in rem iudicatam, iuxta capit. Quod ad consultat. 15. de sententia & re iudicata. & capit. Cum dilectus. 32. de electione.

28 Verum hæc ratio non satisfacit: solum enim probat, præsumendum in foro externo sententiam fuisse iustam, eo quòd non appellauerit; & ideo postea illum non esse admittendum in iudicio, si repetat beneficium; non tamen probat beneficium iustè retineri; si sciatur illum iniustè priuatum.

Vnde aliter probatur hæc sententia, quia Ecclesia & Respubl. eo casu priuant reum absolute beneficio vel officio, & applicant ei, cui postea cōfertur: id enim facere possunt, cum hæc sint bona communia, in quibus multo maiorem habent potestatem, quam in fortunis priuatorum, & alias subest iusta causa sic faciendi: tum ne iurisdictiones sint incertæ, quæ res multo maioris est momenti, quàm vt nemo sine culpa iure suo priuetur: tum quia cum constiterit de innocentia Rei, facilè poterit ei alia ratione consuli, conferendo ei aliud officium vel beneficium: tū quia quamdiu non constat publice fuisse innocentem, restitutio est impossibilis: nam beneficium non potest restitui, nisi per collatorem: collator autem nolet restituere, vel quia de Rei innocentia illi non constat, vel quia nolet videri fecisse contra Iudicis sententiam, vel quia ipsemet est Iudex, qui reum priuauit. quare is, cui tale beneficiū est collatum, poterit illud retinere, cum resignando non possit alteri prodesse. neque etiam tenetur illi restituere fructus: si enim titulum retinere potest, & præstare officium, etiam fructus potest seruare, cum hi sequantur titulum, & debiti sint propter officium. neque tenetur alia ratione compensare; quia causa nō est, cur alter sit priuatus. vnde hic queri non potest, sibi ab illo iniuriam fieri. Idem dicendum de officijs sæcularibus.

Non potest se per vim tueri.

29 Dico Secundò, Reus tamen in hoc casu non potest per vim se defendere contra Iudicem aut ministros, ne sententiam talem exequantur. Ita Diuus Thomas quæstio. 69. artic. 4. Sotus lib. 5. quæstio. 6. artic 4. estque fere communis sententia Doctorum. Probatur Primo, Quia Iudex habet Ius exequendi talem sententiam, immo auctoritate Principis & Reipubl. ad hoc compellitur, ergo reus non potest ei resistere: alioquin daretur bellum vtrimque iustū, absque ignorantia. Secundo, Quia nasceretur inde graue scandalum & perturbatio in Repub. nam omnes iudicarent illum committere crimen maiestatis, & concurrerent ad eum opprimendum; & si bene illi cederet, nefarij homines imitarentur. Suppono Iudicem seruato Iuris ordine processisse.

Sententia quorundā.

30 Aduerte tamen, quosdam sentire, in hoc casu non esse illicitum vii mera defensione, si scandalum absit, & alioquin innocens plectendus esset morte. Ita etiam dicitur tenuisse Franciscus Victoria, & docent quidam Iurisperiti, quos citat Couarru. lib. 1. variar. cap. 2. num. 13. nempe Paris a Puteo, Lucas Penna, & Hippolytus. quę sentētia probari potest, quia Iudex & ministri in eo casu non habent verum ius inuadendi, cum ille non sit dignus pęna; sed solum præsumptum, seu in opinione: ergo potest aduersus eos vti defensione: sicut qui inuaditur ab innocente furioso, potest se contra illum tueri, etiam cum ipsius lęsione & morte, si aliter eius vim declinare nequit; eo quòd ille Ius inuadendi non habeat. similiter quando erratur in persona malefactoris. Idem & potiori ratione dicendum, si Iudici de iniquitate causæ constaret. Verum ego istam sententiā in vsum non facile admiserim, maximè propter scandalū, quod vix abesse potest. Quod si Iudex non processisset Iuris ordine seruato, tunc omnino posset reus se defendere, vt etiam D. Thom. fatetur.

DVBITATIO V.

Vtrùm reus possit fugere ex carcere, & vincula carceremque estringere.

31 *Ante sententiam potest fugere.*

RESPONDEO & dico Primò, Ante sententiam fugere posse, nisi fortè iurauerit se permansurum. est communis sententia DD. (vide Cou. l. 1. var. c. 2. num. 11.) quam vsus omnium gentium confirmat. Ratio est, quia nō conijcitur in carcerem vt ibi sponte maneat, (hoc enim nemo, vel certe perpauci facturi sunt) sed vt ibi detineatur interim dum causa eius excutitur. Nec refert, quòd ex fuga illa commentariensi damnum obueniat; quia iure suo vtitur, & ille suæ negligentiæ id assignet, vt qui non melius illum custodiuit. hic tamen reus considerare de-
32 bet, vtrùm tanti sua intersit fugam capessere, vt damnum illud proximi secundum charitatis legem non sit curandum.

33 *Etiam post sententiam potest.*

Dico Secundò, Etiam post sententiam fugere potest, si damnatus sit ad pęnam mortis vel mutilationis: D. Thom. q. 69. ar. 4. Couar. sup. Ratio est, quia non potest ei præcipi cum obligatione vt cum tanto damno suo ibi maneat: hoc enim præceptum esset nimis difficile, inhumanum, & quodammodo superans humanam conditionem. confirmatur ex D. Thoma supra, quia nemo potest condemnari ad faciendum aliquid, vnde ei mors sequatur; adde, vel aliquod graue corporis damnum. atqui sponte manere in carcere in hoc casu est aliquid facere, vnde mors vel graue damnum sequitur: vt inquit D. Thom. ergo, &c.

34 *In vita conseruanda, quantum.*

Vbi Nota, etsi possit quis aliquid facere, ex quo per accidens seu ab alio mors inferetur, vt manere in carcere, ascēdere scalas, præbere iugulum & similia: nemo tamen potest ad hæc facienda ita condemnari, vt quouis euentu ad hæc obligetur: nam si ostenderetur spes euasionis, posset reus etiam sub patibulo vel ictu gladij fugam capere: tantum enim cuique Iuris est ad vitæ conseruationem, vt nulla potestas humana obligare possit ad eam non conseruandam, si eius conseruandæ spes & copia ostendatur: nisi bonum publicum aliud postulet; vt si vrbs in periculo versetur; nam pars pro toto exponenda est, vbi autem talis causa non subest, nimis durum & inhumanum esset tale præceptum. vnde patet non posse lege humana statui vt dānatus ad mortem vel mutilationem, vel etiam aliam grauē pœnam corporalem, non possit fugere: quod est cōtra Caietanum, qui existimat, etsi reipsa nulla talis lex sit, posse tamen statui, & tunc reum obligatum iri vt maneat in carcere, quamuis esset capite plectendus. sed nobiscum sentit Sotus & alij, ob rationem allatam.

35 *Effringere carcerem.*

Sed difficultas est, vtrum possit tunc vincula rumpere & carcerem effringere. Quidam DD. negant, Henricus quodlib. 9. q. 25. Couar. l. 1. var. c. 2. nu. 14. fauet Syl. v. Accusatio, num. 12. Probatur Primò, quia carceris effractores grauissimè à legibus puniuntur, nempè pœna capitali, vt probat Couar. ex quatuor legib. Ciuilibus: ergo peccant sic fugiendo vel fugam moliendo: si enim non peccarent, tam grauis punitio esset iniusta.

Secundò, Si liceret carcerem effringere, non tenerentur de damno inde secuto; atqui tenentur, vt etiam Caiet. & Sotus, docent: ergo, &c.

Tertio, Quia effringere carcerem est vim inferre publicæ potestati. Hæc sententia est probabilis. Contraria tamen est verior & probabilior, vnde.

36 *Potest effringere.*

Dico Tertiò, Eum, qui licite potest fugere, posse ēt vincula rumpere & carcerem pertundere. Ita Caiet. & Sotus supra, Nau. c. 17. num. 102. & passim recentiores. Probatur Primò, Quia cui licitus est finis, licita etiam sunt media: ergo cui licita est fuga, licitum etiam se ad eam expeditum reddere, eiusque impedimenta remouere. Neque hoc est vim inferre potestati publicæ; quia hæc non est in vinculis & lapidibus, sed in Iudice & ministris, quibus nō licet vim inferre, quādo iusta est condemnatio. secus est de vinculis & carcere: sicut si quis obijceretur leoni deuorādus, posset se pro viribus contra eum tueri. Secundò, Reus nō tenetur ibi manere, sed Iudicis est curare vt vi maiore detineatur, ideo enim catenæ, compedes, numellæ sunt ferrea, & carceres firmissimi. alioqui si vinculis stupeis cōstrictus esset, non posset ea dirumpere, quod est ridiculum. Tertiò,

Illud præceptum oblata occasione euadendi, nimis esset durum, & humanis moribus minimè accommodatum.

37 *Ad 1. nes.* Vnde ad primum Respōdeo, Legislatores illos forte secutos fuisse alteram sententiam, quæ etiam est probabilis; vel certe illos procedere ex præsumptione, quod effractores vim custodibus intulerint, quod ipsa verba legis insinuant, præsertim lex pen. ff. de custodia & exhibit. & L. 3. ff. de effractorib. Vel denique, etsi culpa in tali fuga non sit, tamen ob bonum Reipub. vt facilius Rei possent detineri; pœnam aliquam statui potuisse, non quidem capitis, (nisi forte vis illata esset custodibus) sed mitiorem, pro arbitrio Iudicis. non enim pœna effracturæ est supplicium capitis, sed longe clementior, & arbitraria, vt docet Gomez. tom. 3. cap. 9. num. 11.

Ad secundum: Quòd teneantur ad reparationem carceris, id prouenit non ratione iniuriæ illatæ, sed ratione taciti contractus. cum enim iuste detineantur, videntur tacite consentire in compensationem damni, si quod fugiendo inferant directe: idque merito Reipub. potest ab illis exigere. non enim par est vt per fugam suam damnum Reipublic. inferant. Puto tamen hanc restitutionem vix esse in vsu.

Notandum tamen, si occasione fugæ tuæ, carcere pertu-

38 *Si alij quoque fugerint.* so. etiam alij captiui fugiant, non ideo teneberis de dāno, quod inde actoribus vel Reipub. euenit; quia illorum fuga per accidens sequitur ex tuo facto, nec tenebaris illam impedire, aut propter illam vitandam iure tuo non vti. vt recte Michael Salon q. 69. art. 4. Non tamen videtur verum, quod ibidem docet, iniustè condemnatum, si carcerē perfregerit, etiam ad reparationem eius teneri; quia cum per iniuriam detineatur a Repub. seu Reipub. ministro, potest vti iure suo & erumpere absque animo compensandi incommodi, quod Resp. ex illa eruptione incurret, eo quòd ipsa non haberet ius illum sic detinendi: sicut si detineat à priuato, possum pertundere murum, nec teneor illud damnum rependere.

Ad tertium patet ex dictis.

39 *Damnatus ad carcerē.* Dico Quarto Damnatus ad pœnam carceris temporariam non potest fugere. Probabile tamen est damnatum ad carcerem perpetuam, grauem præsertim; item damnatum est triremes, fugam capere posse.

Prior pars est communis, quia hæc pœna non est ita grauis, quin reus, qui ob sua crimina, iuste ad eam est damnatus, debeat eam sponte subire: sicut soluere mulctam pecuniariam, concedere in exilium, seruire ad tempus in hospitali, manere ad tempus conclusus intra Monasterium, & similia.

Altera pars, *de carcere perpetuo*, præsertim graui, esse contra Caiet. q. 69. a. 4. Sotum sup. & Couar. nu. 14. hi enim putant eum non posse fugere: quæ sententia etiam probabilis est. Crediderim tamen cum Michaele Salon, eum posse fugere, si carcer valdè grauis esset. tum quia non tam condemnator vt ibi sponte maneat, quàm vt detineatur; tum quia nimis graue esset, obligare in conscientia ad sponte manendum, quando esset euidens spes euadendi, secus si carcer esset laxus & commodus.

Triremes. Idem, & potiori ratione dicendum de damnatis ad *triremes*: non enim damnantur vt sponte ibi maneant. sed vt detineantur.

Exilium. De *exilio* alia est ratio; nam illa pęna non potest executioni mandari, nisi spontanea actione Rei. si tamē exilium esset grauissimum, forte non esset illicitum fugere.

Seruitus. De pœna *seruitutis*, videtur eadem ratio atque de carcere perpetuo. Itaque si seruitus esset valde dura, posset fugere. secus si esset tolerabilis. Salonius tamen generatim tenet damnatum ad seruitutem, absolute posse fugere, sicut seruos bello captos, quod non videtur improbabile; præsertim cum seruitus sit mors ciuilis.

DVBITATIO VI.

Vtrùm alij possint reo fugam è carcere consulere & auxilium ad eam præbere.

40 *Possunt qui nō ministri iustitiæ.* RESPONDEO & dico Primò, Cuicumque fas est fugere, ei possunt alij fugam & vinculorum diruptionem consulere, modo non sint potestatis publicæ ministri. Ita Caiet. & Sot. su. & alij passim. ratio est, quia quod tibi licitum est facere, id possunt tibi esse suasor & auctor vt facias; nisi ratione officij prohibear: quo modo prohibentur ministri iustitiæ; qui cum ex officio teneantur curare. vt reus detineatur, contra iustitiam Reip. debitam facerent, si fugam suaderent.

Dico Secundò. Probabile etiam est, licitum esse eisdem captiuo porrigere instrumenta, quibus vincula incidat, & carcerem effringat. est contra Sotum l. 5. q. 6. art. 4. sed ita expresse docent Caiet. & Michael Salon sup. Probatur Primo, Quia si potes alicui consulere finem, cur non etiam porrigere media necessaria ad illum consequendum, præsertim cum consilium non videatur aliud esse quam spiritale quoddam instrumentum? Secundò, licitum est ostendere illi viam & modum, quo possit elabi, vt etiam Sotus fatetur, (hoc enim ad consilium pertinet) atqui hoc non est minus opitulari, quam præbere instrumenta. Tertiò, Nulla est ratio, cur non possim præbere instrumentum ei, qui licitè vtetur, nisi ob aliquam peculiarem causam id mihi sit prohibitum. Neque, id est, violare publicam custodiam; quia non iniuo effringere, neque porrigo instrumenta ei, qui iniuste vsurus sit. 41 *Præberi instrumenta captiuo.*

Dices, si quis probaretur instrumenta præbuisse, grauiter puniretur: ergo est peccatum. 42

Resp. Etiam consultor effractionis & fugæ, & ipse reus fugiens puniretur, & tamen hæc consulere licet, & fugere, etiam sententia Soti.

Aduerte tamen, quamuis reo non possit prohiberi ne fugiat, ita vt obligetur in conscientia, tamen alijs potest prohiberi ne aut fugam suadeant aut instrumenta præbeant. non enim alij tantum iuris ad hæc habent, quantum ipse reus, neque illis hoc præceptum ita est durum, sicut reo. 43

Dico Tertiò, Non tamen possumus iuuare reum effringendo exterius carceres & rumpendo vincula est communis DD. Probatur Primò, Quia solus reus ad id ius habet, propter maximum incommodum, quod ipsi imminet. Secundò, Alioquin nihil posset Iudicibus satis esse firmum & tutum ad custodiam reorum; quod cederet in maximum Reipub. damnum. 44 *Nō possumus iuuare effringendo.*

DVBITATIO VII.

Vtrùm aduocati teneantur pauperibus patrocinari gratis.

D. THOM. Q. 71. ART. 5.

RESPONDEO & dico Primò, In extrema necessitate pauperis, quando putatur nemo alius illi patrocinium præstiturus, quiuis aduocatus tenetur ei succurrere, etiam gratis. Ita D. Thom. q. 71. ar. 1. & alij DD. dicitur autem esse in *extrema necessitate*, v. g. cum imponitur illi crimen, ob quod plectendus sit capite, vel spoliandus omnibus bonis & in extremam conijciendus inopiam, nisi defendatur. ratio est, quia quisque tenetur extremæ egenti illud impendere quo ipse instructus est, si ipse similiter nō eget, vt si pauper extremè eget cibo, tenetur succurrere q. habet cibum, qui autem non habet cibum, sed pecuniam, non tenetur, nisi in defectum alterius, vt si alter cibus obtineri non possit. si extremè eget pecunia tenentur succurrere qui pecuniam habent; si opera medici vel chirurgi, tenentur hi gratis operam suam præstare; neque diuites tenentur pro eo soluere, nisi forte illi ex sua malitia nolent aliter opitulari: tunc enim pecunia illi esset necessaria ad vitæ conseruationem. Idem dicendum de aduocato. cuius patrocinio pauper extremè eget. vide Diuum Gregorium Homilia nona in Euangelia, sub finem; *Habent*, inquit, *intellectum, curet omnino ne taceat: habent rerum affluentiam, à misericordiæ largitate non torpescat: habent artem, qua regitur, vsum illius cum proximo partiatur; habent loquendi vsum, apud diuitem, pro pauperibus intercedat. talentum quippe ab vnoquoque nostrum venturus Iudex exiget, quantum dedit.* 45 *In extrema necessitate tenetur.*

Sed difficultas est, vtrum idē dicendum sit de graui necessitate? Nauarrus cap. 25. num. 20. putat non teneri nisi in extrema necessitate pauperis, quando ex patrocinio vita ipsius vel ipsi coniunctorum, vt patris, matris, vxoris, 46 *Vtrū etiam in graui.*

prolis,

prolis, pendet: quod intellige, nō teneri sub peccato mortali. nam intolerabile esset dicere sub nullo peccato teneri. Idem sentit Caietanus in hunc articulum dicens tunc solum obligari sub veniali. Sed contrarium longe verius. vnde.

Etiam in graui tenetur.

Dico Secundò, In graui necessitate pauperis (vt si iniustè damnandus putaretur ad triremes, ad publicam flagellationem, ad durum carcerem, vel amissa lite iusta graue morbū contracturus) tenetur aduocatus sub peccato mortali suum patrocinium exhibere, modo ipse aliquo modo superfluum suo statui habeat; id est, modo præter illam operam, quæ illi necessaria est ad statum suum sustentandum, aliquid temporis vel industriæ ei supersit. Ita Sylu. v. Aduocatus, nu. 11. Sotus l. 5. q. 8. art. 1. & alij. ratio patet ex dictis de eleemosyna q. 32. art. 5. vbi ostensum est, eos, qui quoquo modo superfluum habent, teneri in graui necessitate proximi sub peccato mortali; quod ibidē sensit Caiet. vnde parum sibi constat, dum hic contrarium tradit. Communis necessitas vix locum habet in ista materia; quia causæ iudiciales sunt ordinariæ magni momenti respectu pauperum, vel certe pauperes non sunt. vide supra c. 12. dub. 11. & cap. 16. dub. 1.

DVBITATIO VIII.

Quando aduocatus teneatur ad restitutionem parti.

47 *Negligentia, imperitia aduocati.*

RESPONDEO, & dico Primò, Quando ex negligentia vel imperitia ipsius, cliens iusta causa excidit, tenetur de damno, quod ipsi inde obuenit. ratio est, quia lege iustitiæ tenetur suo clienti pro causæ conditione diligētiam præstare: vt si sit difficilis, si magni momenti, tenetur magis laborare, quam si facilis vel parui momenti. similiter ex officio tenetur esse instructus conuenienti peritia, cum pro idoneo aduocato se gerat, & vt talis stipendia exigat. vide sup. c. 7. dub. 7.

48 *Si aduertit causam esse iniquam.*

Dico Secundò, Quando tuetur causam, quam aduertit esse iniquam, tenetur ad restitutionem omnium damnorum, quæ parti obueniunt ratione illius patrocinij; vt expensarum factarum, & eorum omnium, quæ per litem amisit: tenetur etiam suo clienti, si eum bona fide procedētem non monuit de causæ iniustitia: horum enim omnium est causa, vel committendo, vel omittendo contra debitum officij.

49 *Cliens monendus.*

Vbi Aduerte Primò, Si cliens monitus de causæ iniustitia, nolit desistere, aduocatum debere illum deserere; non tamen secreta causæ prodere parti, nisi id foret necessarium ad graue aliquod damnum proximi impediendum. tunc enim deberet Iudici aperire, vt occurrat, quiuis enim Iure charitatis tenetur proximi damna impedire, quantum sine suo damno potest. Neque tunc potest inducere partem ad transactionem, si ea cum damno eius futura esset: quia solum in causa dubia, trāsactio locum habet. vide D. Th. q. 7. art. 3. ad 2. Sylu. v. Aduocatus, num. 16. & Nauar. cap. 25. num. 28. vnde grauiter peccant aduocati & consiliarij, qui dum in successu litis aduertunt partem alteram tueri causam iniquam, inducunt alteram ad compositionem.

Transactio non suadenda.

50 *Fraudibus contra fiscum.*

Aduerte Secundò, Aduocatum Rei, qui ipsum fraudibus defendit contra fiscum. non teneri ad compensandum emolumentum, quod fisco ex damnatione prouenisset, si illum non defendisset, sicut nec ipse reus tenetur. quia pœna non debetur, nisi secuta sententia: ac proinde nec compensatio. & quamuis fraudibus istis faciat iniuriam Reipublic. quatenus peruertit iudicium publicum; hæc tamen iniuria non obligat ad restitutionem: quia non est contra Iustitiam particularem, sed legalem: quia etiam est iniuria Rei falsum testem subornantis, vt pœnam euadat.

51 *Aduocatus fisci.*

De aduocato fisci est maior dubitatio, multi enim Doctores inter quos est Michael Salon, putant hunc teneri ad compensandum fisco emolumentum talis pœnæ, si causam eius negligenter aut non fideliter egit; nam ex officio tenetur fisci commodis consulere. Sed contrarium videtur verius ex contrario fundamento; quia officium eius non est curare vt fiscus mulctis & cōfiscationibus ditescat, sed vt leges seruentur, & legum violatores puniantur. Itaque cum ipse ex iustitia non teneatur causam prosequi vt fiscus bona rei acquirat, non tenetur ad restitutionem, etiamsi causæ prosecutionem omittat, præsertim cum fiscus Ius propinquum ad bona illa non habeat, nisi secuta damnatione vel criminis declaratione. vide supra cap. 13. dubitatione 10.

Aduerte Tertiò, Si clienti intentetur actio criminalis, & aduocatus eum ita defendat vt accusator non potuerit cōuincere, & ideo damnatus sit ad pœnam talionis, non teneri aduocatum ad restitutionem illius damni, nec effici irregularem, quod est contra Nau. cap. 27. num. 209. sed ita docet Couar. in Clem. Si furiosus. p. 2. §. 5. num. 5. & Salonius qu. 71. artic. 3. controuers. 1. Ratio est, quia hoc damnum per accidens & præter ipsius intentionem accusatori obuenit. cuius ipse causam non tenebatur iuuare. Idem dicendum de reo, ex cuius negatione sequitur accusatori pœna.

Si accusator deficiat in probatione.

DVBITATIO IX.

Vtrùm aduocatus possit causam dubiam tueri.

RESPONDEO Primò, si vtraque pars est quasi æquè probabilis, potest suscipere vtriusuis; id est, siue Rei, siue actoris patrocinium: tunc enim vterque Ius habet iudicio experiundi. 52 *Si causa dubia*

Dico Secundò, Si causa Rei minus quidem sit probabilis quam actoris, absolutè tamen sit probabilis, potest aduocatus eam tueri. Ita Sotus l. 5. q. 8. art. 3. Patet: quia reus tunc se potest tueri: ergo, &c.

Sed difficultas est, si causa actoris sit minus probabilis, quam rei? Sotus existimat aduocatum tunc non posse causam actoris suscipere, si inde graue damnum Reo imminere; id enim fore contra charitatem. quod interdum locum habere potest, quando causa potiri, parum interest actoris. ordinariè tamen quando causa est verè probabilis, suscipi potest, siue sit actoris, siue Rei; quia non semper id, quod videtur probabilius, est verius imò sæpè id, quod minus videtur, verius est vnde etiamsi aduocato videatur causa Rei probabilior; potest tamen bona fide suscipere causam actoris, quæ etiam probabilis sit, & subijcere se Iudicis determinationi, allatis ijs, quæ pro illa faciunt. 53 *Si causa actoris sit minus probabilis.*

Dices Primò, Ea pars est iure potior. cuius causa est probabilior: atqui iniquum est agere contra eum, qui maius Ius habet: ergo, &c. 54 *Obiectio 1.*

Respondeo, Ille, cuius causa est probabilior, videtur quidem Iure potior, non tamen semper est reipsa: vnde is, cuius causa est probabilis, nō tenetur eam deserere, quòd aduersæ partis videatur probabilior; sed potest adferre quæ pro sua faciunt; & totam determinationem Iudici relinquere, cui fortè aliter videbitur.

Dices Secundò, Cuius causa est minus probabilis, non potest alteri bellum inferre; vt patet ex dictis q. 40. ar. 1. dubit. 4. ergo nec litem aduersus eum suscipere. *Obiectio 2.*

Resp. negādo conseq. Ratio est, quia per litem fit inquisitio veritatis, vtri reipsa plus Iuris cōueniat, & decisio relinquitur Iudici, cuius est vtriusque partis momenta expēdere. sed belli illatio est sententiæ executio: vnde supponit sentētiam esse latam, vel debere ferri in fauorem eius, qui bellum infert. cuius autem Ius est minus probabile, non debet sententia pro illo, sed potius contra illum ferri; ac proinde non potest bellum mouere. *Alia est ratio litis, alia belli.*

Vtrùm autem Iudex teneatur sequi sententiam probabiliorem in Iudicijs, dictum est 1. 2. quæst. 19. art. 6. dubitatione 7.

SECTIO

maiestatis, falsæ monetæ, maleficio seu sortilegio, sodomia, & furto famoso; Addit Gomezius nu. 16. idem dicendum in delictis, quæ non possunt sine socio committi. Itaque in huiusmodi, depositio socij non solùm erit sufficiens indicium ad torturam: sed etiam erit semiplena probatio; & accedente alio socio, qui idem deponat, erit plena probatio, & poterit reus condemnari. vt docet Cynus in d. L. vlt. C. de accusat. & Panor. in cap. 1. de confessis. debet tamen hæc depositio fieri tamquam à teste, nempe cùm iuramento & citata parte: cui etiam danda est copia depositionis, vt possit se defendere.

Inops. Nonò, Persona vilis, & inops, de qua suspicio est, facile posse pecunia corrumpi: secus si sit honesta. vide L. 3. & 4. ff. de testibus, vbi fere hæc omnia habentur; & Syluest. v. Test. quæst. 1.

40 *Testis minus idoneus sæpè facit indicium.* Circa hæc Notandum Primò, Etsi testis minùs idoneus non probet semiplenè; facit tamen aliquod indiciũ, quod cum alijs coniũctum sufficiat ad torturam: nisi repellatur ob subiectionem vel reuerentiam, quam debet accusatori, vt si sit seruus, vel libertus, vel filius: tunc enim nullum facit indicium; similiter si ob inimicitiam. Denique si repellatur, eo quòd sit receptus ante litem contestatam; vel parte non citata: hoc enim casu attestationes non valent; (vt habetur cap. Quoniam §. vt lite non contest. non procedatur) præterquam in casibus ibidem, & in Glossa exceptis. Quidam tamen dicunt testes minùs idoneos non facere vllum indicium, si tempore depositionis pars opposuit exceptionem inhabilitatis; idq; approbat Gomezius num. 20. sed non puto receptum in praxi.

41 *Aliquando admittuntur.* Notandum Secundò Testes minùs idoneos, admitti tãquam idoneos, quando delictum est commissum eo loco vel tempore, vbi copia testium haberi nequit, vt in campo, sylua, cubiculo, monte, vel nocturno tempore, vt pa-
42 *Si alter valdè dignus fide.* tet capite finali, de testibus. Item si alter testium sit valdè dignus fide, potest supplere defectum, qui est in altero minùs idoneo, ita vt simul efficiant plenam probationem; vt tenet Baldus in L. Si quis ex argentarijs 6. §. 1. ff. de edendo, & alij Doctores ibidem.

DVBITATIO VI.

Vtrùm semper teneatur quis testari vel denunciare, Iudice præcipiente, vel iuramentum deferente.

RESPONDEO & dico Primò, Subditus tenetur denuntiare & testari, posito præcepto Iudicis.

Primò, Si auctor laboret infamia delicti.

43 *Tenetur testari posito præcepto, certis casibus.* Secundò, Si nulla quidem laboret infamia, tamen ab eo impendet damnum bono publico in futurum, quod alia ratione quam per Iudicem auerti nequit. hoc casu etiam absque præcepto Iudicis obligatur.

Tertiò, Si graue malum impendeat alicui priuato, quod aliter nequeat impediri. nam tunc etiam charitas obligat ad denuntiandum vel testandum. In his tribus euentis Iudex habet auctoritatem præcipiendi denuntiationem & testificationem: vnde si præceperit sub pœna excommunicationis latæ sententiæ, qui non obedierit, incurret censuram, quia tenebatur obedire, vt rectè docet Nauar. cap. 17. num. 34. & 35. & cap. 25. nu. 46. & 47.

Quartò, Si de auctore delicti est semiplenè probatum. si enim vnquam testem cogere potest; certe tunc potest; vnde delato iuramento, tenetur testis iurare de veritate dicenda. Confirmatur, quia delictum iam incipit esse publicum, non minùs quàm per infamiam: ergo si posita infamia rei tenetur testari, etiam tenetur posita semiplena probatione. cessat enim ratio, cur possit excusari, nempè infamatio rei de crimine occulto.

Quintò, Si procedatur via accusationis, & delictum ple-
44 nè probari possit, testis citatus tenetur testari. colligitur ex L. Inuitus. 18. & 19. ff. de testibus vbi dicitur, quinã non possint compelli ad testandum inuiti; vnde à contrario sensu intelligitur ceteros posse inuitos compelli, inter quos etiam est iste. Probatur, Nisi hoc casu testis possit cogi, nemo auderet accusare; quia non posset probare nolente teste; & sic videretur calumniator: hoc autem redundaret in
Sponte se offeret. damnum publicum. Adde quando quis accusauit vel denuntiauit, eo quòd in conscientia ad hoc obligaretur; tunc testis tenetur sponte se offerre in testem; vt docet Nauar. cap. 25. num. 47. quod intellige, si videt suum testimonium esse necessarium.

Dico Secundò, Multis tamen casibus non teneris denuntiare vel testari. 45 *Quando nõ teneatur.*

Primò, Si nosti ex confessione sacramentali: imò tunc nulla ratione potes; etiamsi inde Reipub. salus penderet: vt communiter Doctores tradunt. *1. casus.*

Secundò, Si tibi sub secreto patefactum est, consilij vel auxilij petendi causa, ad salutem animi vel corporis miseri delinquentis; vt si sis medicus, aduocatus, obstetrix, tunc enim non potes denuntiare, nec testimonio tuo confirmare, etiamsi de auctore esset infamia, vel semiplena probatio. Ita Corduba lib. 1. qq. quæst. 43. dub. 2. Nauarr. cap. 25. nu. 46. Petr. Nauarra lib. 2. cap. 4. nu. 222. qui multos citat pro hac sententia: qui tamen id non docent in euentu infamiæ & semiplenæ probationis. ratio est, quia non debet misero homini obesse, quòd consilij vel auxilij petendi causa se alteri bona fide patefecerit: alioquin peccatores à consilio petendo auerterentur: vnde multa mala sequi possent. *2. casus. Si causa cõsilij vel auxilij.*

Dices, Iudex habet ius inquirendi, dum est infamia vel semiplena probatio: ergo qui nouit, tenetur patefacere, etiamsi sub iuramento promiserit seruare secretum. Tua enim promissio & tuum iuramentum non potest iuri Iudicis præiudicare. 46

Ob hoc argumentum Sotus de secreto, membro 2. q. 7. concl. 4. contrarium tenet. Sed neganda est consequentia; etsi enim Iudex legitimè inquirat, vt officio suo & Reipub. satisfaciat, ego tamen, qui sic cognoui, nec teneor, nec possum aperire, ob rationem dictam. multò enim magis cedit in bonum publicum vt huiusmodi sileantur, quàm vt detegantur.

Aduerte tamen, si denuntiatio vel testificatio sit necessaria ad damnum aliquod publicum vel priuatum auertendum, promissionem secreti, etiam iuramento cõfirmatam, non obligare, quia nullum iuramentum promissorium cedens in damnum iniustum tertij obligat: ac proinde sallis teneris illud aperire, non secus, ac si non promisisses. 47

Tertiò, Si auctor non laborat infamia, nec timetur damnum in futurum, (vt si speretur emendandus priuatis monitis) non teneris denuntiare, neque testari contra eum, quando proceditur per inquisitionem, etiamsi tu cum illo bis vel tribus alijs scias. est ferè communis sententia DD. qui docent, Iudicem non posse tunc inquirere; vel si potest inquirere, id non esse ex eo, quòd iurisdictionem habeat in auctorem occulti criminis; sed vt satisfaciat Reipubl. quæ postulat, vt fiat diligens inquisitio, vt malefactores timeant & compescantur: non tamen postulat vt in hoc casu reuelentur. Ita Sylu. v. Inquisitio 1. num. 7. & v. Correptio num. 6. Fumus v. Inquisitio nu. 6. Petrus Nauarra lib. 2. cap. 4. nu. 168. vnde hic datur species quædam belli vtrimque iusti, dum Iudex iuste testem vrget, & testis iuste negat. 3.

Putant tamen quidã in huiusmodi euentu non esse contra iustitiam, si denuntiẽs aut testeris; modo crimen nõ sit adeò occultum, quin aliquo modo probari possit. quia qui potest probare, ei concessum est propter bonum publicũ. Ius accusandi vel denuntiandi: hoc enim expediebat ad malefactores coercendos. verùm quousq; id licitum sit, ostensum est supra cap. 29 nu. 111. & 112. 48 *Si possit probari, non est cõtra Iustitiã denuntiatio.*

Addo, non esse contra iustitiam dum crimen est publicum & auctor occultus, si contra eum deponas cum iureiurando tamquam testis, etiamsi solus videris; quia efficies semiplenam probationem: qua posita, Iudex potest procedere ex officio etiam ad torturam. *Neque cum solus nosti auctorem.*

Quartò, Quando proceditur via accusationis, si testis videt rem probari non posse, eo quòd ipse solus & accusator sciant, non tenetur testari, quia accusator non potest tunc accusare, nisi forte id necessarium fuerit ad malum impediendum. potest tamen testari si velit; & efficiet semiplenam probationem; poteritque Iudex ex officio procedere contra reum, eum subijciendo quæstionibus. nam generali consuetudine receptum est, vt nec accusatio impediat inquisitionem, nec inquisitio accusationem, & vt hæc duo remedia possint simul concurrere in principio, medio, & fine totius causæ, & alterum alteri possit succedere, esseque adminiculo; vt docet Clarus lib. 5. §. Pract. criminal. quæst. 3. & Gomezius tom. 3. cap. 13. 4 49 *Aliquando potest testari, sed non tenetur.*

Quin-

50 Quintò, Quando Iudex quærit quis acceperit, non tenetur subditus patefacere eum, qui, quòd nō posset aliter obtinere solutionem, accepit causa iustæ compensationis; vt rectè Nau. c. 17. num. 125. ratio est, quia præceptum Superioris procedit ex præsumptione alicuius iniustitiæ, quam subditus putat hic non subesse.

Sextò, Si ex denuntiatione vel testificatione aliquod notabile damnum mihi meisve immineret; non teneor. non enim hæc officia præstare tenemur cum nostro damno, nisi bonum publicū illud necessariò postulet. Ita Nau. c. 25. num. 50. & Cou. qq. pract. c. 18.

Septimò, Si cognoui ab ijs, qui fide non sunt digni: hoc enim perinde est ac si nescirem: vnde non teneor testari, aut denuntiare; vt rectè Nau. c. 25. num. 46. neque expedit reuelare eos, qui dixerunt, si fide digni non sunt; quia reus exponeretur periculo iniustæ infamiæ & pœnæ. Iudex enim, qui nescit fidem eorum suspectam, fortasse eis credet & ex eorum testimonio pœnam inferet. Si nō possum probare, (vt si solus noui) non teneor denūtiare, etiamsi Superior præcipiat; ita Nauar. c. 17. num. 136. quod intellige de denuntiatione, quæ fit tamquam Iudici, & in ordine ad punitionem. Si tamen agatur de testando, satis est me scire; quia testis non tenetur probare.

51 *Iuramentū testium.* *Iuramenti interna limitatio.* Notandum autem est, in omnibus casibus, in quibus nō tenetur reuelare iniuratus, non teneri etiam iuratum modò iuramētum suum conuenienti modo intellexerit, nempe cum interna restrictione, quæ casum præsentem excludat: vt si dum præcepto Iudicis iuras te dicturum veritatem, quam nosti, restringas mente, *quatenus iurè teneor:* quando enim non tenetur testari Iudice præcipiente; non potest Iudex ei impoonere obligationem vt secundum mentem suam iuret: quare potest iurare alio sensu sibi commodo; neque vllum in eo committitur mendacium, vt multis exemplis ostendi potest, vide sup. ca. 1. dub. 10. Cauere tamen debet, ne deprehensa veritate, à Iudice putetur periurus, & pœna falsi plectatur. quòd si quis absque huiusmodi restrictione iurauerit, tenetur reuelare omnia, quæ absque peccato reuelare potest, vt iuramento satisfaciat.

DVBITATIO VII.

Vtrùm testis ratione falsi testimonij teneatur ad restitutionem.

52 *Si ex graui culpa dixit falsum testimon.* RESPONDEO & dico Primò, Si vel sciens vel ex crassa ignorantia dixit falsum testimonium, ratione cuius alter iniustè damnum acceperit, tenetur ad restitutionem damnorum in solidum. ratio est, quia per iniuriam est causa efficax totius damni.

Si reus ante erat conuictus, non restituet. Aduerte tamen Primò, Si reus iam erat per alios testes conuictus; & tuum testimonium accedens nihil effecit, eò quòd pœna propter illud non est aucta, nec Iudex firmior redditus est ad eam irrogandam: te non teneri ad restitutionem: quia etsi iniuriam ei facias, non tamē es causa efficax damni, quod ex prioribus testimonijs iā censetur illatum. vide sup. c. 13. dub. 2. & 3.

53 *Tenetur reuocare, vt malū auertatur.* Secundò, Qui hoc modo falsum testimonium dixit, ratione cuius mors vel mutilatio est inferenda, tenetur sua dicta retractare, si id profuturum putet, quamuis ipsi simili pœnæ periculū crearetur, vt communiter docent DD. quisque enim tenetur damnum, quod alteri inique parauit, auertere, etiam cum pari damno suo; vt patet in restitutione famæ, pecuniæ, & honoris: nam in pari damno, melior censeri debet conditio innocentis. vide supra cap. 11. dub. 20. & 22.

Dices, Quisque magis tenetur consulere vitæ suæ quàm alienæ: ergo non tenetur succurrere vitæ alienæ cum periculo suæ.

54 Respondeo, Antecedens solum est verum in pari causa innocentiæ; vt si vita tua sine mea culpa sit in periculo, nō teneor tibi consulere cum periculo meæ. secus est. si mea culpa & iniuria periclitetur. Hinc fit, vt si alios ad falsum testimonium dicendum induxeris, ex iustitia tenearis eos monere vt retractent; quòd si noluerint, debes Iudici totā tuam machinationem aperire, vt innocens liberetur; quamuis inde tibi certa mors impenderet; vt rectè docet Petrus Nau. l. 2. c. 3. num. 253. quod intellige, modò spes sit reuocationem illam profuturam.

Dico Secundò, Qui falsum testimonium dixit ex ignorantia vel inaduertentia non damnabili, vel ex obliuione, saltem non mortifera, ratione cuius contingit aliquem dānari, non tenetur ad restitutionem. Ita Caiet. q. 70. art. 4. & Petr. Nau. sup. Probatur, Quia neque ratione rei acceptæ; (cum nihil inde habeat) neque ratione iniustæ damnificationis; quia non peccauit, saltē mortiferè, vti supponimus: atqui probabile est non teneri ad restitutionem ex damno illato, eum, qui non peccauit mortiferè, vt ostensum est supra cap. 7. dub. 6. censetur enim huiusmodi damnum quasi fortuitò illatum. Hinc etiam sequitur, illum non teneri cum vitæ periculo suum testimonium retractare; vt ibidem Caietanus. 55 *Si absque graui culpa dixit.*

DVBITATIO VIII.

Vtrùm testis teneatur ad restitutionem, si nolit testari, vel si veritatem occultet.

SVPPONO Primò, Non teneri ad restitutionem ex eo quòd se non obtulit; quia nō tenetur ex iustitia se offerre: quamuis interdum teneatur ad hoc ex charitate; vt si suum testimonium videt esse necessarium ad liberandum innocentem, vel ad accusatorem, (qui propter bonum publicum tenebatur accusare) eripiendum periculo pœnæ talionis (vt docet Nau. c. 25. num. 27. 56 *Tenetur aliquando se offerre.*

Secundò, Etiam non teneri ad restitutionem si nolit testari, quando graue damnum ei inde impēderet; quia non tenetur tunc testari. nec Superior potest eum ad hoc obligare, nisi ratio boni publici id postulet. vnde potest vel citatus non comparere, vel si compareat, aliquo artificio se eximere; vt docet Sotus de sec. memb. 2. q. 7. dub. 3. & Nau. c. 25. num. 50. & alij. *Nō tenetur cum graui damno.*

Sed difficultas est, si nullum damnum immineat, & à iudice citetur, vel iussus sit citari. Multi DD. docēt, si hoc casu fugiat vel se occultet, vel aliqua arte Iudicis interrogationem eludat, teneri ad restitutionem. Ita Nau. c. 25. num. 41. Sotus l. 5. de Iust. q. 7. ar. 1. Mich. Salon q. 70. ar. 1. dub. 3. & alij. Probatur Primò. Quia hoc ipso, quo citatus est, vel iussus citari, misso ad eum publico nuntio; tenetur ex iustitia testimonium dicere: sicut quando alicui ieiunium iustitiæ imponitur. Secundò, Si Iudex præciperet tibi vt proferas scripturam quamdam, ad causam pertinentem, & tu eā occultares vel lacerares, tenereris ad restitutionem dāni inde secuti: ergo similiter si præcipiat vt proferas tuū testimoniū. 57 *Si nullū impendeat dānum.*

Resp. & dico Primò, Verius omnino videri, eum, qui se occultat vel fugit priusquam Iudicis preceptum aut citatio ei legitime denuntietur, nō teneri ad restitutionē damni, defectu testificationis secuti: quamuis potuerit grauiter contra charitatem proximi peccasse. Ita tenet Salon, adducens pro hac sententia Petr. Soto & Io. à Peana. Probatur, quia nemo obligatur præcepto Superioris, priusquam id ei debito modo imponatur; sicut si inferior vitet cōspectū Superioris, ne ab eo mandatum aliquod accipiat: nō obligatur mandato, etsi malè faciat tali vtens artificio. Similī modo qui fugit vel se occultat, ne instituatur a Magistratu tutor vel curator pupilli, non peccat contra Iustitiam, etiamsi norit se ad hoc quæri. 58 *Occultās se vel fugiens non tenetur restit.*

Dico Secundò, Nō videri quoque improbabile, Si postquā citatio Iudicis per ministrum publicum ei est insinuata, fuga vel fraude aliqua testificandi actum declinauerit; vt si dicat reum sibi esse inimicum. Tenet Molina disp. 83. promittens se probaturum tract. 5. & multi viri docti huius Vniuersitatis a me consulti. Idem apertè indicat Sylu. v. Testis, nu. 8. vbi dicit eum qui falsum testatur peccare contra Iustitiam; cum verò qui iubente superiore nō vult testari, peccare eo quòd agat contra obedientiam & charitatem proximi, non iuuando proximum vel bonū commune quando debet. Similiter alij DD. etsi testem falsum dicant peccare contra iustitiam & teneri ad restitutionē, id tamen non dicunt de eo qui iussus recusat testari, sed solum dicunt eum peccare mortiferè. ita Tabie. v. Testis, nu. 50. Fumus eod. nu. 10. Caiet. v. Testim. 59 *Si iussio ei insinuata.*

Probatur Primò, Quia citatio illa & præceptum non

imponit illi obligationem Iustitiæ ad se sistendum & ad testandum, sed solum obedientiæ. non enim censetur iniustus si non compareat, sed inobediens vel contumax: sicut si quis iussus à Magistratu capessere tutelam, nollet obedire, vel falsis prætextibus se excusaret, non esset iniurius in Magistratum aut in pupillum; sed esset tantum inobediēs Magistratui, & in pupillum parum pius. Secundò, Quia obligatio, qua quis lege Iustitię tenetur in gratiam proximi aliquam functionem obire, non nascitur præcise ex præcepto Superioris; sed ex acceptatione eius, qui illam obit. hic enim acceptando officium vel functionem, implicitè promittit; & ita se ad illam obligat, & alteri ius tribuit ad illam exigendam. Nemo enim potest alteri dare ius ad functiones liberas alterius, nisi qui illarum est dominus. quare cum nemo sit dominus mearum functionum præter me nemo absque meo consensu alteri ius ad illas dare potest. Vnde vlterius sequi videtur, testem, etiamsi à Iudice præsente interrogetur, non teneri ex Iustitia respondere aut iurare de dicenda veritate, sed solum ex obedientia: quia Iudex præcepto suo non potest imponere illi obligationē iustitiæ ad iurandum, vel ad respondendum. Quare si nolit iurare aut respondere, puniri quidem potest, tamquam inobediens, sed non tenetur ad restitutionem damni secuti reo vel accusatori. Secus est si agatur de scripto proferendo in lucem, quia est res externa, de qua Respub. potest disponere, sicut de alijs bonis, quando causa subest.

Obligatio Iustitiæ, vnde oritur.

Petes, Quid si iurauerit se dicturum veritatem, nonne tunc tenebitur ex iustitia dicere veritatem? 60

Si iurauit.

Resp. Probabile esse non teneri ex iustitia, sed solum ex obedientia & virtute religionis, quia per hoc iuramentum non intendis vllum ius iustitiæ conferre in eum, cuius causa iurat, non enim intendit ei aliquid promittere, sed solū iurare hoc futurum: nempe quòd sit dicturus veritatem, quam nouit. Secus si promiserit. Hæc dixerim non omnino asserendo, sed disputādo, vt res ista a viris doctis magis examinetur. alioquin mihi sententia magis recepta est cordi.

CAPVT XXXI.

De Reo & Aduocato.

Continet Dubitationes 9. *D. Thomas q. 69. & 71.*

DVBITATIO PRIMA.

Vtrùm licitum sit reo & aduocato, occulta, crimina testium detegere ad labefactandum eorum testimonium.

1 RESPONDEO & dico Primò, Si illa crimina valeant ad infirmandum testimonium, non est contra iustitiam ea aperire, maximè si alius modus illius repellendi sit incommodus, est communis Doctorum, vide Sotum l. 5. de Iustitia, quæst. 7. art. 3. Ratio est, quia quisque potest seipsum tueri cum iusto moderamine, eodem genere armorum, quo oppugnatur: nec alter potest queri de iniuria, cum sit inuasor, & sponte se huic periculo exponat, hoc ipso, quo testatur vel accusat. Talia crimina sunt, periurium, crimen falsi, & omnia, ob quæ incurritur ipso facto excommunicatio, si nondum est absolutus denique omnia, ob quæ incurritur infamia iuris vel facti, vt si alibi infamis de aliquo crimine. vide Clarum q. 24.

Non est contra iustitiā.

2 Dico Secundò. Fieri tamen potest vt sit contra charitatē talia crimina patefacere. Primò, Si testis non se sponte ingessit, sed coactus à Iudice, & crimen, quod ei obijcitur esset graue, ob quod capite sit plectendus; causa verò Rei non sit magni momenti. quod si sponte se obtulisset ad testificandum, non esset tanta ratio habenda illius incommodi; sibi enim imputare debet illud detrimentum, quod per alterius exceptionem incurrit. Secundò, Si alia ratione minus noxia possis eum repellere; vt si sit consanguineus vel affinis actoris, vel de eius familia, si testis tibi inimicus; si pauper, si mente non firma, si impuber; & in causa criminali, si nondum est viginti annorum, de quibus supra cap.

Potest tamen esse cōtra charitatem.

3 30. dubit. 5.

Dices, Quando reus testem aliter repellere potest, videtur esse contra iustitiam, si occulta eius crimina pādat: quia si ratione minus noxia se possit tueri, non habet Ius vtendi defensione nocentiore; sicut qui inuasorem minore incommodo potest repellere, non potest ei grauem læsio-

4 nem irrogare.

Respondeo, Reum habere Ius repellendi testem quouis modo magis idoneo, cum testis hoc ipso, quo vult testari, videatur cedere iure suo, & permittere reo, vt omni modo qui ipsi erit commodior, se tueatur. In illo tamen modo tenetur nō excedere debitam moderationem. sicut is, qui inuaditur armis, nō tenetur ex iustitia fugere, aut terrere inuasorem clamoribus; præsertim quando hæc decore facere non potest; sed potest se armis tueri, faciendo id; quod necessarium est euasionem; quamuis aliquando ex charitate possit obligari vt alio modo vtatur.

Habet ius repellendi testem omni modo magis idoneo.

DVBITATIO II.

Vtrum reus, si impingat accusatori crimen mendacij, seu calumniæ. peccet & teneatur ad restitutionem.

D. THOM. QVAEST. 69. ART. 2.

RESPONDEO, & dico Primò, Reus saltem ex charitate ita tenetur respondere & se defendere, vt quam minimum accusatorem lædat: vt si de occulto accusetur, sufficit vt simpliciter neget. quare abstinendum est ab illa verborum asperitate, qua calumniæ vel mendacij crimen accusatori ingeritur: nam contra charitatem est, si proximo maius malum inferas, quam ad tui defensionem sit necessarium. 5

Debet quā minimum lædere.

Dico Secundò, Reus accusatus de crimine, quod iuridicè probari nequit, non peccat contra iustitiam, etiamsi neget crimen, imò etiamsi dicat accusatorem mentiri & calumniari. Ita Syluest. v. Restit. 3. q. Nau. cap. 18. num. 49. Petrus Nauarra lib. 2. cap. 4. num. 348. Colligitur ex D. Thoma. q. 69. ar. 2. vbi dicit, *reum se posse tueri quacumque via, modò non dicat mendacium*: atqui dum dicit talem accusatorem mentiri & calumniari, non dicit mendacium. Nam qui accusat de eo, quod probare non potest, calumniator præsumitur; vt docet Glo. in c. 2. de calumniatori b. ac proinde etiam censetur mentiri; tum quia contra mentē, seu contra dictamen conscientiæ suæ loquitur; tum quia falsum præsumitur in iudicio, quod probari nequit. Idem dicendum esse docent DD. de omni eo, qui etiam extra iudicium negat se dixisse aut fecisse quippiam, quod alius illicitè patefecit, vnde infamia vel offensio nasceretur: vt si sub secreto commisi quippiam, vel tāquam amico ex confidentia 6

Calumniator.

Illicite pate factum, negari quadam ratione potest.

fidentia tibi patefeci, & tu id alteri referas, qui inde grauiter offendetur. tunc enim si ille mecum de eo expostulet, possum negare me dixisse, conuenienti modo intelligêdo, vt mendacium vitetur: negando enim vtor iure meo, quisque enim ius habet sua occulta dicta & facta, vnde nasceretur offensio, tegendi quantum potest. quòd si iniquo delatori inde aliquid obueniat incommodi, id ipse sibi imputet, vt rectè Petrus Nauarr. capit. quarto, numer. 348. Secus quando alter poterat licitè patefacere; tunc enim ei fieret iniuria, si negaretur: nam sine sua culpa infamaretur vt mendax.

DVBITATIO III.

Vtrùm reus à Iudice interrogatus teneatur fateri veritatem.

D. THOM. Q. 69. ART. 1.

8 *Iurare de calumnia.*

RESPONDEO & dico Primò, Reum non teneri veritatem fateri, aut iurare de calumnia, (id est, se in omni parte litis veritatem dicturum) si Iudex non interroget iuridicè, seu iuris ordine seruato. colligitur ex c. Qualiter & quando. 17. & c. Cum oporteat. 19. & c. Inquisitionis. 21. de accusatio. estque communis sententia DD. vide Henricum quodlib. 1. q. 34. Sylu. & Angelum v. Confessio delicti, q. 1. Petrum Nau. lib. 2. c. 4. num. 136. Idem expressè docet D. Thomas, q. 99. ar. 2. *Non tenetur*, inquit, *aliquis omnem veritatem fateri, sed illam solum, quam ab eo potest & debet requirere Iudex secundum ordinem iuris*. Ratio est, quia quando non procedit iuridicè non potest reo vllam obligationem imponere ad crimen aperiendum, aut ad iurandum, cum Ius ei hanc potestatem non concedat. Vnde sequitur, reum non teneri ad eius mentem respondere, aut iurare, sed artificio posse eludere.

Notandum est, iuramentum de calumnia hæc quinque continere, iuxta Glos. in cap. 1. de iuram. calum. Primò, Putare se bonam causam fuere. Secundò, Se interrogatum à Iudice, veritatem non celaturum. Tertiò, Scienter falsas probationes se non adhibiturum. Quartò, Se litem fraudulenter non prorogaturum. Quintò, Se nihil promisisse, vel deinceps promissurum alicui causa litis, nisi quod iura permittunt. Sed non sunt hæc omnia semper iurâda, maximè reo in criminalibus.

Petes, Quando Iudex dicitur interrogare reum, seruato ordine iuris, & quando non?

Tribus euentibus ritè inquirit.

Respondeo, D. Th. suprà, quem passim sequuntur Theologi, ponit tres euentus, quibus Iudex potest inquirere secundum ordinem iuris, & etiam debet. Primus est, cù præcessit infamia. Secundus, cum suppetunt indicia expressa. Tertius, cum habetur probatio semiplena. Sub *infamia* intellige etiam *notorium*; cum videlicet delictum cum suo auctore est publice notum. Debet autem hæc fama esse legitimè probata per duos testes omni exceptione maiores; nimirum vt iuridice constet esse talem famam, eamque ortam non à maleuolis, vt suprà c. 29. dub. 16. dictum est. Itaque si reus potest accipere contra testes, vel ostendere famam à maleuolis sparsam, vel ex errore aliquo natam, nô tenebitur fateri, vt rectè notat Sotomus q. 69. ar. 2. controuersia 2. similiter indicia debent esse legitime probata.

Semiprobatio.

Semiprobatio criminis fit per vnum testem iuratum omni exceptione maiorem. hæc nôn sufficit ad interrogandum iuridicè, nisi sit coniuncta cum formali accusatione, vel cū eo quod vicem accusatoris supplet: vt sunt notorium delicti, fama de auctore, & denunciatio iuridica; quia Iudex ex se iudicium inchoare nô potest, sed aliquo horum modorum ad id debet prouocari. Itaque si nihil horum præcessit, non potest reum obligare in conscientia ad respondendum; vt docet Caiet. q. 69. ar. 2. Sotus de secr. memb. 2. q. 6. & alij. Ex his constat, quando Iudex interroget nô iuridicè siue reum, siue testem; nimirum id tûc fieri, quando de crimine occulto interrogat; de quo neque est fama côtra reum, neque indicia competentia, neque probatio semiplena. vt enim reo possit imponi obligatio à Iudice ad fatendû crimen, requiritur vt ià aliquo horum modorum delictum sit ad notitiam publicam, ita vt reo nô suppetat probabilis ratio celandi, seque defendendi. quamdiu enim delictum est ita occultum, vel incertum, vt ipse possit se probabiliter tueri & depellere obiecta: & contra omnem rationem, atque adeò contra ius naturæ est, vt ipsi imponatur obligatio in foro conscientiæ ad illud in suam perniciem pandendum: tale enim præceptum est nimis durum, & minus consentaneum conditioni hominum; cû nemo, vel nisi paucissimi illud sint seruaturi. Confir. quia nemo spoliādus est armis, quibus videtur iuste se, suaque tueri.

9 *Quando nô seruatur ordo Iure præscriptus in reo interrogando.*

Si non tendat ad pœnam.

Aduerte tamen, quãdo interrogatio iudicis vel superioris non tendit ad punitionem, sed ad impediendum peccatum, teneri subditum fateri veritatē etiam de occultis, etsi nullà præcessit infamia, aut semiprobatio aut indicia; vel certè debere abstinere ab eo in quo est peccati periculum. vt cum promouendus ad ordines rogatur de natalibus, de censuris, de irregularitate; cum inituri matrimonium interrogantur de impedimentis, &c. Superior enim causa impediendi peccati ius habet interrogandi, & subditus non habet iustam causam celandi, cum non possit sine graui peccato cum talibus impedimentis illa suscipere, aut illis vti; & aliàs liberè possit abstinere.

10 *Si dubitet an legitimè interroget.*

Dico Secundò, Non tenetur etiam crimen fateri, quando dubitat vtrum Iudex iuridicè, (id est, ordine Iuris seruato) interroget. Idem dicendum de teste. Ita Caiet. q. 69. art. 1. Sotus de secr. memb. 3. q. 2. conclus. 2. Adrianus quodlib. 2. Probatur Primò, Quia nemo tenetur parere Superiori cum graui suo vel alterius incommodo, nisi côstet eum legitimè præcipere & habere auctoritatem obligandi. cur enim tantum onus teneatur suscipere ab eo, de quo dubitat an possit imponere? Secundo, In dubio fauendum est reo, secus est, quando nullum inde notabile incommodum metuitur.

Hinc sequitur, Iudicem teneri aperire reo statum causæ, probationes, indicia, & testes, vt videat iuridice contra se procedi, seque interrogari posse; & vt si quid contra habeat, possit opponere & excipere: vt docet Caietan. quæst. 69. art. 1. & alij.

11 *Si iuridice procedatur.*

Sed difficultas superest, si iuridicè procedatur, idq. reo satis constet. Sunt duæ sententiæ. Prior est, neque tunc reū teneri suum crimen fateri, si inde pœna temporali plectēdus foret: secus verò si pœna spiritali, vt excommunicatione; tunc enim teneretur fateri. Ita Panorm. in cap. Cum super, de confessis, col. penul. Syluester v. Côfessio delicti, quæstio. 1. Angelus eodem, num. 2. Fumus eodem, num. 8. & alij quidam recentiores. Altera tenet contrarium. Pro resolutione.

12 *Cômmunior sententia DD. est, illum teneri fateri.*

Dico Tertiò, Si Iudex iuridicè interroget, idque reo notum sit, tenetur veritatem fateri, etiamsi capite plectendus esset; est communior sententia DD. D. Thomæ q. 69. art. 1. & Caiet. ibidem. Henrici quodlib. 1. q. 33. Palud. d. 19. q. 4. versus finem, Gab. d. 15. q. 6. ar. 2. conclus. 6. Soti de secret. memb. 2. q. 7. Nau. c. 25. num. 53. Cou. qq. pract. q. 23. Anto. Gomez. tom. 3. c. 12. num. 5. Hi auctores generatim loquuntur nec distinguunt inter pœnas. Probatur, quia quisque tenetur obedire Superiori legitime præcipienti, atqui Superior legitimè præcipit, quando secundum ordinem iuris interrogat reum, aut iuramentum ei defert: ergo reus tenetur parere, dicendo veritatem. Secundò, In hoc casu Iudex habet ius eliciendi veritatem ob bonum publicum: ergo si reus eam occultet, facit contra ius & auctoritatem Superioris. Hinc colligunt Sotus & alij, reum non solum teneri quando iurauit, sed etiam absque iuramento ex vi solius præcepti Superioris.

13 Aduerte tamen Primò, In re parui momenti occultare veritatem, aut mentiri in iudicio, non esse peccatum mortiferum, si absit iuramentum: vt si mentiatur circa aliquam circumstantiam facti, vnde status causæ non pendet; quia materiæ tenuitas in præceptis excusat à mortali.

14 *Si factum absque culpa commissum.*

Secundò, Si Iudex quærat de facto, quod absque culpa, saltem lethali patratum est, testem & reum non teneri respondere ad mentem Iudicis, v.g. occidisti Petrum te inuadente cum iusto moderamine, vel absq; notabili excessu, nô teneris fateri te occidisse, etiãsi de te sparsa sit infamia, nec testis tenetur illud testari: quia Iudex quærit de occisione criminosa: & si fatereris, nec posses probare te causa necessariæ defensionis fecisse, condemnaret te homicidij, ex falsa præsumptione. pari modo si tu nô es auctor criminis, non teneris fateri aliquas circumstantias, ex quibus orietur vehemens suspicio te esse auctorem, v. g. hunc esse

Si ex falsa præsumptione procedatur. tuum pugionem, te eo loco fuisse, &c. quia ipsius interrogatio etsi iuridica sit, tamen ex falsa præsumptione procedit, vt docet Salon. q.69. ar.2. & Sotus de secr. memb.2. q.7. dub.2. In his igitur euentis negare potest quod sibi detrimentosum foret, adhibita conuenienti restrictione mẽtis; de qua vide Nauar. in c. Humanæ aures. 22. q. 5. vide infra cap.42. dub.10.

15 *Quãdo possit reo iuramentum deferri.* Notandum autem est, vt reo possit iuramentum deferri in causa criminali, requiri ea indicia seu probationes, quæ sufficiant ad torturam: vt docet Couar. & alij DD. quia iuramentum est spiritualis quædam tortura, cum non pessimam mentem non minus vrgeat ad veritatem dicendam, quam tortura. Idem dicendum videtur de obligatione cõfitendi criminis. nam non minus est imponere hanc obligationem, quam imponere necessitatem iurandi. vnde ex simplici infamia, si nullum aliud adsit indicium, non puto posse imponi obligationem fatendi: & merito, quia infamia nõ facit semiplenam probationem, sed solum supplet vicem accusatoris, vt sup. c.29. dub.15. dictum est.

16 *Sententia probabilis.* Dico Quartò, Non est tamen improbabile, reum non peccare mortiferè negando crimen, præsertim in causa capitali, quamdiu est spes euadendi, etiamsi iuridice interrogetur: colligitur ex auctoribus prioris sententiæ. Idem tenet Petrus Nau. sup. Emmanuel Sa v. Reus, & quidam alij recentiores. Probatur Primò, Quia quamdiu est spes euadendi, eò quod nondum sit plene probatum, præceptum illud fatendi criminis videtur nimis difficile, neque satis accommodatum humanæ imbecillitati. vix enim e centũ vnus reperietur, qui si speret hac ratione se posse euadere mortem, non sit crimen negaturus: atqui præcepta vt obligent. debent esse consentanea conditioni humanæ, sicut & leges. Secundo, Lex humana non potest obligare cum periculo mortis, nisi magnitudo negotij aliud postulet, vt verior sententia tenet, & plerique DD. docent: ergo nec præceptum humanum: eadem enim est vtriusque ratio, si cetera sint paria. atqui ex confessione criminis incurrit certissimum periculum mortis; non confitendo autem est ei spes euadendi: ergo non tenetur confiteri. Tertio, Nemo potest cogi ad testificandum cotra sanguine iunctum, vt patet ex L.4. ff. de testib. nemo etiam tenetur testari, quãdo inde sibi graue damnũ metuit, vt sup. c.30. dub.6. ostensum est. atqui nemo cuiquam magis est sanguine iunctus, quam ipse sibi: nec maius potest esse damnum quam vitæ: ergo nõ tenetur contra se fateri. Quarto, L. Nimis graue. 7. C. de testib. dicitur, *Neminem teneri contra se exhibere ea, per quæ sibi aegritum fiat:* ergo, &c. Confirmatur, durum enim nimis est, vt cogatur Iudici subministrare arma, quibus iugulētur, cum alias spes sit euasionis.

17 *Consectaria.* Ex dictis sequitur Primo, non teneri iurare ad mentem Iudicis, sed posse vti amphibologia, vel mentali restrictione. Secundo, Eamdem sententiam non videri improbabilem, etiam in causis non capitalibus, in quibus valde grauis pœna imponitur, vt damnatio ad triremes, vel ad perpetuum carcerem, vel confiscatio bonorum. secus si solũ pœna excommunicationis, quia facile tollitur.

18 *Ad rationem contrariæ sententiæ.* Ad rationem adductam in cõtrarium responderi potest fieri posse vt Iudex habeat ius interrogandi causa boni publici, vt officio suo fungatur; & tamẽ alter non teneatur respondere ad eius mentem; idque ob summum ius vitę suę tuendæ, per quod licitum est ei contegere, & abscondere ea, per quæ vita ipsa eripietur. sicut qui est in periculo vitæ, potest fugere è carcere, etiamsi Iudex & leges præcipiant ne fugiat, & fugientem puniant: & citatus potest nõ comparere, quamuis Iudex præceperit vt compareat: & seruus bello captus potest fugere, quamuis dominus præceperit ne fugiat. nihil enim repugnant, Iudicem habere ius inquirendi veritatem à reo, & reum habere ius celandi. quo casu, etsi possit præcipere, præceptum tamen eius non obligat, neque fit ad obligãdum, sed ad inducendum vel terrẽdum reum vt veritatem fateatur. Ex his patet, sententiam supradictam non esse improbabilem: ac proinde sacerdotem non debere cogere pœnitentem vt veritatem fateatur, quãdiu est spes euadendi. quod etiam notat Emmanuel Sa, suprà.

19 *Si non est spes euadẽdi.* Quando tamen non est spes euadendi, (vt si videt crimen facile plene probari posse) tũc tenetur veritatem fateri, quia cessat ratio celandi, & alias tenetur Superiori legitime præcipienti obtemperare.

20 Dices, L.2. C. de iureiurando propter calumniam dando, dicitur *partes debere iurare de calumnia.* hoc autem iuramentum quatenus attingit reum, duo continet principalia; alterum est, quòd putet se bonam souere causam: alterum, quòd non negabit id, quod credit esse verum, seu q. interrogatus dicet id, quod putat esse verum. vide Glo. in c.2. de iura. calum. *Obiectio. Iuramentũ Rei de calumnia.*

21 *Responsio prima.* Resp. Primò, Quòd valdè expediret, si Summus Pontifex præciperet, vel Principes supremi legem concederet, Ne Iudex in causis ingerentibus pœnam sanguinis, posset à reo exigere iuramentum de dicenda veritate, propter euidentem occasionem periurij, vt inquit Gom. sup. sicut in c. Clericos 3. de cohabit. Cleric. & mulier. dicitur, *Clericos, qui tenent concubinas, non esse compellendos ad eas abiurandas, propter periculum periurij, sed censuris cogendos.* maius periculum est in reis. *Expediret hoc iuramentum tolli.*

22 *Secunda.* Resp. Secundò, Per *iuramentum calumniæ* eo loco non intelligi iuramentum de dicenda veritate, sed de non agẽdo calumniose; seu quòd non committet calumniam in causa. si quis enim bene aduertat, in nullo paragrapho illius legis requiritur vt reus iuret se in omni parte litis veritatem dicturum, sed tantum, quòd *putans se bona instantia vti, ad reluctandum venerit; & quod causa patrocinij iudicibus nihil dederit vel promiserit.*

23 Nec obstat L. Marcellus. 11. §. 1. ff. de act. rerum amotarum, vbi in actione rerum amotarum facto diuortio, cogitur coniux, contra quem actio instituitur, iurare; quia id intelligitur de iuramento, quod parti a parte defertur ad litem terminandam, & ad recuperandum furtum, vel sibi debitum, quod pars ex iustitia debet restituere. Simili modo intelligendæ quædam aliæ leges, quas adducit Gome. sup. nos autem hic agimus de iuramento, quod à Iudice defertur reo in causa criminali.

DVBITATIO IV.

Vtrùm reus condemnatus secundum allegata & probata, teneatur obtemperare sententiæ.

24 *Sententia nitens falsa præsumptione vel falsis probationibus.* RESP. & dico Primò, Quando sententia re ipsa est iniqua, vt quia nititur falsa præsumptione, aut falsis probationibus, non obligat in conscientia, quamuis secundum ordinem iuris sit lata. Est communior sententia DD. Ratio est, quia sententia est veluti lex quędã alicui priuatim imposita. at lex non obligat, quãdo ex eius obseruatione sequeretur id, quod est contrarium fini legis. quare cũ finis sententiæ sit vt cuique tribuatur quod suum est, si ex eius obseruatione contrarium eueniret, non obligat.

25 *Non tenetur soluere.* Vnde sequitur Primò, Eum, qui per talem sententiam, aliqua re priuatus est, vt legato, vel hæreditate, vel mulctatus pecunia, non teneri in conscientia ad solutionem; nisi non parendo sententiæ maius malum aut scandalum timeretur.

26 *Cui res applicata, tenetur restituere.* Sequitur Secũdò, Eum, cui res talis est applicata, si sciat sententiam falso fundamento niti, non posse eam retinere, sed obligari restituere; quia illa res est alterius. Ita Sotus l. 3. q.6. ar.5. & Innoc. in c. Quia plerique. 8. de immunit. Eccles. & alij.

Nec obstat quòd Respub. & Princeps possit ex causa de bonis subditorum disponere, eaque alijs tribuere, vt patet in præscriptione; hic autem videatur esse sufficiens causa, nempe vt publica iudiciorũ forma seruetur: quia, etsi hęc causa forte sit sufficiens vt Iudici tribuat auctoritatem iudicandi secundũ allegata & probata contra priuatã scientiam suam, & exequendi iudicatum; tamen non est sufficiens, vt alte amittat re vera rem suam, ita vt in foro conscientiæ teneatur ea alteri cedere, aut vt alter, cui applicata est, non teneatur eam restituere si possit, & sciat sententiam falsa præsumptione niti. hoc enim ad bonum publicũ non est vllo modo necessarium, aut expediens. quis enim dicat expedire Reip. vt si per calumniam probatũ sit me esse hæredem a Petro institutum; possim hanc hæreditatẽ mihi arrogare, etsi certo sciam me hæredẽ non esse: aut vt fiscus possit sibi vindicare bona eius, de quo illi certo constat, per falsos testes conuictum de hæresi vel incestis nuptijs: sane nulla æquitas hæc patitur.

27 Aduerte tamen, si quis esset priuatus beneficio vel officio

Institutus in beneficio quo alius iniustè priuatus.

tio per sententiam secundum allegata & probata latam, & illud tibi à legitimo collatore esset collatum; probabile esse te non teneri ad restitutionem, etiamsi scires sententiam falsis probationibus nitu id enim docet Innocent. in capit. Quia plerique 8. de immunitate Eccles. & Panormitan. in cap. 1. de concessione præbendæ, Glossa ibidem, & communiter Canonistæ. probant, quia hoc ipso, quo condemnatus non appellauit, acquieuit sententiæ, & ita transiuit in rem iudicatam, iuxta capit. Quod ad consultat. 15. de sententia & re iudicata. & capit. Cum dilectus. 32. de electione.

28 Verum hæc ratio non satisfacit: solum enim probat, præsumendum in foro externo sententiam fuisse iustam, eo quòd non appellauerit; & ideo postea illum non esse admittendum in iudicio, si repetat beneficium; non tamen probat beneficium iuste retineri; si sciatur illum iniuste priuatum.

Vnde aliter probatur hæc sententia, quia Ecclesia & Respubl. eo casu priuant reum absolutè beneficio vel officio, & applicant ei, cui postea cõfertur: id enim facere possunt, cum hæc sint bona communia, in quibus multo maiorem habent potestatem, quam in fortunis priuatorum, & alias subest iusta causa sic faciendi: tum ne iurisdictiones sint incertæ, quæ res multo maioris est momenti, quàm vt nemo sine culpa iure suo priuetur: tum quia cum constiterit de innocentia Rei, facilè poterit ei alia ratione consuli, conferendo ei aliud officium vel beneficium: tũ quia quamdiu non constat publice fuisse innocentem, restitutio est impossibilis: nam beneficium non potest restitui, nisi per collatorem: collator autem nolet restituere, vel quia de Rei innocentia illi non constat, vel quia nolet videri fecisse contra Iudicis sententiam, vel quia ipsemet est Iudex, qui reum priuauit. quare is, cui tale beneficiũ est collatum, poterit illud retinere, cum resignando non possit alteri prodesse. neque etiam tenetur illi restituere fructus: si enim titulum retinere potest, & præstare officium, etiam fructus potest seruare, cum hi sequantur titulum, & debiti sint propter officium. neque tenetur alia ratione compensare; quia causa nõ est, cur alter sit priuatus. vnde hic queri non potest, sibi ab illo iniuriam fieri. Idem dicendum de officijs sæcularibus.

29 *Non potest se per vim tueri.* Dico Secundò, Reus tamen in hoc casu non potest per vim se defendere contra Iudicem aut ministros, ne sententiam talem exequantur. Ita Diuus Thomas quæstio. 69. artic. 4. Sotus lib. 5. quæstio. 6. artic. 4. estque fere communis sententia Doctorum. Probatur Primo, Quia Iudex habet Ius exequendi talem sententiam, immo auctoritate Principis & Reipubl. ad hoc compellitur, ergo reus non potest ei resistere: alioquin daretur bellum vtrimque iustũ, absque ignorantia. Secundò, Quia nasceretur inde graue scandalum & perturbatio in Repub. nam omnes iudicarent illum committere crimen maiestatis, & concurrerent ad eum opprimendum; & si bene illi cederet, nefarij homines imitarentur. Suppono Iudicem seruato Iuris ordine processisse.

30 *Sententia quorundã.* Aduerte tamen, quosdam sentire, in hoc casu non esse illicitum vti mera defensione, si scandalum absit, & alioquin innocens plectendus esset morte. Ita etiam dicitur tenuisse Franciscus Victoria, & docent quidam Iurisperiti, quos citat Couarru. lib. 1. variar. cap. 2. num. 13. nempe Paris a Puteo, Lucas Penna, & Hippolytus. quę sentẽtia probari potest, quia Iudex & ministri in eo casu non habent verum ius inuadendi, cum ille non sit dignus pęna; sed solum præsumptum, seu in opinione: ergo potest aduersus eos vti defensione: sicut qui inuaditur ab innocente furioso, potest se contra illum tueri, etiam cum ipsius lęsione & morte; si aliter eius vim declinare nequit: eo quòd ille Ius inuadendi non habeat. similiter quando erratur in persona malefactoris. Idem & potiori ratione dicendum, si Iudici de iniquitate causæ constaret. Verum ego istam sententiã in vsum non facile admiserim, maximè propter scandalũ, quod vix abesse potest. Quòd si Iudex non processisset Iuris ordine seruato, tunc omnino posset reus se defendere, vt etiam D. Thom. fatetur.

DVBITATIO V.

Vtrùm reus possit fugere ex carcere, & vincula carceremque effringere.

RESPONDEO & dico Primò, Ante sententiam fugere posse, nisi fortè iurauerit se permansurum. est communis sententia DD. (vide Cou. l. 1. var. c. 2. num. 11.) quam vsus omnium gentium confirmat. Ratio est, quia nõ conijcitur in carcerem vt ibi sponte maneat, (hoc enim nemo, vel certe perpauci facturi sunt) sed vt ibi detineatur interim dum causa eius excutitur. Nec refert, quod ex fuga illa commentariensi damnum obueniat; quia iure suo vtitur, & ille suæ negligentiæ id assignet, vt qui non melius illum custodiuit. hic tamen reus considerare debet, vtrùm tanti sua intersit fugam capessere, vt damnum illud proximi secundum charitatis legem non sit curandum. 31 *Ante sententiam potest fugere.* 32

Dico Secundò, Etiam post sententiam fugere potest, si damnatus sit ad pęnam mortis vel mutilationis: D. Thom. q. 69. ar. 4. Couar. sup. Ratio est, quia non potest ei præcipi cum obligatione vt cum tanto damno suo ibi maneat: hoc enim præceptum esset nimis difficile, inhumanum, & quodammodo superans humanam conditionem. confirmatur ex D. Thoma supra, quia nemo potest condemnari ad faciendum aliquid, vnde ei mors sequatur: adde, vel aliquod graue corporis damnum. atqui sponte manere in carcere in hoc casu est aliquid facere, vnde mors vel graue damnum sequitur: vt inquit D. Thom. ergo, &c. 33 *Etiam post sententiam potest.*

Vbi Nota, etsi possit quis aliquid facere, ex quo per accidens seu ab alio mors infertur, vt manere in carcere, ascẽdere scalas, præbere iugulum & similia: nemo tamen potest ad hæc facienda ita condemnari, vt quouis euentu ad hæc obligetur: nam si ostenderetur spes euasionis, posset reus etiam sub patibulo vel ictu gladij fugam capere: tantum enim cuique Iuris est ad vitæ conseruationem, vt nulla potestas humana obligare possit ad eam non conseruandam, si eius conseruandæ spes & copia ostendatur: nisi bonum publicum aliud postulet; vt si vrbs in periculo versetur; nam pars pro toto exponenda est, vbi autem talis causa non subest, nimis durum & inhumanum esset tale præceptum. vnde patet non posse lege humana statui vt dãnatus ad mortem vel mutilationem, vel etiam aliam grauẽ poenam corporalem, non possit fugere: quod est cõtra Caietanum, qui existimat, etsi reipsa nulla talis lex sit, posse tamen statui, & tunc reum obligatum iri vt maneat in carcere, quamuis esset capite plectendus. sed nobiscum sentit Sotus & alij, ob rationem allatam. 34 *In vita conseruanda, quantum.*

Sed difficultas est, vtrum possit tunc vincula rumpere & carcerem effringere. Quidam DD. negant, Henricus quodlib. 9. q. 25. Couar. l. 1. var. c. 2. nu. 14. fauet Syl. v. Accusatio, num. 12. Probatur Primò, quia carceris effractores grauissime à legibus puniuntur, nempè poena capitali, vt probat Couar. ex quatuor legib. Ciuilibus: ergo peccant sic fugiendo vel fugam moliendo: si enim non peccarent, tam grauis punitio esset iniusta. 35 *Effringere carcerem.*

Secundò, Si licuisset carcerem effringere, non tenerentur de damno inde secuto; atqui tenentur, vt etiam Caiet. & Sotus, docent: ergo, &c.

Tertio, Quia effringere carcerem est vim inferre publicæ potestati. Hæc sententia est probabilis. Contraria tamen est verior & probabilior, vnde.

Dico Tertiò, Eum, qui licite potest fugere, posse ẽt vincula rumpere & carcerem pertundere. Ita Caiet. & Sotus supra, Nau. c. 17. num. 102. & passim recentiores. Probatur Primò, Quia cui licitus est finis, licita etiam sunt media: ergo cui licita est fuga, licitum etiam se ad eam expeditum reddere, eiusque impedimenta remouere. Neque hoc est vim inferre potestati publicæ, quia hæc non est in vinculis & lapidibus, sed in Iudice & ministris, quibus nõ licet vim inferre, quãdo iusta est condemnatio. secus est de vinculis & carcere: sicut si quis obijceretur leoni deuorãdus, posset se pro viribus contra eum tueri. Secundò, Reus nõ tenetur ibi manere, sed Iudicis est curare vt vi maiore detineatur, ideo enim catenæ, compedes, numellæ sunt ferrea. & carceres firmissimi. alioquin si vinculis stupeis cõstrictus esset, non posset ea dirumpere, quod est ridiculum. Tertiò, 36 *Potest effringere.*

Illud præceptum oblata occasione euadendi, nimis esset durum, & humanis moribus minimè accommodatum.

37 *Ad rōnes.* Vnde ad primum Respōdeo, Legislatores illos forte secutos fuisse alteram sententiam, quæ etiam est probabilis; vel certe illos procedere ex præsumptione, quod effractores vim custodibus intulerint, quod ipsa verba legis insinuant, præsertim lex pen. ff. de custodia & exhibit. & L. 3. ff. de effractorib. Vel denique, etsi culpa in tali fuga non sit, tamen ob bonum Reipub. vt facilius Rei possent detineri; pœnam aliquam statui potuisse, non quidem capitis, (nisi fortè vis illata esset custodibus) sed mitiorem, pro arbitrio Iudicis. non enim pœna effracturæ est supplicium capitis, sed longe clementior, & arbitraria, vt docet Gomez. tom. 3. cap. 9. num. 11.

Ad secundum: Quòd teneantur ad reparationem carceris, id prouenit non ratione iniuriæ illatæ, sed ratione taciti contractus. cum enim iuste detineantur, videntur tacite consentire in compensationem damni, si quod fugiendo inferant directe: idque merito Reipub. potest ab illis exigere. non enim par est vt per fugam suam damnum Reipublic. inferant. Puto tamen hanc restitutionem vix esse in vsu.

38 *Si alij quoque fugerint.* Notandum tamen, si occasione fugæ tuæ, carcere pertuso, etiam alij captiui fugiant, non ideo teneberis de dāno, quod inde actoribus vel Reipub. euenit; quia illorum fuga per accidens sequitur ex tuo facto, nec tenebaris illam impedire, aut propter illam vitandam iure tuo non vti. vt recte Michael Salon q. 69. art. 4. Non tamen videtur verum, quod ibidem docet, iniustè condemnatum, si carcerē perfregerit, etiam ad reparationem eius teneri; quia cum per iniuriam detineatur a Repub. seu Reipub. ministro, potest vti iure suo & erumpere absque animo compensandi incommodi, quod Reip. ex illa eruptione incurret, eo quòd ipsa non haberet ius illum sic detinendi: sicut si detineat à priuato, possum pertundere murum, nec teneor illud damnum rependere.

Ad tertium patet ex dictis.

39 *Damnatus ad carcerē.* Dico Quartò Damnatus ad pœnam carceris temporariam non potest fugere. Probabile tamen est damnatum ad carcerem perpetuam, grauem præsertim; item damnatum est triremes, fugam capere posse.

Prior pars est communis, quia hæc pœna non est ita grauis, quin reus, qui ob sua crimina, iuste ad eam est damnatus, debeat eam sponte subire, sicut soluere mulctam pecuniariam, concedere in exilium, seruire ad tempus in hospitali, manere ad tempus conclusus intra Monasterium, & similia.

Altera pars, *de carcere perpetuo*, præsertim graui, esse contra Caiet. q. 69. a. 4. Sotum sup. & Couar. nu. 14. hi enim putant eum non posse fugere: quæ sententia etiam probabilis est. Crediderim tamen cum Michaele Salon, eum posse fugere, si carcer valdè grauis esset. tum quia non tam condemnator vt ibi sponte maneat, quam vt detineatur; tum quia nimis graue esset, obligare in conscientia ad sponte manendum, quando esset euidens spes euadendi, secus si carcer esset laxus & commodus.

Triremes. Idem, & potiori ratione dicendum de damnatis ad *triremes*: non enim damnantur vt sponte ibi maneant. sed vt detineantur.

Exilium. De *exilio* alia est ratio; nam illa pęna non potest executioni mandari, nisi spontanea actione Rei. si tamen exilium esset grauissimum, forte non esset illicitum fugere.

Seruitus. De pœna *seruitutis*, videtur eadem ratio atque de carcere perpetuo. Itaque si seruitus esset valde dura, posset fugere. secus si esset tolerabilis. Salonius tamen generatim tenet damnatum ad seruitutem, absolute posse fugere, sicut seruos bello captos, quod non videtur improbabile; præsertim cum seruitus sit mors ciuilis.

DVBITATIO VI.

Vtrùm alij possint reo fugam è carcere consulere & auxilium ad eam præbere.

40 *Possunt qui nō ministri iustitiæ.* RESPONDEO & dico Primò, Cuicumque fas est fugere, ei possunt alij fugam & vinculorum diruptionem consulere, modo non sint potestatis publicæ ministri. Ita Caiet. & Sot. su. & alij passim. ratio est, quia quod tibi licitum est facere, id possum tibi esse suasor & auctor vt facias; nisi ratione officij prohibear: quo modo prohibentur ministri iustitiæ; qui cum ex officio teneantur curare. vt reus detineatur, contra iustitiam Reip. debitam facerent, si fugam suaderent.

Dico Secundò. Probabile etiam est, licitum esse eisdem captiuo porrigere instrumenta, quibus vincula incidat, & carcerem effringat. est contra Sotum l. 5. q. 6. art. 4. sed ita expresse docent Caiet. & Michael Salon sup. Probatur Primo, Quia si potes alicui consulere finem, cur non etiam porrigere media necessaria ad illum consequendum, præsertim cum consilium non videatur aliud esse quam spirituale quoddam instrumentum? Secundò, licitum est ostendere illi viam & modum, quo possit elabi, vt etiam Sotus fatetur, (hoc enim ad consilium pertinet) atqui hoc non est minus opitulari, quam præbere instrumenta. Tertiò, Nulla est ratio, cur non possim præbere instrumentum ei, qui licitè vtetur, nisi ob aliquam peculiarem causam id mihi sit prohibitum. Neque, id est, violare publicam custodiam; quia non iuuo effringere, neque porrigo instrumenta ei, qui iniuste vsurus sit. 41 *Præberi instrumenta captiuo.*

Dices, si quis probaretur instrumenta præbuisse, grauiter puniretur: ergo est peccatum. 42

Resp. Etiam consultor effractionis & fugæ, & ipse reus fugiens puniretur, & tamen hæc consulere licet, & fugere, etiam sententia Soti.

Aduerte tamen, quamuis reo non possit prohiberi ne fugiat, ita vt obligetur in conscientia, tamen alijs potest prohiberi ne aut fugam suadeant aut instrumenta præbeant. non enim alij tantum Iuris ad hæc habent, quantum ipse reus, neque illis hoc præceptum ita est durum, sicut reo. 43

Dico Tertiò, Non tamen possumus iuuare reum effringendo exterius carceres & rumpendo vincula est communis DD. Probatur Primò, Quia solus reus ad id ius habet, propter maximum incommodum, quod ipsi imminet. Secundò, Alioqum nihil posset Iudicibus satis esse firmum & tutum ad custodiam reorum; quod cederet in maximum Reipub. damnum. 44 *Nō possumus iuuare effringendo.*

DVBITATIO VII.

Vtrùm aduocati teneantur pauperibus patrocinari gratis.

D. THOM. Q. 71. ART. 5.

RESPONDEO & dico Primò, In extrema necessitate pauperis, quando putatur nemo alius illi patrocinium præstiturus, quiuis aduocatus tenetur ei succurrere, etiam gratis. Ita D. Thom. q. 71. ar. 1. & alij DD. dicitur autem esse in *extremo necessitate*, v. g. cum imponitur illi crimen, ob quod plectendus sit capite, vel spoliandus omnibus bonis & in extremam conijciendus inopiam, nisi defendatur. ratio est, quia quisque tenetur extremæ egenti illud impendere quo ipse instructus est, si ipse similiter nō eget, vt si pauper extremè eget cibo, tenetur succurrere q habet cibum, qui autem non habet cibum, sed pecuniam, non tenetur, nisi in defectum alterius, vt si alter cibus obtineri non possit. si extreme eget pecunia tenentur succurrere qui pecuniam habent; si opera medici vel chirurgi, tenentur hi gratis operam suam præstare; neque diuites tenentur pro eo soluere, nisi forte illi ex sua malitia nolent aliter opitulari: tunc enim pecunia illi esset necessaria ad vitæ conseruationem. Idem dicendum de aduocato. cuius patrocinio pauper extreme eget. vide Diuum Gregorium Homilia nona in Euangelia, sub finem; *Habens*, inquit, *intellectum, curet omnino ne taceat: habens rerum affluentiam, à misericordia largitate non torpescat: habens artem, qua regitur, vsum illius cum proximo partiatur; habens loquendi vsum, apud diuitem, pro pauperibus intercedat. talentum quippe ab vnoquoque nostrum venturus Iudex exiget, quantum dedit.* 45 *In extrema necessitate tenetur.*

Sed difficultas est, vtrum idē dicendum sit de graui necessitate? Nauarrus cap. 25. num. 20. putat non teneri nisi in extrema necessitate pauperis, quando ex patrocinio vita ipsius vel ipsi coniunctorum, vt patris, matris, vxoris, prolis, 46 *Vtrū etiam in grauis.*

prolis, pendet: quod intellige, nõ teneri sub peccato mortali. nam intolerabile esset dicere sub nullo peccato teneri. Idem sentit Caietanus in hunc articulum dicens tunc solùm obligari sub veniali. Sed contrarium longe verius. vnde.

Etiam in graui tenetur.

Dico Secundò, In graui necessitate pauperis (vt si iniustè damnandus putaretur ad triremes, ad publicam flagellationem, ad durum carcerem, vel amissa lite iusta graue morbũ contracturus) tenetur aduocatus sub peccato mortali suum patrocinium exhibere, modo ipse aliquo modo superfluum suo statui habeat; id est, modo præter illam operam, quæ illi necessaria est ad statum suum sustentandum, aliquid temporis vel industriæ ei supersit. Ita Sylu. v. Aduocatus, nu. 11. Sotus l. 5. q. 8. art. 1. & alij. ratio patet ex dictis de eleemosyna q. 32. art. 5. vbi ostensum est, eos, qui quoquo modo superfluum habent, teneri in graui necessitate proximi sub peccato mortali; quod ibidẽ sensit Caiet. vnde parum sibi constat, dum hic contrarium tradit. Communis necessitas vix locum habet in ista materia; quia causæ iudiciales sunt ordinariæ magni momenti respectu pauperum, vel certe pauperes non sunt. vide supra c. 12. dub. 11. & cap. 16. dub. 1.

DVBITATIO VIII.

Quando aduocatus teneatur ad restitutionem parti.

47 *Negligentia, imperitia aduocati.*

RESPONDEO, & dico Primò, Quando ex negligentia vel imperitia ipsius, cliens iusta causa excidit, tenetur de damno, quod ipsi inde obuenit. ratio est, quia lege iustitiæ tenetur suo clienti pro causæ conditione diligẽtiam præstare: vt si sit difficilis, si magni momenti, tenetur magis laborare, quam si facilis vel parui momenti. similiter ex officio tenetur esse instructus conuenienti peritia, cum pro idoneo aduocato se gerat, & vt talis stipendia exigat. vide sup. c. 7. dub. 7.

48 *Si aduertit causam esse iniquam.*

Dico secundò, Quando tuetur causam, quam aduertit esse iniquam, tenetur ad restitutionem omnium damnorum, quæ parti obueniunt ratione illius patrocinij; vt expensarum factarum, & eorum omnium, quæ per litem amisit: tenetur etiam suo clienti, si eum bona fide procedẽtem non monuit de causæ iniustitia: horum enim omnium est causa, vel committendo, vel omittendo contra debitum officij.

49 *Cliens monendus.*

Vbi Aduerte Primò, Si cliens monitus de causæ iniustitia, nolit desistere, aduocatum debere illum deserere; non tamen secreta causæ prodere parti, nisi id foret necessarium ad graue aliquod damnum proximi impediendum. tunc enim deberet Iudici aperire, vt occurrat, quiuis enim Iure charitatis tenetur proximi damna impedire, quantum sine suo damno potest. Neque tunc potest inducere partem ad transactionem, si ea cum damno eius futura esset: quia solum in causa dubia, trãsactio locum habet. vide D. Th. q. 7. art. 3. ad 2. Sylu. v. Aduocatus, num. 16. & Nauar. cap. 25. num. 28. vnde grauiter peccant aduocati & consiliarij, qui dum in successu litis aduertunt partem alteram tueri causam iniquam, inducunt alteram ad compositionem.

Transactio non suadenda.

50 *Fraudibus contra fiscum.*

Aduerte Secundò, Aduocatum Rei, qui ipsum fraudibus defendit contra fiscum. non teneri ad compensandum emolumentum, quod fisco ex damnatione prouenisset, si illum non defendisset, sicut nec ipse reus tenetur. quia pœna non debetur, nisi secuta sententia: ac proinde nec compensatio. & quamuis fraudibus istis faciat iniuriam Reipublic. quatenus peruertit iudicium publicum; hæc tamen iniuria non obligat ad restitutionem: quia non est contra Iustitiam particularem, sed legalem: quia etiam est iniuria Rei falsum testem subornantis, vt pœnam euadat.

51 *Aduocatus fisci.*

De aduocato fisci est maior dubitatio, multi enim Doctores inter quos est Michael Salon, putant hunc teneri ad compensandum fisco emolumentum talis pœnæ, si causam eius negligenter aut non fideliter egit; nam ex officio tenetur fisci commodis consulere. Sed contrarium videtur verius ex contrario fundamento; quia officium eius non est curare vt fiscus mulctis & cõfiscationibus ditescat, sed vt leges seruentur, & legum violatores puniantur. Itaque cum ipse ex iustitia non teneatur causam prosequi vt fiscus bona rei acquirat, non tenetur ad restitutionem, etiamsi causæ prosecutionem omittat, præsertim cum fiscus Ius propinquum ad bona illa non habeat, nisi secuta damnatione vel criminis declaratione. vide supra cap. 13. dubitatione 10.

Aduerte Tertiò, Si clienti intentetur actio criminalis, & aduocatus eum. ita defendat vt accusator non potuerit cõuincere, & ideo damnatus sit ad pœnam talionis, non teneri aduocatum ad restitutionem illius damni, nec effici irregularem, quod est contra Nau. cap. 27. num. 209. sed ita docet Couar. in Clem. Si furiosus. p. 2. §. 5. num. 5. & Salonius qu. 71. artic. 3. controuers. 1. Ratio est, quia hoc damnum per accidens & præter ipsius intentionem accusatori obuenit. cuius ipse causam non tenebatur iuuare. Idem dicendum de reo, ex cuius negatione sequitur accusatori pœna. *Si accusator deficiat in probatione.*

DVBITATIO IX.

Vtrùm aduocatus possit causam dubiam tueri.

RESPONDEO Primò, si vtraque pars est quasi æquè probabilis, potest suscipere vtriusuis; id est, siue Rei, siue actoris patrocinium: tunc enim vterque Ius habet iudicio experiundi. 52 *Si causa dubia.*

Dico Secundò, Si causa Rei minus quidem sit probabilis quàm actoris, absolutè tamen sit probabilis, potest aduocatus eam tueri. Ita Sotus l. 5. q. 8. art. 3. Patet: quia reus tunc se potest tueri: ergo, &c.

Sed difficultas est, si causa actoris sit minus probabilis, quam rei? Sotus existimat aduocatum tunc non posse causam actoris suscipere, si inde graue damnum Reo imminere; id enim fore contra charitatem. quod interdum locum habere potest, quando causa potiri, parum interest actoris. ordinarie tamen quando causa est verè probabilis, suscipi potest, siue sit actoris, siue Rei; quia non semper id, quod videtur probabilius, est verius imò sæpè id, quod minus videtur, verius est vnde etiamsi aduocato videatur causa Rei probabilior; potest tamen bona fide suscipere causam actoris, quæ etiam probabilis sit, & subijcere se Iudicis determinationi, allatis ijs, quæ pro illa faciunt. 53 *Si causa actoris sit minus probabilis.*

Dices Primò, Ea pars est iure potior. cuius causa est probabilior: atqui iniquum est agere contra eum, qui maius Ius habet: ergo, &c. 54 *Obiectio 1.*

Respondeo, Ille, cuius causa est probabilior, videtur quidem Iure potior, non tamen semper est reipsa: vnde is, cuius causa est probabilis, nõ tenetur eam deserere, quòd aduersæ partis videatur probabilior; sed potest adferre quæ pro sua faciunt; & totam determinationem Iudici relinquere, cui fortè aliter videbitur.

Dices Secundò, Cuius causa est minus probabilis, non potest alteri bellum inferre; vt patet ex dictis q. 40. ar. 1. dubit. 4. ergo nec litem aduersus eum suscipere. *Obiectio 2.*

Resp. negãdo conseq. Ratio est, quia per litem fit inquisitio veritatis, vtri reipsa plus Iuris cõueniat, & decisio relinquitur Iudici, cuius est vtriusque partis momenta expẽdere. sed belli illatio est sententiæ executio: vnde supponit sentẽtiam esse latam, vel debere ferri in fauorem eius, qui bellum infert. cuius autem Ius est minus probabile, non debet sententia pro illo, sed potius contra illum ferri; ac proinde non potest bellum mouere. *Alia est ratio litis, alia belli.*

Vtrùm autem Iudex teneatur sequi sententiam probabiliorem in Iudicijs, dictum est 1. 2. quæst. 19. art. 6. dubitatione 7.

SECTIO QVINTA.
DE OFFICIIS IVSTITIÆ DISTRIBVTIVÆ.

ACTENVS dictum est de officijs Iustitiæ commutatiuæ, quæ potissimum cernuntur in tribus, nempe in restitutione ob varias causas facta; in commutationibus contractuum; & in publicis Iudicijs, quibus puniuntur rei & absoluuntur innocentes. Sequitur vt breuiter agamus de functionibus Iustitiæ distributiuæ & iniurijs, quæ ibi committuntur. Hæ autem functiones maximè consistunt in distributione onerum & officiorum publicorum. Hæc onera publica potissimùm sunt vectigalia, & tributa: officia autem publica sunt vel sæcularia vel ecclesiastica, quæ dicuntur beneficia, in quibus maximè committi solet simonia. Iniuria autem, quæ propria iustitiæ distributiuæ repugnat, vocari solet acceptio personarum. quamuis hæc etiam contra Iustitiam commutatiuam interdum admittatur. Quare hæc sectio constabit quatuor capitibus. Primum erit, De acceptione personarum generatim, & speciatim in officiorum distributione. Secundum, De vectigalibus. Tertium, De beneficijs. Quartum, De simonia. etsi enim simonia propriè sit contra virtutem religionis; tamen quia maxime in beneficijs locum habet, de ea proximè post beneficia disputabimus.

CAPVT XXXII.

De acceptione personarum.

Habet 4. Dubitationes. *D. Thomas q. 63.*

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit acceptio personarum, & quale peccatum.

1 DICO Primò, *Acceptio personarum* (Græcè προσωποληψία; quod nomen non minus rectè potuisset verti *acceptio vultus*, vel *faciei*, vt passim ex Hebræo constat noscpanim) generatim iuxta modum loquendi Scripturæ dicitur, quando in aliqua distributione non respicitur causa, sed persona; id est, aliqua personæ conditio nihil ad prædictam distributionem faciens, ob quam is, qui minus dignus est, præfertur digniori. vt si quis Prælatus beneficia, officia, vel ordines sacros, omissis dignioribus, conferat indignis, vel minus dignis, quia amici, consanguinei, diuites. si Iudex sententiam ferat pro amico, non pro eo, qui Ius habet. Itaque duo pro-
2 priè ad hoc vitium requiruntur. Primò, Vt bona, quæ distribuuntur, sint aliquo modo communia, saltem destinatione eius, qui illa distribuit: vt si quis ludos institueret propositis præmijs, & ea distribueret postea non victoribus, sed amicis suis; diceretur acceptor personarum. Secundò, Vt in distribuendo spectetur aliqua conditio personæ. nihil ad distributionem faciens, ob quam indignior præfertur digniori. Hinc patet, apud Deum non esse acceptionem personarum, etsi dona sua neque omnibus, neque æqualiter inter homines distri-
3 buat. Primò, Quia acceptio personarum locum non habet, dum quis bona sua propria, ad quæ illi, quibus fit distributio, nullum Ius habent, distribuit. Secundò, Deus in hac distributione non præfert indignum digno, ob aliquam conditionem in homine existentem, quæ nihil ad distributionem faciat. etsi enim interdum minus dignos maioribus auxilijs præueniat, id facit ob iustissimas causas, nempe vt ostendat se gratis dare, & nemini se esse debitorem horum donorum. Tertiò, Quia omnibus auxilia prima salutis impertit, prout fert conditio cuiusque, & quemque iuuat ad vlteriora, saltem quatenus se ille per priora auxilia disponit & idoneum reddit. Hinc Actor. 10. cùm Petrus cognouisset Cornelium gentilē cum familia ad fidem Christi vocari, dixit: *In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus; sed in omni gente, qui timet eum & operatur iustitiam, acceptus est illi;* vbi insinuat potuisse videri acceptionem personarum apud Deum, si solis Iudæis, non etiam Gentibus eum timentibus & iustitiam operantibus, fidem in Christum contulisset. cum enim Cornelius se per priora auxilia idoneum & dignum fecisset hoc dono, & Iudæi plerique essēt indigni, debebat etiam ipsi conferri. alioquin visus fuisset Deus acceptor personarum: nam visus fuisset Iudæos minus dignos præferre Gentibus dignis, idcircò tantum quod Iudæi essent; & pluris valuissent apud Deum in dono fidei conferendo esse Iudæum, quàm Deum timere & mandata eius obseruare in Gentibus. hæc tamen acceptio personarum non fuisset contra iustitiam: quia Gentes ad Christi fidem Ius non habebant, vt probat Apostolus ad Rom. 15. Simili modo Apostolus ad Rom. 2. dicit *apud Deum non esse acceptionem personarum;* eo quòd cuique siue Iudæo siue Græco reddet secundum opera sua. vnde insinuat, si Iudæis male operantibus parceret, quia Iudæi; Gentibus autem male operantibus non parceret; vel si Iudæos bene operantes remuneraret, Gentes non remuneraret; fore acceptionem personarum: etsi in parcendo his, non illis, non esset iniustitia.

Duo requiruntur.

In Deo non est acceptio personarū.

Dico Secundò, Acceptio personarum ex genere suo est peccatum mortiferum, quia fit cum iniuria proximi: ratione tamen exiguitatis materiæ potest esse peccatum veniale: vt si in re parui momenti (v.g. in loco accumbendi ad mensam) præferatur minus dignus digniori; vel si non sit magnum discrimen inter minus dignum & digniorem. 4

Quale peccatum.

D.V-

DVBITATIO II.

In quorum bonorum distributione potissimum locum habeat acceptio personarum.

5 *1. In iure dicundo.* RESPONDEO, Primò, In distributione Iur s, quam facit Iudex, dum partibus ius dicit, vt docet D. Thom. q.63. art.4. etsi enim ius dicere sit actus iustitiæ commutatiuæ, quatenus ex officio est debitum, tamen quatenus fit inter duos, habet modum iustitiæ distributiuæ. Ius enim suo modo est quoddam bonum commune distribuendum partibus. In huius igitur distributione, si Iudex aliquid respiciat præter causarum merita, committit hoc vitium acceptionis personarum: quod sæpe ei prohibetur in Scripturis; Leu.19. *Non consideres personam pauperis, nec honores vultum potentis, iustè iudica proximo tuo.* Item Prouerb.18. *Accipere personam in iudicio non est bonum*, id est, nihil habet boni, valdè est malum.

Vbi Aduerte, non tantum esse vitium acceptionis personarum, quando Iudex in ferenda sententia considerat personam potius quam æquitatem causæ, sed etiam quando causas pauperum differt & extrahit; causas autem diuitum expedit. Similiter quando vni parti concedit longiorē terminum ad probandum vel informandum quam alteri, cum tamen par sit vtriusque ratio.

6 *Obiectio.* Dices, Iudicis arbitrio relinquitur vt terminos probationum constituat: ergo non facit iniuriam parti, si amico concedat longiorem.

Respondeo, Relinquitur arbitrio eius vt constituat terminos longiores vel breuiores prout expediens visum fuerit, & causa postulauerit: non autem vt pro sua libidine & gratificandi studio vni possit concedere terminum longiorem quàm alteri: maximè cum notabili incommodo partis: nam hoc concessum est Iudicibus in gratiam vtriusque partis.

7 *2. In conferendis beneficijs.* Secundò Locū habet in collatione beneficiorum, & in electione & præsentatione ad illa beneficia. n. iure naturali & positiuo debent conferri dignioribus, id est, qui optimè putatur officio functuri. vnde si consanguinitas, amicitia, vel simile quiddam nihil ad officium pertinens, in electione, præsentatione vel collatione spectetur, omissis dignioribus, committitur vitium acceptionis personarū. vide D. Thomam ar.2. Sed de hoc plura infra c.34. dub.13.

3. In officijs secularibus. Tertiò, In conferendis officijs sæcularibus, vt in officio Consulis, Prætoris, Senatoris, Consiliarij, Quæstoris, & similibus. hæc enim sunt bona quędam communia Reipub. instituta ad ipsius commodum, quorum distributio pertinet ad Principē. vnde tenetur iure naturæ ea maximè idoneis & Reipub. vtilibus conferre.

4. In vectigalibus. Quartò, Locum habet in oneribus distribuendis: hęc. n. iusta proportione distribui debent, ne pauperes magis grauentur quam diuites; vt c.33. dicetur de vectigalibus.

8 *5. In honore.* Quintò, In exhibendo honore seu reuerentia: vt si quis in publico consessu aut in mensa alicui non assignet locū, qui ei ratione eruditionis vel gradus debetur, debet tamen id fieri dolo vel lata culpa: alinquin non censetur iniuria.

9 *Cur honor debetur.* Notandum est, Titulum, ob quē alicui debetur honor, esse excellentiam naturæ rationali congruētem; quæ consistit in sapientia, virtute, & potentia: nullæ enim alię perfectiones reddunt naturam rationalē excellentem & honor dignam.

Vnde maximè honorandi, Primò, Homines sapientia & sanctitate prædit.

Secundò, Qui potentia pręstant; vt Principes, quia diuinæ potentiæ sunt participes; & parentes, quia post Deum sunt nobis principium naturæ.

Tertiò, Senes, quia seniū est signū prudentiæ & virtutis.

Quartò, Diuites, quatenus diuitiæ sunt instrumentum virtutis, dum ad multa bona opera facultatem præbent. Quòd si diuitiæ per se considerentur, nullo honore dignæ sunt; quia per se nullam excellentiā habent, qua naturam rationalem ornent, cum ex rebus infimis constent. vnde si quis diuiti propter illas (quasi illæ per se aliquid magni sint) honorem, præ alijs virtute aut scietia claris, exhibeat committet vitium acceptionis personarum: nā in honore distribuendo non spectabitur causa, sed persona, cum iniuria euadam probitatis & sapientiæ.

10 *Dupliciter diuites honorantur.* Aduerte tamen, dupliciter posse diuites ob diuitias pręcisè consideratas honorari. Primò, Si solum exterius honorentur ob receptā consuetudinem, sine tamen interiori æstimatione & reuerentia erga diuitias; & hoc modo nō est peccatū, si fiat sine cuiusquam iniuria: quia externa illa cōsuetudo non est per se mala. Secundo, Si fiat ex interiori quadam æstimatione, qua diuitiæ secundum se præferatur vel exæquentur virtuti, & sic est peccatū acceptionis personarum, quod reprehendit D. Iacobus c.2. suæ Epistolæ, cum ait, *Fratres mei, nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Iesu Christi gloriæ. etenim si introierit in conuentum vestrum vir annulum aureum habens, in veste candida. &c.* vbi docet esse peccatum acceptionis; talē pręferre fideli pauperi ob nudas diuitias. & fieri potest vt sit mortale, vt si fiat cum notabili alterius contemptu vel iniuria, alioquin est solum veniale.

11 *Obiectio.* Dices, Videtur semper esse mortale; quia præferre diuitias virtuti, easq; pluris æstimare, videtur esse peccatum mortale; tum quia est magnus contemptus virtutis, tum quia talis videtur esse paratus deserere virtutem propter diuitias.

Respondeo, Si expressè & cum plena animaduersione diuitiæ præferantur vel exæquentur virtuti, sine dubio id erit peccatum mortale, ob rationem allatam, sed regulariter non ita fit: nam hæc comparatio non fit expresse & formaliter, seu vt dici solet in actu signato; sed solum implicitè seu interpretatiuè ipso exercitio. solę enim diuitię versantur ob oculos & magni æstimantur, & relicta virtutis consideratione honorantur.

12 *Obiectio.* Dices Secundò, Honoris exhibitio pertinet ad obseruātiam, non ad iustitiam distributiuam: ergo acceptio personarum in ea locum non habet.

Respondeo Negando consequentiam; quia vbicumque est aliqua distributio rerum aliquo modo debitarum inter plures; ibi suo modo locum habet acceptio personarum, etiamsi talis distributio non sit propriè actus Iustitiæ distributiuæ; vt patet in Iure dicundo.

Dici etiam potest, exhibitionem honoris, quatenus respicit debitum singulorum virtuti seorsim, absq; comparatione ad virtutem aliorum, pertinere ad obseruantiam: quatenus verò immediatè respicit debitum proportioni, nimirū vt honor exhibitus respondeat proportioni, quæ est inter virtutem multorum, sic pertinere ad iustitia distributiuā: quia iustitiæ distributiuæ seruat formam.

DVBITATIO III.

Vtrum illi, qui conferunt officia sæcularia, peccent mortiferè peccato acceptionis personarum, si non eligant dignissimos quosque.

13 *Assumēs indignum tenetur.* RESPONDEO & dico Primò, Eos, qui assumunt ad officia sæcularia. (v.g. ad officium Gubernatoris oppidi vel arcis, Prætoris, Capitanei, Secretarij, Commissarij, Quæstoris & similia) ineptos, aut qui malè putantur administraturi, peccare mortiferè, & teneri Reipub. ad sarcienda damna inde secuta. est cōmunis sententia DD. Probatur Primò, Quia qui hæc officia conferunt, vel conferūt ea ex debito sui officij, vt Principes & Gubernatores; vel ex horum commissione. Si conferunt ex officij debito, tenētur lege iustitiæ procurare Reipub. ministros idoneos: nā officium ipsorum obligat ipsos lege iustitiæ erga Rempubl. cum propter illud stipendia & tributa recipiant. sicut œconomos, cui gubernatio domus commissa est, tenetur ex officio (ac proinde ex iustitia) conducere famulos & operarios. Si ex commissione, tenentur similiter ex iustitia: quia qui ex commissione facit, non minus tenetur, quam is, qui commissionem dedit: nam hoc ipso, quo commissionem seu mandatum acceptat, seipsum obligat ad ritè exequendum. Secundò, Principes & Gubernatores tenentur ex iustitia Rempub. rectè administrare, & quantum commodè possunt eius damna impedire: atqui hoc facere non possunt, nisi idoneis ministris & officialibus vtantur: nam pleraq; per hos exequenda sunt: ergo si ineptos adhibeāt, peccant contra iustitiam, & tenentur ad restitutionem

damni

damni secuti, qui enim causam damni dat, damnum dedisse videtur.

14 Dices, Etsi modo non sint idonei, speratur tamen aliquando valde idoneos fore: ergo saltem poterunt talibus conferri.

Respondeo, Id posse interdum locum habere tranquilla Republica, dum officium per Vicarium administrari cōmode potest, & aliæ iustæ causæ, cur ita fiat, adsunt. Secus est quando Respub. est turbata, & præsentem opem virorum aptissimorum, tum in politia, tum in militia flagitat.

Hinc patet, eos, qui constituunt. Quæstores seu Receptores, quos sciunt malignè soluere, & tergiuersando munera extorquere a creditoribus, teneri rependere damna, quæ creditores per tales. Quæstores incurrunt; si ipsimet Quæstores, qui proxima causa sunt, non restituant.

15 *Assumens minus idoneum.*

Dico Secundò, Qui omissis aptioribus assumit minus idoneos, peccat quidem & sæpè mortiferè, non tamen tenetur ad restitutionem, si isti verè idonei erant. Colligitur ex Soto l. 3. de Iustitia q. 6. art. 4. & apertè docet Michael Salon q. 63. art. 2. Petrus Arragonius eodem loco, qui pro eadem sententia citat Didacum Perezium.

Quòd peccet. Probatur Primò, Quia iniuriam quamdam facit digniori, præferendo ei minus dignum: maius enim ius habet; qui est aptior. hæc tamen iniuria non est contra iustitiam commutatiuam, ac proinde non obligat ad restitutionem, sed tantum contra iustitiam distributiuā, cuius ius consistit solum in maiore aptitudine & proportione ad bonum distribuendum.

Secundò, Quia plerumque nascuntur graues offensiones & alienationes subditorum à Superioribus ob huiusmodi collationes, quæ interdum sunt causa multorum malorum, vt cum vident negligi eos, qui in fide & obsequio Principis perstiterunt, & exilia sunt perpessi; promoueri autem, qui partis aduersæ fautores fuerunt.

Tertiò, Quia constituendo ministros minus idoneos, quando aptiores non desunt, facit contra fidelitatē, quam debet Reip. tenetur enim saltem ex fidelitate, procurare ministros quam maximè idoneos, si potest: sicut œconomus, si fideliter officium suum præstare velit, tenetur conducere operarios & ministros domino suo quam maximè idoneos, quantum commodè potest. vnde sicut œconomus grauiter peccaret contra fidem ex officio debitam domino suo, si in conducendis operarijs solū spectaret vt suos amicos promoueret, reiectis alijs, qui longè plus prodessēt domino; ita illi, qui officia, Reip. conferunt, grauiter peccāt, si promoueant eos tantum, qui sanguine vel amicitia ipsis iuncti sunt, vel munera obtulerunt, vel priuatis ipsorum intentionibus melius seruient: præteritis alijs longè aptioribus: quia peccant in Rempub. præterentes cōmoda priuata vtilitati communi, contra fidem Reip. datam.

16 *In officio duplex obligatio.*

Vbi Aduerte, eum, qui aliquam administrationem suscepit, videri se tacite ad duo obligare, Primò, Ad curandū vt sua negligentia nullum damnum detur, & ad hoc se obligat lege iustitiæ, ita vt teneatur ad restitutionem, si non præstiterit. Secundò, Quòd promouebit commoda eius, cui per officium seruit, in omnibus, quantum commodè poterit; seu quod officiū quam optime administrabit. etsi enim qui officium instituit, non obliget alterum ad diligētiam extraordinariam, sed solum ad communem; (qualem alij eiusdem conditionis præstare solent) tamen mēs eius est, vt officium, quantum commodè fieri poterit, quā optime administretur & hoc ipsum censetur aliquo modo promittere qui officiū acceptat. nemo enim vellet conducere operarium vel famulum, quem alia mente esse putaret. Verùm hæc obligatio, qua parte se extendit ad optimum modum, non censetur esse ex iustitia, ita vt inducat necessitatem restitutionis, si non omnia optime præstita fuerint: (modo damnum datum non sit, nec aliquid, quod ex officio erat necessariò faciendum, prætermissum) sed solum ex fidelitate, absque obligatione restitutionis. Non enim satis fideliter dicitur officium peregisse, qui aliqua

17 *Tenentur ex fidelitate cōferre dignissimis ex iustitia, dignis.*

domini sui commoda, quæ facili negotio potuisset curare, prætermisit: sicut exemplo œconomi, qui prætermissis optimis operarijs, conducit mediocres, sibi amicitia deuinctos, ostensum est. Principes igitur & alij, qui vel ex officio vel ex commissione conferunt minora officia Reipublicæ, tenentur ex fidelitate, quam Reipub. debent, conferre ea maxime idoneis, quantum commodè poterunt: alioquin erunt infideles Reipublicæ; quæ infidelitas in re magni momenti potest esse peccatū mortale, & meretur puniri in subditis priuatione officij & mulcta pecuniaria.

Confirmatur, Quia mens Reip. & ipsius Principis est, vt officia conferantur dignissimis, & cum tali onere permittit quædam conferri e supremis suis officialibus, vel á Gubernatoribus oppidorum, vel á præfectis militum, in militia: ergo hi omnes tenentur conferre maximè idoneis: id est, ijs, qui optimè putantur functuri: alioquin peccant in re graui contra fidem, quam Principi & Reip. debent, & merentur puniri. 18 quia grauissima mala consequuntur; ex eo quod non detur opera, vt officijs publicis applicentur aptissimi: dum enim satis est collatori, illum, cui vult conferre, videri vtcumque idoneum, sæpe fit vt fallatur, sitque ineptus, vel certe prauus & malè administraturus: quo fit vt peruertatur Iustitia, & omnia per munera & extorsiones gerantur. Itaque in re tanti momenti & periculi, tenetur Superiores dare operam sub peccato mortali, vt quam maxime idoneis conferantur.

Denique, nisi in officijs conferendis summa cura adhibeatur, sensim Respub. impletur ministris atheis, *politicis*, ambitiosis, auaris; qui sua, & suos dumtaxat curent & promoueant, commune bonum negligant, omnia ad priuatas quasdam suas intentiones dirigant; qui ius & fas, iustitiam & religionem auro venalem habeant; ex quibus nihil aliud quam euersio religionis & iustitiæ expectari possit.

19 *Quatuor conditiones requisitæ in ijs, qui præsunt.*

Quales autem esse debeant, qui constituuntur officiales in Repub. breuiter insinuat Iethro socer Moysis Exodi 18. *Prouide*, inquit, *de omni plebe viros potentes, timentes Deum, in quibus sit veritas; & qui oderint auaritiam, & constitue ex eis tribunos, & centuriones, & quinquagenarios & decanos.* Vbi notantur quatuor conditiones: quas Principes in conferendis officijs debent habere pre oculis, teste Caiet. Prima est, Vt sint *potentes*, id est, sapientia, industria, & strenuitate idonei, vt rectè Caiet. explicans illum locum. Secunda, *timentes Deum*, nihil enim ita compellit hominem iuste agere, vt timor Dei. vbique præsentis & omnia intuentis. vnde alibi Scriptura ait; *Qui timet Deum, faciet bona.* &. *Qui sine timore est, non poterit iustificari.* quare nec iustè agere: Tertia, In quibus sit *veritas*, id est, qui neminem decipiant, sed faciant quod promiserunt, & quod legibus præscriptum est. Quarta, *odientes auaritiam*, id est, qui non studeant opibus accumulandis, & multo minus munera accipiant. hic est enim maximus Iustitiæ scopulus.

20 *Præcipuum munus Principis.*

Ex his patet, præcipuum munus Principis esse, curent vt quā maxime idoneos ministros habeat: hinc enim totū Reipu. bonum dependet, cum per hos omnia administrētur. Itaque peccatum mortiferum erit si id negligat. Non tamen tenebitur ad restitutionem, nisi in particulari constet aliquem ineptum adhibitum: quia aliàs non censetur causam damni contra obligationem iustitiæ dedisse.

21 *Debent esse idonei pro statu præsenti.*

Notandum tamen Primò, Quando Princeps aduertit, sensim multos abusus irrepere, teneri lege iustitiæ obuiam ire; ac proinde eos adhibere, qui talibus incommodis possint mederi. Itaque cum ij, qui aliàs possent videri idonei, hoc statu rerum non sint idonei, non potest eos applicare: debent enim esse idonei pro statu præsenti.

22 *Officia maiora & minora.*

Notandum Secundò, ea, quę diximus, maximè intelligēda esse de officijs maioris momenti, vt sunt omnia, quę cōiunctam habent iurisdictionem, vel a quibus multum pendet in Repub. vt officium Præsidis, Secretarij, Consiliarij, Thesaurarij, & similia. Si autem officium non sit tale, non erit peccatum mortale, saltem in supremo Principe, conferre minus digno, modo tamen verè sit idoneus. Idem dicendū, si non sit inter eos magnum discrimen aptitudinis; ita vt hic nō putetur notabiliter minus bene functurus munere, quàm iste, cui pręfertur. vnde diximus in propositione, *sæpè* peccare mortiferè, non, *semper*. Verum de his plura infra cap. 34. De beneficijs.

23 *Sententia Caietani.*

Notandum Tertiò, Caietanum v. Electio officialis, putare non esse peccatum mortale prætermittere digniorem: quia, inquit, non video hic acceptionem personarum, nec video hic habere locum iustitiam distributiuam; cum officium hoc non detur ciui, vt parti communitatis. Sed hæc ratio nullius est momenti, etsi enim nō peccetur mortiferē ob iniuriam factam digniori; (quia nullum ius stri[...]um

Refutatur.

ad

ad illud officium habet, sicut is, qui electus est aut præsentatus) peccatur tamen ob iniuriam vel infidelitatem in Remp. Deinde falsum est, iustitiam distributiuam hic locum non habere: quia pleraque officia non possunt dari nisi subditis. Denique etsi possint interdum dari extraneo; tamen si velit dare subdito, debet dare maxime idoneo: is enim maius ius habet in distributione; quamuis violatio huius Iuris non sit semper peccatum mortale, vt supra diximus.

DVBITATIO IV.

Vtrùm officia sæcularia possint vendi.

24 *Quinq; in officio considerantur.* NOTANDVM, In officio sæculari quinque considerari posse: Primum est, Obligatio ad certas functiones, quæ propriè vocatur officium, & est fundamentũ ceterorum. Secundum, Iustum stipendium, vel ius ad tale stipendium, quod ius oritur ex officio. Tertium est, Dignitas quædam & eminentia, ob quam in Republica honoratur. Quartum, Occasio lucrandi. Quintum Excessus stipendij supra debitum. Nunc

25 *Qua ratione possint vendi, qua non.* Respondeo & dico Primò, Officia sæcularia ratione primi & secundi vendi non possunt; ratione tamen reliquorum trium vendi possunt, ac proinde non est per se illicitũ talia officia vendere. Prior pars patet; quia nemo potest mihi vendere onus, quod mihi ipsi subeundũ est: hoc enim quisque potius optat redimere & excutere, quam emere & acceptare. neq; etiam potest mihi vendere iustum stipẽdium illi oneri annexum; quia hoc ex iustitia debitum est ei, qui onus subit. Confirmatur vtrumque, quia nemo potest operario vendere obligationem laborandi in horto suo, aut iustum stipendium labori illius debitum.

26 *Eminentia seu dignitas, & occasio lucrãdi, pretio sunt æstimabiles.* Altera pars probatur Primò, Nam eminentia illa magni æstimatur apud homines, & pecunia comparari solet. longè enim pluris veneunt dominia, quæ habent annexos maiores titulos dignitatum. similiter occasio & commoditas lucrandi magni æstimatur. qualis est in officijs, quibus cõpetit pars confiscationis vel iustæ prædæ, vt in quibusdam officijs curiæ Romanæ. Denique si stipendium excedat operam & industriam officij, ille excessus æstimari potest, maximè ab ipso Principe, qui potest eum ab officio separare: si ergo relinquatur, potest exigi compensatio.

27 Probatur Secundò, Quia hæc omnia sunt res humanæ, non spirituales, & pretio æstimari solent: ergo nihil obstat quin per se vendi possint. secus est de beneficijs, quæ sunt res spiritales.

Tertiò, Quia Barones, Comites, Marchiones & Duces possunt vendere suos titulos & status; vt recepta consuetudo probat: ergo officiorum sæcularium venditio per se non est illicita.

28 *Plerumque est illicitũ.* Dico Secundò, Et si per se non sit illicitum hæc officia vendere, tamen ob multa incommoda, quæ inde sequi solent, plerumque est illicitum & etiam perniciosum, maxime si aliquam iustitiæ administrationem habeant. est cõmunis Doctorum. vide Caietanum v. Officiorum venalitas. Sotum lib. 3. quæst. 6. articul. 4. Nauarr. cap. 25. num. 7.

Incõmoda subsequia. Probatur, quia hinc plerumque solent sequi hæc incommoda. Primò, Quòd non conferantur dignioribus, immo neque dignis, sed indignis, qui pecunijs supplent quod meritis deest, digni enim vel tantis pecunijs carent, vel certe censent indecorũ hac via ad officia irrepere. Secundo; Quòd hoc modo magis prouocentur homines ad studium pecuniarum, quibus vident dignitates parari, quam ad studium probitatis & bonarum disciplinarum, quibus in Repub. vident parum loci relictum. Tertiò, Quòd ij, qui hæc officia sunt consecuti, non administrent ea prout Reipub. bonum postulat, sed pro suo compendio, vt & pretium recuperent, quod soluerunt, & præterea ditescant. vnde fit vt multa iniustè extorqueant, iustitiam venalem habeant, diuitibus & potentioribus faueant, causas pauperum negligant. Quare merito hæc venditio censenda est pestis Rerum public. vnde rectè etiam in iure prohibetur, collatione 2. titulo vt Iudices sine quoquo suffragio fiant, cap. 1. vbi præcipitur, vt personæ, quibus conferuntur officia publica, pro ijs nihil soluant, & apud Sinenses omnia officia conferuntur gratis, & non nisi maximè idoneis per longum examen iudicatis.

Petes, Quibus circumstantijs licitè fieri possit hæc venditio?

29 Respondeo & dico Tertiò, Vt licitè fiat, requiruntur hæ conditiones. Primò, vt vendens habeat auctoritatem. Secundò, Vt vendantur quantum fieri potest digniori. Tertiò, Vt pretio moderato. Quartò, vt id censeatur necessarium, vel vtile bono publico. Quod ad primam attinet, auctoritas vendendi est in solo Principe supremo, vel in Republica libera. ratio est, quia hæc sunt bona Reipublicæ, ac proinde eorum dispensatio est supremi Principis, aut ipsius Reipubl. si sit sui Iuris. Inferiores itaque, etsi Magnates sint, non possunt, nisi vel Principis concessu, vel legitima præscriptione seu vsucapione. *Cõditiones requisita vt possint vendi.*

30 De secunda conditione ratio est, quia omnia officia dignioribus conferenda sunt. quare si Princeps vendiderit alicui inepto, debet rescindere contractum, & officiũ venditum resumere, & consequenter pretium pro eo acceptũ restituere. Damnum secutum primo loco sarcire tenetur emptor, secundo loco Princeps. Si tamen particularis persona ex facultate Principis vendiderit, non tenetur restituere pretium, etiamsi emptor ob indignitatem suam priuetur; quia venditor non rescindit contractum, nec priuat emptorem re vendita, sed emptor, qui suæ conditionis cõscius ausus fuit emere, sibi imputet si officium amittat. neque venditor tenetur ei de euictione, quia conditionem rei non ignorauit. *2. conditio. Si venditũ inepto.*

De tertia, Nisi pretium sit moderatum, datur occasio emptori vt multa iniquè extorqueat; vt quotidiana docet experientia. *3. conditio.*

31 Petes, Vtrùm is, qui immodico pretio dedit occasionẽ emptori præter Ius & fas exigendi a subditis, teneatur ad restitutionem damni Reipub. si ille non restituerit? *Sarcire damnum tenetur.*

Respondeo non teneri, nisi talis sit vt ex officio teneretur illud damnum impedire, vt Princeps, Gubernator, Præses, &c. ratio est, quia illa venditio solum est causa remota illius damni. non enim si tibi aliquid vendidi immodico pretio, & tu vt soluas, furtum committas, ego censeor causa furti. si tamen Princeps vendidit, tenetur illud damnũ sarcire, non præcisè quia occasionem dedit, sed quia cum teneretur impedire ex officio, non impediuit.

Quod ad quartam, attinet, nempe hanc venditionem non posse licite fieri nisi ob Reipubl. necessitatem, vel vtilitatem; probatur; quia hæc officia non sunt bona Principis propria, vt tributa, sed Reipub. communia, quorum administrationem, & collationem commisit Principi, communis vtilitatis causa: atqui Reipubl. mens non est vt hæc officia vendantur nisi id videatur expediens bono communi, vt si summa esset conflanda, quæ aliter commode haberi nequiret. Nec potest alia esse iusta ratio ea vendendi; quia venditio est contra naturalem institutionem talium officiorum. Si tamen Princeps extra hunc casum venderet, non esset venditio irrita; peccaret tamen, præsertim si hoc officium haberet vllam iustitiæ administrationem. Ita Sotu & Caietanus supra, & alij DD. passim. *Quantum ad 4. conditio.*

CAPVT

CAPVT XXXIII.

De Tributis & vectigalibus.

Constat dubitationibus II.

1 NOTANDVM est, nomine *Tributi* generatim significari id, quod Principi vel Reipublicæ à priuatis solui solet, ad onera communia sustentanda: quod varijs nominibus appellari consueuit, vt videre est apud Syluestrum v. Gabella primò. Duo tamen sunt præcipua nomina Latina huic rei accommodata, *tributum & vectigal*, quæ habentur ad Roman. 13. *Reddite*, inquit Apostolus; *omnibus debita, cui tributum*, (Græcè φορος) *Tributum: cui vectigal*, (Græcè τέλος:) *vectigal*. vbi *tributum* (φορος) accipitur strictè vt distinguatur contra *vectigal*, (τέλος) & hoc modo *Tributum*, nihil est aliud quàm pensio, quæ subditis soluenda imponitur iuxta cuiusque facultates, præsertim prædiales, ad Principis dignitatem vel communia impendia sustinenda. Sed passim a Doctoribus accipitur generalius.

Tributum.

2 *Vectigal* autem propriè significat, Primò, Pensionem, quæ soluitur pro rebus, quæ exportantur vel importantur in ciuitatem vel prouinciam: vt ea, quæ soluuntur in portubus & regnorum confinijs. & olim quidem octaua pars debita erat, vt docet Couarruuias ad regul. Peccatum, p. 2. §. 5. num. 1. & patet L. Ex præstatione. 7. C. de vectigalibus. Sed hoc tempore istud vectigal varium est pro diuersitate regnorum, ex quibus deferuntur, vel in quæ importantur.

Vectigal varium.

Portorium. Secundò, Id, quod soluitur pro transuectione mercium per pontes & flumina, quod solet vocari portorium; quamuis hoc nomen etiam generaliter vsurpetur pro quouis vectigali.

Pedagium. Tertiò, Quod soluitur à transeuntibus per aliquam viã seu locum, pro custodia viarum; quod pedagium seu guidagium dici solet.

3 Quartò, Quod soluitur ex rebus venditis aut permutatis; quod Hispani vocant alcauala, teste Medina q. 13. vt si vendas domum 1000. aureis, quibusdam locis soluendi Principi 100. aurei; id est decima pars pretij. ita fit in Hispania, teste Couarruu. & Medina supra; sed dimidium soluit emptor & dimidium venditor. si autem domum permutes cum alia domo, vel cum agro, ex vtraque re soluitur decima pars, quasi duplex sit venditio.

Ex venditione vel permutatione.

4 Aliquando vectigal accipitur amplè, vt etiam tributũ complectatur, & sic agri dicuntur vectigales, ex quibus penditur tributum: vt notat Couarruuias.

Munera triplicia. Præter hæc debita, sunt quædam onera subditorum, quę à Iurisperitis *Munera* vocantur. ea autẽ sunt triplicia, realia, personalia, mixta. *Munera realia* sunt obsequia, quæ Principi præstantur rebus subditorum, vt iumentis, plaustris, curribus. *Personalia*, quæ per ipsas personas exhibentur: vt seruire certis temporibus Principi in aula, vel foris; illum ad hæc vel illa loca, aut etiam ad bellum comitari. *Mixta* sunt quæ vtroque exhibentur, vt cum quis suis sumptibus tenetur illum ad bellum comitari. His positis, sit.

DVBITATIO I.

Quæ conditiones requirantur vt vectigal seu tributum generatim acceptum censeatur iustum.

5 CAietanus in Summa v. Vectigalia iniqua, requirit quinque conditiones, nempe vt sit iustum ex agente, ex fine, ex forma, ex materia, & ex vsu

Quinque conditiones iusti vectigalis iuxta Caiet.

Ex agente iustum est, quãdo imponitur ab eo, qui habet legitimam auctoritatem, & consequẽter illis, qui non sunt exempti.

Ex fine, quãdo est iusta causa imponẽdi. hæc duplex est; Prima. Sustentatio dignitatis Principis: cum enim Princeps pro Republica laboret, eam regendo, in pace conseruando, & defendendo; Iustitia postulat vt vicissim Respublica eum pro dignitate sustentet: dignus enim est operarius mercede sua. Hac ratione tributum est iustum Principis stipendium. Secunda, Necessitas vel certè magna vtilitas boni publici, cui aliã ratione subueniri nequit; vt si miles necessarius pro defensione patriæ, pro securitate viarum; si instauranda opera publica, &c.

Ex forma, quando debita proportione imponitur, nempè pro ratione facultatum cuiusque, & contractuũ. quos quisque facit, ne pauperes grauentur præ diuitibus, & non mercatores præ mercatoribus: iniquum enim est si pauperiores amplius ad Principis statum vel communia impendia conferre cogantur quàm ditiores; aut non mercatores, quàm mercatores, aut si alij præ alijs immodicè grauẽtur. 6

Ex materia, quando imponuntur illis rebus, quæ negotiationis causa deferuntur, & non illis, quæ ad vsus necessarios & inopiæ solatium emuntur & venduntur; vt sunt panis, potus communis ciuium, caro, & similia.

Ex vsu, quãdo insumuntur in causam publicam, ob quã sunt imposita, & non prorogantur vltra necessitatem.

Hæ omnes conditiones debent concurrere iuxta Caietanum, vt vectigal iustum censeatur: vnde etiam quinque modis fieri potest vt sit iniquum. Primò, *Ex auctore*: vt si nõ habeat auctoritatem Principis, aut imponat exemptis. Secundò, *Ex fine*: vt si non imponatur ob publicam necessitatem, aut magnam vtilitatem. Tertiò, *Ex forma*: vt si subditi onerentur absque proportione debita; vel si grauamen sit immodicum; vt si alicui speciei (v.g. ceruisiæ vel farinæ) tantum imponatur, vt qui illã faciunt & vendunt, non possint ex lucro se sustentare: respectu enim horum est immodicum. Quartò, *Ex materia*: vt si imponatur rebus ad vitam omnino necessarijs. Quintò, *Ex vsu*: vt si non impendatur ad publicam vtilitatem. 7

Quinque modis potest esse iniquũ.

Aduerte, illud de materia, non esse omnino necessariũ. vt infra dicemus. vnde Medina C. de restitutione quæst. 13. solum requirit tres conditiones ad iustitiam vectigalis. Prima est, Vt sit *auctoritas* in imponente. Secunda, Vt sit *iusta causa* ob quam imponitur. Tertia, Vt *conueniens forma* seu proportio enim est veluti forma vectigalium, cum debeant imponi secundum rationem iustitiæ distributiuę. His conditionibus concurrentibus vectigal iustum erit, & iustè exigetur. quòd si postea non impendatur vt oportet, tunc cessat causa exigendi: non enim est iusta causa exigendi: nisi curetur vt in eam impendatur. 8

Mediũ requirit tres tantummodo.

DVBITATIO II.

In quibus existit hæc potestas legitima vectigalis imponendi.

RESPONDEO, Existere tantum in ijs Principibus & Rebuspublicis, quæ in sua administratione Superiorem non agnoscunt. Primum igitur hæc potestas est in *Summo Pontifice*, qui in locis, quæ ipsi in temporalibus subsunt, potest tributa imponere, & ea alijs concedere. in alijs autem locis directè non potest; quia tributa debita sunt Principibus sæcularibus pro regimine ciuili seu temporali: pro spirituali autem non dantur tributa, vel vectigalia, seu gabellæ; sed decimæ. 9

1. In Summo Pontifice.

Si tamen id esset necessarium ad bonum Ecclesiæ. (vt si Turcæ infinito numero se infunderent in orbem Christianum, vel hæretici supramodum inualescerent, & Principes Christiani essent negligentes, nec alia suppeteret ratio succurrendi) posset Papa extra ditionem suam temporalẽ, aliquod vectigal imponere, & subsidia necessaria imperare; quia habet plenã potestatem in temporalibus, prout necesse est ad defensionem Ecclesię & bonorũ spiritualium, & omnes Christiani non minus tenentur obtẽperare 10

Potest vbique indirectè.

&

& succurrere Pōtifici ad defensionem Reipub. spiritalis, quam Principi sæculari ad defensionem Reipubl. ciuilis, cum ipsi ad vtramque Rempubl. pertineant. Posse etiam in tali casu Principem Christianum, qui nollet opitulari, deponere, & alium sufficere, qui tributa necessaria ad huiusmodi sumptus imponat, & Ecclesiam defendat. deniq; posset ciuitati seu Reipub. dare ius absolutum & independens se administrandi, & non agnoscendi Superiorem in temporalibus, priuando priorem Principem suo regno in pœnam illius criminis: horum enim omnium est eadem ratio: quia supremam potestatem habet in temporalibus in ordine ad spiritalia, vt communiter Theologi tradunt, de quo plura 2. 2. q. 1. art. 10. dicenda sunt.

11 *2. In Concilio generali.* Secundò, Hæc potestas est in *Concilio generali*, vt patet ex cap. Super quibusdam. §. Præterea, de verborum signif. vbi Innocen. III. sic ait, *Duximus declarandum illa esse pedagia, guidagia, salinaria, interdicta, quæ non apparent Imperatorum, vel Regum, vel Concilij Lateranensis largitione concessa, vel ex antiqua consuetudine à tempore, cuius non extat memoria, introducta*. Ex quibus verbis colligitur Primò, Hanc potestatem concedendi vectigalia, esse in quouis Concilio generali; quia omne Concilium generale parem auctoritatem habet. Secundo, Eam potestatem esse etiam in Pontifice; (vt rectè notat Caietanus v. Vectigalia) quia tota potestas, quæ est in Concilio, est in Pontifice, cùm totum Concilium non maiorem habeat iurisdictionem quam Pontifex solus, vt passim Theologi tradunt. Porrò quando hæc potestas dicitur esse in Concilio, accipiendum est Concilium cum suo capite; quale fuit Concilium Lateranense: non enim est vlla ratio, cur hæc potestas debeat concedi Concilio acephalo; cum hoc dici vix possit Concilium, & iure diuino teneatur caput, si desit, eligere.

12 Aduerte tamen, hic non dici Concilium posse imponere, sed solum tributum posse concedere: quod potest fieri dupliciter. Primo, Concedendo tributa ex locis Ecclesiæ subiectis quo modo regna & ducatus, Ecclesiæ temporaliter subiecta, Principibus sæcularibus conceduntur in feudum: & hæc sicut Concilium potest concedere, ita & imponere. Secundo, Tribuendo alicui domino vel communitati Ius supremi dominij, seu Imperij, quo ab alio in sua administratione non dependeat, & consequenter Ius exigendi vectigalia, quod ex illo sequitur. hæc tamen non potest ipsum Concilium immediatè & directè imponere: potest tamen indirectè, sicut dictum est de Pontifice.

3. In Imperatore. Tertio, Hæc potestas est in *Imperatore*, qui potest tributa imponere omnibus locis Imperio subiectis, si Principes inferiores, vel Respub. legitima vsurpatione hoc Ius contra ipsum non præscripserunt; quatenus enim præscripserunt, eatenus ipse non potest: de quo vide supra c. 6. dubitatione 12.

4. In Regibus. Quartò, Est in omnibus *Regibus* & in alijs potestatem quasi regalem habentibus, eò quòd in sua administratione Superiorem non recognoscant. qualis est Dux Florentinus, Mediolanensis, Brabantinus, & similes: Comes Flandriæ, Hannoniæ, Arthesię, & similes, & multæ Respub. vt Veneta, Genuensis.

Petes, Quare hæc auctoritas solùm est in illis, qui in suo regimine Superiorem non agnoscunt?

13 *Cur in solis supremis.* Respondeo, Quia qui Superiorem non agnoscunt, immediatè habent auctoritatem à populo: vnde à populo accipere debent tum quæ necessaria ad sustentationē status & dignitatis; (id enim est iustum stipendium functionis, quā subeunt boni publici causa) tum quæ necessaria ad rectam administrationem. multis enim opus habent, partim vt officialibus stipendia soluant, partim vt fines tueantur, hostes repellant, & iniurias vindicent. Itaque sicut operario iure naturæ debetur merces, & omne id, quod necessarium est ad perficiendum opus prout expressè vel tacitè conuentum fuerit; ita Principi iure naturæ debentur à populo, tum iusta stipendia ad sustentandā dignitatem, tum necessaria subsidia ad rectam administrationem. qui verò in sua administratione ab alio Superiore depēdet, non à populo, sed ab eo, à quo constitutus est, & officium accepit, stipēdia & necessarios sumptus accipere debet; nec vllum Ius habet quidquam exigendi à populo, nisi quod ei à suo Superiore concessum fuerit. ab eo dem enim debetur stipendium, à quo imponitur administratio. Vnde patet Proreges, Gubernatores & quosuis alios Principum Vicarios non posse tributa exigere. Idem dico de Ducibus, Comitibus, Marchionibus, qui à Principibus absolutis constituti, acceperunt dominium aliquorum oppidorum vel pagorum cum parte aliqua vectigalium, quę statum suum sustentent: cùm enim in sua administratione Superiorem agnoscere debeant, non habent potestatem noua vectigalia imponendi.

Quintò, Hæc potestas est in omnibus dominis locorū, 14 *5. In ijs, qui præscriptione acquisiuerunt.* & Rebuspubl. quæ legitima præscriptione Ius illud quasi regium, seu liberæ administrationis obtinent: etsi enim Ius exigendi vectigalia, quæ à Rege imposita & concessa fuerint, præscribi seu vsucapi possit contra alium, qui prætenderet ea à Rege sibi cōcessa, idque sine Iure illo quasi regio; tamen Ius imponendi & suo nomine exigendi vectigalia non potest vsucapi, nisi simul Ius illud liberæ iurisdictionis vsucapiatur: ex hoc enim illud depēdet. Sicut Ius decimarum non potest à laico nomine proprio vsucapi; quia essentialiter dependet ex titulo ecclesiastico. Itaque cum hoc Ius liberæ, & independentis administrationis, quod vocatur Ius meri & mixti Imperij, possit vsucapi absque titulo, tempore immemorabili, & cum titulo, tempore quadraginta annorum, vt sup. c. 16. dub. 12. ostensum est, cum Couar. ad reg. Possessor, p. 2. §. 3. nu. 3. etiam Ius imponendi vectigalia, quod ex illo sequitur, eodem tempore vsucapi potest. Vnde non rectè id negauit Alphonsus Castro l. 1. de lege pœn. c. 11.

Notandum Primò, Ciuitates, etiam subiectas, posse suis 15 *Collecta.* ciuibus ob publicum bonum imponere quædam onera, quæ vocantur *collecta*, vt docet Caiet. ver. 6. Vectigalia iniqua; vt ad reparationem mœnium, pontium, viarum, modò non imponantur peregrinis, & id fiat per comitia, ad quæ omnes ciues, vel decani à ciuibus deputati, possint conuenire. ratio est, quia hæ collectæ non debent esse coactæ, sed Respubl. debet in eas liberè consentire, vel suffragijs maioris partis, vel duarum tertiarum, vel aliter pro 16 *Episcopus potest collectam indicere.* consuetudine locorum. Imò posset Episcopus cum consensu Capituli, in Ecclesijs sibi pleno iure subiectis, aliquam collectam imponere ad reparationem ecclesiarum & necessaria ministrorum alimēta, quando aliter his prouidere nequit; quia cùm sit Princeps sacrorum in sua diœcesi, sicut Pontifex in tota Ecclesia, habet in temporalibus eam potestatem, quæ necessaria est ad bonum spiritale in sua Ecclesia conseruandum, & promouendum, nisi à Pontifice limitetur.

Notandum Secūdò, Eos, qui sine legitima potestate, in 17 *Imponens sine potestate, vel sic imposita exigens.* suis terris noua pedagia seu gabellas imponunt, vel veteres augent, vel eas, quæ prohibitæ sunt imponi vel augeri, exigunt, teneri ad restitutionem; quia rapinam committunt, extorquentes alienum sine legitima potestate, & insuper esse excommunicatos in Bulla Cœnæ Domini, vt patet ex verbis Bullæ; in quam vide Nauarrum capit. vigesimoseptimo, num. 61. vbi docet, per *exigentes* intelligi etiam hæredem imponentis, qui eas continuat, & publicanum seu conductorem, & famulos, qui iussu dominorum exigunt.

DVBITATIO III.

An ecclesiastici à vectigalibus sint exempti.

18 *Ecclesiastici exempti.* RESPONDEO & dico Primò, Certum est Ecclesias & ecclesiasticas personas & res illarum à vectigalibus soluendis exemptas esse. Probatur Primo, Ex Iure Canonico, c. Quamquam 4. de censib. in 6. vbi Bonifacius VIII. inter cetera ait: *Cùm igitur Ecclesiæ, ecclesiasticæque personæ ac res ipsarum, non solùm iure humano, quin etiam & diuino à sæcularium personarum exactionibus sint immunes*, &c. & inf. *Excommunicat personas priuatas ipso facto,* *Exigentes excōmicat.* *quæ talia ab ecclesiasticis exigunt, & communitates subijcit interdicto, à quibus præter non possint absolui, nisi facta restitutione*. Ibidem contrariam consuetudinem dicit esse corruptelam. Vnde sequitur hoc Ius nō posse contra ecclesiasticos vsucapi. Idem sanxit Clemens V. in Concilio Viennensi, Clem. Præsenti, de censib. vbi præcipitur Episcopis vt eiusmodi censuram excommunicationis, & interdicti, quam incurrunt ij, qui portoria vel vectigalia ab ecclesia-

ſticis exigunt, publicent,& à ſuis publicari faciant. Idem antè ſtatutum fuerat in Concilio magno Lateranenſi, ſub Innoc.III. vide c.Aduerſus.7.& c.Non minus.4.de immu. Eccl. vbi ſtatuitur vt poſt admonitionem, niſi deſtiterint, ipſo Iure ſint excommunicati.

Secundò, Probari poteſt ex Iure Ciuili, Nouella Friderici Imper. quæ incipit, Item nulla, de Epiſ.& Cler. vbi ſic dicitur: *Item nulla communitas vel perſona publica vel priuata collectas vel exactiones, angarias vel parangarias Eccleſijs vel alijs pijs locis aut eccleſiaſticis perſonis imponere præſumat*, & cæter. & L.Sancimus.ſecundo.Cod.de Sacroſanctis Eccleſijs. omnibus pijs locis immunitas iſta conceditur.

Petes, Vtrùm etiam bona patrimonialia & alia ſæcularia, quæ ad eccleſiaſticos vel ad Eccleſias, aut ad Monaſteria deueniunt, ſint immunia.

19 *Etiã patrimonialia ipſorũ ſunt exẽpta, &c.* Reſpõdeo, & dico Secundò, Hæc eſſe immunia à nouis tributis imponendis eſt communis ſentẽtia DD. vide Syluestrum v. Immunitas, 1.num.6. Probatur ex conſtit. Boniſacij ſupra, vbi dicitur, *perſonas eccleſiaſticas, & res ipſarum exemptas eſſe.* vbi de omnibus ipſorũ rebus loquitur: quas intellige eſſe exẽptas à nouis exactionibus imponendis, quamdiu ſunt eccleſiaſticorum. Dico à *nouis*, quia ſi antequam ad illos venirent, onus aliquod certum & inuariabile annexum habebant, v.g. aliquem cenſum vel ſeruitutem Principi debitam, vel onus reparandæ viæ publicæ adiacentis, hoc etiam ab eccleſiaſtica perſona præſtãdum eſt; quia res quęque cum ſuo onere tranſit. c.Cùm non ſit. 33. & c.Paſtoralis.28.de decimis, vide Syluestrum v.Immunitas.1.nu.19. Secundò, Probatur ex Bulla Cęnæ Domini, vbi *excommunicantur omnes, qui abſque ſpeciali & expreſſa Summi Pontificis licentia imponunt collectas, decimas, talias, præſtantias, aut alia onera perſonis eccleſiaſticis, aut eorum bonis, ſiue Eccleſiarum aut Monaſteriorum ipſorum; aut impoſita exigunt, aut à ſponte dantibus recipiunt, aut his actibus quoquomodo cooperantur.* Vbi diſtinguit Pontifex *bona Clericorum à bonis Eccleſiarum*; ac proinde loquitur non tantùm de bonis eccleſiaſticis, quæ dicuntur bona Eccleſiarum; ſed de quibuſuis bonis eccleſiaſticorum: quod eſt notandum contra Nauar.c.27.nu.128. qui tamen cap.17. num.202. nobiſcum ſentit. nam expreſſe affirmat eos, qui pedagia à Clericis exigunt, aut exigi iubent, incurrere cenſuram Bullæ Cœnæ: etſi id, quod vehunt, important, vel apportant, ſit de eorum patrimonijs vel eccleſiaſticis prouentibus. quod autem dicitur de *ſponte dantibus*, *Spõte dantes.* intelligitur quando exactor recipit ab eo, qui ideò ſponte dat, quia eccleſiaſticis ſunt impoſita, ſiue ab eo, qui dat antequam exigatur.

Obiectio. Dices, Princeps habebat Ius imponendi vectigal huic

20 *An cedat in dãnum Principis.* prædio antequam perueniſſet ad Eccleſiam; hoc autẽ Iure non debet ſpoliari ex eo quòd fiat Eccleſiæ: ergo tale prędium non eſt immune. Secundò, Si iſta res ad Eccleſiam non perueniret, ſæpè venderetur vel commutaretur cum aliare, & tũc Principi debitum eſſet certum vectigal, v.g. decima pars pretij. dum autem tranſit ad Eccleſiam vel pium locum, numquam amplius venditur; vnde Princeps nihil amplius inde commodi percipit; ac proinde meritò poteſt legibus ſuis cauere ne res immobiles ad Eccleſias vel Monaſteria transferantur. Hæc argumenta valdè mouent eos, qui rem politicè conſiderant; ideoque Principibus conſilium ſanciendi tales leges ſuggeſſerunt.

21 *Reſponſio.* Reſpondeo tamen ad Primum, Principem non habere Ius imponendi vectigal prædio, niſi quamdiu illud pertinet ad perſonam carentem priuilegio immunitatis. vnde hoc ipſo, quo tranſit ad Monaſterium, vel ad Eccleſiam fruentem immunitate, amittit hoc Ius. neque hoc mirum videri debet, cum Principes Chriſtiani iam à mille & amplius annis in hoc conſenſerint, (vt patet ex L.Sancimus, quę eſt Iuſtiniani) & tot ſęculis ſeruauerint. neq; vlla cauſa eſt, cur poſſint hoc priuilegium ſemel Eccleſiæ ad honorem Dei donatum auferre. hoc enim perinde eſſet atque ſi quis agrum, domum vel reditum Eccleſiæ ſemel donatũ auferret. quod eſt manifeſtum ſacrilegium. Simile omnino contingit, quando huiuſmodi prædia transferuntur in Magnates à vectigalibus immunes. tunc enim Principes amittunt Ius imponendi vectigalis, quod ante habebant.

22 Ad Secundum Reſpondeo, Numquam Principem vllum eſſe factum pauperiorem ex eo quòd ipſe vel ſubditi eius fuerint liberales in Eccleſiam; vt patet in Conſtantino & Carolo, vtroq. verè magno, & alijs plurimis. Deus enim, cuius protectione & directione regnorum adminiſtratio maximè nititur, infinitis modis exiguum illud detrimentum vectigalium, quod ipſi ſeruis eius condonant, compenſare poteſt; vel calamitates & ſeditiones auertendo, vel proſperos ſucceſſus bellorum; noua regna, vbertatem terræ, & alia huiuſmodi largiendo. Sæpè ſit vt ob aliquam ſeditionem vel bellum, (quod fortaſſe pietas iſta & religio Principis auertiſſet) vno anno plus ipſe amittat, quàm mille annis ex huiuſmodi vectigalibus percipi poſſet. quid tunc prodeſt illi politicorum iſtorum conſilium?

23 *Quib. euentis Clerici non ſint exempti.* Aduerte tamen, in quibuſdam caſibus Clericos nõ eſſe exemptos. Primò, Si negotiationem exerceant: tunc enim licitè ex eo, quod emunt, vendunt, aut deferũt negotiationis cauſa, poſſunt vectigalia exigi. patet ex c.Quamquam, ſupra, quod Eccleſia cõceſſit in odium negotiationis, quæ maximè eccleſiaſticos dedecet: vnde etiam ſeuere ipſis interdicitur. vide ſup.c.21.dub.1. & ſi ter moniti à Superiore nolint deſiſtere à negotiatione, perdunt priuilegium clericale, quoad bona; vt patet ex c.Ex litteris.16. de vita & honeſt. Clericorum: ex quo cap. colligit Gloſſa, Clericos ante trinam monitionem non teneri in conſcientia ſoluere vectigal; quia gaudent priuilegio clericali vſque ad tertiam monitionem.

Secundò, Si poſſeſſio aliqua habebat aliquod onus perpetuum & inuariabile annexum antequam veniret ad Ius Eccleſiæ, vel eccleſiaſtici, vt ſuprà dictum eſt.

24 Tertiò, Quando cõtributio facienda eſt æquè primariò in vtilitatem Clericorum ac laicorum, v.g. pro reparatione aggerum, ne flumen vicinos agros Clericorum & laicorum inundet. Non poteſt tamen poteſtas laica hoc caſu Clericos recuſantes compellere per ſe: ſed per Superiorẽ eccleſiaſticum. Quòd ſi id commodè fieri non poſſet, putant quidam non eſſe omnino improbandum realem executionem; quia in tali caſu præſumi poteſt ratihabitio; ſeu tacita licentia Summi Pontificis. ſed tutius cenſeo vt hæc expreſſè ad tales caſus per Princeps petatur.

25 Ad reparationem autem pontium, viarum publicarum, murorum vrbis & ſimilium, quæ primò & principaliter ſpectant ad communitatem, non tenentur Clerici contribuere, vt communiter Canoniſtæ docent; quia non tangit illos principaliter, ſed ſolùm ſecundariò vt ſunt membra communitatis, alioquin nimis anguſtum & propè nullum eſſet in oneribus publicis priuilegium Clericorum.

Neque obſtat L. Ad inſtructiones.7.C.de Sacroſ.Eccleſ. *Ad inſtructiones itinerum, pontiumque, etiam diuinas domos & venerabiles Eccleſias, libenter adſcribimus*, & cæt. quia cùm ſit contra immunitatem eccleſiaſticam, vim non habet, niſi ſpeciatim ab Eccleſia approbetur; vt communiter Doctores Canonum & Theolog. docent. vide Syluest. v. Immunitas, 1.nu.20. Multi tamen Doctores, præſertim Iuris ciuilis, ob legem citatam contrarium tenent. Item Innoc. Hoſtienſis, Gl. Card. Anchar. in cap. Non minùs, de Eccl. immun. Sed prior ſententia eſt verior, propter Iura ſupradicta. *Contraria ſententia multis placet.*

26 *Si laicorũ facultates non ſufficiant.* Quartò, Quando laicorum facultates non ſufficiunt ad ſuccurrendum publicæ neceſſitati, poteſt etiam aliqua contributio imponi eccleſiaſticis. Ad hoc tamen olim requirebatur conſenſus Epiſcopi & Cleri, vt patet ex cap. Non minùs, de immun. Eccleſiarum, ex Concilio Lateranen. nunc verò Summi Pontificis, vt patet ex Bulla Cœnæ Domini: quem conſenſum etiam requirit Innocentius III. in Concilio Lateranen. cap. Aduerſus, de immun. Eccleſiarum: niſi fortè periculum eſſet in mora; tunc enim non deberet Papæ conſenſus expectari; ſed ſufficeret conſenſus Epiſcopi cum Clero; vt notat Syluest. ſuprà.

27 *Exẽpti debent conſentire.* Conſenſus tamen Epiſcopi non poteſt obligare exemptos. Vnde neceſſe eſt vt hi quoque conſentiant. poſito autem conſenſu Prælatorum, quorum eſt conſentire, tributum non exigitur auctoritate laica, ſed eccleſiaſtica; & ita omnes inferiores illorum tenentur.

DVBITATIO IV.

Quo Iure ecclesiastici sint exempti à vectigalibus.

28 *Iure diuino nō sunt propriè exēpti.*

RESPONDEO & dico Primò, Non ita sunt exempti Iure diuino, vt absque vlla alia exemptione non sint subditi Principibus sæcularibus, sic vt Principes peccent contra Iustitiam, si de causis eorum temporalibus cognoscant, aut tributa ab illis exigant. est communis sententia Theologorum, præsertim recentiorum, Caiet. v. Excommun. c. 31. & 37. Franc. Victor. relect. de potest. Ecclesiæ sub fin. Io. Medinæ, C. de Restitut. q. 15. Soti in 4. d. 25. q. 2. art. 2. Couarr. qq. practic. cap. 31. nu. 2. Nauar. cap. 17. num. 119. & aliorum.

Probatur Primò, Quia neque ex Sacris litteris, neque ex traditione, neque ex naturali ratione, neque PP. testimonio talis exemptio probari potest.

Secundò, Initio nascentis Ecclesiæ erant subiecti Principibus sæcularibus, vt videtur colligi ex Apostolo ad Ro. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.* vbi etiam comprehenduntur Clerici: nam vt Glo. ait, cùm dicitur, *omnis anima*, nullus excipitur. & Chrysost. in illum locum, *Ostendens*, inquit, *ista omnibus imperare & sacerdotibus & monachis, non solum sæcularibus quod declarat cùm dicit, omnis anima: etiamsi Apostolus sit, si Euangelista, si Propheta, siue quisquis tandem fuerit.* Theodoretus, *Siue sit sacerdos quispiam, siue antistes, siue monachus, ijs cedat, quibus sunt mandati Magistratus.* Theophylactus, *Instituens omnem animam, siue sacerdos sit, vel monachus, vel Apostolus, subijci principatibus.* D. Thom. in istum locum, dicit exemptionem ecclesiasticorum à tributis, habere æquitatem, nō tamen esse ex necessitate, quasi sit de Iure diuino. Neque dici potest id solùm scandali vitandi causa præceptum esse: nam Apostolus causam refert in ordinationem diuinam; *Quia*, inquit, *qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit.* additque *eos esse Dei ministros, & idcircò eis deberi tributa.* vnde colligitur etiam Clericos tributa debituros, nisi essent exempti.

Verùm si quis rectè consideret, locus iste Apostoli non vrget; solùm enim in genere proponit ius diuinum naturale, quo tenetur quisque obtemperare suo legitimo superiori. huius enim potestatem in subditum esse à Deo, & qui huic resistit, Dei ordinationi resistere, &c. quæ omnia generalia sunt, & respectiuè intelligenda; nimirū de quouis homine respectu sui superioris. Simili modo etiā nunc post exemptionem loqui possemus. omnis enim potestas superiorum est à Deo, & omnis superior minister est Dei, & vindex in iram malè agenti. Vnde hinc probari non potest ecclesiasticos subesse Principi sæculari quoad vim coactiuam; etsi quoad vim directiuam in quibusdam subsint. v.g. in pretio rerum venalium, & huiusmodi.

29 Tertiò, Quia olim Ecclesia ex agris suis tributa soluit, etiam Imperatoribus Christianis, vt constat ex testimonio Ambrosij, quod habetur c. 20. Si tributum. 11. q. 1. *Si tributum petit Imperator, non ei negamus agri Ecclesiæ soluunt tributum.* & ex Vrbano Papa, cap. 22. Tributum. 23. q. 8. *quod in ore piscis inuenitur pro Petro & Domino dari iubetur; quia de exterioribus Ecclesiæ, quod constitutum antiquitus est, pro pace & quiete, qua nos defensare debent; Imperatoribus persoluendum est.* hoc autem Ecclesia non fecisset, si putasset se Iure diuino exemptam: sicut numquam passa est se subijci Imperatoribus in Ecclesiarum administratione. quòd sciret se Iure diuino exemptam, vt patet ex testimonio Ambrosij & Vrbani: vide c. Conuenior. 21. & cap. 22. Tributum. 23. q. 8. vbi agnoscunt subiectionem in temporalibus, non autem in spiritualibus.

30 *Quadā ratione sunt Iure diuino exempti. Tres causæ. 1. Quia rebus diuinis mancipati.*

Dico Secundò, Rectè tamen quadam ratione dici possunt Iure diuino exempti, quadā Iure Canonico & Ciuili. Prior pars probatur Primò, Quia Ius diuinū naturale etsi non efficiat illam exemptionē (non enim Deus immediatè hanc exemptionem concedit) tamen dictat eam à Principibus esse concedendā & à Pontifice fieri posse; idq; ob tres causas. Primò, Ob dignitatem status per quem ecclesiastici peculiari modo sunt diuinis reb. mancipati & consecrati: at quā cōtra reuerentiam Deo debitā est, si id, quod semel Deo cōsecratum est, tractetur tamquam prophanū. Hinc Dauid ne defensionis quidē causa vmquam fuit ausus lædere Saulem, quia vnctus erat Domini; quæ tamen vnctio solùm erat vmbra vnctionis & sanctificationis ecclesiasticorum. Secundò Ecclesiastici sunt Pastores & Patres sæcularium, & Iudices eorumdem loco Dei in causis summis, quæ salutem æternam cōtingunt, constituti: atqui contra decorum & reuerentiam debitam est, vt ouis iudicet suum pastorem, & filius patrem: & qui antè fuit reus, suum Iudicem, qui illum auctoritate diuina iudicauit & absoluit; maximè si alia cōmoda ratio iniri potest. Tertiò, Etsi Principes, Clericos ab iniuria defendant, & curent vt tranquillitate temporali fruantur; tamen Clerici vicissim Principibus longè maius & diuinius beneficium conferunt: ipsorum enim ministerio fiunt Christiani, accipiunt doctrinam salutis, remissionem peccatorum, animæ sanitatem, panem cœlestem & vitam æternam, ipsorum orationibus & sacrificijs fulcitur regnū, auertuntur calamitates, conciliatur pax, tranquillitas & fœlix status rerum. Vnde Constantinus & Constans concedentes Clericis perpetuam securitatem, nempè ab oneribus personalibus, addunt, *Scientes magis religionibus, quàm officijs ex labore corporis, vel sudore nostram Rempub. contineri.* vt refertur c. 23. In qualibet. 23. q. 8. Itaque suis muneribus ecclesiasticis abundè compensant Principi & Reip. vt omnis æquitas postulet eos ad alia tributa adstringi non debere.

2. Quia patres & Iudices sæcularium.

3. Quia maiora beneficia rependūt.

Ex his patet Principes lege religionis, obseruantiæ & gratitudinis obligari, vt ecclesiasticos exemptos habeant, seu eximant: non autem ipsam exemptionem immediatè à Deo factam. 31

Exemplis Scripturæ probatur.

Secundò, Probatur exemplis Scripturæ sacræ; nam Ioseph Gen. 47. totam terram Ægypti subiecit Regi, fecitq. tributariam, vt penderet quintam partem fructuum, præter terram sacerdotum; quibus etiam ex publico cibaria dabantur. vnde colligit Vrbanus Papa c. 22. Tributum. 23. q. 8. *agros Ecclesiæ non esse Imperatorum exactionibus subijciendos.* & 1. Esdræ 7. Artaxerxes vult Sacerdotes, Leuitas & alios tēpli ministros à vectigalib. esse immunes. Quòd si naturale lumen rationis dictabat illos sacerdotes eximēdos esse; quanto magis dictat, vt sacerdotes, & ministri noui Testamenti eximantur; quorum & dignitas & functio est incōparabiliter sublimior, & Reipublicæ fructuosior?

In hunc sensum accipiendi videntur Canones, dum dicunt, Clericos & eorum res, *non solum Iure humano, sed etiam diuino exemptos* esse: quod expressè habetur c. Quāquā. 4. de censib. in 6. & insinuatur c. Non minùs. 4. de immun. Eccl. c. 12. Si Imperator. d. 96. & Conc. Trid. sel. 25. de refor. c. 20. vbi dicit *Personarum ecclesiasticorum immunitatem Dei ordinatione & canonicis sanctionibus constitutam esse.* quamuis dici possit, in hoc vltimo testimonio illud, *Dei ordinatione*, referendum esse ad immunitatem in spiritalibus. sed verius est, intelligendum esse generatim, de integra immunitate, iuxta modum supradictum: vt colligitur ex sequentibus verbis Concilij. hoc modo videntur Canonistæ posse cum Theologis conciliari. 32

Explicatio Canonum.

Altera pars, *Quod Iure Canonico & Ciuili exempti sint reipsa*, probatur, quia quod Ius diuinum naturale dictabat esse faciendum, id Iure Canonico & Ciuili præstitum est, vt patet ex Canonibus citatis. Item ex c. In qualibet. 23. & duobus sequentibus 23. q. 8. & Fr. quæst. 1. per multa capita. Item cap. Et si Clerici. 4. cap. Clerici. 8. cap. Qualiter. 7. de Iudicijs. 33

Vbi Aduerte, toto tempore, quo Imperatores fuerunt ethnici, Clericos in temporalibus fuisse illis subiectos sicut laicos: quia neque Principes eos eximebant, cū eorum dignitatem non agnoscerent, neque etiam Pontifex Summus, eo quòd vel non posset, vel non expediret. Postquam autem cęperunt esse Christiani, sensim eos cœperunt eximere. Primùm quidem Constantinus lege lata exemit eos ob oneribus personalibus, vt patet dict. cap. vigesimotertio In qualibet. 23. quæstione octaua, & à solutione publici census, vt testatur Sozomen. lib. primo, cap. octauo, histor. in ceteris tamen manserunt subiecti. Deinde à Iustiniano fuerunt exempti in causis ciuilib. pro prima instantia solùm: in criminalibus tamen reliquit eos sub Iudice sęculari, vt patet ex Nouella 83. & 123. multa tamen vsurparunt sibi illi Imperatores in causis ecclesiasticis, quæ Iure diuino sunt omnino exemptæ. Idem concessit immunitatem à quibusdam tributis, L. Sancimus. 21. Cod. de Sa- 34

Quomodo Clerici sensim exēpti.

crof. Eccl. Denique à posterioribus Principibus omnino exempti fuere; eaque exemptione multis sæculis consensu totius orbis sunt potiti.

35 Vnde sequitur, eam à successoribus reuocari non posse. Primò, Quia fuit absoluta & perpetua ex mente concedentium: omnis autem donatio vel exemptio facta communitati, in perpetuum est irreuocabilis. Secundò, Fuit facta ad remuneranda beneficia spiritualia, quæ regna percipiunt ab Ecclesia. Tertiò, Quia principaliter ad Dei honorem facta fuit; sicut donatio agrorum aut villarum, quæ offeruntur Ecclesiæ, eiusque ministris. vnde sicut sacrilegium esset repetere agros Ecclesiæ donatos; ita sacrilegium erit infringere Clericorũ immunitatẽ. Quartò, Orbis Christianus, a quo Princeps habent auctoritatem, consensit in hanc cxemptionem. vnde non est in Principis potestate eam reuocare; sicut quod semel consensu regni est alienatum, nõ potest repeti. Quintò, Quia Concilia & Pontifices, qui sunt supra ipsos Principes, eam confirmarunt. deniq; quia iure diuino naturali Principes tenentur eam facere, & factam ratam habere, vt ostensum est.

Non potest hæc exemptio reuocari.

36 His adde, etiamsi Principes noluissent in hãc exemptionem consentire, Summi tamen Pontifices & Concilia œcumenica habebant auctoritatem eam inducendi, vt communiter docent DD. & probat Couarruu. in pract. cap. 31. numero 3. & 4. ratio est, quia habent potestatem a Christo, statuendi id, quod ad bonum spiritale Ecclesiæ & Dei honorem videtur necessarium aut valde expediens: atqui exemptio Clericorum à Iurisdictione sæcularium, est necessaria ad bonum spiritale Ecclesiæ & Dei honorem: ergo. Minor patet tum ex causis suprà allatis; tum quia valdè vilesceret status ecclesiasticus, & res diuinæ; quas tractant, si instar laicorum ad Iudices sæculares traherentur; tum quia valdè distraherentur à rebus diuinis; nam facilè à laicis possent vexari: tum quia periret libertas illa sacerdotalis, qua in laicis instruendis & corripiendis vti debẽt: tum denique, quia laici facilè etiam causas ecclesiasticas ad se pertraherent. Accedit quòd Principes sint subditi Põtifici sicut oues Pastori: atqui Superior potest aliquem eximere à Iurisdictione sui subditi, præsertim quando recta gubernatio & honor Dei id postulat. Quòd si Pontifex potuit Clericos eximere à Iurisdictione sæcularium Principum; consequens est vt etiam potuerit eximere à tributis: quia tributa ob Iurisdictionem penduntur; vt constat ex Apostolo ad Rom. 13. *Ideo necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed propter conscientiam; ideo enim & tributa præstatis.*

Pontifex potest hanc exemptionẽ facere.

DVBITATIO V.

Quinam Clerici sint exempti.

37 RESPONDEO Primò. Omnes Clericos sacrorum ordinum, & beneficiarios & Religiosos & Religiosas exemptos esse; idque præcipuo quodam iure est communis sententia DD. teste Coua. in prac. c. 31. nu. 5. nam hi omnes vel similiter ecclesiastico statui sunt addicti, vel actu Ecclesiæ deseruiunt.

Sacris initiati, beneficiarij, Religiosi.

38 Secundò. Clerici minorum ordinum, & primæ tonsuræ si non sint coniugati, secundum Canones sunt etiam à tributis liberi; etsi neque beneficiarij sint, neque in aliqua Ecclesia deseruiant. colligitur ex c. fin. de vita & honest. Cleric. c. Quamquam, suprà. & ex l. Presbyteros. 6. C. de Episcop. & Clericis.

Clerici minores.

Nec obstat Concil. Trid. sess. 23. c. 6. de reforma. quia loquitur solum de priuilegio fori, quo non possint ad tribunal sæculare pertrahi: quod priuilegium Concilium non concedit, nisi illis Clericis primæ tonsuræ, vel minorum ordinum, qui aut beneficium ecclesiasticum habent, aut clericalem habitum & tonsuram deferentes, alicui Ecclesiæ ex mandato Episcopi deseruiunt, aut in Seminario Clericorum, vel in aliqua schola, vel Vniuersitate, de licentia Episcopi, quasi in via ad maiores ordines, versantur.

Qui priuilegio fori fruantur.

Tertiò, Longa tamen consuetudine contraria, Clerici primæ tonsuræ & minorum ordinum, qui nec beneficium habent, nec vlli Ecclesiæ deseruiunt, videntur hanc exemptionem amisisse, etiamsi coniugati non sint; quia iã a multo tempore vectigal soluunt sicut laici. Ita Couar. num. 9. vbi in fine ait se vidisse litteras regias in hoc decretas, vt Clerici primæ tonsuræ etiam non coniugati, cogantur soluere decimam partem rei venditæ: quod tamen videtur esse contra Ius Pontificium, in cap. Quamquam, de censibus, in sexto.

Consuetudo eos subiecit.

Dices, Non potest vmquam valere præscriptio aut consuetudo contra immunitatem & libertatem ecclesiasticã, vt expresse habetur in Nouella Friderici Imperatoris, quę incipit, Cassa & irrita. & colligitur ex c. Causam, de præscrip. & c. Clerici, de Iud. ergo consuetudine non potuit hoc introduci. 39

Præscriptio an contra valeat.

Respondeo, Non posse quidem eam valere inuito Pontifice, seu non accedente libero eius consensu: sed præsumi posse hunc consensum propter commoda Principum interuenisse. nam hæc consuetudo non erat omnino à ratione aliena; præsertim ob multitudinem talium Clericorum; quorum plerique ideò dumtaxat Clerici fiebant, vt a tributis eximerentur, absque vllo animo ad ecclesiasticum statum conscendendi.

Quod ad priuilegium fori attinet, talibus Clericis iuxta Canones antiquos & Concilij Tridentini formam competens, si in Seminario vel studijs versentur, non est credibile Ecclesiam consentire aut consensisse vt possint eo per contrariam consuetudinem priuari: quia magis per hoc dignitas status ecclesiastici læderetur, & Principibus nihil commodi accederet.

Quartò, Clerici coniugati non sunt exempti à vectigalibus, neque Iure Canonico neque consuetudine; vt rectè Couar. quia duo tantum priuilegia hisce conceduntur, nẽpe fori & canonis. vt patet c. vnico, de Cler. coniug. in 6. Ad quæ tamen duo requiruntur. Primò, Vt duxerint virginem, & quidem vnicam. Secundò, Vt deferant tonsuram & vestes clericales: quibus addit Concilium Trident. *vt priuilegio fori non gaudeant, nisi ab Episcopo alicuius Ecclesiæ ministerio sint deputati.* 40

Clerici coniugati.

DVBITATIO VI.

Quæ sit legitima causa imponendi vectigalis.

RESP. Causa iusta duplex est; Prior *Necessitas publica*, cui aliter commode succurri nequit; vt si necessarium sit ad stipendia militaria, ad reparationes vrbium, vel aliter ad bonum publicum valde expediens. huc etiã pertinet status principalis sustentatio: nam & hæc ad bonum publicum pertinet; ratio est, quia sicut Principis est populum regere, Ius dicere, hostes arcere, denique tranquillitatem & prosperitatem temporalem totis viribus procurare; ita vicissim populus tenetur sumptus necessarios ad hęc præbere. vnde etiam potest a Principe, si opus sit, ad hoc cogi. Sed quatuor hic sunt requisitæ conditiones. Prima, Vt constet causam esse iustam: vel si de ea sint diuersæ opiniones, vt habeat probabiles rationes, ob quas possit prudenter statuere, se hic & nunc posse ob talem causam tributum imponere. si tales rationes non habeat, vel certe non consideret siue iustum, quod agit, an non; sed cæco more progrediatur: non potest exigere; quia nescit an ius exigendi habeat. vnde exigendo, iniuriam populo irrogat, & ad restitutionem tenetur; nisi postea constet causam iustam fuisse; quia mala fide acquisitum est restituendum. 41

Causa vectigalis duæ.

1. Necessitas publica.

42

Quatuor cõditiones.

Secunda, Vt causa sit vectigali proportionata: seu, vt vectigal non sit maius, quàm causa postulet: qua parte enim excedit, est iniquum.

Tertia, Ne insumatur in alienos vsus; vt in prodigas largitiones & alias expensas inutiles publicas, vel priuatas, ad quos populus non tenetur contribuere: teste Caiet. v. Vectigalia, & Pet. Nau. l. 3. c. 1. nu. 255.

Quarta, Ne diutius quàm causa postulat, continuetur: nisi forte noua causa superuenerit, ob quam de nouo imponi potuisset: tunc enim licebit continuare: quia causa continuatur in simili, dum in locum prioris causæ, alia æque iusta succedit. 43

Vbi tamen Aduerte ex Alphonso Castro l. 1. de lege pęna. cap. 11. si causa immediata tributi non sit negotium aliquod transitorium, sed obligatio quædam permanẽs, (v. g. ad vindicandũ perpetuò mare a piratis, itinera a latronib.)

Si causa sit permanens.

non

non statim cessare tributum, si aliquo anno piratæ vel latrones non grassentur: quia pro ipsa obligatione exigitur, quæ continua est, semperque manet; tenetur enim Princeps semper esse paratus, & habere naues & milites expeditos. secus est quando immediate pro aliqua necessitate transitoria indicitur, illa enim cessante tributum cessat.

44 Quod si hæ conditiones seruatæ non fuerint, tenetur Princeps ad restitutionem, & ipso non restituente, tenetur exactor: est enim furtum & rapina: vt docet Caiet. v. Vectigalia iniqua; & consentiunt cæteri DD.

45 *Exactor, seu redemptor in dubio.* Circa tamen exactorem Notandum est ex Caiet. §. Occurrit, si dubium sit an vectigal sit iustum, an iniustum, alijs affirmantibus, alijs negantibus; exactor, qui est subditus Principis, & obedientia compulsus exigit, non peccat, nec tenetur restituere; quia obedientia in dubio excusat: sicuti subditus, qui compellitur ire ad bellum, quod non constat ei esse iniustum, excusatur: etiamsi postea iniustum fuisse deprehendatur. ratio est, quia in dubio melior est conditio superioris, qui ius imperandi possidet: merito enim inferior in dubio iudicium suum Superiori debet submittere, & obsequium debitum non subtrahere. Secus tamen esset, si sciret Superiorem suum dubitare, & dubitanter imperare; quia sciret tunc illum non habere ius imperandi.

46 Si vero non est subditus, aut si non compellitur, non potest se sponte ad talia dubia vectigalia exigenda offerre; nisi tantam sciat esse Principis probitatem & prudentiam, vt merito in eius iudicio possit acquiescere. alioqui mortiferè peccat exponens se periculo cooperandi iniustitiæ; & tenetur ad restitutionem nisi postea deprehensum fuerit iusta fuisse. ratio est, quia mala fide exegit, & lata culpa damnum intulit, sicut is, qui à suo debitore exigit aliquid, de quo ambigit an debeatur.

47 *An sit excommunicatus.* Vtrùm autem talis exactor sit excommunicatus, quando dubitatio de iustitia vectigalis oritur ex dubitatione de potestate imponentis, quæri potest. Sed dicendum est non esse excommunicatum, nisi ex parte rei, is, qui imposuit, deprehendatur potestate caruisse. si enim ille vere caruit potestate, exactor cum tali dubio exigens, ab initio excommunicatus censeri debet: quia mala fide exegit quæ imponi non poterant, & ita accommodantur ei verba Bullæ Cœnæ. & c. Quamquam, de censib. in 6. vide Nauarrum c. 17. nu. 61. & 70.

48 *Si culpa Principis exhaustum ærarium.* Petes; Quid si Rex sua culpa ærarium exhauserit, v. g. ludis, conuiuijs, profusis largitionibus, bellis inconsultis, poteritne vrgente necessitate noua tributa imponere?

Resp. posse, si alia ratione non possit publicum malum auertere, quia subditi in publica necessitate tenentur opē ferre. sed hoc casu deberet Princeps omnes sumptus parū necessarios accipere; & postea cum res meliori loco fuerint illud extraordinarium damnum, culpa sua conflatum, populo sarcire, vt recte docet Molina q. 13.

49 *2. Compensatio sumptuum.* Altera causa iusta imponendi vectigalis est cōpensatio sumptuum & damnorum acceptorum, & iusta vindicta. Tale tributum solet imponi suis subditis, qui iniquè rebellarunt contra suum Principem, eique causa multorum sumptuum & damnorum fuerunt; idque partim titulo iustæ punitionis, partim iure sarciendorum damnorū: tum etiam hostibus externis iam deuictis, qui vel damnum intulerunt, vel iniquum bellum mouerunt: vt docet Victoria, relectio. 4. de Iure belli, nu. 57. & probat ex c. 20. Deut. ratio ferè est eadem, quæ in subditis rebellibus. fit enim partim iure vindictæ, quòd iniuriam irrogarint; partim iure compensationis damnorum & sumptuum, quorum causa extiterunt.

DVBITATIO VII.

Vtrùm vectigalia constituta super eis rebus, quæ ad vsum necessarium familiæ emuntur, aut venduntur, aut aduehuntur, sint iusta.

50 *Sententia Caietani.* CAIETANVS v. Vectigal, circa principium, §. Ex forma, & circa finem, §. Quintum est, cōdemnat huiusmodi vectigalia, & solùm admittit ea, quæ imponuntur rebus causa negotiationis aduectis. eiusdem fere sententiæ est Driedo quoad pauperiores, libr. de libertate Christiana, cap. 5. Probatur Primò, Quia in illis non seruatur iusta forma tributorum, quæ postulat vt pauperiores non magis onerentur quam diuites, sed quilibet pro portione suarum facultatem & lucrorum. In hoc autem genere magis grauantur pauperes, qui usparuæ facultates & nihil lucri ex negotiatione: quod sane videtur iniquum. Minor probatur, quia quo quis est pauperior, pluribusq. liberis oppressus, eo plura de rebus suis debet vendere, & de rebus alienis emere ad necessarium vsum: diuites autem non coguntur sua vendere, & possunt ipsi alere pecora, & reliqua necessaria e suis villis parare; possunt etiam obseruare tempus, quo res sunt viliores, & tunc magno commodo coemere: ergo hoc vectigali multò magis grauantur pauperes, quam diuites. Confirmatur ex Driedone supra, vbi dicit, *Iniusta esse vectigalia, si sic imponantur vt plus grauentur qui iusta ratione minus sunt grauandi; vtpote si magis indigentes grauentur plus aut æqualiter cum ditioribus, minusque egentibus. Iniquum est pauperem pro rebus, quas vsu suo consumendas defert, tantumdem ad supportandum Reip. pub. onera soluere, quantum diues soluit pro similibus rebus æqualis ponderis, ad vsum suum delatis.* &c. & infra dicit, *non esse ingerendum scrupulum, huiusmodi vectigalia fraudantibus, præsertim pauperibus: quia non tenentur æqualiter diuitibus ad onera Respubl. contribuere, sed solùm secundum proportionem suarum facultatum.*

Secundò, Probatur ex Iure ciuili, nam L. Vniuersi, Codic. de vectigalibus, sub pœna capitis prohibetur, ne ex rebus, quæ ad vsum proprium inuehuntur, vectigalia exigantur.

Tertiò, Ex capite Quamquam, de censibus, in 6. vbi dicitur, *Pedagiorum exactiones, tam iure Canonico, quam Ciuili, regulariter merito esse damnatas.* quod intellige de *pedagijs*, quæ imponūtur rebus, quas ad suum quisque vsum defert. Eamdem sententiam tenet Toletus l. 5. instruct. sacerdot. cap. 73. vbi dicit, non solùm peccare exactores huiusmodi vectigalium; sed etiam esse communicatos in Bulla Cœnæ. nam ibi excommunicantur qui prohibita pedagia exigunt: hęc autem sunt prohibita. vnde non minus sunt excommunicati qui exigunt ea à laicis, quam qui à Clericis. Idem tenet Angelus v. Pedagium, num. 3. & quidam recentiores.

Respondeo, Hanc sententiam ordinariè veram esse: sunt tamen quatuor casus, in quibus talia vectigalia possunt imponi. Primò, Si publica necessitas vrgeat, & vectigalia, quę aliunde colligi possunt, non sufficiant: tunc enim hisce rebus imponi possunt; ita tamen vt non sint maiora, quā illa grauis Reipub. necessitas postulet. Ita D. Antoninus 2. p. tit. 1. c. 13. §. 9. Medina q. 15. Sylu. v. Gabella, 3. q. 5. Nau. c. 17. nu. 202. Ratio est. Primò, Quia membra Reipub. tenentur pro bono communi omnes fortunas & etiam vitam exponere si necesse sit: ergo multò magis ex rebus ad victum necessarijs aliquid soluere, si aliter communi bono prouideri nequit. Secundò, vectigal illud, quod soluunt mercatores pro suis mercibus tādem recumbit in pauperes, & eos, qui sibi necessaria parant; & tamen hæc censentur iusta: ergo illa alia non sunt condemnanda, quando alia ratio commodior non suppetit. 51 *Quatuor casus, quibus possunt imponi.*

Quòd autem non debeant hæc vectigalia esse maiora, quàm necessitas præcise requirat, ex eo constat, quòd a iusta forma nōnihil exorbitetur, à qua, quam minimum fieri potest, recedendum est: quam ob causam Iure Canonico & Ciuili regulariter sunt prohibita. Addo, multò æquiora esse quæ rebus non ita necessarijs; vt ad delitias, elegantiam, vel luxum spectantibus imponuntur, v. g. panno pretioso, serico, holoserico, vndulato, tapetibus, vasis argenteis, pretiosis vinis, & edulijs & similibus, sine quibus homines viuere possunt: tunc enim potissimùm onerantur ditiores, & qui commode ferre possunt.

Secundò, Si ob aliquam causam publicam ex consensu totius populi statuatur, vt inquit Medina. ratio est, quia quisque potest sibi onus imponere eo modo, quo lubet. hic tamen consensus debet esse liber, & solùm consentientes constringere. quare qui non consenserunt vel coactè consenserunt, non obligabuntur. 52

Tertiò, Si pro securitate viarum, nempe personarum & rerum deuectarum imponantur, quando alia ratione consuli earum securitati nequit. satius enim est hoc onus sustinere, quam omnia amittere vel periculo exponere: tunc tamen ratio pauperum haberi debet.

Si consuetudo memoriam hominũ vincat.

Quartò, Si sit consuetudo quæ memoriam hominũ excedat: hęc.n.potest talia tributa excusare; modò tamen ratio pauperum habeatur. Adde, & modò non constet, causam ob quam imposita fuerunt, cessasse: tunc enim putarentur non bona fide continuata, ac proinde non legitimè præscripta.

Crediderim tamen hanc limitationem non habere locum, quando illa consuetudo tanto tempore absque murmure & oppositione plebis fuisset seruata: quia tũc potiùs præsumendum esset aliam causam legitimam in locum prioris successisse, quam illa tributa inique tam longo tẽpore fuisse extorta. Vsus.n. temporis immemorabilis vincit omnem iniustitiæ præsumptionem, iuxta ea, quæ dicta sunt sup.c.6.dub.10.& 12.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm qui vectigal, quod rebus venditis, vel in proprium vsum comparatis impositum est, fraudant, peccent mortiferè, & teneantur ad restitutionem. Item an possit res illas vendere pretio currente.

53 *Sententia multorum DD. non esse peccatum mortale fraudare.*

QVIDAM Doctores docent hos non peccare mortaliter: ac proinde non teneri ad restitutionem. Ita Angelus v. Pedagium, nu.6. Nauarr. cap.23.num. 55.& 60. Beja in suo libello casuum, casu 1. secundo Aprilis. Probari potest hæc sententia. Primò, quia hæc vectigalia ordinarie imponuntur per statutum, nullum continens verbum præceptiuum, sed tantùm verbum *statuimus* vel *ordinamus* vt quilibet soluat tale quid sub pœna cadendi in commissum, qua forma non significatur obligatio sub peccato mortali, sed tãtùm rẽ posse à fisco vindicari post sententiam, si vectigal solutum non fuerit. Confirmatur, quia lex purè pœnalis (qualis est ista) non obligat nisi ad pœnam, idque post sententiam, vt docet Henricus à Gandauo quodlib.3.quæst.22. Ita Angelus supra, & v. Inobedientia, num.1. vbi addit:

54 *statutum purè pœnale, ex forma statuti solùm obligare ad pœnam*, (nempe post sententiam) *ex intentione autem statuentis obligare ad culpam, si passim temerariè aut causa leui violetur*, Vnde sequitur non fore peccatũ, si quis semel, bis, aut ter fraudet. secùs vero si passim vel crebrò. Secundo, Leges ciuiles, etiamsi verbo præceptiuo vtantur, non obligant ad peccatũ mortale, præsertim quando apponunt pęnam in bonis temporalibus: tũc enim videntur satis habere, si illa pęna ijs, qui deprehensi fuerint, irrogetur. Probat id fuse Nauar. citatq; pro ea sententia Matthæum Mathisium virum doctissimũ, & alios. Tertiò. Quia leges & statuta, quibus vetatur ne quis aurũ, argentum, vel similem speciem è regno efferat sub pœna commissi, (id est, sub pœna amissionis rei) nõ obligat sub peccato, vt multi DD. sentiunt; (pauci enim sunt, qui sibi inde scrupulum faciant, præsertim in efferendo auro & argento) sed solùm tribuunt ius Principi ad rem, si deprehensi fuerint, fisco vindicandam. quare idem dici non poterit de statutis vectigalium?

55 Ob has ratione videri possit alicui hæc sententia non improbabilis, præsertim in vectigalibus nouis & multùm onerosis; etsi enim per tales fraudationes aliquid Principi, vel redemptori decedat; mulctæ tamen & confiscationes in deprehensos facile compensant. Accedit quòd redemptores sciant talia fieri consueuisse, & ideo minoris conducant.

56 *Contrariũ verius.*

Respondeo tamen & dico Primò, Verius esse, quando constat huiusmodi vectigal iustè impositum esse & vtiliter expendi, eos, qui fraudant in summa notabili, mortiferè peccare, & teneri ad restitutionem. Syluester Gabella tertiò, num.21.& 22. vbi dicit omnes Summistas ita sentire, præter Angelum; Caiet. v. Vectigalia, Fumus v. Vectigal, nume. 6. Ioannes Medina quæstione 13. Couarruuias ad regul. Peccatum, par.2.§.5. nume. quinto, & alij recentiores.

Probatur.

Probatur Primò, Ad Rom. 13. *Ideò & tributa præstatis: ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum seruientes: Reddite ergo omnibus debita, cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal.* vbi apertè Apostolus docet, vectigal esse debitum Principi propter administrationem Reipub. & Matth. 22. *Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo*, vbi satis indicatur vectigalia iusta esse soluenda.

Secundò probatur, Quia Respublic. lege iustitiæ debet Principi iustum stipendium administrationis & subsidiũ necessarium ad conseruationẽ publicę tranquillitatis: hoc enim tacitè promisit, dum eum sibi præposuit: ergo quando hæc obligatio est in singulas Reip. partes distributa, assignata cuique sua portione, & determinatis rebus, ex quibus soluenda sit, singuli ex Iustitia tenentur illam soluere. Eadem.n. obligatione, qua Resp. tenetur in genere ad sumptus necessarios, singuli in particulari tenentur ad suam partem ipsis debito modo assignatam: quare cum singulis assignetur sua pars per tale vectigal, tenentur singuli lege iustitiæ tale vectigal soluere. 57

58 *Decima.*

Tertiò, Facta determinatione decimæ partis soluendæ ministris Ecclesiæ in stipendium sustentationis, singuli ex iustitia tenentur, decimam illam soluere: ergo similiter, facta determinatione vectigalis quantum, & ex quibus rebus sit soluendum Principi, singuli lege iustitiæ tenentur illud soluere. est enim par vtrobique ratio: sicut.n. decimæ debentur Prælatis Ecclesiæ ob gubernationem spiritualem, ita vectigalia Principibus sæcularibus ob gubernationem temporalem.

59 *Leges tributorum, & vectigalii.*

Ex his solui possunt argumenta sententiæ aduersæ. Nã leges tributorum non tantùm statuunt vel præcipiũt quid sit agendum; sed etiam determinant iustum stipendium Principis, vel subsidium ad onera publica ferenda necessarium. quare sicut aliæ leges, quibus pretia rerum determinantur, obligant in conscientia; etiamsi nullum verbum præceptiuum habeant; ita etiam leges & statuta vectigalium. Adde fundamentum illud Angeli & Nauarri de lege pœnali, non esse solidum: de quo prima secũdæ quæst. 96.art.4.

60 Dices, Has rationes solùm probare de vectigalibus antiquis, quæ iam olim statuta sunt Principi in stipendium, pro administratione Reipublicæ: non autem de ijs, quæ recens instituuntur ob aliquam publicam necessitatẽ: quia Respublica non tenetur ex iustitia talia admittere; sed solùm ex obedientia & amore boni communis: ac proinde non censentur singuli ciues in particulari obligari ex iustitia, sed solùm ex obedientia Principis, & sub pœna pecuniaria, quam ille statuerit: hoc enim sufficit ad finem propositum.

Respondeo, Cùm Respublic. totam suam potestatem in Principem transtulerit, non apparet ratio, cur Princeps non possit obligare singulos, non solùm lege obedientiæ, sed etiam iustitiæ, ad vectigal soluendum: quia Respublic. potuisset eos sic obstringere: quod si potest, cur non censeatur facere: cùm hæc ratio sit efficacior ad finem consequendum?

61 *Verum debeat exigi.*

Notandum tamen est Primò, Multos viros doctos sentire, vectigal pro rebus de loco in locum translatis, (præsertim quando est graue) nõ debere solui, nisi exigatur; modò nihil fraude actum sit: vt si non absconderis, custodes non deceperis: non.n. teneris ipse exactorem quærere. Ita Tabie. v. Pedagium. §.8. Sotus l.3. de iust. q.6. ar.7. in fi. Henriq. de Indulg. c.36. Probabilius tamen est seruandam esse consuetudinem: hæc.n. est optima legum & voluntatis Principis interpres.

62 *Si ob extremam, vel grauem necessitatem aliquid emanatur aut vendatur.*

Notandum Secundò. Aequitati consentaneam esse multorum DD. sententiam, Eum, qui rem aliquam defert, emit, aut vendit ad solatium suæ extremæ, vel magnę necessitatis, non debere in conscientia vectigal. Ita docet Petr. Nauar. l.3. ca.1. nu.236. ex Caietano, Pedraza, Nauarro, D. Antonino, Soto, Fumo, Syluestro, Angelo. ratio est, quia respectu talis personæ censetur immodicum, ac proinde carens debita forma iusti vectigalis. vnde infert Petr. Nauar. pauperes, qui aliquid vendunt ex proprijs fructibus, vel ex supellectili, nihil debere; cùm id faciant ad supplenda necessaria vitæ, vltra quæ nihil vel parùm habent. Puto tamen hic etiam esse considerandam consuetudinem: si.n. consuetudo habet, vt tales etiam partem aliquam soluant, ea meritò seruari potest: præsertim si Princeps aliunde necessaria habere nequeat. Si tamen aliunde sibi posset consulere, consuetudo illa, corruptela censenda esset, ut sic Angelo, Caietano, Gabriele & Saluestro, vt docet Pet. Nauar. num.237.

Sed difficultas superest, Vtrum coram Deo sit obligatio soluendi, quando sunt probabiles rationes dubitandi 63

de

Quid si dubia sit iustitia vectigalis.

de Iustitia vectigalis. Multi DD. affirmant omnia noua vectigalia, & veterum vectigalium noua incrementa, (id est, quæ ab hominum memoria sunt instituta) nisi constet de eorum Iustitia, præsumi iniusta, ac proinde in cõscientia non deberi, si scandalum absit. Ita Angelus v. Pedagiũ, nu. 6. Gab. in 4. dist. 15. quæst. 5. concl. 7. Caietanus suprà, Syluester Gabella 3. quæst. 3. vers. secundo, & q. 14. Fumus Gabella num. 18. Arragon. quæst. 62. art. 3. Driedo lib. 2. de libert. Christiana cap. 5. §. Ceterùm.

Sententia multorum Doctorũ est debere constare de Iustitia nouorum.

Fundamentum horum DD. est duplex, Primò, Quia præsumptio Iuris his vectigalibus obstat. dicitur enim cap. Quamquam, de censibus in 6. *Pedagiorum exactiones tam iure Canonico quàm Ciuili, regulariter meritò sunt damnatæ.* cuius causa est, *quia tot conditiones requiruntur ad iustitiam vectigalis, vt difficile fortè sit iusta inuenire*, inquit Caietanus. Debent enim esse iusta ex causa efficiente, ex fine, ex forma, ex materia, & ex vso, vt dictum dub. 1. ergo nisi moraliter certum sit esse iusta, populus non tenetur. Secundò, Quia in dubio melior est conditio possidentis: atqui populus possidet suam pecuniam & immunitatẽ. ergo, &c.

64 Respondeo tamen & dico Secundò, Verius esse, vt subditi teneantur ad solutionem vectigalis noui, non esse necessarium vt ipsis constet esse iustum; sed satis est, vt non habeant probabiles rationes ob quas probabiliter possint iudicare esse iniustũ. si tamẽ tales rationes habuerint, non tenebũtur in cõscientia soluere. Ita Petrus Nauarra lib. 3. cap. 3. nu. 263. Prior pars probatur Primò, quia subditus in dubio negatiuo, (id est, quando dubitat ex ignorantia. quòd in neutram partem rationes habeat) tenetur se conformare iudicio Superioris; nullam enim habet causam, cur contra sentiat.

Contrariũ verius.

65 Secundò, Quia Princeps vt possit imponere vectigal, non necessariò debet esse certus speculatiue de iustitia vectigalis; sufficit vt do ea rationes probabiles queat. quiuis enim in actionibus suis sententiã probabilem sequi potest, adeò vt etiã in bello inferẽdo Princeps probabili sententiæ dictanti licitum esse inferre, se possit conformare: ergo subditus vt obligetur soluere, nõ debet esse certus, sed sufficit vt nõ habeat probabilem rationem credendi esse iniqua.

Non dẽt esse certus speculat.

66 Ad primũ fundamentum sententiæ contrariæ Respondeo, Præsumptionem Iuris non obstare vectigalibus nouis, quæ à supremis Principibus cõstat esse imposita: nusquam. n. in iure Canonico vel Ciuili hæc damnãtur: imò apertè approbantur cap. Super quibusdam. 26. de verbo. significatione. & L. Non solent. C. Vectigalia noua institui non posse; ad quas tamen duas sanctiones respicit Põtifex, cùm ait: *Iure Canonico & Ciuili esse damnata*; vt notat Glossa. loquitur ergo de vectigalibus, de quibus non cõstat esse legitima auctoritate instituta vel cõcessa; vt ab Imperatore, Rege, vel Cõcilio generali. aut antiqua consuetudine, quæ memoriã hominum superet, introducta. & quia tempore Bonifacij pleraque quæ per Italiã vigebãt, erant talia, dicit ea *regulariter* esse damnata, id est, ea, quæ regulariter sunt in vsu per Italiam: quia absque legitima auctoritate introducta. Ad secundum patet ex prima probatione. In eo casu, vt summum, habet Ius differendi solutionem donec diligenter de tota re inquisiuerit.

Contraque sit præsumptio Iuris.

67 Altera pars, *Subditum non teneri quando sunt probabiles rationes esse iniquum* est communis Doctorum. D. Antoninus 2. par. tit. 1. c. 14. §. 8. Petrus Nauar. supra num. 263. & ceteri DD. suprà citati. ratio est, tum quia possunt se conformare opinioni probabili: tum quia in tali dubio melior est conditio possidentis. Illud autem dictum commune, *In dubio præsumendum pro sententia Superioris*, intelligendum est quando non agitur de interesse seu damno inferioris. Nec obstat quòd Princeps iustè possit exigere; quia vtraque pars suo iure vtitur, dum probabiles rationes sequitur. quo modo sæpè fit vt vtrimque bellum sit iustum: ignorantia enim veritatis facit, vt vterque propter rationes speciem veritatis habentes, bona fide iustitiam à se stare putet. Cauendum tamen est scandalum & maior Reip. turbatio.

Si subditus probabiles rationes habere.

68 Quod ad secũdum attinet in ipsa dubitatione propositum, quidam putant eos qui non soluerunt vectigal ratione rei vendendæ debitum, non posse rem illam vendere pretio ordinario, sed minore. Ratio est; quia illud pretium est taxatũ rõne oneris soluendi vectigalis, quod ille fraudator non subijt. Vnde debet detrahere de pretio, quantũ ei ratione illius oneris accreuerat. Sed contrariũ est multò probabilius, vt ex ijs, quæ c. 21. de empt. & vẽd. dub. 5. dicta sunt, colligitur. Ratio est, quia pretiũ constitutũ est cõi æstimatione vel lege magistratus, ratione oneris, qđ cõiter omnes vendentes subire iussi sunt, quod pretiũ non mutatur ex eo quòd hic vel ille oneri isti nõ satisfaciat: nã qui id fecit, manet obnoxius punitioni & mulctę magistratus si detegatur imò tenetur restituere redemptori vectigalis, vel Principi, si tale est, vt cum eo rigore censeatur obligare. Quòd si non putetur habere tam rigidam obligationem, nihil refert: non. n. idcircò venditio fuit iniusta. Si. n. non est iniusta, cùm obligatio restituendi est strictissima; cur sit iniusta, cùm non est stricta, sed persona solùm manet obnoxia punitioni si deprehẽdatur: Deinde si Princeps alicui cõdonaret hoc vectigal, ille posset rẽ vendere pretio currente; alioquin nullum esset illud Principis beneficium: ergo etiam is qui illud fraude nõ soluit. Quia sicuti condonatio Principis non mutat rei æstimationem cõem: ita nec illa fraudatio. Tertiò, quando pretium auctum est ratione sumptuum, vel periculorũ, quibus passim aduectio mercium est subiecta; si aliqui sint qui absq; huiusmodi sumptibus vel periculis eas merces comparãrunt, siue iure, siue iniuria, hi possunt eas vendere pretio communi, etiamsi causa ob quam illud pretium est constitutum, in ipsis locum non habeat; vt omnes fatẽtur: ergo similiter in præsenti casu. Denique res est æque bona, æquè commoda emptori; nec emptor expositus est, ratione fraudis quam fecit venditor, vlli periculo aut damno, vt suppono; sicut ferè accidit in rebus quę vsu ipso cõsumũtur. Secùs tamẽ foret, quando ipse ignarus fraudis exponeretur probabili periculo dãni, vt si res ipsa caderet in commissum, vel ex ea deberet fieri solutio, &c. tunc enim venditor peccaret contra iustitiam, exponendo emptorem huic periculo, & secuto damno teneretur compensare.

Ad alterã partem dubit. proposita.

An res possit vẽdi pretio currẽte.

DVBITATIO IX.

Vtrùm is, qui emit à mercatore, quem nouit vectigal debitum fraudare, teneatur ex mercibus emptis illud soluere, principali non soluente.

RESPONDEO, Hoc vectigal posse esse vel partẽ aliquotam mercium v. g. quintam, decimã, decimam quintã, vel vigesimam, vel pecuniã aliquam: & quidem si non est certa pars mercium, sed pecunia per vẽditorem soluenda, certum est non teneri emptorem in conscientia illud soluere, quãuis norit venditorẽ fraudasse; modò tamen illi causa non fuerit. Ratio est, quia illud tributũ non est onus affixum rei, quod simul cum re transeat in emptorem; sed est onus personale mercatoris, permanens in ipso, quamuis ex mercis deportatione contractum. 69

Notandum tamẽ, cùm mercator ante venditionẽ, dum adhuc res erat ipsius, vectigal deberet, rẽ illam cõtraxisse obligationem hypothecæ. quia omnia bona eius, qui tributum debet, sunt tacitè instar pignorum pro tributis obligata, vt expressè habetur L. 1. C. Quib. cau. pig. vel hypot. tacite contrah. quo fit vt cũ hac obligatione ad emptorẽ trãseat; ac proinde si fraudator vectigalis nõ sit soluẽdo, vel effugerit, potest super ea fieri executio: alioquin si ab ipso recuperari debitũ potest, executio super re illa, postquam in alterius dominium cessit, fieri non potest, vt colligitur ex Auth. Hoc si debitor. C. de pignor. & hypoth. vbi dicitur. *Si alius quàm debitor rem hypothecatam possidens, inhibetur hypothecaria actio; donec personaliter actum sit cum reo & intercessore*, id est, cum debitore & fideiussore. Putarem tamen hæc intelligenda quando emptor nesciebat has res esse hypothecatas; si enim sciebat, videtur omnino liberum creditori vt vel actione personali agat contra debitorem, uel hypothecaria contra possessorem. ut habemus L. Distractis. 14. C. de pign. & hypot. 70

Res est hypothecata.

Sed maior difficultas est, Si uectigal ex ipsis mercibus debitũ, erat certa aliqua mercium portio: videtur. n. tunc emptor in cõsciẽtia teneri, si sciat uenditorẽ non soluisse. Primò, Quia illud debitum seu onus est reale & inhæret ipsis mercibus immediatè: atqui res transit cum suo one- 71

Si vectigal est pars mercium.

re,

g

re, ad quemcumque perueniat possessorem. Secundò, Ex cap. Cùm non sit in homine. 33. tit. de decimis, vbi dicitur, *Fructus nondum decimatos*, (id est, ex quibus decimæ nondum sunt extractæ) *non posse alienari absque onere decimarum*. & ratio additur, *quia res transit cum suo onere*: ergo idem censendum est de tributo, quando est aliquota pars ipsius mercis. Hæc sententia est probabilis: quam indicat Sylu. Gabella 3. nu. 18.

72 *Contrarium verius. Est onus venditoris.* Contraria tamen videtur verior, quam adserto placuisse nostro Molinæ disput. 675. Probatur Primo, Quia onus soluendi illius vectigalis non pertinet ad emptorem, sed ad venditorem, qui tales res adducit & vendit: hic. n. iubetur quintam vel decimam partem mercium soluere, non emptor: ergo emptor non tenetur.

Secundo, Illa pars merciũ antequã sit separata & tradita, nõ magis pertinet ad Principẽ, cui vectigal soluendũ est, quã res vendita & nondũ tradita pertinet ad emptorem. at si talis res secũdo emptori vẽdatur & tradatur, hic acquirit eius dominiũ, & nõ tenetur priori emptori ad restitutionem, vt patet ex L. Quoties. 15. C. de rei vindic. & L. Traditionib. 20. C. de pactis, estque cõis sententia DD. vt sup. c. 21. dub. 19. ostẽsum est: ergo similiter si merces illæ, in quibus continetur hæc pars soluẽda nomine vectigalis, vendantur, non tenebitur emptor ad illius restitutionẽ
73 in foro conscientiæ. Maior patet, quia Princeps non habet dominium illarum mercium, aut alicuius partis earum, antequam ea sit separata ac tradita; sed solum habet Ius ad aliquam partem indeterminatè, vt venditor eam ipsi soluat; & præterea habet Ius hypothecæ in totas merces, vt vbicũque fuerint, possit ex illis partẽ suam decerpere; & in cetera omnia bona venditoris, vt ex dictis constat.

Tertiò, Emptor neque tenetur ratione acceptionis, quia emit à vero domino; & non fuit causa cur ille non solueret, vt suppono: neque ratione rei acceptæ, quia iam acquisiuit dominium rei per emptionem & apprehensionem, neque ratione oneris impositi illi rei, quia hoc onus pertinet ad venditorem, non ad emptorem, vt dictum est: ergo non tenetur.

Respondetur ad argumenta. Ad primam rationem alterius sententiæ Respondeo, Illud onus soluendi tributi nõ esse propriè reale, sed personale, solam personam vendentis afficiens. secundariò tamen potest dici reale, quatenus solutio non pecunia, sed ex rebus ipsis per venditorem fieri debet.

74 *Alia est rõ decimarũ.* Ad secundam dici potest aliam esse rationem decimarum: has enim iubetur soluere non solùm is, qui fructus colligit, sed quiuis ad quẽ fructus indecimati peruenerũt; vt colligitur ex d. c. Cùm non sit, de decimis; vbi sic habetur, *Statuimus vt in prærogatiuam dominij generalis, exactionem tributorum & censuum præcedat solutio decimarum vel saltem hi ad quos census vel tributa indecimata peruenerant, (quoniam res cum onere suo transit) ea per censuras ecclesiasticas decimare cogantur Ecclesiis, quibus de iure debentur.* Idẽ insinuat D. Tho. q. 87. art. 1. ad 4. Imo valdè probabile est hoc ipso, quo fructus extant, decimam partem indeterminatè ad Ecclesiam pertinere, in eiusque dominium cedere, vt inf. c. 39. dub. 3. dicemus. Et quamuis Ecclesia dominium non haberet; tamen facile statuere potest, vt ad quemcũque dominium rei non decimatæ peruenerit, is hoc ipso obligationem soluendi contrahat. sicut enim hypotheca, etsi non sit vel tota vel ex parte in dominio creditoris; tamen hoc habet onus, vt apud quemcumque reperta fuerit, possit ex ea petere solutionem, si opus sit; ita etiam res non decimata potest immediate habere hoc onus vt in cuiuscumque dominio fuerit, ille teneatur ex ea decimam partem Ecclesiæ dare. Simile statui potuisset in illis tributis, vbi pars rei loco tributi soluitur; sed re ipsa non videtur ita statutum: ac propterea non eadem in vtriusque ratio.

DVBITATIO X.

Vtrùm is, cui Princeps debet, nec potest solutionem impetrare, possit fraudatione vectigalium sibi compensare.

SVPPONO non esse dubium, si vectigal nõ sit venditum vel locatum alteri, sed Princeps ipse per suos Quæstores illud immediatè recipiat: tunc enim manifestum est compensationem licitam esse.

Sed difficultas est, si alteri sit elocatum, qui certam summam Principi pendat, vt totum vectigalis emolumentum in se transferat.

Respondeo, Etiam in hoc casu licitam esse compensationem, vt rectè docet Syluester Gabella 3. quæst. 9. & Petrus Nauarra lib. 3. cap. 1. num. 247. Primo, Quia Redẽptores verè damnum non accipiunt, cùm ob plurimas subditorum fraudes (quas ipsi norunt interuenire) longè minoris redimant, quàm valeant: vnde & in ipso contractu censentur esse parati talia incommoda subire. Secundo, Totum Ius, quod acquirit conductor, assiduè dependet a iure Principis: nihil enim est aliud quàm facultas quædam exequendi illud Ius, quod ipse Princeps decursu totius anni habet: ac proinde non potest esse maius, quàm Ius illud, quod Princeps singulis momentis per annũ habet: effectus. n. assidue ab aliqua causa dependens non potest vllo temporis momento habere maiorem vim, quàm ipsa causa illo momento habeat: ergo conductor non potest habere maius Ius ad exigendum a me vectigal, quàm ipse Princeps eo tempore in me habeat. quare cùm ratione Iuris, quod ego vicissim habeo in Principe, Ius principis elidatur cõpensatione; consequens est vt in conductorem Ius vllum exigendi a me vectigal transferre non possit. 75 *Licita est cõpensatio.*

Idem vsu venit in censibus, decimis & similibus Iuribus; quæ elocari possunt: conductor enim cùm Ius habeat assiduè pendens a iure domini elocantis non plus potest, quàm ipse dominus posset, si ipsemet suo iure exigeret. quare si is, cui ego debeo decimas vel pensionem annui census, mihi vicissim alio nomine sit debitor, nec possim obtinere solutionem, licitum mihi est vti compensatione, non soluendo decimas vel pensionem. Quòd si conductor damnum incurrat, repetat a locatore. non enim potest creditor elocare Ius, quod habet in debitorem, cum damno debitoris. 76

Secùs tamen esset, si totum Ius vectigalis seu decimarum, vel census in alterum transferretur, non retento dominio directo: tunc enim si prior dominus mihi ex aliqua causa fieret debitor post illam alienationem, non possem vti compensatione, nõ soluendo; quia solutio census nullo modo esset debita priori domino, & ille nullum Ius ad illam haberet. *Si totũ Ius trãslatum fuit: aut cõtractum debitum.*
77 Si tamen ante alienationem mihi debitor fuisset, possem vti compensatione, alia via non suppetente; quia non potuit transferre alteri Ius in me, si ipsemet erat mihi debitor: hoc enim esset vendere rem meam; vt rectè Syluester ait; nam Ius, quod ille habet in me per cõpensationem, fit quasi meum: ita enim extinguitur in Principe ratione debiti, quod ipse mihi debet; seu ratione Iuris, quod ego in ipsum vicissim habeo, ac si meum fieret. Pari modo, si ego debeam tibi censum annuum 100. aureorum, & tu mihi intuleris damnum iniustum pluris vel minoris æstimatum, non potes illum censum ita vendere vt ego compensatione vti non possim, si aliter mihi debitum a te nequeam recipere: hoc enim iniquum foret: nã ratione Iuris, quod in te habeo, possum Ius tuũ, quod habes in me, secundũ iustam proportionẽ extinguere. Sicut 78
enim debitor non potest debitum transferre in alium sine consensu creditoris; ita creditor Ius suum, quod habet in debitorem, non potest in alium transferre, quando ipse vicissim est debitor: quia id fieret cum alterius iniuria. 79

Dices, Si tu mihi sis debitor, & gratis vel pretio concedas vsumfructum agri tui Petro, non possum ex eo clam mihi compensationem facere: ergo neque ex censu, quem ego tibi debeo, si eius vsum alteri concesseris. *Obiectio.*

Respondeo neg. consequentiam: quia concesso vsufructu agri tui, fructus enati eo ipso pertinent ad vsumfructuarium vel conductorem: sed si concedas vsumfructũ census, quem ego tibi debeo, fructus illius census nõ efficiuntur vsufructuarij, sicut nec tui antequam consignentur; sed manent in meo dominio: vnde retinendo illos nõ vsurpo alienum, sed retineo meum, in quod tu quidem ius habebas, sed illud ius pari Iure compensatur & extinguitur. 80 *Responsio.*

DVBI-

DVBITATIO XI.

Vtrùm actores mercatorum teneantur ad restitutionem suis dominis, si cum Gabellarijs transigant, & sibi vectigal retineant.

18 FREQVENTER id fieri in Hispania ab ijs, qui ibidem negotijs mercatorum alibi habitantium præsunt, narrant mercatores Antuerpienses.

Respondeo itaque breuiter, id fieri posse quatuor modis: vel enim actor mandatum habet à domino vt transigat cum Gabellario pro mercibus, quas inuecturus est, vel non habet: si habet mandatum, tenetur illud exequi si potest; alioquin tenebitur de damno, siue sibi retineat vectigal, siue non retineat: quia hoc ipso mandatum acceptauit, se obligauit ad illud implendum; imò hoc ipso, quo suam operam ad negotia alterius gerenda locauit, tacitè se obligauit ad eius mãdata, quæ ad negotia illa pertinerent, & proinde si omisit, tenetur.

82 Secundò, si tamen non habet mandatum, vt quia dominus nõ cogitauit; tunc vel vna cum Gabellario conducit gabellas, & hic potest accipere partem sibi obuenientem per societatẽ conductionis, tam ex mercibus sui domini, quã ex alienis, quia est socius Gabellarij: sicut enim alius poterat hanc societatẽ cum Gabellario inire, ita etiam ipse. Nec refert quòd sit actor mercatoris, quia ideò non est factus inhabilis ad alios cõtractus suo nomine ineundos.

Tertiò, Vel nõ inita societate emit sibi totum Ius Gabellarij, quod Gabellarius in merces domini certo temporis spatio habiturus erat, & hoc modo non peccabit etiã contra iustitiam, etiamsi totum illud vectigal sibi retineat; quia non tenebatur ex Iustitia illud ius in vtilitatem sui domini redimere; cũ ad hoc mandatum non haberet: neque inhabilis erat ad illud sibi emendum. sicut.n. quiuis alius potuisset illud à Gabellario emere, ita & iste actor.

Quartò, Vel deniq; intendit absolutè redimere vel extinguere obligationẽ vectigalis; & tunc non potest sibi illud vectigal retinere, quia non transtulit in se ius Gabellarij, sed illud extinxit, dominumq; suũ illa obligatione liberauit. hoc enim ipso quo quis intendit redimere aliquam obligationem, intendit eam extinguere, ut desinat esse obligatus, qui antè erat. Vnde longè aliud est transferre in se ius Gabellarij, aliud redimere obligationem sui domini: nam potest ius Gabellarij in actorem transferri, manente obligatione in domino: non tamen potest hæc obligatio redimi, aut ius Gabellarij extingui, nisi dominus liberetur. Itaque in hoc casu tenetur domino ad gabellarum redemptarum & acceptarum restitutionem.

CAPVT XXXIV.

De Beneficijs.

Complectitur Dubitationes 38.

IN hoc capite, Primò dicendum quid beneficium, & quibus modis acquiratur. Secundò, De conditionibus requisitis in beneficiarijs. Tertiò, De ijs, ad quæ obligantur. Quartò, De amissione beneficiorum. Quintò, De pensionibus, quæ beneficijs imponuntur.

DVBITATIO I.

Quid sit beneficium.

1
OMISSIS varijs definitionibus, Respõdeo Beneficium esse *Ius perpetuum percipiendi fructus ex bonis ecclesiasticis, propter aliquod officium spirituale, auctoritate Ecclesiæ constitutum.* colligitur ex Innocentio, & Host. in c.9. Relatũ. de p̃bend. Ioãne de Silua, de beneficijs, q.1. & alijs.

2 Vbi Notandum Primò, Tria posse distingui in beneficio. Primum est, *Ipsum officium* seu obligationem, qua quis tenetur aliquam functionem spiritalem obire; vt legere preces Canonicas, facere Sacrum, administrare Sacramenta, prædicare verbum Dei. hoc est omnino spiritale, non tamen est beneficium, sed fundamentum & causa beneficij.

Tria in beneficio.

Secundum est, *Ius percipiendi certos redditus* ex bonis ecclesiasticis, & hoc ius est propriè beneficium, nasciturque ex officio tamquam ex sua causa, dicique solet præbenda, peculiariter in canonicatibus. vnde patet beneficium esse quid spiritale; quia oritur ex re spiritali, nempe ex spiritali officio, in quo fundatur, & cui inseparabiliter est annexum; vt docent Hostiensis, & Ioannes à Silua, suprà.

Tertium, *Sunt ipsi fructus*, quid sunt quid temporale. hi percipiẽdi sunt ex bonis ecclesiasticis, id est, ex bonis Deo dicatis & Ecclesiæ donatis; de quibus supra c.4. dub.6. dictum est ea fuisse olim in quatuor portiones diuisa, & ex illis auctoritate Ecclesiæ posteà fuisse beneficia erecta, singulis titulis certa portione fructuum assignata.

3 Notandum Secundò; Hoc ius debere esse *perpetuum*; quia si sit temporale tantùm, non est beneficium. Vnde Vicaria temporalis non est beneficium, de quo loquuntur Canones, vt rectè docet Nauarrus lib.3. consil.6. de præbendis. Secùs est de Vicaria & capellania perpetua.

Quomodo debeat esse perpetuum.

Dices, ergo Prioratus non est beneficium; quia pro arbitrio Abbatis tolli potest. Similiter Abbatiæ quibusdam locis non obtinentur nisi triennio. Denique beneficia regularia, & omnia, quæ manualia vocantur, quæ ad nutum Superioris auferri possunt.

Respondeo Negando consequentiã, quia etsi tolli possint, id non habent ex sua institutione, sed ex eo quòd is, qui ea obtinet, subiectus sit Superiori quoad officia, habitationem, totamque vitæ directionem. Simili modo dicunt quidam Pontificem ex plenitudine potestatis posse etiam sęculares priuare suis beneficijs pro arbitrio, & alijs conferre: quod etsi non putem esse verum, nisi causa iusta subsit, (quia non est dominus beneficiorum, sed solùm supremus dispensator ad Ecclesiæ vtilitatem; & sæculares non ita ei subsunt, vt Monachi suo Abbati) tamen etiamsi verũ esset, rectè tamen beneficia dicerentur perpetua, quia ex sua institutione talia sunt, nec possunt per alium, quàm per Superiorẽ auferri. Adde, beneficia dici perpetua, non quia non possunt auferri, sed quia instituta sunt vt semper durent, vtque dum vni auferuntur, alij tribuantur. Secus de pensionibus, quæ morte pensionarij extinguuntur.

Notandum Tertiò, hoc ius auctoritate ecclesiastica debere esse erectum vel confirmatum; alioquin non censebitur beneficium ecclesiasticum, vt colligunt DD. ex cap. Nemo.7. de consecrat. dist.1. vt si quis institueret aliquem capellanum perpetuum, vel daret prouentus Ecclesię pro instituendo canonicatu; nisi auctoritas Prælati accedat, non erit beneficium. Ratio est, quia solius Prælati est officia in Ecclesia instituere, eisque prouentus ecclesiasticos annectere; ipsius est dispicere quot & qualibus ministris Ecclesia opus habeat; & proinde nouos admittere vel excludere: alioquin magna sequeretur confusio. 4

Auctoritate ecclesiastica institutum.

DVBITATIO II.

Quotuplex sit beneficium.

RESPONDEO, Beneficium aliud est sæculare, aliud regulare. Itẽ aliud est simplex, aliud duplex. 5

Sæculare beneficium

Ita

Ita Rebuffus in praxi, pag. 5. & 6. & alij. *Sæculare* est omne illud, quod non est pro Regularibus institutum, aut illis peculiariter annexum. Hæc Regularibus sine dispensatione Papæ conferri non possunt; quia est regula generalis, *Beneficia sæcularia, sæcularibus; regularia, regularibus conferenda esse*: quæ colligitur ex cap. Possessiones. 10. de rebus Ecclesiæ non alienandis, & cap. Cùm de beneficio. 5. de præbendis in 6.

6 Excipe tamen beneficia curata: hæc enim etsi sæcularia sint, possunt Regularibus conferri absque speciali dispensatione; nam vt habetur cap. Quod Dei timorem. 5. de statu Monachorum, *Per antiquos Canones, etiam Monachi possunt ad ecclesiarum parochialium regimen in presbyteros ordinari.* estque communis sententia DD. teste Panormitano in d. cap. Quòd Dei timorem.

7 *Regulare.* *Regulare* beneficiũ est, quod pro Regularibus est institutum, vt Abbatia, Prioratus, Canonicatus Regularis; vel ita annexũ vt per eos debeat administrari, vt sunt quædã parœciæ. hoc genus etiam non potest conferri sæcularibus sine dispensatione, exceptis curatis, quæ cum consensu Monasterij possunt sæcularibus conferri. hæc enim in commodũ populi instituta sunt; vnde sufficitur vt detur.

8 *Præsumitur sæculare.* Notandum autem, omne beneficium præsumi sæculare, nisi probetur esse regulare. Regulare autem esse probatur vel ex prima institutione, vel quia 40. annis possessum fuit à Regularibus absque dispensatione. nam per possessionem tanti temporis pacificam, ex regulari fit sæculare, & contrà, ratione præscriptionis; vt docet Glossa in cap. Cùm de beneficio, de præbend. in 6. & colligitur apertè ex illo cap. & ex cap. De quarta, de præscriptione: tanto enim tempore completur legitima præscriptio contra Ecclesiam & Monasterium, vt patet ex dicto cap. De quarta, vide suprà cap. 6. dub. 8.

9 *Duplicia.* *Beneficia duplicia* vocantur omnia, quæ sunt cũ administratione: inter quæ maximum est Papatus, cui nomen beneficij tribuitur cap. 1. de maledicis. Deinde Patriarchatus, Archiepiscopatus, Episcopatus, & Cardinalatus; c. 2. Cleros. d. 21. & cap. Fœlicis. 5. de pœnis in 6. Item beneficia, quæ dicuntur *Dignitates*, vt Præpositura, Decanatus, Archidiaconatus, Abbatia sæcularis, quæ est in quibusdam Ecclesijs instar Decanatus, Abbatia regularis, *Dignitas.* Prioratus conuentualis, & claustralis. Est autem *Dignitas* præeminentia cum iurisdictione in foro externo, secundùm Panormitan. in cap. De multa, de præbendis. vnde etiam Episcopatus & Papatus interdum dignitates dicuntur, quamuis hoc nomen præcisè accipiatur pro beneficijs infra Episcopatum eminentiam habentibus. Præter hæc *Personatus.* sunt beneficia, quæ dicuntur *Personatus*: hæc habent eminentiam in Ecclesia sine iurisdictione, vt honorificum locum in choro, in processionibus, in suffragijs dandis: vt Cantoriæ, & similes.

Aduerte tamen, spectandum esse vsum locorum; nam quibusdam locis Dignitates & beneficia curata vocantur Personatus, vt notat Syluester v. Beneficium, 1. nu. 2.

Huc etiã pertinent beneficia, quæ vocantur *Officia*, vt beneficiũ Sacristæ, seu Thesaurarij Ecclesiæ hæc habent administratione rerũ ecclesiasticarum sine iurisdictione.

Denique beneficia parochialia, seu curata, hæc omnia dicuntur duplicia, quia præter recitationem Precum, quæ communis est omnibus, habent etiam administrationem, vel certè aliquam eminentiam.

10 *Simplicia.* *Beneficia simplicia* dicuntur reliqua omnia, quæ neque administrationẽ, neque eminentiam singularem habent; sed tantũ instituta sunt ad preces Deo persoluendas, aliaque diuina officia obeunda: tales sunt Canonicatus etiam Ecclesiæ cathedralis, vt docet Nauarr. lib. 3. consi. 45. de præbend. Item Canonicatus regulares, capellæ, sacella, altaria. Deniq; præstimonia, quæ sunt beneficia instituta vel pro studiosis, vt sua studia prosequi possint, habentq; sæpe exiguum onus, verbi gratia, quinquies Pater & Aue Maria quotidie; vel in subsidium terræ sanctæ, vt ait Rebuffus, in praxi benefi. pag. 6. de quibus infrà nu. 166.

DVBITATIO III.

Quibus modis beneficia acquirantur.

11 OMISSIS modis illicitis, Respõdeo acquiri sex modis. Primò, Præsentatione patroni præuia, & institutione subsequa. Secundò, Electione & confirmatione. Tertiò, Postulatione & confirmatione. Quartò, Collatione libera. Quintò, Permutatione. Sextò, Resignatione in fauorem, cum secuta collatione. Verùm quia his duobus postremis modis beneficium priùs amittitur quàm acquiratur, ideò de illis dicendum infrà, sub finẽ capitis. *Sex modi acquirendi beneficia.*

Præsentatio, secundùm Panormitanum in cap. Ea noscitur, de his, quæ fiunt a Prælatis, est personæ per patronum Episcopo, vel alteri, ad quem institutio pertinet, legitimè facta exhibitio. *Institutio* autem est beneficij & iuris in re in beneficio, collatio & attributio: vnde institutio solũ fieri potest per ecclesiasticos; horum enim est beneficia ecclesiastica conferre, non laicorum. Præsentatio etiam per laicos fieri potest; (si Ius patronatus habeat) quia per eam non datur Ius in re; datur tamen ex dispositione Canonum Ius ad rẽ, ita vt beneficiũ alteri conferri nõ possit. 12 *Præsentat. Institutio.*

Differt *præsentatio* ab *electione*, quòd electio fiat à pluribus, vt à Capitulo, & à solis Ecclesiasticis, & per suffragia, & potissimùm in Prælaturis locum habeat; præsentatio verò etiam ab vna persona, etsi laica, & in quouis beneficij genere. 13 *Electio.*

Similiter institutio & confirmatio differunt, quod *institutio* fit eius qui præsentatus est à patrono; *confirmatio*, eius, qui electus vel postulatus. vtrumque tamen est vera collatio beneficij, seu iuris in re, & dominij; sed solùm connotant diuersum modum conferendi, & diuersam personæ, cui beneficium datur, præsentationem. *Postulatur* autem is, qui eligi non poterat, vel quia non erat de Capitulo, vel quia Iure non erat capax. Habet tantùm locum in Prælaturis. debent in postulatum consentire saltem duæ partes Capituli. vide plura apud Rochum, tractatu de Iure patron. in princ. quæst. 4. & 5. & Syluestrum v. Electio, & v. Postulatio. *Cõfirmatio.* *Postulatio.*

Collatio dicitur, quando beneficium solo Iure Prælati datur, nec subest Iuri patronatus. 14

Notandum est, omni beneficio commune esse, vt sine institutione canonica liberè obtineri nequeat. vt habetur regula prima de reg. Iur. in 6. vbi nomen *institutionis* accipitur latè, vt comprehendat etiam collationem & confirmationem. Dicitur *Canonica*, quæ facta est secundùm Canones, seu dispositionem Iuris Canonici, vt si facta sit à Prælato habente potestatem, absque simonia, &c. sic electio canonica dicitur, quæ secundùm Canones facta est. *Institutio Canonica.*

Tam autem canonica institutio est necessaria, vt si quis absque ea possessionem capiat, vel administrationi bonorum se immisceat, constitutum intrusus, & amittat Ius, quod per electionem canonicam erat consecutus; vt patet cap. Auaritiæ. 5. de electione in 6. vnde confirmatio secuta non valebit, nisi Pontifex Ius amissum ei restituat, vt docet Rebuffus, §. de missione in possessionem, num. 8. 9. 10. & colligitur ex cap. citato. Ratio est manifesta, quia confirmatio nititur electione vt fundamento, & ex virtute illius procedit. Illud tamen non habet locum in eo, qui post præsentationem patroni, ante institutionem administrat; quia lex pœnalis non est extendenda vltra suum casum. vide cum loquatur solùm de electione, non est extendenda ad præsentationem, vide plura infrà, nu. 123. 15 *Intrusor.*

Circa prædicta notandum est, præsentationem, electionem, & collationem validam esse, etiamsi patronus, elector, vel collator re vera ius non habebat, sed illud competebat alteri, modò tempore illius actus fuerit in pacifica possessione iuris illius, ita vt præsumeretur talis. ita expresse habemus de præsentatione quidem cap. Consultationi, tit. de iure patronatus, de electione verò, cap. Querelam, de electione & electi potest. de collatione, cap. Cùm olim, de causa possess. & propriet. Hoc ipso enim quo est in pacifica possessione illius iuris, & passim habetur talis, voluerunt iura actum valere. argumento in L. Barbarius. ff. de officio prætoris. 16 *Sufficit possessio conferendi.*

DVBITATIO IV.

Quid & quotuplex est Ius patronatus.

NOTANDVM est, *Ius patronatus* dupliciter accipi in Iure. Primò, Pro Iure, quod habent patroni in libertos ex manumissione; & sic accipitur lib. 37. ff. de *Ius patronatus.*

Iure

Iure patronatus; nec pertinet ad nostrum institutum. Secundò, Accipitur pro Iure præsentandi ad beneficium, competens patronis beneficiorum & Ecclesiarum, quod etiam vocatur Ius aduocationis; vt patet cap. Quia Clerici, de Iure patronatus. hoc modo accipitur in proposito, & à DD. communiter sic definitur. *Ius patronatus* est potestas præsentandi instituendum ad beneficium ecclesiasticum vacans, Dico *vacans*, quia si non vacet est irrita præsentatio; vt docent omnes DD. & meritò; quia est cōtra bonos mores vtpote præbens occasionem captandæ mortis; cap. Nulla, de concess. præbendæ.

Quid Ius patron.

18 Est autem hoc Ius duplex; Aliud enim est Ius patronatus ecclesiastici, aliud laici. *Ius patronatus ecclesiastici* iuxta Couarruuiam in qq. pract. c. 36. nu. 2. dicitur, non quod ecclesiasticus possidet; (is enim etiam laicum patronatum possidere potest) sed quod competit alicui ex eo, quòd ex bonis ecclesiasticis Ecclesiam fundauit, vel extruxit, vel dotauit, vel quod habetur ratione Rectoratus Ecclesiæ, aut dignitatis ecclesiasticæ; vt si fundasti Ecclesiam, id est si tribuisti fundum in quo ædificata est; si eam extruxisti, vel dotasti beneficiū pecunia ex bonis ecclesiasticis percepta erexisti, habes Ius patronatus ecclesiastici, seu patronatum ecclesiasticum. Item si habes Ius præsentandi, quia Decanus, Præpositus, Abbas, vel Episcopus, &c. hoc Ius est patronatus ecclesiastici; Ita Glossa in Clement. 2. de Iure patronatus & alij.

Patron. ecclesiasticus.

19 *Ius patronatus laici* dicitur, quod competit alicui, quia ex bonis patrimonialibus, seu sæcularibus Ecclesiam fundauit, vel construxit, vel dotauit, aut beneficium aliquod erexit, aut quia ab aliquo horum causam habuit.

Patronatus laicus.

20 Notandum Primò, Si patronatus laicus donatione vel testamento, vel alia ratione transferatur in Ecclesiam, Capitulum, vel Monasterium, vel annectatur alicui beneficio, v.g. Decanatui, Præposituræ, &c. tunc fieri patronatū ecclesiasticum, & de illo tamquam de ecclesiastico iudicandum, vt notauit Couaruuias suprà, & colligitur ex c. vnico, §. vltimo, de Iure patronatus, in 6.

21 Secundò, Ius illud præsentandi, quod competit confraternitatibus vel sodalitatibus, quæ aliquam capellam, vel beneficium collatis symbolis vel aliter instituerunt, esse patronatus laici; quia ipsi laici sunt, & ex bonis sæcularibus instituerunt: vnde de illo tamquam de laicorum patronatu iudicandum; quamuis ipsi in quibusdā locis Ecclesiæ vocentur. vide Couarruuiam suprà, & Glossam. in d. cap. vnicum.

DVBITATIO V.

Quibus modis acquiritur Ius patronatus, respectu Ecclesiæ vel beneficij.

22 RESPONDEO, Primò acquiritur, si quis Ecclesiæ construendæ fundum concedat c. Nobis, de iure patrona. & cap. Quicumque, cap. Decernimus. 16. q. 7. Secundò, Si eam cum consensu Episcopi construat. Tertiò, Si eam dotet vel beneficium aliquod erigat; colligitur ex ijsdem Canonibus, & ex Concilio Trident. sess. 25. de reform. c. 9. Quartò, Multiplicatis præsentationibus per tempus, quod memoriam hominum excedat. Ita Concilium Trident. supra. Quintò, Concessione Pontificis, vt si Ecclesia ab initio fuerit libera, nulli patronatu subiecta, & meliùs defendatur ab aliorum iniurijs, Pontifex adoptet illi patronum. hoc modo plerumque Principes sæculares videntur consecuti Ius patronatus in Ecclesijs cathedralibus & dignitatibus: non enim ipsi vel eorum maiores, omnes illas Ecclesias vel dignitates fundarunt aut dotarunt: sed pleræque fundatæ & dotatæ sunt vel ex bonis ecclesiasticis, vt ex decimis & fructibus bonorum iam antè Ecclesiæ donatorum, vel ex symbolis & eleemosynis fidelium, vel ex opulentorum hominum patrimonijs, qui se, suaque omnia Ecclesiæ, vel Monasterio consecrabant. vnde illæ Ecclesiæ & dignitates ab initio erant liberæ, nulli patrono subiectæ. Similiter beneficia pleraque libera erant; nam ex bonis communibus Ecclesiæ erecta sunt. Itaque tunc Prælati non nominabantur à Principibus, sed eligebantur vel a clero simul & populo, vt primis sæculis fieri consueuerat; vel a clero solo, vt medijs sæculis factitatum fuit. Tandem posterioribus sæculis, partim vsurpatione, partim Pontificum concessione hoc Ius nominandi plerisque locis obtentum est a Principibus, politicæ administrationis intuitu; qua in re concedenda vel permittenda Pontifices se faciliores præbuerunt; quòd sperarent Ecclesias per eos diligentiùs fore defendendas.

Quinq; modi acquirēdi patronatum.

23 *Ius patronatus principum.*

Notandum Primò, Concilium Trid. circa huius Iuris acquisitionem, possessionem & alienationem, multa constituisse: sessione enim 14. cap. 12. statuit *vt nemo cuiusuis dignitatis, ecclesiastica vel sæcularis, quacumque ratione, nisi Ecclesiam, beneficium, aut capellam de nouo fundauerit & construxerit, seu iam erectam, (quæ tamen sine sufficienti dote fuerit) de suis proprijs & patrimonialibus bonis competenter dotauerit; Ius patronatus impetrare, aut obtinere possit, & vt institutio reseruetur Episcopo.* hæc tamen intelligenda sunt in futurum: similiter & caput sequ. sess. verò 25. c. 9. de reformatione, dat Episcopis *potestatem examinandi patronorum titulos*, & abrogat multorum Iura, quæ iuxta formam ibi præscriptam probata non fuerint. Item dat ijsdē *potestatem examinandi præsentatos*, siue ab ipsis instituendi sint in beneficijs, siue ab inferiore. Denique vetat Ius patronatus vendi, sub pœna excommunicationis & interdicti ferenda, & sub pœna amissionis illius Iuris ipso facto incurrenda. puto tamen in hac amissione expectandā esse sententiam Iudicis, neque ante hanc teneri quemquam se hoc Iure spoliare, iuxta ea quæ dicta sunt supra c. 29. dub. 8. de quo plura 2.2. q. 96. art. 4. Est tamen simonia vendere illud Ius per se: aut propter illud vendere pluris bona, quibus annexum est, quia est res spiritualis, vt infrà dicetur cap. 35. dub. 2. 24

Conc. Trid. de Iure patronorum.

Examinandi præsentati omnes.

Notandum est, quando plures concurrunt ad donationem fundi, vel dotationem Ecclesiæ vel beneficij, omnes fore patronos: ac proinde omnes debere præsentationem facere; vt colligitur ex Canonibus suprà. quomodo autem id fieri debeat, dicetur dubit. 8. 25

DVBITATIO VI.

Intra quantum temporis teneatur patronus præsentare beneficio vacante.

RESPONDEO Primò, Si patronatus sit laicus, patronus intra quatuor menses a vacatione beneficij vel Ecclesiæ tenetur præsentationem facere: si autem sit ecclesiasticus, intra sex. Ita habetur cap. vnico de Iure patronatus in 6. spectanda enim est conditio patronatus, sitne ecclesiasticus an laicus. porrò etiam ecclesiasticus est censendus, quando à laicis Ecclesiæ est datus, vt suprà, nu. 20. dictum est. 26

Quatuor mens.

Sex mens.

Secundò, Si patronatus partim sit laicus, (id est, laico Iure competens) partim ecclesiasticus; (vt sæpè fit, quando duo sunt patroni, quorum alter est laicus, alter Capitulum, Decanus, vel Pastor) tunc laicus propter societatem ecclesiastici habebit sex menses, vt docent Ioannes Andreas & Archidiac. in d. cap. vnicum: hoc enim priuilegiū ei conceditur ob communionem cum ecclesiastico; sicut qui habet rem communem cum pupillo, particeps est priuilegij pupilli, quo res illa non potest præscribi, L. Si communem. ff. Quemadmodum seruit.

Tertiò, Si intra tempus constitutum scientes non præsentauerint, in Episcopi potestate est conferre beneficium cui voluerit, cap. Quoniam, de Iure patronatus; vbi Panormitanus & alij: quamuis id contingat ex eo quòd patroni de Iure patronatus inter se contendant, vt ibidem notat Panor. nam cap. illud generatim loquitur. quod ideò constitutum est ne Ecclesia diu ministris careat; quod propter patronorum lites fieri par non est. Secùs est quando electio extrahitur propter contentionem super Iure eligendi: quia electio est maioris momenti & magis necessaria ad bonam collationem, vide Syluestrum v. Ius patronatus, quæst. 5. patronis tamen vacationem beneficij ignorantibus non currit hoc tempus, sed incipit à tempore scientiæ cap. Quia, in fine, de concess. præbendæ. 27

DV-

DVBITATIO VII.

Qualem teneatur patronus præsentare.

18 RESPONDEO Primò, Non potest seipsum præsentare, vt colligitur ex c. Per nostras, de Iure patronatus: Episcopus tamen posset ipsi motu proprio conferre beneficium, modo ipse consentiat, vt patet ex capit. citato. potest etiam pater præsentare filium si idoneus sit. Se-
29 cundò, Tenetur præsentare idoneum; quòd si ineptum præsentet, si quidem sit patronus laicus, iubendus est aliũ præsentare, qui beneficio sit dignus. si autem sit ecclesiasticus, vel Monasterium, vel Capitulum, priuatus est ea vice Iure præsentandi, & collator liberè potest conferre, vt docet Glossa in cap. Cum vos. v. Minus idoneæ, de officio ordin. citans cap. Cum in cunctis. 7. de elect. Sed contrarium est valde probabile. quia cap. Cum in cunctis solum loquitur de electoribus, & quidem Episcopis. vnde cum sit constitutio pœnalis, non debet extendi ad patronos, maximè in alijs beneficijs. qua parte autem punit Episcopum facientem contra dispositionem illius cap. continet pœnam ferendam. vnde puto patronum non esse ipso iure priuatũ ea vice, sed priuandum. quod etiam insinuat Glossa suprà. quando patronus est persona aliqua singularis, non colle-
30 gium. sed quidquid sit patrono Ecclesiastico, laicus tamẽ non priuatur; quia laici non tenentur ita cognoscere qui sint digni & idonei, sicut ecclesiastici. Tertiò, Præsentato digno, Episcopus tenetur conferre, & potest compelli, cap. Pastoralis. 29. de Iure patronatus.

Episcopus tenetur instituere præsentatis si est dignus.

DVBITATIO VIII.

Si multi præsententur, quisnam ex illis sit instituendus.

31 RESPONDEO Primò, Si patronus, qui ante præsentauit Petrum, postea præsentet Ioannem, velitque hunc præferre, tunc, si quidem patronatus sit laicus, in arbitrio Prælati erit instituere vtrum maluerit, patet ex cap. Cum autem. 24. de Iure patronatus: quando enim patronatus est laicus, præsentatio secunda non reddit irritam primam, nec contra. Quòd si patronatus sit ecclesiasticus, tunc qui prior est tempore, potior est Iure; vt habetur dicto cap. vnde prior præsentatus, est instituendus.

Vter præferendus.

32 Secũdò, Si vnus idemque sit præsentatus a patrono laico & ecclesiastico, non potest laicus præsentare secundũ, sed collatio debet fieri priori; quia hic a duobus est præsentatus. Panormit. in d. cap. Cum autem. Nec refert quòd secundus sit magis idoneus, quia sufficit priorem esse verè idoneum; modo beneficium non habeat curam animarũ, vt docet Panorm. suprà. Crediderim tamen, si secundus sit notabiliter magis idoneus, posse huic conferri omisso priore: quod tenet Ioannes Andreas in d. c. Cum autem Prælatus enim huic fauere potest, tum ob præsentationẽ laici, qui mutare potest; tum ob maiorem aptitudinem, quæ maximè in beneficiorum collatione est spectanda.

An secũdus possit præsentari.

33 Tertiò, Si duo sint patroni & alter præsentet Petrum, alter Ioannem, in arbitrio collatoris est conferre vtri maluerit. Addo probabile esse Episcopum tunc posse conferre alicui tertio. quia dum patroni inter se non conueniũt, Ius non cogit illum instituere alterutrum ex præsentatis. Ita Sylu. supra q. 8. ex Panormitano.

Si patroni dissentiant.

Quartò, Quando multi sunt patroni, & non sunt inter se concordes, is instituendus est, in quem plures consentiunt, siue illi præsentent per modum vnius corporis, siue seorsim.

34 Vbi Aduerte, quando plures præsentant per modum Collegij, vel Capituli; debere omnes conuocari, qui commode conuocari possunt: alioquin qui vocatus nõ fuerit, potest curare illam præsentationem per Iudicem irritari, etiam si ceteri omnes in eam consenserint, argumento cap. Cum in Ecclesijs. 32. de præbendis in 6. vbi ita disponitur de electione & collatione, quæ a multis est facienda. Quando autem plures præsentant seorsim, non est necesse conuocare; sed satis est vt plures seorsim in aliquem consentiant. In his tamen habenda est ratio consuetudinis receptæ. vide Syluestrum quæst. 11. & 12.

DVBITATIO IX.

Vtrùm Pontifex possit derogare Iuri patronatus, conferendo beneficia non præsentatis.

RESPONDEO & dico Primò, Pontificem posse derogare, siue patronatus sit ecclesiasticus, siue laicus. est communis sententia DD. in cap. Cum dilectus. 28. de Iure patronatus; vt docet Couarr. in pract. cap. 36. nu. 1. Ratio est, quia hoc Ius concessum est a Pontificibus principaliter propter bonum Ecclesiæ, vt Ecclesia haberet defensores: secundariò in honorem ipsorum fundatorum. ergo quando Summus Põtifex iudicat Ecclesiæ expedire vt non expectet patronorũ præsentationem, vel vt alteri conferat, poterit libere conferre, quia semper maior debet haberi ratio finis principalis, quàm secundarij. Secundò, Quia ex eo quòd alijs hoc Ius præsentandi concesserit, non censetur seipsum in omni euentu voluisse spoliare sua cõferẽdi potestate; sed sufficit vt regulariter præsentationes aliorum admittat: quod maxime verum censuerim in Iure patronatus, quod ex nuda concessione absque fundatione ab aliquo obtinetur. 35

Potest derogare.

Notandum tamen ex Couar. suprà. nu. 2. si patronatus sit laicus, non censeri ei derogatum, etiamsi Pontifex de facto conferat alteri beneficium, nisi id disertè in litteris per clausulam derogatoriam exprimatur. Ita communiter DD. in cap. 2. de præbendis in 6. & colligitur ex cap. Super eo. 15. de officio Delegati. Neque sufficit vt in litteris collationis dicatur, conferimus Petro hoc beneficiũ ad cuiuscumque præsentationem vel collationem pertineat; sed expresse debet derogare patronatui laico, vt habetur decisio Rotæ 331. teste Couarruuia, nu. 2. Quòd si ad Regem, Ducem vel Marchionem pertineat, debet idipsum exprimi, vt habetur in regul. cancella. 43. Si autem patronatus sit ecclesiasticus, potest et Põtifex derogare per simplicem beneficij collationem, etiamsi nulla mentio eius derogationis in litteris prouisionis fiat. vt ijdem Doctores in dictum caput 2. de præbendis, docent. 36

Debet apponi clausula derogatoria, si patron. est laicus.

Ex quibus infertur, reseruationes Apostolicas beneficiorum, quæ fiunt propter crimen, vel quia contingit beneficia vacare apud Sedẽ Apostolicam, vel ob aliam rationem, ex Iuris communis, vel regulam cancellariæ dispositione non cõprehendere beneficia Iuris patronatus laicorum, quoad eorum præsentationem tollendam: bene tamen quoad institutionem, quæ Prælatis competit: hæc enim tunc petenda est à Summo Pontifice: vt docet Glossa in reg. 40. cancella. sub finem. hoc tamen Couarr. supra, nu. 5. intelligit de Episcopatibus, Abbatijs, Prioratibus, Decanatibus & alijs dignitatibus, quæ Summo Pontifici per regulam 2. & 3. cancellariæ reseruantur: non autem de beneficijs minoribus, quorum præsentatio ad laicos pertinet: hæc enim eò quòd sint Iuris patronatus laicorum, ab omnibus reseruationibus esse exempta, etiam quoad institutionem a Prælatis faciendam. 37

Reseruationes beneficiorum quomodo intelligenda.

Dico Secundo, Legatum à latere, & consequenter Nuntium Apostolicum cum potestate Legati de latere, posse derogare patronatui ecclesiasticorum, non tamen laicorũ: est communis sententia DD. in cap. Cum dilectus. 6. de officio Delegati & in cap. Cum dilectus. 28. de Iure patronatus, vbi vtrumque habetur. 38

Legatus.

Dico Tertio, Episcopus tamen nec patroni ecclesiastici, nec laici Iuri denegare potest. si tamen præueniendo præsentationem patroni conferat beneficium, collatio nõ est irrita: verum secuta præsentatione patroni intra tempus Iure præscriptum, collatio illa resoluetur & euanescet, vt patet c. 32. Decernimus 16. q. 7. Si autem intra illud tẽpus patronus neminẽ præsentauerit, vel se non opposuerit, collatio manebit valida; quia iam ad Episcopum est deuoluta; & prior collatio non fuit irrita nisi secuta præsentatione patroni intra tempus iure definitum: vbi ergo hæc non sequitur, confirmabitur, & manebit valida. 39

Episcopus.

Petes, Quid si Ius patronatus partim sit laici, partim Eccl.

Resp. Tunc nõ censebitur ei facta derogatio absque expressa clausula, perinde ac si tantũ esset patronatus laicorũ. Ita cõiter DD. teste Cou. c. 36. qq. pract. nu. 4. ratio, est, quia par nõ est vt laicus ratione socij ecclesiastici incomodum in re indiuidua sentiat. Et quamuis laicus gaudeat Iure Clerici, quoad tẽpus præsentationis sex mensiũ: non tamẽ dẽt 40

Si patronatus sit diuersorum, an valeat derogatio.

pati

pati incommodum derogationis ratione socij Clerici, ne fortè laici à fundatione & dotatione Ecclesiarum & beneficiorum huiusmodi offensiunculis auocentur. vnde etiam eorum patronatui maiora sunt concessa priuilegia, quàm patronatui Clericorum, vt rectè docet Cou. sup. Simili modo si duo patroni sint laici & totidem ecclesiastici, censebitur patronatus laicus quoad derogationem. Secus tamen si ecclesiastici sint plures, v.g. tres, & laici duo; tunc enim censebitur in derogatione ecclesiasticorum: nam Ecclesiastici, quorum consensus sufficit; cum sint maior pars, tenentur admittere derogationem. quòd si omnes sint laici, v.g. quinque, non erit rata derogatio, nisi maior pars cõsentiat, nempè tres vt minimum; horum enim consensus sufficit, etiam in præsentando.

42 *Si priuilegio acquisitum, valet derogatio.* Dico Quartò, Si Ius patronatus solum priuilegio vel præscriptione acquisitum sit, potest Pontifex ei derogare, sine expressa clausula derogatoria, etiamsi sit laicorum; modo tamen non constet à laico esse fundatum; immo etiam Legatus poterit tale beneficium sine præsentatione conferre. est communis sententia DD. vt ostendit Cou. sup. nu. 5. ratio est, quia talis patronatus censeri potius debet Ecclesiasticorum, cum originem ex Ecclesiasticis trahat. vide hac de re plura apud Couar. pertinent enim hæc ad forum externum.

DVBITATIO X.

Quibus competat Ius collationis beneficiorum.

43 *Propriè & per se Episcopus est collator.* RESPONDEO & dico Primò, In quaque diœcesi Episcopum esse proprium collatorem omnium beneficiorum; hic enim in sua diœcesi est Princeps & moderator sacrorum; ac proinde ad ipsum pertinet omnes Ecclesiæ ministros constituere & officia sacra conferre. quod intellige. Nisi ex fundatione beneficij vel legitima præscriptione hoc ius alteri competat, v.g. Capitulo, Decano, Præposito, Abbati vel alteri Ecclesiastico.

44 *Pōtifex per totum orbē confert.* Dico Secundò, Summus Pontifex est generalis collator, habens generalem potestatem conferendi omnia beneficia in quauis diœcesi. ratio est, quia supremus dispensator bonorum ecclesiasticorum; & Superior omnium Episcoporũ & Ecclesiasticorum, atque adeo Ordinarius Ordinariorũ totius orbis; vt ait Glo. in c. Fœlicis. §. fi. de pœnis, in 6. & c. vlt. Per principalẽ, 9. q. 3. vnde non minus quam particularis Episcopus potest Ecclesijs ministros dare, & ecclesiastica officia conferre; sicut vbique potest sacros ordines administrare. 45 *Tribus modis potest beneficia cõferre.* Porrò tribus modis potest beneficia conferre, vt docet Rebuff. in sua praxi. §. de Deuolutionib. nu. 46. Primò, Iure præuentionis, vt quando alicui confert gratiã expectatiuam ad beneficium primò vacaturum; vt patet c. Dudum. 14. de præb. in 6. Secundò, Concurrendo cũ alijs collatoribus, c. Quia. 1. de conceff. præb. & Panor. ibid. nu. 5. quo modo semper potest conferre, quia concurrit cum quolibet Ordinario in potestate & Iurisdictione. Necesse tamen est vt in hoc casu reseruet vel conferat beneficium ante Ordinarium; alioquin collatio Ordinarij erit valida; argum. c. Si eo tempore. 44. de elect. in 6. Hac ratione etiam Legatis a latere concedi solet vt beneficia conferant, c. Si a sede. 31. de præb. in 6. & DD. ibid. Tertiò, Confert Iure deuoluto; vt quando ratione criminis, (v.g. ob simoniam confidentiæ) vel ratione negligentiæ collatoris, Ius conferendi deuoluitur ad Pontificem ex dispositione Canonum. eodem Iure semper confert Episcopus, quando inferiores collatores sunt negligentes.

Quãdo fiat deuolutio. 46 Vbi Notandum est Primò, Dignitates infra Episcopatũ & Abbatiam, & alia beneficia, regulariter conferri debere intra sex menses, alioquin deuoluuntur ad Superiorem, c. Nulla. 2. de conceff. præb. & alibi. Simili modo si patronus laicus non præsentet intra quatuor menses, & ecclesiasticus intra sex; beneficium efficitur liberum, eiusque dispositio deuoluitur ad eum, cuius est instituere præsentatum. vt patet ex dictis dub. 6.

Quo modo & ordine. 47 Notandum Secundò, Quod ad Episcopatum & Abbatiã attinet, si electores per tres menses absque legitimo impedimento neglexerint eligere, deuoluitur electio ad proximum Superiorem, qui cum concilio Capituli sui Ecclesiæ prouidebit. Quòd si hic etiam per totidem menses neglexerit, puniendus est secundum Canones, & Summus Pontifex prouidebit, c. Ne pro defectu. 4. de elect. In inferioribus beneficijs, si ad Episcopum vel Capitulum spectet collatio siue coniunctim siue diuisim; tunc negligente Episcopo per sex menses, deuoluitur ad Capitulum, & contra. singuli autem ad quos fit deuolutio, habent 6. menses in inferioribus beneficijs. vide plura apud Rebuffum, §. de deuolutionibus.

48 *Cur Pontifices fecerint reseruationes mensium, &c.* Notandum Tertiò, Pontificem rarius vti Iure præuentionis & concursus, vt confusio & lites vitentur, & ideo in multis Ecclesijs reseruasse sibi certos menses, quibus confert, reliquis relictis Ordinario. Porrò causa cur sibi aliqua beneficia reseruauerit, suoque Iure interdum in conferendo vtatur, est, vt Ecclesiasticorum & Ecclesiarum, quæ sunt per orbem, maior sit communicatio & coniunctio cũ Ecclesia Romana matre sua, dum non solum in spiritualibus; (quæ sæpè parum curantur) sed etiam in temporalibus & prouentibus ecclesiasticis ab ea dependent. quo. n. in pluribus ab ea dependent & ad eam confugere debent, eo magis eam reuerentur, amant, & in ijs, quæ ad fidem, mores & sacra ministeria pertinet, se illi submittit. Quòd si in nullo ab ea dependerent, facilè vnio Ecclesiæ per schismata dissolueretur.

49 *Episcopi non conferũt in Curia.* Notandum Quartò, Ex Cou. l. 3. var. c. 10. n. 9. consuetudine receptum esse vt Episcopi existentes in Curia Romana, non possint vlla beneficia conferre etiãsi vacent in propria diœcesi; sed necessarium esse vt Curiam exeant ad ea conferendas possunt tamen in aliena diœcesi. Quæ autẽ in Curia vacauerint, ea pertinent ad Pontificis dispositionẽ. Talia sunt eorum, qui sunt de Curia Romana, & eorũ qui Romæ moriuntur, aut prope Romam ad duas dietas, id est, 40. milliaria Italica. denique eorum, qui ibi resignant, aut permutant; vt patet ex regulis Cancell.

50 *Capitulũ; sede vacante.* Petes, Vtrùm sede Episcopali vacante, vel Episcopo suspenso, Capitulum possit conferre beneficia, quæ ad liberam Episcopi collationem pertinebant.

Respondeo non posse conferre, c. Illa. 2. Ne sede vacantẽ nec ad ea præsentare; vt docet Io. Andr. in c. vnicũ, Ne sede vacante, in 6. potest tamen Capitulum tunc instituere præsentatos à patronis, quorum institutio ad Episcopũ pertinebat; c. 1. de instit. in 6. Item potest conferre ea, quorum collatio communiter erat Episcopi & Capituli, c. Si ad Episcopum, Ne sede vacante, in 6. Secus tamen si collatio erat solius Episcopi, etsi ex consilio Capituli. vide Rebuff. sup. §. de deuolut. nu. 70. & seqq.

DVBITATIO XI.

Si Episcopus conferat beneficium absenti per litteras aut nuntium, Vtrùm possit reuocare collationem, & alteri conferre, antequàm iste acceptauerit.

51 *Beneficium collatũ absenti.* RESPONDEO non posse, vt expressè habetur ca. Si tibi absenti, de præben. in 6. Imò si alteri conferat antequam ille recusauerit acceptare, collatio viribus non subsistet, vt ibidem dicitur. quod ideo constitutum est, non quòd per talem collationem acquisitum sit dominium ante acceptationem; sed quia non decet Episcopum variare. secus est de donatione rei suæ, quæ non valet ante acceptationem: vnde liberè potest reuocari. immo quamdiu res tradita non est, si alteri donetur aut vendatur, valet secunda dispositio, vt supra cap. 18. dubitatione 6. & cap. 21. dubitatione decimanona, dictum est. Potest tamen Episcopus illi præscribere tempus, intra quod teneatur acceptare. quo elapso, si non acceptauit, poterit alteri conferri. si tamen acceptes antequam alteri conferatur, tuum erit beneficium, quamuis terminus iam sit elapsus. patent hæc omnia ex dict. cap. Si tibi absenti. 17. de præbendis, in 6. & apud Couarruuiam lib. 3. variarum, cap. decimosexto, numero 4.

Sequitur nunc vt dicamus de conditione & qualitate eorum, quibus beneficia conferenda.

DVBITATIO XII.

Vtrùm aliquando liceat conferre beneficium indignis.

52 *Indignus.* NOTANDVM *indignum* dici, qui ad officium præstandum est ineptus ratione infamiæ, prauæ vitæ, ignorantiæ, morbi, vel similis impedimenti, vel putatur non futurus vtilis, nec satisfacturus officio. Potest enim quis censeri indignus vel ratione conditionis præsentis, quæ non tolletur, vel futuræ. Dignissimus autem censetur, non qui doctissimus est aut sanctissimus: sed qui omnibus cōsideratis putatur optimè officio satisfacturus, Ecclesiæque futurus vtilissimus. His positis.

53 *Tria requisita vt quis sit dignus beneficio. Pœna in eligentes indignum ad curam animarum.* Respōdeo & dico Primò, Numquam licere beneficium ecclesiasticum conferre indignis, modò aliqui reperiātur digni, quibus conferri possit. Probatur ex cap. Cum in cūctis 7. de electione, vbi tria requiruntur vt quis censeatur dignus beneficio habente curam animarum, ætas conueniens, probitas morum, & scientia debita: & Clerici, qui aliquem contra prædictam formam elegerint, eo ipso priuati sunt potestate eligendi pro illa vice, & triennio à suis beneficijs suspensi. Episcopus autem si contra fecerit aut consenserit fieri, amittit similiter potestatem conferendi. vide tamen aliquas limitationes, & explicationes huius cap. in cap. Si compromissarius. §. Si verò, de electio. in 6, & cap. Graue nimis. 29. de præbendis, vbi præcipitur, vt beneficia non conferantur indignis, qui contra post secundā correptionem fecerit, iubetur suspendi a beneficijs conferendis. ratio est, quia beneficium datur propter officium: ergo qui ineptus est ad officium præstandum, iure naturæ est arcendus a beneficio. Confirmatur, quia omnes fere hæreses & mala Ecclesiæ hinc orta sunt, quòd indignis beneficia fuerint collata: dum enim Episcopatus conferuntur hominibus indoctis vel improbis, qui nihil minus quam de munere Episcopali sunt solliciti, necesse est vt etiam Parochi similes instituantur. Tales enim Episcopi parum curant quales habeāt Parochos. quòd si Parochi indocti, vel etiam improbi sint, necesse est Christianā plebem in fide & moribus non recte instrui: hæc autem non recte instructa, & mala vita suorum Superiorum scandalizata, facilis est ad nouos Doctores, reformationem & purum verbum Dei promittentes, excipiendos; maxime cum videat illos eloquentia, doctrina, & externa vitæ probitate suis Parochis & Episcopis præstantiores. hanc si nascente hæresi Lutheri tales fuissent vbique Episcopi & Parochi, quales esse debuissent, facile illam in semine oppressissent. hoc optimè significatur in parabola Domini Matt. 13. *Dum dormirent homines venit inimicus homo & superseminauit zizania;* vt explicat D. August. lib. qq. in Matth. cap. 11. & Chrysostom. homil. 47. in Matth. Ex quo patet quanti momenti sit vt Principes quam maximè idoneos ad Prælaturas promoueant.

14 *Omnia penè Ecclesiæ mala ex promotione indignorū ministrorū.*

55 *Quādo possit conferri indigno.* Dixi *Modo aliqui reperiantur digni*, quia si nullus talis inueniatur, vel si inueniatur & non admittatur, (sicut interdum fit in locis septentrionalibus) poterit conferri indigno ad maiora mala impedienda: nempe ne deueniat ad hæreticos, vel alios magis indignos: hic enim etsi absolutè non sit dignus, tamē respectu aliorum, qui haberi possunt, dignus censetur. Vbi tamen ei beneficium collatum est, tenetur se præstare dignum & satisfacere officio, tum per se, tum per alios, quantum commodè potest: alioquin tenebitur ad fructuum restitutionem. ratio est, quia lege iustitiæ obligatur ad præstandum munus sui officij, & consequenter ad se reddendum idoneum officio, quantum potest.

56 *Debet scire esse dignū.* Dico Secundò, Vt collator sit securus, non solum requiritur vt nesciat illum, cui confert, esse indignum: sed debet etiam positiuè scire esse dignum, vt rectè Adrianus in 4. tracta. de restitut. q. de dispensatione beneficiorum. ratio est, quia ex officio tenetur quantum in se est curare vt conferatur dignis. ergo debet positiuè iudicare esse dignū. quod intellige non de certa scientia, sed de probabili iudicio, quod pro rei magnitudine, magis vel minus certū esse debet. *Idem dicēdum de patronis.* Idem dicendum de patronis qui habent ius præsentandi; grauiter enim peccant si aliquem præsentent, de cuius vita, moribus & doctrina non sint satis informati per viros probos & idoneos, ita vt meritò possint confidere esse idoneum, vt colligitur ex cap. Graue nimis, de præbendis. Tales enim patroni sunt causa cur beneficia conferantur indignis, cum maximo Ecclesiæ damno: nam Prælatus ecclesiasticus, qui instituit, non potest præsentatum repellere, nisi fere sit euidens esse indignum, capit. 32. Decernimus, decimasexta quæstione septima, & alibi. hoc autem vt euidens fiat, valde est difficile. deinde vix audet rem exactius discutere, præsertim quando patronus est Princeps sæcularis.

Dico Tertiò, Etsi omnis conditio, quæ reddit hominem indignum beneficio, sufficiat ad irritandam collationem, vel electionem indigni, non tamē omnis reddit ipso facto collationem irritam, vt infra dicetur. vide Nauarr. in cap. Si quando. 5. descriptis, exceptione decimasexta, & decimaseptima. 57

DVBITATIO XIII.

Vtrùm prætermissis dignioribus, liceat interdum conferre dignis.

RESPONDEO, In quibusdam euentis licitum esse. Primò, si patronus præsentet dignum, huic enim debet conferri, etsi sint alij magis idonei. 16. quæstio. 7. capit. Monasterium, & capit. Decernimus, quod limita nisi sit beneficium cum cura animarum: hoc enim dandum est dignissimo, si patronus est ecclesiasticus, vt patet ex Conc. Trid. sess. 24. c. 18. Si tamen patronus sit laicus & præsentet dignum, hic ab Episcopo instituendus est, alijs omnib. prætermissis, vt ex eodem loco Concilij constat. Pari modo, si fundator constituisset vt si quis ex sua familia idoneus repertus fuerit, ei detur; seruandum esset, etiam in cura animarum, alijs dignioribus prætermissis, vt docet Couar. regu. Peccatum, p. 2. §. 7. 58 *Dignior potest prætermitti quandoque euetis.*

Secundò, Si beneficium ex sua institutione dandum sit alicui ex certa familia, vel oppido; (vt sunt ea, quæ dicuntur patrimonialia) vel si decreto Canonum eligendus sit aliquis ex Clericis eiusdem Ecclesiæ, tunc aptissimo inter eos dandum est, non alijs, etsi aptioribus. vide cap. Nullus. 13. & cap. 16. Obitum d. 61. & c. 19. Metropolitano d. 63. ex quibus constat, olim ministros eligi debuisse ex Clericis eiusdem Ecclesiæ, si aliquis erat idoneus. Simili modo Pontifex eligendus est ex Collegio Cardinaliū, modo aliquis inter eos sit idoneus. c. Oportebat. 3. cum seq. d. 79. ex Concilio sub Stephano Papa III. 59

Tertiò, Si aptiores reseruandi sunt beneficijs parochialibus, eo quòd pauci bene idonei ibidem reperiantur; tunc enim illis prætermissis beneficia sine cura, quamuis opima, debent cōferri minus dignus, vt rectè notauit Adrian. supra. ratio est, quia in dispensatione beneficiorum, magis spectanda est spiritualis vtilitas Ecclesiæ, quam commodum temporale ministri.

Quartò, Si plures sint electores, & paucorum suffragia inclinent in dignissimum; tunc si meum suffragium nihil esset profuturum dignissimo, prodesset tamen ad vitandā electionem indigni, vel minus digni, teneor omisso dignissimo, conferre illud in dignū vel digniorem. ratio est, quia in hoc casu si dem suffragium in dignissimū, ipsi non prodero, & Ecclesiæ obero: quod Ecclesiæ incommodum vitare possum si faueam digno. Neque hic cum alijs ad opus malum concurro; quia eligere minus dignum non est malum, nisi quando spes est posse obtineri digniorem. 60 *Si suffragiū nō esset profuturum dignioti.*

Quintò, Si quis resignet beneficium suum in fauorem alterius, non est necesse vt quærat dignissimum, ita Caietanus v. Beneficium, & alij: sic enim recepta cōsuetudo habet. ratio est, quia non incumbit illi ex officio præficere Ecclesiæ ministrum: & alias confert id, quod suum est, & propter quod, cum possideret, non tenebatur plus facere, quam mediocriter idoneus faceret: vnde non facit iniuriā Ecclesiæ, talem sibi substituendo, quamuis si multò dignior se offerat vel in promptu sit, charitas boni communis obliget vt hic præferatur. 61 *Resignans.*

DVBI-

DVBITATIO XIV.

Vtrùm extra hos casus beneficia semper sint conferenda dignissimis.

62 *Dignissimi præficiendi.* RESPONDEO & dico Primò, Electores, Præsentatores, & Collatores semper tenentur quantum in ipsis est curare vt dignissimis beneficia conferantur. Est communis sententia DD. D. Thom. quæst. 63. artic. 2. ad 3. *Vt electio non possit impugnari in foro iudiciali, sufficit eligere bonum, nec oportet eligere meliorem; quia sic omnis electio posset habere calumniam. Sed ad conscientiam eligentis necesse est eligere meliorem, vel simpliciter, vel in comparatione ad bonum commune.* Ibidem ad 1. docet, *Prælatum posse eligere consanguineos suos, si æquè digni sint, non autem si alij sint digniores.* Idem docet infra quæst. 185. ar. 3. Ioann. Maior in 4. d. 24. quæst. 3. Nicolaus Lyranus in illud Ioannis 21. *Simon Ioannis diligis me plus his?* D. Anton. 2. p. tit. 1. c. 20. §. 1. Ange. v. Electio, num. 20. & 21. Caiet. v. Acceptio personarum, & in locum D. Thomæ citatum. Adrian. in 4. q. citata, Syl. v. Electio, & v. Acceptio personarum, Nauar. in c. Si quando 5. de reicr. except. 16. num. 20. Sotus l. 3. de Iust. q. 6. ar. 2. & alij Theologi passim. Et quamuis Alex. Halensis p. 2. q. 136. §. 2. putet solum in Episcopatibus esse peccatum prætermittere digniorem, non autem in minoribus beneficijs: *Alex. Halensis opinio.* alij tamen Theologi id generatim de omnibus habentibus curam animarum, docent. Accedunt multi Iurisperiti, quos refert & sequitur Couar. ad reg. Peccatum, p. 2. §. 7. nu. 4. vt Panorm. Rochus, Ludouicus Gomezius, Cæsar Lambertinus, & alij, & addit Couarruuias eam esse communem. Probatur Primò, Exemplis sacræ Scripturæ; *1. Exemplis Script. probatur.* vt electione Aaronis Leuit. 8. vbi Dominus indicauit se velle præstantissimum eligi, dum omnibus Principibus ad ostium tabernaculi adductis, eius solius virgam florere fecit. in quem locum Origenes hom. 6. (habetur Canon. Licet. 8. quæstio. 1. sic ait) *Requiritur ergo in ordinando Sacerdote, etiam populi præsentia, vt sciant omnes, quod quis præstantior est ex omni populo, qui doctior, qui sanctior, qui in omni virtute eminentior, ille eligitur ad sacerdotium.* Item electione Saulis 1. Regum 10. vbi eligitur *qui ceteris eminebat, & quo non erat melior in Israel.* quod explicans Gregorius lib. 4. cap. 4. in lib. 1. Regum, fuse docet, *dignissimum eligendum.* Idem docet cap. 5. vbi multa pulchre in hanc sententiam. Idem cernitur in electione Dauidis, & in electione Petri; cum enim Dominus Ioan. vigesimoprimo, Petrum Ecclesiæ vellet præficere, non solum rogat an ipsum diligeret, sed an plus ceteris diligeret, & ter rogat. Apostoli etiam Actorum primo, conati sunt optimum eligere.

Probatur Secundò, Ex Iure Canonico; nam c. vnico, tit.
63 vt ecclesiastica beneficia sine diminutione côferantur, Innocentius III. inter cetera sic ait, *Non ex affectu carnali, sed discreto iudicio debuisti ecclesiasticum officium in personam magis idoneam dispensare.* *2. Ex Iure Canon.*

Tertiò, Probatur ex Patribus; vide Origenem sup. Hieronymus in cap. 1. epist. ad Titum: *At nunc*, inquit, *cernimus plurimos hanc rem*, (id est, electionem) *beneficium facere, vt non quærant eos, qui possint plus Ecclesiæ prodesse, sed quos vel ipsi amant, vel quorum sunt obsequijs deliniti.* *3. Ex Patribus.* Chrysostom. lib. tertio de sacerdotio, parum ante medium, *Equidem non opinor aliunde tam multas in Ecclesia turbas nasci, quàm ex Episcoporum & Antistitum electionibus, tuis potius ac temerè, quàm diligenter & accuratè factis; nam caput valentissimum esse oportet*, &c. Augustinus epist. 29. ad Hieronymum, non procul à fine: *Quis ferat eligi diuitem ad sedem honoris Ecclesiæ, contempto paupere instructiore, ac sanctiore?* Idem docet Leo episto. 84. cap. 9. & Bern. l. 4. de consider. ad Eugenium. & in declamatione, *Ecce nos reliquimus omnia.*

Idem confirmatur ex quadã pragmatica sanctione Concilij Basiliensis sessio. 12. vbi decernitur, *vt electores iurent Deo & sancto Ecclesiæ patrono, in qua est prebenda, se electuros quem nouerint digniorem.* Probatur Quarto ratione; *4. Ratione.* Quia beneficia primario sunt instituta ad cultum Dei & Ecclesiæ vtilitatem; secundario vt sint præmia virtutum quibus digniores in Ecclesia honorentur & iuuentur; atqui contra vtrumque finem est si digniores & Ecclesiæ vtiliores omittantur, & in ijs conferendis spectetur consanguinitas, aut priuata amicitia, aut commendatio potentium.

Dico Secundò, Ad beneficia habentia curam animarum 64 vel aliam functionem magni momenti in Ecclesia, eligere, *Est peccatũ m. omittere digniorem in maior. ben.* postulare, aut præsentare dignum omisso digniore, qui in promptu est, est peccatum mortale. Idem dico de conferente, qui liberè confert. *Digniorem* voco, qui notabiliter dignior & aptior videtur, speraturque multò melius functurus officio: nam si paruus vel dubius sit excessus, non est peccatum mortale. Colligitur ex DD. supra allatis, probaturque ijsdem testimonijs, nam ea maximè agunt de talibus beneficijs. Idem colligitur ex Concil. Triden. sessio 24. *Conc. Trid.* cap. 1. de reform. vbi dicitur, *Omnes & singulos, qui ad promotionem præficiendorum quomodocumque Ius habent, mortaliter peccare, nisi quos digniores & Ecclesiæ magis vtiles ipsi iudicauerint, non quidem precibus vel humano affectu, aut ambientium suggestionibus, sed eorum exigentibus meritis, præfeci diligenter curauerint.* Et quamuis ibi loquatur de Episcopatibus, tamen idem sentire de parœcijs, patet manifestè ex cap. 18. de quo infra dub. 16. Eadem ratio locum habet in alijs omnibus magni momenti beneficijs. Talia sunt præter Cardinalatum, Episcopatum, Archidiaconatum & Parochiam; Decanatus, Præpositura cum Iurisdictione, Canonicatus affectus onere docendi vel côcionandi, aut pœnitentiariæ. Denique Abbatia, Prioratus & similia. Ratio est, quia qui omittit digniorem, facit contra fidelitatem, quam Ecclesiæ ex officio debet, (iuxta illud Matt. 24. *Quis, putas, est fidelis seruus & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam?*) idque in re grauis momenti; nam inde contingit eam priuari ingenti bono, quod ipse tenebatur ei procurare eligendo dignissimum ministrum: atqui in re graui fidem debitam violare est peccatum mortiferum, vt supra cap. 32. nume. 16. & 17. in simili diximus: ergo qui præsentant vel eligunt vel beneficia libere conferunt, grauiter peccant, si digniores prætermittant, siue sit Papa, siue Episcopus, siue Princeps secularis: non enim sunt Domini beneficiorum, sed œconomi. vnde tamquam œconomi tenentur rem Domini sui, quantum commode possunt, promouere. Confir. quia in beneficijs est peculiaris ratio, quæ nô in alijs. nam totum fere Ecclesiæ bonum 65 in fide, moribus & ritibus sacris pendet ex bona ministrorum electione: sicut e contrario totum ferè malum ex mala prouisione: atqui nisi quam maxime idoneos eligere conemur, periculum est ne sæpe parum apti præficiantur; quia tam multa requiruntur, vt non raro qui valde apti videntur, re ipsa parum aptos esse, experientia & successus rerum demonstret; ergo ne in tales impingamur, tenemur in re tanta sub peccato mortali eligere aptissimos. quod non solum verum est de electore & collatore libero, sed etiam de patrono, vt rectè Coua. sup. contra Cæsarem Lambertinum, qui sine iusta ratione id negat.

Dico Tertiò, In ceteris beneficijs, vt in canonicatibus, capellis, &c. nô videtur peccatum mortiferum semel vel bis 66 prætermittere digniorem, modò conferantur ei, qui verè di- *In quib. nõ sit pec. mor.* gnus sit: videtur tamen esse mortiferum si quis id passim faciat, aut si raro curet vt digniores præferantur. Prior pars est Alexan. Halensis, & Soti supra, Gabrielis in 4. d. 15. q. 7. ar. 3. d. 1. vbi pro eadem citat Antoninum & alios. Idem docet Angelus suprà, & sentire videtur D. Thom. quodlib. 6. a. 9. licet obscure, citantq. illum Angelus & Gabriel. Denique multi recentiores, vt Petrus Nau. l. 2. cap. 2. num. 148. Emmanuel Sa, verbo beneficium. Petrus Arragon. in q. 63. ar. 2. Ratio est, quia quòd semel vel iterum dignior prætermittatur in huiusmodi beneficijs, nô censetur notabile incommodum, aut notabilis iniuria in Ecclesiam: paucorum enim mediocritas, aliorum virtute facilè compensatur.

Dices, Fit iniuria digniori, qui postponitur, nam ei lege *Obiectio.* iustitiæ distributiuæ debetur. deinde est contra Ecclesiæ & ipsorum fundatorum intentionem; quorum mens est vt dignissimis conferantur.

Ob hæc argumenta multi DD. tenent esse peccatũ mortale, præsertim si dignior sese offerat. Ita Couarru. ad regulam Peccatum, par. secunda, §. septimo, numero quarto. Caietan. quæstione 63. articu. secundo, Saluius ibidem. in eadem sententia videtur esse Diuus Antoninus supra: quia violationem iustitiæ distributiuæ putat esse

peccatum mortale, & Nauarr. de oratione miscellan. 38.

67 *Respon. Non fit propriè iniuria digniori.* Sed responderi potest ad Primum, Non fieri propriè iniuriam digniori, quia non est ei debitum stricto iure, sicuti debetur præsentato vel electo: sed solum largo, quod consistit in maiore aptitudine & proportione: hoc autem ius violare non est per se peccatum mortiferum neq; violatio iustitiæ distributiuæ semper est peccatum mortiferum, nisi redundet in violationem iustitiæ commutatiuæ; vt rectè Sotus ait.

Ad Secundum, Est quidem contra Ecclesię & fundatorum intentionem; sed in re, quæ ad bonum Ecclesiæ non est tanti momenti. Fateor tamen rationes illas facere illam sententiam valde probabilem: & ex illis confirmatur altera pars nostræ propositionis: qui enim sæpe hoc faceret, vel non curaret præponere digniores, censeretur grauiter *Si sæpè fieret, esset peccatum mort.*
68 peccare contra fidelitatem Ecclesiæ debitam, eiusque magnum bonum negligere: magni enim interest ad bonum Ecclesiæ vt diuina officia quam decentissimè & deuotissimè celebrentur, vt Canonici & alij sacrorum administri doctrina & probitate populo præluceant. Denique vt spe beneficij obtinendi plurimi ad probitatem vitæ & studia litterarum incitentur, sunt enim beneficia ex Ecclesiæ & fundatorum destinatione non solum stipendia ministeriorum, sed etiam præmia virtutum: atqui hic stimulus tolletur, si dignioribus prætermissis, fauore & affectu carnali dispensentur.

Ex his patet, semper esse peccatum, saltem veniale *digniorem & aptiorem* prætermittere. si autem id sæpe fiat, esse peccatum mortiferum. quòd si ex sua institutione habeat vt debeat dari digniori, vel per oppositionem, tunc semper est peccatum mortale.

Contra secundam propositionem Obijcitur Primò, Iu-
69 *Obiectiones contra secundum dictum.* ra antiqua & noua solum requirunt vt beneficia conferantur *dignis*: nam Concil. Trid. sess. 7. c. 3. de reform. solù requiri, vt etiam beneficia curata *dignis* conferantur, & citat constitutionem Alexandri III. & Grego. X. in quibus idipsum statuitur.

Resp. Concilium hoc solum requirit: non vt collatio sit sine peccato, sed vt non sit irritanda in foro externo. vt patet ex verbis sequentib. *aliter facta collatio omnino irritatur*. Eodem modo intelligi possunt quidam Canonistæ, dū dicunt sufficere vt eligatur idoneus; vt notat Couar. supr. Quod autem Concilium velit ad parœcias eligi dignissimos, patet sess. 24. c. 18. de refor.

Obijcitur Secundò, Iuxta antiquos Canones non solent beneficia conferri nisi presbyteris & Clericis eiusdem Ecclesiæ, vt patet ex c. Nullus, & can. Obitum. d. 61. ergo non sunt quærendi dignissimi.

Resp. Idcirco hoc solet fieri, & in multis locis adhuc seruatur, quia plerumque hi solent esse vtiliores & fideliores suæ Ecclesiæ quam extraneis magis enim ei afficiuntur, magisque omnia norunt, cum sint in ea educati: firmius quoque resident.

Obijcitur Tertiò, Apost. ad Tim. 3. & ad Tit. 1. enumerās conditiones Episcopi, solum requirit vt sit *sobrius, pudicus, doctor, hospitalis, irreprehensibilis*, &c. non autem requirit vt sit ceteris omnibus dignior.

Resp. Tot conditiones requirit Apost. vt rarissimi sint
70 qui eas omnes habeant. vnde etiam qui dignissimus visus fuerit, vix implebit Apostoli formulam.

Quartò, Si collator teneretur conferre digniori: ergo is, *Minus idoneus potest se offerre.* qui se putat minus dignum, non poterit se offerre, nec acceptare collationem; quia alioqui consentiret peccato alterius: petere enim aliquid sibi præstari, quod alter non potest sine peccato præstare, est peccatum. similiter in illud consentire.

Respondeo negando consequentiam. Etsi enim alius videatur aptior, potes tamen iudicium totum relinquere electori vel collatori, cuius est vtriusque merita & dotes examinare. hoc enim iudicium nō est eius, cui fit collatio; sed eius, qui confert aut eligit. vnde bona fide potes te illi offerre, non quidem desiderando & petendo absolutè vt tibi cōferat, etiamsi alterū iudicet fore vtiliorem; (hoc enim peccatum esset) sed sub conditione, si bona fide iudicauerit te non minus vtilem fore. & quamuis tu putes alterum esse magis idoneum, potes tamen tecum statuere diligētia cōpensare quantum alijs dotibus videris superari. Quòd si certo existimes collatorem non iudicio sed fauore te prætulisse, hoc tibi non imputabitur, si hoc neque petisti, neque animo desiderasti, sed bona fide solicitasti, vel non solicitatum tibi est oblatum.

DVBITATIO XV.

Vtrùm is, qui sibi vel alteri minùs digno procurat beneficium omisso digniore, teneatur digniori aliquid restituere.

PALVD. in 4. dub. 15. q. 2. ar. 2. & Caiet. q. 62. ar. 2. dub. 3. 71
affirmant. ratio est, quia beneficium illud secundum iustitiam distributiuam debitum est digniori. addit tamen Caiet. eum non teneri qui sibi procurat, non intendens impedire digniorem: secus vero de eo, qui ita procurat sibi, vt non curet de impedimento dignioris.

Respondeo & dico Primò, Probabilius est talem benefi 72
ciariū non teneri ad restitutionem, modo sit verè idoneus, *Non tenetur digniori.*
& beneficium non fuerit per oppositionem conferendum. est sententia Scoti & Richardi in 4. d. 15. vt fatetur Caiet. Idem tenet Adrianus in 4. §. Quia iam determinatum. Sotus lib. 4. q. 6. ar. 3. ad 6. Couar. ad reg. Peccatum, par. 2. §. 7. num. 7. Nauar. cap. 17. num. 72. & multi alij. Probatur, quia neque Ecclesiæ, neque digniori tenetur. ergo non tenetur. *Non digniori*, quia ille non habet ius strictum ad illud beneficium; sed largum dumtaxat, consistens solum in maiori aptitudine, vt antè dictum est: vnde non fit ei propriè dicta iniuria.

Dices, Si distributor ex bonis communibus mihi deberet *Obiectio.* centum, & non det nisi quinquaginta, tenetur ad restitu- *Distributio communis.* tionem quinquaginta: quia in illis violauit iustitiam commutatiuam; vt colligitur ex D. Thoma q. 62. ar. 1. ad 3. ergo cum beneficia sint bona communia debita dignioribus, & ego sim dignior, si mihi non contulerit, tenebitur ad restitutionem. Hoc argumento potissimum commoti sunt Palud. & Caiet.

Resp. Hoc tantum esse verum in communibus, quæ præ- 73
cipuè ideo data sunt communitati, vt pro dignitate cuiusque, vel inopia, vel eruditione, vel meritis distribuantur; *Respon.* vt rectè Sotus & Cou. respondent: at beneficia non sunt talia bona communia; non enim sunt principaliter præmia meritorum & dignitatis cuiusque, vt Palud. & Caiet. velle videntur; sed stipendia ministrorum Ecclesiæ: quia potissimum & fere ob vnicam hanc causam sunt instituta, vt sint stipendia eorum, qui Ecclesiæ deseruiunt: vnde dignissimi eligendi, non q̄ ipsis hæc propriè sint debita, sed quia Ecclesiæ debitum est, vt quàm optimi ministri, qui pro istis quasi stipendijs habere commodè possint, adsciscantur. Itaque si qua esset obligatio restitutionis, ea esset erga Ecclesiam, non erga digniorem prætermissum.

Sed quòd *neque Ecclesiæ* obligentur restituere, probatur: 74
quia Ecclesia non intendit collatores & patronos sub one- *Non obligantur Ecclesiæ.*
re restitutionis obligare ad procurādum semper maius bonum, & digniores ministros; modo procurent eos, qui verè sint digni & vtiles: neque collatores censent se sub tali onere obligari, idque tum ob multas perplexitates, quæ inde quotidie orirentur; tum quia Ecclesia non videtur damno affecta, quamuis maius bonum non sit procuratum. Idem dico de œconomo Principis, qui non conduxit optimos operarios, sed mediocres.

Dixi, *Modo beneficiarius sit idoneus*; si enim non sit ido- *Si non sit idoneus.*
neus, tenebitur is, qui procurauit, ad restitutionem, non quidem digno vel digniori, sed Ecclesiæ, quæ debito ministerio caruit vel etiam damnum accepit, vt rectè Couarr. *Si officium per alios præstitum.*
sup. num. 2. & Sotus l. 4. q. 6. ar. 3. ad 6. vel certè pauperibus vt quidam volunt, argum. c. 1. sess. 23. Conc. Trid. §. Si quis autem. de quo infra num. 157. & sessio 9. Conc. Lateranen. 75
de quo num. 175. & 177. quod intellige, nisi beneficiarius, *Si dandum per oppositionem.*
qui primo loco tenebatur, restituat. Si Ecclesia nullū damnum passa est, & officium per alios præstitum, ad nihil tenebitur auctor.

Dixi, *Modo beneficium non fuerit dandum per oppositionem*: quando enim per oppositionem datur, tunc dignior ius strictum habet ex lege, vt rectè Nau. cap. 17. numer. 74. Itaque si non admittitur ad examen, vel examinatus & manifestè dignior alijs repertus reijcitur, fit ei propriè iniuria: vnde collator ei tenetur ad damnum farciendum iudi-

ciò

tio prudētis; si tamen manifestè & notabiliter dignior sit; nam si paruus tantummodò sit excessus, non tenebitur.

76 *Si putet se idoneum.* Dico Secundo, Qui institutus est, si vere se putet idoneum, non tenetur resignare, etiamsi alterum iudicet magis idoneum. Ratio est, quia ipsi nō incūbit Ecclesiæ ministros dare, sed satis est vt pro sua virili satisfaciat officio.

Obiectio. Dices, Hinc tantum sequi, illum non teneri ex officio, seu lege Iustitiæ: poterit tamen ex charitate teneri.

Respond. Quando tenetur ex charitate. Resp. Id quidem fieri posse, sed raró fieri: vt si quis certò sibi persuaderet alterum Ecclesiæ longe fore vtiliorē, & ipse sine notabili incommodo suo posset illo beneficio carere. Sed valdè rarum est vt constet alterum longe vtiliorem fore. In dubio autem non tenetur se tanto commodo suo priuare.

77 *Si induxit collatorem.* Dices, Quid si collatorem induxerit vt sibi conferret, cum sciret se minus idoneum altero?

Respondeo, Tunc quidem peccauit illum inducendo vt faceret contra fidelitatem; non tamen tenetur ad resignationem, modò sit verè idoneus: quia collatio fuit valida, vnde cum ipsi non incumbat optimorum ministrorū procuratio, non tenetur beneficium deserere: tenetur tamen tunc (saltem ex decentia) quàm optimè muneri suo satisfacere, & diligentia supplere defectus, ratione quorū ab altero superatur.

DVBITATIO XVI.

Quæ formula seruanda in conferendis Ecclesijs parochialibus.

RESP. Hæc describitur à Concil. Trid. sess. 24. c. 18. vbi Notandum est, Ecclesiam parochialem vacare posse ratione obitus, vel resignationis simplicis, vel permutationis, vel delicti. Item Ius patronatus esse Ecclesiasticorū vel laicorum. Nunc

78 *1. Conuocādi multi.* Dico Primo, Si parœcia vacet per obitum vel crimen, & Ius patronatus sit Ecclesiasticorum, Episcopus, & patronus, intra certum tempus ab Episcopo præscribendum, debent aliquot Clericos, qui videantur idonei ad Ecclesiam illam regendam, nominare. Ita Concilium. vbi Nota, posse Episcopum, etiam per publicum edictum conuocare omnes, qui voluerint se offerre; & quemuis posse suggerere si quos nouit idoneos; & hi omnes sunt describendi, vt ibidem dicitur.

79 *2. Examinandi.* Dico Secundo, Transacto tempore constituto, hi omnes (nempe qui voluerunt & comparuerunt) debent examinari ab Episcopo, vel eius generali vicario, & tribus saltem examinatoribus à Synodo diœcesana approbatis.

Vbi notandum, Quotānis in Synodo diœcesana ab Episcopo vel eius Vicario sex debere proponi examinatores, qui à Synodo probentur, & ex his ad quodque examē tres minimum pro arbitrio Episcopi debent assumi.

Secundò, Hi debent iurare se omni affectione humana postposita, fideliter munus suum executuros.

Nihil pro examine accipiendum. Simonia iuris humani. Tertio, Nihil ratione huius examinis possunt accipere, alioquin simoniæ vitium tam ipsi, quàm dantes incurrēt: a quo absolui nequeant, nisi dimissis beneficijs, etiā antè obtentis, & ad alia reddentur inhabiles, vbi Nota, simoniā iuris humani pœna exorbitante puniri: quam tamen puto non esse receptam in beneficijs ante obtentis, ante sententiam Iudicis.

Dico Tertio, Peracto examine, examinatores debent renuntiare quoscumque ex his idoneos iudicauerint ætate, moribus, doctrina, prudentia, & alijs rebus ad vacantem Ecclesiam regendam opportunis.

80 *Episcopus eliget. Si patronatus ecclesiasticus.* Dico Quarto, Ex his Episcopus eum eligere debet, quē ceteris magis idoneum iudicauerit, & huic, non alteri collatio fiet ab eo, cuius est conferre. Si vero Iurispatronatus ecclesiastici erit, tunc patronatus debet ex his eligere quē digniorem iudicabit, & hic ab Episcopo debet institui, si institutio ad eum pertineat. alioquin si ad alium pertinet, Episcopus solus eliget digniorem suo iudicio, & patronus hunc præsentabit ei, ad quem pertinet instituere. vt si institutor vel collator sit Capitulū, Decanus, Archidiaconus: Episcopi enim est non solum conuocare & habere Ius examinandi cum alijs examinatoribus, sed etiam eligendi digniorem, qui à patrono præsentetur instituendus.

Dico Quintò, Si Ius patronatus est laici, non est necesse vt fiat examen per concursum: præsentatus tamen à patrono, debet examinari à deputatis examinatoribus, & si fuerit idoneus repertus, admitti. 81 *Si patronatus est laici.*

Dico Sextò, Omnis collatio seu institutio facta præter supradictam formam, censetur subreptitia & nulla; & collatio si pertinebat ad Episcopum, deuoluitur ad Sedem Apostolicam. hoc postremum statuit Pius Quintus, qui etiam clarius explicuit mentem Concilij in Bulla, quæ incipit, In conferendis Ecclesijs, edita anno 1567. Kalend. Aprilis. *Collatio alioquin irrita.*

Vbi Notandum primò, Hoc examen adeo esse necessarium, vt etiam in Doctore Theologiæ adspirante ad parochialem Ecclesiam sit seruandum, vt respondit Congregatio Cardinalium. non tamen est necessarium in Dignitate vel Canonicatu, qui parochialem Ecclesiam accessoriè, etiam perpetuò annexam habet; vt eadem Congregatio censuit. 82 *Examē quādo necessarium.*

Notandum Secundò. Si Episcopus minus habilem postpositis magis idoneis post examen elegerit, possunt ij, qui reiecti fuerunt, à mala electione huiusmodi ad Metropolitanum, vel si elector Metropolitanus aut exemptus fuerit, ad viciniorem Ordinarium, vt Apostolicæ Sedis Delegatum; aut aliàs ad Sedem Apostolicam appellare, & electum ad nouum examen coram appellationis Iudice prouocare, vt digniori detur. Interea tamen electio prior executioni mandanda est, & prouisus non potest amoueri, nisi alteri debito modo collatum fuerit. Ita Pius Quintus suprà. 83 *Appellare potest aptior.*

Dico Septimò, Si Ecclesia vacet ratione resignationis factæ in manibus Papæ, in fauorem certæ personæ, & à Papa fuerit admissa resignatio, non debet fieri examen per concursum, sed sufficit eum examinari à deputatis examinatoribus cum Episcopo, & dignum iudicari. Ita respōdit Congreg. Cardinalium. Ratio est, quia tunc Papa censetur in hoc decreto dispēsare. Secus verò si collator sit inferior Papa, vt Metropolitanus, vel Episcopus, vel Capitulum; tunc enim resignatione in manibus eius facta, debet fieri examen per concursum, & nisi resignatarius iudicatus fuerit post examen aptior ceteris, vel certè non minus aptus, non potest ei fieri collatio; vt colligitur ex Concilio. Ratio est, quia inferior non potest in decretis Concilij œcumenici dispensare. 84 *Si vacet ratione resignationis.*

Dico Octauò, Si vacet permutationis causa, debet nihilominus fieri examen, & quidem per concursum, nisi permutatio fiat cum alia parochiali ferè paris conditionis: tunc enim non est opus nouo examine, vt declarauit Congregatio: quia per examen antiquum vterque censetur idoneus. Quòd si fiat permutatio cum simplici, vel cum alia parochiali, vbi maior requiritur industria, debet fieri examen per concursum, vt colligitur ex Concilio. 85 *Si causa permutationis.*

Aduerte tamen multa ex his passim non esse recepta; quamuis meritò omnia recipi deberent. vnde ibi non sunt irritæ collationes, quæ secundum hanc formam non sunt factæ. *Vbi hæc nō recepta.*

DVBITATIO XVII.

Quæ conditiones requirantur in particulari, vt quis censeatur idoneus ad beneficium.

RESP. Posse numerari decem. Prima, Legitimus torus. Secunda, Clericatus vel Ordo. Tertia, Ætas conueniens. Quarta, Cœlibatus. Quinta, Non esse irretitum censura vel irregularitate. Sexta, Morum probitas. Septima, Scientia debita. Octaua, Habilitas ex parte corporis. Nona Intentio status ecclesiastici. Decima, Vt non habeat aliud beneficium incompatibile.

DVBITATIO XVIII.

Quomodo requiratur legitimus torus.

RESPONDEO, & dico Primò, Qui est ex toro illegitimo, est incapax Episcopatus, & cuiuslibet alterius beneficij habētis curam animarum, nisi per Pontificē 86

Ee 3 cum

cum eo dispensetur. Est etiam incapax simplicis beneficij: potest tamen ad hoc ei per Episcopum dispensatio dari, etiamsi sit ex incestu, vel sacrilegio complexu natus. Ita habemus c. 1. de fil. presbyt. in 6.

Episcopus dispensat cum illegitimo ad beneficiũ simplex.

Vbi Notandum Primò, Episcopum posse cum tali dispẽsare ad Canonicatum etiam Ecclesiæ cathedralis, vt ibidẽ docet Glos. ex Archidiacono. Rebuffus tamen in praxi beneficiorum, §. De dispensatione super defectu natalium, pag. 169. tenet, Episcopum non posse dispensare in præbẽda Ecclesiæ cathedralis cum illegitimo, dicitq; stylũ Curiæ Romanæ ita seruare: cuius sententia videtur tenenda post Concilium Tridentinum, in quo statuitur, vt omnibus Canonicatibus Ecclesiæ cathedralis sit annexus ordo sacer, ad quem Episcopus non potest illegitimum habilitare, vt dict. capit. primo habetur. Iuri tamen conformius videtur, Episcopum posse ad talem Canonicatum habilitare eum, qui ante à sede Apostolica ad ordines sacros admissus esset.

Non ad Dignitatem.

Notandum Secundò, Episcopum non posse dispensare cum illegitimo ad Dignitatem vel Personatum, etiam sine cura, secundùm Glossam: quia quando Papa concedit vt alicui prouideatur de beneficio, intelligitur beneficiũ simplex, atque extendi debet ad Dignitatem, c. vlt. de præbendis: ergo neque hic per beneficium sine cura intelligi poterit Dignitas sine cura, aut Personatus. Confir. quia non est credibile Pontificem velle illegitimum talibus honorari, cùm illum ab omni ordine sacro excludat. Glos. sequuntur passim DD.

87 Dices, Quid si Canonicatus habeat annexũ accessoriè beneficium parochiale, poteritne Episcopus dispensare?

Respondeo posse, vt docet Sylu. v. Beneficium, 3. q. 8. ex Archidiacono, quod limita cum Lapo & Sylu. modò parœcia per Vicarium administrari soleat, alias non. Ratio est, quia accessorium sequitur suum principale. Hæc tamen omnia intelligenda sunt, nisi obstet aliquod particulare alicuius Ecclesiæ statutum iuratum, vel per Papam confirmatum, quo caueatur ne quis illegitimus ad beneficia illius Ecclesiæ promoueatur.

88 Dico Secundò, Illegitimus etiam cum dispensatione Episcopi, non potest habere vllum beneficium vbi pater est Præfectus; (v. g. Episcopus, Præpositus, Decanus, Parochus) aut etiam vbi Canonicus. habetur c. Ad Præsentiam. 2. c. Cùm decorem. 15. c. Ad abolendum. 16. de fil. presbyt. Hoc autem idcircò Canones statuerunt: tũ quia alioquin pleraque beneficia ad huiusmodi sobolem industria parẽtum peruenirent: tum quia fœdum est in eadem Ecclesia parentem & filium nothum residere, totiq. mundo exemplum incontinentiæ paternæ, veluti cum præmio & dignitate in prole assiduè ostentari.

89 Notandum est, Conc. Trid. sess. 25. c. 15. de reformatio. hisce canonibus aliquid noui Iuris adiecisse, Vt illegitimi beneficium habere nequeant, non solùm in Ecclesijs vbi parentes actu obtinent, sed etiam vbi aliquando habuerunt, qualecumque illud sit, siue paruum, siue magnum. Nec possint habere pensiones super fructibus beneficiorum, quæ parentes obtinent vel aliquando obtinuerunt: nec reciprocæ resignationes in illorum fauorem à parentibus factæ, illis prosint.

90 *Filij legitimi presby.*

Dico Tertiò, Quod ad legitimos presbyterorum filios attinet, hi possunt habere beneficia in Ecclesijs, vbi eorum parentes præsident, non tamen illud ipsum, quod proximè parens habuit. Prima pars habetur cap. Ad hæc. 12. de filijs presbyt. Altera verò cap. Ex transmissa. 7. & cap. Cõquerente. 4. eodem. Ratio est, *Ne beneficia successione hæreditaria transmitti videantur: quam speciem hæreditariæ successionis, Canones semper in beneficijs valdè exosam habuerunt*, vt ait Concil. Trident. sessio. 25. capit. 7. de reformatione.

91 *Si alius intercessit, filius est capax.*

Aduerte tamen, Si inter patrem & filium alius intercessit, censebitur species illa successionis hæreditariæ abstersa; & ita filius legitimus poterit illud obtinere sine dispensatione cap. Ex transmissa. 7. de filijs presbyterorum. Adde, patrem posse habere beneficium filij, quia hic non est illa imago hæreditariæ successionis: similiter nepotem

Beneficium aui.

beneficium aui: quod intellige, si adhuc pater viuit; secùs autem si pater obierit: tunc enim nepos nõ poterit aui beneficio frui. Ratio est, quia si pater viuit, nepos non potest succedere auo; vnde cessat imago hæreditariæ successionis. Verùm si mortuus sit pater, nepos tunc succedit auo, vt notat Syluester Beneficium, 3. ex Hostiensi.

DVBITATIO XIX.

Quomodo requiratur clericatus seu ordo in singulis beneficijs.

92 *Clericatus necessarius.*

RESPONDEO & dico Primò, Ante omne beneficium requiritur præuius clericatus, seu prima tonsura; ita vt sine hac sis inhabilis; colligitur ex cap. Cùm adeò. 17. de rescr. & c. Ex litteris. 6. de translat. estq. communis sententia.

Prima tonsura. *Proprius Episcopus.* *Episcopus domicilij.*

Vbi Notandum Primò, Primam tõsuram & ordines debere conferri a proprio Episcopo. *Proprius* autem *Episcopus* hoc loco est triplex, originis, domicilij, & beneficij, vt apertè habetur cap. Cùm nullus. 3. de tempor. ordin. in 6. Episcopus domicilij dicitur Episcopus loci, vbi quis habet domicilium. Dicitur autem habere *domicilium, vbi quis larem, rerumque ac fortunarum suarum summam constituit, vnde rursus non sit discessurus: si nihil auocet, vnde cum profectus est, peregrinari videtur; quod si rediit, peregrinari iam destitit*: vt habetur L. Ciues. 7. C. de incolis. Vnde patet, vt quis dicatur habere alicubi domicilium, requiri vt ibidem sedem fixerit, animo perpetuò manendi, nisi quid auocet. Itaque studiosi non habent domicilium in Vniuersitatibus, etiamsi ibi ad 8. vel 10. annos manere statuerint, si retinent animum in patriam redeundi. qui verò alicubi incipiunt habitare animo perpetuò manendi, statim ibidem domicilium contrahunt; nec opus est vt multos annos habitauerint, vt patet ex dicta descriptione domicilij. Porrò domicilium semel acquisitum, solo animo migrandi nõ amittitur, sed opus est reali migratione, vt apertè colligitur ex L. Domicilium. 20. ff. ad municipalem; vbi dicitur, *Domicilium re & facto transfertur, non nuda contestatione*: sicut enim solo animo non acquiritur, ita nec amittitur. Vide Panormitanum in c. vlt. de parœcijs, & Sylu. v. Domicilium, nu. 2.

Episcopus originis.

Episcopus originis est Episcopus loci, cuius quis ratione originis dicitur ciuis, vel originarius. dicitur autem ciuis ratione originis, non vbi fortuitò natus est, si parentes alibi habebant domicilium, sed vbi erat illorum domicilium; vt docet Panorm. in cap. Rodulphus. 35. de rescript. & Barto. in L. Filios. 3. C. de municipibus. & apertè ex eadem L. colligitur, & ex d. L. Ciues. C. de incolis. Iure enim fingitur natus, vbi parentes habent domicilium tempore natiuitatis. Ratio est, quia etsi ad tempus alicuius negotij causa aliò recesserint, tamen censentur ibi semper mansisse, vt patet L. Retro, de captiuis, vbi dicitur, *Retrò creditur in ciuitate fuisse, quem ab hostibus aduenit*. vide Sylu. v. Ciuitas, q. 4. & Panorm. sup.

Episcopus beneficij.

Episcopus beneficij est Episcopus loci, vbi quis habet beneficium requirens residentiam: tale enim beneficium constituit domicilium. secùs si non requirat residentiam, vel si cum eo dispensatum, vt non teneatur residere; vt notant Doctores in cap. Quia in tantum, quinto de præbendis.

Ex his patet, quis dicatur proprius Episcopus in tonsuræ & ordinum collatione. Quod si quis tonsuram ab alieno Episcopo sine litteris dimissorijs, vel dispẽsatione Pontificis acceperit, non est capax beneficij: vt docet Rebuff. §. Formula dimissoriarum. colligitur ex cap. Illud. 1. & cap. 3. Si quis ausus. d. 71. vbi dicitur, *vt si quis alienum sine consensu proprij Episcopi ordinauerit, irrita sit ordinatio*. intellige quoad vsum & priuilegium ordinis, seu gradus accepti, quia caret priuilegio & vsu illius.

93 *Probabile est Episcopum posse habilitare.*

Sed difficultas est, quid tali sit faciendum, vt capax fiat. Glossa in dictũ cap. Illud, putat sufficere vt proprius Episcopus postea ratum habuit, quod etiam tenet Decius & alij in cap. 1. de tempor. ordinando. in 6. probat Glossa ex cap. 24. Salonitanæ, d. 63. vbi Gregorius I. cùm Episcopus Salonitanus esset ordinatus ipso nesciente, scribit *se id etiam ex animo relaxare; ac si ipso auctore ordinatus fuisset*. vbi notat Glossa, *Episcopum posse remittere quæ ad ipsum spectant*; quam sententiam puto veram, etsi Rebuffus, §. Formula dimissoriarum, num. 12. & 29. contrarium teneat velitq. necessariò opus esse dispensatione Pontificia &

litteris,

litteris, quæ vocantur *perinde valere*. Nec obstat, quòd ordinatio talis dicatur *irrita*: & quod ab initio est vitiosum, non possit tractu temporis conualescere: item quod *nemo potest ratum habere, quod suo nomine non est gestum*. dicitur enim *irrita* non quasi nihil sit actum; sed quia suspenditur quoad vsum & priuilegium: quam suspensionẽ episcopus tollere potest, cum nusquam Summo Pontifici reseruetur. dicitur *habere ratam* talem collationem, quia cõsentit in illam, volendo illam valere ac si a se facta esset.

94 Fortè quispiam putauerit talem non esse beneficij incapacem: nam Concilium Tridentinum sess. 7. cap. 10. de reform. cum ademisset Capitulis potestatem concedendi dimissorias intra primum annum sedis vacantis, subdit *Capitulum contrauenientes, ecclesiastico subiaceat interdicto; & sic ordinati, si in minoribus ordinibus constituti fuerint, nullo priuilegio clericali, præsertim in criminalibus, gaudeant.* Vbi nihil illis adimit, nisi priuilegium fori in criminalibus. Sed verius est istum casum esse specialem, nec esse extendendum ad eum, qui ordinatus est ab alieno sede non vacante, aut absque vllis dimissorijs.

95 Notandum Secundò, Si quis acceperit tonsuram aut ordines minores in excommunicatione, suspensione, interdicto, non ideo esse incapacem beneficij post absolutionem illius censuræ obtinendi, vt rectè docet Nauarrus contra quosdam l. 5. consil. 28. num. 14. pag. 608. quia accipiendo tonsuram vel ordines minores in censura, non incurritur alia censura vel irregularitas, aut alia inhabilitas, ad beneficia: vnde sublata priore censura, manet omnino habilis per ordinem susceptum. Secus est si quis ordinem sacrum in censura accipiat; quia incurrit suspensionem, cap. Cum illorum. 32. de sententia excommunicationis.

96 *Beneficium requirẽs certũ ordinẽ.* Dico Secundò, Si beneficium ex institutione requirit certum ordinem, qui illo ordine caret, est inhabilis ad illud beneficium. Ita Panorm. & alij in cap. Dudum. 2. de elect. talia sunt beneficia illa, quæ ex litteris suæ institutionis debent dari sacerdotibus, vel diaconis. ratio est, quia fundator potuit fundationi talem modum apponere, cum rationi & Canonibus sit conformia.

97 *Cõsuetudo.* Aduerte tamen, longam consuetudinem potuisse illum rigorem mitigare: sicut enim potest derogare legi, ita etiã dispositioni fundatoris, quæ est instar legis. vnde si talia beneficia alicubi consueuerunt dari ijs, qui nondum sunt sacerdotes, puto valere; præsertim si intra annum fiant sacerdotes, vel certe subdiaconi; vt absolutis studijs sacerdotiũ capessant: iuxta eam moderationem, quàm ius concessit Parochis, qui tamen maximè deberent esse sacerdotes, dum parœciam acceptant. vnde eadem conuenienter applicatur huiusmodi beneficijs. Vide Emmanuelem Sa v. Beneficium, numero 17. vbi pro eadem sententia citat Nauar.

98 Dico Tertiò, In ceteris beneficijs non requiritur certus ordo præuius; sed sufficit prima tonsura, & habilitas ad suscipiendum intra annum ordinem beneficio conuenientẽ. patet ex Clement. Vt ij, de ætate, qualitate, & ordine, præfic. excipio tamen Episcopatum, ad quem requiritur saltẽ Subdiaconatus, cap. A multis. 9. extr. eodem. Hæc vera *Dispositio Conc. Trid.* sunt iure antiquo. Sed quia Concilium Trident. quædam nouo iure de his disposuit, explicandum breuiter, qui ordines & intra quantum tempus ad singula beneficia requirantur.

99 *Adeptus Episcopatũ.* Dico Quartò, Adeptus Episcopatum, si munus consecrationis intra tres menses nõ susceperit, ad fructuum perceptorum restitutionem tenetur. si totidem postea menses idem neglexerit, Episcopatu ipso iure est priuatus. Ita Tridentinum sess. 23. c. 2. de reformatione.

100 *Adeptus parœciam.* Dico Quintò, Adeptus Ecclesiam parochialem, tenetur ordinari ad sacerdotium intra annum; quòd si intra hoc tẽpus promotus non fuerit, ipso iure, nulla etiam monitione præuia, suo beneficio est priuatus. habetur ca. Licet Canon. 14. & cap. Commissa 35. de electione in 6.

Vbi Notandum Primo, Tempus, à quo incipit fluere prædictus annus, esse illud, ex quo pacificam possessionem habere cœpit, c. Commissa, supra.

Secundò, Hanc obligationem intelligendam cessante iusto impedimento: si enim illo tempore ægrotauit, vel in irregularitatem lapsus dispensationem obtinere nequiuit, vel Episcopus absens fuit; non censebitur priuatus, etiãsi intra tempus annum non fuerit ordinatus; vt colligitur ex cap. Commissa, supra. Ratio est, quia hæc priuatio constituta est in pœnam negligentiæ: pœna autem locum nõ habet vbi non est culpa. Item intelligenda est de Ecclesia parochiali cum cura in actu; id est, quam ipse beneficiarius per se obire debeat: secus verò si solum habeat curam in habitu id est, si per Vicarium perpetuum vel temporalem sit administranda: hæc enim non necessariò requirit primo anno sacerdotium; vt docet Nauarr. lib. 3. consil. 4. de præbendis.

Tertiò, Si promotus intra annum non fuerit, mox eo lapso esse priuatum, ita vt in conscientia teneatur beneficium dimittere: nam in c. Licet Canon, dicitur, *Nulla etiam præmissa monitione sit priuatus.*

Dices, Pœna temporalis non debetur in foro conscientiæ ante sententiam: atqui hæc est pœna temporalis; ergo. 101 *Obiectio.*

Respondeo, Maiorem esse veram quando est pœna propriè dicta, qua quis priuatur re aliqua, quæ omnino & absolutè sua erat; secus quando pœna se habet vt priuatio rei, *Resp.* quæ nondum absolute erat sua, sed solum sub certa conditione; tunc enim ea non impleta, tenentur rem illam restituere: quia solum conditione impleta, absolute erat futura sua. Sic officia, beneficia, & fructus eorum possunt a legitima potestate sub hac conditione concedi, vt si hoc vel illud factum aut omissum fuerit, teneamur in cõscientia restituere: Ita Nauarr. c. 25. num. 118. Lopex par. 5. instructo. pag. 668. qui dicit hanc esse communem DD. sententiam. Fortasse melius diceretur illud beneficium fuisse absolu- *Resoluitur collatio ex vi conditionis, quæ initio censetur apposita.* te ipsius, cum fructus eius absolute suos fecerit, nec teneatur eos restituere conditione non impleta: esse tamen priuatum ipso facto, si promotus non fuerit, quia resoluitur contractus seu collatio ex vi conditionis, quæ censetur sussе apposita à principio, ex Iuris dispositione. potest enim quis rem suam transferre in alium, ita vt absolute fiat ipsius, apposita tamen conditione, vt resoluatur contractus, si hæc vel illa cõditio euenerit: vt patet ex dictis c. 21. dub. 14. 15. & hoc credo velle Nauarrum.

Quartò, Eamdem Ecclesiam nõ posse eidem ea vice iteratò conferri, cap. Commissa. supra; alioquin frustra videretur disponi vt sit priuatus. vide plura infra dub. 26. 102

Petes Primò, Vtrùm pœna imposita Episcopis, intra tres vel sex menses non consecratis, eodem modo sit intelligenda?

Respondeo, Probabile est similiter esse intelligendam, 103 *Nõ tenetur titulum dimittere ante sententiã.* quia Concilium eodem modo loquitur *Ad restitutionem*, inquit, *fructuum perceptorum teneantur, & ipso Iure sint priuati.* Verius tamen videtur, Episcopum in conscientia non esse priuatum titulo ex dilatione consecrationis, nisi post sententiam: non enim Concilium addit, *vt nulla præmissa monitione sit priuatus*, aut *vt teneatur deserere Episcopatum*, sed solum ait, *Ipso Iure sit Episcopatu priuatus*; quam formã loquendi ita passim in Iure consuetudo recepta interpretatur & mitigat, vt nemo teneatur officium vel beneficium, quo sic priuatus dicitur, dimittere ante sententiam; nisi alia clausula, quæ hanc benignam interpretationem excludat, apponatur. Satis enim censetur priuatus, si iure illo perfecto, & quasi dominio, quo Episcopatum antea obtinebat priuatus sit, retenta tamen eiusdem possessione; vt supra c. 29. dub. 8. ostensum est.

Petes Secundò, Vtrùm Episcopus non possit dispensare 104 vt Parochus, differat sacerdotium vltra annum?

Respondeo posse, idque ob vnicam causam studiorum, *Episcopus potest Parocho concedere 7. annos studiorum.* & quidem ad septennium; modò tamen intra annum, quo debebat fieri Sacerdos ordinetur subdiaconus; scilicet ne a statu ecclesiastico possit resilire. quòd si intra annum nõ fuerit factus subdiaconus, ipso facto est priuatus Ecclesia. similiter si expleto septennio studiorum non fuerit intra annum factus Sacerdos. Ita habemus cap. Cum ex eo, de electione in sexto. vbi Nota, hanc facultatem dispensandi videri Episcopis ademptam per Concil. Trident. sess. 22. cap. 4. de reformat. vbi sic dicitur, *Nec alijs in posterum fiat promotio, nisi ijs, qui iam ætatem & ceteras habilitates integrè habere dignoscantur; aliter irrita sit promotio.* Vnde videtur requirere præsentem eruditionem. Sed contrarium est probabile: ita tenent Nauarrus & Lopex supra, & quidam alij: quia quod ad scientiam attinet, non videtur velle inducere correctionem Iuris antiqui; (alioquin id clarius explicare debuisset) sed solum renouare id, quod Iure antiquo erat decretum, addita clausula irritante, in qua tacite subintelligi potest exceptio iure antiquo concessa,

nempe

nempè *Nisi Episcopus causa studiorum dispensauerit.* Itaq; nõ est cur dicamus illis hanc potestatem ademptam.

Dico Sextò Qui Dignitates, Personatus, Officia, Præbẽdas, Portiones ac quęlibet alia beneficia in ecclesijs cathedralibus vel collegiatis vel regularibus obtinent, quibus varia onera sunt annexa, (v. g. vt alij Euangelium, alij Epistolam dicant) tenentur intra annum, iusto impedimento
105 cessante, ordines suo officio conuenientes suscipere. Ita Conc. Trident. sess. 22. c. 4.

Qui negligunt ordinẽ suscipere.

Vbi Notandum Primò, Qui negligunt ordinem debito intra annũ suscipere, non ideo priuati sunt ipsis beneficijs; alia tamẽ incommoda incurrunt. Primò, Amittunt vocem in Capitulo non solum passiuam, sed etiam actiuam. vnde electiones per tales factæ possunt irritari. Secundò, Potest & debet illis subtrahi dimidia pars distributionum chori. Tertiò, Peccant mortifere vbi cõcilium est receptum; quia violant præceptum Ecclesię, vt patet ex verbo, *Teneantur*, idque in re graui, ad quam etiam iure naturæ obligantur, supposito tali beneficio; quia sine tali ordine non possunt præstare id, ad quod ex officio obligantur. per alios autem non possunt sine dispẽsatione; quia sunt onera personalia. Vnde patet non esse paruum abusum, quòd passim altaria & capellaniæ dentur pueris vel alijs, qui non sunt Sacerdotes: neque enim hoc Ius cum suis pœnis est nouum; nã idem constitutum fuit in Concil. Viennensi, vt patet Clement. Vt ij, de ætate & qualitate ordinandorum, & Concilium Trident. illius Concilij decretum innouat.

Præbendæ Eccles. Cathedralis.

106 Notandum Secundò, in Ecclesijs cathedralibus omnes Canonicatus habere annexum ordinem sacrum presbyterij, diaconatus, vel subdiaconatus, vt statuit Cõc. Trid. sess. 24. c. 12. de re or. Permittitur tamen Episcopis cum Capituli consilio, vt designent quibus canonicatibus quis ordo annexus esse debeat, ita tamen vt saltem dimidia pars sint presbyteri. Ex quo sequi videtur, omnes tales Canonicos, etiamsi eorum Canonicatus ex primæua institutione sacrum ordinem annexum non haberent; tamen vbi Concilium seruatur, teneri sub peccato mortali & priuatione vocis in Capitulo, intra annum ad ordinem sacrum, saltẽ subdiaconatus promoueri; quamuis forte ex negligentia Episcopi non esset facta distributio & designatio, quæ præbẽdæ quem ordinem habere debeant: nam ipsum Cõcilium sua auctoritate annectit omnibus ordinem sacrum in genere, etsi velit ab Episcopo, cum consilio Capituli designari in particulari, quis cui connecti debeat.

Notandum Tertiò, Eos, qui post monitionem ordines debitos sumere recusant, ab Ordinario priuari debere suis beneficijs, vt Congregatio Cardinalium respondit.

His adde, Quando ius aut statutum requirit aliquẽ gradum in eo qui eligendus, vel præficiendus est, sufficere, vt tempore electionis sit habilis ad eum statum comparandum; vt si dicatur non esse conferẽdum nisi Doctori vel Licentiato. qui enim iam proxime habilis est ad aliquid, ita vt possit illud statim obtinere, perinde censetur, ac si iam obtineret. Confirm. Primò, Quia sacerdotium magis requiritur ad beneficium parochiale, & capellaniam, quàm gradus ad Episcopatum, archidiaconatum, vel præbendam Theologicam: etenim illud sit necessarium essentialiter ad illarum beneficiorum functionem. atqui iura explicant satis esse ad acceptandum Parochiam, vt intra annum possis fieri Sacerdos. Idem supra dictum de capellania; nec requiritur vt actu sis Sacerdos tempore collationis. ergo, &c. Cõfirm. Secundò, quia gradus non faciunt aptum functioni beneficij sed solum sunt testimonium publicum aptitudinis, atqui perinde est siue iam actu testimonium habeas, siue mox habere possis. Denique non est credibile conditores talium iurium & statutorum ita voluisse inhærere illi conditioni, vt eum qui actu eam non habet, velint censeri inhabilem: quia id non solum videtur à ratione alienũ, sed etiam bono Ecclesiæ noxium. Nam sæpè multi carentes gradu doctiores & aptiores sunt gradu insignitis; qui omnes excluderentur, eò quòd actu gradum non habeãt; cum tam facile possint illum capessere. idem praxis quotidiana declarat, cum plurimi, facta electione, gradum suscipiant.

DVBITATIO XX.

Quanam ætas ad singula beneficia sit necessaria.

RESPONDEO, & dico Primò, Ad Episcopatum requiritur ætas 30. annorum exactorum, habetur cap. Cum in cunctis. 7. de elect. ex Concilio Lateranen. sub Alex. III. 107

Abbatia, Prioratus, Præpositura, Decanatus, Archidiaconatus. Officiũ Abbatissæ.

Dico Secundò, Ad dignitatem ecclesiasticam inferiorẽ Episcopatu, habentem tamen curam animarum, requiritur ętas 25. annorum saltem inchoatorum. habetur expressè d. cap. Cum in cunctis §. Inferiora, & in Concilio Trid. sess. 24. c. 12. vbi etiam d. cap. dispositio renouatur. Vnde patet, ad Abbatias, ad Prioratus conuentuales, ad Decanatus, ad Præposituras, ad Archidiaconatus & similes dignitates, quibus cura animarum connexa, requiri & sufficere ex rigore Iuris annos 25. inchoatos.

Aduerte tamen, hic non esse sermonem de officio Abbatissæ, Priorissæ, vel Præfectæ Monialium; quia hæc non sunt beneficia ecclesiastica, de quibus hic agimus; sed officia quædam cum Iurisdictione. Concilium Trident. ses. 25. cap. 7. de Regularibus in omnibus huiusmodi Præfecturis requirit vt præficienda non sit minor 40. annis, & vt octo annis post expressam professionem laudabiliter vixerit. quòd si his qualitatibus non reperiatur in eodem Monasterio, ex alio eiusdem Ordinis eligi posse. Si hoc incommodum Superiori, qui electioni præest, videatur, ex ijs, quæ in eodem Monasterio annum trigesimum excesserint, & quinque saltem annis post professionem rectè vixerint, Episcopo, vel alio Superiore consentiente, eligendam.

Dico Tertiò, Ad alias Dignitates vel Personatus, quibus 108
non subest cura animarum, requiritur vt quis non sit minor annis 22. Ita Concilium Trid. sess. 24. cap. 12.

Archidiaconatus.

Vbi Notandum Primò, Illa formula, *Vt non sit minor 22. annis*, insinuari annos 22. debere esse completos: qui enim nondum compleuit, est eis minor ætate. Secundò, Episcopum olim potuisse dispensare, vt hę dignitates, quibus animarum cura non incumbit, conferrentur anno 20. completo, vt habetur cap. Permittimus, de ætate & qualitate præficiendorum, in 6. Quod Syluester v. Beneficium, 3. num. 3. sub finem ex Paludano intelligit etiam de Archidiaconatu, quia non habet curam animarum in foro interiori, vt oporteat esse Sacerdotem. Verum post Conciliu, certum est non posse dispensare. pro anno 20. quia apertè inducit nouum Ius, requirens vt minimum 22. annos expletos. Addo Archidiaconatum videri computandum inter Dignitates, quibus animarum cura connexa est; nam cap. Cum in cunctis. §. Inferiora, apertè numeratur inter illas cum Decanatu: & requiritur 25. anni. Idem insinuat Concilium Trid. supra: vnde sententia Syluestri & Paludani non videtur vera.

Dico Quartò, Ad beneficium parochiale requiruntur 109
25. anni inchoati, cap. Licet Canon, de electio. in 6. Nec Episcopus in hoc dispensare potest: vt colligitur ex cap. Permittimus, de ætate & qualitate præficiendorum, in 6.

14. annis in cæteris.

Dico Quintò, Ad alia beneficia, qualitatumque ea sint, requiritur vt minimum ætas 14. annorum inchoatorum. Ita statuit Concil. Tridentinum sess. 23. c. 6. *Nemo ante 14. annum beneficium possit obtinere.* Itaque etiamsi olim poterant quædam beneficia post annum ætatis septimum pueris dari; vt docet Syluester v. Ætas, §. 2. nunc tamen non possunt, sed irrita est collatio.

Canonicatus non dantur pueris.

Aduerte tamen, Canonicatus & similia, quæ maturita- 10
tem consilij requirunt, numquam pueris dari potuisse sine dispensatione, vt ibidem Syluester. Immo Caietanus v. Beneficium, dicit esse intolerabile vt pueris ecclesiastica beneficia dentur. Potest tamen Pontifex circa filios Principum & quandocumque iudicat Ecclesiæ expedire, dispensare. Dixi *Vt minimum*, quia ætas hæc 14. annorum etsi per se sufficiat, tamen ratione ordinis & habilitatis ad ordines, quam Concilium Trident. requirit, sæpè exigitur maior ætas, vt patet ex dictis. Vnde sequitur, eum, qui accipit beneficium, quod requirit subdiaconatum, (vt sunt omnes Canonicatus Ecclesię cathedralis) debere inchoasse annum 21. nam debet esse habilis vt intra annũ fiat subdiaconus; subdiaconus autem fieri nequit ante 22. inchoatum. Quòd si beneficium requirat diaconatum, debebit saltem inchoasse annum 22. vt in principio anni sequentis

Ætas in beneficijs ordinem requirentibus.

possit

possit fieri diaconus. Si sacerdotium, debebit inchoasse annum 24. alioquin irrita erit collatio, vt colligitur sess. 22. c. 4. & sess. 24. cap. 12.

Excusatio. In his tamen & similibus Iure nouo inductis, multi poterunt excusari, vel quia Ius illud non est receptũ, vel quia bona fide per triennium fuerunt in possessione, absq; simonia & intrusione: quæ possessio parit veluti vsucapionem, & dominium, iuxta Nauarrum l. 3. consil. 42. de præbendis, de quo dictum supra, c. 6. dubit. 10.

DVBITATIO XXI.

Quomodo requiratur cœlibatus ad beneficium.

111 *Beneficij collatio in coniugatum irrita.* RESPONDEO, & dico Primò, Omnis collatio beneficij facta ei, qui matrimonio est iunctus, irrita est. colligitur hoc ex c. 1. 2. & 8. de Clericis coniugatis, & ex Concil. Trident. sess. 22. c. 4. Aduerte tamen, eum, qui duxit virginem, si consentiente vxore castitatem voueret, posse ad beneficium admitti. vt habetur c. 2. de Cleric. coniug. tunc tamen si vxor esset iuuenis, deberet antè Religionem ingredi; si prouectior, deberet saltem vouere castitatem in sæculo, vt notat Glossa ibid. ex c. Cum sis. 4. & cap. Ad Apostolicam. 13. de conuersione coniugat.

112 *Clericus minorum ordinum.* Dico Secundò, Si Clericus minorum ordinum, habens beneficium, contrahat matrimonium, ipso iure illud amittit. Ita communiter DD. in c. 1. de Clericis coniugatis; & docet Nauarrus c. 25. num. 120. Ratio est, quia suscipit statum incompatibilem, imò sub hac conditione tacita censetur ei collatum.

Obiectio. Dices, Capite illo primo solum dicitur *esse compellendos vt beneficia relinquant.* & cap. 3. *debere beneficio spoliari,* & infra, *esse beneficijs priuandos.* Idem dicitur ca. 5. *Resp.* Respondet Glossa Canones istos loqui non de priuatione Iuris, sed facti seu possessionis. Nec obstat quòd cap. 5. dicitur, coniugatum non posse spoliari beneficio per eum, qui illud ipsi contulit; sed solum per Superiorem: quia loquuntur de côniugato, cui Episcopus in coniugio existêti contulit, quem iubet priuari, non per Episcopum, (vt consulat eius honori, ne ille proprium factum rescindere cogatur) sed per Superiorem.

113 *Si matrimonium sit inualidè contractum.* Petes Primò, Quid si Clericus minorum ordinum contraxerit matrimonium inualidè, ob aliquod impedimentũ vacabitne beneficium? Panormit. putat vacare, modo non defuerit consensus: hunc sequuntur multi alij DD.

Verius tamen puto contrarium; quia Canones apertè loquuntur de matrimonio valido, vt patet c. 1. 3. 5. quia fundant se in eo, quòd non possit vxori & voluptatibus carnis dare operam, & diuinis obsequijs vacare, quæ ratio cessat, si matrimonium sit irritum: idem sentiunt multi docti viri in hac Vniuersitate à me consulti. Confirm. Si enim vacaret, vel id esset in pœnam delicti; vel ob tacitam renuntiationem; vel quia capessit statum incompossibilem. Non primum, tum quia absque culpa potuit contrahere, tum quia pœna non debetur ante sententiam. Non secundum, quia etiamsi expressè renuntiasset, non vacaret: requiritur enim renuntiationis acceptatio facta per Superiorem. atqui tacitum non plus operatur quam expressum. Non tertium, quia re vera non assumpsit statum repugnãtem, cum actus sit inualidus. Confirmatur. Secundò ex regul. 52. de reg. iuris, *Non præstat impedimentum, quod de iure non sortitur effectum.*

Si vxor ingrediatur Relig. Petes Secundò, Quid si vxor ante consummationem ingrediatur Religionem?

Respondeo DD. plerique existimant beneficium nihilominus vacare, ita vt retineri non possit, idq; ex d. c. 1. probant. Contrarium tamen alicui verius videri possit ob rationẽ allatam; tunc enim cessat ratio cur debeat relinquere: vnde nisi per iudicem priuetur, non tenetur in conscientia. & confirmatur, quia id magis consentaneum verbis illius Canonis & sequentium, si rectè ponderentur. Nihilominus non recesserim facilè à sententia communi DD. quæ in huiusmodi vim magnam obtinet.

114 *Sponsalia.* Dico Tertiò, Si contrahat solum sponsalia, non amitti ipso iure; quamuis mereatur priuari. est communis DD. Primum patet; tum quia sponsalia solui possunt; tum quia Iura nihil de hoc statuerunt. Secundum patet; tum quia non potest retinere beneficium, si velit promissioni sponsalium satisfacere; tum quia dedecorat statum Ecclesiasticum contrahendo sponsalia retento beneficio.

115 *Clericus sacrorum ordinum.* Dico Quartò, Si Clericus sacrorum ordinum contrahat matrimonium, non amittit ipso facto beneficium, sed est priuandus. colligitur ex dicto c. 1. & ita docet ibidem Glossa communiter recepta. Ratio est, quia matrimonium est irritum, & compellendus est manere in ordine suscepto, vnde non conueniebat vt ipso facto esset priuatus, ne fortè cogeretur mendicare.

Præbenda laicorum. Notandum est, hæc esse intelligenda de beneficio propriè dicto, quod competit alicui ratione spiritualis tituli: nam præbendas quasdam temporales ratione paupertatis, vel tẽporalis administrationis, laici coniugati habere possunt, quales dicuntur esse in Ecclesia Carnotensi S. Martini; vt refert Syluester, Beneficium, 3. q. 4.

DVBITATIO XXII.

Vtrùm requiratur vt non sit vlla censura irretitus, aut alia inhabilitate affectus.

116 *Excommunicatus est inhabilis.* RESPONDEO & dico Primò, Hoc adeò requiri, vt collatio beneficij facta excommunicato excommunicatione maiore, aut suspenso, aut interdicto, sit nulla, iuxta communem DD. sententiam. De *excommunicato,* habetur cap. Postulastis 7. de Clerico excommunicato. De *suspenso* probant ex cap. Cum dilectus. 8. de consuetudine, ca. Cum inter R. seniorem. 16. de elect. & cap. Cum bonæ. 8. de ætate & qualit. De *interdicto,* colligunt ex cap. 1. de postulatione Prælatorum: quamuis ibi non dicatur inhabilis, qui est interdictus, sed qui interdictum violauit. videtur tamen consonum Canonibus, vt etiam ij, qui sua culpa interdictum personale incurrerunt, habiles non: quia qui nõ possunt præstare officium publicè, vt in Ecclesia fieri solet, par est vt non sint capaces beneficiorum; vt colligitur ex Canonibus citatis Dixi *Excommunicato excommunicatione maiore*; quia si minore tantum erat excommunicatus, collatio non est ipso facto irrita, sed irritanda. vt patet ex cap. Si celebrat. 10. de Clerico excommunicato. quamuis Glossa & multi alij illud *irritanda* exponant *irrita declaranda.* sed in pœnis mitior interpretatio facienda: & odia restringenda, vt habet regula Iuris. vnde hæc sententia videtur verior.

Omnis prouisio beneficiaria sic facta, est irrita. Notandum Primò, Non solum *collationem:* sed etiam *electionem, præsentationem & postulationem,* excommunicati, suspensi, & interdicti, & resignationem in eius fauorem esse irritam; vt colligunt ex ijsdem locis, & alijs multis: & docent communiter DD. Rebuffus, §. Formula dimissoriarum, num. 24. Couar. in c. Alma. 1. p. §. 7. num. 1. & 2. Glossa in cap. Postquam. 3. de elect. & alij.

Episcopatus. Notandum Secundò, Hæc esse intelligenda in omnibus beneficijs, quæ potestate humana conferuntur, etiam in Episcopatu; quia Canones generatim de beneficijs loquuntur, nec vllus DD. aliquam exceptionem facit: & meritò; quia qui minorum capax non est, quomodo maiorum capax erit? *Papatus.* Dico, quæ *potestate humana conferuntur,* vt excludam Papatum, qui non ab hominibus, sed ab ipso Christo Domino confertur ei, qui secundum formam in Ecclesia receptam à Cardinalibus electus fuerit: etiamsi ille excommunicatus, suspensus, aut irregularis sit; vt colligitur ex cap. Licet vbi dicitur; *Ille absque vlla exceptione, ab vniuersali Ecclesia pro Romano Pontifice habeatur, qui à duabus partibus concordantibus electus fuerit & receptus.* vnde apertè sequitur, non obesse illi vllam censuram priorem, neque suam, neque eligentium. Idem de eligentibus statuitur Clemen. Ne Romani, §. Cæterum. causa statuendi fuit vt vitentur occasiones schismatum, quæ maxime sunt Ecclesiæ perniciosa; cessat autem illo casu excommunicatio per seipsam; quia euectus in illam dignitatem non potest amplius lege excommunicationis, vt potè a pari constituta, constringi.

Probabilis sententia. Notandum Tertiò supradicta procedere iuxta communiorem DD. sententiam. Nihilominus satis est probabile, etsi suspensio siue ab officio, siue a beneficio faciat hominẽ indignum collatione noui beneficij, & Canones velint eum priuari, & hac ratione possit dici inhabilis; non

tamen

tamen ita esse inhabilem, vt collatio sit ipso iure irrita, & ille teneatur beneficium, etiam post ablatam suspensionem, sponte dimittere. Id enim ex Canonibus non satis potest probari. Solum enim ex illis colligitur collationē esse irritandam, ipsumque esse priuandum, vt patet singulis expendenti: quæ formulæ loquendi indicant requiri sententiam iudicis. Vnde in re tam dura & difficili, non videntur extendendæ ad priuationem latæ sententiæ, & inhabilitatem absolutam. Quam sententiam veriorem esse docet doctissimus Suarez tomo de censuris, partim disput. 26. sect. 3. num. 7. partim disput. 27. sect. 5. num. 25. Nec obstat cap. Cum bonæ, de ætate & qualit. quòd maximè videtur vrgere; vbi de quibusdam suspensis Clericis dicitur, quòd non licet eis beneficium in suspensione obtentū aliquatenus retinere. Facilis est responsio. Non enim ibi tam ponderat Pōtifex quòd absolutè in suspensione beneficiū obtinuissent, quàm quòd in tali suspensione, nempe triennali, in qua per triennium contumaces perstiterant; quod indicant verba illa extrema: *Vnde Archiepiscopo dedimus in mandatis, vt eos pro tanta pertinacia & contemptu Apostolico, beneficijs quæ habent, non differat spoliare*. Quod confirmatur: quia non solum de beneficijs in suspensione obtentis dicit Pontifex eos non posse illa retinere; sed idem omnino dicit de illis, quæ ipsi ante suspensionem habebant: at certum videtur quòd non tenebantur hæc sponte dimittere. Tantum ergo dicere voluit forte turpe & scandalosum, si post tantam contumaciam permitterentur suis beneficijs frui, ac proinde a Superiore priuandos. Addo credibile esse tanto tempore aliquando officio ordinum functos, ac proinde factos irregulares, & hac ratione ad noua beneficia factos inhabiles.

Quod diximus de suspensione, idem videtur probabile de interdicto: quia à Canonibus hic minus præsidij. Nam cap. 1. de postulat. prælat. quo maximè nituntur, loquitur expressè de violante interdictum, non de eo qui solum interdictus, vt supra insinuatum. Quia tamē cui prohibita est functio aliqua, ei quoq; prohibita censetur susceptio eius quod ordinatur ad illam functionē: ideò omnis collatio beneficij suspensis & interdictis facta, meritò est irritanda, & ipsi spoliandi, vt colligitur ex cap. fin. de Clerico ex communicato ministrante. Cum enim non sint habiles ad officij functionem, non debent admitti ad beneficia, quæ propter officij functionem dantur.

117 *Si ignoret censuram.*

Petes Primò, Quid si promotus ignoret se excommunicatum ignorantia probabili, eritne tūc electio & collatio beneficij irrita? Nauarrus in cap. Fratres, de pœnit. dist. 5. num 45. absque hæsitatione docet validam esse: pro qua sententia citat Glossam secundam in cap. Apostolicæ. 9 de Clerico excommunicato ministrante, Felinum, & Cardinalem. Idem potiori ratione dici potest de suspenso & interdicto. Hæc sententia probabilis est.

Contrariam tamen puto veriorem cum Glossa communi, Abbate & alijs in dictum cap. Apostolicæ; & ita seruatur in praxi: nam Papa ad cautelam solet absoluere à censuris, dum alicui de beneficio prouidet; scilicet ad effectū dumtaxat præsentis collationis consequendum. Ratio est, quia etsi ignorantia excommunicationis valeat ad non incurrendam irregularitatem & alias pœnas, ijs, qui aliquid prohibitum in eo statu fecerint, statutas; non tamen ad habilitandum hominem ad ea, ad quæ per illam est inhabilis vide Couarrum. in cap. Alma mater. p. 1. §. 7. num. 3.

118 *Acceptatio in excommunicat. est valida pro tempore absolut.*

Petes Secundo, Quid si alicui facta sit collatio ante excommunicationem, qui postea in excommunicatione acceptet, eritne valida acceptatio?

Respondeo, Communior sententia DD. est, illam acceptationem in excommunicatione factam valere: quam refert Couarr. l. 3. variarum cap. 16. nu. 4. & in cap. Alma, supra num. 4. eique fauet praxis, vt ibidem ait. Ratio est, quia iam ante excommunicationem censetur illi ius quæsitum per collationem: acceptatio enim, seu cōsensus nō tribuit nouum ius, cum fiat priuata auctoritate; sed solum declarat consensum beneficiarij cupientis collatū sibi ius retinere. Sed hæc ratio non videtur firma: quia etsi per talem collationem acquirat ius ad rem, non tamen in re, nec facit illud suū; ad hoc enim requiritur acceptatio, vt ostensum cap. 18. dub. 6. de promissione & donatione: & apertè colligitur ex cap. si tibi absenti. 17. de præbendis, in 6. Itaque cū nullo tēpore sit incapax noui iuris acquirendi, non videtur acceptatio pro illo tempore esse valida, sed pro tēpore, quo desinit esse excommunicatus: tunc. n. acceptatio prior, quæ ad huc censetur manere, cùm non sit reuocata, habebit effectum; nec opus erit noua acceptatione. Ita Couar. sup. Fateor tamen contrarium esse probabile, præsertim cùm ei etiam consonet praxis, vt dictum est; nam vsus hæc positiua moderari potest.

119 *Si electio, præsent. vel collatio facta sit excommunic. & post absol. acceptetur.*

Petes Tertiò, Vtrùm è contrario, si is, qui in excommunicatione est electus aut præsentatus, fiat capax per absolutionem, priusquam acceptet electionem vel præsentationem, acceptatio sit valida? Similiter si collatio facta sit existenti in censura; vtrùm valida sit acceptatio facta post absolutionem. Multi DD. putant huiusmodi acceptationē validam esse; imò etiamsi acceptaueris electionem, præsentationem, collationem, aut institutionem cum impedimento excommunicationis vel irregularitatis, nihilominùs sublato eo impedimento per dispensationem vel absolutionem, illum actum conualescere, & ius tribuere in foro conscientiæ, ita vt noua electione, præsentatione, aut collatione opus non sit. Ita docent Speculator, Innoc. Hostiensis, Ioannes Andr. Butrio, Anchar. Sapia Calderinus, Milis, Felinus, Nauarrus, & Borgasius: quos refert Sancius li. 8. de dispensationibus disp. 7. nu. 12. eorumque sententiā dicit probabilem ac tutā cum his limitationibus. Primò, Vt impedimentum sit occultum. alioquin actus nullum haberet colorem, sed esset planè irritus in foro externo. Secundò, Vt id in nullius cedat præiudicium. Si .n. duo electi essent, præferendus esset qui caret impedimento; quia hic solus absolute ius habet. Tertiò, Vt si sciens suum impedimentum, acceptaret collationem beneficij, non solùm impetret dispensationem illius impedimenti prioris, sed etiam illius quod incurrit per talem acceptationē. ita .n. acceptando beneficij collationem incurrit vitium intrusionis, per quod fit inhabilis ad idem beneficium (etsi non ad alia, vt infrà dicetur) vnde etiam eget dispensatione huius impedimenti; qua obtenta poterit beneficiū retinere. Quæ sententia sic probari potest. Nam electio illa fuit valida & efficax ex parte eligentium, vt supponitur, (idem dicendum de præsentatione & collatione) sed solùm requiritur capacitas in electo. ergo simulatq; fuerit capax factus sublato impedimento, ex vi prioris actus ius acquiret; sicut cùm quis acceptat in excommunicatione collationem sibi factam ante excommunicatione; sublato illo impedimento ius acquirit absolutum ex vi illius acceptationis, vt antè dictum est. Deinde, quia electores in priore voluntate manere censentur, cùm illam non reuocarint; ergo vis electionis manet: ac proinde poterit eam sublato impedimento validè acceptare. Denique is, cuius professio fuit irrita ob aliquod impedimentum, vt ob defectum ætatis, vel quia nondum completus annus probationis, sublato impedimento potest manere in religione, & ratificare suam professionem absque noua admissione Prælati, vt inf. c. 41. dub. 7. nu. 66. dicetur. ergo similiter in nostro casu sufficit, vt impedimento sublato acceptet apud se electionem vel collationem præteritam. Eandem sententiam tenet Henriquez de excom. cap. 15.

Verius est non esse validam.

Sed contrarium est probabilis, & tenet Nau. c. 27. num. 194. Panorm. cap. Innotuit. num. 11. de elect. & alij passim. Probatur Primò, quia canones sacri absolute irritam reddunt electionem habentis tale impedimentum, nec meminerunt acceptationis. Deinde, electi, præsentati, vel prouisi in excommunicatione, vel alio impedimento, facilè possent differre acceptationem, & interim curare se absolui, & ita nihil illis illud impedimentum obesset: quod videtur contra mentem Canonum. Tertiò, quando contractus vel consensus alicuius est irritus ob impedimentum occultum alterius partis, non satis est tolli illud impedimentum, sed opus est secundùm veriorem sententiam nouo cōsensu alterius: vt patet in contractu matrimonij. ergo similiter hic opus est nouo consensu electorum, quo confirment priorē actum, aut velint in eo perstare. Quod si impedimentum eis fuerit notum, non opus est nouo consensu, sed sufficit eos sublato impedimento in priore consensu perseuerare. vt docet Panorm in d. cap. Innotuit. 20. num. 11. de elec. Ex his vtcumque solitas rationes sententiæ diuersæ. Ad Primum dici potest, id habere locum quando electores sciūt impedimentum (quando enim crimen illorum est occultum, non sunt omnino priuati iure eligendi ante senten-

tiam,

tiam, vt molti probabiliter docent) secus quando nesciunt, tunc enim error censetur causa contentus, qui proinde illum reddit inualidum ex parte eligentium. Neque est simile quod affertur de acceptatione electionis factæ ante impedimentum.

Ad Secundum, patet ex dictis. Ad Tertium, dicendum inf. c. 41. dub. 7. num. 64.

Præter censuras propriè dictas sunt alia quędam impedimenta acquirendi beneficij, vt Irregularitas, Inhabilitas proueniens ex eo, quòd quis sit filius hæretici, vel quòd ad preces hæretici obtinuerit beneficium, vel quod in beneficio commiserit simoniam, vel quòd sit intrusus. Nō enim omnis inhabilitas ad beneficia est propriè censura, vel etiā irregularitas, sed sunt quædam inhabilitates ab illis distinctæ, vt patebit ex dicendis.

120 *Irregularis.* Dico igitur Secundò, Etiam requiritur vt non sit irregularis, alioquin collatio erit nulla. Est communis sententia, quam tenet & probat Nau. c. 27. num. 251. & Panorm. in c. Tanta, 18. de excessib. Prælatorum. Ratio est, quia inhabilis ad vnum, est inhabilis ad ei annexum: at irregularis est inhabilis ad ordines, & eorum vsum: ergo etiam ad beneficium simplex, vt patet can. Studeat d. 50. & c. 2. de Cler. pugnante in duello. Confir. quia collator nō intendit conferre, nisi secundum Canones: ergo cum subest irregularitas, deest ei intentio conferendi, ac proinde collatio est irrita: sicut impetratio gratię est irrita, quādo celatur illud quod impediret concessionem.

Dices has rationes non conuincere. Nam irregularis: nō est inhabilis ad recitandum priuatim officium diuinum: at multa beneficia nō requirunt amplius, vel si quid amplius oneris habeant (v.g. aliquot sacra) id potest præstari per alium. ergo saltem talium beneficiorum non erit incapax. Deinde etsi irregularis sit inhabilis ad ordines, non tamen collatio ordinum ipsi facta est irrita: ergo similiter etsi dicatur inhabilis ad beneficium, collatio beneficij non erit irrita. Vt enim dicatur quis inhabilis, sufficit vt habeat tale impedimentum, cum quo non possit sine peccato obtinere. Nec refert quòd illis Canon. dicatur egere dispensatione; tum quia ibi agitur de clerico homicida (homicidium autem peculiari ratione impedit collationem & retentionem beneficij, non solum ob irregularitatem, sed quia Canones iubent illum priuari, vt patet c. 1. de homic. in 6.) tū quia sine dispensatione nullus irregularis potest licitè beneficium obtinere aut retinere. Nec obstat quòd Canones vetent talibus dari beneficia, quia inde tantum sequitur id esse illicitum, non autem esse irritum. Imò non est censenda irrita collatio ex vi alicuius prohibitionis, nisi expresse addatur, vt si contra factum sit, censeatur irritum & inane, vt expresse habetur c. Si soli. 6. de præbendis, lib. 6. Atqui nullus est Canon, qui habeat clausulam irritantem: ergo. Denique non vrget confirmatio, quia error, qui non est circa causam principalem donationis vel contractus, non reddit illum irritum, vt ostensum est c. 17. dub. 5. Itaque non desunt graues DD. qui doceant hanc collationem non esse irritam, sed irritandam a Superiore. Ita expresse Innoc. in c. Cum nostris, de concess. præbendæ: vbi dicit, *Quòd homicida & alij irregulares sine dispensatione iustè tenent dignitates suas, quousque renuntient, vel deponantur, etiamsi tales essent tempore collationis vel electionis.* Et Pet. de Anchar. in reg. peccati ven. in 1. opp. lib. 6. *Illud autem certum est, quod si homicida promoueatur ad beneficium, recipit titulum.* Quod confirmat ex Innocen. supra. Idem docet Felinus in cap. Inquisitionis, num. 6. 7. 8. de accusat. vbi præter prædictos citat pro hac sententia Rotæ decisiones & Calderinū. Eamdem sententiam expresse docet Glossa Raymundi, & Syluester v. Excommunicatio. 4. numero quarto, illam Glossam adducens. Sequuntur aliqui recentiores, & quidam expresse dicunt in rigore iuris hanc sententiam esse probabilem. Et iuxta illam peccaret quidem irregularis beneficium acceptando vel retinendo, solum tamen egeret dispensatione irregularitatis ad illud licitè retinendum.

Nihilominus in praxi sentio adhærendum nostræ assertioni tam illam securiori, etsi rationes supradictę illius nō omnino conuincant. Primò, quia est communis; a qua non facile recedendum in praxi. Secundo, quia videtur omnino consentanea praxi & stylo curiæ Romanæ: stylus autē seu consuetudo curiæ in iudicijs, ius facit. Tertio, quia Canones facilè ita possunt intelligi, & plerique DD. ita eos intellexerunt. Non enim antiquiora alia iura ita distincte & diserte omnia exprimunt; sed satis est vt dicant, talem non posse beneficium obtinere. Ex communi autem sententia Doctorum, facilè nascitur consuetudo, quæ instar iuris habeat.

Notandum tamen Primò, Eum, qui sacro ordine diaconatus vel subdiaconatus est initiatus, posse fieri irregularē ad suscipiendum sacerdotium; ita tamen vt non sit irregularis ad functionem ordinis suscepti, v.g. ad canendum Euangelium vel Epistolam: & Sacerdotem amissis aliquot digitis fieri posse inhabilem ad celebrandum; ita tamen vt maneat idoneus ad audiendas confessiones; quo euentū poterit ei conferri beneficium, quod non requirit aliud ministerium, quam illud, ad quod ille aptus remansit, vt rectè Nau. sup. *Irregularis secundum quid.*

Notandum Secundò, Quando titulus inualidè collatus fuit ob censuram, irregularitatem vel inhabilitatem, quæ per Episcopum tolli poterat, Episcopum, sublata illa inhabilitate, non posse titulum reualidare, si prima collatio ad Pontificem pertinebat: hæc enim reualidatio fieri debet per eum, cuius est beneficium primò conferre. Si tamen iusta causa subsit, vt si esset vir bene meritus, & pro ratione sui status indigens, & cui sine scandalo vix liceret beneficium deserere, quique ob paupertatem non posset commode Romam confugere, posset Episcopus ei titulum reualidare ex tacito quodam S. Sanctitatis consenso, vt multi recentiores tenent, teste Henriquez cap. 14. de excommunic. Idē dicendum putant aliqui & potiori ratione, si iusta causa subsit, & collatio ad alium pertineat, apud quem ille infamaretur si se aperiret; id enim suadere æquitatem, (præsertim cum prior quantum in se est, suam collationem iam antè in illum fecerit) & meritò posse præsumi hanc esse S. Sanctitatis mentem, quæ in hoc casu titulum reualidare potest. quare si ille non potest Romam confugere, concedi Episcopo, sicut in casu priore. *Reualidatio tituli.*

Dico Tertiò, Omnes hæretici, credentes, receptatores, defensores, & fautores, ipsorumque filij & nepotes per lineam masculam, sunt inhabiles ad omne beneficium ecclesiasticum & officium publicum: item qui ad preces taliū ecclesiasticum beneficium scientes obtinuerunt, sunt inhabiles ad illud & ad alia omnia. Prior pars habetur capit. Quicumque, secundo, §. Hæretici, & capit. Statutum. 15. de hæreticis, in 6. Altera habetur dict. cap. Quicumque. §. Ad hæc; eodem 121 *Hæretici & filij eorum.*

Notandum Primò, Quòd hic de filijs & nepotibus hæreticorum, credentium, fautorū, &c. dicitur, esse intelligendum de filijs eorum, quos tales adhuc esse, vel in tali statu decessisse cōstat; non autem eorum, quos constat esse emēdatos; vt expresse habetur cap. Statutum. Imò quidam recentiores requirunt vt parentes sint damnati de illo crimine; quia c. Statutum, dicitur, *Qui tales esse, vel tales etiam decessisse probantur.* vbi videtur requiri vt id *probatum sit in iudicio.* quæ sententia non displicet quibusdam in ijs locis, vbi ob multitudinem hæreticorum non censetur infamia, esse filium vel nepotem hæretici. secus verò in alijs. Sed re vera non est ea mens Canonis: si enim ageretur de probatione in Iudicio, dicendum erat qui nō tales esse vel decessisse *probantur*, sed *probati legitimè fuerint*, debuisset enim probatio præcessisse; idque nō in solis defunctis, sed etiam in viuentibus. Vnde nec filij hæreticorum viuentiū essent incapaces, nisi in Iudicio probatum sit parentes iam esse hæreticos, & fuisse tales ante filiorum procreationem. *probantur* ergo idem est quod *noscuntur*, ita vt publicè de eorum hæresi constet. quæ forma loquendi valde frequēs est B. Gregorio, quem alij Pontifices libenter sequuntur. Itaque comprehenduntur omnes illi, quos passim constat vel adhuc tales esse, vel tales decessisse. Pręterea illud intelligendum de filijs post hæresim natis, vt docet Simanchas in Enchir. c. 36. & alij, hi enim soli labem sui ortus, a tali parente contrahere videntur. Qui autem antè nati sunt, non censentur per hæresim parentis superuenientem inquinari. Denique de ijs, quos constat filios esse talium; si enim res sit occulta, non adfert illis infamiam. Addunt tamen quidam, etsi supradicti filij sint inhabiles ad beneficia, posse tamen ordinari; quia Iure non prohibentur. Sed credo stylum Curiæ obstare, qui seruari debet. Immo si quis bene aduertat, deprehendet ipsum ius obstare. Nam de §. *Quorum hæreticorum filij.* *Posse ordinari.*

hære-

hæretici, dicitur, *ad nullum beneficium seu officium publicum admittantur. quod si secus factum fuerit, decernimus irritum & inane.* At nomine officij publici, etiam ordines continentur. Vnde suspensus generatim ab officio, est suspensus ab ordinibus, etsi non sit suspensus à beneficio. Addo nullam esse rationem admittendi ad ordines præsertim sacros, eos qui ab omni officio publico, vt Iudicis, Notarij, Aduocati, &c. excluduntur. vide Gloss. ibidem.

Notandum Secundò, Si mater sit hæretica, pater autem non sit, tunc nepotes non sunt inhabiles, sed filij soli ca. Statuimus, supra.

Notandum Tertiò, Hanc pœnam extendi ad eos, qui hostiliter insecuti sunt Cardinales vel Episcopos, & ad filios, nepotesque illorum, cap. Felicis, de pœnis in 6. & Clement. 1. de pœnis.

122 *Inhabilitas ad omnia.* Dico Quartò, Triplex simonia inducit inhabilitatem ad omnia beneficia; nimirum simonia confidentiæ, simonia in electione Papæ, & in examine ad parœcias. de quibus infrà cap. 35. nu. 147. & 148. alia autem simonia realis in beneficijs inducit inhabilitatem solùm ad idem beneficium in quo admissa est, non ad alia; de quo vide infrà c. 35. num. 139.

123 *Intrusio.* Dico Quintò, Intrusio in beneficium adfert etiam inhabilitatem ad idem beneficium; non tamen ad alia. Colligunt id DD. ex varijs textibus Iuris Canonici, vt videre est apud Felinum cap. In nostra. 32. num. 11. de rescriptis. & cap. Veniens. 15. notab. 2. de accusationibus. Est autem *Intrusio* in beneficium, (vnde quis dicitur intrusus) cum quis sciens absque canonico titulo beneficium accipit aut retinet: vel cùm quis accipit aut retinet beneficium sciens nullum ius (saltem perfectum) sibi in eo competere, vt ex multis probat Couarr. lib. 3. variarum, cap. 16. num. 7. Hoc autem fit multis modis, vt refert Felinus locis citatis, Rebuffus in praxi beneficiorum, Reg. de subrogandis, Glos. 4. Ludou. Gomez. in Regul. de triennali possessore, 47.

Primus est, cùm quis non Superioris, sed sua vel parentum auctoritate occupat beneficium: vt sunt illi, qui nullum habent titulum, iuxta Innoc. in cap. Nihil. de electione. Hos enim esse inhabiles ad illud, colligunt ex ca. Ad aures. 3. de excessibus Prælatorum, vbi tales per censuras dicuntur cogendi dimittere beneficium sic occupatum. & cap. Quia diuersitatem. 5. de concess. præbendæ. dicitur, eum, qui sine collatoris auctoritate se intruserit, cogendū dimittere, etiamsi à Sede Apostolica confirmationē obtinuisset; scilicet non facta mentione intrusionis, vt notat Glos.

Secundus est, cùm is, contra quem est lata sententia depositionis, à qua non est appellatum, retinet beneficij possessionem. ita Innoc. in ca. Qualiter. 24. de accusationibus. Hic enim propria auctoritate beneficium retinet.

Tertius modus locum habet in tribus casibus. Primus est, cùm quis electus dumtaxat, ingerit se ante confirmationem electionis, administrationi, tamquam verus possessor. Secundus est, cùm quis est confirmatus, sed illa confirmatio est à Superiore cassata, retinet adhuc administrationem. Tertius casus est, cùm præsentatus seu nominatus ingerit se administrationi ante institutionem.

In primo casu est priuatus ipso facto omni iure quod per electionem habebat; vt patet per cap. Auaritiæ. 5. de electione, in 6. quod Glos. v. Priuatos, cùm Ioanne And. & Ioanne Monac. intelligit de eo, qui quæsito aliquo colore administrationi se ingerit. v. g. sub ficto titulo œconomi aut procuratoris. secùs de eo, qui absq; huiusmodi colore id facit. Hunc enim tantum esse per sententiam priuandum suo iure per electionem obtento.

In secundo & tertio casu solùm videtur priuandus per sententiam; id enim apertè insinuat Glossa, & auctores citati: cùm dicunt, etiam electum administrationi se ingerentem ante confirmationem, iure antiquo non fuisse priuatum, sed solum priuandum per sententiam. ergo cum Ius nouum in cap. Auaritiæ solum disponat de electo, non autem de præsentato vel confirmato, cuius confirmatio est cassata, non erit pœna electi ad hos extendenda, sed solum pœna iuris antiqui, quod iubet tales priuari per sententiā, iuxta Glossam. Confir. Quia cap. Cum iamdudum. 17. de præbend. & dignit. c. . Bonæ. . de electione, quæ maximè huc pertinent, solum iubent tales priuari. Rebuffus tamen supra nu. 8. dicit intrusum in prædictis tribus casibus esse ipso iure priuatum omni iure quod habebat; idem tenet Ancharanus consil. 51. Sed forte solum volunt, talem non posse beneficium illud obtinere, nisi cum eo dispensetur ob quamdam inhabilitatem illa sui intrusione contractā. Aliud enim est fieri inhabilem, aliud ius acquisitum amittere, vt etiam docet Couarr. supra num. 7.

Quartus modus est, cum quis accipit titulum & possessionem à non habente potestatem; vt si alius erat collator; vel si iste à quo accepit erat nominatim denuntiatus de excommunicatione aut dispensione ab officio. Colligitur ex cap. Quia diuersitatem. 5. de concess. præbend. & cap. fi. de excessibus Prælatorum.

Quintus est, cum quis accipit beneficium, quo alter iniustè & præter ordinem iuris est priuatus, cap. fin. de excessibus Prælatorum.

Sextus est, cum quis vi occupat possessionem beneficij, cap. Eum qui. 18. de præbend. in 6. Hic perdit omne ius quod in beneficium illud per electionem, præsentationē, aut collationem habebat, vt ibidem dicitur. Aduerte tamen hunc non dici propriè intrusum, si anteà collationem habebat, sed violentum, vt notat Dominicus in cap. Eum qui. & Ioannes Milis in Repertorio, v. Intrusus videtur: si tamen beneficium sic occupatum retinuerit, dicetur intrusus secundum eosdem, quia ius omne amisit. Sed hoc benè refutat Couar. de sponsal. p. 2. cap. 6. §. 8. nu. 8. quia non tenetur dimittere beneficiū ante sententiam, sicut nec in alijs casibus, vbi priuatio beneficij obtēti ipso facto ob crimen statuitur. Vide suprà cap. 29. dubit. 8. num. 63. Quòd si beneficiū à nemine possidebatur, & is cui collatio facta est possessionem vacuam propria auctoritate apprehēdat; non incurret pœnam cap. Eum qui; nec amittet ius suum. quia hoc cap. in illo casu non loquitur, sed tantum cum alter è possessione est deijciendus, vt ex communi sententia DD. tradit Couarr. lib. 3. variarum, cap. 16. num. 7. Simili modo legatarius propria auctoritate occupās rem sibi legatam, etiam post aditam hæreditatem, prius tamen quàm possessio ab hærede fuerit apprehensa, non amittit ius quod in ea re habebat, vt docet Glossa in L. Non est dubium. C. de legatis. secus si possessione iam apprehensa, vt patet ex dicta L. Non est dubium. An autem qui ita beneficij possessionem accipit; possit puniri, & an ea possessio habeat effectus veræ possessionis. vide Couarr. nu. 8. suprà.

124 *Si habebat collatione.*

Septimus est, cum quis sine canonico & legitimo titulo scienter beneficij collationem & possessionem accipit. ita Rebuffus supra, nu. 5. & Nauar. cap. 27. num. 194. vt si quis in excommunicatione vel irregularitate sciēs beneficium accipiat. Hunc Nauarr. dicit fieri inhabilem ad idem beneficium impetrandum: vnde non solum egere dispensatione ratione censuræ, sed etiam rehabilitatione ratione illius intrusionis contracta. nō tamen efficitur quis intrusus, si electionem vel præsentationem in excommunicatione sciens acceperit: hoc enim non est accipere beneficium.

Octauus est, cum quis electioni per abusum laicorum de se factæ consentit. Hic fit inhabilis non solum ad idem beneficium, sed etiam ad alia omnia. etiamsi nec collationem nec possessionem acceperit. ita habetur. c. Quisquis. 43. de electione. Hic tamen propriè non est intrusus; quia nondum occupat beneficium.

Notandum est, Etsi in prædictis modis non semper incurritur priuatio iuris acquisiti ipso facto, sed solum vbi id à sacris Canonibus inuenitur statutum: tamen incurritur inhabilitas ad idem beneficium obtinendum; ita vt in impetratione talis beneficij debeat fieri mentio intrusionis, vel certè ante impetrationem curanda rehabilitatio: alioquin gratia, seu collatio erit irrita, vt docet Nauarr. cap. 27. num. 194. Rebuffus supra, num. 26. & probat Felinus in cap. Postulasti. 27. num. 14. 15. 16. de Rescriptis; quem sequuntur alij.

DVBITATIO XXIII.

Vtrum requiratur morum probitas.

125 *Probitas requisita.* RESPONDEO & dico Primò, Iure naturæ requiri morum probitatem, scilicet vt non sit deditus grauibus peccatis, nec infamis. Ratio enim dictat, ministros

Dei

Dei & Ecclesiæ maximè debere virtutibus esse ornatos, cùm monitis, exemplis, & pijs precibus alios debeant in pietate promouere. Dominus quoque Math. 24. requirit vt sint *prudentes* & *fideles*: fidelitas autem in munere ecclesiastico, potissimùm in charitate fundatur; vnde cap. 7. Cum in cunctis, de electione, ex Concil. Lateranens. *In cunctis sacris ordinibus & ecclesiasticis ministerijs, ætatis maturitas, grauitas morum, & litterarum scientia sunt inquirenda.* & Conc. Tridentinum sess. 24. cap. 12. de reform. morum, hanc probitatem strictè requirit. Et sanè huius conditionis in electionibus, præsentationibus, & collationibus potissima ratio est habenda; nam ex huius neglectu fere pernicies Ecclesiæ manauit, vt sæpe quæritur Rebuffus. Sicuti enim is, qui improbis est moribus maximè Ecclesiæ obest, etiamsi alioqui sit eruditus; ita valde probus, etsi aliquid scientiæ vel habilitatis defuerit, plurimū proderit: quod enim per se non poterit, curabit suppleri per alios. Ipse quoque cum suo exemplo plus proderit doctrina & concionandi gratia mediocri, quam alij magna, bonis exemplis destituta.

126 *Criminosus.* Dico Secundò, Collatio tamen facta criminoso, nō est ipso Iure irrita, nisi illud crimen annexam habeat censuram, vel aliquam Irregularitatem. Ita Nau. c. 27. num. 251. & in c. Si quando. except. 16. & 17. Est tamen irritanda ab eo, qui potestatem habet; vt patet ex cap. Inter dilectos, de excess. Prælat.

DVBITATIO XXIV.

Quænam scientia sit necessaria.

127 RESPONDEO, Eam scientiam ad quodque beneficium requiri, quæ ad munus beneficio annexum ritè obeundum est necessaria; vt patet ex Conc. Lateranēsi, c. Cùm in cunctis, de elect. estque ratione naturali per se euidens. Conc. Trid. sess. 22. c. 2. requirit, vt is, qui futurus est Episcopus, *sit Doctor aut Licentiatus in Theologia, vel Iure Canonico; aut saltem publico alicuius Academiæ testimonio ad alios docendos idoneus ostendatur.* *Episcopus.*

Cardinalis. Vbi aduerte, ea omnia & singula, quæ Concilium Trid. constituit de Episcoporū præficiendorum vita, ætate, doctrina, & ceteris qualitatibus, seruanda esse in creādis Cardinalibus; vt eadem Synodus sess. 24. cap. 1. de reform. decernit. vnde pari eruditione instructi esse debent, & meritò, cùm sint Summi Pontificis in causis fidei & morū intimi Consiliarij & Summus orbis terrarum Senatus. *Archidiaconus.* Eamdem eruditionem cap. 12. requirit in Archidiaconis; quia, inquit, oculi Episcoporum dicuntur. In ceteris nihil certi præscribitur; sed quisque debet esse instructus scientia muneri suo necessaria, quæ vtrùm adsit, iudicabit Episcopus & examinatores.

128 *Examē necessariū vt benefic. possit obtineri. Qui examinētur.* quia nemo sine examine ad quodcumque demum beneficium admitti debet, vt statuit idem Concilium sessio. 7. cap. 13. & sessio. 25. cap. 9. vbi etiam reddit irritam institutionem factam ab eo, qui inferior est Episcopo, nisi institutus, fuerit anteà ab Episcopo examinatus.

Excipiuntur tamen præsentati, & nominati ab Vniuersitatibus ad beneficia non parochialia: hi enim non sunt examinandi, vt patet sess. 7. c. 13.

Petes, Vtrùm collatio facta ei, qui non habet scientiam requisitam, sit irrita?

129 *Omnino illiteratus.* Respondeo, Si omnino est illiteratus, est irrita; vt docēt plerique DD. cum Panor. in c. Dudum. 1. de elect. & Innocen. in cap. 7. Cùm in cunctis, eod. tit. quod fuse probatur à Nau. in cap. Si quando. exceptione 16. & confirmatur ex Tridentino Concilio sess. 22. cap. 4. vbi *irrita decernitur omnis prouisio facta ei, qui ætatem, & ceteras habilitates integrè non habuerit.* ratio est, quia planè illiteratus nullo modo officium præstare potest: de quo vide plura apud Nauar. in d. c. Si quando. *Mediocris.* Si autem aliquam scientiam habeat, ita vt aliquo modo possit satisfacere officio, non est quidem irrita, posset tamen & omnino deberet irritari; nisi breui putaretur habiturus sufficientem. colligitur ex c. Nisi. 10. de renunt. tenet Innoc. in c. Cùm in cūctis, de elect. quem ceteri sequuntur.

DVBITATIO XXV.

Quæ aptitudo ex parte corporis sit necessaria.

130 *Aptitudo corporis.* RESPONDEO, Eam aptitudinem requiri, quæ necessaria est ad decenter præstandum officium: hæc enim Iure naturæ necessaria est; (vt colligitur ex cap. Nisi, de renuntiatione) ita vt collatio facta ei, qui hac aptitudine caret, sit irrita; vt colligitur ex Conc. Trid. sess. 22. c. 4. *Cæcus.* Hinc cæcus est incapax; quia preces Canonicas recitare nequit.

Notandum tamen, si debilitas aliqua superueniat, per quam reddatur ineptus ad officium, non ideò priuari beneficio antè obtento, sed posse eo liberè frui. si tamen habeat curam animarum, prouidere debet vt per Vicarium benè administretur.

DVBITATIO XXVI.

Quæ & qualis intentio sit necessaria.

131 *Intentio status ecclesiast.* RESPONDEO & dico Primò, Ad omne beneficium requiri determinatam intentionem status ecclesiastici, & ordinis muneri suo necessarij. Est communis DD. non enim par est vt ecclesiastica beneficia dentur ijs, qui nondum statuerunt se ministerio Ecclesiæ mancipare.

Sed dubium est, vtrùm quis ita absolutè debeat sibi statum ecclesiasticum præfigere, vt non possit habere propositum deserendi, si lautior conditio in sæculo se obtulerit? Respondeo, &

Intentio determinata esse debet. Dico Secūdò, Satis esse, si sincerè & bona fide proponat statum ecclesiasticum, nec velit ab eo proposito resilire; nisi causa aliqua iusta inciderit, v. g. nisi frater primogenitus moriatur; vel nisi optimum matrimonium, ad conseruandam magnam familiam, vel ad lites extinguendas necessarium, oblatum fuerit. Ita Nauar. c. 25. nu. 118. ratio est, quia non est mens Ecclesiæ per beneficium ita firmiter ad statum ecclesiasticum obligare, vt nullam ob causam possis deserere; hoc enim nimis durum esset, & sæpe rationi non satis consentaneum: nam maiora bona impedirentur.

132 Dico Tertiò, Qui accipit beneficium eo tantùm animo vt eius fructibus alatur donec studia absoluerit, vel opulentam vxorem inuenerit, cum animo tunc deserēdi, peccat mortifere, nec potest istud beneficium retinere. Est cōmunis sententia DD. vide Nauar. de ora. miscell. 44. & l. 3. consil. 16. de præb.

Nō tenetur fructus restituere. Aduerte tamen, hunc non teneri ad restitutionem fructuum, si muneri suo satisfecit: quod est contra Gab. d. 15. q. 8 art. 3. & Sylu. Beneficium 3. q. 5. nec esse ipso Iure priuatum, nisi sit beneficium parochiale; vt docet Nau. sup. & Sotus l. 10. de Iust. q. 5. art. 6. quia nusquam id iure statutū: Imo Sancius noster l. 7. de matrim. disp. 45. nu. 29. putat in supradicto casu, si beneficium non haberet annexum ordinem sacrum (vt quando illius functio huiusmodi ordinē non requirit) non esse peccatum mortiferum, modò suo muneri, quamdiu illud retinet, satisfaciat: quia nullum ius requirit in eo animum perseuerandi in statu clericali. Imò Canones relinquunt illi liberum transitum ad nuptias. c. Diuersis. 5. & c. Ioannes. 7. de cler. coniug. Est tamen culpa venialis, quia aliquo modo decipit ecclesiam, quæ putat eum bona fide statum ecclesiasticum proposuisse. Hęc tamen deceptio non videtur grauis; alioqui iure alicubi statuisset, vt tale propositum adsit; nec relinqueret posteà tantam libertatem. Quæ sententia mihi non improbatur; præsertim si causa studiorum, vel simili fine honesto id fiat. secùs vt si splendidè viuat: quia ecclesia tunc magis inuita, & deceptio est grauior.

133 *Benef. parochiale accipiens sine animo sacerdotij.* Dico Quarto, Qui accepit beneficium parochiale sine animo suscipiendi intra annum sacerdotij, vt fructus per annum ex eo percipiat, posteà dimissurus, tenetur fructus perceptos restituere; nisi voluntate mutata, intra annum promotus fuerit; Ita expressè habetur c. Commissa. 35. §. Ceterum, de elect. in 6.

Vbi Notandum Primò, Sufficere intentionem sinceram & seriam, quamuis istam aliquam conditionem annexam habeat, vt rectè Nauar. sup. nam conditionalis intentio est vera intentio.

Secundò, Si voluntate mutata promotus fuerit ante finem anni, potest retinere fructus, non solùm post mutatā voluntatem, sed etiam ante illam perceptos: quod est cōtra Sotum, sup. concl. 1. Ita docet Glos. in dictum cap. & ipse textus indeterminatè loquens satis indicat. ratio est, quia collatio in hoc casu ab initio valida fuit, sed pendes à conditione; quæ si non fuerit secuta, resoluitur ab initio; sicut cùm res venditur ea lege, vt si melior conditio obtigerit, sit inempta; si autem secuta fuerit, maneat valida, & omnino irresolubilis. Idem dicendum de perceptione fructuum.

Tertiò, Si intra præscriptum tempus promotus nō fuerit, amittit ipso iure beneficium & fructus simul, resoluto contractu, & efficitur inhabilis ad illud, vt habetur eodē cap. vnde non sufficit mutatio prioris voluntatis prauæ, nisi secunda voluntas habeat effectum.

134 *Accipiēs cū animo sacerdotij. Nō amittit fructus.* Dico Quintò, Qui tale beneficium cum debita intentione suscipiendi sacerdotij acceperit, si postea mutata voluntate promotus non fuerit intra tempus statutum, non tenetur ad restitutionem fructuum perceptorum ante voluntatem mutatam; sed neque etiā post illam, modò per idoneum Vicariū muneri suo satisfecerit; ita docet Gloss. in c. Commissa, Nau. c. 25. num. 118. & Lopez p. 2. cap. 19. contra Sotum. ratio est, quia per illam mutationem animi non amittit beneficium ante legitimè acceptatum; nec vllum Ius statuit vt etiam fructus amittat: ergo cùm muneri suo satisfecerit, non est cur dicamus eum fructus amisisse: non enim Iure naturæ amisit, cùm muneri satisfecerit, nec Iure positiuo, cùm hoc non sit expressum.

135 Dices, Qui accipit curam sine intentione sacerdotij, tenetur ad restitutionem, si promotus nō fuerit: ergo etiam is, qui accipit quidem cum intentione, sed postea eam bonam intentionem mutauit. Ita Sotus.

Respon. negando consequentiam: tum quia multò plus peccauit qui ab initio intentione caruit; hic enim fraudulenter ad beneficium irrepsit: vnde potiori Iure puniri debuit: tum quia lex illa pœnalis est, ac proinde non extendenda extra suum casum, etiamsi ibi esset par ratio, vt bene Nau. l. 3. consi. 26. de præbendis. expleto tamen anno, si promotus non fuit, statim amittit beneficium, & in posterum fructus suos non facit.

136 *Accipiens parociā animo permutandi.* Dico Sextò, Qui beneficium parochiale accipit animo non residendi, sed tantummodo permutandi vel renuntiandi, peccat quidem, non tamen est ipso facto priuatus, nec tenetur ad fructuum perceptorum restitutione. *Quod peccet*, probatur, quia decipit Ecclesiam, quæ in talibus requirit animum seruiendi; & nisi putaret illum talem animum habere, nullo modo vellet ei conferre. Nauar. tamen supra consi. 24. insinuat non esse peccatum mortiferum; quia non infertur notabile detrimentum, quod puto esse verum, nisi fortè resignet in fauorem eius, qui parum est idoneus, cui Prælatus alias nullo modo voluisset conferre. *Quod non teneatur ad restitutionem fructuum* patet; quia nullo Iure hoc est statutum. modò interim officio curet satisfieri & cetera adsint.

DVBITATIO XXVII.

Vtrùm licitum sit habere plura beneficia, & qualia.

137 *Habere plura beneficia.* RESPONDEO & dico Primò, Habere plura beneficia non est intrinsecè malum, nec omnino indifferens, sed speciem mali præseferens; ita tamen vt adhibitis debitis circumstātijs cohonestari possit. Docet hoc D. Thom. quodlib. 9. art. 15. quem alij sequuntur. ratio est, quia solitariè cōsideratū inordinationem quamdam inuoluit. *Speciē mali habet.* Primò, Quia minuitur cultus diuinus: vnus. n. habens tria beneficia, non recitat ter preces Canonicas, nec tria facit Sacra. Secundò, Ecclesia destituitur suis operarijs. vnus. n. non potest in pluribus locis residere, nec plurium ministeria obire. Tertiò, Fundatores frustrantur sua pia intētione. Quartò, Quia frustrantur multi pauperes fortè magis idonei, magisque vtiles Ecclesiæ futuri. Denique multa incommoda inuehit hæc pluralitas, vt, nimiam sollicitudinem temporalium, ambitionem, luxum, incontinentiā, concubinatū, lites, scandala pusillorum & similia, vt meritò Concilium Tridentinum sess. 24. cap. 17. dixerit, *hanc pluralitatem esse peruersionem totius ordinis ecclesiastici*, & Alexander III. cap. Quia in tantum. 7. de præb. *Pluralitatem beneficiorum certum continere animarum periculum.* *Mala pluralitatis beneficiorum.* vide Extrauagan. Ioan. XXII. quæ incipit, Execrabilis, vbi decem incommoda recensentur ex hac pluralitate promanantia. Cum certis tamen circumstantijs cohonestari poterit, quarum præcipua est, si id Ecclesiæ profuturum putetur.

138 *Plures Episcopatus.* Dico Secundò, Nemo quacumque dignitate præfulgēs potest recipere & simul retinere plures Episcopatus in titulum aut commendam, aut alio quouis nomine. Ita Concil. Trid. sess. 7. c. 2. de refor. Quod intellige, sine iusta dispensatione Papæ. huius enim potestati, decretū Concilij, etiam generalis, non potest præiudicare: & interdum potest iusta causa incidere.

Petes, Vtrùm obtento secundo Episcopatu, vacet ipso iure prior, si absit dispensatio?

Vacat prior Resp. vacare, c. De multa. 28. de præb. quia Episcopatus est dignitas habens curam animarum. Sed de hac re non oportet nos esse multùm sollicitos; quia Pōtificis est Episcopos confirmare. qui censebitur dispensare, si habenti vnum confirmet secundum.

139 *Episcopatū cōsecutus amittit priora.* Dico Tertiò, Electus ad Episcopatū, obtenta bonorum administratione & consecratione, vel saltem elapso tempore consecrationi præfixo, amittit ipso Iure omnia beneficia, quæ ante obtinebat. Ita habetur c. Cùm in cunctis. 7. §. cum vero, de elect.

Vbi Notandum Primò, Hunc Canonem non loqui de Episcopo titulari, non habente vllam administrationem bonorum Ecclesiasticorum, quales sunt quidam Suffraganei.

Episcopo pauperi. Secundò, Si Episcopus est pauper, probabile est, ei beneficium simplex posse conferri, quo iuuetur; quia etsi amittat priora, non tamen extat ius, quo efficiatur inhabilis ad futura simplicia, vt docet Nau. l. 3. consil. 3. de concessione præbendæ.

140 Dico Quartò, Habens beneficium cum cura animarū, vel Dignitatem vel Personatum vel Officium, si secundum huius generis acceperit, obtenta pacifica possessione secundi, vacat prius. Ita habetur capit. De multa, de præbendis. & multò distinctius Extrauagan. Execrabilis, eodem.

Beneficia incōpatibilia primi generis. Vbi Notandum Primò, Hæc beneficia vocari *incompatibilia primi generis*, quia ipso iure alterum excludit alterum, posterius prius. Eiusdem etiam generis sunt præbendæ vniformes sub eodem tecto, vt patet cap. Litteras. 9. de concess. præbendæ, vt duo Canonicatus, vel duæ sacellaniæ ad eamdem functionem concurrentes in eadem Ecclesia. Vnde si habens vnum, obtineat alteram in eadem Ecclesia, vacabit prior, vbi secundæ pacificam possessionem nactus fuerit.

Secundi generis. *Incompatibilia secundi generis* sunt, quæ simul quidem licitè retineri non possunt absque dispensatione, tamen non ita pugnant vt alterum vacet obtento altero.

141 *Si secūdum sit litigiosū.* Notandum Secundò, Si beneficium secundum sit litigiosum, non vacabit prius, donec pacificus secundi possessor fuerit. si autem secundum pacifice possederis, vacabit prius, etiāsi sit litigiosum. quod si obtento titulo vnius talis beneficij absque possessione, accipias secundum litigiosum, & postea antequam incipias esse pacificus possessor secundi, accipias pacificam possessionem primi, non ideo amittis secundum litigiosum, vt quidam putarunt, quia id Iure statutum non est; vt docet Nau. l. 3. consil. 31. de præb. Denique non satis est habere possessionem tituli secundi beneficij, sed requiritur vt etiam fructus percipere incipias. vnde si alteri reseruati sint, nō amittis prius; quia inutilis est & sine effectu talis possessio. Ita expresse habetur c. Si tibi concesso. 26. de præb. in 6.

142 *Retinens simul plura incompatibilia.* Tertiò, Eos, qui retinent plura beneficia, de quibus Extrau. Execrabilis, & c. De multa, scilicet Dignitates, Personatus, Officia, & non statim resignant primum, esse ipso iure priuatos etiam secundo, & inhabiles ad sacros ordines, & ad quodcumque beneficium ecclesiasticum, & ipso iure beneficia illa esse dispositioni Sedis Apostolicæ reseruata: vt apertè habetur d. Extrau.

143 Quartò, Eum, qui vtrumque retinuerit, non ita esse priuatū secundo vt teneatur illud sponte dimittere; sed per sententiam Iudicis esse priuandum; vnde si nulla sententia sequatur,

sequatur, poterit illud retinere, iuxta ea, quæ dicta sunt suprà c. 29. dub. 8. hoc enim ita cōstitutum est in pœnam retentionis vtriusque. Primum verò obtento secundo ita amittitur, vt non opus sit sententia: nam expressè dicit extrauagans, *quod vacet, & possit statim alteri conferri sine vlla sententia*. non ita loquitur de secundo. ratio est, quia eius priuatio non est pœna, sed resolutio primæ collationis. Vnde puto ipsum non facere fructus suos, quos in posterum ex illo recipiet; etsi aliqui contrà sentiant.

144 Dico Quintò, Reliqua beneficia residentiam postulantiá, non sunt incōpatibilia primi generis, ita vt habito secūdo vacet prius, tamen videntur incompatibilia secundi generis, ita vt sine graui peccato simul retineri nequeant. Prior pars est Nauarri l. 3 consi. 29. de præben. vbi docet: Dignitatem & Canonicatū in diuersis Ecclesijs non esse etiā post Concilium Tridentinum incompatibilia primi generis, sed secūdi, si requirunt residentiam. Quod si alicubi ex cōsuetudine non requirunt, non esse incompatibilia, ne secūdi quidem. Io eadem autem Ecclesia dicit non esse vllo modo incōpatibilia, eò quòd sint beneficia difformia, & vtriq; simul seruiri possit: atqui difformia einsdē Ecclesiæ sibi non repugnantia semper fuere compatibilia, vt idem affirmat. Et consi. 26. multis rationibus nititur probare *nullum beneficium simplex esse incompatibile primi generis cum altero, nisi sint vniformia sub eodem tecto.* Idem docet consi. 24. Confirmantur hæc omnia, quia nullus est Canon, quo statuatur vacare prius obtento secundo; aut ipso facto induci priuationem vtriusque, si simul retineantur, præterquam de beneficijs cum cura animarum, Dignitatibus, Personatibus & Officijs; ergo hoc non est alia beneficia extendendum.

Incōpatibilia secundi generis retinent.

Nec obstat Concilium Tridentinum sessio. 7. cap. 4 de reformatione, vbi priuatur ipso facto qui plura curata vel aliàs incompatibilia beneficia recipere & retinere præsumpserit: quia loquitur expressè de illis, de quibus cap. De multa; quod non agit nisi de Curatis, Dignitatibus & Personatibus.

145 Dices, Congregatio Illustrissimorum Cardinalium pro Concilio Tridentino deputatorum, declarauit vacare beneficium simplex eius, qui obtinuit parœciam; eò quòd hæc duo beneficia sint incompatibilia, si vtrumq; residentiā postulet. vnde sequi videtur, quandocumque duo beneficia sunt incōpatibilia eò quòd alterum sit sufficiens, vel vtrumque residentiam poscat, semper adeptione secundi vacare primum.

Respondet Nauar. l. 3. consi. 24. de præben. si constaret Congregationem declarasse Concil. Trid. sess. 7. cap. 4. ita esse intelligendum, eaque declaratio à S. Sanctitate confirmata esset, ita fore tenendum; sed quia id non constat, & aliàs ex verbis Concilij id non videtur efficaciter probari posse (quod ipse conatur ostendere) non est quod ad hanc sententiam nos adstringat. Equidem hanc declarationem numquam vidi. Si tamen facta est, iudico tenendam, & omnia huiusmodi beneficia in eo conuenire cum incompatibilibus primi generis.

146 Altera pars, *Quòd sint incompatibilia saltem secundi generis*, patet ex Concilio Tridentino; nam sessio. 24. cap. 17. sic habetur; *Statuit sancta Synodus vt in posterum vnum tantum beneficium ecclesiasticum singulis conferatur, quod quidem si ad vitam eius honestè sustentandam non sufficiat, liceat nihilominus aliud simplex sufficiens, dummodò vtrumque personalem residentiam non requirat, eidem conferri. hæcque non modo ad cathedrales Ecclesias, sed etiam ad omnia beneficialia tam sæcularia quàm regularia quæcūque, etiam commendata pertineant, cuiuscumque tituli aut qualitatis existant.* Vnde manifestè sequitur, omnia beneficia simplicia quæ residentiam postulant, esse aliquo modo incompatibilia, nec absque dispensationis Pontificis posse huiusmodi plura obtineri, nec Episcopum posse in hoc dispensare: quia non potest dispensare in statuto Concilij generalis. si tamen absque dispensatione alicui conferantur, collatio erit valida, poterit tamen eo priuari, nisi, quod ante habebat, dimiserit.

Omnia quæ requirunt residentiam sunt incompatibilia secundi generis.

147 Dico Sextò, Sunt tamen aliquot casus, in quibus etiam post Concilium licet habere plura beneficia, etiam sine dispensatione.

Primus est, Quando sunt beneficia simplicia, etiā Canonicatus, quorum neutrum sufficit ad honestum vitæ cultum, & alterum non requirit residentiam; siue ex sui institutione, siue ex præscripta consuetudine.

Qualia possint haberi plura, absque dispensat.

Secundus, Si Ecclesia cathedralis vel parochialis vel dignitas sit insufficiens sustentationi, poterit simul cum ea obtineri beneficium simplex non requirens residentiam. vterque casus satis colligitur ex verbis Concilij Trid. sess. 24. c. 13. & 17.

Vbi Aduerte, ante Concilium potuisse etiam plura curata possideri, si ita erant tenuia, vt non possent proprios Sacerdotes alere, vt patet c. Eam te, in fine, de ætate & qualit. Nunc verò id minimè licet absque dispensatione Pontificis, vt patet sess. 24. c. 17. vbi habens plures parœcias cogitur sub graui pœna alteram resignare, etiamsi neutra se sufficiat.

Cura tenuer.

148 Crediderim tamen, si essent valdè viciniæ, ita vt vnus possit vtriq; satisfacere, & non possent facile inueniri qui vni soli velint deseruire, posse duas eidem committi, iuxta c. 1. Clericus, 21. q. 1.

Tertius, Si Dignitatui vel Canonicatui accessoriè annexa sit parochialis, quæ per Vicarium administrari solet. ratio est, quia beneficium alteri perpetuò vnitum, censetur vnum cum illo, & illius naturam induit. vnde parochiale annexum simplici, induit conditionem simplicis: quod etiam post Concilium Tridentinum locum habet, vt docet Nauarrus.

Parochialis annexa canonicatui.

Quartus, Si vnum beneficium detur in titulum, alterū in commendam ad sex menses, etiamsi esset parochiale, vt patet ex c. Nemo, de electione in 6. saltem cum Ordinarij dispensatione. non tamen potest dari vnum in titulum & alterum in commendam perpetuam sine iusta causa & dispensatione Pontificis; quia commenda perpetua æquiualet titulo. vt probat Nau. c. 25. num. 126.

DVBITATIO XXVIII.

Vtrùm per dispensationem Pontificis licitum sit habere plura beneficia requirentia residentiam.

149 RESPONDEO & dicò Primò, Id licitum esse, modo adsint iustæ causæ dispensandi. ratio est quia Concilium nec potuit nec voluit impedire quin ob legitimas causas Pontifex possit dispensare, nam Pontifex est supra Concilium: & SS Pontifices olim dispensarunt. inter quos est Greg. l. vt patet l. 2. epist. 52. qui quemdam Episcopum Agnellum nomine ob certam Ecclesiæ necessitatem duos Episcopatus habere voluit.

Causæ iustæ dispensandi præcipuæ sunt duæ, ad quas reuocantur ceteræ. Prima est, Ecclesiæ necessitas vel magna vtilitas; vt si desint alij vel idonei, vel satis potentes. sic filijs Principum dantur interdum Episcopatus, etiam ante ætatem, vt Ecclesiæ aduersus hæreticos defendantur. Item si quis putetur magis profuturus absens, quàm alius præsens.

Causæ dispensandi in pluribus habendis.

Secunda, Si alicui viro præclaro vnum non sufficiat ad honestè viuendum iuxta suum statum, & alterum possit ei sine Ecclesiæ incommodo dari. hæc tamen causa reducitur ad primam. nam quòd personæ sublimes & litteratæ pluribus beneficijs honorandæ sunt, quando vnum non est sufficiens, iuxta Concil. Lateran. cap. de Multa. id non debet fieri nisi propter Ecclesiæ vtilitatem. Quod confirmatur ex Diuo Bernardo epist. 271. ad Comitem Theobaldum; *Honores & dignitates ecclesiasticas non ignore deberi his, qui eas dignè & secundum Deum administrare & volunt & possint; porrò eas acquiri paruulo filio vestro precibus meis vel vestris, nec vobis iustum, nec mihi tutum esse noueritis: nam nec cuiquam vel adulto plures in pluribus Ecclesijs habere licet, nisi dispensatoriè quidem ob magnam vel Ecclesiæ necessitatem, vel personarum vtilitatem.* hæc ille.

150 Petes, Cur requiritur dispensatio Pontificis, si Episcopus videat Ecclesiæ suæ profuturum, vt eidem plura beneficia dentur?

Cur requiratur dispensatio.

Resp. Primò, Quia lex obligat inferiorem, quamdiu ex eius custodia nihil euidenter sequitur contra legislatoris intentionem: atqui numquam aut rarissimè euenit aliquid contra intentionem Concilij ex eo quòd vni non

dentur duo beneficia, numquam enim euidens est id esse contra maius Ecclesiæ bonum & proximorum ædificationem; quæ duo Concilium per huiusce præceptu custodiā intendit.

Secundò, Quia potissimum Summi Pontificis est procurare bonum Ecclesiæ, & iudicare quid ad illud expediat.

151 *Si desit iusta causa, dispensatio non sufficit.* Dico Secundò, Si non putetur subesse legitima causa dispensandi, is, qui obtinuit plura beneficia per dispensationem, non est tutus in conscientia, sed tenetur alterum resignare. Est ferè communis Theologorum. D. Thomæ quodlib. 9. ar. 11. Maioris in 4. d. 24. q. 4. Adriani in 4. q. de pluralitate præbendarum, quæ incipit; Quia in præmissis. Caiet. v. Beneficiorum multiplicatio, Soti l. 3. de Iust. q. 6. ar. 3. Toleti l. 5. c. 71. Eamdem docet multi Iurisperiti, & Canonistæ. Ratio est Primò, Quia Papa non est dominus beneficiorum, sed dispensator; atqui dispensator non potest pro suo arbitrio distribuere bona dispensanda, sed iuxta rationabilem voluntatem eorū, qui ea dispensanda reliquerūt, & eorum in quorum vtilitatem relicta sunt, quæ in proposito est Ecclesia vniuersalis. Secundò, Quia est cōtra Ius diuinū naturale, vt vnus habeat plura beneficia; nisi aliqua iusta ratio id excuset, vt docet Caietan. sup. atqui Pontifex non potest dispensare in ijs, quæ sunt Iuris diuini naturalis, nisi interueniat iusta causa, quæ turpitudinem tollat; vt patet in votis, iuramentis, & indulgentijs, de quo vide Bernardum epist. ad Robertum nepotem, & epist. 7. ad Adam monachum.

152 *Collatio tamen est valida.* Aduerte tamen, collationem secundi beneficij, tertij, & ceterorum esse validam, & conferre verum titulum, vt patet ex multis Canonibus; nam ad nullum eorum Iure naturæ est inhabilis. tenetur tamen resignare aliqua ex illis, quæ vel non sunt illi secundum suum statum necessaria, vel in quibus legitima causa non intercessit: fructus tamē interim perceptos non tenetur restituere, si muneri suo, saltem per Vicarium satisfecit. si non satisfecit, tenetur ad fructuum restitutionem, vel Ecclesiæ, vel ad pias causas, vide inf. num. 159.

Sequitur nunc vt dicamus ad quæ beneficiarij obligentur.

DVBITATIO XXIX.

Vtrùm teneantur beneficiarij ad residentiam, & non residentes amittant fructus.

153 *Iure diuino tenentur.* RESPONDEO & dico Primò, Omnes, qui habent beneficia, quibus incumbit cura animarum, tenentur iure diuino residere, & per se suum officium administrare. probatur ex Conc. Trid. sess. 23. cap. 1. de reformat. Cùm, inquit, *præcepto diuino mandatum sit omnibus, quibus animarum cura commissa est, oues suas agnoscere, pro his sacrificium offerre, verbisque Dei prædicatione, Sacramentorum administratione, ac bonorum operum exemplo pascere, pauperum, aliarumque miserabilium personarum curam paternam gerere, & in cætera omnia pastoralia incumbere; quæ omnia nequaquam ab ijs præstari & impleri possunt, qui gregi suo non inuigilant, & assistunt, sed mercenariorum more deserunt*, &c. Ex quibus verbis patet, Episcopos & alios habentes curam animarum iure diuino teneri ad personalem residentiam, ex Concilij Trident. sententia. Ratio est, quia Iure diuino naturali tenentur ad præstandum ea, quæ sunt sui officij.

Dices, Sufficit vt faciant per alios.

154 *Non sufficit vt regnant per alios.* Resp. Non sufficere, nisi causa maioris momenti cogat eos ad tempus abesse; nam contra rectam rationem est vt tu officium cum emolumentis habeas, & alius præstet onus; nisi maior aliqua ratio cogat te abesse. Confirm. quia quicumque accipit aliquod officium, obligat suam personam ad proprias illius officij functiones, taciteque promittit se illas obiturum quantum res feret, & nisi putaretur id facturus, non ei daretur. Numquam enim Princeps constituet Gubernatores vrbium, Præfectos arcium, ductores militum, qui putantur crebrò futuri absentes & per alios administraturi.

155. *Episcopi tres menses abesse possunt.* Dico Secundò, Episcopi possunt quotānis siue cōtinuè siue interrupte, a suis Ecclesijs ex iusta causa ad summum tres menses abesse, sine alia Superioris approbatione, non tamen amplius: habetur dicto cap. 1. sess. 23.

Vbi Nota debere iustam causam subesse, & totum sine vllo detrimento gregis fieri; alioquin grauiter peccant, vt colligitur ex verbis Concilij: onerat enim Concilium eorum conscientias ea in re proposito Dei timore.

Dico Tertiò, Si præter hos tres oporteat ob aliquas causas amplius abesse, (vt si Christiana charitas, vrgens necessitas, debita obedientia, euidens Ecclesiæ vel Reip. vtilitas amplius abesse postulent) debebunt hæ causæ approbari à Pōtifice, vel a Metropolitano, vel eo absente ab antiquiore Suffraganeo, (qui etiam Metropolitani absentiam approbare debebit) *idque in scriptis*. Ita Conc. ibid. Vbi Nota, excipi debere vnum casum, nempe quando Episcopus abest ob munus vel officium Reip. quod Episcopatui est annexum; ad hoc enim obligatur ex officio: sicut quando in Belgio, & in Germania debent interesse comitijs ordinum, in quibus ipsi primum locum obtinent. 156 *Si amplius causa approbanda à Superiore, &c.*

Dico Quartò, Si præter tres menses supradictos aliquādiu abfuerint sine dicta approbatione; fructus pro rata tēporis absentiæ non faciunt suos, sed tenentur in conscientia eos vel fabricæ Ecclesiæ vel pauperib. loci erogare. Ita decernitur eodem c. & additur, *Prohibita quacumque conuentione vel compositione, quæ pro fructibus malè perceptis appellatur, ex qua etiam prædicti fructus in totum aut pro parte ei remitterentur*. Quibus verbis prohibet omnibus Pontifice inferioribus, & hortatur ipsum Pontificem ne vllo modo eis hæc restitutio condonetur. His adde, si Episcopus aliquis amplius annum continue à sua Ecclesia sine dicta approbatione abfuerit, Metropolitanus tenetur eum, sub pœna interdicti ingressus Ecclesiæ eo ipso incurrenda, intra tres menses Romano Pontifici denuntiare. Ipsum autem Metropolitanum absentem, Suffraganeus antiquior residens denuntiare debet. Ita habetur sess. 6. c. 1. de refor. quòd autem illo cap. dicitur de quarta parte fructuum vnius anni amittenda per absentiam sex mensium, auctum est sess. 23. c. 1. vbi statuitur vt fructus omnes pro rata absentiæ amittat. 157 *Alioquin fructus non faciūt suos. Applicandi fabricæ vel pauperibus.* *Si amplius annum abfuerit.*

Petes, Vtrùm si causæ sint approbatæ, sed non in scriptis ista pœna incurratur? 158 *Si non in scriptis approbata.*

Respondeo, Si causæ legitimæ fuerunt, & approbatæ sunt ab eo a quo debebant, probabile est ob illam solemnitatem omissam, in foro conscientiæ fructus non amitti. insinuat Nau. lib. 3. consil. de præb. cons. 13, num. 21. Ratio est, quia concessio Iure gentium & naturæ valida fuit. In foro tamen exteriori posset condemnari. vide sup. c. 19. dub. 3. Applicantur hi fructus fabricæ, vel pauperibus loci, vt patet ex Concilio sup.

Vbi Aduerte, non astringi fabricæ aut Ecclesiæ, fortasse idcirco, quia nullum damnum in temporalibus Ecclesiæ per illam absentiam datum est; & alias illi fructus censentur quasi superflui, cum Episcopus illorum sit incapax. Itaque permittitur vt in pauperes sicut alia superflua Ecclesiasticorum dentur; vt qui omni suam quartam in bonis ecclesiasticis habere solent.

Dico Quintò, Parochi si vltra duos menses absque legitima causa per Episcopū cognita & approbata absint, præter culpam mortalem, quam incurrunt, etiam fructus pro tempore absentiæ amittunt. colligitur ex eodem Concilio dict. cap. 1. 159 *Si Parochi vltra duos menses absint.*

Vbi Notandum Primò, Dubium esse, vtrùm sine tali approbatione, possint abesse continue vel diutius vt Episcopi, saltem ad duos menses. Nau. c. 25. nu. 121. probabiliter existimat posse, si iustam causam habeant. Ratio est, quia ante Concilium licebat, & Concilium hoc expresse non reuocauit si tamen sine iusta causa absint, peccabunt mortifere contra præceptum Concilij, & contra Ius naturale diuinum, de residendo.

Nec obstat, quod Conciliū dicat, vt non obtineant licētiam ab Ordinario nisi ad bimestre, & ex graui causa; quia intelligendum est de alio bimestri. Interim tamen idoneus Vicarius cum debita mercede est substituendus. Verius tamen puto, mentem Concilij esse vt nō absint primo bimestri absque facultate Episcopi; quia dicit, *quandocumque eos abesse contigerit, debere causam prius esse cognitam & probatam per Episcopum*, quod facile fieri potest, cum Episcopus non procul absit. Credo tamen non esse receptum.

Notandum Secundò, Quod de Parochis dictum est, censendum esse de alijs, qui aliquod beneficium curam 160

anima-

Extenditur ad oēs habentes curā animarū. animarum habens obtinent, vt inquit Concilium. vnde etiam de perpetuis Coadiutoribus est intelligendum, vt Congregatio Cardinalium dicitur explicuisse, & meritò; quia talis Coadiutoria est beneficium cum cura.

161 *Non tamen ad Abbates vel Priores.* Petes, Vtrū prædictæ pœnæ pertineant ad Abbates & Priores habentes curā animarum suorum Religiosorum.

Respondeo Nō pertinere, nisi habeant curam animarū sæcularium, per ipsosmet administrandam; de tali enim cura loquitur Concilium, vt Congregatio respondit. Regulares autem, in administratione suorum subditorū Regularium relinquit suis statutis, & Superiorum Regularium ordinationibus.

162 *Alij beneficiarij.* Dico Sexto, Qui in Ecclesijs cathedralibus vel collegiatis obtinent Dignitates, Canonicatus, Præbendas, vel Portiones, non possunt quolibet anno abesse vltra tres menses; alioquin primo anno debent priuari dimidia parte fructuum, quos ratione præbendæ suos fecerunt: secūdo anno omnibus fructibus, quos illo anno lucrati fuerint. Ita disponit Concilium Trident. sessio. 24. cap. 12. de reforma. continet autem hæc dispositio pœnam sententiæ ferendæ, non latæ.

Reuocātur cōtraria cōsuetudines. Vbi Notandum Primò, Reuocari hic omnia statuta & consuetudines, quibus antea licitum erat vltra tres menses abesse; non tamen reuocantur priuilegia, si quæ erant à Sede Apostolica concessa. vnde quod Nauarrus cap. 25. num. 131. ait consuetudinem honestam esse causam excusantem longiorem absentiam, verum quidem est Iure antiquo; non autem post Concilium, vbi hoc eius decretum est receptum. secùs verò vbi non est receptum; nam ibi iure antiquo agitur. Consuetudo tamen absentandi se sine causa non valet, ex communi Doctorum sententia; teste Nauarro supra.

163 *Causæ excusantes absentiam.* Notandum Secundò, Esse aliquas causas excusantes à residentia.

Prima est, Audire Theologiam vel Ius Canonicū: hoc enim excusat à residentia ad quinque annos.

Secunda, Docere Theologiam vel Ius Canonicum: hoc excusat quantumuis longo tempore. In his duobus casibus non requiritur licentia Episcopi vel Prælati; nam ad Theologiam audiendam & docendam, Pontifex facit copiam in cap. Super specula, de Magist. & hoc caput DD. extendunt ad Ius Canonicum, secuti Archid. 10. c. s. de priuil. 1. 6. & Panorm. in d. c. Super specula. Ad litteras autem humaniores & philosophiam requiritur licentia Episcopi; nisi vbi contraria consuetudo vigeat, vt notat Nauarrus cap. 25. num. 130.

Tertia, Si duo Canonici sint in obsequio Episcopi ad Ecclesiæ vtilitatem, cap. Ad audientiam, de Clericis non residentibus; quod Nauar. lib. 3. consil. 11. de præbendis, extendit ad obsequium Cardinalis non Episcopi, quem dicit posse habere saltem vnum Canonicum sui muneri in obsequium.

Quarta est, Obsequium Papæ ad Ecclesiæ vtilitatem. c. Cùm dilectus, de Cler. non resid.

Quinta, Licentia legitima ex quauis alia iusta causa, iuxta Glossam in cap. Inter quatuor, de Clericis non residentibus.

Sexta, Honesta consuetudo, iuxta Innocentium, Panormitanum & alios DD. vt docet Nau. sup. sed hoc intellige vbi Concilij dispositio non est recepta. quòd si quis absque iusta causa absit, peccat mortiferè: non tamen tenetur ad fructuum restitutionem, si officio satisfecit, nisi ad eam condemnetur; vt docet Nauarr. ex Panor. c. 25. nu. 131. vel nisi id iure sit expressum, iuxta ea, quæ suprà diximus de Episcopis & Parochis.

164 *Distributiones.* Notandum Tertiò, Eos, qui etiam ex legitima causa absunt, non lucrari distributiones: quia Concilium illis solis vult eas dari, qui horis statutis interfuerint, quauis collusione & remissione exclusa. nisi aliquis cogatur abesse ad curanda Ecclesiæ negotia ex commissione Capituli, vel omninò inuoluntariè absit ob morbum, captiuitatem, excommunicationem iniustam, &c.

165 *Professio fidei.* Notandum Quartò, Eos, qui intra duos menses adepti certi beneficij, nō fecerint fidei professionem, fructus non facere suos. & quidē prouisi de beneficijs curam animarū habentibus, tenentur intra duos menses adeptæ possessionis coram Ordinario, vel eo impedito, coram generali eius Vicario, seu Officiali, orthodoxæ fidei facere publicā professionem, & iurare se permansuros in Ecclesiæ Romanæ obedientia. Idem debent facere prouisi in Ecclesia cathedrali de Canonicatibus vel Dignitatibus, non solùm coram Ordinario, sed etiam coram Capitulo; alioquin nō faciunt fructus suos, nec possessio ipsis suffragatur. Concil. d. sess. 24. c. 12.

DVBITATIO XXX.

Vtrùm beneficiarij omnes teneantur ad preces canonicas.

RESPONDEO, Beneficiarios regulariter ad preces canonicas obligari, est communis sententia Doctorum in cap. 1. de celebr. Missarum, & patet ex c. Quia per ambitiosam, de rescrip. in 6. vbi Pontifex reprehendit quosdam beneficiarios, quòd officium precum, propter quod beneficium datur, omitterent: & ex Concilio Lateran. sub Leone X. sess. 9. §. Statuimus; vbi priuantur fructibus, qui officium diuinum non dixerint. Ratio est, quia Iure naturali quisque tenetur ad officium, propter quod beneficium datur: atqui omne beneficium ecclesiasticum datur propter officium, in quo regulariter comprehendūtur preces canonicæ; vt patet ex communi sententia Doctorum, & praxi Ecclesiæ. 166 *Obligantur ad preces canonicas.*

Dixi *regulariter*, quia sunt quædam beneficia, quæ ex sua institutione ad preces illas non adstringunt, sed ad alias quas alias, vt sunt quædam Præpositura, & aliqui Personatus, & aliqua Præstimonia, quæ non requirunt quotidie nisi horas B. Virginis, vel 5. Pater noster & Aue Maria, vel semel psalmum Miserere. His tamen exceptis, omne beneficium Iure communi annexum habet onus horarū canonicarum. vide Nau. de orat. c. 7. nu. 27. & 28. & in Enchir. c. 25. nu. 103.

Petes, Ex quo tempore incipiunt obligari?

Respondeo, Certū est non obligari à tempore præsentationis, vel electionis, quia per hæc nondū habent dominium, seu ius in re. Nau. c. 7. de ora. nu. 19 docet eos obligari ab eo tēpore, quo per collationem & acceptationē, vel per institutionem, aut confirmationem incipiunt habere ius in re, & beneficium incipit esse illorum: ex illo enim tempore debentur illis fructus, etiamsi nondum possessionem acceperint. Ibidem refellit sententiam eorum, qui putant eos non teneri ante captam possessionem. Hæc sententia Nauarri est rationi & Iuri valde conformis. 167 *Quādo incipiāt hac obligatio.*

Altera tamen, *quòd non teneantur ante captam possessionē*, est probabilis, eamque tradit Flaminius Parisius Romanus l. 1. de resignat. benefic. q. 9. nu. 15. vbi dicit hanc opinionem esse veriorem, & crebriorem, & in praxi obseruari. Ratio esse videtur, quòd sæpe ante initam possessionē ius est incertum, & multis modis possit impediri, qui primùm se produnt quando capienda est possessio. Crediderim tamen hanc sententiam non debere intelligi de ijs, qui per industriam differunt possessionem vt horas non recitent; sed solùm de ijs, per quos non stat quò minùs eam capiant: quia fraus nemini debet patrocinari.

DVBITATIO XXXI.

Quæ excusent beneficiarium à precibus horarijs, & quæ non excusent.

Loquor de illis, qui non sunt in sacris ordinibus.

RESPONDEO Primò, Excusari eos, qui nec per se, nec per suos, vllos fructus percipiunt, nec percepturi sunt; si per eos tamen non steterit quò minus sint percepturi, vt docet Nauarrus supra, Caietanus v. Horarum canonicarum omissio, & alij Doctores communiter. neque enim beneficiarij ex sua vel Ecclesiæ intentione se obligant ad officium, nisi persoluantur eis stipendia sustentationis, propter quæ illam obligationem susceperunt. cessante enim stipendio ministri, cessat obligatio ministerij. 168 *Causa excusantes à lectione horarum.*

Secundò, Probabile etiā est excusari eos, qui valdè parùm recipiunt; vt si beneficium sit adeò tenue vt non ha- 169

Parum recipientes. beat supra octo aureos. Ita tenet Sotus l. 10. q. 5. art. 3. quẽ sequuntur multi recentiores, & fatetur Nau. supra cap. 7. num. 27. multos viros pios & doctos ita sentire. quamuis ipse cum plerisque contrarium teneat. Probatur Primò, Quia *qui altari deseruit, de altari viuere debet*, iuxta Apostolum 1. Corinth. 9. ac proinde qui Ecclesiæ seruit, de eius prouentibus viuere debet: atqui beneficiarij Ecclesię seruiunt: ergo beneficium tribuere debet saltem bonam partem moderatæ sustentationis; alioquin non censetur viuere de Ecclesia. Hoc argumento probat Pontifex cap. Cùm secundùm Apostolum. 16. de præbendis, eos, qui ordinantur, debere ali ab Ecclesia. Secundò, isti beneficiarij non obligantur ratione ordinis, vt suppono; sed tantùm ratione mercedis, quam accipiunt: atqui non videtur rationabile vt is, qui solùm septem vel octo aureos accipit pro mercedem, ad tantumdem obligetur, ad quãtum qui centum. Tertiò, Qui nihil accipit, ad nihil tenetur, ergo similiter qui parùm, non tenebitur ad totum. Quartò, Quia vt ait Caietanus, v. Beneficiorum multiplicatio, beneficiũ adeò tenue vt non sufficiat ad sustentandum ministrum, non est beneficium, nisi imperfectè, cùm non possit sana ratione institui vt vnum sit in vnius stipendium. quod confirmatur ex cap. Is cui. 19. de præbendis in 6. vbi beneficium insufficiens habetur quasi non esset beneficium. Vnde mihi videtur probabile, eum non teneri ad quotidianum pensum precum canonicarum, cuius beneficium est adeò tenue vt non suppeditet bonam partem tenuis sustentationis, v.g. 15. vel 16. aureos. Sentio tamen, omnes, qui aliquid percipiunt, aliquoties teneri per annum, v.g. festis & Dominicis, prout ratio dictauerit. non enim par est vt fructus aliquos percipiant, & numquam officium recitent; neque etiam vt ob tam exiguos fructus obligentur quotidie, sed vtendum *epieikeia*, & moderãdum iuxta piam Ecclesiæ mentem.

170 *Pro anno fabricæ & domus mortuariæ.* Tertiò, Non excusari beneficium à precibus primo & secũdo anno, eò quòd fructus beneficij horum annorũ in quibusdam Ecclesijs debeantur fabricæ vel decessori mortuo, vt notat Nau. cap. 7. nu. 30. tum quia debetur ei dimidia pars fructuum, prout Ioannes XXII. declarauit, Extrauagan. Suscepti, Ne sede vacante; tum quia potest deseruire, & sustẽtationem Vicario debitam percipere; tum quia alterius anni fructus recipiet post mortem; alterius verò recipiet per totam vitam, nempe in eo, quod alioquin cũ ceteris debuisset in fabricam impendere; quam ex fructibus suorum beneficiorum tenentur conseruare. nã quarta bonorum ecclesiasticorum, quæ ex Canonum dispositione fabricæ erat assignanda in illis Ecclesijs, Canonicorum præbẽdis incorporata fuit, cum onere vt ex fructibus suarum præbendarum fabricam conseruarent vt autem se ab hoc onere liberarent, effecerunt vt quod tota vita per partes contribuendum erat, primo anno simul daretur: per quod non potuerunt efficere vt illo anno non diceretur officium. Neque credibile est eam mentem S. Sanctitatis, si illud inuentum confirmauit, fuisse: non enim par est vt per talia compendia diuinum officium minuatur.

171 *Sententia nõ improbabilis.* Aduerte tamen, etsi hæc sententia omnino vera videatur, non videri improbabile nouos Canonicos non teneri pro anno fabricæ, si non est in eorum potestate vt aliquid ex eo recipiant. Ita enim in simili tenet Nauar. de or. c. 7. nu. 30. sicut enim à principio potuerunt beneficia cũ hoc modo institui vt primo vel secũdo anno sint prouisis inutilia, fructibus eorum fabricæ applicatis; ita etiam longa consuetudine potuit id introduci: sic enim non videtur illis refundi postea quod tunc amittunt; quia numquam habuerunt obligationem pro fabrica contribuendi.

Dixi, *Si non est in eorum potestate vt aliquid recipiant*, quia si residẽdo possunt recipere saltem ex distributionibus, quantũ sufficit ad bonam partem sustentationis. non video quo possint excusari: cùm per illos stet quo minùs recipiant. Si enim velint munere suo fungi, recipient aliqua, etsi non omnia. Nam distributiones ad fructus beneficiorũ pertinẽt. Nisi fortè possint excusari per cõsuetudinem legitimè præscriptam, de qua tamen debet constare.

172 *Adolescentes habẽtes altaria.* Quartò, Non videri excusandos eos, qui habent altaria vel capellas, & cũ non sint Sacerdotes, expendunt maiorẽ partem prouentuum in substitutum, qui sacra faciat: est enim nonnullus abusus meritò reformandus, quòd talia beneficia dentur adolescentibus. vnde non potest censeri mens Ecclesiæ vt excusentur. deinde illa beneficia per se sufficiunt ad bonam partem sustentationis, quòd autem illi maiorem partem prouentuum cogantur alijs dare, est ex eo quòd ipsi sint inepti ad beneficij primariam functionem: quod non debet eos excusare. quia tamen passim est consuetudo vt talia dentur adolescentibus, senserit aliquis non condemnandum, si quis cum illis aliqua moderatione causa studiorum vtendum putet. supposita enim illa consuetudine, non plus censetur beneficium suo possessori valere, quam quod deducto stipendio Sacerdotis superest. Sed hæc res non est amplianda, nec putarim faciendum absque expresso vel tacito Pontificis consensu.

Quintò, Eos, qui sunt in possessione, non excusari ex eo quòd beneficium sit litigiosum, aut quòd fructus sint sequestrati, vel ab alio percipiantur. si tamen probabile sit ipsos in lite fore superiores, & fructus illos obtenturos. quòd si non sperant se pro illo tempore quidquam habituros, non tenentur. 173

Sextò, Non excusantur qui ideò nihil recipiunt, quòd non resideant, cum tamen possint: qui si residerent, essent recepturi saltem distributiones: quia per ipsos stat quòd non percipiant. secùs si impediantur à residentia vel periculis hostiũ, vel alia causa, quam ipsi non possunt tollere. *Nõ residentes.*

Petes, Quid dicendum de adolescentibus, qui magna parentum auctoritate coguntur acceptare beneficium, cũ tamen non habeant animum status ecclesiastici, & statum dimitterent, si auderent? 174

Adolescentes, qui coacti receperunt benefic. Resp. Teneri illos ad officium, si tamquam beneficiarij intendunt percipere commodũ fructuum: quia tunc censentur satis consentire in acceptationẽ & retentionẽ beneficij & oneris annexi. si vero nolunt quidquã ex fructibus, non videntur teneri. ratio est, quia acceptatio illa, & retẽtio beneficij est omnino coacta per metum reuerẽtialem, coniunctum cum minis, vel importunitate parentũ, qui in adolescentibus æquiparatur iusto & graui. hic autẽ sicut excusat à voto, etiam solemni explicitè vel implicitè facto, vt inf. c. 40. dub. 2. dicetur; ita etiam ab obligatione precum Canonicarum. Confir. quia non est æquitati consentaneũ vt ille cogatur ad preces illas, qui non cupit frui stipendio, & solũ coactus recipit titulum beneficij. debet tamẽ iste habere animum resignandi quam primũ cõmodè poterit, & restituendi fructus perceptos: non tamen ampliùs quã ad ipsum peruenit. *Fructus à quo restituendi.* Imò si pater nomine filij percepit, vt fieri solet, nõ videtur hic filius magis obligadus ad restitutionẽ, quam ceteri hæredes, quos pater suis bonis aluit. Sed primo loco tenebitur pater, & eo mortuo omnes hæredes pro rata. ille enim est causa iniuriæ, non filius. nec emolumentum censetur magis ad filiũ peruenisse, quam ad alios; cùm parens illum non minùs teneretur alere quàm ceteros. non est ergo cur illi totum onus restitutionis imponatur. debet tamen filius ceteris illam obligationem patefacere.

DVBITATIO XXXII.

Vtrùm beneficiarij non recitantes preces Canonicas, teneantur ad restitutionem fructuum.

RESPONDEO, Omnes beneficiarios ad preces Canonicas astrictos, saltem ex dispositione Iuris canonici teneri ad restitutionem fructuum, si eas omiserint, idque pro rata omissionis. Probatur ex Concilio Lateran. sub Leone X. sess. 9. *Statuimus vt nemo beneficium curatum aut simplex habens, qui elapsis sex mensibus ab eius consecutione, sine legitimo impedimento officium diuinum recitare omiserit, pro tempore, quo non recitauit, fructus suos faciat, imò eos impendere tamquam rem iniustè captam in fabricam Ecclesiæ aut eleemosynas pauperum teneatur*. Verùm quia prædicta constitutio videtur quibusdam, inter quos Sot. l. 10. q. 5. art. 6. non fuisse recepta, vel potiùs quia non fuit satis ad praxim reducta, nec satis distinctè rem complexa, ideò à Pio V. fuit renouata, declarata & suppleta per quamdã Bullam, quam refert Nau. c. 25. nu. 122. ex qua. 175

Notandũ Primò, Eum, qui habet beneficium cum cura vel sine cura, si primis sex mensibus officium non dixerit, peccare quidem grauiter, nisi legitimo impedimento excusetur; 176

Primis sex mensib. non tenentur ad restitutionẽ, etsi peccent lethaliter. Post tenentur pro rata omissionis.

culetur; non tamen ad restitutionem ex prædicto iure teneri, colligitur ex Concilio, & Bulla Pij V. vnde tenentur beneficiarij statim accepta possessione incipere.

Secundo. Post sex primos menses elapsos, si omiserint, etiam tenentur ad restitutionem pro rata omissionis officij & tẽporis; quia fructus non faciunt suos. vnde qui per vnum diem officium omiserit, tenetur restituere omnes fructus illius diei: qui Matutinum tantùm omiserit, dimidiam partẽ: qui reliquas omnes Horas, alteram dimidiã: qui harum singulas (v.g. Laudes, vel Primam, vel Tertiam, &c.) sextam partem fructuum illi diei respondentium, cõprehensis etiam distributionibus, quas non lucrantur, etiãsi alias choro interfint; vt expresse habet d. Bulla.

Restitutio facienda fabricæ vel pauperibus.

177 Tertiò, Hanc restitutionem faciendam fabricæ Ecclesię vel pauperibus, siue illius loci, vbi beneficium situm est; siue alterius; nam Conciliũ & Bulla in genere loquuntur. vnde si beneficiarius est pauper, potest ipsi illa restitutio applicari; quod intellige, nisi ex consuetudine vel statuto, id quod alij amittunt, accrescat alijs, qui intersunt & recitant officium, vt distributiones, & interdum ipsum corpus fructuum; vt notat Nauarrus nu. 123. Credo tamen, quando res est occulta, & restituendo distributiones vel alios fructus, suum peccatum proderent, posse in alios vsus pios expendere.

Moderatio quorũdam.

Quartò, Merito tam seueram constitutionẽ esse editam, propter enormem multorum negligentiam, qui impudẽter officium etiam per menses & annos omittunt: non tamen videtur passim cum eo rigore recepta. vnde in eo, qui ordinariè satis diligens est, posset fortasse aliquod moderamen adhiberi. Henriquez cap. 13. de excommunicatione refert praxim cum sapientum consilio ita hunc rigorem moderari, vt Parochus & Episcopus quintam partem pro rata restituant, reliquas quatuor, ratione tituli & onerum retineant: Canonicus quartam partem restituat: alij beneficiarij tertiã. citat Barthol. Medinam, Lopezium Peñam, Cueuos, Gallo, additque cum ea moderatione Bullam Pij V. in Hispania receptam. Hæc tamen moderatio videtur iusto laxior, præsertim in Canonicis, & alijs, qui non habent aliud onus quàm precum. Vnde eam limitauerim ad eos beneficiarios, qui alia onera habent, idque iuxta onerum proportionem.

Quo iure teneantur ad restitut.

178 Sed dubium est, Vtrùm solo Iure Canonico teneantur ad restitutionem, an etiam Iure naturali?

Sunt duæ sententiæ, Prior est, eos Iure naturali non teneri. Ita Syluest. v. Clericus 4. num. 16. vbi pro hac sententia citat Innocent. Joann. Andream, Antonium de Butrio, & Panorm. in c. 1. de celebrat. Missarum. item Rosellam, Paludanum & alios multos: quam Couarru. lib. 3. variar. cap. 13. nu. 10. fatetur esse communem.

Altera eos, Eos iure naturæ ad restitutionem teneri; hãc tenet Caietanus, Dominicus, Decius & alij, quos citat Couarruuias, Adrianus in 4. quæst. An Clericus teneatur restituere, & art. Angelus v. Horæ Canonicæ, nu. 11. Sotus l. 10. q. 5. art. 6. Couarruuias supra & alij.

Beneficia, quorũ alia est functio quàm precatio canonica.

179 Sed videtur distinguendum; si enim loquamur de beneficijs curatis, & capellis, certum est beneficiarios non teneri iure naturæ ad restitutionem, etiamsi preces canonicas omiserint, quia hæc non sunt instituta ad illas preces, saltem vt ad finem præcipuum; sed ad alias functiones; vt ad offerendum sacrificiũ, administranda Sacramenta, prædicandum verbum Dei, &c. vnde qui hæc præstiterit, Iure naturæ non tenebitur quidquam restituere, vel saltem nõ nisi parùm, etiamsi Horas omiserit. nam illa oratio est functio tantùm secundaria talis beneficij. Si verò loquamur de beneficijs, quorum tota vel præcipua functio est precatio canonica; subest quidem ex natura rei sufficiens ratio vt stipendium possit repeti, & beneficiarij cogi ad restitutionem; tamen non tenentur sponte restituere, nisi Ecclesia significet se velle. Prior pars, *subesse sufficientem rationem* vt possint priuari, patet; quia beneficium datur propter officium, vt habetur cap. finali, de rescriptis in 6. & proinde si officium non fuerit præstitum, fructus beneficij possunt repeti: *datum enim ob causam, ea non secuta Iure repetitur.* hoc argumentum sibi objicit Panormitanus in cap. de celeb. Missarum. quod satis probat ipsum teneri, si Ecclesia declaret se velle vt restituat.

Benef. quorũ præcipua functio est precatio.

180 Altera pars Probatur Primò, Quia ante Concilium Lateranen. sub Leone X. nullus erat Canon, quo beneficiarij, qui officium omiserant, iuberentur restituere; quod signũ est eos Iure non fuisse obligatos priusquam Ecclesia significaret se id velle.

Non tenentur restituere nisi Ecclesia significet se velle.

Secundò, Concilium Lateran. & Pius V. in Bulla satis aperte insinuant eos nõ obligari primis sex mensibus a capta possessione: nempè quia Ecclesiæ placuit indulgẽtius agere pro tempore, quo incipiunt: quod signum est eos Iure naturæ non obligari, nisi Ecclesia velit. si enim absolutè tenentur ad restitutionem Iure naturæ, sicut mercenarius diurnus omisso opere diurno, non minus obligantur primis sex mensibus, quàm postea.

Fructus dãtur non immediatè pro officio diurno vel annuo, sicut mercenario vel famulo.

Tertiò, Quia fructus beneficiorum non dantur illis immediatè pro officio quotidiano, sicut mercenarijs pro opere diurno; neq; etiam vt famulis pro obsequio annuo, sicut dominus solet constituere mercedem famulo pro ministerio annuo, (quia officium diuinum non est pretio æstimabile, sicut obsequium famuli) sed dãtur immediatè ad sustentationem ministri Ecclesiæ, sub onere recitandi illas preces pro fundatore & populo Christiano, Deumque per illas laudandi. Vnde tenetur quidem lege Iustitiæ preces illas recitare, sicut Parochus lege Iustitiæ tenetur Sacramenta administrare; si tamen omiserit, non tenetur Iure naturæ fructus refundere; quia non censetur aliquid pretio æstimabile omisisse vel detraxisse, quod eo modo cõpensari debeat, non enim illi fructus dati sunt pro obsequio aliquo temporalem vtilitatem habente, sed absolutè in sustentationem, cum obligatione orãdi. Vnde patet differentia inter famulum & beneficiarium; famulus .n. etsi non teneatur ad restitutionem ob paucorum dierum negligentiam, sicut mercenarius diurnus; eo quod stipendium ei detur immediatè pro obsequio annuo, in quo omissio paucorum dierum non censetur notabilis; tamen si multas hebdomadas omittat, tenebitur: quia subtraxit domino suo aliquid notabile, quod pretio æstimetur: ac proinde debet illud pretio vel aliquo obsequio compensare. beneficiarius autem non subtraxit aliquid pretio æstimabile, ac proinde non tenetur illud per restitutionem fructuũ compensare; sed vel manet obligatus vt id quod omisit adhuc præstet per se vel per alium; (vt si omisit sacra pro fundatore dicenda) vel obligatio cum tempore euanuit, eo quòd opus annexum esset tempori, & proinde per lapsum temporis factum sit impossibile: & sic solum tenetur dolere de peccato cum proposito emendationis; vt si officiũ precum non soluit. quòd si illæ preces non essent singulis diebus addictæ, deberet eas postea recitare.

Discrimen inter famulum & beneficiariũ.

181 Quartò, Si Iure naturæ esset debita hæc restitutio, esset debita Ecclesiæ: atqui huic non est ita debita; tum quia non tam Ecclesia censetur læsa per istã omissionem, quàm anima fundatoris: tum quia si Ecclesiæ Iure naturæ esset debita, non posset alijs pijs operibus applicari.

Quinto, Si Iure naturæ esset debita, deberetur etiã cum absque culpa officium omissum est; sicut operarius tenetur restituere mercedem, si per morbum vel simile impedimentum ex parte sua proueniens, opus non præstiterit; atqui Ecclesia numquam tales obligauit.

Potest Ecclesia restitut. præscribere duplici modo.

182 Hinc patet, nisi Ecclesia constituat, vt restitutio fiat, illius non esse necessariam. Potest autem id dupliciter constituere. Primò, Per modum legis pœnalis, priuandos eos, qui omiserint, in vindictam peccati; hoc enim Ecclesia per absolutam potestatem suam facere potest. Verùm non sic videtur fecisse, quia ratio commodior suppetebat. Secundò, Per modũ oneris, seu conditionis impositæ beneficijs: potest enim Ecclesia dare beneficia cum eo onere & sub ea lege & conditione, qua iudicat expedire. Itaque potest omnibus beneficijs, etiam curatis, imponere hanc legem, vt qui illa habet non possit fructus absolutè suos facere, si ex culpa preces omittat. Eandem lege posset imponere fundator. vnde propriè pœnalis non est, etsi in eos solos constituta sit, qui ex culpa omittunt, seu qui cessante legitimo impedimento non recitant.

Quãdo acquirat absolutũ dominiũ fructuum.

183 Ex dictis sequitur Primò, Beneficiarios non habere absolutum dominium fructuum, etiam ante perceptorum, nisi postquam officium tempori illi respondens dixerint; vel certè absque culpa prætermiserint: nam expresse dicit Pontifex & Concilium, *vt fructus non faciant suos, si cessante legitimo impedimento officium omiserint.*

Qui per ignorantiam omittunt.

Secundò, Eos, qui per ignorantiã inculpatam omiserũt, non teneri ad restitutionem; vt si eis persuasum fuit a viris

doctis

doctis, quibus meritò poterant credere, se non teneri pro anno domus mortuariæ, vel dum versantur in studijs.

Quæ attentio sit necessaria, dicetur infra, cap. 37. dubit. 21. de oratione.

DVBITATIO XXXIII.

Vtrùm Canonici non canentes in choro officium diuinum, teneantur ad restitutionem distributionum.

184 DICO Primò, Vbi consuetudo vt ipsi Canonici canant in choro, qui non canunt, non merentur distributiones, etiamsi domi preces recitent, aut submisse in Ecclesia dicant. Ita Sotus lib. 10. quæst. 5. art. 4. & Nauarrus de orat. c. 10. num. 47. Probatur Primò, Quia distributiones non sunt constitutæ ob nudam præsentiam, sed vt cũ alijs psallant, & diuinum officium decantent, vt rectè Sotus ait: Canonicorum enim officium est psallere in choro, vt habet Concil. Basileense sess. 21. §. 3. Secundò, Quia Caietan. opusc. 31. responsione 8. docet eum non satisfacere præcepto Ecclesiæ de dicendis horis, qui in Ecclesia alterãtibus choris, suos versiculos submisse recitat, quãuis alios attentè audiat; eo quòd non communicet cum ceteris canendo, & sic per communicationem non censeatur totum recitare: quod Nauarrus sic intelligit, non satisfacere præcepto Ecclesiæ, ita vt lucrari possit distributiones, quæ canentibus sunt constitutæ. Satisfacit tamen ita vt non peccet mortiferè, nec teneatur repetere; vt etiam docet Tabiena, §. vltimo. quia etsi non communicet cum eis quatenus canunt, communicat tamen quatenus recitant.

Dicens suû versiculum submissè in choro, an satisfaciat.

185 Dico Secundò, Vbi est consuetudo vt Canonici per Vicarios officium peragant, probabile est eos posse distributiones lucrifacere, etsi officium in choro vel domi recitẽt; modò temporibus constitutis præsentes sint. colligitur ex Caiet. v. Horæ canonicæ, sub finem; tenet Petrus Nauarra lib. 2. cap. 2. nu. 217. & Bernardinus Sandoualis de diuinis officijs cap. 16.

Vbi per Vicarios canunt, non tenentur, per se.

Probatur Primò, Quia etsi veteri Iure, & prima institutione teneantur Canonici per se diuina officia canere, tamen consuetudine in multis locis introductũ est vt per Vicarios canant, Prælatis scientibus & non contradicentibus: quæ consuetudo non est omnino contra rationem; nam sic diuinum officum magnificentius & suauius canitur, cum Canonici sæpè voce, suauitate, vel perita canendi careant: vnde per eam potuit Iuri antiquo derogari.

Secundò, In multis locis vtuntur cantu figurato, cui nõ expedit Canonicos se admiscere: sufficiet ergo vt ipsi tamquam maiores Clerici sua præsentia omnia moderẽtur, & quæ alij canunt, ipsi attente meditentur, (vt supra ait Caietanus) vel reuerenter assistant.

Tertiò, Quia Concilium Trident. sess. 24. cap. 12. de reform. non videtur requirere aliud quàm decentem præsentiam; *Distributiones*, inquit, *qui diuinis horis interfuerint, recipiant; reliqui, quauis collusione aut remissione exclusa, his careant.* Idem habetur in c. 1. de Clerico non residente, Bonifacij VIII. quod citatur à Concilio. Si Concilium vel Pontifex ille voluisset cantum esse necessarium, id expressisset.

186 Dico Tertiò, Superiores Canonicorum, vt Episcopi, Decani, Præpositi habẽtes Iurisdictionem in Capitula, tenentur curare vt Canonici per se & non per substitutos diuina officia obeant. colligitur ex Concilio Trid. supra, *Omnes verò diuina per se & non per substitutos compellantur obire officia, & Episcopo celebranti, aut alia Pontificalia exercenti assistere, & inseruire; atque in choro ad psallendum instituto, hymnis & canticis Dei nomen reuerenter, distinctè, deuotèque laudare.* quod intellige quando non adhibetur cantus figuratus, non enim illi cantui suas voces miscere tenentur.

Superiores debent Canonicos cogere, &c.

Aduertendum autem, hoc præceptum dirigi non ad Canonicos, sed ad Prelatos, vt conuenientibus Iuris remedijs Canonicos cogant. vnde peccant Prælati, si id negligant; non autem Canonici sua consuetudine vtentes, quamdiu a Prælatis non vrgentur.

DVBITATIO XXXIV.

Quibus modis beneficia amittantur.

DIXIMVS de modis acquirendi beneficij, de conditionibus in beneficiario requisitis, & de ijs ad quæ beneficiarij obligantur: sequitur nunc vt dicamus de beneficiorum amissione; quod quarto loco nobis in hoc capite propositum erat.

Porro amitti beneficium antè possessum potest vel ex dispositione Iuris, vel per sententiam Iudicis, vel per liberam dimissionem, seu resignationem. 187

Ex dispositione Iuris amittitur, Primò, Propter crimen aliquod, cui pœna amissionis ipso facto per Ius est annexa. Secundò, Propter alterius beneficij incompatibilis consecutionem. Tertiò, Per professionem Religionis approbatæ. Quartò, Per matrimonium validè initum. de tribus postremis satis dictum est supra suis locis: de primo aliquid dicendum. Multa sunt crimina, quibus hæc pœna annexa est.

Ex dispositione Iuris.

Primò, Hæresis, cap. Ad abolendam. 9. de hæreticis, §. 1. adeo vt hæretico non prosit regula de triennali pacifica possessione, vt docet Rebuffus pagina 321.

Secundò, Schisma, cap. Nos consuetudinem, d. 12. cap. Quia diligentia. 5. de electione.

Crimina, quib. annexa est amissio beneficij.

Tertiò, Sodomia sæpiùs exercita, ex Bulla Pij V. apud Nauarrum cap. 27. num. 249.

Quartò, Percussio Cardinalis vel Episcopi. cap. Felicis, de pœnis in 6.

Quintò, Homicidium qualificatum; nempè per sicarium pretio conductum. cap. 1. de homicidio, in 6. iuxta Alexandrum consil. 166.

Sextò, Falsificatio literarum Apostolicarum; cap. Ad falsariorum. 7. de crimine falsi.

Septimò, Si quis per se vel alium occidat Rectorem vel alium Clericum suæ Ecclesiæ, in qua beneficium habet, c. In quibusdam. 12. de pœnis.

Octauò, Si examinatores ad parochialem, aliquid pro examine acceperint; de quo sup. dub. 16.

Nono, Ob simoniam confidentiæ, ex Bulla Pij IIII. & Pij V. apud Nauar. c. 23. nu. 100. de quo infra.

Decimò, Si obtinens Episcopatum, non accepit consecrationem intra sex menses à pacifica possessione; supra dubit. 19.

Vndecimò, Si obtinens parochialem, non fuerit promotus ad sacerdotium intra annum; dubit. 19.

Duodecimo, Si quis duo incompatibilia primi generis simul retinere præsumpserit absque dispensatione, amittit etiam secundum, de quo supra dubit. 2.

Decimotertio, Si prælatus vel administrator alienet bona Ecclesiæ vel Monasterij, absque forma Iure præscripta, vel inconsulto Romano Pontifice, Extrauag. Ambitiosæ, de rebus Ecclesiæ non alienandis.

Decimoquarto, Si quis vi possessionem sit ingressus, c. Eum, qui 18. de præbendis lib. 6. vbi statuitur, *vt qui beneficium, cui animarum cura imminet, ... occupauerit, seu scienter ... in eo, sit ipso iure priuatus beneficio, quod tunc cura similis promouerat obtinebat.* item, vt qui vi & propria auctoritate occupat aliquod beneficium, eo ipso amittat Ius, si quod ante ad illud vel in illo habebat, v. g. per electionem vel præsentationem, vel collationem.

Notandum est, in his & similibus casibus (si tamen Iura illa quoad pœnas, non sint vsu abrogata) beneficium impetrari posse tamquam vacans, sed crimen esse probandum. Ipse tamen beneficiarius non tenetur sponte sua dimittere ante sententiam, vt supra c. 29. dubitat. 8. diximus, nisi in casu vndecimo & forte decimo; quia Iura non sunt cum eo rigore recepta. Quando autem non est quis Iure priuatus, sed solùm priuandus; tunc beneficium ab alio impetrari non potest, nisi priùs feratur sententia priuatiua. Multa autem sunt crimina, ob quę quis priuandus dicitur; vt homicidium non qualificatum, cap. Clericis 5. ne Clerici vel Monachi, &c. sacrilegium, periurium, adulterium, & similia grauia delicta depositione digna, vt docent DD. in cap. Et si Clerici. 4. & cap. Cùm non ab homine. 10. de iudicijs.

188. Beneficium tale prius ab alio impetrari.

Crimina ob quæ dicitur priuandus.

DVBITATIO XXXV.

Quid resignatio in beneficijs, & quæ ad illam requirantur.

189 R*Esignatio*, hoc loco est Iuris sui libera demissio seu cessio *Libera*, inquam, non coacta, quia *coacta* per iniuriam, est nulla, vel certe annullanda. cap. Super hoc de renuntiatione, & Clem. Multorum de pœnis. Hæc autem fit tacite vel expresse. *tacite* fit ex Iuris dispositione, absque verborum expressione; vt si quis matrimonium contrahat; si lite super beneficio mota cedat; si per tres annos eam non prosequatur; si in ordinibus constitutus militiæ adscribatur; & alijs modis; quos vide apud Rebuffum, §. de tacita resignatione, & Flaminium Parisium lib. 1. de resignat. quæst. 1.

Expressè fit, quando disertis verbis agitur. hæc autem est duplex, alia *pura*, quæ fit sine conditione & pacto apposito; & tunc Ordinarius potest conferre beneficium cuilibet. alia est *conditionalis* seu in fauorem: & hæc vel est *simplex* in fauorem, vt quando fit absque reseruatione: vel est *qualificata* vt quando fit reseruato sibi iure regressus vel ingressus, vel pensione, vel aliquibus fructibus: de quibus plura infra c. 35. de simonia. vide Flaminiũ quæst. 1.

190 Circa quæ Notandum est, Vt *resignatio conditionalis* & id, quod ex vi illius secutum fuerit, sit validum, requiri Primò, Vt beneficium sit resignatum; quia resignatio est sui Iuris demissio. vnde si ita sit priuatus, vt sponte ante sententiam teneatur dimittere, non potest hoc modo resignare. quòd si fecerit, collatio ex vi illius secuta, erit inualida. Si autem non tenetur dimittere ante sententiam, resignatio valida erit; quia adhuc beneficium est ipsius quoad Ius possidendi & fruendi. potest tamen postea per sententiam irritari: sicut contractus & alienationes eius, cuius bona ipso Iure sunt confiscata ob crimen hæresis, perduellionis, incestarum nuptiarũ, &c. irritari possunt; etsi valeant donec sententia irritationis feratur. de quo vide sup. cap. 19. dub. 8.

Vt resignatio sit valida, quæ requirantur.

Secundò, Debet esse libera, non metu vel dolo extorta; alioquin est inualida, vt dictum est, quando enim fraus vel metus dat causam contractui, non obligat; præsertim si velit is, qui iniuriam passus est; nam saltem arbitrio eius potest rescindi; L. 1. ff. Quod metus causa gestum; de quo suprà cap. 17. dub. 5. quòd si quis spoliatus beneficio, coactus fuerit renuntiare, potest intentare remedium cap. 3. Redintegranda. 3. q. 1. Nec Iudex debet audire detentorem, nisi spoliato fuerit restituta possessio, cap. Super hoc. 5. de renuntia. vide Glossam in cap. penult. de his quæ vi, metusve causa fiunt.

191 Tertiò, Debet fieri in manibus eius, qui potest eam admittere. Hic autem est Summus Pontifex, respectu omnium beneficiorum. Deinde Ordinarius, respectu eorum, quæ ipsi subsunt. Tertiò, Collator vel institutor, præsertim si habeat Iurisdictionem, qua possit ex causa etiam beneficio priuare. colligitur ex cap. Admonet. 4. de renuntiatio. Quidam tamen insinuant aperte talem Iurisdictionem non esse necessariam: nam solùm dicunt non esse improbabile eam requiri. Ita Innocent. in cap. Quòd in dubijs. 8. in fine, de renuntiatio. & Glossa Clement. prima, de renuntiat. v. Manibus.

Vbi aduerte, quando resignatio fit in manus Ordinarij, & collatio pertinet ad inferiorem, vt ad Decanũ, Præpositum, vel Canonicum; non posse Ordinarium sine illius consensu conferre: nam non debet proprius collator vel institutor per hoc Iure suo priuari. Quòd si fiat in manibus laici, valet quidem in præiudicium resignantis, ita vt possit eo spoliari; non tamen ita vt vacet, nisi Superioris consensus accesserit; vt apertè colligitur ex d. c. Quod in dubijs. Idem dicendum si fiat coram Notario, vel alio, qui non est Superior ecclesiasticus resignantis. c. fi. de renun. vide Flam. Parisium lib. 7. quæst. 9. & Rebuffum de resignat. expressa, nu. 11.

Porrò Ordinarius non potest admittere resignationem cũ regressu vel ingressu, quia continet simoniam confidentiæ, vt infra dicetur. Potest tamen Pontifex eam admittere cuius auctoritate hæc labes potest tolli à resignatione, cùm solo Iure humano sit inducta. De resignatione, cum pensione & in fauorem tertij est dubium; plerique enim Doctores tenent eam esse simoniacam, nisi fiat in manibus Pontificis. sed de hoc infra cap. 35. de simonia, dubitatione 14. & 15.

Resignatio cum reseruat. pensionis.

Quartò, Debet acceptari à Prælato, in cuius manibus fit; alioquin resignans non perdit Ius suum, c. fi. de renunt. & c. inter. 17. de præb.

Quintò, Debet conferri illi, in cuius fauorem cum clausula consueta est resignatum; alioquin prouisio non valebit, etiam si a Papa sit facta vt docet Rebuffus, §. de resignatione cõditionali, nu. 16. & colligunt DD. ex c. vnico, de rer. permutat. in 6. non enim potest Ius meum mihi auferri & dari alteri me inuito, nisi in pœnam. 192

Sextò Requiritur, vt is, cui confertur ex vi resignationis, illud acceptet; alioquin resignans non amittit suum beneficium; propter clausulam *non aliter*, &c. Vbi aduerte, etiamsi beneficium iam sit collatum resignatario, tamẽ resignans manet in administratione sui beneficij, donec alter possessionem acceperit; quia antè non amittit possessionem. Sicut Proconsul manet in administratione, donec successor aduenerit, & quasi Prouinciæ possessionem ceperit; L. Meminisse. 10. ff. de off. Procons.

Quando amittat possessionem.

Septimò, Requiritur consensus patroni, si est beneficiũ Iuris patronatus; vel electorum, si est electiuum; alioquin resignatio in fauorem non valebit; sicut nec permutatio. Ita Glo. in Clem. vnica, de rerum permut. Felinus in cap. Cùm Bertoldus. 18. col. 5. de senten. & re iudicata, Roghus, de iure patronatus, v. Honorificum q. 3. Gigas de pensionibus, quæst. 23. & 24. 193

Consensus patroni.

Si tamen resignatio illa putaretur Ecclesiæ vtilis, posset eam Superior approbare; (sicut dicemus de permutatione) & valeret absque consensu patroni. Hoc tamen casu si patronatus est laici, debet ei derogari in litteris collationis. Idem dicendum in permutatione, alioquin non est valida, vt docet Gigas q. 24. nu. 5.

Octauò, Si resignans sit infirmus, debet superuiuere 20. dies post resignationem; alioquin censetur beneficium vacare per obitum, non per resignationem, ac proinde omnis collatio ex vi talis resignationis secuta, est irrita. Ita expressè habet regula cancellariæ quam explicat Rebuff. §. Regula de infirmis. 104

20. Dies ante mortem.

Nonò, Si resignatio fiat in curia Romana, debet infra 6. menses, à die supplicationis oblatæ computandos, publicari in loco beneficij: si autem fiat extra curiam, intra mensem publicari debet: alioquin si contingat resignantem mori antequam resignatarius ceperit possessionem, beneficium censebitur vacare per obitum, & collatio facta resoluetur. Ita habet regula cancellariæ, quam idem Rebuf. explicat, §. Regula de publicandis.

Publicatio resignationis.

DVBITATIO XXXVI.

Quid permutatio, & quæ ad eam requisita.

P*Ermutatio, est retractio ad alteram facta mutua præstatio.* vt habetur L. 1. ff. de rerum permut. quæ definitio etiam beneficiorum permutationi conuenit. Ad hanc fere omnia requiruntur, quæ ad resignationem in fauorem. Primò enim requiritur, vt permutantes sint domini suorum beneficiorum: nemo enim potest permutare cum alio, nisi rem suam. Vnde qui iam accepit secundum beneficium incompatibile; non potest permutare primum cum alio simplici; quia vacat, ita vt non sit amplius ipsius. Secus si in pœnam delicti dicatur vacare, vt dictum est supra nu. 190. pari modo si alter nihil Iuris habeat in beneficio, quod permutat, non valet permutatio; c. Cùm venerabilis, de exceptionibus, & L. 1. ff. de rerum permu. & tertio redit ad suum beneficium, sine noua collatione, vt notat Ioannes Andr. in cap. vnicum, de rerum permutatione in 6. quia nihil censetur actum defectu conditionis necessariæ. Si beneficium post permutationem deprehendatur subiectum liti, qui illud resignauit debet litem prosequi, & si euictum fuerit, alter redibit ad suum; c. Si beneficia. 20. de præb. in 6. 195

Requisita ad permutationem.

1. Debent esse domini beneficij.

Secundò, Debet esse libera, id est, non fraude vel metu extorta, vt sup. nu. 190.

2. Libera.

Tertiò, Requiritur vt vterque beneficium suum resignet in manus Ordinarij, cui beneficium subest, siue is sit 196

vnus

vnus idemque, siue alius & alius. Vbi Aduerte, inferiorem Episcopo, absque prætuio illius consensu permutantibus præstito, non posse recipere resignationes causa permutationis, & ex vi illius cōferre: id enim solis Episcopis cōcessum videtur, cùm alias sit Iure prohibitum: vt patet capit. Quæsitum. §. de rerum permutatione. vbi dicitur, *Generaliter tenens, quòd commutationes præbendarum de Iure fieri non possunt, præsertim pactione præmissa, quæ circa spiritalia vel connexa spiritualibus, labem semper continet simoniæ. Si autem Episcopus causam inspexerit necessariam, licitè poterit de vno loco ad alium transferre personas*, &c. confirm. ex cap. Admonet. 4. de renuntiat. vbi dicitur, *Vniuersis personis tui Episcopatus sub districtione prohibeas, ne Ecclesias tuæ diœcesis ad ordinationem tuam pertinentes, absque assensu tuo intrare audeant, aut detinere, aut eas dimittere inconsulto.* Itaque solius Episcopi est auctoritatem permutandi præbere, sine qua omnia erunt irrita. Si tamen collatio ad alios pertineat, Episcopatus non potest sine eorum consensu exequi permutationem, recipiendo resignationes & conferendo ipsa beneficia; sed permutantes ad collatores sunt remittendi, vt in manus eorum resignatio fiat,

Cōsuetudo. & ipsi iure suo vtantur. Non enim hi iure suo priuandi; Si tamen alicubi sit consuetudo vt etiam inferior Episcopo, vt Abbas, Præpositus, Decanus, sua auctoritate permutationes admittant & exequantur, valebit, vt docet Glossa & DD. in Clem. 1. de rebus Ecclesiæ non alienandis. Quòd si Ecclesiæ sint exemptæ, earum permutatio à Summo Pontifice est approbanda.

197 Quartò, Requiritur vt fiat collatio in permutantes. Vbi

4. Collatio fiat in permutantes. Aduerte, beneficium causa permutationis resignatum, nō posse conferri nisi cōpermutanti: si alteri collatum fuerit, irrita est collatio, vt expressè habetur Clem. vnica, de rer. permutatione, vnde Ordinarius, si admiserit permutationem, astringitur ipsis conferre. Neque est necesse vt resignationes aut collationes fiant eodem tempore; possunt enim sæpè multi menses intercedere: quod maximè locū habet, quando beneficia sunt in diuersis diœcesibus; tunc enim debent resignari coram diuersis Episcopis, à quibus postea debent etiam conferri. Vnde sequitur, si Petrus & Paulus permutent sua beneficia, & Paulus resignet prior, factaque resignatione & collatione moriatur antequam Petrus resignationem sui beneficij faciat, Petrum, habiturum vtrumque, vt etiam docet Rebuffus, §. de permutat.

198 Quintò, Requiritur consensus illorum ad quos electio

5. Cōsensus, patronorum, &c. vel præsentatio spectat: alioquin non valebit permutatio; Glossa, in Clem. dictam, cum Felino & Rocho suprà nu. 193. citatis.

Aduerte tamen, si patronus requisitus nolit consentire, posse Episcopum (si iudicat permutationem expedientem Ecclesiæ) sua approbatione supplere consensum, & valebit permutatio. Ita iudicauit totus Senatus Parisiensis, teste Rebuffo num. 22.

199 Sextò & Septimò, Requiruntur duæ vltimæ conditiones, dubitatione præcedenti positæ.

Ius ad rem an possit permutari. Petes Primò, Vtrùm Ius ad rem possit permutari, v. g. Ius præsentationis; vel gratiæ expectatiuæ cum simili Iure, vel cum beneficio?

Communis sententia Doctorum est id fieri non posse, probant ex cap. fin. de rerum permutatio. Sed ibi tantum dicitur *spiritalia cum temporalibus permutari non posse*, vt Ius decimarum cum pecuniæ summa: gratia autem expectatiua, & Ius nominationis non est quid temporale, sed spiritale. Nihilominus tenenda est communis sententia, præsertim de gratia exspectatiua; quia gratiæ sunt personales, & non excedunt casum expressum, vnde nec personam, cui conceduntur. Ita Panormitan. in cap. Cum olim. 7. de rerum permutat. quod probatur ex cap. Cui de non sacerdotali, 27. de præbendis 6. vbi dicitur, *Mandata de prouidendo, seu gratias expectatiuas non debere extendi vltra casus expressos.* Puto tamen has permutationes non esse irritas, si Ordinarius illas admittat; quia nusquam hoc Iure expressum: & interueniente Superioris auctoritate in huiusmodi non committitur Simonia, cum sint res spiritales, vnde si ob iustam causam, v.g. ad litem componendam fieret, non putarem damnandum. Vide cap. 35. dubitat. 4. num. 30.

Non videntur irritæ ipso facto.

200 Petes Secundò, Si quis velit suum beneficium resignare in meum fauorem, & Ordinarius nolit talem resignationem admittere: vt ipse possit beneficium alteri conferre; Vtrùm ergo possim vti permutatione ficta, resignando causa permutationis beneficium, quod non habeo. *Permutatio ficta.*

Rebuffus, §. de permutat. numero 14. & 15. putat talem permutationem validam esse. ratio est, quia non interest nisi partis, cui nulla hic fit iniuria. vel enim est conscia, & sic consentit, vel si non est conscia, integrum illi manet aut redire ad suum beneficium, aut agere ad complementum permutationis. Confirmatur, quia si tibi dedi rem meam causa permutationis, & postea nolim tuam, eamque tibi condonem, non irritatur permutatio.

Hæc sententia alicui vera videri queat, si tu bona fide putabas me habere beneficium, quod cum tuo permutarem, & ideò resignasti coram Ordinario, qui mihi illud contulit: tunc enim transfertur dominium propter bonā fidem contrahentis, iuxta ea, quæ dicta sunt suprà cap. 20. dubit. 18. & 19. Peres tamen me cogere vt impleam contractum, vel vt acceptum restituam. Si autem sciebas me non habere beneficium, res est minùs verisimilis; quia tūc non poteras bona fide velle permutare, sed donare gratis, seu resignare in fauorem; quam resignationem Episcopus noluisset admittere. vnde videtur collatio facta per errorem, ac proinde irrita.

Dices fortè non esse irritam, quia Episcopus confert absolutè volente parte, cuius est beneficium: vnde hic nulli fit iniuria. Nec refert quod Episcopus conferat per errorem, quia hic error est extrinsecus, versatur enim circa causam collationis: putat enim se conferre causa permutationis, cum non sit permutatio.

Nihilominùs hæc sententia mihi non probatur. Primò, Quia ianuam multis fraudibus aperit. Secundò, Quia ficta permutatio non est permutatio, & consequenter nullam vim habet. vnde Lud. Gomez. quæst. 19. in reg. Cancellar. de infirmis, dicit permutationem cum beneficio, quod vocant *de peruca*, id est, cum beneficio ficto, non valere. Tertiò, Quia collatio in hac permutatione est per errorem & fraudem extorta. Nec refert quod error sit circa aliquid extrinsecum; nam etiam talis error, quando est causa contractus vel alicuius dispositionis, reddit illam irritam, vel certe in irritum reuocabilem, vt dictum est cap. 17. dub. 5.

DVBITATIO XXXVII.

Quid & quotuplex sit pensio.

PEnsio hoc loco, *Ius percipiendi fructus ex alieno beneficio.* Dico *Ex alieno*; quia nemo ex suo beneficio di- 201
citur habere pensionem, cum eius habeat proprietatem & fructus omnes; sicut nemo dicitur habere, vsumfructum in suis bonis. sed solùm in alienis; est enim pensio similis vsufructui à proprietate separatio.

Pensio est triplex, temporalis, spiritalis, media. *Temporalis* dicitur, quæ datur propter aliquod ministeriū temporale præstitum vel præstandum; vt ea, quæ datur viro illustri vel Principi vt Ecclesiam defendat, quæ œconomo, vel alteri negotia Ecclesiæ agenti. Item quæ datur ob bonam operam Ecclesiæ nauatam, vel ob spem nauandæ. 202 *Pensio triplex.*

Spiritalis est, quæ fundatur in titulo merè spiritali, vt ea, quæ datur concionatori, vel adiutori Episcopi aut Parochi.

Media est, quæ fundatur in solo statu spiritali, non tamen in officio spiritali præstando; vt ea, quæ datur Clerico pauperi, vel Parocho seni, vt se sustentet; & quæ datur causa resignationis vel litis componendæ. hæ duæ postremæ vocantur clericales, seu ecclesiasticæ pensiones, quia solis Ecclesiasticis dantur: prima verò laica, quia laicis.

DVBITATIO XXXVIII.

Quænam requirantur vt pensio ecclesiastica possit obtineri.

PRIMO requiritur vt obtinens sit capax. vt autem sit 203
capax, necesse est Primò, Vt sit Clericus, ac proinde *1. Capacitas, quæ requiritur.*
vt habeat primam tōsuram, vt docet Gigas q. 22. quod intellige si pensio reseruatur alicui tanquam Clerico: quia

etsi

Clericatus. Aetas. etsi Ius expressum hac de re non sit, tamen ita seruat stilus Curiæ Romanæ, qui pro lege seruatur; vt dicũt DD. Ætas autem ea sufficit, quæ ad tonsuram, vt docet Gigas q. 13. Neque Concilium Trident. quidquam hac in re mutauit: etsi credam magis secundùm mentem Concilij esse vt adsit ætas necessaria beneficijs. *Legitimus.* Secundò, Vt non sit illegitimus; hic enim sine dispensatione non est capax pensionum, vti nec beneficiorum; vt probat Gigas. quæst. 16. neque Episcopus cum eo dispensare potest, nisi ad pensiones, quas ipse potest reseruare. *Nõ innodatus censura.* Tertiò, Vt non sit excommunicatus: hic enim sicut aliorum priuilegiorum impetrandorum est incapax, ita etiam pensionum. Vnde is cui pensio reseruatur, solet in litteris absolui ad cautelam, sicut in litteris prouisionis beneficiariæ. Idem videtur dicendum de ceteris censuris & irregularitate; nam ab his omnibus ad cautelam absolui solet.

204 *2. Causa iusta.* Secundò, Requiritur vt subsit *iusta causa*: qui enim sine iusta causa pensiones obtinẽt, non sunt tuti in conscientia, etiamsi Pontifex cum eis dispensauerit; vt docet Toletus l. 1. c. 73. ex communi sententia Theologorum. Sicut qui accipit pecunia ab œconomo, quem scit male dispensare res domini sui, non potest retinere; præsertim si nullum officium pro ea præstiterit. hæc autem causa debet cedere in vtilitatem Ecclesiæ; vt propter aliquod ministerium temporale vel spiritale Ecclesiæ exhibitum vel exhibendum, vel ad pauperem Clericum alendum, vel ad litem beneficiariam componendam, vel ad permutationem beneficiorum inæqualium faciendam.

3. Potestas. Tertiò, Requiritur *potestas* in constituente seu reseruante. hæc autem est in Summo Pontifice, ad quem plenaria dispositio beneficiorum noscitur pertinere; vt habetur c. 2. de præbend. in 6. & Clemen. 1. in fine, Vt lite pendente.

An Episcopus pēsionē reseruet. Sed dubium est, Vtrùm Episcopus possit pensionem constituere?

205 Quidam docent posse, si causa iusta subsit. Ita Gigas q. 6. qui pro hac sententia citat Oldradum, Felinum, Antonium de Butrio, Innocent. Imolam, Petrum Ancharanum, Decium & Caccialupum. *Causa iusta* censetur, Primò, Si assignetur seni Parocho, non valenti ampliùs seruire, vt alatur. Secundò, Si causa transactionis in lite, vt patet cap. Nisi essent. 2 t. de præbendis, & c. Audiuimus. 3. de collusione detegenda. Tertiò, Si causa permutationis, ob inæqualitatem fructuum, cap. Ad quæstiones 6. de rerum permutatione, vbi satis apertè id videtur concedi. causa verò simplicis resignationis, Doctores Episcopo id non concedunt: nisi resignans esset senex, & ad præstandum officium ineptus; vel nisi alia rationabilis causa interueniret. In his casibus non potest eam constituere, nisi ad vitam eius, cui

206 assignatur; vt docet Gigas ex Oldrado & Ancharano. Verùm quidam dicunt pensionum cõstitutionem per stilum Curiæ reseruari Summo Pontifici. Vnde Ordinarij non poterunt, nisi quatenus id eis priuilegio vel consuetudine est concessum. nam stilus Curiæ Ius facit: quod maximè in pensionibus verum est: quarũ Ius vniuersum ferè constat consuetudine. Confirmatur quia pensionum constitutio est contra ius commune, quo statuitur vt beneficia sine imminutione conferantur, Decretal. lib. 3. tit. 12. Itaque continet in se dispensationem iuris. at Episcopus vtpotè inferior, non potest dispensare in iure, nisi quatenus id ei ipsum ius, vel consuetudo legitimè præscripta, quæ instar iuris habeat, concedit. Item confirmari potest Extrau. Ambitiosæ. de rebus ecclesiæ non alienandis. Nam constitutio pensionis non minus est alienatio quam vel decennalis locatio, vel hypothecatio: quia est alienatio rei immobilis, nempè Iuris Ecclesiæ competentis. pars enim Iuris Ecclesiæ ad fructus alienatur. quod maxime locum habet in pensionibus perpetuis. Ius autem tale inter immobilia censeri constat. Idem crediderim de pensionibus vitalibus. quia non minùs inter immobilia censeri debent, quàm reditus vitales, & vsusfructus. Addo has pensiones plerumque annexam habere aliorum bonorum obligationem, quæ etiam illi Extrau. repugnat. Requirit autem ea consuetudo de qua diximus, vt legitime præscripta censeri debeat, secundum communiorem sententiam DD. vel 40. annos cum titulo, vel tempus immemorabile sine titulo. quia Ius commune & Iuris præscriptio ei obstat, iuxta c. 1. de præscript. in 6.

Quartò, Debet esse moderata, ita vt beneficiario relinquatur quantum satis est ad substentationem; præsertim si sit beneficium cum cura animarum. *4. Moderata.* Vnde innoleuit consuetudo vt non excedat tertiam partem fructuum, teste Caccialupo, tract. de pensionib. q. 7. & regulariter Legatis Apostolicis datur potestas reseruandi pensiones super fructibus beneficiorum ex causa resignationis vsque ad tertiam partem prouentuum; vt testatur Gigas q. 6. & 9. potest tamen Pontifex maiorem constituere.

Quintò, Etsi beneficium, cui pensio imponitur, sit Iuris patronatus laicorum; non tamen est necessarius consensus patroni, vt quidam volunt: quia id nullo iure cauetur; & alias nullum fit ei per impositionem pensionis præiudicium: patroni enim non est percipere aliquos fructus, nisi in necessitate, quando ab Ecclesia deberet ali: quæ necessitas, cùm non impendeat, non est considerabilis: sed tantùm eius est præsentare instituendum; quod ei per pensionem non adimitur. secùs est in permutatione & resignatione, quæ fit in fauorem, & in vnione beneficiorum; in quibus suo Iure priuatur. vnde debet ordinarie eius consensus interuenire; debet tamen in litteris pensionis fieri mentio, & derogatio patronatus si sit laicorum, vt habet stilus Curiæ; teste Gigante quæst. 24. non tamen si sit Ecclesiasticorum; vt tradunt DD. in cap. Cum dilectus, de Iure patronatus. difficiliùs enim Pontifex onerat beneficia patronatus laicorum, quam Ecclesiasticorum. 207 *Consensus patroni non est necessarius.*

Sextò Pensionarius etsi iure antiquo non tenebatur ad aliqua preces; nunc tamen post constitutionem Pij V. vbi ea est recepta, tenetur recitare officium B. Virginis; vt patet ex Bulla eiusdem. quod si omiserit, non facit fructus suos eodem prorsus modo, quo beneficiarius horas canonicas omittens. vide Bullam eius apud Nauarrum cap. 25. num. 122. 208 *Recitat horas B. Virg.*

Septimò, Pensio non est perpetua vt beneficium, sed morte pensionarij extinguitur, sicut vsusfructus morte vsufructuarij. Posset tamen Pontifex efficere vt sit perpetua instar beneficij, vtque de vno in alium transferatur. sed hoc ex plenitudine potestatis, non ex natura & conditione pensionis.

Vtrùm pensio possit redimi, vel vendi, dicetur capite sequenti dubit. 22.

CAPVT XXXV.

De Simonia.

Constat Dubitationibus 31. *D. Thomas quæst. 100.*

ETSI simonia sit peccatum oppositum religioni, tamen visum est de ea proxime post beneficia tractare, eo quòd potissimum in præsentationibus, electionibus, postulationibus, collationibus, resignationibus, & permutationibus beneficiorum locum habebat. Primùm dicemus de simonia secundùm se. Deinde de præcipuis modis in particulari, quibus fieri solet. Tertiò, de pœnis eius;

DVBITATIO I.

Quid Simonia. D. Thom. art. 1. q. 100.

NOTANDVM est *simoniam* peccatum à *Simone* mago nomen accepisse, idque ob tres causas. 1 *Dicta simonia a Simone.*

Primò, Quòd ille primus tempore noui Testamenti le-

gatur

ne magis ob tres causas.

gatur hoc crimine infectus fuisse, Actor. 8.

Secundò, Quòd grauissime inter omnes antiquos hoc genere peccati peccauerit: voluit enim emere pecunia donum illud, & potestatem admirabilem visibiliter conferendi Spiritum sanctum, idque eo fine vt ipsum Spiritum sanctum postea venderet; vt docet D. Augustinus tract. 10. in Ioannem, *Volebat*, inquit, *emere Spiritum sanctum, quia vendere volebat Spiritum sanctum*; & colligi potest ex c. 8. Actorum. Priores autem solum rem spiritalem creatam vendiderunt; vt Balaam suam prophetiam, Numero 22. & 23. Giezi minister Elisæi sanitatem diuinitus concessam, 4. Regum 5.

Tertiò, Quia Simon videtur etiam pertinaciter sensisse hoc ipsum esse licitum, ac proinde fuisse hæreticus hac in re: quod insinuat D. Amb. l. 2. de pœnit. c. 4. & habetur 1. q. 1. can. Petrus. videtur autem hoc vitium maxime cœpisse vocari nomine simoniæ tempore Gregorij I. qui etiam vocat illud *hæresim simoniacam*, nempe quia est exterior quædam professio hæresis seu prauæ opinionis; (sicut imaginū deturpatio & conculcatio est professio hæresis internæ,) præsertim si publice & sine pudore fiat, sicut fiebat in Gallijs tempore Gregorij, vbi palam pro collatione ordinum exigebatur pecunia, vt constat ex registro epist. 110. 113. & 114. Priores tamen Patres vocant illud passim vitium Simonis, vt Chrysostomus, Ambr. & Nazianzenus. vide plura testimonia 1. q. 1.

2 *Est contra religionem.*

Notandum Secundò, Simoniam esse vitium contra virtutem religionis, consistens in rerum sacrarum indigna tractatione, non qualibet: (varijs enim modis indigne tractari possunt) sed qua res sacræ tamquam prophanæ æstimantur, & in contractus deducuntur: hæc enim est magna in Deum, à quo sanctitatem habent, irreuerentia; quæ vocatur simonia. Vnde patet simoniam esse speciem sacrilegij, qua res sacra indignè tractatur, dum pretio temporali æstimatur, & in contractum deducitur. Solet autem sic definiri.

3 *Definitio simoniæ.*

Simonia est studiosa voluntas emendi vel vendendi pretio temporali aliquid spiritale, vel spiritali annexum. sic Glossa in c. 11. Qui studet. 1. q. 1. passim à DD. recepta. solum additur à DD. *pretio temporali*, maioris explicationis causa. Hæc definitio habet quatuor partes.

Explicatur definitio.

Prima, *Studiosa voluntas*, id est, deliberata; vt excludantur motus voluntatis non plene deliberati, vel procedentes ex ignorantia inculpata. loquimur enim de peccato simoniæ in sua specie perfecto.

Secunda, *emendi aut vendendi*, quibus verbis significatur omnis omnino contractus non gratuitus, siue sit vera emptio, siue locatio, siue permutatio, &c.

Tertia, *Pretio temporali*. si enim detur spiritale pro spiritali, non erit proprie simonia, vt infra dicetur. turpitudo enim huius peccati consistit in eo, quòd spiritalia æstimentur pretio humano vel re aliqua humana, quæ sit pretio æstimabilis.

4 *Triplex pretium.*

Solet autem à DD. triplex pretium distingui, ex cap. 8. Saluator. 1. q. 3. *Pretium muneris*, vt pecunia, equus, bos, vestis, & similia vendi consueta. *Pretium linguæ*, vt laus & vituperatio, patrocinium aduocati, commendatio apud Principem. hoc enim officium est pretio æstimabile. *Pretium obsequij*, vt ministerium aliquod in rebus temporalibus, est famuli, œconomi, &c.

Quarta, *Aliquid spiritale, vel spiritali annexum*, quia res mere temporalis non est materia simoniæ: illius enim cōmutatio non est contra reuerentiam rebus sacris debitam.

Malitia huius peccati.

Hinc patet malitiam huius vitij in eo consistere, quia iniuria quædam & irreuerentia fiat rebus sacris, atq. adeo ipsi Deo, dum tamquam res temporales pretio æstimantur & contractus subijciuntur.

5 *Spiritale.*

Spiritale hic vocatur non omne aut solum incorporeum sed quod est aliquo modo supernaturale, siue sit aliquid reale, siue morale tantum, siue in modum actus, siue in modum habitus. talia sunt virtutes supernaturales, gratiæ præuenientes, gratiæ gratis datæ, Sacramenta, consecrationes, benedictionesque Ecclesiæ, & omnis vsus potestatis supernaturalis.

Annexum spiritali.

Spiritali autem annexum: est quod cum aliquo spiritali connexionem habet: quod tripliciter fieri potest, antecedēdo, consequendo, comitando. *Antecedendo*, vt ius patronatus; quia supponitur præsentationi beneficiorum. Item secundū quosdam vestes, & vasa sacra, templa, altaria; quia referuntur ad sacrificium Missæ. *Consequendo*, vt beneficia ecclesiastica, quia supponunt officium diuinum. *Comitando*, vt labor in ministerio Sacramentorum.

Petes, Quare sola supernaturalia censentur esse materia simoniæ?

6 *Supernaturalia sunt simoniæ materia.*

Respondeo, Quia cum hæc natura sua sint talia, vt humana industria non possint comparari, sed solum diuino munere gratis concedi, magna irreuerentia est, si pretio, sicut aliæ res humanæ æstimentur, quod locum non habet in ijs, quæ naturaliter possunt haberi; etiamsi per accidens alicui supernaturaliter infusa sint, vel post amissionem restituta; vt si alicui sit infusa ars mechanica, vt Beseleel, vel oculi amissi diuinitus restituti. Non enim quia aliquid diuinitus acceptum est, ideo efficitur inuendibile: sed quia est ordinis supernaturalis, nullis causis naturalibus comparabile, & directe concessum à Deo ad animarum conuersionem & salutem supernaturalem. Vnde etsi fama & vita non sint pretio æstimabilia, tamen quia sunt bona humana ordinis naturalis, non debetur illis ea reuerentia, vt non subijciantur pactis & pretio temporali. Nam vita licitè pecunia redimitur, & homines emuntur in seruos, & fama interdum interueniente pecuniæ vel comparatur, vel recuperatur.

7 *Vendere doctrinam licitum.*

Ex his sequitur Primò, Non esse simoniam vendere doctrinam vel notitiam cuiuslibet veritatis naturali industria comparabilis, vt rectè docet Sotus l. 9. q. 5. ar. 1. Victoria, de simonia relect. 1. num. 5. & Adrianus quodlib. 9. art. 1. Vbi id fusè probat, & citat Durandum, Richardum & Paludanum. Est contra Altissiodorensem 3. p. q. pen. de simonia, & Alexan. Halensem 2. p. q. 185. num. 3. qui dicunt scientiam vendi non posse, quia est inæstimabilis pretij, sed solum laborem, qui in docendo ponitur. Sed probatur Primò, Quia naturali industria paratur, & ex causis naturalibus illa cognitio oritur. Secundo, Quò quis est doctior, eò maius stipendium potest exigere, & tamen minus laborat: quod est signum æstimari scientiam ipsam. Tertiò, Idem patet ex eo, quòd pro sublimiori doctrina maiora solent peti stipendia; quod tamen non liceret, si vendere doctrinam esset simonia.

Nec refert, quòd sapientia non possit auro æstimari: quia sapientia non solum pendet ab alterius doctrina, sed etiam à lumine interno. Deinde etsi secundum naturam suam non possit auro conferri: tamen ratione quarumdam conditionum annexarum, quæ æstimantur apud homines, vt sunt voluptas cognitionis, dignitas apud homines, vtilitas temporalis inde prouenient, potest sine iniuria auro conferri. Simili modo, homo secundum naturam suam est præstantior toto mundo: tamen ratione vtilitatis temporalis ex illo prouenientis, potest pretio vendi.

8 *An apud Ethnicos, Iudæos, & in statu nudæ naturæ.*

Sequitur Secundò, In statu nudæ naturæ non futuram fuisse simoniam proprie dictam; quia nihil ibi fuisset supernaturale. Similiter nec apud Iudæos modò, nec apud Infideles est vlla vera simonia in venditione rerum sacrarum; nisi ex conscientia erronea, qua existimant se vendere rem sacram, (sicut Ieroboam vendens sacerdotia excelsorum 3. Reg. 13.) cum nihil sit apud ipsos vere sacrum aut supernaturale. In statu tamen nudæ naturæ potuisset esse aliquid affine simoniæ, nam fuisset ibi verus Dei cultus, veri Sacerdotes, sacrificia & sacrificandi instrumenta, quæ nonnullam habuissent sanctitatem, in morali quadam deputatione constitutam, quam pecunia æstimare, nonnulla videtur futura fuisse irreuerentia. Potest etiam ethnicus committere veram simoniam in rebus Christianorum, vt si venderet baptismum, aut vasa sacra propter consecrationem.

9 *An ob amorem vel timorem.*

Sequitur Tertiò, Non esse simonia dare alicui beneficium ob amorem humanum; vt quia sanguine vel amicitia iunctus, &c. quia nullum intercedit pactum pro pretio. Similiter nec ob timorem; vt si des alicui beneficium ne tibi noceat; modò pactum nō interueniat. Quòd si pactum interuenerit, dubium est, de quo infra d. 21. Negari tamen non potest, quin nonnulla sit in sacrum officium irreuerentia, si beneficium ob amicitiam humanam vel similē causam detur: magisque spectentur causæ priuatæ, quam bonum Ecclesiæ.

10 *An ob lucrum.*

Sequitur Quartò, Non esse simoniam quando Sacerdos præstat ministeria sacra, etiam principaliter ob lucrum temporale

porales

porale; modo nullum pactum tacitum vel expressum interueniat: quia ratio simoniæ consistit in pactione & contractu secundum communem sententiam DD.

Nec obstat, quod D. Thom. quodlib. 8. art. 10. contrariũ sentire videtur in casu proposito; quia in Summa videtur mutasse sententiam, cum ad simoniam requirat pactum; vt patet ar. 1. ad 5. Potest tamen dici latè simonia; quia qui æstimat ministerium spiritale ex vtilitate temporali, magnam irreuerentiam in illud committit, & facile ad contractum descenderet.

11 *An si animo decipiendi promittat temporale?* Sequitur Quinto, Non esse simoniam si quis animo non quidem verè emendi aut soluendi, sed decipiendi dumtaxat, promittat aliquid temporale pro beneficio, vt rectè Caiet. opusc. 9. q. 2. to. 2. & Sotus l. 9. q. 8. ar. 1. Idem sentit Tolet. l. 5. c. 90. ratio est, quia iste non habet voluntatẽ verè emendi, sed mendacio decipiendi. peccat tamen, tum quia alterum inducit ad simoniam; tum quia externam opus simoniacum facit. Potest tamen beneficium sic obtentum retinere, si a legitimo collatore sit collatum, vt iidem DD. tradunt, & fatetur etiam Nau. c. 23. nu. 106. quamuis velit esse simoniam conuentionalem.

DVBITATIO II.

Vtrùm omnis venditio aut commutatio rerum spiritualium pro temporalibus, sit simonia Iure diuino prohibita.

12 *Quatuor modis res dicitur spiritalis seu sacra.* NOTANDVM est, rem aliquam in proposito posse dici *spiritalem* vel *sacram* ita vt sit materia simoniæ, quatuor modis. Primò, Quia talis est natura sua; vt sunt omnes supernaturales virtutes, & gratiæ præuenientes, & omnes gratiæ gratis datæ, siue consistant in habitu aliquo, siue in quadam assistentia Spiritus sancti. Secundò, Dicuntur sacræ, quia sunt causa sanctificationis; siue effectiua vt Sacramẽta; siue dispositiua & excitatiua, vt sacramentalia; concio, preces, exorcismus. Tertiò, Quia sunt effectus vel vsus sacræ potestatis. vt excommunicatio, absolutio, benedictiones, & consecrationes, quas facit Ecclesia; quamuis hæc etiam possint dici sacra secundo modo. Item prophetare, miracula facere; quia sunt operationes potestatis supernaturalis. Quarto, Dicuntur sacræ solum, quia annexæ sunt rebus sacris, idque vel proprie, vt beneficia, Ius patronatus, Ius eligendi; vel impropriè, vt officium sacristæ, officium œconomi Ecclesiæ.

13 Notandum Secundò, In quibusdam rebus spiritalibus esse aliquid temporale secundum se pretio æstimabile; vt in calice consecrato in beneficijs; in quibusdam nihil esse tale; vel si quid sit, minimi est pretij; vt in Eucharistia, in Baptismo.

14 *Simonia iuris diuini.* Dico Primò, Omnis venditio & commutatio rerum spiritalium cuiuslibet generis pro pretio temporali, si in ea habeatur ratio consecrationis, vel eius, quod supra naturam est, est simonia iure diuino prohibita; vt si quis vendat Sacramenta, vel sacramentalia, vel functiones potestatis spiritalis: vel si pluris vendat calicem consecratum, quam nõ consecratum: globulos benedictos, quàm non benedictos, idque non ratione laboris vel sumptuum, quos fecit vt curaret benedici, sed ratione benedictionis. est communis sententia Doctorum D. Thomæ q. 100. ar. 2. Durandi in 4. d. 25. quæst. 5. Richardi eadem distinctione circa tertium principale quæst. 1. Adriani quodlib. 9. ar. 1. Victoriæ relect. de simonia nu. 15. Soti l. 9. q. 5. ar. 2. Nau. c. 23. nu. 99. & 100. & aliorum.

Probatur Primò ex Scripturis, 4. Reg. 5. Giezi diuinitus punitur lepra, quod ausus fuerit pecuniam pro curatione lepræ per miraculum facta exigere. Matt. 10. *Gratis accepistis, gratis date*, hic Apostoli iubentur functionem doni miraculorum & sanitatum gratis præstare, quia illud donum gratis acceperant: atqui cetera omnia supernaturalia gratis accepta sunt: ergo gratis dari debent.

Vbi Aduerte, caussam cur gratis dare debeant, non esse præcise quia gratis acceperunt, (qui enim scientiam vel artem naturalem a Deo infusam haberet, posset eius vsum vendere) sed quia res talis est vt non possit humana industria, sed solo Dei munere haberi. & hoc vult Dominus significare illis verbis *gratis accepistis*; quasi dicat, donum illud tale est, vt vestra industria non potueritis assequi; sed gratis vobis concessum est: ac proinde etiam gratis eo vti debetis. Quibus verbis etiam significat illa spiritalia dona non esse ipsis collata ad temporalia emolumenta, sed ad fructum Euangelij, ad conuersionem & salutem animarum, vt patet ex verbis quæ proxime antecedunt: *Euntes*, inquit, *prædicate dicentes, quia appropinquauit regnum cælorum: infirmos curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, dæmones eijcite; gratis accepistis, gratis date*: nempe ad hunc finem. Itaque solum ad hunc finem concessa sunt. Vnde ex modo concessionis & fine constat non esse nobis datum dominium istorum donorum, seu ius disponendi de illis vel eorum vsu pro nostro arbitrio, sed solum dispensationem in spiritalem vtilitatem proximorum: ergo vendendo iniuria fit Deo; tum quia vsurpatur dominium rei ipsius, cuius ipse solam dispensationem concessit: tum quia hoc modo impeditur finis ad quem collata sunt: hoc enim ipso quo aliquid venditur, insinuatur non esse quid diuinum supernaturale pertinens ad salutem æternam, sed rem temporalem & humanam ad commoda huius vitæ dumtaxat spectantem. talia enim sunt omnia apud omnes gentes, quæ in cõtractus veniunt. Itaq; homines non putarent ista fieri virtute diuina, & desiderio salutis ipsorum, sed arte diabolica, & totum negotium religionis putarent esse fictitium & ad quæstum compatatum. Vnde patet hoc præceptum non esse positiuum, sed continere ius naturæ, maximè cum in nouo Testamento nulla sint præcepta diuina, positiua, præterquam fidei & Sacramentorum, vt communior sententia Doctorum tenet, & docet D. Th. 1. 2. q. 100. ar. 2. in corpore & ar. 1. ad 2. Actor. 8. *Pecunia tua tecum sit in perditionem*; (ait Petrus Simoni mago) rationem addit, *quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri*, id est, quia voluisti id, quod sola Dei donatione haberi potest, acquirere pecunia; vbi apertè insinuatur esse contra legem naturæ. ratio est, quia per talem contractum fit notabilis irreuerentia rei sacræ, & consequenter Deo eius largitori, dum tamquã prophana & humanis viribus parabilis æstimatur pecunia; in qua irreuerentia consistit malignitas simoniæ. 15 *Non est positiuũ præceptum illud Matth. 10. Gratis accep. &c.*

Petes, Vtrùm hæc simonia sit ita praua, vt mendacium, adulterium, & alia intrinsece mala. 16 *An sit intrinsecè mala.*

Resp. nomen *simonia*, sonare id, quod intrinsecè malum est, non minus quàm nomen *mendacium*, vel *adulterium*. An autem venditio spiritualium ita sit mala, vt ne per absolutam Dei potentiam concedi possit, est dubium. Verius videtur non ita malam esse, quin aliquando per aliquas circumstantias eius malitia possit impediri. fieri enim potest vt interdum eiusmodi sint circumstantiæ, vt prudentis iudicio non censeatur vlla iniuria fieri rei sacræ, etiamsi pecunia ad eam obtinendam detur vel exigitur, vt infra dicetur dubitatione septima, modo tamẽ ipsa res sacra pecunia non æstimetur, quasi non pluris valeret: hoc enim nec per absolutam Dei auctoritatem videtur posse concedi. etsi enim Deus sit absolutus omnium bonorum spiritalium Dominus; tamen ipse statuere non potest vt non pluris æstimetur quam pecunia: hoc enim intrinsecam inordinationem continet, non minus quam loqui contra mentem, vel cognoscere alienam: ipsa enim conditio rerum, quam ex natura sua habent, postulat diuersam æstimationem. vnde id fieri non posset sine iudicio falso & affectu peruerso. Quidam tamen putant Deum tamquam absolutum omnium rerum Dominum posse per suam absolutam potentiam concedere licentiam captandi quæstum ex vsu talium donorum, verbi gratia ex vsu gratiæ sanitatum, vel prophetiæ, & etiam ex collatione talium donorum, si quis posset ea in alterum conferre. Nam hæc omnia etiam temporalia commoda afferunt, verbi gratia sanitatem corporalem, notitiam vtilem ad negotia humana, quo casu cessaret irreuerentia. Nam ille homo vteretur iure suo sibi a supremo Domino concessu, idque secundum illius voluntatem: & tunc illa res non censeretur merè spiritalis, quia nõ ordinaretur, neque concederetur solũ ad salutem supernaturalem sicut modo, (imò parũ vel nihil ad eam tunc valeret) sed potissimũ ad commoda temporalia, itaq; ex fine cõferetur quasi temporalis. Esset tamen huiusmodi licentia cõditioni illarum rerum quasi violenta, nec satis diuinæ sapientiæ cõsentanea. Multa enim nõ repugnat fieri sola Dei potentia & auctoritate spectata, quæ tamen, si cõsideretur ratio diuinæ sapientiæ, & quid illa maiestatem deceat, re-

pugnantiam inuoluere videntur. Sic etsi ex parte potentiæ nullo modo repugnet Deum assumere in vnionem hypostaticam quamuis naturam irrationalem, tamen ex parte sapientiæ potest repugnare, quia deest iusta ratio, ob quam decore fieri possit.

17 Sed dubium est, Vtrùm ea in quibus est aliquid pretio æstimabile, possint ratione illius vendi? De quibusdam nulla est difficultas; vt de calicibus, vestibus sacris, chrismate & similibus, quorum materia magno constat antequã consecretur: oon enim amittit suum pretium per consecrationem. Sed maxima controuersia est de beneficijs.

Ad benefi- cia Iure na- tura sinstom nino inuen dibilia.

Sunt duæ sententiæ; Prior est ferè communis Theologorum, Beneficia Iure diuino esse inuendibilia: quia Ius percipiendorum fructuum est spiritale. Ita Caieta. tom. 2. tract. 9. q. 1. Victoria, de simonia num. 41. Sotus l. 9. q. 7. art. 1. & alij.

18 Altera est Nau. cap. 23. num. 108. vbi multis rationibus probare nititur, beneficia quoad partem pecuniariam & temporalem vendi posse a Summo Pontifice, sicut vasa sacra. Eamdem tenent fere omnes Canonistæ, secuti Glossam in cap. Ex parte. 1. de officio Delegati, & in capit. primo de simonia.

Resp. conci- liando sen- tentias.

Respondeo & dico Secundò, Vtramque sententiam rectè explicatam veram videri: si enim beneficium consideretur plane formaliter, quatenus est ius fructuum, obtingens per officium sacrum, sic Iure diuino est inuendibile; quia non potest vendi officium sacrum, per quod hoc Ius habetur, Simili modo Ius decimarum dicitur esse inuendibile, quia non potest vendi ministerium sacrum, per quod hoc Ius competit: vendere enim hoc modo Ius fructuum, est vendere officium, in quo illud Ius consistit. neque Nauarrus id intendit negare. Si verò beneficium consideretur materialiter, nempè pro Iure ad illos fructus, qui officio sunt annexi; sic beneficium vendi potest per Pontificem

19 absque simonia Iuris diuini; quia in potestate ipsius est, Ius ad illos fructus separare ab officio, & alteri dare, vel relinquere officio annexum. sicut ergo si illud separaret & alteri venderet, nullam simoniam committeret, quia non venderet aliquid spiritale; sic etiam si aliquam summam pecuniæ exigeret ab eo, qui beneficium sibi cupit conferri, vt ius illud titulo annexum relinquat, vel vt separatum illi vniat, nullam simoniam iuris diuini committeret. hæc est mens Nauarri. Idem docet Adrianus quodlibet. nono, ad 5. principal. vbi dicit, *Beneficia ratione Iuris fructuum posse vendi, si Papa intendat vendere Ius fructuum non mediante aliquo officio spiritali: secus autem si mediante tali officio.* Vnde sequitur idem posse facere Episcopos absque simonia, nisi Iure esset prohibitum: quia possunt ex causa Ius fructuum saltem secundum partem ab officio separare, & illud alteri attribuere. Immo idem aliqua ratione possent priuati, nisi Iura obstarent, seposito enim Iure positiuo, posset priuatus partem fructuum ad vitam elocare, & beneficium cum reliqua parte in alterũ resignare: ac proinde posset etiam aliquid exigere vt beneficium cum integris fructibus resignet, siue vt partem illam fructuum elocatam, sibi non reseruet. Verum quia Iure statutum est vt non possint vllo modo sine auctoritate superioris Ius fructuum in totum vel in partem ab officio seu titulo separare, (vt patet toto titulo Vt ecclesiastica beneficia sine diminutione conferantur) necesse est vt si resignent titulum, simul etiam censeantur renuntiare omnibus fructibus, ita vt hoc ipso, quo alter accipit titulum, accipiat etiam Ius ad omnes fructus titulo annexos. Quare si exigat aliquid temporale pro Iure fructuum, censebitur illud pro ipso officio exegisse; quia Ius fructuum in alterum transferre non potest, nisi mediante titulo: & ita præsumitur commisisse simoniam Iuris diuini. In re tamen non est necesse vt

Qua ratio- ne per Pon- tif. posses vẽ di benef. absque simo nia.

20 sit simonia Iuris diuini; quia etsi Iure non possit Ius fructuum separare à titulo, & transferre in alium absque interuentu tituli spiritualis, tamen potest illud facere facto vel tentare facere. sicut enim elocat partem fructuum ad vitam, vel etiam absque elocatione sibi seruat, & resignat titulum cum reliqua parte prouentuum, resignatario non contradicente, non committit simoniam Iuris diuini; neque etiam committet, etiamsi hoc Ius postea illi vendat: quia iam ante titulus in eum translatus erat erit tamen iniustitia, & tenebitur ad restitutionem, quia non potuit Ius fructuum à titulo separare. Vnde vna cum titulo in resignatarium est translatum; & consequenter ipsi fructus debentur, nisi eos condonet.

Ex his patet Primò, Hic non esse verè simoniam Iuris diuini, nisi quis intendat Ius fructuum vendere mediante officio, vt benè Adrianus dixit, licet præsumatur esse. quo modo autem sit simonia Iuris humani, statim dicetur. 21

Patet Secundò, Multo minus esse simoniam Iuris diuini in venditione officij sacristæ, & œconomi Ecclesiæ; quia multo minus sunt spiritualia, quam beneficia: sunt enim officia merè temporalia, etsi aliquem ordinem habeant ad supellectilem sacram, quam tractant, vel ad Ecclesiæ ministros cultumque diuinum, quatenus horum prouentus, qui ad cultum diuinum sunt deputati administrant.

DVBITATIO III.

Vtrùm permutatio rerum spiritualium inter se, sit simonia Iuris diuini.

RESPONDEO non esse, si nullum temporale interueniat, ratione cuius hæc permutatio fiat. Ita Victoria num. 17. qui pro hac sententia citat Inno. in c. Quæsitum, & D. Thom. in 4. dub. 25. q. 3. a. 3. ad 8. Eamdem tenet Sotus l. 9. q. 5. ar. 2. & Durandus d. 25. q. 5. num. 9. & alij. Est contra Richardum in 4. d. 25. circa tertium princip. q. 1. & contra Adrianum quodlib. 9. ad quartam confirmationem litera E. 22

Contra A- drian. & Richar.

Probatur Primò, Quia omnes Theologi & Canonistæ tenent, licere cum auctoritate Superioris permutare beneficium cum beneficio, & titulum cum titulo; idque etiam constat ex c. Ad quæstiones, de rerum permut. & ex clem. vnica, eod. tit. vbi Ecclesiarum, beneficiorum, & titulorum permutationes à Pontificibus approbantur, & tamen plerique Theologi docent beneficia Iure diuino naturali esse inuendibilia; certumque est titulos ipsos omnino inuendibiles esse pretio temporali: atqui si talis permutatio esset iure naturæ prohibita, non posset fieri cum auctoritate Superioris: hic enim à Iure naturæ eximere non potest, neque facere vt liceat quod eo iure est nefas.

Secundò; Quia hæc permutatio non videtur vllam irreuerentiam continere, nihil enim indecori est; si paciscantur mutuas preces, mutua sacrificia, mutuam operam in audiendis confessionibus, & similibus officijs, vt Sotus ait. Similiter si globuli benedicti & rosaria inter se commutentur, etiam habita ratione sanctitatis & benedictionis: non enim iniuria est rei sacræ si cum alia sacra componatur; sed si cũ temporali. Vnde etiam non erit simonia, si duo adulti paciscantur vt se mutuo baptizent, etsi contrarium doceat Richardus sup.

Sed contra obijcitur Primò, Mat. 10. dicitur, *Gratis accepistis, gratis date*; sed is, qui permutat rem sacram cum sacra, non dat gratis: ergo, &c. Ita Adrian. 23

Obiectio- nes.

Resp. negando minorem, ad sensum verborum Domini: nam *gratis dare*, est dare sine mercede, vel pretio temporali, vt colligitur ex verbis sequentib. *Nolite possidere aurum*, &c. Ita Hier. Chrysost. & Glossa in hunc locum Matt. & alij Patres.

Gratis dare.

Obijcitur Secundò, Qui permutat hoc modo rem spiritalem pro spiritali, insinuat suo facto se eius habere dominium, cum permutatio dominium transferat: ergo committit irreuerentiam in illam.

Resp. Primò. Negando antedecens: sicut enim is, qui rẽ spiritalem confert absque permutatione, non testatur per hoc se eius habere dominium, quamuis in alterũ eam conferat; sed solum se habere potestatem illam conferendi. ita neque is, qui eam commutat cum alia, indicat se habere dominium, sed solum Ius quoddam eam in alterum conferendi, & pro ea aliam exigendi, in qua non dominium propriè, sed simile Ius acquiritur.

Permutatio non necessa rio requirit dominium.

Secundò, Concesso antecedente, nego consequentiam. certum enim est nos multarum rerum sacrarũ habere dominium, vt earum, quæ in nostris actionibus sitæ sunt, & quarum materia nostra est, vt rosariorum, icuncularũ, &c. non tamen idcirco illis quouis modo vti possumus, sed eo, qui non repugnet illarum sanctitati; vt cum inter se commutantur. vnde tale dominium non est vllo modo contra reuerentiam ipsis debitam.

Obijcitur

Obijcitur Tertiò; In commutatione, quæ ex pacto præuio, nascitur obligatio naturalis, quæ quatenus hominem ab aliquo temporali commodo impedire potest, & onero sa censetur, est pretio æstimabilis: ergo si licet res spirituales interueniente pacto commutare, dabitur spiritale pro temporali.

Respondeo negando consequentiam; si enim ex pacto fit oblatio reciproca, tunc obligatio compensatur cū obligatione. si autem obligatio solū fit ex altera parte; (vt quādo alter in præsenti rem tradit, altero se obligante) tunc nō traditur res pro obligatione, sed pro re spiritali futura, quam quia alter non potest modo exhibere, obligat se ad eam in futurum: nūc autem nihil dat. Sicut si tibi sumptus aliqui essent faciendi ad rem debitam sistendam præsentem, hi non darentur in solutionem, neque pro re alterius; ita nec obligatio illa datur in solutionem. Denique & illa obligatio per se spiritalis est, etsi per accidens incommodum aliquod temporale annexum habeat. hoc enim non refert, nam solum habetur ratio rei spiritalis, quam hæc obligatio directè respicit.

DVBITATIO IIII.

Vtrùm sit aliqua simonia Iuris humani, & in quibus contractibus ea cernatur.

24 *Sententia Durandi.* DVRANDVS in 4. d. 25. qu. 5. & quidam recentiores hunc secuti, existimant nullam esse simoniam solo Iure ecclesiastico introductam. Ratio ipsorum est Primò, Quia circa id, quod non ex se, sed solum ex prohibitione Iuris est malum, tantummodo potest esse peccatum inobedientiæ, non autem irreligiositatis: nam tota ratio peccati est ex violatione præcepti humani: atqui violatio præcepti humani solum constituit peccatum inobedientiæ. Secundò, Quia Ecclesia sua prohibitione, id, quod non est sacrum, non potest facere sacrum, sed necesse est, si velit facere sacrum, vt adhibeat aliquā benedictionem, & tunc venditio eius erit simonia Iuris diuini, non humani. Addunt tamen dici simoniam, quia tali contractui constitutæ sunt pœnæ simoniacorum.

25 *Simonia Iuris humani.* Respondeo & dico Primò, Esse aliquam veram & propriè dictam simoniam solo Iure ecclesiastico introductā. est communior sententia Theologorum & Canonistarum in cap. Quæsitum. & cap. Cum olim, de rerum permutatione. ratio est, quia Ecclesia, sola sua lege & ordinatione, potest facere vt id, quod natura sua ob partem temporalem non erat inuendibile, fiat inuendibile, seu inhabile ad venditionem ob partem spiritalem, seu in reuerentiam rei spiritalis connexæ; non addendo tamen nouam aliquam sanctitatem, vel consecrationem: ergo si quis tunc rem illam pretio venderet, committeret veram simoniam, violando rei illius sanctitatem per contractum. *Immunitas loci & personæ est a lege positiua.* Confirmatur a simili, quia locum sacrum ratione sanctitatis potest suo decreto reddere immunem, ita vt Iudex sæcularis non possit reum inde vi abstrahere, adeò vt si contra faciat peccet non solum contra obedientiam, sed etiam contra virtutem religionis & loci sanctitatem: & eum, qui habet ordinem aliquem vel tonsuram, potest reddere immunē a potestate Iudicis sæcularis, ita vt peccet contra religionem, si eum ad suum tribunal pertraxerit: ergo etiam rem sacram potest reddere immunem à venditione, ita vt si vendita pretio fuerit, peccetur contra rei sanctitatem, & non tantum contra obedientiam.

26 *In quibus locum habeat.* Dico Secundò, Hæc simonia iuris humani, Primò, Locum habet in venditione beneficiorum secundum partem temporalem.

Secundò, In venditione quorumdam munius spiritualium, vt officij sacristæ, œconomi Ecclesiæ, aduocati Ecclesiæ & similium, & forte etiam in venditione pensionum.

Tertio, In permutatione beneficiorum facta sine auctoritate Superioris, in renuntiatione reciproca, in simonia confidentiæ, & similibus.

Vēditio beneficiorum. Prior pars, *de venditione beneficiorum*, probatur, quia omnium sententia constat hanc esse simoniam; id enim plurimi Canones expressè habent: atqui non est simonia iuris diuini, si non intendant aliud emere & vendere, quàm ius fructuum, & ipsam dignitatem seu officium absque pretio transferant: ergo est simonia iuris humani. sicut iuris humani sacrilegium est capere rem in Ecclesia, percutere Clericum.

Vēditio officiorum. Altera pars, nempe *de venditione officiorum* illorum, probatur cap. Saluator. 1. quæst. 3. vbi ad eamdem rem adducitur auctoritas Concilij Chalcedonensis, quæ verbatim refertur can. Si quis Episcopus 1. quæst. 1. his locis dicitur esse simonia vendere officium *œconomi, vicedomini, aduocati, sacristæ, castaldi*: atqui non est simonia Iuris diuini; quia sunt officia temporalia, ordinata solum ad temporalium administrationem, nec est in illis vlla sanctitas per consecrationem vel benedictionem: nam *œconomus* est, qui res Ecclesiæ & Canonicorum gubernat. *Vicedominus*, est œconomus rerum Episcopi. *Aduocatus*, qui causis Ecclesię tractandis præest. *Castaldus* est, qui alias dicitur Maior domus, vt Glossa explicat: ergo solum est simonia Iure ecclesiastico.

27 *Obiectio.* Dices vocari simoniam, quia pœna simoniæ tali venditioni constituta est. Sed hoc non satisfacit; ideo enim pœnæ simoniacorum statuuntur, quòd simonia commissa sit; non autem ideò dicitur commissa simonia, quod pœnæ illæ sint contractæ, vt patet ex Canone Saluator, vbi sic dicitur; *Cur sancta Synodus Chalcedonensis, procuratorem vel defensorem Ecclesiæ, vel quemlibet regulæ subiectum, adeò per pecuniam ordinari prohibet, vt interuentores quoque tanti sceleris anathematizet; nisi quod eosdem simoniacos iudicet?* Ratio est, quia in his officijs est quædam dignitas ob coniunctionem, quam habent cum supellectili sacra, vel cum rebus & ministris Ecclesiæ, ob quam dignitatem Ecclesia potuit statuere vt essent inuendibilia & immunia a contractibus humanis; *Quomodo sit in his simonia.* quæ immunitas non potest violari absque violatione illius dignitatis, à qua mediante Ecclesiæ statuto prouenit: sicut immunitas, & Ius asyli concessum locis sacris, non potest violari absque sacrilegio & violatione sanctitatis, a qua illa immunitas mediante lege Ecclesiæ dependet. sicut enim Ecclesia per suā legem, qua prohibet a loco sacro (ob eius reuerentiam & sanctitatem) hominem auelli, constituit actum illum, quo legi obeditur in specie religionis, & contrarium, quo lex violatur, in specie sacrilegij, & ipsum locum sacrum facit materiam religionis & sacrilegij quoad hunc actum; ita hæc officia facit materiam religionis & simoniæ per suā legem; & actus venditionis & non venditionis facit actum simoniæ & religionis.

28 *Ad argumentum Durandi.* Hinc patet responsio ad prius argumentum Durandi: negandum enim est, Id, quod tantum est malum ex Iuris prohibitione, esse solum contra obedientiam: esse enim contra obedientiam est solum ratio generica, præter quam debet habere malitiam certæ speciei contra aliquam virtutem particularem, in cuius materia peccatur, & ex cuius motiuo præcipitur. sic vesci carne in Quadragesima, Feria sexta, vel Sabbato, non solum est contra obedientiam, sed etiam contra temperantiam vel abstinentiam Christianam, quæ temperantiæ est species; & omittere Missam die festo, non solum est contra obedientiam Ecclesiæ debitam, sed etiam contra religionem, qua Deum colere tenemur: & auellere furem e loco sacro, est sacrilegium contra reuerentiam sanctitati loci debitam. *Lex facit materiā necessariā virtutis, quæ per se talis non erat.* Eodem modo vendere vel emere officia illa temporalia Ecclesiæ, non solum est contra obedientiam, sed etiam contra religionis virtutem. quia præceptum humanum in materia alicuius virtutis, potest intuitu motiui illius virtutis, id, quod non erat materia necessaria, facere materiam necessariam; & actum qui non erat necessarius, facere necessarium, ita vt virtus sine illo, vel certè cum eius contrario consistere nequeat, vt supra explicatum est. Ratio a priori est, quia in his concurrit duplex ratio obligandi: altera generica, altera specifica. Generica est, quæ præcisè prouenit ex præcepto Superioris, abstrahendo ab hac vel ab illa materia virtutis. Specifica est, quæ supposito præcepto resultat ex conditione materiæ, & particulari honestate obiecti formalis seu motiui, quod Superior in illa materia respicit, & ob quod præceptum imponit.

29 Ad secundum argumentum. Etsi Ecclesia per suam prohibitionem ex re prophana non faciat sacram, sicut per suam benedictionem, & consecrationem; tamen facit vt illa res, propter ordinem, quem habet ad rem sacram, fiat in-

uendibilis: & hoc sufficit ad obiectum simoniæ.

30 *Permutatio beneficiorum.* Tertia pars, de *beneficiorum permutatione*, probatur ex c. Quæsitum. 5. de rerum permutatione, vbi Vrbanus III. ait, *Generaliter teneas, quòd commutationes prabendarum de Iure fieri non possunt, præsertim pactione præmissa, quæ circa spiritualia vel spiritualibus annexa, labem semper continet simonia*, & c. Cum olim. 7. eod. tit. iubentur priuari suis beneficijs, qui ea propria auctoritate permutant. Ratio est, quia Ecclesia ob sanctitatem sacri ministerij potuit ea facere impermutabilia.

Dicitur simonia generaliori ratione. Aduerte tamen, hanc permutationem non dici propriè simoniam, sed tantum generali ratione & imitatione quędam; nam propriè simonia est, cum datur temporale pro spirituali: vt supra dictum est, & docet Sot. l. 9. q. 5. ar. 1. & q. 7. 2. 2. Pet. Nau. l. 2. c. 2. n. 436. Arrag. q. 10. ar. 1. & alij: idque patet ex facto Simonis, vnde nomen traxit. Confirm. quia aliud genus irreuerentiæ est dum datur temporale pro spirituali, aliud dum spiritale pro spirituali contra præceptum Superioris.

31 *De permutatione aliarum rerum, an simoniaca.* Dices, Cap. Quæsitum. 5. dicitur, *Pactio circa spiritualia vel spiritualibus connexa labem semper continet simonia*; & c. vlt. de pactis; *Pactiones factæ pro quibusdam spiritualibus obtinendis; cum in huiusmodi omnis pactio, omnisque conuentio debeat omnino cessare, nullius sunt momenti*: ergo etiam commutationes aliarum rerum spiritualium erunt simoniacæ censendæ.

Respondeo, Canones loqui vel de pactione in qua interuenit aliquod temporale, quod detur pro spirituali, vt c. vlt. de pactis, & c. 2. Quam pio. 1. q. 2. vel de beneficijs, quorum permutatio propria auctoritate facta, peculiariter est prohibita, vt c. Quæsitum, & c. Cum olim, supra: aliarum enim rerum spiritualium commutatio nusquam inuenitur prohibita; quod etiam Toletus fatetur l. 5. cap. 78. & Sot. l. 9. q. 5. in fi.

Adde, in quibusdam rebus contraria consuetudine hisce Canonibus esse derogatum, ita vt etiam temporale aliquid liceat pacisci; vt inf. dub. 8. dicetur.

De renuntiatione reciproca, & simonia confidentiæ infra dub. 14. & 16.

DVBITATIO V.

Vtrùm Papa possit esse simoniacus.

32 *Non incurrit pœnas iuris.* RESPONDEO & dico Primò, Papam non posse incurrere pœnas simoniæ iure ecclesiastico statutas, vt excommunicationem, suspensionem, inhabilitatem, &c. est communis DD. Ratio est, quia Princeps nō subest suis legibus, quoad vim cogendi per pœnas, cum nemo iurisdictionem in seipsum habeat; sicut nec par in parem. vnde etiam sequi videtur, eum, qui contrahit cum Papa, non incurrere hasce pœnas; etsi contrarium sentiat Adrianus quodlib. nono, & Ioannes Andreas ab ipso citatus, & multi alij. ratio est, quia hoc ipso, quo cupit aliquem secum sic contrahere, censetur illum eximere a lege quantū potest; *Nec qui cū illo paciscitur.* non enim credibile est quòd velit illum punire pro operé ad quod inuitat, vel certè in quod consentit; sic enim seipsum condemnaret. Idem dicendum de Episcopo, qui ludū aleæ sub pœna excommunicationis vetuit, & postea aliū ad ludendum secum inuitat. Huius sententiæ est Sotus lib. 9. quæst. 5. ar. 5. Syluester v. Simonia, quęst. 4. Palud. distin. 25. quæst. 4. ar. 1. conclusio. 3. Couarruuias ad regu. Peccatum, par. 2. §. 8. num. 9. Vnde sequitur talem non teneri renuntiare.

Dico Secundò, Papa potest contrahere culpam simoniæ Iuris diuini. ratio est, quia æquè ac alij subiectus est legi diuinæ & naturali.

Sed tota difficultas est de simonia Iuris humani. Sotus putat Papam non posse huius simoniæ labem contrahere: idem sentit Sylu. q. 4.

33 *An labem simoniæ iuris positiui contrahat.* Respondeo & dico Tertiò, Verius esse Papam incurrere culpam simoniæ iuris humani exigendo pecuniā pro officijs iure vendi prohibitis, vel pro beneficijs; nisi rationabilis causa subsit, ob quam illa lege censeatur exemptus. Patet ex ijs, quæ 1. 2. q. 96. ar. 5. tradi solent, & docet Victoria relect. de simonia, num. 39. ratio est, quia obligatio, qua Princeps tenetur seruare legem suam, non oritur immediatè à voluntate & potestate Principis volentis se obligare, sicut ea obligatio, quæ est in subdito, (nam Princeps non est sibi Superior, vt seipsum possit immediatè suo præcepto obstringere) sed oritur ex ipsa rei natura, in conditione Principis & Reipublicæ; ex qua prouenit vt Ius naturale dictet Principem debere pati legem, quam ipse subditis imponit: L. 1. tit. Quod quisque iuris, & c. Cum omnes, de constitutionibus: quod intellige si ratio legis æquè in vtrinque locum habeat. Vnde sequitur Principem non posse seipsum pro arbitrio lege sua eximere, cum iure naturali teneatur se suis subditis conformare. quare si contra fecerit, peccabit pro conditione materiæ & virtutis præceptæ; vt si non ieiunet tempore Quadragesimæ, peccabit contra temperantiam: si non seruet diem festum, contra religionem. Vnde si vendat officia Ecclesię vel beneficia, peccabit simonia. obligatio enim illa, qua tenetur se conformare subditis, est generalis, quæ contrahitur secundum variā materiam, & species virtutum, ad quas subditus obligatur. *Obligatur Princeps suis legibus quomodo.*

Quòd si iusta causa subsit, quidam dicunt posse tunc secum dispensare, sicut cum subdito. Sed verius est dispensationē hic locum non habere: quia non obligatur ex imperio suæ voluntatis, sed iure naturali, in quo non potest dispensare. Neque verò ea est opus, quia posita causa, cessat illa obligatio per se, eo quòd desinat illa ratio, ob quam se subditis debebat conformare. *Posita causa non est opus dispensatione.*

Aduerte tamen, si absque iusta causa fecerit cōtra suam legem, non peccaturum mortifere, modo scandalum absit; quia non tenetur illam seruare, nisi illo Iure, quo se tenetur conformare subditis. Sed de his plura 1. 2. quæstio. 96. artic. 5. 34 *Non peccat mortiferè.*

DVBITATIO VI.

Quotuplex sit simonia.

RESPONDEO, Duæ sunt præcipuæ diuisiones simoniæ. Prior est, qua diuiditur *simonia* in eam, quæ est *Iuris diuini*, & in eam, quæ *Iuris humani*, de qua satis dictum est dub. 2. 3. 4. 5. 35

Altera est, qua simonia diuiditur *in mentalem conuentionalem, & realem*, vide Nau. c. 23. num. 102. & Caiet. v. Simonia. & alios. *Simonia triplex.*

Simoniam mentalem vocamus propriè hoc loco, non quidem internum propositum, quo quis vult exterius simoniacè contrahere; (quamuis hoc etiam sic appellari possit) sed propositum internum, quo quis, dum confert alteri spiritale, intendit illum obligare ad reddendum temporale: vel contra, quando confert temporale, intendit illum obligare ad reddendum spiritale, sine vllo pacto externo: vt si quis seruiat Episcopo hac intentione vt in mercedem conferatur ei beneficium, & tandem beneficiū conferatur, nulla tamen externa verbis aut nutibus facta conuentione, est simoniacus mentalis. *Mentalis.*

Simonia conuentionalis est, quando non solum est internum propositum obligandi, sed etiam proceditur ad externam conuentionem, sine tamen executione, saltem vtrimque facta. Et hæc conuentio non tantum fit verbis expressis & directis, sed etiam obliquis & obscuris, interdum nutibus, vel sola pretij oblatione in speciem donationis, tamen ex circumstantijs aduerti potest. Est autem hęc conuentionalis duplex. Alia enim est *purè conuentionalis*, vtpote neutra ex parte completa. Alia est *conuentionalis mixta*, quæ completa est ex altera tantum parte, ita vt quodammodo constet reali & conuentionali: vt si pactione inita conferatur beneficium, altera parte nondum soluente pretium: vel contra, si soluatur pretium nōdum collato beneficio. huius speciei est simonia, quæ dicitur *confidentia*, qua quis paciscitur cum eo, cui confert vel renuntiat beneficium, vt eo cum suis fructibus vel eorum portione cedat alteri, v. g. nepoti, fratri, &c. 36 *Conuentionalis.*

Realis est, quando pactio ex vtraque parte completa est, saltem inchoate; vt si collatio beneficij facta sit, & pretij pars soluta. hæc peior est quam conuentionalis; excepta ea, quæ est confidentiæ, vt infra dicetur. *Realis.*

Sequitur nunc vt explicemus modos particulares, quibus simonia videtur posse committi.

DVBITATIO VII.

Vtrùm in graui vel extrema necessitate liceat dare pretium pro Sacramentis.

Pro baptismo. Exemplum sit, habes infantem baptizandum morti vicinum, & sacerdos recusat eum baptizare, nisi 10. aureos numeres, nec alia tibi ratio procurandi baptismi suppetit. Item, tu ipse nondum es baptizatus, & morte instante, alia ratione baptismum obtinere nequis.

37 *1. Sententia.* PRIMA sententia est, In hoc casu non esse licitum dare pecuniam pro baptismo, etiamsi infans sine baptismo esset moriturus. Ita Diuus Thomas in 4. d. 5. quæst. 2. ar. 2. & d. 25. quæst. 3. ar. 2. & insinuat quæst. 100. art. 2. ad 1. Alexander Halensis 2. par. quæst. 187. num. 3. art. 1. §. 1. Richar. d. 25. ar. 2. quæst. 1. Palud. eadem distinct. quæstio. 8. & Glossa in c. 100. Baptizandis. 1. quæst. 1. vbi dicit, in hoc casu potius permittendum infantem mori: addens, ego tamē potius darem pecuniam, quàm permitterem eum sic mori, licet non deberē sic facere: quòd sanè absurdè satis dictum est, etsi fortè benignè possit explicari. Ratio horum est, quia emere Sacramentum est intrinsece malum, sicut & vendere: ergo nullo casu licitum; non enim sunt facienda mala vt eueniant bona.

2. Sententia. Altera sententia est, In eo casu licere dare pecuniam, non quidem pro Sacramento propriè, sed ad vexationem redimendam. Hanc tenet Gerson tract. de simonia, ad sextam rationem. Panorm. in capit. Cum in Ecclesiæ corpore, de simonia, Caietan. quæst. 100. ar. 2. sed hi duo tantum id concedunt in casu infantis, non adulti; quia hic potest sibi alia ratione consulere. Eamdem sententiam probabilem esse insinuat Richar.

3. Sententia. Tertia est, Absolutè licitum esse in eo casu dare pro ipso Sacramento obtinendo. Indicat Sotus l. 9. q. 6. a. 1. & dicitur Fran. Vict. ita sensisse, & Thomistæ dicunt esse probabile, & apertè tenet Adrian. sup.

38 Dico Primò, Non potest dari pecunia pro baptismo, tamquam pretium æquiualens: id enim intrinsecè malum est, vt dictum est sup. nu. 16. & iuxta hunc sensum prima sententia est vera.

Vt deponat prauam voluntatem. Dico Secundò, Si sacerdos aliquis nollet hoc vel aliud Sacramentum administrare nisi pro pecunia, possem ei dare pecuniam, vt prauam illam voluntatem deponat, & debito modo conferat. Ita Adrian. sup. Ratio est, quia hoc nō est emere Sacramentum, sed inducere vt malum propositum commutet, & iniuriam rebus sacris non inferat; sicut enim potest induci pecunia vt ab alijs peccatis abstineat, ita etiam vt a simonia.

39 *Licitum dare pecuniā pro baptismo obtinendo in necessitate.* Dico Tertiò, Valde probabile est, in casu prædicto licitum esse offerre pecuniam, non quidem tamquam pretiū Sacramenti propriè, sed tamquam medium alliciendi animi alterius ad obtinendum Sacramentum. tenet Altisiodorensis 3. p. Summæ q. 3. de simon. vbi dicit, *in illo casu possum paruulum baptizare: si non habent aquam, licet eis pecuniam dare sacerdoti, non pro baptismo*; (intellige vt pretium baptismi) *sed pro remouenda suria sine obstaculo quominus habeant quod puero debetur.* Adrianus supra, *Sicut possem Sacerdotem illum inducere minis & precibus, ita etiam pecunia.* Idem credo velle auctores secundæ sententiæ, dum dicunt licere ad redimendam vexationem; & Sotum loco citato.

Probatur Primò, Quia dans pecuniam eo euentu, non censetur vllam irreuerentiam irrogare Sacramento, sed potius magnam reuerentiam, dum suo facto testatur esse necessarium ad salutem. non enim æstimat illud pecunia, neque intendit pecuniam dare tamquam pretium, sed solum intendit inducere illum vt velit id, quod debet velle, & explere insanam cupiditatem, quæ illum impedit quo minus det quod alteri ad salutem necessarium.

Necessitas multa excusat. Secundò, Extrema necessitas multa alia excusat à peccato sacrilegij, homicidij, furti, inobedientiæ, intemperantiæ, & similibus, in quibus si abesset necessitas, esset malitia talis peccati, vt patet in absolutione data in extremis ob signa contritionis, in occisione ob defensionem, in surreptione rei alienæ ob famem extremam, &c. cur non etiam excuset in hoc casu hanc pecuniæ dationem ab irreuerentia? necessitas enim facit vt id, quod alias censeretur esse irreuerentia, hic & nunc non censeatur; vt patet in Dauide & socijs, cum sumerent panes propositionis, quibus solis sacerdotibus vesci licebat. 1. Reg. 21. & Matth. 12. Eodem modo necessitas poterit facere vt oblatio pecuniæ, causa obtinendi Sacramenti, non censeatur irreuerentia aut sacrilegium, aut propriè emptio Sacramenti; quæ tamen alias talis haberetur.

Tertiò, Si alius sacerdotem impediret ne Sacramentum conferret, posset ei dari pecunia vt cesset impedire: cur, nō etiam potest dari ipsi sacerdoti, vt tollat impedimentum, quod ipse sibi per auaritiam posuit?

Quartò, Licitum est illum inducere minis; aut nōn etiā muneribus & pecunijs?

Quintò, Omnia bona temporalia sunt homini concessa vt iuuent eum ad suum finem: ergo si spiritalia ad salutē necessaria non possis ob malitiam ministrorum, vel diuinā dispositionem aliter obtinere quàm dando pro eis tua temporalia, nihil inordinatum ea ratione committes. Confir. quia si mea salus esset in potestate tua, & tu nolles me saluare nisi dem pecuniam, possem omnem meam substantiam largiri vt mihi salutem impertias.

Sextò, Simoniæ turpitudo non tā sita est in eo, quòd per temporalia compares spiritalia tibi salutifera, quam quòd per spiritalia conquiras temporalia, ex illis quæstum faciendo. hoc enim cedit in magnam irreuerentiam spiritalium bonorum, quia ordinantur ad temporalia, tamquam media ad finem; ac proinde minoris videntur æstimari: & hoc est, quod passim in Scripturis prohibetur; vt Matt. 10. Acto. 8. Simon enim volebat emere vt venderet: Giezi quoque ex spiritalibus temporalia captabat. Qui autem dat temporalia pro spiritalibus, quæ gratis obtinere nequit, non destinat spiritalia ad temporalia, sed contra temporalia tamquam media destinat ad spiritualia tamquam ad finem; vnde pluris æstimat spiritalia: si tamen ex illis alia commoda temporalia (vt fit in beneficijs) non expectet. 40 *In quo sita potissimum turpitudo simoniæ.*

Itaque in hoc opere non videtur alia esse inordinatio, quā quòd dando pecuniam videaris consentire venditioni spiritalium, & pretium temporale exæquare rei spiritali, sed neutrum obstat in nostro casu: non enim magis consentit venditioni, quàm petens mutuum consentit iniquæ voluntati vsurarij: & si consentiret, solum consentiret tamquam in minus malum; minus enim malum est, vt sacerdos vendat baptismum, quàm vt infantem perire sinat vnde si aliter obtineri baptismus nequiret, posset sacerdos induci, vt saltem pro pecunia administret, vt rectè Adrianus ait, neque etiam censetur æquare pecuniam Sacramento, quia non dat illam vt pretium Sacramenti, sed vt medium necessarium ad alliciendum animum & Sacramentum obtinendum. 41

Dices Primò, Si licet aliquid dare ad obtinendam collationem Sacramenti in eo casu: ergo licebit aliquid etiam spiritale vendere, si iniquus ille sacerdos id postulet. *Obiectiones.*

Resp. negando conseq. quiā præterquam quòd venditio est longè deterior, vti dictum est; si vellet sibi rem spiritalē vendi, & non gratis dari, censeretur id velle in contemptū religionis, & per consequens videreris eius prauitati morem gerere. Vnde non probo quod ait Sotus l. 9. q. 6. ar. 1. *Si sacerdos ita esset malus vt nollet præbere, nisi iures te dare pretium pro ipso Sacramento, te posse iurare, & dare pro ipso Sacramento*: quia cum ille petat in contemptum religionis, non potes ei morem gerere. 42

Dices Secundò, Ille sacerdos non censetur vexare nisi negando vel non dando Sacramentum, quod saltē ex charitate tenetur conferre: atqui hoc non tollitur nisi conferendo. negatio enim actus non tollitur nisi actu opposito: ergo dare pro redimenda vexatione in hoc casu, est dare pro ipsa collatione Sacramenti.

Resp. negando cōseq. propriè loquendo; collatio Sacramenti est quidem finis cur detur pecunia; non autem id, cui pecunia vt pretium respondet.

Dicitur autem dari pro redēptione vexationis, quia datur ad alliciendum animum vt prauam voluntatē non dādi deponat, & in bonam commutet; quòd sane licitum est. Quando enim praua alicuius voluntas est mihi causa mali; possum precibus, promissis & donis inducere vt illam mutet, & in beneuolentiam conuertat: & quia hoc fit ad ingens malum, quod occasione iniquitatis ipsius obueniret, auertēdum, dicitur redemptio vexationis. Pari modo, 4 *Quomodo censeatur esse redēptio vexationis.*

si non electo Petro, secuturum esset vt hæretici occuparent Ecclesiam, possem dare pecuniam, non pro electione Petri propriè, sed ad alliciendos animos electorum ad fauorem, vt sic electo Petro tantum malum auertatur.

44 *Pro adulto beneficio.* Ex dictis sequitur, non solum pro infante, sed etiam pro adulto posse dari pecuniam ad alliciendum animũ sacerdotis, si alioquin absque baptismo moriturus esset: quia illa necessitas sufficiens est ad tollendam irreuerentiam; & non minus censetur dari ad redimendum vexationem, quã in casu infantis: quia est iustus metus damnationis. *Pro absolutione.* Idem dicerem quando agitur de absolutione in extrema necessitate. Imò si esset aliqua regio, quæ non posset impetrare prædicatores Euangelij, vel sacerdotes, qui illi Sacramenta administrent, hæc posset offerre Pontifici pecuniam, vt hoc medio illum alliciat ad eos mittendos: possumus enim temporalia nostra expendere ad ea consequẽda quæ saluti sunt opportuna: viderint illi, qui ea exigunt. Confirmatur, quia ad illa obtinenda ius habent, & ille denegando facit illis iniuriam, & grauiter eos lædit: atqui illum qui facit nobis iniuriã, possumus inducere siue precibus, siue minis, siue promissis & donis, vt ab iniuria cesset, ac proinde possumus his modis allicere eius voluntatem ad concedẽdum, quatenus illa concessio est quædam cessatio iniuriæ & vexationis iniquæ. Vnde parum interest, siue dicas pecuniam dari, vt prauum animum deponat, siue vt ad beneuolentiam alliciatur. quia non censetur dari pro re sacra tamquam eius pretium; sed vt ab iniuria seu vexatione, quam denegando facit, cesset.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm pro spiritalibus functionibus, quibus labor aliquis coniunctus est, liceat pecuniam dare vel accipere.

D. THOM. ART. 3.

V.g. pro administratione Sacramentorum. Sacrificij oblatione, concione, precibus canonicis, consecratione Ecclesiarum & similibus.

Quatuor in tali functione spectanda. Notandum est, in tali functione quatuor spectari posse. Primò, ipsam actionem, quã talis est. Secundò, Laborẽ intrinsece coniunctum. Tertiò, Laborem extrinsecus annexum. Quartò, Ministri sustentationem. Nunc.

45 *Pro actione spiritali.* RESPONDEO & dico Primò, Pro ipsis actionibus spiritalibus, quã spiritales sunt, aliquid accipere vel dare, est simonia. Patet ex dictis d. 2. quia hoc est sanctitatem rei pretio æstimare, vt quando eò amplius exigitur, quò functio est sanctior. vide D. Tho. art. 3.

Pro labore per accidẽs coanexo. Dico Secundò, Non est simonia aliquid dare vel accipere pro laboribus extrinsecus, seu per accidens adiunctis, siue præuij sin actioni sacræ, siue comitentur. Est communis DD. ratio est, quia illi labores in se sunt quid temporale, per se pretio æstimabile; neque rei spiritali necessariò connexum. sic cantor aliquid potest exigere pro labore & artificio canendi voce aut instrumentis; hæc enim per accidens comitantur officia diuina, vt quæ sine cantu fieri possunt: nec ex coniunctione cum re sacra amittunt suam æstimationem, quam alias in re prophana haberent. similiter sacerdos pro obligatione faciendi Sacri tali loco & tẽpore, & pro labore præuio in eundo ad locum distitum: nam labor iste per accidens annexus est sacræ actioni, & per se pretio æstimabilis.

Hæc eadem obligatio etiam pretio æstimari potest, quatenus hominem sua libertate & facultate aliarũ actionum vtilium, vel commoditatum priuat, quas alibi eo tempore percipere potuisset, vt rectè Caietan. 2. 2. q. 100. art. 3. & in Summa v. Simonia, reg. 4. Pari modo Vicarij Prælatorum, & Parochorum possunt exigere mercedem pro obligatione, qua se ad annum, mensem, hebdomadam astringunt; vt rectè Nau. c. 23. nu. 102. & Caiet. supr. Item pro laboribus subeundis in visitatione, in audiendis partibus, in examinandis caussis: quia vel omnino, vel secundum præcipuam sui partem temporales sunt, vt docet Caietanus ver. Simonia, regu. 6.

Sic etiam qui procurat alteri beneficium, aliquid pro suo labore accipere potest; non tamen quatenus is ordinẽ habet ad beneficium; sed quanti per se in alia re nõ sacra, vt in caussa ciuili, æstimaretur: vt si litteras scribat, si iter conficiat, si alias expensas rationi consonas faciat, non tamen licitum est hæc pluris æstimare propter felicem successum, vel beneficij opimitatem. Vnde communiter docent DD. esse simoniam si aliquid des alteri vt procuret tibi beneficium. Ita Nau. l. 3. consil. 54. de præbendis, & in Enchirid. cap. 23. num. 106. §. Ad quintum, Angelus verbo Simonia 1. num. 7. Fumus eodem num. 7. & 9. Sotus li. 9. q. 7. artic. 3. Sylu. v. Simonia q. 6. Ratio est, quia etsi labor ille procurandi (si quis sit) secundum se pretio aliquo possit æstimari, non tamen quatenus vtilis est ad obtinendum beneficiũ, ita vt ratione beneficij pluris æstimetur, sic enim haberet suam æstimationem, saltem ex parte, a re spiritali, & ita ipsa res spiritalis vendi censeretur. si enim o:ediũ, quatenus vtile ad finem, est vendibile, etiam finis vendibilis videtur. 46 *Procurando alteri beneficio.* Hoc etiam est simonia si aliquid detur pro electione, præsentatione, postulatione, vel collatione, quia hæc æstimantur ex ordine ad beneficium; vt docet Nau. c. 23. num. 111. §. Nonò. 47 *Pro electione, &c.*

Pro sustentatione. Dico Tertio. Non est etiam simonia si des aliquid pro sustentatione ministri sub obligatione rei spiritalis; aut si minister aliquid pro sustentatione exigat? Ita D. Thomas art. 3. Caiet. ibidem & v. Simoniæ regu. 4. estque communis Doctorum.

Ministris ex Iustitia debetur sustentatio. Vbi Aduerte, eis, qui ministrant populo spiritalia, deberi ex iustitia sustentationem, sicut operario debetur merces; vt patet ex Scripturis. vide capu. 9. prioris ad Corinth. vbi Apostolus id fusè probat, & satis insinuatur Matt. 10. vbi Dominus ait, *Dignus est operarius cibo suo:* vnde a DD. vocatur *stipendium sustentationis*, quia vere debitum est vt stipendium. Ratio est, quia qui ministerijs spiritalibus incumbunt, priuant se facultate vacandi negotijs temporalibus, ex quibus lucrum capere & se sustentare, (vt alij homines) possent: idque in commodum populi: ergo sæculares ratione huius priuationis in ipsorũ commodum factæ, ipsisque necessariæ, tenentur ex iustitia eos sustentare, dum illis spiritalia administrant, sicut qui vtiliter negotia alicuius gerit, ei debetur sustentatio necessaria, quam sibi aliunde cepisset, nisi per negotia illius impeditus fuisset: argumento L. Ex duobus. 27. ff. de negot. gestis, & L. fin. C. eodem. Accedit, quod nemo possit spiritalia decenter administrare, nisi sustentetur secundum suum statum: ergo qui aliquibus hæc administrat, potest ab eis sustentationem pro illo tempore exigere, non vt pretium rei spiritalis, sed vt adminiculum ex natura rei necessarium ad spiritalium administrationem. quod enim aliunde habeat vnde possit ali, id per accidens est, nec impedire potest quin spectata præcise rerum natura, sit officio, quod præstat, illi debeatur sustentatio. Idque etiam ratione naturali est euidens: vnde etiam apud Ægyptios publicis sumptibus sacerdotes alebantur, vt patet Genes. 47. Idem modò seruatur apud omnes gentes: Hoc titulo licitum est aliquid exigere pro Missis, pro concionibus, pro Ecclesiarum consecratione, pro visitatione, iuxta consuetudinem in Ecclesia receptam, & Canonum dispositionem. Eodem titulo Episcopatibus, parœcijs, canonicatibus alijsque ministerijs ecclesiasticis annexi sunt magni prouentus, non tamquam sacrarum functionum pretium, sed tamquam stipendia necessaria sustentandis ministris, iuxta suam ipsorum dignitatem & conditionem. Et quamuis hi prouentus ante ipsam annexionem non semper integre debeantur; quia non omnibus Ecclesiæ ministris debetur integra sustentatio; (multi enim parum præstant & minime sunt necessarij) post annexionem tamen debentur integri; quia a legitimo dispensatore assignati sunt eorũ ministerio, & ius ad eos percipiendos attributum. Cui autem prouentus sufficiunt, nihil amplius exigere potest, nisi ob iustam caussam Ecclesia id permittat; quo modo Episcopis concessum vt in consecratione Ecclesiarum & in visitatione accipiant procurationes, id est, expensas seu alimenta, vt infra nu. 55. dicetur.

48 Petes Primo, Vtrum liceat ministris rerum spiritualium pacisci de certo stipendio ad sustentationem, v.g. pro Missis & prædicationibus? Caiet. ar. 3. putat id solum ministris pauperibus licere, non autem ijs, qui aliunde se possunt sustentare.

Verum dicendum est, iure naturæ non esse simoniam siue

An pacisci liceat si stipendiũ sustentationis.

siue sit pauper, siue diues. Primò, Quia ministris rerum spiritalium ex iustitia debetur sustentatio, siue sint diuites siue pauperes: ergo possunt de eo pacisci. quiuis enim potest pacisci sibi dari, quod ipsi iure naturæ debetur. Secundò, si stipendium a Prælato sit taxatum, poterit illud exigere, etiamsi diues sit, vt etiam fatetur Caietanus: ergo etiam quando non est taxatum: hoc enim non mutat nec extinguit ipsius ius.

Olim fuit illicitum pacisci.

49 Notandum tamen, Iure antiquo fuisse simoniam sic pacisci, siue minister esset pauper, siue diues; vt patet ex cap. quæsitum, de rerum permutatione, c. Tua nos, 34. de simonia, & cap. Quam pio. 1. quæst. 2. quibus locis prohibetur omne pactum in spiritalibus. Huic tamen Iuri per contrariam consuetudinem in quibusdam rebus & functionibus spiritalibus est derogatum, vt docet Sotus lib. 9. qu. 6. art. 1. nam passim est ea consuetudo in Ecclesia, Prælatis scientibus & conniuentibus; quæ potest facere vt id, quod olim erat simonia Iuris humani, iam nõ sit aut simonia, aut alias illicitum. Optandum tamen esset vt hæc consuetudo abrogaretur, quia speciẽ quamdam negotiationis habet, præsertim apud imperitos. Qui tamen pacisci nunc volunt, debent expresse significare se non pro ipsa functione sacra sed pro necessaria sustentatione exigere tantum, vt rectè Caietanus monet; ne alij offendantur; & vbi aliquid certi consuetudine vel statuto Prælati est præscriptum, id excedi in paciscendo non debet.

An gratis ministrent.

50 Dices, Si Clerici possunt pacisci & exigere hoc stipendium tamquam ipsis ex iustitia debitum: ergo non gratis ministrant.

Respondeo negando consequentiam: dicuntur enim *gratis ministrare*, quia non exigunt quidquam tamquam ministerij pretium; hoc enim tamquam maius omni pretio gratis præstant: vt tamen hoc præstent gratis, requirunt necessariam sustentationem a populo.

Quid si supra sustentationem.

51 Petes Secundò, Quid si nimium exigant pro sustentatione, eritne simonia?

Respondeo nõ forte reuera, sed præsumetur in foro externo: cum enim illud stipendium necessariam sustentationẽ vel communem taxationem superet, videbitur illud auctarium accipi non pro sustentatione, sed vt pretium operis spiritalis, vt insinuat D. Thomas art. 3. ad 3. Tamen reuera solum erit iniustitia; cum enim lege iustitiæ solũ debeatur sustentatio, si amplius exigas, erit contra iustitiam.

Labor intrinsecus actioni sacræ.

52 Sed difficultas superest de labore intrinsecus sacrę actioni coniuncto, v.g. de labore in faciendo Sacro, in baptizando, confirmando, ordinando consecrando templo, orando &c. Vtrum pro eo aliquid pacisci vel exigere liceat?

Quidam censent id licere. Ita Adrianus quodlib. 9. ar. 1. littera D. Idem expressè docet Altisiodorensis 3. p. q. penultima de simonia, Bonauentura dist. 25. qu. vltima de simonia, vbi dicit, *pro labore, qui est in celebratione Missarum & similibus, posse pretium exigi.* Richardus eadem. d. art. 3. q. 4. *dicit Episcopum recipere procurationem, dum consecrat Ecclesias, tamquam debitam pro labore. & Clericos dicentes officium pro defunctis posse accipere mercedem pro suo labore.* quæstio. tertia excipit laborem, qui in administratione Sacramentorum: sed non loquitur consequenter. Armacanus lib. 10. quæstionum Armen. cap. 10. probat ex Scripturis, laboranti in ministrandis Sacramentis, in officio prædicationis, & similibus, licitum esse pro labore huiusmodi per censum annuum, & oblationes, aliosque modos honestos necessaria vitæ sumere, immo exigere, si aliunde non habeat, quia Numerorum 18. legitur, *Filijs Leui dedi omnes decimas pro ministerio, quo seruiunt mihi in tabernaculo fœderis.* & infra *Comedetis eas vos & familia vestra, quia pretium est pro ministerio, quo seruitis in tabernaculo testimonij.* Glossa in c. Significatum. 11. de præbendis, dicit *sacerdotem posse recipere mercedẽ pro suo labore, si alias ratione beneficij ad illũ non teneatur.* Idem confirmatur 1. quæst. 2. cap. finali ex Concilio Agathensi; vbi dicitur, *Clerici stipendia sanctis laboribus debita secundum seruitij sui meritum à sacerdotibus consequantur.*

Aliorum sententia.

Alij verò docent esse simoniam, si pecunia pro hoc labore exigatur. Ita D. Thomas in 4. d. 25. q. 3. art. 3. & Durandus ibidem quæst. 3. num. 10. Palud. ibidem quæst. 3. art. 3. Syluester v. Simonia quæst. 9. Caiet. in art. 3. quæst. 100. Sotus l. 9. quæst. 6. art. 1. Idem tenent Innocentius & Hostiensis in ca. Significatum, de præbendis, & passim Canonistæ

Probatur Primò, Quia hic labor ita coniunctus est actioni sacræ vt ipsa sine eo nullo modo fieri possit; est enim actio materialis, in qua consideratur in esse sanctitas, nempe locutio, motioq; mẽbrorum promanans ab intellectu & voluntate. vnde nihil est aliud quam ipsa sacra actio: ergo nõ potest vendi sine iniuria sanctitatis intime coniunctæ. Secundò. Quia hic labor nullam habet æstimationem inter homines, nisi ex ipsa sanctitate actionis. labor enim, qui obitur a sacerdote in muneribus sacris, non æstimatur, nisi ob gratiam spiritalem coniunctam, vel inde manantẽ. Pro resolutione, Respondeo &

Dico Quartò, vtramque sententiam rectè intellectam veram videri. si enim loquamur de pretio vel mercede sustentationis, sic vera est sententia prior; neque id auctores secundæ sententiæ intendunt negare, sed solum loquuntur de mercede quæ præcisè respondeat labori tamquam rei vendibili non habita ratione sustentationis, sicut fit in rebus temporalibus. Quòd igitur vere & proprie pro labore, molestia, & temporis impendio, quæ in functionibus spiritalibus subeuntur, liceat exigere mercedem ad sustentationem vitæ & status sui, patet ex illa Domini sententia Matth. 10. *dignus est operarius cibo suo.* & Luc. 10. *dignus est operarius mercede sua.* Idem repetit Apostolus 1. ad Timoth. 5. At quare dignus, nisi ratione laboris, molestiarum, fatigationum & impensæ temporis, quæ ipse subit in aliorum commodum? Confirmatur: quia non est dignus mercede temporalis sustentationis ratione bonorum spiritalium, quæ ipse alijs confert, neq; rationis sacræ quã confert: si enim hæc omnia posset conferre sine labore, & absque temporis detrimento, non posset exigere sustentationis stipendium: imò esset vera simonia iuris diuini. Nã rem temporalem, nempe sumptus alimentorum, exigeret pro re pure spiritali. Ex quo perspicuum est, esse magnum discrimen inter actionem sacrã, qua parte sacra est, & qua parte est laboriosa, requirens tẽpus, & impediens alias functiones lucrosas, quibus alioquin incumbere quis posset. quatenus enim sacra est non efficit dignum mercede temporali, nec vllum ius tribuit exigendæ compensationis; quatenus autem laboriosa & diuturna, & consequenter aliorum lucrorum impeditiua, efficit proprie dignum pretio ad sustentationem necessario, & ad illud ius tribuit nõ minus quàm labor in re temporali. Si enim ei qui in commodũ alterius in negotio temporali vires sua impendit, labores & fatigationes sustinet, tempusque insumit, ex iustitia debetur merces; cur non etiam ei, qui eadem facit in negotio spiritali salutis? Quòd si operarius mercede dignus est certe ipsum quoq; opus modo prædicto spectatum dignũ est pretio ad sustentationem necessario. nam operarius propter opus dignus est. hac igitur ratione qui facit Sacrum in gratiam alterius, qui concionatur, confessiones audit, &c. potest exigere aliquid temporale ad se alendum pro suo labore & tempore impenso, absque vitio simoniæ. Verum quia non omnis labor qui in singulis actionibus ponitur, meretur integram illius diei sustẽtationem, seruandum est quod vsu receptum est, & a Prælatis approbatum vel constitutum. Quòd si iam habent ob talia ministeria impensas debitas quibus se alant, v.g. ex beneficio, peccabũt contra iustitiam si aliquid amplius exigant causa sustentationis, & præsumetur in foro externo simonia. verè tamẽ non erit simonia iuris diuini, si solum ratione laboris, non autem ratione sanctitatis rei id exigant, vt supra num. 51. dictum est. Erit tamen simonia iuris humani, si id faciant contra prohibitionem ecclesiæ vsu receptam & vigentem. 53

Posse aliqd exigi pro labore, & quo modo.

Aduerte tamen, etsi labor iam dictus dignus sit mercede & pretio ad sustentationem necessario, & pro eo merces exigi possit, quæ veræ mercedis rationem habeat; non tamen posse dici propriè venalem aut vendibilem. Ratio est, quia illud solum censetur vendibile, quod aliquo modo in alterum transferri potest, vt ipse inde aliquid commodi percipiat: vt patet in cultore vineæ, cuius laboris commodum transit in dominum vineæ. at labor secũdum se non potest in alterum transferri, nec alteri esse vtilis, sed solũ ratione actionis cui coniungitur: quæ actio vendibilis est ratione commodi quod per eam in alterum transit, si tamen hoc commodum vendibile sit. Itaq; labor non est vẽdibilis nisi ratione actionis cum qua censetur quid vnũ: actio verò non est vendibilis nisi ratione commodi seu effectus, qui ex illa alteri prouenit. Vnde si illud commodũ sit spiritale 54

Laborem illum nõ esse propriè venalem.

&

& inuendibile, actio quoque & labor inuendibilis est. Et hoc tantum probat ratio Durandi, cum ait: *Concomitantia illa maximè quæ inseparabilia sunt ab administratione Sacramentorum (vt labor corporalis) nullo modo vendi possunt sine vitio simoniæ, quia labor operantis numquam cadit sub venditionem, sed solum opus etiam in purè corporalibus,* &c. Vnde concludit, *cum opus quatenus alteri vtile non est vendibile, nec laborem vendibilem esse.* quæ omnia sunt verissima, nec aliud videntur velle ceteri Doctores secundæ sententiæ, nec amplius probat primum argumentum ibi allatum. Verum etsi labor ille vt commodus alteri, in cuius gratiam fit, non possit vendi, nec tribuat ius ad exigendam mercedem, nec secundum eam considerationem reddat ministrũ dignum cibo aut sustentatione: hinc non tamen sequitur quin secundum aliam considerationem, nimirum vt fatigationem & molestiam ministro adfert, & tempus requirit, & vires in commodum alterius intendit & exhaurit, dignus sit mercede, & debeat compensari. Quamuis enim labor secundum hanc considerationem non sit æstimabilis vt res vendibilis; est tamen æstimabilis secundum se, vt incommodum quoddam, quod in gratiam alterius subitur abstrahendo à conditione actionis aut vtilitatis quæ inde alteri prouenit. hac enim ratione est dignus mercede & cõpensatione. Quod etiã ex eo confirmari potest, quia quando ipsa actio & commodum eius vẽdi potest, vt cum quis excolit agrum alterius, magna habetur ratio laboris subeundi, ita vt ratione illius æstimatio crescat; imò interdum parui æstimatur actio eiusque vtilitas per se, sed ratione laboris & temporis, magni; vt si litteræ in longinquum per loca difficilia sint deferendæ. labor itaque æstimari potest præcisè secundum se, ita vt quicumque talem laborem in commodum alterius subit, siue in re temporali, siue in re spiritali, dignus sit mercede ad sustentationem necessaria; idq; pro ratione temporis, & conditione personæ, & laboris (quem actio requirit) magnitudine. Vnde negandum est quod assumitur in secunda ratione. Etsi enim verum sit illum laborem in ratione rei vendibilis & commodæ alteri non æstimari nisi ex actionis sanctitate, & sic pro eo nihil peti posse; id tamen non habet locum secundum aliam considerationem, vt ostensum est. Quare qui intuitu solius laboris modo prędicto petit mercedem ad necessariam sui sustentationẽ, non committit simoniam Iuris diuini: quia seposita alia compensatione, hac mercede est dignus, eique debetur. Posset tamen Ecclesia prohibere, ne is qui aliunde se alere potest, quidquam possit exigere: & tunc esset simonia Iuris humani. Qui verò intuitu suæ actionis sacræ, quatenus est commoda alteri, aliquid exigit, committit simoniam Iuris diuini: quia sanctitatem sui operis vendit.

55 *Procuratio nes Episcoporum.* Ex his patet, Episcopos & Archiepiscopos non committere simoniam quando exigunt procurationes, seu expensas *pro consecratione Ecclesiarum & pro visitatione:* quia accipiunt in stipendium sustentationis, iure id concedente, vt patet c. Cum sit Romana. 10. de simonia, vbi dicitur, *pro consecratione Ecclesiarum nihil posse capi præter procurationes,* & cap. Romana. 1. §. Procurationes, de censibus in 6. vbi dicitur *procurationem pro visitatione debitam non esse recipiendam in pecunia, sed in victualibus, idque moderatè.* *Pœna contra excedentes.* Ibidem & cap. sequenti graues pœnæ contra facienti imponuntur, nempe vt intra mensem restituat duplum, (etiamsi muneris nomine datum sit) sub pœna interdicti ab ingressu Ecclesiæ: & vt nulla remissione vel condonatione possit hoc onere liberari: tamen cap. Felicis, proximo, permittitur vt possit recipere procurationem in pecunia, si offerant eam visitati; sed vno die non posse recipere nisi vnã procurationem, etiamsi plura visitauerit loca: etsi nũc multis in locis consuetudo permittat tot accipi procurationes, quot loca visitantur; vt notat Glossa. Pro ordinatione, confirmatione & similibus nihil possunt exigere: quia Iure non permittitur, cum decore fieri nequeat, maximè cum largum stipendium sustentationis Episcopatui sit annexum.

DVBITATIO IX.

Vtrùm Prælati possint aliquid exigere pro dispensatione in votis, iuramentis, impedimentis matrimonij, aut quibusuis legibus ecclesiasticis.

RESPONDEO & dico Primò, Simoniam esse si pro huiusmodi dispensationibus aliquid exegerint. 56 *Est simonia.*

Notandũ est Primò, In his actibus nihil esse laboris vel molestiæ præuiæ, aut comitantis extrinsecus annexæ, aut intrinsecus coniunctæ: neque etiam per eos impediuntur alij actus, ex quibus lucrum capi queat. Itaq; hi tituli hic locum non habent vt in superiori quæstione.

Secundò, Certum est nihil accipi posse in pretium seu compensationem talis dispensationis; quia est vsus spiritalis potestatis, qui vendi non potest, sicut nec vsus gratis datarum, vt doni prophetiæ, vel miraculorum.

Tertiò, Certũ est Prælatos inferiores nullo titulo quidquam accipere pro his actibus posse. Ita D. Thom. ar. 3. ad 3. & communiter DD. Probatur; quia à Iure non permittuntur quidquam exigere, nisi procurationes pro consecratione Ecclesiarum & visitatione, vt iam dictum est. Deinde quia Concilium Triden. sess. 25. c. 18. de reformat. id expresse, prohibet; Si, inquit, *vrgens, iustaq; ratio, & maior quandoque vtilitas postulauerint cum aliquibus dispensandum esse id causa cognita, ac summa maturitate atque gratis à quibuscunque, ad quos dispensatio pertinebit, erit præstandum; aliterque facta dispensatio subreptitia censeatur.* 57 *Pro dispensatione nihil possunt accipere Prælati.*

Aduerte tamen, posse Episcopum imponere onus largiendi eleemosynam pauperibus vel Monasterio: tantum enim prohibet Concilium ne ipse inde commodum temporale captet.

Quartò, Summus Pontifex potest à simonia excusari etiã si causa dispensationis aliquid accipiat, modo illud non in pretium dispensationis; sed veluti in quamdam mulctã, per quam alter compenset recessum à communi lege, exigat. Probatur, quia cupienti sibi concedi exemptionem à lege licitum est imponere aliquod onus, quo compenset hanc deformitatem; v.g. vt soluat aliquam pecuniam ad piam causam, vt ieiunet, peregrinationem suscipiat: quod etiam Episcopi facere possunt. decet enim hanc exorbitantiam aliquo modo compensari & sarciri, & huiusmodi oneribus homines, veluti repagulis, intra leges communes coerceri. potest autem Pontifex hanc pecuniam suis necessitatibus applicare; quia nemini est debita, nisi cui ipse eã attribuit. Idem possent Episcopi, nisi ipsis Iure positiuo esset prohibitum. Vnde si alicubi esset contraria consuetudo iam legitimè præscripta, vel Pontifice sciente & non contradicente per aliquot annos recepta, non esset damnandum simoniæ. 58 *Pontifex potest. Exemptio à lege communi, alio onere compensanda.*

Dices, Pontifex decreta Concilij confirmauit: ergo tenetur illorum vi directiua. 59 *Obiectio.*

Resp. Hic tantum sequitur Pontificem non posse quidquam pro suis vsibus exigere; (nisi subsit iusta causa) alioquin peccabit, saltem venialiter, non conformãs se in hoc decreto alijs Prælatis.

Notandum est, fideles obtinentes huiusmodi dispensationes, & aliquam pecuniæ summam Prælatis exigentibus persoluentes, excusari à simonia, partim ratione ignorantiæ inculpatæ; partim quia dant in sustentationem Prælatorum & officialium; vel saltem in quãdam redemptionẽ vexationis, (præsertim si exigatur dispensatione iam obtẽta) nullo modo volentes emere ipsam dispensationẽ. Hoc modo excusari possunt ante Concilium Tridentinum, qui soluebant aliquid Episcopo titulari in collatione Ordinũ; qui abusus iam in plerisq; locis est sublatus. quãuis & ipsi Episcopi propter consuetudinẽ excusari potuerint. etsi enim sit abusus eò quòd speciẽ mali habeat, tamen non est absolutè malum, seposito Iure positiuo. *Fideles possunt excusari.*

Petes, Vtrum committant simoniam, si aliquid exegerint pro ferenda excommunicatione vel alia censura. Ratio dubitandi est, quia hic non aliquid spiritale conferunt, sed auferunt; ac proinde non videtur hic esse locus simoniæ. Respõdeo committere simoniã. quia excommunicare est vsus potestatis spiritalis, non minus quã ab excommunicatione absoluere. Vnde Prælatus, si intuitu istius vsus exhi-

exhibiti in gratiam alterius, qui v.g. suum debitorem vel aduersarium, à quo iniuriam patitur, hac pœna compelli petit, aliquid exigat, simoniam Iuris diuini committit. Cùm enim hic nullus labor vel modicus subeundus sit, ratione cuius videatur aliquid ad sustentationem posse exigi, solùm superest illa actio spiritalis, quæ vendibilis non est. Nec refert quod commodum per illam proueniens ei, in cuius gratiam fit, sit temporale, nimirum quòd alter cogatur soluere, vel abstinere ab iniuria, quia sufficit illam actionem ex parte sui principij vnde procedit, atque adeo in seipsa spiritalem esse; sic.n. efficitur inuendibilis, etiam vt alteri vtilis: sicut vsus gratiæ sanitatum, qui alteri maximum commodum temporale adfert, inuendibilis est, nec quidquam pro eo exigi potest. Sicut.n. hoc commodũ temporale non præstatur nisi per actionem spiritalem; ita neque venditur, aut exigitur pro eo pecunia, nisi vt in illa actione tamquam in causa continetur.

Aduerte tamen: si ex vsu potestatis spiritalis graue incommodum proueniret vtenti, v.g. odia, calumniæ, pericula vitæ, famæ, fortunarum, &c. seposito Iure positiuo, non fore simoniam, si aliquid eo intuitu exigitur. Tunc.n. nihil exigitur pro vsu potestatis spiritalis, sed pro incommodo, quod ipse patitur & subit, vtendo illa potestate. Atqui honor rebus spiritalibus debitus non postulat, vt dum quis in commodum alterius illis vtitur, non se curet seruari indemnem. Simili modo sacerdos periculo grauis incommodi se exponens faciendo Sacrum, posset illud æstimare absque vlla rei sacræ iniuria.

DVBITATIO X.

Vtrùm Episcopi vel eorum Officiales possint aliquid exigere pro litteris Ordinis suscepti, vel dimissorijs, vel sigillo.

60 RESPONDEO & dico Primò, Nec Episcopos nec eorum ministros (exceptis Notarijs) quidquam posse pro his, etiam sponte oblatum accipere: si contra fecerint, contrahent simoniam, saltem Iuris humani.

Soli Notarij possunt pro litteris aliquid exigere.

Prior pars est expressè Concilij Trident. sess. 21. c. 1. de refor. *Nihil* inquit, *pro collatione quorũcumq; Ordinum, etiã clericalis tonsuræ, nec pro litteris dimissorijs, aut testimonialibus, nec pro sigillo, nec alia quacumque de causa, etiam sponte oblatum, Episcopi & alij Ordinum collatores, aut eorum ministri quouis prætextu accipiant.* vnde patet ne expensas quidem exigere posse, sicut in consecratione Ecclesiarum & visitatione.

61 Altera verò, *fore simoniam,* colligitur ex eodẽ loco Cõcilij: quia prohibet hæc, eo quòd prauitati simoniacæ faueant; & infligit pœna excõmunicationis ipso facto, olim Iure statutam. Idem patet ex Concilio Bracar. 2. ca. 3. vbi dicitur, *De ordinatione Clericorum Episcopi nulla munera accipiant, sed sicut scriptum est, Gratis accepistis, gratis date, &c. quia antiqua definitio Patrum ita de ecclesiasticis ordinationibus statuit dicens; Anathema sit danti & accipienti.* vide cap. 22. Placuit. 1. quæst. 1. Gregorius I. cap. 4. Sicut Episcopum. 1. quæst. 2. *Sicut Episcopum non decet manum, quã imponit vendere, ita minister vel Notarius non debet in eius ordinatione vocem suam vel calamum venundare.* ibidem tamen permittit *sponte oblatum* accipi: quod tamen Concilium Tridentinum prohibet, & merito; quia non censetur quid facile tunc sponte dari, maxime ante ordinationem; & facile persuaderet sibi cupiditas sponte dari quod coactè offertur. Non tamen erit simonia, si verè sponte detur, & vt tale accipiatur; quia cessat pactio & ratio debiti, quæ necessaria ad simoniam.

Sponte oblatum.

62 Excipiuntur à Concilio Tridentino *Notarij* sed in ijs tãtùm locis vbi est consuetudo aliquid accipiendi, & nullũ salarium pro exercendo officio est constitutum. hic. n. pro singulis dimissorijs & testimonialibus litteris possunt accipere decimã partem aurei, non amplius, id est, sex asses; dummodo Episcopo nullum inde emolumẽtũ obueniat. Quòd si eis salarium sit constitutum, simoniã committet aliquid accipiendo. Similiter si amplius acceperint. Nec potest eis suffragari contraria taxa, aut consuetudo, etiam immemorabilis; quam Concilium dicit esse corruptelam, prauitati simoniacæ fauentem: addens, *qui secus fecerint, tam dantes, quàm accipientes, vltra diuinam vindictam, pœnas à Iure inflictas ipso facto incurrant.* Hęc pœna est excommunicatio, vt patet ex 2. Concilio Bracarensi cap. 3. Quod de dantibus dicitur, intellige de ijs, qui sponte dant; secus qui coactè, iam obtento ordine.

Notarij.

Aduerte tamẽ, his nõ obstantibus, multis locis amplius exigi: vbi sanè dantes omnino excusandi sunt, nõ enim est mens Concilij vt litteris illis careant. fortè etiam accipientes excusari possunt consuetudine, quæ etsi corruptela videatur ob speciem mali, tamen per se mala non est, quamuis meritò per Episcopos vt corruptela tolli deberet.

Dantes qui excusandi.

Dico Secundò, Prælati, qui habent reditus sufficientes, tenentur lege Iustitiæ suis officialibus iusta stipendia assignare, ne cogantur pro hisce ministerijs a subditis aliquid exigere. Ita docet Sotus l. 9. quæst. 6. art. 1. Probatur, quia Prælatis non sunt assignati tanti prouentus tot millium aureorum, vt ipsi soli inde viuant; sed vt etiã ministros suos, qui ad pastoralia munia ipsis sunt necessarij, sustentent. Porrò ministri, quibus salarium debitum est assignatum, peccant, etiam contra iustitiam, aliquid amplius exigendo. Verum in his omnibus magnam vim habet consuetudo præscripta. 63

Prælati tenentur dare stipendia suis ministris.

DVBITATIO XI.

Vtrùm pro omissione actus spiritalis, aliquid dare vel exigere sit simonia.

RESPONDEO & dico Primò, Non esse id propriè simoniam. Huius sententiæ dicitur fuisse Melchior Canus & Franciscus Victoria. ratio est, quia nuda omissio actus spiritalis, non est quid sacrum & supernaturale: ergo dum pro eo aliquid exigitur, non exigitur pro re sacra: vt si aliquid accipias vt omittas sacrum, vt non ordines, nõ confirmes, non absoluas, non baptizes, non excommunices, non suspendas, non subijcias interdicto. Imò interdum potest quis pecunia induci vt hæc omittat, v.g. ne eligat eum, quem scio ineptum, vel hereticum, ne absoluat impœnitentem, ne celebret dum est in statu peccati. quod si fiat vt alteri noceatur, erit quidem graue peccatum, non tamen propriè simonia. 64

Dare pro omissione, nõ est simonia.

Nec obstat cap. Nemo presbyterorum. 14. de simonia, vbi dicitur *simoniacum esse pretio vel fauore celare peccatorem, vel reconciliare non pœnitentem, vel denuò pœnitentem à reconciliatione remouere.* quia nomen *simonia* ibi accipitur generatim & large; quo modo collatio beneficij facta carnali affectu vel precibus interdum simoniaca dicitur; vt patet c. 114. Ordinationes. 1. quæst. 1. Eodem modo collatio facta timore vocatur simoniaca à D. Thoma in 4. vt notauit Victoria nu. 25. certum enim est fauore celare peccatorem, seu non deferre, non esse propriè simoniam: imò neque si pretio fiat. quia deferre vel non deferre non sunt actus spiritales, sed ciuiles. per accidens autem est quod referantur ad correptionem fratris vel punitionem; modò non ideò pluris æstimentur, vt patet ex dub. 8.

Dices, Quædam omissiones sunt vsus potestatis spiritalis, vt patet cum quis pœnitentem & confessum non vult absoluere. ergo erit simonia si aliquid pro ea detur, vel exigatur. Respon. Numquam pura omissio, de qua nos loquimur, est vsus potestatis spiritalis. Vnde diximus *nudam omissionem actus spiritalis* non esse quid sacrum. Vt omissio censeatur vsus spiritalis auctoritatis, requiritur vt quis ex auctoritate aliquẽ repellat, vel saltem vt illi omissioni actus spiritalis cẽseatur coniunctus. v.g. Si quis audita cõfessione alicuius illum repellat tamquam indignum, & sic deneget absolutionem, est actus spiritalis, & sic erit simonia iuris diuini pro tali omissione in fauorem alterius facta aliquid accipere. quomodo facile intelligi potest d. c. Presbyterorum; & sic *simonia* quo ad hunc casum poterit ibi propriè accipi. Non tamen erit vera simonia, si Sacerdos non repellat, nec iudicet indignum, sed dissimulanter se subducat, vel alio actu omittat absolutionem: sic enim non vtetur sua auctoritate. Similiter si Prælatus qui excommunicauit, pœnitentem repellat tãquam indignum nolendo absoluere, vel etiam moras sine causa nectat, erit simonia. Nam huic omissioni coniuncta est continuatio effectus prioris sententiæ, & ita omittendo, assiduè & volun-

tarie

tariè censetur suæ auctoritatis sententia excommunicatum lædere. Sicut Prætor aliquem vinctum tenens, postquam venit tēpus quo tenetur illum soluere, si omittat, postinue eum lædit vsu publicæ potestatis. Itaque hoc ipso quo datur aliquid pro tali omissione, datur pro continuatione læsionis, & cōsequenter pro continuato vsu illius potestatis.

Habet simoniæ imaginem.

65 Dico Secundò, Huic tamen contractui, quo aliquid datur vel exigitur pro omissione actus spiritalis, si fiat sine iusta causa, coniuncta est quædā turpitudo simoniæ affinis. ratio est, quia dum exigitur vel offertur pretium pro omissione actus spiritalis, tacite insinuatur actum illum esse vendibilem, si enim est æstimabile pretio ipsum non fieri, etiam æstimabile pretio videtur ipsum fieri. Quare committitur irreuerentia in rem sacram per hunc contractum. quia tamen contractus non fit de re ipsa sacra, non est propriè simonia: non enim est rei sacræ venditio, sed est contractus, quo insinuatur rem sacram esse vendibilem, quod in re eius iniuriam cedit. Ex quibus patet, accedente præcepto ecclesiæ quo vetetur acceptio vel oblatio pecuniæ pro huiusmodi omissionibus in reuerentiam sacrarum functionum, facile in huiusmodi fore simoniam iuris humani.

Dixi, *Si fiat sine iusta causa*, quia in multis casibus licitū est aliquid dare ministro ecclesiæ vt aliquem actum spiritalem omittat; modo illa omissio non sit connexa vsui spiritalis potestatis, vt suprà nu. 64. dictum est. Possumus enim iniurias Dei pecunia oblata impedire. Idem dico de grauissimis iniurijs proximi, quæ aliter auerti nequeunt, vt si vellet aliquem iniustè excommunicare. Ipse tamen pecuniam licite non potest exigere, nisi fortè in casu pro damni vel incommodi compensatione, quod omittendo subiturus esset.

DVBITATIO XII.

Vtrum pro ingressu Religionis aliquid dare vel accipere sit simonia.

Si pro statu religioso datur est simonia.

66 RESPONDEO & dico Primò, Simonia est si pro ipso statu religioso aliquid offeratur vel accipiatur est certa & communis DD. quia hic status est res omnino supernaturalis & cælestis.

Allicere ad Religionem muneribus.

Petes, Vtrum idem dicendum sit, si donis & muneribus intendam te pertrahere ad religionem Catholicam, vel ad meum Monasterium?

Respondeo, Si solum intendam allicere animū, vt sponte hæc complectaris, certum est non esse simoniam; licitū enim est beneficijs allicere ad salutem & salutaria omnia: modo tamen absit scandalū, ne videantur pretio fieri Christiani vel Religiosi. Si verò intendam absolutè obligare, videtur esse simonia, vt insinuatur cap. 2. Quam pio. 1. qu. 2. vbi dicitur, *Nusquam legimus Domini discipulo, vel eorum ministerio conuersos, quempiam ad Dei cultum, muneris interuentu prouocasse*. Sed verius puto non esse propriè simoniam; quia pro temporali non obligo illum, vt mihi, vel alteri meo nomine det aliquid spiritale; sed vt sibi ipsi consulat, & salutaria amplectatur. Confirmatur, quia turpitudo illius actus nō est sita in eo quòd spiritale comparetur pretio temporali; alioquin ne sub conditione quidem obligari quis posset, nimirum vt vel ingrediatur religionē, vel refundat 100. aureos quos in hunc finem ei dedi. Quandò enim agitur de comparanda re spiritali, ne hoc quidem modo obligatio potest interuenire. At satis constat illud nō esse illicitū, vt statim dicemus, & vsus quotidianus probat. Consistit igitur illius actus deformitas in eo, quòd homo pretio tēporali obligetur ad id quod liberè, & ex affectu salutis animæ, non commodi temporalis capessi debet.

Quid si intendam obligare.

Vnde in alijs rebus spiritualibus admitti potest hæc absoluta obligatio absq; vitio simoniæ, v. g. vt talib. diebus facias Sacrū, tali loco, in tali altari, &c. ergo non est hic propriè simonia, saltem iuris diuini. Cauendū tamen est, tum propter scandalum, vt dictum est; tū quia Religionis professio debet esse libera. vnde non potest ita obligari quin possit resilire, si in probatione viderit sibi non conuenire.

67 Simili modo non potest Monasterium inops pacisci cū opulento, vt pro Prælato, quem illi suppeditat, certam pecuniam rependat; qui est casus dicti capitis, Quam pio: quia veluti hic daretur spiritale pro temporali. Vnde etiā videtur simonia, si Monasterium sui commodi spiritalis vel temporalis causa, muneribus aliquē absolute ad ingressum obstringeret: daret enim tēporale, vt ipse in gratiā & commodum ipsorū capesseret spiritale. secus si non absolutè.

Licitū obligare alternatiuè.

nam potest quis ali in studijs vel accipere commoda à Monasterio, ea lege vt postea ingrediatur, vel si noluerit, teneatur illos sumptus refundere, si autem ingressus fuerit, liber sit ab hac obligatione. Patet, quia licet mutuare sub conditione vt non tenearis restituere, si Religionem ingressus fueris, tenearis verò si non fueris: nihil enim hic datur pro ingressu Religionis tamquam pretium, sed datur gratis, & ingressus Religionis requiritur tamquam conditio, vt donatio vim habeat; quo modo etiam legatum quoduis relinqui potest.

Si Monasterium est opulentum videtur simonia.

Dico Secundò, Si Monasterium est opulentum, videtur esse simonia, saltem iuris ecclesiastici, exigere aliquid pro sustentatione ingredientis. Docet hoc D. Thomas in 4. d. 25. quæst. 3. art. 2. ad 7. vbi ait, *Si sine grauamine Monasterij possit recipi nouitius simoniacum esse aliquid exigere*. Adrianus quodlib. 9. littera V. Victoria relect. de simonia p. 2. numer. 12. vbi dicit omnes DD. sentire hoc esse simoniam. Probatur Primò, Quia ius viuendi de bonis Monasterij sic est annexum professioni sicut præbenda officio ecclesiastico: ergo sicuti pro præbenda non potest quidquam exigi, ita neque pro iure sustentationis. 68

Habent ius ad alimenta.

Quidam negant antecedens, quia, inquiunt, Monachi olim non habebant ius viuendi ex bonis communibus, sed solum ex opere manuum. Deinde Monasterium non tenetur monachū alere lege iustitiæ; sed solū ex misericordia.

Sed contra. Quia etsi olim non habebant ius, quando se omnes labore manuum sustentabāt; tamen modo postquam Monasteria ad sustentationem fratrum sunt copiosè dotata, & auctoritate Ecclesiæ sic instituta, non video cur singuli Religiosi ius non habeant ad alimenta ceteraque necessaria, & cur Monasterium non teneatur lege iustitiæ singulos alere; cum singuli sint pars illius communitatis, quæ illorum bonorum dominium, vel certe liberū vsum habet. Idem tenet Nauarr. commentar. 2. de Regular. nū. 29. 65. & alibi.

Secundò probatur, Quia vel exigitur aliquid pro ipso statu, vel pro iure alimentorū: si pro statu, est expressa simonia iuris diuini: si pro iure alimentorum, cum hoc ius sit debitum ratione status, censetur velle vendere ipsum statum, ex quo hoc ius prouenit, sicut dictum est de beneficio, dubit. 2. & 4.

Quidam dicunt non esse simoniā.

Notandum tamen quosdam sentire, hic nullam esse veram simoniam, quando pecunia solum pro sustentatione exigitur, sed solum præsumi in foro externo. Ita Syluester v. simonia, q. 15. Toletus lib. 5. c. 89. Sotus li. 9. de Iustit. q. 6. art. 2. ad quartum, & multi alij recentiores. Confirmatur, quia non exigitur temporale pro spiritali tāquam pretiū; sed solum requiritur tamquam conditio vt Monasterium accessu aliorum nō grauetur: cum enim bona sint communia, neque certi prouentus singulis professis sint attributi, fit vt opes communitatis, respectu singulorum, minuātur aliorū ingressu, neque tam commode possint recipi pauperes, qui alias benè idonei. ad hoc igitur cauendum, paciscūtur cum ijs, qui opes habent, vt inferant alimenta, quæ ratio non habet locum in beneficijs. Itaque non exigūt pro iure alimentorum propriè, sed damni vitandi causa, & ne illorū accessu, pauciores alij possint admitti. hæc ratio benè ostendit non esse simoniam iuris diuini. Quòd tamē aliquo modo sit simonia, videtur posse conuinci ex Canonibus, qui absolute prohibent aliquid exigi ab ingredientibus, vel pactū fieri, & puniunt tum dantes, tum accipientes: hos enim iubent suspendi ab executione ordinis & officij, illos verò ad aliud Monasterium transferri, vt patet c. Veniens ad nos 19. & cap. Dilectus. 30. de simonia, & Extrauag. prima de simonia, vbi suspenduntur Conuentus & Capitula, quæ pastus, vel prandia, vel similia in Religionis ingressu, etiam ex consuetudine, (quam dicit esse corruptelam) exigunt; & illi, qui hæc dant, excommunicantur. Neque dici potest Canones loqui ex præsumptione: quia potius præsumendum est illa exigi non pro statu spiritali, sed vel ad leuamen Monasterij, vel tamquā conditionē, vt recreetur Conuentus in illis veluti nuptijs spiritalibus, & vt tractētur amici. non enim arbitrādum est illos velle pessimo modo facere, quando minus malus suppetit. Probabiliter dici posset, olim fuisse simoniam iuris humani, & adhuc esse; 70

vbi

vbi illi Canones vigēt; vbi verò longa consuetudine cōtrarium seruatur, illam simoniam desijsse. Semper tamen speciem simoniæ retinet, & verum auaritiæ est signum.

Videtur nō esse simonia vbi longa consuetudo contrarium seruet.

Dico Tertiò, Si Monasterium inopia premitur, ita vt nō possit plures sustentare, non est simonia pacisci cum ingredientibus de sustentatione. Ita D. Thomas quæst. 100. art. 3. ad 4. & in 4. sentent. loco citato, Syluester supra q. 15. Idem tenent Victoria, Sotus, Caietan. Nauarrus, Ioannes Medina, & alij plerique. Ratio est, quia hic nihil spiritale vendi censetur, illa enim pecunia solum requiritur vt conditio quædam necessaria, vt alij Religiosi non grauentur. nō enim par est vt maiorem inopiam subeant causa eorum, qui petunt admitti, quando hi ipsi facilè possunt istud incommodum auertere. Nec obstat capitulo. Quoniam. 40. de simonia: quia ibi agitur de Monasterio, quod falsò prætendebat paupertatem, vt notauit Syluester. Dici etiam potest Iura antiqua in Monasterijs tenuibus per contrariam consuetudinem esse abrogata.

72 *Dispositio Conc. de numero.*

Circa prædicta Notandum Primò, Concilium Trident. sess. 25. c. 3. de reformatione Regul. statuisse, *vt in Monasterijs & domibus tam virorum quàm fœminarum, is tantum numerus constituatur & conseruetur, qui ex proprijs redditibus Monasteriorum vel consuetis eleemosynis commodè possit sustentari*. Vnde Superiores, & illis negligentibus Ordinarij deberent hunc numerum constituere, & non permittere vt plures admittantur; & consequenter ne fiant pacta de alimentis, aut de dote: (sic enim in Monasterijs feminarum vocari solet) quamuis enim Concilium hoc expresse non prohibuerit, tamen sequitur ex illius decreto, estque iure antiquo vetitum.

73 Notandum Secundò, Non videri peccatum, saltem mortiferum, si plures admittantur vbi hic numerus nondū est constitutus, aut si paciscantur de dote, quando Monasteriū est tenue: quia decretum illud nōdum videtur receptum, & vsus contrarius non est contra rectam rationem, & Congregatio Cardinalium, nihil ausa est hac de re definire, sed censuit ad Summum Pontificem deferendum.

Nec obstat cap. Periculoso vnic. §. Sanè, de statu Regul. in 6. *Districtius*, inquit Pontifex, *prohibemus, in Monasterijs Ordinum non mendicantium aliqua recipiantur in sorores, nisi quot poterunt de ipsorum Monasteriorum bonis, siue prouentibus absque penuria sustentari: si secus actum fuerit, irritum decernentes*. quia responderi potest, Illa, quæ inferuntur, hoc ipso fieri bona Monasterij, & sic eam, quæ admittitur, ali posse de bonis Monasterij. Deinde non videtur vsu receptum; quia passim ignoratur dispositio huius Canonis.

DVBITATIO XIII.

Vtrùm sit simonia exigere pretium pro doctrina theologica.

74 RESPONDEO & dico Primò, Exigere aliquid pro doctrina theologiæ naturalis seu metaphysica, non est simonia. est ferè communis DD. Probatur, quia hæc doctrina non est res supernaturalis intellectus, voce explicatus adducens alterum ad cognitionem naturalem: ac proinde non est materia simoniæ. Vnde potest æstimari nō solum ex labore, qui ponitur in studendo, sed etiā ex sublimitate rei & veritatis, ad quā mentem alterius eleuat; eoque amplius exigi, quò veritas illa est sublimior, magisq; abdita, vt dictum est dub. 1. vnde videmus professionibus sublimioribus maiora esse constituta auctoramenta. Idem sequitur ex sententia Altisiodorēsis, & Alexandri de Ales, qui dicunt scientiā vendi non posse, laborem docendi posse: quia hic labor non habet æstimationem notabilem, nisi ex re in qua versatur.

75 *Obiectiones.*

Dices, Veritas illa est quid æternum & increatum: ergo sine iniuria vendi non potest. Secundò, Non est mea vel tua, sed solius Dei, teste D. Augustino in cōfessionibus. Denique omnis veritas seu cognitio veritatis est à Spiritu sancto, teste D. Ambrosio.

Resp.

Respondeo, Veritatem esse quid increatum & æternum vt est in obiecto æterno, & vt est in mente diuina; & hac ratione vendi non posse. Vt autem est in mente & in intelligentia docentis & discentis, est quid creatum: non tamē propriè dici potest vendi; ea enim quæ est in docente vel in actu intellectus illius non venditur; quia docens, suam cognitionem & veritatem non trāsfert in discentem, sed sibi eā retinet. ex ea verò, quæ nascitur in discente, non oritur sola docentis opera, vt qui extrinsecus tantummodo obiectum proponat, sed ex vi luminis intellectus, propriè tamen dici potest vendere suum docendi laborem, industriā & vocem, quatenus vtilis est ad obiectum tam nobile proponendum; & consequenter concedi potest veritatē indirectè vendi, videlicet quatenus oritur ex labore & industria docentis, in mente discipuli, & vtilis est ad conuictū humanum, ad dignitatem & nominis existimationem, ad oblectationem, ad opes, ad famam.

Vendit laborē & vocem suam.

Nec obstat quòd veritas sit virtus intellectus, ac proinde bonum honestum, quod nullam cum bonis temporalibus habet commensionem: quia non venditur quà honestum, sed quà vtile & delectabile. 76

Ad Secundū, Veritas, quæ est in obiecto, non est mea, ea tamen quæ est in meo intellectu, quodāmodo mea est, per quam proponendo obiectum medio sermonis, aliā in mente alterius gigno, pro quo acto mercedem postulo.

Ad Tertium, Omnis veritas est a Spiritu sancto, non tamen per supernaturale donum, etiam sanitas, & vires, & artes a Spiritu sancto sunt.

Dico Secundo, Exigere aliquid pro simplici catechismo seu doctrina & veritate fidei tradenda, tamquam pretium, est simonia. Ratio est, quia hæc doctrina non æstimatur, nisi quatenus disponit ad salutem. Neque ordinarie fit solum vt res fidei memoria teneantur (qua ratione forte aliquid exigi posset) sed vt fideles sciant illis vti & applicare ad affectus & mores suos, tum in cultu diuino, tum in Christiana conuersatione componendos. Potest tamen exigi stipendium sustentationis pro labore qui subitur, vt supra dub. 8. dictum est. 77 *Pro catechismo.*

Dico Tertiò, Si theologia pro cognitione mysteriorum fidei & Scripturarum diuinitus infusa (qualis erat in Apostolis) accipiatur, exigere aliquid pro eius vsu tamquam pretium, est simonia. ratio est, quia theologia erat gratia gratis data, qualis naturæ viribus haberi nequit: per hanc enim longe clarius & certius sensus Scripturarū & mysteria fidei penetrabant, quam ullo studio quis possit alicqui, neq; solum consistebat in habitu, sed bonam partem in assistentia Spiritus sancti, pro tempore & loco illuminantis. *Pro vsu doni sapientia.*

Dico Quartò, Si theologia accipiatur pro scientia, quæ ex principijs fidei per industriā rationis naturalis deducit conclusiones; pro quibusdam eius actibus pretium accipi potest, pro quibusdam non potest. 78 *Theologia schol.*

Vbi notandum, hanc theologiam habere quatuor functiones. Prima, Ex principijs fidei deducere conclusiones, siue necessariò siue probabiliter. Secunda, Ex sacris DD. interpretari Scripturas. Tertia. Docere doctrinam Christianam, seu prædicare doctrinam euangelicam. Quarta, Dare responsa ad pacandas consciētias. Pro tertio & quarto actu pretiū exigi non potest. Ratio est quia hi duo actus immediatè referuntur ad excitandam fidem, spem, charitatem, pœnitentiam, aliosq; actus supernaturales, & ad consolationem Spiritus sancti percipiendam: nec aliam habēt æstimationem apud Christianos. unde censentur res sacræ & supernaturales; quia immediate ad supernaturalia ordinantur, & etiam quia fiunt ab homine, ut est instrumētum Spiritus sancti. *Quatuor functiones theolog.* *Pro catechismo, concione responsis ad pacē conscientia.*

Aduerte tamen non fore simoniā, si pro labore præuio, qui in studendo scribendoq; ponitur, ut se comparet ad illos, aliquid accipiat: quia per accidens illis coniungitur: modo non pluris hunc laborem æstimet, eo quòd ad salutem uel conscientiæ tranquillitatem faciat. posset tamen eum æstimare, si idem ad commoda temporalia ualeret; ut quando de contractibus respondetur: sicuti Iureconsultus eo pluris æstimat suum respōsum & laborem, quò maior est causa ad quam iuuat. 79 *Pro labore præuio.*

Verum si quis bene consideret, nihil est peculiare in illo studio præuio ad conciones uel catechesim. Si enim cōsideretur ut est utile ijs, quorum causa suscipitur, sic nihil pro eo exigi potest, sicut nec pro ipso actu concionandi. quia vtilitas hæc est omnino spiritalis; & sic æstimaretur hoc studiū & venderetur ratione commodi spiritalis. Si autē spectetur ut adfert molestiā & requirit magnā animi attentionē & longum tempus, sic pro illo potest ei, i pretium

tium sustentationis. Sed eodem modo potest exigi pro labore ipsius concionis, vt patet ex dictis dubit. 8. nu. 53. & 54. Itaque non est hic facienda distinctio inter concionandi actum, & laborem præuium, qui ad illum actum ordinariè requiritur, vel suscipitur.

De primo & secundo actu.

De primo & secundo actu theologiæ est difficultas. Quidam putant esse simoniam, si pro eis aliquid exigatur. Ita Syluester v. Simonia quæst. 10. & Palud. quem Syluester refert. Addit tamen Syluester duas limitationes. Prima est, Si doceatur ex officio magisterij; quia sic est, inquit, actus spiritalis ex parte principij. Secunda, Si ex pacto. Sed probabilius est nõ esse simoniam. Ita Adrianus quodlib. 9. art.
80 1. Sotus l. 9. q. 5. art. 1. & q. 6. art. 2. Caietan. in art. 3. D. Tho. Victoria nu. 6. relect. 1. & alij. Ratio est, quia in actu docendi theologiam vel explicandi Scripturas, non habetur ratio vtrum proueniat ille actus ex cognitione seu assensu supernaturali, neque vtrum immediate inducat ad assensum supernaturalem, vel ad alios pios motus; sed solum laboris & sumptus, quo Doctor ad illam cognitionem peruenit, & laboris, quo illam tradit; & vtilitatis, honoris, oblectationis, quæ ex illa prouenire solent.

In primo et secundo actu non est simonia.

81 Dices Primò, Hæc doctrina versatur circa obiecta supernaturalia, & ad eam concurrit in docente habitus supernaturalis, nempe fides, & ingenerat auditoribus assensum supernaturalem, fide illorum cooperante. Denique dirigit virtutes supernaturales, spem, charitatem, religionẽ, & fidem ipsam stabiliorem reddit, & mysteria fidei contra infideles tuetur: ergo hæc doctrina est sacra in seipsa, ac proinde inuendibilis.

Obiect. 1.

Resp.

Qua ratione pro doctrina theol. aliquid possit exigi.

Respõdeo Non negamus quin multa sacra possint huic actui esse coniuncta, sed non ita coniuncta sunt, quin separari possint, vt patet in theologo, qui de aliquo articulo fidei voluntarie dubitat, vel etiam aliquem negat. hic enim fide supernaturali caret; tamen erudite docere potest. Sicuti etiam cantui artificiolo coniunctæ sunt preces sacræ, quæ canuntur; tamen pro ipso cantu pretium exigi potest; quia per accidens coniunctæ sunt. Itaque etsi habitus fidei concurrat in docendo, non tamen eius habetur ratio, dum aliquid pro hac doctrina exigitur: sicut nec ratio habetur quod fidem supernaturalem defendat, aut virtutes supernaturales dirigat; sed solum quòd intellectũ in cognitionem rerum abditissimarum, quæ sine magno labore nequit obtineri, adducat, quæque obtenta, magnam oblectationem, honorem & commoda conciliet. Ob has considerationes Doctor aliquid exigere potest in pretium suæ doctrinæ, æstimando pluris suas operas, quia in sublimiori materia versantur.

82 Nec obstat quòd obiectum sit supernaturale; quia non habetur ratio vtrum cognitio, qua illud attingitur, sit supernaturalis, an non, sed solum quòd labore & industria naturali attingatur.

Obiectio 2. pro licentia docendi.

Dices Secundò, Titulo de Magistris, per multa capita prohibetur ne aliquid accipiatur pro licentia docendi. ergo docere est actus spiritalis.

Respon.

Respondeo negando cõsequentiam; etsi enim nihil possit accipi pro huius licentiæ concessione, eò quòd ex potestate spiritali procedat; (est enim vsus potestatis spiritalis, sicut dispensatio cũ Sacerdote ad chirurgiam exercendã) tamen pro ipso actu docendi aliquid accipi potest; sicut pro actu medendi. Adde, non solum de licentia docendæ Theologiæ, sed etiam Grammaticæ & Dialecticæ ibi agi. Puto tamen non fore simoniam Iuris diuini, sed solum humani, si aliquid pro licentia docendæ Theologiæ vel alterius scientię exigeretur, habita ratione lucri, quod ex ea professor percipiet: etsi enim concessio huius licentiæ seu facultatis docendi sit vsus potestatis seu iurisdictionis spiritalis, id non refert, quia non est vsus spiritalis seu supernaturalis, sed politicus. Iurisdictio enim ecclesiastica ad multos actus politicos se extendit, ad quos etiam potestas politica; vt cum punit crimina sui vel mixti fori pęnis ciuilibus, v. g. carcere, inedia, mulcta pecuniaria: cum priuilegia ad opera lucrosa, quæ ad Ecclesiæ bonum propriè non pertinet, concedit. Itaque cum pro huiusmodi pecunia exigitur, etsi id possit esse iniquũ, vel turpe lucrũ, vel simonia Iuris humani, non tamẽ videtur simonia Iuris diuini. Confirmatur: quia quando ius administrationis vel negotij tẽporalis competit alicui eminenter, nimirum in altiori officio, & ad finem altiorem; transferre illud in alterum, & in eo alteri suas quodammodo vices committere, nõ est propriè & essentialiter vsus potestatis spiritalis, quà spiritalis est, sed quatenus eminenter etiam est tẽporalis. Nec refert etiamsi illa potestas respiciat finem spiritalẽ, v. g. bonum spiritale ecclesiæ vel subditorum; quia etiam respicit bonum temporale, quod non amittit suã æstimationem etiamsi ordinetur ad spiritale. Sic non est simonia Iuris diuini si Episcopus vel Rector ecclesię vẽdat officiũ Sacristæ, Oeconomi, Aduocati, defensoris ecclesiæ: vt supra du. 4. dictum est, quia hæc iura sunt in se temporalia, vtpote ad actus temporales, ac proinde pretio æstimabilia; & eminenter competunt ipsi Prælato. Quare dum ea in alios transfert, translatio illa, quoad suum terminũ, est res temporalis, etsi a principio spiritali procedat. Sed per accidens est, quod a tali principio proueniat. Nam potest fieri absque vlla iurisdictione; vt patet si ipse Sacrista hoc suum officium vendat, & in alterum transferat. Ad hoc. n. sufficit dominium rei aliunde non impeditum. Sicut per accidens est calori quòd proueniat a sole; vel ab igne, & ad hunc vel illum a sua causa destinetur finem. Idem dicendum de officio Magistri: quia eadem prorsus videtur ratio, ac proinde idem dixerim de licentia docendi, & de alijs licentijs quæ consistunt in cõcessione alicuius Iuris temporalis pretio æstimabilis: secùs de illis quæ solũ in dispensatione legis, vt licentia medendi in Sacerdote. dispensatio enim vendi non potest. Confirmatur. Nam licentia docendi ab officio magistri non distinguitur, nisi quòd officium sit ius docendi cum obligatione, licẽtia sine obligatione. Sed obligatio non quęritur, nec pro ea pecunia exigitur, aut datur, sed solùm pro ipso iure docendi. Vnde Canones tit. de magistris eodem modo de licẽtia & de officio docendi loquuntur, & sub grauibus pœnis pecuniam pro illis accipi vetant, idque quia talis exactio sordida, & contra profectum ecclesiasticum; vt ibidẽ dicitur, & iubent acceptum restitui: eum tamen, qui licentiam sic obtinuit, non priuant. Itaque satis indicant plus ibi esse iniuriæ & sordium quàm veræ simoniæ.

Vsus politicus potestatis spiritalis.

Dices Tertiò, Docere ex potestate magisterij, seu doctoratus est vsus potestatis spiritualis supernaturalis, vt ait Syluester: ergo est actus spiritalis. 83

Obiectio 3.

Respondeo, Magisterium non esse potestatem spiritalẽ seu supernaturalem, sed potius naturalem, vt insinuat D. Thomas quodlib. 3. art. 9. duo. n. continet. titulum honorificum, seu ius vt tali titulo compelletur, collatum in testimonium scientiæ; & ius docendi: vtrumque autem est eiusdem ordinis, cuius est ipsa scientia. Itaque cùm ipsa scientia, quatenus studio & labore partitur, naturalis censeatur, etiam testimonium illud humanum & potestas docendi naturalis est; id est, non supernaturalis. Nec refert, quòd a Pontifice descendat, quia etiam potestas medendi in Sacerdote est a potestate spiritali; non tamen ipsa ideò censetur spiritalis, & potestas regia potest conferri per potestatem supernaturalem Pontificis, tamen non est supernaturalis. potestas. n. supernaturalis iurisdictionis, quæ est in Prælatis, & maximè in capite Ecclesiæ, extendit se ad multa, quę sunt ordinis naturalis, idque eo modo, quo potestas politica. nam potestas Ecclesiæ continet in se potestatem politicam eminenter.

Resp. Magisteriũ, seu doctoratus.

His explicatis, dicendum est de quibusdam modis simoniæ circa annexa spiritalibus, vt circa beneficia & pensiones.

DVBITATIO XIIII.

Vtrùm sit simonia resignare beneficium in fauorem tertij, id est, cum clausula, Non aliter nec aliàs.

MVLTI Doctores censent id esse simoniam, si resignatio fiat in manus Ordinarij. ratio est, quia omnis pactio in spiritalibus simoniam continet, cap. fi. de pactis, & cap. Ex parte. 1. de officio Delegati. itaque debere hanc resignationem in manus Ordinarij fieri pure & absolute, posse tamen offerri preces pro aliquo, sed illum nõ astringi huic conferre. secùs vero si fiat in manibus Pontificis, cuius præsentia potest simoniam purgare, & veluti sol tenebras dispellere. Ita Rebuffus, de beneficijs, §. De 84

Sententia comm. DD. esse simon.

pura

pura resignatione; addens beneficium resignatum in fauorem coram Ordinario, & ab Ordinario collatum, posse impetrari a Papa, tamquam vacans per simoniam. Idem tenet Nauar. cap. 23. num. 107. & passim Canonistæ cum Glossa in dictum cap. Ex parte. 12. quam sequuntur aliqui Theologi.

85 *Aliorū sententia, Non esse simoniam.* Alij verò tenent, talem resignationem in manus Ordinarij factam, nullam continere simoniam Iuris diuini vel humani; nec esse illicitā, modò is, in cuius fauorem fit, verè sit dignus. Ita Sotus l. 9. q. 7. ar. 2. quem sequuntur multi Thomistæ, & Couar. lib. 1. var. cap. 5. num. 5. & 6. vbi pro hac sententia citat D. Anton. & Syluestrū. Ratio est, quia qui ita renūtiat, nihil temporale dat vel accipit pro spirituali, sed solùm indicat se renuntiare, si collator velit conferre Petro; non renuntiare, si nolit. Confirmatur, quia in permutatione licitum est resignare in fauorem, etiam in manus Ordinarij, Clem. vnica de rerum permutatione: cur non etiā in simplici cessione? Neque obstat, quòd Episcopus videatur obligari. Primò, Quia etiam obligatur in permutatione, si eam admittat. Secundò, Hæc obligatio non est pretio æstimabilis, quando alter est verè dignus. Tertiò, Quia hæc obligatio solum quæritur vt conditio, nec vllo modo censetur pretium renuntiationis: alioquin etiam censeretur pretium, quando fit cum Pontifice.

86 Resp. & dico Primò, Hic nullam esse simoniam Iuris diuini, vt patet ex rationibus allatis.

Dico Secundò, nō posse etiam ex Canonibus conuinci esse simoniā Iuris humani; quia nulla propriæ hic interuenit pactio: non enim requiritur promissio Prælati, sed solū fit resignatio sub conditione, quam si Prælatus non acceptat, nihil actum est.

An Episcopus possit acceptare, reiecto modo. Verius non posse. Aduerte tamen, plerosque Doctores sentire, Episcopū posse acceptare talem resignationem, reiecto modo, & conferre cui voluerit: quia illa clausula habetur pro non adiecta; cùm resignatio in spiritalibus purè fieri debeat. Idem tenet Couarruuias supra, & dicit esse sententiam communem.

Contrarium tamen puto verius cum Rebuffo, §. de resignatione conditionali, nu. 7. & seqq. Primò, Quia quando fit actus cum aliqua adiectione, non potest pars illius altera recipi, & altera reijci, sed debet totus recipi, vel totus reijci; L. Aurelius. 28. §. Idem quæsiuit. 12. ff. de liberatione legata: vbi vide Bartolum. Secundò, Quia aperte significatur resignationem esse nullam, nisi admittatur cū illo modo: vnde non potest ille modus vel conditio haberi pro non adiecta. Tertiò, Permutatio non valet, nisi beneficium conferatur compermutanti, eò quòd non aliter resignatum sit; Clemen. vnica, de rerum permut. ergo nec renuntiatio simplex valebit, nisi conferatur ei, in cuius fauorem resignatum est.

Si tamen resignans sciret suam resignationem inualidā esse, eò quòd fit contra stylum Curiæ, posse Episcopum illam acceptare, reiecto modo; vt docet Flaminius lib. 1. de resignatio. quæstio. 3. num. 65. dicens ita resolutum in Rota. Credo in pœnam illius conditionis contra stylum Curiæ adiectæ.

87 Dico Tertiò, Huiusmodi resignationes, ob imaginem simoniæ, iuxta stylum Curię non possunt fieri, nisi in manibus Summi Pontificis. Ita Nauarrus, & Rebuffus suprà, & Flaminius quæstio. tertia, vnde sequitur non posse fieri coram Ordinario, saltem eo modo vt Ordinarius se possit obligare: nisi ex priuilegio, vel consuetudine id ei sit concessum.

Cessiones reciprocæ. Vnde sequitur, resignationes seu cessiones reciprocas non posse coram illo fieri; v. g. resigno meum beneficium in fauorem tui nepotis, vt tu resignes tuum in fauorē mei nepotis; nam præterquam quòd hæc renuntiatio fit in fauorem, continet in pactum resignationis reciprocæ, quod omnino extra casum permutationis est Iure vetitum; vt patet c. Quæsitum, de rer. permut.

88 *Triangula cessio.* Idem dicendū de resignatione triangulari, vt vocant, v. g. renūtio meo beneficio in fauorem Petri, vt Petrus suo cedat Paulo, & Paulus cedat suo mihi: fieri. n. potest vt Pauli beneficium sit commodius mihi, Petri verò sit commodius Paulo, & meū Petro, quo potiùs cupiunt inire dictam resignationem. Esse autem in huiusmodi resignatione simoniam Iuris humani expresse docet Nauar. in capit. Si quando de rescriptis exceptio. 4. num. 5. & in Enchiridio cap. 23. nu. 100. §. Secundò, quòd. vbi pro eadem sentētia citat Raymundum, Angelum, & Syluestrum, qui idem in simili casu, vbi tamen minor est imago pactionis simoniacæ, docent. Idem Nauar. id consil. lib. quinto, consil. vigesimosecundo, tit. de simonia. reprobat omnes resignationes triangulares & quadrangulares tamquam simoniacas, & dicit eas inducere pœnas iuris, si compleantur. Ratio est, quia notissimi iuris est, in spiritualibus omnem pactionem obligantem ad id, quod iure non inest, esse illicitū & simoniacum: vt aperte colligitur cap. fin. de Pactis. vbi dicitur, *in spiritualibus omnis pactio, omnisque conuentio debet omnino cessare.* & cap. Tua nos, de Simonia; & 1. quæstio. 1. cap. Quam pio, & alibi sæpe. atqui in permutatione triangulari est pactio obligans ad id, quod iure non inest. nam primus obligat secundum vt resignet in fauorem tertij, & secundus obligat tertium vt resignet in fauorem primi. nullo ergo colore huiusmodi resignationes & permutationes defendi possunt. vide Flaminium lib. 14. q. 1. art. 7. num. 63. Potest tamen hæc resignatio fieri coram Summo Pontifice, quia non continet simoniam nisi Iuris humani; quam auctoritas Summi Pastoris dissipat. Coram Ordinario non potest fieri, ob causam dictam. posset tamen duplici permutatione coram ipso facta, ad eumdem terminum peruenire; vt si ego permutem simpliciter cum Petro, & habito beneficio Petri permutem cum Paulo; sic enim Paulus habebit beneficium Petri sibi commodum, & ego Pauli, quod commodum mihi, & Petrus meum, quod commodum ipsi.

DVBITATIO XV.

Vtrùm licitum sit resignare beneficium reseruata pensione.

89 *Resignatio, quæ fit reseruata pensione. Pesio potest imponi.* RESPONDEO, Id licitum esse, modò pensio sit moderata, & legitima auctoritate constituatur: est communis sententia, & patet ex cap. Ad quæstiones, de rerum permutatione. Idem confirmat vsus quotidianus. Ratio est, quia sicut Pōtifex potest titulo beneficij plures fructus annectere, ita eidem titulo potest fructuum portionē detrahere, & alteri Ius ad illos concedere, vel onus soluēdi ex fructibus certam portionem ipsi titulo imponere, idque ad vitam resignantis; & tunc ad quem transibit beneficium, ad eumdem transibit onus soluendæ pensionis. Itaque resignare beneficium reseruata pensione, nihil est aliud quàm resignare sub ea lege & modo vt Superior partem fructuum à beneficio separet, vel vt onus pensionis illi imponat. quod cum Superior Iure facere possit, nihil exigitur, nisi quod Iure fieri potest.

Dices, Prælatus hic obligatur ex pacto.

90 *An Prælatus obligatur.* Respondeo Primò, Non obligari. non enim tenetur admittere resignationem sub tali modo. Secundò, Ea admissa, non est opus vt se obliget; sufficit vt liberè constituat pensionem; quòd si nolit, iam resoluitur renuntiatio. Tertiò, Etiamsi se obligaret, nihil referret; quia pensio non exigitur vt pretium beneficij aut resignationis, sed vt pars eius, quod dimittit: non enim paratus est renuntiare beneficio toti cum omnibus fructibus; sed cupit retinere partem. vnde non agit de lucro captando ex resignatione, sed de damno vitando; ac proinde non est simonia.

91 *Qui possint pensionem imponere.* Sed difficultas est, qui possunt pensionem causa resignationis simplicis imponere.

Respondeo Primò, Certum est Pontificem posse, cui plenaria dispositio beneficiorum competit. Secundò, Idem potest Legatus a latere, vt docet Rebuffus, §. de resignatione conditionali, numero duodecimo, adeo vt nisi pensionem imposuerit, facta tali resignatione, collatio sit futura irrita. huic tamen non conceditur vt possit admittere resignationes in fauorem tertij, vt idem tradit. Tertiò, Vtrùm Episcopus possit, dictum est supra capit. 34. dubitatione trigesimaoctaua. Verius iudico & stylo Curiæ Romanæ, qui Ius facit, conformius, non posse; nisi priuilegium vel consuetudo præscripta id ei concesserit. cui aperte fauet Ius commune, quod statuit vt ecclesiastica beneficia sine imminutione conferantur. Extrauagan. cap. vnico, titulo. Vt ecclesiast. beneficia, &c. Vnde sequitur non posse

nisi vbi Ius id ei concedit. Vide supra cap.34. dubitat.38. num.205.

92 Notandum est Primò, Quando quis vult resignare in fauorem tertij sub onere pensionis, posse illos inter se tractare; non tamen absolutè concludere, sed tantùm sub beneplacito Pontificis: si enim absolutè concluderent, esset simonia; quia pensio non potest sola auctoritate partium imponi. vnde non potest resignatarius Iure esse illius debitor; & consequenter obligatur per resignantem ad aliquid temporale, quod Iure non debet. Quando autem imponenda est per legitimam auctoritatem, tunc Iure debebitur, ac proinde nō obligatur nisi ad id, quod Iure inerit.

Possunt tractare.

93 Notandum Secundò, Interdum fieri resignationis in fauorem sub onere pensionis, & quia resignans metuit ne resignatarius malignè soluat, vult hypothecam sæcularem, vel fideiussorem, quem quauis difficultate suborta conuenire possit. Certum autem est, huiusmodi conditiones & onera pretiò æstimabilia, quæ Iure non insunt, non solere nisi auctoritate Summi Pontificis admitti; quia continent simoniam Iuris humani, & habent quamdam speciem contractuum ciuilium. Vnde non dubito quin talis pensiō ab Ordinario constituta, possit non solui, & beneficium tanquam vacans impetrari.

An hypothecam, & fideiussor exigi possit pro pensione.

94 Petes, Vtrùm si quis expensas fecerit in obtinendo beneficio litigioso, possit eas repetere, si beneficium velit resignare?

Quidam putant posse, si non petat aliquid pro ipso beneficio; sed tantùm pro expensis litis, vt se indemnem seruet: hæ enim totæ redundant in vtilitatem resignatarij quasi in eius gratiam factæ essent. Ita quidam recentiores.

Mihi placet contraria sententia, quę est communis Doctorum, vt docet Flaminius lib. decimoquarto, quæst. septima, num. 1. quia omne pactum in spiritualibus de onere temporali, quod Iure non est annexum, reprobatur, si absque auctoritate Superioris fiat; de quo vide suprà dubitatione 2. & 4. Certè in foro externo non admittetur illa excusatio.

DVBITATIO XVI.

Vtrùm licitum sit resignare vel conferre beneficium in residentiam.

95 RESPONDEO & dico Primò, Si resignes vel alio modo procures alicui beneficium, confidens ipsum aliquando illud nepoti vel amico tuo resignaturum: si nullam obligationem ipsi imponere intendas, non erit simonia; quamuis ob circumstantias possit esse illicitum. Docet hoc Nauar. cap.23. num.109. Viualdus, de simonia, nu.28. Hugolinus tabula 1. cap.22. ratio est, quia nullum interuenit pactum, nec internum, nec externum: sine pacto autem non potest esse simonia, vt patet ex definitione. vnde quantumuis speret quis vel confidat, si nulla est occulta vel aperta conuentio, nulla intentio obligandi; nulla quoque est simonia.

96 Dico Secundò, Si resignes, conferas, vel alter procures alicui beneficium cum intentione obligandi, vt post aliquod tempus nepoti vel alteri renuntiet, nullo tamē signo exterius hanc tuam intentionem insinuens, erit simonia mentalis. Patet ex dictis dubit.6. Hæc tamen non infert pœnas Iure constitutas.

Simonia cōfidentiæ internum.

Dico Tertiò, Si alicui beneficium aliqua ratiōne procures, eligendo, præsentando, postulando, resignando in fauorem, conferendo, instituendo, confirmando, vel commendando, cum pacto vt is, qui beneficium istud accepturus est, illud idem tibi vel alteri aliquando resignet, seu relinquat, aut vt pensionem ex eo vel fructus aliquos alteri præstet, erit simonia confidentiæ externa, quæ pęnas Iuris infert. Patet ex Bulla Pij IIII. & maximè Pij V. quam refert Nauar. c.23. nu.110. in qua ponuntur varij modi, quibus in foro externo præsumi possit & debeat hæc simonia esse commissa. Porrò reipsa, & in foro conscientiæ, solùm cōmittitur duob. modis. Primò, Si procures alteri beneficiū, vt illud tibi vel alteri aliquando renuntiet. Secundò, Si illud procures, vt fructus vel pēsio ex eo alteri soluatur.

Externa.

97 Petes, Quid si procures beneficium cum pacto vt tibi reseruetur pensio, vel fructus aliqui?

Respondeo, Esse quidem simoniam, non tamen confidentiæ; vt docet Hugolinus tab.1. cap.22. & Nau. consi.76. titu. de simonia. & colligitur ex verbis Bullæ Pij V. vbi sic dicitur, *Si quis beneficium aliquo dimittente receperit, vel illud eidem dimittenti vel alteri postea conferatur, aut vt illius fructus alij vel alijs conferantur, vel pensiones soluantur ex eodem confidenter constatur*. hic cum de conuentione beneficij agitur, dicitur, *vt eidem dimittenti vel alteri conferatur*: cum de pensione & fructibus dicitur *alij*, vel *alijs*.

Si resignās sibi reseruet fructus vel pensionem, non est confidentia simonia, sed simplex.

Altera tamen sententia est valdè probabilis, nam in Bulla Pij V. censetur simonia confidentiæ, quando aliquis præsentat, vel beneficium resignat aut confert, vt prouisus, illius fructus, aut partem fructuum: ad vtilitatem conferentis vel cedentis relinquat, vel pensionem ei, cui idem collator vel cedens voluerit, persoluat. Idem colligitur ex Bulla Pij IV. vers. *ac sibi propterea pensiones annuas.* & vers. *ac fructuum & pensionum reseruationes*, quibus locis apertè indicat esse simoniam confidentiæ, cum quis sibi absque legitima auctoritate pensionem reseruat. Crediderim tamen non esse in hac parte receptam.

Altera sententia probabilis.

98 Ex ijsdem Bullis patet in beneficiorū resignatione, pręsentatione & collatione, illicitas esse & simoniacas, hac specie, quasdam retrocessiones, quas vocant *accessus*, *regressus*, & *ingressus*, quibus significatur ex vna parte Ius quoddam in dimittente, repetendi pristinum beneficium; ex altera onus & veluti seruitus quædam in beneficio.

Retrocessiones prohibita.

Regressum dicat habere, si beneficio à me possessio cedā alteri, reseruato mihi Iure regrediendi ad illud beneficiū, in euentum, quo resignatarius naturaliter, vel ciuiliter pręmoriatur, aut fiat Episcopus, aut pensionem constitutam non soluerit.

Regressus.

Ingressum, si beneficium mihi collatum, alteri, ante captam eius possessionem, resignem seruato mihi Iure ingrediendi possessionem huius beneficij; si ille præmoriatur, vel fiat Episcopus &c.

Ingressus.

Accessum, si Prælatus mihi cupiat prouisum de beneficio; sed quia per ætatem vel alia de causa sum incapax, cōfert meo pædagogo, concesso mihi Iure; vt quamprimum iustam ætatem habuero, propria auctoritate possim illud beneficium accipere vel accedere. Quicumque sibi vel alteri tale Ius reseruat sine expressa Pontificis auctoritate, committit simoniam huius speciei. Adde, etiam Cōc. Trid. 99
sess.25. c.7. de reform. valdè improbare istas retrocessiones, *veluti imaginem quamdam successionis hæreditariæ referentes*, ac proinde, *vt sacris constitutionibus, Patrumque decretis contrarias*. Ob eamdem causam improbat *Coadiutorias cum futura successione, nisi vrgens necessitas, aut euidens vtilitas aliud postulet: & tunc non nisi causa diligenter à Romano Pontifice cognita, concedi debere.*

Accessus.

Coadiutoria cum futura successione.

DVBITATIO XVII.

Vtrùm licitum sit permutare beneficia, compensatā fructuum inæqualitate.

RESPONDEO & dico Primò, Permutatio beneficiorum facta sine auctoritate Prælati, est illicita: non tamen est simonia Iuris diuini naturalis, sed ecclesiastici. patet ex dictis sup. dub.4.

Vbi Notandum est, Cum ex dispositione Canonum, 100
permutantes nullam habeant potestatem sua beneficia vicissim transferendi, actum eorum esse planè irritum: ac proinde sicut propria auctoritate sua beneficia alienarūt, ita sua auctoritate posse ad ea redire. possunt tamen a Superiore per sententiam priuari, in pœnam illius criminis; vt patet cap. Cum olim. 7. de rer. permut. non tamen amittunt ea ipso facto, nec incurrunt censuras.

Possunt ad sua beneficia redire.

Cuius auctoritate permutatio facienda sit, dictum est cap.34. dub.36.

Dico Secundò, Si alterum beneficiū sit altero dignius, & paritas sit redituum, est simonia Iuris diuini, si pecunia vel pensione excessus ille dignitatis compensetur. Ratio est, quia illa dignitas est omnino spiritualis. vide dub.2.

Dico Tertiò, Si beneficia habent prouentus inæquales, possunt nihilominus inter se commutari, excessu prouentuum alterius, pensione vel pecunia compēsato. Ita Sotus

lib.

lib. 9. quæstio septima, artic. secundo, Caietan. in artic. 4. quæst. 100. Syluester v. Permutatio 2. quæstio. 6. vbi citat Panormitan. Angelus v. Permutatio, num. 6. & alij. Probatur ex capit. Ad quæstiones 6. de rerum permutatione, vbi Clemens III. approbat permutationem duarum Ecclesiarum parochialium, compensato excessu opulentioris, pecunia.

Contrarium tenere videtur Adrianus quodlib. 9. art. 3. ad 5. quem sequitur Couarruuias lib. 1. variarum, cap. 5. num. 8. & 9. Sed si quis bene aduertat, nihil aliud velle videntur, quam illum excessum non posse pecunia compensari, si consideretur vt manens annexus suo titulo; quod verum est quia sit quid spiritale; qua ratione nihil pro eo dari potest.

102 *Cõpensatio hac vt fiat.* Notandum est, hanc compensationem posse tripliciter fieri. Primò, Si beneficium copiosius, non separatis prouentibus a titulo, commutetur cum tenui, & pro excessu prouentuum exigatur compensatio: & hoc non est licitum: quia ille excessus, hoc ipso, quo manet annexus titulo, est debitus isti titulo; & hoc ipso, quo titulus in alterum transfertur, simul transit ille excessus: ergo pro eo nihil potest exigi, quin idetiam pro ipso titulo exigi censeatur. & hoc est quod Adrianus & Couarruuias velle videntur.

Secundò, Si compensatio exigatur, non pro excessu manente annexo, sed pro incõmodo temporali, quod subeo, spoliando me istis prouẽtibus. hanc enim ob causam possum petere a Pontifice, vt vel pensionem mihi reseruet ex beneficio, quod relinquo, onere pensionis imposito eidem beneficio; & sic simpliciter transferam illud beneficium, hoc onere grauatum: vel beneficiario imponat obligationem, vt ex alio beneficio, vel ex suo patrimonio aliquid mihi pro mea indemnitate soluat. Id enim Pontifex potest; cum hoc non sit pretium beneficij, aut prouentuum annexorum; sed conditio quædam necessaria vt me seruem indemnem, sine qua indemnitate nolo commutare.

Separantur prouentus a titulis. Tertiò, Si Iura prouentuum separentur à titulis, & primò ipsi tituli nudi, simpliciter permutentur: deinde alio contractu permutentur Iura prouentuum, compensato excessu opulentioris: iura enim prouentuum à suis titulis hoc modo separata, cum non sint spiritalia, sed temporalia bona, possunt sub tali pacto commutari, vt incrementum alterius, pretio compensetur. iuxta hunc modum intellige dictum cap. Ad quæstiones, de rerum permutatione. Hic tamen cauendum ne hi contractus misceantur, vt ait Pontifex; quod fieret, si in permutatione titulorum apponeretur pactum de permutatione prouentuum, & compensatione.

Petes, Quomodo, qui permutant titulos suos, possunt retinere Iura prouentuum, cum hæc Iura tantummodo ratione titulorum competant?

103 *Fit hoc iuris dispositione.* Respondeo, Retinere ex dispositione Iuris, idque tantisper donec illa inter se permutent, vt sic rursus coalescant cum suis primis titulis: nam solùm ad hunc finem & cum hoc onere conceditur, vt sine omni specie simoniæ, permutatio fiat.

104 *Beneficium nullos habẽs fructus potest permutari.* Dices, Iuxta hunc modum, sequetur posse permutari beneficium nullos habens fructus cum alio fructus habẽte, compensatis fructibus pecunia, quod videtur falsum; quia sic tota præbenda, id est, totum ius fructuum annexum titulo, posset pecunia emi.

Ad hoc respondet Caietanus artic. quarto dupliciter. Sed secunda responsio est tenenda, nempe id fieri posse auctoritate Pontificis, etsi non inferioris Prælati. non tamen hinc sequitur quòd tunc propriè præbenda vendatur pecunia, quia iam supponimus Ius prouentuum esse a titulo legitima auctoritate separatum, factumque temporale, & desijsse esse propriè præbendam: quod per Pontificem posse fieri nõ est dubitandum, modo iusta causa subsit; vt rectè Sotus loco citato, quæstione septima, art. 2. in fine; & ostentum est suprà dubitatione secunda, vbi plura de hac re diximus.

DVBITATIO XVIII.

Vtrùm redemptio vexationis licita sit in beneficijs, & quousque.

NOTANDVM est, Aliud esse ius ad rem, aliud ius in re. *Ad rem ius habet* in beneficijs, remotum quidem, qui dignus est: propinquum verò, qui electus, vel præsentatus, vel postulatus, sed nondum confirmatus, aut institutus. *Ius in re habet*, qui iam est confirmatus, vel institutus, vel collationem factam acceptauit, quamuis nondum possessionem ceperit. Quibus positis. 105 *Ius in re, & Ius ad rem.*

Respondeo & dico Primò, Qui nõdum habet ius in re, non potest oblato pretio vexationem redimere ab his, qui non tantum possunt obesse, sed etiam prodesse. Ita communiter Doctores, & colligitur apertè cap. Matthæus, de simonia; vbi quidam electus à maiori parte Capituli, cum pauci contradicerent, consensit vt vni ex electoribus contradicentibus daretur pecunia, vt conquiesceret; nimirum ne se opponeret eius confirmationi; in quo facto Pontifex iudicauit eum simoniam commisisse, & ideo debere beneficium dimittere, si saluus esse velit. Ratio est, quia quando datur pecunia ei, qui potest prodesse, censetur illum inducere ad non opponendum quod iure posset opponere, & ad præbendum consensum; & ita viam sibi sternere directè & propriè ad ipsum beneficium. si sic electus vel præsentatus reijcitur ab Episcopo, qui deberet illum confirmare vel instituere, non est licitum dare pecuniam vt ab hac iniuria cessat; quia hæc iniuria consistit in confirmationis negatione; negatio autem nõ tollitur nisi per affirmationem, quæ in proposito est ipsa confirmatio vel institutio; ac proinde dare vt cesset ab iniuria, est dare pro ipsa confirmatione. 106 *Habens Ius ad rem, non potest.*

Notandum tamen, si ille modis apertè iniquis conaretur impedire, v.g. infamando electum, vel corrumpendo alios pecunia, ne consentiant, non videri in foro conscientiæ simoniam, si electus vel alius ei pecuniam offerat, tantum vt ab huiusmodi iniquo conatu desistat. si enim alteri dari potest pecunia ne iniquè noceat, cur non etiam huic? non enim directè aut indirectè censetur dari pro electione aut confirmatione, aut vt cesset ab actu, quem iure probabili poterat opponere: quę sola causa est, cur censeri possit simonia. Si tamen ille postea tali munere inductus, non solum cesset ab iniuria, sed etiam suffragetur; si quidem id faciat tamquam sentiens se ob id obstrictum tacito pacto, propter acceptam pecuniam, suffragium erit nullum, vtpote simoniacè datum: non tamen vitiabit electionem, si alij suffragantes sufficiunt. Si verò non det suffragium nisi ex gratitudine, non erit irritum. 107 *Si impediat modis iniquis.* *Si ob munus acceptum, det suffragium*

Dixi *modis apertè iniquis*; quia si iure aliquo probabili aut dubio nitatur, non licebit oppositionem illam pecunia redimere. Ratio est, quia talis oppositio facit ius tuum infirmum & ambiguum: ergo eo ipso quo redimis illam, efficis ius tuum firmius & certius; sicque directe paras tibi viam ad obtinendum beneficium. Secus est quando alterius machinatio modis apertè iniquis nititur. Omnis enim iniusta vexatio, qua parte manifestè iniusta est, redimi potest, à quocumque inferatur.

Dico Secundò, Qui nõdum habet Ius in re, potest oblato pretio redimere vexationem ab his, qui solum possunt obesse; siue vi & fraude obsint, siue muneribus & precibus, apud electores, vel collatorem. 108 *Nondũ habens Ius in re potest redimere vexationem, &c.*

Prior pars, id est, *si vi vel fraude obsint*, explicatur & probatur: detinet me quispiam per vim, ne me opponam in petitione beneficij, eius amico, vel postquam nominatus sui, cępit me infamare apud Episcopum, possum ei offerre pecuniam vt desinat nocere. Ita tenet Sot. in duob. illis cal. sib. l. 9. q. 6. art. 1. in resp. ad 5. Ratio est, quia hoc non est directè aditum sibi ad beneficium parare. sed iniquam machinationem alterius impedire: datur enim pretium pro cessatione nocumenti. Confir. quia ille habet Ius acquisitum in sua libertate & fama: ergo si aliquid det ne ea iniquè violetur, verè redimit vexationem.

Posterior pars, *si precibus vel muneribus obsint*, est contra Sotum. 109 *Si precibus vel muneribus obsit.*

Sed probatur Primò, Quia etsi is, qui muneribus vel precibus peruertit electores in me propensos, non faciat mi-

hi iniuriam, ita vt ad restitutionem teneatur; tamen graue infert nocumentum absque iusta causa: ergo possum illi aliquid offerre vt cesset ab hoc nocumento præsertim cum illa cessatio non sit aliquid spiritale, nec directè viam ad spiritale sternat.

Secundò, Quia si ei, qui solum potest obesse, licitum est offerre pecuniam vt cesset à nocumento, quod est contra iustitiam, cur non etiam vt cesset à nocumento, quod est contra charitatem? non enim huius cessatio est magis spiritalis, aut viam sternens ad spiritale, quam cessatio illius. Itaque tam ante quam post electionem licitum est hanc vexationem redimere.

Dices, Illa cessatio à precibus vel muneribus dandis, nō est æstimabilis nisi ratione beneficij: ergo qui dat pro illa pecuniam, censetur dare pro beneficio. Sicut qui dat pecuniam pro labore faciendi Sacri, censetur dare pro ipso Sacro; quia labor ille non est æstimabilis nisi ratione Sacri.

Respondeo negando consequentiam. quia illa cessatio non habet æstimationem ex beneficio nisi remote; nimirum ratione spei conceptæ de beneuolentia collatoris, si extrinsecus non impediatur. Sicut esse in familia Episcopi est pretio æstimabile ratione spei obtinendi beneficij mediante ipsius beneuolentia. Sicut ergo qui dat pecuniam œconomo Episcopi, vt admittatur in familiam illius, eo fine vt habeat opportunitatem obtinendi beneficij ex beneuolentia Episcopi, quam bonis officijs poterit sibi conciliare, non censetur dare pecuniam pro beneficio, sed pro quadam opportunitate ordinata ad obtinendum purè beneficium; ita qui pro cessatione illius importunitatis dat pecuniā, non censetur dare pro beneficio, sed pro desitione impedimenti illiciti: qua posita concipit spem obtinendi beneficij ex collatoris beneuolentia. Neque hoc est sternere viam ad beneficium nisi indirectè & remotè: sicut in exemplo allato. cuius signum est, quòd eo modo nō magis inclinet aut determinet animum collatoris, quam per se erat inclinatus. Vnde non est simile, si alicui des pecuniam ne alium idoneum aut se ipsum commendet; quia ius pro se vel alio sollicitandi est spiritale, quo vt cedat das pecuniā, vt sic tibi soli ius sollicitandi suppetat; quod est directè parare viam obtinendi beneficij. Similiter non est simile, quod allatum est de labore sacrificij: quia ille labor est omnino intrinsecus & per se coniunctus sanctitati illius rei. Cessatio autem impedimenti supradicti est omnino extrinseca & remota obtentioni beneficij. Denique si non est simonia cum do pecuniam vt cesses a calumnia apud collatorem, cur sit simonia cum do vt cesses à precibus & muneribus, quibus me illicitè impedis, cum cessatio illa à calumnia non æstimetur à me hic & nunc nisi ratione spei quam habeo obtinendi beneficij.

Habēs ius in re potest redimere vexationē.

110 Dico Tertiò, Qui habet ius in re per confirmationem, vel institutionem, vel liberam collationem, potest pretio redimere vexationem, si forte aliquis illum à possessione capienda impediat. Est communis Doctorum. Diui Thomæ artic. secundo, quæstione centesima, Caietani tractat. de simonia quæstione tertia, Soti supra, Nauarri cap. 23. nume. 101. & colligitur ex cap. Dilectus. 18. de simonia. Idem docent Canonistæ in dict. cap. Dilectus. & in cap. Matthæus 23.

Sotus tamen dubitat num hic liceat redimere vexationem ab eo, cuius est in possessionem mittere. Ratio dubitādi est, quia dare aliquid tali ne impediat possessionem, est dare vt mittat in possessionem. non enim aliter desinit impedire possessionem, quam mittendo seu introducendo in eā; possessio autem est aliquid spiritale: vnde dare aliquid pro possessione, est aliquid dare pro re spirituali.

Possessio.

Sed communis sententia est in contrarium. Vnde dicendum est, possessionem secundum se non esse quid spiritale, sed id habere ex titulo, cuius sui capitur; quem titulum cum ille plenè iam teneat, accedēte noua possessione, non accedit noua ratio spiritalis; sed possessio ipsa per se adiaphora, fit spiritalis ex coniunctione cum titulo. vnde non dat pretium pro re spirituali.

Exigentes aliquid dū capitur possessio, &c. Simonia pœnas incurrunt.

111 Notandum hic est ex Concilio Tridentino sess. 24. capit. 14. de reform. Capitulum aut alios nihil omnino posse exigere ab ijs, qui sunt electi, præsentati, instituti, vel instituendi: confirmati, vel confirmandi, vel possessionem ingressuri aut distributiones recepturi, &c. nisi ex antiqua consuetudine hæc in pios vsus solita sint conuerti, alioquin censebitur simonia, & incurrent pœnas simoniacorum; vt ibidem Concilium: quod est diligenter notandum contra communem abusum. Imò Pius Quintus declarauit, Episcopum, qui aliquid (etsi dulciaria dumtaxat) exigit in receptione alicuius in Canonicum, esse suspensum à Pontificalibus; & Capitulum talia exigens subiacere Interdicto; priuatas autem personas, sententiæ excommunicationis. Et eos, qui sic aliquid acceperint, ad restitutionē accepti teneri, vt patet ex Bulla Pij V. declaratoria huius decreti, edita anno 1570. pridie Kalen. Iunij. Video tamen passim non seruari, & omnino ignorari. Mādat tamen Concilium Episcopis, vt hæc in executionem deducant.

DVBITATIO XIX.

Vtrùm licitum sit pecuniam offerre electoribus, volentibus eligere in Pontificem, Episcopum, Parochum, aliquem indignum seu ineptum, ne talem eligant, sed quempiam idoneum.

RESPONDEO & dico Primò, Pro electione particularis personæ, etiam dignissimæ, non est licitum pecuniam offerre. ratio est, quia hoc esset emere actionem spiritalem, nempe electionem, & ipsum beneficium, sine vlla necessitate, neque censeretur esse redemptio vexationis. Excipio tamen casum necessitatis, de quo statim. 112

Vt non eligatur ineptus.

Dico Secundò, Licitum tamen est offerre pecuniam, vt non eligant ineptum. Est communior sententia. ratio est, tum quia hæc est mera redemptio iniuriæ, seu læsionis iniustæ. Ecclesia enim habet ius vt non detur ei minister ineptus: tum quia non eligere ineptum, non est quid spiritale nec directè minuit viam ad spiritale.

Vt eligatur dignus generatim.

Dico Tertiò, Etsi non videatur licitum offerre pretium pro electione particularis personæ, tamen licitum videtur offerre pro electione personæ idoneæ in genere. Ita Sotus lib. 9. quæst. 6. art. 1. & Caietanus tract. de simonia, quæstione 3. & alij. 113

Probatur Primò, Quia vt rectè Caietanus, eiusdem rationis censetur offerre pretium ne eligant ineptum, & vt eligant aptum: si enim volunt eligere, hoc ipso, quo non eligunt ineptum, necesse est vt eligant idoneum; ergo si illud licet, etiam hoc.

Secundò, Ecclesia ius habet vt ei minister idoneus detur, & talis est ei maxime necessarius, ne videlicet multæ animę pereant. ergo si non potest obtineri nisi electoribus pecunia detur, non censebitur esse vlla irreuerentia eam offerre, vti supra dubitatione 7. dictum est de Sacramento baptismi.

Tertiò. Si electores nollent eligere vllum, liceret pretio eos ad eligendum inducere, eò quod Ecclesiæ sit perniciosum carere ministro; ergo etiam vt eligant dignum in genere; quia Ecclesiæ perniciosum est carere ministro idoneo.

Quartò, Quando datur pecunia pro re sacra, necessaria ad grauissimum malum auertendum, censetur esse quædā redemptio vexationis: nam censetur dari pro malo auertendo, vti sup. dub. 7. ostensum est: ergo & hic censebitur redemptio vexationis.

Si solum vnus sit idoneus.

Petes, Quid si vnus tantum reperiatur idoneus, liceretne tunc offerre pretium vt eligatur, cùm electio eius sit necessaria ad malum Ecclesiæ auertendum? 114

Respondeo cum Soto supra & Nauarro cap. vigesimotertio, numero centesimosecundo, id licere, quando nulla alia ratio obtinendi idonei suppetit: id. n. rationes allatæ probant. Censetur enim redemptio vexationis. Nam non tam datur pecunia pro electione huius personæ, quam vt auertatur electio indigni. Et quamuis hæc electio secundùm iura non profit, tamen potest à Pontifice peti confirmatio, & ita malo imminenti occurretur.

DVBITATIO XX.

Vtrùm licitum sit conferre beneficium, vel quid aliud spirituale pro munere à manu, vel à lingua, vel ab obsequio.

D. THOM. ART. 5. Q. 100.

RESPONDEO non licere; quia omnia hæc sunt pretio æstimabilia. Vnde Vrbanus II. 1. q. 3. c. Saluator, *Qui sanctos res ecclesiasticas non ad quod constituta sunt, sed ad propria lucra munere linguæ, vel obsequij, vel pecuniæ largitur, vel adipiscitur, simoniacus est*, quod sumptum est ex hom. 4. D. Greg. in Euang.

115 *Munus à manu*, teste Diuo Gregorio loco notato, est pecunia, & omne donum, quod datur collatori, electori, vel patrono, verbigratia equus, torques, annulus, &c. De hoc munere. *Munus à manu.*

Dico Primò, Si tale munus des ad conciliandum amicitiam duntaxat, vt postea tui memor, tibi ex amicitia conferat, non erit simonia in dante, similiter nec in collatore accipiente, si ea tamquam gratis donata accipiat, nec propter illa, quasi pacto obligatus beneficium conferat. ratio est, quia tunc non interuenit pactum, sine quo non potest esse simonia. Dixi, *Quasi pacto obligatus*, quia etiamsi agnoscat se obligatione antidotali (quæ ex virtute gratitudinis oritur) astrictum: & conferat vt huic obligationi satisfaciat, non erit simonia, vt rectè Nau. c. 23. nu. 106. & Couar. l. 1. var. c. 20. num. 4. quia simonia requirit vt ex obligatione iustitiæ, seu ex pacto detur. Vtrùm sit simonia si des vel exigas beneficium pro mutuatione dictum est sup. c. 20. dubit. 9. num. 64.

116 Aduertendum est, quamuis hæc vera sint in foro conscientiæ, tamen satis esse periculosa in praxi; quia sæpe est magnum periculum simoniæ, vel certe non probæ electionis, vbi munera intercedunt. vnde etiam in Scripturis & apud ethnicos auctore *δωροδοκία* munerum acceptio passim reprehenditur. Exod. 23. *Ne accipias munera, quæ etiam excæcant prudentes, & subuertunt verba iustorum.* Ecclesi. 20. *Xenia & dona excæcant oculos iudicum, & quasi frænum in ore, auertunt correptiones eorum.* vide Platon. l. 3. de Republ. Notum est illud Iugurthæ apud Salustium,

117 *O venalem vrbem, si emptorem inuenerit!*

Dico Secundò, Si ea des cum intentione obligandi vt te præsentet, eligat vel instituat, erit simonia, saltem mentalis, ex parte tua; similiter ex parte alterius, si eadem mente accipiat, vel postea velut ex pacto tacito beneficium conferat.

Quod dictū est de munere à manu, dicendum de omni obsequio, Ecclesiæ, collatori, electori, patrono, vel amicis eorum præstito, quod *munus ab obsequio* vocari solet: si enim præstes obsequium Episcopo, cum tacito quodam pacto vt beneficio compensetur, erit simonia: si verò vt ipse tuam scientiam & dexteritatem perspectam habens, moueatur ad conferendum tibi beneficium, non erit simonia in foro conscientiæ, etiamsi gratis vel exiguo pretio illi seruire velis, modò illum tacito aliquo pacto non intendas obstringere, nec ipse se obstrictū sentiat; non enim præstas obsequia vt Episcopum obliges, sed vt talēta tua ei innotescant. Idem videtur dicendum, si obsequium præstetur ad conciliandam eius amicitiam, modò intelligat se à te non obligari. Nec refert vtrùm præstetur ipsi, an consanguineis eius, modo nihil aliud immediata intendas, quàm eius amicitiam, & per amicitiam beneficium. Ita Victo. nu. 37. ex Caiet. art. 5. quamuis hoc in praxi sit periculosum, & exterius speciem referat simoniæ. Ipse quoq. collator inducitur saltem indirectè, vt in collatione, non tam dignitatem recipientis, quam priuata commoda temporalia spectet; quam ob causam talis collatio dicitur interdum simonia, quamuis largè & impropriè. vt dictum est sup. dub. 4. Hæc de munere a manu & ab obsequio. Per *munus à lingua* intelliguntur preces, laudes, commendationes, & similia. De his

Munus ab obsequio.

Vt innotescat industria.

Munus à lingua.

118 Dico Tertiò, Si beneficium detur propter munus a lingua, (id est propter preces, laudes, commendationes) non erit simonia: nisi pactum aliquod tacitum vel expressum interueniat, vt si collator precibus flexus conferat beneficium, aut laudibus præteritis vel speratis inductus. Ita D. Th. art. 5. & Vict. nu. 30. & plerique alij: quamuis quidam, inter quos Duran. in 4. d. 25. q. 4. & Adr. quodlib. 9. existiment esse simoniam, si hæc habeant se instar causæ motiuæ principalis. Idem insinuat D. Tho. ad 3. Sed verius est, propriè non esse, nisi intercedat pactum, vt patet ex definitione simoniæ. potest tamen dici simonia latè, quo modo videtur loqui D. Tho. ad 3. *Simonia latè.*

Quòd si pactum aliquod expressum vel tacitum interueniat, iam erit simonia; quamuis Vict. nu. 35. aliquantulum dubitet. Sed est cōmunis sententia DD. ratio est; quia obligatio laudādi alterum vel commendandi apud Principē, vel rogandi pro illo, est pretio æstimabilis, & pro ea pretium accipi potest. quare quando deducitur in pactū contra rem spiritalem, constituit simoniam. Deinde etiamsi non esset pretio æstimabilis (vt si esset commendatio ad Prælaturam) tamen si in pactum deduceretur pro beneficio, constitueret simoniam, vt patet ex dub. 16. Nec refert, vtrùm quis quærat laudem & commodationem propter seipsam, an propter aliquam vlteriorem vtilitatem, quam inde speret; quia neutro modo in pactum deduci potest. *Si interueniat pactū.*

DVBITATIO XXI.

Vtrùm sit simonia conferre beneficium propter timorem.

RESPONDEO & dico Primò, Conferre beneficium propter timorem, si nullum interueniat pactū, non est simonia. Est communis: sicut enim non est simonia spiritualia facere ex timore, v. g. confiteri, communicare, vt vites pœnam à Prælato constitutam: ita etiam non est simonia dare ex timore. Pro quo 119 *Non est simonia si ab sit pactum.*

Notandum, conferre beneficium ob timorem, est conferre ad euitandum aliquod malum: hoc autem malum potest esse, vel odium, quo alius te prosequitur; & ad hoc vitandum conferre beneficium, nihil est aliud quàm conferre vt alliciatur ad beneuolentiam: vel potest esse aliquod damnum externum in vita, fama, fortunis; & ad hoc vitandum conferre, si nulla intercedat obligatio, nihil etiam est aliud quam allicere beneuolentiam, vt ea conciliata non noceat.

Dico Secundò, Si interueniat aliquod pactū, saltem occultum, per quod alter nouo modo in posterum censeatur manere obstrictus ad non nocendū, videtur esse simonia. Ita Sot. l. 9. q. 7. art. 3. & Vict. nu. 25. Et quidem si alter iure poterat mihi nocere, vt qui erat Iudex vel accusator, & ego crimen commiseram, omnino videtur simonia, si dem beneficium ne noceat; quia cessio illius iuris est pretio digna. Si verò non poterat iure nocere, vt si erat latro; nihilominus videbitur simonia, si ratione beneficij, nouo modo illum obligem in posterum ad nō nocendum. Primò, Quia illa obligatio est pretio æstimabilis; nam est vinculum nouum superadditum iuri naturali, quo vinculo ille obstringitur lege iustitiæ mihi non nocere. Secundò, Quia propter tales obligationes quotidie dantur latronib. exactiones menstruæ, tamquam pretia securitatis. si tamen nō tam spectetur noua illa obligatio, quàm nocumenti iniqui euasio, alia est fortasse ratio. 120 *Si pactū nō nocendi intercedat.*

Dico Tertiò, Si non intercedat aliqua obligatio in posterum, sed solùm agatur de præsenti euitatione mali, iniustè in eum finem intentati, non erit simonia, ad illud euadendum beneficium conferre vel renuntiare. Insinuat Victoria num. 25. & Sotus loco citato. Idem tenent multi recentiores, præsertim in metu admittendæ vitæ & famæ. Probatur, quia capit. Abbas, secundo de ijs quæ vi metusque causa fiunt, iubet Alexander III. restitui Ecclesiam ei, qui ne patrimonio exueretur, eidem Ecclesiæ cum iuramento renuntiarat: ergo censet Pontifex eum non commisisse simoniam; alioquin potius priuasset eum. Simile habemus capit. Ad aures, & capit. Ad audientiam, eodem titulo, vbi Innocentius III. hoc extendit ad omnem metum cadentē in constantem virum, docetque eum, qui resignauit beneficium ex tali metu, posse illud repetere. Ratio est Primò, Quia talis nihil censetur accipere, quod anteà non haberet; hoc ipso enim quo me non occidis, non infamas, non spolias, non das quidquam pretio æstimabile, ac pro- 121 *Si agatur solum de præsenti euitatione, nō est simonia.*

inde nihil à te accipio. Secundò, Quia beneficij resignatio vel collatio nō quæritur tamquam pretium, cum quo cessationem iniuriæ commutet; sed vtitur minis tamquā medio ad gratis obtinendam collationem vel resignationem. Itaque tu vteris resignatione tamquam conditione necessaria vt malum euadas. Dixi, *In eum finem intentans*; quia si ob alium intentetur, & tu, vt euadas, offeras beneficium, maior videbitur simoniæ species. Puto tamen re vera non esse; quia nihil accipis pretio æstimabile: vnde vt contractus gratuitus ex tua parte: quamuis nonnulla videatur irreuerentia; nam ita vteris re spirituali ad redimendam vexationem, sicut solemus vti pecunia. Neque refert vtrùm malum nunc an paulo post sit inferendum: quia æquè est redemptio vexationis; nec quidquam noui acquiritur.

Si alio fine intentatur.

DVBITATIO XXII.

Vtrùm pensio possit vendi, aut redimi pecunia.

122 DICO Primò, Pensio quæ datur ad officium aliquod spirituale, non potest pretio vendi absque vitio simoniæ; nec etiam potest redimi. Est communis DD. Talis est ea pensio, quæ datur adiutori Episcopi, vel concionatori. ratio *Cur vendi nequeat* est, quia datur propter officium ecclesiasticum, in eoque fundatur; sicut in beneficijs, præbenda fundatur in officio spirituali. nec quidquam ei deest ad rationem beneficij, nisi quòd non sit perpetua. Vnde sicut pro præbenda non potest quidquam dari, ita nec pro tali pensione. *Non potest etiam redimi*; quia redemptione extingueretur obligatio pensionarij; supponitur autem debere hanc manere, vt officium spirituale præstetur: quòd si pensionarius retineret suam obligationem, possent redimi fructus triennij, sicut & elocari. sed hoc non esset redimere pensionem, sed fructus.

123 Dico Secundò, Pensio illa, quæ fundatur in titulo merè temporali, potest redimi, & etiam sine simonia vendi pretio; Victoria relectione 1. de simonia, num. 54. Sotus libro nono, quæstione septima, artic. secundo, & alij. Ratio est, quia nec in titulo spirituali fundatur, nec refertur ad functionem spiritalem.

Quatuor pensionum species. Sed difficultas est de reliquis pensionibus, quæ sunt quadruplices. Prima, Quæ datur Parocho seni, non valenti ampliùs deseruire, vt se sustentet, beneficio eius alteri collato. Secunda, Quæ datur pauperi Clerico ad sustentationem. Tertia, Quæ ad litem componendam. Quarta, Quæ datur resignanti in fauorem, vel commutanti cum altero. Nunc

124 *Licitum redimere.* Dico Tertiò, Non est simonia, si is, qui aliquam ex his pensionibus debet, eam præsenti pecunia redimat. Ita docet Toletus l. 5. c. 92. Caiet. tom. 1. opusc. 31. respon. 10. & passim DD. in Clemen. vnicam, §. Eadem quoque auctoritate, de supplendis negligentijs Prælatorum: vbi vide Guilielmum Laudunensem, Antonium de Butrio, Zabarell. & Imolam. Idem patet ex praxi recepta, qua huiusmodi pensiones solent redimi seu extingui, consentiente pensionario, quinque annatis. Neque ad hoc opus est alia facultate, vt inquit Toletus. Ratio est, quia redimere talem pensionem non est emere aliquod Ius spirituale, sed extinguere onus temporale; scilicet debitum soluendi quotannis certam summam.

Notandum tamē est, dum quis resignat beneficium sub onere pensionis, non posse fieri pactum vt constituta pensio redimatur; id enim apertam continet simoniam, vt docent Caiet. & Toletus supra, estque euidens ex dictis dub. 16. istud enim onus est pretio æstimabile. Pari modo simonia est, si pensionem redimas resignando vel conferendo beneficium; quia datur beneficium pro re temporali: eiusdem enim rationis est extinguere aliquod debitum seu onus temporale, & tantumdem acquirere.

125 Dico Quartò, Probabilius est, si Ius antiquum spectemus, non esse simoniam, aliquam ex his pensionibus emere aut vendere. Ita tenet Caietanus & Canonistæ supra, de pensione, quæ datur Parocho seni; quę tamen magis videtur annexa spiritalibus, quàm ceteræ. Sotus tamen l. 9. q. 7. art. 2. & Vict. nu. 49. inclinant in contrariam sententiā de pensione Parochi, etsi nobiscum sentiant de ceteris.

Pensio Parochi senis.

Sed probatur, quia illa pensio Parochi, non datur ad obeundum aliquod officium spiritale, sed solùm ad alimenta: ergo non est spiritalis, sed mere temporalis, ex gratitudine vel misericordia a dispensatore bonorum ecclesiasticorum concessa.

Dices, Datur propter officium spiritale præteritum: ergo censetur spiritalis, non minùs quam si pro futuro daretur. Ita Victoria dubitando ratiocinatur. *Obiectio.*

Respondeo Primo, Non datur propter officium præteritum, tamquam debita mediante officio; nam pro officio præterito mercedem sustentationis accepit; sed officium præteritum est conditio sine qua non daretur ei. datur autem ex misericordia seu gratitudine tamquam Ius merè temporale. sicut si daretur vsusfructus alicuius agri ad vitam, ob similem causam. *Respon.* 126

Respondeo Secundò, Ius ad certos prouentus non censeri spiritale, nisi quatenus habetur mediante officio spiritali præstando; non autē dum habetur mediante officio iam præstito v.g. Parochus non habet Ius ad fructus anni sequentis, nisi ratione officij præstandi, ac proinde non habet ius immediatum, sed mediante officio spiritali; vnde non potest illud Ius vendere, nisi simul vendat officium, quod est Ius fundamentale, ex quo nasci debet Ius immediatum in fructus. officio autem præstito habet Ius immediatum in illos; quod ius tunc est merè temporale, non ampliùs connexum rei spiritali, vt quæ iam transierit. ex officio enim spiritali potest nasci Ius mere temporale, sicut & dominium, & possessio. non enim est ratio cur magis Ius ad centum aureos ob officium spiritale præstitum sit spiritale, quam dominium & possessio eorumdem centum aureorum iam receptorum: nam ius in re & ad rem sunt eiusdem ordinis: atqui certum est hoc dominium esse temporale sicut & possessionem: ergo & Ius ad illud est temporale. *Ius ad prouentus præstito officio, non est spiritale.*

Dices, Quomodo ergo Ius præbendatum dicitur esse spiritale. 127 *Quomodo Ius præbendæ sit inuendibile.*

Respondeo, Quatenus continetur in officio tamquam in fundamento, & per officium possidetur. vnde sicut officium est spiritale, ita etiam Ius præbendæ, ratione officij competens: quare sicut officium vendi non potest, ita nec illud. postquam autem functio officij est præstita, manet Ius formale mere temporale ad illos prouentus, quod per se immediate & formaliter possidetur. vide supra dubitatione 2. & 4.

Quòd etiam ea pensio, quæ datur Clerico pauperi, non sit spiritalis, probatur, quia non datur propter officium spiritale, vt suppono, sed ad sola alimenta, ob paupertatem; titulus autem clericalis, solum se habet concomitanter tamquam dispositio subiecti. sicut cum quis relinquit legatum pauperibus Clericis, Ius ad illud legatum non efficitur spiritale ratione clericatus. Confir. quia Ius fructuū datur personæ pauperi, non autem titulo clericali, quamuis hic sit causa sine qua non; quod etiam accidit in bursis, vt vocant, Collegiorum.

Vbi Notandum, esse magnum discrimen vtrùm Ius fructuum immediate detur personæ, quamuis in ea requiratur certa conditio spiritalis; an verò detur ipsi spiritali titulo. si enim titulo spiritali annectatur, ita vt qui illum titulum acquirit, simul acquirat Ius prouentuum, tum hoc Ius spiritale erit, nec vendi poterit; vt si statui clericali in tota Ecclesia, vel in aliqua diœcesi esset annexum Ius prouentuum ecclesiasticorum ad 100. florenos. Secus autem si immediate detur personæ. *Ius datur personæ, vel titulo.*

De reliquis probatur eadem ratione, quia non datur ob vllum officium spiritale, nec ob vllum alium titulum spiritalem, ex quo illud ius assiduè dependeat. & de hisce pensionibus nobiscum sentit Sotus quæst. 7. art. 2. & confirmatur ex cap. Ad quæstiones, de rerum permutatione, si quis illud benè expendat; nam possessiones, (id est, Iura possessionum) separatim ab officijs spiritalibus permittuntur redimi: eiusdem autem rationis est aliquid redimi & vendi.

Dices Primò, Beneficium potest commutari cum pensione: ergo pensio est quid spiritale. Antecedens probatur ex multorum vsu. *Obiectio 1.*

Resp. Si talis est vsus, (quem tamen alij negant) illi sequuntur alteram opinionem, quæ censet pensionem esse quid spiritale. *Respon.*

Dices

128 *Obiectio.2* Dices Secundò, Pensio est magis spiritalis, quàm Ius patronatus; quia requirit titulum clericalem, & prouenit ex potestate spiritali, & pensionarius debet manere in statu ecclesiastico: alioquin si in minoribus constitutus inijt matrimonium, amittit ipso facto pēsionem, sicut sup. c.34.dubit.21.diximus, & docet Couarruu.de sponsalib. p.2.c.6.§.1.num.6.

Respon. Ius patronatus. Respōdeo, Ius patronatus per se vendi non posse: quia suam æstimationē habet ex ordine ad officium spiritale: est.n. Ius præsentandi: vnde est reuerà spiritale, sicut officium, quamuis ex Iure temporali dependeat, cum quo tū venditione, tum successione hæreditaria transit. pensio autem est ius in rem omnino temporalem. Nec refert, quòd à potestate spiritali concedatur quia alioquin & dominium terræ à Papa concessæ dominium esset spiritale. Status verò clericalis requiritur solùm vt conditio subiecti; sicut in bursis Collegiorum fieri potest. Vnde huiusmodi pensiones solent dici spiritales ratione subiecti.

129 *Constitutio Pij V.de pēsionibus.* Notandum tamen, vbi Bulla Pij V.de Pensionibus est recepta, ibi pensionem esse rem spiritalem. statuit.n. Pius V. vt omnes pensionarij ratione pensionis tenerentur recitare officium B.Virginis: qua ratione pensio reuerà est quoddam beneficium; sed plerisque locis hæc Bulla non videtur recepta, quia à plurimis ignoratur; vel etsi sciatur, non est in praxim vnquam deducta.

Notandum Secundo, etsi Bulla Pij V. recepta non sit, tamen huiusmodi pensiones vendi non posse absque Pontificis facultate; quia stylo Curiæ est prohibitum, & vendens punitur vt simoniacus. permittuntur tamen redimi, teste Toleto suprà.

Sequitur tertia pars huius capitis, De pœnis simoniacorum.

DVBITATIO XXIII.

Quas pœnas inducat simonia commissa circa ingressum Religionis.

130 *Pœna Iuris solùm contrahitur ob simoniam in Ordine beneficijs, & Religione.* NOTANDVM Primò, Nullam simoniam inducere pœnas Iuris ipso facto, nisi in *Ordine, beneficijs, & Religionis ingressu*, vt docet Nauarrus cap.23. nu.111. & Syluester v. Simonia quæstio.19. Vnde si quis in alijs Sacramentis conferendis, vel accipiendis, in consecrationibus, benedictionibus, dispensationibus, in pensione vendenda, vel emenda, vel redimenda, in vicaria temporali conferenda, simoniam committat, grauiter quidem peccabit; non tamen contrahet pœnam excommunicationis, suspensionis, aut inhabilitatis.

Simonia mentalis. Notandum Secundò, Etiam simoniam mentalem, quæ absque externo aliquo contractu tacito vel expresso in Ordine, beneficijs, & Religione peragitur, nullas pœnas Iuris inducere, vt communiter DD.docent: imò plerique DD. sentiunt, Ecclesiam non posse simoniam internam, quæ nullo modo in opere externo ex natura rei deprehendi potest, punire; eò quòd eius Iurisdictio solùm ad opera externa præcipienda & vetanda, & consequenter ad puniendas se extendat. quod an verum sit, alibi examinandū. Interim satis constat mentem Ecclesiæ non esse vt hæ pœnæ ob simoniam mentalem irrogentur, vt patet Extrauã. Cùm detestabile, de simonia & cap.fin.eod.titulo in Decretalibus.

131 *Realis simonia in Religione pœna.* His positis, Resp. Simoniam realem circa Religionis ingressum, Primò, Singularibus personis; tam dantibus, quàm accipientibus inducere excommunicationem.

Secundò, Côuentui seu Capitulo, si consenserit in hâc simoniam, suspensionem (nimirum ab officio capitulari ad iurisdictionem vel administrationem ecclesiasticam pertinente) vtrumque patet Extrauagan. Vrbani IV. quæ incipit, Sane ne in vinea Domini, de simonia; vbi sub pœna excommunicationis ipso facto incurrenda præcipitur, *ne dentur, vel exigantur in Religionis ingressu, sub receptione personarum pastus, prandia, pecunia, iocalia, aut res aliæ etiã ad eorum vsum deputanda*, &c. vnde mirum est Nauar. & Syluest. sup. docere, solam simoniam in Ordine & beneficijs inducere excommunicationem. nisi fortè volunt insinuare hanc Extrauagan. non esse receptam, quod credo esse verum.

Aduerte tamen, hanc censuram non habere locum in dote, quæ datur Monasterijs feminarum; ita enim statuit Martinus V. vt ex Archidiacono refert Syluest. v. Simonia, num. 15. Idem concessit Clemens VII. vt refert Naua. c.27 num. 106. Imò consuetudo ista exigendæ dotis, non ipso ingressu Religionis, sed pro alimentis Monialis, passim permittitur tamquam licita, maximè si Monasterium sit tenue. vide sup.dub.12.

Tertiò, Simoniacè admissi ad Religionem, videntur Iure inhabiles ad manendum in illo Monasterio, vbi sic recepti sunt: nam egent dispensatione Ordinarij vt in eo possint permanere; vt patet d.Extrau. Secùs est si ipsis ignorantibus simonia commissa est. hoc tamen non ita est intelligendum quasi professio eorum sit nulla, aut quasi per simoniacam professionē non fiant veri Religiosi. sed quia non acquirunt Ius præbendæ regularis, seu portionis ordinariæ, & vocis actiuæ & passiuæ, quod Ius est instar præbendæ canonicæ. Ad hoc igitur egent dispensatione. Ita Nau.commen.4.de Regul.nu.85. *Debent in aliud Monasterium detrudi.*

Aduerte tamen, eum, qui sic receptus est, posse in Monasterio illo remanere & frui ceterorum commodis, donec per Superiorem compellatur aliud ingredi; cū enim professio eius sit valida, & per eam ad professorum onera obligetur, nimis durum videtur vt seipsum professorum commodis spoliare teneatur. Dignus est enim operarius cibo suo: nec pœnæ simoniæ, quæ in beneficijs committitur, hic locum habent, cum præbenda monachalis non sit propriè beneficium ecclesiasticum. sed nudum ius alimentorum, fundatum in statu regulari & professione, &c. 132 *Nō tenetur se ipse spoliare.*

DVBITATIO XXIV.

Quas pœnas inducat simonia realis in Ordinibus.

DICO Primò, Conferens Ordines per simoniā realem, est excommunicatus: Extrauagan. Cum detestabile, de simonia. Idem extendunt quidam ad eos, qui pro prima tonsura, vel pro litteris dimissorijs, vel testimonialibus, vel sigillo, aliquid simoniacè accipiunt. idque probant ex Concilio Tridentino sess. 21.cap.1. vbi cum Concilium prohibuisset ne pro collatione quorumcūque Ordinum etiam clericalis tonsuræ; aut pro litteris dimissorijs, vel testimonialibus, aut pro sigillo, aliave causa quidquam etiam sponte oblatum Episcopi, aut eorum ministri quouis prætextu acciperent, tandem subijcit; *si contra fecerint, tam dantes quàm accipientes, pœnas à Iure inflictas incurrunt.* 133 *Conferens Ordines simoniacè, incurrit has pœnas. 1. Excōmunicationē. An idē ad alia extendatur.*

Sed hæc extensio ita generaliter facta non placet. Primò, Quia non videtur rationi consentaneum vt incurrant excommunicationem qui solùm aliquid pro litteris testimonialibus aut sigillo, cum hoc sit mera redemptio vexationis.

Secundò, Durum videtur vt Episcopus, aut ministri eamdem censuram incurrant, si aliquid sponte oblatum acceperint.

Tertiò, Nullo Iure pro his est pœna excommunicationis statuta. Concilium autem non videtur velle nouas pœnas inducere; (alioquin clariùs id explicuisset) sed solùm renouare quod olim Iure statutum erat. vnde illa verba, *Pœnas Iuris incurrant*, solùm referenda sunt ad eos, in quos Iure sunt statutæ, nempe ad conferentes vel accipientes Ordinem simoniacè. Idem colligitur apertè ex Nauar.cap.23.nu.111.

Notandum est, Concilium apertè loqui de simonia reali, (id est, quæ vtrimque completa est) vt patet ex verbis, *tam dantes, quàm accipientes*, de eadem loquitur Extrauagans, Cum detestabile, vt patet ex verbis, *qui dando, vel recipiendo simoniam commiserunt.* Vnde non est excommunicatus, qui per conuentionalem simoniam Ordinem confert; nisi res promissa soluta fuerit, vt rectè docet Nauar.c.23.nu.104. de quo inf.dub.27. 134 *Hæc intelligēda de reali vtrimque cōpleta.*

Secundo, Est suspensus à collatione cuiusuis Ordinis, etiam primæ tōsuræ. Ita habet Bulla Sixti V. edita in male promouentes & promotos verb. *Contrarium si quis attentet.* & quamuis hæc in ceteris punctis redacta sit ad terminos 2. *Suspensionem.*

Iuris

Iuris communis à Clemente VIII. tamen in hoc de simoniace promouentibus & promotis, relicta est in suo vigore, & ab eodem confirmata.

Tertiò, Est suspensus ab executione omnium munerum Pontificalium, ita Bulla Sixtina, vt à consecratione templorum, altarium, calicum, Abbatum, virginum, à benedictione vestium sacrarum &c. Vtrùm autem iure antiquo, seposita dicta constitutione, suspensus sit, dubium est. Quidam affirmant, ob cap. penultimum de simonia, vbi per triennium Episcopus ab ordinum collatione suspenditur, qui ab ordinando exigit iuramentum vel promissionem, qua promittat se non petiturum ab illo prouisionem. Sed cùm in hoc casu sit peculiaris ratio, non debet ad alios dissimiles extendi; vnde cùm nihil iure sit expressum, verius puto non esse iure antiquo suspensum.

Vtrùm iure antiquo sit suspensus.

Quartò, Interdictus est illi ingressus Ecclesiæ; ibidem.

3. Interdictus ingressus Ecclesiæ.

Quintò, Si contra suspensionem vel interdictum aliquid fecerit, est suspensus ab administratione suæ Ecclesiæ, & à perceptione fructuum omnium suorum beneficiorum, ibidem.

Sextò, Nemo potest illum absoluere præter Romanum Pontificem: etiamsi delictum sit occultum; quia Pontifex id sibi reseruat cum clausula derogatoria omnium priuilegiorū Regularibus datorum, & concessionis factæ Episcopis à Concilio Trident. sess. 24. cap. 6. Puto tamen hanc Sixtinam plerisque locis ignorari, ac proinde non esse vsu receptam.

135 Dico Secundò, Qui Ordinem aliquem per simoniam realem susceperit.

Accipiens Ordines simoniacè, incurrit has pœnas.

Primò, est excommunicatus ipso facto; Extrau. Cùm detestabile.

Secundò; Est suspensus ab executione suorum Ordinum. Nec refert, vtrùm crimen sit occultum, an publicū, vt habetur dicta Extrauag. Vtrum autem ab omnibus sit suspensus, an solùm ab eo, quem simoniacè suscepit, dubitari potest. Communior sententia DD. est, ab omnium Ordinum executione suspensum esse. Ita tenet Syluester v. Suspensio, nu. 7. & alij: nam supradicta Extrauagante dicitur, *simoniacè ordinati, ab executione suorum Ordinum sint suspensi*. Videri tamen queat contrarium non improbabile; quia iure non videtur satis expressum: verba enim illa commodè posse intelligi de Ordinibus simoniacè susceptis; vt in quo quis peccauit, in eo puniatur: quare cùm pœnæ sint restringendæ, ita illa verba esse accipienda; alioquin dicendum esset, Ab omnium Ordinum etiam antè susceptorum executione sint suspensi. Verùm quia auctores non inuenio, placet sententia communis.

136 Quod si alius te ignorante pro tua ordinatione pecuniam dederit, certum est te non fore suspensum ab alijs Ordinibus antè susceptis. multi tamen putant te fore suspensum ab Ordine sic suscepto, quam sententiam Felinus in cap. Per tuas de simonia nu. 3. dicit communem. eandem tenet Syluester v. Suspensio, nu. 7.

Si alius te ignorāte pecuniam dedit, non es suspensus.

Sed contrarium videtur verius, quod tenet Nauarrus cap. 25. num. 68. vbi pro hac sententia citat Bellamerum & Cardinalem. Ratio est, quia id iure non est expressum, & minùs æquum videtur, vt cùm ordinatio sit valida, nec possit ei auferri, non prohibeatur eius vsus per iniquitatē alterius. cur enim cogetur manere celebs vt sacerdos nō concesso sacerdotij vsu? nihil enim commeruit cur ei hæc pœna irrogetur.

Addo non incurrere excōmunicationem aut suspensionem, etiamsi post ordinationem, id quod te inscio datum est ab amico pro ordinatione, eidem restituat, aut compenset: vt idem Nauarrus dicto num. 68. contra Syluestrum docet.

Tertiò, Si præsumpserit in illa suspensione ministrare, efficitur irregularis: (vt qui censuram violet) deinde per Bullam Sixtinam ipso facto priuatur omnibus dignitatibus, beneficijs, officijs, & efficitur inhabilis ad omnia.

Quartò, Nemo præter Romanū Pontificē potest illum absoluere à cēsuris, aut cū eo dispensare, vt patet ex Bulla Sixti, vbi reuocat concessiones omnes & facultates per quas posset quis absolui. Seposita autem hac Bulla, potest Episcopus, si casus sit occultus, & nec dum ad forum externum deductus, Concilium Trident. sess. 24. cap. 6. quod verum est, etiam si cum ipso hæc simonia commissa esset; quia per hoc non est sua potestate priuatus aut suspēsus.

Episcopus absoluit.

Quidam addunt, eum, qui per simoniam ordinatur, fieri irregularem, eò quòd accipiat Ordines in excommunicatione. Ita Hugolinus tab. 4. cap. 4.

Sed contrarium est verius, nam per susceptionem Ordinis incurrit excommunicationem; ac proinde per eamdem non potest incurrere irregularitatem; debent enim esse distincti actus, ideò enim irregularitatem, quia in excommunicatione iam ante existens, ausus est Ordinem suscipere.

Ordinatus simoniacè an irregularis.

DVBITATIO XXV.

Quas pœnas inducat simonia realis in beneficijs.

DICO Primò, Qui beneficium confert vel procurat alteri per simoniam realem, eligendo, præsentando, postulando, instituendo, confirmando, commendando, est ipso facto excommunicatus; Extrauag. Cùm detestabile. hoc tamen non habet locum in officijs ecclesiasticis, quæ non sunt beneficia neque in pensionibus, vel vicarijs temporalibus, quia dicta Extrauagans nō loquitur de talibus. Vide Nauarrum c. 23. nu. 118. 137

Procurans alteri beneficiū per simoniā realem.

Nomine *beneficij* etiam comprehendimus Abbatiam, & Prioratū. quia secundùm Nauarrum sunt beneficia regularia, & Extrauagās expresse de illis loquitur. Idem dixerim de similibus prælaturis Regularium, quæ non consistunt in nuda cōmissione ad nutum reuocabili, sed in munere ordinario, vt est rectoratus, Prouincialatus, Generalatus; quia eadem est ratio, & eadem incommoda imò grauiora ex simoniaca horum acquisitione sequerentur.

Dico Secundò, Qui verò beneficium per talem simoniam acquirit.

Accipiens.

Primò, est ipso facto excommunicatus; Extrau. supra.

Secūdò, Omnis collatio & prouisio huiusmodi est nulla, nullumque ius tribuit, dicta Extrauag. vbi decernitur vt *electiones, præsentationes, collationes, & aliæ prouisiones, beneficiorum per simoniam realem factæ, sint irritæ, & nullum ius tribuant, & vt prouisi fructus non faciant suos; sed sub periculo animæ suæ ad eorum restitutionem teneantur*. Idem dicendum, si tu quidem simoniam non fecisti, sed te sciente & non contradicente facta est ab alio pro te. Cap. Nobis fuit. 27. de simonia, iuncta Glossa, & c. Sicut tuis. 33. eodem. vide Couarr. reg. Peccatum, p. 2. §. 8. nu. 7.

Petes, Quid si legitimè electus, vel præsentatus committat simoniam pro confirmatione, vel institutione obtinenda, eritne etiam ipsa electio & præsentatio irrita? 138

Electio non est irrita, si simonia pro institutione cōmittatur.

Quidam putant esse irritam. Ita Hugolinus supra c. 5. ex Felino in cap. Sicut tuis, de simonia.

Sed contrarium puto verius, quia iure non reperitur expressum: imò contrarium insinuatur cap. Si confirmationem, de electione in 6. non enim si posterior actus est irritus, etiam prior irritus censeri debet. Vnde puto sufficere vt tollatur inhabilitas contracta per actum posteriorem; nec opus esse noua electione aut præsentatione. Si verò in priore actu simonia commissa sit, omnes sequentes sunt irriti, quia vano fundamento nituntur: procedunt enim ex suppositione validitatis prioris actus.

Tertiò, Fit inhabilis ad idem beneficium obtinendum, cap. Nobis fuit, de simonia. & cap. penult. de electione, vbi dicitur, Episcopum non posse dispensare vt habeas Prælaturam, quæ tibi per simoniam te ignorante cōmissam, collata fuit; secùs verò si sit beneficiū simplex. quòd si hic eget dispensatione, multò magis is, qui sciuit, & nō contradixit, vel per se commisit simoniam, dispensatione eget, ac proinde absque dispensatione inhabilis est, nemo enim eget dispensatione, id est, relaxatione iuris, nisi qui iure impeditur. 139

Inhabilitas.

Petes, Quis possit hanc inhabilitatem tollere.

Resp. Certum est, si simonia sit publica, vel deducta ad forū externum & consentiente beneficiario commissa, inhabilitatem ex ea cōtractam nō posse tolli per Episcopū, sed per solum Papam. est communis sententia Doctorū: & satis colligitur ex iuribus citatis. Si verò sit omnino occulta, quidam putant per Episcopum tolli posse, tū quia nullo iure reseruatur Summo Pontifici, tū quia etiāsi reseruata esset, videretur tamen cōcessa per Concil. Trider. sess. 24. c. 6. sub nomine suspēsionis, vel irregularitatis, vel casus occulti. Ita Henriquez c. 36. de excommunicatione & quidam alij. Quæ sententia etsi videatur satis probabilis, 140

Quis eā tollat.

lis; contraria tamen est communior DD. tutior & praxi conformior.

Regula de triennali possessore.

Quartò, Regula de triennali possessore non prodest simoniacè ingressis in beneficium, sicut nec intrusis, vt habetur regul. cancellariæ, de triennali possessore. vide Gomezium quæst. 12. in illam regulam. vnde etiam post triennij possessionem potest eis lis intentari, & beneficium adimi, etiamsi solum simoniam conuentionalem admiserint, vt idem Gomezius docet. Secus est de alijs, qui per tantum temporis spatium colorato aliquo titulo beneficium possederunt: hi enim, si bona fide possederint, non solum exceptione impetentes repellunt; sed etiam in foro consciētiæ beneficium retinere possunt, vt supra capit. 6. dub. 10. probabiliter ostensum est. Prodest tamen hæc regula ei, quo ignorante simonia commissa est, vt idem Gomezius supra docet: quia hic non peccauit. maximè si res sit occulta; quia tunc semper habet titulum coloratum.

141 *Mediatores*

Quintò, Mediatores in simonia beneficij & Ordinis, incurrunt pœnam excommunicationis ipso facto, si ad executionem vtrimque ventum fuerit, vt patet dicta Extrauag. Cum detestabile; vt parentes, amici, procuratores: & omnes, qui suam operam interponunt vt beneficium simoniacè obtineatur.

Petes Primò, Vtrùm qui sua auctoritate beneficia permutant, has pœnas incurrant?

Commutantes sua auctoritate.

Respondeo, Communior sententia DD. est incurrere, quia hi in iure dicuntur simoniaci, & suum contractum vtrimque complent.

Non incurrunt excommunicationem.

Contraria tamen sententia est probabilis, quam tenet Petrus Naua. l. 2. c. 2. nu. 435. Arragon. in fine operis & quidam alij recentiores. fauet Couarruuias l. 1. var. c. 5. nu. 3. in fine, & nu. 5. Ratio est, quia hic non est propriè dicta simonia, cum non detur temporale pro spirituali, sed generaliori modo simonia vocatur, vt supra ostensum est: ergo quando Iura dicunt simoniacos esse ipso facto excommunicatos, non debet hoc extendi ad hanc simoniam, sed solum ad eam, quæ propriè & strictè simonia dicitur, pœnæ enim sunt restringendæ. Confirmatur, quia Iura, quæ loquuntur de hac permutatione, non habent vllam pœnam ipso facto incurrendam, sed solum loquuntur de pœna ferenda, vt patet cap. Cum olim. 7. de rerum permutatione, cap. Cum pridem. 4. de pactis, c. Sicut tuis. 43. c. Tanta. 7. & cap. De hoc autem. 21. de simonia. Nec obstat, quod in Extrauag. Cum detestabile, dicatur, *qui quomodolibet dando vel accipiendo simoniam commiserint, &c.* quia hoc intelligendum est de simonia propriè dicta.

Petes Secundò, Quid si per ignorantiam inculpatam simonia sit commissa?

142 *Si per ignorantiā commissa.*

Resp. Si ab alijs te ignorante, tua causa simonia cōmissa est, non incurris quidem pœnam excommunicationis; efficeris tamen inhabilis ad idem beneficium, ita vt absq; dispensatione non possit tibi illa vice conferri: idq. in pœnam illorum, qui simoniacè te promouere voluerunt; vt patet ex cap. Nobis fuit. & cap. Sicut tuis. iuncta Glossa, de simonia. Quòd si illi laborassent ignorantia inculpata, tūc neque inhabilis effecereris; quia nulla culpa commissa est, ob quam illa inhabilitas est constituta. vnde posset illud beneficium tibi secundò conferri absque vlla dispensatione. Idem videtur dicendum si contractus simoniacus ab ipso beneficiario per ignorantiam celebratus sit. In vtroq. tamen casu beneficium resignari debet, nisi secundò conferatur; quia prior collatio irrita fuit, vtpotè per contractum irritum facta.

143 *Tres casus quibus non debet resignari.*

Notandi tamen sunt tres casus, quibus non teneris beneficium resignare, etsi illud dato pretio consecutus sis.

Primus est, Si inimicus tuus occultè per fraudem pecuniam dedit, eo fine vt collatio tibi facta, sit inualida, & tu inhabilis; vt habemus cap. Nobis fuit. & c. Sicut tuis litteris, de simonia. Secus si amicus vt tibi prodesset; vt solent parentes pro filijs. Tunc enim simulatq; scieris, teneris dimittere, vt expressè habetur d. cap. Sicut tuis. Imò efficeris inhabilis ad idem beneficium, vt dictum est nu. 139.

2. Casus.

Secundus est, Si tu metuens ne quis pecuniam pro beneficio tibi impetrando daret, expressè contradixisti. Ita habemus c. Sicut tuis litteris, eodem quod non tantū locum habet quando pecunia datur pro confirmatione eius, qui iam est electus; sed etiam quādo datur pro ipsa electione, vel præsentatione, vel collocatione; vt docet Nau. in c. fi. de simonia, & Lopez p. 2. c. 106. & colligitur ex D. Thoma quæst. 100. art. 6. ad 3. Hæc tamen contradictio nihil proderit, si ea non obstante, ante collationem scias pecuniam re vera datam, & nihilominùs illam acceptes. Tunc enim cùm scites collationem esse simoniacam, tenebaris eam non admittere. Vnde si admittas, peccas acceptando beneficium ex collatione simoniaca, & quamuis non incurras pœnam excommunicationis, quia non es causa simoniaci contractus, tamen teneris resignare, & efficeris inhabilis, vt patet ex dictis nu. 139 & 142.

In hoc tamen casu difficultas est, Vtrùm si post obtentum beneficium consentias, soluendo pecuniam per aliū promissam, vel refundendo solutam, tenearis resignare beneficium & restituere fructus perceptos. 144

An teneatur resignare si soluerit pecuniā ab alio promissam.

Ad quam respondendum, Si non consentias in factum alterius, ratum habendo contractum, seu promissionem simoniacam amici, sed solùm ex amicitia soluas id, quod ipse amore tui dedit vel promisit, ne videlicet ipse tua causa damnum sentiat: non teneris restituere, imò nec peccas, vt rectè Nauarrus l. 5. consi. 10. de simonia, probat. illud enim soluere ex amicitia, ne amicus grauetur, nō est malum, neque est approbare factum amici; sicut parens soluendo debita filij, quæ ipse malè contraxit, non approbat facta illa, quibus contraxit: sed id facit ex amore filij, ne ipse infamis habeatur. Si verò consentias approbando factum amici, iam incurris simoniam, & teneris resignare beneficium, & fructus restituere; iuxta D. Thomam art. 6. ad 3. qui id colligit ex dicto cap. Sicut tuis. Idem sentit Panormit. & insinuat Nauarrus suprà.

Nō tenetur si nō approbat contractum.

Sententia Adriani.

Contrariū tamen, id est, quòd non teneatur etiā in hoc casu resignare, docet Adrianus quodlib. 9. ar. 3. littera C. Ratio est, quia illa ratificatio, quæ fit post legitimam collationem & ius acquisitum, non potest eam inficere, aut simoniacam efficere. *Sicut*, inquit, *si quis pro beneficio sibi gratis collato, posteà animo mercimoniali pecuniam solueret, non inficeretur, nec irrita redderetur prior collatio legitimè facta*. Idem tenet Tancredus, vt refert Glossa in dictum cap. Sicut. Nec obstat, *Ratihabitionem retrotrahi, & mandato comparari*. reg. 10. in 6. quia id intelligendum in ijs, quæ pendent á consensu ratificantis, non autem quæ anteà absolutè & plenè peracta. Similiter non officit dictum cap. Sicut, vbi sic habetur, *In eo, quòd contra prohibitionem & voluntatem tuam (à qua postmodum minimè recessisti) aliquis te penitus ignorante, pecuniam promisit, & exoluit, nihil debet tibi ad pœnam vel culpam imputari, nisi posteà consenseris pecuniam soluendo promissam, aut reddendo solutam.* quia hinc nihil aliud sequitur, quàm aliquid debere tibi in culpam vel pœnam imputari, si consenseris in factum alterius. *In pœnam vel culpam*, inquit, non autem *in pœnam & culpam*. & quamuis diceret *in pœnam & culpam*, non tamen inde sequitur collationem vel confirmationem priorem fuisse irritam, aut beneficium debere dimitti: potest enim intelligi de pœna ferenda. Hæc sententia videtur mihi valdè probabilis. Fateor tamen talem mereri priuari per sententiam causa cognita. Addi potest.

3. Casus. 145. *Pontifex simoniacè electus.*

Tertius casus, Si Papa ad Papatum per simoniam peruenisset, non teneretur resignare; modò á duabus partibus Cardinalium cōcorditer electus fuerit. Probari potest ex cap. Licet. 6. de electione, vbi Alexander III. statuit, *vt ille absque vlla exceptione ab vniuersali Ecclesia Romanus Pontifex habeatur, qui à duabus partibus Cardinalium concordantibus, electus fuerit & receptus*. Ratio est quia si talis electio esset irrita, sæpè Ecclesia posset esse sine capite, saltè esset sæpè incerta. Hæc sententia est valdè probabilis.

Contraria tamen, nempè quòd talis non sit verus Pōtifex & teneatur Pontificatum deponere, videtur quibusdā verior. Nam cap. Si quis pecunia, dist. 79. Nicolaus II. statuit, *Si quis pecunia vel gratia humana, sine concordi & canonica electione, & Cardinalium, & sequentium religiosorū Clericorum fuerit Apostolica sede inthronizatus; non Apostolicus, sed Apostaticus habeatur.* Glossa hoc intelligit de eo, qui per simonaim electus est ab illis, qui non habent potestatē eligendi, non à Cardinalibus. Sed primo, Hæc Glossa est contra textum, inquit Maior d. 25. dubitat. 1. de pœna simoniacorum. Deinde qui per simoniā electus est, etiamā Cardinalibus, nō est canonicè electus, quod tamē requirit iste Canon. Idē probari potest ex Concilio Lateran. sub Iulio II. sess. 5. vbi *sacro approbante Concilio statuitur*,

tur, vt electio Romani Pontificis per simoniam facta, eo ipso nulla existat, & sic electo nulla in spiritualibus vel temporalibus tribuatur facultas.

146 Aduerte tamen, etiamsi fortè ex parte rei non esset verè Pontifex ob hos vel similes Canones, tamen hoc ipso quo recipitur a duabus partibus Cardinalium, esse habendum ab Ecclesia pro Pontifice, vt patet ex dicto capite Licet, & talis ratione tituli colorati, cócurrente communi errore, in suis definitionibus habebit infallibilem auctoritatem, Deo illi propter commune bonum Ecclesiæ assistente. Vnde Ecclesia non erit incerta de suo capite; quia licet quis ex parte rei verè sit caput, vel quis pro tali sit habendus. Sed vtra harum sententiarum sit verior, non est huius loci fusius examinare.

Deus illi assistet.

DVBITATIO XXVI.

Quas pœnas inducat simonia confidentiæ.

147 RESPONDEO, Infert Primò, Excommunicationem Papalem vtrique parti contrahenti.

Pœna, quas incurrüt cófidentarij.

Secundò, Priuationem beneficij, in quo commissa est simonia.

Tertiò, Priuationem reliquorum beneficiorum antè obtentorum, & pensionum.

Aduerte tamen illú non teneri hæc beneficia vel pensiones dimittere ante sententiam: quia pœna, qua quis priuatur re sua iam possessa, non debetur ante sententiam, vt docet Glossa communior recepta in cap. 1. Fraternitas. 12. q. 2. qua de re supra cap. 34. dub. 34. & cap. 29. dubit. 8.

Quartò, Inhabilitatem ad idem beneficium, & ad cetera omnia. Hanc tamen inhabilitatem ad cetera, quidam intelligunt solùm post sententiam declaratoriam criminis: & ita puto vsu receptum, vide Sanctium lib. 9 de matrimon. disput. 30.

Quintò, Omnia beneficia collata & accepta in confidentiam simoniacam, reseruata sunt Sedi Apostolicæ, ac proinde ordinarius collator non potest ea conferre.

Vnde sequitur, omnes illos, qui beneficia (in quibus antè à decessore commissa fuit simonia confidentiæ) obtinent, ex alterius quam Romani Pontificis collatione, non obtinere ea canonicè, quia non ab eo, qui poterat cóferre: & consequenter posse priuari, nisi per trienniú fuerint in pacifica possessione. Vide tamen quæ hac de re dicta sunt sup. c. 34. dub. 9. & iuxta ea hæc limita.

148 Petes, Quid si solùm contractus huius simoniæ sit celebratus, & neutra ex parte completus?

Debet cótractus esse ex altera parte cópletus,

Resp. Tunc dictas pœnas non contrahi, vt insinuat Nauar. supra, & colligitur ex ipsa Bulla; nam significatur beneficium debere esse simoniacè receptum.

Notandum est, priuationem omnium beneficiorum & inhabilitatem ad omnia, incurri in tribus casibus.

Priuatio omnium benef. in trib. euentis.

Primò, In simonia confidentiæ, vt dictum est.

Secundò, In simonia commissa in electione Papæ, vt habemus in Conc. Lateran. sub Iulio II. sess. 5.

Tertiò, In simonia, quæ committitur quando examinatores ad parœcias, aliquid ab examinandis, occasione examinis accipiunt, vt statuit Concil. Tridentinum sess. 24. c. 18. vt sup cap. 34. dub. 16. diximus. In his tamen omnibus videtur vsu receptum vt non teneatur quis sua beneficia dimittere ante sententiam, vt supra dictum est.

DVBITATIO XXVII.

Vtrùm simonia conuentionalis inducat pœnas iuris.

149 RESPONDEO & dico Primò, Nulla simonia cóuentionalis, excepta ea, quæ confidentiæ dicitur, inducit ipso facto vllas pœnas iuris positiui. Ita Nauarrus c. 23. nu. 104. estque ferè communis DD. præsertim recentiorum, si de ea conuentionali loquamur, quæ neutra ex parte completa est, vel de ea, in qua datum est quidé pretium, sed nondum tradita res spiritalis.

Conuentionalis nó inducit pœnas.

Verùm non consentiunt DD. de ea, in qua res spiritalis est tradita, & pretium nondum persolutum. Nam Sotus lib. 9. quæst. 8. art. 3. & Caietanus v. Simonia, existimant hác inducere omnes pœnas iuris, perinde ac si vtrimque completa esset. Ratio est, quia emptio & venditio videtur perfecta, quando res est tradita, etiamsi pretium nondum sit persolutum.

Si res spiritalis tradita pretio nó dú soluto.

Sed cótrarium sine scrupulo teneri potest cum Nauarro, qui id bene probat, & soluit argumenta contraria. Eamdé tenent Ludouicus Gomezius, & Cassiodorus apud Nauarrum, & Couar. in Clementinam, Si furiosus, par. 1. §. 1. num. 7. & p. 2. §. 3. nu. 4. Hugolinus tabula 4. cap. 5. & alij recentiores. Probatur, quia etsi fortè ex rigore iuris videatur hæ pœnæ contrahi per simoniam conuentionalem, etiam neutra ex parte completam; (eò quòd ad substantiam contractus emptionis, & venditionis sufficiat conuentio seu pactú, quia consensu perficitur; tamen iuxta stylum curiæ Romanæ non censentur incursæ nisi per simoniam realem vtrimque completam; vt testatur Nauarrus: non obstante Bulla Pij V. hac de re edita, quæ non videtur fusius recepta. Cuius ratio esse videtur, quod pœnæ (præsertim graues & quæ ipso facto incurruntur) quantum fieri potest sunt restringendæ; ac proinde pœnæ cóstitutæ ijs, qui spiritalia emunt aut vendunt, restringendæ sunt ad emptionem & venditionem completam; nisi expresse contrarium significetur. lex enim puniens aliquem actum, censenda est punire actum completum. Confirmatur Extrauag. Cùm detestabile, de simonia, vbi hæ pœnæ non statuuntur nisi in eos, *qui conuentione facta, quomodolibet dando vel accipiendo, simoniam commiserint*. vide Nau. in cap. Si quando. de Rescriptis, exceptione 4. nu. 3. & 4.

Pœna restringenda.

Ad rationé contrariæ sententiæ, Respondeo. Non magis emptionem & venditionem censeri completam, quádo res est tradita nondum soluto pretio, quam dum pretium est solutum re nondum tradita. quod confirmatur supradicta Extrauagante, vbi hæ pœnæ statuuntur in eos, *qui dando vel accipiendo pretium in Ordine vel beneficio simoniam commiserint*: ergo non magis loquitur de eo casu, in quo beneficium est traditum, quàm in quo pretium est traditum, imò magis de hoc loqui videtur. 150

Dico Secundò, Si tamen postea hæc simoniaca pactio vtrimq; in totum vel in parte completa fuerit, incurruntur pœnæ & retrotrahuntur ad tépus pactionis. v. g. collator conuenit cum Petro 100. aureis de dando illis beneficio, & statim illud contulit, sed Petrus nondum soluit pecuniam promissam; nódum incurrerunt pœnas iuris, nec collatio est irrita. si tamé postea etiam post mèses vel annos Petrus soluerit; iã incursa censebitur excommunicatio ab vtroque, & inhabilitas a Petro ab initio cótractus, & cótractus censebitur ab initio nullus, & collatio inualida, vt ostendit Nauarrus cap. 23. num. 104. Ita enim seruat stylus Curiæ Romanæ, cui in hac re standum, inquit ille. 151

Pœna retrorsum agunatur.

Vbi Notandus est casus, in quo excómunicatio lata pédet ab euétu futuro, & posito euentu retroagitur ad præteritum, & collatio pure facta similiter est pendens ita vt neque sit absolutè valida, neque inualida: sed medio quodá & indifferenti modo se habens: posito autem euétu retrotrahitur. si enim pecunia promissa soluta fuerit, collatio resoluetur, censebiturque ab initio irrita, & excommunicatio & inhabilitas, ab initio contracta. si autem negata fuerit, collatio ab initio iudicabitur valida, nec vlla censura aut inhabilitas videbitur contracta. 153

Excõicatio pendens ab euentu futuro.

Collatio pédens.

Hoc etiam explicari potest aliquot exemplis, Primò, In amissione emphyteusis ipso Iure incursa, (vt si emphyteuta per triennium soluere pensionem omiserit) quæ amissio ita pendet, vt si dominus directus declaret se velle vt res illa sit amissa iudicetur amissa cum omnibus fructibus, idque ab eo tempore, quo triennium completum est, quando res iure in commissum cecidit. si autem non declaret se velle iam restitui, non censebitur amissa, vt dictum est 24. dub. 8.

Explicatur exemplis.

Amissio emphyteusis.

Secundo, In excommunicatione lata contra eú qui statuto tempore pensionem beneficiariam non soluerit: hæc enim excommunicatio, etiamsi sit latæ sententiæ non censetur incursa, nisi pensionarius declaret se velle vt sit incursa. quia declaratione posita, retrotrahitur, ita vt censeatur incursa iam inde ab initio, quo cœpit esse in mora, vt docet Nauar. supra, & Gigas q. 77. de pensionibus.

Excõicatio.

Tertiò, In statu captiui. si enim is, qui captus est ab hostibus, post aliquod tépus mortuus fuerit, censebitur mortuus fuisse ab initio captiuitatis; si verò postliminio reuersus fuerit, perinde erit ac si semper fuisset in ciuitate. itaque status eius pendet. §. Eius, qui apud hostes, iuncta

Status captiui.

Glossa,

Glossa, Institut. Quibus non est permissa facultas testādi.

Venditio legati.

Quartò, In venditione legati: si enim legatum venditū fuerit ab hærede, & legatarius repudiet legatū, valet venditio; si autem acceptet illud & velit restitui, non valet ab initio; L. Quædam sunt. ff. de rebus dubijs. Idem videre est in omnibus actibus, qui ab alterius ratihabitione pendent, iuxta ea, quæ diximus suprà c. 21. dub. 1.

153 Simili modo, in proposito pendet collatio, excommunicatio, & inhabilitas vsque ad euentum conditionis, qua posita retrotrahunt hæc omnia.

Vnde inferūt DD. eum, qui per simoniā conuentionalē beneficium obtinuit, non teneri dimittere, quia collatio non est absolutè irrita, sed aliquo modo valida, dependēter tamen ab euentu futuro: quo posito, resoluetur ab initio, (sic enim habere stylum Curiæ Romanæ testatur Nauarrus nu. 104.) ac proinde tenebitur beneficium dimittere; eritque excommunicatus & inhabilis ab initio.

Dices, Si excommunicatio illa & inhabilitas retrotrahitur: ergo si quis post contractum simoniacum ante eius implementum celebret, erit irregularis; celebrat enim in excommunicatione.

Fictio retrotractionis nō inducit irregularitatem.

Respondeo negando sequelam; quia hæc fictio retrotractionis censuræ non sufficit ad inducendam irregularitatē: vt enim incurras irregularitatem ex violatione censuræ, requiritur vt tam aut. censura absolutè sit incursa: alioquin non violas censuram. non. n. potest violari quod nondum est. Confirmatur, quia appellans à declaratione excommunicationis, de qua dubitari potest an valeat, celebrando non fit irregularis, etiamsi postea iudicetur illa declaratio legitimè & vere facta; vt docet Felinus in cap. Rodulphus. 35. col. vltima de rescriptis. similiter ignoras suam excōmunicationem, celebrando non fit irregularis, c. Apostolicæ. 9. de Clerico excommunicato; nempe quia bona fide egit, nec voluntarie cēsuram violauit ergò multò minùs erit irregularis in casu nostro, in quo censura nōdum est reipsa contracta. Hæc tamen retrotractio facit, vt

154 si interim beneficium aliud collatum fuerit, collatio redditur irrita, quasi tunc fuisset excōmunicatus & inhabilis.

Inhabilitat tamen.

Ratio diuersitatis est, quia irregularitas pertinet ad damnum, acquisitio beneficij ad lucrum: plus autem requiritur ad damnū incurrendum, quàm ad lucrum non captandum. Vnde etsi retrotractio illa non sufficiat ad damnum cōtrahendum; tamen ad lucrum non captandum sufficit. Simili modo ignorātia Iuris excusat ad vitandam pęnam, nō tamen ad captandum lucrum, L. Iuris ignorantia. 7. & sequent. ff. de Iuris & facti ignorantia. Vnde collatio beneficij facta excommunicato ignoranti suam excommunicationē, est inualida; vt docet Glossa in dictum cap. Apostolicæ. & Couarruuias in c. Alma. p. 1. §. 7. nu. 3. hic tamē celebrando nō fit irregularis. Vide Hugolinum c. 6. tab. 4.

155 Aduerte tamē, videri quibusdam hanc retrotractionem non habere locū in foro conscientiæ, quia Canones id nō statuerunt, sed solùm foro externo: nemo enim verè & coram Deo est excommunicatus ante cōtumaciam, vere autem non est contumax, nisi cùm fecerit illud, quod sub pœna excommunicationis ei erat prohibitum. Deinde contumacia nō retrotrahitur: ergo nec excommunicatio, nec pœnæ illam sequentes. Deinde hæc retrotractio solùm fit per quamdam fictionem Iuris, vt sic magis puniatur is, qui deliquit; & solùm per stylum Curiæ Romanæ in quibusdam causis est introducta, quod est signum pertinere dumtaxat ad forum externum. Vnde in foro conscientiæ pœnæ simoniæ non censebuntur incursæ nisi a tempore cōpletæ simoniæ, nec retrorsum trahentur. quare non tenebitur talis beneficiarius ad restitutionem fructuum interim perceptorum, nec censebitur fuisse inhabilis ad alia beneficia. quam sententiam intimat Nauarrus cap. 23. nu. 104. §. Non ignoro. & docet Henriquez, de excommunicatione cap. 19. & mihi non displicet.

Quorumdā sententia.

DVBITATIO XXVIII.

Vtrùm pretium simoniacè acceptum, Iure diuino sit restituendum.

156 SVPPONO, si is, qui accepit pretium pro re spirituali, tenebatur eam ex Iustitia gratis conferre, illum iure diuino ad restitutionem pretij obligari: quia accipiendo pretium, nō solùm virtutem religionis, sed etiam iustitiā commutatiuam læsit; sicut si Iudex pro iusta sentētia, aut testis pro testimonio veritatis, pretiū exigeret, teneretur ad restitutionem. Hinc Parochus, cui assignata est congrua sustentatio, tenetur ad restitutionē, si pro Sacramentorum administratione mercedem contra Ecclesiæ cōsuetudinē exigat. Hoc posito sūt duę sententię valde celebres.

Prior est, Eum, qui accipit pretium pro re spirituali, iure diuino non teneri ad illius restitutionem; hanc tenet Nauarrus cap. 23. nu. 103. & 104. & dicit eam esse communē Canonistarum & Theologorum vsque ad hoc tempus. eamdem tenet Couarruuias ad regul. Peccatum, p. 2. §. 8. nu. 8. & censet esse communem, & Petrus Nauarra l. 2. c. 2. nu. 400. Syluester v. Simonia, q. 20. in principio. Victoria de simonia p. 2. nu. 4. Caiet. art. 6. & in Summa v. Simonia cap. 3. sub finem.

Probatur Primò, Quia accepta per simoniam mentalē nō sunt iure diuino restituenda: ergo neque accepta per simoniā externā. consequentia probatur, quia eodem titulo pretium accipit simoniacus externus, quo internus. parumque refert vtrùm id verbis exprimant an sola mente. 157

1. Sententia non teneri ad restitutionem.

Antecedēs probatur ex cap. fin. de simonia, vbi Gregorius IX. à Legato suo cōsultus, Vtrùm Monachi simoniacè recepti, qui pretium dederant, & Abbates, qui receperant, teneantur ad restitutionē, & resignationem sic acceptorū, respondet, *ad resignationes spiritualium & temporalium, quæ nullo pretio, sed affectu animi, vtrimque taliter acquiruntur, (in quo casu delinquentes sufficit per solam pœnitentiam suo satisfacere creatori) eos pro simonia eiusmodi non teneri*, ex qua responsione Pontificis euidenter colligi videtur, simoniacos internos non teneri ad restitutionem, nec temporalium acceptorum pro spiritalibus, nec spiritalium acceptorum pro temporalibus. Ideò autem Pontifex dicit eos non teneri, quia iure diuino naturali nō obligantur, ecclesiasticum enim in hoc casu locum non habet, quia nō punit simoniam internam, nec irritam reddit talem conuentionem, sed solùm externam. Addit Caiet. v. Simonia c. 3. respōsum Pōtificis vniuerse de omni simonia intelligēdū.

Cap. fin. de simonia.

Probatur Secundò, Si iure diuino deberet restitui, Pontifex non posset dispensare in retentione pretij, quod tamē est contra praxim, vt patet Extrauag. Sane, in communibus de simonia, vbi Vrbanus IV. dispensat vt accepta pro Religionis ingressu retineantur.

Tertiò, Qui exigit pretium pro re spiritali, quam ex officio ei præstare non tenebatur, non facit illi iniuriam; nam res, quæ datur, digna est pretio; & is, cui datur, non habebat ius exigēdi illā gratis à tali, sed solùm fit iniuria Deo, & rei spiritali, vti dictum est. vide Victoriam supra.

Altera sententia est, Simoniacum Iure diuino ad restitutionem pretij teneri. Ita tenet Henricus quodlib. 6. q. Adrianus quodlib. 9. ar. 3. litera H. Sotus lib. 9. quæst. 8. ar. 1. Bartolum. Medina l. 2. Summæ. cap. 14. §. 21. Ioannes Medina q. 4. de vsura restitu. §. Ideò videtur. Hæc sentētia mihi probatur, adhibita tamen distinctione. vnde 158

2. Iure diuino tenerī.

Dico Primò, Si quis in gratiam alterius priuet se aliqua re spiritali, & pro incommodo quod inde patitur cōpensationem temporalem exegerit, non tenetur iure diuino ad restitutionē. Et quidem si incōmodum sit temporale, vt cū quis se spoliat suo beneficio & in alterū resignat, res videtur clara. Hoc. n. damnum per se est pretio æstimabile, ac proinde nulla erit iniuria, si pro eo exigatur cōpensatio. Idem dicendum de omni alio iure vel re spiritali, ex cuius priuatione incommodum temporale in honore vel fortunis obuenit. Verùm si res illa spiritalis nullum commodum temporale annexum habet: ita vt ex eius priuatione sustineas solùm incommodum spiritale, res est magis obscura. Tamen adhuc valde probabile est te iure diuino non teneri ad restitutionem, si pro eo incommodo quid acceperis. Vt si reliquijs Sanctorum vel corona benedicta te priues, nec similia possint recuperari. Probatur, quia nemo in Ius habet vt sua causa teneat talia damna gratis subire: ergo non facio illi iniuriam exigendo compensationem temporalem; maxime cùm priuare se bonis spiritualibus sit magnum damnum subire. Confirmatur, quia is, qui causa alterius subit damnum temporale, potest exigere compensationem: ergo etiam qui subit damnum spiritale, quod est maioris momenti, & magis vitandum, non peccabit, saltem contra iustitiam.

Acceptū pro damno non tenetur restituere.

Dices,

Dices, Ergo licebit reliquias vendere.

159 Respondeo negando consequentiam, quia agitur cōtra reuerentiam sanctitati illarum debitam, dum pretio humano æstimantur. non tamen fit iniuria illi, à quo pretium exigitur; quia Ius non habet vt sibi gratis dentur. quare multò magis si tibi per vim auferrentur, nec valeres recuperare, posses absque vlla iniuria exigere aliquam cōpensationem pecuniariam, iudicio prudentis taxandam, pro damno accepto. qui enim damno per iniuriam affectus est, potest exigere compensationem huiusmodi, qualem spes est posse obtinere, vel oblatam acceptare.

Vnde sequitur, Regem Burgundiæ non fuisse obligatū ad restituenda ea, quæ ipsi Imperator Henricus I. dedit pro lancea in qua clauus vnus Dominicæ crucis cōtinebatur, quam precibus & minis ab eo extorserat: vt scribit Sigebertus ad annum Domini. 929.

Dices. Incommodum spirituale non potest æstimari: ergo iniquum erit si aliquid temporale pro eo exigatur. Respondeo dicitur non posse æstimari, non quasi sit infra omne pretium, sed quia per se omne pretium excedit, vtpote superioris ordinis. Sicut incommodum infamiæ est inæstimabile, tamen non est contra iustitiam exigere pro eo cōpensationem temporalem; si causa alterius sustineatur, vel si famam iniustè abstulit, & nolit restituere, quo casu potest absque iniustitia exigere quanti in animo suo hoc incommodum æstimat, vt si mallet amittere 100. aureos quā illud incommodum sustinere.

160 Dico Secundò, Cōferens pretio aliquid spiritale, quod annexum habet commodum temporale, Iure diuino non tenetur ad illius pretij restitutionem: vt si quis Canonicatum, Decanatum, Episcopatum vēderet, si ad Religionem pretio admitteret; & in hoc casu sentio priorem sententiā esse veram. Et satis probari potest ex c. illo sin. de tali enim casu loquitur Pontifex: admissio enim in Religionem, coniunctum habet commodum alimentorum per totam vitā, quod sane magno pretio apud homines æstimatur. si tamē hoc pretium esset iudicio prudentis excessiuum, ille excessus iure naturæ videt restituendus; quod eo fere modo in beneficiorum, quo in officiorum sæcularium vēditione definiendum esset.

Si rēs spiritalis habet commodū temporale.

161 Dices, Collatores non sunt domini beneficiorum, sed solum dispensatores: atqui dispensator tenetur gratis dispensare bona domini sui; præsertim quando pro officio suo stipendia assignata habet: alioquin pro eadem re duplex stipēdium acciperet. collatores autem beneficiorum habent amplissima stipendia, ratione quorum tenentur munera ecclesiastica (inter quæ est collatio beneficiorum) obedire: ergo si aliquid amplius acceperint, Iure diuino tenentur ad restitutionem.

Obiectio. Collatores, sunt dispensatores.

Respond. Respondeo, Tenetur quidem dispensator gratis dispensare vt non peccet; non tamen ita vt semper teneatur ad restitutionem, si gratis non fecerit: tum quia ordinarie stipendia illa non sunt ei assignata pro munere collationis, sed pro alijs functionibus ecclesiasticis, sicut Regi non dantur tributa pro munere distribuendi officia Republic. sed pro regni administratione: tum quia non exigit illud pro illa functione, veluti mercedem illius operis: sed veluti compensationem pro emolumento, quod tibi conferre nō tenebatur. Simile accidit in venditione officiorum. Quod enim exclusis alijs te præferat, & suum affectum ad te determinet, magno pretio est æstimabile. Vnde sæpe munera non parua offerri solent ad affectum alterius efficiendum. Deinde priuant se potestate alteri gratificandi, a quo forte maiorem beneuolentiam & gratitudinem expectabat. Addo non videri dubium, quin non sit contra iustitiam, si ecclesia permittat. Sicut venditio officiorum publicorū non est contra iustitiam, permittente Regno vel Rege permissionem regni habēte. Quia dominus potest permittere suo dispensatori in rebus maximi emolumenti, vt aliquam cōpensationem ab ijs, quos tanto beneficio afficit, exigit. Hāc tamen assertionem intellige de supremo collatore, qui est Pontifex, & de inferioribus, hoc supposito, quòd eis per Superiorem non sit potestas alicuius compensationis & emolumenti exigendi adempta. si enim hæc adempta sit, tenebuntur iure diuino ad restitutionem. vide supra dubit. 2. & 4.

162 Dico Tertiò, Si quis pretio conferat aliquid spiritale absq; suo incommodo, quod non habet annexum commodum temporale, (vt sunt Sacramenta & sacramentalia) iure diuino tenebitur ad restitutionem pretij, nisi vel putetur gratis donatum, vel non excedat rationabile stipendium sustentationis. Hanc tenent auctores secundæ sententiæ.

Si res non habet commodū temporalem annexa.

Probatur Primò, Quia tales res spiritales non habent aliquid temporale, ratione cuius iudicio communi possint censeri tanti vel tanti valere; ac proinde natura sua postulant vt gratis dispensentur: & ex altera parte fideles habēt ad illas ius diuinitus concessum, vt à ministris Ecclesiæ possint eas petere, nec ad aliud teneantur, quam ad ministrorum sustentationem: ergo si ministri aliquid amplius exigant, tenentur iure diuino ad restitutionem. si enim ministri illas dispensantes non habent ius nisi ad alimēta. (eo quòd non sint domini, sed dispensatores tantum) euidens est eos non tantum rei spiritali vel Deo facere iniuriam; sed etiam in proximum committere iniustitiā, si amplius exigant, & consequēter teneri ad restitutionem eius, quod supra alimēta acceperint. Rursus, si fideles pro administratione omnium Sacramentorum & sacramentalium iure naturæ non tenentur nisi ad ministrorum congruam sustentationem, iniuria illis fit, si amplius ab eis exigatur, ac proinde iure naturæ restitui debet.

Fideles solum tenentur ad sustentationem.

Secundò, Res spirituales superant omne pretium: ergo quamtumuis magnum pretium quis exegerit, iure diuino non tenebitur ad restitutionem, non enim est ratio cur magis teneatur ad restitutionem si multum exegerit, quam si parum, si vtrumque superat congruentem sustentationem ministri, & vtrumque detur non liberaliter, sed quia aliter res spiritalis, qua eget, obtineri nequit. Vnde si quis exegisset decem millia aureorum pro baptismo, absolutione, vel communione, non teneretur ad restitutionem: quod sanè absurdum est. quis enim non iudicet illum iniustè extorsisse tantam summam, eamque solum datam quasi redimendæ vexationis causa? Confirmatur, quia qui illam dedit, potest eam repetere tamquam iniustè exactam, & vti occulta compensatione, si alia ratio non suppetit recuperandi. 163

Res spirit. superat. omne pretium.

Dices, Iste minister non tenetur hoc Sacramentum ex Iustitia huic administrare, cum non sit eius Parochus vti suppono: ergo non facit huic iniuriam, si pro eo pretiū exigat, modo non amplius exigat, quam res valeat: sicut si nō teneor tibi ex iustitia dare panem in extrema necessitate, non facio tibi iniuriam, si pro eo pretium exigam, nisi amplius exigam quàm valeat.

Obiectio 1.

Respondeo Negando consequentiam; etsi enim non teneatur ex iustitia conferre; si tamen conferre velit, vel si contulit, tenetur ex iustitia non amplius exigere, quam stipendium sustentationis; ad amplius enim ius non habet. Neque simile est de pane; quia non teneor panem tibi dare gratis si habes quo soluas; est enim res natura sua & recepto hominum vsu vendibilis.

Solutio.

Dices Secundò, Qui soluit pretium pro Sacramento, soluit illud voluntariè: ergo transfert dominium: etsi enim mallet habere gratis, tamen omnibus consideratis, absolute vult illam pecuniam soluere: vnde cum hoc Sacramentum non sit ei ex iustitia debitum. & aliàs pluris valeat, censetur satis voluntariè dare ad dominium transferendum. 164

Obiectio 2.

Respondeo Primò, Illud voluntarium esse extortum per iniuriam; (ideò enim vult dare, quia exigitur; in illa autem exactione est iniuria: sicut cum quis exigit aliquid pro eo, quod gratis facere tenebatur) ac proinde non ita transfert dominium, quin possit repetere. imò alter sponte tenebitur restituere, propter iniuriam, qua extorsit. Secundo, Negari potest transferre dominium; quia non intendit donare, sed solum soluere quatenus debet, seu quatenus alter iustè potest exigere, non enim intendit cedere iure suo quod habet, vel alteri dare amplius Iuris quā habet: sicut qui soluit vsuras, non transfert dominium: quia non intendit vsurario plus Iuris dare, quam ei debeatur: vt enim ibi deest titulus cur soluantur vsuræ, ita hic deest Ius ad pretium exigendum.

Respond. Non datur voluntariè, nisi voluntate per iniuriam extorta.

Ex dictis facile est soluere argumenta alterius sentētiæ.

Ad Primum, Illud caput varie a DD. explicatur. Vide Sotum l. 9. q. 8. ar. 1. ad 6. vbi aliquot expositiones refert, & refutat: deinde ponit suam nihilo meliorem, quam fusè refutat Petr. Nau. & meritò, quia omnino falsa. Sed dicendum 165

Ad argument. in initio allata.

dum breuiter. Pontificem loqui de admisso ad Religionē pro pecunia,& hanc pecuniam non esse necessario restituē dam nempe quia retineri potest à Monasterio pro alimentis Religiosi;nulla autem erat ratio vniuerse de omni simonia respondendi, quidquid Caiet. & alij dicant: quia non nisi de certa specie rogabatur; cur enim Pontifex sine vlla necessitate de re tam obscura vniuerse definiat?

Ad Secundum Resp. Pontificem non posse dispensare in retentione pretij,nisi quando res spiritalis aliquid temporale annexum habet pretio æstimabile, vel quando incommoda coniuncta eius alienationi, iuxta primam & secundam propositionem.

Ad Tertium: Satis cōstat ex dictis,eum,qui pretium exigit sustentationem superans: iniuriam facere: & quamuis alter non habeat Ius vt sibi conferatur omnino gratis, nō tenetur tamen amplius dare; quàm quod ad conuenientem sustentationem pertineat.

DVBITATIO XXIX.

Vtrùm res spirituali per simoniam acquisita, sit Iure diuino dimittenda.

166 QVIDAM DD. sentiunt esse dimittendam. Ita Adrian. quodlib.9.art.3. littera I. Armacanus l.10. qq. Armeniacarum c.23.vbi generatim docet,quoties peccatum dat causam prouisioni, prouisum teneri beneficium sic acquisitum resignare; vt si ambitione, mendacio, hypocrisi,vel adulatione adeptus est.

Non tenentur Iure diuino resignare.

Sed communis ferè sententia DD. est, non teneri Iure diuino resignare. vide Nauar.c.23.n.103.& 104.& Couar. regu. Peccatum p.2.§.8. Probatur de beneficio,de quo potissimum est difficultas;huius enim collatio fuit valida: nā in collatore fuit potestas & voluntas transferendi beneficij,v.g.in Petrum, & Petrus fuit capax,& habuit voluntatem acceptandi. hæc autem in quauis re sufficiunt ad trāsferendū dominium,seu Ius in re. Nec obstat Primò, Quod aliquid pro illa translatione sit datum;quia etsi hoc sit contra honorem diuinum,non tamen adimit collatori potestatem conferendi, nec collatariū reddit incapacem ad acceptandum,vt patet in Sacramentis. Secundo, Per alia peccata homo non efficitur iure diuino incapax beneficij; ergo neque per peccatum simoniæ: ergo non tenetur resignare, modo pœniteat eum peccati. Tertiò, Si talis collatio esset irrita,sequeretur,eum,quo ignorante & prohibente simonia commissa est,teneri ad restitutionem, (quia obtinet per simoniam) quod tamen falsum esse constat ex c. Sicut tuis litteris,de simonia. Quartò. Professus per simoniam est verè Religiosus,vt omnes docent: ergo etiam consecutus beneficium per simoniam,est vere beneficiarius, secluso Iure positiuo. Quintò, Probatur allata ratione: Ideo tenetur venditor rei spiritalis restituere pretium,quia per iniuriā exegit: atqui hæc ratio non habet locum in emptore,quia emptor nullam iniuriam facit vēditori,si pretium offerat pro re spiritali: ergo non tenetur eam restituere.

Obiectio 1.

Dices Primò,c.116.Si quis.1.q.1.Greg.I.significat,eum, qui simoniace sacerdotium vel dignitatem acceperit, nisi sponte reliquerit,in æternum periturum.

Resp.

Resp. Inde nō sequitur eum Iure diuino teneri resignare beneficium, aut esse suspensum ab executione sacerdotij;sed Iure ecclesiastico valdè antiquo,quod iam tempore Gregorij vigebat.

167 *Obiectio 2.*

Dices Secundò. Ille accepit contra voluntatem Domini,qui, sicut iubet gratis dari, ita etiam vult gratis accipi: ergo non potest retinere.

Non retinet contra Domini voluntatem.

Resp.

Resp. negando conseq. etsi enim collatio & acceptio simoniaca sit cōtra Domini voluntatem, (quia cum fit, absque debita reuerentia tractatur res spiritualis, dum instar rei prophanæ cum temporali commutatur) tamen postquam facta est, in retentione non est iniuria, nec agitur quidquam contra Domini voluntatem, modo debite administretur. sicut qui Ordinem sacrum accipit in peccato, accipit illum contra Domini voluntatem, tamen non fungitur eo contra Domini voluntatem, vbi peccatum illud pœnitentia deleuerit.

DVBITATIO XXX.

Vtrùm omne id, quod simoniacè acceptum est, Iure ecclesiastico debeat restitui.

RESPONDEO & dico Primò. Si loquamur de re spiritali simoniacè accepta, non tenemur eam restituere, 168

Solum beneficiū dimittendū.

nisi sit beneficium ecclesiasticum: hoc enim debere dimitti. Iure ecclesiastico, patet Extrau. Cum detestabile, de simonia. Sub *beneficio* aliqui pensionem spiritalem comprehendunt, quia videtur eadem ratio; maximè vbi Bulla Pij V.recepta. Sed contrarium verius.quia pensio non est vere beneficium ecclesiasticum,cum non sit ius perpetuum; nā extinguitur cum pensionario, vtpote fauor personalis; vt dictum est sup.c.34.num.3. Cetera autem spiritalia vel dimitti non possunt, vt sunt Sacramenta; (nisi quoad vsum; quod solum locum habet in Ordinibus,à quibus simoniace ordinatus suspenditur) vel non sunt dimittenda ante sētentiam,quia Canones aliud de illis non statuerunt, sic simoniacè admissus in Monasterium,non tenetur illud ante sententiam dimittere. Idem puto dicendum de reliquijs simoniacè comparatis,metallis benedictis,iure patronatus, licentia eligendi confessarij, &c.

Obiecti

Dices, Omnis pactio in spiritualibus est irrita, & nullius momenti: vt habetur c.fi.de pactis.& cap. Præterea,de transact.& alibi.

Resp. Inde tantum sequi,rem spiritalem,quę restitui potest,esse restituendam,si repetatur, & pretium pro ea datū restituatur; non autem altero non repetente, aut nolente pretium reddere: etsi enim pactum sit irritum, non tamen obligat ad mutuam restitutionem cum damno partis; nisi Superior in pœnam cogat.

Dico Secundò, Quod ad pretium attinet, illud Iure positiuo restituendum. 169

Pretiū restituendum.

Primò, Si acceptum pro beneficio, vt patet c. De hoc, dè simonia, vbi Alexander III. Toletano Archiepiscopo scribens ait, *Regem & Principes eius debes inducere, vt si qua receperint à præfato Episcopo, vt eius electioni præstarent assensū, Ecclesiæ Exoniensi sine diminutione restituant, cum ea sine graui sua salutis periculo retinere non possint.*

Secundò, Si acceptum pro collatione Ordinum, vel aliorum Sacramentorum, aut sacramētalium: & notabiliter excedat id, quod pro sustentatione exigi poterat, iuxta ea, quæ diximus dub.28. Sed hoc iure diuino potius quam ecclesiastico restituendum. Imò ius ecclesiasticum nihil inuenitur ea de re disposuisse.

Non tamen ante sententiam, si pro admissione ad Religionem.

Tertiò, Si acceptum pro admissione in Religionem, cap. Veniens.19. de simonia. vbi Pontifex mandat, vt Abbas & Monachi compellantur restituere id, quod acceperant a quodam, vt cum in Monachum admitterent. Puto tamen eos ad hoc non teneri ante sententiam, si admissus in eo Monasterio permaneat; quia ratione alimentorum videtur posse retineri. Quod confirmatur, quia restitutio ante sententiam esset facienda ei, qui admissus est, vel parentibus, qui eius nomine dederunt; atqui hi consentiunt vt pro alimentis retineatur. Adde Vrbanum IV. Extrauag. Sane, in communibus de simonia, permittere vt sic acceptum retineatur, modo non in priuatum vsum Abbatis, vel Abbatissæ, sed in communem vsum Conuentus conuertatur.

DVBITATIO XXXI.

Cui debeat fieri restitutio pretij, & an ante sententiam Iudicis.

SVPPONO, si aliquid temporale acceptum sit pro conferendo beneficio, vel alia re spiritali non secuta 170

Datum, re spiritali nō tradita, restituendum danti.

collatione, Iure naturæ restituendum ei, a quo acceptum est. Ita Vict.relect.de simon.p.2.nu.6. Caie.v. Simonia,c.3. Sot.l.9.q.8.art.1. ratio est manifesta; quia deest titulus cur possit retineri, cum illud, pro quo datum est, nō præstetur, ac proinde debet reddi ei, à quo acceptum; cum iura nō iubeant alteri dare. Couarr. tamen ad reg. Peccatum.p.2.§.2. nu.7.in fi. putat restituendum in pios vsus. sed solum probat non posse repeti in foro externo.

171 Si verò beneficium sit traditum, ita vt vtrimque simonia sit completa, sunt duæ sententiæ DD. Quidam enim putant pretium acceptum in hoc casu, ante sententiam Iudicis esse restituendum ei, qui dedit: post sententiam, cui Iudex addixerit. Ita Sot.l.9.q.8.a.1.Bann.2.2.q.32.a.7.& multi alij DD. huius ætatis. Ratio est, quia is, qui pretium dedit, non amisit pretij dominium. non enim transtulit eius dominium in venditorem rei spiritualis; cum hic iure sit factus incapax illius dominij hoc titulo capiendi. neque ille intendit a se abdicare dominium alia ratione, quam transferendo in venditorem: ergo cum in hunc non sit trãslatũ, vere mansit apud emptorem: ergo illi restituendũ. Si dicas Ecclesiam illum priuasse dominio; Respondeo, talem priuationem non fieri nisi per legem pœnalem, quæ neminem ante sententiam ita re sua priuat vt eius dominium amittat. Hæc sententia non est improbabilis.

Sententia Soti, &c. Restituendum ei, qui dedit.

Contraria tamen, id est, etiam ante sententiam Iudicis pretium illud esse restituendum Ecclesiæ, est multo probabilior & verior. Tenet D. Thom.2.2.q.32.art.7. vbi dicit. *pretium simoniacum non esse restituendum danti, sed in eleemosynas erogandum.* Idem expreßè docet q.62.art.5. ad 2. neque intelligit post sententiam Iudicis, sed absolute; explicat enim de quibus possit fieri eleemosyna. Syl.v.Simonia, q.20. dicit *esse dandum Ecclesiæ, in cuius iniuriam simonia est commissa; nisi Episcopus & Capitulum sit particeps simoniæ; tunc enim dandam pauperibus vel alteri Ecclesiæ.* Couarr. ad regul. Peccatum, p.2. §.2.nu.7. dicit hanc esse communem DD. sententiam. Idem tenent Victo. & Caiet. supra. Denique DD. omnes, quòd sciam, qui fuerunt ante Sotum, Canonistæ in cap. De hoc. & capit. Audiuimus.41. de simonia. Probatur ex dicto capit. De hoc.11. vbi Pontifex aperte dicit, *Regem & Principes inducendos vt restituant Ecclesiæ*, loquitur autem ante sententiam & in foro conscientiæ, & cap. Audiuimus, eodem tit. vbi præcipit vt Episcopi. *si aliquid exegerint vt permittant in Ecclesiis sibi subiectis Clericos institui. Monachos profiteri, mortuos sepeliri, restituant duplum, applicandum in vtilitatem loci, in cuius dispendium id factum.* Intelligit *ante sententiam*, quia ordinarie non est Iudex, qui Episcopos de his condemnet.

Altera vero esse restituendum Ecclesiæ.

& ita parum vtilis esset illa constitutio. Tertiò, Contra mentem Ecclesiæ est vt restituatur danti, quia Ecclesia intendit vtrumque punire. Nec obstat, quòd pœna non dicatur deberi ante sententiam; quia quod ille teneatur rem illam, quæ sua non est, dare Ecclesiæ, vel expendere in pios vsus, non est pena, sed simplex præceptum: cum enim non possit eam retinere, graue non est ei quod debeat illam tali modo expendere. Similiter non obstat, quod non sit vlla constitutio Ecclesiæ, qua dans, hoc ipso, quo dat, amittat dominium, quia id non est necesse: fateor enim manere dominium apud dantem, & ideo si ei restituatur, posse retinere; quia non ipse, sed qui accepit, iubetur in pios vsus expendere: vnde non priuatur dominio vi legis immediate; sed actu & restitutione facta per accipientem, ex præcepto legis. Lex enim potest iubere, vt rem alienam, quæ apud te est, expendas in pauperes, quando iusta causa subest, & hoc ipso, quo datur pauperibus, prior dominus amittit dominium. hæc est mens Canonistarum citatorum. 172

Ad argumenta.

Dices, c. Veniens, de simonia, pretium iubetur restitui illi, a quo acceptum, nempe Monacho simoniace recepto, qui illud dederat. 173

Respondeo, Id ideo factum, quia ille absque culpa dederat, (fuerat enim pecunia ab eo prætextu consuetudinis exacta) & volebat se ab eo Monasterio expedire; vt rectè Couar. supr. & Hugolinus cap.2.§.1.tabu.4. quòd si ipse peccasset, non fuisset ei restituta, sed fuisset conuertenda in vsus Ecclesiæ Monasterij, vel potius in eleemosynam pauperum.

Fructus cui resti tuendi.

Petes, cui sunt restituendi fructus percepti ex beneficio simoniacè accepto?

Respon. Hi fructus restituendi sunt, etiam ante Iudicis condemnationem; quia ex re aliena non bona fide percepti. restituendi autem sunt vel ærario Apostolico; vnde super illis potest fieri compositio cum Pontifice, vel Ecclesiæ, vel in pios vsus; vt docet D.Thom.ar.6. ad 4. vel etiam successori; vt docet Nauar. libro 5. consil.62. de simonia. puta vbi est consuetudo vt fructus beneficij vacantis dentur successori. 174

SECTIO SEXTA.

DE RELIGIONE.

XPLICATIS ijs, *quæ ad* Iustitiam *strictè acceptam pertinent, sequitur vt agamus de* Religione, *quæ inter partes Iustitiæ primum locum obtinet. Est enim* Religio, *vt hic accipitur, Iustitia quadam creaturæ ad Deum, quæ ipsa suo creatori debitum cultum & honorem persoluit: vnde ipsa primum & summum debitum, quod in homine nasci potest, respicit, hominemque inclinat, vt illud quantum fieri potest suo auctori exsoluat. Aliquando accipitur pro statu eorum, qui certis votis obstricti sunt Deo, de quo infra suo loco. Continebit ista sectio capita decem. Primum erit, De Religione in genere. Secundum, De Oratione & laude Dei. Tertium, De Sacrificio & adoratione. Quartum. De Decimis. Quintum, De Voto. Sextum, De Statu religioso. Septimum, De Iuramento & adiuratione. Octauum, De Superstitione, eiusque speciebus. Nonum, De Magia. Decimum, De Irreligiositate.*

Religio prima pars Iustitiæ.

CAPVT XXXVI.

De Religione in genere.

Constat Dubitationibus 4.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit Religio, D.Thom.quæst.81.

RELIGIO Græcis dicitur *θρησκεία* à Thracibus ducta origine, vt quidam volunt, apud quos plurimum cærimoniæ viguere, (*hinc ἐθελοθρησκεία* apud Apost. ad Coloss.2. id est, arbitrarius cultus) & *δεισιδαιμονία* id est,

id est, cultus Dei. Nomen *Religio* ductum est vel à *relegendo*, quòd ea, quæ ad Dei cultum pertinent, sæpe animo sint reuoluenda, & veluti relegenda, vt vult Isidor. l. 10. Etymolog. cap. 17. ex Cicer. vel à *reeligendo* quòd per eam, Deum, quem per peccatum reiecimus, reeligamus, vt inquit Aug. l. 10. de ciuit. c. 4. vel à *religando*, quòd Deo nos astringat & alliget; ita Lactant. l. 4. diuin. inst. c. 28. D. Aug. l. 1. retract. c. 13. & D. Hier. in c. 9. Amos, quæ deriuatio maximè videtur nomini & rei consentanea.

Religio vnde dicta.

2 Definitur a D. Aug. l. 83. qq. q. 31. ex Cicero. hoc modo, *Religio est virtus, quæ superioris cuiusdam naturæ, quam diuinam vocant, cultum, cæremoniamque adfert.* Planius sic, *Religio est virtus, quæ debitum cultum Deo, tamquam primo rerum omnium principio exhibet*, vbi

Quid sit.

Notandum est, sicut hominibus ob potentiam, sapientiam, virtutem, & cuiusuis perfectionis excellentiam, debetur quidam cultus, seu honor quo illam eminentiam cum quadam nostri demissione testemur; ita Deo ob singularē & infinitam excellētiam in omni genere perfectionis, quā habet vt Deus est, seu vt primum principium & supremus omnium Dominus, debetur quidam singularis honor, velut tributū quoddam ab omni creatura rationali; quo illius excellentiam, & suam subiectionem & in omnibus dependentiam testetur. Ad hunc honorem exhibendum inclinat *religio*.

Cur debeatur cultus.

3 Itaque obiectum religionis est omne testimoniū, & signum siue internum, siue externum, quo diuinam excellētiam cum quadam nostri submissione protestamur. Dico, *cum quadam nostri submissione*, quia non solum Deo debitū est vt ipsius excellentiam testemur nudè & abstractè; sed etiam vt eam testemur respectu nostri, profitendo nostram subiectionem & dependentiam ab ipso; vt ait D. Th. art. 3. & hoc ipsum, nomē *cultus* insinuat, quod submissionem inuoluit. vnde *religio* vtrumque profitetur: ac proinde nō potest esse nisi in creatura, & respectu sui principij.

Obiectū religionis.

Cui competat.

4 Dices, Se alteri submittere, & hanc submissionē aliquo signo profiteri, est officium humilitatis: ergo non pertinet ad religionem.

Actus humilitatis.

Resp. negando conseq. quia diuersa ratione ad diuersas virtutes spectare potest. Est enim actus humilitatis, si fiat, quia congruit nostræ vilitati, vt intra limites nostræ conditionis nos contineamus, ne per elationē extra eos feramur. Est actus religionis, si fiat animo declarandi eminentiā diuinam, seu vt ipsam honoremus submissione nostri.

5 Ex his facile potest intelligi definitio assignata. Est igitur religio *virtus*, quia habētem bonum efficit, eiusq; opus bonum reddit & laudabile; laudabile enim Deum colere. In hoc autem consistit ratio virtutis, vt sæpè docet D. Th. ex Arist. 2. ethi. c. *Quæ cultum exhibet. cultus* idem est hoc loco, quod honor, non simpliciter, sed cum quadam submissione nostri exhibitus: quam submissionem honor in genere non includit. Deus enim honorat Sanctos, non tamen colit. itaque honor est quid communius cultu. Porrò *honor* generatim nihil est aliud, quàm testimonium excellētiæ alterius, siue id verbis fiat; vt cum aliquis laudatur, siue gestu corporis; vt genuflexione, apertione capitis, submissione corporis: siue rebus externis; vt erectione statuæ, descriptione elogij, institutione festorum, ludorum, & similibus. hæc enim omnia sunt signa quædam, quibus alterius excellentiam significamus, ac proinde illum honoramus. *Deo debitum*, cum enim Deus, quà Deus, infinita excellentia in omni genere perfectionis simplicis & puræ sit præditus, peculiari honore supra omnes creaturas est dignus: cūq; idē sit primum principium, a quo omnia habent esse, vitā, & omnia; nascitur in creatura rationali, quæ hoc potest apprehēdere, obligatio & debitum vt hunc honorem ei deferat, & in Deo ius vt illum exigat. Itaq; hoc debitum fundatur in essentiali dependentia creaturæ rationalis, & omnium bonorum eius a Deo sicut enim Princi͏pi, quia ab eo quodam modo dependet trāquillitas publica, & felix status Reip. debetur honorarium quoddam tributum, quo eius potestatem & beneficentiam, nostramq; subiectionē profitemur: ita Deo; quia ab ipso dependet esse, vita, & bonū omne nostrum, debetur singularis honor, veluti quoddā tributum, quo hoc ipsum cū profunda nostri submissione testemur. Itaq; illis verbis, *tamquam primo rerum omnium principio* significatur simul causa cur Deus hoc cultu sit dignus, (ratio enim primi principij includit vel supponit omnem excellentiam perfectionis) & cur a creatura ei sit debitus.

Explicantur singulæ partes. Cultus.

Debitū religionis.

6 Vt hæc melius intelligantur, Notandum est, in officio religionis quatuor actus spectari posse, qui quò perfectiores sunt, eò perfectior est huius virtutis functio. Primus est, Consideratio infinitæ maiestatis Dei, & omnia ab ipso pēdere. Secundus est, Consideratio nostri nihili; id est, nos ex nobis nihil esse, nihil habere; sed quidquid sumus & habemus, Dei esse, & à Deo assiduè pendere. Tertius, Profunda mentis submissio & inclinatio coram Deo, qua mens hæc ipsa interius testetur. Quartus, Eorumdem professio exterior, verbis, gestu corporis, vel alijs modis.

Quatuor actus in officio religionis.

Primus & secundus supponuntur religioni tamquam fundamentum.

Tertius, nempe submissio illa, est actus interior religionis, qui etiam in Angelis reperitur; & continet duos actus: alterum voluntatis qui est affectus reuerētiæ, quo interna illa honoraria inclinatio est volita: alterū intellectus, quo eadem præstatur & executioni mandatur. cū enim Angeli non habeant corpora, non colunt Deum signis corporalibus, sed spiritalibus, quæ non videntur esse alia quā apprehensiones intellectus, aut locutiones spiritales: nulla. n. in rebus spiritalibus possunt esse signa his meliora aut significantiora. sicut ergo homo alterum honorat, submittendo se illi gestu corporis, ita illi Deum honorant, submittendo se illi signis spiritalibus, nempe profitendo spiritali locutione ipsius maiestatem, & suum nihilum respectu ipsius, & omne bonum ab ipso descendere, seque totos ad ipsius obsequium offerendo. idem facit homo interius implicitè vel explicitè dum Deum honorat.

Actus internus religionis.

Quartus actus, scilicet exterior submissio in hominibus immediatè est signum internæ submissionis. nam vt ait D. Aug. l. 10. de ciu. c. 3. *sacrificium visibile, inuisibilis sacrificij est sacramentum*, id est, *sacrum signum*. mediatè verò est signum diuinæ excellentiæ, & dependentiæ rerum ab ipsa. Sic voces immediatè sunt signa conceptuum & affectionū animi, mediatè verò ipsarum rerum.

DVBITATIO II.

Vtrùm Religio à ceteris virtutibus distinguatur, & quomodo.

D. THOM. QVÆST. 81. ART. 3. 4. 5.

RESPONDEO & dico Primò, Religionem distingui ab ijs virtutibus, quæ hominem rectè componunt in seipso, seu non ad alterum, vt à temperantia & fortitudine: nam religio disponit hominem ad functiones, quæ in alterum tendunt: temperantia verò & fortitudo ad functiones, quæ tantum ipsum subiectum respiciunt. 7

A temperantia & fortitudine.

Dico Secundò, Distinguitur etiā ab omnibus ijs, quę hominē disponūt in officijs ad proximū; vt à misericordia & Iustitia particulari. quia religio disponit hominē ad Deū. 8

A Iustitia et misericordia.

Dices, Iac. 1. dicitur, *religio munda & immaculata apud Deū & Patrē hæc est, visitare pupillos et viduas in tribulatione eorū, & immaculatum se custodire ab hoc sæculo*. hic religio cōstituitur in operibus misericordiæ, quę sunt ad proximū, & in custodia sui à peccatis, quę per omnes virtutes agitur.

Iacobi 1.

Resp. esse locutionē causalem: vera enim religio hos effectus parit, ideoq; illorum nomē per metonymiam accipit; & hi affectus sunt signū veræ religionis: nemo enim hæc præstat, nisi vera religione imbutus. sic priori ad Cor. 13. dicitur, *charitas patiens est, benigna est*, &c. Adde, Apostolum non velle explicare quid sit religio, sed qualis religiō constituat hominē mundum & immaculatum ante Deū; ea nimirum, quæ habet illos effectus.

Dico Tertiò, Distinguitur etiam a virtutib. theol. Ita D. Th. a. 5. *A fide* quidem, quia fides est virtus intellectus, religio affectus. Sæpe tamen *fides* vocatur *religio*, quia est religionis fundamentū, & regula: sic vera fides dicitur vera religio; falsa fides, religio falsa. Verū cū fides non solū sit habitus intellectus, sed complectatur etiā habitum quēdā voluntatis, nempe piam affectionem ad credēdum Deo reuelanti, quæ actū fidei imperet, ratione cuius ipsum credere est liberum & meritorium; difficultas est quomodo religio ab hoc affectu distinguatur. Sane parum videtur differre, quia actus fidei pertinet ad honorem primæ veritatis. Potest tamen inueniri aliquod discrimen. Primò, quia religio versatur circa suos actus externos, vt sunt signa diuinę ex- 9

A theologicis.

Affectio credēdi, an distinguatur à religione.

Ii a cel-

cellentiæ: sub ea enim ratione sunt à religione voliti. At affectus credendi non ita versatur circa actus fidei: non enim considerat actus fidei vt signa primæ veritatis, neque sub ea ratione illos vult; sed vt sunt vitales assensus, quos illud obiectum, nempe res credenda sic proposita, & à diuina auctoritate veluti informata, eleuata, & illustrata postulat. Secundò, quia tota ratio, cur religio suum actum externum imperet, est, vt Deo honorem deferat, eiusque excellentiam testetur. At ratio cur affectio credendi imperet ipsos actus fidei, non est vt honorem Deo exhibeat (etiamsi ob hunc finem possint imperari) sed quia materia ipsa diuina auctoritate confirmata, id postulat, vel (quod fere idē est) quia obligatio ad illum actum orta ex reuelatione sufficienter proposita id requirit. Et sic est peculiaris virtus habens peculiarem materiam, in qua considerat propriam honesti rationem. Posset etiam dici hunc affectum pertinere ad quamdam iustitiam hominis erga Deum, quia actus ille debitus est primæ veritati tamquam necessarius, vt nō censeatur contemni aut vilipendi. Nolle enim credere viro grauissimo affirmanti, est quodammodo contemnere, & parum de illo habere existimationem. Qua in re esse iniuriam patet communi hominum iudicio qui hoc iniuriam interpretantur. & merito; nam continet quemdam contemptum & vilipensionem alterius absque causa, quæ non minus est contra iustitiam quam temerarium de illo iudicium. *A spe & charitate* distinguitur, quia hæ virtutes immediatè attingunt ipsum Deum, tamquam propriū obiectum: charitas enim amat Deum vt ipse est bonum suum: vult enim ipsam diuinitatem; & omne bonum, ipsi Deo, vt ipsi in se bene sit: spes illum desiderat & sperat, vt est bonum nostrum. Itaque inclinant in actum internum, qui proximè versetur circa ipsum Deum. Religio verò non versatur immediate circa Deum, sed circa cultum Dei, id est, circa signa interna vel externa, quibus Deus honoratur, & colitur.

10
Obiectio 1. Dices Primò, Obiectum formale religionis est excellentia diuina: ergo versatur proximè circa Deum, ac proinde est virtus theologica. Antecedēs probatur, quia sicut Deus propter suam bonitatem diligitur *charitate*; ita propter diuinitatis excellentiam colitur *religione*: & sicut Deo credimus per fidem, propter auctoritatem diuinam, ita ei honorem exhibemus ob excellentiam infinitam.

Resp. Religionis obiectum. Respondeo, Excellentiam diuinam propriè non esse obiectum religionis, sed cultum diuinum, qui est actus externus religionis. illud enim est obiectum virtutis, in quod ipsa virtus immediatè tendit: atqui religio tendit immediatè non in excellentiam diuinam, sed in eius cultum: est enim affectus quidam erga cultum diuinum, quatenus Deo debitus est & congruens. vnde ratio debiti & congruentis Deo in cultu diuino spectata, est ratio formalis obiectiua religionis. cum enim religio sit iustitiæ pars, necessario respicit debitum alteri. Confirmatur a simili; nam ita se habet religio ad Deum, sicut iustitia particularis ad proximum: atqui proprium obiectum iustitię particularis non est proximus, sed res proximo debita; ergo similiter obiectum religionis non est Deus aut excellentia diuina; sed cultus Deo debitus: vt sacrificia, oblationes, laudes, orationes, vota, imagines, & omnes cerimoniæ, quibus diuinitas honoratur, excellentia tamen diuina est obiectum formale cultus diuini: est enim ratio cur Deus sit colendus. *Obiectum cultus diui ni est excel lentia diui na.* Quare cum cultus diuinus sit actus externus religionis, quem religio tamquam proximum obiectum respicit, sequitur Deum esse obiectum remotum religionis, quia est, id cui ob suam excellentiam religio cultum defert. Vnde Caietanus art. 5. & passim DD. distinguunt duplex obiectum religionis, propinquum, & remotum. Propinquum vocant *obiectum quod*, id est, quod ipsa virtus appetit & affectat; & hoc est cultus diuinus. Remotum, *obiectum cui*, id est, cui aliquid exhibet: hoc est ipse Deus, propter suam excellentiam.

Obiectum quod, & obiectum cui. Obiectum virt. theol. At virtutes theologicæ proximè in Deum tendunt & ipsum immediatè per suum actum internum attingunt, vt ostensum est. Deinde si in illis velimus distinguere *obiectum quod* & *obiectum cui*. Deus non solum est *obiectum cui*, vt in religione, sed etiam *obiectum quod*, Id enim quod charitas Deo vult, est potissimum ipsa diuinitas, & diuinæ perfectiones: & quod fides credit, est Deus ipse, cōsideratur vel in seipso, vel vt est principium & finis omnium creaturarum. Sic etiam principale *obiectum quod* spei, est ipse Deus. Nec refert *obiectum cui* esse ipsum hominem. quia spes ad amorem concupiscentiæ pertinet, qui speciem ab *obiecto quod*, non *cui*, accipit. At totum *obiectum quod* religionis est creatum: quidquid enim ipsa vult, est opus nostrum.

Nec obstat, quòd charitas etiam bona extrinseca & creata Deo optet & velit. *Charitas.* Primò. Quia hæc solum sunt obiecta secundaria & materialia, à quibus virtus speciem non accipit. Simili modo quæ fides extra Deum credit, secundaria sunt.

Deinde quia proxima ratio formalis obiectiua in virtutibus theologicis est ipse Deus: charitas enim vult omne bonum Deo, immediate ex affectu vt ipsi bene sit. fides credit omne verum, quod ipse reuelauit, propter ipsius auctoritatem, at proxima ratio obiectiua cur religio aliquid Deo velit, est ratio debiti. ideo enim vult cultum Deo exhibere, quia est veluti tributum, quod creatura debet suo creatori; sicut ante exemplo iustitiæ particularis ostensum est. Neque verum est (si propriè loqui velimus) charitatem, debiti rationem in suo obiecto spectare: nam charitas non vult Deo bonum præcise, quia illud ei est debitum, nihil aliud spectando, quam vt huic debito fiat satis: hoc enim potius ad quamdam iustitiam erga Deum, quam ad charitatem pertinet, vt exemplis humanis facile ostendi potest. sed solū spectat ipsum bene esse Dei, ideo enim omne bonum illi vult, vt ipsi bene sit; sicut amicus vult amico bonum vt ei bene sit, non spectans an hoc sit illi debitum, an non; quamuis malit vt sit ei debitum quam indebitū, quatenus hoc in dignitatem & maius bonum amici cedit. Hęc paulo fusius, quia res nonnihil difficilis, & a plerisque non satis explicata.

Ad probationem antecedentis: Ex eo quòd Deus dicatur coli propter suam diuinitatem, non sequitur immediatè versari circa Deum virtutem religionis, sed ipsum cultum, qui est obiectum immediatum religionis. Hinc fit vt religio solum immediatè circa Deum versetur, non tamquam *obiectum quod*, sed *cui* vt dictum est: religio enim nō inclinat immediate in Deum, sed in aliquid Deo exhibendum, quo ipsius maiestatem significet & testetur, sicut iustitia particularis non inclinat immediatè in proximum, sed in aliquid proximo reddendum. Cum dico *Deum esse obiectum cultus*, non est ita intelligendum, quasi colere & honorare Deum, sit actu vitali ipsum tamquam obiectum materiale, vel formale attingere, aut circa ipsum per modum actus vitalis versari; (sicut Deum amare, Deo credere) sed est illū attingere aliquo signo, tamquam signatum; vel sicut attingitur is, cui aliquid offertur. *Quomodo Deus sit obiectum cultus.*

Dices Secundò, Oratio & laus attingunt Deū immediatè, tamquam obiectum, & tamen sunt actus religionis. 11 *Obiectio 2.*

Respondeo Primò, Non sunt actus interni immediatè a virtute religionis eliciti, sed externi ab ea imperati. *Resp. 1.* externos voco respectu virtutis religionis, quæ est in voluntate; sūt enim obiecta illius, in quę affectus religionis immediate tendit, & habent sedem in intellectu. Obiectum autem proprium virtutis, spectandum est ex actu interno, in quem virtus immediate inclinat, qui in proposito est amor cultus diuini.

Secūdò Resp. Illos duos actus non attingere Deū, sicut actus vitalis suum obiectum, sed sicut signum attingit signatum: sunt enim actus religionis vt signa & testimonia diuinæ excellentiæ & nostræ subiectionis. *Resp. 2.* Hinc fit vt a varijs virtutibus imperari possint. *Quomodo actus externi relig. imperentur à varijs virtutibus.* oratio enim, quatenus per eam implicite testamur Deum esse auctorem omnium bonorum nostrorum, habere omnium scientiam, & prouidentiam, (hoc enim orando Deum, ipso facto insinuamus) est actus religionis. quatenus per eam petimus salutem, & ad salutem opportuna, est actus imperatus spei. quatenus petimus amplificari gloriam Dei, est actus imperatus a charitate. proximè autem semper elicitur a ratione, mediante hac. Idem dicendum de voto & iuramento: quia sūt locutiones quædam practicæ, in honorem Dei resultantes, vt inf. c. 40. nu. 28. ex mente D. Th. ostendetur. Actus autem virtutum theologicarum longe aliter Deum attingunt, nempè vt obiectum cognitum & amatum propter semetipsum.

12 *Obiectio 3.* Dices Tertio, Aug. in Enchir. c. 3. dicit *Deum coli fide, spe & charitate*. ergo religio est virtus generalis, complectens virtutes theologicas.

Respon-

Resp. 3. Deus colitur fide, spe, & charitate.

Respondetur Primò cum D. Th. ar. 5. ad 1. dictum S. Augustini intelligendum causaliter, quia virtutes theologicæ causant in nobis virtutem religionis, qua Deus colitur, & actus eius imperant.

Secundò, Responderi potest & melius, religionē & cultum interdum accipi generatim pro omni virtutis officio, quo ordinamur ad Deum, quodque instar sacrificij Deo est acceptum. Sic potest intelligi illud Iacobi primo. *Religio munda & immaculata*, &c. & passim in Scripturis pro eodem accipiuntur *colere Deum*, & *seruire Deo. seruitus* autem. (Græci λατρείαν vel δουλείαν vocant) est nomen generale ad omnia bona opera, quibus Deo obedimus & placemus, vt ex plurimis locis constat; Psalm. 2. 21. 99. Lucæ 2. Matth. 6. & alibi. Hoc modo videtur ibi accipi a D. Augustino. & iuxta hanc rationem lib. 10. de ciuit. ca. 6. describit sacrificium, vt *sit omne opus bonum, quod geritur, vt sancta societate Deo inhæreatur*, hoc modo passim accipitur in Scripturis.

13 *Actus virtut. theol. dupliciter considerantur.*

Tertiò, Dici potest actus fidei, spei, & charitatis dupliciter spectari posse, Primò, Vt sunt signa, quibus implicite diuinam excellentiam profitemur: nam hoc ipso, quo credimus Deo, insinuamus illum esse primam veritatem: dū amamus supra omnia, significamus esse summum bonum, & hac ratione spectare posse tamquam actus externos seu obiecta ad virtutem religionis. Secundò, Vt sunt actus vitales, quibus immediate Deo inhæremus, & tamquam obiecto vnimur; & sic pertinere ad virtutes theologicas. Posse tamen ob rationem prædictam a virtute religionis imperari; & quamuis non imperentur, tamen tacitum cultum continere. Nec obstat, quod ait D. Thomas ar. 5. ad 1. virtutes theologicas, eo quod versentur circa finem vltimum, Deum, imperare actus religionis, & aliarum virtutum, quæ versantur circa media: quia etsi hoc virtutibus illis per se conueniat, eo quod per se & ex natura sua circa finem vltimum versentur; tamen per accidens contrarium fieri potest; vt si quis velit vti actu virtutis theologicæ ad finem virtutis inferioris. omnis enim actus, qui potest esse medium ad consequendam virtutem, aliquam vel propriū eius finem, potest ab ea virtute imperari, ita vt ex affectu eius homo se applicet ad illum actum. Sic religio potest imperare actus fidei, spei, & charitatis; quia hi actus sunt idonei ad finem religionis, qui est honorare Deum. Eosdem imperare potest affectus temperantiæ, quatenus ad obtinendum a Deo huius virtutis donum sunt idonei: eadem est ratio in ceteris: nam perfectio & finis intrinsecus inferioris virtutis potest intendi vt finis acquirendus per actus superiorum virtutum. quotiescumque hi actus per modum meriti vel dispositionis aliquo modo ad illum valent.

Virtutes theolo. posse ab alijs imperari.

Obiectio.

Dices, Actus virtutum theologicarum ne vt signa quidem videntur ad religionis virtutem pertinere: quia etsi illis Deum eximie honoremus, tamen non honoramus vt Superiorem, protestando nostram subiectionem; quod tamen virtus religionis postulat; vnde pater etsi honoret filium, non tamen illum colit, quia superiorem in nullare agnoscit.

Responsio. Quomodo istis actibus sit protestatio subiectionis.

Respondeo; Illos actus vt à nobis fiunt, posse accipi vt signa subiectionis nostræ; quia credimus Deo tamquam Superiori & magistro, cui subijcimus omne iudicium nostrum: & amamus illum charitate, referendo & offerendo nos ipsos & omnia nostra ad ipsius obsequium & gloriā; & speramus virtute ac omnipotentia ipsius summum bonum nostrum, id est, ipsummet. vnde patet in his actibus contineri professionem excellentiæ ipsius, & nostræ subiectionis ac dependentiæ ab ipso.

14 Ex his patet religionem, etsi virtus theologica non sit, esse tamen virtutibus theologicis valde affinem, & post eas primum locum obtinere; nam post fidem, spem, & charitatem nihil laudabilius quam Deo debitum cultum offerre. Confirmatur, eo enim virtus quæque est præstatior, quo vicinius attingit Deum: atqui post virtutes theologicas religio vicinius illum attingit; nempe tamquam obiectum, cui cultum defert. ergo, &c.

De pia affectione, obedientia, & pœnitentia.

Dices, Pia affectio ad credendum primæ veritati, obedientia & pœnitentia eodem modo Deum attingunt, nimirum vt *obiectum cui*. ergo religio non est his præstatior. Nam illius affectionis opus est credere Deo, obedientiæ obedire Deo, pœnitentiæ satisfacere Deo.

Respondeo dupliciter. Primò, Cum religio præfertur ceteris virtutibus, quæ non sunt theologicæ, eo quod vicinius Deum attingat, accipitur paulo latius, vt omnem virtutem, qua Deo debitum reddimus, complectatur. & hoc modo prædictæ virtutes sub religione continentur. Idque merito, quia opus illarum intrinsece honorem Dei continet. Credere enim Deo pertinet ad honorem primæ veritatis; obedire Deo ad honorem diuinæ superioritatis & auctoritatis gubernandi: satisfacere Deo, pertinet ad honorem Dei instaurandum, qui peccato erat læsus: sicut petitio veniæ pertinet ad honorem eius, qui ab altero iniuriam accepit.

Quo modo Religio sit præstantior illis.

Respondeo Secundò, Religionem, etiamsi strictè omnino & propriè sumatur vt ab illis virtutibus distinguitur, esse præstantiorem & vicinius attingere Deum quam vel obedientia vel pœnitentia. De *pia affectione* est alia ratio, quia est veluti pars virtutis theologicæ, nempe fidei, & ita sub fide comprehenditur; ac proinde non pertinet ad hanc comparationem. De illis ergo duabus prioribus patet: quia Religio considerat opus suum vt est signum diuinæ excellentiæ, illudque non solum Deo exhibet, sed ita exhibet, vt velit illud circa Deum versari, & eius excellentiam signare. At obedientia etsi versetur aliquo modo circa Deum vt *obiectum cui* obedit: tamen non considerat opus suum, vt est signum & protestatio quædam diuinæ excellentiæ, neque illud defert Deo vt munus quo ipse honoretur & ornetur; sed solum considerat illud vt debitum, & necessarium propter auctoritatem diuinam præcipientem, ne videlicet si omittat, Dei auctoritatem videatur contemnere: vel præscindendo ab illa necessitate & obligatione, considerat opus vt habent specialem honestatem à diuina auctoritate illud volente & imperante. Sicut enim Deus, vt est prima veritas, aliquid reuelando facit illud dignum creditu, & credendum secundum rectam rationem; ita vt est omnium superior aliquid præcipiendo, facit: illud dignum factu, & omnino secundum rectam rationem faciendum, estque hæc dignitas propria honestas obiectiua, quam respicit obedientia. *Pœnitentia* dupliciter considerari potest. Primò; quatenus dolet de peccato, vt est offensio Dei, eiusque malum, illudque conatur tollere tamquam ei displicens, & vt Deo reconcilietur. quo modo non distinguitur a charitate; sed est ipsa virtus charitatis inadæquate concepta, nimirum vt versatur circa ablationem peccati, & reconciliationem cum Deo propter ipsum bonum Dei. Eiusdem enim virtutis est gaudere de bono alterius, illudque procurare, & dolere de eius malo, illudque depellere. Secundò, quatenus dolet de peccato præcise, vt est iniuria Dei, & imperat opera satisfactoria ad hanc iniuriam sarciendam. hoc modo distinguitur à charitate, & pertinet ad quamdam iustitiam hominis erga Deum. Sed non considerat neque imperat opera satisfactoria, vt sunt formaliter signa diuinæ excellentiæ, quibus Deum veluti ornet & honoret; sed vt sunt vindicta peccati, qua Deo pro iniuria illata satisfiat, & ius eius violatum quodammodo instauretur: sicut cum quis homini pro iniuria illata satisfacit dolendo, & se accusando, affligendo, veniam petendo, non intendit per hoc formaliter illum honorare, sed pro iniuria satisfacere.

Pœnitentia.

Dico Quartò, Religio non distinguitur à virtute *pietatis*, *obseruantiæ*, & *gratitudinis* in Deum. Colligitur ex Diuo Thoma quæstio. 106. art. 1. ad 1. vbi dicit, *sicut religio est quædam superexcellens pietas; ita est quædam superexcellens gratitudo*, & ex Caietano quæstio 107. art. 3. Probatur, quia *pietas* propriè est quæ debitum cultum reddit parentibus: *obseruantia* personis indignitate constitutis; *gratitudo* benefactoribus. ratio autem parentis, & personæ eminentis, & benefactoris continetur in Deo excellentissime: ergo etiam debitum erga illum vt parentem, personam sublimem, & benefactorem est summum: atqui hoc debitum non distinguitur à debito erga primum principium: ergo virtus, quæ respicit hoc debitum, non distinguitur a virtute religionis, quæ respicit cultum, primo nostri & rerum omnium principio debitum. Vnde rectè Caietanus infra quæstione 107. articu. 3. notat, has virtutes, pietatem, obseruantiam, & gratitudinem dupliciter existere. Primo, Formaliter in suis proprijs speciebus. Secundò, Eminenter, in superiore virtute, 15

Virtus religionis colit Deū vt parentem, vt Principem, & vt benefactorem.

Dupliciter existunt istę virtutes.

quæ est religio. ratio est, quia obiecta earum (quibus deferunt suas functiones) continentur eminenter in obiecto, cui defert religio; & debita earum, ob quæ deferunt, in debito religionis.

Aduerte tamen esse valdè probabile, *Gratitudinem* per se esse virtutem distinctam à religione, quia formaliter respicit debitum ortum ex beneficio; religio autem hoc non respicit vt obiectum formale, sed vt motiuum seu impulsiuum ad actum. vide inf. c. 47. dub. 1.

Fidelitas.

Idem dixerim de *fidelitate* erga Deum. hæc enim respicit debitum ortum ex promissione, illudque soluit non ex affectu Deum honorandi propriè, sed ex affectu satisfaciẽdi debito ex promissione contracto; qui duo affectus videntur omnino distincti; quamuis actus alterius ab altero vicissim imperari possint. Nam ex affectu Deum honorandi possum velle soluere promissa, & gratias agere; & ex affectu soluendi promissum & referendi gratias pro beneficijs acceptis possum velle honorare. Rectè tamen hæ virtutes referuntur ad *Religionem*. Primò, quia versantur in materia religionis: nam quidquid promittimus Deo, vel pro beneficijs referimus, ad religionem pertinet, cum nihil præter honorem ei donare possimus. Virtutes autem secundum modum loquendi Patrum, censentur distingui vel non distingui ratione materiæ potius, quam ratione interni affectus præcisè & formaliter considerati. Vnde iuramentum est actus religionis, etiamsi non fiat affectu religionis; similiter oratio, solutio decimarum, &c. Et ieiunium est opus temperantiæ, etiamsi non fiat affectu temperantiæ, sed iustitiæ vel pęnitentiæ. Secundò, quia debitum gratitudinis & fidelitatis erga Deum crescit ratione excellentiæ ipsius. Vnde in praxi dum nos gratos & fideles ipsi præstare volumus, maximè spectamus diuinam excellentiam cui obstricti sumus, ne si neglexerimus, illam inhonorasse videamur. Denique hoc ipso quo quis rectè dispositus est ad debitum honorem Deo exhibendum, etiam benè dispositus est ad soluenda ei promissa, & gratiarum actionem: & neglectus horum censetur quædam Dei inhonoratio. Itaque videtur ratio religionis in illis quodammodò includi.

Quomodo pertineant ad religionem.

DVBITATIO III.

Vtrùm Religio distinguatur ab ea virtute, qua coluntur Sancti.

Eodem virtutis habitu coli Deũ & Sanctos.

16 QVIDAM putant non distingui. Ita Marsilius in 3. q. 8. art. 1. in fine. Probat tribus rationibus, sed nullius momenti, nam vel falsum assumunt, vel aperta æquiuocatione laborant. Vnde aliter probatur, Primò, Quia eadem virtute charitatis amatur Deus & proximus: ergo etiam eadem virtute colitur, honoraturque Deus & Sancti. Consequentia patet, quia sicut se habet bonitas supernaturalis, quæ est in proximo, ad bonitatem, quæ est in Deo: ita excellentia, quæ est in Sanctis, se habet ad excellẽtiam Dei; nempe tamquam participatio illius supernaturalis. Antecedens probatur. quia Deus diligit hominem vt amicum ex charitate, & tamen diligit illum propter suam bonitatem & gloriam: ergo ex eadem virtute. Confirmatur, quia alioquin essent quatuor virtutes theologicæ. Nam amor proximi quo cupio illi ipsum bonum diuinum versatur immediate circa Deum non minus quam virtus spei, qua cupio Deum mihi. itaque non minus erit virtus theologa quã spes: ac proinde si distinguitur à charitate qua diligitur Deus, erunt quatuor theologæ virtutes contra communem sententiam Doctorum. Secundò, Cultus Sanctorum est religiosus, non ciuilis. ergo pertinet ad virtutem religionis: Tertiò, Hoc ipso, quo quis bene dispositus est ad cultum diuinum, etiam bene est dispositus ad cultum Sanctorum, qui sunt dij per participationem. Hæc sententia non est improbabilis.

Sed contraria est verior, quam tenet D. Tho. q. 81. art. 4. ad 3. & sup. q. 25. ar. 1. ad 2. & inf. q. 103. ar. 3. ad 2. & passim DD. in 3. d. 9. Pro qua

Sancti dupliciter coli possunt.

17 Notandum, dupliciter posse Sanctos coli. Primò, Propter excellentiam intrinsecam & participatam. Secundò, Propter excellentiam extrinsecam ipsius Dei, ad quam ipsi aliquem respectum habent. quod potest rursus fieri dupliciter; vel enim eo modo coluntur vt ipsi sint integer terminus cultus; vel eo modo vt Deus sit terminus & obiectum principale illius cultus, illi verò secundarium.

Si colantur ob excellentiam extrinsecã vt terminus secũdarius cultus.

Dico Primò, Si Sancti colantur propter excellentiã increatam Dei, ad quam ipsi aliquem respectum habent; sic eadem virtute coluntur, qua colitur Deus. Probatur Primo, de eo cultu, qui non sistit in Sanctis, sed transit immediatè in Deum; quia dum hoc modo coluntur, non tam ipsi coluntur quam Deus in ipsis, tamquam in suis templis, tabernaculis, imaginibus tunc enim Sancti considerantur non vt ipsi sunt cultus capaces, sed sicut res inanimæ spectari solent, per quas Deus nobis repræsentatur. vnde etsi externum signum cultus ad ipsos dirigatur, tamen ibi non sistit; nam interior submissio fit Deo, quem in ipsis spectamus; ac proinde exterior etiam cultus, vt subest interno, ad Deum transit. hic enim cultus omnino similis est cultui crucis & imaginis Christi, quæ non colũtur, nisi per accidẽs & cultu materiali, quatenus externum signum cultus ipsis fit, sed per illa colitur Deus, sicut dum res amici, v. g. equus bene tractatur propter amicum, hic actus non est formaliter beneuolentia aut beneficium in equum, sed in amicum, quamuis materialiter equo fiat; & sic etiam respectu illius, beneuolentiæ actus & beneficentia, & beneficium dici possit. Idem confirmari potest a simili in charitate; nam eadem est virtus qua diligitur Deus propter se, & qua diligitur proximus & omnes creaturę propter Deum; vt dum proximo & omni creaturæ benè volumus, cuique pro sua conditione & capacitate, propter Dei gloriã: ergo etiam eadem est virtus, qua Deus colitur in seipso propter suam excellentiam increatam, & qua Sancti coluntur, vt aliquid Dei, eius excellentiam nobis exhibentes: hoc enim nihil est aliud, quam colere Deum in Sanctis, tamquam in suis templis & imaginibus. Sicut enim cum volo proximo bonum propter Deum, illa dilectio non est formaliter dilectio & beneuolentia in proximum, (eò quod ipsius bonum non diligatur vt est ipsius) sed in Deum: ita hic honor, quo honorantur Sancti vt Deum nobis repræsentant, formaliter est honor Dei, & latria.

Coluntur per accidens & materialiter.

Charitas quo modo diligit proximum propter Deum.

Si colantur vt terminus primarius propter excellentiã diuinam.

Secundò, probatur de cultu, qui ipsis Sanctis tamquam integris terminis propter excellentiam diuinam tribuitur: quia tota ratio huius cultus est excellentia increata Dei, ad quam ipsi certum respectum & coniunctionem habẽt: ergo præcedit à virtute religionis, quæ excellentiam diuinam tamquam rationem sui cultus spectat. omnis enim virtus respiciens aliquam rationem formalem obiectiuã, seu motiuum principale, extendit se ad omne id, cui illa ratio formalis aliquo modo communicatur, vel coniungitur, vt patet inductione.

Obiectio.

19 Dices, Sancti non coluntur proximè propter excellentiam increatam Dei, sed propter dignitatem quamdam intrinsecam, quam accipiunt ex ordine ad Deum, vt filij, vt amici, vt hæredes, vt templa, vt imagines Dei: ergo ratio formalis obiectiua huius cultus non est excellentia diuina, ac proinde non procedet à virtute religionis.

Quomodo colantur ob causam extrinsecam. Resp. Dignitas moralis [illegible] habet ordinem intrinsecã ad excellentiam diuinam.

Respondeo Negando consequentiam, quia etsi ob illã moralem dignitatem colantur, tamen verè coluntur propter excellentiam Dei: eò quòd ille respectus, quẽ habent ad Deum, includat in sua ratione formali excellentiam diuinam, saltem in obliquo, ita vt sine ea concipi nequeat: sicut ratio boni vtilis includit bonitatem finis. Vnde sicut eade virtus, & idem affectus habitualis inclinat in finem, & immedia propter finem, eo quòd bonitas medij consistat in ordine ad finem: ita eadem virtus, quę nos incitat ad cultum Dei, incitat etiam ad cultum Sanctorum; quia illorum excellentia consistit in coniunctione & respectu quodam ad Deum. vnde verè coluntur propter excellentiam diuinam, extrinsecus illis applicatam: sicut medium amatur propter bonitatem finis ipsi extrinsecam; quamuis ille respectus, per quem fit ista applicatio, sit intrinsecus. Hoc modo plerumque a nobis coluntur Sancti; quia melius hãc excellentiam quam eorum perfectiones physicas & intrinsecas apprehendimus. neque solum Sancti cum Christo regnantes, sed etiam interdum homines mortales. sic enim colitur Pontifex dum consideratur vt Vicarius Christi; & sacerdotes vt ministri Christi; homines sancti vt amici Dei tabernacula Spiritus sancti.

Imagines non sic possunt coli.

Imagines autem Christi & aliæ res inanimæ hoc modo coli nequeunt; quia non sunt capaces honoris formalis, sicut

cut nec contumeliæ aut iniuriæ, cum non possint hæc apprehendere, nec sint capaces vllius excellentiæ supra naturam rationalem. vnde non potest quis se illis tamquã Superioribus subijcere, vt eruditè ostendit Gabriel Vasquez, tract. de adoratione. Itaq; solum possunt coli per accidés, & actu materiali & externo honoris, qui vt ad illas terminatur nõ est honor formaliter, sed solũ materialis actus honoris; est aũt formaliter honor vt terminatur ad exemplar.

Quo modo honor imaginis trãsit ad prototypum.

Hoc modo intellige quod dictum est in Nicena secũda, *Honor imaginis transit ad prototypum:* nimirum quia signũ submissionis quod fit imagini, nõ est proprie & formaliter honor imaginis, sed prototypi. Sic beneficẽtia quę fit cani vel equo intuitu domini, cuius sunt res & possessio, transit in dominum; quia non est proprie beneficentia in res illas ratione carentes (etsi opus externum materialiter ad illas dirigatur) sed in dominum. huic enim intendis gratificari & beneficium conferre. Quod vt melius intelligatur, Notandum est duobus modis posse alicui obsequium beneuolentiæ vel beneficium conferri. Primò, si opus externũ immediatè impendatur ipsi personę. v. g. illa excipiendo conuiuio, vel afficiendo aliquo obsequio, vel donando aliquo munere. Secundò, si opus externum immediate impendatur rei alteri ad illam personam pertinenti; tamen illius intuitu, nimirum vt illi benefacias. Simili modo dupliciter potest præstari alicui officium iustitiæ: vt si ex contractu tenearis alere personam, vel eius equum, vtrouis tamẽ modo fiat siue immediatè ipsi personæ, siue eius rei, totum erit formaliter actus iustitiæ, vel beneuolentiæ erga personã, & materialiter tantum respectu rei cui immediatè propter personam impenditur. Simili modo dupliciter quis potest honorari. Primò, immediatè in sua persona, vt cum actus externus. qui est signum submissionis internæ & æstimationis animi de excellẽtia alterius, immediatè fit circa personam. Secundò, mediatè in imagine & per imaginem, cũ actus externus proximè agitur circa imaginem; qui tamen honor etsi materialiter non tendat immediatè in personã, tamen vt formaliter habet rationem honoris, immediatè illam attingit: sicut & interna submissio, & æstimatio excellentiæ, & affectus illam testandi versantur immediatè circa personam. Sic erigere alicui statuam, non est formaliter honorare statuam, sed personam, cui erigitur; etsi externi actus, v. g. collocatio in columna, impositio coronæ, & similia circa statuam fiant. Idem dicendum si statuæ aperias caput, flectas genua, apponas flores, &c. His enim omnibus dicuntur quidem coli & honorari imagines propter actum materialem qui immediate circa illas fit; tamẽ formaliter non habent isti actus rationem honoris nisi respectu prototypi, cui se animus honorantis intendit subijcere & cuius excellentiam intendit his signis testari. Ex quibus patet eodẽ numero cultus quo coluntur imagines coli prototypum: quia id quod est cultus materialis respectu imaginis, est cultus formalis respectu prototypi. Nec obstat quòd imagines dicantur coli cultu minore quã prototypum: quia id intelligendum est non de specie cultus formalis, sed de signo externo. Lõgè enim maiora sunt submissionis signa, quæ fiunt immediatè circa ipsum prototypum, quam quæ circa imaginem eius: sicut longe alia sunt officia quæ impenduntur personæ regiæ immediatè, quàm quæ eius impẽduntur equis, canibus, mancipijs, intuitu ipsius. Hinc tamen non sequitur, quin ista in ratione beneficentiæ sint eiusdem speciei. Simili modo cultus quo Christus colitur immediatè in Eucharistia, & quo colitur mediàte cruce dum illa honoratur, est eiusdem rationis, utrorum cultus latrię; etsi respectu crucis non dicatur propriè *latria*. quia hoc nomine, sicut & *doulia*, significat seruitutẽ & internam submissionem, quæ non habetur respectu crucis sed crucifixi. Sed de his plura in 3. parte.

Duplicitet defertur alicui obsequium.

Dupliciter quis honoratur.

Eodẽ cultu coluntur.

Quo sensu cultus imaginum dicitur minor.

20 Notãdum tamen est Primò, Hunc cultum multũ distinguii à priore, etsi ab eadem virtute procedat, & ob eamdem rationẽ formalem tribuatur: quia hic cultus non est latria sicut prior, sed longè inferior, qui doulia à DD. vocatur; nõ enim summissimus nos Sanctis tamquam dijs, sed tamquam Dei amicis & domesticis, magna apud Deum gratia & auctoritate pollentibus. Simili modo intentio & electio, etsi ab eadem virtute procedat, multum tamen distinguitur. deinde quia hoc cultu non colitur directè & immediatè ipse Deus, sed Sancti. altero colitur immediatè Deus, quãuis actus externus in Deum per Sanctos tendat.

Distinguitur hic cultus à priore.

Notandum Secundò, Etsi hic cultus physicè terminetur ad ipsos Sanctos, tamquam ad integrum obiectum, quod colitur: tamen interpretatiue & secundum æstimationem moralem redundat in ipsum Deum; ita vt Deus magis censeatur honorari, quam Sancti. Ratio est, quia tota ratio honorandi est Deus & excellentia diuina; atqui *propter quod vnumquodque, illud magis* sicut cum quis medicinã appetit propter sanitatem, magis ipsam sanitatem appetere censetur. Cõfirmatur ex Patribus Athanasius lib. de virginit. sub finem, *Si homo iustus ades tuas ingreditur, cum timore & tremore occurres ei, & adorabis humi ad pedes illius siquidem illum non adorabis* (intellige principaliter) *sed Deum, qui illum misit.* quãuis hoc possit intelligi de priore illo modo adorationis, quo adorantur materialiter vt res aliqua Deũ nobis repræsentans. Leontius in dialogo, qui recitatus est in Synodo 7. act. 4. *Sanctos veneramur vt Dei amicos, & honor, qui Sanctis impenditur, in Deum recurrit, qui martyrem colit, Deum ipsum colit; qui matrem illius adorat, ipsi honorem assignat.* Idem docet Damascenus lib. 4. de fide cap. 16. & 17. vnde in hoc cultu virtualis quædam & implicita latria continetur: sicut in eo cultu, quo quis colit sacerdotem Iouis propter Iouem, continetur tacita idololatria. Simili modo in electione continetur virtute & moraliter intentio: quia ex vi illius affectus procedit, & assiduè pendet, & speciem accipit. 21

In hoc cultu tacitè magis colitur Deus.

Dico Secundò, Si Sancti colantur propter intrinsecas & absolutas perfectiones, vt propter visionem Dei, charitatẽ, sanctitatem, statumque beatum; sic non coluntur virtute religionis, sed distincta, quæ à DD. *doulia* vocatur. est D. Thomæ supra, & fere communis Doctorum. 22

Si colantur ob perfectionem intrinsecam.

Probatur; quia religio spectat excellentiam increatam & propter eam cultum defert, vt docet D. Thomas locis citatis: ergo cultus ille, qui ob excellentiã creatam defertur, non est religionis, sed alterius virtutis. consequentia patet, quia vbi est diuersum genus excellẽtiæ per se honorabile, ibi est diuersum genus cultus, & consequẽter diuersæ virtutes inclinantes ad illos cultus: atqui excellentia illa Sanctorum toto genere distinguitur ab excellentia diuina, estque per se honorabilis: ergo constituit obiectum diuersæ virtutis sicut bona diuersi generis per se expetenda, constituunt obiecta diuersorum affectuum habitualium. Hæc autem virtus vocatur a Doctoribus *doulia*, quod nomen etsi generatim *seruitutem* significet, sicut & *latria*; tamen vsu scriptorum ecclesiasticorum, & Doctorum accommodatum est ad significandum omnem cultum Sanctorum, qui ipsis proprie impeditur, siue procedat a virtute religionis, siue ab alia. Item ad peculiarem virtutem, qua Sancti propter intrinsecas perfectiones coluntur. *Latria* ad significandum cultum diuinum & virtutem religionis, vt docet D. Augustinus lib. 10. de ciui. c. 1. & Isidorus lib. 8. etymolog. cap. vltimo.

Doulia.

Ad primum argumentum contrariæ sententiæ Respondeo, Proximum posse amari dupliciter. Primò, Volendo illi bonum supernaturale, vt ipsi benè sit, ibique sistendo. & hic amor non est actus charitatis, quæ est virtus theologica, qua Deus amatur propter se; sed beneuolentiæ seu amicitiæ supernaturalis proximi: neque video qua ratione id negari possit: cum tota ratio amoris huius sit non bonũ aliquod Dei, sed bonum proximi. hic amor respondet illi honori, qui exhibetur Sanctis ob intrinsecam & physicam excellentiam, absque vllo respectu ad excellentiam increatam Dei.

Ad argumẽtu initio allata.

23 *Amor proximi duplex.*

Secundò, Potest amari proximus volendo illi bonum quoduis, siue naturale siue supernaturale, non sistendo in eo vt ipsi benè sit, sed vt Deo bene sit; nempe volẽdo hoc totum, quatenus est bonum quoddam Dei. sicut dum amamus mancipium, eiq; bene volumus, quatenus bonum mãcipij est bonũ domini. & hic amor est actus charitatis quia formaliter est beneuolentia erga Deum; & bonum diuinum est tota ratio amandi: bonum autem proximi solum se habet per modum obiecti materialis concupiti propter bonum Dei. est enim obiectum illius amoris vt habet rationem concupiscentiæ, non autem vt rationem amicitiæ & beneuolentiæ. Sic intellige D. Thomã q. 81. art. 4. ad tertiũ, cum ait; *charitatem, qua diligitur Deus, non esse virtutem distinctam à charitate, qua diligitur proximus.* Huic amori respondet ille honor, quo Sancti & alia honorantur, quatenus excellentiam diuinam nobis veluti imagines repræsen-

Ien-

sentat. sicut enim charitate diligimus quidquid vllo modo cedit in bonum Dei; ita religione possumus venerari quidquid nobis excellentiam diuinam obijcit.

Ad probationem antecedentis. Ille affectus quo Deus diligit hominem vt amicum, ut ipsi bene sit, est distinctus nostro modo intelligendi ab illo actu quo diligit illũ propter suam bonitatem, totum ipsius bonum ad suam gloriã referens, & ad diuersam virtutem pertinet. Non enim solum est in Deo charitas & dilectio suę bonitatis qua illam & omnia propter illam diligat, sed sunt etiam aliæ virtutes, vt iustitia, misericordia, mansuetudo, amor amicitiæ erga creaturam rationalem, &c. quatenus ipsius affectus in obiecta istarum virtutum propter ipsorum propriam honestatem, & pulchritudinem fertur. Vnde amor, quo diligit hominem iustum vt amicum, distinguitur ratione ab amore quo diligit illum ad suam gloriam. Ad confirmat. Spes siue amor, quo quis Deum sibi cupit, est virtus theologica, quia vnit affectum immediate non ipsi amanti, sed Deo amato & desiderato. Ratio est, quia est amor concupiscentiæ, qui immediatè tendit in bonum amatum, affectũ amantis illis coniũgens. Neque oritur ex affectu actuali erga seipsum, sed proximè ex ipsius potentiæ inclinatione tẽdit in obiectum. Vnde non accipit speciem ab ipso amante cui bonum illud appetitur, sed ab amato quod appeti-

Cur amor quo volo proximo possessionem diuinitatis non sit virtus theologica. tur. Amor autem quo proximo volo bonum vt ipsi benè sit, non coniungit affectum meum cum illo bono sistendo in illo, sed cum proximo, est enim amor beneuolentiæ; imo volitio illius boni oritur ex affectu erga proximum, eumq; supponit quasi per modum intentionis. Ideo enim uolo illi tantum bonum, quia cupio, vt illi sit quam optimè. hoc autem non volo ob aliam causam, sed propter se, quia id apprehendo vt per se bonum & expetendum propter affectum erga ipsam personam. Itaque in amore beneuolẽtiæ non sistitur in bono quod volumus, sed in eo cui volumus, & ab eo actus in ratione beneuolentiæ speciem accipit. hinc patet non esse virtutem theologicam sed amicitiam humanam supernaturalem.

24 *Cultus Sanctorum cur religiosus dicatur.* Ad Secundum; Cultus Sanctorum potest dici religiosus ob tres causas. Primò, Quia nõ est ciuilis & politicus, qualis defertur Principibus, Magistratibus, & viris magnis in Republica; sed est supernaturalis, ortum habens ex vera fide in Deum, quæ religio vocari solet. Secundo, Virtus, qua coluntur Sancti, vel est ipsa religio; vt quando immediatè propter Deum honorantur; vel a virtute religionis oritur; vt quando coluntur, propter perfectiones absolutas intrinsecas. sicut enim excellentia Sanctorum oritur ab excellentia diuina, estque participatio quædam illius; ita etiam virtus illa, qua coluntur Sancti, oritur ex virtute religionis, eamque semper comitatur. Tertiò, Cultus Sanctorum semper in honorem Dei implicitè resultat. valdè enim Deo honorificum est, quòd ministri ipsius, in quibus solũ est radius quidam ipsius excellentiæ, tantopere honorentur. quas ob causas Ecclesia cultum Sanctorum ita cultui diuino coniunxit, vt ijsdem rebus, quibus colere consueuit Deum, etiam honoret Sanctos. Sic templa, altaria, dies festi, ieiunia, vigiliæ, peregrinationes, instituuntur principaliter quidem ad cultum Dei, sed secundario ad honorem Sanctorum.

Ad Tertium, Religio non disponit hominem proximè ad cultum Sanctorum, qui ob intrinsecam illorum excellentiam impenditur, sed remotè solum, & ob affinitatem & subordinationem obiectorum. sicut virtus superior ad actus inferioris sibi subordinatæ; quo modo charitas Dei ad amicitiam cum proximo.

DVBITATIO IV.

Vtrùm ratione diuersarum perfectionum in Deo existentium, vel ratione diuersorum beneficiorum ex ipso procedentium, debeantur ei cultus diuersæ speciei.

25 *Diuersa beneficia.* RESPONDEO & dico Primò, Ratione diuersorum beneficiorum debentur cultus diuersi; v. g. vt alius debeatur cultus ratione beneficij creationis, alius ratione redemptionis, alius ratione beneficiorum tẽporalium, alius ratione spiritualium. est communis sententia Doctorum. Ratio est, quia ratio formalis, ob quam Deus est colendus cultu latriæ, non est beneficium: sed est excellentia ipsius increata & immensa. beneficia autem solũ sunt id per quod illa excellentia nobis applicatur, vt apprehendatur tanquam ad nos pertinens, & a nobis adoranda: nam sine beneficijs

Dependentia & beneficia inducunt obligationem cultus latriæ. & dependentia ab ipso non essemus obligati ad ea adorandam. sicut neque ad amandam supra omnia; vt dictum est tract. de charitate. Vnde si per impossibile esset aliquod numen, à quo nobis nihil boni prouenisset, vt volebat Simon magus, non essemus obligati illud honorare cultu latriæ. Indicat hoc D. Petrus apud Clementẽ lib. 2. recogn. pag. 51. & 52. vbi dicit, *Illo vero, qui nihil nobiscum habet negotij, si vendicare velit in nos,* (scilicet quod illum nõ adoramus) *quo modo bonus erit?* &c. Idem colligitur ex D. Thoma qu. 81. art. 3. vbi dicit, Religionem exhibere reuerentiam Deo vt primo principio creationis & gubernationis rerum: ergo si aliquis ab eo non dependeret, non deberet ei hanc reuerentiam. Ratio est, quia omne debitum saltem strictum & legale, quo alteri obstringimur, prouenit ex dependentia quadam ab ipso, siue secundum esse, vt a Deo & parentibus; siue secundum gubernationem, vt a Superioribus; siue secũdum alia quædam beneficia, vt a benefactoribus; vel certe ratione alicuius connexionis, vt erga liberos & consanguineos; vel ratione liberæ obligationis, vt in contractibus. vbi nihil horum interuenit, nullũ potest esse strictum debitum, nihil enim possum debere illi, à quo nihil accepi, qui cum nihil habeo communionis aut commercij. Confirmatur, quia *latria* significamus nostram subiectionem & dependentiam à primo principio: ergo si illud numen non est principium nostrum, non debemus ei latriam: sicut neque tributum debetur Principi alieno.

Nec obstat, quòd Sancti sępe in Deo colendo nõ spectent beneficia accepta, sed solam Dei maiestatem; quia etsi ad illum honorem exibendum non moueantur beneficiorum consideratione, tamen strictè ad hoc officium non obligarẽtur, nisi ab eo dependerent: imò neq; latriæ cultum ei exhiberent, sed alterius rationis; vt ex D. Thoma d. art. 3. & alijs locis colligitur. Adde, in ratione diuinę maiestatis quodam modo comprehendi essentialem dependentiam nostri esse, sicut in ratione primi principij & entis per essentiam; ac proinde etsi sola maiestas in cultu spectetur, nõ tamẽ excluditur, sed potius includitur hæc dependentia, tanquam causa sine qua talis cultus non exhiberetur.

26 *Diuersa attributa.* Dico Secundo, Ratione etiam diuersarum perfectionum seu attributorum non debentur adorationes diuersæ. Ita Halensis 3. q. 30. mem. 1. art. 3. Gabriel in can. lect. 49. Colligitur ex D. Thoma q. 81. art. 3. ad primum. & quæst. 84. art. 1. ad 2. Probatur, ratio formalis cur Deus sit adorandus cultu latriæ est, esse principium primum rerum omnium: atqui primum principium directè includit omnes perfectiones omnium attributorum: nã id quod est fons totius esse & omnis perfectionis, debet in se omnem rationem essendi continere: ergo pro diuersitate perfectionũ non debetur diuersa latriæ adoratio; cum ratio cur sit colendus latria, sit vnica & simplex.

27 *Obiectio.* Dices, Glossa in illud Psalmi 7. *Domine Deus meus, in te speraui,* ait, *Deus est omnium per potentiam, cui debetur dulia, Deus omnium per creationem, cui debetur latria;* quod desumptum ex August. qu. 94. in Exodum: *Dulia,* inquit, *debetur Deo tanquam Domino, latria verò non nisi Deo tanquam Deo:* ergo diuersus cultus debetur ratione diuersorum attributorum. Confirmatur, quia per sacrificium testamur illum habere vitæ & mortis potestatem; adoratione, esse Dominum omnium; oratione, esse liberalem & omnipotentem; iuramento assertorio, esse veracem; promissorio, fidelem; laude, omnia attributa celebramus.

Respon. Diuersi actus in modis colẽdis est materialis. Respond. Non æque expresse omnia attributa singulis colendi modis honorantur, sed quędã alijs significantius. Hinc fit, vt sit quædam materialis differentia inter hosce modos colendi. vnde quidam nulli nisi Deo conueniunt, vt sacrificia, templa, altaria. quidam etiam alijs accommodari possunt, vt adorationes, orationes, &c. omnes tamẽ huiusmodi, quatenus sunt cultus latriæ, exhibentur Deo, vt omnibus perfectionibus plenissimus est, omnesq; illas testantur & insinuant, nam exhibentur illi quatenus est primum principium nostri & rerum omnium. Hinc patet responsio ad argumentum.

Vbi tamen aduerte, *duliam* non accipi strictè, quatenus

mus

nus est actus obseruantiæ, debitus Sanctis; sed generatim pro cultu debito alicui, tam quam domino, qualecumque sit illud dominium. vnde sicut dominium conuenit Deo & creaturis analogicè, ita doulia. latria autem accipitur pro cultu, qui conuenit Deo, quatenus Deus est, seu quatenus est primum principium nostrum: vnde non potest communicari creaturis. Vide Gabrielem Vasquez de adorat.lib.1.dub.2.

Quænam autem cultu latriæ vel douliæ colenda sint, in tertia parte quæ.25.exactiùs tractandum est.

CAPVT XXXVII.

De actibus internis religionis, Deuotione, & Oratione.

Complectitur Dubitationes 12.

Actus religionis interni & externi.

DIVVS Thomas enumerat varios actus religionis, alios internos, alios externos. Internos ponit duos, *deuotionem, & orationem.* Externos facit reliquos, *adorationem, sacrificium, oblationem primitiarum & donorum, oblationem decimarum, votum, iuramentum, adiurationem, laudem;* quibus infrà adiungit *gratiarum actionem.* quæ duo postrema commodè sub oratione comprehendi & tractari possunt. nam secundū D. Thomam q.83.art.vlt. *gratiarū actio* est pars orationis; similiter laus, quæ ferè semper petitioni miscetur, ad orationem pertinet, tamquam pars vel species quædam illius.

Cur oratio inter actus internos.

Dices, *Adoratio, votum, iuramentum,* non minùs actu interno fieri possunt; quam *oratio.* & *oratio* non minus actu externo quam illa: cur ergo illa potiùs inter actus externos numeratur, quam oratio? Rursus, *reuerentia* non minùs est actus internus religionis quàm *deuotio,* cur ergo reuerentiam prætermisit? Respond. Ideò D. Thomas *orationem* inter actus internos posuit, quia consistit in eleuatione mentis ad Deum, quæ interna est, & maxime requirit internam attentionem assiduam. *Adoratio* humana (de qua D. Thomas loquitur) consistit in signis externis honoris & submissionis sui. *Votum* etsi Deo fiat, tamen non requirit mentis eleuationem, nec attentionem internam, præter eam quæ necessaria est vt homo aduertat quid agat. *Iuramentum* refertur ad homines, & ideò in actu externo consistit.

Reuerentia quid sit.

Quod ad *Reuerentiam* attinet, hoc nomen dupliciter accipi solet. Primò, vt significet omnem honorariam submissionem. Sic dicimur alicui exhibere *reuerentiam,* dum ei caput aperimus, genua flectimus, corpus inclinamus; quo modo non est actus distinctus ab adoratione, & interior affectus reuerentiæ nihil est aliud quam affectus adorandi. Secundò, vt denotet quemdam timorem & fugam animi, qua quis refugit in rebus diuinis nimiam libertatem & licentiam, metuitque ne nimis liberè, nimis audacter, non satis humiliter, non satis congruenter tantæ Maiestati, & suæ vilitati in rebus diuinis & coram Deo versetur. Sic Seraphim duabus alijs velabant pedes, & duabus faciem ex reuerentia diuinæ Maiestatis, Esai.6. Sic Moyses & Prophetæ loquentes cum Deo cadebant in faciem non audentes ex aduerso intueri formā, in qua Deus loquebatur. Hoc modo est actus internus religionis: quia *Religio* non solùm inclinat ad cultum Deo exhibendum, sed etiam ad conuenienti modo exhibendum. Vnde fugit omnem modum, qui indicat minorem æstimationem Dei, & minorem sui demissionem; vt est nimis liberè, sine cura, sine circumspectione, sine attentione diuina tractare. Itaque hic actus est generalis, & in omni religionis opere comitari debet. Omnis.n. Dei cultus postulat, vt cum debita reuerentia fiat. Simile cernitur in actibus obseruantiæ erga principes, quia etiā hi cum reuerentia illorum dignitati accommodata fieri debent. D.Thom.autem non numerat *Reuerentiam* inter actus religionis: quia agit de actibus particularibus, non de generali, qui in omnibus reperiri debet. Deinde loquitur de actibus imperatis proximè à religione, quibus Deus colitur, non de ipso affectu elicito, quo homo inclinat & eligit diuinum cultum, aut fugit ea quæ diuino cultui non congruunt.

DVBITATIO I.

Quid sit deuotio?

D. THOM. quæst. 82.

1 *Quo modo sit actus peculiaris.*

RESPONDEO, Hoc nomen dupliciter accipi. Primo, vt significet specialem actum religionis: & sic *deuotio* nihil est aliud, quam interna quædam sui ad cultum diuinū oblatio & traditio. sicut enim qui alicuius Principis obsequio totum se tradit & deuouet, deuotus dicitur illi Principi; ita qui ex affectus cultus & honoris diuini se totum mancipat Deo, facit actum peculiarem religionis, dicitur absolute deuotio, & à quo dicitur quis Deo deuotus. Potest autem id fieri vel cum voto, vel sine voto: si cum voto vel iuramento fiat, nascitur obligatio; eritque deuotio magis perfecta. si autem fiat absque tali vinculo, non inducet obligationem: quia fiet solo proposito & huius propositi explicatione: sicut dum homo explicare volens suum affectum & animi propositum dicit Principi, Me totum trado tuo obsequio. vnde D. Thomas art.1.ad primum, rectè dicit *deuotionem esse actum voluntatis hominis offerentis seipsum Deo ad ei seruiendum.* Quod intellige non de solo actu voluntatis elicito, sed etiam imperato. quia oblatio sui non fit sola volitione, sed necessarius est actus intellectus, veluti locutio quædam, qua quis seipsum Deo tradat & addicat, sicuti in promissionibus, votis & donationibus, quæ non sola volitione perficiuntur.

2 *Quo modo sit conditio actus religionis.*

Secundò, Accipitur non pro actu peculiari; sed pro cōditione quadam actus interni. sic *deuotio* nihil est aliud, quam *promptitudo* quædam, & *feruor* affectus ad cultum diuinum, v.g. ad orationem, ad laudem, ad sacrificium, ad adorationem, ad soluenda vota, &c. vel affectus ad hæc promptus & feruens: quicumque .n. promptè & feruenter hæc affectant & faciunt, dicuntur deuoti, idque meritò, quia ostendunt se esse addictos & mancipatos diuino cultui. *Promptitudo* requiritur vt superentur omnes difficultates, timores, & perturbationes, quæ hominem ad cultum Dei lentum faciunt: & consistit in affectu absoluto & deliberato vincente omnem timorem, fugam, & tergiuersationem voluntatis; ita vt nihil ampliùs illam retardet ab executione, quando occasio se offert. quòd etiam feruor (qui nihil est aliud quam intentio, & vehementia affectus) requiratur, patet: nemo .n. tepidos in oratione, cultuque diuino, deuotos dixerit; sed eos tantum, qui feruenti affectu hoc præstant. vnde deuotè orare nihil videtur esse aliud, quàm cum feruenti affectu erga Deum, orationem fundere.

3 *Vnde nascatur.*

Nascitur vtraque deuotio ex parte nostra, ex contemplatione, præsertim duplici. Primò, Ex consideratione diuinæ excellentiæ, & beneficiorum, quæ tamquam ex perenni fonte in nos assiduè ab illa promanant. hinc enim videmus ipsum omni cultu & obsequio esse dignissimum, ipsiusque beneficia à nobis hæc assiduè flagitare. Secundò, Ex consideratione inopiæ & miseriæ, quam ex nobis habemus: ex hac enim videmus nobis esse maximè congruum & expediens ipsi seruire: nam nemo præter illum nos iuuare & beare potest. vide D. Thom. quæst.82.art.3.

DV-

DVBITATIO II.

Quid sit oratio.

Oratio quid

RESPONDEO, Omissis varijs definitionibus, commode sic definiri potest: *oratio est desiderij coram Deo explicatio, vt aliquid ab ipso impetremus.* colligitur hæc definitio ex art. 1. & 3. & ex Patribus. Basilius orat. in Iulittam martyrem, *Oratio est boni cuiusdam petitio, quæ à pijs ad Deum effunditur.* Damascenus lib. 3. de fide orthodoxa cap. 24. *Oratio est ascensio mentis in Deum, siue decentium à Deo petitio.*

Tres actus in oratione.

Vbi aduerte, in oratione tres actus spectari posse. Pri-
4 mus est, Desiderium nostrum, quo bonum aliquod nobis, alijsve conferri, aut malum auerti desideramus. Secundus, Huius desiderij practica quædam explicatio, qua Deum conamur inducere & permouere vt id præstet; quę nihil aliud est quam petitio quædam, cum enim in potestate voluntatis nostræ non sit immediate applicare diuinam virtutem, seu potentiam executiuam Dei ad operandum, sicuti vires animæ nostræ ad operandū applicamus: neque etiam mediate & efficaciter, imponendo obligationem, sicut inferiorem applicamus, dum ei imperamus, & imperio illi obligationem imponimus: restat vt solum id possimus mediate & per modum deprecationis seu petitionis, quod fit explicando desiderium. Tertius, Collatio boni desiderati. ex hisce tribus oratio proprie est illa petitio, seu practica explicatio desiderij. per hanc enim conamur Deum promouere & inducere ad benefaciendum. Hinc patres dicunt *orationem esse colloquium cum Deo*, vt Diuus Gregorius Nyssenus orat. 1. de orat. dominica, & D. Chrysost. lib. 1. de orando Deum.

Oratio est locutio quædam & actus rationis practica

5 Ex his patet Primò, Orationem esse immediatè actum rationis: nam petitio est locutio quædam, qua desiderium nostrum explicamus; locutio autē interna est actus rationis; & consequenter etiam externa, quæ ab interna procedit, est rationis actus.

Patet Secundò, Esse actum rationis practicæ; quia hæc locutio non fit vt Deus nostrum desiderium intelligat, sed vt ea permoueatur ad rem desideratā præstandam. vnde in ea consideratur quædam vis mouendi & applicandi ad opus. Sicut enim iudicio practico & interna vel externa locutione seipsum homo ad aliquam functionem ordinat & dirigit, ita etiam alium: nempe imperando vel deprecando: quorum vtrumque locutio quædam practica est.

6 Nec obstat, quod a Damasceno dicatur *oratio, mentis in Deum eleuatio*, & a D. Augustino sermone 230. de tempore, *ascensio animæ de terrestribus ad cælestia, inquisitio supernorum, inuisibilium desiderium:* hæc enim causaliter vel cōcomitanter accipienda sunt. oratio enim ex natura sua oritur ex desiderio inuisibilium, & intrinsece coniuncta est cum eleuatione mentis ad Deum. vnde qui sine eleuatione mentis orat, solum verbis orat. non enim possumus mente colloqui cum Deo, nisi mentem ad eum eleuemus, eumq; quasi præsentem intueamur.

Est actus religionis.

7 Patet Tertiò, Orationem esse actum religionis, nam per illam testamur ipsum esse auctorem bonorum nostrorum, & nos esse ipso inferiores, eoque egere, hoc enim includit petitio seu deprecatio. Hinc fit vt superbi ægrè orent. Deinde testamur ipsum omnia scire in particulari, omnium habere prouidentiam & dispositionem, omnia posse, omnium misereri, &c.

Obiectio 1.

Dices Primò, Oratio est actus spei: ergo non religionis; nam idem actus non potest esse duarum virtutum.

Respond. Primò, Idem actus non potest esse elicitus immediate a duabus virtutibus distinctis, quia non potest habere duas rationes formales specificas; aut duplicem speciem intrinsecam essentialem; potest tamen à duabus im-
8 perari, quia in vno opere externo duplex ratio honesti cōsiderari & appeti potest. potest enim quis dare eleemosynam, tum vt proximi miseriam leuet, qua ratione erit actus misericordiæ; tum vt votum persoluat: & sic erit opus religionis. Simili modo, potest quis orare vt Deum honoret, & vt gratiam impetret.

Respon. 2. An sit actus spei.

8 Respond. Secundò, Orationem explicitè & formaliter esse actum spei, sed implicite & interpretatiue esse actum religionis: quia non fit expresse ad Deum honorandum, sed ad impetrandum: implicite tamen redundat in honorem Dei. vnde ad orationem necesse est concurrere internum actum spei, non autem internum religionis, saltem explicite; quia non est necesse habere expressam voluntatem Deum honorandi: quamuis debeat adesse voluntas faciendi id, quod in honorem Dei cedit; quæ voluntas implicite censetur esse voluntas honorandi Deum. Vnde apud omnes gentes oratio habetur pro cultu numinis.

Dices Secundò, Deus est immutabilis, ac proinde orationibus nostris promoueri nequit, frustra ergo funduntur. Confirmatur, quia ab æterno omnia sunt decreta, & immutabiliter constituta: ergo orationes, quæ fiunt in tempore, nihil possunt mutare. *Obiectio 2.*

Respond. Deus non potest ita permoueri orationibus, quasi nunc incipiat velle quod anteà nolebat aut non volebat: hoc enim repugnat immutabilitati eius, ad quam requiritur vt omnis volitio etiam libera fuerit ab æterno in illo, sitque immutabiliter duratura in æternum. Dicitur tamen Deus permoueri orationibus, quia præuisis orationibus multa voluit & statuit ab æterno, quæ alioquin non voluisset; adeo vt oratio præuisa, sit suo modo causa cur Deus anticipata illa voluntate sic velit: non secus ac si modò nouam voluntatem conciperet. *Respond. Immutabilitas Dei orationis officia nihil officit.*

Ad confirmationem; Omnia quidem sunt decreta ab æterno, nempe decreto quo velit res fieri: sed hoc decretum non est factum de omnibus ante præuisionem nostrarum orationum; adeo vt orationes nostræ causa sint cur pleraque ad salutem opportuna hoc modo Deus decreuit. Sed de hoc plura 1. p. q. 14. 19. & 23.

DVBITATIO III.

Vtrùm oratio sit ad salutem necessaria, & quando obliget.

D. THOM. ART. 2.

SVNT hic duo errores, Prior est Messalianorum qui dicti sunt Euchitæ. hi volebant orationem solam ad salutem sufficere, ita vt nec Baptismum, nec Eucharistiæ sacræ communionem necessariam dicerent, vt habet Theodoretus l. 4. histor. c. 10. & Damasc. libro de 100. hæresibus. 9 *Error Euchitarum.*

Alter est Pelagianorum. Hi docebant, (saltem implicite) orationem non esse necessariam ad salutem hoc ipso enim, quo docebant gratiam diuinam non esse necessariam, & hominem solis naturæ viribus posse salutem promereri, cogebantur etiam fateri orationem non esse necessariam: cui enim opus non est auxilio, ei etiam petitione auxilij opus non est. vide D. Augustinum hæresi 88. non tamen negabant eam esse vtilem; nam etiam auxilium gratiæ vtile fatebantur. Eamdem quoque non esse necessariam fateri coguntur hæretici nostri temporis; idque ob duas causas; tum quia omnia tribuunt fidei speciali, ita vt nec opera bona requirant; tum quia omnia fato euenire volunt. quòd si verum est, superuacanea est orationis cura & studium: nam etsi non ores, omnia æquè euenient. quod si Deus aliquid per orationem fieri velit; ipse etiam curabit vt & illa oratio fiat. vnde non oportet hominem de ea facienda esse solicitū. Vidè Castro v. Oratio, hęresi 3. *Error Pelagianorum.*

Sed fide tenendum est, orationem adultis ad salutem esse necessariam; (nisi fortè vitæ breuitas obstet) nec tamen sufficere. 10 *Oratio necessaria ad salutem.*

Quòd non sufficiat, patet; requiritur enim Baptismus, & mandatorum obseruatio, & pęnitentia in lapsis.

Quòd sit necessaria, colligitur ex multis Scripturę locis, quibus monemur semper orare. Ecclesiastici 18. *Ne impediaris orare semper.* quasi dicat, ne sinas te vllo modo impediri à tam necessario exercitio. & Dominus Lucæ 18. *Oportet semper orare & numquam deficere.* nempe quantum pro humana fragilitate fieri potest. vel *semper*, id est, quotidie. 1. ad Thessalonicenses vltimo. *Sine intermissione orate*, id est, quantum fieri potest, vt Chrysostomus exponit. Ad Colossenses. 4. *Orationi instantes, vigilantes in ea*, & alibi sæpè. Non tam crebrò & seriò Scriptura hoc ingeminaret, nisi res esset apprime necessaria: non enim ita loqui solet de consilijs.

Ratio huius necessitatis est, quia oratio est medium quoddam, sine quo auxilium ad salutem necessarium obtineri. *Cur necessaria.*

tineri nequit. cũ enim etiam iustificati egeamus quotidiano auxilio ad vincendas tentationes, & ad perseuerádum; Deus non statuit hoc auxilium passim conferre, nisi orantibus & petentibus: idq; meritò: nempe vt intelligamus à quo nobis salus & omne bonum proueniat, eiq; gratias agamus. vnde Dominus Matth. 7. *Petite & accipietis, quærite & inuenietis, pulsate & aperietur vobis. omnis enim, qui petit, accipit*, &c. insinuans absq; petitione non accepturos. Idē insinuat Dominus. Io. 6. *Nolite murmurare inuicem, nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum.* quasi dicat. nolite murmurare ob ea, quæ dixi, sed potius orate Deum vt vos illuminet, nemo enim potest credere in me, nisi quem Pater traxerit. vide D. Augustinum tract. 26. in Ioannem.

Quando obliget præceptũ orandi.

11 Sed dubium est quo tempore obliget. Durandus in 4. d. 15. q. 12. docet, orationē priuatam cadere sub præcepto in genere absque determinatione loci, temporis, & modi orandi. Iure enim naturæ nos solum obligari vt aliquando Deo oremus, & necessaria ad salutem ab eo petamus, idq; siue mente tantum, siue etiam voce. quę sententia vera est, si rectè intelligatur. nulla enim sunt certa tempora iure naturæ determinata ad orandum; sicut iure ecclesiastico sunt præscripta orationi publicæ. Verum vlterius difficultas restat, An non sint certi aliqui euentus quibus teneamur orare. & quinam illi sint.

Respondeo, Posse assignari aliquot euentus maximè probabiles.

Certi euentus, quibus teneamur orare.

Primus est, Quando peccator se ad gratiam disponere tenetur; vt quando ipse Sacramentũ aliquod administrare vel suscipere debet: tunc enim tenetur petere veniam peccatorum & auxilium vt Deo reconcilietur. quòd potissimũ locum habet si desit copia Sacramenti.

Secundus, In euidēti periculo mortis, præsertim si quis sit in peccato mortifero. si enim vnquam petenda venia peccatorum & auxilium diuinum, tunc maximè.

Tertius, In vehementi tentatione, cui alia ratione putat se non posse resistere. Ita Medina, C. de orat. qu. 11. sub finem. Addit Nauarrus l. de orat. cap. 3. num 14. alium casum, quando quis aduertit se alterius exitium impedire nō posse, nisi oratione, vt si videat duos ad duellũm properare, quibus non nisi oratione prodesse potest. quod verum est, si putet se hac ratione malum auertere posse; (quod rarum est) alias non tenetur. His addi potest non obligari
12 vt non multo tempore oratione abstineamus, v.g. ad mensem vnum vel alterum, quia est signum magnæ negligentiæ suæ salutis. Porrò in his casibus, quibus oratio ad aliquod malum auertendum videtur necessaria, eius omissio non est peccatum, nisi quis aliquo modo aduertat suam obligationem: alioquin omissio non censebitur voluntaria vt est contra præceptum; vnde nec ad culpam imputabitur. Quando autem est culpabilis ratione periculi alterius peccati, non habet malitiam distinctam ab illo peccato: nam solum est mala, quia est interpretatiua volitio illius peccati.

DVBITATIO IV.

Quænam in oratione sint petenda.

RESPONDEO, Summam petendorum breuiter comprehensam esse oratione Dominica. Nam vt rectè D. August. epist. 121. ad Probam ait, *Si per omnia sanctarum precationũ verba discurras, quātum existimo nihil inuenies quod non ista contineat & concludat oratio.* non tamen omnia disertè continet sed præcipua tãtum, quæ maximè nobis præ oculis habenda. decebat enim Christum ut ea doceret petere, quæ natura non suggerit, minimeq; vulgaria sunt, ad quæ tamen reliqua facile reduci possint.

Hanc diuinissimam orationem pulchrè explicat D. Th. art. 9. possunt tamen quædam petitiones paulò aliter nec minus accommodate ad mentem Domini exponi.

Breuis explicatio orationis Dominicæ.
Pater nost.

13 Constat hæc oratio compellatione Dei, ad quem dirigitur, septem petitionibus & clausula approbationis. Compellatio est, *Pater noster, qui es in cælis*. dicimus *Pater noster*, potius quàm Deus noster, quia patris nomen magis est idoneum ad excitandum in nobis amorem filialem, & fiduciam impetrandi; & ad Deum, intuitu adoptionis per Christum factæ, ad misericordiam flectendum.

Quid in cælis.

In cælis, quia tantum in cælis seu cælorum ciuibus seipsum aperit & pręsentem exhibet. alibi non videtur, sed ita manet absconditus, ac si illic non esset. Hoc additur vt mētem sursum erigamus, & intelligamus verum patrem, patriam & hæreditatem nostram illic esse.

Sequuntur petitiones, quarum tres primæ pertinent ad bonum Dei, quatuor reliquæ ad nostrum.

Sãctificare. *Consistit in tribus.*

Prima est, *Sanctificetur nomen tuum*; id est, quidquid tu nominaris, quidquid es, id sanctè vbiq; celebretur: *sanctificare* enim, phrasi Hebręa, est celebrare facere, & colere. hęc *sanctificatio* consistit in tribus. Primò, vt Deus, eiusq; maiestas, potentia, sapientia, benignitas, prouidētia, iustitia, misericordia ab omnibus cognoscantur. Secundò, Vt Deus ab omnibus supra omnia timeatur & ametur. Tertiò, Vt ab omnibus digne colatur & prædicetur. 14

Regnũ Dei.

Secunda, *Adueniat regnum tuum*, petimus impleri numerum Sãctorum, & inchoari beatũ illud regnum, quo Deus subiectis omnibus inimicis & compressis aduersarijs potestatibus solus regnabit, eritq; omnia in omnibus, iuxta Apostolum 1. ad Corin. 15. Insinuat hanc expositionem Tertullianus de oratione, Rupertus, & Theophylactus in hūc locum. Hoc regnum Deo maximè desiderare debemus, quia in eo gloria ipsius completa erit, nec aliquis amplius eam obscurabit, aut ei resistet, sicut modò fit, quando peccatores illum contemnunt. 15

Voluntas Dei.

Tertia, *Fiat voluntas tua* &c. Petimus vt sicut in cœlo fit omne id, quod Deo placitum est & gratũ, nihil quod eius voluntati repugnet, ita etiã fiat in terris. Itaq; petimus Primò, Exactam (quantũ humana fert conditio) mandatorũ obseruationem, non quidem nostra causa vt est bonum nostrum, sed vt est quoddam bonum Dei, quo ipse delectatur. vnde etiam implicitè petimus auxilium nobis & cæteris mortalibus ad hoc præstandum: & vt Tertullianus ait, *Petimus substantiam & facultatem voluntatis suæ subministret nobis, vt salui simus & in cælis & in terris.* Deinde etiam in omnibus rebus alijs, diuinum beneplacitum præponimus nostris affectibus & commodis: vt si Deus velit nos esse pauperes, infirmos, inglorios, mori, viuere, si tollere vxorem, liberos, parentes, acquiescamus in eius sanctissima voluntate; & dicamus cum Christo, *Non mea, sed tua voluntas fiat*, & cum Machabæo, *Sicut fuerit voluntas in cælo, sic fiat*. & cum Iob. *Dominus dedit, Dominus abstulit. sicut Domino placuit, ita factum est, sit nomen Domini benedictum.* Cum enim verba sint generalia, & faueat modus loquendi Scripturæ, non sunt ad mandatorum obseruationem restringenda: sed generatim de omni Dei beneplacito. vnde rectè Maldonatus, explicans hunc locum, *Petimus, non solum vt voluntas Dei fiat à nobis, sed etiam in nobis*. maioris enim momenti est etiam minimam voluntatem Dei impleri, quàm omne bonum creaturæ, quà est creaturæ. Hæc resignatio sui in diuinam voluntatem, est opus magnæ in Deum charitatis, & proinde magnæ perfectionis. nam per eam vincit omnes suos affectus, & perfectissimè conformat se voluntati diuinæ. indicat apertè hunc sensum Tertullianus. 16

Panis quotidianus.

Quarta, *Panem nostrum*, &c. Petimus hic nobis quotidiana subsidia corporis & etiam animæ, vt plerique DD. explicat, præsertim panem illum cælestem, quo alimur ad vitam æternam. Græce est, τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον. Hoc dupliciter verti potest, Primò, vt passim in oratione Dominica recitari solet, & Lucæ 11. habetur, *Panem nostrum quotidianum*. quo modo ante D. Hieronymum verterunt passim Latini, Tertullianus, Cyprianus & alij. Secundò. Vt habetur Matth. 6. *Panem nostrum super substantialem*, quo modo vertit S. Hieronymus. vtraque versio bona est. 17

Sed aduerte, vocem *super substantialem*, non esse ita accipiendam, vt solum significet id quod est supra substantiam, quod Dionys. Areopagita passim ὑπερούσιον vocat; sic enim ea petitio solum pertineret ad panem cælestem, vt Eucharistiæ & visionis diuinæ, nec peterentur subsidia temporalia, quod est cōtra communem fidelium sensum. Deinde Apostoli non potuissent tunc temporis intelligere quid Dominus istis verbis sibi vellet: nondum enim nouerant illum cælestem panem. quare vox ista est accipienda vt planè respondeat voci ἐπιούσιον, & *super* accipiatur non pro *supra*, sed, ad, seu pro *iuxta*, Græcè ἐπὶ: & signi-

significetur omne alimentum substantię nostrę congruẽs, hoc.n. proprie est *ἐπιούσιον* vt recte Suidas interpretatur: quasi dicas *ἐπὶ τὴ οὐσία ἁρμόζον*. vnde idem rectè dicitur *quotidianus*, nam natura nostra quotidie refici debet, & alimento cõgruenti sustẽtari. quamuis *ἐπιούσιον* possit ẽt deduci *παρὰ τῆς ἐπιούσης*, quod non solũ diẽ crastinũ, sed etiam hodiernum, qua parte nondum præsens est, significat, à verbo *ἐπιέναι*, *accedere*, hinc *ἐπιούσιον* quod ad diẽ accedentem pertinet. itaque *ἄρτος ἐπιούσιος*, est qui diei accedenti est accommodatus & necessarius. Sic enim expressa est hæc petitio, ac si prima luce fundenda esset. quare optimè interpres mentẽ Euangelistæ spectans (qui per *ἐπιούσιον*, non volebat significare *τὸ αὔριον*, diem crastinũ, sed instantem) vertit quotidianum. additur *hodie*, nam vt significetur cauendam solicitudinem in crastinum; tum quia quotidie hæc oratio fundenda, & necessaria à Deo peten la; cùm assiduè ab ipsius beneficentia pendamus.

18 Quinta, *Dimitte nobis*, &c. Petimus nobis cõdonari delicta nostra: *nam debitum in Scripturis delicti figura est*, vt ait Tertullianus, quia delicti effectus & germen. Nam ex delicto duplex debitum contrahitur, culpæ & pœnæ. *Debitum culpæ* est obligatio compensandæ iniuriæ per peccatum Deo illatæ. hoc debitum si ex peccato mortiferè ortũ sit, nullo modo ad æqualitatem solui potest a nobis, sed à solo Christo, vt in 3. quæst. 1. tradi solet. *Debitum pœnę* est obligatio sustinendi pœnam æternam vel temporalem. vtrumq; poscimus nobis ignosci.

Duplex debitum.

19 *Sicut & nos dimittimus* &c. Illud *sicut* non significat regulam, quam Deus in condonãdis peccatis sequatur, quasi petamos vt Deus non benigniùs & promptiùs, nec maiora condonet nobis quàm nos proximis; sed causam inductiuam, vt patet ex Luc. cap. 11. vbi sic dicitur, *Dimitte nobis debita nostra, siquidem & nos dimittimus omni debenti nobis*. est enim conditio quædam, quam Deus à nobis requirit, vnde apud Matth. immediatè post hanc orationẽ subdit Dominus, *si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater vester cœlestis delicta vestra. Si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra*. Itaque allegamus hic à nobis impletam conditionem, non quòd nihil aliud ad remissionem peccatorum obtinendam requiratur; sed quia est dispositio maximè congrua, sine qua non est nobis venia speranda: & qua posita, omnino speranda est; nisi aliud quid impediat, vt defectus doloris, vel propositi emendationis.

Sicut.

Petes, Quid tenemur debitoribus nostris dimittere?

Respon. Non pecuniam, non famæ & honoris restitutionem; sed iniuriam nobis illatam, ita vt propter illam non prosequamur eos odio, nec velimus vindictam priuatam, nec etiam publicam, nisi quando bonum publicum aut recta ratio aliud postulabit.

Quid condonandum proximis.

20 Sexta, *Et ne nos inducas in tentationem*. Petimus ne Deus permittat nos vlla tentatione vinci, sicq; nos semper dirigat, vt numquam succumbamus: hoc.n. est induci, seu vt Græcus textus habet, inferri in tentationem, *μὴ εἰσενέγκῃς* ne inferas, id est, ne sinas inferri. Interdum enim dicitur Deus facere, quod permittit, quia fieri nisi ipso annuente & manum omnipotentiæ suæ laxante, non potest. Sic Matth. 26. Dominus monet, *vigilate & orate vt non intretis in tentationem*, id est ne tentationi cedatis. causam addit. *quia spiritus* (id est, diabolus) *promptus est*, ad tentandum & incitandum ad peccatum; *caro autem* (id est, homo) *infirma* ad resistendum, sine ope diuina.

Facere pro permittere.

Septima, *Sed libera nos à malo*, Petimus hic liberari ab omnibus diaboli, & consequenter eorum malorum hominum, qui sunt membra eius, insidijs. à malo Græcè est *ἀπὸ τοῦ πονηροῦ*, quo nomine diabolos significari solet in Scripturis: vt 1. Ioan. 5. *Malignus* (*ὁ πονηρὸς*) *non tangit eum*; &, *Totus mundus in maligno positus est*; id est, sub diaboli potestate. & 1. Ioan. 2. *Vicistis malignum. Matth. 5. Quod his abundantius est, à malo est*. & alibi.

Malignus.

Clausula *Amen*, quam Hieronymus vocat signaculum orationis Dominicæ, est approbantis & optantis vt ita fiat Græcis *γένοιτο*. Psal. 40. *Benedictus Dominus Deus Israel à sæculo, & in sæculum, fiat, fiat*. Græcè *γένοιτο, γένοιτο*. Idem habetur. Psal. 71. versu vltimò, per se tamen idem valet, quod vere, teste Hieronymo.

Amen.

21 Notandum est ex D. Thoma art. 5. Interea, quæ à Deo peti possunt, quædam absolutè petẽda esse, vt ferè sunt ea, quæ oratione Dominica continentur. alia solũ sub conditione tacita vel expressa; vt sunt diuitiæ, honores, longa vita, opulẽta matrimonia, vxor speciosa, pulchræ proles, & similia. hæc enim sæpissimè hominibus sunt exitio, non sunt petenda absolutè, sed sub conditione, si nobis sint futura salutaria; quod soli Deo perspectum est. Vnde in istis optima orandi forma est rogare Deum vt nobiscum agat sicut nouit expedire ad suam gloriam & salutem nostram.

Duplicia sunt, quæ à Deo petuntur.

Petes, Vtrùm sit peccatum ea secundum se desiderare & petere à Deo?

Respondeo, Si quis hæc ita desideret, vt non curet, sintne ipsi futura salutaria an non peccat; quia illa plus amat quã suam salutem. Si tamen speret non obfutura saluti, nõ videtur desiderium, quo illa per se appetuntur, esse malum modo ea mensura appetantur, quæ non sit contra rectã rationem: quia sunt bona indifferentia. vnde si quis ea sic petat à Deo, non videtur peccare; nam Iudæi talia à Deo petebant, & talium bonorum in veteri Testamento promissiones pro legis obseruatione acceperunt. Si tamen desiderium & solicitudo modum excedant, peccatum est.

Si bona adiaphora per se petantur.

DVBITATIO V.

Quibus conueniens sit orare.

D. THOM. ART. 3.

RESPONDEO, Conuenire soli naturæ rationali Superiorem agnoscenti, a quo aliquid boni sibi vel alteri expectare possit. Ratio est, quia oratio est petitio quædã ad Superiorem directa; petitio autẽ est actus rationis, quo desiderium exprimitur aliquid impetrandum. 22

Hinc patet Primò, Orationem non conuenire personis diuinis; tum quia Superiorem non habent, a quo sibi vel alteri aliquid possint expectare; tum quia singulæ sua auctoritate & potestate omnia possunt.

Patet Secũdò, Eam conuenire tum Angelis sanctis: quia etsi nihil supersit. quod sibi peculiariter petant, nobis tamen bona spiritalia & salutem expetunt, & Deo aduentum regni futuri: tum animabus beatis, quæ præterea sibi petunt resurrectionem corporum: tum viatoribus, quibus & sibi & alijs multa petenda: tum defunctis, qui sunt in purgatorio, quos pro se orare vt à pœnis soluantur non videtur dubitandum: quicumq; enim in graui afflictione cõstitutus scit esse aliqua remedia, quibus possit liberari, dubium non est quin roget ea sibi adhiberi. defuncti autem sciunt extare huiusmodi remedia, vt sacrificia, preces, ieiunia, eleemosynas, fidelium indulgentias, orationes Sanctorum: cur ergo non orent hæc sibi applicari, & vt Deus fideles ad hæc excitet? Vnde meritò Ecclesia illud Iob, *miseremini mei, miseremini mei, saltem vos amici mei, quia manus Domini tetigit me*. applicat defunctis in purgatorio positis. An orent pro viuis, non satis constat. credibile est etiã pro illis orare: quia dubitandum non est quin pro suis sint soliciti: ad hoc enim charitas eos impellit. cur ergo illorũ salutem Deo non commendent? nos tamen eos non inuocamus, quia preces nostras ordinariè non possunt cognoscere; & sunt in eo statu vt magis egeant auxilio nostro, quam vt possunt nobis auxilium afferre. vt ait D. Thom. q. 83. art. 11. ad 3. 23

Conuenit Angelis, animab. beatis, viatoribus, & defunctis qui in purgatorio.

Defuncti orant pro nobis in purgatorio.

Patet Tertiò, Damnatis orationem propriè non competere; tum quia carent pio affectu ex quo oratio debet procedere, vt sit actus virtutis: tum quia nihil illis boni à Deo expectandum. quamuis interdum aliqualis petitio in illis reperiatur; vt cum Satan petijt tentare S. Iob; cum diues petijt mitti Lazarum, &c.

An damnatis.

Sed difficultas est Vtrùm Christo secundum humanam naturam in cælo conueniat. Quidam negant, Primò, quia Christus totum negotium salutis nostræ exactè & minutè cum Patre in via composuit. Secundò, Quia alias liceret Christum rogare vt pro nobis oret. 24

An humanitati Christi.

Sed verius videtur, Christi animã etiã modo rogare diuinitatẽ pro hominibus. Primò, Quia id nõ dedecet ipsam, cum in via sæpissimè id fecerit, & statui beatitudinis nõ repugnet: vt patet in alijs beatis. Secundò, Versitur in Deũ laude, gratiarũ actione, adoratione. sicut enim sũma charitate

tate, ita etiam summa humilitate erga Deum est prædita. cur etiam nō vtatur oratione? Tertiò, Etsi data sit illi animę sanctissimę omnis potestas in cęlo & in terra, Matth. 28. tamen executio huius potestatis non potest fieri virtute animæ, sed diuinitatis, vt patet in iustificatione & glorificatione: ergo decet vt id petat à diuinitate, salte actu interno. Quartò, Sicut hostiæ veteres immolabantur in sancto sæculari, ita Christus semetipsum immolauit in hoc mūdo: & sicut Pōtifex veteris legis, sanguine hostiæ inferebat in sancta sanctorū ad deprecandum Deum pro populo; ita Christus corpus & sanguinem suū intulit in cælum, vt appareat vultui Dei pro nobis, vt deducit Apost. ad Heb. 9. ergo Christus ibi apparet vt Pontifex, seu vt munere Pontificis post hostiæ sacrificium fungens, quod in eo consistit vt petatur sacrificij effectus, alioquin nō esset apta analogia inter Christum & Pontificem veteris legis, quā intendit Apost. Quintò, Hæc sententia est magis consentanea Scripturæ sacræ Ioan. 14. *Si diligitis me, mandata mea seruate, & ego rogabo Patrem, & alium paracletum dabit vobis, vt maneat vobiscum in æternum.* quasi dicat, nolite ob meum discessum ad Patrem, esse mœsti; quia cùm ad Patrem venero, rogabo eum vt alium meo loco mittat qui nunquam discedet. 1. Io. 2. *Sed etsi quis peccauerit, aduocatū habemus apud Patrem Iesum Christum iustum*. quod propriè dici nequit, nisi aliquid pro nobis à Patre petat. Ad Rom. 8. *Qui est ad dexteram Dei; qui etiam interpellat pro nobis.* Ad Heb. 7. *Semper viuens ad interpellandum pro nobis*, quibus verbis satis insinuatur, hanc interpellationem non solùm fieri exhibitione & præsentia obiectiua humanitatis & vulnerum, sic enim non esset quid distinctum à sessione ad dexteram, nec requireretur vt sit viuens, sed per actū animæ, quo nobis misericordiam & salutem, petit, sic enim aliquid peculiare adfertur, quod nostrā fiduciā erigat: hoc enim intendit Apostolus. Sextò, Eamdem sententiam insinuant Patres, Iustinus q. 105. ad orthodo. *Si enim superatis eam resurrectione, caruit infirmitatibus, vt Pontifex confessionis nostræ interpellat pro nobis, nonne magis cùm adhuc subiaceret infirmitati carnis, egebat magno validoque clamore & lachrymis, cum quibus preces offerebat?* Amb. in illud ad Rom. 8. Qui etiam interpellat pro nobis, *Christus resurgens, semper causas nostras agit apud Patrem cuius postulatio contemni non potest, quia in dextera Dei est, hoc est, in honore quod Deus est.* & infrà explicat quo modo interpellet pro nobis, nempè eo modo, quo rogauit pro Petro, vt non deficeret fides eius. & infra, *Interpellat pro nobis, ne inimicus aliquid violenter præsumat contra nos, vt arceatur insolentia eius*. In eadem sententia videtur esse Cyprianus epistol. 8. & Augustinus pręfat. in Psal. 85. Idem aperte docet D. Thomas in cap. 7. ad Heb. lect. 4. D. Bonauentura, de vita Christi cap. 98. Toletus in cap. 16. Ioannis, annotatio. 35. & Suarez in 3. p. disputatio. 45. sectio. 2.

Ad argumenta. Ad primam rationem in contrarium adductam; Christus omnia cum Patre composuit, quia exacte pro omnibus satisfecit, & meruit omne bonū, quod temporis successu hominibus confertur. Hinc tamen non sequitur quin modò possit orare vt illis bona conferantur.

25 *Obiectio.* Dices, Christus adhuc in vita mortali præuidebat quidnam singulis hominibus expediens foret, & quid pro singulis esset petendum: ergo illud tunc poterat petere & pro singulis impetrare. Si poterat, credibile est fecisse. cur enim expectet tempus executionis? præsertim cū hoc modo perfectius sit opus nostræ redemptionis, quod in hac vita est operatus.

Resp. Christus nō opus habet oratione. Respondeo, Hoc argumentum rectè probare non esse illi opus oratione, cùm iam omnia petierit & impetrauerit, quæ temporis successu mortalibus bona conferuntur. Hinc tamen non sequitur quin reipsa oratione vtatur; non quia id necessarium, sed vt diuinitatem sic magis honoret, & omne bonum in illum, tamquam in primum fontem referat. nam etiam ab initio conceptionis illa omnia præuidit, & vt verisimile est, petijt & impetrauit; (id enim facile ei erat) tamē sæpiùs in vita eadem rogauit, & impetrauit. nihil enim vetat quin idem sæpiùs possit rogari ante executionem. Itaque potest etiam modò rogare vt fiat executio eorum, quæ ante meruit & impetrauit, quāuis nihil noui petat.

26 Ad Secundum Respondeo, Etsi per se non sit illicitum vt quis considerando Christum qui homo est, qui diuinitatem omni cultu veneratur: sic oret apud animum suum, Christe ora pro me, impetra mihi à Patre veniam & salutē, tamen absolutè non est hoc modo orandum, saltem publice. Primò, Quia est contra morē Ecclesiæ. Secundò, Facilè insinuaretur error Arij, facientis Filium creaturam; vel Nestorij, constituentis duas in Christo personas. Tertiò, Insinuaretur Christum, sicut alios, egere oratione, nec habere in sua potestate nos saluare sine oratione. nemo. n. illum, qui per se potest dare salutem, rogat vt oret, sed vt ipse det. Quartò, Oratio dirigitur ad personam, quæ est Deus, & sua auctoritate potest dare. Quintò, decet vt qui aliquid ab altero petit, præsertim publicè, summo titulo honoris compellet, & supremam illius potestatem agnoscat; alioquin videbitur illum potiùs irridere, quam honorare. Denique quia nihil noui impetrare potest, quod iā antè nō impetrauerit. itaque solùm rogandus est vt illud sua potestate diuina conferat. Si tamē ipsa Christi anima per se spectetur, non absurdè priuatim rogari poterit, vt virtutes & salutem impetret, id est, faciat nobis per diuinitatem conferri. etsi enim ipsa non egeat oratione, tamen ex humilitate ea libentissime vtitur erga diuinitatem. *An Christus rogandus vt pro nobis oret.*

DVBITATIO VI.

Vtrùm Sancti sint orandi seu inuocandi.

D. THOM. quæst. 83. art. 11.

NEGARVNT hoc multi hæretici. Primò, Vigilantius; qui docebat mortuorum preces pro alijs non exaudiri, teste Hier. Vnde aperte sequitur inanem esse Sanctorum inuocationem. 27

Secundò, Quidam hæretici tempore D. Bernardi, dicti Apostolici, qui, vt refert Ber. ser. 66. in Cant. ridebant Catholicos quod Sanctos inuocarent.

Tertiò, Quidam circa eadem tempora dicti Cathari & Patareni; qui nec Sanctos nec Angelos inuocandos esse docebant, teste Turrecremata lib. quarto de Ecclesia p. 2. capit. 35.

Quartò, Vualdenses, seu Pauperes de Lugduno, qui paulò post orti, dicebant Sanctos nec audire, nec attendere ad preces nostras, teste Antonino quarta parte, tit. 11. cap. 7. §. secundo.

Quintò, Vvicleff, qui dicebat esse inutile Sanctos inuocare, teste Thoma Vualdensi, to. 3. c. 108.

Sextò, Hæretici nostri temporis, qui duo docent. Primò, Id esse inutile; eò quòd Sancti preces nostras non cognoscant. Secundò, Esse impium; quia obscuratur officiū Mediatoris. Ita Caluinus libro tertio Institut. cap. vigesimo. §. vigesimo. & seq. vsq; ad vigesimumoctauum. Idem docent ceteri. *Hæretici nostri sæculi.*

Pro veritate Notandum est, Sanctos posse tripliciter inuocari.

Primò, Tamquam primarios auctores vitæ & salutis, quasi sua ipsi auctoritate & potestate possint remittere peccata, infundere virtutes, dare vitam æternam, &c. 28

Secundò, Tamquam adiutores ad precandum Deum.

Tertiò, Tamquam administros quorumdam beneficiorum quæ ipsi per se nobis conferre possunt, qualia sunt salutaria suggerere, dæmonis machinationes impedire, varia mala auertere & similia. Nunc

Dico Primò, Nulla ratione licitum est Sanctos primo modo inuocare, nempe tamquam auctores primarios salutis: id enim esset aperta idololatria; nec quisquam Catholicorum ita vnquam illos inuocauit, aut inuocandos censuit, vt falsò illis imponit Caluinus nu. 22.

Nec obstant illæ formulæ precādi, quas Caluinus obijcit tamquam intolerabiles, *S. Medarde, S. Eligi, respice seruos tuos, iuua è cælo*: quia intelligendæ sunt de auxilio precum, vel simili, quod ipsis congruat, illa autem, *vt Sancta Virgo iubeat filium facere quod petimus*, nullus Catholicus vtitur; nemo enim nescit Filium in cælo Matri subditum non esse; ac proinde nihil ei propriè iuberi posse. Quòd si quis tamē pia mente sic loqueretur, nō esset magnopere reprehendendus: nam etiam Scriptura dicit Deū voci hominis obediuisse, latiore vocabuli significatu: &

amicis dicere solemus vt iubeant & imperent nobis. Similiter nō obstat quòd Virgini dicamus, *vita dulcedo, & spes nostra*. id enim verum est ratione Filij, quem nobis peperit, per tropum, qui metonymia dicitur, vbi nomen effectus tribuitur ei, quod aliquo modo est causa, quod in Scripturis est frequens omitto Apostolos lucem mundi a Domino vocari Math. 5.

Probatur inuocatio Sanctorum.

29 Dico Secundò, Pium tamen & salutare est eos inuocare secundo & tertio modo, tanquam amicos Dei charissimos, videlicet vt pro nobis orent, suamque nobis opem porrigant. Est fide tenēdum & definitum in Conc. Trid. sess. 25. de inuoc. Sanctorum. Probatur Primò, Ex Scripturis; Gen. 48. *Angelus, qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis*. Hic Iacob inuocat Angelum suum. Iob 5. *Voca si est qui tibi respondeat, & ad aliquem Sanctorum conuertere*, id est, ad aliquem Angelorum. Nec obstat, quòd hæc sint verba Eliphaz Themanitæ; quia Iob ea non reprehendit, cum tamen alia minus rectè dicta refutet Exod. 32. *Recordare Abraam, Isaac, & Israel seruorum tuorum*, vbi per merita Patriarcharum postulat, & exauditur. vnde sequitur infra, *Placatus est Dominus ne faceret malum*, &c. hic modus orandi erat frequentissimus apud Iudæos.

Obiectio.

Dices, Non orabant ipsos Patriarchas, sed Deum.

Resp.

Resp. Verum est: quia nondum erat in statu beatitudinis, vt possent preces ad se directas cognoscere, sed quia allegabant eorum merita & obsequia vt propter illa Deus misereretur, satis insinuabant, ipsos, si per se orent, multò magis impetrare posse. Falsum est autem quod ait Caluinus, solum allegari pactum, quod Deus habebat cum Patribus, vt patet Psalm. 131. *Memento Domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius*: vbi merita allegantur. Idem patet cum dicitur, *Seruorum tuorum, dilecti tui, Sancti tui*, Exo. 32. Dan. 3. & alibi.

Secundò, Ex Scripturis constat Angelos & Sanctorum animas pro nobis orare; ergo rectè eos inuocamus, vt id crebrò & efficaciter præstent.

Orationum oblatio.

De Angelis, Tobiæ 12. Angelus dicit se obtulisse Deo orationes Tobiæ; quæ oblatio non fiebat nuda tantum exhibitione corā Deo, cum ipsi omnia sint præsentissima: sed cum deprecatione vt Deus illas exaudiret: quo modo per aulicos nobiles cupiunt homines suas preces offerri Principi. Zachar. 1. Angelus orat Deum pro populo Iudaico, *Domine exercituum, vsquequo tu non misereberis Ierusalem & vrbium Iuda, quibus iratus es? iste iam septuagesimus annus est.*

De alijs Sanctis patet 2. Machab. vlt. vbi Onias apparuit Iudæ Machabæo, orans pro populo, & Ierem. de quo Onias dicit, *hic est qui multum orat pro populo & sancta ciuitate Ierusalem*; & tamen nondum erant beati. quanto magis in statu beatitudinis orabunt, vbi charitas illorum longe feruentior?

30 Tertiò, Probatur ex Concilijs; Synodus 7. act. 6. *Cum timore Dei omnia agamus, postulantes intercessiones incontaminatæ Deiparæ & semper Virginis Dominæ nostræ Mariæ. Item sanctorum Angelorum & omnium Sanctorum, salutantes venerandas illorum reliquias*, &c. Concil. Trident. sess. 25. in princip. mandat populum Christianum doceri, *eos, qui negant Sanctos æterna felicitate fruentes inuocandos esse: & qui asserunt, vel illos pro hominibus non orare, vel eorum, vt pro nobis etiam singulis orent, inuocationem esse idololatriam, vel pugnare cum verbo Dei, impiè sentire.*

Quarto, Idem probari potest ex perpetuo Ecclesiæ vsu: atqui *de eo, quod tota per orbem frequentat Ecclesia disputare an ita faciendum sit, insolentissimæ insaniæ est*, vt ait August. epist. 118. ad Ianuarium. Idem patet ex Litanijs, quarum vsus in Ecclesia plusquam a mille annis viguit, vt patet ex Concilio Aurelianensi 1. cap. 50. & Toletano quinto, cap. primo.

Disputare contra Ecclesiæ vsum.

Locus Hieron. notandus.

Quintò, Ex patribus (solum vnum locum adferam ex Hieronymo contra Vigilantium, *Si Apostoli & Martyres adhuc in corpore constituti possunt orare pro cæteris, quando de se adhuc debent esse solliciti, quanto magis post victorias, coronas & triumphos? vnus homo Moyses sexcentis millibus armatorum impetrat à Domino veniam, & Stephanus imitator Domini sui & primus martyr in Christo persecutoribus veniam deprecatur: & postquam cum Domino esse cœperint, minus valebunt? Paulus Apostolus ducentas septuaginta sex sibi dicit in naui animas condonatas: & postquam resolutus esse cœperit cum Christo, tum ora clausurus est?* &c.

Probatur ratione.

Sextò, Probatur ratione; Sancti possunt nobis multum prodesse, tum pro nobis orando, tum per se nobis opem ferendo: ergo pium est & vtile illos inuocare. Antecedens probatur Primò, Quòd orationibus suis nobis prodesse possint; quia si cum adhuc essent mortales, exules, subiecti peccatis, soliciti & incerti suæ salutis, ita prodesse poterant, vt ex multis Scripturæ locis constat, vt Iob 42. vbi Iob iussu Dei orat pro amicis & impetrat, 1. Reg. 7. vbi populus rogat Samuelem vt pro ipso orare non cesset; ad Ro. 15. 2. ad Cori. 1. ad Eph. 6. ad Heb. 13. Apostolus orationes fidelium pro suis negotijs flagitat: quanto magis nunc cū Christo regnantes, beati, securi perfectissima charitate prædīti, prodesse nobis suis orationibus poterunt? præcipua enim ratio impetrandi est amicitiæ coniunctio, quæ inter Deum & ipsos nunc omnino est consummata.

Possunt orãdo prodesse.

Quod etiam per se multa nobis conferre possint, constat, Primò, ex officio Angelorum custodū, qui multa mortalibus beneficia præstant, vt Scriptura multis locis docet; vt in historia Tobiæ, in Prophetia Danielis cap. 3. 10. 14. Genesis 48. & alibi. Idem posse alios Sanctos post Christi mortem certissimum est: tum quia sunt similes Angelis, sapientia, charitate, potentia; neque sunt conclusi abditis quibusdam receptaculis, vt hæretici nostri cum Vigilantio somniant; sed possunt esse vbi placuerit; vt docet Hieronymus lib. contra Vigilantium in principio, vbi sic ait; *Si agnus vbique, ergo hi, qui cum agno sunt, vbique*, (id est vbicumque volunt) *esse credendi sunt. & cum diabolus & dæmones toto vagentur in orbe, & celeritate nimia vbique præsentes sint; martyres post effusionem sanguinis sui, arca operientur inclusi, & inde exire non poterunt?* Tum quia Scriptura docet, Sanctos post hanc vitam regere mortales, Apoc. 2. *Qui vicerit, dabo illi potestatem super gentes, & reges eas in virga ferrea.* Item *esse columnas in templo Dei*, Apoc. 3. id est, sustinere Ecclesiam. *Sedere cum Christo in throno*, eodem capite, id est, vna cum ipso regere orbem. Denique infinitis exemplis & miraculis constat, quantum commodi ex inuocatione Sanctorum in corpore & anima mortalibus obuenerit. 31

Et opem per se ferendo.

Sanctos vbi vis esse posse.

Sed contra Obijcitur Primò, Sancti ignorant preces nostras, *non enim tousque illis longæ sunt aures vt ad voces nostras porrigantur*, inquit Caluinus supra numero vigesimoquarto. 32

Obiect. 1.

Resp.

Resp. Non ignorant, quantumuis occultè fiant. si enim Angeli eas norunt, vt qui eas Deo exhibeant, cur non etiam Sancti? Item si Angeli, qui in cælo sunt, sciunt omnes peccatorum in terris existentium cōuersiones, deque illis gaudent, Lucæ decimoquinto, cur non etiam Sancti, qui Angelis pares?

Petes, Quomodo cognoscunt eas?

Respondeo, Vel in Verbo vt vult Diuus Thomas quæst. 83. art. 4. ad 2. & Caietanus ibidem, vel per nouas & quotidianas reuelationes, vt Cyrillus, catechesi 16. Augustin. de cura pro mortuis, capit. 15. sic enim multi Sancti etiam in hac vita, occultissima cognouerunt; Elizæus factum Giezi, 4. Reg. 5. Petrus fraudem Ananiæ & Saphiræ, Act. 5. Benedictus Totilæ simulationem & futuros euentus, libr. 2. Dialog. Gregor. cap. 15. & totum mundum veluti sub vno solis radio collectum, lib. 2. dialog. cap. 35. Similia multa libro eodem recenset Gregorius. & plurimis Sanctorū hoc donum collatum fuisse ex historijs constat. Denique familiare erat Prophetis occultissima nosse: quāto magis in gloria cognoscent huiusmodi secreta, quando Deus erit omnia in omnibus? ita ratiocinatur D. Augustinus lib. 22. de ciuit. cap. 29. 33

Quo modo cognoscunt nostras preces.

Vel denique cognoscunt nostras preces, dum ad ipsos diriguntur; eo modo, quo Angeli & animæ cognoscunt mutuas cogitationes, mediante locutione spiritali, præsertim cū lumine supernaturali sint illustrati, nec corpus aut interuallum loci impediat. Si enim oculus corporeus tam procul intenditur, vt in cælum vsque pertingat, quanto magis oculus mentis luce diuina perfusus poterit ad remotissima, absque miraculo, vel ope extraordinaria pertingere?

Nec obstant loca Scripturæ, in quibus mortui dicuntur non cognoscere res viuentium, Ecclesiastæ 9. *Mortui nihil cognoscunt amplius.* simile insinuatur Iob 14. & 4. Regum 22. hæc enim intelligenda sunt vel de cognitione naturali,

rali, vel de cognitione, quam habebant toto tempore veteris testamenti: tunc enim erant in limbo, nec fruebantur conspectu Dei, nec habebant illud admirabile lumen, quod illis post Christi mortem communicatum, quo omnia lustrare possunt. vide Diuum Augustinum de cura pro mortuis, cap. 13.

Obiectio 2.

34 Obijcitur Secundò, Christus est vnicus mediator noster, per quem habemus accessum ad Patrem. ergo nō est recurrendum ad Sanctos; imò id videtur Christo iniuriū, tamquam ipsius reconciliatio sit insufficiens, aut egeat auxilio Sanctorum.

Resp. Christus quō vnicus mediator.

Respon. Christus dicitur *vnicus mediator* noster, quia principalis, idque ob quatuor causas.

Primò, Quia non tantùm officio, sed etiam natura est mediator, seu medius inter Deū & hominē, vtpote vtriusque naturæ particeps: quam rationem adferunt Patres in illud. 1. ad Timoth. 2. *vnus est Deus, vnus est mediator Dei & hominum, homo Christus IESVS.* & August. lib. 9. de ciu. cap. 17. Secundò, Quia nos reconciliauit, non deprecando, sed condignum pretium exhibendo & satisfaciendo. Tertiò, Quia ex proprijs; habebat enim vim illam ex intrinseco, id est, ex natura sui suppositi. Quartò, Quia est mediator omnium; nam omnes, quantum ex parte ipsius, reconciliauit, & pro omnibus satisfecit. sed hæ tres posteriores causæ pendent ex prima.

Sancti mediatores secundarij.

Sancti dumtaxat sunt *mediatores secundarij*; quia nec ex proprijs reconciliant nos Deo: (non enim ex ijs, quæ à seipsis habent, sed ex ijs quæ per indebitam gratiam acceperunt) neque omnes reconciliant; neque per modum solutionis, sed deprecationis. Rectè tamen dicuntur *mediatores*; quia vere intercedunt pro nobis deprecando, & diuina munera nobis impetrando. Sicut Moyses dicitur sequester & medius inter Deum & populum, Deuter. 5. quia pro populo ad Deum locutus est, & pactum Dei ad populum detulit. Sic Cyrillus Apostolos & Prophetas vocat mediatores lib. 12. thesauri c. 10. quicumque enim interuenit inter duos vt alter alteri reconcilietur, vel aliquid alteri ab altero impetretur, vel vt pactum inter eos ineatur, rectè dicitur mediator inter illos.

Non obscurari officiū mediatoris sed illustrari.

35 Neque hæc intercessio vllo modo obscurat officiū mediatoris Christi. Primo, Quia Angeli intercedunt pro nobis orando; imò etiam homines viui, vt ex Scriptura constat. & tamen hæc intercessio non obscurat illud. Secūdò, Quia Sancti adhibentur vt comprecatores, nimirum vt suas orationes nostris iungant: quod non potest vllo modo in iniuriam Christi cedere. Tertiò, Quia omnem vim interueniendi & impetrandi, quam habent, acceperunt ex meritis Christi, eiusque intercessione. vnde potiùs ad honorem ipsius cedit, quòd possint esse secundarij mediatores; sicut ad honorem primæ causæ cedit, quòd creaturæ sint causæ secundæ: nam ita efficax est Christi mediatio, vt non tantùm reconciliet, sed etiam reconciliatores sub se, qui virtute ab ipso accepta reconcilient, efficiat. in omni enim reconciliatione operatur Christi meritum vt prima causa moralis; sicut Deus in omni operatione creaturæ naturali quod valde notandum est contra hęreticos. Decet id etiam ordinem diuinæ sapientiæ, quæ inferiora per media disponit & ad perfectionem perducit. vide Diuum Thomam art. 11.

Christi meritū operatur vt prima causa moralis.

36 Petes, Quibus meritis nituntur Sancti pro nobis orantes, seu per quæ merita orant?

Quibus meritis nituntur.

Respondeo, Principaliter per merita Christi: quidquid enim nobis datur principaliter datur propter merita Christi, vt colligitur ex cap. 1. ad Ephes. *Qui benedixit nos omni benedictione spirituali in cælestibus in Christo.* Secundariò etiam per merita sua. etsi enim ex condigno compensata sint, ita vt nihil illis debeatur ex Iustitia; tamen ex amicitia multa eis deberi possunt: vt patet exemplis humanis. Itaque hæc merita sunt ratio secundaria beneficiorum Dei: nā Deus applicat se ad benefaciēdum nobis propter merita Christi, orationibus Sanctorum inductus. etsi enim Christi merita semper sint ratio principalis ob quæ Deus sua beneficia confert; tamen merita & preces Sanctorum sunt causa cur Deus hic & nūc se applicet & determinet ad hæc vel illa beneficia danda ob Christi merita. Vnde etiam Sancti veteris Testamenti solent orare per merita Abrahæ, Isaac, Iacob, Dauid, &c. Exodi 32. *Recordare Domini Abraham, Isaac, & Iacob seruorum tuorum.* Dan. 3. *Ne auferas misericordiam tuam à nobis propter Abraham dilectum tuum, & Isaac seruum tuum, & Israel sanctum tuum.* Psalm. 131. *Memento Domine Dauid*, &c. nempè vt propter hæc Deus hic & nunc se ad benefaciendum inclinaret. Sancti tamen in veteri Testamento inuocari non solebant vt in nouo; quia nondum erant in gloria vt possent nostras preces cognoscere, sicut neque illi, qui in purgatorio; quos ob hanc causam non solemus inuocare, vt colligitur ex D. Th. ar. 4. ad 3.

Merita Sanctorum sunt ratio secundaria.

37 Obijcitur Tertiò, Qui confugit ad Sanctos, videtur diffidere de Dei benignitate & Christi meritis; ergo.

Obiect. 3. Respon.

Respondeo minimè diffidere, sicut neque diffidit, qui hominis mortalis preces flagitat, nec Angeli diffidunt, quando pro nobis orant. etsi .n. sciamus Deum per se esse propensissimum ad benefaciendum, & Christi merita esse sufficientissima; tamen iudicamus nos indignos qui soli coram tanta maiestate compareamus; & non satis dispositos ad beneficia illius excipienda. vnde confugimus ad Sanctos vt nos veluti comitentur, nostrisque precibus suas iungant. qua in re Primò, Honoramus Sanctos. Secundò, Reueremur Dei maiestatem. Tertiò, Illa submissione nos disponimus ad faciliùs impetrandum. etsi enim Deus sit benignissimus, & Christi merita abundantissima, vt dictum est; tamen vult suam maiestatem & beneficia agnosci, nos ad ea disponi, & suos amicos honorari. vnde etiam vult vt ipsum oremus tum per nos, tum per alios, & maximè per Sanctos, idque vt ipsos honoret, & ostēdat quāti eos faciat. Ex quo fit vt per diuersos Sanctos, ad illorū inuocationem, diuersa miracula operetur, & beneficia diuersa conferat. Simile cernimus in rebus humanis. gratissimum enim est etiam clementissimis Principibus, vt Rei, quibus parati sunt indulgere, vtantur interuentu eorum, qui ipsis sunt charissimi, & sæpè non aliter volunt ignoscere, & per diuersa concedunt.

Cur Deus velit nos vti Sāctorū suffragijs.

DVBITATIO VII.

Vtrùm sit orandum pro omnibus.

D. THOMAS ART. 7. & 8.

RESPONDEO, Esse orandum pro omnibus, qui nondum sunt in termino, etiam inimicis nostris. ratio est, quia omnibus salutem desiderare, & quantū commodè possumus procurare debemus: ergo etiam a Deo petere, confirmatur ex Apostolo 1. ad Timoth. 2. *Obsecro primùm omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus.* hoc tamen non ita intelligendum quasi orare debeamus vt absolute omnes salui fiant, & nemo damnetur, hoc enim frustra & stultè oraretur: nam constat ex Scripturis contrarium euenturum. deinde nemo potest orare quod non potest sperare, hoc autem sperari non potest, nam spes supponit fidem, vel opinionem fieri posse vt res eueniat: nemo enim sperat aliquid, quod certò nouit non euenturum. Potest tamē id affectu simplici & inefficaci optari. Alio igitur sensu orandum pro omnibus. Primo, Quia nemo ab orationibus communibus excludendus, vt si quis sic oret, Dimitte nobis debita nostra, præterquàm Ioanni vel Petro: Libera nos a malo, excepto hoc vel illo: hoc enim est contra charitatem: vnde est præcepti hoc modo pro omnibus orare. Nec obstant imprecationes, quæ habentur in Scripturis, vt Psal. 68. *deleantur de libro viuentium, & cum iustis non scribantur.* & 108. multæ similes habentur, & alibi frequenter. hæ enim vel propheticè intelligendæ sunt, vt sint prædictiones, non imprecationes: vel in illis significatur conformatio voluntatis cum decreto iustitiæ diuinæ circa damnationem impiorum. vide D. Th. ar. 8. 38

Quo modo orandū pro omnibus.

Secundò, Quia nullus est in toto genere humano, pro quo laudabile nō sit specialim orare; etsi .n. in genere constet plurimos non saluandos, tamen id de nemine constat in particulari: vnde de nemine quamdiu viuit desperandū, quo fit vt etiam pro inimicis orandum sit, precando illis non quidem temporalia, vt honores, opes, vitam, (quæ sæpe rogare possumus ipsis adimi, si per ea noceāt, vt multis Scripturæ exemplis cōstat) sed quæ ad salutem pertineat æternam. Nemo tamen ex præcepto tenetur orare in

particulari pro inimico, nisi in extrema vel graui necessitate eius spirituali, quando præter orationem non se offert aliud remedium. tūc enim si aliqua probabilis spes sit per orationem subueniendi, tenemur. secus si moraliter spes sit nulla tenemur tamē ab orationibus communibus eos non excludere.

Certam prouidētia mēsuram adhibet Deus ad homines saluandos.

39 Tertiò, Quia orandus Deus pro omnibus in genere, vt omnes illuminet & ad salutem perducat, quātum ratio diuinæ prouidentiæ patitur. sicut enim Deus secundum certum prouidentiæ modum, quantum in se, vult omnes homines saluos fieri, nemine exceptò, idque etiam secundū illam prouidentiæ mensuram procurat, & Christus est mediator omnium: qui seipsum dedit redemptionem pro omnibus, excluso nemine; ita nos etiā omnium salutem optare, & pro omnibus orare debemus: videlicet vt neminem excludamus, & omnibus quantum statuta diuinæ prouidentiæ fert mensura, salutis auxilia conferri rogemus, etsi enim fieri nequeat vt secundum illam prouidentiæ rationem omnes simul salui fiant, hominum prauitate supposita: tamen multò plures, quam reipsa saluentur, facile salutem consequi possunt. Itaque vt quam plurimi ex omnibus saluentur, rogandum est. & hoc sensu orandum pro omnibus. non tamen est præcepti vt sic pro omnibus ores; præterquam in liturgia, de qua Apostolus loco notato loquitur, testibus Chrysostomo, Theophylacto, Occumeno.

40 Dixi *orandum pro omnibus, qui nondum sunt in termino, tam viuis quam defunctis*, quia hi omnes interdum auxilio egent, & spes est nostris orationibus iuuandos vt ad terminum perueniant: ceteri vel non egent, vt beati, pro quibus si quis oraret, indicaret eos beatos non esse: vnde illis iniuriam faceret, iuxta illud vulgatum, *Iniuriam facit martyri, qui orat pro martyre*; quod intellige de eo, qui iudicio Ecclesiæ martyr habetur. Vel spes non est fore iuuandos, vt damnati. Idem dicendum si de aliquo constaret ipsum reprobum esse; non enim possemus pro illius salute vel perseuerantia rogare: ut insinuat Diuus Augustinus lib. de correptio. & gratia cap. 15. quia spes non est illum adiutum iri.

Reprobus.

Cetera, quæ hic dici possent, uide apud Diuum Thom. art. 7. & 8.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm forma precandi, quæ horæ canonicæ vocatur, sit vtilis & retinenda in Ecclesia.

Horæ canonicæ.

41 HOras canonicas vocamus eas preces & laudes diuinas, quæ ex præscripto Canonum ecclesiasticorum in Ecclesia certis horis diu noctuque canuntur. eædem uocantur *officium ecclesiasticum*, quia Ecclesiasticorum munus est illas recitare.

Hæretici igitur huius temporis hanc formam reijciunt tāquam inutilem; sed ratione nulla, solo Ecclesiæ Romanæ odio, & cæco furore concitati. Idem olim fecerūt Vvaldenses, dicti pauperes de Lugduno, teste Ænea Siluio de orig. Bohemorum c. 35. & Vuicleff, teste Thoma Vualdensi tomo 3. c. 21.

Esse piam precādi formam.

Sed fide tenendum est, hanc formam precandi esse piā & salutarem, ac proinde in Ecclesia retinendam. Probatur Primò, Quia iam inde ab exordio Ecclesiæ semper fuit aliqua publica precandi & laudandi Deum forma, quæ etsi non fuerit ita completa, & in ordinem digesta vt posterioribus sæculis; tamen seruabat eamdem fere temporum distinctionem, & constabat ijsdem partibus principalibus. Clemens lib. 8. constit. Apostolicarum, c. 34. inter traditiones Apostolicas, Episcopo & Clero seruandas refert hæc; *Precationes facite manè, hora tertia, ac sexta, & nona, & vespere, atque ad galli cantum. Manè gratias agentes quod illuminaret nos, nocte sublata & reddita die. Tertia, quod ea hora Pilatus iudicium aduersus Dominum pronunciauerit. Sexta, quod ea hora in crucem actus sit. Nona, quod omnia mota & tremefacta sint, Domino crucifixo: quia horrerent audaciam impiorum Iudæorum & contumeliam Domini ferre non possent. Vespere, quod noctem dederit ad requiescendum à diurnis laboribus. Ad galli cantum, quod ea hora nunciet aduentum diei ad faciendum opera lucis.* Vbi notanda ratio, quæ in singulis horis dicendis est spectanda. vide Franciscum Turrianum in hunc locum. Hier. epist. 27. *Manè, hora tertia, sexta, nona, vespere, noctis medio, per ordinem psalterium cantabant.* loquitur de Monasterio Paulæ. Cassianus lib. 2. & 3. de Instit. cœnobiorum multa habet de canonico psallendi modo per distinctas horas, ostēditque per totum orientem & occidentem in vsu fuisse. Eiusdem consuetudinis meminit Basilius interrogat. 37. in regulis fusius disputatis. Beda in capit. 18. Lucæ, explicans quomodo oportet semper orare, sic ait; *dicendum eum semper orare, qui canonicis horis quotidie iuxta ritum Ecclesiasticæ traditionis psalmodijs, precibusque consuetis Dominum rogare & laudare non desistit; & hoc esse, quod Psalmista dicebat. Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo.*

Ratio singularum horarum ex D. Clemente.

42 Secundò Probatur, quia hæc forma precandi nihil continet quod non sit summe pium & salutare. continet enim omnes Psalmos, quibus nihil potest esse diuinius, vt qui dictati sunt a Spiritu sancto, & contineant breuiter omnia Scripturæ mysteria per modum laudis, vt ait Dionys. lib. de eccles. hierar. cap. 3. p. 3. Deinde Selectissima quæq; totius veteris & noui Testamenti. Tertio, Selecta Patrum documenta. Quarto, Præcipua quæque gesta Sanctorum. Quinto, Breues precationes, quas Collectas vocant, quæ fere a Summis Pontificibus compositæ fuere. Sextò, Hymnos aliquos a Patribus compositos. vnde merito vocatur *Breuiarium*: quia est compendium omnium prædictorum admirabile. Deinde non solum singula per se pia & salutaria sunt; sed etiam tam apte inter se connexa, suisque temporibus & festis accommodata, vt magnam sua varietate legentibus animi voluptatem & spiritalem consolationē adferant; vt vel hinc perspici queat, singulari Spiritus sancti directione ita disposita fuisse. quod verum esse deprehendet, qui singula attente considerauerit.

Quid contineat breuiarium.

43 Tertiò, Quia Ecclesia recitando horas canonicas, quodammodo semper orat, semper Deum laudat, semper memoriam diuinorum beneficiorum celebrat, semper gratias agit; & sic implet monitum illud Domini Lucæ 18. *Oportet semper orare, & numquam deficere.* & Apostol. primo ad Thessalonicens. quinto; *Sine intermissione orate.* & ad Ephes. quinto, *Implemini spiritu sancto, loquentes vobismetipsis in Psalmis, & Hymnis, & Canticis spiritualibus, cantantes & psallentes in cordibus vestris Domino, gratias agentes semper pro omnibus in nomine Domini IESV Christi, Deo & Patri.* Sic etiam imitatur Regium Prophetam, qui de se dicit Psalm. 118. *Septies in die laudem dixi tibi.* & , *Media nocte surgebam ad confitendum nomini tuo.*

Quo modo semper orat.

Quod *semper oret*, & *Deum laudet*, patet, quia cum nox constet quatuor internallis, quæ dicuntur *vigiliæ*, & dies similiter quatuor partibus, seu horis sacris, quarum crebra mentio est in Scripturis, singula internalla suas preces habent: nam pro prima, secunda, & tertia vigilia noctis, sunt preces nocturnæ, hæ vel tribus partibus constant, quæ nocturna dicuntur, vt in festis; (sicut enim quæque vigilia continet tres horas ciuiles, ita quodque nocturnum continet tres psalmos & tres lectiones: vt singulis horis singuli psalmi & singulæ lectiones respondeant) vel vno tantum nocturno, sed duodecim psalmorum, & trium lectionum, ita vt fere tribus nocturnis æquipolleat: vt in ferijs & festis simplicibus. Pro quarta vigilia sunt laudes matutinæ. Pro prima hora diei, quæ durat ab ortu solis vsque ad tertiam exclusiue, sunt preces primæ. Pro tertia, quæ durat a tertia vsque ad sextam exclusiuè, sunt preces tertiæ. Pro sexta, quæ durat à sexta diei vsque ad nonam, sunt preces sextæ. Pro nona, sunt preces nonæ. Pro vespera appetente, sunt preces vespertinæ. Pro initio noctis est completorium. Non tamen est necesse vt præcisè istis temporibus illæ preces dicantur: sufficit haberi respectum ad illa; & officium publicum, quatum commode fieri potest, illis temporibus accommodari. ita enim passim nunc habet recepta consuetudo; quæ rerum huiusmodi est moderatrix. melius tamen est hæc tempora præuenire in priuato officio, quam vlterius differre; vt passim Doctores notant. Imò si quis aduertat impedimentum occursurum, præsertim voluntarium, tenetur præuenire. si non sit voluntarium, (vt si febrim hora decima antemeridiana expectes)

expectes) quidam putant nō esse necesse præuenire: quod ego puto satis probabile; modò si impedimentum cesset ante duodecimam noctis, prætermissa recites.

DVBITATIO IX.

Quinam ad preces canonicas obligentur, & quanta sit hæc obligatio.

Clericos sacrorū ordinū teneri.

44 RESPONDEO & dico Primò, Tantùm tria hominum genera ad eos teneri, Clericos sacrorum ordinum, beneficiarios, & Religiosos ad chorum professos. est communis sententia Doctorum teste Nauarro, de horis canonicis c. 7. nu. 1. De Clericis sacrorum ordinum probant Doctores. Primò ex cap. 1. de celebr. Missarum, vbi dicitur, *Presbyter manè, matutinali officio expleto, pensum seruitutis suæ canendo primam, tertiam, sextam, nonam, vesperāque persoluat.* Verùm hic solùm agitur de presbytero, & quidem Parocho vel Rectore Ecclesiæ; vnde nihil probat de diacono vel subdiacono præsertim cùm obligationes sint strictè interpretandæ.

Secundò, Probant ex c. 9 Si quis presbyter. d. 29. Verùm ibi non tantùm agitur de Clericis ordinum sacrorum, sed etiā de alijs; nam loquitur de omnibus Clericis alicui Ecclesiæ deputatis, id est, qui habent beneficia in aliqua Ecclesia, ratione cuius ei debent seruire. Item loquitur de officio publico; quod fit in Ecclesia; iubetque *à Clero deponi eum, qui ad quotidianum officium Psallendi, matutinis & vespertinis horis non conuenerit.*

Tertiò. Probari potest ex capit. Dolentes. 9. de celebratione Missarum vbi Innocent. III. cum Concilio generali præcipit, *Prælatis & minoribus Clericis in virtute sanctæ obedientiæ, vt diurnum officium, nocturnum pariter & diurnum, quantum eis dederit Deus, studiosè celebrent pariter & deuotè.* Sed hic non exprimitur qui sint illi minores Clerici; & Concilium videtur loqui de officio publico.

Diaconi, et subdiaconi obligantur consuetudine.

45 Quartò, Probatur ex antiqua & generali totius Ecclesiæ consuetudine, qua non solùm presbyteri, sed etiā diaconi & subdiaconi censentur ad horas canonicas obligati. Itaque etsi nullus Canon scriptus extet, quo ibi obligentur; (vt insinuat Nau. sup.) tamen hæc consuetudo cùm vim legis habeat, sufficit. & meritò hi obligātur; quia per ordinem sacrum accipiunt in Ecclesia statum, qui ad cultum & laudes diuinas celebrandas est institutus; vnde ratione status obligantur præ ceteris in genere. Ne autem in incertum ferrentur, determinatæ sunt illæ laudes & preces in horis canonicis: & ita accedente consuetudine inuecta est obligatio. Neque liberantur hac obligatione ratione excommunicationis, suspensionis, interdicti, aut etiam realis degradationis. vt docet Nau. d. c. 7. nu. 17. & Syluest. verbo Hora quæst. 3. quia par non est vt ex delicto cōmodum referant, & soluantur vinculo obligationis præcedētis, præsertim cùm recitatio horarum illi pœnæ non repugnet. Idem dicunt aliqui de damnatis ad triremes, sed puto vsum esse in contrarium: tum quia satis habent afflictionis, dum vi in illo suspicio detinentur; tum quia animus rarò talibus ad orationem sequendum est comparatus; tum quia id cederet in dedecus ordinis ecclesiastici, si in illa hominum colluuie ostenderent suum statum.

Excōmunicati & degradati.

Clerici minores ad quas preces obligentur.

46 Clerici vero minorū ordinum, ratione sui gradus ad horas canonicas non astringuntur, quia nondum sortiti sunt statū inter Ecclesiæ ministros; possunt. n. matrimonio iungi. Quidam tamen putant eos teneri ad horas Beatæ Virginis, vel ad septem Psalmos, vel ad canticum graduum; sed certum est neque iure communi, neque consuetudine vniuersali eos ad aliquid horū teneri. Si tamen in aliqua diœcesi esset generalis consuetudo, quæ per modum legis sit recepta, ibi tenerētur; vt docet Medina C. de ora. quæst. 7. in fine. an autem sit alicubi talis consuetudo non constat. Sotus lib. 10. de iustitia, quæstio. 5. ar. 3. putat non esse. Imò nec Episcopum suo præcepto vel statuto posse introducere. Quod probari potest Primò, Quia quod Ecclesia vniuersalis relinquit liberum, non potest Episcopus particularis in sua Ecclesia facere præceptum, nisi in ea Ecclesia sit peculiaris ratio, quæ in proposito nō occurrit. alioquin facilè fieret vt nimiùm grauarentur subditi, si non solùm Pontifex, sed etiam singuli Episcopi possent onera perpetua imponere. Secundò, Quia omnes Ordines descendūt à Summo Pontifice in totam Ecclesiam: ergo ad illum solum pertinet disponere de functionibus & obligationibus, quæ ratione Ordinis imponuntur. Tertiò, Quia alioquin non posset seruari vniformitas, quæ tamen multùm facit ad Ecclesiæ decus & vnionem. Hinc etiam fit vt Episcopus non possit statuere de ætate vel temporibus ordinandorum, &c.

An Episcopus possit imponere.

Verùm etsi non possit onus perpetuum imponere, potest tamen præcipere ordinaro, vt bis, terve illas preces recitet; sicut ex causa potest aliquod ieiunium bis, terve in sua diœcesi imponere: hoc enim neque graue censeri potest subdito, neque per illud receditur a consuetudine vniuersali.

47 Petes, Vtrùm Clericus primæ tonsuræ vel minorum ordinum teneatur saltem ad Psalmum Miserere.

An ad Psalmum Miserere.

Respondeo, Probabile esse teneri, saltem sub peccato veniali, quia videtur esse consuetudo generalis, & Prælati vbique imponunt.

Contraria tamen sententia videtur verior; tū quia valdè pueri accipiunt tonsuram, quos non videtur Ecclesia velle sub peccato ad hoc obligare; tum quia plerique non agnoscūt hic vllam strictam obligationem, nec Doctores aut confessarij illam vrgere solent, tum denique quia si esset peccatum veniale semel omittere ob materiæ paruitatem, sequeretur esse peccatum mortale si quis semper omitteret, vel si vna volitione vellet omittere per hebdomadam, quia esset materia satis magna quæ ratio vim habet, si obligatio non est alligata diei, ita vt cum die expiret, sicut in horis Canonicis. Itaque etsi sit consuetudo vt dicatur, hæc tamen non est per modum legis obligantis. sed consilij ex decoro.

Dices, Iure naturali tenentur amplius orare, quàm laici: tum quia diuino cultui sunt addicti, tum quia fruuntur priuilegio clericali: ergo saltem tenentur ad aliquid indeterminatum.

An iure naturali teneantur ad amplius.

Respon. Ita sentiunt multi Doctores inter quos Paludanus in 4. d. 15. q. 5. art. 2. conclu. 3. & Nau. c. 7. de ora. nu. 14. vbi dicit *innumera peccata committi ab ordinatis prima tonsura, & quatuor minoribus. quia plerique non plus laudant Deum, nec amplius orant pro populo, quàm si ordinati non essent.* quæ sententia est probabilis. Sotus tamen, quem multi sequuntur, non vult eos teneri aliquo præcepto; sed solum ex decentia, quæ non obliget ad vllum peccatum: nō enim Ius naturæ dictat illos obligari, sed solum decens esse vt id faciant.

48 *De beneficiarijs* est communis sententia DD. vide Nau. c. 7. de or. nu. 27. ratio est, quia beneficium datur propter officium spiritale, quod vel totum vel magnam partem consistit in horis canonicis. sed de hoc dictum est sup. cap. 34. dub. 30. & 32.

Beneficiarij.

49 *De Religiosis ad chorum professis*, nondum ordinatis est communis sententia DD. Sed difficultas est, quo iure teneantur; non enim iure Canonico scripto, cum nullus Canon eā de re extet, vt Caietanus ait: nec iure naturæ, quia non pertinet ad essentiam Religionis. Neque ex vi voti, aut professionis, quia voto se ad hoc non astringunt. Nec tenentur ratione eleemosynarum, quibus viuunt; quia nō dantur cum hoc onere, sed vt viuant secundum suum institutum. Quòd si sit aliqua talis fundatio, ea Conuentum obligat, non singulos. Itaque solum videntur teneri præscripto regulæ, vel certe consuetudine vbique recepta. Idem dicendum de Monialibus choro mancipatis: vt docet Nauar. sup. num. 21. Caiet. tamen ver. Horæ canonicæ, de consuetudine dubitat; *Nisi*, inquit, *consuetudo eos obliget, de qua nihil scio) non tenentur ex professione.* Idem tenet Ioannes Medina q. 7. de oratione sub finem. vnde Petrus Arragon. q. 83. art. 11. putat non esse peccatum mortale, si bis terue priuatim officium omittant: quia hæc consuetudo orta est ex statuto regulari, quod ad peccatum mortale nō solet obligare. Certum tamen est nouitios non teneri; quia nondum firmiter diuino obsequio mancipati. neque etiam illos, qui non ad chorum, sed ad militiam vel ad alias functiones laicorum profitētur; vt sunt milites variorum Ordinum, & ij, qui dicuntur Conuersi; vt docet Nauarrus de horis canonicis, cap. 7. num. 22. & in Enchirid. cap. 25. numero 97.

Professi ad chorum.

50 *Fugitiuus.* Petes, Vtrùm Monachus fugitiuus vt eiectus teneatur, cùm a Monasterio non alatur?

Eiectus. Respondeo cum Nauarro num.20. fugitiuum teneri, quia potest redire; & par non est vt ex sua malitia, qua abest, commodum referat. eiectum tamen puto non teneri; (etsi Nauarro aliter videatur) quia suo arbitrio se non separauit, & non est in ipsius potestate redire. deinde videtur non esse consuetudo vt tales recitent horas, nisi sint in sacris. Ita Sotus.

51 Petes, Vtrùm Superior possit in hac obligatione ex causa dispensare? v.g. ratione studiorum aut negotiorum.

Dispẽsatio. Resp. Cùm hæc tota obligatio ex consuetudine pẽdeat, credo posse dispensare, quando causa subest sicut in alijs statutis, etiam obligatorijs, potest. Imò si in aliquo Ordine vel Monasterio est consuetudo vt professi nondum ordinati, in studijs versantes, vel alijs negotijs occupati, propter quæ choro interesse nequeunt, non recitent officium ibi non opus est dispensatione.

52 *An peccent lethaliter.* Dico Secundò, Supradicti ita obligantur, vt mortiferè peccent, si horas, vel semel absq; causa prætermittant. est communis sententia Doctorum. vt docet Nauarrus cap.7. num.5. Excipin Angelum ver. Hora.§.10.& Richardum, quem ille citat: hi dicunt non esse peccatum mortale eas omittere, nisi quis consuetudinem habeat omittendi, vel ex contemptu id faciat: quam sententiam non ausim dicere probabilem, quia est contra torrentem Doctorum. Imò Nauarrus cap.7. de orat. num.6. & alij, docent esse peccatũ mortiferum, si vel vna hora negligatur, v.g. tertia, sexta, nona, completorium. *Tertia pars vnius horæ.* Quòd autem idem Nauarrus & quidam alij volunt omissionem tertiæ partis vnius horæ, v.g. vnius Psalmi cum hymno, esse peccatum mortale, id sanè durum videtur. etsi enim vna hora sit materia grauis & sufficiens vt sub peccato mortali præcipiatur; non tamen inde sequitur tertiam eius partem talem esse; alioquin etiam tertia pars vnius Psalmi talis dicenda esset. Itaque etsi omittere sextam vel nonam integram, sit peccatum mortiferum, quia multæ preces omittuntur, non tamen sequitur mortiferum esse, si tertia pars sextæ vel nonæ omittatur. Ita tenet Angelus ver. Hora num.18. citans Palud.d.15.q.5.

An duplex peccatum. Ex dictis sequi videtur beneficiarium Ordinis sacri duplex peccatũ mortiferum admittere, omittendo officium, quia cõtra duas virtutes diuersas peccat. nimirum contra iustitiam, & cõtra virtutem religionis. Ratione.n. ordinis sacri, tenetur lege religionis. illæ enim preces ordinatis præcipiuntur tamquam officium religionis congruẽs eorum statui, & bono ecclesiæ, & hac ratione ad illas tenetur, etiam cessante quauis alia obligatione. Ratione verò beneficij tenetur lege iustitiæ, quia beneficium datur propter officium, & præbenda est veluti merces & stipendiũ illius operæ, iuxta modum supra cap.34. dubitatione 32. explicatum.

Contrariũ tamen tenet Henriq. lib.2. de pœniten. c.5. num.6. littera P. Quod ita probari potest: quia officium vnius diei, etsi in se, vt est opus religionis & cultus, sit notabile quiddam ad quod sub mortali obligemur, si præcipiatur: tamẽ non videtur ita notabile vt est materia iustitiæ, præsertim respectu Ecclesię cui est debitum. non.n. videtur notabili iniuria vel damno ecclesiam afficere, si semel officium prętermittat. ergo ex hac parte non erit culpa mortifera. sicut qui pro altero tenetur ieiunare ex promisso vel contractu, quia ab eo sustentatur, non peccat mortiferè, etiamsi semel ieiuniũ omittat, quia non censetur notabilis læsio in illo genere. Vnde seposito ecclesiæ præcepto beneficiarius præcisè ex contractu seu obligatione iustitię ad ecclesiam non peccat mortiferè semel horas omittendo. Si tamẽ sæpe omitteret, esset mortale, quia ex natura rei debita parua accumulantur, & efficiunt materiam magnam, sicut enim is qui quotidie debet facere Sacrum, nõ est damnandus peccati mortiferi, si semel vel bis omittat etiam absque causa. quia in illo genere nõ censetur graue damnum, aut grauis læsio. Fateor tamen beneficiarios in sacris constitutos grauius alijs ordinatis peccare; quamuis hic excessus non videatur mortalis.

Recitans cũ socio. Circa prædicta tamen aduerte, si cum socio alternatim recites, nõ censeri omitti quod per ipsum legitur; quia id cõmunione socij fit tuum, modò illud audias: & Ecclesia hãc rationem in officijs diuinis permittit, quia sic minore fatigatione, & attentiùs, & plerumque iucundiùs leguntur. Vnde hic modus etiam in recitanda corona B. Virginis, alijsque precibus, vbi vel plurimi sunt versiculi, vel eadem sæpissime repetenda, adhiberi potest: etiamsi ex præcepto aut voto ad illas sis obstrictus, vt si septẽ Psalmos pœnitentiales vel totũ Psalterium legere debeas; vt fuse probat Nauar. tract. de ora. c.10. nu.27. & rõ est, quia non minùs hic excitatur deuotio, & obtinetur finis orationis, & moraliter totum legi censetur. Hoc tamẽ intellige, nisi aliud exprese sit iniunctum; quod est rarissimum.

Vnde hic mos manarit. Introduxit hunc modum alternandi psallendi in suam Ecclesiam, nimirum Antiochenam, primus B. Ignatius; vnde sensim in totum orientem dimanauit. Causam dedit visio quædam cælestis, in qua Angelos sanctam Trinitatẽ *ἀντιφώνως*, id est, alternis vocibus collaudãtes audiuit, teste Socrate l.6. hist. c.8. In occidente verò primus S. Ambrosius eamdem rationem in sua Ecclesia instituit, teste Isidoro lib.1. de off. eccle. cap.7. quem reliquæ occidentis Ecclesiæ sunt secutæ. antea omnes simul canebant, nec erant in choros distincti.

Petes, Vtrum omittere omnes horas vnius diei, sit vnũ peccatum an multa?

53 *An omissio omnium sit vnũ siue multa peccatum.* Nau. c.7. nu.6. & multi alij docent esse vnum peccatũ, quia septem horæ canonicæ vna tantùm sunt oratio, vnũ officium diuinum.

Sed hæc ratio difficilis est, Primò, Nam singulæ horæ sunt distinctæ orationes, distincta officia, distinctis temporibus Deo soluenda, ad quorum singula obligamur sub peccato mortali: ergo singulorum omissio est distinctum peccatum mortale.

Secundò, Singulorũ recitatio est impletio præcepti, saltẽ virtute distincti: nam præceptum de dicendis horis implicite continet septem præcepta, quatenus septem opera distincta, & inter se minime connexa præcipiuntur. hinc fit vt possim implere præceptum de precibus primæ, etiamsi non impleam præceptum de horis tertiæ. præcepta.n. ex diuersis operibus præceptis multiplicantur: ergo singulorum omissio est distinctum peccatum mortiferum.

Tertio, Etiamsi sit vna volitio, qua volo omittere omnes horas; tamen virtute est septuplex, quia per eam septẽ distinctæ omissiones sunt volitæ, & ab ea procedunt: singulæ autem omissiones sunt distincta peccata externa. Vnde fit vt etiam in confessione explicandum sit quot horæ sint omissæ. Hanc sententiam insinuat Tabiena ver. Hora quæst.18.

54 *Causa excusantes.* Dixi, *Sine causa*, quia si causa iusta prætermittendi subsit, nullum erit peccatum, vt si absque notabili dolore capitis vel oculorum, vel simili molestia dicere nequeas; si periculum grauis mali incurreres, vt inter hæreticos; si concio vel alia functio publica prætermitti deberet, vel conuenienti modo fieri nequiret, nisi horæ omittantur. Itẽ si ob cæcitatem vel debilitatem nequeas dicere saltẽ maiorem partem, ad nihil teneris. si maiorem partem potes, teneris illam recitare. Ita Nau. de ora. c.11. nu.13. & seq. si ob infirmitatem non potes nisi ope socij, nec consueueris eo vti: non teneris: secus si consueueris. Non tamen excusatur quis, eò quod in studijs versetur, aut iter faciat. Vide Nauarrum in Enchir. cap.25. nu.100. & sequentibus, & tract. de oratione, cap.11.

DVBITATIO X.

Quo modo preces horariæ recitandæ.

55 RESPONDEO, Recitandas esse *studiosè & deuotè*: ita enim præcipitur in Concilio generali sub Innoc. III. *Districtè præcipientes in virtute obedientiæ, vt diuinum officium nocturnum pariter & diurnum, quantum eis Deus dederit, studiosè celebrent pariter & deuotè.* Et quamuis ibi videatur esse sermo de officio publico, idem tamen dicendum de eo, quod priuatim dicitur; quia est eadem ratio.

Quid requiratur vt studiosè. Vt *studiosè* celebretur, tria requiruntur. Primò, Vt absq; syncopa, (vt ait Glo.) id est, absque verborum omissione: vt fit, dum priora verba versiculi iunguntur vltimis, absorptis medijs. Secundò, Vt verba non mutilentur aut truncatim proferantur, abscissis quibusdam syllabis, præsertim vltimis. Tertio, Vt absque interruptione.

Quod

56 *Syncopatio.* Quo ad primum attinet, si sit valdè magna *syncopatio*, erit peccatum mortiferũ, maximè in officio publico; quia contra strictum præceptum Concilij in re graui. nisi enim esset res grauis, non præciperet in virtute obedientiæ. In officio priuato non facilè erit mortale, nisi sit enormis excessus; quo casu tenebitur etiam repetere. Si autem non sit magnus excessus, erit peccatum veniale, modo id voluntariè fiat. Si autem inuoluntariè, v.g. ex linguæ præcipitantia, balbutie, inolita consuetudine, quę corrigi nequeat, vel ob iustam festinationem; non erit peccatum.

De secundo, *Absorbere syllabas* non est nisi peccatum veniale; manet enim integra precum substantia, ita vt intelligi possit. Si inuoluntariè fiat, nullum peccatum est.

57 *Intermissio.* De tertio, *Interruptio quauis*, si fiat absque iusta causa, est peccatum; quia aliquam irreuerentiam continet; sed non videtur nisi veniale in officio priuato; manet enim substantia precum, etsi in medio cursu fiat aliqua intermissio. vnde etiamsi duret per vnam vel duas horas, non necessariò est repetendum quod antè recitatum est. *Interruptio non est peccatum mor.* Confirmatur, quia singuli psalmi, imò singuli penè versiculi per se suũ habent pondus & completam significationem; suntque per se vel precatio quædam, vel laudatio, vel sententia nõ habens necessariam cum alijs connexionem. Colligitur ex Caietano in Summa v. Quando horæ, §. Quoad quartum, vbi dicit, *In huiusmodi circumstantijs non incurri peccatum mortale sine contemptu; quia non spectant ad substantialia materiæ præcepti*. Idem censent multi viri docti ea de re consulti, & Peltanus lib. 3. de bonis operibus cap. 6. in fine quartæ assertionis, Lælius Zeccus in Summa c. 83. de officio diuino numero 10. dicit esse probabile, & citat Arragon.

58 Dices, Quando est magna intermissio, priora & posteriora non efficiunt vnam orationem, vnum officium diuinum, ac proinde ex illis partibus nõ constituitur officium primæ vel tertiæ, &c. Ob hoc argumentum, Nauarrus de orat. c. 6. nu. 75. putat esse peccatum mortale, nisi fiat cum animo repetendi priora. Idem insinuat Ioannes Medina, C. de orat. quæst. 16. art. 3.

Sed verius videtur quod diximus, quia non est de substantia singularum precũ vt continuentur. Secus est in formis Sacramentorum vbi requiritur moralis continuatio.

Ad argumentum Nauarri, Resp. Ex partibus vnius longæ orationis tempore seiunctis posse constitui, vnam orationem, vnum officium diuinum; sicut ex omnibus horis constituitur vnum officium diuinum, & ex multis confessionibus vna confessio, & ex multis disputationibus vna integra disputatio. Sicut enim declamatio, confessio, vel disputatio non desinit esse vna, eo quòd diuidatur in diuersa tempora, ita nec officium primæ, vel tertię amittit suam necessariam vnitatem per hanc diuisionem: quia illa magis consistit in integritate, quàm in continuatione.

Dixi, *Si fiat absque iusta causa*, quia si iusta causa subsit, nullum est peccatum; vt si voceris a Superiore, si ex officio vel mandato Superioris, vel charitate proximi occurrat aliquod opus faciendum, quod non potest commodè differri. Quando tamen huiusmodi impedimenta sunt præuisa, debent vitari quantum commode fieri potest; idque vel illa opera anticipando, vel horas alio tempore dicendo.

59 *Si animo repetendi intermittat.* Petes, Vtrùm si quis interrumpat officium animo repetendi iam lecta, satisfaciat, si posteà non repetat, sed solùm sequentia adiungat? Medina q. 16. de oratione art. 3. & Nauarrus suprà num. 73. docent illum non satisfacere, nisi priora repetat. Idem censent quotiescumque aliquis facit opus pręceptum animo non satisfaciendi obligationi præcepti. Probatur, quia is, qui debet mihi 100. non liberatur obligatione, si donet mihi 100. gratis, & absque animo soluendi debiti: ergo similiter qui debet aliquod opus ex præcepto, non liberatur obligatione, si faciat illud animo non implendi præceptum.

Sed verius est non teneri repetere; sufficit enim vt mutet propositum & adiungat cetera. Simili modo, qui die festo audiuit Sacrum animo non satisfaciendi præcepto, & audiendi aliud, potest mutare animum & non audire. Ratio est; quia opus præceptum, non est v.g. audire Sacrum animo implendi præceptum, sed simpliciter audire Sacrum attentè & deuotè. hoc autem fit, etiamsi fiat animo non implendi præcepti. Itaq. satisfactum est intentioni Ecclesiæ quoad rem præceptam: vnde nec incurret censuram non audienti positam. Ne tamen censeatur præceptum ipsum in animo cõtemnere, debet explicitè vel implicitè intendere ei obedire & satisfacere per hoc opus vel per aliud. vnde si expressè intendat non satisfacere per hoc opus, debet habere animum satisfaciendi per aliud: alioquin peccat contra præceptum, non quidem omissione operis externi, sed interno contemptu; quia non vult obedire præcepto; quamuis reipsa ei obediat, faciendo opus. illum autem animũ debet habere, quamdiu manet in priore proposito, quo vult non esse satisfactum præcepto, opere præcedenti. Itaque si mutet hoc propositum, non est necesse vt permaneat in voluntate operis iterandi; nec tenetur iterare: quia non amplius censebitur præceptum cõtemnere. Idem dicendum de precum repetitione.

Alia est ratio cum aliquid debitum est ex iustitia: tunc enim is cui debetur, ius habet in suum commodũ aliquid exigendi, quod Ius non extinguitur gratuita donatione. at cum aliquid solum est debitum ex pręcepto, non in cõmodum præcipientis, sed solius subditi, satisfit huic debito, si opus absolutè fiat: quia eo ipso, quo præstatur, obtinetur id, quod præcepto intenditur, nimirum bonum ipsius subditi. sed de hoc plura tract. de legibus dicenda. 60 *Discrimen inter debitũ obedientia & iustitia.*

Altera conditio est *Deuotè*. vt autem *deuotè* celebretur, duo requiruntur, *attentio*, & *reuerentia*, sola enim *attentio* non sufficit, nam oratio est actus religionis, ac proinde requirit reuerentiam aliud enim est orare, aliud attentè aliquid legere. Verùm magna difficultas est, qualis attentio, & qualis reuerentia requiratur. Vnde sit *Deuotè.*

DVBITATIO XI.

Quæ & quanta attentio requiratur in horis canonicis.

D. THOMAS ART. 13.

NOTANDVM est Primò. *Attentionem* in oratione posse esse multiplicem: alia enim est interna, alia externa. Externam voco, quæ est circa externam pronuntiationem & totius corporis cõpositionem; qua quis exterius se gerit in speciem orantis, abstinetque ab operibus exteris, cum quibus attentio interna consistere nequit. 61 *Attentio externa.*

Interna est, qua quis attendit animum ad Deum vel res diuinas, excitatque in se erga Deum reuerentiam. *Interna.*

Rursus, alia est circa verba, vt rectè pronuntientur: alia circa verborum sensum, vt mente percipiatur, & affectus illi applicetur: alia circa Deum, vt verba orationis ad ipsum dirigantur: alia ad id, quod petimus a Deo vel ad rem aliquam piam, per quam Deum laudari & affectum nostrum excitari cupimus. Denique quæuis ex his attentionibus potest esse vel actualis vel virtualis: item vel confusa vel distincta. *Attẽtio quadruplex.*

Notandum Secundò, In omni oratione Ius diuino naturali requiri attentionem & reuerentiam internam: qui enim cum Deo colloqui, à Deo aliquid petere, Deum laudare intendit, conuenienti modo id facere debet; sicut qui hospitem aliquem recipit, eum pro sua dignitate, quàtum commodè potest, tractare debet; alioquin nõ tam videtur illum honorare quam contemnere. Itaque etsi non tenear nunc orare, si tamen velim, & orem, teneor debitam reuerentiam & attentionem adhibere. Hinc fit vt omnis voluntaria distractio in propriè dicta oratione, sit aliquod peccatum: vt rectè docet Caietanus artic. 13. & Nauarrus capit. 25. num. 105. Hoc tamen peccatum non est nisi veniale, quando oratio est libera, vel saltem non obligatoria, nisi sub veniali: quòd si quis non tam intendat orare, quam pio exercitio, recitando precum verba, se occupare; non peccabit, etiamsi sponte alia cogitet, & sæpe orationem interpellet. 62 *Internam requiri.* *Distractio voluntaria quando peccatum veniale.*

Quando Iure diuino ad orationem obligamur sub peccato mortali; tunc voluntaria distractio erit peccatum mortiferum.

His positis, in quibus Doctores conueniunt, quæstio est, quando solum præcepto Ecclesiæ obligamur ad orandum.

Multi

Sententia quorundã. Non requiri attentionẽ internã.

63 Multi Doctores putant non requiri ex præcepto Ecclesiæ attentionem internam. vnde etsi quis interius sponte distrahatur, non peccare mortiferè, nec teneri repetere, modo integre omnia pronuntiet: & exterius, ijs rebus, cũ quibus interna attentio consistere nequit, non se occupet. Fundamentum huius sententiæ est, quia Ecclesia non potest præcipere aut vetare actus internos, sed solum externos. Itaque non præcipit internam attentionem, nec vetat internam distractionem, sed solum externam: vt cum quis exterius facit ea, quæ non patiuntur internam attentione, vt si fabuletur, scribat, pingat, &c. Ita Durand. in 4.d.15. quæst.12.nu.6. *Si euagatio*, inquit, *sit solùm secundùm actum interiorem, licèt sit temeraria & grauis, cùm sit ex proposito, fortè tamen non est peccatum mortale; nisi esset contemptus: quia Ecclesia non habet iudicare de actibus merè interioribus, & ideò non potest eam ponere sub præcepto. Vnde minister Ecclesiæ, si dicendo horas scienter cogitat aliud, non videtur transgressor præcepti Ecclesiæ, quantum est ex natura facti. Si autem euagatio mentis sit ex eo, quòd occupet se in actu exteriore, qui non compatitur secum attentionem orantis, tunc videtur esse culpa mortalis, & directè contra præceptum Ecclesiæ, quod habetur cap. Dolentes.* Idem ijsdem verbis docent Palud. eadem dist.q.5. artic.2. & D. Antoninus 3.p. tit.13.c.4.§.8. Idem §.7. pro hac sententia adfert Hostiensem, Vmbertum, Glossam, & Archidiaconum. Idem tenet Angelus verbo Hora. num.27. Rosella, & Tabiena verb. Hora, §.3. Syluester verb. Hora, quæst.11. Ioannes Medina, C. de orat.q.15. & multi alij recentiores. Hæc sententia non est improbabilis; tum ob rationem, qua mouetur; tum ob multos & graues Doctores, qui eam tenent, tum quia sic mitigatur nonnihil asperitas, quæ videtur esse in præcepto Ecclesiæ, dum dicitur sub peccato mortali ad singulas horas obligare.

Verius est requiri attentionẽ internam ex præcepto Ecclesiæ.

64 Contraria tamen sententia videtur verior & probabilior, videlicet requiri attentionẽ internam, adeò vt si quis interius sponte alienis cogitationibus se occupet, non satisfaciat præcepto Ecclesiæ de horis dicendis. hanc tenet Maior in 4.d.12.q.7. Caietan. hac quæst.8. artic.13. Sotus lib.10. de iustitia, q.5.art.5.conclus.7. Nauar. tract. de orat. cap.13.num.18.19.20. & plerique recentiores. Eadem videtur esse D. Thomæ in 4.d.5. quæst.4.art.2. quæstiuncula 4 ad 2. vbi dicit, *Si ad contrarium mens euagetur, etiam culpa mortalis erit.*

Probatur hæc sententia Primò, quia Ecclesia in Concilio Lateran. districtè præcepit, *vt officium diuinum celebretur studiosè pariter & deuotè*, vt patet cap. Dolentes: atqui *deuotio* consistit in actu interno, & requirit internam attentionem ad res diuinas. vnde Glossa, *Deuotè, quantum ad officium mentis.*

Dices, solum præcipi deuotionem externam, quæ sita est in eo vt quis se gerat in speciem orantis.

Contra Primò, Quia deuotio externa sine interna, non est deuotio, sed simulatio deuotionis; vnde qui sic orat, non potest dici deuotè orare.

Secundò, Quia vt satisfiat præcepto Ecclesiæ, non requiritur externa deuotio, v.g. externus habitus precantis genuflexio, &c. præsertim cum officium priuatim recitatur: nam sufficit deuotio interna.

Probatur Secundò, Quia Ecclesia præcipit Clericis verum actum orationis & laudis diuinæ: atqui ad talem actũ requiritur interna attentio & reuerentia, ergo simul præcipit internam attentionem. Minor probatur, quia oratio potissimum consistit in actu interno, vt docet Diuus Thomas; est enim colloquium cum Deo: vnde requirit attentionem & reuerentiam erga Deum. Confirmatur, quia qui exterius profert verba orationis absque animo orandi, verè non orat: sicut ergo requiritur animus orandi, ita etiam interna mentis attentio.

Ecclesia potest actum internum præcipere cõcomitanter

65 Tertiò, Probatur ex contrario fundamento; Ecclesia potest præcipere actus internos, præsertim si necessarij sunt vt actus externi sint actus virtutis; ergo potest præcipere internam attentionem & reuerentiam, sine qua actus exterior orationis non est virtutis opus.

Antecedens probatur Primò, Quia alioquin omnibus Ecclesiæ præceptis posset satisfieri per meram simulationẽ & hypocrisim. sic enim satisfaceret præcepto Ecclesiæ de audiendo Sacro, qui accederet animo carpendi vel irridendi diuina mysteria: & præcepto de annua confessione, qui confiteretur omnino fictè & absque consensu in absolutionem. quod sane videtur absurdum.

Secundò, Potestas Ecclesiæ præceptiua non extenderet se nisi ad externam disciplinam sanciendam, nec posset aliquid præcipere cum ijs circumstantijs, quibus vtile est ad salutem; quod etiam absurdum videtur: tum quia valde parua esset Ecclesiæ potestas, contra illud Domini, Mat.18. *Quidquid alligaueritis super terram, erit ligatum & in cælis.* tum quia omnis potestas gubernandi, si sit perfecta, potest præcipere vtilia ad suum finem: atqui finis, quem respicit potestas ecclesiastica, est salus animarum: sicut finis, quem intuetur potestas politica, est tranquillitas externa: ergo potest præcipere ea, quę ad hunc finem sunt opportuna, sicut potestas politica potest præcipere ea, quæ ad publicam tranquillitatem sunt conducibilia.

Tertiò, Sicut homo constat animo & corpore, & Christianus, qua talis, fide interna & professione externa; ita opus vtriusque vt perfectum sit, debet constare actu interno veluti forma seu anima, & externo, veluti corpore. opus enim externum quantumuis magnum, sine bona voluntate interna, est veluti cadauer seu corpus priuatum vita, & nullius momenti ad finem Christiani: atqui Ecclesia potest præcipere actum completum, & vt ita dixerim, animatum hominis Christiani: ergo potest præcipere actũ internum ad hoc necessarium. Confir. quia potestas præcipiendi debet habere iustam proportionem cum conditione præcipientis, & eorum, quibus præcipitur; sed horũ conditio est vt constent virtute interna, veluti anima, & professione externa veluti corpore: ergo potestas Ecclesię non solum ad externos actus, sed etiam ad internos, tamquam necessarios ad constituendum integrũ opus hominis Christiani, se extendit.

Ad argumenta sententiæ diuersæ.

66 Ad fundamentum contrariæ sententiæ. Respondetur Primò. Probabile esse, Ecclesiam posse quosdam actus internos etiam per se præcipere & vetare. tenet Adrianus quodlib.8. quæstione prima, & Albertus Pighius libro 6. de ecclesiastica hierarchia, capit.16. quæ sententia multis rationibus probari posset: sed id ad 1.2. quæstione 96. pertinet.

Quo modo possit præcipere actus internos.

Respondetur Secundò, Etiamsi Ecclesia nõ possit actus internos per se & solitarie acceptos præcipere, potest tamen eosdem præcipere quatenus sunt necessarij ad externos debito modo præstandos videlicet vt sint actus virtutum & idonei ad finem supernaturalem, sine vt fiat opus completum hominis Christiani. Itaque cum possit præcipere orationem & auditionem Sacri, potest etiam præcipere eam attentionem & reuerentiam, sine qua oratio & auditio Sacri non sunt actus religionis. sic cum possit præcipere confessionem annuam, potest etiam præcipere examen conscientiæ & internam contritionem, sine quibus confessio non est legitima.

Consectaria duo.

67 Ex hac sententia sequitur, eum qui recitauerit non animo orandi, sed legendi tantum aut edicendi, non satisfacere præcepto Ecclesiæ, ac proinde peccare mortifere; quia non orauit, nec laudauit Deum, quod tamen ei præceptum erat. oratio enim sine animo orandi, non est oratio. Similiter, si sponte distractus fuit, etsi animo orandi dixerit, quia non deuotè recitauit. Vnde vlterius sequi videtur, in vtroque casu teneri repetere, & nisi repetierit, non posse fructus percipere; quia opus præceptum non præstitit; præceptum enim erat vt deuotè recitaret. Ita Sotus, Nauarrus, & multi recentiores.

Recitãs absque animo orandi vel non deuotè.

Sententia quorundã probabilis.

68 Aduerte tamen, quosdam DD. huius sententiæ non improbabiliter opinari, eum, qui recitauerit animo orandi, etsi sponte distractus fuerit & mortifere peccarit, non teneri repetere; quia substantiam operis præcepti præstitit; deuotionem enim solum præcipi vt circumstantiam vt opus conuenienti modo fiat. sicut qui communicat indigne, satisfacit præcepto Ecclesiæ de annua communione; & qui reddit debitum ex odio, satisfacit obligationi iustitiæ. multoque minus teneri ad restitutionem fructuum: quia illi soli iubentur restituere, qui officium omiserunt, non qui negligenter vel distractè dixerunt. Ita Toletus lib.2.c.12. & Medina C. de orat. quæst.16.

Attētio ad verba an sufficiat.

69 Petes, Vtrum attentio ad verba sufficiat?

Caietanus verbo Horæ, §. Quoad tertium, enumeratis quatuor supradictis attentionibus, ait quamuis ex illis sufficere. Idem sentiunt ferè ceteri Doctores. Sed hæc sen-

sententia nisi explicetur, non videtur differre à sententia eorum, qui non requirunt attentionem, nisi externam: si enim attentio ad verba sufficit, nõ opus est attentione interna; nisi alias periculum sit in verbis errandi. Deinde videtur esse contra D. Thomam, qui hoc art. 13. expresſè ait *maximè necessariam esse attentionem circa finem orationis, id est, circa Deum, & ea, quæ à Deo petuntur.*

Resp. Resp. Attentionem ad verba sufficere, supposito animo orandi & vacandi Deo: hic enim animus includit attentionem quamdam, saltem confusam ad Deum. qui enim vult orare, hoc ipso etiam censetur velle attentionem & reuerentiam debitam adhibere. Confirmatur, quia oratio est *colloquium cum Deo, & petitio decentium à Deo:* atqui colloquium & petitio postulat attentionem saltem confusam ad eum, quicum colloqueris, & à quo petis: & vt verba ad ipsum cum reuerentia dirigas. Sic intellige prædictos DD. Itaque requiritur attentio, saltem confusa ad Deum, & ad verba, eaque sufficit. Vnde si quis cum hac posset simul ad alia attendere, (sicut illi, qui ternas, quaternas, vel plures simul epistolas dictant) satisfacere præcepto Ecclesiæ, nec peccaret mortiferè. vt docet Nauarrus de oratione c. 13. num. 23. peccaret tamen venialiter ob irreuerentiam.

Attētio confusa ad Deū & ad verba.

70 Perfectissimus tamen modus recitandi horas est, quo ita recitas, vt sensum verum Psalmorum, & ceterorum percipias, illique affectum vbique accommodes. Proximus est, vt dum sensum non assequeris, interea aliquid pij de diuinitate vel humanitate Christi mediteris; nā vt rectè Caietanus art. 13. docet, licitum est dum sacra verba pronuntiantur aliquid pij meditari: non enim opus est circa verba attendere, nisi quantum opus vt in illis non erretur. Tertius & infimus est, quādo nec sensum percipis, nec aliquid pij distinctè meditaris, sed solùm das operam vt sacra verba cum reuerentia in Deum pronunties, referendo mentem in genere ad sensum Ecclesiæ; nempe intendendo singula accipere in eum sensum, quo Ecclesia intelligit, & ea à Deo petere, quæ ipsa in illis petit, & ijs laudibus illum celebrare, quibus ipsa celebrat.

Varij modi recitādi preces.

Hinc patet facile esse præcepto Ecclesiæ in hac re satisfacere; quia nihil aliud requirit, quàm vt animo orandi & laudandi Deum, illa sacra verba recitemus, ad ipsum ea dirigendo, nec quidquam prophanum sponte voluamus animo; quod attentionem necessariam ad verba & reuerentiam in Deum excludat.

Facilè est præcepto Ecclesiæ satisfacere.

Dico *Sponte*, quia si quis distrahatur inuitus, seu nō aduertens se distrahi, non peccat, quod enim non est voluntarium, non potest esse peccatum.

Nec obstat, quòd tunc in illa oratione non videatur es-
71 se attentio; quia etsi non sit actualis attentio, est tamen virtualis, quæ sicut in omni alio opere, ita etiam in oratione sufficit. Censetur autem ibi esse virtualis attentio, ratione propositi, ex quo illa oratio est inchoata & continuata. cùm enim ex intentione attentè & reuerenter orandi processerit, hoc propositum censetur manere per totam orationem, nisi expresſè vel implicitè reuocatum fuerit. Expresſè reuocatur, si expresſè nolis ampliùs attendere. Implicitè, si aduertens tuas distractiones, negligas mentē reuocare. tunc enim quod post hunc neglectum recitas, non ampliùs sequitur ex primo illo proposito attentè orandi; sed alio, negligenter. Si primum propositum nullo modo reuocetur, vel si reuocatum instauretur, manet per totam orationem, quæ ex illo sequitur. quandocumque enim multæ actiones longa serie ex aliqua intentione sequuntur, illa intentio virtute per omnes illas actiones manere censetur, vt 1. 2. quæst. 1. ostensum est. vnde patet etiā attentionem virtute manere; si enim propositum attentè orandi manet; etiam attentio in illo proposito tamquam in sua causa manet. Vbi tamen aduertendum est, non esse necessarium vt quis semper initio officij distinctè proponat recitare attenter & reuerenter; sufficit vt in genere ve-
72 lit dicere officium more consueto. sicut ad alias actiones, quas ex habitu & consuetudine obimus, inchoandas sufficit confusa apprehensio & generale propositum faciendi opus consuetum: cùm enim hæc consuetudo orta sit ex multis actibus distinctis & perfectis; id quod ex ea posteà agitur, ex vi præcedentium actuum fieri videtur.

Quo mō sit virtualis attentio, dum animus distrahitur.

Sufficit vt confusè proponat.

DVBITATIO XII.

Quæ formula in horis canonicis seruanda, & quibus temporibus recitanda.

RESPONDEO & dico Primò, Omnes, qui ad horas canonicas obligantur, tenentur eas recitare iuxta præscriptum Breuiarij Romani, iussu Pij V. editi: exceptis Capitulis & Conuentibus, qui iam à ducentis annis ante editionem illius alio vsi fuerunt. habetur expresſè in Bulla Breuiario præfixa, vbi id præcipitur; & additur, *eos nisi hac sola formula satisfacere non posse.* 73

Breuiariū Romanum

Vbi Notandum est Primò, Eos, qui alio Breuiario à ducentis annis sunt vsi, (vt sunt multæ illustres Ecclesiæ, & Ordines Regularium, vt Dominicani, Carmelitæ, Carthusiani, Benedictini) non teneri ad acceptandum Breuiarium Pij V. qui verò minore tempore teneri; etiamsi eorum formula à Sede Apostolica fuisset approbata; quia Pontifex absolutè omnia abrogat, quæ ducentos annos non habent.

Qui non teneantur acceptare Breuiarium Pij V.

Notandum Secundò, Permitti Capitulis, quorum Breuiarium ducentos annos antecedit, vt cum Romano illud commutent, si tamē Episcopus & vniuersum Capitulum consentiat. In Monasterijs tamen exemptis non requiritur consensus Episcopi, sed sufficit Capituli, & Prælati. Hinc sequi videtur, beneficiarios & Regulares illius Ecclesiæ, quæ Romanum nondum admisit; & suum legitimè retinet, non posse etiam dum priuatim extra chorum recitant, sequi Romanum: quia quisque suæ Ecclesiæ se conformare debet. vt docet D. Thomas quolib. 6. artic. 8. & colligitur ex capit. De his. 13. & capitulo 14. Placuit. d. 12. vbi statuitur, *vt omnes Clerici & Ecclesiæ Prouinciales eumdem in psallendo modum teneant, quem Metropolitanam habere cognouerint.* Confirmatur ex Clementina Dignum, de celebrat. Missarum, vbi Concilium Viennense indulget Clericis & Religiosis habitantibus cum Episcopis & Cardinalibus, vt loco sui officij recitent officium sui Prælati: ergo seposita dispensatione tenentur ad officium suæ Ecclesiæ. 74

An priuatī licitū Pij V.

Nihilominus contraria sententia est probabilis, videlicet posse priuatim Romanum Breuiarium ab illis recitari. Primò, Quia nulla est necessitas, nec vllum Ius expressum, cur priuatim teneantur se magis conformare Ecclesiæ particulari, quàm Ecclesiæ Romanæ, quæ est mater omnium Ecclesiarum, & cui omnes conformari expedit. Secundò, Quia Pius V. etsi insinuet in Bulla, non esse mutandum officium publicum ducētorum annorum absque consensu Episcopi, & Capituli; nihil tamen dicit de priuato: tacitè ergo permittit illud mutari. Tertiò, Quia iam passim dicitur esse talis consuetudo; idemque licitum esse docent multi recentiores. Nec obstant in contrarium adducta; nam cap. De ijs & cap. Placuit, loquuntur apertè de officio publico, non de eo, quod priuatim dicitur. Clement. Dignum, permittit non tantum vt dicant Romanum, sed etiam quoduis aliud, quod Cardinalis vel Episcopus, cui cohabitant, recitat; quod sine hac indulgentia non licuisset.

Probabile est licere.

Tertiò, Qui nullum habent beneficium, sed titulo patrimonij sunt ordinati, secundum Nauar. cap. 25. nu. 107. quoduis Breuiarium approbatum legere possunt, quia possunt se cuiuis Ecclesiæ conformare. Sed verius puto teneri ad Romanum, quia in Bulla Pij V. non videntur excepti. non enim sunt insiti alicui Ecclesiæ particulari, cuius vsus sit ducentorum annorum. 75

Quartò, Eos, qui officium nouum Pij V. legunt, non obligari diebus in rubrica præscriptis ad horas parua B. Virginis, nec ad officium defunctorum, nec ad Psalmos pœnitentiales, aut graduales; vt expresſè habetur in Bulla. si tamen in Ecclesia iam erat cōsuetudo vt officium B. Virginis in choro diceretur, vult Pontifex hanc consuetudinem in suo vigore permanere: quod intellige, quo ad illos dies, quibus secundum rubricas Breuiarij noui est recitandum, non aliter, vt etiam notauit Petrus Arragon. quæst. 83. artic. 11. decet enim vt rubricæ proprij Breuiarij seruentur. Vnde si alicubi talis consuetudo erat recepta instar legis, sub peccato mortali obligantis, etiam nunc post nouum Breuiarium obligabit. Secùs de consuetudine officij defunctorum, & cet. Quicumque tamen fidelium 76

Horæ paruæ D. vir. etiam defunctorum &c.

Indulgētia recitātibus.

delium diebus in Breuiario præscriptis legerit officium B. Virginis, vel defunctorum, consequetur indulgentiam 100. dierum de pœnitentijs iniunctis; qui Psalmos pœnitentiales, vel graduales, 50. dierum, idque toties, quoties id præstiterit, vt ibidem habetur. quod valde notandum. Qui verò officium Romanum vetus legunt, ij sub peccato mortali tenentur etiam ad officium B. Virginis ex consuetudine, vt quidam Doctores affirmant. Sed non puto hanc consuetudinem apud omnes tam strictè receptam: satis n. constat plurimis locis id non fuisse seruatum. Vnde spectanda est consuetudo Ecclesiarũ, & quo modo ea cēcatur ibidem recepta; vt indicat Syluester v. Hora q.5.

77 *Mutatio officij non est peccatum mort.*

Quintò, mutationem officij etiam dedita opera, non esse peccatum mortiferum; vt si loco officij de feria, dicatur de sanctissima Trinitate, vel de venerabili Sacramento, vel de B. Virgine aut contrà loco officij de festo, dicatur de feria. Ita Caietanus verb. Horæ cap.2. Syluest. ver. Hora num. 15. & alij passim. & Azorius lib.10. Institut. moral. cap.10. dub.1. dicit hanc esse communem omnium sententiam. Nec refert etiamsi sit beneficiarius vel Religiosus, etsi Angelus hos excipiat. ratio est, quia id, quod Ecclesia primariò præcipit, est vt septem horæ canonicæ quotidie recitentur. vt autem dicatur de hoc vel illo festo, hac vel illa forma, solum pertinet ad modum & circumstantiam secundariam officij, quæ non est tanti momenti. Itaque substantia præcepti seruatur, quodcumque officium Breuiarij concessi dicatur. Vnde qui etiam prudens omisso proprio aliud recitauit, non tenetur repetere, vt rectè Syluester suprà. quia quæ ad substantiam legis pertinent, etsi cum peccato veniali, iam impleuit. multo minus tenebitur, si per inaduertentiam mutauit.

Valde tamē laudabile est repetere vel totum officium, si aliud per errorem vel sponte recitatum est; vel saltem ea, quæ ad proprium officium pertinebant; etiamsi solùm esset hymnus, vel antiphona, vel lectio aliqua.

78 *Tempus.*

Dico Secundò, Quod ad tempus attinet, in officio publico seruanda est consuetudo recepta; in priuato, etsi laudabile sit vt singulæ horæ suis temporibus & interuallis orentur; tamen ad vitandum peccatum mortiferum sufficit vt recitentur eo interuallo, quod est inter medium noctis præcedentis & sequentis: qui enim interea temporis horas recitauerit, siue initio, siue in medio, siue in fine, satisfacit substantiæ præcepti.

Vbi Notandum est primò. Ex consuetudine licitum esse recitare preces nocturnas & laudes pridie ad vesperam; 79 vt Caietanus, Nauarrus, & alij docent. imò etiam ante solis occasum. nempe post tempus vesperarum & completorij; vt docet Diuus Thomas quodl.5. art.28. vnde vbi hæc absolo uta sunt in Ecclesijs hora quarta pomeridiana, licitum erit priuatim nocturnum officium sequentis diei inchoare. huic laudes adiungi vel seiungi & in alterum diem differri possunt. Paruæ horæ non possunt dici pridie, sed solum post mediam noctem. possunt tamen omnes vsq; ad vesperas exclusiuè ob aliquam honestam causam recitari manè, teste Nauarro; imò si causa iusta adsit, etiam vesperæ adiungi possunt, teste Caiet.; quod apertè habetur cap.1. de celebratione Missarum, supra citato; vt si instaret profectio, vel alia longa occupatio, vel amicorum interpellatio, imo maior quies & deuotio, posset legitima causa censeri, vt notat Caietanus.

Preces matutinæ & laudes vespere.

Paruæ horæ, quando.

Est tamen peccatum veniale, si vltra iustum tempus absque causa differantur.

Notandum Secundò, Non esse peccatum mortiferum mutare ordinem horarum, vt si prima dicatur ante laudes, 80 vel vesperæ ante primam; quia ordo horarum extra chorum nō est sub præcepto, nisi secundariò & tamquam circumstantia minoris momenti. vnde etiam facilè datur iusta causa mutandi, vt si a viro graui mutteris ad recitandas horas posteriores; vel si in choro dicantur, & tu priores nondum persolueris. Ita Toletus lib.2. cap.13.

Mutatio ordinis precũ.

Notandum Tertiò, Non esse etiam peccatum mortiferum facere Sacrum ante preces nocturnas, seu matutinũ, 81 iuxta Sotum lib.10. q.5. art.4. quem sequuntur multi recentiores, Victoria, Canus, Mantius, Peona, Henriquez: vide ipsum li.9. de Missa c.24. nu.7. quia nihil iure de hoc præceptum, nec consuetudo contraria est recepta sub peccato mortali: non enim est vlla necessaria connexio aut dependentia sacrificij ab illis precibus, vt idcircò debeant præcedere. & sane mirum esset inuersionem illius ordinis esse peccatum mortiferum, cum nec ipsæ horæ inter se tam necessarium ordinem habeant. Vnde ex causa rationabili poterunt interdum postponi sacrificio absq; omni peccato, vt docet Fumus v. Missa num.3. & Petrus Arragon. 2. 2. quæst.83. art.12.

Sacrũ ante preces matutinas.

CAPVT XXXVIII.

De Sacrificio, & Adoratione.

Constat 4. Dubitationibus.

SEQVVNTVR actus externi Religionis, inter quos primum locum obtinent *Sacrificium & adoratio* his enim manifestissimè cultus defertur: *sacrificio* per rem externam, *adoratione* per corporis gestum. *Sacrificio* affines sunt *oblationes & primitiæ*, de quibus etiam breuiter aliquid dicemus.

DVBITATIO I.

Quid sit adoratio.

1 *προσκύνησις.*

NOTANDVM Primò, *Adorationem* Græcè dici *προσκύνησιν* quasi dicas ad osculationem, a *κυνέω*, quod idem est quod *κύω* osculor, vt ex Homero constat. solent enim antiqui venerari homines & deos, osculando genua, vel caput, vel humeros. Hebræi aliquando exprimunt per verbum sachar, quod se incuruare significat, a verbo necar aliquando per tehar, quod seruire. Hinc factum est vt 70. & scriptores sacri noui Testamenti *adorationis* actum sæpè exprimant per verbum *δουλεύειν*, & *λατρεύειν*, (quæ significant idem quod seruire) secuti Hebraismum.

Notandum Secundò, Omnia hæc nomina esse communia Deo & creaturis, & quemuis cultum honorarium, siue 2 is religiosus sit, siue politicus, significare. aliquando enim significant honorem, qui tribuitur hominibus vel Angelis: nam Genes.18. Abraham *adorauit in terram Angelos*. & Gen.19 Loth *adorauit Angelos* pronus in terram, 3. Reg. 1. *inclinauit se Bethsabee & adorauit Regem*. & infra, *Nathan adorauit Regem pronus in terram*. & alibi sæpe. quibus locis apud 70. est *προσκυνῆσαι*, Hebraic. ischoth. Eadem alibi significant honorem diuinum. Exo.20. ver.5. *non adorabis ea* 70. *οὐ προσκυνήσεις*. Hebrai. sachaiu. Sic Matth. 4. *Adorano & προσκυνήσεις*, accipiuntur pro cultu diuino. Pari modo *δουλεία* aliquando accipitur pro cultu diuino; ad Galat.4. *ijs, qui non sunt natura dij seruiebant*, Græce *ἐδουλεύσατε*, aliquando pro cultu & obsequio humano. ad Gal.5. *per charitatem seruite inuicem*; Græce *δουλεύετε*. sic *λατρεύειν* apud prophanos significat obsequia seruilia obire, famulari, & serui iter aliquem colere; (vt ex Hesychio & Suida patet) tamen in nouo Testamento, & (exceptis duobus vel tribus locis) etiam in veteri semper accipitur pro cultu, qui Deo debetur. Vide D. Augustinum lib.10. de ciuit. c.1. & Ludouicum Viuem ibidem.

Nomina cultũ significātia sunt communia Deo et creaturis.

δουλεία.

λατρεύειν.

Ex his patet, quando in Scripturis, vel Patribus inueniuntur 3

nitur nomen *adorationis* vel *cultus* vel *seruitutis*, vel aliud equiualens, ex subiecta materia & circumstantijs iudicandum verùm accipiatur pro cultu diuino, an pro inferiore; nam nomina ipsa per se generalia sunt & nunc sic, nunc aliter vsurpantur: quod est valde notandum contra hæreticos.

4 *Adoratio generatim.*

His positis, *Adoratio* dupliciter accipitur, Primò, Generatim, vt complectatur etiam sacrificium & oblationē. Sic Ioan. 4. *Venit hora quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis Patrem*; nempe per sacrificium. nā de loco, vbi Deo sacrificium offerri deberet, quærebat Samaritana: de eo enim erat quæstio inter Iudæos & Samaritas. sic sæpissimè accipitur in Scripturis.

Speciatim.

Secundò, Propriè, & sic nihil est aliud quàm *honor externo corporis gestu exhibitus*, vt genuflexione, capitis apertione, inclinatione, osculo manus & pedum, corporis in terrà prostratione, &c. his enim & similibus modis alios honoramus; testamur enim nostram submissionem & alterius excellentiam. Itaque *adoratio* propriè consistit in externo illo gestu, quatenus est signum internæ æstimationis, reuerentiæ & submissionis erga alterum, & consequenter illius quoque excellentiæ.

5 *Omnis externa adoratio per se adiaphora.*

Notandum est, etiam omnem externam *adorationem* secundùm se esse adiaphoram, & posse tam creaturis quàm Deo exhiberi: nam genuflexio, & totius corporis in terrà prostratio, (quæ summæ videantur adorationes) etiam hominibus exhiberi solent; vt ex Scripturis patet, Genes. 43. & 50. 3. Reg. 1. 4. Reg. 4. Actor. 10. Itaque a sola intentione pendet, quòd per hæc, ista vel illa honoris species deferatur. si enim externa illa submissionis nota intendas te alteri submittere tamquam Deo, & testari eius diuinitatem, erit cultus latriæ; si vt amico Dei, erit douliæ; si vt viro sapienti, potenti, erit obseruantia politica. Vnde idē actus externus, quatenus successiue potest procedere a diuersa intentione, & accipi vt signum diuersæ excellentiæ in honoratis, & diuersæ æstimationis, reuerentiæ & submissionis in honorante, potest successiue esse actus latriæ, douliæ, & obseruantiæ politicæ.

DVBITATIO II.

Quid sit sacrificium propriè dictum.

6 *Hæreticorū sententia.*

HAERETICI vt excludant vnicum & verum Ecclesiæ sacrificium, ita rationem sacrificij explicant, vt vel omne opus bonum, vel saltem omne id, quod Deo offertur, velint esse propriè dictum sacrificium. vnde Philippus Melanchthon in locis communibus tit. de sacrificio eucharistico, *sacrificiū* dicit *esse omne opus, quod Deo reddimus, vt eum honore afficiamus*. & Caluin. lib. 4. Institut. cap. 18. §. 13. 16. 17. omnem oblationem, etiamsi nulla fiat circa illam immolatio, vult esse verum sacrificium. Idem ferè docent alij hæretici, vt refert Gregorius a Valentia apol. de sacrificio Missæ, & Bellarm. lib. de Missa cap. 2.

7 *Non omne opus bonum est propriè sacrificiū.*

Sed certum est, & fide tenendum, neque omne opus bonum, neque omnem oblationem esse verum & propriè dictum sacrificium.

Prior pars probatur Primò, Quia apud omnes Gentes sacrificium est aliquod opus speciale, cuius laus in eo sita est, quod per illud colatur diuinitas. nam vt D. Augustinus lib. 10. de ciuit. cap. 4. ait: *Nemo vmquam sacrificandum censuit, nisi ei, quem aut Deum sciuit, aut putauit, aut finxit.* hoc autem non conuenit cuiuis operi bono, vt ieiunio, eleemosynæ; hæc enim per se nullum cultum præ se ferunt, sed solùm castigationem carnis, & beneficentiam in proximum.

Ad sacrificiū requiritur sacerdos & altare.

Secundò, Quia ad sacrificium requiritur sacerdos, & altare. *Sacerdos* quidem, quia offerre sacrificium est propriū munus sacerdotis, vt constat ex Apostolo ad Hebr. 5. *Omnis Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his, quæ sunt ad Deum, vt offerat dona & sacrificia.* Hinc Ozias Rex, cùm non esset sacerdos, & sacrificium offerre vellet, a Deo punitus fuit, quia officium sacerdotibus proprium vsurpauit, 2. Par. 14. & Saul ob eamdem causam à Deo reiectus & priuatus regno, 1. Reg. 15. Idem Confirmatur ex nominum affinitate; nam apud Latinos sacrificus & sacerdos idem valent: & apud Græcos *ἱερεύειν* sacrificare, dicitur ab *ἱερεὺς*, quod sacerdotem significat: vnde perspicuum est, sacrificare esse proprium sacerdotum.

Altare requiri constat, tum vsu omnium Gentium: tum ex Scripturis, vbi, altaria non leguntur erecta, nisi ad vsum vel ad significationem sacrificij. nam etiam illud filiorum Rubē & Gad, de quo Ios. 22. erectum fuit ad sacrificium, non quidem vt in illo offerretur; sed vt per illud posteritati significarent se habere ius offerendi sacrificij cum reliquis tribubus, quæ transierant Iordanem: tum denique quia altare nomen habet a sacrificio, apud Græcos & Hebræos; Græcè enim altare dicitur *θυσιαστήριον* à *θυσία*, quod sacrificium significat: & Hebraice altare dicitur misbæth, à nisbi, quod sacrificium denotat.

Tertiò, Si omne opus bonum esset sacrificium, omnis homo iure naturæ propriè esset sacerdos; quia iure naturæ obligatur ad opera bona; atqui id est absurdum & contra commune iudicium generis humani. sic enim nascentur sacerdotes, non consecrabuntur, & fœminæ sacerdotes erunt.

Dices opus bonum esse sacrificium, non quidem per se, sed vt fit ad honorem Dei; sic enim est cultus Dei.

Respondeo Primò, Nihilominùs sequitur hominem iure naturæ esse propriè sacerdotem; quia Deum bonis operibus colere debet. Secundò. Hinc solum conficitur, omne opus bonum a virtute Religionis imperari posse, & ad finem sacrificij (qui est honorare Deum) dirigi: esse autem imperatum a tali virtute, nihil ponit in actu externo, sed tantum insinuat ipsum ab effectu latriæ procedere; quòd non sufficit vt fiat propriè actus Religionis (sicut adoratio, laus, votum, iusiurandum) cum non ideò speciem cultus præseferat: multo minus sufficiet vt sit sacrificium quod perfectissimum cultum continet. 8

9 *Obiectiones.*

Nec obstat quod cōtritio, eleemosyna & quoduis opus iustitiæ, in Scripturis vocetur sacrificium; Psalm. 50. *Sacrificium Deo spiritus contribulatus.* & Psalm. 4. *Sacrificate sacrificium iustitiæ.* Ad Hebr. vlt. *Beneficentiæ & communionis nolite obliuisci, talibus enim hostijs promeretur* (Græcè *εὐαρεστεῖται*, *placatur*) *Deus*: quia nomen sacrificij ibi largè sumitur pro omni opere, quod instar sacrificij Deum placat & conciliat. Vide Chrysostomum in Psal. 95. vbi decem genera talium sacrificiorum enumerat. Primum, Sacrificium martyrij. Secundum, Deprecationis. Tertium, Iobilationis. Quartum, Iustitiæ. Quintum, Eleemosynæ. Sextum, Laudis. Septimum, Compunctionis. Octauum, Humilitatis. Nonum, Prædicationis. Decimum, Beneficentiæ in Sanctos. Quando strictè & propriè accipitur, à bonis operibus distinguitur, 1. Reg. 15. *Melior est obedientia quam victima.* Osc. 6. *Misericordiam volo, & non sacrificium.* Psalm. 50. *Si voluisses, sacrificium dedissem.* Vide Melchiorem Canum lib. 12. de locis, cap. 13. Rursus non obstat illud Augustini lib. 10. de ciuitate capitulo 6. *Sacrificium verum est omne opus bonum, quod agitur, vt sancta societate inhæreamus Deo, relatum scilicet ad illum finem boni, quo veraciter beati esse possimus*: quia accipit nomen *sacrificij* latè pro omni opere, quo assequimur sacrificij finem seu effectum, qui est adhærere Deo, eique placere. vocat tale opus *sacrificium verum*, vt distinguatur a sacrificio externo animalium; non quòd perfectiorem rationem sacrificij habeat, sed quia effectum sacrificij perfectius præstat: melius enim Deum placat quam externum solum. Hanc esse mentem Augustini patet ex cap. præcedente. Simili modo Dominus Ioan. 15. dicit, *Ego sum vitis vera*; nimirum quia mysticè præstat excellenter ea, quæ vitis sunt. Sic tyrannus dicitur verus leo: abstinere à peccatis, verum ieiunium, &c. huiusmodi formæ loquendi crebræ sunt non solum in Scripturis, sed etiam in vsu quotidiano.

Decem genera sacrificiorum.

Omne opus bonum quo modo sacrificium dicatur.

10 *Nō omnem oblationem esse sacrificium.*

Altera pars probatur Primò, Quia Scriptura passim distinguit oblationes à sacrificijs. Psalm. 50. *Oblationes & holocausta*, Psalm. 39. *Sacrificium & oblationem noluisti*, Ad Hebr. 5. *Vt offerat dona & sacrificia.* Secundò, Quia multa in Scripturis dicuntur offerri, quæ tamen non possunt dici sacrificari; vt primogeniti, primitiæ variarum frugum, aurum, argentum, lapides pretiosi, byssus. & similia. Vide Exod. 25. & 35. ergo sacrificia differunt ab oblationibus. Tertiò, Quia ad sacrificium requiritur aliqua rei mutatio, vt statim ostendam. hoc autem non requiritur ad oblationem. Quartò, Sacrificare est proprium

facer-

sacerdotum, oblationes facere quiuis potest. Quintò, Ad sacrificium requiritur altare: oblationes minime.

11 *Quinque requiri ad perfectum sacrificium.* His refutatis, Notandum est ex Scripturis colligi, quinque ad perfectum & proprie dictum sacrificium requiri. Primum, Ex parte ministri. Secundum, Ex parte materiæ. Tertium, Ex parte formæ. Quartum, Ex parte finis. Quintum, Ex parte loci.

Minister. Ex parte *ministri* requiritur vt sit sacerdos, vt ex Apostolo ad Hebr. 5. & ex alijs jam dictis nu. 7. constat. Sacerdos dicitur qui legitima auctoritate ad offerendum sacrificium est deputatus. ratio est, quia cum sacrificium sit præstantissimus cultus externus, quo diuinitas ab hominibus colitur; par est vt non fiat passim a quouis, sed a personis selectis, ad hoc peculiariter deputatis, vt nomine omnium faciant; per quos & ceteri censeantur numen colere & sacrificare. Vnde apud omnes Gentes sunt aliqui peculiariter deputati, vt numen, quod sibi delegerunt, publico nomine colant & placent. Horum est offerre sacrificia. Idem patet ex veteri testamento, vbi sacrificia, non nisi à sacerdotibus offerebantur.

Confirmatur, quia sacrificium est præcipua cærimonia externa, qua populus in vnum nomen religionis conspirat. per illud enim omnes simul instar vnius corporis Deum colunt, & religionem suam testantur. oportet enim aliquas esse actiones ac cærimonias externas, quibus non solum singuli seorsim, sed etiam tota Respub. iunctim, veluti vnum corpus politicum, vna eademque religione imbutum, diuinum numen veneretur, eiusque summum principatum & suam subiectionem profiteatur, cum etiã omnes simul Deo subiecti sint, & totum bonum commune ab ipso dependeat. Itaque cum inter has primum locum teneat sacrificium, necesse est vt sint aliquæ personæ publico nomine ad hoc deputatæ, quæ sacerdotes dicuntur.

12 *Qui sacerdotes in lege naturæ fuerint.* Nec obstat quòd in lege naturæ non videantur fuisse sacerdotes, cùm tamen fuerint sacrificia: quia nunc vel primogeniti erant sacerdotes, vt docet Hieronymus in quæst. Hæbraicis, agens de Melchisedech, vbi dicit esse traditionem Hæbreorum, omnes primogenitos à Noe vsque ad Aaron fuisse sacerdotes: ijdem etiam habebant auctoritatem quasi regiam & multas alias prærogatiuas, vt eruditè ostendit noster Pererius tom. 2. Gen. cap. vlt. In eadẽ sententia est Eucherius, Glossa, & Lipomanus in illud Gen. 25. *Vende mihi primogenita tua.* Vel certè quiuis pater familias sicut habebat auctoritatem quasi regiam in suos, ita etiam sacerdotalem, quod etiam est valdè verisimile. illi enim optimè congruebat pro tota familia offerre. Sic Iob pro liberis suis sacrificabat, eosque sanctificabat, vt habetur cap. 1. lib. Iob. Adde, quosdam tunc etiam peculiari instinctu Dei fuisse ad sacrificandum impulsos, vt Abel, Abraham, Iacob & similes, qui hoc ipso fuere constituti sacerdotes, quo potestatem sacrificandi acceperũt.

Sacerdos in sacrificio agni paschalis. Similiter non obstat quod in lege veteri agnus paschalis à singulis familijs immolabatur, vt constat Exod. 12. quia singuli patres familias ad hoc sacrificium erant sacerdotes: idque vel peculiari deputatione & ordinatione Dei; vel antiqua auctoritate, quæ erat tempore legis naturæ, concessu Dei quoad hoc sacrificium perseuerante, in reliquis abolita: cuius signum est, quòd sacrificium agni paschalis institutum fuerit ante legem veterem, & ante huius legis sacerdotium. vnde in eo instituendo seruata est consuetudo. quæ erat tempore legis naturæ; nempe vt à singulis capitibus familiarum offerretur: quæ paulò post in monte Sina quoad alia sacrificia est abolita, instituto sacerdotio Aaronico.

Res sensibilis. Secundò, Ex parte *materiæ* requiritur res aliqua sensibilis externa, viua vel inanima. omnia enim, quæ vsu gentium, vel in Scripturis dicuntur propriè sacrificia, versantur in re huiusmodi.

13 *Mutatio.* Tertiò, Ex parte *formæ* requiritur illius rei peremptio, vel aliqua alia conueniens mutatio. hoc enim potissimum differt sacrificium ab oblationibus. Probatur Primò, Nam omnia sacrificia legis naturæ & veteris, quantum ex Scripturis colligi potest, fiebant non simplici oblatione ad altare Domini; nec sola eleuatione; sed rei destructione facta ad honorem Dei. quædam enim per occisionem sacrificabantur, vt viuentia; quædam per combustionem, vt carnes animalium occisorum, & res inanimæ solidæ, vt simila, sal, thus; quædam per effusionem, vt sanguis, vinum, aqua. vide cap. 1. & 2. Leuit. Idem patet ex sacrificijs ethnicorum. Secundò, Idem colligitur ex ipsis nominibus; nam *sacrificare* Græcis est *θύειν*, Hebræis zabah, quorum vtrumque significat occidere, mactare. & nomen sacrificandi etsi dicatur a re aliqua sacra facienda, tamen sæpissime accipitur pro occidere; quod signum est sacrificium vel ipsa rei interemptione fieri, vel cum ea coniunctum esse. Ratio est, quia cum res perimitur, eripitur vsibus humanis, & perfectius videtur, tota in honorẽ Dei cedere, & significare supremum eius in omnia dominatum, omniaque ab ipso pendere. Nec obstat, quod in sacrificio panis & vini, quod obtulit Melchisedech Gen. 14. non videatur vlla facta mutatio: quia etsi Scriptura nõ explicet quomodo obtulerit, non videtur tamen dubitandum, quin eo modo, quo aliæ res inanimæ sacrificari solent, id fecerit, nimirum sistendo totum in altari coram Deo, deinde aliquam partem igne consumendo, vel libando: fruges enim in sacrificijs torreri, vel incendi solent, & liquida effundi. Nec opus erat totum ita consumi quando non erat holocaustum, sed particulam aliquam; reliquis reseruatis sacerdoti, & alijs, qui sacrificij debebant esse participes; vt fieri solet in hostijs pacificis.

Aduertendum tamẽ, non esse necessarium ad rationem sacrificij vt res perimatur, sicut enim peremptione rei, ita etiam conuersione vnius in alteram, supremum dominiũ & suprema potestas Dei, nostraque subiectio & seruitus designari potest: ac proinde talis conuersio, a Deo in sacrificium institui potest; ipsius enim est constituere, quibus rebus & signis coli debeat, & supremum suum principatũ significari velit. vnde potest quasuis res, & quasuis mutationes ad hoc idoneas assumere. Sic in noua lege sacrificiũ constituit in conuersione panis & vini in corpus & sanguinem Christi, per verba consecrationis; & simul potestatem ad sic offerendum dedit sacerdotio ad hoc proportionato erecto. Simili modo potuisset instituere in conuersione aquæ in vinum, vel in sanguinem, lapidis in panem, plumbi in aurum, virgæ in serpentem, serpentis in ouem, &c. data hominibus potestate accommoda ad hæc per verba vel alia signa sensibilia efficienda. 14 *An debeat perimi. Sufficit conuersio.*

Petes, Cùm in conuersione vnius in aliud, duo sint, id quod conuertitur (quod desinit esse secundum suam speciem) & id in quod conuertitur, quod incipit esse vel absolutè (vt si ante non erat) vel secundum quamdam sui replicationem; vtrum ex duobus censeatur hostia?

Respondeo, Id in quod fit conuersio: id enim potissimùm intenditur per illam actionem; quia vt illud incipiat esse, alterum desinit; estq; hoc illius veluti materia: vnde etiam Deus magis intendit honorari per illam actionem conuersiuam, vt ponit terminum ad quem, quàm vt tollit terminum à quo. Exemplum habemus extra mysterium Eucharistiæ in oblatione thuris, quæ fit per conuersionem thuris in suffitum. hic enim potius sacrificatur suffitus, in quem thus conuertitur, quam ipsum thus, quod est suffitus materia. Idem cernitur in concrematione holocaustorum, & aliarum rerum, quæ per ignem offerũtur. Vnde non est mirandum in sacrificio Eucharistiæ hostiam esse corpus Christi, in quod fit conuersio; non panem qui conuertitur: quamuis eadem actione etiam offeratur panis secundario & comitanter. totum enim quod ibi fit, ad diuinum principatum, nostramque subiectionem testandam agitur. Quòd si in aliqua conuersione intenderet magis honorari desitione termini a quo, tunc terminus a quo esset hostia; & ratio sacrificij consisteret in actione conuersiua, quatenus illum tollit è medio. Exemplum dari posset in occisione animalium, si illa actio non solùm esset destructiua, sed etiam productiua formæ cadaueris: (vt multi volunt) tunc enim esset vere & proprie conuersiua; & sic daretur conuersio, quæ primariò haberet rationem sacrificij, quatenus est destructiua termini a quo scilicet animalis; secundariò verò vt est productiua cadaueris; quod etiam eadem actione offerri censeretur. 15 *Id in quod fit conuersio est principalis hostia. Oblatio thuris.*

Hinc patet, in mysterio Eucharistiæ frustrà rationem sacrificij quæri in alia actione, quàm in consecratione. hæc enim abunde sufficit ad sacrificij rationem, siue sumptio dicenda sit pars illius sacrificij, vt a Christo est institutũ, siue non. sicut enim sacrificium tyhmiamatis, & omnium eorum, quæ igne offeruntur, consistit in conuersione illorum 16 *Ratio sacrificij in Eucharistia.*

rum

rum in suffitum, qui primario ibi censetur offerri; ita sacrificium Eucharistiæ consistit in conuersione panis & vini in corpus & sanguinem Christi, quæ ibi principaliter offeruntur. & sicut ibi ad rationem sacrificij non est opus dicere, Offero tibi hoc incensum &c. aut materiam sursum eleuare; ita nec ad rationem sacrificij altaris opus est vlla verbali oblatione, siue materiæ, siue rei consecratæ, nec vlla eleuatione; sed hæc adhibentur vt preces & cæremoniæ, quibus vel petimus exaudiri, & consequi fructum sacrificij; vel nos & alios excitamus ad considerationem eorum, quæ reipsa geruntur, & ad internam reuerentiã. ipsa enim realis conuersio, ad honorem Dei à legitimo ministro facta, est sufficiens oblatio.

Non opus est verbali oblatione.

Nec refert quòd exterius non præ se ferat speciem aliquam oblationis, quia nec ipsum sacrificium crucis exterius præ se fert formam oblationis, sufficit vt habeat rationem oblationis, quatenus subest intentioni offerentis, legitimam ad hoc potestatem habentis. Sed exactior horum tractatio alium locum postulat.

Petes, Si ratio sacrificij consistit in peremptione vel mutatione, quomodo illa reperitur in sacrificio Crucis, cum Christus seipsum non interemerit?

17 *De sacrificio crucis.*

Respondeo, Etiamsi Christus seipsum propriè non interemit aut occidit (non enim plagas illas & vulnera, ex quibus mors secuta est, sibi arrogatur; quod verbo occidendi significatur) tamen verè fuit causa voluntaria totius illius mutationis & mortis suæ: nam in potestate ipsius erat vel in tortorũ vim infringere, vel eorum ictibus se subtrahere, vel efficere vt ictus inflicti nullam læsionem aut dolorem inferrent, vel vt dolore illato anima non migraret. Itaque cum sponte corpus flagellis & crucifixioni obiecerit & assidue exposuerit, nec vim ictuum, qui inferebantur infringere, aut sæuitiam tortorum impedire voluerit; hæc perpessio & mors prorsus ei libera erat, & ab ipso, tanquam à causa passum applicante, procedebat. sicut enim qui admouet thus igni, est causa suffitus, quem Ignis naturaliter causat; ita qui corpus suum obijcit tormentis, est causa dolorum & vulnerum, quæ per tormẽta inferuntur; quæ ratio causandi omnino sufficiens est ad rationem sacrificij, si alia adsint, vt patet in holocaustis.

Dices, Ergo passiones martyrum sunt vera sacrificia.

Martyrum mors non erat sacrificium.

Respondeo negando consequentiam; Tum quia non erant instituti à Deo sacerdotes ad huiusmodi sacrificium offerendum; tum quia perpessio & mors non erat in illorum potestate, nisi remotè; nempe quatenus poterant se tyrannis offerre, vel fuga eripere. Secus in Christo Domino; qui à Deo erat institutus sacerdos ad seipsum in sacrificium offerendum, & omnem perpessionem in suæ potestate proximè constitutam habebat. Vide Ioan. 10. vt, *Nemo tollit eam* (animam) *à me, sed ego pono eam à meipso, & potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi eam.*

18 *Finis intrinsecus sacrificij.*

Quartò, Ex parte *finis* requiritur vt explicitè vel implicitè referatur ad honorem Dei; si alio fine fiat, non erit sacrificium. sicut qui caput aperit non causa honorandi, sed tondendi, vel captandæ auræ, non adorat. Ratio est, quia sacrificium est in genere signorum, quibus æstimationem internam excellentiæ alterius & affectum seruitutis erga illum exprimimus. Si ergo hæc æstimatio & affectus desit, non erit verum signum. sed vel non erit signum; (vt si non fiat animo significãdi) vel erit falsum & mendax; vt si quis interius non habeat pro Deo, cui exterius adulatione vel timore sacrificat.

Quintò, Ex parte *loci* requiritur vt locus sit huic muneri dedicatus; qualem *altare & aram* vocamus. dignitas enim operis requirit locum specialem, ab vsibus prophanis segregatum; vt mos omnium gentium confirmat; de quo satis dictum supra num. septimo. Dixi ista quinque requiri ad sacrificium *perfectum*; prout Scriptura de eo loquitur; quia ad imperfectum quemdam sacrificij modum non videntur hæc omnia necessaria. tale enim fortasse singuli homines in lege naturæ offerre poterant; priuato nomine & auctoritate, & eo loco vbi placuisset: nam apud ethnicos simile quid videmus. sed talia non erant perfecta sacrificia, quia perfectio oblationis maximè pendet ex conditione offerentis.

19 Ex dictis intelligi potest quid sit *sacrificiũ*, & posse hoc modo describi, *sacrificium est oblatio rei sensibilis à legitimo ministro facta Deo per realem immutationem, ad testandum supremum illius dominium & nostram subiectionem.* *Est oblatio*; quia *oblatio* est genus sacrificij, vt docet Diuus Tho. q. 85. ar. 3. ad 3. & communiter DD. quamuis hoc nomen aliquando strictè accipiatur pro obatione, quę solum est oblatio, non sacrificium. *Rei sensibilis*, vt excludatur interna oblatio, qua mens se, suaque omnia Deo subijcit & offert; quæ non est propriè sacrificium, etsi perfectius fructum sacrificij præstet, quàm sacrificia externa, & idcirco interdum sacrificium vocetur, vt paulo antè dictum est. *A legitimo ministro*; quia sacrificium habet relationem ad sacerdotem; cum enim sit excellentissimus & publicus Dei cultus, par est vt non fiat nisi à persona ad hoc publica auctoritate delecta. *Per realem immutationem*; tum quia est perfectissimus cultus; tum quia alias non distingueretur à simplici oblatione *Ad testandum supremum*, &c. duo enim sacrificio significamus & testamur, diuinum principatum & nostram subiectionem. & hæc significatio est sacrificio essentialis. Præter hanc quędam sacrificia habent significationem accessoriã, quę mystica vel allegorica dici potest; vt sacrificium Sanctissimæ Eucharistiæ significat oblationem crucis; & sacrificium Melchisedech præfigurabat sacrificium Eucharistię. & omnia sacrificia veteris legis prę signabant oblationem crucis vel Eucharistiæ. & valde credibile est nullum sacrificium instinctu diuino fuisse oblatum in lege naturæ, quod talem significationem allegoricã non habuerit: omnia enim erant vmbrę Christum obscurè insinuantes, & mentes hominum ad illum excitantes. hæc tamen significatio non pertinet ad rationem sacrificij vt sacrificium est. Vnde non fuisset, si Adam innocentiæ conseruasset. Potest tamen dici pertinere ad sacrificium, vt est propria huius vel illius status cæremonia. sed vberior horum tractatio alium locum postulat.

Descriptio sacrificij.

Duo testamur sacrificio.

Dices, Ethnici etiam dijs inferioribus, à quibus certa dumtaxat beneficia expectabant, quique alijs subiecti erant, sacrificium offerebant, vt Cereri, Mineruæ, Plutoni, & alijs huiusmodi; ergo non solum supremum principatum sacrificio testantur. 20

Sacrificia dijs inferioribus oblata.

Respondeo, Ethnici in sua Religione, suoque cultu multa [illegible] & pugnantia inuoluebant; putabant enim diuinitatem esse in multa partitam, easque partes non esse eiusdem dignitatis & gradus, in omnibus tamen sacrificio colendam: qua in re partim errabant, partim verum iudicabant: etsi enim absurdissimum sit diuinitatem in partes secare, tamen generatim verum est omnem diuinitatem sacrificio esse dignam.

DVBITATIO III.

De diuisione sacrificij.

TRIBVS modis diuidi potest. Primò, Ratione *materiæ*: nam *materia* vel erat animal aliquod, vel erat res inanima, eaque vel solida vel liquida. Sacrificium animalis dicitur *victima* vel hostia. Vnde hæc nomina ducta Grammaticos consule. Oblatio rei inanimæ solidæ vocatur *immolatio*; quamuis hoc nomen etiam ad omne sacrificium extendatur. Oblatio rei liquidæ *libamen*. 21

1. Diuisio, ratione materiæ.

Vbi aduerte, libamina & immolationes esse sacrificia imperfectiora, quàm victimas: vnde apud gentiles etiam dijs minutioribus fiebant; quibus tamen victimas non offerebant, sed ordinarie tantũ duodecim dijs maioribus. Porrò in veteri lege victima solum constabat animalibus mũdis istis, oue, capra, hœdo, boue, vitulo, columba passere, turture: neque aliud genus licitum erat sacrificare. Res autem inanimæ solidæ, quæ offerebantur in sacrificium, erant panis, simila, sal, thus, manipulus spicarum virentium, & triticum, patet Leu. 2. & 6. Hæc leuabat sacerdos in altum, varieque conficiebat & immutabat; in qua immutatione consistebat ratio sacrificij; nam panis in frusta dissecabatur; simila sartagine, clibano, uel craticula coquebatur; sal urebatur; thus adolebatur; manipulus spicarũ torrebatur; triticum conterebatur. Liquidę erant sanguis, uinum, oleũ, aqua. hæc effusione offerebantur.

Quibus rebus constabat.

Secundò, Diuidi potest partim ex *forma*, partim ex *fine*, in *holocaustum, sacrificium pro peccato*, & *hostiam pacificam*. *Holocaustum* erat sacrificium perfectissimũ; quia in eo to- 22

2. Diuisio, ratione formæ.

Holocaustum. tares in fumum resoluta, sursum ad Deum ascendebat, nihilque ex eo vsibus cedebat humanis. vnde expressius per hoc significabatur omnia ipsius esse, & ab ipso prouenire. quare potissimum ad hunc finem fiebat, quamuis etiam interdum fieret pro peccato populi & sacerdotum.

Pro peccato. *Sacrificium pro peccato* partim cremabatur, partim cedebat in vsum sacerdotum, qui in atrio templi ex eo vescebantur; offerebatur non pro peccatis internis, sed pro externis quibusdam; vt pro peccatis commissis per ignorantiam circa cæremonias; vt patet Leu.4.& 5. Item furti, periurij, calumniæ; vt patet ex c.6.7.

23 Notandum autem est hoc genus sacrificij ab Hebræis vocari chattat, quæ vox etiam peccatum significat. Vnde Apostolus eleganter ad Hebræam vocem respiciens dixit, ad Rom.8. *de peccato damnauit peccatum*: quasi dicat de chattat damnauit chattat, id est, per sacrificium crucis, quod erat pro peccato, deleuit peccatum. & 2.ad Cor.5. *Eum, qui non nouerat peccatum pro nobis peccatum fecit*; id est, hostiam peccati constituit.

Hostia pacifica. *Hostia pacifica* partim cremabatur, partim edebatur, tū à sacerdotibus, tum ab ijs, qui obtulerant. Offerebatur vel in gratiarum actionem pro beneficijs acceptis, & tunc eodem die comedi debebat: vel ad noua beneficia impetranda, & tunc differri poterat eius consumptio in diem posterum, non tamen vlterius.

Tertiò diuidi potest *ex fine* in λατρευτικὸν, εὐχαριστικόν, impetratorium & propitiatorium. quæ diuisio parum differt à priore. λατρευτικὸν dicitur, quod solum fit ad Deum colendum, eiusque principatum & nostram seruitutem testandam. hoc potissimum fit holocausto. εὐχαριστικὸν dicitur, quod fit in gratiarum actionem pro beneficijs acceptis. Impetratorium pro beneficijs accipiendis. vtrumque dicebatur in veteri lege *hostia pacifica*. Propitiatorium siue ἱλαστικὸν, est quod offertur pro peccatis, & pro peccatorum pœnis ac flagellis auertendis. Hoc idem est quod hostia pro peccato.

DVBITATIO IV.

Vtrùm hoc tempore licitum sit offerre agnum vel vitulum.

24 VIDETVR id esse licitum; nam offerre sacrificium est legis naturæ vt docet Diuus Thomas cum Caietano articu.1. & 4. vnde etiam in statu nudæ naturæ fuissent sacerdotes & sacrificia. fuisset enim cultus externus, quo Deum tamquam totius naturæ conditorem & Dominum fuissent venerati; qui cultus potissimum consistit in sacrificio.

Resp. & dico Primò, Fore superstitiosum si Christianus vel Iudæus huiusmodi sacrificium offerat.

25 De Iudæo patet, quia apud Iudæos hæc sacrificia continent in se protestationem Christi venturi: offerunt enim illa vt à Deo in veteri lege instituta, sic autem sunt signa Christi venturi, abolita per Christi mortem, & sacrificium nouæ legis.

26 *Non esse licitū Christiano.* De Christiano probatur Primò, Quia in Ecclesia tantum est vnicum, verum, & propriè dictum sacrificiū, quod omnibus veteribus sacrificijs successit, vt passim docent Patres. Vnde in collecta Ecclesiæ dicitur, *Deus, qui legalium differentiam hostiarum, vnius sacrificij perfectione sanxisti.* Sic Aug. lib.8. de ciu. cap. vlt. probat, epulas illas, quæ à quibusdam sepulchris Martyrum solent imponi, non esse sacrificia Martyrum, eo quod vnicum Ecclesiæ sit sacrificium; satis insinuans non posse aliud auctoritate humana addi. Vide Chrysostomum in Psal.95. & Leon. ser.7. de passione c.1. & 3.

Secundò Sacrificium Ecclesiæ est infinitæ dignitatis, cōtinens in se omnium Sacrificiorum virtutem: ergo superstitiosum esset velle aliud addere. quasi illud non abūdè sufficiat. ideo enim plura instituuntur, quia vnum ad omnia non sufficit.

Tertiò, Sacerdotium, quod est in Ecclesia, est supernaturale, institutum a Christo: ergo non respicit sacrificium iuris naturæ, sed solum supernaturale ab eodem Christo institutum: sacerdotium enim & sacrificium sunt correlatiua eiusdem rationis, & ordinis: vt ex cap.8. & 9. ad Hebræos colligitur.

Quartò, Alia sacrificia ex institutione diuina sunt signa Christi venturi. ergo qui ea vsurpat id sciens vel aliquo modo aduertens, externo ritu iudaizat.

Quintò, Hoc ipso, quo Christus nostrum sacrificium & 27
sacerdotium instituit, ademit potestatem Ecclesiæ alterius sacerdotij aut sacrificij instituendi. sicut in veteri lege hoc ipso, quod illorum sacerdotium & sacrificia præscripsit, ademit illis potestatem alia sacrificia adiungendi. Eodem modo si in lege naturæ Respub. institueret sacerdotium & sacrificia, eo ipso censeretur priuatos restringere, ne alia adiungerent: nam hæc res ad supremam potestatem propriè pertinet. Confirmatur, quia sacrificium ad fundamenta religionis spectat, non minus quàm Sacramenta: adeò vt Apostolus ad Heb.7. dicat, *translato sacerdotio* (& consequenter etiam translato sacrificio, quod est connexum sacerdotio inseparabiliter) *necesse est vt & legis translatio fiat.* Vnde sicut Ecclesiæ non est relicta potestas instituendi alia Sacramenta, ita nec alia sacrificia. Vide Concilium Trid. sess.22. cap.2.

Nec obstat, quòd in Ecclesia thus offeratur; quia non offertur in sacrificium; (intentio enim sacrificandi abest) sed adoletur ad odorem, & ad significationem; & vt mentes excitentur ad venerationem & deuotionem. vnde fit hominibus etiam viuis, & ab ijs, qui non sunt sacerdotes. Latè tamen interdum sacrificium dicitur, vt notat Caiet. ar.4.

Dico Secundò, Probabile tamen est non fore superstitionem apud ethnicos, qui legem Christi ignorant. si vero 28 *Nō videtur illicitum ethnico.*
Deo sacerdotes illorū talia sacrificia offerant. sic enim videtur sentire D. Aug. epist.49. q.3. cum ait, *qui Christianas litteras vtriusque testamenti sumunt, non hoc culpant in sacrilegis ritibus paganorum quòd construant templa & instituant sacerdotia, & faciant sacrificia; sed quòd hæc idolis & dæmonijs exhibeant.* sentit ergo non fore superstitionem, si offerantur vero Deo alioquin id etiam culpandum esset.

Probatur, Quia offerre Sacrificium est legis naturæ, vt docet D. Thom. q.85. ar.1. quod dupliciter intelligi potest. Primò, Vt sit naturalis ad hoc obligatio, vel in singulis, quod minus est verisimile; vel saltem in communitate, vt D. Tho. & Caiet. indicant. Secundò, Vt non sit quidem obligatio, sed ratio dictet id esse consentaneum, & suadeat. Lumen igitur naturale vel obstringit, vel suadet ethnicis sacrificiorum oblationem: atqui non apparet illis alia ratio sacrificandi, quæ sit conuenientior, quam ea, quæ offertur aliquid ex animalibus vel frugibus terræ: ergo.

Secūdò, In statu nudæ naturæ huiusmodi sacrificia fuissent licita, quia non habuissent aptiora, aut congruentiora naturæ: cur non etiam modo sint licita apud Indos & Iaponios, cum alia diuinitus instituta non habeant?

Petes, Vnde illi haberent sacerdotes ad huiusmodi sacrificia idoneos? 29

Respondeo, Ex electione & dedicatione Reipublicæ. Sicut enim Respublica perfecta iure naturæ habet auctoritatem constituendi Principem; qui illam iustis legibus regat in ijs, quæ ad politicam consuetudinem, & contractus pertinent; ita etiam potest constituere sacerdotem, qui eam regat in cultu diuino, & sacra administret, iuxta modum & capacitatem illius status. Et hic eam haberet potestatem in spiritualibus illi statui accommodatis, quam Princeps in temporalibus; deberetque Princeps ei subesse in ijs, quæ ad cultum diuinum pertinent: nisi fortè vnus idemque esset Summus Pontifex & Princeps; sicut Imperatores Romanorum olim erant; vt ex historijs constat.

CAPVT

CAPVT XXXIX.

De Decimis. *Habet Dubitat. 6.*

DVBITATIO PRIMA.

An populus Christianus teneatur decimas soluere, & quo iure.

D. Thom. Art. 1. Quæst. 87.

1 *Sententia Vvicleffi.*

HOMAS Vvaldensis lib. 2. doctr. fidei antiquæ, capit. 64. & 65. refert Vvicleffum docuisse. Primò, Decimas non esse vllo iure sacerdotibus debitas; sed esse meras eleemosyoas. Secundò, Populum ad licitum posse & debere eas negare sacerdotibus, propter eorum peccata.

2 *Decimas nō sunt eleemosyna.* Sed fide tenendum est decimas non esse eleemosynas, sed subsidium sacerdotibus debitum propter ministerium spiritualium. Vnde sententia illa Vvicleffi damnata est in Concil. Constantiensi sess. 8.

Probatur, Quia, iure diuino & naturali, ministrantibus populo spiritualia debetur sustentatio; vt ostendit D. Paulus. 1. ad Cor. 9. vbi inter cetera ait, *si nos vobis spiritualia seminamus, magnum est si nos carnalia vestra metamus* & 1. ad Timoth. 5. *qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni sunt maximè qui laborant in verbo & doctrina: dicit enim Scriptura, non infrænabis os bouis triturantis.* Vbi Theophylactus, *Honorem vocat, necessariorum suppeditationem. Duplici honore dixit, viduarum respectu, vel Diaconorum, vel simpliciter duplici, pro multo*; Haymo; *Duplici honore*, quia reuerentia & sustentatione. Denique Dominus Luc. 10. *dignus est operarius cibo suo*. His, & alijs locis aperte significatur esse debitum, non gratiam, ministros Ecclesiæ sustentari.

3 *Decimas deberi ex iusti tia posita in taxatione Ecclesiæ.* Porrò hęc sustentatio præstatur per decimas. cum enim aliquid certi a singulis de populo dari debeat, vt sustentatio ministrorum sit stabilis & sufficiens, Ecclesia imitatione diuina in veteri testamento proposita, constituit decimam partem fructuum terræ huic rei esse segregandam. qua taxatione semel facta, singuli lege iustitiæ decimas debent: sicut posita determinatione Principis, qua statuit quantum a singulis ad ipsius statum sustentandum, vel ad bellum gerendum. vel ad aliud opus necessarium contribuendum sit, singuli ex iustitia tenentur illam quantitatem dependere. Idem probatur Iure Canonico. vide in Decreto 16. quæstio. 1. & in Decretalibus titu. de decimis, per multos Canones. Hinc Concilium Tridentinum sess. 25. cap. 12. iubet excommunicari eos, *qui decimas subtrahũt aut impediunt: neque ab hoc crimine*, inquit, *nisi plena restitutione secuta, absoluantur*. quod intelligit Nauarr. capit. 21. num. 32. de ijs, qui restituere possunt ante mortem, vel ante tempus, quo tenentur Sacrosanctum Domini corpus sumere. *Excommunicantur subtrahẽtes decimas.*

4 Ex dictis patet, decimarum solutionem, si consideretur secundum suam substantiam, nempe vt sunt necessaria sustentatio ministrorum rerum spiritualium, iure diuino & naturali esse debitam, nec vlla consuetudine posse tolli: si verò spectentur secundum suam quotam, vt sunt decima pars fructuum, esse debitum saltem iure ecclesiastico.

5 *An quota decimarum debita sit iure diuino Canonistarum sententia.* Sed difficultas est, Vtrum non etiam iure diuino hæc quota debeatur: in qua Canonistæ a Theologis dissentiũt. Illi enim fere omnes docent etiam iure diuino haberi. Ita Innocen. in cap. vltim. de parœcijs, Glossa in cap. 1. de decimis in 6. Hostiensis in Summa, tit. de decimis, Ioannes Andreas, Panormitanus, Antonius de Butrio, Petrus Ancharanus, & alij, quos Couarruu. lib. 1. variarum, cap. 17. recenset.

Probant Primò, Quia in Iure Canonico dicitur, *decimas constitutione diuina deberi*, capit. Tua. 25. de decimis. Secundò, *Deum præcepisse decimas sibi solui in signum vniuersalis dominij, ideoque non posse minui*. c. Tua nobis. 26. codem. Tertiò, *Decimas esse iuris diuini, esse Dei, deberi Deo*. 16. quæstio. 1. cap. fin. Quartò, Dominus Matth. 23. cum dixisset, *decimatis mentham & anethum*, subiunxit; *oportuit hæc facere, & illa non omittere*. vbi illud *oportuit*, indicat obligationem iuris diuini. Quintò, Dominus Matth. 5. ait, *nisi abundauerit iustitia vestra plus, quam Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum*: ergo si illi soluebant decimas, multò magis nos in noua lege eas soluere debemus.

Cootraria sententia est communis Theologorum, qui docent illam quotam tempore legis euangelicæ, solo iure ecclesiastico (etsi antiquissimo, vtpote a temporibus Apostolorum, vt patet ex constitu. Clementis lib. 2. c. 29. 38. 39. & lib. 8. cap. 36.) deberi. Ita Diuus Thomas quæst. 87. artic. 1. Halensis 3. par. quæstio. 61. num. 1. 2. & 3. Henricus quodlibet. 4. quæstio. 28. Antoninus 2. par. tit. 4. cap. 3. §. 5. Sotus lib. 9. de Iustit. quæstio. 4. articu. 1. & alij. Idem tenet Nauarr. capit. 21. Enchiridij, numero 28. & Couar. vbi supra. 6 *Deberi solo iure Ecclesiastico, vel præcepto Apostolico.*

Probatur Primò, Quia in lege Euangelica nullum extat præceptum de hac quantitate fructuum soluenda: solum enim dicitur, administris rerum spiritualium deberi congruam sustentationem, vt patet 1. Cor. 9. & Mat. 10. vtrum autem danda eis sit decima pars fructuum, an vigesima; nusquam habetur.

Secundò, Præceptum istud non est naturale vt per se patet: ergo positiuum: atqui in lege noua non sunt vlla præcepta positiua, nisi de fide & Sacramentis, vt docet D. Thomas 1. 2. quæstio. 108. artic. secundo, & quodlib. 4. art. 13 ergo, &c.

Tertiò, Si esset iuris diuini, id esset maximè propter ea quæ habentur Exo. 22. Leuit. 27. & Num. 18. vbi Deus præcipit vt decimæ soluantur: sed hæc præcepta non pertinẽt ad tempus noui testamenti: tum quia sunt iudicialia, ad politiam illius populi spectãtia, quare cessante synagoga, & forma illius populi in aliam mutata, necessario cessare debuerunt; tum quia ibi solum præcipitur vt soluantur Leuitis & sacerdotibus Aaronicis, nempe ministris illius legis; non autem ministris legis nouæ. Neque dici potest esse eamdem io his rationem: quia est alia lex, aliud sacerdotium, alia forma gubernandi: ac proinde præcepta pertinentia ad illam, non sunt extendenda ad nostram. deinde illi erant ferè decima pars populi, vtpote vna ex duodecim tribubus; nec acceperant partem suam in diuisione terræ, sicut aliæ tribus: vnde meritò fuit illis constituta decima pars fructuum terræ: quæ rationes cessant in ministris nouæ legis.

Quartò probatur, Hæc quota consuetudine potest tolli; c. In aliquib. 32. §. fi. de decimis; & in quibusda locis multorum fructuum decima est sublata: quod fieri non posset si iure diuino deberetur.

Ad primum argumentum Canonistarum Resp. Decimę dicuntur deberi *constitutione diuina*: quia quòd debeantur, id ortum habet ex cõstitutione & lege diuina: Deus enim primitus præcepit solui decimas in veteri testamento; ad cuius imitationem Ecclesia idem præcepit in nouo. Itaque quòd decimæ nũc debeantur, est ex lege diuina non immediate, sed mediate. 7 *Ad argumẽta.* *Quomodo dicantur iure diuino deberi.*

Ad Secundum, Eodem ferè modo respondendum: ideò non possunt minui, quia Deus olim hanc quotam taxauit in veteri testamento, quã postea Ecclesia confirmauit, Deũ imitata. vnde Deo irreuerentiam facere videtur, qui illam minuit, quamdiu Ecclesiæ lex viget. quia sicut Ecclesiam

reuerentiam Dei illam sanxit, ita reuerentia Dei obligamur illam non accidere.

Ad tertium, Dicuntur esse *iuris diuini*, quia Deo consecratæ & dicatæ in ministris: sicut res sacræ dicuntur iuris diuini, quia peculiari modo ad Deum pertinent, In eiusq; sunt dominio & iure.

Ad quartum, Quãdo Dominus Mat.23. ait; *oportuit hæc facere*, loquitur de tempore illius legis, tunc enim iure diuino decimæ erant soluendæ.

Iustitia nostra quomodo maior.

Ad quintũ, Iustitia nostra debet esse maior iustitia Pharisæorum & Scribarum, non in soluẽda decima; (alioquin deberemus plusquam decimam soluere; nam illi accuratissime decimam ex omnibus soluebant, vt patet Mat.23.) sed in reformandis affectibus internis: illorum enim iustitia solum erat externa; nostra debet esse non tantum externa, sed etiam interna: illi putabant sufficere si non occiderent, non mœcharentur exterius; at nos etiam iram & concupiscentiam internam resecare debemus; vt ibidem Dominus explicat.

8 *Est actus Iustitiæ & Religionis.*

Ex dictis intelligi potest cuius virtutis actus sit solutio decimarum: si enim consideretur vt est debita sacerdotibus ob sacrum ministerium, sic immediate est actus iustitiæ, mediate Religionis. si verò vt per eam fouetur cultus diuinus, vel vt per eam protestamur Deum esse auctorem frugum terræ & rerum omnium, quibus vita humana sustentatur, (soluuntur enim decimæ in signum vniuersalis dominij, vt habetur c. Tua nobis. & c. Cum non sit in homine. de decimis) sic est solum actus Religionis. vtroque modo sit à fidelibus.

DVBITATIO II.

Vtrùm Ecclesia iusta ratione hanc quotam constituerit.

9 VIDERI possit excedere iustum modum. Quòd enim in veteri testamento constituta fuit decima, id factum, tum quia filij Leui erant fere decima pars populi: tum quia in distributione terræ non acceperant suam partem; tum quia habebant vxores & liberos. at in nouo testamento sacerdotes vix sunt sexagesima pars populi Christiani, & habent suas possessiones hæreditarias vt ceteri; nec habent vxores & liberos alendos. Denique non omnibus sacerdotibus debentur decimæ, sed solis Episcopis & Parochis.

10 *Rationes cur Ecclesia hãc quotam constituerit.*

Resp. Ecclesiam iustissimis rationibus ad hanc portionem indicendam motam fuisse.

Primò, Quia vidit Deum in veteri lege decimam constituisse; & sanctos Patriarchas diuino instinctu etiam ante legem decimas dedisse: nam Genes.14. Abraham dedit Melchisedech decimas ex omnibus. & Genes.28. Iacob vouit Deo decimas cunctorum, quæ ab eo acciperet. Secũdò, Quia Synagoga, in qua erat consuetudo huius quotæ, mutata est in Ecclesiam; & sic quodammodo sua sponte hæc consuetudo est continuata, Apostolis & Ecclesiæ Prelatis eam confirmantibus. Tertiò, Quia conueniebat vt non soli Episcopi & Parochi alerentur à populo; (quamuis illis ante ceteros id debeatur) sed etiam multi alij ministri sacrorum, qui officia diuina obeant, pro populo orent, & sacrificia offerant: omnia enim horum munia in bonum populi cedunt. vnde Ecclesia tantum poterat imponere, quantum his omnibus aliquo modo posset esse satis. Quartò, In noua lege Episcopi, Parochi, & alij Ecclesiastici debẽt esse patres pauperum, orphanorum, & viduarum. vnde non solum debent habere quod ipsis sufficiat, sed etiam quo alijs subueniant. quod si non fecerint cum possunt, grauiter peccant; de quo plura supra cap.4.dub.6. Hanc rationem Caietanus vult esse potissimam cur Ecclesia merito potuerit decimam imponere. Quintò, Ministri noui testamenti sunt multo digniores; vnde pluribus egent ad dignitatem sui status in populo tuendam. Videmus enim sacerdotes ijs locis, vbi egestate premuntur, contemni, & nihil illis haberi abiectius; quo fit vt vilissimis ministerijs inseruire cogantur, & parum boni præstare possint. Sextò, Multo plus laborant, eorumque functiones sunt lõge grauiores & excellentiores. Septimò, Opus est illis magna eruditione, ad quam comparandam requiruntur magni sumptus; & impediuntur aliæ rationes lucrandi, vt per mercaturam, & artes mechanicas, quas etiam nõ decet ab illis factitari. Octauò, Quia in lege veteri solum erat vnum templum, idque omni suo instrumento probe instructum. in noua lege sunt innumerabilia, quorum singula suis ornamẽtis, & sacra supellectili instrui, & sarta tecta conseruari debent. Nonò, sacerdotibus veteris legis maximum compendium erat. ex innumeris sacrificijs, quæ offerebantur: nihil tale habent in nouo testamento. Decimò, In veteri lege decimæ manebãt in familijs, quia transmittebantur ad posteros; vnde fiebãt admodum diuites; secus in lege noua. Vndecimò, Denarius significat perfectionem; est enim terminus numerorũ simplicium, omnes illos continens: ceteri ex ipso semel vel sæpius repetito & ex alio simplici, componuntur. Itaque qui decimam Deo in ministris soluit, sibi nouem retinẽs, significat se esse imperfectum, & expectare perfectionem a Deo per ipsius ministros. Ob hanc forte causam in lege naturæ & apud ethnicos decimæ soluebantur. Vide Plin.l.19.c.14. Plutar. in Lucullo, & in probl.c.6. Denique hanc ipsam Ecclesię taxationem Deus ipse sępe comprobauit, fertilitatẽ concedens soluentibus, non soluentibus sterilitatem inferens. Vnde D.Aug.l.50.homil.hom.48. *Maiores*, inquit, *nostri, ideo omnibus copijs abundabant, quia Deo decimas dabant, & Cæsari censum reddebant, modo autem quia discessit deuotio Dei, accessit indictio fisci, nolumus cum Deo partiri decimas; modo autem totum tollitur; hoc tollit fiscus, quod non accipit Christus.* Et ser.219.de temp. *Hæc est Domini iustissima consuetudo, vt si tu illi decimam non dederis, tu ad decimam reuoceris.* vide totum illum sermonem.

Denarius symbolum perfectionis

Ex dictis patet responsio ad rationem obiectam: si enim spectentur omnes ministri Ecclesiæ & fideles egeni, quos Ecclesia vult alì decimis, alijsque prouentibus ecclesiasticis, sunt forte plus quam decima pars populi Christiani. Etsi enim sacerdotes non habeant vxores & filios naturales: habent tamen pauperes, qui sunt illis loco filiorũ, quos ex pręcepto Ecclesię & lege misericordię tenentur de eo, quod superest, sustentare. 11

Ad argumentũ initio positum.

DVBITATIO III.

Ex quibus rebus decimæ soluendæ, & quomodo.

D. THOM. ART. 5.

RESPOND. Quod ad priorem partem attinet, si Ius scriptum spectemus, decimę sunt soluendæ ex omnibus rebus, quæ nobis diuino munere proueniunt: vt de fructibus, & quasi fructibus omnium rerum, quę quodammodo nobis frugiferæ sunt, vt agrorum, arborum, animalium domorum elocatarum, molendinorum, piscinarum, aucupiorum, omniumque negotiorum lucrosorum. patet ex c.Non est 52. de decimis: vbi Cælestinus III. sic ait, *sicut sancti Patres in suis tradiderunt scriptis, de vino, grano, fructibus arborum, pecoribus, hortis, negotiatione, deque ipsa etiam militia, de venatione, & de omnibus bonis, decimæ sunt ministris Ecclesiæ tribuendæ.* Et c. Ex transmissa.23. idem Cælestinus ait; *fidelis homo de omnibus, quæ licite potest acquirere, decimas erogare tenetur.* vnde iubet solui etiam ex ijs, quæ proueniunt ex molendino, quod vento agitur. c. Pastoralis.28. quod est Inn.III. eod.tit. dicitur, *de molendinis, piscarijs, & lucro venditionis dandas decimas. neque deducendas expensas, quæ fiunt pro fructibus percipiendis.* D. August. serm.219. *Quod si decimas non habes fructuum terrenorum, quodcumque te pascit ingenium Dei est, & inde decimas expetit, vnde viuis: de militia, de negotio, & de artificio redde decimas: aliud enim pro terra dependimus, aliud pro vsura vitæ pensamus.* 12

De omni re, & opere frugifero.

Ex his DD. collegere triplices decimas, *Prædiales*, vt ex agris, piscinis, molendinis, ædium elocatione, & similibus nomen enim *prædium* illa omnia comprehendit. *Personales*, ex negotiatione, artificio, militia, famulatu. *Mixtas*, ex animalibus: vt fętus, lana, butyrum. horum enim fructus partum ex prædijs, partim ex industria hominis prouenit.

Triplices decimæ.

Aduerte tamen multis locis solas prædiales ex prædijs rusticis, & quasdam mixtas in vsu esse; reliquas consuetudine & tacita cõdonatione Ecclesię abolitas. vnde in his spectãda potius est locorum consuetudo, quam ius scriptum.

Spectanda consuetudo.

Petes

Cur de omnibus.

13 Petes, Cur Ecclesia in noua lege voluit dari decimas de omnibus, cum in lege veteri solum datæ fuerint de frugibus, & pomis arborum, & animalibus, quæ transeunt sub virga pastoris vt colligitur Leuit. vlt. in fi.

Respon. In veteri testamento singulæ familiæ habebant suos agros, vnde decimas soluere possent, & ita nō erat necesse exigere personales. secus tempore noui testamenti, vbi non solum familiæ multæ, sed etiam vrbes & Respub. quædam agris carent, vt Veneta, Genuensis, & similes. vnde oportuit decimas personales imperare: alioquin plerique nihil contribuissent, & vbi nulla sunt prædia rustica, Clerus sustentari non potuisset. Deinde quia singuli nunc longe plura à sacerdotibus accipiunt beneficia, quàm in veteri lege. Tertiò, Quia sacerdotes in nouo testamēto longè pluribus egent, vt antè ostensum est. Quartò, vt agnoscamus non solum fructus terræ, sed etiam omnem alium quæstum licitum, Dei munere prouenire. *quodcumque eum te pascit, ingenium Dei est*, vt ait August. *&* *inde decimas exigit, vnde viuis*.

Notandum est, etsi ex iniustè acquisitis, v.g. ex vsuris, præda, spolijs iniquis, furtis, decimæ dari non debeant: tamen si quis fructus non decimatos accepisset, deberet ex eis decimas soluere. Similiter si agrum alienum iniustè occupatum coluisset. Ratio est, quia hoc ipso, quo fructus extant, decima pars eorum debetur Ecclesijs, vt ex varijs textibus constat, vt c. Commissum. 4. c. Tua nobis 26. c. Cum non sit. 33. de decimis.

An Ecclesia habeat dominium decimarū.

14 Vtrùm vero Ecclesia habeat dominium decimarum ante separationem, dubitari potest. Glossa in cap. Tua nobis, de decimis, & cap. 23. Moderamine. 16. quæst. 1. satis apertè indicat Ecclesiam non habere dominium. dicit enim verius esse decimas peti per Ecclesiam condictione ex Canone, vel officio Iudicis, quam rei vindicatione. *condictio* autem ex Canone est actio personalis, vt patet §. Sic itaque. Institu. de actionibus. Idem tenent multi DD. antiqui & Fredericus consilio 74. vt testatur Panormitanus in d. cap. Tua nobis.

Panorm. verò in c. Commissum, & c. Tua nobis, de decimis, tamquam probabilius docet Ecclesiam habere dominium decimarum, etiam antè quàm fiat collectę, idq; probat tribus argumentis. Primò, Quia Deus dicit decimas & primitias esse *suas*. cap. Tua nobis: atqui *suum* indicat dominium. Item eum qui eas retinet, dicit retinere *aliena* inuito domino; d. cap. Tua nobis. Secundò, Ecclesia dicitur posse decimas *vendicare*; cap. Moderamine. 16. q. 1. sed *vendicatio* datur domino in rem suam; L. In rem. ff. de rei vindic. Tertio, Venditio fructuum non decimatorum non est valida: nam Ecclesia semper potest ex illis suam portionē extrahere, c. Pastoralis, de decimis: atqui huius non potest esse alia ratio, quam quia Ecclesia habet dominium decimæ partis in confuso: ergo, &c.

Nō requiri apprehensionem.

Neque obstat, quòd dominium nō comparetur sine apprehensione, quia sicut Ecclesia habet priuilegium vt in rebus emptis, donatis, & legatis dominium acquirat sine apprehensione, vt habetur L. Vt inter sus. C. de sacros. Eccles. ita etiā in decimis habere potest, & reipsa habere iudicant Canones citati. Hæc sententia est valde probabilis.

Habet Ius penè æquiualens dominio.

15 Verum, siue dicatur habere dominium, siue non, certum est Ecclesiam habere nō solum Ius ad rem, sed etiam in re, quod quodammodo æquiualeat dominio partiali: quod habent illi, quorum frumentum mutuo consensu est permixtum; quod ita fit commune vtrique, vt singula grana communicentur. §. Si duorum. Instit. de rerum diuisione. Probatur, quia apud quemcumque fructus non decimati extent, Ecclesia potest ex illis decimam partem detrahere; vt constat ex cap. Cum non sit, de decimis, vbi dicitur, *Vel saltem hi, ad quos census vel tributa indecimata peruenerint, (quoniam res cum onere suo transit) ea per censuras ecclesiasticas decimare cogantur Ecclesijs, quibus de iure debentur.* Et cap. Pastoralis, eodem, *Fructus autem ipsos alienare posse non credimus, nisi cum onere decimarum.* Hoc autem fere perinde est ac si habeas dominium decimæ partis pro indiuiso.

Nec obstat, quòd is, qui bello iusto incendit hostium segetes, non teneatur Ecclesiæ restituere decimam peremptam. vt docet Panor. in d. c. Commissum. ex Io. And. quia idem locum haberet, etiamsi ecclesia vero dominio decimam illam pro indiuiso cum laico possideret: nam q; perеat, est per accidēs, ratione commixtionis cum re alterius. Hostis iure suo vtitur vt victoria tandem potiatur, a quo non debet impediri propter admixtionem inutilis portionis ad Ecclesiam pertinentis. Imò non desunt DD. qui dicant non teneri Ecclesiæ decimam sarcire, qui agricolam à ferendo, aut piscatorem à piscando iniustè impediuit. quia decima solum debetur de fructibus perceptis vel extantibus: hic autē nulli fructus percepti. Idem dicunt de eo qui segetes inimici sui succendit, ob eamdem causam. Ita Molina disp. 49. recedens ea in re à Couar. reg. Peccatum. p. 2. §. 8. nu. 12. Et sanè ea restitutio non videtur esse in vsu. Sic qui fraude sententiam iudicis impediuit, non tenetur soluere pœnam. quia pęna non debetur ante condemnationem. Nec obstat quod ecclesia ius habeat in fructibus adhuc crescentibus: quia illud ius adhuc pendet á collectione seu perceptione, qua non secuta euanescit, sicut ius fisci delicto non probato. quamuis hoc exemplum non sit omnino simile. Nam si quis segetes ita vastaret, vel agricolam impediret, vt ipso opere externo id odio Ecclesiæ, ne decimas inde consequatur, facere videatur, non putarem excusari posse quin teneatur eas compensare. quia actio illa directè tendit ad Ecclesiæ læsionem, & Ecclesia ius habet, vt illę talimodo non impediatur. Secus si inimicitias priuatas persequens id fecerit.

Qua actione petas decimas.

Ex his patet Ecclesiā duplici actione posse decimas collectis fructibus petere, vt docet Panorm. supr. Primo, Conditione ex Canone, id est, quia per Canones impositum est laicis onus & debitum illas soluendi. Secundo, Rei vindicatione, quæ est actio in rem, & conceditur domino. L. In rem. ff. de rei vindicat. Prior actio est personalis, eaq; prius vti debet, tum ne venditores turbentur, si res apprehendatur antequam ipsi conuenti fuerint; tum quia diuisio est per debitorem facienda. Si tamen hac via non procedat, potest rem apprehendere, & sibi inde decimam separare. Hinc fit vt quando fructus nondum decimati, sunt alienari, Ecclesia habeat actionem in venditorem & emptorem, vt apertè colligitur ex c. Cum non sit, de decimis, & D. Thoma q. 87. ar. 1. ad 4. In emptorem; quia habet rem Ecclesiæ debitam. In venditorem; quia Ecclesiam fraudauit, vt ibi Diuus Thomas ait.

Quomodo soluenda.

Quod ad alteram partem dub. attinet, Quomodo decimæ sint soluendæ; dicendum est. 16

Primò Integre & sine diminutione soluēdas, cap. Commissum, c. Tua nobis. & alijs multis, de decimis. Qui fraudat in parte notabili, peccat mortifere peccato iniustitiæ; quia retinet alienū, vel alteri debitum. Huic iniustitiæ annexa etiam est malitia quædam sacrilegij, quia decimę debentur Deo, seu causa Dei; tum in signum vniuersalis domini; tum ad cultum diuinum sustentandum. Vnde in Canonibus fraudatio decimarum vocatur *sacrilegium*. Inter fraudatores censendi, qui minores vel deteriores manipulos, vel partes fructuum assignant. sicut enim non tenentur seligere meliora pro decimis, ita nec possunt deteriora, sed mediocria, & bona fide, prout res se offerunt, vt passim Doctores tradunt.

Ex fructibus integris.

Secundò, Debēt deduci ex fructibus integris, priusquā ex illis deducantur expensę, vel tributa, vel census, aut vlla alia debita, vt habetur d. cap. Cum non sit. & cap. Tua nobis. de decimis. Ratio est, quia decimę debentur in recognitionem & professionem dominij generalis; (vt dictis capitibus dicitur) quod sicut reliqua omnia dominia & iura antecedit, & ad omnes fructus enatos se extendit; ita ex omnibus fructibus, & ante reliqua iura sibi satisfieri postulat. Itaque si tributa vel census, vel alia debita ante deducta & soluta sint, Ecclesia potest agere vel in dominū fructuum, qui ea deduxit, vt integram decimam omnium fructuum pendat; vel in eum, qui illa indecimata accepit, cōpellendo illum per censuras, vt decima ex acceptis detrahat; vt d. cap. Cum non sit, habetur. Simili modo; non possunt detrahi sumptus in colendo agro facti, nec seminis æstimatio. Et quando decimæ soluuntur ex elocatione ædium, ex molendinis, piscinis, alijsve rebus, nō possunt deduci expensæ factæ in reparationem aut meliorationem, habentur hæc omnia c. Non est in potestate. c. Tua nobis. & c. Pastoralis, de decimis. Quando tamen soluuntur decimæ de negotiatione, tunc sunt deducendæ expensa, vt dicto cap. Pastoralis, habetur. Ratio est; quia tunc solum soluuntur decimæ de lucro: atqui id solum in lucro censetur,

quod manet deductis expensis, quæ factæ sunt in re facienda vel comparanda, conseruanda, reparãda, transferenda.

Tertiò, Quo loco, vel tempore soluendæ sint, & vtrum sponte, an cum exactæ fuerint: & vtrum ad certum locum deferendę, seruanda est consuetudo, quæ in hac vel illa specie pro loco & tempore recepta fuerit. Regulariter tamen prædiales dantur statim perceptis fructibus; idque in loco vbi natæ: personales in fine anni: mixtæ sequuntur naturam prædialium, excepto fœtu, qui fouendus vsque ad statum visibilem.

DVBITATIO IV.

Quibus sint decimæ soluendæ.

D. THOMAS ART. 3.

17 RESPONDEO, Decimas ex prima Ecclesiæ ordinatione deberi cœtui Clericorum in genere, qui populo spiritalia administrant, vel aliquo modo in hac administratione iuuant, vel pro illo orant, sic tamen vt distributio pertineret ad Prælatum, cuius auctoritate singulis quantum opus erat, tum ex decimis, tum ex alijs fidelium oblationibus dabatur; vt ex more antiquo Ecclesiæ patet, de quo plura cap. 4. dubitatione 6. Postquam autem Ecclesia diuisionem fecit, erectis beneficiorum titulis, singulis ea portio debetur, quæ cuiusque titulo attributa & annexa est.

Dices, D.Th. ar.3. insinuat solis illis deberi decimas, qui habent curam animarum: quia ius accipiendi decimas cõsequitur illud debitum, quo seminantibus spiritualia debentur temporalia. Idem expresse docet Caiet.

Quomodo Parochis debeantur, & alijs Clericis.

Resp. Solis ijs, qui habent curam animarum deberi ex iustitia decimas, quoad sustentationem, idque seposito omni Ecclesiæ præcepto & taxatione: non enim populus ex iustitia alios præter hos & horum necessarios adiutores alere tenetur, seposito Ecclesiæ præcepto: quamuis lege Religionis & charitatis etiam ad aliorum Ecclesiæ ministrorum sustentationem contribuere teneatur. Posita autẽ Ecclesiæ taxatione & præcepto de decimis soluẽdis; decimæ secundum quotam debentur non solum habentibus curã animarum, sed cętui Ecclesiasticorum in genere, vt dictũ est: quia Ecclesia hos omnes initio ex decimis ali voluit; & omnium intuitu eas imperauit, eo quòd ab his omnib. multa in populum spiritualia bona proueniant. quia tamẽ multo strictiore iure alimenta debentur ijs, qui curam animarum habent, ideò his ante omnes, vel ex decimis, vel ex oblationibus, vel ex fidelium contributionibus, vel ex alijs bonis ecclesiasticis est prouidendum. Quòd si illis sufficienter prouisum non sit, & decimæ alioquin abunde sufficiant, sed alijs vsibus sunt applicatæ, v.g. alicui pio loco, vel canonicatui, non tenetur populus contribuere: quia quotannis quod abundè sufficiat ad eorum sustentationẽ per decimas soluunt. Nec refert quòd hoc ad ministros ipsorum non perueniat, quia id non accidit eorum culpa, sed superiorum, qui ex officio tenebantur illas rectè dispensare, & in primis ipsorum parochis & ministris prouidere. hinc sequitur Canonicos, quorum præbendis annexi sunt pastoratus, quos ipsi per Vicarios vel mercenarios (vt nũc loquuntur) administrant, ex iustitia teneri ad congruam sustentationem illis præbendam: alioquin iniuriam faciunt suis Vicarijs, qui totum laborem subeunt, tum populo, qui hac ratione cogitur ad illis subueniendum. Sed iniuria in populum maximè in eo sita est, quod cum largas det decimas, quibus aptissimum ministrum habere posset, parum admodum Vicario assignetur. Quin fit, vt cum viri idonei nolunt tam tenui stipendio onus subire, sępe indocti & improbi, quia alia ratione viuere nequeunt, præficiantur. Nõ enim quæruntur qui maximè populo videantur profuturi, & munus optime administraturi, sed qui minimo stipẽdio velint seruire. Hinc, proh dolor, multis locis tanta animarum clades.

18 *Ius decimarum est spiritale.*

Hinc patet Primò, Ius decimarum esse spiritale; nascitur enim ex illo debito, quo omnibus ministris rerum spiritualium à populo vicissim debetur sustentatio, præsertim accedente Ecclesiæ præcepto, & populi Christiani acceptatione. quod addo, quia absq; præcepto & acceptatione nõ est debitum iustitiæ, nisi ad alendos ministros verbi & Sacramentorum necessarios: licet possit esse debitum religionis & misericordiæ respectu aliorum, vt dictum est.

Secundò, Causam decimarum ad Iudicem ecclesiasticũ pertinere, sicut causæ beneficiariæ, & aliæ spiritales. Idem dicendum quando de aliquo iure, ex iure decimarum orto, controuersia est: nam fundamentum causæ est spiritale; & accessorium sequitur suum principale.

Petes, Vtrùm ius decimarum possit laicis competere? 19

An possit laicis conuenire.

Resp. Primarium ius decimarum laicis competere non posse: quia est spiritale, fundatum in titulo spiritali, nẽpe in ministerio ecclesiastico, vt recte D.Tho. & alij DD. De hoc intellige Canones: dum dicunt decimas nec detineri a laicis, nec vlla vsucapione vel præscriptione ab illis possideri posse; vt c. Causam. 7. de præscr. & c. Ad hæc. 15. de decimis, & similia. Potest tamen illis conuenire ius quoddam secundarium decimarum, ortum ab illo primario. qui enim habet proprium ius decimarum, etsi hoc ipsum non possit in laicum conferre: tamen ex eo potest illi aliud ius ad fructus tribuere, v.g. donatione fructuum, clocatione, venditione: quod Ius distinctum est a primario illo & fundamentali, quod remaneat penes Clericum vel Ecclesia: oritur enim ex contractu humano; vnde nec est spiritale. tale est Ius feudale in decimis. hoc modo ius decimarum a laico præscribi potest, cum titulo quidem spatio 40. annorum: sine titulo, tempore, quod memoriam hominum superet, vt patet ex dictis c.6. dub. 10. Sic Pontifices interdum solent decimas dare Principibus viris in feudum etiam perpetuum; ob merita illorum in Ecclesiam, & vt in posterum Ecclesiam defendant. Poterant id facere ante Concil. Lateran. sub Alex. III celebratum, etiam Episcopi, vt DD. testantur. Verum hæc potestas illis per Concilium est sublata, vt colligitur ex c. Quamuis. 17. de decimis, vbi iubetur succidi, id est, suspendi, qui id fecerit.

Primarium non potest, secundarium potest.

Præscriptio decimarũ capienda-rum.

An in feudum concedi.

Possunt tamen laici eas decimas retinere, quæ ipsis vel ante Concilium in feudum perpetuum, ab Episcopis fuere concessæ, vel post Concilium a Summo Pontifice. Possunt etiam easdem alicui Monasterio vel pio loco donare, accedente duntaxat Episcopi, ad cuius Ecclesiam pertinebant, consensu: qui consensus est ad hoc necessarius sit, eo quòd Ecclesia illa amittat spem recuperandi; non tamen est necessarius cõsensus Capituli, aut tractatus, vt expresse habetur c. Cũ Apostolica, de ijs, quæ fiunt a Prælato. Ratio est, quia non censetur fieri alienatio, sed reuocatio rei a laico detentę, ad vsum ecclesiasticum, vt ibidem dicitur.

Laici possũt eas in pium locum trãsferre cũ consensu solius Episcopi. 20

Vtrum autem posset eas in alium laicum transferre cũ Episcopi consensu dubium est. Gloss. in c. Prohibemus. 19. ver. Laicos, de decimis, sentit posse; Idem tenet Sylu. v. Decima. q.10. Ratio est, quia tunc non dicitur Episcopus illas dare in feudum; sed laicus, qui dat sicut eas habet. Nec obstat capit. Prohibemus; quia solum ibi prohibetur *ne laici decimas cum periculo animarum suarum possidentes, in alios laicos transferant*. vnde non prohibentur qui legitime eas possident.

Contraria sententia videtur verior, quam tenet Panor. in d.c. Prohibemus, & alij DD. ibid. vt ipse testatur. Ratio est Primò, Quia id posset in maximum damnum Ecclesiæ cedere, vt si is, qui eas transfert, careat liberis: tunc enim necessario deberent ad Ecclesiam redire. Secundò, Quia eo casu reuera Episcopus censetur eas dare in feudum, tantũdem enim facit ac si daret in feudum; cum eius consensu fiat, sine quo nihil agi potest; & secundus in quem transferuntur, iure feudi eas accipiat: efficitur enim feudatarius seu beneficiarius Ecclesiæ, non illius prioris laici: at prohibitum est Episcopis in Concilio ne bona Ecclesiæ laicis feudi iure concedant. Tertiò, Quia c. Prohibemus, id absolutè videtur prohiberi: nam ordinarie laici, qui decimas detinent, etiamsi eas ex aliquo consensu Ecclesiæ habuerint, præsumuntur illas cum periculo animarum suarum detinere; vt colligitur ex c. Cum Apostolica, de ijs, quæ fiunt a Prælato. Ratio est, vel quia non prudenter nec in commodum Ecclesiæ sunt concessæ, aut quia in illis concedendis interuenit aliqua coactio; vel quia laici postea non ea præstant Ecclesiæ obsequia, quæ deberent.

21 *Non in laicum.*

DVBI-

DVBITATIO V.

Qui teneantur decimas soluere.

D. THOM. ART. 4.

22 *Omnes laici soluunt prædiales.* DICO Primò, Quod ad decimas prædiales attinet, omnes, qui titulo non spiritali habent prædia alicui Ecclesiæ subiecta, tenentur has decimas soluere; idq; illi Ecclesiæ, cui prædia illa subiacent; nisi consuetudo habeat vt alienæ Ecclesiæ soluantur: in hac enim re maxime consuetudo spectāda est; vt habet c. Ad Apostolicæ. 20. de decimis. Vnde Primò, Tenentur has decimas soluere omnes laici, etiā Iudæi & Pagani; quia est onus annexum rei, quā possident. *Etiam Clerici.* Secundò, Etiam, Clerici, si illa prædia titulo patrimonij vel alio, modò non spiritali, possident; Ita D. Th. ad 1. Ratio est, quia illa prædia per se illi oneri subiecta sunt: res autem cum suo onere transit; præsertim cum per accidens sit, quòd nunc à Clerico possideantur.

23 *Obiectio.* Dices, Cap. Nouum genus. 2. de decimis, dicitur *nouum genus exactionis esse, vt Clerici à Clericis decimas exigant:* ergo Clericus non tenetur.

Respondeo. Respondeo, Ob hoc argumentum quidam sentiunt illum non teneri. & Syluester v. Decima, q. 7. putat non teneri illi Ecclesiæ, cui inseruit. Tamen sententia Diui Thomæ est verior; quam etiam tenet Glossa in illud c. & probat ex c. 44. Si quis laicus. 16. qu. 1. vbi sane id aperte supponitur. Idem confirmatur cap. Quicumque, ibidem. Ad illud, quod obijcitur, respondet Glossa, hoc intelligendum esse de dote Ecclesiæ, id est, de prædijs ecclesiasticis: de his enim Clericos non debere decimas. Idem sentit D. Thomas supra. Sed hoc non videtur vniuerse verum: si enim laicus agrum suum, qui pendebat decimas Ecclesiæ S. Petri, det Ecclesiæ S. Michaelis, cur ob hac donationem Ecclesia S. Petri amittat suas decimas, cum nullus Canon id statuat?

Verius igitur est prædium huius Ecclesiæ debere decimas alteri Ecclesiæ, si ante quam esset huius Ecclesiæ, eas alteri debebat. secus si non debebat alteri Ecclesiæ, sed illi, cui postcà donatum est: tunc enim decimæ extinguuntur. Ita Panormitanus in c. Nouum genus, vbi in eamdem sententiam citat Innocentium. Vnde illud cap. intelligendum videtur de Clericis eiusdem Ecclesiæ, & prædijs ad eamdem Ecclesiam pertinentibus. Nec obstat quòd in fine illius ca. dicitur, *Clericos illos, qui à Clericis spiritualium ministeriorum labores accipiunt, decimas eis debere;* quia hoc intelligendum vel de decimis personalibus, vel bonorum patrimonialium, vel certe de Clericis coniugatis. Ita Glossa.

Monasteria. Tertiò, Tenentur ad has decimas etiam Monasteria & pia loca, nisi aliquo priuilegio vel præscriptione, vel compositione, vel transactione sint exempta. patet ex c. Nuper. 34. de decimis; vbi decernitur, vt Cistercienses de terris, post Concilium Lateranense sub Innocentio III. celebratum, acquirendis, soluant decimas Ecclesijs, quibus anteà soluebantur; etsi eas proprijs manibus colant; nisi aliter 24 *Priuilegio possunt eximi.* cum Ecclesijs componant. Priuilegio tamen eximi posse colligitur ex eodem ca. & ex multis alijs eodem titulo, vt c. Suggestum 9. & c. Ex par. 10. vbi dicit *Romanos Pontifices ante Innocentium III. ferè omnibus Religiosis decimas laborum suorum concessisse;* id est, vt non soluerent decimas de prædijs, quæ ipsi colerent. Idem conceditur ibidem Cisterciensibus, Templarijs, & Hospitalarijs. Idem patet ex cap. Licet, cap. Ad audientiam, eodem. Denique postea quibusdam Ordinibus concessum est vt de nullis prædijs, aut alijs bonis ab ipsis possessis teneantur vllam decimam, etiam Papæ tem soluere.

25 *Non fieri iniuriam.* Nec obstat quòd hoc videatur cedere in damnū Ecclesiarum, quę antea ex illis agris decimas percipiebant: quia sicut auctoritate sedis Apostolicæ factum est vt tale prædium teneretur ad solutionem decimæ, ita eadem auctoritate ob iustam causam potest liberari, vel illa decima alteri attribui. ita enim hoc onus est impositum, vt assiduè *Pontifex potest eximere à decimis.* ab illa auctoritate dependeat: & sic non fit iniuria illi Ecclesiæ. non enim intendit hoc onus ita imponere in commodum huius vel illius Ecclesiæ, vt sibi adimeret potestatem illius remittendi vel laxandi. Hinc fit vt Pontifex populum à soluendis decimis eximere possit, si ex alijs bonis ecclesiasticis, vel collationibus, quibus decimæ compensentur, clero sit satis prouisum: vt docet Couarr. lib. 1. variar. c. 17. num. 9. Præscriptione quoque & consuetudine tum Religiosi, tum ... à decimis eximi possunt: quia hæc quota non iure diuino vel naturali, sed humano dumtaxat debita est: quare (sicut alia, quæ lege humana constant) mutari & tolli contraria consuetudine potest. Imò si aliunde clero sit prospectum, fieri potest vt nulla pars fructuum ei debeatur: quia iure naturali solum debetur sustentatio. Numquam tamen populus ita liberari à decima potest, quin Summus Pontifex quando opus fuerit, possit eas rursus imponere, quia hæc potestas ei conuenit quatenus est vniuersalis Pastor Ecclesiæ; quod ei iure diuino cōpetit; contra quod Ius nulla præscriptio, aut lex humana valere potest.

26 *Præscriptio immunitatis decimarum.* Porrò ad præscribendam decimarum immunitatem requiritur sine titulo quidem tempus memoriam hominum excedens, quia Iuris præsumptio est in contrarium. c. 1. de præscrip. in 6. cum titulo verò, tempus, 40. annorum. vt ibidem insinuatur, vt autem per consuetudinem, non soluēdi immunis fias, sufficit consuetudo 40. annorum: quia vt ipsa consuetudo sit legitime præscripta, sufficit tempus 40. annorum. c. fin. de consuetudine. nec ad eam requiritur titulus, etiamsi Iuris præsumptio ei aduersetur, imo nec bona fides ad eam inducendam requiritur. secus si agatur de Iure præscriptionis ipsius rei, seu Iuris non soluendi. vt docet Couar. l. 1. var. c. 17. num. 8. §. Decimo his. & num. 10.

Qualis debeat esse consuetudo. Aduerte tamen, vt vi consuetudinis libereris, non sufficere vt tu particularis non consueueris soluere per annos 40. quia sicut consuetudo particularis non potest legē introducere, ita neque potest legem abrogare. Lex enim respicit communitatem. Vnde requiritur vt communitas per tantum tempus consueuerit non soluere. Neque requiritur titulus, aut bona fides, vt dictum est; sed sufficit ipsa cōmunitatis consuetudo: quæ sicut potest legem inducere, ita etiam potest legem abrogare. Vnde censetur lex decimarum abrogata per talem cōsuetudinem, in illo populo. Vtrùm autem requiratur tempus 40. annorum ad præscriptionem talis consuetudinis, dubium est: de quo vide sup. c. 6. dub. 14. Vt autem vi præscriptionis eximaris, nō requiritur cōsuetudo communis; quia exemptio præscriptionis non fit abrogatione legis, sicut exemptio cōsuetudinis; sed sine titulo quidem sufficit vt tu a tempore immemorabili non consueueris soluere, modo non constet id mala fide factum. Nam ex tanti temporis vsu præsumitur bona fides, & iustus titulus. v. g. quòd maiores tui ob iustam aliquam causam fuerint consecuti hoc priuilegium, vel pacto aliquo illud onus redimerint, &c. Quod si titulum aliquem habeas, ob quem non soluens, (v. g. priuilegium, etsi inualidum ob excommunicationem, vel similem causam) sufficiunt anni 40. cum bona fide; vt patet ex ijs quę dicta sunt supra c. 6. dubit. 1x.

27 *Personales à quibus soluenda.* Dico Secundò, Personales decimæ soluendæ ab ijs solis, qui Sacramenta percipiunt, & illi Ecclesiæ à qua recipiunt; idque iuxta consuetudinem receptam. colligitur ex cap. Ad Apostolicæ, de decimis. Sed aduerte, multis locis personales decimas esse sublatas; quibusdam eas solus solum in fine vitæ, vt Venetijs; alibi in fine anni. Simili modo multæ prædiales & mixtæ varijs locis abolitę sunt. factum id videtur plerumque permissu Ecclesiæ, cum videret homines ægre soluere, nec iudicaret compellendos, ad vitandum scandalum: vel quia tam multa fuerunt sensim Ecclesiæ a viris potentibus alijsque fidelibus relicta, vt putarentur vel sola, vel cum certo decimarum genere sufficere posse.

28 *Episcopi & ceteri ecclesiastici, Pontifici.* Dico Tertiò, Clerici omnes, etiam Episcopi tenentur soluere decimas de omnibus bonis ecclesiasticis Romano Pontifici, si eas exigat. Ita D. Thomas art. 4. qui id probat exemplo veteris testamenti: nam Num. 18. Leuitis præcipitur vt summo sacerdoti decimam decimę pendant. *Triplici nomine potest Pontifex decimas exigere.* Ratio est Primò, Quia ipse est Pastor vniuersalis omnium, etiam Episcoporum: huic enim in Petro dictum *pasce oues meas.* quicumque ergo est ouis Christi, hic subest Pastori, ab eoque verbo & Sacramentis mediatè vel immediate pascitur. Secundò, Quia est supremus administrator omnium bonorum ecclesiasticorum: ergo quando bonum Ecclesię

postu-

sacerdotum, oblationes facere quiuis potest. Quintò, Ad sacrificium requiritur altare: oblationes minime.

11 *Quinque requiri ad perfectum sacrificium.* His refutatis, Notandum est ex Scripturis colligi, quinque ad perfectum & proprie dictum sacrificium requiri. Primum, Ex parte ministri. Secundum, Ex parte materiæ. Tertium, Ex parte formæ. Quartum, Ex parte finis. Quintum, Ex parte loci.

Minister. Ex parte *ministri* requiritur vt sit sacerdos, vt ex Apostolo ad Hebr.5. & ex alijs iam dictis nu.7. constat. Sacerdos dicitur qui legitima auctoritate ad offerendum sacrificium est deputatus. ratio est, quia cum sacrificium sit præstantissimus cultus externus, quo diuinitas ab hominibus colitur; par est vt non fiat passim a quouis, sed à personis selectis, ad hoc peculiariter deputatis, vt nomine omnium faciant; per quos & ceteri censeantur numen colere & sacrificare. Vnde apud omnes Gentes sunt aliqui peculiariter deputati, vt numen, quod sibi delegerunt, publico nomine exorent & placent. Horum est offerre sacrificia. Idem patet ex veteri testamento, vbi sacrificia, non nisi à sacerdotibus offerebantur.

Confirmatur, quia sacrificium est præcipua cærimonia externa, qua populus in vnum nomen religionis conspirat. per illud enim omnes simul instar vnius corporis Deum colunt, & religionem suam testantur. oportet enim aliquas esse actiones ac cærimonias externas, quibus non solum singuli seorsim, sed etiam tota Respub. iunctim, veluti vnum corpus politicum, vna eademque religione imbutum, diuinum numen veneretur, eiusque summum principatum & suam subiectionem profiteatur, cum etiã omnes simul Deo subiecti sint, & totum bonum commune ab ipso dependeat. Itaque cum inter has primum locum teneat sacrificium, necesse est vt sint aliquæ personæ publico nomine ad hoc deputatæ, quæ sacerdotes dicuntur.

12 *Qui sacerdotes in lege naturæ fuerint.* Nec obstat quòd in lege naturæ non videantur fuisse sacerdotes, cùm tamen fuerint sacrificia: quia tunc vel primogeniti erant sacerdotes, vt docet Hieronymus in quæst. Hæbraicis agens de Melchisedech, vbi dicit esse traditionem Hæbreorum, omnes primogenitos à Noe vsque ad Aaron fuisse sacerdotes: ijdem etiam habebant auctoritatem quasi regiam & multas alias prærogatiuas, vt eruditè ostendit noster Pererius tom.2. Gen.cap.vlt. In eadẽ sententia est Eucherius, Glossa, & Lipomanus in illud Gen. 25. *Vende mihi primogenita tua.* Vel certè quiuis pater familias sicut habebat auctoritatem quasi regiam in suos, ita etiam sacerdotalem, quod etiam est valdè verisimile. illi enim optimè congruebat pro tota familia offerre. Sic Iob pro liberis suis sacrificabat, eosque sanctificabat, vt habetur cap.1. lib. Iob. Adde, quosdam tunc etiam peculiari instinctu Dei fuisse ad sacrificandum impulsos, vt Abel, Abraham, Iacob & similes, qui hoc ipso fuere constituti sacerdotes, quo potestatem sacrificandi acceperũt.

Sacerdos in sacrificio agni paschalis. Similiter non obstat quòd in lege veteri agnus paschalis a singulis familijs immolabatur, vt constat Exod.12. quia singuli patres familias ad hoc sacrificium erant sacerdotes: idque vel peculiari deputatione & ordinatione Dei; vel antiqua auctoritate, quæ erat tempore legis naturæ, concessu Dei quoad hoc sacrificium perseuerante, in reliquis abolita: cuius signum est, quòd sacrificium agni paschalis institutum fuerit ante legem veterem, & ante huius legis sacerdotium. vnde in eo instituendo seruata est consuetudo. quæ erat tempore legis naturæ; nempe vt a singulis capitibus familiarum offerretur: quæ paulò post in monte Sina quoad alia sacrificia est abolita, instituto sacerdotio Aaronico.

Res sensibilis. Secundò, Ex parte *materiæ* requiritur res aliqua sensibilis externa, viua vel inanima. omnia enim, quæ vsu gentium, vel in Scripturis dicuntur propriè sacrificia, versantur in re huiusmodi.

13 *Mutatio.* Tertiò, Ex parte *formæ* requiritur illius rei peremptio, vel aliqua alia conueniens mutatio. hoc enim potissimum differt sacrificium ab oblationibus. Probatur Primò, Nam omnia sacrificia legis naturæ & veteris, quantum ex Scripturis colligi potest, fiebant non simplici oblatione ad altare Domini; nec sola eleuatione; sed rei destructione facta ad honorem Dei. quædam enim per occisionem sacrificabantur, vt viuentia: quædam per combustionem, vt carnes animalium occisorum, & res inanimæ solidæ, vt simila, sal, thus; quædam per effusionem, vt sanguis, vinum, aqua. vide cap.1. & 2. Leuit. Idem patet ex sacrificijs ethnicorum. Secundò, Idem colligitur ex ipsis nominibus; nam *sacrificare* Græcis est θύειν, Hebræis zabach, quorum vtrumque significat occidere, mactare. & nomen sacrificandi etsi dicatur a re aliqua sacra facienda, tamen sæpissime accipitur pro occidere; quod signum est sacrificium vel ipsa rei interemptione fieri, vel cum ea coniunctum esse. Ratio est, quia cum res perimitur, eripitur vsibus humanis, & perfectius videtur, tota in honorẽ Dei cedere, & significare supremum eius in omnia dominatum, omniaque ab ipso pendere. Nec obstat, quod in sacrificio panis & vini, quod obtulit Melchisedech Gen. 14. non videatur vlla facta mutatio: quia etsi Scriptura nõ explicet quomodo obtulerit, non videtur tamen dubitandum, quin eo modo, quo aliæ res inanimæ sacrificari solent, id fecerit, nimirum sistendo totum in altari coram Deo, deinde aliquam partem igne consumendo, vel libando: fruges enim in sacrificijs torreri, vel incendi solent, & liquida effundi. Nec opus erat totum ita consumi quando non erat holocaustum, sed particulam aliquam; reliquis reseruatis sacerdoti, & alijs, qui sacrificij debebant esse participes; vt fieri solet in hostijs pacificis.

Aduertendum tamẽ, non esse necessarium ad rationem sacrificij vt res perimatur, sicut enim peremptione rei, ita etiam conuersione vnius in alteram, supremum dominiũ & suprema potestas Dei, nostraque subiectio & seruitus designari potest: ac proinde talis conuersio, a Deo in sacrificium institui potest; ipsius enim est constituere, quibus rebus & signis coli debeat, & supremum suum principatũ significari velit. vnde potest quasuis res, & quasuis mutationes ad hoc idoneas assumere. Sic in noua lege sacrificiũ constituit in conuersione panis & vini in corpus & sanguinem Christi, per verba consecrationis; & simul potestatem ad sic offerendum dedit sacerdotio ad hoc proportionato erecto. Simili modo potuisset instituere in conuersione aquæ in vinum, vel in sanguinem, lapidis in panem, plumbi in aurum, virgæ in serpentem, serpentis in ouem, &c. data hominibus potestate accommoda ad hæc per verba vel alia signa sensibilia efficienda. 14 *An debeat perimi. Sufficit conuersio.*

Petes, Cùm in conuersione vnius in aliud, duo sint, id quod conuertitur (quod desinit esse secundum suam speciem) & id in quod conuertitur, quod incipit esse vel absolutè (vt si ante non erat) vel secundum quamdam sui replicationem; vtrum ex duobus censeatur hostia?

Respondeo, Id in quod fit conuersio: id enim potissimùm intenditur per illam actionem; quia vt illud incipiat esse, alterum desinit; estq; hoc illius veluti materia: vnde etiam Deus magis intendit honorari per illam actionem conuersiuam, vt ponit terminum ad quem, quàm vt tollit terminum a quo. Exemplum habemus extra mysterium Eucharistiæ in oblatione thuris, quæ fit per conuersionem thuris in suffitum. hic enim potius sacrificatur suffitus, in quem thus conuertitur, quam ipsum thus, quod est suffitus materia. Idem cernitur in concrematione holocaustorum, & aliarum rerum, quæ per ignem offerũtur. Vnde non est mirandum in sacrificio Eucharistiæ hostiam esse corpus Christi, in quod fit conuersio; non panem qui conuertitur: quamuis eadem actione etiam offeratur panis secundario & comitanter. totum enim quod ibi fit, ad diuinum principatum, nostramque subiectionem testandam agitur. Quod si in aliqua conuersione intenderet magis honorari destione termini a quo; tunc terminus a quo esset hostia; & ratio sacrificij consisteret in actione conuersiua, quatenus illum tollit è medio. Exemplum dari posset in occisione animalium, si illa actio non solùm esset destructiua, sed etiam productiua formæ cadaueris; (vt multi volunt) tunc enim esset vere & proprie conuersiua; & sic daretur conuersio, quæ primariò haberet rationem sacrificij, quatenus est destructiua termini à quo scilicet animalis; secundariò verò vt est productiua cadaueris; quod etiam eadem actione offerri censeretur. 15 *Id in quod fit conuersio est principalis hostia. Oblatio thuris.*

Hinc patet, in mysterio Eucharistiæ frustrà rationem sacrificij quæri in alia actione, quàm in consecratione. hæc enim abunde sufficit ad sacrificij rationem, siue sumptio dicenda sit pars illius sacrificij, vt à Christo est institutũ, siue non. sicut enim sacrificium tyhmiamatis, & omnium eorum, quæ igne offeruntur, consistit in conuersione illorum 16 *Ratio sacrificij in Eucharistia.*

rum

rum in suffitum, qui primario ibi censetur offerri; ita sacrificium Eucharistiæ consistit in conuersione panis & vini in corpus & sanguinem Christi, quæ ibi principaliter offeruntur. & sicut ibi ad rationem sacrificij non est opus dicere, Offero tibi hoc incensum &c. aut materiam sursum eleuare; ita nec ad rationem sacrificij altaris opus est vlla verbali oblatione, siue materiæ, siue rei consecratæ, nec vlla eleuatione; sed hæc adhibentur vt preces & cæremoniæ, quibus vel petimus exaudiri, & consequi fructum sacrificij; vel nos & alios excitamus ad considerationem eorum, quæ reipsa geruntur, & ad internam reuerentiã. ipsa enim realis conuersio, ad honorem Dei à legitimo ministro facta, est sufficiens oblatio.

Non opus est verbali oblatione.

Nec refert quòd exterius non præ se ferat speciem aliquam oblationis, quia nec ipsum sacrificium crucis exterius præ se fert formam oblationis, sufficit vt habeat rationem oblationis, quatenus subest intentioni offerentis, legitimam ad hoc potestatem habentis. Sed exactior horum tractatio alium locum postulat.

Petes, Si ratio sacrificij consistit in peremptione vel mutatione, quomodo illa reperitur in sacrificio Crucis, cum Christus seipsum non interemerit?

17 *De sacrificio crucis.*

Respondeo, Etiamsi Christus seipsum propriè non interemit aut occidit (non enim plagas illas & vulnera, ex quibus mors secuta est, sibi irrogauit; quod verbo occidendi significatur) tamen verè fuit causa voluntaria totius illius mutationis & mortis suæ: nam in potestate ipsius erat vel in tortorũ vim infringere, vel eorum ictibus se subtrahere, vel efficere vt ictus inflicti nullam læsionem aut dolorem inferrent, vel vt dolore illato anima non migraret. Itaque cum sponte corpus flagellis & crucifixioni obiecerit & assiduè exposuerit, nec vim ictuum, qui inferebantur infringere, aut sæuitiam tortorum impedire voluerit; hæc perpessio & mors prorsus ei libera erat, & ab ipso, tamquam à causa passum applicante, procedebat. sicut enim qui admouet thus igni, est causa suffitus, quem ignis naturaliter causat; ita qui corpus suum obijcit tormẽtis, est causa dolorum & vulnerum, quæ per tormẽta inferuntur; quę ratio causandi omnino sufficiens est ad rationem sacrificij, si alia adsint; vt patet in holocaustis.

Martyrum mors non verum sacrificium.

Dices, Ergo passiones martyrum sunt vera sacrificia.

Respondeo negando consequentiam; Tum quia non erant instituti à Deo sacerdotes ad huiusmodi sacrificium offerendum; tum quia perpessio & mors non erat in illorum potestate, nisi remotè; nempe quatenus poterant se tyrannis offerre, vel fuga eripere. Secus in Christo Domino; qui à Deo erat institutus sacerdos ad seipsum in sacrificium offerendum, & omnem perpessionem in sua potestate proximè constitutam habebat. Vnde Ioan. 10. ait, *Nemo tollit eam* (animam) *à me; sed ego pono eam à meipso, & potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi eam.*

18 *Finis intrinsecus sacrificij.*

Quartò, Ex parte *finis* requiritur vt explicitè vel implicitè referatur ad honorem Dei; si alio fine fiat, non erit sacrificium, sicut qui caput aperit non causa honorandi, sed irridendi, vel captandæ auræ, non adorat. Ratio est, quia sacrificium est in genere signorum, quibus æstimationem internam excellentiæ alterius & affectum seruitutis erga illum exprimimus. Si ergo hæc æstimatio & affectus desit, non erit verum signum: sed vel non erit signum; (vt si non fiat animo significãdi) vel erit falsum & mendax; vt si quis interius non habeat pro Deo, cui exterius adulatione vel timore sacrificat.

Quintò, Ex parte *loci* requiritur vt locus sit huic muneri dedicatus; qualem *altare* & *aram* vocamus. dignitas enim operis requirit locum specialem, ab vsibus prophanis segregatum; vt mos omnium gentium confirmat, de quo satis dictum supra num. septimo. Dixi ista quinque requiri ad sacrificium *perfectum*, prout Scriptura de eo loquitur; quia ad imperfectum quemdam sacrificij modum non videntur hæc omnia necessaria. tale enim fortasse singuli homines in lege naturæ offerre poterant; priuato nomine & auctoritate, & eo loco vbi placuisset: nam apud ethnicos simile quid videmus. sed talia non erant perfecta sacrificia, quia perfectio oblationis maximè pendet ex conditione offerentis.

19 Ex dictis intelligi potest quid sit *sacrificiũ*, & posse hoc modo describi, *Sacrificium est oblatio rei sensibilis à legitimo ministro facta Deo per realem immutationem, ad testandum supremum illius dominium & nostram subiectionem.* *Est oblatio*; quia *oblatio* est genus sacrificij, vt docet Diuus Tho. q. 85. ar. 3. ad 3. & communiter DD. quamuis hoc nomen aliquando strictè accipiatur pro obatione, quę solum est oblatio, non sacrificium. *Res sensibilis*, vt excludatur interna oblatio, qua mens se, suaque omnia Deo subijcit & offert; quæ non est propriè sacrificium, etsi perfectius fructum sacrificij præstet, quàm sacrificia externa, & idcirco interdum sacrificium vocetur, vt paulo antè dictum est. *A legitimo ministro*; quia sacrificium habet relationem ad sacerdotem; cum enim sit excellentissimus & publicus Dei cultus, par est vt non fiat nisi à persona ad hoc publica auctoritate delecta. *Per realem immutationem*; tum quia est perfectissimus cultus; tum quia aliàs non distingueretur à simplici oblatione *Ad testandum supremum*, &c. duo enim sacrificio significamus & testamur, diuinum principatum & nostram subiectionem. & hæc significatio est sacrificio essentialis. Præter hanc quędam sacrificia habent significationem accessoriã, quę mystica vel allegorica dici potest; vt sacrificium Sanctissimæ Eucharistiæ significat oblationem crucis; & sacrificium Melchisedech præfigurabat sacrificium Eucharistię. & omnia sacrificia veteris legis prę signabant oblationem crucis vel Eucharistiæ. & valde credibile est nullum sacrificium instinctu diuino fuisse oblatum in lege naturæ, quod talem significationem allegoricã non habuerit: omnia enim erant vmbrę Christum obscurè insinuantes, & mentes hominum ad illum excitantes. hæc tamen significatio non pertinet ad rationem sacrificij vt sacrificium est. Vnde non fuisset, si Adam innocentiæ conseruasset. Potest tamen dici pertinere ad sacrificium, vt est propria huius vel illius status cæremonia. sed vberior horum tractatio alium locum postulat.

Descriptio sacrificij.

Duo testamur sacrificio.

Dices, Ethnici etiam dijs inferioribus, à quibus certa dumtaxat beneficia expectabant, quique alijs subiecti erant, sacrificium offerebant, vt Cereri, Mineruæ, Plutoni, & alijs huiusmodi; ergo non solum supremum principatum sacrificio testamur. 20

Sacrificia dijs inferioribus oblata.

Respondeo, Ethnici in sua Religione, suoque cultu multa *ἀσύστατα* & pugnantia inuoluebant; putabant enim diuinitatem esse in multa partitam, easque partes non esse eiusdem dignitatis & gradus, in omnibus tamen sacrificio colendam: qua in re partim errabant, partim verum iudicabant: etsi enim absurdissimum sit diuinitatem in partes secare, tamen generatim verum est omnem diuinitatem sacrificio esse dignam.

DVBITATIO III.

De diuisione sacrificij.

TRIBVS modis diuidi potest. Primò, Ratione *materiæ*: nam *materia* vel erat animal aliquod, vel erat res inanima, eaque vel solida vel liquida. Sacrificium animalis dicitur *victima* vel hostia. Vnde hæc nomina ducta Grammaticos consule. Oblatio rei inanimæ solidæ vocatur *immolatio*; quamuis hoc nomen etiam ad omne sacrificium extendatur. Oblatio rei liquidæ *libamen*. 21

1. Diuisio, ratione materiæ.

Vbi aduerte, libamina & immolationes esse sacrificia imperfectiora, quàm victimas: vnde apud gentiles etiam dijs minutioribus fiebant; quibus tamen victimas non offerebant, sed ordinariè tantũ duodecim dijs maioribus. Porrò in veteri lege victima solum constabat animalibus mũdis istis, oue, capra, hœdo, boue, uitulo, columba passere, turture: neque aliud genus licitum erat sacrificare. Res autem inanimæ solidæ, quæ offerebantur in sacrificium, erant panis, simila, sal, thus, manipulus spicarum uirentium, & triticum, patet Leu. 2. & 6. Hæc leuabat sacerdos in altum, uarieque conficiebat & immutabat; in qua immutatione consistebat ratio sacrificij; nam panis in frusta dissecabatur; simila sartagine, clibano, uel craticula coquebatur; sal urebatur; thus adolebatur; manipulus spicarũ torrebatur; triticum conterebatur. Liquidę erant sanguis, uinum, oleũ, aqua. hæc effusione offerebantur.

Quibus rebus constabat.

Secundò, Diuidi potest partim ex *forma*, partim ex *fine*, in *holocaustum*, *sacrificium pro peccato*, & *hostiam pacificam*. *Holocaustum* erat sacrificium perfectissimũ; quia in eo to- 22

2. Diuisio, ratione formæ.

Holocaustum. ta res in fumum resoluta, sursum ad Deum ascendebat, nihilque ex eo vsibus cedebat humanis. vnde expressius per hoc significabatur omnia ipsius esse, & ab ipso prouenire. quare potissimum ad hunc finem fiebat, quamuis etiam interdum fieret pro peccato populi & sacerdotum.

Pro peccato. *Sacrificium pro peccato* partim cremabatur, partim cedebat in vsum sacerdotum, qui in atrio templi ex eo vescebantur; offerebatur non pro peccatis internis, sed pro externis quibusdam; vt pro peccatis commissis per ignorantiam circa cæremonias; vt patet Leu. 4. & 5. Item furti, periurij, calumniæ; vt patet ex c. 6. 7.

23 Notandum autem est hoc genus sacrificij ab Hebræis vocari chattat, quæ vox etiam peccatum significat. Vnde Apostolus eleganter ad Hebræam vocem respiciens dixit, ad Rom. 8. *de peccato damnauit peccatum*: quasi dicat de chattat damnauit chattat, id est, per sacrificium crucis, quod erat pro peccato, deleuit peccatum. & 2. ad Cor. 5. *Eum, qui non nouerat peccatum pro nobis peccatum fecit*, id est, hostiam peccati constituit.

Hostia pacifica. *Hostia pacifica* partim cremabatur, partim edebatur, tum à sacerdotibus, tum ab ijs, qui obtulerant. Offerebatur vel in gratiarum actionem pro beneficijs acceptis, & tunc eodem die comedi debebat: vel ad noua beneficia impetranda, & tunc differri poterat eius consumptio in diem posterum, non tamen vlterius.

Tertiò diuidi potest *ex fine* in λατρευτικὸν, εὐχαριστικὸν, impetratorium & propitiatorium. quæ diuisio parum differt à priore. λατρευτικὸν dicitur, quod solum fit ad Deum colendum, eiusque principatum & nostram seruitutem testandam. hoc potissimum fit holocausto. εὐχαριστικὸν dicitur, quod fit in gratiarum actionem pro beneficijs acceptis. Impetratorium pro beneficijs accipiendis. vtrumque dicebatur in veteri lege *hostia pacifica*. Propitiatorium siue ἱλαστικὸν, est quod offertur pro peccatis, & pro peccatorum pœnis ac flagellis auertendis. Hoc idem est quod hostia pro peccato.

DVBITATIO IV.

Vtrùm hoc tempore licitum sit offerre agnum vel vitulum.

24 VIDETVR id esse licitum; nam offerre sacrificium est legis naturæ vt docet Diuus Thomas cum Caietano articu. 1. & 4. vnde etiam in statu nudæ naturæ fuissent sacerdotes & sacrificia. fuisset enim cultus externus, quo Deum tamquam totius naturæ conditorem & Dominum fuissent venerati; qui cultus potissimum consistit in sacrificio.

Resp. & dico Primò, Fore superstitiosum si Christianus vel Iudæus huiusmodi sacrificium offerat.

25 De Iudæo patet, quia apud Iudæos hæc sacrificia continent in se protestationem Christi venturi: offerunt enim illa vt à Deo in veteri lege instituta, sic autem sunt signa Christi venturi, abolita per Christi mortem, & sacrificium nouæ legis.

26 *Non esse licitū Christiano.* De Christiano probatur Primò, Quia in Ecclesia tantum est vnicum, verum, & propriè dictum sacrificiū, quod omnibus veteribus sacrificijs successit, vt passim docent Patres. Vnde in collecta Ecclesiæ dicitur, *Deus, qui legalium differentiam hostiarum, vnius sacrificij perfectione sanxisti.* Sic Aug. lib. 8. de ciu. cap. vlt. probat, epulas illas, quæ à quibusdam sepulchris Martyrum solent imponi, non esse sacrificia Martyrum, eo quod vnicum Ecclesiæ sit sacrificium, satis insinuans non posse aliud auctoritate humana addi. Vide Chrysostomum in Psal. 95. & Leon. ser. 7. de passione c. 1. & 3.

Secundò Sacrificium Ecclesiæ est infinitæ dignitatis, cōtinens in se omnium Sacrificiorum virtutem: ergo superstitiosum esset velle aliud addere. quasi illud non abūdè sufficiat. ideo enim plura instituuntur, quia vnum ad omnia non sufficit.

Tertiò, Sacerdotium, quod est in Ecclesia, est supernaturale, institutum à Christo: ergo non respicit sacrificium iuris naturæ, sed solum supernaturale ab eodem Christo institutum: sacerdotium enim & sacrificium sunt correlatiua eiusdem rationis, & ordinis: vt ex cap. 8. & 9. ad Hebræos colligitur.

Quartò, Alia sacrificia ex institutione diuina sunt signa Christi venturi. ergo qui ea vsurpat id sciens vel aliquo modo aduertens, externo ritu iudaizat.

Quintò, Hoc ipso, quo Christus nostrum sacrificium & sacerdotium instituit, ademit potestatem Ecclesiæ alterius sacerdotij aut sacrificij instituendi. sicut in veteri lege hoc ipso, quòd illorum sacerdotium & sacrificia præscripsit, ademit illis potestatem alia sacrificia adiungendi. Eodem modo si in lege naturæ Respub. institueret sacerdotium & sacrificia, eo ipso censeretur priuatos restringere, ne alia adiungerent: nam hæc res ad supremam potestatem propriè pertinet. Confirmatur, quia sacrificium ad fundamenta religionis spectat, non minus quàm Sacramenta: adeo vt Apostolus ad Heb. 7. dicat, *translato sacerdotio* (& consequenter etiam translato sacrificio, quod est connexum sacerdotio inseparabiliter) *necesse est vt & legis translatio fiat.* Vnde sicut Ecclesiæ non est relicta potestas instituendi alia Sacramenta, ita nec alia sacrificia. Vide Concilium Trid. sess. 2. cap. 2. 27

Nec obstat, quòd in Ecclesia thus offeratur; quia non offertur in sacrificium; (intentio enim sacrificandi abest) sed adoletur ad odorem, & ad significationem; & vt mentes excitentur ad venerationem & deuotionem. vnde fit hominibus etiam viuis, & ab ijs, qui non sunt sacerdotes. Late tamen interdum sacrificium dicitur, vt notat Caiet. ar. 4.

Dico Secundò, Probabile tamen est non fore superstitionem apud ethnicos, qui legem Christi ignorant, si verò Deo sacerdotes illorū talia sacrificia offerant. sic enim videtur sentire D. Aug. epist. 49. q. 3. cum ait, *qui Christianas litteras vtriusque testamenti sumunt, non hoc culpant in sacrilegis ritibus paganorum quòd constituant templa & instituant sacerdotia, & faciant sacrificia, sed quòd hæc idolis & dæmonijs exhibeant.* sentit ergo non fore superstitionem, si offerantur vero Deo alioquin id etiam culpandum esset. 28 *Nō videtur illicitum ethnico.*

Probatur, Quia offerre Sacrificium est legis naturæ, vt docet D. Thom. q. 85. ar. 1. quod dupliciter intelligi potest. Primò, Vt sit naturalis ad hoc obligatio, vel in singulis, quod minus est verisimile; vel saltem in communitate, vt D. Tho. & Caiet. indicant. Secundò, Vt non sit quidem obligatio, sed ratio dictet id esse consentaneum, & suadeat. Lumen igitur naturale vel obstringit, vel suadet ethnicis sacrificiorum oblationem: atqui non apparet illis alia ratio sacrificandi, quæ sit conuenientior, quam ea, quæ offertur aliquid ex animalibus vel frugibus terræ: ergo.

Secūdò, In statu nudæ naturæ huiusmodi sacrificia fuissent licita, quia non habuissent aptiora, aut congruentiora naturæ: cur non etiam modo sint licita apud Indos & Iaponios, cum alia diuinitus instituta non habeant?

Petes, Vnde illi haberent sacerdotes ad huiusmodi sacrificia idoneos? 29

Respondeo, Ex electione & dedicatione Reipublicæ. Sicut enim Respublica perfecta iure naturæ habet auctoritatem constituendi Principem; qui illam iustis legibus regat in ijs, quæ ad politicam consuetudinem, & contractus pertinent: ita etiam potest constituere sacerdotem, qui eam regat in cultu diuino, & sacra administret, iuxta modum & capacitatem illius status. Et hic eam haberet potestatem in spiritualibus illi statui accommodatis, quam Princeps in temporalibus; deberetque Princeps ei subesse in ijs, quæ ad cultum diuinum pertinent: nisi fortè vnus idemque esset Summus Pontifex & Princeps; sicut Imperatores Romanorum olim erant; vt ex historijs constat.

CAPVT

CAPVT XXXIX.

De Decimis. *Habet Dubitat. 6.*

DVBITATIO PRIMA.

An populus Christianus teneatur decimas soluere, & quo iure.

D. Thom. Art. 1. Quæst. 87.

1 *Sententia Vuiclefi.*

THOMAS Vvaldensis lib.2.doctr. fidei antiquæ, capit.64. & 65. refert Vvicleffum docuisse. Primò, Decimas non esse vllo iure sacerdotibus debitas; sed esse meras eleemosynas. Secundò, Populum ad licitum posse & debere eas negare sacerdotibus, propter eorum peccata.

2 *Decimas nō sunt eleemosyna.*

Sed fide tenendum est decimas non esse eleemosynas, sed subsidium sacerdotibus debitum propter ministerium spiritualium. Vnde sententia illa Vviclefi damnata est in Concil. Constantiensi sess. 8.

Probatur, Quia, iure diuino & naturali, ministrantibus populo spiritualia debetur sustentatio; vt ostendit D. Paulus. 1. ad Cor. 9. vbi inter cetera ait, *si nos vobis spiritualia seminamus, magnum est si nos carnalia vestra metamus?* & 1. ad Timoth. 5. *qui benè præsunt presbyteri, duplici honore digni sunt maximè qui laborant in verbo & doctrina: dicit enim Scriptura, non infrenabis os boui trituranti.* Vbi Theophylactus, *Honorem vocat, necessariorum suppeditationem. Duplici honore dixit, viduarum respectu, vel Diaconorum, vel simpliciter duplici, pro multo;* Haymo; *Duplici honore,* quia reuerentia & sustentatione. Denique Dominus Luc. 10. *dignus est operarius cibo suo.* His, & alijs locis aperte significatur esse debitum, non gratiam, ministros Ecclesiæ sustentari.

3 *Decimas deberi ex iustitia posita in taxatione Ecclesiæ.*

Porrò hęc sustentatio præstatur per decimas. cum enim aliquid certi a singulis de populo dari debeat, vt sustentatio ministrorum sit stabilis & sufficiens, Ecclesia imitatione diuina in veteri testamento proposita, constituit decimam partem fructuum terræ huic rei esse segregandam. qua taxatione semel facta, singuli lege iustitiæ decimas debent: sicut posita determinatione Principis, qua statuit quantum a singulis ad ipsius statum sustentandum, vel ad bellum gerendum. vel ad aliud opus necessarium contribuendum sit, singuli ex iustitia tenentur illam quantitatem dependere. Idem probatur Iure Canonico. vide in Decreto 16. quæstio. 1. & in Decretalibus titu. de decimis, per multos Canones. Hinc Concilium Tridentinum sess. 25. cap. 12. iubet excommunicari eos, *qui decimas subtrahūt aut impediunt: neque ab hoc crimine,* inquit, *nisi plena restitutione secuta, absoluantur.* quod intelligit Nauarr. capit. 21. num. 32. de ijs, qui restituere possunt ante mortem, vel ante tempus, quo tenentur Sacrosanctum Domini corpus sumere.

Excommunicātur subtrahētes decimas.

4 Ex dictis patet, decimarum solutionem, si consideretur secundum suam substantiam, nempe vt sunt necessaria sustentatio ministrorum rerum spiritualium, iure diuino & naturali esse debitam, nec vlla consuetudine posse tolli: si verò spectentur secundum suam quotam, vt sunt decima pars fructuum, esse debitam saltem iure ecclesiastico.

5 *An quota decimarum debita sit iure diuino Canonistarum sententia.*

Sed difficultas est, Vtrum non etiam iure diuino hæc quota debeatur: in qua Canonistæ a Theologis dissentiūt. Illi enim fere omnes docent etiam iure diuino haberi. Ita Innocen. in cap. vltim. de parœcijs, Glossa in cap. 1. de decimis in 6. Hostiensis in Summa, tit. de decimis, Ioannes Andreas, Panormitanus, Antonius de Butrio, Petrus Ancharanus; & alij, quos Couarruu. lib. 1. variarum, cap. 17. recenset.

Probant Primò, Quia in Iure Canonico dicitur, *decimas constitutione diuina deberi,* capit. Tua. 25. de decimis. Secundò, *Deum præcepisse decimas sibi solui in signum vniuersalis dominij, ideoque non posse minui.* c. Tua nobis. 26. eodem. Tertiò, *Decimas esse iuris diuini, esse Dei, deberi Deo.* 16. quæstio. 1. cap. fin. Quartò, Dominus Matth. 23. cum dixisset, *decimatis mentham & anethum,* subiunxit; *oportuit hæc facere, & illa non omittere.* vbi illud *oportuit,* indicat obligationem iuris diuini. Quintò, Dominus Matth. 5. ait, *nisi abundauerit iustitia vestra plus, quam Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum:* ergo si illi soluebant decimas, multò magis nos in noua lege eas soluere debemus.

Contraria sententia est communis Theologorum, qui docent illam quotam tempore legis euangelicæ, solo iure ecclesiastico (etsi antiquissimo, vtpote a temporibus Apostolorum, vt patet ex constitu. Clementis lib. 2. c. 29. 38. 39. & lib. 8. cap. 36.) deberi. Ita Diuus Thomas quæst. 87. artic. 1. Halensis 3. par. quæstio. 61. num. 1. 2. & 3. Henricus quodlibet. 4. quæstio. 28. Antoninus 2. par. tit. 4. cap. 3. §. 5. Sotus lib. 9. de Iustit. quæstio. 4. articu. 1. & alij. Idem tenet Nauarr. capit. 21. Enchiridij, numero 28. & Couar. vbi supra. 6

Deberi solo iure Ecclesiastico, vel præcepto Apostolico.

Probatur Primò, Quia in lege Euangelica nullum extat præceptum de hac quantitate fructuum soluenda: solum enim dicitur, administris rerum spiritualium deberi congruam sustentationem, vt patet 1. Cor. 9. & Mat. 10. vtrum autem danda eis sit decima pars fructuum, an vigesima; nusquam habetur.

Secundo, Præceptum istud non est naturale vt per se patet: ergo positiuum: atqui in lege noua non sunt vlla præcepta positiua; nisi de fide & Sacramentis, vt docet D. Thomas 1. 2. quæstio. 108. artic. secundo, & quodlib. 4. art. 13 ergo, &c.

Tertio, Si esset iuris diuini, id esset maximè propter ea quæ habentur Exo. 22. Leuit. 27. & Num. 18. vbi Deus præcipit vt decimæ soluantur: sed hæc præcepta non pertinēt ad tempus noui testamenti: tum quia sunt iudicialia, ad politiam illius populi spectātia; quare cessante synagoga, & forma illius populi in aliam mutata, necessario cessare debuerunt; tum quia ibi solum præcipitur vt soluantur Leuitis & sacerdotibus Aaronicis, nempe ministris illius legis; non autem ministris legis nouæ. Neque dici potest esse eamdem in his rationem: quia est alia lex, aliud sacerdotium, alia forma gubernandi: ac proinde præcepta pertinentia ad illam, non sunt extendenda ad nostram. deinde illi erant fere decima pars populi, vtpote vna ex duodecim tribubus; nec acceperant partem suam in diuisione terræ, sicut aliæ tribus: vnde meritò fuit illis constituta decima pars fructuum terræ: quæ rationes cessant in ministris nouæ legis.

Quartò probatur, Hæc quota consuetudine potest tolli; c. In aliquib. 32. §. h. de decimis; & in quibusda locis multorum fructuum decima est sublata: quod fieri non posset si iure diuino deberetur.

Ad primum argumentum Canonistarum Resp. Decimę dicuntur deberi *constitutione diuina:* quia quòd debeantur, id ortum habet ex cōstitutione & lege diuina: Deus enim primitus præcepit solui decimas in veteri testamento; ad cuius imitationem Ecclesia idem præcepit in nouo. Itaque quod decimæ nūc debeantur, est ex lege diuina non immediate, sed mediatè. 7

Ad argumēta.

Quomodo dicantur iure diuino deberi.

Ad Secundum, Eodem ferè modo respondendum: ideò non possunt minui, quia Deus olim hanc quotam taxauit in veteri testamento, quā postea Ecclesia confirmauit, Deū imitata. vnde Deo irreuerentiam facere videtur, qui illam minuit, quamdiu Ecclesiæ lex viget. quia sicut Ecclesia in

reuerentiam Dei illam sanxit, ita reuerentia Dei obligamur illam non accidere.

Ad tertium, Dicuntur esse *iuris diuini*; quia Deo consecratæ & dicatæ in ministris: sicut res sacræ dicuntur iuris diuini, quia peculiari modo ad Deum pertinent, In eiusq; sunt dominio & iure.

Ad quartum, Quãdo Dominus Mat. 23. ait; *oportuit hæc facere*, loquitur de tempore illius legis, tunc enim iure diuino decimæ erant soluendæ.

Iustitia nostra quomodo maior.

Ad quintũ, Iustitia nostra debet esse maior iustitia Pharisæorum & Scribarum, non in soluẽda decima; (alioquin deberemus plusquam decimam soluere; nam illi accuratissimè decimam ex omnibus soluebant, vt patet Mat. 23.) sed in reformandis affectibus internis: illorum enim iustitia solum erat externa; nostra debet esse non tantum externa, sed etiam interna: illi putabant sufficere si non occiderent, non mœcharentur exterius; at nos etiam iram & concupiscentiam internam resecare debemus; vt ibidem Dominus explicat.

Est actus Iustitiæ & Religionis.

8 Ex dictis intelligi potest cujus virtutis actus sit solutio decimarum: si enim consideretur vt est debita sacerdotibus ob sacrum ministerium, sic immediate est actus iustitiæ, mediate Religionis. si verò vt per eam fouetur cultus diuinus, vel vt per eam protestamur Deum esse auctorem frugum terræ & rerum omnium, quibus vita humana sustentatur, (soluuntur enim decimæ in signum vniuersalis dominij, vt habetur c. Tua nobis. & c. Cum non sit in homine. de decimis) sic est solum actus Religionis. vtroque modo fit à fidelibus.

DVBITATIO II.

Vtrùm Ecclesia iusta ratione hanc quotam constituerit.

9 VIDERI possit excedere iustum modum. Quòd enim in veteri testamento constituta fuit decima, id factum, tum quia filij Leui erant ferè decima pars populi; tum quia in distributione terræ non acceperant suam partem; tum quia habebant vxores & liberos. at in nouo testamento sacerdotes vix sunt sexagesima pars populi Christiani, & habent suas possessiones hæreditarias vt ceteri; nec habent vxores & liberos alendos. Denique non omnibus sacerdotibus debentur decimæ, sed solis Episcopis & Parochis.

Rationes cur Ecclesia hãc quotam constituerit.

10 Resp. Ecclesiam iustissimis rationibus ad hanc portionem indicendam motam fuisse.

Primò, Quia vidit Deum in veteri lege decimam constituisse; & sanctos Patriarchas diuino instinctu etiam ante legem decimas dedisse; nam Genes. 14. Abraham dedit Melchisedech decimas ex omnibus. & Genes. 28. Iacob vouit Deo decimas cunctorum, quæ ab eo acciperet. Secũdò, Quia Synagoga, in qua erat consuetudo huius quotæ, mutata est in Ecclesiam; & sic quodammodo sua sponte hæc consuetudo est continuata, Apostolis & Ecclesiæ Prælatis eam confirmantibus. Tertio, Quia conueniebat vt non soli Episcopi & Parochi alerentur a populo; (quamuis illis ante ceteros id debeatur) sed etiam multi alij ministri sacrorum, qui officia diuina obeant, pro populo orent, & sacrificia offerant: omnia enim horum munia in bonum populi cedunt. vnde Ecclesia tantum poterat imponere, quantum his omnibus aliquo modo posset esse satis. Quartò, In noua lege Episcopi, Parochi, & alij Ecclesiastici debẽt esse patres pauperum, orphanorum, & viduarum. vnde non solum debent habere quod ipsis sufficiat, sed etiam quo alijs subueniant. quod si non fecerint cum possunt, grauiter peccant; de quo plura supra cap. 4. dub. 6. Hanc rationem Caietanus vult esse potissimam cur Ecclesia merito potuerit decimam imponere. Quintò, Ministri noui testamenti sunt multo digniores; vnde pluribus egent ad dignitatem sui status in populo tuendam. Videmus enim sacerdotes ijs locis, vbi egestate premuntur, contemni, & nihil illis haberi abiectius; quo fit vt vilissimis ministerijs inseruire cogantur, & parum boni præstare possint. Sextò, Multo plus laborant, eorumque functiones sunt lõge grauiores & excellentiores. Septimò, Opus est illis magna eruditione, ad quam comparandam requiruntur magni sumptus; & impediuntur aliæ rationes lucrandi, vt per mercaturam, & artes mechanicas, quas etiam nõ decet ab illis factitari. Octauò, Quia in lege veteri solum erat vnum templum, idque omni suo instrumento probe instructum. in noua lege sunt innumerabilia, quorum singula suis ornamẽtis, & sacra supellectili instrui, & sarta tecta conseruari debent. Nonò, sacerdotibus veteris legis maximum compendium erat ex innumeris sacrificijs, quæ offerebatur: nihil tale habent in nouo testamento. Decimò, In veteri lege decimæ manebãt in familijs, quia transmittebantur ad posteros; vnde fiebãt admodum diuites; secus in lege noua. Vndecimò, Denarius significat perfectionem; est enim terminus numerorũ simplicium, omnes illos continens: ceteri ex ipso semel vel sæpius repetito & ex alio simplici, componuntur. Itaque qui decimam Deo in ministris soluit, sibi nouem retinẽs, significat se esse imperfectum, & expectare perfectionem a Deo per ipsius ministros. Ob hanc forte causam in lege naturæ & apud ethnicos decimæ soluebantur. Vide Plin. l. 19. c. 14. Plutar. in Lucullo, & in probl. c. 6. Denique hanc ipsam Ecclesiæ taxationem Deus ipse sæpe comprobauit, fertilitatẽ concedens soluentibus, non soluentibus sterilitatem inferens. Vnde D. Aug. l. 50. homil. hom. 48. *Maiores*, inquit, *nostri, ideo omnibus copijs abundabant, quia Deo decimas dabãt, & Cæsari censum reddebant, modo autem quia discessit deuotio Dei, accessit indictio fisci, nolumus cum Deo partiri decimas; modo autem totum tollitur; hoc tollit fiscus, quod non accipit Christus.* Et ser. 219. de temp. *Hoc est Domini iustissima consuetudo, vt si tu illi decimam non dederis, tu ad decimam reuoceris.* vide totum illum sermonem.

Denarius symbolum perfectionis.

Ad argumentũ initio positum.

11 Ex dictis patet responsio ad rationem obiectam: si enim spectentur omnes ministri Ecclesiæ & fideles egeni, quos Ecclesia vult ali decimis, alijsque prouentibus ecclesiasticis, sunt forte plus quam decima pars populi Christiani. Etsi enim sacerdotes non habeant vxores & filios naturales: habent tamen pauperes, qui sunt illis loco filiorũ, quos ex præcepto Ecclesiæ & lege misericordiæ tenentur de eo, quod superest, sustentare.

DVBITATIO III.

Ex quibus rebus decima soluenda, & quomodo.

D. THOM. ART. 2.

12 RESPOND. Quod ad priorem partem attinet, si Ius scriptum spectemus, decimæ sunt soluendæ ex omnibus rebus, quæ nobis diuino munere proueniunt: vt de fructibus, & quasi fructibus omnium rerum, quæ quodammodo nobis frugiferæ sunt, vt agrorum, arborum, animalium domorum elocatarum, molendinorum, piscinarum, aucupiorum, omniumque negotiorum lucrosorum. patet ex c. Non est 22. de decimis: vbi Cælestinus III. sic ait, *sicut sancti Patres in suis tradiderunt scriptis, de vino, grano, fructibus arborum, pecoribus, hortis, negotiatione, de quo ipsa etiam militia, de venatione, & de omnibus bonis, decima sunt ministris Ecclesiæ tribuenda.* Et c. Ex transmissa. 23. idem Cælestinus ait; *fidelis homo de omnibus, quæ licite potest acquirere, decimas erogare tenetur.* vnde iubet solui etiam ex ijs, quæ proueniunt ex molendino, quod vento agitur. c. Pastoralis. 28. quod est Inn. III. eod. tit. dicitur, *de molendinis, piscarijs, & lucro venditionis dandas decimas. neque deducendas expensas, quæ fiunt pro fructibus percipiendis.* D. August. serm. 219. *Quod si decimas non habes fructuum terrenorum, quodcumque te pascit ingenium Dei est, & inde decimas expetit, vnde viuis: de militia, de negotio, & de artificio redde decimas: aliud enim pro terra dependimus, aliud pro vsura vitæ pensamus.*

De omni re, & opere frugifero.

Triplices decimæ.

Ex his DD. collegere triplices decimas, *Prædiales*, vt ex agris, piscinis, molendinis, ædium elocatione, & similibus nomen enim *prædium* illa omnia comprehendit. *Personales*, ex negotiatione, artificio, militia, famulatu. *Mixtas*, ex animalibus: vt fœtus, lana, butyrum. horum enim fructus partim ex prædijs, partim ex industria hominis prouenit.

Spectanda consuetudo.

Aduerte tamen multis locis solas prædiales ex prædijs rusticis, & quasdã mixtas in vsu esse; reliquas consuetudine & tacita cõdonatione Ecclesiæ abolitas. vnde in his spectãda potius est locorum consuetudo, quam ius scriptum.

Petes

Cur de omnibus.

13 Petes, Cur Ecclesia in noua lege voluit dari decimas de omnibus, cum in lege veteri solum datæ fuerint de frugibus, & pomis arborum, & animalibus, quæ transeunt sub virga pastoris vt colligitur Leuit. vlt. in fi.

Respon. In veteri testamento singulæ familiæ habebant suos agros, vnde decimas soluere possent, & ita nõ erat necesse exigere personales. secus tempore noui testamenti, vbi non solum familiæ multæ, sed etiam vrbes & Respub. quædam agris carent, vt Veneta, Genuensis, & similes. vnde oportuit decimas personales imperare: alioquin plerique nihil contribuissent, & vbi nulla sunt prædia rustica, Clerus sustentari non potuisset. Deinde quia singuli nunc longe plura à sacerdotibus accipiunt beneficia, quam in veteri lege. Tertiò, Quia sacerdotes in nouo testamẽto longè pluribus egent, vt antè ostensum est. Quartò, vt agnoscamus non solum fructus terræ, sed etiam omnem alium quæstum licitum, Dei munere prouenire. *quodcumque enim te pascit, ingenium Dei est*, vt ait August. *& inde decimas exige, vnde viuis.*

Notandum est, etsi ex iniustè acquisitis, v.g. ex vsuris, præda, spolijs iniquis, furtis, decimæ dari non debeant; tamen si quis fructus non decimatos accepisset, deberet ex eis decimas soluere. Similiter si agrum alienum iniuste occupatum coluisset. Ratio est, quia hoc ipso, quo fructus extant, decima pars eorum debetur Ecclesijs, vt ex varijs textibus constat, vt c. Commissum. 4. c. Tua nobis 26. c. Cum non sit. 33. de decimis.

An Ecclesia habeat dominium decimarũ.

14 Vtrùm vero Ecclesia habeat dominium decimarum ante separationem, dubitari potest. Glossa in cap. Tua nobis, de decimis, & cap. 23. Moderamine. 16. quæst. 1. satis apertè indicat Ecclesiam non habere dominium. dicit enim verius esse decimas peti per Ecclesiam condictione ex Canone, vel officio Iudicis, quam rei vindicatione. *condictio* autem ex Canone est actio personalis, vt patet §. Sic itaque. Institu. de actionibus. Idem tenent multi DD. antiqui & Fredericus consilio 74. vt testatur Panormitanus in d. cap. Tua nobis.

Panorm. verò in c. Commissum, & c. Tua nobis, de decimis, tamquam probabilius docet Ecclesiam habere dominium decimarum, etiam antè quam sint collectę, idq; probat tribus argumentis. Primò, Quia Deus dicit decimas & primitias esse *suas*. cap. Tua nobis: atqui *suum* indicat dominium. Item eum qui eas retinet, dicit retinere *aliena* inuito domino; d. cap. Tua nobis. Secundò, Ecclesia dicitur posse decimas *vindicare*; cap. Moderamine. 16. q. 1. sed *vindicatio* datur domino in rem suam; L. In rem. ff. de rei vindic. Tertio, Venditio fructuum non decimatorum non est valida: nam Ecclesia semper potest ex illis suam portionẽ extrahere, c. Pastoralis, de decimis: atqui huius non potest esse alia ratio, quam quia Ecclesia habet dominium decimas partis in confuso: ergo, &c.

Nõ requiri apprehẽsionem.

Neque obstat, quòd dominium nõ comparetur sine apprehensione, quia sicut Ecclesia habet priuilegium vt in rebus emptis, donatis, & legatis dominium acquirat sine apprehensione, vt habetur L. Vt inter Ius. C. de sacros. Eccles. ita etiã in decimis habere potest, & reipsa habere iudicant Canones citati. Hæc sententia est valde probabilis.

Habet Ius penè æquiualens dominio.

15 Verum, siue dicatur habere dominium, siue non, certum est Ecclesiam habere nõ solum Ius ad rem, sed etiam in re, quod quodammodo æquiualeat dominio partiali: quod habent illi, quorum frumentum mutuo consensu est permixtum; quod ita fit commune vtrique, vt singula grana communicentur. §. Si duorum. Instit. de rerum diuisione. Probatur, quia apud quemcumque fructus non decimati extent, Ecclesia potest ex illis decimam partem detrahere; vt constat ex cap. Cum non sit, de decimis, vbi dicitur, *Vel saltem hi, ad quos census vel tributa indecimata perueniunt, (quoniam res cum onere suo transit) ea per censuras ecclesiasticas decimare cogantur Ecclesijs, quibus de iure debentur.* Et cap. Pastoralis, eodem, *Fructus autem ipsos alienaris posse non credimus, nisi cum onere decimarum.* Hoc autem fere perinde est ac si habeas dominium decimæ partis pro indiuiso.

Nec obstat, quòd is, qui bello iusto incendit hostium segetes, non teneatur Ecclesiæ restituere decimam peremptam. vt docet Panor. in d. c. Commissum. ex Io. And. quia idem locum haberet, etiamsi ecclesia vero domino decimam illam pro indiuiso cum laico possideret: nam q̃ pereat, est per accidẽs, ratione commixtionis cum re alterius. Hostis iure suo vtitur vt victoria tandem potiatur, a quo non debet impediri propter admixtionem tantillę portionis ad Ecclesiam pertinentis. Imò non desunt DD. qui dicant non teneri Ecclesiæ decimam sarcire, qui agricolam à serendo, aut piscatorem à piscando iniuste impediuit. quia decima solum debetur de fructibus perceptis vel extantibus: hic autẽ nulli fructus percepti. Idem dicunt de eo qui segetes inimici sui succendit, ob eamdem causam. Ita Molina disp. 49. recedens ea in re à Couar. reg. Peccatum. p. 2. §. 8. nu. 12. Et sanè ea restitutio non videtur esse in vsu. Sic qui fraude sententiam iudicis impediuit, non tenetur soluere pœnam. quia pęna non debetur ante condemnationem. Nec obstat quòd ecclesia ius habeat in fructibus adhuc crescentibus: quia illud ius adhuc pendet a collectione seu perceptione, qua non secuta euanescit, sicut ius fisci delicto non probato. quamuis hoc exemplum non sit omnino simile. Nam si quis segetes ita vastaret, vel agricolam impediret, vt ipso opere externo id odio Ecclesiæ, ne decimas inde consequatur, facere videatur, non putarem excusari posse quin teneatur eas compensare. quia actio illa directè tendit ad Ecclesiæ læsionem, & Ecclesia ius habet, vt illę talimodo non impediatur. Secus si inimicitias priuatas persequens id fecerit.

Qua actione petat decimas.

Ex his patet Ecclesiã duplici actione posse decimas collectis fructibus petere, vt docet Panorm. supr. Primo, Condictione ex Canone, id est, quia per Canones impositum est laicis onus & debitum illas soluendi. Secundò, Rei vindicatione, quæ est actio in rem, & conceditur domino. L. In rem. ff. de rei vindicat. Prior actio est personalis, eaq; prius vti debet, tum ne venditores turbentur, si res apprehendatur antequam ipsi conuenti fuerint; tum quia diuisio est per debitorem facienda. Si tamen hac via non procedat, potest rem apprehendere, & sibi inde decimam separare. Hinc fit vt quando fructus nondum decimati, sunt alienati, Ecclesia habeat actionem in venditorem & emptorem, vt apertè colligitur ex c. Cum non sit, de decimis, & D. Thoma q. 87. ar. 2. ad 4. In emptorem; quia habet rem Ecclesiæ debitam. In venditorem; quia Ecclesiam fraudauit, vt ibi Diuus Thomas ait.

Quomodo soluenda.

16 Quod ad alteram partem dub. attinet, Quomodo decimæ sint soluendæ; dicendum est.

Primo Integre & sine diminutione soluẽdas, cap. Commissum, c. Tua nobis. & alijs multis, de decimis. Qui fraudat in parte notabili, peccat mortifere peccato iniustitiæ; quia retinet aliẽnũ, vel alteri debitum. Huic iniustitia annexa etiam est malitia quædam sacrilegij, quia decimę debentur Deo, seu causa Dei; tum in signum vniuersalis domini; tum ad cultum diuinum sustentandum. Vnde in Canonibus fraudatio decimarum vocatur *sacrilegium.* Inter fraudatores censendi, qui minores vel deteriores manipulos, vel partes fructuum assignant. sicut enim non tenentur seligere meliora pro decimis, ita nec possunt deteriora, sed mediocria, & bona fide, prout res se offerunt, vt passim Doctores tradunt.

Ex fructibus integris.

Secundò, Debẽt deduci ex fructibus integris, priusquã ex illis deducantur expensę, vel tributa, vel census, aut vlla alia debita, vt habetur d. cap. Cum non sit. & cap. Tua nobis. de decimis. Ratio est, quia decimę debentur in recognitionem & professionem dominij generalis; (vt dictis capitibus dicitur) quod sicuti reliqua omnia dominia & iura antecedit, & ad omnes fructus enatos se extendit; ita ex omnibus fructibus, & ante reliqua iura sibi satisfieri postulat. Itaque si tributa vel census, vel alia debita ante deducta & soluta sint, Ecclesia potest agere vel in dominũ fructuum, qui ea deduxit, vt integram decimam omnium fructuum pendat; vel contra eum, qui illa indecimata accepit, cõpellendo illum per censuras, vt decima ex acceptis detrahat; vt d. cap. Cum non sit, habetur. Simili modo; non possunt detrahi sumptus in colendo agro facti, nec seminis æstimatio. Et quando decimæ soluuntur ex elocatione ædium, ex molendinis, piscinis, alijsve rebus, nõ possunt deduci expensæ factæ in reparationem aut restaurationem, habentur hæc omnia c. Non est in potestate. c. Tua nobis. & c. Pastoralis, de decimis. Quando tamen soluuntur decimæ de negotiatione, tunc sunt deducendæ expensa, vt dicto cap. Pastoralis, habetur. Ratio est; quia tunc solum soluuntur decimæ de lucro: atqui id solum in lucro censetur,

quod manet deductis expensis, quæ factæ sunt in re facienda vel comparanda, conseruanda, reparãda, transferenda.

Tertiò, Quo loco, vel tempore soluendæ sint, & vtrum sponte, an cum exactæ fuerint: & vtrum ad certum locum deferendę, seruanda est consuetudo, quæ in hac vel illa specie pro loco & tempore recepta fuerit. Regulatiter tamen prædiales dantur statim perceptis fructibus; idque in loco vbi natæ: personales in fine anni: mixtæ sequuntur naturam prædialium, excepto fœtu, qui fouendus vsque ad statum vtibilem.

DVBITATIO IV.

Quibus sint decimæ soluendæ.

D. THOMAS ART. 3.

17 RESPONDEO, Decimas ex prima Ecclesiæ ordinatione deberi cœtui Clericorum in genere, qui populo spiritalia administrant, vel aliquo modo in hac administratione iuuant, vel pro illo orant, sic tamen vt distributio pertineret ad Prælatum, cuius auctoritate singulis quantum opus erat, tum ex decimis, tum ex alijs fidelium oblationibus dabatur; vt ex more antiquo Ecclesiæ patet, de quo plura cap. 4. dubitatione 6. Postquam autem Ecclesia diuisionem fecit, erectis beneficiorum titulis, singulis ea portio debetur, quæ cuiusque titulo attributa & annexa est.

Dices, D.Th.ar.3. insinuat solis illis deberi decimas, qui habent curam animarum: quia ius accipiendi decimas cõsequitur illud debitum, quo seminantibus spiritualia debentur temporalia. Idem expresse docet Caiet.

Quomodo Parochis debeantur, & alijs Clericis.

Resp. Solis ijs, qui habent curam animarum deberi ex iustitia decimas, quoad sustentationem. idque seposito omni Ecclesiæ præcepto & taxatione: non enim populus ex iustitia alios præter hos & horum necessarios adiutores alere tenetur, seposito Ecclesiæ præcepto: quamuis lege Religionis & charitatis etiam ad aliorum Ecclesiæ ministrorum sustentationem contribuere teneatur. Posita autẽ Ecclesiæ taxatione & præcepto de decimis soluẽdis, decimæ secundum quotam debentur non solum habentibus curã animarum, sed cętui Ecclesiasticorum in genere, vt dictũ est: quia Ecclesia hos omnes initio ex decimis ali voluit; & omnium intuitu eas imperauit, eo quòd ab his omnib. multa in populum spiritualia bona proueniant. quia tamẽ multo strictiore iure alimenta debentur ijs, qui curam animarum habent, ideò his ante omnes, vel ex decimis, vel ex oblationibus, vel ex fidelium contributionibus, vel ex alijs bonis ecclesiasticis est prouidendum. Quòd si illis sufficienter prouisum non sit, & decimæ alioquin abunde sufficiant, sed alijs vsibus sunt applicatæ, v. g. alicui pio loco, vel canonicatui, non tenetur populus contribuere: quia quotannis quod abunde sufficiat ad eorum sustentationẽ per decimas soluunt. Nec refert quòd hoc ad ministros ipsorum non perueniat, quia id non accidit eorum culpa, sed superiorum, qui ex officio tenebantur illas rectè dispensare, & in primis ipsorum parochis & ministris prouidere. hinc sequitur Canonicos, quorum præbendis annexi sunt pastoratus, quos ipsi per Vicarios vel mercenarios (vt nũc loquuntur) administrant, ex iustitia teneri ad congruam sustentationem illis præbendam: alioquin iniuriam faciunt suis Vicarijs, qui totum laborem subeunt, tum populo, qui hac ratione cogitur ad illis subueniendum. Sed iniuria in populum maximè in eo sita est, quòd cum largas det decimas, quibus aptissimum ministrum habere posset, parum admodum Vicario assignetur. Quo fit, vt cum viri idonei nolunt tam tenui stipendio onus subire, sępe indocti & improbi, quia alia ratione viuere nequeunt, præficiantur. Nõ enim quæruntur qui maximè populo videantur profuturi, & munus optime administraturi, sed qui minimo stipẽdio velint seruire. Hinc, proh dolor, multis locis tanta animarum clades.

Ius decimarum est spiritale.

18 Hinc patet Primò, Ius decimarum esse spiritale; nascitur enim ex illo debito, quo omnibus ministris rerum spiritualium a populo vicissim debetur sustentatio, præsertim accedente Ecclesiæ præcepto, & populi Christiani acceptatione. quod addo, quia absq; præcepto & acceptatione nõ est debitum iustitiæ, nisi ad alendos ministros verbi & Sacramentorum necessarios: licet possit esse debitum religionis & misericordiæ respectu aliorum, vt dictum est.

Secundò, Causam decimarum ad Iudicem ecclesiasticũ pertinere, sicut causæ beneficiariæ, & aliæ spiritales. Idem dicendum quando de aliquo iure, ex iure decimarum orto, controuersia est: nam fundamentum causæ est spiritale; & accessorium sequitur suum principale.

Petes, Vtrùm ius decimarum possit laicis competere? 19

An possit laicis conuenire.

Resp. Primarium ius decimarum laicis competere non posse: quia est spiritale, fundatum in titulo spiritali, nempe in ministerio ecclesiastico, vt recte D.Tho. & alij DD. De hoc intellige Canones: dum dicunt decimas nec detineri a laicis, nec vlla vsucapione vel præscriptione ab illis possideri posse; vt c.Causam.7. de præscr. & c.Ad hæc.15. de decimis, & similia. Potest tamen illis conuenire ius quoddam secundarium decimarum, ortum ab illo primario. qui enim habet proprium ius decimarum, etsi hoc ipsum non possit in laicum conferre: tamen ex eo potest illi aliud ius ad fructus tribuere, v.g. donatione fructuum, elocatione, venditione: quod ius distinctum est a primario illo & fundamentali, quod remaneat penes Clericum vel Ecclesia: oritur enim ex contractu humano; vnde nec est spiritale. tale est Ius feudale in decimis. hoc modo ius decimarum a laico præscribi potest, cum titulo quidem spatio 40. annorum: sine titulo, tempore, quod memoriam hominum superet, vt patet ex dictis c.6. dub. 10. Sic Pontifices interdum solent decimas dare Principibus viris in feudum etiam perpetuum, ob merita illorum in Ecclesiam, & vt in posterum Ecclesiam defendant. Poterant id facere ante Concil. Lateran. sub Alex. III celebratum, etiam Episcopi, vt DD. testantur. Verum hæc potestas illis per Concilium est sublata, vt colligitur ex c.Quamuis. 17. de decimis, vbi iubetur succidi, id est, suspendi, qui id fecerit.

Primarium non potest, secundariũ potest.

Præscriptio decimarũ capiendarum.

An in feudum concedi.

Possunt tamen laici eas decimas rennere, quæ ipsis vel ante Concilium in feudum perpetuum, ab Episcopis fuere concessæ, vel post Concilium a Summo Pontifice. Possunt etiam easdem alicui Monasterio vel pio loco donare, accedente duntaxat Episcopi, ad cuius Ecclesiam pertinebant, consensu: qui consensus etsi ad hoc necessarius sit, eo quòd Ecclesia illa amittat spem recuperandi; non tamen est necessarius cõsensus Capituli, aut tractatus, vt expresse habetur c.Cu Apostolica, de ijs, quæ fiunt a Prælato. Ratio est, quia non censetur fieri alienatio, sed reuocatio rei a laico detentę, ad vsum ecclesiasticum, vt ibidem dicitur.

Laici possũt eas in pium locum trãsferre cũ consensu solius Episcopi.

20 Vtrum autem posset eas in alium laicum transferre cũ Episcopi consensu dubium est. Gloss. in c. Prohibemus. 19. ver. Laicos, de decimis, sentit posse; Idem tenet Sylu. v. Decima. q.10. Ratio est, quia tunc non dicitur Episcopus illas dare in feudum; sed laicus, qui dat sicut eas habet. Nec obstat capit. Prohibemus; quia solum ibi prohibetur *ne laici decimas cum periculo animarum suarum possidentes, in alios laicos transferant.* vnde non prohibentur qui legitime eas possident.

21 Contraria sententia videtur verior, quam tenet Panor. in d.c. Prohibemus, & alij DD. ibid. vt ipse testatur. Ratio est Primò, Quia id posset in maximum damnum Ecclesiæ cedere; vt si is, qui eas transfert, careat liberis: tunc enim necessariò deberent ad Ecclesiam redire. Secundò, Quia eo casu reuera Episcopus censetur eas dare in feudum, tantũdem enim facit ac si daret in feudum; cum eius consensu fiat, sine quo nihil agi potest; & secundus in quem transferuntur, iure feudi eas accipiat: efficitur enim fraudatarius seu beneficiarius Ecclesiæ, non illius prioris laici: at prohibitum est Episcopis in Concilio ne bona Ecclesiæ laicis feudi iure concedant. Tertiò, Quia c. Prohibemus, id absolutè videtur prohiberi: nam ordinarie laici, qui decimas detinent, etiam si eas ex aliquo consensu Ecclesiæ habuerint, præsumuntur illas cum periculo animarum suarum detinere; vt colligitur ex c.Cum Apostolica, de ijs, quæ fiunt a Prælato. Ratio est, vel quia non prudenter nec in commodum Ecclesiæ sunt concessæ, aut quia in illis concedendis interuenit aliqua coactio; vel quia laici postea non ea præstant Ecclesiæ obsequia, quæ deberent.

Non in laicum.

DVBITATIO V.

Qui teneantur decimas soluere.

D. THOM. ART. 4.

22 *Omnes laici soluunt prædiales.* DICO Primò, Quod ad decimas prædiales attinet, omnes, qui titulo non spiritali habent prædia alicui Ecclesiæ subiecta, tenentur has decimas soluere; idq; illi Ecclesiæ, cui prædia illa subiacent; nisi consuetudo habeat vt alienæ Ecclesiæ soluantur: in hac enim re maxime consuetudo spectãda est; vt habet c. Ad Apostolicæ. 20. de decimis. Vnde Primò, Tenentur has decimas soluere omnes laici, etiã Iudæi & Pagani; quia est onus annexum rei, quã possident. *Etiam Clerici.* Secundò, Etiam, Clerici, si illa prædia titulo patrimonij vel alio, modò non spiritali, possident; Ita D. Th. ad 1. Ratio est, quia illa prædia per se illi oneri subiecta sunt: res autem cum suo onere transit; præsertim cum per accidens sit, quòd nunc à Clerico possideantur.

23 *Obiectio.* Dices, Cap. Nouum genus. 2. de decimis, dicitur *nouum genus exactionis esse, vt Clerici à Clericis decimas exigant:* ergo Clericus non tenetur.

Respondeo. Respondeo, Ob hoc argumentum quidam sentiunt illum non teneri. & Syluester v. Decima, q. 7. putat non teneri illi Ecclesiæ, cui inseruit. Tamen sententia Diui Thomæ est verior; quam etiam tenet Glossa in illud c. & probat ex c. 44. Si quis laicus. 16. qu. 1. vbi sane id aperte supponitur. Idem confirmatur cap. Quicunque, ibidem. Ad illud, quod obijcitur, respondet Glossa, hoc intelligendum esse de dote Ecclesiæ, id est, de prædijs ecclesiasticis: de his enim Clericos non debere decimas. Idem sentit D. Thomas supra. Sed hoc non videtur vniuerse verum: si enim laicus agrum suum, qui pendebat decimas Ecclesiæ S. Petri, det Ecclesiæ S. Michaelis, cur ob hac donationem Ecclesia S. Petri amittat suas decimas, cum nullus Canon id statuat?

Verius igitur est prædium huius Ecclesiæ debere decimas alteri Ecclesiæ, si ante quam esset huius Ecclesiæ, eas alteri debebat. secus si non debebat alteri Ecclesiæ, sed illi, cui postea donatum est: tunc enim decimæ extinguuntur. Ita Panormitanus in c. Nouum genus, vbi in eandem sententiam citat Innocentium. Vnde illud cap. intelligendum videtur de Clericis eiusdem Ecclesiæ, & prædijs ad eamdem Ecclesiam pertinentibus. Nec obstat quòd in fine illius ca. dicitur, *Clericos illos, qui à Clericis spiritualium ministeriorum labores accipiunt, decimas eis debere;* quia hoc intelligendum vel de decimis personalibus, vel bonorum patrimonialium, vel certe de Clericis coniugatis. Ita Glossa.

Monasteria. Tertiò, Tenentur ad has decimas etiam Monasteria & pia loca, nisi aliquo priuilegio vel præscriptione, vel compositione, vel transactione sint exempta. patet ex c. Nuper. 34. de decimis; vbi decernitur, vt Cistercienses de terris, post Concilium Lateranense sub Innocentio III. celebratum, acquirendis, soluant decimas Ecclesijs, quibus antea soluebantur; etsi eas proprijs manibus colant; nisi aliter
24 *Priuilegio possunt eximi.* cum Ecclesijs componant. Priuilegio tamen eximi posse colligitur ex eodem ca. & ex multis alijs eodem titulo, vt c. Suggestum 9. & c. Ex par. 10. vbi dicit *Romanos Pontifices ante Innocentium III. ferè omnibus Religiosis decimas laborum suorum concessisse;* id est, vt non soluerent decimas de prædijs, quæ ipsi colerent. Idem conceditur ibidem Cisterciensibus, Templarijs, & Hospitalarijs. Idem patet ex cap. Licet, cap. Ad audientiam, eodem. Denique postea quibusdam Ordinibus concessum est vt de nullis prædijs, aut alijs bonis ab ipsis possessis teneantur vllam decimam, etiam Papalem soluere.

Nec obstat quòd hoc videatur cedere in damnũ Eccle-
25 *Non fieri iniuriam.* siarum, quæ antea ex illis agris decimas percipiebant: quia sicut auctoritate sedis Apostolicæ factum est vt tale prædium teneretur ad solutionem decimæ, ita eadem auctoritate ob iustam causam potest liberari, vel illa decima alteri attribui. ita enim hoc onus est impositum, vt assiduè ab illa auctoritate dependeat: & sic non fit iniuria illi Ec- *Pontifex posse eximere à decimis.* clesiæ. non enim intendit hoc onus ita imponere in commodum huius vel illius Ecclesiæ, vt sibi adimeret potestatem illius remittendi vel laxandi. Hinc fit vt Pontifex populum a soluendis decimis eximere possit, si ex alijs bonis ecclesiasticis, vel collationibus, quibus decimæ compensentur, clero sit satis prouisum: vt docet Couarr. lib. 1. variar. c. 17. num. 9. Præscriptione quoque & consuetudine tum Religiosi, tum [illegible] a decimis eximi possunt: quia hæc quota non iure diuino vel naturali, sed humano dumtaxat debita est: quare (sicut alia, quæ lege humana constant) mutari & tolli contraria consuetudine potest. Imò si aliunde clero sit prospectum, fieri potest vt nulla pars fructuum ei debeatur: quia iure naturali solum debetur sustentatio. Numquam tamen populus ita liberari a decima potest, quin Summus Pontifex quando opus fuerit, possit eas rursus imponere: quia hæc potestas ei conuenit quatenus est vniuersalis Pastor Ecclesiæ, quod ei iure diuino cõpetit; contra quod ius nulla præscriptio, aut lex humana valere potest.

Porrò ad præscribendam decimarum immunitatem requiritur sine titulo quidem tempus memoriam hominum excedens, quia Iuris præsumptio est in contrarium. c. 1. de præscrip. in 6. cum titulo verò, tempus, 40. annorum. vt ibidem insinuatur, vt autem per consuetudinem, non soluẽdi immunis sias, sufficit consuetudo 40. annorum: quia vt ipsa consuetudo sit legitime præscripta, sufficit tempus 40. annorum. c. fin. de consuetudine. nec ad eam requiritur titulus, etiamsi Iuris præsumptio ei aduersetur, imo nec bona fides ad eam inducendam requiritur. secus si agatur de iure præscriptionis ipsius rei, seu Iuris non soluendi. vt docet Couar. l. 1. var. c. 17. num. 8. §. Decimo his. & num. 10. 26 *Præscriptio immunitatis decimarum.*

Aduerte tamen, vt vi consuetudinis libereris, non sufficere vt tu particularis non consueueris soluere per annos 40. quia sicuti consuetudo particularis non potest legẽ introducere, ita neque potest legem abrogare. Lex enim respicit communitatem. Vnde requiritur vt communitas per tantum tempus consueuerit non soluere. Neque requiritur titulus, aut bona fides, vt dictum est; sed sufficit ipsa cõmunitatis consuetudo: quæ sicut potest legem inducere, ita etiam potest legem abrogare. Vnde censetur lex decimarum abrogata per talem cõsuetudinem, in illo populo. Vtrùm autem requiratur tempus 40. annorum ad præscriptionem talis consuetudinis, dubium est: de quo vide sup. c. 6. dub. 14. Vt autem vi præscriptionis eximaris, nõ requiritur cõsuetudo communis; quia exemptio præscriptionis non fit abrogatione legis, sicut exemptio cõsuetudinis, sed sine titulo quidem sufficit vt tu a tempore immemorabili non consueueris soluere, modo non constet id mala fide factum. Nam ex tanti temporis vsu præsumitur bona fides, & iustus titulus. v. g. quòd maiores sui ob iustam aliquam causam fuerint consecuti hoc priuilegium, vel pacto aliquo illud onus redimerint, &c. Quod si titulum aliquem habeas, ob quem non solueris, (v. g. priuilegium, etsi inualidum ob excommunicationem, vel similem causam) sufficiunt anni 40. cum bona fide; vt patet ex ijs quæ dicta sunt supra c. 6. dubit. 12. *Qualis debeat esse consuetudo.*

Dico Secundò, Personales decimæ soluendæ ab ijs solis, qui Sacramenta percipiunt, & illi Ecclesiæ à qua recipiunt; idque iuxta consuetudinem receptam. colligitur ex cap. Ad Apostolicæ, de decimis. Sed aduerte, multis locis personales decimas esse sublatas; quibusdam eas solui solum in fine vitæ, vt Venetijs; alibi in fine anni. Simili modo multæ prædiales & mixtæ varijs locis abolitæ sunt. factum id videtur plerumque permissu Ecclesiæ, cum videret homines ægre soluere, nec iudicaret compellendos, ad vitandum scandalum: vel quia tam multa fuerunt sensim Ecclesiæ a viris potentibus alijsque fidelibus relicta, vt putarentur vel sola, vel cum certo decimarum genere sufficere posse. 27 *Personales à quibus soluenda.*

Dico Tertiò, Clerici omnes, etiam Episcopi tenentur soluere decimas de omnibus bonis ecclesiasticis Romano Pontifici, si eas exigat. Ita D. Thomas art. 4. qui id probat exemplo veteris testamenti: nam Num. 18. Leuitis præcipitur vt summo sacerdoti decimam decimæ pendant. Ratio est Primò, Quia ipse est Pastor vniuersalis omnium, etiam Episcoporum: huic enim in Petro dictum *pasce oues meas.* quicumque ergo est ouis Christi, hic subest Pastori, ab eoque verbo & Sacramentis mediatè vel immediate pascitur. Secundo, Quia est supremus administrator omnium bonorum ecclesiasticorum: ergo quando bonum Ecclesiæ postu- 28 *Episcopi & cæteri ecclesiastici, Pontifici. Triplici nomine potest Pontifex decimas exigere.*

postulat, potest ex omnibus hisce bonis partem aliquam prout indicabitur conueniens, ad hunc finē applicare. neq. restringitur ad vnam decimam, sed potest plures exigere pro rei grauitate. Tertiò, Quia est supremus Princeps in spiritalibus: ergo non solum ab Ecclesiasticis, sed etiam ab omnibus Christianis potest exigere eam contributionem, quæ necessaria sit ad bonum spiritale Ecclesiæ tuendū: sicut supremus Princeps in temporalibus potest imponere tributa ad pacem publicam tuendam necessaria. non enim minus potestatis habet Pontifex in omnes Christianos ad tuendum bonum spiritale Ecclesiæ, quam Princeps sæcularis ad tuendum bonum temporale sui regni.

29 Non solet tamen hanc decimam ab Ecclesiasticis exigere, nisi necessitas Ecclesiæ id postulet: sed loco decimæ quotannis pendendæ, in beneficijs maioribus solet exigere fructus vnius anni pro toto tempore vitæ; quos annatas vocant, quarum vsum esse valde antiquum affirmant Panormitanus & Ioannes Andreas, in c. Inter cetera. 15. de officio Iudicis ordinarij.

DVBITATIO VI.

De primitijs & oblationibus.

30 *Primitiæ.* PRimitiæ (quas Græci ἀπαρχὰς vocant) dicuntur primi fructus agrorum & arborum, vt patet Deut. 26. vbi iubentur dare primitias; *Tolles de cunctis frugibus tuis primitias & pones in cartallo.* In pecoribus primitiua vocantur primogenita, vt constat Exod. 13. vbi *omnia primogenita masculini sexus consecrantur Domino.*

Hinc patet primitias distingui a decimis: *primitiæ* enim sunt primi fructus; decimæ sunt decima pars fructuum. illæ immediate offeruntur Deo in gratiarum actionem pro frugibus terræ; deinde cedunt in vsum ministrorum. hæ proxime sacerdotibus dantur in stipendium sustentationis ob ministerium spiritale.

31 Petes, Vtrùm aliquo iure teneātur fideles ad primitias?

An Iure naturæ debeātur. Respondeo. Iure naturali nō teneri, sicut nec ad quotā in decimis, solum quatenus id necessarium est ad sustentationem ministrorum. Iure Canonico scripto videntur quidem teneri; vt colligi potest c. Decimam. 1. de decimis, & c. 67. Reuertimini. 16. q. 1. ex Hieronymo; quibus locis videnda Glossa. sed consuetudine passim hoc ius est abolitum.

32 *Quantitas primitiarū.* De quantitate nihil videtur vnquam fuisse cōstitutum, sed ea relicta fuit libera. quamuis in veteri testamento ex consuetudine vel maiorum decreto solitæ fuerint dare inter quadragesimam & sexagesimam partem; ita vt maximæ primitiæ essent pars quadragesima fructuum; minimę pars sexagesima, vt colligitur c. Decimam. supra.

Aduerte tamen solutionem primitiarum iuri & rationi naturali esse valde contentaneam. ratio enim naturalis dictat decens esse vt Deo priora quæque offeramus. hinc etiam apud veteres Romanos non gustabant nouas fruges aut vina, antequā sacerdotes, primitias libassent, vt ait Plinius lib. 18. c. 2. 33

Differunt primitiæ & oblationes, quòd nomine *oblationis* significentur omnia, quæ Deo & Ecclesiæ offeruntur, vt sunt agri, oppida, dominia, fructus, pecuniæ, monilia, ornamenta, instrumentum sacrum, & similia; *primitiæ* dicantur soli primi fructus Deo oblati. 34 *Obiectio.*

Nemo tenetur supposito pacto aut voto ad oblationes nisi quibusdam casibus. Primò, si sint necessariæ ad sustentationem ministrorum; vt si decimæ non sufficiant. Quia iure naturæ Populus tenetur alere eos, qui ipsis diuina administrāt, siue id fiat per oblationes in Ecclesia factas, siue per aliquam collectam, siue alio modo. Modus enim iure naturæ est indeterminatus, sed determinatur pacto vel consuetudine, vel præscripto Superioris. Vnde si determinatum fuerit, vt sustentatio siue tota, siue ex parte fiat per oblationes, populus ad eas tenebitur, & poterit ad eas cogi. Hinc fit vt multis locis teneantur aliquid offerre in benedictione nuptiarum, in funeribus, in Sacramentorum administratione. Secundò, si consuetudine sint introductæ, quamuis ad ministrorum sustentationem non sint necessariæ. Nec refert etiamsi illa consuetudo initio ex spontanea deuotione, & tamquam libere sit inchoata absque intentione se obligandi; modò successu temporis sensim sit continuata, & vsurpata tamquam ex obligatione. sic enim acquisiuit vim legis, ab ipsis sponte receptæ: vel spontaneę obligationis, qua se Ecclesiæ censetur liberè obstrinxisse. Si tamen illa continuatio proueniret ex errore, quòd putarent se obligatos, vel ex iniqua coactione & extorsione, non obligarentur. Sicut enim qui ex errore, quo putat se debere, vel metu iniusto aliquid promittit, non tenetur: ita etiam qui ex simili causa in aliquam consuetudinem aliquid soluendi est inductus. Hoc tamen intellige, nisi accedat præscriptio, qua parochus vel ministri Ecclesiæ Ius recipiendi & exigendi tales oblationes vel pensiones tempore iure definito bona fide possederint ac vsu ceperint. Possessio enim bona fide continuata talis iuris parit præscriptionem. continuatur autem per talem consuetudinem. Quantum autem temporis requiratur ad eiusmodi iuris præscriptionem aduersus laicos, quæri potest. Puto sufficere decennium, sicut in præscriptione immobilium aduersus præsentes. De quo vide supra cap. 6. dubit. 8. Accedit quod consuetudo præscribatur decennio, vt ibidem cap. 14. ostensum est.

Quādo populus obligetur ad oblationes. *Cōsuetudo.* *Præscriptio.*

CAPVT XL.

De Voto. *Habet Dubit.* 20.

DVBITATIO I.

Quid sit votum.

D. THOM. q. 88. art. 1.

1 ESPONDEO, *Votum esse promissionem Deo factā, vouere* enim est aliquid Deo sanctè promittere; vt constat ex auctoribus Latinis; vnde votum est promissio ipsa. Aliquando *vouere* accipitur pro desiderare; & votum pro desiderio, id enim, cuius causa vouemus, valde desideramus; sed primariò significat Deo aliquid promittere. Itaq; omne votum est promissio quædam; non tamen contra: nam promissio, quæ fit homini, non dicitur votum; sed ea tantum quæ Deo.

Quinque requisita ad validā promissionem. Vt promissio sit valida, quinque requiruntur. Primò, Vt sit deliberata. Secundo, Vt libera. Tertio, Vt fiat cum intentione se obligandi. Quartò, Vt sit de re grata promissario. Quintò, Vt promissor possit se obligare.

2 Primò, debet esse *deliberata*, non quòd opus sit longa mentis agitatione, vt quidā volunt; sed quia requiritur perfecta quædam animaduersio eius, quod agis: *perfecta*, inquā quæ talis sit, vt in materia praua sufficiat ad peccandū mortiferè, & in bona ad merendā salutem; vt communiter tradunt Doctores. Syluester v. Votum, 2. num. 13. Caietanus q. 88. art. 1. Sotus lib. 7. de Iustitia q. 1. art. 2. Nau. c. 12. num. 26. & alij. Ratio est, quia ea consideratio, quæ satis est ad obligandos nos diabolo, eiusque seruituti dedicandos, meritò sufficiens censeri debet ad obligandos Deo. hæc breuissimo tempore fieri potest; &, vt quidam volunt, in momēto. quod etsi locum habere possit in Angelis, credo tamen vix fieri posse in mortalibus: quia vno momento rem non satis considerare possumus, vt eam libere eligamus vel refutemus; vnde ordinariè aliquod tempus requiritur, etsi breuissimum.

1. Deliberata. *An in momento.*

Nec refert etiamsi paulò post pœniteat: id enim non est signum defuisse sufficientem deliberationem, vt vult Angelus

gelus v. Votum 1. num. 6. quia mutatis circumstantijs facile hominem pœnitet, etiam eorum, quæ matura deliberatione fecit. quia multi contrahunt matrimoniũ, aut ineunt contractus; quos statim pœnitet.

3 Ratio cur requiratur perfecta animaduersio, est quia promissio est lex quædã & onus, quod sibi quis sponte imponit: nemo autem censetur sibi aliquod onus velle assumere; nisi plene aduertat quid agat, quale onus capessat, quibus vinculis se constringat. Vnde si quis ex subito animi motu vel consuetudine, lingua mentem præcurrente, voueat, non obligatur; sicut qui simili impetu malum alicui imprecantur, non peccant mortiferè. Idem dicendum si solum semiplenè aduertat.

Voueŕs inde liberatò.

4 Dices, Cum imperfecta, seu semiplena animaduersione potest quis contrahere peccatum veniale: ergo etiam obligationẽ, quæ sub veniali astringat, videtur enim par ratio.

Imperfecta attentio.

Respõdeo esse magnam hac in re disparitatem inter peccatum, & vinculum promissionis: promissio enim non inducit vinculum; (vel si inducit, facile eliditur) quando vi vel fraude extorquetur: at hęc non excusant peccatũ. Deinde promissio debet esse directè volita & acceptata: ad peccatum sufficit voluntarium indirectum & interpretatiuum. Denique peccatum contrahitur sola negligentia in debito vsu potentiarum; cum re oblata non satis attendimus animum; immo interdum sola omissione: at hęc non sufficiunt ad vinculum promissionis; sed requiritur actus positiuus & directus.

Simili modo, ad opus meritorum non sufficit imperfecta attentione: nam bonum debet esse directè volitum, & quia tale, malum verò minimè. Deinde modus ille operandi est imperfectus, & ex peccato prouenienes; vnde per se potius vituperationem quam laudem meretur: nã homo tenetur perfectè attendere qualis res sit, priusquam illam acceptet, ne aliquando contingat illum decipi. Verùm plenior horum tractatio pertinet ad 1.2.

Itaque etsi ad violandam obligationem voti sufficiat imperfecta consideratio, non tamen ad vinculum voti inuehendum.

Imperfecta consideratio hoc loco censetur, cum solùm confusè & tenuiter aduertis quid agas, alteri rei intentus; ita vt res non offerat se qualis est, nec absolute vt grauis. Vnde si antequam plenius eam introspicias, promittas, mirum non est te non obligari; quia videris quasi per ignorãtiam promisisse, cum rem promissam formaliter non apprehenderis; nec aliquid occurrerit, quod te ad hoc satis excitauerit. vnde postea aduertens plenius, miraris te promisisse, & statim reuocas.

5 Secũdò, Debet esse *spontanea*, id est, non metu vel dolo iniuste extorta. verùm de hoc fusius dub. 2. & 3.

2. Spontanea.

Tertiò, Requiritur vt fiat *cum intentione se obligandi*. 6 Actus enim agentium ex intentione, non operantur vltra intentionem; cum ab ea omnem suam vim habeant. sicut enim lex non habet vim, nisi iuxta intentionem legislatoris; ita nec votũ aliàve promissio (quæ est veluti lex quædam, quam quis sibi imponit) vim habet, nisi iuxta intentionem promittentis. & sicut potestas Superioris non inducit obligationem subdito, nisi applicetur à voluntate, ad eam mediante præcepto causandam; sic ius, quod quis in seipsum habet, non infert obligationem mediante promissione, nisi quis intẽdat eam inferre. Vnde nec amplius, nec aliter, nec diuitius quam intendit. Non tamen esse vt formaliter hoc intendat; sufficit vt implicite, vt dum sciens & volens vouet: & in dubio semper præsumitur intentio, quia hæc formæ promissoriæ naturaliter & ex vsu omniũ gentium est coniuncta.

3. Cum intentione se obligandi.

Petes Primò, Quid si quis intendat vouere, tamen interius nolit se obligare, tenebiturne voto? Sotus lib. 7. q. 1. art. 2. putat teneri. ratio est, quia obligatio oritur ex voto, sicut effectus necessarius à sua causa: ergo posito voto, nequit impediri.

Intẽdens vouere, non tamen se obligare. *Sententia Soti.*

Sed contrarium est longè probabilius: tenet Nauarr. c. 12. num. 17. Syluester. v. Metus qu. 8. & v. Pactum, num. 4. Angelus v. Votum 1. quæst. 7. Glossa in cap. Litteraturam. 3. de voto & voti redempt. Richardus in 4. d. 38. quæst. 3. circa tertium principale. Probatur Primò, Quia quando actui apponitur aliqua conditio vel clausula, quæ est contra substantiam actus, ille actus est irritus. sicut si quis dicat se vendere vel donare remsita tamen vt nolit eam à se alienare: si contrahat matrimonium, ita vt nolit obligari ad reddendum debitum. at hic apponitur talis clausula voto, saltem tacite & ipso animo: ergo votum est irritum. Secundò, Qui vouet cum expressa intentione se nõ obligandi, reuera non intendit vouere, sed fingere & simulare votum externa specie verborum, dicendo enim *voueo, promitto*, mentitur; quia contra mentem loquitur; cum mens interius condicat. Quòd si putet se posse vouere absq; obligatione, fallitur, quia quid nomine voti significetur, nõ intelligit. vnde nec talis actus inducet obligationem; cũ procedat ex errore circa substantiam actus: & actus agẽtium non operentur vltra intentionem eorum.

Ad argumentum Soti Respondeo, Obligationem nasci ex voto, si sit verum votum: at non est verum votum, sed simulatio voti, si mens interius nolit se obligare: ista enim interior voluntas est contra substantiam voti.

Verum votũ parit obligationẽ non fictum.

Dices, Hoc ipso, quo quis sciens naturam uoti vult uouere, implicite vult se obligare.

Respondeo Primò, Id uerum esse si uerè uelit uouere: at is, qui habet animum non se obligandi, non vult uerè uouere, sed simulat se uouere.

Respondeo Secundò, Id verũ esse, quando animus interius obligationi non contradicit. secus quando expresse cõtradicit: non. n. potest censeri implicita voluntas se obligãdi, vbi adest expressa uoluntas resistens obligationi.

Petes Secundò, Quid si vouens intendat quidem uouere, non tamen implere votum? Quidam viri docti putant etiam in hoc casu non teneri voto, Probat Primò, Quia D. Thom. art. 1. dicit, *Ad votum tria ex necessitate requiruntur, deliberatio, propositũ voluntatis & promissio.* loquitur autẽ de proposito non tantum se obligandi, vt quidam volunt, sed de proposito exequendi: quia dicit *promissionem sequi ex proposito faciendi*. Secundò, Promittere non solum est se obligare, sed etiam significare se facturum quod promittitur: qui habet animum non faciendi, non vere, sed ficte promittit; ac proinde non obligatur. Tertiò, Si quis promitteret & adderet se non habere animum implendi, videretur potius alteri illudere quàm promittere: ergo idem censendum si mente id ipsum addat. 7

Quid si non intedat implere. *Quomodo[illegible]*

Sed contraria sententia est communis Doctorum, Soti, Caiet. Nauarri. Probatur Primò, Qui iurat se aliquid daturum, tenetur, etiamsi dum iurat non habeat animum dandi: ergo similiter qui promittit tenetur, etiamsi dum promitteret, non haberet animum implendi promissum. Consequentia patet, quia in iuramento promissorio nõ minus significas te habere animũ implendi, quam in simplici promissione: ergo si defectus illius animi, & mendacium in tali iuramento commissum non tollit vim iuramenti, nõ tollet etiam vim promissionis. Secundò Quando Superior aliquid præcipit, significat se velle vt illa res fiat, & tamẽ contingit interdum ut nolit illam executioni mandari; nec ob id, præceptum carebit vi obligandi: ergo potest quis etiam sibi ipsi imponere aliquam obligationem ad aliquid faciendum; etiamsi careat animo exequendi. Tertiò, Possum aliquid alteri valide donare uel vendere absq; animo tradendi: cur non possim etiam ualide promittere? Quartò, Denique multi sunt fortassis in quibusdã Ordinibus, præsertim militaribus, qui profitentur castitatem uel paupertatẽ absque proposito eam seruandi: quis tamen audeat dicere tales coram Deo non astringi suo uoto? Quintò, Probatur allata ratione; quia sicut de ratione promissionis non est vt præstetur ipsa res, sed solum ut detur aliquod ius remotũ ad illam, ita neque de ratione ipsius est ut habeas animum rem promissam præstandi, sed solum ut habeas animum conferendi ius aliquod ad illam exigendam, & ad obligationem aliquam tibi imponendam.

Contrarium verius.

Ad primum Respondeo, Illa tria requiri ut promissio legitimo modo, & absque peccato fiat.

Ad rationes.

Ad secundum, In promissione duo significantur. Primò, Quòd te ipsum obliges, ac proinde quòd habeas animum te obligandi. Secundò, Quòd sis facturus & habeas animũ faciẽdi. Prior significatio pertinet ad essentiam promissionis, unde ut promissio sit uera, debet quoq; hæc significatio esse uera. Altera non pertinet ad rationẽ promissionis, unde etiamsi uera non sit, non ideo promissio erit nulla.

Ad tertium, Qui suæ promissioni adderet se non habere animum implendi, putaretur non seriò, sed ioco promittere, nec uelle obligari. alioquin si constaret illum seriò

uo-

voluisse se obligare, posset cogi ad implendum quod promisit.

Consectaria duo.

8 Ex supradicta tertia conditione sequitur Primò, Eum, qui aliquid vouit, si post votũ aliquid se aperiat, quod antè latebat, vel quid noui eueniat, quod ille suo voto prudentum iudicio non videtur voluisse comprehendere, ad illud non teneri. ita docet Sotus lib.7.q.2.art.1.ad 3. ex D. Thoma. Nauarrus c.12.num.50. Lopez, c.45. Fumus v. Religio, nu.9. v.g. uouisti peregrinationem, & interea viæ sunt redditæ infestæ latronibus; vouisti ingressum asperæ Religionis, & interuenerit morbus, cum quo, medicorum iudicio, non poteris perferre; quibus euentis suspenditur executio. sed de hoc plura dubitatione secunda.

Votũ non obligat vltra intentionẽ vouentis.

Sequitur Secũdò, Nullum votum obligare vltra expressam vel tacitam intentionem uouentis. Vnde qui professus est in Religione, vbi non seruabantur nisi essentialia, non intendens, se ultra receptam consuetudinem astringere, nõ obligatur ad arctiora, vt docent Fumus, Nau. & Lopez supra, & Syl.ex Panor. Religio 3.q.12. quod limita, Nisi forte illa sint necessaria ad seruanda substantialia talis tamẽ si nollet accedente reformatione duriora illa admittere, cogeretur aliud Monasterium, uel etiam aliã Religionem ingredi; quia propter tales non debet impediri reformatio.

4. Vt res sit grata.

Quarta conditio est, ut res promissa *sit grata* promissario: promittere enim cuipiam, quod ei displicet, non est promittere, sed minari.

5. Vt possit se obligare.

Quinta est. Vt promissor *possit se obligare:* quidam enim per leges non possunt se promissione aut uoto obligare, uel saltem non ita ualidè quin possit in irritum reuocari. Sed de his infra.

DVBITATIO II.

Vtrùm votum, cui error causam dedit, sit validum.

9 VIDERI possit votum ex errore profectum, numquam esse ualidum. Primò, quia deest consensus; qui enim errat, non uidetur consentire. L. Nihil consensui. 116. ff. de regulis Iuris. Secundò, quia DD. passim docent, uotum nõ obligare ultra intentionem uouentis: ac proinde non obstringere in euentu, quem vouens excepisset, si cum uoueret, ei occurrisset: sicut in generali concessione non ueniũt ea, quæ quis uerisimiliter in specie non esset concessurus. regul.81. de reg. Iuris in 6. Tertiò, Votum est promissio liberalis: ergo debet omnino esse libera: ac proinde nullo modo proficisci ex errore: nam ex ea parte caret libertate.

Pro solutione notandum est errorem posse esse, uel circa aliquid extrinsecum, & accidentarium rei promissæ, ut si res putetur facilior, iucundior, commodior, &c. uel circa aliquid pertinens aliquo modo ad rei substantiam. Nunc.

Error circa extrinseca.

10 Dico Primò, Si error sit solum circa aliquid accidentarium, non tollit obligationem uoti, quamuis sine illo errore nõ uoluisses uouere. Colligitur ex dictis c.17.dub.5. ubi ostensum est, errorem circa extrinseca, iure naturæ non uiolare contractum. Idem docet Caiet. v. Votum. §. Ex parte. in fine. Sotus lib.7. de Iustitia qu.1. art.2. ad 1. argumentum, Nau. in Summa c.12.num.39. & alij passim. Confir. Quia si talis error tolleret obligationem, sequerentur grauissima incommoda, ut rectè docet Caiet. loco citato. pleriq. enim contractus humani possent dissolui; & pleræque professiones in irritum reuocari. plurima n. superuenit, uel latet, quę si ab initio cognita fuissent, noluissent homine contrahere, aut uouere. & ita nihil in contractibus aut statibus hominum esset firmum aut stabile. Sufficit igitur ad obligationem notitia eorum, quæ rei uel actui sunt intrinseca, aliquo modo ad substantiam pertinent; nisi lege positiua in quibusdam aliter statuatur.

Error circa substantiã.

11 Dico Secundò, Si error sit circa substantiam uoti, aut aliquo modo in substantiam redundet, sitque causa uouendi, irritum reddit uotum. Est communis sententia DD. Censetur autem esse circa substantiam multis modis. Primò, si sit circa partem notabilem rei promissę: ut si uoueas peregrinationem Lauretanam, putans illam esse 10. dierũ, cum sit 20. non enim intendis nisi dimidiam operis partẽ. Secus si error sit circa partem, quæ modica sit respectu totius, tunc enim excessus ignoratus non censetur exclusus, nisi de contraria intentione constet: vel si intendebat se absolutè ad tale opus obligare, non curando quantum esset; tunc enim error non est causa voti. Secundò, cum erratur circa materiam operis; vt si voueas certum nummum, quem putas argenteum cum sit aureus. Si voueas ingredi certum monasterium putans esse ordinis Sancti Benedicti, cum sit Canonicorum Regularium. Si putes disciplinam esse integram, cum essentialia aut alia principalia non seruentur. Secus si deceptio solum sit circa aliqua minutiora. ita Sotus supra. Tertiò, cum erratur circa personam cui opus præstandum: vt si voueas dare eleemosynã huic, quem putas esse Titium, cum sit Caius. Quartò, cum erratur circa causam formalem; ut si voueas dare eleemosynam Titio, putans esse pauperem, cum sit diues. tunc enim non subest ratio formalis eleemosynæ, quam uouisti. Eleemosyna enim est subleuatio miseriæ paupertatis; quæ esse non potest, nisi vbi est paupertas quæ leuetur. Quintò, cum erratur circa causam finalem vouendi extrinsecã. hoc enim modo error etiam in substantiam voti redundat; quãuis non semper: verum tunc solum quando uotum fit ad aliquem finem à Deo impetrandum, qui expectetur à Deo tamquam merces operis uoti: vt si voueas peregrinationem pro salute patris, quem putas ægrotare, cum non ægrotet, uel iam obierit. Ratio est, quia peregrinatio non vouetur absolutè, sed vt medium & veluti pretium ad impetrandam depulsionem morbi paterni. atqui re uera hic & nunc non est medium ad illum finem, cum finis sit impossibilis. non enim potest depelli morbus qui non est. ergo est deceptio circa substantiam eius quod formaliter vouetur. medium enim accipit rationem formalem ex fine. Cõfirmatur, quia tale uotum habet hanc tacitam conditionem, si morbo laborat, si tali bono caret. & cæt. Nam uouetur peregrinatio non absolutè, sed cum restrictione ad talem finem. Non enim totum uotum est, voueo peregrinationem, sed voueo peregrinationem pro salute parentis. vbi apertè implicatur conditio uotum determinans & conditionale efficiẽs: ergo si non extet, uotum est irritum. Idem dicendum quãdo uotum fit ad aliquem finem principalem obtinendum, & posteà contingit animum mutari. vt si uouisti peregrinationem Lauretanam vt felix tibi obtingat matrimonium, & postea velis viuere cælebs. accessorium enim sequitur suum principale. vnde cessante fine cessat uotum, quod se ad illum habebat accessoriẽ. Si autem finis expectetur non ut præmium voti, sed alio modo, vt ex industria uel fauore hominum, error circa finem non reddet uotum irritum: quia non redundat ullo modo in substantiam uoti. Neque refert utrum sit finis principalis quem sibi uouens proponit, an secundarius, quem uocant causam impulsiuam; nam uterque est prorsus extrinsecus uoto, cum non ingrediatur ipsum votum, nec illud afficiat aut restringat; vt si voueas Religionem principaliter eo fine vt perueniat ad Prælaturam, falsò persuasus monachos statuisse te eligere: si voueas peregrinationem ad limina Apostolorum, falsò persuasus hac ratione à Pontifice obtenturum te canonicatum: aut si id facias vt inuisas fratrem quem ignoras obijsse. Non enim consideratur quid moueat ad vouendum, sed quid absolutè sciens & uolens promittas. Nec refert quòd ita sis affectus animo, vt si scires te decipi circa causam motiuam, nolles uouere: quia ille affectus re ipsa nihil operatur contra uotum, cum conditio ad hoc requisita, nempe scientia veritatis, desit, & non obstante eo affectu habes alium affectum quo absolutè vis uouere, & uoues. sicut fides eleemosynam pauperi existimans esse probum, cum sit improbus; & ita sis affectus, ut scires eius improbitatem nolles dare; nihilominus ualida est donatio. quia reipsa das absolutè ad leuandam inopiam, etsi probitatis opinio te ad dandum mouerit: affectus ille non dandi ex hypothesi si scires, est inefficax ob defectum conditionis. vnde nihil operatur contra uotum. idque uerum est, non tantum de affectu habituali & implicito, sed etiam de actuali & expresso. Confirm. quia error circa accessoria & extrinseca rei promissæ, non tollit consensum circa principale & substantiam. Idem cernitur in contractu matrimonij, & sponsalium.

Sextò si sit error circa uim uoti. vt si persuasus sis uotum non obligare nisi sub peccato ueniali: aut posse à te ipsore laxari facili negotio. talis enim ignorat naturam actus quẽ facit.

facit. Idem dicendum si quis putaret matrimonium solubile, sicut passim soluitur apud ethnicos. debet tamen error esse causa actus: alioquin non reddet illum irritum, cum sit error speculatiuus & impertinens ad actum, qui censetur fieri absolutè iuxta conditionem suæ naturæ.

Ex his patet non esse constituendam differentiā in proposito inter votum simplex & solemne: quia sicut votum solemne non est irritum ratione erroris, nisi error redundet aliquo modo in substantiam voti, ita neque votum simplex est irritum, nisi error sit aliquo modo circa substantiam. Vnde si quis fraude alterius (v.g. falsis promissis) induceretur ad nuncupandum votum simplex continentiæ, vel obedientiæ, non minus esset validum, quam si sic induceretur ad professionem religionis: qui est casus cap. si. 10. q. 3. Similiter in casu cap. Ex parte. 9. de conuers. coniugatorum. vbi susceptio voti seu professio ex causa falsa est valida, etiam votum simplex religionis validum esset. Idē dicendum in casu c. Veniens. 16. eod. tit. vbi professio mariti, in quam vxor dolo inducta consenserat, iudicatur valida, etiam votum simplex religionis, & castitatis validum fuisset.

Discrimen inter votū & promissionem homini factā.

13 Dices Primò, Promissio homini facta non est valida, si ex errore procedat, quamuis ille error non sit contra substantiam; vt si res fiat difficilis, quæ putabatur facilis; si persona sit improba cui promisisti, cum putares esse probam: ergo idem dicendum erit de promissione facta Deo. Respondeo negando consequentiam, promissiones enim vulgares quæ inter homines fiunt, si ex aliquo errore procedant, dicuntur inualidæ, non quod sint iure naturæ irritæ, sed quia in irritum reuocari possunt arbitrio promittētis. ita enim vsu passim receptum est, ad vitandas multas difficultates (præterquam in quibusdam promissionibus, vt v.g. mutui inter mercatores) vt sicut homo homini facile aliquid promittit, ita etiā facile possit reuocare, si deprehendat se ex errore aliquo promisisse. vel aliquid detegatur, quod si antea nosset, nō promisisset. Secus est in promissionibus quæ Deo fiunt. hæ enim hoc ipso quo semel valent, statim fiunt insolubiles, ita vt non nisi superiori potestate, & iusta causa relaxari queant: sicut matrimonium si semel valeat, insolubile est. Accedit quòd in promissionibus & contractibus humanis lex positiua sæpè tollat obligationem, vel ius illius tollendæ & elidendæ tribuat, si ex errore procedant. L. Et eleganter. 7. ff. de dolo & 15. q. 6. c. 1. de quo vide supra c. 17. dub. 6. Id autem non facit in votis: idque meritò ob reuerentiam diuini numinis. Vnde Glossa in d. cap. Ex parte, v. *Falsa sit causa.* dicit, *Dolum aduersarij in spiritualibus non viciare contractum, nec considerari causam aut intentionem contrahentis*: quod maximè verum est in votis, iuramentis, matrimonij contractu, susceptione baptismi, &c.

Dices secundò, Qui vouit ieiunium in certam diem aut peregrinationem ad certum locum, non tenetur, si inde notabile damnum referret, vt si valetudo læderetur; si iter latronibus sit infestum, &c. atqui hic non est error, vel ignorantia circa substantiam, sed circa extrinseca. ergo, &c. Resp. Ista vota tali euentu non obligare, non quia ex errore, sed quia secundum legem prudentiæ, & ex communi hominum vsu, atque adeò ipso iure habent tacitam conditionem, *si absque notabili damno potero*: vt patet in præceptis Ecclesiæ de simili materia. Multæ enim difficultates extrinsecus obuenire possunt, ob quas non expediat mandari executioni. Itaque ratione illarum conueniebat subesse tacitam conditionem. Difficultatum autem quę ex intrinseca rei natura oriuntur, non ita habetur ratio, præsertim in voto rei maximæ, vt castitatis & religionis. Debuerunt enim ante esse præcogitatæ. vnde nec vsu, nec iure ratione illarum subest tacita illa conditio.

Ad rationes.

Ad Primam rationem initio propositam Resp. non deesse consensum necessarium; quia qui consentit in principale, censetur consentire in accessoria & coniuncta. qui errat non videtur consentire, si error sit circa rei substantiā. vel certè non ita consentit, quin possit resilire quando contractus est solubilis.

Ad Secundam: Votum non obligat vltra intentionē vouentis; sed quando error est circa accessoria, intentio vouētis etiam ad illa se extendit saltem virtualiter, vt dictū est. Non obstringi vouentum in euentu quem excepisset verum est, si ex vi affectus quo votum fecit, illum euentū excepisset: secus si excepisset solùm ex vi alterius affectus, quem actu vel habitu tunc habuit. Illa autem regula. In generali concessione, &c. intelligitur de concessione principis vel Superioris facta inferioribus, & de ijs quæ non solent generalibus vel obscuris terminis concedi, ad quæ iudicio prudentum intentio concedentis non se extendit.

Ad Tertiam. Non requiritur vt promissio liberalis sit omnino libera potest enim fieri vt quis promittat aliquid gratis absq; obligatione (quod est promittere liberaliter) & tamen id faciat ex metu vel errore aliquo. Aliud enim est liberè promittere, aliud liberaliter. quamuis eo euentu sæpè possit reuocari, vt dictum est. Et quamuis qua parte est ex errore; non sit libera formaliter; tamen est libera virtualiter, ratione scientiæ circa principale.

DVBITATIO III.

Vtrùm metus votum irritum reddat, & quo iure.

NOTANDVM est *metum* alium dici *grauem*, vtpote grauis mali, & qui virum constantem percellat: alium *leuem*, qui in virum constantem non cadat; de quo vide sup. cap. 17. dub. 6. Rursus alium iustè incuti; alium iniustè. Item alium incuti ad extorquendum votum, alium ex alia causa prouenire. 14

Si metus grauis ad hoc incussus.

Quibus positis omnes DD. cōueniunt, metum grauem iniustè incussum ad extorquendum votum, tollere voti obligationem, illudq. omnino irritum reddere. Colligitur ex cap. Perlatum. 1. & cap. Abbas. 2. de his quæ vi metusue causa fiunt. Ratio est, quia in ijs quæ ad statum & votorum obligationem pertinent, homo est sui iuris & arbitrij. vnde non potest ad illa cogi a causa extrinseca. Vnde regul. 116. ff. de regulis Iuris dicitur: *Nihil consensui tam contrarium est, quam vis atque metus; quem comprobare, contra bonos mores est.*

Iniustè incussus.

Debet autem hic metus esse *iniustè incussus*, vt plerique DD. tradunt. Syluester v. Metus. quæst. 6. Sotus lib. 7. q. 2. art. 1. ad 1. Angelus v. Metus num. 8. & 10. & alij. Ratio est, quia hic solus censetur repugnare libertati, tanquam causa extrinsecus cogens. Quare metus iustè incussus non irritabit votum; sicut nec matrimonium, aut alios contractus irritos reddit. Vnde sequitur, si maritus vxori in adulterio deprehensæ priuata auctoritate mortem minetur, nisi profiteatur religionem, professionem inde secutā fore irritam; vtpote metu iniustè irrogato extortam. Non enim poterat illam iure priuatim occidere. Si autem minetur accusationem & mortem via iuris, professio erit valida, quia iure poterat id facere. Pari modo, si reo mortis detur potestas redimendi supplicij, professione religionis, vel matrimonio puellæ se offerentis, erit validū quod actum fuerit.

Aduerte tamen non deesse Doctores, qui putant metum grauem etiam iustè incussum irritam reddere professionē Religionis, & matrimonium. Ratio est, quia hæc duo requirunt summam libertatem, quæ non minus aufertur cū iustè incutitur, quam cum iniustè. Ita Couarr. in 4. p. 2. c. 3. §. 5. nu. 7. vbi citat Glossam in c. Veniens. 2. de sponsalib. & in cap. 2. de ijs quæ vi, Felinum & alios. Pro qua sententia Sanches lib. 4. disput. 13. citat Goffredum, Hostiensem, Ioannem Andream, Ancharanum, Henricum, Fortunium, & alios multos, dicitq. esse probabilem. Alij existimant metum iustè intentatum irritare professionem & matrimonium, quando incutitur auctoritate priuata; non autem si incutiatur a lege vel iudice, præscriptum legis exequente: vt si lex statuat, ut uiolator uirginis cogatur per iudicem ad eam ducendam. 15

Si iustè poterat inferri.

Sed uerius est, quod iam diximus, metum nunquam irritare uotum aut matrimonium, quando malum, quod proponitur, iustè inferri potest: ita ferè ceteri Doctores. Ratio est, quia quando metus iustè irrogatur ob crimen, non tam censetur inferri ab extrinseco, quam prouenire ab intrinseco, nempe à propria uoluntate, & natura delicti: & is qui uotum proponit, potius aufert quam infert metum, ostendens uiam euadendi mali. id autem quod ex propria uoluntate oritur, non censetur moraliter libertati repugnare. Confirmatur, quia talis metus non rescindit ceteros contractus, ut omnes fatentur: ergo nec uotum, aut matrimonium: non enim maior libertas ad naturam

turam professionis vel matrimonij requiritur, quàm ad alios contractus; quamuis vt illa conuenienti modo fiant, maior requiratur, ob vinculi insolubilitatẽ, & graue onus quod secum adferũt. Hinc patet responsio ad primam partem rationis contrariæ sententiæ. Id autem quod subsumitur, falsum est, si res moraliter expendatur: nam metus iustus; cum oriatur ab intrinseco, non censetur libertati officere. De quo vide supra c. 17. dub. 6.

Ad votũ eliciendum.

16 Pari modo debet hic metus non solum esse incussus iniustè, sed etiam aliquo modo ad votum eliciendum, ita vt is qui metum infert, nolit desistere à malo iniustè irrogando nisi votum emittas. quòd si ob aliã causam incutiatur, v.g. ad vltionem iniuriæ (vt si voueas religionem, vt Deus te liberet è manibus Tyranni, aut inimici persequentis) valet. Tunc enim votum non emittitur vt satisfiat voluntati inuasoris; neq; in eius gratiam exhibetur, vt sit veluti pretium, quo cesset ab iniuria; sed exhibetur Deo, vt ab eo impetretur auxilium: sicut cum quis iniustè oppressus ab inimico, promittit aliquid alteri vt auxilium ferat, tenetur: secus si inimicus illum ad promittendum cogat. Ratio est, quia quando aliquis iniustè cogit promittere, promissio non ex libera, nec ex spontaneo proueniens affectu, sed extorta ab extrinseco: secus verò quando quis ex se promittit, vt opem ab aliquo impetret.

Non tamen est necessarium, vt metus incutiatur principaliter ad votum eliciendum, sed satis est vt incutiatur iniustè, & concedatur votum ad redemptionem mali intentati, vt constat ex d. c. Perlatum, de ijs quæ vi, &c. vbi mulieri ob suspicionem adulterij intentatur mors a famulis mariti, & ex affectu misericordiæ conceditur vt redimat mortem professione religionis; quæ tamen professio ibi declaratur irrita.

Ex dictis sequi videtur, si alius, qui metum non intulit, votum postulet, vt opem ferat, votum fore validum: vt si inimico persequente fugias ad monasterium, & Abbas nolit concedere latebras aut asylum, nisi voueas te fore monachum. Abbas enim non infert metum, sed hic iam est illatus ab inimicos, & ille proponit tibi rationem euadendi; sponteq; opem (quam tibi ex iustitia nõ debet) si velis vouere; qua in re non facit tibi iniuriam. Nihilominus contraria sententia in hoc casu est etiam probabilis. Nam Abbas recusando asylum censetur metũ continuare. tenebatur enim concedere, etsi non ex iustitia, at certè lege charitatis, & quidem gratis, absq; tali obligatione. Vnde inique recusando est causa cõtinuationis metus; idq; directè ad extorquendum votum. sicut si alicui extrema inopia cõfecto nolim succurrere, nisi religionem voueat, videbor metu mortis uotum extorsisse, quare non obstringet.

Quo iure metus irritet votum.

17 Sed difficultas est, quo iure metus uotum irritum reddat. Multi censent id fieri iure naturali. Insinuat Sotus lib. 7. qu. 2. art. 1. Nauarr. c. 12. num. 52. Glossa in c. Abbas 2. de his quæ vi. Bonauentura in 3. dist. 39. art. 3. qu. 2. vbi dicit: *vota coacta esse irrita, quia Deus vult sacrificia non coacta, sed voluntaria.* Denique idem sentire coguntur omnes, qui tenent metum iure naturæ irritum reddere matrimonium, vt D. Thomas, Scotus, Gabriel, Couarr. Turrecremata, Antonius, Richardus, & alij, quos citat Sanches lib. 4. de matrimonio disp. 14. Probari potest Primò, Quia nullus est canon, qui id statuat: omnes enim ita loquuntur, vt uideantur supponere tale uotum per se irritum esset; vt patet d. c. Perlatum. 1. de his quæ ui, & alijs iuribus. Secundò, quia Deus promissiones per iniuriam extortas non acceptat, ne socius iniquorum & approbator iniuriæ esse uideatur. Cõfir. quia nemo probus promissionem tali modo sibi factam acceptaret, aut aliquid ex ea iuris prætenderet. Tertiò, quia talis promissio homini facta est irrita, uel saltem pro arbitrio promittetis reuocari potest; ut ostensum est c. 17. dub. 6. quia non refert à quo metus illatus sit, quando constat metu factum: ergo etiam promissio Deo facta reuocari potest ob iniuriam quæ intercessit.

Probabile est irritare iure naturæ.

Hæc sententia est satis probabilis; eaq; posita sequitur non solum metum grauem, sed etiam leuem, irritum reddere uotum in foro conscientiæ, si per iniuriam incussus sit. Ratio est, quia iure naturæ non est distinctio metus grauis & leuis, si eodem modo est causa cõsensus: sed hoc discrimen pertinet ad forum externum, ubi cum metus est leuis, non præsumitur fuisse causa consensus, sed libertas animitudine non iudicatur actus inualidus. Cõfir. quia metus grauis non reddit uotum irritum quia grauis, (potest enim esse grauissimus, & non irritare; vt patet cum quis metu mortis in naufragio vouet; c. Sicut nobis. 17. de Regul.) sed quia per iniuriam incussus, ad extorquendum consensum: ergo si metus leuis eodẽ modo sit incussus, & eodem modo impellat ad consensum, cur non similiter inualidũ reddat? Hanc sententiã de leui metu expressè tenet Nauarrus, non solum de voto per talẽ metum extorto, sed etiã de matrimonio, in Enchir. c. 22. n. 51. §. Septimum, & lib. 1. cõsil. tit. 39. consil. 1. n. 7. Vbi pro hac sententia citat Hostiensem, Ioannem Andream, Adrianũ, & Sotũ. Eandem in casu matrimonij tenet Decius in c. vlt. de appellationibus n. 3. & seq. & aliqui recentiores, quos refert Sanches lib. 4. de matrimonio disp. 17. eorumque sententiam satis probabilem iudicat. Si in matrimonio est probabilis, multò magis in voto & professione; quia plurimi Doctores tenent professionem irritam reddi metu reuerentiali, non tamen matrimonium: quos citat Couar. in 4. decret. §. 3. c. 6. nu. 7. vbi dicit hanc sententiam esse communem. Itaq; metus, qui matrimonium reddit inualidum, etiam votum reddet.

Metus leuis.

Ex qua sequitur, votum & professionem, solo metu reuerentiali, quo quis per pudorẽ & reuerentiam non audet contradicere parenti vel Superiori, etiamsi aliud malũ non timeat, esse inualidã. Item eũ, qui tali metu ordinatus fuit, non teneri voto castitatis, aut ad lectionem precum canonicarum, aut ad statum ecclesiasticum.

Verius irritare iure positiuo.

Contrarium tamen puto veriorem; nimirum metum solo iure positiuo irritum reddere votum. Syluest. v. Metus q. 8. Arragon. q. 88. art. 3. Henriq. lib. 1. de matrimonio c. 9. nu. 2. & 3. & ferè quotquot sentiunt matrimonium metu contractu, solo inre positiuo irritum esse. 18

Probatur Primò, quia metus iure naturæ non reddit irritos alios contractus, aut promissiones, sed solum dat potestatem irritandi propter iniuriam, quando contractus natura sua est solubilis, vt ostensum est c. 17. dub. 6. ergo neq; votum iure naturæ inualidum reddet. Neq; dici potest, ei, qui sic vouit, dari potestatem irritandi, sicut in alijs cõtractibus: quia votum est natura sua insolubile; sicut matrimonium. quare sicut matrimonium semel validè initum non potest solui arbitrio contrahentis, etiamsi dolo vel alia iniuria extortum sit, eò quòd natura sua sit insolubile; ita nec votum arbitrio vouentis. Confir. quia per tale votum Deõ ius absolutum & ab alio independens acquiritur: hoc autem Ius tolli non potest, nisi per ipsius condonationem.

Coactio tertij non impedit.

Secundò, Deus nullam iniuriam intulit: ergo ratione iniuriæ rescindi nequit. Nec obstat quod iniuria illata sit à tertiò, & alij contractus, si metus incussus sit a tertio, reuocari possint: id enim prouenit vel quia illi sunt solubiles; votum verò natura sua insolubile; vel quia homines non habent ius cogendi, Deus autẽ per se cogere poterat. vnde mirum non est, si ipsi ius irreuocabile acquiratur per coactionem iniustam alterius. vel deniq; quia hæc reuerentia debetur diuinæ maiestati, vt quidquid illi, quouis modo pleno iudicio promissum est, insolubiliter, nisi ipse condónauerit, seruandũ sit: id enim ad honorẽ diuinum pertinet.

Tertiò, Matrimonium metu graui extortum; solo iure naturæ spectato, est validum, secundum veriorem sententiam; nec propria auctoritate solui potest; similiter & iuramentum: ergo etiam votum simili metu expressum, eodem iure validum erit.

Solus grauis irritat votum.

Hinc sequitur, cum Ecclesia id solum statuerit de metu graui, metum leuem non irritare; nec tribuere potestatem irritandi: quàuis in alijs contractibus sufficiens sit, vt metũ passus, in foro conscientiæ non obligetur, & metum inferens ad restitutionem teneatur; vt dictum est c. 17. dub. 6.

Quòd solus metus grauis hoc faciat, colligitur ex c. 1. de his quæ vi, vbi requiritur *metus mortis*, vt professio cẽseatur irrita. *Sub metu mortis*, intellige quemuis alium grauẽ: fit enim ibi solum mentio metus mortis, quia species facti aliud non postulabat. Et c. Cum dilectus 6. eodem, requiritur *metus cadens in constantem virum*. c. final. Qui clerici vel vouentes, &c. insinuatur *imperium parentum* non sufficere vt uotum sit irritum. Idem dicit Glossa ibidem de *imperio regio*. quia etsi hæc metum aliquem causent, non tamẽ grauem. Hoc intelligendum de simplici imperio, cũ nihil aliud mali timetur, quam forte eius aliqua offensio, vt colligitur ex eodem. c. alioquin si timeatur perpetua offensio vel, si mala tractatio, vel simul adsint preces importunæ,

suffi-

sufficiet tale imperium ad votum irritandum: quia gignit metum grauem. Sic intellige cap. 8. Puellæ. 20. q. 2. *Puellæ, quæ non coactæ parentum imperio habitum susceperunt, si postea nuptias elegerint, præuaricantur.* vbi à contrario sensu insinuatur non præuaricari, si *coactæ parentum imperio* fecerint.

19 *Ad rationes.* Ad primam rationem pro diuersa sententia: nullus canon id expresse statuit; quia forte intercidit, vel numquam scripto editus est, sed sola consuetudine seruatus. sicut etiam nullus canon extat, qui matrimonium metu contractum statuat esse irritum; cùm tamen probabilius sit hoc esse ex decreto Ecclesiæ. Idem dicendum de matrimonio fidelis cum infideli: de quo etiam non est dubitandum quin Ecclesia statuerit vt sit irritum; quamuis Canon non reperiatur.

Ad Secundam: Non ideò Deus censetur approbare iniuriam, quia acceptat tale votum; sicut nec approbat, dum acceptat iuramentum sic extortum.

Ad Tertiam: patet ex dictis.

Aduerte tamen, æquitatem naturalem postulare vt huiusmodi vota facile per Prælatos Ecclesiæ, nomine Dei, relaxentur. quamuis ob reuerentiam diuinæ Maiestatis, seposito ecclesiæ decreto, solui non possint propria auctoritate. posito tamen ecclesiæ statuto, quo talia vota reddit irrita, Deus illa non acceptat: & sic nullam obligationem inducunt.

DVBITATIO IIII.

Vtrùm propositum aliquando habeat vim voti.

20 *Propositum perseuerandi.* PALVD. in 4. d. 38. q. 1. concl. 3. dicit *propositum* æquipollere uoti simplici in uno casu, nempe quando quis intrat Religionem cum proposito perseuerandi, & Deo perpetuo famulandi. Idem tenet D. Antonin. 2. p. tit. 11. c. 2. in princ. In eadem sententia sunt fere omnes Canonistæ: ex quibus plerique putant tale propositum cum susceptione habitus habere vim uoti solemnis, ut refert Syl. v. Religio 3. q. 8. & D. Anton. sup.

Probatur Primò, Ex c. Statuimus. 23. de Regularib. ubi Gregorius IX. ait, *Nouitios posse liberè ad priorem statum intra annum redire. nisi euidenter appareat, quòd tales absolutè voluerint vitam mutare, & in Religione perpetuò Domino seruire,* & cap. consulti. 20. eod. tit. Innocen. III. consultus sic respondet, *Licet super hoc senserint diuersi diuersa; nos tamen credimus distinguendum, Verum si, qui conuertitur, proposuerit absolutè vitam mutare, vt sic in habitu regulari omnipotenti Deo de cetero famuletur; An conditionaliter experire obseruantiam regularem, vt ita demum si intra annum ei placuerit, profiteatur ordinis disciplinam, aut forte si non placuerit, moribus emendatis ad statum reuertatur pristinum. In primo casu debet, vt regulariter viuat, ad laxiorem saltem regulam pertransire.*

Secundò, Qui contra propositum tale facit, inconstans est in re magni momenti. ergo peccat, ac proinde tenebatur in proposito perseuerare.

Tertiò, Quòd habeat uim uoti solemnis, probari uidetur ex c. Beneficium, de Reg. in 6. ubi dicitur, Beneficium eius, qui ingressus est annum probationis, posse alteri dari, *si constet absolutè voluisse vitam mutare*: at non daretur alteri, nisi ipse putaretur professus.

21 *Præter propositum requiri promissionem.* Verum contraria sententia, scilicet non sufficere propositum, sed requiri ulterius promissionem, est ferè communis Theologorum, eamque tenet D. Thom. hoc loco art. 1. Bonauen. in 4. d. 38. ar. 1. q. 1. Richar. eadem distin. q. 3. circa tertium prin. Abbas in c. Litteraturam, de uoto & uoti redemp. Angelus. Votum 2. quęst. 7. Syluest. Votum 1. quęst. 2. & Religio 5. quęstio 8. Nauar. cap. 12. num. 26. & passim recentiores.

Probatur Primò, Ex Scripturis, quæ apertè indicant obligationem uotorum nasci ex promissione, Deuteron. 23. *Cum votum voueris Domino Deo tuo, non tardabis reddere. si nolueris polliceri, absque peccato eris,* Et infra; *facies sicut promisisti.* Eccl. 5. *Si quid vouisti Deo ne moreris reddere: displicet enim ei infidelis & stulta promissio.* nusquam dicit *propositum* obligare sed promissionem.

Secundò, Probatur ex c. Litteraturam, vbi dicitur, *eum, qui vltra propositum mutandæ vitæ non est progressus in voto, non teneri.*

Tertiò, Votum importat quamdam obligationem sui erga alterum: atqui homo non solet se alteri obligare solo proposito, sed promissione: nisi enim ad propositum accesserit promissio, non putat se alteri obstrictum. Confir. quia sicut imperando obligat quis alterum sibi, & ordinat quid ab ipso erga se fieri velit; ita promittendo obligat se erga alterum & indicat quid à se alteri fieri velit.

Quartò, Nemo seipsum obligat nisi intendat seipsum obligare: quamuis nec intentio sufficiat: atqui solo proposito faciendi aliquid non me intendo obligare: ergo non habet vim voti.

Quintò, Quia Concilium Trid. sess. 25. c. 15. & 16. concedit nouitijs annum probationis, & toto illo tempore vult illos manere liberos, vt si putent disciplinam sibi nõ conuenire, libere possint egredi: ergo solo proposito non censet hominem abstringi.

Ad primum Respondeo, Illos Canones intelligendos de proposito, quod fit animo vouendi, & se obligandi; etiamsi exterius verbis vel nullis, vel nullam voti speciẽ præ se ferentibus fuerit expressum: vt cum quis dicit, Domine, Ego hic perpetuò volo tibi seruire, intendens Deo se obligare. Colligi id potest ex illa distinctione, quæ habetur dicto cap. Consulti: nisi enim quis hoc modo proposuerit vt simul tacitè vouerit, non videtur omnino absolute proposuisse, quia alias semper est aliqua saltem tacita conditio, nempe nisi animum mutare contigerit. Alij respondent (& eodem recidit) agi de proposito, quod promissione, seu uoto firmatum est. 22 *Ad argumenta. Intellectus Canonum. Propositum intentione vouendi expressum.*

Dici etiam potest, Olim ex vsu Ecclesiæ susceptionem habitus cum absoluto proposito mutandæ vitæ factam, habuisse vim voti supplicis. Dupliciter enim habitus suscipiebatur. Primò, Animo experiundi; & tunc libere poterat resilire. Secundò, Non animo experiundi, sed perpetuò manendi; & tunc censebatur se tacitè obstringere saltem voto simplici. tale enim voti illi susceptioni habitus erat annexum: vnde non poterat redire ad sæculum, sed tenebatur regulariter viuere; ita tamen vt posset transire ad regulam laxiorem, vt colligitur ex c. Consulti. Postea tamen ille mos est abolitus, & Canones vtrisque vsque ad professionem liberum esse voluerunt, nisi votum expressum interuenisset; vt patet c. Litteraturam. 3. de Voto & c. Qui post votum. 5. eod. in 6. habuisse id vim voti simplicis tantùm, non autem professionis, vt plurimi DD. Canonum tenuere, docet egregie Panorm. in d. c. Consulti. 21. de Regul. nu. 3. citans pro eadem sententia Card. Zabar. *Aptior responsio.*

Ad secundum Respondeo, Esse aliquam inconstantiam, si absque vlla causa, sola animi leuitate propositum mutes: sed hæc inconstantia non est nisi venialis. Si autem aliqua ratione nitaris, vt quia sentis incommoda, &c. non est proprie inconstantia, nec vllum peccatum: nemo enim tenetur persistere in bono, quantumuis illud magnum sit, ex solo proposito; sed vt teneatur, debet aliunde ad illud esse astrictus; v. g. præcepto, promissione, contractu. vide infrà lib. 3. c. 6. dub. 6. *Incõstãtia.*

Ad Tertium, Ex eodem illo c. colligi potest, illud propositum in Nouitio non habere vim professionis; quia distinguitur à professione tacita, & expressa; sic enim ait Pontifex, *Beneficium N. qui intra annum probationis non esse alteri conferendum nisi ipsius accedat assensus, aut constet quòd vitam voluerit absolutè mutare, vel professionem expressam fecerit, vel scienter habitum receperit professorum.* Vnde dico cum Panor. in cap. Litteraturam, ibi agit de proposito, quod voto simplici firmatum est, vel cum susceptione habitus habet vim voti simplicis, vt dictum est. qui enim cum tali proposito habitum suscipit, cum tacito voto se obstringat, videtur beneficio renuntiare: & ita permittit Pontifex vt alteri conferatur. 23

Obijci etiam potest c. 4. Qui bona. 17. q. 1. vbi dicitur, *Qui bona agunt, si meliora agere deliberant, & post deliberata non faciunt; licet in bonis prioribus perseuerent, in conspectu tamen Dei ceciderunt ex deliberatione.* 24 *Mutatio boni propositi.*

Respondeo, Inde non sequi propositum melioris boni habere vim voti, sed vt summum inducere aliquam obligationem, etsi non grauem: non enim qui tale propositum deserit, idcirco dicitur cadere coram oculis Dei, quòd pec-

cet mortiferè; nam etiam qui venialiter peccat, *cadere* dicitur, iuxta illud, *Septies in die cadit iustus*: &, *Iustus si ceciderit non collidetur*. Addo etiam dici *cadere* vel *retrocedere* (de quo ibi propriè agitur) qui perfectiora exercitia deserit, quamuis id sine peccato faciat. vnde ex illo loco nō potest colligi in ea re commissum esse vel peccatum veniale. vide Gregorium homil. 3. in Ezech. sub finem, vbi paulò aliter habetur quàm hic à Gratiano refertur. nec dicit Gregorius tales *cadere* absolutè, sed *cadere in deliberatione*. *Hi*, inquit, *ante iudicia humana stare videntur in opere, sed ante omnipotentis Dei oculos ceciderunt in deliberatione*: nimirum quia recesserunt animo à perfectioribus, quæ proposuerant: qui recessus absque peccato fieri potest, quando aliqua causa subest.

Multa in voto concurrunt.

Ex dictis patet, cum multa in voto reperiantur, videlicet deliberatio, propositum boni operis, propositum vouendi, promissio, obligatio, solam promissionem esse votum; propositum & deliberationem esse quid præuium; obligationem, effectum.

DVBITATIO V.

Cuius virtutis actus sit votum.

D. THOM. ART. 5.

25 RATIO dubitandi est, quia fiunt etiam vota Sāctis, quorum cultus non procedit à virtute religionis, sed douliæ vel obseruantiæ. Deinde votum est promissio quædam: promissio autem vel est gratuita vel remuneratoria. promissio gratuita est actus liberalitatis, remuneratoria verò est actus gratitudinis.

Est actus religionis ob duas causas.

Respondeo, & dico Primò, Votum esse actum religionis quando fit Deo. Probatur, quia non promittimus aliquid Deo, vt ipsi inde aliqua vtilitas proueniat, sicut promittimus homini: sed vt ipsum honoremus, & vt nos ipsos reuerentia Dei in bono firmemus. vtrumque autem ad religionis virtutem pertinet. Confirmatur, quia omnis laus, quæ est in actu vouēdi, ex hisce duabus causis pendet: ideò .n. laudabile est vouere, quia laudabile est Deum honorare, & eius reuerentia se in bono proposito firmare.

Quo modo Deus honoretur voto.

Sed obscurum est quomodo Deus voto honoretur, præsertim si id, quod vouetur, nō sit cultus aliquis, v.g. sacrificium, hymnus, &c. sed aliquid ad alias virtutes pertinens, vt paupertas, castitas, obedientia, ieiunium, & similia, quæ nullum cultum præ se ferunt.

26 Respondeo, Honoratur Deus ipso actu vouendi. Primò, Quia vouens, suo factò significat ipsum habere cognitionem & prouidentiam rerum humanarum. Secundò, Testatur ipsum esse ad quem in angustijs sit confugiendum, & qui solus possit opem ferre. Tertiò, Quia vouens, illa ipsa re, quam vouet, intendit illum honorare, & gratum obsequium exhibere: etsi enim illa res non sit natura sua cultus aliquis, strictè accepto hoc nomine: eo quòd per se nō significet diuinam excellentiam, & nostram subiectionē; tamen in cultum assumi a nobis potest: nam possumus eo animo facere vt testemur nostram seruitutem & diuinum principatum. Sic ieiunium etsi nullum cultum præ se fert, tamen assumi potest ad honorandum Deum vel Sanctum aliquem, & ab omnibus gentibus in hunc finem vsurpatur. Idem dicendum de paupertate, castitate, & obedientia: quidquid enim scitur esse gratum numini, potest fieri ad eius honorem, & ad suam testandam seruitutem. nam etsi facere aliquid præcisè quia gratum alteri, potius sit beneuolentiæ quàm honoris: tamen si facis hoc totum vt sic declares tuum obsequium & affectum seruitutis erga alterum, est honor & cultus. Vnde olim virgines Vestales in honorem Vestæ seruabant virginitatem, idque ea mente factum, erat idololatria. Quartò, Quia vouens intendit se reuerentia Dei in bono proposito confirmare. Inter ceteras enim causas, ideò vouemus Deo paupertatem, castitatem, & obedientiam perpetuam, vt memores cui promiserimus, eius reuerentia non deflectamus a proposito. continere autem se in bono reuerentia Dei, est religionis: eiusdem enim virtutis est facere aliquid affectu honorandi alterius, vel soluendi promissi, & abstinere à contrario, timore inhonorandi vel promissi violandi. quare cum illud fit ex virtute religionis, etiam hoc ex eadem virtute procedit.

Dico Secundò, Etiam quando votum fit Sanctis, est actus religionis. 27

Dupliciter vota Sanctis fiunt.

Vbi Nota, dupliciter intelligi posse vota fieri Sanctis, vel Prælatis. Primo, Quia fiunt coram ipsis vel tamquam testibus ad maiorem reuerentiam, vel tamquam patronis, quibus cupimus ex cordi esse, vt gratiam ad exequēda promissa nobis impetrēt. Sic intelligi potest formula illa multis Religionibus vsitata, *Promitto Deo, B. Virgini, B. Augustino*, vel *B. Francisco paupertatem, &c.* Hoc etiam modo est actus religionis: quia principaliter ad Deum dirigitur. quamuis qua parte etiam Sancti honorantur, possit esse actus obseruantiæ, seu douliæ supernaturalis.

Quo modo Prælatis voueatur obedientia.

Secundò, Vt promissio ipsis facta cadat sub votum materialiter; ita vt voueamus Deo, nos præstituros quod Sanctis vel Prælatis promisimus; ita Diuus Thomas ar. 5. ad 3. Sic intelligendum votum, quo Prælato vouemus obedientiā: per illud enim vouemus Deo nos id præstituros, quod Prælato promittimus. vnde tale votum respectu Prælati non habet rationem voti, sed nudæ promissionis, quæ inducit erga illum obligationem fidelitatis; respectu autē Dei habet rationem voti. Simili modo accipiendum videtur votum, quo calicem vel statuam vouemus B. Virgini, B. Benedicto, vel alteri Sāctorum; censemur enim vouere Deo, (quem in Sanctis agnoscimus) nos præstituros quod ipsis promittimus. itaque respectu Dei est votum, respectu Sanctorum promissio honoraria, pertinens ad cultum douliæ. Sic cum quis vouet Deo, B. Virgini, B. Francisco, &c. paupertatem, castitatem, obedientiam; respectu Dei propriè est votum; respectu Sanctorum potest esse honoraria promissio.

Posset addi tertius modus, vt dicantur fieri Sanctis, quia fiunt Deo in Sanctis: sed hic modus non differt a secundo.

Petes, Cuius potentiæ actus est votum?

Est opus intellectus practici.

Respōdeo esse actum intellectus practici, vt rectè Diu. Thomas art. 1. quia est locutio quædam practica, qua quis seipsum alteri obligat, sicut enim præceptum & oratio sunt locutiones quædam, quibus alterum obligamus, vel mouemus ad aliquid; ita votum est locutio quædam interna vel externa, qua nos ipsos obligamus alteri. Confirmatur, Quia votum est promissio quædam: atqui promissio non est solum volitio se obligandi, aut iudicium, sed locutio practica. cuius signum est, quòd quantumuis velit aliquis se obligare, & iudicet id expedire, non tamen obligetur quamdiu in his actibus sistit: sed oportet vt vlterius locutione quadam in alterum directa promittat. Hæc tamen locutio supponit voluntatem se obligandi, estque veluti instrumentum voluntatis, sine quo non potest sibi obligationem imponere; sicut nec alteri absque præcepto. Simili modo non potest alteri aliquid donare absque locutione, vel simili signo practico. 28

DVBITATIO VI.

De Diuisione votorum.

MVLTÆ reperiuntur diuisiones voti apud Doctores. 29

1. In votum commune, & singulare.

Primò, Diuidunt in votum commune, & singulare. Ita Magister in 4. d. 38. D. Thom. Durandus, Richar. & alij, eadem distinct.

Sponsio quæ fit in baptismo non est verum votum.

Votum commune vocant actum illum, quo quis in baptismo profitetur se renuntiare Satanæ, & adhærere Christo: hic enim est omnibus communis; & quia est de rebus necessarijs ad salutem, vocant etiam votum *necessitatis* sed hic actus reuera non est propriè votum, vt ijdem docent, & bene ostendit Caiet. art. 2. tum quia in verbis hominis baptizandi nulla continetur promissio; solum enim dicit, *abrenuntio, credo, volo*. tum quia alioquin omne peccatum Christiani esset sacrilegium, & duplicem malitiæ seu peccati speciem contineret; quod est contra communem hominum sensum. Denique verum votum de talibus rebus ne in Sacramento quidem pœnitentiæ exigendum est; esset enim pœnitenti nouus laqueus, & causa grauioris lapsus absque necessitate. multò igitur minus exigendum in baptismo.

Voca-

Vocatur tamen interdum à Patribus & Doctoribus *votum, sponsio, promissio*; quia speciem promissionis habet. dum enim petitur à baptizando, Abrenuntias satanæ, & omnibus operibus eius, & omnibus pompis eius? respõdet, *Abrenuntio*: vbi videtur promittere, verum quia non intendit sibi nouam obligationem imponere, sed solum declarat se acceptare eam, quæ iure diuino inest, non est propriè votũ aut promissio. Sic dum rogamus pœnitentem an promittat emendationem, non exigimus uotum, sed simplicem promissionis formam, (quæ non inducit nouum vinculũ, saltem sub mortali obligans) vt eo modo firmius propositum concipiat, & melius declaret se acceptare, sibiq; cordi fore obligationem, quæ antè inerat.

Votum singulare vocant, quod quisque pro suo arbitratu de rebus non necessarijs concipit: vnde etiam dicitur votum voluntatis quamuis reuera hoc genus voti etiã ad res præceptas pertinere possit, quatenus nostro arbitrio subsunt, ut dictum est.

30

2. In conditionale & absolutũ. Discrimen inter has vota.

Secundò, Diuiditur votum in *conditionale, & absolutum.* Differunt autem hæc vota tripliciter. Primò, quòd votum conditionale constet particula *si*, vel æquipollente, quæ habet vim conditionis, absolutum verò minimè. quòd si hoc interdum continet talem particulam, ea non habet vim conditionis sed temporis, & idem valet, quod quando, vt cum quis ita uouet, voueo me relicturum sæculum si mater obierit.

Secundò, Votum conditionale suspendit obligationem exequendi uoti vsque ad euentum conditionis quæ si non euenerit, penitus euane cit. parti tamen statim obligationẽ expectandi euentum conditionis (sicut omnes alij contractus conditionales) à qua inuita parte non potes liberari. Votum absolutum non suspendit, sed statim omnem suam obligationem imponit: quamuis interdum executionem ipsam in diem certum vel incertum differatur, Voueo me religionem ingressurum cum mater obierit.

Tertiò, In voto conditionali affectus vouentis non fertur directè in ipsum uotum, sed in id quod mediante voto cupit obtinere, vel quod timore obligationis uoti cupit vitare. In uoto absoluto affectus directè fertur in ipsum uotum, etiamsi forte ex alia causa ad illud emittendum moueatur.

Votum conditionale aliud est simpliciter *conditionale*, aliud *pœnale*. *Pœnale* est, quando quis vnuet aliquid in pœnam delicti, si fortè in illud inciderit: ut timore oneris uoti diligentius sibi caueat. quod potest fieri bifariam; Primò, Si solum voueas pœnam delicti, non autem euitationem, vt, Voueo me daturum eleemosynam, uel ingressurũ Religionem, &c. si inebriatus fuero. & hoc est simplex uotum pœnale. vnde talis non peccabit contra votum per ebrietatem, sed purificabitur conditio, & absolutè ex uoto tenebitur ad pœnam, quam si non præstiterit, tum demũ uotum uiolabit. Secundò, Si non solum noueat pœnam in euentum delicti, sed etiam cautionem delicti; ut, Voueo non amplius inebriari, alioquin dabo largam eleemosynam. hoc uotum non est simplex, sed duplex: quia duo uota continet, alterum absolutum de non inebriãdo; alterum conditionale, de eroganda eleemosyna. vnde si te inebries, peccabis contra uotum absolutum, & purificabitur conditio voti pœnalis.

31

3. In simplex & solemne.

Votum simplex *conditionale* est, quod non fit sub conditione delicti futuri uelut in pœnam, sed sub alia; v.g. sub conditione mali alicuius diuina ope vitandi, quasi per modum contractus: vt, Voueo Religionis ingressũ, si isto morbo curatus fuero. quamuis hoc uotũ possit accipi tanquam absolutũ, si directè ex affectu Religionis sic uoueas; & tũc illud *Si*, designabit tempus, nõ conditionem. quo modo sępè accipi solet, dum dicimus; Voueo ingredi religionem, si vxor, uel mater obierit, &c.

Tertiò, In *simplex & solemne*. *Solemne* uocatur, quod susceptioni status immotabilis coniunctum est. quale est illud, quod annexum est ex Ecclesię decreto susceptioni Ordinis sacri, per quem immutabiliter dedicatur quis statui ecclesiastico, & illud, quod continetur professione Religionis approbatæ. Ita habetur c. unico de uoto & uoti redemptione in Sexto. hęc enim duo, Ordo sacer & professio Religionis, sunt solemnes quidam actus, a quibus uotũ solemne dicitur; & certam quamdam uim seu qualitatem ex decreto Ecclesię obtinet; nempe quòd uotum castitatis irritũ reddat matrimonium, si attentetur; paupertatis, incapacem faciat dominij, vt infrà dicetur c. 41. dub. 8. Denique quòd ægerrimè possint laxari.

Simplex est omne aliud votum, etiamsi perpetuum sit; quale est etiam professio Religionis non approbatæ.

Quartò, Diuiditur in *expressum & tacitum*. *Expressum* est, quod verbis disertis exprimitur. *Tacitum* est, quod censetur fieri eo ipso, quo voluntariè aliquid agitur, cui ipsum connexum est, vel supponitur. tale est quod fit susceptione Ordinis sacri; & gestatione habitus professorum expleto anno probationis; de quo infra cap. proximo, dubitatione septima. 32

4. In expressum & tacitum.

Quintò, Diuiditur in *personale, reale, & mixtum*. *Personale* est, vbi promittitur quod personam solam attingit, ut actio aliqua uel omissio. *Reale*, quo res aliqua externa promittitur. *Mixtum*, quo utrumque, v.g. peregrinatio cum oblatione.

5. In personale, reale, mixtum.

Sextò, *In perpetuum, & temporale.* Vbi aduerte, in quibusdam pijs congregationibus emitti uotum castitatis & obedientiæ, appellatum perpetuum, non quòd absolutè perpetuum sit; sed quia tale est pro tempore, quo in illa congregatione manserint. unde tale uotum non eget dispensatione; nam hoc ipso, quo egrediuntur, cessat. Vide de his diuisionibus Syluest. Votum 1. q. 5. Angel. Votum 1. quæst. 8. & alios.

6. In perpetuum, & temporale.

DVBITATIO VII.

Quænam cadant sub votum.

D. THOMAS ART. 2.

RESPONDEO, Vt aliquid sub uotum cadat, tria requiri. Primò, Vt sit in nostra potestate. Secundo, ut sit bonum. Tertiò, Vt sit melius quàm oppositum. 33

Tria requiruntur ad materiam voti.

Primò debet esse *in nostra potestate*: illusio enim quis promittit alteri, quod in eius potestate non est ut fiat uel nõn fiat: ut si quis uoueat se moriturum, aut non moriturum. Hinc fit ut uotum de numquã peccando uenialiter, non ualeat, quia cũ auxilio ordinario non est in nostra potestate omne peccatum ueniale uitare si tamen intenderes te obligare ad vitanda omnia non absolutè, sed quantum diuina gratia consequi posses, & humana infirmitas permittit, eatenus esset ualidum. sicut dum quis uouet ieiunare totum annum; tenetur omnibus diebus, quibus potest, etiamsi totum annum explere nequeat. Valet tamen uotũ de non peccando mortifere; quia cum auxilio diuino possumus omne peccatum mortiferum per totam uitam cauere. Ob eamdem causam ualet uotum de non mentiendo iocosè, de cauenda distractione uoluntaria, & similibus, quæ auxilio diuino caueri possunt: quamuis ob rei difficultatem & periculum expediret huiusmodi vota commutari.

1. Vt sit in nostra potestate.

Votum non peccandi venialiter.

Non peccandi mortiferè.

Petes, Quando uotum non potest integrè impleri, Vtrùm non tenear ad partem quæ potest impleri? Respondeo, Non semper teneris ad partem, sed solum in duobus euentibus. Prior est, quando animus fuit obligandi ad partem, in euentum quo non posses præstare totum. Votum enim obligat secundum intentionem uouentis; ut si uoueris extruere templum, eo animo ut si non posses totum, saltem te obstringeres ad partem prout facultates ferrent. Secundò, si dubium sit de animo, consideranda est conditio rei, ad quam te obligasti. In dubio enim interpretanda est obligatio iuxta conditionem obiecti. Non enim potest esse certior regula, ubi non constat de animo uouentis. Itaque si res est talis, ut obligatio ad illam more recepto soleat diuidi, teneris ad partem: si autem non solet diuidi; non teneris ad partem nisi possis præstare totum. ut si uouisti ieiunium per totum annum, etiamsi non possis nisi tertia parte anni, tamen teneris pro illa parte: quia hæc obligatio solet diuidi, tamquam ad diuersa opera per se completa, ut patet in obligatione ieiunij quadragesimalis imposita ab Ecclesia. Si uouisti ieiunare certo die, & tunc non potes abstinere à carnibus, uel à ientaculo, non teneris etiam abstinere à cœna, quia hæ obligationes in ieiunio sunt connexæ, nec solent separari. Si uouisti recitare Preces canonicas die Domino, etsi 34

An teneamur ad partem voti.

tunc non possis totum ob febrim uel profectionem, teneris tamen ad partem, quam commode potes: quia obligatio est diuidua; sic enim obligat Ecclesia. Secus tamen in officio defunctorum, & Psalmis poenitentialibus, ut notat Sancius lib. 9. de matrimonio disput. 35. Si uouisti extruere templum uel monasterium, & posteà deprehendas re non posse id integre pęstare ob damna rerum tuarum, uel alia de causa, non teneris ad partem; quia est obligatio unius operis perfecti, quæ non solet diuidi. Ita Sancius suprà. Hæc intellige quando dubius est animus; nam si constat de animo, is exequendus est. Si probabiles in vtramque partem habes rationes, potes te conformare utrilibet parti. Prædicta doctrina applicari etiam potest illis uotis, in quibus apponitur aliqua circumstantia, uel clausula mala, indifferens aut impossibilis. Si enim animus fuit ita adhęrere illi cirumstantiæ, ut sine ea non uolueris te obligare, uotum est irritum: si autem non constet de animo, nec próbabilis de eo sit coniectura, præsumitur non uoluisse inhærere, vtpotè circumstantiæ inutili, & alienæ ob obiecto voti, & sic locum habet illa regula iuris 37. *Vtile non debet per inutile vitiari.*

35 *2. Vt sit opus bonum.* Secundò, Debet esse *opus bonum*: nemo enim aliquid promittit alteri nisi quod ei gratum est: Deo autem nihil gratum, nisi quod bonum est, seu honestum. *Per opus* intelligo etiam operis abstinentiam; vt ieiunium, paupertatem, castitatem, in quibus abstinentia aliquorum operum uouetur. res enim externæ non cadunt sub uotum, nisi quatenus subsunt liberis actionibus uel omissionibus nostris. itaque uotum immediatè est de actionibus uel omissionibus nostris.

3. Confect. de opere malo. *Votum Iephte.* Hinc sequitur Primò, Opus, quod ex se malum est, non esse materiam uoti, ut sacrificare hominem. tale fuit uotũ Iephte, saltem implicitè; dum vouit offerre in holocaustũ quidquid primum ei fieret obuiam reuertenti à uictoria, ut habetur Iudicum 11. nam ui illius uoti filiam obtulit in Sacrificium, ut communiter docent Patres. quamuis Lyranus & quidam recentiores uelint non obtulisse occisione corporali, sed ciuili dumtaxat, eam ab hominum commercio secludendo. Idem dicendum de operibus, quæ ex aliqua circumstantia ita mala sunt, vt ea exequi sicut in voto proponuntur, sit peccatum: ut si uoueas eleemosynam ad obtinendam uindictam: petere enim à Deo auxilium ad priuatam uindictam, est peccatum: item dare eleemosynã ob illum finem: est enim Deum facere fautorem & opitulatorem iniquitatis. Eadem est ratio si quis in gratiarum actionem pro huiusmodi uindicta obtenta, uel sub conditione illius obtinendæ aliquid Deo uoueat. nam non solùm ipso actu uouendi, sed etiam solutione significat Deum esse adiutorem operum iniquorum.

Simili modo si uoueas dare eleemosynam ob uanam gloriam, irritum est uotum; quia dare ob hunc finem, malum est. secus uero si uoueas aliquid, quod non sit peccatum, eo modo, quo intendis illud exequi: quamuis enim ex prauo fine te ad illud uouendum applices, ut ita ipsum uotum sit peccatum ex fine illo extrinseco; tamen ualidum erit uotum. ut si quis ex ambitione seu cupiditate Prælaturæ uoueat Religionem; uel ex affectu uanæ gloriæ uoueat ædificare templum, Monasterium. uouet enim illa facere absolutè, non autem facere ob prauum finem; quamuis ex affectu praui finis motus fuerit ad hæc absolute uolenda & uouenda. etsi enim actus uouendi sit peccatũ propter finem prauum, executio tamen uoti non est peccatũ.

36 *Dupliciter voueri potest bonum opus ob malum finem.* *Si malũ sit finis operis.* Vt hæc melius intelligantur, Notandũ est, duobus modis fieri posse vt quis uoueat opus bonum ob malum finem. Primò, Si ita uoueat, ut prauus ille finis sit non solum finis uoti, sed etiam operis, quod uouetur: & tunc uotum est irritum; ut si uoueas eleemosynam ad obtinendam uindictam, aut illicitos amores. opus enim, quod uouetur, nempe dato eleemosynæ, proponitur exequendum ob prauum finem, nempe ad petendam a Deo opem ad malum; quæ petitio peccatum est, & blasphemiam continet. Idem dicendum, si voueas sub conditione mali finis obtinendi, vel in gratiarum actionem pro obtento, vt dictum est. *Si sit finis vouendi.* Secundò, Si ita voueas vt malus ille finis solum sit finis voti, vel potiùs applicationis voluntatis ad vouendum: vt si profitearis in Religione vt lautè viuas: Lautè enim viuere non est finis castitatis, paupertatis, & obediẽtiæ, vt in voto proponitur, (non enim voues te hæc seruaturum ad illum finem; sed absolutè) verùm est finis, cur hic & nunc applices te ad actum vouendi & profitendi; sicut diuitiæ puellæ, & forma sunt finis cur te applices ad matrimonium. vnde huiusmodi professio est quidem peccatum, non tamen est irrita: etsi enim fiat ex causa impulsiua praua, tamen id, quod vouetur, absolutè est bonum, & executio sancta. Caietanus artic. 2. quæst. 88. distinguit hos duos modos in tres; sed si quis bene aduertat, primus & tertius eius modus non distinguuntur, quantum ad præsens negotium.

Ex dictis patet, quid dicendum sit de quibusdam votis habentibus turpem conditionem: si enim opus bonum vouetur tamquam medium ad obtinẽdum à Deo malum finem, vel in gratiarum actionem pro tali fine obtento, votum erit irritum: nam executio praua est, & blasphemiam continens. si autem voueatur non vt medium, sed vt quiddam, quod certo euentu malo posito sit consecuturum, sic erit validum, vt, Si in duello inimicum occidero, voueo me ingressurum Religionem. non solent tamen homines sic vouere, vt rectè ait Caiet. sæpe tamen sic vouemus in pœnam praui operis; vt, Si fornicatus fuero, voueo me ingressurum Religionem: quod votum est ratum, & posita conditione transit in absolutum. 37 *Conditio turpis.*

Quod si finis non sit prauus, etsi coniunctus operi prauo, votum erit validum, etiamsi voueas opus bonum tamquam medium ad illum finem impetrandum: vt si voueas eleemosynam te daturum, si ex concubina prolem susceperis, vel si ex duello saluus euaseris: etsi enim malum sit fornicari, & duellum inire; tamen supposita voluntate hęc faciendi, non est malum petere à Deo prolem, & salutem: vnde nec votum eo fine suscipere. 38 *Si finis coniunctus operi prauo.*

Petes, Quale peccatum sit vouere opus malum.

Respondeo, Si illud opus sit peccatum mortale, votum illius erit mortiferum, idque duplici ratione; tum propter affectum illius operis; tum ob irreuerentiam seu contumeliam, quæ per tale votum Deo irrogatur. Si opus sit veniale tantum, multi DD. sentiunt votum illius esse solum veniale. Ita Sylu. v. Iuramentum 2. q. 7. Sotus l. 7. de Iust. q. 1, art. 3. Nauar. c. 12. num. 33. Primo, Quia materiæ paruitas videtur excusare. Secundò, Quia impletio talis voti solum venialis est. 39 *Votum operis mali, peccatum.*

Sed contrarium videtur mihi verius cum Caiet. in Summa v. Voti materia. si enim scias esse peccatum, & Deo id voueas, est grauis irreuerentia: nam vel est irrisio quædam; vt si promittas alicui tamquam gratum, quod scis esse ingratum: vel implicita blasphemia; quia dum seriò promittis Deo, quod scis esse malum, insinuas Deo placere peccatum, eoq. coli & honorari. Similis irreuerentia erit, si eodem animo impleas. Confirmatur; Malach. 1. grauiter reprehenduntur qui victimam claudam, cæcam, vel alio defectu notabilem offerebant: quanto magis reprehensibilis esset, qui opus malum illi offerret? Idem dicendum de voto contra consilia. si tamen non voueas vt Deo gratum; sed solùm vt te confirmes, sicut fit interdum absque plena mali animaduersione, sic erit solùm veniale; vt si dicas, Voueo Deo me numquam te allocuturum: me numquam hanc domum ingressurum. Pari modo solùm veniale est si quis huiusmodi propositum iuramento confirmet, vt infra dicemus. *Videtur peccatũ mort.*

Sequitur Secundò, Opus indifferens, id est, quod neque habet rationem honesti, nec praui, non cadere sub votum: quia Deo nõ magis est acceptum illud fieri, quam omitti, verbi gratia vouisti Deo te numquam ingressurum domum Petri, eo quòd ibi suppetant occasiones peccandi, votum est ratum, quamdiu illæ durant; quia tamdiu abstinere domo illa est honestum, & Deo gratum. sublatis occasionibus mali, desinit obligatio voti; quia tunc abstinere cœpit esse res adiaphora; quia ratio abstinendi sublata est. si posteà rursus incipiat esse bonum, ratione illa priore reuiuiscente, rursus incipiet obligatio voti. Ratio est, quia votum illud respicit totum tempus vitæ: vnde incipit vel desinit eius obligatio pro mutatione materiæ. 40 *2. Confect. de opere indifferenti.*

Petes, Quid si opus, quod anteà, cum voueretur, erat adiaphorum, postea fiat bonum? v. g. vouisti abstinere perpetuò fraternis ædibus, ob aliquam offensionem in fratrem, deinde contingat ibi habitare aliquos, quorum consuetudo tibi foret noxia. 41 *Si opus adiaphorum fiat bonum.*

Respon-

Respondeo: Tale votum numquam obligare. Ratio est, quia ab initio irritum fuit; non enim hoc promisisti Deo quia bonum & ipsi gratum, sed vt te in vindictam fratris in proposito non bono cõfirmares. vnde etsi speciem voti habeat, tamen votum non est. Confirmatur ex regula iuris 18. *Non firmatur tractu temporis, quod de iure ab initio non subsistit.* Secùs esset, si boni alicuius intuitu ab initio vouisses, & posteà illa boni ratio mutetur in aliam. v. g. vouisti abstinere perpetuò tali domo, ob pericula impuritatis; posteà sublatis illis periculis succedunt pericula societatis in furtis vel inimicitijs. hoc euentu manet obligatio voti, quia periculum peccati & offensionis diuinæ & damnationis manet: & abstinere tali domo manet semper bonum & Deo gratum. Nec refert quòd alterius speciei bonitatem accipiat; quia vouetur absolutè quatenus Deo gratum, non autem præcisè quia huius vel illius speciei bonitatem obtinet.

Quid si ratio boni mutetur.

42 Tertiò, Requiritur vt id, quod vouetur, *sit melius* quàm eius oppositum, seu contradictorium. Ratio est, quia nemo promittit alteri aliquid, cui gratius esse nouit illud non fieri; & si tale quid promitti aliquando contigerit, non est seruandum; nam & ipse promissarius cupit non seruari. cuius ratio est clara, quia omnis promissio fit vt alteri gratificemur; ac proinde debet esse de eo, quod illi est gratius.

3. Requiritur vt sit melius opposito.

43 Hinc sequitur, votum de non mutuando, de non danda eleemosyna, de non ingredienda Religione, de non suscipiendis Ordinibus sacris non valere: quia contrariũ eius, quod vouetur, est ex se melius & Deo acceptius.

Votum matrimonij.

Idem dicendum de voto matrimonij ineundi. etsi enim possit se quisquam voto astringere ad hanc pauperculam propter Deum ducendam, supposita matrimonij constanti voluntate, (eò quòd perseuerante hac voluntate melius sit hanc ducere quàm aliam) si tamen eam voluntatem deponat, definit obligatio voti, quia absolutè melius est nullam ducere. Eadem est ratio quorumdã aliorum actuum, qui etsi sint actus virtutum, tamen non cadunt absolutè sub votum; quia melius est propter Deum illis abstinere, & melioribus incumbere. vt sunt ea, quæ multum implicant mentem rebus inferioribus, v. g. capessere quæsturam Reipublicæ, militiam extra causam Religionis, officium Iudicis, & similia.

44 Sed difficultas est de eo, qui nõ potest continere, Vtrùm votum matrimonij ad vitandam fornicationem sit validum. Quidam docent validum esse. Ita Caiet. ar. 2. Nauar. c. 12. num. 43.

Sed verius est nõ esse validum absolutè, ita vt non possit irritum reddi; sed solum ex suppositione, nempe supposito quòd ipse nolit alia remedia aduersus carnis tentationes adhibere: tamdiu enim obligabitur ex voto ad matrimonium suscipiendum. Quòd si torporem illum excutit, & alia remedia capessere velit, iam cessabit illius voti vinculum: quia tam est ei melius non ducere vxorem, quam ducere. Nec puto auctores supradictos hoc velle negare.

45 Pari modo irritum est votum, si voueas te non ampliùs voturum: melius enim absolutè est vouere, quàm non vouere. Si tamen aliquis facilior sit ad vouendum, is validè vouere poterit se in posterum non voturum, nisi re priùs cum prudente confessario communicata; melius enim est, præsertim tali homini, vouere ex matura deliberatione cũ viro prudente, quam vouere absque huiusmodi deliberatione: vnde hoc ipsum potest cadere sub aliud votum. quare ad huiusmodi leuitatem comprimendam, aulicis quibusdam, qui mirè se votis intricabant, auctor interdum fui talis voti faciendi, optimo sane successu: falsi enim sunt, post huiusmodi votum numquam ampliùs aliquod leuiter vouisse; metu violandi illius voti, leuitatem animi ad vouẽdum, retundente. Si tamen post tale votum rursus ex animi leuitate voueret, ualeret hoc uotum; modò ea consideratio adsit, quæ in alijs rebus ad peccatum mortiferũ, uel meritum sufficeret. peccaret tamen sic uouendo; quia priùs illud uotum, quo promiserat Deo non ampliùs sic uouere, uiolaret. Fortasse tamẽ hæc uiolatio non esset mortifera; quia sæpè contingit, ut adhibere uel prætermittere illam maturam deliberationem, non censeatur res magni momenti, præsertim quando res, quæ uouetur, facilis est. Simili modo ualet uotum, quo quis ad scrupulos, qui de uotis ipsi solent occurrere, arcendos, uouet se non uoturum, nisi uerbo uel scripto expresserit se uouere, ut docet Syluester verb. Votum 2. quæst. 7. Angelus, Votum 3. quæstione quarta. Richardus distinct. 38. quæst. 3. circa secundum principale.

Votum non vouendi.

Consiliũ aduersus leuitatẽ vouẽdi

Petes, Vtrum opera præceptorum cadant sub votum? 46

Opera præcepta.

Quidam Doctores videntur negare. Probari potest, Primò, Quia votum à DD. definitur *promissio melioris boni ex deliberatione firmata*, vt refert D. Thomas in 4. dist. 39. qu. 1. art. 1. Nomine *melioris boni* intelligunt opus consilij, seu supererogationis, vt patet ex D. Thoma ar. 2. qu. 88. Secundò, Quia D. Thomas ibidem & ar. 2. indicat huiusmodi vota esse solum analogicè vota, vocatq; ea vota communia, quasi non propriè, sed generali solum ratione dicantur vota; sicut ea, quæ in baptismo fiunt. Idem docet Richard. eadem distinct. circa tertium princip. qu. 2. Tertiò, Ad opera præcepta iam antè obligamur, eaq; obligatio est sufficiẽs; frustra igitur homo sibi inducit vinculum voti. Quartò, Si votum inducit nouum vinculum supra vinculum præcepti: ergo etiam inducet nouum vinculum obligationi prioris voti: & ita si homo centies idem voueat, cẽtuplici obligatione tenebitur, & violando votum centuplum peccabit; quod est absurdum. Hæc sententia à quibusdam tribuitur Gersoni, & Tabienæ in Summa, v. Votum.

Sed contrarium est omnino certum, nempe laudabiliter posse voueri Deo aliquid ad quod præcepto naturali vel positiuo astringimur, & per tale votum nouum vinculum induci. Colligitur ex D. Thoma quæst. 88. art. 2. vbi dicit, *ea opera, sine quibus salutem consequi non possumus, cadere sub votum, quatenus voluntariè fiunt.* Idem expresse docet Durandus in 4. dist. 38. quæst. 1. numer. 6. vbi sic ait, *bonum necessarium ad quod obligamur ex alterius auctoritate, non pertinet propriè ad votum, cuius obligatio est ex mera voluntate. Veruntamen quia ad idem potest obligari pluribus obligationibus, ideò nihil prohibet quin ad illud ad quod obligamur per præceptum ex alterius auctoritate, obligemur etiam per votum ex propria voluntate. vnde firmiter tenendum est quod vouens continentiam & committens fornicationem peccat dupliciter, videlicet peccato fornicationis & fractione voti.* Idem tenet Richard. supr. & ceteri DD. Probari potest Primò, Genes. 28. vbi Iacob vouit votum Domino, se illum solum culturum pro Deo, & nullos deos alienos; id enim significant verba illa, *erit mihi Dominus in Deum*. Secundò, Ex perpetuo vsu Ecclesiæ: vbi non solum vouetur abstinentia à nuptijs, quæ non est præcepta; sed etiam abstinentia ab omnibus illicitis voluptatibus extra matrimonium, quæ omnibus est præcepta. Tertiò, Iuramento possumus nouum vinculum inducere ad seruanda ea, ad quæ aliàs tenebamur: cur non etiam voto? Quartò, Si homini debeam ex mutuo vel alio contractu, possum me rursus illi ad idem promissione obstringere: ergo similiter possum in ijs, quæ Deo debemus. Denique opera præcepta sunt Deo gratissima: ergo possunt illi promitti, & hæc promissio nouum vinculum adferet. sicut enim creditor pluribus titulis potest idem exigere à debitore; ita debitor potest se pluribus nominibus ad idem obstringere. 47

Opera præcepti laudabiliter vouentur.

Ad primum Respondeo, Doctores facere vim in nomine *voti*, quasi eo significetur promissio rei liberæ, quam aliàs non tenemur præstare: concedunt tamen induci nouã obligationem: & rem præceptam cadere sub votum, si consideretur non vt est iam debita. sed vt est in nostra potestate eam facere vel omittere. 48

Ad rationes.

Ad secundum: D. Tho. solum vult dicere promissionem illam, quæ fit in baptismo esse analogice votum. nam ipsius sententia posse rem præceptam absolutè sub verum votum cadere, patet art. 2.

Ad tertiũ. Etsi obligatio præcepti sit absolutè sufficiens ad nos inducendos in eius obsequium; sæpe tamẽ expedit vinculum voti superinduci; tum vt languidam voluntatem nostram magis in bono firmemus, & à præcepti violatione auertamus, tum vt plus mereamur, dum duplici de causa facimus, duplicemque uirtutis rationem intuemur.

Ad quartum Responderi potest Primò, Si is, qui secũdò idem uouet, intendat se nouo modo obstringere, cõcedi potest fore nouam obligationem, etsi eiusdem speciei; uel certè priorem intra eamdem speciem auctum iri, sicque futurum ut duplum peccet, si uiolet. Vnde probabile est Religiosum sacerdotem, si peccet contra uotum castitatis, duplicem malitiam contra uotum committere. Si tamen nõ intendat sibi nouam obligationem inducere, sed solum re

Duplex obligatio eiusdẽ speciei.

nouare priorem, ad excitandum spiritũ, sic non inducetur noua obligatio, nec crescet prior intra eamdem speciem; quia votum non operatur vltra intentionem vouentis.

Quãdo censeatur esse duplex obligatio. Respondeo Secundò, Esse disparem rationem: aliud enim est vinculum præcepti, aliud voti, & diuersa ratione vtrumque nititur; sicut aliud est esse debitorem ex præcepto Iudicis, aliud ex propria promissione, vel stipulatione. vnde obligationi præcepti facilè noua obligatio ex voto superuenire potest.

Cum autem aliquid ex promissione cuipiam est debitum, si idem secundò illi promittatur, nõ nascitur nouum vinculum, aut nouum Ius; sicut neque cum idem secundò alicui donatur vel venditur; nam primus actus omnem effectum, quem habere potest, iam posuit; ac proinde secundus non potest aliquid noui causare; sed solum confirmat & approbat obligationem & Ius inductum per priorem. Vnde sequitur non esse duplex peccatum, neq; ita augeri intra eamdem speciem vt æquiualeat duabus voti violationibus. vide inf. l. 4. c. 3. dub. 12.

49 *Quæ cadãt sub votum.* Ex dictis patet, omnia ea sub votum cadere, quæ gratiora sunt Deo, quam ipsorum opposita; qualia sunt omnia opera consilij; siue consistant in actione positiua, siue in omissione aliqua. Similiter opera omnia præceptorum; quamquam hæc non dicantur ita propriè materia voti, sicut ea, quæ sunt consilij.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm sit bonum vouere, & ex voto aliquid facere animo colendi Deum, & quantum sit bonum.

D. THOMAS ART. 4. 5. 6.

50 *Sententia hæreticorũ.* HÆRETICI huius temporis docent non esse bonum, sed impium vouere Deo, cum opinione cultus, aliquid quod non sit præceptum; posse tamen tale quid voueri ob alium finem; v.g. ad vitãdum aliquod peccatũ, vel molestiam, vel ad alia vitæ negotia. Ratio illorum est, quia nihil vsurpandum ad cultum, nisi quod Deus præceperit: alioquin committetur ἐθελοθρησκεία, id est, voluntarius cultus & superstitio: quam reprehendit Apost. ad Coloss. 2. v. vlt. Ità Caluinus l. 4. Inst. cap. 13. num. 1. 2. 3. & sequentib. & Lutherus de libertate Christiana, &c. Vnde inferunt vota Religiosorum impia esse & irrita: & SS. Franciscum, Dominicum, Bernardum, damnatos esse; nisi fortè commoditatis causa, nempè vt liberi essent ab vxoris, filiorum, & rerum temporalium molestijs, non autem studio cultus, & sic placendi Deo, ea vota susceperint. Sed est stolidus error. Vnde

51 *Vouere animo cultus.* Dico Primò, Fide tenendũ est, bonum esse vouere Deo etiam opus non præceptum, animo deferendi cultum & illi placendi. Probatur Primò, Ex Scripturis, quæ ad hoc hortantur, Psal. 75. *Vouete & reddite Domino Deo vestro, omnes, qui in circuitu eius affertis munera: terribili, & ei qui aufert spiritum Principum,* &c. vbi etiam ponitur causa, cur ei meritò vouere & vota reddere debeamus, nempè quia *terribilis* est, & vitæ necisque in omnes summum Ius habet: Isa. 19. *cognoscent Aegyptij,* (id est, gentes conuersæ) *Dominum & colent eum in hostijs & in muneribus, & vota vouebunt Domino, & soluent.* Secundò, Probatur, quia contradictionem implicat, fieri votum, & non animo colendi, saltem implicitè: cum votum intrinsecè sit quidam Dei cultus; nulla enim Deo fit promissio vel oblatio causa leuandæ inopiæ, vel vtilitatis conferendæ, sed solum causa honorandi, & gratum deferendi obsequium, vt vsus omnium gentium testatur. Tertiò, Si ob aliam causam fieri potest, cur non etiam vt Deus honoretur, vtque Deo per hoc placeamus? nam & Apostolus hortatur vt omnia ad Dei gloriam faciamus, & ex Scripturis constat vota Deo placere: cur ergo non possimus ea facere animo cultus, id est, vt Deo per hoc placeamus, vt ei gratum obsequium deferamus? sic enim ipsi cultum interpretantur. Quartò, Ratio naturalis dictat bonum esse, numini vota facere, illudque sic honorari. vnde omnes gentes dijs suis vota faciunt, & soluunt? putantque se hoc modo illos colere; & si ea non impleuerint, grauiter in illos delinquere.

52 *Soluere votum animo cultus.* Dico Secundò, Fide quoque tenendum, non solum bonum esse vouere, sed etiã vota animo colendi soluere. Probatur Primò, Ex Scripturis allatis, vbi dicitur *Vouete & reddite: vouebunt & soluent:* & Deuteronom. 23. *Si votum voueris, non tardabis reddere: quia requiret illud Dominus. si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum: si nolueris polliceri, absque peccato eris.* vbi apertè loquitur de voto rei liberæ non præceptæ. Secundò, Quia eiusdem virtutis est *Promittere & promissa soluere, an eiusdẽ virtutis.* vouere & votum reddere; etsi enim promittere homini, & promissa soluere, non sint eiusdem virtutis; cum illud sit liberalitatis, hoc fidelitatis; tamen promittere Deo & promissa soluere ad eamdem virtutem Religionis pertinet; vtroq. enim actu Deum honoramus, & bonorum nostrorum auctorem profitemur; quamuis vouere sit voluntatis, soluere necessitatis. Tertiò, Facere aliquid vt Deo seruemus fidem datam, est cultus Dei, & bonum: sed facere ex voto est facere vt Deo seruetur fides: ergo facere ex voto est cultus Dei, & bonum. Quartò, Omne opus bonum *Cultus Dei quid.* factum vt Deo placeamus, est cultus quidam Dei, iuxta modum loquendi Scripturæ: nam *visitare viduas & pupillos, & immaculatum se custodire ab hoc sæculo* (vbi omnes virtutes continentur) *est vera Religio apud Deum,* Iacobi 1. *Beneficentia & eleemosyna* vocatur *hostia Deo acceptabilis,* ad Philippen. 4. & ad Heb. 13. Ieiunium & obsecrationes vocantur *seruitus* & *latria* Lucæ 2. Castitas & corporis castigatio *hostia sancta, rationabile obsequium,* seu *rationalis latria,* ad Rom. 12. atqui laudabile est hæc facere etiam dum non sunt præcepta: ergo possumus Deo cultum exhibere etiã quando non præcipit. Quintò, Iacob vouit Deo decimas, quas ipse non præceperat, Genes. 28. nec dubium quin etiã soluerit. Dauid vouit ædificare templum, Psalm. 131. Denique vota omnia, de quibus agitur Leuit. 27. Deuterono. 12. 23. & alibi, sunt de rebus non præceptis. Imò res præcepta non potest cadere sub votum, nisi quatenus consideratur vt subest nostræ libertati, vt infrà ostendetur. Sextò, Vouere idolo & soluere est idololatria: ergo vouere Deo & soluere est cultus Dei.

Ad argumentum hæreticorum. Ad rationem hæreticorum Respondeo, Absurdum esse nihil posse vsurpari ad colendum Deum, nisi quod est præceptum: contrarium enim constat exemplis Scripturæ, & aperta ratione. Omne enim opus bonum fieri potest in honorem Dei. Imò quò aliquid minùs est debitum, eò magis idoneum vt offeratur Deo, iuxta illud. *voluntariè sacrificabo tibi,* Neque illud est ἐθελοθρησκεία, de qua Apostolus; quia non quiuis cultus voluntariè assumptus vocatur ab Apostolo ἐθελοθρησκεία. sed is tantum qui sola inuentione humana constat. quod fieri potest dupliciter: vel i. n. defertur numini falso, & ab hominibus inuento, qualis est cultus Angelorum, quem Platonici & Simon Magus eis deferebant, de quo ibi agit Apostolus, vt pleriq. interpretantur: vel exhibetur Deo vero; sed non est idonea cultus materia; vt si quis abstineat à cibis, quòd putet eos natura sua, vel legis veteris decreto, etiam in nouo testamento immundos: vel ponat vim in re aliqua uel circumstantia, in qua non est ponẽda, ut in numero, in situ, in colore, &c.

53 *Opus ex voto est melius, quam sine voto.* Dico Tertiò, Facere aliquid ex uoto non solum est bonum, sed etiam melius quam illud idem facere sine uoto. est fide tenendum. Probatur Primò, Quia Scriptura hortatur ad uouendũ; quod non faceret, nisi opus ex uoto præstitum esset Deo gratius. Secundò, Quando opus alias bonum fit ex uoto, habet duplicem laudem; tum quia per se & secundum suam speciem bonum est, ut dare eleemosynam, ieiunare: tum quia fit ex affectu Religionis in Deũ, seu ex fide, quam Deo debemus. Tertiò, Qui uouet, & uotum soluit, non solum offert Deo bonum opus, sed etiam boni operis facultatẽ; nam priuat se facultate illius omittendi. Vnde similis est illi, qui donat non solum fructus arboris, sed etiam ipsam arborem, ut ait Anselmus lib. de similitudinib. c. 84. qui autem solum opus præstat absque uoto, non dat Deo operis illius facultatem. Quartò, Qui facit ex uoto, operatur ex proposito firmiore, magisque immutabili; hoc autem est melius. Vide D. Tho. art. 6.

54 *Obiectiones.* Dices Primò, Quod fit ex necessitate minùs gratum est Deo quam quod liberè: id autem quod fit ex uoto, fit ex necessitate: ergo quod fit ex uoto minùs est gratum Deo, quã quod sine uoto. Maior probatur 2. ad Cor. 9. *Nõ ex tristitia aut necessitate; hilarem enim datorem diligit Deus.* Minor patet, tũ quia uotum inducit uinculum; tũ quia Apo-

stolus

stolus votum vocat *laqueum*, 1. ad Cor. 7. *Non vt laqueum vobis inyciam*, q.d. horror ad continentiam, nõ ad votum, ne sit vobis in laqueum.

Ex necessitate fieri tripliciter dicitur.

Respõdeo, Tribus modis dicitur aliquid fieri ex necessitate. Primò, Quia fit ex absoluta determinatione ad vnũ; quomodo bestiæ ex necessitate operantur, & homo iuxta hæreticos, ex necessitate agit quidquid agit, quia ad omnia & singula motione diuina impellitur, ita vt resistere nequeat, vt docet Caluinus lib. 1. Inst. c. 18. §. 1. & 2. Secũdò, Quia fit ex aliqua coactione. dicitur autem ex *coactione* fieri, quod fit repugnante voluntate; nollet enim voluntas, nisi timor alicuius mali, aut vis aliqua vrgeret. Nec refert quale id malum sit, temporale, an æternum. Tertiò, Quia fit ex obligatione, (siue ea proueniat ex præcepto, siue ex voto, siue aliunde) absque vllo effectu repugnante.

Quod fit ex necessitate primo modo, non est laudabile, aut meritorium; quia non est nostri arbitrij, sed eius, qui determinationem illam impressit. Vnde si Deus hominem ad omnia opera sua prædeterminaret, nullum esset meritum, nullum demeritum fieri tamen potest vt id, quod fit ex huiusmodi necessitate, sit maximum bonum, non quidé bonum morale, meritorium, laudabile; sed honorabile & diuinum; vt patet in visione & amore beatifico, in productione Filij, & Spiritus sancti.

Quod fit coactè & timore seruili, nõ est malum.

Quod secundo modo fit ex necessitate, etiam non est meritorium: quia non fit ex affectu honesti, sed timore incommodi temporalis: & consequenter ex affectu commodi temporalis, vt opum, honoris, sanitatis. non est tamen quod sic agitur malum; etsi affectus ille non faciendi, qui coniungitur, malus esse possit; vt quando opus est præceptum: quia affectus ille, quo nollet facere, nisi cogeretur, non influit in opus, sed solùm est quid comitans per accidens. Vnde etiam timor seruilis, & id, quod fit ex tali timore, malum non est: licet seruilitas eius, quæ in affectu illo coniuncto consistit, mala sit.

Tertius modus non repugnat bonitati operis, aut merito, vel laudi eius: imò quo plures sunt tales necessitates ex quibus opus agitur, eò est laudabilius & melius; modò non adsit affectus operi repugnans, nimirum quo nolles opus, nisi obligareris. Ratio est, quia quò plures spectantur obligationes, eò plures sunt rationes virtutum, quarum affectu opus agitur, sicque opus externum affectu omnium illarum virtutum informatur.

Applicatur distinctio.

Ex dictis patet Responsio. Ad maiorẽ igitur dicẽdum; Id, quod fit ex necessitate coactionis, esse minùs gratum Deo; (vt rectè D. Thom. ar. 6. ad 1.) quia fit repugnãte affectu. & de tali necessitate loquitur Apostolus, cùm ait, *non ex tristitia*: tristitia n. nascitur cùm aliquid fit affectu repugnante. *aut ex necessitate*, id est, non quasi coacti imperio aut timore dedecoris, repugnante voluntate. Et ad Philemonem; *ne velut ex necessitate bonum tuum sit, sed voluntarium*; id est, non coactum repugnante voluntate, sed ex proprio affectu. at quod fit ex voto non fit ex tali necessitate, sed ex necessitate obligationis, non inuisa, sed amata, cui nõ repugnet affectus, sed sponte cõsentiat: qui modus operãdi est Deo gratior; quia ex affectu plurium virtutũ.

Quo modo opus ex præcepto fit melius.

vt si des eleemosynam non solùm affectu misericordiæ, quia pauper eget; sed etiam affectu Religionis, quia Deo id promisisti; & affectu charitatis, quia Deo id placet. vnde etiã melius est ceteris paribus facere opus bonum ex præcepto, quã suo arbitrio absque præcepto. qui n. ieiunat ex præcepto, facit ex affectu temperantiæ, & obedientiæ; qui sine præcepto; temperantiæ tantùm. Hinc patet ad minorem: etsi enim votum inducat vinculum, tamen hoc est voluntarium, & necessitas amabilis, vtpote sponte suscepta. Neque Apost. 1. ad Cor. 7. votum vocat *laqueum*, sed præceptum inuitis impositum. quamuis votum etiã possit dici *laqueus* ijs, qui inuiti vouent, & qui post vota tepescunt, & retrò respiciunt: sed hoc modo etiam præcepta Iuris naturæ laquei sunt peccatoribus.

Petes, Quid si quis repugnante affecto faciat opus ex voto?

Implẽs votum affectu repugnãte.

55 Resp. Id posse fieri multis modis. Vel n. displicet opus secundùm se, vt quia asperum, molestum, verecundum; tamen quia vouit, vult facere. & hoc etiam modo opus ex voto melius est quam sine voto. melius enim est ieiunare affectu Religionis, quam affectu temperantiæ, vt rectè D. Thomas ad 2. Sic Religiosi faciẽtes ex voto id, quod alias nollent facere, plus merentur quàm illi, qui id faciunt sponte sua.

Vel displicet etiam votum, ita vt homo vellet se non vouisse; tamen quia vouit, vult facere, vt voto suo satisfaciat. & sic quoque melius est facere ex voto; nam displicentia illa non influit in opus, sed solùm comitatur; nec est per se peccatum, quia potest interdum subesse iusta ratio dolendi de voto. Quòd si iusta ratio non subsit, est quidem peccatum; (quia est quædam in Deum ingratitudo dolere de tanto beneficio, de quo gratiæ maximæ essent agendæ) non tamen est peccatum mortiferum, modò propositum exequendi perseueret.

Vel ita displicet votum, vt non sit ei curæ facere ex affectu voti; facit tamen timore peccati, ne grauiter Deum offendat. & hoc quoque modo opus factum ex voto potest esse melius quàm idem opus factum sponte ex affectu suæ virtutis: quia timor peccati, vt offendit Deum, est actus charitatis: vnde tale opus fit ex affectu charitatis.

Vel denique facit opus ex voto tantummodò timore damnationis, alias non facturus. hoc modo opus non est melius, quia ex timore seruili; tamen non est malum; quia timor ex virtute fidei & spei excitatur. affectus tamen ille, qui comitatur opus, Nollem seruare votum, nisi metuerem damnari, est peccatum; quia est affectus & amor eius, quod per se malum est, & contemptus iustitiæ & rectitudinis: imò continet implicite quemdam contemptum Dei & diuinæ amicitiæ. secùs de illo affectu, Nollem facere nisi omissio esset peccatum, vel displiceret Deo.

Obiectio.

Dices, Melius est aliquid donare gratis, quàm ex obligatione; ergo melius est facere sine voto. 56

Resp.

Obligatio ex promissione non repugnat liberalitati.

Resp. Primò, Si illa obligatio orta sit ex liberali promissione, quod ex ea datur, etiam gratis datur; non enim obligatio, quæ nascitur ex promissione liberali repugnat liberalitati, sed est eius effectus.

Secundò, Etsi hominibus gratius sit vt aliquid ipsis detur gratis, quam vt detur ex obligatione, (quia cùm gratis accipiunt, videntur aliquid lucrari) Deo tamen non est semper gratius: quia non quærit lucrum ex operibus nostris: sed id semper est ei gratius, quod ex pluribus vel melioribus affectibus procedit.

DVBITATIO IX.

Quale peccatum sit violare votum.

D. THOM. ART. 3.

RESPONDEO, Ex genere suo esse peccatũ mortale, quia est cõtra reuerentiam Deo debitam, & no- 57
tabilem quẽdam contemptum & vilipensionem Dei continere videtur: sicut qui fidem homini datam violat, censetur illũ parui æstimare. si n. illum magni æstimaret, cõmoueretur ipsius reuerentia, ne fidem ipsi datam auderet fallere. fieri tamen potest vt ex paruitate materiæ, vel defectu animaduersionis sit veniale, sicut in ceteris peccatorũ generibus accidit, vt si vouisti recitare Psalterium, & omittas paucos versiculos, & in hoc consentiunt DD.

Potest esse veniale ratione paruitatis materiæ, & defectu considerationis.

58

Si tota materia sit tenuis.

Sed difficultas est Primo, Verũ violatio voti sit aliquando venialis ratione tenuitatis materiæ, quando totũ violatur. vt si voueris salutationem Angelicam, & postea omittas. Caietanus q. 89. de iuramento art. 7. & Angelus, Votũ 3. §. vltimo, existimant semper esse mortale, quando id, quod omittitur, est tota materia voti vel iuramenti.

Probabilius esse veniale.

Sed etsi hæc sentẽtia sit probabilis; Contrarium tamen est probabilius, nempe esse solùm veniale, quando materia est valde exigua. Ita plerique recentiores hoc tempore, Nauarrus cap. 12. num. 40. Sotus l. 8. q. 1. art. 7. vbi acriter hoc tuetur. Probatur Primò, Quia etsi bona cogitatio, breuisque precatio sit res magni meriti, tamen ad vouendum, & inter ea, quæ voueri solent, censetur humano more materia parua. Secundò, Quia inter ea, quæ homini debentur ex iustitia, datur materia magna & parua, cur non etiam inter ea, quæ debita Deo? Tertiò, In ceteris peccatis contra virtutes, quæ non versantur immediate circa Deũ, inuenitur materia magna & parua, est enim superstitio magna & parua, omissio orationis magna & parua: itẽ in decimis, & oblationibus fraudatio magna & parua: in

volu-

voluptatibus prohibitis, magna & parua cur nõ etiam in peccatis cõtra votum. Item cẽlendum de iuramento promissario, vt quidam volunt. de quo infrà, c. 42. dub. 5.

59 *Obiectio 1.* Dices Primò, Nihil, quod ad Dei honorem pertinet, censendum est parui momenti, cùm vitã æternam promereatur: ergo ratione paruitatis materiæ non excusatur.

Resp. Respondeo, Etsi non absolute parui momenti respectu meriti, tamen ad vouendum, (id est, in ordine ad votum, & honorem Dei) paruum censetur. alioquin etiam mortale esset omittere aliquot versiculos, dum sunt pars materiæ votæ: nam recitatio illorum tamquam partis materiæ, est tam meritoria, quàm recitatio illorum vt sunt tota materia; nec minùs Deum honorat, si pari affectu fiat.

Obiectio 2. Dices Secundò, Quando versiculi illi sunt pars materiæ, si omittantur, nondum violatur votum, quod per se primò respicit totam materiam, (v.g. cùm vouisti legere Psalterium) sed tantummodo cùm quadam imperfectione soluitur: dum autem sunt tota materia, violatur totum, ergo est dispar ratio, nam totius voti violatio videtur esse magna irreuerentia.

Resp. Respõdeo nõ esse disparitatẽ notabilem. ideò.n. omittere illos versiculos est veniale, quia violatur votum in re parua, siue illa res parua sit tota materia, siue pars: hoc.n. non facit illam strictiori obligatione deberi. Confirmatur, quia si quis promiserit 10. & non soluat nisi nouem, violat promissum in vno, & hæc violatio censetur esse in re parua; cur non etiam censeatur esse parua si non soluat, quando tantùm illud vnum promiserat? Nec refert quòd ille dicatur soluere votum, hic verò nullo modo: quia ille ita soluit, vt etiam ex parte violet, quæ pars tanti est, quanti tota materia alterius. Nec obstat quòd illa pars nõ fuerit per se primò vota; quia sufficit illam vere votam esse in toto, parùm.n. interest an aliquid sit promissum per se & solitariè, an cum multis alijs: quia non ideò plùs vel minùs est debitum, vt ex communi hominum sensu constat.

Obiectio 3. Mẽdacium de peccato veniali in confessione. Resp. Dices Tertiò, Mendacium de peccato veniali, si tota materia confessionis, est peccatum mortale: non tamen si solùm sit pars materiæ, vt communiter Doctores docent: ergo similiter quando aliquid est tota materia voti, si violetur, erit peccatum mortale.

Respõdeo esse disparem rationem. ideò enim tale mendacium est peccatum mortiferum, quando est tota materia confessionis, quia reddit irritum Sacramentum, quod est peculiare opus sacerdotij Christi, ab illo singularem sanctitatem habens. votum autem non est functio sacerdotij Christi, nec vllam sanctitatem habet, nisi à vouente. nec redditur irritum, cum iam præterierit; sed solũ agitur contra obligationem eius remanentem, idque solum in re parua.

Obiectio 4. Dices Quartò, Lege diuina tenemur soluere vota: sed violatio legis diuinæ est peccatum mortale.

Resp. Violatio legis diuinæ in re parua. Respondeo, Violatio legis diuinæ in re magna est peccatum mortale, non autẽ in re parua; nam lex diuina præcipit nihil furari, nihil, quod proximi sit, concupiscere; tamen contrarium facere in re parua non est peccatum mortale.

Exiguum opus si frequentandũ. Si obligatio sit diei annexa. Secundò difficultas est, cùm quis vouit aliquid minutum singulis diebus faciendum, Vtrùm sit peccatũ mortiferum illud per vnum vel plures dies omittere?

Resp. breuiter & dico Primò, Si ita intendat se obligare in singulos dies, vt obligatio sit diei affixa, & vna cũ die expiret, non erit peccatum mortiferum, etiamsi per plures dies omittat, sed erũt tot peccata uenialia, quot erunt omissiones, seu dies quibus omittit: vt si voueris singulis diebus Sabbati in honorem B. Virgini recitare Salue Regina, vel Aue maris stella. Ratio est, quia cùm obligatio nõ continuetur, sed euanescat quotidie, non accumulatur quoque obiecta parua ad constituendum vnum magnum, sed manet diuisa, sicut & obligationes. Itaque cùm numquam sit obligatio ad obiectum magnũ, numquam omissio erit peccatũ mortale. Confir. Quia in huiusmodi votis, non est una aliqua obligatio respiciens materiam magnam, sed sunt plurimæ obligationes distinctæ respicientes distinctas materias paruas. Nam perinde se habent ac si quis singulis diebus faceret nouum uotum de recitanda prece illo dũtaxat die: quo casu uiolatio plurium dierum nõ efficeret peccatũ mortale, sed totidẽ venialia. Colligitur hæc doctrina ex Soto lib. 7. de iust. q. 1. ar. 1. dub. 2.

Dico Secundò, Si ita se quis obliget in singulos dies vt obligatio non sit diei affixa, nec expiret cum die, sed continuetur; erit peccatum mortiferum complures dies omittere. Vt si uoueas quotidie dare assem in eleemosynam, si omittas per plurimos dies, accumulatur debitum, fitque materia notabilis, ac proinde erit peccatum mortale non soluere. Similiter si uouisti recitare quotidie orationem Dominicam, aut hymnum Veni creator, non affigens orationem diei, si diu omittas, crescit debitum, fitque notabile: quare erit peccatum mortiferum illud non soluere, aut vna uolitione per multos dies talia minuta debita uelle omittere. Idem dicendum quando alicui imponitur in pœnitentiam, ut per mensem recitet quotidie Psalmum Miserere non enim obligatio affigitur diei tamquam proprius illius cultus (nisi aliud intendat Confessarius) sed diuiditur onus in plures dies, & singuli dies præfiguntur tamquam termini, ultra quos non sit executio differenda. Vnde si omittatur, non ideò euanescit obligatio. 61 *Si nõ sit annexa diei.*

Porrò in istis & similibus casibus, non solũ est peccatum uelle per plurimos dies minuta & quotidiana illa omittere, aut omittere soluere debitum cùm excreuit, sed etiam omittere minutam precationem eo die, quo hæc precatio cum reliquis omissis materiam magnam constituit, seu quo debitum esse notabile incipit. Exempli gratia, sint 20. precationes Dominicæ materia notabilis. omissio uigesimæ erit peccatum mortiferum, quia hæc primũ complet quantitatem notabilem, circa quam sit obligatio sub peccato mortali, sicut uigesimus assis v.g. in materia furti, constituit quantitatem notabilem, unde qui ante sensim accepit usque ad octodecim uel nouemdecim, etsi nõ peccarit mortifere, tamen accipiendo uigesimum uoluntate retinendi unà cum ceteris, peccatum mortiferum admittet. Vnde supra lib. 2. cap. 12. dubit 8.

His adde omnia peccata contra uotum, qua parte uotũ uiolant, esse eiusdem speciei. quia eiusdem rationis est irreuerentia & infidelitas erga Deum, siue in hac, siue in illa materia fiat. Vnde qui uouit castitatem, si contingat illum fornicari, vel pollui, & confessus fuerit hoc peccatũ omissa per obliuionem circumstantia uoti, sufficit ut postea eidem uel alteri confessori explicet se uotum in re graui uiolasse, vt multi DD. tradunt. *Malitia violationis voti fuit eiusdem speciei.*

DVBITATIO X.

Vtrùm votum alterius possit alterum obstringere, vt parentis, filium; testatoris, hæredem; decessoris, successorem.

VT respondeatur huic dubitationi, adhibenda est distinctio uotorum in personale, reale, & mixtum, de qua sup. dub. 4. Qua posita.

Dico Primò, Si uotum sit *personale*, nõ obligat nisi personam uouentis. tale est votum ieiunij, peregrinationis, militiæ, sacræ, ingrediendæ Religionis, & similia. Ratio est, quia hæc uota solùm sunt de actionibus personalibus, quæ à sola persona uouentis sunt exequendæ. hæ enim solæ promittuntur, nulla autem res externa: ergo non pertinet ad personam hæredis. itaque si huiusmodi uotis nondum solutis uouens decesserit, non tenetur hæres. 62 *Vota personalia.*

Sed difficultas est de parentibus, Vtrũ illi uoto suo non possint obligare filios. Videntur posse, nam multis Canonibus, habetur, filium, qui a parente in infantia sua Monasterio dicatus fuerit, non posse, cùm ad pubertatem uenerit, egredi. Ita habetur 20. quæst. 3. Monachum, ex Concilio Toletano 4. cap. 48. *Monachum aut paterna deuotio, aut propria professio facit. quidquid horum fuerit, alligatum tenebit. proinde his ad mundum reuertendi intercludimus aditum, & omnes ad sæculum interdicimus regressus.* Idem habetur expressè cap. Addidistis. 2. & cap. Quicumque. 4. & cap. Quem progenitores. 6. Ibidem. *An parẽtes obligent filios.*

63 *Resp.* Respondeo, Nec uotum, nec oblationem parentis posse obligare filium impuberem ad Religionis ingressum, uel permansionem in ea, nisi filius cũ ad annos discretionis peruenerit, consenserit, & factum parentis ratum habuerit. Ita Glossa in cap. Addidistis, ubi sic ait, *Intelligas hæc tria capit. de illis, qui post ætatem adultam consensum accommodarunt.* unde patet responsio ad prædictos Canones.

nes. & habetur expressè ca. Cũ simus. 14. de Regularibus, quod est Cælestini III. & cap. 10. Illud autem. 20. quæst. 2. quod est Marcelli. Colligitur etiam cap. Puellæ. 8. & cap. Sicut. 9. ibidem. Confirmatur ex Concilio Trident. sess. 25. c. 17. de Regularibus, vbi statuit vt professio virginũ liberrima sit, & c. 18. excommunicat eos, qui aliquo modo uirgines uel alias feminas ad ingrediendum Monasterium, ad habitum, uel professionem cogunt, &c. Ratio est Primò, Quia nemo potest uouere aut promittere alteri, nisi quod habet in sua potestate: atqui arbitrium & actiones filij nõ sunt in potestate parentis. Vnde parens non potest aliud uouere, quàm se curaturum ut educetur dum adhuc impubere est, in Monasterio ; & quantum in se est, inducturum ad Religionem amplectendam: quandocumque enim aliquis promittit factum alienum ad quod cogere nõ potest, non censetur aliud promittere, quam se quantum poterit, inducturum alterum ut faciat, ut omnes Iurisperiti docẽt, & colligitur L. Stipulatio ista, ff. de uerb. obligat. & institut. de inutilib. stipul. §. Si quis alium.

Deinde in his, quæ ad statum uitæ pertinent, quisq; est sui iuris, nec potest ad ea nisi suo consensu obligari; ut patet in matrimonio, sacerdotio, cœlibatu, &c. tantum enim onus, quod perpetuo homini adhæret, & in negotio salutis tantum in utramque partem momenti habet, non ex alieno arbitrio pendere, sed sponte suscipi debet; ergo idem dicendum de statu Religionis. Deniq; quia Christus Dominus consilia uoluit esse libera, idque tum propter illorũ excellentiam; tum quia non sunt necessaria ad salutem. Vnde nulla potestas humana potest ad ea obligare. Itaque Religio duplici nomine libertatem postulat, nimirũ quia & ad totius uitæ statum pertinet, & quia est bonũ supernaturale consilia Christi complectens.

Qua parens possit præcipere.

Nec obstat, quòd parens possit quædam filio præcipere: quia non potest præcipere ingressum Religionis, sed ea tantum, quæ ad domesticam disciplinam, & obseruationẽ mandatorum Dei pertinent. Deinde etsi ad hæc possit filiũ obligare præcepto, non tamen uoto.

64 Petes, Quid si uoto personali implendo occurrat impedimentum; tenebiturne uouens per alium implere?

Si occurrat impedimentum.

Respond. Non tenebitur, quia sola ipsius persona obligabatur, quæ iam per impedimentum excusatur, quòd si per alium fecerit, non ideo liber erit cessante impedimento, nisi commutetur uotum. Excipe, nisi dum uouerat, intendisset se obligare ad implendum per alium, in euentum, quo per se non posset, tunc enim teneretur id curare, & sic liberaretur.

65 Dico Secundò, si uotum sit *reale*; nisi ante mortẽ persolutum fuerit, obligat hæredem. colligitur ex cap. Si hæredes, de testamentis, ubi dicitur; *hæredes, qui iussa testatoris non impleuerint, esse interdicendos hæreditate.* talia enim uota inter iussa ipsius censenda sunt. Idem patet ex L. 2. ff. de pollicitationibus, ubi dicitur, *decimam quis bonorum uouit, decima non prius in bonis desijt esse, quàm fuerit separata, & si forte qui decimam uouit, decesserit antea separationem, hæres ipsius hæreditario nomine obstrictus est decimæ: uoti enim obligationem ad hæredem transire constat.* Idem docent communiter DD. uide Syluestrum v. Votum 2. q. 11. Ratio est, quia sicut hæres succedit in bonis, & in actionibus ac iuribus defuncti; ita etiam in oneribus, quæ hæreditatem attingunt, etiam si nulla res per se sit obligata. Vnde sicut ea, quæ testator promisit homini, tenetur soluere, etiam quæ promisit Deo.

Si reale.

Votum peregrinationis

Idem dicendum uidetur, si defunctus uouerat aliquam peregrinationem, uel militiam sacram, ea intentione, ut si per se non posset exequi per alium curaret; tunc enim sub conditione uidetur tacite uouisse se daturum sumptus ad hæc præstanda; & proinde fecisse uotum reale; quare tenebitur hæres, quod est notandum. idem dicendum quãdo testator ordinat ut hæres mittat hominem.

Simile est, si quis uouit ædificare Monasterium, uel aliquam piam fundationem instituere. Ita docet Abulensis q. 98. in cap. 30. Numerorum.

66 Petes, Quid si hæres non curet fieri, peccabitne contra uotum?

Si hæres negligat.

Respondeo, Non peccabit propriè contra uotum, nec erit uoti uiolator, quia ipse nihil uouit, aut promisit Deo; (sicut hæres, qui tenetur promissione testatoris iuramento confirmata, non tenetur uinculo iuramenti) sed partim contra obligationem, qua defuncto obstringitur ratione hæreditatis acceptæ, seu taciti pacti, quo eo ipso, quo hæreditatẽ adit, accepta onera defuncti: partim contra Religionem, quia non soluit quod Deo debet. etsi enim Deo non promiserit, tamen factus est Deo debitor, suscipiendo in se obligationem alterius Deo debentis. Sicut is, qui promittit se uotum uiuentis impleturum accepta mercede, si fallat, & ipsi Deo iniuriam facit.

Dico Tertiò, Si votum sit *mixtum*, partim obligat, par- 67
tim non obligat hæredem: obligat quà reale, non obligat quà personale. vt si vouisti peregrinationem Lauretanam, & offerre ibidem calicem; hæres tuus tenetur mittere calicem, non autem curare peregrinationem.

Si mixtum.

Petes, An teneatur sumptus itineris in pios vsus conferre?

Sumptus itineris.

Respondeo non teneri: quia sunt accessorij voto personali; non enim sub illud cadunt, nisi indirectè, & vt necessarij ad expletionem voti personalis: illo igitur euanescente desinunt deberi. secùs si ille vouendo intendisset vt per alium expleretur. Horum tamen habenda ratio in commutatione votorum, teste Nauarro cap. 12. num. 77. & colligitur cap. Magnæ deuotionis. de voto. hoc tamen nõ videtur absolutè necessarium, sed decens.

DVBITATIO XI.

Quot modis possit quis voto solui.

RESPONDEO, Qoinque modis, vt colligitur ex 68
DD. vide Syluestrum, Votum 4. q. 1. Nauar. c. 12. n. 63. Primò, desitione materiæ. Secundò, Absentia conditionis. Tertiò, Irritatione. Quartò, Commutatione. Quintò, Dispensatione seu absolutione.

Quinq; modis obligatio voti tollitur.

Desitione materiæ soluitur, si id, quod antè erat legitima materia, desinat esse materia voti, vel absolutè, vel respectu vouentis. vt si fiat impossibilis, si mala, si maioris boni impeditiua, si indifferens, si inutilis.

Desitione conditionis, vt si votum factum sit eueniente vel durãte certa cõditione, & illa nõ eueniat, vel desinat.

Irritatione, Quando materia, quam vouemus, vel voluntas vouentis, subiecta est aliquo modo alienæ potestati, & ab eius consensu dependens; talia enim habent hanc tacitam conditionem, nisi Superior, seu ille, cuius interest, contradixerit.

Commutatione, Quando obligatio voti ab vna materia transfertur in aliam. Quòd si obligatio voti personalis transferatur ad opus reale, vt ad eleemosynam vel ædificationem loci pij, dicetur *redemptio*.

Dispensatione, Quando auctoritate ecclesiastica quis omnino à voto absoluitur. Differunt hi tres modi, quòd irritatio non requirat auctoritatem ecclesiasticam, commutatio verò & dispensatio requirant.

DVBITATIO XII.

Quorum vota possint irrita reddi, & quale peccatum irritatio absque causa.

RESPONDEO, Generatim omnia illorum vota irritari posse, qui alteri vel perfectè & in omni- 69
bus vel saltem quoad materiam, quam vouerint, subiecti sunt. Ratio est, quia horum vota pendent a consensu alterius: ac proinde tacitam quamdam conditionem, vel ex natura rei, vel ex iuris dispositione includunt, nempe hanc, *Nisi superior vel ille, cuius interest, contradixerit.* quare si ille intelligens votum, repugnauerit, cessabit obligatio.

Vnde sequitur, ad irritationem non requiri causam, sed sufficere irritantis voluntatem, vt docent communiter DD. quia executio pendet ab eius consensu.

An sit peccatum.

Verùm autem peccet qui sine causa irritum fecerit, non ita constat. Certum videtur non peccare mortiferè. Imò per se non videtur vllum peccatum, quia totum votum in ipsius arbitrium collatum est; nec vlla lege cogitur illud approbare. Denique suo Iure vtitur, siue probet, siue improbet. Ita docet Paludanus in 4. d. 38. q. 6. ar. 2. Syluester, Votum 4. q. 2. Angelus, Votum 2. nu. 10.

Di-

Dices, Irritare votum alterius sine causa, saltem est actus otiosus, quia caret fine honesto: ergo est peccatum saltem veniale. Confirmatur Numer. cap. 3. v. 16. vbi dicitur, *Sin autem contradixerit, postquam rescivit, portabit ipse iniquitatem eius.*

Respondere potest non esse propriè opus otiosum, quia non caret fine honesto, eo tempore, quo tenetur illum habere. Ad Confirmat. dicitur, Ibi agi de marito, qui sciens votum vxoris, diu dissimulauit, & postea contradixit; cùm tamen statim id facere debuisset: *hic portabit iniquitatem eius* vxoris, quia voti violatio materialis non imputabitur vxori, sed marito, qui pro illa punietur, vel quia impediuit voti validi executionem, vel quia votum in irritum reuocauit quando id ei minimè licuit; etsi valida voti irritatio fuerit. Crediderim tamen non excusari a peccato veniali, si absque vlla causa solo arbitratu suo votum subditi in irritum reuocet: quia sine causa bonum opus alterius impedire velle vituperabile est & malū, cùm enim alia causa non subest, videtur ex displicentia operis fieri quòd obligationem ad illud elidat.

71 *Non reuiuiscit.* Porrò votum semel in irritum reuocatum, numquam reuiuiscit, etiamsi Superior facultatem tribuat exequendi, & suam irritationem retractet: quia obligatio per veram irritationem non suspenditur, sed extinguitur. Secùs est, quando non est vera irritatio, sed duntaxat suspensio executionis, ut fit in uotis Nouitiorum, & in votis coniugis emissis ante contractum matrimonium. Ea enim uota non possunt irritari, sed solùm suspendi: quia emissa sunt ante subiectionem, cùm persona adhuc esset sui iuris. tunc enim cùm nec uoluntas personæ uouentis, nec materia esset alteri subiecta, contracta est obligatio absolutè & independenter à consensu alterius, & ita non potest ab eo irritari. Secùs verò in ijs quæ emittuntur quando uel uoluntas personæ, uel materia est perfectè subiecta alteri, quia tunc non potest obligatio contrahi per actum uouendi, nisi sub tacita conditione consensus alterius, ut infrà magis constabit.

72 Petes, Quo scietur sitne irritatio an suspensio duntaxat? Qui enim potest irritare, potest etiam suspendere.

Respondeo, id ex ipsis uerbis colligendum esse. Si n. is qui potestatem irritandi habet, dicat se irritare, uel dissoluere uotum alterius, uel nolle ut uoto obstrictus sit; non est dubium, quin sit uera irritatio. Similiter si ille sciens uotum, dicat: Nolo id facias, quia cùm non restringat ad tempus, absolutè denegat executionem: unde uidetur simul tollere obligationem. Si autem non sit conscius uoti, etsi deneget executionem operis, non ideò censetur irritare, quia voluntas non fertur in incognitum: imò nec suspendere ob eamdem causam. si enim sciret uotum, forte non prohiberet executionem. itaque tenoris est aperire ut prohibet, uel irritet, uel suspendat, prout eius usum fuerit. In dubio, censenda potiùs est suspensio quam irritatio; quia uotum est ueluti in possessione obligandi, unde pro uoto interpretatio facienda. Porrò quod ad irritationem attinet, difficultas est de tribus uotorum generibus Religiosorum, Impuberum, & Coniugum, de quibus sint tres dubitationes sequentes.

DVBITATIO XIII.

Vtrùm Prælatus possit omnia vota Religiosorum sibi subditorum irritare.

Possunt uouere. SVPPONO Religiosos ualidè & meritoriè posse multa uouere: nempe ea, quæ regulæ uel Superioris præcepto non repugnant: quia uouere per se est opus consilij, & alias nō est Religiosis prohibitum. Vnde obligatur etiam antequā Superior cōsentiat, aut resciscat, ut rectè Palud. in 4. d. 38. q. 4. ar. 1. Syluest. Votū, 3. q. 3. Caiet. q. 88. ar. 8. Sotus l. 7. de iustitia, q. 3. ar. 4. Nauar. c. 12. nu. 67. & alij passim. *Valet ante consensum Superioris.*

Dices, cap. 1. Monacho. 20. quæst. 4. dicitur, *Monacho nō licet vota uouere sine consensu Abbatis sui, si autem uouerit, frangendum erit.* Confir. Quia Monachus non habet propriam uoluntatem, sed eam transtulit in Abbatem. Ob hoc argumentum Richardus distin. 38. circa quartū principale q. 1. Maior eadem distin. q. 4. & Angelus Votum, 2. §. 3. putāt Monachum non posse uouere sine Abbatis cōsensu, & ante illius consensum votum non habere vim. Sed quod diximus est verius.

Vnde Respondeo, Canonem illum esse dubiæ auctoritatis: non enim est alicuius Pontificis aut Concilij; neque est S. Basilij magni; (etsi Gratianus id insinuet) quia in toto Basilio non est nomen Abbatis. Dici tamen potest cū Glossa, cap. illud intelligendum de voto abstinentiæ, quo scandalizantur ceteri. Ad confirmationem: Monachus non ita transtulit suam voluntatem in Superiorem, quin multis, quæ Superior non vetuit, sui sit arbitrij.

Aduerte tamen, si vouisti aliquid regulæ repugnās, (vt orare ea hora in templo, qua debes esse in cubiculo) non posse te votum exequi antequam Superior consentiat, & in regula dispenset. Vnde teneris tale votum Superiori indicare: ad hoc enim censeris te tacitè obligasse; alioquin frustra factum esset. quòd si illud ita voueris, vt etiā Superiore intenderis exequi, est irritum; quia materia prohibita. Si autem vouisti aliquid, quod initio non erat prohibitum, postea tamen prohibetur: non potes exequi eo tempore quo durat prohibitio: cessante tamen prohibitione, rursus teneris, & voti obligatio reuiuiscit. quia non fuit irritatum a Superiore; (cum ignarus voti, id non intenderit) sed solùm consopitum ob mutationem materiæ. *Si regula repugnat.* *Si materia mutetur.*

His positis sunt duæ sententiæ DD. Prior est Caiet. art. 8. omnia vota Religiosorum a Prælato irritari posse, præterea quę sunt de rebus necessarijs; vt sunt illa quibus vouetur uitatio alicuius peccati venialis vel mortiferi contra præceptum Dei: vt non mentiri, non peierare: & præter votum transeundi ad Religionem arctiorem. Quòd autem hæc irritare nequeat, causa est, quia materia nullo modo est ei subiecta. neque enim potest præcipere contrarium aut materiam reddere illicitam; neque potest aliquid imperare, quod executionem materiæ impediat. Hæc sententia est valdè probabilis. 74 *Caiet.*

Altera est, Omnia absolutè irritari posse à Prælato præter votum Religionis arctioris. Ita Angelus Votum, 2. nu. 3. Syluest. Votum 4. quæst. 2. Sotus supra. Nauar. num. 65. & alij, estque ferè communis. Hæc sententia videtur verior, & colligitur ex D. Thoma art. 8. ad 3. vbi docet; *Nullum votum Religiosi esse firmum nisi de consensu Prælati*, etsi Caietanus id solū intelligat de voto, quod fit de opere consilij, non præcepti. Probatur, quia voluntas Religiosorum debet esse perfectè subiecta & dependens à voluntate Superioris, in omnibus quæ ad vitæ directionem pertinent: ergo etiam in nouis obligationibus suscipiendis. Sed hæc ratio non videtur firma, ex ea enim sequeretur Superiorem posse præcipere vel prohibere actus merè internos; quod tamen communiter negatur. Vnde non puto id uasidè posse probari ex natura rei, siue professionis, siue status Religiosi: (nihil enim horum tantam subiectionem uel dependentiam uoluntatis postulat) sed causa referenda est in dispositionem Iuris. sicut enim ex dispositione Iuris in omnibus uotis impuberum est tacita conditio, *Si parens uel tutor non contradixerit*: ita in omnibus uotis Religiosorum ex eiusdem Iuris dispositione uidetur inesse hęc tacita conditio, *Nisi Prælatus contradixerit*, ut docet D. Thomas quæst. 88. a. 8. ad 4. Habet enim Ecclesia potestatē ita statuendi in votis & iuramentis, quādo iusta causa subest. sicut potestas ciuilis potest præscribere formulas in cōtractibus, & apponere conditiones, quæ semper intelligi censeantur; etiamsi a contrahentibus addita uel cogitatæ non fuerint. Subest autem hic iusta causa; quia vt melius Religiosi in via spirituali a suis Prælatis dirigantur, expedit ut in omnibus a directione ipsorum pendeant, nec possint se nouis obligationibus etiam circa materiam præceptam ita implicare, quin Prælatus possit eas tollere. Simili modo, quia expediebat eos, qui nondum annos pubertatis impleuerint, in omnibus dirigi a parentibus, vel ijs qui ipsis loco parentum sunt, (eo quòd sæpè iudicium illius ætatis non sit satis maturum) statuit vt omnia illorum uota & iuramenta promissoria haberent tacitam conditionem. *Si parens non contradixerit*, ut infra hoc capitum. 78. & cap. 47. nu. 61. dicemus. *Omnia posse in irritū reuocare, &c.*

Sed unde constat Ecclesiam ita de uotis Religiosorum statuisse?

Respondeo id colligi ex usu ipso, & praxi recepta in Religionibus; quæ non potest aliunde quam ex Ecclesiæ concessu prouenire.

Exci-

Voti arctio ris Religio nis.

Excipitur tamen votum arctioris Religionis; quia iura concedunt hunc transitum, etiam inuito Superiore, ac proinde non intendunt tale votum in illius arbitrio constituere. Absurdum enim videtur vt illud votum in arbitrio Superioris ponatur, per quod extra illius potestatem est constituendus. Confir. quia neque ratione materiæ subest hoc votum arbitrio Prælati, vt constat; neque ratione personæ, quia persona per executionem voti desinit esse subdita, & non ampliùs ad Prælatum pertinet.

An post consensum possit irritare.

76 Petes Primò, vtrùm postquam Prælatus consensit in votum, possit illud irritum reddere. Rich. distinct. 38. circa 4. princ. q. 3. & quidam recentiores negant. Ratio ipsorum est, Primò, quia postquam Prælatus consentit, non ampliùs votum est pendens, sed transit in absolutum. tacita enim conditio, quæ inerat voto, est impleta: ergo Prælatus nihil amplius habet, quod circa illud agat. Secundò, Si subditus ex consensu Prælati aliquid homini promittat, non potest reuocari: ergo neque si Deo. Iuxta hanc sententiam dicendum est, votum Prælato vetante & impediente solùm suspendi, donec impedimentum illud tollatur; quo sublato, voventem teneri in futurum, si votum ad illud tempus se extendebat.

Contraria tamē sententia videtur communior & probabilior: quamuis si absque iusta causa id faciat, peccet. Tenet Panormitanus in c. Charissimus. nu. 4. de conuersione coniugatorum. Sylu. Votum. 4. q. 2. Caiet. art. 8. Natar. nu. 62. Sotus l. 7. quæst. 3. art. 1. Fumus. v. Votum nu. 12. & alij. Probatur Primò, ex D. Augustino quæst. 59. in Numeros, vbi apertè docet, Vxorem non teneri ampliùs voto, si vir contradixerit, etiamsi concesserat ante illud impleri. Loquitur autē D. August. de votis ieiuniorum, & similibus, in quibus vir est caput mulieris. idem ergo dicēdum de omnibus Superioribus. Secundò, Quia Superior per cōsensum priorem non desinit esse superior, nec censetur amisisse ius illud, quod habet in subditū, quoad illā actionem. si ergo Superior illam vetet, inferior tenetur obedire. Tertiò, Si sit iusta causa, Superior potest irritare; atqui nō est inferioris discurrere an talis causa subsit: ergo quandocumque Superior irritauerit, potest inferior se absolutè censere liberum. Quartò, Successor potest irritare votum religiosi, in quod Prælatus decessor consenserat, vt ipsi fatentur: ergo idem poterat ipse decessor, dum adhuc præest: non. n. minùs pendebat à priori Prælato, quā à posteriore, nec minor est potestas prioris quàm posterioris.

Si cessit suo iure.

Nec refert, Etiamsi Superior, quando consensit in votum, dixerit se ea in re cedere iure suo, se eximere subditū ea in re à sua Iurisdictione; quia inefficax est ea cessio & exemptio, si alter manet verè subditus. vnde tenetur obedire si contrarium imperet. Etsi enim Superior mediatus possit subditum à potestate Superioris immediati partim eximere, & partim illi subijcere: non tamen id potest respectu potestatis suæ, quia potestatem suam non habet à se, sed ab alio; nec facultatis eius est aut arbitrij, illam partiri, minuere vel augere. Si tamen subditus in ea actione efficeretur sui iuris, & omnino independens à Superiore, tunc Superior non posset validè irritare.

Similiter non refert, etiamsi votum collatum sit in tempus quo ampliùs non erit subditus, quia nihilominùs manet subiectus quoad personam; nec per executionem voti est eximendus. Vnde DD. hunc casum non excipiunt, sed generatim loquuntur.

Peccabit mort.

Peccabit tamē Superior mortiferè, si absque iusta causa votū, in quod cōsenserit, irritet, vt rectè docet Caiet. ar. 8. dub. 8. & Panormit. in cap. Charissimus. 11. num. 4. de conuers. coniugat. & alij. Idem docet D. August. supra ex illis verbis Numer. 30. *Portabit ipse iniquitatem eius*; id est, viro imputabitur violatio voti, non mulieri. Ratio est, quia etsi materia sit viro subiecta, & in eius potestate, tamen ex eius consensu est Deo obstricta. ipse autem impedit ne Deo offeratur. Itaque si materia sit talis, vt violatio voti sit mortifera; irritatio quoq. absque causa, mortifera erit.

An successor peccet.

Huius tamē successor qui in votum non consensit, non videtur peccare tale votū irritando; quia cùm non consenserit in illud, non est cur obligetur voto irritare. sicut enim iuramentum & votum prioris Superioris, quo promisit non reuocare facultatem inferiori à se concessam, non obstringit successorē; ita nec consensus in votum inferioris. quia hæc obligatio personalis, nec transit in successorem.

Confir. cap. Noluit. 33. quæst. 5. ex D. Aug. quæst. 59. super Numeros. vbi D. August. apertè insinuat maritum posse elidere votum quod vxor in puellari ætate cum consensu patris emiserat; & DD. ibi notant posse absque peccato.

Dices ibi agi de suspensione, non autem de irritatione. Sed si potest suspendere, cur non & irritare, quando votum tale est vt à successore irritari possit? non enim in illud consensit, si enim consensisset, ne quidem suspendere posset absque nulla causa; sicut nec parens, qui consensit, suspendere potest. Sicut ergo prior Superior, quia consensit, absque causa nulla nec irritare potest nec suspendere; ita successor, quia non consensit, vtrumque poterit pro suo arbitrio.

Ad rationes.

77 Ad Primam rationem pro sententia Richardi: Non ita fit illud votum absolutum vt à nulla ampliùs conditione dependeat, alioquin non posset irritari à Prælato successore. Itaq. manet in illo hæc tacita conditio, Nisi aliquando Superior contradixerit: idque meritò; quia non decet vt sit iurgium inter subditum & Superiorem in ijs, in quibus alias ille Superior est.

Ad secundam, neganda consequentia: promissio enim homini facta ex consensu Superioris, validè reuocari à Superiore nō potest; vt rectè docet Sancius lib. 9. de matrim. disput. 4. contra Arragon. 2. 2. q. 88. art. 8. Ratio est, quia in regendo subdito non sustinet locum illius hominis, vt quasi vice illius ius illi acquisitum possit remittere: regit tamen illum loco Dei, & ita potest tollere obligationem, quam ille sibi erga Deum imposuerat. Non tamen potest subditus repugnante Superiore exequi quod homini sic promisit; quia traditio rei & executio à Superioris nutu adhuc pendent.

Quādo censeatur consentire.

78 Petes Secundò, quando Superior censeatur consentire in votum subditi.

Respondeo, non sufficere taciturnitatem & dissimulationem, quamuis sciat votum. nam potest id facere, vt videat successum, vel vt maturiùs deliberet. & nemo est quod illum vrgeat statim consentire vel dissentire. imo etiam cum expressè petitur consensus vouendi, sæpe differt responsum. Pari modo non sufficit vt faciat subdito potestatem operis, si votum ignorat. quia etsi consentiat vt aliquod opus facias, no ideò consentit vt nouam tibi obligationem ad illud faciendum imponas. Si voti est cōscius, & consentit in opus, præsumitur consentire in obligationem voti. quia ideo videtur consentire vt votum impleas. si non intenderet per hoc approbare votum, non confirmaretur. Sufficit etiam cōsensus Superioris in votum, etiamsi subdito nō innotuerit. quia non requiritur acceptatio subditi, sicut in promissione, donatione & contractibus. siue enim subditus acceptet illum consensum, siue repudiet, si Superiori placet votum, verè ratificatur. Imo sufficit ad hoc consensus internus, vt rectè docet Sancius libro nono de matrimonio, disputat. 40. Ratio est, quia ille consensus primariò non respicit subditum, sed Deum, cui ius acquiritur. sicut si meus subditus tibi aliquid promittat sub meo beneplacito, & ego tibi clàm insinuem mihi placere, ille obligabitur, nec potero reuocare. E contrario si Superior fictè consentiat, externùs concedens, & internùs contradicens, non ratificabitur; sed posteà liberè poterit irritare.

An in proprijs talis conditio.

79 Petes Tertiò, Vtrum sicut votis Religiosorum iure inest tacita conditio, *nisi Superior repugnauerit*; ita possit quis statuere vt suis votis similis conditio insit respectu confessarij.

Respondeo. Quadam ratione id fieri posse, vt si quis ad vouendum procliuis, protestetur coram Deo se nullum votum velle absolutè esse firmum, nisi confessarius illud approbauerit. Quod confirmatur, quia potest quis ita statuere de promissionibus faciendis homini, præsertim si hanc suam ordinationem explicet illi, cui promissio faciēda est; ergo etiam de promissionibus faciendis Deo. Itaq. tale votum poterit à confessario irritari: nisi vouens renuntiauerit illi conditioni, seu nisi à priore mente recesserit: quod non censetur fecisse, nisi expressè intenderit; vel nisi ita affectus sit dum vouet, vt etiamsi recordaretur illius conditionis, nollet eam in hoc voto locum habere. quibus euentis votum censebitur absolutum, nec confessarius poterit irritum reddere.

Adde, Neminem posse vllo proposito vel protestatione votis

votis futuris eam conditionem apponere, quin postea, si velit, possit eam reuocare, & absoluta vota facere: nisi fortè se alteri quoad materiam voti antea per obedientiam subiecerit, ita vt ea in re non ampliùs sit sui iuris: quia quam diu manet sui iuris, potest prius propositum mutare, & absolutè absque vlla ad alterum dependentia se obstringere.

80 Petes Quartò, Vtrùm vota Nouitiorum possint à Prælato irritari.

Vota Nouitiorum.

Respondeo, Non posse irritari, siue emissa sint ante ingressum, siue in ipso Nouitiatu. Ratione est, quia nec ratione imperij in voluntatem personæ, nec ratione materiæ sunt illi subiecta, cùm Nouitij adhuc sint sui iuris. Quod si, cùm vota fecerint, suberant parentibus vel curatoribus, qui ea potuissent irrita reddere, poterit etiam Prælatus, qui in potestatem parentum & curatorum ad regendam illorum voluntatem succedit; vt infra dubit. 15. dicetur. Possunt tamen vota illorum, cùm irritari nequeunt, à Prælato suspendi; quia subest iusta causa differendi executionem, cùm satis grauentur exercitijs probationis. quod intellige quando executio voti est impedimento probationi; alias non possunt vt docent Sylu. Votum, 4. q. 7. ex Paludano. Vnde vota realia non possunt à Prælato suspendi: possent tamen huiusmodi vota commutari in onera Religionis à Prælato vel Confessario, & vt quibusdam videtur, etiam ab ipso Nouitio; quia est cõmutatio in id, quod aperte melius est. Hoc tamen casu tenebitur ex voto ad ea opera, in quæ commutatio facta fuerit.

Potest nihilominùs Prælatus in votis Nouitiorum dispensare: quia in illos habet iurisdictionem quasi episcopalem. non enim decet vt in difficultatibus, quæ Nouitijs in probatione occurrunt, adeatur Episcopus. ita Sancius lib. 9. disput. 39. Imò potest Prælatus dispensare cum Nouitio vt prò mouceatur ad sacros Ordines, vt docet Sylu. v. Dispensatio, num. 20. Et Angelus eodem, num. 8. & apertè constat cap. Monachus, d. 77. Vnde colligit Sancius posse cum Nouitijs dispensare in ijs, in quibus cum professis. Imò potest cognoscere & iudicare eorum crimina etiam grauia, vt homicidia, adulteria tempore Nouitiatus perpetrata, vt docet Azorius lib. 12. cap. 2. quæst. 11. ex Nauarro quia fauore Religionis exempti sunt à ciuilibus magistratibus. Potest etiam Episcopus in votis Nouitiorum dispẽsare, sicut in votis sæcularium; quia nondum ab eius iurisdictione plane exempti.

Quando votũ fuit dumtaxat suspẽsum, reuiuiscit obligatio, si contingat illum egredi ante professionem. Si professionem fecerit, omnia ex dispositione iuris commutantur in votum professionis, vt infra nu. 106 dicetur.

81 Ex dictis responderi potest ad dubiũ illud: Vtrũ Summus Põtifex omnia vota laicorum irritare possit. Videtur posse, quia est omnium Superior; ac proinde eius auctoritas vbique videtur excepta.

Vota Laicorum.

Sed hęc sententia non est probabilis. vnde contrariã tradit D. Thom. q. 88. art. 2. ad 2. & Caiet. ibidem dub. 2. circa resp. ad 2. & alij passim. Probatur, quia neq; ratione materiæ omnia vota sunt illi subiecta; neq; ratione subiectionis personæ. Non ratione materiæ; quia non omnia negotia priuata & publica singulorum, nec omnia bona opera siue præcepti sint siue consilij ab ipsius arbitrio pendent, sed ea tantùm, quæ totam Ecclesiam spectant. Vnde non potest impedire ne laicus ieiunet, ne peregrinetur, oret, humi cubet, eleemosynam largiatur, &c. Non ratione subiectionis personæ; quia nõ ita sunt illi subiecti vt habeat dominium in eorum uoluntatem, possitque in omnibus illam regere, sicut Prælatus regularis regit voluntatem suorum subditorum. alioquin laici non minùs essent subiecti Pontifici in regimine vitæ, quam religiosi suis Prælatis: & pro suo arbitrio posset, etiam sine causa, vota Religionis & castitatis in irritum reuocare. Itaque in votis illorum non inest illa tacita conditio, quæ eius consensum respiciat. Idem dicendum de uotis Clericorum sæcularium: nisi materia voti ab ipsius arbitrio & dispositione pendeat. Vt si voueat quis resignare beneficium suum in fauorem monasterij; si Episcopus voueat longam peregrinationem, aut ingredi Religionem, aut non egredi suam diœcesim.

DVBITATIO XIV.

Vtrùm vota impuberum possint irritari, & à quibus.

RESPONDEO & dico Primò; Vota omnia impuberum, (id est marium vsque ad annum 14. expletũ, feminarum vsque ad 12. expletum) in irritum reuocari possunt à patre. Colligunt id Doctores ex cap. 14. Mulier. 32. quæst. 2. & ex cap. 1. de Regularibus in 6. & c. Ad nostram. 8. ext. eodem. est communis sententia. Idem dicendum de *tutore*, qui pupillo est loco patris. Mater tamen nõ potest, nisi mortuo patre sit loco tutoris; quia non ipsa, sed tutor habet patriam potestatem. Quidam putant idẽ posse magistrum vel herum, si pupillus parentibus & tutoribus careat; quia est loco patris: quod videtur rationi consonum. Ratio cur Iura sic statuerunt est, quia ante illud tempus non præsumuntur passim habere satis iudicij vt maturè de huiusmodi rebus statuere possint. itaque ne imprudenter se votis inuoluant, uoluit Ius omnia illorum vota esse subiecta potestati eorum, quibus subsunt; per tacitam conditionem, quæ votis inest. 82

Vota impuberum. Pater & tutor.

Petes Primò, An hæc vota post illud tempus irritari ab ijsdem possint? Sotus lib. 7. quæst. 3. art. 2. putat non posse; quia iam non ampliùs illis ita subsunt. sicut dominus votũ serui emissum in seruitute, non potest irritum reddere post seruitutem; eò quòd iam sit extra ipsius potestatem. 83

An post tẽpus pubertatis.

Sed contrarium est verius. Ita tenet Caietanus quæst. 189. art. 5. & Nauar. cap. 12. num. 71. Lopez p. 1. cap. 48. & alij. Ratio est, quia illud votum ex interpretatione Iuris erat conditionatum: nempe *si parens vel tutorem contradixerit*. quam conditionem per tactum temporis non amisit. supponimus enim nullam circa ipsum votum mutationem esse factam, neque illud in ætate pubere fuisse ratificatum. Itaque cùm conditio adhuc maneat, & firmitatem voti quasi suspensam teneat, si parens nolit esse firmũ, definet obligatio.

Verius est posse irritari.

Nec obstat quòd filius habuerit intentionem seruandi, aut posteà fortè illud renouauerit; quia hæc omnia ex errore prouenerint, quo putauit votum suum ab initio firmum absolutè fuisse, unde non sufficiunt ad ratificandum. Vt enim quis censeatur aliquid ratificare, necesse est ut sciens esse inualidum, uelit esse ualidum; uel si nihil de ea re sciat, ut saltem intendat illud confirmare, etiam eo euentu, quo inualidum fuisset, ut rectè docet Nauarrus ex Caietano supra.

Ratificatio.

Ad rationem Soti, Respondeo esse disparem rationem: nam dominus solũ potest irritare uotum serui, quatenus officit illius obsequijs: non quia iudicium illi non satis maturum. unde quando non ampliùs potest officere, non potest irritare. uota autẽ impuberum possunt irritari, quia ea ętate emissa, quæ sępe iudicij maturitate caret; quæ qualitas semper manet in illis uotis, nisi de nouo cõfirmentur.

Ad rationẽ Soti.

Petes secundò, Quid dicendum de uotis impuberum, quæ conferuntur in tempus pubertatis; ut si uoueant aliquid exequendum cùm adoleuerint. 84

Vota collata in tẽpore pubertatis.

Respondeo, hæc eodem modo irritari posse. Ita sentit Syluester, Votum 4. quæst. 2. & Religio 2. num. 15. ex Panormitano in cap. Scripturæ de uoto & uoti redempt. Nauarrus num. 67. Sotus lib. 7. quæst. 3. art. 1. Ratio est, quia omnia uota impuberum habent tacitam conditionem ex dispositione iuris, ob ætatis illius imprudentiam; quæ in omnibus illorum uotis locum habet. Idem dicendum de uotis Religiosorum, quæ referuntur ad tempus, quo non suberunt Prælato; quia hæc uota in fauorem Religionis similem conditionem habent, ut ante dictum est, & tenẽt auctores prædicti.

Dico Secundò, Vota puberum, (id est, quæ nuncupata sunt post annum 14. impletum in mare, & 12. in femina) non possunt à parentibus irrita reddi, nisi quatenus disciplinæ familiæ, & patriæ potestati obsunt. Horum enim uota solum subsunt parentibus ratione materiæ, non ratione dominij in uoluntatem. Itaque uotum Religionis, castitatis, sacrorum Ordinum, certarum precum, confessionis, communionis, & similia irritari non possunt. Secùs de uotis ieiuniorum, præsertim multarum, peregrinationum, & similibus: quia hæc ad gubernationem domesticam pertinent. Realia quoque irritari possunt (nisi fortè habeant 85

Vota puberum.

bona

bona castrensia vel quasi castrensia) non solum à parente, sed etiam à curatore vsque id vigesimum quintum ætatis, quia ante illud tempus non habent administrationem. Ita Syluester, Votum 4.q.2. Nauarr.num.64. Lopez c.47. & alij. secus tamen est de votis realibus relatis in tempus, quo erunt sui iuris: quia non officiunt administrationi curatorum.

Vota seruorum.

86 Dico Tertiò, Vota seruorum seu mancipiorum irritari possunt à domino, quatenus eius obsequio possunt esse impedimento, vt uotum peregrinandi, recitandi horas canonicas. Si ante seruitutē cum essent sui iuris, emissa sint, non possunt irritari propriè, sed suspendi. Si non impediunt nō possunt: vt uotū castitatis, votum se non inebriandi, signandi se cruce, commendādi se Deo, &c. & omnia illa, quæ referuntur ad tempus finitæ seruitutis.

Votū serui amplectens tempus libertatis & seruitutis.

Petes; Quid si ad vtrumque tempus referatur? vt si seruus voueat tempore vitæ recitare officium diuinum. Syluester, votum 4.quæs.2.§. Quintum, putat tale votum posse simpliciter à domino irritum reddi, sicut professio viri inuita vxore facta, est ita irrita, vt ne post mortem quidem illius teneatur ad Religionem redire: vt patet c. Quidam, de conuersione coniugatorum, & cap. Placet nobis, eodem.

Sed verius est non posse irritari nisi pro tempore, quo domino erit subiectus; quia solum illo tempore potest domino obesse: nihil autem ad dominum pertinet, quid postea acturus sit.

Ad argumentum Syluestri Respondeo, Qui profitetur inuita vxore, non obligatur post mortem ingredi: quia id nullo modo promisit aut intendit; non enim mens ipsius erat vt si nunc impediretur, teneretur ingredi vxore mortua, iam senex factus. Neque dici potest eum teneri ratione professionis; quia hæc iure fuit inualida, vxore nolente consentire. nemo enim potest donare quod est alterius. Vnde etiam non tenetur ad paupertatem & obedientiā Prælati; quia hæc non habent locum nisi in Religione; nec alia ratione intendit se ad illa obstringere. Ad castitatem tamen tenetur ex interpretatione Iuris, quia hanc vouere poterat inuita vxore. Vnde ius præsumit illum voluisse hanc absolutè vouere. itaque non potest petere debitum: & post mortem vxoris non potest aliam ducere. Secus tamen in conscientia, si non fuit animus se obstringere ad castitatem nisi in statu religioso. quia promissio non obligat vltra intentionem promittentis. Tenetur tamen petenti reddere; quia contrarium promittere non poterat sine ipsius consensus. at iste, de quo agimus, directè vouet facere perpetuò, idest, in seruitute & post. vnde post tenebitur voto, quia nemini obest: sicut ille post mortem vxoris tenetur seruare continentiam.

DVBITATIO XV.

Vtrùm coniux possit omnia vota coniugis irrita reddere.

87 NOTANDVM est, vota coniugum, de quibus hic agitur, posse esse emissa, vel ante coniugium initum, vel post coniugium, ante consummationem, uel matrimonio iam consummato. Rursus, vel eo tempore, quo coniux iam est sui iuris, vt quando alter commisit adulterium, aut damnatus est hæreseos: vel quando coniugi est obnoxius. Denique vel ita sunt emissa, ut sint exequenda constante matrimonio, uel collata sunt in tempus, quo uouens erit sui iuris.

Maritū posse omnia irritare.

His positis multi DD. sentiunt maritū posse irritare omnia uota vxoris constante matrimonio emissa, & implenda; sicut Prælatus potest irritare omnia vota Religiosi, & parens omnia vota puellæ impuberis. Ita exprefse videtur tenere D. Thom. q.88.art.8.ad 3. *Nullum*, inquit, *votum Religiosi est firmum, nisi sit de consensu Prælati; sicut nec votum puellæ existentis in domo, nisi sit de consensu patris; nec vxoris, nisi sit de consensu viri.* Idem docent Panorm. in c. Charissimus. 51. num.5. de conuer. coniug. Sotus l.7. de Iust. q.3. art. 8. Abulensis in c.30. Numerorum, q.80. Lopez p.1.c.47. dicit esse satis tutam. Eamdem vt probabiliorem tenet Sancius l.9. disput.39. & citat pro ea multos recentiores uiros doctissimos. Probatur Primò, quia uir est caput uxoris in omnibus præterquam in actu coniugali. ad Ephes. quinto. *Mulieres viris suis subditæ sint sicut Domino; quoniam vir est caput mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiæ. sicut Ecclesia subiecta est Christo, ita & mulieres viris suis in omnibus.*

Secundò probari potest ex D. Aug. qu.59. super Numeros, & Scriptura ipsa c.30. Num. Nam eodem modo loquitur de voto vxoris, & puellę quæ est in domo parentum & vult neutram vllo voto teneri, si ille cui subsunt contradixerit. Tertiò, quia consentaneum erat Deum ita cōstituere ob leuitatem, inconstantiam, & imprudentiam sexus muliebris, qui se facilè votis implicat.

Est probabilis. *In voto continentiæ.*

Hæc sententia est satis probabilis & ex ea sequitur Primò, maritum etiam irritare posse votum continentiæ vxoris suo consensu factum. excipe tamen nisi ipse exprefse cesserit iure petendi; aut nisi mutuo consensu & ex pacto vtrimque sit emissum, vt infra dicetur. Confirmari potest ex loco illo Num.34. Nec obstat, quòd ibi agatur de votis abstinentiæ, quia votum continentiæ est votum abstinentiæ, vt docet Panor. in d.c. Charissimus, num.5. idque probat ex c.24. Si tu abstines. 27. qu.2. ergo cum Ius diuinum & humanum det marito plenum ius in votis abstinentiæ, etiam dat in voto continentiæ. Confir. quia vxor subiecta est viro non solum ratione materiæ, sed etiam ratione directionis voluntatis; ne nouis obligationibus sese sua imprudentia & leuitate implicet, etiam circa materiam viro non subditam. 88

In voto de necessarijs.

Secundò, Posse etiam irritare votum de rebus necessarijs seu præceptis, vt de non mentiendo, non fornicando, de audiendo Sacro, & similia: ob eamdem causam, quia subest illi quoad directionem voluntatis.

In voto relato in futurum.

Tertiò, Idem dicendum quando executio voti refertur in tempus, quo nec materia, nec persona erit coniugi subiecta. Sufficit enim vt eo tempore, quo votum fit, persona sit plene subiecta: tunc enim obligatio contrahitur, ac proinde à marito pendet eius confirmatio vel irritatio. Nec refert etiamsi sit votum castitatis vel Religionis; nam eadem est ratio, vt supradicti auctores docent.

Hæc sententia, vt dixi, in praxi est probabilis. 89

Contrarium verius.

Verum contraria videtur verior & probabilior, Ea tantum vota vxoris à marito irritari posse, quæ vel iuri eius incommodant vel ad familiæ administrationem pertinent. Ita exprefse docet Ang. Votum, 2. num.8. Syluest. Votum, 5. num.2. & 3. Nau. cap.12. Enchiridij num.64. citans Angel. & Sylu. Idem docet D. Anton. p.3. tit.1. c.22. in princ. & passim Canonistæ.

Probatur Primò, quia vxor non est subiecta viro, sicut subditus Prælato, aut impubes patri, sed sicut socia minor maiori. Nec est ea iudicij tenuitate vt in omnibus a viro dirigi debeat, sicut impubes à patre. Secundò, quia si tanta esset subiectio vxoris erga virum, id proueniret ex iure illo quod habetur Numerorum 30. vnde Doctores hanc sententiam maximè probari solent. sed hoc ius est cæremoniale vel iudiciale pertinens ad politiam illius populi; ac proinde cessauit per mortem Christi, nec vllam modò vim habet. Confirmatur ex alijs, quæ ibidem habentur. Non enim est lex naturæ, vt pater possit omnia vota puellæ, quamdiu in eius domo manet, irrita reddere: neque vt sola taciturnitate parentis vel mariti vota firmentur; neque vt votum ratum sit, si statim non contradixerint. est igitur ista lex cærimonialis. Adde loco illo Numer.30. agi tantum de votis abstinentiæ quarumdam rerum, vt colligitur ex fine cap. & ex Diu. Augustin. explicatione. Neque sub nomine *abstinentiæ* ibi videtur posse comprehendi *continentia*: quia tunc non erat tempus continendi. Idem exprefsè docet Gratianus 33. quæstione quinta, capitulo finali. Confirmatur secundò, quia ius naturale non dictat tantam subiectionem vxoris ad virum, cum non solum sit subdita, sed socia etiam in familiæ administratione, etsi viro subordinata. Imò nec in religiosis, nec in impuberibus, lex naturæ tantam subiectionem, nec tantum dominium in ipsorum voluntatem Prælato aut patri concedit. Vnde & illa distinctio quæ est in votis puberum & impuberum (de qua supra dubitatione decimaquarta) non est ex lege naturæ, sed ex iure positiuo.

Ad rationes.

Nec obstat, quòd *vir sit caput mulieris*; & quòd Apostolus ad Ephesios 5. præcipiat vt *mulieres viris suis subiectæ sint in omnibus, sicut Ecclesia Christo*. hæc enim commo- 90

dè iotelligenda sunt, nimirum in ijs, quæ ad familiæ administrationem pertinent. In ijs enim quæ pertinent ad actũ coniugalem non est ipsa magis subdita viro, quam vir ipsi; itaque est viro par. Simili modo Apostolus ad Tit. 2. monet *seruos dominis suis subditos esse, in omnibus placentes, & in omnibus bonam fidem ostendentes;* non tamen idcirco Dominus omnia seruorum vota irritare potest, sed solum quæ iuri ipsius officiunt. Deinde in multis vxor non est subdita viro, nec tenetur ei morem gerere, nisi ratione scandali, vt uitentur odia, lites, blasphemiæ. Nullo enim iure potest ei maritus prohibere ne det eleemosynas de suis parafphernis, vt inquit Ang. & Syluest. sup. aut ne interdum det eleemosynas de bonis communibus, ne moderatè corpus domet, ne uespere & manè oret. poterit ergo hæc vouere, & exequi etiam inuito marito. Cauere tamen debet ne hæc faciat cum ipsius scandalo; & huc maximè spectat Apostolus; cuius sententia non habet vim præcepti, nisi ratione materiæ vel scandali.

Itaque vir nõ poterit irritare vota vxoris de rebus præceptis, vt de non omittendo Sacro diebus festis; de nõ mentiendo, &c. neque ea quorum executio refertur ad tempus soluti matrimonij; quia nullo modo ipsius iuri incommodant; neque uota certarum precum, aut eleemosynarũ de rebus quarum integram habet administrationem. potest tamen uota ieiuniorum, præsertim quibus posset fieri ineptior ad vsum matrimonij, peregrinationum, humi cubationum, habitus simplicioris, &c.

91 *Vota ante matrimonium edita.* Vt autem hæc omnia distinctius explicemus.

Dico Primò, Vota quæ facta sunt a muliere ante matrimonium initum, nõ possunt postea á uiro irritari proprie, sed solum suspendi. Ratio est, quia quando obligatio est contracta, ipsa erat sui iuris, neque ratione materiæ, neque ratione gubernationis voluntatis viro subdita. vnde non habebant tacitam illam conditionem, nisi maritus contradixerit. quare non possunt ab eo irritari: nisi irritatio accipiatur late ut comprehendat etiam suspensionem, vt sæpè accipitur à DD. Possunt autem suspẽdi, vt aperte colligitur c. 15. Noluit 33. q. 5. ex D. Aug. q. 59. in Exod. Ratio est, quia executio potest esse uiro molesta & non decet vt ea fiat ipso repugnante: soluto tamen matrimonio, uel uxore sui iuris effecta, reuiuiscit uis uoti, & tenebitur exequi, si vsq; ad illud tempus uotum se extendebat.

92 *Si ante pubertatem.* Dico Secundò, Si tamẽ mulier erat impubes cum uotum faceret vel si votum erat tale vt à parente vel tutore posset irritari; probabile est etiam à marito posse. Colligitur ex d. c. p. Noluit. Nam agitur de uoto puellę facto cum esset sub potestate patris, in quod pater etiam consenserat. multo ergo magis poterit irritare uotum, si is cui suberat non consentit. *Successor in eadem potestate.* Ratio est, quia maritus succedit in locum parentis, tutoris & curatoris ad gubernandam eamdem uoluntatem eiusque leuitati & imprudentiæ succurrendum. ergo sicut uotum, quod emisit eo tempore quo parenti uel tutori erat subiecta, erat pendens ab eorum consensu; ita etiã pendet à consensu mariti, qui in horum potestatem succedit. Nam potestas prima quasi continuatur, etsi in diuersis subiectis. Vnde sequitur, si puella emisit uotum castitatis aut religionis ante pubertatem, uel realia post pubertatem adhuc minor existens, id est, ante vigesimumquintum annum expletum, absque eorum quibus suberat facultate; matritum posse ea irritare, etiam ante consummatum matrimonium. quia statim per ipsum contractum matrimonij rati succedit in illorum potestatem. Ita Sanctius l. 9. de matrim. disp. 41. nu. 4. Quæ omnia rectè procedunt secundum priorem sententiam, quæ marito plenam potestatem in omnia vxoris vota concedit, quam diximus esse satis probabilem. In altera non procedunt nisi in uotis quorum executio auctoritati mariti potest officere, in quibus vxor tenetur illi parere.

93 *Si carebat tutore & curatore.* Dico Tertiò, Si carebat parentibus vel tutoribus cum uotum faceret, maritus contracto matrimonio adhuc poterit irritare, modo ipsa tũc temporis cum sibi obligationem imponeret, fuerit in ea ætate, in qua filiorum vota a parentibus, tutoribus, vel curatoribus irrita reddi possunt. Ratio est, quia toto illo tempore, quo secundum leges congruit ei habere tutorem vel curatorem, uotum pendet ab illius arbitrio, si contingat illum constitui: atqui maritus succedit in eamdem potestatem; ergo etiam ab eius arbitrio pendent. ita Sanctius sup.

Idem dicendum de alijs qui parentibus vel tutoribus carent, & alicui magistro, domino, uel Superiori postea subesse incipiunt. Hinc dominus potest irritare vota serui impuberis omnia etiam personalia; & omnia realia puberis. quia est ei loco tutoris & curatoris. secus si erat maior: tunc enim solum sibi præiudicantia, ut supra dictum est. Simili modo si Nouitius in sæculo uel in Nouitiatu emisit uota in ætate, in qua parens, tutor, uel curator potuisset ea irritare: eadem poterunt etiam à Prælato Religionis irritari, cum in illorum potestatem succedat, ut ibidem Sancius notat.

Dico Quartò, vota vxoris emissa contracto matrimonio ante consummationem, possunt eodem modo irrita reddi à marito, sicut emissa consummato matrimonio, excepto uoto castitatis & Religionis. Ratio est, quia auctoritas mariti in vxorem acquiritur per ipsum contractum. Itaque si uxor aliquod uotum fecit in ijs, in quibus ipsi est superior & caput, potest illud ab eo in irritum reuocari. 94 *Vota ante consummationem emissa.*

Excipio Primò, Votum ingrediendæ Religionis; tũ quia ius facit ei potestatem ingrediendi etiam inuito marito; tũ quia per huius voti executionem constituẽda est extra mariti potestatem. Vnde par non est vt maritus possit irritare. Si neglecto uoto matrimonium consummarit, non poterit absque consensu mariti intrare. quia consummato matrimonio illud ius intrandi amisit, & tenetur marito adhærere; eique debitum reddere. cumque non uouerit castitatem, poterit etiam petere. mortuo marito tenetur voto satisfacere: quia non fuit extinctum, sed suspensa executio. idem dico si maritus adulterium committat, aut velit pariter conuerti, ut inf. c. 41. dub. 5. dicetur. *Votum Religionis.*

Probabile tamẽ est, matrimonio consummato, maritum posse illud uotum irritare. ita enim tenent DD. primæ sententiæ initio allatæ: quo casu non tenebitur marito mortuo intrare. Quòd si ante consummatum matrimoniũ uoueat religionem in tempus soluti matrimonij; maritus poterit hoc votum, iuxta prędictam sententiam, irritare. quia per executionem huius uoti vxor nõ erat constituenda extra illius potestatem. quòd si maritus non irritauerit, peccabit ipsa quidẽ mortiferè, si illo mortuo ad secundas nuptias transierit; quia faciet contra uotum, hic tamen maritus secundus poterit illud irritare: quia in ius prioris mariti, á quo illud pendebat, successit.

Secundò excipio Votum castitatis ante consummatum matrimonium ab uxore emissum. hoc enim, secundum ueriorem & communiorem sententiam, a marito non potest irritari. Vtrum autem teneatur ingredi Religionem, ut uoto faciat satis. dicetur inf. c. 45. dub. 6. Si matrimonium consummauerit, non potest integram castitatem seruare, sed tenetur reddere debitum. itaque ex hac parte non eget irritatione. non tamen potest petere, nec maritus uotum illius quoad hoc irritare potest, ut plerique DD. nobiscum sentiunt. Iuxta tamen aliorum probabilem sententiam supra nu. 87. relatam poterit maritus hoc uotum absolute irritare ratione iuris quod habet non quidem in materiam, sed in personam, ac proinde etiam obligationem non perẽdi tollere: quo facto poterit ipsa, etiam petendo matrimonium consummare. *Votum castitatis.*

Dico Quintò Vota ab vxore consummato matrimonio facta, secundum veriorem sententiam; non possunt irritari a marito, nisi quatenus eius iura incommodant, uel materia eius iurisdictioni subest: secundum tamen probabilem multorum opinionem possunt irritari omnia (vt patet ex supradictis) exceptis istis; quorum primum est, Votum castitatis vxoris factum non solum consensu mariti, sed etiam ipso iure petendi cedente. quo casu cum ipsi non retineat ius petendi nisi remotum, & quasi in radice (quatenus uidelicet uinculum essentiale matrimonij perseuerat) potest ipsa libere negare petenti: ac proinde tenetur negare: quia tenetur seruare uotum quantum potest. 95 *Consummato matrimonio.* *Prima exceptio, voti castitatis vxoris.*

Dices, Maritus semper manet superior, ac proinde etsi non habeat ius in materiam. habet tamen ius in uoluntatem uxoris ad eam in omnibus dirigendã. ergo poterit adhuc irritare: sicut Prælatus etsi iure suo cesserit apud inferiorem, nihilominus uotum eius irritare potest, ut sup. diximus. Resp. Hoc argumentum ualde confirmat sentetiam nostram. quia uidetur cõuincere maritum non habere ius in uoluntatem uxoris, quale habet Prælatus in uoluntatem subditi, & pater in uoluntatem filij impuberis: & cõsequen-

ſequenter non poſſe omnia vxoris vota irritare, quamuis abſque conſenſu eius ſint facta. Nihilominus tenendo alteram ſententiam, dici poteſt maritum poſſe reſtringere ſuam poteſtatem, quam habet in vxorem, faciendo illam ex parte ſui iuris: hoc autem non poteſt facere Prelatus erga ſubditum. Ratio eſt, quia poteſtas Prælati eſt ex regula, & ex approbatione Eccleſiæ; quorum neutrum ipſe poteſt mutare, aut vim & effectum priuato pacto impedire vel reſtringere: at poteſtas mariti in vxorem eſt ex contractu priuato. Vnde vel in ipſo contractu limitari, (vt ſi addatur vt vxor habeat adminiſtrationem dotis,) vel poſtea nouo pacto ſuperueniente reſtringi aut ſuſpendi poteſt.

Conſentien do vt vxor voueat, an iure ſuo cedat.

Dixi *non ſolum conſenſu*, &c. Conſentiendo enim ſimpliciter, vt vxor voueat caſtitatem, non videtur cedere iure petendi, vt illius ſententiæ auctores docent; quia non cenſetur ſibi in tantum velle præiudicare, niſi id explicet: præſertim cum ille conſenſus operetur aliquid: partim vt votum ſit firmius, cum ipſe ſine peccato mortali non poſſit irritare; partim vt licitè fiat. debet enim vouens ſeiungi thoro; alioquin exponeret ſe periculo violandi voti. non poteſt autem thoro ſeparari ſine conſenſu mariti: quare nec licitè abſque eius conſenſu tale votum edere. Hoc tamen votum ſolum obligabit illam ad non petendum debitum, & ad abſtinendum a fornicatione alijſque peccatis luxuriæ; tenebitur tamen marito petenti reddere debitũ; nec maritus petendo peccabit; cum nec ipſe vouerit, nec iure ſuo cedere cogitauerit. Quòd ſi maritus hoc votum poſtea irritauerit, peccabit quidem mortifere; valida tamen erit irritatio, vt docet Sotus l. 7. de iuſt. q. 5. ar. 1. Arragon. q. 88. ar. 8. Sancius lib. 9. de matrimonio diſput. 40. num. 27. vbi pro hac ſententia citat multos alios recentiores, ita vt hæc ſententia ſit ſatis probabilis: etſi contrariam putem veriorem.

96 *Secũda exceptio.* Secundò excipitur Votum quo uterque mutuo cõſenſu & ex pacto uouet caſtitatem. tunc enim maritus non poteſt votum uxoris irritum reddere, nec vxor uiri; vt expreſsè docet D. Auguſt. epiſt. 199. ad Edicíam. Conſentiunt Doctores in 4. d. 32. & Canoniſtæ. Ratio eſt, quia uterque ita ex pacto uouendo, omni iure ſuo ad actum matrimonij cedere cenſetur, uel etiam expreſſe cedit, ut patet ex cap. Dudum, de conuerſ. coniug. Ideo enim mutuum cõſenſum & uotum exigunt, ut ſe omnino tutos præſtent à mutua petitione: at non eſſent omnino tuti, niſi renuntiarent omni iuri, quod ad illum actum habent. qui enim iuri ſuo non renuntiauit, poteſt alterum cogere ad reddendum: eo autẽ renuntiato non poteſt. Ad quod etiam non parum iuuat illud votum, quo renuncians iuri erga coniugem, obſtringit ſe Deo. Nam petendo non ſolum iniuriam faceret coniugi, ſed etiam eſſet ſacrilegus & infidelis in Deum. Conſtituit ergo alter alterum extra ius ſuum & iuriſdictionem, facitque omnino ſui iuris in actu matrimonij. Vnde non retinet ullam auctoritatem irritandi aut ſuſpendendi uotum alterius.

Tertia exceptio. Tertiò excipitur uotum, quo uterque ex pacto uouet ingreſſum religionis; uel maritus ſuſceptionem Ordinis ſacri; uxor caſtitatem in ſæculo ſi eſt vetula, & extra periculum incontinentię; uel ingreſſum religionis, ſi eſt iuuenis aut in periculo. Ratio eſt, quia cum hoc uotum tendat ad perfectam ſeparationem, & mutationem ſtatus in quo ſeruent perpetuam continentiam, uidentur renuntiare iuri reuocandi. Ita Sancius ſupra. Confirmatur, quia uterque per tale pactum uoto firmatum acquiſiuit ius iuſtitiæ ad exemptionem à iuriſdictione & ſeruitute mutua poſſuntque ſe mutuo ad executionem urgere & cogere. ergo non uidentur ius irritandi reſeruaſſe. Secus tamen eſt, ſi mutuo conſenſu uoueant ſe ſoluto matrimonio ſeruaturos caſtitatem. quo caſu docet Sancius maritum poſſe uotum uxoris ualide irritare; quia per executionem, ſtatus non eſt mutandus, ſed ſupponitur mutatus, quando executio fiet, & alias nullum fit præiudicium uxori illa irritatione. peccaret tamen mortifere irritando, quia ante conſenſit. Idem dicendum de alijs mutuo conſenſu factis, quę non mutato ſtatu ſunt exequenda: quia uxor manet ſub poteſtate uiri.

Dico Sextò, Facto diuortio ob uiri adulterium, aut condemnationem hęreſeos, ſi uxor aliqua uota faciat, non poterit uir poſtea reconciliatus illa irritare, ſed tantũ ſuſpendere, ſicut ſi ante matrimonium emiſſa fuiſſent. Ita Sancius l. 9. diſpu. 39. nu. 40. Ratio eſt, quia cum uxor uouit, erat ſui iuris, & omnino inde pendens a poteſtate mariti. unde eius uota perinde ſe habent ac ſi ante matrimonium facta fuiſſent: in quibus maritus ſolum habet ius ſuſpendendi, vt dictum eſt ſupra num. 91.

Dico Septimò, Vxor non poteſt vlla viri vota in irritum 98 *Quid poſſit vxor in vota viri.*
reuocare, niſi quatenus eius iuri officiunt. Eſt communis DD. Ratio eſt, quia cum ſit ſubdita, non habet vllam auctoritatem in virum, niſi quatenus habet ius in materiam, nẽpe in ijs, in quibus vir ex lege matrimonij vel alterius contractus tenetur ſe vxori accommodare; vt in actu matrimonij, in cõiunctione thori & domicilij, & ſimilibus, in quib. requiritur conſenſus vxoris. Vnde ſi vouit geſtare habitum religioſum, ſi longa ieiunia, ſi cubare humi præſertim ad longum tempus, ſi longas peregrinationes abſque graui cauſa, poteſt vxor irritare. ſi tamen ſubſit voto grauis cauſa, non poteſt irritare; vt ſi voueat aſſumere crucẽ in ſubſidium terræ ſanctæ, vel contra hæreticos aut infideles, vt paſſim docent DD.

Sed quid ſi maritus vouerit non petere debitum? Reſp. 99 *Votum mariti de non petendo debito.*
Multi DD. putant vxorem tale votum poſſe irritum reddere: quia ipſi onerofum, & verecundum ſemper petere. Ita D. Tho. in 4. d. 32. q. vnica, ar. 4. ad 1. vbi dicit hoc eſſe probabilius. Idem ſequitur Nau. c. 16. nu. 60. & multi alij, eſtque ſatis probabile.

Contrarium tamen videtur verius, & tenet D. Thomas quodlib. 3. ar. 18. Gratianus in cap. fin. 33. q. 5. & multi alij. Confirmatur ex cap. Quidam. 3. de conuerſione coniugatorum, vbi dicitur eum, qui inuita vxore profeſſus fuerat, etſi profeſſio non valuit, non poſſe petere debitum: *quia cum eſſet in eius poteſtate id promittere, votum quoad hoc tenuit:* ſecus tamen eſſe quoad non reddendum debitum: quia id non erat in eius poteſtate. Et cap. Placet, eodẽ tit. idem dicitur de muliere, quæ cum maritum putaret mortuum, profeſſionem fecit. Ratio eſt, tum quia onus petendi quod imponitur coniugi, eſt parui momenti; poteſt enim minimo indicio petere; & alter tenetur ſe tunc paratũ exhibere: tum quia etſi eſt alteri aliquod onus, tamen iure ſuo vtitur. non enim lege matrimonij tenetur petere, ſed ſolũ petenti reddere.

Diſtinctio quam adfert Nau. inter petere & exigere, nõ videtur hic habere locum: quia Pontifex aperte innuat, ideo non poſſe exigere, quia quantum in ſe, tenetur ſeruare votum continentiæ. Vnde ſequitur nec poſſe benigne petere, aut rogare. Qui tamen alteram ſententiam tenere vellet reſpondere poſſet eum, qui ſic vouit, non poſſe petere, niſi votum a coniuge irritetur. ſed non videtur ea mens Pontificis. ſi enim tam facile poterat votum elidi, cur tam ſeriò & abſolute reſpondetur non poſſe petere.

Ex his patet quid dicendum ſi maritus voueat continen- 100 *Votum continentiæ mariti.*
tiam. Cum enim non poſſit vouere continentiam abſolute abſque facultate coniugis, hoc votum non habet vim, niſi quoad ea in quibus ipſe eſt ſui iuris, per quę nullũ fit præiudicium coniugi, nimirum quoad non petendum debitum, & abſtinendum ab omni actu libidinis, præter eum in quo debet morem gerere vxori. Itaque etſi hoc votum, ſecundum probabilem ſententiam iam dictam, poſſit irritum reddi ab vxore quoad non petendum debitum, non tamen quoad abſtinendum ab alijs libidinibus, v. g. a ſuis pollutione, &c.

Adde, votum continentiæ, & non petendi debitum ordinarie cenſeri illicitum & indiſcretum in coniugio, niſi ex conſenſu coniugis, qui permittat vouenti vt ſeorſim cubet: tum quia exponit ſe periculo violandi voti, ſi aſſiduè cum coniuge cubet; tum quia alteri coniugi ſæpe eſt moleſtum & odioſum tale votum, eò quod ſemper cogatur petere. ita D. Thom. in 4. d. 32. ſup. & Durand. ibid. q. 2. & alij, nõ tamen idcirco debuit obligare; quia eſt de bono conſilij, etſi abſque periculo non mandetur executioni.

DVBITATIO XVI.

Quinam poſſint vota commutare, & quomodo.

DICO Primò, Quiſque poteſt ſua auctoritate votum 101 *Quiſque poteſt in melius.*
ſuum commutare in id, quod conſtat eſſe melius. Eſt communior ſententia Doctorum: ita etiam ſentit Maior in 4. d. 38. q. 3. Angelus, Votum 4. q. 2. Caietan. quæſtiõ. 88. art.

artic. 12. Sotus l. 7. q. 4. art. 3. Couar. in cap. Quamuis pactū, p. 1. §. 3. num. 4. Nauar. cap. 12. nu. 75. Probatur ex cap. Peruenit. 2. de iureiurando; *Propositum seu promissum non infringit, qui in melius illud commutat*; ratio est, quia in eo, quod melius est, censetur contineri quod minus est. vnde dando melius, excellenter soluit quod promiserat. Sic inter homines optimè soluit promissum, qui dat id, quod promissario est gratius; vt si loco canis promissi, des equum; vel loco ouis, bouem; loco nummi argentei, aureum.

Hinc fit vt votum orandi septem psalmos, possim commutare in votum faciendi Sacrum; & peregrinationem ad S. Mariam Hallensem, in peregrinationem ad S. Mariam Lauretanam; & omnia vota personalia & realia in votum Religionis; & votum ingrediendæ Religionis laxioris, in strictiorem.

Melius quid. Melius voco, non quod ex genere suo est præstantius; sed quod omnibus expensis Deo gratius est nos facere. Etsi enim per se & ex suo genere melior sit oratio quam ieiunium, & eleemosyna quàm carnis afflictio per cilicium; tamen qui vouit ieiunium vel cilicium, non potest suo arbitrio ista in orationem aliquam vel eleemosynam commutare; quia non semper Deo gratius est nos id facere, quod per se est excellentius; sed quod pro tempore, loco, & dispositione nostra magis congruit ad nostram salutem a nobis fieri. Itaque in hoc poterit fieri commutatio: abundè enim satisfacit promissioni, qui loco rei promissæ, soluit promissario id, quod ei est gratius. Nisi fortè ex alio capite ad hoc soluendum erat obstrictus, & solutio huius non impediat voti executionem: tunc enim non potest votum in illud commutari, sed vtrumque præstandum est. nō enim potest fieri commutatio in id, quod alias erat debitū; nisi quando executio vtriusque nequit constare: quamuis tunc non opus sit commutatione; cùm obligatio voti cesset, si alterum omitti nequeat.

102 *Obiectiones.* Sed contra Obijcitur Primò, Commutatio votorū pertinet ad auctoritatem Superioris, sicut & dispēsatio, vt patet c. 1. de voto & voti redemp. vbi dicitur *commutationem voti pendere ab arbitrio Superioris*: ergo sicut nemo priuata auctoritate potest in suo voto dispensare, ita nec cōmutare. Secundò, Quia debitor soluens creditori rem meliorē non liberatur obligatione, sed tenetur soluere quod debet; vt habetur L. 2. ff. si cer. pet. Tertiò, Quia nemo potest esse Iudex in propria causa. Ob hæc argumenta quidā sentiunt vota non posse propria auctoritate, etiam in apertè melius commutari. Ita Sylu. Votum 4. q. 7. citat pro se Innocentiū, Ioannem Andream, & Goffredum. Sed quod diximus est verius. vnde.

Respond. Ad Primum Respondeo, Commutatio non requirit auctoritatem Superioris, nisi quando non constat id esse melius, in quod fieri debet commutatio. vel enim requiritur Prælati auctoritas in commutatione, ut in persona Dei determinet quid sit Deo acceptum, ut docet S. Thomas artic. 12. ac proinde non erit necessaria quando id per se satis notum est; uel requiritur ut nomine Dei condonet priorem obligationem pro posteriore; & hoc necessarium non est in proposito casu; quia promissio rei memoria abundè soluitur in re maiore, ita ut non sit opus condonationis beneficio.

Ad Secundum: Lex illa intelligenda de re meliore; quæ tamen nō est gratior creditori. sæpe enim quod melius est, non est homini gratius. secus in Deo, cui opera quo meliora, eò gratiora.

Ad Tertium: Nemo potest esse Iudex in propria causa, inuita parte, secus si pars consentiat, ut in proposito.

103 *Commutatio in Episcopatum.* Petes Primò, Vtrum uotum ingrediendæ Religionis possit propria auctoritate commutari in susceptionem Episcopatus? Quidam affirmant, ut Viualdus num. 73. Ratio est, quia Episcopatus est status perfectior, utpote perfectionis acquisitæ.

Sed contrarium expressè habetur cap. penultim. de uotorum Pontifex dicit, *eum, qui solemniter emisit votum suscipiendi habitum regularem, & postea electus fuit Episcopus; debere Ecclesiæ regimen resignare, & votum implere, si conscientiæ suæ consultum velit.* Ratio est, quia Episcopi *Episcopatus quo modo dicatur status perfectior.* status dicitur perfectior, non quia hominem perfectiorem Deoque gratiorem efficit quàm Religio: aut illum ad perfectionem magis adducit, sed quia secundum rectum ordinem perfectionem supponit, est enim status postulans perfectam charitatem, qua animam suam ponat pro ouibus suis, & eas ad perfectionem nitatur adducere. Deinde quia munus Episcopi est conferre Sacramentum Confirmationis & Ordinis, quibus efficimur perfecti Christiani & ministri Ecclesiæ. Vnde temeritatis & arrogantiæ esse videtur ad Episcopatum aspirare; quia videtur sibi perfectionem, quam ille status supponit arrogare, & se idoneū tanto muneri iudicare. Status autem Religionis adducit ad perfectionem, Deoque magis charum efficit. Itaque etsi ille status dicatur perfectior, tamen non est Deo gratius vt illum hic & nunc amplectaris potius quàm statum Religionis, vel certè si gratius est in aliquo casu, id non cōstat. Idem docent passim DD. & Abulensis in c. 30. Numeror. quæst. 94.

Petes Secundò, Vtrum quis sua auctoritate votum reale factum in fauorem huius Ecclesiæ, vel piæ causæ, possit commutare in votum reale melius, quod fit in commodū alterius Ecclesiæ? ut si vouisti dare tres aureos Ecclesiæ S. Petri, an possis commutare in calicem dandum Ecclesię S. Martini, vel Monasterio? Quidam putant ne auctoritate quidem Episcopi id fieri posse. Ratio est, quia in causis pijs per promissionem ius acquiritur absenti vt possit rem promissam exigere, vt patet L. Illud. & L. Vt inter. Cod. de Sacrosanctis Ecclesijs, & ita tenent Archidiaconus & aliqui alij Canonistæ apud Syluestrum Votum 4. p. septima, §. Quartum. 104 *Votum factum in fauorem pij, potest in melius cōmutari.*

Respondeo, Verius esse, posse tale votum etiam ab ipso vouente in melius commutari; & ab Episcopo in æquale, vel minus, etiam alterius generis. Ratio est, quia per tale votum nullum ius acquiritur pro loco vel Ecclesiæ, sed solum Deo, cui ipsum votum fit; cui gratum est illud in melius commutari, vt eruditè ostendit Caiet. tom. 2. opuscu. 12. de voto, q. 3.

Sed quid si addatur promissio, qua res promittatur Ecclesiæ, vel Sancto illius Ecclesiæ præsidi? *Si promissio ipsa dirigatur in Ecclesiam.*

Respōdeo, Tunc esse distinguendum; si enim verba promissionis dirigantur ad Sanctum, solum acquiritur ius ipsi Sancto; cui gratum est promissionem illam in melius commutari, teste Caietano supra. Si autem dirigantur ad Ecclesiam vel Prælatum, Ecclesia nullum ius acquirit, nisi promissio acceptetur. Vnde ante acceptationem potest cōmutari in melius ad commodum alterius propria auctoritate. Post acceptationem non potest, nisi a Prælato vel Rectore Ecclesiæ: quia Ecclesię acquisitum erat ius per acceptationem Prælati. Potest autem huiusmodi promissiones absenti factas ad piam causam acceptare quiuis; modo verba promissionis ad ipsum dirigantur; alias minimè, vt dictum est c. 18. dub. 7.

Hinc patet responsio ad rationem diuersæ sententiæ. 105

Petes Tertiò, Vtrùm propria auctoritate possit votum commutari in æquale: Quidam censent id fieri posse, si causa iusta subsit, modo constet non esse minus. Ita Sotus lib. 7. q. 4. art. 3. & Lopez cap. 49. in fine: tutius tamen est vt id non fiat nisi auctoritate Superioris, vel saltem prudentis confessarij, vt docet Viualdus cap. 14. §. 15. ex plurium Doctorum sententia. *Vtrum in æquale.*

Dico Secundò, Omnia vota antè emissa commutari possunt propria auctoritate in vota Religionis, quæ in professione fiunt: scilicet in votum paupertatis, castitatis, & obedientiæ perpetuæ. Est communis Doctorum, ex capit. Scripturæ, de voto, vbi Alexander III. ait, *Reus fracti voti aliquatenus non habetur, qui temporale obsequium in perpetuam Religionis obseruantiam noscitur commutare.* Vbi aduerte satis hic insinuari non requiri vllam ad hoc auctoritatem, sed ex natura rei validam esse. Vnde hoc ipso, quo quis profitetur, censetur hanc commutationem velle facere, vel certe ipsius iuris auctoritate ea fieri videtur; nisi explicitè contrarium intendat: quia dum totam vitam suam alterius directioni subijcit, non censetur priuatas illas obligationes retinere velle. 106 *Possunt cōmutari in professione.*

Hinc sequitur, Etiam votum subsidij Terrę sanctæ commutari posse in votum Religionis; quia bonum Religionis est melius, Deoque gratius. nisi fortè votum illud ab Episcopo vel Pontifice sit acceptatum, tunc enim ius acquiritur Ecclesiæ ad tale subsidium. vnde saltem sumptus præstandi erunt.

Dico Tertiò. Vota Nouitiorum personalia antè emissa, possunt durante Nouitiatu, auctoritate Prælati (& for- 107 *Vota Nouitiorum.*

tè

tè etiam priuata ipsorum) commutari in exercitia probationis, donec vel profiteantur, vel egrediantur. Quod *auctoritate Prælati*, non est dubium; quia hic potest ea etiam suspendere absque vlla commutatione, vt melius per exercitia Ordinis probari possint. vt docet Sylu. Votum 4.q.7. & alij DD. idque ipse vsus confirmat: non enim solent cõmutari, sed suspendi, donec per professionem quodammodo expirent, & facessant in onus Religionis. Quòd etiam *auctoritate propria* commutari possint, probatur, quia hæc commutatio fit in illud, quod manifestè est melius. facta tamen huiusmodi commutatione, si iste egressus fuerit ante professionem, redibit obligatio prior; sicut quando fuit sopita seu suspensa executio: quia solum facta est commutatio pro tempore Nouitiatus.

De votis realibus Nouitij est maior difficultas. Puto tamen posse cõmutari in onera probationis auctoritate Prælati; quia cum per illa nullum ius acquisitum sit tertio, nõ video cur non possint sicut alia commutari.

108 *Qui potest dispensare, potest etiã cõmutare.* Dico Quartò, Quicumque habet potestatem dispensandi ordinariam vel delegatam, habet etiam potestatem commutandi; non tamen è contrario. De habente potestatem *ordinariam* est communis sententia DD. Sed de habente *delegatam* est dissensio. Nauar. enim cap.12.num.79. putat eum qui habet potestatem delegatam dispensandi, nõ continuo habere potestatem commutandi. Probat, quia hæ facultates sunt omnino distinctæ: ergo cui conceditur vna, non eo ipso conceditur altera. Confir. quia maior prudẽtia requiritur ad rectè faciendam commutationem, quàm ad dispensationem. Nam in commutatione perpendendũ an sit æquiualens in quod votum commutetur: quod non est cuiusuis iudicare.

Sed contrarium est verius. tenet Paludanus in 4.d.38.q. 4.ar.3. Syl. Votum 4.q.3. Sotus l.7.q.4.ar.3. Couar. de pact. 2.p.§.3. num.10. Ratio est; quia commutatio est pars quædam dispensationis; est enim imperfecta quædam dispensatio, seu relaxatio, vt patet ex cap.1. de Voto. Quod vt intelligatur.

Notandum est, *dispensare* in voto nihil aliud esse, quàm nomine Dei absolutè condonare voti obligationem. *Commutare* verò est cõdonare cum onere, nempe vt loco prioris obligationis suscipias aliam: secunda enim obligatio in quam fit commutatio, non tam nascitur ex auctoritate Prælati commutantis (quod valde notandum est) quàm ex cõsensu acceptantis, in quo consensu implicitè continetur votum alterius boni. Itaque in dispensatione Prælatus cõdonat absolutè; in commutatione condonat solũ sub conditione, nempe si voueas aliud. Vnde patet commutationẽ esse imperfectam dispensationem, & minus quiddam: atqui ei, cui licet quod amplius est, licet etiam quod minus est, vt qui potest dispensare in tertio gradu consanguinitatis, potest etiam in tertio affinitatis: ergo, &c.

Ad rationem Nauarri Respondeo, Has facultates non esse omnino distinctas, sed alteram in altera contineri; sicut pars in toto, & minus continetur in maiore.

Ad confir. Non minor prudentia requiritur in dispensatione, quia expendi debet an subsit causa iusta, vt omnino obligatio tollatur, & nihil in eius substituatur locũ; quod sanè difficilius est, quam aliquid inuenire quod videatur non minus gratum Deo, & non minus vtile: vt patebit infra assertione 6.

Hinc constat altera pars assertionis: cum enim lõgè minus sit commutare, quàm omnino absoluere & relaxare; non eo ipso, quo quis potest commutare, potest dispensare, quod est absoluere. Pari ratione, qui ex potestate delegata potest commutare uota, non eo ipso potest commutare iuramenta: quia iuramentum nouum uinculum addit. quamuis contrarium non sit improbabile, vt infra cap.42. dubit.12. dicetur.

Pœna ex voti violatione debita. Addo, Quicumque ex potestate ordinaria vel delegata potest commutare votum, posse etiam commutare debitũ, seu obligationem ex violatione voti contractam. v.g. vouisti dare eleemosynam decem aureorum, si peccares contra castitatem: peccasti deinde quinquies; & ita teneris in eleemosynam dare quinquaginta aureos. Qui potest commutare votum, potest etiam illud debitum in alia opera conuertere. Ratio est; quia illud debitum non debetur nisi ex vi voti: & aliàs materia non est reseruata. Confirmatur, quia obligatio illa soluendi ex voto conditionali, impleta conditione, contracta, non est maior quàm obligatio uoti, quo quis absolutè & directè uouet dare 50. in eleemosynam: sed potius minor, cum non procedat ex affectu ad illud opus; vt constat ex dictis supra dub.6. num.30. & infra dub.18. nu.130. atqui hæc potest commutari à priuilegiatis; ergo & illa pœnalis. Confirm. Secundò, Eiusdem rationis est obligatio ex uoto ad soluendum in futurum, & ad soluendum præterita: ut cum quis aliquot diebus omisit dare eleemosynam, quam uouit dare quotidie. sed obligatio ad futurum potest commutari: ergo & illa ad præteritum. Contrarium tenet Nauarr. lib.3. titul. de voto, conf. 33. & 35. vbi docet eum, qui potest commutare aut relaxare vota, non posse idcirco commutare aut relaxare pœnam, aut debitum ex fractione illius incursum. sed nulla firma ratione, quę ex dictis non facile soluatur. Nostram quoque sententiam tenet Sancius lib.8. de matrim. disput. 15. num.14.

Dico Quintò, Quod ad modum cõmutationis attinet; qui solum habet potestatem commutãdi, debet commutare in æquale vel penè æquale: si enim notabiliter esset minus, admisceretur dispensatio. Quamquam valde probabile sit, priuilegium commutandi ita intelligendum, vt possit fieri in minus: nam vt fiat in æquale, multorum sententia non requiritur priuilegium. itaque partia dispensatio admiscetur. *Aequale* uoco, quod æque gratum est Deo a te hic & nunc præstari. 109 *Modus commutandi.*

Hinc sæpe fit, ut peregrinationes, etiam longinquæ, prudẽter commutẽtur in ieiunia, largas eleemosynas, crebras confessiones, & sacræ Eucharistiæ perceptiones; quia plerumque hęc magis salutaria, Deoq; magis grata. Et quamuis vota realia optime commutentur in realia, & personalia in personalia; tamen etiam contrarium fieri potest, prout videbitur magis expedire ad Dei gloriam & salutem uouentis. Sic uotum eleemosynæ corporalis potest ex causa commutari per Superiorem in eleemosynam spiritalem, per sacrificia, vel preces, uel bonam instructionem. Immo quãdo in Bulla uel Iubilæo dicitur commutatio uotorum facienda in subsidium certæ rei, (v.g. belli contra infideles uel hæreticos) potest fieri commutatio in subsidium spiritale per preces, sacrificia, ieiunia ad intentionem & finem Bullæ, vt docet Viuald. c.14. num.39. ex Deça; quę sententia non est improbabilis, quando legitima causa subest. Ratio est, tum quia subsidium spiritale non est minus præstãs quàm temporale; tum quia alioquin uota pauperum tunc commutari non possent: nam nihil subsidij temporalis cõferre possunt, vel certè adeo modicum ut pro nihil reputetur. Securius tamen est, ut etiam aliquid subsidij temporalis conferant pro suo modulo: quia indulgentiæ non sunt extendendæ ultra uerborum proprietatem.

Potest etiam fieri cõmutatio hoc modo: Commuto uotum tuum in id, quod talis uir doctus præscribere, nec refert, etiamsi non nisi exacto Iubilæo ille præscribat: quia commutatio ante facta est. ita Nauar. cap.16. num.13. Neque peccabit contra uotum, etiamsi ante præscriptionem nouæ materiæ contra prius uotum fecerit: quia huius obligatio iam est extincta, & translata in aliam materiam in genere. Ille enim acceptando talem commutationem, implicitè vouit id quod ille doctor præscripturus est. Vbi etiam aduerte. Si quis tempore Iubilæi per obliuionem, uel alia de causa non curauit uota sua commutari, uel relaxari, posse id postea fieri, etiam post annum, si ipse intra tempus Iubilæi, opera ad Iubilæi consecutionem præscripta præstitit. Ratio est, quia hoc ipso, quo debito tempore fecit opera ad Iubilęi consecutionem necessaria, acquisiuit priuilegium, quo possint eius vota laxari, quod priuilegium non est certo tempori adstrictum, ut colligitur ex tenore uerborum Iubilęi. Idem dicendum de absolutione à reseruatis, quę tempore Iubilęi fuit oblitus. quia ius acquisiuit cuilibet ea confitendi. Ita Sancius lib. octauo, disput.15. numer.17. & Suarez de pœniten. disputatio.31 sectio. quarta. *Cõmutatio in genere.* *Si omissa in Iubilæo.*

Dico Sextò, Quod ad causam attinet ad commutationem minor requiritur causa, quam ad dispensationem, quia dispensatio omnino liberet, commutatio aliud subroget. Si fiat in melius, nulla alia causa requiritur. Si in equale, & auctoritate Superioris; sufficit uoluntatis maior in illud propensio. Si autem dubitetur an sit ęquale, sufficit notabilis aliqua molestia in implẽdo, uel magna fragilitas cum 110 *Causa commutationis qualis esse debeat.*

periculo violandi, vel repugnantia a parentis, aut mariti, vel simile quiddam, quod prudens æstimabit.

111 Petes, Vtrum facta commutatione possit vouens redire ad votum prius, omisso eo in quod facta est commutatio?

Potest redire ad prius votum.

Respondeo posse, tum quia facta est in ipsius fauorem, vnde potest ei renuntiare: alioquin non tam esset fauor quàm onus; tum quia solum videtur facta sub conditione, si nolit prius votum implere.

Vnde sequitur, si sæpius facta sit commutatio, posse seruari quoduis illorum in quæ facta fuit, v. g. votum peregrinationis annuæ commutatum est in menstruam confessionem; menstrua confessio in ieiunium hebdomadariũ: ieiunium hebdomadariũ in certas preces quotidianas. potest vouens satisfacere voto, vel recitando illas preces, vel ieiunando singulis hebdomadis, vel confitendo singulis mẽsibus, vel annuam peregrinationem suscipiendo.

DVBITATIO XVII.

Quinam possint in votis dispensare, cum quibus, & quas ob causas.

112 SVPPONO primò *dispensare* in voto, (vt loquuntur theologi & Canonistæ) non esse idem quod declarare materiam voti non esse Deo gratam; vt videtur velle D. Bonauentura d. 38. ar. 1. qu. 3. & Paludan. ibidem quæst. 4. art. 4. tum quia id potius ad Doctores pertinet quàm ad Prælatos Ecclesiæ: tum quia cum materia Deo grata non est, obligatio voti per se euanescit, nec opus est dispensatione. Tum denique quia cum multis dispensatur, qui gratissimum Deo facerent, si votum executioni mandarent. Pari modo non est idem quod dispensare in lege humana, quam homo sibi imposuit vouendo, vt vult Sotus libro septimo, quæstione quarta, artic. primo, quia votum non solum est lex quædam priuata, sed etiam tribuit ius alteri; quod illi adimi non potest, nisi consentiat. Confirmatur, Quia dispensatio in lege humana fit per hoc, quod is, qui sua auctoritate obligationem imposuit, eam in particulari tollat: hoc autem fieri non potest quando per eam alteri ius est acquisitum: id enim cederet in iniuriam tertij: ergo tali modo non potest tolli obligatio voti; alioquin ipse, qui vouit, posset sua auctoritate ab obligatione voti se eximere.

Quid dispensare in voto.

Est igitur *dispensare* in voto nihil aliud quàm relaxare voti vinculum, & tollere eius obligationem, condonando nomine Dei debitum, quod erga Deum vouendo contraxisti, vt Caietanus insinuat artic. 14. cum enim vouendo te obstrinxeris Deo, eique factus sis debitor certi operis, solui eo debito nequis, nisi ipse vel a quo eius nomine & auctoritate condonet: sicut videmus in promissionibus humanis.

Suppono Secundò, quando dubium est vtrum votum

113 emiseris, non opus esse dispensatione: quia in dubio nemo priuandus est sua libertate, nec grauandus onere incerto. Idem dicendum in dubio legis, quãdo dubium est, vtrum lex sit lata. Talia enim onera non tenemur acceptare, nisi quando constat causas, quibus imponuntur, extare; ita vt non sit nobis probabile nõ extare. Vnde non solum in dubio negatiuo, quando neutram in partem habemus rationes probabiles, melior est conditio possidentis, sed etiam in positiuo, quando rationes probabiles habemus causam obligationis non extare, quamuis ex altera parte magis inclinemur ad opinandum extare, vt alibi fusius explicatum. Secus est quando constat de voto, sed dubitas de intentione obligandi, vel de sufficientia considerationis, aut libertatis. Hęc enim cum natura voti ea requirat, & secum trahat, præsumuntur adfuisse, nisi de contrario tibi cõstet, vel probabiles rationes habeas. itaque opus est dispensatione. His positis.

114 Dico Primò, In Ecclesia esse potestatem dispensandi in votis, iuramentis & similibus obligationibus & debitis erga Deum contractis. Est fide tenendum: vt patet ex perpetuo vsu Ecclesiæ. Probatur Primo, ex scripturis, 2. ad Cor. 2. *Nam & ego quod donaui, si quid donaui, propter vos in persona Christi.* vbi Apostol. significat se condonasse debitum pœnæ contractum ex culpa, quod Ecclesia facit conferendo indulgentias. Nec dubium quin Deus hanc donationem ratam habuerit. vnde meritò colligũt Doctores etiã in alijs debitis, ortis ex voto vel iuramento, Ecclesiæ Prælatos nomine Dei condonare posse. Ita D. Thom. art. 12. colligit. Idem insinuat in diplomatibus Pontificum, vbi potestati condonandi debita pœnarum per indulgentias, iungi solet potestas condonandi debita votorum. Mat. 16. *tibi dabo claues regni cælorum: & quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cælis.* & rursus Matth. 18. *Amen dico vobis, quæcumque solueritis super terram, erunt soluta & in cælis*: quæ verba sicut generalia sunt, ita intelligi debent de omni vinculo, quod homo erga Deum contrahere potest, & aliquando solui expedit. Secundò, Probatur ratione: Si Dominus Ecclesiæ suæ contulit potestatem soluẽdi a vinculo culpæ & a vinculo pęnæ, vt ex Scripturis & Ecclesiæ traditione constat: cur non etiam a vinculo votorũ & iuramentorum? præsertim cùm id sæpe ad salutem animarum, & suauem Ecclesiæ administrationem sit necessarium? Idem confirmari potest a simili in regno terreno. qui enim Principis locum tenet in regno vel Prouincia, potest condonare subditis aliqua Principi debita, quando id bonum commune postulat: ergo qui in Ecclesia locum Dei tenent, possunt condonare aliqua Deo debita, quado totius animarum, qui est finis spiritualis gubernationis, id poscit.

Competit Prælatis.

Dico Secundò, Hęc potestas iure ordinario competit solis Prælatis habentibus iurisdictionem in foro externo. 115

Probatur Primò, Quia pertinet ad externam Ecclesiæ gubernationem; sicut potestas relaxandi leges, conferẽdi indulgentias, excommunicandi: ergo ijs solis competit, qui Ecclesiæ administrandæ præsunt.

Secundò, Quia hæc potestas non est Ordinis, sed Iurisdictionis. vnde non competit cuiuis sacerdoti, nec ad eam requiritur sacerdotium, aut alius ordo sacer: sed solum iurisdictio ecclesiastica in foro externo, qualis est in Episcopo confirmato, ante ordinationem. Ex delegatione tamen vel priuilegio Principis sacrorum potest etiam alijs conuenire, qui in foro externo iurisdictionem non habent: vt Ordinibus mendicantium, & alijs quibusdam, iuxta varia apostolorum priuilegia. Hinc patet in quorum votis Prælati dispensare possint, nimirum in votis suorum subditorum, in quos habent iurisdictionem; non autem in votis eorum, qui ipsis non sunt subditi.

An in suis votis.

Sed difficultas est, An Prælati possint directè dispensare in votis proprijs. 116

Dico *directè*; quia non est dubium quin Prælatus possit indirectè, nimirum dando alicui ex subditis potestatem, qua in ipsius voto dispenset. Sicut enim sacerdoti subdito potest dare potestatem, qua ipsum absoluat a peccatis, etiam a casibus reseruatis: vt colligitur ex c. fi. de pœn. & remiss. vbi datur illis potestas eligendi confessorem, a quo etiam qua liberet ipsum ab obligatione voti. Alioquin Superior esset deterioris conditionis quam subditi.

Neque satisfacit, si dicas Papam non conferre potestatẽ confessori electo: quia etiam ipse potest sibi eligere, & sic idem in seipsum confert potestatem alteri.

Potest in suis.

Respondeo & dico Tertiò, Valde probabile esse posse Prælatum etiam directè in suis votis dispensare. Probatur Primo, quia sicut potest dispensare cum suis subditis in legibus etiam Superiorum, quando id ei permittitur, vt in lege ieiunij, esus carnium, audiendi Sacri, recitandi officij: ita in ijsdem potest dispensare secum, quando iusta causa subest. Ergo sicut potest dispensare in votis subditorum, potest etiam in votis suis. Non enim hic plus iurisdictionis requiritur in seipsum, quam ibi. Secundo, Potest se eximere, quando causa subest, ab obligatione, quam iure naturæ contrahit occasione legis propriæ: cur non etiam ab obligatione, quam adfert votum propriũ? Tertio, Papa potest sibi ipse conferre indulgentias, absoluendo se a debito pœnæ etiam innumeræ, vt docet Henriquez de indulgentijs, cap. trigesimosecundo, ergo etiam potest se absoluere a debito voti. Quarto, Quia si quid obstaret, cur minus posset Prælatus in voto suo dispensare, id esset defectus iurisdictionis in seipsum: nemo enim potest in seipsum iurisdictionem exercere. Vnde nemo potest seipsum a peccatis absoluere, nemo seipsum censuris ligare aut soluere. Atqui hic defectus non obstat. Primò, quia non magis requiritur hæc iurisdictio in dispensatione votorum, quam dispensatione legum, collatione indulgentiarum, & obligatione per suas leges. Atqui defectus iurisdictionis in seipsum nõ impedit

impedit quo minus quis hæc possit in seipsum; vt patet ex dictis. Secundo, quia quòd iurisdictio postulet distinctionem personarum, est, vel quia est coactiua, quæ exercenda est in inuitum, vt est potestas inferendi censuram: vel quia est contentiosa, inter partes ius distribuens. non enim videtur æquum vt quis in sua causa sibi ius dicat contra ius aduersarij se opponentis; sic enim esset sibi & iudex & reus; vel quia pertinet ad absolutionem sacramentalem; quæ iure diuino postulat distinctionem iudicis & rei. atqui iurisdictio illa quę requiritur ad dispensationem voti, nihil horum est, vt per se patet; ergo nō est cur requirat distinctionem personæ. Confirm. Primò, ex D. Thoma in 4. d. 20. quæst. unica. art. 5. versus finem ad 3. vbi dicit *neminem posse se ipsum excommunicare, quia excommunicatio fertur per modum sententiæ, quam nemo in seipsum ferre potest, cum idem non possit esse iudex & reus, posse tamen sibi dare indulgentias; quia indulgentia non datur per modum sententiæ, sed per modum cuiusdam dispensationis.* Vnde clare sequitur posse etiā se eximere ab obligatione sui voti, quia hic est propriè dispensatio. Confir. Secundò, quia si in dispensationibus requireretur distinctio personarum, sicut in irrogandis & tollendis censuris, non posset quis esse particeps dispensationis & beneficij a se collati communitati, sicut nō potest incurrere censuras à se constitutas in communitatem; quod est contra D. Thom. loco citato communiter ab alijs receptum. Confir. Tertiò, quia dispensatio votorum, nihil est aliud quam quædam condonatio nomine & auctoritate Dei facta: atqui condonatio non postulat dictionem personarum. Qui enim habet auctoritatem condonādi omnibus Regi aliquid debentibus, potest etiam condonare sibi. sicut qui aliquid habet distribuendum potest etiā se numerare inter eos quibus faciēda distributio, si eadem causa locum in ipso habeat; & quæstor sibi ipse soluere potest. Confir. Quartò, quia vt docet Panor. c. Ex litteris. nu. 11. de probationibus, in iurisdictione volūtaria potest quis sustinere vices plurium, dummodò exercitium vnius actus non præstet impedimentum exercitio alterius. idque probat ex L. Si cōsul. ff. de adoptionibus, vbi dicitur, quod filiusfamilias si præses sit, possit seipsum apud seipsum emancipare, vel in adoptionem dare. & L. Vna. ff. de off. consul. vbi consul. potest apud se manumittere suum, & sic repræsentat personam consulis, & personam domini. Ratio est, quia idem secundum diuersas qualitates & officia potest seipso esse superior & inferior: vt patet in Pontifice Summo qui simul est princeps sæcularis; & in Episcopo qui simul est canonicus, in Rege qui simul est Dux vel Comes coronæ subiectus seu vasallus. Idem cernitur in omni Prælato & Superiore: quia in eo est qualitas Superioris (vt iurisperiti loquuntur) & qualitas personæ priuatæ. Itaque gratias & beneficia, quæ in alios inferiores diffundit per illam eminentem conditionem, qua quodammodo similis est Deo, & veluti quoddam terrenum numen; potest etiā in seipsum, qua similis est alijs subditis, & eijdem subiectus incommodis, diffundere. Nam vt superior habet veluti vim actiuam; vt persona priuata, capacitatem ad recipiēdum. Neque id mirum videri debet, cum etiam in naturalibus possit idem agere in seipsum, & esse agens & patiēs, vt patet in actionibus vitalibus, &c.

Confirmantur hæc omnia, quia dispensatio hæc non requirit maiorem distinctionem quam actus iustitiæ: atqui eiusdem in seipsum secundum diuersas rationes & officia potest esse obligatio & actus iustitiæ; vt patet cū quæstor, vt debitor, nomine regis soluit sibi vt creditori: cum Christus vt homo satisfecit sibi vt Deo.

117 *Obiectio. Collator. Patronus.* Dices, Collator non potest sibi ipse beneficium conferre, vt habetur cap. final. de institutionibus, quia, vt ibi inquit Pontifex, inter dantem & accipientem debet esse distinctio personalis. Similiter patronus nō potest seipsum præsentare, vt habetur cap. Per nostras. 26. de iure patronatus, ergo &c.

Respondeo, Si hoc argumentum valeret, nō posset Prælatus sui voti dispensationem alteri committere: sicut neç collator potest committere suam potestatem alteri, qui ipsi beneficium conferat; vt docet ibidem Panor. num. 6. Itaq; hoc peculiariter statutum est in beneficiorum collatione & præsentatione; tum quia nemo debet se *in genere ecclesiastica prælationis officij, quantumuis sit idoneus*, vt habetur d. cap. Per nostras tum quia esset perniciosum exemplum, si quis sibi prouideret, qui alijs conferre tenetur, vt ait Panorm. supra. Potest tamen quis seipsum eligere (nisi fortè sit solus elector) quia id non est prohibitum. non enim a se solo tunc ius accipit, sed etiam à coelectoribus; & rarissime vsu venit, vt sic promoueatur. Quod autem quidam obijciunt ex L. 1. ff. de auctorit. & consensu Tutorum, ad rem non facit: solum enim dicitur, *In rem suam tutorem auctorem fieri non posse*; id est, non posse dare pupillo auctoritatem in negotio quod ad ipsum tutorē principaliter pertinet, non autem, vt illi citant, neminem posse præstare auctoritatem in suo facto. Id enim falsum esse patet in exemplis allatis, & multis alijs. Est tamen verum, quando agitur de alterius præiudicio. Vide Panorm. loco citato.

Ex dictis patet, non solum Pōtificem posse in votis propriis dispensare, sed etiam Episcopos, itaque in omnibus, in 118 *Episcopi. Prælati regularium.*
quibus possunt cum suis subditis, quia rationes supradictę in illis locum habent. Idem dicendum de Prælatis regularium, qui toti conuentui præsunt, vt sunt Priores, Præpositi, Rectores. imò etiam Vicepriores, & Vicerectores, qui in absentia aliorum regunt. quia hi omnes habent iurisdictionem quasi Episcopalem in suos, & sunt Pastores ordinarij suorum, sicut Episcopi sæcularium. ita Sacius supra, & Molina disputat. 248. Vbi dicit *Superiorem monasterij quas facultates & dispensationes potest alijs concedere, ijsdem posse secum vti, quando aliud in ea religione non est statutum.* Emmanuel Sa v. Religio. *Prælati,* inquit, *in religione possunt secum dispensare, sicut cum subditis.* quam sententiam dicit esse rationabilem. Fumus v. Monachus num. 9. Idem colligi potest ex Caietano 1. 2. qu. 96. art. 5. dubio vlt. Syluestro v. Lex num. 14. in fine. Soto lib. 1. de iustitia quæst. 6. art. 1. & alijs. qui docent Superiorem posse dispensare secum in lege ieiunij, & alij, in quibus potest cum suis inferioribus, ne sit deterioris conditionis quam subditi: quare poterit etiam in votis, cum sit eadem ratio.

Quod ad causam attinet.

Dico Quartò, vt dispēsatio sit valida, requiritur vt sub- 119 *Causa iusta est necessaria.*
sit iusta causa. Est communis sententia DD. Docet D. Thomas art. 12. ad 2. & Caiet. ibid. Sotus l. 7. quæst. 4. art. 3. Nauarr. num. 52. & alij omnes. Ratio est, quia nulla auctoritas potest valide cōdonare quod Deo debetur, si iusta causa condonandi non subsit; Deus enim huiusmodi cōdonationem ratam non habet: vt si quis absoluatur sine legitima dispositione, est inualida absolutio; & si Indulgentiæ dentur sine causa, vel supra causæ mensuram, eatenus vim non habent. Confirmatur, quia potestas dispensandi data est Ecclesiæ ad ædificationem, nō ad destructionem: atqui in destructionē cederet, si valeret sine causa. Sufficit tamen *Sufficit bona fide iusta videri.*
vt causa bona fide, adhibito congruo examine pro rei qualitate, a Prælato & subdito putetur iusta seu legitima. tunc enim valebit, etiamsi forte postea deprehendatur non fuisse omnino sufficiens. Deus enim ab homine amplius non requirit, quām vt faciat quod in se est: quo facto concedit ei vsum auctoritatis & potestatis suæ, quod etiam locum habet in dispensatione iuramenti, impedimentorum matrimonij, & matrimonij dissolutione, ut inquit Sacius l. 8. disp. 17. num. 8. Secus tamen quando sententia est tantum declaratoria, non dispensatoria.

Petes, Quæ sit iusta causa dispensationis voti?

Respondeo, Generatim iustæ causæ sunt utilitas Eccle- 120 *Quæ sint iusta causa.*
siæ, & honor Dei, ut docet D. Thom. ar. 12. item utilitas voventis, & magna fragilitas eiusdem, per quam timetur sæpè violaturus. Faciliorem impetrationem reddunt leuitas voventis, (etiamsi non sit periculum uiolandi) inconsideratio, inconstantia, timor, vel alia pertubatio animi in vouendo. Vide Nauarrum num. 77. Sotum qu. 4. art. 3. Caiet. art. 12. Hoc etiam Notandum, rarò utendum pura dispensatione seu relaxatione voti; quia rarò iusta causa subest vt sine ullo onere condonetur: quare plerumque vtendum commutatione, quæ dispensationem admixtam habeat; & extendatur iuxta tempus voti: vel saltem opus aliquod semel vel sæpius faciendum in compensationem sublati voti est imponendum.

DVBITATIO XVIII.

In quibus votis possint dispensare Episcopi & inferiores Prælati, siue sæculares, siue regulares: & quo modo.

121 DICO Primò Episcopi iure ordinario possunt dispensare in omnibus votis suorum subditorum, exceptis ijs, quæ summo Pontifici sunt reseruata. Est communis sentẽtia DD. Ratio est, quia Episcopus seposita reseruatione Pontificis in sua diœcesi potest in ijs, quæ sunt iurisdictionis, quidquid potest Pontifex in tota Ecclesia. est enim Princeps sacrorum in sua Ecclesia: ac proinde habet omnẽ potestatem necessariam ad eius rectam administrationem.

Subditi. *Subditi* autem quoad hoc, sicut & quoad omnia Sacramenta (excepto Ordine) censentur omnes qui in diœcesi habent domicilium; vt docet Nauarrus in cap. Placuit. 3. de pœnit. d. 6. num. 92. & sequentibus. Neque hi tantum; (quia hi etiam ad Ordines suscipiendos subditi sunt) sed etiam qui etsi non habeant in diœcesi domicilium, tamen ibi habitant, cum animo ibidem permanendi maiore parte anni; vt docet Henriquez lib. 3. de pœnitentia c. 14. Petrus Arragon. q. 88. art. 12. Sancius lib. 3. de matrimonio disput. 23. num. 13. & multi alij doctores. *Propria parœcia.* nam etiam hoc modo valdè probabile est contrahi parœciam, & acquiri proprium Parochum non solum ad Sacraméta, quæ Parochus confert, sed etiam ad sepulturam, vt fusè docet idem Sancius loco citato. *Vagi.* Denique vagi, qui nusquam domicilium aut parœciam habent, hi enim sortiuntur diœcesim in qua se pro tempore reperiunt. vnde ab illius Episcopo dispensationem accipere possunt.

122 *Vota Pontifici reseruata.* Petes, Quænam vota sint Pontifici reseruata? D. Thomas dicit vota perpetua ei reseruari: quod Caietan. art. 10. & Fumus v. Disputatio, num. 18. intelligunt de voto continentiæ & Religionis, quæ natura sua perpetua sunt, cetera non item. His addit D. Thom. ar. 12. in fine, votum peregrinationis terræ sanctę. Quidam Doctor lib. 3. de conscientia c. 23. dicit, *Ex consuetudine, quæ est optima legum interpres, Episcopi in omnibus votis, exceptis tribus, castitatis, Religionis, & peregrinationis Hierosolymitanæ dispensare possunt.*

Quinq; reseruantur Pontifici. Sed communis ferè sententia DD. est, Hæc quinque esse illi reseruata; *castitatis perpetuæ, Religionis approbatæ, peregrinationis ad limina Apostolorum, ad S. Iacobum Compostellã, & vltramarinum, seu in terram sanctam.* Probari potest Extrauag. Etsi dominici, vbi Sixtus III. inter cetera, sedi Apostolicæ horum quinque votorum absolutionem reseruat, & excommunicat eos, qui ab his præsumpserint absoluere. Sed responderi potest, ea solum subtrahi confessarijs, qui prætextu facultatum à sede Apostolica concessarum absoluebant, quos etiam ibidem excommunicat. Verum quãuis in iure non inueniatur expressè aliquod votum absolutè reseruari, nisi vltramarinum causa subsidij (de quo cap. Quod super his. 8. & cap. Ex multa, de voto) tamen stylus Curiæ Romanæ etiam cetera reseruat; cui parendum est, nisi alicubi alia sit consuetudo legitimè præscripta. Non desunt tamen Doctores, qui putent tria illa peregrinationum vota non reseruari Pontifici, nisi fiant in subsidium. Vnde si solum fiant causa deuotionis, posse Episcopum dispensare. Ita Panormitanus in d. cap. Ex multa. 9. Et Glossa ibidem, Fumus v. Dispensatio, nume. 16. Iosephus Angles de voto art. 8. difficult. 9. Vrualdus c. de voto nume. 55. Tabiena v. Dispensatio, num. 11. & quidam recentiores. Sed & hic consuetudo videtur esse in contrarium, etiam si solum deuotionis causa facta sint. Idem dicendum de horum votorum commutatione, si ea in aliud opus quam Religionis ingrediendæ facienda sit.

123 *In quib. Episcopi potestatem habeãt dispẽsandi.* Ex his patet, Episcopum posse dispensare, Primò, in voto Religionis non approbatæ, & in voto paupertatis & obedientiæ perpetuæ in tali Religione: quia tale votum non est vere Religionis votum, cum Religio non approbata à Sede Apostolica non sit Religio, vt infra cap. 41. dubit. 1. dicetur.

Secundò, In voto castitatis non perpetuæ, vt 10. 15. 20. annorum, non autem 100. quia censetur perpetuum.

Tertiò, In voto non fornicandi, non petendi debitum: quia non sunt vota castitatis integræ, sed partis tantum: *Si communi consensu.* Nec refert etiamsi communi consensu coniuges vouissent nec petere debitum, nec reddere, nec fornicari; quia adhuc non est votum integræ castitatis. Relinquitur enim libertas transeundi ad secundas nuptias.

Idem dicendum, si consummato matrimonio, alter etiã cum alterius facultate, voueat continentiam; quia nisi concedens facultatem simul cedat iure petendi, non erit votũ integrę castitatis, cum vouens non possit se eximere ab obligatione reddendi, vt patet ex dictis dubit. 15.

124 Quartò, Idem dicendum de voto non nubendi; vt docent Angelus Votum 4. nu. 9. Syluest. ibidem q. 4. Nauarr. cap. 12. num. 76. (etsi Caietanus tom. 2. opusc. 11. quæst. 2. contrarium teneat) quia multum differt à voto castitatis, cum per fornicationem non violetur. *Si in gratiam alterius factũ sit.* Si tamen hoc votum factum sit solum in gratiam alterius, v. g. coniugis; ob ipsius honorem, vel commodum prolium, & acceptatum ab eo, in cuius fauorem factum; Episcopus non poterit inuito illo dispensare. quia non potest ius illud, per promissionem voto firmatam illi acquisitum, tollere. potest tamen ille, in cuius fauorem est factum, condonare; quia habet tacitam conditionem, *si tibi placuerit*; cupit enim illi gratificari. Quod si non solum in gratiam alterius, sed etiam intuitu pietatis factum sit, & acceptatum; adhuc Episcopus non poterit dispensare, nisi alter ius suũ condonet. sed posita illa condonatione poterit. ita Sancius lib. 8. disput. 9. Idem dicendum de iuramento, vt docet Sotus lib. 8. de Iustitia quæst. 1. art. 9. ad 2. quia quatenus est in alterius fauorem, potest ab eo remitti, quatenus verò factum intuitu pietatis, habet vim voti: & ita cessante præiudicio tertij, potest in eo dispensare Episcopus; vt infra cap. 42. dubit. 12. num 62. dicetur.

Quintò, In voto suscipiendi sacros Ordines; quia non est votum castitatis: etsi hoc votum susceptioni Ordinum sit annexum.

Sextò; Potest etiam dispensare in qualitatibus quibusdam substantiæ voti reseruati adiunctis, ut si uouisti ingredi Religionẽ strictam, potest commutare in laxiorem; hoc enim non est dispensare in uoto Religionis: quia dispensatio est absolutio & liberatio; ille autem non liberatur a Religione, sed solum à quadã Religionis qualitate. itaque non est dispensatio in uoto ut ad substantiam Religionis obstringit, sed solum ut ad illius quamdam qualitatem. ita Syluest. Votum 4. num. 3. §. Sextum. Similiter potest dispẽsare, ut professus in arctiori transeat ad laxiorem; quod intelligo, nisi statutum aliquod peculiare à Pontifice approbatum obstet. Idem potest Abbas cum consensu tamen cõuentus, ut ibidem docet Syluest. & ijsdem uerbis D. Antoninus, p. 2. tit. 11. cap. 2. §. 9. Idcircò autem requiritur consensus conuentus; quia (inquit D. Antoninus) non potest Abbas absque consensu conuentus alienare personam conuentus, nisi hoc habeat ex priuilegio speciali.

Septimò, Si Pontifex uotum sibi reseruatum commutasset in aliud non reseruatum, posset Episcopus postea in hoc dispensare; quia est nouum uotum, per se non reseruatum. Nec potest dici reseruatum ratione commutationis; quia non obligaris ex ui præcepti commutantis, sed ex proprio consensu: est enim nouum uotum, quod suscipitur pro absolutione prioris.

Octauò, Potest etiam dispensare in uoto uirginitatis; si uouens nihil aliud intenderit quam obligare se præcisè ad integritatem carnis conseruandam: tunc enim amissa uirginitate per primum peccatum, extinguitur obligatio uoti; quia res est impossibilis. Verum communiter non sic intelligitur, sed ut inuoluit uotum castitatis: unde in dubio, sic interpretandum.

Petes, Vtrum in nullo euentu Episcopus possit in uoto integræ castitatis dispensare?

125 Respondeo posse assignari aliquos casus, in quibus uidetur hanc potestatem habere.

In voto castitatis. Primus est, Si aliquis habẽs uotum simplex castitatis cõtraxit matrimonium, & consummauit: Episcopus ob periculum incontinentię potest dispensare ut petat debitum, ut plurimi recentiores docent. Imò, si nondum consummauit, ob idem periculum uidetur posse dispensare ut cõsummet petendo debitum. nam ualdè probabile est talem non teneri ingredi Religionem ut satisfaciat uoto castitatis: (ut Sotus distinct. 38. quæst. 2. articul. 1. & multi recentiores docent) eo quòd sit res longe difficilior quam

illo

ille nullo modo vouere intendit. sed de hoc infra cap. 41. dubit. 6. quo posito potest consummare matrimonium reddendo, absque dispensatione, (quod etiam tenet Angelus v. Impedimentum matrimonij 3. num. 2.) & cum dispensatione etiam petendo, vt ijdem auctores, & alij docent. Hic tamen mortua coniuge tenetur seruare castitatem. vnde hæc dispensatio non fuit integra, sed partialis tantum, & ad tempus.

Secundus est, *Si coniuges post contractum matrimonium communi consensu vouerunt continentiam, & postea idem periculum vtrique, vel saltem alteri eorum ingruat.* Ita docet Angelus, Votum 4. num. 9. & notat Doctores in cap. Rursus. 6. Qui Clerici vel vouentes. Probari possunt supradicti casus, quia Episcopus non relaxat absolute & simpliciter hoc votum, sed solum ex parte & secundum quid, nempe vt eius executio ad tempus differatur: vnde mortua coniuge redit vis voti, & tenetur seruare castitatem; quod est signum solum fuisse sopitum, & executionē

126 *Quomodo Episcopus id possit.* suspensam. Verum nec hoc Episcopus posset, si Summus Pontifex hoc votum in eo euentu rigide sibi vellet reseruare: quia inferior non potest suspendere votum superiori reseruatum, nisi quatenus ipsius iuri officit. Sed credibile est nunquam fuisse mentem suæ Sanctitatis hoc votum eo casu ita strictè reseruare, vt ab Episcopo non posset prædicto modo suspendi; idque tum propter periculum incōtinentiæ, quod plerumque non patitur tam longam moram obtinendæ dispensationis: tum quia hæc res est valde frequens. Accedit, quòd, etsi ab initio reseruationis id non fuisset eis concessum, tamen longo vsu & consuetudine etiam à tempore immemorabili ab Episcopis sit vsurpatū, præsertim consummato iam matrimonio, vt ex DD. constat: quamuis esset facilis ad Regulares priuilegio instructos, vel etiam ad Summum Pontificem recursus. atque cōsuetudo ius tribuit & iurisdictionem, cap. Cum contingat de foro competenti. Et quamuis hæc consuetudo ortum habuerit ex periculo peccati incontinentiæ, cui per alios occurri non poterat, tamen sensim absolute obtinuit, ita vt Episcopus dispenset, etiamsi alius potestatem habens adiri possit. Vnde hanc sententiam absolute docent præter supradictos. Toletus lib. 7. Summæ c. 14. Fumus v. Matrimonium, num. 55. vbi addit, ita *communiter tenere modernos in cap. Rursus. Qui clerici vel vouentes.* Rosella v. Impedimentum, 4. nume. 5. idem docet num. 6. etiam cum ambo votum continentiæ fecerunt, siue ante matrimonium, siue post. *Consulendum*, inquit, *est eis vt petant dispensationem ab Episcopo, maximè vbi timeretur de incontinentia amborum vel alterius.* Sotus in 4. d. 37. artic. 1. in fine; & alij.

Aduerte tamen in secundo casu, Quando coniuges communi consensu vouerunt continentiam, etsi probabile sit Episcopum absolute posse dispensare modo supradicto, vt debitum petant & reddant; (ita enim præter Rosellam & Angelum tenet Maior in 4. d. 32. quæst. 2. colum. 2. Emmanuel Sà v. Debitum coniugale, nume. 2. & quidam alij recentiores) contrarium tamen videri verius, nimirum, Episcopum non posse, nisi quando in periculo incontinentiæ, non esset facilis recursus ad summum Pontificem, vel alium habentem potestatem, vt in quarto casu dicetur. Ita Sancius l. 8. disput. 11. numero decimo. Ratio est, quia hæc res rarius occurrit, estque maioris momenti; nam passim huiusmodi vota solent esse publica: & periculo sæpe aliter potest occurri, cum neuter habeat ius petendi, possintque habitatione separari. Vnde non est ea consuetudo quæ in alijs, vbi res est occulta, & alter habet ius petendi, nec possunt separari. Nec fuit ratio id concedendi Episcopis ob periculum incontinentiæ, nisi quando ad Pontificem

Si condonēt mutuam renuntiationem. aditus non esset facilis. Si tamen coniuges condonarent sibi mutuo renuntiationem iuris quam sic vouendo fecerant, restituendo sibi ius petendi, quo vterque in alterum cesserat (quamuis id absque sacrilegio facere non possint, cum in iniuriam voti ea condonatio, seu restitutio cedat) tunc Episcopus absolutè possit dispensare ad petendum debitum, etiamsi facilis esset ad Pontificem recursus. ita Sancius numero 15. Ratio est, quia tunc vterque, etiam absque dispensatione, tenetur reddere petenti. Vnde perinde se habent, ac si vterque ante matrimonium, vel iam constante matrimonio cum mutua facultate absque cessione iuris, seorsim continentiam vouissent: quibus euentis Episcopus potest dispensare consuetudine id ei permittente ob periculum incontinentiæ. quando enim alter tenetur reddere, præsumitur ordinariè magnum & vrgens periculum peccati, nisi idem etiam possit petere. Vnde consuetudo permittit Episcopo absolute in omni tali casu dispensare, non absolute, sed ad petendum duntaxat. quare talis si fornicetur, peccabit contra votum, quia hac ex parte non potuit ab Episcopo relaxari: neque etiam vt possit inire secundas nuptias; nisi sit periculum incontinentiæ, nec facilis sit ad Papam recursus, vt iam diximus.

Tertius, *Si votum castitatis sit metu emissum, licet non omnino iusto, seu graui, ratione cuius sit irritum*, videtur Episcopus posse dispensare vt matrimonium contrahat. Ita Angelus. Votum 4. nume. 9. & Glossa in cap. Veniens 5. Qui Clerici vel vouentes. Nauarrus cap. 12. nume. 59. Fumus v. Dispensatio num. 17. reseruatio enim videtur intelligenda de libero; ne ita reseruetur coactum sicut spontaneum.

Quartus, Quandocumque est magnum periculum incontinentiæ. Ita Cardinalis & Anton. de Butrio in dicto c. Veniens, Angelus supra. Sed verius est hoc non sufficere, extra casus supradictos & similes, (maxime quando agitur de matrimonio contrahendo) nisi aliud occurrat, nempe vt non sit facilis aditus ad Summum Pontificem vel eius Delegatum; vt requirunt Syluester, Votum 4. quæst. 4. & 5. Dispensatio num. 15. Nauarr. cap. 12. num. 59. & 67. Sotus lib. 1. de Iustitia q. vlt. art. vlt. & alij recentiores; tunc enim quia est necessitas, censetur Pontifex non intendere reseruare; sed permittere Episcopo, vt sua potestate ordinaria, quam seposita reseruatione habet, vtatur: non enim vult suam reseruationem esse in euersionem, sed in ædificationem animarum. Hoc tamen non censetur facere, quando facilis ad ipsum, vel Legatum eius, cui hanc potestatem commisit, est accessus. tunc enim nulla est necessitas tollendæ reseruationis.

Dico, *cui hanc potestatem commisit*: quia iure communi Legatus à latere non potest amplius in dispensationi- 128 *Legatus.*
bus in prouincia suæ legationis, quam Ordinarius in sua diœcesi, vt docet Panormitanus in capit. Dilecto. numero 5. de præbendis, Couarr. de matrimonio capit. 6. §. 10. numero 25. inde probans non posse dispensare in gradibus prohibitis.

Nec refert, vnde proueniat quòd non sit facilis ad Papā recursus, ob paupertatem, an ob aliam causam; auctores. n. generatim loquuntur. Idem docet Sancius lib. 8. disput. 9. num. 22. Idem locum habet quando, etsi possit facile adire, tamen caret sumptibus necessarijs ad dispensationem impetrandam. est enim eadem ratio, quando ex mora adeundi graue incontinētiæ periculum imminet. quod etiam expressè tradit Syluest. Votum 4. q. 4. & Sancius supra, citans ad hoc alios DD.

Denique idem concedunt DD. non solum quando est 129 *Si scandalū impendeat.*
periculum incontinentiæ, sed etiam impendente scandalo, vel damno tertij ex mora. ita Sancius supra: vbi ponit exemplum in iuuene voto religionis adstricto, qui virginem deflorauit, & grauidam fecit, quæ nisi ab eo ducta fuerit, infamabitur: & periculum est in mora, ne vel à suis consanguineis impediatur, vel voluntas eius mutetur. Ad huiusmodi enim mala vitanda, multa conceduntur, quæ alias minime licerent: vt patet in Parocho celebrante in excommunicatione vel irregularitate occulta, vitandi scādali vel infamiæ causa. in Rectore alienante rem Ecclesiæ, quando periculum est in mora, sine facultate Superioris, & contra iuramentum suum de non alienando sine illius licentia; vt probat Panormit. in cap. fin. de ecclesijs ædificandis, num. 8. in dispensationibus impedimentorum matrimonij, concurrentibus certis circumstantijs, vt DD. tradunt; & alijs multis casibus.

Quintus est, Quando votum castitatis est accessorium & dependēs ab alio voto principali, in quo Episcopus possit dispensare; tunc. n. sublato principali, cessat alterum: vt si voueas non ludere, non inebriari, non fornicari, sub pœna seruandæ castitatis, aut ingrediendæ Religionis. Ita Nauarrus c. 12. num. 43. & 75. impleta tamen conditione putat Episcopum non posse dispensare.

Sextus est, Si votum sit conditionale, & conditio nondum sit impleta. Ita Sotus lib. 7. de Iust. quæst. 4. artic. 3. Toletus

letus lib.4.c.18.vbi citat pro hac sententia Franciscum Victoriam. Ratio est, quia votum conditionale pendente conditione est imperfectum: Pontifici autem non censetur reseruari nisi absolutum & perfectum.

Septimus est, Si votum sit non solum conditionale, sed etiam pœnale, id est, emissum sub conditione in pœnam delicti; tunc enim probabile est Episcopum posse dispensare, non solum ante impletam conditionem, vt vult Sotus supra, sed etiam post. Ita tenet Lopez.c.44.vbi pro hac sententia citat Melchiorem Canum, & Barthol. Medinam; Couarruuias in c. Quamuis pactum.p.1.§.3.num.12. Petrus Arragon.q.88.art.12. Viualdus c.14.num.50.qui addit multos Theologos Salmanticenses consultos ita respondisse, & doctissimos quosque Hispaniæ Episcopos in praxi secutos. Ratio est, quia tale votum non fit ex affectu illius boni, cum animus ab illo valdè abhorreat, sed solum in pœnam, vt illius metu caueat à peccato. vnde non videtur tanti momenti, nec iam insolubile, quàm si spontaneo affectu nuncupatum esset; quale censendum quod Pontifici reseruatur. Confirmatur, quia cum istæ reseruationes sint contra potestatem ordinariam Episcoporum, strictè sunt interpretandæ, vt Sotus ait. communiter autē per votum castitatis & Religionis non solet tale votum pœnale intelligi, sed quod directo affectu emissum.

131 *Vota conditionalia.* Sed difficultas est de alijs votis conditionalibus, impleta conditione: vt, Voueo religionem vel castitatem si hunc morbum euasero; si hoc periculo defungar. Multi putant, etiam tunc Episcopum posse dispensare, ratio est, quia non fit ex directo affectu ad rem votam, sed ad beneficiū quod a Deo expectamus. Vnde obtento beneficio multi dolent se obstrictos voto, indicantes animum per se a voto auersum; sed solo timore mali impendentis incitatos, qui multa cogit quæ alias nollemus.

Nec refert, quòd conditione impleta videatur absolutū & perfectum, quia radix est imperfecta, quæ in illo voto intrinsecus imbibitur, quæ est affectus ille indirectus, vnde totum votum procedit. Non intelligitur autem reseruari nisi votum perfectum, nimirum, quod & in se iam perfectum est, non amplius pendens, & in sua radice tanquam ex affectu directo ad rem promissam procedēs, ita Sancius lib.8. disp.10.num.13.vbi pro ea citat aliquot recentiores; addēs eam teneri a viris doctissimis nostræ ætatis, esseq; in praxi virorum sapientissimorum frequentissima receptā. Eamdē tenere videtur Toletus lib.4.c.18.citans pro ea Victoriam. *Notandum*, inquit, *quod negauit Victoria, ista quæq; vota esse reseruari Pontifici, cum absoluta sunt; cū vero conditionata vel pœnalia, pertinent ad Episcopum.*

Verum etsi hanc sententiam non negem esse probabilē, tamen contrariam puto veriorem; quia tale votum impleta conditione videtur arctius obligare, quàm motū factū absolute. Ratio est: Nam factum est in modum contractus onerosi, & Deus præstitit contractum ex sua parte; vnde nisi ipse etiam impleat, est ingratus & iniquus in Deū. quare talis hac ex parte videtur magis reprehensibilis, quia si gratis promisisset, sicut qui promittit Deo sacrificium gratuitū & voluntarium, non videtur tantum obligari, quantum qui promittit ad impetrandum aliquod beneficium, impetrato beneficio. Nec refert quòd affectus non sit principaliter ad votum, quia saltem est secūdariò. amatur enim vt medium ad obtinendum id quod volumus, Itaq; securius est in hoc casu adire Pontificem.

132 Octauus est, Si votum fit disiunctiuè hoc modo, Voueo castitatem, vel ieiunium perpetuum: tunc enim in potestate vouentis est eligere alteram partem, in qua Episcopus potest dispensare. Iuxta regulam Iuris 70. *In alternatiuis electio est debitoris, & sufficit alterum implere.* Quòd si eligat partem Pontifici reseruatam, Episcopus non potest: semel autem facta electione, non potest vouens mutare; vt docet Azorius lib.11.c.19.q.10. Sancius lib.8. de matrimonio disput.9.num.14. Cuius ratio est, quia iam obligationem determinauit ad materiam reseruatam, perinde ac si nihil aliud vouisset. Hanc enim vim habet illa electio. Nam in alternatiuis vouetur id, quod postea re melius considerata vouens est electurus. Simile est in promissione, quæ tali modo facta est homini. sicut enim vbi debitor semel elegit, atque creditori patefecit, non potest mutare illo inuito: ita, cum Deus cor intueatur, si semel tacitus elegisti, non potest retractare; quia hoc vouisti.

Dico Secundò, Prælati Regularium habentis potestatē quasi Episcopalem in suos possunt dispensare in votis Regularium, sicut Episcopus in votis suorum subditorum. Est communis sententia DD. Soti lib.7.q.4.art.3. Nauarr.num. 75. Sylu. Votum 4.num.3. & aliorum. quando enim aliqua Religio vel Monasterium eximitur per Pontificem à iurisdictione Episcopi, conceduntur Prælato ea, quæ sunt iurisdictionis Episcopalis. Hinc fit vt etiam possint dispensare in voto transeundi ad Religionem arctiorem, quamuis fortè non possint illud irritare, & vt professus in arctiori, transeat ad laxiorem; si tamen consensus Capituli adsit. vt insinuat Sotus supra, & docet expresse Syluest. Votum 4.num. 3.§.Sextum. 133 *Prælati Regulares.*

In votis Nouitiorum non possunt dispensare; nisi fortè habeant in omnes domesticos quasi Episcopalem authoritatem; vt ferè Abbates exempti habere solent. Prælati non exempti non habent hanc potestatem; sed Episcopus, cui cum toto Monasterio subsunt. Insinuat Nauarrus supra nu. 75.§.Tertio.

Abbatissæ, etsi possint vota suarum Monialium irritare, non tamen possunt propriè in illis dispensare; quia iurisdictione spiritali carent, vt docet Sotus in 4.dist. quæst. 1.art.4. Viualdus num.95.& alij. vide Syluestrum v. Femina.num.4.

Dico Tertiò, Confessores Ordinum mendicantium possunt ex priuilegio Pontificis dispēsare in omnibus votis in quibus possunt Episcopi, excepto voto peregrinationis vltra duas dietas, (id est, 40. milliaria Italica) vt patet ex compendio priuilegiorum Fratrum Minorum, num.115. quorum priuilegia cum reliquis Ordinibus mendicantiū communicantur. Imò etiam in hoc voto possunt, si sint participes facultatis à Martino V. cōcessæ Benedictinis. Vide Nauarrum c.12.nu.79.& Lopez c.50. Vnde etiam possunt dispensare in voto non petendi dispensationē; hoc enim non est reseruatum. Immo sæpe per se desinit obligare; nempe quando ratio dictat expedire vt petatur. Hæ tamen facultates non competunt singulis personis, nisi per Superiore & iuxta illius moderationem. Sed quid singuli Ordines possint, ex eorum priuilegijs colligendum est. 134 *Mendicantes.*

Aduerte tamen hanc facultatem dispensandi & commutandi in votis, non extendi ad obligationem quam testator imponit hæredi. v.g. vt mittat hominem ad B. Virginē Lauretanam; aut quam hæres ex voto reali ipsius defuncti contrahit. Nam hæc obligatio non est immediate ex voto, sed quasi ex contractu. hoc ipso enim quo adit quis hæreditatem, suscipit omnia onera quæ defunctus imponit, vel quę ipse, si realia erant, iam contraxerat. hæc enim ad hæredem transeunt. Sicut si promittam Titio me eius votum impleturum, non possum a regularibus hoc onere liberari: quia teneor ex pacto, & cederet in præiudicium tertij. *Non extēditur ad obligat. hæredes.*

Nec obstat quòd origo sit ex voto, & votum possit commutari: quia non potest commutari nisi ex consensu vouentis, qui cum non viuat non potest consentire.

Dico Quarto, Parochi non habent potestatem, ne in articulo quidem mortis dispensandi, aut commutandi vota, præsertim id, quod notabiliter minus est. Probatur, quia cum careant iurisdictione fori externi, non habent potestatem ex officio: & cum nulla extent hac de re eorum priuilegia, non possunt dici habere ex priuilegio. Idem dico de Archidiaconis, & Decanis; nisi consuetudo legitime præscripta aliquid illis hac in re alicubi tribuerit: quia per hanc ius Episcopale acquirere possunt, vt rectè Syluester, Votum 4.numero 3.§. Septimum, ex Archidiacono & Paludano. 135 *Parochi.*

Quod ad formam in dispensatione seruandam attinet, tria requiruntur. Primò, vt præcedat cognitio causæ, si enim causa iusta non subsit, non valet dispensatio. Etsi enim cum quis in sua lege dispensat, non sit necessaria cognitio causæ, (nam valet etsi causa non subsit) quando tamen inferior dispensat in lege Superioris, vel in ijs quæ ius Superioris concernunt, est necessaria, ob rationem allatam. Vnde etiam Summus Pontifex diligenter debet inquirere de causæ grauitate, priusquam dispenset in votis: quia agitur de iure diuino. Si tamen ex parte rei subsit iusta causa, dispensatio valet, etsi cognitio causæ non præcesserit. ita Fumus v. dispensatio, nume.14. in fine, Sancius l.8. disputat.17. numero 21. citans pro hanc sententia Innocent. & Ioannem Andr. in cap. Diuersis. 3. de clericis coniugatis: 136 *Seruāda in forma dispēsationis.* *Cognitio causæ.* *Non est absolutè necessaria.*

&

& alios. Ratio est, quia cognitio ista non est absolutè necessaria, vt valeat dispensatio, sed vt legitime & absque peccato fiat, nec se exponat periculo faciendi actum inualidũ contra ius Dei, vel Superioris, & inuoluendi subditũ multis peccatis, saltem materialibus.

Quòd non sit absolutè necessaria, patet: quia neque iure naturæ, cum hac in re sufficiat potestas & voluntas dispensantis; neque iure positiuo, quia etsi hoc ius requirat causæ cognitionem, nusquam tamen irritum reddit, si contrarium fiat.

Nec obstat Concil. Triden. sess. 25. cap. 18. vbi dispensationem sine causæ cognitione factam vult censeri subreptitiam. quia loquitur de præsumptione fori externi. Idem statuit de dispensatione quæ non est gratis facta; & loquitur non tantum de ea quæ ab inferioribus Prælatis, sed etiã quæ à Summo Pontifice facta est. Valet autem lex temerè indicta, si causa boni communis intercedat; cur non etiam legis dispensatio? Item valet electio sine examine causæ, si re vera erat dignus: vt colligitur à contrario sensu, cap. Nihil. 44. de electione; ex illis verbis, *Deijciendus est indignè promotus*. ergo &c.

Actus externus.

137 Secundò, vt fiat aliquo actu externo, qui possit exterius percipi. debet enim ita fieri vt possit alteri innotescere; alioquin nihil ei proderit. Confirm. quia dispensatio est quædam condonatio & remissio debiti: sed condonatio nõ potest fieri inter homines, nisi mediante actu externo; sicut nec donatio, nec promissio. Sicut enim homines constant animo & corpore; ita actus, quibus inter se communicant, debent constare volitione interna, quæ est veluti anima operis, & opere externo. Non est tamen necessarium, vt verbis fiat (quamuis hæc sint maximè accõmodata) potest enim fieri ipso opere. vt si Prælatus conscius voti, iubeat vel concedat vt contrarium fiat: tunc enim censetur velle dispensare, præsertim si iusta causa subsit; quamuis cognitio causæ non præcesserit. Simili enim modo potest dispensare in legibus & in irregularitate. Neque id solum locum habet in Summo Pontifice, sed etiam in Episcopis, & alijs potestatem dispensandi habentibus: quia iure naturæ satis est, vt quouis signo suam voluntatem declarent; & nullo iure positiuo statuitur contrarium. Sic Episcopus ordinando eum quem scit esse irregularem, ipso facto cum eo dispensat, si aliàs poterat. Similiter Superior mittens subditum ad Ordines, ita Syluester ex Archidiacono v. Irregularitas, in fine; & v. Dispensatio, in fine. Idem generatim docet de dispensatione voti & quauis alia Syluester Votum, 4. nu. 8. citans Paludanum & Archidiaconum; & D. Antoninus par. 2. tit. 11. cap. 2. §. 9. sequuntur passim recentiores.

Potest fieri ipso opere.

Potest fieri dissimulatione.

Imò si Superior sciens votum vel impedimentum subditi videat illum facere contrarium, & non contradicat cùm facilè possit, censetur hac ipsa dissimulatione dispensare, vt expresse docet Paludanus in 4. d. 38. q. 4. ar. 4. *In omnibus*, inquit, *in quibus Prælatis non est taxatus modus cum formula dispensandi, eo ipso dispensant, quo faciunt effectum animo dispensandi; vel sciunt, & non contradicunt, quando facilè, & liberè contradicere possunt*. Idem ijsdem verbis docent D. Antoninus & Syluester loco citato, & multi recentiores. Ratio est, quia nisi tali dissimulatione intenderent dispensare, grauiter peccarent non reprehendendo, cùm nullam habeant causam tacendi, vt supponimus.

Ratihabitio de præsenti.

Confirm. quia talis dissimulatio censetur ratihabitio de præsenti, quæ etiam confert iurisdictionem ad assistendum matrimonijs & ad audiendas confessiones, vt multis probat Sancius lib. 3. de matrimonio disp. 35. Vt cùm Parochus videt aliquem sacerdotem assistere matrimonio, vel audire confessiones, nec contradicit, cùm facile possit. hac enim patientia & taciturnitate censetur ei conferre auctoritatem pro illis actibus, in quibus dissimulat. alioquin grauissime peccaret non contradicendo. ergo eadem sufficiunt ad dispensationem.

Nec obstat, quòd ad absolutionem ab excommunicatione non sufficiat, vt Prælatus ipso facto ad communionem admittat, aut cum eo communicet, vt constat ex cap. Cùm consideres, & Panormitan. ibidem num. 3. de sententia excommunicationis; & Clement. Si Summus Pontifex, eodem. quia forma verbalis, qua ea absolutio significetur, à iure est præscripta, vt ex illis locis constat; quamuis non certorum verborum formula. secùs in dispensationibus.

Tertiò requiritur acceptatio eius qui vouit: sicut vt condonatio debiti valeat, requiritur acceptatio debitoris. Confirm. quia Deus non remittit obligationem voti nisi volenti eo solui; ita nec Prælato concessum remittere nomine Dei nisi volenti. Secus est in dispensatione legum, impedimentorum matrimonij, irregularitatum, absolutione censurarum, & similium, quæ à sola voluntate Prælati pendet: in his enim non requiritur acceptatio nec consensus eius qui liberatur.

Fictè acceptans.

Si quis fictè acceptauit dispensationem, vel commutationem voti, non est liber; potest tamen se liberare mutando animum, & interius acceptando, vel priorem inualidam acceptationem ratificando. Idem locum habet in contractibus, quando quis ficte vel metu consensit. potest enim postea etiam longo tempore interposito interius consentire. Ratio est, quia nihil defuit ad firmitatem actus præter consensum internum acceptantis, cum exterius acceptauerit atqui consensus internus semper præstari potest, quando alter manet in priore consensu. De quo vide supra cap. 18. dub. 7. in fine.

DVBITATIO XIX.

Vtrùm Summus Pontifex possit dispensare in voto solemni castitatis, præsertim Religiosorum.

D. THOM. ART. 11.

VOTVM solemne castitatis est duplex, aliud est anne- 139
xum Ordini sacro; aliud in professione Religionis approbatæ nuncupatur.

Votum annexum Ordine sacr.

Quod ad prius attinet, auctores ferè consentiunt (exceptis paucis qui continentiam iure diuino connexam putãt Ordini sacro) Pontificem posse in hoc voto dispensare. hoc autem potest fieri dupliciter. Primò, tollendo legem cœlibatus ab ordinatione alicuius; seu concedendo vt ordinetur absque obligatione vel promissione continentiæ. Sed hoc nõ tam esset dispensare in voto continẽtiæ, quam in lege ecclesiastica, per quam hoc votum Ordini sacro est coniunctum. talis enim nunquam vouit; sed solum exemptus est ab obligatione vouendi & continendi, quæ obligatio est solum ex lege Ecclesiæ. Vnde valet illa dispensatio etiamsi facta esset absque causa; &, si ille accepto Ordine matrimonium contraheret, esset validum: neque peccaret contrahendo matrimonium & petendo debitum, nisi sicut is, qui vtitur dispensatione absque causa obtenta. Vnde seposito scandalo non esset peccatũ mortale in illo contractu; quia solum esset quædam ioordinatio, quæ in eo sita est, quòd pars una non sit cõformis alijs in eodem corpore. multò minus in petitione debiti, cum ille nullo uoto aut præcepto positiuo impediatur.

Secundò, dispensando propriè in uoto iam facto. Sed hæc dispensatio non erit valida ad tollendam obligationẽ continentiæ, si non subsit iusta causa: erit tamen valida ad tollendum impedimentum matrimonij. Vnde si contrahat matrimonium, erit validum; non tamen poterit petere debitum: quia vis voti manet, quantum patitur status, tenebitur tamen reddere ob vinculum iustitiæ, quo coniugi est obstrictus: sicut is qui fecit uotum simplex castitatis ante matrimonium. Nam uotum illius iam solum habebit uim uoti simplicis.

Votum cast. religiosorũ.

Sententia D. Tho. non posse.

De altero, nimirum de uoto castitatis Religiosorum, est maior difficultas. D. Thomas art. 11. docet Pontificem hoc uotum non posse relaxare. Ratio ipsius est, quia uotum castitatis statui religioso est essentialiter annexum, ac pro- 140
inde non potest ab hoc statu diuelli. si non potest diuelli à statu, non potest etiam tolli ab homine habente illum statum; quia ille status ab homine tolli noo potest. Quod probatur, quia hic status consistit in quadam consecratione, per quam totus homo Deo consecratur; id autem quod semel Deo consecratum est; non potest amplius ad usus homanos conuerti, nec potest desinere esse consecratum quamdiu integrum manet: ut patet in calice consecrato, & in homine consecrato in sacerdotem: ergo qui semel est consecratus Deo per uotum solemne Religionis, non potest desinere esse Religiosus. Vnde ulterius

infert

infert D. Thomas, non posse dispensari in voto solẽni paupertatis, & obedientiæ: quia etiam hæc vota essentialiter statui religioso sunt annexa, vel potius innexa, & intrinsecè inclusa. Hic est totus discursus D. Thomæ, qui consistit in duabus propositionibus: Prior est, Votum castitatis, seu debitum continentiæ essentialiter est annexum, statui religioso. Hæc est verissima, & ab omnibus conceditur, & apertè colligitur ex cap. Cum ad Monasterium 6. de statu Monachorum. Altera est, Status religiosus non potest tolli ab homine, quamdiu viuit. Hæc est ambigua, & à multis negatur. Eamdem sententiam de voti castitati indissolubilitate, licet non eodem fundamento, tenet Altisiodorensis lib.3. Summæ cap.22. Glossa in d.c. Cum ad Monasterium & in cap.1. de voto & voti redemptione, Albertus in 4.d.38.art.7. Almainus tract. de potestate Papæ cap.3. Syluest.5. Votum 4.quæst.5. Sotus lib.7. de Iustitia q.4.art.2. Petrus Arragon.quæst.88.art.11. Armilla v. Dispensatio num.12.

Duo fundamenta illius sententia.

Probatur hæc sententia Primò, Quia nihil est melius cõtinentia, quo possit pro ea fieri compensatio, iuxta illud Ecclesiastici 26. *Omnis ponderatio non est digna animæ continentis.* Ita Altisiodorensis & Glossa. Secundò, In voto solemni est traditio sui; in voto simplici solum promissio: id autem quod semel est traditum non potest vnquam repeti. Tertiò Apostolus Matthæus noluit dispensare cum Iphigeniæ Regis Æthiopum filia, vt Hirtaco nuberet, etsi ipse promitteret conuersionem sui, & regni. Quartò, Si posset dispensare in voto continentiæ solemni, fieri posset vt viuente priori vxore posset quis ducere secundam: vt si Petrus ducta vxore, ante matrimonium consummatũ ingrediatur Religionem; deinde Papa dispensante egrediatur, & ducatur secundam. Quintò, Si talis voti vinculum posset tollere, posset etiam vinculũ matrimonij rati, quod soluitur professione: atqui hoc videtur absurdum: ergo.

Probatio illius.

Verum contraria sententia est multo probabilior, pro qua.

Contrariũ verius.

141 Dico Primò, Summus Pontifex, si iusta causa subsit, potest relaxare votum solemne castitatis Religiosorũ, & concedere vt matrimonium contrahant. Est communis sententia Canonistarum, teste Nauarro cap.12.num.77. & ferè communis Theologorum, Henrici, quodlib.5.quæst.28. D.Thomæ in 4.dist.38.quæst.1.art.4. quæstiuncula 1. ad 3. quamuis hic mutarit sententiam, ex prauo intellectu Decretalis, Cum ad Monasterium, teste Caietano, Richardi ead.dist.art.9.quæst.1. Scoti ibidem quæst.vnica. Durand. ibid.quæst.2. Palud. ibidem quæst.4.art.4.conclu.11. & 12. Anton.3.p.tit.11.cap.2.§.9. Angeli, Votum 4.q.5. Caiet.ar.31. Idem tenent plerique recentiores.

Probatur Primo, Pontifex potest relaxare votum simplex castitatis perpetuæ: ergo etiam solemne. Consequentia probatur, quia solemnitas voti sola Ecclesię cõstitutione est introducta; vt expresse habetur cap. vnica, de voto in 6. vbi Pontifex sic ait, *Quod votum debeat dici solemne, ac ad dirimendum matrimonium efficax, nos consulere voluisti. Nos igitur attendentes, quòd voti solemnitas ex sola Ecclesiæ constitutione est inuenta, matrimonij verò vinculum ab ipso Ecclesiæ capite, rerum omnium conditore, ipsum in paradiso & in statu innocentiæ instituente, vnionem & indissolubilitatem acceperit; præsentis declarandum duximus oraculo sanctionis, illud solum votum debere dici solemne; quantum ad post contractum matrimonium dirimendum, quod solemnizatum fuerit per susceptionem sacri Ordinis, aut professionem expressam vel tacitam alicui de Religionibus per Apostolicam Sedem approbatis.* Idem expressè habetur in constit. Gregorij XIII. quæ incipit, Ascendente Domino. Si solemnitas est ex sola Ecclesiæ constitutione: ergo potest ipsa in ea dispensare. quia potest relaxare suam constitutionem.

Votum solemne quod sit.

Ex his apertè colligitur voti solemnitatem consistere in eo, quòd ipsum coniunctum sit professioni Religionis approbatæ, vel susceptioni Ordinis sacri, & ex coniunctione cum tam præclaro actu, solemne dici: ait enim Pontifex *votum solemnizari per susceptionem Ordinis sacri, aut professionem Religionis*, id est, *Solemne* fieri. consistit ergo *solemnitas* eius formaliter in hac coniunctione. Sicut enim per Ordinẽ sacrum tradit quis se irreuocabiliter statui Ecclesiastico: ita per professionem tradit se irreuocabiliter statui Religionis: ita vt nec ipse vnquam possit Religionem deserere, nec Religio possit illum dimittere sic, vt omni vinculo quo se obstrinxerat, maneat solutus. talem enim traditionem ex vsu recepto nomen professio insinuat. Dicitur autem hæc *solemnitas* esse ex constitutione Ecclesiæ: tum quia Ecclesia approbat Religiones; sine qua approbatione vota illa non essent solemnia, sed simplicia; & Ordini sacro annectit votum castitatis; tũ quia statuit vt ratione huius cõiunctionis censeantur solemnia & certos effectus habeant, quos per se non haberent; nempe vt votum castitatis reddat inhabilem ad matrimonium, & votum paupertatis priuet omni dominio, & reddat illius incapacem; vt singula ex tribus inducant firmiorem, minusque solubilem obligationẽ: quæ omnia, ipsa per se non possent. Denique quia Ecclesia potest plura vel pauciora ad voti solemnitatem requirere; plures vel pauciores effectus ei tribuere; sicut etiã ad solemnitatem matrimonij plura uel pauciora potest exigere. Sic olim erat votum solemne, etiamsi Religio non esset à Sede Apostolica approbata; vt infra dicetur.

In quo solemnitas voti sita sit.

Hinc patet solemnitatem voti Religiosorum non consistere in aliqua *benedictione* vel consecratione, vt innuit D. Thomas; quia nulla benedictio aut consecratio est necessaria, præter eam, quæ fit ab ipso vouente per votum, quo se Deo consecrat; qualis reperitur etiam in voto simplici. Nec refert quod in aliquibus Religionibus fiat aliqua benedictio à Superiore, quia hæc non fit in omnibus; non enim in Ordinibus mendicantium: nec est constitutiua rei sacræ; qua res accipiat quoddam esse sacrum, maneatque immobiliter ad vsum sacrum deputata; (qualis est benedictio aquæ, salis, vestium sacrarum) sed inuocatiua tantum, vt Deus peculiariter ope sua Religioso adsistat; sicut benedictio Episcopi & Pontificis super populum, & benedictio mensæ, & cet. de quo vide Caietanum art.31.

Nõ consistit in benedictione.

Neque etiam in *traditione* & acceptatione, volunt Sotus supra, Arragonius, & quidam alij. Quia si loquamur de traditione respectu Dei, & acceptatione ipsius Dei, hæc non magis fit in voto solemni quàm simplici. Vtrumque enim votum est promissio alicuius rei. Nam votum generatim definitur promissio. quòd si votũ solemne etiam est promissio, qua Deo aliquid promittitur soluendum: ergo non est illius traditio. Hæc enim inter se multum differunt, & se habent sicut via & terminus: & sicut contrahere debitum & soluere. Nec obstat quòd in professione homo dicatur tradere seipsum ad cultu Dei. quia hæc traditio quatenus respicit Deum; nihil est aliud quàm deputatio vel obligatio sui ad talem cultum, nempe ad abstinentiam libidinis, & paupertatem, &c. quæ deputatio non priuat dominio corporis: & non minus fieri potest voto simplici quam solemni. Acceptatio quoque ipsius Dei. non minus habet locum in voto simplici quam solemni, vtrumque enim illi gratissimum: sicut nõ minus acceptat promissiones quàm oblationes.

Non in traditione.

Si autem loquamur de traditione respectu Prælati, eiusque acceptatione, hęc non fit præcise vi voti, sed est quid annexum voto in professione, maximè voto obediẽtiæ; vt dicetur cap. sequenti dubit.8. Sed hęc traditio potest etiam esse annexa uoto simplici; vt patet in ijs qui nuncupãt tria oota substantialia in nostra societate; statim enim emissis uotis post biennium probationis in Societate, manet uouens eodem modo ligatus, quo Professus, & transit in Ius Religionis. Et sanè nulla fingi potest ratio cur homo non possit se tradere tum Deo, tum Prælato per votũ simplex, ita vt Prælatus in illum ius acquirat, accedente præsertim ordinatione Ecclesiæ, qua hic modus approbetur & Prælato auctoritas acceptandi detur.

Secundò Probatur, Pontifex potest dispensare in voto solemni Clericorum; vt fatetur D.Thomas, & communis sententia Doctorem, cur non etiam in uoto Monachorum? non enim illud est minus solemne, nec minus continet sui traditionẽ, quàm hoc. Nec refert quòd illud non sit essentialiter annexum Ordini sacro, sicut hoc statui Religioso; quia inde solum sequitur fieri non posse vt quis maneat Religiosus soluto uoto; sicut fieri potest vt quis maneat ordinatus sublato voto, non autem sequitur votum tolli non posse vna cum statu religioso. imò conuincit ipsum quoque statum religiosum auferri posse, cum hic non constet nisi votorum obligatione.

Tertiò Probatur, Quia vt fide digni auctores referunt, Pontifex sæpe vsus est hac potestate. Primò. Cum Nicolao Iustiniano Monacho professo dispensauit Alexander III.

Exemplis probatur.

vt

ut posset uxorem ducere, ne familia tam illustris extingueretur, ex qua suscepit sex filios & tribus filiabus, ad Monasterium rediit, miraculis postea clarus. Habetur in vita S. Laurentij Iustiniani, & apud Volaterranum lib. 4. historiæ. Secundò, Cum rege Arragoniæ, qui cum esset Monachus professus, & eius pater sine liberis obijsset, solutus est votis monasticis vt vxorem duceret, teste Paludano d. 38. q. 4. art. 4. conclus. 11. & referunt annales Hispaniæ. Tertiò, Cum Constantia filia regis Siciliæ, Moniali professa, vt nuberet Henrico VI. refert Platina in Cœlestino III. Omitto alios: atqui durum est dicere Pontifices in re tanti momenti errasse.

142 *Dispensatio in voto paupertatis & obedientiæ.* Dico Secundò, Potest etiam dispensare in voto solemni paupertatis & obedientiæ, si legitima causa subsit, non. in his est maior difficultas, quam in voto castitatis. Dixi *si subsit causa*, quia Nauar. com. nent. 4. de Regularibus num. 47 putat non posse iustam causam subesse, præsertim ut dispenseetur in voto paupertatis; quia sufficit ei concedatur plena administratio absque dominio, quæ tamen sit aliquo modo dependens ab arbitrio Pontificis; hæc enim sufficiens est ad omnes actus necessarios, vt ad donandum, ad acquirendum, ad contrahendum, ad condendum testamentum. Idem videtur dicendum de voto obedientiæ; non enim necesse est hoc vinculum laxari, sed satis est materiam subtrahi, tollendo subiectionem, quam habet subditus ad suũ Prælatum: & tunc manebit soli Pontifici subiectus; sicut accidit quando Monachus fit Episcopus vel Cardinalis. Hæc sententia est valde probabilis.

Contrariam tamen puto veriorem, semper posse iustam causam subesse, vt si dispensetur vt Monachus fiat Princeps sæcularis & ducat vxorem: tunc enim est sufficiens causa vt [illegible] [illegible] ne [illegible] paupertatis, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] voto obedientiæ [illegible] [illegible] hoc [illegible] [illegible] [illegible] hoc ipso [illegible] esse Religiosus, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] continentur in Regula, vel ad re [illegible] [illegible] [illegible].

Votum obedientiæ in Religioso Episcopo. [illegible] tantum non [illegible] [illegible] mutatio in obedientiam [illegible] tem illi statui ipsorum tacito vel expresso [illegible] [illegible] vel bono & formali voto.

143 *De Episcoporum paupertas.* Notandum est, Sotum lib. 10. de Iustitia quæst. 5. art. 7. insinuare reipsa dispensatum esse cum Episcopis Monachis in voto paupertatis: nam quod ad prouentus ecclesiasticos attinet, Episcopi ex Monachis facti eodem modo possident portionem sibi assignatam, quo Episcopi sæculares [illegible]: atqui sæculares ita suam obtinent vt eius habeant dominium, vt verior sententia tenet: ergo etiam Episcopi Monachi dominium habent portionis suæ. Idem probatur de bonis sæcularibus ex cap. 1. Statutum. 18. quæst. 1. [illegible] dicitur, *Statutum est, vt Monachus, quem electio canonica a iugo regulæ & professionis monachalis absoluit, & sacra ordinatio de Monacho Episcopum facit, velut legitimus heres paternam sibi hæreditatem postea iure vendicandi potestatem habeat.* Vbi duo dicuntur: Alterum est, Monachum per ele-

Liberatur a iugo regulæ. ctionem canonicam (intellige confirmatam a Pontifice) *liberari à iugo regulæ*, ita ut non amplius teneatur ieiunijs, abstinentia carnium, usu laneorum, silentio, & reliquis monasticis obseruationibus in regula præscriptis. Excipio tamen *habitum*, quem ut seruent, statutum est cap. Clerici officia, de vita & honestate Clericorum: quamuis in quibusdam locis, ut in Italia, teste Soto, hoc non seruetur. Al-

Succedit in hæreditate. terum est, *illum habere ius successionis hæreditariæ*; quod intellige, etiamsi forte illud fuerit quasi extinctum; ut si fit ex Ordine mendicantium: quia non fuit extinctum absolutè, sed sub conditione, nisi fieret Episcopus. Confirm. quia Pontifex huiusmodi Episcopis interdum concedit potestatem vt emant bona sæcularia, eaque relinquant quibus volunt, quod est signum dominij.

Verius est non esse liberos. Sed verius est eos hoc voto non esse absolutos, sicut nec voto obedientiæ. Ita D. Thom. expressè art. 11. ad 4. estque communis sententia Doctorum, Nauarri, de reditibus quæstioni. 12. Syluest. Religio 6. num. 10. Armillæ v. Religio, num. 25. & aliorum. Ratio est, quia obligatio horum votorum est de essentia Religionis, vt apertè colligitur ex c. Cũ ad Monasterium. Vnde cum per Episcopatum non desinat esse Religiosus, non soluitur his votis.

Deinde [illegible] [illegible] [illegible] Religiosum Episcopũ fa-

ctum, esse dominum suæ portionis: satis est vt habeat administrationem, qualem Canones illi permittunt, tum ad suã sustentationem, tum ad pias causas: hæc enim administratio sufficit ad tales actus. Ius autem successionis nõ acquirit per Episcopatum, [illegible] illud etiam ante habebat, existẽs Monachus, ut constat ex cap. 9. Si qua mulier. 19. q. 3. & ex L. Deo nobis. C. de Episc op. & Cleric. sed per Episcopatum fit, vt si quid in posterum acquirat, id cedat non Monasterio, sicut ante, sed ipsius Ecclesiæ: & hoc est quod disponitur cap. Statutum. Quòd si ipse sit ex Ordine mendicantium, extinctum quidem aliquo modo fuit ius successionis, sed per Episcopatum re[illegible] in commodum Ecclesiæ ipsius, ita vt Ecclesia habeat dominium rerum acquisitæ, & ipse administrationem. Vide Syluestrum Religio 4. quæst. 10.

Ad argumentum Diui Thomæ, Negandum est statum religiosum non posse auferri ab homine: hic enim status non in aliqua consecratione distincta ab obligatione votorum consistit, vt supponit argumentum, sed in ipsa votorum obligatione. unde cum obligatio huius uoti possit auferri ab homine, (ut patet in uoto sacris Ordinibus annexo) etiam consecratio illa, quæ est per uotum. Quod confirmatur exemplo aliorum, quæ sic Deo consecrantur, (ut sunt omnia, quæ ex uoto offeruntur) quæ tamen ex causa ad usus prophanos conuerti possunt. Sic etiam panes propositionis etsi Deo essent consecrati, & soli sacerdotes ijs vesci possent: tamen in necessitate Dauid & socij illis usi fuere. Idem sæpe factum in armis, uestibus Deo oblatis, in terra consecrata, & similibus. Addo ualde probabile esse, etiam alias consecrationes ab Ecclesia institutas, à rebus cõsecratis & benedictis tolli posse eiusdem Ecclesiæ auctoritate, rebus ipsis saluis manentibus, ut à templis, altaribus, calicibus, aqua benedicta, uestibus sacris, & similibus. Cur enim Ecclesia non possit constituere ut templum consecratum amittat consecrationem dum polluitur, aut prophanatur? aut calix dum à fabro malleo tangitur? vel etiam ut consecrato non duret nisi ad certum tempus, & tunc per se euanescat? omnis enim talis benedictio & consecratio non uidetur esse aliud quam deputatio ad usum sacrum, cum inuocatione diuinæ virtutis & assistentiæ uel ad debitum usum, uel ad excitandam reuerentiam, & deuotionem, uel ad consequendum finem nostrarum precum: nam duo illa abunde sufficiunt ut res dicatur consecrata, & sacra nec alia ratione uidetur Ecclesia posse rei sanctitatem conferre extra Sacramentum: atqui illa, nimirum deputatio & inuocatio, non habent tum nec durationem, nisi secundum intentionem deputantis & inuocantis.

144 *Ad argumenta. Status relig. potest tolli ab homine.*

Alias consecrationes tolli posse.

Quid consecratio & benedictio.

Ad aliorum argumenta.

Ad argumenta aliorum. Ad primum respondet D. Thom. negando nihil esse, quo continentia possit compensari: oratio enim & contemplatio multo est præstantior, cum sit finis continentiæ; & tamen uotum horum potest relaxari. Adde aliam esse Scripturæ mentem: non enim continentiam ceteris uirtutibus, sed talentis aliis præfert. 145

In voto aliquo simplici etiam est traditio. Ad secundum: Etiam in uoto simplici est traditio sui, non tantum promissio; quia per uotum simplex castitatis homo statim tenetur ad omnia ea, ad quæ per uotum castitatis solemne. Immo per uota simplicia potest quis fieri uerus Religiosus, si Sedes Apostolica ad hunc finem ea acceptet; ut infra capit. quadragesimoprimo, numero octauo ostendemus. Vnde uerum non est, uotum simplex se habere ad solemne sicut sponsalia ad matrimonium; nisi loquamur de certo & particulari illo uoto simplici, quo quis uouet se fore Religiosum: hoc enim ad uota solemnia se habet ut sponsalia ad matrimonium; & de hoc intelligendus est Diuus Thomas articulo vndecimo.

Ad tertium: Non est certum Hircanum petijsse ab Apostolo ut cum Iphigenia dispensaret, ut Caiet. & alij testantur. Deinde si petijt, non uidetur sincero animo promisisse conuersionem. Denique illis initijs Ecclesiæ forte non erat expediens.

Ad 4. Negandum est illum habiturum duas uxores uiuas: nam prior desijt esse uxor, per professionem Religionis soluto uinculo coniugali. 146

Ad quintum: Non est absurdum, sed probabilissimum [illegible] [illegible], Pontificem ex causa posse dispensare in ma-

matrimonio rato nō consummato, trimonio rato non consummato. Ita tenent communiter Doctores Canonum & Legum. Nauarrus cap. 22. num. 21. dicit Paulum III. & Pium IIII. ter vel quater se petente dispensasse. Caietanus tom. 1. opusc. 28. dicit Pontifices suo tempore sæpè dispensasse. Henriquez, de matrimonio cap. 8. num. 11. dicit Gregorium XIII. dispensasse vno die cum vndecim. sed plura de hoc dicenda tractatu de matrimonio.

DVBITATIO XX.

Vtrùm obligatio voti habentis tacitam vel expressam conditionem cesset; si conditio tollatur per vim vel fraudem vouentis.

147 Verbi gratia, vouit aliquis Deo & Superiori perpetuò seruire in hospitali, vel Monasterio, sub hac tacita; vel expressa conditione. Si Superior me voluerit retinere; & Superior hoc votum legitime acceptauit; Quæritur Vtrùm obligatio voti cesset, si ipse de industria male seruiendo, damna supellectili inferendo, & omnia turbando dimissionem extorserit.

Probatio partis aientis. PARS affirmans probari potest, Primò, Quia si Superior talem dimitteret sponte sua; ille ad nihil ampliùs teneretur, etiamsi nullā causa dimissionis subesset; idque ob tacitam conditionem, quæ voto ipsius subest: ergo similiter in casu proposito liber erit, cùm absolute dimittatur.

Secundò, Illud votum habebat tacitam conditionem, Si me retinere voluerit: ergo si retinere noluerit, & dimiserit, ero liber. Consequentia probatur, Quia non refert ex qua causa proueniat quòd nolit retinere, quando reuerà liberè dimittit.

148 *Contrariū tenendum.* Sed contrarium videtur omnino tenendum, scilicet talē non esse tutum, nisi paratus sit impedimenta per malitiam posita tollere, & rursum ad obsequium præstandum se offerat, si Superior velit eum admittere. Ita expressè docet Richardus in 4. dist. 38. art. 5. q. 3. Syluest. Votum 3. q. 2. Angelus Votum 1. num. 10. & alij passim.

Probatur Primò, Si alicui elocarem operam ad decenniū certo pretio, sub hac conditione si ille me volet in domo sua retinere, & posteà male agerē, eo fine vt me domo sua eijciat, vel conuitijs aut minis id extorquerem; nemo censeret me liberum, nisi rursus offerrem me ad præstandum contractum promissa emendatione; quia fraus & iniuria nemini debent patrocinari; & sicut contractus debent esse liberi, ita etiam distractus, seu contractuum dissolutiones. *Dissolutio contractuū & condonationes debent esse liberæ.* atqui hic noster casus est planè similis: non. n. minor libertas requiritur ad condonationem voti & talis promissionis, quam ad dissolutionem alterius contractus.

Secundò, Si hac forma votum conciperem, Voueo Deo & tibi Prælato perpetuum obsequium in hoc Monasterio, si me voles retinere; ita tamen vt si fraude, minis, aliòve modo dimissionem extorsero, nolim vlteriùs obligari; imprudenter & irreligiose conceptum censeretur, nec Prælatus vellet acceptare: atqui hoc modo intelligi deberet, si quiuis modus tollendæ conditionis, & obtinendæ missionis ad liberationem sufficeret.

Tertiò, Qui illo modo vouet nō minùs obligatur ex parte sua, quā si nulla talis conditio subesset: non enim illa conditio additur vt ipse vouens minùs sit obstrictus, aut faciliùs obligationē possit excutere; sed vt Prælato sit integrū, si aliquando deprehenderit ipsius obsequium minùs esse necessarium vel vtile, illum dimittere. atqui si illa conditio abesset, & eo modo dimissionem extorqueres, nemo te censeret liberum, nisi rursum te paratum exhibeas: ergo nec apposita tali conditione liber eris.

Quartò, Qui minis & fraudibus nititur extorquere dimissionem, facit iniuriam Prælato & Monasterio, adimendo illi libertatem, quam habere debet ad talem actū, & cogendo ad id, quod aliàs nollet: ergo tenetur illum restituere in priorem statum, reddita libertate vt faciat quod bonū illi videbitur. hoc autem fieri nō potest, nisi paratus sit rursus ad obsequium recipi, & quantum in se est, omnia reddere infecta, ea in statum priorem reuocando. Confirm. quia quicumque per iniuriam cogit alterum ad aliquem contractum vel distractum, tenetur illum restituere suæ libertati, & paratum se exhibere ad omnia reducēda in priorem statum, vt omnes DD. docent, de quo vide sup. c. 13. dub. 6. at in tali voto, inter Prælatum & vouentem est aliquis contractus, & hic cogit illum per iniuriam ad contractum dissoluendum: ergo. Nec refert vtrùm cogat per metum grauem an leuem, modo iniuria sit causa sine qua alter nollet dissoluere. Pari modo qui per iniuriam extorquet ab aliquo condonationem eius rei, quā illi debet ex iustitia, vel alia simili obligatione, non liberatur, nisi illum restituat suæ libertati, vt liberè condonet: at ille vouens ex iustitia tenetur manere, & extorquet dimissionem per iniuriam; ergo non liberatur, &c.

Quintò, Qui vouet aliquem finem, cēsetur tacitè etiam vouere media ad illum finem necessaria, vt per se patet; atqui medium necessarium est nō ponere directè impedimēta implendi voti, & si posueris, ea tollere quantum potes: ergo qui vouit perpetuum obsequiū in Monasterio, si directè aliqua impedimenta obiecerit, tenetur ea pro sua virili tollere; ac proinde mutatis moribus se rursus exhibere. *Vouens fi. voto, vouet necessaria media.*

150 *Obiectio.* Dices id esse verum ante dimissionem, quando votum principale adhuc obligat; secus quando sublatum est per dispensationem.

Respon. Resp. Certum est hoc votum non posse tolli per dispensationem, quia non subest iusta causa, vt supponimus, cuius defectu omnis dispensatio est irrita. Per irritationem tamen, vel potius defectionem conditionis, sub qua factum est tolli potest; sed cum hæc per iniuriam extorta sit, nō potest ita tollere votum vt cesset omnis obligatio, nec potest alterum reddere securum, nisi paratus sit omnia in priorem statum reducere. Sicut si aliquid mihi, vel tertio in meum fauorem promisisti, & cogas me ad condonationem, non liberaris, vt antè dictum est.

Sextò, Talis non videtur posse verè pœnitere coram Deo, nisi paratus sit sarcire iniuriam, quam intulit Monasterio & Prælato, vtēdo modis illis iniquis, & tollendo se ab obsequio promisso subtrahendo; præsertim cū ei lege iustitiæ, vel quasi iustitiæ esset obstrictus, nā fides est pars quædam iustitiæ, vt supra cap. 18. dubit. 8. ostensum est. Hoc enim habet omnis iniuria, vt non possimus de ea pœnitere sicut oportet ad salutem, nisi parati simus illam reparare vel tollere, si alter velit. Idem dico de iniuria facta Deo cogendo Prælatum condonare quod ipsi promiserat: sed iniuria ista non potest sarciri nisi dolendo ex animo de eo quod factum est, & paratum se exhibendo ad omnia in integrum reuocanda quantum fieri potest.

Denique omnis promissio facta alicui sub conditione posita in arbitrio tertij, ita interpretanda est, vt illi tertio debeat relinqui libertas vt conditionem ponat, vel tollat; & si promissor cogat ad tollendam cōditionē, non censetur idcirco liber. v. g. promisisti puellæ nuptias, si parens eius consenserit; deinde cogis parentem vt non consentiat; non ideò censendus es liber: quia nō sic ab initio conditionem intellexisti. Item omnis conditio ita interpretanda est vt non det occasionem violandi voti vel contractus: atqui daretur maxima occasio violandi, si ita intelligeretur vt posset huiusmodi malis artibus euitari: ergo, &c.

151 *Ad argumenta.* Ad Primum, Prælatus eo casu dimittit quidem absolutè, sed coactè, non liberè; at quæ vi vel metu facta sunt, in integrum reuocanda sunt, cap. 2. de his quæ vi.

Ad secundum; ideo illa dimissio est valida quia fuerat facta: tollitur enim illa conditio, quæ tacitè inerat, omnino liberè: hic autem extorta est per iniuriam. Ad probat. conseq. Maximi refert à qua causa proueniat contractus in omni contractu: si enim extorqueatur per iniuriam, contractus est irritus, vel in irritum reuocabilis; & qui extorsit, tenetur reducere omnia ad priorem statum, si alter velit. Neque verū est hunc liberè dimitti ea libertate, quæ sufficiat vt actus sit omnino validus, reddatque alterum securum, vt patet in condonationibus simili modo extortis.

152 Petes, Quid si talis non solum vouit obsequium & famulatum, sed etiam continentiam perpetuam sub eadem tacita, vel expressa conditione, vtrùm dimissione extorta teneatur adhuc voto castitatis.

Quid si vouit etiam continentiā. Respondeo, Probabile est non teneri immediatè hoc voto; quia mens ipsius non videtur fuisse ad hanc se obstringere, nisi maneret in monasterij obsequio; non autem si contingeret illum dimitti. Tenetur tamen mediatè, quatenus obligatur se rursus exhibere, vt recipiatur ad præstandum seruò & bona fide famulatum, & quem promisit.

sit. vbi enim receptus fuerit, rursus tenebitur vi prioris voti.

Contrarium tamen videri possit probabilius: quia conditio sub qua promisit non fuit sublata eo modo, quo debuit vt votum cessaret: mens enim vouentis erat se obligare, nisi sponte ipsum Superior dimittet, seu quamdiu illũ sponte retinere vellet: atqui nunc illũ non dimisit sponte, sed coactus ab ipso per iniuriã; & adhuc cupit illũ retinere quantũ est ex parte sua: ergo conditio non est sublata eo modo, quo debeat tolli; ac proinde manet obligatio.

CAPVT XLI.

De statu Religioso.

Constat Dubitationibus 15.

EXPLICATO voto, sequitur vt dicamus de statu religioso, de quo D. Thomas quæst. 186. & tribus sequentibus. Tamen quia hic status totus constat voto, commodissimè hoc loco tractabitur.

Status Episcoporum in tractatu de sacramento Ordinis explicandus.

DVBITATIO I.

Quænam requirantur ad statum religiosum.

1 *Quid status, & quotuplex.* NOTANDVM Primò, Nomen *status* in proposito dupliciter accipi. Primò, Generatim: sic quæuis vitæ conditio, in qua homo ad tempus vel perpetuò persistat & permanet, *status* dicitur, vt status innocentiæ; status legis naturæ, status legis Mosaicæ & Euangelicæ; status huius vitæ, & vitæ futuræ; status beatorum, & status damnatorum; status incipientium, proficientium, perfectorum: status ecclesiasticus, & status sæcularis; status seruorum & liberorum, viduarum, & virginum, &c. Vide Caiet. q. 183. ar. 1. Secundò, Strictè, pro conditione vitæ immobili, per quam alteri obstricti sumus: hoc enim nomen quandam firmitatem denotat, vt docet D. Thomas q. 183. art. 1. & passim alij Doctores. *Tres status.* Hoc modo D. Thomas constituit tantùm tres status in Ecclesia, Episcoporum, Religiosorum, & coniugatorum; Episcopi enim perpetuo vinculo obstricti sunt obsequio suæ Ecclesiæ; Religiosi obsequio diuino; coniuges obsequio mutuo. ex his duo sunt spiritales, & vocantur status perfectionis: tertius est sæcularis.

2 *Religionis nomen tripliciter accipitur.* Notandum Secundò, Nomen *religionis* tripliciter accipi. Primò, Pro virtute, qua Deus colitur. de qua suprà cap. 36. Secundò, Pro formula cultus diuini omnibus communi, vel pro talis formulæ professione, per quam homo mãcipatur obsequio diuino quantum præcise necessariũ est ad salutem: qualis est modo religio Christiana, & olim religio Iudaica. Tertio pro peculiari quadam formula & professione, per quam homo ex libera sua electione penitus obsequio diuino mancipatur. hæc supponit omnia ad quæ obligat communis religio Christiana, & propriè includit aliqua alia, quæ maxime ad perfectionẽ conducũt. vnde peculiari ratione vindicat sibi nomẽ Religionis. huius professores proprie dicuntur *Religiosi*, quasi toti diuino cultui addicti. *Religiosi.* Dionysius de ecclesiastica hierarch. c. 6. dicit *eos à suis ducibus*, id est, ab Apostolis *appellatos θεραπευτάς, à puro Dei obsequio & cultu.* *Cur dicti θεραπευταί.* eodem nomine vocat illos Philo. in lib. de contemplatione, idque ob duas causas, vt ibi insinuat: tum quia cultui & obsequio numinis penitus dediti; tum quia non sont in animo suo curando & virtutibus excolendo. θεραπεύειν enim duo significat, *colere & curare*, seu mederi, eodemque modo vsurpatur apud Græcos, quo hæc apud Latinos. Vocati sunt etiã ab Apostolis *Monachi*, teste Dion. supra, *à vita indiuisibili & singulari, qua in Deiformem monadem colliguntur & perficiuntur.* *Monachi.* Dicuntur etiam *ἀσκηταί* a D. Basilio & alijs, id est, *exercitores*, quia eorum munus est, se in virtutis palæstra exercere. *ἀσκηταί.* Hinc *ἀσκητικὰ* eiusdem Basilij, quæ ad instructionem Monachorum pertinet. Nomen tamen *Monachi* proprie non conuenit omnibus Religiosis, sed solis vitæ contemplatiuæ deditis, non enim Mendicantes propriè sunt Monachi, cùm assidue inter homines versentur, & multò minus qui ex instituto sunt Clerici seu sacerdotes, vt sunt Cannonici regulares, & Religiosi Societati IESV. alia n. est Religio Clericorum, alia Monachorum, vt cõstat ex c. Licet. 18. de Regularibus, c. Nullus. 1. & c. 2. Madanius. 19. q. 3. & alijs multis Iuribus. In fauoribus tamẽ nomine Monachorum veniunt omnes Religiosi, vt docet Panormitanus in cap. Ex parte. 2. de postulat. Prælat. & alij Doctores.

Vulgo in Italia, Hispania, & Gallia vocantur Patres; quod nomẽ potiùs est beneuolentiæ & charitatis, quã honoris. *Patres.* vnde etiamsi sæcularibus sacerdotibus, & in primis Parochis tribui possit, tamen honoris causã hi potiùs vocantur domini quã Patres, sicut & Magnatũ filij, patres suos dominos vocat. Itaq; Religiosis, qui in plebe & pauperes quolibet parẽtũ affectũ & officia prẽstãt, & magis amoris, quo ad beneuolentiam excitentur, quàm honoris, quo intumescãt, titulis delectari debẽt, hoc nomen proprie tribuitur.

Notandum Tertiò, Religionem, seu *statum religiosum*, sicut & quoduis officium dupliciter posse spectari. Primò In actu primo, seu in habitu, & sic nihil est aliud quàm debitum religiosè viuendi. Secundò, In actu secundo, & sic est ipsa religiosa vita voto firmata.

His positis, difficultas est de tribus votis, de solemnitate uotorum, de regula, & de Pontificis approbatione.

Quod ad primũ attinet, certũ est ad statum Religionis essentialiter requiri tria uota, eaque perpetua paupertatis, castitatis, & obedientiæ. *Ad essentiã Religionis requisita tria vota.* Est cõis sententia Theologorum & Canonistarum. Nec sufficit seruari hæc tria sine uoto, quia sic non constituunt statum, cùm non habeant firmitatem: nec homo perfectè dedicatur Deo nuda illa obseruatione absq; uoto; quia libertatẽ resiliendi sibi retinet, quæ per uotũ abdicatur. 4 *Nazarẹi.* Hinc Nazarẹi, qui erant typus nostrorũ Religiosorũ, voto consecrabantur Domino, ut constat ex c. 6. Numer. Deinde ad perfectionem Religionis requiritur ut homo totã vitam suam Deo cõsecret. na ut Greg. hom. 20. in Ezech. ait; *Cùm quis omne quod habet, omne quod viuit, omne quod sapit, omnipotenti Deo vouerit, holocaustum est*, addẽs illud offerri ab his, qui seculũ deserunt, & relicta Aegypto sacrificiũ offerũt Domino in eremo, id est, in statu Religionis: atqui nõ põt quis uitã suã totam simul Deo cõsecrare ipso actu, quia nõ tota simul agitur, ut inquit D. Tho. q. 186. ar. 6. ad secũdum: ergo id voto fieri debẽt. Nec sufficit uotũ, nisi sit perpetuũ; quia alioquin est imperfecta sui mãcipatio retrò respiciẽs, & ius retrocedẽdi retinens.

Quòd hæc tria requirãtur, Probatur Primò, Quia Religio est forma quædã vitæ, uel obligatio ad formã uitæ ducẽtem ad imitationẽ Christi, & ad perfectionẽ charitatis: sed hæc tria maxime sunt cõuenientia ad imitationẽ Christi & perfectionẽ charitatis consequendã: ergo &c. Maior per se patet. Minor patet. Ac primũ quòd *paupertas* ad hoc sit maxime cõueniens, cõstat ex illo Matth. 19. *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurũ in cælo.* *Paupertatẽ requiri.* & infrà. *Amen dico vobis, quòd vos qui reliquistis omnia, & secuti estis me, centuplũ accipietis, et vitam æternam possidebitis.* Hinc Dominus Matth. 5. *pauperes spiritu* (id est, affectu & libera electione, non misera & ingrata necessitate) *beatos* uocat, quia ipsis regnum cælorũ rependitur. hinc in primitiua Ecclesia omnia erant cõia, nec quisquã aliqd suũ esse dicebat, maximè apud Iudẹos conuersos: idque voto uidentur promisisse: alioquin Ananias & Saphira non adeò grauiter puniti fuissent, quòd aliquid de pretio sibi retinuissent; *Anania & Saphira votum.* nec Petrus diceret illos *mentitos Deo, non hominibus. Mentiri* enim Deo est non seruare quod ei promiseris. Ita expressè docent Patres, Hier. epist. ad Demetriadem, Augustinus sermo. 12. de diuersis, Chrysost. hom. 12. in Acta, & alij. Denique Apostoli paupertatem seruarunt, Matth. 19. *Ecce nos reliquimus omnia:* & Christus ipse pauperrimus fuit, Matth. 8. & Lucæ 9. *Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos, Filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet.* 5

De *castitate* Matth. 19. *Sũt eunuchi, qui seipsos castrauerũt* *Castitatem requiri.*

propter Dei, qui potest capere capiat, quasi dicat, res ista est valde eximia, hortor vt quisque pro suo captu ad eam aspiret, & qui difficultatem paratus est vincere; amplectatur. dicimur enim *posse*, quando audemus & non sinimus nos difficultate rei superari; *non posse* quando cedimus difficultati, quàuis eam possemus absolute vincere. sic vulgò dicitur, non possum hanc iniuriam diutiùs ferre, non possum cōdonare, nō possum tam tenuiter viuere, &c. 1. Corin. 7. *De virginibus praeceptum Domini non habeo: consilium autem do tamquam misericordiam consecutus à Domino, vt sim fidelis. Beatior erit, si sic permanserit secundùm meum consilium.* Denique toto illo capite hortatur ad continentiam; quia hæc præbet facultatem Domino melius seruiendi. Vnde Dominus, Apostoli, & clarissimi Sanctorum, continētiam coluerunt. Quòd autem voto firmari soleat, patet ex Apost. 1. ad Tim. 5. *Adolescentiores viduas deuita*, (Græce παραιτοῦ, recusa, non admitte) *cùm enim luxuriatæ fuerint in Christo*, (id est, in iniuriam Christi sponsi sui fornicatæ) *nubere volunt; habentes damnationem, quia primam fidem* (quam Christo dederant vouendo continentiam) *irritam fecerunt*. Ita exponit hunc locum Concilium Carthaginense 4. cap. 104. & omnes Patres.

Obedientia requiri.

De obedientia, ad Philippen. 2. *Christus obediens fuit vsque ad mortem:* & qui Dominum vult sequi, debet *abnegare seipsum*, Matth. 16. quæ abnegatio maxime fit per obedientiam, dum iudicium & voluntatem nostram in omnibus Superiori subijcimus.

6 *Probatur ratione.*

Secundò Probatur: Status religiosus potest considerari vel vt est quoddam *holocaustum*, quo homo omnia sua cōsecrat Deo, vel vt est *exercitium* tendens ad perfectionem, vel vt est *remotio impedimentorum* salutis. Si primo modo

Vt holocaustum.

consideretur requiruntur illa tria: nam per votum obedientiæ offert Deo animam, subijciens iudicium & uoluntatē in rebus agendis Superiori propter Deum. Per votum castitatis offert corpus, abstinens se causa Dei à voluptatibus carnis. Per votum paupertatis offert res exteriores, se illis propter Deum priuans. Si secundo modo, eadem requiruntur.

Vt exercitium perfectionis.

vt enim homo exerceat se ad perfectionem, debet exuere affectum & solicitudinem rerum terrenarum (vt multis docet Dominus, Matth. 6.) quod fit paupertate voluntaria. Debet abstinere à uoluptatibus carnis, quæ mentem ad spiritualia reddunt maximè ineptam, (vt patet 1. ad Corinth. 7.) quod fit cultu castitatis. Denique debet dirigi tamquam discipulus, ne proprio iudicio & affectu fallatur, vt sæpe Scriptura monet, Prouerb. 19. 25. Eccles. 6. & alibi. hoc autem fit obedientia.

Vt remotio impedimentorum.

Si tertio modo, eadem requiruntur. nam tria sunt quæ maximè salutem hominis impediunt, cupiditas rerum terrenarum, oblectationes carnis, & amor proprij iudicij & voluntatis; quæ tria insinuantur 1. Ioannis 2. *Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, &c. concupiscentia oculorum & superbia vitæ.* Itaque cùm hæc tria tollantur votis Religionis, per Religionem exuitur mundus.

Vt remotio solicitudinum.

Denique eadem requiruntur vt mens hominis à solicitudine sæculi liberetur, & tranquillitatem assequatur. tota enim sæculi sollicitudo versatur in rebus temporalibus in vxore, & liberis, & in gubernatione vitæ propriæ. vide D. Thomam quæst. 180. art. 7.

7 *Imperfecta Religio.*

Ex his patet, illa Instituta, in quibus non faciunt uotum castitatis absolutæ, sed solùm castitatis coniugalis, vt fit in quibusdam Ordinibus militaribus, nō esse proprie & perfectè Religiones, sed solū imperfectè, & secundùm quid: quia nō continent primaria consilia Christi: castitas enim coniugalis non est consilij, sed præcepti: Vnde in tali Instituto non fit holocaustum perfectum; quia corpus Deo nō offertur. Deinde mens hominis non abducitur a delectationibus carnis, quæ maximè illam ad spiritualia reddunt ineptam: nec à studio placendi vxori, quod hominem diuidit, teste Apost. 1. ad Corin. 7. nec ab alijs sollicitudinibus innumeris, quas status matrimonij ingerit, quæ hominem à rebus diuinis maximè auocant. Denique quicumque iam inde a temporibus Apostolorum se Deo dedicare voluerunt, ante omnia castitatem ei vouerunt, tamquam hac vna re potissimùm reddamur diuino obsequio idonei. Idem docet Diuus Thomas q. 186. ar. 4. ad 3. *Illi, inquit, modo viuendi, secundùm quos homines matrimonio vtuntur, non sunt simpliciter, & absolutè loquendo Religiosi, sed secundùm quid, in quantum scilicet in aliquo participant quadam, quæ ad statum Religionis.* Ex Sotus lib. 7. de Iustitia q. 5. art. 3. In eadem est Glossa in Clement. Ex eo, de sentent. excomm. & alij. Quæ verò Nauarrus de redditibus quæst. 1. monito 55. adducit, solùm probant tales posse dici *personas Ecclesiasticas & Religiosos imperfecto modo*.

Obiectio.

Dices cum Nauarro, Qui vere est Religiosus, non desinit esse talis ex eo quòd Papa cum illo super aliqua parte voti dispenset: sed Papa dispensauit cum illis vt possint ducere vxores: ergo, &c.

Respon.

Resp. Maior vera est, si illa pars voti talis sit vt sine ea possit essentia Religionis consistere: at obligatio castitatis non est talis, vt aperte colligitur ex cap. Cùm ad Monasterium, de statu Monachorum vbi dicitur, *Abdicatio proprietatis, sicut & custodia castitatis, adeò est annexa regulæ monachali, vt contra eam nec Summus Pontifex possit licentiam indulgere:* quod Doctores passim intelligunt remanente statu Monachi, seu religioso.

Vnde vlteriùs sequitur, si eorum professio ab initio fiat cum illa moderatione ad castitatem coniugalem, eos, non fore proprie Religiosos. Cetera, quæ Nauar. adfert, omitto, quia parùm vrgent.

8 *Solemnitas an sit necessaria.*

Quod attinet ad secundum, non est necessarium ad essentiam status religiosi, vt vota ista sint solemnia: sufficit vt ab Ecclesia in eum finem acceptentur. Probatur Primò, Quia solemnitas votorum est ex institutione Ecclesiæ, ut supra cap. 40. dubit. penult. ostensum est: quæ sicut in vna Religione potest aliquā solemnitatem vel conditionē requirere ut acceptet illa pro Religione, ita & in alia potest non requirere. Ea autem, quæ ipsi Religioni secundùm se essentialia sunt, iure diuino sunt constituta. Secundo, Quia illa solemnitas solùm inducit quamdam inhabilitatē ad proprietatē bonorū, & ad matrimonium: quæ inhabilitas non est necessaria ad statum perfectionis: nā potest quis esse verus Religiosus manente uinculo matrimonij, si præscindatur facultas eo utendi, vt patet quando coniux ex consensu alterius profitetur. Simili modo dominiū non magis repugnat statui Religionis quam vsus, si omni momento dependeat à nutu Superioris, ita vt ad omne nutū illius sis paratus resignare. Tertio, Quia per vota simplicia in Societate IESV post probationem emissa, efficiuntur veri Religiosi, vt motu proprio & ex certa sciētia declarauit & definiuit Gregorius XIII. in sua constitutione, quæ incipit, Ascendente Domino, anno 1584. edita, vbi etiam excommunicat, & inhabiles ad omnia beneficia & officia sæcularia ac regularia reddit eos, qui contrariū ausi fuerint affirmare. Idem colligitur ex Concil. Tridentino sess. 25. c. 16. de Regularibus, vbi agēs de professione Nouitiorum, quō in alijs Religionibus fieri debeat, approbat peculiarem modum Societatis, (quam & Religionē Clericorum vocat) quo peracto biennio probationis, emittūt uota simplicia, & desinunt esse Nouitij, habenturq; Religiosi: Ergò tacite insinuat illos fieri vere Religiosos.

Constitutio Greg. 13.

Probatur ex literis aliorum Pontif.

Idem aperte colligitur ex aliorum Pōtificum, Pauli III. Iulij III. Pij IV. & Pij V. diplomatibus; quibus Primò totum Societatis institutum & modus procedendi approbatur & confirmatur.

Deinde declarātur apostatæ & excommunicati omnes eius desertores; q̄ declaratio falsa esset, nisi ipsi essent veri Religiosi. nemo .n. in Iure uocatur apostata nisi qui religionē Christianā, vel Institutū religiosum ab Ecclesia approbatū, cui insitus erat, deserit. neque sententia excōicationis in iure causa desertionis vnquam nisi talibus infligitur.

Tertiò, Istis desertoribus aditus ad alios Ordines etiam mendicantiū intercluditur, & professio in eis facta seu attentata decernitur irrita, præterquam in Religione Carthusianorum: atqui nemini, qui non sit in statu perfectionis aditus ad statum perfectionis est intercipiendus. ergo supponebant isti Pontifices illos iam esse in statu perfectionis. Ex quibus est perspicuum illos sensisse per ista vota simplicia fieri uere & proprie Religiosum. & sane nisi ita esset, grauiter illi errassent, habendo apostatarum loco eos, qui egrediuntur, & excommunicationis, etiamsi aliū Ordinem ingrediantur, eos proferendo, & professionem irritam reddendo. quid enim hoc aliud esset quam impedire statum perfectionis, & sequelam consiliorum Christi, & pro ea hominem eijcere Extra Ecclesiam? Itaque de hac re non potest esse ulla dubitatio.

Quartò, Si p uota simplicia nō posset quis fieri Religio-

ius

sus, id esset vel quia per illa non fit traditio sui, sed solùm promissio: vel quia per illa non sortitur statum immobilem: vel quia non obligamur ad illas functiones perfectionis, ad quas obligamur per solemnia. Non primum, Quia per illa fit vera traditio, vt supra ostensum est, & Ecclesia acceptat illa, mediante Prælato, cui hanc auctoritatem dedit. Non secundum, Quia qui sic se astrinxit, non potest se vllo modo illa obligatione eximere: vnde ex se est perpetua & immutabilis.

Nec obstat quòd possit dimitti, & votis liberari; quia etiam professi auctoritate Pontificia votis solemnibus eximi possunt, vt cap. 40. dubit. vlt. ostensum est. Ad statum sufficit, vt te ipse non possis ab ea vitæ conditione eripere; quamuis Superioris potestate, præsertim suprema, eximi possis. Constat exemplo serui, qui propriè est in statu seruitutis, quia seipsum ab eo eximere non potest, quamuis dominus possit illum manumittere: & coniugum, qui mutuo consensu possunt ad Religionem transire, & solui obligatione mutui obsequij: sic etiam Episcopus potest auctoritate Pontificis Ecclesiam suam deserere, & sibi soli viuere. Non tertium, Quia vota simplicia possunt obligare ad omnia exercitia perfectionis, sicut solemnia.

Nec obstat quòd DD. passim requirant votum solẽne; quia loquuntur de Religione secundũ ius antiquum, quo iure non acceptatur votum simplex ad statum: non tamen negant quin auctoritate Ecclesiæ acceptari possit.

9 *An regula requiratur.* De tertio, Ad essentiam status religiosi absolutè non requiritur alia regula, præter eam, quæ diuinis mandatis & ipsis votis cõtinetur. Ratio est, quia hæc absolutè sufficiũt vt ducant hominem ad perfectionem. Confirmatur, quia ad reliqua nõ est obligatio in singulis, præsertim essentialis: potest. n. quis eximi a choro, ab vsu piscium, ab vsu laneorum, & similibus, manente essentia Religionis. Quia tamẽ ob multas causas Ecclesia non consueuit huiusmodi statum approbare pro Religione, absque aliqua particulari regula, ea est necessaria, non per se, sed per accidens.

10 *An Ecclesiæ approbatio.* Quod ad quartum attinet; ad statum Religionis saltem perfectum necessaria est Ecclesiæ approbatio, & votorum admissio. Vnde etiam initio Ecclesiæ, Monachi per Episcopos initiabantur, vt patet ex Dionysio cap. 6. Ecclesiasticæ hierarchiæ. vbi formulam huius initiationis describit: & virgines ab Episcopis velabantur, teste Tertulliano, Cypriano, Ambrosio, & alijs. De quo ritu exstat decretum Pij I. qui vndecimus Papa fuit, c. 15. Virgines. 20. q. 1. nec vnquam fuit perfecta Religio, nisi quæ a Prælatis Ecclesiæ approbata fuit. Ratio est Primo, Quia sine hac appro- *Cur approbatio necessaria.* batione nõ potest esse status spiritalis supra cõem statum Christianorum, sed omnes mere sunt laici subiecti potestati sæculari; nisi fortè aliqui ex illis sint Clerici vel sacerdotes; quod non competit illis per istam vitæ conditionem, sed aliunde. Religio autem perfecta est status spiritualis & supernaturalis, distinctus a communi statu Christianorum & proinde à Christo peculiari modo descendere debet, idque mediante ipsius Vicario: sicut omnes gradus ecclesiastici, & omnis iurisdictio spiritalis; iuxta illud Apostoli ad Ephes. 4. *Ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturam subministrationis,* &c. Secundò, Quia votum paupertatis & obedientiæ religiosæ respiciũt auctoritatem Prælati habentis iurisdictionem spiritalem: paupertas enim religiosa non potest vlla re vti, nisi dependenter a voluntate Prælati; obedientia verò præceptum Prælati intuetur. Itaque requirunt in Superiore spiritalem potestatem à Christo descendentem. Confirmatur, quia Religiosus obedit Prælato tamquam Christo, in eoque Christum intuetur; nimirum quia a Christo potestatem accepit, & Christi vices gerit.

11 *Obiectio.* Dices, Possum me alteri subijcere, eligendo illum in Superiorem, eique vouendo castitatem, obedientiam, & paupertatem, &c.

Respon. Respondeo, Eo casu non habebit ille potestatem spiritalem, sed solum naturalem quam tu illi dedisti. sed hæc potestas non erit iurisdictionis nec poterit imponere necessitatem parendi. Sicut enim nemo habet in se ipsum iurisdictionem, qua se cogere, sibique obligationem præcepti imponere queat, ita nec eam potest alteri dare. Vnde solùm teneberis illi præcipienti obedire ratione voti; sicut si vouisses parere eius consilijs.

Nec refert etiam si te illi subieceris, & promiseris illi te eius mandatis pariturum; quia hoc totum non dat illi iurisdictionem: neque promissio illa, cum tota sit in tuum fauorem, strictè obligat: quamuis ratione promissionis Deo factæ obligari possis. Denique huiusmodi priuata obedientia, ob multa incommoda & pericula plerumque improbatur à sapientibus. Vnde etiam in nostra Religione confessarijs vetitum est ne eam admittant.

Quòd si plures in vnum corpus & communitatem coirent, possent vni potestatem ad illam regendam etiam in spiritalibus conferre; & tunc tota illa communitas, & singuli quamdiu essent pars illius communitatis, ei tenerentur obedire. Sed hæc potestas non esset spiritalis, sed politica, qualis est potestas Principum sæcularium, qui non habent aliam iurisdictionem, quàm quæ illis data est a Repub. Omnis enim Resp. & omnis communitas libera, iure naturæ habet potestatem in singula membra, sicut totum in singulas partes; & hãc potest conferre in vnũ vel duos, qui ipsam gubernent. itaque hæc potestas est omnino naturalis; atqui talis est omnis potestas, quam Superiores accipiunt ab inferioribus; etiamsi ad aliquos spiritales actus imperandos se extendat. Hinc fit vt talis Superior non possit infligere pœnam spiritalem excommunicationis vel alterius censuræ, & vt possit ab inferioribus ea potestate priuari. quare non potest per hanc propriè Christum repræsentare, nec vices Christi gerere; cum ab ipso potestatẽ illam non acceperit. vnde talis conditio vitæ non habebit eam connexionem aut dependentiam a Christo Domino, quam habet Religio approbata; nec ita ab ipso protegetur & gubernabitur. Tertiò, Quia sine hac approbatione non habet tantam immobilitatẽ: facile enim talis congregatio potest dissolui: vt si nolint eligere superiorem, &c. acceptatio quoque voti non est omnino firma: quia hoc ipso, quo ille renuntiabit suo iuri, vel eo spoliabitur, subditus desinet obligari. Quartò, Quia sine hac non habet securitatẽ; quia facile potest continere errores; vt patet in Instituto Vvaldensium, qui initio formam quamdam religiosæ vitæ meditabantur, quam cùm Summus Pontifex ob varios errores, qui in illa continebantur, approbare nollet, se ab Ecclesia, multis hæresibus excogitatis, segregarunt. de quo vide D. Anton. p. 4. tit. 11. cap. 7. §. 2.

Ex quibus patet, absque hac approbatione magnum deesse Religioni ornamentum, & quamdam perfectionem non parui momenti.

Petes, Vtrùm pertineat ad Religionis essentiam. *An approbatio sit de essentia.*

Respondeo, Si nomine *Religionis* intelligamus statum & formam vouendi secundum primaria Christi consilia, omnino stabilem habentem perfectionem supradictam, quomodo passim accipitur in iure; sic approbatio Ecclesiæ potest dici pertinere ad essentiã Religionis: quia sine hac non habet tantam stabilitatem, nec potestatem spiritalem; neque eximit hominem iurisdictioni sæculari: quòd maximè verum est post constitutionem Concil. Lateran. qua inuentio nouarum Religionum prohibetur.

Nec obstat, quòd communiter dicatur Religio consistere solùm in tribus votis substantialibus; quia hoc intelligẽdum est de ijs quæ requiruntur ex parte vouentis, seu Religiosi: neque negatur quin necessaria sit auctoritas in eo, in cuius manibus vota illa fiunt, & eorum acceptatio, sed excluduntur aliæ obligationes Religiosi, v. g. ad cantum, ad carnium abstinentiam: essentia enim Religionis ex parte Religiosi nihil requiri, nisi obligationem trium votorũ. Absolutè tamen aliquid amplius requiritur, nimirum ex parte eius, in cuius manibus hæc vota fiunt, qui nomine Ecclesiæ debet ea acceptare: alioquin non inducunt obligationem satis firmam. nec efficiunt statum spiritalem, & exemptum à iurisdictione Laicorum.

Aduerte tamen non esse per se necessarium vt hæc approbatio fiat immediate à Summo Pontifice: Religiones enim SS. Antonij, Basilij, Augustini, Benedicti, non videntur initiò fuisse sic approbatæ, sed ab Episcopis, quibus tũc suberant, ipso vsu admissæ sunt, non repugnante Pontifice: deinde sensim à Concilijs & Summo Pontifice laudatæ & confirmatæ, Ante admissionem Prælatorũ non erant perfectæ Religiones, sed inchoatæ dumtaxat, & veluti macæ. 12 *A quo hæc approbatio fieri debeat.*

Postea tamen Pontifices totam hanc caussam sibi reseruarunt; idque ob iustissimas rationes. *Põtifex sibi reseruat approbationẽ.*

Primò, Vt compescerent quorumdam hominum indiscretum ardorem, qui nouis Religionibus seu formulis vi-

uendis excogitandis erant intenti, quæ res magnam cõfusionem, & alia incommoda in Ecclesiã potuisse inuehere.

Secundò, Ne irriperet aliqua Religio errores continẽs, aut aliter noxia Ecclesiæ vel saluti animarum: qualis erat Religio Vvaldensium.

Tertiò, Quia maiores Ecclesiæ causæ Sedi Apostolicæ reseruantur, c. Maiores. 3. de Baptismo & eius effectu: approbatio autem Religionum, sicut & canonizatio Sanctorũ ad maiores Ecclesiæ causas pertinet. vnde in Concilio Lateran. sub Innoc. III. c. vlt. Ne nimia, de religiosis domibus, sic dicitur, *Firmiter prohibemus, ne quis de cætero nouam Religionem inueniat:* intellige mandando eam executioni absque Pontificis approbatione; paulò post multæ sunt inuentæ, & approbante Pontifice seruatæ, vt patet c. Religionum, in Sexto. Idem constitutum in Concilio Lugdunensi, sub Gregorio X. vt habetur d. cap. Religionum. *Religionum* (inquit Concilium) *diuersitatem nimiam ne confusionem induceret, generale Concilium consulta prohibitione vetauit.* & infrà. *Repetita constitutione districtius inhibentes, ne quis de cætero nouum Ordinem, aut Religionem adinueniat, vel habitum nouæ Religionis assumat.*

14 *An professio ibi sit inualida.*

Ex quibus sequi videtur, professionem in tali Religione fore inualidam; nec obligatum iri profitentem voto paupertatis, & obedientiæ. Ratio est, quia Ecclesia prohibet illam formula viuendi & profitendi, nec tribuit potestatẽ acceptandi. hoc ipso enim, quo prohibet nouarũ Religionũ inuentionem, & susceptionem habitus in ijsdem, prohibet etiã vsum illarum; & consequenter qui eam amplexi sunt, possunt illam deserere. imò videntur teneri, quamuis per bonã fidẽ possint excusari. Si possunt illam deserere, non tenentur voto paupertatis, ac obedientiæ; quia illud ad illam vitæ formulam restrinxerunt, non intendentes se obligare ad paupertatem vel obedientiam, nisi in illo Ordine, & iuxta Superiorum illius Ordinis directionem.

De castitate forte est alia ratio, quia huius executio non depẽdet à Superiorum potestate & directione. Verius tamen puto esse eamdem rationem; quia cùm Ecclesia absolute prohibeat talem Religionem, cur professionem in ea factam acceptet quoad castitatem? Accedit, quòd ille non intendat vouere castitatem, nisi in Religione, vt sic vouẽdo fiat Religiosus: & si rogaretur, diceret non aliam esse suam mentem. quare cùm non sit Religio, sitque ipse in eo deceptus, non videtur teneri.

Habet vim votorũ simplicium ex consuetudine.

Aduerte tamen, cùm aliquæ ex nouis illis Religionibus in Ecclesia longissimo tempore sint permissæ, & ipso vsu quodãmodo cõfirmatæ, non vt Religiones, sed vt pia Instituta; videri professionem earum, ratione tacitæ approbationis, habere vim votorum simplicium: ac proinde subditos non posse redire ad sæculũ sine dispensatione Episcopi, qui eos ex causa à voto paupertatis, obedientiæ, ac stabilitatis loci absoluere poterit; non tamen à voto castitatis, vt ex dictis c. 40. nu. 105. & 106. constat.

15 *Quæ ad essentiã Religionis pertineant.*

Ex his patet, ad essentiam Religionis perfectæ seu completæ, per se nihil necessariò requiri præter tria vota supradicta, & Ecclesiæ approbationẽ seu acceptationẽ. Nec obstat quòd obseruatio votorũ aliquando dicatur pertinere ad essentiã Religionis: id. n. intelligendum est vel quia essentia Religionis ad eam obligat; debitum enim & obligatio seruandi vota est Religioni essentiale; vel quia pertinet ad essentiam Religionis consideratæ in actu secũdo.

DVBITATIO II.

Vnde proueniat Ordinum religiosorum diuersitas, & quis sit inter eos perfectior.

D. THOM. q. 188. art. 1, *& seqq.*

16 RESPONDEO, & dico Primò, Diuersitas Ordinũ religiosorum non prouenit ex aliquo, quod Religioni est essentiale, vt sunt tria vota essentialia, & approbatio Ecclesiæ, hæc enim omnibus sunt communia. Itaque si essentialia spectentur, omnes sunt eiusdem speciei: consistit enim omnium essentia in obligatione trium votorum ab Ecclesia acceptatorum.

17 Dico Secundò, Hæc diuersitas Ordinum prouenit ex duobus. Primò, ex particulari fine seu functione, ad quem quisq; Ordo speciatim est institutus. ita D. Thomas suprà art. 1. Quidam. n. sunt instituti, vt præter obseruantiam votorum essentialium, potissimum se exerceant in operibus vitæ contemplatiuæ. Tales fere sunt quos antiquiores Patres instituerant, Antonius, Pachomius, Basilius, Benedictus, Bruno, Ordo Cisterciensium, & Cluniacensium. Horum cultores propriè vocantur Monachi, quia vacant solitudini, & τῷ μοναδι, id est, vnitati, quæ Deus est, sunt intenti. Ad hos referendi Canonici regulares, quorum præcipua functio est horas canonicas in choro piè decantare. Alij instituti sunt ad opera vitæ actiuæ corporalia, vt ad redimendos captiuos, ad suscipiendos peregrinos, ad seruiendum infirmis, ad defendendam Ecclesiam contra hostes fidei. hæc enim omnia sunt opera charitatis, quibus tenditur ad perfectionem: vnde ad ea peculiari studio obeunda potest aliquis Ordo Religionis institui. Vide D. Thomam q. 189. Alij partim ad contemplationem, partim ad opera vitæ actiuæ, sed spiritualia, quæ contemplationẽ supponunt; vt sunt Ordines mendicantium, & Societas nostra, quæ etiam inter mendicantes auctoritate & iudicio Sedis Apostolicæ censenda est.

Diuersitas Ordinu Regul. ex duobus.

1. Ex fine Cõtemplatiui, Ordines.

Actiui.

Mixti.

18 *2. Ex medijs.*

Secũdò, ex particularib. medijs & ritibus, quibus vtũtur vel ad vota sua meliùs seruada, vel ad functionẽ propriam meliùs obeundam. Sic inter Ordines ad cõtẽplationẽ institutos, videmus magnã varietatem in habitu, victu, ieiunijs, alijsque pijs exercitijs. Similiter inter Ordines mendicantium. Hinc fit vt diuersæ sint regulæ & constitutiones Religionũ, quibus hęc omnia in particulari præscribuntur. Et quamuis non numerentur à DD. nisi quatuor regulæ approbatæ, sub quibus oẽs Ordines religiosi militant, (præter Carthusianos, qui habent sua statuta, & Societatem IESV, quæ suas constitutiones) videlicet Basilij, Augustini, Benedicti, & Francisci: tamen singuli suę regulæ proprias cõstitutiones adiunxerunt, quibus inter se discrepant, etiã eamdem regulã sequantur. sub regula. n. D. Basilij viuunt penè omnes Græci Monachi: sub regula B. Augustini oẽs Canonici regulares, Dominicani, Augustiniani, Seruitę Hieronymiani, Hospitalarij, Cruciferi, & aliqui alij: sub regula S. Benedicti, Monachi nigri, Cluniacenses, Cistercienses, Camaldulenses, Cęlestini, & alij. Hi tamen oẽs proprijs constitutionibus regulæ superadditis, & habitu multũ differunt. Vide Syluestrum, Religio 1. q. 7.

Regula approbata.

19 *Varietas Ordinum Religiosorum est Ecclesiæ ornamentum.*

Hæc autem varietas Ecclesię est ornamento. sicut enim Respub. politicę est ornamento habere omnia genera opificiorum, quæ iuuent & oblectent vitam istam temporalẽ; ita Ecclesia; quæ est diuina quædam Respublica, exornata varietate officiorum & exercitiorũ spiritualiũ ad excolendam animam & vitam spiritalem inuentorum. Deinde est etiam summè vtilis; sic enim quamplurimis patet aditus ad statum perfectionis: nam qui non est idoneus ad hoc genus exercitij, v.g. ad contemplationem, est idoneus ad aliud, scilicet ad actionem, & contra, &c.

20 *Quæ Religio sit perfectior.*

Ex dictis facilè colligi potest quis Ordo Religionis sit perfectior: perfectio enim Religionis primariò spectatur ex fine: secundariò ex medijs. Illi igitur Ordines absolute sunt perfectiores, qui ordinantur ad finem, intrinsecè, seu functionẽ perfectiorem. Itaque Ordines illi, quorum proprius finis est vacare operibus vitæ contemplatiuæ, sunt perfectiores ijs, qui operibus vitæ actiuæ, & qui non tantùm cõtemplationi vacant, sed etiam cõtemplata in alios transfundunt, perfectiores sunt, quàm qui soli contemplationi incumbũt. Tales sunt in Ecclesia Ordines illi, qui instituti sunt ad docendum, prædicandum, & Sacramenta administranda. Primò, Quia perfectius est illuminare, quàm lucere tantũ. Secundò. Quia illi maximè sunt affines statui Episcoporum, quorum est alios ad perfectionẽ adducere. Tertiò, Quia hoc fuit officium Apostolorum, & ipsius Christi Domini. Quartò, Quia nihil potest esse excellentius, vel Deo gratius, quàm studium salutis animarum: ob hanc. n. Deus creauit mundũ, factus est homo, tanta fecit & pertulit: ob hanc instituta Angelorum ministeria: ob hac Euangelia, Sacramenta, & omnis ordo ecclesiasticus. Quintò, Quia illi ex vtraque vita sunt mixti, & continent excellentissimas functiones vtriusque. Denique sunt humanæ naturæ accommodatiores, quæ aliquam varietatem functionum postulat, & plerumq; in vno genere torpescere solet. Et quàuis vacare soli Deo videatur esse quid melius quàm vacare proximo; tamen non semper melius

enim

enim est humana conditione spectata, suis temporibus vacare Deo, & suis proximo, quàm semper vacare soli Deo; præsertim cum vacare proximo propter Deum, sit excellens actus charitatis in Deum; & meos humana fatiscat, si assiduè in diuina sit intenta. Vnde D. Thomas q.188.art.6. ita scribit, *Sic ergo summum gradum in Religionibus tenent, quæ ordinantur ad docendum, & prædicandum, quæ & propinquissimæ sunt perfectioni Episcoporum. sicut & in alijs rebus fines primorum coniunguntur principijs secundorum, vt Dionys. ait 7.cap. de diuin.nom. Secundum autem gradum tenent illæ, quæ ordinantur ad contemplationem. Tertius est earum, quæ occupantur circa exteriores actiones,* &c. Rursus inter eos Ordines, qui operibus vitæ contemplatiuæ vel actiuæ vacant, is est perfectior, qui pluribus vel perfectioribus vacat. Denique inter eos, qui eumdem finem habent, præstantior est, qui aptioribus medijs & exercitijs ad illum finem & ad vota sua præstanda vtitur.

21 *Non ex austeritate.* Hinc sequitur, perfectionem Religionis non esse austeritate metiendam, vt rectè D. Thomas art.6.ad 3. quia fieri potest vt hæc austeritas minùs sit conueniens ad functionem principalem, ob quam Religio est instituta; vel vt etiã impediat operam in spiritualibus exercitijs, quibus præcipuè perfectio comparatur.

Vtilitas moderatæ austeritatis. Est tamen moderata corporis afflictio, præsertim per ieiunium, vtilis ad multa. Primò, Ad excutiendam mollitiem animi in rebus asperis. Secundo, Ad domandam carnem, & spiritui subigendam. Tertiò, Ad meditationem & amorem rerum diuinarum. Quartò, Ad varia beneficia a Deo impetranda, iuxta illud. *Qui corporali ieiunio vitia comprimis, mentem eleuas, virtutem largiris & præmia.* Vide infra lib.4.c.2.dub.10.

22 *Non ex rigore paupertatis.* Secundò, Neque etiam ex rigore paupertatis, vt quòd nihil omninò, ne communiter quidem possideant, vt docet D. Thomas art.7. tum quia fieri potest vt hic paupertatis modus non sit ita commodus ad finem illius; tum quia religiosa paupertas non postulat vt nihil communiter possideant; (nam præterquam quod Dominus & Apostoli loculos aliquando habuere, vt colligitur Ioannis 4.6. & 13. sanctissimi viri Religionis suæ bona in communi possidere voluerunt: vt Basilius, Pachomius, Augustinus, Benedictus, Bruno, Bernardus) sed vt singuli non habeant nisi necessaria, idque solum cum assidua dependentia ab arbitrio Superioris. Ceteris tamen paribus, quò maior est paupertas, eò Religio est perfectior.

23 *Non requiritur chorus.* Denique ad perfectionem Religionis non esse necessarium chorum: (etsi contrarium parùm considerate insinuet Sotus lib.10. de Iustitia quæst.5. artic.3. vbi dicat Ordinem illum qui choro careat vix mereri nomen Religionis) Primò, Quia officium diuinum non minus attentè & deuotè dici potest sine cantu, quam cum cantu. Secundò, Quia fieri potest vt chorus impediat functiones principales, ad quas potissimum talis Religio est instituta; vt prædicationem, administrationem Sacramentorum, instructionem rudium, Gentilium conuersionem. Vnde videmus etiam in Ordine Dominicano, & alijs, primarias personas, quæ illis ministerijs vacare possunt, passim à choro exemptas. Tertiò, Etiamsi Ecclesia non haberet cantum, posset tamen esse perfecta Religio. Quartò, Quia perfectio consistit in officijs charitatis erga Deum & proximum, quæ omnia possunt sine cantu præstari. Pari modo vota essentialia, & cetera pietatis exercitia non requirunt cantum. Quintò, Quia, vt inquit D. Thomas quæst.91. artic.2.ad 3. *diaconi & Prælati, quibus competit per prædicationem & doctrinam animos hominum prouocare in Deum, non debent cantibus insistere, ne per hoc a maioribus retrahantur.* & cap.2. In sancta Romana, dist.92. dicitur esse *valdè reprehensibile vt cantui vacent, qui ad prædicationis officium sunt destinati.* ergo Ordo, qui huic officio incumbit, non debet habere chorum. Vnde Caietanus quæst. 188. artic.7. ait ad talem Religionem non debere omnes recipi ad professionem; sed solum idoneos ad officium prædicandi, & confessiones audiendi, & ministros eorum necessarios.

DVBITATIO III.

Qui possint ingredi Religionem, qui non.

D. THOMAS QVÆST. 188.

RESPONDEO eos posse absolutè ingredi, qui sui iuris sunt: qui autem alteri sunt obstricti, non possunt, nisi illius consensu. Tales sunt, Primò, Episcopi; hi enim iureiurando sunt obstricti obedire Romano Pontifici, vt patet ex forma iuramenti ipsorum; vnde sine illius consensu non possunt. Idem patet ex cap. Nisi cum pridem. 10. de renuntiatione; vbi causa ingrediendæ Religionis non permittitur Episcopus renuntiare Episcopatui, & ponuntur hæ solæ causæ ob quas renuntiatio conceditur, nimirum *conscientia criminis*, (videlicet quod etiam post pœnitentiam impedit executionem officij; vt Glossa notat) *debilitas corporis, defectus scientiæ, malitia plebis, graue scandalum*, & *irregularitas*. Deinde quia sunt obstricti suæ Ecclesiæ sicut maritus vxori; vnde & animam suam pro ea ponere tenentur, sicut Christus pro Ecclesia posuit, d. cap. Nisi cum pridem. 10. quare sicut maritus non potest deserere vxorem absque eius consensu, ita nec Episcopus Ecclesiam absque consensu Ecclesiæ: quem consensum Pontifex, qui omnium Ecclesiarum curam habet, sibi reseruauit. Denique quia si pro arbitrio licitum ei esset Religionem intrare, posset id in magnum damnum Ecclesiæ cedere. 24 *1. Episcopi.*

Aduerte tamen, si voueret Religionem, votum non fore inualidum; quia fieri potest vt id & ipsi & Ecclesiæ sit melius. Itaque tenetur Summo Pontifici suum votum aperire, & copiam exequendi petere: nam sub hac conditione, *Si Pontifex concesserit*, censetur factum. vnde etiam implicite vouit eidem proponere: alioquin non serium, sed illusorium votum esset. Vide Syluestrum Relig.2.quæst.8. & votum 3.q.3.

Secundo, Coniuges post consummatum matrimonium; cap. Quidam.3. & cap. Placet.12. de conuersione coniugat. vnde si alter altero ignorante vel saltem non consentiente profiteatur, alter potest coniugem repetere; & ille tenebitur redire, & debitum petenti reddere; non tamen poterit exigere, sed quantum in se est seruare castitatem; vt supra cap.40. nu.81. & 84. dictum est, & patet ex duobus cap. iam dictis. Ratio est, quia Ecclesia ita interpretatur ipsius professionem, vt absolute valeat quoad seruandam castitatem, quatenus id non cedit in præiudicium alterius. 25 *2. Coniuges.*

Aduerte tamen, si ipse sibi conscius sit, saltem per rationes probabiles, quòd dum profiteretur, non voluerit se independenter a statu Religioso ad castitatem obligare, sed solum supposito statu Religioso, non tenebitur a debiti petitione, aut a secundis nuptijs abstinere: quia uotum habuit tacitam conditionem; quæ cum non extet, cessat obligatio. non enim obligat ultra intentionem uouentis. Ecclesia tamen in dubio interpretatur illum se uoluisse absolutè, & quantum licite posset, ad continentiam obstringere; unde in foro conscientiæ idem in dubio præsumendum. *Si nō voluit se absolutè obligare.*

Vtrùm autem in ceteris professio illa censenda sit irrita, an ualida sub conditione, si nimirum coniux non repugnauerit (quomodo uota Religiosorum, impuberum, & uxoris ualida esse diximus) dubium est. Multi DD. insinuant esse ualidam sub conditione, & solum dici inualidam, quia est in irritum reuocabilis. Vnde si coniux illum non reuocarit ad commercium coniugale, aut adulterio commisso ius reuocandi perdat, professionem confirmari, nec posse redire ad sæculum, quamuis illa repugnante, aut dolo metuoue consentiente, sit professus. Colligitur ex d. cap. Placet. 12. de conuers. coniugat. ubi sic dicitur: *Redire vero ad sæculum in eius potestate non erat, sed in potestate mariti: & ideo quantum ad ipsam, tenetur uotum; quod post viri obitum tenere non desijt*, &c. Idem colligitur ex capit. Constitutus.15. & cap. Veniens.16. eodem tit. Confirmatur, quia illa professio uidetur habere tacitam conditionem, si coniux non contradixerit. profitetur enim quantum in se est. *An in ceteris sit valida.*

Verùm contraria sententia est valdè probabilis, nimirum *Probabilius non esse validam.*

rum talem professionem omnino esse irritam in foro conscientiæ, excepta obligatione castitatis iam dicta. Vnde etiamsi vxor, qua ignorante, vel contradicente maritus professus est, non reuocet illum, aut etiam postea consentiat, non ideo conualescit professio, vt docet Sancius lib. 7. de matrimon. Ratio est, quia per professionem homo se transfert in ius & potestatem Religionis. atqui is qui est in alterius potestate, non potest absque eius consensu se in potestatem Religionis transferre: id enim cederet in prioris iniuriam: ergo. Vnde nec coniux absque consensu coniugis, nec seruus absque consensu domini profiteri validè potest. est ergo professio talis irrita: sicut si seruus alteri se venderet, aut alterius obsequio se obstringeret ignorante domino, contractus esset irritus. atqui, quod ab initio est irritum, tractu temporis non conualescit. regul. 18. de reg. iur. in 6.

Neque sufficit si dicas talem professionem esse cōditionalem, quia supponimus absolute factam esse; quo modo iure & consuetudine fieri debet. Non enim solet conditionalis professio admitti in Ecclesia. Vnde etiam non rectè dicitur habere tacitam conditionem a iure: quia contra ius est, si aliqua conditio adiungatur; cum eius effectus non possit esse pendens. Vnde ius requirit ætatem congruam, & annum probationis, & diligentem inquisitionem de conditione personæ; priusquam admittatur ad professionem nimirum, quia per illam statum inducitur status immobilis. Vnde vlterius sequitur professionē non posse irritari sicut alia vota: quia non habet illam tacitam conditionem, ratione cuius alia possunt irritari, vt docet D. Thomas quæst. 88. art. 8. ad 4. & supra cap. 4. dubit. 13. ostensum est. Et confirmatur. Primò, quia matrimonium carnale semel validum non potest vnquam in irritum reuocari: ergo nec professio, quæ est matrimonium spirituale. Hæc enim in iure quoad firmitatem solent æquiparari. Immò professio videtur firmior; quia soluit matrimonium ratum. Confirm. Secundò, quia si professio esset vllo modo valida, deberet redire ad Monasterium vxore mortua, sicuti tunc debet seruare castitatem. atqui hoc est contra cap. Quidam. 3. & cap. Placet. 12. de conuers. coniugat. vbi dicitur; *Non tenetur redire.* maior patet, quia mens vxoris non fuit irritare professionem, sed solum vti suo iure quam diu ipsa viueret, cohabitando marito. itaque si valuit illa professio, solum fuit suspensa ad tempus: ac proinde tenebitur redire. quare cum constet non teneri redire, rectè colligimus fuisse irritam. Neque etiam dici potest illam professionem habere vim voti simplicis; quia d. cap. Quidam. dicitur, *Tale votum non tenuit; vnde ratione voti ad Monasterium non tenetur redire*, & cæt. Vbi apertè insinuatur fuisse irritum quoad ceteras obligationes, præter illam castitatis.

Si metu vel dolo inducta consensit.

Eadem locum habent, quando consentit quidem coniux, sed metu graui, vel dolo inducta. talis enim consensus non officit iuri ipsius. De metu colligitur capit. Accedens. 17 de conuers. coniugat. Vnde Glossa in capit. Veniens, eodem tit. v. Captiose asserit, ait *Licentiam profitendi metus extortam esse nullam*: idque probat ex capit. 2. Notificasti. 33. quæst. 5. De dolo docet Glossa. d. cap. Veniens, v. Sponte supposuit. vbi dicit; *quod votum ex parte non tenuit; eo quod ipsa decepta licentiam marito dederit.* vnde maritum posse egredi, & adulteram recipere in gratiam.

Nec obstat, quod dolus in spiritualibus non noceat, vt ibidem Glossa v. Captiose: tum quia id non est vniuerse verum, tum quia cessio iuris maritalis, non est quid spirituale.

Ad argumētum sententiæ prioris. Illa sententia est probabilis.

Ad cap. Placet, pro sententia contrariam adductum, Respondeo ob illud capit. sententiam illam esse valde probabilem: eamque sequitur Panorm. in illud cap. numero 3. Sylu. v. diuortium q. 14. & Angelus Matrimonium 4. n. 13. Verum dici potest illa verba sic intelligenda, vt *Votum illud tenuerit*, non obligatione iustitiæ, seu Religionis, sed decentiæ: quod aperte insinuatur verbis sequentibus, vbi dicit talem inducendam vt redeat ad Monasterium, vbi bona intentione professionem fecit, non tamen cogendam inuitam. idem satis insinuat Glossa ibidem, v. In eius potestate. & v. Non cogendam. atque optime conciliatur hoc cap. cum ca. Quidam, eodem. quo loco vide Innocent. num. 1. vbi, vt professio ita valeat, requirit vt maritus non reuocatus, post mortem vxoris illam ratam habeat. Dici etiam potest illud votum ex parte vxoris tenuisse. quia Monasterium ratione illius ius habebat illam retinendi, nisi maritus illam repeteret, quamuis ipsa cessante scandalo posset occulte recedere. Sicut qui ficte contraxit, potest cogi vt impleat contractum, si potest. Colligitur hæc responsio ex Glossa d. cap. Veniens. v. Sponte supposuit.

Ad cap. Constitutus, Respondeo ibi solum dici vxorem adulteram non posse maritum professum repetere: quod verum est etiamsi ante adulterium ea inuita fuisset professus. nam repetenti opponetur exceptio adulterij. In casu tamen illius c. Si ordinatus & professus fuerat post adulterium, & ita valuit professio.

Hinc patet responsio ad cap. Veniens. Etsi enim illa dolo fuerat inducta ad præbendum consensum marito volenti profiteri, tamen quia postea commisit adulterium, amisit ius repetendi, etiamsi nondum esset professus.

Aduerte tamen, quando vxor absque dolo & metu sponte consensit, valere promissionem, vt colligitur c. Ex parte. 1. de conuers. coniug. iuncta Glossa, & cap. Agathosa. 27. q. 2. Si tamen ipsa non vouit, poterit officio iudicis illum repetere; ipse tamen mortua coniuge tenebitur reuerti ad Monasterium iuxta d. cap. Ex parte, de conuers. coniugatorum.

Possunt tamen coniuges ingredi Religionem duplici ratione. Primò accedente mutuo consensu. Vxor nihilominus consentiens in ingressum mariti, tenetur etiam ingredi, si iuuenis est, vel talis, vt in sæculo manenti merito timeri possit de innocentia. Si autem sit senex, aut certè talis vt non sit mortale periculum in sæculo, sufficiet votum continentiæ in manibus Episcopi. vtrumque habetur cap. Cum sis. 4. cap. Vxoratus. 8. cap. Ad Apostolicam. 13. de cōuers. coniugat. quod si ipsius consensu vir professus sit, & ipsa nec continentiam, nec Religionis ingressum vouit, inducenda est vt id faciat. si nolit, & periculum sit incontinentiæ, debet Episcopus suspendere professionem viri ad vitam vxoris, vel donec ipsa faciat quod ius postulat: & illum vxori reddere. mortua uxore redit vis professionis, & tenetur redire ad Monasterium, quia cum uxoris consensu facta sit, non potuit irritari, sed solum ad tempus suspendi executio, cap. Consuluit. 10. cap. Ex parte. 9. de conuersione coniugat.

26 *Quibus casibus possint intrare. Possunt mutuo consensu. Si ipsa non vouit continentiam.*

Sed quid si ipsa iuris dispositionem sciuit cum consentiret, videlicet se non posse consentire nisi Religionem intrare velit.

Si sciuit iuris sanctionem. 27

Respon. Eo casu si periculum sit incontinentiæ, posse cōpelli ad Religionem, ut colligunt DD. ex cap. Significauit. 18. a contrario sensu. Hoc tamen non sic intelligendum puto ut posit cogi ad profitendum; quia nullo modo intēdit se ad hoc obligare, uti suppono: & si rogata fuisset, respondisset non eam esse mentem suam: poterat enim cogitare ius sibi fore relaxandum: & illud ca. non loquitur tantum de ea; quæ sciuit iuris dispositionem; sed in genere. Vnde illud ita intelligo, ut si periculum incontinentiæ sit in sæculo, posit compelli habitare in Religione, seu Monasterio, ubi custodiatur: nemo enim potest cogi ad professionem, nisi qui eam promisit, ut infra dubitat. 4. ostendemus.

Circa prædicta aduerte, quòd sicut uxor consentiens in ingressum mariti tenetur ingredi, uel saltem profiteri continentiam; ita etiam maritus consentiens in ingressum uxoris: d. cap. Cum sis. & c. Quia 25 cap 26. Scripsit nobis, 27. qu. 1. & hæc omnia debent fieri auctoritate Episcopi, ut habetur c. 13. Si uir. 2. q. 2. non tamen est irrita professio, si aliter facta fuerit.

28 *Maritus continentiam ingredi.*

Secundo, Potest alter inuito altero ingredi, idque potissimum quatuor euētis, Primò, Antequam matrimonium sit consummatum. ca. Verum. 2. & cap. Ex publico. 7. de conuers. coniugat. Secundò, Etiam post consummatum potest uxor ingredi, iuxta probabiliorem sententiam, si uir per uim consummauit ante expletos duos menses, qui ei a iure d. c. Ex publico, conceduntur: quia ei grauem iniuriam intulit, ratione cuius non debet ipsa priuari suo iure. Paludanus in 4. d. 27. qu. 3. art. 2. Panorm. in d. cap. Verum, de conuers. coniug. Sylu. v. Diuortium, qu. 5. Fumus eodem num. 6. & alij multi, quos citat & sequitur Sanchez Li. 2. de matrimonio disput. 23. numero 6. Idem dicendum contra Syluestrum, si per metum grauem extorsit, quia est similis iniuria. Tertiò, Si alter coniugum committat adulterium,

29 *Potest altero inuito ingredi in 4. euentis. Si per vim consummauit. Adulterium.*

inuo-

innocens potest Religionem ingredi, c. 21. Agathosa. 27. q. 2. Idem colligitur ex c. 15. 16. 17. de conuers. coniugat. idem dicendum de crimine Sodomiæ: vt communiter tradunt DD. in cap. maritus. de adult. vide Couar. de matrim. p. 2. cap. 7. §. 9. Sed vt id ordinatè fiat, debet primò fieri separatio auctoritate Iudicis, causa cognita, cap. Porro. 3. de diuortijs, idque partim ad vitandum scandalum, partim ne possit repeti, & cogi ad redeundum. Quòd si ipse quoque adulterium occulte commisit, non potest coniugem dimittere vt Religionem ingrediatur; quia paria delicta mutua compensatione tolluntur, cap. fin. de adult. Idem dicendum si cognito illius peccato debitum petijt, vel reddidit, quia illi censetur reconciliatus, & ius suum condonasse, 32. q. 1. cap. 1. Vide Syluestrum v. Diuortium q. 8. & 9. Quartò, Si alter incidat in hæresim, & iudicio Ecclesiæ separatio fiat. tunc enim innocens non tenetur illum admittere, sed potest ad Religionem transire, etiamsi ille conuerti voluerit; cap. 1. final. de conuers. coniugat. Si tamen non fuit facta separatio iudicio Ecclesiæ, tenetur emendatum recipere; nec potest ingredi Religionem, cap. De illa 6. de diuortijs, & Glossa in d. capit. fin. Ratio est, quia pœnæ in hæreticos statutæ non sunt mandandæ executioni ante sententiam, vt patet ex cap. Cum secundum leges. 19. de hæret. in 6. hæc autem priuatio iuris in coniugem est pœna: itaque requiritur aliqua sententia. Sufficit tamen sententia declaratoria criminis vt docet Alfonsus à Castro l. 2. de iusta hæret. punit. cap. 7. & Couarr. de matrimonio p. 2. cap. 7. §. 8. quia ad reliquarum pœnarum executionem non plus requiritur, vt constat ex d. ca. Cum secundum leges. Idem colligitur ex cap. finali, eodem tit.

Hæresis.

Tertiò loco inter eos, qui non possunt ingredi Religio-
30 nem, est, qui virginem sub promissione matrimonij deflorauit. Nec refert vtrùm seriò an ficte promiserit: hic enim tenetur implere contractum, ob graue damnum, quod alioquin illa incurreret, de quo dictum est supra cap. 10. dub. 4.

3. Qui virginem decepit.

Quartò, Serui non possunt capessere statum Religiosum
31 absque consensu dominorum, cap. Si quis. 17. quæst. 2. quia quoad actiones viles seruus totus est domini, vnde furtum faceret, si se illi subtraheret. quare etiamsi professionem fecisset, esset domino petenti restituendus. tenetur tamen tunc seruare castitatem; (si tamen intendit se ad illam absolutè & independenter à statu Religionis obligare) quia ad hanc se potuit obstringere domino inuito: non cetera; quia professio quoad illa fuit irrita. Hoc intellige de seruo, qui talis manet; non de eo, qui per fugam ad suos libertatem est consecutus.

4. Serui.

Aduerte tamen, non esse restituendum, si triennio quæsitus non est, vt habetur d. cap. Si quis: tunc tamen iusta compensatio domino facienda est, ne damnum inde capiat; vt notat Glossa in d. c. Si quis. Hoc autem triennium numerandum est non à tempore, quo dominus resciuerit vbi nam seruus existat, vt vult Syluester Religio 2. q. 3. & alij, quos ipse citat. sed ab inchoato anno probationis, vt Glossa tradit, & ex d. cap. Si quis, colligitur.

Quintò, Qui creditoribus non est soluendo: hic enim
32 non potest ingredi, si intra paucos annos manens in sæculo possit satisfacere: æquitas enim nō patitur vt cum damno aliorum ingrediatur, si illud absque graui incommodo aliquamdiu in sæculo manens potest impedire. Si autem non est probabilis spes satisfaciendi intra illud tēpus, vel manendo diutiùs in sæculo incurreret notabile periculum salutis, potest ingredi, relinquendo bona sua creditoribus diuidenda pro rata. vide sup. c. 16. dub. 8. D. Th. q. vlt. art. 6. ad 3. aperte docet nō teneri in sæculo remanere vt soluat; sed sufficere si bonis præsentibus cedat creditoribus: quia persona hominis liberi non est pro pecunia obligata. Idem tenet Syluester Religio 2. q. 4. vbi pro hac sententia citat Palud. Vldericum, Archidiac. Summam confessorum, Innocentium, Raynerum, & Hostiensem. In eandem sententiam sunt ceteri Summistæ, Astensis in Summa l. 6. tit. 19. q. 2. Angelus v. Religiosus num. 6. Rosella Religio 2. nu. 5. Tabienus v. Religio nu. 5. vnde hæc sententia est probabilis. Vide Medinam, C. de restitut. q. 3. causa 8. vbi pro vtraque sententia rationes adducit. Si obstrictus debitis admissus fuerit, non tamen idcircò obligatur Monasterium, nisi quatenus ex ingressu factum est locupletius.

5. Qui non soluendo.

Sextò, Qui reddendis rationibus sunt obnoxij, quia illorum persona est ad illam functionem obstricta; estque solum vna actio transiens, secus si ad aliquod officium longo tempore obeundum se obstrinxit; v. g. ad docendum aliquot annos, ad seruiendum perpetuo in hospitali, ad Rempub. administrandam. In his & similibus contractibus videtur exceptus status perfectionis vnde intelligitur tacita conditio, Nisi Religionē ingressus fuero; non enim illi contractus ita interpretandi sunt vt censeatur promissor sibi aditum ad statum perfectionis voluisse intercludere: id enim magnæ esset insipientiæ. Vnde etiamsi iuramento sint confirmati, nihilominùs potest intrare; quia iuramentum sequitur naturam promissionis, & actus super quem cadit, vt dictum est cap. 17. dubit. 7. Vide Syluestrum Religio 2. q. 5. 33

6. Quæstores

Septimò, Filius non potest intrare Religionem, si parens eius graui egestate prematur, & ipse nequeat illi, nisi manendo in sæculo, prouidere. Ratio est, quia iure naturæ tenetur eo casu parentem alere. Ita D. Thomas q. vlt. art. 6. & quodlib. 3. artic. 16. Idem dicendum de parente, si filius simili necessitate prematur. Non tamen est ea obligatio erga fratres & sorores, quia non est inter illos vlla dependentia, sicut inter parentes & proles: parens enim proli alimenta debet iure naturæ, quia est fructus eius, cui dedit esse; vnde debet ei conseruationem & educationem donec se possit iuuare; vt videmus in animalibus. Item est veluti pars ipsius, vnde debet illi alimenta sicut sibi ipsi. Filius parenti, quia est principium ipsius & radix. vnde accepit esse: quare lege gratitudinis tenetur. Sorores & fratres non habent inter se illud vinculum. 34

7. Filius, &c.

Nō tenetur alere fratres.

Illud tamen quod dictum est, *Filium non posse Religionem intrare parente valdè egente,* limitandum est, nisi fortè ita res sint constitutæ, vt non possit diutiùs in sæculo sine dispendio salutis, id est absque probabili periculo peccati mortiferi, remanere; quia non tenetur causa parentis se tali periculo exponere. Ita Syluester Religio 2. quæst. 7. ex Richardo.

Si filius parente in graui necessitate constituto professus fuerit, tenetur egredi, si alter ei subuenire nō potest: quia ingredi non poterat, obligatione subueniendi iam contracta. Ita Nauarrus cap. 14. num. 14. & comment. 3. de Regularibus, nume. 43. & Ioannes Maior in 4. d. 38. quæst. 2. professio tamen non est irrita, sed suspenditur executio donec parenti prouiderit. Si vero inciderit parens ex improuiso in hanc egestatem post filij professionem, non tenetur filius egredi; nec vero potest repugnante Prælato. Ita D. Thomas quodlib. 3. art. 16. & 2. 2. quæst. 101. art. 4. ad 4. Caietanus ibidem. Syluester supra. Ratio est, quia iam mutauit statum, nec subest ampliùs patriæ potestati, sed Prælato: vnde illi obligationi superuenienti non tenetur satisfacere, nisi quantum potest saluo statu. Sicut si esset coniunctus matrimonio, non teneretur deserere vxorem, ad subueniendum patri. Hoc intellige de egestate non extrema, sed minori, in qua potest vtcumque viuere, licet multa incommoda perferat: si enim esset extrema, teneretur filius omni modo subuenire, etiam egrediendo Religionem, petita tamen prius licentia, etsi non obtenta: quia id etiam externo in pari necessitate præstare deberet.

Si professus fuerit dum parens est in graui egestate.

Si in extrema.

Dixi suprà *non teneri egredi,* quia etsi non teneatur, tamen potest, obtenta licentia à Prælato. Hoc tamen casu non potest deserere habitum, nisi fortè in habitu non posset succurrere, de quo vide Nauarrum commem. 3. num. 44.

Octauò, Pueri non possunt Religionem ingredi sine consensu parentum, vel tutorum, ante annos pubertatis: quia subsunt illis quoad vitæ dispositionem. Vbi vero ad annos pubertatis peruenerint, efficiuntur sui iuris in his, quæ ad statum vitæ pertinent: vnde possunt Religionem ingredi, etiam inuitis parentibus: etsi ante 16. annum completum non possint professionem facere. de quo vide D. Th. q. 88. art. 9. & 101. art. 4. & q. vlt. art. 4. & Hieronymum Platum de bono status Religiosi. 35

8. Pueri.

Supradictis exceptis, ceteri liberè possunt Religionem intrare: quia ab alienis consensu non pendent. potest tamen esse aliquod impedimentum ex parte Religionis, idque, vel ratione iuris communis, vel ratione propriarum constitutionum. Ratione iuris communis; vt 36

Impedimentum à iure.

si Mo-

si Monasterium, vel domus non possit plures commodè alere ex suis reditibus, vel consuetis eleemosynis. Ita Concilium Trid. sess. 25. c. 4. Imò si Monasterium est feminarum, viuens ex reditibus, receptio est irrita, si plures recipiantur, quàm sine penuria possint sustentari, c. Periculoso S. sanè, de statu Regul. in Sextò. Huic tamen incommodo solet occurri per dotem, quàm communiter exigunt huiusmodi Monasteria, de qua supra c. 35. dubit. 22. & 23.

37 *Illegitimus.* Illegitimus quoque non potest admitti in Religionem, in qua pater eius siue ante siue post natiuitatem professus fuerit, si adhuc sit superstes; vt habet Greg. XIIII. in sua constitut. in qua ea, quæ Sixtus V. statuerat de illegitimis, reuocantur ad terminos Iuris communis.

Ratione propriarum constitutionum excluduntur à quibusdam Religionibus, homicidæ, infames, nati ex Iudæis, &c.

DVBITATIO IIII.

Vtrùm aliquis possit compelli ad Religionem.

38 *Neminem posse cōpelli.* RESPONDEO neminem posse compelli, nisi qui expresse vel tacite seipsum sponte obligauit. Probatur Primò, Quia quisque in statu vitæ deligendo est sui iuris: non enim par est vt tantum onus ex alieno arbitrio pendeat. Secundò, Nemo potest compelli ad Religionem Christianam amplectendam, quam tamen Deus omnibus præcepit, tanquam necessariam ad salutem: ergo multò minus ad statum vitæ religiosæ, quem Deus omnibus liberum esse voluit, quique ad salutem non est necessarius. vide supra cap. 40. dubitat. 8. Tertiò, Quia hic status est eius conditionis vt non possit ei satisfieri nisi quis sponte sua, & ex interno affectu illum colat & seruet: magis enim per onet ad internam reformationem affectuum, quam ad disciplinam externam. Quarto, Quia eius excellentia & sublimitas postulat vt sponte & ex amore, non compulsione externa, suscipiatur. Vnde contra dignitatem eius esset, si quis alias non obligatus cogeretur hunc statum suscipere. Ob eamdem causam Deus noluit aliquem compelli ad religionem Christianam: vtilitas enim & excellentia, cum interna vocatione & illuminatione, abundè sufficit ad hominem alliciendum. vnde omnibus dicitur *qui potest capere capiat*. Denique si hic status inuitis imponi posset, & obligatio ad illum extorqueri cederet in maximum animarum laqueum: quia vota Religionis non nisi a volentibus & animo bene ad illa affectis, seruari possunt.

39 *Decreta Concilij Trid. circa professionē & renuntiat. bonorum.* Hinc Concilium Trid. sess. 25. de Reg. c. 16. 17. & 18. vt libertati ingredientium consuleret, & omnem coactionem arceret, statuit sequentia.

Renūtiatio Nouitiorū irrita. Primò, Cap. 16. *vt nulla renuntiatio, aut obligatio facta ante professionem, etiam cum iuramento, vel in fauorem cuiuscumque pia causa valeat; nisi facta sit cum licentia Episcopi, vel eius Vicarij; idque intra duos menses proximos ante professionem; & vt etiam sic facta non sortiatur effectum suum nisi secuta professione. aliter facta, etiamsi cum expressa huius fauoris renuntiatione, etiam iurata, sit irrita & nullius effectus.*

Secundò, *Ne ante professionem, excepto victu & vestitu Nouitij, vel Nouitiæ illius temporis, quo in probatione est, quocumque prætextu à parentibus, vel propinquis, aut curatoribus eius, Monasterio aliquid ex bonis eiusdem tribuatur.* idque præcipit dantibus & recipientibus *sub pœna anathematis*.

Tertiò, *Vt abeuntibus ante professionem, omnia, quæ sua erant, restituantur.*

Puellarum ingressus. Quartò, Statuit cap. 17. *vt puella non suscipiat habitum nisi duodecim annis sit maior, nec emittat professionem, nisi Episcopus, vel eo absente, aut impedito eius Vicarius, aut aliquis, eorum sumptibus ab eis deputatus, diligenter explorauerit virginis voluntatem, an coacta, an seducta sit, an sciat quid agat. Præfecta autem tenetur Episcopum de tempore professionis vnum mensem antè certiorem reddere; si omiserit, est suspensa ab officio quamdiu Episcopo videbitur.*

Excludūtur cogētes mulierē ingredi Monast. Quintò, Cap. 18. *Anathemati subijcit omnes quacumque dignitate fungentes, qui quomodocumque coegerint aliquam virginem vel viduam, vel aliam mulierem inuitam (præterquam in casibus in iure expressis) ad ingrediendum Monasterium, vel ad suscipiendum habitum cuiuscumque Religionis, vel ad emittendam professionem. Item qui consilium, auxilium, vel fauorem dederint. Denique qui scientes, eidem actui præsentiam vel consensum vel auctoritatem interposuerint.*

Impedientes mulierem ingredi Monast. Sextò, *Anathemati subijcit eos, qui sanctam virginum vel aliarum mulierum voluntatem velū accipiendi, vel voti emittendi, quoquomodo sine iusta causa impedierint.*

40 *Testamētū.* Circa prædicta, maximè circa primum, secundum, & tertium, Notandum est Primò, Non prohiberi testamentum: quia non est renuntiatio, vel obligatio, nec adimit libertatem egrediendi, cum nullam vim habeat ante professionem. Idem dicendum de omni alia dispositione conditionali, collata in tempus professionis.

Renūtiatio conditionalis. Renūtiatio facta ante nouitiatum. Secundò, Etsi Concilium non loquatur expressè nisi de renuntiatione & alienatione Nouitij; tamen idem intelligendum videtur de ea, quæ facta est ante nouitiatum, contemplatione Religionis ingrediendæ; nam eadem ratio locum habet; hæc enim potest non minùs cogere ad Religionem, quàm ea, quæ facta est in nouitiatu. Vnde etiam censebitur facta in fraudem huius Canonis.

41 *Societas IESV.* Tertiò, Id non habere locum in Societate IESV; nam Concilium expressè excipit Societatem, his verbis; *Per hæc tamen sancta Synodus non intendit aliquid innouare, aut prohibere quin Religio Clericorum Societatis IESV, iuxta piam eorum institutum à S. sede Apostolica approbatum, Domino, & eius Ecclesiæ inseruire possint.* Itaque ante ingressum valide potest quiuis disponere in quascumque causas. Ingressus etiam potest disponere, sed iuxta formam constitutionibus præscriptam, & à sede Apostolica confirmatam, quam Concilium hic apertè approbat. Societas tamen nullum ius ad bona suorum prætendit.

42 Circa Quintum, vbi dicitur, *Præterquam in casibus iure expressis.* Notandum est Iure excipi, Primò, eos, qui sponte Religionem vouerunt: hi enim compelli possunt vt votum impleant: sicut is, qui sponsalia contraxit, potest compelli vt procedat ad matrimonium. Deinde quando coniux coniugis dispositionis iuris consensit vt alter profiteatur Religionem, vel sacros Ordines suscipiat; tunc enim compelli potest vt ingrediatur Monasterium, eo modo, quo suprà dub. 3. num. 27. dictum est. *Ob crimen non potest ad professionem cōpelli.* Tertiò, Qui crimen aliquod commiserunt, ob quod iubentur detrudi in Monasterium. hi quoque non tenentur profiteri, sed solùm pœnitentiæ opus impositum peragere, vt ex supradictis colligitur. Et Confirmatur Primò, Quia nemo potest in pœnam cogi ad matrimonium: ergo neque ad Religionem. Secundò, Quia status supernaturalis non potest habere rationem pœnæ, cum requirat liberam electionem; pœna autem fit contra voluntatem. Itaque solùm ibi præcipitur inclusio & alia opera pœnitentiæ eidem imponenda.

DVBITATIO V.

Ad quid teneatur qui vouit ingredi Religionem.

43 *Dupliciter vouetur Religio in genere.* NOTANDVM est posse voueri Religionem vel in genere, vel in particulari. In genere dupliciter. Primo, Indeterminate, vt cum eo animo voues, vt si non admittaris in vno Ordine, velis ingredi alium. Secundò, Determinate, vt si dum vouens, non determines hunc, vel illum Ordinem, sed tamen non intendas ingredi nisi vnū, quem habita matura deliberatione seliges.

In particulari verò, cùm certus aliquis Ordo ab initio deligitur.

Si vouit in genere primo modo. Qui primo modo vouit, hic si nō admittitur in vno Ordine, debet tentare alium; idque ad tres, vel quatuor, prout expressè vel tacite intendit. ita Syluester Religio 2. q. 16. Sotus lib. 7. de Iustitia q. 2. art. 1. ad 3. & alij. Dico *tacitè*; quia spectanda hic est etiam habitualis affectio, in qua erat dum voueret, & quidnam rogatus, fuisset responsurus. Si in Ordinibus suæ Prouinciæ non admittitur, non tenetur quærere extra Prouinciam, nisi forte id intenderit. In dubio non præsumitur intendisse quia est insolitum vt quis ita se Religioni ingrediendæ velit obstringere; vt non admissus in ordinibus suæ Prouinciæ, teneri se velit ad foris

extra

[illegible] patriam solicitandum. Si talis in probatione deprehendatur adhuc ineptum, ideoque egressus fuerit, tenetur probare alium, si verisimile est illum fore accommodatiorem. Secus si bona fide non speratur melior successus.

Si secundo modo. Qui secundo modo vovit, non tenetur ingredi nisi illum, quem post delegit; non enim mens eius fuit ad amplius se obligare. Vnde si in probatione deprehendit se ineptum, non tenetur alium tentare, sed manet liber à voto. [illegible] Ordinis receptus non fuit, tenetur tentare [illegible] vel tria alia loca eiusdem Ordinis, si tamen spes est admissionis. Secus si nihil vel parum spei; quia non tenetur tentare, nisi cum spe probabili: nec ad amplius censetur se voluisse astringere. Itaque cessat obligatio voti, cum [illegible] fecerit totum illud, ad quod tali voto se intendit obligare. Nec refert quòd non sit ingressus; quia non vovit ingressum absolutè, sed sub hac tacita conditione *si admittar*, quae conditio non est in ipsius potestate, nisi [illegible] pendet ab ipsius solicitatione. vnde si per hanc [illegible] fuerit, censetur impossibilis.

44 *Si tertio modo vovit.* Qui tertio modo vovit, semper determinando à principio particularem locum, si ibi non recipiatur non tenetur alia tentare, sed absolute cessat votum, quia conditio sub qua votum ingredi [illegible], nec est in ipsius potestate ut [illegible].

Quatuor observanda. Si repulsus ob impedimentũ temporale. Hic tamen quatuor notanda. Primò, Si impedimento aliquo temporali [illegible], ob quod repulsus est, obligatur [illegible] rursus offerre: quia solùm videtur dilatus ad tempus. Secus si absolutè repulsus est, alio impedimento non extante. quo casu non tenetur, etiamsi postea illum [illegible]: quia non videtur ipsius intentio fuisse se ulterius obligare, si absolutè repelleretur: alioquin semper deberet manere incertus & suspensus.

Si ipse est causa impedimenti. Secundò, Si culpa sua impedimentum obiecit ne reciperetur, tenetur illud quantum potest tollere, & seriò ad laborare ut recipiatur. quia qui vovet ingredi, tacitè etiam vovet [illegible] media ad hoc adhibere & impedimenta quantum in se est amouere: alioquin non serio, sed dolosè videtur Deo promisisse.

Nõ tenetur in saeculo servare ea quae sunt Religionis. Tertiò, Qui repulsam tulit, non tenetur in saeculo servare ea, quae sunt Religionis, paupertatem, castitatẽ, obedientiam, &c. quia haec non vovit, sed solùm vovit se haec voturum si admissus fuerit. Vnde nec admissus ad haec tenetur, sed solùm ad votum horum peracta probatione faciendum: quo facto, tenebitur. Sic qui vovit suscipere Ordinem sacrum, non tenetur ad horas, nec ad castitatem, [illegible] Ordinem illum susceperit. Ethnici quoque etsi teneantur ad religionem Christianam; non tamen ad sacramenta Eucharistiae, vel Poenitentiae, antequam religionem illam cũ baptismo susceperint. Hinc fit ut si quis post votum Religionis ducat uxorem, & cõsummauerit matrimonium, non peccet petendo debitum, quia nondũ tenetur vinculo servandae castitatis. ita Caietanus q. 88. ar. 3. Nauar. cap. 12. num. 47. Sotus supra, & alij. mortua tamẽ uxore tenetur Religionem ingredi, nisi forte per aetatẽ, vel corporis dispositionem factus sit ineptus, aut non possit nisi difficillimè [illegible] illam vitae rationem perferre: quam exceptionem tenet Lopez c. 44. [illegible] Franciscus Victoria. & Ratio est, quia non videtur rebus ita notabiliter mutatis, se voluisse ad hoc obligare. ad cautelam tamen expedit petere dispensationem; quia nemo securus Iudex in sua causa.

An mortua uxore teneatur intrare Religionẽ.

Si essentialia non servantur. Quartò, Qui vovit ingressum certi Monasterij, vbi essentialia non servantur, non tenetur ingredi, si non sit spes breui futurae reformationis: quia est ei periculum peruersionis. Nec refert etiam si habeat propositum omnia integre servandi; quia aestus communis consuetudinis facilè abripit mentem. Excipe tamen, nisi sentiret se adeò firmũ, ut prudenter putet sibi non esse probabile periculũ: quin potiùs speret se alios conuersurum. vide Nauar. c. 12. num. 46. & Maiorem in 4. d. 38. q. 2.

Petes Primò, Quid si non admittatur, nisi ad statum laicorum?

45 *Si non admittatur nisi ut laicus.* Respondeo, spectandã esse tacitam, vel expressam mentem ipsius: si n. solùm cogitauit de statu sacerdotum cum voueret, vel ita erat affectus ut si rogatus fuisset, noluisset nisi ad illũ statum in Religione suscipiendum se obligare; non tenebitur ex voto ad statum laicorum. Si dubium sit, spectanda est conditio & census vitae, & qualitates personae, & ex his coniectura facienda: nobiles enim mediocriter literati, & studiosi adolescentes praesumuntur intendisse statum sacerdotum: milites & mechanici statũ laicorum.

Si vovit perseverare. Petes Secundò, Quid si non solùm vovit intrare, sed etiam profiteri & perseuerare?

1. Sentẽtia, nõ differre. Sunt duae Sententiae. Prima est, Hunc non obligari ad amplius quàm eum, qui solùm vovit ingredi: hoc est, ad bona fide probandum an ea vitae norma ipsi sit conueniens; & si deprehendat eam minus congruere, ob asperitatem, vel aliam causam, non teneri. Ita Sotus lib. 7. q. 2. art. 1. ad 9. & Ioannes Peña apud Lopezium cap. 45. & aliqui recentiores. Probatur, Primò, Qui vouet ingredi Religionem, etiam tacitè vouet perseuerantiam: nam ingredi Religionem est fieri Religiosum: hoc autem perseuerantiam includit: [illegible] ratio utriusque voti. Secundò, Votum ingrediendae Religionis ex dispositione iuris includit hanc tacitam conditionem, *si bona fide deprehendero in probatione eam mihi convenire*; ideò enim constitutus est annus probationis: atqui eandem includit votum profitendi, quia vouens non intendit hoc votum exequi nisi secundum iuris dispositionem, vtendo priuilegio anni probationis: alioquin frustra esset probatio. Tertiò, Concilium Tridentinum sess. 25. c. 15. de Regul. irritam decernit professionem ante annum probationis impletum; [illegible] Nouitio potestas recedendi, si intra annum deprehenderit formam illam viuendi sibi non congruere. Idem confirmatur ex c. 16. vbi omnes renunciationes suspendit in tempus professionis. Ex quibus videtur colligi, mentem Concilij esse ut nemo possit se absolute Religioni obstringere ante professionem; sed omnem talis voti promissionem intelligendam conditionaliter, nimirũ, Si bona fide deprehendero illũ Ordinem mihi conuenire.

Haec sententia est probabilis, & iuxta illam qui vovit perseuerantiam potest egredi, si bona fide in probatione putet sibi eam non esse accommodatam. 46

Cõtrarium probabilius. Contraria tamen est probabilior, quam expressè tenet D. Thom. 2. 2. q. vlt. art. 4. in corp. Caiet. ibid. Nauar. c. 12. num. 47. & alij.

Probatur, Primò, Qui dicit Voueo ingredi Religionem, & in ea profiteri, vel perseuerare, amplius intẽdit promittere Deo, & se magis obligare, quàm qui more consueto vovet solùm ingredi. Cur enim hoc addat, nisi ut praecidat sibi libertatem egrediendi?

Secundò, Si quis impetraret dispẽsationem in voto Religionis, & non exprimeret se vouisse non solùm Religionis ingressum, sed etiam perseuerantiã, subreptitia censeretur dispensatio, ut docet Nauarrus supra. ergo est amplius.

Tertiò, Etsi non possit quis ante exactum annum probationis obligari professione ad perseuerandum in ea Religione, potest tamen se obligare voto simplici: nusquam enim tale votum redditur irritum, nec restringitur ut vim non habeat in euentum si aliquid in Religione displicuerit.

Vouens ingredi Religionem. Quartò, Qui vouet se ingressurum Religionem, solùm duo censetur promittere, nempe bona fide probare, & si in probatione deprehenderit eam sibi conuenire, profiteri. vnde si bona fide iudicet eam sibi minùs conuenientem, ob illius asperitatem, vel ingenium suum praefractius, vel quia metuit inconstantiam, non tenetur, ut docent Caietanus & Nauar. supra. Imò non tenetur, si modus ille viuendi displiceat; ut Nauarrus ait; vel si ob aliquam causam non sit gratus, ut vult Caietanus. Quod tamen intelligendum est, si displicentia illa sit ex causa iusta, vel non possit facile superari. Item nisi amplius, vouendo intendisset. [illegible] enim intentio potissimùm in huiusmodi expendenda. In dubio tamen nõ videtur amplius intendisse, quàm quod dictum est. Qui verò etiam perseuerantiam vovit, videtur se ita voluisse obstringere, ut non possit egredi vllo modo, si iudicaretur idoneus, & ratio viuendi esset tolerabilis; nam tantum se obligat quantum potest: ergo nisi tanta sit difficultas ut censeatur intolerabilis; & votum per se cesset ratione impossibilitatis, vel ineptitudinis, obligabitur. poterit tamen in hoc voto dispensare Episcopus, ut docet Sanchius libro 8. de matrim. disput. 9. num. 18. quia hoc non est dispensare in voto Religionis, sed in modo exequendi.

Qui vouet perseuerantiam.

Ad primam rationem alterius sententiae; Qui vouet solùm

solum ingredi Religionem, non censetur se obstringere ad perseuerantiam, nisi sub hac conditione, Si deprehendero Religionem illam mihi conuenire. Itaque si ob aliquam causam minùs conueniat, non tenetur. alter verò obligat se absolutè, modo sit idoneus: quamuis enim ob aliquam causam minùs conueniat, paratus est ei incommodi tolerare.

Ad secundum: Qui vouet profiteri, videtur renuntiare priuilegio probationis, quantum est ex parte sua. non tamen frustra ei conceditur probatio: tum quia debet innotescere Religioni, vt sciant vtrùm ipsis conueniat: tum quia debet experiri an possit formam illam viuendi perferre.

Ad tertium: Concilium non adimit potestatem sese obligandi voto simplici ad perseuerandum: sed solùm voto solemni.

47 Quæ diximus pertinent in genere ad quoscus qui Religionis votum habent. Sed peculiaris difficultas est de coniugibus voto Religionis obstrictis, quid possint, quid non possint, & ad quid teneantur.

Si coniux votum Religionis habeat.

Si vouit ante consummationem.

Dico Primò, Qui ante consummatum matrimonium vouit ingressum Religionis, non potest illud consummare siue petendo, siue reddendo. Ratio est, quia consummando redderet se impotentem implendi voti: semel tamen matrimonio consummato, potest liberè reddere, & etiam petere: quia id non est contra eius votum, nec voti executioni impedimentum obijcit, cùm hæc ei facta sit impossibilis. simulatque tamen ei liberum erit exequi, tenebitur, vt si coniux simul velit conuertì, si contingat coniugem committere adulterium, si ob suum adulterium repudietur à coniuge, & licentia ingrediendi tacitè, vel expressè detur: si contingat coniugem damnari hæreseos, vel mori.

Si vouit post consummationem.

Dico Secundò, Si consummato matrimonio coniux, v.g. maritus, vouit Religionem; vel id fecit absque consensu vxoris, vel cum consensu. Si absque consensu vouit, vel intendit statim implere, & sic votum est irritum; quia de re illicita: vel non restrinxit suum votum ad certū tempus, & ita præsumendum est illud referri ad tempus, quo libera erit ei executio. Non enim præsumendum peruersè factum, quod rectè fieri potuit. Si cum consensu eius vouit, valet votum: non tamen inducit obligationem exequendi absolutè, sed sub conditione, si nimirum vxor præstare voluerit quæ ius requirit, id est, ingredi Religionem, si est iuuenis, vel talis vt in eam cadere possit suspicio incontinentiæ: aut vouere castitatem in sæculo, si est vetula, & expers periculi. itaque hoc votum habet tacitam conditionem à iure. ius enim non aliter permittit huius voti executionem. Vnde si vxor posteà nolit ea præstare quæ ius requirit, maritus non obligabitur; quia deest conditio iure requisita. Secùs est in professione. hæc enim semper fit absolutè, vnde statim valet, vel est irrita, vt patet ex dictis dubit. 3. Quòd si maritus eo casu ingressus fuerit, & professionem fecerit, valebit professio, etsi contra ius facta sit. multa enim non rectè fiunt, quæ facta tenent. vt patet cap. Ad Apostolicam. 16. de Regular. & transf. ita docet Glossa in cap. Ex parte. 9. de conuers. coniugat. Vtrùm verò eo casu sit restituendus vxori, dubium est.

Si professus fuerit.

An ei sit restituendus.

Videtur non restituendus, sed ipsa potius compellenda ad Religionem: nam consentiendo in ipsius ingressum, videtur tacitè vouisse Religionem, & ita sentiunt multi DD. de ea quæ iuris ignara non fuit, vt suprà dubit. 3. dictum est. Valdè tamen probabile est, quando vxor quę consensit, non potest induci ad vouendam continentiam, vel Religionem ingrediendam, virum etiam professum ipsi esse restituendum. ita habetur expressè cap. 1. de conuers. coniugat. *Dicimus quod nisi vxor ad Religionem transierit, aut perpetuam castitatem seruare promiserit, vir potest & debet de Monasterio reuocari.* Nec distinguunt, sicut nec alij Canones vsquam distinguunt, inter eam quæ sciuit ius, & quæ ignorauit. Vnde sequitur, etiamsi ipsa illum non repetat, tamen esse restituendum. Si tamen ipsa vouit castitatem, non debet ei restitui. vt ex d. c. 1. apertè colligitur. sed ipsa, si iuuenis sit, concludenda est in monasterio ad custodiam. si autem vouit ingressum Religionis, compellenda est vt exequatur.

48 Dico Tertiò, Si consummato matrimonio pari consensu & ex pacto vouerunt ingressum Religionis, valet votū. si tamen alter resistat, alter non tenetur exequi: tum quia iure non potest alter absque altero statum mutare, vt patet ex dictis: tum quia tale votum habet tacitam conditionem, si coniux perseuerauerit in proposito. Itaque etiamsi contingeret alterum qui resilit mœchari, alter tamen non obligaretur: quia conditio sub qua votum obligat, non extat. Cùm enim sic ex pacto vouent, mens illorum non est se obstringere seorsim, & independenter ab altero, sed vtroque statum mutante, sicut ius præscribit; neque præsumuntur aliud intendisse nisi de ea intentione constet. Hoc tamen quod de mutatione status dicitur, intellige, quando vterque Religionem vouit. Si enim ex mutuo consensu vxor voueat continentiam tantùm, & maritus Religionem, vel Ordinem sacrum, adhibenda est distinctio. Si enim vxor sit vetula, id est, sexagenaria, & expers periculi, vtriusque votum erit validum, & vir poterit votum suum exequi, etiamsi vxor suum seruare nolit. Ratio est, quia quando est vetula iure non requiritur aliud ab vxore, quàm vt continentiam voueat. hoc enim sufficit vt virum à suo iugo absoluat, & sui iuris efficiat. Si autem erat iuuenis, neutrius votum obligabit: non viri, quia iure non potest ordinari secundùm veriorem sententiam, nisi vxore vouente ingressum Religionis. quamuis enim id iure non sit expressum nisi de vxore eius, qui promouendus ad Episcopatum, de quo dicitur cap. Sane, de conuers. coniugat. tamen de vxoribus omnium qui sacris initiandi, colligunt id DD. ex eo quòd non minor, sed maior sit ratio, cùm vir promouetur ad Ordinem sacrum in sæculo, quàm cùm ipse ingreditur Religionem; ob maius periculum incontinentiæ ex libera conuersatione cum vxore manente in sæculo. Itaque si vxor debet ingredi Religionem, vt vir possit ingredi; potiori ratione debebit ingredi, vt vir possit ordinari. Non etiam obligat votum vxoris; quia pendet ab obseruatione viri, cùm sit respectiuum: habet enim se per modum contractus, facio vt facias. Vnde si viri votum non obligat, nec vxoris.

Si vxor continentiam, vir Religionem.

Aduerte tamen non esse improbabile vtriusque votum valere: quia probabile est, cùm agitur de ordinatione viri, sufficere votum continentiæ vxoris in sæculo, vt colligitur cap. Coniugatus, iuncta Glossa in fine. Secùs cùm agitur de ingressu viri in Religionem, propter expressos textus in contrarium.

Petes, Vtrùm in prædictis euentis, possint coniuges petere & reddere debitum. Respondeo non esse dubium quin possint, quando communi consensu vouerunt ingressum Religionis. tunc enim vsus coniugij nullo modo repugnat voto, nec impedit eius executionem. Nec refert etiamsi matrimonium nondum erat consummatum: quia etiam eo consummato possunt ingredi. quòd si vxor ingredi nolit, peccat mortiferè, sed maritus excusatur: quia per eum non stat, quò minùs fiat executio. [illegible] quando vxor vetula vouit continentiam, & maritus susceptionem Ordinis sacri. quia cùm votum vxoris [illegible] referenda est eius executio ad [illegible] maritus ordinabitur. ita Sancius lib. 9. de matrim. [illegible] num. 7. præsumitur enim, eam nunc votum [illegible] solùm seruare castitatem in futurum, si vir ordinatus fuerit. vnde est pendens à conditione [illegible] euanescet votum. itaque ante [illegible] non obligatur. hoc intelligo, nisi [illegible] derit. In prædictis tamen casibus, non [illegible] debitum, quia videntur renuntiasse [illegible] gendi, hoc ipso quo dederunt [illegible] tandi statum ad perpetuam continentiam: imo [illegible] etiam expressè hæc renuntiatio [illegible] 5. de conuers. coniugat.

An possint petere debitum.

49 Dico Quartò, Quando ante consummatum matrimonium communi consensu vouerunt, vxor continentiam, maritus ingressum Religionis: si vxor erat vetula, non impediuntur petere & reddere debitum. si autem sit iuuenis, vir nec potest reddere nec petere.

Si [illegible] Religionem vouerit.

Prior pars patet: quia vir nondum tenetur voto castitatis, nec actu coniugali redditur impos voti: votum enim continentiæ vxoris cum renuntiatione expressa, vel tacita iuris coniugalis sufficit, vt possit ingredi Religionem, etiam consummato matrimonio. similiter vxor non tenetur seruare castitatem ante mariti ordinationem, vel professionem, vt ostensum est.

Altera pars probatur: quia maritus consummando matrimonio.

trimonium reddit se inhabilem ad votum suum præstandum: nam votum continentiæ vxoris iuuenis: non sufficit vt consummato matrimonio possit maritus Religionem capessere. Imò non potest vxor eo casu debitum reddere marito petente, si nondum expletum est tempus constitutum exequendo voto, quia efficeret illum inhabilem executioni voti,& aliás nullum ius habet ad illum actum, quamuis maritus non est in mora præstandi sui voti. quòd si tempus arbitrio prudentis effluxerit, ita vt maritus incipiat esse in mora,& monitus nolit ingredi, poterit vxor reddere debitum petenti, & etiam petere: quia marito nolente ingredi iuxta conuenta, soluitur ipsa voto, nec tenetur diutius expectare, sed potest vti iure suo. ita Sancius supra nu.8. Mora enim mariti ita illam eximit voto, vt amplius non obligetur. alioqui posset illam maritus semper suspensam tenere,& cogere sine fine expectare. Si tamen velit, potest ei negare debitum. quia potest velle vt stetur cōtractu, quo maritus iuri suo renuntiauit.

Porrò consummato semel matrimonio, vir non potest ingredi vxore iuuene inuita; quia & ipsa simul ingredi deberet, ad quod cogi non potest, cum non promiserit. Simul atque tamen licitè poterit, tenebitur; vt si contingat illam adulterium committere. itaque viri votum Religionis ingrediendæ: non extinguitur, sed solum consopitur,& suspēditur per matrimonij consummationem. quia posito non continentiæ vxoris in prædicto casu, fit absolutum, nec amplius pendet ab vlla conditione: sicut in contractibus alter tenetur absolutè, cum alter suum munus præstitit. Votum autem castitatis vxoris extinguitur absolutè per moram viri; quia pendet à conditione futuri, nempe si vir constituto tempore religionem ingressus fuerit. quòd si vir non fuerit in mora, non extinguitur. vnde etsi tunc consummet ipsa matrimoniū siue petēdo, siue reddendo, nihilominus manet obligata voto ad seruandam castitatem, cum illo Religionem debito modo ingressus fuerit. vt si facto diuortio ob adulterium vxoris, maritus uotum suum impleat. quo etiam casu non poterit ipsa etiam petenti debitum reddere, ne rursus in eamdem inhabilitatem implēdi voti illum conijciat vt notauit Sancius sup.

DVBITATIO VI.

Ad quid teneatur qui obstrinxit se voto castitatis perpetua.

NOTANDVM est hoc votum factum esse vel ante initum matrimonium; vel post initum quidem, sed nondum consummatum; vel matrimonio iam consummato: idque vel seorsim vel ex mutuo consensu.

Dico Primò; Qui obstrinxit se voto castitatis ante matrimonium, tenetur ad multa.

50 *1. Tenetur abstinere matrim.* Primò, Tenetur abstinere à matrimonio: si enim contrahit; vel id facit animo consummādi,& sic peccat cōtra votum; vel animo ingrediendi Religionem ante consummationem;& sic facit iniuriam, decipiendo coniugem; quæ si id sciuisset, noluisset contrahere: & fortè damnum incurret, quia fortasse putabitur deflorata, nec tam commodis potietur nuptijs. etsi enim coniux possit intrare Religionem ante matrimonium consummatum, si Deus illi interea hāc voluntatem inspiret: tamen quando contrahit non potest animum absolute ingrediendi habere; neque Ius id ei concedit: solum tribuit Ius ingrediendi, supponens contractū bona fide esse initum. Accedit quòd contrahens matrimonium ordinarie se exponat periculo consummandi, cui is, qui voto tenetur, se obijcere potest.

An possit cōtrahere animo ingrediendi. Dices, c. Ex publico. 7. de conuer. coniugat. conceduntur nouis coniugibus duo menses, vt possint ingredi Religionem: ergo qui tali mente contrahit, vtitur iure suo,& c. Cōmissum. 16. de sponsalibus. dicitur, eum, qui iurauerat puellæ sponsalia, & postea volebat ingredi Religionem, tutius facturum si ante cōtraheret, & post ingrederetur Religionem: ergo nulla fit iniuria per talem contractum. Confirm. quia alias qui tali animo contraxisset matrimonium, non posset postea Religionem intrare.

Sententia quorundā. Ob has rationes quidam Doctores putant non esse peccatum post votum castitatis contrahere matrimonium animo firmo ingrediendi Religionem. Ita Gulielmus Altisiodoren. l.3. Summæ tract. 2. quæst. 3. Scotus in 4. d. 38. versus finem, Angelus, Matrimonium 3. Impedimento 5. nume. 2. Caietan. ver. Matrimonium, cap. 1. Iosephus Angles 2. par. quæst. 11. de impedimen. matrimonij, quæ sententia est satis probabilis.

Sed quod diximus est verius.

Respōdetur ad rōnes. Nec obstant rationes allatæ: nam c. Ex publico, concedit quidem duos menses, (quia fieri potest vt Deus interea alteri eorum inspiret propositum Religionis) non tamen cōcedit vt animo determinato intrandi contrahas. c. Commissum loquitur de eo, qui non statuerat quidquam de ingredienda Religione, sed dubitabat; & tamen iurauerat se contracturum matrimonium cum quadam ad certum diē: hic enim vrgente iuramento tenebatur contrahere, quia non habebat determinatum propositum Religionis, quo excusaretur.

Potest intrare Religionem. Ad Confir. Quidam putant talem non posse Religionem ingredi, propter illam fraudem in contractu admissā. Sed verius est posse: quia non fecit iniuriam nisi in contrahendo: imò propriè non fecit iniuriam eo animo contrahēdo, sed solum contra charitatem peccauit. animus enim interior non facit actum externum iniustum, qui alioquin per se iustus erat: at ille contractus exterior per se erat iustus: ingrediendo quoque iniuriam non facit; quia ius id absolutè concedit, sed neque in eo contra charitatē peccat; quia nō tenetur se tanto bono priuare ob aliquod incommodū, quod forte alteri obueniet, cum suo iure vtatur. quare si votum Religionis habebat; non solum poterit, sed etiam tenebitur intrare, non obstante tali contractu. In ipso tamē contractu contra charitatem, si causa iusta non suppetebat, peccauit, vt dictum est.

51 *Quando licitum contrahere post votum castitatis.* Aduerte tamen licitum esse eo animo contrahere, si iusta causa subsit; vt si metu compellaris, qui tamen non cadit in uirum constantem; si id facias ut proles ante suscepta legitimetur; si non possis aliter parentum custodiam euadere, qui te continent ne Religionem ingrediaris,& c. si alias grauе scandalum timeretur. de quo uide Sancium libr. 1. de matrimonio disp. 43. nu. 8.& Henriquez lib. 2. de matrimonio, cap. 2.

52 *2. Tenetur abstinere usu matrimonij.* Secundò, Si uoto castitatis obstrictus matrimonium contraxerit, tenetur abstinere illius usu, ita ut non possit petere umquam debitum; quamuis consummato matrimonio teneatur tacitè vel expresse petenti reddere. Est communis DD. uide Nau. c. 16. num. 30.

An possit cōsummare reddendo. Solum dubium est, An possit consummare matrimoniū reddendo? Plerique DD. docent non posse, sed teneri ante consummationem ingredi Religionem, ut possit uoto suo satisfacere: hanc enim solam rationem illius seruandi superesse. Nau. c. 12. nu. 80. Sylu. Matrimonium. 7. qu. 5.& ferè ceteri Summistæ. Insinuat Diuus Thom. 2.2. qu. ult. art. 8. in 3. argum.

Posse consūmare reddendo. Sed contrarium nō minus est probabile, & fortè uerius, scilicet non teneri intrare Religionem ut uotum castitatis seruet: & si coniugi castitatem persuadere nequit, posse reddendo consummare. Ita Sotus in 4. distinct. 38. quæst. 2. art. 1. Corduba in Summa quæstio. 136. Angelus Matrimon. 3. Impedimen. 5. numero secundo,& quidam alij recētiores. Probatur, Quia eo casu perfecta uoti obseruatio censetur ei facta impossibilis; unde non tenetur, nisi quatenus potest pro eo statu rerum, uidelicet non petendo debitum. Antecedens probatur, quia illud censetur alicui iure impossibile, quod facere non potest per media ordinaria seu ad id ordinata: atqui iste est in eo statu ut per media ordinaria non possit absolutè continentiam seruare: ergo,& cæt. Nec obstat quòd possit illam seruare capessendo statum Religionis: quia hic status non est medium ordinatum eo pertinens. Secūdò, Quia iste nec expresse Religionem uouit, ut suppono, nec etiam implicite; non enim censetur ei fuisse animus eo euentu se ad Religionem obstringere, nisi de cōtrario constet non enim homo rem quantumuis arduā semper paratus est aggredi ut uotum seruet. Tertiò, Religio est status supernaturalis, consistens maxime in interiore affectu & animi promptitudine: & obligans ad multa difficilia; ergo nemo ad eam cogendus, nisi qui sponte sciens & uolens se ad illam obstrinxerit. Quartò, Quia alioquin qui uouisset ordinem sacrum,& duxisset uxorem, cogendus esset ad Religionem. Nam nō potest hoc uotū ad executionem perduci, nisi Religionem ingrediatur: atqui id

est nimis durum, nec DD. id fatentur. Quintò probari potest efficaciter cap. vnic. Extrauagan. de voto, vbi Ioannes XXII. statuit vt is, qui post matrimonium ratum suscepit Ordinem sacrum, moneatur vt Religionem ingrediatur. Deinde addit. *Quòd si forsitan renuerit adimplere, ipsum, si sponsa eius institerit, per censuras Ecclesiasticas compellendum decernimus contractum matrimonium consummare.* Vbi expressè supponit quòd possit renuere, vt inquit Gloss. ibidem v. Renuerit. alioquin deberet compelli. Itaque si is qui suscepit Ordinem sacrum, & habet solemne votum castitatis, non tenetur Religionem ingredi, vt voto suo satisfaciat, multo minus qui solum habet votum simplex castitatis. Denique si compelleretur ad Religionem, graue incommodum inferretur vxori, & malus exitus ex tali cõpulsione esset metuendus.

Idem dicẽdum, etiam si contracto iam matrimonio rato votum fecerit: nisi forte sciuerit se alia ratione continentiã seruare non posse, & nihilominus, etsi id aduerteret, voluerit se voto ad illam obstringere. Tunc enim præsumitur se etiam ad Religionẽ voluisse obligare. qui enim adstringit se ad finem, etiam adstringit se ad medium, sine quo videt finem obtinere non posse. Secus si id actu adulteret. ita Sancius lib. 9. de matr. disp. 34. num. 3.

53 *3. Tenetur non redere.* Tertio, Si coniux adulterium committat, tenetur alter, qui votum castitatis habet, non reddere illi amplius debitum, sed perfectè seruare suum votum. Ratio est, quia tenetur illud seruare quantum potest sine iniuria coniugis; tũc autem potest sine iniuria. Idem dicendum secundum quosdam, si alter ante contractum sciebat votum alterius: tunc enim non habet ius exigendi, quia mala fide contraxit. sciebat enim se non posse rem Deo consecratam ad vsum prophanum conuertere, & alterum non posse eam tradere. vnde sibi imputet quòd matrimonio suo vti non possit. secus quando bona fide contraxit; quia absque culpa sua non tenetur seruare continentiam, quam non promisit.

Sed contrarium in priore casu verius puto. quia per matrimonium transiuit in alterius potestatem. Vnde etsi coniux petendo peccet in Deum, vt ratio iusta probat; tamen alter tenetur reddere, quia sui corporis potestatem non habet, sed coniux. nullo tamen modo potest petere, posset tamen alter in pœnam à Iudice priuari potestate petendi; quia id meretur.

Quartò, Si coniux obierit, tenetur absolutè seruare castitatem, nec potest alteri rursus connubio iungi; quia obligatio est perpetua, id est, vsque ad mortem; estque præstanda quantum status præsens patitur.

54 *5. Si votum præcedat spõsalia.* Quintò, Si votum castitatis vel Religionis præcedat spõsalia, reddit ea irrita, etsi iureiurando firmata fuerint, ratio est, quia executio est peccatum. quod enim Deo consecratum est, non potest sine sacrilegio alteri promitti vel donari. Estque communis sententia DD.

Si sequatur. Si verò sequatur post sponsalia, est dubium. Multi enim Doctores volunt sponsalia, etiam iurata, dissolui per votum castitatis superueniens, eò quòd intelligatur exceptus status perfectior. qualis habetur per votum castitatis. Ita tenent Richard. in 4. dist. 27. artic. 3. quæst. 4. Paludanus dist. 38. quæst. 3. artic. 3. Maior dist. 27. quæst. 5. Sotus ibidem quæst. 2. artic. 5. Caiet. v. Periurium cap. 2. Henriquez lib. 1. de matrimonio, cap. 14. numer. 4. & multi Canonistæ.

Alij negant sponsalia per votum castitatis superueniens dissolui, sed esse implenda volente parte. Ratio est, quia tale votũ fieri non potuit in præiudicium sponsæ: rem enim alteri promissam non posse Deo dicari per votum castitatis. secus de voto Religionis; quia hoc votum in sponsalibus iure censetur exceptum, cum ius tribuat facultatem ingrediendæ Religionis, etiam post matrimonium ratũ nondum consummatum: hoc tamen non potest ostendi de voto castitatis. Ita Hostiensis, Innoc. Ioannes Andr. Panorm. Archid. in c. Rursus. 6. Qui Cler. vel vouentes, &c. Palud. d. 27. q. 1. art. 3. casu 5. Anton. 3. p. tit. 1. c. 18. §. 2. Syluest. Matrimonium 7. q. 5. dicto 5. & v. Sponsalia q. 7. Tabiena eod. q. 10. Fumus eodem, num. 12. Nauar. cap. 22. nu. 27. & multi recentiores.

Vtraque sententia probabilis. Vtraque sententia est valdè probabilis. & secura in praxi. secunda tamen est iuri conformior: quia iure probari non potest, conditionem melioris vitæ in sponsalibus censeri exceptam, præter statum Religionis. imò Ecclesia talem cogere solet vel Religionem ingredi, vel sponsalia perficere. Sed hæc res non est huius loci: de qua vide plura apud Sancium nostrum l. 1. de matr. disp. 46.

55 *Si coniux vouit castitatem ante cõsummat.* Dico Secundò, Si alter coniugum (v.g. vxor) post matrimonium ratum nondum consummatum vouit castitatem; vel id fecit animo ingrediendi Religionem, vel absque tali animo. Si animo ingrediendi Religionem, tenetur ingredi; si tamen aduertit, cum voueret, se aliter votum suum integrè implere non posse. Si autem id minimè aduertit, sed cum haberet animum ad Religionem, & supponeret se ingressurum, vouit castitatem, non tenetur ad Religionem; quia ad hanc voto se non obstrinxit: neque propositum ingrediendi illum obligat, vt ex supradictis constat. Tenetur tamẽ ad castitatem nõ minus quàm si ante matrimonium vouisset. censetur enim integram castitatem vouisse. Vnde non solum non poterit petere debitum (quamuis teneatur reddere, nisi malit ante primum actum intrare Religionẽ) sed etiam si contingat virum mœchari, non poterit eum sibi conciliare. quia, quantum in se est, tenetur integram castitatem seruare. Si autem non cogitauit de Religione, solum videtur vouisse castitatem partialem, quam matrimonij status permittit, nimirum, vt non possit petere debitum aut fornicari. Vnde si contingat virum fornicari, non tenetur ab eo diuertere, & potest separatum conciliare, vt docet Sancius l. 9. disp. 35.

Contrarium tamen in hoc casu videri possit verius. si enim non afficiebatur matrimonio, & optabat esse libera ab illo iugo, & sic vouit castitatem (vt plerumque fit) videtur vouisse absolute seruare quantum in se est, & sine iniuria coniugis posset: vnde etiam post mortem ipsius non potest nubere alteri. quare si contingat coniugem fornicari, tenebitur ab eo separari, si absque graui incommodo possit, nec dimissum poterit reconciliare. itaque spectanda est mens vouentis vtrùm intenderit vouere seruare castitatẽ quantum sine alterius iniuria posset.

Si post consummatũ. Dico Tertiò, Si consummato matrimonio alter vel vterque vouit continentiam, vel id factum absque alterius consensu; vel cum consensu, sed seorsum; vel mutuo consensu per modum pacti. Si primo modo factum sit, certũ est non esse nisi votum partiale castitatis, nimirum quantum est ex parte vouentis; quale in matrimonio seruari potest: siue vterque seorsim, siue alter tantum vouerit. Si secundo modo, nimirum accedente consensu alterius, non tamen per modum mutui pacti: etiam erit solum votum partiale; quale matrimonij status permittit. Et quamuis neuter tunc possit petere debitum, vterque tamen tenetur petenti reddere: quia neuter censetur renuntiasse iuri petendi, nisi forte expresse aliud intenderint. Licentia enim vouendi data à coniuge, non est renuntiatio sui iuris vt sup. c. 40. dub. 15. nu. 95. ostensum est. & consentiunt plerique DD.

56 Si tertio modo factum sit, neuter potest petere aut reddere: quia ad hunc finem vterque iure suo cessit, & coniugem à iugo coniugalis seruitutis absoluit, vt sic integram continentiam perpetuo seruare posset, vt sup. dub. 15. nu. 96. ostensum est.

Si ius vicissim reddat. Aduerte tamen, coniuges alterum alteri posse hanc renuntiationem validè cõdonare, & ius pristinum in corpus restituere. etsi enim ea in re committant sacrilegium contra votum (quia quod semel Deo consecratum est, non potest alteri dari) tamen illa condonatio, & iuris restitutio, valida erit. Nam si cum femina est omnino sui iuris, validè potest ius sui corporis conferre in virum, etiamsi ipsa castitatem vouerit; multo magis iam matrimonio copulata poterit validè reddere viro ius, cui vir renuntiarat, cum numquam ita renuntiare potuerit. quin apud eum habitu & in radice manserit. Ratio est, quia votum simplex quo vouit Deo castitatem non transfert dominium corporis in ius alterius. (secus est in professione, cui ex parte voti obedientiæ annexa est traditio in ius Religionis.) Vnde etsi vouerit castitatem, retinet tamen dominium corporis sibi (quãuis Deo obnoxium ratione voti) ac proinde potest illud validè marito reddere. similiter maritus uxori. Itaque hoc casu etsi neuter possit petere debitum, vterque tamen tenetur petenti reddere: sicut cum seorsim castitatem vouerũt. Tũc enim eorum votum ad similem statum est redactum. vide supra cap. 40. dubit. 18. numer. 126. Si tamen contingat maritum mœchari, vxor non poterit ei amplius reddere debitum. quia ille rursus ius petendi amisit: & ita te-

netur

netur ipsa votum suum integrè seruare sicut prius, antequam restituisset viro ius illud, quo ipse vouendo cesserat.

DVBITATIO VII.

Quid requiratur vt professio sit valida, & vt inualida ratificetur, & an non ratificans possit egredi.

Professio expressa. Tacita.

57 NOTANDVM est professionem posse fieri vel *expressè*, vel *tacitè*. *Expressè*, cum quis vtitur aliqua formula promissionis, qua mentem suam explicet & intendat Religioni incorporari. Nec refert ex natura rei quibus verbis vtatur; modo per illa intendat se Deo & Religioni obstringere ac tradere. idque ipsis aliqua ratione exprimatur. Sicut in absolutione ab excommunicatione, non refert quibus verbis vtatur Prælatus, modò significent effectum, quem per illa intendit. Vnde in multis Religionibus non vouent expressè paupertatem, & castitatē; sed promittunt solùm *seruare regulam*, (intellige de præceptis regulæ) vel *obedire regulæ*, vel *viuere secundum regulam*: vel promittunt *obedientiam & conuersionem morum secundum hanc vel illā regulam*. His aliqui adiungunt *stabilitatem*, vt Benedictini & Carthusiani. castitatem verò & paupertatem promittunt. tum in obedientia, tum in promissione regulæ, in qua illa exprimuntur.

Varia formula professionis expressa.

Professio tacita triplex.

Tacite fit tripliciter. Primò, Cum exacto probationis anno defert quis habitū professorum (vbi is aliquo signo externo distinctus est) per triduum, cap. Ad nostram. 8. de Regul. & cap. Constitutionem 3. de Reg. in 6. Secundò, Si tali habitu suscepto faciat aliquod opus professis proprium; vt si in Capitulo suffragium dederit, statim fit professus, nec requiritur triduum; c. Vidua. 4. de Reg. Tertiò, Si in ea Religione vbi nulla exterius est distinctio habitus, deferas habitum per totum annum, in termino anni censeris professus; c. Ex parte 22. de Regu. & Clemen. Eos qui, de Regul. vide Nau. commen. 4. de Regu. num. 73. & 74. Silu. Religio 3. q. 19. Debent autem hæc fieri animo saltem tacito profitendi; & consentiente illo, cuius est admittere, vt rectè ijdē DD. & alij docent, & ex infra dicendis patebit. Si talis animus non adsit, non erit coram Deo professus: etsi in foro externo præsumatur.

Requisita vt valida sit professio.

58 His positis vt promissio sit valida multa requiruntur: Primò, Ætas. Secundò, Annus probationis. Tertiò, Animus profitendi. Quartò, Vt non metu vel fraude impulsus faciat. Quintò, Vt fiat auctoritate eius, cuius est admittere, & cum consilio eorum, quos tenetur adhibere. Sextò, Vt fiat in Religione approbata. Septimò, Vt tria vota substantialia saltem implicitè emittantur. Octauò, Vt nulla adsit conditio substantiæ Religionis repugnans. Nonò, Vt non habeat aliquod impedimentum, quod in ea Religione habeatur essentiale. Decimò, Vt persona non sit alteri obstricta.

1. Aetas.

Primò, Requiritur ætas: hæc ante Concilium Triden. in feminis erat 12. annorum, in maribus 14. completorum. ad Ordines tamen mendicantium requirebatur præterea vnus annus, qui erat probationis. Itaque in illis Ordinibus ante annum 15. completum non erat valida professio, de quo vide Syluestrum Religio 3. qu. 2. Verum post Concilij Triden. decretum, quod habetur sess. 25. c. 15. de Regul. requiruntur in omnibus Ordinibus anni 16. completi, *In quacumque, ait Religione tam virorum, quàm mulierum, professio non fiat ante 16. annum completum: nec qui minore tempore quam per annum post susceptum habitum in probatione steterit, ad professionem admittatur. professio autem antea facta sit nulla, nullamque inducat obligationem ad alicuius regulæ vel Religionis vel Ordinis obseruationem; aut ad alios quoscumque effectus.*

Conc. Trid. requirit 16. annos completos.

Ordinatus ante pubertatem.

Pari modò si quis ante pubertatem accipiat Ordinem sacrum, non obligatur voto continentiæ Ordini annexo, vt docet Panorm. cap. vnico, nume. 3. de clerico per saltum promoto, secutus Hostiensem, Innocent. Archidiaconum, Hugonem, Goffredum. Ratio est, quia illa ætate non poterat se expressè obligare voto solemni continentiæ. ergo nec tacite per susceptionē Ordinis. Vnde infertur, Si quis hoc tempore ordinaretur ante annum sextum decimū ætatis, non obligatum iri voto continentiæ; quia ante illud tēpus non valet professio; ac proinde nec teneri ad preces canonicas, & posse inire matrimonium. Idem docet Nauar. in Enchirid. cap. 22. num. 51. de ordinato metu maximo reuerētiali. Hoc ipso enim quo tenetur ad castitatem, nō tenetur ad statum Ecclesiasticum, cum Ecclesia hunc nemini permittat absque continentiæ voto. Si non tenetur ad statum ipsum, neque etiam ad ea quæ statui sunt connexa & accessoria. Hæc tamen intellige nisi completo anno sexto decimo ratificet Ordinis susceptionem. Neque sufficit ante ratificare; vt insinuat Panorm. ex Hostiensi; quia debet esse in ætate habili ad se obligandum. Censetur autem ratificare, si ordine sacro tunc vtatur; nisi forte vtatur ex ignorantia, qua putabat se teneri. Nemo enim ratificat quod ignorat.

2. Annus probationis. Quando inchoandus.

Secundò, Requiritur integer annus probationis post susceptum habitum. patet ex verbis Conc. 59

Vbi Notandum Primò, Hunc annum posse inchoari & expleri ante annum sextumdecimum, quia iure antiquo poterat, & Concilium nihil circa hoc innouauit: non enim est opus vt statim expleto illo anno ad professionē admittatur. Nec obstat illud, quod cap. 16. dicitur, *Finito tempore nouitiatus, Superiores Nouitios, quos habiles inuenerint ad profitendum admittant, aut è Monasterio eijciant*, quia loquitur de ijs, qui sunt habiles, in quibus non est iusta causa differendi, vt declaratum est à Cardinalibus, qui decretis Concilij interpretandis præsunt. non enim Concilium vetat differri professionem, si causa aliqua iusta subsit; (vt si morbo aliquo laboret, si ætas desit, si in probatione non omnino satisfecerit) hoc enim esset contra rectam administrationem, & contra Monasterij ac ipsius Nouitij bonum.

Debet esse continuus.

Secūdò, Hunc annum debere esse continuum. Ita Syluester Religio 5. quæst. 4. Nauar. lib. 3. titu. de Regu. consi. 34. & 37. & alij passim. Ratio est, quia quando Ius certum tempus, vt annum vel mensem requirit, intelligendum est de tempore continuo; vt docet Ioann. Andreas in cap. 1. de elect. in 6. & alij. Deinde quia annus assignatur vt experiatur auctoritates Religionis: has autem melius experitur continuando, quam diuidendo. Denique ita habet consuetudo. Glossa tamen in regu. Eum qui, de reg. Iur. in 6. tenet sufficere annum interpolatum; quod Panormit. in cap. Ad Apostolicam 16. de Regularibus, numer. 9. non reijcit, etsi contrarium putet verius. Idem tenet Bartho. Brix. vt refert Panorm. & Specu. p. 4. tit. de statu monach. §. 1. q. 37. etiā si longa fuerit intermissio. crediderim sanè paucorum dierum interpellationem non impedire. Ratio est, quia nō minus idcirco experitur austeritates Religionis, si postea totidem dies, quot intermisit, suppleat. atqui tota ratio, cur annus debeat esse continuus, est vt experiatur austeritates Religionis; vt alij DD. fatentur, accedit quòd paucorum dierum intermissio non censeatur impedire moralem continuationem.

In habitu.

Tertiò, Hanc probationē debere fieri in habitu (etsi Panor. id neget) quia est pars austeritatis Ordinis. Item in ipso Monasterio, nisi à Superiore ei concessum sit vt foris moretur, vt docet Sylu. Religio 5. q. 5.

Quomodo computandus iste annus.

Quartò, Annum probationis & annos sexdecim ætatis, computandos esse à momento ad momentum. vt si habitū acceperis primo Octobris post meridiē, non potes eodem die recurrente in termino anni profiteri ante meridiem, sed expectandum est punctum suscepti habitus. Similiter in ætate expectandum vt recurrat punctum natiuitatis. Colligitur ex L. 3. §. Minorem, ff. de minoribus, vbi dicitur, *Minorem adhuc dici vltimo die anni 25. donec hora natiuitatis recurrat.* & ratio additur. *quia ante illam horam nondum compleuit 25. annos.* vnde colligit, *in huiusmodi à momento in momentum tempus spectari.* ... quòd maximè verum est, quando certum tempus, ab aliquo die determinato incipiens, alicui constitutum est in ipsius fauorem: v. g. vt possit restitui in integrū, vel vt non possit obligari aliquo contractu, vel lege. secus si tantum requiratur quia nō putatur anteà satis idoneus; vt cum requiruntur 7. anni ad sponsalia, & 14 ad matrimonium: tunc sufficit vltimum diem anni 7. vel 14. esse inchoatum; nec opus est expectare punctū natiuitatis, vt docet Sanctus l. 1. de matr. disp. 16. nu. 2. Idē credo dum requiruntur anni 14. ad beneficium; quia id fauorabilius. vide Azon. in Summa, in L. 2. C. Rub. de in integr. rest. min. num. 1. 2. 3. 4.

Bissextus.

Hinc sequitur, si ætas annorum 16.compleatur anno bissexto 24. Februarij, non sufficere vigesimumquartum prioremsed addendũ esse alterum; (bis enim tunc vigesimusquartus numeratur, & bis dicitur sexto calendas: vnde etiam annus bissextus nomen accepit) quia hic est necessarius ad complendum quadriennium præcedens, cum senæ horæ singulis annis defuerint. Ita in simili docet Molina disput.573.

Professio tacita intra annũ probationis sublata.

Quintò, Per hoc decretum Concilij sublatam esse omnem professionem tacitam, quæ intra annum probationis fieri poterat, per quam profitens obligabatur non huic Religioni in qua erat, sed Religioni in genere; quamuis hæc Religio ipsi esset obstricta, si ipse vellet. de quo cap. Ad Apostolicam, de Regularibus. & capit. Constitutionem. 3. in 6. eodem. Similiter sublata professio expressa intra illud tempus.

Sextò, Eum, qui in Ordinibus mendicantium aliquem admittit ad professionem ante expletum annum probationis, peccare mortiferè: quia id ei sub pœna excommunicationis ferendæ strictè prohibetur: & esse suspensum ab officio admittendi ad professionem, c. Non solum. 2. de Regul. in 6. In alijs Ordinibus peccare quidem mortiferè; quia contra præceptum Conc. Trid. in re graui: non tamen esse suspensum: quia iure non est statutum.

Annus probationis in coniuge.

Septimò, Annum probationis etiam habere locum, quãdo ante consummatum matrimonium alter coniugum ingreditur Religionem. Etsi enim c. Ex publico. 7. de cõuers. coniug. non concedantur tunc nisi duo menses ad profitendum, vt tenet Glo. quam communiter sequuntur DD. teste Panorm. in illud c. num. 11. & ipse Panor. ibid. tamen Cõc. Tridẽt. generaliter loquens & nihil excipiens requirit annũ integrum, irritam reddens professionem, quæ ante finem anni facta fuerit. Vnde etiam in tali euentu annus requiretur. Confirm. quia ratio cur annus probationis sit statutus (nimirum, *vt conuersus experiatur asperitates monasterij, & monasterium illius mores*; vt habetur cap. ad Apostolicam, 16. de Regu.) non minus habet locum in coniugatis quàm in solutis. Vnde sequitur vxore Religionem ingrediente, marito expectandum per annum, donec probatione peracta fecerit ipsa professionem. cumque professio non valeat ante annum sextumdecimum completum, si vxor ingrediens sit solum duodecim annorum, marito expectandum per quatuor annos.

Dices, d. c. Ad Apostolicam, dicitur hoc tempus constitutum in fauorem vtriusque, nimirum conuersi & monasterij: ac proinde vtriusque consensu posse hoc tempus accidi, & professionem citius fieri. quemuis enim posse renũtiare ei quod in suum fauorem est introductum.

Respon. olim id quidem validè fieri potuisse: verum per Conc. Trid. hoc est correctum quod insinuant generales illæ locutiones, & clausulæ irritantes; *non admittatur, professio sit nulla, nullum effectum operetur*: & quod velit non valere renuntiationem bonorum anteà factam. ita Nauar. l. 3. de Reg. cons. 33. Vnde conclusit, etsi olim cum quis transferebatur à Religione mendicante ad non mendicãtem, vel non mendicante ad mendicantẽ, poterat renuntiare anno probationis; nunc tamen non posse.

Ad rationem allatam respondet, etsi olim annus probationis solum videretur concessus ob fauorem priuatum, ac proinde tunc ei potuisse renuntiari, a Concilio tamẽ in eo statuendo spectari fauorẽ publicum, ob graues abusus contra bonum publicum ex illa renuntiatione prouenientes, v.g. vt quis fieret Abbas, qui vix paucis mensibus fuerat nouitius, atque adeo vt fieret Magister perfectionis, qui nondum aut vix fuerat discipulus. Nemo autem potest renunciare iuri quod in fauorem publicum introductum. Vide Panor. in d. c. Ad Apostolicam, nu. 10.

Aduerte tamen contrariam sententiam in vtroque casu non esse improbabilem, vt docet Sancius l. 2. de matrim. disp. 24. & insinuat Nau. sup. vbi argumenta varia in hanc adducit.

Aliud est vbi Conci. non receptum.

Octauò, Prædicta de ætate sexdecim annorum, & anno nouitiatus integro, procedere maxime vbi Concilium Tridentinum est receptum: vbi enim non est receptum, probabile est valere professionem ante annum nouitiatus exactũ in Ordinibus non mendicantibus; ita docet Nau. l. 3. tit. de regu. consil. 28. num. 1. Similiter ante annum sextum decimum ætatis: nam eadem est ratio: nimirum quia lex non recepta vim non habet; & ita ius antiquum manet in vigore.

Tertiò, Requiritur animus profitendi. si enim hic absit, 60
ita vt nec tacite nec expresse intendas profiteri, nulla est professio, quia nec votum, nec vlla promissio per se obligat sine voluntate obligandi: cum tota hæc obligatio a libera voluntate pendeat, vt dictum est c. 40. num. 5. & 6. Dico *per se*. quia potest obligari ratione scandali, vel damni vitandi, quod sequeretur si promissio exterius facta non præstaretur. vnde si horum periculũ absit, qui sic professus est, posset fugere & recipere se ad exteras Prouincias.

3. Animus profitendi.

Quartò, Vt non fraude vel metu inductus, de quo sup. c. 37. dub. 5. & 6. & c. 40. dub. 2. & 3.

4. Nõ fraude vel metu impulsus.

61

5. Cõsensus Superioris.

Quintò, Vt fiat consensu eius, cuius est incorporare Religioni. Ita Nauar. commen. 4. de Regu. num. 74. Sylu. Religio 3. qu. 19. & alij omnes. Ratio est, quia nulla professio est valida, nisi duæ personæ concurrant, quarum altera se obliget Religioni, tradẽdo se in Ius eius & obstringẽdo ad manendum in ea, altera Religionem obliget illi, recipiendo illum in filium, & iura reliquorum illi communicando. continet enim professio obligationem reciprocam inter eum, qui illam facit, & qui recipit, iuxta cap. Ad Apostolicam. 16. de Regu. & cap. Porrectum, eodem. vbi optime Panor. num. 10. & 11. & Nauar. l. 3. de Regu. cons. 5. Debet autem hic consensus esse liber, non fraude aut metu iniusto extortus, sicut in alijs contractibus. Vnde si Prælatus metu graui iniustè ad id incusso cogatur aliquem admittere ad professionem, professio erit inualida. quia in contractibus ex vtraque parte requiritur libertas. Confirm. quia ad valorem professionis nõ minus requiritur admissio & receptio quã traditio: ergo sicuti ad firmitatem professionis requiritur libertas in traditione; ita etiam in receptione. Hæc potestas ordinarie est apud Prælatum: eius enim est incorporare cõgregationi, huiusque priuilegia & iura communicare, qui illi præsidet. Debet hic etiam (nisi aliud consuetudo vel regula præscribat, aut priuilegium aliud concedat) adhibere consilium Capituli: quia regula Monachorum præscribit Abbatem præcipua quæque cum consilio Capituli debere explere, dimissio autem vnum est ex præcipuis. vnde sequitur admissionem esse irritam iure communi, si absque illo consilio fiat: quia vbi a iure requiritur consiliũ, nisi adhibeatur, actus est nullus, cap. Noui. 4. de his, quæ fiunt à Prælato, iuncta Gloss. non tamen tenetur consilium illud sequi, sed satis est exquirere & intelligere. vt docet Syluest. v. Religio 3. quæst. 23. Alij tamen putant non sufficere consilium, sed etiam requiri consensum. Probari potest ex cap. Ea noscitur. 6. de his, quæ fiunt a Prælatis, &c. vbi requiritur consensus maioris vel sanioris partis Conuentus, vt præsentatio vel collatio per Abbatem facta, sit valida. Vnde hæc sententia iure communi videtur verior. Verum spectanda maxime est in huiusmodi recepta consuetudo, vt docet Panorm. in cap. Ad Apostolicam. numer. 12. de Regul. Episcopus etiam potest admittere ad professionem, sed tantum in Monasterijs sibi subiectis; Syluester supra quæst. 14. quia est Superior, cui etiam Abbas subest. Si alius admittat absque mandato Prælati, professio est inualida; quia non potest Religioni incorporare. Si tamen nomine Prælati admiserit, potest Prælatus ratificare, vt docet idem Syl. Religio 3. q. 18. Ang. v. Professio num. 1. & alij. Anteà tamen non habebit vim professionis, sed solum voti simplicis, quia non obligat omnino & absolute sicut professio; sed sub conditione, si Prælatus ratum habuerit. Si autem nomine Prælati admissus non sit, non poterit Prælatus ratificare; *quia ratum nemo habere potest quod suo nomine gestum non est*, vt habetur regu. 9. de regulis Iuris in Sexto. itaque nisi rursus profiteatur, non erit professus.

Consilium Capituli.

Si non habens auctoritate admiserit ad professione.

Professor sine auctoritate admittentis.

Petes, Vtrùm ex huiusmodi professione maneat obligatus?

Resp. Probabile esse manere obligatum voto simplici ad ingrediendum, si velint illum recipere; quia obligauit se quantum potuit ex parte sua: cum hac tamen tacita conditione, si ipsi vicissim illum vellent recipere. vnde debet inquirere an velint: & si velint, rursus profiteri. si nolint, erit omnino liber.

Contrarium tamen etiam probabile est. & fortè verius: quia in contractibus reciprocis potest reuocari consensus & obligatio, quãdiu ab altera parte non est acceptata, nisi

forte

fortè tempus concessum sit ad deliberandum. atqui hic nõ censetur acceptata; quia altera pars nullam potestatem ad acceptandum habuit. Idem accidit in emptionibus, venditionibus, & alijs contractibus. secus est si fiat sub ratihabitione Superioris; quia tunc expectanda est illa ratihabitio, cum in illam consenserint. Vide Nauar. l.3. de Reg. cons.6 num.4. & 5.

62 *6. In Religione approbata.*

Sextò, Vt fiat in Religione approbata, cap. vnico, de voto, in 6. Non enim sufficit tria vota substantialia emittere, & regulam aliquam ab Ecclesia approbatam profiteri, sed debet etiam alicui Religioni approbatæ incorporari, eiusque membrum effici, idque ab eo qui incorporandi habet potestatem, vt dictum est. Vnde si quis in manibus Episcopi profiteretur regulam Sancti Benedicti, Augustini, vel Basilij, non ideo efficeretur verus Religiosus. Vide Nauar. lib.3. consil. tit. de Regular. cons.6. Si fiat in Religione prohibita, (qualis est ea omnis, quæ instituta est post Concil. Lateranen. & non approbata) non est vera professio qualis iure requiritur. vnde nec irritum reddit matrimonium, nec impedit dominij acquisitionem. obligat tamen talis professio ad Religionem in genere, iuxta Syluestrum Religio 3. q.10. ex Archidiacono. quod intellige, si illa fuit mẽs vouentis: secus si voluit se huic soli obstringere, non vlli alteri: quo casu videtur totum iure irritũ, & nulla obligatio; quia actus non operantur vltra intentionem agentiũ. Præsumitur autem se huic soli voluisse obligare, nisi expressè aliud intenderit. Aduerte tamen si talis Religio prohibita permittatur in Ecclesia vt pium Institutum, professionem habituram vim votorum simplicium, vt suprà numer.14. dictum est.

7. Vota substantialia nuncupanda.

Septimò, Vt tria vota substantialia nuncupet: quia sine his non est perfecta Religio, ut ostensum dub.1. sufficit tamen vt id faciat implicitè, ut sup. num.57. dictum est. vide Panorm. c. Porrectum. nu.3. de Reg.

8. Conditio repugnans substantiæ Religionis.

Octauò, Vt nulla adsit conditio Religionis substantiæ repugnans; ut si quis profiteatur ea lege ut possit retinere sua bona, uiuere suo arbitratu, ducere uxorem moriente fratre, egredi si ferre non poterit: talis enim professio est irrita, nec vllam inducit obligationem. secus si profiteatur absolutè, quamuis antea pactus sit vt sibi concedatur aliquod peculium, vel vt maneat domi suæ, retineatq; vsum bonorum suorum, dependenter tamen ab arbitrio Superioris, vt patet cap. Insinuante, Qui Clerici vel vouent. & cap. De viduis. 27. quæstio.1. de quo vide Nauarrum comment.2. de Regular. num.15. & 16. Post Concilium tamen Tridentinum talia pacta non possunt fieri sine Pontificis auctoritate.

9. Si impedimentum essentiale subsit.

Nonò, Vt non habeat aliquod impedimentum, quod in illo Ordine censeatur essentiale: hoc enim professionem redderet inualidam. Ratio est, quia per impedimentũ redditur inhabilis ad professionem huius Religionis, sicut enim constituta sunt uaria impedimenta dirimentia, quibus redditur quis inhabilis ad matrimonium, uel simpliciter, vel cum hac aut illa persona; ita etiam possunt constitui impedimenta, quæ reddant inhabilem ad professionem vel simpliciter, uel in hac aut illa Religione. Si tamen admittat is, qui potest dispensare, & nouit impedimentũ, valebit professio: quia admittendo tacitè videtur dispensasse. Si autem ignorauit impedimentum, altero id in examine celante, non valebit; propter causam prædictam, nimirum quia mansit inhabilis. Idem dicendum quando fuit impedimentum, sed non potuit in eo dispẽsare. Porrò nullum impedimentum habet uim irritandi professionem, nisi à Pontifice sit constitutum uel confirmatum, ut fusè probat Nauar. lib.3. titu. de Regular. consil.5. Sicut enim ipsius solius est constituere impedimenta dirimentia matrimonij, ita etiam professionis præsertim cum Religionis & professionis ratio ab eius approbatione dependeat, ut supra dubitatione prima, nume. vndecimo ostensum est. Posset tamen Prælatus aliquem admittere cum protestatione non esse sibi animum admittendi, si habeat hęc vel illa impedimenta. & tunc professio esset irrita, si tale impedimentum fuerat, non quòd impedimentum subsit, sed quòd animus admittendi desit. ita Nauarr. suprà. Quòd si impedimentum non reddat quidem irritam professionem; tamen fraudulenter sit suppressum in examine, eaque fraus dedit causam receptioni, poterit talis professus postea eijci à Religione, ut docet Nauarr. lib.3. titu. de Regular. consil.25.

Impedimentum à Papa solo constituitur.

quando enim dolus dedit causam contractui, vel est irritus, vel certe in irritum reuocabilis, iuxta ea quæ dicta sunt sup. cap.17. dub.5. Nec obstat quòd professio semel ualida, non possit irritari. quia id verum est, quoad obligationem erga Deum, non autem quoad illam quæ est inter Religiosum & monasterium.

Decimò, Vt persona sit sui iuris, alteri nõ obnoxia. hinc professio serui absque consensu domini, & uiri absque consensu coniugis consummato matrimonio est inualida, ut patet ex dictis supra dubitatio.3. Ratio est, quia per professionem traditur potestas & quasi dominium corporis Religioni. atqui isti non habent potestatem sui corporis, ergo non possunt illam tradere. nemo enim potest id quod est alterius dare alteri absque eius consensu. itaque requiritur consensus expressus: nec in re tanti momenti & præiudicij sufficit dissimulatio. Etsi enim is qui tacet consentire uideatur, quando agitur ipsius commodum: non tamen quando præiudicium. Deinde vt iste consensus non sit metu graui vel dolo extortus. Si vxor absque dolo alterius & sponte consenserit, valebit quidem professio viri: si tamen ipsa non vouit continentiam aut ingressum religionis, nec potest induci vt id faciat, restituendus ei erit maritus iuxta c.1. de conuer. coniuga. tenebitur tamen maritus redire ad Religionem, simulatque ab illius iugo liberatus fuerit. Vide sup. dubit.3.

Petes Primò, Vtrum quando professio fuit irrita defectu ætatis, vel quia professus est ante exactum annum probationis, vel quia metu fraudeve impulsus; & multos annos mansit in Religione, possit egredi? 63 *An possit egredi.*

Resp. Posse, si absit scandalum: quia vt habet regula iuris: *Non firmatur tractu temporis, quod de iure ab initio non subsistit.* Quod limita, nisi postea sciens esse irritam, ratificauerit, vel certè nisi expressè ita apud se statuerit, Volo illam esse ualidam; etiamsi fortè ob aliquam causam ab initio valida non fuisset, non enim sufficit illam ratificare ex eo quòd putet ab initio fuisse ualidam; quia hæc ratificatio proficiscitur ex errore, unde non est libera, ac proinde non inducit nouam obligationem. Vide Nauarr. in Summa cap.12. num.71. & comment.4. de Regul. numer.71. & 75. Vt autem hæc res absque scandalo fiat, & ne fraus aliqua subsit, statuit Concilium Tridentinum sess.25. de Regularib. cap.19. *vt quicumque Regularis prætendat se per vim & metum ingressum Religionem, aut etiam dicat ante ætatem debitam professum fuisse, aut quid simile: velitque habitum dimittere quacumque de causa, aut etiam cum habitu discedere sine licentia Superiorum; non audiatur, nisi intra quinquennium tantum à die professionis; & tunc non aliter, nisi causas, quas prætenderit, deduxerit coram Superiore suo & Ordinario. Quòd si antea habitum sponte dimiserit, nullatenus ad allegandum quamcumque causam admittatur, sed ad Monasterium redire cogatur, & tamquam apostata puniatur. Interim verò nullo priuilegio suæ Religionis iuuetur*, hæc Conc. *Constitutio Conc. Trid.*

Vbi notandum Primò, Tria requiri à Conc. ut inualidè professus reclamans possit audiri. 64 *Tria requiri vt possit reclamare,*

Primum, Vt reclamet intra quinquennium, nimirum à tempore professionis computandum.

Secundum, Vt causas nullitatis quas prætendit, coram Superiore suo & Ordinario deducat.

Tertium, Vt non dimiserit habitum ante hanc deductionem.

Si aliquid horum absit, vult Conc. vt non audiatur, nimirum ad eum finem vt iuridicè declaretur liber à uinculo Religionis.

Notandum Secundò, Quod dicitur, *Nullatenus audiendum si habitum dimiserit*; statutum esse in pœnam, vt patet ex verbis sequẽtibus. unde non habet locum, si bona fide ad tempus habitum deposuerit: item si habitum resumat. intelligendum enim ex æquo & bono, nempe si habitum dimiserit ita vt non resumpserit. Si enim resumat, est audiendus, ut probat Nauarr. comment.4. de Regular. in fine. Similiter illud, *Non esse audiendum nisi intra quinquennium*, &c. intelligendum videtur cum simili exceptione, nempe, nisi toto illo quinquennio impotentia reclamandi durauerit, vt docet in simili Glossa in cap.12. de Regular. Vbi statuitur, ut qui post annos pubertatis per vim, Clericus (id est monachus, vt Doctores cõmuniter ea ponũt) factus est, permaneat in illo statu, nisi ipse, uel parentes *Impotentia reclamandi.*

eius intra annum apud Principem, Episcopum uel Nuntium Apostolicum reclamauerint. ubi Glossa, *Intellige*, inquit, *si potuit reclamare*. Idem colligitur ex c. 1. de ijs, quæ ui, &c. Vbi mulieri non obfuit quòd durante metu uiri nō reclamauerit. Confir. quia decretum Concilij nititur præsumptione ratificationis intra illud tempus factæ. atqui hæc præsumptio non habet locum, si impotentia reclamandi durauit. Ad hanc impotentiam videtur etiam pertinere ignorantia impedimenti: quia hæc non minus reddit impotentem ad reclamandum quam metus. Vnde Panom. in c. Vidua. 4. nu. 7. de regul. dicit. Data ignorantia cessare præsumptionem. Itaque quando de impotentia cōstare, putarem iure ordinario absque alia in integrū restitutione audiendum. Idem dicendum quando suberat impedimentū perpetuum, aut temporale durans ultra quinquennium. quia tunc non potest præsumi ratificatio.

Ignorantia.

Verum quia regulariter de impotentia reclamandi non constat, opus est plerumque restitutione in integrum, vt quis audiri possit. Nam Concil. absolutè statuit post quinquennium non esse audiendum: puta, iure ordinario. Itaq; hoc seruandum, nisi constet de impotentia reclamandi. Ratio est, quia Concil. intra illud tempus præsumit illum ratificasse professionem, & vult ita à iudicibus Ecclesiasticis præsumi, & illum pro professo haberi. Vnde silentiū illud quinquennij inducit præsumptionem iuris, & de iure; contra quod non admittitur probatio; idque ad tollendas inquietudines, sollicitationes, & scandala quæ euenirent, si sine fine liceret religiosis in iudicio suam professionem oppugnare.

Præsumptio iuris & de iure.

Simili modo c. 2. de regu. inducitur præsumptio iuris & de iure, ex eo quòd quis intra annū à professione per vim facta non reclamarit. Et cap. Vidua, eodem tit. inducitur similis præsumptio ex eo quòd vidua notitia se actibus professarum immiscuit, inter velatas oblationem Deo offerendo.

Simili modo inducitur præsumptio ratificationis matrimonij metu contracti ex habitatione sesquianni. ca. Ad id. 21. de sponsalibus. Et olim ante Concilium Tridentinum ex copula carnali post spōsalia habita, nascebatur præsumptio matrimonij, cap. is qui 30. eodem. Et contra huiusmodi præsumptionē non admittitur in foro externo iuramentum nec probatio per testes, vt habetur trib. proximè notatis c. quia ius in huiusmodi iudicio præsumit consensum, (vnde vocatur præsumptio iuris) & statuit vt iudices consensum præsumant, & ita iudicent: ideoq; dicitur præsumptio de iure; nimirum quia iure constituta, vt ex ea in foro externo iudicetur. Et hæc est causa cur contra illam nō admittatur probatio, aut iuramentum.

65 Notandum Tertiò, Non manere tamen tales sine remedio: etsi enim contra præsumptionem iuris, & de iure non admittatur probatio in iudicio ordinario; datur tamen ex causa restitutio in integrum iure extraordinario, vt ex Menochio probat Sancius lib. 7. de matrimon. pag. 153. & colligitur aperte ex L. Si mater, ff. de excep. rei iudic. vbi datur restitutio contra sententiam, quæ transijt in rem iudicatam (quod locum habet etiamsi tres sententiæ conformes datæ fuerint, & tamen pro tali sententia est præsumptio iuris, & de iure, per quam omne ius agēdi amittitur.) Et c. Corā. 7. de in integrum restitutione dicitur non audiendam Ecclesiam post terminum peremptorium; tamen ibidem per beneficium restitutionis conceditur eadem actio ad certū tempus. Pari modo in præsenti casu potest restitui ius agēdi, quod per lapsum quinquennij admissum erat, minorib. quidem duplici ex causa. Primò, ratione minoris ætatis, etiamsi intra illud tempus sciuerint suam professionem esse irritam, & poterint reclamare: sicut ijsdem datur restitutio contra præscriptionem, etiamsi illis scientibus & negligentibus facta sit. Secundò, ratione impotentiæ reclamādi, siue ex metu, siue ex ignorantia prouenerit. Maioribus autem solum ex vna causa, nimirum ratione impotentiæ reclamandi, quam prætendunt, siue ex metu, siue ex ignorantia. Ita Sancius suprà, & Nauar. d. comment. 4. nu. 76. dicit, *si metus vel impotentia reclamandi plus quinquennio durauit, posse illum audiri vel iure vel restitutione*. vide supr. c. 6. dub. 18. vbi ostensum est quando maiori, & quando minori detur restitutio in integrum contra præscriptionem. eadem est ratio in præsenti negotio. Ignorantia tamen iuris non proderit maiori in foro externo; quia non excusat, nisi sit rusticus, minor, vel mulier: in his enim ignorantia iuris toleratur, vt dictum est sup. c. 6. nu. 17. Addit Sancius probabile esse in foro conscientiæ, maiorē, etsi intra quinquennium sciuit suam professionem esse inualidam, & non reclamauit, posse nihilominus reclamare post quinquenniū, & negare cum iuramento se sciuisse suam professionē fuisse inualidam, nimirum cum hac restrictione tacita, *ad eam ratificandam*; sicut innocens rogatus à iudice an illac transierit vbi cadauer iacebat, potest negare cum iuramento se illac transiuisse. Iudex enim rogat de transitu, vt ex eo sumat indicium homicidij: at ille non sic transiuit. simili modo qui ante Conc. Triden. cognouerat sponsam animo fornicario, rogatus à iudice poterat negare cum iuramento se eam cognouisse. Nam iudex rogabat de actu, vt ex eo præsumeret matrimonium. at ille talem actum, qui matrimonium efficeret, non habuit. Idem dicendum quotiescumque iudex procedit ex falsa præsumptione, interrogans aliquid, vnde sumeret indicium falsum aut falsam præsumptionem facti. Vide supra cap. 31. dubit. 3. numero decimoquarto.

Restitutio in integrū.

Restitutio minoris.

Maioris.

Potest negare se sciuisse.

Notandum Quartò, Eum, qui non potest obtinere restitionem vt audiatur, eo quòd non possit probare ignorantiam professionis inualidæ, aut aliud impedimentum, posse fugere, modo sine scandalo; nec teneri ad regulam, nisi ratione scandali, vt docent Nauar. comment. 44. nume. 77. & 78. & Sancius sup. quia re vera non est professus. Simile est in matrimonio præsumpto. Potest enim vir fugere non obstante præcepto Ecclesiæ, vt passim tradunt Doctores. Neque sanè Concil. Triden. illum intendit obligare in conscientia ad manendum in religione. Nam præterquā quod procedat ex præsumptione, totum præceptum suum dirigit ad iudices Ecclesiasticos, instruens eos quid in foro externo seruare debeant. Imò oblata commoda occasione tenetur fugere, vel ratificare suam professionem quia nō potest frui commodis Religionis & sustentatione, nisi velit esse Religiosus, aut nisi res ita sint constitutæ, vt nō possit se subducere sine scandalo, quamdiu autē non potest se subducere, non tenetur ratificare suam professionem, etiamsi culpa ipsius professio fuisset irrita; vt si fictè fuisset professus, vt docet Sancius sup. & Henriquez lib. 1. de matrimon. cap. 11. num. 11. quia religio est res tanti momenti, vt non possit infligi in pœnam, sed sponte suscipi debeat, vt suprà dub. 4. ostensum est. Simili modo qui fictè contraxit matrimonium, nō tenetur ratificare, si aliud damnum quod præponderet secutum non est. Quo casu expectando commodam occasionem, potest ille quidem alimenta percipere ex monasterio, sed cum animo compensandi, vel tunc sua industria, vel postea; qui causam damni sua fictione dedit. Tenetur abstinere à Prælatura, quantum sine nota potest: si non potest, acceptet; & gesta per eum erunt valida ratione tituli colorati, communis erroris, & vitij occulti, iuxta ea quæ diximus cap. vigesimonono, dub. decimaoctaua. Tales tamen, præsertim quando culpa intercessit, non poterunt frui priuilegijs Religionis, vt indulgentijs, irritatione votorum à Prælato, ordinatione absque dimissorijs & similibus, vt notat Sancius: nisi quando id absq; graui nota non possunt declinare.

An possit fugere.

Petes Secundò, quid requiratur ad ratificandum huiusmodi inualidam professionem. 66

Ratificatio professionis.

Resp. Primò requiritur notitia illius inualiditatis, alioquin ratificatio non erit libera: nisi quis fortè velit expresse illam esse ratam, etiamsi ab initio fuisset inualida, vt sup. num. 63. dictum est.

Secūdò, vt intendat illam ratificare: est enim nouum votum. vnde requiritur formalis intentio: neque sufficit negatiuè se habere; quia voti vinculum non contrahitur nisi voluntate positiui, sicut nec matrimonij; maximè cum hæc res sit maximi momēti, totum vitæ statum spectans. In dubio vtrum consenseris, verius est te teneri; quia præsumptio iuris tibi aduersatur. itaque si post lapsum quinquennij dubitas an ratificaueris intra illud tempus, teneris. Idē dicendum, si dubitas an in actu professionis consenseris; item an liberè consenseris an metu. præsumitur enim consensus, & liber consensus ex ipso actu externo professionis tacitè vel expresse. quia naturaliter comitari solet, itaque teneris; nisi de contrario, saltem per probabiles rationes, tibi constet.

In dubio teneris.

Contrarium insinuat Henriquez lib. 1. de matrim. c. 11.

Qui

Qui æquali, inquit, dubio nescit an consenserit (sicut olim quando sponsalia per copulam affectu maritali transibant in matrimonium) potest se liberum censere ab onere matrimonij; sicut ab onere dubij voti. sed quod diximus, verius est obrationes allatas.

Tertiò, secundum probabilem quorumdam sententiam, si nouitiatus fuit inualidus, requiritur eius repetitio; vt si ante completam pubertatem factus: si cum inhabilitate ad illum Ordinem. Ita tenet Nauarr. lib.3. de regular. consil.5. num.19.

Non requiritur repetitio nouitiatus.

Sed contrarium est verius, vt rectè docet Sancius. Nouitiatus enim non requiritur, nisi vt ingressurus experiatur austeritates Ordinis, & Ordo ipsius mores, vt habetur capit. Ad Apostolicam. 16. de regular. atqui hoc fieri potest, etiamsi Nouitius sit inhabilis, aut aliud vitium subsit admissioni.

Vtrū noua acceptatio Prælati.

67 Quartò, Requiritur noua acceptatio Prælati; sicut quando matrimonium fuit irritum ob aliquod impedimentum, requiritur nouus consensus vtriusque; ita Azor. l.14.c.4.qu.7. Sed contrarium est verius, siue ex fictione aut metu professio fuerit irrita (vt docet Sà v. Religio, num.23. & Nau, l.3. tit. de regul. consil.24.) siue ex inhabilitate aliqua temporali, ratione defectus ætatis, anni probationis, &c. vt docet Nau. consil.35. num.3. & 46. num.2. siue ex inhabilitate perpetua, vt docet Sancius; qualis in quibusdam religionibus est esse ortum ex Iudæis, vel Mauris; commisisse homicidium, &c. Sublata enim ista inhabilitate per dispensationem sufficit ratificatio Religiosi. Ratio est; nam in primo casu cum ex fictione vel metu fuit inualida professio, cum persona esset habilis, admissio fuit valida ex parte admittentis: vnde cum maneat virtute (nam habetur à Prælato pro Religioso) solum requiritur consensus ex parte admissi; sicut in matrimonio & alijs contractibus, ut ostensum est supra, c.17. dub.11. In secundo & tertio, cum persona est inhabilis, fuit etiam admissio, & consensus Prælati inualidus ac proinde deberet repeti, nisi aliunde suppleretur. Sed hic suppletur à Summo Pontifice, qui est supremus Prælatus omnium Religionum habens potestatem admittendi omnes. Colligitur cap.1. de regul. in 6. vbi statuit Innocen. IV. vt professio, quæ erat irrita defectu ætatis, conualescat, si in legitima ætate eam expressè ratam habeat, vel professorum habitum suscipiat, & per triduum sine alia probatione gestet: vel vbi non est distinctio habitus Nouitiorum & Professorum, habitum per annum gestet. Idem de ratificatione statuitur ab Alexand. III. cap. Ad nostram. 8. & cap. Significatum. 11. Extra. de regul. quibus locis non requirūt aliam Prælati admissionem: sed ipsi statuentes talem ratificationem expressam vel implicitā valere, Religiosum admittunt. Confirm. quia Concil. Trident. præsumit silentio quinquennij ratificari professionem. & c.2. de regu. præsumitur ratificari silentio vnius anni. ergo non requiritur noua admissio. Secus est in matrimonio, quando subest impedimentum. quia Pontifex non potest supplere defectum cōsensus coniugis, eius loco consentiendo: potest tamen supplere defectum consensus Prælati; qui est supremus Prælatus, vt dictum est.

Aduerte tamen hæc locum non habere, quando Superior, nullitate professionis intellecta, repugnat admissioni, volens ob aliquam causam illum eijcere. Non enim Pontifex intendit admittere ratificationem, Superiore positiuè repugnante; quæ species facti mihi nuper fuit proposita.

DVBITATIO VIII.

Quam vim habeat professio in Religione approbata.

IN professione continentur tria vota solemnia, quibus homo se totum Deo & Religioni obstringit & dedicat. Itaque ratione diuersorum votorum habet diuersos effectus.

1. Transfert Religiosum in ius Ordinis.

68 Primò, Transfert Religiosum in Ius & potestatem Ordinis & Superiorum, faciens membrorum illius: ita vt Superiores possint illum, si discesserit, apprehendere sua auctoritate tamquam rem suam, & reducere ac punire; sicut dux belli militem desertorem, maritus vxorē fugitiuam, dominus seruum fugitiuum. facit hoc professio ratione voti *obedientiæ*, non præcisè quatenus hoc votum obligat Deo, sed quatenus continet tacitam vel expressam promissionem erga Superiorem, & sui traditionem in corpus Religionis, cōiunctam cum legitima acceptatione Superioris. Idem facit in Societate votum obedientiæ simplex peracto biennio. Superior enim a Summo Pontifice habet omnem iurisdictionem ex parte principij agentis necessariam; sed per votum obedientiæ modo iam dicto fit applicatio materiæ, in quam hæc iurisdictio se exerat.

An fugiens peccet cōtra iustitiam.

Hoc ius Superioris secundum quosdam non est Iustitiæ strictæ, sicut ius ducis in militem, domini in seruum, mariti in vxorem: quorum obligatio est propter mutuum, vel alterius commodum, (quia Religiosus non obligauit se Ordini vel Superiori propter commodum ipsorum, sed propter suam salutem, vt ab ipsis rectè gubernetur) sed est ius obedientiæ, quod Superiori competit in inferiorem: vnde per fugam non peccat contra iustitiam, sed contra obedientiam & fidem debitam Superiori & Ordini, & contra Religionem debitam Deo. quæ sententia probabilis est, eamque tenet Bannes quæst.62. art.2. dub.6. & quidam alij recentiores.

Verius tamen puto peccare etiam contra iustitiam; quia inter Religiosum & Religionem est contractus quidam, per quem ille se tradit in potestatem & Religionis ad obsequium Ordinis, & vicissim Religio se illi obstringit ad illum tractandum tamquam filium: vt ostēsum est dub.7. vnde in hoc contractu non solum spectatur commodum priuatum Religiosi, sed etiam publicum communitatis. vide sup. c.8. dub.3.

2. Inhabilitat ad matrimonii.

Secundò, Facit inhabilem ad matrimonium contrahendum, ita vt si tentet contrahere, sit irritum; cap. Quod votum vnic. de voto in 6. habet hoc ratione voti *castitatis*; nō 69
præcisè, alioquin quoduis votum castitatis id efficeret; neque quia acceptatum ab Ecclesia; quia votum castitatis emissum publice in manibus Episcopi id non facit, cum tamen ab Ecclesia sit acceptatum: sed facit ea vi constitutionis Ecclesiæ, quæ vt illud votum melius seruaretur, illi in professione hanc vim annexuit, vt colligitur aperte ex dicto cap. Quod votum, vbi dicitur, *voti solemnitatem, quoad matrimonium dirimendum, ex sola Ecclesiæ constitutione esse inuentam.*

Obiectio.

Dices, Homo per professionem tradit se Deo & Religioni: ergo si postea tradat coniugi, iure naturæ est inualidum: sicut quod tibi donaui & tradidi non possum alteri valide donare.

Resp.

Respondeo negando consequentiam, Non enim per vota tradit potestatem corporis sui ad vsum matrimonij, sed se tradit Religioni vt ab ea gubernetur; Deo verò, vt ipsi sit velut donarium consecratus; quæ traditiones non inducunt vinculum repugnans vinculo matrimonij, (nam hæc vincula simul stare possunt; vt patet quando coniuges communi consensu vouent continentiam; vel etiam profitentur in Religione) sed solum repugnans vsui matrimonij. Itaq; nec professio nec votum continentiæ irritum reddit contractum matrimonij superuenientem iure naturæ; sed solum iure ecclesiastico. Hoc tamen ius antiquum esse colligitur ex Concil. Carthag.4. c.104. cui Diuus Augustinus interfuit; & ex multis Canonibus 27.q.1.c. Viduas. ex Gregorio, c. Quæ autem. Innocen. I. c. Impudicas. ex Conc. Triburiensi, &c.

3. Soluit matrimonium ratum.

Tertiò, Matrimonium ratum nondum consummatum 70
antea contractum dissoluit. Est fide tenendum, vt patet ex Concil. Trident. sess.24. can.6. *Si quis dixerit matrimonium ratum non consummatum per solemnem Religionis professionem non dirimi, anathema sit.* Idem patet c. Ex parte. Innocent. III. cap. Verùm. & cap. Ex publico. Alexan. III. de conuer. coniugat.

Petes, Quo iure professio id faciat?

Quo iure. 1. Sentēnia, iure natura.

Est triplex sententia. Prima est, Iure naturæ id facere. ratio est, quia est mors quædam spiritualis; ac proinde potest dissoluere vinculum spiritale, quale est matrimonij rati, vtpote ex solo consensu ortum: sicut mors naturalis soluit vinculū matrimonij consummati, quod est carnale, ortum ex copula. Deinde quia iure naturæ licitum est transire ad statum perfectiorem; quādo nulli per hoc fit iniuria, hic autem nulli fit iniuria; qui Ius cōcedit: ergo, &c. Ita videntur sentire multi DD. in 4. d.27. D. Tho. Richar. Duran.
Palud.

Palud. Lopez p. 2. c. 39. & nonnulli alij. Hæc sententia non est improbabilis.

Sed verius est professionem non habere hanc vim iure naturæ. Primò, Quia hæc vincula non repugnant, possunt enim simul stare. Secundò, quia alioquin matrimonium iure naturæ potius dicendum esset solubile quàm insolubile: suppeteret enim commune quoddam remedium, quod vi sua naturali illud dissolueret. Tertiò, Si professio ideò soluit matrimonium ratum, quia est status perfectior; etiã soluet matrimonium consummatum, saltem quando nulla est proles, & coniux consentit: hoc autem constat esse falsum. Quartò, Professio non est vera mors, sed metaphoricè dicitur mors, quia vita mundana deseritur. Vnde non sequitur solui matrimonium ratum: sicut nec aliæ obligationes priores professione soluuntur. Quintò, Quia matrimonium est vinculum nõ omnino spiritale, cum ex mutua corporum ad vsum corporalem traditione nascatur. quomodo ergo ex natura rei soluitur vinculo merè spiritali? Sextò, Si ratio naturalis consulatur, professio superueniens matrimonio potius videtur esse irrita, quam matrimonium dissolui; quia res huic tradita, non potest validè tradi alteri. Denique professio iure naturæ non dirimit matrimonium contrahendum: ergo multò minus dirimit iam contractũ. Antecedens patet. Quia quatenus professio respicit Deũ, est solum promissio sicut votum simplex, non autem propriè traditio: atqui promissio non priuat dominio rei promissæ. retinet ergo talis dominium sui corporis; ac proinde poterit validè illud tradere coniugi. Quatenus autem respicit Religionem, sic continet quidem traditionem sui, sed non magis priuat dominio corporis quam seruitus. Quare sicut seruitus iure naturæ non dirimit matrimonium contrahendum; ita nec professio; sed id habet ex iure ecclesiastico.

2. Iure diuino. Secunda sententia est, Professionem habere hanc vim iure diuino positiuo: nã concessu & ordinatione Christi, matrimonij contractum habere hanc tacitam conditionem. Nisi ad Religionem ante consummationem me contulero. Ita multi recentiores, Victoria, Sotus vterque, Ledesma vterque, Angelus, Corduba, Henriquez, & alij, quos citat & sequitur Sanchez lib. 2. de matrimonio. disp. 19. nu. 3. Probatur, quia initium huius rei non inuenitur in iure ecclesiastico, sed à principio nascentis Ecclesiæ fuit in vsu; nam Beata Thecla contracto matrimonio, & nondum consummato, sponsum deseruit, & se Deo consecrauit, teste Ambrosio lib. 2. de virg. col. 3. Idem fecerunt Sanctus Alexius, teste Metaphraste, & S. Cæcilia, vt habetur in eius gestis; & S. Macharius, vt refert Gratianus ex Hieronymo ca. 26. Scripsit nobis. 27. quæst. 2. Hæc quoque sententia est valde probabilis.

3. Iure ecclesiastico. Tertia est, Id prouenire ex iure ecclesiastico iam inde à temporibus Apostolorum instituto: quæ sententia videtur verior, eamque docet Michael Medina libr. 5. de continentia sacrorum hominum, cap. 86. & 87. Henricus quodlib. 5. q. 35. Hostiensis, Ioannes Andreas, & Antonius de Butrio in cap. Ex publico, de conuer. coniug. Felin. cons. 26. & multi alij. Probatur Primò, Si professio iure diuino dirimeret matrimonium ratum iam contractum, non solum id faceret in Religione approbata, sed etiam in non approbata; quia hæc quoque est status perfectionis, (etsi non habeat omnem eam excellentiam, & firmitatem, quam habet Religio approbata) & continet consilia Christi, & multis sæculis non solent Religiones approbari, sed sensim ipso vsu permittebantur ab Episcopis, nec dabatur Superioribus Iurisdictio spiritualis. Confirm. quia professio in Religione approbata & non approbata nõ differunt iure diuino, sed solum ecclesiastico. Secundò, Idem faceret vota simplicia in Societate, & vota Coadiutorum formatorum præcisa omni alia ordinatione Ecclesiæ, quia per hæc efficitur quis verus Religiosus Religionis approbatæ, vt sup. dub. 1. ostensum est: atqui id verum non est: ergo, &c. Tertiò, Si professio iure diuino id facit, sine dubio id habet ratione voti castitatis, eo quòd vsus matrimonij repugnet huic voto: ergo etiam votum castitatis emissum in manibus Episcopi id faciet: quod constat esse falsum. Confirmatur, quia exempla, quæ ipsi adferunt magis probant de voto castitatis, quam de professione Religionis approbatæ: illi enim Sancti non sunt professi aliquam Religionem approbatam, sed vel castitatem tantum, vt Sanctus Alexius, S. Cæcilia, & S. Thecla; (quamuis huius exemplum non vrgeat, cum maritum ob infidelitatem relinquere potuerit) vel vitam eremiticam, vt S. Macharius. Quartò, Professio Religionis nõ reddit iure diuino irritum matrimonium contrahendum, sed solum ex constitutione Ecclesiæ, cap. Quod votum, de voto in Sexto. ergo multo minus illo iure dirimit iam contractum: hoc enim est multò difficilius. Confirmatur, quia professio hoc habet ratione solemnitatis; sed solemnitas est ex institutione Ecclesiæ: ergo habet ex institutione Ecclesiæ. Quintò, Pontifex potest ex causa graui dissoluere matrimonium ratum, vt probabilior opinio tenet: atque hic est sufficiens causa, nimirum transitus ad statum perfectionis, ad Christi consilia, & imitationem: ergo potuit statuere vt in hoc casu dissolueretur: ergo non est recurrendum ad ius diuinum. Confirm. Quia Summus Pontifex debet habere omnem potestatem necessariam ad suauem & humanæ fragilitati accommodatam Ecclesiæ gubernationẽ; iugum enim Christi suaue est, & humanæ conditioni attẽperatum. atqui suauis gubernatio Ecclesiæ, & saluti animarum accommodata postulat, vt vinculum matrimonij non consummati ob grauissimas causas interdum relaxaretur, vt experientia constat. ergo oportuit summum Pontificem habere hanc potestatem. Idem dicendum de relaxatione votorum & professionis. Confirm. Secundò, quia cũ Summus Pontifex sit Vicarius Christi Domini ad Ecclesiam in eius absentia regendam, nec ad Christum in hac vita sit recursus, quantauis inciderit difficultas; oportet illum habere omnem potestatem quam decet habere Vicarium perpetuum in regno remotissimo, cum ad regem nullum est refugium, quæ potestas valdè est affinis potestati ipsius regis. Vnde sicut talis Vicarius posset in quibusdam legibus sui regis grauissima aliqua causa vrgente dispensare: ita mirum videri non debet si Pontifex in quibusdam iuris diuini (nempe quorum obligatio non est à Deo immediate imposita, sed nititur actu humano, illumque supponit, sicut obligatio matrimonij rati & voti; & si maneret, saluti detrimentum vel impedimentum graue adferret) dispensare possit. Sed de hoc alibi plura.

Ad rationem contrariæ sententiæ Respondeo; Id solum probare hoc Ius esse antiquissimum, sicut & multa alia, quę Apostoli, vel Pontifices primis temporibus constituerunt, quorum institutio non inuenitur in iure scripto, vt sup. dictum est. Exempla illa, si quid probant, probant non solum professionem Religionis approbatæ soluere matrimoniũ ratum, sed etiam professionem castitatis, & vitæ eremiticæ, & fortasse ita olim fuit ex ordinatione Ecclesiæ: sed postea statutum est vt sola professio Religionis approbatæ hanc vim habeat.

Quartò, Professio priuat omni dominio bonorum mobilium & immobilium, & reddit inhabilem ad illud, capit. 7. Quia ingredientibus. 19. quæstio. 3. & cap. 9. Si qua mulier. ibidem; quod cap. ex Iure Ciuili, authen. de Sanctiss. Episcopis, collat. 9. §. Si qua mulier, translatum est, & Iure Canonico approbatum. *Dominio priuat,* ratione voti *paupertatis*, quia hoc votum in professione continet non solum abdicationem vsus independentis, sed etiam omnis dominij: hoc enim perfecta paupertas requirit, estque secundum consilium Domini, Matth. 19. *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus: & habebis thesaurum in cælo:* Idem statuit ecclesia in Religione faciendum, vt tum ex dictis Canonibus patet, tum ex c. Monachi. 2. c. Super quodam. 4. & c. Cum ad Monast. 6. de statu Monachorum. *4. Priuat dominio.*

Dices, Quid si quispiam dum profitetur, intendat dominium non abdicare, sed retinere, saltem ad tempus?

Respondeo, Eo casu non fore validam professionem, ac proinde talem non fore Religiosum, spectato iure communi. & quidem si ita intendat retinere dominium, vt non sit paratus illud abdicare quando Superior iusserit, professio erit omnino irrita: quia non intẽdit se obligare ad id quod est de substantia status religiosi. abdicatio enim dominij saltem in præparatione animi & quoad vinculum abdicandi, ad substantiam Religionis pertinet. Si verò solum intẽdat retinere dominium ad tempus, & postea quando Superiori videbitur illud à se alienare, maior difficultas est, quia id statui Religionis non repugnat. Nihilominus certum videtur, stante Iure communi talem actum non habere vim professionis, nec constituere hominem in statu religioso, *Si intendat non abdicare dominiũ.*

Primò,

Primò, Quia professio iure communi includit actualem abdicationem; ita vt nulla fiat in Ecclesia sine tali abdicatione. vnde qui profitetur, hoc ipso priuatur dominio, proinde ac si naturaliter moreretur, & hæredes ei tamquam mortuo succedunt. Secundò, Si quis non intenderet se in omnibus secũdum regula subijcere Superiori, sed aliquid exciperet, in quo sit sui iuris & arbitrij; aut si pro certo tẽpore non vellet se obligare nisi ad castitatem coniugalem, non valeret professio: ergo etiam non valebit, si non velit abdicare dominium: Iura enim hæc omnia æque ad professionem requirunt. Tertiò, Quia Prælatus non habet potestatem ad acceptandum talem actum tamquam sufficientem ad incorporandũ Religioni: nam Ius ei resistit, & est contra essentialia regulæ.

Dupliciter potest haberi intentio proprij. Notandum tamen hanc intentionem retinendi propriũ, posse dupliciter haberi in professione. Primò, ex errore priuato. ita tamen vt iste error non sit causa professionis, nec illam restringat, & tunc nõ irritat professionẽ, sed per accidens ei coniungitur. Ille enim intendit profiteri absolute sicut oportet, sed priuato errore potat se posse retinere proprium saltem ad tempus. qui error non vitiat professionem, cum illam non afficiat, neque limitet. Simile est in matrimonio, vt si putes te posse seruare continentiam in eo statu, vel ingredi religionem quando placebit, nihilominus absolutè contrahas cũ animo te obligandi absolute, & absque limitatione, ad ea quæ ratio matrimonij requirit.

Secundò, Si error sit causa professionis; vel saltem si ita intendas, vt professionẽ restringas, nolendo te nisi hoc modo obligare: & tunc professio erit irrita. Error enim iste est circa substantiam professionis & obligationis. vnde tollit consensum necessarium, non minus quam cum est error circa substantiam materiæ; vt patet ex dictis suprà cap. 40. dubit. 2. Pari modo intentio illa restringit vim professionis, tollendo id quod iure communi ad eius substantiam pertinet, nimirum vim abdicandi dominij, & retinet ius illi repugnans. Vnde puto nullam in foro conscientiæ ex tali professione oriri obligationem, nisi fortè independenter à valore professionis intenderet se ad aliquid obligare.

71 *Inducit inhabilitatẽ.* Dixi, *stante Iure communi*, quia Ecclesia nouo iure vel priuilegio posset talem professionem, tamquam sufficientem ad incorporandum Religioni, & ad reliquos effectus professionis suo tempore inducendos, admittere; & tunc valida esset.

Inhabilitatem ad dominium inducit, non ratione voti paupertatis præcisè, quia non ideo quis est incapax Iuris & dominij quòd Deo paupertatẽ promiserit; nec ratione tacitæ renunciationis: quia aliud est se dominio spoliare, aliud inhabile se ad illud reddere. sed id prouenit ex duabus alijs causis. Prima est, Traditio sui in Ius Ordinis, ita .n. se tradit Ordini, vt partim mancipio, partim filiifamilias cõparetur, quorũ neuter sibi acquirit, sed ei in cuius potestate est; vt inf. dub. 11. dicetur. Secunda est, Decretũ Ecclesiæ professioni annexum. hoc enim non solum traditionem illam confirmat, ita vt ille non possit veluti manumitti aut emancipari sicut seruus, vel filius; aut sui iuris effici; sed etiam illum directè incapacem dominij acquirendi facit, sicut eiusdem Ecclesiæ decretum reddit profitentem inhabilem ad matrimonium. Confirmatur, quia non apparet ratio, qua quis seipsum sua auctoritate ad huiusmodi inhabilem & incapacem facere possit. quantumuis enim quis promittat, voueat aut iuret, se numquam matrimonium cũ hac vel illa contracturum, aut rem aliquã comparaturum, non ideo efficitur inhabilis, ita vt si contra faciat, sit irritũ: Idem dicendum de dominij abdicatione: debet igitur hęc res ex lege & potestate Superioris prouenire; sicut irregularitas & inhabilitas ad beneficia, vel officia; quam nemo sine Ecclesiæ constitutione sibi irrogare potest. Qui autem huiusmodi inhabilitates constituere possint, pertinet ad 1. 2. quæst. 96. Similis inhabilitas annecti potest voto simplici, & reipsa annexa est votis Coadiutorum formatorum in nostra Societate.

5. Priuat potestate vtendi suo iure. Quintò, Priuat potestate vtendi rebus suo iure, seu absque dependentia à voluntate Superioris. facit hoc precisè per votum paupertatis. in hoc enim paupertas Religiosi essentialiter consistit, vt quis non possit vlla re vti aut vllam rem possidere absque Superioris arbitrio, & vt sit paratus omni momento omne ius à se abdicare. vt autem careat ipsa omni dominio, vel vt sit incapax illius, non est de essentia paupertatis religiosæ; sicut nec de essentia castitatis religiosæ est non esse coniugatum, aut esse incapacem coniugij.

Ex dictis sequitur Primò, Religiosum si aliquid donauerit vel alienauerit absque consensu Superioris, non solùm peccare mortiferè violando votum paupertatis; sed etiam dispositionem esse irritam, & eos, qui acceperint, teneri ad restitutionem: quia caruit potestate disponendi. Idem dicendum, si fecit quidem ex consensu Superioris, sed Superior consensum dare non poterat: vt si expendit in rem turpem; vt suprà cap. 4. dubit. 5. & cap. 18. dubitatione 11. dictum est. *Consectaria. Non potest donare.*

Sequitur Secundò, Religiosum non posse validè testari; quod etiam habetur expressè c. Quia ingredientib. 19. qu. 3. & Authen. de Monachis. §. Illud quoque. Ratio est; tũ quia per professionem priuatus est omni dominio & incapax illius redditus: tum quia quidquid acquirit, Monasterio acquirit: vnde nihil habere potest de quo testetur. vide Nauar. comment. 2. de Regu. num. 44. & seqq. Potest tamen hæc facultas testandi de aliquibus rebus, quarum administrationem vel vsum habebat, ei concedi per Summum Pontificem; vt idem Nauarr. num. 57. & 58. probat, & Couarruu. cap. 2. de testamen. num. 17. sicut enim potest ei fieri potestas alienandi donatione inter viuos; ita etiam donatione mortis causa, & per testamentum: ad hoc enim non requiritur dominium. sed sufficit administratio, & consensus eius qui illum dare potest. Sic Pontifex aliquando concessit potestatem testandi Religiosis beneficiarijs, vt extra Monasterium sua industria viuentibus, vel in Monasterio administrationem aliquarum rerum in proprium commodum habentibus. vt tamen hoc licitè fiat, debet subesse iusta aliqua causa, quia est contra Canones. vnde solus Pontifex hanc facultatem concedere potest, vt docet Nau. sup. Quidam putant esse quamdam voti relaxationem & dispensationem: sed verius est non esse; sicut nec est dispensatio voti quando Pontifex alicui concedit peculium. *Non potest testari.*

Sextò, Professio soluit vota simplicia priora, etiam Religionis strictioris ingrediendæ, eaque commutat, in vota solemnia Religionis illius in qua agitur; c. Scripturæ. 4. de voto, & c. Qui post votum. 5. de Regu. in 6. Simili modo matrimonium dissoluit sponsalia etiam iurata. vide sup. c. 40. dubit. 16. num. 106. 72 *6. Commutat vota.*

Septimo, Delet omnia peccata. Ita D. Thom. q. 189. ar. 3. ad 3. & Caietan. ibidem. Antoninus 3. p. tit. 6. cap. 3. §. 3. vbi pro eadem sententia adfert Paludanum in 4. distinct. 38. q. 4. ar. 1. Thomas Vualdensis de Sacram. tit. 9. cap. 80. Angelus v. Religiosus num. 47. & alij Summistæ. Vide Hieronymum Platum lib. 1. de bono statu religiosi; cap. 15. vbi hoc eleganter explicat, & confirmat. Sed hoc intelligendum de reatu pœnæ, quæ remissa culpa manet: culpa enim, præsertim mortifera, non remittitur, nisi per contritionem, uel usum Sacramenti. Ratio est, tum quia per professionem uetus homo & ueteres mores exuuntur, (saltem proposito & statu ipso) & induuntur noui; unde censetur mors quædã ortæ mundanæ: tum quia qui se suaque omnia diuino obsequio mancipat & obstringit, huiusmodi beneficio dignus est. Hinc Patres susceptionem habitus monastici solẽt comparare baptismo, Hieronymus episto. 8. & 25. Leontius in uita Simeonis Abbatis, Anselm. l. de similitudinib. c. 81. Ber. l. de præcepto & dispensat. quorum testimonia refert Platus. ex quibus etiam colligas professionẽ habere hanc uim quasi ex opere operato, sicut martyrium, si nullus ponatur obex. *7. Delet omnia peccata.*

Octauò, Tollit irregularitatem, quæ est ex defectu natalium, cap. 1. de fil. presbyterorum. & cap. 1. d. 56. ceteras autem iure communi non tollit; quia iure non est expressum, ut docet Abbas in cap. Ex litterarum, de apostatis: aliæ uerò tolluntur specialibus uariorum Ordinum priuilegijs. Vnde falluntur qui putant tolli irregularitatem, quæ est ex homicidio, uel bigamia, ut benè notat Nauar. commen. 2. de Regul. num. 60. Nec obstat Authen. de Monachis, ubi significatur, ut quidam dicunt, omnem irregularitatem Religionis ingressu tolli: quia non loquitur de irregularitate, sed de peccatis: ait enim *uitam Monachicam ita hominem Deo coniungere & appropriare, ut omnem humanam labem abradat & purum reddat:* ut patet ex textu Gręco; ὀνειδῶν enim ἀνδρομήτων apud Græcos sunt peccata, & peccatorũ sordes, 73 *8. Irregularitatem tollit.*

sordes,non irregularitas. Adde irregularitatem,quæ ex defectu natalium, non penitus tolli per professionem ; (quia talis non potest eligi ad Prælaturam ; vt ad Abbatiam virorum aut feminarum , nec ad beneficium habens curam animarum) sed solum ex parte, vt possit ordinari, & beneficium simplex obtinere,vt recte Nau.sup.ex cap.1.de filijs presbyte.

DVBITATIO IX.

Ad quid teneatur Religiosus ex vi cuiusque voti.

74 *Votum obedientiæ ad quid obliget.*

RESP.Ratione voti obedientiæ tenetur,Primò, Ad præcepta regulæ.

Secundò , Tenetur non agere contra regulam aut mandatum Superioris ex contemptu:nam per votum obedientiæ subiecit se regulæ & potestati Superioris: ac proinde se obligauit generatim ad viuendum secundum regulam, & ad obediendum Superiori præcipienti consentanee regulę in qua obligatione primò omnium continetur vt regulam & mandata Superiorum non cótemnat; sed generale propositum retineat ijs se conformandi; contemptus enim euertit rationem formalem obiectiuam , atque adeò totum fundamentum obedientiæ . Hinc passim DD. tradunt Regularem peccare mortiferè si ex contemptu regulam vel Superioris iussa violet.de quo vide D.Th.22.q.186.art.9.ad 1.& Caiet.ibid.

Ex contemptu peccare.

Censetur autem ex contemptu violare , qui contra facit, non ex negligentia , vel cupiditate , sed quia non vult regulæ aut Superiori esse subiectus;vt ait Caietanus.deinde qui directè eo fine violat, vt Superioris mandatum, aut regulæ ordinationem ostendat se nihili facere : hæc sunt valdè grauia , nec possunt cadere nisi in malignum animum, Instituti sui, & iudicij, auctoritatisque Ecclesiæ, qua institutum est confirmatum, & potestas Superioris tradita,contemptorem. Putat tamen Caietanus verb.Inobedientia , contemptum præcepti in re minima non esse peccatum mortale,de quo infra cap 46.dubitatione sexta, num.45.

Præcepta Superioris.

Tertiò, Tenetur ad omnia , quæ Superior iuxta regulam seu institutum præcipit . & quidem si præcipiat in virtute sanctæ obedientiæ , tenetur obedire sub peccato mortali; tunc enim Superior ex more Religionibus vsitato intendit illum obligare quantum potest, atque adeò sub peccato mortali . Si autem hac forma præcipiendi non vtatur, non videtur velle obligare sub peccato mortifero nisi si aliunde constet : videtur tamen obligare sub veniali,si aliquo modo mandet : tum quia non intendit consulere & suadere dumtaxat , sed aliquo modo præcipere & obligare, quamuis non tantum , quantum posset ; (valdè autem probabile est Superiorem posse suam potestatem , suumque pręceptum ita moderari vt solum ad peccatum veniale obliget,etiamsi alioquin materia sit grauis) tum quia ipsa ratio disciplinæ religiosæ postulat vt inferior obtemperet; etiam si illi extremum præceptum non imponatur. Si tamen ita præcipiat vt non intendat absolute obligare pro conditione materiæ , probabile est subditum non obligari sub aliqua culpa,sed solum sub pœna & correctione regulari,quo modo ipsæ regulæ obligant; de quo plura 1.2.qu. 96.tract.de legib.

Si contra regulam.

Quartò , Si Superior præcipiat aliqua *contra regulam*, non tenetur inferior obtemperare , nisi forte ille possit in ea parte regulæ dispensare , & legitima causa contrarium præcipiendi subsit . ita Caietanus, quæstione 104.articulo quinto.

Si supra regulam, vel infra.

Quintò , Si præcipiat aliquid supra regulam , non tenetur inferior. Est communis sententia DD.vt ostendit Corduba in regulam S.Francisci c.10. qu.2. Idem dicendum si præcipiat *infra regulam* , id est laxiora quam regula præscribat, nisi causa iusta subsit . Hinc D.Bern.l.1. de præcepto & dispensat. colum. 4. *Prælati iussio vel prohibitio non prætereat terminos professionis, nec vltra extendi potest,nec contrahi citra. Nihil me Prælatus prohibeat horum quæ promisi , nec plus exigat quam promisi . vota mea nec augeat sine mea voluntate,nec minuat sine certa necessitate.* Et infra; *Monentes eos , ne cogentes ad celsiora , condescendentes eis, cum necesse fuerit , ad remissiora.* Ratio est , quia Superior est custos regulæ & instituti , non auctor ; eique potestas datur vt subditos secundum illam perficiat,non vt ad maiora obliget. quæuis enim Religio suam vitæ mensuram, suum exercitiorum modum sibi præscriptum habet,qui regulis & constitutionibus cuiusque exprimitur,ad quem vt perducatur,instituuntur Superiores. Accedit quod inferior ex vi voti sui non intendat se obligare nisi ad viuendū & obediendum secundum proprium institutum,vt docet Diuus Thomas quodlibet.10.articulo decimo,& alij communiter.

Hinc sequitur non solum Superiorem Regularem non posse ratione uoti obedientiæ obligare subditum ad ea, quæ sunt *supra* vel *contra* vel *infra regulam* , nisi ex causa, quæ tamen sit secundum regulam;sed nec Summum Pontificem: quia hic non potest amplius ex vi voti, quam Superior Regularis ; cum inferior non magis illi quam huic se miendent per votum obedientiæ obligare . quamuis vt Pastor vniuersalis Ecclesiæ (cui Dominus omnem potestatem necessariam ad bonam Ecclesiæ administrationem mouens contulit) plura præcipere possit quam Superior Regularis, verbi gratia capessere Episcopatum , vel aliam dignitatem extra Religionem ; quod tamen Prælatus Regularis præcipere non potest , vt ex D. Bernardi sententia aperte conuincitur.

Supra regulam , iuxta Cordubam, sunt, ire ad infideles, 75
vbi est manifestum periculum mortis,vel seruitutis,ieiunare longo tempore, abstinere a carnibus ad vnum mensem, quando regula non præscribit; & similia.

Supra regulā quæ sint.

Ob quasdam causas possint austeriora præcipi.

Hic tamen duo Notanda sunt. Alterum est, Etiamsi huiusmodi longæ abstinentiæ & similia,quæ non sunt secundum regulam,non possunt imponi ad exercitium virtutis; possunt tamen ob alias causas. Primò, In iustam pęnam alicuius criminis: id enim est secundum regulam. Secundò, Si putentur necessaria ad seruanda vota. Sic præcipitur clausura Monialibus arctissima , etiamsi talem ante non vouerint; quia experientia docuit hanc esse necessariam ad custodiam castitatis,quam vouerunt. Sic etiam possunt præcipi ieiunia , & aliæ austeritates ad superandam aliquam tentationem. si tamen non putentur necessaria,non potest subditus ad ea obligari,vt docet Corduba sup.& Sylu.Religio 6.q.6. Tertiò, Ob aliquam publicam necessitatem possunt quædam austeriora ad tempus omnibus imponi, quia & hoc regulæ consentaneum . Sic Ecclesia præcipit ieiunia,vigilias,&c.

Clausura Monialiū.

Alterum est, Regulas,& constitutiones in diuersis Religionibus esse varias ; ac proinde potestaté præcipiendi & obligationem obediendi variam esse , & ad plura vel pauciora prout regula disponit, extendi, nam in regulis Minorum cap.10. præcipitur *vt obediant in omnibus, quæ non sunt contra regulam vel animam.* in constitutionibus Societatis Iesu . *vt obediant in omnibus, in quibus non cernitur manifestum peccatum.* Itaque omnia supradicta, quando iusta causa præcipiendi subest , censetur secundum regulam præcipi, & subditus tenetur ex vi voti obedire . In alijs Ordinibus obligatio obediendi non tam latè patet.

Quando iustam aliquid præcipe secūdum regulam

Dico *quando iusta causa subest* ; quia nullus Superior, ne Pontifex quidem , potest ad aliquid obligare sub peccato mortali , nisi sit materia grauis , capax tantæ obligationis. *grauis*, inquam , vel per sè , vel ratione circumstantiarum, quæ iustam causam sic præcipiendi afferant , vt docet Sylu.sup.estque communis sententia Doctorum. vnde nec præcepta diuina obligant sub tali peccato, nisi talis materia subsit.

Petes, Vtrùm in dubio sit obediendum Superiori? Videtur non esse. Primò, quia nemo potest cum dubia conscien- 76
tia operari: alioquin exponit se periculo peccandi. Secūdò, quia in dubio melior est conditio possidentis . at subditus est in possessione suæ libertatis. Tertiò, in dubio fauendum est reo, & illi de cuius præiudicio agitur.

An in dubio obediendum.

Dico Primò. Si dubium sit de potestate, nimirum, vtrum sit legitimus Superior, in tali dubio non est necesse parere. Et hic locum habet secundum argumentum. *Melior est conditio possidentis* . subditus enim per se ab huius obedientia liber est: ergo non debet ei subijci, nisi moraliter constet esse Superiorem . sic nemo obligatur lege, de qua dubitatur an sit lex. In dubio tamen habendus est Superior, si communis præsumptio illi fauet, argu.in L.Barbar.ff.de off. Præt.

Si dubium sit de potestate.

Dico

Si dubitetur an sit licitum.

Dico Secundò, Si constat de potestate, sed dubitatur de materia, an sit licitum hoc facere; perseuerante hoc dubio, non potest obedire. Hoc probat primum argumentũ, nullo enim casu licitum est facere id, de quo dubitat an sit licitum, quia exponit se periculo peccati. Hoc modo intelligendus Adrian. quodlib. 2. art. 2. littera D. cum dicit; *Nullus dubitans de actu an sit mortalis an non licitè obedit, ipso sit dubitante.*

Tenetur dubium deponere.

Dico Tertiò, Tenetur tamen subditus, si potest, consideratis omnibus circumstantijs & principijs practicis, hoc dubium deponere; quo facto tenetur obedire. & hoc sensu communiter docent DD. subditum in dubio teneri Superiori suo obtemperare. D. Thom. 1. 2. q. 96. art. 6. in corp. & ad 2. Caiet. & Medina ibidem. D. Bonauent. in 2. d. 39. ar. 1. q. 3. in fine. Angelus v. Obedientia, num. 6. Sylu. num. 2. Fumus num. 4. Sotus de secreto, nu. 3. q. 2. Lopez 1. p. c. 56. &c. Teneri subditum *deponere dubium* si potest, perspicuũ est; quia tenetur considerare actum vt hic & nunc faciendus præcipitur, id est, cum omnibus circumstantijs occurrentibus, illumque expendere non solum secundum principia intrinseca, & propria actui, sed etiam secundum extrinseca & communia: & si secundum hæc appareat esse licitum, tenetur facere. nam dubium tunc nõ perseuerat practice, sed solum speculatiue, nimirum, an per se absque illis circumstantijs, & consideratis principijs proprijs sit licitus: practice autem constat esse licitum, & prudenti iudicio talis iudicatur. Confirm. Quia Superior est in possessione iuris imperandi: & in dubio nemo est spoliandus iure suo: ergo parendum. Neque similiter dici potest, etiam subditum esse in possessione suæ libertatis, quia generatim constat illum abdicasse suam libertatem in superiorem. Vnde cum in ceteris Superiori subsit, præsumendum etiam in hoc casu subesse, nec esse sui iuris. Principia autem communia, vnde præceptum Superioris possit prudenter iudicari licitum, sunt hæc: multum deferendum auctoritati, & prudentiæ Superioris; Superiores à Deo singulari modo gubernari in subditis dirigendis, prudentis esse non suo iudicio in rebus proprijs confidere, sed potius alterius, & maximè Superioris, quem loco Dei habet; ex recusatione obedientiæ, cum causa manifesta assignari non potest, posse nasci scãdalum aliorum, & ex duobus malis, quod minus est eligendum; & similia, quibus etiam doctissimi viri sese Superioris iudicio accommodare in dubio possunt.

Limitatio.

Aduerte tamen, cum diximus in dubio obtemperandum, limitari à multis DD. vt à Soto, Medina, Lopezio, & alijs nonnullis: nisi obediendo aliquod graue incommodum in persona, honore, vel rebus, ei qui obedit, vel alteri timeatur, non obediendo verò nihil incommodi metuendum sit: tunc enim si dubium sit de bonitate operis, vel de obligatione præcepti non tenetur parere, sed vt obligetur debet moraliter constare rem esse licitam, & præceptum hic & nunc esse obligatorium: vt cum præceptum tendit ad punitionem, sicut quando iudex reum & testes examinat criminaliter. Nam in dubio fauendum est reo, & ei de cuius damno agitur. etsi enim inferior non sit in possessione suæ libertatis, est tamen in possessione suæ securitatis, seu iuris, quo se potest in rebus periculosis conseruare. Confirm. quia in dubio non debet præsumi auctoritas Superioris valere in alterius graue præiudicium, cum nihil incommodi notabilis ex non obediendo sequatur; vt patet in exemplo de reo & teste, nam in obedientia est occulta, & punitio ista non est necessaria. Idem dicendum in causa vectigalium, & similibus, vbi agitur de graui subditorum præiudicio. Vide supra cap. 33. dub. 1. & 6. Si tamen par vel grauius incommodum sequeretur ex non obediendo; in dubio teneretur obedire; vt si graue damnum publicũ, vel priuatum impendens non possit aliter impediri, iuxta ea quæ dicta sunt c. 29. dub. 15. & c. 31. dub. 3. vbi vtrimq; incommoda sunt expendenda: & illis paribus, etiam in dubio obediendum.

Dico Quartò, Quando seposito precepto, ceteris omnibus circũstantijs spectatis, probabile est opus esse illicitũ, non tenetur subditus parere. Ratio est, quia potest se probabili sententiæ conformare. Confirm. quia in tali casu, nec votum, nec iuramentum, nec ipsa lex diuina, aut naturalis obligat: ergo nec præceptum Superioris. Potest tamen obedire, si contrarium etiam est probabile, vel si per extrinseca principia sibi iudiciũ prudens de opere formare potest.

77 *Votum castitatis.*

Ex voto castitatis tenetur, Primò. Abstinere à coniugio. Deinde ab omni actu interno, & externo, qui sit contra castitatem; vt à turpibus cogitationibus, & delectatione morosa, à pollutione, ab omni actu venereo, à turpi contractu, ab impudico aspectu. Denique ab omnibus ijs, quæ aliquo modo sunt contra virtutem castitatis. Quicquid enim in sæcularibus extra coniugium est aliquo modo peccatum contra castitatem, est in Religioso etiam sacrilegium contra votum, ac proinde duplicem habens malitiam. ita tamen vt malitia sacrilegij sit mortalis in ijs actibus, in quibus malitia libidinis est mortalis; venialis vero, in quibus illa est venialis.

78 *Votum paupertatis.*

Ex voto paupertatis tenetur. Primò, Vt nihil velit habere, possidere, vel vti tamquam proprium, id est, affectu retinendi iure suo, seu independenter à voluntate Superioris; capitulo. Cum ad Monasterium, de statu Monachorum.

Secundò, Vt sit paratus exui possessione, & vsu, omni momento, quo Superior iusserit, quia non potest hæc retinere nisi cum dependentia à voluntate Superioris; alioquin esset proprietarius, vt constat ex d. cap. Cum ad Monasterium.

Tertiò, Non potest aliquid dare, vel alienare nisi cum facultate Superioris, & si contra fecerit, est irritum.

Dispensare, erogare.

Quartò, Si est dispensator aliquarum rerum, non potest eas distribuere pro suo arbitratu, sed solum ex præcepto, & mente Superioris, ita vt non det alia, nec plura, vel pauciora, nec meliora, vel deteriora, quam scit Superiorẽ velle: qua parte enim recedit à mẽte Superioris, incurrit in vitium proprietatis. nam ita dispensat, ac si esset dominus, & ab alterius arbitrio non penderet.

Cõmodare.

Quintò, Non potest mutuò, vel commodatò quidquam ex ijs, quæ ad vsum ipsi permissa sunt, dare alteri absque Superioris facultate. Ratio est quia est solum vsuarius habens modum vsum facti; (vt Nicolaus IV. Extrauag. Exijt, ait) idque precario, quamdiu Superiori videbitur, vsuarius autem non potest alteri vsum rei concedere; hoc enim non est vsuarij, sed vsufructuarij. Institut. de vsu & habitat. §. 1. & 2. In rebus tamen paruis & crebro occurrentibus censetur esse facultas tacita, vel generalis, saltem ad breue tempus.

Ab alijs accipere.

Sextò, Non potest ab externis, vel domesticis quidquam accipere absque Superioris consensu: sicut enim nõ potest quidquam retinere sine illius consensu, ita nec aquirere, d. c. Cum ad Monaster. §. Si quidquam alicui.

Vsurpare sibi aliquid.

Septimò, Non potest ex rebus, quæ domi sunt, sine illius consensu aliquid sibi vsurpare, siue sint esculenta siue poculenta, siue libri, siue alia vtẽsilia; cum enim nihil illorum ipsius sit, sed communitatis, cuius loco Superior habet administrationem omnium, non potest inuito Superior quidquam sibi vsurpare: alioquin furtum committit, vsurpans rem alienam inuito domino, seu administratore, qui est loco domini: & consequenter peccat contra votum paupertatis, omne enim furtum in Religioso est contra votum. & prout est mortale vel veniale in ratione furti; ita in ratione sacrilegij, cum eadẽ vtriusque sit materia. Deinde vsurpat rem tamquam proprietarius, quia absque dependentia à Superiore: ergo, & c.

Abscõdere.

Octauo, Non potest quidquam abscondere, vt illud Superioris liberæ dispositioni subducat: hoc enim semper iudicatum fuit continere culpam proprietatis. Colligitur c. Super quodam. 4. & c. Cũ ad Monast. 6. de statu Monachorum; vbi Ioannes Andreas, Archid. & alij Doctores notant *proprium* dici quidquid celas Prælatum, vel contra eius uoluntatem tenes.

Proprium quid.

Expendere in vana.

Nonò, Non potest expendere in res illicitas, aut uanas; etiamsi Superior id ei permitteret. Ratio est, quia iura & Canones non concedunt administrationem Regularibus, nisi ad res necessarias, utiles, aut honestas: prohibent autem ad uanas, & illicitas: atqui non habent maiorem facultatẽ quàm iura eis concedant; nec Superior potest aliquid contra iura concedere. Vnde peccat Regularis contra uotum paupertatis si in huiusmodi expendat, v. g. si in turpia, si in uestes sericas, in sumptuosa cõuiuia, in canes uenaticos, falcones, equos generosos, in uanas picturas, lectisternia, &c. uide Clem. 1. de statu Monachorum.

Cõseruare.

Decimò, Tenetur præstare eam diligentiam in rebus ipsi permissis conseruandis, quam usuarius, qui peccariò vtitur;

vtitur; vnde tenetur vitare culpam latam; hanc enim tenetur vitare omnis, qui aliquid precariò accepit; L. Quæsitum est. §. Eum quoque. ff. de precario: itaque si res ipsius negligentia pereat, vel deterior fiat, peccat contra iustitiam, & consequenter contra obligationem voti. Quod confirmatur, quia si dolo illam destrueret, vel deteriorem redderet, peccaret contra votum: ergo etiamsi ex culpa lata; nam hæc ad eamdem speciem pertinent, & culpa lata dolo æquiparatur. Quòd si res concessa sit etiam in ipsius proprium commodum, videtur etiam teneri ex culpa leui, sicut in commodato, quod in vtilitatem commodantis, & commodatarij præbetur, iuxta L. in rebus v. Hoc itaque. ff. Commodati. & cap. vnico, de commodato. Sed non videtur hoc ita seuere in Religione interpretandum.

Superflua. Vndecimò, Denique tenetur cauere ne habeat superflua, saltem notabili quantitate, quæ religiosam mediocritatem notabiliter superent. quia nec Superior id ei concedere potest, cum sit per Canones prohibitum. Idem dicendum de pretiosis vestibus, vt docet Nauarrus commēt. 4. numero 27. quia prohibentur Clement. 1. de statu Monachorum. si tamen ille paratus est omnia ad nutum Superioris relinquere, non est dicendus proprietarius, vt docet Syluester Religio 6. quæst. 7. versic. Quartò, ex Archidiacono.

79 *Facultas generalis.* Circa prædicta tria Notanda. Primum est. Considerandum esse in quibus rebus, & quousque censeatur in singulis Ordinibus, & Monasterijs concessa facultas generalis: hæc enim sufficit, vt non pecces contra votum, dando, vel accipiendo, retinendo, vel vtendo. In Monasterijs tamen benè ordinatis non conceditur hæc facultas passim omnibus, nisi in rebus minoris momenti, & crebrò occurrentibus.

ἐπιείκεια Secundū est, Interdū excusari inferiorē per *ἐπιείκειαν*, à facultate petenda; vt si res vrgeat, nec Superior prestò sit; tunc enim potest agere perinde, ac si veniam expressam haberet: nam adest consensus præsumptus. nō enim mens est Superioris, vt eo casu non agat quod ratio dictat, aut vt consensum expressum requirat. non tamen adest consensus præsumptus, quando res facilè differri potest, vel Superior adiri.

Obiectio. Dices, Si peterem a Superiore, consentiret.

Resp. *An sufficiat quòd concederet, si peteres.* Respondeo id satis non esse, alioquin omnes ferè donationes, acceptationes, & vsus, qui a Superioribus concedi solent petentibus, in Religione essent liciti absque expressa venia: quod est euertere obedientiam regularem. Ratio est quia non ex eo cessat vinculum legis quòd Superior dispēsaret si peteres; per hoc enim non dispensat reipsa. nec ideò rem istam retinere potes, quia dominus eam donaret si rogares; nam per hoc non donat reipsa. cum enim conditio illa non ponatur in re, non ponitur quoque id, quod ex ea sequeretur. eodem modo dicendum in nostro casu. Itaque requiritur; nō solum, vt concederet si peteres, sed etiam vt reipsa censeatur concedere, quamuis non petas; & vt ipse non velit tecum illis circumstantijs petere. Sicut vt vinculum legis cesset per *ἐπιείκειαν*, requiritur, vt mens legislatoris sit, hoc casu te non obligare, vt agas secundum verba legis, aut vt petas dispensationem.

Crediderim tamen non esse peccatum mortale, quando sciret, vel bona fide putaret inferior, eum erga se esse Superioris affectum, vt libenter esset concessurus, si sciret ipsum tali re egere, vel tale quid desiderare; tunc enim censetur habere ex voluntate Superioris, saltem virtuali, quæ in affectu illo latet. Peccat tamen venialiter; quia etsi illam rem habeat quodammodò ex voluntate Superioris; modus tamen illam sibi vsurpandi, est contra eius voluntatem. Pari modo, in furto non est peccatum mortiferum, quādo quis scit affectum domini in se talem esse; aut certè, quando dominus rem parui æstimat, aut ita in aliquem est affectus, vt nollet illum graui obligatione teneri; iuxta ea, quæ dicta sunt supra c. 12. dub. 8.

80 *Peccatū Religiosi contra votum est duplex.* Tertium est, quando Religiosus peccat contra votum, ferè semper esse duplex peccatum, cum duplici malitia diuersæ speciei contra diuersas virtutes. Idque primum manifestum est in peccatis contra votum castitatis: in quibus omnibus ratione materiæ est prauitas luxuriæ contra castitatem; & ratione voti malitia sacrilegij, aut infidelitatis in Deum contra virtutem Religionis. In ijs quæ sunt contra paupertatem, præter malignitatem violationis voti, ferè semper connexa est alia contra iustitiam, vt cum rem alienam inuito domino sibi vsurpat, aut res monasterij clanculum externis donat. Non tamen hæc absolutè semper adest, vt si clam Superiore aliquid ab externis accipiat, & abscondat, quod ille externus in ius monasterij venire nolit. Tunc enim etsi peccet contra votum vsurpando sibi istius rei dominium, & vsum independenter a Superiore; non tamen contra iustitiam. Si tamen illud absolutè daretur absque tali restrictione, transiret statum per acceptationem, & traditionem in dominium monasterij. Nam quidquid Religiosus acquirit monasterio, non sibi acquirit. vnde si tunc contra voluntatem Superioris sibi vsurpet, etiam furtum committet. Denique quando contra votum obedientiæ violando præceptum Superioris in re graui agit; peccat non solum contra votum, ac promissionem Deo factam, cui promisit huic homini tamquam eius vicario obedire; sed etiam contra virtutem obedientiæ, quam subditus omnis debet Superiori legitima potestate prædito. atqui Prælatus in Religione habet potestatem regendi, & imperandi communicatam sibi à Summo Pontifice, vt suprà dubit. 1. numero 10. dictum: ac proinde hoc ipso quo sumus membrū communitatis illius, cui ipse præest, tenemur ei obedire. sicut si quis voueret Deo obedire Episcopo, vel Principi legitimè præcipienti, duplex peccatum admitteret non obediendo. Secus si confessario, vel alteri nullam iurisdictionem in eam communitatem, cuius est membrum, habenti; vt patet ex dictis dubitatio prima, numero 10. tunc enim non obediendo solum peccaretur contra votum.

Dices, Quòd ego sim membrorum huius corporis, ac subditus Prælato, id totum prouenit ex voto. ergo solum peccatur contra votum. tota enim ratio obligationis ex voto pendet. sicut cum quis habens votum solemne contrahit matrimonium, solum peccat contra votum, etiamsi contra legem impedimenti dirimentis facit; quia impedimentum ex voto pendet, & propter votum inductum est. vbi enim vnum est propter vnum, ibi tantum censetur esse vnum. *Obiectio.*

Resp. negando antecedens propriè loquendo. non enim formaliter per votum, sed per traditionem sui in ius Religionis, & acceptationem Superioris, fit membrum illius corporis, & subditus: votum autem solum est conditio. sicut promissio seruandi statuta collegij est conditio, vt quis fiat collegialis, non tamen per illam formaliter inseritur collegio, sed per traditionem sui in ius collegij, & acceptationem Superioris. Itaque obligatio voti, & obligatio parendi Superiori habenti iurisdictionem, sunt diuersæ obligationes. Secus si ille nō haberet iurisdictionem. Quod autem adfertur de voto, vt est impedimētum matrimonij; si loquamur de Religioso professo ducente vxorem, committit duplex peccatum, vel potius triplex. primò, contra religionem voti; secundò contra castitatem, præsertim si habet animum consummandi: tertiò, contra iustitiam. facit enim iniuriam Religioni cuius est membrum, & in cuius est potestate, tradendo se in potestatem alterius. si verò de ordinato sacris non religioso, peccat contra votum, & castitatem. Neuter tamen committit peculiare peccatum contra legem matrimonij: quia tota ratio cur impediatur contrahere pendet ex voto, & ex eo quòd sit in potestate alterius: vnde in contrahendo non reperitur noua deformitas distincta à prædictis. *Resp.*

DVBITATIO X.

Vtrum bona Religiosi transeat in Monasterium per professionem, si aliter de illis anteà non disposuerit.

RESPONDEO, & dico Primo, Si Monasterium habet ius successionis, omnia bona Religiosi, de quibus ipse antea non disposuit, per professionem iure communi transeunt in illud Monasterium. est communis sententia DD. vide Nauarrum comment. 1. nu. 44. & sequentib. Ius autem succedendi habent omnia Monasteria Regularium, 81 *Monasteria habent ius succedendi.*

gularium, præter Domos & Collegia Societatis Iesu, Minorum de obseruantia,& Capucinorũ. Societas enim per suas constitutiones hoc iure caret, non solùm in Domibus professis,sed etiam in Collegijs. Minoritæ & Capucini per suas regulas. ceteris omnibus Ordinibus virorum & mulierum, etiam Mendicantibus concessit Concilium Tridentinum sessio.25.de Regul.cap.3. vt bona immobilia possidere possint; vnde etiam vt in eis succedant. nam ante Concilium poterant ceteri Mendicantes succedere, sed tenebantur bona immobilia vendere, vt docet Nauarrus ex alijs num.50.nunc autem possunt retinere.

Mendicantes quo succedant.

Probatur conclusio ex Nouella Iustiniani 5. quæ est de Monachis cap.5. *Illud quoque decernimus, quod in Monasterium introire voluerit, antequam Monasterium ingrediatur, licentiam habere suis rebus quo voluerit modo. ingredientem namque vnà sequuntur omnino res, etiamsi non expressim dixerit se illas inducere: & non erit dominus illarum vlterius vllo modo:* quæ posteriora verba etiam habentur Authen. Ingressi,C.de Sacrosanct. Eccles. Additur in prædicta Nouella; *Si filios habeas, ijs solùm legitimam debere, cetera Monasterio:* Et Nouella 123.cap.38. *Si qua mulier, aut vir Monasticam elegerit vitam, & intrauerit Monasterium filijs non extantibus, Monasterio, quod ingreditur, res eius competere iubemus, Si verò talis persona filios habeat, & non antè quàm intret Monasterium de suis rebus fecerit dispositionem, & legitimam partem filijs deputauerit, etiam sic liceat ei postquam Monasterium intrauit, suam substantiam in proprios filios distribuere; ita tamen vt nulli filiorum suorum minuat legitimam partem: partem verò quam filijs non dederit, Monasterio competere. Si verò omnem substantiam inter filios diuidere voluerit, propria sua persona filijs connumerata, vnam sibi partem omnibus modis retineat, quæ iure Monasterio competere debeat. Si verò in Monasterio degens moriatur antequam inter filios res suas distribuat, legitimam partem filij percipiant, reliqua verò substantiæ pars Monasterio competat.* eadem habentur Auth. Si qua mulier de Sacrosanct. Eccles. & c.9. Si qua mulier.19.q.3. Idem probatur c.7. Quia ingredientibus.19. quæst.3. ex epist.7.l.7. registri Gregorij magni, vbi sic dicitur; *Quia ingredientibus Monasterium conuersandi gratia, vlteriùs nulla sit testandi licentia, sed res eorum eiusdem Monasterij fiant, aperta legis definitione decretum est.*

82 Est autem, hæc constitutio rationi valdè consentanea. Primò, Par enim non est vt dum quis se totum mancipat obsequio diuino,res suas faciat seruire mundo;& qui corpus suum tradit ad pœnitentiam, bona sua relinquat sæcularibus ad luxum. postulat enim ratio vt non solùm se, sed etiam omnia sua Deo seruire faciat. Secundò, Quia cùm in Monasterio viuere & ab eo alimenta percipere cupiat, par est vt illi potiùs res eius cedant, quàm alijs, quibus nihil debet,& à quibus nihil expectat. Tertiò, Quia cùm sit consilium Christi vt dentur pauperibus, nullis pauperibus conuenientiùs dari possunt, quàm ijs, qui sunt pauperes spiritu, quorum est regnum cælorum;& qui possint recipere in æterna tabernacula, quales sunt Religiosi. Denique quia sic augetur cultus diuinus & numerus Deo seruientium.

Ratio constitutionis dispensatiuæ.

Circa prædicta quædam sunt annotanda. Primò, Si is, qui profitetur, habet liberos, ei permittitur vt distribuat eis sua bona post professionem, si id antè nõ fecit. facit autem hoc non vt dominus, sed vt administrator constitutus à iure ad hunc effectum, testari tamen tunc non potest, quia id ei non est permissum, vt docet Nauarrus commentario secundo, numer.quadragesimoquinto, & meritò, quia factio testamenti maiorem præ se fert imaginem dominij, quàm nuda illa distributio.

Quomodo post professionem bona sua distribuat.

Dices, Hæc constitutio est iuris Ciuilis, per quod non potest concedi administratio aliqua Religioso professo.

Respondeo, Eam non habere vim vt est iuris ciuilis, sed vt est recepta iure Canonico, seu approbata à Summis Pontificibus, vnde etiam relata est in corpus Decreti à Gratiano, c. Si qua mulier.19.q.3.de quo vide Nauar.commen.2.nu.44.& sequentib. vbi hanc constitutionem explicat & expendit.

83 Secundò, Ex æquitate canonica legitimam filijs statim post professionem tradendam, nec esse expectandam mortem naturalem parentis, vt docet Nauar.nu.48. & Couar. cap.2.de testam.nu.19.& colligitur ex c. Cùm simus.14.de Regul. nimis enim durum esset, si filij deberent alimenta petere a Monasterio.

Quando filijs danda legitima.

Contraria tamen sententia non est improbabilis, quàm tenent plerique Doctores; teste Couarruuia; vsusfructus tamen, quem fortè pater habebat in bonis aduentitijs suorum liberorum, transit in Monasterium vsque ad mortem eius naturalem, vt docet Nauarrus numero quinquagesimoquinto, quia omnia transeunt, & ius nihil particulare de hoc disposuit. quamuis & in hoc contrarium probabiliter teneri possit, de quo videri potest Couarruuias numero decimoquarto. Pari modo, pater in sæculo manens, vsumfructum, quem in bonis aduentitijs filij habebat, nõ amittit per filij professionem, vt idem Nauar.docet: nam professio filij non potest officere iuri paterno iam antè acquisito. secùs est quando filius egreditur patriam potestatem ob crimen paternum; tunc enim amittit pater vsumfructum vna cum patria potestate, vt rectè cum alijs docet Molina, de Iust.disp.9.

Vsusfructus.

Tertiò, Si is, qui profitetur, non habet liberos vel nepotes, sed patrem vel matrem, auum vel auiam, iure communi illis debet legitimam, nimirum si hoc ius eo loco sit receptum. Nec obstat, quòd Monasterium habeatur pro filio, vel hærede, vt colligitur cap. In præsentia.8. de probationibus, & Nouella 123.cap.trigesimoseptimo, ac proinde nihil videatur deberi ascendentibus; quia hoc non est verum nisi ad affectus iure expressos, qualis non est iste, qui proponitur in casu.

Quartò, Non solum bona tua libera, per professionem transeunt in Monasterium, sed etiam quædam grauata; vt si tibi relictum sit fideicommissum, cum onere vt si absque liberis discesseris, restituatur alicui tertio, vt fratri. si ingrediaris Monasterium, cedit Monasterio, quia est instar filij. Ita expressè habetur d.c. In præsentia. & d. Nouella. Secus si grauatum sit vt in aliam piam causam conferatur, vt ibidem habetur. 84

Fideicommissum.

Quintò, Etiam feudum cedit monasterio, modò sit francum, id est, liberum ab obsequio, vel concessum feminæ, vel cum onere obsequij, quod Monasterium præstare possit, vel concessum cum facultate præstandi per alium. Ita Nauar. num.55. & alij passim. Commoditas feudi durat solum ad vitam illius Religiosi: eo enim mortuo deuoluitur ad proximos hæredes, quibus ex sua institutione debetur, vel si desint, ad dominum directum. Ita Clarus §. Feudum. q.78.nu.2.ex Baldo, qui tamen Clar. num.1. addit, sibi non placere sententiam communem, scilicet feudum transire in Monasterium: sed ratio eius solum probat de feudis, quæ requirunt seruitium sæculare, Religiosis indecorum & prohibitum.

Feudum.

Pari modo emphyteusis in Monasteriũ transit. si tamen dominus directus velit, tenebitur in alium transferre, qui non sit maiori priuilegio præditus, quam prior emphyteuta. Ita Iulius Clarus, §. Emphyteusis, quæst.22. dicitq; esse communem sententiam. Ratio est, quia conditio domini directi deterior redditur, cum amittat spem laudemij, id est, vigesimam vel quadragesimam partem pretij, quam percipere solet quotiescumque venditur. Vide suprà cap. 24. numero 57.

Emphyteusis.

Sextò, Non solum dominium, sed etiam possessio transit in Monasterium per professionem. Primò, Quia sicut persona transit in ius Monasterij; ita simul cum illa dominium,& possessio, quam illa habebat. Secundò, Quia Monasterium succedit non sicut hæres extraneus, qui vt compararet dominium debet adire hæreditatem,& vt possessionem capiat, debet apprehendere; sed sicut filius, seu vt hæres, qui in iure dicitur *hæres suus*, qui non comparat nouum dominium, sed continuat dominium, & possessionem eius, cui succedit. Ita Innocen.& alij in cap. In præsentia, de probationibus.

Possessio.

Dico Secundò, Si ante professionem per testamentum disposuit de bonis in hæredes non necessarios, vt in fratres vel amicos, Monasterium ijs fruetur vsque ad mortem ipsius naturalem, sicut ipse testator facturus erat si in sæculo mansisset. vnde si illi moriantur ante testatorem, euanescit dispositio. & bona pertinebunt absolute ad Monasterium, nisi aliа mens testatoris fuerit. Ita Nauarr. supr. num.54. & Couarruu. cap.2. numer.41. vbi dicit esse communem sententiam. 85

Si disposuit in extraneos.

Dico Tertiò, Si Monasterium non habet ius successio- 86

nis, omnia bona Religiosi (nisi ipse ante professionem aliter de illis disposuerit) statim per professionem deuoluuntur ad hæredes ab intestato, perinde ac si ipse morte naturali defunctus esset. est communis sententia DD. quia cum ipse per professionem se spoliet omni dominio & possessione, nec transeant hæc in Monasterium, sequitur ea iure deuolui ad alios hæredes. non enim debent ea bona manere adespota & suspensa.

Si Monasterium caret iure succedendi.

DVBITATIO XI.

Cui acquirat Religiosus post professionem.

87 SVPPONO Religiosum vel habere beneficium aliquod post professionem, vt Prioratum, Abbatiam, Paræciam, Episcopatum, vel non habere.

Si nō habet beneficium.

Nunc Dico Primò, Si nō habet beneficium, acquirit suo Monasterio vel Ordini, siue id ei ex industria proueniat, siue ex eleemosynis, siue hereditaria successione, siue alio modo. Colligitur apertè ex iuribus suprà citatis, & ex c. 16. Abbates. 18. q. 2. vbi dicitur, *omnia quæ Monachus acquisierit, ab eo auferenda, & hæc Monasterio profutura.* Dixi *siue hæreditaria successione*; quia non minus post professionem succedit ex testamento & ab intestato, quam si esset in sæculo; nec possunt eum parentes legitima priuare, vt patet L. Deo nobis. §. Hoc etiam, de Episc. & Cler. ex qua L. etiã patet nec ob ingratitudinis culpam in sæculo admissam priuari posse: & meritò, quia hæc insigni illa vitæ mutatione videtur abstersa. idem patet ex cap. non Liceat. 19. quæstio. 3.

Potest Monachus iure cōmuni succedere ab intestato.

Dices, Quomodo potest succedere, cum sit incapax dominij, & omne ius in Monasterium sit translatum?

Respondeo; Non habet ius vt in suum commodum succedat, aut sibi aliquid acquirat; hoc enim totum in Monasterium translatum est; retinet tamen ius succedẽdi in cõmodum Monasterij, vt illi acquirat. Hinc fit vt Monasteriũ possit adire vel repudiare talem hæreditatem etiam ignorante vel inuito Religioso. imò si hæreditas aliqua ante mortem Religiosi delata sit & nondum adita, potest Monasterium etiam post mortem illius eam adire, vt docet Couarruuias cap. 1. de testamentis, nume. 31. ratio est, quia Ius adeundi ante mortem ipsius, Monasterio erat acquisitum, quod proinde per mortem ipsius non amittit. Religiosus autem ipse sine consensu Superioris validè illam adire non potest.

Religiosus comparatur partim seruo, partim filiofamilias.

Hinc Religiosus in acquirendo partim comparatur seruo, partim filiofamilias. Seruo, in eo, cui acquiritur. quia sicut seruus non acquirit sibi sed domino, ita Religiosus acquirit non sibi sed Monasterio. Filiofamilias, in modo acquirendi; quia sicut hæreditas vel legatum delatum filio, potest acceptari a patre, ignorante, vel inuito filio; ita Religioso delatum potest acceptari à Monasterio inuito Religioso. Hæreditas tamen delata seruo non acquiritur domino, inuito seruo. vide Nauarrum comment. secundo, numero quarto, & trigesimo. & Molinam disputatione 140. vbi alios refert.

88 Circa prædicta Notandum Primò, In Ordinibus, qui non habent ius succedẽdi, etsi Religiosi alijs modis possint acquirere Monasterio vel Ordini, non tamen successione ab intestato. nam per professionem omne tale ius amittitur & quodammodò extinguitur; quamuis nõ omnino irrecuperabiliter. nam si contingat talem Religiosum transferri ad alium Ordinem, qui capax sit, reuiuiscet hoc ius in commodum illius Ordinis; & incipiet illi acquirere successione ab intestato. vnde non tam fuit extinctum quàm consopitum. Sed hoc intelligendum de hæreditatibus, quæ post transitum ad alium Ordinem deferuntur, non autem, de ijs, quæ ante obtigerunt, vt docet Couarruuias cap. primo de testamentis, numero vigesimooctauo, & tribus seq. Idem dicendum si talis Religiosus fiat Episcopus, vt patet cap. Statutum. 18. quæstio prima, & docet Syluester Religio 4. quæst. 10.

Ius succedẽdi quomodo reuiuiscat.

89 Notandum Secundò, Quosdam docere, eos regulares, qui Summi Pontificis priuilegio sunt exempti à potestate Prælati, & foris viuunt, acquirere non Ordini, à cuius obedientia sunt exempti, sed Pontifici; idque siue acquirant ex aliqua pensione ipsis à Pontifice concessa, siue ex eleemosynis, siue sua industria, siue successione hæreditaria. quæ sententia est satis rationi consentanea. Nauarrus tamen, qui pro hac sententia citatur, comment. quarto de regularibus, numero 68. id non docet, sed contrarium, nimirum talia acquiri Monasterio. Sed spectanda est consuetudo recepta.

Regularis ab obedientia exẽptus cui acquirit.

Notandum Tertiò, Etiamsi Monachus acquirat Monasterio, Monasterium tamen non teneri ex delicto Monachi, quamuis sit Prælatus; nisi quatenus inde aliquid conuersum est in Monasterij commodum; capit. Delictum, 76. de regu. Iu. in 6. vbi dicitur, *Delictum personæ in damnum Ecclesiæ non esse conuertendum.* Ex contractu etiam Monachi non tenetur, nisi quatenus tacitè vel expressè ei commissa est aliqua administratio. Si vlterius suo vel Monasterij nomine contrahit, probabile est obligari naturaliter, ac teneri dare operam quantum in se est vt Prælatus approbet. Est tamen in potestate Prælati contractum ratificare vel irritare, prout commodius ipsi fuerit, vt docet Nau. comm. 2. nu. 42. Vnde is cum quo contraxit, non potest resilire, si Prælatus contractum approbet. 90

An ex delicto & contractu Monachi teneatur Monasterium.

Contraria tamen sententia, scilicet ex tali contractu non nasci obligationem naturalem in Religioso, nisi damnum intulerit, est etiam valdè probabilis, & plurimorum Doctorum, quos citat Nauarr. Iuxta quam dici potest, eum cum quo contraxit non teneri, & posse resilire, nisi post approbationem Prælati ipse quoque ratificet. vide supra cap. 17. dubitatione 8.

Dico Secundò, Si religiosus habet beneficium extra suũ Monasterium vel Ordinem, acquirit non Monasterio, sed beneficio. Est communis sententia Doctorum, colligitur c. 1. Statutum. 18. q. 1. vbi dicitur. *Religiosum promotum ad Episcopatum acquirere non Monasterio, sed Episcopatui.* Idem dicendum si ad Abbatiam extra suum Monasterium vel ad Prioratum aut Paræciam, etiam illi Monasterio subiectam; vt docet Nauarrus comment. 2. num. 6. Vnde Prælatus non potest illi pensionem de nouo imponere, vel fructus in vtilitatem Monasterij conuertere, quia ad beneficium pertinent, vt idem docet. Non obstat quod tale beneficium sit manuale, id est, quod nutu Superioris dari & auferri possit; quia quamdiu obtinetur, ipsi acquiritur, non Monasterio. si tamen iure vel consuetudine aliqua pensio annua monasterio soluenda, tali beneficio sit imposita, hanc exigere potest. 91

Si beneficiarius.

Petes, Vtrum omnia, quæ promotus ad beneficium extra suum Monasterium vel Ordinem quouis modo acquirit cedant beneficio? 92

An omnia beneficio.

Respondeo, Si sit Episcopatus, omnia cedunt beneficio, etiam ea, quæ successione vel donatione obtinet. Insinuatur d. cap. Statutum: & meritò, quia ab Ordine suo est exẽptus. Idem dicendum si est Abbas vel Prior in alieno Monasterio; quia tunc est exemptus à suo. De ceteris est distinguendum; si enim habet Paræciam vel Canonicatum, vel aliud beneficium, quod habeat corpus bonorum seorsim ab alijs, tunc omnia cedent beneficio. Si autem beneficiũ non habeat corpus distinctum, tunc ea, quæ proueniunt ex beneficio, cedent beneficio: quæ verò aliunde, Monasterio. Ita Nauarrus commen. 4. de Regu. nume. 69. hoc modo concilians opinionem Bart. in l. Seruus communis. de stipulation. seruorum, (vbi dicit Bartolus Regularem beneficiarium, ea, quæ ex beneficio accipit, acquirere ipsi beneficio; ea, quæ aliunde, Monasterio) cum opinione communi Canonistarum, qui dicunt omnia acquiri beneficio, nihil Monasterio.

Ex prædictis infert Nauarrus commen. 1. de Regul. nu. 10. & 11. tract. de reditibus ecclesiast. quæst. 5. monit. vigesimoquinto. Regularem beneficiarium posse disponere de fructibus beneficij ad honestam sustentationem sui, & ad pias causas, perinde ac sæcularis potest de fructibus beneficij sui; & addit id firmè tenendum. Primò, Quia est sententia Cardin. Zabarell. à toto orbe vir recepta & à nemine in theorica reiecta. Secũdò, Quia apertè insinuatur Clementin. 2. §. Sed & tales, de vita & honestate Clericorum: vbi ponitur differentia inter Regularem simplicem & beneficiorum, quod hic absque facultate Superioris possit immediatè in opera pia impendere, ille non possit. Tertiò, Quia omnis titulus canonicus beneficij tribuit facultatem disponendi reditus in sui congruam sustentationem, & ope- 93

Regularis beneficiarius an possit disponere de fructibus.

& opera pia. qui enim est administrator beneficij, est etiam administrator fructuum. Quarto, Quia Prælatus non potest illos fructus aut eorum partem mensæ suæ applicare; nec imponere nouas pensiones aut antiquas augere, vt expresse habetur Clemen. 1. de suppl. negl. Prel. quod intelligendum de omnibus Prioratibus, administrationibus, alijsque beneficijs, quæ mensæ Abbatis non sunt vnitæ, & à proprijs Rectoribus administrari solent, etiamsi illi ad nutum Abbatis reuocari possint, vt ibidem dicitur. vbi tacitè insinuatur & supponitur, fructus horum administrandos esse ab ipsis beneficiarijs.

94 *An sententia Nauar. sit certa.* Hæc sententia est certa, si loquamur de Regularibus, qui præsunt, & non subsunt Prælato Regulari à quo in alijs regantur, vel de ijs, quibus à Summo Pontifice collatio est facta. Verùm non est ita certa de alijs, qui ad nutum Prælati possunt amoueri. etsi enim Prælatus non possit imponere beneficio pensionem; tamen postquam ex beneficio inferior fructus aliquos percepit, quos in commodum suæ Ecclesiæ non erat impensurus, non videtur à ratione alienum vt Prælatus de illis possit statuere, vel præscribere modum expendendi. vnde Franciscus Sarmiento defensionis sua parte prima monito vndecimo contrarium tenet. Sed Nauarri sententia videtur verior, nisi priuilegio vel consuetudine memoriam hominum superante contrarium alicubi sit receptum. Idem docet Nauarrus cum limitatione & distinctione supradicta de omnibus alijs, quæ Religiosus beneficiarius aliunde acquirit. vide consilio septuagesimo de Regularib. Vbi tamen Religiosus amotus fuerit, non habet ampliùs administrationem. vnde si quid pecuniæ secum attulerit ad Monasterium subest dispositioni Prælati.

DVBITATIO XII.

Quorum beneficiorum ecclesiasticorum sint capaces.

95 *Est capax beneficij regularis.* DICO Primò, Regularis est capax beneficiorum regularium sui Ordinis, vt sunt Abbatia, Prioratus conuentualis, Prioratus claustralis, Præpositura, parœcia Monasterio annexam. nam vt Clemen. 1. de suppl. negl. Prelat. dicitur: *beneficia regularia Regularibus conferenda sunt.* Imò sæculari clerico beneficium, quod per se regulare est, conferri non potest; quia iure incapax: nisi auctoritate Summi Pontificis; qui etiam idcircò non confert ea nisi in Commendam: quo modo videmus passim conferri Abbatias & Prioratus. quod autem sola annexione regulare est, vt sunt quædam parœciæ, potest conferri sæculari, si regularis non reperiatur idoneus.

96 *Etiam quorundam sæcularium. 1. Episcopatus.* Dico Secundò, Est etiam Iure communi capax quorundam beneficiorum sæcularium.

Primò, Episcopatus, vt apertè habetur cap. Nullus Religiosus, 28. de electione, in 6. vbi etsi Pontifex, vt Religiosus sit capax Abbatiæ, requirat vt sit expresse professus, addit tamen id non esse necessarium vt possit eligi ad Episcopatum.

Vbi Notandum est verbum *Eligi*; quo significatur iure communi esse idoneum. Si enim aliquid obstaret, non posset eligi, sed solùm postulari. cap. fin. de postulatione Prælatorum: de quo vide Syluestrum Religio 7. quæst. 6. Idem patet ex cap. Quorumdam. 24. de electione, in Sexto, vbi etiam statuitur vt nemo ex Ordine mendicantium aliquid iuris sibi acquirat ex electione, postulatione, prouisione, ad aliquam extra suum Ordinem Prælaturam, in discordia.

97 *Requiritur facultas Prælati.* Aduertendum tamen, non posse Religiosum, qui sub potestate Prælati est, consentire in electionem vel promotionem sui ad Episcopatum, vel ad aliud beneficium extra suum Monasterium, nisi petita & obtenta licentia sui Prælati; alioquin consensus est inualidus; & in pœnam illius præsumptionis, electio ipso facto est irrita, vt habetur cap. Si Religiosus, vigesimoseptimo de electione, in Sexto. posset tamen Prælatus cogi per Superiorem ad concedendam facultatem, si necessitas vel vtilitas Ecclesiæ postularet, vt docet Glossa in illud capitul. v. Obtenta, referens. Tancredum & Bernardum, & Syluester supra quæstione tertia & quarta. Vel potiùs eo casu recurrendum esset ad Summum Pontificem, vt ipsemet, qui est Superior omnium Prælatorum Regularium, facultatem concedat. Porrò vt Prælatus consensum validum ad hoc præbeat, non opus est consilio aut consensu Conuentus, quamuis id vnum sit ex grauioribus Monasterij causis: ita enim expresse statutum est d. cap. Si Religiosus. §. Quia verò: idque *vt ordinationes Ecclesiarum ac Monasteriorum, in quibus tales electi extiterint celeriùs & faciliùs valeant expediri*, vt ibidem Pontifex ait.

Secundò, Est capax curæ animarum. patet ex cap. Doctos. 21. & multis sequentibus, 16. quæstione prima. ex quibus constat à temporibus Ambrosij consueuisse Monachos ad curam animarum assumi. quod si Monachi, qui ex Instituto vacant tantùm contemplationi, possunt ad talia beneficia promoueri. etiam possunt Mendicantes, & alij Regulares; quorum functiones isti officio sunt magis affines. Idem tenet Syluest. Religio 7 quæst. 4. ex Panormitan. quod intellige, nisi aliquod particulare statutum Ordinis obstet. 98 *2. Cura animarum*

Vbi Notandum, Si hoc beneficium pleno iure subsit Monasterio, nō requiri auctoritatem Episcopi vt Religiosus promoueatur; sed sufficere voluntatem Prælati Regularis, qui etiam quando placuerit, potest illum amouere, & alium substituere. posset tamen inferior excipere si probare posset malo animo fieri, vt tradit Nauarrus libro tertio, consil. tit. de Regul. consil. vigesimo, nume decimoquinto. Episcopi tamen est illum examinare & visitare, vt patet ex Concilio Tridentino sessione septima, capit septimo, & octauo, & sessione vigesimaquarta, cap. 3. & 18. de reform. nisi forte Prælatus Regularis ibi iurisdictionem quasi Episcopalem exerceat: nam ijs locis est examinare ad beneficium parochiale, & approbare confessarios: quod & vsus ipse confirmat, cui Episcopi non contradicunt; & ratio quoque probat; nam talis actus est Iurisdictionis, non Ordinis: quare cùm ille Prælatus Iurisdictionem habeat Episcopalem in suis locis seu terminis, ita vt subditi ipsius non agnoscant vllum Superiorem illo in spiritualibus præter Summum Pontificem, non est cur illi potestas ad talem actum denegetur, qua de re vide nostrum Suarem tom. secundo de sacramentis, disputat. 28. sect. quinta. Si autem beneficium non subsit Monasterio præter consensum Prælati requiritur & auctoritas Episcopi vt promoueatur; nec potest à Prælato deponi, quia exemptus est ab eius iurisdictione, & subiectus Episcopo. Colligunt Doctores ex cap. 31. In parœcia. 16. quæst. 1. vide Syluestrum Religio 7. q. 11. Quo casu veluti reiectus est à Monasterio, nec ampliùs eius commodis frui potest, nec habet vocem actiuam nec passiuam in Capitulo, vt docet Panor. in c. 2. nu. 3. de statu monachor. translatus enim est à monasterio ad beneficium sæculare. *Si Prælatus habeat Iurisd. Episc.*

Sed quid dicendum si beneficium ita sit annexum monasterio, vt debeat à Religioso administrari, Abbas tamen non possit conferre, sed solùm præsentare vnum ex suis Religiosis, & institutio fieri debeat ab Episcopo? videtur enim tunc religiosus ille beneficiarius exemptus ab obedientia Abbatis, nec posse ab illo reuocari. Respondeo ita sanè videri, quia non est pleno iure subiectus monasterio, sed solùm quo ad ius patronatus actiuum & passiuum, vt ita loquar, id est vt monasterium præsentet & præsentetur. Vnde cùm Prælatus regularis non possit conferre, sed solum præsentare, non videtur posse auferre. & ita tenet Nauarrus in c. Non dicatis. nu. 7. hoc tamen limitauerim dupliciter. Primò, nisi aliter in ipsa annexione vel institutione fuerit constitutum; nempe vt religiosus ille non sit omnino ab obedientia sui Prælati exemptus, & ex causa reuocari ad Monasterium possit. alioquin huiusmodi annexiones essent valdè damnosæ Monasterijs, & daretur Religiosis illis beneficiarijs occasio dissolutioris vitæ. Secundò, nisi Prælatus ius illud iam legitimè præscripserit seu vsucceperit. sufficit autem ad hoc possessio quadraginta annorum; si nimirum Abbas tanto tempore putauerit bona fide se hoc ius habere, gerendo se tamquam Superiorem erga illum Religiosum, & ille Religiosus se erga Abbatem tamquam suum Superiorem gesserit, habueritque recursum ad Monasterium tamquam filius Monasterij: vel si Abbas interea aliquoties vsus fuerit auctoritate reuocandi, & nemo se opposuerit. 99

Tertiò, Est capax dignitatis in Ecclesia sæculari, vt *3. Dignitatu.*

Præposituræ, & Decanatus, si propriè habent curam animarum sæcularium; quia ratione huius curæ, ad quam Religiosi in primis videntur idonei, iure illis concessum est vt possint beneficia habere.

Si verò non habent curam animarum nisi respectu Capituli, dubium est. Tamen probabile est esse capacem, quia nusquam prohibetur. Ita Syluester, Religio septima quæst. quarta, & sexta ex Panormitano, & meritò, quia hic etiam ratio curæ & doctrinæ (ob quæ concessum est illis à Iure beneficia obtinere) locum habet. Ad hoc tamen & alia sæcularia beneficia non est Regularis promouendus, nisi necessitas, vel magna vtilitas Ecclesiæ postulet, ne & Monasteria præcipuis viris spolientur, & ambitioni porta aperiatur.

Canonicatus.

Ad Canonicatum & alia beneficia sæcularia Iure communi non sunt habiles. Ita communiter DD. & Panorm. in cap. Super eo. 9. de Regul. & in cap. Quod Dei timorem, de statu Monach. Ratio est, quia in beneficijs simplicibus cessat ratio curæ & doctrinę, ob quam promotio Regularis ad Ecclesiam sæcularem est concessa, vt notat Panormitan. in dict. cap. Quod Dei timorem. 5. Vnde nec Episcopus in eo dispensare potest. Accedit, quòd hac ratione daretur occasio otij & mollioris vitæ, contra professionem regularem.

DVBITATIO XIII.

Vtrùm Regularis ex suo Ordine possit ad alium transire, & qua ratione.

D. THOM. q. 189. art. 8.

Possunt trāsire ad arctiorem.

100 DICO Primò, Omnibus Regularibus iure concessum est, vt possint ad Religionem arctiorem transire; cap. Licet. 18. de Regul. hoc tamen non est laudabile, nisi ob notabilem necessitatem vel vtilitatem. Primò, Quia monet Apost. 1. Cor. 7. *vt quisque in vocatione, in qua vocatus est, permaneat;* quod maximè locum habet in statu perfectionis. Secundò, Quia ex hoc transitu plerumque scandalizantur illi qui relinquuntur. Tertiò, Quia faciliùs quisque proficit in Religione in qua consueuit, quàm in alia, cuius consuetudines illi sunt peregrinæ & insolentes, vt notat D. Thomas 2. 2. q. 189. artic. 8. Quod confirmatur sententia Abbatis Nesterotis apud Cassianum coll. 14. cap. 5. *Cuique vtile est,* ait ille, *vt secundum propositum, quod elegit, summo studio ac diligentia ad operis arrepti perfectionem peruenire festinet, & nequaquam à sua, quam semel elegit, professione, discedat.*

An debent esse absolute perfectior

Dico *arctiorem*, non perfectiorem, quia in hoc transitu non quæritur vtra sit absolutè perfectior; (etiamsi Diuus Thomas supra, Syluester & alij quidam Doctores contrarium non improbabiliter tenere videantur) sed vtra arctioris obseruantiæ, in qua tutius & meliùs possit salutem suam operari, vt colligitur ex dicto capit. Licet & tenent communiter Canonistæ. Hinc permittitur omnibus Religiosis etiam Mendicantibus, transitus ad Ordinem Carthusianorum, vt habetur Extrauag. Martini IIII. quæ incipit, Viam ambitiosæ, in communibus; quamuis absolutè hic Ordo non sit omnium perfectissimus. Non est tamen necesse vt illa Religio in omnibus sit arctior; nam Religio Minimorum in victu est arctior quàm Carthusianorum, quia non vtitur ouis nec lacticinijs; & tamē possunt huius cultores, cùm numerentur inter Mendicantes, transire ad Carthusianos. Idem dicendum de Capucinis. Religio tamen Carthusianorum est arctior in silentio, & solitudine, & Officij diuini prolixitate.

Omnes possunt transire ad Ordinē Carthusianum.

Canonici regulares ad Ordinē Monachorū

Simili modo permittitur Canonicis regularibus vt transeant ad Religionem Monachorum, vbi disciplina bene seruatur; cap. Sanè. 10. de Regular. quia Monachorum Religio est strictior, vt habetur cap. Quod Dei timorem, de statu Monachorum. Nec obstat cap. Mandamus. 2. & c. 1. Nullus, decimanona quæstione tertia, vbi id videtur prohiberi: quia solùm prohibetur ne transitus iste fiat cum detrimento Ecclesiæ, vel ex ira, odio, leuitate animi, aliave perturbatione, vt ibidem notat Glossa. ex Ordine etiam Cluniacensium possunt transire ad Cistercienses, capitul. Licet, de Regularibus. Denique sicut Mendicantes possunt transire ad Carthusianos, ita vicissim Carthusiani ad Mendicantes; vt docet Nauarrus tit. de Regularibus, consil. 68. Syluester Religio, quarta quæstione sexta. Paludanus in 4. distinct. 38. quæstione 3. art. 1. vbi probat ex omni alia Religione iure communi posse transiri ad Ordinem Prædicatorum. Idem docet Diuus Antoninus 3. par. tit. 16. cap. 4. §. quarto, citans Ioannem Dom. & Monaldum, qui dicit se vidisse Parisijs determinationem factam per doctores Vniuersitatis illius, fratrem Carthusianum posse iure communi transire ad Ordinem Prædicatorum regulariter viuentem. Idem docet Diuus Bonauentura Opusc. Determinatio quæstionum circa Regulam Sancti Francisci, c. duodecimo, vbi dicit ex quolibet Ordine posse iure communi Religiosum transire ad Ordinem Sancti Francisci. Hæc sententia est probabilis, & maximè procedit iuxta opinionem Sancti Thomæ & aliorum Theologorum, qui putant in transitu isto non tam spectandam austeritatem & solitudinem, quam perfectionem Religionis & fructum. atqui religio Mendicantium est perfectior, vt probat Paludan. & Antonin. supra. quia est Religio Christi & Apostolorum, nobilissimam & Deo gratissimam functionem, nimirum procurationem salutis animarum miscens contemplationi. Hæc intellige de Religione vbi disciplina viget, & transitus sine lite aliove graui incommodo fieri potest.

Carthusiani ad Mendicantes.

Hic tamen aliqua sunt notanda, Primò, Vt hic transitus fiat matura deliberatione, & studio melioris vitæ. Secundò, Vt petatur licentia à Prælato, (ne obedientia contemni videatur) qui tenetur eam dare. si non det, hoc ipso Ius concedit; vt habetur dicto cap. Licet. Si non petita facultate transeat, potest reduci ad prius Monasterium. vt faciat quod iure debet, iuxta Nauarrum de Regularibus, consilio quinquagesimonono. Si tamen non leuitate animi, sed matura deliberatione transiuit, non est reducendus, vt alij tradunt, & colligitur cap. Sanè, de Regularibus. Tertiò, Vt Monasterium ad quod transit, non solum Instituto, sed etiam vsu & obseruatione sit arctius. ideò enim fit commutatio, vt ibi sanctiùs & tutiùs viuat. Quartò, Debet explere annum probationis; vt docet Nauar. lib. 3. consil. de Regula. consil. 3. quia Concilium Tridentinum generatim hunc annum requirit. quo expleto debet profiteri, & iuxta ordinem huius professionis obtinebit locum in Capitulo, vt idem docet cons. 60. quod intellige si transit ad Ordinē distinctum, vel ad Monasterium sui Ordinis in quo arctior disciplina. Si transeat vt sit Prælatus, sufficit professio tacita, nec requiritur annus probationis: imò non videtur requiri professio noua, quia substantialia sunt eadem: & ad ceteras satis censetur obligari ea lege & consuetudine, qua Prelati Regulares tenentur se communi regulæ & statutis loci conformare. Ita tenet Fredericus apud Nauarrum consilio tertio. 101

Conditiones requisitæ in transitu.

Dico Secundò, Possunt etiam Regulares, si iusta causa subsit, cum facultate Prælati transire ad Ordinem laxiorem. Ita docet Panormitanus in cap. Non est. 7. & cap. Significatum. 11. de Regular. Innocent. ibidem, Hostiensis in Summa, Syluester Religio quarta quæstione secunda. Nauar. commen quarto, numero vndecimo, vbi prædictos citat. Idem tenet Glossa in d. cap. Non est, de Reg. & vsus ipse confirmat. 102

Ad laxiorē.

Dico, *si iusta causa subsit*, quia sine causa nec Pontifex concedere potest: nam interuenit quædam votorum relaxatio, quæ sine causa validè fieri nequit. Cum autem transitur ad strictiorem, vel illa est absolutè perfectior, & sic solùm fit commutatio in melius, in qua non est opus relaxatione; vel solùm est arctior, & sic etiam fit aliqua votorum relaxatio, quia liberatur ab obligatione operum perfectiorum, eaque commutantur in obligatione operum pœnitentiæ, quæ minùs sunt perfecta, quamuis illi ob fragilitatem magis salutaria. Causæ iustæ sunt, Primò, Si collapsa disciplina in strictiore. Secundò, Si odia & simultates in ea vigeant. Tertiò, Si ipse alijs exosus. Quartò, Si ob corporis debilitatem non possit ferre rigorem.

Causæ iustæ.

Dico *cum facultate Prælati*. quia quando transitur ad Religionem laxiorem, non sufficit petijsse facultatem, sed oportet obtinuisse: nam ius non aliter hoc concedit. non tamen si absque facultate dimisso habitu transeat, censetur apostata. vt quidam volunt: quia non deserit absolutè statum religiosum, sed commutat.

Si absque facultate.

Vtrùm

Vtrùm uerò incurrat excommunicationem, dubitari potest. Quidam affirmant, ob cap. 2. Ne Clerici uel Monachi. in 6. ita Nauarrus cap. 27. Enchirid. numero 131. in fine, citans Syluestrum & Caietanum. Sed contrarium uerius, ob *Nõ incurrit excõicat.* similem rationem: quia non tam dimittit, quàm commutat habitum Religionis, præsertim quando immediatè assumit alium, neque id facit causa euagandi, quæ fuit ratio tam seuere id prohibendi. unde cum lex poenalis strictè sit interpretanda, non uidetur extendenda ad hunc casum. Sic tenent Angelus uerb. Religiosus, numero trigesimoseptimo, Dominicus, & Ioannes Andreas in cap. secundo. Ne Clerici uel Monachi in 6. Panormitanus in capit. Sanè, de Regularibus, & colligitur capit. Ex parte, decimo de tempor. ordin.

101 Petes, Quid potest dare hanc potestatem?

Quis dat hanc facultatem. Respondeo, Si Monasterium est subiectum Episcopo, hic dare potest. si est exemptum, Prælatus, qui iurisdictionem quasi Episcopalem in suos habet, dare potest; cum consensu tamen Capituli. Ita Sylu. Religio 4. q. 2. & Glossa in c. Non est dubium. de Regul. Consensus Capituli requiritur, quia hæc res est una de maioribus negotijs Monasterij, in quibus iuxta regulam & Canones requiritur Capituli consensus.

Obiectio. Dices, Conc. Trid sess. 25. c. 19. decernit vt nemo Regularis cuiuscumque facultatis uigore transferatur ad laxiorem Religionem.

Resp. Respondet Nau. l. 3. cõs. 56. de Regul. mentem Concilij esse solum prohibere ne id fiat absque iusta causa, & sine consensu Conuentus, aut non præmissa causæ cognitione, ut olim interdum fiebat, quibusdam Prælatis id suo arbitratu concedentibus.

104 Notandum tamen est, Mendicantes iure cõmuni, etiam cũ facultate sui Generalis non posse transire ad non Mendicantes (præterquam ad Carthusianos) absque facultate Pontificis: si contra fecerint, tam recipientes quàm recepti sunt ipso facto excommunicati; & professio est irrita; ut patet Extrauagan. 1. de Reg. quæ incipit, Viam ambitiosæ, in communibus. hęc tamen non uidetur recepta: nam Nauarrus consil. 56. de Regularibus absolutè docet, Generalem Ordinis Sancti Augustini, posse facere potestatem transeundi ad Religionem laxiorem, ex iusta causa, idque probat iure communi, nec meminit huius Extrau. uel certè illa Extrau. agit de ijs, qui iustã causam non habent: quod insinuatur illis uerbis, *fucatis coloribus, & ut liberius dagant, & beneficia monastica consequi valeant.*

Dixi *iure communi*, quia interdum Generales ex priuilegio possunt dare hanc licentiam.

105 Circa Mendicantes illud quoque aduertendum; si aliquis ex Mendicantibus transeat ad Carthusianos uel ad *Mendicantes trãseuntes, inhabiles ad officia, &c.* alium Ordinem non Mendicantem, etiam cum facultate Pontificis, redditur inhabilis ad omnes dignitates & beneficia intra vel extra Ordinem obtinenda, ad curam animarum, & ad omnia officia, etiam nomine uicario, seu ut locum tenens; & caret loco, & uoce actiua ac passiua in Capitulo, ut patet Clemen. 1. Vt Professores, de Regu. ubi sub *Omnes trãslati incapaces beneficiorum sæcularium.* nomine officij DD. intelligunt etiam officium prædicatoris. quidam & lectoris Theologiæ; hæc enim omnia dicuntur in Religione officia. Adde, generatim omnes Religiosos translatos ad aliam Religionem, etiam arctiorem, esse incapaces beneficiorum sæcularium, etiamsi curata sint, & debere perpetuò manere in claustro sub obedientia Superioris. Ita statuit Concilium Tridentinum sessio. 24. cap. undecimo.

DVBITATIO XIV.

Vtrùm Religiosus ob aliquas causas possit eijci, vel dimitti à Religione, & ob quas.

106 *Põt expelli.* DICO Primò, Certum est Religiosum ob aliquas causas posse expelli è Religione. Est contra Card. Zabar. qui ut tradit Nauarrus, commentario 2. nume. 33. docuit ob nullum crimen expelli posse; sed carceribus includendum.

Probatur Primò, Ex praxi omnium Religionum. Secundò, Quia Regula Sancti Augustini, cap. 10. & Beati Benedicti, c. 28. expresse tradunt posse eijci, si nolit emendari. Tertiò, Regula Sancti Benedicti, c. 29 habet. Monachum tertiò fugientem, non esse amplius admittendum, quod perinde est, ac si reuersum expellat. Quartò, Idè præsupponitur in cap. ultim. de Regular. ubi Glossa & Panormitanus id expresse tradunt. Idè habetur c. Cùm ad Monasterium. 6. de statu Monachorũ. Ratio est, quia meliùs est ve pereat unus, quã unitas, ut inquit Sanctus Bernardus, & c. Resecandæ. 24. quæstio. 3. ex Hieronymo dicitur, *Resecandæ sunt putrida carnes, & scabiosa ouis à caulis repellenda, ne tota domus, massa corpus, & pecora ardeat, corrumpatur, putrescat, intereant.* Vnde in Repub. sunt exilia, & in Ecclesia excommunicatio. Itaque hoc ius ex naturali iure descendit. Carcere autem omnes tales concludere nimis graue onus Religioni, & sæpè propter amicos fieri non potest; multaque alia incommoda secum trahit.

Causæ autem sunt. Prima, Nolle corrigi seu emendari: hæc sola iure communi expressa. Secundò, Commisisse aliquod crimen, propter quod in illa Religione constituta est eiectio uel ratione cuius timetur infamia Ordini: sicut enim Ordo non tenetur retinere subditum cum damno disciplinæ, quando est incorrigibilis; ita neque cum damno famæ, si suis sceleribus factus sit infamis. Tertiò, Tacuisse aliquod impedimentum, quod in illa Religione censetur essentiale, uel ualdè graue. Ratio est, quia dolus dedit causam admissioni; ac proinde Monasterium non tenetur eum retinere. Nec refert quòd hæ duæ causæ non sint iure expressæ, quia sufficit illas approbatas esse à iuris auctore Sede Apostolica, & cognitas cuilibet ante professionem. accedit quòd sint consentaneæ Iuri Gentium & naturali. *Causæ expulsionis.*

Petes, Vtrum si Religio aliquem dimittat absque iusta causa, peccet contra iustitiam. 107

Resp. Si ille est professus, & recusat dimitti, fit ei iniuria, & Religio Iustitiæ lege tenetur eum recipere. Ratio est, quia professio est contractus reciprocus, ut sup. ostensum est, per quem sicut Religiosus obstrictus est Ordini ad manendum & perseuerandum, ita Ordo uicissim obligatur ad illum retinendum, & tractandum tamquam filiũ, nisi contingat illum Ordini esse noxium. *An peccet contra iustitiam.*

Si uerò nondum est professus, factus tamen est Religiosus per tria uota substantialia, fieri potest ut absque ulla iniuria dimitti queat, etiamsi alia causa non subsit, quàm quod temporis decursu deprehenditur illi Ordini minùs conueniens. Ratio est, quia statui potest ut uota illa, quibus efficitur Religiosus, habeant tacitè uel expresse hanc conditionem. Si Religio me retinere uoluerit: quo posito, etsi ipsi obstringantur Ordini, & in ius eius transeat, Ordo tamen non obstringitur illi ex ui acceptationis uoti, & contractus, qui in admissione initur. Vnde quantum est ex ui huius contractus, potest ille absque iniuria dimitti: quamuis ipse ex parte sua obligatus sit ad perseuerandum.

Quòd autem hoc absque ulla iniuria statui possit, Probatur Primò, Quia qui admittuntur, sciunt & acceptant tale statutum ab initio. at scienti & uolenti non fit iniuria, ut habet Regu. Iuris uigesimoseptimo in Sexto. Secundò, In multis euentis iure fieri potest ut non sit ultrò citroque obligatio in contractu, sed solum ex altera parte quando causa subest. *Multi casus in quib. nõ est vltrò citroque obligatio.*

Primò, In contractu sponsalium impuberis cum pubere; nam puber resilire non potest; impuberi uerò, ubi ad pubertatem uenerit, licitum est à contractu recedere, ut communiter tradunt DD. & habetur c. 7. De illis. 1. de desponsat. impuber.

Secundò, In contractu pupilli sine auctoritate tutoris, & in contractu minoris inito cum maiore sine auctoritate curatoris. hi enim possunt maiorem sibi efficaciter obligare, etsi ipsi non possint obligari illi, ut expresse habetur Institut. de auctoritate tutorum, initio, & §. Pupillus, de inutilibus stipulat. & L. Non eò minùs, C. de procuratoribus; de quo dictum suprà cap. decimoseptimo, dubitatione octaua.

Tertiò, In contractu sæcularis cum Religioso, teste Nauar. comm. 2. de Regu. nu. 30. & 65. ut ibidem dictum est, & hoc c. nu. 90.

Quartò, In cõtractu ludentis credito, cum eo, qui præsenti pecunia: hic enim in regno Castellæ post constitu-

tionem Caroli V. si amittas, non potest repetere solutum: ille vero non tenetur soluere, ne quidem in foro conscientiæ, vt tradit Couarruuias ad regulam Peccatum, p.2. §.4. numero 8. & Alphonsus Castro libro 2. de potestate legis pœnal. capitulo 2. coroll. 2. de quo suprà capitulo 26. dubit.2.

Quintò, In professione tacitè facta intra annum probationis, per susceptionem habitus professorum in Ordine non mendicantium, ante Concilium Triden. qui enim ita professus erat, non erat obstrictus illi Religioni: Religio tamen ipsi obstricta erat, ita vt teneretur illum retinere, si ipse manere vellet, vt tradunt DD. in c. Constitutionem, de Regul. in Sexto.

Sextò, Multis est concessum priuilegium restitutionis in integrum, cum quibus si contrahas, non est par conditio; nam tibi hoc priuilegium non competit. de quo dictum est c.17. dubit.9.

Quòd si in fauorem minoris ætatis, & eorum, qui in aliena sunt potestate, & ob similes causas minoris momenti, iure statui potest hæc inæqualitas, & alteri parti potestas recedendi à conuentione concedi, altera manente obstricta: cur eadem statui non poterit in admissione ad Religionem ob causas maximi momenti; nempe, vt Religio magnis & difficillimis muneribus addicta in Ecclesia, non grauetur personis inutilibus, vel parùm idoneis, quique alijs possunt esse impedimento, vel scandalo? sanè longè minus incommodi est tales dimitti, & eorum loco idoneos & selectos sufficì, quàm Religionem huiusmodi hominibus grauari, cum magno præcipuarum functionum detrimento. Accedit quod hac ratione singuli faciliùs contineantur in officio, & meliùs ad suum Institutum se applicent, dum vident se posse dimitti, si secus fecerint. Deniq. experientia satis probat quàm salutare sit hoc statutum, adeò vt dubitari non possit, quin sit non solùm iustum, sed etiam diuinitus inspiratum: quod etiam satis constat per S. Sedis Apostolicæ, & Concilij Tridentini luculentam approbationem.

Dixi *posse dimitti quantum est ex vi admissionis, & illius contractus*; quia si Constitutiones spectentur, non possunt dimitti nisi ob graues causas ibidem expressas. Itaque etsi Religio non obligetur ex vi admissionis, obligatur tamen ex vi Constitutionum.

108 Dices, Si possunt dimitti: ergo non sunt verè Religiosi; quia non habent statum firmum & immobilem. Deinde iniquum videtur vt postquam renuntiauerint bonis absq; vlla spe recuperandi, eijciantur extra Religionem, & cogantur sibi quærere victum.

Respondeo ad Primum, negando consecutionem. Ad essentiam enim Religionis, aut alterius status propriè dicti non requiritur tanta firmitas, vt per Superiorem non possis solui, sed sufficit, vt teipsum non possis soluere; vt patet in statu seruorum, qui tamen à domino possunt manumitti; & in statu Religiosorum professorum, qui auctoritate Summi Pontificis liberari possunt. Itaque cum illi seipsos nullo modo possint vinculis votorum eximere, habent eam firmitatem, quæ sufficiat ad statum perpetuum, & immobilem. Fateor tamen non habere omnem firmitatem, quam habent professi; sed hæc non est ad essentiam Religionis necessaria, vt suprà dub.1. ostensum est. Vide Nauarrum comment.1. nu.19.

Ad Secundum: Ratione Constitutionum non possunt dimitti sine graui causa: vnde non plus est incommodi, quàm in dimissione professorum; & rarissimè contingit vt quis post renuntiationem dimittatur. ob hanc etiam causam interdum permittitur, vt renuntiatio ad aliquod tempus differatur.

DVBITATIO XV.

Quid intersit inter eiectum, fugitiuum, & apostatam, & ad quid eiectus teneatur, quidue possit.

109 SVPPONO, *Eiectum* non esse *Apostatam*, nec censeri fugitiuum: *Fugitiuus* enim est, qui sponte discedit, idque, vel animo deserendi Institutum, & sic est *apostata*, vel certè, vt sit extra potestatem Superioris, & ad tempus liberè vagetur, cum animo redeundi; & sic solùm dicitur *fugitiuus*. Qui *eijcitur* non sponte recedit, sed iussus, vel compulsus. Itaque qui eiectus, vel dimissus discedit, non incurrit excommunicationem, aut alias pœnas apostatarum.

Apostata.

Eiectus.

Qui verò fugit dimisso habitu, est excommunicatus; etsi non animo apostatandi id faciat, cap. Vt periculosa. 2. ne Clerici, vel Monachi. in 6. quia habitum suæ Religionis temerè dimittit. si tamen non dimittat habitum, non est excommunicatus, etsi fugiat ex Monasterio. nisi forte animo apostatandi fugiat: quo casu secundum quosdam erit excommunicatus, etiamsi habitum retineat.

Dimittens habitum.

Sed verius puto Iure communi non esse excommunicatum. nam dicto cap. Vt periculosa, solùm excommunicatur is, qui temerè habitum dimittit. Vnde DD. fatentur quidem talem esse apostatam, quod per se euidens est; (*apostata* enim dicitur à desertione Instituti religiosi; non autem ab habitus depositione) non tamen dicunt incurrere excommunicationem. Imò Syluester v. Apostata, quæst.8. & Caiet. in Summa, eodem verbo, apertè innuát non esse excommunicatum nisi habitum dimiserit. Confirmatur, quia lex pœnalis non est extendenda vltra verborum proprietatem.

Dices, Si est apostata; ergo incurrit pęnas apostatarum, inter quas est excommunicatio.

Obiectio.

Respondeo, Posse puniri, vt apostatam, videlicet excommunicatione, carceris inclusione, suspensione ab Ordinibus; non tamen incurrit pęnam excommunicationis latæ sententiæ, iure communi, nisi habitum dimiserit; quod ordinariè fieri solet.

Resp.

Dico *iure communi*, quia quędam Religiones habent priuilegia, quibus ipsarum apostatæ absolutè excommunicantur, etiamsi habitum retineant.

Quod autem ad *eiectos* attinet, quædam hic sunt notanda. Primò, Si quis solùm eiectus sit ad tempus, vt se emendet, hunc teneri se emendare, habilemque reddere, & tunc rursus se offerre Religioni, vt denuò recipiatur. Si verò per sententiam absolutè eiectus sit, non teneri se offerre, imò, nec posse compelli per Superiorem Monasterij, vt redeat; iuxta Nauarrum consil.5. t. de Regularibus, & comment.1. num.33. & 36. Ratio ipsius est, quia per sententiam talem, Religiosus desinit esse membrum illius Ordinis, ac proinde eximitur eius iurisdictioni; sicut seruus eiectus à domino, efficitur sui iuris, & desinit esse sub domini potestate. 110

Eiecti an teneantur redire.

Sententia Nauarri.

Si dicas, Cap. vltimum de Regular. (quod est Concilij Lugdun. sub Gregorio X.) iubet vt Visitatores, vel Abbates maiores, vel Priores requirant fugitiuos, & eiectos; & cogant Monasteria, vt eos recipiant, & si nolunt reuerti, eos excommunicent.

Respondet Nauarrus locis citatis, hoc esse intelligẽdum de eiectis iniustè, vel inordinatè, vel saltem non per sententiam definitiuam.

Alij dicunt dispositionem illius ca. non esse amplius in vsu: nam ne fugitiuos quidem requirere solent. nisi enim eiecti possint compelli ad reditum per Summum Pontificem, qui etiam statuere potest, vt quærantur, & reducantur; si tamen hoc statutum non est receptum; vel si contraria consuetudine abolitum, non obligat.

Verius tamen puto eos teneri reuerti, maximè si à suis Superioribus requisiti fuerint. Probatur Primò, Quia si nolint redire, possunt, & debent excommunicari tamquã contumaces, ut expresse habetur d. cap. vlt. de Regular. ubi supponit Concilium eos saltem tunc teneri: non enim illis nouam obligationem imponit, sed eorum Superioribus, ut eos quærant, & compellant. loquitur autem de omnibus eiectis, & fugitiuis. Secundo, Facto diuortio per sententiam definitiuam, nocens tenetur reuerti, si innocens uelit eum in gratiam recipere, & sibi reconciliare; ut communiter Doctores tradunt. non enim innocens per diuortium iure suo priuatus est, cum illud in fauorem ipsius factum sit. quod autem in fauorem alicuius inductum est, non debet in eius damnum retorqueri, ut habet reg. Iuris 61. in Sexto: ergo Religiosus per sententiam eiectus tenebitur reuerti, si Ordo illum repetat. sicut enim professio est spiritale coniugium, ita eiectio spiritale diuortium. Tertiò, Quia ex ui 111

Verius est teneri redire.

uoto-

votorum & professionis suæ tenetur manere in Religione sua vsque ad mortem: ergo quantum in se est, tenetur id præstare, & impedimenta amouere: ac proinde cùm iam facta sit illi potestas redeundi, tenetur redire, vt soluat quod Deo promisit. Confirmatur, Quia antea solùm excusabatur per impossibilitatem, eò quòd non esset in ipsius potestate ibi manere: ergo cùm iam id ei factum sit possibile, recurrit vis obligationis. Hanc sententiam innuat Syluester Religio 6.q.12. cùm ait, eiectum cogi posse vt redeat, & D. Bonauentura q.2. in regulam S. Francisci. Si tamen alium Ordinem ingressus fuerit, non tenebitur redire. quia Prælatus hoc ipso quo illum expulit, & habitu priuauit, ei facultatem fecisse censetur alium Ordinem ingrediendi (non enim cupit illum manere in sæculo) quam reuocare non potest, quando res non est integra.

Nõ tenetur aliud intrare.

Secundò, Eiectum non teneri intrare aliud Monasteriũ. Ratio est, quia ad hoc se non obstrinxit. vel enim tenetur redire ad suum, cui erat obligatus: vel ad nullum.

Si vouerat Religionem in genere.

Dices, Quid si antea vouerat Religionem in genere?

Respondeo; Quidam putant eo euentu illum teneri ingredi alium Ordinem, si in suo non recipitur; quia manet votum Religionis, cui tenetur potest satisfacere. Innuat hoc Sotus lib.7. de iustitia quæst.2.art.1.ad 3.& quidam alij recentiores.

Sed verius est no teneri. Ratio est, quia hoc votum Religionis in genere, fuit extinctum per professionem factã in hac Religione: omnia enim vota simplicia cõmutantur in solemnia Religionis, vt suprà cap.40.nu.91. ostensum est, Adde mentem ipsius non videri fuisse se obligare ad ingrediendam aliam Religionem, si professionem contingeret eijci ex ista: nisi forte id expresse cogitauerit cùm voueret. quo casu si de eo constaret, putarem debere aliã Religionem capessere, nec posse in sæculo remanere: quia illud votum non fuit per professionem commutatũ, cùm nulla ratio cõmutationis subfuerit. Executio enim eius nõ concurrit simul cum executione professionis, sed solum inducitur in locum huius, si contingat hanc impediri.

112 Tertiò, Posse eiectum in sæculo vti veste clericali: quia spoliatus habitu suæ Religionis per sententiam, non tenetur, imò nec potest eo vti, vt docet Nauarrus comment.2. num.36. Superest igitur vt vtatur veste clericali, statui suo conueniente.

Quartò, Non posse acquirere sibi alicuius rei dominiũ: quia manet vere Religiosus, obstrictus tribus votis substantialibus. Itaque est dominij incapax.

Cui acquirat.

Petes, Cui ergo acquirit? Nauarrus commen.2.num.33. docet non acquirere Monasterio, quia non est ampliùs illius membrum, nec illi subiectus. sed si exemptus sit, acquirere Summo Pontifici: si non exemptus, Episcopo loci. Hæc sententia est probabilis.

Verius est acquirere Monasterio.

Verius tamẽ puto cum Molina disputat.140. ipsum acquirere Monasterio, vel dominium, si est capax, vel saltem commoditatem post mortem suam, si non est capax. Ratio est, quia Monasterium per culpam & punitionem Religiosi, ius suum, quod in bona illius habebat amittere non debuit. Nec est simile de seruo; tum quia seruus per eiectionem à domino efficitur plane liber, & dominij capax; Religiosus verò minimè: tum quia hic non ita præcisus est a Religione sua, quin teneatur reuerti, si Religio velit, & si se emendauerit, cogi possit Religio illum admittere, nisi iustas caus.s habeat recusandi.

Infans & seruus expositus.

Dices, si infans fuerit expositus à parente, eximitur a patria potestate, nec acquirit parenti; similiter si seruus à domino, efficitur liber, vt colligitur c. vnico, de infant. & languidis. ergo pari modo si Religiosus eiectus fuerit e Monasterio, eximitur Iuri illius, nec acquirit illi, sed Pontifici vel Episcopo.

Respondeo negando consequentiam; quia illud statutũ est in pœnam crudelitatis parentum & dominorum: pœna autem non debet extendi vltra suum casum, præsertim cùm nulla sit crudelitas aut culpa in expulsione Religiosi. Deinde si hac in re est culpa aliqua, vel illa est in solo Prælato, & sic non debet nocere Monasterio; nam delictũ personæ non debet in Ecclesiam redundare, vt habetur Regula 76. in Sexto. Idem dicendum si est in minore parte Capituli. Vel est in Capituli maiore parte, & sic, etsi Monasterium possit priuari, non tamen priuatum est iure suo ante sententiam. Quod si beneficium obtinuerit, acquiret beneficio & suæ Ecclesiæ.

De fugitiuis & apostatis, dubium non est hos Ordini acquirere; quia Monasterium eos à se non abdicauit.

Quintò, Religiosum eiectum eorum, quæ acquirit, habere administrationem, tum ad alimenta, tum ad pias causas; hæc enim tacite conceditur dum eijcitur. non tamen potest testari, quia iure ad hoc inhabilis. 113

Si expidat in illicita.

Dices, Quid si in illicita expenderit, tenebiturne accipiens ab eo aliquid, ad restitutionem? Videtur teneri, quia ille non est dominus, sed solùm administrator: atqui ob hanc causam obnoxius est restitutioni, quod Abbas vel alius Regularis illicite expenderit, vt supra dubit.9. dictũ est. Hæc sententia est valde probabilis: nam DD. generatim loquuntur.

Contrariũ tamẽ magis est vsu receptũ, idque verius esse docet Molina disput.276. Rõ est quia tota commoditas interim dũ viuit ita ei relinquitur ac si Religiosus non esset; nec cuiquam curæ est quomodo expendat: ita Monasterium non censet res illius in bonis suis ante eius mortem.

An recidat in obedientiã Episcopi.

Sexto, Verius est non recidere in obedientiam Episcopi ex vi sui voti, & professionis: etsi Nauarrus multis locis (vt comment.2. num.34.35. & alibi) contrarium probare nitatur; sed solum teneri illi obedire, sicut alij de Clero Ita Molina disp.140. & Azor. lib.12. cap.16. q.11. sic enim toto orbe vsu receptum; nec Episcopi aliquid peculiaris iuris in illos vsurpant. Ratio est, quia in professione non intendunt se obstringere Episcopo per uotum obedientiæ, sed solum suis Prælatis Regularibus, & Romano Põtifici, qui est omnium Religiosorum communis Superior, cũ ab ipso omnis iurisdictio spiritualis ad illos descendat. Itaq; cũ promissio & votum nõ operetur ultra intentionẽ promittentis, nõ tenentur Episcopo ex vi voti, quod maximè locum habet in ijs, qui erant ab Episcoporum iurisdictione exempti: nam in non exemptis ualde probabilis est sententia Nauarri; quia ex ui uoti subsunt Episcopo. nõ tamen tenentur se illi offerre vt ipse eos dirigat, & ab ipso in omnibus dependeant, ut uult Nauarrus; quia huoc modum uiuendi non uouerunt: sicut nec ad aliam Religionẽ tenẽtur; imò nec à Romano Põtifice compelli possunt ut aliã capessant, ut idem Nauarrus docet de Regular. consi.17. 114

An solutus suis votis.

Septimò, eiectum non esse solutum suis uotis, etsi cesset ex parte executio ob defectum materiæ; nempe quia caret Superiore, a quo dirigatur. debet tamen ea seruare in præparatione animi. A reliquis uerò monasticis obseruantijs, ut a ieiunijs, uigilijs, delectu ciborum, silentio, est liber: quia hæ comitantur uitam monasticam. 115

CAPVT XLII.

De Iuramento & Adoratione.

Constat Dubitationibus 14.

EXPLICATA natura uoti, & status Religiosi, qui uoto constat; sequitur alius religionis actus, qui iuramentum, iusiurandum, & interdum sacramentũ (eò quòd sit rei sacræ attestatio) à iure & scriptoribus uocatur. Huic affinis est adiuratio, quæ etiam per aliquid sacrum fit, quam eodem capite tractabimus. de iuramento agit D. Thomas, quæst.89. de adiuratione, quæst.90.

DVBITATIO I.

Quid sit iuramentum.

D. THOM. quæst. 89. art. 1.

1 *Iuramentum.* IVRAMENTVM dicitur à *Iure*: quia instar Iuris habendum. vnde a Latinis passim vocatur Iusiurandum. Græcis dicitur ὅρκος quasi ἕρκος, & septum firmum extra quod non liceat procedere. Est autem *Iuramentum* nihil aliud quam attestatio diuini numinis: vel inuocatio diuini testimonij ad fidem faciendam; vel promissionem firmandam.

Attestatio. Est *attestatio*, id est, actio illa seu inuocatio, qua Deus adducitur in testem; quæ actio est opus intellectus, nam est locutio interior vel exterior, supponens actum voluntatis, quo intendimus illum in testem vocare.

Obiectio. Dices, Ergo qui iurat, petit miraculum: Deum enim præbere testimonium dictis hominum, est res insolens supra naturæ ordinem. Deinde si iuramentum est inuocatio diuini testimonij: ergo est actus orationis quia inuocatur Deus vt opem ferat ad persuadendum; ac proinde Sancti, quando inuocabant Deum vt miraculis prædicationem comprobaret, iurabant.

2 *Resp.* *Non petit miraculũ.* Respondeo ad primum, negando conseq. Non enim iurans petit absolute vt Deus nunc testetur, sed quando ei placuerit. vel saltem *quando illuminabit abscondita tenebrarum, & reuelabit occulta cordium*, quod testimonium nulli deerit: hoc autem valet ad fidem faciendam, quia non facile putatur quis ita esse improbus, vt ausit Deum facere testem falsi.

Ad secundum: Qui iurat, non inuocat diuinum testimonium per modum orantis, sed per modum testantis; sicut dicitur inuocare testimonium Principis vel populi, qui dicit Testor Principem, testor populum. hoc enim non est propriè orare, deprecari, sed testem constituere, & quantum in se est ad testandum mouere. simili modo dicimus; Facio Deum meum iudicem, meum patronum, procuratorem, vindicem, &c. exprimentes affectum, quo illum ad hæc, quantum in nobis est, mouemus, absque alia deprecatione.

3 *Cur periurium graue peccatum.* Hinc patet Primò, Cur periurium sit graue peccatum; quia nimirum qui falsum iurat, quantũ in se est facit Deum approbare falsum pro vero, quæ atrox iniuria. Sicut enim, qui dicit, Deus sit mihi socius, adiutor, fautor huius furti, homicidij, &c. affectu ipso & quantum in se est, facit ipsum auctorem & fautorem peccatorum sic qui in mendacio dicit, Deus sit mihi testis, facit ipsum, quantum in se est, approbatorem mendacij.

4 *Duo requiri ad iuramentum.* *Variæ formulæ.* Patet Secundò, Duo requiri ad essentiam iuramenti; intentionem iurandi, seu Deum testem faciendi, & locutionem, qua in testem vocetur. vnde si alterum horum absit, non erit iuramentum. Itaque illis formulis, *Per fidem meam, Fide boni viri, Fide boni Christiani* vel *sacerdotis*, vt ordinarie accipiuntur, non est iuramentum, vt docet Nauarrus cap. 11. num. 2. Caiet. quæst. 89 ar. 6. Sotus lib. 8. q. 1. art. 1. & alij multi. nam qui sic loquuntur, non intendunt iurare, sed solum significare se loqui ex virtute fidei vel veritatis, quam vir probus, Christianus, sacerdos, in dictis & promissis suis adhibere debet; & si fallat, ut non habeatur uerax aut fidelis. Si tamen intelligant fidem Catholicam, erit iuramentum: qui enim dicit. *Per fidem Catholicam, per sanctum Euangelium*, censetur auctorem illius in rem adducere. Nihilominus si alio sensu & alia mente huiusmodi verbis vtemur, non esset iuramentum, vt si dicendo *Per fidem meam* feci, dixi, faciam, &c. vellet significare causam efficientem vel impulsiuam. Neque in his est iuramentum, *Per meam conscientiam*, (etsi Soto de hoc aliter videatur) *super meam conscientiam, in conscientia, in veritate*; tantum enim significant se loqui ex conscientia & veritatis notitia. & idem valent, per conscientiam, & in conscientia, neque etiam in hanc, *Amen amen dico vobis*, iuxta probabiliorem sententiam: etsi Origenes tract. 35. in Matthæum, & quidam Patres illum secuti, & recentiores contrarium putent. Incredibile enim est Dominum tam sæpè iurasse; quin potius verisimile numquam iurasse, qui omne iuramentum, quantum fieri posset, vitandum docuit. tantum igitur volebat illa forma loquendi insinuare, se ex certissima veritatis notitia docere. Apud Græcos idẽ fere valet ναὶ, id est, certè vere vt colligitur 2. ad Corin. 1. v. 17. 18. 19.

In illis verò, *Coram Deo loquor, Deus scit ita esse, Deus videt* me vera dicere, *videt meam conscientiam*, prout vulgo accipi solent, censetur esse iuramentum. Sic Apostolus ad Galat. 1. *Ecce coram Deo quia non mentior*. Si tamen quis non intendat iurare, sed solum affirmare Deum ista scire intueri, non erit iuramentum, quia deest intentio, vt recte Caietanus art. 1. & Sotus supra.

Denique in his, *Ie renie Dieu*, vt Galli dicunt, & *Pese à Dios*, vt Hispani, & similibus potius est blasphemia, quam iuramentum, vt docet Couar. in cap. Quamuis pactum. p. 1. §. 7. nume. 12. etsi in illo secundo implicite etiam contineatur iuramentum execratorium, vt ex eodem, & ex Soto supra colligitur.

Dices, Quidam iurant per falsos deos, in quibus nihil est numinis, vel per creaturas: ergo non omne iuramentum est attestatio diuini numinis. 5 *Obiectio.*

Respondeo, Iuramentum per falsos Deos non esse verũ iuramentum, nec obligare nisi ex conscientia erronea, quia nulla reuerentia illis debetur: nec metuendum est ne illos videamur fecisse testes tali. Vnde non est per se peccatum mortale iurare falsum per Iouem, si scias Iouem nihil esse; quia vere non iuras; sed iocaris & ludis imagine iuramẽti: perinde ac si chimæram testeris, vel rem aliquam ratione carentem; nisi forte fiat seriò vel ad imperium tyranni, vel cum illis circumstantijs vt videaris Ioui honorem diuinũ deferre. Infidelis tamen putans Iouem esse Deum, erit periurus, saltem affectu, & culpa, si falsum iuret vel promissa iurata non seruet. Vide Couarruuiam suprà num. 24. *Iuramentũ per falsos deos. Resp.*

Nec obstat quòd D. Augustinus serm. 30. de verbis Apostoli sub finem ait, *esse periurum, qui falsum iurat per lapidem*, (id est, *per Iouem*, vt patet ex antecedentibus) *etiamsi sciens Iouem nihil esse*; quia intelligi potest esse periurum ex opinione ethnici, cui tale iuramentum præstatur, & cui fides in contractibus seruanda, vel quia externa specie periurus videtur: nam seriò videtur iurare, sicut qui thus adolet Idolo, exterius est Idololatria, etiamsi in animo non habeat illud pro deo, nec intendat illi honorem deferre. Iuramentum autem per creaturas est verum iuramentum: quia cum sic iuramus, non volumus ipsas nobis esse testes, sed eum, qui in ipsis singulari modo præsidet & relucet; cuius ipsæ sunt templum, sedes, thronus, tabernaculum, scabellum pedũ; vt patet Matthæi 5. & 23. de quo infra dubit. 3. accipitur enim continens pro contento, & signum pro signato. Possumus tamen etiam Sanctos secundum se in testes vocare; vt testor B. Virginem, S. Petrum; & Apostolus 1. ad Thimotheum 5. *Testor coram Deo, & Christo* IESV *& electis Angelis eius*. sed tunc non erit propriè iuramentum, aut actus religionis, sed obseruantiæ, seu duliæ supernaturalis, sicut suprà dictum est de oratione & voto ad Sanctos directo. Ordinarie tamen tales formulæ ita accipiũtur vt illis censeatur primariò in testem vocari Deus qui in Sanctis habitat, & secundariò ipsi Sancti, qui etiam res nostras cognoscunt, sicque idem actus externus, vt subest diuersis intentionibus, ad diuersas virtutes pertinet. 6 *Per creaturas.*

Additur in definitione, *ad fidem faciendam vel promissionem firmandam*, vt explicetur finis immediatus vsus iuramenti, qui duplex est, vnde etiam duplex est iuramentum, *assertorium & promissorium*. Docet id Greg. Nyssenus in Cantica, explicans illud Adiuro vos, &c. *Iusiurandum* inquit, *est oratio per se confirmans veritatem. Est autem duplex iuramenti operatio. aut enim quispiam et, qui audit, facit fidem veritatis; aut alius per iuramentum affert necessitatem vt minimè mentiatur; vt iurauit Dominus Dauid veritatem & non frustrabitur eum; hic fides promissis confirmatur iureiurando.* 7 *Finis iuramenti.*

Dices, Multi iurant ex ira, qui non intendunt fidem facere, aut se ad aliquid obligare.

Respondeo, Illi non intendunt propriè iurare, sed potius imprecari malum vel patefacere iram.

DVBITATIO II.

De multiplici iuramenti diuisione.

8 *1. Diuisio.* MVLTÆ sunt iuramenti diuisiones: aliud enim verbis concipitur, aliud nutu, vel alio signo; vt manu sublata. sicut .n. votum & professio fit tacite vel expresse, ita & iuramentum.

2. Diuisio. Per contestationem simplicem. Deinde aliud est *per simplicem contestationem*, in quo Deus solùm vt testis vocatur, v. g. Testis mihi sit Deus, testor Deum, iuro per Deum, quæ omnia idem valent, vt docet D. August. serm. 28. de verbis Apostoli.

Per execrationem. Aliud *per execrationem*, in quo etiam uocatur in vindicē; vt puniendo testetur, si fallo. Sic Apostolus 2. ad Corinthios 1. *Testem inuoco Deum in animam meam*. Item, peream, ita me Deus amet, adiuuet, ita mihi sit propitius. nam in his non solùm significatur vt sit propitius, si est verum; sed etiam ut non sit propitius, si falsum. Idem illud, quod olim frequens erat apud populum Iudaicum, *hæc mihi faciat Dominus & hæc addat*, eumdem sensum habet, sicut & ista *per animam meam, per caput meum, per vitam meam*. Simile videtur illud, quo Deus in veteri testamento aliquando vsus est, moribus humanis se accommodans, vt Psalm. 94. *quibus iuraui in ira mea, si introibunt in requiem meam* quasi dicat *non sim Deus*. Alij tamen dicunt, *Si* accipi pro *Non*.

Aliquando non nostram personam, sed aliam nobis coniunctam obligamus Deo, vt in ea nos puniat, si fallimus, vt *per vitam filij, vxoris, per salutem Regis*.

9 Dices, Hoc est imprecari malum; quod est contra charitatem. *Obiectio.*

Resp. Respondeo, Esse contra charitatem, si mentimur; si autem verum est quod dicimus non est contra, sed potiùs secundum charitatem: ostendimus enim quanti alterum faciamus, eumque sic honoramus. Neque solum imprecamur malum si fallimus, sed etiam bonum si non fallimus. Itaque *per salutem Regis*, idem est ac si dicas: Ita Deus saluet vel non saluet Regem, saluet, si verum dico; non saluet, si fallo. vtrumque .n. includitur. Idem dicendum de illis. Per animam meam; per caput meum; &c.

Petes, Vtrum *execratorium* differat specie *contestatorio*.

An differāt specie. Respondeo, Non differre specie in ratione iuramenti: quia vtroque Deus uocatur in testem: sed in contestatorio solum vt generali modo testetur, & veritatē aperiat: in execratorio, ut aperiat puniendo, si fallo. Periurium tamen execratorium videtur specialem malitiam continere contra charitatem sui, quatenus homo sibi ipsi imprecatur malum. Deumque ad illud insligendum expresse, prouocat. vnde pro diuersitate mali, est diuersa malitia huic periurio coniuncta, vt rectè Caietanus art. 1. Hoc tamen intellige cum Caietano, si periculum sit præsentis punitionis, vt si fiat v.g. ad altare S. Antonij, vbi peierantes statim solent puniri. Alioquin si putetur non esse periculum, non habebit peculiarem malitiam contra charitatem ratione execrationis. Nam in omni iuramento tacitè includitur quædam execratio, quatenus se exponit uindictæ, si Deum faciat testem falsi. *Periuria oīa sūt eiusdē speciei.* Itaque omnia periuria sunt eiusdem speciei: quia deformitatem vnius rationis continent. Quare non est absolute necessarium explicare in confessione an fuerit per execrationem, an per simplicem contestationem, excepto illo casu iam dicto: nisi forte fuerit solemne in iudicio, quod quibusdam locis est reseruatum Ordinario.

10 Tertiò, Aliud est *per Deum*, aliud *per creaturam*. Potest autem creatura spectari quadrupliciter. Primò, Secundum se. *3. Creatura quadrupliciter spectari pōt. Quadrupliciter per creaturam potest iurari.* Secūdò, Vt in ea elucet vel apprehenditur numen diuinū. Tertiò, Vt est aliquid ad nos pertinens, quod obligamus Deo. Quartò, vt falsò putatur habere aliquid diuinitatis.

1. Per creaturam secūdum se spectatam. Si primò modo; Sic per creaturam non est verum iuramentum: quia vel ipsa per se testis esse non potest, vel non vt prima ueritas. vel .n. ipsa non cognoscit quid dicamus, & sic stultum est illam in testem adducere: de quo vide Nauarr. cap. 12. Enchirid. nu. 5. vel cognoscit; (ut Sancti) & sic potest quidem vocari secundum se in testem, sed non vt suprema ueritas. unde non est proprie iuramentum sed actus duliæ, ut antè dictum est.

2. Per creaturam vt continet Deum. Si secundò modo cōsideretur, vt continens singulari modo & simul quodammodo inuoluens diuinum numen; sic per illam est iuramentum. hoc modo qui iurat per cœlum, censetur iurare per eum, qui in cœlo habitat; qui per terram, per illum qui terram suspendit in nihilo, cui ipsa instar pedum scabelli, qui per templum, per eum, qui ibi colitur, ut patet Matth. 23. vbi Dominus corrigit errorem Iudæorum, qui putabant iuramenta per creaturas (vt per templum, per altare) non obligare, nisi essent tales, quæ seruirent eorum commodis: vt per aurum templi; per donum quod altari imponitur. Sic dum iuramus per euangelia, intelligimus simul eorum auctorem; dum per crucē, crucifixum; per reliquias Sanctorum, numen diuinum ibi singulari modo assistens, & in Sanctis habitans. Hoc modo si quis Deum in omni re norit contemplari, per omnē creaturam iurare potest, quia ipse omnium viuentium uita, & omnium existentium esse, & fundus essentialis, ut Dionysius loquitur; omnia creans, formans, sustentans, & assiduo influxu conseruans. Non tamen solemus iurare per res viles, vel sordidas ob speciem indecentiæ; sed solum per nobiliores, in quibus manifestius elucet, quæque absque indecentia adhiberi possunt.

3. Vt exponitur vindictæ. Si tertio modo considerent, erit iuramentum, *execratorium*, vt cum iuramus per animam, per vitam parentis, vel rem aliam nobis valde caram. Sic Ioseph iurauit per salutem Pharaonis, (Genes. 42.) à qua ipsius felicitas pendebat, obligans illam Deo, si verum non esset quod dicebat. Quamuis hoc etiam possit intelligi per simplicem contestationem, vt docet D. Thomas art. 6.

4. Vt ipsa habet aliquid diuinitatis. Si quarto modo spectetur tamquam ipsa aliquid diuinitatis habeat, erit blasphemia, & species idololatriæ. Similiter blasphemia erit. si quis inuerecunde iuret per membra Christi, & Sanctorum, quasi in illis sit aliquid pudendum. vide Couarruuiam in cap. Quamuis pactum. §. 5. n. 16. & 17.

An sit eiusdē speciei. Petes, Vtrùm iuramentum per creaturas sit eiusdem speciei, ac per Deum?

Respondeo esse, si ritè fiat; quia qui iurat per creaturam in modum simplicis contestationis, implicite testatur ipsū Deum. qui per modum execrationis, etiam testatur Deum explicite vel implicite: etsi simul maledictionem inuoluat.

11 *4. Diuisio.* Quartò, Aliud est *simplex*. aliud *solemne*. Solemne est, quod habet aliquam notabilem circumstantiam externam, & si fiat coram testibus vel Notario, vel in tribunali, vel tactis euangelijs, reliquijs, &c. Simplex, quod caret huiusmodi circumstantia. vtriusque eadem vis coram Deo Si tamen solemne violetur, est maius peccatum ob scandalum.

5. Diuisio. Assertoriū, pmissoriū, comminatorium. Quintò, Aliud est *assertorium*, aliud *promissorium*, aliud *comminatorium*. *Assertorium* adhibetur solùm vt credatur aliquid, quod aliter probare non possumus, siue sit præsens, siue præteritum, siue etiam futurum; etsi hoc rariùs: vt si iurem Petrum cras moriturum, aut futuram pluuiam, &c.

Promissorium est, quo intendimus nos alteri obstringere, seu quò confirmamus nostram promissionem.

Comminatorium est, quo minamur alteri pœnam.

Differunt hęc, quòd in assertorio nullam intendimus nobis imponere obligationem, sed solùm facere fidem, vt aliquid credatur. In promissorio intendimus nos obligare ei, cui promittimus. In comminatorio intendimus nos obligare non ei, cui minamur, sed absolute ad insligendam alteri pęnam, nempe vt constricti reuerentia iuramenti non audeamus condonare.

Veritas requisita in singulis. Deinde in primo requiritur tantùm vna veritas, quæ expressè asseritur. hæc si absit, semper est peccatum mortiferum, quantumuis res sit exigua: quia omnes veritates in ordine ad testimonium Dei eiusdem sunt rationis. In secundo & tertio requiritur duplex, nempe vna præsens, quòd habeas animum exequendi altera futura, quæ consistit in executione. Harum prior est principalis & necessariò requisita; si enim absit, erit periurium mortiferum. Altera est secundaria, & sępe absque peccato abesse potest. Sæpè .n. expedit, quod prudenter promissum vel comminatum est non mandari executioni, mutatis circumstantijs. Sic Dauid iuramentum comminatorium aduersus Nabal non est executus, 1. Reg. 25. vel quia tacita suberat conditio, vel quia calore iracundiæ conceptum.

12 *6. Diuisio.* Sexto, Aliud est *absolutum*, aliud *conditionale*. hoc habet tacitam vel expressam conditionem. Tacita conditio subest vel ex iuris dispositione vel ex iurantis intentione.

Ratio harum diuisionum est: In iuramento quinque spa-

Quatuor hæc ratio consideranda. spectari possunt. Primò, Id, quod iuramento confirmatur, & ratione huius est diuisio quinta & sexta. Secúdo, id per quod iuratur, & sic est tertia. Tertiò, Modus, quo Deum testamur, & sic habetur secunda. Quartò, Circumstantia notabilis exterior, & sic habetur quarta. Quintò, Signa, quibus exprimitur, & sic habetur prima.

DVBITATIO III.

Vtrùm licitum sit iurare, siue per Deum, siue per res creatas.

D. THOM. ART. 2. & 6.

13 MVLTI hæretici olim docuerunt non esse licitũ iurare, vt Messaliani, qui & Euchitæ dicti, Pelagiani, Vvaldenses; & nostro tempore idem docent Anabatistæ, qui etiam id exactè seruant. Idem docuit Vvicleff in contractibus humanis. vide Castro contra hæreses v. Iuramẽtum, & Iansenium in concor. cap. 40.

Iuramẽtũ esse licitũ. Sed contrariũ est fide tenendum. Primò, Quia in Scripturis legimus viros sanctissimos in contractibus iurasse; Genes. 21. Abraham fœdus init cum Abimelech, & illud iuramento confirmat; idem facit Isaac, Genes. 26. cum eodem Abimelech, vel eius successore, & Iacob, Genes. 31. cum Laban. Alij ob alias causas sæpe iurarunt. Moyses Deut. 4. *testes inuoco cælum & terram cito vos perituros*: & cap. 3. idem repetit. Dauid sæpè iurauit, *viuit Dominus*, q. d. per vitam Dei, & Psal. 62. ait. *laudabuntur omnes, qui iurant in eo.* id enim erat signum esse Dei veri cultores: & Deut. 6. *Dominum Deum tuum timebis, & per nomen eius iurabis*; Apostolus quoque in nouo testamento, ad Rom. 1. 2. ad Cor 1. ad Philip. 1. 1. ad Tim. 5. Imò ipse Deus sæpe legitur iurasse, Psal. 49. 109. &c. non quod iuramentũ Dei firmius sit quam simplex assertio: (hæc enim omnem firmitatem habet, quæ a diuina auctoritate potest accedere) *Cur Deus iuret.* sed partim quia homines magis iurato credere solent, quã iniurato; partim vt illis magis inculcet & ostendat immobilitatem consilij sui, vt ait Apostolus ad Hebr. 6. ne videlicet suspicentur subesse aliquam tacitam conditionem, cuius mutatione fieri possit vt non eueniat quod Deus promisit; vt interdum in prophetijs comminatorijs accidit. Ita D. Thom in illum locum Apostoli.

Secundo, Probatur ex vsu omnium gentium, & omniũ tribunalium. omnis enim controuersiæ finis est iuramentum, teste Apostolo ad Hebræos 6.

Tertiò, Iuramentum est cultus latriæ apud omnes gentes; per hoc. n. tacite testamur Deum habere prouidentiam humanarũ, & omnium rerum cognitionem & potestatẽ.

Quartò, Iuramentum facit vt reuerentia & timore diuini numini, veritatem dicamus, pacta custodiamus, fidẽ seruemus, pacem retineamus, ab iniurijs abstineamus, cõtrouersias definamus; quæ omnia valde bona sunt & rebus humanis necessaria.

14 *Obiectiones. 1. Locus Matth. 5. de iuramẽto.* Obijcitur Primò, Matth. 5. *Audistis quia dictum est antiquis, non periurabis, reddes autem Domino iuramenta tua. ego autem dico vobis non iurare omnino, neque per cælum, quia thronus Dei est, neque per terram, quia scabellum est pedum eius; neque per Ierosolymam, quia ciuitas est magni Regis, sit autem sermo vester, Est, est, Non, non; quod autem his abundantius est, à malo est.* Et Iacobi 1. *Nolite iurare quemcumque iuramentum.* Omissis varijs interpretationibus, quas videre est apud Iansenium, Maldonatum, & alios.

Resp. Duo errores Pharisæorũ circa iuramentum. Respódeo, Christum hic corrigere duos errores Pharisæorum: quorum alter erat, Licitum esse quauis occasione iurare per creaturas. Alter, Iuramentum per creaturas non obligare; vt suprà dictum est, ex cap. 23. Matth. Itaque docet *non iurandum omnino*, id est nullo iuramento, nec per Deum, nec per creaturas; intellige quantum in nobis est, seu nisi necessitas compellat. Iuramentum enim non est de genere eorum, quæ per se bona sunt & frequentanda, vt ieiunium, oratio, eleemosyna; sed quæ solùm bona censentur, posita necessitate, vt antidota & medicamenta, & sicut occidere hominem, capere alienum. Ratio est, quia irreuerentia est tantùm testem adducere ad confirmandã rem parui momenti, aut quando necessitas non postulat, vt optime ostendit Chrysostomus homilia nona in Acta. Quando verò res est grauis, & alia ratio commoda non suppetit, bonum est iuramentum adhibere, si debita circumspectione & reuerentia fiat. Colligitur hæc expositio tum ex ipsa Scriptura, tum ex D. Augustino, lib. 1. de serm. Domini in monte cap. 30. & 31. eodem modo intelligendus est locus Iacobi. Addit Dominus, *quod his abundantius est*, (extra necessitatem) *à malo est*, id est, à diabolo, ἐκ τοῦ πονηροῦ: qua voce diabolus significari consueuit, cùm πονηρὸν propriè non quamuis, sed morum malitiam denotet: vt supra cap. 37. nu. 20. dictum est. Ita hunc locum explicant aliqui Græci, & noster Maldonatus. *Quod iuramentũ dicatur esse à malo.* Significat ergo Dominus, Iuramentum extra necessitatem adhibitum, vbi simplex affirmatio vel negatio sufficit, à diabolo, non a Deo introductum esse; ideoque valdè cauendum. Vnde etiam in veteri Testamento fuit prohibitum, Ecclesiastici 23. *Iurationi non assuescat os tuum, multi enim casus in illa.* & paulò post, *Vir multùm iurans implebitur iniquitate, & non discedet à domo illius plaga*; & quæ sequuntur: quæ sanè à concionatoribus valde sunt inculcanda. vide Chrysostomum homilia 4. 5. 6. 7. 8. & 9. & 10. ad populum Antioch. vbi omnibus viribus hanc consuetudinem exterminare conatur.

Obijcitur Secundò, Multi Patres docent, *Iudæis tamquã paruulis esse permissum iurare per Deum, vt minus malum, ne iurarent per creaturas, sicut permissus illis fuit libellus repudij: Euangelicam autem veritatem non recipere iuramentũ, cùm omnis sermo fidelis pro iureiurando sit.* Ita Hieronymus in cap. 5. Matthæi, Chrysost. homil. 15. in Genesim, & homil. 9 in Acta Basil. in illud Psal. 14. Qui iurat proximo suo & non decipit. 15 *Obiectio 2.*

Resp. Respondeo, Patres loquuntur de iuramento per Deum passim adhibendo absque necessitate; hoc enim illis causa maioris mali vitandi permissum fuit, ne videlicet more ethnicorum iurarent per creaturas & idola: Dominus autem hanc permissionem sustulit. Itaque veritas euangelica non recipit iuramentum; intellige, absque necessitate, quo modo in vsu erat apud Iudæos. non. n. in omni euentu volunt esse illicitum iuramentum, præsertim per Deum, vt ex Hieronymo & Basilio patet; sed solùm quãdo res sine iuramẽto potest expediri. Chrysostomus maximè insectatur iusiurandum per Deum, sed id facit vt in contrariũ nitendo, consuetudinẽ prauã iurandi in populo reprimat.

Obijcitur Tertiò, Cap. 9. Clericum. 22. quæst. 1. Concilium Carthaginense 4. decernit *Clericum per creaturas iurantem esse acerrimè obiurgandum, & si perstiterit in vitio, excommunicandum.* Hieronymus etiam loco citato apertè docet, *Iudæos iurantes per creaturas, honore & obsequio Diuino illas veneratos fuisse*, & Innocentius III. in c. Etsi Christus, de iureiur. dicit *Dominum prohibuisse iuramentũ non per Creatorem, sed per creaturas, ne per tale iuramentum transferretur ad creaturas, honorificentia creatoris.* 16 *Obiectio 3.*

Resp. Respondeo, Cap. illud Clericum, loqui de iurante per creaturas more ethnico, tamquam Deos quosquam; (vt per Iouem, per Mineruam, per Solem) quamuis enim non credantur dij, tamen turpe est Christiano, & scandalosum sic iurare: quia externo actu videtur illis deferri cultus diuinus; & periculum est ne sensim putetur aliquid diuinum illis inesse. simili modo videtur intelligendum cap. Etsi Christus.

Quod si Iudæi hoc modo per creaturas iurauerunt, id factum more ethnico & ex praua intelligentia. hinc tamẽ non sequitur quin bene fieri possit a rectè intelligente.

Obijcitur Quartò, iuramentum est cultus quidam Dei: atqui nõ licet cultum diuinum ordinare ad res humanas: ergo non licet vti iuramento ad contractus. Omissa solutione Caietani. *Obiect. 4.*

Respondeo Primò, Iuramentum esse cultum diuinum, non absolute, sed in certo negotio, quando aliter fidem facere non possumus. sicut enim in alijs angustijs ad diuinã opem confugere possumus, ita in hac: idque Deo est honorificum. Secundò, Possumus vti re diuina ad finem humanũ, quando alia ratio non suppetit, & illa res non æstimatur ex solo humano commodo. Sic ad sanitatem consequendam vtimur aliquando Sacramentis, reliquijs Sanctorum, votis, &c. & Deus ad hominum salutem vsus est incarnationis mysterio.

Ex his satis constat iuramentum esse licitum, etiam ad humanos contractus.

Vt

17 Vt tamen in usu non peccetur, requiruntur tres comites, ut docet D. Thomas art. 3. & ceteri Doctores uidelicet, *veritas, iustitia, & iudicium*, quæ insinuantur Ieremiæ 4. *Iurabis, viuit Dominus, in veritate, & in iudicio, & in iustitia.* quasi dicat, non iurabis tunc ampliùs per idola, sed per Deum verum, idque super re vera, & iusta, & cum debita discretione & reuerentia.

Tres comites iuramenti.

Si veritas desit, &c.

Si ueritas desit, uel putetur deesse, uel dubia sit iuranti, est peccatum mortiferum. Debet enim esse moraliter certum id ad quod Deum in testem uocamus: alioquin exponimus nos periculo faciendi eum testem falsi. Fieri tamen potest ut sit peccatum ueniale, ut si iures ex aliqua negligentia cognoscendæ ueritatis, non tamen graui. Ita Syluester v. Periurium, quæst. 1.

Si iustitia desit, id est, si res non sit licita, erit peccatum mortale, uel ueniale, pro grauitate materiæ, ut infrà num. 18. dicetur.

Si iudicium, ut si super re leui, uel quæ maius bonum impediat, fere non erit plusquam ueniale. ita communiter Doctores.

DVBITATIO IV.

Quando iuramentum promissorium liberè factum obliget, quando non.

18 NOTANDVM est, Id, quod promittitur, uel est bonum exequi, uel est malum, uel indifferens. Item uel promittitur sub aliqua conditione, uel sub nulla.

Dico Primò, Si executio eius, quod est promissum, est peccatum, iuramentum promissioni adiectum non obligat. inuoluit enim contradictionem obligari quempiam ad peccatum: tali iuramento dicitur deesse iustitia.

Iurãs id, qđ scis esse peccatum.

Petes, Quale peccatum est, si iures te facturũ aliquid, quod scis esse peccatum?

Respondeo, Si desit animus exequendi erit periurium, defectu ueritatis primariò requisitæ; ac proinde erit peccatum mortale. Si autem adsit animus, iam ratione illius affectus, quem includit erit peccatum mortale uel ueniale pro grauitate operis exequendi.

An iuramẽtum super re illicita.

An autem per se, quatenus est testificatio Dei super re illicita facienda, habeat distinctam malitiam, dubitari potest. Multi Doctores sentiunt, si opus quod te iuras facturum sit peccatum mortale, iuramentum quoque mortale futurum; si opus sit ueniale, iuramentum fore ueniale. Ita Sotus lib. 8. quæst. 1. art. 3. Caiet. art. 7. Anton. p. 2. tit. 10. c. 4. §. 1. & alij. Sed hæc sententia difficultatem habet, uel enim Deum adducit solum ut testem propositi sui, & operis futuri, & sic non uidetur referre utrùm opus sit peccatum mortale an ueniale, uel ut approbatorem & sponsorem, & sic utrobique uidetur esse peccatum mortale. nam facere Deum approbatorem peccati uenialis, est blasphemia. Deinde Deus non adducitur in iuramento ut approbator aut sponsor, sed solùm ut testis; qui enim aliquem testatur, non agit ut ille approbet uel spondeat, sed solùm ut ueritatem latentem aperiat, & ut idem dicat quod ipse dicit: ergo si ueritas subsit, non uidetur in ratione iuramenti esse peccatum mortale.

Obiectio.

Dices, In eo est magna irreuerentia, quòd auctoritate diuina se uelit firmare in malo proposito quasi Deo placeret, & ipse uellet illud fieri.

Resp.

Respondeo, Non apprehendit opus tamquam Deo placens, nec cupit ut Deus illud approbet, sed concipit confuse, esse immutabile, quod iuramento confirmatum fuerit, & sic adhibet illud ut suum malum propositum immutabile reddat. quæ in re est quidem magna inordinatio, tamen non uidetur mortifera.

Verùm cum contraria sententia ferè sit communis, ab ea non est recedendum. Itaque si id, quod iuramento quis proponit facere, sit peccatum mortale, ipsum quoque iuramentum ex parte sua malitiam mortalem habebit, nisi fortè inaduertentia excuset.

19 Dico Secundò, Pari ratione non obligat, quando promissio, cui additur, tribuit licentiam peccandi, aut est contra legem, contra publicam utilitatem. Vide supra cap. 17. dub. 7. nu. 34. ubi allata sunt exempla, & ratio singulorum explicata.

Ex quibus sequitur, Eum, qui promisit latronis, se illum non denuntiaturum iudici, si agitur de delictis committendis, non teneri: quia daretur licentia peccandi. Si autem de commissis, vel ille est status rerum vt denuntiatio sit præcepti, & tunc cessat obligatio iuramenti: quia non obligat contra præceptum Superioris: vel solùm est consilij, & tunc non videris posse denũtiare, nisi relaxetur vinculum iuramenti. quia cùm sit in fauorem alterius & possint sine peccato seruari, videtur obligare donec relaxetur. Nisi forte agatur de denuntiatione Euangelica necessaria ad emendationem. Vide Panorm. in c. Quemadmodum. 25. de iureiur. num. 7. & 14. Si tamen iuramentum de non accusando vel denuntiando criminaliter ob crimen commissum esset metu extortum, probabile est non obligare; vt infra num. 26. dicetur.

Dico Tertiò, Si quis iuret aliquid se facturum quod est indifferens, vel quod nõ fieri est melius; non obligatur, nisi fortè sit factum in fauorem alterius. Colligitur ex D. Thoma art. 7. Caietano ibidem, & in Summa v. Periurium. Nauarro c. 12. num. 12. Soto l. 7. q. 1. art. 3. circa 5. conclus. vbi dicit esse in hoc eamdem rationem voti, & iuramenti. 20

Indifferens & minus bonum.

Probatur, Quia quando iuramentum non est in fauorem alterius, solùm potest obligare per modum voti, cùm solùm Deum respiciat: atqui votum de re tali non obligat, ergo nec iuramentum. Secundò, Quando iuramentum factum est in fauorem alterius, non obligat ipso nolente, vel condonante debitum: ergo si factum sit in proprium fauorem, non obligabit, si is, qui fecit, mutet propositum, & nolit impleri. Exempla sunt, si iures te hodie non ambulaturum, non egressurum domo; vel contarium huius, nullo fine honesto, sed vel ex indignatione, vel ob aliquod commodum aut incommodum naturæ. Item si iures te initurum matrimonium absque vlla promissione alteri facta, non daturum eleemosynam, non mutuaturum, &c.

Dices, Teneris facere ne Deum adduxeris in testem falsi: si enim non facis quod iurasti, falsum erit, Deumque falsi testem feceris. 21

Obiectio. Non iuratur falsum. R. ℞.

Respondeo non fore falsum; quia huiusmodi iuramenta habent tacitam conditionem, Nisi mutauero, Nisi aliter visum fuerit. cùm enim nullius intersit ea impleri, præterquam iurantis; iure suo cedere potest, & sibi ipse condonare.

Dixi *Nisi factum sit in fauorem alterius*: tunc enim obligat, etiamsi sit de re indifferenti, nisi ille remittat; quia in promissione facta homini, spectatur quid gratius sit homini: non quid in se melius. Secùs in promissione facta Deo; qui semper magis placet quod est melius.

Dico Quartò, Quando promissio vel propositum de re bona habet tacitam aliquam conditionem, vel restrictionem, siue ex mente loquentis, siue ex dispositione iuris, vel decepta consuetudine, iuramentum illi appositum censetur eamdem conditionem habere. est communis DD. de qua vide Couarruuiam in capit. Quamuis pactum. p. 2. §. 4. in princip. Probatur, quia iuramentum sequitur naturam actus super quem cadit; *accessorium enim sequitur naturam principalis*, vt habet regula iuris 42. in Sexto. Itaque si actus habet tacitam conditionem, etiam iuramentum habere censetur. Confirmatur, quia iuramentum non additur, vt promissio, propositum vel contractus aliter accipiatur quam per se accipi solet, sed vt eo modo intellecta, quo solent intelligi, non possint reuocari. Itaque non tollit nec excludit solitas conditiones. Exempla sunt, Iurasti Petro seruare promissa, subintelligitur tacitè, nisi ipse quæ tibi promisit non seruet. Facta pace cum inimico iurasti te illi non nociturum, nimirum ex causa præterita, siue, Nisi ipse causam nouis inimicitijs dederit, aut nisi ob flagitia proscribi contigerit, &c. Iurasti puellæ te illam ducturum, scilicet, Nisi ipsa fornicetur, vel in morbum incurabilem, paupertatem, infamiam, &c. incidat, vel nisi ipse Religionem ingressus fueris. Iurasti seruare secretum, scilicet, Nisi vergat in damnum alterius. Iurasti te castigaturum filium vel famulum, scilicet, Nisi fortè inde nascatur maius incommodum, vel nisi veniam deprecando impetrauerint, vel ob aliquam causam aliud expediens visum fuerit. Iurasti parere Superiori, scilicet, Nisi excommunicetur, nisi officio priuetur. Iurasti honoris causa te non præcessurum alterum, scilicet, Nisi te cogat: cùm enim sit in fauorem ipsius, censetur relaxare, dum non vult prior intra- 22

Tacita conditio vel restrictio.

Varia exempla.

intrare, vel subintelligitur, quantum in te est, vt vult Caietanus art. 7. & Nauar. nu. 5. Promisisti aliquid absenti cum iuramento; sed nemo iuramentum nomine ipsius acceptauit, vel certe is, qui acceptauit, non poterat valide acceptare, non teneris; quia promissio habet hanc tacitam conditionem, *si valide acceptetur*. Hoc tamen intellige, nisi alia fit mens iurantis, vt si intendat illam tacitam conditionem excludere. tunc n. tenebitur, ne Deum faciat testem falsi; nisi is in cuius fauorem factum est, condonet: uel nisi iuramentum habeat vim voti, aut fiat intuitu pietatis: vt si iures te fore Religiosum. Si enim intendas id Deo promittere, habet vim voti, imò est tacitum uotum iuramento confirmatum. itaque Deus illud acceptat, nec potes ullo colore resilire, cum duplici uinculo tenearis. Si autem non intendas quidem promittere, sed solùm proponas intuitu pietatis, & vt te in proposito confirmes, apponis iuramentum, non habebit quidem uim voti, quia deest intentio promittendi; tamen necessariò seruandum iuramentum, ne Deum facias testem falsi: quia non habet tacitam conditionem, quæ falsitatem excludat. cùm n. factum sit studio salutis, redundat in honorem Dei: ac proinde interest Dei, propositum illud impleri. quare accedente iuraméto, plane confirmatur. Itaque etsi propriè non habeat vim voti, est tamen voto simile. Quod dictum est de tacita conditione, idem dicendum de quauis alia restrictione seu limitatione. Iurasti seruare statuta Capituli, scilicet, Quæ nunc sunt in uigore, & maioris momenti, seu quæ ex ui iuramenti sunt in vsu: non enim se iuramento vult astringere ad minima; neque ad ea, quæ non seruentur, non ex religione iuramenti; neque etiam ad statuta, nisi aliud intenderit. Iuramentum enim strictam habet interpretationem ob periculum animæ, vt docet Panorm. in cap. Clericus, de iureiur. Sylu. Iuramentum 4. q. 23. Iurasti dicere in causa quidquid nosti, scilicet, Si secundùm ordinem iuris dici debet, non autem si occultum sit.

Mens iurantis spectanda.

Hæ & similes cõditiones in iuraméto promissorio sunt expendendæ, vt sciatur eius obligatio. Insunt autẽ hæ conditiones promissioni cui iuramentum apponitur, interdũ ex parte rei promissæ, siue ex dispositione iuris id fiat, siue ex natura rei, siue ex communi hominum intelligentia vel consuetudine, interdum ex parte ipsius promittentis, qui talem conditionem tacitè vel expressè apponit. Numquã autem iuramento apposito huiusmodi conditiones exclusæ censentur, nisi quando ipsum in eum finem apponitur, vt excludantur, ne promissor se per illas ab executione promissionis possit eximere.

DVBITATIO V.

Verùm violatio iuramenti promissorij, præsertim in re parua, sit peccatum mortale.

23 *Violatio iuramenti in re magna.*

RESPONDEO, Si promissio sit rei notabilis, violatio iuramenti erit peccatum mortiferum. Et communis sententia Doctorum. Probatur, Quia iurando, quantũ in te est, fecisti Deum testari non solùm te habere animum faciendi, sed etiam te facturum, nisi iustum impedimentũ interueniat. Itaque nisi facias, quantum in te est, facis vt Deus falsum testatus sit.

In re parua an sit peccatum mort. Sententia Caiet.

Sed difficultas est, si in re parua uioletur. Caietanus art. 7. distinguit. vel enim, inquit, res parua est tota materia promissionis, uel pars solùm: si sit tota materia, violatio iuramenti in re parua erit peccatũ mortale; quia tota promissio uiolatur, ut si iuramento promiseris assem, & nihil soluas. si autem solùm sit pars materiæ, erit tantùm peccatum ueniale: vt si promiseris tres aureos, & unum assem in solutione prætermittas. Idem tenet Couarruuias lib. 1. uariar. cap. 1. nu. 2. Simili modo distinguit in uoto.

Alij generatim docent, si res promissa sit parua, siue ea sit tota materia siue pars tantùm, non fore nisi ueniale; Syluester, Iuramentum 4. q. 1. Sotus lib. 8. q. 1. ar. 7. & q. 2. art. 3. Nauar. c. 12. nu. 10. Idem tenet Antoninus p. 2. tit. 10. c. 4. §. 1. Vtraque sententia probabilis est.

Verius est esse peccatũ mort.

Verius tamẽ uidetur, violationẽ iuramẽti in re parua, si seriò promissa sit, nec sit aliquid, quod excuset esse peccatũ mortale, siue sit tota materia, siue pars. Ita Gabriel in 3. d. 39. q. 3. concl. 4. & 7. Tabiena v. Iurament. nu. 12. Caietan Summa v. Periurium, Fumus eodem, nu. 12. Valentia disp. 6. q. 7. puncto 2.

Probatur Primò, Qui rei paruæ promissionem, quam iuramento confirmauit, non implet, is quantum in se est, facit Deum testem falsi: hoc autem est peccatum mortale, cùm sit magna in Deum iniuria; ergo. Maior probatur, quia dum ita iuras, ipso affectu & quantum potes, facis Deum testari te hoc præstiturum: ergo si non præstes, cũ possis, facis quantum in te est vt Deus falsum testatus sit. Secundo, Eiusdem rationis est falsum reddere id, quod Deus antea testatus est, & facere vt Deus in præsenti falsum testetur: atqui hoc est peccatum mortale, siue res sit parua, siue magna: ergo & illud. Tertiò, Homo sub peccato mortali tenetur curare vt sit veritas in iuramento assertorio, idque ideò ne Deum faciat testem falsi: ergo sub eadem obligatione tenetur curare vt etiam in promissorio sit veritas. Solum est differentia, quòd veritas iuramenti assertorij debeat esse præsens, & sit speculatiua: veritas promissorij sit futura, pendens ab ipso iurante. Sed hæc diuersitas non facit vt ipse non teneatur pari modo procurare, esseque sollicitus vt verum sit quod iurauit. Quartò, Iuramentum respicit materiam non quatenus est magni vel parui momenti, multum vel parum vtilis homini, sed quatenus vera; ergo ex magnitudine vel paruitate materiæ non debet iudicari eius obligatio, sed ex veritate: atqui omnes veritates sunt eiusdem rationis in ordine ad testimonium diuinum: eiusdem enim rationis est in re parua, & in re magna falsum testari: ergo eiusdem rationis est in re magna & in parua Deum testem falsi facere.

Aduerte tamen non esse peccatum mortale, si putet promissarium non curare rem paruam, & facile condonaturum; modò alioquin paratus sit soluere, si secùs esset. quomodo is, qui iurasset dare tres aureos, & in solutione ommitteret vnum assem, posset excusari: vel si promissio habeat aliquam tacitam conditionem aut restrictionem, tũc enim iuramentum non violatur vlla ex parte, sed integrè impletur iuxta mentem iurantis. 24 *Si promissarius non curet.*

Petes, Cur iuramenti violatio in re parua potiùs est peccatum, quam violatio voti in simili?

Respondeo, Quia in voto spectatur an res sit parua an magna in ordine ad honorem Dei. Si parua, non censetur honor Dei ex violatione voti nisi parum lædi, & sic solùm est veniale. in iuramento hoc non spectatur, sed solùm curatur vt sit verum, quod iuratur: quia Deus adducitur in testimonium veritatis. 25 *Differentia voti & iuramenti.*

DVBITATIO VI.

Verùm iuramentum promissorium metu extortum obliget.

VIDETVR non obligare. Primò, Quia talis promissio est irrita, vel saltem arbitrio promittentis potest in irritum reuocari; vt ostensum est supra c. 17. dubit. 6. ergo & iuramentum illi appositum: nam iuramentum sequitur naturam actus super quem cadit. Secundo, Votũ tali metu extortum non obligat, vt ostensum est capit. 40. dub. 3. ergo nec iuramentum. Tertiò, Tali iuramento deest consensus; nihil enim tam contrarium consensui, quam vis & metus: vt habetur L. Nihil consensui. ff. de regul. Iuris. Quartò, capitulo Quamuis pactum 2. de pactis, in 6. dicitur; *Pactum, si iuramento, non vi nec dolo præstito, firmatum fuerit, omninò seruari debet*. ergo à contrario sensu, si vi vel dolo præstitum sit, non debet seruari. Confirmatur, quia iuramentum dolo elicitum non obligat, vt dicemus dubitatione sequenti. ergo neque metu extortum: quia vis & dolus æquiparantur ut patet d. capit. Quamuis pactum. Quintò, L. 2. C. Si aduersus uenditionem, dicitur; *Per vim autem vel metum iustum elicitum (sacramenta) etiam à maioribus, maximè vt patrimonium manifestorum committenda faciant, nullius esse momenti iubemus*. Vbi generatim Imperator Iustinianus omnia iuramenta metu extorta vult esse nullius momenti. Ob hæc & alia argumenta plurimi tenent huiusmodi iuramenta esse inualida, nec egere relaxatione. ita sentit Panor. in cap. Cùm contingat. 28. num. 3. de iureiur. ubi docet, quando actus secundum se est lege prohibitus (id est iure irritus, *Sententia multorum DD. nõ obligare.*

vel

vel in irritum reuocabilis, vt exponit Couar. l. 1. var. cap. 4. num. 6.) iuramentum quoque metu appositum esse irritũ. pro qua sententia citat Vincentium Mediolauensem insignem Canonistam; Panorm. sequitur Alciat. in d. ca. Cùm contingat, not. 3. Felyn. in cap. 1. de iureiurando. Francus in cap. 2. de pactis, in 6. & D. Anton. 2. p. tit. 10. cap. 6. §. Quintus casus. Hi omnes docent non esse opus absolutione, quando iuramentum metu præstitum fuit super contractu inualido, vt refert Couar. de matrim. p. 2. c. 3. §. 5. nu. 2. Idem tenent multi alijs quos citat Sancius lib. 4. de matrim. disp. 20. nu. 5. dicitque sententiam esse probabilẽ, eamque in praxi seruari apud Iudices sæculares affirmat Couarr. lib. 1. var. cap. 4. nu. 7. nimirum quatenus eum, qui sic iurauit admittunt ad agendum ante absolutionem à vinculo iuramenti.

Contraria tenenda.

Verùm contraria sententia est multò probabilior, & meo iudicio penè certa; nempe tale iuramentum metu expressum obligare, modò factum sit animo obligandi, & de re licita. Est communis sententia Theologorum in 3. d. 39. D. Thom. & Caiet. quæst. 89. ar. 7. Idem tenent plerique Canonistæ, quos citat Couar. de matrimon. sup. & Alex. Imolensis in cap. Verùm. 15. de iureiuran. dicit esse opinionem communem.

Probatur Primò, ex Canonibus c. Si verò, de iureiur. vbi de eo, qui grauissimo metu compulsus fuerat renuntiare beneficio suo, & eam renuntiationem religione iuramenti confirmare, dicitur, debere petere absolutionem & ratio additur, *Quia non est tutum quemlibet contra iuramentum suum venire, nisi tale sit, quod seruatum vergat in interitum salutis æternæ*, &c. Verùm, eod tit. dicitur; eos, qui inuiti pro vita aut rebus seruandis iuramenti uinculo se obstrinxerunt, esse absoluendos: ita enim consueuisse facere Romanos Pontifices. Vide plura suprà cap. 17. dubitatio. 7. num. 51.

Probatur Secundò, ratione, quia, iure naturæ tenemur efficere vt verum sit quod iurauimus, ne Deum faciamus testem falsi, hoc enim est magna iniuria in tantam Maiestatem; quam ne committamus, ante mors nobis præoptãda. Neque refert utrùm id, quod iuramento promissum est, sit per se actus virtutis an non; sufficit rem esse indifferentẽ, quæ sine peccato posita promissione fieri possit. Quòd cõfirm. quia soluere vsuras non est per se bonum, sed potius habet speciem mali, cùm præbeat occasionem maioris iniquitatis, & tamen si iuramento promisisti, teneris, c. Debitores. 6. de iureiur.

Dixi, *modò factum sit animo se obligandi*, quia si absque tali animo factum sit, quidam docent nõ obligare: de quo inf. dubit. 8. Idem dicendum si addiderit restrictionem aliquam, vel clausulam tacitam.

27 *Promittens latroni 100.*

Hinc sequitur Primò, Eum, qui pro redimenda uita promisit cum iuramento latroni 100. aureos, teneri soluere vt docet Caiet. ar. 9. Sotus lib. 8. q. 1. art. 7. & alij. etsi. n. latro ex hac promissione nihil iuris acquisiuerit, eique nulla iniuria fiat si non soluas; tamen Deus ius habet ut uerifices id, ad quod illum testem adduxisti. Vbi tamen soluisti, potes repetere: quia momentanea solutione satisfacis, quãdo iniuria causam dedit. quod si latro condonet, etiam coactus metu, non teneris. Idem dicendum si Prælatus absoluat, uel Superior latronis relaxet. Ratio est, quia hæc omnia tacite in tali iuramento subintelliguntur.

28 *Iurans redire ad carcerem.*

Sequitur Secũdò, Eum, qui iureiurando promisit se rediturum ad carcerem, quamuis iniuriosum, teneri, etiamsi sciat se iniuste plectendum. Ita Caiet. & Sot. sup. Sylu. Iuramentum 4. q. 26. Tolet. lib. 4. c. 22. Colligitur ex D. Thoma ar. 7. ad 3. vbi dicit iuramentum coactum in foro cõscientiæ inducere obligationẽ, etiã cum damno temporali. Probatur Primò, Ista promissio fuit prudens, quia absque illa nõ poterat obtinere redditum ad res suas cõponendas: ergo eius executio est licita: licitum enim est exequi, quod prudẽter promittitur. si licita: ergo si firmetur iuramento, est seruanda. Nec refert quòd res sint mutatæ, sublato metu & coactione; quia circa rẽ promissam nõ est facta mutatio: promisit. n. reddire absolute, etiamsi coactio & metus tũc abfutura essent, & tamen prudenter promisit: ergo & prudenter exequi potest. executio enim nihil est aliud quam promissionis cõpletio. Secundò, Supposita promissione redeũdi, iste redditus nõ solùm est licitus, sed etiam est honestus, vtpotè opus virtutis fidei veritatis & fortitudinis, vt ex sensu omnium gentium cõstat: ergo si iuramẽtum accedat, nascitur obligatio. Tertio, Si quis violet talẽ iuramentum, cõmuni iudicio censebitur periurus, & iniurius in numen diuinum, quod in testem adduxit, nisi forte cum aliqua restrictione animo concepta iurauerit.

Aduerte tamen, quosdam Doctores cõtrarium docere, scilicet non teneri redire, si carcer erat iniuriosus, vt tyranni uel Iudicis non competentis, uel Iudicis legitimi, sed non procedentis secundùm ordinem iuris. Ita Nauar. cap. 12. nu. 18. qui pro se adducit Tabienam v. Iurare. §. 10. Panorm. in cap. Si verò. 8. de iureiur. Glossam communiter receptam in Clemen. Pastoralis, de senten. & re iudica. v. Per violentiam. Ioan. Andream in spec. Rub. de iureiur. Idem docet Couar. l. 1. var. c. 2. nume. 7. ubi citat Baldum, Curtium Senio. Anch. & Maior. in 4. d. 15. q. 22. additq. non solùm non teneri redire; (de quo dicit non esse dubitandum) sed si redierit grauiter peccare. Fundamentum huius sententiæ est, quia redire in tali casu, est seipsum quodammodò occidere, & uitam suam prodigere: hoc autem est illicitum, quia tenetur homo uitam suam conseruare. Confirm. Primò, Quia detẽtus tali carcere tenetur capessere fugam si potest: ergo si liber sit, non potest redire. Confir. Secundò, Quia iuramentum non est seruandum quando uergit in deteriorem exitum, cap. Quintauallis, de iureiur. at hic uergit: ergo. Hinc sequitur non solùm non teneri, sed etiam non posse redire. Hæc sententia est probabilis & secura in praxi, propter DD. 29

Quorundam sententia.

Sed quod diximus est verius ob rationes allatas, vnde

Est sententia probabilis.

Respondeo, Illud fundamentum non esse verum. qui enim ob iustam causam se in certum uitæ discrimẽ conijcit, non censetur seipsum occidere, aut uitam prodigere. Nec homo tenetur quouis euentu uitam conseruare, sed si commodè & decorè potest, hic autem iusta causa subest; tum ne videatur mendax, & promissi violator, quod minime decet vtrum grauem, tum ne censeatur periurus. Itaque exponit uitam propter opus uirtutis, quod laudabile esse ostensum est sup. c. 9. dub. 6.

Ad rõnes.

Ad Primam Confir. Non tenetur fugere, si promisit, præsertim cum iuramento, non fugere. imò etiamsi absq; iuramento promiserit.

Ad Secundam: Tunc iuramentum censetur uergere in deteriorem exitum, quando executio est illicita; vel si sit licita, quando est maioris boni impeditiua, & iuramentum non est factum in fauorem tertij; vt si iurasti non ingredi Religionem. Colligitur ex D. Th. art. 7. ad 2.

Petes, Quale peccatum est uiolare tale iuramentum metu extortum? Multi DD. præsertim Canonistæ tantum esse solùm veniale. Ita Panorm. in c. Si verò 8. de iureiur. Io. Andr. Host. & alij in c. Verùm. 18. eod. Ang. v. Periuriũ, nu. 7. ubi citat pro se Petrum Aureolum, Card. & Io. And. Probant ex d. c. Verùm 18. de iureiur. vbi Cœlestinus III. respondet eos, qui inuiti pro uita uel rebus suis seruandis iurarunt, si non seruauerint, non esse tamquam pro mortali crimine puniendos. 30

Quale peccatũ uiolare tale iuramentum.

Sed communis sententia Theologorum est, esse peccatum mortale, præsertim si materia sit grauis, & is, in cuius fauorem factum est, uel alius potestatem habens, non relaxet. Ratio est, quia facere Deum testem falsi, est grauis iniuria. Caiet. & Sot. sup. Nauar nu. 14. Syluest. Iuramentum, 4. q. 7. & alij.

Est peccatũ mortale.

Ad cap. illud Respon. Tantùm vult dicere, in foro ecclesiastico externo non esse puniendos pœna Canonibus in periuros constituta; sed mitius agendum; quia metus culpam attenuat, & uenia ex parte dignos reddit. Ita Glossa; vel vt Caietan. ait, hoc pertinet ad iudicium præsentis clementiæ Pontificiæ; alioquin eodem cap. satis significatur eos esse periuros. 31

Ad 1. arg. nu. 26. positum Resp. Vt iuramentum obliget, non requiri vt promissio per se obligationem inducat; satis est vt executio eius sit licita.

Ad argumẽta initio posita. 32

Dicitur iuramentũ sequi naturam cõtractus, nõ quoad esse firmum vel irritum, vt per se notũ est; sed quoad conditiones tacitas, & alias limitationes, quas contractus ex iure, consuetudine, vel contrahentium mente habet.

Dices, promissio metu extorta habet hanc tacitam conditionem, Nisi ob iniuriam illatam reuocauero, aut obligationem elisero: ergo ratione illius conditionis poterit iuramenti vis elidi & non impleri.

Respondeo, Si talem conditionem dum iuraret expressè cogitauit, & saltem mente adiunxit, fateor non teneri. poterat enim ratione iniuriæ quam patitur, huiusmodi restrictione facere. Si autem de ea non cogitauit, sed simpliciter iurauit, tenetur: quia iuramentum eo fine exigitur, vt talis conditio, quæ alias iure naturæ promissioni sic iniuste extortæ inerat, excludatur, & promissor non possit vti iure quod alioquin ratione illius conditionis competebat. Itaque per iuramentum censetur & præsumitur vius illius iuris exclusus, nisi conditio illa expressa voluntate fuerit instaurata, siue interius in animo, siue exterius voce.

Ad Secundum; Alia est ratio voti, alia iuramenti: nam in voto spectatur solum vtrū executio operis sit Deo gratior, an eius omissio. In iuramento, vtrum executio sit licita & promissario commoda.

Ad Tertium: Non deest consensus, qui iure naturæ ad substātiam actus est necessarius: qui enim metu consentit, absolute voluntarie & liberè consentit, secundum quid inuoluntariè. hinc dicitur consentire voluntariè mixtè. vide sup. c. 17. num. 41.

Ad Quartum: Solum inde sequitur non debere seruari omnino, id est, ita vt non possit obtineri relaxatio. Illud enim omnino excludit dispensationem, vt inquit Glos. in c. 2. de pactis, in 6. & Archidiaconus ibidem. Confirm. Etsi uis & dolus in multis alijs æquiparentur, tamen hac in re minime. nam metus non excludit consensum plenum sicut dolus.

Ad Quintum: Illud Auth. non videri receptum ab Ecclesia, ne via sternatur periurijs. Imò expresse videtur ei derogatum per c. Verum 15. & c. Si verò 8. de iureiur. & c. 2. de pactis, in 6. quibus locis dicitur iuramentum seruandum, *quando non vergit in detrimentum salutis æternæ*. Excipiendum tamen videtur iuramentum de nō facienda querimonia maleficij, id est, de accusando vel denunciando; quod videtur statim irritum reddi, si metu sit extortum. Id enim bonum publicum postulare videtur. alioquin non posset hæc querimonia sine periurio fieri; quod in damnū publicum redundaret.

DVBITATIO VII.

Vtrum iuramentum dolo vel errore extortum obliget.

33 *Si dolus circa substantiam.* NOTANDVM est, dolum & errorem posse versari vel circa substantiam rei vel circa qualitatem. Si circa substantiam, vt si putes vitrum esse gemmam, vel aurichalcum esse aurum; certum est, iuramētum appositum contractui, cui talis error causam dederit, irritum esse: quia deest consensus. itaque qui læsus est ex huiusmodi contractu vel promissione, non tenetur: quia mens ipsius non fuit contrahere super hac re, sed super alia.

34 *Si circa qualitatē.* Sed difficultas est, si dolus versetur solum circa rei qualitatem, vel causam promissionis aut contractus. Doctores generatim docent, si dolus causam dederit, iuramentū non obligare. Probatur Primò, Quia vbi dolus est, excluditur voluntas; L. 1. ff. de dolo. Secundò, Quia iuramentum non obligat extra mentem & intentionem iurantis, cap. Quintauallis, & c. Veniens, de iureiu. atqui intentio iurantis non est se hoc casu obligare; nam mens eius tacitè repugnat. si enim sciret rei qualitatem, nollet contrahere. Tertio, Quia Deus non acceptat iuramentum, nisi secundū intentionem eius, qui bona fide iurat, non autem secundum intentionē eius qui fraude extorsit: c. Humanæ aures, 22. q. 5. Ita Nau. c. 12. nu. 13. vbi insinuat hanc sententiam esse communem; Syl. Iuramentum 4. q. 8. ex Archid. Panorm. Ioan. Andr. & Frederico. Idem q. 19. Emmanuel Sa v. Iuramentum. Idem expressim docet Panorm. in c. Cum contingat. 28. nu. 3. & 23. de iureiur. cuius opinionem esse communem fatetur Alciat. in illud notab. 3. D. Anton. p. 2. tit. 10. c. 6. §. Quintus casus. Vbi docet, quando dolus dat causam contractui, iuramentum non egere absolutione: vbi non dat causam (vt si voluisset contrahere, etiamsi non fuisset deceptus) tunc iuramentum requirere absolutionem: & hanc debere facile dari in odium deceptoris. Couarruu. lib. 1. variarum, cap. quarto, num. 6. approbat sententiam Panormitani, omitto alios.

Est sententia probabilis. Hæc sententia mihi omnino videtur vera, tum ob rationes allatas, tum maximè ob has. Primò, Quia promissio, cui error vel dolus causam dedit, etiamsi (quādo nō fuit error circa substantiam rei vel causam principalem, & quasi formalem ipsius actus) per se obliget donec reuocetur; tamē detecto errore potest in irritum reuocari, idque vel ob tacitam conditionem, quæ huiusmodi promissioni inesse censetur, scilicet, nisi rem talem vel talem esse deprehēdero; vel ob tacitum dissensum, & repugnātiam animi; vel quia prudenti iudicio talis euentus censetur exceptus; etsi hæc tria parum differant. Accedente autem iuramento, hæc cōditio & exceptio non tollitur. iuramentum enim non additur vt mutet qualitatem actus; sed vt illum secundum naturam ipsius confirmet. Vnde dici solet, Iuramentum sequi naturam actus super quē cadit. Itaque actus retinet omnes suas conditiones & tacitas restrictiones, quas alias per se habet: nisi iurans expresse aliud intendat, volens sibi etiam in illis libertatem adimere. Secundò, Quia iuramentum promissorium interpretandum, Si res in eodem statu permanserint, si notabiliter mutatæ non fuerint, vt docet Sylu. Iur. 3. q. 2. §. Nam tertiò, ex communi sententia DD. atqui non censentur manere in eodem statu, quando postea aliquid se aperit, quod antea latebat; nā paria sunt in iure, aliquid superuenire, & apparere seu incipere cognosci sicut e contrario, paria sunt non esse, & non apparere; vt colligitur L. 77. ff. de contrah. emp. Denique quotiescumque post iuramentū aliquis casus euenit, quem prudenti iudicio non censeris voluisse tua promissione comprehendere, non obligaris ex vi iuramenti: ergo si ab initio idem casus fuisset, sed ignoretur, non censetur comprehensus promissione, ita vt obligeris quando scieueris.

35 *Exempla.* Explico Exemplis. Primò, Iuramento promisisti puellæ nuptias, putans esse virginem; postea intelligis occulte fornicatā; non teneris iuramento, quia error dedit causam promissioni: non enim voluisses promittere, si sciuisses; & iudicio prudentis hic euentus censetur exceptus.

Secundò, Iuramēto promisisti emere domum Petri, quia putabas bonam; postea deprehendis vitiosam in fundamentis, vel esse subiectam lemuribus; non teneris, ob eamdem causam.

Tertiò; Puella dolo inducta à fratribus renunciauit cum iuramento hæreditati paternæ pro certa dote: non tenetur, si hæreditas multo pluris valebat: vt docet Fredericus consilio 115.

Quartò, Vendidisti domum tuam, & iuramēto promisisti stare contractui; postea deprehendis te grauiter læsum, potes agere ad suppletionē pretij: non enim iuramento intendisti cedere iure tuo, si deceptus esses in pretio, omitto alia. Neque contra hāc sententiam sic explicatam sunt vlla argumenta difficilia. Secus nonnihil se res habet in votis, quia promissio fit Deo, vt patet ex dictis c. 40. dub. 2.

DVBITATIO VIII.

Vtrum si quis ficto animo aliquid iuramento promittat, obligetur, & quale peccatum hoc sit.

36 *Tripliciter ficte iurari potest.* NOTANDVM est, in iuramento promissorio posse distingui tria externa, scilicet iuramentum externum, promissionem, & executionē: & tria interna; scilicet intentionem iurandi, intentionem promittendi seu obligandi seipsum, & intentionem exequendi. Itaque tribus modis fieri potest vt quis animo ficto iuret. Primo, si quis exterius iuret sine animo iurandi. Secundò, Si iuret animo quidem iurandi, non tamen se obligandi. Tertiò, Si iuret animo non implendi.

Si desit animus iurandi. Si Primo modo iures, scilicet absque animo iurandi, non obligaris ex vi iuramenti coram Deo; quia reuera non iuras, nec intēdis iurare aut Deum testari, sed simulare & fingere te iurare. sicut qui fingit se contrahere matrimonium, exterius verba contractus pronuntians absque animo contrahendi, non obligatur contractu matrimonij. Similiter qui fictè promittit, non obligatur vi promissionis. denique omnis actus, qui essentialiter requirit intentionem agentis est inualidus, si ea intentio desit: vt patet in collatione Sacramentorū, excōmunicatione, absolutione, &c. quod maxime

ximè locum habet in promissione, donatione, & contractibus, quorum vis tota ex intentione pendet.

Si hoc sit causa damni.

Aduerte tamen, si occasione talis iuramenti obueniat damnum parti, teneris illud sarcire, quia causam dedisti: nisi forte per iniuriam extortum fuisset; tunc enim iure tuo aduersus illum vti censeris sic iurando. Similiter si scandalum iuramento non seruato nasceretur, teneris ratione scandali. Denique in foro externo cogeris seruare prout sonat; nisi forte metu extortum fuisset; tunc enim est per Iudicem relaxandum.

37 *Si desit intentio obligandi. 1. Sententia, non obligari.*

De Secundo modo est maior difficultas; suntque duæ sententiæ. Prior est, eum, qui iurat animo se non obligandi, non teneri vi iuramenti. Ita D.Bon. in 3. d.39. art.3. q.2. Scotus ibid. q. vnica, art.3. Sylu. Iuramentum 4. q.7. vbi citat Panorm. & alios, & quæst. 19. Angel. Iuramentum 5. num.31. vbi citat Richardum, & alios, Gabriel distin.39. quæst.1. ar.2. conclus.5.

Probari potest hæc sententia. Primò, Qui in aliquo contractu apponit clausulam, quæ sit contra substantiam contractus, non obligatur; quia talis clausula irritum reddit contractum; vt si contraham matrimonium, ita vt nolim obligari ad reddendum debitum, aut ad vinculum perpetuum, si vendam domum, ea lege vt eam a me non alienet: si promittam alicui 100. aureos, sic tamen vt nolim teneri: atqui hic apponitur clausula, quæ sit cõtra substantiã iuramenti: ergo iuramentum non obligat. Nec refert quòd verbis non exprimatur, quia exprimitur mente, a qua sola contractus vim habet. Secundò, Qui ita iurat, reuera non habet animum seriò iurandi, sed solùm exterius verbis; sicut qui contrahit matrimonium cum animo non se obligandi ad reddendum debitum, non censetur seriò velle contrahere: nemo enim potest simul intendere contradictoria. quòd si putet se posse sic contrahere, decipitur, nec ideo contractus vim habet. Tertiò, Deus non acceptat iuramentum, nisi secundum hominis intentionem, c. Humanæ aures. 22. q.5. vbi dicitur, *diuina iudicia talia ferit nostra verba audiunt, qualia ex intimis proferuntur.*

Hæc sententia est valde probabilis, quia fere cõmunis, & rationibus probabilibus nititur.

38 *Altera est verior.*

Altera est, Tale iuramentum, si seria intentione iurandi factum sit, obligare, etiamsi animus se obligandi defuerit. Ita Caietanus art.7. circa respon. ad 4. quem sequitur Sotus l.8. quæstio.1. art.7. & multi recentiores: quæ mihi videtur verior.

Probatur Primò, Quia obligatio est omnino inseparabilis à iuramẽto promissorio; nec est in potestate hominis efficere vt sit tale iuramentum, & ex eo non nascatur obligatio. Secundò, Quicumque aliquid iurat, tenetur efficere vt verum sit quod iurat, nec vlla arte potest hãc obligationem euadere; quia cauendum ei quam maximè, vt nõ adducat vel adduxerit Deum in testem falsi: ergo tenetur exequi quod iurauit se facturum, volente eo in cuius fauorem iurauit. Tertiò, In iuramẽto promissorio est duplex veritas; præsens, scilicet quod habeas animum implendi, & futura; quòd reipsa implebis: sed non potes efficere ut non obligeris ad veritatem præsentem: ergo neque vt non astringaris ad futuram. Quartò, ex iuramento nascitur obligatio, non ratione intentionis obligandi, ut in contractibus, sed ex natura operis. sicut ex dano illato nascitur obligatio restitutionis. & ex facto vnde damnum metuitur, nascitur obligatio impediendi: ergo etiamsi intentio obligandi absit, nihilominus orietur obligatio vi iuramenti.

Obligatio iuramenti nõ ex intentione, sed ex ipsius operis substantia nascitur.

Ad primam rationem contrariæ sententiæ Respondeo, Hoc esse verum in contractibus, quorũ obligatio tota pendet ex intentione: nam hi consistunt in eo, quod est se obligare alteri, & alterum sibi: secùs in iuramento, quod consistit in eo, quòd Deum adducat in testem veritatis præsentis uel futuræ. hoc enim efficaciter facere potes, etiamsi dicas te eius reuerentia nolle teneri ad exequendum; nã nihilominùs teneberis, ne eum facias testem falsi circa executionem. Itaque talis clausula, Quòd nolis obligari, non potest efficaciter addi iuramento promissorio, sicut nec contumeliæ, nec detractioni, nec alteri actui, ex quo secuturum est damnum vel alia iniuria in alterum. Addo, illã clausulam non esse contra substantiam iuramenti; quia potest Deus vere in testem adduci etiamsi nolis eius reuerentia obstringi, sed vt summum est contra effectum.

39 *Respõdetur ad rationes diuersæ sententiæ.*

Ad Secundum. Negandum est talem nõ habere animũ iurandi, supponimus enim illum velle adducere Deum in testem, quamuis inde nolit obligari. nam simili modo potest quis testari Regem, & nolle teneri eius reuerentia vel sponsione.

Ad Confir. Non potest quis intendere contradictoria expresse, & efficaci effectu: potest tamẽ implicitè & inefficaciter; vt quando quis vult peccare, & tamen non vult esse reus mortis æternæ.

Quomodo possit intẽdi contradictoria.

Ad Tertium: Deus non acceptat, &c. Hoc intelligẽdum est quoad id, quod quis iurat; non autem quoad modum obligandi, vel non obligandi.

Ex quibus apparet discrimen inter votum & iuramentum: quia in re falluntur Caiet. Sotus, & quidam recentiores, putantes utrobique esse eandem rationem: nam obligatio promissionis pendet ex intentione, obligatio iuramenti ex ipso facto externo.

Discrimen inter votũ & iuramẽtum.

40 *Si absq; animo implendi.*

Si tertio modo iures, scilicet *absq; animo implendi*, quidam insinuãt non nasci obligationem Syluest. enim, Iuramentum 4. q.26. ex Panor. dicit, eum, qui iurauit se rediturum ad carcerem iniquum, nõ teneri, si iurauit animo euadendi secùs si animo se obligandi, & D. Bonau. in 3. d.39. art.3. q.2. aperte insinuat, eum, qui iurauit non animo implendi, sed euadendi periculum, non teneri. Confir. quia quicumque habet animum non implendi, censetur etiam se nolle obligare, vt docet Valentia disput.6. q.7. p.4. quorsum n. vellet se obligare, si nollet implere? sanè si rogaretur, statim diceret hanc esse mentem suam. Itaque sicut probabile est non teneri eum, qui iurat absque animo se obligandi; ita probabile erit eum non teneri, qui animo nõ implendi; quia in hoc, illud tacitè censetur contineri.

41 *Animus implẽdi nõ requiritur ad obligationem.*

Hæc sententia non uidetur improbabilis; quando iuramentum iniquè extortum est. Contrarium tamen est verius & multo probabilius, ut patet ex ijs, quæ sup. cap.40. nu.7. de voto dicta sunt. Et probari potest, Primò, Quia est verum iuramentum, factum animo iurandi & adducẽdi Deum in testem; ergo inducit obligationem verificandi quod iuratum est, ne facias Deum testem falsi circa executionem. Nec refert vtrùm metu extortum sit an non. quia hæc obligatio prouenit ex natura iuramenti. Secundò, Quia in contractibus, animus non soluendi non tollit obligationem: ergo neque in iuramento. Tertiò, Prius est obligari quam exequi: obligatio enim non nascitur ab executione, sed executio ab obligatione; ergo ex eo quod desit animus explendi non tollitur obligatio, nec animus obligandi, quia sublato posteriore non tollitur quod prius est. Denique hæc est communis sententia DD.

Ad Confirmationem. Qui facit aliquem actũ vnde necessariò nascitur obligatio, non potest præsumi nolle se obligare, nisi expresso actu id nolit nam ipso actu contrarium facit: quod maxime locum habet in casu proposito; quia obligatio iuramenti non pendet ex intentione iurãtis, ut dictum est; sed ex ipso facto. Nec obstat quòd diceret se nolle obligari, si rogetur; quia quiuis contrahens cũ intentione non soluendi, idem diceret, si rogaretur. tamen non ideò censetur se noluisse obligare, cùm absolutè intenderit contrahere & contrahendo se obligauerit. Itaque talis præsumptio locum non habet, quando factum contrarium obstat.

42 *De culpæ grauitate 3. modo.*

Quod ad grauitatem culpæ attinet; si tertio modo fictè iuret, videlicet absque animo implendi, erit periuriũ mortiferum: quia cùm duplex ueritas requiratur in iuramento promissorio, præsens & futura, deest veritas præsens, nempe animus exequendi. quod si postea non exequaris, accedet noua culpa lethalis, quia deerit veritas executionis, Deumque de nouo facies testem falsi.

In 2. modo.

Si secundo modo, ita ut ipsa fictio uersetur circa obligationem, (ut cùm non intendis te obligare) est etiam peccatum mortale, vt rectè Syluester Iuramẽtum 4. q.7. Primò, Quia deest ueritas præsens, id est, animus exequendi, iurat enim se facturum quod non intendit facere. Secundò, Quia nõ intendit se obligare, in eo enim est peculiaris irreuerentia, quòd velit Deum adducere in testem, & tamẽ nolit eius testimonio obstringi. vnde videtur esse grauius peccatum sic iurare, quàm solùm animo non implendi. Confirm. quia si iurares animo implendi, nolendo te obligare non solùm homini promissione, sed neque Deo ratione iuramenti, insignem iniuriam Deo irrogares: ergo addit peculiarẽ malitiam. quòd si solùm intenderes te nõ

obligare homini, aliquod ius ei tribuendo, sed soli Deo ratione iuramenti, cum intentione exequendi; erga hominē non videretur esse peccatum mortale, quia nihil falsi significatur verbis iuramenti, & non deest animus obligandi, quem natura iuramenti requirit, etiamsi desit animus promittendi homini.

In 1. modo. Si primo modo, ita vt fictio sit circa actum iurandi, (vt cùm non intendis iurare, sed simulare iuramentum) distinguendum est: vel enim id, quod iuras, est verum, vel est falsum. si est verum, probabile est non esse peccatum mortale, siue iuramentum sit assertorium, siue promissoriū, quia *Iurans verbis verum absque animo iurādi.* nec homini notabilis fit iniuria, nec Deo grauis irreuerentia. Non homini: quia in opere externo idem futurum est, atque si ex animo iurasses, & si opus sit, in foro externo ex tali iuramento cogi potes. Non Deo: tum quia reuerà non adducitur in testem, sed solùm id fingitur & simulatur; tum quia etsi externo actu adducatur, adducitur solùm in testem veritatis.

Contrariū tamen videtur verius, si iures mandato Iudicis, vel in contractu magni momenti: oportet enim tunc sincerè & ex animo iurare; alioquin censetur grauis deceptio, quæ etiam euertit vsum & finem iuramenti, rebus humanis tam necessariū. Ita Caietan. sup. art. 7. ad 4. Sotus art. 7. Si tamen inique exigeretur, non esset peccatum mortale sic iurare, vt Sotus docet contra Caietan. quia nulli fit iniuria.

43 *Iurans verbis falsum.* Si verò sic falsum iures, plerique putant esse peccatum mortale. Ita Caietan. & Sotus sup. Couarr. in cap. Quamuis pactum. 1. p. §. 5. num. 3. & alij passim. Ratio est, quia externo actu Deus adducitur testis falsi, quod perinde est ac si quis offerret illi sacrificiū Iudaicum. v.g. agnum vel vitulum, absq; animo sacrificandi: vel adoleret thus idolo absq; animo venerandi. Sed hæc ratio non videtur cōuincere; alioquin esset peccatum mortale iurare in tali casu cum restrictione mentali: nam externo actu Deus adducitur in testem falsi; & cum simili restrictione adolere thus idolo, laudare Mahumetem, vel solemnia illa Turcarū verba pronuntiare, *Vnus Deus & propheta illius Mahumet*, est peccatum mortale. satis enim est in honore exhibendo actum externum ita fieri, & cum illis circūstantijs, vt merito videri possit velle sacrificare, laudare, &c. Itaque contraria sententia videri possit non improbabilis, scilicet nō esse id peccatum mortale, si per iniuriam cogaris, & falsitas sit penitus occulta: quia neque reipsa iuras falsum, cum non intendas Deum in testem vocare, sed simulare; neque secundum prudentem æstimationem potes censeri iurasse falsum; tum quia falsitas est penitus ignota; tum quia iusta causa erat alia mente iurandi. & in hoc casu locum habere posset sententia Panorm. Ang. & aliorum, qui volebant iuramentum metu expressum non obligare sub mortali, de quo suprà dub. 6.

Verùm satius est tenere cum communi, ob rationem allatam.

DVBITATIO IX.

Vtrùm si alio sensu, quàm alter intelligit, iures, obligeris, & quale peccatum hoc sit.

NOTANDVM est, hoc dupliciter fieri posse; Primò, Si oratio sit ambigua, & tu de industria alium sensum intendas, quam is, qui iuramentum exigit. Secundò, Si non sit per se ambigua, sed illi tacite aliquam restrictionem addas. Rursus vel sponte iuras vel compulsus ab alio, idque vel iure vel iniuria.

44 *Iuramentū vi sua obligat secūdū mentem iurantis.* Dico Primò, Qui alio sensu iurauit, non tenetur præcisè ex vi iurisiurandi, nisi iuxta suum sensum. Ita Couar. in c. Quamuis pactum. p. 1. §. 5. in princ. Caietan. & Arrago. ar. 7. Sotus l. 8. quæst. 1. art. 7. circa 4. argumentum, & multi alij. Probatur Primò, Iusiurandum vi sua solùm obligat ad id, quod per ipsum est cōfirmatū & assertum; quia ad hoc solùm is, qui iurat, Deum in testē adduxit: sed solū id assertum est, quod iurans in mente habuit: ergo solùm ad illud præstādum obstringit. Secundò, Quia iuramentum sequitur naturam promissionis, cui accedit: atqui promissio non obligat vltra intentionem promittentis: ergo nec iuramētum. Tertiò, *Humanæ aures talia verba nostra iudicant, qualia foris sonant. Diuina verò iudicia talia foris audiunt, qualia ex intimis proferuntur. apud homines, cor ex verbis; apud Deum vero verba pensantur ex corde*; vt ait Greg. l. 26. moral. c. 7. & habetur 22. q. 5. c. 11. Humanæ aures. ergo cū ex intimis alio sensu proferantur, Deus etiam sic ea accipit, & ita illa confirmare censetur.

Dices, Reuerentia diuina obligat non solùm vt verifices id, quod intendisti iurare, sed etiam quod alijs rationabiliter visus es iurasse: si enim id non serues, videberis periurus, & quantum in te, minues apud illos honorem diuinū. Confir. ex c. 9. Quacunque arte. 22. q. 5. ex Isidoro l. 2. de summo bono c. 31. *quacumque arte verborum quis iuret, Deus tamen, qui conscientiæ testis est, ita hoc accipit, sicut ille, cui iuratur intelligit.* 45 *Obiectio.*

Resp. Ob hoc argumentum multi DD. videntur sentire contrarium; sed facilè possunt conciliari: nam etiamsi iuramentum nō obliget per se & vi sua nisi secundùm mentē iurantis, vt dictum est: tamen ratione damni, vel scandali secuturi, potest obligare iuxta mentem exigentis; & hoc solùm probat argumentum allatum. reuerentia.n. Diuina etiam obligat ad vitandum scandalum in materia religionis; & non solùm ut nihil agas quod contra honorem Diuinum verè sit; sed neque quod videatur esse. Deus etiam accipit sicut alter intelligit; quia censet te ad hoc obligatū non præcise vi iuramenti; sed quia teneris alterum nō decipere, causam damni & scandali non dare seposito tamē periculo damni & scandali, nulla obligatio grauis nascitur in foro conscientiæ: nam deceptio illa per se non est mortifera. In foro tamen externo cogendus est implere, quod secundùm verborum legitimam interpretationem visus est promisisse. *Resp.* *Quō obliget iuxta mentē exigentis.*

Vtrùm autem teneatur patere si res sit integra, & impletio illi valdè detrimentosa, & scandalum absit, quæri potest. de quo vide sup. c. 18. nu. 61.

Dico Secundò, Quando quis se sponte sua offert ad iurandum, vel legitime ad hoc compellitur, peccat mortiferè, si alieno sensu iuret. Ita Nauar. c. 12. nu. 8. Caie. Sot. Arrag sup. & alij. quod maxime verum est in Iudicijs & contractibus: in his enim est grauis deceptio partis: in illis fit contra obedientiam Superioris, & peruertitur Iudicium. Accedit. quòd quando non subest causa legitima utendi illa calliditate, videatur falsum iurasse: præsumitur.n. iurasse ad mentem exigentis, ut communiter fieri consueuit. 46

Petes, An sit peccatum mortale, quando institores iurāt rem sibi tanti uel tanti stetisse, alio sensu, quàm emptores intelligant? Ratio dubitandi est, quia dicunt se alia ratione iustum pretium ab emptoribus non posse obtinere, nec per hoc uelle aliquid iniusti committere. *Institores iurantes.*

Resp. Non facilè id esse credendum; tamē si verum sit, non videri eo casu peccatum mortale, sed tunc mortale censendum, quando hac ratione intendunt decipere, & extorquere supra iustum, uel obtinere pretium summum, quod alioquin emptor dare noluisset; uel alia ratione sunt ei causa damni.

Dico Tertiò, Quādocumque aliquis iniustè cogitur ad iuramentum, vel alias habet iustam causam celandi mentem suam oratione ambigua, uel tacita restrictione; non peccat, etiamsi alieno sensu iuret. quod intellige, si necessitas uel utilitas iuramentum exigat. De *oratione ambigua* est fere communis sententia Soti, Caietan. Arragon. supra, & aliorum. Ratio est, quia cùm non teneatur loqui ad mētem alterius, potest orationem in aliam sententiam vsurpare, & aliena a proposito alterius respondere, & consequenter si ratio postulet, potest illi in eo sensu adiungere iuramentum. 47 *Si iniustè sis iussus.*

De *restrictione occulta* negant Sotus, Caiet. Arrag. & quidam alij, quia oratio illa, quæ exteriùs profertur, est falsa: ut si promittas latroni 100. tacitè addendo, si debeo, si ius habes, &c. exterius mentiris; quia oratio externa id non significat. *Restrictio occulta.*

Sed Contrarium est probabilius, & tenet Nauar. c. 12. nu. 8. 9. & 19. & commen. in cap. Humanæ aures. 22. quæst. 5. Syluest. Iuramentum 3. quæst. 2. Iuramentum 4. quæst. 7. Angelus, Iuramentum 5. num. 9. Adrianus in 4. q. de sigil. confessionis. Maior in 4. d. 15. quæst. 18. Toletus lib. 4. cap. 21. & lib. 5. cap. 58. à Valentia disp. 5. quæst. 13. p. 2. & disp. 6. q. 7. p. 4. & alij multi. v.g. Seruus non iuridicè rogetur, *Exempla.*

potest

potest dicere, Non feci, mente addendo, in carcere: Non habui complices; puta, in alio crimine. Ita Toletus c. 58. Si venis ex loco qui putatur falsò infectus peste, potes custodibus oppidorum respondere, te inde non venire, te illac non transiisse, intelligendo uel addendo tacitè, Hoc die, vel vbi sit infectio: sic enim respondes ad intentionem eorum remotam; Ita Sylu. v. Iuramentum 3. quæst. 2. Toletus lib. 4. cap. 25. Nauar. supra. Addit Toletus, *quamuis locus sit infectus peste, si tamen viator non sit infectus, potest vti æquiuocatione; quia non facit contra præcipuam intentionem illorum.* quod intellige, si sit omninò certus à se nihil esse periculi.

Probatur esse licita. Probatur, Quia in his & similibus euentis non tenetur homo totam mentem suam circa rem de qua interrogatur aperire: ergo nec tenetur omnia uerba exprimere, quibus ea aperiatur. poterit igitur partem exprimere, & partem tacitus addere. Confirmatur, Quia non magis tenetur totam mentem suam exterius declarare coram illo, quam dum solus agit & secum loquitur: cùm ille nihil ad hoc iuris habeat. sed dum secum loquitur, non tenetur totum exprimere, sed potest partem in animo retinere: ergo etiam cum agit cum illis, ad quorum mentem non tenetur respondere.

Nec obstat, quòd illud, quod exprimit, per se sit falsum; quia non intendit per se & solitariè affirmare, sed coniunctum cum eo, quod tacitus addit, cum quo est verū quod enim exprimitur, solùm est pars totius orationis, quæ constat partim locutione mētali, partim externa. quod autem talis coniunctio rectè fieri possit, si causa subsit, patet Primò, ex Gregorio hom. 1. in Ezechielem, vbi dicit Prophetam connectere orationem externam cum interna, & ideò incipere suam prophetiam particula copulatiua. *Et factum est*, &c. Secundò, Multis Scripturæ exemplis, Genes. 27. *Ego sum primogenitus tuus Esau*; scilicet iure & priuilegio. Iudith 10. quædam dicit sancta Iudith, quæ uix aliter à mendacio excusari possunt, quàm aliqua conditione, vel restrictione tacitùs addita. Marci 13. *De die illo vel hora nemo scit, neque Angeli in cælo, neque Filius*; scilicet vt Legatus & hominum Doctor. Sic Legatus solet dicere se nescire, quod non habet in mandatis vt aperiat. Ioann. septimo. *Ego non ascendam ad diem festum hunc*, scilicet modò, vel manifeste, vt soleo. neque etiam obstat, quòd alter inde decipiatur, quia non directe intendis decipere, sed tegere tuam intentionem, ne ipse eam cum tuo incommodo cognoscat. quòd autem ipse falsum iudicium sibi formet, ad hoc solùm permissiuè te habes, quia iure tuo vteris: & ipse si omnino prudenter agere voluisset, debuisset iudicium suspendere, & cogitare posse iustam causam celandæ veritatis subesse. accedit, quòd nihil incommodi ex illa deceptione ei proueniat.

48 *Quādo fas adhibere in iuramētum.* Et his patet, quotiescunque licitum est vti oratione ambigua vel tacita restrictione: licitum etiam esse vti iuramēto, si necessitas vel notabilis causa postulet. numquam tamen licitum est vti hoc artificio orationis, nisi quando iustè possumus veritatem occultare; vt si aliquod malū vel incommodum aliter non possit auerti. Si absque iusta causā fiat, est abusio orationis contra virtutem veritatis, & ciuilem consuetudinem, ac proinde est peccatum; etsi propriè non sit mendacium.

Si ioci causa. Quòd si tali orationi, cùm iusta causa non subest, addatur iusiurandum; vt si iures Principem esse in oppido, intelligendo pictum, ioci causa, erit graue peccatum; quia est magna irreuerentia, suis iocis Deum testem adhibere. Fortè tamen non erit mortiferum, si scandalum absit, nam reuera non est periurium, cùm id, quod iurare intendis, falsum non sit. quia tamen falsum esse exterius uidetur, in foro externo periurium esse præsumeretur.

Iurās quòd se non commendarit. Ex dictis etiam colligitur quid dicēdum sit, quādo quis electus ad magistratū cogitur (vt quibusdam locis fit) sub graui poena acceptare, & nihilominus cogitur iurare se nihil egisse vt commendaretur. Eo. n. casu si contrà fecit, & res adhuc est integra, tenetur quantum in se est curare ne electores, apud quos se commendauit, habeant rationē illius commendationis, sed pure spectent bonum commune, & merita personarum, quod si illi fecerint, poterit iurare quòd se non commendauerit, intelligendo tamen *commendatione efficaci*, ex qua sit electus. De tali enim intelligendum est statutum postulans iuramentum. verba enim cum effectu intelligēda sunt. actus enim inefficax perinde est ac si non fuerit. Non enim tenetur dictum occultum fateri quod est impertinens ad propositū. Sic si aliquid promisisti alicui electorum vt te eligeret in Prælatum; si ille te non eligat, vel tuæ promissionis nullam rationem habeat, electio no est vitiosa: & si cogaris, potes cum debita limitatione interna iurare te nihil promisisse. Ratio autem cur teneatur, re adhuc integra, reuocare suam commendationem, est, quia tenetur curare vt possit iurare secundùm mentem statuti, alioquin tacitè consentit in periurium, illius periculo sponte se exponens. Si autem res non est integra (vt si electio iam facta est) vel non possis reuocare quod fecisti: adhuc sentio te posse iurare cum restrictione mentali: nimirum, quia non fecisti publice, vel eo modo vt sit probabile in iudicio. quia non teneris fateri crimen occultum, cum non est infamia, aut probatio semiplena, aut indicia æquipollentia, vt communiter Doctores tradunt. de quo supra cap. 31. dub. 3. Confirmatur ex doctrina Alexan. Imolensis & Bartoli communiter recepta in L. 2. C. Si seruus aut libertus. num. 2. Vbi docent eum qui eligendus est in iudicem, si interrogetur an habeat aliquod impedimentum, non teneri vitium occultum (v. g. infamiam ibi occultam) pandere: nimirum quando impedimentum est tale, vt non impediat officij administrationem, si non tenetur fateri, poterit etiam sano sensu iurare, se illius expertem, si necesse fuerit, vt sic nec officium nec iuramentum detrectare possit.

Secùs est cùm quis rogatur de impedimēto matrimonij vel Ordinum, tum quia hæc impedimenta impediunt executionem; tum quia sponte quis se ad illa offert. Quòd si sub graui aliqua poena cogeretur matrimonium vel Ordinem capessere, non teneretur occultum impedimentum, vnde infamia gigneretur, patefacere: & sufficeret coactione cessante facere quod ius præscribit.

Addo tamen grauiter peccare eos, qui vbi huiusmodi sunt statuta & iuramenta in vsu, se commendant: quia præteruquam quod faciunt contra statutum in re graui, faciunt etiam contra iuramentum futurum, quod intendunt iurare; & ita consentiunt in periurium. vnde & postea tenentur suam commendationem irritam reddere, si res adhuc est integra: & in iurando non possunt vti restrictione interna, si vllo modo absque graui incommodo possunt illud vitare, etiam magistratum detrectando.

DVBITATIO X.

Vtrùm fas sit deferre iusiurandum ei, quem putas peieraturum.

RESPONDEO fas non esse, nisi iusta causa subsit: 49
quia quantum in nobis est, tenemur tantam Dei iniuriam, & proximi peccatum vitare & impedire. vide D. Augustinum serm. 11. de Sanctis, vbi refert exemplum de quodam Tutulymeno, qui diuinitus in raptu flagris affectus fuit, eo quod iuramentum à proximo in tali casu exegisset. *Tutulymenus.*

Casus quibus liceat. Potest tamen sæpè iusta causa subesse, ob quam hoc sit licitū. Primò, Si sis iudex, & pars id postulet, vel aliàs ratio officij exigat; vt cùm adducuntur testes, vel proceditur via inquisitionis. Ita D. Thom. q. 98. ar. 4. & Caiet. ibidem. Couar. in cap. Quamuis pactum, p. 1. § 5. num. 3. & alij. Iudex enim non debet sequi priuatam scientiam, sed præscriptū iuris, adhibendo ea, quibus solet elici veritas: alioquin daret nullam occasionem scandali; quod ibi magis cauendū, quam peccatum priuati. quando tamen Iudex id commodè potest declinare, (vt si aliud remedium facilè possit adhibere) tenetur. sic non potest exigere iuramentum à Clerico de relinquenda cōcubina, vt habetur c. Clericos. 3. de cohab. Cler. & mulier. quia metuendum est ne periurium incurrat; & alia remedia suppetunt. *Iudex ecclesiasticus.* Secundò, Si alterius causam agas, & ratio officij tui postulet vt ab aduersario iusiurandum petas. si enim omittas, videberis præuaricari. Tertiò, Si speras illum reuerentia numinis non ausurum peierare, & alias magni tua interest. D. Th. sup. quia quod exigitur per se licitum est, & finis, qui speratur, bonus, & iusta necessitas interuenit. Quartò, Addi potest, si eius periurio possis vti in tuum commodū, verbi gratia ad tuas fraudes

detegendas,& fidem ei detrahendam, vt sic iniuriam euadas, aut ius obtineas: tunc enim licitum est illius periurium permittere. Sic Deus ob bonos fines multa mala permittit: sic licitum permittere furtum famuli, vel filij, vt explores indolem, vt ipsos corrigas, vt tibi in posterum caueas.

50 Petes, Quid si norim illum iuraturum per Mahumetum vel idolum?

Si per falsos Deos.

Respondeo, Nihilominùs in contractibus & alijs caussis, vbi est iusta ratio ad damnum vel iniuriam cauendam, potes exigere, vel etiam cogere vt iuret: non quidem determinate tali modo, sed absolutè & in genere: quod est quotidianum apud mercatores, qui cum infidelibus contrahunt. Sic Laban iniens foedus cum Iacob, iurauit per Deum Abraham,& Deum Nachor, Gen.trigesimoprimò, sine tamen iusta caussa non licet. Vide Augustinum epist. 154. ad Publicolam, & sermo.30.de verbis Apostoli, qui totus est de iuramento.

51 Petes, Vtrùm sit maius peccatum iurare per verũ Deũ fallaciter, an per falsum veraciter?

Vtrũ maius peccatum.

Respondeo, Per se maius peccatum esse, iurare per falsum Deum veraciter, si ex animo iures: quia ueneraris illum animo & affectu pro vero Deo, quod est idololatria. potest tamen minus esse peccatum, vel ratione ignorantiæ, per quam Gentiles multum excusantur: vel quia non iuras ex animo: & hoc modo intellige D.Aug.epist.illa 154. vbi contrarium affirmare videtur.

DVBITATIO XI.

Vtrùm sit maior obligatio iuramenti, quàm voti.

D. THOM. ART. 8.

52 NOTANDVM est, hanc quæstionem potissimùm habere locum in iuramento promissorio, quo aliquid Deo vel homini promittitur. Ac primùm, si aliquid, iuramento promittas Deo, certum est te magis obligari, quàm si solùm voueas Deo, quia illud iuramentum etiam continet votum. vnde est duplex in eo uinculum. Nec refert vtrùm expresse an tacite promittas; ut si iures te daturum eleemosynam; quia tale iuramentum soli Deo factũ, censetur continere votum: continet enim tacitam promissionem ad ipsum directam. Sed

Iuramentũ promissorium.

Difficultas est, si nihil Deo promittas, sed solùm homini, vtrùm talis iuramenti maior sit obligatio, quam uoti, quo simile quid Deo voues D.Thom.negat; quia magis tenemur esse fideles Deo in promissis, quàm reuerentes in uerificando quod per nomen eius promittimus. qui enim est infidelis Deo, peccat contra reuerentiam & fidelitatẽ; qui autem non verificat quod per Deum iurauit, solũ contra reuerentiam Deo debitam. Hæc sententia est probabilis, eamque sequuntur Caieta. & alij Thomistæ, & multi DD. Sed contra

Sententia D. Thomæ.

53 Obijci potest Primò, Qui non implet quod iurauit facit Deum testem falsi: at hoc est grauius, quàm ei non seruare fidem in promissis; per illud enim tribuitur Deo aliquid, quod ipsius naturæ repugnat, per hoc solũ officium debitum deseritur. Secundò, Periurium contra ueritatem præsentem (vt cùm quis iuramento assertorio iurat falsum, uel promissorio absque animo implendi) est grauius peccatum quàm uiolatio uoti: ergo iuramentum magis obligat, saltem ad illam veritatem procurandam, quam votum ad soluendum promissum. Antecedens patet, tum ex grauissimis poenis, quæ periuris apud omnes gentes statutæ sunt: plectuntur enim uel morte, uel manus aut linguæ præscissione, vel alijs modis corporaliter; & Iuris Canonici dispositione: tum denique quia in tali periurio censetur esse maior contemptus numinis. qui autem semel vel iterum uiolat uotum, non habetur ita sceleratus, nec infamis. Tertiò, Iuramentum duplicem obligationem inducit; obligat enim non solùm erga Deum, sed etiam erga hominem, cui fit iniuria, si uioletur: uotum solum obligat Deo: ergo, &c.

Rationes ob quas iuramẽti obligatio videtur maior.

Obiectio. Dices, Potest quis iurare nemini aliquid promittendo, vt si iures te daturum eleemosynam.

Resp. Resp. Tale iuramentum fit intuitu Dei, ut illi placeas; itaque continetur in eo tacita promissio erga Deum, quæ iuramento confirmatur; vnde erit in eo duplex vinculum. Quòd si quis tale iuramentum ita faciat vt non intendat quidquam alicui promittere, sed solùm affirmare quid sit facturus, nihilominus hoc vinculum per se fortius erit ut verificet quod dixit, quam uinculum uoti, ut ex secundo argumento patet.

Ob has rationes hæc sententia est valdè probabilis, quã tenet Ioã.Maior in 4.d.38.q.5.Michael Medina l.5.de cõtinentia c.18.& 23.& alij quidam recentiores. Nauar.c.12. nu.38.conatur has sententias cõciliare, dicitque sententiã Maioris esse veram, quando vtrumque fit principaliter in honorem Dei, uel utrumque principaliter in commodum proximi. sententiam autem D.Tho. esse ueram, quando uotum fit principaliter in honorem Dei, iuramentum in cõmodum proximi. vbi satis indicat Nauarrus iuramentum per se & ceteris paribus maius uinculum inducere. quod si uerum est, sequitur etiam in hoc ultimo casu (quando uotum fit potissimum in honorem Dei,& iuramentum in commodum proximi) magis obligare; nam in iuramento est duplex obligatio, scilicet religionis erga Deum, quæ per se est firmior, & iustitiæ erga proximum. in uoto solùm est una obligatio, scilicet religionis erga Deum.

Cõciliatio Nauar.

54 Ad rationem alterius sententiæ: Periurium non solũ est contra simplicem reuerentiam Deo debita, sed etiã contra perfectionem diuinam: nam periurus, quantum in se est, facit Deum testem falsi. In uiolatione uoti, esse contra reuerentiam & contra fidelitatem, non sunt duæ malitiæ disparatę, sed altera pendet ex altera; ideò enim est contra reuerentiam, quia est contra fidelitatem debitam ex promissione supremo Domino: uiolare enim fidem domino suo, irreuerentia est in illum. & quamuis essent distinctæ, non tamen omnino æquarent malitiam periurij.

Ad rationẽ cõtrariæ sententiæ.

Ratio tamen D.Th. bene probat opus, quod ex uoto fit, esse Deo gratius, & magis meritorium, quam quod ex iuramento; quia illud immediate offertur Deo,& ex affectu illum honorandi: itaque induit speciem actus religionis. hoc uerò ordinarie non procedit ex tali affectu, sed ex affectu iustitiæ erga proximum, uel timore infamiæ, aut periurij; neque exhibetur Deo, sed proximo.

DVBITATIO XII.

Quibus modis tollatur obligatio iuramenti, & cuius auctoritate.

DVPLICITER tolli potest obligatio à iuramento. Primò, Impediendo ne illam ab initio inducat. Secundo, Tollendo iam inductam. Impediri potest obligatio iuramenti per legem, si lex statuat ut iuramentum contractui, uel promissioni alicui adiectum, sit irritum, & nullã inducat obligationem. Sic Concilium Triden.sess.25.c.16. de Regul. irritum reddit iuramentum adiectum renuntiationi bonorum, si fiat ante bimestre, quod præcedit professionem, de quo supra cap.41.nu.39.40. Sic in regno Lusitaniæ irriti redduntur per legem omnes contractus, obligationes, cõuentiones, promissiones, remissiones & distractus iuramento confirmati, si alioquin ad forum sæculare eorum cognitio pertinebat; nisi cum Regis facultate iuramentum appositum fuerit. Simili ferè modo in regno Castellæ; exceptis quibusdam contractibus, ut refert Molina disputatio.149. Quod ideò factum est, ne lites super huiusmodi contractibus traherentur ad forum ecclesiasticum. iuramentum enim facit ut caussa, quæ alias mere est ciuilis, fiat fori mixti. vt patet ex cap.fin. de foro competen.in 6. 55

Impeditur obligatio iuramenti per legem.

Sed difficultas est quomodo potestas humana hoc possit, cùm obligatio naturaliter & necessariò resultet ex iuramento; iure enim naturæ tenemur cauere ne Deum faciamus testem falsi, ut suprà ostensum est num. 38. Omissis uarijs sententijs, quæ rem non explicant, nec punctum tangunt. 56

Quo modo fiat vt obligatio impediatur.

Respondeo, dupliciter intelligi posse id fieri. Primò, Eum, in cuius fauorẽ fit, reddendo inhabilem ad acceptandum, cum enim iuramentum promissorium non obliget, nisi promissio acceptetur ab eo, in cuius fauorem factum est;

1. Reddẽdo inhabilẽ ad acceptãdũ.

est: si hic sit inhabilis ad acceptandum, nulla potest nasci obligatio. Quòd autem talis inhabilitas etiam lege ciuili induci possit, non videtur dubitandum: quia lex ciuilis potest reddere inhabilem ad officia, ad contractus, ad alienationes, ad acquisitionem bonorum, & similia: cur non etiā ad validè acceptandum alterius promissionem?

2. Condonādo obligationem. Secundò, Intelligi potest id fieri cōdonando seu remittendo obligationem, hoc ipso, quo iurans tentat illam inducere: cùm enim iuramentum promissoriū non obliget, si ille, cui fit, statim remittat, (nam sub hac tacita conditione, *si velis, si non remiseris*, fieri censetur) etiam non obligabit, si Superior illius ex iusta causa remittat. hæc enim remissio non est minùs efficax quam remissio inferioris, cuius interest; & eam virtute continet: vnde non minùs resistit obligationi, quam illa. quare etiam ex intens, eidem obligationi resistit, cùm talem remissionem continere censeatur.

3. Prohibendo executionem. Alio modo impediri potest obligatio, quando prohibetur executio, ita vt sine peccato fieri non possit: quomodo putant multi impediri obligationem pœnæ conuentionalis sponsalibus appositæ & iuramento confirmatæ, de quo supra cap. 17. dubit. 7.

57 *Quo modo tollatur iā inducta.* Obligatio iam inducta tolli potest quinque modis.

1. Mutatione materiæ. Primò, Mutatione materiæ, vt si res iurata fiat impossibilis iuranti, aut illicita, Superiore vetante.

2. Condonatione. Secundò, Condonatione; vt si is, in cuius fauorem factum est, remittat obligationem. quiuis enim potest condonare promissionem factam in suum fauorem, etiamsi facta sit in modo voti; vt si voueas Deo, & iures te ducturum Catharinam pauperem, vel daturum illi dotem vt melius nubat. Contrarium tenet Sotus lib. 8. de Iustitia q. 1. art. 9. & quidam alij.

Sed Probatur: quia qui facit tale votum vel iuramentū, non intendit se obligare nisi sub tacita conditione, Si ille, de cuius commodo agitur, velit acceptare. non enim intēdit inuitum ad beneficium acceptandum cogere, vel nolenti obtrudere: ergo si ille nolit, vel condonet, non obligatur; cessat enim conditio sub qua obligatio inducta est.

3. Commutatione. Tertiò, Commutatione, vt si ille, cui factum est, concedat aliud opus loco illius, quod iuramento promissum est, præstari. Vbi Notandum est quando talis commutatio facta est, iurantem non teneri ex vi iuramenti ad illud in quod facta est; quia illud iuramento non promisit: sed ex pacto, quo illud loco alterius acceptauit. Pari modo si iurasti soluere ad certum diem, & creditor terminum prorogent mensem, non teneri potest illum diem ante finem mensis ex vi iuramenti, sed solùm ex pacto. *Discrimen inter cōmutationem voti & iuramenti.* Secùs tamē est in commutatione voti: quia dum acceptas commutationem, tacitè Deo promittis id in quod fit commutatio, quæ promissio cùm Deo fiat, habet vim voti. Ratio est, quia Prælatus commutans non condonat nomine Dei priorem obligationem, nisi ea lege vt loco illius aliam suscipias; nō erga seipsum, sed erga Deum: quia non suo, sed Dei nomine agit: atqui hæc obligatio erga Deum est voti: ergo &c. Confirmatur, quia si creditor commutet volente debitore aliquod debitum in aliud, hoc ipso, quo debitor acceptat, censetur illud promittere & se obligare.

58 *A quo fieri possit commutatio iuramenti.* Vt autem intelligatur à quo hæc cōmutatio fieri possit, Notandum est, omne iuramentum promissorium fieri vel in honorem Dei, & sic cōtinet votum: vel in fauorem hominis, & tunc vel acceptatur, vel non acceptatur. si fiat in honorem Dei, (vt si iures te auditurum Sacrum, daturum alicui pauperi eleemosynam, seruaturum continentiam) commutari potest ab eo, qui simile votum potestate ordinaria commutare potest, vt communiter docent DD.

Consectaria 3. Vnde sequitur Primò, Episcopum & alios Prælatos habētes iurisdictionem quasi Episcopalem in suos subditos, posse omnia talia iuramenta, præter ea, quæ implicant votum Pontifici reseruatum, commutare. Secundò, Omnia talia iuramenta extingui professione Religionis approbatæ. Tertiò, Quemuis posse talia a se facta in melius commutare. quod colligitur aperte ex cap. Peruenit. 2. de iureiurando. Nec refert etiamsi tale iuramentum cedat in cōmodum tertij: quia si promissionis verba ad illum directa non sint, nullum ille ius acquirit, sicut supra cap. 40. num. 90. de voto dictum est. Si autem fiat in fauorem hominis, & validè sic acceptatū, non potest commutari ab alio, ipso inuito, nisi intercessent iniuria, vel in pœnam mulam, vel bonum commune aliud postulet, vt statim dicemus.

Petes, Vtrùm Regulares, qui ex priuilegio & potestate delegata commutant vota, possint etiam commutare iuramenta de eadem materia? Multi sentiunt posse. Primò, 59 *An Regulares possint. Multorum sententia possunt.* Quia iuramenti vinculum per se minus est, quam voti, secundùm D. Thomam & plurimos DD. at cui concessum quod maius est, censetur etiam concessum quod minus. Secundò, Quia obligatio iuramenti promissorij per se euanescit, sublata promissione per condonationem vel commutationem: ergo qui potest vinculum promissionis seu voti tollere, potest etiā tollere vinculum iuramenti. Confirmatur, quia accessorium sequitur naturam principalis, reg. 42. de regulis Iuris in 6 sed iuramentum est accessoriū voto: ergo sublato voto tollitur iuramentum. Tertiò, Quia huiusmodi iuramenta etiam sunt vota: ergo qui potest in omnibus votis, potest etiam in illis iuramentis. Hanc sententiam tenet Petrus Arragonius art. 12. Didacus Lopez tract. de voto quæst. 5. num. 42. Viualdus cap. 14. quæst. 8. & alij multi recentiores. Idem sentire videntur, qui dicunt idem iudicandum de absolutione à voto, & à iuramento, vt Syluest. Iuram. 5. q. 3. Sotus lib. 8. q. 1. art. 9. Fumus v. Iuram. nu. 19. & alij.

Dices, Hæc facultas commutandi & dispensandi est 60 *Obiectio. Priuilegia.* priuilegium priuilegia autem sunt strictè interpretanda, c. Cùm in illis. 16. cap. Qui de non sacerdotal. 27. de præbendis, in 6. quia iuri communi derogant: vnde etiam dicuntur odia iuris: odia autem sunt restringenda, vt habetur regula 15. de regulis iuris, in 6.

Respondeti potest talem facultatem concessam in fauorem *Respon.* aliquorum particularium cēseri priuilegiū, & odium Iuris; ac proinde strictè esse interpretandam: secùs verò quando concessa in fauorem publicum, etiamsi alicui particulari concessa sit, tunc enim censeri non priuilegium & odium Iuris, sed fauorē & beneficium Principis. vnde latè esse interpretandam, quantum verba patiuntur, iuxta regulam dictam *Odia restringi, fauores conuenit ampliari*. Ita Panormitanus in capit. final. de simonia, & Gloss. ibid. & alij passim. quod multo magis locum habet, quando concessa est non particulari alicui, sed integro Ordini. tunc enim non solùm non censetur odium iuris; sed etiam æquatur iuri communi, inserto corpori Iuris, adeò vt per Bullas & alias reseruationes ei non derogetur, nisi habeant expressam clausulam derogatoriam: quod etiam signū est esse merum fauorem & beneficium, ac proinde latissimè interpretandum; beneficium inquam, non tam Ordinis, quam populi Christiani. Nec obstat si dicatur vinculum iuramenti esse fortius; hoc enim intelligendum manente vinculo promissionis, si tamen hoc per condonationē soluatur, statim per se euanescit vinculum iuramenti. Hinc videmus iisdem causis solui sponsalia iurata quibus soluuntur simplicia, quia eamdem tacitam conditionem habent.

Contrarium tenet Nauar. c. 27. nu. 175. enchiridij, Ioannes Azorius lib. 11. cap. 10. q. 2. & quidam alij recentiores, quorum sententia est magis conformis stylo Curiæ Romanæ. solet enim tamquam speciale priuilegium concedi potestas commutandi iuramenta.

Duplicitèr apponitur iuramētū. Sed vtendum videtur distinctione. Si enim iuramētum fiat animo promittendi Deo, ita vt includat votum; commutari potest ab iis qui vota similia commutant. Ratio est, quia iuramentum est voto accessorium. vnde qui potest tollere obligationem voti, eo ipso potest tollere obligationem iuramenti. accessorium enim sequitur suū principale; & sublato fundamento, ruit quod illi innititur. Simili modo qui potest tollere promissionē factam homini, potest etiam iuramentum tollere, quo illa promissio cōfirmata fuit. Excipio promissionē minoris iuramento confirmatam. quia iuramentum dispositione legis facit ipsum quasi maiorē, vt infra n. 64 dicetur. Si verò non fiat animo promittendi Deo, sed solùm firmandi se in bono proposito; vel si apponatur voto principaliter & non accessoriè; non potest commutari a priuilegiatis, nisi priuilegium habeant vt possint commutare iuramenta absque præiudicio tertij. Ratio est, quia tale iuramentum, vel non includit votum, vel saltem non est voto accessorium, sed additur principaliter & immediatè ad obligādum se ad opus. *Quando sit accessorium voto.* Vnde cùm vinculum iuramenti sit valdè diuersum a vinculo voti, potestas cōcessa circa vota non potest extēdi ad iuramenta. Tunc autem iuramentum est voto accessorium,

quan-

quando solum fit ad confirmandum votũ, ne videlicet continuo ita fiat quamdiu manet obligatio promissionis: & tunc iuramentum retinet omnes tacitas cõditiones quas habet votum. itaque cum votum habeat hanc conditionem, *nisi condonatum vel commutatum fuerit*, &c. posita hac conditione, cessat vis iuramenti. Similiter cessat, si quo casu desinat obligatio voti. nam iuramentum solum obligat, quãdiu manet vis voti seu promissionis. Tunc vero non est accessorium sed principale vinculum, quando apponitur non solum ad confirmationem voti sed per se primò ad firmandum animum in bono opere siue cesset obligatio voti, siue non. Nam mens est obligare se ad opus, quia Deo gratum, salutare animæ, &c. Vnde non cessat obligatio talis iuramenti, nisi contingat opus non esse Deo gratum, vel maius bonum impediat, vel reddatur impossibile. Nec alias tacitas conditiones habet tale iuramentum.

Quando nõ sit accessorium.

61 Quartò, Tolli potest irritatione, vt quando materia iuramenti promissorij subest alterius potestati, sicut dictum est de voto. Hoc modo interdum irrita redduntur à Concilijs & Summis Pontificibus iuramenta, quæ fiunt in Capitulis à Canonicis de seruandis statutis & consuetudinibus, de acceptando vel nõ acceptãdo beneficio, & similia: & quæ fiunt in Vniuersitatibus à Baccalaureis de non suscipiendis alibi gradibus, & alia id genus, vt notat Caietanus art. 9. censetur enim in huiusmodi semper excepta potestas Superioris quam inferiores per suum iuramentum restringere non possunt.

Hinc patet, omnes eos posse irritare iuramenta, qui vota eiusdem materiæ irrita reddere poterant.

Iuramenta minorũ non irritantur.

Hic tamen excipienda iuramenta minorum: etsi enim curatores possint irrita reddere vota realia ipsorum, quatenus eorum administrationi officiunt, vt supra cap. 40. dub. 14. dictum est: non tamen iuramenta, vt colligitur L. 1. & 2. C. Si aduersus venditionem: vbi etiam non conceditur illis restitutio in integrum, etiamsi ex contractu læsi sint, si iuramento illum confirmarunt: quia iuramentum supplet defectum ætatis, eosque dispositione legis efficit maiores, vt ibidem Doctores notant. Nec refert quod prædictæ leges loquantur solum de contractibus; quia eadem est ratio in votis, vt patet ex dicta L. 1. non enim minus perfidia & periurium in votis locum habere potest, quam in contractibus.

Impuberum tamen iuramenta irritari possunt à tutoribus sicut & vota; quia nihil iura in contrarium statuerũt, & alias non sunt sui iuris, sed subsunt in omnibus regimini tutorum, & habetur expresse 22. q. 5. c. Pueri, 15.

De iuramẽtis filijfamilias dicendum sicut de votis eiusdem. Vnde sicut pater potest in irritum reuocare vota filij de bonis aduentitijs, non solum ante vigesimum quintum annum facta, sed etiam in vlteriore ætate; eò quòd illa iuri ipsius officiunt: ita etiam iuramenta de ijsdem. non. n. per ætatem exuitur à patria potestate, vt communiter tradunt DD. in L. vlt. §. Pupillus ff. de verb. obligat. nec ratione illius acquirit vsumfructum aut administrationem suorum aduentitiorum. Vide Sanchium lib. 6. de matr. disp. 39 num. 10.

62 Quintò, Dispensatione, seu absolutione hæc fit auctoritate Superioris. Et quidem si iuramentum habeat speciem voti absoluere ab eo potest, qui potest à voto eiusdem materiæ absoluere ordinaria potestate. Si autem solum delegatam potestatem à voto absoluendi habeat; multorum quidem iudicium est etiam posse à iuramento eiusdem materiæ. sed dicendum est iuxta distinctionem datam supra num. 60. Si verò factum est in fauorem tertij & acceptatũ, Superior absoluere non potest, nisi legitima causa subsit; quia non potest ius alterius tollere sine iusta causa. Causæ iustæ sunt, Primò, Si metu vel fraude extortum. Secundò, Si alia iniustitia intercessit: vt cum vsurarius exigit iuramentum de soluendis vsuris. Item quando quis in contractu grauiter læsus est, & coactus est illum iuramento confirmare, vel non aduertens illam læsionem, sponte confirmauit. Tertiò, in iustam pœnam. Quartò, Si bonum commune postulet; vt si filius familias cum iuramento renuntiet Macedoniano; de quo supra cap. 20. num. 9. si cum iuramento promittas non accusare, &c.

5. Dispensatione.

Causa dispensandi in iuramento præstito in fauorem tertij.

63 Sed difficultas est qua ratione possit Superior in his euẽtis iuramenti vinculum relaxare. non enim sicut Prælatus nomine Dei condonare potest promissionem Deo factam, ita etiam condonare potest obligationem, qua teneris Deum non facere testem falsi, cum nec ipse Deus hanc obligationem tollere possit: hoc enim esset dare licentiam periurij, ac irreuerentiæ & iniuriæ in Deum.

Quomodo possit vinculum iuramenti laxare.

Respondeo breuiter, Iuramenti vinculum non posse vllo modo tolli, nisi appositione vel subtractione alicuius cõditionis, quæ tacite censebatur inclusa promissioni, qui enim aliquid promittit alteri, tacitè subintelligit has conditiones, *Si velis, Nisi remittas, Nisi Superior, cui materia subest, contradicat. Nisi ipse sua auctoritate condonet,* & similes. Hinc dici solet, in iuramento censeri exceptam auctoritatem Superioris. Itaque quando metu vel fraude extortum est, ille Superior absoluere potest, qui sua auctoritate potest remittere solutionem. Sicut enim si is, qui extorsit, remittat, euanescit obligatio iuramenti, ita etiã si eius Superior, qui potest eum cogere ad remittendum, cõdonet: hæc enim condonatio Superioris supplet vicem cõdonationis inferioris.

Subtractione conditionis soluitur.

Superior illius, qui extorsit iuramentum.

Hac ratione à talibus iuramentis absoluere potest Summus Pontifex, & etiam Episcopus vel auctoritatem quasi Episcopalẽ habens; maximè si ille, qui sic exegit, est illi subiectus; quia subditos suos cogere potest vt ab iniuria abstineant, eamque relaxent. continere autem alterum tali iuramento obstrictum assidua iniuria est, assiduumque tormentum. quod si cogere illum potest vt relaxet, etiam ipsemet sua auctoritate relaxare potest. sicut quando inferior lege iustitiæ tenetur ad solutionem vel restitutionem, potest Superior ex bonis illius restituere, si illum ob absentiam vel potentiam cogere ad hoc nequit.

Si autem qui extorsit non est subditus, est maior difficultas, nam mea condonatio non potest supplere cõdonationem alterius, qui mihi non subest, cum ego nullum ius in illum habeam.

Superior eius à quo extortum.

Nihilominus dicendum videtur te posse relaxare, si is, qui iniuriam passus est, sit tuus subditus. tũc enim ratione iniuriæ subdito tuo illatæ, ius in alterum habes, quo illum ad iniuriam tollendam compellere potes, præsertim si Superior ipsius id facere nolit. quo casu etiam ex bonis illius subdito tuo restitutionem facere posses, si damnum secutũ esset; Imò credo non esse opus vt Superior illius, qui extorsit iuramentum, interpelletur vt subditum compellat ad iuramentum relaxandum; quia cum tu ratione iniuriæ subdito tuo illatæ, satis iuris habeas ad illum compellendum, si non potes compellere ob absentiam vel potentiã, potes ipsemet condonare.

Hinc Doctores in cap. Debitores. 6. de iureiurando, generatim docent, iusiurandum, quo quis vsurario promisit soluere vsuras, ab Episcopo relaxari. Possunt etiam huiusmodi iuramenta relaxare illi, quibus per priuilegium Sedis Apostolicæ concessum est relaxare iuramenta, quorum absolutio non est in præiudicium tertij. quando enim per iniuriam extortum est nullum ius proprie acquiritur extorquenti, aut alteri in cuius fauorem extortum; ac proinde absolutio non censetur esse in eius præiudicium, id est, in damnum iniquum. Ita Petrus Ledesma, de matrimonio q. 47. art. 5. dub. 3.

Priuilegiati.

In pœnam relaxari potest, quando is, cui præstitum est, id meretur, siue quia inique exegit, siue quia commisit aliquid, ob quod meretur bonis spoliari. siue quia contumax in Ecclesiam. Hoc modo iudex, etiam sæcularis, ad puniendum vsurarium, qui absque Principis permissu vsuras fecisset, posset relaxare iuramentum ipsi præstitum à mutuatarijs de vsuris soluendis. Idem dicendum de iuramentis vi extortis; vt patet ex L. 5. C. Si aduersus vendit. vbi sic dicitur, *Per vim autem vel per metum insl... extorta (sacramenta) etiam à maioribus (maximè ne querimoniam maleficiorum commissorum faciant) nullius esse momenti iubemus;* vbi generatim videntur omnia huiusmodi iuramenta irrita reddi; ac proinde non egere relaxatione Iudicis. Verius tamen puto non esse irrita, neque legem illam ab Ecclesiam eo sensu receptam (præterquam in iuramento de non facienda querimonia malefícij, vt supra dub. 6. in fine dictum est.

64
In pœnam.

Iuramenta per vim & metum, sunt irrita.

In pœnam quoque relaxatur iuramentum subditorum, quo obstricti sunt Principi, vel alteri Superiori, quando ille priuatur per Summum Pontificem vel alium Superiorẽ officio, vel dignitate, ratione cuius ei præstitum erat iuramen. vel quando suspenditur ab officij executione. Sic absolutus

soluti sunt à debito fidelitatis dominij & obsequij, qui manifestè lapsis in hæresim, aliquo pacto quacumque tandem firmitate vallato, tenebantur astricti; vt habetur capitul. Absolutos. 16. de hæreticis: vt subditi, serui & vasalli. Idem dicendum de ijs, qui publice excommunicatis hoc modo obstricti erant, cap.4. Nos Sanctorum. 15. quæst.6. ex Gregorius VII.

65 *Ratione boni communis.* Denique interdum ratione boni communis relaxari potest; vt quando quis cum iuramento promisit alicui sponte vel coacte non accusare, non denuntiare, non contra testari & similia. nisi enim talia relaxari possent, crimina detegi & puniri, iudicia exerceri, innocetia defendi, iniquitas opprimi non posset; quæ omnia sunt contra bonum publicũ. Itaque huiusmodi relaxare potest Summus Pontifex, Episcopus, & auctoritatem quasi Episcopalem habens; & etiã Princeps sæcularis; quia ratio officij ipsius postulat vt possit tollere obligationes, quæ ipsius rectam administrationẽ impedirent. Hæc tamen iuramenta per se non cessant, nisi quando est necessitas hæc officia præstandi, ita vt sub peccato ad ea tenearis; excepto eo, quod de non accusando, quando per vim vel metum iniustum extortum, vt dictũ est.

66 *Ad quod forum pertineat.* Ex dictis patet, etiamsi iuramenti cognitio, quando agitur vtrùm obliget in conscientia, an non obliget; vtrum possit relaxari, an non possit, ad forum ecclesiasticum tantùm pertineat; vt patet c. final. de foro compet. in 6. tamen quando manifeste constat de iniuria, vel iniustitia exactoris, vel quando constat tale iuramentum bono publico noxium esse: posse etiam Principem sæcularem, & aliquando Iudicem inferiorem, nõ solùm præcipere vt ille remittat, sed etiam sua auctoritate remittere & relaxare: quia hæc potestas non est per se spiritualis, sed generatim fundata est in potestate gubernandi. sine enim hac potestate, gubernatio ciuilis prorsus imperfecta esset ac manca, & plurimis incommodis occurrere nequiret. Accedit, quòd potestas ciuilis ab initio possit obligationem iuramenti impedire ne nascatur: ergo & natam potest ex iusta causa tollere: hæc enim eiusdem sunt rationis & potestatis; præsertim cùm contractus ipsi, qui iuramento confirmantur, potestati ciuili subsint.

DVBITATIO XIII.

Quid sit adiuratio, & in quæ competat.

D. THOMAS QVÆST. 90.

67 *Adiuratio.* RESPONDEO, & dico Primò, *Adiuratio est rei sacræ contestatio ad permouendum alterũ.* sicut enim *iuramentum* est contestatio rei sacræ, per quam homo alteri seipsum obligat & ordinat ad aliquid, ita *adiuratio* est quando rem sacram contestamur & veluti in rem præsentem adducimus, vt eius reuerentia permoueamus alterum ad aliquid faciendum vel non faciendum. dum enim adiuramus aliquem, Deum ipsum, eiusq; numen, quantum in nobis est adducimus, vt eius reuerentia, timore vel amore, alterum permoueamus ad id, quod petimus, idque eo modo, vt si nolit, videatur Deum quasi parui pendisse. sic enim illum adducimus, vt ipsemet nobiscum quasi petere videatur. non tamẽ idcirco alter obligatur nisi sit inferior, cui possimus imperare, gratissimum tamen Deo est, si reuerentia vel amore ipsius, adiuranti obsequatur.

68 *Fit duobus modis.* Dico Secundo, Adiuratio duobus modis fieri potest, præcipiendo, & deprecando, vt docet D. Thomas ar.1.

Exemplum prioris est 2. ad Timoth.4. vbi Paulus adiurat Timotheum, *Testificor coram Deo & Christo* IESV, *per aduentum ipsius & regnum eius, prædica verbum*, &c. & 1. ad Thessalon. vlt. *Adiuro vos per Dominum, vt legatur epistola hæc.* Matth. 26. Princeps sacerdotum adiurat Christum *per Deum viuum.* Genes. 24. Abraham adiurat seruum *per Dominum cæli & terræ.* Denique sic adiurantur dæmones in exorcismis Ecclesiæ.

Exemplum posterioris est in precationibus Ecclesiæ, quando per Christum petit exaudiri. Item in Litanijs, *Per mysterium sanctæ Incarnationis tuæ, Per aduentum tuũ*, &c. Quamuis si propriè loqui velimus, hoc potiùs sit obsecratio, quàm adiuratio. generatim tamen adiuro dici potest, quando aliquid diuinum interponitur, vt eius reuerentia vel amore alterum flectamus.

69 *Sola rationalis natura adiuratur.* Dico Tertiò, Sola natura rationalis est idonea, quæ per se adiuretur. quia hæc sola potest percipere diuina, eorumque reuerentia & amore impelli ad agendum. sic Deum adiuramus obsecrando per bonitatem, misericordiam, & omnes miserationes ipsius, per Christi passionem & merita B. Virginis, & Sanctorum omnium. quæ omnia, allegamus, exhibemus, & veluti offerimus illi, vt horum intuitu, & amore permoueatur ad præstandum quod cupimus. Simili modo possumus adiurare Sanctos.

Vbi aduertendum est, dum Sanctos & eorum merita interponimus, tacitè etiam ipsum numen diuinum, quod illis est causa sanctitatis & meritorum, subintelligi, alioquin si solùm bonitas, quæ est in meritis & sanctitate illorum spectetur, non tam est actus religionis, quam obseruantiæ in hac allegatione.

70 *Dæmones adiurantur imperio.* Dæmones quoque adiurari possunt, nõ obsecrando, sed imperando, & terrorem & hac Dei & rerũ diuinarum contestatione incutiendo. adiuratione, non tantum fit vt quis amore vel affectu reuerentiæ in Deum, commoueatur. sed etiam vt timore concutiatur, & sic abscedat vel nocere desinat. Sic etiam Ecclesia per exorcismos, qui sunt adiurationes quædam solemnes ab Ecclesia institutæ, dæmones expellit tum ab hominibus, tum etiam ab alijs creaturis: estque in Ecclesia Ordo exorcistarum, ad hoc munus institutus. Imò hæc potestas est propria Ecclesiæ, & veræ religionis nota. nulla enim alia religio potest dæmones eijcere. Vide Iustinum apologia 1. pro Christianis, & dialogo cum Tryphone, Tertull. in Apologet. c.37. August. lib.10. de ciuit. capit.22. Fuit quidem apud Iudæos ante Christi aduentum, cùm apud ipsos erat vera religio: sed postea vnà cum religione desijt apud ipsos, & translata est ad Ecclesiam Christi, vt colligitur Act.19.

71 *Commercium cum dæmone est illicitũ.* Dixi, *non obsecrando*: quia obsecrare aliquem est se illi subijcere tamquam maiori, illius beneuolentiam & societatem captare: vnde etiam est signum beneuolentiæ erga illum; nullo autem modo possumus nos dæmoni subijcere, aut illius fauorem expetere, aut beneuolentiam erga illum gerere. Primò, Quia est hostis Dei, omniumque Deo adhærentium, nihilque aliud nisi honorem Dei & salutem animarum impedire studet. itaq. in iniuriam Dei cedit, si honor, aut aliqua beneuolentia ei deferatur: sicut iniurius est in Principem qui hosti proscripto beneuolentiam politicam exhibet. Secundò, Quia nihil vnquam sponte facit, nisi vt decipiat & noceat saluti: itaq; omne ipsius beneficium est maleficium: Hinc Apostolus 1. ad Cor.10. *Nolo vos fieri socios dæmoniorum.* & 2. ad Cor.2. *vt non circumueniamur à satana: non enim ignoramus cogitationes eius* & B. Petrus epist. 1. cap.5. *Aduersarius vester diabolus tamquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret.*

Quæ possint peti à dæmone in obsessis. Vnde sequitur, non esse licitum à dæmone in obsessis posito petere, nisi ea, quæ pertinent ad eius expulsionem, vt quòd sit eius nomẽ, quam sint multi, quare ingressus; (hæc enim petijt Dominus Marci 5.) vel ad aliorum vtilitatem, vt docet D. Antoninus 2. p. titu.12. c.1. §.5. qualia ab hoste absque vllo signo beneuolentiæ peti possunt. Si tamen aliqua solùm ex curiositate petantur, non videtur peccatum mortale; vt docet Nauar. c.11. n.28 ex Caietano, quia quando ipse non aduocatur, sed se sponte offert in corpore assumpto, vel obsesso, non censetur talis collocutio signum societatis & beneuolentiæ, præsertim notabilis.

72 *Res inanimæ, quo modo adiurentur.* Res inanimæ per se & directè adiurari non possunt, quia non intelligunt; sed adiuratio dirigitur ad naturam rationalem, quæ illis præsidet, easque mouere potest, vt ait D. Thomas artic.3. Sic exorcizatur aqua, sal, domus: partim enim inuocatur virtus diuina, vt in vsu harum rerum assistat, & diaboli vim coerceat: partim per virtutem diuinam præcipitur diabolo vt abscedat, & in his non noceat. Item locustæ, mures, grandines, tempestates, & similes rerum humanarum noxæ, vt Deus damna eorum auertat, & diabolus per illa non noceat. Vnde Sotum lib.8. de Iustitia quæst.3. art.3.

Huc pertinet adiuratio illa S. Brixij, qui infantem triginta dierũ adiurauit vt diceret si ipse esset pater eius, vt quidam sparserant: cui infans respondit, *non pater meus es tu*, vt refert Gregorius Turon. l.2. histor. Franc. cap.1. continebat hæc adiuratio tacitam orationem, qua Deus rogabatur vt infanti vocem daret.

DVBITATIO XIV.

Quid periurium, & quæ eius pœna.

73 *Periurium dupliciter accipitur.*

NOMEN *periurij* dupliciter accipitur. Primò, Propriè, pro iuramento, cui deest veritas, siue præsens, vt si falsum sciens confirmes, siue futura, vt si fidem datam & iuramento confirmatam sine iusta causa non serues. Secundo, Generatim, pro omni iuramento, cui ex tribus comitibus aliquid deest, siue *iustitia*, siue *iudicium*, siue *veritas*. Si enim iustitia desit, etiam quodammodo deest veritas. quia quod promittitur, seruari non potest. Si verò iudicium, tunc etsi forte ex parte rei non desit veritas, tamen periculum est ne desit; vt cùm quis iurat re non satis perpensa. Quando tamen iura loquuntur de periculo, intelligunt primo modo.

Periurij 4. modi.

Inter periuria primum locum tenet cui deest veritas præsens, nempe quo quis sciens & volens falsum confirmat. Deinde cùm quis fidem iuramẽto promissam violat. Tertiò, Quando iurat contra iustitiam. Quartò, Quando absque iudicio.

74 *Pœna periurij.*

Pœnæ periurij propriè dicti apud omnes nationes sunt valde graues, vt docet Couarruuias in cap. Quamuis pactum p.1.§.7 nu.2. Apud Scythas, & Ægyptios plectebantur pœna capitis. Apud Indos truncatione pedum atque extremorum accisione. In multis locis puniuntur præcisione manus. Iure Ciuili sunt infames, si periurium erat in nocumentum alterius; non autem si nemini noceat, vt docet Glossa in l. si quis maior. 41. C. de transactionibus. Iure Canonico etiam sunt infames; cap. Infames. 16. & c. 17. Quicumque. 6. q. 1. quod intellige si res est notoria. Hęc tamen infamia non adducit propriè irregularitatem, nisi irrogata sit per sententiam Iudicis. vt si quis de periurio sit condẽnatus; tunc enim irregularis est & eget dispensatione, etiã post vitę mutationem. alia infamia tollitur bona vita, obliuione, & loci mutatione, vt Couarruuias & alij docent. Præterea in foro externo imponitur illis grauis pęnitẽtia; nam d. cap. Quicumque, dicitur, *quicumque sciens peierauerit, quadraginta dies in pane & aqua, & septem annos pœniteat sequentes, & numquam sit sine pœnitentia; & numquam in testimonium recipiatur. communionem tamen post hoc recipiat.*

Petes, Vtrùm periurium sit grauius homicidio? Quidã putant esse grauius. Ita Syluester v. Periurium, quæst 2. D. Thomas quodlib. 1. ar. 18. & Sotus l. 8. de Iustitia, q. 2. art 3. Primò, Quia hoc est contra Deum & virtutem religionis, illud contra proximum & iustitiam particularem. Secundò, Quia homicidæ interdum defertur iuramentum ad se purgandum, & ille manult fateri homicidium, quam incidere in periurium. Sed hæ rationes non conuincunt, vt ostendit Gabriel in 3. d. 39. q. 2. art. 3. dubit. 4.

Itaq. Contraria sententia est Gabrielis ibidem, vbi pro eadem adfert Richar. Idem tenet Maior ibid. q. 5. & Ange. Ratio illorum est, quia homicidium est directè contra charitatem: periurium contra religionem sed neque hæc ratio conuincit. quia vt benè Syluester ait, homicidium est directè contra iustitiam particularem. Deinde non est directè contra charitatem Dei, sed proximi; quæ non est præferenda virtuti religionis. 75 *An periuriũ grauius homicidio.*

Vtraq. sententia est probabilis. Puto tamen homicidiũ omnibus spectatis esse grauius, & detestabilius; tum ob grauissimum & irreparabile damnum, quod proximo directè infertur, tum quia difficilius multo cõmittitur: periurium autem facile committitur, & solùm indirectè honor Dei læditur, non enim id intenditur. Accedit, quod violatio voti non censeatur tantum peccatum, quantum homicidium, etsi honor Dei in eo lædatur. Est tamen periurium crimen valde graue, dignum depositione; vt habetur c. Cùm non ab homine 10. de Iudicijs. *Vtraque sententia probabilis.*

His adde omnia *periuria* propriè dicta, nimirum quæ sunt contra veritatem, esse eiusdem speciei. quia eiusdem rationis deformitas & irreuerẽtia est, Deum facere testem falsi, siue res sit magni momenti, siue parui; siue id fiat in iuramento assertorio, siue promissorio. Potest tamen accedere alia deformitas ratione nocumenti, vel peruersionis iudicij, &c. Vide supra dubit. 2. nu. 9.

CAPVT XLIII.

De Superstitione, eiùsque speciebus.

Complectitur Dubitationes 10.

EXPLICATIS functionibus religionis, dicendũ est de vitijs oppositis. Hæc duplicia sunt. quædam per excessum cultus, quæ nomine *superstitionis* comprehendẽtur; quædam per defectum vel contemptu, quæ nomine *irreligiositatis*: qualia sunt periurium, tentatio Dei, sacrilegium, & simonia. periurio enim & tentatione ipsi Deo in se iniuria irrogatur: sacrilegio verò & simonia (quæ est species sacrilegij) in rebus sacris. De periurio & simonia dictum est supra; de tentatione & sacrilegio dicemus infrà cap. 45. hoc vero capite de superstitione.

DVBITATIO I.

Quid sit superstitio, & quænam eius species.

D. THOM. quæst. 92. & 93.

1 *Superstitio vnde dicta.*

SVperstitio dicta est vel ex eo quòd homines nimij erant in precando & immolando vt liberos relinquerent sibi superstites, vt vult Cicero libro 2. de natura deorum: vel quòd relictis veteribus dijs colerent superstitem memoriam suorum maiorum, vt placet Lactantio lib. 4. diuinarum Institut. cap 28. vel certe quòd homines nimium timerent iram deorum superne impendentem & quasi superstantem, vt vult Seruius in 8. Æneidos; quæ originatio videtur maximè accommoda. Porrò Lactantius reprehendit Ciceronem, quòd putarit superstitionem esse excessum in vera religione, cùm in hac excedi non possit: Deum enim non posse nimiùm coli. vnde ipse vult superstitionem tãtùm esse cultum falsorum deorum, & eos solos superstitiosos, qui multos & falsos deos colũt: eos verò religiosos, qui vnum & verum.

Verùm etsi maxime in cultu falsorum deorum *Superstitio* committatur, tamen etiam in cultu veri Dei hoc vitium locum habere potest, non enim Iudæi hoc tempore religiosi, sed superstitiosi dicendi sunt: & hæretici, qui aquam pro vino, vel semen humanum, aut sanguinem infantium in Eucharistia offerebant, superstitiosi erant, etsi vero Deo hæc offerebant. Itaque superstitio vtrumque complectitur, cultum falsorum deorũ, & excessum in cultu veri Dei, vt recte docet D. Thom. art. 1. & D. August. lib. 2. de doct. Christiana, c. 18. & 20. *Excessum* dico, non quòd Deus vero cultu nimiùm coli possit, vel maiore quàm dignus sit; (omnis enim cultus, quem creatura ei exhibere potest, infinitè eius dignitate minor est) sed quia assumuntur alia quam debent, quæ ad illum honorandum nõ sunt idonea. itaque est excessus non respectu dignitatis diuinæ, sicut cùm Comes vel Marchio afficitur honore regio; sed respectu eorum, quibus coli debet. *Superstitio potest esse in cultu veri Dei.* *Excessus in cultu.*

Est igitur generatim, *superstitio falsa religio*, id est, vitiosus cultus veri vel falsi numinis. Si quis excedat in vero cultu nimiùm continuando, v. g. orando ita diu & continenter vt se lædat, vel necessarium officium prætermittat, non est superstitio, quia cultus iste secundùm se bonus est: sed solùm vitiatur per circumstantiam extrinsecam, quæ in omni opere cauenda. 2 *Quid superstitio.*

Hinc

Dua eius species, superstitio cultus incongrui, & superstitio ratione rei cultæ.

Hinc patet, duas esse ipsius species, in quas immediatè diuiditur, scilicet superstitionem cultus indebiti, seu incõgrui, & superstitionem ratione rei cultæ. illa est cultus peruersus veri numinis; hæc est cultus falsi. Dupliciter enim in cultu excedi potest; vel enim assumitur id, quod nõ congruit; vel exhibetur ei, cui non congruit. Prior modus propriè dici potest ἐθελοθρησκεία, quasi dicas *religio voluntaria*, id est, mera voluntate, non iusta ratione assumpta. (quo nomine vtitur Apostolus ad Coloss.2.) quamuis hoc nomen etiam possit generaliter accipi, vt simul cultum falsorum deorum comprehendat; quia hic quoque voluntate humana, non recta ratione constat; quomodo videtur illud Apostolus accipere, vt plerique interpretantur. Alter modus propriè dicitur δεισιδαιμονία, quasi dicas *dæmonum timor & reuerentia*: nam omnis cultus idolorum ferè est cultus dæmonum. hoc nomine Festus appellabat religionem Iudaicam: Act.25.v.19. & Paulus Act.17. superstitionem Atheniensium.

Superstitio cultus incõgrui. Cultus falsus.

3 Rursus *superstitio cultus incongrui* diuiditur in superstitionem cultus falsi, & superstitionem cultus superflui.

Cultus falsus dicitur vel ratione falsæ significationis; vt si quis Deum colere vellet cærimonijs Iudaicis, quæ significant Christum venturum: vel quia imitatur & simulat verum cultum, cùm non sit; vt si quis falsis miraculis, vel testimonijs doctrinam fidei confirmare vellet, vel falsas reliquias proponeret. Item si quis mutaret formam vel materiam Sacramentorum, præsertim Eucharistiæ, animo colendi Deum. Sic hæretici huius temporis superstitionem falsi cultus admittunt in sua cœna: profitentur enim se imitari Christum, & eius institutum sequi, cùm suas inuentiones suaque somnia pertinaciter sectentur.

Quale peccatum cultus falsus.

4 Hæc superstitio ex genere suo est peccatum mortale, quia ex infidelitate, vel crassa ignorantia rerum fidei proficiscitur, & continet falsam significationem contra doctrinam fidei, vel certè notabilem irreuerentiam in Deum. Vide Nauar. in Enchir. c.11. nu.27. Fomum v. Superstitio, nu.2. Caiet. in Summa v. Superstitio, & 2.2.q.93. art.2. Fieri tamen potest vt non sit mortiferum, vt si ex ignorantia excusabili proueniat. Sic multi Æthiopes excusari possunt, qui circumciduntur, putantes se per hoc Christum imitari; quia sic instituuntur à suis Episcopis & sacerdotibus, nec vnquam contrarium audiuerunt.

Superfluus.

5 *Superstitio cultus superflui* est, cùm præter Ecclesiæ morem ponitur religio in quibusdam circumstãtijs vel rebus in quibus non est ponenda; vt in numero, colore, situ, v.g. vt tot fiat candelæ, non plures; tot orationes dicantur, non plures; vt cera potiùs sit alba, quàm flaua, &c. Denique ad hanc speciem pertinere videtur, cùm quis in Horis dicendis, & Sacro faciendo, relictis rubricis, & directorio Ecclesiæ, alias cærimonias pro sua deuotione adhibet, vt docet Caiet. v. Superstitio, Toletus lib.4. cap.14. Nauarr. cap.11. nu.23. Hæc tamen ordinariè non videntur esse plusquam venialia, vt ijdem Doctores notant; quia ex bona intentione fiunt: nec videtur in his committi grauis irreuerentia, cùm diuino cultui non repugnent. posset tamen esse tanta in cærimonijs Missæ peruersio, vt à mortali culpa non esset excusanda.

Est peccatũ veniale.

Superstitio ratione rei cultæ.

6 *Superstitio ratione rei cultæ* diuiditur in tres species, iuxta Diuum Thomam, *idololatriam, diuinationem, & obseruantiam superstitiosam*. vel enim colitur diabolus, vt honoretur tamquã numen, & hæc est idololatria; vel vt aliquid occultum reuelet, & sic est diuinatio: vel vt iuuet & dirigat in operando, & sic est superstitio vanarum obseruationum.

Magia.

Vbi Aduerte, magiam debere referri ad superstitionem vanarum obseruationum, si omnes superstitiones his tribus speciebus complecti velimus: propriè tamen loquendo distinguitur à vanis obseruationibus, tamquam aliquid deterius. Itaque si hoc nomen vanarum obseruationum strictè sumamus, erunt quatuor species superstitionum ratione rei cultæ, & magia quartum locum obtinebit.

DVBITATIO II.

Quid sit idololatria, & quantum peccatum.

D. THOM. q.94. art.1.2.3.

Idololatria.

7 NOTANDVM est Primò, *Idololatriæ* nomine significari omnem cultum falsorum deorum, vt dæmonum, solis, lunę, siderum, hominum mortuorum, & similiũ. etsi enim hæc propriè non sint *idola*; tamen a gentibus plerumque non nisi in idolis colebantur. Itaque omnis cultus quo creatura instar Dei colitur, *idololatria* dicitur, quia plerumque in idolo, & per idolum exercebatur.

Idolum.

Est autem *idolum* imago vana & instabilis, vel rei, quæ non est; vnde Eustachius ait Homerum pro eodem accepisse εἴδωλον, σκιὰν, καὶ ὄνειρον, id est, idolũ, vmbram, & somnium. imo apud Homerum εἴδωλον esse quiddam vmbra imbecillius, quia est vmbra rei, quę nõ est; vt eius, qui videtur in sõnio, vel hominis defuncti. sic εἴδωλα καμόντων, apud Homerum sunt defunctorum vmbræ. Vnde merito imagines falsorum deorum vocantur εἴδωλα: quia sint similitudines numinum, quæ non sunt. Imagines autem Sãctorum & Christi Domini, idola dici nõ possunt, quia sunt imagines rerum verarum, institutæ ad repræsentandum id, quod illis verè inest. Sicut nec imago Regis idolum dici potest, quia repræsentat id, quod est.

Idololatria dupliciter accipitur.

8 Notandum Secundò, Nomen *idololatriæ* dupliciter accipi. Primò, Speciatim & propriè pro cultu, quo creatura colitur loco Dei. Secundò, Generatim & metaphoricè, pro omni peccato, quo quis mortiferè inhæret creaturæ. Sic Apostolus ad Ephes.5. *auaritiam* vocat *idolorum seruitutem*. & ad Phil.3. *quorum Deus venter est*. Et Hieronymus in c.2. Amos, explicans illud Super tribus sceleribus Iudæ, *auarus nummũ, gulosus ventrem, libidinosus penem & Beelphegor colit. lasciua mulier, quæ cum sit in delitijs, mortua est, adorat venereas voluptates.* Ratio est, quia id, propter quod homo recedit à Deo vt ei adhæreat, censetur pluris facere quam Deum, ac proinde illud habere loco Dei, & ita est illi instar idoli.

1. Metaphoricè.

2. Propriè.

Verùm hoc loco accipimus *idololatriã* propriè, quo modo nihil est aliud quam cultus, quo quis aliquid creatũ colit loco Dei, seu eo cultu, qui soli Deo congruit. Hoc autem fit non tantum sacrificio, quod per se soli Deo debetur; sed etiam quouis alio signo honoris, quo illi excellentiam aliquam Deo propriam tribuere, vel te illi tanquam deo vel deæ submittere intendis. vt si aperias caput ad statuam Mineruæ, tanquam numini belli & sapientiæ, si hymno celebres, si per illam iures, si aliquid illi voueas.

9 Vbi aduerte, Sicut in cultu religionis concurrũt tres vel quatuor actus; ita in idololatria. Primò, Opinio diuinitatis vel perfectionis Deo propriæ. Secundò, Affectus reuerentiæ, quo quis vult se illi tamquam numini submittere. Tertiò, Externum signum, quo interior existimatio & submissio significetur: quod signum quale sit non refert. nam omnia externa signa honoris præter sacrificium, communia sunt Deo & creaturis: sed ex intentione vtentis determinatur ad excellentiam diuinam vel creatam significandam, vt supra c.36. dub.3. dictum est.

Grauitas huius peccati.

10 Hinc patet, peccatũ idololatriæ genere suo grauissimum esse, quia honorem diuinum & diuinitatem ipsam quantum in se est, transfert ad creaturã: sicut grauissimum in Repub. censetur crimen, si quis alium quam legitimum Principem pro Rege agnoscat & habeat, eiq; honorem regiũ deferat. Est itaq; crimẽ læsæ maiestatis diuinæ, sicut illud humanę.

Obiectio. An odium sit grauius

Dices, Odium Dei & blasphemia ex odio, est maius peccatum: ergo idololatria non est maximum.

Resp.

Resp. Esse maximum inter ea, quæ opponuntur cultui diuino & religioni. Deinde ex genere suo est maximum, quia si fiat ex perfecta notitia & libertate, includit odium & blasphemiam, vt docet D. Tho. art.3. vt si quis noscens verum Deum, vellet alium facere Deum, eique honorem diuinum tribuere, non posset id facere nisi quodammodò odisset verum Deum, & insinuaret non esse Deum; quod est summa blasphemia.

Dico *quodammodo*, quia hoc peccatum, etiamsi fiat cum plena scientia, non necessariò includit odium directũ Dei: sicut qui alium Regem agnoscit, non necesse vt legiti-

mum

mum directè oderit; quia non vult hoc vt ei malè sit, sed vt alteri benè, & vt se præstat ab illius potentia securum: Indirectum tamen odium includit, quia ex intentione malum infert, priuando Deum quantum in se est, suo honore singulari. Si quis tamen formali odio directè in Deum feratur, optando illum non esse, vel esse miserum, &c. hoc peccatum est grauius idololatria: quia grauius est diuinitatem è medio absolutè tollere, quàm illam alteri tribuere. vnde grauius peccatum est ἀθεΐα quam πολυθεΐα: Item grauius est velle alicui malum vt ei male sit; quam illud idem velle vt alteri bene sit. Quòd si fiat ex odio directo, tunc erit absolute maximum peccatorum.

Odium directum Dei est grauius.

Sed etsi idololatria ex genere suo sit tantum peccatum; tamen ratione dispositionis subiecti, potest in plerisque idololatris esse minus peccatum, quam sit hæresis in Christianis: quia illa potiùs ex ignorantia, quam ex malo affectu erga Deum verum, aut veram religionem procedit, hæresis verò non ex ignorantia, sed ex malo affectu & contemptu veræ religionis & Ecclesiæ Dei. vide D. Augustinū lib. 21. de ciuit. cap. 25. & Chrysost. homil. 50. ad populum. Simili modo fieri potest, vt idololatria exterior sit maius peccatum quàm ea, quæ ex interna infidelitate procedit: vt si fidelis cōmittat idololatriam ex metu, vel vt placeat Principi, etsi enim interius non agnoscat idolum pro Deo, nec affectum reuerentiæ illi deferat, sicut infidelis; tamen externo actu tribuit illi diuinitatem, vel saltem simulat se tribuere, cùm sciat ei non competere, quod in maiorem iniuriam Dei & scandalum aliorum cedit.

Idololatria exterior.

Ob eamdem causam homicidium, adulterium, periurium, in Christianis potest esse maius peccatum quam idololatria sit in ethnico; quia ignorantia valde diminuit culpam. vnde Dominus Lucæ 12. *Seruus, qui cognouit voluntatem domini, & non fecit secundùm voluntatem eius, vapulabit multis, qui autem non cognouit & fecit digna plagis, vapulabit paucis.*

11 *An excommunicatus.* Aduerte tamen non esse verum, quòd hic artic. 1. docet Caiet. fidelem, qui solo actu externo committit idololatriam esse excommunicatum: quia nusquam in Iure extat talis excommunicatio, de quo vide Syluestrum v. Hæresis 3. quæst. 6. & Nauarr. cap. 11. num. 27. Excommunicantur quidem hæretici, & apostatæ; sed hic hæreticus dici non potest, cùm hoc vitium in pertinaci assensu mentis consistat: nec etiam propriè apostata, quia reuera fidem Christi non deserit, sed solùm externam professionem; quamuis ex actu externo præsumatur in foro externo fidem deserere, & cōsequenter in excommunicationem incurrere, præsertim quando metu graui non compulsus id committit.

DVBITATIO III.

Quæ fuerit origo idololatriæ, quis progressus.

D. THOMAS ART. 4.

12 *Origo idololatriæ.* RESPONDEO, Prima origo idololatriæ fuit desiderium præsentiæ mortuorum: nempe quo parens mortuorum filium prosequebatur, ei statuam erigens, in qua veluti præsentem retineret, & cerneret. Huic accedebat tyrannis, per quam iubebat eum à domesticis coli, vt non mortuus, sed in deos relatus videretur. Colligitur hoc Sapien. 14. vbi sic dicitur, *Initium fornicationis, exquisitio idolorum, & adinuentio illorum corruptio vitæ est. neque enim erant ab initio, neque erunt in perpetuum. superuacuitas enim hominum hæc aduenit in orbe terrarum, & ideò breuis illorum finis est inuentus. acerbo enim luctu dolens pater, cito sibi rapti filij fecit imaginem: & illum qui tunc homo mortuus fuerat, nunc tamquam Deum colere cœpit, & constituit inter seruos suos sacra & sacrificia. deinde interueniente tempore, conualescente consuetudine, hic error tamquam lex custoditus est; & tyrannorum imperio colebantur figmenta, &c.* Nec obstat quod quidam dicunt, primū, qui erexit idolum, fuisse Ninum, qui illud statuerit parenti suo Belo, vt pro deo coleretur; ita commentarius, qui tribuitur Ambros. in capit. 1. epist. ad Romanos, Eusebius in chron. Isidorus libro 8. etymol. cap. 11. quia iste fuit fortè primus, qui publice erexit, constructo templo, & potestate regia populos ad illius cultum cōpulit. cum hoc tamen stat vt priùs parens priuatim filio idolum vt cultum constituerit, vt Sapiens refert. Imò si quis benè aduertat, vtramque originem insinuat, cùm ait; *Hæc fuit vitæ humanæ deceptio, aut affectui aut Regibus seruientes homines incommunicabile nomen lapidibus & lignis imposuerunt.* affectui enim seruierunt, quando desiderio prolis mortuæ statuam erexerunt, & colere cœperunt. Regibus verò, quando statuas, vel illorum vel ab illis erectas coluerunt.

Primus idololatriæ modus, in cultu mortuorum.

Ad hanc idololatriam pertinet genus theologiæ, quod fabulosum vocabat Varro, vt refert D. August. l. 6. de ciuit. capit. 5. & à poetis tractatur. sic cœpit coli Iupiter, Mars, Mercurius, & similes; quibus poetæ tribuunt adulteria, stupra, præposteram libidinem, fraudes, bella, & alia crimina grauissima; magno sanè diaboli artificio; vt homines dum similia faciunt, putent se deos imitari. Deinde hæc consuetudo sensim serpsit imitatione per genus humanum, accedente oblectatione, quæ capitur tum ex pulchritudine & artificio statuarum; tum quòd per eas, absentes nobis quasi præsentes sistamus, vt ibidem Sapiens ait: accedente etiam fraude diaboli, qui se statuis immiscebat, eisque motum, vocem, & quasi vitam dabat, ac responsa per eas edebat.

Hinc ortus est secundus idololatriæ modus, quo ipsæ statuæ per se, tamquam numine plenæ & animatæ coli cœperunt, & quia diabolus statuis illis, mox vt dicatæ erant, se insinuabat; putabant ethnici se posse deos facere, quam potestatem miratur & extollit Mercurius Trismegistus, vt refert D. August. lib. 8. de ciuit. c. 23. Ad hunc modum pertinet theologia ciuilis, iuxta Varronem, vt docet idem August. lib. 6. cap. 5. 13 *Secūdus in cultu statuarum.*

Postea capti pulchritudine & admiranda virtute corporum cælestium & elementorum, nec considerantes vnde eam haberent, etiam his cultum diuinum cœperunt exhibere, & eorum imagines dedicare. vnde Sap. 13. *Vani sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei: & de ijs, quæ videntur bona, non potuerunt intelligere eum, qui est: neque operibus attendentes agnouerunt quis esset artifex: sed aut ignem, aut spiritum, aut citatum aerem, aut gyrum stellarum, aut nimiam aquam, aut solem & lunam, rectores orbis terrarum deos putauerunt. quorum si specie delectati deos putauerunt, sciant quantò his dominator eorum speciosior est.* Et hic est tertius idololatrię modus, ad quem pertinet theologiæ genus physicum, iuxta Varronem supra: quem non parùm confirmarunt philosophi, prę sertim Pythagorici & Platonici, qui putabant mundum esse animatum, singulasque eius partes habere animam, quam volebant esse numen quoddam & quamdam diuinitatem: quam sententiam etiam docuit Varro, teste Aug. lib. 7. de ciuit. c. 6. *3. in cultu partium mundi.*

Præterea crescente praua consuetudine eousq. hęc idolomania inualuit, vt si aliquid esset, quod aliquam vtilitatē vel noxam adferret hominibus, mox pro Deo coleretur, vt commoda sui generis conferret, incommoda auerteret. Sic bouem, ouem, capram, canem, serpentem, crocodilum, murem Ægyptium, quem Ichneumonem vocant, imò febrem, & πορδὴν coluerunt: proueniebat id ex falsa imaginatione, quòd putarent omnibus huiusmodi rebus vim aliquam inuisibilem præsidere, & connexam esse, a qua regerentur; quam proinde precibus & sacrificijs conciliandam & placandam censebantur. 14 *4. In cultu cuiusuis rei vtilis vel noxiæ.*

Denique omnibus ferè rebus & operibus, quæ ad vsum humanum pertinent, deos vel deas diuersas præficiebant vt meliùs succederent, vt ostendit D. Aug l. 4. c. 8. de ciuit. & lib. 6. cap. 9. & lib. 7. cap. 23. Cùm enim persuasum haberent ad negotia huius vitæ vt rectè cedant, & aduersitates vitentur, occulta quadam directione alicuius numinis & inuisibilis cuiusdam virtutis opus esse (hæc enim apprehensio naturaliter omnibus est insita) hoc numen cùm nescirēt esse simplex & vnicum, in partes innumeras pro diuersitate negotiorum vel operum secuere, & singulis negotijs singula humana pręposuere. v.g. aliud rei bellicæ, aliud mercaturæ, aliud agriculturæ, aliud venationi, aliud nuptijs &c. Rursus sicut negotia alia sunt alijs præstantiora, magisque vniuersalia & latiùs patentia; ita etiam numina statuerunt alia alijs maiora & præstantiora, singula tamen in suo ordine & ad proprium negotium putarunt esse suprema, & ab alijs indepēdētia. Et quia spiritalia apprehendere non poterant, posuerunt hæc numina, seu uirtutes inuisibiles, uel in hominibus mortuis, quos putabant ob aliquam industriam uel beneficium mortalibus collatū ad

hoc

hoc eleuatos, vt tali vel tali numine pleni essent. eoque veluti animali; vel in statuis, quibus putabant numen certo modo connecti postquam in Deos erectæ & dedicatæ essent, vel in partibus mundi. v. g. sole, luna, stellis, mari, fontibus, fluminibus, quas putabant huiusmodi virtute quasi animari aut assiduè possideri; vel in animalibus aut arboribus, quibus etiam numen sibi accommodatum præesse vel adesse putabant.

Ex dictis patet primam idololatriam fuisse cultum hominum mortuorum; qualis est cultus Iouis, Saturni, Martis & similium: secundam, ipsarum statuarum, & dæmonum in statuis. tertiam, elementorum & partium mundi, vt solis, lunæ, siderum, quartam, aliarum rerum generi humano commodarum, vel noxiarum.

15 *Omnes dij gentium dæmonia.* Petes, Quomodo ergo Psalm. 95. dicitur, *Omnes dij gentium dæmonia?*

Respondeo; Quia quidquid gentes colebant, per idola & in idolis colebant. hæc autem dæmonijs plena erāt quæ statuas ipsas veluti animabant: & ita dæmones in ipsis colebantur. Intendebant enim gentes honorem deferri numini, quod in statuis se manifestabat; quod ipsi quidem putabant esse numen solis, lunæ, Iouis, Veneris, aut alterius rei: tamen reuera erat diabolus. qui illarum rerum & personarū nomina assumebat, vt ipse sub illis coleretur: de quo vide Lactantium l. 2. diuinarum inst. c. 16. & Euseb. de præpar. euang. l. 4. c. 6. Hinc Apostolus 1. ad Corint. 10. *Scimus quia nihil est idolum in mundo.* (id est, nulla est diuinitas in mundo, quæ per idolum repræsentetur) *sed quæ immolant gentes, dæmonijs immolant*, (nimirum qui in statuis se exhibent) *& non Deo: nolo vos socios fieri dæmoniorum.* Vide D. Augustinum l. 8. de ciuit. ca. 24. vbi hanc responsionem insinuat.

Aduerte tamen, pro *dæmonia* in Hebræo esse elilim, quæ vox etsi à 70. rectè vertatur *dæmonia*, tamē etiam significat *res vanas*, & consequenter idola, quia nihil his vanius aut imbecillius: & ita sensus est, *omnes dij gentium vani*; cui benè respondet altera pars versiculi per antithesim, *Dominus autem cælos fecit.* q. d. omnes dij gentium nullius virtutis, sed noster Deus est omnipotens, &c.

16 *Platonici summum Deum colebant.* Nec obstat, quòd Platonici & alij Philosophi etiā coluerint Angelos, quos appellabant minores deos, & præterea summum Deum, deorum minorum patrem & conditionēs idque absque statuis: quia Propheta loquebatur de dijs populorum, qui publice colebantur, non autem de dijs aliquorum philosophorum, quos ipsi colebant priuatim, quamuis etiam dum hos se colere existimabant, diabolum, qui se fingebat esse de numero illorum, coluerint. Ita enim diabolus est auctor hominibus colēdæ creaturæ loco Dei, vt hunc honorem aliqua arte ad se transferat, sibique impendi, etsi sub alieno nomine curet; vt tradit D. Aug. tum alibi, tum l. 8. de ciu. c. 24.

DVBITATIO IV.

Vtrùm idololatria sit tantummodò in cultu, quo creatura instar Dei colitur.

17 *Sētentia hæreticorum.* QVIDAM hæretici docent, non solum tunc propriè *idololatriam* committi, quando creatura colitur loco Dei, sed etiam quando Deus verus colitur aliquo cultu, quem ipse non mandauit. vnde concludunt Catholicos idololatriam committere quando colunt Deum, vel Sanctos per imagines; quia Deus hoc non mandauit. Ita docet Herbrandus Lutheranus, ut refert noster Gregorius à Valentia, t. 2. disput. 6. qu. 11. puncto 1. quem ibi fusè refutat. Idem antè docuit Caluinus lib. 1. Institu. c. 11. num. 8. & 9. vbi id etiam ex eo confirmat, quòd Iudæi adorantes vitulum aureum in deserto, non intenderint cultum deferre illi imagini, quam scirent nullam vim habere; (neque enim tam citò potuisse obliuisci eorum, quæ Deus fecerat in Ægypto & mari rubro) sed Deo vero per ipsam: iudicari tamen idololatras, quòd id fecissent per imaginē, quod Deus ipsis non mandauerat. Idē censet de paganis, quorum idololatriam vult in eo consistere, quòd Deum verum voluerint sibi præsentem habere per imagines, & in illis eum coluerint. Sed hæc sentētia non solum est hæretica, sed etiam absurda & apertè falsa.

Primò, Quia nomen *idololatria* in Scriptura sacra, & apud scriptores ecclesiasticos numquam accipitur nisi pro cultu, quo creatura colitur loco Dei, vel pro affectu, quo quis adhæret creaturæ tamquam Deo, seu fini vltimo: ideo vt etiam quando metaphoricè capitur, (vt cum auaritia vocatur idololatria) respiciat creaturam quodammodo tamquam Deum. 18 *Est absurdum.*

Ethnici. Secundò, Apertè falsum est Iudæos & paganos in idolis coluisse verùm Deum: nam de gentibus dicitur ad Rom. 1. *seruierunt creaturæ potius quàm creatori.* 1. ad Corinth. 10. *quæ gentes immolant, dæmonijs immolant, & non Deo*; & alia innumera. De Iudæis, Deuteronom. 32. *Immolauerunt dæmonijs & non Deo, dijs quos ignorabant: noui, recentesque venerunt, quos non coluerunt patres eorum. Deum, qui te genuit, dereliquisti, & oblitus es Domini creatoris tui.* quid dici potest clarius illud figmentum Caluini? Idem habetur Psalm. centesimoquinto. Denique sexcentis locis reprehenduntur quòd Deum reliquerint, & deos, qui nihil possunt, nihil norunt, nihil sentiunt, adorent. *Iudæi.*

Tertiò, Si volebant fingere similitudinem veri Dei, vt per eam ipsius recordarentur, & cultum ad ipsum dirigerent, cur potius finxerunt formam vituli, quàm alterius rei, cum Deus numquam sub hac forma illis apparuerit? Itaque hoc euidens signum est, uoluisse illos colere primarium deum Ægyptiorum Apim, qui forma bouis pingebatur: idque faciebant, quia putabant illius ope se eductos, vt apertè Scriptura insinuat; & fortè eo fine faciebant, vt illius auxilio in Ægyptum redire possent.

Quartò, Iudæi habebant Deum verum præsentē per signa externa multò expressiora, scilicet per columnam ignis nocte, & per nubem interdiu, quæ diuino nutu mouebantur & sistebantur: non ergo credibile est eos fecisse similitudinem uituli, ut præsentem haberent Deum verum, sed deum Ægyptium.

Quintò, Ridiculum est dicere ideò aliquem cultum esse malum vel idololatriam, quia non est à Deo mandatus: multa enim sunt bona in omni genere virtutum, quæ non sunt mandata; vt in abstinentia, in eleemosyna, in oratione, in gratiarum actione, in laude, voto, &c. Nec vmquam aliquis sapiens obsequium sibi delatum iniuriæ loco habuit, aut repudiauit, eo solo nomine, quòd illud non mandasset. quæ enim esset ista exotica barbaries, nullum officium admittere, nisi sub pœna mortis præceptum? Imò subditus aut seruus, qui nullum obsequium aut cultū vult deferre suo Principi uel domino, nisi præcepto cōpulsus, hoc ipso parum obsequiosus, & parum amans honoris sui Principis, & parum illi addictus aut vtilis censetur. Vnde meritò Dominus Lucæ 17. *Cum feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicite, Serui inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus.* 19

Dicent fortè, non ideò malum esse quia Dominus non mandauit, sed quia vetuit omnem cultum, quem non mandauit: nam Deuteronom. ver. vltim. dicitur, *quod præcipio tibi hoc tantum facito Domino, nec addas quidquam, nec minuas.* Hoc est antiquum eorum fundamentum, per quod, opus omne non præceptum uolunt esse malum, si fiat cum opinione cultus, id est, animo placendi Deo. 20 *Fundamentum hæreticorum.*

Sed millies à Catholicis responsum est, ibi non excludi nisi ea, quæ diuinis preceptis aduersantur, ut sunt cerimoniæ gentilium, de quibus agitur ibidem; vt patet duobus versiculis immediatè precedentibus: testimonia enim Scripturarum intelligenda sunt iuxta subiectam materiam. vnde ea, quæ sunt consentanea, vel iuuant ad præcepta diuina, non excluduntur. Confirmatur, quia non obstante hoc præcepto, Iudæi instituerunt aliquot dies festos, quos Deus non præceperat, vt patet Esther nono, Iudith decimoquinto, & 2. Machabæorum decimo, & Apostolus primo ad Corinth. septimo commendat abstinentiam coniugij tamquam Deo gratissimam, quam tamē ait non esse à Deo preceptam. *Aliquē cultum nō præceptum esse licitum.*

Sextò, Etiāsi nullus cultus esset licitus, preter eū quem Deus precepit, non tamē idcircò esset idololatria. sicut qui non colit Principem debita cerimonia, non eo ipso agnoscit alterum pro Principe, aut defert alteri honorem Principi debitum.

Confirmatur Primò, Quia alioquin Iudæi modò dum

circumciduntur, lauantur, seruant Sabbatum, edunt agnũ, & alias cærimonias obeunt, vt legem seruent & Deo placeant, dicerentur proprie committere idololatriam, quod est contra communem hominum sensum. Secundò. Is, qui orat negligenter & animo vagabundo, esset idololatra: ille enim cultus non solum est à Deo non pręceptus, sed etiam vetitus. Tertiò, Ministri Lutherani & Caluinistæ obeuntes ministerium noui euangelij, committerent idololatriam; (vt rectè colligit Valentia) quia Deus nusquam hunc cultũ eis præcepit. quamuis fortè multo deterius in hoc peccent, quam si idololatriæ priuatim operam darent: tunc enim se solos perderent; nunc verò & infinitos secum in barathrum præcipitant, & totam Christi religionem ac doctrinam euertunt.

21 Argumenta illorum nullius sunt momenti, & solũ egent inspectione locorum Scripturæ vnde desumpta: ex illis enim clare liquet, ibidem agi non de cultu veri Dei, sed idolorum. Vide Valentiam supr.

Obiectio. An intendans colere verũ Deũ. Dices, Gentiles & Iudæi, quando adorabant idolum aliquod, putabant illud esse verum Deum: ergo ex intẽtione ipsorum cultus ille tendebat in verum Deum. Sicut si diabolus in persona Christi loqueretur per imaginem crucifixi, & tu putans esse Christum, adorares ipsum, honor ille tenderet in Christum. Confirmatur, Propter quod vnumquodque & illud magis: sed ipsi colebant idola propter diuinitatem: ergo magis colebant diuinitatem.

Resp. Respondeo, negando primam consequentiã: inde enim solum sequitur eos cultum suum direxisse in id, quod stolidè putabant esse verum Deum, nõ autem in verũ Deum. Sicut si quis agnoscat & honoret pro Rege aliquem Regis hostem, sibi absque ratione persuadens illum esse verum Regem; non potest dici honorare verum Regem. Perinde enim faciunt idololatræ, ac si quispiam non facta prius diligenti inquisitione quis & qualis sit Rex, eligeret aliquẽ ex plebe in Regem, ob aliquod commodum ab ipso perceptum, eique honorẽ deferret: qui sane non censeretur velle honorare eũ, qui verè est Rex, sed alium, cui nefarie hãc dignitatem tribuit.

Ad probationem. Est dispar ratio; idololatra enim dirigit cultum externum, & externam submissionem ad personam vel rem creatam, cui diuinitatem absque ratione attribuit; ille verò ad personam increatam, nempe ad Christum, non enim intendit se submittere diabolo, nec illi putat inesse diuinitatem, sed Christo. In eo tantum fallitur, quòd diabolum apparentem in persona Christi putet esse Christum, & sic tribuit illi diuinitatem sub ratione formali personæ Christi. qui error non est iuris, sed facti: potest tamen hic etiam esse graue peccatum; si enim facile possis aduertere non esse Christum, vel merito dubites, & non adhibita inquisitione, vel debita cautione adores tamquã Christum, committes idololatriam, saltem interpretatiuè, & æstimatione morali, ac proinde peccatum mortale: etsi enim formaliter & expresse non intendas colere diabolũ, sed Christum, tamen ita agis, ac si intenderes aut certe parum curares vtri e duobus cultum deferas. Si verò nõ possis id facile aduertere, ita vt ignorantia vel inconsideratio non censeatur crassa, sed leuis tantum; non erit quidẽ peccatum mortale; quia non erit absolute voluntarium: à veniali tamen excusari non poterit; quia erit voluntarium, imperfecte, scilicet ratione illius negligentię in considerando. quod si nulla negligentia interueniat, erit formaliter actus latriæ, & materialiter tantum idololatria; quia quòd tendat in creaturam nullo modo est volitum. Ad cõfirmationem: etsi gentes id, quod colebant, intendissent colere propter veram diuinitatem, & ipsa diuinitas fuisset ratio formalis obiectiua; tamen in eo peccassent, quòd hanc tribuerent rei creatæ, & colerent creaturam tamquam terminum integrum, & obiectũ quod adorationis. Vt si quis haberet veram apprehensionem diuinitatis, & putaret eam conuenire alicui homini, vel alteri creaturæ sicut inerat Christo, vel alio modo peculiari. Qua ratione Montanistæ qui putabant Montanum esse Paracletum, non poterant scelus idololatriæ effugere, si consentaneum suæ opinioni cultum ei deferebant. Similiter qui Simonem magũ credebant esse virtutem illam magnam, quæ condidit Angelos, quam se esse iactabat. Idem dico, si Christus non esset verè in Eucharistia: nam adoraretur id quod ibi latet, ob veram diuinitatem quam non haberet; & ita latria tribueretur creaturæ, quod nihil est aliud quam vera idololatria. Vnde ipse ecclesiam suam perniciosissime decepisset, dicendo, *Hoc est corpus meum*: nam his verbis necessario impulisset eam in idololatriam. Denique tantum scandalum Ecclesiæ per talia verba datum debuisset tandem aliquando tollere, & suam mentem clarè explicare, vt Ecclesia errare in re tanta desineret. sed id non fecit, quin potius infinitis modis eam in hac sententia & adoratione confirmauit. Quare tam absurdum & blasphemum est dicere Christum in Eucharistia vere non esse, quam dicere Ecclesiam suam perniciosissimè decepisse, & fraudulenter fecisse idololatricam. Hoc obiter dixerim ob pestes huius ęui, ex quibus patet quomodo possit idololatria esse, cũ creatura colitur ob veram diuinitatem, si hæc illi verè non competit. sed reuera Ethnici non colebant res creatas propter veram diuinitatem, sed propter tenuem diuinitatis speciem, & vmbram; quam putabant esse veram diuinitatem, nescientes quid sit vera diuinitas, & cui tribuenda: & ita non sequitur illos coluisse veram diuinitatem. Potest tamen dici veram diuinitatem ab eis cultam remotè, nimirum quatenus conceptus illius confusus mouet hominem ad cultum deorum; sicut conceptus confusus felicitatis mouet ad appetitionem tam falsæ quàm veræ felicitatis; & conceptus confusus boni, ad appetitionem boni, tam delectabilis, quam honesti.

DVBITATIO V.

Quid sit diuinatio, & quænam eius species.

Diuinatio, propriè tantum est futurorum, quæ ex causis indeterminatis proueniunt, quorum prænotio est solius Dei. vnde dicitur diuinatio, quasi actio diuina & propria diuinitatis. Græci *μαντείαν* vocant *ἀπὸ τῆς μανίας*, a furore vt ait Cicero lib. 1. de diuinatione. fit autem vel reuelatione diuina, & sic vocatur *prophetia*; vel ope dæmonis, & sic propriè dicitur *diuinatio*, estque species superstitionis. Hoc modo passim accipitur in Scripturis; vbi soli illi vocantur diuini, qui ope dæmonis diuinant, vt notat Hieronymus in cap. 3. Micheæ. Hoc modo accepta *diuinatio*, nihil est aliud quam illicita vsurpatio notitię vel prædictionis futurorum contingentium. sumitur tamen passim latius, vt extendat sese etiam ad aliorum occultorum, quæ quis humano modo cognoscere non potest, illicitum studium & patefactionem: nam *diuini* vocantur, qui occultum furem indicant, qui res perditas ostendunt, qui causas occultas mortis, vel morbi animalium aperiunt, & cætera. 22

23 Itaque *diuinatio* est, quando quis ope vel disciplina dæmonis, de aliquo occulto, quod humano modo cognoscere non potest, inquirit. *Generatim accepta qd sit.*

Vbi aduerte, etiamsi dæmones non possint certo cognoscere futura, quæ a libero arbitrio alterius pendent, vt docent D. Aug. l. de diuin. dęmon. c. 5. & 6. & l. 2. de Gen. ad litteram, capit. 17. tamen possunt longè plura de rebus futuris, alijsque occultis nosse quam homines, idque quinque modis.

Dæmones multis modis possunt plura de futuris nosse quam homines. Primò, Quia cognoscunt exactè omnes causas naturales & vim earum; vt solis, lunæ, siderum, elementorum, plantarum, animalium, &c. vnde facile colligere possunt qui effectus ex ijs secuturi sint vel absolute, vel si certo modo applicentur. Sic facile possunt prædicere ventos, tempestates, naufragia, mortes.

Secundo, Quia sciunt quid ipsi & alij dæmones malorũ socij, Deo permittente facturi sint. sic poterant prædicere euersionem familiæ Iob, & ipsius calamitates.

Tertiò, Quia summã habent experientiam; millies enim obseruarunt quid ex quo sequi in causis liberis soleat, quibus rebus voluntas humana huc vel illuc impelli: vnde sępe fit vt de futuris liberis vere coniiciant.

Quartò, Quia vident in longinquis locis causas iam positas vel effectus inchoatos, & possunt celeritate naturæ illos præuertere, & alibi prænuntiare. sic prędicere solet incrementa Nili in Ægypto, visa copia aquarum in Æthiopia, vt refert Athanasius in vita B. Antonij.

Quintò, Possunt interdũ aliquid de rebus futuris cognoscere ab Angelis, Deo permittente, vel ex Scripturis, quas melius

melius intelligunt quàm homines.

24 Porrò diuinatio fit bifariam: Primò, Per expressam dæmonis inuocationem, vt cum quis diuinator intendit, & eo fine aliquid agit, vt ipse se immisceat. Secundò, Sine expressa inuocatione, interueniente tamen quadam tacita: & hoc rursus dupliciter: vel enim fit per solam inspectionem dispositionis aliquarum rerum, vt motus, situs, figuræ, vocis, lineamentorum: vel per considerationem eius, quod ex aliqua actione humana ad hoc directa prouenit; vt cum consideratur quæ figura in plumbo liquefacto aquæ iniecto resultet, aut quid in sortibus obueniat.

Diuinatio fit dupliciter.

Itaque generatim sunt tres species diuinationis. Ad primam pertinet *necromantia:* ad secundam *augurium:* ad tertiam *sortilegium:* singulæ autem harum rursus habent multas species & modos.

Tres species diuinationis.

25 Prima enim species, in qua diabolus expressè inuocatur, complectitur multos modos, prout diabolus varijs modis consulitur, aut consultus varijs modis respondet. Primò, Consuli potest per se sacrificia animalium: & tunc respondere solet per signa quædam apparentia in extis animaliū: hoc genus vocatur *haruspicium.* Secundò, Per preces in idolis, & tunc respōdere solet per idola: & vocatur *oraculum.* Tertiò, In suis prophetis, quos ipse possidet, qui vocantur *pythonici & pythonissæ* & ἐγγαστρίμυθοι, & tunc respondere consueuit per vmbilicum, vel per partes pudendas, (dignum sanè os tali numine) vt docet Origenes lib. septimo contra Celsum in principio. Quartò, Inuocari solet certo modo, vel loco, vel cum certa vnctione, alijsque cærimonijs, cubādo, vt respondeat per somnia: & tunc facit hominem somniare ea, quæ vult ipsi persuadere, & vocatur ὀνειρομαντεία. Quintò, Sæpè inuocari solet vt excitet aliquem mortuum, qui respondeat: hæc vocatur νεκρομαντεία. Hac vsa est pythonissa, petente Saule, cum vellet sibi excitari Samuelem, 1. Regum 28. quamuis non illius vi Samuel apparuerit. Sextò, Aliquando petitur vt respondeat per caput hominis mortui; & dicitur κρανιομαντεία. Septimò, Deniq; multis alijs modis per varias adiurationes, vnctiones, figuras, specula, aliaque signa, quæ ipse instituit, inuocari solet à diuinis, vt occulta patefaciāt, & ipse varijs modis respondet.

1. Fit per expressam inuocationē. Varijs modis inuocatur.

Primò, per speciem aliquam præstigiosam, oculis obiectam. Secundò, Per vocem in auribus formatam, quam nemo alius audire potest. Hi duo modi pertinēt ad *præstigiū.* Tertiò, Per varia visa in imaginatione: hæc *pseudo prophetia* dici potest. Quartò, Per aliquam figuram externam, quam ipse in re aliqua inanima efficit, & conspici facit. quæ quidē si conspiciatur in terra, vel re terrestri, vt in metallo, lapide, planta; generatim vocatur γεωμαντεία; si in aliqua ὑδρομαντεία; si in aere ἀερομαντεία; si in igne πυρομαντεία. Huc pertinent diuinatio per cribrum, quæ Græcis dicitur κοσκινομαντεία; per peluim aqua plenum, quæ λεκανομαντεία, per speculum, quæ κατοπτρομαντεία, & similes, quibus dæmon inuocatur, & in quibus signis quibusdā respondet. de quibus vide plura in erudito opere nostri P. Martini Delrionis.

26 Ex quibus patet, diabolum omnes fere modos, quibus vera religio Deum consulit, & quibus Deus ipse vicissim suis seruis respondere solet, esse imitatum, vt hac ratione speciem aliquam diuinitatis captet & ostentet. Solet enim Deus respondere per propitiatoriū, per sacrificia, per Prophetas numine diuino plenos, per somnia, per mortuos viuis apparentes, per Angelum specie humana indutum, per voces in auribus Prophetarum formatas, per visa imaginaria, per varias species & affectiones in elementis procuratas, vt ex Scripturis, & historia Ecclesiastica facilè ostendi potest.

Diabolus imitatur modo reuelationis diuinæ.

27 Petes, Quale peccatum sit in hac prima specie diuinationis.

Respondeo, In omnibus modis huius speciei esse graue peccatum mortiferum. Primò, Propter expressam societatē cū dæmone, quæ per se graue crimen est, ob duas causas. Prior est, quia est societas & amicitia cū professo & pꝑpetuo hoste Dei; ac proinde redundat in iniuriā & contemptum Dei; (sicut in Reipub. societas & commerciū cū hoste Principis, est crimē læsę maiestatis) maximè cum omne studium diaboli in omnibus actionibus sit honorē Dei obscurare & animas perdere. Itaque cum à diabolo opem petis, perinde facis atque si opem petas ab hoste Principis & Reipub. qui in ea ipsa ope ferenda conetur te perdere, & Principi contumeliam facere. Altera est, quia exponit se periculo apostasiæ à Deo, & damnationis æternæ. facilè enim diabolus, Deo permittente, hominem, qui societatē ipsius flagitat, suis artibus à Deo auertat, sibique obstringit, ita vt raro contingat elabi, vt experientia docet. tanta enim est ipsius potentia, tam multiplex nocendi artificiū, vt nisi Deus sua benignitate illum coerceret, facile totum mundū breui tempore sit peruersurus: qui autem societatem cum illo petit, ingratus est in hāc Dei benignitatem: vnde meretur vt Deus permittat ipsum tyrannidi illius subijci. Vnde benè dixit Caiet. q. 95. ar. 4. quòd sicut consuetudo cum Angelis in hac vita est inchoatio quædam æternæ beatitudinis; ita commercium cum dæmonibus est initium quoddā ęternę damnationis, cuius etiam signum est fœditas, miseria, & horridus vultus eorum, qui ipsis obstricti sunt. Itaque omne commercium cum diabolo sacrilegium est, & religioni aduersum; quia contra fidem & honorem Deo debitum, qui postulat ne cum hoste tractemus. est etiam ex parte superstitiosum, tum quia periculum apostasiæ & superstitionis, quia diabolus pro Deo colatur, continet; tum quia plerumque cum eo tamquam cum numine quodam agitur. Hinc prohibetur hæc societas multis locis in Scripturis. Leu. 19. Deuteron. 18. Eccl. 34. & alibi; & Leu. 20. diuini iubentur interfici.

Quale peccatū in prima specie diuinationis. Expressa societas cum dæmone est graue peccatum.

Commercium cum dæmone.

Secundò, Est peccatum mortiferum in hac diuinatione, 28
qua diabolo tribuitur id, quod Deo est proprium, quod intellige cum ab illo quæritur de futuris liberis, quorum cognitio solius Dei est. Vnde Isa. 41. dicitur, *Annunciate quæ ventura sunt in futurum & sciemus quia dij estis vos.* Itaque cum de huiusmodi consulitur, tribuitur ei honor diuinus, & committitur tacita blasphemia. Hoc tamen non habet locum, quando consulitur de alijs, quæ ipse naturaliter scire potest.

2. Causa.

Tertiò, Sæpè coniuncta est huic diuinationi infidelitas, vel hæresis; vt si quis credit diabolum esse aliquod nomen, vel nō esse miserum, aut damnatum, aut scire futuros mortalium euentus, &c. sæpè etiam pactum subest cum diabolo in quo renuntiatur Christo, baptismo, & sacramētis omnibus; & renuntians se tradit diabolo aliquando idololatria & varia sacrilegia. Itaque de his omnibus isti diuini tū in foro pœnitentiæ, tum in foro externo sunt diligenter examinandi, vt inf. c. 44. dub. 4. de magis dicemus.

3. Causa.

Quartò, Si diuinus de occultis inquirat, vt ipse sanctus vel Propheta habeatur, accedit malitia sacrilegæ ambitionis & hypocriseos. si solū vt ipse sciat, erit curiositas, quæ tamen per se non addit malitiam mortalem diuinationi.

Petes, vtrum sint excommunicati, qui diuinationes exer- 29
cent, vel diuinos consulunt?

Respondeo, videri excommunicatos, propter Canonem Si quis ariolos. 26. quæst. 5. vbi dicitur ex decretis Gregorij III. *Si quis ariolos, haruspices, vel incantatores obseruauerit, aut phylacteris eorum vsus fuerit, anathema sit.* & cap. Sortes, ibidem, prohibet Leo III. *Sortes diuinatoris*, sub anathematis interdicto. Quidam tamen inter quos Syluest. v. Superstitio quæst. vlt. putant non esse ipso facto excommunicatos, sed excommunicandos, vt eadem quæstio. in alijs Canonibus dicitur. nisi forte huic facto coniuncta sit hæresis. Nec obstat ille Canon; quia *anathema sit*, potest significare excommunicationem ferendam, vt *sit exul, sit extorris*, id est, eijciatur in exilium, &c. Vide Nauar. cap. 27. numer. 12. Deinde hoc nomen non semper significat excommunicationem propriè dictam; nam generatim denotat quidquid est valdè execrabile vel exitio deuotum quomodo aliquando accipitur in sacris Canonibus antiquorum Conciliorum, & apud Apost. 1. Cor. 12. *Nemo in spiritu Dei loquens dicit anathema Iesu:* vel vt Græca habent Iesum, id est; nemo Iesum execratur. & c. 16. *Si quis non amat Dominum nostrum Iesum Christum sit anathema.* ad Rom. 9. v. 3. & alibi; vnde etiam in mortuos anathema dicitur, qui tamen excommunicari non possunt.

Altera species diuinationis, quæ continet diuinationem 30
tacitam, & capitur ex sola dispositionis quarumdam rerū inspectione absque alia hominis actione, tribus generatim modis agitur. Primo, Ex consideratione, motus, situs, vel numeri aliquarum rerum. Secundo, Ex obseruatione vocis aut cantus, aut soni alicuius. Tertio, Ex lineamentis, figuris, coloribus.

De 2. specie diuinationis.

Si primo modo fiat, vel consideratur motus & situs siderum ad diuinandum de futuris; & sic erit *astrologia iudiciaria*, cuius pars *genethlialogia*: vel motus, aut situs, aut numerus auium, & erit *auspicium*.

Si secundo modo, vel capitur ex garritu auium, & vocatur *augurium*; vel ex voce humana alia intentione prolata: aut ex hominis sternutatione, & hoc vocatur *omen*.

Si tertio modo; vel considerãtur lineamenta manus, & hæc dicitur χειρομαντεία: vel frontis, & dicitur μετωποσκοπία, vel dorsi, & dicitur νωτομαντεία: & alia huius generis.

Ad hos modos reducitur diuinatio, quę ex metu, situ, voce, numero, lineamentis aliorum animalium, vel aliarum rerum capitur; omnium enim eadem est ratio, nec differũt nisi materialiter.

31 *De 3. specie diuinationis.*

Tertia species, quæ capitur ex ijs, quæ fortuito ex actione humana ad diuinandum directa proueniunt, fit etiam varijs modis, vt rectè docet Diuus Thomas quæstio. 95. articu. 3. sed omnes pertinent *ad sortes*, de quibus infra dubitatio. 8.

Notandum est, omnes modos diuinandi secundæ & tertiæ speciei, ex genere suo esse peccata mortifera; vt docent omnes Doctores: cuius rationem infrà dubitatione 5. & 6. adferam. Raro autem per simplicitatem excusari possunt; quia qui volunt diuinare de futuris, non sunt simplices, sed versuti, & plerumque maligni. In vanis tamẽ obseruationibus ad praxim pertinentibus, est facilior excusatio, hic enim non intenditur prædictio sed cautio alicuius mali, vel prosper successus; vt infrà dicetur; in quibus homines facile sunt creduli, ex affectu commodi, vel incommodi timore. Quomodo in istis speciebus fit inuocatio implicita dæmonis & superstitio, dicetur infrà numer. 36. 37. 47. 52. & 62.

DVBITATIO VI.

Vtrùm prædictio ex astris sit illicita.

D. THOMAS ART. 5.

32 RESPONDEO breuiter, Non omnis prædictio ex astris per se illicita est, sed eorum tantum euentuum, quorum astra causa esse non possunt; vt sunt ea, quæ ex libero arbitrio, tamquam integro vel partiali principio pendent.

Duplex astrologia. Naturalis quæ sit.

Hinc distingui solet duplex astrologia, *naturalis & iudiciaria*.

Naturalis est, quæ ex astrorum, maximè planetarum, ortu, occasu, coniunctione, oppositione, varioque aspectu tũ inter se, tum ad stellas fixas, item ex colore, scintillatione, seu micatione, de futuris elementorum affectionibus coniectat; vt de serenitate, pluuijs, tempestatibus, niuibus, grãdine, æstu, frigore, & similibus, quæ a cęlo pendent, de quibus multa. Virg. in Georg. & Aratus in Phænomenis. Hæc non est quidem prohibita, tamen magna ex parte est incerta & parum vtilis; excepta ea parte, quæ sumitur ex ortu, occasu, aspectu, & colore solis ac lunæ: nam virtus reliquorum astrorum est valdè obscura, & omnis experientia, quæ de illis haberi potest, incerta. Primò, Quia sciri non potest an talis effectus proueniat à sidere, v. g. Veneris, an Iouis; an aliunde. Secundò, Numquam hactenus idem aspectus siderum restitutus est; idque ob motum proprium sphæræ octauæ & nonæ: & sic nulla certa experientia capi potuit. Tertiò, Quia ex alijs causis, vt à ventis, vaporibus, æstu, frigore, aer potest esse variè affectus, vnde facilè actionem siderum variabit; varia enim affectio medij mutat actiones causarum. Quartò, Denique vt quis aliquid certi in particulari possit prædicere ex astris, multa scire debet, quæ humanam scientiam longè superant. Primum enim perspectas habere debet omnes astrorum proprias virtutes: si enim aliquæ illum latent, non potest scire an effectus non impedietur. Deinde non solum quid singula per se possint, sed etiam quid coniunctim, & in quouis aspectu, verbi gratia in aspectu trigono, tetragono, hexagono, opposito, &c. qui aspectus infinitis modis variari potest. Præterea simul considerare debet, quid omnibus locis operentur, ne forte alibi quid faciant, quod effectum hoc loco impediet. Sæpè videmus nubes imbrium grauidas & ad pluuiã proxime paratas, discuti à ventis alibi excitatis, ne hic se effundant. Vnde patet quam hæc res sit supra facultatem humanam; & quam vanæ sint prædictiones, quæ quotannis vulgantur, per ephemerides. quamuis & hoc, ex euentu, qui rarò respondet, facis cognosci possit. Vnde Ioannes Picus libro secundo contra astrologos capit. nono ait, ex 130. prædictionibus nobilissimi cuiusdam mathematici de mutatione cæli & auræ, se adhibita accurata obseruatione, tantum septem veras deprehendisse, idque iureiurando confirmatione.

Quia parte sit vtilis.

33 *Cur incerta experientia.*

Quantũ noscenda ad prædictiones astrologicas.

Quòd si de pluuijs, ventis, & similibus, certò aut multũ probabiliter pronuntiare non possunt; multò minus de inclinationibus hominum, eorumque temperamentis; vt hunc fore iracundum, melancholicum, &c. quia hora natiuitatis illius, talis vel talis erat siderum aspectus, qui procreat copiam bilis, melancholiæ, &c. quod confirmari potest, Primò; Nam istæ inclinationes multò magis pendent ex temperamento parentum & alimentis eorum, quàm ab astris. Deinde quia impossibile est notare exacte aspectum siderum in cælo, quem habet ipso natiuitatis puncto quod tamen iuxta astrologos est necessarium: at minimus hac in re error totum iudicium reddet falsum; nam in ictu oculi omnis aspectus siderum mutatur, tum inter se, tum respectu prolis. cælum enim octauum intra centesimam vnius horæ particulam plusquam trecenta millia milliarium conficit; vt ex doctrina astronomorum patet. quam velocitatem inferiores orbes in suis gradibus non exæquant. Tertiò, Quia gemini simul editi sæpe diuersissimas habent propensiones, temperamenta, mores, euentus; vt patuit in Esau & Iacob. 34

De temperamento ex astris, & hora natiuitatis ab potest probabiliter iudicari.

Si dicas id fieri quia aliqua parua nascendi mora intercedit, quæ in tanta cæli pernicitate magnam adducit mutationem: iam singula membra debebũt habere diuersa temperamenta & fata; vt pulchrè contra astrologos ratiocinatur beatus Gregorius homilia decima in euangel. Quartò, Quia ad hæc prædicenda non erat considerandum punctum natiuitatis, sed animationis in vtero, quod sciri nequit. non enim minus astra agunt in infantem, quando est in vtero, quàm dum egreditur. si enim vis eorum sese in profunda terræ penetrat, quantò magis in vterum maternum? Confirmatur, quia tunc maximè astra suos effectus imprimere debent, quando fętus est tenerrimus; hoc autẽ est tempore animationis, & reliquo, quo existit in vtero. Itaque meraamentia est ex aspectu siderum, qui tempore natiuitatis viget, velle de temperamento vel inclinationibus prolis iudicare.

Aduerte tamen, hoc iudicium, si vlterius non procedat, sed sistat in naturalibus affectibus & temperamento, non esse damnatum per Canones aut Leges; sed permitti, sicut multa alia friuola, quæ per se noxia non sunt, permittuntur.

Naturalis astrologia non est per se peccatũ.

Astrologia iudiciaria est, quæ aspectu siderum obseruato iudicat de futuris euentis à libero arbitrio aliqua ratione dependentibus; vt de conditione vitæ, de matrimonijs, de liberis, honoribus, opibus, de infortunijs, inimicitijs, prę lijs, exilio, carcere, morte, alijsque casibus humanis. Interdum iudicat etiam de præteritis ex præsenti constellatione, vt docet Orig. apud Eusebium lib. 6. præpar. euang. c. 9. vt quis huius sit parens, cuius fortunæ & conditionis fuerit, quis furtum vel homicidium commiserit. huius cultores vocantur astrologi, genethliaci, mathematici, (quamuis alias hoc nomen honestum sit) & aliquando Chaldæi, quia hi præcipuè huic vanitati erant dediti. Scriptura vocat *augures*, Isa. 47. 35

Astrologia iudiciaria.

Huius astrologiæ vsus est per se malus, & graue peccatum mortiferum.

Est peccatũ mortiferũ.

Probatur Primò, Ex Scriptura, Deut. 18. *Gentes istæ, quarum possidebitis terram, augures & diuinos consulunt: tu autem à Domino Deo tuo institutus es.* Vbi per *augures* intelliguntur astrologi, vt docent Hebræi, & colligitur aperte Isa. 47. *Stent & saluent te augures cæli*, (70. astrologi cæli) *qui contemplabantur sidera & supputabant menses, vt tibi vera prædicerent.* Vbi etiam insinuat Propheta ex astris non posse calamitates bellorum & euersiones regnorum prædici. Hier. 10. *à signis cæli nolite metuere, quæ timent gentes: quia leges populorum vana sunt.*

Secundò, Probatur ex vtroque iure: nam L. Nemo. &

L. Etsi.

L. Eri. C. de maleficis & mathematicis, iubentur puniri astrologi iudiciarij eodem modo, quo necromantici & alij magi. Et in Conc. Tolet. 1. cap. vlt. dicitur, *Si quis astrologiæ vel mathesi credendum esse duxerit, anathema sit.* Vide plurima de his in decr. 26. q. 3. 4. 5.

Tertiò, Quia omnes Patres hanc damnant. Vide præ ceteris Diuum Augustinum lib. 2. de Genesi ad litteram, cap. 17. & lib. 2. de doctrina Christ. cap. 21. 22. 23. 24. lib. 5. de ciuit. cap. 1. & seqq. quibus locis contra hanc vanitatem fusè disputat, & ostendit eam pertinere ad occulta cum dæmonibus commercia. Idem post expositionem Psalm. 61. agit de pœnitentia cuiusdam mathematici, quem & libros cóburere, & publicam pœnitentiam agere coegit. Vide etiam Ciceronem lib. 2. de diuinat. Et Phauorinum in disceptatione contra Chaldæos, apud Gellium lib. 14. noct. atticarum, cap. 1. vbi hæc astrologia refutatur. Denique disputationem Bardesanis Syri & Origenis contra eosdem apud Eusebium, de præparatione euangelica, lib. 6. capit. octauo, & nono.

Inducit fatum.

36 Quartò, Probatur ratione Primò, Quia hæc diuinatio supponit actiones humanas pendere à stellis, quod est grauis error contra fidem; inducit enim fatum, & consequenter tollit liberum arbitrium: Deumque facit auctorem peccatorum; vt eleganter ostendit Origenes apud Eusebium, suprà. vnde omnes antiqui astrologi posuerunt *Fatum* tanquam fundamentum suæ artis, quod dicebant esse immutabilem omnium euentuum dispositionem, à stellis dependentem, vt testatur Origenes suprà, & Augustinus lib. 5. de Ciuit. cap. 1.

Regulæ astrol. à dæmone. & ita diabolus honoratur.

Secundò, Vtendo hac diuinatione subijcis te disciplinæ diaboli, ex cuius traditione per homines curiosos ab ipso deceptos regulæ huius artis & similium processerunt; vt docet Lactan. l. 2. diuinarum inst. c. 17. Apuleius apud Augustinum l. 8. de ciu. c. 16. & ipse D. Augustinus multis locis. non enim seria aliqua humana ingenij inquisitione inuentas esse uel ex eo patet, quod nulla in his experientia capi possit, vt ante ostensum est: omnis autem inuentio humana est per experientiam. Itaque tacitè honoras diabolú, vtendo eius documentis, eique futurorum prænotionem, quę soli Deo est propria, tribuis. & hac ratione est peccatum superstitionis.

Obiectio. Veritas illarum est à dæmone. Resp.

Dices, Si diabolus aliquid veri tradat, possum illa veritate vti; quia veritas non est ipsius, sed Dei, & omnis notio veritatis à Deo est.

Respondeo ita esse, si id, quod traditur, per se verum sit; secus si in se sit falsum & vanum; nec habeat veri speciem, nisi diabolo procurante. tales autem sunt regulę astrologorum, aruspicum, chiromanticorum, & similium: in seipsis enim sunt vanissimę, & nullam cum natura rerum affinitatem habent; sed vt verę videantur, diabolus effectum procurat.

Allicitur diabolus.

Tertiò, Quia per vsum huius artis allicitur diabolus vt
37 procuret ea, quę prędicuntur, vt docet D. Aug. lib. 2. de doctr. Christ. c. 24. loquens enim de mathematicis & alijs curiosis diuinationibus, ait; *Illi enim spiritus, qui decipere volunt, talia procurant cuique, qualibus eum irretitum per suspiciones, & consensiones eius vident.* Et paulò antè: *quæ omnia tantum valent, quantum præsumptiones animorum,* (id est, anticipata opinione) *quasi communi quadam lingua, cum dæmonibus fœderata sunt, quæ tamen omnia plena sunt pestiferæ curiositatis, cruciantis sollicitudinis, mortiferæ seruitutis. non enim quia valebant animaduersa sunt; sed animaduertendo & signando factum est vt valerent: & ideo diuersis diuersa proueniunt, secundum cogitationes & præsumptiones suas,* &c. cum enim diabolus videt ista credi, dat operam vt eueniant, vel videantur euenire, vt homines in hac pestifera opinione confirmet. Vnde patet secundum D. Aug. in vsu astrologię subesse tacitum fœdus cum diabolo, quo ipse promittat astrologis se illa procuraturum, si credantur & prędicantur, ac proinde in eodem vsu contineri etiam tacitam inuocationem vt ista procuret, & dogmata sua verificet.

Hę duę rationes locum etiam habent in reliquis diuinationibus secundi & tertij generis, quę fiunt absq; expressa inuocatione: vnde etiam D. Aug. de omnibus loquitur, & omnes eodem modo condemnat.

38 Dicet fortè aliquis astrologus, se non facere stellas causas futurorum euentuum, sicut faciebant antiqui; sed signa dumtaxat: Deum enim in cælo veluti in tabula quadam, descripsisse omnes euentus etiam liberos, ab initio sæculi vsque in finem futuros; quo modo in membranis per Prophetas descripsit ea, quæ futura erant circa Christum & Ecclesiam: quam sentétiam expressè tradit Origenes apud Eusebium supra; vbi cum fusè & eruditè ostendisset stellas nó esse causas futurorum euentuum, eo quòd sic introducatur fatum, tollatur libertas, & Deus constituatur malorum auctor: docet tamen esse signa diuinitatis, instituta ad omnia futura præsignanda: signa enim non officere libertati, sed causas. Quemadmodum enim potestas arbitrij humani minimè tollitur, etsi Deus quæcumque facturi sumus præuideret: ita quælibet signa ad præsignandum diuinitus constituta libertati nostræ nequaquam obesse: statuit igitur Origenes vniuersum cælum quasi volumen quoddá apertum & membranam expansam, omnia futura in se descripta continentem. Probat Primò, Ex oratione Ioseph, vbi Patriarcha Iacob introducitur sic loquens; *Legi in tabulis cæli quæcumque contingent vobis, & filijs vestris.* Secundò, Ex illo Apoc. 6. *complicabuntur cæli vt liber*; vbi declaratur, inquit, *significatiuas futurorum rationes adimpletas fore*, sicut prophetias adimpletas dicimus cum iam euenerunt. Eamdem sententiam secutus est Alber. magnus in speculo, (si tamen hic liber est illius) & Cardinalis ab Aliaco quæstio. 30. in Genesim, & lib. de legibus & sectis; vbi etia docet, totam Christi vitam, eiusque miracula ex astris prædici potuisse.

Verú astra possint poni saltem signa euentuum.

Respondeo Primò, Fundamentum huius sententiæ esse 39
absurdum & impossibile. vel enim stellæ sunt signa naturaliter significantia, vel ex arbitraria Dei institutione. si naturalia sunt, necesse est vt sint vel causæ futurorú euentuum, vel effectus illorum; (quorum vtrumque est manifestus error contra fidem, & rationem naturalem) vel vt aliquam naturalem connexionem cum euentis futuris habeant, ratione eiusdem causæ communis; sicut Iris est signum serenitatis, quia causa, quæ facit Iridem, solet plerumque facere serenitatem: & sol *cæruleas imbres denuntiat, igneus euros,* teste Virg. quia causa, cur hi colores in sole appareant, solet imbres & ventos gignere: & hoc etiam modo sidera nó possunt esse signa futurorú euentuum; quia Deus est agens liberum, vnde ex eo quòd talia sidera fecerit, eisque talem motum dederit, colligi non potest quòd tales vel tales euentus causabit. Secundò, Quia Deus non est per se causa operum humanorum, sed solum per liberum arbitrium hominis. Tertiò, Quia non potest dici causa operum malorum; quare saltem hæc non poterunt sic præsignari. Quartò, Quia impossibile est tam infinitam varietatem euentuum humanorum significari distinctè rebus tam paucis tam vniformiter se habentibus: nam ea, quę semper eodem modo & necessario fiunt, non possunt prę signare ea, quę liberè, & numquam fere eodem modo fiunt: signum enim debet accommodari signato, & illud quodammodo sequi vt ei possit accommodari & respondere. Itaque cęlestia illa vel non significant actiones humanas, vel actiones humanę necessario eueniunt.

Resp. Refutatur hæc sententia. Non esse signa naturalia. Tripliciter potest aliquid esse signum naturale.

Si dicas ea significare ex diuina institutione; sicut voces inter homines, eadem obijci possunt: nam ea, quę necessa- 40
rio & vniformiter fiunt, non sunt idonea signa rerum contingentium & infinitam varietatem subeuntium; sed similem varietatem habere debent. vnde non minor penè est vocum varietas quam rerum.

Non esse arbitraria.

Deinde nemo, ne Angelus quidem, hanc significationē poterit intelligere, nisi Deus eam reuelauerit. quis enim scire potest quid Deus hoc vel illo aspectu vel cócursu stellarum velit significari, nisi ipse mentem suam patefaciat; cum hęc significatio sit denominatio extrinseca ab actu diuino nihil ponens in ipso signo? itaque inutilis erit tota illa descriptio, & superuacanea; cum absque reuelatione nihil iuuet, & reuelatio sola sufficiat. Denique per se absurdú est & ridiculum Deum in illis stellis describere, quis, quo loco, quibus parétibus nascetur, quibus nuptijs, honoribus opibus potietur, quę scelera commissurus. qua morte obiturus, & similes minutias, quę mille modis in eodé variari possunt. Quare cum hęc sententia nullam probabilitatem habeat, non possunt astrologi per eam excusari. Oratio autem Ioseph, quam citat Orig. est apocrypha. Illud ex Apoc. c. 6. *Cælum recessit sicut liber inuolutus*, solum significat cælum oculis subductum fuisse & desijsse videri.

41 *Resp. 1. Hæc sententia non excusat astrologos.* Respondeo Secundò, Etiamsi sententia ista probabilis esset, tamen excusari non possent astrologi à dæmonum commercio & superstitione; quia hanc significationem humanum ingenium assequi non potest, vt etiam Orig. fatetur. Itaque necesse est vt eam norint vel diuina reuelatione, vel diaboli traditione. quòd autem illorum regulæ non sint ex diuina reuelatione satis constat: tum quia sæpissimè falsæ sunt. tum quia sunt eædem, quæ aliorum astrologorū, qui stellas faciunt causas euentuum; nisi quod in illis loco *causa* dicatur *signa*, v.g. vbi alij astrologi dicunt *sidus martis facere homicidam*, hi dicitur, *sidus martis significare homicidam*, vt inquit, D. Aug. l. 5. de Ciu. Dei, c. 1. vbi hanc sententiam refert & refutat: itaque eadem prorsus est prædictio. Quare cum eædem sint regulæ, (vno duntaxat verbo mutato) & eædem omnino prædictiones; perspicuum est prouenire ab eodem magistro. qui hanc moderationem adhibuit ad dedecus artis & fraudes tegendas, & discipulos suos tutandos. Vnde etiam hic diabolo tribuitur prænotio futurorum, quæ Dei est propria; quoad ad superstitionem pertinet. Deinde tacitè inuocatur vt procuret quod prædicitur. cum enim ipse præscire nequeat quid euenturum sit, nisi se immisceat, necesse est si regulas suas tueri velit, manum adhibeat.

Confirmantur hæc omnia, quia absolutè damnatur ab Ecclesia & sanctis Patribus omnis huiusmodi prædictio, siue tamquam ex causis, siue tamquam ex signis capiatur: nā reuera eamdem solicitudinem, curiositatem, desperationē, animositatem, præfidentiam, religionis contemptum, dæmonum societatem, apostasiam animis hominum inducit. non enim tam curant homines scire causas euentuum, quā præscire ipsos euentus. quibus præscitis nihil non audent; vt præsciant nihil non agunt, si spes sit præscindi. Denique *Iudiciaria astrolog. est fundamentū magiæ.* hęc astrologia est fundamentum magiæ & omnis diuinationis; vt docet Agrippa magus l. 2. occultæ philoso. c. 54. nam signa magica plerumque sub aliquo synasterismo seu constellatione fabricanda sunt; & ea per quæ quis diui-
42 nat, similiter ad aliquos siderum aspectus referenda sunt &
Si non certo affirmant. componenda.

Petes, Vtrum sit peccatum mortiferum, etiamsi non prædicant tamquam certò euenturum?

Respondeo, Si aliquid particulare prædicant absolutè, v.g. hunc tali vel tali morte hoc tempore, vel loco periturum; hunc futurum homicidam, furem, Episcopum, & similia; grauiter peccant, & sunt puniendi, etiamsi postea dicant se non certo, sed probabiliter affirmare voluisse: quia alioquin omnes facile se excusarent, & contra Iudices defenderent. Secundò, si prædicunt aliquid, maximè in particulari, cum circumstantijs, quarum non possunt reddere rationem nisi ex regulis astrologiæ iudiciariæ; v.g. quia hora natiuitatis erat talis cæli catastasis, non sunt excusandi, etiamsi solum dixerint esse probabile aut verisimile: quia cū reuera nihil tale ex astris colligi possit, omnis talis prædictio referēda est ad disciplinam malignorum spirituum, & occultam eorum societatem. Et sane perniciosum est putare regulas illas esse probabiles, cum eadem fere incōmoda sequantur: & ipsi astrologi, quos Ecclesia damnat, sæpè non plus dicant. Fatentur enim suas prædictiones non esse semper certas, & posse interdū aliter euenire: nihilominus meritò reijciuntur tamquam impostores & occulta commercia cum diabolo habentes, fallacique eius disciplinæ dediti. Si verò solum in genere pronuntient, ita vt probabilis ratio reddi possit ex ætate, dispositione corporis, temperamento, consuetudine vitæ aut aeris affectione, quæ ex siderum concursu vel aspectu proueniat; non sunt condemnandi.

43 Petes, Vnde ergo fit vt astrologi interdum etiam in par-
Vnde prædicant vera. ticulari vera prædicant?

Respondeo, Id fieri ex quatuor vel quinque causis; vt colligi potest ex D. August. lib. de diuinat. dæmonum, cap. 3. & habetur c. Sciendum. 26. q. 4. & lib. 2. de Genesi ad litteram, c. 17. Primò, Id fit ex eo, quòd dęmon sępè procuret quod prædictum est, vt pestiferam artem commendet. vnde maximè illi cauendi, qui sæpius vera dicunt, vt monet idem August. l. 2. de Gene. cap. 17. quia certius est illos cū dæmone habere commercium. Secundò, Quia interdum casu ita accidit. vt idem docet lib. 7. confess. cap. 6. Tertiò Quia animus hominis, cui bona denuntiantur, excitatur, ad audiendum, omniaque tentanda vt assequatur; persuadet enim sibi fauōrem cæli & numinis se habere: & è contrario cui mala, deijcitur in desperationem, putans numen sibi esse aduersum; & sic mirum non est si vtrique quod prædictum est obueniat. sic exercitus sæpè vicerunt & victi sunt. Quartò, Quia res sæpè ex alijs circumstantijs sagaci ingenio conijci potest. Quintò, Quia sæpè dæmon suggerit sibi nota, præsertim cum hoc genus hominum plerumque expressum cum illo pactum & commercium habeat, vt docet D. August. lib. 5. de Ciuit. cap. 17. in fine. His adde, eos multò sæpius falsa prædicere quàm vera, sed illa non notari: imò Phauorinus apud Gellium lib. 14. capit. 1. ait, partem millesimam eorum, quæ quotidie prædicunt, veram non esse. Vide de eadem re Ciceronem libro secundo de diuinatione, vbi dicit, *promissorum astrologi Pompeio, Crasso, & Cæsari lætissima omnia; non nisi iam senes domi cum summa gloria morituros: at quisque eorum infeliciter & immaturè perijt.*

DVBITATIO VII.

Quousque diuinatio ex alijs signis, ad secundam speciem pertinentibus, vt ex motu, volatu, vocibus auium vel aliorum animalium, aut hominum capi possit.

D. THOMAS ART. 7.

NOTANDVM est Primò, Hæc signa non posse in- 44
spici tamquam causas euentuum futurorum, (neque *Quomodo hæc signa inspiciantur.* enim vllus vmquam haruspex aut chiromanticus ita illa accepit aut intellexit) & multò minus tamquā effectus illorum euentuum, cum præcedant illos. Itaque considerātur vt signa instituta & directa ab eadem causa, à qua euētus illi vel efficienter proueniunt, vel saltem vt res futuræ, præuisi sunt: quo modo Orig. dicebat aspectus siderum, futuros euentus præsignare.

Notandum Secundò, Hæc signa posse prouenire vel à sola causa naturali, vel ex peculiari directione diuina, vel procuratione dæmonis. His positis.

Dico Primò, Licitum est ex huiusmodi signis prædicere 45
omnes euentus, qui per illa, vt a causa naturali proueniūt, *Possumus illis vti vt signis naturalibus.* significari possunt; seu illos euētus, qui ab eadem causa naturali sequi solent. Sic est volatu auium aut cantu prædici possunt tempestates, venti, pluuiæ, serenitates, de quibus multa rei rusticæ scriptores, & Virgil. in Georgicis, & Aratus in Phænomenis, versus finem. hi enim motus in auibus *Quomodo motus & cātus auium sit signum tēpestatis.* & alijs animalibus ex eo proueniunt quòd dum mutatio auræ ingruit.

Vertuntur species animorum, & pectora motus
Nunc alios, alios dum nubila ventus agebat
Concipiunt. hinc ille auium concentus in agris,

vt ait Virg. mutatio enim aeris afficit corpuscula auiū, vel cerebrum aut spiritus animales, quam affectionem occulta naturæ consensione phantasia statim percipit, & per modū conuenientis aut disconuenientis apprehendit, & exterius volatu vel voce significat. homines non ita præsentiūt ista, tum quia phantasia alijs est intenta; non enim gubernatur à rebus externis in homine vt in bestijs, sed à ratione & libera voluntate: tum quia insita non est hominibus (nisi forte ratione morbi, debilitatæ partis, aut peculiaris temperamenti) occulta illa & peculiaris sympathia cum mutatione cæli, quam videmus in varijs animātibus. Fatui tamē & stupidi, quia brutis affines, & sensibus non ratione reguntur, magis diuināt de rebus naturalibus quā prudentes, & dormientes magis quā vigilantes, & morti propinqui (nisi fortè doloribus vel stupore sensuum impediantur) magis quā sani: partim quia corpora facilius afficiuntur externis mutationibus partim quia phantasia facilius percipit.

Huc etiam pertinent coniecturæ medicorum de temperamento, inclinationibus, ingenio, valetudine; longa, breuique vita, quas ex habitu corporis, ex conformatione vultus & figura membrorum, ex colore & similibus capiunt. Item prædictiones illorum de morbis, morte, sanitate, crisi bona vel mala; expulsu, colore, sudore, alijsque naturæ excretionibus, suppressionibus, motibus, conturbationibus, & alijs signis, de quibus Hippocrates in coicis,

& Ga-

& Galenus opusculo de crisibus & alijs locis.

Si diriguntur à Deo.

46 Dico Secundò, Quando certum est, vel probabilia aliqua signa prouenire a Deo, vel singulari eius prouidentia dirigi ad aliquid præsignandum, (quod tamen perrarum est) non est illicitum aliquam ex illis prædictionem capere de euentibus liberis. Sic columba deferens ramum oliuæ virentibus folijs, erat signum placatum esse Dominum, & aquas diluuij exhaustas, Genes. 8. Sic Iris est signum nō amplius delendi mundi per aquas, Genes. 9. Verum Rebeccæ, *Bibe domine mi, quin & camelis tuis hauriam aquam donec cuncti bibant*, erat signū ipsam fore vxorem Isaac, Gen. 24. id enim pro signo petierat Eliezer famulus Abrahæ. Sic narratio somnij de pane subcinericio, Iudic. 7. erat signum Gedeoni cædendorum hostium: & verba illa Philistæorū, 1. Reg. 14. *Ascendite ad nos*, erant signum Ionathæ ipsos forē cædendos: Deus enim hæc ita dirigebat, & instituebat vt talia significarent: idque occulta inspiratione ijs, qui inde omen caperent, significabat.

Si non diriguntur à Deo.

47 Dico Tertio, Si non constet vel non sit probabile huiusmodi ex peculiari Dei prouidentia ad certum euentum liberum præsignandum destinari, superstitio est ex talibus diuinationem capere. Itaq; superstitio est ex volatu, garritu, situ, numero auium, aut aliorum animalium; ex lineamentis manus, vel aliarum partium corporis, secundùm regulas augurum & chiromanticorum, de futuris à causa liberā pendentibus pronuntiare. Exempla complura vide apud Valerium Maximum lib. 1. c. 4. 5. 6. Ratio est, quia signa ista non significant illos euentus naturali modo, cum neq; sint illorum causæ, neq; illorum effectus, neque vna cum illis ab aliqua communi causa pendeant: neq; ex directione peculiari diuinæ prouidentiæ; tum quia plerumq; sunt fallacia, tum quia sic potius a viris sanctis obseruarentur quam à magis & incantatoribus: ergo significant illos euētus ex directione & institutione dæmonis, qui huiusmodi signa instituit, & euentum, quem præsignari voluit, interdū procurat, vt mentes hominum superstitione & curiositate implicitas, quocumque lubet, impellat. Confirmat id D. Augustinus lib. 2. doct. Christ. c. 24. ex augurum ritu, *qui*, vt ipse ait, *& antequam obseruent, & posteà quàm obseruata signa tenuerint, id agunt, ne videant volatus vel audiāt voces auium*; quod est euidens argumentum hæc nihil valere nisi ex dæmonum pacto.

Ratio, cur sit superstitio.

Itaque qui ex talibus diuinat, Primò, Se subijcit disciplinæ diaboli, vtens regulis ab ipso traditis, tacitumque cum illo commercium habet. Deinde, attribuit illi futurorum liberorum prænotionem, quæ Deo soli est propria. Tertiò, Tacite illum inuocat vt procuret quod prædictum est, ne ars fallere videatur. Huc pertinent omnia, quæ dub. 5. num. 37. dicta sunt ex D. August. lib. 2. de doct. christ. c. 23. & 24. Fieri tamen potest vt solum sit veniale peccatum; vt si homo cogitet in hoc vel illo casu fieri posse vt talia signa sint à Deo ad aliquid ipsi insinuandum directa; & ideo aliquid faciat vel omittat vt sibi caueat vel consulat in omnem euentum: modo id per se licitum sit. hoc modo feminæ & homines parui iudicij huiusmodi signa obseruare solēt, & actiones suas ex illis moderari.

Interdū est peccatū veniale.

Quòd interdum vera ex huiusmodi prædicantur, prouenit ex ijsdem causis, ex quibus supra num. 43. astrologos aliquando verum diuinare diximus. Vide exempla quædam huc spectantia apud Valerium Maximum locis supra notatis.

Obiectio.

48 Obijcies Iob 37. *Qui in manu omnium hominū signat, vt singuli nouerint opera sua*: vbi videtur commendari chiromantia; & Gen. 44. Ioseph dicit fratribus, *an ignoratis quod non sit similis mei in augurandi scientia?* & œconomus eius, *scyphus, quem furati estis, ipse est in quo bibit dominus meus, & in quo augurari solet*: ergo Iosephus fuit augur, vel saltē videri voluit: non voluisset autem vir tam sanctus & sapiēs talis esse vel videri, si id malum fuisset.

Resp.

Respondeo, illa sententia ex lib. Iob adducta iuxta Lyranum & D. Thomam significari Deum imprimere varias inclinationes ad varia opera, in potentia operatiua vel in phantasia cuiuique, vt singuli norint quid sibi congruat. alij enim inclinationem habent ad mathesim, alij ad musicam, alij ad poesim, alij ad metaphysicam, alij ad hanc artē mechanicam, alij ad aliam. item pro temporum diuersitate & opportunitatē ad diuersa quoq; incitantur aggrediendā, vt in agricolis constat.

Quidam recentiores, vt Mercerus & Vatablus sic exponunt, qui *in manu*, id est, per potentiam suam, quia imbres, niue & tempestates inducit, *omnes homines signat*, id est, domi concludit, eos impediēs ne possint visere operas suas in agris. Sed 70. & noster interpres intelligunt de *manu hominis*, non Dei: Deinde minutum est illud, quòd homo non possit suos visere operarios.

Vnde accommodatius sic intelligeretur; *Qui in manu omnium signat*, id est, qui per tempestates, niues, imbres, manus omnium hominum claudit, & otiosas reddit, impediēs ab operibus agriculturæ & pasturæ. *Signare in manu* dictum est more Hebræo, pro signare, & claudere manum. *Vt singuli sciant opera sua*, id est, vt singuli sibi prospiciāt quid quouis tempore agere debeant. vel vt singuli sciant opera sua pendere a Deo: vnde 70. vertunt, *vt singuli norint infirmitatem suam*. Vide nostrum Pinedam hunc locum fuse & egregie explicantem.

Ad locum Genesis dici potest cum D. Thoma ar. 7. ad 1. D. August. qq. in Genesim c. 145. id à Iosepho ioco dictum; vel illum locutum ex vulgi opinione, qua summus augur habebatur. Adde, nomen *augurandi* esse generale, & extendi ad omnem diuinationem, etiam ex signis à Deo directis. Itaq; Ioseph non voluit videri *augur* vel *diuinus* talis, quales erant alij in Ægypto, sed longe excellentior; vt qui spiritu Dei diuinaret, sicut iam ante aliquoties ostenderat; & pro tali habebant Ægypti. 49

DVBITATIO VIII.

Quousque diuinatio ex somnijs sit licita.

D. THOM. ART. 6.

NOTANDVM est, *somnia* posse prouenire ex quinque causis. Primò, Ex singulari Dei prouidentia. Secundò, Ex constitutione cæli vel aeris. Tertiò, Ex affectione corporis humani. Quartò, Ex prauijs cogitationibus. Quintò, Ex procuratione dæmonis. Nunc. 50

Somnia ex quinq; causis.

Dico Primò, Si constet vel probabile sit, somnium ex peculiari Dei prouidentia fuisse immissum, fas est homini ex eo capere futurorum prænotionem: Deus enim illa non immittit, nisi ad aliquid significandum, quo hominem moueat vel instruat.

Potest autē id fieri duobus modis. Primò, Apprehensione verborum, quando Deus per Angelum facit vt phantasia vel sensus communis concipiat per modum auditus, & veluti alio loquente, certa verba, quibus quid fieri debeat, significetur: & simul mentem reddit certam, vel interna illustratione, vel occulto quodam gustu & experimēto, non subesse fraudem. Tale fuit somnium Ioseph de Virgine non deserenda, de fuga in Ægyptum, & de reditu ex Ægypto, Mat. 1. & 2. somnium Magorum de non redeundo ad Herodem: & alia plurima in Scripturis. Sæpissimè enim Deus in somnis loquebatur; vnde Nume. 12. dicitur. *Si fuerit Propheta inter vos, per somnium loquar ad eum*. hoc genus somnij vocatur χρηματισμὸς, Latinè *oraculum*, vt docet Macrob. l. in somnium Scipionis.

Dupliciter in somnis aliquid significatur

Secundò, Apprehētione aliquarum rerum, quæ vel similes sint rebus euenturis, vel aliquam saltem analogiam cum illis habeant. Hoc si perspicue rem exhibet sicut futura est, vocatur, ὅραμα, id est, *visio*. Si obscure & ænigmaticè. dicitur ὄνειρος. Latinè *somnium*. Tale fuit somnium Iacob, Gen. 31. v. 10. de ouibus; vbi etiam prior modus admiscetur, nam loquitur ei Angelus in somnis, & somnia Ioseph, Gen. 37. Pincernæ & pistoris, Gen. 40. Pharaonis de 7. bob. & 7. spicis, Gen. 41. Nabuchodonosor de statua illa mystica, Daniel. 2. & alia in Scripturis & prophanis auctoribus. Tale etiam fuit somnium Theodosij, quando adhuc priuatus per quietem vidit sibi coronam Imperij per Episcopū Meletium imponi, cum tamen ea de re non cogitasset, nec Episcopū illum nosset; vt refert Theodoretus li. 5. hist. c. 6. & 7. & S. Polycarpi, & cui in somnis suum ceruical cōburi visum est; quo præsignatum fuit illi genus sui martyrij.

Petes, Vnde poterit cognosci virum sit a Deo, an a dæmone? 51

Vnde possis discerni.

Respondeo, Id cognosci partim ex eo ad quod homo per somnium impellitur; vt si ad deserendum sæculum, ad

timo-

timorem inferni, ad dolorem peccatorum incitetur, existimandum esse à Deo: partim ex affectu, qui relinquitur; vt inde remaneat illustraoo animi, consolatio sancta, promptitudo ad obsequium Dei, partim ex intimo quodam sapore & gustu; aliter enim afficiunt mentem somnia diuinitus immissa, aliter aliunde prouenientia, vt docet Gregorius lib.4.dial.cap.48. *Sancti*, inquit, *viri inter illusiones atque reuelationes, ipsas visionum voces aut imagines quodam intimo sapore discernunt, vt sciant vel quid à bono spiritu percipiant, vel quid ab illusore patiantur.* vnde B. Monica (vt refert August. lib. 6. confess. cap. 13.) *dicebat se discernere intimo quodam sapore, quem verbis explicare non poterat, quid interesset inter reuelantem te, & animam suam somniantem.* cùm enim sint supernaturalia, sapiunt etiam plerumque aliquid diuinum & supernaturale, ita vt si homo diligenter consideret, facile aduertere possit à Deo prouenire. Interdum tamen res est obscura, & tunc opus est consilio sapientum, ne fraude dæmonis, quod multis accidit, circumueniamur. Idem dicendum quando significatio est obscura. quando autem est clara, & simul constat esse à Deo, nullo modo est dubitandum de euentu.

52 *Si non est probabile esse immissum à Deo.* Dico Secundò, Si nō est probabile somnium esse à Deo, non est licitum ex eo capere prænotionem de euentis liberis. Ratio est, quia somnia non possunt illa futura præsignare natura sua, nec etiam vt proueniunt à causis naturalibus, vt ex dictis patet: ergo solum ex directione Dei vel malignorum spirituum: ergo quando non est probabile esse à Deo, si quis ex illis diuinet, subijcit se disciplinæ dæmonis, eique tribuit futurorum prænotionem, & tacitè illum allicit vt procuret quod ipse putat præsignatum.

Nec refert si dicas te hæc non intendere; quia ipso facto & interpretatiuè intendis; positis enim illis circumstantijs, talis diuinatio ad nihil aliud valet, nec vllam habet speciē assequendæ veritatis, nisi eo modo accipiatur. *Est peccatū mort. ex genere suo.* Itaque ex genere suo est peccatum mortiferum, vnde prohibetur Leui. 21. *Non augurabimini, neque obseruabitis somnia.* & Eccl. 34. *Vana spes & mendacium viro insensato, & somnia extollunt imprudentes* &c. & infrà, *multos enim errare fecerunt somnia & exciderunt sperantes in illis.* quòd quàm verum sit, ostendit Gregorius lib. 4. dialog. c. 49. de quodam, *qui dum somnia vehementer attenderet, ei per somnium longa vitæ spatia promissa sunt: cumque multas pecunias pro longioris vitæ stipendijs collegisset, ita repentè defunctus est, vt intactas omnes relinqueret, & ipse secum nihil ex bono opere portaret.*

53 *Potest esse pecc. ven.* Potest tamen esse veniale. Primò, Ratione simplicitatis; quia homo rudis facile putat esse à Deo. Secundò, Quia solum tenuiter ipsis credit. Tertiò, Si propter somnium metuat aliquid aduersi, vel speret aliquid prosperi, cogitans secum (etsi nullo fundamento) illud forte à Deo immissum, ideoque aliqua faciat vel omittat, modò ea non sint contra aliquod præceptum naturale vel positiuum; vt docet Caietanus in Summa v. Somniorum obseruatio. & Nauarr. ca. 11. num. 33. Si tamen quis ita deditus esset obseruationi somniorum, vt passim illa in rebus agendis vteretur, nōn posset à peccato mortali excusari.

54 *Quærens diuinationem per somnia.* Multò maius peccatum est, quando quis per somnia quærit diuinationē certo modo vel ritu se componendo ad somnium: hoc. n. expresse est inuocare diabolum. Sic olim ethnici præmisso ieiunio in pellibus cæsorum animalium dormire solebant, vt responsa in somnis acciperent. vnde Virgilius,

Pellibus incubuit stratis, somnosque petiuit.

de quo vide Cælium Rhodiginum li. 27. antiquarū lectionum cap. 14. facile autem est diabolo somnia qualia iubet immittere, concitando humores & spiritus; sic enim varia visa excitantur in febribus, in atra bile, in phrenesi, alijsque morbis & affectibus.

55 *Si sit à causa naturali.* Dico Tertiò, si somnia putantur esse ex causa naturali, licitum est ex illis coniecturam de euentis, quæ ab illa causa prouenire solent, facere; vt de mutationibus auræ, de morbis, de corporis temperamento, de humorum redundantia; de quibus multa scripsere medici. Hippocrates de insomnijs, & Galenus de præsagio ex insomnijs. cælum enim & aer impressionem aliquam in corpus humanum, sanguinem & spiritus faciunt, ratione cuius per sympathia phantasia consentanea visa apprehendit, maxime per quietē, dum sensuū externorum operatione nō distrahitur, eo fere modo, quo dictum est fieri in ambus vigilantibus.

Sæpius tamen & certius ex somnijs capiuntur coniecturæ de affectionibus corporis, quam de mutationibus cæli; quia immediate ex corporis dispositione oriūtur. 56 *Coniectura de corporis affectib. ex somnijs.* Hoc modo si quis incendia per somnium videat, flaua bile infestari iudicatur: si fumum, caliginem, profundas tenebras, funera & alia id genus tristia, atra bile: si pluuiā, niues, grandines, glaciem, pituita vel frigido phlegmate: si somniet se volare aut velocissimè currere, signum est leuis & temperatæ complexionis. Si grauia onera ferre aut in angustis locis, vbi vix se mouere queat, versari, signum est vim animalem multitudine humorum grauari; si ea, quæ ad libidinem pertinēt, signum est redundatiæ spermatis: si versari in cœoo, fimo; indicium est abundare humoribus putridis, aut intestinorum excrementis. Sic qui somniarat crus effectum sibi lapideum, paulò post præter opinionem omnium factus est crure illo paralyticus. Sic etiam Galenus, eum, qui somniarat se in cisterna plena sanguine constitutum, coniecit plethora sanguinis laborare. Vide hæc & plura apud illum in libello de præsagijs somniorum.

Huc pertinet somnium illud, quo aliquod spectrum irruere & opprimere hominem uidetur, quod [illegible] & [illegible] medici uocant, Latini incubū. hoc enim prouenit a crasso tetroque uapore in cerebrum irruēte & uias spirituum animalium intercipiente; vt docet Galenus lib. 3. de locis male affectis, c. 4. Itaq; signum est crassi & melancholici sanguinis, & cruditatum, & esse periculum epilepsiæ si quis crebrò patiatur; hoc genus uocatur *phantasma*. Cicero *uisum* uocat.

Dico Quartò, Quando somnia proueniunt ex præuijs curis uel cogitationibus, nihil de futuris significant. sed solū insinuant suam causam. hæc uocantur propriè *ἐνύπνια* id est, *insomnia*.

Ex dictis constat quinque genera somniorum distingui posse, *oraculum, visionem, somnium, insomnium, phantasma*. de quibus fusè agit Macrobius ex sententia ueterum, lib. 1. in somnium Scipionis. sed quæ diximus ad nostrum institutum sufficiunt.

DVBITATIO IX.

Vtrùm vsus sortium sit licitus.

D. THOM. art. 8.

NOTANDVM Primò, *Sortes* dici quando aliquid eo fine agitur ut eius euentu spectato, innotescat aliquid occultum, v.g. quid cui competere debeat. 57 *Sortes. Tria sortiū genera.* ad hoc autē necessarium est ut sortibus sua significatio imponatur; siue ut præcedat aliqua conuētio inter partes, (si inter plures aguntur) vel homini secum, quid quæque significare, quam uim habere debeat.

Sunt autem tres sortium species ex fine petitæ, *diuisoria, consultoria, diuinatoria*. *Diuisoriæ* sunt, quando iudicio sortium quæritur quid cui tribuendum, siue illud sit res possessa, siue honor, siue pœna, siue functio aliqua. *Consultoria*, quando inquiritur sortibus diuinum consilium, ut sciatur in negotio obscuro quid agendum. *Diuinatoria* sunt, quando per eas inquiritur de futuris euentis.

58 Notandum Secūdò, Directionē sortium posse expectari vel à cælo, uel à casu, uel à Deo, vel à dæmone. His positis.

1. Sortes. diuisoria. Dico Primò, Sortes diuisoriæ licitæ sunt, si euentus expectetur à casu, uel ex peculiari Dei prouidentia: non tamen in rebus omnibus licitæ sunt, sed in plerisque. Primò, In rebus externis & alijs, quę aliter commode non possunt distribui. *In quibus habeant locum.* Sic hæreditates, & alia bona communia sæpissime sorte diuiduntur. Huc pertinet contractus sponsionis & sortium, qui frequens est inter homines. consentiunt enim partes ut eius sit res uel electio, cui sors & casus fauerit. Secundò in functionibus, ubi de honore uel periculo agitur; ut quando oppidum inuadendum, sorte inter milites diuersarum natioonm decidi solet, quæ natio prior inuadere debeat. Sic D. Augustinus epist. 180. scribit sorte eligendum sacerdotem, qui temporis pestis & persecutionis maneat in oppido, & fidelibus res sacras administret. Tertiò, In dirimendis litibus, maxime de rebus sæcularibus, L. Si cum ambo. ff. de Iudicijs. Quartò, In pœnis, ut cum duo uel plures sint rei mortis, & Princeps ut clementiam

in

in sancienda disciplina adhibeat, vult aliquos punire, alijs ignoscere. Deniq; quotiescumque non apparet ratio cur alter alteri in aliquo commodo vel incommodo debeat præferri. Vide D. August. lib. 1. de doct. Christiana c. 28.

An in officijs. Officia tamen etiam si sæcularia sint, regulariter nõ sunt sorte distribuenda, sed conferenda maxime idoneis, quos diligens inquisitio & examen rationis, non casus & cæca sors ostendit. nihilominus si plures sint bene idonei & ferè pares, poterit rei sorti committi. Hoc tamen permissum nõ

In beneficijs. est in electionibus ad beneficia ecclesiastica, vt patet c. Ecclesia, de sortilegijs, sub finem. Fortasse tamen ad litem beneficiariam, quando ratio commodior iniri non potest, terminandã, sortes non essent improbandæ; quia non est mẽs Ecclesiæ, vt lites diu protrahantur, & alias iure naturæ id non solum est licitum, sed etiam optimum consilium; nec Ecclesia id vsquam prohibuit.

59 *Obiectio.* Dices, Saul sorte electus est, Reg. 10. & Matthias Apostolus, Act. 1.

Saul, Matthias. Resp. Respondeo, Non esse dubitandum quin Saul ita electus sit inspiratione diuina, nam electioni eius præerat Samuel, qui illum antè vnxerat iussu Dei: vnde etiam sortes certissimè à Deo ita erant dirigendæ vt ipsum essent confirmaturæ. Idem de Matthia Apostolo: quod colligi potest tum ex mirabili illa exhortatione Petri, quæ tota erat à Spiritu sancto; tum ex communi oratione omnium, qua petebant vt Deus ostenderet quem elegisset. Quidam tamen ex textu Greco putant Matthiam non sortibus, sed suffragijs electũ. sed manifeste repugnat textus Græcus & Latinus. nõ enim Græcè est, *ἔδωκαν ψήφους αὐτοῖς, dederunt eis suffragia*: sed *ἔδωκαν κλήρους αὐτοῖς, dederunt sortes eis*, vt interpres vertit: vnde sequitur *καὶ ἔπεσεν ὁ κλῆρος ἐπὶ Ματθίαν. & cecidit sors super Matthiam.* Nec obstat quod subiungitur, *καὶ συγκατεψηφίσθη* quod *per suffragia annumeratum* indicat; quia nihil aliud significatur quam ipsum communi decreto vel consensu, postquam viderunt sortem in illum cecidisse, vndecim Apostolis connumeratum; quod nihil aliud fuit quam iudicium sortium communi suffragio vel decreto fuisse approbatum. Accedit quòd sicut alij Apostoli immediate a Christo, non suffragio humano, electi erant; sic etiam decuisse vt eligeretur is, qui in locum Iudæ succederet. Denique magna exterius apparebat paritas; vnde non facile erat humano iudicio alterum alteri præferre. Dionysius Areopagita lib. de ecclesiastica hierar. ca. 5. parte 3. putat sortem appellari à Scriptura (quando dicitur, *cecidit sors super Matthiam*) *diuinum quoddam donum, insinuans illi cœtui quem Deus elegisset*: fieri enim potest vt Deus sortem mox approbauerit, collato dono prophetiæ vel sapientiæ, vel vt sortes miraculosè omnibus aduertentibus direxerit. non enim negari potest quin vere sortes miserint; cum expresse dicatur, *dederunt sortes illis*, quod de tali dono intelligi nõ potest. Item *cecidit sors super Matthiam.*

60 *2. Consultoria.* Dico Secundò, *Consultoriæ* sortes regulariter sunt illicitæ, nisi quando humanum consilium non suppetit, vel nisi Deus inspiret illis vtendum. ratio est, quia sine necessitate velle vt Deus suam voluntatem peculiari modo manifestet, pertinet ad Dei tentationem, vt D. Thomas ait. Deinde Deus non promisit se has sortes temperaturum: ergo vanum est inducere in animum hanc Dei esse voluntatem, quam sortes indicant: imò etiam est periculosum; quia facilè dæmon se immiscebat & hominem decipiet. vnde merito hic vsus reprehenditur a D. Augustino epistola 119. cap. 10. & à Leone IV. ad Episcopos Britanniæ; habetur c. 7. Sortes. 26. qu. 5. *Sortes*, inquit, *quibus cuncta vos vestris discriminatis Prouincijs, quas Patres damnauerunt, nihil aliud quàm diuinationes & maleficia esse decernimus: quamobrem volumus illas omnino damnari, & inter Christianos vltrà nolumus nominari; & ne exerceantur, anathematis interdicto prohibemus.*

Si desit humanum cõsilium. Quando tamen humanum consilium non suppetit, licitum est has sortes adhibere, cum bona spe fore a Deo singulari prouidentia moderandas, iuxta illud Prouerb. 16. *Sortes mittuntur in sinum, sed à Domino temperantur.* Hoc tamen faciendum cum magna reuerentia, & adhibita precatione vt Deus adesse & eas regere dignetur. Huc referri possunt exempla quædam superius posita de sortione in oppugnatione oppidi, & in deligendo sacerdote tempore pestis, vel persecutionis, & similia: si tamen eo fine sortes iaciantur vt diuina voluntas exquiratur: secus si euentus à casu expectetur; nemo enim casum consulit. itaq; tunc ad diuisorias referuntur. Idẽ si diuina inspiratione mittantur; sicut dictum est de electione Saulis, & S. Matthiæ Apostoli. quò etiam pertinet exemplum, quod habetur Ios. 7. vbi indicio sortium inuentus est Achan, qui de anathemate aliquid sibi vsurpauerat. Simili modo deprehensus est Ionas a nautis, Ion. 1. & quamuis hi ex inspiratione diuina id non facerent, nec euentũ a Deo, sed à dæmonibus expectarent. Deus tamen propter Ionam eas moderatus est.

Dico Tertio, Diuinatoriæ sortes omnino sunt illicitæ: vnde prohibentur c. 1. de sortilegijs. & 26. q. 5. c. Sortes, c. Peruenit. 8. c. Si quis Clericus. 3. cap. Contra. 18. c. Episcopi 12. quibus locis prohibentur sortilegia, sicut aliæ diuinationes & incantationes. 61 *3. Diuinatoria.*

Ratio est, quia vel expectatur earum moderatio à Deo, vel à cælo, vel à casu, vel à dæmone: atqui non est expectanda à Deo; quia non est probabile Deum illas ad præsignanda futura vel occulta aperienda temperaturum: nusquam enim id promisit; & euentus sæpissimè contrarium ostendit. Denique nulla est necessitas ordinarie tam peculiaris concursus; vnde vanum est sine alio fundamento illũ expectare. Nec à cælo, quia hoc esset actiones humanas à cælo suspendere, & fato subijcere. non enim possunt sortes euentis futuris vi cælorum & astrorum accommodari, nisi vel vtraque a cælo necessariò proueniant, vel euentus ipsi cælo sint præcogniti, vt sortes ijs possint aptare: quo modo Deus futura præsignare vel occulta declarare per sortes potest. Non etiam a casu moderatio earum expectatur: quia vi sortes casu sic vel sic cadunt, nihil præsignare possunt: ergo expectatur à dæmone: ac proinde dæmoni tribuitur futurorum prænotio, & ipse tacito quodam pacto & consensu inuocatur, tum vt sortes regat, tum vt effectum præsignatum procuret. Quod autem Agrippa lib. 2. occultæ philosophiæ cap. 54. contendit, in anima humana esse sufficientem potestatem ad sortes dirigendas, præsertim si accedat cælestis opportunitas, id est, congrua constellatio, vanum est, & vnum ex magiæ fundamentis, vt infra dicemus cap. 44. dub. 2.

DVBITATIO X.

Quæ & quotuplices sint vanæ obseruationes, & quale in his peccatum.

D. THOM. quæst. 69.

VAnæ *obseruationes* dicuntur, cum aliqua fiunt vel adhibentur ad aliquem effectum, ad quem nec à Deo nec à natura vllam vim habent: item cum ex consideratione alicuius euentus fortuiti conijcit quis aliquid prosperi vel aduersi, & inde actiones suas moderatur. Harum tres sunt species, ad quas omnes reduci possunt, vt ex D. Thoma colligitur, *ars notoria, obseruantia sanitatum, & obseruantia euentuum. Ars notoria* est ratio quædam consequendi scientiam infusam per quædam ieiunia, inspectiones figurarum, & similia adminicula vana & inefficacia. 62 *Vanæ obseruationes.* *Ars notoria.*

Esse hoc peccatum mortale cõstat; quia saltem tacitè inuocatur diabolus, eiq; attribuitur potestas infundendi animæ subitò habitus scientiarum; quod solius esse Dei docet D. Augustinus lib. 10. de ciui. c. 9. ex testimonio ipsius Porphyrij; cum enim hæ cærimoniæ non habeant illam vim à Deo, (si eam haberent, Ecclesia id non ignoraret) nec à natura rerum, quæ adhibentur, nec ab astris; consequens est effectum non posse expectari nisi à diabolo; cui proinde tribuitur potestas scientias animæ infundendi. *Est peccatum mortiferum.*

Nec obstat quòd aliqui repentè videantur opera diaboli scientiam Scripturarum consecuti, quod experientia quotidiana confirmat apud Anabaptistas sumpto bolo detestabilis illius cœnæ; quia diabolus illos occupat, & per os illorum legit, Scripturas profert, & disputat: eosq; ita dementat vt se hæc omnia nosse putent; quomodo quidam mania laborantes videntur sibi valdè sapientes, & omnia scire: cuius signum est quòd redeuntes ad fidem Catholicam, recedente spiritu nequam, sint rudes, vt erant ante hæresim.

Obseruatio sanitatum est; quando adhibentur aliqua verba, vel alia signa, aut cærimoniæ inanes ad hominum 63 *Cærimonia vana.*

vel

vel aliorum animalium curandos morbos, sistendum sanguinem, mitigandos dolores; ad conseruandam vitam vel valetudinem; ad se præstandum immunem contra læsiones hostium, vel casus fortuitos, & similia. Huc item pertinet cum adhibentur quidem medicamenta naturalia, tamen ijs aliqua friuola adiunguntur tamquam necessaria.

Amuleta.

Eodem etiam pertinent omnia periammata, amuleta, breuia, inuolucra, reliquiæ, verba sacra, preces descriptæ, quæ gestantur à quibusdam ne possint lædi, aut ne effluat sanguis, aut ob similes alios fines; si contineant aliquas circumstantias parergas, tăquam necessarias. omnis enim circumstantia inutilis, si tamquam necessaria adhibetur, facit vt opus sit superstitiosum; cum enim illa non iuuet vt causa: necesse est vt adhibeatur instar signi; quod cum non sit à Deo, consequens est vt ad pacta occulta cum dæmonibus pertineat. Quod confirm. quia effectus non potest expectari à vi naturali illius rei; nec etiam à Deo; qui talia nec per se nec per Ecclesiam instituit: ergo expectatur a malignis spiritibus.

Circumstătia vana.

Imagines astronomica.

Eodem referendæ sunt imagines astronomicæ sub certa constellatione fabricatæ; vt si quis sub signo leonis sculpat in auro figuram Leonis, quam dicunt valere contra phantasmata melancholica, hydropem, pestem, febres, de quibus multa scribit Cornelius Agrippa li. 2. de occulta philosophia à c. 35. vsque ad 48. vnde mirum est quid Caietano hoc loco art. 2. in mentem venerit vt eas defenderet. certum enim est figuram illam leonis, arte impressam, non facere aurum illud magis idoneum ad influxum & impressionem signi Zodiaci, quod leonem vocant, suscipiendam; quàm faceret figura bouis vel aquilæ. Itaque pertinet illa figura ad occulta pacta cum dæmonibus; qui viso tali charactere, tali modo & cærimonia insculpto, alliciuntur ex pacto à seipsis constituto ad præstanda illa, ad quæ ex ipsorum disciplina, & regulis homines persuasi sunt ea valere. de quo plura cap. sequenti dubit. 2. Denique huc pertinet si quis aliquas reliquias, vel schedulas sacris verbis aut signo crucis inscriptas gestet, cum certa persuasione se propterea non posse lædi ab hostibus, aut mori sine confessione quia etsi nihil superstitionis admisceatur exterius, animus tamen illis rebus superstitiose vtitur; nempe ad effectum, quem neque natura sua, neque ordinatione diuina habent, scilicet ad certam salutem animi vel corporis, &c.

Reliquia rũ certa persuasione effectus gestatę.

De Salutatoribus.

Sed difficultas est, quid dicĕdum sit de quibusdam quos Hispani vocant Salutatores; quorum quidam hic ante aliquot mĕses multos milites grauiter vulneratos curabat. Primò faciebat tres cruces super vulnus, dicendo Hispanice, In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti: idq; cum quadam inhalatione. Deinde prolato vino & oleo dicebat Hispanicè: In nocte sanctissimæ Natiuitatis Domini nostri Iesu Christi beata Virgo salua virginitate peperit Dominum nostrum. Per mysterium illud altissimum supplico diuinæ maiestati, vt hoc oleum & vinum benedicere dignetur ad vulnerum curationem, per illorum sanctissimorum verborum virtutem. Deinde applicabat vulneri, & breui admodum tempore sequebatur curatio.

Resp.

De qua re consultus respondi cum distinctione: vel illa virtus putatur annexa isti formulę verborum, ita vt à quocumque adhibeatur, effectum habeat: vel censetur annexa personæ, sic vt ab alijs eodem modo adhibita nihil operetur. Si priore modo se habeat, non dubito quin sit vitanda tamquam superstitiosa. Non. n. habet hanc vim a natura, vt suppono, & satis per se notum est: nec etiam à Deo, quia Deus nulla signa per se efficacia instituit præter Sacramĕta, & hæc non ad curationem corporum sed animorũ: neq; etiam ab Ecclesia, vt constat; quia Ecclesia talĕ modum curandi non instituit, imò nec instituere potuit: quia non potest signa per se efficacia instituere præsertim ad effectus corporales. Vnde etiam sacramentalia non habent vim nisi per modum impetrationis ad obtinendum à Deo aliquod auxilium gratiæ præuenientis, vel diuinæ protectionis aduersus dęmonum infestationes, & similia incommoda. quò fit vt sæpe non habeant effectum. Accedit quòd illa debeăt ab Ecclesiæ ministris, & nomine Ecclesiæ applicari.

Si forma per se efficax.

Superest ergo, vt habeant vim ex institutione & occulto pacto dæmonis inuisibiliter concurrentis, & sanantis homines remedijs naturalibus, quæ ipse optime nouit. Nam subitò vulnera curare non potest nec absq; adminiculis rerum naturalium, ut herbarum, liquorum, fossilium & similium. Sed quia potest ipse vim & quintam essentiam (vt vocant) facile ex illis extrahere, & aptissime applicare nemine aduertente; fit vt breuiori tempore, quàm vlli medici curare possit.

Si vero secundo modo formula illa se habeat, non ausim condemnare superstitionis. Primò, quia in omnibus signis a dæmone institutis, quæ ex pacto illius operantur, vis operandi est annexa ipsis signis immediate, sita vt a quocumq; applicentur, eumdem effectum habeant, modo applicatio cum tali animo fiat. Diabolus enim cupit cum omnibus concurrere, qui ipsius signa adhibent, vt omnes sibi obliget. Quòd si effectus aliquando non sequatur, id prouenit, vel quia signa ex pręscriptio ipsius non applicantur, vel aliqua conditio vel pactũ ex parte personæ decit, vel quia diuinitus impeditur. Secundò, quia constat quibusdam a Deo concedi gratiam curationum, eamque non auferri etiamsi malæ sint vitæ. Itaque præsumi potest, illum de quo agitur hac gratia esse præditum, si nihil quod aperte sit superstitiosum, in vsu illius deprehendatur. At hic nihil tale uidetur adhiberi. Nam verba illa nihil continent præter inuocationem sanctissimæ Trinitatis, confessionem natiuitatis ex beata Virgine, & inuocationem diuinæ virtutis per mysterium sanctissimæ Natiuitatis Domini super oleum & vinum ad curationem vulnerum. Illud autem postremum; *Per virtutem istorum sanctissimorum verborum:* potest sano modo intelligi, nimirum de uirtute rei significatæ, non autem de virtute quæ annexa sit sono verborum. possent etiam ista verba mutari in alia magis aperta. Similiter signum crucis non potest esse suspectum, nisi aliqua parerga ei coniungantur.

Si efficacia est in persona.

Solum difficultas superest, de inhalatione super vulnus. At hæc nŏ uidetur omnino damnanda, quia illa potest habere peculiarem uim etiam naturalem, siue naturalis ordinis ad talem effectum ratione temperamenti personæ, uel occultæ proprietatis quibusdam diuino munere insitæ: ut colligitur ex Francisco Victoria, Relectione de arte Magica, num. 16. & confirmat exemplis ex Plinio de Psyllis & Marsis. Scribit enim Plinius lib. 28. historiæ naturalis cap. 3. fuisse Psyllos in Africa, & in Italia Marsos, ex quorum familia qui ducebant originem, tales fuisse, quorum corpora tactu ipso suctuque modico leuabant percussos a serpentibus, & manu imposita corpori uenena extrahebant: alios uerò fuisse quorum corpora solo aspectu erant terrori serpentibus; & quemdam in dolium coniectum experimenti causa circummulcentibus linguis illęsum penitus exstitisse. alios item quorum sudor medebatur multis morbis; alios quorum saliua contra ictus serpentis ualeret &c. Idem li. 7. c. 2. docet aliquando aliquas partes humani corporis nasci ad aliqua mirabiles. sicut, inquit, Pyrrhi regis pollex in dextro pede tactus lienosis medebatur. Possem alia plura referre ex Cardano. Crediderim tamen hæc non esse ita naturalia, ut ex temperamento sequantur; sed pertinere ad occultas, proprietates diuinitus insitas, uel dono quæ dicuntur gratis data, & referri aliquo modo possunt ad gratiam sanitatum, concessa in commodum hominum quibusdam locis, maximè ubi id erat necessarium: ut de Psyllis scribitur, quorũ regio serpentibus abundat. Sic quidam habent gratiam curandi strumas; quam passim habere putatur masculus, qui septimo loco continuato ordine nascitur. Sanè non est dubitandum, quin Deus possit quibusdam hominibus uel familijs eam uim concedere, ut suo tactu uel halitu uel odore possint aliquos morbos curare, sanguinem sistere, spiritus euanescentes cohibere, partem læsam corroborare, uenena extrahere, & similia. Quare etsi gratia sanitatum plene alicui concessa, sicut erat collata Apostolis, & alijs miraculorum patratoribus, non sit alligata istis externis actibus; tamen collata solum ex parte, uel ad certum morbum, potest esse alligata externis actibus tamquam instrumentis necessarijs. Sic Reges Galliæ non curant strumas, nisi contactu loci affecti, & Marsi ac Psylli non nisi contactu curabant. Omitto curationes mirabiles ad S. Hubertum. Ob has rationes uidetur mihi iste usus posse permitti, nisi alia aliqua, quæ putentur superstitiosa, interueniant. Idque maxime quòd auctores Hispani, qui de istis scribunt, & optime res illas norunt, ut pote apud quos sunt usitatæ, non audeant damnare, & dicant posse permitti. Ita Franciscus a Victoria supra, cum dixisset se dubitare, & aliqua attulisset in contrarium, nimirum

Inhalatio.

De Marsis & Psyllis.

num tales curatores sæpe esse malæ vitæ, vnde verendum ne sint impostores, & effectus potiùs fit à dæmone quam à Deo; statim subdit: Hæc dico non definiendo; nam gratiæ dantur propter bonum commune. fieri potest vt Dominus illam misericordiam velit impertiri hominibus per illos, qualescumque illi sint. Deinde alio modo excusat exemplo Psyllorum & Marsorum. Nauar. ca. 11. num. 36. absolutè dicit illos licitè posse fungi suo munere, quia est gratia gratis data; & citat Margaritam confessorum. Idem fuse docet noster Azor. lib. 9. moralium. cap. 25. quæst. 2. allatis exemplis ex Plinio de Psyllis & Marsis.

Petes, Quale peccatum est in huiusmodi obseruantijs?

64 Respondeo. earum vsum ex genere suo esse peccatum mortale, maxime quando opus externum superstitiosum est. Ratione tamen ignorantiæ & bonæ fidei pleriq; excusantur à mortali, nisi ignorantia sit valde crassa, vel adsit dolus; vt si moniti à Parocho vel alijs, quibus tenentur credere, nolint desistere, vel suborto dubio non inquirant. vide Nauarrum cap. 11. num. 33.

65 *Obseruantia euentuum* est, quando fortuitò aliquid occurrit vel accidit homini, ex quo sibi vel alteri aliquid aduersi vel læti coniectat, & inde actiones suas moderatur. vt si quis mane domo egrediens, pedem offendat, ideoq; domum reuertatur, putans vel metuens iter infaustum fore: si calceos induens sternutet, & idcirco lectū repetat vt omē auertat: si egresso foras prima occurrat virgo, & idcirco putet diem fore sterilem; prosperum verò & fœcundum, si meretrix. Vide hæc & plura exempla apud D. Augustinum lib. 2. de doctrina Christiana cap. 20. & Chryso hom. 21. ad populum Antiochenum. Sic occursus vulpis, & canis prægnantis, vel Æthiopis censebantur infortunati. Similiter quidem putant dies aliquos infortunatos; vnde nihil aggredi audent; alios fortunatos. quò pertinet quidam

Obseruantiā euentuū.

Canones superstitiosi ad rem medicā pertinentes, quales multos habet Ioannes de Indagine lib. 4. vt, non abluendum caput diebus Martis: ad subuentionem hypochōdriorum dies auspicatos esse Iouis, Lunę & Solis, inauspicatos, Martis & Mercurij: natis in leone, infaustos esse die Iouis & Saturni: & similes næniæ sine iudicio confictæ. quasi vero planetæ celestes dies illos peculiariter sibi vindicent, quibus suas vires effundant, quomodocumque calendaria ab hominibus disponantur.

Notandum est hunc modum superstitionis esse valdè af- 66 finem diuinationi; differt tamen in duobus. Primò, Quòd in diuinatione homo de industria quærat signa vnde diuinet; hic verò non quæruntur, sed coniectura capitur ex ijs, quæ fortuitò incidunt. Secundò. Quòd ibi quæratur principaliter notitia; hic verò directio operationum. Est autē hæc obseruatio peccatum mortiferum ex genere suo: sæpè tamen est veniale, ratione ignorantiæ & bonæ fidei. homines enim communiter non apprehendunt in his quidquā mali, sed vtuntur tamquam regulis à maioribus traditis, & experientia comprobatis, & ad causas sibi ignotas referunt, vt docet Caietanus ver. Superstitio obseruationum. Addit Caietanus, posse hominem quandoq; absque omni peccato ex aliquo præsagio cauere prudenter ab imminentibus, dubitando ne præsens occursus sit signum futuri, ex communi vtriusque causa, cælesti vel diuina; vt si quis cadens corporaliter, timeat aliquem casum sibi futurum in statu vel honore. Idem sentit in obseruatione somniorum, & diuinatione. Sed hoc limitandum posse fieri, quando adsunt circumstantiæ, ex quibus tale quid prudenter vel rationabiliter timeri aut suspicari possit. alioqnin a peccato veniali excusari non potest: nam est gradus quidam ad superstitiones, & ad mentem curis vanis implicandam.

Discrimen inter diuinatione & vanam obseruationē. Est peccatū mortiferū.

CAPVT XLIIII.

De Magia. *Constat Dubitationibus 6.*

DVBITATIO I.

Quid sit magia & quotuplex.

SEQVITVR *Magia*, quæ est quarta species superstitionis, per quam mira quædam & insolita ab hominibus fiunt, dæmonum opera. Accipitur hoc nomen aliquando generaliter; & ita duplex distinguitur *Magia, naturalis, & superstitiosa*. *Naturalis* est ratio 1
quædam operandi mira per causas naturales, absque dæmonis opera. Huius extant multæ regulæ & exempla apud Cardanum de varietate rerum, Alexium Pedemontanum, Baptistam à Porta, & alios; qui tamen auctores quædam superstitiosa passim admiscent. Et quamuis hæc *magia* per se mala non sit, tamen est periculosa; quia ingenia humana rebus curiosis & inutilibus implicat, & curiosa reddit, ac sensim ad magiam superstitiosam introducit: nam sub specie occultæ operationis naturæ, diabolus facilè se admiscet, & ita occultæ virtuti causę naturalis attribuitur, quod ipsius præstigijs agitur. Vnde videmus maximos quosque magos velle haberi tantum professores magiæ naturalis, & omnia sua conari tegere imagine quadam occultæ virtutis naturæ. etsi enim interdum quasdam causas naturales adhibent, hæ tamen vel nihil prorsus valent ad effectum intentum, vel insufficientes sunt, & sic necesse est quædam signa, quæ ad magiam superstitiosam pertineant, adiungere. quare merito D. August. lib. 8. de ciuit. cap. 19. dicit, *omnia miracula magorum, doctrinis fieri & operibus dæmonum*. & Apuleius apud Aug. eodem lib. cap. 16. dicit, *ad dæmones pertinere diuinationes augurum, haruspicum, vatum atque somniorum: ab his quoque esse miracula magorum.* & Lactantius lib. 2. diuin. instit. cap. 17. dicit, *inuenta dæmonum sunt astrologia, haruspicina & auguratio, & ipsa quæ dicuntur oracula, & necromantia, & ars magica.* & cap. 14. *magorum ars omnis & potentia horum adspirationibus constat.* Idem docet Ioannes Franciscus Picus lib. 7. de prænotione rerum c. 2. Omnes itaque libri, qui magiam naturalem tradunt, suspecti habendi sunt, & tamquam periculosi vitandi iuuentuti.

Duplex magia.

Magia superstitiosa. est ratio quædam operandi mira 2
per signa ope dæmonum. sicut enim magia naturalis vtitur causis naturalibus, ita hæc vtitur signis, quæ sunt causæ morales: his enim ex pacto allicitur dæmon vt faciat quod magus petit, & sic ipsa signa facere videntur. vnde D. August. lib. 21. de ciuit. cap. 6. *Alliciuntur dæmones per creaturas, quas non ipsi, sed Deus creauit, non vt animalia cibis, sed vt spiritus signis, quæ cuiusque delectationi congruunt, per varia genera herbarum, lapidum, lignorum, animalium, carminum, rituum.*

Magia superstitiosa.

Instituta autē sunt hęc signa & tota disciplina primum à dęmonibus, vt ibi. August. docet. *Neque enim possunt*, inquit, *nisi ipsis docentibus disci, quid quisque illorum appetat, quid exhorreat, quo inuitetur nomine, quo cogatur; vnde magicæ artes, earumq; artifices extiterunt.* Vbi tamen aduerte, dęmones non delectari signis per se spectatis, sed quatenus illis honorantur, aut ab eorum instituto pendēt. hoc modo intellige Augustinum. Idem luculentè Euseb. lib. 5. de præparatione euang. cap. 7. ex Porphyrio, & Cyprianus oratione de idolorum vanitate. Vnde parum refert quis inter homines inuentor primus, seu primum instrumentum per quod diabolus mundo hanc pestem infudit, extiterit. Gregor. Turonensis lib. 1. hist. Frācorum c. 6. scribit Cus primogenitum Cham diabolo imbuente fuisse totius magicę artis inuentorem, quem Persę ad se venientem vocauerūt Zoroastrem: hunc igne cęlesti consumptum, ab ipsis pro Deo habitum. D. Clemens lib. 4. recognitionum, putat etiā ante diluuium viguisse, & post diluuium à Chamo traditā filio Mizarim, a quo Ægyptij, Babylonij, & Persæ genus ducunt, qui his artibus maxime dediti fuere. Hinc appellatum Zoroastrem communior opinio est, quam re-

Est à dæmonibus instituta.

tert

fert D. August. lib. 21. de ciuit. cap. 14. Zoroastrem inuentorem magiæ fuisse Regem Bactrianorum, vixisse temporibus Nini Regis Assyriorum, à quo & bello superatum; hunc solum in lucem editum mox risisse.

3 Hæc *magia* duplex est, vel potius duplicem finem habet: vel enim refertur ad ostentationem aliudve commodum suum vel alienum; & sic vocatur nomine communi *magia* vel refertur ad aliquam noxam inferendam alteri, & propriè dicitur *maleficium* aut *veneficium* qualis est, quæ vulgò dicitur *sortiaria*. Greci hanc vocāt φαρμακείαν, id est *veneficium*; illam θεουργίαν, quasi dicas *diuinam operationem*, & τερατουργίαν, id est, *operationem portentorum*, & rerum mirabilium. De magia & alijs superstitionibus scripserunt eruditè nostri Bened. Pererius & Mart. Delrio, ille breuiter, hic copiosissimè. nobis satis est fundamenta aperire & selectiora dumtaxat persequi. qui plura volet, ab illis petat, licet.

DVBITATIO II.

Quæ sint magiæ fundamenta.

4 DIABOLVS, vt non statim appareret ipsum esse operum magicorum auctorem, & vt facilius hominibus curiosis hanc artem commendaret, & excogitauit quędam principia & fundamenta, quibus positis, hæc ars videretur licita, & in naturalium rerum concursu, cooperatione, sympathia & antipathia fundata.

1. Fundamentū magorum. *2. Fundamentum.*

Primum est, Mundum & singulas mundi partes esse animatas anima intelligente, quæ & ipsis vitam tribuat, & vim intelligendi & sentiendi habeat. Secundum, Nomina deorum & dearum, vt Iouis, Iunonis, non esse nomina malorum dæmonum, sed animarum istarum naturaliū. quatenus enim quæque animarum istarum habet vim intelligendi, eatenus vocari nomine masculino: quatenus aūt animat corpus, feminino. Itaque Plutonem & Proserpinā, nihil esse aliud quam animam terræ, quatenus duplicem illam vim habet: Neptunum & Thetym, animam aquæ: Iouem fulminatorem, & Iunonem animam aeris: Phanetam & auroram, animam ignis: nouem Musas & nouem Bacchos, esse animas nouem cælorum, animas septem planetarum significari nomine Saturni, Iouis, Martis, Solis, &c. quibus etiam alia nomina & epitheta tribuunt. vocant enim Saturnum patrem deorum, dominum temporis, dominum altum, magnum, sapientem, arcanæ contemplationis auctorem, absconditorem, custodem & ostensorem, auctorem vitæ & mortis. Luna vocant Dianam, Lucinam, Proserpinam, Hecatem, reginam cæli, summam numinem, reginam manium, elementorum omnium dominam, rectricem mundi, calcantem tartarum, &c. similia plurima epitheta diuinitati propria ceteris tribuunt.

Hæc duo fundamenta excogitata sunt, vt quando magi expresse inuocant dæmones, non videantur ipsos inuocare, sed animas stellarum, vel elementorum, quas dicunt esse bonas virtutes, à Deo in ministerium & vtilitatem hominis, qui illis vti nouerit, per mundum distributas.

Refutatur primū fundamentum Elementa non esse animata.

5 Sed hæc omnino vana sunt: Primò, Absurdum enim est dicere terram, aquam, aerem, ignem, esse animata anima rationali & sententiæ, si enim habent animam sentientem, etiam debent habere vegetantem, quæ sentienti subseruit, & sanguinem, spiritumque illius functionibus suppeditat. debent etiam habere organa suis figuris & temperamentis distincta. non enim potest esse sensio sine organo conuenienti, vt Aristoteles libro secundo de anima probat, & omnia sententia nobis nota declarant. Item si illa anima intelligit, bruta, plantæ, saxa & metalla non solum sentient, sed etiam intelligent: erunt prædita sapientia, scientia, arte, prudentia: tenebunt logicam, physicam, metaphysicam, mathesim, theologiam, & similia, quæ nullus sanæ mentis dixerit. Rursus, partes elementorum dum separantur à toto, vel retinent animam, & sic erunt innumerabiles animæ in singulis elementis; vel amittunt eam, & rursus vnitæ toti recipiunt: & sic morientur assiduè, & resurgent. Denique illæ animæ cum sint intelligentes, erunt liberi arbitrij; ergo iustæ vel iniustæ, beatæ vel miseræ, in via vel in termino; quorum nihil probabiliter dici potest. Secundò, Absurdum etiam est cælū & stellas anima-
6 tas ponere: est enim contra communiorem sententiam SS. Patrum & Theologorum, & numeratur à D. Hieronymo epistola ad Pammachium, & Auitum, inter errores Origenis. Nicephorus etiam lib. 17. hist. 28. inter anathematismos, quos Synodus 5. Constant. contorsit in Origenem, ponit etiam hunc, *Si quis dicit cælum, & solem, & lunam, & stellas, & aquas, quæ supra cælos sunt, animatas quasdam esse, & materiales virtutes, anathema sit.* Eadem sententia erroris damnata est à Facultate Parisiensi, tamquam occasionem idololatriæ præbens. Vnde Conradus Vuimpina lib. de superstitione cap. 7. & 8. docet, diabolum philosophis inseruisse opinionem de anima mundi, vt cultum diuinum tribuerent creaturæ & partibus mundi. Hinc ferè omnes Platonici vel magi fuere vel magiæ fauere; adeo vt etiā Marsilius Ficinus ab hac peste non fuerit omnino immunis, vt patet ex lib. 3. de vita cælitus comparanda.

Stellas non esse animatas.

7 Præter rationes prædictas, quibus illud refutari potest, hæc vna sufficiat, quòd sacra Scriptura & Religio Christiana nullas agnoscat creaturas rationales præter homines & Angelos. Si aliæ essent, non deberent ignorari, cum ad eamdem societatem pertineant.

Ad rationes in contrarium.

Nec obstant quædam locutiones Scripturæ, vt docet Damascenus lib. 2. de fide orthodox. cap. 6. in fine, sic scribens, *Nullus etiam cælos aut luminaria arbitretur animata; inanima enim sunt & insensibilia; quare si Scriptura dicit, Lætentur cæli & exultet terra; Angelos, qui sunt in cælo, & homines, qui in terra ad lætitiam vocat. Nouit etiam Scriptura prosopopœia vti, & de rebus inanimis tamquam animatis disserere; vt, Mare vidit & fugit, &c.*

Similiter non obstat quòd quidam Patres cælo animā & spiritum tribuere videantur; quia intelligunt animam assistentem, non informantem, quæ nihil est aliud, quàm intelligentia motrix cæli, vt Peripatetici loquuntur. Vide D. Thomam 1. p. quæst. 70. art. 3. & comment. nostrorum Conimbr. in lib. 2. de cælo cap. 1. quæst. 2.

8 His adde, Etiamsi essent tales animæ, partim tamen iuuare posse magicas operationes; tum quia alligatæ essent suis corporibus, nec rebus humanis possent interesse, tum quia non possent iuuare nisi per virtutes astrorum, nimirum per lumen & influentias, (si tamen præter lumen & calorem sunt influentiæ) quæ minime ad effectus magicos sufficiunt. Præterea vel illæ animæ essent bonæ vel malæ; si bonæ, non vellent iuuare ad opera vana & noxia, qualia ferè sunt magorum: si malæ, quid opus est ad illas confugere. cum dæmones ad iuuandum in huiusmodi sint paratissimi?

Ex his patet, nominibus illis non animas inuocari, quæ nullæ sunt, sed dæmones, qui se fingunt esse animas stellarum & elementorum, vt sub his nominibus ipsi colantur.

3. Fundamentum.

9 Tertium fundamentum est, Præter Angelos bonos & dęmones malo esse multa genera dæmonum bonorum, quorum alij sint cælestes, & prosint stellis, & animabus illarū: alij elemētares; ex quibus alij sint ignei, alij aeri, alij aquatici; alij terreni. Ita tradit Agrippa lib. 3. cap. 16. Eadem est sententia Platonicorum.

Sed est contra Scripturas, & Ecclesiæ doctrinam, quæ nullos dæmones nisi malos agnoscit. vide D. August. lib. 8. de ciuit. cap. 13. & 14. & sanè si boni sunt, quomodo iuuant ad opera vana, & curiosa, ad ostentationem, ad maleficia? quomodo homines decipiunt, & in varias fraudes impellunt? si boni, cur magia sub pœna mortis in veteri Testamento prohibita? cur damnata ab Ecclesia? cur olim proscripta à Repub. Romana? statim enim euangelio illucescente Respub. Romana, etsi persisteret in infidelitate & cultu idolorum, tamē magiam cœpit cognoscere esse perniciosam, & malorum spirituum auxilio subnixam; vt ex gestis Martyrum constat, & L. 2. C. de maleficis & mathematicis.

4. Fūdam.

10 Quartum fundamentum est, Animam humanam, quando in magnum desiderium exardescit, habere sufficientem potestatem ad imprimendam verbis, scripturis, imaginibus, & characteribus vim quamdam, quæ naturaliter efficax sit & energiam habeat ad effectum desideratū; modo illa proportionem quamdam ad hunc effectum habeant; quæ in eo significando sita sit, v. g. si alicui uelis inferre noxam aliquam, adhibenda sunt verba, vel alia signa, quæ noxam illā aliquo modo designent; si cōcitare ad amorē, de-

bent

bent ea adhiberi, quæ amorem significent, depictis duobus sese mutuò complectentibus, vel alia ratione; si ad odium, duobus inter se pugnantibus.

5. Fundam. Quintum est, imagines & characteres siderum, & signorum cælestium sub congrua sibi constellatione fabricatos, concipere vim siderum, ad occultos & mirabiles effectus, ad quos ipsa sidera valent. Hæc duo fundamenta excogitata sunt ad persuadendum, omnes incantationes, adiurationes, characteres, & sigilla, quæ ab ipsis adhibentur, naturaliter operari per vim, ipsis à sideribus, vel ab ipsa anima impressam; atque adeò omnem operationem magorum per signa, esse naturalem.

11 *Refutantur hæc duo fundam.* Sed hęc omnino vana esse, nec vlla probabili ratione niti, constat ex philosophiæ principiis. Primo, Quia anima imaginando vel desiderando non potest res externas alterare, aut illis aliquam qualitatem imprimere: nam actiones illæ sunt immanentes, quæ nullum effectum in rem separatam producunt. possunt quidem concitari spiritus & humores, sed hæc ipsi substantiæ animæ sunt præsentissima, & naturalem ad illam subiectionem habent. quod autem magi dicunt esse similem subiectionem & obedientiam rerum externarum ad animam, quando vehementi desiderio fertur, est contra rationem, & omnem experientiam, & contra illud Domini, Matth. 6. *Nemo potest ad staturam suam adijcere cubitum vnum.* & Matth 5. *Non potes vnum capillum album facere aut nigrum* si nō possumus rem tam coniunctam mutare; quomodo rebus exteris vires effectrices imprimere?

Secundo, Verba non sunt capacia talis virtutis; nam in substantia nihil sunt aliud quàm voces & soni meri; quibus nihil magis euanidum, aut ineptum stellarum virtutibus, aut aliis qualitatibus excipiendis. Vnde sicut vox non potest esse propriè alba aut nigra, (alio enim sensu Græci φωνὴν λευκὴν, & Latini claram dicunt) lucida aut tenebrosa, calida aut frigida; ita nec accipere vires à stella vel anima impressas, quibus corpora immutet sed nec significatio quidquam ad hoc iuuare potest: quia nihil in ipsis vocibus ponit, cum solum sit denominatio extrinseca ab institutione hominis, quæ præteriit. Vnde ridiculum est in vocibus requirere significationem effectu, vt possint virtutem physicam ad effectum illum producendum recipere.

Idem dicendum de aliorū signorum significatione. cùm enim hæc nihil sit aliud quàm extrinseca quædam rationis ordinatio vel relatio circa vocē facta, non potest vllo modo esse dispositio ad aliquam qualitatem realem suscipiendam; nec iuuare quidquam ad physicam actionem, sed solùm ad moralem, quæ fit alliciendo naturam intelligentem ad aliquid ex pacto efficiendum. Itaque pertinent omnia illa signa & significationes ad pacta quædam cum spiritibus malignis, vt sæpe ostendit D. August. lib 2. de doct. Christ. cap. 21 & sequent.

Tertiò, Etsi anima aliquid imprimeret illis signis; id tamen statim euanesceret, nec posset hærere & diu operari: at signa magica diutissime vim habent. Deniq. non possent operari in res valde dissitas; quod tū signa magica prętāt.

12 *De imaginibus & characteribus astronomicis.* Vanissimum etiam est quod de imaginibus & characteribus astronomicis docent: vt cùm dicunt imaginē leonis insculptā auro, sole existente in prima facie leonis, (id est, in aliquo ex decem primis gradibus illius signi) & manè exoriente concipere vim contra phantasmata melancholica, hydropem, pestem & febres. Eandem, si fiat sole in corde leonis existente, & medium cæli obtinente, accipere vim contra calculum & nephriticos dolores, & alia huius generis innumera, quibus eorum libri sunt pleni.

Hæc vana esse, Probatur Primò, Quia ipsa astra tales vires non habent, vel si habent, non constat quænam ex omnibus illa sint, hoc enim nulla experientia deprehendi pôt. Secundo, Etiamsi constaret quænam astra hanc vim habeāt, tamen ea ab hominibus secerni, colligi, & veluti seorsim conuasari non potest: nam omnia agunt in omnem partem, & effectus inter se miscentur; vnde nullius astri mera & sincera virtus colligi potest. Tertiò, Si quam vim habent, eam potiùs imprimerent herbis, lapillis, & metallis, eo quæ longo temporum tractu assiduè agunt; quàm rebus arte factis, quæ ad breue tempus illius obiiciuntur. Item si quid illis imprimerent, id statim euanesceret; nec posset ad vsum adhiberi. Quarto, figura arte impressa nō est idonea dispositio ad qualitatem, aut virtutē physicam excipiendam: videmus enim ignē, solem, & alia æquè agere in aurum, vitrum, & similia subiecta, qualiscumque demum figura in illis descripta sit, vnde sæpe Arist. docet, res mathematicas abstrahere à materia sensibili. Itaque superstitiosum est insculpere formā leonis, scorpii, aut alterius animalis, vt possit excipere vim illius astri, quod tali nomine ab hominibus vocatur. Quintò, In cælo non sunt tales figuræ, quales ponunt mathematici, sed illæ confictæ sunt ex aliqua confusa & rudi similitudine dispositionis astrorum cum tali figura, vt omnia astra 48. figuris seu asterismis possint comprehendi & exprimi. Itaq. non magis est ibi imago leonis quàm vulpis, virginis quàm asini, arietis quàm lupi, scorpii quàm catuli, & ita de ceteris. potuissent enim hæc aliis rebus assimilari, si mathematicis placuisset. Simili modo ponunt 36. facies in Zodiaco, quas mirificè describunt, & miram vim habere asserunt. Ex quibus perspicuum est ad excipiendam virtutem leonis cælestis, non magis valere imaginem leonis terreni, quàm bouis vel hominis: idemque dicendum in ceteris: vt mirum sit Caietanum quæst 96 art. 2. potuisse in mentem inducere huiusmodi imagines aliquid valere. refutat easdem D. Aug. lib. 10. de ciuit. cap. 11. & D. Tho. quæst 96. art. 2. & lib. 3. contra gentes, cap. 105.

Aliæ caerimoniæ adhibentur. Adde, his imaginibus interdum adiungi alios characteres, interdum etiam illis adhiberi suffitus ex thure, galbano, storace, aloë, & similibus, vt vim habeant; quod est mera idololatria.

Ex his patet, effectus & operationes magorū non posse per hæc fundamenta reduci ad causas naturales. quare cum alias non habeant, superest eas referendas ad malorum dæmonum opem, cum quibus plerique eorum etiam expressa pacta contrahunt.

DVBITATIO III.

Quomodo cognosci poterit an aliqua operatio ad magiam pertineat, & quibus indiciis spiritus redeuntes discerni.

RESPONDEO, Id tribus modis cognosci posse. Primò, Ex conditione causarum, quæ adhibentur. Secundò, Ex conditione operationis. Tertio, Ex conditione effectus. 13 *Tribus modis id cognoscitur.*

1. Ex conditione causæ. Quod ad primum attinet, Ipsa conditio & qualitas causæ indicat magiam; Primo, Si expressè inuocetur diabolus. Secundò, Si preces adhibeantur, quibus falsa permixta sunt, vt Christum habuisse febres, & spasmum. Tertiò, Si verba exotica. Quartò, Si characteres, imagines, sigilla. Quintò, Si ligaturæ, si specula, vnctiones, & similia, præter Ecclesiæ morem: cùm enim effectus ad quem diriguntur, non possit expectari ex virtute talium causarum, vt quæ nullam in se habeāt: nec etiam à Deo, cùm nec ab ipso, nec ab Ecclesia, quæ spiritu Dei regitur, sint instituta, imò ab ipsa Ecclesia reprobentur; sequitur eum expectari a malignis spiritibus, qui huiusmodi rebus tāquam signis alliciuntur ad præstandum id, ad quod ipsi ea instituerunt. itaque omnia ista sunt magicæ illecebræ, & tacitæ dæmonum inuocationes. Nec obstat, quòd interdum nihil nisi verba sacra, aut versiculus aliquis Sacræ Scripturæ adhibeatur; quia talis versiculus non dirigitur ad Deum, nec eo sensu profertur, quo sacer est; sed animo prophano, vt aliquis effectus vanus, vel alius, ad quem ex Dei vel Ecclesiæ institutione non valet, proueniat. Sic illo versiculo, *cor sum maum est*, quidam vtuntur ad luxationes equorum curandas: & illo, *in chamo & freno*, &c. ad sopiendos canes. Itaq. implicite diriguntur ad dæmonem, qui etiam in rebus sacris sua signa instituit, vt & homines faciliùs decipiat, & Deo maiorem contumeliam faciat. *Dæmon aliquando in rebus sacris sua signa cōstituit.*

14 *2. Ex conditione operationis.* Secundò, Ex conditione operationis; vt cùm repentè curatur equus vel homo, absque diuino miraculo; cùm breuissimo tēpore multa milliaria conficiuntur; cùm operatio ad rem valde distantem se extendit; vt si hic pungatur imago cerea Petri, & ille alibi doloribus conficiatur.

3. Ex conditione effectus. Tertio, Ex cōditione effectus, si hic industriam humanā superet: sunt autem huiusmodi complura, quæ à magis opera dæmonum, vel reipsa vel in speciem fiunt, possuntq; reduci ad tria genera. Vel enim fiunt circa elementa; vel

circa alia corpora, præsertim hominum aut animalium; vel circa anima & spiritus. quæcumq. autem exhibent reipsa, possunt etiam exhiberi in speciem per præstigium.

Circa elemēta quid possint.

Circa elementa excitare possunt tempestates, grandines, tonitrua, fulmina, ventos, iisque lædere & euertere arbores, segetes, animalia, ædificia, & similia; vt experientia quotidiana docet, & ex lib. Iob cap primo, euidenter colligitur. non enim difficile est illis spiritibus nubes alijs in regionibus collectas, & ventos alibi spirantes, huc vel illuc, quò Deus permiserit, impellere, ibique sistere, stipare, collidere. Simili modo possunt facere inundationes, terræmotus, ruinas ædiū, repentina incendia, & similia, si Deus id illis permittat. possunt excantare segetes, seu transferre ex agro in agrum; quod olim videtur fuisse adeò frequēs, vt legibus duodecim tabularum apud Romanos vindicari debuerit. possunt trāsferre arbores & pomeria integra idque vel singulis transplantatis, vel superficie terræ ad certam altitudinem simul abrepta & translata. Vnde Plinius lib. 17. cap. 25. dicit, *suo tempore Vectij Marcelli oliuetum vniuersum viam publicam transgressum, & arua inde è contrario in locum oliueti profecta.* Neque hoc mirum videri debet; possunt enim plurimi simul ad huiusmodi opus concurrere.

15 *Circa corpora hominū. An sagæ reipsa transferantur.*

Circa corpora hominum & animalium; Primò, Possunt ea celerrimè transferre de loco ad locum; sunt enim & ipsi celerrimi & potentissimi, quibus nulla potestas super terram comparari valeat, Iob 41.

Hic tamen Notandum est, non deesse qui negent sagas reipsa transferri à dæmone, & eas, quæ se putant transferri ad conuentus, dicunt decipi. hanc enim translationem & cetera, quæ in conuentibus sagarum fieri videntur, vt conuiuia, tripudia, adorationes dæmonis, nefarios concubitus, & similia, non fieri reipsa exteriùs, sed solùm in imaginatione: sopiri enim ipsas, & dæmonem hæc omnia facultati phantasticæ ita repræsentare, ac si reipsa fierent, ita vt illæ mulierculæ sibi persuadeant se hæc omnia reipsa egisse: quod confirmant exemplis quarumdam, quas constat sopitas fuisse, quæ tamen postea excitatæ narrabant se mira fecisse & vidisse.

Sententia perniciosa.

Sed hęc sententia falsa est, & Reipubl. perniciosa. Falsa; Primò; Quia repugnat innumeris experientijs, & exemplis eorum, quos translatos fuisse reipsa deprehensum est; de quo vide Alphonsum Cast. l. 1. de iusta hæreticorum puni:. cap. 16. & Malleum maleficarum Iacobi Sprengeri, & nostrum Delrio l. 2. disquisit. magic. quæstio. 16. Secundò, Repugnat innumeris reorum & non reorum confessionibus, non tantùm mulierculārum, sed etiam virorum prudentium omnis ordinis, & conditionis. Tertiò, Repugnat etiam rationi. cur enim diabolus id non possit, cuius tanta potentia vt non sit ei par in terra? aut cur Deus id non permittat, cùm magi & sagæ in id consentiant, & diabolum ad hoc aduocēt; & ipse Dominus se permiserit à diabolo ex deserto deferri in pinnaculum templi, & inde in montem excelsum, vt ex cap. 4. Matth. colligitur, & Patres passim docent?

Est Reipub. perniciosa; Primò, Quia patrocinatur crimini grauissimo & nocentissimo Reipublicæ & Ecclesię; & impedit illius dignam castigationem; Iudices enim, quibus hæc opinio est persuasa, vel non puniunt sagas, vel non nisi leuiter; concessa vita. hinc fit vt innumeri eo inficiantur, & diabolus tutò grassetur. Secundò, Condemnat omnia penè tribunalia orbis Christiani tam Ecclesiastica, quàm sæcularia, non solùm imperitiæ & imprudentiæ, quod non possint distinguere inter ea, quæ fiunt reipsa, & quæ sola imaginatione; sed etiam iniustitiæ & crudelitatis, quod tam sæua morte afficiant homines ob maleficia, quæ ipsi re vera non fecerunt, sed solùm somniarunt & illusione diabolica sibi visi sunt fecisse. Itaque hæc opinio nullo modo est toleranda.

Nec obstant exempla quarumdam, quæ adhibita vnctio ne consopitæ fuerunt, & mira se interim egisse putarunt: quia hoc interdum diabolus facit vt idem putetur semper fieri, & ita persuadeat Iudicibus totam hanc rem esse imaginationis, & nemini exteriùs nocere.

16 Dices, Si interdum deluduntur. ergo non poterunt tutò puniri quia fortè sunt innocentes: vnde enim constare potest hanc non deludi?

Respondeo negando consequentiam: Primò, Quia rarum est vt ita deludantur. itaque præsumi debent non delusæ. nisi probetur contrarium: sicut in alijs criminibus, qui fatetur, non præsumitur delusus, si est sanæ mentis. & si alij de ipso testantur, non potest præsumi diabolum loco illius se suppositum; sed hoc clare tunc probandum; alioquin secundum leges iudicandum.

Secundò, Plerique optimè norunt distinguere vtrum sola imaginatione, an reipsa quid actum sit: cur ergo illis fides non adhibeatur? Tertiò, Ex indicijs & varijs circumstantijs à prudente & perito Iudice facilè deprehendi poterit quomodo res gesta sit. Sæpe enim apparet aliquis affectus exterior, sæpè accedunt aliorum testimonia; sæpè ipsæ personæ sunt boni & integri sensus, & fatentur rem exterius gestam; explicant causam, & modum, & locum, & tempus, & personas coram quibus, &c. Quartò, Quia etiā illæ, quæ in somno delusæ, puniri possunt; tum propter expressum pactum cum dæmone & apostasiam ordinariè coniunctam; tum propter desiderium & conatum faciēdi ea: quę consopitæ videntur facere, & approbationem postquam ad se redierint: ideo enim se inungunt & signa magica ponunt vt illa fiant reipsa; & postea cum putant facta, approbant & gaudent & proponunt rursus facere, quæ se iam fecisse putant; inter quæ sunt idololatria. commercium cum dæmone, renuntiatio Christianismi, studium alijs in corpore vel substantia nocendi, & similia. vide plura de his apud Delrium l. 5. sect. 16.

17 *Cap. Episcopi.*

Similiter non obstat cap. 12. Episcopi, 16. q. 5. vbi significatur sagas non reipsa transferri, aut alia similia perpeti; sed solum imaginatione; quia non agitur illo cap. contra sagas aut maleficas, quales nostræ sunt. (vt docet Alphonsus Castro dicto lib. 1. cap. 16.) sed contra alias quasdam mulierculas, *quæ deceptæ à diabolo variis illusionibus, credebant se nocturnis horis cum Diana dea paganorum, vel cum Herodiade, & innumera multitudine mulierum equitare super quasdam bestias, & multarum terrarum spatia intempestæ noctis silentio pertransire; eiusque iussionibus velut dominæ obedire, & certis noctibus ad eius seruitium euocari;* vt dicto capi. Episcopi, habetur. Si enim erant sortiariæ & maleficæ, cur tam immane flagitium in illis non reprehenditur? cur sola praua credulitas damnatur. Deinde etiamsi concederemus fuisse sortiarias. nihil referret; quia non damnatur in illis quòd crederent ea, quæ nostræ de se referunt; nimirum se a diabolo in specie hirci, ad conuentum sagarū transferri; ibidem conuiuia & tripudia cū ipso & veneficis agitari, diabolum adorari, nefarios cū ipso concubitus misceri, &c. sed quod crederent longè alia; nimirum hæc & similia esse vera, Dianam & Herodiadem esse deas; illis honorem & obsequium esse exhibēdum: posse ab his naturas rerum mutari & transformari, esse veras bestias ab ipsis cōditas, quarum ope per aerem vectarentur. nihil horum credunt nostræ sagæ; sciunt enim esse diabolum, qui cum habent negotium. Denique si hic Canon aliquid contra nostram sentētiam faceret, sequeretur eum fidem perdere. & esse infidelem, qui crederet sagas per diabolum specie hirci transferri; quod omnino absurdum est.

18 *An possint corpora trāsformare.*

Secundò, Possunt etiam corpora hominum & animalium transformare; non quidem intrinsece figuram mutando, sed extrinsecus ex vaporibus aliam circumponēdo. Sic aliqui opera dæmonis conuertuntur in speciem lupi & dicuntur λυκάνθρωποι, quasi dicas lupihomines: accommodant enim se ad speciem bestiæ quantum possunt, manibus & pedibus incedēdo, & diabolus adijcit reliqua, circumposita alia figura, ita vt speciem lupi exactè referant, deinde ingreditur, mutat phantasiam, & animum ferinum inducit; quod ei perfacile est, commotis humoribus & venenatis succis adhibitis: denique agilitate lupina corpus regit. hinc fit vt tales inuadāt, lacerent & deuorēt homines, vt veri lupi solent. Potest etiam veram bestiam, homine repentè sublato, substituere; ita vt ipse homo oculorum iudicio videatur in lupū conuersus: quomodo D. Aug. li. 18, de ciu. c. 18. docet, socios Diomedis cōuersos fuisse in aues, & Iphigeniā in ceruā. Simili modo credibile est virgas magorū fuisse cōuersas in serpētes: non enim diabolus causas naturales virgis applicādo poterat tā breui tēpore ex materia tā dissimili veros serpentes efficere. Potest ēt, homine consopito, ipsemet formam bestiæ assumere, & in ea varia ministeria subire, & interim per alium dæmonem efficere vt ille homo dormiens, videatur sibi in bestiam muta-

tus

us hæc omnia præstare. Hoc modo Diuus Augustinus loco citato putat socios Vlyssis mutatos à Circe venefica in porcos, & alios quosdam suo tempore, veneno in caseo accepto à feminis stabularijs, conuersos in iumenta, quæ onera gestabant quamdiu illæ volebant, & postea videbantur sibi in formam humanam reuerti. denique potest hanc mutationem facere nudo præstigio. sicut enim melancholici & phrenetici videntur sibi mira exteriùs videre, cum totum sit interius ex qualitate & commotione humoris; ita etiam opera dæmonis fieri potest ut mira exteriùs videantur vel audiantur sola humorum agitatione & infectione. hac ratione potest exhibere palatia, vrbes, exercitus, flumina, incendia, tempestates, fulmina, tonitrua, & similia.

Ex his patet, quatuor modis has transmutationes à magis opera dæmonis fieri posse. non tamen est negandum quin possit dæmon aliquas ueras transformationes efficere, applicando actiua passiuis, quales etiam ab hominibus fieri possunt, etsi ipse plura, subtiliora, & expeditiùs possit. sic potest efficere ranas, mures, muscas, & cætera. Item quæ ex semine; sed infusis seminibus in locum naturalem genituræ.

19 *Irrogare morbos.* Tertiò, Possunt inferre morbos occultos, qui nulla arte medica valeant curari. facile enim diabolo est instillare venena ignota, eaque ita regere ut lentè operentur, vel infringere vim medicamentorum; vel si sinat operari, potest renouare quotidie noxam, intercipere uias spirituum, & humorum, & alijs mille modis nocere potest etiam inferre in corpus humanum pilorum villos, clauorum & vitrorum fragmenta & alia huiusmodi, quæ maleficijs affecti excernunt. quamuis etiam præstigio facere possit vt hæc uideantur è corpore eijci, cùm reuera ibi non fuerint.

20 *Curare morbos.* Quartò, Possunt curare morbos omnes, qui naturalib. remedijs curari possunt, & omnes, qui a dæmonis actuali nocumēto pendent. Possunt impedire sanguinis è vulnere effluxū. imò omnes læsiones, quæ gladio, igne, alijsque instrumentis irrogari possunt, si Deus permittat. facile enim ipsi est ictum iuxta corpus hominis excipere, & impetum frangere, & ea, quæ uim ignis impediant assiduè interponere; sed Deus rarò hæc permittit.

Eruere thesauros. Quintò, Possunt eruere thesauros occultos, & opes mari abditas; sed Deus rarissimè id permittit; quia esset maxima ad malum illecebra. vnde videmus omnes penè magos & sagas esse pauperes, viles, abiectos.

21 *Reddere inuisibilem.* Sextò, Possunt etiam aliquo modo se efficere inuisibiles: idque vel efficiendo vt subito transferantur aliò, astantibus non aduertentibus; quo modo fortè Apollonius se inuisibilem reddidit, quando a Domitiano capiēdus erat; de quo Philostratus in uita ipsius: vel aliquod corpus instar veli interponendo, quod simile sit corporibus adiacentibus, v.g. parieti, tapeti, &c. vt ab illis non uideatur distinctum; vel alienam figuram interponendo, vt etsi videatur, non agnoscatur: uel certè subtrahendo aut impediendo spiritus visorios, qua parte ad illius obiecti visionem debent concurrere.

22 *Immittere dæmones.* Septimò, Possunt immittere dæmones in hominem, & facere vt ab ijs obsideatur, Deo permittente. huius multa exempla extant in historijs, possunt etiam eosdem expellere, idque vel ex pacto cum ipsis & uolentibus ijsdem; (quamuis simulent se cogi ad egrediendum vi incantationis) vel ex pacto cum dæmone potentiore, qui etiam inuitos expellere potest de quo uide Greg. l. 1. dial. cap. 10. hoc tamen numquam facit iste dæmon, nisi ut magis noceat; vt exemplo Greg. docet.

23 *Circa animam.* Circa animam humanam coniunctam corpori, omnia ea possunt opera dæmonum, quæ ex corporis dispositione & imaginatione pendent; ut inferre amentiā, incitare ad amorem, odium, libidinem erga hunc vel illum, & similia. facile enim est dæmoni efficere vt obiectum aliquod assiduè obuersetur phantasiæ in modum conuenientis vel disconuenientis, & simul concitentur humores & spiritus consentanee affectui amoris uel odij, &c. Huc pertinent philtra, & odiorum maleficia; de quibus vide Gregor. l. 1. dialog. cap. 4.

Circa animas separatas nihil possunt magi, quia nec dæmones ipsi aliquid in has ualent, præterquam quòd damnatis possint irrogare supplicia secundùm modum & mensuram à diuina iustitia pro meritis cuiusque constitutam. Itaque non possunt illas ab inferis excitare, & viuis repræsentare; sicut nec tortor potest reum ducere quo libuerit; quòd si id non possunt in animas damnatas, quanto minùs in sanctas, quæ ipsis, veluti domini & Iudices, sunt adorodum formidabiles?

Nec obstat illud 1. Reg. 28. vbi cum Saul petijsset excitari Samuelem per pythonissam, ipse Samuel apparuit, vt verior sententia tenet, quæ maximè confirmatur Eccl. 46. vbi Samuel dicitur post mortem prophetasse, & Regi interitum prædixisse. non enim Samuel vi magica excitatus prodijt, sed iussu diuino in pœnam impij Regis; cuius signum est quòd magicā incantationem præuenerit: vnde & turbata fuit pythonissa; & rectus capite sursum elato, è terra emerserit, contra morem vmbrarum magicarū; quæ pedibus sursum versis, & capite deorsum prodire dicūtur. insinuare hoc videtur pythonissa cùm ait, *Deos vidi ascendentes è terra*; id est, virum instar Dei, vel similem Deo. etsi enim elohim sit numeri pluralis; tamen plerumque apud Hebr. accipitur pro vno; quo modo hic accipi patet ex verbis proximis, *qualis est forma eius?* itaque non de vmbris, sed de Samuele augusto modo apparente loquitur pythonica. Spectra autem illa, quæ ad inuocationem magorum se exhibent, sunt dæmones, qui se horum vel illorum animas fingunt. 24 *An Samuel excitatus fuerit.*

Petes, Quibus indicijs poterunt spirituum apparitiones internosci, vt non decipiamur acceptantes malos pro bonis? 25

Respondeo, Indicia mali spiritus sunt illa: Primò, Si ad præsentiam vel vsum rerum sacrarum diffugiat, nimirum signi crucis, aquæ benedictæ, nominis Iesu, Beatæ Virginis aut alicuius Sancti, sacrarum reliquiarum, sacræ imaginis, agni Dei, cerei benedicti, stolæ sacræ, & similium, quibus Ecclesia vti consueuit contra diabolicas fraudes, quæque veræ Religionis sunt τεκμήρια & certa signa. Item si hæc improbet aut dissuadeat. hæc enim indicia sunt manifesta dæmonem esse.

Secundò, Si falsam vel prauam causam suæ apparitioni prætendat, vt si dicat se redire imperio alicuius magi: aut vt aliqua reuelet, quæ friuola sint, curiosa, vel noxia.

Tertiò, Si aliqua dicat, quæ sunt contra fidē & Ecclesiæ doctrinam; vel suadeat aliquid, quod sit a moribus Sanctorum alienum. sicut puella, quæ nuper prope Louanium repentè reuixit, & mira per triduum coram omnib. retulit. horum summa erat, se vidisse Sanctissimam Trinitatem. & ibi intellexisse parentib. & fratribus nullam superesse spem salutis, nisi ipsa rediret ad corpus & pro illis martyrium subiret, & illi deinde ex ordine idem martyrium paterentur. Modus Martyrij erat ille: Imponendus erat faciei puluillus, deinde valide pedibus erat conculcanda, donec fracto capite vita exprimeretur. persuasit vt sibi id fieret. inde processum ad fratres, quorum primus cœptus calcari, grauiter est læsus, sed interuentu vicinorum res impedita. Exempla vetera extant plurima.

Quartò, Si sua oratione excitet mentem hominis ad superbiam, ad vanam gloriam, ad præsumptionem animi, ad desperationem, vel ad alium minùs ordinatum affectum. numquam ad talia alloquium boni spiritus excitabit.

Quintò, Si blande accedat, sed posteà relinquat mœrorem, desolationem, turbationem animi, tenebras. hoc enim signum esse mali spiritus docuit B. P. N. Ignatius in suis Exercitijs, & D. Macarius homilia septima, sicut enim boni spiritus est illuminare, solari, & tranquillitatem animi adferre; ita maligni est relinquere in animo tenebras, mœrorem, perplexitatem, turbationem, nam quisque sibi consentanea operatur.

Sextò, Si rem non patitur tractari cum Superiore, vel confessario: boni enim spiritus non quærunt tenebras, nec volunt ordinem, quem Sancti Patres & Sacra Scriptura tradiderunt, peruerti: facile enim ipsis est & Superiores permouere.

Septimò, Si in forma tetra aut abiecta appareat, v.g. Æthiopis, serpentis, bufonis, canis, vel cum fœtore, tumultu, horrore, clade discedat.

Octauò, Si vbi semel præstitum est quod subsidij causa petije, rursus quæsitis alijs occasionibus friuolis redeat: animæ enim, vbi satisfeceris, vel nō redeunt, vel semel tantum redeunt, vt gratias agant. dæmones quia paucis con-

gressibus efficere nequeunt quod volunt, varias occasiones quærunt vt sæpè appareant. vnde hæc crebritas debet esse suspecta. vide Thyræum lib. 1. de apparit. spirit. capit. 16. Peltanum de purga. cap. quinto, & Delrium lib. 2. quæstio. 16. sectio. 3. vide etiam infra dubit. 5. alia quædam huc pertinentia.

DVBITATIO IIII.

Quale peccatum sit Magia.

26 *Per se est mortiferum.* RESPONDEO, Ex genere suo esse mortale; quia continet tacitam vel expressam dæmonis inuocationem; ac proinde societatem & beneuolentiam erga illum. Fieri tamē potest vt aliqui actus magici excusentur a peccato mortali ratione ignorantiæ; vt si quis ignoret, vel non aduertat tacitam illam inuocationem, cùm hæc sæpè sit *Ignorantia pōt excusari.* valdè occulta. plerumque tamen ingeritur homini aliqua suspicio latentis mali, ratione cuius tenetur abstinere donec pleniùs de re cognouerit. quòd si non faciat, peccat saltem venialiter. Ratione leuitatis materiæ præcise non videtur vmquam esse veniale; quia quòd in re parua vel ludicra dæmon inuocetur, per se non minus crimen est, quàm si id fieret in magna. similiter tacita vel remota inuocatio, si plena consideratio adsit, est eiusdem rationis ac expressa. sæpè tamen contingit vt quando res est modica, non apprehendatur mali magnitudo; & sic potest esse veniale defectu animaduersionis.

27 *Crimina cōiuncta.* Notandum est, huic crimini in ijs, qui ei sunt addicti, ordinariè alia crimina grauissima esse coniuncta: de quibus à confessarijs & Iudicibus sunt interrogandi. Primum est, Hæresis: multi enim ex his non credunt diabolum subiturum pœnas æternas, aut esse damnatū & miserum; & eos, qui ipsi adhęrent esse damnandos, aut eum nihil posse nisi Dei permissu, & similia. Denique pauci ex his sunt firmi in fide; & plerique deprehenduntur vel hæretici, vel nullius religionis. Secundum, Apostasia; abnegant enim Christum & Christi fidem, & sæpe ipsum Deum: renuntiant Baptismo & Confirmationi, eaq. conantur in se quibusdam cærimonijs extirpare. Tertium, Idololatria; accipiunt enim diabolum loco Dei; huic fidem spondent, se totos dedunt & mancipant, sacrificia offerunt, aliosque deferunt honores. Quartum, Blasphemiæ in Deum, in Christi humanitatem, in Beatam Virginem, & Sanctos omnes. Quintum, Sacrilegium: sæpè enim in suis incantationibus vtuntur rebus sacris, & interdum ipsa Sanctissima Eucharistia. Sextum, Luxuria: vt nefariæ cum dæmone commixtiones. Septimum, Damna proximorum; vt homicidia, pręsertim infantium, è quorum corpusculis decoctis conficiunt vnguina, pulueres, & alia magica symbola; varij morbi hominibus irrogati, mortes animalium, vastationes segetum, & similia. Ex quibus patet magos & sagas dignos esse morte, & omnino è Republ. exterminandos ob apostasiam, idololatriam, nefandos concubitus, & similia, etiamsi fortè damna non intulerint. vnde etiam Exod. 22. præcipitur, *Maleficos non patieris viuere.*

DVBITATIO V.

Quæ remedia aduersus maleficia possint adhiberi.

28 *Remedia naturalia.* REMEDIA maleficij esse possunt vel naturalia, vel supernaturalia, vel moralia. *Naturalia* plerumque paruam vim habent; quia diabolus facilè omnem illorum actionem eludit, si velit. bonum tamen est illa initio experiri, ex præscripto medicorum adhibendo ea, quæ ipsi ex symptomatibus congrua iudicabunt: vt si indicia sint veneni, si abundet humor melancholicus, vel alius, quo diabolus in hac affectione vti videtur: si alicui parti intemperies illata, & similia.

29 *Ecclesiastica.* *Supernaturalia*, seu Ecclesiastica sunt optima. hæc decem numerari possunt.

Magna fides. Primum est, *Magna fides* & fiducia in diuina protectione. Colligitur hoc claré ex Psalmo 90. *Qui habitat in adiutorio Altissimi, in protectione Dei cœli commorabitur.* & quæ sequuntur; quibus docemur diabolum nihil posse in eos, qui omnem spem in Deo locant. Idem patet multis exemplis. vide Cassianum collatione octaua, capitulo 18. & 19. Paulinum in vita D. Ambrosij, Gregorium lib. 1. Dialog. cap. 4.

Secundum est, *Susceptio baptismi*, si non es baptizatus. *Baptismus.* Huius extat memorabile exemplum in historia Peruana Petri Chieza par. 1. c. 18. Ratio est, quia baptismo exuimus veterem hominem, quem diabolus induxit, & induimus Christum efficimur eius membra, eius filij, & domestici; trāsferimur de potestate tenebrarum in regnum filij Dei, vt Apost. ad Coloss. 1. ait.

Tertium, *Confessio peccatorum.* Sæpè enim ob peccata permittitur diabolo potestas in hominem, quibus deletis, illa 30 *Confessio.* quoque euanescit, quibus permanentibus, frustra alia remedia adhibeas; vt docet Pet. Cluniac. l. 1. de mirac. c. 6. de quo etiam vide l. 1. vitæ Sancti Bern. cap. 8. Itaque qui maleficijs infestantur siue in se, siue in rebus suis, exhortandi ad accuratam peccatorum confessionem & vitæ emendationem.

Quartum, *Sumptio Eucharistiæ*, vel eius præsentia: nulla *Eucharistia.* enim conuentio lucis ad tenebras; nec Christi ad Belial. hoc pacto maleficia fuisse curata refertur in vita S. Bern. l. 1. c. 10. & D. Aug. l. 22. de ciu. c. 8. scribit domum quamdam ab infestatione dæmonū liberatam oblato in ea sacrificio. Pallad. l. 1. hist. c. 19. refert S. Macharium, cùm ei oblata esset fœmina maleficio affecta, dixisse, Illud propterea vim in eam habuisse, quòd quinque septimanis a Sacra Eucharistia abstinuisset.

Quintum, *Exorcismi Ecclesiæ*, hi varij sunt; alij enim in- 31 *Exorcismi.* stituti sunt ad expellendum dæmonem a corporib. hominū, alij ab infestatione ædium, alij ad illum compescēdum ne damna per tempestates, vel alia ratione inferat. Horum aūt maximam esse vim patet, tum ex vsu quotidiano: tum quia in Ecclesia est ordinatio specialiter instituta a Christo, vel (vt quidā volunt) ab Apostolis ad dæmones pellendos & coercendos, vt patet ex Conc. Carthag. 4. c. 7. & ex Cypria. epist. 2. 55. & 76. & alijs Patribus: tum quia preces illæ & adiurationes fiunt nomine Ecclesiæ Christi sponsæ. refert Iosephus l. 8. antiqu. cap. 2. Salomonem quoque instituisse coniurationes, quibus dæmones fugentur. non tamē constat quales hæ fuerint. sanctæ an superstitiosæ: quia non extant, nec scitur quando instituerit, in cultu veri Dei, an in idololatria.

Sextum, *Aqua benedicta*, hęc habet vim ex precibus Ec- 32 *Aqua benedicta.* clesiæ, per quas factū est vt diuina virtus ei assistat, ac quodammodò insideat & cōnexa sit ad dęmonis infestationes auertendas. hoc remedio plurimi vsi sunt. vt B. Marcellus Epis. apud Theodor. l. 5. hist. c. 21. S. Macharius, apud Palladium l. 1. cap. decimonono, Sanctus Bernardus l. 2. vitę eius cap. 3. & alij innumeri, estque modo frequentissimum apud Indos.

Septimum, *Reliquiæ Sanctorum*, & res aliæ ab Ecclesia be- *Reliquiæ Sāctorum.* nedictę, vt agnus Dei, cerei sacri, panis & sal benedictum, & similia. Horum exempla quotidie se offerunt.

Octauum, *Signum Crucis*, huius est vis magna contra 33 *Signum crucis.* omnes diaboli machinationes. Primò, Quia cōtinet tacitā inuocationem Sanctissimæ Trinitatis per meritū passionis Christi. sicut enim voce, sic gestu Deū inuocare & mentē nostram exprimere possumus. Secundò, Quia continet totius doctrinæ Christianæ compendiariam professionem. significatur enim (præsertim adiuncta formula, *In nomine Patris, &c.* quia fieri solet) Primò, In Deo esse vnam essentiam; potentiam, maiestatem; & tres personas, Patrē, Filium & Spiritum sanctum deinde, Patrem esse principiū, Filium procedere à Patre, Spiritū sanctum ab vtroque, & hūc esse amorem & vinculum vtriusque. Tertiò, Filium a Patre descendisse in vterum Virginis, hominem factum, & nos per mortem suam transtulisse à tenebris ad dexteram, à damnatione ad gloriam. hæc omnia Ecclesia, & fideles eius intendūt hoc signo insinuare & profiteri. Quartò, Quia crux est instrumentum, quo Christus diabolum vicit, & eius potentiam fregit: quod etiam ipsum Christum crucifixum refert & obijcit. Vnde crux triplici modo vim habet. Primò, In modum inuocationis. Secundò, Tāquam opus fidei & professio Religionis Christianæ. Tertiò, Ratione diuinæ virtutis ex ordinatione diuina assistentis: nam etiam in infidelibus vim habet, vt constat de Iuliano apostata ex historijs eccle-

ecclesiast. & de quodam Iudæo ex lib. 3. dial. S. Gregorij, c. 7. His addi potest quartus, scilicet, quatenus diabolo ingerit memoriam probri & ignominię, quã per crucem accepit, & timorem virtutis Christi. Hæc sufficiunt ad hoc signum contra hæreticos defendendum. Similiter modo reliquæ cęrimoniæ ecclesiasticæ defendi possunt. nihil enim sunt aliud quàm professiones tacitæ veritatum fidei; & sacræ precationes. excitant etiam animum ad maiorem reuerentiam, & recreant sua veritate & pulchritudine. De efficacia crucis aduersus dæmones extant infinita exempla. vide Chrysostomum hom. 8. in epist. ad Colos. Lactan. l. 4. cap. 27. Cyprianum, vel quicumque est auctor, serm. de pass. Dom. vitam D. Bern. l. 2. c. 2. & 3. & nostrum Gretzerum, de cruce.

Cærimoniæ Ecclesiæ.

34 Nonum, *Inuocatio nominis Iesu, B. Virginis*, Angeli custodis, & etiam aliorum Sanctorum. exempla plurima extant apud auctores.

Inuocatio nominis Iesu.

Decimum *Oratio*, præsertim coniuncta ieiunio. Hæc valent etiam ad pessimum quoddam genus dæmoniorum expellendum, vt patet Matth. 17. Vide Gregorium lib. 3. dialog. cap. 33. & Palladium lib. 2. histor. cap. 28. Qui plura supradictorum exempla desiderat, consulat Delrio lib. 6. capit. 2.

Oratio.

Moralia remedia voco, quæ pertinent ad pactum cum dæmone dissoluendum, quando ex pacto nocet: quod fit amouendo signa magica, ad quorum præsentiam nocumentum irrogat; de quo dub. seq.

DVBITATIO VI.

Vtrùm liceat tollere ligaturas, nodos, volumina capillorum, & alia signa malefica, posita à maleficis, eo fine vt diabolus desinat nocere.

35 HÆC quæstio ante complures annos ad me è longinquo missa fuit, multis argumentis pro parte negante (quam viri quidam docti & pij tenere dicebantur) instructa: quam deinde tractaui in materia de matrimonio, cap. de impedimento maleficij. verùm quia propria est huius loci, quæ ibi dicta, huc transferenda, bona illorum, qui aliter sentiunt, venia, putaui; solius enim veritatis & proximi iuuandi amore hæc à me tractantur: & eos, qui secùs sentiunt non damno, sed pietatis, doctrinæ & dignitatis caussa veneror. Fundamentum partis negantis præcipuum est; quòd tollere illa signa vt diabolus nocere desinat, videatur quædam implicita illius inuocatio, vel pactionis implendæ monitio. Sed

Dico Primò, Nullo modo fas esse aliquo maleficio signa magica tollere, quamuis ad id paratum sese maleficus offerret. est certa, & communis Doctorum sentẽtia, excepto Angelo v. Superstitio, §. 13. & Petro Aureolo, quem Angelus adducit. hi enim etsi concedant nõ esse licitum facere incantationes, licitum tamen putant, alterius, qui ad id paratus sit, incantatione & maleficio vti, vt à nobis vel alijs noxam maleficij tollamus. cõfirmatur hæc sententia, quia licitum est petere ad vsuram ab vsurario parato dare; & exigere iusiurandum ab eo, qui paratus est per falsos deos iurare: vt suprà ostensum. Sed horum sententia refutatur ab omnibus tamquam error. vide Caietanum tom. 2. opuscu. 12. Syluest. v. Maleficium quæst. 8. & Castro l. 1. de iusta hæreticorũ punit. c. 15. Ratio est, quia illa malefici operatio est intrinsece mala, cùm sit vsus artis magicæ, & tacita vel expressa dæmonis inuocatio ad aliquem effectum obtinendum: ac proinde nullo modo benè fieri potest: ergo nec petere, nec consentire potes vt fiat; iuxta illud ad Roman. primo, *qui talia agunt, digni sunt morte, non solùm qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.* Secùs est cùm petitur iuramentum ab eo, qui putatur per falsos deos iuraturus, aut mutuum ab eo, qui solet exigere vsuras: nam id, quod hic petitur, malum non est, & benè fieri potest, si velit is à quo petitur.

Signa magica nõ posse tolli maleficio.

Angeli & Aureoli sententia.

36 Dico Secundò, Ius tamen est cuique, tollere & destruere illa signa absque maleficio, vbi inuenta fuerint. Est communis sententia Doctorum, qui hanc doctrinam attingũt. Inter quos Henricus à Gandauo quodlib. 5. quæst. 33. Scotus in 4. distin. 34. vbi dicit, *ridiculum esse quærere an liceat tollere maleficium intentione curandi maleficiatum: non enim*, inquit, *solùm licet, sed etiam est meritorium destruere opera diaboli.* Idem docet Gabr. ijsdem fere verbis in 4. dist. 8. quæst. 2. artic. 4. dub. 2. Caiet. tom. 2. opuscul. 12. *Duobus modis*, inquit, *contingit maleficium à maleficis solui. Primò, Per simplicem dissolutionem seu destructionem maleficij prius facti, puta dissoluendo ligaturam capillorum, cum anulo ligneo*, &c. *& hoc absque dubio licitum est, nec est opus malefici vt maleficus est, sed hominis scientis impedimentum boni proximi sui: quia hic nulla intrat dæmonum inuocatio, sed sola dissolutio signi, quo durante diabolus statuerat malum alterius continuare. Secundò, Per inuocationem dæmonum, seu aliud maleficium: & hoc absque dubio peccatum est mortale.* hæc ille. Idem docet Syluest. v. Maleficium, num. 2. Castro l. 1. de iusta hæret. pun. c. 15. valde fuse. Domin. Sot. d. 34. q. vnic. art. 3. *Potest quisque conuenire maleficum & rogare, & pecunia ab illo extorquere, vt tollat ligaturas, quas habet sepultas, aut suspensas, aut alicubi asseruatas, inde dimoueat; quia illud maleficium facere virtus est*, &c. Ioseph. Angles in floribus q. 6. de malefic. Nau. c. 11. num. 29. Pet. Binsfeldius in tit. de malefi. & mathem. q. 5. & alij. Hi omnes docent hãc sententiam vt indubitatam. incredibile autem est omnes decipi; præsertim cùm non agatur de positiuo aliquo dogmate, cuius ratio sola Dei sit voluntas, sed de veritate naturali ad moralem philosophiam, vbi ingenij acumen maximè valet, pertinente.

Posse amoueri industria naturali.

Probatur ratione. Primò, Si esset illicitum amouere huiusmodi signa vt diabolus nocumentum desinat, id esset quòd ille actus amouendi censeretur esse tacita quædam dęmonis inuocatio; sed id verum non est: ergo non est illicitum amouere. Maior est euidens, & conceditur ab auctoribus diuersæ sententiæ; nulla enim potest alia vel in speciem caussa fingi; sepono enim scandalum; quod vbique vitandum est. Minor probatur, quia amotio illa signorum neque ex natura rei est inuocatio dæmonis, vt per se patet; neque ex intentione amouentis: non enim intendit dæmonem inuocare, sed inuocationem per magum illo signo factam impedire, & dissoluere. neque ex pacto aliquo antecedente; quia qui amouet signum, non est pactus cum dæmone vt ad amotionẽ signi desinat nocere. Nec refert, quòd fortè magus id pactus sit; quia qui amouet signum, non intendit ex pacto ipsius magi operari, aut dæmonem inducere vt pactum cum mago initum seruet; sed solùm intendit pactum nocendi rescindere; quod licitè & meritoriè potest. Confirmatur à simili; si quis cum hoste esset pactus vt dato certo signo (verbi gratia suspensio funiculo coccineo, sicut fecit Raab, Iosue 2.) accurrat, & mœnia conscendat, vel ignem vrbi inijciat, & ego tale pactum scirem, possem illud signum tollere, nec vllo modo censerer consentire illorum pactis, sed potiùs illa odisse & destruere: ergo similiter, si sciam inter magum & dæmonem esse pactum vt dato certo signo (v. g. posito capillorum glomo sub limine) noceat, potero illum glomum tollere, vt euersa pacti conditione, non noceat: neque censebor vllo modo in illud pactum consentire: cur enim hic potiùs quàm ibi consentire videar?

37 *Probatur ratione.*

Secundò Probatur, Si quis verbis alliceret dæmonem vt mihi vel alteri noceat, possem omni ope impedire; similiter si per scripturam vel characteres: cur non etiam possum impedire si alijs signis illum accersat? quid enim interest, verbisne, an scriptis, an alijs quibusuis signis dæmonem allicias ad nocendum? possum igitur illa signa remouere & destruere vt dæmon desinat allici; & consequenter vt desinat nocere.

Tertiò, Qui habet pactum cum sicario, vt posito certo signo ad fenestram uel ostium Petri, ipse uel rebus eius noxam inferat, tenetur signum, quod ad hunc finem ibi posuit, tollere, si aliter nocumentum impedire non potest; similiter & quiuis alius, qui illud nouit: ergo etiam qui tale pactum habet cum diabolo, & quicumq; nouit signum pacti, tenetur illud tollere, ut damnum impediatur.

Sed contra obijciuntur multa arg.

Primum: Est certum dæmoniorum genus, quod nõ ejicitur nisi in oratione & ieiunio, ut Dominus Matth. 17. ait: ergo si hoc genus ingressum esset per maleficium, non liceret eius egressum procurare per signi ablationem. 38

Respondeo Primò, Si hoc argumentum aliquid concludit, etiam conuincit non licere exorcismis agere in

hoc casu. Secundò, Quomodo potest nobis constare an sit ex illo genere? fortasse enim est ex alio, ac proinde nihil vetat quin possim tentare per signorum amotionem. Tertiò, Dominus agit de dæmonum eiectione, qui hominem possident, quos non legimus eijci per amotionem signorum, sicut neque permittuntur ingredi opera magorum, nisi fortè rarissime, & interueniente nocumento, quod dæmon magicis signis illectus infert.

Secundum argumentum: Hieronym. in vita S. Hilarionis refert, cum quædam puella per incantationes a dæmone obsessa adducta esset ad Hilarionem, *noluisse virum Sanctum, antequam purgaret virginem vel adolescentem, signa iubere perquiri; ne aut solutis incantationibus recessisse dæmon videretur, aut ipse sermoni eius accommodasse fidem*, ergo perquirere & tollere signa vt nocumentum cesset, ad incantationem pertinet.

Respondeo Primò, Hieronymum non dicere *ne solutis incantationibus recederet*, sed *recessisse videretur*, scilicet, vulgò spectanti, cui meritò id visum fuisset, si vir tantus ad hoc auxilium confugisset, maxime cum dæmon hoc consilium suggessisset, indicato signorum loco, & dixisset se illis ligatum teneri, neque posse egredi illis non sublatis.

Secundò, Hieron. disiunctiue dicit, *ne aut solutis incantationibus recessisse videretur, aut ipse sermoni dæmonis accommodasse fidem*: verebatur enim Hilarion, ne si signa quæri iussisset, alterum horum sequeretur. Adde, prorsus indignũ fuisse tanto viro illa signa iubere inquiri, quasi absq; illis non posset expellere, qui excellenti miraculorum dono præditus erat.

39 Tertium argumentum: Qui signum tollit vt cesset noxa, miscet se pacto, quod malefico cum dæmone intercessit; quod est huiusmodi, vt signo posito dæmon nocere incipiat, ablato desinat.

Non miscet se pacto magico.

Respondeo Primò, Plerumque solum est vnum pactũ, scilicet vt posito tali signo noceat. quando enim diabolus aliquo signo debet allici vt faciat aliquid extraordinariũ, non est opus nouo pacto vt desinat facere; sed satis est vt desinat allici; quod fit sublato signo. hinc enim sequitur vt desinat operari, eò quòd vis prioris pacti ex quo ad operandum est inductus, sit elisa. Secundò, Etsi fortè tale pactum esset inter magum & dæmonem, is tamen, qui signum tollit, id ignorat, & potest existimare tale pactum non esse; sicque signum illud tamquam dæmonis illecebram submouere. Tertiò, Quamuis sciret esse tale pactum, non tamen idcircò se huic misceret, aut ei vllo modo consentiret: quia amotione signi non intendit dæmonem inducere ad pactũ seruandum, neque vtitur amotione ligaturæ veluti signo alterius pacti: sed solum intendit destruere signum prioris pacti, quo dæmon ad nocendũ alliciebatur; hæc enim multum distinguuntur: aliud enim est amouere signũ ea mente vt moneas dæmonem vt seruet pactum, & ex fide data desinat nocere: aliud amouere vt destruas dæmonis quasi rexlem inuocationem, & pactum cum mago initum, vt per se patet. quando enim aliquod signum ex natura sua non est ordinatum ad aliquid significandum, facile per intentionẽ aliò referri potest; vt patet in adoratione Naaman Syri, 4. Regum 5. qui adorante Rege in templo Remmon, simul flectebat genua ante idolum, vt Regi ibi innitenti se aptaret. quæ actio etsi videbatur esse idololatria, tamen reuerà non erat: quia non intentione adorandi idoli, sed sustentandi domini fiebat. Multò apertius id cernitur in proposito; cum enim amotio signorum, facta eo fine vt cesset dæmonis noxa, non sit inuocatio dæmonis ex natura rei, sed potius euersio prioris pacti: neque etiam ex intentione amouentis, vt quæ illi prorsus sit contraria; nullo modo censeri potest illicita.

40 Quartum argumentum; Qui signum tollit spe nocumenti cessaturi, hunc effectum non expectat à causa naturali, neque ab humana voluntate, neque per miraculum à voluntate Dei: ergo expectat à diabolo: ac proinde est opus superstitiosum, nam perinde est ac si diabolo dicat, Pactus es amoto signo te cessaturum; ecce amoueo signum; præsta quod promisisti.

Effectus priuatiuus potest à dæmone expectari.

Respondeo, Effectus, qui hic expectatur, non est aliqua actio positiua dæmonis, sed cessatio aut priuatio actionis, quem effectum licet à dæmone expectare: multa enim quotidie facimus vt diabolus aliquid non faciat, vel cesset facere, non solum coactus diuina potestate, sed etiam quasi offensus, & abhorrens; vt dum gestamus agnos Dei, & reliquias, dum vtimur aqua benedicta, dum benedicimus domos & templa: cur non etiam possimus destruere signa magica, vt desinat nocere, tamquam non amplius ad nocendum allectus? Itaque non quouis modo illicitum est expectare effectum priuatiuum à dæmone, sed expectare illum ex fide data & accepta; seu ex vi alicuius pacti cum dæmone initi? quod hic non fit. non enim expectatur ex vi pacti, sed ex euersione pacti seu inuocationis: est enim effectus priuatiuus, qui sufficienter ex hoc sequitur, quod non amplius per signum prouocetur, seu quòd prius pactum destruatur.

Vnde qui sic expectat cessationem à diabolo, non perinde facit ac si dicat, Præsta quod promisisti; sed potius perinde facit ac si dicat, Pactum tuum cũ mago rescindo, signa tua, quæ instituisti ad nocendum, destruo; non est ergo quod noceas amplius.

Quintum argumentum: Diabolus numquam cessat sponte à nocumento corporali, nisi vt grauius noceat in anima: beneficia enim illius nocentiora sunt omnibus vulneribus, vt testatur Diuus Leo sermone decimonono de passione. ergo per cessationem nocumenti, quæ fit amoto signo; grauius damnum infert vel amouenti, vel maleficiato, vel vtrique. 41

Respondeo negando consequentiam; etsi enim diabolus id forte intendat, non tamen semper assequitur quod intendit, præsertim cum in nostra sit potestate per Dei gratiam ne in animo noceat. Neque verum est expectari cessationem tamquam beneficium eius; nisi quis dicat eum, qui amouet signum proditionis vrbis, expectare cessationem proditionis tamquam beneficium proditorum.

Sextum argumentum: Diabolus non est alligatus signis; potest enim nocere sine signis, & desinere nocere etiã positis signis, & non desinere sublatis signis: ergo frustra tolluntur signa; nisi intercedat pactum, vt illis sublatis desinat nocere. 42

An possit nocere sine signis.

Respondeo Primò, negando consequ. tolluntur enim signa vt euertatur pactum magicum & tacita dæmonis inuocatio, vt dictum est. Quòd autem diabolus possit continuare vel non continuare nocumentum, parum refert, modo constet semper vel ferè semper desinere nocumentum sublato signo.

Secundò, Sæpè diabolus non potest nocere corporaliter, nisi humana malitia ei cooperetur: ita enim ligata est eius potestas, vt nihil ferè solus possit in hominis corpus vel bona externa, vt patet ex historia Iob, nisi Deo id est specialiter permittente: quia tanta est eius malitia vt nihil prætermitteret mali, quod posset inferre; humana tamen potestas non sic ligata est (quia homo homini resistere potest) quæ dum dæmoni cooperatur, plura ei Deus permittit quam soli. Vnde Franciscus Victoria relect. de arte magic. sub finem, *Mirum*, inquit, *est & mysterium, quòd cum dæmones per se nocere non permittantur; tamen non adeò impediuntur nocere per homines; vt magos, lamias, & alias maleficas*: quòd etiam ceteri Doctores tradunt. Quare falsum est dæmones ordinariè posse nocere sine signis magicis, sicut potest cum illis; vel posse continuare noxam sublatis signis, sicut potest positis signis. Hinc fit vt non frustra tollantur; nam illi fortasse permissum non est sublato signo nocere. Neque hinc sequitur, Deum habere aliquod pactum cum dæmone; sicut si Rex non impediat hostem in ijs, quæ facit cooperantibus subditis, non inde sequitur Regem habere pactum cum suo hoste.

Septimum argumentum: Si licet signa malefica amouere, vel ad eam rem malefici opem implorare: ergo qui maleficium patitur, tenetur id procurare, si aliud remedium non occurrat. 43

An tenear procurare amotionem

Respondeo posse contingere vt tenear signum amouere, si sciam, & commode possim: maxime autem id tenetur maleficus, qui posuit: nec video quomodo de hoc dubitari possit. neque refert quòd Doctores hoc expresse non doceant; satis est id ex eorum doctrina sequi. sicut enim maleficus, qui diabolum inuocat verbis vel scriptis vt noceat cuipiam, tenetur cessare ab ista inuocatione, non solum quia superstitiosa, sed etiam quia noxia; ita quoque tenetur signa posita, quibus allicitur ad nocendum, tollere, si aliter nocumentum impediri nequit. Et confirmatur, quia

sicut

ſicut is,qui poſuit puluerem tormẽtarium certo loco, vbi danum illaturus eſt, tenetur illum tollere, ſi aliter dãnum nequit auertere; ita qui ſignum poſuit,ex quo nocumentũ ſequitur, illud amouere debet. quid.n.refert quòd puluis vi naturali ſit nociturus; ſignum vi morali,ſeu vi pacti; quãdo ęque certò & efficaciter nocumentum ſequitur? Sane perinde ſe habet illud ſignũ ac vis ſi diabolica illi eſſet alligata. vnde tamquam res nocentiſſima eſt tollendum.

44 Octauum argumentum: Si licet ſigna amouere: ergo rectè faciunt, qui maleficis ad quæſtiones vocatis abradunt omnes pilos corporis,ne quo maleficij ſigno corpori adhęreſcente, reddantur inſenſibiles,& ita non poſſint cogi ad confeſſionem; atqui hoc eſt ſuperſtitioſum. Confirmatur ex Victoria relectione,de magia,nu.16.vbi dicit, *ſi ad expulſionem dæmonum radunt pilos aut capillos aut aliquid huiuſmodi,eſt magia manifeſta.*

Abradere pilos maleficarum.

Reſpondeo, Si id faciant ne ſub capillis aliquod tale ſignũ occultatum lateat,non ſunt damnandi ſuperſtitionis. Vide Damhouderiũ. An ſatis decore faciant,non diſputo.

Quod Franciſcus Victor. ait, ad propoſitum non facit: loquitur enim de expulſione dæmonum e corporibus hominũ, per gratiã gratis datam,qualem habent viri ſancti, ad quã expulſionẽ nihil faciat raſura pilorum. non.n.pili ſunt ſignum maleficum, ibi poſitum a mago; ac proinde non ſunt amouendi vt pactum aliquod magicum ceſſet.

Argumentũ nonum.33.q.1.c.4. Si per ſortiarios. Hincmarus Remenſis enumerat remedia contra maleficiũ concubitus coniugalis, nec meminit huius remedij, nec alij Patres meminerunt.

Reſp. Primò, Non eſt neceſſe huius remedij mẽtionem facere,quia vulgò ſatis notum ſemper fuit, nec decuit eos niſi remedia Eccleſiaſtica & diuina proponere. Secundò, Si illicitum putabant hoc remedium, non ſolùm debebãt eius nullam facere mentionem, ſed etiam expreſſe prohibere; cùm ſcirent eſſe vulgare;quod nobis argumento eſt eos non improbaſſe. Adde,eos loqui in caſibus,in quibus humana auxilia non ſuppetunt: plerumque enim ignorantur ſigna & eorum loca, niſi à magis indicentur. Vnde niſi remedia eccleſiaſtica & diuina proſint,cenſent impedimetum maleficij eſſe perpetuum,iubentq; eos ſeparari: quod tamen non facerent,ſi ſigna malefica cognita eſſent, & illis ſublatis maleficium poſſet ſolui. Communis.n. Doctorũ ſententia eſt,impedimentum non cenſeri perpetuũ, quando ope humana ſine nouo maleficio tolli poteſt.

45 Dico Secundò, Non ſolum fas eſt tollere ſigna magica, ſed etiam,per ſe loquendo,ponere alia,quibus poſitis expirat vel deſtruitur pactum prius, & diabolus deſinit nocere: vel certè priora ſigna uim ſuam amittunt. Colligitur ex iiſdem DD. & Probatur Primò, Quia licitũ eſt aliquid facere,quo poſito finitur prauum pactum,& diabolus deſinit: nocere hoc.n.non eſt ſignum pacti noui, ſed euerſio vel impedimentum antiqui. Nec refert vtrùm hoc proueniat ex eo quòd diabolus tali ſigno offendatur, an quòd ipſemet ſtatuerit ut tali re interueniente pactum non conſtet,ſi nõ fiat modo deprecatorio,aut affectu aliquo beneuolẽtię. Exẽpla ſint:ſi venefica te tãgat,inficeris, ſi tamen illam mox repercutias,impeditur noxa; vel quia diabolus ſtatuit tunc non nocere,vel quia ſignum veneficæ non eſt tale,quale ipſe requirit. Item cùm à ſaga quis eſt infectus, dicitur ceſſare nocumentum, uel reddi inefficax, ſi infectus det illi panem & ſalem, vel ab illa panem accipiat; fortaſſe propter Euchariſtiæ myſterium. Nec refert quod diabolus ipſe forte hoc ſtatuerit;quia ſolũ ſtatuit his poſitis non nocere,& ut pactum præcedens expiret: atqui licitum eſt aliquid facere quod per ſe indifferens eſt, ut diaboli pactum expiret,& nocumentum ceſſet. hoc enim nõ eſt ſignum amicitiæ; quia etiam erga inimicum cum poteſt quis talibus ſignis uti abſque ulla ſpecie beneuolentiæ.

Dices, Hic expectatur effectus a dæmone.

Reſp. Non expectatur ullus effectus poſitiuus, ſed ſolũ ceſſatio a malo,qualis effectus expectari poteſt modò non ex amicitia. Secundo, Licitum eſt tollere ſigna ut deſinat pactum & nocumentum: ergo licitum eſt apponere alia ſigna ad eumdem finem. Tertiò Licitum eſt petere verbo a diabolo ut deſinat nocere, modò id non petatur deprecando,aut ex amicitia aliqua, ſed indignando: ergo idem licitum eſt petere ſigno. Secùs eſt ſi petas ut aliquid agat; hoc enim eſt beneuolentiæ. Quartò, Si diabolus haberet tale pactum cum mago, vt poſito tali ſigno noceat,donec ponatur ſignum aliud contrarium,& non eſſet aliud remedium ad deſinendum nocumentum, poſſet magus illud alterum ſignum adhibere,ſicut enim poſſet diabolo dicere,Ceſſa; ita poteſt idipſum ſigno aliquo exprimere.

Hæc tamẽ omnia intelligenda ſunt de pura ceſſatione; 46
non autem de aliqua actione poſitiua, aut fauore eliciẽdo diabolo. vnde ſi putaretur nocumentum per actionem poſitiuam eiuſdem uel alterius dæmonis deſinendum,non liceret: ſimiliter ſi res ſit dubia.non enim licitum eſt uti remedio ſuperſtitioſo, aut de quo dubium eſt an contineat tacitam dæmonis inuocationem: hoc enim eſt ſe exponere manifeſto periculo ſuperſtitionis; niſi forte id fiat cum expreſſa uoluntatis cõtrariæ proteſtatione. Pari modo fas non eſt a mago petere vt maleficium diſſoluat, ſi dubitas an abſq; nouo maleficio id poſſit: quia id de quo dubium eſt an ſine peccato fieri poſſit,ſicut abſolute non eſt faciẽdũ, ita nec abſolutè ab alio petendũ ut faciat. ſecùs quado conſtat ſine peccato fieri poſſe,& cauſa iuſta petendi ſubeſt,vt ſuprà c.42.dub.10.dictum eſt. Nec refert etiamſi putem iniquo modo id facturum: id enim eius malitiæ imputandum,non meæ petitioni,cùm petam id quod licito modo facere poteſt; ſicut cùm exigo iuramentum ab eo,quẽ per falſos Deos uel pſeudoprophetam Mahumetum iuraturum ſcio,non mihi imputatur illud ſacrilegium, vt loco citato oſtenſum. Hinc patet non peccaſſe militem, qui equum ſuum miſit curandum ad hippiatrum, a quo naturaliter curari poterat,quamuis multum formidaret id eum ſuperſtitioſe præſtiturum, ſicut & fecit. Si tamen miles præſens fuiſſet, & uidiſſet illum ſigna ſuperſtitioſa parantem adhibere, non potuiſſet permittere: quia permittere ut circa te, vel rem tuam, te præſente magica medicatio fiat, eſt in illam conſentire, quia ſine tuo conſenſu nemo tibi uel rebus tuis in tuo conſpectu medicamina applicare poteſt: imò eſt moraliter illis uti,& applicare. Medicus enim ſe habet inſtar inſtrumenti reſpectus eius qui eum adhibet qui per illum curare dicitur. Vnde proprie dicimus nos uti opera medicorum.

Si inique modo facturus ſit.

CAPVT XLV.

De Irreligioſitate. *Habet 5. Dubitationes.*

EXPOSITIS vitijs religioni oppoſitis per exceſſum; proximum eſt ut dicamus de ijs, quæ eidem opponuntur per defectum, quæ nomine *Irreligioſitatis* comprehenduntur, & à D.Thoma quatuor numerantur, ut dictum eſt cap.43. in principio: *Tentatio Dei, Sacrilegium, Periurium, Simonia.* His adde *Blaſphemiam* & *Infidelitatem*,id eſt, uoti uiolationem. Etſi enim *Blaſphemia* a D.Thoma 2.2. quæſt.13. ſtatuatur uitium confeſſioni fidei oppoſitam, tamen etiam opponitur religioni per de-
10 fectum cultus, uel potiùs contemptum: ſicut conuitium & contumelia in hominem opponitur obſeruantiæ. Vnde propriè ad irreligioſitatem pertinet. ſimiliter *infidelitas*, quatenus hoc nomine ſignificatur uoti uiolatio. Alia enim deformitas eſt in eo quod fides Deo data uiolatur, & promiſſum non præſtetur; alia in rei ſacræ Deoque conſecratæ indigna contrectatione. Vnde uidetur ſpecies à ſacrilegio diſtincta, quamuis ſacrilegium quoddam interdum ſit coniunctum, ut infrà nu.11.dicetur. De *Periurio, Infidelitate, & ſimonia* ſupra ſatis dictum eſt. Itaque ſupereſt *Tentatio, Sacrilegium & Blaſphemia*; de quibus hoc capite nobis eſt tractandum.

DV-

DVBITATIO I.

Quid sit tentatio Dei, & quale peccatum.

D. THOM. quæst. 97.

1 *Tentatio.* ENTATIO generatim est dictum uel factum ad capiendum de aliquo experimentum, vt sciatur qualis sit potentia, scientia, bonitate, voluntate, &c. vt cùm quis examinatur in aliqua scientia, vel cùm fit alicui contumelia, ut uideatur quid facturus sit. neq; tantùm dicitur quis tentare dũ id facit ut ipse sciat, sed etiam quãdo aliorũ causa: quomodo Deus dicitur tentasse Abrahã, Iob, Tobiam, & alios sanctos, vt mundo illorum uirtutem manifestam faceret, & in exemplum proponeret. Aliquando *tentare* idem est quod ad malum incitare: inde enim capitur experimentum virtutis vel vitiositatis hominis: quomodo diabolus & concupiscentia dicitur hominem tẽtare, & Deus
2 *Tentatio Dei.* dicitur *intentator malorum*, ἀπείραστος κακῶν, *& neminem tentare*, Iacobi 1. In proposito, *Tentatio Dei* est quãdo quis absque iusta causa aliquid dicit, vel facit ad capiẽdum experimentum diuinæ sapientiæ, potentiæ, iustitiæ, misericordiæ, voluntatis, aut alterius attributi. Colligitur ex D. Thoma art. 1. & sequenti.

Dico *absque iusta causa*. quia si iustam causam habeat, non erit tentatio; vt si fiat ex diuino instinctu, uel habeat quis donũ miraculorum, aut sanitatum: vel si honor Dei & Religionis defensio postulet opus ad quod tale experimentum sit necessarium. Voco autem *experimentum* diuinæ potentiæ, &c. omne extraordinarium opus uel auxiliũ Dei supra communem rerum ordinem præstitum, quo eius potentia, sapientia, iustitia quasi experiendo cognoscitur. Debet autem hoc à Deo peti vel expectari: alioquin non diceretur fieri ad capiendum experimentum. vnde non erit tentatio Dei; vt si quis se conijciat in ignem, vt se interficiat, non expectans ut a Deo conseruetur illæsus. Hic enim non committit hoc peccatum, sed solùm sui homicidium. *Malitia huius vitij in quo sita.* Consistit itaque huius uitij deformitas in illa irreuerentia, quę Deo fit, cùm absque iusta causa opus aliquod vel auxilium extraordinarium ab eo petitur vel expectatur. Vult enim Deus ordinem naturalem seruari, & causas naturales iam institutas adhiberi quantum fieri potest, neque absque necessitate statuit hunc ordinem prætermittere, nisi cùm ipsi ob causas occultas aliter uisum fuerit. Itaque cùm nulla est necessitas, & nullum nobis suppetit indicium illius voluntatis, irreuerenter agimus extraordinariam opem ab eo petendo, vel expectando. Nimia est illa familiaritas, & veluti cum socio, non considerans illius maiestatem & nostram indignitatem, neque sese intra suum modum continens, & ueluti dedignans modis ordi- *Reuerentia Dei.* narijs vti. Sicut enim reuerentia Dei in eo sita est, quòd considerata illius maiestate, & nostra uilitate, non audemus nos liberè & soluto curis animo rebus diuinis ingerere, diuina scrutari, cum Deo agere, ab eo quodlibet petere sed semper metuimus & circumspicimus ne liberiùs, solutiùs, audaciùs quam conueniat nostræ humilitati & illius celsitudini cũ eo agamus: ita irreuerentia nascitur ex defectu illius considerationis, & consistit in quadam audacia & libertate tractandi diuina, uel agendi cum Deo, & quidlibet ab eo petendi, nullâ habita ratione illius maiestatis, & propriæ vilitatis. Vnde patet hoc vitium esse contra reuerentiam diuinam, quatenus illi reuerentiæ aduersatur petitio auxilij extraordinarij absque necessitate.

3 *Fit dupliciter expressè implicitè.* Potest autem hæc tentatio fieri dupliciter. Primò expresse, quando directa intentione talis experimenti capiẽdi aliquid agitur, vt si petas miraculum, ut tu uel alius sciat Dei in aliquo negotio uoluntatem, si salias in puteũ, ut experiaris an Deus te sinet lædi, quomodo fecit quidam Monachus apud Cassianum collat. 2. Abbatis Moysis c. 5. Si petas miraculum ut scias utrùm Deus possit facere. quæ tentatio eò grauior est, quòd coniunctam habeat infidelitatem, & ex ea procedat.

Secundo, interpretatiuè, quando non intendis tale experimentum sciendi causa, facis tamen aliquid ob aliũ finem, quod ex se auxilium Dei extraordinarium requirit, illudque temerè à Deo expectas & experis. vt si quis vellet abstinere cibo & potu tota quadragesima, vt Christum imitetur; persuasus Deum vires præbiturum; nisi diuino instinctu id in animum inducat, vt Simeon Stylites. si alicui alteri periculo sine necessitate se committat, à quo sine extraordinaria ope Dei non possit eripi, eamque opem à Deo temerè expectet. Huc pertinent purgationes vulgares, quę fieri solent ferro candenti, vel aqua feruente, in quibus expectabatur incolumitas ab ope diuina extraordinario modo præstanda. quæ reprobantur a Iure cap. Omnibus, &c. Consuluisti. 2. quæst. 4. Item purgationes quæ duello, in quo expectabatur vt Deus tueretur partem innocentem. quod damnatur cap. Monomachiam. ibidem. & c. 1. & 2. de purgatione vulgari, & a Concil. Trid. sess. 25. cap. 19. de reformatione.

Porrò hæc tentatio Dei, peccatum est; mortiferum quidem, Primò, Quando prouenit ex crassa ignorantia, vel 4 *Quale peccatum.* dubitatione earum rerum, quas homo scire debet, vt potentiæ, sapientiæ, misericordiæ, iustitiæ, prouidentiæ, aut alicuius articuli fidei. Secundò, Quando coniunctum est cum aperto vitæ periculo, aut grauis læsionis; vt si te exturri des præcipitem, putans Deum te excepturum, quod prohibitum est Deuter. 6. vt constat ex c. 4. Matthæi. Item si in graui morbo remedia naturalia spernas, temeraria persuasione expectans à Deo sanitatẽ supernaturali modo. Est autem in huiusmodi peccatis duplex malitia; nimirum propria huius vitij, quæ in eo sita est, quòd homo non satis reuerenter agat cum Deo petendo vel expectando ab illo sine iusta causa opem extraordinariam, vt dictum est. quæ irreuerentia sæpe non est mortifera, sed venialis tantũ; & malitia alicuius alterius vitij, v.g. infidelitatis, vel læsionis aut occisionis sui, &c. pro rõne materiæ in qua versatur opus, aut finis qui intẽditur, vel alterius circũstantię.

Nec obstat quòd Deus olim videatur sæpè purgationibus vulgarib. periculosissimis miraculo fauisse; vt ex multis historijs constat, quas commemorat noster Delrius l. 4. de magia cap. 4. quia id factum vel ob simplicitatem illius sæculi, cùm multi etiam Episcopi putarent in quibusdam euentis esse licitas, vnde etiam erant satis vsitatæ: vel quia inquaque suspecti ad eas cogebantur. interdum quoque euentus non respondebat.

Tertiò, Quando est periculum scandali; vt si quis publicè absque necessitate offerat experimentum miraculosum ad confirmationem fidei; nisi fortè sentiret se dono miraculorum prẽditũ, vel peculiari instinctu Dei se ad hoc impelli.

Quartò, Si ex curiositate, vt videat res mirabiles, petat miracula: est enim magna in Deum irreuerentia quia agit cum illo tamquam cum ludione, & fautore curiosorum. Veniale autem erit vel ratione ignorantiæ non crassæ, aut inconsiderationis, vel ratione exiguitatis materiæ aut periculi. Vide Toletum lib. 4. c. 16. & Caietanum in Summa v. Tentatio.

Si iusta causa suppetit, non erit peccatum, nec propriè tentatio Dei. Iusta causa est Primò, Diuina inspiratio. Sic 5 *Si iusta causa subsit, nõ est propriè tẽtatio Dei.* Abraham Genesis 15. petijt à Deo signum, vnde sciret semen suum possessurum terram Chanaan, quã ei Dominus promittebat: & Gedeon, Iudicũ 6. petijt bis signum in area & vellere, vnde cognosceret an reuera Deus per ipsum vellet populum liberare, sicut Angelus dixerat. eodem pertinet illud Isaiæ 7. vbi Dominus videtur præcipere Achaz vt signum petat: *Pete*, inquit, *tibi signum*, (scilicet futuræ liberationis) *à Domino Deo tuo in profundum inferni, siue in excelsum suprà.* Quamuis dici possit Dominum non præcepisse, sed obtulisse. peccauit autem Achaz recusando petere, quia ex infidelitate noluit. Secũdò, Necessitas; vt si infidelis, cui alia ratio cognoscẽdę veritatis nõ occurrit, bona mẽte petat miraculũ, vt sciat vtrũ hæc doctrina sit à Deo. Sic Epiphanius heresi 30. narrat Christũ apparuisse cuidã Iudæo, & præcepisse vt peteret miraculũ; & sic crederet.

DVBITATIO II.

Quid sit sacrilegium.

D. THOM. quæst. 99.

6 *Sacrilegiũ vnde dicatur.* SAcrilegium dicitur à *sacris legendis*, id est suffurandis: græce, ἱεροσυλία, quod idem valet, ac συλᾶν τὰ ἱερά, quod

quod est prædari vel violare sacra: vtrumque enim *συλᾶν* seu *συλεῖν* denotat: accipitur interdum generatim, vt etiā contineat impios cultus. Sic sacrificia idolorum vocantur ab Augustino & alijs Patribus sacrilega sacra; & pacta cū dæmonibus, sacrilega pacta. Propriè tamen accipitur *pro violatione rei sacræ*, siue pro iniuria & irreuerentia quæ fit Deo indigna tractatione rei sacræ. Multis enim modis Deo iniuria irrogari potest, blasphemia, idololatria, magia, varijs superstitionibus, periurio, & indigna rerum sacrarum tractatione: sed ea sola quæ postremo modo fit, propriè *sacrilegium* dicitur. *Res sacra* vocatur, quæ ad cultum Dei peculiari modo dedicata est, siue sit persona aliqua, vt sacerdos, siue res alia, vt templum, altare, calix.

Quid sit.

Violatio.

Hæc dicitur *violari*, quando indigne seu contra reuerentiam Deo in rebus ipsi dicatis debitam tractatur. Hinc patet *sacrilegium* distingui à *periurio* & *tentatione*, quòd his ipsi Deo immediate & in se iniuria irrogetur: *sacrilegio* verò in rebus ipsi dicatis. A *simonia* verò iuxta Caietan. distinguitur, sicut furtum vel rapina ab emptione rei alienæ à latrone. sicut enim furtum & rapina sonant commutationem inuoluntariam, emptio à latrone voluntariam, ita sacrilegium dicit circa rem sacram commutationem inuoluntariam: agitur enim inter Deum & hominem, & res Deo sacra contra ipsius uoluntatem male ab homine tractatur. simonia verò agitur inter duos homines, & fit consentiente parte.

7 *Discrimen eius à cæteris.*

8 Sed hoc discrimen bene probat in simonia aliquid amplius includi, quàm in ratione sacrilegij: tamen non conuincit in illa non contineri malitiam sacrilegij: nam qui vendit rem sacram, indignè eam tractat & violat eius sanctitatem contra uoluntatem Dei, qui est illius dominus; ac proinde sacrilegium committit. Confirm. quia huiusmodi contractus est contra reuerentiam Deo in rebus sacris debitam, nec minùs cedit in ipsius iniuriam & contemptū, quàm violatio loci sacri.

Simonia videtur species sacrilegij.

Nec refert quòd id fiat consentiente parte; inde enim benè sequitur non fieri parti iniuriam, non tamen tollit iniuriam quæ fit Deo, sed potiùs auget, quia etiam ipsā sanctitatem rerum illarum, emendo violat, & contra reuerentiam Deo in rebus illis debitam agit. Itaque simonia videtur species quædam sacrilegij: consistit enim in eo, quòd speciali modo, nempè emendo & vendendo, res sacra violetur. Confirm. ex Gregor. c. 1. Audiuimus 1. q. 3. *à sacrilegio hoc facinus non dispar dixerim, cùm id, quod gratis fieri debuit, sub pecunia pactione confertur.* Vbi Glossa, *dicitur hic quòd sacrilegium & simoniam committunt qui Ecclesias vel ecclesiastica beneficia per pecuniam acquirunt, vel concedunt.*

DVBITATIO III.

Quomodo species sacrilegij sint distinguenda.

D. THOM. ART. 3.

9 RESPONDETVR Esse distinguendas secundùm diuersitatem rerum sacrarum, seu iuxta diuersam rationem sanctitatis, quæ in rebus sacris reperitur. Ita D. Th. art. 3. tantò enim, cæteris paribus, sacrilegium est grauius, quantò maiorem sanctitatem obtinet res ea, quæ violatur. Dico *cæteris paribus*, quia non tantùm consideranda est rei sanctitas, sed etiam conditio operis, quo violatur, vtrum multum an parū illi sanctitati repugnet. maius enim peccatum est confringere imagines Sanctorum, quam indeuotè accedere ad Eucharistiam.

Vnde sacrilegiorum distinctio.

10 D. Thom. ponit tria genera rerum sacrarum: tribuitur enim sanctitas *personis, & locis, & alijs rebus ad cultum Dei ordinatis*; & hoc modo statuit tres species sacrilegij. Primam, Qua uiolatur persona. Secundam, Qua locus. Tertiam. Qua res aliæ. Ad Primam speciem pertinet percussio Clerici, fornicatio ordine sacro initiati, Religiosi, & Religiosæ, & cuiuslibet votum castitatis habentis. Idem tenet Caietanus de violatione cuiuslibet voti personalis; hoc ipso enim quo aliquod opus virtutis Deo voues, te ipsum illi dedicas & consecras, vt ei cultum exhibeas. itaque si omittas, violas tuam personam vt sacra est, iuxta Caietanum.

Tria genera rerū sacrarum.

Tres species sacrilegij.

1. Species.

Aduerte tamen, Præcipuam malitiam contra religionē in violatione votorum esse, non qua parte res Deo dicata indigne tractatur; (in qua indigna tractatione consistit sacrilegij ratio) sed qua parte non seruatur promissio Deo facta, & fides irrita redditur, ut Apost. loquitur. Votum. n. est promissio Deo facta, quo non tam sanctificatur aut sacra efficitur persona vouens, quam res, quæ vouetur: atqui violatio promissionis per se non est sacrilegium, sed perfidia. Itaque perfidia in Deum est præcipua in huiusmodi peccatis: quæ potest accidere, etiamsi alias propriè nulla res sacra male tractetur; vt fit quando per nudam omissionem rei votæ peccatur. Vnde peccatum cōtra votum, propriè & per se est perfidia in Deum, sicut peccatum contra iuramentum est periurium. 11

Præcipua malitia violationis voti in perfidia.

Est tamen etiam in omni violatione voti aliquo modo ratio sacrilegij, clariùs aut obscuriùs, perfectiùs vel minùs perfectè: qui. n. uouet castitatem, corpus suum Deo consecrat, vt immune & purum maneat ab omni contaminatione libidinis: ex qua consecratione & dedicatione peculiarem sanctitatem contrahit; cōtra quam si agatur, erit propriè sacrilegium. hinc virgines Deo dicatæ dicuntur sponsæ Christi. In votis autem, quibus alios virtutum actus, vt paupertatem, obedientiam, orationem, peregrinationem, ieiunium, vouemus, non tam apertè cernitur hæc sanctificatio personæ. nihilominus quia persona aliquo modo se dedicat cultui diuino, obligando se per uotum ad cultum Deo tali opere exhibendum; videtur & ipsa quodammodò sacra fieri; & ita potest ibi sacrilegium aliquo modo locum habere, dum uoluntarie contra illam sanctitatē agitur, uel omittitur id, quod ipsa postulabat: quamuis, ut uerum fatear, parum propriè id sacrilegium dicatur. Aduerte tamen in huiusmodi, perfidiam & sacrilegium non esse duo peccata, sed vnum tantùm; quia alterum ex altero necessariò sequitur, soloque respectu distinguuntur. In votis realibus, res, quæ vouetur, sanctificari censetur. Vnde si hæc posteà ad prophanum usum applicetur, sacrilegium erit: nisi forte illius fiat iusta redemptio. hoc tamen potiùs ad tertiam speciem pertinet.

Ad primam quoque sacrilegij speciem pertinet pertractio personarum ecclesiasticarū ad tribunal sæculare, exactio vectigaliū ab ijsdem per Principes sæculares, contra Canones; quia Ecclesia in reuerentia status sacri voluit illas ab his esse immunes, & hac immunitate seruāda Deū in illis per sæculares honorari: quod meritò facere potuit, ut ostensum est sup. c. 33. dub. 3. 12

Ad secundā speciem pertinent omnia, quæ fiunt contra sanctitatem loci sacri. Primò, Effractio uel incendium loci sacri, euersio altaris. Secundo, Effusio iniuriosa sanguinis, effusio seminis, excommunicati uel infidelis sepultura, extractio uiolenta personæ, quæ asyli causa eo se contulit: quod intellige, nisi sit latro publicus, vel nocturnus populator agrorum, vel commiserit enorme maleficium in loco sacro fiducia asyli. de quib. vide Sylu. Immunitas 3. q. 2. Ratio est, quia Ecclesia in reuerentia loci sacri & cultus diuini uoluit loca sacra ab his esse libera, & huiusmodi priuilegio illa honorari. Tertiò, huc etiā referri possunt mercatus, deambulationes, clamores, & alia huiusmodi prophana, quæ per se cultū diuinum impediunt, c. Decet 2. de immun. Eccles. in 6. quāuis in his posterioribus non semper sit peccatū mortale, maximè si scandalum absit, & non sit grauis excessus, nec cultus diuinus impediatur. Quartò, Furtū in loco sacro, & quidē si asyli & securitatis causa res ibi sit deposita, ut reuerētia loci tuta sit, circumstantia loci sacri addit furto malitiam sacrilegij mortiferam. quia sanctitas loci sacri violatur & contemnitur, acceperat. n. locus sacer, vel potiùs Deus, quatenus loco sacro præest, rem illam in suam ueluti fidem & custodiam. Si autē eam ob causam ibi deposita non sit, probabile est rationem sacrilegij mortiferam non esse; quia res illa custodiæ loci sacri non erat concredita, sed per accidens ibi posita. Quare non censetur loco per tale furtum maior iniuria irrogari, quàm per confabulationes, risus, detractiones, contractus sæculares, & similia; in quibus tamē, si scandalum absit, & cultus diuinus nō impediatur, non uidetur malitia sacrilegij mortifera: non. n. habent ista peculiarem repugnantiam cum loci sanctitate, sed solùm generalē, sicut omnia peccata externa; nec Ecclesia peculiariter statuit horū abstinentia locum sacrum honorari; sicut constituit ibi non fieri 13 14

2. Species.

Furtū loco sacro.

fieri actum matrimonij, effusionem sanguinis, homicidium, &c.

15 *3. Species.* *Varijs modis res dicuntur sacra.* Ad Tertiam pertinent ea peccata, quibus aliæ res sacræ temerantur. Dicuntur autem aliæ *res sacræ*, vel quia sanctitatem efficiunt, vt Sacramenta: vel quia rebus sacris administrandis sunt instrumenta, vt vasa sacra, vestes sacræ, ornamenta: vel quia sacra significant, vt verba sacra: vel quia ea repræsentant, vt imagines Christi & Sanctorum. vel quia sunt particulæ aut res sacrorum, vt reliquiæ: vel quia sunt mensura actionum sacrarum, vt dies dominici & festi: vel denique quia ad sustentationem sacrorum sunt dedicata, vt bona Ecclesiarum. Hæc omnia continentur nomine *rei sacræ* vt distinguitur a persona, iuxta D. Thomam.

16 *Violatio Sacramentorum & potissimum Eucharistiæ Sacram.* Inter hæc primum locum tenent Sacramenta. Itaque ad hanc speciem sacrilegij, Primo referenda est omnis iniuria, omnisque abusio Sacramentorum: item perceptio & administratio eorundem in statu peccati mortiferi. & quia inter Sacramenta supremum locum tenet Eucharistia, quæ non solum sanctitatem efficit, sed etiam fontem sanctitatis realiter continet, violatio huius est grauissimum sacrilegium, vt rectè D. Thomas dixit. quod intelligé de sacrilegijs, quæ committuntur in res sacras, non autem quæ in personas: nam grauius est sacrilegium, quod committitur in ipsam Christi humanitatem in sua specie se exhibentem, quale erat Iudæorum. Christum male tractantium & occidentium. Nec obstat quod in Eucharistia sit etiam persona Christi, eiusque sanctissima humanitas viua & intelligens, quia non exhibet se in modum naturæ intelligentis, sed rei inanimæ. Vnde D. Thomas Eucharistiam refert inter res sacras, non inter personas sanctitatem habentes.

17 *Abusus S. Scripturæ. Hæretici sacrilegi.* Secundò, Abusio & violatio vasorum sacrorum; vt si quis vtatur calice consecrato ad potandum, sicut Baltazar vasis templi: si ex vestibus sacris conficiat sibi caligas vel thoraces, sicut multi fecerunt hæretici; si res huiusmodi surripiat.

Tertiò, Abusio sententiarum sacræ Scripturæ ad superstitiones, ad facetias, ad amatoria, &c. Item ad stabiliendas hæreses, vt docet D. Thomas art. 1. vnde omnes hæretici hac ratione sunt sacrilegi; iniuriam enim faciunt verbo Dei, eo abutentes ad stabilienda perniciosa mendacia: quin re etiam ipsum Deum actorem mendacij faciunt, & sic tacitè etiam blasphemiam committunt. Item irreuerentia omnis, quæ committitur in recitando vel cantando officio diuino, sacrisque cæremonijs obeundis: hæc enim omnia reuerenter & decorè, tamquam res, quæ ratione significationis & institutionis suæ sacræ sunt, peragi debent. eodem pertinet musica lasciua vel prophana rebus diuinis adhibita: quæ in re multis locis peccatur, & meritò à Summo Pontifice & Prælatis Ecclesiæ remedium adhiberi deberet.

Quarto, Mala tractatio vel contractio imaginum sacrarum, si id fiat vt Sancti per eas non colantur, vel ex contemptu illorum; sicut fit ab hæreticis. si indecore pingantur, vel sculpantur; vt cum D. Virgo instar feminæ mundanæ exprimitur. in his etiam tacita blasphemia continetur.

Quinto, Si reliquiæ Sanctorum indecore habeantur, si dissipentur, eo animo ne colantur.

Aduerte tamen, si hæc indigna tractatio reliquiarum & imaginum spectetur vt est iniuria in ipsos Sanctos, ea non esse sacrilegium, sed peccatum contra obseruantiam & reuerentiam Sanctis debitam ob eminentiam sui status, & quæ dicitur doulia. Sed habet rationem sacrilegij quatenus hoc ipsum redundat in iniuriam Dei, cuius sunt ministri, & filij cum ipso regnantes, & ipsius gloriæ consortes. Sicut enim ad honorem Dei pertinet, vt ipsius filij, quos ipse tantopere euexit, & tamquam sublimes fecit, ipsius intuitu honorentur, ita & multo magis illorum dedecoratio in ipsum refunditur. Sic domestici regis & familiares honorantur maxime ob respectum & coniunctionem quam habent cum rege, & contumelia ipsis temere facta videtur ad regem pertinere.

18 *Omissio Sacri.* *Sanctitas dies festi.* Sexto, Si dies sacri operibus seruilibus, vel alijs prohibitis violentur. Omissio Sacri non tam videtur esse sacrilegium quam cultus debiti neglectus. sacrilegium enim sonat indignam rei sacræ tractationem: vnde dicit aliquem positiuum actum circa rē sacra. Itaq; in operibus seruilibus potius cernitur ratio sacrilegij, quia per ea sanctitas diei (quæ consistit in eo, quod dies ille deputatus sit cultui diuino, per auditionem Sacri & abstinentiam operum seruilium præstando) violatur & quasi contaminatur: quamuis & hic satis imperfectè ratio sacrilegij reperiri videatur: Confirm. quia sacrilegium est contra præceptum negatiuum, *Non violabis sacra*; omissio Sacri contra affirmatiuū. Itaque est contra virtutem religionis, tamquam priuatio actus debiti religionis.

Septimò, Inuasio bonorum vel iurium ecclesiasticorū, retentio Ecclesiæ legatorum, &c. hæc enim sæpè in iure sacrilegia vocantur; vt patet multis Canonibus, 17. quæstio. 4. etsi enim hæc bona nullam in se sanctitatem habeant, tamen iure naturæ & Canonico ob reuerentiam, quæ cultui diuino debetur, debent esse ab occupatione sæcularium immunia.

Circa prædicta aduerte, non omnia sacrilegia, quæ ad hunc tertium modum pertinent, esse eiusdem speciei propriè loquendo, sicut nec omnia, quæ ad primum, vel secundum. sicut enim longe aliter Sacramenta sunt sacra, quam vestes sacræ vel verba sacra, vel reliquiæ Sanctorum; ita quoque indigna horum tractatio diuersæ rationis malitiam continet. Dicuntur tamen eiusdem speciei nimirum generalis & subalternæ quæ alias sub se species peculiares continet. 19

DVBITATIO IV.

Quando sacrilegium censendum sit esse peccatum mortiferum, quando veniale.

RESPONDEO, Mortiferum esse, Primò, Quando procedit ex contemptu rei sacræ; vel cultus ad quam refertur: talia sunt sacrilegia hæreticorum, cum vasa sacra, Sacramenta, altaria, templa, imagines Sanctorum, reliquias & similia violant, prophanant, proterunt, vastaticum Sacerdotes, Religiosos, vel alios viros Ecclesiasticos, quia tales sunt male tractant. contumelijs afficiunt, &c. tunc enim ij sunt sacrilegiū, seu violatio sanctitatis rei directe est intenta. Secundo, Quando fit aliquid voluntariè in materia graui, quod peculiarem repugnantiam habet cum rei sanctitate; vt si habens votum castitatis fornicetur, si actus matrimonij fiat in loco sacro, etsi occultè, extra casum necessitatis, &c. si longum opus seruire die festo. 20 *Quale peccatum.*

Secus si materia sit parua, vt si opus sit breue vel si non habeat repugnantiam peculiarem cum sanctitate rei, sed solum generalem. quo modo omnia peccata repugnāt sanctitati loci & temporis, & personæ; vt si quis loco sacro, vel die sacro detrahat proximo, se inebriet, malum alteri imprecetur, contractum iniquum faciat, &c tunc enim malitia sacrilegij per se non est nisi venialis, etiamsi peccatum, cui coniungitur, per se mortiferum sit. Tertiò, Quando ex ignorantia vel negligentia crassa fit aliqua notabilis iniuria rei sacræ; vt si quis male baptizet, consecret, absoluat, si in irregularitate vel censura ordinetur vel ordinet; si in peccato mortali vel excommunicatione Sacramētum administret, vel accipiat, & alia huiusmodi. Si autem ignorantia, vel inaduertentia, ex qua procedit opus, sit leuis, erit solum veniale: si inculpata, nullum.

De pœnis sacrilegiorum vide multa 17. q. 4.

Solum Notandum est hoc loco, non omnes sacrilegos incurrere pœnam excommunicationis latæ sententiæ ipso facto, sed quosdam tantùm. Primò, Percussores Clericorū, c. 27. Si quis suadente. 17. q. 4. Secundo, Incendiarios, qui Ecclesias vel alia loca sacra incendunt & vastant; c. Tua nos. 19. de senten. excommun. estque communis sententia Canonistarum. Verum ille Canon hoc nō efficaciter probat, vt ostendit Caiet. v. Excommunicatio, c. 22. & Nauar. c. 27. nu. 94. solùm enim dicitur, *etiam incendiarios, ex quo sunt per Ecclesiæ sententiam publicati, pro absolutionis beneficio ad Sedem Apostolicam mittendos*: vnde Glossa dicit primum excommunicandos per Episcopum, iuxta hunc canonem, & tunc publicandos. nullus autem alius canon est, per quē ipso facto excommunicentur, vt docet Caiet. & Nau. sup. Itaq. nisi consuetudine a Prælatis approbata (quæ ex communi sententia DD. orta esse potuit) excommunicati sint, videri possint nō esse ipso facto excōmunicati. Suarez noster & quidam alij dicunt illos esse excommunicatos per c. 21 *Pœna sacrilegiorum.*

Con-

22 Conquesti. 22. de senten. excommun. vbi excommunicantur qui effringunt & spoliant Ecclesias; qui enim incendunt, possunt dici illas effringere, cùm omnino destruat; & spoliare, quia hoc nomine quæuis damnificatio rebus Ecclesiæ illata continetur; vt si quis frangat, uel laceret uel comburat imagines, uestes sacras, &c. non minùs spoliat quàm qui hæc secùm asportat. Hæc sententia mihi probatur; cùm enim hic Canon editus sit in Ecclesiæ fauorem, verba ample sunt interpretanda, quantum orationis proprietas patitur.

Tertiò, Qui effringunt & simul spoliant Ecclesiam uel alium locum pium; d. cap. Conquesti. 22. de sententia excommun. Vbi nota alterum non sufficere, sed vtrumque debere coniungi, effractionem & spoliationem, ut Caietanus cap. 41. ver. Excommunicatio, & Nauar. numero 94. docent.

Quartò, Qui gabellas, collectas, & similia imponūt Clericis, uel imposita exigunt, vel exigi curant absque Summi Pontificis concessu. de quo & alijs quibusdam contra libertatem ecclesiasticam, vide Bullam Cœnæ Domini. vide etiam Concilium Tridentinum sessio. 22. cap. vndecimo, de inuasoribus bonorum & iurium ecclesiasticorum, & locorum piorum.

DVBITATIO V.

Quid sit blasphemia, quotuplex, & quàm graue peccatum?

23 BLASPHEMIA generatim significat omne conuitium & maledictum in aliquem, præsertim alicuius dignitatis & excellentiæ, ut ex auctoribus prophanis constat, & ex Apost. 1. ad Cor. 4. *Blasphemamur & obsecramus.* & ad Tit. 3. *Admone illos neminem blasphemare*; hoc est maledicere, cōuitiari, ut Hieronym. ibidē docet. Tamē ex vsu Patrum & Theologorum ordinarie accipitur pro cōtumelia in Deū, qui est summæ excellentiæ & dignitatis: nimirum cùm aliquid dicitur, quo eius honori derogatur. Vnde D. August. lib. de morib. Manich. c. 11. *Est autem blasphemia, cùm aliqua mala dicuntur de bonis. Itaque iam vulgò blasphemia non accipitur, nisi mala verba de Deo dicere. De hominibus namque dubitari potest: Deus verò sine controuersia bonus est.* Quod igitur in homines est contumelia, hoc in Deum est blasphemia. *Quid sit.* Nau. cap. 12. num. 81. sic definit; *Blasphemare est tacitè vel expressè verbo vel scripto contra Deum vel Sanctos eius aliquid contumeliosum dicere.* Sed qua parte tendit in Sanctos, non tam videtur esse blasphemia, quæ Deum impetit, & religioni opponitur; quàm peccatum contra honorē Sanctorum, oppositum douliæ. Verum tamen est quod Nau. dicit. Non contumelia Sanctorum in Deum redūdat, & hac ratione habet rationem blasphemiæ, non autem quatenus sistit & terminatur in Sanctos. Formaliter itaque definiri potest: *Blasphemia est iniuriosa in Deum locutio*, siue *est locutio in Deum contumeliosa*, siue *est contumelia in Deum verbo irrogata.*

24 *Contumelia.* *Contumelia* generatim dicitur omnis inhonoratio, seu omne signum vel factum, quo honori alterius derogatur. Directè enim opponitur honori. Nam etsi potissimùm fiat uerbis, quæ significandi principatum obtinent; sæpè tamen fit alijs signis, vt ex vsu probatorum auctorum constat, & docet D. Thom. quæst. 72. art. 1. Alia enim est contumelia verborū, alia factorum; ut si quis alteri in faciem spuat, si alapa feriat, &c. Sed ea tantùm contumelia in Deum est *blasphemia*, quæ verbis agitur: sicut non omnis honoratio Dei est laus, sed ea sola quæ uerbis fit. Blasphemia autem directè opponitur laudi diuinæ. Itaque sicut *laus* est honor qui Deo uerbis & sermone defertur, cùm excellentia eius prędicatur: ita *blasphemia* est contumelia quæ sermone infertur, cùm indignè de Deo quis loquitur. Potest autem iste sermo vel esse interior, & sic erit blasphemia cordis, uel exterior, & erit blasphemia oris. Potest etiam fieri instrumento Musico, vel scriptura. omnibus enim his modis vsitatum est inter homines loqui.

Contumeliæ quæ alijs signis fiunt, v. g. quas Iudæi Domino nostro inferebant conspuendo, velando, alapis cędēdo, inter latrones crucifigendo, & similes, nō erāt propriè blasphemiæ, quia non erant iniuriæ verborum, sed factorum, neque consistebant in malè loquendo, sed in malè & iniuriosè ipsius personam tractando: quamuis simul plurimas uerborum iniurias seu blasphemias his adiunxerint, erantque non tam sacrilegia quæ versantur immediatè non circa ipsum Deum, sed circa res ipsi dicatas & consecratas, quam infandæ contumeliæ in ipsam personam diuinam ob suam atrocitatem proprio nomine carentes & ineloquibiles.

25 Ex his patet blasphemiam propriè & formaliter esse contra religionem, cum sit contumelia quædam uerbalis in Deum, & eius turpitudo sita sit in eo, quod uerbis honori diuino detrahatur. *Est contra Religionē.*

Non obstat quòd D. Tho. 2. 2. quæst. 13. art. 1. velit blasphemiā opponi confessioni fidei; quia id verum est de ea quæ ex animo infideli procedit, vt cum hæreticus (quia sic sentit) dicit Filium esse minorem Patre; Deum esse auctorem malorum. Hæc. n. blasphemia est confessio infidelitatis, ac proinde opponitur contrariè confessioni fidei; sicut infidelitas fidei. Ea uerò quæ non procedit ex animo infideli, sed ex ira, præsertim si imprecando uel optando fiat. non opponitur propriè confessioni fidei. Non enim opponitur priuatiuè, sicut omissio confessionis fidei urgēte obligatione, ut per se constat: neque etiam contrariè, quia non censetur confessio infidelitatis, aut doctrinæ fidei denegatio, sed solùm contumelia quædam, & læsio honoris diuini. Confir. quia talis nihil enuntiat, quod sit contra doctrinam fidei, sed solum optat, & imprecatur, nō quia putat id fieri posse, aut esse conueniens, sed ut se de Deo quodāmodò uindicet. Simili modo qui odit Deū, optat illum non esse, aut non esse omnipotentem, nō tamē agit contra fidem, aut eius professionem, quia non iudicat nec significat id ita esse, aut esse possibile, aut conueniens in se; quamuis iudicet esse conueniens suo affectui.

26 Addo etsi pleræque blasphemiæ etiam aliquid contra fidem enuntient aut insinuent, hæc tamen deformitas formaliter est distincta ab ea quæ constituit rationē blasphemiæ. *Est distincta malitia.* Alia. n. malitia est nolle credere, vel repugnare doctrinæ fidei; alia repugnare honori diuino. Nam illud est commune multis alijs quæ non sunt contra honorē diuinum, nec vllam blasphemiam continet, v. g. negare purgatorium, indulgētias, Sacramentum matrimonij, & similia, est contra fidei confessionem, non tamen est blasphemia. Non. n. omnes hæreses sunt blasphemiæ. Itaque rō blasphemiæ consistit in eo quòd dicatur aliquid repugnans non fidei confessioni, sed honori diuino. quamuis semper aliquo modo implicitè uel explicitè illud sit coniunctum. Idē confirmatur ex eo quòd blasphemo in confessione nō sufficiat si dicat, Feci contra fidei confessionem, vel dixi hæresim; sed oportet dicere, Blasphemaui, & tamē omnia peccata quatenus præcisè repugnant cōfessioni fidei sunt eiusdem speciei, sicut omnes hæreses vt sunt contra fidem sunt eiusdem speciei.

27 *Blasphemia* tripliciter diuidi potest. *Diuisio.* Primò, ex parte actus, qui uel est interior uel exterior, & sic alia est *blasphemia cordis*, alia *oris*. Quidam addunt *blasphemiam operis*, cùm ipso opere falsum de Deo significatur, v. g. per idololatriam, vel alijs in Deum factorum contumelijs: sed hæc propriè non est blasphemia, ut dictum est: quia blasphemia est iniuria uerborum, non actorum. Secundò, ex parte modi, & sic alia est *enuntiatiua*, alia *imprecatiua*, alia (vt sic dicam) *dehonestatiua*.

Enuntiatiua fit affirmando uel negando, idque tripliciter. Primò, cū Deo aliquid tribuitur, quod eius excellentiæ nō congruit, ut si dicatur auctor malorū crudelis, iniustus: si probroso nomine compelletur. Secundò, cū negatur id quod ipsi competit, ut cùm negatur Trinitas personarum, uel generatio Filij, uel æqualitas Filij cùm Patre, uel processio Spiritus sancti ex Filio. Eodem pertinet cùm dicitur, Renego Deum: quamuis quidā putent id dici per modū iuramenti, ut sensus sit, Nisi ita sit, nego Deum. Sed reuera est blasphemia saltem conditionalis. Non. n. adducitur Deus in testem, sed negatur existere, nisi quod dicitur sit uerum. quæ in re est maxima iniuria, quòd ex tā vili causa homo tam indignè de Deo loquatur, & paratus sit illi tantam contumeliam absolutè irrogare. Tertiò, cùm id quod proprium est Dei tribuitur creaturæ, vt cùm Pharisæi dicebant, *In Beelzebub Principe dæmoniorum eycit dæmonia.* quibus in uerbis duplex erat blasphemia. Nā diabolo

belo tribuebant id, quod manifestè diuina fiebat virtute, & Christo, qui erat Deus, tribuebant cōmercium cum diabolo. Similiter cum Idolo vel creaturæ dicitur; tu es Deus meus, tu me ab hostibus meis liberasti. Sic cùm Israelitæ dicebant de vitulo conflatili, *Hi sunt dij tui Israel qui te eduxerunt de terra Aegypti*: Exodi 32. Hi tamen tres modi non distinguuntur specie, sed sunt vnius rationis, vt docet D. Thomas quæst. 13. art. 1. ad 3. Nam attribuere Deo quod ei nōn conuenit, & remouere ab eo quod ei conuenit, non differunt nisi secundùm affirmationem & negationem, quæ non variant rationem iniuriæ vel contumeliæ, sicut nec rationem notitiæ vel erroris. Ea autem quæ Deo sunt propria tribuere creaturæ, nihil videtur aliud, quàm tribuere Deo quod ipsi non conuenit, & significare ipsum non distingui à re creata, vt ibidem docet.

Imprecatiua blasphemia est, cùm quis optat siue imprecatur Deo malum. Talis est blasphemia damnatorum, & pessimorum hominum.

Dehonestatiua est, cùm quis membra Christi, vel Sanctorum, indecore & inhonestè nominat. Vide Nau. c. 12. nu. 85 & Caietan. in sum. v. Blasphem.

28 Petes, Vtrùm sit blasphemia, cùm iuratur, vel ex ira dicitur, caput Dei, corpus Dei, sanguis, mors Dei: quibus loquendi modis nihiles lingua vulgari sæpè solent vti.

Respond. Si velint indicare Deum illa habere secundū diuinitatem, est vera blasphemia: quia tribuitur diuinitati, quod ei non congruit: si verò loquantur in genere, & velint significare illa in Deo esse, eo modo quo in ecclesia audiuerunt illa Deo competere, non est blasphemia; quia post incarnationem Domini illa verè Deo conueniunt, ita Caietani & Nauarrus suprà. Sunt tamen pessimi modi, & valdè ad blasphemiam vergentes quia illæ locutiones potius indicant illa per se conuenire diuinitati, & proferuntur modo satis indecoro.

Blasphemia in Sancta.

29 Tertiò diuiditur ex parte termini; hoc modo alia est in Deum immediate, alia immediate in Sanctos, vel in creaturam, vt ad Deum pertinet, mediate verò in Deum. Priorem satis explicata est. Altera quæ in Sanctos, non habet rationem blasphemiæ propriè vt in ipsos terminatur, sed contumeliæ oppositæ honori Sanctorum, & obseruantiæ ipsis debitæ. quatenus tamen in Deum redundat, habet rationem blasphemiæ, vt dictum est suprà.

Dices, Cultus & laus Sanctorum non habet rationem latriæ, sed doulia tantùm & obseruantiæ supernaturalis: ergo neque contumeliæ Sanctorum habent rationem blasphemiæ.

Respondeo, negando consequentiam: quia minus requiritur ad rationem peccati quàm virtutis. Vt enim dicatur latria, requiritur vt directè intendatur honor Dei tamquā principale motiuum, vt autem sit iniuria Dei & contumelia, non requiritur vt ea sit directè intenta, sed sufficit vt ex opere quodammodò redundet, idque sit animaduersum. Sicut si quis diceret aulicos Regis quos ipse magni facit, & honorati vult, esse homines imprudētes, vel mendaces, vel parùm dignos illo gradu, &c. iniuriam faceret Regi: quia significaret Regē vel ignorare illos illorū defectus, vel talibus hominibus delectari, &c. Pari modo, cùm quis maledicit creaturæ, non est blasphemia, si id fiat absque respectu ad Deum. Vnde non est peccatum mortale, si absit iniuria alterius: si verò id fiat in ordine ad Deū, quatenus est res Dei, sic est blasphemia in Deum. nam est ipsi Deo imprecari malum in suis bonis externis, vt cùm quis maledicit rebus sui inimici, ipsi malum imprecatur. Similiter si quis aliquid in creaturis calumnietur tamquam nō bene factum, vel quasi meliùs & perfectius in sua specie

Maledicere creaturæ.

30 fieri potuerint. Maledicere autem creaturæ quatenus nobis fuit occasio peccati, vel magnarum calamitatum, per se non est peccatum sic Iob maledixit diei natiuitatis suæ; & Dauid montibus Gelboe. secùs si molestia sit parua. Hæc enim non est iusta causa maledicendi; quomodo aurigæ maledicunt interdum suis equis, & naturæ ventis. Verum ordinariè non est nisi peccatum veniale, vt docet Caiet. 2. 2. q. 13. ar. 1 & Nauar. c. 12 nu. 86.

Grauitas peccati.

31 Quod ad peccati huius grauitatem attinet, constat ex genere suo esse mortiferū valde graue. Est enim contumelia in Deum & ipsum Deum directè impetit. Cùm enim aliter Deo nocere non possit homo, lingua sua veluti funda contumelias & verborum iacula in eum vibrat: Et quidem si sit directè volita, vt dum fit animo conuitiādi Deo, siue ex odio in Deum, siue ex furore iracundiæ, sic est grauissimum inter ea quæ religioni opponuntur; quia intenditur malum Dei: in ceteris autem hoc nō intenditur. Vnde etiam est grauius idololatria, periurio, violatione voti, & sacrilegio. Hoc modo Glossa in cap. 18 Isaiæ ex Hieronymo dicit: *Omne peccatum comparatum blasphemiæ, leuius est*. Imò ex parte videtur grauius infidelitate: quia per infidelitatem non intenditur malum Dei. Si autem non fiat animo conuitiandi Deo, sed ex ira in hominem vel impatientia, sic non est grauius idololatria, & quibusdam alijs: est tamen peccatum mortiferum valdè graue; quia grauiter lædit honorem diuinum: sicut qui proximo detrahit, vel contumeliam facit aduertens quid agat, grauiter peccat etiamsi directè non intendat illum lædere, sed ex quadam loquacitate, vel nimia libertate id fiat. Fieri tamē potest vt sit veniale. Primò, Si ioco vel in modum apologi dicatur, vt subinde fit in quibusdam narratiunculis. Tunc enim non est vera blasphemia: quia non intendit aliquid significare, quod sit Deo indignum, etsi modis loquendi non satis idoneis vtatur. Secundò, Si non aduertat saltem perfectè quid dicat; siue id fiat ex passione aliqua & subita indignatione, siue ex praua consuetudine, lingua mentē præuertente: vt docet Nauar. num. 84. Hoc ipso enim quo deest animaduersio, deest nouum voluntarium, & noua libertas; ac proinde noua culpa lethalis. Vnde si nullo modo aduertat, vacabit omni culpa etiam veniali. Cui tamen ex consuetudine id accidit, tenetur sub peccato mortali illam consuetudinem corrigere, & operam dare ne in huiusmodi actus etiam inculpatos prorumpat: quia sunt honori diuino iniuriosi. Vnde id omittendo censetur honorē Dei parùm pendere, & parùm curare quòd ipsi faciat contumeliam. Itaque etsi in confessione non teneatur illos actus explicare, cùm non sint voluntarij vt actus, sed vt effectus, & solùm confuse in illa omissione & negligentia; tamen tenetur explicare se habere talem consuetudinem, eamque neglexisse emendare. Idem dicendum de simili consuetudine in iurando.

Potest esse veniale.

Petes Primò, Vtrùm blasphemia possit esse venialis ex materiæ paruitate? 32

Respondeo, non posse, quia nulla in Deum contumelia potest esse parua, si cum plena animaduersione fiat. Sic neque periurium, neque idololatria venialis esse potest.

Petes Secundò, Vtrùm omnes blasphemiæ sint eiusdem speciei? Caietan. quæst. 13. art. 1. affirmat. ait enim: *Aduerte quod quia species blasphemiæ non diuersificantur per Deum & Sanctos, nec per tria illa in littera numerata, nec enuntiationem & desiderium, nec per honorem, famam & huiusmodi, in vna & eadem specie est blasphemia Dei & Sanctorum, siue id fiat per modum maledictionis, siue contumeliæ, siue irrisionis, siue detractionis.* Et infrà: *Hinc habes confessor quod varietas blasphemiarum pro diuersitate specifica non est inquirenda, sed pro maiori grauitate indicanda.* Hæc sententia Caiet. est satis probabilis, si sola blasphemiæ malitia consideretur. Confirmatur; quia valdè probabile est omnes contumelias seu apertas iniurias contra honorem alterius esse eiusdem speciei: similiter omnes detractiones siue iniurias occultas, quibus fama læditur, vt docet Emmanuel Sa in vltima editione Romana: ergo idem dicendum de contumelijs in Deum. Et quamuis detractio & contumelia in homines distinguantur, sicut furtū & rapina: quia contumelia læditur honor violentè, nimirum in præsentia hominis, vel vt ipse cognoscat & sentiat; detractione occulte, vt non sentiat: tamen in Deum hæc distinctio locum non habet. Nam omnia in eius præsentia fiunt. Vnde contumelia & detractio in Deum sunt eiusdem rationis, vt docet D. Thom. quæst. 76. art. 4. ad 1. & Caietan hoc loco.

An sint eiusdem speciei.

Addo tamen Primò, Si blasphemia procedat ex odio, vel desperatione, vel infidelitate, id esse necessariò in confessione explicandum, quia etiāsi ipsa malitia blasphemiæ per se sit eiusdem rationis; tamen procedit noua & distincta malitia ex motiuo à quo procedit, & cuius affectu imperatus. Vnde cùm malitia horum actuum sit planè distincta à malitia propria blasphemiæ, accedit blasphemiæ noua deformitas, quatenus ab illis procedit, & tamquā actus exterius informatur. Secundò, aperiendum quoque vtrùm procedat ex odio in Deum, vt fit in damnatis, & interdū 33

Quo confitenda.

Quando directè volita efficiat distinctã speciem. in pessimis hominibus, an ex iracundiæ furore. Nam & hæc peccata sunt diuersæ rationis, & consequenter ipsi actui externo diuersam malitiam impertiunt. Tertiò, vtrum fuerit directè volita, vt cum fit animo faciendi cõtumeliam Deo; an indirectè solum, vt cum fit ex ira erga hominem ad ostẽdendam animi indignationem, vel ex impatientia absque prauo motu in Deum. Etsi enim indirectè volitum censeatur absolutè voluntarium, & esse eiusdem speciei ad volitũ directè; tamen id non habet locum, quando obiectum volitũ est aliqua iniuria vel deformitas honestati virtutis contraria; vt patet cum inobedientia vel ingratitudo est volita directè. Longè enim alterius rationis peccatum est, cum facis aliquid directa intẽtione vt legem vel præceptum Superioris violes; aliud cum solum indirectè id velle cẽseris: vt dum alia intẽtione vis & facis opus, quod contra legem esse nosti. Idem patet in violatione voti, iuramenti, & aliarum virtutum. Quare idem dicẽdum cum quis directa intentione blasphemat, Dei contumeliam intendens. Hæc enim est formalissima blasphemia. Ratio est, quia cũ aliquid directè est volitum, est peculiaris & positiuus affectus erga illud obiectum, qui ab illo speciem accipit: qui affectus nõ est in eo qui solum indirectè & interpretatiuè illud vult. Vnde si illud obiectum sit aliqua malitia, affectus ille incõparabiliter peior est, quam is quo solum intenditur aliqua voluptas, vel aliud non per se malum habet enim positiuã tendentiam in malum, tamquam in suum proprium obiectum: cumque in illud tendat tamquam in finem, respicit illud sub ratione illimitata, & non solum vt est in hoc vel illo actu. Itaque alliori modo est malitia in actu, cum est directè volita, quàm cum indirectè solùm. Sic incõparabiliter peius est violare legem odio legis, quàm affectu voluptatis vel commodi: & facere alicui iniuriam affectu ipsi nocendi, quàm tibi consulendi. Pari itaque modo multò peius est blasphemare Deum vt ipsi cõtumeliam irroges, quam vt iram tuam in hominem declares. Vnde non dubium est, quin hoc in confessione tamquam peculiaris species, in qua ipsa malitia est directè volita, sit aperiendum. Quartò, si fuerit blasphemia in Sanctos, id etiam aperiendum: quia etsi fortè qua parte redundat in Deum est eiusdem rationis ac aliæ blasphemiæ; tamen additur noua malitia quatenus ipsum Sanctum in se iniuria afficit. Verius tamen puto blasphemiam in Sanctos, etiam vt in Deum redundat, esse diuersæ rationis; quia solum mediatè circa Deum versatur, nisi fortè fiat expressè in ipsos quatenus habent respectum ad Deum.

34 De pœnis in blasphemos vide Castro lib. 1. de iusta hæreticorum punitione, capit. 12. In veteri lege iussit Dominus lapidibus obrui Leuit. 24. *Qui blasphemauerit nomen Domini: morte moriatur: lapidibus opprimet eum omnis multitudo populi, siue ille ciuis siue peregrinus fuerit.* Iure etiam ciuili morte plectendi Authentic. Vt non luxurientur. in fine. Sed hæc pœna his temporibus ob defectum religionis & iustitiæ non seruatur, vt ait Lucas de Penna in L. Omnes. C. de delatoribus. & Iulius Clarus §. Blasphemia, numero 3. atroces tamen quibusdam locis puniuntur morte; aliæ triremibus, exilio, linguæ abscissione vel perfusione, vt refert Clarus. Iure canonico laicis blasphemantibus olim erat constituta solemnis pœnitentia, vt patet capit. 2. de maledicis. Sed hæc modò non est in vsu. Concilium Lateranense sub Leone Decimo, sessione nona, §. Ad abolendam. iubet vt non absoluantur in foro conscientiæ absque grauissima pœnitentia. Hic tamen prudentia opus & conditio ac capacitas personarum considerãda. Fumus v. Blasphemia, in fine dicit, hoc non esse vsu probatum: vnde totum relinquitur prudentiæ confessoris, sicut in aliis criminibus. Ibidem statuitur vt qui blasphemantem audierit, eum acriter obiurgare teneatur, si citra periculum id fieri possit. Ad quod etiam tenemur, etiamsi non speretur emendatio, modò aliud malum non timeatur, v. g. ne amplius blasphemet. Ratio est, quia tenemur honorem diuinum tueri. hic tamen prudentia opus est. Sufficit plerumque rei grauitatem absque alia verborũ asperitate ob oculos ponere. Nulla cẽsura huic sceleti annexa. nec iure communi absolutio reseruata Episcopo. Quibusdam tamen locis Episcopi sibi reseruant: sed hoc DD. intelligunt de blasphemia publica.

Pœna blasphemiæ.

Pœnitentia.

Corripiendi.

Hactenus de Religione & vitijs ei aduersis.

SECTIO SEPTIMA.
DE RELIQVIS VIRTVTIBVS IVSTITIÆ ANNEXIS,

In quibus est ratio debiti legalis, vel moralis.

LLAE virtutes dicuntur esse annexæ Iustitiæ, eiusque veluti partes quædam, in quibus cernitur quidem aliquod debitum ad alterum; tamen illud vel est adeò magnum vt illi non possit satisfieri ad æqualitatem: vel est ita paruum vt non inducat obligationem legalem & strictam, sed solùm moralem quæ ex quadam honestate virtutis procedit: estque talis, vt nisi illi satisfiat, honestas morum conseruari non possit, vel non commodè & decorè possit. Vide Diuum Thomam quæstione 80. articulo vnico. Prioris generis sunt. Primò, Religio, *Secundò,* Pietas, *Tertiò,* Obseruantia, *Quartò,* Obedientia, *quæ est pars* Obseruantia. *Posterioris. Primò,* Gratitudo. *Secundò,* Vindicatio. *Tertiò,* Veritas, *cui opponitur* mendacium *&* hypocrisis; *iactantia & ironia. Quartò,* Amicitia, *cui opponitur* adulatio *&* litigium. *Quintò,* Liberalitas, *cui opponitur* auaritia *&* profusio. *Sextò, Epiikeia, seu* Aequitas. *De Religione iam dictum est, de ceteris nunc breuiter dicendum, vt singularum ratio constet. Fusior tractatio non est necessaria, quia pleraq. difficultates alijs locis sparsim sunt tractatæ. Itaque hæc Sectio continebit duo capita. Prius erit de virtutibus prioris generis. Posterius de illis, quæ sunt generis posterioris.*

CAPVT XLVI.

De reliquis virtutibus Iustitiæ annexis, in quibus est debitum legale.

Constat 6. Dubitationibus.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit pietas, & quæ eius officia.

D. Thomas quæst. 101.

1 *Pietas pro religione.*

NOTANDVM est, hoc nomen accipi tripliciter, vt colligitur ex D. August. lib. 10. de ciu. cap. 5. Primò, vt sit idem quod Græcis *εὐσέβεια* & *θεοσέβεια*; & sic non distinguitur à *religione*, & idem est *ἀσεβὴς*, quod esse *religiosum*, seu cultui diuino addictum. cumque omni opere bono Deus dicatur coli, iuxta Diuum Augustinum & Scripturæ phrasim, omne opus bonum dicitur opus *pietatis*. hoc modo accipitur passim in Scripturis, vt 1. ad Timoth. 4. *Exerce te ipsum ad pietatem. pietas (εὐσέβεια) ad omnia vtilis est, promissionem habens vitæ, quæ nunc est, & futuræ.* vbi nomine *pietatis* videtur intelligere studium internæ deuotionis & sincerum affectum erga Deum & proximum: opponit enim illam corporali exercitationi, quæ consistit in multis ieiunijs, vigilijs, labore manuum, alijsque corporis afflictionibus, vt rectè exponit Anselmus. Eodem modo sæpius accipitur in eadem epist. & Isa. 15. *Spiritus scientiæ & pietatis.* 2. Machab. 12. *Qui cum pietate dormierunt*, & alibi sæpè. Hinc cultores Dei passim vocantur *pij*, idololatræ & peccatores, *impij*: quod nomen maximè in atheos competit, qui diuinitatem & omnem *θεοσέβειαν* tollunt.

2 *Pro misericordia & benignitate.*

Secundò, Accipitur pro *misericordia* seu benigno affectu præsertim erga filios opis nostræ egentes. hoc modo *pietas* sæpè tribuitur Deo; vt quando dicitur *pius* Pater, *pius* Saluator; Eccl 2. *Quoniam pius & misericors* 2. Paralip. 30. *Pius enim & clemens est Dominus*, vbi Græcè est *ἐλεήμων*, quod misericordiam significat.

3 *Quid pietas.*

Tertiò, Pro speciali virtute, qua colimus parentes, tamquam vitæ & educationis nobis secundum Deum auctores. hoc modo accipitur hic à D. Th. & definitur à D. Aug. lib. 83. qq. q. 3. ex Cicerone hoc modo, *Pietas est per quam sanguine iunctis patriæque beneuolis officium & diligens tribuitur cultus.*

Vbi notandum est, *pietatem* primò & principaliter respicere parentes, quia hi post Deum sunt præcipui auctores ortus & educationis. Secundò, Patriam, quia et patria aliquo modo est principium ortus; tum quia parẽtes fouet, tum quia opportuna ad ortum & educationem suggerit. *patriam* voco oppidum, vicum, Prouinciam cum habitatoribus suis. Tertiò, Alios cõsanguineos: non quòd illi sint ortus principium, sed quia in illis quodammodo repræsentantur nobis parentes, qui mediatè vel immediatè nobis sunt ortus principium. ob eamdem rationem potest etiam extẽdi ad liberos & ad vxorem; quia in liberis repræsentantur nobis parentes nostri; & vxor est instrumentum per quod natura à parentibus accepta in posteros deriuatur. raró tamen in praxi vtimur hac consideratione: filios enim diligimus & honoramus tamquam aliquid nostri; quia sunt veluti pars à nobis decisa, in qua natura nostra conseruetur. itaque nosipsos potius, quàm parentes nostros in illis intuemur & curamus, vxorem verò, quia vna caro nobiscum, & quia adiutrix ad procreationem liberorum, & ad omnia vitæ subsidia. nihilominus tamen, quia in his cõsideratur coniunctio sanguinis & naturæ, rectè à Cicer. & D. Th. hi affectus ad pietatem referuntur; quæ generatim ad omnes propinquè coniunctos pertinere dicitur.

Pietas generatim ad omnes sanguine iunctos pertinet.

4 *Debitum quod pietas intuetur.*

Notandum Secundò, Rationem, quam *pietas* in suis obsequijs principaliter respicit, esse debitum illud, quod habemus erga parentes & erga patriam, quatenus sunt nobis principium ortus & educationis, (quæ etiam bonam institutionem complectitur) quod debitum, præsertim erga parentes, tale est, vt exhaurire illud nequeamus, reddendo illis æquiualens, iuxta Aristotelem. quod intellige in eodem rerum ordine & obsequijs ordinarijs: nam beneficium à parente & etiam à patria acceptum, obsequijs supernaturalibus, vel extraordinarijs compensari & etiam vinci potest: vt si filius conuertat parentem & patriam ad fidẽ Christi; vel si vitam pro eorum liberatione exponat. qua de re vide disputationem apud Senecam lib. 3. de beneficijs, capit. 34. & 35. vbi ostendit beneficium paternum à filio etiam vinci posse. Hoc tamen non soluit filium obligatione naturali, qui patri obstringitur; quia semper manet filius. Adde, debitum illud, quo peculiariter patriæ nostræ præ reliquis Prouincijs vel locis obstricti dicimur ratione beneficij ortus, non esse ita magni momenti, vt pulchrè ostendit Lipsius in sua Constantia cap. vndecimo, quia hoc beneficium potius est astrorum & elementorum quàm angusti natalis soli. Hinc videmus viros sapientes vulgarem illum patriæ affectum non magni fecisse; quasi non hic vel ille vicus, aut oppidulum aliquod patria sit, sed mundus totus. quia tamen communia elementorum & cælorum beneficia ad nos non nisi per loca, quæ incolimus, perueniũt, non est, ceteris paribus, hic affectus patriæ omnino contemnendus.

5 *Obiectum quod, et cui, ratio formalis obiectiua.*

Ex dictis colligi potest Primò, Quod sit *obiectum quod*, & *obiectum cui* & *ratio formalis obiectiua* huius virtutis, quæ tria, sicut in omni virtute ad Iustitiam pertinente, ita etiam in hac reperiri debent. *Obiectum* enim *quod* huius virtutis est cultus, & obsequium externum, ad quod hæc virtus ordinatur. actus enim externus virtutis habet se per modum obiecti respectu actus interni, & consequenter respectu ipsius habitus. Nec obstat, quod idem actus sit opus eiusdem virtutis; quia virtutes operatiuæ faciunt suum obiectum; & in eo distinguuntur à speculatiuis, quæ illud supponunt, non faciunt. Deinde non est opus virtutis immediate virtute elicitum; hoc enim non potest esse obiectum; sed imperatum & productum mediante alia potentia, cui operi non repugnat esse obiectum virtutis imperantis. consistit autem hic cultus partim in honore parentibus suo tempore & loco deferendo; partim in necessarijs vitæ subsidijs præbendis, quando ea aliundè non habent; vt si capti sint ab hostibus liberentur; si egestate laborent, sustententur; si pressi mœrore, recreentur; vt colligitur Matt. 15. In quem locum vide Hieronymum & Diuum Thomam articulo secundo, cum enim ipsi nobis sint causa vitæ & educationis, tenemur vicissim Iure naturali cuiusdam gratitudinis, illorum vitam & statum, si in periculo versetur, quantum in nobis est, conseruare. alioquin indignus est vita, qui vitæ suæ auctorem negligit: sicut e contrario dignus, qui fouet. vnde in lege promittitur longæuitas illis, qui parentes honorant. Neque solum hæc naturalia obsequia continet ille cultus, sed etiam supernaturalia, quibus iuuentur ad salutem: nam etiam hæc illis præ ceteris debentur.

Quis cultus parentibus debitus.

Obiectum

6 *Obiectum cui.* *Obiectum cui* sunt parentes & consanguinei, patria & patriæ beneuoli: pietas enim cultum defert parentibus: tanquam vitæ auctoribus, & propter parẽtes alijs consanguineis, quia in ipsis parentum sanguis existit. Deinde patriæ, & propter patriã socijs, & patriæ fœderatis: sicut enim cõsanguinei honore & obsequio digni sunt, quia parentes in ipsis quodammodò conspicimus: ita beneuoli patriæ, quia in ipsis fauorem & auxilium patriæ conspicimus.

7 *Ratio obiectiua.* *Ratio formalis obiectiua* potest considerari vel in *obiecto quod*, vel in *obiecto cui*. In *obiecto quod* nihil est aliud quam ratio *debiti*: hæc enim non solum tenet se ex parte subiecti, sed etiam obiecti in Iustitiæ partibus. In *obiecto cui* ratio *principij ortus nostri*, quæ rationes ita se habent, vt altera alteri subordinata sit. ideo enim pietas præstat cultum & obsequium parentibus & patriæ, quia hoc illis est debitum: ideo autem est debitum, quia ipsi sunt principium ortus. vnde hæc est prima ratio obiectiua, quã hæc virtus mediate respicit. ab hac autem altera illa, (nempe ratio *debiti*) quam respicit immediate, speciem accipit. vnde etiam hæc virtus ab eadem speciem habet, etsi mediate. habet igitur speciem ab vtraque ratione obiectiua, ab altera mediate, ab altera proxime. Idem cernitur in alijs Iustitiæ partibus vt sup. c. 2. dub. 1. nu. 7. dictum est.

Verum autem filius aliquando propter officium pietatis impediatur ab ingredienda Religione, vel si ingressus sit, teneatur egredi, dictum est sup. c. 41. dub. 3. vide D. Thom. q. 10. art. 3.

8 Colligitur Secundò, hanc virtutem meritò sibi primum locum post religionem vindicare; quia parentes sunt veluti secundarij quidam dij respectu filiorum, tamquam secundaria principia essentiæ, vitæ & doctrinæ. vnde repræsentãt filijs quodammodò ipsum Deum, qui est primarius, & summus omnium parens. Hinc fit vt post præcepta primæ tabulæ, quæ ad cultum Dei pertinet, primum secundæ tabulæ sit de honore parentibus exhibendo. Hæc tamẽ intellige considerato statu hominis naturali, & intra limites legis naturæ; nam in ijs, quæ ad statum supernaturalem pertinent, parentum non est illa auctoritas.

9 *Pietas in parentes spirituales.* Vnde quæ dicta sunt de *pietate* in parentes carnales, accommodari possunt cuidam virtuti, quę respicit debitum, quod parentibus spiritalibus, (qui nobis secundum Deum sunt auctores vitæ spiritalis, per quam sumus Christiani, vel Religiosi) debemus, quæ etiam *pietas* dici potest, sicut illi *parentes* dicuntur: non enim his minus debetur, quã parentibus carnis; quia ab illis naturæ diuinæ communionẽ & vitam quanda supernaturalem accepimus, sine qua parum proderat totum id, quod a parentibus carnis nostræ habemus. sed hæc virtus non distinguitur ab *obseruantia* supernaturali.

DVBITATIO II.

Quid sit obseruantia.

D. THOM. quæst. 132.

10 *Quibus deferenda.* RESPONDEO, Sicut virtus *pietatis* defert cultum parentibus, quia sunt auctores vitæ & educationis, ita *obseruantia* omnibus Superioribus, quia sunt auctores nostræ gubernationis: quicumque enim nos aliqua in re gubernant, aliquo cultu digni sunt; & cultus eis, ratione huius eminentiæ coniunctę cum beneficio gubernationis, est debitus. Sic honor & obsequium debetur magistro a discipulo, duci a milite, Magistratui à ciue, Principi a subdito, Abbati a Monacho, Episcopo a Clericis, domino a seruis. in his enim omnibus est excellentia quędam & auctoritas per quam gubernant alios.

11 *Obiectio.* Dices, Non solum eos, qui nos gubernant, obseruantiæ cultu prosequimur, sed etiam eos, qui sapientia, sanctitate virtute, & auctoritate sunt insignes; quamuis nulla in nos iurisdictionem habeant, aut nulla in re nos dirigant: ergo hæc virtus non respicit debitum ex gubernatione proueniens.

Resp. Extendit se primariò ad eos, qui actu gubernant: secundariò ad idoneos gubernare. Respondeo negando consequentiam; quia etsi isti actu nulla in re nos gubernent, tamen idonei sunt gubernarẽ ratione excellentiæ, quam habent: & ideò cultus illis debetur. Itaque obseruantia respicit tamquam *obiectum cui* id; quod est principium gubernationis actu vel potentia, vt docet D. Thom. a. 1. ad 2. primario tamen id, quod actu gubernat; secundariò quod aptum est gubernare. quare cum omnis virtus ad hoc rectè disponat hominem, facit eum obseruantiæ cultu dignum, vt docet Caiet. q. 103. art. 4. quamuis debitum erga hunc hominem non sit tantum, quãtum erga illum, qui actu gubernat. cuius signum est, quod si omittas cultum debitum Superiori, possis puniri per leges; secus si cultum alijs debitum negligas; quamuis in hac omissione peccatum esse possit.

12 *Quid sit obseruantia. Obiecta eius.* Hinc patet Primò Quid sit *obseruantia*; est enim virtus cultum deferens Superioribus & alijs personis excellentibus, quę nos gubernant, vel gubernare sunt idoneæ, vbi explicatur actus virtutis, & obiectum quod, & obiectum cui & ratio obiectiua. actus enim est, *deferre cultum*, id est, honorem & obsequium, quando ratio postulat. Idem cultus, est *obiectum quod*, cum sit opus externum virtutis, quod virtus intendit. *Obiectum cui* est Superior & quæuis persona excellens. *ratio obiectiua* in obiecto cui est excellentia, vt est principium gubernationis actu vel potestate. hinc oritur *ratio obiectiua proxima* quæ cernitur in *obiecto quod*, nempe ratio debiti ob talem causam.

Ex quibus facile intelligi potest definitio illa, quam ex Cice. refert D. Aug. l. 83. qq. q. 31. *Obseruantia est per quam homines aliqua dignitate antecellentes, cultu quodam & honore dignantur.*

13 *Discrimen pietatis & obseruãtia.* Patet Secundò Quid intersit inter pietatem, & obseruantiam: *pietas* enim defert cultum debitum alicui vt principio ortus & educationis; *obseruantia* debitum vt principio gubernationis. quæ debita sunt diuersæ rationis, sicut & beneficia & causæ ex quibus oriuntur. vnde

14 Patet Tertiò *Pietatem* esse præstantiorem obseruantia, per se loquẽdo; & ceteris paribus magis obligare, vt docet D. Tho. 102. a. 3. quia maius, magisque intimum est beneficium ortus & educationis, quam gubernationis reliquæ vitæ, in eodem ordine rerum.

Dices, Magis obligamur erga Principem quam erga parentem: si enim vterque esset in extrema necessitate, Princeps esset parenti in ope ferenda præferendus: atqui Princeps colitur *obseruantia*, parens *pietate*: ergo obseruantia magis obligat quàm pietas.

15 *Quomodo Princeps parenti præferendus.* Respondeo Principem esse parenti præferendum, non præcise vt me gubernat, quo modo illi debeo *obseruantiam*; sed vt patriam gubernat, & commune bonum continet, qua ratione illi debetur officium *pietatis* vel *Iustitiæ legalis*. *pietatis* quidem, quia hæc est etiam ad patriæ beneuolos & benefactores: *Iustitia legalis*, quia bonum commune continet. Pari modo patria colitur officio *pietatis*, si spectetur vt principium ortus; *Iustitia* verò *legalis*, si spectetur vt quoddam totum, seu corpus politicum, cuius ego sum pars; respectus enim & debitum partis ad totum, ad Iustitiam legalem pertinet, vt sup. c. 2. dub. 3. ex D. Tho. dictum est. Denique etiam *obseruantia* coli potest patria, si consideretur præcise vt est mihi auctor gubernationis per suas leges & statuta. potius tamen erga patriam, sicut & erga parentem dicitur esse pietas, quam obseruantia: vel quia illa virtus est præstantior & præuenit alteram; vel quia parens & patria potius sonant principium ortus, quam gubernationis.

16 *Gradus obseruantiæ, & pietatis.* Porrò Primus gradus huius virtutis, sicut & pietatis est propositum, quo quis statuit parentibus & maioribus omnibus honorem & obsequium debitum impendere.

Secundum est, Æquo animo ferre eorum molestias, asperitatem, morositatem, iniurias; nec propterea ab officio desistere; iuxta monitum Sapientis, Ecclesiast. 3. *Fili, suscipe senectam patris tui & non contristes illum in vita illius, & si defecerit sensu, veniam da, & ne spernas illum in virtute tua; eleemosyna enim patris non erit in obliuione*, si tamen

17 *Parentes si officiant saluti, non sunt audiendi.* in via Domini (vt in consilijs Christi sequendis) impedire vellent, non sunt hac in re tolerandi, vnde Dominus Lucæ 14. *Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & vxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus.* In quem locum vide Gregorium homil. 37. in Euangel. Rectè Chrysostomus homil. 84. in Ioannem; *Sicut cum spiritualia impediunt parentes, ne cognoscendi quidem sunt: ita cum nihil impediunt, meritò omnia ipsis tribuenda, & omnibus anteponendi.* Hieronymus epist. 1. quæ est ad Heliodorum: *Licet paruulus*

ut collo pendeat nepos; licet sparso crine & scissis vestibus, vbera, quibus te nutrieras, mater ostendat; licet in limine pater iaceat per calcatum perge patrem; siccis oculis ad vexillum crucis euola; solum pietatis genus est, in hac re esse crudelem. vide totam illam epistolam. Idem tradunt reliqui Patres.

Tertius est, Cum voluptate illis seruire, & incommoda eorum tolerare. vide plura apud nostrum Bernardin. Rossignol. l. 4. de perfect. Christ. c. 23.

DVBITATIO III.

De diuisione obseruantiæ.

18 MVLTÆ sunt obseruantiæ species, sicut & multę dignitatum & excellentiarum. Illę tamen magis interna æstimatione & affectu reuerentiæ distinguuntur, quam opere externo, vt patet ex dictis c. 36. dub. 2. Idem enim opus externum, vt procedit à diuerso affectu interno, & ad testandam diuersam excellentiam ordinatur, est diuersæ speciei moralis & diuersæ virtutis.

Obseruantia politica. Primò igitur diuidi potest obseruantia in *politicam*, & *religiosam*. *Politica* est quæ ob dignitatem politicam vel excellentiam humanam cultum defert: talis est qua coluntur Principes, Magistratus, & alij dignitate sæculari conspicui: item magistri à discipulis, domini à seruis, patroni à clientibus.

19 *Religiosa.* *Religiosa* est, quæ ob dignitatem vel perfectionem cum religione coniunctam vel diuinum numen respicientem, cultum exhibet; vt quando quis honoratur vt sacerdos, vt Propheta, vt sanctus, vt beatus. Dicitur *religiosa*, non quia actus eius est à virtute religionis, sed quia ipsi religioni affinis, & cum ea coniunctus.

Naturalis. Hæc rursus duplex est, alia enim est *naturalis*, qualis fuisset in statu nudæ naturæ, & modo esse potest vbi sacerdotium & cultus diuinus sola ratione naturali vel constat, vel æstimatur. *Supernaturalis.* Alia *supernaturalis*, quæ ob ministerium supernaturale, vel ob aliquam excellentiam supernaturalem cultum defert. talis est qua honorantur sacerdotes, Episcopi, Pontifices, & alij Ecclesiæ ministri & Religiosi; si tamen eorum dignitas apprehendatur & æstimetur vt oportet. cum enim hæc non sit politica, sed supernaturalis, & ad Deum specialem ordinem habeat; necesse etiam est vt æstimatio interna, affectus reuerentiæ, animique submissio sit alterius rationis, quam in cultu politico; & consequenter externus quoque cultus, quo hanc submissionem nostram & illorum excellentiam testamur, induit alterius virtutis rationem; signum enim accipit speciem ex ordine ad rem signatam. Multum ergo falluntur hæretici, cum putant homines in hac vita non posse nisi cultu politico coli. qui. n. ob causam sacram & supernaturalem defertur, sacer est & supernaturalis, non politicus; etsi externa nota submissionis politico cultui accommodetur.

20 *Dulia.* *Supernaturalis obseruantia* diuiditur in *duliam* & *hyperduliam*. *Dulia* dicitur, quæ cultum exhibet beatis, ob sanctitatem vel beatitudinis statum, eamdem puto etiam extendi ad viatores, quando ob sanctitatem vel dignitatem supernaturalem honorantur: sanctitas enim huius vitæ & futuræ est eiusdem ordinis; etsi ibi sit perfectior.

Deferuntur tamen sanctis beatis quidam externi cultus quibus eorum gloria significatur; qui non consueuerunt mortalibus tribui. Ad eumdem ordinem pertinent dignitates & officia Prælatorum, & aliorum ministrorum Ecclesię. Meritò autem vocatur hic cultus *dulia*, quia Sanctos debemus æstimare & revereri tamquam nostros dominos, & summa animi demissione nos erga illos veluti serui erga dominos gerere; felices nos ducendo, si in seruos recipere dignentur.

Hyperdulia. *Hyperdulia* vocatur, quæ cultum exhibet creaturæ ob singularem & præcellentem ad Deum vnionem aut respectum; vt Beatæ Virgini, quia mater Dei; & humanitati Christi, quia Verbo diuino substantialiter vnita. esse enim matrem Dei, est singularis & soprema quædam dignitas, qua maior infra Deum, seu in supposito, quod non est Deus, cogitari non potest; ratione cuius debetur ei singularis æstimatio, reuerentia, & submissio animi, ab omni creatura rationali. vnio verò hypostatica cum Verbo, est sūma dignitas creaturæ communicabilis, quia per eam creatura efficitur Deus. quia tamen non efficitur Deus per essentiam, sed per vnionem & communicationem idiomatum, ideò si ipsa consideretur præcisè vt terminus integer cultus, non colitur latria sed hyperdulia. de quo plura diximus 3. p. quæstione 25.

Vtrum autem sint habitus specie diuersi, à quibus hi cultus procedunt, non ita constat. valde probabile est cultum hyperdulię & etiam duliæ, qui defertur ob aliquam dignitatem vel relationem supernaturalem ad Deum, posse elici ab habitu religionis; quia tota ratio colendi est Deus, seu respectus ad Deum. quamuis etiam probabile sit dari proprium habitum & distinctum, qui absque cōsideratione Dei, immediatè possit, ob illas morales dignitates & excellentias, cultum internum & externum exhibere: sicut in habitibus intellectus, etiamsi ex vi assensus principiorum possis assentiri conclusioni, tamen datur habitus scientiæ, quo immediatè possumus assentiri conclusioni, absque consideratione principiorum. Quod attinet ad cultum, qui defertur ob beatitudinem vel sanctitatem, hic omnino referendus est ad habitum à virtute religionis distinctum. vide sup. c. 36. dub. 3. 21 *Vtrum sit vnus habitus.*

DVBITATIO IV.

Quid obedientia, & quænam eius functiones.

D. THOM. Quæstion. 104.

NOTANDVM est *obedientiam* dici quasi *ob auditionem*, quòd vox & præceptum Superioris audiatur & admittatur: Græci ὑπακοὴν dicunt, quasi subauditionem. accipitur autem hoc nomen tum pro *obedientia formali*, tum pro *materiali*. *Materialis obedientia* est omne opus virtutis, quo impletur præceptum, etiamsi non ea intentione expressum fiat. satis enim est illa intentione fieri potuisse; quæ intentio si adesset, illi formalem obedientiæ rationem superadderet. Hæc obedientia non est specialis virtus, sed omnes virtutes complectitur, quæ aliquem actum cadentē sub præceptum habent. 22 *Materialis obedientia.*

Formalis obedientia est, quæ ideò expressè aliquid facit, quia præceptū est. hæc est virtus specialis; quia etsi ad omnis virtus materiam se extendat, tamen sub speciali ratione honesti id facit, videlicet quatenus opus eius debitum est ratione præcepti. *Formalis.*

Itaque *obiectum quod* huius virtutis, est omne opus præceptum. ad hoc enim volendum & faciendum hæc virtus per se & directè inclinat. *obiectum cui*, Superior; huic enim dicimur obedire. Vnde qui non habet vllum Superiorem cui possit obedire, is non habet obedientiam. quamobrem hæc virtus non conuenit Christo secundum naturam diuinam, eo quòd Superiorem non habeat: quamuis secundum naturam assumptam, quæ Superiorem habet, ei perfectissimè competat. *Ratio obiectiua in obiecto quod.* est debitum auctoritati Superioris ratione præcepti. obediētia enim vult & facit opus præceptum, quia ratione præcepti cępit certo modo esse debitum: non quidem ita quasi in commodū vel honorem Superioris faciendum sit, sicut opus religionis (plerumque enim in eo spectatur commodum inferioris) sed quia ratione præcepti ita fit necessarium, vt sine aliquo contemptu interpretatiuo & vilipensione auctoritatis Superioris non possit eius executio prætermitti. Sicut cum Deus aliquid reuelat, illud obiectum ita fit necessariū ad credendum, vt sine iniuria aliqua primæ veritatis, eius fides non possit prætermitti. Itaque quia teneor vitare illā iniuriam Superioris, teneor non omittere, sed exequi opus præceptum; & hoc debitum voco rationem formalē *obiecti quod*. Potest etiam dici, rationem *obiecti quod* esse specialem illam honestatem, quam accipit ex eo quòd sit præceptum auctoritate Superioris. Sicut enim ex reuelatione diuina res fit digna creditu, & necessariò credenda; ita ex præcepto diuino res fit digna factu, & necessariò est facienda. Auctoritas enim diuina mediante præcepto illam materiā veluti informat, & hanc dignitatem ac bonitatem tribuit. Sed hic modus parum differt a priore, imò prior videtur conformior praxi: quia etsi obedientia faciat opus, 23

quia

quia dignum est fieri ob præceptum Superioris: tamen non solum dignitatem illam respicit, neque ea sola mouetur, sed potissimum mouetur necessitate; nimirum quia necessarium est factu, ne Superioris auctoritas violetur. Deinde de ratione præcepti est, vt non solum faciat opus dignum factu ob diuinam auctoritatem, sed etiam necessarium: alioquin non tam erit præceptum, de cuius ratione est inducere obligationem, quam consilium. *Ratio obiectiua in obiecto cui*, est auctoritas seu potestas Superioris. Ideo enim Superiori obediendum, quia Superior est, & potestate regendi præditus: sicut ideo credendum Deo, quia prima veritas est.

24 Hinc patet, primam *rationem formalem obiectiuam* in hac virtute esse *Ius & potestatem regendi*, seu imperandi. circa quam potestatem considerandum est eam ex triplici radice prouenire. Primò, Ex ratione *causæ & effectus*: causa enim naturaliter habet potestatem in effectum. hac ratione Deus potest imperare omni creaturæ rationali; quia ipse est auctor, & illa est opus & figmentum eius. Idem suo modo competit parentibus in filios. Secundò, Ex ratione *totius & partis*: pars enim naturaliter subest toti, & regitur à toto, hoc modo Respub. habet auctoritatem in singula membra. Tertiò, Ex ratione *agentis & patientis, vel instrumenti*. Agentis enim est mouere patiens, & causæ principalis suum instrumentum. Sic merito competit potestas in vxorem, quia naturaliter præstantior. & in illa combinatione se habet instar agentis, & domino in seruum, quia seruus est instrumentum domini. Idem dicendum de hero & famulo conducititio. Ab his mediante commissione deriuatur ad alios, qui eam ex se non habent: ex prima enim radice descēdit omnis potestas Ecclesiastica, hoc est ea quæ gubernat in cultu diuino, & in ordine ad vitam æternam. Nā primò à diuinitate (quæ omnem potestatem in creaturas habet à seipsa ratione causæ) descendit in humanitatem, idque plenissime & illimitatè iuxta illud Mat. 28. *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra*. A Christi humanitate proximè deriuatur ad Summum Pontificem, sicut ab Ordinario in Vicarium. Vnde in eo est tota plenitudo potestatis ecclesiasticæ hominibus communicata. Ab hoc descendit vlterius ad omnes Rectores ecclesiarum & Religiosarum congregationum, secundum varias restrictiones locorum, personarum, actionum. A secunda radice per cōmissionem prouenit omnis potestas politica Imperatorū, Regum, Principum, Magistratuum: & cōsequenter omniū eorum qui ab his auctoritatem habent. Respub. enim libera per se & ex natura rei habet potestatem regendi sui & omnia sua membra: vnde eam potest alteri committere siue vni, siue pluribus; idque secundum varias limitationes & conditiones, prout ei expediens visum fuerit. Ex tertia per cōmissionem potest deriuari aliqua potestas priuatim aliquid imperandi, & certas aliquas functiones. omnes .n. cui primario aliqua potestas imperandi conuenit, potest eam alteri committere, & suum in ea vtenda cōstituere vicarium: quia est ordinarius, cui vniuersè conuenit posse suam potestatem delegare.

Ius imperādi ex triplici radice.

Potestas Ecclesiastica.

Potestas Politica.

Omnis ordinarius pōt delegare.

25 Neq; his obstat q omnis potestas dicatur esse à Deo: quia Deus est prima radix. Prouenit autem ab eo dupliciter, per positiuam ordinationem, & per naturalem institutionem rerum. Priore modo deriuatur ab ipso tota potestas Ecclesiastica seu supernaturalis; posteriore tota potestas politica; hoc ipso enim quo fecit singulos homines sui iuris & dedit inclinationem ad vitam communem & politicā, censetur etiam dedisse communitati, quæ ex singulis illis iunctis conflatur, potestatem regendi sui, & singula sua mēbra. Nam naturaliter ex potestate singulorum sic in societatem vitæ coeuntium resultat potestas communitatis: à communitate autem vlterius per commissionem deriuatur ad Reges & Principes, ab his ad officiales inferiores. Hoc sensu dicitur potestas politica esse a Deo; non quòd potestas Principum aut etiam Reipubl. sit ex immediata Dei commissione, sicut potestas Summi Pontificis, vt quidam parū perite voluerunt tueri: sed ratione institutionis naturæ socialis conficientis vnum corpus politicum. Similiter potestas patris in filium, & mariti in vxorē, est a Deo mediante institutione, quia instituit procreationem liberorum, & coniugium maris & feminæ. Domini in seruum est à Deo mediante auctoritate Republica, qua seruitus & herilis potestas instituta; vel interueniēte cessione, cum quis libertatem suam spontè in ius alterius transfert, scilicet seruum vel gratis vel pretio constituendo.

Quo modo omnis potestas à Deo.

Ex his perspicuum est, potestatem imperandi esse quadruplicem. Alia enim est diuina, & alia humana: & hæc vel est Ecclesiastica, vel Politica, vel domestica, quibus potest vinculum voti vel iuramenti superuenire, ita vt tenearis obedire non solum lege obedientiæ, sed etiam ex voto vel iureiurando.

Dices, si est quadruplex potestas imperandi, ergo etiam est quadruplex species obedientiæ: sicut enim potestates sunt diuersæ rationis, ita etiam affectus obediendi propter illas videtur esse diuersæ rationis: nam potestas est ratio formalis in *obiecto cui*: obedimus enim Superiori propter illam potestatem. atqui diuersitas obiecti formalis inducit diuersitatem specificam in affectibus; ergo affectus obediendi sunt specie diuersi. Confirmatur: quia velle facere opus, quia id debitum auctoritati diuinæ, est alterius rationis, quàm velle idem, quia debitum auctoritati humanæ. Simili modo possumus ratiocinari de auctoritate Ecclesiastica, & Politica. 26

An quadruplex obedientia.

Responderi posset non esse magnum incommodum, si vbi diuersum est genus potestatis imperādi, diuersa quoque specie ponatur virtus obediendi. Sed verius videtur virtutem obediendi, qua obeditur præcepto diuino, & qua humano, non esse specie distinctam, sed eiusdem rationis. quod indicat D. Bern. tract. de præcep. & dispen. circa prin. *Siue Deus, inquit, siue homo vicarius Dei mandatum quodcumque tradiderit, pari profectò obsequendum est cura, pari reuerentia deferendum, vbi tamen Deo contraria non præcipit homo*. Ratio est, quia obedientiæ non est operari in commodum aut honorem Superioris, sicut facit religio: tunc enim deberet considerare diuersitatem auctoritatis, & cuique congrua deferre: sed operatur in commodum propriū propter obligationem præcepti sufficienti auctoritate impositam. Itaque respicit auctoritatem Superioris, non vt est tanta vel tanta, sed vt est sufficiens ad obligandum per præceptum, grauitas enim præcepti & obligationis in obediētiæ functionibus non sequitur magnitudinē potestatis, sed materiæ præceptæ. Cuius ratio vlterior est, quòd in omni potestate imperandi, quodammodo includatur potestas diuina, à qua illa descendit, & omnem vim obligādi accipit: & in omni præcepto humano (loquor de iusto & legitima auctoritate facto) includitur præceptum diuinū, quo præcipit Deus vt subditi suis legitimis Superioribus obtemperent, quod præceptum est iuris diuini naturalis. Etsi enim non teneamur iure diuino ad ea quæ sunt iuris humani, si per se considerentur, seu in sensu diuiso; tamen supposito præcepto vel iure humano, tenemur ad ea iure diuino in sensu composito, hoc est, si consideretur vt pręcepto humano substant: quia iure diuino iubemur implere iustū Superioris præceptum, & consequenter ipsum opus materiale, quod ipse præcepit. Itaque numquam obedimus præcepto humano, quin simul implicite obediamus pręcepto diuino: & numquam violemus pręceptum diuinum. vnde non minus violatur auctoritas diuina in transgressione pręcepti humani, quā in transgressione diuini; cū in humano diuinum sit inclusum. Confir. quia omnis potestas obligandi in præcepto humano est ex vi pręcepti diuini, Quare non est quòd diuersas obediētię species pro diuersitate potestatum constituamus: quòd etiam docet D. Th. q. 104. a. 2. ad 4. Quę ibi adnotat Caiet. obscura sunt. Ex quibus patet, quomodo etiam in Superiore politico Deum intueri, & in eius pręcepto diuinum pręceptum agnoscere debeamus.

Verius est esse vnius rationis.

Potestas diuina in omni Superiore quodammodo reperitur.

Ad argu. in contrarium allatum patet ex dictis. Illa enim diuersitas potestatis habet se per accidens ad obedientiā, estq; ratione illius extrinseca: quia obedientia in opere suo non spectat vt cuiq; potestati pro sua dignitate satisfaciat quasi honorem deferendo (hoc enim pertinet ad obseruantiam & religionem) sed vt pręceptum Superioris impleat etiam in suum commodum, pręscindendo à magnitudine potestatis, à qua hoc pręceptum est impositum. Accidit q potestas suprema includatur implicite etiam in infima, & hac ratione vtraque eandem specie obligationem suo pręcepto inducit, vt ostensum est.

Ad confirmationem. Si consideretur conditio & excellentia potestatis imperantis, & opus fiat affectu illi satisfaciendi; admiscetur alia virtus, qua talis potestas honoratur: vt si obedias mandato diuino, quia id debitum est

Dupliciter potest quis obedire præcepto.

tantæ maiestati, admiscetur virtus religionis: si mandato Pontificis, quia id postulat dignitas Vicarij Christi, erit actus obseruantiæ religiosæ: si mandato Principis, quia id debitum eius dignitati, erit actus obseruantiæ politicę. Itaque dum quis sic obedit, duæ virtutes concurrunt; virtus quidem obedientiæ, quatenus opus procedit ex affectu satisfaciendi præcepto præcise considerato; virtus verò religionis, vel obseruantiæ, quatenus simul procedit ex affectu debitum honorem & obsequium soluendi tali vel tali dignitati, seu excellentiæ. Confirm. quia dum obedio præcepto Superioris, simul honorem & obsequium ei defero: nā tali modo operādi tacitè insinuo internam æstimationem, quam de illius excellentia habeo, & me illi subijcio. vnde possum idipsum in obediendo expresse intendere, itaque iuxta conditionem potestatis, cui obedio: atqui hæc intentio pertinet ad virtutem, qua talis potestas honoratur; ergo in tali modo obediendi illa virtus admisceatur. Insinuat hæc D. Tho. ar. 3. ad 1.

27 *An obediētia requirat præceptum.* Diximus supra *obedientiam respicere præceptum Superioris*. Sed contra facere videtur, quòd Religiosus non dicatur perfecte obediens Prælato, qui expectat præceptum, & absque eo nihil vult facere. similiter nec seruus domino nec filius patri, nec vxor marito: imò sancti Patres cōmendant maximè eam obedientiam, quę pręceptum non expectans, ad nutum obedit. vide Basil. constit. monast. cap. 23. & Bern. de præcep. & dispensa. col. 4. ergo obedientia non solum respicit præceptum, sed etiam nutum & inclinationem Superioris.

Obedientia dupliciter accipitur. Respondeo, *Obedientiam* sæpè accipi pro virtute, qua quis morem gerit alteri, præsertim Superiori, faciendo quod ille cupit, siue præcipiat, siue non. & hoc modo obedientia non solum respicit præceptum; (nisi hoc nomen late sumatur vt comprehendat *omne id, quod Superior fieri cupit*, etiamsi propriè non præcipiat) sed etiam inclinationem & nutum Superioris: nam huic in bonis & adiaphoris propter Deum se accommodare, per se honestum est & laudabile. *Nomen præcepti aliquando latè capitur.* Iuxta hunc modum non dicitur perfecte obediens, qui requirit præceptum propriè dictum, sed qui statim cognita propensione Superioris, facit opus. vnde Albertus c. 3. de virtutib. ait, *Verus obediens nunquam præceptum expectat, sed solam voluntatem Prælati sciens vel credens, ferventer exequitur pro præcepto; exemplo Domini nostri Iesu Christi, cui voluntas & complacentia Patris summum præceptum fuit.* Talis obedientia maximè requiritur in Religiosis; estque necessaria, non solum ad bonam & suauem gubernationem, sed etiam ad perfectionem religiosæ vitę. sicut enim valdè imperfectus & reprehensibilis est Christianus, qui nihil vult facere, nisi quod Deus vel Ecclesia strictè præcepit: ita valde reprehensibilis est Religiosus, qui Superiori aut Regulis se non accommodat, nisi interueniat tale pręceptum. ratio est, quia Superior locum Dei tenet; eique loco Dei inferior se subiecit. Itaque in illo Deum intueri debet, eiusque vocem tamquam Dei vocem accipere, iuxta illud Luc. 10. *Qui vos audit, me audit*; quod pręclarè docet D. Bern. l. de pręcep. & dispens. col. 6. Sicut ergo si a Christo visibiliter regeretur, eius voluntati morem gerere deberet, etiam absque pręcepto: (id enim perfectio charitatis & religionis, ad quam Religiosus adspirat, postularet) ita morem gerere debet voluntati Superioris, qui Christi locum tenet, & eius pręest nomine.

28 *Cuius virtutis opus sit.* Petes, Ad quam virtutem pertinet iste obediēdi modus? nō enim ad virtutem obedientiæ strictè acceptę; quia non interuenit strictum pręceptum.

Respondeo, Pertinere ad virtutem illam, quę generatim & vulgo obedientia dicitur, cuius ratio pręcisè in eo consistit, quòd quis se voluntati Superioris in operando accōmodet, siue pręcipiat, siue non; hoc enim per se peculiarem honesti rationem & laudem habet potest etiam esse actus imperatus religionis, charitatis & aliarum virtutum. Si enim obtemperes Superiori ex reuerentia erga Christum, cuius iste est vicarius, erit actus Religionis Si autem quia Christo gratum, erit actus charitatis, pari modo, si facias ex reuerentia erga Prælatum, erit actus obseruantię; si quia illi gratum est, erit amicitię seu beneuolentię. vide Greg. l. 4. expos. in 1. l. Regum cap. 10.

DVBITATIO V.

Quæ conditiones in obedientia, præsertim religiosa, maximè commendentur.

RESP. Tres potissimum, *cæcitatem, promptitudinem, fortitudinem: obedientia*, enim perfecta debet esse *cæca, prompta, & fortis*. 29

Cæca dupliciter, Primò, Ad imperfectiones & vitia Superioris, vt hæc non consideret, nec ob hæc minus ad obediendum parata sit, sed solum consideret eum, cuius locū tenet: ad hunc enim quam maxime oculatam esse decet. monet hoc Dominus, Mat. 23. *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi; omnia ergo quæcumque dixerint vobis seruate & facite: secundum verò opera illorum nolite facere*, & Apostolus ad Ephesios 6. *Serui obedite dominis carnalibus cum timore & tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut Christo: non ad oculum seruientes, &c.* multò ergo magis hoc requiritur in Religiosis respectu suorum prælatorum. *1. Cæca obedientia.*

Secundo, Debet esse cæca ad rationes præcepti scrutandas, nempe vt non velit scire causas cur quid præcipiatur; sed satis ei sit præcipi vel proponi ab eo, qui locum Dei tenet, nec constet per se esse illicitum. hac conditionem maxime commendant Patres; Basil. constitut. monast. cap. 23. *Quemadmodum pastori suo oues obtemperant, & viam quamcumque ille vult, ingrediuntur; sic qui ex Deo pietatis cultores sunt, moderatoribus suis obsequi debent, nihil omnino illorum iussa curiosius per scrutantes, quando libera sunt a peccato*, deinde docet Religiosos debere se gerere *sicut instrumentum in manu artificis*, quod sine repugnantia seruit ei ad omnia ad quæ voluerit. Cassianus de Institut. renuntiantium, lib. 4. capit. 41. *Quæ sunt hæc pro omnibus exeris, vt stultum te secundum Apostoli sententiam facias in hoc mundo, vt sis sapiens; nihil scilicet discernens, nihil diiudicans ex his, quæ tibi fuerint imperata; sed cum omni simplicitate & fide obedientiam semper exhibeas: illud tantum modo iunctum, illud vtile illud sapiens esse iudicans, quidquid tibi vel lex Dei, vel Superioris examen indixerit.* & capit. 10. loquens de Monachis Ægypti. *Vniuersa complere quæ fuerint ab eo præcepta, tamquam si à Deo sint cælitus edita, sine vlla disquisitione festinant.* Diuus Gregor. lib. 2. cap. 4. in 1. Regum. *Vera obedientia nec Præpositorum intentionem discutit, nec præcepta discernit; quia qui omne vitæ suæ iudicium maiori subdidit, in hoc solo gaudet, si quod sibi præcipitur, operatur: nescit enim iudicare, quisquis perfectè didicerit obedire.* Diuus Bernard. lib. de præcept. & dispen. col. 6. *Siue Deus, siue homo vicarius Dei mandatum quodcumque tradiderit, pari profecto obsequendum est cura, pari reuerentia deferendum; vbi tamen Deo contraria non præcipit homo.* & infra; *Quidquid vice Dei præcipit homo, quod non sit tamen certum displicere Deo, haud secus omnino accipiendum est, quam si præcipiat Deus; quid enim interest, vtrum per se, an per suos ministros siue homines, siue Angelos, hominibus innotescat suum placitum Deus*; Idem alij passim; & in primis præclarę B. P. N. Ignatius in sua de obedientiæ virtute epistola. *Superiori quam Deo obtemperandum.*

Ratio cur hoc tantopere commendetur est Primò, Quia sine tali modo obedientiæ vix potest constare pax & bona administratio in congregatione religiosa: erunt enim assidua disputationes & altercationes inter subditos & Superiores. 30 *Cur cæca obedientia commendetur.*

Secundò, Quia est contra humilitatem & modestiam religiosam, velle a Superioribus rationes exigere mandatorum: hoc enim non est se gerere vt subditum, sed vt parem; neque facere opus quia præcipitur, sed quia iudicatur expediens; sicut cum homo illud suo iudicio & arbitrio facit.

Tertiò, Quia debet in Superioribus agnoscere Christū, & illis tamquam Christo obedire, vt passim docēt Patres, & D. Bern. sup. vnde in reg. S. Benedicti dicitur, *Obedientia quæ maioribus præbetur, Deo exhibetur*. Idem colligitur ex Apostol. ad Eph. 6. vbi iubet etiam seruos obedire dominis suis sicut Christo, & ex verbis Domini, Lucæ 10. *Qui vos audit, me audit.*

Dices, Superior non est Christus, nec infallibiliter a Christo regitur; nam & falli in Dei voluntate de rebus dubijs

bijs percipienda, & in præcipienda fallere potest.

Quid si fallatur. Respondet D. Bernardus, *Quid hoc refert tua qui consentiens non es praesertim cum sentias de Scripturis, quia labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem ex ore eius requirent; quia Angelus Domini exercituum est.* & infrà, *A quo denique diuina potius consilia requiruntur, quam ab illo, cui credita est dispensatio mysteriorum Dei? Ipsum proinde quem pro Deo habemus, tamquam Deum, in his, quæ apertè non sunt contra Deum, audire debemus.* hæc ille. Itaque etiamsi absolutè falli possit Superior; tamen id non est vnquam in particulari præsumendum, nisi de eo constet; eo quòd singulari modo à Deo dirigatur; vt pote ab ipso ad alios in via salutis dirigendos constitutus.

In dubio obtemperandum. Vnde etiam quando res post diligentem discussionẽ manet dubia, & de nullius graui præiudicio agitur, debet inferior obedire, vt omnes Doctores tradũt, de quo supra c. 41. num 77. Deinde etiamsi forte in aliquo falleretur, id tamen inferiori non nocebit, nec quidquam de merito ipsius detrahet; quia est error ipsi inculpatus, qui non impedit quominus obedientia sit actus virtutis ex charitate vel religione proficiscens. Sicut cum quis dat eleemosynam homini opulento vel impio, putans esse pauperem vel sanctum; actus enim ex ipso motiuo, quo voluntas ad electionem operis impellitur, virtutis rationem accipiunt.

31 *Certior directio ad salutem in obedientia.* His accedit quarta ratio, quod homo in hac vita nõ possit scire quid sibi in particulari expediat ad salutem: sæpe enim illa exercitia, quæ ipsi videtur maximè salutaria, sunt occasio lapsus & perditionis. vnde cuique in hac vita maximè desiderandum est, vt ita à Deo in omnibus dirigatur, sicut ipse nouit illius saluti expedire: in hoc enim situm est donum perseuerantiæ: atqui si hoc vllo modo à Deo obtineri potest, obtinetur per simplicem & cæcam obedientiam: ergo hæc maximi facienda. Minor probatur, quia si Christus per se ipsum visibiliter nos regeret in terris, & ad hunc finem prorsus illi nos permitteremus, & rogaremus ita ab illo regi; non est dubium quin nos ita regeret: ergo cum suo loco constituerit Superiores, quibus æquè ac sibi ipsi voluit nos morem gerere, si nos illis totos permittamus propter Christum. fiducia bonitatis & prouidentiæ ipsius, non videtur dubitandum quin ita nos reget, sicut saluti expedire nouit. non enim minus potest nos regere per suos Vicarios, quam per suam præsentiam corporalem. alioquin magno nobis damno fuisset huius præsentiæ subtractio; quod tamen falsum esse constat ex Scripturis. Hæc ratio bene expensa maximè debet mouere Religiosum vt totam vitæ suæ directionem Superiori purè permittat; sibi persuadẽdo illud, quod ipse constituerit, meliorem exitum in ordine ad salutem habiturum.

32 *2. Promptitudo.* Altera conditio est *Promptitudo* ad exequendum; nempe vt non expectet strictum præceptum, non differat, non tergiuersetur, non excuset, non lentè & cum torpore ad opus accedat. hanc commendat Bernardus lib. de præcepto & dispens. col. 4. *Perfecta obedientia legem nescit, terminis non arctatur, neque contenta angustijs professionis, largiori fertur voluntate in latitudinem charitatis, & ad omne, quod iniungitur, spontaneo vigore liberalis, alacrisque animi, modum non considerans, in infinitum extenditur.* & tamen Superior non potest obligare nisi ad ea, quæ intra terminos professionis continentur, vt idem docet. vnde loquitur de non obligatorijs. Idem sermone de virtute obedientiæ; *Verus obediens mandatũ non procrastinat, sed parat auditum, linguam voci, manus operi, pedes itineri, & sic se totum intra se colligit, vt mandatum peragat imperantis.* Idem commendat Basilius c. 23. constit. monasticarum.

33 *In quib. hæc promptitudo exhibenda.* Valde tamen notandum est, non in omnibus hanc promptitudinem exhibendam, sed in ijs tantum quę ad Religionis exercitia, vel regularẽ disciplinam, aut mortificationem pertinent. Si enim Prælatura, Episcopatus, vel aliud munus honorabile imponitur, non est ordinariè laudabile se promptum & alacrem exhibere; sed expedit modestè deprecari, & expectare etiam præceptum; præsertim si agatur de Prælatura extra Ordinem suscipienda: sic enim doctissimi & sanctissimi viri fecerunt, qui quantum potuerũt huiusmodi dignitates semper, detrectarunt, nec nisi compulsi acceptarunt; ita fecerunt SS. Gregorius Nazianzenus,

Dignitates non facile acceptandæ. Ambrosius, Augustinus, Gregorius magnus, Bernardus, Anselmus, Thomas, Laurentius Iustinianus, & alij. Ratio est, quia tam multæ dotes requiruntur vt quis sit idoneus ad Prælaturam, præsertim ad Episcopatum, (vt patet ex Apost. 1. ad Timot. 3. & ad Titum 1.) vt arrogantiæ sit, putare se omnibus illis præditum. Accedit, quod status ille multis expositus sit periculis, propter odia & honores, propter occasiones & potestatem malè agendi, propter onus conscientiæ alienæ, propter defectum monitorum, propter delitias & blandimenta carnis, propter assiduas curas, distractiones, & rerum externarum tractationem, & alia id genus salutis turbamenta.

Confir. Testim. Gregorij. Confirmantur hæc omnia ex Diuo Gregorio libro 35. siue vltimo moralium capitulo 13. vbi docet, obedientiam in quibusdam rebus debere nihil propriæ affectionis habere, seu solo alterius imperio moueri; in alijs contra, debere multum habere de suo; *quia*, inquit, *nonnumquam nobis huius mundi prospera, nonnumquam verò iubentur aduersa; sciendum summopere est, quod obedientia aliquando si de suo aliquid habeat, nulla est; aliquando autem si de suo aliquid non habeat, minima: nam cum huius mundi successus præcipitur, cum locus superior imperatur, is, qui ad percipienda hæc obedit, obedientiæ sibi virtutem euacuat, si ad hæc etiam proprio desiderio anhelat. rursum cum mundi despectus præcipitur, cum probra adipisci & contumeliæ iubentur, nisi ex se ipso animus hæc appetat, obedientiæ sibi meritum minuit, &c.*

Idem confirmat exemplo Moysis & Pauli: Moyses enim à Deo ipso vocatus ad præfecturam populi, ex humilitate detrectat & excusat, & alium præfici rogat. Paulus verò ex diuina reuelatione Ierosolymam proficiscens, vbi grauia passurus erat, non detrectat, sed alacriter ad omnia se comparat. *Moyses itaque* (inquit Gregorius) *ad prospera de suo nihil habet, quia precibus renititur, ne Israelitica plebi præferatur. Paulus ad aduersa etiam ex suo voto ducitur; quia malorum imminentium cognitionem percipit, sed deuotione spiritus etiam ad artiora feruescit. ille præsentis potestatis gloriam Deo volens iubente declinare; iste Deo dura & aspera disponente, se studuit ad grauiora præparare. Præeunte ergo vtrorumque ducum infracta virtute instruimur, vt si obedientiæ palmam apprehendere veraciter nitimur, prosperis huius sæculi ex sola iussione, aduersis autem etiam ex deuotione militemus.* Hæc ille.

Dices, Religiosus voluntatem Superioris ducere debet pro diuina: atqui fas non est diuinæ voluntati refragari: ergo. 34 *Obiectio.*

Respond. Maior vera est: Primò, In præceptis. Secundò, Extra præceptum, in ijs, quæ pertinent ad vitæ directionem, & exercitia Religionis. Tertiò. In honoribus verò & Prælaturis acceptandis, non est voluntas diuina vt statim acceptemus; sed vt quantum in nobis est declinemus, deprecemur, & expectemus præceptum. Idem placet prudenti Superiori, qui etiam huiusmodi declinationem laudare, & celerem acceptationem vituperare consueuit, facit enim inferior declinando huiusmodi, consentaneè suo statui; sicut & Superior imponendo: quare vterque facit laudabiliter. Itaque inferior declinando non facit contra voluntatem Superioris, nisi materialiter, donec accedat præceptum. Quod confirmatur exemplo Moysis, qui detrectabat præfecturam populi, quam Deus illi volebat imponere; quia in re non faciebat contra voluntatem diuinam, nisi materialiter; nam Deo idipsum placebat; vt ex Gregorio dictum est; nisi cum nimium tergiuersabatur; tunc enim dicitur iratus Dominus, Exodi 4. ver. 14. vt sciamus, in hac quoque re modum seruandum. *Resp.* *Declinãdo non facit contra voluntatem rationabilem Superioris nisi materialiter.*

Tertia conditio est, *Vt sit fortis*, scilicet in opere præcepto aggrediendo, & perseuerando in illo, vt non detrectet exequi difficilia, & postquam inceperit, non resiliat ob difficultates occurrentes. Huius exemplar exhibuit *Dominus factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis* ad Philipp. 2. Hanc fortitudinem commendat D. Basilius cap. 20. monast. constitut. *Oportet*, inquit, *in primis, vt is, qui se ad vitę huius rationem contulerit, stabili, firma, immobilique voluntatis constantia sit, indicioque tali, vt à malignis spiritibus neque concuti, neque loco pelli queat. Deinde animi firmitate tanta, vt ad mortem vsque constantiam martyrum exhibeat, cum diuinis præceptis tuendis, tum obedientia erga magistros suos conseruanda. hoc enim totius vitę Institutæ est caput.* Chrysosto. homil. 3. in 2. ad Corinth. valdè fusè. Cassianus de Instit. renuntiant. lib. 4. cap. 10. & alij. 35 *3. Fortitudo*

Petes

An sit alijs virtutibus præstantior.

36 Petes, Vtrum obedientia sit præstantior ceteris virtutibus?

Christiana obedientia præstantior ceteris moralibus, excepta religione.

Respondeo, Posse id quæri, vel de obedientia omnibus Christianis communi, quam *Christianam* vocare possumus: vel de *obedientia religiosa*. Si loquamur de *Christiana*, hæc est præstantior ceteris virtutibus moralibus, excepta religione. Ratio est, Primò, quia per hanc virtutem homo se subijcit Deo, Superioribus ecclesiasticis & temporalibus, in omnibus eorum præceptis exequendis, quæ subiectio valde difficilis est, & ad plurima se extendit: hoc autem multò præstantius est, quàm restituere ablata, seruare modum in voluptatibus, & cetera, quę per alias virtutes morales à religione distinctas, præstantur. Secundò, Quia continet actiones omnium virtutum, quatenus sunt in præcepto, respicit enim debitum, seu obligationem ex præcepto prouenientem in omni virtutis materia. Tertio,

Obedientia ceteras virtutes inserit

Quia *obedientia sola virtus est, quæ ceteras menti inserit, insertasque custodit*, vt S. Gregorius lib. vlt. moral. capit. 12. ait: ex motiuo enim obedientiæ homo impellitur ad officia & functiones omnium virtutum, (v. g. nunc ad ieiunium, nunc ad audiendum Sacrum, nunc ad frequentanda Sacramenta, nunc ad eleemosynam, & sic de ceteris) per quas functiones illæ virtutes generantur, augentur & conseruantur.

Non tamen est prima.

Hinc tamen non sequitur esse omnibus virtutibus priorem: tum quia illa necessario prior est, qua auctoritas præcipientis innotescit, nempe fides: tum quia sæpe actus aliarum virtutum fiunt absque præcepto; tum quia infusio gratiæ & virtutum potest præcedere omne opus virtutis, vt patet in paruulis. Ita D. Thomas art. 3. ad 2.

Non est præstantior theologicis et religione.

Similiter non sequitur eam esse præstantiorem theologicis, quia hæ immediate cum Deo mentem coniungunt, & ad omnes alias se extendunt; fides dirigendo, spes & charitas imperando; idq; ex altiori motiuo; nec tantum ad opera præcepta, sed etiam ad consulta pertinent. Idem dico de virtute religionis: hæc enim ipsum Deum colit; cum obedientia eius præceptum dumtaxat intueatur. Deinde religio officia aliarum virtutum non minus ad suum finem quam obedientia refert. Nec obstat quòd *obedientia sola* dicatur ceteras virtutes menti inserere; quia *sola* obligat ad actus omnium virtutum, nimirum quando sub præceptum cadunt: & sola omnia præcepta intuetur; quæ dum seruantur, omnes virtutes acquiruntur.

Obedientiæ religiosæ præstantia.

37 Si de *obedientia religiosa* agatur, hæc etiam ceteris moralibus, etiam obedietia communi (non tamen religione) est excellentior. Primò, Quia per illam homo non solum in communibus & alias præceptis; (vt obedientia communis) sed etiã in totius vitæ directione subijcit se alteri propter Deum. itaque deserit propriam volūtatem & potestatem viuendi arbitrio suo & consequenter omnia solatia & oblectamenta quæ homines hinc capere solent. quod sanè maius est & difficilius, quàm relinquere opes, aut honores, aut carnis oblectationes. opes enim & honores sunt bona externa, quæ interdum ethnici propter cognitionem rerum naturalium adipiscendam deseruerunt; oblectationes carnis solum ad corpus & sensus externos pertinent, & cũ turpitudine, verecundiaque coniunctæ: vnde etiam a multis ethnicis spretę. At potestas viuendi iudicio & arbitratu suo est bonum spiritale, & præcipuum homini, qua homo est, quod nullus vnquam philosophus sibi contemnēdum aut deserendum duxit. Itaque hoc ipsum propter Deum relinquere, est maioris perfectionis & meriti, quam relinquere opes, vel honores, vel carnis illecebras.

Cōfirmatur; quia in eo deseritur proprium iudicium & arbitrium in vitæ directione; ac proinde omnia ea, quæ homo iudicio suo agere, pati, consequi, habere, retinere, elargiri potest. Itaque per hanc obediētiam homo non minus deserit sponte, quam per seruitutem amittit inuite; quæ tamē morti æquiparari solet.

38 Secundò, Quia cum in hac obedientia subijciat se Religiosus homini propter Deum, includit ipsa non solum nudam virtutem obedientiæ, quæ respicit debitum præcepti, sed etiam virtutem religionis & charitatis; vt colligitur ex D. Thom. art. 3. ad 1.

Tertiò, Quia obedientia religiosa est ex voto: hæc enim subiectio Deo promittitur: vnde est instar sacrificij, quo homo seipsum totum, animam & corpus, intellectum & voluntatem, & totam vitæ rationem Deo offert. Itaque etiam hac ratione includit virtutem religionis.

Obedientia quomodo melior quā victima.

Hinc facilè intelligi potest quomodo *melior sit obedientia quam victima*: etsi enim oblatio victimarum sit actus religionis, tamen subiectio suæ voluntatis sub Deo (in qua consistit obedientia) est etiam actus religionis, si fiat ex voto, aut ex reuerentia erga maiestatem diuinam; vel charitatis, si studio gratificandi Deo. deinde res nobilior exhibetur: nam vt ait Gregorius lib. vlt. moral. cap. 12. hunc locum ad suum propositum exponens vel accomodans, *Per victimas aliena caro, per obedientiam propria voluntas mactatur*, id est, propter Deum deseritur. Quamuis alium sensum videantur habere verba illa; (quæ sunt Samuelis & Saul 1. Reg. 15.) nimirum melius esse omissis victimis non præceptis, facere quod Deus præcepit, quàm omisso diuino præcepto offerre victimas voluntarias, aut etiam prohibitas, sicut fecit Saul.

Quatuor gradus obedientiæ.

39 Ex dictis colligi possunt quatuor obedientiæ gradus.

Primus est, Exequi exteriùs quòd præcipitur.

Secundus est, Voluntatem suam omnino subijcere volūtati Superioris, ita vt libenter facias propter Deum, quidquid ipse mandauerit.

Tertius est, Subijcere iudicium suum iudicio Superioris credendo id melius esse, vel meliorem exitum habiturū quod ipse iusserit.

Quartus, Hæc obseruare non solùm in ijs, quæ stricte præcipit, sed etiam quę non præcepit, sed solùm fieri desiderat.

DVBITATIO VI.

Quid inobedientia, & quale peccatum.

D. THOM. quæst. 105.

Omne peccatum inobedientia quædã est.

40 SICVT dictum est *obedientiam* dupliciter accipi; ita quoq; *inobedientia* dupliciter vsurpatur, *materialiter*, & *formaliter*. *Materialis inobedientia* est cuiusuis præuaricatio. hoc modo omne peccatũ est inobedientia quædã, nã per omne peccatũ violatur aliquod præceptũ magnũ vel paruum, in re graui vel leui, cum perfecta vel imperfecta animaduertione; adeo vt contradictionem implicet, esse peccatum, & non esse contra præceptum. Itaque hæc notio inobedientiæ includitur in omni peccato, tanquam rō generica, vel vt circũstantia quædã generalis. iuxta diuersum modum explicandi rationem peccati. Simili modo in

Multæ turpitudines & malitiæ generales in omni pecc.

omni peccato est offensio Dei, quatenus est contra amicitiam & amorem ipsi debitum; vilipensio & quidam contemptus, vt est contra æstimationem Dei, irreligiositas, vt est contra reuerentiam & honorem. ingratitudo, vt est contra beneficiorum ipsius recognitionem. *Inobedientia* tamē ratio clariùs apparet in omni peccato, magisque videtur intrinseca: quia desciscere a lege, & regula operandi, in omni genere peccatum dicitur. vnde *peccatum* ex D. Ambrosio definiri solet *cælestium inobedientia mandatorum, & diuini præuaricatio præcepti*.

Formalis inobedientia.

Formalis est, quando quis præceptum violat ea intentione vt illud violet, & ei suo facto aduersetur. hac ratione est propria species peccati ab alijs distincta, per quam contemnitur præceptum, vel ipse præcipiens.

41 Notandum autem est, hanc inobedientiam esse contra duplex præceptum, videlicet contra præceptum, quod expressa intentione violatur, à quo habet suam speciem, & rationem inobedientię formalis & contra præceptum, quo talis violatio prohibetur. Non contemnes præceptum Superioris, non violabis ex contemptu: & hinc habet rationem genericam, sicut alia peccata: nam hoc modo est contra præceptum materialiter, & solùm materialis inobedientia; cùm hoc præceptum non contemnatur.

Petes Primò, Vtrùm sicut datur præceptum, quo vetatur inobedientia formalis, ita quoque detur præceptum, quo obedientia formalis præcipiatur.

An obedientia formalis sit præcepta.

42 Respondeo non dari si loquamur de executione bonorum operum. ratio est, quia numquam est necessarium vt faciamus opus bonum præcisè quia debitum ex præcepto: sufficit vt illud faciamus propter intrinsecã ipsius honestatem, aut vt Deo placeamus: sic enim abundè satisfacimus præcepto: *plenitudo enim legis est dilectio*. Itaque nullum inuenitur præceptum Dei, aut Ecclesiæ, quo iubeamus

mur facere opus hac intentione: omnia enim præcepta iubent opus fieri simpliciter secundùm propriam honeſtatẽ.

43 Nec obſtat præceptum, quo iubemur *obedire & obtemperare præpoſitis, & ſubiacere:* huic enim ſatisfit, partim ſi ea, quæ iubent faciamus, etiáſi non illa intentione formali ſatisfacien di præcepto: partim ſi velimus illis ſubeſſe, quod velle poſſumus propter amorem Dei, abſq; formali affectu obedien tiæ. Dum tamen implemus aliquod pręceptum, obligamur non habere intentionem impletioni contrariam: hoc enim eſſet contemnere præceptum. cum hac tamen intentione non implendi præcepti poteſt impleri præceptum reipſa: ita vt non ſis illius præuaricator, nec tenearis rurſus opus præceptum exequi: nam per præceptum ſolum intenditur vt opus virtutis fiat, non autem vt ex affectu ſatisfaciendi pręcepto fiat. vt tamẽ euites internum peccatũ contra pręceptum, requiritur vt reuoces animum non implendi præcepti; & ita cupias opere illo præterito ſatisfeciſſe obligationi. Ordinariè tamen homo non implet præceptum, niſi cum expreſſa, vel implicita intentione implendi: quia ſine intuitu præcepti vix fieri poteſt vt opportune ſe applicet ad operis præcepti executionem In executione tamen non tenetur hoc motiuo vti, ita vt opus ex illo procedat, ſed ſatis eſt vt procedat ex affectu propriæ honeſtatis.

An poſſit hic modus præcipi.

44 Petes Secundo, Vtrũ Prælatus non poſſit imperare ſubdito ſuo Religioſo, vt hoc modo operetur.

Reſp. Verius videri non poſſe, ratio eſt, quia iſte modus operandi non eſt neceſſarius vt opus ſit actus virtutis, poteſt. n. eſſe actus virtutis ratione propriæ bonitatis, vel quia ſit ex affectu charitatis aut religionis, abſq; intuitu præcepti. vnde non videtur ſubeſſe iuſta cauſa, cur talis modus operandi præcipi poſſit circa aliquod opus. Sed nec ſecundum ſe præcipi poteſt, nempe vt velis & proponas ſic operari. tum quia ſi non poteſt præcipi vt ſic opereris: multò minus vt ſic velis operari; velle enim propter operari; tum quia actus interni ſecundum ſe præcipi humana poteſtate non poſſunt, ſed ſolum vt ſunt neceſſarij ad conſtituẽdum actum externum in aliqua ſpecie virtutis, vt pleriq; DD. tenent: vel ſi poſſunt præcipi, non tamen omnes, ſed ij tantũ ad quos iure diuino vel naturali, abſq; determinatione temporis, loci, vel modi aſtringimur, in quibus poteſtas Eccleſiæ hæc poteſt determinare. de quo plura 1. 2. q. 96.

45 Petes Tertiò, Quale peccatum ſit formalis inobediẽtia.

Quale peccatum.

Reſpõdeo, Ex genere ſuo eſſe peccatũ mortale. poteſt tamen eſſe peccatum veniale, vel defectu perfectæ attentionis, vel ratione leuitatis materiæ. materia autem leuis hic, eſt pręceptum de re leui, vel quod ſolùm obligat ſub peccato veniali. Ita Valentia diſp. 7. q. 5. puncto 3. Idem inſinuat Caiet. in Summa v. Inobedientia, dicens, *in inobedientia formali interuenire peccatum veniale, propter imperfectionem actus, vel materia minima.* & Lopez. 1. p. c. 55. in fine. Verùm hoc eget limitatione & explicatione. Dicendũ igitur hanc inobedientiam naſci immediatè vel ex cõtemptu præcepti vel præcipientis. Si ex contemptu præcipientis, vel contemnitur expreſsè Deus ipſe; & hoc eſt directè contra æſtimationem & reuerentiam ipſi debitam, ac proinde contra virtutem religionis, quæ tota tali contẽptu euertitur; vnde eſt graue peccatum mortale. Vel cõtemnitur homo, qui eſt Superior; & tunc conſiderãdum eſt quomodo contemnatur. ſi. n. contemnas ipſam poteſtatem, tãquam nullius momenti; vel ipſum hominem (etiam ob aliam cauſam) ita vt abſolutè nolis illi parere, erit peccatum mortale. Si autẽ non cõtemnas poteſtatem, nec recuſes parere in rebus maioris momenti; etiamſi contemnas perſonam ob defectum eruditionis, prudentiæ, notabilitatis, &c. & ex hoc contemptu aliquod præceptũ eius in re leui violes, fortè non erit mortale. Similiter ſi offenſus Superiori, quaſi in vindictã id facias; negari tamen nequit quin ſit graue peccatum veniale.

Cõtemptus præcepti & præcipientis.

Si autem naſcatur ex contemptu præcepti tantum; vel 46 eſt præceptum rei grauis, & ſic eſt etiam peccatum mortale: vel eſt rei leuis, & minoris momenti: eſtque vel præceptum diuinum vel humanum. ſi ſit diuinum, & contemnas tamquam inutile aut vanũ, & ideò nolis ei parere; ſine dubio eſt peccatum mortale: continet enim tacitam blaſphemiam. Si non reputes inutile, ſed ſolum parui æſtimes, quia non obligat ſub peccato mortali; & ideò violes, forte non erit peccatum mortale: erit tamen graue veniale, quia magna eſt inordinatio, ſi ideo pecces vt oſtendas te peccatum veniale parui facere. Si autem non ſit præceptum diuinum, ſed humanum, & in materia leui, facilius poteſt eius contemptus eſſe peccatum veniale: quia homo poteſt in præcipiendo errare; & cum hoc ſtare poteſt obedientia, reſpectu præceptorum maioris momenti.

Cetera, quæ de præcepto & obediẽtia dici poſſent, pertinent ad 1. 2. q. 96.

CAPVT XLVII.

De virtutibus Iuſtitiæ annexis, in quibus eſt ſolùm debitum mortale.

Conſtat Dubitationibus 9.

TALES ſunt Gratitudo, Vindicatio, Veritas, Amicitia, Liberalitas, Æquitas; quibus ſua vitia oppoſita adiungemus.

DVBITATIO I.

Quid ſit gratitudo, & quod eius officium.

D. THOM. quæſt. 106.

Gratitudo quid.

1 RATITVDO generatim eſt virtus, quæ reſpicit debitum ex beneficio accepto natum, & vt illi aliquo modo ſatisfaciat, rependit aliquid benefactori; vt actionẽ gratiarum, obſequium, cultum, vel aliud beneficium. Itaq; extendit ſe ad omnes, à quibus aliquid beneficij accepimus: nimirum ad Deũ, parentes, Superiores, & homines priuatos.

Vtrùm autem ſit vna virtus, vt ad omnes hos ſe extẽdit, an plures, ita tamen vt identificentur religioni, pietati, & obſeruantię, quatenus earum obiecta reſpicit, dubium eſt.

An ſit vna communis gratitudo.

Videri poſſit eſſe vna, Primo, Quia *obedientia* ſtatuitur 2 vna virtus, eo quòd reſpiciat debitum ortum ex pręcepto; nec diuerſa eſt pro diuerſitate pręcipientium, aut præceptorum: ergo ſimiliter *gratitudo* erit vna uirtus reſpiciens debitum proueniens ex beneficio accepto, nec erit diuerſa pro diuerſitate beneficiorum, aut benefactorum. videtur ſanè vtrobique eadem ratio.

Secundò, Compenſare pro ſuo modulo beneficium acceptum, à quocumque demum acceptum ſit, habet peculiarem rationem boni; ſicut ſatisfacere præcepto, à quocũque demum ſit impoſitum, ſpecialem honeſtatem & laudẽ continet: ergo eſt aliqua peculiaris virtus, quæ hanc rationem honeſti precisè & nudè conſideratam reſpiciat, nimirum virtus gratitudinis.

Tertiò, Etiamſi homo interdum ſe applicet ad colẽdum Deum ex intuitu beneficiorum; tamen ratio formalis cur Deum colat non ſunt beneficia, ſed eminentia primi principij. ideò enim cultu latriæ dignus eſt, eique hic cultus cõgruit, non quia beneficia contulit, ſed quia habet excellentiam primi principij rerum. beneficia quidem obligant nos ad

Beneficia ſunt cauſa impulſiua ad actus.

religionis, pietatis, & obseruãtia.

ad cultum;(non enim aliter possumus pro illis satisfacere, nisi reddendo cultum) ipse tamen cultus formaliter non impenditur ob beneficiorum collationẽ;sed beneficia sunt causa impulsiua & applicatiua animi ad cultum,sicut pręceptum in omnibus virtutibus;non autẽ formalis ratio colendi.honoramus enim Regem propter beneficia, tanquã causam impulsiuam; propter dignitatem regiam, tanquã causam formalem.vnde consequens videtur, *gratitudinem* qua grati sumus erga Deum, distingui à virtute *religionis*, qua verò in parentes,à virtute *pietatis*,qua in Superiores,à virtute *obseruantiæ*. erit enim vna virtus, quæ vniformiter debitum ex beneficio natum respiciet,& pro eo satisfacere studebit,quamuis actus,quos ob hunc finem imperat,sint diuersarum virtutum. Hæc sententia est valde probabilis, & facile defendi potest.

Valdè probabile est esse vnam cõmunem distinctam.

3 *Contraria magis ex mẽte D.Th.*

Nihilominus contraria est D.Tho.art.1.q.106. nimirum *gratitudinem*, si erga Deum spectetur, non esse habitum a virtute *religionis* distinctum: si erga parẽtes,non distingui à *pietate*:si erga Superiores,non distingui ab *obseruantia*. Si tamen consideretur vt respicit priuatum benefactorem, & debitum ex eius beneficio prouenien̄s,hac ratione esse virtutem specialem à supradictis distinctam;quia hac ratione respicit specialem rationem debiti, quæ non est tam stricta,quàm in prædictis virtutibus,nimirum erga Deum,parentes,& Superiores:non enim est debitum legale,sed morale tantum. Itaque iuxta hanc sententiam *gratitudo* est specialis virtus,quæ proprie respicit solùm benefactorem particularem.

Qua ratione sit virtus specialis.

Confirmatur hæc sententia,quia virtutes annexæ iustitiæ distinguendæ sunt secundum speciales rationes debiti ad alterum: atqui Primum & principale debitum est illud quo obstringimur Deo,vt primo principio,quod debitum intuetur religio;Secundò loco est illud,quo parenti & patriæ,vt principio secundario;quod respicit pietas. Tertio; quo Superioribus,vt principio gubernationis,& beneficiorum communium;cui respondet obseruantia. Quartò loco est illud, quo obstringimur priuatis, ratione beneficiorum particularium,& huic satisfacit gratitudo. Itaque *gratitudo* est virtus particularis distincta à supradictis:sicut quodlibet posterius distinguitur a priori tanquam deficiens ab eo. Ita D.Th.ar.1.vbi

4 *In religione continetur pietas, obseruantia, & gratitudo eminenter.*

Notãdum est, Sicut in obiecto,cui *religio* defert cultum, continentur excellenti modo obiecta,quæ reliquę tres virtutes respiciunt,(*Deus enim vt est primum principium rerum,est pater, dominus, & benefactor per excellentiam*) ita in *religione* continentur reliquæ tres virtutes eminenter.est enim *religio* eminens *pietas, doulia* & *gratitudo*. simili modo in obiecto *pietatis* continetur excellentiæ obiectum *obseruantiæ* & *gratitudinis*.parens enim vt est principium generationis,habet potestatem gubernandi,& est maximus benefactor. vnde *pietas* erga parentem est excellens quædam *obseruantia* & *gratitudo*. Deniq; in obiecto obseruantię continetur obiectum gratitudinis; quia gubernatio est magnũ beneficium.vnde in virtute *obseruantiæ* quodammodò continetur *gratitudo*.

Verùm hæc omnia solùm probant actus illarum virtutum esse actus gratitudinis materialiter,sicut sunt actus obedientiæ:quia etsi illis actibus beneficia accepta compensentur, non tamen respiciunt formaliter hanc compensationem. colere enim Deum,honorare parentes,vel Superiores,non est formaliter eorum beneficia compensare,sed materialiter tantùm; quia sunt actus, qui hac intentione fieri possunt, etsi in sua specie hanc intentionem non includant.

Nec obstat quòd *religio* dicatur eminens *gratitudo*, tum quia hoc non impedit quin detur aliquis actus,quo formaliter in Deum grati simus; tum quia etiamsi religio contineat eminenter rationem gratitudinis, vt hæc respicit priuatum benefactorem,non tamen vt respicit ipsum Deum: sic enim solum est materialis gratitudo, vt patet ex dictis. Addo tamen *gratiarum actionem* erga Deum,esse actũ religionis secundùm se, (etiamsi ex affectu compensandi beneficij proueniat) quatenus in illa agnoscimus & testemur illum esse primum principium & fontem beneficiorũ acceptorum: sicut oratio per se est actus religionis,quatenus est quædam protestatio diuinæ potentiæ, prouidentiæ & bonitatis,etiamsi ex affectu spei procedat.

5 Officia gratitudinis sunt quinque: Primum, Beneficij æstimatio. Secundum, Benigna acceptatio. Tertium, Gratiarum actio. Quartum, Grat. commemoratio. Quintum, Rependio. Colligitur ex D.Th.ar.3.q.5.

Officia gratitudinis.

Primum est *beneficij æstimatio*; nempe vt ostẽdamus nos illud æstimare,si non ex rei magnitudine,saltem ex affectu & animo donantis:hic enim in beneficijs gratuitis potissimum est ponderandus. vnde conferentes aliquod beneficium,præsertim maioribus,solemus excusare & rogare,ne rem ipsam,quæ datur,sed affectum,quo datur, intueantur: vnde Seneca lib.1. de benefic.c.6. *Beneficium non ea re, quod fit aut datur, consistit. sed in ipso dantis & facientis animo*: & Cic.l.1.de Off. *Acceptorum beneficiorum sunt delectus habendi, & in primis quo quisque studio vel beneuolentia fecerit, ponderandum.*

Secũdum, *Benigna acceptatio*: si enim repudies,vel absq; indicio,quo significes gratum esse,accepteris, videris contemnere,vel certè parui facere beneficium & affectum donantis. Si autem benigne acceptes,ipso modo illum honoras,& affectui eius quodammodo satisfacis. vnde Seneca lib.2.de benef.c.35. *Vis reddere beneficium? accipe benignè*: & ca.24. *Qui grate beneficium accipit, primam eius pensionem soluit*: gaudio enim afficitur donator,videns beneficium suũ gratum esse,& aliquid commodi vel oblectationis afferre donatario: tunc enim censet se non frustra collocasse, & fructum,quem principaliter intendit,retulisse.

6 *Gratiarum actio quid.*

Tertium, *Gratiarum actio*; hæc nihil est aliud, quàm beneuola protestatio gratiæ acceptæ, seu beneficij gratis & absque debito dati,cum quadam sui subiectione & demissione,ad ipsum benefactorem directa. hęc actio est quædam beneficij compensatio; quia per illam honoratur benefactor,& alter se illi quodammodo submittit tanquam maiori: dare enim gratis est signum abundantiæ & perfectionis; accipere gratis est signum defectus & egestatis. secus de muneribus, quæ honoris causa à subditis dantur Principibus: hæc enim non sunt beneficia;sed veluti honoraria tributa. Hinc fit vt gratiarum actio non semper sit necessaria, nec soleat vsurpari à magnatibus erga homines infimæ sortis. Vt autem conuenienter fiat,magis accommodanda est ad effectum benefactoris,quam ad beneficij quãtitatem, ut ostendit D.Tho.ar.5.cuius ratio est,quia gratitudo respicit beneficium prout est gratis impensum,id est,absq; intuitu mercedis,vel debiti:hoc autem ex affectu pendet. huic adde aliam,quia affectus benefactoris longe maior est,quam beneficium externum;vellet enim longe maiora donare,si facultas opportunitas adesset.

Quartum est, *Gratiæ commemoratio*, videlicet vt primò apud nos tempore & loco simus memores beneficij accepti, vt enim ait Seneca lib.3.c.1. *Ingratissimus omnium est, qui beneficij oblitus est: cui enim totum beneficium elapsum est, gratus fieri numquam potest*. Deinde vt apud alios,quando occasio se offert, libenter referamus: hoc enim ad honorem & laudem benefactoris pertinet; vnde est quædam compensatio.

7 *Beneficij relatio.*

Quintum est, *Beneficij relatio*, quãdo vicissim beneficium re,vel obsequio redditur. circa quod

Notandum Primò, Si non suppetit quod rependas,reddendam huius loco bonam imprecationem;ut, *Deus remuneret, compenset in centuplum*, uel pias ad Deum pro salute benefactoris preces. hac enim nemini desunt;& his utcumque beneficia temporalia compensantur, & interdum etiam uincuntur.

Secundò, Si suppetit aliquid,non statim referendum beneficium,sed opportunitas expectãda.ratio est,quia,ut inquit Seneca l.4.de benef.in fin. *qui festinat reddere, non animum habet grati hominis sed debitoris*: nam non uidetur æstimare id,quod in beneficio est præcipuum,scilicet gratuitum animum benefactoris:ita enim soluit,ac si ille non gratis sed intuitu compensationis dedisset. deinde ostendit beneficium non esse gratum,& se illud animo reijcere; nam *reijciendi genus est, protinus aliud inuicem mittere, & munus munere expungere*, vt ibidem Seneca ait. Denique es ingratus in benefactorem,dum uideri beneficio affectus nõ uis, aut illi ratione beneficij obstrictus.unde Seneca supra: *Qui nimis cito cupit soluere, inuitus debet; & qui inuitus debet, ingratus est*, nimirum quia non uult agnoscere beneficiũ. Sed hoc intellige, nisi alter expectet statim remunerationem; ut quando intuitu illius confertur, uel nisi aliæ circumstantiæ aliud poscant.

Tertiò,

8 Tertiò, In compensando magis nobis spectandum animum benefactoris, quàm rem datam, curando pro nostra facultate vt beneficiũ, quod reddimus, respondeat potius illius affectui, quàm rei. Itaque si maior vel etiam æqualis potestas adsit, plus rependendum est, quàm sit acceptum. vnde Cic. l. 1. de Off. *in referenda gratia (si modò Hesiodo credimus) imitari debemus agros fertiles, qui plus multò adferunt, quàm acceperunt*: si enim reddis æquale, non videtur esse redditio gratiæ, sed solutio debiti; tantumdem enim accepisti. Oportet igitur reddas amplius, vt ratione excessus sit beneficium; & ita beneficium beneficio compensetur; & affectus affectui respondeat.

DVBITATIO II.

Vtrùm innocens magis teneatur ad actionem gratiarum, quàm pœnitens; & quomodo gratitudo excitanda.

D. THOM. ART. 2.

NOTANDVM est, hãc quæstionem supponere aliam, videlicet vter maius beneficium acceperit à Deo: 9 qui enim maius accepit, tenetur magis ad actionem gratiarum. Dupliciter autẽ potest beneficium dici maius, Primò, Quia res, quæ datur, est melior, aut maioris æstimationis. Secundò, Quia magis datur gratis; vtrumque enim ratio beneficij complectitur. Similiter gratiarum actio dupliciter potest esse maior. Primò, Quia est professio maioris boni accepti. Secundò, Quia profitemur esse magis gratis datum. Vnde patet has magnitudines in beneficijs esse diuersarum rationum, similiter in actionibus gratiarũ; cum ex causis diuersarum rationum proueniant; vnde etiã non possunt commode inter se comparari. His positis.

Beneficium maius dupliciter: similiter & actio gratiarum.

10 Respondeo, Innocentem teneri quodammodò ad maiorem actionem gratiarum, quatenus actio gratiarũ est professio boni accepti, est enim innocẽtia maius bonum, quia includit continuam existentiã iustitiæ in homine. quæ magis optabilis est: quam iustitia interrupta per peccatum mortale. Itaque si bona data spectentur, tenetur magis, & ad maiorem gratiarum actionem, profitendo se gratis maius bonum accepisse. Pœnitens verò magis tenetur, si spectentur gratiæ; quia enim ei maior gratia facta, seu magis gratis datũ, tenetur id magis profiteri; & ita ipsius gratiarũ actio debet esse maior in confessione gratię: alterius verò in confessione doni in se spectati.

Quomodo innocẽs teneatur ad maiorem actionẽ gratiarum.

Aduerte tamen, etsi bonum innocentię per se maius sit 11 & optabilius; tamen bonum, quod confertur pœnitẽti maius est respectu pœnitentis, quàm bonum collatum innocenti respectu ipsius. & hac ratione pœnitens absolutè magis obligatur ad gratiarum actionem, & non solùm ex parte. Primò, Quia pœnitenti vsq; ad tempus lapsus collatũ est ęquale auxilium & ęqualis protectio, vt supponimus. quod enim hic ceciderit, non prouenit ex defectu auxilij diuini, quasi illud minus fuerit, quàm in altero; sed ex propria libertate, qua potuit auxilio non vti, & illo pręsente consentire peccato. itaque vsque ad illud tempus non debet Deo minores gratias, quàm innocens. A tempore verò lapsus vsque ad restitutionem iustitię inclusiuè, non accipit minus beneficium quàm alter, sed multò maius, facta comparatione ad accipientes. ipsi enim longè maius est beneficium quod à Deo toleretur dum est in peccatis; quòd ad gratiam excitetur, quòd pœnitentia inspiretur, peccata condonẽtur, iustitia restituatur; quàm alteri sit beneficium illud, quo à Deo intereà in iustitia accepta conseruatur. nã vel vna remissio peccatorum pręcisè considerata tanti ęstimanda est à peccatore, quanti Iustitia & spes vitę ęternæ ei, qui non est peccator. Sicut maleficus, qui liberatur à pœna ignis, cui iam erat addictus, non minus gaudet, nec minoris hoc beneficium ęstimat, quàm vir probus gauderet, si conferretur ei regnum: liberatio enim à summo malo est instar summi boni. Itaque hac ratione tenetur absolutè ad maiorem gratiarum actionem Deinde quia dona, quæ peccatori dantur, magis gratis dantur: gratis enim datur, quod absque meritis datur. quò ergo quis longius abest à merito, & ab omni dignitate, qua possit videri dignus munere; eo magis gratis ei datur: peccator autem longissimè abest ab omni dignitate, qua dignus sit venia & amicitia Dei: ergo hac ex parte summum est illius beneficiũ, & consequenter summam & humillimam debet gratiarum actionẽ, vnde etiam in compensationem huius beneficij tenetur ad humiliora obsequia & maiorem sui demissionem quàm innocens. Beneficium enim, qua parte datur magis indigno, compensatur maximè demissione sui, confessione suæ indignitatis, & obsequijs humilibus: sicut qua parte est excellentius, compensatur maximè æstimatione, laude, prædicatione illius boni, & datoris; & obsequijs maioribus.

Quomodo pœnitẽs magis teneatur.

Beneficiũ remissionis peccatorum.

Illa autem distinctio Caietani inter *magis obligari ad gratiarum actionem*, & *obligari ad maiorem actionẽ gratiarum*; 12 cum ait pœnitentem magis obligari ad gratiarum actionẽ quàm innocentem; hunc tamen obligari ad maiorem gratiarum actionem, neque rem explicat, neque vera est: nam pœnitens etiam ad maiorem actionem gratiarum tenetur, quatenus debet confiteri sibi maiorem gratiam factam, magisque gratis donatum; & beneficia accepta respectu sui esse maiora. Deinde sicuti obligatio crescit ex magnitudine gratiæ, ita etiam ex magnitudine boni collati: ergo qui obligatur ad maiorem gratiarum actionem, ceterisparibus etiam magis obligatur.

Ex dictis colligi potest quomodo *gratitudo* in Deum sit excitanda.

Primò enim consideranda sunt ipsius dona in seipsis, quã 13 magna, quàm varia, quàm innumerabilia, siue quæ ad animam, siue quæ ad corpus pertinent. corporalia enim omnia facta sunt propter hominem, vt ab illis obsequium, cõmodũ, oblectationem & auxilium aliquod ad salutem caperet; vt sol, luna, sidera, cæli ipsi, & motus eorum, elementa, & omnia, quæ in eis, & ex eis. de quibus vide Senecam lib. 4. de benef. c. 5. & 6. Spiritales quoq; substantiæ ad eius ministerium deputatæ; *omnes enim sunt administratorij spiritus, in ministerium missi propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis*, ad Heb. 1. Itaque omnes creaturæ vel conditæ propter hominem, vel benignitate conditoris seruiunt homini, vt eum dirigant ad salutem; & hæc omnia externa sunt. Iam interna omnem æstimationem superant, præter enim integritatem corporis, & sensuum, quorum nullum vel cũ regno amplissimo commutare velis, dedit animam immortalem & inexterminabilem, capacẽ vitæ æternæ: dedit vim intelligendi, qua totum mundum & ipsum Deum pulcherrimè in te depingas; & vim amandi, qua omnes virtutes, atque adeò Dei amicitiam, omnis boni supernaturalis fontẽ, consequaris. Ad gloriã suæ consortiũ te supra naturæ conditionem destinauit, in filium adoptauit, spiritus sui participem fecit; media salutis obtinendæ facilia contulit, assiduè sua benignitate ad bonum excitat ac iuuat, & à malis innumeris protegit. visionem sui, qua ipsi planè similes veluti quidam dij, diuinitate fulgentes, euadamus, promittit, & omnium bonorum suorum fruitionem. Ad hæc iacentẽ in peccatis & reum æternæ mortis, gratia sua excitauit & erexit, peccata condonauit, Iustitiam & ius vitę beatæ restituit. hoc autem beneficium remissionis peccatorum tantũ est, quantum malum est mors æterna. Constituit præterea thesaurum meritorum suorum veluti fontem gratiarũ perennem, quo à peccatis, quotiescumque opus fuerit, ablui possimus, Sacramentis inclusum. Denique quod omnẽ vincit admirationem, reliquit nobis Sanctissimum Eucharistię Sacramentum, corpus & sanguinem ipsius, cum anima dotibusque eius omnibus, cum vnione hypostatica & diuinitate perfectè continens & nobis repræsentans ac reipsa exhibens. Hæc si quis attentè considerer & expendar, abyssum beneficiorum inueniet.

Quomodo gratitudinis affectus excitandus.

Secundò, Considerandum est hæc omnia præstita indignis, ingratis & supplicio dignis.

Tertiò, Consideranda maiestas & sublimitas Dei conferentis: quò enim maior est qui beneficium cõfert, eò pluris æstimatur beneficium; amari enim & æstimari a magnis, magnum per se est beneficium.

Quartò, Considerandus modus, quo Deus hæc præstitit, quàm extraordinarijs vijs, quantis difficultatibus & laboribus: ideò enim semetipsum exinaniuit & factus est homo; ideò tot labores, tot asperitates, tot probra, tot supplicia, & mortem denique crucis sustinuit; hoc enim mirificè auget beneficij rationem. magnum est beneficiũ si rex malefico ad mortem damnato benignè condonet & illum pristinæ dignitati restituat; sed incomparabiliter maius erit, si

dum aliud remedium liberandi nõ suppetit, iubeat filium suum è solio descendere, vestibus regijs spoliari & morte plecti, vt ille liberetur.

Quintò, Considerandus affectus, quo Deus omnia beneficia sua nobis contulit, nimirũ, non vt ipsi inde sit melius, sed vt nobis sit quàm optimè, & per ea ad beatitudinis suę communionem aptet & disponat. vide Albertum de virtutibus, ca. 25. & nostrum Rossignolium lib. 4 discipl. Christianæ, cap. 25. vbi sententia quasdam SS. Patrum de gratitudine adducit.

Ex his diligenter perpẽsis intelliget homo infinita quadam obligatione & immenso debito se obstringi Deo, tum ad perpetuam & humillimam gratiarum actionem; tum ad vitam suam diuino obsequio penitus consecrandam, & honorem ipsius omni industria promouendum. etsi enim tantum laborauerit pro gloria Dei, quantũ Apostolus Paulus, nondum tamen millesimam diuinorum beneficiorum partem exæquauerit.

14 Aduerte tamen, hoc debitum ad ista omnia præstanda non esse legale, seu strictum; nouerat enim Deus imbecillitatem & vanitatem sensus nostri, ideoque noluit imperare, etsi iustissimè potuisset; sed est debitum morale, seu decentiæ: hoc enim perfecta ratio gratitudinis postulat; ita vt sine eo præstito non possimus, nisi imperfectè, grati audire.

DVBITATIO III.

Quid ingratitudo, & quale peccatum.

D. THOM. quæst. 107.

15 DVPLICITER admittitur *Ingratitudo, formaliter* & *materialiter*; hæc enim distinctio non solum in inobedientia; sed etiam in sacrilegio, impietate, in obseruantia, & similibus vitijs, in quibus contra virtutem oppositam peccari ex contemptu & alio fine contingit, locum habet.

Formalis ingratitudo.

Formalis ingratitudo est, quando beneficium, vel benefactoris animus contemnitur, vt non videaris ei obnoxius, seu debitor ratione beneficij: sicut formalis inobedientia est, quando contemnitur præceptum, vel potestas Superioris, vt ei non videaris subesse aut non pareas hoc modo ingrati sunt, qui beneficium, vel affectum benefactoris eleuãt, aut sinistrè interpretantur, ne videantur ei aliquid debere, aut ne cogantur esse grati, agendo gratias; aut ne impediantur à malo ei rependendo. Iuxta hæc intellige quod habet D Tho art. 2. ad 1. & Caiet. ibidem, & in Summa v. Ingratitudo, non enim satis explicant in quo hæc ingratitudo consistat.

16 *Est mortale ex genere.*

Hæc ingratitudo ex genere suo est peccatum mortale, vt docet D Th ar. 3. cum Caie sup. contemptus. n. beneuoli affectus benefactoris, & sinistra interpretatio beneficij nõ videtur minus peccatum, quàm iudicium temerarium, cum tale iudicium inuoluat: iudicat enim affectum esse simulatum, vel alio quàm beneuolo animo rem dari hoc autem iudicium ex genere suo est peccatum mortale, vt constat ex communi DD. sententia; de quo sup. c. 29. dub. 2. Accedit, quòd homines longè magis offendantur huiusmodi contemptu, quàm iudicio temerario; vnde magis lędit charitatem potest tamen esse veniale, vel ob imperfectum consensum; vt quando ex repentino choleræ motu accidit; vel ob materiæ exiguitatem, vt si beneficium sit paruum, contemptus enim parui beneficij non censetur notabilis iniuria benefactoris; modò absit scandalum. si enim ita fieret vt benefactor grauiter offenderetur, posset esse peccatum mortale. Adde, quòd varij sint gradus contemptus: contẽnitur enim aliquid tamquam noxium, aliud vt vile & dignum probro, aliud tãquam minus vtile vel dignum quàm exterius videatur, vel gradus eius requirat. In omni autem contemptu est iudicium, quo res vel persona iudicatur talis, & voluntas tractandi illam exterius vel interius pro tali. Itaque si contemptus non sit grauis, sed leuis; vt si beneficium aliquod temporale & affectum benefactoris reputes minoris momenti, ne illi videaris obnoxius, non erit peccatum mortale; modò occasionem grauis offensionis ipsi non præbeas.

Potest esse veniale aliunde.

Varij gradus contemptus.

Materialis ingratitudo est, quando absque contemptu, vel omittitur debitum gratitudinis officium, vel committitur aliquid contra benefactorem. colligitur ex D. Th. ar. 3. & Caiet. ibidem. Officium autem gratitudinis est quintuplex vt sup. num 5 & 6 dictum est D. Tho. art. 2. reducit ad tria. Primum est, Beneficium agnoscere. Secundum, Laudare, & gratias agere. Tertium, Retribuere loco & tempore, pro sua facultate. Itaque tripliciter officium gratitudinis prætermittitur: & quia id, quod est vltimum in generatione, est primum in resolutione, ideo (inquit D. Tho.) Primus gradus ingratitudinis est, Beneficium non retribuere. Secundus, Dissimulare, non agendo gratias. Tertius, Nolle agnoscere Circa quæ, 17

Materialis ingratitudo.

Tripliciter officiũ gratitudinis prætermittitur.

Tres gradus ingratitudinis in omittendo.

Aduerte, non retribuere beneficium, non esse peccatum, nisi quando benefactor est in necessitate, & tu illi opem ferre potes, vel quando ex omissione putatur iure offendendus. beneficium enim, cum gratis collatum sit, non inducit strictam obligationem; nisi quando benefactor eget opera nostra; vel id necessarium est ad vitandam eius offensioné. vnde non erit peccatum mortiferum, nisi quando charitas sub peccato mortali ad tale officium obligaret. In gratiarũ actione omittenda facilius peccatur; quia hæc omnibus est facilis, & statim fieri debet. seposita tamen offensione benefactoris, non videtur hæc omissio esse peccatum mortale; quia nihil inde notabilis incommodi percipit. Loquor de ea, quæ facienda homini, non Deo: est enim gratiarum actio cultus quidam Deo ob immensitatem beneficiorum eius debitus, quamuis tempus reddendi non sit determinatum; vnde de ea loquendum sicut de obligatione dilectionis super omnia. 18

Nolle agnoscere beneficium hominis priuati (de quo nobis est sermo) non videtur quoque per se mortale: quia parum incommodi adfert benefactori, seposita ipsius offensione, posset tamen ratione grauis offensionis & turbationis, quæ inde prouentura putaretur, esse graue peccatum. 19

Porrò ad supradictos tres gradus ingratitudinis, qui in omittendo consistunt, addendo tres alij, qui in committendo. Itaque Quartus est, Retribuere mala pro bonis. Quintus. Vituperare beneficium. Sextus, Reputare beneficium loco maleficij; qui est summus ingratitudinis gradus. hi tamen gradus, præsertim secundus & tertius, pertinent ad ingratitudinem formalem.

Tres in committendo.

Ex dictis facilè intelligi potest qui sint gradus ingratitudinis erga Deum.

Primus enim est, Non conari obsequio & cultu diuina beneficia pro suo modulo compensare. 20

Sex gradus ingratitudinis in Deũ.

Secundus, Raró vel numquam gratias agere.

Tertius, Raró vel numquam de diuinis beneficijs cogitare.

Quartus est, Malum pro bono reddere. Ad hũc gradum pertinet omne peccatum. vnde omne peccatum est ingratitudo in Deum; sicut & inobedientia repugnat enim obligationi illi, qua ratione beneficiorum acceptorum ipsi obstringimur, ad ea cauenda, quæ ipsum offendunt.

Quintus est, Extenuare, negare vel vituperare beneficia Dei. huc pertinet, si neges beneficium redemptionis Christi & gratiæ necessitatem. qua ratione Pelagiani a sanctis Patribus vocabantur ingrati; contra quos D. Prosper scripsit opusculum aduersus ingratos.

Sextus, Illa loco maleficij ęstimare: quod faciunt damnati; & etiam quidam impij huius sæculi, qui non reputãt loco beneficij, sed potius maleficij, quòd Deus non sinat ipsos perpetuo hoc mundo frui.

DVBITATIO IV.

Quid sit vindicatio, & cuius virtutis opus.

D. THOM. Quæstion. 108.

VIndicatio, Græcè *ἐκδίκησις est vltio iniuriæ*; videlicet cum pro iniuria rependitur pœna. Itaque est redditio mali pro malo; mali pœnalis pro malo culpabili. Latius accipitur apud Diuum Augustinum lib. 83. quæstionum, quæstione 31. cum definitur *vindicatio, per quam vis aut iniuria, & omnino omne quod ob futurum est defendendo, aut vlciscendo propulsatur*: nam defensio priuata auctoritate 21

Vindicta ob varias causas irrogari potest.

tiæ fieri potest nec in malum alterius tendit, secùs in vindicta. potest autem hæc fieri ob varias causas.

Primò, Ea intentione, vt ei, qui te læsit, malè sit, nihil aliud spectando. illi enim malè esse, apprehendis tamquam tuum bonum. hoc modo est actus odij & contra charitatem proximi.

Secundo, Vt emendetur; quo modo pater vindicat delicta filij & magister discipuli. hoc modo est actus charitatis proximi; *quæ charitas* (vt inquit D Bernardus epi. 2.) *prèfertes sæuire, sine dolo mulcere, attenter nouit irasci, humiliter indignari*, & Prouerb. 3. *quem diligit Dominus, corripit*.

Pœna congruit malefactori.

Tertiò fieri potest, quia per se decens est malefactorem puniri, & pœna per se congruit & quodammodò debita est malefactori, sicut laus benefactori; idque vt rectus ordo seruetur, & quod extra ordinem recti prolapsum est, ad ordinem reuocetur. hac ratione est actus virtutis specialis; quia rationem specialem honesti respicit. Sic Deus per vindictam, omnes eos, qui ab ordine pulcherrimo Iustitiæ & legum diuinarum prolapsi sunt, & ordinatissimā dispositionem fœdè perturbarunt, ad ordinem Iustitiæ reducet infligendo congruam pœnam; vt nihil in mundo remaneat informe, nihil inordinatum, nihil confusum, sed omnia pulchrè suis locis & gradibus sint disposita, vt sæpè docet D Aug vide illum lib. 5. de ciuit. c. 9 & lib. 11. cap. 17. & 18. & lib. 1. de ordine, multis locis.

Reparatio iniuriæ.

Quartò, Vt fiat aliqua reparatio iniuriæ, & satisfactio: dum enim ille punitur propter iniuriam illatam, redintegratur ex parte honor parti læsæ, eique aliqua satisfactio exhibetur: qui enim lædit, plus iusto, suo affectui indulget, sibique sumit, & alteri detrahit: dum autem punitur, illud ei quodammodò adimitur, cùm contra voluntatem patiatur. Et quia id agitur in gratiam læsi, censetur ei donari: & sic fit nonnulla compensatio, vt experientia probat. tùc enim animus læsi acquiescit & sibi satisfactum putat. est igitur in vindicatione moralis quædam restitutio honoris, & iniuriæ reparatio hic finis intimè coniunctus est cum tertio, & ex eo necessariò resultat.

22 *Quis sit virtus specialis.*

Quintò, Vt qui læsit, & alij eius exemplo, in posterum ab iniuria coerceantur. hic finis est magis extrinsecus. vnde post hanc vitam non amplius spectabitur, sed solùm tertius & quartus. In hac tamè vita spectatur, tum à Deo, tum à Iudice humano, sicut tertius & quartus.

Igitur *vindicatio* facta intuitu tertij & quarti finis, videtur esse specialis virtus, qua inclinamur ad reddendum malefactori pœna debita pro iniuria; sicut gratitudine ad reddendum benefactori obsequium debitum pro beneficio: hoc autèm debitum in quadam congruitate & decentia consistit. Si autem fiat intuitu quinti finis, scilicet vt coerceatur à maleficio, sic est actus eius virtutis ad quam pertinet defensio Reip vel priuati vel sui ipsius. est enim hæc *vindicatio* quædam defensio Itaque sicut hæc defensio pertinere potest ad Iustitiam legalem, ad pietatem, ad amorem Reipub. vel hominis priuati, vel sui ipsius, ita etiam vindicatio.

23 *Debet fieri auctoritate nō priuata sed publica.*

Vt autem hæc meliùs percipiantur, Notandum est, *vindicationem*, vt sit actus virtutis, cōuenienti modo fieri debere. si enim fiat priuata auctoritate, nō est actus virtutis, sed vitij; quia est vsurpatio alienæ potestatis, nempè Superioris, ad quem solum executio huius actus pertinet: vnde illa multis locis in Scripturis prohibetur. Ad Romanos 12. *Non vosmetipsos defendentes* (Græcè ἐκδικοῦντες, id est, vlciscentes) *charissimi, sed date locum iræ: scriptum est enim mihi vindictam. & ego retribuam* &c.

Parua vindicta permissa.

Permittuntur tamen passim in Repub. priuatæ quædam vindictæ paruæ, si fiant ex incontinenti, accepta iniuria: hoc enim aliquo modo putatur necessarium ad publicam pacem, vt quisque à minoribus iniurijs quæ ad tribunalia non solent deferri, tutus sit. Hoc modo quidam Doctores eum, qui percutit alterum alapa, pugno, vel baculo, dicunt illum posse repercuti, ne alter audacior in posterum ad similia euadat, esse enim hoc genus quoddam defensionis.

24 Sed de hoc dictum supra c 9 dub. 12.

A publica potestate potest fieri ex varia virtute.

Eo autem seposito, priuatus non potest per se actū vindictæ facere, sed solùm curare fieri per publicam potestatem. Vt autem fit a publica potestate, potest pertinere ad varias virtutes. Si enim Iudex vindictam faciat, quia id debet Reip. ratione officij, quod gerit, erit actus Iustitiæ commutatiuæ Iudicis in ordine ad Rempub. quæ illū ad Ius administrandum velum conduxit si autem quia id debet Reipub. ratione obligationis, quam habet erga illā vt pars ad totum, quatenus pars debet curare bonum totius, sic est actus Iustitiæ legalis: si quia debitum patriæ, est actus pietatis: si quia leges præscribunt, est actus obedientiæ: si quia pars postulat, est actus iustitiæ commutatiuæ respectu partis. Porrò in ordine ad malefactorem erit actus virtutis particularis, quæ *iustitia vindicatiua* dicitur. si Iudex faciat illam quia congruit eius meritis, aut vt fiat aliqua reparatio iniuriæ; ob eundem finem pars læsa illam desiderare potest, eritque eiusdem virtutis actus.

Dices, Desiderare vindictam vt reparetur iniuria, videtur esse actus odij, quia desideras alteri malum, vt illi sit malè, & hoc reputas tuum bonum; quod proprium est odij.

Respondeo esse magnum discrimen: in odio enim desideratur alteri malum, solùm vt ei sit male; idque absque modo vel mensura: in vindicta, solùm secundum mensura delicti. ibi sistitur in malo proximi; hic in recto ordine Iustitiæ, ibi non fit reparatio iniuriæ eo modo, quo debet fieri; sicut nec in damno, cùm quis propria auctoritate latronis bona inuadens, damnum acceptum sibi sarcit: hic vero fit debito modo. 25 *Cur non sit actus odij.*

Aduerte tamen, quando pars læsa expetit vindictam ob iniuriam priuatam, hoc desiderium esse actum amoris proprij: id enim petit in proprium commodum vel honorem. Itaque cùm hoc desiderium non sit actus virtutis, sed quid indifferens, vindicatio, vt ex vi huius sequitur, non est actus virtutis, sed indifferens huic tamen desiderio coniungitur aliud, quo quis non vult vindictam mandari executioni, nisi legitimo modo, scilicet per potestatem publicā, & iuxta mensuram delicti: & hic affectus est Iustitiæ vindicatiuæ; & consequenter ipsa vindicatio, vt ex vi huius sequitur: proprium enim opus Iustitiæ vindicatricis est non vindicta absolutè, sed debitus in vindicta modus. Simili modo cùm quis petit solutionem debiti, vel damni reparationem, illud desiderium est ex affectu proprij commodi, & sic non est actus virtutis, sed quid adiaphorum: huic tamen coniunctus est alius affectus, quo non vult illam reparationem fieri, nisi secundum regulas Iustitiæ, & hic actus Iustitiæ. Id enim quod volumus affectu proprij commodi, possumus ex affectu Iustitiæ, vel alterius virtutis velle exequi secundum leges illius virtutis, & sic executio operis quoad modum est actus virtutis; quoad substantiam præcisè consideratum, non est. 26 *Appetitio vindictæ ex quo affectu procedat.*

Quo modo vindicatio sit actus virtutis.

Ex dictis sequitur, multò melius esse propter Deum ignoscere, quàm vindictam expetere; nisi forte publicum bonum aliud postulet, ratio est, quia appetitio vindictæ ob iniuriam priuatam, per se non est virtus, cùm ex amore proprij commodi oritur: vnde nemo propter hoc laudari solet. Ille autem affectus circa modum executionis, etiamsi sit actus virtutis, tamen hæc virtus est valdè parua, multum habens adiunctum ex amore proprio, a quo & ipsa applicatur ad moderandum actum: pa[illegible] est hic etiā periculum ne & affectus charitatis violentur, & odij excitentur. Denique res non est optimi exempli. In condonatione est officium charitatis in Deum & proximum, est imitatio Christi Domini & Patris cælestis, est consilium euangelicum, est ædificatio proximi, est victoria sui, est magna pax animi & tranquillitas vitæ, est singularis efficacia impetrandæ remissionis à Deo: remissio enim peccatorum ijs, quæ proximis iniurias remittunt, peculiariter promissa est. Denique sæpe est lucrum animæ malefactoris. 27 *Melius ignoscere iniurias quam vindicare.*

Interdum tamen ratio postulat vt desideremus vindictā, vt diximus; tum vt malefactor in posterum coerceatur; tum ad exemplum aliorum, ne similia audeant attentare. hoc tamen magis in iniurijs Dei, quàm nostris faciendum. Interdum tamen etiam in nostris, ita tamen vt pœna, quàm petimus irrogari, minor sit iniuria accepta. vide epistolam D. Basilij ad Candidianum. *Aliquando vindicta expetenda.*

Vindicationi per excessum opponitur *crudelitas*: per defectum *omissio*, vel *nimia remissio* in malefactoribus castigandis, ex qua fit vt eorum audacia crescat. 28 *Vitia opposita.*

DVBITATIO V.

Quod sit veritas & quæ eius functiones.

D. THO. QVÆST. 109.

29 *Veritas duplex.* VEritas, propriè est conformitas iudicij ad rem iudicatam, vel signi ad rem significatam: sed hoc loco accipitur pro virtute, quæ procurat vt in sermone, scriptura, gestibus, alijsque signis, quibus aliquid significare intendimus, sit veritas, saltem secundùm nostram conscientiã, seu prout eam nouimus; siue quæ curat vt sit conformitas & consensio linguæ & mentis, signorum exteriorum & internæ conscientiæ. vnde hæc virtus dicitur *Veritas*, quia veritatem in signis, quibus aliquid significare volumus, affectat & procurat. facit itaque nos rectè vti signis, quæ nobis data sunt ad mentem alteri patefaciendam; qui rectus vsus in eo consistit vt signa sint menti conformia.

30 *Est virtus specialis.* Ex quibus patet Primò, Veritatem esse virtutem specialem à ceteris distinctam; quia speciale bonũ rationis spectat, videlicet veritatem in dictis & factis; & specialis laus est in oratione & vita colere veritatem.

Patet Secundò, Esse virtutem annexam Iustitiæ: tum quia versatur circa ea, quæ diriguntur ad alterum, nimirũ circa signa, quibus aliquid alteri intendimus significare; (signa enim non sunt data homini propter se, sed propter alterum, cui aliter mentem suam aperire nequit) tum quia spectat in his rationem debiti, non legalis seu stricti, sed moralis.

31 *Obiectũ materiale huius virtutis.* Obiectum igitur materiale huius virtutis est, signa externa, quibus mentem nostram patefacimus proximo. *Ratio obiectiua* est, esse verum, seu conforme menti, quatenus id, quodammodo debitum proximo. *debitum*, inquã, non ex parte ipsius, sicut benefactori debetur compẽsatio; sed ex parte nostra, ne nos turpes simus & parũm ad vitam ciuilem idonei. nam Primò per se turpe est linguam a mente dissidere & cum ea velati pugnare. Deinde sine veritate vita socialis non benè & commodè constare potest. Itaq; hoc debitũ est solùm morale & ex honestate virtutis proueniens. quod intellige de debito veritatis per se consideratæ, seposito omni alio vinculo: nam in contractibus debetur ex iustitia, in iureiurando, ex lege religionis.

Obiectum eius est proximus. huic enim debetur hæc veritas; quia talis est, quicum conuersatio & amicitia haberi possit.

32 *Functiones veritatis.* Functiones huius virtutis sunt, Primò, Amor veritatis in dictis & factis. hic est primus & intrinsecus actus huius virtutis: nam ipsa essentialiter in habituali amore veritatis consistit.

Secundò, Cautio ne quid contra iudicium mentis dicatur, aut significetur: ad hoc autem obligat lex huius virtutis pro omni tempore.

Tertiò, Patefacere iudicium mentis ad hoc non obligat pro quouis tempore: nam sæpè expedit mentem non aperire, sed tegere: & multis alijs circumstantijs opus est vt patefacere mentem sit opus virtutis. vnde melius diceretur opus huius virtutis esse, quando mens patefacieda est, procurare vt oratio mẽti sit conformis. hoc enim est quod hæc virtus spectat tamquam proprium bonum in debita materia. materia autem debita non est, nisi adsint circumstantiæ, quæ efficiant vt mẽs honestè alijs patefieri possit.

Quartò, Inquirere veritatem rei, quando aliquid absolute affirmandum vel negandum est: qui enim affirmat vel negat aliquid, cuius est nescius vel dubius, non est verax, quia dicta non sunt conformia menti, aliter enim loquitur, aliter sentit. Deinde quia omnis virtus, vt præstet opus suum, debet adhibere conuenientem circumspectionem & diligentiam, ne offendat.

Quintò, Exequi promissa: hoc enim necessariũ vt promissio sit vera; quamuis ad hoc magis ex virtute fidei obligemur; quàm esse distinctam a virtute veritatis, suprà cap. 38. dub. 8 ostensum est. hæc tamen intelligenda; nisi quid accidat quod excuset, vt ibidem dictum est: promissio enim multis euentis non est præstanda.

DVBITATIO VI.

Quid mendacium, quotuplex, & quale peccatum.

D. THOM. quæst. 110. 111. 112. 113.

MEndacium propriè est locutio contra mentem, cùm videlicet aliud loquimur exteriùs, aliud interiùs sentimus. Nomine *locutionis* accipi potest omnis significatio, siue verbis fiat, siue gesto, siue alia ratione. potest. n. mendacium fieri nutibus & gestibus; his enim sæpe vice verborum vtimur. vnde *simulatio* est mendacium in gestu. Porro sicuti ad actum veritatis tria requiruntur, scilicet voluntas dicendi verum; (id est edendi signum conforme menti, ipsa locutio, & significatio, mentis iudicio conformis) ita tria ad mendacium requiruntur, voluntas dicendi falsum, ipsa locutio, & significatio mentis iudicio contraria ex quibus consequitur quartum, id est, *deceptio alterius*, sed hoc non est necessarium ad rationem mendacij, sicut nec intentio deceptionis, vt rectè Diuus Thomas ar. 1. potest enim quis velle mentiri, vt non possit cõuinci ex propria confessione, etiamsi norit alterum non crediturum. regulariter tamen qui mentitur, intendit falsam opinionẽ alterius animo ingenerare, seu decipere, vnde deceptio est affectus ordinariè consequens mendacium. 33 *Quid sit.* *Tria ad mendacium requiruntur.*

Ex his patet Primò, *Mendacium* formaliter & directè opponi *veritati*, seu veritatis actui; quia sicut hæc procedit ex affectu veri, seu vt locutio sit conformis menti, ita illud ex affectu falsi; nempè vt oratio à mentis iudicio dissentiat; non quòd falsitas per se ametur; sed quia absolutè est volita, etsi propter aliud. & sicut actus veritatis est expressio veri opinione nostra; ita mendacium est expressio falsi opinione nostra. Dico *opinione nostra*; quia si dicas verum, cùm putes falsum, mentiris, & mendacium formaliter dicis; nam ex affectu falsi & intentione significandi falsum loqueris; quamuis materialiter, seu præter intentionẽ verum sit quod dicis. è contrariò si dicas falsum, cùm putes verum, ex virtute veritatis & formaliter verum dicis; quia ex affectu veri, & intentione significandi veri, etsi materialiter falsum sit. 34 *Mendaciũ actus veritatis opponitur formaliter.* *Non semper opponitur materialiter.*

Patet Secundo, Non esse mendacium cùm quis vtitur amphibologia, vel restrictione tacita; quia non intendit dicere falsum, nec loqui contra mentem; sed vel mentem suam aliter exprimere quàm alter intelligit, vt in amphibologia; vel non totam exprimere, sed solùm ex parte, altera parte orationis interiùs retenta, de quo dictum est suprà capitulo 42. dubitat. 9. & cap. 31. dubitat. 3. & cap. 11. dubitat. 20. 35

Tertiò, Malitiam huius peccati intrinsecam consistere in abusu signorum, quod illis vtamur cõtra naturalem institutionem & finem. cùm enim signa non sint data nisi ad exprimendum iudicium mentis, vtimur illis contra iudicium mentis, ita vt sit contradictio inter mentẽ & linguã. quod enim lingua affirmat, mens negat; & quod mens negat, lingua affirmat; atqui per se turpè est & vituperabile vt in vno eodemque homine inter interiora & exteriora sit contradictio; cùm exteriora debeant interioribus cõformari. sic ergo vti signis externis vt cõtradicant iudicio interno per se malum est. Ad hanc accedit alia, quòd mendacio proximus decipiatur; vnde offendit amicitiam & politicam conuersationem. Itaque omne mendacium malum est. Primò, Quia in eo est voluntas falsi, & contradictionis, qua contradicit quis suæ conscientiæ. Secundò, Quia regulariter in eo est voluntas deceptionis proximi, intendit enim, qui mentitur, alteri falsam opinionem ingenerare. Tertiò, Quia in eo est falsitas & repugnantia cum propria conscientia. Quartò, Quia est deceptiuum proximi & violatiuum amicitię. Ex his duo priora pertinent ad malitiam mendacij formalem, ratione cuius imputatur ad culpam; duo posteriora ad obiectiuam, ratione cuius non potest vllo casu rectè appeti. 36 *Malitia mendacij.*

Hinc omne mendacium prohibetur in Scripturis; Ecclesiastici 7. *Nolli velle mentiri omne mendacium*. hic tamen locus non omnino conuincit de omni vt ostendit D. Augustinus lib. de mendacio capit. 17. Prouerb. 13. 37 *Prohibetur in Scripturis.*

Ver-

Verbum mendax iustus detestabitur. & cap. 30. *Vanitatem & verbum mendacij longè fac à te*. ad Coloss. 3. *Nolite mentiri inuicem*. hæ locutiones vim habent vniuersalis. vnde Innocentius III. c. Super eo, de vsura dicit, *diuino praecepto verbo constanter vetari, ne quis etiam pro alterius vita seruando mentiatur*. Idem fusè docet Diuus Augustinus libris duobus ad Consentium, quorum alter est de mendacio, alter contra mendacium. Denique est communis sententia Patrum & Theologorum in 3. distinctio. 37. & 38. quam & Aristoteles probe intellexit, quando, ethicorum lib. 4. cap. 7. ait, *Per se autem mendacium quidem malum & vituperabile est: verum autem, & honestum & laudabile*.

Qui putauerunt mendacium aliquando esse licitum.

38 Aduerte tamen olim non defuisse qui putauerint licitũ esse mendacium, quando videtur necessarium ad vitãdum aliquod graue incommodum, vel obtinendum maius bonum. Ita sensit Origenes in 6. stromatum, vbi approbat sententiam Platonis, quam habet lib. 3. de Repub. *Deo quidem indecorum & inutile esse mendacium; hominibus verò quandoque vtile & necessarium, vt eo tamquam medicamento vtantur*. Idem fuse tradit Abbas Ioseph apud Cassianũ collat. 17. cap. 8. vbi inter cetera dicit, *mendacio vtendum tamquam elleboro, quod sumitur imminente aliquo exitiali morbo*. cui videtur Cassianus consentire. Eamdem sententiam videtur approbare Chrysostomus in fine lib. 1. de sacerdotio, & homil. 32. & 53. in Genesim. Denique Hieronymus, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius & plerique Græci in cap. 2. ad Galatas, dum docent obiurgationem Pauli fuisse simulatam, & factam ex composito; licitum enim esse, boni alicuius causa, vti simulationibus: atqui *simulatio est mendacium in facto*.

Est contra scripturas.

39 Verùm hanc sententiam esse falsam, & contra Scripturas fusè docet D. Augustinus, præsertim lib. priore, qui est de mendacio cap. 5. 6. 7. & sequentibus; & satis patet ex dictis. Eamdem damnat Hieronymus apologia 1. cõtra Rufinum, arguens ob illam Origenistas. vide Sixtum Senensem annot. 89 & 107. Putarem plerosq; ex prædictis Patribus excusari posse, quòd *mendacium* vocent etiam orationem alio sensu dictam, vel habentem tacitam mẽtis limitationem, ita vt alter aliud intelligat & decipiatur, & nomine *simulationis* etiam *dissimulationem* intelligant, vt patet ex Chrysostomi & Hieronymi exemplis. poterat etiam illa obiurgatio Pauli fieri ex composito absque propriè dicto mendacio & uera simulatione: sicut aliquando ex composito obiurgamus aliquem, vt tertius, qui offensus est, placetur, vel ne audeat imitari factum ipsius. quę obiurgatio intelligenda est secundùm externam speciem facti, quod malum videtur, vel videri possit. sed de hoc plura 1. 2. q. 103. art. 4. de cessatione legalium.

Quo aliqui ex Patrib. possint excusari.

In exemplis alijs, quæ adferuntur ex Scripturis, vel satis clarum est non esse propriè dictum mendacium aut simulationem, sed solùm veritatis occultationem; vt quando Abraham dixit Saram esse sororem suam; quando Michol posuit statuam in lecto Dauid; quando Moyses spoliauit Aegyptum; quando Paulus circumcidit Timotheũ, totondit caput in Cenchris, &c. Vel possunt excusari per restitutionem mentalem; vt cùm Iacob dixit se esse Esau primogenitum Isaac. & multa, quæ dixit Iudith ad Holofernem. Vel non est opus excusare; vt ea, quæ Dauid dixit ad Achimelech; quæ Ionathas ad Saul de Dauidis absentia; quæ Iehu ad sacerdotes Baal; quæ Raab pro exploratoribus; quæ obstetrices ad Pharaonem. hæc enim narrantur, non laudantur à Scriptura; etsi laudetur interdum bona intentio per se spectata.

Exempla S. Scripturæ.

40 Aduerte tamen mendacium per se non esse peccatum mortale, sed solùm veniale, quia inordinatio illa neminem grauiter lædit: & deceptio proximi, quando nihil interest sic an aliter res habebat, est parui momenti, nec euertit vitam socialem; etsi illi nonnihil incommodet.

Mẽdacium per se est peccatum veniale tãtũ.

Obiectio.

Dices Diuus Augustinus lib. de mendacio capite 6. & sequentibus, apertè indicat omne mendacium esse peccatum mortiferum: nam vult etiam illum, qui pro vita corporali vel sua vel aliena conseruanda mentitur, amittere ęternam; vnde sequitur esse mortiferum. quòd si tale mortiferum est, quod tamen inter omnia mẽdacia pene est leuissimum, vt constat ea c. 14. eiusdem libri; consequens est cetera quoque omnia mortifera esse. Et confirmatur ex illa Psalmi 5. *Odisti omnes, qui operantur iniquitatem, perdes omnes, qui loquuntur mendacium*. & Sapient. 1. *Os, quod mentitur, occidit animam*.

Responsio, Bona pars eorum, quæ illo libro habentur, non dici asserendo, seu disputando: nam vt D. Augustinus lib. 1. Retract. cap. vltimo scribit, *istius libri magna pars in inquisitiones disputatione versatur*. neque ipsi omnino satisfecit; vnde etiam de opusculis suis librum illum auferre decreuerat, quia obscurus & anfractuosus, & omnino molestius ei videbatur: quam ob causam scripsit alterum contra mendacium, vt ibidem refert. Intentio ipsius solú erat ostendere omne mendacium esse malum, adeò vt ob nullam causam sit licitum; ad quod probandum induxit quasdam Scripturæ sententias, quæ non de omni, sed de solo pernicioso contra Deum vel proximum sunt intelligendæ; quales sunt duæ illæ in confirmatione allatæ: vt facilè ex antecedentibus & sequentibus ostendi potest. *Resp.*

41 Quod ad diuisionem mendacij attinet, tripliciter diuidi potest. Primò, Secundùm propriam rationem, scilicet vt opponitur veritati. hoc modo diuiditur a D. Thoma ex Aristotele lib. 4. ethic. 7. in *Iactantiam* & *Ironiam*. Sed hoc intellige non de omni mendacio, sed de eo, quo quis in ijs, quæ ad laudem suam pertinent, mentitur. *1. Diuisio mendacij.*

Iactantia (Aristoteli ἀλαζονεία) est cùm quis maiora de se prædicat, quam insint. hic Aristoteli vocatur ἀλαζών, idest, *iactator*. *Iactantia.*

Ironia est, cùm minora quàm insint, vel cùm laudabilia, quæ insunt, negat. hi Aristoteli vocantur εἴρωνες, *dissimulatores*. si parua sint & manifesta, quæ de se negat, dicitur Aristoteli βαυκοπανοῦργος, quasi dicas *delicatus veterator*. Si quis se iactet de malo, quod fecit, non est propriè iactantia, quia deest mendacium; sed est vana gloriatio, similis iactantiæ; eò peior, quò res de qua gloriatur peior est. Si autem illud non fecit, est peccatum iactantiæ; quia est mendacium, quo de se maiora prædicat quàm insint. *Ironia.*

Nec obstat, quòd illud quod de se dicit, malum sit; quia accipit illud instar boni, & laudabilis, & ita opinione ipsius bonum est.

42 Est autem *iactantia* per se, seu ex genere suo peccatum veniale, continens malitiam mendacij & vanæ gloriæ. Potest tamen esse peccatum mortale quinque casibus, vt colligit Caietanus q. 112. ar. 2. ex D. Thoma.

Iactantia quale peccatum.

Aliquando mortiferũ, idque sex euentis.

Primò, Si quis se iactet cum iniuria Dei, sibi tribuendo quod Dei est, sicut rex Tyri, qui dicebat, *Deus ego sum*, Ezech. 28.

Secundò, Cum iniuria proximi, sicut Pharisæus Lucæ 18. qui contemnebat, se iactando, publicanum.

Tertiò, Si procedat ex superbia vel inani gloria mortifera; vt si quis glorietur de donis Dei, tamquam sit illis dignus.

Quartò, Si iactet se cum intentione nocendi proximo, aut emungendi pecunias iniustè, aut exponendi se periculo nocumenti; vt cùm quis se prędicat præclarum medicum, aduocatum, &c.

Quintò, Si ita sit addictus iactantiæ, ut paratus sit peierare vel aliud peccatum mortiferum cõmittere. his adde.

Sextum casum, Quãdo quis iactat se de opere, quod est peccatum mortiferum; nam videtur illud approbare. Si tamen solùm narret vt inde appareat eius dexteritas, ingenium, virilitas, absque approbatione vel affectu ipsius operis, non videtur esse mortiferum.

Iactantia peior est quàm *Ironia*, teste Aristotele suprà; quia regulariter ex turpiori causa procedit, nimirum ex cupiditate vanæ gloriæ vel lucri. Qui vero *ironia* vtitur minùs dicendo, vel negando quæ insunt, plerumque id facit vt fastum & iactantiam fugiat, vt Aristoteles ait; sicut Socrates faciebat, qui, vt idem testatur, gloriosa omnia de se negabat. Fieri tamen potest vt ex priore motiuo procedat, & tunc peior erit; vt si quis minora de se diceret, animo peruertendi alios; sicut hæretici faciunt, dum sibi omnia bona detrahunt, & omnia Deo soli tribuunt, vt videãtur humiliores, & gloriæ Dei studiosiores; de quibus maxime intellige illud Ecclesiastici 19. *Est qui nequiter humiliat se, & interiora eius plena sunt dolo*. & Prouerbior. 26. *Quando submiserit vocem suam, ne credideris ei, quoniam septem nequitiæ sunt in corde ipsius*. 43 *Est peior q̃ ironia.*

Secundo, Diuidi potest ratione finis vel effectus, in *iocosum*, *officiosum*, & *perniciosum*. *Iocosum* est, quod cau- 44 *2. Diuisio.*

Iocosum. Officiosum. Perniciosum. sa voluptatis vel suæ vel alienæ dicitur. *Officiosum*, quod causa vtilitatis. vtrumque autem tale esse debet vt nemini noceat. *Perniciosum* est, quod alicui iniustè nocet, siue alteri prosit, siue non: seu quod est contra honorem Dei, vel bonum proximi. tale est omne mendacium in religione, in Sacramento Confessionis, in iuramentis, in detractione, in falso testimonio, in contractibus iniquis, &c. est autem hoc mendacium peccatum mortale, quia est contra charitatem Dei, vel proximi: ratione tamen materiæ, vt si nocumentū sit paruum, potest esse veniale; vt in parua detractione vel deceptione proximi. reliqua duo genera solum sunt peccata venialia; nam culpa mendacij minuitur ex eo, quod ad aliquod bonum siue delectabile, siue vtile, siue ad alicuius mali auersionem absque vllius iniuria ordinetur.

45 *3. Diuisio. Simulatio.* Tertiò, Diuidi potest ratione signi, quo quis vtitur: hoc modo aliud consistit in verbis, aliud in factis. ille propriè vocatur *mendacium*, de quo iam satis dictum est: hoc *simulatio*, quæ nihil est aliud quàm mendacium in actionibus vitæ; nimirum cum quis per has intendit aliud significare, quàm interius in animo sentit. hoc modo mentiuntur, qui externis gestibus & actionibus præ se ferunt gaudium, dolorem, compassionem, amorem, amicitiam, & similia, cū nihil tale subsit. *Hypocrisis.* huius species est *hypocrisis*; quod nomen etsi propriè significet simulationem seu fictionē alienæ personæ, vt solet fieri in theatro & scena, vt docet D. Aug. l. 2. c. 3. de serm. Dom. in mon. tamen in Sacra Scriptura & apud auctores ecclesiasticos accipitur pro ea, qua quis se simulat esse iustum, cum non sit.

Quale peccatum. Est autem *hypocrisis* per se peccatum veniale, sicut mendacium & iactantia: potest tamen esse peccatum mortale. Primo, Ratione finis; vt si quis simulet se iustum, sanctum, Prophetam, doctorem veritatis, vt falsam doctrinam seminet; sicut faciunt hæretici, præsertim ministri. hi sunt verissimi hypocritæ, interius lupi, exterius oues; quos in primis cauendos Dominus monuit, Matth. 7. Item si talia simulet, vt ad ecclesiasticam dignitatem indignus irrepat, aut alio modo noceat.

Secundò, Si hoc nomē simul inuoluat contemptum sanctitatis vel religionis internæ, qui sæpe cum hypocrisi est coniunctus. Hoc modo multi politici huius ætatis sunt hypocritæ. solum enim curant vt exterius videantur iusti vel Catholici, cum internam religionem nihil faciant talis hypocrisis est peccatum mortale, ratione illius contemptus, quem includit. hoc modo sæpe reprehēditur in Scripturis, vt notat D. Th. q. 111. art. 4. vt Matt. 6. & 23. Luc. 12. & 16. Isa. 63. Iob 8. & 20. &c.

46 *Gradus mēdacij.* Gradus mendacij à D. August. lib. de mendacio, cap. 14. ponuntur octo; quorum primus & infimus est, cum quis mentitur ad impediendum stuprum, seu castitatis violationem, sibi vel alteri inferendam. Secundo, Cum ad impediendum homicidium. Tertiò, Ad impediendam fortunarum direptionem. Quarto, Cum placendi cupiditate. Quintò, cum sola mentiendi libidine. Sextò, Cum quis ita mentitur, vt vni prosit & alteri obsit. Septimo, Cum ita mentitur vt nulli prosit, & obsit alicui. Octauo, Quando mentitur in doctrina religionis. hi gradus ab infimo mendacio crescunt ad summum tres primi gradus pertinent ad mendacium officiosum; quia nemini nocent, & præterea aliquā vtilitatem adferunt, dum graue malum, vel stupri, vel mortis corporalis, vel amissionis pecuniarum vitatur.

Stuprum est morte deterius. Vbi aduerte, D. August. insinuare maius malum esse pati stuprum quàm mortem; quod facile admiserim maximè propter periculum peccandi, quod illi voluptati coniunctum est. Vnde minus peccatum est mentiri ad vitandum stuprum, quam ad vitandam mortem: sicut minus est ad vitādam mortem, quam ad cauendum damnum pecuniarium. Quò enim maius est bonum propter quod mentiris, eo mendacium est minus peccatum: quia malitia & deformitas illius minus est voluntaria: qui enim nollet mentiri, nisi necessitas magni boni consequendi vel mali auertendi cogeret, satis ostendit sibi non placere per se mendacium, & se inuitum & cum displicentia illius per se considerati, ad illud descendere: idque eò magis, quo causa, qua impellitur, maior est, vel saltem iustior apparet. Hinc dici solet bonitatem intentionis minuere malitiam operis.

Intentio bona minuit peccatum. Quartus & quintus gradus pertinent ad mendacium iocosum. minus tamen culpæ est in quarto quam in quinto; quia minus turpe est mentiri vt alterum oblectes, quàm vt libidini mentiendi satisfacias. Sextus, septimus & octauus pertinent ad mendacium perniciosum.

DVBITATIO VII.

Quid sit affabilitas, & quæ vitia illi aduersa.

D. THOM. quæst. 114. 115. & 116.

Affabilitas est virtus, quæ procurat vt conuersatio nostra cum proximis in rebus serijs sit grata, & talis, qualem esse decet, spectata conditione nostra, personarum quibuscum agimus, negotiorum, & reliquis circumstantijs; ita vt neque nimis blande neque nimis aspere in congressibus nos geramus. 47 *Affabilitas quid.*

Dico *in rebus serijs*. nam vt in iocis sit nostra conuersatio grata, præstat alia virtus, quam Aristot. li. 4. ethic. c. 9. vocat εὐτραπελίαν, quæ nos decore facit vti iocis & ludicris, quæ animi causa assumuntur; ita vt nec in illis modum excedamus, tamquam scurræ: nec ab illis abhorreamus tamquam agrestes quidam & rupicones. *Eutrapelia.*

Affabilitas apud Græcos proprio nomine caret, teste Aristotele cap. 6. non male tamen quis εὐπροσηγορίαν vocauerit, ex Isocrate ad Dæmonicum. apud Latinos vocatur *affabilitas* & *comitas*; vt ex Cicerone 2. Offic. constat. etsi enim non in solo alloquio consistat, sed etiam in alijs actionibus & officijs, quibus nos accōmodamus proximo, vt ipsi nostra consuetudo grata sit; tamen potissimum in sermone & affatu sese ostendit: sicut & *adulatio* & *litigium*. addit Aristoteles esse similem *amicitiæ*: nam exterius ita se ad omnes gerit tamquam ad amicos. Differt tamen ab *amicitia* propriè dicta; quia hæc nihil est aliud quàm mutua beneuolentia in peculiari quadam communione fundata, quæ communio & consociatio causa est amandi alterum sicut seipsum, & comiter cum illo tractandi. Sic inter milites est amicitia, ratione societatis & communionis militiæ: inter eruditos, ratione communionis in eruditione: inter consanguineos, ratione communionis sanguinis; inter Religiosos, ratione societatis vitæ religiosæ: inter Deum & hominem, ratione communionis bonorum supernaturalium, & maxime ratione communionis gloriæ, quam præstolamur in cælo, qua Deo erimus simillimi. Interdum communio est causa inimicitię, non per se, sed quia impedit bonum alterius. Sic figulus figulum odit, & faber fabrum, iuxta Hesiodum. Denique quando communio ad nimis multos se extendit, laxior fit amicitia & facilè euanescit. sic communio religionis Christianæ, quæ olim, cum pauciores essent Christiani, erat vinculum arctissimæ amicitiæ, postea cœpta est negligi, tamquam ad amicitiam, sine alio magis particulari nexu, insufficiēs: Sed de his plura in tractatu de charitate, & apud Aristotel. octauo ethicorum. 48 *Affabilitas* 49 *Differt ab amicitia.*

At *affabilitas* non requirit talem communionem, neque ideo benigne cum alio tractat, quòd illi sit amicus, aut ei bene velit, sed quia ita congruit ad vitam socialem.

Obiectum igitur materiale *affabilitatis* est tota conuersatio hominis cum proximo, cōsistens in colloquijs, cōuictu, & actionibus, quibus cum illo tractamus, hæc omnia nititur affabilitas ita moderari, vt proximo nostra consuetudo grata sit & delectabilis; (seruata tamen decori ratione) idq; ideò quia hoc debitum est, non quidem ex parte proximi, quasi ipse aliquo beneficio id meruerit vel ad hoc aliquod Ius habeat; (quomodo aliquid est debitum parentib. Principibus, Superioribus, benefactoribus) sed ex parte nostra, quia naturæ socialis sumus, & sine hac moderatione non sumus bene idonei ad vitam socialem. sicut dicere *verum* extra contractus & alia negotia, in quibus haud magni interest nosse sic an sic res habeat, debitū est nō ex parte proximi, cui loquimur; sed ex parte nostra, vt dictum est sup. dub. 6. Itaque hoc *debitum* solum est morale, seu ex honestate virtutis; & minus quàm debitum gratitudinis, vel obseruantiæ. 50 *Obiectum materiale.*

Vnde patet, *obiectum formale*, seu rationem obiectiuam huius virtutis esse attemperationem nostræ conuersationis cum proximo, qua ita fit ei accommodata secundum normam rationis, vt ei sit grata, idque quia hoc debitum *Formale.*

tum

tum vitæ sociali. hanc enim attemperationem hæc virtus in ipsa conuersatione tamquam in proxima materia intẽdit & procurat. Huic tamen virtuti non repugnat, si interdum seuerius cum illo agamus, quando res postulat; non enim omni tempore tenemur nos affabiles cuiuis offerenti præstare; sed quando culpa illius vel iusta ratio aliud non postulat.

Obiectum cui, est proximus; huic debemus affabilitatem, quia nos & ipse ad vitã socialem & amicitiã apti sumus.

51 *Vitia opposita.* Dupliciter in hanc virtutem peccatur; excessu delectandi & defectu: id est, *blanditia* & *morositate*. quidam.n. nimiùm student in conuictu esse blandi & placidi: vnde in omnibus se accommodant alijs, omnia probãt, omnia laudant: qui si id faciant vtilitatis causa, vocantur *adulatores*. *Adulatores.* Aristoteli κόλακες, quibus Principes sæpè obsepti, magnarum aularum magna pestis. Si solùm vt placeant, vocantur *blandi*, *Blandi.* Aristoteli ἄρεσκοι, i studio placendi. Alij nimis parùm curant placere, sed vbique sunt difficiles, vbique contradictores, nusquam se accommodant: hi vocantur *morosi* *Morosi.* & asperi, Aristoteli δύσκολοι καὶ δύσεριδες, genus hominum parùm ad societatem & amicitiam idoneum, sunt tamen in hoc varij gradus, alij enim plus, alij minùs hoc absynthio morum sunt imbuti. D.Tho. hoc vitium vocat *litigium*, ex antiqua versione; proni enim sunt homines morosi ad contradicendum, & consequenter ad litigium: quam ob causam Arist. vocat eos δύσεριδες, id est *contentiosos*, vel *pugnaces in contentionibus*.

52 *Quale peccatum adulatio.* *Adulatio* per se est solùm peccatum veniale, quia est tãtùm excessus in studio placendi & oblectãdi in communi congressu potest tamen esse peccatum mortale trifariã, vt docet D.Th.q.115.ar.2. Primò, Ratione materię; si laudes alicuius peccatũ, præsertim mortiferum; iuxta illud, *Laudatur peccator in desiderijs animæ suæ, & iniquus benedicitur.* & Isa.5. *Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum*: vt cum quis laudatur à cõstantia in hæresi, à rebellione, &c. Sic plerumque adulatores vitia nominibus virtutum tamquam fuco honestant & laudant: de quo pulchrè D.Basil. in illud Ps.61. *Cucurri in siti.* Secundò, Ratione finis, si aduleris vt noceas, vt ad libidines pertrahas, &c. Tertiò, Ratione effectus, vt cùm per adulationem præbetur occasio alicuius grauis peccati, etiam præter intentionem. nihil enim est quod tam facilè mentem hominis corrumpat, quàm adulatio; teste Hier. epi. ad Celantiam. vide plura de hoc vitio apud D. Anton. p. 2. tit. 10. c. 2. §. 2.

53 *Qualis morositas & litigium.* *Morositas* etiam, seu litigium per se est solùm peccatum veniale, quia tantùm adfert proximo nonnullam molestiã & tædium in congressibus; quæ res non censetur grauis aut contra charitatem neceuertit vitam socialem, etsi ei nonnihil incommodet, eamque minùs suauem reddat. est tamen deterior quàm adulatio, si vtrumque pręcisè & per se spectetur, nam peius est esse molestum in congressibus, quàm nonnihil excedere blanditijs: illud enim longiùs abest ab officio huius virtutis, cuius est delectabilem efficere nostram consuetudinem. ratione tamen finis, vel materiæ, vel effectus consequentis, adulatio ordinariè est multò deterior; vnde magis ab adulatoribus, quàm ab asperis ingenijs cauendum, vt etiam insinuat Propheta Ps.140. *Corripiet me iustus in misericordia & increpabit me: oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.*

DVBITATIO VIII.

Quid sit liberalitas, & quæ vitia ei opposita.

D. THO. QVÆST. 117. 118. 119.

54 *Quid liberalitas.* LIBERALITAS, Arist. ἐλευθεριότης, est virtus, quæ moderatur amorem pecuniæ, & reddit nos faciles & promptos ad eas expendendas quando ratio dictat; vt rectè docet D.Th.q.117.ar.1.2 & 3. ex Arist. l.4. eth. c.1. *Pecunia.* *Pecuniam* vocamus non solùm nummos, sed *omne, quorũ pretium pecunia metitur*, vt Arist. ibidem ait. cùm enim cupiditas pecuniæ & diuitiarum in hominibus admodum sit vehemens, & grauia inducat incommoda, (*omniũ enim malorum radix est cupiditas*, teste Apostolo) oportuit esse aliquam virtutem, quæ hanc cupiditatem moderaretur: hanc vocamus *liberalitatem*.

Itaque *liberalitas* immediatè versatur circa æstimationem & affectum diuitiarum, vtrique modum imponendo, *Circa quid versetur, & quo modo.* & faciendo eas æstimari & amari in suo gradu, nõ supra, nec infrà; mediatè circa earum vsum: idque dupliciter. Primò, Tollendo impedimentum recti vsus. hoc ipso.n. quo temperat amorem earum, promptiores nos reddit ad eas erogandas, quandocumque casus inciderit quo id iudicetur conueniens: nimius enim earum amor & cupiditas promptam erogationem impediebat. Secundò, Inclinando directè ad earum elargitionem, vel ponũs ad certum in elargiendo modum. Liberales enim maximè ex eo vocantur, quòd libenter & hilariter de rebus suis largiantur alijs: idque non quia hi egent; hoc enim est misericordiæ; nec quia amici, hoc enim amicitiæ; neque ob beneficia; quia hoc gratitudinis: nec intuitu compensationis: quia hoc amoris concupiscentiæ, qui maximè repugnat liberalitati: sed quia hic modus elargiendi, in vita politica & sociali decet hominem, & consentaneus est eius affectui & habitui. Itaque inclinat propriè in modum, qui in largiendo seruandus est, quatenus hic congruit illius affectui, siue vt effectus illius, siue vt signum; & vitæ sociali.

55 Ex quibus patet Primò, Hanc virtutem esse magni momenti, quod ad primarium eius officium attinet, nam res est summè vtilis & necessaria in hac vita, cupiditatem diuitiarum esse compressam, & secundùm rationis regulam temperatam. & hoc munus potest habere in omnibus, etiam pauperibus, imò in nullis magis, quam in ijs, qui voluntariè pauperes sunt, qui minimè cupiditate diuitiarum tenentur: quamuis in his aliquid maius sit quàm liberalitas vulgaris: quia est diuitiarum contemptus & fuga, propter amorem bonorum cælestium & Christi imitationẽ: qui est gradus heroicus liberalitatis. *Liberalitas in gradu heroico.*

Secundarium officium, scilicet elargitio & modus debitus in ea seruandus, quatenus præcisè declarant hunc moderatum affectum & quamdam vilipensionem diuitiarũ, est minoris momenti; etsi per hanc liberalitas se maximè ostendat: nec omnibus conuenit; cùm non omnes habeãt quæ largiantur.

Porrò ad illam moderationem cupiditatis diuitiarum considerandum est Primò, Quid ipsæ sint in se, quàm viles, quàm exiguæ, quam incertæ & instabiles. Secundò, Ad quid valeant; nimirum ad fastum, ad oblectationes sensuum, & ad omnem mali licentiam. Tertiò, Quantas curas & molestias secum trahunt. Quartò, Quam paucis natura contenta, & quàm multa illi superflua. Quintò, Denique melius & honestius esse dare, quam accipere. 56 *Considerationes incitantes ad hanc virtutem.*

Patet Secundò, Obiectum materiale & immediatum huius virtutis, seu materiam proximam esse *cupiditatem pecuniæ*: huic.n. cupiditati modum imponere, est primarius finis huius virtutis, & consequenter *modus* ille est obiectũ formale. mediatum est *erogatio pecuniæ*: nam & huic modũ imponere debet, vt libenter, hilariter & copiosè, prout ratio decori in vita ciuili postulat, fiat. vt tamen erogatio sit materia seu obiectum liberalitatis, debent adesse circumstantiæ illæ, cum quibus ipsa secundùm substantiam suam honestè fieri possit, alioquin circa illam non erit liberalitas, (cuius materia debet esse honesta) sed profusio. hæc autem erogatio, quia tendit in alium, eique quodammodò debita ex honestate huius virtutis, vt per eam affectus internus se prodat, facit vt hæc virtus ex parte sit similis iustitiæ; & numeretur inter eas, quæ iustitiæ dicuntur annexæ. materia remotissima huius virtutis est *pecunia*: circa huius.n. elargitionem & vsum versatur. quæ intellige non de ingenti summa; hæc enim ad magnificentiam pertinet, vt inf. l.3. c.2. dub.4. dicetur, sed de mediocri & ordinaria. 57 *Obiectũ & materia.*

Petes, Vtrùm in Deo sit propriè liberalitas?

Resp. Si *liberalitas* accipiatur pro virtute moderante cupiditatẽ diuitiarũ, sic in Deo nõ est liberalitas, nisi metaphoricè, sicut nec ira: sed quia hoc nomen propriè & magis ordinariè accipi solet pro affectu ad promptè, copiosè, & absque intuitu compensationis de rebus suis erogandũ alijs, siue interueniat cupiditatis moderatio, siue non; adeò absolutè dicendum est in Deo propriè esse *liberalitatem*, & quidem maximã, sicut & beneficia ipsius maxima sunt & proprijssimè beneficia; quorum collatio est actus liberalitatis: ipse enim est propensissimus ad erogandum, & quidem hilariter, copiosè & merè gratis, idque quia decet benignitatem & beneficam naturam. 58 *An liberalitas in Deo.*

Vitia opposita. Auaritia.

59 Liberalitati opponuntur duo vitia, *auaritia* & *profusio*. *Auaritia* (quæ ἀνελευθερία Aristoteli vocatur; quia res illibera & homine maximè indigna) excedit in æstimatione & amore diuitiarum, & consequenter in illis nimiũ retinendis, vel nimio studio quærendis, vel per quæuis media, vt per fas & nefas; vnde apud Græcos etiam dicitur πλεονεξία à studio plus habendi. opponitur tamen liberalitati per defectum; quia deficit in erogando; non enim erogat quando ratio postulat; ab erogatione autem potissimũ liberalitas appellatur.

Est periculosa.

Hoc vitium etsi per se sit solum peccatũ veniale; vt potè inordinatus amor diuitiarum, tamen est valdè periculosum. facilè enim hic amor ita crescit. vt propter diuitias homo paruipendat præcepta diuina, paratus quiduis ad eas assequendas patrare. vnde crebrò & grauissimè reprehenditur in Scripturis: Eccle. 10. *Auaro nihil est scelestius*; nimirum, quia paratus est quamuis iniuriam facere propter diuitias, vt ex versu præcedẽte patet: deinde statim additur, *Nihil est iniquius quàm amare pecuniam; hic enim & animam suam venalem habet: quoniam in vita sua proiecit intima sua.* Ad Eph. 5. Apostolus dicit *auaritiam esse idololatriam*; quia auarus afficitur præ Deo; omnia paratus propter aurum agere & pati. 1. ad Tim. 6. *Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia & nociua, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem. radix enim omnium malorum est cupiditas.* nimirum, quia nullum est malum, ad quod cupiditas diuitiarum aliquando non impellat.

Est vitium capitale. Filiæ auaritiæ.

60 Vnde meritò auaritia inter peccata capitalia numeratur quæ sunt veluti fontes & radices multorum aliorum. hinc Greg. l. 31. mor. c. 31. septem auaritiæ filias enumerat. *De auaritia*, inquit, *proditio, fraus, fallacia, periuria, inquietudo, violentia, & contra misericordiam obdurationes cordis oriuntur.* Quarum ratio sic breuiter iuxta D. Thom. explicari potest. *Auaritia* enim excedit in duobus, in retinendo, & in acquirendo, vt excedit in retinendo, parit filiam *obdurationem cordis*, claudens viscera sua ad preces pauperis: vt verò in acquirendo, sic in affectu quidem parit *inquietudinem*, & superuacaneas curas, semper in crastinum sollicita. nam vt Eccl. 5. dicitur, *Auarus non implebitur pecunia.* In effectu autem interdum impellit vt *vim* proximo inferus; (vt faciunt fures & raptores) interdum vt dolo vtaris, vt sæpe fit in contractibus: qui dolus, si committatur simplici verbo, erit *fallacia*; si additum fuerit iuramentum, erit *periurium*. Si verò committatur in opere; vel id fiet circa rem aliquam, & erit *fraus*; vel contra personam, & dicetur *proditio*. Ex quibus etiam patet prædictas filias ex auaritia oriri secundum rationem causæ finalis: impellit enim auaritia ad ista peccata, sicut intentio ad electionem. omnia enim ista fiũt ex inordinato affectu pecuniæ vel retinendæ, vel acquirendæ; vnde cum in moralibus finis habeat rationem principij modus iste nascendi propriè est moralis.

Quale peccatum.

Aduerte tamen, etsi hoc vitium dicatur capitale, non tamen ideirco putandum semper esse mortiferum; sed tunc solum, cum propter diuitias consequendas. vel retinendas, paratus fuerit aliquod præceptum obligans sub mortali, violare.

Profusio.

61 *Profusio*, Arist. ἀσωτία, aduersatur liberalitati, tum defectu in operibus conseruandis, tum excessu in erogandis: prodigus enim dat quibus non oportet; vt histrionibus, adulatoribus; vel plusquam oportet, vt cum magnis expensis facit quæ paruis fieri possunt: vel in res friuolas multa expendit. hoc tamen vitium per se non est nisi veniale, quia homo est dominus suæ pecuniæ, & pecunia ex infimis bonis; estque minus quàm auaritia. Primò, Quia est vicinius liberalitati. Secundò, Prodigus est vtilis multis; auarus nec sibi nec alijs prodest. Tertiò, Quia facilius emendatur. His accedit, quod auaritia sit ignominiosior, cum per eam homo se faciat mancipium pecuniæ, rei infimæ; vnde Cicero quodam loco ait, *nihil esse tam angusti, tamque parui animi, quàm amare pecuniam.*

Per se est veniale. Est minus peccatum, quam auaritia.

Aliquando est mortiferum.

62 Potest tamen profusio esse peccatum mortale. Primò, ratione finis, si ad finem referatur in quo est peccatum mortale. Secundò, Ratione effectus, cum quis se reddit impotẽtem ad soluenda debita, vel quando, vt profusè expendat, omittit eleemosynas in casu extremæ vel grauis necessitatis. Tertiò, Ratione offensionis proximorũ. Quartò, Ratione peculiaris obligationis expendẽdi superflua in pias causas. sic profusio ex bonis ecclesiasticis est peccatum mortale. Denique sæpè profusio est causa auaritiæ: qui enim multa profundunt, cum opes non sint ipsis inexhaustæ, coguntur malis artibus, auarisque modis aliunde conquirere, vt fomenta vitio profusionis suppeditent. hinc plerumque fit, vt qui sunt in quibusdam profusi, in alijs sint auari, parum vel nihil pauperibus erogando, & iniquè corrogando vt profusionem continuẽt. Exempla habemus in multis mercatoribus & nobilibus. vide Aristot. 4. ethic. c. 1. sub fi.

Profusio & auaritia se mutuo gignunt.

DVBITATIO IX.

Quid sit ἐπιείκεια seu æquitas.

D. THOM. quæst. 120.

Quid sit.

63 Ἐπιείκεια est quando aliquid agitur contra verba legis, eò quòd bonum commune, vel ratio virtutis id postulet. cum enim leges vniuersaliter proponantur, & regulæ vniuersales multas patiantur exceptiones; sæpe casus incidunt in quibus malum esset verba legis sequi, v. g. lex sit, *Depositum esse reddendum.* accidit autem vt quis gladium depositum repetat causâ pugnandi cũ inimico, non est parendum verbis legis, sed contra faciendum. hoc igitur est officium huius virtutis, quæ Græcis ἐπιείκεια, Latinis *æquitas*, dici potest. Item lex sit, *Nemo mœnia transcendat.* incidit casus, vbi nisi mœnia transcẽdero, hostis vrbem capiet; æquitas iubet facerè contra verba legis. Idem dicendum de lege ieiunij, audiẽdi Sacri, confitendi & alijs innumeris. nec solum in positiuis, sed etiam in naturalibus quibusdam generaliter expressis locum habet. vt rectè Caie. q. 120. art. 1. docet; vt, *Non occides, depositum reddes*, &c. Hac ratione dicitur hæc virtus esse *directiua & correctiua* legum, quando ob suam vniuersalem expressionem deficiunt à recto; 64
quia inclinat vt contra verba legis agatur, idq; ob altiorem quamdam considerationem. vnde patet, quando quis eximitur per dispensationem à lege, hanc virtutem non habere locum; quia non est opus correctione legis, cum non cesset eius obligatio ob vniuersalitatem.

Est directiua legum et correctiua.

Gnome eam dirigit. Synesis alias virtutes.

Iudicium, quo dirigitur hæc virtus, vocatur *gnome*; sicut iudicium, quo diriguntur ea, quæ fiunt secundum verba legis, vocatur *synesis*, vt dictum est sup. l. 2. c. 2. de Prudentia, dub. 3. *Synesis* enim secundum D. Tho. est iudicium rectum de rebus agendis, ductum ex consideratione verborũ legis & finis proximi, quem lex respicit. v. g. est hodie mihi ieiunandum, quia Ecclesia præcipit, vel quia caro castigãda, & subijciendo spiritui quod si ieiunium grauiter læderet valetudinem, gnome ex altioris principij cõsideratione iudicat verba legis non esse hic seruanda, sed esse comedendũ, nempe ex eo, quòd lædere valetudinem sit contra charitatem sui, & impediat obsequium Dei vel proximi; quæ cũ sint maioris momenti, quam id, quod legislator in sua lege intendebat, cessat obligatio verborum legis.

An sit vna virtus.

Petes. Vtrùm æquitas vna aliqua virtus?

Valdè probabile est non esse.

65 Resp. Valdè probabile est non esse vnam virtutem à reliquis distinctam, vel saltem talè virtutem non esse necessariam. ratio est, quia *æquitas* in omni genere legũ, & in omni materia virtutum, locum habet, & non respicit vnam rationem formalem; (sicut obedientia, quæ vbique intuetur debitum præcepti; & iustitia legalis, quæ debitum ciuis erga Remp.) sed diuersas rationes honesti (ob quas à verbis legis recedit) in diuersis materijs, imò in diuersis casibus circa eamdẽ legem intuetur: quod ex prædictis exẽplis est perspicuum. nam legem illam de mœnibus non transiliendis, non seruat hoste imminẽte, ex affectu boni communis; depositum negat, ex affectu iustitiæ vel charitatis proximi; legem ieiunij non seruat, ex affectu charitatis sui, vel proximi, vel obsequij diuini, quod est religionis; aliquãdo etiam ex affectu iustitiæ erga proximum; vt si nõ possit aliter reddere debitum vxori, vel soluere creditoribus. Itaque cũ virtus speciem contrahat ex obiecto, cuius affectu operatur, & hoc obiectum sit valdè varium, & diuersorum generũ, perspicuum est æquitatem quoque ad varias virtutes pertinere. Confir. quia quando lex propter suam generalitatem offensura esset aliquam virtutem, nobis eius verba sequentibus; illa virtus sufficiens est vt contra verba legis honestè agamus, modò prudentia adsit, quæ dirigat; vt ex prædictis exem-

exemplis colligitur: ergo non est opus ad hoc aliqua peculiari virtute appetitus; sed solùm prudentia, quæ ostendat legis verba in hoc casu huic vel illi virtuti aduersari; ac proinde tali modo & fine contra agendum; quæ prudentia multis deest, vel ob scrupulos, quibus impliciti, verbis legis ita præstringuntur, vt rationes altiores, ob quas in hoc vel in euentu sequenda non sint, expendere nequeāt; vel ob iudicij tenuitatem.

Singula virtutes, vt habeant rationem æquitatis.

Ex his, sequitur singulas virtutes habere rationē æquitatis, quatenus contra verba legum ex affectu propriæ honestatis operantur. ac proinde non distingui æquitatem à singulis, nisi ratione.

Obiectio.

Dices Primò, Aequitas respicit correctionē legis: atqui
66 hæc est vna quædam ratio obiectiua. Secundò, Aristot. 5. ethic. c. 10. dicit, *æquum esse quoddam iustum & melius quā iustum legitimum; esse enim correctionem iusti legitimi.* Item *æquitatem esse quamdam iustitiam, & iustitia legali meliorem:* hoc autem non potest dici de quauis virtute.

Resp.

Resp. ad Primum; *Correctio* legis propriè fit per prudentiam vel gnomen, quæ est pars prudentiæ, & regula huius virtutis. Dicitur autem fieri per hanc virtutem, tum quia fit per regulam, qua hæc virtus dirigitur; tum quia opus huius uirtutis repugnat verbis legis, & ita ipso opere lex corrigitur. vnde non est necesse hanc virtutem accipere speciem ab hac correctione; quia non ideò facit opus vt legis uerba non seruet aut vt legem corrigat, sed propter aliam rationem honesti, quæ cogit à verbis legis recedere; quæ ratio varia esse potest.

Vt intelligatur.

67 Ad Secundum: *Aequum* est quoddam Ius seu iustum, quia est conforme menti legislatoris, quæ est legis anima, vel potiùs altior quædam lex, quam ipsis verbis contineatur. vnde etiam est meliùs quàm *Ius legitimum*; quia altiorem finē respicit, *legitimum* enim ius, verbis legis & proximo legis fine continetur, *æquum* verò continetur sola mente legislatoris, & altiorem finem habet. vnde etiam est correctio iuris legitimi: nam ius legitimum prætermittitur, ut æquitatis ratio seruetur; hic tamen finis altior non est vnius rationis. vnde nec vnam constituit virtutem. Simili modo *æquitas est quædam iustitia*, quia satisfacit menti legislatoris; estque melior iustitia legali, si *iustitia legalis* accipiatur pro ea, quæ solùm satisfacit legi scriptæ. melius enim est sequi mentem legislatoris secundùm altiorem finem, quàm sequi verba secundùm finem inferiorem. Si autem *iustitia legalis* accipiatur generatim pro virtute, quæ satisfacit verbis legis, vel menti legislatoris; sic æquitas est pars iustitiæ legalis; vt rectè Diuus Thomas artic. 2. ad 1. explicat.

Sed ex his non sequitur esse vnam virtutem secundùm Aristotelem; quia neque iustitia legalis Aristoteli vna virtus est, sed omnis virtus, quatenus legi satisfacit, vt sup. l. 2. c. 1. dub. 3. ostensum.

Quomodo possit vna virtus statui.

His tamen addo, Sicut *obedientia* constituitur vna vir- 68
tus, quæ respicit præceptum seu legem, maximè verbis expressam: ita *æquitatem* posse statui vnam virtutem, quæ respiciat tacitam legislatoris mentem; quæ est, vt in certis euentis non agatur secundùm verba legis, sed secundùm dictamen altioris finis: nam in omni materia virtutis pōt quis hac consideratione legem corrigere, & contra verba legis honestè operari, vt menti legislatoris obtēperet. sicut enim per se honestum est præcepto expresso Superioris se conformare; ita etiam per se honestum est tacitæ menti Superioris se conformare, quando verba legis non sunt sequenda. Hoc modo videtur intelligendus D. Thomas, qui *æquitatem* vnam virtutem statuit, & præfert iustitiæ legali, quæ verbis legis obtemperat. vbi etiam per *iustitiam legalem* videtur intelligere *obedientiam*. Eodem modo potest explicari Aristoteles. Iuxta hunc modum *æquitas* definiri potest, virtus inclinans ad recedendum à verbis legis quando ob vniuersale bonum deficit à recto, vt intentioni
legislatoris nos accommodemus. Fatendum tamen est, 69
quando æquitate vtimur, & à verbis legis recedimus intuitu altioris considerationis, nos id non facere principaliter vt nos menti legislatoris accommodemus; (quamuis eo motiuo vti possimus) sed ne aliam virtutē offendamus. vnde suprà dixi, præter virtutes particulares non esse distinctam virtutem (quæ vocetur *ἐπιείκεια* seu æquitas) necessariam. sed quamuis necessaria non sit, est tamen vtilis, vt quis etiam illo motiuo operetur.

Ex quibus patet, hanc virtutem eodem ferè modo Iusti- 70
tiæ annexam esse, quo obedientia; quia sicut hæc satisfacit legi & præcepto, eius verbis se conformando; ita illa satisfacit intentioni, à verbis legis recedendo.

Hæc dicta sint de Iustitia & Iure, & virtutibus illi annexis: & ita finis esto Libri secundi.

LIBER TERTIVS DE FORTITVDINE TRETIA VIRTVTE CARDINALI.

XPLICATA PRVDENTIA & IVSTITIA, sequitur. FORTITVDO, quæ est tertia virtus Cardinalis. Hæc posterior quidem est dignitate quàm Iustitia: quia Iustitia omnes vitæ nostræ actiones, quæ alium respiciunt, rectè componit, vnde latissimè patet, & sine ea nec pax humano generi, nec vlla societas aut Respub. constare potest, vitaq. hominum, ea sublata, merum erit latrocinium, qualis apud Cyclopes & Canibales: Fortitudo autem solùm in eo versatur, vt impedimenta quædam rectè operandi ex periculis & malis huius vitæ occurrentia remoueat, ne propter illa ab honesto recedamus, prior tamen quàm Temperantia; quia difficilius est timorem mortis & verberum vincere, quàm cupiditatem voluptatum refrænare. cuius signum est, teste Aristotele, quod etiam immanes belluæ à maximis voluptatibus metu verberum abstineant. deinde quia functiones fortitudinis magis ad bonum commune, defensionem patriæ, & Iustitiæ pertinent, quàm Temperantiæ.

Constabit autem hic liber duobus capitibus. Prius erit de Fortitudine secundùm se, eius functionibus, & vitijs ei aduersantibus. Alterum de virtutibus Fortitudini affinibus, & vitijs ijsdem oppositis.

CAPVT PRIMVM.

De Fortitudine secundùm se, & eius functionibus.

Constat 6. Dubitationibus.

DVBITATIO PRIMA.

Quid fortitudo, & quæ illius officia. D.Thom.Quæst.123.

1 *Fortitudo dupliciter accipitur. 1. Acceptio.*

OTANDVM, hoc nomen dupliciter accipi, vt docet D.Thom.art.2.

Primò, Pro firmitate animi in bono honesto. hoc modo vel est virtus generalis, nimirum obiecto & extensione materiæ, quamuis specialis essentia & habitu, sicut amor honesti in genere. vt enim possum habere firmum propositum sequendi in omni negotio bonum honestum, quod recta ratio dictabit; ita etiam perstandi in eo firmè, nec sinendi ab eo vllis incommodis me auelli; quod propositum habitu permanens, videtur esse virtus quædam. Hoc modo accipit Ambr.lib.1.de off.c.36.cùm ait; *in duobus generibus fortitudo spectatur animi. Primo, Vt externa corporis pro minimis habeas & quasi superflua despiciendo magis,*

quàm

quam experienda datas. Secundò, Vt ea, quæ summa sunt, omnesq; res in quibus honestas & illud πρέπον cernitur, præclara animi intentione vsque ad effectum persequatur. Itaque fortitudo, iuxta Ambrosium, complectitur contemptum diuitiarum, honorum, & voluptatum, & firmum propositum inhærendi bono honesto, sic vt nullis malis te sinas ab eo diuelli; vt idem fusiùs prosequitur.

2 Vel certè est conditio omnis virtutis: nam omnis virtus facit nos firmiter inhærere suo obiecto; si tamen perfecta sit. qui enim perfectè temperans est, ita amat bonum temperantiæ in opere suo, vt nullis malis impelli possit ad illud violandum.

Dixi, *si perfecta sit*, seu *in gradu heroico*; quia etsi omnis virtus, qua habitus, aliquam firmitatem tribuat, iuxta Aristotelem; hæc tamen facilè expugnabitur, nisi alia perfectio accedat, qua bonum suum omnibus commodis & incommodis anteponat, idq; firmo & inexpugnabili proposito; quò cùm peruenerit, dicitur esse in gradu heroico.

3 *2. Acceptio.* Secundò, Pro firmitate animi in sustinendis & repellendis iis, in quibus difficillimum est animum regere, & statu rationis retinere, vt sunt pericula mortis. Vbi enim est peculiaris difficultas in retinendo rationis præscripto, (quod rationis bonum dicitur) ibi necesse est nos peculiari virtute dirigi & iuuari: atqui in periculis mortis est peculiaris difficultas vt quis decore & ex rationis norma interiùs & exteriùs se gerat: in his enim vel excitatur ingens timor ad mali fugam, quem difficillimum est ita coercere vt non perturbet, & ad aliquid indecori compellat; vel excitatur motus audaciæ, ad mali repulsam; qui etiam moderandus est, ne temerè in periculum præcipitet: vel vtraque affectio alternantibus animi motibus, & veluti inter se confligentibus (quod sæpissime fit) exoritur; & tunc vtramq. simul ad rationis præscriptum temperare oportet. Itaque opus est peculiari virtute, quę has difficultates superet, & motus illos, secundùm rationis regulam moderetur. hanc vocamus *Fortitudinem*, ex analogia ad robur corporis. sicut.n. magno robore corporis opus est, vt immotus sustineas vel etiam repellas id, quod corpus tuum valide impellit; ita magno animi robore opus est vt pericula mortis, quæ animum mediante apprehensione vehementer concutiunt, sustineas, aut repellas, immotus in honesto permanens.

4 *Obiectio.* Dices, Virtutes singulæ ad hoc in sua materia sufficiunt, præsertim in gradu heroico: ergo hæc non est necessaria.

Resp. Respondeo Primò, Negando consequentiam, quia pauci eas habent in illo gradu: itaque saltem cæteris est necessaria. Deinde aliæ virtutes non moderantur timores & audaciam, quia id per se bonum & congruum homini; sed quia necessarium ad finem ipsarum; vnde potiùs dicuntur id facere imperando quam eliciendo: ergo debet esse aliqua virtus, quæ id faciat ex affectu illius per se boni, & eliciendo.

5 Vt autem penitiùs intelligatur quod sit officium huius virtutis.

Officium & functio fortitudinis. Notandum Primò, Quòd sicut *Iustitia* versatur circa actiones, quæ aliú respiciunt modum & mensuram rationis, quã in se habet, illis imponendo, vt congruant habitui & deceant virum iustum; ita *Fortitudo* immediatè versatur circa passionem timoris & audaciæ in periculis mortis debitam rationis mensuram sibi insitam illis imprimẽdo, vt respondeant fortitudinis virtuti, & deceant virum fortem. omnis enim virtutis habitualis finis est, imprimere similitudinem sui in actionem vel passionem animi, tamquam in propriam & proximam materiã, vt colligitur ex Diuo Thoma q. 123. art. 7. *Modus rationis quomodo descendat in opus.* modus enim rationis primo & essentialiter existit in virtute prudentiæ, & ab habitu transit in actum prudentiæ. Ab actu autem prudentiæ transit, & veluti imprimitur actui interno volũtatis, qui alioquin vt à voluntate procedens, erat indifferens, capax illius & contrarij. Ab actu voluntatis interno transit in habitum, qui per actum in voluntate generatur. habitus verò genitus hanc rectitudinem intendit immediate imprimere, vel actioni externæ, si circa eam immediate versetur; vt in Iustitia; vel passioni, si hæc eius proxima sit materia: mediate tamen etiam actioni externæ; nam huius moderatio est finis principalis virtutis illius.

6 Vnde patet. Primò, Quomodo bonũ prudentiæ, & rectitudo, quæ est in prudẽtia, veluti in regula, descẽdat in virtutem appetitiuam, & ibi habeat rationem virtutis; & à vi appetitiua in actiones & passiones.

Passiones internas se habent instar materiæ circa quam. Patet Secũdo, Actiones externas & passiones animi internas ad virtutem se habere instar materiæ: sicut lignũ & æs ad artem statuariam; sicut enim statuaria intendit æri, vel ligno sui quamdam similitudinem imprimere; ita virtus moralis actionibus externis & affectionibus animi intendit sui speciem iuxta materiæ capacitatem inserere. Rursus, sicut proprium opus artis statuariæ non est lignũ vel æs, sed forma statuæ impressa illi materiæ & ipsum compositum ex forma & materia; (quod etiam est proprium obiectum & proprius finis illius artis) ita proprium opus fortitudinis non est timere absolutè, vel audere, vel aggredi periculum; sed quando timendum vel audendum est, ponere in his rectitudinem rationis; & consequenter opus eius est compositum ex passione & illa rectitudine, quod est timere, & audere moderate, sicut fortem decet. Insinuat hæc Arist. 3. ethicorum c. 7. cùm ait, *consentaneè enim habitui*, (Græce κατ᾽ ἕξιν, non κατ᾽ ἀξίαν vt Lambinus & alij quidam interpretes non rectè legunt) *& vt ratio præscribit, patitur & agit fortis: finis autem operationis omnis est congruere habitui*, &c.

7 *Etiam tristitiã moderatur.* Porrò sicut moderatur *timorem & audaciam*, antequam malum euenerit, vel quando superari potest; ita postquam euenit, & superari nequit, moderatur passionem *tristitiæ*, ne quis nimiùm se affligat, aut aliquid indecori ex mœrore agat.

Patet Tertiò, Proximam fortitudinis materiam esse *timorem, audaciam*, & *tristitiam*, in periculis mortis; his.n. moderationem & rationis mensuram imprimere ante omnia conatur. Remotiorem, *externam actionem & compositionem*, vt fugam permansionem, aggressionem, totumque corporis motum, & gestum: nam conatur hæc omnia moderari, vt consentanee viro forti fiant. non enim solam aggressionem fortitudo temperat; sed etiam fugam quando ratio fugiendum esse dictat, & totam externam constitutionem. remotissimam, *ipsa pericula.*

8 *Pericula sint honesta.* Notandum Secundò, Hæc pericula debere esse talia vt honeste suscipi vel sustineri possint, vt sunt ea, quę pro salute Reipub. vel proximi, pro honore Dei, aut virtutis defensione suscipiuntur. vide Aristoteles lib. 3. cap. 7. ait, *Qui ea, quæ oportet, & cuius causa oportet, & vt oportet, & quando, perfert. & timet similiter & confidit, fortis est*: ratio est, nam materia virtutis non potest esse inhonesta; alioquin rationi virtutis repugnaret, & eius capax nõ esset. sicut materia, quæ repugnat figurationi, non est capax figuræ statuæ. Vnde latrones, grassatores, duella incũtes, & iniqua bella gerentes, non sunt dicendi fortes, sed temerarij, feroces, crudeles: quia eorum audacia & aggressio est iniqua, plenaque temeritatis vel belluinæ immanitatis: ac proinde incapax honesti & decori fortitudinis. Vnde talis actus erit temeritatis & proiectæ audaciæ, non fortitudinis. Quare vt affectus interni vel actus externi sint materia fortitudinis, requiritur vt per se tales sint, vt accedẽte moderatione fortitudinis sint absolutè honesti, & rationi consentanei.

9 *Potissimum in periculis bellicis cernitur.* Notandum Tertiò, Fortitudinem potissimùm spectari in periculis bellicis, vt docet Arist. l. 3. eth. c. 6. hæc.n. honestissima & maxima censentur, & humanam conditionem non superant. Huc pertinent non solùm illa communia, quæ ad patriæ defensionem suscipiuntur in bello publico, sed etiam priuata, quæ ab iniquis hominibus, priuata impugnatione, propter Iustitiam inferuntur; vt rectè D. Tho. ar. 5. Secundariò spectatur in alijs periculis siue mortis, siue aliorum malorum, & grauium calamitatum: qui enim bene ad illa bellica comparatus est, etiam alia, præsertim minora, facile sustinebit. Itaque se ad omnia grauia & honesta, siue pericula, siue mala, vt mortis, mutilationis, flagellorum, exilij, morborum, vinculorum, sustinenda extendit. quamuis ex eo, quòd quis in periculo minoris mali confidenter agat, non sit absolute fortis dicẽdus, vt si quis flagellis cædendus confidat, vt ait Arist. sup. c. 6. quia virtus ex perfectioribus actibus suis metienda est.

Notandum Quarto, Hanc moderationem fieri imperio virtutis fortitudinis, mediantè consideratione rationis & imaginatione phantasiæ: non enim aliter appetitus inferior à superiore moueri potest, vt ostensum est t. 2. q. 17. ar. 7. Considerandũ igitur est, Primò, Mortem non esse tantùm

Quibus considerationibus excitetur fortitudo.

tum malum, quantum vulgò putatur, vt quæ tot malis hominem liberet, & maxima bona, si rectè obita fuerit, conciliet. Secundò, Melius esse gloriosè mori, quàm ignominiosè viuere. Tertiò, Proponenda exempla Sanctorum & Domini nostri, &c. talibus enim cogitationibus minuitur timor, excitatur fiducia; audacia, si anima sit, comprimitur consideratione periculi, & quòd vita non sit sine causa proijcienda.

11 *Quid fortitudo.* Ex dictis perspicuum est quid sit *fortitudo*: est enim virtus, quæ motus animi in rebus terribilibus, præsertim periculis mortis sustinendis vel repellendis, moderatur, Diu. Augustinus lib.83. quæstionum, quæstio.3. ex Cicerone illam definit *consideratam periculorum susceptionem & laborum perpessionem.* vbi per *consideratam* intellige *prudentem, congruentem viro forti, & eo nomine amatam.* Si enim suscipias periculum amore patriæ, erit actus Iustitiæ legalis, vel pietatis: si amore rectæ fidei, erit confessio fidei: si amore commodi, vel honoris, non erit opus virtutis, sed amoris sui commodi: si ex audacia & timoris vacuitate, erit temeritatis. Itaque vt formaliter opus fortitudinis, debes adire periculum amore boni fortitudinis, quod in illo opere obiectiuè relucet; nimirum vt illud effectiuè in eo ponas; quod bonum situm est in congruentia illius operis cũ statu & conditione viri fortis, quà fortis; id est, cùm virtute, vnde dicitur fortis Passim tamen in Scripturis & Patribus non tam strictè hoc nomen vsurpatur: sed fortes dicuntur qui ex quauis causa honesta opus fortitudinis præstant, vt infra dicetur.

DVBITATIO II.

Vtrùm martyrium sit opus fortitudinis.

D. THOM. Q.124. ART.2.

12 MArtyrium in genere idem est quod testimonium. Verùm hoc loco & passim apud Scriptores Ecclesiasticos accipitur pro testimonio veritatis fidei, vel alicuius virtutis per mortis tolerantiã, nimirum cùm quis pro veritate fidei, vel opere virtutis mortem subit. Hoc autem dupliciter fieri potest. Primò, Cũ aliquo actu, quo mors ipsa propter illum finem acceptetur; quo modo agitur in adultis ratione vtentibus. & hoc est martyrium perfectum & formale; quia sequitur ex intentione testificandi. Secundò, Absque vllo actu, sicut in paruulis propter Christum occisis; *quos in honorem martyrum receptos veneratur Ecclesia*, vt ait D. August. lib.3. de libero arbitrio, cap.23. & Origenes homil.3. in varios Euangel. locos, vbi etiam dicit eos esse *primos martyres pro Domino occisos*, & *primitias martyrum.* sed hoc erat solùm *martyrium materiale*; nam intelligentia rei testificandæ & voluntas aberat. quia tamen illa mors propter Christum inferebatur & tolerabatur, *testimonium, quod nondum poterant sermone, perhibebant passione, & sufficit causa testimonio, licet non eloquio distinguatur*; vt pulchrè ait auctor sermonis de stella & Magis apud Cyprianum. Idem significat Ecclesia in Collecta, *Deus, cuius præconium Innocentes martyres, non loquendo, sed moriendo confessi sunt*, &c. vnde Deus acceptat illam mortem instar formalis martyrij; nimirum vt sicut voluntas & peccatum Adami illis obfuit, vt nascendo ex ipso contraherent peccatum; ita voluntas & meritum Christi illis prodesset, vt renascendo per ipsum consequerentur Iustitiam.

Dupliciter subitur martyrium.

Martyrium paruulorũ.

Christi meritum supplet in illis defectum voluntatis propriæ.

Supplet igitur Christi meritum defectum propriæ voluntatis; quia dum pro ipso patiuntur, singulari modo ipsi conformantur, & ad ipsum, tamquam membra ad caput pertinent. & ita voluntas Christi, qui est caput, ipsis veluti membris tribuitur, cùm ipsi aliam habere nequeant.

13 *Martyrium esse opus virtutis, quæ oppugnatur à tyranno.* Verùm hac specie martyrij omissa, (cùm constet non esse opus virtutis in paruulis) quæstio est de martyrio adultorum; de quo Marinus apud Caietanum art.2. contendit non esse opus fortitudinis, sed virtutis, quæ impugnatur, in gradu heroico constitutæ. quod sic probari potest. Nam quælibet virtus in eo gradu est sufficiens vt amore sui honesti mortem contemnat: in eo.n. gradus heroicus virtutis magna ex parte consistit, quòd voluntatem ita firmè honesto faciat inhærere, vt illud vitæ anteponat. Itaque cùm quis solo amore Dei eligit mortis tolerantiam, erit actus charitatis; cùm amore fidei, erit actus fidei; cùm amore castitatis, erit actus temperantiæ.

Confir. Primò, Quia eiusdem virtutis est amare finem, & medium ad finem necessarium: atqui amare castitatem est virtutis temperantiæ: ergo & amare mortem, eamque subire, quando hæc ad castitatem conseruandam est necessarium medium, est opus virtutis temperantiæ.

Resp. Caietani.

Ad hoc respondet Caietanus; Maiorem non esse veram; quando mediũ & finis sunt diuersi generis: tunc enim amorem finis & medij non pertinere ad eamdem virtutem. quare cùm perpessio mortis sit bonum alterius generis, quàm castitas; amorem illius, & amorem castitatis nõ esse virtutis vnius, sed diuersarum Sed hæc solutio solùm probat, ipsam secundùm se perpessionem mortis, esse actum materialem alterius virtutis & posse formaliter ab illa procedere, si fiat amore propriæ honestatis; non autem si fiat amore castitatis. si enim illam perpessionem solùm consideres vt hic & nunc est medium seruandæ castitatis, eãq. sic eligas, haud dubie hæc electio est virtutis temperantiæ; quia immediate ex vi amoris castitatis procedit: & consequenter ipsa perpessio externa sequens illam electionem formaliter temperantiæ opus erit. intentio enim finis, electio medij, & executio ex vi electionis secuta, ad eumdem habitum pertinent; vt constat ex 1.2. q.12. ar.4. Nec refert vtrùm medium per se sit eiusdem generis ac ipse finis, an diuersi; quia non consideratur per se & secundùm propriã honestatem; sed solùm vt medium vtile ad finem, & propter illum expetendum.

Confirmatur Secundò, Si possum moderari timorem mortis, eamque velle sustinere affectu boni fortitudinis, quod satis obscurè se ostendit, cur non etiam affectu castitatis, religionis & aliarum virtutum, quando euidens est id esse medium ad earum bonum tuendum necessarium? non enim minus efficaces sunt affectus boni illarum virtutum, quam boni fortitudinis; nec minùs perpessio mortis illo casu est necessaria ad bonum illarum, quam ad bonum huius.

14 *Martyrium posse ex affectu variarũ virtutũ procedere.* Hæ rationes conuincunt, perpessionẽ mortis posse procedere ab alijs virtutibus, absq; formali actu specialis virtutis fortitudinis. non est tamen negandum quin aliquando & plerumque ipsa virtus fortitudinis se immisceat, ita vt martyrium etiã ex proprio illius affectu procedat: quia rarò virtutes eum gradum perfectionis habent, vt solæ ad hoc sufficiant; vnde aliarum adminiculo opus habent: & tunc idem actus externus à diuersis virtutibus internis (prout in actu illo externo per se vel in ordine ad diuersos fines, diuersæ rationes honesti possunt considerari) procedit: quod vt intelligatur in re proposita.

15 *Tria in martyrio.* Notandum est, in martyrio tria considerari posse. Primum est, Irrogatio mortis, odio fidei vel virtutis. Secundum, Acceptatio. Tertium, Perpessio. Primum nõ est opus virtutis sed impietatis, & iniustitiæ: semper enim est contra iustitiã; quia fit grauis iniuria proximo, dum sine causa occiditur. est etiam contra eam virtutem, quæ impugnatur, & cuius odio supplicium infligitur.

Nec obstat quòd aliquæ mulieres seipsas amore virtutis occiderint, quæ tamen vt martyres coluntur, de quibus Euseb. lib 8. histo. c.12 & 17 & Ambrosius lib.3 de virginibus, ante medium: quia etiam hæ à tyrannis occisæ censentur; cùm ad hoc quodammodo ab illis compulsæ fuerint; stupri timore incusso; cui compulsioni meritò potuerunt cedere, seipsas interficiendo, Deo id illius suo instinctu permittente. non enim minus testimonium perhibet virtuti, qui eius retinendæ causa, alio molien te auferre, seipsum occidit, si id ei licitum sit, quam si ab alio se patiatur occidi. quod in primis locum habere potest in castitate, quæ & vi nobis inuitis eripi potest, (qua parte ad corpus pertinet) & in cuius ereptione est magnum discrimen salutis, ob voluptatem.

16 *Acceptatio & perpessio mortis ex affectu diuersarum virtutum.* Secundum & tertiũ ad varias virtutes pertinere potest. si enim acceptatio & perpessio mortis consideretur quatenus fit ad testandam fidei veritatem in seipsa, vel in opere virtutis elucentem; (quo modo semper à martyrib. mors acceptari & sustineri solet; hinc enim martyrium dicitur) sic est confessio fidei, procedens à virtute fidei. eiusdem.n. virtutis est aliquid interiùs credere & exteriùs profiteri. Si spectetur vt fit ad placendũ Deo, est actus charitatis: si vt præcepto diuino obedias, est, obediẽtia: si vt sit conformi-

tas

tas inter signa externa & iudicium internum, est actus veritatis. Denique si fiat quia in tali rerum peristasi decet virum fortem acceptare & sustinere morte, sic propriè procedit à virtute fortitudinis; hæc enim operatur ex affectu proprij boni, quod est similitudo seu cõformitas cum habitu à quo fortis dicitur, vt suprà ex Aristotele ostensum est. *Item moderatio affectuum.* Similiter moderatio timoris & tristitiæ, quæ etiam necessaria est vt mors fortiter sustineatur; & cohibitio animi intra limites patientiæ potest fieri actu variæ virtutis: nec procedit a virtute fortitudinis, nisi fiat affectu proprij boni; nempè quia hoc per se honestum est & congruum viro forti. In praxi autem, omnes supradictæ rationes & aliæ similes considerandæ sunt, & mors propter omnes & singulas acceptanda & sustinenda, passioque timoris & tristitiæ moderanda, sicque formaliter hi actus ad varias virtutes pertinebunt.

17 *Cur semper dicantur actus fortitudinis.* Aduertendum tamé, siue hi actus (scilicet acceptatio & perpessio mortis causa fidei, itemque timoris & tristitię in illis malis moderatio) procedant ab affectu specialis virtutis; fortitudinis, siue alterius virtutis; semper tamen secundùm communem modum loquendi Patrum, esse dicẽdos actus fortitudinis; idque ob duas causas. Prior est, quia in his potissimùm actibus, robur & firmitas animi in bono, elucet; vnde etiam sunt propria fortitudinis materia. Altera est, quia reipsa procedunt ex summa animi in bono honesto firmitate; atqui ea firmitas, qua quis ita alicui bono honesto inhæret, vt paratus sit pro eo retinendo mortem oppetere, passim à Patribus vocatur fortitudo, vt constat ex Ambrosio lib. 1. de officijs cap. 36. Augustinus libro 1. de moribus Ecclesiæ cap. 22. & 23. & alijs. nullus enim Patrum, fortitudinem ad eas angustias restringit, vt solùm id, quod decet virum fortem respiciat, eiusque solius intuitu operetur.

18 *Quo modo martyrium sit actus fortitudinis.* Ex quibus perspicuum est, martyrium verè & propriè esse actum fortitudinis, etiamsi solius charitatis & fidei affectu subeatur: non simplicem & vulgarem, sed excellentissimum, qua in nobilissima fortitudinis materia; (vt etiã ex Arist. lib. 3. ethic. cap. 6. colligitur) nimirum in periculis bellicis, ijsque pulcherrimis versatur. In martyrio enim est bellum cõtra tyrannum pro defensione fidei & religionis, (iuxta illud Apost. ad Heb. 11. *Fortes facti sunt in bello*, vt Diu. Tho. interpretatur) quod non inuadendo, sed tolerando conficiendum est: *Difficilius est tolerare quam inuadere.* at multo difficilius tolerare quàm inuadere; vt docet Arist. sup. idque ob tres causas. Primò, Quia qui tolerat, veluti a fortiore inuaditur & opprimitur: qui inuadit, aggreditur tamquam fortior. difficilius autem est cum fortiore pugnare quàm cum debiliore. Secundò, Qui tolerat, iam sentit malum præsens: qui inuadit, æstimat tamquam futurum. Tertiò, Tolerantia diu durat: inuasio vt motu repentino: vnde Prouerb. 16. *melior est patiens viro forti; & qui dominatur animo suo, expugnatore vrbium.* & D. Amb. lib. 1. off. c. 41. fusè ostendit, fortitudinem plus in tolerando quàm in vincendo constare. Idem eleganter prosequitur Chrysost. hom. 85. in Mat.

DVBITATIO III.

Quænam ad martyrium requirantur.

19 *Martyrium paruulorũ.* Respondendum cum distinctione martyrij paruulorũ & adultorum: nam ad *martyrium paruulorum* non requiritur aliud, quàm vt in odium Christi, aut religionis Christianæ occidantur. est communis sentẽtia Doctorum & sensus Ecclesię, quæ Innocentes pueros pro martyribus colit, eò quòd occisi sunt propter Christum, de quo suprà nu. 12. Si enim hi censendi sunt martyres ob hanc causam, cùm tamen nullam aliam relationem ad Christum haberent, quam quòd Christus putaretur inter eos esse, & posse eorum indiscreta cæde inuolui; non minori Iure etiam censendi, qui maiorem coniunctionem cum illo habent; vt sunt illi, qui occiduntur quia Christiani, quia baptizati, quia filij Christianorum, &c. hi enim occiduntur quia inest illis certa cum Christo coniunctio, vel ad illum respectus; & ita ipsi mortis perpessione dant testimonium Christo & religioni eius.

20 Ad martyrium adultorum, vt si quale oportet ad salutem, requiruntur quinque. Primò, Mortis irrogatio. Secundò, Acceptatio eiusdem ex pia causa. Tertiò, Vt nõ resistat tyranno. Quartò, Vt fide teneat veritatem pro qua patitur. Quintò, Status gratiæ. *Martyrium adultorum quinque requirit.*

Primò, Requiritur vt mors inferatur odio Christi, vel religionis Christianæ, vel alicuius veritatis fidei, vel propter opus virtutis. *1. Irrogatio mortis odio Christi.* martyrium enim est testimonium externum, quod Christo vel doctrinæ eius præbetur, per hoc quòd mortem pro ea subimus. hoc autem fieri non potest, nisi aliquis mortem inferat, vt Christum vel eius doctrinã nobis auferat. Hinc hæretici, etiamsi putent se pro doctrina Christi occidi, non sunt martyres; *Hæretici.* quia mors illa non infertur illis odio doctrinæ Christi, sed hęreseos, quæ Christi doctrinæ repugnat. Vnde rectè Diuus Augustinus concione 2. in Psalm. 34. ait: *Martyrem non pœna, sed causa facit: pœna enim communis est latroni & martyri, hæretico & Catholico, sed causa dispar.* Nec refert, quòd ipsi putent se iustam causam habere; tum quia est error culpabilis; tum quia supplicium non irrogatur odio veritatis, & ita moriendo non dant testimonium veritati.

Sed dubium est, vtrùm necesse sit reipsa mortem sequi. 21 *An requiratur mors.* Martinus contendit id non esse necessarium, imò propositum sustinendæ mortis sufficere; quia martyrium est actus virtutis: hic autem à nostra libertate pendet: reipsa autem mortem subire non est in nostra potestate, sed pendet ab arbitrio tyranni.

Verùm hoc bene refutat Caietanus art. 4. inde enim sequeretur, omnes illos, qui tale habent propositum esse martyres: quod est contra communem sensum Ecclesiæ. neque mirum est, fieri martyrem non esse in sola nostra potestate, quia est opus externum, supponens tyrannum in nos sæuientem. Simili modo sæpè fit vt non sit in potestate hominis baptizari, confiteri, ordinari, dare eleemosynam, & cætera.

Dicendum igitur est quatuor gradus martyrij distingui posse. 22 *Quatuor gradus martyrij.*

Primus & supremus est martyrium omnino completum: hoc requirit vt mors reipsa sequatur; per hanc enim fit extrema & summa testificatio veritatis. quamdiu enim vita superest, semper restat aliquid, per quod vlterius testari possimus.

Secundus est, Cùm martyrium completum est ex parte causæ proximæ & intrinsecùs penetrantis; vt quando inflicta sunt vulnera lethalia, quæ nulla vi naturali prohiberi possunt à morte inferenda. hoc enim censendum verum martyrium, etiamsi contingat mortem diuinitus impediri: quia est proxima & necessaria ad mortem dispositio.

Tertius est, Cùm est completum ex parte tantùm causæ extrinsecùs applicatæ, etiamsi martyr nihil inde incõmodi sentiat. tale fuit S. Ioannis, cùm in dolium feruentis olei positus fuit: hoc enim est subire mortem in causa per se efficaci, & naturaliter impediri nescia, vnde non est minùs efficax testimoniũ veritatis apud homines, quam si reuera mors secuta fuisset. quinimò quòd mors diuinitus impediatur, auget vim testimonij; nam per hoc omnibus fit manifestum, Deum illius causam approbare.

Quartus est, Quando martyrium seu perpessio mortis solùm est inchoata per tormenta; vt quando quis propter confessionem fidei coram tyranno, tormentis non lethalibus afflictus est. 23 nam & tales passim à Cypriano, Tertulliano, & alijs martyres vocantur, & distinguuntur à confessoribus; *Cõfessores.* qui etsi Christum confessi essent, nondum fuerant tormentis subiecti; quamuis in carcerem conclusi, vel in exilium eiecti essent. vide Cyprianum epist. 9. quæ inscribitur *martyribus & confessoribus.* & 10. *honorem martyrum, & confessorum pudorem turbare conatur.* & inf. *hi sublato honore, quem nobis beati martyres cum confessoribus seruant, contempta Dei lege, quam ijdem martyres & confessores tuendam mandant,* &c. Idem apertè colligitur ex epistol. 15. 30. 37. 81. & alijs. Tertullianus scripsit librum ad martyres, quos etiam vocat *designatos martyres*: & paulò post, *martyres*, cùm ait, *quam pacem quidem in Ecclesia non habentes, à martyribus in carcere exorare consueuerint.* & lib. aduersus Praxeam, dicit *Praxeam de iactatione martyrij fuisse inflatum, ob breue carceris tædium.* Interdum ijdem vocantur etiam *confessores*, vt patet ex epistola 17. quæ est Luciani, & 18. Cyprian. &c. nam martyrium etiam est confessio. quia tamen est eximia & qualificata, ordinariè distinguitur à nuda confessione.

Ex

Ex his patet, martyrium omnino perfectum requirere mortem; reliqua non. Posteriore tamen æuo non vocantur martyres, nisi qui mortem per tormenta, vel afflictiones pro Christo inflictas obierunt.

3. Acceptatio. Decessus pro Christo in somnis.

24 Secundo. Requiritur mortis acceptatio ob causam honestam & piam. de acceptatione probatur, quia sicut adultus non potest absque suo consensu contaminari peccato, ita neque consequi iustitiam. vnde nec baptismus quidé adulto prodest, nisi in illum consentiat, cumque acceperit, non tamen est necessarius consensus præsens, sufficit præcessisse, nec esse reuocatum mutatione propositi. vnde si quis ob fidé coniectus in vincula, statueret apud se, perpeti potius mortem, quam fidem negare, & ille postea in somnis odio fidei interficeretur, esset vere martyr, & haberet martyrij coronam: sicut patet in simili de baptismo: nam illam mortem acceptauit, eiusque perpessio est ei voluntaria, quatenus pendet a voluntate præcedente, & in habitu perseuerante. Si tamen nihil de morte ante cogitaret, verisimilius est non esse proprie martyrem: sicut cum quis baptizatur in somnis, vel amentia, qui nihil de baptismo cogitauit, hic non est vere baptizatus: quia defuit consensus.

Quid si antea nihil de martyrio cogitauerit.

Obiectio.

25 Dices, Datur Eucharistia & extrema vnctio in periculo mortis, ei, qui repente priuatus est vsu rationis, etiamsi antea hæc non petierit: & hæc Sacramenta in illo vim habent; quia ille bona vita sua & modo viuendi Christiane, censetur petijsse: ergo similiter martyrium vim habebit: si homo iustus in somnis interficiatur: nam hoc ipso quòd iuste vixit, videtur satis acceptasse mortem pro Christo sustinendam, si articulus necessitatis vrgeret. Hæc ratio facit hanc sententiam non improbabilem, eamque insinuat Caietanus 3. par. quæstio. 87. artic. 1. & tenent aliqui recentiores. Contraria tamen videtur verior, ob rationem allatam, vnde.

Resp.

Respondeo esse magnum discrimen: nam illa Sacramenta sunt remedia salutis ordinaria, quæ omnes Christiani in extremis petere solent, si ratione vtantur: & antequam incidant in morbum, habent propositum illis vtendi in eo articulo: quod propositum manet etiam dum ratione non vtuntur; quia numquam fuit reuocatum. Ipso etiam vsu Sacramentorum per vitam, satis declarant quid sibi fieri velint in morte. At perpessio mortis pro fide non est remedium ordinarium, nec omnes ita sunt comparati vt id desiderent: neque ipso modo viuendi satis declarant se id cupere. Deinde etiamsi quis sæpe optaret mori pro Christo extra periculum positus; hoc tamen non sufficeret, tum quia qui extra periculum id optant sæpè in medijs periculis animum mutant: tum quia de hac morte, quæ ei inopinatò infertur in somnis, nihil cogitauit, nec eam acceptauit. hæc enim acceptatio in eo consistit, quòd quis proposita morte & fidei negatione, vel alia impietate, eligat mortem tamquam minus malum: hoc autem ille non fecit, cum ei id propositum non fuerit.

Causa honesta.

26 Debet etiam hæc acceptatio fieri ob *causam honestam*, alioquin ipsa perpessio mortis non erit opus virtutis, nec grata Deo. vt si quis statueret mortem pro fide subire ad vanam gloriam, v.g. ad famam patientiæ aut sanctitatis, vel ad nobilitandam familiam. Et quamuis per se non sit peccatum mortale, huiusmodi finem intendere in mortis discrimine subeundo, si alias causa sit iusta; (quia quando opus per se licitum est, non est peccatum mortale, si quis ad illud ob finem indifferétem aut venialem se applicet, & per illud huiusmodi finem quærat; vt patet in milite bello iusto operam dante) tamé in proposito vix sine peccato mortali fieri potest: nam in huiusmodi negotio tenetur se ad Deum conuertere, & robur ab eo flagitare, vt susceptum agonem decore decertet. quod quomodo faciet nisi opus illud tamquam Deo gratum præstare velit? Deinde in huiusmodi negotio occurrũt homini multæ rationes ob quas mors sit acceptanda; vt præceptum diuinum, præmium vitæ æternæ, euitatio damnationis, exemplum Christi & Sanctorum, dignitas religionis Christianę, & similia: atqui moraliter fieri vix potest vt quis omnibus istis prætermissis, sola vana gloria moueatur in illo necessitatis articulo; nisi illas causas contemnat, & hanc vnam tanti faciat, vt ob eam paratus sit mori, quamuis alia causa non subesset. loquor enim in eo euentu in quo vana gloria vel similis finis est integrum motiuum hominis.

Causa pia.

27 Denique debet esse, *causa pia*, id est, quæ cum vera religione & fide coniuncta sit, verbi gratia, vt placeat Deo, ne Deum offendat, ne a Christi doctrina recedat, ne à vita æterna excidat, &c. vnde 1. Petri 4. dicitur, *Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis, quoniam quod est honoris, gloriæ & virtutis Dei, & qui est eius spiritus, super vos requiescet. nemo autem vestrum patiatur vt homicida aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor: si autem vt Christianus, non erubescat, glorificet autem Deum in isto nomine.* quibus verbis satis explicatur causam patiendi debere esse piam. Ratio est, quia alioquin non erit martyr Christi, sed sæculi vel philosophiæ: martyr enim Christi dicitur, qui dat testimonium doctrinæ Christi; quæ doctrina, omnia, quæ ad pie viuendum pertinent, complectitur. Itaque si quis pro aliqua assertione philosophica mortem sustineat, non erit vere martyr, quia Christus eam non tradidit. Secus si pro vitãdo in ea re mendacio, quatenus, id est, contra doctrinam Christi, qui docuit omne mendacium esse vitandum; vel quatenus id displicet Deo. Simili modo si quis pateretur pro aliqua virtute absque vllo respectu ad Christum vel Deum, non esset martyr Christi; quia non pateretur vt Christianus, vt cultor Dei, sed vt philosophus more stoico. vt si quis nollet mentiri, vel peierare, quia id dedecet philosophum, sectatorem Epicteti aut Zenonis: secus si quia indecens Christiano seu cultori Christi. Idem dicendum de ceteris virtutibus, vbi.

28 Aduertendum est, hoc ipso, quo quis patitur pro opere virtutis, cum respectu ad Christum vel Religionem Christianam, pati etiam pro veritate fidei, quæ tale opus approbat vt Deo gratum; & cõtrarium improbat vt ei displicens. Itaque martyr semper dat testimonium doctrinæ fidei, & patitur pro illa; nimirum in seipsa nudè, vel in opere virtutis (cuius ipsa est regula) spectata. vt recte D. Thomas art. 5. q. 124.

Omnis causa patiendi in martyrio reducitur ad confessionem fidei.

Dices, Quid si mors inferatur propter opus bonum iam factum; sicut S. Ioan. Baptistæ accidit?

29 Respondeo, Tunc eam ita acceptari debere, vt malis eã subire, quàm factum suum improbare. improbare enim opus bonum est contra doctrinam fidei, quæ habet, Tale opus esse laudabile & Deo gratum: vnde nolendo improbare, pro fide pateris, eique testimonium tua morte præbes. Nec est contra rationem martyrij, etiamsi doleas te id fecisse, (si ex præcepto non tenebaris) ob incommoda, quæ idcirco perfers, (quamuis id gloriam operis nonnihil obscuret) modò in eo persistes, esse opus bonum; & malis mortem oppetere, quam id negare: quia in hoc testimonium veritatis situm est.

Martyrium pro opere iam facto.

30 Petes, Primo, Vtrum actus acceptãdi debeat esse supernaturalis?

Acceptatio debet esse à Spiritu sancto.

Respõdeo, Haud dubiè debere esse aliquo modo supernaturalem, seu ex motione Spiritus sancti; quia solis naturæ viribus non potest quis subire martyrium sicut oportet ad salutem: sicut nec alia pietatis opera facere: estque in martyrio peculiaris ratio ob summam difficultaté; & quia fidei Christianæ professionem continet, quam nemo sine auxilio Dei profiteri potest; vt ex Scripturis constat: *corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem*: actus autem quo quis salutem consequitur, sine gratia fieri nequit.

31 Petes Secũdò, Vtrum hęc acceptatio debeat procedere ex dilectione Dei super omnia? Ita videtur sentire Caieta. art. 2. vbi contra Martinum conatur ostendere, martyrium ex genere suo esse actum charitatis imperatum. ratio ipsius est, *quia, inquit, qui ponit vitam pro Christo, ipso facto præponit Christum vitæ suæ, ac per hoc omnibus bonis vita minoribus*, & consequenter omnibus bonis exterioribus, opibus, honoribus, gloriæ, famæ.

An ex dilectione Dei supra omnia.

Sed contrarium est verius. Primò, Quia multæ sunt aliæ causæ piæ, ob quas mors illa acceptari potest; vt præceptum diuinum, dignitas fidei, exemplum Christi, ædificatio proximi, promissio vitæ æternæ, comminatio damnationis: multi enim Martyres elegerunt mortem pro fide Christi, ne vita æterna exciderent, & æternam mortem pro momentanea incurrerent, vt ex gestis Martyrum constat. Sic Eleazarus libro secundo Machabæorum, capit. sexto. *Etsi in præsenti tempore suppliciis hominum eripiar, sed manum Omnipotentis nec viuus nec defunctus effugiam.* & hæc est præcipua ratio, quam Dominus ipse nobis ob oculos ponit, cum ait Marc. octauo. *Qui voluerit animam suam*

Id non esse necessarium.

saluam

saluam facere, perdet eam, & qui perdiderit animam suā propter me, & euangelium, saluam faciet eam. quibus verbis efficacissimè nos deterreret, ne in tormentis, vitæ saluandæ causa; fidem negemus, proposito æterno exitio; & animat ad constanter vitam temporalem profundendam, proposito vitæ æternæ præmio. Igitur qui hæc sibi in martyrio proponit, & ex his se firmat in confessione contra tormenta, facit ex mente Christi. Idem patet ex multis alijs Scripturæ locis, quibus excitamur ad patientiam in tribulationibus per remunerationem; Luc. 21. ad Hebr. 10. Iacobi 5. &c.

Secundò, Quia quando aliquid per se piū & religiosum est; nulla est necessitas vt id ex affectu charitatis fiat; (vt patet in actu fidei, spei, religionis) qa satis per se placet Deo: atqui eligere mortem pro fide Christi est per se pium; est enim opus fidei & fortitudinis Christianæ: ergo.

Tertiò, Mat. 10. Dominus ait; *Omnis, qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo.* vbi non requirit vt hæc confessio procedat ex dilectione Dei super omnia.

32 *Ordinariè tamen procedit ex affectu charitatis.* Fateor tamen, ordinariè hanc acceptationem etiam ex charitate procedere; quia fit affectu placendi Deo, eique gratum obsequium exhibendi, qui affectus est charitatis: quo modo intellige Diuum Thomam articul. secundo ad 2. *martyrium esse actum charitatis vt imperantis*: imperare enim à charitate nihil est aliud, quàm procedere ex affectu charitatis.

Hic affectus nō semper est dilectio Dei supra omnia. Hic tamen affectus non est idcircò dilectio Dei super omnia, quia non omnis affectus charitatis in Deum est dilectio super omnia: hæc enim includit propositum seruandi omnia mandata propter Deum, quod propositum non includitur in simplici affectu illi placendi per martyrium. aliud enim est velle placere Deo io illo opere, aliud velle placere in omnibus præceptis obseruandis. Vnde etiam

33 *Velle ponere vitā pro Christo nō est dilectio Christi supra omnia.* velle ponere vitam pro fide Christi, non est dilectio Christi super omnia, vt vult Caietanus. Primò, Nam ex vi huius solius voluntatis non est paratus seruare omnia præcepta: multi enim mallent mori quàm fidem Christi negare; non tamen idcircò deserunt fornicationem ebrietatem & similia peccata, quæ ipsi minoris æstimant, quàm Christi negationem: quod signum est illam voluntatem non includere propositum seruandi omnia mandata; ac proinde non esse dilectionem Dei super omnia. Confirmatur, quia qui horret maiora peccata, non statim hoc ipso etiam horret minora: & qui ita detestatur abnegationem Christi vt præoptet mortem, simul potest habere propositum fornicandi. Secundò, Si ille actus esset dilectio Dei super omnia, statim per eum homo consequeretur remissionem peccatorum, nec opus ei esset contritione: quia dilectio illa iustificat hominem, cõformans eum perfecte legi diuinæ, & delet omnia peccata mortifera: atqui non est probabile eo ipso peccatorem iustificari, quo statuit secum potiùs mortem subire, quàm fidē negare: quia cum illo proposito potest consistere voluntas minoris peccati: ergo hoc propositum non est dilectio Dei super omnia. Tertiò, Esse paratum mori pro aliquo, non est illum diligere supra omnia; tum quia vita corporalis non est maximum hominis bonum; (multi enim pluris faciuot honorem, famam, posteritatis splendorem) tum quia qui pro amico vitam ponit, non diligit eum supra omnia: non enim habet illum pro vltimo fine suo.

34 *Obiectio.* Dices, Qui paratus est vitam fundere pro Christo, paratus etiam est cetera omnia, etiam voluptates suas, quibus fruitur in vita, propter ipsum deserere, atque adeo reipsa deserit illas, mortem acceptando: ergo acceptatio illa est dilectio Christi supra omnia.

Resp. Respondeo, Inde vt summum sequi, illum malle omnia deserere quam Christum negare: non autem velle absolute omnia deserere vt Christo placeat: vnde nō est dilectio super omnia cuius signum est, quòd possit quis velle mori, ne fidem datam amico violet: hic tamen non ideo diliget amicum super omnia. Simili modo, possum affici in Christum absque dilectione super omnia Nec obstat illud Domini, Ioann. 15. *Maiorem hac dilectionem nemo habet, vt animam suam ponat quis pro amicis suis.* quia hoc est intel-

Maxima charitas in proximū. ligendum quando absque intuitu proprij commodi, sola dilectio amici, vt eum à malis liberes, vel bonis cumules, te ad ponendam animam impellit: tunc enim ponere animam pro amicis, est signum maximæ dilectionis; non simpliciter; (non enim ideò diligit amicum super omnia) sed quę honestè ipsi impendi possit. quòd si proprium commodum ad hoc incitet, ne talis quidem maximæ dilectionis signum erit.

Hinc patet, ponere animam pro Christo non esse per se infallibile sigoum dilectionis Christi super omnia: quāquam fatendum sit, inter signa dilectionis diuinæ, quæ homines exteriùs dare possuot, martyrium esse vel maximū. quia etsi per se illa mortis acceptatio non sit dilectio super omnia; hæc tamen illi ordinariè est coniuncta: tum quia Deus singulari modo hominem in illo articulo constitutum ad eam excitat: tum etiam quia homo se quantum potest disponit, & omnium virtutum præsidia ad illum agonem accersit. 35 *Est maximū signum dilectionis.*

Similiter non obstat illud Apostoli 1. ad Corinth. 13. *Si tradidero corpus meum vt ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest.* quia solùm vult docere, cetera omnia nihil prodesse, nisi charitas adsit in eodem homine; nō autem omnia ex charitate debere procedere. Itaque hinc solùm colligitur, martyrium non prodesse, nisi saltem circa finem, dum adhuc durat charitas adsit. Simili modo dicere potuisset baptismum sine charitate non prodesse. *Debet charitas adesse saltē in fine.*

Tertiò, Requiritur vt non resistat tyranno. hinc milites, quamuis pro fide pugnent, & multum mereantur, si pura intentione id faciant, non tamen sunt martyres, cùm in bello occumbuot, nec Ecclesia vmquam tales pro martyribus coluit. ratio est, quia martyr Christi debet in patiendo imitari Christum, cuius passio est exemplar martyrij. Vnde sicut ille dedit testimonium veritati patiendo, non repugnando; (*cum enim pateretur non comminabatur, sed tamquam ouis coram tondente se, sine voce*) ita omnes qui volunt esse martyres Christi, non debent persecutori armis repugnare, sed sinere se tranquillè occidi. Confirmatur quia qui pugnans moritur, non eligit pro fide mortem perpeti, sed inferre; vnde reuera non acceptat mortē, nisi indirectè, quatenus se periculo exponit. Deinde moriendo non dat testimonium veritatis fidei; quia non videtur mori vt Christianus, sed vt miles victus ab hoste: nec mortem eligit voluntariè, sed patitur necessitate, eò quòd non potuit illam hosti inferre. erit tamen martyr, si iam victus, odio religionis occidatur, & ille ob eam causam mortem acceptet. 36 *3. Non resistat.*

Quartò, Requiritur vt fide supernaturali veritatem illam credat, pro qua potissimùm tuenda mortem eligit. Primò, Quia si proprio iudicio illam teneat, sicut hæretici, non tam tuetur doctrinam & auctoritatem Christi, quàm suam. non enim quia Christus ita docuit, sic sentit; sed quia ipsi ratione aliqua infirma ita videtur. Confirmatur, quia eadem ratione, qua illam veritatem credit, etiam suas hæreses credit, & pro illis paratus est mori: quod est signum illum reuera non moueri auctoritate Christi, aut alia pia ratione ad ita firmiter credendum & mortem pro sua fide acceptandam sufficiente, licet exteriùs ita videatur. 37 *4. Vt fide teneat veritatem.*

Dices, Fieri potest vt patiatur mortem pro aliqua veritate fidei, quam ratione naturali nouit esse veram; vt pro confessione vnius Dei, vel detestatione idolorum, &c. quæ notitia & sufficiens est ad firmiter credendum & ad mortem subeundam. *Obiectio.*

Respondeo, Etsi hæc notitia sit sufficiens, tamen non ideo propriè erit martyr Christi, quia non credit propter auctoritatem Christi, vel Dei; sed propter rei perspicuitatem. *Resp.*

Secundò, Probatur, quia Patres docēt, hæreticos, etiāsi pro nomine Christi mortem subeant, non esse veros Christi martyres; & extra Ecclesiam martyrium nihil prodesse: idque tum quia Christo per veram fidem non sunt coniuncti: tum quia charitate (quæ sine vera fide esse non potest, & sine qua mors pro Christo, iuxta Apostolum, nihil prodest) sunt destituti. Cyprianus epistol 73. ad Iubaianum; *Numquid potest vis baptismi esse maior, aut potior quam confessio? quam passio? vt quis coram hominibus Christum confiteatur, & sanguine suo baptizetur? & tamen neque hoc baptisma hæretico prodest, quamuis Christum confessus, & extra Ecclesiam fuerit occisus; nisi si hæreticorum patroni & aduocati hæreticos in falsa confessione Christi interfectos, martyres prædicant, &c.* vocat *falsam confessionem*, quia non 38 *Hæretici nō sunt martyres.*

procedit ex vera fide, sed simulata & falsa. Idem docet epistol. 52. ad Antonianum, & alibi sæpe. Idem tradunt D. Augustinus epistol. 61. & 67. lib. 3. contra Crescon. grammat. cap. 47 lib. 4. contra Donatistas cap. 17. Hieronym. in cap. primo ad Galatas, Chrysostomus oratione prima contra Iudæos.

39 *5. Status gratiæ, vel dispositio ad eam.* Quintò, Requiritur status gratiæ, vel saltem legitima ad gratiam dispositio: nam ex Apost. 1. Cor. 13. & Patrib. citatis constat, martyrium sine charitate nihil prodesse. Nec refert quod absque statu gratiæ possit esse actus martyrij, si solam operis substantiam spectes; quia cum hic nihil prosit nec Christus tales pro suis agnoscat, meritò non habentur pro veris martyribus.

Sed difficultas est, quænam sit illa dispositio; de qua sit.

DVBITATIO IV.

Quænam dispositio in peccatore sit necessaria, vt martyrium ei prosit ad salutem.

40 *1. Sententia, requiri contritionē.* SVnt tres sententiæ, Prima est, Necessariam esse veram contritionem ex dilectione Dei super omnia profectā. ratio est, quia putant auctores huius sententiæ martyrium non conferre gratiam per se & vi sua, sed solum ex opere & affectu patientis. quare sicut peccator extra martyrium non potest iustificari sine vera contritione (nisi Sacramentum pœnitentiæ suppleat) ita nec in martyrio. Ita sentit Palud. in 4. d. 4. q. 3. ar. 2. vbi dicit, *Ad baptismum sanguinis non sufficit attritio, sed requiritur contritio. Ad baptismum aquæ sufficit attritio. & causa est, quia ille iustificat ex opere operato, iste ex opere operante.*

Nec obstat quòd paulo post dicat *martyrium æquipollere baptismo aquæ in duobus effectibus principalibus, qui sunt amotio omnis culpæ & remissio omnis pœnæ;* quia tribuit illi hos effectus ratione charitatis ex qua procedit. Bonauentura eadem dist. p. 2. q. 2. *Baptismus sanguinis solum à veniali liberat, a mortali non; quia præsupponit charitatem: aliter nihil valeret ad salutem.* & infr. *Gratiam non tribuit, sed consummat.* Alex. Halensis 4. p. q. 22. membr. 5. art. 1. *Virtute martyrij non confertur gratia, sed collata confirmatur* &c. Eandem sententiam sequitur Canus relect. de pœn p. 3. Probatur Primò, Quia non est Sacramentum: ergo non habet vim ex opere operato, sed solum ex interno motu animi. Secundò, Quia Apost. 1. Cor. 13. ait; *si tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.*

41 *2. Sētentia. Sufficere voluntatē patiēdi pro Christo.* Secunda est, Sufficere voluntatem patiēdi pro Christo, nec opus esse alia pœnitentia; etiamsi homo recordetur suorum peccatorum. ratio est, tum quia hæc voluntas est virtualis quædam dilectio Dei super omnia, & peccatorū detestatio, tū quia non expedit hominem tunc occupari circa peccata sua, sed totum intentum esse martyrio sustinendo. Ita Vega l. 6. in Conc. Trid. c. 36. sub fi. vbi addit hanc rationem: Quando duo sunt remedia salutis per se sufficientia, possumus eligere vtrumlibet; sed martyrium per se est sufficiens: ergo possumus illud amplecti, omissa formali pœnitentia.

Tertia est, Requiri saltem attritionem, si homo sit conscius peccati.

42 *3. Requiri attritionē.* Pro solutione Notandum est, contritionem posse dupliciter requiri ad fructum martyrij; Primò, Directè, tamquam necessariam dispositionem; Secundo Indirectè, tamquam opus necessarium ad vitandum nouum peccatum, his positis.

Cōtritio requiritur indirectè. Dico Primò, Si is, cui martyrium imminet, sit in peccato mortifero, necessaria est illi ad fructum martyrij cōtritio indirectè, (vel saltem attritio, quæ putetur esse contritio) tamquam opus necessarium ad vitandum nouum peccatum, quod fructum illius impediret.

Probatur Priorò, Quia si vmquam obligat præceptum contritionis, maximè in periculo mortis: atqui is, qui subiturus est martyrium est in periculo mortis: ergo ratione illius præcepti tenetur tunc contritionem concipere. quare si id voluntariè omittat, peccat mortiferè, & continenter manet in actuali peccato quamdiu omittit: vnde martyriū ei prodesse non potest, impossibile enim est hominem iustificari quamdiu manet in affectu peccati. Vnde patet cōtritionem requiri, si non per se vt dispositionem, saltem vt opus necessarium ad vitandum nouum peccatum contra præceptum contritionis; quod tunc obligat, non propter fidei confessionem, sed generatim ob periculum mortis, ex quacumque causa id impendeat. Deinde attritionem, si putetur esse attritio, non sufficere; quia per eam non satisfit præcepto contritionis. secus verò si bona fide putetur legitima contritio; quia ita ei satisfit vt contra illud non peccetur.

Dices, Contritio non requiritur in periculo mortis, nisi propter iustificationem: atqui probabile est attritionem cum martyrio sufficere ad iustificationem, sicut sufficit cum baptismo & pœnitentia, vt statim dicemus: ergo sufficit attritio, etiam cognita pro tali. Confirmatur, Ille error non potest iuuare ad iustificationem: ergo est impertinens. 43 *Obiectio.*

Respondeo, Etsi sit probabile attritionem sufficere cum martyrio ad iustificationem, tamen non est certum; quia multi Doctores tenent contrarium. in illo autem extremo æternæ salutis discrimine homo non potest sequi vias dubias relictis certis, sed tenetur eligere certam quantum fieri potest: alioquin sine causa exponit se periculo damnationis: nam si illa opinio non sit vera; eius probabilitas non supplebit defectum necessariæ dispositionis, & ita martyr ille non saluabitur. Secus est in baptismo pœnitentia: tum quia certius est attritionem ibi sufficere: tum quia nō subest periculum præsens damnationis; loquimur enim extra casum mortis Satis tamen probabile est, in simili discrimine, etiam in his opus esse contritione. *Resp.* *Tenetur homo in periculo mortis sequi viam certā quantum potest.*

Ad confirmationem: Ille error iuuat ad iustificationem per accidens; quia excusat à violatione præcepti contritionis. Itaque cum non peccet contra præceptum, si alias attritio est legitima dispositio, homo per martyrium iustificabitur *Error per accidens iuuat.*

Secundò Probatur, Martyrium non est institutum vt remedium delendi peccati, sicut baptismus & pœnitentia; sed est opus heroicum, supponens hominem benè constitutum ad mortem subeundam; est enim voluntaria mortis perpessio: ergo non tollit obligationem remediorum ordinariorum, sed potius ex se requirit vt homo quantum in se est faciat omnia, quæ Deus præscripsit ad gratiam ante mortem consequendam. vnde si non est baptizatus, tenetur quatenus ei facultas suppeditat, procurare baptismum; si non suppeditat, tenetur conuerti in Deum per dilectionem super omnia & concipere contritionem. Pari modo, si baptizatus est conscius peccati mortiferi tenetur confiteri: si non potest, tenetur concipere cōtritionem: hæc enim omni tempore fuit medium necessarium ad remissionem peccati, præsertim quando Sacramentum externū, ad hunc effectum institutum, (quod cōtritionis vicem suppleat) adhiberi nequit. 44 *Martyrium supponit bonam constitutionē in homine.*

Dico Secundò, Contritio non est necessaria per se & directe vt dispositio ad fructum martyrij, sed sufficit attritio. Est sententia D. Tho. 3. p. q. 87. art. 1. ad 2. *Passio, inquit, pro Christo suscepta obtinet vim baptismi, & ideo purgat ab omni culpa veniali & mortali, nisi actualiter voluntatem peccato inuenerit inhærentem.* Idem docet Caiet. ibid. & passim Thomistæ sequuntur. 45 *Non est directè necessaria.*

Probatur prior pars; quia fundamentum contrariæ sententiæ, scilicet Martyrium per se nullam vim habere ad remissionem culpæ mortiferæ, sed solum ex interno affectu patientis, videtur omnino falsum. *Martyrium per se vim habere.*

Primò, Quia alioquin etiam in paruulis sanctificandis nullam vim haberet; quod etsi Alexander Halensis loco citato concedat, & Adrianus in quarta quæstione vltima de baptismo ad tertiam, probabile putet; est tamen contra sensum Ecclesiæ, quæ Innocentes pro Christo occisos, semper tamquam martyres sanctos coluit: & contra communem Doctorum, & Patrum sententiam, qui docent, illos, dum pro Christo occiduntur, esse factos martyres Christi; consecutos statum melioris vitæ, regnum cælorum, gloriam martyrij, esse factos consortes Agni, & cæt. vt suprà ostensum est.

Neque dici potest paruulis esse factum particulare priuilegium præ adultis: quia priuilegium annexū martyrio non est concessum intuitu personæ, sed causæ; id est, non quia erat martyrium paruulorum, sed quia erat passio pro Christo & cōformatio cū Christo patiente, quæ causa per-

fectius

fectius cernitur in adultis, quàm in paruulis.

Aequatur Baptismo à SS. Patribus.

46 Secundò, Quia illud fundamentum non est consentaneum doctrinæ Patrum, qui martyrium adultorum, in vi delendi peccati, æquant baptismo. Clemens lib. 5. constitutionum Apostolicarum cap. 5. *Qui martyrio habitus est dignus, is lætitiam in Domino percipiat, quod tantam coronam adeptus sit, & quòd propter confessionem ex hac vita exeat. & si cathecumenus sit, recedat ad Deum lætus; cruciatus, quo propter Deum afficitur, erit ei verior baptismus? quòd is quidem experientia ipsa mortis commoritur Christo, reliqui verò mystica repræsentatione.* vbi non actum internum, sed ipsam mortem externam pro Christo obitam, præfert baptismo quoad efficaciam; quia est realis configuratio cum Christo. Tertullianus in Scorpiaco; *Martyribus nulla delicta posse imputari quibus in lauacro vita ipsa deponitur.* & in Apologet. sub finem; *Quis non pati exoptet vt totam Dei gratiam redimat, vt omnem veniam ab eo compensatione sui sanguinis expediat? omnia enim huic operi delicta donantur*, quibus locis causam remissionis peccatorum & iustificationis tribuit passioni & morti. Cyprianus epistola 73. *Numquid potest vis baptismi esse maior aut potior quàm confessio? quàm passio? vt quis coram hominibus Christum confiteatur, & suo sanguine baptizetur?* Sanè si passio pro Christo non haberet vim nisi ex opere operantis, longè maior esset vis baptismi, qui per se ad salutem valet. D. Augustinus lib. 13. de ciuit. cap. 7. *Quicumque, etiam non percepto regenerationis lauacro, pro Christi confessione moriuntur, tantum eis valet ad dimittenda peccata, quantum si abluerentur sacro fonte baptismatis.* quod probat, *quia qui dixit, Nisi quis renatus fuerit ex aqua, &c. etiam dixit, Omnis qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo: & qui perdiderit animam suam propter me inueniet eam.* Addit; *hinc est quòd scriptum est, Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum eius. quid enim pretiosius quàm mors, per quam fit vt delicta omnia dimittantur, & merita cumulatius augeantur?* Denique toto eo capite morti tribuit hoc priuilegium. & capit. 6. *Si pro pietate iustitiaque pendatur,* (mors) *fit gloria renascentis, & cum sit mors peccati retributio, aliquando impetrat, vt nihil retribuatur peccato.* Idem docent alij Patres.

Vbi Notandum est, ipsam mortis perpessionem secundum se comparari cum baptismo, eique nō minorem vim tribui in peccatis abluendis, quàm baptismo; neque hanc vim tribui internæ contritioni, sed operi externo: ergo sicut baptismus non requirit contritionem vt gratiam conferat, ita nec martyrium.

Tertiò, Si contritio esset necessaria, nunquam martyrium posset conferre primam gratiam iustificationis; nam hæc haberetur iam per ipsam dispositionem. hoc tamen est contra sententiam Patrum, qui non minus omnem culpam per martyrium deleri volunt, quàm per baptismum.

Quartò, Si solum haberet vim ex opere operantis, non magis deleret peccatum quàm exilium pro Christo, carcer, direptio bonorum, eleemosyna Christi amore data: quod est contra Patres supradictos, & communem sensum Ecclesiæ.

Quintò, Non esset certum martyrio defunctos regnare cum Christo; imò posset merito sæpe de eo dubitari: quia si quis multa commiserit peccata, opus est longa satisfactione, vel feruentissimis actibus internis, vt ex opere operantis omne debitum pœnæ tollatur. Sæpè autē fit vt martyr parum patiatur. & actus internos parum feruentes habeat. Itaque temere faciet Ecclesia, quòd illos statim pro martyribus sine vllo discrimine habeat, & pro illis orari nolit. Neque rectè dixerit Innocentius III. c. Cum Marthæ, de celebrat. Missarum, §. finali, ex D. Augustino, *iniuriam facit martyri, qui orat pro martyre.*

47 Dices, Martyrium in adultis habere id priuilegij, vt per se tollat omnem pœnam; quia adimit tempus necessarium ad satisfactionem; non autem vt per se tollat omnem culpam: hanc enim momento temporis tolli posse per actum proprium hominis, dilectionem, vel contritionem: vnde non fuisse opus vt ipsi martyrio per se hoc priuilegium daretur. vt enim martyrium deleat omnem culpam & pœnā, statimque cælo inferat sicut facit baptismus, satis esse, si ratione actus interni, qui ordinariè adest, deleat culpam; &

Obiectio.

ratione passionis externæ, reatum pœnæ. In paruulis autem habere priuilegium delendæ culpæ originalis; tum quia hæc aliena voluntate contracta est, tum quia illi non sunt capaces actus proprij: vnde vt aliquem fructum possent ex martyrio reportare, necessarium fuit, vt id ei concederetur.

Hic modus dicendi non videtur improbabilis, & iuxta illud defendi posset sententia D. Bonauenturæ, Paludani & aliorum, qui requirunt actum charitatis, vel contritionis.

Est probabile.

Verum Patres citati amplius velle videntur, dum ipsam perpessionem mortis non minorem vim ad salutem habere volunt, quàm baptismum: quod verum proprie non esset, nisi etiam per se haberet vim sanctificandi. Deinde non distinguunt de culpa, & pœna, & generatim docent, omnem culpam etiam originalem, per illam passionem veluti per baptismum sanguineum deleri idque quia est realis cōfiguratio Christi. Si enim baptismus aquæ, qui est tantum configuratio mystica, tantam vim habet, quomodo martyrium, quod est configuratio realis, non habebit?

Non satisfacit hic modus.

Denique alioquin sæpè valde incertum esset an martyr esset saluus; quia sæpè fit vt non tam perfectos actus internos habeat, vt per eos omnia peccata deleri queant.

Ex his facile probari potest altera pars, nimirum sufficere attritionem. Si enim non est necessaria contritio, vt peccatori prosit martyrium ad salutem: ergo sufficit attritio; nam post contritionem, & dilectionem Dei super omnia, non potest esse melior dispositio quàm attritio. 48

Sufficere attritionem ad martyrij fructum.

Quod confirmatur Primò, Quia attritio sufficit, vt baptismus prosit: ergo etiam vt martyrium; cum hoc non minorem vim habeat, vt patet ex dictis. Secundo, Nisi attritio sufficeret, nunquam martyrium deleret peccata mortifera; hoc autem non est consentaneum sententijs Patrum: ergo. Tertio, Martyrium per se habet vim augendæ gratiæ, ergo conferet primam iustificationis gratiam peccatori non ponenti obicem. consequentia patet a simili in Sacramentis omnibus, quæ conferunt primam gratiam non ponenti obicem, vt communiter Doctores tradunt, idque ideo quia per se & vi sua gratiam conferunt: atqui non ponitur obex, sed tollitur per attritionem, quia per hanc affectus absolutè recedit à peccato & conuertitur ad iustitiā: ergo sufficit attritio ad fructum martyrij. Confirmatur, quia attritio est vltima dispositio ad gratiam, inter eas, quæ per se gratiam non includunt, vel adducunt: ergo est sufficiens, vt martyrium, quod per se gratiæ est efficax, superueniens, primam iustificationis gratiam conferat. Quarto, Multi acceptant martyrium timore damnationis æternæ, & ex eadem causa dolorem peccatorum concipiunt: hi tamen coluntur pro sanctis martyrium, cum solum habuerint attritionem.

Neque dici potest Ecclesiam præsumere omnes, qui patiuntur pro Christo, si in peccatis sint, concipere perfectam contritionem; quia satis constat experientia, plurimos præstare metu damnationis, idque sufficere ad fructum, supra ostensum est ex verbis Domini *Qui amat animam suam, &c.*

Notandum tamen, si martyr aduertat suum dolorem esse imperfectum, ob metum gehennæ, debere conari ad excitandum perfectiorem, quo certiori modo se disponat, vt ante dictum est. si autem non aduertat, excusatur, & attritio per se sufficit.

Si aduertat esse attritionem.

Dico Tertiò, Etsi voluntas patiendi pro Christo, per se sufficiens sit ad fructum martyrij in iustis; non tamen videtur satis esse in peccatore. & primum, si est sibi conscius peccati mortiferi, videtur certum; quia tenetur excitare in se dolorem & petere veniam, vt Deo reconcilietur. pœnitentia enim est medium per se necessarium ad reconciliationem, quando homo aduertit se esse in peccato. cuius ratio est, quia cupit reconciliari, debet factum suum, quo offendit, quantum in se est, abolere & reddere infectum, quod non fit, nisi illud detestando, & de eo dolendo, cum proposito emendationis: atqui martyrium non tollit obligationem adhibendi remedia salutis ordinaria, si adhiberi possunt; sed potius facit, vt illa obligatio hic, & nunc vigorem habeat, cum hominem in periculo mortis, & extremi certaminis constituat. Neque ille dolor distrahet animum, aut debiliorem reddet circa marty- 49

An voluntas patiendi pro Christo sufficiat.

Pœnitentia peccatori necessaria.

Dolor de peccatis nō impedit cōsiderationē necessariā martyri.

rium, sed magis excitabit & confirmabit. cōsideratio enim & dolor peccatorum efficiet, vt libentius mortem pro Christo feras: tum vt ingratitudinem præteritā corrigas; tum vt pro peccatis satisfacias, vt patet exemplo Bonifacij martyris & aliorum. Neque enim martyr ita debet esse intentus cogitationi mortis pro fide subeundæ, vt non cogitet varias rationes & motiua, cur eam subire & amplecti debeat.

50 *Peccator non aduertens se esse in peccato.*

Quòd si non aduertat se esse in peccato, est maior difficultas. Sed vtendum distinctione; si enim voluntas patiendi pro Christo talis sit, vt ex vi illius necessariò sequeretur contritio vel attritio, occurrente peccato; sufficiet cum martyrio: quia est contritio vel attritio virtualis. si autem non sit talis per se, credibile est non sufficere. Exemplum hoc esse poterit: Sit catholicus aliquis feruens pro religione, sed vitio carnis vehementer deditus: hic ab hæreticis interceptus, repentè iubeatur abnegare fidem Ecclesiæ Romanæ, & iurare in sectam Caluini, & ille amore fidei orthodoxæ & odio hæresis eligat potius mori; & priusquam alia cogitet, occidatur. non enim illa voluntas moriēdi pro fide videtur esse talis vt ex ea necessariò secuturus sit dolor de peccatis carnis, si illa memoriæ occurrerent.

Obiectiones.

Cōtra obijci potest Primò, Dominus generaliter dixit, *Omnis, qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo: & quicumque perdiderit animam suam propter me, & propter euangelium, viuificabit eam:* atqui hic confitetur Christum, & perdit animam suam propter illum: ergo. Secundò, Quia D. Thomas 3. p. quæst. 87. art. 1. ad 2. dicit, *Passio pro Christo suscepta, purgat ab omni culpa & veniali, & mortali, nisi actualiter voluntatem peccato inuenerit inhærentem:* atqui hic non inuenit voluntatem actualiter peccato inhærentem: ergo. Tertiò, Nisi talis sit saluus, meritò poterit Ecclesia de multis Martyribus dubitare, ac proinde etiam pro illis orare, quod est contra dictum Innocentij suprà allatum. Quartò, Decet diuinam bonitatem, vt illam voluntatem acceptet pro dispositione ad hoc sufficiente vt per realem conformationem cū Christo patiente gratiam consequatur. Nec refert quòd ad baptismum requiratur attritio formalis vel virtualis, nec sufficiat illa voluntas; tum quia hæc voluntas non sufficit, nisi coniuncta cum opere externo, cui annexum est illud priuilegium: tum quia Patres maiorem vim tribuunt martyrio quam baptismo: tum denique quia illa acceptatio mortis pro Christo in illis terroribus & doloribus, censeri potest virtualis quædam dilectio Dei opere ipso exhibita; ex qua sequeretur actualis dolor, si peccatum memoriæ occurreret.

51 *Resp.*

Respondeo, Ob has rationes est satis probabile hāc voluntatem sufficere in casu proposito, & quotiescunque nō aduertit quis se esse in peccato, & sanè ea videtur esse mēs D. Thom. & Caiet. supra, & Soti in 4. distinct. 3. quæst. vnica art. 11. vbi dicit martyrium in eo solum differre à baptismo flaminis, (quod sola contritione vel dilectione supra omnia cum voto baptismi constat) *quòd illud non requirat formalem detestationem, sed solum hunc actum, Volo mortem pro Christo perpeti: hunc enim actum cum opere exteriori sufficere ad plenissimam indulgentiam omnium peccatorum quoad culpam & pœnam si non opponatur obex complacentia vlterius criminis.* Hic tamen in duobus falli videtur. Primò, Quòd videatur existimare cum Vega martyrium non requirere formalem detestationem, etiamsi peccata memoriæ occurrerent; quod sine dubio falsum est. Secundò, Quòd putet illud solum operari per modum meriti; vt patet ex verbis Soti, quæ paulò ante habet eodem art. inde enim sequeretur, peccatorem, dum vult pati pro Christo, mereri remissionē peccati mortalis: quod sanè falsum est; nisi quis impropriè & largè de merito loquatur, vt se extendit etiam ad dispositionem non vltimam & aptitudinem, cum qua consistere possit peccatum. Eamdem probabilem censet noster Suarez disputatio. 39. sect. 3. de Sacr. Facilè tamen argumenta proposita solui possunt.

52 Vnde ad Primum dicendum est: Generales huiusmodi sententias habere tacitam conditionem vel limitationem, Si necessaria dispositio, & alia requisita adsint, vt multis exemplis ostendi potest, Simili modo dicitur de baptismo, *Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit:* & tamen requiritur saltem attritio.

Ad secundum: D. Thom. ibi non plus tribuit martyrio quam baptismo, ait enim, *Passio pro Christo suscepta obtinet vim baptismi: vnde purgat ab omni culpa, &c.* itaq; supponit aliquam formalem vel virtualem pœnitentiam præcessisse, sicut in baptismo est necessarium.

Ad Tertium: Ecclesia non statim habet aliquem pro sancto martyre, nisi constet illi quomodo in confessione & passione se gesserit.

Adde rarissimum esse vt non adsit saltem virtualis attritio; quia Deus singulari modo tunc opitulatur, iuxta illud Marci 13. *Dabitur vobis in illa hora quid loquamini; non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis.*

DVBITATIO V.

Quam vim habeat martyrium, & quando conferat suum effectum.

53 *Actus interni in martyrio.*

IN martyrio duo sunt consideranda; actus interni, & externa perpessio. Interni, sunt affectus varij, ex quibus passio acceptatur. potest enim hæc acceptari ex affectu charitatis, vel obedientiæ, vel religionis, vel fidei, vel spei, vel fortitudinis christianæ, quo posito.

Dico Primo, Hi affectus & acceptatio ex vi illorum proueniens in iustis, sunt meritorij vitæ æternæ; quia sunt opera pietatis christianæ: & delent omnes culpas veniales, quarum continent virtualem detestationem. debitum pœnarum per se non tollunt integrè, sed nonnihil minuunt, sicut omnia bona opera, præsertim laboriosa & pœnalia. In peccatoribus verò solum disponunt ad gratiam iustificationis, idq; vel proximè, vt affectus dilectionis super omnia, vel remotè, vt ceteri.

54 *Externa perpessio habet vim quasi ex opere operato.*

Dico Secundo, Externa perpessio pro fide suscepta, per se & quasi ex opere operato habet vim delendi omnem culpam, & conferendi gratiam iustificationis, subiecto debitè disposito; & tollendi omnem reatum pœnæ, vt colligitur ex testimonijs Patrum & D. Thomæ sup. Idem docet Durandus in 4. d. 4. quæst. 8. num. 6. & 14. Richard. eadem dist. ar. 2. quæst. 3. in fine. Maior ibidem quæst. 3. Suarez disput. 39. & plerique alij recentiores. ratio est, quia si vis delendæ omnis culpæ & pœnæ collata est baptismo, eo quòd sit mystica quædam configuratio mortis Domini, vt ex Apostolo ad Roman. 6. constat, multo magis conueniebat hanc vim tribui martyrio, quæ est realis cōformatio cum Christo moriente. hanc rationem apertè habet Clemens lib. 5. cap. 5. & reliqui Patres; qui martyrium vocant *baptismum sanguinis*. Vnde rectè Durand. sup. num. 6. *Non minus,* inquit, *operatur passio Christi ad salutem in eo, qui ei conformatur secundum realem susceptionem, quàm in eo, qui conformatur ei solum secundum figuralem repræsentationem.* Et in fine; *Martyrium non solum habet efficaciam à charitate patientis; (licet illa requiratur secundum Apostolum) sed ex causa patiendi, & ex conformitate ad passionem Christi: propter quæ virtus passionis Christi æquè planè vel plenius communicatur martyrio quàm baptismo.* vbi Nota, Durandum requirere charitatem, non ex qua martyrium procedit, sed quæ adsit vnà cum martyrio, saltem in fine; quam ipsum martyrium adducere potest. quænam autem ad hoc dispositio requiratur in peccatore, patet ex dub. 4.

55 *In iusto per se hēt vim augēdæ gratiæ.*

Hinc sequitur, martyrium in homine iusto habere vim augendæ gratiæ, & tollendæ omnis pœnæ. si enim habet vim delendi peccati, & conferendæ gratiæ instar baptismi, vbi non inuenit impedimentum; maximè eam conferet iustis, qui nihil habent gratiæ infusioni repugnans: ac proinde in ipsis gratiæ augebitur. Confir. quia Iustitia est melior dispositio ad suscipiendū incrementū sanctitatis quam attritio, (quæ simul consistit cū peccato) ad primā sanctificatione: ergo si homini attrito confert gratia, multo magis iusto cōferet. Denique idipsum significant Patres suprà citati.

56 *An deleat per se culpā venialem.*

Petes, Vtrùm deleat etiam culpam omnem venialem?

Resp. Si affectus nullo modo ei inhæret, valdè probabile est deleri; quia tunc voluntas patiendi pro Christo potest censeri sufficiens dispositio; vt accedente ipsa passione, illa peccata deleantur: quod sanè multo credibilius est de venialibus, quàm de mortiferis.

Si verò affectus illi actu inhæret, quidam putant adhuc deleri, non quidem eo ipso tempore, quo inhæret, (hoc

(hoc enim contradictionem implicat) sed posteà, vel saltem post mortem; vt si affectus ille peccati venialis duret toto tempore martyrij. Ita Gregorius à Valentia dispu. 8. quæst. 2. p. 2. Idem videtur sentire Caietan. 3. part. quæstio. 87. art. 1. vbi dicit, *Si quis iuisset dormitum cum proposito dicendi manè mendacium officiosum, & interim dormiens occideretur pro Christo; crediderim ego ex diuina largitate etiam illius peccati plenissimam remissionem per martyrium consequi; quamuis per baptismum illius remissionem non consequeretur, propter voluntatem actualiter actualitate virtuali inhærentem.*

Sed hæc sententia non videtur consentanea D. Thomæ qui eodem loco ad 2. satis insinuat martyrium non habere maiorem vim dolendi peccati, quàm baptismum; nec delere peccatum veniale, si voluntatem inuenerit ei actualiter inhærentem, sicut hic inuenit, saltem actu virtualis, vt Caietan. fatetur. Neque etiam veritati, quia ad remissionem peccati actualis, cessante iam actuali vel virtuali inhæsione semper requiritur aliquis motus animi, quo peccatum illud actu vel virtute displiceat; vt apertè docet D. Th. sup. q. 87. ar. 2. ad 2. qualis est attritio, contritio, displicentia peccati, dilectio Dei supra omnia, voluntaria susceptio eius, quod peccati est remedium, v. g. susceptio baptismi, pœnitentiæ, extremę vnctionis, & aliorum Sacramentorum, iuxta D. Tho. eadem q. art. 3. denique acceptatio martyrij, sed de hoc plura alibi.

57 *Quo momento confert martyrium suum effectum.* *Sententia Caietani, dari in instanti vitæ terminatiuo.*

Quod attinet ad momentum temporis, quo martyrium suum effectum confert: Caietan. 2. 2. q. 124. ar. 4. ad 2. argumentum Martini, insinuat conferri in instanti vitæ terminatiuo. Ratio ipsius est, quia in eo instanti martyrium terminatur, & adhuc existit veluti in termino; & homo tunc adhuc meretur veluti in termino: ergo tūc effectum suum confert. Confirmari potest hæc sententia; quia sicut Sacramenta conferunt gratiam in instanti terminatiuo, quo perficiuntur, ita etiam martyrium: atqui hoc in martyrio est instans mortis: ergo, &c.

Refutatur illa sententia.

Sed hæc sententia non videtur probabilis, si illud momentum ponatur vitæ extrinsecum, sicut Caietan. ponit. Primò, Quia posset anima mereri & accipere gratiæ augmentum, iam separata à corpore: Secundò, Fieri posset vt ipsa toto tempore, quo vnita est corpori, fuerit in peccato, & caruerit fide, spe, charitate, & primo momento, quo desinit esse in corpore, consequatur fidem, gratiam & remissionem, & immediate post illud momētum videat Deum; vt patet in paruulis ante baptismum pro Christo occisis. Tertiò, Non omnes essent iudicandi secundùm statū, quem habuerunt in corpore, quod non est consentaneum illi sententiæ Aposto. 2. ad Corin. 5. *quemque relaturum propria corporis prout gessit, siue bonum, siue malum* nam id quod ille in corpore gessit vel passus est, non est tale vt possit delere peccatum, aut efficere dignum vita æterna; nisi accedat aliquid post vnionem corporis, quod iam non est in ipso homine, sed in partibus eius, anima & corpore, nimirum priuatio vnionis.

58 *Reiectio cuiusdam responsionis.*

Dices, Hanc ipsam priuationem tribui homini, quia illam in vita acceptauit, & supplicia ad illam necessario ducentia sustinuit.

Sed Primò, Hoc non habet locum in paruulis. Deinde si ideo hoc dicitur gessisse in corpore, quia illud adhuc viuēs acceptauit: ergo acceptatio illa & passio, quam sustinuit in vita, erat digna vita æterna & gratia: ante separationem animæ: ergo tunc data fuit gratia: Deus enim ne momento quidem temporis differt condignum præmium ad quod satis dispositi sumus.

Quartò, Quia iuxta hanc sententiam dabitur aliquod momentum in quo anima poterit consequi gratiam & remissionem peccatorum, non tamen peccare: & ita status merendi & demerendi non erunt pares, quæ omnia sunt parum consentanea Scripturis, & sensui Ecclesiæ & Sanctorum Patrum.

59 *Si momentum terminans sit intrinsecum.*

Si tamen illud momentum ponatur vitæ intrinsecum, ita vt homo desinat per vltimum sui esse; (quæ sententia non est improbabilis) sic valdè probabiliter dici potest martyrium conferre gratiam in illo instanti; quia idem instans est terminus intrinsecus martyrij. consentaneum autem est vt effectum suum conferat in termino, sicut Sacramenta quæ non in termino extrinseco, sed intrinseco complentur & gratiam conferūt. Si verò illud instans quod vita terminatur, ponatur esse extrinsecum, ita vt homo desinat per primum non esse sui, sicut communior sententia habet; dicendum est gratiam conferri non in illo instanti; tum ob rationes dictas, tum quia illud instans non est intrinsecum passioni hominis & vitæ: sed vel in aliquo instanti, quod imperceptibiliter mortem antecedit, vel certè quando homo ex passione ita est constitutus, vt sine miraculo mors impediri nequeat. Ita docet Vega lib. 6. in Concil. Trident. cap. 37. in fine; Suarez 3 par. dispu. 29. sectio. 3. & passim recentiores. ratio est, quia tunc martyrium censetur consummatum: mors enim extat in causa proxima & necessaria.

Quando detur gratia.

Dices, Tunc adhuc potest peccare & consequenter damnari. 60

An possit postea peccare.

Respondeo, Moraliter non posse peccare, quia credibile est corpus ita esse perturbatum, vt non possit vti ratione, vel si potest vti, adest magna gratiæ copia, quæ illum custodiat, ita vt non peccet. Accedit, quòd confectio iam penè certamine, & præsente æterno præmio, vix aliquid possit occurrere quod hominem ad peccandum moueat. quòd si miraculo curetur & superuiuat, verisimile est singulari gratia custodiri, ne qui iam erat veluti in ianuis cæli, & præmium penè manibus tenebat, occasione miraculi excidat.

Idem probabile de iustis à mortuis excitatis. alioquin si in eodem incerto versaturi essent, magnum incommodum ex illo beneficio reportarent; nec quisquam est, qui nō summopere illud deprecaretur.

DVBITATIO VI.

Quæ vitia opponantur fortitudini, & quale in his peccatum.

D. THOM. Q. 125. 126. & 127.

RESPONDEO, Tria censeri à Diuo Thoma, & Aristotele 3. ethicorum cap. 7. *Timiditatem*, quam Aristoteles vocat *δειλίαν*, id est, Ignauiam: *Intimiditatem*, quam ille *ἀφοβίαν*, id est, timoris vacuitatem; & *Audaciam*. 61

Ignauia.

Timiditas, seu *ignauia* est vitium excedens in timendo (timet enim quod non oportet, vel quando non oportet, vel plus quàm oportet) & deficiens in audendo, vt rectè Arist. sup. non enim audet aggredi quando ratio dictat, aut sicut dictat: & hac cōsideratione apud Latinos vocatur *ignauia*, priore verò *timiditas*.

Quale peccatum.

Hoc vitium si in seipso sistat, nec ad alium prauum affectum vel consensum impellat, est solum peccatum veniale, sicut excessus aliarum passionum, qui nullam aliam noxam infert, nisi quod mentem perturbet, & curis, cogitationibusque inutilibus impleat. Si verò impellat ad alterius peccati consensum, erit peccatum mortiferum, vel veniale, pro conditione illius ad quod impellit: vt si timore mortis (id est, vt mortem, quam times, euadas) paratus sis aliquid facere vel omittere, cuius commissio vel omissio est peccatum mortiferum, erit peccatum mortiferum: si veniale, erit veniale. Et hoc est quod vult D. Thom. art. 2. q. 125. Hunc timorem vetuit Dominus; Mat. 10. cum ait, *nolite timere eos, qui occidunt corpus, & post hæc non habent quod faciant.*

62 *Timor inordinatus aliorum malorum.*

Notandum est, non omnem inordinatum timorem opponi virtuti speciali fortitudinis; sed eum tantum, qui est circa pericula mortis, vel grauium calamitatū: in his enim solis fortitudo versatur, vt sup. dub. 1. ostensum est; ac proinde etiam vitia fortitudini aduersa. Itaque alij timores mali ad alia vitia pertinent. sicut enim in omni virtute est inordinatus amor, & consequenter etiam inordinatus timor; (omnis enim timor nascitur ex amore boni amati; & omnis amor parit timorem, si bonum amatum potest amitti; vt ex 1. 2. q. 25. ar. 1. & 2. constat) ita in omni vitio habituali est inordinatus amor alicuius boni, & consequenter inordinatus timor. vnde intemperans timet àmittere suas voluptates, auarus pecunias, ambitiosus honores: solus autem timor inordinatus amittendæ vitæ in periculis mortis aduersatur fortitudini.

Intimiditas, vel potius vacuitas iusti timoris est alte- 63

Intimiditas. rum vitium fortitudini oppositum, deficiens in timendo; non enim timet quando timendum aut quæ timenda. Fortitudo enim non solum reprimit timorem, ne excedat, sed interdum etiam excitat, vt malum declinetur; vt quando illud vires superat. nec est iusta ratio cur sustineatur, talis est terræmotus, fulmen, naufragium, vis hostilis longè superior. Denique omnia manifesta pericula mortis, quando deest causa subeundi. In hujusmodi ergo non timere vitiosum est; quia est causa cur malum non declinetur: timere autem laudabile, quia est causa declinandi. Huc pertinet securitas perniciosa eorum, qui se manifestis periculis mortis, cum in peccato mortifero sunt, exponunt, nec æternam mortem timent.

Prouenit autem hoc vitium ex triplici causa. Primò, Ex
64 *Ex qua causa prouenias.* eo quòd vitam suam minoris faciat, quàm oportet: qui enim aliquid parui æstimat, non multum timet illud amittere, etiamsi periculo sit expositum. sicut autem vitiosum est pluris facere vitam quàm oportet; (vt cum anteponitur virtuti, ita etiam vitiosum est eam minoris facere quam oportet, vt cum vanæ gloriæ, vel rerum temporalium causa manifesto periculo obijcitur; est enim bonis temporalibus longè præstantior: tum quia res temporales sunt propter vitam humanam, ad eam fouendam, solandam, ornandam; tum quia vita ista temporalis facultatē iustitiæ & meritorum vitæ æternæ suppeditet.

Secundò, Ex superbia; hæc enim facit vt homo sibi præfidat & alios contemnat, quasi ab illis lædi non possit; & ita non timet, iuxta illud Iob 41. *Factus est vt nullum timeat, omne sublime videt.*

Tertiò, Ex animi stoliditate: vnde Aristot. 3. ethic. cap. 7. ait *furiosos nihil timere*, sic quidam milites nihil timent; quia per vecordiam non concipiunt animo quid sit mors, & quæ mortem sequantur. Hoc vitium est peccatum mortale vel veniale, pro ratione mali, & periculi, cui se defectu timoris exponit: si enim sit magnum malum, (verbi gratia mors) cui sine iusta causa se obijcit, erit peccatum mortale, nisi forte per stuporem animi excusetur. si autem malum sit paruum, vel periculum non sit notabile, erit veniale. vide Caietanum in Summa verb. Intimiditas. Hæc tamen timoris vacuitas non est distinctum peccatum ab eo, quo quis se periculo exponit: solum enim est peccatum quatenus est causa illius, continens tacitum in illud periculum consensum. *Audacia* seu temeritas hic accipitur 65 *Audacia.*
pro excessu in audendo, & aggrediendo; cum quis vt malum imminens repellat, aggreditur aliquid, quod non conuenit, vel quando non conuenit, vel quo modo non conuenit. Oritur hoc vitium ex ijsdem causis ex quibus vacuitas timoris, quæ est maxima dispositio ad temeritatem. plerumque tamen ex cupiditate vanæ gloriæ, sicut & *iactantia*, cui vt plurimum hoc vitium est connexum: nam audaces ferè sunt iactabundi, & volunt videri fortes, cum non sint. hinc fit vt plerique talium etiam sint timidi, quos Aristoteles θρασυδειλους vocat, quasi dicas *audaces timidos*; quia audaciam cum timiditate coniunctam habent. *Isti enim* (vt idem Aristoteles ait) *sunt præproperi; & antè quàm res vrgeat, adire pericula volunt; in ipsis autem periculis cedunt & absistunt. at veri fortes, in factis ipsis sunt acres & celeres, ante facta sedati & quieti*. Quando verò cupiditati vanæ gloriæ simul coniunctus est vitæ contemptus, vel stoliditas animi, mortem non apprehendentis, tunc se in pericula cæco quodam impetu proijciunt, & persistunt, etiamsi parua sit spes victoriæ. hos Aristoteles vocat *προπετεῖς*, id est, proiectæ audaciæ homines, qui mortis pericula lusum faciunt & iocum, & instar belluarum depugnant. hoc vitium est peccatum pro ratione mali & periculi, cui se exponunt, sicut dictum est de timoris vacuitate.

Circa prædicta Aduerte, etsi solum tria vitia *fortitudini* 66 *Quatuor vitia fortitudini aduersa.*
opposita numerentur, re vera tamen esse quatuor: sicut enim fortitudo moderatur timorem, ita etiam audaciam; vnde sicuti peccatur contra fortitudinem excessu & defectu timoris, ita etiam excessu & defectu audendi. Verùm defectus audendi continetur sub *timiditate*, qua parte hæc consistit in eo, quod quis refugit aggredi quando oportet: & vocatur propriè *ignauia*. sed sicut inter *timoris vacuitatem* & *temeritatem* est magna affinitas, ita etiam inter *excessum timendi* & *defectum audendi*. Hinc apud Aristotelem eodem nomine continentur: vtrumque enim δειλίαν vocat. Latinis habent nomina distinctas illud vocant *Timiditatem*, hoc *Ignauiam*.

CAPVT II.

De Virtutibus Fortitudini connexis, & vitijs oppositis.

Constat 6. Dubitationibus.

DVBITATIO PRIMA.

Quæ sint partes Fortitudinis.

D. Thomas quæst. 128.

1 *Subiectiua partes.*

NOTANDVM ex Diuo Thoma, virtuti triplices partes assignari posse, subiectiuas, integrantes, & potentiales. *Subiectiuas* fortitudo propriè, iuxta D. Thom. non habet; quia ipsa est species specialissima, cum versetur circa pericula mortis, quæ omnia sunt eiusdem generis, etsi alia alijs maiora. Hoc
Fortitudo naturalis. tamen intellige de fortitudine vnius ordinis: nam si diuersos virtutum ordines spectemus, duplex erit fortitudinis virtus; alia enim est ordinis *naturalis*, qualis esse potest sine fide; hæc timorem mortis temperat, pericula & acerbitates sustinet, hac tantum consideratione, quia decet hominem ratione præditum, vel philosophiæ præceptis imbutum, vel illustri familia clarisque maioribus ortum.

Alia *supernaturalis*, quæ fidem & affectum supernaturalem supponit, & prudentia supernaturali vt regula vtitur. Hæc eadem sustinet; quia decet Christianum, crucis *Supernaturalis.*
Christi cultorem, immortalitatis candidatum, &c. etsi enim istæ fortitudines circa eadem pericula & circa easdem passiones moderandas, ac proinde circa eadem obiecta versentur; tamen non eādem prorsus rationem formalem in illis spectant. vnde nec ob eandem causam ad suas functiones mouentur, sed ob diuersam & affectibus planè diuersis. qua ratione etiam in fortitudine naturali discrimen specificum fortasse inueniri posset.

2 *Partes integrantes.*
Partes integrantes vocat, non ex quibus ipse habitus intrinsece coalescat; sed quæ necessariæ ad integrum fortitudinis officium.

Potentiales. Esse quatuor partes fortitudinis.
Potentiales verò, quæ virtutem fortitudinis in materia minus difficili imitantur. Porrò huiusmodi partes quatuor numerantur à D. Augustino lib. 83. qq. q. 31. ex Cicerone, *Fortitudo*, inquit, *est considerata periculorum susceptio, & la-*

& laborum perpessio, cuius partes magnificentia, fidentia, patientia, perseuerantia; quod D. Thomas optimè declarat q. 128. art. unico in corp. & ad 5.

Officium enim *fortitudinis* in duobus situm est; *in aggrediendo & in sustinendo. ad aggrediendum* autem duo requiruntur. Primò, Promptitudo aoimi ad periculum suscipiendum: hanc præstat *fidentia*, qui enim confidit se malum imminens superaturum, facilè periculum suscipit. Secundò, Strenuitas in executione; hanc tribuit *magnificentia*, quæ teste D. Augustino, ex Cicerone, *est rerum magnarum & excelsarum, cum animi ampla quadam & splendida propositione, & cogitatio & administratio*. Itaq; hæ duæ virtutes, quatenus versantur io periculis mortis, sunt partes integrantes fortitudinis, concurrentes ad actum aggressionis.

Similiter ad sustinendum, qui est alter fortitudinis actus, duo requiruntur. Primum est. Ne animus difficultate & asperitate malorum frangatur. ad hoc valet *patientia*. quæ tristitias & dolores moderatur, animumque continet ne hisce passionibus victus, à recto & decoro decidat.

Alterum est, Ne diuturnitate malorum fatiscens, cœpta bona abrumpat & desinat, & ad hoc est *perseuerantia*: quo nomine hic intelligimus non eam, quæ est Iustitiæ vsque ad finem continuatio, sed propositum durantibus malis in cœpto perseuerandi.

3 *Quo modo sint integrantes.* Ex his patet, qua ratione hæ quatuor virtutes dicantur partes *integrantes* fortitudinis; nimirum si considerētur vt versantur in propria fortitudinis materia, id est, in periculis mortis; sic enim ad integrum illius officium concurrūt, suntque veluti quædam illius membra.

Quomodo potentiales. Si verò spectetur in alijs quibusdam materijs minus difficilibus, dicentur partes fortitudinis *potentiales*, quia fortitudinem imitantur, licet eius perfectionem non assequantur. vide supra c. 46. dub. 1. Sic *fidentia* est virtus, quæ io alijs rebus difficilibus extra pericula mortis, promptum animum præstat; *magnificentia*, quæ talia splendide exequitur, *patientia*, quæ tales difficultates tolerat; *perseuerantia*, quæ io finem io illis perdurat.

4 *Reducūtur ad supradicta.* Notandū est Primò, Prædictis partibus fortitudinis tres alias adijci a Macrobio lib. 1. in somniū Scipionis; *magnanimitatem securitatem, & constantiam*. Verùm magnanimitas & securitas sub *fidentia* possunt comprehendi; *fidentia* enim continet credulitatem mali superandi vel boni consequendi. & spem conficiendi, vtrumque parit *magnanimitas*: facit enim vt id, quod arduum est, videatur confici posse, & simul eius desiderium inijcit.

Securitas est perfectio quædam *fidentiæ*, excludens timorem & anxiam curam, tunc enim securus est animus, quando ita confidit vt non amplius timeat vinci à malo, vel excidere a bono, item quando malum est superatum.

Constantia ad perseuerantiam pertinet. quid enim est aliud *perseuerantia*, quàm *constantia* vsque in finem? eodem pertinet *longanimitas*, quæ ob mali diuturnitatem noo sinit animum à recto desciscere.

5 *Nō sunt omnes distincti habitus.* Notandum Secundò, Non omnes prædictas partes esse virtutes distinctas, sed satis esse vt sint actus distincti: eiusdem enim habitus est præbere se magnanimum & confidentem in periculis, & securum absque anxietate. Item eiusdem virtutis est efficere patientem, constantem, longanimem & perseuerantem.

Cetera vide apud D. Thomam in respons. ad 6. vbi corruptè in multis exemplaribus legitur *tenta* pro *lema*, Græce λῆμα, quod non patientiam aut tolerantiam, sed animi confidentiam & promptam audaciam significat. Plerumque accipitur in bonum; aliquando etiam in malum; vt ex Græcis auctoribus constat. hinc λημάτιας vir strenuus & animo confidens, quod est virtutis; vel etiam præfidenti, quod est vitij.

DVBITATIO II.

Quid sit magnanimitas, & qui eius actus.

D. THOM. quæst. 129.

6 *Quid magnanimitas.* MAgnanimitas, seu magnitudo aoimi, Græcè μεγαλοψυχία, est virtus ad opera magna & heroica in omni virtutū genere inclinans, magnus enim dicitur animus; qui ad magna aspirat, eaque sola æstimat, & cogitat: parua negligit vel despicit, ex affectu enim & studio rerū magnarum vel paruarum, animus magnus vel paruus dicitur. nihil autem verè magnum in rebus humanis, præter virtutem, quæ sola est hominis bonum, & ornamentū qua homo est, animum perficiens, & æternum permanens, æternamque vitam concilians: cetera omnia, vt diuitiæ, voluptates, honores huius mundi, parui sunt momenti, vtpote ad vitam illam corporalem dumtaxat, & temporalē pertinentia. Et quamuis omnia virtutum opera ad res temporales collata magna sint bona, tamen non omnia in suo genere sunt magna vel ardua: sunt enim minora & maiora, facilia & difficilia propriè autem dicuntur *magna*, quæ in singulis virtutum generibus magna seu ardua censentur, magnoque honore sunt digna, vt sunt magnæ abstinentiæ, magna vitæ austeritas, magni labores pro salute animarū, eximia patientia in magnis calamitatibus, eximium orationis studium, &c. Itaque virtus illa, quæ magnitudo animi dicitur, ad hæc inclinat. *Quid verè magnum.*

Nec obstat, quod omnis virtus, si perfecta sit ad opera magna sui generis incitet, (magna enim virtus abstinentiæ, ad magna ieiunia; magna religio, ad magna in Deum pietatis officia impellit) quia aliam rationem formalem, seu aliud motiuum intrinsecum aliæ virtutes in suis obiectis spectant, aliud magnitudo animi. hæc enim inclinat ad opera magna virtutum, non quia in illis elucet honestas peculiaris illius vel illius virtutis, v.g. bonum abstinentiæ, vel religionis: sed quia magna sunt & ardua; id est, quia consentanea animo magno & generoso, magnis gratiæ præsidijs adiuto, magna rerum cælestium cognitione instructo, magnis præmijs illecto, magnis exemplis prouocato. qui enim hæc perpendit, facilè videt magna virtutum officia sibi congruere; & decorum esse non nisi magna cogitare, æstimare, affectare, moliri. Itaque esse *magnum*. seu *arduum* io operibus virtutum aliarum est ratio formalis obiectiua huius virtutis, ob qua ad illa inclinat, & quam in illis efficere & veluti in sua materia imprimere conatur. Reliquæ verò virtutes, si perfectæ sint, seu in gradu heroico, inclinant ad opera magna sui generis; non ratione magnitudinis, sed ratione peculiaris honestatis, quam habent ex sua materia, quæ honestas in magnis operibus est illustrior. Itaque magnitudo operum non se habet tamquam motiuum principale seu formale illarum virtutum, sed vt circumstantia obiecti, ratione cuius honestas obiecti magis elucet; & vt circumstantia operis, in executione respondens circumstantiæ quæ est in causa. sicut enim magnus ignis magnum calorem generat, ita magna virtus Iustitiæ, fortitudinis, temperantiæ, magna opera sui generis. 7

Quomodo hæc virtus inclinet ad magna opera virtutū.

Ratio formalis obiectiua huius virtutis.

Quo modo aliæ virtutes inclinent ad magna.

Hinc patet, virtutem hanc, etsi ad opera illustriora aliarum virtutum inclinet; tamen ab illis distingui specie, & esse virtutem specialem; habet enim distinctum obiectū formale, à quo suam speciem accidit: & illa opera solum se habent instar materiæ, cui suam formam inferat, quæ est, esse magnum & arduum. 8

Hanc doctrinam expressè tradit Caietanus quæst. 129. art. 1. & 4. & est D. Thomæ ibidem, sed clarius in 3. caput lib. 4. ethicorum, exponens illa verba Aristotelis, *etiam virum magnanimum esse videatur quod in quaque virtute magnum est*; vbi dicit, *Per hoc magnitudo est specialis virtus distincta ab alijs, quia tendit ad rationem magni in cuiuslibet virtutis opere, v.g. fortitudo intendit fortiter agere; magnanimitas intendit magna operari in fortiter agendo*, & si de alijs. Idem docet quæst. 134. art. 1. ad 2. Eadem est mens Aristotelis in verbis allatis; & infra cum ait, *videtur animi magnitudo quasi quoddam virtutum omnium ornamentum; nam & maiores eas amplioresque facit, & sine illis constare nullo modo potest.* *Distinguitur specie ab alijs.*

Dices, Aristoteles c. illo 3. & D. Thom. q. 129. art. 2. 3. & 4. docent *magnanimitatem* versari circa *magnos honores*, ideoq; esse virtutem specialem: ergo non extendit se ad actus eximios aliarum virtutum. 9 *Obiectio.*

Respondeo, negando consequentiam: aliter enim versatur circa honores, aliter circa actus virtutum. Circa honores enim versatur non quidem eos propter se expetendo; (hoc enim laudabile non esset) sed tamquam circa materiam remotam; moderando appetitum honorum; vt eis rectè utamur, nec pluris, quàm par est æstimemus sicut liberalitas versatur circa diuitias, & fortitudo circa *Resp.* *Quo modo versetur in magnis honoribus.*

pe-

pericula mortis. circa verò actus virtutum versatur tamquam circa obiectum materiale, seu materiam propinquã. magnitudinem & excellentiam quamdam in illis appetendo, procurando & efficiendo. Sicut enim fortitudo, moderatur timorem & audaciam in periculis, vt fortiter agat; & liberalitas amorem pecuniæ, vt ea rectè vti possit, & facile donare vbi ratio dictat: ita magnitudo animi temperat appetitum magnorum honorum, vt opera magna sincero affectu designet; ne vel si honor absit, desistat; vel si adsit, eius affectu potissimum moueatur. qui enim magna præstare in aliquo virtutum genere student, potissimum infestantur appetitu honoris, qui illustria facta comitari solet, & vehementer affectum ad se trahit: itaque eget moderatione, quam efficit hæc virtus. eiusdem enim virtutis est bonum opus operari, & intrinseca eius impedimenta, quæ ratione materiæ proueniunt, tollere: tale autem impedimentum est honoris immodicus appetitus. neque solum in honoribus moderationem animi parit hæc virtus, sed etiam in contumelijs & omni fortunæ conditione; vt Aristoteles loco citato docet. *Maximè*, inquit, *in honoribus versatur vir magnanimus. verum tamen in diuitijs quoque & principatu, in omni denique secunda & aduersa fortuna quidquid acciderit, in eo se moderatum præbebit: neque in rebus secundis lætitia efferetur, neque in aduersis mærore contrahetur; nam ne in honorem quidem sic animatus est, qui tamen quàm maxima res est.*

Etiam in contumelijs & fortuna aduersa.

10 Ex his perspicuum est Primò, Quodnam huius virtutis sit officium: principale enim munus eius, quod ipsa potissimum intendit, est opera magna, seu quæ magno honore sint digna efficere, non propter honorem huius mundi (nõ enim est vera virtus, quæ honorem humanũ sibi propositum habet, vt docet D. Augustinus lib. 5. de ciuit. c. 12. quia est res caduca, fragilis, fallax, bonis & malis communis) sed propter ipsorum operum excellentiam, ratione cuius honore sunt digna.

Officiũ magnanimi.

Secundum munus eius est, appetitum honorum moderari, ita vt eos neque multum appetat, neque plusquam par est refugiat: si deferantur, ijs non extolli, non exultare lætitia, sed moderate se gerere. vnde Aristoteles ait, *Magnis honoribus & ijs, qui à viris bonis deferuntur, modicè delectabitur, tamquam sibi accomodatis; qui autem à vulgo & ob res paruas tribuuntur, prorsus contemnet.*

Tertium, In omni prospera & aduersa fortuna moderatè agere. cum enim nihil magni æstimet, nisi quod verè magnum est, fit vt omnia temporalia parui pendat, ac proinde non multum curet illorum secundos vel contrarios successus.

11 Quamuis autem magnanimus honorem huius mundi parui æstimet, neque propter illum operetur; maximi tamen facit honorem cælestem. vt apud Deum & Angelos magnus habeatur & sit. hic enim honor est pars nostræ felicitatis, & præmium virtutis; & inter bona nostra externa maximum. Itaque propter illum honestè operari potest, & ad ardua virtutum conniti: vnde 2. Corinth. 10. dicitur, *Qui gloriatur, in Domino glorietur: non enim qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat.* & Ioannis 5. ver. 38. aperte indicatur, *gloriam, quæ à solo Deo est*, esse quærendam.

Quem honorem possit magnanimus quærere.

12 Patet Secundò, Hanc virtutem maximè reperiri in ijs, qui spretis omnibus, quæ in mundo sunt, Christi consilia sunt secuti, & ad eius imitationem vitam componunt. magnitudo enim animi potissimum in duobus sita est; in contemptu earum rerum, quæ maximi vulgò æstimantur, & quæruntur, vt sunt diuitiæ, voluptates; & honores; & in conatu, nisuque ad ea, quæ sunt maximè ardua & honore cælesti digna, vt sunt consilia Domini, & perfectio vitæ christianæ.

Quibus in sit hæc virtus.

13 Patet Tertiò, Ad hanc virtutem pertinere *fidentiam* & *securitatem*, *fidentiam* quidem, quia non potest quis ardua generosè aggredi, nisi multum confidat se posse conficere. Deinde *fidentia* oritur ex eo quòd quis aduertat sibi suppetere vires & auxilia ad res arduas peragendas, & quòd earum perficiendarum desiderio teneatur; quorum vtrumque est in hac virtute. *Securitatem* verò, quia qui res humanas non multum curat, & solis æternis est intentus, ad quas satis opis & præsidij a Deo se habere sentit; multis curis est solutus, & magna animi securitate fruitur. magna quoque confidentia securitatem parit.

Fidentia et securitas.

Vt melius huius virtutis indoles intelligatur, Notãdum est, ab Aristotele assignari viginti mores, seu conditiones viri magnanimi, quæ nobis breuiter explicandæ: sunt enim notæ quædam eximiæ huius virtutis, meritò vita & moribus exprimendæ. 14

Mores magnanimi.

Prima, *Dignum se magno honore existimare*, intellige spectato officio, quod gerit, vel donis Dei, quibus est ornatus: cum hoc tamen stare potest vt sit humillimus coram Deo, dum considerat se ex seipso nihil boni habere, nihil posse, nihil esse; sine Deo in profundum malorum, imò in nihilum ruere, &c. Sic Sancti in cælis & humillimi sunt, & tamen ab hominibus coli volunt, diuersa sut consideratione.

Secunda, *Modicè honoribus, etiam magnis, & à bonis viris oblatis delectari, à vulgo & ob res paruas delatos contemnere.*

Tertia, *In prosperis & aduersis moderatum se præbere.*

Quarta, *Non offerre se casibus paruorum periculorum, nec amare pericula, eo quòd paucas res magni faciat; magnis tamen, vbi de rebus præclaris agitur, se exponere & suæ vitæ non parcere.* Aristoteles tribus verbis, οὐκ ἐςὶ δὲ μικροκίνδυνος· οὐ δὲ φιλοκίνδυνος, μεγαλοκίνδυνος δὲ.

Quinta, *Acceptum beneficium maiore beneficio compensare.* vnde fit vt non multum meminerit beneficiorum acceptorum; quia maioribus illa beneficijs obruit. quod intellige de beneficijs humanis & vulgaribus, quæ ipse facilè potest vincere.

Sexta, *Neminem, aut vix quemquam rogare.* vel enim parua sunt quæ ab alijs potest accipere; & ita non curat: vel certe sua industria potest consequi; & sic non vult ab alio pendere, nec alteri molestus esse.

Septima, *Libenter alteri operam dare atque inseruire*: hoc enim est perfectionis, & αὐταρκείας signum.

Octaua, *Cum viris Principibus & opulentis præstare se magnum & excelsum*, nimirum illis non adulando, nec sinendo suam libertatem opprimi eorum auctoritate. *cum mediocribus & infimis modestum ac moderatum*. sic enim Deũ quodam modo imitatur, *qui humilia respicit.*

Nona, *Non se locis aut functionibus honoratioribus ingerere*: hoc enim potius ambitiosi, quàm magnanimi.

Decima, *Cunctari & quietem agere, nisi res magna sit proposita*; quia parua non moratur; vnde fit *vt pauca faciat, sed magna.*

Vndecima, *Apertè odisse & apertè amare*; puta quæ odio vel amore digna: Græcè est, εἶναι φανερόμισον καὶ φανερόφιλον, *quia timentis est, fronte occultare sententiam.*

Duodecima, *Apertè omnia dicere & agere*: intellige intra limites prudentiæ. Addit Aristoteles, *amat enim orationis libertatem, quia ad alios contemnendos est propensus*, id est, cum res humanas parui faciat, facilè ita se gerit, vt etiam alios parui pendere videatur. quod intellige, quando de veritate, vel iustitia agitur: exempla habemus in martyribus, & alijs viris sanctissimis.

Decimatertia, *Vti dissimulatione in vulgus*: non enim sua patefacit omnibus, sed tegit; non enim quærit vulgi laudes.

Decimaquarta, *Non posse alterius nutu viuere nisi amici*; seruile enim, id est, nec sine assentatione fieri potest; à qua ille longissimè abest. quòd si amici nutu viuere potest, multò magis nutu Superioris, qui & maximè est amicus, (cum omne bonum subito ex sincera beneuolentia velit ac procuret) & loco Dei præsidet. vnde patet religiosam obedientiam cum magnanimitate non pugnare, sed ei consentaneam esse. 15

Decimaquinta, *Non facilè admirari: nihil enim ei magnum est*, inquit, Aristoteles, puta in rebus humani.

Decimasexta, *Non meminisse iniuriarum. viri enim magnanimi non est.* ait idem, *memorem esse, præsertim iniuriarum & malorum, sed ea potius pro nihilo putare.* Itaque viles animæ sunt, Aristotelis sententia, qui iniurias priuatas sine fine persequuntur, quo modo enim non viles, quorum status, & dignitas omnis vno verbo labefactatur, nec nisi eo vindicato, constare potest? quanto generosius est statum suum extra fortunæ aleam repositum ducere; nec se a quoquam nisi a seipso lædi posse? Multum igitur errat vulgus, qui illos generosos & magnanimos putat. 16

Decimaseptima, *Non cupidè loqui de hominibus, quia neque vt laudetur sollicitus est, nec vt alij vituperentur,* 17

nec

nec aliorum laudator est, nec maledicus, nec in inimicos quidem, nisi accepta contumelia. vbi Aristoteles permittit illis rependere κακολογίαν, id est, probrum seu nouitium, accepta contumelia ab inimico: tunc enim non videtur esse contra virtutem, si moderatè & absque scandalo fiat, vt sic contumelia repellatur. plerumque tamen melius est dissimulare, ne videamur reddere malum pro malo, aut maledictum pro maledicto, contra præceptum Apostoli, & Domini nostri; idque maioris animi est signum. *leo ad latratus canum vix leonis respicit.*

Decimaoctaua, *In rebus, quæ necessariò perferenda, vel quæ exigua sunt, non esse queribundum aut supplicem: quia est animi nimium rebus humanis addicti.*

Decimanona, *Malle possidere res honestas quàm fructuosas, hoc enim magis proprium est hominis seipso contenti.*

Vigesima, *Habere motum tardum, vocem grauem, orationem stabilem ac sedatam: quia festinare non solet, qui paucis rebus studet; nec vehementer contendere, cui nihil magnum esse videtur:* Ita Aristoteles.

DVBITATIO III.

Quæ vitia magnanimitati aduersentur.

D. THOM. quæst. 130. & 131.

18 OPPONVNTVR magnanimitati tria vitia per excessum, *præsumptio, ambitio, & inanis gloria. Præsumptio* respicit propriè opus aliquod: *Ambitio* honorem: *Inanis gloria* opinionem & famam. Vnum per defectum, *Pusillanimitas*; quæ tamen illis tribus respondet.

Præsumptio quid sit.

Præsumptio, quam etiam *præsidentiam* Latini vocant, est nimia suarum virium confidentia, qua fit vt quis aggrediatur aliquid, vel paratus sit aggredi, quod est supra ipsius vires, *Vires ipsius* intellige, quas vel in seipso, vel in alijs paratas habet, quod enim per amicos possumus, nos ipsi posse dicimus. consistunt autem vel in facultate naturali, vel in virtute aliqua infusa aut acquisita, vel in arte aliqua, vel in gratia gratis data, vel in potestate Ordinis, vel in potestate iurisdictionis: nam ratione horum omnium si quis aliquid supra suam facultatem tenet, erit vitium præsumptionis; vt patet ex Caietano ver. Præsumptio to Summa.

Supponit falsam opinionem.

19 Hoc vitium in intellectu supponit opinionem falsam de suis viribus, & culpabili ignorantia vel inconsideratione ortam: si enim hæc non esset culpabilis, neque opinio inde nascens, neque affectus voluntatis consequens culpabilis esset; vt cùm quis bona fide ignorans rei conditionem, aliquid supra suam facultatem tentat. In voluntate verò requirit affectum vel absolute exequendi tale opus: vel sub conditione, si nimirum res ad se pertineret, si tempus & locus posceret, &c.

In quibus hoc vitiũ.

Hoc modo præsumptuosi & præsidentes censendi hæretici, qui Scripturas audent exponere non præuio longo studio, vel Sanctorum Patrum lectione: qui tentant miracula vel futurorum prædictionem, absque dono miraculorum vel prophetiæ: qui solis naturæ viribus putant se posse benè viuere & legem implere. Item qui absque debita peritia suscipiunt officium medici, aduocati, Parochi, confessoris, &c. qui vsurpant sibi potestatem, quam non habent, vel maiorem quam habent; vt si diaconus vellet offerre sacrificium, absoluere, baptizare coram sacerdote; si Iudex sæcularis cognoscere de causis ecclesiasticis.

Esse peccatum.

Hoc autem peccatum esse probat D. Thomas, quia per illud violatur lex naturæ, orta ex lege æterna, quam omnes res naturales tenent: hæ enim omnes ex diuina ordinatione hanc seruant legem, vt nihil conentur supra suam facultatem; sed solum inclinent ad opera viribus suis commensa: præsumptio verò impellit ad id, quod est supra facultatem.

20 Est peccatum mortiferum, quando fit cum periculo vel iniuria alterius, sicut præsumptio medici, Iudicis, confessoris: vel quando prouenit ex errore contra fidẽ, sicut præsumptio hereticorum in multis actibus extra tales euentus fere est peccatum veniale, Ita Caietanus supra.

Præsumptio misericordia.

Præsumptio de misericordia Dei, (quæ dicitur peccatum in Spiritum sanctum) qua quis non curat diuinam Iustitiã, confidens Deum ipsi præstiturum veniam, etiamsi non sit sollicitus de conuersione vitæ, potius opponitur spei quã magnanimitati; excedit enim modum in sperando, indebitè confidens de diuina bonitate, non de sua virtute: sicut desperatio deficit non satis de ea confidens. nisi fortè hæc præsumptio proueniat, quòd sibi tale Dei beneficium deberi putet; tunc enim immediate præsumit & præfidit de sua virtute, per eam volens consequi id, quod longe illam superat; & sic erit contra magnanimitatem.

Ambitio.

Ambitio est inordinatus appetitus honoris: honor autẽ est testimonium excellẽtiæ; quod multis modis deferri potest, vt detectione capitis, inclinatione corporis, genuflexione, cõcessione loci honoratioris, erectione statuæ, delatione officij, magistratus, principatus, &c. vt dictũ est supra c. 36. dubi. 3. hos omnes modos respicit ambitio, qui. n. aliquid horum sibi inordinatè appetit deferri, est ambitiosus. 21

Inordinatè appetitur honor trifariam.

Porrò honor tripliciter inordinatè potest appeti. Primò, Si appetas honorem ob rem, quæ tibi non conuenit, vel notabiliter maiorem, quam par sit: vt quis velit honorari ob gradum vel doctrinam, quam non habet: si laicus velit precedere sacerdotem aut Episcopum: si adspires ad officium honorabile, quo es indignus; aut velis præferri multò dignioribus: si ratione diuitiarum velis tibi magnum honorem haberi Secundò, Si quæras honorẽ ex re, quæ tibi conuenit, sed illicita, v.g. ex rebellione, quòd audeas resistere tuo Principi, ex arte magica, &c. Tertiò, Si ita ames honorẽ vt paratus sis Deum offendere causa illius acquirendi vel conseruandi, vt si Episcopatum compares per simoniam, Principatum per bella iniqua: si, vt officium retineas, iniquum prestes iusiurandum, &c.

Quale peccatum.

In primo est peccatum veniale tantum, nisi appetatur cum iniuria alterius. In secundo est peccatum mortale vel veniale pro ratione materiæ, ex qua honorem captat. In tertio similiter pro ratione medicorum, quibus vtitur vel paratus est vti. 22

Reprehenditur hoc vitium à Domino, Mat. 23. *Amant primos recubitus in cœnis, & primas cathedras in Synagogis, & salutationes in foro, & vocari ab hominibus Rabbi: vos autem nolite vocari Rabbi,* &c. & Ecclesiastici 7. *Noli quærere ab homine ducatum, nec à Rege cathedram honoris.*

Oritur ex superbia.

Oritur hoc vitium ex superbia. sicut enim superbia est inordinatus appetitus excellentiæ, ita ambitio est inordinatus appetitus honoris, qui est testimonium excellentiæ: vnde omnes ambitiosi sunt superbi, & omnes superbi ambitiosi. habet enim se ad superbiam vt propria passio, vel vt effectus adæquatus.

Si autem honor appetatur moderatè ex re bona, nullum erit peccatum, etiamsi nullus alius finis spectetur, vt colligitur ex D. Thoma q. 131. art. 1. ad 3. quia per se est obiectũ indifferens, proximè accidens ad rationem honesti, cum sit testimonium & imago quædam virtutis.

Inanis gloria.

Inanis gloria, quam Græci κενοδοξίαν vocant, hoc loco accipitur pro vanæ gloriæ cupiditate: alioqui propriè ipsa non est peccatum, sed peccati obiectum; in alio existẽs. *Gloria est clara cum laude notitia*, inquit Cicero: puta de excellentia alicuius. Itaq; complectitur *opinionem & laudem* cõsequenter *famam*; quia bona fama in laude consistit; supponit autem excellentiam aliquam veram his dignam, tanquam materiam & obiectum opinionis & famæ. vnde patet gloriam ab honore distingui, & consequenter ambitionem à cenodoxia seu vanæ gloriæ cupiditate. Gloria enim in notitia excellentiæ alterius, & laude, quæ verbis agitur, sita est. Honor verò in dignitatibus, magistratibus, & alijs testimonijs excellentiæ, quæ signis exhibentur, quando tamen vana gloria statuitur vitium capitale, etiam ambitio hoc nomine intelligenda est. 23

Potest autem gloria tripliciter esse vana in proposito. Primò, Si desimulata excellentia quæratur opinio vel fama; sicut faciunt hypocritæ, & omnes, qui se fingũt peritos alicuius disciplinæ, cũ non sint. Secundò, Si maior quæratur quã par sit, aut de rebus alias indignis, sicut faciunt iactabundi, & omnes qui de opibus & rebus friuolis gloriãtur. Tertiò, Si apud eos, qui de rebus non possunt rectè iudicare: sicut si quis coram imperitis disputaret, vt sapiens ab eis habeatur; nisi forte id ad vlteriorem finem honestum referret.

Quale peccatum sit.

Erit autem hæc cupiditas peccatum mortale, Primò, Si hæc vana gloria appetatur ex facto, quod est peccatũ mortiferũ; vt de magia, de adulterio, de duello, de homicidio; nam talis gloriatio includit facti approbationem. si tamen 24

non

non de ipso facto, sed de robore corporis, audacia, ingenio, quæ tali facto patefiunt, gloria quæreretur, non esset per se peccatum mortale; quia cum eo stare potest facti praui detestatio. Secundò, Si ob illam acquirendam, vel retinendam negligat ea, quæ ad salutem sunt necessaria, vel aliter paratus sit mortiferè peccare: quales erant multi ex primoribus Iudæorum, de quibus Ioannis 12. dicitur, *Dilexerunt magis gloriam hominum, quam gloriam Dei* & Ioannis 5. *Quomodo potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam, quæ à solo Deo est non quæritis?* Extra hoc casus solum est veniale, vt docet Caietanus verb. Gloriæ humanæ appetitus: nam per se veniale est; neque fit mortale, nisi ratione alterius peccati, quod interdum in affectu vanæ gloriæ inuoluitur.

25 *Est vitium capitale.* Numeratur *vana gloria* inter vitia principalia, seu capitalia, à D. Gregorio lib. 31. moralium ca. 31. quem sequitur D. Thom. q. 132. art. 4 & 5. & ceteri Doctores; quia *vitium capitale* dicitur ex quo tamquam radice virulenta, multa alia vitia veluti propagines venenatæ nascuntur. talia sunt quæ versantur circa obiectum valde appetibile, cuius causa plerique mortalium parati sunt multa mala facere, & pati; vt circa gloriam, (sub qua etiam famam, & honorem intellige) diuitias, voluptates gustus, voluptates tactus. hinc vitia capitalia sunt *cupiditas vanæ gloriæ, auaritia, gula, & luxuria*. Item quæ versantur circa obiectum valde molestũ, saltem in imaginatione, cuius mali pellẽdi, vel molestiæ solandæ causa, etiam multa mala facere solẽt, vt sunt *Inuidia, ira, & tristitia*.

26 *Septẽ filiæ vanæ gloriæ.* Sic igitur vanæ gloriæ cupiditas est vitium capitale; ex qua nascuntur hæ septem filiæ, iuxta D. Gregorium, *inobedientia, iactantia, hypocrisis, contentiones, pertinacia, discordia, & nouitatum præsumptiones.* Ratio est, quia *vana gloria* consistit in manifestatione suæ excellentiæ siue veræ, siue fictæ. Dupliciter autem excellentiam tuam inordinatè patefacere potes. Primò, *Directè*: idque, vel per verba; & sic est *iactantia*; vel per facta: quæ si vera sint, & aliquid admirationis habeant, erit *præsumptio nouitatum*; (has enim solent homines magis admirari) si falsa sint, erit *hypocrisis*. Secundò, *Indirectè*, quatenus videlicet vis ostendere te non esse altero minorem, idque quadrupliciter. Primò, Ratione intellectus, quod fit *pertinacia*, qua quis nimis inhæret suæ sententiæ, nolens cedere meliori. Secundò, Ratione voluntatis; quod fit *discordia* qua quis non vult alteri consentire: Tertiò, Quoad verba; sicque est *contentio*. Quartò, Quoad facta; dum quis non vult exequi præceptum Superioris, ne videatur minor, quod fit per *inobedientiam*. vide D. Thom. art. 5. q. 132.

27 *Aduersantur magnanimitati tria prædicta vitia.* Quod autem hæc triá vitia magnanimitati aduersentur perspicuum est ex dictis. *Magnanimitas* enim versatur circa tria. Primò & principaliter circa magnũ opus, ad quod iuxta mensuram suarum virium tendit. hac ratione aduersatur ei *præsumptio*, quæ ad idem supra vires tendit. Secundò, Versatur circa honorem, tamquam materiam, cuius appetitum moderatur; sic opponitur ei *ambitio*, quæ immodicè in honorem tendit. Tertiò, Circa gloriam, laudem & famam, quorum etiam moderatur affectum, hæc enim ad eandem virtutem, ad quam honor, pertinent. sic opponitur ei *cupiditas vanæ gloriæ*. quæ ex quibuslibet rebus, etiam ex mustaceo & apud quoslibet gloriolam captat. Aristoteles nõ expressit distinctè omnia vitia, quæ magnitudini per excessum opponuntur, sed solum vnũ, quod ille χαυνότητα vocat, quo is, qui est indignus, seipsum dignum magnis honoribus æstimat, splendoreque vestium, & opum ostentatione honores vbiq; captat. hos vocat χαύνους: quasi dicat, laxos, aut tumidos, vel πρὸς τὰς τιμὰς κεχηνότας, honoribus inhiantes; χαῦνον enim à χαίνειν hiare, ductum. eosdem dicit esse stolidos, & seipsos ignorare.

28 *Pusillanimitas.* *Pusillanimitas*, quam Aristoteles μικροψυχίαν vocat, est alterum extremum magnanimitati directè oppositũ. hoc vitium supponit apprehensionem, qua quis omnia tam quam nimis magna, & suam facultatem, vel dignitatem excedentia concipit: vnde fit vt diffidens viribus suis refugiat officia ad quæ probè est idoneus & detrectet bona opera aliquid difficultatis habentia, quæ facilè alioquin posset præstare. Si vocetur à Deo ad religionem, imaginatur rẽ esse nimis grauem, tristem, intolerabilem; nec audet capessere. Rursus considerans suam conditionem, putat se indignum honore, qui defertur, (quasi honor sit magnum quiddam) nec vult illum admittere, etiamsi recta ratio aliud postulet, seque nimium abijcit, nõ habita ratione officij, vel gradus, in quo est constitutus. Eodem modo se habet etiam ad gloriam, laudem, & famam; etsi his verè sit dignus. vnde perspicuum est hoc vitium respondere in altero extremo tribus illis vitijs explicatis, præsumptioni, ambitioni, & vanæ gloriæ. vt enim nimium refugit opera, & officia suis viribus commensa, repugnat præsumptioni; vt nimis honorem, ambitioni: vt veram gloriã & famam, vanæ gloriæ.

Hoc vitium est peccatum mortale, si id, quod detrectat, tale sit, vt ad illud suscipiendum sub peccato mortifero teneatur. si autem solum teneatur sub veniali, erit veniale. Idem dicendum etiamsi res sit consilij tantum; nã etsi non tenearis amplecti, tamen ex pusillanimitate animi refugere, quasi vires, quas Deus tibi dedit, vel paratus est dare, sit perit, malum est. 29 *Quale peccatum.*

Aduersus *pusillanimitatem* facit consideratio diuini auxilij, quod in ijs, quæ ad salutem, aut vocationem nostram pertinent, nobis præsto est; exempla Sanctorum magnitudo præmiorum, & alia, quæ fiduciam augent. *Contra pusillanimitatem.*

DVBITATIO IV.

Quid magnificentia, & quod vitium ei aduersetur.

D. THOM. quæst. 134. 135.

NOMEN *Magnificentiæ* dupliciter accipi potest, vt colligitur ex D. Thoma, quæst. 134. art. 1. Primò in genere, pro qualibet virtute, quæ facit res magnas; siue illæ sint actiones, quas Græci πράξεις vocant; siue res effectæ, quæ ποιητά. *facere* enim aliquando generatim sumitur, vt actiones, & effectiones comprehendat. hoc modo *magnificentia* non est virtus specialis, & conuenit etiam Deo & Christo; cernitur que in opera creationis, redemptionis, gubernationis, sanctificationis, glorificationis. hæc enim valdè magna sunt, & horũ ratione Scriptura tribuit Deo, & Christo *magnificentiam*, 1. Paralip. 29. Psal. 8. 110. 144. & alibi. 30 *Dupliciter accipitur. 1. Generatim.*

Secundo, Pro virtute humana, quæ magnis sumptibus in externa materia aliquid magni efficit, hoc modo est peculiaris virtus, quam explicat hic D Thom. & Aristoteles lib. ethicorum c. 2. eamque vocat μεγαλοπρέπειαν, q. d. *magnidecentiam*. 31 *2. Specialiter.*

Distinguitur à *magnanimitate*, secundùm Caietanum art. 2. quod hæc intendat magnitudinem in actione virtutis; (hanc enim vult magnam, & splendidam efficere: vnde dicit Aristoteles ipsam esse omnium virtutum ornamentum; nimirum quia earum actiones illustriores facit) illa verò intendit magnitudinem in opere externo, quatenus est opus artis, vel vsibus humanis accommodatum, magnos sumptus requirens, vt in extruendis Templis, Monasterijs, Collegijs, in constituendis pijs fundationibus, in epulo publico exhibendo, quando ratio postulat. De huiusmodi intellige definitionem Ciceronis, quam refert D. August. q. 31. tract. 83 qq. *Magnificentia est rerum magnarum, & excelsarum, cum ampla quadam, & splendida propositione cogitatio, atque administratio.* In ijsdem tamen versari etiam potest magnanimitas, si spectentur, vt sunt magna virtutum opera, vt expressè docet D. Tho. art. 2. ad 2. cum ait, *Ad magnanimitatem pertinet non solum tendere in magnum, sed etiam in omnibus virtutibus magnum operari, vel faciendo, vel qualitercumque agendo, vt in 4. ethic. dicitur.* Itaque *magnificentia* videtur, vel pars quædam esse magnanimitatis; vel parum ab ea distingui, vt versatur in tali materia. *Quo modo distinguatur à magnanimitate.*

Officium primarium huius virtutis est, res magnas, ad quas magno sumptu opus est, efficere, quando ratio id postulat, vel suadet. Deinde huius rei causa affectum copiosæ pecuniæ ad id necessariæ moderari, ne per illum, vel opus non audeat suscipere quando oportet, vel susceptum relinquat, vel non decorè perficiat. tota enim difficultas in huiusmodi splendidis operibus suscipiẽdis, & perficiẽdis prouenit ex affectu pecuniæ non mediocris, sed grandis, & ingentis summæ, quæ impendenda: hic enim affectus facit vt 32 *Officiũ magnificentiæ.*

homini

homini valdè difficilè sit tantam copiam profundere, quantam opus postulat. Itaque requiritur aliqua virtus, quæ hanc difficultatem vincat. neque ad hoc sufficit *liberalitas*; quia hæc solùm moderatur affectū circa mediocres, & ordinarias expensas, tollitque difficultatem, quam homo in illis sentire solet, non ex affectu magnitudinis summæ; sed simpliciter ex affectu pecuniæ: at longè alia sentitur dum magnæ expensæ faciendæ; vnde oportuit maiorem quamdam esse virtutem, quæ id præstet in magnis, quod *liberalitas* in mediocribus: hanc *magnificentiam* vocamus. Simile cernitur in honoribus: affectum. n. in magnis honoribus regit *magnanimitas*: in mediocribus virtus *ἀνώνυμος*, quam *φιλοτιμίαν* vocare possumus, hoc nomine in bonam partem accepto. vide Aristot lib. 4. ethic. c. 4. & D. Th. q. 129. ar. 2.

Duplex virtus circa honores, & duplex circa pecuniam.

33 Petes, Cur non simili modo ponitur duplex virtus circa voluptates corporis, altera circa maximas, altera circa mediocres?

Cur non duplex circ. voluptates & cas.

Respondeo, Quia illa virtus, quæ affectum moderatur in maximis voluptatibus, sufficiens est vt illum moderetur etiam in mediocribus, v. g. ciborum, vel venereorum. cuius ratio est, quia idem motiuum, seu obiectū formale in vtrisque spectatur, siue enim cibi sint multùm delicati, siue parùm, hoc tantùm agitur, vt eorum vsus externus sit temperatus, & interna affectio sub hac ratione in eorum vsum feratur. Itaque solùm opus est vna virtute abstinentiæ, quæ sicut affectum, & vsum temperat in magnis ciborum voluptatibus, ita & in paruis. Similiter in rebus venereis moderandis idem motiuum spectatur; siue magna in illis sit voluptas, siue parua: vnde eadem virtus castitatis vtrique moderandæ sufficit. Pari modo fortitudo, quæ maximos timores mortis temperat, etiam ad mediocres pertinet: & mansuetudo, quæ maximas iras domat, etiam mediocres regit. Istæ enim virtutes non spectant nisi vnum obiectum formale, siue passio magna sit, siue mediocris. Cùm enim voluptates magnæ, & timores magni, & iræ magnæ omnibus sint communes; nec in his magnitudo, & mediocritas diuersum faciant hominis statum, sufficit vna ratio honesti in vnoque horum genere, quæ principaliter moderetur affectum in magnis, & secundariò se extendat ad moderandum in mediocribus.

Circa voluptates gustus.
Circa voluptates tactus.
Circa timores.
Circa iras.

34 Secùs verò res habet in affectu pecuniæ & honoris: magni enim honores, & magnæ diuitiæ sunt paucorum: vnde diuersum efficiunt statum, & consequenter mutant rationē decori, & honesti. Hinc fit vt qui magnis honoribus sunt digni, vel magnas expensas facturi sunt, aliam rationem honesti in moderando affectu, & in vsu talium honorum, vel opum spectent, & adhibeant, quàm passim solent homines in mediocribus. Itaque alia est virtus circa magnos honores, alia circa mediocres. Confirmatur, quia magni honores pertinent ad eos tantùm qui magna cogitant, & moliuntur: hi enim soli magnis honoribus sunt digni: atqui magna moliri est proprium magnanimitatis: ergo moderatio affectus circa magnos honores, & rectus eorum vsus pertinent ad magnanimitatem.

Circa honores & opes.

Simili modo expensio magnarum opum secundùm rectam rationem non solet fieri nisi ad magnifica opera externa, quæ magnos sumptus requirunt: talia autem pertinent ad magnificentiam: unde etiā ad eamdem pertinet affectū in huiusmodi sumptibus regere. Longe autem aliud spectant homines, ut moderentur affectum in mediocribus tū honoribus, tum sumptibus, ut per se satis constat. Non tamen negauerim, quin ex eodem motiuo, quo magnæ opes, uel magni honores contemnuntur, possint etiam contemni parui. Verùm quia plerumque aliud motiuum respicitur, quando de magnis agitur, aliud quando de mediocribus: ideò ad usum humanum, & moralem diuersa uirtute opus fuit. Vide D. Thom. qu. 129. art. 2. ubi tamen paulò aliter hæc explicat, etsi in re non sit discrepantia.

35 Opponitur magnificentiæ duo uitia, alterum per excessum, quod Aristoteles uocat *βαναυσίαν*, qu. d. operariam, & indecoram diligentiam in sumptu faciendo: ut cū quis de industria sumptus auget suprà quam res poscat, aut decorum patiatur: sicut faciebat ille; qui in filij epulo natali, omnes cibos cum patinis argenteis, cùm referrentur è mensa, proijciebat in Tiberim. Item qui in res paruas sumptos magnos facit, aut inconcinnè splendorem, & magnificentiam ostentat: sicut ille, qui scenæ præpositus substernebat histrionibus purpuram, & mercator, qui conuiuis ad cœnam vocatis, cum hiems esset, faciebat ignem ex cinnamomo, &c. hos etiam *ἀπειροκάλους* vocat Aristoteles, id est, decori inexpertos, & ignaros.

Per excessū βαναυσία.

36 Alterum per defectū, quod Aristoteles vocat *μικροπρέπειαν* D. Thomas *paruificentiam*, cum quis præ angustia animi, operi magno pares sumptus non exhibet: vt si templo, vel Cœnobio, quod extruendum suscepit, vellet facere parietes craticos, aut tectum stramineum, vt minus expendat, *hic* (vt Aristoteles ait) *magna pecunia consumpta, in parua honestum omne perdet, & extinguet: quidquid facturus est, procrastinans, & cunctabundus efficiet, & qua ratione quam minimo sumptu id conficere possit considerabit, & in his lamentabitur, & ingemiscet, omniaque se efficere maiora quàm oporteat arbitrabitur.*

Per defectū μικροπρέπεια.

Hoc vitium per se non est nisi peccatum veniale; nisi forte ex voto, testamento, vel alia ratione ad opus illud magnificum, in quo perficiendo deficit, sit obstrictus.

Est peccatū veniale.

DVBITATIO V.

Quid patientia, & longanimitas: & de illius incitamentis, & gradibus.

D. THOM. Q. 136.

PATIENTIA dupliciter, iuxta D. Thomam, accipitur.

Primò, Pro virtute, quæ firmat animum aduersus timores, & dolores mortis, & malorum mortem inferentium; quæ enitet maximè in Martyribus: hæc est pars fortitudinis integralis, vel ipsa virtus fortitudinis inadæquate concepta. de qua supra c. 1. dubit. 1. huius libri tertij. 37

Patientia quomodo sit pars integralis.

Secundo, Pro virtute, quæ in alijs malis animum confirmat, moderando mœrores qui ex illis percipi solent, ne videlicet propter hos à præscripto rationis recedat, seu aliquid indecori agat: vt in morte parentum, filiorum, amicorum; in exilio, in damnis, in morbis, in contumelijs, alijsque id genus malis: hæc enim in magnos mœrores adferre solent, qui hominem sæpe ab arce rationis, & officio virtuti: deturbant, & ad malum concitant hoc modo est virtus annexa fortitudinis, vt secundaria principali.

Quomodo potentialis.

Proxima igitur huius virtutis materia est tristitia, & afflictio animi ob mala prædicta incedere solita: hanc enim, vel planè comprimit, vel moderatur, ei quamdam sui similitudinem velut formam imprimés, & ita eam temperas, vt recta ratio præscribit, & virum patientem decet nimirum, vt rationem plene sui compotem relinquat, nec virtutes alias in suis officijs impediat. Remota sunt actiones, verba, & gestus externi, quæ ita regit, vt interna moderatio in eis eluceat; ita vt per tristitiam nihil indecori foris agat; sed mala se æquo animo ferre ostendat. Remotissima autem sunt ipsa mala: hæc enim dicuntur materia patientiæ; non quòd patientia illis formam, seu modum virtutis imprimat; (hanc enim solis affectibus internis, & actionibus externis communicat) sed quia sunt obiectum, & causa tristitiæ, quæ proxima patientiæ est materia. Simili modo pericula mortis dicuntur materia fortitudinis.

Materia.

Sed Notandum est hanc moderationem posse fieri dupliciter. 38

Primò Ex affectu solius honestatis, quæ in illa relucet, moderari enim tristitiam, & mentem in quadam æquanimitate conseruare, statumque externum corporis huic cōformem reddere, per se bonum est & honestum, & hoc modo patientia est virtus specialis, à ceteris distincta.

Ex vario affectu possumus moderari tristitiam.

Secundò, Ex affectu alicuius peculiaris virtutis, quæ per tristitiam, & afflictiones oppugnatur, & hoc modo, quod ad internum affectum actualem, vel habitualem attinet, non est virtus distincta à ceteris: nam quæuis virtus sicut amat honestum sui generis: ita ex vi huius amoris resistit ijs, quæ illi directè, vel indirectè repugnāt, animumque aduersus ea firmat. hoc modo passim accipitur in Scripturis, & Patrum scriptis, & in sermone vulgari. quicumque enim affectu alicuius virtutis moderate fert afflictiones, patiens dicitur.

Hoc modo definitur à D. August. q. illa 31. ex Cicerone, cum

Definitio Ciceronis.

Definitio Ciceronis. cum ait, *Patientia est honestatis aut vtilitatis causa, rerum arduarum ac difficilium voluntaria ac diuturna perpessio.* vbi illud *honestatis* intellige generatim de omni honesto, quod propter se expetitur. *Vtilitatis*, de eo, quod ad aliud honestum vtile est; vt si patiaris pecuniæ consequendæ causa, qua soluas creditori: nam solius vtilitatis causa, si vtile ab honesto distinctum sit, pati, non est virtutis patientiæ. *Voluntaria*, non quod semper sit in potestate non pati; sed quia in potestate est malle pati quàm ab officio rationis desciscere, quàm improbe vel indecorè agere. *Diuturna*, intellige vel in re vel in animi præparatione. debet enim patiens esse animo comparatus ad patiendum longo tempore, si opus sit. Eodem pertinet descriptio D. Augustini, quam habet lib. de patientia (quem ex indiculo constat esse ipsius, etsi Erasmus reclamet) cap. secundo *Patientia hominis est, qua mala æquo animo toleramus, ne animo iniquo bona deseramus, per quæ ad meliora perueniamus.*

39 *Necessitas huius virtutis.* Ex his perspicuum est quàm patientia sit necessaria: tã enim est necessaria ad salutem, quàm est necessarium, hominẽ per huius vitæ mala, quæ vel nostra mortalitas inuehit, vel ab alijs irrogantur, à bono non abstrahi, aut ad malum non impelli. & quia huiusmodi mala maximè oppugnant Christianos vt rectam religionem deserant, aut iuxta eius præscriptum non viuant; ideò his maximè necessaria est, iuxta illud Domini, *In patientia vestra possidebitis animas vestras.* quo significatur salutem animæ non nisi per patientiam, acquiri posse. *Possidere*, phrasi Hebræa accipitur pro acquirere: sicut ibi, *Possedi hominem per Deum* Genesis 4. &, *Dominus possedit me in initio viarum suarum*, Prouerb. 8. Parum aptè hunc locum explicat Martinus, de perfecto animæ dominio per patientiam; nõ tamen refert vtrùm hæc tolerantia malorum affectu solius honestatis, quæ propriè ad hanc virtutem pertinet, an illius, quæ oppugnatur, an vtriusque fiat. nihil enim horum peculiariter est præceptum. expedit tamen quam plurimas rationes sibi propositas habere, ob quas mala fortiter sint perferenda: efficacius enim multa bona, quàm vnum mouent.

40 *Longanimitas.* *Longanimitas*, quam Græci μακροθυμίαν vocant, potius est pars patientiæ, vel ipsa virtus patientiæ inadequatè concepta, (vt ex D. Thoma art. 5. colligitur) quam virtus distincta: nam inter mala, quæ patientia æquanimiter tolerat, vnum est molestia, quæ percipitur ex rei expectatæ dilatione; huius autem mali, seu incommodi tolerantia vocatur longanimitas. Itaque *longanimitas* nihil est aliud, quàm patientia, vt circa tale malum versatur, spectata. Sic Deus longanimis dicitur, quatenus dum nos ad pœnitentiam inuitat & expectat, moras nostras & tergiuersationes tolerat. quæ illi quodammodò molestiam adferunt.

41 *Vitia patiẽtiæ aduersa Insensibilitas.* Vitia patientiæ aduersa, sunt *Insensibilitas, & Impatientia*, illud perfectum: non enim est laudabile, nec naturæ consentaneum, nullis malis neque tuis, neque proximorũ tangi: id enim signum est vel brutæ stoliditatis, vel inhumanæ duritiei: nec congruit amicitiæ & vitæ politicæ. Hoc verò per excessum: vt cum quis nimium dolet. aut etiam *Impatientia.* ex dolore à recto discedit. Quicumque enim ob dolorem vel merorem, vt illum vitet, pellat, aut soletur, animoque suo sic affecto indulgeat, aliquid mali facit, *impatiens* est; iustum dolendi modum, quem patientia præscribit, exuperans. *Impatiens* etiam dici solet, qui ira vel indignatione excedit, præsertim si hunc motum animi sui foris ostendat: nam ira etiam tristitiam & afflictionem includit. è contrario, qui non facile irascitur, patiens. quamuis hic potius mansuetus sit dicendus, alter iracundus, vt infra lib. 4. cap. 4. ostendetur.

Quale peccatum sit. Est autem hoc vitium per se peccatum veniale tantum; quia solum excessus in dolore, vel iracundiæ motu, signo externo expressus. potest tamen esse mortiferum vel ratione scandali, vel ratione mali, quod quis ex impatientia facit. *Insensibilitas* seu durities rarò est peccatum mortale; certè per se non potest esse nisi veniale.

42 *Patientiæ adminicula sex. Patientia Dei.* Quia verò patientiæ virtus maximè est homini Christiano necessaria, notanda duxi ex Scripturis & Patribus quædam præcipua eius incitamenta, quæ ad eius cultum & exercitationem vehementer possint commouere. Primum sit patientia ipsius Dei: in qua duo potissimum consideranda. Alterum, quòd tanta beneficia assiduè in peccatores conferat. Alterum, quòd eorum iniurias tam benigne toleret. Vtrumque eleganter expressit Tertullianus libro de patientia, cum ait. *Nobis exercendæ patientiæ auctoritatem, &c. diuina dispositio delegat, Deum ipsum ostendens patientiæ exemplum: iam primum qui florem lucis huius super iustos & iniustos æqualiter spargit: qui temporum officia, elementorum seruitia, totius genituræ tributa dignis simul & indignis patitur similiter occurrere; sustinens ingratissimas nationes, ludibria artium, & opera manuum suarum adorantes, nomen & familiam ipsius persequentes, luxuriam, auaritiam, iniquitatem, malignitatem quotidie insolescentem, vt sua sibi patientia detrahat: plures enim Dominum ideircò non credunt, quia sæculo iratum tam diu nesciunt.* Eundem locum pulcherrimè prosequitur Cyprianus libro de bono patientiæ, in principio. *Si Dominus*, inquit, *nobis pater & Deus est, sectemur patientiam Domini pariter & patris: quia & seruos oportet esse obsequentes, & filios non decet esse degeneres. Qualis verò in Deo & quanta patientia, quòd in contumeliam suæ maiestatis & honoris instituta ab hominibus profana templa, & terrena figmenta, & sacra sacrilega patientissimè sustinens super bonos & malos æqualiter facit diem nasci, & lumen solis oboriri: & cum imbribus terras rigat, nemo à beneficijs eius excluditur, quo minus iustis simul & iniustis indiscretas pluuias largiatur. videmus inseparabili æqualitate patientiæ nocentibus & innoxijs, religiosis & impijs, gratias agentibus & ingratis, Dei nutu tempora obsequi, elementa famulari, spirare ventos, fontes fluere, grandescere copias messium, fructus mitescere vinearum, exuberare pomis arbusta, nemora frondescere, prata florere: & cum crebris, immo continuis exacerbetur offensis Deus, indignationem suam temperat, & præstitutum semel retributionis diem patienter expectat.* &c.

43 *Obiectio.* Dices, Hanc patientiam esse alterius rationis: Deum enim non esse capacem mœroris aut molestiæ, quam patientia sustineat: ac proinde non debere nobis in exemplum proponi.

Resp. Quomodo patientia Dei sit nobis exẽpla. Respondeo, In patientia duo posse considerari. Primò, Compressionem tristitiæ ex iniuria, vel malo, quod nobis accidit, obortæ. Secundò, Compressionem vindictæ, cum affectu quodam benigno coniunctam. Primum non inuenitur in patientia Dei; quia in illum tristitia non cadit, quã patientia soletur. vnde neque hac ratione ipsius patientia proponitur nobis imitanda. Alterum verò maximè in patientia Dei relucet; quò enim ipsius Maiestas est maior, & creatura indignior, magisque ipsi obnoxia; eò iniuria in ipsum est grauior; ac proinde magis ipsum prouocat ad indignationem & vindictam: vt nihil sit admirabilius quam Deum cohibere manus, iramque in peccatores non effundere, & beneficia sua procelare. & hac ratione proponitur nobis patientia Dei imitanda: nimirum vt ad exemplum ipsius cohibeamus vindictam, continuemus beneficia & benignum retineamus affectum in eos, qui iniuria nos affecerint: *vt sitis*, inquit, *filij Patris vestri, qui in cælis est, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos*; Matth. 5.

Patientia Christi. Secundum, Patientia Christi, *in quo Deus*, vt inquit Tertullianus, *spiritum suum cum tota patientia collocauit*, cuius tota vita eximium fuit patientiæ speculum; passio verò supremum exemplar. *Saginari enim*, vt idem Tertullianus ait, *voluptate patientiæ discessurus volebat.* Prosequitur hoc pulcherrimè Cyprianus loco citato. Hic considerandum quis patiatur, & quantus, quid, à quibus, pro quibus, cur, vbi & quando.

Patientia Sanctorum. Tertium, Patientia Sanctorum veteris testamenti, Abelis, Abraham, Isaac, Iacob, Ioseph, Moysis, Dauid, Tobiæ, & in primis S. Iob, *qui*, vt Tertullianus loquitur, *omnem patientiæ speciem aduersus omnem diaboli vim expunxit, quem non ab actis greges, non illa in pecore diuitiæ, non filij vno ruinæ impetu adempti, non ipsius denique corporis in vulnere cruciatus à patientia fide Domino dedita exclusit.* & infrà: *Quale in illo viro feretrum Deus de diabolo extruxit, quale vexillum de inimico gloriæ suæ extulit, cum ille homo ad omnem acerbum nuntium, nihil ex promeret, nisi Deo gratias.* &c.

Quod si illi rudi illo sæculo, ante Christi doctrinam & exemplum, tantam in aduersis patientiam præstitere; quantum nos perpetrare oportet (vt Tertulliani verbo vtar)

in

in luce euangelij, in schola Christi, in hac opera gratiæ inter infinita exempla Sanctorum noui testamenti?

Patientia fructus.

Quartum, Maximus patientiæ fructus, cùm in hac vita, tum in futura. in hac enim vita. Primò, Parit satisfactionẽ pro peccatis: exigua enim tolerantia maximas futuri seculi pęnas redimimus. facilè toleratur iactura decem aureorum, qua redimitur confiscatio decem millium. vide Concilium Tridentinum sessione decimaquarta, cap. nono, & Gratianum de pęnitentia distinctio. 3. Secundò, Iuuat omnes virtutes, easque reddit stabiles & perficit; qui enim virtutis bonum in aduersis retinet, ostendit affectum suum illi perfectè & firmiter inhærere, & quouis alio casu inhæsurum declarat hoc Tertullianus, *Patientia*, inquit, *fidem munit, pacem gubernat, dilectionem adiuuat, humilitatem instruit, pœnitentiam expectat, exomologesin assignat, carnem regit, spiritum seruat, linguam frenat, manum continet, tentationes inculcat, scandala pellit, martyria consummat*, &c.

Similia habet Cyprianus libro de bono patientiæ. hinc Iacobi primo, dicitur; *Omne gaudium existimate, fratres, cùm in tentationes varias incideritis, scientes quòd probatio fidei vestræ patientiam operatur; patientia autem opus perfectum habet: vt sitis perfecti & integri in nullo deficientes.*

In futura vita maximam adducet gloriam; nam vt Apostolus 2. ad Corinth 4. ait, *Id, quod in præsenti est momentaneum & leue tribulationis nostræ supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis; non contemplantibus nobis quæ videntur; sed quæ non videntur.* vbi in verbis illis, *momentaneum* & *æternum*, *leue* & *pondus tribulationis* & *gloriæ*, *in præsenti* & *sublimitate*, emphasin & antithesin considera.

Eodem pertinet illud Domini, Matth. 5. *Beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Beati estis cùm maledixerint vobis homines, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduersum vos mentientes, propter me: gaudete & exultate; quoniam merces vestra copiosa est in cælis.*

Omitto alia Scripturæ testimonia. pulchrè in hanc sententiam dixit Tertullianus; *Adeo satis idoneus patientiæ sequester Deus, si iniuriam deposueris penes eum, vltor est: si damnum, restitutor est: si dolorem, medicus est: si mortem, resuscitator est. Quantum patientiæ licet, vt Deum habeat debitorem?*

Tormenta inferni.

Quintum, Tormenta inferorum, quibus sæpè digni fuimus, & tamen euasimus: qui enim hæc attentè considerat, omnia huius vitæ incommoda nihili æstimabit; sed veluti in delicijs ponet. Sicut qui considerat maximam calamitatem, qua plurimi sunt oppressi, se cum paucis euasisse, modicam iacturam nihili facit; sed se cum illa felicem reputat sibique gratulatur, quod licuerit tam paruo incommodo elabi. vide Albert. de virt. c. 4.

Impatientiæ incommoda.

Sextum, Impatientiæ incommoda. Nam Primò, Amittis meritum patientiæ. Secundò, afflictio nō minuitur per impatientiam, sed exasperatur: maius enim ipsa tormentum, & dirius animum excrucians quàm ipsum originale malum, vnde impatientia excitatur. è contrario per patientiam dolor valde mitescit. Tertio, Impellit ad omne genus peccati; ad blasphemiam, contumeliam, homicidium, adulterium, furtum, &c. Vnde Tertullianus; *Vt compendio dictum sit, omne peccatum impatientiæ ascribendum: malum impatientia est boni*, hic tamen nomen illud paulo laxiùs vsurpatur. Idem prosequitur Cyprianus. Hæc de patientiæ incitamentis, nam minutiora prætermitto. vide infra libro quarto, capit. quarto, dubitatione tertia, de mansuetudine.

44 *Gradus patientiæ.*

Quod ad gradus patientiæ attinet, varijs modis assignari possunt. Primò, Ex parte malorum, quæ quis patitur: & sic Primus gradus est, Cùm patientiam retinemus in damnis fortunarum. Secundus, In detrimentis famæ. Tertius, In detrimentis corporis & vitæ, quò pertinet patientia Iob, & Sanctorum martyrum, & in primis Christi Domini.

Secundò, Ex parte modi perferendi: sic Primus gradus est, Tolerare sine murmuratione. Secundus, sine lamentatione & querimonijs apud alios. Tertius, cū gaudio; sicut Apostoli *qui ibant gaudentes a conspectu concilij, quia digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati*. Ad hunc hortatur Apost. Iac. 1. suæ epist. *Omne gaudium existimate, fratres*, &c.

Tertiò, Ex parte causæ ipsius mali, quod patimur. Hoc modo Primus gradus est, Si patienter feramus mala, quæ pro culpis nostris, siue à Deo, siue ab hominibus irrogantur. Secundus, Si absque nostra culpa ab inimicis, vel alijs, qui nobis obstricti non sunt, illa patiamur. Tertius, Si inferantur ab ijs, qui multis beneficijs à nobis affecti fuerunt: illa enim ingratitudo maximè auget iniuriæ atrocitatem & prouocat iram. vnde difficillimum est erga tales retinere patientiam. Quartus est, Huiusmodi iniurias non solùm æquo, sed etiam libenti animo perferre, & etiam desiderare; vt sic aliquo modo Dominū nostrum imitemur: qui omnia iniuriarum & afflictionum genera ab ijs quos summis beneficijs affecerat, patientissimè sustinuit, & pro ijsdem etiam Patrem rogauit. vide Cyprianum & Tertull. locis citatis.

DVBITATIO VI.

De perseuerantia, & constantia, vitijsque oppositis.

D. THOM. Q. 137. 138.

45 *Perseuerantia dupliciter accipitur. 1. Cōtinuatio Iustitiæ. 2. Propositū persistendi in opere.*

PErseuerantia dupliciter accipitur. Primò, Pro continuatione Iustitiæ vsque ad mortem; & sic non est peculiaris virtus, sed cōditio quædam, seu circumstantia virtutis, in eo consistens, quòd iustitia adhæreat homini vsq; ad mortem. hanc perseuerantiam nemo habet completè & in actu secundo, nisi in termino vitæ: estque magnum illud donum proprium electorum, de quo D. Aug. lib. de bono perseuer.

Secundò, Pro proposito perseuerandi in bono opere, quamdiu ratio dictabit. hoc autem dupliciter fieri potest. Primò, Ex affectu peculiaris honestatis, quæ in illo opere spectari potest; vt cùm quis vult perseuerare in ieiunio quadragesimæ vsque ad finem, vel vt carnem domet, vel vt pro peccatis satisfaciat, vel vt obediat Ecclesiæ, & cætera, aut in aliquo pio exercitio, bonaque consuetudine, ob peculiare bonum illius. hac ratione etiam non est vna aliqua virtus, sed omnis; nam omnis virtus ex affectu proprij boni potest velle operis sui continuationem & durationem vsque ad finem: omnis autem volitio, quæ ex affectu peculiaris boni alicuius virtutis oritur, ad illam virtutem pertinet: electio enim & intentio eiusdem sunt virtutis.

46 *Quo modo sit virtus peculiaris.*

Secundò, præcisè, ex affectu ipsius perseuerantiæ & cōtinuationis. nam vsque ad finem constitutum in bono opere perseuerare & continuare, per se honestum est, peculiaremque laudem meretur. hoc modo *perseuerantia* est virtus peculiaris, de qua hoc loco Diuus Thomas. sicut enim *magnanimitas* est peculiaris virtus, quia in opere virtutis peculiarem rationem honesti intendit, & efficit, (nimirum vt magnum sit, & animo generoso congruens) & impedimentum ex honoris immodico affectu proueniens tollit: ita *perseuerantia*, cùm in opere virtutis intendat, & efficiat peculiarem rationem honesti, nimirum diuturnitatem & continuationem vsque in finem, vincatq; tędium & molestiam, quæ ex diuturnitate obrepere solet, est virtus peculiaris.

47 *Materia huius virtutis.*

Huius igitur virtutis principalis materia est opus bonū cuiusuis virtutis. forma, quam huic inserere intendit, est illius continuatio vsque in finem, quem ratio præscripserit; siue ille sit finis vitæ, siue certi negotij, vel temporis præfiniti. *Continuationem* voco, non quæ opus numquam interpelletur (hæc enim homini ad longum tempus non est possibilis) sed quæ suis temporibus repetatur, & non omittatur, dum statæ vices recurrunt.

Secundaria autem materia est molestia animi, quæ ex illa diuturnitate rei laboriosæ & difficilis capitur; hanc enim moderatè fert & vincit hæc virtus: sicut patientia vincit molestias aliorum malorum. Dixi *materiam secundariam*, quia præcipuum officium huius virtutis cernitur circa opera bona; vnde & nomen ab his contraxit, non à molestijs, quas sustinet. secùs in patiētia, cuius cùm præci-

puum munus sit mala æquanimiter ferre, ab illorum perpessione etiam nomen sortitur. Quæ autem hic Martinus apud Caietanum contra Diuum Thomam disputat, parui sunt momenti, sicut & alia pleraque eiusdem auctoris, cùm Diuum Thomam oppugnat: est enim in illis vt plurimum vel mera logomachia, vel aliena intelligentia.

48 *Constantia* parùm à perseuerantia differre videtur, in eaque includi. *Constãtia.* quid enim est aliud *perseuerare*, quàm vsque in finem *constantem esse*, sibique in bono constare? nisi fortè quis ita velit distinguere, quòd *constantia* vincat difficultatem continuandi boni, quæ prouenit ex naturali quadam animi mutabilitate, & impedimentis extrinsecis incidentibus: vt sunt blanditiæ, promissiones, displicendi timor, placendi cupiditas, &c. *Perseuerantia* verò difficultatem, quæ ex diuturnitate rei molestiæ & laboriosæ oritur. Sed hæc distinctio, neque ab auctoribus, neque vulgò seruari solet; estque in re morali satis minuta: nam propriè ille etiam constans dicitur, qui in re ardua vsque ad finem perstat: & perseuerans, qui ab externis impedimentis non vincitur. distinguuntur tamen ratione & conceptibus: ratio enim *constantiæ* in eo sita est, quòd homo sibi in bono proposito constet, sibique similis permaneat contra omnes difficultates occurrentes, idque quamdiu ratio dictabit. *Perseuerantia* verò in eo, quòd in cœptis pergat, eaque vsque ad finem continuet.

His virtutibus duo extrema aduersantur, *pertinacia* & *mollities* animi, vel *inconstantia*: hæc per defectum, illa 49 *Vitia extrema.* per excessum. qui enim perseuerat & firmus manet in proposito siue sentiendi, siue agendi vbi non oportet, vel plus quàm oportet, *pertinax* dicitur; Aristoteli 7. ethicor. cap. 9. *Pertinacia.* *ἰσχυρογνώμων*, quòd fortius æquo suæ sententiæ inhæreat. & *ἰδιογνώμων*, quia suæ sententiæ amantior: estque hoc veniale vel mortale, quo materiæ grauitate; vt cùm quis non vult mutare fidem aut religionem falsam, quam semel suscepit, ne videatur inconstans, cùm Princeps non vult reuocare legem, quam vsus deprehendit perniciosam, &c.

Qui verò facilè mutat propositum, vocatur *inconstans*. *Incõstãtia.* si id faciat tædio diuturnitatis, vel similis incommodi, *mollis*. *Quale peccatum.* Est peccatum mortiferum, si tenebaris ex voto, vel præcepto, & materia sit grauis; vt cùm quis deserit Institutũ religiosum, &c. Si verò sit leuis, veniale. si nullo modo tenebaris, non erit peccatum mutare propositum, & relinquere primum exercitium: nisi fortè id fiat ex inordinata aliqua passione; tunc enim inordinate à bono proposito desistis; vt rectè Caietanus ver. Inconstantia: de quo vide Gregorium homilia tertia in Ezechielem, sub finem.

Hactenus de Fortitudine.

LIBER

LIBER QVARTVS DE QVARTA VIRTVTE CARDINALI TEMPERANTIA.

HIC liber constabit quatuor capitibus. Primum erit de Temperantia, eiusque partibus in genere. Secundum, De speciebus Temperantiæ, seu partibus illi subiectis, Abstinentia, Sobrietate, Castitate, & Virginitate. Tertium, De vitijs, quæ Temperantiæ speciebus aduersantur: scilicet Gula, Ebrietate, Luxuria. Quartum, De virtutibus Temperantiæ annexis, Continentia, Clementia, Modestia, vitijsque oppositis.

CAPVT PRIMVM.

De Temperantia, eiusque partibus in genere.

Habet Dubitationes 4.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit Temperantia, & quod eius officium.

D. THOM. Quæstio. 141.

1 *Temperantia dupliciter accipitur.* TEMPERANTIA, Græce σωφροσύνη, dupliciter accipitur, vt notat Diuus Thomas art. 2 in corp. Primò Secundum amplitudinem suæ significationis, pro virtute, quæ refrænat affectū ab his, quæ ipsum contra præceptum rationis alliciunt. *Temperantia* enim insinuat quādam *temperiem* & moderationem, quam ratio actionibus & affectibus humanis imponit. quo modo non est virtus specialis, nam omnis virtus moralis id præstat. Iustitia enim retrahit affectum à furtis, à rapinis, ab iniquis contractibus, & similibus, quæ ipsum ratione lucri ad se trahunt: fortitudo, à fuga: magnanimitas, à sectandis rebus caducis, & honoribus humanis, & cætera.

2 Secundò, Stricte, & κατ' ἐξοχήν, pro virtute, quæ refrænat appetitum in his quæ maxime alliciunt: & sic est virtus magis specialis, & cardinalis, de qua hic agendum.

Materia. Huius virtutis materia sunt delectationes corporales, non omnes, sed quæ tactu percipiuntur ex esculentis, & poculentis, & rebus venereis.

3 *Delectationes duplices.* Vbi Notandum est ex Aristotele tertio ethicorum cap. decimo, quasdam delectationes esse *spirituales*, quasdam *corporales*. *spirituales* dicuntur, quæ sequuntur operationem mentis, vel phantasiæ; vt sunt omnes, quæ ex contemplatione rerum diuinarum, vel naturalium, vel cuiusuis veritatis nascuntur. Item ex honoribus, & fabularum narratione, &c. circa huiusmodi non est propriè temperantia: nemo enim dicitur temperans, aut intemperans, quod huiusmodi oblectationes moderatè, vel præter modum quærat; sed vel curiosus, vel ambitiosus, vel alio nomine. impropriè tamen & metaphoricè possunt dici intemperantes, qui in rebus spiritualibus sensibilem quamdam suauitatem nimium sectantur; quasi hæc sit præcipuus illius fructus. non quòd talis delectatio sit mala, vel prohibita; sed quia pluris, quam oportet, æstimatur, & solidæ virtuti præponitur.

Corporales sunt, quæ capiuntur per sensus externos. sed neque circa has omnes versatur hæc virtus: quia nemo iudicatur temperans, aut intemperans, quod aspectu colorū & figurarum, aut cantu, aut odoribus moderatè aut immodicè delectetur nisi quatenus hæc incitant ad delectationes gustatus, vel tactus. restant igitur horum duorum sensuum voluptates; inter quas & illas hæc est differentia, quod hæ sint homini cum reliquis animalibus communes, reliquorum verò sensuum homini propriæ solus enim homo delectatur coloribus, & vocibus, & odoribus, propter ipsā obiectorum suauitatem, & perfectionem, absq; vllo respectu ad voluptates tactus, aut gustatus: cetera vero animalia nequaquā; sed solùm vt hæc imaginationē cibi, aut cōmixtionis ingerunt, horumq. simul cupiditatem excitant. nō enim lupus delectatur figura ouis per se, aut balatu, aut odore; sed esca; & illis per accidens tantū, quatenus appre- *Delectationes corporales.*

henſionem eſcæ vicinæ concitant. Sic aues cantu, non ob dulcedinem & proportionem, ſed vt excitat ad coniūctionem: cuius ſignum eſt, quòd non delectentur niſi voce ſui generis; non enim paſſer cantu laſciuiæ; ſed ſuæ ſpeciei gaudet, eique reſpondet.

Voluptates guſtus & tactus.

4 Igitur temperantia primariò verſatur in voluptatibus guſtus, & tactus moderandis: hæ enim & vehementiſſimę ſunt, & à ratione longiſſime abducūt, ſunt enim nobis cū beſtijs communes, & ea parte, qua cum illis conuenimus, percipiuntur: vnde etiã maximè turpitudinem, & dedecus coniunctum habent, cum ſimiles brutis faciant. quare maxime neceſſaria fuit virtus, quæ has frænaret, & ſecundum rationis præſcriptum, (quæ humanarum actionum eſt mēſura) vt homine ſunt dignæ, moderaretur. Secundario tamē etiam in oblectatione aliorum ſenſuum; nimirum quatenus horum obiecta ad voluptatem tactus, vel guſtatus mediante imaginatione incitat: eiuſdem enim virtutis eſt moderari finem, & ea quæ ſunt ad finem.

5 Aduerte tamē, voluptatem guſtatus, ſi per ſe & ſolitariè ſpectetur, non eſſe ſufficientem materiam temperantiæ; tū quia hæc non magni æſtimatur, neque magnam difficultatem affert, vt patet in ijs, qui vina probandi cauſa deguſtãt aut obſonia condiunt; tum quia non dicitur quis intemperans (Græcis ἀκόλαστος) quod in delicijs ciborum, & ſaporum oblectamentis excedat, ſi in alijs modū ſeruet; ſed delicatus & γαστρίμαργος: tum quia præcipua oblectatio cibi, & potus non eſt in guſtando; ſed in fruendo; quæ fruitio fit per contractum, maxime dum traijciuntur per œſophagū. Vnde belluo quidam Philoxenus nomine, optabat ſibi collum longius collo gruis, vt qui contactu cibi, quam guſtatu magis delectaretur; vt Ariſt. 3. eth. c. 10. refert. Itaque hæc voluptas non ſufficit, niſi accedat ea, quæ eſt per ſenſum tangendi. Verum quia etiam ex ſaporibus per ſenſum guſtatus magna voluptas capitur, & propter hanc multi intemperanter edunt & bibunt, vtramque ad materiam temperātiæ dicimus pertinere: maximè cum guſtatio fiat per contactū, & Ariſt. dicat guſtatum eſſe quemdam tactum.

Proxima materia temperantia.

6 Ex his patet Primò, Quæ ſit proxima huius virtutis materia, cui ſuam formam imprimit, cum enim circa delectabilia tactus, id eſt, eſculēta, poculenta, & venerea verſetur, vt in horum appetitione, delectatione & vſu externo modum rationis ſeruemus; ſequitur proximam temperantiæ materiam eſſe horum appetitionem & delectationem: his enim animi affectibus immediate modū rationis imponit, eos frænando, & coercendo, ne debitum modum excedãt, ne vim menti inferant; ſed tales ſint, vt animum ſui compotem, ſuæque ſpontis relinquant.

Remotior, eſt ipſe externus vſus, huic quoque modum, imponit, faciendo vt talis ſit, qualis tēperantem virū decet.

Remotiſſima autem, ſunt ipſa obiecta delectabilia.

Officium temperantia.

7 Itaque officium temperantiæ eſt, moderatè ſe habere in illis delectabilibus, non ſolum vſu, & actu externo, ſed etiã affectibus internis; nimirum internus appetendo quantum, quale, vbi, quando, & quo modo oportet, & ſimiliter exterius vſurpando, ſicut principale officium fortitudinis, fortiter agere, non ſolum externus in opere, ſed etiam internus in affectibus. Idem docet D. Aug. l. de morib. Eccl. c. 19. *Munus eius* (temperantiæ) *eſt in coercendis, ſedandiſque cupiditatibus, quibus inhiamus in ea, quæ nos auertunt a legibus Dei, & a fructu bonitatis eius, quod eſt beata vita.* Fuſius & diſtinctius officium huius virtutis expreſſit D. Proſper li. 3. de vita contempl. c. 19. *Temperantia*, inquit, *temperantem facit, abſtinentem, parcum ſobrium, moderatum, pudicum, tacitum, ſeriam, verecundum. hæc virtus ſi in animo habitat, libidines frænat, affectus temperat, deſideria ſancta multiplicat, vitioſa caſtigat, omnia intra nos confuſa ordinat, ordinata corroborat, cogitationes prauas remouet, inſerit ſanctas, ignem libidinoſæ voluptatis extinguit, animi teporem deſiderio futuræ remunerationis accendit, mentem placidam tranquillitate componit, & totam ſemper ab omni vitiorum tempeſtate defendit*, &c. vbi quaſdam functiones tribuit tēperantiæ, (vt, cogitationes ſanctas inſerere, deſideria ſancta multiplicare, animi teporem accendere, mentem ab omni vitiorum tempeſtate defendere) nō quod ipſa hos actus eliciat, ſed quia eſt optima diſpoſitio hominem ad eos præparans, & expeditum reddens: facit enim mentem maximè idoneam rerum diuinarum meditationi; ex meditatione autem & ex conſideratione omnes reliquæ virtutes procedunt: nam omnia penè vitia, & peccata proueniunt ex defectu conſiderationis: quod bona & mala pro meritis non expendantūr. vnde videmus omnes penè Sanctos per abſtinentiam ad virtutum culmen perueniſſe: eãque eſſe ceterarum veluti fundamentum. Vnde Philo in libello de ſupplicum virtutibus. *Continentiam primam tamquam fundamentum in anima collocant, deinde ceteras virtutes ſuperſtruunt*; & Menander ipſam ἀρετῆς ταμιεῖον penum virtutis vocat; quia omnis virtus ex illa facilè veluti ex quodam penu depromitur.

Omnia peccata quomodo ex defectu conſiderationis.

Eſt virtus cardinalis.

8 Patet Secundò, Temperantiam meritò dici virtutē *cardinalem*, ſeu principalem. ſicut enim fortitudo eſt virtus cardinalis, quia confirmat animum aduerſus ea, quæ inter omnia ardua contra rationem maximè abſterrent; ita temperantia, quia coercet in ijs, quæ inter omnia delectabilia maximè contra rationem alliciunt. ſicut enim illa verſatur in principali arduo, & terribili, animū contra illud confirmãdo; ita hæc in principali delectabili, appetitum coercendo.

DVBITATIO II.

Quæ ſit regula temperantiæ ſtatuenda.

D. THOM. Art. 6.

Regula temperantia.

RESP. Hanc à SS. Patribus, & Scriptura Sacra ſtatui in ipſa rerum ad hanc vitam & huius vitæ officia pertinentium neceſſitate. Ita D. Aug. l. de morib. Eccl. cap. 21. *Habet*, inquit, *vir temperans, in huiuſmodi rebus mortalibus & fluentibus, vitæ regulam, vtroque Teſtamento firmatam; vt eorum nihil diligat, nihil per ſe appetendum putet; ſed ad vitæ huius atque officiorum neceſſitatem, quantum ſatis eſt vſurpet, vtentis modeſtia, non amantis affectu.* vbi nota illud, *Vitæ & officiorum neceſſitatem.* Hier. in c. 44. Ezech. explicans illud, *Et dices ad exaſperantem; Carne ſimiliter circumcidimur, vt nequaquam faciamus terrena opera, quæ pro neceſſitate corporis facere compellimur cibum capere, & potum & ſomnum, & vti veſtibus: quæ tunc circumcidimus, ſi non ad delicias & ad luxuriam, & ad ſuauitatem, ſed ad neceſſitatem naturæ, & corporis iſtius ſuſtentaculum cuncta faciamus. qui bibit vinum modicum propter ſtomachum, & frequentes infirmitates*, & *vitat ebrietatem, circumcidit carnē ſuam*, &c. Idem tradunt alij. 9

Neceſſitas quæ.

Hic tamen ſub *neceſſitate* intelligunt etiam vtilitatem, & conuenientiam. nō enim illud ſolum dicitur neceſſariū vitæ humanæ, eiuſque officijs, ſine quo viuere, aut ea officia obire non potes, ſed etiam ſine quo non potes commodè & conuenienter tuo ſtatui, ſpectata cōditione loci, perſonarum quibuſcum viuis, & negotiorum occurrentium. eodem pertinent multæ ſententiæ Scripturarum. Eccl. 29. *Initium vitæ hominis aqua & panis, & veſtimentum, & domus protegens turpitudinem. Initium*, id eſt, caput & ſumma eorum, quæ vitæ hominis ſunt neceſſaria: ſimili phraſi dictum eſt Pſalm. 110. *Initio ſapientiæ timor Domini*, & Pſal. 118. *Principium verborum tuorum veritas.* 1. ad Cor. 7. *Hoc itaque dico fratres: tempus breue eſt: reliquum eſt vt & qui habent vxores, tamquam non habentes ſint, & qui gaudent, tamquam non gaudentes, & qui vtuntur hoc mundo, tamquã non vtantur: præterit enim figura huius mundi* & 1. ad Tim 6. *Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti ſimus.* & ſimilia.

Vt autem clarius quænam ſit temperantiæ regula intelligatur.

Explicatur clarius.

Notandum eſt aliam eſſe eius regulam vt verſatur in eſculentis & poculentis; aliam vt in venereis, nam alius debet eſſe finis in horum vſu, alius in illorum. Vt igitur circa cibum & potum verſatur, eius regula ſumenda eſt ex fine, ob quem illa vſurpantur: hic autem eſt bona corporis valetudo, & mētis ad ſuas functiones idonea diſpoſitio; quorū vtrumque indicauit D. Aug. illis verbis, *ad vitæ & officiorum neceſſitatem.* ob hanc enim cauſam, & quatenus ad hunc finem expedit, ſecundum rectam rationem eſt edendum & bibendum; non amplius, nec alio modo: niſi fortè in aliquo caſu, vbi id neceſſariū foret ad finem maioris momenti: (v.g. ad euadendam mortem, vel aliud graue malum,) Nec etiam minus, niſi ob ſimilem cauſam, vel niſi finis altior intendatur, v.g. ſatisfactio pro peccatis, &c. ratio 10

eſt,

est,quia cibus & potus,& omnis voluptas,quæ est in illis, à natura, seu à Deo naturæ conditore ordinata est ad corporis assiduas, quas calor efficit, ruinas farciendas, illudq. quantum ista mortalitas patitur, in sua integritate,& vigore conseruandum. corporis autẽ bona constitutio est propter animæ functiones; nam si *corpus corruptibile aggrauat animam, & terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem*; multò magis id faciet si mala affectio accesserit. quare mensura in appetitione, delectatione & vsu ciborum seruanda, ex hoc fine sumenda est. Itaq. qui plus comedit aut bibit, vel sæpiùs, vel alio modo, vel res alias, quam congruit valetudini, aut mentis functionibus, non seruat temperantiæ regulam. Idem dicendum de eo, qui solius voluptatis causa; vt ex testimonio D. Aug. colligitur. appetere enim vel facere aliquid solius voluptatis causa, etiamsi ea licita sit, non est opus virtutis, aut vlla laude dignum; quia hoc motiuum non est per se honestum, sed inferioris ordinis; quale etiam in brutis locum habeat.

11 Qua verò parte versatur in re venerea; temperantiæ regula extra coniugium est ab his penitus abstinere; in coniugio eatenus vti, quatenus, expedit prolis causa, non voluptatis. vide Diuum Augustinum lib. de bono coniugali, cap.6.& 7.

DVBITATIO III.

Quæ vitia temperantiæ in genere aduersentur.

D. THOM. QVÆST. 142.

12 RESP. Hæc duo ei aduersari, *Intemperantiam*, & *Stuporem*. hoc D. Tho. vocat *Insensibilitatem*; id enim sonat *ἀναισθησία*, quod Latine vsitatiùs *stupor* dicitur. *Stupidi* enim dicuntur, qui parùm sentiunt. Illud opponitur temperantiæ per excessum, hoc per defectum. *Stupor* enim est, cũ quis ita auersatur & fugit delectationes tactus & gustus, vt nolit eis vti, quando, vel vbi, vel quantum secundum rectam rationem oportet, quod vitium rarum est. pauci.n. in voluptatibus ideo peccant ꝙ parùm eas expetãt, vt Arist. ait l.2.eth.c.7. Erit peccatum mortiferum, si ex eo prætermittat quis id, ad quod sub peccato mortifero obligatur; quale est reddere debitum cõiugi exigenti, sumere cibum ad vitam necessarium. Veniale, si ad illud obligetur sub veniali. vide Caiet. ver. Insensibilitas. Denique peccatum erit, saltem veniale, quamuis non obligetur, si omnem delectationem gustatus fugere velit, tamquam per se malam & peccatum; nisi ignorantia excuset: quia hoc iudicium est contra rectam rationem, & ex falso fundamento procedit; est enim delectatio illa per se bonum indifferens. nõ autem bonum vel malum morale. Secùs, si ob aliquam iustam causam, v.g. causa castigandi corporis, satisfaciendi pro peccatis, &c. sicut multi Sanctorum fecere.

Stupor.

Quale peccatum.

13 *Intemperantia* (Arist. *ἀκολασία*) est excessus in concupiscendis vel fruendis delectationibus gustus vel tactus; vt cùm appetuntur, vel vsurpantur, quando, vel vbi non oportet, vel plusquam oportet, vel non eo modo, quo oportet, vel quas non oportet. estque peccatum mortiferum, aut veniale, pro conditione materiæ in qua versatur, vt infrà ex speciebus eius constabit.

Intemperantia.

14 Notandum autem Primò, hoc vitium inter omnia vitia humana esse maximè probrosũ & infame; vt docet Arist. 3.eth.c.12. ratio est, tum quia homo vincitur à delectationibus infimis, quas cum brutis habet communes; & ita similis fit brutis, & in eorum ordinem redigitur, humanæ naturæ dignitate, & rationis luce veluti extincta, fit mancipium ventris & gulæ; & rerum vilissimarum seruus: *à quo enim quis victus est, huius & seruus efficitur*. Apostolo teste. tum quia in illis voluptatibus fruendis, nihil, sicut in alijs vitijs, elucet ingenij, nihil industriæ, nihil generositatis, nihil quod hominem deceat; sed brutus sine ratione impetus, & cæca ad sui pastum & venerem abiectio. Dixi, *inter vitia humana*, id est, quæ hominis naturæ aliquo modo sunt conformia; quia magis probrosa sunt quæ a natura humana prorsus abhorrent; vt delectari esca carnis humanæ, vel brutorum aut masculorum concubitu: quæ vitia Arist.l.7.eth.cap.5. non sunt humana, sed ferina, vel morbosa, (quia ex praua dispositione, & corrupta phantasia fit vt videatur delectabilia, a quibus natura aliàs maxime abhorret) & ideò sunt peiora quàm simplex intemperantia. non tamen negat ea ad intemperantiam pertinere, sed potiùs vult in illis summam intemperantiam esse, vt quæ modum humanum excedat.

Est vitium probrosum.

15 Notandum Secundo, Idem vitium ab Arist.l.3.eth.c.12. ad pueritia vitia referri, quia concupiscẽtia est similis puero; idque ob quatuor causas, quas ibi attingit. Primo, Quia sicut puer impetu fertur ad ea, quæ oblectant, absque rationis directione; ita concupiscentia. Secundò, Puer si suo arbitrio permittatur, crescit in propria voluntate, magisque fit in dies rebellis, iuxta illud Eccle 30. *Equus indomitus euadit durus, & filius remissus euadit preceps*: concupiscentia, si suis motibus sinatur, augetur in dies, magisq; fit rationi refractaria. Tertiò, Puer emendatur, si coerceatur: concupiscentia, si coerceatur & comprimatur, ad debitum honestatis modum perducitur. Quarto, Puer debet viuere ex præscripto pædagogi; concupiscens animæ facultas, ex imperio rationis.

Esse vitium puerile.

DVBITATIO IV.

Quæ sint partes temperantiæ.

D. THOMAS Quæst. 143.

16 D. Thomas partes triplices statuit huius virtutis, sicut supra fortitudinis; integrantes, subiectiuas, & potentiales. *Integrantes* duas, *verecundiam* & *honestatem*: nam integrum officium temperantiæ duabus partibus constat; fuga turpitudinis intemperantiæ, & amore decoris temperantiæ; ad fugam turpitudinis iuuat verecundia: ad amorem decoris, honestas.

Integrãtes.

Vbi aduerte, *verecundiam* non esse propriè virtutem, sed passionem; dici tamen latè virtutem, quatenus laudabile est fugere turpia & probro digna; quod facit hæc passio. est enim timor probri ex consideratione rei vel facti turpis seu probrosi. Itaq. cùm probrum fugiat, facit etiam vt vitemus ea, quæ probro sunt digna; qualia maximè sunt peccata intemperantiæ: & hac ratione iuuat virtutem temperantiæ; estque aliqualis ad eam dispositio.

Verecũdia.

17 *Honestum* in moralibus dupliciter accipitur. Primò, Generatim, & sic conuenit omni operi virtutis; nam ratio honesti moralis consistit in conformitate cũ iudicio rectæ rationis, tamquam regula operationis naturæ rationalis, & cũ ipsa natura rationali vt fundamento illius regulæ. hęc autem conformitas rationem virtutis constituit in operibus humanis; ac proinde reperitur in omni actu virtutis. differt autem a ratione delectabilis, quæ est in eodem opere, cõsideratione. ratio enim delectabilis in eo sita est, quod aptum sit parere delectationem. ratio honesti, in conformitate cum iudicio recto. Verùm hæc est causa & fundamentum illius in opere virtutis: quia delectatio sequitur ex eo, quod obiectum sit conforme. Itaq. honestum, cum sit conforme rationi, erit etiam delectabile rationali parti. sicut ea, quæ sensibus sunt consentanea, sunt delectabilia parti sensitiuæ: omnis enim delectabilitas nascitur ex conformitate & consensione vel cum ratione, vel cum sensu, vel cum natura, vel cum aliqua dispositione ingenita, aut acquisita naturæ sentientis, aut intelligentis.

Honestum.

Delectabile.

Honestũ est fundamentũ delectabilis

18 Secundò, Capitur honestũ strictè, pro eo in quo peculiariter elucet decor tẽperantiæ; hic aũt decor elucet, Primò In operibus tẽperantiæ: hæc enim habent peculiarem pulchritudinẽ, quatenus excludunt ea, quæ hominem maximè dedecorant; vt sunt voluptates brutorum. Secundò, In ipso habitu virtutis, quatenus ad opera tẽperantię inclinat. Tertiò, In quadã inclinatione speciali, quã quidã habent ad castitatẽ, & alia temperantiæ opera: videntur.n. quidã natura casti & sobrij. Si primo modo spectetur, est cõditio quædã operũ temperantiæ. Si secundo modo, sic potest dici pars tẽperantiæ; quia reipsa nõ videtur distingui ab habitu, sed esse ipsemet habitus tẽperantiæ inadæquatè cõceptus; quatenus nimirũ inclinat ad honestum sui generis. sicut.n. sunt duo officia huius virtutis, fugere turpia, & sectari honesta; ita & possunt duę eius partes statui vt ad hęc se extẽdit. Si tertio modo sic etiam pôt dici pars tẽperantiæ; quia iuuat ad sectandũ tẽperantiæ decus; sicut verecũdia iuuat ad fu-

Honestum strictum.

giendam eius turpitudinem. vide Diuum Thomam quæstio. 145. aroc. 4. vbi ſatis breuiter & obſcurè hanc rem expedit.

19 *Partes ſubiectiuæ quatuor.* *Partes ſubiectiuæ*, ſeu ſpecies temperantiæ ſunt, *abſtinentia, ſobrietas, caſtitas & pudicitia*: quod ex Diuo Thoma ſic oſtendi poteſt. Species enim virtutum, diſtinctionem accipiunt, ex ordine ad diuerſa obiecta vel materias; materia autem temperantiæ ſunt delectationes tactus, quarum duo ſunt genera: quædam enim pertinent ad alimentum, quod conſtat cibo & potu; & io his quoad cibum, eſt *abſtinentia*; quoad potum, *ſobrietas*. Aliæ delectationes pertinent ad vim gignendi; quarum alia eſt principalis ex ipſo actu coniunctionis; & circa hanc verſatur *caſtitas*. Aliæ ſecundariæ, ex oſculis, tactibus, amplexibus: circa has eſt *pudicitia*.

Ex quibus patet, temperantiam, ſecundùm Diuum Thomam, non ſic eſſe virtutem ſpecialem, quaſi ſit ſpecies ſpecialiſſima; (cùm alias ſpecies ſub ſe complectatur) ſed quia non eſt communis, ſicut quando ſignificat communem virtutis cooditionem; nec ad materiam alterius generis ſe extendit.

20 *Partes potētiales ſex.* Partes potentiales temperantiæ ſunt virtutes quædam ſecundariæ, quæ modum illum, quem temperantia ſeruat in frænāda cupiditate circa maximas & principales voluptates, retinent circa materias ſecundarias. Itaque omnis virtus refrænans appetitum in aliquid inordinatè tendentem, & efficiens in aliqua materia moderationem, poteſt dici pars temperaotiæ, ſeu virtus ei adiuncta. Tribus autem modis poteſt fieri hæc moderatio. Primò, in motibus animi internis. Secundò, In motibus externis. Tertiò, In rebus externis. Motus interni, quibus anima proſequitur aliquid, (præter concupiſcentiam, quam moderatur temperantia) ſunt tres. Primus eſt, Motus voluntatis concitatæ impetu paſſionis; & hunc refrænat *continentia*, qua fit vt licet pars inferior patiatur magnos impetus concupiſcentiæ, ſuperior tamen oon vincatur. Secundus eſt, Motus ſpei, tendentis inordinatè in excellentiam aliquam: hunc refrænat *humilitas*. Tertius eſt, Motus iræ tendens in vindictam: hunc coercet *manſuetudo*, cui affinis eſt *clementia*. Externa autem quæ moderatione indigent, ſunt duo, motus externi, & cultus externus. Motus externos (ſub quibus etiam verba intellige) temperat virtus quædam, quæ *modeſtia morum* dici poteſt. Cultum autem externum & omnem apparatum externum regit alia virtus, quàm *modeſtiam cultus* vocare poſſumus. Itaque partes potentiales temperantiæ ſunt *continentia, humilitas, manſuetudo, clementia, & modeſtia* duplex. Ioterdum tamen *modeſtia* accipitur generaliùs, vt contineat etiam humilitatem, & ſtudioſitatem, vt patet ex D.Th.q.143. & 160.artic.2. vbi quatuor ponit ſpecies modeſtiæ.

CAPVT II.

De ſpeciebus Temperantiæ, Abſtinentia, Sobrietate, Caſtitate, Pudicitia.

Conſtat Dubitationibus 16.

DVBITATIO PRIMA.

Quid ſit Abſtinentia.

D. THOM. Quæſtio. 146.

1 *Abſtinētia.* ABSTINENTIA in materia temperantiæ ſignificat proprie alimentorum ſubtractionem, quæ maior ſit, quàm ratio temperantiæ per ſe poſtulet. non enim qui temperatè bis veſcitur carnibus per diem, ſumpto fortè manè ientaculo, dicitur abſtinere, vel eſſe abſtinens, ſed temperans. vnde propriè ſignificat maiorem quemdam & inſigniorē virtutis temperantiæ, circa cibos verſantis, actum, & hanc ipſam virtutem, qua parte ad talem actum ſe extendit. hoc modo paſſim accipitur à Patribus, qui de abſtineotia loquuntur, & 2. Petri primo. *Miniſtrate in ſcientia abſtinentiam.* Tamen Diuus Thomas hoc loco accipit hoc nomeo vt ſignificet integram virtutem temperantiæ circa cibos; quæ alioquin nomine ſpecifico caret, & ſolet nomine communi temperantiæ appellari.

2 *Quid ſit.* *Abſtinentia* igitur hoc modo accepta, eſt virtus, cupiditates & delectationes eſculentorum inordinatas refrænās, & in ipſo vſu debitam moderationem conſtituens. *Inordinatæ* autem illæ eſſe poſſunt, vel quia trahunt ad id, quod eſt illicitum, (v.g. ad veſcendum cibo vetito) vel loco, aut tempore incongruo; vel ad nimiam quantitatē; vel ad modum indecorum; vel quia nimis ſunt vehementes & importuoæ, non ſinentes hominem aliud quàm de cibo & ventre cogitare. Hæc igitur omnia reſecat & tollit virtus abſtinentiæ. facit autem hoc eo modo, quo ratio & appetitus ſuperior rationi conformis, appetitum inferiorem regere & coercere ſolet, de quo ſuprà l.3.cap.1. numero 5. & 6. & 1.2. quæſtione nona, articulo ſecundo.

Debita moderatio in ipſo vſu requiſita eſt, quæ valetudini & officijs mentis cōgruit. vnde D. Aug. l. 10. conf. c. 31. 3
Hoc me docuiſti, vt quemadmodum medicamenta, ſic alimenta ſumpturus accedam. vel certe quæ congruit caſtigationi corporis & carni ſubiugandæ ſpiritui, abſque notabili valetudinis læſione. etſi enim delectationes ciborum non ſint appetendæ aut vſurpandæ, niſi quatenus valetudini corporis & idoneæ diſpoſitioni mentis ad ſuas functiones obeundas congruit; (niſi fortè in caſu aliquo particulari, ob cauſam extrinſecam ratio aliud poſcat) tamen hæc mēſura non ſemper eſt ſeruanda in illis ſubtrahendis: poſſunt enim occurrere circumſtantiæ & iuſtæ cauſæ, ob quas expediat abſtinere etiam plus quam valetudini congruit, v.g. vt caro caſtigetur & ſpiritui ſubijciatur; vt pro peccatis ſatisfiat &c. etiamſi vires corporis minuantur: modò tamē non grauiter breui tempore valetudo frangatur, ita vt mēs reddatur ad ſuas functiones ineptior; ea enim bona eſt corporis valetudo, quæ optime menti ſeruit; nam corpus eſt propter animæ functiones.

Notandum tamen eſt, quando abſtinentia eſt maior, quā ratio temperantiæ per ſe poſtulat, non ſemper illam fieri ex affectu virtutis, quę ſit ſpecies temperantiæ; ac proinde nec eſſe ſemper actum talis ſpeciei formaliter: ſi enim fiat tantùm affectu placendi Deo, erit formaliter opus charitatis; ſi vt ſatisfacias pro peccatis, erit opus pœnitentiæ; ſi vt carnē ſubijcias ſpiritui, erit opus caſtitatis, huius enim eſt frangere libidinē, ac motus carnis inde ſequentes, & facere illam rationi parere; ſi autem quia congruit tibi ad hoc vt 4 *Ex vario virtutis affectu fieri poteſt.*

mens

mens sit magis idoneas ad suas functiones, sic erit propriè actus huius virtutis. Ex cuiuscumque tamen virtutis affectu procedat, semper dicetur actus temperantiæ & abstinentiæ; quia est actus virtutis in materia abstinentiæ.

Porrò qui abstinentiæ sunt debiti, his duo vitia potissimùm vitanda sunt, *Impatientia*, & *superbia*; vt eleganter docet D.Grego.3.parte pastoralis, admon.20. *Impatientia* quidem, quia abstinentia exsiccat corpus, humores accendit, & biliosos efficit. *Superbia* verò, quia magni æstimantur ab hominibus: est enim res vulgo ardua, foris apparẽs, & speciem eximiæ sanctitatis præ se ferens, vide plura hac de re loco notato, & apud D.Augustinum lib.10.confessionum cap.30.

DVBITATIO II.

Quid sit ieiunium, & quænam ad eius legitimam obseruationem requirantur.

D. THOM. QVAEST. 147.

6 NOMEN *ieiunij* abstinentiam ciborum importat: vnde per metaphoram transfertur ad abstinentiam vitiorum. Sic D.Basil.hom.1.de ieiunio.dixit, *Verum ieiunium est ab omnibus vitijs esse alienum*. D.Aug.tract.17.in Ioan. *Ieiunium magnum & generale est, abstinere ab iniquitatibus & illicitis voluptatibus sæculi.*

Ieiunium quid.

Propriè autem significat maiorem quamdã victus parsimoniam & abstinentiam, quàm communis temperantiæ regula postulet; *maiorem* inquam, tum temporis diuturnitate, tum ciborum qualitate: vt enim quis propriè dicatur ieiunare, aut ieiunium colere iuxta modum loquendi Scripturæ, & SS Patrum; requiruntur hæc duo, abstinentia longior, & victus ratio durior. vnde Daniel 10.de tali ieiunio dicitur; *Panem desiderabilem non comedi; & caro & vinum non introierunt in os meum.*

7 Potest hoc varijs modis fieri, vt patet ex gestis Eremitarum & Monachorum; quorum plerique solo pane & sale ad cibum, & aqua ad potum vtebantur: alij etiam pane abstinebant, radicibus, herbis, vel leguminibus contenti: alij semel in die, idque ad vesperam reficiebantur: alij alternis: alij duobus, tribus, quatuor, aut pluribus interpositis; sicut Simeon Stylites, qui extra tempus Quadragesimæ, solùm octauo die cibum sumebat, lupinos nimirum aqua maceratos; per totum tempus quadragesimæ nihil omnino; vt refert Theodo. in vita ipsius. Quod si fiat eo modo quo ecclesia omnibus fidelibus præscribit, dicetur propriè *ieiunium ecclesiasticum.*

Ieiuniũ ecclesiasticũ.

8 Vt autem eo modo fiat, tria requiruntur. Primò, Abstinentia ciborum certi generis. Secundò, Abstinentia pluriũ refectionum. Tertiò, Certa refectionis hora.

Tria requiri.

Cibi à quibus abstinẽdum.

Quod ad primum attinet; cibi à quibus abstinendum, sunt in primis carnes vulgo dictæ, nempe vt carnes distinguuntur à piscibus. nam & pisces suam carnem habent, sed vulgò caro non vocatur. Secundo loco, oua; sed tempore Quadragesimæ, nam extra hoc tempus iure communi nõ sunt vetita, sed solæ carnes, teste D.Thom.art.vlt. quibusdã tamen locis, consuetudo ea non permittit in ieiunijs, etiã extra quadragesimam, vt in Hispania, & quibusdam partibus Galliæ, teste Nau.cap.21.nu.15. vnde ibi ab illis abstinendum. Tertio, lacticinia: sed iure communi solùm tempore quadragesimæ vetantur, extra illud permittuntur. quibusdam tamen locis consuetudo permittit lacticinia, etiam in quadragesima, exceptis paucis diebus, vt in Belgio: alijs non permittit; etiam extra quadragesimam, sicut de ouis dictum est.

Porrò hæc tria genera prohiberi tempore quadragesimæ, patet cap.7. Denique.distinct.quarta, ex Gregorio I. *Par est, vt nos, qui his diebus à carnibus animalium abstinemus, ab omnibus quoque, quæ sementiuam trahunt originem carnis, ieiunemus; à lacte videlicet, caseo & ouis.* Verùm consuetudo hæc mitigare, sicut & alia Iura humana, potuit; cuius quanta sit auctoritas in Ecclesia, docet Diuus Augustinus epist.86. ad Casulanum, & 119.ad Ianuariũ. Itaque generatim dicendum est, ab illis cibis abstinẽdum tempore ieiunij, quorum vsum consuetudo loci non permittit. secùs de ijs, quos permittit. Neque requiritur vt consuetudo ius commune relaxans quadraginta annorum spatio bona fide fuerit obseruata, sed sufficit aliquot annorum spatium, si Prælati, præsertim Summus Pontifex sciat & non contradicat: de quo suprà cap.6.dub.14. vide Medinã, de Ieiunio quæst.8. Olim etiam à vino abstinebant, vt colligitur ex Cyrillo catechesi 3. Theophilo Alex.epistol.3.de cyclo Paschali, & Chrysostom. hom.6. ad populum. Verum modo non est obligatio talis abstinentiæ saltem in Ecclesia Latina.

Secundò, Requiritur abstinentia plurium refectionum, 9
ita vt intra spatium diei naturalis non nisi semel corpus cibo reficias. hoc etsi iure non videatur expressum, vsus tamen Ecclesiæ antiquissimus, & ratio ipsa docet: ita enim Ecclesia vult per ieiunium corpus castigari & concupiscentiam coerceri, vt tamen natura ipsa non notabiliter lædatur: læderetur autem, nisi vna refectio permitteretur: & corpus non castigaretur, si permitterentur duæ. Refectionem intelligo sumptionem cibi ad alendum corpus.

Vna refectio.

Ex his infertur Primò, Potus sumptionem crebriorem 10
non vetari; vt notat D.Thom.art.6.ad secundum: quia potus ordinatur potius ad cibi per corpus distributionem, & sanguinis refrigerium, quàm vt per se corpus alat. quòd si interdum alat, id per accidens est; & non tantum alit, quantum cibus. vnde Ecclesia eius rationem non habuit. quare etiamsi quis eo fine vtatur, etiam immoderate, non violabit præceptum Ecclesiæ de ieiunio; etsi contra temperantiam peccet.

Sumptio potus.

Petes, Vtrùm immoderato potus vel cibi vsu amittatur meritum ieiunij, sicut insinuat Diuus Thomas artic. sexto, ad secundum.

An meritũ perdatur ieiunij.

Respondeo, Si tantus sit excessus vt peccet mortiferè, amittit meritum ieiunij, sicut & aliorum bonorum operum. si autem non peccet mortiferè; non amittit absolutè, sed solum ex parte: quia qua parte voluntariè abstinet à cibis vetitis, & à secunda refectione propter Ecclesiæ præceptũ, meretetur; quod meritum non eliditur, etiamsi in vsu cibi vel potus non seruet debitam moderationem, qua tamen parte excedit, non meretur. Idem videre est in plurimis alijs operibus externis, quæ multis partibus constant, vt in oratione, Sacro audiendo, distribuenda eleemosyna, concionando, studendo, &c.

Infertur Secundò, Non prohiberi etiam vsum electuariorum, & conditorum; quia nõ sumuntur vt alimenta, sed vt medicamenta. nisi quis hæc sumat magna copia in fraudem ieiunij, vt D. Thomas art.6.ad 3.ait.

Infertur Tertiò, Excusari lectores; & ministros mensę in 11
Monasterijs, aliquid præsumentes, secundum Caietanum ver. Ieiunium, & Nauarr.cap.21.num.13. tum quia id faciunt ne vires notabiliter debilitentur: tum quia illud est inchoatio quædam prandij, & illa diuisio seu interpositio temporis fit ex iusta causa.

Lectores.

Item sumentes collatiunculam vespertinam; etiamsi id faciant non solum ne potus noceat, vt olim; sed etiam alendi causa, & absque potu: quia consuetudo permittit. Ita Nauarrus & Caietanus supra, & Medina C.de ieiunio q.8. mensura autem huius est, quam pro varietate locorum & personarum, consuetudo recepta tenet. non tamen permissum est vt collatiuncula illa sumatur manè, aut meridie, cœna in vesperam dilata; iuxta Caietanum & Nauarrum suprà: quia est contra Ius, & consuetudo id non concedit, nisi forte aliqua causa iusta subsit; vt ratione debilitatis, negotiorum per diem agendorum, studiorum, &c. Si tamen absque causa fiat, non erit nisi veniale, iuxta Toletum lib.6. cap.2. quia non violatur ieiunij substantia, sed solum circumstantia illius cœnulæ mutatur.

Cœnula.

Infertur Quartò, Qui ante iustam refectionem auocatur, potest negotio illo absoluto perficere, donec satis habeat: nam ex intentione censetur vna solum refectio, secus si satis sumpserat, & surrexerit animo non redeundi: nisi forte prandium adhuc duraret, tunc enim, si mutata intentione rediret ad conuiuas a quibus recesserat, non censeretur bis prandere; quia est vnicum prandium.

Interruptio refectionis.

Infertur Quintò, Etsi semel vel iterũ comedere paucas buccellas extra tempus prandij non sit peccatum mortiferum, si tamen id sæpius fiat eodem die, v.g. septies vel octies, poterit esse peccatum mortiferum. Ratio est, quia crebræ illæ comestiunculæ æquiualent notabili refectioni.

Nam

Nam effectus singularum manet. & ita corroborant naturam, & tollunt ieiunij difficultatem, perinde ac si simul fierent. sicuti etsi furtum vnius vel duorum assium, non sit nisi veniale, tamen si quis sæpe furtum vnius assis cómitteret, tandem peccaret mortifere, quia multi efficiũt quátitatem notabilem, cuius retentio est peccatum mortale.

52 *Hora refectionis.* De tertio, Requiritur certa refectionis hora. hæc ex cõsuetodine iam passim recepta, est circa meridiẽ. olim erat circa nonam diei, id est, tertiam pro meridianam; vt colligitur cap. Solent, de consecr. dist. 1. ex Concilio Cabilonensi: quæ consuetudo adhuc tempore D. Thomæ durabat, vt ex artic septimo. Hanc horam dico requiri, non positiuè, quasi necesse sit ea hora cibum capere; quia possumus toto die abstinere, si velimus: sed negatiuè, ne videlicet ante illam sumamus, notabili temporis spatio illam præueniens.

53 Petes, Vtrùm notabilis anticipatio, v.g. per vnam vel duas horas, si peccatum mortiferum? Plerique Doctores putant esse peccatum mortale, si absq; iusta causa fiat. Ita Couarruuias lib.4. variar. c.20. nu.16. & Nau. cap.21. nu. 27. citant hi duo auctores glossam in cap. Vnum. dist.25. v. Ieiunantibus. Sed vt notat Archidiaconus, Glossa quærit, non asserit. Idem sentire videtur Paludanus distin.15. quæst.4. art.4. vbi dicit, notabili anticipatione sine causa facta, frangi ieiunium; & Caietanus in Summa, horã conuenientem tamquam vnam ex principalibus conditionibus requiri. Ratio esse potest; quia terminus ille præscriptus est tamquam notabiliter faciens ad mortificationem carnis, & augens ieiunij difficultatem, & meritum; hoc autem tollitur illa præuentione.

Contraria tamen sententia, id esse tantum veniale peccatum, est probabilis; quam tenet Angelus verb. Ieiunium nu.2. & Innocentius in Rubricam de obseruat. ieiuniorũ nu.3. Alexander Halensis pag. quæst.103. num.3. Palacius in Summam Caietani verb. Ieiunium; Toletus lib.6. Instruct. c.2. & alij quidam recentiores. Ratio est, quia non violatur substantia ieiunij; (quæ solùm in duobus sita est; in abstinentia ciborum vetitorum, & abstinentia secundæ refectionis) sed circumstantia quædam accidentalis: quæ manente ieiunij substantia variari potest: & successu temporis magnam varietatem in Ecclesia habuit. Nec obstat quod dilatio prandij multùm videatur facere ad ieiunij difficultatem & carnis mortificationem: quia sicut anticipatio minuit difficultatem, quæ ante meridiem sentiri solet; ita augeat eam quæ percipitur ad vesperam: & sic omnibus consideratis non notabiliter impedit mortificationem, quæ per ieiunium intenditur.

Quòd si iusta aliqua causa subsit, (verbi gratia, si iter ineundum, si hospites dimittendi) non erit peccatum; vt Nauarrus suprà & alij notarunt; addentes quamuis honestam causam ad hoc sufficere. In multis Monasterijs ex priuilegio vel consuetudine receptum est, vt sesquihora vel ampliùs ante meridiem in ieiunio prandeant.

54 Porrò Ius est cuique pro arbitrio tempus refectionis prorogare, vt Caietanus notat; id enim ieiunij difficultatem auget, & conformius est moribus veteris Ecclesiæ: nã ex indulgentia hora vicinior concessa est.

DVBITATIO III.

Vtrùm in ieiunio ita vetentur plures refectiones, vt in singulis peccetur mortiferè.

D. THOM. Q. 147. ART. 6.

55 *Singulis peccari refectionibus.* QVIDAM docent toties peccati mortiferè, quoties plus quam semel comeditur. Ita Ioannes a Neapoli, teste Angelo ver. Ieiunium, num.22. quam sententiam Medina quæst.5. de ieiunio, & Couarruuias lib 4. varia. c. 20. num.13. putant probabiliorem. Probatur hæc sententia; nam in alijs omnibus rebus, quando vetamur aliquid sæpius quàm semel, vno eodemque die, vel intra certum tempus facere, nõ solùm vetamur facere secundo, sed etiã tertiò & quartò, sicut cùm sacerdos vetatur sæpiùs quàm semel eodem die celebrare, aut fidelis sæpius communicare; aut sæpiùs in vita baptizari, confirmari aut ordinari; sæpiùs quàm semel in eodem morbi statu inungi. his enim & similibus euentis, non solũ secundò, sed etiam tertiò & quartò actu peccatur contra præceptũ. Accedit, quòd etsi ieiuniũ non possit perfectè seruari post secundã refectionem, potest tamen imperfectè, scilicet reliqua diei parte.

Contrarium probabilius. Contraria tamen sententia est probabilior, Non peccari, saltem mortiferè, nisi in secunda. hanc tenet Durandus in 4. d.15 quæst. 11. nu.9 Gabr. in 4. dist. 16. quæst.3. dubitat.5. Angelus ver. Ieiunium num.22. vbi dicit hanc esse communiorem, Syluest. eodem, num 22. Caiet. in Summa, eodem, & quæst. 147 art.8. Nauar. c.21. nu.14. quam passim sequuntur recentiores.

Probatur Primo, Quia nemo obligatur ad impossibile: 56
at post secundam comestionem ieiunium est impossibile illo die: ergo. Ita Angelus. Sed hæc ratio videri possit parùm firma; quia qui semel comedit carnes, non potest eo die seruare ieiunium, vt ab Ecclesia præscribitur non tamen ideo potest secũdò comedere siue carnes, siue pisces. deinde etiamsi non possit seruare præceptum ieiunij quatenus vetat secundam comestionem, potest tamen seruare quatenus reliquas; sicut patet in simili de sacerdote, qui sine necessitate bis celebrauit: etsi enim hic non possit seruare præceptum Ecclesiæ, quo prohibetur plusquã semel sacrificium offerre, potest tamen illud seruare vt vetat tertiam, quartam, quintam oblationem.

Secundò probatur, Non vetantur plures comestiones absolutè; sed solùm vt per eas transgredimur limitem in ieiunio præstitutum, qui est vnica refectio: at qui per solã secundam hunc limitem transilimus: ergo solùm secunda prohibetur. Confirmatur à simili: si certus limes cõstituatur, vltra quem veteres progredi, eò quòd oporteat intra illum consistere, parùm interest (si illum transilias) vtrùm decem, 20. an. 100. passus vlteriùs procedas. ita parùm refert, si limitem ieiunij per secundam refectionem trãseat, vtrùm bis, ter, an quater comedas. Ita fere Durandus & alij. Sed non satis explicant cur per solam secundam illum limitem transeamus.

Tertio, igitur probari potest, & clariùs, Plures refectio- 57 *Solidior probatio.*
nes nõ prohibentur in ieiunio, nisi quatenus earum abstinẽtia videtur pertinere ad mortificationem carnis: sed solùm abstinentia à secunda videtur ad hoc aliquid valere; non autem à tertia, vel quarta, nisi forte valde parùm: passim enim homines extra tempus ieiunij (exceptis mechanicis) non nisi bis comedunt: & qui bis comedit, non potest, abstinẽdo à tertia, videri aliquid notabile facere, quod ad mortificationem carnis pertineat. Itaque sola secunda principaliter subtrahenda erat, vt ieiunij ratio constaret, non tertia, vel quarta. Confirmatur Primò, Quia in confessione non solet explicari, nec rogari numerus refectionum; (quod tamen erat necessarium, si singulæ refectiones sint peccata mortifera) sed simpliciter dici solet non seruatum ieiunium. Confirmatur Secundò, Qui ratione debilitatis vel ætatis excusatur a lege ieiunij, ita vt bis possit comedere, potest etiam ter vel quater comedere, vt Doctores notant: quod signum est in præcepto ieiunij non haberi rationem nisi secundæ refectionis. hic tamen non excusatur a ciborum vetitorum abstinentia; sed toties peccat, quoties illis vtitur. harum enim abstinentia absolute præcipitur: quia siue vna, siue duabus aut tribus refectionibus vtaris, semper abstinentia carnium ad mortificationẽ pertinet. Denique Ecclesia potuit hoc modo ieiunium instituere, & expediens erat ita fieri propter hominum fragilitatem.

Credibile tamen est, in tertia & quarta refectione esse aliquod peccatum, saltem veniale: etsi enim hæ non sint primario prohibitæ, quasi earum abstinentia magnum ad corporis castigationem momentum habeat; tamen videntur prohibitæ secundariò: tum quia per eas longiùs itur vltra ieiunij limitem, & magis receditur à fine intrinseco ieiunij, quàm per secundam solam; (vnde etiam communi hominum iudicio magis censetur violare ieiunij legẽ qui quater comedit, quam qui bis tantùm) tum etiam quia illa abstinentia est nonnulla corporis castigatio, præsertim gula incitante.

Ex dictis inferunt aliqui Doctores, eum, qui die ieiu- 58 *Sumẽs ientaculum.*
nij sciens sumpsit ientaculum, siue id cum culpa fecerit, siue absque culpa, (vt causa perfectionis) non teneri eo die ieiunare, etiamsi cõtingat non proficisci. ratio est, quia ieiunium iam est voluntariè violatum; vel certè causa violandi

landi

landi date, nec potest illud reparari. Ita Nauarrus cap. 21. nu. 27. Paludanus in 4. dist. 15. quæst. 4. art. 5. Viualdus, de ieiunio, nu. 60. Syluester, ver. Ieiunium, nu. 21. quæ sententia est probabilis; maximè si ponamus illum non posse reliquum diei sine cibo transigere, si enim id sine incommodo posset, videretur teneri; quia ieiunium adhuc quoad vnicam refectionem seruari posset.

Quod autem Paludanus addit; talem teneri alio die ieiunare; passim ab omnibus reijcitur: nam omnia Ecclesiæ ieiunia sunt certis diebus affixa, tamquam proprij illorum cultos, sicut in festorum celebratio.

19 *Sumês ientaculũ nesciês esse ieiunium.*

Qui verò nesciens esse ieiunium, manè comedit, tenetur reliquo tempore seruare ieiunium, eo modo, quo alij, perinde ac si nihil sumpsisset; vnde potest cum alijs prandere. ratio est; quia illa prior comestio, cùm prorsus fuerit inuoluntaria respectu violationis ieiunij, non computatur; non enim violatur præceptum nisi per actum aliquo modo voluntarium. Ita Nauarrus, Palud. Syluest. Viualdus, suprà.

Putarem tamen illum non posse prãdere cum alijs, aut cœnare, si commode possit abstinere; quia tunc absolutè posset seruare ieiunium, quoad vnicam refectionem. deinde si posset prandere, cur non potest etiam cœnare, sicut ille, qui absque culpa sumpsit ientaculum causa profectionis, & postea non est profectus? qui enim bonum ientaculum & prandium sumpsit, non potest seruare præceptum de vnica refectione; & parùm videtur referre vtrùm addat tertiam. Nihilominus DD sententia, quam attulimus, probabilis est.

20 *An amicus possit inuitari.*

Petes, Vtrùm si tibi ratione laboris vel debilitatis sit licita cœna die ieiunij possis inuitare amicũ ad cœnam, quẽ scis solere violare ieiunium domi cœnando?

Nauarrus cap. 21. num. 24. ex Caietano docet, licitum esse, eum, qui paratus est cœnare, inuitare causa vrbanitatis, vel hospitalitatis, ad cœnam, quatenus cœna est actus secundùm se indifferens. Id probat Primò: Licitum est inuitare ad actum per se bonum, vel indifferentem, quando iusta causa subest. Secundò, Quia Deus inuitat & iuuat ad agendum aliqua, quatenus sunt entia, quæ aliàs etiam sunt peccata. Tertiò, Quia licitum est gaudere de occisione Christi, qua parte est nostra redemptio; etsi de illa doleamus vt fuit peccatum. Quartò, Licitum est egenti petere mutuum ab vsurario; & parochiano Sacramenta à suo Parocho, quem putat peccaturum, &c.

21 *Nõ põt seriò inuitare.*

Nihilominus dicendum est non posse talem seriò & absolutè inuitare vt tecum cœnet, nec in mensa vrgeri vt comedat. ratio est; quia nemo potest inuitari, aut incitari ad id, quod sine peccato præstare non potest: atqui hic nõ potest sine peccato comedere, vt supponitur.

Ad rationes.

Vnde patet responsio ad Primum; quia etsi cœnare in genere sit actus per se indifferens, non tamen est indifferẽs vt hic & nunc à tali agitur; sed solùm malus.

Ad Secundum: Deus nũquam inuitat ad aliquid, quod sine peccato fieri nequit, ne vt ens quidem est: nec ad illud iuuat, nisi auxilio generali, & per se indifferente; vt alibi fusiùs ostensum est.

Ad Tertium: Licitum est quidem gaudere de occisione Christi, sub illa rõne; non tamen licitũ fuit ad illã incitare, aut inuitare Iudæos: gaudium. n. potest esse de bono præcise & per se considerato, absq; approbatione causæ vel circumstantiæ prauæ: non autem incitatio, & inuitatio.

Ad Quartum: Id quod ibi petitur, sine peccato præstari potest. Idem dicendum de elocatione domus facta meretrici, & alijs, quæ ibi adfert Nauarrus.

DVBITATIO IV.

Vtrùm caupo peccet, si die ieiunij cœnam apponat, aut cibos vetitos.

Res est frequentissima per Germaniam & in locis hæreticorum.

22 *Appon. cibos vetitos.*

RESPONDEO, Quod ad cibos vetitos attinet, In locis Catholicorum eos apponere, præsertim carnes, est graue peccatum; & grauiter punirẽtur si qui id facerent, quia ibi censetur hæreseos quædam tacita professio. nisi fortè in casu aliquo particulari ratione euidentis necessitatis, vel si nihil aliud suppeteret, vel si aliquis hospitum, qui videretur fide dignus, diceret id sibi à Superioribus indultum.

In locis vero hæreticorum, vbi passim ab alijs solẽt apponi, credo id esse licitũ cauponi catholico; potius tamen duabus cõditionibus. Prima, Si hospites petant: non enim ingeri possunt non petentibus; hoc enim esset illos ad illicita inuitare. nisi fortè simul apponat carnes & pisces, vt plerique illis locis, maximè catholici faciunt, vt vtrique parti faciant satis, quemque suæ conscientiæ relinquentes. 23

Secunda, Si non potest recusare sine suo notabili incõmodo: vt si alioquin ab hospitibus esset deserẽdus, vel aliquid incommodi passurus à Magistratu. Ratio est, quia id per se malum non est, sed quiddam indifferens: ergo supposita legitima causa fieri potest sine peccato. hæc enim facit vt non censeatur esse professio hæreseos, aut cooperatio ad malũ. Confirmatur, quia hac ratione excusantur à DD. ancillæ dominorum hæreticorum, quæ diebus ieiuniorum carnes coquunt, & cœnam apponunt; quia id sine notabili incõmodo suo non possunt detrectare; & auriga vehens dominam suam ad locum adulterij: & Naaman Syrus comitans dominum suum ad locum idoli, eũmque in adoratione sustentans & veluti iuuans: de quo alibi dictum est. etsi enim hæc & similia speciem mali habeant, & reuerà mala sint, quando commode vitari possunt; quia censentur fieri affectu cooperationis ad malum: tamen quando absque notabili incommodo non possunt detrectari, non sunt mala; non enim tunc censentur fieri causâ cooperationis, sed vitandi incommodi, & inuoluntariè. Huc pertinent rationes, quas congerit Nauarrus cap. 21. nu. 25. vide suprà lib. 2. cap. 13. nu. 29. & seq. & cap. 9. nu. 122.

De cœna apponenda est distinguendum; vel enim constat istos non teneri ad ieiunium, vel constat teneri, vel est dubium. Si primum, potest eis cœna dari; modo scandalum absit; quod vbiq. exceptum volo. Si secundum, non potest; si tamen absq; incommodo possit negari. hoc fusissimè probat Gabriel in 4. d. 16. quæst. 3. dub. 6 & ratio est, quia tenetur impedire offensionem Dei & lapsum proximorum, quantum commode potest; atqui in hoc casu non solùm impedit, sed etiam cooperatur, præbens illis instrumentum peccandi, quod facile potuisset negare. hoc tamẽ maximè locum habet quando illi alibi habere nõ possunt; si enim aliò ituri, & ibi cœnaturi erant, non est necesse recusare; quia peccatum non potest sic impediri; iuxta ea, quæ scribit Nauarrus cap. 21. num. 24. & Caietanus q. 147. artic. 4. Idem dicendum si grauius offensuri essent Deum murmurando, conuitiando, maledicendo, cœna negata: quo modo excusantur interdum patres familias famulis & domesticis cœnam permittentes; vt Gabriel notat. 24 *Cœnam apponere.*

Si tertium; vel decore possunt interrogari an excusentur à ieiunio; vel non possunt: si possunt, sunt interrogandi, & iuxta quod responderint, faciendum. Si non possunt; propter auctoritatem, præsumendum excusari. ratio est, quia in dubio nemo præsumitur velle peccare, L. Meritò. ff. Pro socio; & dubia in meliorem partem sunt interpretanda: de quo suprà lib. 2. cap. 29. dub. 4.

DVBITATIO V.

Quo iure obligemur ieiunare, & quanta sit hæc obligatio.

D. THOM. quæst. 47. art. 3.

SVNT tres sententiæ. Prima est hæreticorum nostri temporis, qui docent, fideles nullo iure ad ieiunia adstringi, sed omnia esse libera. ratio ipsorum est, quia obligatio ieiuniorum pertinet ad iugum & seruitutem legis veteris, à qua per Christum liberati sumus; cui Ecclesia non potest nos rursus subijcere. Vnde inferunt esse superstitionem, si velut ex obligatione ieiunes; quia id est professio quædam seruitutis legalis. Ita Caluinus lib. 4. Instit. cap. 12. & Confessio Augustana art. 26. Idem ob eamdem rationem docuit olim Aerius, vt referunt S. Epiphanius hæresi 75. & S. Augustinus lib. de hæresibus cap. 53. 25 *1. Sententia est hæreticorum.*

Sed hæc sententia est aperta hæresis, olim à Patribus in 26 *Refutatur.*

Aerio

Aerio damnata, quam etiam consensus & vsus omniũ sęculorum iam inde à temporibus Apostolorum refutat: nã ab eo tempore semper in Ecclesia multa ieiunia vt obligatoria seruata fuere; non ad satisfaciendum præcepto legis veteris; (nusquam enim in lege veteri quadragesimale ieiunium, aut vigiliarum præceptum fuit) sed ab obediendum præcepto Prælatorum Ecclesiæ, quibus dictum est à Domino, Luc. 10. *Qui vos audit, me audit: qui vos spernit, me spernit.* & Matthæi 18. *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Amen dico vobis, quæcumque alligaueritis super terram, erunt ligata & in cælo.* & Ioan. 20. *Sicut misit me Pater, & ego mitto vos.* id est, simili cum potestate ad Ecclesiam gubernandam. quibus locis aperte significatur potestas præcipiendi, & præceptis obligandi, vt Patres omnes explicant.

27 Nec obstat, quòd ieiunia in veteri lege præcepta fuere: si enim bona sunt & salutaria, cur non possit Ecclesia illa præcipere etiam in noua lege? alioquin non poterit etiam præcipere orationem, aut eleemosynam; quia hæc in veteri lege præcepta fuere. Nec refert, quòd ieiunia illa vetera aliquid cærimoniale habuerunt illi legi proprium, quia cũ tali circumstantia ab Ecclesia non præcipiuntur; & ipsa secundùm se illam non requirunt, cum ad Ius naturę pertineant, & apud omnes gentes vsurpentur.

Ieiunia legis veteris habent aliquid cærimoniale.

Nõ pertinet ad iugũ legis veteris.

Neque hęc obligatio dici potest pertinere ad iugum legis veteris; sicut nec obligatio, qua potestatibus sæcularibus in varijs rebus, solùm ad disciplinam externam & commodum temporale pertinentibus, obedire tenemur, ad seruitutem illius legis pertinet. Quòd si hæc obligatio, quæ etiam conscientiam vinctam tenet, vt Apostolus expressè ad Rom. 13. ait, ad illam seruitutem non pertinet: multo minùs ea, qua tenemur obedire Prælatis Ecclesiæ, quorum potestas directè descẽdit a Christo, et dirigit nos ad salutẽ.

28 Hinc patet responsio ad fundamentum hæreticorũ: nã libertas Euangelica qua Christus nos liberauit, non soluit nos à lege ieiunij, neque ab alijs, quæ ab Ecclesiæ Prælatis imponuntur; (sicut neque a legibus ciuilibus & Principũ subiectione) hæ enim obligationes non sunt fugiendæ; neque ab his liberandi eramus, cùm ad iustitia seruitutem pertineat. sed ab alijs quibusdam vinculis: nimirũ a quintuplici seruitute. Primò, A seruitute peccati, quod duplici vinculo nos firmiter constrictos tenebat, vinculo culpæ & vinculo poenæ seu reatu: a neutro nos eripere poteramus: ab vtroque liberauit nos per mortem suam Christus. Secundo, A tyrannide diaboli, cui propter peccatum eramus subiecti. iuxta illud 2. ad Timoth. 2. *A quo captiui tenentur ad ipsius voluntatem.* Tertio, A seruitute concupiscentiæ, cui gratia destituti seruiebamus: & consequenter à necessitate peccandi. Hæc tria insinuantur ab Apostolo, ad Rom. 6. *Liberati à peccato, serui facti estis iustitiæ.* Liberatio enim a peccato secum trahit, vel includit liberationem a tyrannide dæmonis, & à seruitute concupiscentiæ, quam etiam Apostolus passim nomine peccati comprehendit. Quarto, A seruitute legis moralis, partim quatenus nos sua poena vinctos tenebat; de quo Apostolus ad Galatas 3. *Christus redemit nos de maledicto legis, factus pro nobis maledictum.* partim quatenus solo timore (quod seruile est) ei obediebatur. vnde Apostolus ad Galat 5. *Si spiritu ducimini, non estis sub lege*, nimirum seruili modo, sicut mancipium subest domino amara necessitate; sed sicut filius patri spontaneo amore. Idem *non estis sub lege*, quoad vim puniendi: quia non dominantur iustis infligendo poenam. & ad Rom. 8. *Non accepistis spiritum seruitutis iterùm in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum.* Quintò, A seruitute legis veteris, præsertim cærimonialis, cuius iugum erat valde graue & quasi importabile, vt constat ex verbis D. Petri, Actorum 15. præsertim cũ absque gratia esset inutile ad salutem. De hac sæpissime loquitur Apostolus in Epistola ad Galatas & alibi. In his igitur Christiana consistit libertas; non in libertate a ieiunijs & præceptis Prælatorum, quibus libertas spiritus iuuatur, & conseruatur.

Respõsio ad argumentũ hæreticorũ.

Libertas euãgelica à quintuplici seruitute nos soluit.

29 Secunda sententia est quorundam, qui etsi cõcedant cetera ieiunia esse iuris humani; tamen ieiunium quadragesimæ putant esse iuris diuini. Primò, Quia nusquam inuenitur eius institutio: imo Iura quæ illius meminerunt, insinuant & supponunt iam antea institutum. Secundò, Quia aliqui Patres id aperte indicant. D. Augustinus in Psal. 110. dicit *quadragesimam nobis præcipi ex lege, & ex Prophetis, & ex ipso Euangelio.* D. Ambrosius Serm. 23. dicit *quadragesimam à Domino consecratam*. Serm. 25. *Non leue peccatum est fidelibus, indictam quadragesimam à Domino, non ieiunare; & ieiunia consecrata ventris voracitate dissoluere.* & Serm. 27. *Illud autem præceptum eius est primum, vt his quadraginta diebus, ieiunij, orationibus, vigilijs operam commodemus.* D. Leo. Serm. 12. de quadragesima, vocat illã *ieiunia dominica instituta*. Sed hæc sententia est parùm probabilis, vt statim patebit.

2. Sent. Ieiuniũ quadragesimæ esse iuris diuini.

Tertia sententia est communis DD. & nobis amplectẽda; Omnia Ecclesiæ ieiunia, etiam quadragesimæ esse iure humano instituta, eoque solo obligare. Sub *iure humano* comprehendo etiam ordinationes Apostolorum, quas ipsi vt Ecclesiarum Rectores fecere. Probatur Primò, Quia Patres passim docent ieiuniũ quadragesimæ esse ab Apostolis institutum, & Ecclesiæ traditũ: S. Hieronymus epist. 56. ad Marcellam, de erroribus Montani; *Nos vnam quadragesimam, secundum traditionem Apostolorum, toto anno, tempore congruo ieiunamus.* D. Leo, Serm. 6. de quadragesima. *Apostolica institutio quadraginta dierum ieiunijs impleatur.* Idem indicat Epiphanius hæresi 75. in fine. Eiusdem meminit S. Ignatius epist. ad Philadelphos, & Clemẽs lib. 5. Const. Apost. cap. 12. 30

3. Sent. omnia ieiunia esse iuris humani.

Probatur.

Secundò, Si esset a Domino institutum, non posset in illud incidere tanta variatio quoad tempus, modum, cibos, ætatem ieiunantium, exemptiones plurimorum, quantam cõsuetudine varijs temporibus & locis videmus inducta; sed ab omnibus eodem modo seruari deberet: nam ius diuinum non potest consuetudine mutari.

Tertiò, Si Christus instituit, id fecit solùm exemplo, vt Patres indicant: nullum.n. aliud in Euangelio huius rei habemus vestigium; sed exemplo non instituit; quia illud nimiùm à nostro ieiunio discrepat: ille enim nullam discretionem ciborum habuit; sed per 40. dies & noctes omni cibo & potu abstinuit; nos delectum ciborum habemus, & quotidie semel comedimus, & sæpiùs bibere possumus; ille nullum diem excepit; nos dominico non ieiunamus; ille statim post baptismum & in deserto ieiunauit, nos ante Pascha inter homines versantes. Itaque etsi hoc exẽplo nos prouocauerit ad ieiunium totidem dierum pro modulo nostro suscipiendum; (vt aperte tradit Ambrosius) non tamen præcepit, nec instituit nostrum; sed id Apostolis, & Rectoribus Ecclesiæ reliquit, sicut & cetera, quæ ad Ecclesiæ disciplinam pertinent. satis enim erat Domino fundamenta Religionis, quę inconcussa manere debebant, per se instituisse.

Nec obstant dicta Patrum: Dicitur.n. *præcipi ex lege*, &c. tum quia ad imitationem Moysis Heliæ & Christi præcipitur; tum quia occasio præcipiendi, ex lege, Prophetis, & Euangelio accepta est. Dicitur a *Domino consecrata*; quia hunc dierum numerum suo facto sacrum & Religiosum fecit, & hunc explendo, imitamur & colimus Christum. Dicitur *indicta* à Domino & ab eo *præcepta*; quia exemplo suo eam nobis commendauit; quod exemplum nobis debet esse instar præcepti, præsertim accedente mandato Apostolico. Item, quia Apostoli instinctu diuino præceperunt. Dicitur etiam non esse *humana cogitatione inuenta*; quia numerus ille dierum primitus à Deo constitutus fuit in ieiunio Moysis, Eliæ, & Domini nostri. Denique Patres interdum indicant ieiunium esse *a Deo institutum*, quia Iure diuino est nobis præceptum in genere absque determinatione temporis, & modi; quę relicta est Ecclesiæ dispositioni. Seposita autẽ hac determinatione tenemur Iure diuino ieiunare, quando id putatur necessarium ad aliquas tentationes, præsertim carnis, superandas, & eam spiritui subijciendam, vel ad flagella impendentia auertenda. 31

Respõdetur ad Patrum dicta.

Quod ad alteram dubitationis partem attinet; *Quanta sit huius præcepti obligatio*: Quidam putant non obligare ad mortale, nisi vt non agatur contrà ex contemptu. Idem dicũt de omnibus præceptis humanis, vnde si quis ea violet absque contemptu, non peccare mortiferè; sed solùm venialiter. *Ex contemptu* autem violare dicunt non solùm illum, qui eo fine id facitur Ecclesiæ potestatem, vel ieiunij opus contemnat; sed etiam qui facit ex consuetudine: quia cõsuetudo peccandi est quidam interpretatiuus contemptus præcepti. Ita Angelus v. Ieiunium num. 14 vbi citat pro hac sententia Cardinalem Zabar. & v. Inobedientia. 32

Quantum obliget.

Sententia quorundă. tia, vbi citat pro ea D. Thomam, Ricard. Archidiac. Geminianum, & alios. Confirmatur, quia qui habet propositum seruandi ieiunij præcepti, & ordinariè seruat, sed ex infirmitate, dum superuenit tentatio, labitur, & statim concepto dolore rursus proponit, & conatur implere, multò magis venia dignus est, quàm is, cui nullo modo præceptum est cordi, & libere illud violat: nec videtur mens legislatoris illi laqueum culpæ mortalis inijcere, præsertim cùm finem principalem sui præcepti in illo magna ex parte assequatur, qui est, vt subditus quantum fert communis fragilitas, benè agat.

33 *Refutatur obligat sub mortali.* Verùm communis & recepta DD. sententia est hoc præceptum ita obligare ad mortale, vt si absque causa violes, mortaliter pecces, quamuis id non ex consuetudine, sed ex aliqua tentatione, & semel tantùm facias. ratio est, quia res præcepta capax est huius obligationis; (est enim opus virtutis, homini ad salutem necessarium, aut valde expediens, & in suo genere graue) & Ecclesia absolutè præcipit, nec temperat obligationem secundùm hunc vel illum modum violandi: ergo imponit obligationem sub mortali. Consequentia patet ex communi regula, Præcepta obligare pro materiæ capacitate & grauitate: quæ nisi admittatur, nulla alia superest norma discernendæ obligationis: nam confugere ad intentionem legislatoris: est diuinare; præsertim cùm hæc se accommodet materiæ, nisi disertè aliud in lege exprimatur. Confirmatur, quia præcepta diuina obligat absolutè in re graui, sub mortali, etiamsi vel semel violentur, nec admittunt illam distinctionem, *ex consuetudine & ex infirmitate*: ergo etiam humana. cõsequentia patet, quia præcepta humana debent imitari diuina, & Deus non est minùs in præcipiendo suauis, nec minùs se infirmitati humanæ accommodat, quàm Ecclesia. Hinc patet responsio ad fundamentum sententiæ aduersæ.

34 *Probatur ex sensu veteris Ecclesiæ.* Item confirmatur ex sensu veteris Ecclesiæ: nã Canone 68. Apostolorũ dicitur, *Si quis Episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut lector, aut cantor sacram quadragesimam Paschæ, aut quartam feriam, aut parasceuen non ieiunauerit, deponatur: præterquam si imbecillitate impediatur corporis. si laicus sit communione priuetur.* Vbi nota, tunc temporis & aliquot sæculis post, etiam feria quarta & sexta solitum ieiunari per annum. vide Epiphanium, hæresi 75 Sexta Synodus œcumenica can. 56. *Visum est, vt omnis Dei Ecclesia, quæ est in vniuerso terrarum orbe, vnum ordinem sequens, ieiunium perficiat*, (quadragesimale) *& abstineat sicut ab omni mactabili, sic ab ouis & caseo: quæ quidem sunt fructus eorum, à quibus abstinemus. Qui autem hoc non seruauerint, si quidem sint Clerici, deponantur. si autem laici, segregentur.* Hic violatores ieiunij iubet deponi, vel excommunicari. Concilium Gangrense ante annos 1200. can. 19. *Si quis ieiunia, quæ communiter ab Ecclesia custodiuntur, dissoluat, anathema sit.* Ambrosius serm. 25. *Si ignorans Ionathas indictum à patre ieiunium, quia resoluerit, morti addicitur; qui sciens à Christo indictum resoluit, quid meretur?* Eodem pertinent testimonia, supra secunda sententia allata.

Si quis tamen putaret subesse iustam causam non ieiunandi, & ita bona fide comederet, non peccaret, saltè mortiferè: quamuis in re fallatur, suæque sensualitati indulgeat, vt notauit Caietanus in art. 3. & Nauarrus cap. 21. num. 20. quod intelligo, modò non sit ignorantia crassa, quæ dolo æquiparari possit. In dubio an causa sit iusta, tenetur inquirere veritatem, & manente dubio debet seruare ieiunium, nisi petat à Superiore, potestatem habente, dispensationem, quia in dubio tenetur legem seruare; cùm illa sit veluti in possessione libertatis subditi, vt constat ex dictis lib. 2. cap. 41. dubit. 9.

35 *Vesci carnibus.* Grauissimum autẽ semper in Ecclesia iudicatum fuit, tempore ieiunij vesci carnibus, vt constat ex Concilio Tolet. 8. can. 9. & ex d. can. Apostolorum 68. & sexta Synodo, can. 56. Vnde non facile Catholicus eas comedet, etiam inter hæreticos: quia id facere non possunt, si absque graui periculo possint vitare, & alij cibi suppetant. Quare grauiter reprehendendi mercatores Belgæ, qui dum in quadragesima ad nundinas Francfurtenses proficiscuntur, carnibus liberè cum alijs vescuntur; cùm alij cibi suppetant, modò petant. Numquam enim quouis periculo posito comedi possunt in contemptum Religionis, aut cum eius præiudicio, vt alias sæpe in similibus monuimus.

DVBITATIO VI.

Qui teneatur ieiunij ecclesiastici præcepto, & qui excusentur.

D. THOMAS Art. 4.

QVIDAM hæretici, circa annum Domini 1310. tẽpore Clementis V. ex Begardis & Beguinis, docuerunt posse hominem in hac vita ad eam perfectionem conscendere, vt sit impeccabilis & non ampliùs proficere possit; quò cùm peruenerit, non teneri ampliùs ieiunare, vel orare, sed posse cõcedere corpori quidquid lubet. Vnde solos imperfectos ad ieiunia obligari volebant. Ita refert Turrecremata l. 4. de Ecclesia p. 2. cap. 36. & D. Antonin. p. 4. tit. 11. cap. 7. §. 4. 39 *Sententia Begardorum, &c.*

Sed hæc doctrina tamquam hæretica damnata est in Concilio Vienensi à Clemẽte V. vt habetur Clement. Ad nostrum, de hæreticis. Et facilè refutari potest. Primò, Quia fundamentum eius falsum est, & hæreticum, quamdiu enim in hac vita sumus, peccare possumus, & proficere, vt ex multis scripturis constat. vnde Apostolus 1. ad Corin. 9 qui tamen perfectus erat, si quis alius in hac vita, *Castigo*, inquit, *corpus meum & in seruitutem redigo, ne forsè cùm alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar.* & Apocalyp. vltimò, *Qui sanctus est, sanctificetur adhuc; & qui iustus est, iustificetur adhuc.* 37 *Est hæresis.*

Secundò, Etiamsi quis ratione suæ perfectionis & tranquillitatis carnis, non egeret ieiunio, non tamen idcircò à præcepto esset exemptus; quamuis enim ratio præcepti in aliquibus cesset, non tamen idcircò desinit illos abstringere, nisi ex eius obseruatione aliquod, quod sit contra intentionem legislatoris, sequatur; vel certe nisi ratio præcepti vniuersè vel in plerisque ita cesset, vt lex censeatur inutilis; de quo plura 1. 2. q. 96.

Tertiò, Quia qui maximè in hac vita perfecti fuerunt, maximè ieiunarunt, vt Ioannes Baptista, Apostoli, SS. Patres, Eremitæ, Fundatores Ordinum. Denique hanc hæresim cum suo fundamẽto refutat. D. Leo ser. 11. de quadragesima; *Adest*, inquit, *maximum, sacratissimumque ieiunium, quod obseruantiam sui vniuersis fidelibus sine exceptione denuntiat; quia nemo tam sanctus est, vt non sanctior, nemo tam deuotus est, vt non debeat esse deuotior*, &c.

Hoc igitur error refutato, Respondeo, Omnes Christianos, cuiuscumq; sint perfectionis aut dignitatis, præcepto ieiunij obstringi; nisi iusta aliqua causa excusentur. Ita communiter DD D. Thomas hic, art. 4. & ceteri in 4. d. 15. vel 16. Innocentius & Canonistæ in Rub. de obseru. ieiuniorum, Summistæ v. Ieiunium, & colligitur apertè ex testimonijs supra allatis; maximè ex can. 68 Apostolorum, & Synodo sexta, can. 56. & dicta serm. S. Leonis. Ratio est, quia causa huius præcepti in omnibus locum habet, vt benè ostendit Caietanus, omnes enim egent castigatione carnis, vt spiritui sit subiecta, satisfactione pro peccatis; & aptitudine mentis ad orandum. & quamuis aliqui interdum pro aliquo tempore his omnibus non egeant; tamen vt plurimùm egent, & semper sunt valde vtilia. Itaque Ecclesia potuit omnibus præcipere id, quod ad iustos fines iudicabat maximè opportunum, quod est ieiunium, vt dubio 8. dicemus. 38 *Omnes obstringi.*

Dixi, *nisi iusta causa excusentur*: quia etsi in præceptis diuinis non facile cadat excusatio, cùm sint de necessarijs ad salutem; vt patet in præcepto fidei, baptismi, pœnitentiæ, Eucharistiæ: tamen in humanis, quæ versantur circa vtilia dumtaxat, vel circa determinationem præceptorum diuinorum, sæpe multæ causæ possunt incidere, ob quas cesset obligatio. 39

Reduci autem possunt ad tria capita, *impotentiam, laborem, & pietatem.* *Causæ excusantes à ieiunio.*

Ob *impotentiam* excusantur quotquot sine notabili noxa non possunt ieiunare, vt sunt infirmi, conualescẽtes, & debiles, præsertim medicorum accedente iudicio; quia crebriore refectione opus habent: prægnantes, & lactentes; quia pro se & pro fœtu egent. Denique pauperes, qui iustam refectionem nõ habent: non enim mens Ecclesiæ est, eum graui dolore vel læsione naturæ ad ieiunium obstringere; cum ad medendum non solùm animis, sed etiam corporibus illud instituerit. 10 *1. Impotentia.*

Ob

Adolescentes. Ob eamdem causam, D. Thomas ad 2. & communiter DD. excusant pueros & adolescentes vsque ad finem tertij septennij; quia cùm vsque ad illud tempus magnis incrementis augescat corpus, eget copioso alimento: vnde sæpiùs capere cibum debent, ne accretio & perfectio naturę intercipiatur. Et quamuis valde conueniat vt interdum ieiunent, præsertim cùm ætas illa vitijs carnis sæpe sit valde subiecta, quibus ieiunium est optimum remedium; tamē Ecclesia non voluit generatim aliquid statuere; sed hanc prudentiæ confessariorum, & Rectorum reliquit, vt quibus, & quando videbitur esse opus, præscribant.

41 *Senes.* Excusantur etiam senes, iuxta communem DD. sententiam; quia senectus ipsa est morbus, & quidem incurabilis, & opus habet refectione crebra & modica. Aetas autē qua incipit hæc senectus non est determinata, vt multi DD. notant: quia, vt inquit Caietanus, alij trigesimo anno senescunt, alij quadragesimo, alij quinquagesimo. Secundum medicos prima senectus incipit circa annum quinquagesimum, & in quibusdam circa quadragesimumquintum, nimirum quando vires & calor naturalis notabiliter incipiunt minui, & humor primæuus abiùm. Vnde puto paucos excusari anno 30 vel 40. ob senium. Omnes autē conueniunt, excusari ordinariè sexagenarios: hac enim ætate est medica senectus, iuxta medicos: in qua natura facile inedia & repletione grauiter læditur, & præcipitatur. Vnde nisi constet euidenter (teste Caietano) alicuius naturam adeò tunc esse viridem & vegetam vt non sit lædenda ieiunio, non tenetur. neque in dubio tenetur tentare iuxta eumdem auctorem; quia in illa ætate præsumitur non posse, nisi de contrario constet; præsertim cùm experimentum sit periculosum.

42 *2. Labor.* Ob *laborem* eximuntur, Primò, Quotquot labore suo victitant, cum quo probè ieiunium consistere nequit; quales sunt agricolæ, & ferè mechanici omnes. Nec refert vtrùm diuites sint, an pauperes: quia hoc ipso, quod ex officio laborant, possunt æque diebus ieiunij ac alijs laborare; ac proinde à ieiunio excusantur, si reipsa laborem subeant. Ita declarauit Eugenius IV (teste Syluestro, v. Ieiunium, q. 21. & Rosella, quem citat ibidem) quia multi DD. anteà putabant non excusari, nisi qui necessitate aliqua cōpulsi, diebus illis laborarent. Vnde famuli & ancillæ solita ministeria, etiam diebus ieiunij præstare debent, volentibus dominis, etiamsi cum illis ieiunium constare nequeat.

43 Dixi *ferè omnes*, quia si qui sunt mechanici, vel alij, quorū labor sit exiguus, hi non sunt excusandi; vt sunt pictores, quorū opus est ingenij potiùs quam virium, & ars ferè liberalis; sculptores, tonsores, sartores; quibus Toletus addit etiam sutores; quorum tamen ars videtur laboriosa.

Deinde eximuntur, qui damni vitandi, vel notabilis lucri (cuius occasio non semper datur) captandi causâ laborant, etiamsi ex officio non soleant. vt qui ad nundinas proficiscuntur, præsertim pedites; vel ad alia negotia, quæ commodè differri nequeunt. Denique omnes, qui officio suo fungi nequeunt cum ieiunio, etiamsi labor non sit nisi ingenij: quia parùm refert qualis sit labor, si non patitur secum ieiunij vsum.

44 *3. Pietas.* Ob *pietatem* excusantur omnes, qui operibus præstantioribus vel maioris momenti incumbunt, quæ ipsi vna cū ieiunio perficere non possunt: qualia sunt opera misericordiæ spiritualia & corporalia, & opera Religionis; vt concionari, docere, visitare infirmos, administrare Sacramenta, ornare templa, peregrinari ad loca sancta: si tamen hæc non possint commodè differri. Ratio est; quia Ecclesia ita præcipit ieiunia, vt alia officia pietatis, quæ pro tempore & loco se offerunt, nolit impedire. vnde non est necesse vt hæc fiant ex voto, aut præcepto Superioris, vt docet Nauarrus nu. 18. Male tamen facit, qui peregrinationem, quam commodè poterat differre, potiùs instante ieiunio, quam alio tempore suscipit, vt ieiunio non teneatur. Excusatur etiam coniux, qui cum ieiunio debitum reddere coniugi non potest: & vxor, quam maritus ieiunare non permittit, eò quod metuat eius valetudini, vel formæ, aut quia putat esse nimis debilem, &c. vt notat Tabiena, v. Ieiunium, nu. 20 & Syluester nu. 15. Nauar. nu. 16. secus si fortè maritus id faciat in contemptum Ecclesiæ, vt si hæreticus vellet vxorem cœnare, vt hac ratione ostendat vxoris facto se potestatem Ecclesiæ aspernari, tunc enim potius mors oppetenda quàm parendum.

45 *Exemptio à ieiunio quomodo intelligenda.* Circa prædicta Notandum est, cùm ieiunium Ecclesiæ duo contineat, abstinentiam à cibis vetitis, & abstinētiam à secunda refectione, vt dubit. 3. dictum est; quæ de exemptione ab ieiunij præcepto dicta sunt, intelligenda potissimum de exemptione à præcepto, qua parte vetat abstinentiam à secunda refectione; non autem qua abstinentiā à carnibus & cibis vetitis: hæc enim sunt distincta præcepta. pauci enim sunt quibus concedatur vsus ciborum vetitorum, plurimi quibus secunda refectio. Vbi tamen est euidens necessitas, etiam sibi vetiti conceduntur, absque vlla Superioris dispensatione. *In dubio.* In dubio opus est dispensatione Superioris, qui respectu sæcularium est Ordinarius, & illo absente, Parochus: nam & huic ob creberrimos & quotidianos casus, potestas, in hac lege Ecclesiæ dispensandi concessa est, vt passim DD. notat: respectu Religiosorum, Prælatus Regularis. *Si concessus vsus carnium.* Quibus tamen concessus vsus carnium, his etiam censetur permissa secunda refectio, vt docet Toletus lib 6. cap. 3. quod tamen ex sententia Caietani & Nauarri limitauerim habere locum, si ratione debilitatis naturæ, vel corroborationis id concessum sit: non tamen si quia à piscibus abhorret, vel putantur nocere temperamento: tunc enim causa non subest cur gemina refectio concedatur.

DVBITATIO VII.

Vtrùm peregrini teneantur speciali ieiunio loci in quo versantur.

HAEC quæstio pendet ex illa generali, Vtrùm peregrini, ratione transitus vel hospitij teneantur consuetudinibus loci, vbi versantur, quam fusè tractat noster Sancius lib 3 de matrimonio disput. 18.

46 *Constitutio domicilii.* Respondeo breuiter & dico Primò, Si peregrinus venerit eò vt ibidem constituat domicilium, statim contracto domicilio tenetur seruare ieiunia, festa, & alias loci illius consuetudines, sicut alij ciues. In hoc conueniunt omnes DD. nam hoc ipso, quo ibi constituit vel contrahit domicilium, desinit esse peregrinus, & fit incola, & pars illius Reipub. ac proinde incipit obligari illius legibus & consuetudinibus.

Ad contrahendum autem alicubi nouum *domicilium*, requiritur vt incipias ibi habitare cum animo perpetuò manendi, vt ex communi sententia DD. docet Syluester v. Domicilium nu. 2. & Sancius l. 3. de matrim. disput. 23. Vnde si venias cum animo manendi solùm ad tempus aliquot annorum, sicut studiosi ad Academias, non contraxisti domicilium. In dubio tamen an statuerit quis manere perpetuo, præsumitur voluisse (ac proinde habere domicilium) ex habitatione decennali, vt ijdem tradunt. Quòd si quis duobus locis vicissim habitet cum animo ita perpetuò faciendi, in vtroque domicilium habebit, vt Syluester nu. 2. & alij docent. Vnde consuetudinibus loci, vbi præsens fuerit, tenebitur. Domicilium autem semel cōtractum non amittitur animo recedendi, sed requiritur vt reipsa deserat, ita vt non dicatur ibi amplius habere. vnde non desinet obligari donec reipsa recedat.

47 *Manens per maiorem anni partem.* Dico Secundo, Etiamsi non constituat ibi domicilium, sed solùm cogitet manere per maiorem anni partem, tenetur similiter ieiunijs loci & alijs consuetudinibus. Hanc etiam credo esse communem sententiam, quia plerique DD. etiam strictiùs loquuntur. Probatur, quia etsi talis habitatio non est sufficiens ad contrahendum domicilium absolutè; sufficit tamen ad domicilium parochiale, & ad contrahendam parœciam quoad omnia Sacramenta necessaria, vt docet Syluester v. Domicilium nu. 2. & Angelus eodem, & vterque v. Parochia. nam hoc ipso, quo quis cum tali animo incipit habitare alicubi, fit parochianus illius loci, & subiectus illi parœciæ. quod non solùm verū est quoad Sacramenta necessaria, sed simpliciter quoad omnia ecclesiastica, vt Confirmationem, Matrimonium, sepulturam, dispensationem votorum, &c. præter Sacramentum Ordinis; (sub quo intellige etiam primam tonsuram) vt benè ostendit Sancius disp. 23. & tenent plerique recentiores, vsusque confirmat: ergo etiam talis habitatio est sufficiens ad contrahendam obligationem statutorum & consuetudinum loci.

Sed

48 Sed difficultas est, Verùm obligetur, si non statuerit ibi tanto tẽpore manere; sed minore anni parte? Sanctius probabilius censet non teneri, si scandalum absit, & illa in loco domicilij non obligent. Primo, Quia tali mansione non contrahitur parœcia, seu obligatio Sacramentorum in illo loco percipiendorum: ergo nec consuetudinem: loci nõ enim videtur esse maior tanto in his, quàm in illis. Secundò, Quia illæ consuetudines solùm obligant ibi habitantes: sed qui solùm minore parte anni ibi versatur, non censetur ibi habitare: ergo. Maiorem docet Io. Medina. C. de ieiunio, q. 10. dicens non obligari eos, qui illuc aliunde cõueniunt non animo habitandi. Idem apertè insinuat Paludanus dist. 15. q. 4. ar. 3. D. Anton. p. 2. tit. 6. c. 2. §. 2. Syluest. v. Ieiunium, nu. 7. & multi alij. Quod confirmatur, quia Episcopus loci & Magistratus non possunt obligare nisi suos subditos, qui sunt soli incolæ. Minor probatur, quia à minore parte non fit denominatio; sed solùm à maiore. Tertiò, Quia hæc sententia est media inter eam, quæ requirit domicilium; quæ est nimis laxa, & inter eam, quæ solũ trãsitum, vel vnius diei præsentiam; quæ est nimis stricta: nec commodior terminus videtur posse assignari, quam is, qui à DD. assignatur ad contrahendum parœciam. Nec obstat versiculus ille vulgatus,

Si minore anni parte.

Sententia quorũdam non obligari tales.

Si fueris Romæ, Romano viuito more.

Et si sis alibi, viuito sicut ibi. nec illud D. Ambrosij, quod refert D. Augustinus epist. 118. cap. 2. *Ad quamcumq; Ecclesiam veneris, eius morem serua.* quia hæc continent non præceptum; sed bonum consilium sepolito scandalo, vt ex toto Augustini discursu, & ex Gloss. in cap. Illa distin. 12. colligitur.

Hæc sententia est probabilis; eaque non solùm de pere-
49 grinis, qui alibi fixum domicilium habent, sed etiam de vagis, qui nusquam firmam sedem obtinent, intelligi potest. Nam eadem ratio in illis locum habet, nimirum quia non sunt incolæ aut inhabitantes; & DD. generaliter loquuntur, nec distinguunt hoc loco inter peregrinos & vagos; sed volunt omnes alienigenas, qui veniunt animo nõ manendi, non teneri. Ita Paludanus, Diuus Antoninus, Syluester, & Medina supra. Nec obstat quòd possint percipere Sacramenta vbicumque se inueniunt; quia illud est priuilegium, non obligatio: ad nullam enim in particulari astringuntur parœciam, nisi per maiorem anni partem aliquo loco consistere decreuerint. neque absurdum videri debet, eum, qui nusquam sistit, nullius statutis particularium locorum teneri. Verùm etsi hæc probabilia sint, tamen.

Est probabilis.

Dico Tertiò, Contrariam videri veriorem, spectata cõ-
50 suetudine fidelium passim recepta. Probatur Primo, Quia fideles nõ solùm rudes, sed etiam doctiores passim vbique putant se obligari ad ieiunia & festa locorum, vbi ipsos versari contigerit, si constituerint ibi ad aliquot dies manere: adeo vt si quis deprehenderetur vesci carnibus die ieiunij, vel violare festa, puniretur ab Ordinario tamquã transgressor: maxime si duos vel tres menses ibi mansisset: atqui consuetudo ex tali opinione orta inducit obligationem, non minus quam lex vniuersalis; non enim alio modo id, quod antè non obligabat, incipit per consuetudinem esse obligatorium, quàm quòd homines putent se obligari, & incipiant illud passim tamquam obligatorium seruare, vt communiter DD. tradunt. Itaque cum consuetudo seruandi aliquod statutum, vel cõsuetudinem, etiam liberam, ex opinione obligationis inducat obligationem; & hæc consuetudo talis sit; videtur omnino inducere obligationem. Nec refert, quod hæc consuetudo orta sit ad scandalum vitandum; quia non respicitur ex qua occasione, vel causa impulsiua inducta sit, quando tamquam absolute obligatoria est inducta: sicut enim vitatio scandali est sufficiens ratio ad aliquid absolutè vetandum per legẽ; ita etiam ad absolute vetandum per consuetudinem.

Contraria videtur verior.

Dices, Consuetudo populi non potest inducere obligationem legis ecclesiasticæ; quia populus non potest ferre legem ecclesiasticam. Eiusdem autem potestatis est obligare cõsuetudine & obligare lege. Respondeo, Consuetudinẽ talem non habere vim legis directe ex voluntate populi, sed ex tacito vel expresso cõsensu Ordinarij loci: qui hoc ipso quo scit illam obseruari tamquam obligatoriam, & nõ contradicit, censetur eam approbare, eique vim legis dare; & potest populum cogere vt eam seruet. Nec obstat quòd Ordinarius non videatur peregrinos posse obligare, sed solùm incolas; quia quamdiu in loco ipsius iurisdictionis versantur, potest eos communibus statutis, quatenus id ad bonam administrationem seu populi est necessarium aut expediens, obstringere. Imò iure gentium id videtur receptum, vt omnis princeps possit in sua ditione exteros, quamdiu ibi versantur, legibus suis constringere, & delinquentes punire. Id enim est necessarium ad bonum commune, ne illi suis moribus vel actibus populo sint damno vel scandalo. Sic constituuntur à magistratibus in diuersis locis pretia rerum, quæ etiam externi in vendendis suis mercibus seruare tenentur. Sic prohibetur armorum certi generis delatio, rerum quarumdam exportatio, importatio, distractio, & similia, quæ etiam ad externos transeuntes pertinent. Simili modo prohibentur vitia sub grauibus pœnis, quæ etiam externis ea committentibus infliguntur, etiamsi inter se absque iniuria alicuius incolæ peccauerint. Ex quibus fit vt etiam statuta particularia ieiuniorum & festorum externos obstringere possint, qui eo tempore intra diœcesim vel oppidum, vbi seruanda sunt, versantur.

Consuetudo.

An ordinarius possit obligare peregrinos.

Secundò, Quia id est magis consentaneum rationi, & moraliter necessarium, vt alij præceptum seruent: si enim peregrini possent vesci carnibus & cœnare, magna daretur occasio ijs, apud quos versantur, se illis causa hospitalitatis & amicitiæ adiungendi, & violandi præcepti; idque probat quotidiana experientia, quando aliquis tempore ieiunij accedit foris, vel recedit: nam sub prætextu tractãdi amici, qui causa itineris non obligatur, hospes & domestici simul comedunt, & præceptum ieiunij violant. Vnde ob hanc causam puto Episcopum loci posse etiam peregrinos ibidem per aliquot dies subsistentes obligare vt se alijs accommodent.

Tertiò, Quando quis est extra suum oppidum, nõ obligatur amplius ieiunijs & festis oppidi, vt statim dicemus: ergo par est vt subeat obligationem loci, in quo versatur: qui enim sentit commodum, debet etiam sentire onus, iuxta 55. regulam Iuris.

Hanc sententiam tenet Driedo libro primo de libertate Christiana c. 17. circa medium, vbi probat illam ex Diuo Augustino, Couarruuias libro quarto variarum, cap. 20. num. 8. vbi pro ea adducit Imolam, Bonifacium & Zabarel. in Clementina secunda de celebratione Missarum. & Maiorem distinctio 15. quæstione 5. eamque probat ex c. Illa d. 12. vbi referuntur verba D. Augustini ex epist. 118. cap. 2. Nauar. cap. 13. num. 5. in fine. & cap. 23. num. 120. vbi præter dictos adducit Panormitanum, addens communi consuetudine ita seruari. Lopez. 1. par. cap. 52. & alij multi.

Non tamen ita strictè intelligendum puto, vt ratione simplici transitus obligetur: non enim consuetudo id 51
tam stricte obseruat. Vnde si eodem die, quo venit, vel postridie cogitet discedere, non tenetur. secùs si integro die, vel pluribus ibi manere statuerit: multoque magis, si aliquot hebdomadis, vel mensibus; tunc enim postridie quam venit, debet se conformare: quia talis dicitur ibi manere, & habitare pro tempore. quòd si ab initio non statuit ibi manere, & singulis diebus captet occasionem redeundi, non puto teneri; etiamsi forte non proficiscatur: quia non censetur ibi vllo die manere, sed esse assidue veluti in transitu. Quod intelligo si putet se eo die profecturum. alioquin si putat se mansurum, videtur teneri ad ieiunium illius diei; quia pro illo die non se habet per modum transeuntis, sed manet ibi toto tempore quo præceptum obligat. Similiter videtur teneri in dubio an sit profecturus: quia certus est se iam esse in loco vbi præceptum ieiunij obligat, & non constat ei de profectione, per quam esset excusandus. Idem dixerim de Sacro, si die festo particulari illius loci maneat ibi toto tempore, quo hoc præceptum implendum est, hoc est, vsque ad meridiem. alioqui si durante illo tempore exiuerit terminos loci, extra quos non extendit se illud festum, non videtur teneri.

Non sufficit simplex trãsitus.

Petes, Verùm is, qui expleuit ieiunium quadragesimæ, 52
vel aliud, si venerit ad locum vbi nondum illud est peractum, (vt sæpè modo fit ratione noui calendarij, non vbique recepti) teneatur ibidem rursus ieiunare & à carnibus abstinere?

Qui ieiuniũ vno loco explenit.

Respondeo non teneri; quia præceptum illud iam impleuit in sua Ecclesia. vnde etiamsi constitueret ibi domici-

micilium,non teneretur: quia etiamsi per hoc domicilium dicatur contrahere omnes obligationis ciuium illius loci, id tamen solùm est intelligendum de obligationibus particularium statutorum & consuetudinum loci, non autem præceptorum communium toti populo Christiano, quibus iam satisfecit, Cauendum tamen ne alij inde scandalizentur. Idem dicendum de celebratione festorum & communione paschali.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm ciuis teneatur peculiari ieiunio sui oppidi, dum absens est.

53 PALVDANVS 4.d.15.q.4.ar.3. putat eum teneri, donec alibi incipiat habitare,& statutis illius loci obligari. Ratio ipsius est,quia par est quemque obligari statutis sui loci, donec incipiat astringi statutis loci alterius: sicut Iudæi tenebantur ad legalia,donec post Christi mortem cœperunt obligari ad euangelica Sacramenta: atqui non incipit obligari statutis loci alterius, nisi incipiat ibi esse animo habitandi; ergo si solùm transeat, vel maneat ad breue tempus,manet obstrictus legibus & consuetudinibus sui loci. Idem ex Palud. docet D.Anton.p.2.tit.7. c.5.§.2.in fin.& Sylu.v.Ieiun.nu.7.

54 *Probabilius est peregrinum nõ teneri statutis sui loci.* Sed cõtraria sententia est multò probabilior & ferè cõmunis, quam tenent Driedo, Nauarrus, Couarr.& Lopez sup. & alij,quos isti citant. Denique Sancius lib 3.disp.8. vbi complures adducit. Probant DD.communiter ex cap. Illa.d.12.desumpto ex Diuo Augustino epist.118. cap.2. vbi adducit Ambrosium respondentem sibi in hæc verba: *Cùm Romam venio,sabbato ieiuno; cùm Mediolani sum, non ieiuno: sic & tu ad quamcumque fortè Ecclesiam veneris, eius morem serua, si cuiquam non vis esse scandalum, nec quemquam tibi.* Vbi apertè indicat licitum fuisse B. Monicæ,existenti Mediolani, non seruare ieiunium suæ patriæ, eò quòd in loco, vbi tunc præsens erat, non ieiunaretur. Idem confirmatur ex illo versiculo, *Si fueris Romæ*, &c. Ratio est,quia statuta & consuetudines locales sunt veluti affixa loco,& ligant ratione existentiæ in loco. vnde statuta Episcopi non ligant extra territorium; & excommunicatio ab eo lata in fures, non incurritur à subditis furtũ extra territorium committentibus, vt habetur c.2.de cõst. in 6.quia extra territorium Ius dicenti non paretur impunè, vt ibidem dicitur.

55 *Possunt se accõmodare incolis in cibis.* Hinc sequitur Primò, Vbi incolæ,vel parochiani possũt vesci carnibus,vel ouis,certis diebus,ibidem id posse etiã peregrinos,etsi illo tẽpore in oppido, vel parœcia illorum non liceat, & illi eodem die domum sint reuersuri, vel ab ea discesserint. Vnde Lusitani & Nauarri per Castellã iter agẽtes,possunt diebus sabbati comedere extrema & viscera animalium; quamuis id in patria eorum sit illicitum; vt Nau.cap.13.nu.5. Couarruuias supra & alij DD. Hispani tradunt.

In festis celebrandis. Secundò, Quando est festum in vna parœcia oppidi,in altera autem non est, vt interdum fit, possunt subditi parœciæ in qua est festum, extra limites suæ parœciæ laborare. Illi tamen mane debent audire Sacrum,iuxta Nauarrum supra, quia præceptum, in loco vbi vim habet,ipsum deprehendit. Confir.quia præscius impedimenti superuẽturi,quod ab implendo præcepto impediet,tenetur præuenire: vt si tempore paschali posterioribus septem diebus a communione es impediendus, teneris prioribus communicare,vt præceptum impleas.

56 *An teneatur audire Sacrum.* Aduerte tamẽ,etsi hæc sententia Nauarri sit tutior,alterã tamen esse valde probabilem,vt Sancius ex quibusdã doctis recentioribus testatur; nimirum tales non teneri ad Sacrum, si durante adhuc commoditate implendi præcepti sint futuri extra limites loci: nam quamdiu adhuc superest illa cõmoditas, non peccant contra præceptũ non audiẽdo; dum verò sunt extra limites loci,desinunt obligari. Neque tenentur præuenire,audiendo ante abitum; quia tunc solùm tenemur præuenire, quando manente vi præcepti,seu nostra subiectione,impediendi sumus: vt cũ quis manens in loco, vbi viget præceptum, videt se horis posterioribus impeditum iri. secus vero quando intra tempus implẽdi desinet esse subditus præcepto. Ratio est,quia quando præcipitur vt intra tale tempus hoc vel illud facias,intelligitur tacita conditio, Si toto illo tempore subditus præcepto manseris.vnde si te contigerit interea eximi a subiectione præcepti; siue per dispensationem, siue alio modo, non teneberis tempus exemptionis præuenire. Ex quibus patet responsio ad arg.

57 *Discedens ex oppido vbi non est ieiunium.* Tertio, qui mane discedit ex oppido, vbi non est ieiunium,potest comedere,etiam carnes vt alij,etiamsi vesperi, vel meridie peruenturus sit ad oppidum domicilij vbi abstinetur. hoc tamen loco non poterit carnibus vesci; quia in loco domicilij statim eius legibus tenetur. Poterit tamen cœnare, quia ieiunio semel violato non tenetur à cœna abstinere. quòd si nondum violatum est,tenetur illud seruare, & a secunda refectione abstinere.

Quartò, Qui discedit mane ex oppido domicilij vbi est ieiunium, peruenturus ad locum,vbi nõ est ieiunium, non potest quidem in loco domicilij vesci carnibus; quia quamdiu ibi est, obligatur præcepto abstinendi à carnibus, sicut alij; potest tamen sumere ientaculum, vt rectè docet Sancius, si certus sit se peruenturum ad locum illi præcepto non subiectum. ratio est, quia non tenetur illo die abstinere a secunda refectione, cum in loco, quò peruenturus est, possit secundò & tertiò comedere: ergo potest primam refectionem sumere mane antequam discedat. quicumque enim potest intra diem bis comedere,nõ tenetur illo die præcepto ieiunij quoad vnicam refectionem,vt supra dubit.3.ostensum est.

59 *Qui recedit à loco vbi adhuc durat quadragesima in aliũ vbi transacta. Non obligari.* Petes, Vtrùm is,qui durante quadragesima in oppido vbi versabatur,recedit aliò, vbi illa iam est transacta,teneatur ibi eam perficere. res est,quæ quotannis accidit ob mutationem calendarij,quibusdam locis non recepti. videntur teneri; quia hoc præceptum est generale; ergo obligat vbique, & vbique impleri debet.

Contrarium verius fortasse alicui videri possit, ob rationem illam generalem, quod possit se moribus eorum, quibuscum viuit,accommodare. Confirmatur; quia qui primis quatuor diebus Quadragesimæ veniunt Mediolanum,non tenentur ieiunare,vt communis in Italia est opinio; eo quòd ieiunium illud ibi nondum sit inchoatum: ergo etiam qui veniunt aliquò, vbi iam est transactum,nõ tenentur;sed possunt se incolis accommodare. Idem dicẽdum de festorum celebratione.

De confessione annua, & communione, alia est ratio; nam qui in Paschate non impleuit, tenetur postea ad primam opportunitatem, iuxta veriorem sententiam: hoc enim onus absolute personam, absque respectu ad locum, afficit.

60 *Ad rationem.* Ad rationem Respondeo, Etsi ieiunium quadragesimæ obliget omnes,& vbique;non tamen omnino absolute,sed sub tacita conditione, si sit in loco vbi nondum est expletum, sicut festa communia. Hæc sententia videtur satis probabilis, si loquamur de ijs, qui non in fraudem ieiunij, sed bona fide negotiorum causa locum mutant;præsertim cùm valde difficile sit in cõuictu humano seorsim ab alijs seruare ieiunium, ceteris omnibus a ieiunij lege solutis,& minime ieiunantibus.

Contrarium tamen sententiam etiam valde probabilem sentio,& in praxi suadendam:neque dubium est quin Ecclesia sic possit obligare.

DVBITATIO IX.

Vtrùm tempora ieiunij ab Ecclesia sint rectè determinata.

D. THOMAS ART. 5.

61 RESP. affirmatiuè:cùm enim ieiunium vsurpetur ad expiationem peccatorum, & eleuationem mentis in Deum, illis maxime temporibus indicitur ab Ecclesia, quibus in hæc præcipuo quodam studio est incumbendũ; nimirum ante solemnitatem paschalem, quattor anni tẽporibus, quibus Ecclesiæ ministri ordinandi,& in vigilijs maiorum Ecclesiæ festorum.

62 *Ieiunium quadrage-* Ac Primò quidẽ, ieiunium quadragesimę indicitur tẽpore verno ante solemnitatem Paschæ,ob quatuor potissimũ causas. Primò, Quia maxime illo tẽpore vacandũ fidelibus

ſima cur ſit tempore verno. libus orationi & recolendis iis, quæ Dominus pro nobis geſſit præſertim paſſione, morte, & reſurrectione; ad hoc autem præſtandum aptiſſima diſpoſitio eſt ieiunium. Secundò, Quia tunc debent ſe parare ad cōfeſſionem, & Eucharistiam, agendo pœnitentiam, caſtigādo carnem, & gratiam à Domino vitæ emendandæ impetrando; ad quæ omnia nihil accommodatius ieiunio: vnde in Collecta dicitur *Deus, qui Eccleſiam tuam annua quadrageſimali obſeruatione purificas.* Tertiò, Iſtud tempus eſt ieiunio accommodatiſſimum, ratione caſtitatis, & vt caro non dominetur ſpiritui. nam verno tempore natura maximè incitari ſolet ad libidinem, ob ſanguinis & ſpirituum augmentum, ac feruorem. Itaque parſimonia victus & vſu ciborum refrigerantium, minuſque alentium comprimenda. Quartò, Eſt aptiſſimum ratione valetudinis, vt nuper Clar. medicus D. Viringus edito libello eruditè oſtendit: tunc enim humores augeri, & efferueſcere incipiunt: vnde opus eſt detractione, & temperatione per medicamenta cathartica, & ſanguinis miſſionem; quorum locum ſaluberrimè ſupplet ieiunium, vt inquit Diuus Baſilius oratione ſecunda de ieiunio.

63 *Cur eo dierum numero.* Porro hic numerus dierum potiùs quàm alius eſt definitus, Primò, Vt Dominū aliquo modo imitemur, qui vnico ſolido ieiunio hunc numerum impleuit. Secundò, Ob varia myſteria hujus numeri, quibus deſignatur tempus huius vitæ eſſe tempus pœnitentiæ. vnde & Moyſes 40. dies in deſerto ieiunauit, vt legē acciperet: & Elias totidē dies, per deſertum fugiens Iezabel, & ad montē Dei Oreb proficiſcens. Filij Iſrael 40. annos in deſerto peregrinati ſunt, & 42. manſionibus ad terram promiſſionis peruenerunt. Denique diluuium 40. dierum pluuia totum mundū inundauit, eumque peccatis expiauit. vide Ambroſium ſermo 23. 24. & 34. Chryſoſtom. hom. 1. in Geneſim, Cyprianum, ſerm. de ieiunio Chriſti. Tertiò, Quia ſic Domino, cui de omnibus decimas dari lex iubet, ſoluimus decimas dierum anni; vt pulchre tradit Gregor. hom. 16. in Euang. conſtat n. annus diebus 36. huius numeri decima pars ſunt 36. Primis Eccleſiæ temporibus, Quadrageſimæ ieiunium proprie ſolùm cōſtabat ſex hebdomadibus, ſeu 36. diebus, & inchoabatur à Dominica Quadrageſimæ, vt habetur c. Quadrageſima diſtinctio 5. dicebatur tamen ieiunium Quadrageſimæ includendo Dominicas; etſi illis non ieiunabatur. Poſteà Teleſphorus, qui fuit nonus Pontifex addidit ſeptimam hebdomadam pro Clericis, nimirum eam, quæ eſt à Dominica Quinquageſimæ, vt patet cap. Statuimus. diſtinctio. 5 Verùm quia hæc lex moribus vtentium nō eſt approbata, (vt Gratianus ad cap. In iſtis, ait) vel certè contraria conſuetudine eſt abolita, præterquam in quibuſdam Monaſterijs, modò non obligat. Multi tamen pij viri abſtinentiam carnium à Quinquageſima incipiunt.

64 Manſit autem in Eccleſia conſuetudo inchoandi hoc ieiunium à feria quarta quinquageſimæ; tum vt 40. dies ieiunij expleantur; tum quia olim per totum annum extra tempus paſchale, feria quarta & ſabbato ieiunabatur: & ita etiamſi ſolùm 36. dies proprie ad quadrageſimam dicerentur pertinere; tamen reipſa erant 39 aſſumptis tribus ex hebdomade quinquageſimæ.

Ieiunium feria 4. & 6. De ieiunio feriæ quartæ & ſextæ conſtat ex Epiphanio hæreſi 75. vbi dicit hoc ab Apoſtolis inſtitutum, & toto orbe receptum.

Sabbati ieiunium. Sabbati ieiunium etſi non vbique, tamen in Eccleſia Romana & in Africa receptum erat; vt cōſtat ex D. Aug. epiſto. 118. c. 2.

65 *Quatuor temporum.* Ieiunium quatuor temporum reſpondet quatuor anni quadrantibus, quibus inſignes exiſtunt aeris & corporum mutationes; nimirum veri, æſtati, autumno, hiemi. Olim ſolùm ter celebrabatur; ſed Calixtus I. epiſt. 1. conſtituit quater fieri, vt habetur c. 1. Ieiunium, d. 76. Quibus autem temporibus fieri debeat, ſtatuit Vrbanus I. c. 4 Statuimus. d. 76. vbi multa alia de hoc videre licet; & apud Couar. l. 4. var. c. 20 nu. 9.

Ex his colligi videtur, ieiunium feriæ quartæ, ſextæ, & ſabbati per annum non ita ſtrictè obligaſſe, nihil ad abſtinentiam carnium: alioquin ſuperfluum fuiſſet inſtituere

66 jejunium quatuor temporum.

Ieiunia vigiliarum. Ieiunia vigiliarū ſunt iſta, vigilia natiuitatis Domini, & aſſumptionis B. Virginis: vtrumque habetur cap. 1. de obſeruat. ieiun. Vigiliæ omnium Apoſtolorum, excepta vigilia Philippi & Iacobi, & Ioannis Euangeliſtæ. Ita habemus cap. 2. eodem, vbi Innocentius III. *Conſultationi tuæ taliter reſpondemus, quod omnium Apoſtolorum vigiliæ ſunt in obſeruatione ieiunij celebrandæ, præter vigilias Apoſtolorum Philippi & Iacobi, & B. Ioannis Euangeliſtæ: quoniam ipſorum ſolemnitas intra ſolemnitatem paſchalem, illius autem intra natalem Domini celebratur.* Vnde putet Concilium Prouinciale non poſſe ieiunium vigiliæ SS. Bartholomei, Matthiæ, Iacobi, vel Thomę tollere; quia non poteſt tollere legem aut conſuetudinem Eccleſiæ vniuerſalis. Si tamē in aliquo loco longa conſuetudine receptum eſſet vt illis diebus non ieiunetur, excuſaret à peccato: ſicut enim conſuetudo poteſt tollere obligationem ſeruandi feſti S. Bartholomæi, vt habetur d. c. 2. ita etiam obligatiōnem ieiunij. eadem eſt ratio aliorum feſtorum & ieiuniorū; quamquam difficilius ſit conſuetudinem contra illuſtriora inualeſcere, quam contra minùs illuſtria.

Præter hæc ſunt quatuor ieiunia, quæ etſi iure ſcripto non contineantur; tamen generali Eccleſiæ conſuetudine ſeruantur; Vigilia S. Ioannis Baptiſtæ, Sancti Laurentij, omnium Sanctorum, & Pentecoſtes, vt communiter tradunt Doctores. *Quatuor ieiunia ex cōſuetudine.*

Ex his patet, ieiunia, ad quæ Iure ſcripto obligamur, 67 eſſe quinquagintaſex, nimirum quadraginta in quadrageſima, nouem ratione quatuor temporum, (nam tria incidunt in quadrageſimam) & ſeptem vigiliarum. His adde quatuor vigiliarum ex conſuetudine, & præterea quæ cuique loco ſunt peculiaria. *Ieiunia 60.*

Petes, Vtrùm Dominico die fas ſit ieiunare? *An die dominico.*

68 Reſpondeo, Si non fiat ex aliquo errore, vt fiebat à Manichæis; nec ex contemptu moris eccleſiaſtici, & ſcandalum abſit, poſſe ex aliquo honeſto motiuo fieri. vnde & multi Eremitæ diebus Dominicis ieiunabant, vt ex vitis Patrum conſtat.

DVBITATIO X.

De ieiunij commodis.

69 *Bona valetudo.* MAXIMA commoda adfert ieiunium, ſed potiſſimum quinque. Primò Præſtat corpori bona valetudinem, & agilitatem; arcendo omne pene genus morborum: nam fere omnes morbi ex eo proueniunt, quòd homo plus ingenio quàm natura poſſit rectè conficere ac diſpenſare, & ſuperflua diſcutere: Hinc vertigines, apoplexia, paralyſis, & varij capitis dolores: hinc tuſſes, aſthmata, & phthiſis, & pectoris mala: hinc variæ cruditates & lancinationes in ſtomacho: Ileus, colica, dyſenteria, diarrhœa in inteſtinis: obſtructiones in meſenterio, in hepate, in ſplene; calculi in renibus; hinc omnes morbi articulares: hinc crudis humoribus corruptis multæ febrium ſpecies. vnde meritò dixit Demetrius Epagomenus *ἀδδηφαγία καὶ πολυποσία πλείστων νοσημάτων αἰτία.* Saturitas & larga potio plurimorum morborum cauſæ, & vulgò dici ſolet, *Plures occidit, quam gladius.*

Ieiunium verò cauſas morborum tollit: nam facit vt perfecta ſit concoctio, & facile conſumit & diſcutit quidquid ex prima, ſecunda, vel tertia concoctione eſt ſuperfluum; quod alioquin iſtorum morborum eſt cauſa. Hinc Cypr. vel quicumque eſt auctor ſerm. de ieiun. Chriſti, *Ieiunium carnes oxymas mundat, & ſolidat, & putredines, quæ ex adipe prodeunt, conſumit & ſiccat.*

70 *2. Longæuitas.* Secundo, Longæuitatem præſtat: dum enim arcet vel conſumit humores naturam grauantes & calorem natiuū opprimentes, vis naturæ manet integra & ſui iuris, vitamque extendit quamdiu naturaliter produci poteſt; ita vt homo non niſi mero ſenio, & naturæ defectu viuere deſinat. Confirmatur, quia plerique ante iſtam ætatem morbis oppreſſi decedunt; quos morbos ieiunium excludit. Denique exemplo ſunt Eremitæ, & multi SS. Patrum, qui vitā per ieiunium in extremam ætatem extenderunt, vt Paulus, Antonius, Hilarion, Hieronymus, Romualdus, Franciſcus à Paula, & alij innumeri.

Neq; eſt quod hic recurrat quis ad miraculū; quia ferè oēs ieiunio deditī, qui alijs laboribus fracti non fuere, longæui fuere. Noui Monaſterium feminarum, tenuiſſimo victu

vlentium, vbi etiam sexagenariæ & septuagenariæ nondũ inter seniores censentur: vt merito dixerit Sapiẽs, Eccl. 37. *Qui abstinens est, adijciet vitam.*

71 *3. Tentationes carnis sedat.* Tertiò, carnis tentationes extinguit, eamq; spiritui subijcit: hæ enim fere proueniunt ex copia humidi & calidi redundantis: ieiunium autem siccat & refrigerat. Cyprian. sermo. de ieiunio; *Ieiunijs vitiorum sententia siccatur, petulantia marcet, concupiscentia languens, fugitiua abeunt voluptates, extinguitur ardentis Aetnæ incendium, & flamminomis fornax Vulcani extincta intrinsecus, montes conterminos non adurit, ieiunium si discretione erogatur, omnem carnis rebellionem edomat; & tyrannidem gulæ spoliat & exarmat. ieiunium extraordinarios motus in cibo claudit & arctat, & appetitus vagos distringit & ligat.* Basil. ora. 1. de ieiunio. *An ignoras, quod perinde atque in acie hinc atque hinc instructa ad conflictum, qui alteri parti fert suppetias, facit vt altera vincatur? Ita qui carni se adiungit, expugnat spiritum: & qui stat à spiritu, carnem in seruitutem redigit, proinde si cupis mentem reddere validam fac vt carnem domes ieiunio.* Aug. lib. de vtil. ieiun. to. 9. (videtur esse sermo ad plebem) cum dixisset non esse audiendum tentatorem suggerentem, *Quid facis, quia ieiunas? defraudas animam tuam, tibi ipse ingeris pœnam, tuus ipse tortores,* &c. subijcit, *Responde ei per hunc similitudinem; Si iumento fortè insideres, si equo vtereris, qui te gestando posset præcipitare, nonne vt securus iter ageres, cibaria ferocienti subtraheres, & fame domares quem freno non posses? caro mea iumentum est: iter ago in Ierusalem: plerumque me rapit, & de via conatur excludere: via autem mea Christus est. ita exultantem non exhibebo ieiunio?* Denique omnes Sancti hoc præcipuè remedio ad carnem domandam vsi sunt.

72 *4. Sensus exacuit.* Quartò, Sensus externos & internos exacuit, ac proinde etiam intellectum serenat, & ad omnes suas functiones aptiorem reddit, consumptis enim humoribus & vaporibus caput opplentibus, magna serenitas oboritur menti, & facilitas ad studia pulcherrimarum disciplinarum, ad orationem, meditationem, & rerum diuinarum contemplationẽ, vt quotidiana experientia docet. Idem testantur Patres, Chrys. hom. 1. in Gen. *Ieiunium leues pennas animæ producit, vt in sublime feratur, & summa contemplari queat, voluptatibusque & omnibus, quæ in hoc mundo habentur suauium, ipsa sit superior. & sicut leuiores naues maria facilius transeunt; onera multis onerobus grauata submerguntur: ita ieiunium leuiorem reddens mentem; & efficit vt facilius huius vitæ pelagus transmittat, & in cœlum, ac ea, quæ in cœlis sunt, respiciat, & nihili faciat præsentia; sed vt vmbras & somnia, & si quid minus, diffugere festinat,* &c. Leo serm. 2. de ieiunio decimi mensis, *Semper virtutis cibus ieiunium fuit, de abstinentia prodeunt castæ cogitationes, rationabiles voluntates, salubria consilia; & per voluntarias afflictiones caro concupiscentijs moritur, virtutibus spiritus innouatur.* Vbi aduerte, vocari *cibum virtutis*, quia virtus alitur & crescit ieiunio. Sic ieiunium est alimentum animæ: sicut enim cibus iste corporalis impinguat corpus; ita ieiunium animam habiliorem & valentiorem reddit.

73 *5. Illustrationibus animam aptat.* Quinto, Animã ad diuinas illustrationes, aliaq; charismata præparat: idque duplici ratione. Primo, Quia mẽs in sereno versans, aptior est a Deo tangi, & cælestia sentire. etsi enim Deo volenti illuminare nullum impedimentum, aut ineptitudo hominis possit obsistere, ordinarie tamẽ requirit vt homo se disponat, & quantũ potest idoneum reddat. Secundò, Qui se à carnis solatijs auocent, merentur solatia spiritus: Cyprianus supra, *Quotquot viros virtutum vidimus, sine ieiunia non legimus ascendisse: nec aliquid magnum molitos fuisse, nisi prius abstinentia præcessisset.* & paulò ante, *Ieiunium Scripturarum delitijs pascitur, contemplatione reficitur, gratia stabilitur, cælesti pane nutritur. Danielis interpretatio somniorum reuelatur ieiunio, & tres pueri de Babylonio egrediuntur incendio.* Basilius ora. de ieiunio, fusè hunc locum prosequitur, allatis exemplis Scripturæ. Primum de Moyse, qui 40. dierum ieiunio cum animum præparasset, admissus est ad colloquiũ Dei, & legem accepit: idque tabulis ob peccatum populi fractis, secundò factum est. Deinde de Helia, *Heliam*, inquit, *magni illius miraculi spectatorem ieiunium fecit,* &c. De Daniele sic ait, *At ne Daniel quidem ille sapiens visiones videre meruisset, nisi ieiunio reddidisset animam limpidiorem. siquidem è copiosiore pastu, veu fumosi quidam vapores exhalantur, qui lucem S. Spiritus in hominis mentem irradiantem, quasi densa nubes interuenientes, intercipiunt.* Eadem habet Chrys. hom. 1. in Gen. Adde, donum prophetiæ & miraculorum vix vlli concessum qui non eximius ieiunij cultor fuerit.

Sextò, Flagella impendentia auertit, & pro peccati reatu satisfacit. constat exemplo Niniuitarum. *Ionæ* 3. & Regis Achab, 3. Reg. 21. qui flagellum impendens ieiunio redemerunt. Denique Prophetæ passim ad hunc finem ieiuniũ prædicabant; Ioel. 2. *Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio & fletu & planctu, & scindite corda vestra,* &c. Mat. 3. *Progenies viperarum, quis demonstrauit vobis fugere à ventura ira? facite ergo fructum dignum pœnitentiæ.* Inter *fructus*, seu opera pœnitentiæ, maxime semper habitum est ieiunium, & constat exemplis allatis, & aliorum, qui pœnitentiæ se dederunt. 74 *6. Flagella auertit.*

Septimo, Quæuis beneficia impetrat, præsertim orationi coniunctum. Cypr. id fuse declarat; *Quoties* (viri sancti) *aliquid à Deo obtinere conati sunt, ieiunijs incubuere & lachrymis, & pernoctantes in orationibus, cubicque carne hærentibus, suppliciter beneficia postularunt, nec defuit prouentus.* &c. Dan. 10. *Noli metuere Daniel; quia ex die primo, quo posuisti cor tuum ad intelligendum vt te affligeres in conspectu Dei tui, exaudita sunt verba tua.* Illa autem afflictio erat per ieiunium, vt ex verbis præcedentibus constat Matth. 13. de pessimo genere dæmoniorum dicitur, *Hoc genus in nullo ejicitur, nisi in oratione, & ieiunio.* Diuus Thomas in difficultatibus Sacræ Scripturæ orationi iungebat ieiunium, vt à Domino intelligentiam impetraret, vt refertur in vitæ ipsius historia. 75 *7. Impetrandi vim habet.*

Octauò, Est meritorium mercedis apud Deum, etiam vitæ æternæ, Matth. 6. *Tu autem cum ieiunas, vnge caput tuum, & faciem tuam laua, ne videaris hominibus ieiunans, sed Patri tuo, qui est in abscondito: & Pater tuus, qui est in abscondito, reddet tibi;* nimirum mercedem cælestem, de qua mox subdit; *Thesaurizate vobis thesauros in cœlo,* &c. Ierem. 35. Rechabitis, quod obediuissent patri in abstinentia vini, & mansione in tabernaculis, promittitur luculenta merces; nimirum vt non deficiat ex stirpe eorum stas in conspectu Domini cunctis diebus. Denique, esse meritorium, est commune omnibus operibus bonis, in statu gratiæ factis; vt orationi, & eleemosynæ, vt ex Scripturis constat quibus virtus orationis, & eleemosynæ commendatur: ergo etiam ieiunio; est enim opus bonum & commendatur cum cæteris. Tob. 12. *Bona est oratio cum ieiunio & eleemosyna, magis quam thesauros auri recondere.* 76 *8. Est meritorium.*

Ex his patet quantum bonum sit ieiunium.

Porro has, & alias commoditates quidam Patres confertim expresserunt, vt simul menti propositæ magis alliciant. Basil. ora. 1. *Ieiunium prophetas generat, potentibus robur addit. Ieiunium legumlatoribus similiter sapientiam, bona animæ custodia, corporis tutus consiliator, armatura fortiter bellantibus, athletis exercitatio. hoc tentationes depellit, hoc vnguit ad pietatem, vigiliæ familiaris comes, sobrietatis artifex. dus, in bellis addit fortitudinem, in pace docet quietem, Nazaræum sanctificat, sacerdotem reddit facit idoneum,* &c. Chrysostomus hom. 1. de ieiunio, tom. 5. *Ieiunium Angelorum imitatio est pro nostra virili; contemptus præsentium, schola precum, alimonia animæ, frænum oris, & mitigat concupiscentias; ... mitigat voluptates, non ignorant qui tentarunt: mollit furorem, compescit iram, sedat fluctus naturæ, excitat rationem, claram facit animam, alienat carnem, fugat nocturnas fluditates, ab obscœnitate liberat, capitis dolores tollit, clarum adfert & colorem aspectus,* & alia; quæ sequuntur. Vide plura apud prædictos Patres, & Amb. l. de Elia & ieiun.

DVBITATIO XI.

Quid hæretici in ieiunio Catholicorum reprehendant, & eorum breuis refutatio.

HÆRETICI huius temporis, sex quasdam conditiones vel circumstãtias in nostro ieiunio calumniãtur. Primò, Quod in eo seruemus delectum ciborum, abstinentes à carnibus, & etiam ab ouis & lacticinijs in Quadragesima, esse enim doctrinam dæmoniorum *abstinere à cibis,* 77 *Hæretici in nostro ieiunio sex conditiones calumniãtur. 1. Delectum ciborum.*

quæ

quæ Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus & ijs, qui cognouerunt veritatem, vt inquit, Apost. 1. ad Tim. 4. quod confirmant, *quia omnis creatura Dei bona est, & nihil reijciendum, quod cum gratiarum actione percipitur: sanctificatur enim per verbum Dei & orationem.* vnde Matth. 15. *Non quod intrat in os coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem.* Deinde delectum ciborum pertinere ad seruitutem legis veteris & Iudaicas cærimonias. Ad Colo. 2. *Nemo vos iudicet in cibo, & potu, & parte diei festi*, &c.

78 *Resp.* Ad hoc respondendum est, Nos non abstinere à carnibus, aut alijs cibis tamquam immundis, sicut ab illis abstinebant Iudæi, & quidam hæretici; (alioquin numquam illis vesceremur, sicut nec illi vescebantur) verùm causa domandi corporis, & vacandi meliùs orationis; & ob alios fines supra dictos: vt docet D. August. contra Adimantiũ, cap. 14. & contra Faustum lib. 30. cap. 5. & Theodoretus, de diuinis decretis cap. vlt. quo modo Daniel à carne, vino & pane delicatiore per tres hebdomadas abstinuit. Dan. 10. & Rechabitæ à vino, Ieremiæ 35. & Nazaræi ab omni eo, quod inebriare posset, Num. 6. & Ioannes Baptista ab omnibus delicijs, solo melle siluestri & locustis contentus; quomodo ab initio nascentis Ecclesiæ viri sancti, & fideles omnes, in ieiunio, à carnibus, & alijs quibusdam cibis abstinuerunt, vt ex supradictis constat.

79 *Locus Apostoli explicatur.* Ad testimonium Apostoli Respondeo, Ipsum loqui de abstinentia, quæ fit à cibis tamquam natura sua immũdis, prædicit enim spiritu prophetico fore hæreticos, qui instinctu dæmonum iuberent abstinere à nuptijs, tamquam malis, & à cibis quibusdam, tamquam immundis. Tales fuerunt postea Tatiani, qui & nuptias damnabant, (vnde dicti Encratitæ, quasi continentes) & à carnibus, tamquã immundis abstinendum docebant, teste D. August. hæresi 25. Tales Manichæi, qui similiter damnabant nuptias, & *vinum* dicebant esse *fel Principum tenebrarum*; vnde ab eo prorsus abstinendum. Item *à carnibus, tamquam de mortuis, vel occisis fugerit diuina substantia, tantumque ac tale inde remanserit, quod iam dignum non sit in electorum ventre purgari*, vt inquit D. August. hæresi 46. & ab ouis; *quasi & ipsa cùm franguntur, expirent*; vt ibidem ait. Tales etiam Priscillianistæ quoque, qui & nuptias detestabantur, & *carnes tamquam immundas escas vitabant*, teste eodem hæresi 70. De his & similibus loquitur Apostolus; & contra eos valet eius ratio. Ita passim hunc locum exponunt Patres, August. contra Adimantum, c. 14. Chrysostomus hom. 12. in 1. ad Timoth. Ambrosius, Theodoretus, & alij in hunc locum.

80 *Ad locum Matthæi.* Ad confirmationem: Illo loco Matthæi solùm significatur hominem non coinquinari ex eo, quòd non lotis manibus manducet, sicut Pharisæi putabant: non enim agitur ibi de ciborum delectu; neque Pharisæi reprehendebant discipulos quòd cibis lege vetitis vterentur. Potest tamen illa sententia etiam generaliter accommodari; etsi enim durante lege veteri essent aliqui cibi, qui censerentur immundi, non natura, sed mysterio, & significatione, ex illius legis decreto; tamen post mortem Christi omnis hęc immunditia est sublata; vnde Actorum 10. dicitur Petro, *quæ Deus purificauit, tu ne commune dixeris.* & Apostolus ad Titum 1. *Omnia munda mundis.* Itaque modo à nullo cibo tamquam immundo abstinendum est: quia neque natura immundus est vt hæretici volebant, neque significatione, vt tempore legis veteris. Quare *nihil, quod intrat in os, coinquinat hominem*: nimirum per se, & vi sua, sicut Iudæi putabant; potest tamen coinquinare ratione inobedientiæ, qua sumitur; sicut potest ratione scandali, cũ quo sumitur: quo modo vesci carnibus die ieiunij coinquinat animam.

81 Ad alterum Respondeo, Iudaicum esse abstinere à certis cibis tamquam ex lege immundis: hæreticum autem, tamquam natura immundis: Christianum & Catholicũ, tamquam per se bonis; sed mortificationi carnis non satis accommodis, & ob eam causam ab Ecclesia certis diebus vetitis. Apost. autem loco illo ad Colo. 2. loquitur de primo & secundo modo abstinendi; non de tertio.

82 *2. De delectu dierum.* Secundo, Reprehendunt quod certis diebus ieiunia sint dicata more Iudaico. Idem olim criminatus est Aerius, vt patet ex Epiph. hæresi 75. & Aug. hæresi 53.

Ad quod Respondeo, Nos neque ijsdem diebus, quibus Iudæi, neque ob easdem causas ieiunare: itaque nihil hic Iudaicum. Quinam verò sint illi dies, & quas ob causas delecti, sup. dub. 9. dictum est.

Tertio, Quòd ex præcepto ieiunemus: hoc enim pertinere ad iugum legis veteris, non solùm nostri hæretici, sed etiam olim Aeriani docuerunt; vt ex Epiphanio & Augustino locis notatis constat. Sed hoc satis suprà refutatum est dubitatione quinta, & sanè si ieiunium liberè obitum bonum est, nulla est ratio cur reddatur malum ratione præcepti: præceptum enim operi bono non aufert bonitatem, quam per se habet, sed potiùs nouam adducit: dum facit vt agatur non solùm ex affectu boni proprij, sed etiam ex affectu obedientiæ. 83 *3. Quòd ex obligatione.*

Dices, Si quis ieiunet ex præcepto legis veteris, peccat superstitione: ergo præceptum potest opus aliàs bonum efficere malum. *Obiectio.*

Respondeo negando consequentiam, si loquamur de vero præcepto: præceptum enim legis veteris non est preceptum huius temporis, sed solùm valet pro tempore veteris testamenti. vnde ex affectu illius nunc ieiunare est superstitio; quia est professio doctrinæ perniciosæ, nimirũ legem veterem adhuc durare. Secus autem cùm ex præcepto Ecclesiæ, quia tali modo nullum errorem profitemur; sed agnoscimus Ecclesiæ potestatem ad huiusmodi opera bona & salutaria præcipienda, quam potestatem, illam habere constat ex Scripturis, vt suprà dubitatione quinta dictum est. *Resp.*

Neque per hoc præceptum Ecclesia nos seruituti legis subijcit; quia non præcipit tamquam cærimoniam legis; sed tamquam opus morale, pertinens ad legem naturæ, & simul tamquam cultum quemdam nouæ legi accommodatum; sicut nec per cultum diei dominicæ, & aliorum festorum; nec per solutionem decimarum, vel primitiarum legi veteri subijcimur.

Quartò, Quod ieiunemus cum opinione cultus, putantes per hoc nos Deo placere: hoc enim putant esse superstitiosum; nihil enim ad cultum adhibendum, nisi quod Deus præceperit. 84 *4. Quòd cum opinione cultus.*

Sed respondendũ est, Id fundamentum esse vanissimũ: non enim ideò opus est bonum, & Deo placens, quia præceptum; sed ideò præcipitur, quia bonum, & quia placet. Deinde quis vmquam Princeps noluit sibi deferri vllum obsequium, nisi quod ipse præcepisse? vel repudiauit spõte oblatum, eò quòd ipse non mandasset? quinimò gratiora solent esse obsequia sponte oblata, quàm quæ solius pręcepti auctoritate exprimuntur. Verùm de hoc plura sup. l. 2. cap. 40. dub. 6.

Itaque etsi ieiunium non sit à Deo præceptum, tamen optimè fit ad eius cultum; Primò, Quia in Scripturis commendatur, sicut oratio, & eleemosyna, quibus Deus colitur, Tob. 12. Dan. 10. Ioel 2. Matth. 6. Actor. 13. Secundò, Quia Luc. 2. expresse dicitur de Anna Prophetissa. *Non discedebat de templo, ieiunijs & obsecrationibus seruiens nocte & die.* quibus verbis apertè significatur ieiunium esse cultum & seruitutem Dei: nam Græce est, λατρεύουσα, quod cultum latriæ significat. Idem insinuatur Act. 13. & 2. ad Corinth. 6. Tertio, Idem comprobat vsus omniũ gentium, quæ ieiunijs numen se colere putant. Quartò, Quia omne opus bonum, quod fit studio honorandi Deũ, vel illi placendi, vocatur cultus & seruitus in Scripturis; vt suprà ostensum est, & ipsi hæretici fatentur: tale autem est ieiunium.

Quintò, Quòd vsurpemus ieiunium ad satisfaciendum pro peccatis. Sed ad hoc valere colligitur Ioel. 2. & Ionæ 3. & ex alijs locis. vide dub. 10. 85 *5. Quòd pro peccatis.*

Sextò, Quod illo vtamur ad aliquid à Deo promerendum vel impetrandum. de quo sup. dub. 10. Hæ duæ postremæ criminationes, non ad solum ieiunium; sed generatim ad omnia bona opera pertinent: de quibus plura 1. 2. quæstione 114. & tertia parte tractatu de satisfactione. *6. Quòd ad promerendum.*

DVBITATIO XII.

Quid sobrietas & quod eius officium.

D. THOM. QVÆST. 149.

86 *Accipitur tripliciter.* HOC nomen tripliciter accipitur. Primò, Generatim pro virtute temperantiæ: Sapient. 8. *Sobrietatem & prudentiam docet*, vbi Græce est σωφροσύνην id est, temperantiam. Simili modo accipitur ad Titum 2. *sobriè, & iustè, & piè viuamus*, Græce σωφρόνως. Secundò, Magis strictè, pro temperantia cibi & potus. ita vulgò dicuntur *sobrij* non solùm qui parce bibunt, sed etiam qui parũ comedũt. Tertio, Strictissimè & propriè pro moderatione potus valentis inebriare. propriè enim *sobrij* dicuntur, (Græce νηφάλιοι) qui in potu inebriante ita sibi temperant, vt iudicij serenitatem conseruent. sicut e contrario *ebrij*, qui debitam mensuram excedunt; ita vt iudicium notabiliter offuscetur: sic accipitur crebro in Scripturis; Eccl 31. ad Tit. 2. 1. Petri 5. & alibi.

87 Hoc modo accepta *sobrietas est virtus, quæ affectum & vsum potionis inebriare valentis, debitè moderatur. Affectum:* quia cùm sit species temperantiæ, versatur immediate circa passiones. *Vsum*: quia in vsu externo materiæ perficitur opus virtutis moralis: nimirum quando formam suam, hoc est, rationis regulam non solum affectui interno; sed etiam operi externo imprimit, vt supra sæpiùs ostensum est. Imo ideo formantur affectus interni ad virtutis normam, vt illorum moderatio in opera externa redundet.

Materia sobrietatis. *Potus inebriare valentis*, hæc enim est propria materia, etsi remota, huius virtutis. si non possit inebriare, non pertinebit ad hanc virtutem: neque excessus erit contra *sobrietatem*, sed contra virtutem *abstinentiæ*, vt rectè D. Thomas art. 2. ad 5. vt si quis excedat in potu aquæ ob voluptatem, quam percipit vel ex refrigerio, vel ex eius dulcedine, si sit saccarata.

Officium sobrietatis. *Debitè moderatur*. Vt hæc moderatio debito modo fiat, debet congruere serenitati mentis & iudicij, ita vt eã nullo modo lædat, aut notabiliter obtenebret. hoc enim propriè est officium huius virtutis, ea mensura vti potu inebriante, quando eo vtendum est, quæ mentis functiones non impediat, vel offendat.

88 *Obiectio.* Dices, Ergo hæc virtus non distinguitur à virtute abstinentiæ; quia etiam huius officium est vti moderate cibo & potu, vt congruit valetudini & functionibus mentis.

Resp. Respondeo, Si nomẽ abstinentiæ sumatur vt vulgò solet, & sicut a SS. Patrib. passim vsurpatur, *sobrietas* est pars abstinentiæ: nemo enim dicitur habere virtutem abstinentiæ, qui est intemperans vini, vel alterius potus inebriantis, quantumuis alioquin sit moderatus in vsu cibi & potus imbecillioris.

Si verò hoc nomen strictissimè sumatur, vt accipit D. Thomas, sic potest inueniri aliqua distinctio: nam cõgrua moderatio in vsu vini (sub vino intellige omnem potum vinosum, & inebriantem) habet peculiarem difficultatem, quæ non est in moderatione cibi & potus alterius: tũ quia homines passim sunt magis procliues ad excessum in vino, quam in cibo; tum quia excessus in illo est multò facilior: tum denique quia est grauior & maiorem noxam infert; vt Prouerb. 23. dicitur, *Ingreditur blandè & in nouissimo mordebit vt coluber*. Hinc fit in eius vsu requiratur peculiaris virtus, quæ hæc præstet; quam propriè vocamus *sobrietatem*, à seruanda bria; (quæ vox mensuram vini significat, iuxta Donatum) eò quod maxime in vsu vini, moderatio seu mensura sit adhibenda. Quæ verò moderationẽ adhibet in vsu cibi & potus alterius, (v.g. aquæ, vel lactis) in qua non est tanta difficultas nec tantum periculi, communi nomine dicetur *abstinentia*.

Petes, In quibus maxime hæc virtus requiratur.

89 *Quibus hæc virtus maximè necessaria.* Respondeo, Esse quidem aliquo modo necessariam omnibus, peculiari tamen ratione Episcopis, Principibus, & senibus; præterea feminis, & adolescentibus, vt rectè D. Thomas art. 4. Prima pars patet; tum quia omnes debent resistere tentationibus carnis, quas absque hac virtute moraliter impossibile est vincere; *Luxuriosa* enim *res vinum*, vt ait Sapiẽs, Prouerbiorum 20. (nimirum si immoderatè sumatur) & Apostolus ad Eph. 5. *nolite inebriari vino, in quo est luxuria*: tum quia omnes debent esse vigilantes, & excubare animo aduersus insidias diaboli; quod absque hac virtute fieri nequit. vnde Apost. Petrus epist. 1. cap. quinto. *Sobrij estote*, (Græce νήψατε) *& vigilate quia aduersarius vester diabolus, tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret, cui resistite fortes in fide*. & 1. ad Thessalon. 5. *Nos qui diei sumus, sobrij simus*; Græce νήφωμεν: tum denique quia *ebriosi regnum Dei non possidebunt*, primo ad Corinth. 6.

Secunda pars probatur: Episcopi enim, Principes, & senes præ ceteris ad functiones sibi proprias requirunt mentis serenitatem, quam præstat sobrietas. 99

Episcopi quidem; (sub quibus intelligendi ceteri Ecclesiæ ministri; vt notat D. Tho.) quia ipsorum est vacare orationi, lectioni sacræ, erudiendo populo, & Sacramentorũ administrationi; quæ omnia mentem puram, serenam, & peruigilem requirunt. Vnde Apost. inter cetera, quæ in Episcopis requirit, ponit sobrietatem.

Principes, quia debent populum sibi subditum iustè gubernare: ad quod summa vigilantia opus est, tum vt idoneos ministros constituant; tum vt iam constitutis inuigilent, vt hi officium præstent, ne priuatis potiùs commodis, quam bono publico studeant. tum denique vt peculiariter curent ne causæ pauperum negligantur, vel peruertantur. vnde Prouerb. 31. *Noli Regibus, o Lamuel, noli Regibus dare vinum; quia nullum secretum est, vbi regnat ebrietas &, Ne fortè bibant & obliuiscantur iudiciorum, & mutent causam filiorum pauperis.* Vide de hoc plura apud Alexandrum ab Alex. lib. 3. c. 11.

Denique senes, quia in his ratio vigere debet ad aliorũ eruditionem: nihil enim turpius ebrioso & fatuo sene. vnde Apostolus ad Titum secundo, iubet moneri *senes vt sobrij sint*.

Tertia pars patet; adolescentibus enim est necessaria sobrietas, ob feruorem illius ætatis. vnde ante annum trigesimum vinum bibere, etiam viris, apud Romanos criminosum erat, vt Alexander ab Alexandro loco citato refert. 91

Feminis verò ob iudicij debilitatem, quod facile vsu vini perturbatur; eo vero perturbato, facile aliquid indecori committunt. vnde olim apud Romanos mulieribus vinum bibere non licebat, teste Plin. lib. 14. c. 13. & Valerio Maximo lib. 2. c. 1.

DVBITATIO XIII.

Quid castitas, & in quibus rebus versetur.

D. THOM. QVAEST. 151.

CASTITAS propriè significat puritatem quamdã, a voluptatibus & actibus carnalibus, in quibus est peculiaris quædam turpitudo & impuritas, alienam. Generatim vero, vel potius per metaphoram, puritatem animi ab omni amore & delectatione inordinata creaturarũ; atque adeò ab omni labe peccati, quæ in amore creaturarum male ordinato consistit. quo modo dixit Apostolus 2. ad Cor. 11. *Despondi enim vos vni viro, virginem castam exhibere Christo.* Sic D. Augustinus lib. de mendacio, cap. 20. *Castitas autem est amor ordinatus, non subdens maiora minorib.* & hanc dicit pudicitiæ corporis anteferendam. Verùm nos hic de *castitate* propriè loquimur, quæ circa voluptates carnis versatur. 92 *Castitas generalis.*

Igitur sicut abstinentia moderator affectum & vsum in esculentis, sobrietas in poculentis; ita *castitas* in venereis, ne plus, alio tempore, loco, modo illis delectemur, vel vtamur, quam rectæ rationis præscripto secundùm præsentẽ statum congruit. 93 *Officium castitatis.*

Est autem *castitas* alia perfecta, alia imperfecta. *Perfecta* est quæ ab omnibus voluptatibus carnis, tam licitis quam illicitis, perpetuò abstinere proponit; vnde etiam affectũ nuptiarum excludit. *Castitas perfecta.*

Imperfecta est, quæ vel solũ ad tempus id proponit, vel solũ ab illicitis abstinere, & licitis moderate vti, vt in matrimonio. Hæc autẽ moderatio consistit in debito loco, tẽpore, modo, & fine. qui enim cum hisce circumstãtijs matrimonio *Imperfecta.*

trimonio

Castitas cōiugalis. trimonio vtitur, ab alijs abstinet, castitate coniugali præditus est.

94 *Obiectio.* Dices, Etsi abstinere à voluptatibus illicitis, & in licitis adhibere debitam moderationem sit per se honestum, ac proinde virtutis obiectum, tamen nō videtur per se honestum abstinere licitis & moderatis: tum quia nemo in statu innocentiæ ab illis abstinuisset, cùm pertineant ad speciei humanæ propagationem; tum quia vsus illarum est actus virtutis; ac proinde abstinentia illarum non potest esse virtutis opus; quia virtus virtuti non est contraria.

Resp. Respondeo, Si *per se honestum* dicatur id, quod in omni statu, & cum quibusuis circumstantijs honestum est; sic abstinere ab illis voluptatibus non est per se honestum; quia initio mundi, genere humano nondum satis propagato honestum non fuisset: sicut neque ieiunia, aliæque afflictiones honestæ fuissent in statu innocentiæ. Si verò per se honestum dicatur, quod in præsenti statu cum circumstantijs nunc passim occurrentibus, absque relatione ad finem extrinsecum, honestum est; sic abstinere a licitis voluptatibus matrimonij est per se honestum; quia non solùm quatenus fit propter Deum est honestum, sed etiam ex propria ratione, quatenus id per se hominem liberat multis rerum sæcularium curis, & reddit magis idoneum & expeditum ad functiones mentis, facitque similiorem spiritibus Angelicis. & hac ratione est obiectum virtutis castitatis. *Castitas cōiugalis specie distinguitur à perfecta.* Vnde castitas perfecta videtur specie distingui à castitate coniugali; (quod etiam insinuat D.Th.q.152. art.3.) quia alia ratio honesti & laudabilis reperitur in absoluta abstinentia, alia in moderato vsu.

95 *Materia castitatis.* Ex dictis facile intelligas quæ sit castitatis materia, & quod officium. Proxima enim materia sunt interni concupiscentiæ motus; hos enim vel comprimit, vel secundùm rationis normam componit.

Remotior sunt actus externi, qui vel sunt præuij cōiunctioni, vt aspectus, oscula, tactus; vel sunt ipsa coniunctio. Et quidem vt hæc virtus circa ipsam coniunctionem versatur, affectum ab ea auocando, vel debito modo ea vtendo, vocatur *castitas*, vt verò circa actus præuios simili modo se habet, *pudicitia*: *Pudicitia.* vt Diuus Thomas annotauit. est tamen vna eademque virtus circa præuia, & circa principale. Vel certè dicitur *castitas*, quatenus inordinatum affectum & vsum venereorum resecat; *pudicitia* quatenus pudori, qui in vsu illorum esse solet, est conformis. De laude castitatis vide Diuum Augustinum sermone 249. de tempore.

DVBITATIO XIV.

Quid sit Virginitas.

D. THOMAS QVAEST. 152.

Virginitas à virore dicta putatur, quia denotat immunitatem à concupiscentiæ adustione. quæ adustio fit cum homo illius motibus consentit.

96 *Dupliciter accipitur.* Dupliciter hoc nomen accipitur. Primò, Pro carnis integritate, libidinosæ contagionis experte: & sic non est virtus, sed quid naturale, cum quo nascimur; quod etiam inuiti perdere possumus.

Secundo, Pro voluntate & proposito illius integritatis, & puritatis seruandæ, vel perpetuò, vel saltem vsque ad tempus coniugij: & hoc modo virtus est. & quidē si vsq; ad tēpus coniugij duntaxat, non est proprie virginitatis virtus; (nam simul consistit cum proposito virginitatis & integritatis violandæ) sed status quidā castitatis, vt inquit Caietanus art.1.§. Ad euidentiam: vbi ad virginitatem, vt denotat castum castitatis, duo requirit: Ex parte quidem corporis, non esse voluntarie pollutum: Ex parte animi, propositum ita se seruandi, nisi matrimonio iungatur.

97 *Definitio virginitatis.* At virtus *virginitatis* prorsus tale propositum excludit: quia neque in re, neque in affectu cum violatione stare potest. Hanc D. Augustinus lib. de sancta virginitate, cap. 13. sic definit: *Virginitas est in carne corruptibili incorruptionis perpetua meditatio.* Itaque hæc virtus in subiecto supponit & connotat *integritatem carnis*, & *immunitatem* a contagio libidinis, & formaliter in eo sita est, quod hác perpetuò tueri intendat, omnia illi contraria vitando.

Meditationem vocat, quia est propositum multam curam & meditationem postulans, vt illum thesaurum conseruet.

98 *Obiectio. Integritas carnis.* Dices, Illa integritas, & puritas est quid naturale: ergo eius conseruatio non est virtus; sed quiddam per se indifferens. Confirmatur, quia habere illam non est obiectum per se honestum: ergo circa illam per se non versatur aliqua virtus; omnis enim virtus est amor & affectus boni per se honesti.

Resp. Resp. Illam integritatē carnis dupliciter spectari posse. Primò Vt est à natura, vel vt eius conseruatio non est in nostra potestate: & hoc modo non est obiectum huius virtutis, quia non est laude aut vituperio digna. & hac ratione rectè dixit D. Tho ar.1. Integritatem carnis per accidens se habere ad virtutem virginitatis; nam sine huius virtutis amissione potest amitti.

Quo modo sit obiectū virtutis. Secundo, Vt subest nostræ potestati: & sic est obiectum virtutis; quia laudabile est, cum in potestate tua fuerit libidinis contagione inquinari, non esse tamen inquinatum: sicut laudabile est cùm potuens transgredi, non esse trasgressum & seruasse innocentiam: nam illud ipsum per se est dignitas quædam & ornamentum naturæ rationalis, per quod & longius recedit a conditione brutorum, & propius accedit ad similitudinem Angelorum, vt dictum est de castitate.

99 *Obiectio. Innocentia quid.* Dices, Innocentia, quæ consistit in núnquam peccasse mortifere, est res laudabilis, & magnum ornamentum naturæ; non tamen requirit aliquam peculiarem virtutem, sed sufficiunt illæ virtutes, quæ impediunt peccata, quibus amittitur innocentia. ergo similiter integritas illa non requirit aliquam virtutem, præter eam, quæ impedit actus carnales, quibus illa amittitur, quæ est castitas.

Resp. Virginitas quō à castitate distinguatur. Respondeo, Hoc argumento rectè probari, virtutem *virginitatis* non distingui à *castitate*, nisi connotato; sed esse ipsam virtutem castitatis in subiecto incorrupto. vtriusque enim officium est vitare omnem libidinis contagionem, & subiectum seruare immune in posterum a tali labe. Sed virginitas vlteriùs connotat hoc subiectum nunquam antea fuisse libidine contaminatum: quod non includit ratio castitatis. Itaque *virginitas*, vt est virtus, nihil est aliud quàm castitas perfecta, integritati & puritati carnis coniuncta. *Perfectam* voco, quæ consistit in proposito abstinendi perpetuo ab omni voluptate carnali tam licita quam illicita. Imperfecta enim est, quæ solum ab illicita, vel ad tempus abstinere proponit.

100 *Ad castitatē coniugalē se habet vt magnificētia ad liberalitatē.* Nec obstat, quód D. Tho. ar. 3. in corpusc. dicat virginitatem se habere ad castitatem sicut magnificentia ad liberalitatem; quia loquitur de castitate imperfecta, quatenus dicit propositum abstinendi à voluptatibus illicitis, seu *ab inordinatione venerea voluptatis*. vt ipse inquit: respectu enim huius virginitas habet quamdam excellentiam, sicut magnificentia ad liberalitatem: quia sicut liberalitas versatur circa sumptus, & opera mediocria, magnificentia circa magna; ita castitas illa solum mediocre aliquid præstat; dum illicitas duntaxat voluptates abdicat: virginitas verò magnum quiddam & arduum, etiam concessas, perpetuò repudians. Proportio tamen non tenet in omnibus; quia virginitas non respicit suum obiectum sub ratione magni & ardui, sicut magnificentia: neque hoc D. Thomas intendit, vt rectè Caietanus articulo tertio contra Martinum.

101 *Obiectū virginitatis.* Notandum est, etiamsi obiectum virginitatis, nempè conseruatio integritatis & puritatis carnis, per se honestū sit; tamen quia est valde difficile, & ratio honestatis, quæ illi per se inest, non satis viriū habet ad animos hominum absque maioris boni spe alliciendos, raros vel forte nullos in mundo esse, qui solo intuitu honestatis illius, rem tam difficilē amplectantur. Itaque plura motiua, & cōsequenter plures virtutum rationes concurrunt ad animum permouendum, verbi gratia, quia Deo gratum, quia ipsi, voto dicatum; quia præbet facultatem melius Deo seruiendi: quia liberat à multis inutilibus & superfluis curis. Vnde ad diuersas virtutes esse integritatis affectus pertinere potest. Et hac rōne Diuus Thomas indicat virginitatē, vt est virtus, importare propositum integritatis perpetuæ voto firmatum; (sub hac enim consideratione passim colitur) quo modo formaliter ad Religionem, & ratione solius materiæ ad temperantiam pertinet. Non tamen negat D. Th.

quia

quin virginitas etiam sit virtus absque voto, ratione propriæ honestatis, & pulchritudinis sui obiecti.

DVBITATIO XV.

Vtrùm virginitas sit præstantior matrimonio.

D. THOM. quæst. 135. art.4.

102 COMPARATIO fit non inter Sacramentum matrimonij (quod consistit in ipso contractu) & virginitatem, sed inter statum matrimonij & statum virginitatis, vt diuersas viuendi formas continent. In statu virginitatis generatim cœlibatum intellige.

Sententia Iouiniani. Iouinianus, etsi fateretur propter huius vitæ necessitatem, ne coniugales patiantur molestias, virginitatem esse præferendam; vnde nec ipse vxorem habere volebat, vt refert D. Augustinus hæresi 82. tamen apud Deum hos status pares fecit, affirmans non maioris esse meriti cultum virginitatis, quàm matrimonij. *Dices*, inquit Hieronymus libro primo contra Iouinianum, *virgines, viduas, & maritatas, quæ semel in Christo lotæ sunt, si non discrepent cæteris operibus, eiusdem esse meriti*. Eadem docent hæretici nostri temporis, quibus addunt etiam deteriora. *Sñtētia nostrorũ hæreticorum.* Primo, Virginitatem non solùm non esse maioris meriti apud Deum; sed esse impiam superstitionem, si cum opinione cultus, id est, veluti obsequium Deo gratum seruetur: quia, inquiunt, omnis cultus à Deo non præceptus est superstitio. Secundò, Si seruetur ob huius vitæ commoditatem, vel ob Euangelij prædicationem commodiùs obeundam, nõ esse quidem per se malam; stultum tamen esse se ad illam obstringere, aut illam velle seruare, nisi quis habeat singulare quoddam donum continentiæ, quod paucissimis detur, & sciat se illud habere. Ita Lutherus in libello, quem inscripsit Epithalamium. Et Caluinus libro quarto Institutionum, c.13. §.17.18. & 19.

103 *Sñtētia Catholica.* Sed fide tenendum est statum virginitatis coniugio esse præferendum, non solùm ratione commoditatis huius vitæ, sed etiam propter fructum spiritalem & maius meritum apud Deum, atque adeò propter vitam æternam. Probat id fuse D. Hieronymus lib.1. contra Iouinianum, & Diuus Augustinus libro de bono coniugali, & lib. de sancta virginitate. Nos præcipua dumtaxat argumenta adducemus.

1. Probatur ex Scripturis. Probatur ergo Primò, Ex Scripturis. Matth.19. cum discipuli dixissent; *Si ita est causa hominis cum vxore, non expedit nubere*; Dominus dixit illis, *non omnes capiunt verbum istud sed quibus datum est: sunt enim eunuchi, qui de matris vtero sic nati sunt, & sunt eunuchi, qui facti sunt ab hominibus: & sunt eunuchi, qui seipsos castrauerunt propter regnum cælorum; qui potest capere, capiat.*

Ex hoc loco tria perspicuè colliguntur. Primò, Virginitatem esse coniugio præferendam; approbat enim Dominus quod dixerant discipuli, Non expedit nubere. Si non expedit nubere; ergo expedit non nubere, vt Hier. inquit: melior ergo virginitas nuptijs.

Quid sit propter regnũ cælorum. Secundò, Virginitatem esse præferendã propter regnũ cęlorum, id est, vitam æternam, & non tantum propter vitæ huius commoditatem. Hæretici per *regnum cælorum* intelligunt prædicationẽ Euangelij. Sed contrà. Quia sic castratio illa, quam Christus commendat, non pertineret ad feminas; (his enim non competit Euangelij prædicatio) sed ad solos viros, eosque paucissimos, nimirũ verbi diuini prædicatores. quod repugnat ipsi Caluino, qui suprà num. 28. & 29 professionem cœlibatus etiam feminis, sed senioribus permittit. Deinde est contra communem sententiam Patrum, qui hic præmium vitæ æternæ intelligunt. Hieronymus libro primo contra Iouinianum exponens hęc verba. *Omnes inuitantur.* *Proponit*, inquit, *agonotheta præmium, inuitat ad cursum, tenet in manu virginitatis brauium, ostendit purissimum fontem, & clamitat: Qui sitit, veniat & bibat.* D. Aug. l. de sancta virginit. cap.23. *Quid veracius, quid lucidius dici potuit? Christus dicit, veritas dicit, eos, qui pro proposito ab vxore ducenda se continuerint, castrare seipsos propter regnum cælorum: & contrà, humana vanitas impia temeritate contendit,* *Merces virginitatis.* (notent hoc hæretici) *eos, qui hoc faciunt, præsentem tantum-modo necessitatem molestiarum coniugalium deuitare, in regno cælorum amplius quidquam cæteris non habere.* Chrysostomus hom.63. in Matth. *His omnibus ad optandam eligendamque virginitatem inducit. Possibile namque id esse hominibus, hoc ferè modo confirmat: Cogita tecum, si aut à natura eunuchus esses, aut iniuria hominum sic effectus; quid faceres cùm & huiusmodi voluptate careres, & nullam cælestem mercedem consequereris? Gratias igitur Deo agas, quia magna præmia, rutilantesque coronas habebis, si ita viues, quemadmodum sine aliquo præmio illi*, &c. D. Basilius lib. de vera virginitate, de illis spadonibus loquens. *Ipsi semet propter regna cælorum ad virginitatis præclarum certamen exercent: coniugiumque & simul omne sæculum, eius seruanda causa, contemnunt, regnum cæleste cum sudore & gloriosis laboribus capessunt.* Omitto cæteros; omnes enim idem docent. *Virginitatem omnib. esse possibilem.*

Tertiò, Colligitur virginitatem proponi omnibus, illãque seruare, per gratiam Dei esse in nostra potestate: omnes enim ad illam inuitat, cùm ait: *qui potest capere capiat:* sicut omnes inuitat ad fidem & doctrinæ suæ considerationem, cum ait: *Qui habet aures audiendi, audiat.* Ita docent Patres omnes, Hieronymus & Chrysostomus in verbis allatis, & idem Chrysostom. hom. illa 63. explicans illa verba *Qui potest capere, capiat. Ita*, inquit, *magis animos atque incendit; vel quia magnitudinem virtutis ostendit; vel quia inæstimabili misericordia sua noluit rem in necessitatem legis concludere. Et ad hæc possibile id esse monstrat, vt eligendi cupiditas crescere possit.* Deinde obijcit; *Si electionis opus id est, inquiens, quid modo dixit; Non omnes capiunt, sed quibus datum est?* Respondet, *Vt singulare id esse certamen perdiscas, non vt forte datam necessitatem suspiceris. his enim datum est, qui sponte id eligunt. quod ideò dixit, vt ostenderet superiore auxilio nobis opus esse, quod quidem omnibus paratum est, si volumus in hac lucta superiores euadere. solitus quippe est, quando res ardua proponitur, vti hoc modo dicendi.* similia habet Cyp. l. de habitu virg. Basil. l. de vera virg. & alij, qui docent generatim omnes ad continentiam inuitari. 104 *Quibus datum est capere.*

Dices, Si omnes id possunt capere, quo modo dicit Dominus: *Qui potest capere, capiat?* *Obiectio.*

Respondeo, *Capere* hoc loco est practicè intelligere, id est iudicare hoc sibi expediens esse ad salutem, ita vt affectus quoque in id trahatur. Itaque non omnes possunt *capere*, nimirum potentia propinqua & sufficiente: quia nõ omnes satis sunt instructi vt tantum bonum intelligat, nec diuinitus excitati vt illud ament. omnes tamen possunt *capere* potentia remota, quæ in actum reduci valeat, si velint. omnes enim (de Christianis loquor) cùm audiunt virginitatis fructus prædicari, possunt petere à Deo vt illuminentur, & illam valeant amplecti. Simili modo, omnes qui audiunt fidei prædicationem possunt credere, quamuis fides non minus sit donum Dei quàm continentia. cur autem tali modo loquendi vtatur, suprà explicatum ex Chrysostomo. *Quo modo oẽs possunt vel non possunt capere.*

Eadem veritas probari potest ex cap. septimo prioris ad Corinth. vbi multa in hanc sententiam habentur. Apostolus enim quæstionibus Corinthiorum respondens dicit, Primò, *Bonum est homini mulierem non tangere.* Vnde infert Hieronymus: ergo malum est tangere, id est, minus bonum. Nec obstat quod subdit Apostolus; *Propter fornicationem autem vnusquisque suam vxorem habeat, & vnaquæque suum virum habeat.* Non enim vult dicere vt quisque propter fornicationem ducat vxorem; alioquin vt rectè Hieronymus ait, *hac excusatione libidini frena laxasses, vt quotiescumque vxor moritur, toties ducenda sit alia, ne fornicemur: sed suam*, inquit, *habeat, id est, sua vtatur, quam habebat antequam crederet*, quod sequentibus verbis fusius explicat; *Vxori vir debitum reddat*, &c. 105 *Probatur ex c.7. prioris ad Cor.*

Secundo dicit, *Volo omnes vos esse sicut meipsum*, id est opto vos omnes esse cœlibes; præfert ergo cœlibatum, coniugio.

Tertiò, *Dico autem non nuptis & viduis; bonum est illis, si sic permaneant, sicut & ego.* Hic rursus cœlibatum præfert.

Quartò, *De virginibus præceptum Domini non habeo*; (nimirum vt maneant in virginitate) *consilium autem do tamquam misericordiam consecutus à Domino, vt sim fidelis.* Nec obstat quod subdit; *Existimo enim hoc bonum esse*

pro-

propter instantem necessitatem: quasi virginitatem præferat propter necessitates huius vitæ. nam per *instantem necessitatem* intelligit necessitatem moriendi quotidie impendentem, & vitæ huius breuitatem; vt ipsemet paulò post explicat, cùm ait, *Hoc itaque dico, fratres, tempus breue est, reliquum est, vt & qui habent vxores, tanquam non habentes sint*, &c. vt ergo tempus redimamus, & breue illud incertumque spatium vitæ, quod nobis superest, saluberrimè expendamus, nobis vtilissima est virginitas.

Instans necessitas.

Quintò, *Solutus es ab vxore, noli quærere vxorem*, & cætera.

Sextò, *Qui matrimonio iungit virginem suam, benè facit, & qui non iungit, meliùs facit*.

Septimò, *Beatior erit si sic permanserit*, (nimirum libera à viro) *secundum meum consilium: puto autem quod & ego spiritum Dei habeam*.

Denique probat idipsum Apostolus hac ratione; *Mulier innupta & virgo cogitat quæ Domini sunt, vt sit sancta corpore & spiritu, quæ autem nupta est cogitat quæ sunt mundi quomodo placeat viro*, &c. vbi rationem adfert cur virginitas matrimonio sit præstantior; nimirum quia illa liberat hominem vinculis sæculi & præbet facultatem perfectè seruiendi & vacandi Deo: hoc vero sæculi vinculis astringit, & illam facultatem eripit.

Idem probatur Apocalypsis 14. *Nemo poterat dicere canticum, nisi illa centum quadraginta quatuor millia, qui empti sunt de terra. Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati, virgines enim sunt. hi sequuntur agnum quocumque ierit*. Vbi insinuatur eximium quoddam præmium præparatum virginibus, quod alijs non dabitur. quem locum eleganter tractat August. l. de sancta virgin. c. 27. 28. & 29. & Hieronym. sup.

2. Ex Patribus. Secundò. Probari potest ex Patribus, quorum testimonia sunt infinita, nec hæretici diffitentur. Vide Augustinum & Hieronymum locis citatis, Cyprianum de habitu virginum, Ambrosium libro 1. de virginibus, Basil. de vera virginitate.

106 *3. Probatur ex ratione.* Tertiò. Probatur ratione. Primò, Coniugium per se non est bonum virtutis, sed naturæ, & indifferens, per se nulla laude dignum. Vnde Hieronymus. *Non peccat, inquit, si ducas vxorem; non tamen bene facis, si ducas*: intellige *non benè facere* per se loquendo, nempe si nihil aliud quam ipsum matrimonium, eiusque commoda, voluptates & sobolem spectauerit, vt passim homines solent: nam nec amor sobolis & posteritatis per se est virtutis sed naturæ tantùm affectus, vtpote omnibus communis; & nemo inde præcisè laudem meretur. Idem colligitur ex lib. 3. hypognost. vbi inter cetera, quæ de bono naturæ vtuntur, & adiaphora censetur, numeratur *velle ducere vxorem*. Virginitas vero est bonum honestum, eximiæ virtutis obiectum, adeò vt apud omnes gentes semper in admiratione fuerit habitum, quasi humanam conditionem superans, & soli numini dicandum, vt constat de Vestalibus Romanorum, de Bonzijs Iaponensium & Sinensium, de Monachis Turcorum, &c.

Secundò, Matrimonium quoad vsum & inclinationem conuenit homini secundùm portionem inferiorem, qua similis est brutis: virginitas autem conuenit homini magis secundùm portionem superiorem, qua similis est Angelis. Etsi enim integritas incorruptionis sit in carne, inclinatio tamen ad illam & affectus non inest carni, sed spiritui; neque est naturalis, sed supernaturalis, & cælestis, vt pulchrè explicat Ambrosius libro 1. de virginibus. Vnde similes facit Angelis, iuxta illud Domini, Matthæi 22. *In resurrectione non nubent, neque nubentur, sed erunt sicut Angeli Dei in cælo*. Et D. Augustinus libro de sancta virginitate cap. 13. *Habeant coniugia bonum suum, non quia filios procreant, sed quia honestè, quia licitè, quia pudicè, quia socialiter procreant, & procreatos pariter, salubriter, instanter educant, quia thori fidem inuicem seruant, quia sacramentum connubij non violant: hæc tamen omnia humani officij sunt munera. Virginalis autem integritas, & per piam continentiam ab omni concubitu immunitas, angelica portio est; & in carne corruptibili; incorruptionis perpetuæ meditatio. Cedat huic omnis fœcunditas carnis, omnis pudicitia coniugalis*, &c.

Est angelica portio.

Tertiò; Actus proprius & præcipuus matrimonij habet coniunctam maximam verecundiam: vnde etiam requirit secretum; nec quisquam est tam impudens, quin testes omnes, famulos, cognatos, paranymphos, etiam suos liberos, qui sunt ipsius matrimonij fructus, abesse velit, quando illi actui dat operam; vt docet D. Augustinus libro 4. de ciuitate, capit. 18. & 20. quod est euidens signum in hoc opere inesse turpitudinem & dedecus, illudque minùs decere hominem, qua homo est: non enim nisi de re turpi & dedecorosa erubescimus. Ratio est, Tum quia præterquam quòd iste actus conuenit homini, qua parte similis est brutis, membra in illo non obediunt rationi: de qua inobedientia, cùm sit pœna peccati, inflicta propter inobedientiam mentis erga Deum, erubescit animus; vt docet D. Augustinus dicto libro 14. capite 17. & sequentibus. Quamquam non dubitauerim etiam in statu naturæ nudæ talem verecundiam fuisse futuram. Turpe enim est animo carnem suam regere non posse: tunc tamen non fuisset pœna peccati, sed naturæ imperfectio. Deinde quia in actu illo *penè omnis acies & quasi vigilia cogitationis obruitur*, vt Augustin. ait. Indecorum autem est menti ita à carnis voluptate vinci, vt quasi sui compos, suique iuris non sit.

Duplex causa erubescendi.

Quartò, Matrimonium implicat hominem voluptatibus carnis, quæ maximè mentem à studio orationis & rebus spiritualibus impediunt. vt enim D. Augustinus libro 14. de ciuitate, capite 16. docet, illa voluptas hominem intrinsecùs & extrinsecùs sibi vindicat, totumque commouet animi simul affectu cum carnis appetitu coniuncto atque permixto: vnde animus efficitur carnalis, plenus cogitationibus & affectibus carnalibus. Itaque Apostolus 1. ad Corinthios 7. monet abstinere ab vsu coniugij, quando orationi vacandum. Et Hieronymus, *Oro te* inquit, *quale illud bonum est, quod orare prohibet? quod corpus Christi accipi non permittit? quamdiu impleo mariti officium, non impleo Christiani*. &c.

Quintò, Implicat solicitudinibus huius sæculi. Primò, Vt alter alteri placeat. Secundò, Vt ipsi cū familia honoratè inter suos viuant. Tertiò, Vt proles decenter educent. Quartò, Vt amplam hæreditatem illis relinquant: quibus in rebus videmus coniuges passim adeò occupari, vt vix dimidiam horam per hebdomadam seruitio diuino impendere queant. Colligitur ex Apostolo supra. Declarat hoc D. Basilius libro de vera virginitate: *Quæ*, inquit, *mortali connubio coniuncta est, ad suam ipsius curam, tibi quoque alterà addicta, geminam in vna anima ex coniuncto sibi corpore solicitudinem necessariò sustinet; nec in vnius tantùm corporis causa laborat; sed in vna anima, & ad suum, & ad viri corpus curandum inquieta intentione diuiditur. Vbi verò filios post cubiculi solemnia, & secreta commercia parturire, ac in lucem edere cœperit, per vnumquemque nascentium animo scinditur, & præsentibus miserijs, nascituris etiam semper adijcitur*, &c. 107

Sextò, Adfert intolerabile onus viuendi semper cum eodem coniuge, & ei in officio coniugali obsequendi. Nisi enim summa sit morum cōsensio, diuturna illa cohabitatio parit mutuum fastidium: & multæ intercurrunt offensiones quæ animos diuellunt, & veluti antipathiam quamdā ingenerant, vt sæpè mutuum conspectum vix ferre possint; nihilominus matrimonij nexu tamquam compedibus vincti, non possunt se inuicem effugere, sed coguntur semper vnà manere, comedere, bibere, dormire, & vel inuiti in actu cōiugali sibi mutuo obsequi; vt meritò dixerit Sapiēs, Ecclesiastici 7. *Inueni amariorem morte mulierem*. 108

Ex his discriminibus possumus sic ratiocinari. Id est melius & Deo gratius, per quod homo magis auocatur à voluptatibus carnis & curis huius sæculi: sed virginitas est talis: ergo est præstantior & gratior Deo quàm cōiugium. Secundò, Id est melius & Deo charius, quod maximè præbet facultatem orandi, & Deo seruiendi: sed virginitas talem facultatem maximè præbet, & matrimonium eamdē impedit, vt patet ex dictis, & docet expressè Apostolus 1. ad Corinthios 7. ergo, &c. Tertiò, Id est melius, & Deo charius, per quod homo propter Deum abstinet a maximis carnis voluptatibus, & se totum Deo consecrat, quam id per quod se totum rebus sæculi & voluptatibus immergit: atqui talis est virginitas: ergo, &c. Denique id est melius, quod Dominus noster, quod Apostoli, & præcipui Sanctorum complexi sunt: sed hi complexi sunt virginitatem, vel si aliqui eorum iuncti erant matrimonio, abstinuerunt ab vsu coniugij, vt Hier. de Apostolis ait: ergo, &c.

Rationes in forma.

Sed

Obiectio.

109 Sed contrà objicitur Primò, Genesis 1. *Crescite, & multiplicamini, & replete terram.* Hic Dominus videtur dare præceptum coniugij, ac proinde vetare virginitatẽ. Confirmatur ex Apostolo 1. ad Timotheum 5. *Volo iuniores nubere, filios procreare, matresfamilias esse.*

Resp.1.

Respondeo Primò, Præcepto illo Geneseos nõ imponi obligationem singulis, sed primò & per se ipsi multitudini, seu generi humano, vnde non tenetur singuli illud exequi, sed sufficit sanè multos esse in genere humano, qui huic officio nõ desint, quantũ nimirũ opus est ad generis humani propagationem. Ita D.Tho.art.4. ad 1. Et sane si hoc argumentũ aliquam vim haberet, sequeretur Christũ Dominum, vtrumque sanctum Ioannem, & præcipuos Sanctorum contra præceptum diuinum fecisse.

Resp.2.

Est benedictio, nõ præceptum.

Respõdeo Secundo, illis verbis nõ tam significari præceptum, quàm benedictionem, per quam tribuit eis generandi facultatem & fœcunditatem; quod apertè indicant illa verba: *Benedixitque illis Deus & ait, Crescite & multiplicamini, & replete terram, & dominamini piscibus maris,* &c. Sunt ergo verba benedicentis, fœcunditatem & dominiũ tribuentis, non præcipientis. Simili modo paulò ante benedixit piscibus & auibus, dicens; *Crescite & multiplicamini, & replete aquas maris, auesque multiplicentur super terram.* vide D. August. lib. 14. de ciuitate Dei cap. 21. Fateor tamen initio mundi non vi illius præcepti, sed iure naturali ob necessitatem propagandæ naturæ singulos ad matrimonium contrahendum fuisse obstrictos: qua necessitate, propagato iam satis humano genere, cessante, cessauit etiam obligatio illius præcepti: sicut cessante necessitate & inopia pauperis, desinit obligatio præcepti naturalis eleemosynæ. *Desinit,* inquam, non in actu primo; (manet enim semper habitualis obligatio pro tempore, quo posset incidere necessitas) sed in actu secundo; quia hic & nunc non tenemur ad opus. Pari modo non tenemur hic & nunc ad matrimonium, nisi forte posita tali necessitate, qualis erat initio mundi, & statim post diluuium.

Ad locum Apostoli Respondeo, illum loqui de iunioribus feminis, maximè viduis, quæ se non continebant; vt patet ex illis verbis: *nullam occasionem dare aduersario maledicti gratia.* id est, ne male viuendo & fornicando dent occasionem gentilibus male loquendi de Christianis, & eorum religionem calumniandi. has expedit nubere, quia id melius est, quàm sub specie cœlibatus mala vita religionem Christianam infamare.

2. Obiectio.

110 Objicitur Secundò, Id est melius, quod plus boni confert mundo: sed matrimonium plus boni in mundũ adducit, quàm virginitas: parit enim multas proles, quæ posteà piè institutæ multa ad gloriam Dei acturæ sunt, & Deum perpetuo in beatitudine laudaturæ. Confirmatur, quia totum bonum generis humani est ex matrimonio: sublato enim matrimonij officio periret mundus, & omnia bona opera conciderent.

Resp.

An coniugium plus boni conferat mundo.

Respondeo, Si hoc argumentum valeret, probaret etiã opus matrimonij omnibus alijs operibus bonis esse præferendum: quia sine illo cetera omnia concident: prius enim quisque debet nasci, quod fit per vsum matrimonij, quam possit aliquid boni operari. vnde etiam expediet ducere quàm plurimas vxores, vt plurimæ proles suscipi possint, quæ postea saluæ fiant. vide D. Augustinum de sancta virginitate cap. 9. vbi hoc argumentum soluit. Primùm igitur negari potest maior in sensu ad nostrum propositum accommodato. *Melius* enim hic vocamus, quod est magis salutare, magisque expediens homini ad salutem: quo modo non semper est melius, quod plus boni confert mũdo, vt patet in cura pastorali, in administratione regni, alijsque functionibus publicis, per quas etsi multum boni possit fieri in mundo; tamen melius & perfectius est seruire Deo in Religione. Sic qui pecunia sua emit multos seruos ethnicos vt eos faciat Christianos, non audebit pecuniam suam comparare muneri sacræ virginitatis, vt Augustinus ait. Id enim melius, quod hominem magis cum Deo coniungit, eique magis gratum efficit: quale non est matrimonium, sed virginitas. Secundò, Negari potest minor: matrimonium enim non plus boni confert mundo, quàm virginitas, sed multò minus. matrimoniũ enim per se solùm producit peccatores & filios iræ, virginitas autem producit eosdem in esse Christiani & filij Dei: sanctificatio enim illorum per Sacramenta, & pia institutio fit per ministros Ecclesiæ, qui virginitatem seu cœlibatum colunt. Deinde plus boni est vacare Deo, eiusque obsequio totum esse addictum, quod facit virginitas, quam vacare liberorum procreationi. minimum enim bonum diuinum maioris est momenti, quàm totum bonum creaturarum. Denique Deus, mundo iam satis repleto, non quærit qui filios hominum & peccatores procreent, quorum satis magnus est numerus; sed qui illos conuertant & regenerent in filios Dei: ad quod aptissima dispositio est virginitas, nõ matrimonium. sicut enim matrimonium est institutum ad replendam terram, ita virginitas ad replendum cælum, vt Hieronymus ait lib. 1. contra Iouinianum, & Tertullianus lib. de monogamia.

Ad confirmationem. Bonum virtutis est ex matrimonio solùm remote, quatenus natura supponitur gratiæ. vnde non potest ex hoc colligi eius perfectio: sicut nec perfectio carnis aut sensuum externorum, ex eo quòd sine his concideret mundus, & non possemus mereri. Addo virginitatem esse præferendam per se, & quamdiu non est periculum defectu coniugij periturum mundum.

Objicitur Tertiò, Nihil assumendum in cultum, nisi quod Deus præcepit; iuxta illud Deuteronomij 12. *Quod præcipio tibi, hoc tantum facito Domino, nec addas quidquam, nec minuas:* sed Deus virginitatem non præcepit: ergo nõ potest assumi ad colendum, & gratum obsequium Deo exhibendum, quinimò est superstitio & ἐθελοθρησκεία. *3. Obiectio.*

Resp. Maiorem esse non solùm falsam, sed etiã fatuam, & omni specie veritatis destitutam; vt supra lib. 2. cap. 40. dub. 6. ostensum est. *Responsio.*

Objicitur Quartò, Nemo potest continere, nisi habeat donum continentiæ; Matth. 19. *Non omnes capiunt verbum hoc, sed quibus datum est.* & Sapientiæ 8. *Nemo potest esse continens nisi Deus det:* sed hoc donum non omnibus datur: ergo stultè facit, qui continentiæ se addicit, nesciens an hoc donum habeat. stultum enim est se obstringere ad id, quod nescit an possit implere. 111 *4. Obiectio.*

Respondeo Primò, Si hoc argumentum valeret, nemo etiam posset amplecti fidem Christi, nisi antè sciret se donum fidei & perseuerantiæ habere: nec quisquam posset iungi matrimonio, nisi sciret se donum continentiæ coniugalis habere, quæ non minùs est donum Dei, quàm continentia virginalis, iuxta illud Apostoli 1. ad Corinth. 7. *Vnusquisque proprium donum habet ex Deo, alius quidem sic, alius vero sic.* *Resp.*

Respondeo Secundò, Sicut auxilium amici dupliciter haberi potest, nimirum in actu primo, cùm amicus est paratus ferre opem, si rogetur; & in actu secundò, cũ re ipsa iuuat: ita donum continentiæ dupliciter haberi potest; in actu primo, seu in præparatione diuina, & in actu secũdo. Omnes igitur qui cupiunt continere, habent donum continentiæ in actu primo: Deus enim ex parte sua paratus est illos iuuare, vt reipsa continentiam præstent; ac proinde in potestate illorum est habere donum continentiæ in actu secundo, si ex parte sua collaborare, & idonea remedia adhibere voluerint; vt docet D. Chrysostomus suprà homilia 63. in Matthæum, Hieronymus in cap. 19. Matthæi, Augustinus lib 6. confessionum, cap. 11. in fine. *Dupliciter haberi potest donũ continentiæ.*

Remedia autem quæ ex parte sua adhibere debent, potissimùm sunt tria; *oratio, ieiunium, & feminarum deuitatio:* cùm enim tentationes carnis oriantur vel ex suggestione diaboli, vel ex redundantia cibi & potus, vel ex feminarum aspectu & consuetudine; contra primum adhibenda oratio, (sub qua comprehẽdimus etiam Sacramentorum, præsertim Sanctissimæ Eucharistiæ, vsum: hoc enim est *frumentum electorum, & vinum germinans virgines,* Zachariæ. 9) Contra secundum, ieiunium. Contra tertium, vitatio aspectus, & nimiæ familiaritatis feminarum. quibus ex parte nostra adhibitis, non deerit donum continentiæ in actu secundo, quo facili negotio continentiam præstemus. *Remedia cõtra tentationes carnis ex parte nostra.*

DVBITATIO XVI.

Quibus modis virginitas amittatur.

DICO Primò, Virginitatis virtutem amitti omnibus illis modis, quibus amittitur castitas: quia reipsa ab hac non distinguitur, sed solùm ratione & connotato, 112

vt

v: dictum est vnde etiã desiderijs turpibus perditur: quod confirmatur ex D. Augustino lib. 1. de ciuit. cap. 18. vbi docet etiam corporis sanctitatem amitti per consensum in opus turpe. Idem dicendum de morosa delectatione.

113 Petes, An etiam voluntate nubendi?

Virginitatis virtus, non status nudo consensu amittitur.

Resp. Ipsam virtutem virginitatis amitti; quia hæc in proposito abstinendi perpetuò, etiam à concessa voluptate consistit. *Virginitas* tamen amitti vulgò non dicitur; quia manet corporis integritas, atque adeò ipse status, qui communiter nominatur virginitas.

114 Dico Secundò, Non amitti violatione carnis, si hæc nullo modo est voluntaria, est communis sententia DD. quam pulchrè docet D. Augustinus supra, *Quæ, inquit, sana mente putauerit se perdere pudicitiam, si fortè in vpp...ex fa, vel oppressa carne sua exerceatur & expleatur libido non sua? si enim hoc modo pudicitia perit; profectò pudicitia virtus animi non erit, nec pertinebit ad ea bona, quibus rectè viuitur, sed in bonis corporis numerabitur: qualia sunt vires, pulchritudo, &c. Si autem animi bonum est, ...iam oppressa corpore non amittitur.* & infrà: *Et ideò cùm eis* (concupiscentijs) *non cedere inconcussa intentione persistit, nec de ipso corpore perit constituit, quin et sanctè viuendi perseuerat voluntas, & quantum in ipso est, etiam facultas.*

115 Petes: An ergo talis virgo, quæ vi oppressa fuit, possit accipere velum consecrationis.

An possit consecrari.

Respondeo, Si ipsa est certa se nullo modo delectationi isti consensisse, & res est occulta, videtur posse consecrari: nam vt ait D. Thomas art. 1. ad 3. si contingat præter animi propositum, aliquo casu membri integritatem corrumpi; non magis præiudicat virginitati, quam si manus, vel pes corrumpatur. vnde talis potest dicere se incorruptam, nimirum corruptione voluntaria. Confirmatur ex D. Aug. supra, vbi dicit, tali virgini *...vel de corpore sanctitate perysse: eamque parem facit illi, cuius integritatem obstetrix; ex ...a cau...e...explorans, casu, dum inspicit, perdidit:* atqui non est dubitandum hanc posse velari: ergo & illa poterit.

Nec obstat decretum Leonis, quod refertur capitæ. Illæ autem. 32. q. 5. quia loquitur quando res erat notoria: tunc enim ob suspicionem consensus, & indecentiam externam non sunt velandæ. Deinde non tam videtur esse præceptum, quam consilium: sic enim ait, *Illa autem famulæ Dei, quæ integritatem pudoris oppressione barbarica perdiderunt, laudabiliores erunt in humilitate, ac verecundia, si se incontaminatis non audeant comparare virginibus. quamuis enim omne peccatum ex voluntate nascatur, & potuerit corruptione carnis mens intacta non pollui; minùs tamen hoc illis oberit, si quod potuerunt animo non amittere, se doleant vel corpore perdidisse.*

116 Dico Tertiò, Si violatio integritatis, vel puritatis carnis fuit voluntaria, amittitur virginitas irrecuperabiliter. est communis sententia DD. D. Thomæ art. 3. ad 3. Caietani ibidem. & colligitur ex D. Hieronymo, epist. 22. quæ est ad Eustochium, de custodia virginitatis, *audenter loquar; cùm omnia possit Deus, suscitare virginem non potest post ruinam: valet quidem liberare de pœna, sed non valet coronare corruptam.* Idem docet D. Basilius libro de vera virginitate; *Ceterùm, inquit, si hoc amittas patrimonium integrum ...castitatis, quamuis illa omnia facias quæ dixi, cali ...que ac terras, maria & abyssos, immensumque aerem peruagata fuerit, nulla omnino ratione hoc recuperare iam poterit. Quo enim pacto quod corruptum semel incorruptum fiet? qua ratione quæ cognouit virum, quasi non agnouerit, existimabitur?* Et infrà: *...entia quidem peccatum relaxari certum est: totum quæ corrupta est, quasi inuiolata perstiterit, redintegrare omnino non valens, dum viuit lugebit.*

Emissio irrecuperabilis.

Ratio est, quia sicut innocentia denotat animam nunquam peccato mortifero fuisse contaminatam: ita virginitas includit, vel connotat carnem nunquam voluntarie esse violatam aut libidine pollutam. vnde sicut vno peccato mortifero, irrecuperabiliter perit innocentia; ita virginitas vno actu libidinis. sicut tamen omnes virtutes, quæ cum innocentia erant, & quidquid est positiuæ perfectionis, recuperari possunt; ita etiam quidquid est positiuæ perfectionis in virtute virginitatis, recuperari potest; non tamen dicetur virginitas; quia hoc nomen negationem experientiæ voluntariæ libidinis donat. tota enim ratio cur innocentia & virginitas recuperari nequeant, est, quia negationem ignorant, quæ semel ablata nequit restitui: quia ad actum præteritum, quo ablata est, tollendum, non est vlla potentia: qui enim semel ruit, fieri nequit vt numquam ruerit.

Cur non possit recuperare.

Petes, Quibus modis ita amittitur, vt non possit absolutè recuperari?

117 Respondeo, Primò, Ex parte viri, per copulam carnalem: ex parte feminæ, per voluntariam claustri virginalis violationem, siue in matrimonio, siue extra; idque siue per copulam, siue per aliam turpitudinem. Hic modus est maximè notus, adeò vt etiam vulgò sciatur hac ratione virginitatem in perpetuum amitti.

Quibus modis amittitur.

1. Per copulam.

Vnde tali modo corrupta non potest vnquã velari; nimirum velo consecrationis, quod ab Episcopo anno 25. ætatis accipitur; de quo est Canon Pij Papæ c. Virgines. 15. & Gelasij cap. Deuotis. 11. & Cõcilij Africani 3. c. 14. Placuit. 20. quæst. 1. Huius consecrationis forma habetur in Pontificali Romano pag. 186. & sequentibus. Secùs de velo professionis. Nec refert etiamsi res sit occulta, & passim habeatur virgo, sitque pro virgine admissa & professa; & scandalum nascetur, si reijceretur; vt multi DD. tradunt, D. Thomas in 4. d. 14. quæst. 1. art. 15. & Caietanus in Summa, v. Virginum consecratio, Fumus eodem, nu. 3. Syluester v. Consecratio virginum, num. 2. quia vt ijdem aiunt, in sacramentalibus Ecclesiæ actionibus non debet interuenire fictio, sicut nec in Sacramentis: atqui fictio esset, si ea, quæ verè non est virgo, vocaretur virgo. Deinde illa consecratio est propria virginum: ergo nullo modo potest non virginibus applicari; sicut consecratio aquæ non potest applicari vino.

Talis non potest velari.

Addunt tamen, hoc casu, quando esset periculum scandali, posse illas benedici omissis ijs, quæ sunt de substantia consecrationis, & mutato nomine virginitatis, in nomen castitatis, vel continentiæ.

118 Dices, Quid si Episcopus rem norit ex sola confessione? Quid si illa cautela nihil prosit ad virginis famam tuendam, & re detecta impendeant grauissima incommoda? Deinde si nomina, quæ ponuntur in forma, sic commutari possunt, cur non etiam eorum significatio absque commutatione potest extendi, vt per virginitatem etiam intelligatur virginitas putatiua; & appelletur virgo, quæ passim talis putatur & vocatur; sicuti dicitur Doctor, Prætor, Comes, qui talis passim habetur, & sicut Ioseph in Scriptura vocatur pater Christi?

Obiectio. Si res solũ ex cõfessione constet.

Respondeo, In priore casu Episcopum, si illi persuadere non potest vt spontè abstineat, posse & debere illã more aliarum consecrare, nihil mutando, vel omittendo; quia alioquin illam apud eos, qui adsunt periculo suspicionum exponeret, & secreta confessionis facto suo panderet: quod nullo casu est licitum.

Idem videri possit dicendum in secundo casu, quando scandalum impendens esset graue, & nulla alia ratio illius euitandi suppeteret; quod tamen ratum est. Hoc probari videtur ratione adducta: & confirmari potest; quia preces, & cetera, quæ in consecratione virginum adhibentur, solùm habent vim per modum deprecationis factæ in persona Ecclesiæ, concurrente ad hoc ipso ordine Episcopali; & tota significatio cærimoniarum est ex institutione Ecclesiæ: ergo in potestate Ecclesiæ est, hanc formam consecrandi, quando periculum grauissimi incommodi ita postulat, etiam illis accommodare, quæ publicè virgines habentur: nam & hæ quoque suo modo possunt esse sponsæ Christi; & sunt omnium gratiarum, quæ ibi postulantur, capaces. Hanc sententiam tenent aliqui antiqui, vt patet ex Syluestro, & quidam recentiores.

119 Secundus modus est per voluntariã pollutionem, etiãsi fiat absque copula. hac enim virginitatem perire absque spe recuperandi, docet D. Thomas ar. 1. ad 4. & ar. 3. ad 3. Caietanus ibidem, & passim alij Doctores. Probatur, quia præcipua voluptas carnalis in hac consistit, & omnes alij actus, etiam copula, & violatio claustri, ob illius voluptatem fiunt; ergo si vllo actu amittitur maximè isto, qui est ceterorum finis. Neque ad hoc requiritur alius actus exterior, quo hic excitetur, vt putat Martinus, quem refutat Caietanus art. 1. in 3. quæstione: quia alioquin qui sola imaginatione huiusmodi fœditatem sponte in se procuraret, etiamsi millies id fecisset, esset virgo, & habiturus esset laureolam virginitatis post pœnitentiam: quod est absurdũ: etsi enim cum mulieribus non sit coinquinatus, nõ minùs tamen

2. Voluntaria pollutione amittitur.

tamen fœdè, imò turpiùs, & magis contra virtutem castitatis; vt infra cap. 3. dicemus.

Si in somnis accidat. Nec refert, etiamsi in somno contingat modò in vigilia procurata fuerit: vt si quis eo fine certo genere cibi vel potionis sit vsus. Secùs tamen si non sint procurata; sed præter intentionem absque culpa, sicut in lectulo euenerit: etiamsi fortè postea placeat; quia approbatio illa superueniens, non facit actum illum præteritum esse voluntariũ, vt rectè Caietanus art. 1. dub. 3.

120 *Polluta pòt velari.* Aduerte tamen, puellam, quæ hoc modo, vel etiam accedente contactu externo polluta fuit, si carnis integritatem retinet, posset velari; vt rectè docet Caietanus in Summa, v. Virginum consecratio, Sylvester, & Fumus, vt suprà. Ratio est, quia etsi coram Deo non sit virgo, nec habitura sit laureolam; tamen apud homines censetur virgo. omnes enim vocant virginem, quæ claustrum virginale retinet illæsum, etiamsi sæpiùs intra se spermatis effusione sit contaminata: quamuis enim non sit virgo virtute; est tamen virgo statu, vt inquit Caietanus. vnde Ecclesia, quæ vtitur nominibus vt plures, idem per nomen *virgo* & *virginitatis* intelligit, quod vulgo intelligi solet: cuius signum est, quod in Pontificali Romano, vbi de hac consecratione agitur, non dicatur roganda de aliqua contaminatione, sed *de vita, conscientia, & carnis integritate*, vt notat Caietanus. Itaque non requirit Ecclesia nisi carnis integritatem.

121 *3. Per contactus impudicos.* Tertius modus est per turpes contactus, animo libidinoso factos, vel admissos; mirum si tales sint, & eo modo fiat, vt in natura sana necessariò pollutionem excitarent; quamuis fortè reipsa in hoc homine ob naturę debilitatẽ, vel morbum id nõ faciant: id enim per accidens est. Confirmatur. Quia non videtur dubium quin per sodomiam amittatur illa carnis puritas, quam postulat virginitas, etiã si fortassè non adsit pollutio, quia actus ille ob eã causam fit, & ex se est ad hoc sufficiens in tali ætate. Idem dicendum de alijs turpibus contactibus. Ita sentit Rosella v. Virginitas, citans Vldericum & insinuat Caietanus art. 1. versus finem; ad 5. quamuis paulò post dubitet de viro. In puero tamen, cui ratione ætatis deest potestas seminandi, sentit nullo actu turpi virginitatem ex parte corporis amitti. Contrarium fortè verius, si adsit perfectus rationis vsus. Ex his patet, qua ratione virginitas sit recuperabilis, qua non sit.

Obiectio. An virtus possit recuperari. Dices, Etiam ipsa virtutis species non videtur posse recuperari: nam hæc consistit in proposito seruandæ integritatis: hoc autem propositum amissa integritate est impossibile; quia conseruari non potest quod non potest recuperari. Ob hoc argumentum Martinus, etiam ipsam virtutem, qua talis est speciei, irrecuperabilem esse tradit contra D. Thomam. 122

Resp. 1. Respondeo Primò, Hoc argumento solùm probari, nõ posse hanc virtutem recuperari actibus efficacibus; non autem non posse inefficacibus, qui in simplici affectu & bonis desiderijs consistunt: hi enim sufficiunt ad virtutẽ comparandam, & suo modo exercendam. sic pauper potest comparare virtutem magnificentiæ, etiamsi illi materia ad opus externum necessaria desit.

Resp. 2. Respondeo Secundò, Etiam posse recuperari efficacibus actibus, non quibus velit conseruare integritatem; sed quibus velit in posterum abstinere ab omni actu quo posset violari integritas; si esset. Virtus enim virginitatis non aliter conseruat integritatem carnis, quam cauendo omnia, quæ illam possent lædere. quare cùm eadem omnia, etiam amissa integritate caueri possint, potest habere omnes actus, quos ante habebat. Non tamen dicetur *virginitas*, quia hoc nomen connotat integritatem.

CAPVT TERTIVM.

De Gula Ebrietate, & Luxuria.

Habet Dubitationes 15.

HAEC vitia virtutibus superiore capite expositis opponuntur; gula abstinentiæ; ebrietas sobrietati; luxuria castitati.

DVBITATIO I.

Quid gula, & quale peccatum.

D. THOM. quæst. 148.

1

Comessatio. OC nomen dupliciter accipitur, Primo, Generaliùs, vt etiam comprehendat inordinationem, quæ contingit in potu: & hoc modo diuiditur a quibusdam in *comessationem* & *ebrietatem*, tanquam in species; quarũ meminit Apostolus ad Roman. 13. *Non in comessationibus & ebrietatibus.* puto tamen *comessationem* ibi amplius inuoluere: *κῶμος* enim (qua voce ibi vtitur Apostolus) significat lasciuam compotationem cum impuro cantu, alijsue temulentis dictis & factis: vt ex scholijs Photij, Theophylacto, & alijs auctoribus Græcis constat. hoc apud Latinos vocatur comessatio, non tam à comedendo, quàm a *κωμάζειν*, quod est compotationi lasciuæ deditum esse.

Secundò, Strictè, vt opponitur virtuti *abstinentia* strictè acceptæ: & hoc modo sicut abstinentia est virtus, quæ facit nos moderatè appetere & vti cibo, & potu non inebriante; ita *gula* est vitium in appetitione & vsu delectationis cibi & potus debitum modum, id est, perscriptum rationis, excedens.

2 Hoc autem fieri potest quinque modis, vt pulchre ostẽdit D. Thomas ar. 4. ex D. Gregorio lib. 30. moralium c. 27. qui hoc versiculo continentur, *Præproperè, lautè, nimis ardenter, studiosè.* nam excessus spectari potest vel circa ipsum cibum, qui huic homini non congruit, vel circa illius sumptionem. circa cibum, vel ratione substantiæ, vel qualitatis, vel quantitatis. *Quinq; modis exceditur.*

Ratione *substantiæ* est excessus, cum appetuntur cibi pretiosiores, quàm conueniat statui, vt si Religiosus contemptus alijs cibis, nolit comedere nisi perdices, phasianos, ficedulas. hoc insinuatur per *lautè*.

Ratione *qualitatis*, vt cùm in condimentis & studiò præparãdi est excessus, vt si nolit comedere, nisi multo sale caro, vel succis varijs sit condita. hoc indicat *studiosè*.

Ratione *quantitatis*, cũ nimiùm comeditur, id est, plus quam natura requirat: qui modus est frequentissimus.

Circa ipsam *sumptionem* potest esse excessus, vel ratione *modi*; vt si quis voraciter comedat, cibos non mansos deuorando, sicut canes, & leones. hoc significat *ardenter*.

Vel ratione *temporis*, debitum tempus præueniendo, vel etiam sæpiùs quam deceat comedendo. quod indicat *præproperè*.

3 *Discrimina illorũ modorum.* Differunt autem hæ inordinationes specie, secundùm D. Thomam; vnde etiam diuersæ in diuersis reperiuntur: alij enim solùm peccant in pretiositate ciborum, quia nihil illis sapit, nisi peregrinum & sumptuosum: alij in qualitate, & palati teneritudine: alij in quantitate: alij in voracitate: alij in crebritate sumendi: alij in pluribus horũ: alij in paucioribus. Expressit hos quinque modos D. Gregorius loco cit. his verbis: *Quinque modis nos gula tentat: aliquando namque indigentiæ tempora præuenit: aliquando lautiores cibos quærit: aliquando quæ sumenda sunt, accuratius præparari appetit: aliquando in ipsa quantitate sumendi, mensuram refectionis excedit: aliquando in ipso æstu immensi desiderij aliquis peccat.*

Petes

4 *Obiectio. An omnes species contineantur.* Petes, Vtrùm his modis omnes gulæ species contineantur; videntur enim esse aliquæ aliæ: nam qui comedit carnes tempore vetito, peccat peccato gulæ; similiter qui comedit ante communionem: & tamen nullo horum modorum peccant. Idem videtur de illo, qui loco indebito, v.g. in templo, vel in foro comedit. Item qui cibis noxijs vtitur. Denique qui carne humana, vel carbonibus, alijsque cibis execrandis delectatur.

Resp. Quæ dicantur propriè vitij alicuius species. Resp. Illas solas esse gulę species, quę constituuntur per circumstantias inducentes diuersas inordinationes, oppositas virtuti abstinentiæ. tales autem videntur esse solum quinque supradictæ; quia inordinatio, quàm inducunt, non repugnat propriè alteri virtuti quàm abstinentiæ. Circumstantiæ vero, quæ inducunt inordinationem repugnantem alteri virtuti, non constituunt speciem gulæ, sed alterius vitij, ad quod illa inordinatio per se pertinet. v.g. ex eo quòd cibus sit noxius non constituitur species gulæ: quia nocere naturæ suæ non est contra virtutem abstinentiæ, sed cōtra charitatem sui. Vnde in vsu talis cibi non est alia inordinatio propria gulę, quam quod cibus nimis ardenter appetatur, ita vt ex eius affectu homo velit nocere valetudini. Itaque in casibus propositis nō constituitur distincta species gulæ, sed inordinatio gulæ, quæ in illis reperitur, pertinet ad aliquem ex modis prædictis; etsi in quibusdam, alterius speciei malitia sit coniuncta.

5 *Quo modo in prædictis casibus sit species gulæ.* Itaque in primo casu est species gulę, quatenus comeditur *præproperè*, seu quia conueniens tempus vtendi tali cibo præuenitur. Caietanus respondens Martino refert ad primum modum, vbi cibus ratione substantiæ non congruit homini: sed hic re vera congruit ratione substantiæ, sed solum ratione temporis non congruit; sicuti cum debitum tempus præuenitur.

In secundo similiter præuenitur tempus conueniēs, vel dicito potius esse peccatum sacrilegij quàm gulæ; quia nō tam peccat tunc comedendo, quam volendo post cibum communicare.

In tertio casu, cum in loco incōgruo, si id fiat affectu gulæ, vt quia non potest differre donec venerit domum, reducitur ad præproperè, vel nimis ardenter. Circumstantia autem loci illius non constituit speciem propriam gulę, quia non inducit inordinationem contra abstinentiam; sed contra religionem, vel modestiam.

De quarto, cum quis cibo notabiliter noxio vtitur, iam dictum est.

In quinto non tam est vitium gulæ humanum, quàm feritas belluina, praua consuetudine contracta, vel affectio morbida, aut belluinæ naturæ constitutio. Ex his fere soluas multas minutias, quas contra istos quinque modos obijcit Martinus.

Vtrùm verò istæ inordinationes sint species vltimæ, vt vult Caiet. an alias sub se habeant, vt contendit Martinus, parui est momenti, & nihil facit ad negotium morale.

6 *Quale peccatum sit gula. Potest tripliciter finis vltimus poni in delectatione gulæ.* Quod ad alteram partem dubitationis attinet, Quale peccatum sit gula; Dicendum est esse peccatum mortiferum, si quis in illa delectatione vltimum finem constituat. Hoc autem fieri potest tripliciter. Primò, Expressè, vt cum quis expressè, seu in actu signato illam voluptatem summum esse bonum iudicat; sicut olim Epicurei. Secundò, Implicitè; cum id quidem expressè non iudicat: tamen erga illam sic afficitur, vt paratus sit propter illam omnia humana & diuina iura violare. Tales sunt multi hoc tempore hęreseos ministri, qui sanam doctrinam & Religionem propter ventrem adulterāt, cauponantes verbum Dei: de quibus dicit Apostolus ad Philip. 3. *Quorum Deus venter est.* Tertiò Interpretatiuè; vt cum quis affectu gulę paratus est non quidem quoduis, sed aliquod peccatum mortiferum admittere. hinc enim etsi minus perfectè & propriè ponat vltimum finem in voluptate ciborum, quam secundus, qui omnia ad illam refert; tamen aliquo modo id conuincitur facere: nam hoc ipso, quo mortiferè peccat, Deum propter voluptatem deserit, & hanc illi suo facto præponit: vnde etiam de talibus dici potest: *Quorum Deus venter est.* Sed de hoc plura 1.2. q.1. ar.5.

7 *Varij casus in quibus gula est peccatum mortiferum.* Porrò tertius iste modus in multis casibus locum habet. Primò, Quando propter gulæ voluptates furatur, vel iniquos cōtractus facit. Secundò, Cum omittit id, ad quod ex præcepto diuino tenebatur; vt si nō soluat creditoribus vt opiparè victitet. Tertiò, Quando violat ieiunia Ecclesiæ, vescendo carnibus, vel sæpius comedendo. Quartò, Quando ex gula grauem noxam infert valetudini, id aduertens, vel saltem suspicans euenturum. Si nocumentum non sit graue, erit solum peccatum veniale. Quintò, Si cum scandalo proximi: vnde Apost. 1. Corin. 8. *Si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnes in æternum, ne fratrem meum scandalizem.* Sextò, Quando probabiliter timetur aliquod peccatum mortiferum ex quantitate vel qualitate cibi sūpti committendum: vt si experientia nosses te inde ad turpia solere concitari & consentire. Si tamen omnino putares te satis firmum ad resistendum, & solius gulæ affectu vescereris, non esset mortiferum. Imò quando quis ex certo genere cibi, aut potus putat se nocturnam pollutionem passurum, non peccat mortiferè, si non eo fine vtatur, nec sit ei periculum consensus in delectationem, vt post Nau. & alios docet Tolet. de 7. peccatis mortal. c.60. Sed de hoc infrà dubit. 14.

Septimò, Si quis vesceretur carnibus humanis. verum quia hoc habet peculiarem difficultatem, instituemus de eo alteram dubitationem.

Numeratur etiam gula inter peccata capitalia, quia ex hoc vitio, tamquam radice, multa alia velut rami pullulāt, quæ gulæ filiæ appellātur. Cibus enim & potus circa quæ gula versatur, duplici ex causa trahunt affectum hominis, & maximi æstimantur. Primò, Per se: quatenus sunt media necessaria conseruandæ vitæ, quæ homini præ ceteris rebus est chara. Secundò, Ratione voluptatis, quæ quia est quædam felicitatis proprietas, etiam maximè appetitur. Hinc fit, vt horum causa homines plurima & facere & pati soleant; adeò vt totus fere labor humanæ vitæ ad cibum & potum referatur, iuxta illud Eccl. 6. *Omnis labor hominis in ore eius.* 8 *Est vitium capitale.*

D. Gregorius lib. 31. quinque gulæ filias recenset; quarum ratio sic accipi potest. Gula consistit in eo, q̄ immoderato vsu cibi & potus superflua delectatio quęratur. Ergo ea vitia inter filias gulæ numeranda sunt, quę ex tali immodico vsu nascuntur. Porrò ex immodico vsu cibi & potus & superflua delectatione coniuncta, primum in intellectu nascitur *hebetudo mentis*; idque tum ratione vaporum, quibus cerebrum oppletur: tum quia affectus & imaginatio est tota in ollis & patinis, nec de alijs mentem cogitare sinit. Deinde in appetitu nascitur *inepta lætitia*, & alij motus animi, qui ad hanc referuntur. Cum enim mens hebetata non percipit altiora, & in uoluptate illa magnū bonum imaginatur, exultat animus, tamquā partem quādam felicitatis in cibo & potu adeptus, & externus per risum & alia signa lætitiæ se effundit. Tertiò, In ore parit *stultiloquium & scurrilitatem. Stultiloquium*, quia ratio, cibi & potus suffusa uaporibus & uoluptati intenta non cōsiderat quid dicat, sed facilè quidquid uidetur iucundū effutit. *Scurrilitatem*, quia inepta lætitia excitat ad indecora uel turpia agenda uel dicenda, risus mouendi causa. Denique in corpore parit *immunditiam*, tum quia ex saturitate nascuntur vitia carnis; tum quia gula sæpè parit vomitus, & alias superfluorum fœdas excretiones. Vide D. Tho. q. 148. ar. 6. Nec obstat quòd idem art. 5. dicat ista vitia oriri ex gula secundum rationem finis, cum potius videantur nasci ex ea secundum rationem causæ efficientis: quia ētsi ista uitia per se non fiant propter gulam tamquam propter finem; ac proinde neque ut media, neq; ut electiones mediorum ex ipsa sequantur; tamen eorum acceptatio & permissio, ex affectu gulæ sequitur: nam ex affectu uoluptatis gulæ fit, ut quis paratus sit illa uitia in se permittere, eaque acceptare, ut rectè explicat Caiet.

Quinque filiæ gulæ.

Quomodo nascātur secundum rationē finis.

DVBITATIO II.

Vtrùm aliquando licitum sit vesci carne humana.

RESPONDEO & dico Primò, Extra grauissimam necessitatem uesci carne humana est peccatum mortiferum. Ita passim DD. qui hoc attingunt, Caietanus quęstio 148. ar. 2. ad 2. Victoria relect. de temperantia, num. 5. Nauarrus cap. 23. nu. 122. Valentia disputatione nona, quęstio. 1. puncto 2. Toletus de peccatis mortalibus, capit. 60. & alij. 9 *Extra necessitatem.*

Probant id aliqui ex sententia illa Domini; Gen. 9. *Omne, quod mouetur & viuit, erit vobis in escam. quasi olera virentia tradidi vobis omnia, excepto quod carnem cum sanguine non comedetis.* nisi enim hic prohiberetur vsus carnis humanæ, id, quod sequitur, non rectè cohæreret: *Sanguinem enim animarum vestrarum requiram de manu cunctarum bestiarum, & de manu hominis: de manu viri & fratris eius requiram animam hominis: quicumque effuderit sanguinem humanum super terram, fundetur sanguis illius.* Ita locum illum intelligunt Lyranus & Burgensis. Sed verius est loco illo prohiberi non esum carnis alicuius coctæ, sed esum sanguinis, non solum humani, sed etiam pecorum, sicut prohibitum postea fuit Leuit. 7. & 17 & Acto. 15. Vnde Caietanus putat non prioribus, sed sequentibus verbis, *sanguinem enim*, &c. vsum carnis humanæ prohiberi. Et sane ex illis potest vtcumque colligi: (etsi non putè Scripturam eò spectare) si enim per se licitum esset humana carne vesci, etiam fas esset viuam occidere: quidquid enim in cibum concessum est, licitum est occidere & præparare. Vnde Petr. Act. 10. dicebatur, *occide & manduca.* at nullo modo licitū occidere viuam, ergo nec mortuā comedere.

Secundò, Alimentum debet esse ignobilius alito, secundum rectum ordinem, vt ex inferiore gradu ad superiorē euehatur, plantæ enim aluntur ex succo terræ; animalia ex plantis: perfectiora & robustiora animalia, ex speciebus animalium debiliorum & imperfectiorum: homo ex plantarum & animalium genere. Quod si aliquando animalia hominem deuorent, id ex peccato est: ergo similiter est contra naturæ ordinem, si homo vescatur carne humana.

Tertiò, Confunderetur magna ex parte distinctio corporum in resurrectione.

Quarto, Quia omnes gentes, apud quas aliquid ciuilitatis fuit, ἀνθρωποφαγίαν i. extremæ barbariei & feritatis semper censuerunt; vt colligitur ex Homero, & Virgil. de Cyclopibus & Arist. lib 7 eth. c. 5.

Denique est contra naturalem pietatem corporibus defunctorum debitam, quibus impendendum est officium sepulturæ.

10 Sed difficultas est, Vtrum saltem in extrema necessitate id fieri possit?

An in extrema necessitate.

Dico Secundo, Vtraque pars est probabilis: Affirmās tamen videtur omnino verior. Negantem tenet Victo. nu. 6. & probat multis rationibus. Affirmās placet. Caiet. q. 148. ar. 2. ad 2. Martini. Eandem insinuat Martinus q. 2. de gula, & Nau sup. Eandem docet Abulen. in 4. Reg. c. 6 & Tolet. de pec. mort cap 60. vtrinque probatur pars altera. Primo, Quia licitum est causa morbi vti carne humana in medicamentis, vt vsus receptus declarat in mumia, quæ nihil est aliud quàm caro corporis humani, cum pretiosis vnguētis sepulti: cur non etiā in extrema necessitate famis, quæ morbi maximi est instar, licitum sit vti non condita?

Secundò, Licitum est haurire sanguinem humanum ex vena adolescentis detractum, causa conciliandi vigoris corpori senili, & senectutis propagandæ: vnde quidam medici (inter quos Marsil. Ficin lib. de sanitat. tuenda) hoc tamquam singulare remedium ad illum finem præscribunt; nisi forte in ratione medica decipiantur: cur non etiam ob similem causam liceret vti carne humana, si ars medica præscriberet?

Tertio, Quia carò mortua est res inferior, & licitum est eam exponere feris, & auibus dilaniandā, quando viui ob crimina sunt commeriti: cur eo casu non possit homo ex ea sumere, extrema vrgente fame? cessat enim hic ratio iniuriæ, & aliunde succurritur extremæ necessitati.

Quarto, In extrema necessitate Iudæi potuissent vesci carne immunda, v. g. suilla, equina, coruina, (vt docet Vict. sup. nu. 10.) quod tamen extra illam fuisset nefas; ergo etiā hic extrema necessitas excusabit.

11 Dices Primò, Ergo licebit etiam hominem eo fine occidere. Secundò, Si barbari compellant, licebit vesci. Tertiò, Cur in obsidione Hierosolymitana non sunt vsi, vbi erant tot corpora mortuorum? Cur tam horribile visum quod mater comederit filium? vt refert Ioseph. li. 7. de bello Iud. c. 8 Denique si tunc fas est vti: ergo quisque tenetur; quia tenemur omni modo vitam conseruare.

Obiectiones.

Resp. Ad 1.

Ad primū Respondeo negando conseq. quia homo non est destinatus homini in cibum, sicut cetera animalia. Vnde etsi medicamenti causa sit opus carne vel adipe humano, non tamen idcirco licitum occidere; nisi aliàs sit merilus mortem, & executio debito modo fiat.

Ad 2.

Ad Secundū: Negatur; quia illa compulsio fieret in odiū nostri moris, & illius virtutis, per quam ab huiusmodi extra necessitatem abstinemus. Simili modo si cogerent vesci idolothytis, non liceret obsequi.

Ad 3.

Ad Tertium; In illa obsidione non sunt vsi nisi paucissimi; quia reputabant huiusmodi cadauera maxime immunda. Deinde quia res videtur belluina, & natura abhorret ob insolentiam, & anticipatas opiniones. Factum illius mulieris visum valde horribile, non quia cadauer hominis per se mortui comederat, sed quia oblita maternæ pietatis, proprium filium, vt comederet, occiderat, & reipsa iam medium deuorauerat.

12 *Ad 4.* *Non tenemur quouis modo vitā conseruare.*

Ad vltimum: Neganda conseq. non enim tenemur omni modo licito vitam conseruare; sed possumus illam negligere, vel exponere, quando honesta ratio suppetit, vt bene docet Vict. d. relect. de temper. nu. 9. ratio est, quia bonum virtutis est præstantius vita: vnde propter illud potest vita deseri. deinde cum vita non sit ex bonis supremus, & semel necessario deserenda, non tenemur eam nisi medijs ordinarijs secundum proportionem nostræ conditionis fouere & prorogare. Explicatur & probatur exemplis. v. g. non tenemur in obsidione vesci carnibus, felibus, muribus, calceorum segmentis, &c. nec tenemur pretiosissimis vti medicamentis, vel cibis, ad morbi, alias lethalis, curationem. non teneor me tueri contra inuasorem, si non possum sine ipsius interitu. non teneor mutare solum patrium, etiamsi medici id dicant necessarium ad vitam conseruandam, teste Victo. sup. potest vxor ministrare marito in peste, ad coniugalem amorem demonstrandum, etiamsi eius opera non sit marito necessaria.

Carthusianus an in necessitate teneatur vesci carne.

Denique potest Carthusianus, etiam in extrema necessitate abstinere à carnibus, (etsi possit iisdem etiam vesci) propter exemplum virtutis & decus abstinentiæ in suo Ordine tuendum; ne videlicet aperiatur aditus dispensationibus & interpretationibus; sicque sensim relaxetur ille communis abstinentię rigor, vt docet Victor. sup. num. 20. Idque verum puto, etiamsi illa necessitas proueniat ex fame, & nullus alius cibus suppeteret. sicut enim si à morbo proueniret, non censeretur à se, sed à morbo perimi, vt ibidem rectè ait Vict. ita etiā cum prouenit à fame, censetur fame vel calore interno absumi; non enim magis tenetur famem tali esca pellere, quam morbum, ceteris paribus. Confirmatur, quia vt idem docet, Iudæi tempore Machabæorū in solitudine versantes, non tenebantur vesci cibis lege vetitis, etiamsi fame alioquin fuissent morituri; tamen potuissent iis vesci: poterant enim vesci ob necessitatem extremā, & poterant abstinere ob reuerentiam diuinæ legis: ergo idem dici poterit de Carthusiano in simili casu; maxime cum non nudo statuto humano, sed etiam voto videatur obstrictus; dum vouet obedientiam secundum statuta. Itaque ob reuerentiam statuti, quod strictissimè abstinentiam præcipit, & etiam in extremis morbis in Ordine seruatur; & ob reuerentiam Dei, cui se per votum obstrinxit, & ob commune decus Religionis tuendum poterit abstinere.

Dixi obiter Carthusianum posse vesci carnibus in extrema necessitate; siue ea necessitas proueniat ex morbo (quā quidam putant non dari, si alij cibi suppetant) siue ex aliorum ciborum inopia. Quia statutum humanum non obligat cum periculo mortis vt communiter DD. tradunt; nisi vel necessitas boni communis postulet (quod hic non fit) vt cum præcipitur militi ne stationem deserat, ne fugam capessat: vel nisi scandalum graue impendeat, cui aliter occurri non possit; quod etiam hic locum non habet. nec refert etiamsi illud statutum voto aut iuramento firmatum sit; quia periculum mortis censetur exceptum. vt patet in voto ieiunij, peregrinationis, obedientiæ, non ducendæ vxoris, &c. Si tamen expresse vouisset se nullo euentu, etiāsi mors impenderet, carnes esurum, puto non posse comedere; quia votum meo iudicio est validum, vt ex supradictis colligitur; ac proinde seruandum in tali periculo. existimo tamen nullum huiusmodi votum in ordine illo fieri; quia multi DD. censent inualidum & illicitum.

DVBI.

DVBITATIO III.

Quid ebrietas, & quale peccatum.

D. THOM. QVÆST. 150.

23 E*brietas* dupliciter accipitur, vt notat D. Thom. art. primo. Primò, Pro defectu vsus rationis, nimio potu inducto, vnde dicitur quis *ebrius*, & sic non est peccatum propriè, sed peccati effectus: Secundò, Pro ipsa potatione, quæ hunc defectum efficit. sic est peccatum, & definiri potest hoc modo.

Ebrietas pro peccato quid. *Ebrietas* est excessus in potando, causa voluptatis, vsque ad violentam vsus rationis priuationem. vel sic: Est violenta rationis interceptio per nimium potum, causa voluptatis assumptum.

Hæc definitio habet tres partes. Prima, *Est excessus in potando*: sicut enim gula consistit in excessu in cibo & potu non inebriante; ita ebrietas in excessu vini, vel cuiuslibet alterius potus inebriantis. Hinc *ebrietas*, iuxta Diuum Thomam, dicta est, quasi *extra briam*, quòd debitam vini mensuram excedat. Vnde dum quis odore lupuli salictarij, vel suffitu tabaci, vel opio, alijsque narcoticis priuatur vsu rationis, non est ebrietas; quia hoc non fit excessu potandi.

Si causa medicinæ. Secundò, *Causa voluptatis*: si enim causa medicinæ, ex præscripto medicorum, nō esset ebrietas, etiamsi vsque ad interceptam mentem sumeretur, vt rectè docet Caiet. art. 2. ad 3. & in Summa v. Ebrietas, Syluester v. Ieiunium, q. 3. Nauarrus, cap. 23. num. 119. vt si in subito pestis terrore, alijs remedijs æquè commodis non suppetentibus, magnus haustus vini generosi sumatur: vel aduersus venenum frigidum (vt opium, solanum, cicutam, hyoscyamum) aut contra cantharides magna vini copia bibenda, ex qua rationis vsus sit impediendus, præscribatur. non enim est excessus respectu talis subiecti, & ad talem finem: neque causa delectationis gustus vel tactus, palati, vel œsophagi sumitur: vnde non repugnat temperantiæ, quæ circa tales delectationes versatur.

Ob eamdem non peccat peccato gulæ, qui iudicio medicorum varia edulia inordinatè & copiosè ingerit, ad vomitionem mouendam: quia neque ob delectationem id agitur, neque modus rationis respectu talis subiecti exceditur.

24 *Duplex vsus rationis priuatio.* Tertiò, *Vsque ad violentam*, &c. Dupliciter aufertur rationis vsus, modo naturali, & violento. *naturali* per somnum, spiritibus animalibus in centrum retractis, & neruis sensorijs, qui in sensuum externorum organa terminantur, vapore quodam frigido occupatis. Hic modus à natura est institutus ad spirituum, & consequenter ad virium instaurationem; nam per quietem nulla fit dissipatio, & copiosa nouorum spirituum generatio: *violentè* aufertur, quando tanta vaporum copia cerebrum implet, vt etiam in vigilia, ratione vti non possit. Idem interdum accidit vel ex nimio spirituum feruore, vt in phrenitide; vel ex humore maligno, cerebrum per idiophatiam assiduè occupante, vt in melancholia primaria, vel ex vapore noxio, cerebrum per interualla petente, vt in melancholia hypochondriaca.

25 *Est peccatū mortiferū.* Quod ad alteram partem attinet, dicendum est talem ebrietatem, si voluntaria sit, esse peccatum mortiferum. Ita Diuus Thomas articulo secundo, quem omnes alij sequuntur. Est autem voluntaria. Primò, Directè, quando quis ebrietatem intendit. Secundò, indirectè, vt quando quidem expresse non cupit inebriari, sed tantum bibit, quantum potest, non curans an sequatur ebrietas, an non. Item quando aduertit se inebriandum, si pergat potare, nihilominus non desistit.

Probatur ex scripturis. Nunc probatur id esse peccatum mortiferum. Primò, ex Scripturis, Prouerb. 23. *Cui væ? cuius patri væ? cui rixæ? cui foueæ? cui sine causa vulnera? cui suffusio oculorum? nonne his, qui commorantur in vino, & student calicibus epotandis?* vbi breuiter attinguntur mala, quæ ebrietas, etiam in hac vita infert. Est igitur & ipsa graue malum in moribus. Ibidem, *Ne intuearis vinum quando flauescit, cum splenduerit in vitro color eius; ingreditur blandè; sed in nouissimo mordebit vt coluber; & sicut regulus venena diffundet;* nimirum quia sicut illa venena sunt corpori lethifera, ita vinum in fine mortem æternam adfert animæ & corpori. Sequitur, *Oculi tui videbunt extraneas, & cor tuum loquetur peruersa*: Vbi significatur, ex multo vino sequi fornicationes & adulteria, maledicta, & blasphemias, &c. Eccles. 19. *Vinum & mulieres apostatare faciunt sapientes, & arguent sensatos*, id est, facient reprehensioni obnoxios. Et cap. 31. *Vinum multum potatum, irritationem, & iram, & ruinas multas facit.* vide plura ibidem. Isaiæ 5. *Væ qui consurgitis manè ad ebrietatem sectandam, & ad potandum vsque ad vesperam* & infrà, *Væ qui potentes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatem*, q. d. qui strenuè incumbitis compotationibus. *væ* autem in Scripturis passim comminationem damnationis æternæ significat. 1. ad Cor. 6. *Nolite errare, neque fornicarij, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledici, atque rapaces regnum Dei possidebunt.* hic *ebrietatem* connumerat alijs vitijs mortiferis, & pari modo à regno excludere affirmat.

Nec obstat, quòd *ebriosus*, non ebrium, sed debitum ebrietati designet; ac perinde requirat consuetudinē: *ebriosus* enim dicitur non qui semel aut bis ebrius est, sed qui ebrietatis est deditus: hoc, inquam, non obstat, quia Græcè est μέθυσοι, quod ebrium significat, & idem valet ac μεθύων, vnde sicut is, qui alia illa vitia vel semel commiserit, excludetur à regno, nisi pœnitentiam egerit, ita etiam qui vel semel ebrius fuerit. Ad Gal. quinto, *ebrietates* ponuntur inter opera carnis, quæ à regno Dei alienum reddunt.

Secundò, Probatur ex Patrib. D. Aug. ser. 231. de temp. sæpius dicit, per ebrietatem *perire animam, hominem Deo fieri inimicum, & reum in die iudicij*, Similia habent alij Patres, vt S. Basil. hom. in ebrietatem, D. Ambr. de Elia & ieiunio, cap. 14. S. Chrysostom. hom. contra luxum & crapulam, & alij. Præterea D. August. sermone illo citato sic ait, *Qui contra consuetudinem & amicam suam ebrietatem loquentibus irascuntur, libera à nobis voce audiant; quia quicumque ebriosus pœnitentiam de ipsa non egerit, sed vsque ad mortem suam in ipsa ebrietate permanserit, in æternum profectò peribit; quia non mentitur Spiritus sanctus per Apostolum dicens, Neque ebriosi regnum Dei possidebunt.* Deinde docet quomodo auxilium diuinum sit ebrioso implorandum, vt eripiatur de luto fæcis, & cloaca ebrietatis, nimirum dicendo totis animæ viribus cum Propheta; *Eripe me de luto fæcis, vt non inhæream &, Non me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum, neque vrgeat super me puteus os suum.* & rationem subdens, cur ita illam vocet, addit, *Ebrietas enim quasi infernus puteus, quoscumque susceperit, nisi digna subuenerit pœnitentia, & emendatio fuerit subsecuta, ita fortiter sibi vindicat, vt eosdem ipsos de inferni tenebroso puteo, ad charitatis vel sobrietatis lucem redire sine pœnitentia non permittat.* Idem sermon. 232. *Qui credit ebrietatem esse paruum peccatum; si se non emendauerit, & pro ipsa ebrietate pœnitentiam non egerit, cum adulteris & homicidis æterna illum pœna cruciabit.* idque probat ex Apost. 1. Cor. 9. & ad Eph. 5.

Dices, D. Augustinus serm. 41. de Sanctis, crimina enumerans capitalia, non ponit ebrietatem absolutè; sed cum restrictione, *Ebrietas* inquit, *si assidua sit*, &c. vbi videtur insinuare si non sit assidua, sed rara, non esse peccatum mortiferum. *Obiectio.*

Respondeo, D. Augustinum solum enumerare ibi aliqua crimina capitalia, de quibus non poterat esse controuersia apud populum: nam simili modo ponit iracundiam; *Si longo tempore*, inquit, *teneatur iracundia*; & tamen certum est etiam breuem iracundiam, si plenè sit voluntaria, & graue malum imprecetur, esse crimen capitale, seu mortiferum. vel certè, vt Diuus Thomas art. secundo ait, addit illam restrictionem, vt indicet se loqui de ebrietate plenè voluntaria qui enim rarò inebriantur, non videntur id voluntariè, sed præter mentem pati, nimirum ex eo quòd ignorēt vim potus, vel debitam mensuram, aut non aduertāt ebrietatis periculum. *Resp.*

Tertiò Probatur ratione, Primò, Quia se inebrians priuat se violentè non solum vsu rationis; sed etiam potestate propinqua vtendi; impedimentum & veluti vinculum menti suæ iniciendo, vt etiam vigilans ratione vti nequeat, 17 *Probatur ratione.* *1. Ratio.*

queat, idque causa voluptatis: vnde propter voluptatem se ad brutorum abijcit stoliditatem. hoc autem censetur maximum malum & grauis inordinatio; quia præcipuum bonum hominis, & quo à brutis distinguitur, est posse vti ratione, & sua omnia hac regula dirigere: quod valdè ponderat D. Basil. & alij Patres, vt inf. dicemus. Confir. quia si quis alteri hanc potestatem etiam ad aliquot horas eriperet, grauem inferret illi iniuriam, & peccaret mortiferè? ergo etiam qui sibi ipse illam adimit.

Obiectio 1. Dices Primò, Est dispar ratio, quia quisque cedere potest iure suo, & nemo sibi ipse facit iniuriam: sed non potest cedere iure alterius.

18 *Resp.* Respondeo, Etsi quisque possit cedere iure, quod habet ad vsum rationis hic & nunc adhibendum; & ita possit se illo vsu priuare, dormiendo, vel nolendo mentem applicare; tamen non potest cedere iure, quod habet ad potestatem vtendi: huius enim non est Dominus; sicut nec integritatis membrorum, aut sensuum. Vnde non minùs peccat dum sibi hâc potestatem eripit, quàm dum alteri id facit. etsi enim nō sit propriè iniuria, dum sibi hanc potestatem adimit, cùm non fiat nolenti; est tamen contra charitatē, & debitum custodiendi sui, & suæ naturalis integritatis.

Alia est ratio somni. Hinc patet responsio ad obiectionem de somno: etsi enim somnus priuet vsu rationis; non tamen potestate propinqua vtendi; quia relinquit organa expedita, vt statim secuta vigilia mens possit ratione vti: ebrietas verò ita ligat & obsidet, vt etiam secuta vigilia, ratione vti nequeat. Accedit, quòd somnus est institutus in bonum naturæ; vt illa quiete vires tum sensitiuæ, tum motiuæ reficiantur, corpus roboretur, & officijs mentis instrumētum debitum, id est, spiritus animalis reparetur. Vnde etiamsi vsus rationis in somno tollatur; tamen hoc detrimentum multis commodis compensatur.

19 *Obiectio 2.* Dices Secundò, Suffitu peti seu tabaci tollitur violentè potestas vtendi ratione; similiter odore lupuli, si quis in eo cubet; & tamen in his non est peccatum mortiferum.

Resp. Respondeo, Illo suffitu non tolli potestatem vtendi extra somnum, sicut per ebrietatem; sed solum in somno (qui modus est naturalis) sua facultate refrigerante & constringente inducendo soporem: est enim ex genere narcoticorum, sicut & hyoscyamus. vnde etiamsi suffitus ille hauriatur causa voluptatis, quā Indi dicuntur in illo sapore percipere, non erit mortiferum. Odor lupuli turbat quidem caput, non tamen puto planè inebriare. si re vera inebriaret, sicut ipse potus, putarem eodem modo vitandum; maximè quando nulla est in eo cubandi necessitas.

20 *2. Ratio. Alia ebrietatis. 1. Exhaurit substantiā.* Secundò Probatur: Ebrietas multa alia grauia mala secum trahit, ob quæ meritò graue crimen censeri debeat. Primò, Facultates exhaurit, Prouerb. 23. *Qui amat vinum & pinguia non ditabitur.* & cap. 25. *Noli esse in conuiuijs potatorum, nec in comessationibus eorum, qui carnes ad vescendum conferunt: quia vacantes potibus, & dantes symbola consumentur, & vestietur pannis dormitatio.* Hinc sequitur grauis familiæ afflictio, liberorum neglectus, creditorum fraudatio, furta, latrocinia, &c. vt quotidiana experientia docet.

2. Eneruat & fœdat corpus. Secundò, Corpus fœdum, imbecillum & morbidum efficit: hinc enim est oculorum lippitudo, narium coryza, oris graueolentia, anima fœtida, membra tremula. hinc capitis destillationes, tusses, fœdiq. screatus. hinc apoplexia, & paralysis membrorum, & articulares morbi. Diuus Chrysostomus homilia contra crapulam tomo quinto. *Oculi, nares, & os, coryza, muco & putredine, & his, quæ intus generantur vitiosis & impuris affectibus sunt plena: & ipsa carnis substantia laxior fit, quàm natura proportio requirat, & fœtida, ac inutilis; atque ad omne opus bonum inepta.* confirmat similitudine. *Et enim & terra aquarum abundantia oppressa, innatum perdit calorem, perdit & suas vires, neque ad suum opus vel procreationem est idonea. hinc &* *Obnoxij morbis.* *incurabilibus & difficillimis implicantur morbis, tremoribus, palloribus, podagra, chiragra. & alijs pluribus. &c.* addens tanta esse illa mala, vt etiamsi nulla esset gehenna, nullumve aliud incommodum, meritò propter illa ebrietas sit fugienda. Diuus Augustinus sermone 231. *Est in illis oculorum caligo, vertigo, fatigatio, & dolor capitis, suffusio vultus, membrorum omnium tremor, animæ ac mentis stupor.* *Incōmoda corporis ex ebrietate.* *In talibus impletur quod scriptum est, Cui væ, cui tumultus, cui ira, cui rixa, cui sine causa vulnera, cui suffusio* *oculorum, nonne his, qui morantur in vino, & student calicibus epotandis?* Similia habet Diuus Basilius hom. in ebrietatem, circa medium, & Sanctus Ambrosius de Elia & ieiunio cap. 16.

Tertiò, Reddit hominem ad bonum inutilem, nimirum non solum ad opera pietatis; sed etiam ad studia litterarū, ad politica, ad mechanica: denique ad omnem vitæ vsum. Docet hoc pulcherrimè Diuus Augustin. suprà, *Quia*, inquit, *corpora nostra terrena sunt; quo modo pluuia nimium grandis & diuturna si fuerit, terra infunditur, & in lutum resoluitur, vt nulla in ea cultura fieri possit: sic & caro nostra quando abundantiore potu fuerit inebriata, nec spiritalem culturam accipere, nec fructus animæ necessarios poterit exhibere.* Vnde refert, *si volumus vt ager corporis nostri bonos fructus proferat, non plus bibendum quàm oportet, ne per nimiam*, inquit, *ebrietatem ipsa corporis terra velut in paludem conuersa, magis vermes & serpentes generare, quàm fructus bonorum possit afferre.* Deinde subdit, *Omnes ebriosi tales sunt, quales paludes esse videntur: quod enim in paludibus nascitur, nullum fructum habere cognoscitur. nascuntur ibi serpentes sanguisugæ: nascuntur ibi ranæ & diuersa genera vermium; quæ magis horrorem possint generare, quàm aliquid ad victum exhibere. illa enim herba, vel arbores, quæ aut in ipsis paludibus, aut circa ripas nasci solent, nihil vtilitatis habere videntur, in tantum vt annis singulis incendio concremantur. Videte, quod de ebrietate nascitur, igne præparatur.* Eamdē similitudinem attingit Diuus Chrysostomus loco citato, Diuus Basilius homilia in ebrietatem; *Periculum, ô miser, est, ne pro homine canum luteumque fias: sic penitus vino deditus marcescis, ac quotidianam crapulam haud aliter quàm vasa putida oles.* 21 *3. Ad omnia reddit inutilem.* *Simile ab agris.* *Sunt similes stagnis.*

Quartò, Facit hominem bestijs similem; & etiam viliorem. Diuus Augustinus suprà. *Cōsiderant ebriosi si non peiores animalibus iudicandi sunt. cum enim animalia amplius quàm eis opus est, bibere nolunt: illi & duplum, & triplum, quā eis expedit, potum accipiunt. & vnde trium vel quatuor dierū refectionem poterant habere, vno die cum grandi peccato consūdunt perdere potius quàm expendere, & vtinam potum tantūmodò perderent, & non etiam ipsi perirent.* Diuus Basilius suprà, *Qua in re, dic homo miser, à brutis differe? nonne rationis munere, quam à Deo omnium conditore accepisti, vt sis quasi creaturæ factus dominus, & imperator: hoc igitur te mentis lumine per ebrietatem priuans, inter bestias ratione carentes numerarī poteris, & illis similis videri.* Hæc sanè est præcipua iniuria, quam ebrietas per se & proximè dignitati naturæ rationalis, qua parte est imago Dei, infert; ob quam maximè diximus esse peccatum mortiferum. Addit Sanctus Basilius, *Imò & bestijs longè peiores existimauerim eos, qui ab ebrietate superantur; cum illi coeundi statas habeant leges & horas; hi verò nullius temporis & horæ rationem habentes, nequissimis complexibus & amoribus inter se vtuntur.* Idem ostendit ex vsu sensuum, *Nec solum ob peiores brutis, quòd mente insani, sed etiam quòd sensibus longè casso illa deficere videantur. an non vmbras sæpenumerò tamquam fossas, vel loca prærupta transiliunt? aures terrifico sonitu, tamquam fluctuantis maris refertas habent; terra interdum insurgere & in rectum erigi, montes verò circumagi videntur? &c. his somni sunt graues, ac veraciter mortis vicini: vigiliæ verò somnis stupidiores. In somnium quoddam est vita ipsorum, &c.* D. Chrys. hom. 58. in Mat. *Quantò melior asinus ebrioso est? quantò canis præstantior? omnes certè animantes, quæ rationis expertes sunt, cum bibunt aut comedunt, vltra quàm satis, etiamsi mille homines cogerent, numquam eloquuntur. peiores igitur irrationabilibus vos estis, qui inebriamini;* quod fusius inde prosequitur. 22 *4. Assimilat brutis.* *Brutis peiores.*

Quintò, Secreta prodit, Prouer. 31. *Nullum secretum vbi regnat ebrietas.* Huius rei multæ extant historiæ: hinc Horatius, *5. Secreta pandit.*

Reges dicuntur multis vrgere culullis
Et torquere mero, quem perspexisse laborant.

D. Ambr. de Elia & ieiunio, cap. 17. *Plerique etiam vino vtuntur vt equuleo; & quibus tormenta non dixerunt vocem prodentes, sed iterant bibendo, vt patria fluentum, salutem ciuium, defensionis suæ prodant consilia. quis enim cyathos sexto quid latere cupiebant?*

Sextò, Ad mores absurdos & grauia crimina excitat. 23

hos

6. Est causa multorũ criminum. Pugna ex ebrietate. Fœditas ebriosorum.

hos exprimit ex parte Diuus Basilius suprà. D. Hieronym. in cap. 1. epist. ad Titum, explicans illud, Non vinolentum, *Longum est ire per singula, & insanias, quas ebrietas suggerit, explicare. Videas alios pocula in tela vertentes, scyphum in faciem iacere conuiuæ; alios scissis vestibus in vulnera alienũ proruere, alios clamare, alios dormire. qui plus biberit fortior computatur: accusationis occasio est, ad diurnum per Regem, frequentius non bibisse. vomunt vt bibant, bibunt vt vomant, digestio ventris & gutturvno occupantur officio.* Deinde addit, *Hoc nunc dixisse sufficiat, quòd secundum Apostolum, in vino luxuria est, & vbicumque saturitas atque ebrietas fuerint, ibi libido dominatur. Specta ventrem & genitalia, pro qualitate vitiorum, ordo membrorum. numquam ego ebrium castum putabo.* Nota grauissima verbi tanti Doctoris. D. Ambr. de Elia & ieiun. c. 16. *Ebrietas fomentum libidinis, ebrietas incentiuum insania, ebrietas venenum insipientia. hæc sensus hominum mutat & formas; per hanc fiunt ex hominibus equi adhinnientes. si quidem naturali vapore corporis calidi & præter naturam, vini calore flammanti cohibere se non queunt, & in bestiales libidines excitantur:* &c. quæ elegantissime persequitur. Similia habes c. 12. & apud D. Chrys. homil. 58. in Mat. sub fi. S. Basil. hom. in ebrietatem; *Ebrietas dæmon est voluntarius, ex voluptate animabus nostris inditus. Ebrietas malitia mater est, virtutis inimica, fortem virum reddit ignauum, ex temperato lasciuum, iustitiam ignorat, prudentiam extinguit,* &c.

Ebriosus numquam castus. Libidines.

7. Difficillimè curatur.

Septimò, Difficillimè curatur. ratio est, quia vinum corporis habitum immutat, hepar accendit, fauces exsiccat, & siticulosos reddit; quo fit vt sitis bibẽdo augeatur, faucibus magis & magis arescentibus. D. Basil. *Denique huius mali finis est nullus: ipsum namque merum inexplebilem continuo sitim addit, nec necessarium quærit vsum, sed ad aliam irrefragabiliter potum inuitat, cum ardentes ebrios & semper bibendi cupidiores reddit.* D. Ambr. cap. 14. *Meritò Deus per Moysen non solum veneno, sed etiam draconum veneno vinum comparauit, dicens, Furor draconum vinum eorum, & ira aspidum insanabilis. & pulchrè additur, insanabilis; multi enim reliquorum serpentum veneno curantur, nemo ebrietate.*

Vbi aduerte, locum illum Deuteronom. 32. positum ab Ambrosio iuxta editionem Septuaginta. Nostra lectio sic habet, *Fel draconum vinum eorum, & venenum aspidum insanabile.*

24 *Quo modo possit curari.*

Quomodo autem his curatio adhiberi possit docet pulchre Diuus Augustinus sermo. 231. *Qui se de hoc modo desiderat liberare, quo modo sibi internallo dierum potum addendo, ad ebrietatis tenebras peruenit; ita paulatim subtrahendo ad sobrietatis lucem redeat. qui si simul totum, quod amplius accipiebat, subtraxeris, vbi nimia siti cœperit exardescere, cum grandi amaritudine clamet & dicat, malle se mori, quàm sibi bibendi & inebriandi consuetudinem tollere: nec attendit quòd tolerabilius erat illi carne mori, quàm in anima per ebrietatem interfici. Et ideo vt nec ardorem nimium patiatur, & de tam graui malo liberetur, per internalla dierum, sicut diximus, aliquid de consuetudine potus subtrahat, quousque ad rationabilem bibendi consuetudinem redeat.*

Hæc paulo fusius ex Patribus dixerim, propter fœdam huius æui apud multas gentes sese inebriandi consuetudinem. plura licet videre apud citatos, maximè Ambrosium & Basilium.

25 *An commissa in ebrietate sint peccata? Si nullo modo voluntaria.*

Petes Primò, Vtrùm ea, quæ homines in ebrietate committunt, sint peccata, ita vt imputentur ad culpam?

Respondeo, Vel ebrietas est voluntaria, seu culpabilis, vel non est voluntaria. Rursus, vel malum inde secuturum poterat præuideri, vel non poterat. Si non est vllo modo voluntaria, ita vt sit prorsus inculpata, quidquid ex ea secutum fuerit, etiam culpa vacat; non minus quam id, quod committitur ab amente. ratio est, quia nullo modo est liberum. nec etiam per se liberum est; nam cum agitur, deest vsus rationis. nec etiam in causa; quia supponimus causam non esse voluntariam. talis erat ebrietas Noe, ex ebrietate inculpata, consecuta: ignorabat enim vini efficacitatem, vt Patres docent. Ita communiter D. Thom. q. 150. ar. 4. Caietan. ibidem, D. Bonauentura in 2. d. 22. ar. 2. quæst. 3. ad vltimum, & alij.

26 Si verò ebrietas sit aliquo modo culpabilis, & mali præuideri poterat, (vt si alias erat expertus, in similí dispositione tale quid à se commissum; vel si dubitans non adhibuit sibi custodem, vel aliam cautionem) etiam ipsum ad culpam imputabitur. Et quidem si solum venialiter peccauit se inebriando, malum inde secutum solum erit veniale. Si verò mortaliter, mortale. Ratio est, quia illud malum (v.g. homicidium in ebrietate commissum) non est in seipso voluntarium, seu liberum, cum ab eo patretur, cui tam vsu rationis caret: sicuti quod fit a dormiete; sed solum est voluntarium in causa, quæ est ebrietas: ergo non potest maiorem contrahere culpam, quàm ipsa causa hic & nunc habeat, atque adeo quam voluntas illa, a qua ebrietas illa dicitur voluntaria: ergo si hæc voluntas solum est venialis, illud malum, etiamsi fortè sit homicidium, non imputabitur nisi ad culpam venialem. Confirmatur, quia tota culpa est in illa voluntate: & solum per denominationem extrinsecam tribuitur ebrietati & effectui secuto: nam ebrietas, & opus secutum solum imputatur ad culpam, quatenus ab illa voluntate pendet. Vnde euidens est, non posse esse maiorem culpam in opere secuto, quam in voluntate illa præuia ebrietati. Vnde patet fieri non posse vt ebrietas sit peccatum veniale; & opus ex ea secutum imputetur vt mortiferum.

Si sit aliquo modo voluntaria.

Si ebrietas sit venialis, effectus non potest nisi venialis censeri.

Fieri tamen potest vt ebrietas sit mortifera, & malum ex ea secutum, etiam alias per se grauissimum, non imputetur ad culpam, vel saltem non nisi ad venialem. ad nullam culpam, si malum nulla ratione præuideri poterat: quod enim nullo modo est cognitum, nullo modo censetur volitum, aut voluntarium, vt si nihil ei occurrit quod excitaret dubitationem vel timorem talis mali euenturi: quod facile accidit ei, qui nihil tale est antea expertus: vel si occurrit, humano modo sufficiẽtem cautionem adhibuit: quo modo incestus Loth videtur fuisse inculpatus, etsi fortè ebrietas eius excusari non possit. Vnde D. Aug. li. 22. contra Faustum c. 44. dicit; *Inebriauerunt eum, & se nescientis miscuerunt: quapropter culpandus est quidem, non quantum ille incestus; sed quantum illa merebatur ebrietas.* Idem docet S. Chrys. homil. 44. in Gen.

27 *Si malum non poterat præuideri, non imputatur.*

Ad venialem imputabitur, si aliquo modo præuideri poterat, (vt si aliqua leuis de eo dubitatio incessit animum) & per venialem neglıgentiam maior consideratio fuit prætermissa. Ratio est, quia etsi tenebatur ebrietatem sub peccato mortifero vitare, ob intrinsecam ipsius malitiam, eius periculo satis animaduerso; non tame pari obligatione tenebatur illam vitare ob malum, v.g. homicidij; eo quòd nõ satis eius periculum aduerterit; sed solum leuiter: & in eo neglectu non peccauerit nisi venialiter, vti suppono. Confirmatur, quia in homicidio casuali potest esse peccatum veniale, ob defectum considerationis necessariæ ad culpam lethalem: atqui tale homicidium est casuale respectu illius hominis & voluntatis præcedentis; ergo, & cætera.

28 *Si præuisum [illegible], erit veniale.*

Quando autem perfectè quis aduertit periculum mali; si hoc malum graue sit, tenetur sub peccato mortali vitare periculum. Vnde si hoc etiam per se sit peccatum mortiferum, sicut est ebrietas, in voluntate illa præuia, qua periculum acceptat vel non vitat, erit duplex malitia mortalis; altera quatenus terminatur exprefse vel implicite ad ebrietatem. altera vt respicit malum inde secuturum; quarũ alteram habet ab ebrietate, vt per se spectatur; alteram ab eadem vt est causa continens periculum alterius mali.

Si perfectè animaduersum.

29 *In rationis defectus & mala secuta sint peccata.*

Vtrum autem ebrietas, vt rationis defectum denotat, & mala secuta dicenda sint peccata, potius ad modum loquendi, quàm ad rem ipsam pertinet, quia constat totam malitiam moralem & culpam esse in volũtate, quæ ebrietatem antecessit. Si tamen proprie loqui velimus, potius dicenda sunt effectus peccatorum, quàm formaliter peccata. Ratio est; quia non dependet a voluntate vt actiones liberæ, sed vt effectus consequentes, qui posita semel causa, non sunt amplius in nostra potestate. posito enim potu largiore vini, eoque in stomachum infuso, non est in nostra potestate vt non sequatur mentis defectus; & posito tali defectu nõ sunt in nostra potestate opera, quæ inde sequuntur: atqui de ratione peccati est esse liberũ & in nostra potestate. Cõfirmatur, quia aliter actiones externæ peccatorum dependent à voluntate libera, aliter hæc opera. illæ enim ita dependent, vt omni momento sit in nostra potestate eas inchoare, vel non inchoare, & inchoatas abrumpere, vel continuare. Vnde ipsæ per se sunt propriè voluntariæ, lauda-

les

biles vel vituperabiles, peccata, vel merita: quia secundum se assiduè à voluntate pendent, & conseruantur; & consequẽter ab ea informantur, & veluti animantur ad vnum perfectum opus morale constituendum. Hæc verò nõ sic; sed remotè solum à voluntate libera pendent, nimirũ quatenus liberè facta est applicatio causæ: qua posita, necessariò sunt secutura, nec amplius est in potestate nostra ea inchoare vel differre. Vnde per se non sunt peccata, sed solũ vt considerantur in libera applicatione causæ inebriantis, in qua dicuntur voluntaria.

Quatuor actus considerandi. Quod vt melius intelligatur, notandi sunt in proposito quatuor actus. Primus est: Voluntas illa, qua quis expresse vel implicitè vult se inebriare; etiamsi videat periculum ex ebrietate impendere. Secundus, Actus potandi. Tertius est, Operatio vini, qua tollitur vsus rationis. Quartus est, Homicidium ex ebrietate commissum. Primus est fons totius mali, & in eo residet tota culpa. Secundus est actio libera, assiduè pendens ex illa voluntate: vnde cum illa constituit integrum & completum opus morale. Tertius est effectus secundi, qui posito secũdo naturaliter & necessariò sequitur. Quartus sequitur ex tertio. Itaque cum tertius & quartus per se non pendeant à voluntate libera, sed solũ ratione secundi; non sunt etiam per se peccata, sed solum vt cõtinentur in secundò, vt in causa.

Idem dicendum de omissione, quando ex aliqua causa libera sequitur necessariò, ita vt non maneat amplius libera: vt cum ex ebrietate omittitur Sacrum, vel lectio precũ: vel abiecto sponte Breuiario lectio facta est impossibilis. Verum de his fusius agendum 1.2.q.20.

30 Petes Secundò, Quibus signis cognosci poterit an quis fuerit ebrius?

Signa pridiana ebrietatis. Respondeo Primò, Quando quis postridie non meminit quid dixerit, egerit; quomodo domum venerit, aut cubitum concesserit, à quo deductus, vel adiutus; alias autem id probè meminisse solet, magnum signum habet hesternæ ebrietatis. Ratio est; quia dum quis ratione vtitur, reflectit mentem super suos actus, & ita retinet gestorum memoriã. Vnde si non retinuit memoriam, non videtur rationis compos fuisse.

Secundò, Si commisit quæ numquam integra mente solet, vt si locutus aut fecit turpia & absurda, cum aliàs sit cautus & prudens: si iurauit, blasphemauit, vxorem & familiam turbauit, cùm alias sit modestus & benignus: indicia enim hæc sunt rationem & prudentiam fuisse consopitã, & hos insolitos motus, ex vino perturbata imaginatione processisse.

Tertio, Qui nouit discernere inter bonum & malum, licitum & illicitum, vitare mala, ac eligere bona, non videtur esse ebrius; etiamsi non possit rectè incedere, & omnes domus euerti videantur: talis enim discretio non potest cum defectu rationis consistere. Pari modo si adhuc solita officia possit vtcumque exequi, etsi cum vertigine & difficultate. Vide Caietanum verb. Ebrietas, & alios Summistas.

DVBITATIO IV.

Vtrùm sit peccatum prouocare ad æquales calices, & an fas respondere.

31 *Est contra rationem.* RESPONDEO, & dico Primò, Prouocationem illam sonare per se quid alienum à ratione, & in moribus turpe: nam regula bibendi statuitur non ratio, non necessitas naturæ, non bona valetudo, non animi vigor, aut sensuum alacritas; sed venter alterius, vel tota ventris, viscerum, & venarum capacitas. *vtres* vel *lagenas* (vt eos vocat D. Basil.) rectius hos dixeris, aut certè *tubos*, vel potius *cloacas*, quàm homines; solum ad hoc idoneos vt plurimũ vini tamquam lagenæ capiãt, vel per corpus tamquam per tubum aut cloacam transfundant & perdant. Et mirũ non simili modo institui certamina comedendi, dormiendi, & aliorum naturæ officiorum.

32 *Est peccatũ mortiferũ.* Dico Secundò, Prouocationem illam esse peccatũ mortiferum, si eam facias animo te vel alterum inebriandi, vel si aduertas aut facile aduertere possis inde in te vel altero ebrietatem secuturam; etiamsi non eo animo facias: nisi fortè causa aliqua iusta excuset. sequitur ex dictis dubitatione tertia, si enim inebriare seipsum directa vel indirecta voluntate est peccatum mortiferum, etiam inebriare alterum. & quia plerumque vbi tales prouocationes & certamina potandi fiunt, sequitur ebrietas, & alia peccata non leuia, ideo grauissime hæc consuetudo à Sanctis Patribus reprehenditur.

D. Basil. hom. in ebrietatem; *Deinde potatione procedente veniunt, vt de augenda hac insania certent, & de ebrietate per ambitionem contendant: cuius auctorem legis, diabolum habent; victoria verò præmium, peccatum: nam qui plus hauserit meri, is præ cæteris laudatur, is victoriam refert; atque ita gloriam in ignominia captant. Inter se namque contendunt, & velut in Iudicio aliquo depugnant. Quisnam sermo, rerum quæ hic fiunt turpitudinem tanquam satis explicet?* &c.

D. Ambr. de Elia & ieiunio cap. 13. eadem elegantissimè prosequitur, & morem nostri sæculi adamussim describit in cõuiuiorum apparatu, ministrorum obsequijs, vasorum ordine & ostentatione, certamine potandi & alijs insanijs. *Primò*, inquit, *minoribus poculis velut velitari pugna præluditur. Verùm hæc non sobrietatis est species, sed disciplina bibendi, vt irritent sitim*, &c. *ergo vbi recalere cœperint, scy[illegible] sumunt maioribus poculis, feruor inardescit.* Et infrà; *Deinde procedente potu longius, contentiones diuersæ & magna certamina, quis bibendo præualeat. nota grauis, si quis se excusat, si quis temperandum fortè vinum putat. & hæc donec ad mensas peruentum fuerit secundas. At vbi consummata fuerint epula, putes iam esse surgendum: tunc de integro potum instaurant, & cum consummauerint, tunc inchoare se dicunt; tunc deferuntur phiala, tunc maximi crateres, quasi instrumenta bellorum. at ne immoderatum hoc videretur, mensura proponitur, certatur sub iudice, sub lege decertatur. [illegible] illos furor est, stipendium debilitas, victoriæ præmium culpa. pendet anceps diu & dubius belli euentus*, &c. *Certamina potantium.* Idem cap. 14. *Nec vos excusamini, qui vocatis vt amicos, & cogitis vt inimicos, quando mauult in terram sua vina fudisse? quid te delectant damna sine gratia? rogas ad iucunditatem, cogis ad mortem. inuitas ad prandium, efferre vis ad sepulchrum: cibos promittis, tormenta irrogas; vina prætendis, venena suffundis*, &c. *Reijcitur excusatio.*

D. August. serm. 231. *Maiora pocula proponuntur, certa bibendi lege contenditur; qui potuerit vincere, laudem meretur ex crimine.* Et infrà, adfert illorum excusationem; *Sed illi qui tales esse volunt, mirabiliter se excusare conantur dicentes; Ingratum habeo amicum meum, si quoties illum ad conuiuium vocauero, potum ei quantum voluerit, non dedero.* quam sic refutat; *Et non sit tibi amicus, qui te Deo vult facere inimicum, quia & tu & ille est inimicus si & te & alium inebriaueris. habebis hominem amicum, habebis Deum inimicum. & ideo sapienter considera, si consultum sit vt te à Deo separes, dum te ebrioso coniungas: cum conuenerit, vt dixi, nolo adiurare, nolo cogere: sed in potestate illius dimitte, vt quantum sibi placuerit bibat, & si sic se inebriare voluerit, vel solus pereat, & non ambo pereatis: o infelicitate generis humani*, &c. Et in fine sermonis, *Ergo fratres carissimi, dum hoc suggero, [illegible] apud Deum quicumque [illegible] contempserit, & ad bibendum pronus fuerit, vel in conuiuio suo alios adiurare vel cogere voluerit, & pro se & pro illis in die Iudicij rationem [illegible]. Et quia, quod peius est, aliqui etiam Clerici, qui hoc deberent prohibere, cogunt alios bibere plus quàm expedit; [illegible] & seipsos corrigere & alios castigare, vt cum ante Christi tribunal venerint, nec de suis, nec de alienis ebrietatibus incurrant supplicium.* Idem serm. 232. *Solent ebriosi ita se excusare vt dicant, Persona potens me coegit vt amplius biberem, & in conuiuio Regis non potui aliud facere. ad excusandas excusationes in peccatis ista prætendimus, & quod implere nolumus, non potuisse nos dicimus. nulla in culpa est nostra & non posse prætenditur. Etiamsi ad hoc veniretur, Aut bibas, aut morieris, melius erat vt caro tua sobria occideretur, quàm per ebrietatem anima moreretur*, &c. *Excusatio quorundã. Reijcitur. Esse peccatum mortiferum. Excusatio quorundã.*

Petes, Quid si grande aliquod malum impendens non possit alia ratione impediri, nisi inebriando auctorem, qui illud machinatur; vtrùm tunc licitum sit illum inebriare? verbi gratia aliqui meditantur proditionem oppidi in certam horam, vel impediunt ne oppidum, quod est in rebellium hæreticorum potestate, suo Principi, condicto tempore tradatur; nec suppetit mihi vlla facultas id auertendi, nisi eos lautè excipiendo & sopiendo per potũ. 33 *Vtrùm ad graue malũ impediendum, possit quis alium inebriare.*

Item

Item captus à volonibus deducor ad tabernam, & spes est euadendi, si eos inebriauero.

Respondeo & Dico Tertiò, Hoc casu videri licitũ prouocare ad æquales haustus, & alterum inebriare, hoc est potu consopire: ideóq; in secunda assertione dixi, *Nisi iusta causa excuset.* Probatur, quia licitum est suadere & inducere ad minus malum vt impediatur maius, vt communiter DD. tradunt: atqui hic nihil aliud fit: ergo, &c.

34 *Obiectio.* Dices, Tunc solùm fas est suadere minus, quando hoc fit vt mens alterius auocetur alveo, quod est maius; illa enim est bona commutatio: hic verò non auocatur.

Respon. Respondeo, Non solùm id esse licitum ad mutandam ipsius mentem; sed etiam ad impediẽdum maius malum, quamuis mens eius non sit mutanda: volenti enim occidere Petrum, possum suadere vt primùm spoliet eius domũ, vel abigat pecora, vt intereà illum subducam; si copia liberandi aliter non datur. Et paranti prodere vrbem, possum suadere vt expilet ærarium, vt interim proditio impediatur. Et captus à latronibus potest eis suadere vt alium quemdam insequantur; (quem certò scit euasurum ratione celeritatis, vel ob insidias eo loco positas) vt ipse interim possit fugere, vel vt illi incidentes in occultatos capiantur. Sic Iudas fratribus occidere Ioseph volentibus auctor fuit vt demitterent in cisternam veterem, ibiq. fame emori sinerent, Gen. 37. Vbi non minus, sed æquale peccatum suasit; vt etiamsi in illa voluntate mortis per famem inferendæ perstarent, effectum tamen ipsa impediret. Denique quando non potest quis in seipso impedire quin faciat id, quod per se est peccatum, licitum ei amplecti id, quod re prudenter expensa videtur minus; vt colligitur ex cap. Dominus 2. de secundis nuptijs. & cap. Inquisitionis. 44. de sententia excomm. Ergo quando non potest impedire in altero quin è duobus peccatis alterum committat, potest illi suadere quod est minus.

Nec refert, quòd minus malum in illo casu videatur absolutè suaderi, cùm solùm cõparatiuè id facere liceat; v.g. fac hoc potiùs quàm illud: quia nõ est opus id exprimere, quando nihil ad malum impediendum prodesset; vt cùm vides planè obfirmatum: sed sufficit vt mens tua sit, illud minùs obijcere velut illecebram, vt dum circa illud occupatur, possit impediri maius. Itaque non suades illud eo animo vt absolutè faciat, sed vt potiùs faciat, quàm illud maius; quamuis ob iustas causas id non exprimas. Et sanè si possum ei dicere, Fac hoc potiùs quàm illud, & vt faciat, rogare; cur non possum, non expressa comparatione tali, rogare vt hoc, quod minus est, faciat, vt intereà impediam maius, quando video nõ posse à proposito abduci? Sic medici in morbis quibusdam desperatis, vt mortem auertant, venena quædam minorem noxam inferentia adhibent.

Dices, Non sunt facienda mala vt eueniant bona: ergo neque vt vitentur mala.

35 Respondeo, Nemini quidem fas esse vt ipse malum faciat, vt aliud malum a se vel alio faciendum impediat: potest tamen alteri suadere minus malum, vt impediat in illo maius, quod alia ratione impedire nequit: illa enim suasio mala non est, sed bona; quia non tendit ad hoc vt minus malum fiat absolutè, sed vt præferatur malo maiori; licet id non semper exprimatur: imò si quis bene aduertat, talis suasor solùm permissiuè ad illius consensum in minus malum se habet: vtitur enim suasione vt propositione obiecti, vt alter a maiore malo abducatur; non intendens vt consentiat in minus, sed id permittens, vt relinquat maius. vnde etiam minus dissuaderet & impediret, si posset absque maiori vel pari incommodo. vide supra libro 2. cap. 13. dubitat. 3.

Iuxta hæc excusari poterit quidquam, qui ante aliquot annos captus a volonibus hæreticis & ductus ad tabernam, cœpit strenuè cum illis potitare, vt eos inebriaret: & se fuga proriperet: quod ita est consecutum.

36 *Vtrùm aliquando liceat se inebriare.* Sed hinc alia dubitatio nascitur, Vtrum causa vitæ saluandæ possit quis seipsum inebriare, vel potando, se periculo ebrietatis exponere; vt in casu proposito, vel cùm quis cogitur ab altero. quibusdam enim locis dicuntur esse adeo barbari, vt nisi æquali cyatho respondeas, prouocent ad duellum, vel inuadant gladio.

Videtur sanè id nõ esse licitum; nam ob nullam causam fas est facere peccatum: atqui se inebriare peccatum est, & quidem mortiferum, vt dictum est. Confirmatur ex D. Augustino serm. 232. *Etiam, inquit, ad hoc veniretur, vt tibi diceretur, Aut bibas, aut morieris; melius erat vt caro tua sobria occideretur, quàm per ebrietatem anima moreretur.* vbi apertè dicit hoc non esse licitum, & indicat esse peccatum mortiferum. Idem docet Caietanus artic. 2. in responsi ad 3.

Contrarium tamen videtur verius, loquendo de ebrietate vt solùm dicit priuationem vsus rationis ex potu, quę per se non est peccatum. Ita mecum sentent multi viri docti in hac Vniuersitate consulti. Probatur Primò, Quia id licitum est causa medicinæ (vt suprà ex Caietano & alijs ostensum est) ad pellendum vel arcendum morbum: cur non etiam ad vitandam mortem ab alio intentatam? 37

Respondet Caietanus, quia non est medium per se ordinatum ad hoc, sicut ad illud: vnde ibi ille potus non censetur immoderatus; hic verò censetur. Sed hoc non satisfacit: nam licitum est ad vitandam mortẽ multa facere, quæ per se ad hoc non sunt ordinata, sed solùm ex malitia alterius. Sic suprà lib. 2. cap. 9. dub. 14 ostensum est, probabile esse licere sibi amputare manum vel digitum iubente tyranno ad mortem redimendam; & tamen hoc nullo modo per se est ad illud idoneum, & extra illud periculum, est etiam graue peccatum. Secundò, Ob similem causam possum ieiunare plus quam valetudo ferat, aut ratio virtutis abstinentiæ extra illum casum: cur non similiter ampliùs comedere & bibere? Tertiò, Possum vesci fungis aut alijs rebus noxijs, bibere copiam vini eliquati, etiam cum periculo febris; possum haurire medicamentum valetudini noxium & similia; quæ tamen extra illam necessitatem nullo modo essent licita. sicut ergo ista non sunt contra virtutem, quando sunt necessaria ad mortem vitandam; ita nec immoderatus potus contra virtutem erit; quia cum omnibus illis circumstantijs, in ordine ad salutem corporis reuera immoderatus non est. sicut enim licitum est lędere sanitatem, & corporis integritatem ad vitandam mortem ex alterius malignitate impendentem; ita etiam licitum est lædere rationis vsum ad breue tempus, ob eamdẽ causam. etsi enim dominium istorum non habeat, tamen habet custodiam in ordine ad bonum totiùs; ac proinde potest de illis disponere prout necessarium ad salutem totius. deniq. priuatio rationis hic non est intenta, sed solùm permissa; quam non tenetur cum tanto suo malo impedire.

Ad rationem contrariæ sententiæ Respondeo, In eo casu non esse peccatũ, saltem mortiferum sicut nec quando fit causa medicinæ. 38 *Ad rationẽ contrariæ sententiæ.*

Ad testimonium D. Augustini Respondeo, Illud esse intelligendum quando quis cogit bibere in contemptũ virtutis, vt sobrietatem & modestiam sugillet: non autem cùm id solùm facit quod putet se contẽni, aut sibi fieri iniuriam, nisi tantumdem bibatur quantum ipse propinauit; vel certe quando is, qui initio coactus bibit posteà causa delectationis sponte pergit in potando, vt sæpe fieri solet: vel quando facilè potest se subducere vt ad ebrietatẽ non perueniat. talis enim si inebrietur, non potest excusari.

DVBITATIO V.

Quid luxuria, & quale peccatum.

D. THOM. Quæst. 153.

Lvxuria vel luxuries à *luxu* dicitur, & ab auctoribus æquè generatim accipitur; quo modo significat omnem excessum non solùm in re venerea; sed etiam in vestitu, epulis, vnctionibus, & similibus delitijs. Græci *ἀσωτίαν* vocant. 39 *Luxuria duplicìter accipitur.*

Strictè autem, pro excessu in re venerea accipitur. nam luxuriosus dicitur, teste D. Thoma, quasi luxatus & solutus in voluptates: maximè autem animum hominis dissoluunt voluptates venereæ. Hoc modo passim vsurpatur à Theologis, & opponitur castitati, & vocatur ab Apostolo ad Galatas 5. *ἀσέλγεια*, quod intẽperantiam libidinis significat.

Porrò hoc vitium genere suo est peccatum mortiferũ, & præterea vitium capitale. Esse peccatum mortiferum colligitur ex Apostolo ad Galatas 5. Vbi *luxuria* ponitur inter *opera carnis*, de quibus ibidem affirmat Apostolus, *qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt.* Et probatur ratione: Vsus rei venereæ ex natura sua est opus necessa- 40 *Est peccatũ mortiferũ.*

num

rium ad naturam propagandam & perennandã, sicut vsus ciborum ad conseruandum indiuiduum. nam vt inquit D. Augustinus de bono coniugali cap.6. *Quod est cibus ad salutem hominis, hoc est concubitus ad salutem generis:* ergo hic vsus censetur res grauis & magni momẽti in rebus humanis: ergo inordinatio in hoc vsu, est in re graui; ac proinde ex genere suo est mortifera. Confirmatur, quò enim bonum est excellentius, quod ex opere prouenit, eò maioris momenti censetur illud opus, & maius peccatum & grauior error, qui in opere committitur: atqui propagatio naturæ & conseruatio generis est bonũ excellentius quam conseruatio indiuidui: ergo inordinatio, quæ committitur circa opus illud, est grauior, quam quæ circa cibum & potum. Sed de hoc plura infrà, cùm de speciebus agetur.

41 *Est vitium capitale.* Esse autem luxuriam vitium capitale, docet Diuus Gregorius lib.31. moral. cap.31. & ratio est, quia ex hac, tamquam ex fonte, plura alia vitia manãnt: nam ex affectu delectationis venereæ homo multa alia peccata facit; vel certe finit se in illa incidere, vt rectè hic explicat Caietanus art.4. non enim est necesse vt omnes filiæ alicuius vitij capitalis oriãtur ex affectu illius, sicut electiones mediorum ex affectu finis, vt objicit Martinus; quia quædam vitia non sunt media ad consequendam v.g. delectationem luxuriæ, vel gulæ, quæ tamen ponuntur illarum filiæ: sed sufficit vt homo ex affectu illius paratus sit alia illa vitia incurrere. Si tamen mentem B. Gregorij spectemus, non est opus filias vitiorum capitalium restringere ad modum nascendi secundùm rationem finis. nam quædam multò euidentiùs nascuntur secundùm rationem causæ efficientis, aut dispositiuæ; vt cæcitas mentis, & similia, ex luxuria: mentis hebetudo & scurrilitas, &c. ex gula. Sed hæc res est parui momenti.

42 *Filiæ luxuriæ octo.* Numerantur filiæ luxuriæ octo à D. Gregorio suprà, quarum rationem reddit eleganter Diuus Thomas articulo quinto, nimirum *cæcitas mentis, præcipitatio, inconsideratio, inconstantia, amor sui, odium Dei, affectus præsentis sæculi, & horror futuri.* *Ratio earũ.* Ratio horum sic accipi potest quatuor priora pertinent ad intellectum: quatuor posteriora ad voluntatem. In intellectu enim sunt quatuor operationes. Prima est, Simplex consideratio, v.g. boni spiritalis, per quam homo dicitur bene apprehendere & intelligere quàm bonum sit rectè viuere, seruire Deo, relinquere sæculum, & similia. Secunda est, Bona consultatio de medijs ad hoc exequendum. Tertia, Examen & iudicium de modis & medijs occurrentibus. Quarta, Imperium, quo ratio dat operam vt mandentur executioni. Hæ quatuor functiones turbantur & impediuntur per luxuriam, tum quia voluptas illa est vehementissima, & consequenter impedit considerationem & attentionem circa spiritalia, vtpotè totam animam & omnes eius vires ad se violentè rapiens: tum quia est infima, & secundùm infimum sensum, & communis cum brutis: vnde etiã mentem maximè deprimit, & in brutalem indolẽ format, peruersa phantasia, & affectu hominis. Et quidem vt mentem reddit ineptam ad considerationem rerum spiritalium, earumque dignitatem apprehendendam, generat *cæcitatem mentis:* vt ad consultandum de medijs, *præcipitationem;* immersus enim rebus carnalibus, ineptus redditur ad consultandum non solùm de modo rectè viuendi, sed etiam de alijs rebus: & ita præcipitanter omnia agit. Vt autem reddit ineptum ad rectè iudicandum de medijs salutis, eaque expendenda, *inconsiderationem.* Vt verò mollem & debilem ad exequenda bona proposita, ob speciem quamdã difficultatis, *inconstantiam.* etsi enim sæpè aliquid boni proponant, tamen quando animus imperare debet executionem, statim retrocedunt, asperitatis specie territi; vt pulchrè D. Aug. sui exemplo ostendit lib.8. confess. c.5. & 11.

Luxuria totam prudentiã euertit. Hinc patet, hoc vitio maximè euerti *prudentiam:* nam actus supradicti ad prudentiam pertinent, & totam eius vim & functionem comprehendunt. quod confirmatur ex Aristotele lib.7. ethic. cap.11. *Prudens indolentiam persequitur, non voluptatem. Deinde prudentiam impediunt voluptates, eoque magis, quò quisque magis delectatur: qualis est ea, quæ ex rebus venereis percipitur; in hoc enim neminem posse quid intelligere.* Hinc patet quàm perniciosum sit hoc vitium omnibus, qui prudentia vel sapientia ceteris antecellere debent; vt sunt Prælati, Principes, Gubernatores, Iudices, Consiliarij, Doctores, Parochi, & similes.

In voluntate sunt operationes duæ, Intentio finis, & 43
Electio mediorum. Intentionem peruertit hoc vitium, voluntatem trahendo ad delectationes carnis, & sic ingenerando *amorem sui:* quod intellige, non tantùm quia homo hoc ipso, quo appetit voluptates venereas, inordinatè se amat; sed etiam quia ita sensim æstimat carnem suam, eiusque voluptates, vt in eis finem vltimum collocet, omnes suas cogitationes & curas ad eas consequendas referendo. Hinc mox sequitur *odium Dei,* qui voluptates illas grauiter prohibet, & punit. Electionem peruertit, ingenerando *amorem huius sæculi,* id est, vitæ præsentis, & rerum hanc vitam oblectantium, quo ita illis inhærent, vt hic perpetuò manere exoptent. vnde statim nascitur *horror & desperatio futuri. Horror* quidem, quia norunt se ibi his voluptatibus priuandos, & earum loco pœnas grauissimas subituros. Hinc nemo magis horret mortẽ, quam homines voluptarij; iuxta illud Ecclesiastici 41. *O mors, quàm amara est memoria tua homini pacem habenti in substantijs suis: viro quieto, & cuius viæ directæ sunt in omnibus, & adhuc valenti accipere cibum.*

Desperatio, quia vinculis concupiscentiæ constricti, desperant se posse eripere & salutem consequi.

Præter has luxuriæ filias, quæ internæ sunt, ponuntur 44
ab Isidoro quatuor externæ, *turpiloquia, scurrilia, ludicra, stultiloquia.*

Turpiloquia, quia *ex abundantia cordis, os loquitur,* vt Dominus ait Matth.12. cor autem hominis luxuriosi (id est, cogitatio & affectus) turpitudine plenum est. *Turpiloquium.*

Scurrilia sunt verba aut facta parùm honesta, risum mouentia: hæc ex eodem nascitur fonte: sicut enim fœdi homines delectantur verbis turpibus, quibus actus venerei exprimantur; ita etiam alijs, eodem etsi remotiùs, pertinentibus, ijsque risum mouere student. *Scurrilia.*

Nec solùm parùm honestis, sed etiam *ludicris,* aliàs indifferentibus quæ ad iocos pertinent, impensiùs delectantur. vnde videmus quosdã libidini addictos ex varijs libris colligere turpes, scurriles, & ludicras narrationes & facta, vt ea in promptu habeant, cum in consortio sunt aliorum. *Ludicra.*

Stultiloquium sequitur ex cæcitate mentis; mens enim libidine cæca, multa stulta, seu ratione carentia effutit. Vide diuum Thomam art.5. ad 4. & D. Hieronymum in c.5. ad Ephesios, vbi explicat quid sit stultiloquium, et scurrilitas. *Stultiloquium.*

DVBITATIO VI.

Quæ sint luxuriæ species.

D. THOM. Q.154. ART.1.

DIVVS Thomas ex Gratiano 36. quæst.1. cap. Lex illa, sex species luxuriæ assignat; *fornicationem, adulterium, incestum, stuprum, raptum, & vitium contra naturam,* 45 *Species luxuriæ.*
cuius numeri ratio vt intelligatur, Notandum est, principalem actum venereum, ad quem reliqui referuntur, esse spermatismum, seu seminationem: in quo dupliciter potest committi inordinatio. Primò, Quoad substantiam illius actus, vt cùm non fit in organo naturali, vel cum persona legitima. Secundò, Quoad modum, vel alias circumstãtias; vt cùm inter coniuges in eo tantùm peccatur, quod debitus modus in congressu, aut debita moderatio, vel congruum tempus, aut locus non seruetur, &c. Luxuria generatim vtramque inordinationem complectitur; sed hic accipitur, & assignatur ei species vt dicit inordinationem quoad substantiam actus: hæc enim absolutè vocatur luxuria, estque peccatum secundùm speciem suam lethale. Inordinatio quoad modum, per se est solùm luxuria secundùm quid, & peccatum veniale in ratione luxuriæ; quamuis ratione sacrilegij annexi, vel scandali, vel praui affectus possit esse mortifera, vt bene ostendit Caietanus in artic. primum. Hinc soluas plurima, quæ hic objicit Martinus.

Ratio autẽ harum specierum sic accipi potest: vel enim est inordinatio circa actum principalem, quòd ita fiat vt non possit sequi generatio, & sic peccatum *contra naturam:* aut quia ita fit vt non possit sequi commoda institutio & promotio prolis vsque ad statum perfectum; & ita est *simplex fornicatio,* quæ est soluti cum soluta: aut quia fit cùm persona incongrua: idq; quadrupliciter, Primò, Quia nimium propinqua; & ita est *incestus.* Secundò, Quia alteri iuncta; *Ratio istarum specierum.*

cta;

cta; & sic *adulterium*. Tertiò, Quia sub potestate parentis; & ita est *stuprum*. Quartò, Quia non consentit, & sic est *raptus*. Simili ferè modo D. Thomas art. 1.

Vtrùm tamen stuprum sit species distincta à simplici fornicatione, quando puella consentit, dictum est suprà cap. 1. dub. 1.

Sacrilegum concubitum refert Diuus Thomas ad adulterium, quia personæ sacræ, connubio quodam spirituali Deo sunt coniunctæ.

Inordinatio, quæ in tactibus & osculis impuris sita est, & *impudicitia* dici solet, refertur ad illam speciē, ad quam disponit; vt si fiat cum alterius coniuge, refertur ad adulterium; si cum consanguinea, ad incestum.

An sit aliqua species ratione distantia.

Dices, Sicuti propinquitas facit vt persona sit incongrua, ita etiā nimia distantia; vt si discrepet religione. maius. n. peccatum est habere commerciū cum Iudæa, quàm cum meretrice Christiana: ergo est statuenda aliqua species ratione discrepantiæ, sicut ratione propinquitatis.

Resp. Hoc peccatum pertinere ad sacrilegium: quia illa cōiunctio est prohibita in honorem Christianismi ab Ecclesia. Simili modo, quando ex aliqua alia causa est inhabilitas seu impedimentum dirimens constitutum ratione peculiaris inordinationis, quæ reperitur in copula, ad aliquā ex prædictis speciebus reducitur. v. g. si est inhabilitas ratione publicæ honestatis, ad incestum; ob speciem quādam affinitatis: si ratione cognationis spiritalis; ad incestū vel ad sacrilegium: si ratione cognationis legalis, quæ ex adoptione, ad incestum: si ratione impotentiæ, ad peccatum contra naturam. Vbi autem inhabilitas illa non est inducta ob peculiarem inordinationem in copula, sed ob aliam causam, v. g. ob crimen, ignorantiam, metum; est simplex fornicatio: vt cùm est impedimentum criminis, vel metus, vt erroris personæ, aut conditionis seruilis, vel raptus. Circa prædicta.

46 Notandum ex Caiet. art. 1. *Adulterium, incestum, raptū, stuprum*, & *sacrilegium* non esse propriè & metaphysicè species luxuriæ, sed solùm morali & vulgata rōne loquendi, qua minùs communia species dicuntur, etiamsi solùm per accidens communem aliquam rationem contrahant.

Quæ dicuntur species.

Nā deformitas, quā addit circumstantia illa personæ vel loci luxuriā contrahens, non est contra castitatē, sed cōtra aliam virtutē: in *adulterio, raptu*, & *stupro*, contra Iustitiā: in *sacrilegio* contra Religionē: in *incestu* contra pietatem, quæ parentibus & sanguine iunctis debitam reuerentiam defert. Fieri autem nequit vt circumstantia vel deformitas, quæ est cōtra aliud genus virtutis, ita cōtrahat malitiā luxuriæ, vt simul cum ea propriè dictam speciē cōstituat. vna enim species nō potest esse in diuersis generibus: nec vnum genus potest contrahi per differentiam alterius generis. itaq; circumstantia propriam luxuriæ speciem constituens debet addere deformitatem, quæ solùm sit contra castitatem; qualis est circumstantia vasis indebiti, & personarū debito vinculo non connexarum.

Sūt sub duplici genere.

Hinc infert Caietan. huiusmodi actus propriè esse sub duplici genere: adulterium enim ratione iniuriæ, quæ fit coniugi, esse speciem Iniustitiæ: ratione carentiæ vinculi coniugalis inter personas, esse speciem luxuriæ, idem dicendum in cæteris.

Cur dicantur species luxuria.

Dicuntur tamen species luxuriæ potiùs quàm iniustitiæ, vel sacrilegij, ob duas causas. Prior est quam adfert D. Thomas, quia luxuria magis est formalis, cùm se habeat illis peccatis per modum finis: Iniustitia verò & sacrilegium magis se habet materialiter & per accidens. adulterium enim committitur non vt fiat iniuria, sed propter voluptatem carnalem: similiter sacrilegium, & aliæ species. Quòd si quis adulterium committeret eo fine vt contumeliam inferat marito; vel sacrilegum cōcubitum, vt iniuriam Deo vel rebus sacris, &c tunc potiùs dicerentur species Iniustitiæ, vel Irreligiositatis, quàm luxuriæ: quia finis non esset luxuria; sed iniuria & violatio rei sacræ: luxuriæ autem peccatum se haberet instar medij. Altera causa est, quia illa peccata committuntur in materia luxuriæ, & per actum eius, & ita potiùs dicuntur species luxuriæ, quàm Iniustitiæ, &c. luxuria enim magis ibi elucet. In raptu tamen res paulò aliter se habet; nam iniuria præcedit, & luxuria sequitur.

Malitia luxuria in speciebus naturalibus.

Ex dictis sequitur, malitiam luxuriæ in prædictis speciebus naturalibus, quæ alijs virtutibus opponuntur, si præcisè cōsideretur qua castitati repugnat, esse eiusdē rationis, & pertinere ad fornicationem; quāuis ex parte affectus humani diuersam grauitatem sortiatur, vt ex D. Thoma art. 1. colligitur. nam quò quis plura vel grauiora peccata in se admittere paratus est affectu venereæ voluptatis, eò affectus ille est peior. nam in illo tanquam in causa continentur. vnde infert, illas circumstantias, etsi sint contra alias virtutes, non tamen omnino per accidens se ad luxuriam habere. vide Caietanum.

DVBITATIO VII.

Vtrùm fornicatio sit peccatum mortiferum.

47 QVIDAM hæretici docuerunt fornicationem non esse peccatum. Ita Nicolaitæ, & mulier illa, quæ se Propheten dicebat temporibus Apostolorum: de quibus Apocalyp. 2. & Gnostici, qui etiam alias impuritates admittebant; vnde dicti Borboritæ; de quibus Epiphanius hæresi 26. Et Græci schismatici, teste Guidone in catalogo. Denique nostri temporis Anabaptistæ, qui non solū fornicationem, sed etiam promiscuum concubitum, spiritum instigante, permittunt, & patrant.

Fornicationem esse peccatū mortiferum.

Sed fide tenendum est, esse peccatum mortiferum. Probatur Primò, Ex Scripturis. 1. ad Corinth. 6. *An nescitis quia iniqui regnum Dei non possidebunt? Nolite errare; neque fornicarij, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles. &c. regnum Dei possidebunt.* Ad Galat. 5. *Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, &c. quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt.* Ad Ephes. 5. *Hoc autem scitote intelligentes, quòd omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, quod est idolorum seruitus, non habet hæreditatem in regno Christi & Dei. nemo vos seducat inanibus verbis.* &c.

Idem docent omnes Patres, & DD. Scholastici.

Nec obstat, quòd aliqui Iurisperiti concubinatum dicant esse *coniugium legitimum*: ità Bartolus in L. penult. ff. de concubinis, & quidam alij; quia solùm volunt dicere, legibus permitti, & non puniri: vt enim in d. L. penult. dicitur, *quia concubinatus per leges nomen assumpsit, extra legis pœnam est*. vnde meliùs dicerent esse lege permissum, quàm legitimum; vt notat Cou. de sponsalibus, p. 1. cap. 4. num. 8.

48 *Sicut vis gignendi, ita etiā matrimonium à Deo.*

Vt autem ratione probetur, Notandum est, sicut Deus instituit, id quod erat necessarium ad prolem concipiendā & pariendam, nimirum vim generandi & organa opportuna; ità etiam instituit id, quod erat necessarium ad prolem rectè educandam & promouendam ad perfectū statum hominis. nam finis generationis humanæ est proles perfecta: hoc autem est vinculum insolubile maris & feminæ, posito mutuo consensu. quod matrimonium vocāmus. sine enim tali vinculo, humano more fieri non poterat vt proles rectè educaretur; cùm ad hoc non solùm materna, sed etiam paterna cura sit necessaria. vnde etiam in alijs animantibus, vbi vtriusque parentis cura ad sobolis educationem requiritur, (vt in feris quibusdam, & in auium genere) videmus quamdam matrimonij speciem in maris & feminæ societate, nec eas vti vago concubitu. Et sanè nisi hunc instinctum & inclinationem accepissent, non fuisset illis in necessarijs ad speciem propagandam & conseruandam satis prospectum: nam ferè semper soboles moreretur, cùm mater illi educandæ & fouendæ sola nō sufficiat. Simili modo nisi in genere humano esset illud vinculum, proles rarò benè posset educari, & ad statum hominis perfectum adduci; nam cura paterna plerumque abesset; vt experientia docet.

49 *Probatur ratione.*

His positis, sic possum ratiocinari; In fornicatione prætermittitur illa conditio, quam naturæ lex in generatione humana ad eius finem, qui est bona prolis institutio, obtinendum requirit: ac proinde ipsa repugnat illi fini: atqui hæc inordinatio est grauis & in re graui: ergo est peccatum mortiferum.

Extrinseca prouisio nō sufficit.

Nec refert quòd incommodo prolis educandæ alia ratione possit occurri; vt si eum certa pensione cōstituatur vir probus, qui curam prolis suscipiat: tum quia in paucioribus id locum habet, nimirum in diuitibus: & ita his solis, non autē pauperibus licita, vel non mortifera erit fornicatio; & quò quis erit ditior, eo cum pluribus fornicari poterit;

poterit; quæ sunt absurda. tum quia id non tollit inordinationem, quam actus per se habet, quatenus in eo prætermittitur illa conditio personarum, quam ipsa natura instituit, & requirit in illo actu ad prolis suscipiendæ perfectionem. Confirmatur, quia sicuti esset grauis inordinatio in natura rerum, si animantes, quæ habent instinctum vt certis vtantur coniugijs, inciperent vago modo coniungi: ita etiam censenda est grauis inordinatio, si homines vago concubitu vtantur. sicut enim natura humana est sublimior quàm brutorum, & eius conueniens propagatio, institutio & perfectio est maximi momenti: ita etiam vinculum coniugij est sublimius, & magis necessarium ad actum generationis: ac proinde maior erit peruersio recti ordinis, si ille actus sine eo fiat.

50 Hinc sequitur, fornicationem iure naturæ non solum esse malam; sed etiam esse graue malum, & consequenter peccatum mortiferum: quia caret conuenienti ordine & habitudine, quam natura requirit ad prolis educationem & perfectionem; quæ habitudo est magis momenti, sicut & prolis bona instructio.

Opinio Durandi, Non esse iure naturæ peccatum mortiferum.

Durandus in 4. dist. 33. quæst. 2. num. 10. fatetur fornicationem iure naturæ esse quidem malum & inordinatum; non tamen esse malum, quod sit peccatum mortiferum; sed hoc habere à lege positiua Dei. Ratio ipsius est, *Non fornicatio simplex non meretur mortem æternam secundum legem naturalem; quia lex naturalis nihil dicit, nec nominat aliquid de morte æterna. & ideo quòd fornicatio simplex sit peccatum mortale hoc procedit ex iure diuino pluribus locis express.* Eiusdem sententiæ est Martinus à Magistris apud Caietan. articulo secundo, licet non ob rationem Durandi; sed quia quando educationi prolis aliunde prospicitur, non videtur grauis inordinatio. Confirmatur, quia neque est contra dilectionem Dei, neque proximi, neque suipsius.

Refutatur.

Sed satis ostensum est hanc inordinationem esse graue, cum sit omissio debiti ordinis, quæ iure & instinctu naturę est necessaria in illo actu ad prolis complementum. Et sane si leuis esset iure naturæ, ius diuinum superueniens nō efficeret grauem; sed relinqueret eam in suo gradu: nam Deus prohibens aliquid iure naturæ illicitum, non facit illud peius, sed eius malitiam inculcat, & expressius proponit: nō enim ideo malum est quia prohibetur, sed quia malum ideo prohibetur; vt patet in mendacio, verbo otioso, & similia, quæ ex genere suo leuia sunt.

Soluitur ratio Durādi.

Ratio autem Durandi nullius est momenti: ex ea enim sequeretur nec homicidium, nec adulterium, nec Sodomiam fore peccata mortifera, nisi iure diuino positiuo essent prohibita. Imò seposito iure positiuo nullum esse peccatum mortale: quod omnino absurdum est.

Nec est necesse vt ratione naturali non cōstet tale peccatum mereri mortem æternam; sufficit vt illa dictet esse graue peccatum, & Deo grauiter displicere. inde enim ratione naturali est conijcere graues pœnas, & quæ offensioni tantæ maiestatis respondeant, mereri.

Ad confirmationem: Reducitur ad ea peccata, quæ sūt contra charitatem proximi; cum sit contra bonum prolis nasciturae, vt inquit D. Tho. art. 4.

Nec refert, quòd illi, qui conueniunt, fortè sint steriles, idque sciant: quia actus ex se talis est vt careat ordine debito, quem natura propter bonum prolis requirit, siue reipsa sit secutura proles siue non.

51 *Obiectio 1.*

Dices, Melius est proli sic esse, quàm non esse: atqui in potestate parentum erat vt non esset, abstinendo ab illo actu: ergo non videntur ei nocuisse. Deinde possunt impedire ne id nocumentum reipsa sequatur, sicut non magnā infert iniuriam, qui accendit domum, sed statim cauet ne comburatur incendio extincto.

Respon.

Respondeo, Etsi melius sit proli sic esse quàm non esse; tamen si parentes velint dare operam generationi, debent id ita facere, vt opus habeat conuenientem ordinem non solum ad prolem suscipiendam, sed etiam ad educandam & instruendam: vnde si careat illo ordine, priuant quantū est ex vi actus prolem hoc bono: nam hoc ex tali actu nō est natum sequi sed contrarium.

Nec obstat quòd illud nocumentum possit aliquādo impediri; quia id per accidens est, nec impedit quin illi quantum est ex vi operis censeantur proli nocuisse, prætermittendo in eo illam conditionem, quam propter bonū prolis tenebantur adhibere. quando enim aliquid ob certum finem est absolutè præceptum, qui illud omittit, facit contra illum finem, etiamsi alia ratione illum procurare nitatur. Alia argumenta obijcit Martinus, quæ vide apud Caietanus art. 3.

Obiectio 2. 52

Dices Secundò, Dominus Oseæ 1. præcipit Prophetæ his verbis, *Sume tibi uxorem fornicationum, & fac filios fornicationum*: ergo non est semper illicita.

Respon.

Respondeo Primò, Inde vt summum sequi, diuina dispensatione posse fieri licita; vt inquit D. Thomas art. 2. ad 2. Secundo, & melius, Ibi solum præcipi vt sumat meretricem, seu mulierem, quæ valde dedita fuerat fornicationi, in vxorem, (id enim Hebraismo illo significatur) & ex ea procreet filios qui suis nominibus & ordine nascēdi repræsentaturi sint, filios Israel, (qui erant vere filij fornicationum, per assiduam & multiplicem idololatriā fornicantes à Deo) & vltionem diuinam illis impendentem. vnde hic non agitur de actu carnali fornicationis permittendo.

Fornicatio Christianorum est grauior quàm ethnicorū. 53

Porrò præter ea, quæ diximus, quatuor hic sunt Notanda: Primò, Fornicationem in Christianis habere peculiarem deformitatem, ratione Baptismi & Confirmationis, quibus corpora nostra facta sunt membra Christi; & in templum Spiritui sancto consecrata. Vnde Apostolus 1. ad Corin. 6. *Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi? tollens ergo membra Christi faciam membra meretricis? absit*, &c. & infrà, *An nescitis quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis à Deo, & non estis vestri? empti enim estis pretio magno.* vbi tribus argumentis deterret à fornicatione. Ex quibus colligitur, in hoc actu, dum à Christianis fit, esse peculiarem ingratitudinem, & irreuerentiam in Deum; & consequenter speciem quamdam sacrilegij, (latius accepto hoc nomine) vnde est multo grauius peccatum in illis quàm in ethnicis.

An sit grauius peccatum ceteris contra proximum. 54

Secundò, Fornicationem nō esse grauius peccatū, quàm cetera, quæ sunt contra Deum vel proximum, vt rectè ostendit D. Tho. ar. 3. grauitas enim peccati per se spectatur ex magnitudine boni, cui ipsum opponitur: maius autem est bonum diuinum quàm humanum. vnde peccata, quibus bonum diuinum contemnitur, vt ea quæ repugnant directè virtutibus theologicis, vel religioni, sunt deteriora secundum suam speciem, quàm fornicatio, quæ bono humano repugnat. Rursus inter ea quæ bonum humanum violant, peiora sunt quæ tendunt in nocumentum vitę hominis, quàm quæ in damnum fortunarum, & quæ contra vitam hominis nati, quàm quæ contra vitam nascituri. vnde infert D. Thomas. Cum fornicatio ex se tendat ad læsionem vitæ, & quidem certæ prolis, nimirum quæ ex hoc actu nasci potest, est deterior furto, quo solum fortunæ læduntur: minor tamen est homicidio; quia per hoc læditur vita hominis iam nati, per illam nascituri. Hæc tamen comparatio furti & fornicationis non parum habet difficultatis. Primò, Quia furtum est contra iustitiam, fornicatio solum cōtra castitatem: at qui peccatum est eo grauius, quo præstantiori virtuti opponitur, vt constat ex 1. 2. q. 72. art. 4. Secundò, Per furtum læditur homo iam existens in re actu possessa: per fornicationem nemo propriè læditur: nā proles non est, & nihil ei detrahitur, imò melius est ei sic esse quàm non esse. Solum in eo peccatur, quòd actus ille careat conuenienti ordine ad prolis futuræ educationem, cuius ordinis carentia est contra castitatem, non contra iustitiam: quod signum est non esse propriè læsionem. Ob hæc & alia argumenta Martinus apud Caietanum tenet contrarium: cuius sententia est etiam valdè probabilis.

Nec obstat quòd fornicatio in Christianis præ se ferat speciem sacrilegij; quia simile quid etiam in reliquis illorū peccatis inuenitur, etiamsi spiritalia sint: sicut enim membra nostra sunt membra Christi, & templum Spiritus sancti; ita etiam spiritus noster est vnum cum Christo; (*qui enim adhæret Deo vnus spiritus est*, 1. ad Corinth. 6.) & est templum Spiritus sancti.

Quomodo censeatur ex maximis peccatis.

Tertiò. Etsi fornicatio non sit ex maximis peccatis mortalibus, tamen quadam ratione posse dici maximum; quia hominem maximè detinet, & difficillimè superatur, idque propter concupiscentiam homini congenitam, cuius motus sunt maximè importuni. Vnde D. Isidorus lib. 2. de summo bono cap. 39. dicit, *Magis per carnis luxuriam humanum genus subditur diabolo, quàm per aliquod aliud peccatum.*

uatum. Et Diuus Augustinus, de honestate mulierum, capitul. secundo, *Inter omnia Christianorum certamina, sola dura sunt prælia castitatis, vbi quotidiana pugna, & rara victoria*. vnde præcipua industria in eo collocanda vt hoc vitium superetur.

55 *Retractio.* Quarto, Eum, qui versatur in ipso actu huius flagitij, tenere se retrahere ante spermatismum, etiamsi complex iam seminarit; imò etiamsi ex vi prioris cõmotionis, post retractionem esset futura seminatio extra vas. Ratio est, quia omni momento tenetur opus prauum abrumpere. Nec refert quòd inde sequatur aliud incommodum, quod sit contra naturam generationis: quia illud per accidens & præter intentionem obuenit. nullo enim modo erat intenta effusio illa extra vas, sed solùm abruptio operis mali; ex qua illud præter intentionem sequitur. Simili modo tenetur abstinere à copula, etiamsi dum se ad illam præparauit, ita esset concitatus, vt nisi pergat, sit futura effusio extrà. Confirmatur, quia ante spermatismum actus est solùm inchoatus & imperfectus in genere luxuriæ: ergo voluntariè continuando committit nouam culpam. nam finis & consummatio operis illius est in seminatione. quod confirmatur, quia iniuria prolis est in seminatione: ex hac enim sequuntur incommoda supradicta. Aliqui tamen in supradicto casu contrariũ tenent; quia retrahere se est contra naturam generationis; quorum sententiam esse probabilem affirmat noster Sancius libro nono de matrimonio, disput. 19. nu. 7. Sed quod diximus est verius, & ipsi quoq. placet. nam quod directè ibi fit, non est contra naturam generationis positiue, sed negatiue, quia actus inchoatus non completur: sed huius rei subest iusta causa. imò nec maritus semper actum inchoatum complere tenetur, vt statim dicemus.

In actu coniugali huiusmodi retractio fieri non potest; nisi forte in mora sit periculum vitæ (vt si hostis repente irruat,) vel insignis verecundiæ, vt si amici vel alij ex improuiso superueniant: tunc enim incommoda inde secuta non sunt voluntaria, vnde nec imputantur ad culpam. Potest tamen fieri absque peccato mortali in duobus euentis, extra prædicta pericula. Primò, Si mulier viri suscepta genitura se retrahat, priusquam ipsa suam conferat. Ratio est, tum quia secundùm veriorem & probabiliorem sententiam, sperma muliebre, etsi sit valde conueniens, non tamen est necessarium ad generationem. tum quia si ipsa in actu nihil effecit, potest statim se ad illud excitare, cùm hoc nihil sit aliud quam actum coniugalem complere, vt infrà dubit. 14. dicetur.

Secundo, Si vir se retrahat muliere consentiente. nam absque eius adsensu fieri non posse certum est, cùm ius habeat maxime ad genituram viri & ad talem actum vnde posset sequi procreatio liberorum. Hic tamen duæ debent adesse circumstantiæ. Prior, vt in muliere seminatio non sit facta, neque sit periculum illius, ex vi concitationis præuiæ. Altera, vt marito post retractionem non impendeat periculum effusionis extrà. His concurrentibus cùm ob paupertatem non possunt plures alere proles, dicunt multi Doctores non damnandos coniuges peccati mortalis si se in opere retraxerint. ita Angelus verb. Debitum, numero vigesimosexto, citans Paludanum, qui id docet in quarta distinctione trigesimaprima, quæstione tertia, conclusione quinta. Syluest. verb. Debitum, numero nono. Fumus eodem, numero nono. Fauet Caietanus quæstione centesimaquinquagesimaquarta, articulo vndecimo, versus finem. Hæc breuiter in materia verecunda verecundè dixerim ob confessarios, qui ob crebros euentus hæc non debent ignorare. Vide Sancium libro nono de matrimonio, disputatione decimanona, qui rem hanc fusè & doctè persequitur.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm in osculis, tactibus & aspectibus sit peccatum mortiferum.

D. THOM. Q. 154. ART. 4.

NOTANDVM est, osculum posse fieri tripliciter. Primo, In signum amicitiæ. Secundò, Causa delectationis concubitus. Tertio, Causa delectationis ipsius osculi secundùm se considerati. Idem dicendum de contactu partis honestæ. 56 *Osculũ tripliciter fiẽ potest.*

Contactus etiam partis verendæ potest fieri totidem modis. Primò, Causa medicandi, vel alia necessaria. Secundo, Causa voluptatis concubitus. Tertio, Causa voluptatis illius contactus per se spectari. His positis,

Dico Primo, Osculum causa amicitiæ, secundùm consuetudinem patriæ, per se est licitũ; similiter & delectatio inde consequens, Est communis sententia Doctorum, & patet ex Scripturis & vsu generis humani. Ratio est, quia hoc nihil est aliud, quam testari signo externo beneuolentiam, & vnionem animorum, (cuius osculum est symbolũ) fundatam in coniunctione sanguinis, vel professionis; vt olim inter Christianos; vel in alia causa honesta. vnde etiã delectatio hinc consequens, licita est. Sicut enim licitum est delectari amicitia & coniunctione, ex qua amicitia est orta, & præsentia amici; ita etiam testificatione & vsu signi illius amicitiæ. seruandum tamen hic decorum, & consuetudo recepta, cauendumque scandalum: non enim decet viros Ecclesiasticos, maxime Religiosos hoc modo testari amicitiam erga feminas; etiamsi aliquo modo sanguine iunctæ essent; vel pueros, ex quibus aliquid periculi vel scandali nasci posset. *Osculũ causa amicitiæ*

Dico Secundo, Oscula, si fiant causa delectationis concubitus, extra matrimonium, sunt peccata mortifera, & pertinent ad speciem illius actus, ad cuius delectationem referuntur. Ita Diuus Thomas hoc art. 4. & alij Doctores omnes. Potest autem id fieri dupliciter. Primò, Si quis vtatur osculo tamquam dispositione ad concubitum; nimirum cum animo per illas blanditias ad concubitum excitandi: & de hoc est res manifesta; nam ordinatur ad finem mortiferum: vnde pertinebit ad speciem illius actus ad quem ordinatur, & disponit; siue ille sit fornicatio simplex, siue adulterium, siue incestus, siue alterius speciei. 57 *Causa delectationis cõcubitus.*

Secundò, Si vtatur tamquam signo, quo phantasiæ repræsentetur ipse concubitus, vt sic voluptate concubitus in signo fruatur. Hoc modo constat etiam esse mortale: quia exhibet voluptatem actus illiciti tamquam præsentis, simili modo corpus commouens, & ad seminationem spiritus concitans.

Nec refert quòd ille non cupiat vlteriùs progredi; quia etsi non cupiat opus ipsum facere externis, tamen vult illud habere præsens in imaginatione, eoque sic frui; quo modo fit in delectatione morosa absque signo externo, vt inf. dubit. 15. dicemus.

Sed difficultas est de osculo, quatenus ipsum per se est actus delectabilis carni, & remote disponens ad seminationem; Vtrùm si quis hac ratione illo vtatur, non intendens vlteriorem voluptatem, quam quæ præcisè ex ipso osculo, nascitur, peccet mortifere, seposito periculo pollutionis, & vlterioris consensus. 58 *De osculo per se spectato.*

Videtur enim non tam grauiter peccare. Primò, Quia non intendit frui voluptate concubitus, aut seminationis; neque alia, quæ ad hanc propinque excitet, (qualis est in cõtactu turpi) sed longe minore, & quæ solum remote ad illam disponat: ergo nõ pertinet ad eamdem speciem, nec est peccatum mortiferum: sicuti nec ea, quæ ad alia peccata longinquè dirigunt, vt ad ebrietatem, furtum, homicidium, sunt peccata mortifera: vnde nec denegatur absolutio sacramentalis ijs, qui ab huiusmodi nolunt abstinere.

Secundo, In alijs peccatorum generibus dantur non solùm peccata grauia, sed etiam leuia ratione paruitatis materiæ; vt patet in furto, in detractione, in contumelia, in læsione corporali, in iracundia, seu ignauia, in impatientia, in gula. in sacrilegio, in uotorum & iuramentorum violatione, & alijs peccatis; exceptis illis, quæ directè opponuntur virtutibus theologicis, quarum materia vel obiectum est

est Deus: cur non etiam in peccatis luxuriæ detur paruum ratione materię, quod non sit nisi veniale, etiamsi cum plena deliberatione fiat? Sanè non videtur posse dari vlla ratio cur id sit peculiare in hoc genere peccati; præsertim cum in materia eius sint diuersi gradus, tum actuum, tum voluptatum, ordine quodam secundùm magis & minùs se habentium.

Tertiò, Sponsis de futuro conceditur ea voluptas, quæ præcisè ex osculo & cõtactu manus vel faciei percipitur; ita vt nec venialiter quidem in ea peccent, vt docet Naua. cap.16.num.12. Toletus lib.5.cap.14. Valentia disputat.9. quæstione 3.par.3. (quamuis Caietan. artic.4. insinuet esse peccatum veniale:) quia cùm sponsalia sint dispositio ad matrimonium, sponsi ius habent ad id, quod est dispositio & præparatio ad actum matrimonij, vt ijdem docent: atque id nullo modo eis esset licitum, nisi esset dispositio & voluptas remota, & parua in hoc genere, & ex se insufficiens ad excitandum actum principalem. Itaque hoc signum est non esse peccatum mortiferum inter non sponsos.

Obiectio. Dices, Osculum tale, natura sua ordinatur ad concubitum; vt etiam patet ex vsu & instinctu quorumdam animantium, in quibus huiusmodi signa solent præcedere: ergo qui consentit in illud, censetur consentire in voluptatem concubitus; ac proinde peccat mortiferè.

Resp. *Remotè tendunt ad cõcubitum.* Respondeo negando consequentiam: etsi enim natura sua eò tendat, tamen hæc tendentia est remota, & ab agente non eò refertur, sed sistitur in voluptate, quam actus ipse per se habet: quę multùm distinguitur à voluptate concubitus. Vnde non est necesse vt qui in illam consentit, etiam videatur in hanc consentire. sicut qui consentit in litigium non ideò consentit in homicidium; aut qui in potum largiorem quàm necessitas postulet, in ebrietatem. Confirmatur, quia alioquin etiam inter sponsos essent illiciti; cùm hi non possint consentire in voluptatem concubitus præsentem.

59 Hæc sententia videri possit alicui probabilis; vnde in eã valde inclinat Naua. de pœnit. d.1.c. Si cui. 30. in fin. eamq. tenet Martinus de Magistris, & aliqui recentiores, quibus idem videtur de visu, eò quòd hic sensus sit magis spiritalis, nec ita moueat aut alteret naturam ad carnalia, vt contactus turpis.

Sententia receptior. Verùm communior sententia est, in istis esse peccatum mortiferum: quæ & mihi probatur: tum quia communior; tum quia tutius est vt omnia ista quàm maximè vitentur: tum quia sępè est periculum vlterioris consensus, vel morosæ delectationis, vel etiam pollutionis, ratione temperamenti, aut peculiaris dispositionis corporis; quam ob caussam expedit in huiusmodi non esse laxum. Vnde etiam inter sponsos censeo planè dissuadenda, si causa voluptatis fiant. Confirmatur hæc sententia; Primò, Ratione suprà indicata, quia osculum vt est delectabile carni, natura sua est signum copulæ vel instantis vel futuræ: vt etiam ex vsu animalium constat. sicut enim osculum amicitiæ, signum est vnionis animorum; ita carnale, coniunctionis corporum. explicatur enim hoc signo interior affectus; & prius quodammodo fit in signo, quod posteà implendum in opere. itaque in eo contineri videtur tacitus quidam consensus in copulam. Secundò, Quia materia non debet censeri remota, quæ tantam vim habet ad libidinis ignem excitandum, & ciendum spermatismum. Alia tamen est ratio adspectus, vt rectè Caiet. verb. Impudicitia, sub finè. quia natura sua eò non tendit, vnde nec habet sensibilem voluptatem, nec corpus ita commouet. Tertiò, Quia talis contactus est impudicitia quædam. Nam fit causa voluptatis impuræ. atqui impudicitia excludit à regno cælorũ; vt infrà ex Apostolo dicetur: ita Caiet. suprà. Itaque sententiam illam non dixerim probabilem. idem sentiendum de amplexibus.

Ad Primam rationem pro ea adductam, negandum est esse dispositionem remotam in natura sanguinea, aut feruente. Ad Secundam, etiam hic fortè potest dari materia parua, vt si contactus sit adeo leuis & breuis, vt non sit aptus notabilem commotionem excitare dici etiam potest, etsi in contactu non sit materia leuis, posse tamen eam dari in visu; & hoc sufficere. Ad Tertiam, Sponsis conceditur. quia est signum copulæ futurę, in quam ratione matrimonij inchoati consentire possunt.

Dico tertiò, Contactus partium verendarum, si fiat causa medicandi, vel alia, quæ censeatur necessaria, aut iusta, nullum est peccatum. est communis sententia DD. talis enim contactus est honestus moraliter, quia consentaneus rectæ rationi. 60 *Contactus partiũ inhonestarũ ex causa iusta.*

Nec refert quòd interim aliqua delectatio vel motus turpis suboriatur; quia id est, plane inuoluntarium.

Aduerte tamen, mulieres, præsertim virgines, non teneri huiusmodi genus medicandi in locis secretioribus à viris admittere, vt rectè docet Nauar. d. cap. Si cui. nu.13. ratio est, quia nemo tenetur admittere curationem, à qua nõ minus abhorret quàm ab ipso morbo, vel morte: at multæ virgines pudicæ malunt tolerare morbum, vel mortem, quàm à viris contingi. Deinde nemo tenetur admittere id, cui coniunctum est periculum turpis motus, aut delectationis carnalis: imò ad heroicum castitatis gradum pertinet malle mori, quam permittere in se turpes imagines, aut sensum vllum libidinis.

Si causa voluptatis, est peccatum mortiferũ. Dico Quartò, Si talis contactus fiat causa voluptatis eius, quæ præcisè ex ipso nascitur, est peccatum mortiferũ, etiamsi desit vlterior intentio. est communis DD. D. Thomæ & Caietani art.4. Nauarri suprà, & in Enchiridio, cap. 16. num.13.

Probatur Primò, Ex Scripturis: ad Galatas 5. *Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, &c.* vbi *impudicitia* ponitur inter peccata, quæ excludunt a regno, atqui *impudicitia* proprie consistit in turpibus contactibus, vt Diuus Thomas docet. Aduerte tamen in Græco nõ haberi *impudicitiam*; sic enim ibi legimus, ἅτινά ἐστι μοιχεία, πορνεία, ἀκαθαρσία, ἀσέλγεια: Latine, *quæ sunt adulterium, fornicatio, immunditia, luxuria.* sed rectè hoc genus impudicitiæ per ἀσέλγειαν, significatur, quod generatim omnem luxuriæ intemperantiam complectitur, vel per ἀκαθαρσίαν, quæ omnem turpitudinem, & impuritatem designat. Vnde etiam alibi sub hoc nomine ista turpitudo damnari intelligenda est: vt ad Eph. 5. *Fornicatio, & omnis immunditia non nominetur in vobis,* &c. & infrà; *Hoc autem scitote intelligentes, quòd omnis fornicator, aut immundus, aut auarus,* &c. *non habet hæreditatem in regno Christi & Dei.* non enim Apostolo est curæ omnes libidinum species à fornicatione & adulterio distinctas proprijs nominibus exprimere; sed satis ei est verbis generalibus indicare; vt notat Diuus Hieronymus in capit.5. ad Galatas, explicans illud, *Manifesta autem sunt opera carnis.* 61 *1. Ex Scripturis.*

Secundò, Probatur ex Patribus: Diuus Cyprianus epist. 65. ad Pomponium, *Certè ipse concubitus, ipse complexus, ipsa confabulatio, & osculatio, & coniacentium duorum turpis & fœda dormitio, quantum dedecoris & criminis confitetur?* quibus verbis docet esse graue crimen virgini, dormire cum masculo, etiamsi ab eo non corrumpatur; propter cõplexus, oscula, & fœdam corporum nudorum vicinitatẽ, quibus voluptas carnalis quæritur. *2. Ex patribus.*

Diuus Basilius lib. de vera virginitate, *Tactum verò vt sensuum omnium perniciosissimum, & sauissimè blandientem sensusque reliquos in suas illecebras pellicientem, immaculatum quàm maxima poteris cura formabis.* loquitur de virgine. Vide sequentia. Vbi etiam ostendit, aspectum non allicere ad voluptatem, nisi per tactum quemdam; *tactis enim* inquit, *luminum radijs, veluti quibusdam incorporeis manibus, quemcumque volueris eminus tangis, & quæ corporeis manibus attingere non potest, oculorum tactibus pathicos complectitur,* &c.

Tertiò, Ratione: Primò, Quia huiusmodi contactus non solent fieri nisi propter voluptatem resolutionis seminis: atqui intendere hanc voluptatem extra matrimonium, est peccatum mortiferum, ergo, &c. 62 *3. Ratione.*

Secundò, Quia per se & proximè ad hanc disponunt, & hæc ordinarie ex illis sequitur, vt passim DD. tradunt. ergo pertinent ad eamdem speciem moralem, tamquam occasio & causa propinqua.

Aduerte tamen, secundum quosdã, si talis contactus nõ fiat causa voluptatis carnalis, sed solius curiositatis, per se nõ esse peccatum mortiferum; præsertim si periculum pollutionis absit: quia tunc sub alia ratione magis spiritali, & eleuata apprehenditur, quæ tantam vim ad naturam concitandam non habet, & affectus non quærit in eo voluptatẽ carnalem, sed curiosæ cognitionis. Videntur id insinuare. *Si causa curiositatis fiat.*

DD.

DD. cum dicunt illa esse peccata mortifera, si causa voluptatis fiant: quam restrictionem non adderent, si idem putarent, dum causa curiositatis. Verum talis curiositas est periculosa vnde non solum vt peccatum veniale, sed etiā ob periculum mortalis cauenda.

63 Petes Primò, Vtrùm in turpiloquio sit peccatum mortiferum.

Verum turpiloquiū sit peccatū mortiferum.

Respondeo, Si fiat animo se oblectandi rebus ipsis narratis, & imaginationi obiectis tamquam præsentibus, est peccatum mortiferum; sicut & ipsa delectatio morosa, cuius causa fit. Similiter si animo excitādi se, vel alios ad turpia, vel cum periculo in illa consentiendi, etiamsi animus iste desit. Si verò solum fiat ob voluptatem, quæ præcisè ex ipsa narratione capitur absque vlteriore intentione, est peccatum venialem; vt docet Toletus libro quinto, c. decimoquarto. Ratio est, quia est solum voluptas remota, ex confusa apprehensione rerum narratarum, tamquam absentium proueniens, solum remotè ad turpia disponens. non enim narrata & audita leuiter, ita mouent vt visa; & multo minus quam contacta. Nec refert etsi forte talia dicens vel audiens rideat, videaturque illis affici, modo re verà non delectationis venereæ, sed ioci causa id faciat, & vanitatis. Non tamē excusandi, qui volunt videri turpibus dediti, & inde æstimari: nam de lethali peccato gloriam quærere, est lethale, ob illius complacentiam. Si complacētia in turpitudinem absit, & solum velit apud socios videri fuisse huiusmodi deditus, vt æstimetur ingenium, dexteritas, virilitas, experientia, seposito scandalo non videtur damnandus peccati mortiferi, vt dictum est suprà libro secundo, cap. 47. num. quadragesimo secundo. Numquam tamen castus animus huiusmodi narrationibus & iocis sciēs & volens delectabitur.

64 Petes Secundò, Vtrùm femina aduertens se tāgi ab alio affectu libidinoso, teneatur sub peccato mortali se retrahere, vel impedire talem contactum.

Si contactus per se honestus, ex affectu turpi procedat.

Resp. Si talis contactus sit exterius honestus, & iuxta receptum patriæ morem fiat; vt cum in aduentu, vel recessu amicorum, osculum figitur, vel dextera apprehenditur, nō tenetur illum refugere, etiamsi impurum alterius animum nouerit, vt rectè Caiet. hoc loco docet. Ratio est, quia hic actus per se est licitus.

Nec refert, quòd iste praua intentione faciat; quia quando duo ad vnum opus concurrunt, potest alter facere. vel pati bona intentione, quòd alter facit mala: vt multis exēplis ostendi potest. Quod generaliter verum est, quotiescumque ille iustam causam habet non detrectandi; qualis in proposito est patriæ consuetudo, & amicitia, vel consanguinitas. Idem dicendum de contactu locorum secretorum, cum medicamenta applicanda, vel alia causa iusta intercedit; quia actus externus cum illis circumstantijs est honestus. Hæc intellige, quantum est ex lege virtutis temperantiæ: nam lege charitatis, ne videlicet alter peccet, tenetur huiusmodi contactus, si commodè potest, declinare.

Si per se inhonestus.

Si autem contactus per se, & spectatis externis circumstantijs sit inhonestus, tenetur sub peccato mortali illum vitare, si potest. Ratio est, quia sicuti lege castitatis tenemur vitare pollutionem, ita etiam id, quod ad eam proximè excitat: atqui non minus ad eam excitat talis contactus passiuus quàm actiuus, id est, non minus ita tangi, quàm tangere; ergo sicuti tenemur vitare actiuum sub mortali, ita etiam passiuum. Dicitur autem non posse vitare, quando sine graui incommodo non potest: quod incommodū debet esse tale vt perpessioni istius cōtactus, vel violationis præponderet, vel saltem sit æquale: vt si periculum mortis, infamiæ, vel amissionis bonorum non permittenti impendeat. vide Caiet. art. 4. sub fi.

65 *Aspectus.*

Quod ad aspectum attinet, si versetur circa partes honestas, nullum in eo per se præcisè est peccatum, nisi fortè actus otiosi, aut si ad concupiscendum fiat; vt docet Caiet. verb. impudicitia. Et ratio est, quia cum aspectus sit sensus magis eleuatus & spiritalis, per se non mouet ad voluptatem carnalem. Potest tamen esse peccatum ratione periculi, maximè si sit diuturnus, verbi gratia circa feminam pulchram.

Periculum ex aspectu.

Nam aspectus facit vt phantasia apprehendat rem illam non solum vt delectabilem visui, sed etiam vt delectabilem tactui, & carni: ex qua imaginatione naturaliter sequitur in affectu complacētia & delectatio, in spiritibus & sanguine commotio, & hinc in membris rebellio. Itaq; curiosi aspectus sunt valdè vitandi: nam innumeri ex illis sunt perducti ad lapsum. Hinc Psalm. 118. *Auerte oculos meos ne videant vanitatem: in via tua viuifica me.* & Ecclesiastici 31. *Nequius oculo quid creatum est?* Iob. 31. *Pepigi fœdus cum oculis meis, ne vnquam cogitarem de virgine.* Admiscet se plerumque diabolus, & facit vt species visa assiduè obseruetur phantasiæ, quæ sensim affectum allicit, & naturam commouet.

Ex curiositate.

Si autem versetur circa partes inhonestas, etsi non tantam vim habet, quantā contactus, nec tam directè moueat: tamen plerumque naturam concitat, & voluptatem carnalem excitat, quam sine peccato mortifero intendere nō potes, vt docet Syluest. v. delectatio, quæst. 4. Si autem ob causam necessariam vel vtilem fiat, & nulla talis voluptas intendatur, non erit peccatum, etsi ea præter intentionem subrepat.

Si autem ex curiositate fiat, non potest excusari à peccato veniali; imò nec à mortali, si circa diuersum sexū: quia est res valdè fœda contra naturalem honestatem, & valdè libidinem prouocans. Idem ob eamdem rationem dicendum, si fiat specie mortificationis; vt docet D. Anton. 2. p. tit. 5. cap. primo, §. De quibusdam qui huiusmodi prætextu feminam coram se nūdari faciebant. adeo enim id repugnat naturali honestati, vt primi parentes statim post trāsgressionem non sint passi se nudos videri, vt idem ait. Circa eumdem sexum, si ex curiositate fiat, est minor indecentia; tamen potest esse peccatum mortale ratione periculi consensus in voluptatem, vel in actum turpem, aut ratione scandali.

DVBITATIO IX.

Quale peccatum sit stuprum & raptus.

D. THOM. ART. 6. & 7.

Stuprum generatim significat omnem concubitum legibus vetitum. vnde passim apud auctores *adulterium, incestus, & libido præpostera* stuprum vocantur: vt ex Plauto, Cic. & alijs constat. 66

Stuprum generatim.

Strictè.

Strictè verò accipitur pro virginis violatione, maximè si per vim fiat: quo modo addit malitiam mortiferam contra iustitiam, actui fornicationis; estque graue crimē, quod etiam morte per leges punitur; siue virgo sit, cui vis illata est, siue corrupta. Grauius tamen est in virgine, propter florem pudicitiæ vi ereptum.

Si verò non fiat per vim, sed ipsa sponte consentiente, probabilius est circumstantiam virginitatis non addere malitiam mortiferam, vt ostensum est li. 2. c. 10. dub. 1. quo cap. de hoc vitio & obligatione iustitiæ ex eo orta sat multa diximus.

Raptus.

Raptus propriè dicitur, cum persona aliqua libidinis causa, vi illata abducitur, siue sit masculus, siue femina; siue nupta, siue innupta; siue vis inferatur soli abductæ, siue ijs, quorum potestati subest, siue vtriusque: vt colligit Gratianus ex capit. tertio, De raptoribus, trigesimasexta quæstione prima. Ad raptum enim tria requiruntur: nimirum vis illata, abductio, & vt fiat causa concubitus, aut alterius libidinis.

Si non abducatur, sed in loco violetur, nō propriè dicetur *rapta*, sed vim, seu *stuprum* passa: quamuis generatim id etiam raptus vocetur, iuxta Diuum Thomam articulo septimo, & Nauarr. cap. 16. num. 3. & Gratianum dict. cap. 3. De raptoribus. 36. quæstio. prima, quem sequuntur alij. vnde & pœnæ raptorum ad tales pertinent. Similiter si nulla vis inferatur, sed ipsa sponte discedat cum amasio, parentibus nescientibus, non erit propriè raptus, sed voluntaria fuga. Itaque requiritur vt vis inferatur vel ipsi, vel saltem ijs, ad quos pertinet, verbi gratia parenti, marito, sponso, curatori, abducendo illam ipsis contradicentibus, & repugnantibus.

Si abducatur non causa libidinis, sed redigendi in seruitutem, & vindicādi dominij, dicetur *plagium*, non raptus; est enim furtum hominis, nō luxuria. non tamen requiritur ad raptum vt reipsa concubitus sit secutus, sufficit vt eo fine rapta sit, vt ex varijs textibus Iuris colligitur.

67 *Quæ pertinat ad luxuriam.* Petes, Quomodo ergo *raptus* ponitur species luxuriæ, cum potius sit species iniuriæ?

Respondeo, Ratione intentionis pertinere ad luxuriã; quia libidinis causa fit: ipse tamen actus exterior secundũ se, solum est contra iustitiam, nisi ei coniungatur violatio. Vel certe dicendum est raptum completum esse speciem luxuriæ; completur enim per concubitum, ad quem proxime tendit: & sic ratione sui termini pertinet illud opus externum ad luxuriam, veluti quædam species eius; non tamen est propriè, seu metaphysice loquendo species; quia circumstantia illa, per quam contrahitur communis ratio luxuriæ in raptu, non est propriè contra castitatem, sed contra iustitiam.

In rapta est duplex malitia. Ex his patet, duplicem malitiam in hoc actu includi; alteram contra iustitiam, alteram contra castitatem. ac proinde ad vtrumque vitium pertinere; quamuis ratione finis inter species luxuriæ numeretur.

68 *Pœna in raptores.* Notandum est; graues pœnas vtroque Iure io raptores esse constitutas. L. vnica, C. de raptu virginum, &c. pro raptu puellæ, vel mulieris honestæ, siue nuptæ, siue innuptæ statuitur supplicium capitis tum raptori, tum ijs, qui ipsi auxilio fuerint; & bona eorum addicenda per Iudicẽ mulieri raptæ. Deprehensus in flagranti crimine, potest à coniunctis personis, & à tutoribus, vel curatoribus raptæ impune interfici. Si rapta sit serua, etiam supplicium capitis decernitur, absque tamen bonorum addictione. Hic sub raptu DD. etiam vim illatam libidinis causa, etsi persona nõ sit abducta, intelliguot.

Iure vero Canooico c. Raptor. 33. & c. 34. Statutũ 27. q. 2. statuitur, Primò, Vt raptor alienæ sponsæ publica pœnitentia mulctetur.

Est impedimentũ impediens. Secundò, Vt sine spe coniugij maneat. Itaque est impedimentum non quidem dirimens, sed impediens ab omni coniugio. Potest tamen Episcopus in eo dispensare. Imò quibusdam locis non est hoc impedimentum in vsu; vt Nauarrus notauit cap. vigesimosecundo, numero septuagesimoquarto.

Sunt excõmunicati. Tertiò, Raptor alicuius puellæ, vel mulieris cuiuscumque, & omnes illi consilium, auxilium & fauorem præbentes sunt ipso iure excommunicati, & perpetuo infames, omniumque dignitatum incapaces; & si Clerici fuerint, de proprio gradu deijciendi. Ita Coocilium Tridentinum sessione vigesimaquarta de reformatione matrim. capit. 6.

69 *Est impedimentũ pro tempore dirimens.* *An per nuptias cũ rapta, tollatur infamia.* Quartò, Inter raptorem & raptam, quamdiu ipsa in eius potestate manserit, nullum potest consistere matrimooium; etiamsi ipsa liberè consenserit: vnde pro eo tempore est impedimentum dirimens. Vbi tamen à raptore fuerit separata, & in loco tuto & libero constituta, potest illi nubere, si velit. Ita Concilium suprà. quo casu putãt quidam tolli infamiam, & incapacitatem ad dignitates, per raptũ contractam: alioquin rapta cogeretur nubere viro infami; quod esset in ipsius grauamen, contra fauorem, quem Concilium intendit dare matrimonio. vide Henriq. lib. 2. de matrim. c. vlt.

Contrarium puto verius; nam Concilium id apertè videtur excludere; sic enim ait: *Quòd si rapta, à raptore separata, & in loco tuto ac libero constituta, illum in virum habere consenserit, eam raptor in vxorem habeat; & nihilominus raptor ipse, ac omnes illi consilium, auxilium, fauorem præbentes, sint ipso iure excommunicati, ac perpetuo infames*, &c. quasi dicat, etiamsi illam duxerit, incurrat in has pœnas.

Ad rõnem. Ad rationem in contrarium dico non cogi illam nubere infami, sed posse abstinere, si velit. imò iure ciuili non poterit ei oubere, vt patet C. de raptu virginum; quod fuit confirmatum Iure Canonico antiquo, cap. Raptores. 2. & cap. 11. Placuit. 36. quæstione secunda, quamuis id posteà reuocatum fuerit; vt constat ex cap. fin. de raptoribus. vnde Concilium non cupit illi matrimonio fauorem præstare; sed restringit concessionem dict. cap. finalis, vbi nõ requiritur vt constituatur in loco tuto, sed solum vt liberè consentiat.

70 Circa prædictum decretum tria notanda. Primũ, Valdè probabile videri, illud non habere locum io raptu, qui fit tantum causa libidiois explendæ; de quo iam dictũ est; sed dumtaxat in eo qui dirigitur ad contrahendum matrimonium. ita docet Sancius libro septimo de matrimonio, disput. 13. num. 4. Congruum enim erat, vt ille raptus esset matrimonij impedimentum, qui propter matrimonium attentatur, nimirum; vt nemo audeat attentare per quod se suo fine videt frustrandum. quæ ratio non habet locum in raptu causa libidinis facto. Accedit quod rarius ex tali sequatur matrimonium: nam plerumque raptam, vbi libidinem expleuerint, repellunt. Confirmatur, quia verba intelligenda iuxta præsentem materiam. alioqui dicendum erit, etiam ex raptu seruiendi causa facto, impedimentum nasci.

Secundum, Non habere etiam locum, cum puella sponte consentit abductioni, etiamsi parentibus repugnãtibus fiat. Ratio est, tum quia propriè non est raptus; quamuis ratione violentiæ quæ fit parentibus, sub quorum cura est, raptus dicatur, & Iure ciuili puniatur: tum quia iste raptus non repugnat vllo modo libertati matrimonij, cui Concilium eo decreto solum voluit consultum; cuius signum est, quòd semper permittat matrimonium, quando puellæ suæ libertati est restituta, nec requirat consensum parentum.

Tertium, Non habere locum in raptu, quo sponsus rapit propriam sponsam; quia id in Iure non vocatur crimen *raptus*; eo quòd ex desponsatione aliquid iuris in eam habeat; vt rectè notat Diuus Thomas artic. 6. ad quartum, & reliqui Doctores. Vnde Gelasius Papa (vt habetur 36. quæstiooe prima, cap. Lex illa. 2.) dicit, *Lex illa præteritorum Principum, ibi raptum dicit esse commissum, vbi puella, de cuius nuptijs antè nihil actum fuerat, videbatur abducta.* *Si spõsus rapiat sponsã.*

DVBITATIO X.

Quid adulterium, & quale peccatum.

D. THOM. ART. 8.

ADulterium iuxta Diuum Thomam, dictum est quasi *ad alienum thorum* accessio: nihil enim est aliud quam alieni thori violatio. vnde requiritur vt vterque vel alter sit iunctus matrimonio; nam circumstantia coniugij io viro vel in femina facit vt actus luxuriæ dicatur adulterium. 71

Porrò hunc actum esse peccatum mortiferum, cõstat ex plurimis Sacræ Scripturæ locis: Exodi 20. *Non mœchaberis.* Leuit. 20. *Si mœchatus quis fuerit cum vxore alterius, & adulterium perpetrauerit cum coniuge proximi sui, morte moriatur & mœchus & adultera.* Idem habetur Deuteronom. 22. & 27. *Maledictus qui dormierit cum vxore proximi sui.* Iob 31. *Si deceptum est cor meum super muliere, & si ad ostium amici mei insidiatus sum: scortum alterius sit vxor mea, & super illam incuruentur alij: hoc enim nefas est & iniquitas maxima. Ignis est vsque ad perditionem deuorans, & omnia eradicans genimina.* *Est peccatũ mort.*

Vide pulcherrima in hanc sententiam Ecclesiastici 23. Prouerb. 6. Ieremiæ 5. 1. ad Corinth. 6. *Nolite errare, neque fornicarij, neque adulteri, neque molles regnum Dei possidebunt.* Addo etiam animalia quædam adulterium detestari & vindicare, vt Guilielmus Parisiensis primæ partis de vniuerso, par. 3. cap. 8. de ciconijs testatur: *Tempore*, inquit, *meo, ciconia tamquam de adulterio conuicta per olfactum masculi sui, congregata multitudine ciconiarum nescio qualiter accusante masculo, vel aggerente eius crimen à tota illa multitudine deplumata atque dilacerata est, tamquam concilio, aut iudicio omnium ipsi adulterij iudicata.* *Bruta nonnulla adulterium plectunt.*

Ratio est manifesta, quia continet totam malignitatem fornicationis, quam ostendimus esse mortiferam, & præterea iniuriam in coniugem. quatenus enim est inter personas nullo vinculo coniugali copulatas, habet deformitatẽ & omnia incommoda fornicationis: quatenus vero est cõtra ius coniugis in re graui, est grauis iniuria contra iustitiam admissa: nam *vir non habet potestatem corporis sui, sed vxor*; & contrà *vxor non habet potestatem corporis sui, sed vir*: vt docet Apostol. primo ad Corinth. septimo. Consistit autem hæc potestas, seu hoc ius in duobus. Primò, Quòd alter teneatur alteri volenti debitum coniugale persoluere. Secundo, Quòd teneatur a persona extranea abstinere. Itaq; duobus modis fit cõiugi grauis iniuria in causa matri- 72 *Cur sit peccatũ mort.* *Ius cõiugis.* *Dupliciter fit coniugi iniuria.*

matrimonij. Primò, Si nolit petenti debitum reddere; tunc enim ei denegat vsum rei suæ. Secundò, Si se alteri copulet; tunc enim id, quod est coniugis quoad vsum, tribuit alteri: immo cum sit vna caro cum coniugo, carnẽ coniugis miscet & vnit carni extraneæ. quanta autem sit hæc iniuria, patet ex communi hominum æstimatione, qui illam tanti faciunt, vt puteot vix posse irrogari maiorem: vnde etiam morte vel perpetuo diuortio illam vindicare solent.

73 *Si coniux cedat iure suo.* Dices, Quid si coniux cedat iure suo, vel etiam fiat leno suæ vxoris vt sit particeps pretij, vel alterius commodi?

Respondeo, Eo quidem casu non fore propriè iniuriam in personam coniugis, vt constat ex dictis sup. cap. 7. dub. 3. *Scienti enim & consentienti non fit iniuria*; vt habet regula Iuris 27. l. 6. de Reg. Iuris. nihilominus erit in ipsum matrimonij statum & ordinem coniugatorum: sicut si Clericus cedat iure suæ exemptionis, quo non potest conueniri coram Iudice sæculari, & sponte sinat se ad tribunal sæculare pertrahi, non fiet ei propriè iniuria; sed statui clericali & ordini ecclesiastico. Simili modo qui occidit hominem volentem, non facit illi propriè iniuriã: sed peccat in naturam humanam. Vnde patet, in illo actu adhuc remanere duplicem malitiam, alteram contra castitatem, alteram contra matrimonij statũ; etsi non dicatur propriè iniuria in personam coniugis, v.g. in Petrũ; eo quod non fiat ipso nolente & inuito, (quod tamẽ propriè hoc nomen connotat) nec obliget ad restitutionem vel satisfactionem, ob præuiam condonationem: tamen verè est contra iustitiã; quia est contra ius coniugij, & coniugis vt coniux est, quo ille cedere efficaciter non potest: eo quòd competat ipsi non ad bonum priuatum, sed ratione status, qui est communis. vnde cum cessio sit nulla, ius manet: & ita contra illud peccatur.

74 *Adulteriũ tripliciter; patratur.* Notandum est, adulterium triplici modo posse cõmitti. Primò, Ex parte viri tantum. Secundò, Ex parte feminæ tantum. Tertiò, Ex parte vtriusque.

Si primo modo fiat, (vt si coniugatus solutæ copuletur) erit quidem graue peccatum mortiferum, vt ex dictis patet; minus tamen, quàm si coniugata soluto. Ratio est, quia longè magis repugnat iuri naturæ vt vna femina iũgatur duobus viris, quàm vt vnus vir duabus feminis. vnde etiamsi hoc aliquando fuerit concessum (vt patet in Patribus veteris testamenti, qui habebant plures vxores) illud tamen numquam. Causa cur magis repugnet, est

Cur vna non possit iungi pluribus. Primò, Quia vna mulier pluribus viris satisfacere nequit, quin ordinariè impediatur generatio, quæ est finis istius coniunctionis. Secundò, Quia etsi forte interdum generatio non impediatur; tamen erit cõtra certitudinem prolis: nam incertum erit vtri viro proles sit assignanda, marito an adultero: quod est contra bonam prolis educationem, quæ maximè paterna opera indiget. Tertiò, Quia fit peculiaris iniuria marito, dum ei aliena proles supponitur; vel saltem ipsa se constituit in periculo id faciendi. Quartò, Fit iniuria proli legitimæ, adducto à matre in partitionem hæreditatis extraneo. Hæc incommoda non sequuntur ex adulterio viri cum soluta. Hinc fit vt adulterium coniugatæ vindicetur morte, si maritus illam iure prosequatur; coniugati verò nequaquam. quamquam in veteri lege vterque morti addicebatur, vt patet Leuitica 20. & Deuteron. 22.

Grauissimum autem erit, si tertio modo fiat, nimirum

Si vterque matrimonio ictus. vtroque coniugij vinculis adstricto: tunc enim in illo actu est duplex iniuria mortifera; nam duorum matrimoniorum iura violantur, & duobus coniugibus iniuria irrogatur. Vnde eo casu in confessione non sufficit accusatio sui de adulterio in genere, sed explicanda est illa circumstantia, ratione cuius iniuria duplicatur.

Nec refert, etiamsi illæ iniuriæ sint eiusdem speciei; quia non solum species peccati, sed etiam numerus explicandus; non tantum numerus actuum materialium, sed etiam numerus malitiarũ, quæ sunt in vno actu; vt si quis vno ictu occidat duos homines, vel duobus maledicat, detrahat, conuicietur.

Pari modo, quando est adulterium ratione solius fe-

Adulteriũ ex parte feminæ. minæ, puto id explicandum, propter peculiarem deformitatem & mala coniuncta; ob quæ hoc videtur longè grauius.

* Nec obstat, quòd vir in hoc actu nihil agat contra fidem à se datam, cum nulli fidem coniugalem dederit: quia satis est quòd feminæ cooperetur in violanda fide, quam ipsa suo dedit marito; & ad alia damna, quæ inde sequuntur.

DVBITATIO XI.

Quid incestus & quale peccatum.

D. THOM. Art. 9.

INcestus est congressus cum consanguinea, vel affine intra gradus prohibitos: quales sunt omnes gradus consanguinitatis & affinitatis ex matrimonio contractæ, vsq; ad quartum gradum, vt communiter DD. tradunt: ex fornicatione verò vsque ad secundum; vt constat ex Concilio Tridentino sess. 24. cap. 4. 75 *Incestus.*

Gradus autem cognationis legalis, quę nascitur ex adoptione, & cognationis spiritalis, quæ ex Baptismo & Confirmatione, propriè ad hoc vitium non pertinent; quia sunt vincula magis spiritalia, nec faciunt coniunctionem carnis & sanguinis, sicut consanguinitas & affinitas. negari tamen non potest quin violatio talis cognationis per actum luxuriæ habeat specialem deformitatem; cum illa cognatio constituat impedimentum dirimens: vnde talis actus poterit etiam dici *incestus*; paulò latius extensa hac voce: quia fit cum persona, cui ratione istius coniunctionis specialis debebatur reuerentia in ista materia: nec est aliud nomen, quod ei melius conueniat, si cognatio sit ex adoptione. si verò sit ex sacramento, rectius referetur ad sacrilegium.

Porrò *incestum* esse graue peccatum constat ex Scripturis. 1. ad Corint. 5. *Omnino auditur inter vos fornicatio, & talis fornicatio, qualis nec inter Gentes: ita vt vxorem patris aliquis habeat. & vos inflati estis, & non magis luctum habuistis, vt tollatur de medio vestrum, qui hoc opus fecit,* &c. vbi etiam Apostolus illum tradit satanæ eijciendo extra Ecclesiam: & vult totam Ecclesiam ob tale facinus esse in luctu Leuit. 18. *Omnis homo ad proximam sanguinis sui non accedat, vt reuelet turpitudinem eius: ego Dominus Deus vester.* Deinde recensentur omnes gradus, iure diuino pro illo tempore vetiti, & prohibetur coniunctio: & c. 20. constituitur pœna mortis in transgressores additur causa, *quia rem illicitam, rem nefariam operati sunt.* 76 *Est peccatũ mortale.*

Vetabatur autem illo tempore inter cõsanguineos quidem primus & secundus gradus: præterquam inter neptẽ & patruum, vel auunculum: & inter consobrinos. Inter affines, primus & secundus lineæ rectæ; vt inter nouercã & priuignum, eiusq; filium: inter vitricum & priuignam, eiusque vel priuigni filiam. Item primus gradus lineæ trãsuersæ; vt inter maritum & sororem vxoris: inter vxorem & fratrem mariti. mortuo tamen marito sine liberis, poterat frater eius accipere vxorem defuncti, vt patet Deuter. 25. Similiter mortua vxore, videtur maritus defunctæ potuisse accipere sororem illius; vnde d. c. 18. signatè dicitur, *Sororem vxoris tuæ in pellicatum illius non accipies, nec reuelabis turpitudinem eius, adhuc ea viuente:* indicando, *post mortem* non esse impedimentum. 77 *Qui gradus vetabãtur in Leuitico.*

Ratio cur hoc tantum peccatum sit, est: quia est contra reuerentiam & honorem debitum, in hoc genere actuum, consanguinitati; quã causam passim indicat Scriptura, cum ait, *Ne discooperias, ne reueles turpitudinem* matris, sororis, &c. cum enim in consanguineis & affinibus principium ortus nostri intueamur, ut suprà lib. 2. cap. 46. dubit. 3. dictum est, debetur illis certa quædam reuerentia, quoad ea, quæ ad actum gignendi pertinent. Hinc filij Noe, Sem, & Iaphet, cum tanta cautione & eulabia virilia patris texerunt; & Cham maledictionem patris ob irreuerentiam & irrisionem incurrit; Gen. 9. Immo etiam quibusdam animantibus similis quidam reuerentiæ instinctus erga parentes est ingenitus; ut Aristoteles, lib. 9. historiæ animalium. cap. 47. docet: ubi refert camelos nec ui adigi posse ut matribus congrediantur: cumque fraude camelarij pullus quidam contectam matrem, ne posset agnosci, inscendisset, & posteà detracto tegumento eam cognouisse, morsu interfecisse auctorem. Ibidem narrat equum quemdam generosissimum regis Scytharum cum 78 *Est contra reuerentiã iuri sanguinis debitã.*

matri congredi nollet, simili artificio deceptum, postea re detecta fugisse, & ex alto se præcipitem datum elisisse. Simile refert Gulielmus Parisiensis primæ partis de Vniuerso parte 3. cap. 8. de quodam equo, qui pari modo admissus in matrem, sibi genitalia mordicus præscidit: natura ipsa testante quàm id sit graue piaculum.

Accedit, quòd per illum actum ex duobus fiat vna caro, & veluti vnus homo completus. vnde natura quærit eos, inter quos ante non erat coniunctio carnalis & refugit, qui iam antè ratione consanguinitatis vel affinitatis erant vna caro. Denique ad illud opus requiruntur mas & femina, tamquam duo principia partialia distincta: at per consanguinitatem & affinitatem duo sunt veluti vnum quid, tenens se ex parte alterius principij; vel potius abstrahens ab hoc vel illo sexu: nam frater & soror non aliter sunt vnum, quam duo fratres, vel duæ sorores, &c.

Grauior tamen multo est incestus cum consanguinea, quàm cum affina in eodem gradu, v. g. cum sorore sua, quàm cum sorore vxoris: quia illud vinculum est multo arctius; nam plus est esse coniunctum alijs ratione proprij sanguinis, quàm ratione sanguinis vxoris: maior enim est vnio ad suam carnem quàm ad carnem vxoris; vnde etiam hoc vinculum est magis naturale.

79 *An diuersitas graduū faciat diuersitatem specificā in incestu.*

Dubium tamen est, Vtrùm id faciat diuersitatem specificam in incestu.

Caietanus in art. 9. negat, & vult solum esse circumstantiam aggrauantem: sicut maior quantitas rei ablatę in furto. Idem docet de diuersitate graduum vtriusque: addens non oportere esse sollicitum in ea explicanda in confessione. Idem sentiunt aliqui recentiores.

Sed verius est esse diuersitatem specificam. Primò, Ratione consanguinitatis, & affinitatis: hæc enim vincula specie differunt, sicut vnio mediata & immediata, naturalis & voluntaria. Confirmatur, quia multo immanior censetur incestus cum matre, quàm cum nouerca; cum sorore, quàm cum vxore fratris. Secundò, Ratione lineæ rectæ & lateralis; nam nullo vmquam casu fuit licitus concubitus inter consanguineos in linea recta. Et confirmatur, quia longè alia reuerentia debita est matri, alia sorori, & longè fœdior illius; quam huius violatio. Tertiò, Ratione primi gradus consanguinitatis lineæ lateralis & reliquorum. item ratione primi gradus affinitatis lineæ rectæ, & reliquorum, præsertim lineæ transuersæ; vt colligitur ex Apostolo 1. Corint. 5. Ratio est, quia illi iure naturæ prohibiti; & matrimonium dirimunt, hi solum iure positiuo.

80 Quod ad gradus reliquos attinet, qui solo iure positiuo prohibiti sunt, etsi probabilis sit sententia Nauarri cap. 16. num. 13. & multorum aliorum, omnes specie differre, & efficere incestum specie diuersum; tamen contrarium est probabile, nimirum illos gradus in consanguinitate esse eiusdem inter se speciei, similiter in affinitate. Ratio est, quia nullus horum iure naturæ matrimonio repugnat, & omnis repugnantia, quam habent ad illum actum, est solum ex iure positiuo, quod ob easdem causas, eademq; motiua illos vetuit, quorū præcipuum est, vt propinquis in illis gradibus reuerentia deferatur; accessoria, vt affinitates ac amicitiæ multiplicentur, occasiones libidinis inter propinquos (qui sæpe cohabitare solent) vitentur, & amor carnalis vinculis multiplicatis non nimium increscat; vt ex D. Th. art. 9. & Caietano ibidem colligitur. Et quamuis hæ rationes eo magis appareant & locum habent, quo gradus est propinquior; vt in secundo, plus quam in tertio, & in tertio quàm in quarto; hoc tamen non conuincit diuersitatem specificam, sed solum differentiam secūdum magis & minus intra eandem speciem.

81 *Impedimētum ex incestu cū cōsanguinea vxoris.*

Notandum est, etsi incestus cum sua consanguinea sit grauior quàm cum affine, consanguinea vxoris, ceteris paribus; tamen hic habet peculiarem effectum, eumque duplicem. Prior est, quòd impediat petitionem debiti; eò quod cognoscendo consanguineam vxoris factus sit vxoris affinis eo gradu, quo ipso vxori erat sanguine iuncta. Hoc tamen intelligendum, nisi fortè ignorabas esse affinem: tunc enim non esset formaliter incestus: sed simplex fornicatio; vnde nec pœnam incestui constitutam, vt est non posse petere debitum, induceret.

Vis tamen aduerte petitionem debiti post Concil. Trident. non impediri, nisi sit consanguinea vxoris in primo vel secundo gradu: non autem si in tertio vel quarto. Concil. enim sess. 24. cap. 4. de reform. matr. constituit vt affinitas ex illicita copula non dirimat matrimonium vltra secundum gradum: & Pius V. Extrauag. Ad Romanam. anno 1566. declarauit vltra illum gradum ne impedire quidem. Vnde sequitur nec petitionem debiti, qui est vsus matrimonij, impedire. cui, enim conceditur quod maius est, conceditur etiam quod minus est, & in illo maiore inclusum.

Alter est, quòd mortua vxore non possit aliam ducere, & si duxerit, non poterit exigere debitum absque dispensatione, inducit enim hoc peccatum impedimentum, non quidem dirimens, sed impediens. vtrumque colligitur c. Transmissæ. 4. de eo qui cognou. consang. vxoris, & 32. q. 7. multis capitulis.

Vtrùm verò simile impedimentum inducat incestus cū consanguinea, disputatur inter DD. D. Thomas in 4. d. 34. q. 1. art. vltimo, negat, quem communiter sequuntur Theologi, teste Nauarro cap. 22. nu. 74. & Couarruuias in epitome 4. decret. cap. 7. in princ. num. 4. Idem tenet Toletus lib. 5. cap. 12. & Syluester, Matrimonium 7. nu. 6. cum Rosella & Archidiacono. Nauarrus verò & plerique Canonistæ cum Panormitano in cap. 1. & 2. de eo, qui cogno. consang. vxoris, affirmant. Sed certum est incestum cum sua consanguinea non inducere affinitatem cum vxore, nisi fortè illa etiam sit consanguinea vxoris in primo vel secundo gradu: ac proinde nec impedire debiti petitionem. Itaque si impedit secundas nuptias, id aliunde, nimirum ex vi peculiaris ordinationis ecclesiæ prouenit. & quamuis canonistarum sententia sit probabilis, mihi placet sententia Theologorum: nam cap. 8. de incestis. 35. q. 3. imposita pro tāto crimine satisfactione, additur in fine, *Sanè quibus coniunctio illicita interdicitur, habebunt ineundi melioris coniugij libertatem.* Vbi generatim omnibus id conceditur. & cap. 4. Si duo 35. quæst. 6. de incestuosis iam separatis dicitur, *Qui iuuenes sunt alia matrimonia contrahere non prohibeantur.* Vbi, vt benè notat Caietanus contra Glossam, non disponitur vt si non sint iuuenes prohibeantur; sed determinatur causa cur in futurum illi non sint prohibendi. Olim tamen aliquando in pœnam prohibebantur contrahere secundas nuptias, sicut & alij, qui pęnitentiam publicam egerant; quod videtur adhuc seruari in curia Romana: nam quando dispensatur inter consanguineos vt possint contrahere; si præcessit copula, additur clausula, vt mortuo coniuge, alter maneat cœlebs. Quidam tamen dicunt id non obstare in foro conscientiæ: esse enim clausulam ordinariam. Immo omnia impedimenta iure humano impedientia, vsu contrario esse abrogata, ita vt non necessario petenda sit dispensatio. 82 *Incestus cū consanguinea propria.*

DVBITATIO XII.

Quid sacrilegium in materia luxuriæ & quale peccatum.

D. THOM. ART. 10.

Sacrilegium hoc loco nihil est aliud, quàm violatio rei sacræ per actum venereum, *Rem sacram* voco personam Deo per votum castitatis dicatam, & locū, vel aliam rem consecratam. *Violatio* est cum aliquid agitur, quod peculiariter sanctitati illius vel reuerentiæ illi vel potius diuino in illa numini debitæ, repugnat. tunc enim illa res, quantum est ex facto hominis quodammodo contaminatur, polluitur, & veluti prophana efficitur. Potest autem res sacra dupliciter violari. 83 *Res sacra.* *Violatio.*

Primò, Actione, quæ sit contra aliam virtutem, v. g. contra iustitiam, vel castitatem; vt si persona sacra verberetur, vel occidatur, si res consecrata furto surripiatur, si reus ad locum sacrum confugiens, vi inde contra ius abstrahatur, si persona sacra se polluat: & tunc opus habet duplicem malitiam & duplicem speciem, & sub duobus vitiorum generibus ponitur, iuxta ea, quæ dubit. 4. diximus. *Dupliciter res sacra violatur.*

Secundò, Actione, quæ non sit contra aliam virtutem, sed solum inde malitiam contrahat, quod rem sacrā indignè tractet; vt si opus matrimonij in loco sacro absq; ne-

cessita-

cessitate fiat. Nos hic solum de violatione illa rei sacræ agimus, quæ fit per *actum venereũ* internum, vel externum, siue ille simul sit directè contra castitatem, vel iustitiam, siue non sit. De alijs sacrilegijs dictum est lib.2.cap.45.

84 *Quinque modis fit hoc sacrilegium.*

Hoc autem fieri potest quinque modis. Primò, Si persona sacra in turpe opus externum, vel etiam in delectationem internam consentiat: violat enim sanctitatem suæ personæ, quæ in eo sita est, quòd Deo per votum castitatis sit consecrata.

Secundò, Si persona non sacra consentiat in turpe opus circa personam sacram.

Tertiò, Si vtraque sit sacra: tunc enim duplex est sacrilegium; sicuti est duplex adulterium, cum vterque est coniugio copulatus.

Quartò, Cum fit in loco sacro absque necessitate, etiãsi sint coniuges.

Quintò, Cùm fit circa aliam rem sacram; vel eius interuentu: vt olim fecerunt quidam hæretici excipientes sperma calice, horrendo prorsus sacrilegio.

85 *Si coniuges longo tempore in loco sacro conclusi.*

Dixi in quarto modo, *absque necessitate*, quia si longo tempore mãneant conclusi in loco sacro, ratione belli vel concussionis militaris, & immineat alteri periculum incontinentiæ, non erit peccatum reddere, aut etiam petere debitum in loco sacro, si alibi non est opportunitas: vt docet Syluester v. Debitum, n.5. & v. Consecratio, 2. nu.5. Richardus in 4.d.32.art.3.q.2. Alphonsus à Castro lib. 1. de potest. legis pœnal. c.7. docum. 2. Couarruuias, de sponsalib. p.2 cap. 7.§ 2. nu.3. Toletus lib. 5. cap. 12. (quamuis Paludanus in 4. dist. 32. quæstio. quarta, & quidam alij, putent esse peccatum mortiferum.) Ratio est, quia in eo casu id non censetur ab Ecclesia vetitum, hoc enim nimis esset durum, nec satis congruum indulgentiæ Apostoli, 1. ad Corinth.7. *Nolite fraudare inuicem, nisi forte ex consensu ad tempus, vt vacetis orationi: & iterum reuertimini in idipsum, ne tentet vos satanas propter incontinentiam vestram:* quando ergo est periculum incontinentiæ, non est id prohibendum. Vnde etiam Ecclesia tunc non polluitur, vt rectè docet Castro suprà, & alij: sicut nec cum sanguis licitè in sui, vel rerum sacrarum defensionem effunditur, aut semen per pollutionem nocturnam; quia vbi nulla est culpa contra loci sanctitatem, nulla est violatio. Danda tamen est opera vt quam occultissimè fiat, propter scandalum.

86 *Si non sit periculum incontinentia.*

Si tamen nullum sit periculum incontinentiæ, non videtur licitum: quia in eo loco tenentur abstinere quantũ commodè possunt. Vnde passim DD. requirunt vt actus ille sit necessarius ad vitandam incontinentiam. Hinc infert Toletus cum Syluest. fore peccatum mortiferum, si sobolis vel delectationis causa conueniant, quod intellige de petente: nam reddens facilius excusari potest, cum nesciat alterius dispositionem.

Contrarium tamen non videtur improbabile, quod docet Angelus v. Debitum, num. 1. citans pro se Richardum & Alexandrum hominibus enim plebeijs maior quædam licentia est necessaria, vix enim possunt definire quando sit periculum sufficiens incontinentiæ, ad petendum. Deinde alter non potest scire an in petente sit re vera periculum; an fingat, nec petens id facilè fatebitur. præterea nisi interdum conueniant, facilè incident in tale periculum. vnde Apostolus insinuat vt reuertantur in idipsum, ne in periculum incidant. Denique res illa satis est in praxi intricata & perplexa. Quare quando diu sunt conclusi, v.g. per 15. vel 20. dies, puto illos non solum liberè posse reddere, sed etiam petere, idque non tantum in fine illius temporis, sed etiam in medio; imò etiam in principio, quando putatur conclusio tam diuturna futura: secus si paucorum dierum.

Adde quosdam DD. existimare copulam coniugalem in loco sacro si occultè fiat, etiam cum non sunt conclusi, non esse peculiare peccatum sacrilegij. quam sententiam satis videri probabilem affirmat Gabriel Vasquez 1.2. disput 98. cap. 3. num. 6. Idem dicit de occulta effusione sanguinis. quia, inquit, secundum communem sententiam solum violatur locus sacer pollutione & sanguinis effusione notoria; ergo cum in his solum sit sacrilegium, quia locus sacer per hæc prophanatur, solum erit peccatum sacrilegij, cum sunt notoria. Vnde sequitur etiam fornicationem & pollutionem in loco sacro, si omnino occultè fiat, non fore sacrilegium mortiferum; vt expresse ibidem tradit. Eamdem sententiam insinuat Sotus in 4. distinctio. 32. colum. penultima, & Angles in Floribus de matrimonio, pagina 313.

Sed contraria sententia mihi probatur cum alijs DD. quia etsi occulto actu non ita polluatur locus sacer, vt teneamur eo abstinere; tamen re vera polluitur, id est, sanctitas eius violatur; adeò vt simul atque res in notitiam, aut famam publicam venerit, egeat reconciliatione; vt colligitur c. Significasti, de adult. Confir. quia notitia hominũ non polluit locum, sed factum præcedens, licet cum occultum esset, non teneamur tamquam à polluto loco abstinere. Simile est in peccato occulto, cui annexa excommunicatio. Hoc enim verè inducit excommunicationem, etiamsi non teneamur illum vitare, nisi res deueniat in publicam hominum notitiam. Confir. quia Ecclesia ob reuerentiam loci sacri non solum tales actus ibi publicè fieri, sed absolute ibi fieri vetuit. voluit enim immunitate talium operum loci sanctitatem honorari. quamuis ad vitandos scrupulos & molestias noluit expiationem esse necessariam, nisi res in publicum deueniret. Quamdiu enim res manet occulta, etsi quàm maximè contra sanctitatem & reuerẽtiam loci actum sit, tamen eius sanctitas non est læsa in mentibus hominum, vnde non eget reconciliatione, quæ propter hominum apprehensionem est introducta.

Petes, Vtrum si is, qui peccat luxuriæ peccato, sit sacerdos simul & Religiosus, committat duplex sacrilegium, alterum contra sanctitatem, quæ est ex voto castitatis, alterum contra sanctitatem Ordinis? Videtur enim esse duplex, quia illæ rationes sunt specie diuersæ: aliter enim Religiosus ratione voti dicitur persona sacra, aliter ratione sacerdotij: ergo etiam erit diuersa obligatio vitandi actum venereum. Confirmatur, quia constitutio illa, qua Ecclesia ob honorem Ordinis sacri vetat illum actum, constituit illum in specie sacrilegij, & imponit obligationem Religionis: atqui hæc obligatio est specie diuersa ab ea, quæ inducitur per votum castitatis in Religione: sicut obligatio audiendi Sacri ex voto, & ex præcepto Ecclesiæ est diuersa: ergo sicut hic est duplex sacrilegium, si Sacrum omittatur; ita ibi, si contra illam duplicem obligationem peccetur. 87 *Si sacerdos monachus fornicetur.*

Ob hoc argumentum hæc sententia videtur mihi valdè probabilis, & iuxta eam vtraque circumstantia distinctè in confessione explicanda.

Probabile est esse duplex sacrilegium. Contrariũ etiam probabile.

Multi tamen recentiores tenent esse solum, simplex sacrilegium: etsi altera circumstantia alteram nonnihil iuuet ad augendum peccatum intra eamdem speciem. Ratio est, quia illæ obligationes sunt eiusdem rationis, vel potius nõ sunt nisi vna obligatio: sicut cum idem bis eidem diuersis occasionibus promittitur, si posteà fides violetur, non est duplex iniustitia, aut duplex peccatũ contra fidem, sed simplex: quia secunda promissio non inducit nouam obligationem promittenti, nec tribuit nouum ius promissario, cùm omnis obligatio, & ius omne, quod tali actu induci potest, iam priore actu sit inductum; sed confertur idem quod antè, repetito eodem titulo. Simile est, cum idem bis donatur: secundus enim actus est inefficax respectu noui iuris, cum iam totus effectus eius sit productus. Vnde sequitur, votum castitatis Ordini sacro annexum, non inducere nouam obligationem distinctam ab ea, quam induait professio Religionis: sed eamdem per illud confirmatam, & veluti repetitam.

Hæc sententia est valdè probabilis, si ponamus non esse peculiare præceptum Ecclesiæ, quo ordinati teneantur cõtinere sine voto; sed totam obligationem esse ex voto, sacris Ordinibus constitutione Ecclesiæ annexo. Sed hæc pertinent ad disputationem de Ordinibus sacris.

Notandum, graues pœnas in sollicitatores & corruptores sacrarum virginum, & in eos, qui consilium, vel auxilium præbuerint, esse constitutas, vt patet 27.q.1.c. Si quis rapuerit: nimirum supplicium capitis, & bonorum priuationem Monasterio addicendorum. Acceptum est hoc caput ex Nouellis Iustiniani. 88 *Pœna in sollicitatores & corruptores virginũ sacrarum.*

DVBITATIO XIII.

Quæ peccata luxuriæ dicantur esse contra naturam.

89 *Dupliciter dicitur peccatum contra naturã.*

DVPLICITER peccatum dicitur esse *contra naturam.* Primò, Generatim, quia est contra dictamen rationis naturalis: & hoc modo, etiam fornicatio, incestus, adulterium, raptus & sacrilegium dicuntur esse contra naturam. Secundò, Strictè, quia est contra ordinem, quem natura, etiam in ceteris animantibus requirit, seu quem natura illius actus postulat, vt possit sequi conceptus. Cum enim hic ordo ita peruertitur vt conceptio fieri nequeat, dicitur propriè peccatum *contra naturam.* natura autem actus venerei, vt ex eo possit conceptio fieri prolis eiusdem speciei, postulat quinque. Primo, Coniunctionem duorum. Secundò, Eamdem in vtroque naturam. Tertiò, Sexum diuersum. Quartò, Organa, seu vasa congrua. Quintò, Debitum modum. Hinc fit vt quinque modis possit esse peccatum contra naturam in hac materia.

Quinq; modis pot peccatum esse contra naturam.

Primò, Si quæratur voluptas carnalis per sui corruptionem absque coniunctione. hoc vocatur *mollities*, vel *pollutio*.

Secundò, Si quæratur in coniunctione cum re alterius naturæ, verbi gratia cum bruto, vel dæmone. quod rursus diuersis modis fieri potest; vt dæmone comparente in forma bruti (verbi gratia hirci) vel hominis, vel alicuius Dei gentilium, Iouis, Martis, Saturni; vt olim quibusdam feminis. Item vel in vase naturali, vel contra naturam. Vnde possunt hic plures turpitudines ratione diuersarum circumstantiarum concurrere.

Tertiò, Si in eodem sexu: vt si mas cum mare, femina cũ femina. cum enim est idem sexus, coniunctio non solum repugnat naturæ generationis, ratione vasorum, seu organorum; sed etiam ratione personarum, quæ secundum se sunt prorsus ineptæ.

Quartò, Si in diuerso sexu eiusdem speciei, sed non in congruo vase, vel instrumento. Hi duo posteriores modi ad *sodomiam* pertinent, tertius tamen est grauior, & iuxta D. Th. & Caiet. continet deformitatem alterius speciei, ratione circumstantiæ eiusdem sexus.

Si modus sit contra naturam.

Quintò, Si coniunctio quoad cetera sit naturalis, sed inordinatio fit in modo, (vt si auerse fiat, vel viro succumbente) ita vt non possit sequi generatio, nimirum quia genitura non potest recipi vel attrahi. eodem pertinet si vir de industria, in congressu, geniture emissionem impediat: vel ante illam factam se retrahat. est enim contra naturam generationis. secus tamen si mulier suscepta genitura se retrahat, modo id fiat absque periculo viri; vt suprà dubitatione septima in fine dictum est. Si autem non fit tanta peruersio in modo, quin possit sequi conceptus, non erit per se peccatum mortiferum, neque dicetur peccatum contra naturam, sed præter naturam. Quòd si ratione constitutionis corporis coniuges non possint seruare modum vsitatum, non peccabunt vtendo altero; modo fieri possit conceptio, genitura in matricem attracta: quia tunc iste modus non erit incongruus; sed conueniẽs illorum dispositioni. Imo etiamsi possent facile vsitatum modum seruare, non erit culpa mortifera in peruersione modi, si conceptio fieri possit. Ita multi Doctores, Diuus Antoninus 3. parte, titulo primo, cap. 20 §. 3. vbi pro hac sententia citat Albertum Magnum, qui in 4. dist. 31. dicit; *nondum verum quæ facit maritus cum vxore seruato debito vaso esse de se peccatum mortiferum.* Angelus verb. Debitum, numer. 24. Syluest. verb. Debitum, numer. 7. Caietan. quæstio. 154. ar. 1. §. ad 2. de modo. Nauar. cap. 16. num. 41. Omnes tamen iudicant esse valde reprehensibile, & culpam venialem; cum etiam bestiæ naturalem modum seruent. vnde credo vxorem non teneri reddere sic petenti: quia non tenetur quouis modo soluere debitum, sicut nec alius quiuis debitor, sed modo cõgruo & rationabili. Neque Caietan loco citato contrarium docet, vt quidam volunt. cum enim dicit vxorem esse ad omnem modum, ex quo potest sequi generatio: solum vult dicere, talem modum non egredi limites vsus matrimonialis, & solutionis debiti. Inde tamẽ non sequitur, vxorem ad talem modum posse cogi, nisi subsit rationabilis causa, vt cum aliter commodè fieri nequit.

Notandum est, suprà dictos modos specie distingui; quia singuli continent peculiarem & distinctam turpitudinem repugnantem castitati, vt ex dictis colligitur: cui turpitudini coniungi possunt aliæ deformitates, quibus constituuntur species luxuriæ naturalis: nempe *adulterium, stuprum, raptus incestus, sacrilegium*, vt benè declarat Caietanus. si enim vxor alterius cognoscatur in vase non naturali, erit non solum peccatum sodomiæ, sed etiam adulterij; quia per luxuriam fit iniuria thoro coniugali. quamuis non propriè dicatur adulterium, eo quòd hoc nomen violationem thori per luxuriam naturalem denotet. continet tamen similem iniuriam, etsi non parem, secundum Caietanum; quia proprium vas coniugale non violatur. Idem dicendum proportione in *raptu, stupro, & incestu*: nam circumstantia personæ, & vis illata talem malitiam addent luxuriæ contra naturam, qualem naturali: etsi non omnino parem, & nomina illa non soleant tribui nisi naturali. Similiter in *sacrilegio*: nisi quòd hoc nomen æquè propriè dicitur de luxuria contra naturam, si per eam locus sacer, vel persona Deo dicata violetur, atque de naturali. 90 *Distinguũtur specie.*

Quòd autem omnes istæ species sint peccata mortifera, est communis sententia Doctorum, & colligitur manifestè ex Scripturis: nam de tertia & quarta specie, quæ Sodomia dicitur, multa habentur Leuitici 18. & 20. & cõstituitur illi pena mortis: & Apostolus ad Romanos primo, valdè exaggerat grauitatem istius peccati; docetque Deũ permisisse gentilium Sapientes in tantam turpitudinem & ignominiam labi, in pœnam idololatriæ. ad Galat. 5. *Opera carnis sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, &c. quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt.* vbi sub *immunditia* hoc peccatum comprehenditur; nam ita vocat illud ad Roman. primo. Similia de *immunditia* habet ad Eph. quinto. Idem patet ex vindicta qua Deus olim hoc peccatum persecutus est, igne sulphureo in Pentapolim cælitus immisso, & oppidis illis cum omnibus habitatoribus suis momento deletis, Genes. decimonono. In historijs Peruanis legimus nationem quamdam robustam, & giganteæ staturæ ob idem flagitium, simili ferè modo deletam; immisso de cælo iuuene quodam instar Solis splendido, qui fulminibus in eos vibratis omnes exusserit; & huius facti multa adhuc extare vestigia. Hinc passim receptum apud Christianos vt hoc crimine flammis expietur. & iam olim à temporibus Constantini, vel Constantij, morte plecti consueuit, vt patet ex ad L. Iuliam, de adulterijs, libro 31. *Cum vir nubit in feminam viris porrecturam, quid cupiatur, vbi sexus perdidit locum? vbi scelus est id quod non proficit scire? vbi Venus mutatur in alteram formam? vbi amor quæritur nec videtur? iubemus insurgere leges, armari iura gladio vltore, vt exquisitis pœnis subdantur infames, qui sunt, vel futuri sunt rei.* Imò non ita multo post edita est constitutio ab Imperatoribus qua plectuntur pęna ignis, vt constat ex C. Theodosiano libro nono. tit. 7. vbi sic habetur: *Imperatores Valentinianus, Theodosius & Arcadius A. A. A. Orontio Vicario vrbis Rom. Omnes, quibus flagitij vsus est, virile corpus muliebriter constitutum alieni sexus damnare patientia (nihil enim discretum videtur habere cum feminis) huiusmodi scelus spectante populo flammis vindicibus expiabunt.* 91 *Esse peccata mortifera.*

Vltio diuina in sodomitas.

Eidem flagitio iure communi constituta est ipso facto confiscatio bonorum, iuxta Glossam in capit. Cum secundum. 19. v. Naturæ contrarias. de hæret. in 6. quam communiter à DD. approbari ait Bermon. de concubitu folio 123. numer. 27. Denique est sufficiens causa diuortij perpetui, sicut adulterium, cap. septimo. Omnes causationes, 32. quæstio septima, estque communis sententia Doctorum, idque siue agendo siue patiendo commissum sit, quia violatur fides matrimonij, per quam coniux coniugi totum corpus suum tenetur castum seruare; ita saltem vt illud alteri aliquo genere concubitus non misceat, nec carnem suam in alterum diuidat.

Ex quibus patet, etiam secundam speciem, quæ duas infra se comprehendit, concubitum cum bruto, & cum dæmone, esse peccatum mortiferum; quia hæc sunt grauiora, quàm sodomia, cum diuersitas speciei magis repugnet il-

li con-

li congressui. Complectitur ista Apostolus generali nomine *immunditia* vel *ἀκαθαρσία*. Concubitus cum bruto prohibetur expresse Leu. 18 & 20. sub pœna mortis, & iubetur quoque brutum interfici: quod etiamnum vsu receptum apud Christianos.

De quinta specie est etiam communis DD. sententia: quia iste modus repugnat conceptui, & naturæ generationis: vnde non est minus peccatum, quàm pollutio. Confir. ex Scriptura Gen. 38. Vbi Dominus ob simile peccatum puniuit morte Onam filium Iudæ: quamuis ibi aliud quoque crimen accesserit, nimirum inuidia in fratrem, ne illi nasceretur semen.

De mollitie dicemus dub. seq.

92 *Quod ex his sit grauissimum.* Ex his facilè potest intelligi quis sit ordo inter hæc peccata: nam grauissimum est *congressus cum dæmone*: tum quia cùm sit spiritus, longissimè abest à debita proportione, quæ requiritur inter congredientes, tum propter commercium & societatem cum ipso, quæ est contra virtutem religionis. Deinde *bestialitas*. Tertiò, *Sodomia* cum eodem sexu. Quartò, *Cum diuerso sexu*. Quintò, Quando *modus est contra naturam*. Sextò, *Pollutio simplex*.

93 Porrò omnes hæ species sunt peiores quàm reliquæ supradictæ, si considerentur qua parte sunt cōtra castitatem: non autem si spectentur absolutè vt inuoluunt malitiam alterius speciei, contra iustitiam, pietatem vel religionem: simplex enim pollutio, vel inordinatus concubitus cum vxore, non est absolute maius peccatum, quàm concubitus cum matre, vel cum moniali: est tamen maius in ratione luxuriæ; quia per se magis est contra naturam generationis; cùm ista non sint contra naturam illius actus, sed solùm contra conuenientem ordinem requisitum ad prolis educationem, & contra alias virtutes. Hoc modo intellige DD. qui omnia peccata contra naturam videntur ceteris facere maiora. alia tamen ratione in istis videri possit esse maior luxuria; nimirum ex parte affectus: qui enim voluptatis causa paratus est adulterium & incestum admittere, non abstinebit etiam à sui pollutione. pronitas quoque & facilitas ad pollutionem nonnihil minuit in ea luxuriæ culpam.

DVBITATIO XIV.

Quale peccatum sit pollutio voluntaria, & quibus euentis possit excusari.

94 *Pollutio est peccatum mortiferum* RESPONDEO, Eam, si plenè voluntaria sit, esse peccatum mortiferum: si autem non sit plenè voluntaria, solum veniale, vel nullum. Est communis sententia Doctorum.

Probatur prior pars ex Scripturis; primo ad Corinth. 6. *Nolite errare: Neque fornicarij, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, &c. regnum Dei possidebunt.* Vbi DD. passim per *molles* intelligunt huic peccato deditos; quod etiam inde vocant *mollitiem*. Verù Græci per *molles* (*μαλακοὺς*) intelligunt pathicos, seu turpia patientes, quibus respondent masculorum concubitores (*ἀρσενοκοῖται*). Neque vsquam alibi in Scriptura hoc nomen pro crimine libidinis ponitur. nihilominùs satis probabile est etiam illud peccatum significari: nam est signum peculiare mollitiei animi. Deinde probari potest ex ijs locis, vbi *immunditia* damnatur, vt ad Galat. 5. & ad Ephe. 5. nam hoc nomine omnes anonymæ libidines significantur, vt Diuus Hieronymus notat: & alioquin est quoque specialis quædam impuritas in hoc actu.

Denique ratione probatur, quia iste actus est cōtra primarium finem, ob quem à natura est institutus; qui est generatio, vel conceptio hominis. vnde caret principali ordine, & habitudine quam natura in eo requirit: ac proinde grauem inordinationem continet. Confir. quia si fornicatio est peccatum mortiferum, quæ tamen solùm caret debito ordine ad prolis educationem; multò magis hic actus qui repugnat conceptioni.

Hinc patet mulierem non admittere hoc peccatum, aut aliud præsertim mortiferum, quando in actu coniugali suscepto virili spermate, ipsa non seminauit, si immediate post ad hoc se concitet: quia id nullo modo est contra naturam generationis, sed illi maximè consentaneum. Est enim complementum actus coniugalis, & multùm iuuat ad perfectionem prolis, vt medici tradunt. Confirmatur, quia alioquin grauissimo periculo peccati mortalis feminæ per actum coniugalem exponerentur. Sæpe enim fit vt vel ratione tardioris naturæ, vel quia voluptatem paruam sentiunt, in actu illo non seminent, & tamen inde maneant plurimùm incitatæ. ita Sanctius libro nono de matrimonio, disputatione decimaseptima, & aliqui alij Doctores.

Potest autem hic actus dupliciter esse voluntarius. Primò, Per se. Secundò, In causa. *Per se*, vt cùm directè est volitus & procuratus. Dico *& procuratus*, quia vt actus dicatur voluntarius, non sufficit esse volitum, sed etiam requiritur vt ab illa volūtate procedat. Hoc modo est peccatum mortiferum, etsi non voluptatis, sed solius sanitatis, vel tentationis mitigandæ causa procuretur; vt communiter Doctores tradunt. Confirmatur, quòd enim tentationis causa non liceat, patet: tum quia sic non vincitur tentatio, sed ei ceditur & succumbitur; tum quia si id licitum est, cur Sancti tantam inediam & alias asperitates carnis domandæ causa subierunt? Cur hoc certamen durissimum & præcipuum hominis Christiani à Sanctis Patribus est habitum? tum denique, quia si quis alijs præsidijs vti nolit, hoc opus concessum est quidem in remedium concupiscentiæ; sed in legitimo coniugio, non extra. non enim naturalis institutio peruertenda est ob finem extrinsecum & accidentarium. Vnde si quis hoc opere in hunc finem vti velit, debet capessere matrimonium. Confirmatur, quia finis primarius illius operis est proles: ac proinde postulat eum statum in quo proles suscipi & rectè educari possit, qui est matrimonium. 95 *Dupliciter est voluntarius. 1. Per se. Si causa sanitatis vel molestiæ carnis mitiganda.*

Ob eamdem causam non est etiam licitus sanitatis ergo, nisi in legitimo coniugio.

Nec obstat, quòd fas sit detrahere sanguinem ob hunc finem, & etiam secare membrum; quia hæc solùm sunt instituta propter bonū indiuidui: partes enim sunt propter bonum totius: vnde de illis disponere possumus prout expedit saluti indiuidui. genitura autem solùm propter naturæ propagationem: vnde illa vti non possumus, nisi eo modo vt possit sequi generatio. *Licitū emittere sanguinem. nō ita semen.*

Dices, Ipsa vasa spermatica sunt instituta ad propagationem, tamen propter salutem corporis possunt excindi, vel intercipi: cur non etiam emitti quod illis continetur, si corporis saluti officere incipiat. 96 *Obiectio.*

Respondeo, Est dispar ratio: quia illa vasa etiam sunt pars corporis: vnde de illis, sicut de alijs partibus statuere possumus: at semen non est pars corporis, nec propter illius bonum est institutum, sed sobolis causa, tamquam eius rudimentum. Deinde etsi fortè semen in illo casu detrahi posset medicamento cathartico; (si tamen eo modo, quo bilis, pituita, & melancholia absque libidinis sensu subduci potest, quod ego non puto) tamen non potest pelli eo actu & impetu, quem natura fecit illi proprium: quia hic solius sobolis causa institutus est: vnde nec a medicis præscribi pharmacum eo fine vt naturam ad illum impetum conciter. *Resp.*

In causa voluntarius est, quando præuidetur ex aliqua causa secuturus; & illam idcirco tenemur vitare, nec tamen vitamus. 97 *2. In causa.*

Vbi Aduerte, tria requiri vt aliquod peccatum sit voluntarium in causa. Primò, Vt aliquo modo præuisum sit illud secuturum: quod enim nullo modo est cognitum, non potest censeri voluntarium, seu liberum; ac proinde nec potest imputari: atqui hic non esse præuisum, est non esse cognitum: agitur enim de effectu secuturo ex aliqua causa, qui non cognoscitur nisi præuidendo. Itaq. etiamsi causa sit culpabilis; si tamen nullo modo suspicaberis inde talem effectum secuturum, non imputabitur tibi ad culpam; quia non erit voluntarius: etsi enim erat in tua potestate vitare causam & non vitare, & consequenter pecces in ea quantum ipsa secundùm se peccatum est; non tamen erat in tua potestate illam vitare vt est causa talis effectus; quia sic non erat tibi cognita. *Vt peccatū sit voluntariū in causa requiri. 1. Vt sit præuisum.*

Secundò, Vt causam, propter illum effectum, tenearis vitare. si enim causam vitare non teneris, iam effectus ille non potest tibi imputari ad culpam; vnde non censebitur tibi voluntarius, sed solùm permissus maioris boni causa. 98 *2. Vt causā tenearis vitare.*

Non

Non teneor causam vitare, quando ipsa secundum se est licita, præsertim si sit consentanea officio vel pietati, vel habeat notabilem commoditatem, vel finem honestum. Sic Doctores passim tradunt, confessarium non teneri vitare suam functionem, nec studiosum sua studia, etiamsi inde tale quid patiantur: de nuo vide Nauarrum cap. decimosexto, numero septimo, vbi idem docet de veredario, cui id ex equitatione obuenire solebat; & alibi de medicis, chirurgis, & alijs, qui infirmos tractant. Et meritò; qoia hæc omnia non sunt ex natura rei dispositiones ad illum effectum, sicut nec ad turpem vllum motum; sed solum ex miseria naturæ, per peccatum originale contracta, quæ non est culpa, sed pœna; cui interdum accedit peculiare corporis temperamentum, vel praua consuetudo olim contracta, eodem iuuans. Itaque hic effectus plane per accidens se habet ad illam causam: sicut defectus prouenienes ex conditione materiæ, ad operationem artificis in ea materia operantis, verbi gratia vt rubigo obueniens cultro ad intentionem & actionem cultrarij; vt rectè dixit Caieta. opusc. 22. Vnde sicut artifex non debet relinquere opus ob defectum, quem contrahet ex necessitate materiæ: ita nec homo tenetur honestas actiones vitare ob turpem motum, vel pollutionem ex conditione naturæ corruptæ, illarum occasione obuenientem.

Si absit periculum cõsensus. Hoc tamen intelligendum si absit morale periculum cõsensus; vt cum quis se satis firmum credit vt huiusmodi illecebra non sit voluntas rationalis permouenda. Si subsit morale periculum, ita vt non confidat se fore satis firmũ, tenetur causam vitare, non enim ob vllam rem potest se formali periculo peccandi exponere, iuxta illud Eccles. 3. *Qui amat periculum, peribit in illo.*

99 *Si causa alioquin sit illicita.* Petes, Quid si ob alium finem tenear vitare causam & non vitem; censebiturne tunc pollutio inde secuta voluntaria & mortifera? Exemplum sit in esu copioso bulborum, vel aliorum ciborum calidorum, & flatulentorum, & in largiore potu vini affectu gulæ; in studio rerum medicarum, vel anatomicarum, ex affectu curiosæ cognitionis.

Videri possit hoc casu non esse voluntaria, etiamsi putetur secutura. Primò, Quia illæ causæ vt sic fiunt, non sunt natura sua dispositiones propinquæ aut remotæ ad illam; sed solum per accidens ex naturæ imbecillitate, vel peculiari temperamento; non enim fiunt eo modo, vel eo fine, quo ad venerem fieri solent: vnde motus, qui inde sequuntur, potius veluti necessitate materiæ, quam ex illis causis sequuntur: ergo non eo ipso, quo quis illas vult, censetur velle illum effectum.

Secundo, Si illæ actiones per se essent licitæ, non essent vitandæ ob effectum illum euenturum, eò quòd per accidens sequi censeatur: atque non minus per accidens sequitur, dum illæ ponuntur ob causam alterius generis illicitæ, cum illarum deformitas non repugnet castitati, & planè per accidens se ad hunc effectum habeat. ergo etiamsi sint vitandæ ob propriam malitiam, nõ tamen ob illum effectum.

100 *Effectus censetur aliquo modo voluntarius.* Respondeo breuiter, In hoc euentu pollutionem censeri aliquo modo voluntariam, nimirum in sua causa, etsi remota, ac proinde in illa esse peccatum quod non tantum verum esse puto quando causa ex alio capite est illicita; sed etiam quando est honesta, & sine vllo incommodo omitti, vel differri potest. Ratio est, qoia etsi ille effectus non sit ita per se malus vt adulterium, homicidium, furtum; tamen habet indecentiam, & mentem ad malum allicit; ergo quantum commodè possumus, vitare tenemur: at qui in præsenti casu possumus sine notabili incommodo causam vitare: ergo, &c. quod confirmatur communi sensu & vsu omnium castitatem amantium, qui semper abeo multum abhorrent.

Non videri mortiferũ. Crediderim tamẽ ex hac parte non esse peccatum mortiferum in causa, nisi ipsa ex intentione eo dirigatur, vel nisi per se sit propinqua dispositio; vt contactus turpis. quod apertè docet Nauarrus cap. decimosexto, numero octauo, vbi dicit non esse peccatum mortale comedere nimis, aut edulia calida, vnde pollutio euenit: dummodò non comedat eo fine vt eueniat, sed vt suæ gulæ satisfaciat. Idem ante illum ijsdem pene verbis docuit Diuus Antoninus parte secunda, titu. 6. cap. quinto. Angelus ver. Pollutio, numero secundo. Syluester, eodem verbo. Idem tenet Toletus libro quinto, cap. 13. Lopez parte prima, capit. 74. & alij multi. Et quamuis aliqui ex his Doctores requirant vt dubium sit an ille effectus sequetur, an non, vt Angelus, Syluester, Toletus; alij tamen id non requirunt; vnde Lopez supponit illum solitum ex tali causa sequi. idem indicat Nauarrus; & meritò; si enim in causa est peccatum mortale, dum valde probabile est talem effectum secuturum; etiam erit dum est dubium; vt patet in periculo homicidij, vel adulterij: quia sicut non licet se exponere periculo manifesto, ita nec dubio, in quo non potest hic & nunc prudenter confidere se vitaturum incommodum.

Ratio cur non videatur mortiferum, est quia illa causa non est propinqua dispositio, sed remota ex natura rei; & effectus ex illa per accidens & præter intentionem prouenit, nimirum ratione dispositionis corporis, & veluti necessitate materiæ: vnde valde imperfectè censetur volitus in causa. Deinde quia effectum illum hoc modo prouenire veluti necessitate materiæ absque vlla intentione vel dispositione ad illam directa, non censetur graue incommodum; imò per se non est obiectiue malum, etsi ad malum inciset, vt statim dicetur: ergo nec permittere, vel nõ impedire ne sic eueniat, non censetur grauis culpa. Confirmatur; quia si id per se esset malum, non liceret, etiam dum causa est honesta, permittere; sicut non licet in se permittere homicidium, vel adulterium; & si timeas tale quid à te committendum in somnis, teneris omni ratione euitare: secus tamen in hoc effectu. Ratio huius discriminis est, quia hic effectus prouenit necessitate materiæ, vt dictum est: nam in natura est causa ad illum sufficiens absque vlla cooperatione voluntatis: & alias etiam habet sua commoda, ob quæ natura sic est instituta. Homicidium verò, adulterium, & similia, non habent similẽ causam in natura, nec similia commoda: quamuis etiam hæc ob grande aliquod bonum permitti aliquando possint, vt infrà dicetur. 101

Tertium, quod requiritur ad voluntarium in causa, est vt causa non vitetur. Hæc causa potest esse vel positiua, vel priuatiua. *Positiua*, vt cum quis liberè vacat alicui actioni v.g. cogitationi vel operi, ex quo sequitur talis naturæ concitatio. 102 *3. Vt nõ vitetur. Causa positiua.*

Priuatiua, cum præter voluntatem incidit vehemens imaginatio naturam incitans, quam neque fouet, neq; conatur diuertere; sed negatiuè se habet. In priore modo tenetur abstinere ab illa actione: & si in illa pergat, effectus secutus censebitur in illa volitus & voluntarius: volitio enim, qua vult continuare istam actionem cum tali periculo, virtute est etiam volitio effectus: & eo ipso, quo illa actio ab illa volitione procedit, censetur effectus; vt in causa existens, voluntariè fieri. *Priuatiua.*

Vbi ad clariorem horum omnium intelligentiam aduerte, Si actio illa, seu causa sit per se propinqua dispositio ad pollutionem (qualis est contactus & aspectus partium inhonestarum, &c.) tenemur illam ratione pollutionis sub peccato mortali vitare, nisi aliqua necessitas ad illam actionem nos cogat. Ratio est, quia eiusdem moris est, per se loquendo, consentire in effectum & in causam eius propinquam. quando tamen subest alia iusta causa illius actionis, tunc effectus ille non censetur volitus, sed solum permissus, vtpote præter intentionem obueniens. Confirmatur in proposito, nam contactus ille non mouet nisi vt apprehensus a phantasia; sed apprehensus a phantasia, verbi gratia vt medium necessarium ad curandum, nõ habet vim concitandi libidinem. quòd si cum ea apprehensione simul subrepat alia vt rei delectabilis; eaque moueat; id per accidens est, ex miseria naturæ & præter intentionem agentis; non ex natura obiecti sub ratione medij ad sanitatem considerati. vnde ob talem effectum nõ tenemur nos eo commodo priuare. Dicitur autem per se dispositio seu causa propinqua; quia quando secundum se, non vt medium ad alium finem apprehenditur, talis est. *Propinqua dispositio.*

Remota. Si verò causa illa sit dispositio remota, non tenemur illam ratione huius effectus sub peccato mortali vitare; etiamsi fortè ob aliam causam vitare teneamur. Tales sunt omnes actiones, quæ per se ad luxuriam non pertinent, vt nimium, aut nimis calida comedere, bibere; nimium dormire, equitare? Idem dicendum quando actio illa per se pertinet quidem ad luxuriam, tamen non est nisi peccatum

tum veniale, vel ratione tenuitatis materiæ, vel ratione semiplenæ attentionis, vt rectè Caietan. 2. 2. quæstio. 64. articulo octauo, vbi dicit: *Actus materialiter mortalis, quando non est voluntarius nisi indirectè & in causa, iudicandus est secundum illam causam & ideo effusionem seminis humanæ extra matrimonij actum posse esse solum veniale definitum est, quando actus in causa solum fuit peccatum veniale; vt patet in pollutione nocturna ex delectatione veniali per diem habita consequente*. Emmanuel Sà verb. Luxuria, numero nono. *Si pollutionis inuoluntaria causa, quæ vitari debuit, est peccatum veniale solum, vt adspectus curiosus feminæ, aut lectio turpis: & ipsa solum venialis est, etiamsi quis præuiderit inde secuturum, sed contra voluntatem*. Idem expressè docet Henriquez libro primo de matrimonio, capit. 16. numero 6. Et fusè Sancius libro nono de matrimonio, disputatione quadragesimaquinta, numero decimonono, & DD qui culpam pollutionis non intentæ, ex causa metiendam tradunt. vt Sotus in quarta distinctio. 12. quæstio. 1. art 7. Ledesma in 4. part. 1. quæstio. 21. art. 5. D. Thom. 3. par. quæst. 80 artic. 7. Nauarr. supr. & alij: quod intellige, si causa ad genus luxuriæ pertinet. Si enim non pertinet ad genus luxuriæ, fieri potest, vt causa (ratione alterius deformitatis) sit peccatum mortale, & pollutio sit solum venialis, eò quòd illam causam ratione pollutionis non teneamur, nisi sub veniali vitare, cum sit causa remota, & per accidens, vt supra dictum est.

In altero modo cum causa est priuatiua, nempe negligentia amoliendi causam positiuam inuoluntariam, verbi gratia turpem cogitationem, tenetur homo illam apprehensionem excutere, mentemque alio transferre quantum potest: quòd si omittat, illa omissio erit causa voluntaria effectus. sicut negligentia nauarchi est causa submersionis nauis. quæ quidē in genere physico est causa per accidens; tamen in moralibus censetur quasi per se, quia subest intentio interpretatiua.

Hic tamen aduerte, Si opus illud, vnde præter intentionem oritur illa imaginatio turpis, sit licitum, non teneris illud ad eam vitandam prætermittere, modò absit periculum consensus; vt ex supradictis constat. Si autem nō sit licitum, tenemur illud omittere etiam propter illum effectum per accidens prouenientem, non tamen sub mortali (nisi opus sit mortale, & secundum se ad luxuriam pertinens) sed sub veniali; vt cum opus per se ad luxuriā non pertinet; vel, si pertinet, solum est veniale, iuxta supradicta. Non enim magis teneris vitare talem imaginationem, quam pollutionem; cum illa solum sit medium & via, hæc verò finis, & terminus. Vnde sicuti istas actiones non tenetur sub peccato mortali vitare ob periculum pollutionis præter intentionem secuturæ; ita nec propter imaginationem & voluptatem inde præter intentionem consurgentem; sepofito tamen in omnibus periculo consensus.

Si opere nō intermisso possis depellere.

Si tamen alia ratione, opere priore non intermisso, facilè potes huiusmodi imaginationem & voluptatem partis sensitiuæ depellere, teneris, & quidem sub peccato mortali. Vnde non potes tunc habere te negatiuè, id est, medio modo absque consensu & positiua displicentia. Ratio est, quia non depellendo cùm commodè potes, interpretatiuè in eam consentis. quare cùm obiectum per se sit graue, erit peccatum mortiferum. Neque hic est consensus dumtaxat in causam, sicut cum causa non amouetur; sed est consensus immediatus in ipsam delectationem. quia etiam manente causa, facilè potest eam tollere, vel impedire.

An negatiue se habere possis.

Idem dicendum de pollutione. Vtrùm autem quando tolli non potest nisi amotione causæ, & causam non tenemur tollere sub peccato mortali, eò quòd sit causa remota, aut per accidens, possimus nos negatiuè circa illam delectationem habere, ita vt per hoc non peccetur nouo peccato, aut saltem non mortaliter, dubitari potest.

Respondeo breuiter non fore peccatum mortale, si absit periculum consensus. Ratio est, quia tunc negatiuè se habere, non est vllo modo consentire nisi in causa, quem consensum ponimus ex dictis non esse mortiferum. Confirmatur, quia non potest depelli nisi amotione causæ vt supponitur; ergo non teneor conari illam aliter depellere. non enim teneor conari quod mihi moraliter impossibile: ergo neque teneor positiuam illius habere displicentiam. Hæc enim erit inefficax ad depellendum, & ex alia parte minime est necessaria ad impediendum consēsum. In praxi tamen, quia magna est hominis fragilitas, & facilè durante diu delectatione trahitur in consensum, vitanda est hæc subtilitas, & excitanda quàm primum detestatio illius voluptatis.

103 *Altera pars assertionis.*

Altera pars assertionis initio positæ, nimirum *Pollutionem non esse peccatum mortale, quando non est plenè voluntaria*, est etiam certa & communis Doctorum, idenim commune est omnibus peccatis. Potest autem id fieri tripliciter.

Dupliciter non plenè volūtaria.

Primò, Si nullo modo aduertas, ex actione in qua versaris, siue ea sit externa siue cogitatio, periculum illius impendere; vel illam actionem ratione periculi esse illicitā. & tūc si sequatur, nullum omnino erit peccatū: quia quod non est cognitum, non est voluntarium; vt antè dictū est. Hoc maxime locum habet in ea, quę fit in somnis ex cibo, potu, vel cogitationibus præuijs in vigilia. Interdum etiā in ea, quæ accidit vigilanti; præsertim antequam ille habeat rerum suarum experientiam.

Secundò. Si aliquo modo aduertas periculum, & actionem idcirco esse illicitam; tamen confuse & imperfectè, animo ad alia intento: & tunc est quidem peccatum, sed veniale: imperfecta enim consideratio facit vt res vel obligatio non appareat grauis.

Dupliciter res non apprehēditur vt grauis.

Duobus enim modis fit vt res non offerat se tamquam grauis. Primò, ratione ignorantiæ, quæ grauitatem ita occultat, vt etiamsi mens plenè attendat, non tamen aduertet. Secundo, Ratione imperfectæ considerationis, seu attentionis animi: dum enim imperfectè & obiter, & quasi eminus aliquid videtur, eius magnitudo non percipitur.

Imperfectio assensionis.

Potest hæc imperfectio esse vel in consideratione periculi, vt cum parum apprehenditur periculum eueotus; vel in apprehensione illiciti in actione; vt cum parum considerattur, actionem, ex qua periculum, esse ob hanc causam illicitam; quod interdum accidit inexpertis. Vtrouis modo fiat, effectus non erit nisi venialis; quia effectus non habet vllam culpam, nisi in causa, cum in illa solum sit voluntarius, at causa hic solum est peccatū veniale: ergo, &c. Potest tamen effectus interdum imputari vt veniale, quāuis causa sit mortifera; quamuis tunc hæc culpa in causa, proueniat non ex ordine causæ ad illum effectum, sed aliunde, nimirum ratione materiæ vel finis, aut alterius circumstantiæ; vt constat ex ijs, quæ de admissis in ebrietate dicta sunt sup. dub. 3. num. 26.

Effectus.

Tertiò, Si solum sit voluntarium in causa remota, quo casu est imperfecte voluntarium, & potius permissum, quam volitum. quia tamen tenemur (etsi imperfecta obligatione) causam vitare, propter periculum talis effectus, ideò si non vitetur causa, censetur effectus aliquo modo voluntarius in causa, vt supra explicuimus. Notandum tamen cum effectus ille non sit secundum se voluntarius (cum enim fit, non pendet vllo modo à voluntate libera) solum censetur voluntarius in causa; quatenus continetur in causa, quæ à libera voluntate dependet. Vnde sequitur. Primò, Esse valdè imperfectè voluntarium: quia in causa illa valde imperfecte continetur, ac proinde consensus in causam valdè imperfectè ad illum effectum extenditur; & ratione huius imperfecti consensus dicitur peccatum veniale, cum tamen ipsa causa ex ordine ad talem effectum potius sit dicenda peccatum veniale.

Sequitur Secundò, Totam culpā esse in consensu in causam; ita vt effectus superueniens nihil culpæ addat. vbi enim non est noua libertas, ibi non potest esse noua culpa: atqui tota libertas hic est in consensu in causam.

Sequitur Tertiò, illam pollutionem non posse dici propriè peccatū, quia non pendet à voluntate libera vt actio, sed vt effectus: vnde non constituit vnum opus morale cū interna voluntate à qua proficiscitur, sicut consensus internus & opus externum; sed solum est effectus quidā per accidens operis moralis; & dicitur peccatum, quia est effectus peccati, & obiectum aliquo modo volitum. vnde propriè dicitur peccatum in causa tantum: in se verò peccati effectus; vt docet D. Th. q. 154. ar. 5.

Petes, Vtrùm licitum sit aliquando desiderare tibi

vel

vel alteri eueniat pollutio, vel quòd euenerit, gaudere?

An liceat desiderare, gaudere.

Quidam negant. Ita Sotus in 4.d.12.q.1.art.7. & Lopez sup.c.64.putat hanc sententiam esse probabiliorem, citans pro ea Cordubam, Adrian. & Medin. sed Adrianum aliter sentire constabit infrà.

Probatur Primò, Quod licet desiderare, fas etiam est procurare vt fiat, saltem per alios: atqui nullo modo possumus procurare vt fiat pollutio: ergo non licet eam desiderare. Secundò, Id, quod per se est illicitum, non potest desiderari propter bonum finem, vt patet in adulterio, mendacio, homicidio: sed pollutio per se est illicita: ergo. Tertiò, Quando id, quod per se malum est, ita fit per somnum, furiam, vel ignorantiam, vt excusemur à culpa, non est licitum in illud consentire, aut de eo postea gaudere, vt passim Doctores tradunt, & patet in alijs peccatis: ergo.

Contraria tamen sententia videtur verior; pro qua.

Dico Primò, Causa voluptatis nullo modo licitum est illam desiderare, aut de ea iam facta gaudere, etiamsi sine culpa acciderit: consensus enim in illam delectationem, secundum omnes DD. est peccatum mortale.

Non est fas ad eam iuuare.

Dico Secundò, Nullo etiam modo fas est illam procurare, aut aliquo modo ad illam iuuare, aut aliquid eo fine vt eueniat, facere. patet ex dictis. Vnde medicus non potest aliquid eo fine præscribere, aut infirmo suadere. nec vlla ratione potest quis eam ita sibi desiderare, vt ex vi illius desiderij disponatur aut incitetur ad illam. vnde debet hoc desiderium esse omnino inefficax: sicut earum rerum, quæ nec ipsæ sunt in nostra potestate, nec vlla ad eas dispositio.

Potest desiderari simplici affectu.

105 Dico Tertiò, Probabile est licitum esse illam desiderare simplici affectu, causa alicuius boni effectus cum ea coniuncti; verbi gratia, causa sanitatis, sedandæ tentationis, obtinendæ tranquillitatis animi, &c. Ita docet Nauarrus cap. decimosexto, numero septimo. Toletus libro quinto, cap.13. Angelus ver. Pollutio, numero secundo. Diuus Antoninus par. secunda, titu. 6. capit. quinto. Adrianus in quarto tractatu de Eucharist. quæst. de consensu in opus prauum in furia, vel somno committendum, sub finem, & alij. Ratio est, quia id, quòd hic desideratur, non est peccatum, sed per se indifferens: desideratur enim vt fiat via naturali per causas à natura constitutas, sine omni libera cooperatione: & finis, ob quem desideratur, est bonus & verè optabilis; ergo in tali desiderio nullum est peccatum. Ego tamen huiusmodi desideria admitti cuipiam non sum auctor: tum quia etsi per se mala non sint, tamen imperfectũ indicant castitatis affectum: tum quia sanctiora remedia, & à sanctis viris vsurpata nõ desunt. idem dixerim de gaudio de quo in 4. asserto. cauenda quoque in omnibus huiusmodi, vt iam sæpè monuimus, omnis cooperatio, & periculum consensus.

Gaudere de facta.

Dico Quartò, Simili modo licitum gaudere de illa iam facta: docent ijdem Doctores, & Paludanus in quarta distinctio. nona, quæstio. 3. art. 1. (qui tamen non admittit de desiderio) & Diuus Thomas ibidem artic. quarto ad quintum. Probatur, quia quod licitum est desiderare vt fiat, licitum etiam est de eo gaudere quòd factum sit: & contrà, si fas gaudere de facto, etiam licitum desiderare vt fiat. hæc enim sunt eiusdem moris; nam gaudium necessariò resultat ex bono desiderato obtento, & supponit, vel implicitè desiderium includit. Confirmatur, quia obiectum materiale huius gaudij non est malum, & formale est bonum: ergo gaudium de eo conceptum non est malum. Neque solum licitum est gaudere de ipso effectu bono, vt quidam volunt; verbi gratia quòd molestia illa, seu tentatio cesset; (quamuis hic sit ratio formalis obiectiua, seu totum motiuum desiderij & gaudij, consideratus cum conditione futuri vel præsentis) sed etiam de ipsamet causa propter effectum: sicut gaudemus non solum de tranquillitate publica, sed etiam de morte illius, qui eam turbabat, & de facto illius, qui eam intulit, si innocenter fecit: etsi tota ratio gaudendi sit bonum publicum. Quòd vt melius intelligatur, notandum est,

Obiectum gaudij.

Obiectum gaudij (sicut & desiderij, & aliarum affectionum voluntatis) esse quid complexum. includit enim coniunctionem boni & remotionem mali. Gaudemus enim quòd illa res sit, vel non sit; sit talis, aut non talis; quod mihi vel alteri insit, vel quòd absit; quod aliquid efficiat, vel non efficiat; &c. Itaque cum quis dicitur gaudere de opere malo quatenus illud est causa boni, dupliciter potest intelligi. Primò, Quòd ob bonum effectum gaudeat illud opus esse, vel fuisse, vel à se factum esse: & hoc omnino est illicitum, si illud opus erat intrinsecè peccatum. quia hoc est approbare peccatum, & illius habere complacentiam propter bonum finem. Sic nullo modo licitum est gaudere de peccato Adami, quantumuis magnum inde bonum sit secutum. Sicut enim effectus ille, vel respectus ad illum effectum non potest efficere, vt illud opus, quod est intrinsecè peccatum, sit licitum aut bonum; ita neque vt sit dignum gaudio aut complacentia. possumus tamen ob huiusmodi effectum gaudere de permissione peccati; hæc enim bona est, & Deus illam vult ob bonos effectus inde resultantes. Item si opus non sit peccatum, vel absque peccatum sit factum; possumus ob istas causas de eo sic facto gaudere. Si autem cum peccato per accidens tantum factum sit, possumus de eo gaudere secundum se & præciso peccato, quia secundum se peccatum non est. Secundò potest intelligi, quòd gaudeat illud opus prauum talem effectum bonum habuisse vel habere: & sic est licitũ gaudere de opere malo. Non enim gaudemus illud opus malum factum esse; sed supposito quòd factum sit, gaudemus quòd boni effectus causam dederit. verè enim gaudio dignum est, quòd diuina bonitate etiam ex pessimis operibus maxima bona proueniant: sed hoc est potius gaudere de effectu quàm de opere, etsi etiam gaudeamus de causatione boni, quæ tali operi competit.

Ad rationem.

Ad primam rationem sententiæ contrariæ: Non semper qui potest aliquid desiderare vt fiat, potest etiam procurare vt fiat: vt patet in passione Christi: & in morte multorum. quando enim nemo est qui ius habeat faciendi, procurari non potest. cum tamen est aliquis, qui tale ius habet, fas est illum inducere vt faciat.

Potest res per se illicita desiderari vt fiat sine culpa.

Ad secundam. Primò, Concessa maiore potest negari 106
minor: pollutionem enim sic fieri non est quid per se malum, sed indifferens, vt antè dictum est. Secundò, Potest negari maior. etsi enim aliquid per se sit illicitum si cum iudicio rationis fiat, ac proinde nõ possit desiderari ob bonum finem vt ita fiat; tamen si fiat absque iudicio seu culpa, poterit aliquando desiderari causa alicuius magni boni, quod inde proueniet, verbi gratia vt tyrannus pereat manu furiosi: vt matrimonium inter duos Principes inculpatè contrahatur, quamuis inualidè, & proles suscipiatur, si inde pax regni secutura putetur. Docet hoc Adrianus suprà, *Nullo*, inquit, *modo licet consentire consensu, qui sit causa actus, in aliquid, quod de se esset mortale, si in vigilia fieret, vt in homicidium pro tempore furia, vel somni perpetrandum, aut in stuprationem virginis, vel pollutionem in somno committendam. sed consensu nuda complacentia licet in tale præteritum vel futurum consentire propter bonum inde secutum vel secuturum*. Idem sequitur ex sententia eorum, qui id admittunt in pollutione, quia eadem est ratio: tota enim ratio cur hæc ob bonum finem possit appeti sic fieri, est, quia eam sic fieri non est peccatum. & subest aliquod commodum, quod illud materiale incommodum compenset: atqui idem locum habet in exemplis prædictis. Idem expressè docet noster Vasquez 1.2. disp. 115. c. 2.

Ad tertiam, Quando id, quod per se malum est, ita fit, vt per somnum, furiam, vel ignorantiam excusetur, non est licitum ante vel post liberè in illud consentire: Respondeo, Hoc esse intelligendum de consensu, quo istud placeat per se & absolutè, vt docet Adrianus suprà: sic enim consentires in illud prout est obiectiuè malum, & consequenter consensus traheret inde malitiam formalem. Hoc modo fas non est gaudere de pollutione vel homicidio secundum se considerato; sed solum ob aliquod bonum, quo illud incommodum rependatur.

DVBI-

DVBITATIO XV.

Vtrùm delectatio, quæ ex imaginatione operis venerei percipitur, sit peccatum mortiferum.

In imaginatione operis illiciti duo spectari.

107 NOTANDVM Primò, In imaginatione (sub qua intellige quamuis aliam apprehensionem & notitiā per intellectum vel sensum) operis illiciti duo considerari posse: nimirum ipsam imaginationem, quæ est actus vitalis, ac notitia quædam, & opus illicitum, eius obiectum. vnde duobus modis percipi potest delectatio.

Delectatio ex ipsa imaginatione.

Primò, Ex ipsa imaginatione, quatenus est notitia seu apprehensio veritatis, aut rei pulchræ, subtilis, raræ, exoticæ, admirandæ: talis enim notitia delectat, & magni inter homines æstimatur; vnde magno studio ad huiusmodi spectacula solent concurrere.

Delectatio ex re imaginata.
Discrimen harum.

Secundò, ex ipsa re, seu obiecto imaginato. Inter hos modos est hoc discrimen, quod in priore ipsa imaginatio vel perceptio rei per intellectum aut sensum sit immediatum obiectum delectationis; vt apertè indicant Diuus Thomas 1.2. quæst. 74. art 8. Gabriel in 4. distinct. 15 quæst. 13. art. 3. dubit. 3. & alij Doctores. Delectamur enim huiusmodi res intelligere, videre, vel audire narrari; etiamsi ipsas detestemur, ac tristissimas iudicemus. vnde sola notitia talis rei apprehenditur vt bonum delectabile; non autem res ipsa secundum se, nisi quatenus subit rationem veri, rari, admirandi: quo modo est obiectum notitiæ, & mediante notitia oblectat, sed hoc nihil aliud est quàm ipsam notitiam delectare, & esse immediatum talis delectationis obiectum.

In altero modo, immediatum obiectum delectationis est ipsa res imaginata, (hæc enim concipitur vt bonum delectabile, & imaginatio solum se habet applicans & proponens obiectum.) nulla enim res potest ciere delectationem, nisi per sensum vel intellectum fuerit apprehensa, & affectui applicata.

Hæc est similis illi, quæ ex rei præsentia.

Vnde vlterius fit, vt hæc delectatio sit planè similis illi, quæ ex rei præsentia & actuali fruitione percipitur; & sequatur ex affectu & amore erga ipsam rem. Nam dupliciter potest à nobis aliquid fieri, vel esse præsens; Primò, Reipsa. Secundò, Vi phantastica per imaginationem: & vterq; modus eamdem delectationem parit; vt constat ex ijs, quæ nobis in somnis accidunt; cum videmur nobis comedere, bibere, loqui cum amicis, &c. quod etiam docet D. Augustin. lib. 12. de Trinit. cap. 9 Ratio est quia phantasia habet vim sensuum exteriorum, vt apertè etiam somnia testantur. Vnde sicut res, dum actu fit, vel præsens est, percepta sensibus externis, delectationem causat; ita etiam dum vi phantasiæ percipitur vt præsens; etiamsi re vera non existat.

Altera verò delectatio, cuius obiectum est ipsa imaginatio vel notitia, longè alterius est generis, vtpote magis spiritalis, & sequens ex affectu non erga rem, sed erga rei cognitionem. His positis.

Delectatio de ipsa imaginatione.

108 Dico Primò, Si priore modo delectatio percipiatur, non est per se peccatum. Est communis sententia Doctorum. Ratio est, quia delectatio sequitur conditionem operis ex quo nascitur: talis enim est delectatio, quale est opus vnde oritur; iuxta Aristotelem 10. ethic. capit. 4. est enim quiddam necessario ex operatione nobis congrua resultans: atqui opus, ex quo nascitur, non est malum, sed bonum, vel quid indifferens; nimirum notitia veritatis, vel rei raræ aut admirandæ visio; quam notitiam & visionem homines magni æstimant, etiamsi obiectum, circa quod versatur, maximè execrentur; ergo talis delectatio non est per se mala. Hoc modo delectantur homines lectione, vel narratione præliorum, duellorum, & rerum admirandarum, quæ per artem magicam fiunt: vel eorum, quæ pertinent ad opus generationis, & conceptum prolis, absque tamen vllo affectu ad res ipsas.

Dixi *per se*, quia potest esse peccatum ratione curiositatis, vel etiam periculi vlterioris: vt si quis talium rerum cognitione tantopere delectaretur, vt desideraret easdem in se experiri, vel ab alijs fieri, vel esset periculum ne ipse per se placere incipiant. talia enim ex nimia curiositate sequi solent.

Delectatio ex re imaginata.

109 Dico Secundò, Si altero modo delectatio percipiatur, & voluntas in eam consentiat; erit peccatum mortiferum, vel veniale pro ratione obiecti mortiferi vel venialis. Est communis sententia Doctorum, quam docet D. Thomas 1.2. quæst. 74. art. 8. & ibidem Caietanus, Conradus, & Medina. Idem docet Magister in 2. distinct. 24. ex D. Augustino, quem sequuntur ibidem Doctores Scholastici, Bonauentura, Richardus, Durandus, & Scotus, in 2. dist. 42. quæst. 4. §. Sequitur, vbi dicit: *Quando voluntas imperat cognitionem alicuius illiciti, quod vult vt obiectum sit sibi præsens ad continuandam delectationem & complacentiam in illo; si illud cogitatum sit illicitum, in complacentia plena illius est peccatum mortale. Et hoc non solum de carnalibus, vt cogitare luxuriam, sed etiam in actibus intellectus, respectu aliorum obiectorum, vt imaginari & morari cum delectatione & cogitatione mortis inimicorum.* &c. Angelus v. Cogitatio, num. 2. vbi pro hac sententia citat Bonauenturam, Richardum, Alexandrum & D. Thomam. Caietanus v. Delectatio, & passim Summistæ eodem verbo, & ceteri recentiores; vnde contraria sententia non est probabilis.

Probatur ex D. Aug.

Et probatur clarè ex D. Augustino libr. 12. de Trinitate cap. 12. quem etiam adducit Magister in 2. dist. 24. *Nec sanè*, inquit, *cum sola cogitatione mens oblectatur illicitis, non quidem decernens esse facienda, tenens tamen & voluens libenter, quæ statim vt attigerunt animum respui debuerant, negandum est esse peccatum; sed longè minus quàm si & opere statuatur implendum. & ideo de talibus quoque cogitationibus venia petenda est, pectusque percutiendum & dicendum; Dimitte nobis debita nostra*, &c.

Dices, Illis verbis insinuat D. Augustinus hoc esse peccatum veniale.

Respondeo negando assumptum: nam vt Diuus Thomas ait, oratio dominica etiam valet contra mortifera. Tantum vult dicere esse minus peccatum, & facilius veniam impetrare, quam propositum operis exequendi. nam est mortiferum manifestè indicat verbis sequentibus, cum ait; *Neque enim sicut in illis, duobus primum hominibus personam suam quisque portabat; & ideo si sola mulier cibum edisset illicitum, sola vtique mortis supplicio plecteretur: ita dici potest in vno homine, si delectationibus illicitis, à quibus continuò se deberet auertere, cogitatio libenter sola pascatur, nec faciendo decernat mala, sed tamen suauiter in recordatione teneantur, quasi mulierem sine viro posse damnari, absit hoc credere. Hic quippe vna persona est, vnus homo est, totusque damnabitur, nisi hæc quæ sine voluntate operandi, sed tamen cum voluntate animum talibus oblectandi, solius cogitationis sentiuntur esse peccata, per mediatoris gratiam remittantur.* Quibus verbis (quod etiam loco notato aduertit Scotus) apertè docet consensum in delectationem esse peccatum mortiferum: nam dicit *totum hominem propter illud damnandum*, nisi per gratiam mediatoris fuerit remissum: sicut mulier etiamsi sola pomum illicitum edisset, morte fuisset plectenda. Idem probari potest ex Gregorio in pastorali par. 1. c. 11. vbi docet eum, qui huiusmodi delectationibus, etiam absque proposito operis inquinatur, non esse idoneum ad offerendum Deo sacrificium, aut ad aliena peccata diluenda; *cum ipsum vastent sua*; apertè significans esse peccatum mortiferum.

Probatur ratione.

Idem probatur ratione. Primò, Illa delectatio, quæ hoc modo ex imaginatione rei turpis existit, est planè similis ei, quæ ex rei ipsius præsentia & vsu nascitur: cuius signum est, quòd simili modo corpus immutet, & ad illicita concitet: atqui delectatio, quæ ex vsu talis rei percipitur, est mortifera; ergo etiam illa, quæ ex imaginatione. 110

Excitat ad pollutionē.

Secundò, Contractus turpis, & opera venerea externa sunt peccata mortifera; quia sunt propinqua dispositio ad illicitam genituræ profusionem, vt supra dubit. 8. ostensum est: atqui turpis imaginatio, & delectatio subsequa etiam disponunt naturam ad eumdem effectum: nam delectatio non sequitur ex opere imaginario, nisi quatenus ipsum est dispositio naturam commouens & ad seminationem excitans: ergo, &c.

Tertiò, Qui ex imaginatione occisionis inimici vel crudelis tractationis ita delectatur & interius afficitur, sicut affici solet is, qui inimicum reipsa in potestate habet, & male tractat, peccat mortiferè contra charitatem, quia placet illi malum inimici: illa enim delectatio oritur ex effectu odij, seu complacentia erga malum inimici: ergo simi-

liter

liter oui cogitatione turpi ita sensibiliter delectatur, sicut is, qui ipsi operi incumbit, peccat mortiferè contra castitatem; quia habet complacentiam circa opus, quod castitati repugnat. Neque dici potest hoc esse peccatum veniale; quia versatur in materia graui contra castitatem; verbi gratia circa turpem contactum, vel copulam: vnde si est peccatum, (sicuti manifestè constat esse) est mortiferum, non veniale.

111 Quartò, Probant aliqui hac ratione: delectatio sequitur ipsum opus: ergo hoc ipso, quo consentis in delectationem, consentis tacitè in opus, eiusq; executionem, etiam si ob aliam causam nolis exequi.

Vtrùm consentiens in delectationem, consentiat in opus. Verùm hæc ratio non videtur firma. Primò, Quia constat interdum aliquos delectari imaginatione operis, qui tamen nullo modo vellent opus explere: ac proinde non consentiunt in opus. Secundò, Quia alioqui Carthusianus oblectans se imaginarijs carnium epulis, vel per somnium tali voluptate frui desiderans, consentiret in opus externum comestionis, & ita peccaret mortiferè contra votum, vel contra regulæ præceptum. Similiter qui die ieiunij tali imaginatione delectaretur, peccaret contra præceptum Ecclesiæ. Hoc autem etsi quidam concedant, parùm tamen uidetur uerisimile: quia non est illis uetitum frui delectatione carnium per somnium, uel imaginationem; sed solùm exteriùs uesci, & uelle uesci. Tertiò, Alioqui sacerdos fingens se esse Iudicem, & plectere sontes, qui turbant Rempub. eoque figmento se oblectans, cõsentiret in opus externum ipsi uetitum, & peccaret mortiferè. Idem dicendum esset de ijs, qui imaginario regno, ludo, prælio, uel alio opere ipsis ratione status illicito, delectarentur.

Cõsentit in opus re vel imaginatione præsens. Hæ argumenta benè probant ex consensu in delectationem non necessariò inferri determinate consensum in opus ut reipsa exequendum; sed solùm sub disiunctione, ut re uel imaginatione præsens.

112 *Requiritur affectus in op⁹, seu simplex operis cõplacẽtia.* Verùm quia opus imaginatione propositum non potest placere, ac proinde nec oblectare, nisi ipsum secundùm se sit conforme affectui uoluntatis, uel appetitus inferioris, ut rectè docet Diuus Thomas prima secundæ quæstione septuagesimaquarta articulo octauo, (ideò enim res per imaginationem præsens delectat, quia ipsa per se est conformis affectui, & apprehenditur ut bonum hominis) hinc fit ut eo ipso, quo consentis in delectationem, etiam consentias in affectum & complacentiam operis externi. qua illud opus, qua parte est obiectum delectabile, placet affectui. Vnde si talis complacentia sit illicita, necesse est etiam consensum in illam illicitum esse; idque pro grauitate uel leuitate illius complacentiæ, quæ pendet ex conditione obiecti, seu operis externi, quod placet. Itaque cùm affectio & complacentia circa res uenereas in materia graui sit illicita, & censeatur grauis, consensus in illam erit peccatum mortale. Idem dicendum de complacentia occisionis inimici, & aliorum operũ, quæ lege naturæ sunt prohibita. Vnde manifestè sequitur etiam delectationem, quæ ex horum imaginatione percipitur, si materia grauis sit, mortiferam esse.

113 *Discrimen delectationis venereæ, & esus carnium.* Ex his intelligi potest, cur is, qui imaginatione rei uenereæ delectatur, potiùs mortiferè peccet quàm Carthusianus imaginario carnium esu; supposito neutrum uelle ad opus externum procedere. Ratio enim est, quia ille consentit in uenerem imaginariam, & phantasticam fornicationem, (vt Diuus Augustinus libro duodecimo de Trinitate, cap. nono loquitur) & consequenter in corporis commotionem, ac libidinosam pruriginem, quæ ex tali imaginatione naturaliter sequi solet, & ex qua immediatè illa sensibilis uoluptas fluit: atqui phantastica illa actio, sicut & corporalis immutatio inde consequens, est illicita; cùm ad pollutionem disponat; ac proinde etiam uoluptas inde resultans illicita est. Item consentit in complacentiam operis externi, qua parte est delectabile; sine qua complacẽtia non apprehenderetur illud opus ut delectabile: atqui hæc complacentia etiam est obiectũ sufficiens peccato mortalis: nam affectum habere conformem operi, quod per se est peccatum mortale est graue malum: & consequenter consensus in illud, mortalis.

Carthusianus autem ille solùm consentit in imaginarias carnium epulas, & in corporalem commotionem, (si qua forte in spiritibus, humoribus, aut corde sequatur) & in uoluptatem hinc resultantem, quorum nihil illi est prohibitum. sola enim actio externa illi uetita: idque non tam causa uitandæ uoluptatis, quam mortificandæ carnis per externam abstinentiam. Itaque satisfacit præcepto exteriùs abstinendo, & volendo abstinere: quantumuis imaginario esu & sapore delectetur.

Nec obstat quòd uideatur consentire in affectum erga carnes: quia hic affectus malus non est: sicut nec affectus comedendi tempore ieiunij. Sepono omne periculum ulterioris consensus in opus externum. est tamen in huiusmodi sæpe peccatum ueniale; quia superflua delectatio quæritur.

Confirmari hæc possunt ex ijs, quæ tradit Gabriel in quarta distinctione decimaquinta, quæstione decimatertia, articulo tertio, dubitatione tertia, vbi ex Rosella verb. Ludus. §. secundo, docet non esse peccatum mortiferum delectari opere cogitato uel uiso, si illud non iure naturę; sed solo positiuo est prohibitum: ut cùm quis imaginatione uel aspectione ludi uetiti recreatur. Quod intellige, etiamsi illa recreatio talis sit, qualem ipsi ludentes percipiunt. Secùs esse cùm opus iure naturæ est illicitũ. Ex qua doctrina sequitur, delectationem illam ex imaginario carnium esu non esse peccatum mortiferum, cũ realis carnium esus iure naturæ non sit illicitus. 114 *Si opus solo iure positiuo vetitũ.*

Petes, Quæ sit ratio huius discriminis.

Respondeo, Quia id, quod per se malum est, non solùm exteriùs & re ipsa facere non licet; sed neque interiùs vi phantastica per imaginationem; neutro enim modo licitum illud appetere, aut uoluntatem ei habere conformem. Non ut fit exteriùs, quia per se malum est: non etiam ut faciendum per imaginationem, quia affectus in opus imaginarium includit affectum operis in se considerati. Non enim potest placere opus in imaginatione; nisi etiam placeat in seipso: atqui omnis affectus & simplex complacentia obiecti per se mali, est mala, & tentatio, quæ non est à Deo; iuxta illud Iacob. 1. *Deus intentator malorum est, ipse autem neminem tentat:* eamque oportet à se depellere, & nullo modo ei consentire. Quod autem solo iure positiuo est illicitum, id non est uetitum practicari per imaginationem, cùm solùm externum exercitium operis prohibeatur. Suppono enim iure positiuo non prohiberi reipsa actus merè internos. Neque affectus ille ad opus externum in se spectatum malus est, quando solùm est simplex complacentia appetitus inferioris, non mouens ad externam executionem prohibitam. Affectus enim naturales ad bona adiaphora, per se mali non sunt, etiamsi uoto uel præcepto positiuo ueteris illa sectari, ut affectus cibi uel potus tempore ieiunij; affectus opum, honorum, dignitatum; affectus uitæ, longæuitatis, &c. unde tales affectus interdum sine peccato directè appeti, & excitari possunt; ut si quis appetat famem uel sitim, ut difficultate ieiunij plus mereatur. Sic Dominus in seipso naturalem affectum vitæ & horrorem mortis excitauit, quamuis præceptum de morte subeunda haberet. Quando autem obiectum per se est illicitum, eius affectus seu complacentia nullo modo appeti potest aut uoluntariè excitari. 115 *Ratio discriminis.*

His adde, cùm opus solo iure positiuo uetitum est, facile posse à ratione illiciti præscindi, & solitariè tamquam licitum menti obijci; quæ præcisio in opere per se malo fieri nequit.

Ex quibus infertur, eum, qui vouit abstinere ab usu feminæ, solùm intendens se uoto illo obstringere ad abstinẽtiam actus externi, non peccare peccato sacrilegij contra uotum, etiamsi interiùs morosè delectetur: quia per uotũ hanc delectationem sibi non præscidit, sed solum opus externum. Idem dicendum in alijs similibus. Secùs si absolutè vouit continentiam, non intendens uotum suum ad actum externum restringere.

Dixi, *Si voluntas in eam consentiat*, quia absque consensu peccatum esse nequit. Debet autem iste consensus esse ex plena deliberatione, seu animaduersione intellectus. Si enim nullo modo aduertas illam cogitationem, aut delectationem esse illicitam, nullum erit peccatum, etiamsi per diem in ea verseris; vt passim Doctores tradunt. quia vt illicita, nullo modo est voluntaria. quod enim nullo modo est cognitum, non potest esse volitum. Si imperfectè aduertas, erit solum veniale. Imperfectus enim rationis vsus in opere aliquo non potest nisi imper- 116 *Qualis debeat esse cõsensus.*

fectum

fectum consensum, & consequenter imperfectum peccatum causare. talis autem animaduersio est cum res confusè se offert, instar mali certi vel dubij, sed mens alijs intenta & vix sui compos, tenuiter id apprehendit, ita vt ad pleniorem considerationem remissè & languide excitetur. Si plenè aduertas quid agas, & opus esse illicitum, etiāsi sub dubio se offerat, tamen si voluntas consentiat, & positiuè illa delectatio placeat; erit peccatum mortiferum, & tunc propriè dicetur delectatio *morosa*, eo quòd homo illi post plenam considerationem immoretur, quamuis breuissimo tempore id fiat.

117 *Si volūtas se haberet negatiuè.* *Caietani sententia.* Sed dubium est, Si voluntas non consentiat positiuè, nec etiam positiuè dissentiat, sed permissiue, se habeat, an sit peccatum mortale? Quidam DD. negant, putantes necessariam esse positiuam complacentiam. Ita Caietanus verb. Delectatio morosa, vbi dicit: *Si ex complacentia illius delectationis prouenit quòd negligas prohibere illius continuationem, voluntaria fit delectatio, & verè morosa. Si autem non ex complacentia, sed ex non æstimatione commotæ cogitationis & delectationis, negligentia prouenit, (puta quia scit voluntatem suam constantem, & confidit quòd propter huiusmodi commotiones phantasiæ & concupiscentiæ non ruet in consensum malum) peccat quidem, non tamen mortaliter*, &c. Idem docet Angelus verb. Cogitatio, numer. 2. *Quando*, inquit, *non imminet periculum casus, non est mortale peccatum si non repellit; est tamen periculosum.* Eamdem refert D. Bonauent. in 2. dist. 24. p. 2. art. 2. quæst. 2. nec omnino reijcit; quamuis contrariam dicat tutiorem.

Probabilius est teneri repellere. Verum probabilius est hominem teneri positiuè dissentire, & etiam conari repellere. Ita docet Diuus Thomas 1. 2. quæstione 74. art. 6. vbi dicit rationem in directione passionum dupliciter deficere. Primò, Imperando illicitas passiones. Secundò, Illas non reprimendo vnde concludit peccatum morosæ delectationis esse dupliciter in ratione: sentit igitur esse peccatum morosæ delectationis, quando voluntas negatiuè se habet. Idem docet Diuus Bonauentura suprà; vbi dicit talem *interpretatiuè consentire*. & Diuus Antoninus par. 2. tit. 5. §. 5. in fine. & passim recentiores. Probatur, Quia talis delectatio est illicita & contra castitatem: ergo tenetur homo illam in se non permittere: & consequenter tenetur excitare in se illius displicentiā, & illam expellere. Confirm. quia ob hanc causam tenetur impedire in se contactus turpes ab alio illatos, etiamsi ipse nullo modo positiuè ad illos concurrat; nimirum quia isti contactus castitati repugnant, & ad luxuriam excitant; ergo cum talis delectatio etiam ad luxuriam excitet, imò ipsamet essentialiter sit luxuriosa, repelli debet. Neque dici potest hanc obligationem esse leuem; cum in materia graui & sufficiente ad peccatum mortale versetur. Confirm. Quia expressus consensus in talem delectationem est peccatum mortale: ergo etiam ioterpretatiuus, quo quis negligit eam reprimere: hi enim consensus sunt eiusdem moris: nam indirectum & interpretatiuum in moralibus reducuntur ad speciem expressi; cum idem habeant obiectū. Neque verum est quod ait Caiet. *talem in veritate dissentire virtualiter saltem*. quia cum non habeat illius positiuam displicentiam, nullus in eo potest assignari actus, qui hunc virtualem dissensum contineat. Nec refert quòd parui illam æstimet, & non metuat ab illa superari: quia illam interim sponte in se permittit, & locum ei in animo suo tribuit. vnde etiamsi non consentiat in id ad quod ipsa sollicitat, consentit tamen vt secum moretur: cumq; nullam causam extrinsecam habeat illius in se permittendæ, censetur ex affectu erga illam id facere, ac proinde interpretatiuè consentire.

118 *Si causa subsit.* Aduerte tamen, si causa iusta subsit insistendi alicui operi vel cognitioni, vnde talis delectatio præter intentionem nascatur, non fore peccatum eam non repellere; vt passim Doctores tradunt, & dubitatione superiore dictum est. Quòd si causa non sit quidem iusta, tamen aliquid commodi, vel humanæ vtilitatis habeat, tationecuius illi actioni incumbitur, erit quidem peccatum: probabile tamen est non fore mortale, modò affectu illam detesteris, & prudenter confidere possis te non consensurum. ratio est, quia tunc nec expresse, nec etiam interpretatiuè videris in illam consentire, cum aliunde causam habeas, cuius affectu operi incumbis, tibique displiceat quòd talis delectatio, vel commotio in parte inferiore exurgat. Exemplum sit in studio curioso artis medicæ vel anatomicæ. Vide sup. dub. 14. vbi id probauimus in simili multis auctoribus adductis, & in tali euentu sententia Caietani locum habere posset.

Dico Tertiò, Quod ad rationem peccati attinet, talis cuique est delectatio venerea imaginatione percepta, quale est ipsum opus secundum se in præsentia: vnde cui ipsum opus in præsenti est mortale, ei quoque delectatio est mortifera: cui veniale, venialis. Est communis sententia Doctorum, & sequitur ex dictis. Ratio est, quia præciso iure positiuo, delectatio sequitur conditionem operis, ex cuius præsentia reali, vel imaginaria resultat. est enim veluti passio quædam appetitus necessariò ex opere apprehenso tamquam præsenti, & adamato efflorescens, ac proinde eiusdem moris. Confirmatur Primò, Quia talis est delectatio, qualis est amor seu complacentia operis: talis est autem complacentia operis, quale est ipsum opus; seposito iure positiuo, quo solum opus externum vetatur: ergo talis est delectatio, quale est ipsum opus vt præsens spectatum. Confirmatur Secundò, Quia delectatio operis vt reipsa præsentis, & delectatio eiusdem vt præsentis per imaginationem, sunt eiusdem rationis. eodem enim ferè modo corpus & sensualitatem afficiunt: atqui delectatio operis vt reipsa præsentis talis est, quale est ipsum opus: ergo etiam delectatio operis vt præsentis per imaginationem. 119 *Quale peccatū respectu cuiusq; sit illa delectatio.*

Ex his infertur Primò; Sponsus de futuro non posse se oblectare imaginatione copulæ futuræ, eam tamquā præsentem fingendo. Ratio est, quia cum hoc opus, & corporis immutatio, quæ inde sequitur, illis sit illicita in hoc statu; etiam illicita est voluptas, quæ inde proxime resultat. Si tamen illam apprehendant solum tamquam futuram, possint de ea gaudere. Hoc enim nihil est aliud, quàm gaudere spe & expectatione boni futuri; quæ spes modo præsens est, & per se licita. 120 *Sponsi de futuro.*

Secundò, Viduam non posse delectari actu coniugij præterito, si illum tamquam præsentem & nunc exercitum per imaginationem constituat; quia ille actus, & corporis immutatio; quæ inde sequitur, in hoc statu illi non sunt concessa. Secus si solum gaudeat de illo tamquam de re præterita: hoc enim nihil est aliud, quàm consentire in rem licitam, seu approbare actum præteritum, & gaudere de cognitione, experientia, vel simili effectu bono, ex tali actu consecuto: nam de præterito non potest esse gaudium, vel delectatio, nisi vel illud vi apprehensiua statuatur tamquam præsens, in quo modo verseris; (qua ratione similem parit voluptatem ac si reipsa præsens esset) & hoc modo diximus illam non posse delectari vel ratione alicuius effectus, verbi gratia experientiæ, famæ, honoris, vel similis rei inde relictæ, quæ mala non est. Et hoc modo intellige auctores, qui dicunt viduam de copula præterita gaudere posse, vt Angelum verb. Cogitatio, numero secundo. Nauarrum cap. 16. num. 10. Caietanum tomo 1. opusc. 14. quæst. 1. & 2. & in Summa ver. Delectatio morosa, & alios. *Vidua.*

Tertiò, Coniugem in absentia coniugis, non peccare mortiferè, etiāsi imaginaria copula oblectetur; modo absit omne periculum pollutionis. Nam qui est in eo statu; vt ei opus externum reipsa præstitum sit permissum, ei quoque permissum est opus imaginarium, seu vi phantastica præstandum, alijs incommodis seclusis. Ita docet Caietanus suprà verb. Delectatio morosa. §. Rursus. Fumus, eodem verb. num. 4. Idem indicat Paludanus in quartum d. 9. quæst. 3. 121 *Coniuges.*

Quia tamen periculosum est huiusmodi cogitationibus immorari absente coniuge, sæpè potest esse mortale: & ideo quidem Doctores strictius hac de re loquuntur, nec facilè est permitteodum. In præsentia tamen coniugis, vbi periculum illsicita pollutionis abest, non est vmquam peccatum mortale: vt colligitur ex Diuo Chrysostomo homilia decimaseptima in Matthæum explicante illud. *Qui viderit mulierem*, &c. *Neque propterea*, inquit, *tibi Deus oculos effinxit, vt per illos ad animum adulterium transmittat; sed vt creaturas eius aspiciens miteris auctorem. Sicut ergo est temerè irasci; ita etiam temerè videre, si id ad libidinem facias.* Deinde addit: *Si enim vis videre, atque ex visu capere voluptatem, aspice propriam coniugem,*

iugem, & illius vsque amore perfruere: hoc enim nulla lex prohibet omnino. Si verò alterius venustatem penitùs intueberis, etiam tuam iniuria afficis, à qua in aliam oculos auertis; & illam quoque quam contemplaris, nefariè eam tangens. Etsi enim illam non attrectasti manu, at oculis tamen & voluntate palpasti, & cætera. Vbi Chrysostomus aperte insinuat delectationem ex aspectu coniugis non esse peccatum: (saltem mortale) eam tamen quæ ex aspectu capitur alienæ, mortiferam esse. Videri tamen possit Chrysostomus loqui de consensu in opus, cùm ait, *voluntate palpasti*. Sed hoc intelligi potest de voluntate tangendi per oculos, tamquam per longas quasdam manus. Vasqu. pro *voluntate* legit *voluptate*. sed voluptate potiùs dicimur tangi quàm tangere.

152 *An peccatum delectationis, & operis sit eiusdem speciei.* Petes, Vtrùm peccatum delectationis pertineat ad eamdem speciem, ad quam peccatum operis?

Respondeo, Si delectatio talis sit, qualis ex ipso opere præsente ab eius auctore percipi solet, ad eamdem speciē pertinere, ad quam ipsum opus, vt est obiectum formale illius delectationis, pertinet, est communis sententia DD. Ratiò est, quam suprà attigimus; quia delectatio sequitur complacentiam operis, estq; eiusdem moris: complacentia autem operis pertinet ad speciem operis, qua parte opus est illius obiectum: ergo etiam delectatio ad illam speciem pertinebit. Et confirmatur, quia in consensu delectationis est tacita approbatio operis; quod proxima delectationis est causa.

Hinc sequitur, delectationem ex cogitatione fornicationis pertinere ad speciem fornicationis; & quæ ex cogitatione peccati contra naturam ad speciem peccati cōtra naturam; quæ ex imaginaria occisione inimici, ad speciem homicidij; quæ ex phantasia indebitæ excellentiæ, ad speciem superbiæ, & sic de ceteris.

153 *An duplicē habeat malitiam.* Dubium tamen est; Vtrùm si opus duplicem malitiam habeat, etiam delectatio vtramque contrahat, quamuis circa illud solùm sub vna ratione versatur? vt si quis delectetur cogitatione coniugis alienæ absque desiderio operis explendi, vtrum illa delectatio habeat non solùm deformitatem contra castitatem, sed etiam contra iustitiam, sicut ipsum opus adulterij. Idem quæri potest de reliquis luxuriæ naturalis speciebus; vt de stupro, raptu, incestu, & sacrilegio. quæ vt sup. dub. 6. ostensum est, in ratione luxuriæ sunt eiusdem speciei.

Argumenta pro parte negante. Videri possit non habere duplicem speciem malitiæ, sed vnicam tantùm; nimirum luxuriæ. Primò, Quia non versatur circa illud obiectum quatenus est iniuriosum alteri: (non enim delectatur quòd persona sit iuncta matrimonio, aut quòd marito fiat iniuria) sed solùm quatenus est delectabile secundùm tactum, nimirum quia mulier pulchra: ergo non contrahit deformitatem ab illa circumstantia. Consequentia patet, Quia in illa delectatione neque expresse, neque interpretatiuè approbatur iniuria in maritum; cum nullo modo consentiatur in opus externum, vt reipsa exequendum, quo solo iniuria irrogatur. Idem videtur dicendum si persona sit affinis, vel Religiosa: præscinditur enim ab hac circumstantia, nec ea quidquam confert ad illam delectationem.

Secundò, Qui videt inimicum suum malè tractari & vulnerari in loco sacro, & delectatur illa inimici calamitate absque consideratione loci sacri, peccat solùm peccato odij inimici, & non sacrilegij quamuis sacrilegium sit circumstantia obiecti: ergo similiter qui delectatur circa vxorem alterius peccat solùm peccato luxuriæ, non autem iniustitiæ.

Tertiò, Qui delectatur verbis contumeliosis in alterum dictis, non vt contumeliæ sunt, sed vt facetiæ, non peccat contra iustitiam: similiter si illa verba sint impura; & ex illis voluptatem capiat, vt impura sunt, non vt contumeliosa, vel detractoria: ergo similiter qui cogitatione vel narratione adulterij delectatur, non vt est adulterium, sed præcise vt est opus libidinosum, non peccabit contra iustitiam sicut adulter, sed solùm contra castitatem. Simile argumentum fieri potest de eo, qui videt personam sacram fornicantem, eoque aspectu delectatur.

Denique; ideò consensus in executionem operis siue efficax sit, siue inefficax per modum desiderij, contrahit duplicem operis malitiam; quia in executione neutra potest ab altera separari: vnde qui vult executionem, consentit in vtramque executioni necessariò coniunctam. At hæc ratio non habet locum quando quis consentit in delectationem. facilè enim mens potest diuersas illas rationes (verbi gratia luxuriæ & iniuriæ, delectabilis secundùm tactum, & iniuriosi in proximum) in opere distinguere, & alteram sine altera sibi proponere, & circa eam absque vllo affectu ad alteram, per complacentiam & delectationem versari.

Hæc sententia ob has rationes mihi semper visa est valdè probabilis, eamque docet Angelus verb. Luxuria, numero secundo, quamuis ibi etiam amplius videatur velle, nimirum cōsensum in opus in omni luxuria naturali esse eiusdem speciei. Eamdem eruditè tradit Vasquez 1. 2. disput. 112. Ex qua sequitur in confessione delectationis morosæ circa species luxuriæ naturalis non esse necessarium explicare circumstantiá personæ imaginationi obiectæ, eò quòd hæc non mutet speciem illius delectationis, quando abest consensus in executionem operis.

Verùm quia altera est magis recepta, & ferè communis Doctorum, ac proinde tutior in praxi, mihi quoque placet; maximè quia huiusmodi delectationibus morosis dediti plerumque etiam optant operis executionem, & solùm abstinent ob periculum infamiæ vel alterius incommodi. Itaque in confessione talium delectationum explicanda est etiam conditio personæ, quæ animo fuit proposita: verbi gratia, An fuerit coniugata, consanguinea, affinis, Religiosa. quæ sententia confirmari potest ex D. Chrysostomo supra homilia decimaseptima in Matthæum, vbi insinuat: *eum, qui ad hoc aspicit mulierem vt oblectet aspectum, iam in corde esse mœchatum*. Sic enim illa verba, *Qui viderit mulierem*, &c. interpretatur. & hoc modo intellecta illa communiori sententia, argumenta prædicta contra illam vim non habent.

* * *

CAPVT

CAPVT IV.

De partibus Temperantiæ potentialibus, Continentia, Mansuetudine, Clementia, Modestia, & vitijs oppositis.

Constat Dubitationibus 14.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit continentia.

D. THOM. Quæst. 155.

1 NOMEN *continentia* dupliciter accipitur. Primò, Vt significet virtutem quamdam, qua quis sese ab omni delectatione venerea cohibet: quomodo passim accipitur in Scriptura Sacra, & apud Sanctos Patres: nec differt à castitate, & hac ratione tres continentiæ gradus à DD. ponuntur virginalis, vidualis, & coniugalis; de quibus sup. cap. 2. dubit. 13. & 14.

Continentia dupliciter accipitur.

2 Secundò, Vt significet firmitatem animi contra impetus passionum hanc Aristot. 7. eth. vocat ἐγκράτειαν, & de ea sicut & de eius opposito fusè toto eò libro disputat. Hoc modo accipitur in hac quæstione: & nihil est aliud, quam firmum propositum animi, quo quis se continet in bono rationis contra impulsus concupiscentiæ, quibus ad voluptates tactus, & præsertim venereas impellitur. *Est propositum*, quia omnis virtus & bona dispositio voluntatis consistit in proposito seu affectu honesti: in hoc enim sita est huius potentiæ perfectio: atqui continentia est virtus vel dispositio voluntatis, & in ea sedem suam habet, vt docet D. Th. at. 3. Debet autem hoc propositum esse *firmum*; quia alioquin facile concupiscentiæ motibus expugnabitur; sicut in eo, qui est incontinens, qui etiam bonum propositum habet, sed infirmum: vnde facile suis cupiditatibus cedit.

Continet in bono rationis.

Isto proposito *se continet voluntas in bono rationis*; quatenus vult inhærere ei, quod ratio dictat, nec sinere se impetu concupiscentiæ abripi ad illicita: quorum alterum ex altero sequitur. Ex eo enim quòd quis firme alicui rei inhæret, cõsequens est vt à contrarijs non sinat se aliorsum abduci. *Contra impetus concupiscentiæ*, &c. Quia hi motus maximè voluntatem ad bona sensibilia contra rationis præscriptum alliciunt, & propensioni naturali, quæ homini ad conseruationem indiuidui & speciei insita est, sunt maximè conformes. Itaque in ijs, qui nondum virtutem moralem, qua isti motus comprimantur, adepti sunt, præcipuè opus fuit quadam dispositione animi, qua voluntas se in bono cõtineret, ne ab illis ad illicita abriperetur; quam *continentiam* vocamus.

Obiectio.
An circa alias passiones sit continentia.

Dices, Etiam aliæ passiones magnam vim habent voluntatem à rationis præscripto abducendi; vt cupiditas honorum, opum, vindictæ, & similes: ergo in quibus per virtutes morales illæ passiones nondum sunt compressæ, ijs etiam opus est *continentia*, quæ illis resistat, & voluntatem à recto discedere non sinat.

Resp.

3 Resp. Hoc argumento rectè probari similem quamdam animi dispositionem contra illos affectus ponendam: hæc tamen non vocatur absolutè *continentia*, neque ab ea dicitur quis simpliciter *continens*, sed secundùm quid, seu cum restrictione; vt continens iræ, continens cupiditatis honorum, opum, &c. Ratio est, quia istæ passiones neque sunt ita consentaneæ naturali propensioni vt concupiscẽtiæ delectabilium tactus: (vnde etiam nõ sunt tam importunæ & assiduæ) neque hominem ita ad turpia trahunt. Quare in continendo se ab istis non est illa peculiaris laus & difficultas, quæ est in resistendo gulæ, & veneris cupiditatibus.

Petes, Vtrùm continentia distinguatur à temperantia, & qua ratione? Videtur enim non distingui, quia versatur circa eadem, circa quæ temperantia, vt docet Aristo. lib. 7. eth. c. 4. & idem officium præstat: nam etiam temperantiæ est voluntatem in bono honesto continere aduersus voluptates. 4

An distinguatur à temperantia.

Respondeo, Continentiam absolutè dictam non distingui à temperantia, nisi vt imperfectum: & inchoatum à perfecto & completo; & sicut dispositio distinguitur ab habitu; vt docet D. Thom. ar. 4. in corpore, & Caietan. in art. 3. *Temperantia* enim consistit in firmo proposito continendi se in bono rationis, per quod passiones iam sunt domitæ & ratione subiectæ, vnde includit (saltem in obliquo) habitum illum appetitus inferioris, quo motus huius appetitus rationi conformantur. *Continentia* verò est propositũ simile, sed quod nondum eò peruenit vt passiones edomuerit, & rationi subiecerit: vnde adhuc pugnat cum hoste, cũ temperantia de illo victoriam obtinuerit, & subiecerit seruituti. Quare continens similis est illi, qui feras agrestes ecurandas accepit: temperans ei, qui iam cicurauit. Per temperantiam bonum rationis descendit non solùm in voluntatem, sed etiam in appetitum inferiorem: per continentiam in solam voluntatem. Vnde patet continentiam esse inchoatam quamdam temperantiam, quod maximè locum habet in sententia eorum, qui sedem temperantiæ & fortitudinis faciunt ipsam voluntatem, & has virtutes non pertinere ad appetitum inferiorem, nisi per quamdam extensionem, & veluti ramum sui.

Hæc tamen non sic intelligenda sunt, quasi temperans nullo amplius concupiscentiæ motus patiatur; (hoc enim non est huius mortalitatis) sed quòd rariùs patiatur, & ordinariè non tam vehementes: est enim intrinsecus multò meliùs compositus quam continens, tum quia habitus voluntatis est firmior, tum quia præter hunc includit habitũ appetitus inferioris, per quem compressis passionibus, appetitus iste rationi subijcitur. Hinc fit vt ab intrinseco non possint magnę passiones exurgere. Hę tamen interdum excitari possunt à causa extrinseca; vt à dæmone, humores & spiritus commouente, & obiectum delectabile assiduè phãtasię proponente: quo casu virtus temperantiæ sese exeret, & munus continentiæ præstabit, perfectiori tamen modo quàm ipsa. 5

Quod attinet ad continentiam secundùm quid, quæ circa alias passiones versatur, hæc eodem modo se habet ad virtutes illarum passionum moderatrices, sicut se habet continentia simpliciter dicta ad temperantiam. Itaque continentia iræ nihil est aliud quam inchoatio mansuetudinis: continentia cupiditatis honorum, vel opum nihil est aliud quàm inchoatio magnanimitatis, magnificentiæ, liberalitatis, vt aperte colligitur ex D. Thoma, & Caietano, ar. 24. Eædem enim virtutes, quæ vbi completæ fuerint appetitum inferiorem rationi subiectum & passiones cõpressas tenent, iam primùm inchoatæ & quasi in cunabulis constitutę passionibus nondum edomitis resistunt, & voluntatem in bono rationis aduersus illas continent, idq; eiusdem honesti amore. 6

Continentia secundam quid.

Ex dictis intelligi potest. Vtrùm continentia sit dicenda 7

An sit virtus. virtus. Si enim virtus dicatur habitus complete potentiã circa aliquam materiam (v.g. circa passiones) perficiens, continentia non tam est virtus, quam virtutis inchoatio & rudimentum. Vnde Aristot. 4. ethic. cap. vltimo in fine dicit, *continentiam non esse virtutem, sed quiddam virtutis habere admixtum.* nimirum quia voluntatem quidem rationi conformat, sed appetitum inferiorem, contra quem pugnat, rationi non subijcit, & ita a perfectione virtutis moralis deficit. Si tamen nomen virtutis accipiatur communius (vt passim solet) pro dispositione animi ad opus rectæ rationi consonum, seu pro principio laudabilium operum, vt inquit D. Thomas, sic continentia est virtus; disponit enim voluntatem ad rationis dictamen sectãdum, & passionibus repugnandum, quod est honestum & laude dignum.

8 *Quomodo possit esse virtus generalis.* Notandum tamen est, *Continentiam* posse constitui virtutem quamdam generalem, (non essentia & attributione, sed obiecto & extensione) qua voluntas bono rationis in genere contra quaslibet passiones inhærere decernit: illud enim obiectum habet quamdam communem rationem honesti per se expetendam, ac proinde potest constituere virtutem; atque adeò certam virtutis speciem: affectus enim & propositum volũtatis ex ordine ad tale obiectum certam speciem contrahit: & hæc virtus ex eo quod voluntatem in bono honesto contra passionum illecebras & impetus continet, rectè continentia dicetur, quamuis hoc nomen præcipue ei conueniat, quatenus delectationibus tactus resistit. Hoc modo videtur explicari continentiæ ratio à Martino; sed non ex mente Aristotelis, vt rectè ostendit Caietanus art. 2.

Neque hic modus est consentaneus praxi: non enim solent homines ex motiuo illo & generali motiuo honesti passionibus resistere, sed ob particularem aliquam boni honesti rationem, quæ pro diuersitate materiæ se offert.

9 *Incitamenta continentiæ.* Quæ ad continentiæ cultum possunt nos incitare, multa sunt, vt videre est apud D. Antonin. p. 4. tit. 4. ca. 2. §. 4. & Guil. Peraldum in Summa tit. de Beatitudinibus, parte 61. è quibus sex præcipua recensebimus. *Continentiam* accipio generatim pro refrænatione animi à voluptatibus. Primum sit exemplum Christi & Sanctorum. *Christus enim qui falli non potest, vt pote ipsa Dei Sapientia, voluptates contempsit, & quod carni molestius est, elegit. Id ergo est melius, id vtilius, id potiùs eligendum & quisquis aliud docent vel suadent, ab eo tamquam à seductore cauendum;* vt sermone 3. de natali Domini D. Bernardus ait.

1. Exemplũ Christi.

2. Pœna voluptatis. Secundum, Exemplum eorum, quibus voluptas noxam attulit: vt exemplum Euæ, de qua Gen. 3. dicitur; *Vidit mulier quod bonum esset lignum ad vescendum*, &c. quæ voluptati consentiens mundum perdidit; marito simul in præuaricationem peracto. Exemplum generis humani diluuio propter voluptates deleti: Sodomitarum, qui cœlesti igne propter voluptates cõsumpti: Salomonis, qui per voluptates infatuatus, & cultor idolorum affectus est: denique quia maior pars mundi per voluptates perit.

3. Locus. Tertium, Consideratio loci in quo degimus, nimirum nos esse in loco exilij, in valle lachrymarum, non deliciarum; qualis erat Gehennon, id est, vallis Ennom, a qua putatur dicta gehenna: & meritò, nam delitias tormentum gehennæ sequitur.

4. Tempus. Quartum, Consideratio præsentis temporis: vniuersum enim vitæ nostræ spatium est tempus pœnitentiæ, & tamquam priuilegium quoddam magnæ illius solemnitatis, & æterni sabbati, quod præstolamur: vigilia autem non est tempus voluptatis, sed ieiunij, afflictionis carnis. Huc referri potest illud Apostoli, *Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt.*

10 *5. Conditio voluptatũ.* Quintum, Consideratio conditionis ipsius voluptatis, quàm sit vilis, quàm breuis, quàm permixta doloribus, quam inutilis. Vilitas eius ex eo conspicitur, quòd in ea nihil sit magnificum, nihil generosum, nihil masculum; & brutis nos similes efficiat, carni dũtaxat & sensibus externis lenocinans, vnde etiam pudorem & dedecus homini infert. Breuitas, quia sequitur operationem transeuntem; & quo auidiùs hauritur, eò citius in contrarium recidit. Doloris permixtio; tum quia magno labore comparatur? tum quia omnis voluptas corporis nihil est aliud quam mitigatio quarumdam & solatium molestiarum, vt rectè Aristoteles dixit; tum quia relinquit quamdam amaritudinem & veluti aculeum in animo, ac tacitum quoddam consciẽtiæ flagellum. vnde rectè Genes. 1. Dominus in typo *congregationes aquarum appellauit maria*; quia tota delectationum huius mundi congeries, instar aquarum diffluit, multam habet admixtam amaritudinem. Et Ecclesiastæ 7. dicitur, *Inueni amariorem morte mulierem, quæ laqueus venatorum est*, &c. nimirum ratione voluptatis. Inutilitas, seu vanitas; quia desiderium non satiat, sed magis accendit & animi inquietudinem relinquit. Vnde Ecclesiastæ 2. *Dixi in corde meo, Vadam & affluam delitijs, & fruar bonis: & vidi quod hoc quoque esset vanitas. Risum reputaui errorẽ, & gaudio dixi, Quid frustrà deciperis?*

Sextum, Consideratio malorum, quæ ipsa secum trahit: nam corpus eneruat, & effeminatum reddit; spiritum carni subijcit; obliuionem salutis inducit; mentem obtenebrat, & sapientiæ percipiendæ ineptam reddit; vt meritò dictũ sit Iob. 28. *Sapientiam in terra suauiter viuentium non inuenies:* bonorum sterilem reddit; diuinis consolationibus priuat; æternam afflictionem adducit. Momentaneum enim est quod delectat, sed æternum quod cruciat, vt quodam loco dixit Gregorius. *6. Mala comitãtia.*

DVBITATIO II.

Quid sit incontinentia, & quale peccatum.

D. THOM. Quæst. 156.

INcontinentia, vt opponitur continentiæ supra explicatæ, est, quando passio, præsertim ea, quæ versatur circa delectationes tactus, vincit rationem, vsu rationis manente. Dico *rationis vsu manente*; Dupliciter enim passio rationem vincere potest. Primò, Si adeò sit vehemens, vt iudicium rationis impediat, & consequenter moralem libertatem adimat: sicut fit in ijs, qui amore fiunt amantes, quo casu non est propriè incontinentia. Sicut enim bestiæ non dicuntur *incontinentes*: ita nec illi, qui rationis vsum amiserunt, quantumuis turpia committant. Confirmatur, quia *incontinens* est, qui non continet se in bono rationis, cum possit & debeat: atqui talis non potest: ergo, &c. Dicitur enim incontinentia quasi per priuationem continentiæ: priuatio autem locum non habet, nisi vbi & quando habitus adesse deberet. 11 *Manere debet vsus rationis.*

Secundò, Si rationis vsum non tollat: & tunc locum habet *incontinentia*, si voluntas passionem sequatur. Ratio est, quia manente rationis vsu semper potest homo passionibus resistere, & in rationis præscripto se continere, quantumuis illæ vehementes fuerint; vt rectè docet D. Thomas q. 156. art. 1. Si potest, ergo debet: si debet continere & non facit, iam est incontinens; deest enim continentia, vbi & quando debeat inesse. *Manente vsu rationis potest resistere.*

Porrò dupliciter passio rationem vincit, manente rationis vsu; vt colligitur ex Aristotele l. 7. ethicorum cap. 7. & D. Thoma ar. 1. Primò, Si impetu suo rapiat ad se voluntatem, priusquam ratio consultet, aut exactiùs deliberet; & hæc vocatur effrænata concupiscentia, & incontinentia. Accidit autem hoc, vel ob passionis celeritatem, vt in cholericis; quia humor ille ob tenuitatem & calorem facilis est moueri & accendi: vel ob illius vehementiam; vt fit in melancholicis, qui ob siccam & terrestrem constitutionem vehementem accenduntur. In huiusmodi igitur voluntas non diu cunctatur, neque sinit negotium ratione expendi, sed statim cedit: satis tamen in confuso aduertens malum esse quod proponitur. 12

Secundò, Si voluntas tenuiter bono rationis inhæreat: tunc enim etsi passio magnum impetum non habeat, facile tamen voluntatem ad se trahit; vt fit in mulieribus, & ijs quorum constitutio mollior est, & feminea: vt sunt phlegmatici, teste D. Thoma art. 1. ad 2. & Aristot. suprà.

Petes, Quomodo passio potest vincere rationem, manẽte rationis vsu, quo res iudicatur esse illicita?

Respondeo, Rationem non ita vinci quin possit resistere; & ideò meritò illi imputari, quòd se vinci sinat, vel potiùs quod sponte cedat & consentiat. Passio enim solùm allicit, blanditur, & suadet per modum propositionis obiecti; facit enim vt obiectum appareat valde suaue & conueni-

ueniens homini. Hinc per sympathiam potentiarum intellectus simili modo illud apprehendit, & voluntati proponit. Et quamuis ex altera parte indicet illud esse illicitum, nihilominus quia apprehensio delectabilis est vehementior magisque sensibilis, ac naturalis, & ex ratione illiciti non cernitur præsens periculum, vincit ista apprehensio, & voluntati persuadet vt delectabile hic & nūc honesto præponat, passionique consentiat. In potestate tamen voluntatis erat se continere & illam delectationem contemnere; tum quia satis per rationem aduertit esse illicitam, tum quia minimè sibi necessariam.

14 *Incontinentia est peccatum.* Ex his colligitur Primò, Incontinentiam esse peccatum; tum quia turpe est rationem vinci à passione, & voluntatē deserere bonum rationis, vt inhæreat bono delectabili: tum quia voluntas trahitur ad infimas delectationes, quæ homini cum brutis sunt communes. Vnde etiam hoc vitium peculiarem turpitudinem continet; vt docet D. Th. ar. 2 & Arist. l. 7. eth. c. 8. est autem mortale vel veniale pro ratione materiæ.

15 *Est minus malū, quā intemperātia vitium.* Secundò, Incontinentiam ceteris paribus esse minus malum quàm intemperantiam. Primò, Quia *Intemperans* non peccat ex passione, sed spōtanea electione, & propriæ voluntaris malitia: *incontinens* verò ex impulsu passionis, tamquam ab intrinseco contra suam voluntatē incitatus; nam & ante & post passionem voluntati displicet opus, eoque commisso statim pœnitentia ducitur. Secundò, *Intemperans* habet intellectum prauè dispositum quoad iudicium obiecti, (non enim reputat illud inhonestum, vel certè parui æstimat, tamquam exiguum malum) & voluntatem prauè dispositam habitu vitioso, & appetitum inferiorem similiter: *incontinens* verò iudicium habet rectum & voluntatem rectam extra passionem, & appetitus inferior non est adeò corruptus. Nec refert quòd incontinens sæpe vincatur; ex actibus autem frequentatis nascatur habitus: quia etsi dum labitur, aliqua praua dispositio voluntati & appetitui inferiori per actus prauos veluti affricetur; hoc tamen paulò pòst displicentia & dolore commissi abstergitur, vt in habitum solidum non facessat. Denique intemperans multo difficiliùs emendatur quàm incontinens, propter iudicij & voluntatis inolitam longa consuetudine peruersitatem.

16 *Incontinentia iræ minùs dedecorosa.* Tertiò, Incontinentiā concupiscentiæ plus habere probri & dedecoris, quàm incontinentiam iræ; turpius enim est à voluptatibus quàm ab ira superari: idq; propter quatuor rationes, quas profert Aristo. l. 7. eth c. 6. & D. Thom. art. 4. Prima est, Quia motus iræ habet aliquam speciem & imaginem rationis; (offert enim se vindicta menti specie iustitiæ) sed in eo deficit, quòd nondū, qui à ratione præscribitur non attendat. sicut veloces famuli, qui simul atq; dominum aliquid imperantem audiunt, anticipant, & priusquam totum imperium perceperint, ruunt ad executionem. Motus autem concupiscentiæ nullam habet rationis speciem, sed totus est secundùm sensum, totus mollis, femineus, carnalis, ad hoc solùm tendens vt carni & sensualitati seruiatur.

17 Secunda, Quia motus iræ magis sequitur corporis temperamentum, & humoris conditionem, propter choleræ, (quæ huic passioni seruit) tenuitatem & colorē. hinc enim sicut posita apprehensione iniuriæ humor biliosus statim efferuescat, & concitetur ad vindictam: concupiscentiæ verò deseruit sanguis & pituita, quorum motus lentior; nec ita accenduntur. Itaque motus iræ magis est venia dignus quàm concupiscentiæ, qui non ita ratione corporalis dispositionis concitatur.

Tertia, Quia ira quærit manifestè operari, quasi in opere nihil sit dedecoris: concupiscentia verò quærit latebras veluti conscia suæ turpitudinis.

Quarta, Quia concupiscentia quærit voluptatem superfluam; ira verò repellit malum immeritum. Plus autem habet excusationis qui in malo a se depellendo modum rationis excedit, quàm qui in voluptate superflua adsciscenda.

Incontinentia iræ periculosior. Incontinentia tamen iræ plus habet periculi; propter malum proximi, ad quod irrogandū ita prosilit. hinc enim seditiones, bella, cædes, incendia, & tota ferè generis humani turbatio. vnde vt plurimùm incontinentia iræ absolutè est grauior.

DVBITATIO III.

De Mansuetudine.

D. THOM. quæst. 157.

18 MAnsuetudo (quæ Græcis πρᾳότης & ἀπτότης dicitur) *est virtus irarum moderatrix:* vel vt Glos. in cap. 5. Matt. explicans illud, Beati mites, ait: *Mansuetudo est dulcedo animi, quam non vincit amaritudo.* Sicut .n. tēperantia moderatur cupiditates delectationū gulæ & veneris, appetitum inferiorem ita rationi subijciens, vt etiam oblatis occasionibus non plus quam par est concupiscat: ita *mansuetudo* moderatur iram, subijciens rationi appetitum inferiorem, ita vt oblatis irritantibus, in motum iræ non prorumpat, vel saltem iustum modum in eo teneat. *Materia proxima mansuetudinis.* Proxima igitur materia huius virtutis est ira, cui modum à ratione præscriptum veluti formam quamdam imponit: nimirum, vt irascamur quando, & cui oportet. quam ob causam, quantum, & quo modo oporter: & cùm non irascendum, iram omnino comprimamus.

Hæc virtus multis locis commendatur in Scripturis, vt Eccle. 10. *Fili in mansuetudine serua animam tuam, & da illi honorem secundùm meritum suum.* Psalm. 36. *Mansueti autem hæreditabunt terram, & delectabuntur in multitudine pacis.* & Matth. 5. *Beati mites quoniam ipsi possidebunt terram.*

19 *Incitamenta in mansuetudinem 5. 1. Mansuetudo Dei.* Ad hanc colendam sex potissimùm considerationes possunt nos impellere. Primò, Consideratio māsuetudinis diuinæ, quæ infinitis mortalium peccatis prouocata irā cohibet, & solita beneficia largissime effundere non cessat; iuxta illud Mat. 5. *qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos.*

2. Mansuetudo Christi. Secundò, Consideratio mansuetudinis Christi, *Qui cum malediceretur non maledicebat, cùm pateretur non comminabatur; tradebat autem iudicanti se iniustè,* vt ait B. Petrus epist. 1. c. 2. Qui etiam Mat. 11. de se inquit. *Discite à me quia mitis sum & humilis corde.* Hæc eius mansuetudo tota vita in conuersatione cum peccatoribus & rudibus enituit; sed maximè in iniurijs & contumelijs atrocissimis quas toto tempore prædicationis, & præsertim in passione sustinuit, cùm tamen facillimè se vindicare posset.

20 *3. Nocumētū iniuriæ.* Tertium est, Consideratio nocumenti, quod sibi ipse infert, qui iniuriam facit. Hic enim se antè grauissimè lædit, quàm alteri nocere possit. nam ipsa nocendi voluntate coram Deo occidit suam animam, perdidit æternam vitam, & reum se æternæ mortis constituit: *Coram hominibus vero dedecore & infamia se afficit, & multorum aduersus seipsum aperit ora, tibique maiores texit coronas, & multos patientiæ ac magnanimitatis tuæ constituit præcones;* vt pulchrè docet Chryso. hom. 62. Mat. Vnde rectè Psal. 10. dicitur, *Qui diligit iniquitatem, odit animam suam* nimirum, quia ante omnia illam grauissime lædit. itaque magis commiseratione quàm ira dignus est: sicut si quis vt tibi talitrum inferat, vel pomum eripiat, per medios ruere enses, & in spicula se indueret, potiùs miserandus quàm plectendus esset.

21 *4. Noxa irascentis.* Quartum, Consideratio nocumenti, quod accipies, si illi irascaris, quod longè maius est quam quidquid aduersarius inferre potuit. pulchre enim à Chrys. demonstratum est; neminem lædi nisi a seipso. Itaque si irasceris, aduersarium iuuas, & crudelior tibi ipse es, quàm ille fuerit: si iram contines, irritum ipsius conatum reddideris, & illæsum te custodieris, & præclarè illum non solùm viceris, sed etiam vltus eris. Docet hoc pulcherrime Chrys. hom. 85. in Mat. *Illa,* inquit, *fulgentissima victoria est; qua iniuriam inferentem, patiendo superasti. Sic scopuli fluctibus casi facilè ipsos dissoluunt: sic Sancti omnes præclaro coronati præconio, trophæa præclara statuerunt. hanc victoriam laboris expertem consequeris; non enim luctari te aut laborare oportet. Deus tibi vires concessit. at non manuum conflictione, sed patientia vincas,* &c.

5. Consideratio Beati Thom. Mori. Quintum est, Consideratio illa Beati Thomæ Mori: Vel bonus est, cui irasceris, vel malus. Si bonus, immeritò illi irasceris, vt quem Deus amet, qui Dei sit amicus & filius. Si malus est, vel talis erit in æternitate, vel mutabitur & erit bonus: si semper erit malus, sat habebit miseriarum æternis incendijs addictus. vnde magis commisera-

tione quàm ira dignus: si verò in æternitate futuræ est bonus, iniquum est illi irasci, qui æterna amicitia tibi futurus sit deuinctus, Deoq; charissimus.

22 *6. Bona mãsuetudinis.* Sextum, Consideratio bonorum, quæ mansuetudo secum adfert. Primò enim, facit similem Deo & Christo Domino, qui infinitam mansuetudinem erga peccatores præstant. Secundò, Meretur remissionem peccatorum, (iuxta illud Matth 6. *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater cælestis peccata vestra*) & beatæ patriæ promissionem. vnde Matt.5. dicitur: *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram*. nimirum terram viuentium, de qua pelli non poterunt, vt Diuus Augustinus & alij communiter explicant. Tertiò, Reddit vitam in hoc mundo tranquillam & pacatam: quod insinuatur Psalm.36. *Mansueti autem hæreditabunt terram, & delectabuntur in multitudine pacis*. quod etsi potissimum in futura vita impleatur, tamen etiam in ista locum habet. Et Ecclesiastici 3. *Fili, in mansuetudine opera tua perfice, & super gloriam hominum diligeris*. quasi dicat, consequeris gloriam & amicitiam apud homines. Denique omnes penè mortalium turbæ, dissensiones & bella ex ira procedunt, quàm mansuetudo præcidit. Quartò, Reddit animam serenam, & idoneam percipiendæ veritati, quam ira maxime perturbat & impedit. vnde Iacobi 1. dicitur, *In mansuetudine suscipite insitum verbum, quod potest saluare animas vestras*. Mansuetudo enim facit vt homo non contradicat doctrinæ veritatis, quod plerique ex commotione iræ faciunt. vnde D.Aug.l.2. de doct. Christ.c.7. ait; *Opus est mitescere, neque contradicere diuinæ Scripturæ, siue intellectæ, si aliqua vitia nostra percutit; siue non intellectæ, quasi nos melius sapere, veriusque percipere possimus: sed cogitare potius & credere id esse melius & verius, quod ibi scriptum est, etiamsi lateat: quàm ibi, quod per nosipsos sapere possumus*. Vide D. Thom.art.4. ad 1. Idipsum confirmat experientia: nihil enim adeo impedit hæreticos quo minus conuertantur ad fidem, quàm iracundia in Ecclesiam Romanam, qua fit vt tranquillo animo eius doctrinam audire vel expendere nequeant.

DVBITATIO IV.

De ira, & iracundia.

D. THOM. Q. 158.

23 MANSVETVDINI, sicut & alijs virtutibus, quæ passiones moderantur, duo vitia opponuntur; *ira* vel potius *iracundia* (quæ actum & habitum vitiosum irascendi designat) per excessum, & lentitudo per defectum. *Ira est qd indifferens.* Ita per se nec bona est, nec etiam mala, sed quiddam indifferens, quo bene & male vti possumus; sicut & reliquæ passiones. *Vtilitas iræ.* Malam non esse vel ex eo constat, quia naturæ est apprimè vtilis ad ardua facta, & ad sui conseruationem. Sicut enim passio amoris data est homini ad boni prosecutionem: ita passio iræ ad repulsionem malorum & nocentium; ne ea in re natura sit torpida, & languida. Itaque habet eum locum in homine, quem miles in Republica. Vnde pulchre Nemesius lib. de natura hominis cap. 21. dixit ὅτι ὁ θυμὸς τὸ δορυφορικόν ἐστι τοῦ λογισμοῦ, *Iram esse satellitium rationis*. Nec obstat quod rationem turbet, & sanum consilium ac iudicium de rebus impediat; quia non debet excitari nec adhiberi nisi post consilium; nimirum quando veniendum est ad executionem: sicut miles non adhibetur nisi post Senatus vel Principis decretum; sed iubetur quiescere, donec accersatur ad opus. Deinde ira nihil est aliud quàm appetitio vindictæ: atqui vindicta bona est, si debito modo fiat.

24 *Quale peccatum sit.* Erit peccatum, si modum à ratione præscriptum nõ seruet, & tunc dicetur propriè *iracundia*, quam Arist. vocat ὀργιλότητα, distinguens eam à simplici ira, quæ ὀργὴ dicitur. Dupliciter autem fieri potest vt ira præscriptum rationis non seruet. Primò, Ex parte obiecti, si iniusta vindictam appetas; vt ob causam nõ legitimam, vel maiorem quàm oportet, vel absque publica auctoritate exequendã. Et hoc modo ex genere suo est peccatũ mortiferum; quia contra proximi charitatem & iustitiam. Potest tamen esse veniale ob imperfectionem actus; quæ spectatur vel ex parte voluntarij, vt cum motus iræ perfectum rationis iudicium præuertit: vel ex parte obiecti seu materiæ; vt cum quis modicam vindictã appetit: v.g. si parum trahas puerũ per capillos, vt inquit D. Tho. modicum enim instar nihili reputatur. Nec obstat quod ex genere suo dicatur mortifera; quia hoc intelligendum de actu perfecto tam ex parte voluntarij quam ex parte obiecti, vt recte explicat Caiet. nimirum vt actus sit ex pleno iudicio rationis & obiectum sit notabilis quantitatis: hoc enim modo accipiendus est actus, cum ex genere suo dicitur mortalis vel venialis.

Secũdò, Potest præscriptum rationis non seruari ex parte ipsius motus; vt si nimium interius ira exardescas, vel exterius eam per signa nimium patefacias. Hoc modo nõ est quidem ex genere suo mortale: potest tamen esse mortale, vel ratione affectus & præparationis animi, quam inducit; vt si tantum ira accendaris, vt paratus sis aliquid facere quòd sit peccatum mortale: vel ratione scandali: vt interdum accidere potest in Prælatis, vel ijs, qui in Infidelibus conuertendis occupantur. 25

Dices, Omnis ira videtur esse peccatum mortiferũ; nã Dominus, Mat.5. generatim dicit, *Omnis, qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio*. Quibus verbis significatur illum mereri condemnationem mortis, nimirum æternæ: nam *reus iudicio* Hebræis dicitur, qui dignus est condemnatione, puta mortis: illa enim est præcipua, & absolute dicitur condemnatio, & iudicium: vnde translata ad tribunal Dei designat damnationem æternam. 26 *Obiectio.*

Respondeo, Dominum ibi loqui non de omni ira; sed de ea, quæ tendit ad homicidium: complet enim illud præceptum, *Non occides*, addens, non solum externum homicidium esse peccatum mortiferum in iudicio diuino, sed etiam occultam iram, qua quis proximi mortem optat: vt rectè D. Thom. ar.3 ad 2. *Resp.*

De eadem ira intelligendum id, quod sequitur, *Qui dixerit fratri suo raca, qui dixerit fatue*. &c. nimirum de ira, qua mortem illius desiderat. vt idem D. Thom. aduertit articulo 5. ad 3. ponit enim Dominus tres gradus ad homicidiũ. Primus est, Ira interna optans mortem proximi. Secundus, Eadem ira prorumpens in contumeliam sed leuiorẽ. Tertius, Eadem erumpens in contumeliam grauem. In quarto est ipsum homicidium, & quodlibet aliud graue nocumentum.

Vt autem quale sit peccatum iræ melius intelligatur, notandum est, Illud per se minus esse peccatum, quam odium vel inuidiam: vt docet Diuus Thomas articulo quarto. *odium* enim appetit malum proximi, quia malum; & eo dumtaxat fine vt ei sit male. illi enim male esse apprehendit tamquam suum bonum. Hinc fit vt nulla mali mensura satietur. quia quæ per se appetuntur, sine mensura & termino appetuntur; sicut auarus appetit diuitias, & voluptuarius delectationes sine termino. *ira* verò appetit malum alterius sub ratione iustæ vindictæ; nimirum, vt qui offendit, sentiat & doleat se male fecisse, & ita fiat cõpensatio. Vnde non appetit malum alterius nisi secundum certam mensuram; nimirum ad æqualitatem iniuriæ, vt pœna sit commensa culpæ. cuius signum est, quòd si vindicta hanc mensuram excesserit, ira vertatur in misericordiam. Itaque spectat in obiecto imaginem quamdam iustitiæ, vt iustitiam vindicatiuam imitari videatur. Sicut enim hæc appetit malum proximi sub ratione iustæ vindictæ; sic ira sub specie & imagine iustæ vindictæ. sed in eo est discrimen, quòd Iustitia illa regatur vera prudentia: Ira non vera, sed imagine dumtaxat prudentia. vnde etiam in obiecto non spectat veram rationem iustæ vindictæ, sicut iustitia vindicatiua: sed speciem tantum iustæ vindictæ. *Inuidia* dolet de bono alterius, quatenus id aliquo modo propriam excellentiam videtur obscurare. Vnde desiderat illi malum, nempè illius boni priuationem, vt suam existimationem & excellentiam illibatam conseruet; ac proinde affectu proprij boni mouetur. Vnde patet *inuidiam*, quæ non appetit alteri malum vt ei sit male, sed vt sibi sit bene, esse minus quidem malum quam *odium*, quod solum appetit vt alter sit male: maius tamen quàm *iram*: nam ira spectat imaginem iustitiæ: & omnis irascens iustam causam iræ suæ prætendit, qua se excuset. vnde etiam iudicio generis humani minus probrosa aut inhonesta quàm inuidia, quę nullam iustitiæ vel honesti speciem præfert. Ob eamdem causam ira censetur honestior, seu 27 *Distrimen iræ ab odio & inuidia.* *Ira imitatur Iustitiã.* *Inuidia.*

minus

minus de decorosa quam concupiscentia, vt suprà dub. 2. nu. 16. dictum est.

Rationi mo de ira habet peculiare. ἀταξίαν.

Aduerte tamen, etsi ira ex parte obiecti formalis sit minùs mala vel minùs dedecorosa quàm odium, inuidia, & concupiscentia; tamen ex parte modi, cum quo fit, habet præ reliquis passionibus peculiarem quandam inordinationem. Primò, quia maximè rationem perturbat. Secundò, quia maximum in agendo habet impetum. Tertiò quia corpus maximè immutat, adeò vt hominem furiosæ belluæ similem efficiat. Vnde Prouerb. 27. *Ira non habet misericordiam, nec erumpens furor; & impetum concitati spiritus ferre quis poterit?* Et Gregorius lib. 5. moralium cap. 31. *Per iram sapientia perditur, vt quid, quo vè ordine agendum sit, omnino nesciatur, sicut scriptum est. Ira in sinu stulti requiescit, quia nimirum intelligentiæ lucem subtrahit, cùm mentem permouendo confundit.* Et infra: *Nam ira sua stimulis accensum cor palpitat, corpus tremit, lingua se praepedit, facies ignescit, exasperantur oculi, & nequaquam recognoscuntur noti: lingua quidem clamorem format, sed sensus quid loquatur, ignorat. In quo itaque iste ab arreptitiis longè est, qui actionis suæ conscius non est? &c.* Ratio est, quia sicut amori, desiderio & gaudio deseruit sanguis; odio, timori, tristitiæ melancholia: ita bilis deseruit iræ.

Cur ira maximè perturbet mentē.

Hæc enim, motu iræ insurgente, statim efferuescit, & concitatur, tamquam in malum præsens factura impetum. Motus enim spirituum & humorum respondent motibus animorum; propter mutuam corporis & animæ consensionem, & illius ad hanc naturalem subordinationem. Rationem igitur perturbat, non solùm, vt aliæ passiones, faciendo obiectum aliter quàm in se sit, apprehendi, sed etiam, quia suo calore spiritus accendit, & commouet: qui tamen vt functionibus mentis sint idonei, debent esse temperati & tranquilli; deinde nimiùm calefactis humoribus fumi excitantur, qui caput oppulent & offuscant. Dat impetum passioni, ratione caloris & incitationis: sicut enim passio bilem concitat, ita vicissim bilis concitata passionem auget per quādam sympathiam, mediante tamen imaginatione, qua res vehementiùs apprehendatur, denique corpus immutat, quia calidissima: vnde accendit spiritus & sanguinem, & simul cum illis veluti foras contra malum ruitura, exteriùs, in vultu præsertim, & oculis, sese prodit.

29 *Species iræ apud Arist.*

Notandum Secundò, ab Aristotele 4 ethic. c. 5. poni quatuor species seu modos iræ: etsi D. Thomas art. 5. tres solùm enumeret, secutus in eo Gregorium Nyssenum, vel potiùs Nemesium lib. de natura hominis cap. 21. & Damascenum lib. 2. fidei orthodoxæ cap. 16.

Prima est eorum, qui simpliciter dicuntur *iracundi*, Aristoteli ὀργίλοι, qui celeriter irascuntur, & quibus non oportet, & quam ob causam non oportet, & vehementiùs quàm oportet; sed paulò pòst placantur.

Secunda est eorum, qui dicuntur ἀκρόχολοι, id est, *summè iracundi*, qui celerrimè, ad omnia, & ob quamuis causam iracundia exardescunt. Hi duo modi fundamentum habent in temperamento bilioso, & in copia humoris biliosi, eiusque feruore, & tenuitate. Hinc enim prouenit illa celeritas irascendi ad minimas quaslibet occasiones. *Hi*, iuxta Gregorium lib. 5. moralium capite 35. *accensis calamis similes, dum vocibus perstrepunt, quasi quosdam accensionis suæ sonitus reddunt, & citiùs quidem flammam faciunt, sed protinus in fauilla frigescunt.*

πικρόχολοι.

Tertia est eorum, qui dicuntur πικρόχολοι, quasi dicas, *amarobilarij*. qui postquam excanduerint, propemodum sunt implacabiles, cuius ratio est, quia cùm laborent humore melancholico, diu tristitiam ex offensione conceptam retinent; & consequenter retinent iram, quæ tristitię quærit medicinam: tollitur autem illa tristitia, vel temporis tractu concocta & euanescens; vel vindicta obtenta: vtrumque enim, & tempus & vultio est tristitiæ illius medicina. De his intelligi potest quod ait Gregorius suprà: *Alij lignis grauioribus durioribusque non dispares, accensionem tardè suscipiunt; sed tamen accensi semel, difficiliùs extinguuntur: & quia se tardius in asperitatem concitant, furoris sui diutiùs ignem seruant.*

χαλεποί.

Quarta est eorum, qui χαλεποί, id est, *sæui & difficiles*, qui numquam placantur, nisi iniuriam vlti sint: non propter tristitiam, vt isti priores; sed quia imaginationem in vltionem defixam habent. His rectè aptaueris illud Gregorij; *Alij, quod nequius est, & citiùs iræ sua flammas accipiunt, & tardiùs deponunt*. quamuis & hoc interdum in prioribus, nimirum πικροχόλοις, locum habeat.

In prima igitur & secunda specie est inordinatio, ratione nimię celeritatis qua fit, vt rationis præscriptum non expectetur: quæ celeritas in prima est maior quam oportet, sed non summa: in secunda est summa, seu in summo gradu. In tertia & quarta specie est inordinatio ratione diuturnitatis; quæ in tertia quidem prouenit ex tristitia; in quarta ex vehementi imaginatione vindictæ.

30 *Diuisio Nemesij & Damasceni.*

Nemesius loco citato tres iræ species constituit. Primā vocat ὀργὴν & χολὴν, quam *excandescentiam* vocare possumus: estque nihil aliud quàm ira, principium & motum habens. Hæc primam & secundam speciem Aristotelis complectitur. Secundam vocat μῆνιν παρὰ τὸ μένειν, quod diu manet: quæ nihil est aliud quam ira inueterascens, & *simultas* dici potest. Hæc pertinet ad tertiam Aristotelis. Tertiam vocat κότον ἀπὸ τοῦ κεῖσθαι, quòd vindictam repositam habeat: quæ est ira obseruans occasionem vlciscendi. hæc *insimulatio* vocari potest; & pertinet ad quartam Aristotelis.

31 *Qua ratione sint passiones, & qua vitia.*

Possunt supradicti modi considerari vel vt habent initium, & veluti fundamentum in naturæ dispositione: & sic sunt passiones, quæ per se moraliter nec malæ sunt. vel vt proueniunt ex dispositione voluntaria, aut aliquo modo à consensu voluntatis pendent: & sic sunt distincta peccata, habentia inordinationes specie distinctas vt rectè ostendit Caietanus, & satis colligitur ex dictis. quod intellige de secundo, tertio, & quarto modo; nam primus & secundus non videntur specie, sed solùm secundùm magis & minùs distincti.

32 *Esse iram capitale.*

Notandum Tertiò, Iram seu iracundiam poni à DD. vitium capitale; quia ordinariè plura alia ex eo nasci consueuerunt: idque duplici ratione. Primò, ex parte obiecti, quod vindicta, habens speciem iustitiæ: ratione cuius homines multa facere consueuerunt nam & appetitui naturali, vt est depulsio mali; & rationali, vt habet speciem iustitiæ, est valde conformis. Secundò, Ratione illius impetus, quo mentem ad multa inordinatè agēda, & ad quiduis audiendum vindictæ desiderio præcipitat. Huius vitij D. Gregorius lib. 13. moralium cap. 31. recenset has sex filias: *De ira*, inquit, *rixæ, tumor mentis, contumeliæ, clamor, indignatio, blasphemiæ proferuntur.* Quarum ratio, iuxta D. Thomam, sic accipi potest: Ira potest tripliciter considerari. Primò, Vt est in corde: ibi parit *indignationem & tumorem mentis*. *Indignatio* est, quia is, cui irascimur, contemnitur, & vilipenditur tamquam indignus à quo tale quid patiamur: *Tumor mentis* est quo sæpiùs irascens extollit, & alteri præfert. Facit enim ira vt is, qui offensus est, se apprehendat vt magnum, & extollat; eum verò qui offendit, vt vilem, & contemnat. sic animalia in ira intumescunt, & se extollunt.

Filiæ iræ sex.

Secundò, Vt est in ore; & sic parit *clamorem contumeliā, & blasphemiam. Clamorem*, faciendo vt vocem extollamus, multa inordinatè & confusè iactantes: *contumeliam*, iactando conuitia verborum in proximum, *blasphemiam* cōtra Deum.

Tertiò, Vt procedit ad factum; & sic pari *rixas*, seu *pugnas*, & quæ ex rixis sequuntur, vulnera, homicidia, & cetera.

33 *Remedia iræ.*

Notandum Quartò, remedia iræ esse eadem. quæ sunt adminicula ad mansuetudinem, de quibus dubit. 3. Inter omnia autem meritò Primum locum tenet consideratio illa, qua perpendimus nobiscum, quoties & quam grauiter ipsi Deum post infinita ab eo percepta beneficia offenderimus, & tamen quòd exiguat vel nulla satisfactione oblata cupiamus nobis ignosci, & Deus promptè ignoscat. Quantæ igitur impudentiæ erit, si fratri, qui nihil vel parùm beneficij a nobis accepit, exigua in nos peccanti non condonauerimus? Deus decem millia talentorum ad primam petitionem statim nobis condonat: nos fratri pauca minuta nobis debenti non ignoscemus? hanc considerationem proponit Dominus, Matth. 18. Secundum locū tenet exemplum Christi, qui tot & tantas iniurias ab ijs, in quos tanta beneficia contulerat, sustinuit: & ijsdem etiā veniam & pacem a Patre rogauit. Gregorius libro 5. moral. cap. 32. duos modos frangendæ iræ recenset. *Primus*,

inquit,

inquit, *est, vt mens sollicita antequam quidlibet agere incipiat, omnes sibi, quas pati potest, contumelias proponat, quatenus ex dampnis suis probra cogitans, ad aduersa se praeparat, &c. Secundus est, vt cum alienos excessus aspicimus, nostra, quibus in alios excessimus, delicta cogitemus, considerata quippe infirmitas propria, mala nobis excusat aliena, &c.*

34 Quod ad alterum extremum mansuetudini oppositum attinet, id proprio nomine caret; sed dici potest *lentitudo*, vel *stupor*; vitium non ita frequens. Aristot. vocat *ἀοργησίαν*, quasi dicas, *inirascentiam*, vel iræ vacuitatem; nimirum cùm quis ita insensilis est mali & iniuriarum, vt non excitetur ad iram, quando etiam secundùm rectam rationem oportet. Est autem id signum stoliditatis, iuxta Arist. quia tales non videntur habere sensum mali, aut apprehendere iniuriam. quod intellige, si id à stupore quodā naturæ proueniat; secùs, si philosophica consideratione, & exercitio comparatum; vt in aliquo fortasse è Stoica disciplina, quæ omnem iram vult exclusam, & *ἀπάθειαν* profitetur.

Alterum extremū per defectum. Lentitudo.

35 Hæc tamen iræ vacuitas non est per se vitiosa. Sicut enim irasci non est per se bonum: ita nec iræ motu vacare, aut esse ad irascendum stupidum, est malum. Potest tamen esse vitiosum, quatenus est causa, vt quis defectu iræ, & animositatis prætermittat aliquod officium iustitiæ, vel charitatis, ad quod erat obstrictus; vt monere, corripere, castigare, retundere contumaces, occurrere malis, &c. In quibus etiam Dominus interdum ita vsus legitur; vt Mar. 3. *Circumspiciens eos cum ira* & Io. 2. cùm eiecit vendentes è templo. Quando enim ad tale quid obligamur, si per se friget animus, & detrectat tamquam rem arduam, excitanda est ira, quæ addat calorem & audaciam, torpore illo excusso. Ea enim est humana conditio, vt sine huiusmodi stimulo & præsidio, ad ardua exequenda vix excitemur; nam ira est satellitium rationis; sine satellite in Repu. mala non impediuntur: nec sine ira ratio in homine contra malum strenue insurgit. vnde in eiusmodi euentis non excitare iram est vitiosum, & contrarium mansuetudini per defectum. mansuetudinis enim est non solùm iram comprimere, sed etiam cùm opus est, excitare & assumere: quamuis hoc nomen magis compressionem insinuet. Illa tamen iræ vacuitas non habet distinctam malitiam a malitia, quæ est in omissione officij debiti, cuius est causa: nam solùm est mala, quatenus in ea omissio debitæ actionis censetur volita.

Non est per se vitiosa.

DVBITATIO V.

De clementia & crudelitate.

D. THOM. quæst. 157. & 159.

36 CLEMENTIA est virtus mansuetudini affinis; non tamen eadem, iuxta D. Tho. Distinguitur enim obiecto formali, & materia proxima. Mansuetudo enim proximè versatur circa iram: clementia circa vindictam externam. Illius officium est iræ imponere moderationem, & cum recta ratione conformitatem: huius verò diminuere, seu mitigare externam punitionem, quantum iustitiæ ratio patitur. Illa pertinet non minùs ad subditos & infirmos quàm ad Superiores: hæc propria est virtus Superiorum & maxime Principum.

Distinctio clementiæ, & mansuetudinis.

37 Dices, Eiusdem virtutis est moderari affectum internū, & opus externum, ad quod ille affectus inclinabat. Eadem enim virtus temperantiæ, quæ concupiscentias voluptatū carnis refrænat, etiam vsum externum temperat: & eadem fortitudinis virtus, quæ timorem & audaciam moderatur, etiam fugam & aggressionem dirigit. Similiter liberalitas, quæ diuitiarum cupiditatem, etiam externam largitionem moderatur. Idem cernitur in *φιλοτιμίᾳ* (prout est virtus circa honores mediocres occupata) magnanimitate, & magnificentia: ergo etiam virtus illa, quæ moderatur iram, nempe mansuetudo, etiam moderabitur externam punitionem, minuendo eam consentanee suo affectui, ac proinde non distinguetur à clementia. Confir. quia ira est cupiditas vindictæ & punitionis: atqui minuit cupiditatem vindictæ, hoc ipso etiam externam vindictam, quæ ex illa cupiditate sequitur, minuit.

Obiectio.

Ob hoc argumentum videri posset alicui idem habitus virtutis, qui quatenus temperat iram, dicatur *mansuetudo*. quatenus verò externam punitionem; *clementia*. Quę sententia confirmari potest; quia vterque, nimirum mansuetus & clemens, videtur quærere in seipso benignitatem quamdam & suauitatem affectus in proximum, (vnde etiā vocantur lenes, & habitus eorum lenitas) & ex eodem affectu operari.

Esse eumdē habitum.

38 Nihilominus placet sententia D. Tho. Vnde respondeo, Dupliciter fieri posse vt quis incitetur ad maiorem vindictam quàm conueniat.

Responsio. Videri distinctos habitus.

Primò, Ex impetu iræ. Et hoc modo vindictam minuit mansuetudo; aut rectè probat argumentū. imminuta enim vindictæ cupiditate, sequitur imminutio vindictæ. sicuti imminuta concupiscentia delectationum, sequitur moraliter imminutio in ipsam vsu externo.

Secundò, Ex consideratione suæ potestatis, qua inclinatur ad intemperanter ea vtendum: ita enim est humanum ingenium, vt delectetur ostentatione potestatis, & aliorum sub se depressione, & miseria. Hoc modo mitigat punitionem clementia, quæ retinet animum ne tota potestate in vindicta inferenda vtatur.

Vnde patet has virtutes diuersas rationes formales spectare. *Mansuetudo* enim vindictam mitigat ne obtemperet iræ, & quia id consentaneum animo iræ dominanti; *clementia* verò, quia id consentaneum & decorum homini, potestate in alium prædito. Decet enim in malis, pœnisque inferendis non vti tota potestate, sed aliquid remittere, & infra meritum punire: sicut e contrario in præmijs conferendis honestum est etiam suprà merita remunerare: vt benignitas præmio aliquid adijciat, & supplicio aliquid detrahat. Sic Deus dicitur punire citra condignū, & vltra condignum præmiare. Cùm enim pœna sit malū, & præter Dei primæuam institutionem, decet eam minui quantum ratio boni patitur. Et è contrario cùm præmium sit bonum, & ex primo Dei instituto ac intentione, decet illud augeri quantum iusta proportio & bona gubernatio permittit.

Spectāt diuersa obiecta formalia.

Mala minuenda, quia contra naturam.

39 Ex his facilè intelligas quid sit clementia. Seneca libro 2. de clementia, cap. 3. sic definit; *Clementia est temperantia animi in potestate vlciscendi: vel lenitas Superioris aduersus inferiorem in constituendis pœnis.* Et infrà: *Clementia*, inquit, *est moderatio, aliquid ex merita ac debita pœna remittens.*

Definitiones clementiæ.

Quæ definitiones idoneæ sunt, & insinuant tria ad clementiam, vt in actum externum exire possit, requiri. Primò, Potestatem puniendi; quæ tantùm reperitur in Superioribus: vnde hæc virtus est propria Superiorum, & maxime Principum, qui pœnas legibus definitas possunt mitigare.

Tria ad clementiā requisita.

Secundò, Vt mitior pœna irrogetur, quàm iure irrogari posset. Est enim clementia quædam gratia, & condonatio; non perfecta, (distinguitur enim à venia) sed ex parte, ita vt iustitiæ vindicatiuæ officium non excludat, sed solùm asperitatem nonnihil mitiget.

Tertiò, Vt id proueniat ex animi lenitate; qua fit vt quis proximo benigne afficiatur, eiusque commodis faueat, incommoda abhorreat. Itaque si quis pœnam sonti mitiget inductus pecunia, vel amicitia, vel timore; non erit formale officium clementiæ: quia non ex affectu huius virtutis, sed ex alio motiuo id facit. dicetur tamen actus clemētiæ, quia ratione materiæ ad hanc virtutem pertinet.

40 Porrò quæ ad clementiam moueant, præcipua sunt ista. Primum, Exemplum Dei, in quo maximè hæc virtus elucet. quàm exigua pœna finit in hac vita innumerabilia peccata sua, quorum singula æternos cruciatus merebantur? vnde meritò Psalm. 144. *Suauis Dominus vniuersis, & miserationes eius super omnia opera eius.* & Sap. 11. *Parcis omnibus, quoniam tua sunt Domine, qui amas animas. O quàm bonus & suauis est Domine spiritus tuus in omnibus!* In futura vita etsi summam seueritatem exerceat, quatenus de pœna statuta nihil remittit; in eo tamen est aliquid clementiæ, quòd minorem statuit quàm iure potuisset, non continens in ira misericordiam suam; vt communiter Theologi tradunt.

Motiua clementiæ. 1. Exemplū Dei.

Secundum est, Consideratio modi, quo peccatum commissum est; vt si perpetratum ex aliqua ignorantia, vel passione, quo pertinet, si ex paupertate, ex praua institutione,

2. Miseria delinquentis.

ne, ex graui tentatione, si iniuria prouocatus, si ex ebrietate vel inconsideratione. hæc enim omnia apta sunt flectere animum ad clementiam, & ad mitiora in pœna statuenda.

Tertiò, Cogitatio illa, qua quisque apud se statuere debet, similia vel grauiora fortasse se perpetraturum fuisse, si diuina gratia destitutus, & in similibus occasionibus deprehēsus fuisset. nullum enim peccatum facit homo, quod non faceret alius homo, nisi iuuaretur ab eo, per quem factus est homo, vt quodam loco D. Aug. ait.

Quartum est, Clementiæ fructus: conciliat enim Principi amorem subditorum, præstat ei securitatem, & confirmat regnum. Vnde Prouer. 28. dicitur. *Misericordia & veritas custodiunt regem, & clementia roboratur thronus eius.* E contrario crudelitas alienat animos, parit odia, & inimicos plurimos, à quibus assidua pericula & euersio status impendent. *Sicut enim præcisa arbores plurimis ramis pullulant; ita Principis crudelitas auget numerum inimicorum*, vt rectè quodam loco dixit Seneca.

41 *Quando vtendum seueritate.* *1. In militia.* Aduerte tamen, quibusdam euentis bono publico magis expedire *seueritatem* quàm clementiam. Est autem *seueritas* inflexilis animi rigor, nihil de merita vel statuta pœna remittens. Hac vtēdum, Primò, *In militia:* hic enim omne erratum capitale est, propter publicum periculum. vnde exactè disciplina seruanda, vt si semel peccatum fuerit, saltem nō contingat secundò; vt quidam ait: quod absque rigore fieri non potest. Accedit, quòd illa hominum colluuies, nisi seueritate & præfractis imperij regi nō possit. Refert in hanc sententiam nonnulla Valerius Maxim. l. 2. c. 2. & l. 6. c. 3. & Lampridius in Alexandro Seuero. sed in primis memorabilis fuit seueritas disciplinæ militaris in Aureliano Imperatore, quæ ita militi formidolosa erat, vt post vnam castrensem animaduersionem nemo sub eo deliquerit amplius. *Disciplina militaris.* Illius epistola ad Tribunum militum, quem præsidio præfecerat, talis extat: *Si vis Tribunus esse, imò si vis viuere, manus militum contine. Nemo pullum alienum rapiat, ouem nemo attingat, vuam nullus auferat, segetem nemo deterat: oleum, salem, ligna nemo exigat: sua quilibet sit annona contentus. Hostili præda, non prouincialium lacrymis ditescant: arma detersa sint, calceamenta fortia: noua vestis veterem excludat, stipendium habeat in baltheo, non in popina.*

2. In præfectos. Secundò, In præfectos & ministros iustitiæ, præsertim qui muneribus corrupti iustitiam peruertunt, & ius omne venale habent. Hi enim potestate publica, qua, tamquā sacrosancta, castissimè vti deberent, abutuntur ad oppressionem innocentium, & priuatum compendium. Huius seueritatis præclarum exemplum refert Herodotus in Terpsichore, seu lib. 5. & Valerius Maximus lib. 6. c. 3. attingit: *Otanem*, inquit Herodotus, *Darius Rex, oræ maritimæ præfecerat. Huius patrem Sisamnem vnum è regijs Iudicibus, quòd iniustè ob pecuniam iudicasset, Rex Cambyses, qui ante Dariū fuit, interemit, interemptoq. detractum corium in lora concidit, quibus tribunal, in quo ille sedens iudicarat, intendit, ibidemque filium eius Otanem sedere Iudicem iussit, atque in memoria habere, in quo tribunali iudicaret.*

Tertiò, Cum populi ingenium est malignum & refractarium, ita vt in officio aliter contineri nequeat. ob hanc causam tota lex vetus, cuius ipse Deus erat auctor, & qua populum Iudaicum regi volebat, erat seuera, & acres pœnas infligebat, vt pro adulterio, pro violatione Sabbati, pro esu panis fermentati tempore paschatis, &c. pœnam mortis: quia populus iste duræ ceruicis erat, vt Scriptura loquitur. Item quando crimen ex pura malitia commissū: tunc enim clementiam non meretur. Denique seueritate vtendum, quando id magis iudicatur expediens vel ad emendationem delinquentis, vel certe ad publicam disciplinam sanciendam. hic enim est finis punitionis: ac proinde mensura vindictæ hinc capienda. finis enim est mensura eorum, quæ sunt ad finem. alioquin decet vt animus ex se propensior sit ad clementiam, eamque adhibeat, quando bonum publicum, vel correctio delinquentis aliud non postulat.

42 *Vitia opposita clementiæ.* *Clementiæ* opponuntur duo extrema, *Crudelitas*, per excessum, & *Nimia lenitas*, per defectum. *Crudelitas* nihil est aliud quàm atrocitas animi in exigendi pœnis. Sicut enim clementia minuit pœnam quantum ratio permittit: ita crudelitas illam supra iustum modum exaggerat; idque ex animi quadam asperitate, malo alterius minime compatientis.

Supponit hoc vitium in opere suo potestatem puniendi, siue legitimam, siue vsurpatam: nam in eo consistit q̃ in vsu istius potestatis modus excedatur, dum pœna maior infligitur quàm culpa meretur. Secundò, Supponit etiam causam, nimirum iniuriam, quæ vindicetur, aut delictum quod puniatur. Vnde Seneca lib. 2. de clementia c. 4. *Illos*, inquit, *crudeles vocabo, qui puniendi causam habent, modum non habent. Sicut in Phalari, quem aiunt, non quidem in homines innocentes sed super humanum ac probabilem modum sæuisse.*

Crudelitas enim est excessus in pœnis exigendi, pœna autem delictum vel speciem delicti supponit. ita crudelitas propriè respicit ad aliquam culpam, & prætendit speciem quamdam iustitiæ.

Dices, Quidam non exigunt pœnas, crudeles tamen videntur, tamquam qui ignotos homines & obuios non in compendium, sed occidendi causa occidunt; nec interficere contenti, sæuiunt, vt Busiris ille, & Procrustes, & piratæ, qui captos verberant, & in ignem viuos imponunt: ita Seneca obijcit. 43 *Obiectio.*

Respondeo cum eodem Seneca, Tales non tam esse *crudeles* quàm *feros*, & vitium eorum *feritatem*, cui voluptati est sæuitia. Sicut enim immanes belluæ dilaniant homines, & ea re delectantur, nullam iustitiæ aut rationis speciem attendentes, sed solam voluptatem pastus; ita qui nō vindictæ causa (quæ aliquam iustitiæ imaginem præfert) cruciatus inferunt, sed quia tormentis & sanguine humano delectantur, meritò dicūtur *feri*, & sæui, vtpote belluis quàm hominibus affectu & truculenta morum similiores: tales se præstant quidam hæretici in catholicos, præsertim sacerdotes, inusitatis supplicijs eos afficientes, non vt puniant aut vindicent aliquam iniuriam, (quæ enim iniuria est antiquam religionem toto orbe diffusam, & tot sæculis florentem colere;) sed vt animum tormentis & sanguine eorum expleant. Latronum sæuitia, qui propter cōpendium homines torquent & occidunt magis ad feritatem, quàm ad crudelitatem referēda est: quia non vindictæ aut punitionis causa id faciunt, sed sui commodi, sicut immanes feræ, quæ ob pastum occidunt. *Resp.* *Feritas.*

Alterum extremum clementiæ oppositum est *nimia lenitas*. Hæc inconsultè pœnam mitigat, vel omnino remittit, etiam cum bonum delinquentis, & exemplum aliorum aliud requirit: vitium non minus Reip. perniciosum quam crudelitas. Inde enim criminosi, & turbatores pacis publicæ inualescunt. vulgo tamen *clementia* vocatur, cū potius crudelitas sit in Remp. quam clementia in priuatos. Prouenit hoc vitium e a nimia alieni mali compassione; cū fortuna & calamitas, quam patitur, non causa spectatur. hanc Seneca vocat *misericordiam*, nomine non satis in eum sensum, præterquam apud Stoicos, vsitato. potest etiam prouenire ex naturæ quadam lentitudine & stupore, culpæ magnitudinem non percipiente; de quo sup. dub. 4. deniq; ex amore alicuius commodi vel timore incommodi. vt cū Iudex muneribus corruptus, vel metu officij amittēdi impulsus sontibus parcit, quamuis hic non tam sit vitium nimiæ lenitatis, quam auaritiæ vel ambitionis. 44 *Nimia lenitas.*

DVBITATIO VI.

Quid modestia; & quæ eius species.

D. THOM. Q. 160.

MODESTVS vocari solet, qui intra modum & limites sui status, ingenij, & fortunæ se continet, suo modulo contentus. Vnde *modestia* est virtus, qua quis hāc mediocritatem in se amat & præstat, motus suos internos & externos, & omnem rerum suarum apparatum, intra mensuram sibi congruam coercens. Hinc patet modestiā esse affinem & annexam temperantiæ. Sicut enim temperantia moderationem adhibet in ijs in quibus difficillimū est adhibere, nimirum in delectationibus tactus; ita modestia in alijs quibusdam modum ponit, vbi id minus quidem est difficile, tamen ad rectè præstandum opus est virtute. Diuus Thom. huius virtutis quatuor statuit species *humilitatem*, *studiositatem*, *modestiam motuum externorum*, 45 *Modestia*

rum, & modestiam externi apparatus. Moderatis enim delectationibus carnis per *temperantiam*; & impetu iræ per *mansuetudinem*; quatuor supererant, quę potissimum moderatione quadam, & intra certos limites restrictione egere videbantur. inter quæ Primum est, motus animi ad excelsa, ad quem coercendum est *humilitas*. Secundum, nimium desiderium cognitionis, præsertim curiosæ: hoc refrænat *studiositas*. Tertium: Motus & gestus externi corporis; hos componit *modestia morum*. Quartum, Externus cultus & apparatus in vestibus, conuiuijs, supellectili: hunc moderatur alia quædam modestiæ species quæ *modestia cultus* dici potest.

DVBITATIO VII.

Quid sit humilitas, & quod eius officium.

D. THOM. Q. 161.

46 *Humilitas duplex.* HVMILITAS ab humo dicitur, quia per illam ad ima, & veluti ad humum vsque deprimimur. Dupliciter autem id fieri potest.

Primò, Si contra voluntatem ab alio depressus sit; & hoc modo humilitas est pœna: sicque dictum est, *Omnis qui se exaltat, humiliabitur*.

Secundò, Si quis sua sponte ex consideratione suorum defectuum se deprimat; & hoc modo est virtus, quæ varijs modis definiri potest. *Humilitatis definitionis.* D. Thom. art. 1. ad 1. *Humilitas*, inquit, *est virtus, qua quis defectum suum considerans, se in infimis secundum modum suum continet.* Idem ad 2. *Est laudabilis sui ad ima deiectio.* Ioannes Rusbrochius lib. de præcipuis virt. cap. 1. *Humilitas est animi demissio, id est, interna quadam & profunda cordis & animi coram celsissima Dei maiestate inclinatio & submissio*. Aptissimè D. Bernardus lib. de gradibus humilitatis in principio, *Humilitas est virtus, qua quis verissima sui cognitione sibiipsi vilescit*

47 *Supponit notitiã sui. Quo modo illa notitia habeatur.* Ex quibus patet, humilitatem supponere cognitionem sui, id est, suæ imperfectionis suique defectus. Hæc *sui cognitio* comparatur, dum quis se coram Deo & Angelis cõstituens, considerat qualis sit tum animo, tum corpore: quam ignorans, quàm ad malum pronus, ad bonum lētus & infirmus, quam rebus infimis addictus, quàm leuis & instabilis: quantis peccatis obnoxius, quantis miserijs subiectus, quàm in Deum ingratus: præterea se ex se nihil boni habere, nihil posse, nihil esse: sua omnia assidue à diuina bonitate pendere, sicut imago in speculo pendet ab obiecto; sicut pondus suspensum in aere à manu tenentis, sicut lumen à sole; & sicut vmbra à corpore; denique sine assiduo Dei influxu se in nihilum ruere.

Dixi, Coram Deo hanc considerationem faciendam; *quia ad illud lumen veritatis constitutus homo, seipsum, & sine dissimulatione inspicit, & sine palpatione dijudicat*, vt inquit D. Bernardus serm. 42. in Cantica. Sicut, vt quis næuos omnes sui corporis perspectos habeat, seipsum soli exponit, vt in eius lumine omnia detegantur.

48 *Actus humilitatis.* Hac cognitione posita in intellectu, sequuntur in voluntate multi affectus & motus, qui sunt humilitatis actus & functiones.

Primò, Vilipensio & contemptus sui, per quem se, quoad ea, quæ ex seipso habet, nihil æstimet.

Secundò, Reputat se omnibus Dei donis indignum, & ad omnia ineptum: idque sine falsitate, vt docet D. Thomas art. 6. ad 1. Talis enim reuerà est secundum ea, quæ ex seipso habet.

Tertiò, Hinc sequitur, vt veritatis amore impulsus, non cupiat ab alijs magni æstimari, honorari, vel laudari: quia videt id sibi non congruere, sed ei à quo omne bonum accipit. Vnde cum Apostolo dicit; *Regi sæculorum immortali & inuisibili soli Deo honor & gloria*. non enim imago vel pictura laudem meretur, sed pictor: nec olla, sed plastes.

Quartò, Quantum in ipso est, desiderat etiam vilis haberi, & ab alijs contemni. talem enim cupit se ab alijs iudicari & æstimari, qualem se veritatis sententia, & in oculis Dei nouit esse. Vnde D. Bernardus serm. 16. in Cantica. *Verus humilis vilis vult reputari, non humilis prædicari: gaudet contemptu sui, hoc solo sanè superbus, quod laudes contemnat.* Dixi, *quantum in seipso est*, quia non semper expedit vt alij nostros defectus nouerint, aut nihil æstiment, propter ædificationem, & fructuum aliorum vt D. Bernardus serm. 24. in Cantica notat.

Quintò, Cum videt se magni fieri vel honorari, dolet; nec illum honorem in animo sibi attrahit, imò nec admittit, nisi fortè ratione officij aut doni, quod habet; & ita illum in Deum, saltem implicitè, refert.

Sextò, Conferendo se alijs, censet se omnibus viliorem & deteriorem: considerat enim se iuxta ea, quæ ex seipso habet, alios verò secundum ea, quæ ipsi ex Deo; & sic illos sibi præponit; vt bene D. Tho art. 3. declarat. Hoc enim est ingenium humilitatis, in se intueri sua mala, in alijs, eorum bona. Sicut è contrario superbiæ indoles est, intendere in sua bona, & in aliorum mala. quisque autem secundum sua est deterior quam sunt alij secundum ea, quę sunt Dei; vt bene docet Anselmus lib. de similitudinibus cap. 109. & D. Thomas art. 6. ad primum, & Caietanus ibidem contra Martinum.

Septimò, Subijcit se Deo veluti infimum mancipium, vel potius, sicut testa figulo, & opus suo factori, vt de se disponat pro suo beneplacito in omnibus, præsertim quæ ad hanc vitam pertinent: verbi gratia, quod ad paupertatem vel diuitias, sanitatem vel morbum, infamiam vel gloriam; mortem vel vitam attinet. vnde 1. Petri 5. *Humiliamini sub potenti manu Dei, vt vos exaltet in tempore visitationis*.

Octauò, Subijcit se hominibus propter Deum, sinens se ab illis tamquam instrumentis Dei gubernari. Vnde 1. Petri 2. *Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum, siue Regi, quasi præcellenti &c.*

Nonò, Denique in externis rebus & functionibus, quãtum in se est, amplectitur semper id, quod est abiectius, & minus honoratum, v.g. locum inferiorem in consessibus, latus sinistrum in congressibus, socios simpliciores, officia vulgò minus honorata, vestes, supellectilem, &c. In vsu tamen externo debet habere rationem decoris & officij, quod gerit, vt ante dictum est. Hæ sunt actiones humilitatis, & hoc ferè ordine ad ipsam virtutem comparantur, ab eaque procedunt.

Notandum est, à D. Bernardo sermone 42. in Cant. duplicem humilitatem distingui, alteram iudicij, quæ adhuc imperfecta est: alteram affectus, quæ perfecta. 49 *Duplex humilitas. Iudicij.* Iudicij humilitas est, qua quis seipsum ad lumen veritatis intuens agnoscit suam vilitatem, & se coram Deo demittit; non tamen vult ab alijs vilis haberi aut contemni, sed potius magni æstimari & honorari dicitur *iudicij*, non quòd nullo modo transeat ad effectum: (demittit enim se in abscondito coram Deo) sed quia non ita efficaciter transit, vt sicut se vilem iudicat, sic quoque ab alijs vilis haberi capiat. vnde potissimum in iudicio remanet. Affectus humilitas est, qua quis etiã ab alijs talem se haberi cupit, qualem se coram Deo cognoscit. De his ita Bernardus loco citato: *Est humilitas, quam nobis veritas parit, & non habet calorem; & est humilitas, quam charitas format & inflammat: atque hæc quidem in affectu, illa in cogitatione consistit. Etenim tu, si temetipsum intus ad lumen veritatis & sine dissimulatione inspicias & sine palpatione dijudices, non dubito quin humilieris & tu in oculis tuis, factus vilior tibi ex hac vera cognitione tui: quamuis necdum forsitan id esse patiaris in oculis aliorum.* *Humilis de opere veritatis & de charitate veritatis.* *Eris igitur humilis, sed de opere interim veritatis, & minimè adhuc de amoris infusione. Nam si veritatis ipsius, quæ te tibi veraciter atque salubriter demonstrauit, sicut splendore illuminatus, ita amore affectus fuisses: voluisses procul dubio, quod in te est, eamdem de te omnes tenere sententiam quam ipsam apud te veritatem habere cognouisti.* Et infrà, reprehendit eos, qui solam iudicij seu veritatis humilitatem habent. *Pondus*, inquit, *& pondus, abominatio est apud Deum. Quid enim? Tu te deprecias in secreto apud teipsum, veritatis trutina ponderatus: & foris alterius precij mentiens, maiori te pondere vendis nobis, quàm ab ipsa accepisti? Time Deum; & noli hanc rem pessimam facere, vt quem humiliat veritas, extollat voluntas: hoc enim est resistere veritati, hoc pugnare contra Deum, &c.*

Dices Primò, Humilitatis est cohibere affectum, ne feratur ad excelsa supra conditionem & proportionem hominis: 50
atqui idem præstat magnanimitas: ergo non videtur di-

Obiectio 1. An distinguatur a magnanimitate. Resp.

distingui à magnanimitate. Ob hoc argumentum Martinus ponit humilitatem virtutem re ipsa non discrepantem à magnanimitate. sed fallitur; vt rectè ostendit Caietanus. Primò, Quia virtutes ex principalibus functionibus suis distinguendæ sunt: atqui principalis functio *magnanimitatis* est, non coercere affectum, sed impellere ad ardua & magna, quibus homo est dignus; secundariò aūt retrahit ab his, quæ dignitatem ipsius superant. *Humilitatis* autē primarium munus est non impellere, sed trahere animò inordinate ad excelsa tendentem, & intra suam mensuram coercere, vt ijs, quę hominis vilitati congruunt, acquiescat. Itaque hæ virtutes contrario modo procedunt; magnanimitas impellendo ad ardua, quæ sua difficultate animum absterrent, & desperationem inijciunt: humilitas retrahendo à magnis, quæ splendore & excellentia sua animum alliciunt. Itaque ad quod magnanimitas affectum impellit, ab eo humilitas retrahit, licet sub diuersa ratione. Deinde etiamsi magnanimitas secundariò à quibusdam animum retrahat, à quibus retrahit etiam humilitas, sub alia tamen ratione formali id facit. Illa enim retrahit animum à quibusdam excelsis, quatenus superant proportionem, quam habet homo ad illa ex parte donorum Dei: (non enim vult magnanimus maiora quàm ipsi ratione donorum, quibus præditus est, congruant) hæc verò retrahit animum ab omnibus excelsis, quatenus superant proportionem, quam habet homo ex parte sui. Ratio itaque coercendi & trahendi animi est diuersa, nimirum excessus obiecti respectu eius, quod homo habet à Deo: & excessus obiecti respectu eius, quod homo habet ex seipso. Hunc respicit humilitas, illum magnanimitas. Vide Caietanum art. 1. ad secundum.

Obiectio. 2. An humilitas impediat magnanimitatem. Resp.

51 Dices Secundò, Si humilitas coercet affectum ne feratur ad aliquid, quod est supra proportionem & mensuram hominis, quam ex seipso habet: ergo non permittet hominem quidquam magni agere, conari, vel appetere; quia omne bonum superat hanc proportionem: ac proinde impediet præcipuam functionem magnanimitatis.

Respondeo, Non posse hominem quidquam appetere, vel conari, tamquam ipse per ea, quæ præcise ex se habet, eo sit dignus, aut illud possit efficere; potest tamen, quatenus per id, quod accepit à Deo, sufficientem ad illud proportionem habet. Hinc fit vt is, qui ex se est humillimus, ex dono Dei sit summè magnanimus. Etsi enim ex se nihil possit, nulloque bono aut honore dignus sit; tamen ex dono & auxilio Dei plurima potest, (iuxta illud Apostoli: *Omnia possum in eo, qui me confortat*) & maximis bonis, honoribusq; dignus est & se dignum iudicat. Declarat hoc Gregorius lib. 6. in 1. Regum cap. 3. explicans illa verba c. 16. *Adhuc reliquus est paruulus & pascit oues. Meritò,* inquit, *paruulus iste dicitur oues pascere; quia electus quisque humilis est, & sterilis non est: qui quotidie magna agit, sed de se magna non sentit. Meritò ergo non solùm paruulus, sed pastor asseritur; quia qui verè humiles sunt, foris se deijciunt, sed per internam societatem in summis & aeternis pascuis eminentiùs; nam scriptum est; Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Quæ autem gratia, nisi vt summa videant & cognoscant, cognoscant & diligant, atque ad ipsa delecta quasi fortes & pingues currant.* Idem cernitur in omnibus beatis. sunt enim & ex se humillimi, & ex donis Dei summè magnanimi. Imò nulli sunt magis magnanimi quàm illi, qui vere sunt humiles. Cùm enim non suis viribus, sed Dei tantùm auxilio, cui se penitus subiecere, nitantur, eiusque omnipotentiam & bonitatem assidue cogitent; nihil est quod hac ratione illis impossibile aut valde arduū appareat; ac proinde etiā quiduis aggredi, cum honor Dei postulat, non dubitant. Exemplo nobis sunt maximi quique Sanctorum, in primis Apostoli, qui stupenda, Deo confisi, sunt aggressi, & perfecerunt. Itaque humilitas non reddit segnem, aut timidum, aut pusillanimem, sed ad veram animi magnitudinem disponit. mundi magnanimitas, quia suis viribus nititur, superbia potius est, quia magnanimitas.

Summè humilis est summè magnanimus.

Fundamentum humilitatis.

52 Ex dictis colligi potest, Primò, Fundamentum humilitatis esse notitiam sui, quæ vt sit perfecta, postulat etiam cognitionem Dei; vnde fit vt coniunctissimæ sint humilitas & charitas: sicut cognitio sui cognitio Dei non possunt a se inuicem separari. humilitas enim sequitur cognitionem sui; charitas cognitionem Dei. Itaque rectè dictum à D. Augustino; *Nouerim te, nouerim me; vt amem te, & contemnam me.*

Secundò, Hanc virtutem esse non intellectu sed in voluntate. Inclinat enim voluntatem vt se intra mensuram sui suppositi contineat, nec ad aliquid per motum spei vel desiderij supra illam feratur.

Obiectū humilitatis.

Tertiò, Obiectum huius virtutis esse id, quod congruit nostræ vilitati. hoc enim est quod per humilitatem & interiùs appetitur, & exteriùs agitur.

53 *Obiectio.*

Dices hoc non esse appetibile. esse enim vile probrosum, non est bonum neque laudabile, ac proinde non potest esse obiectum virtutis; quod debet esse honestum & honore dignum. Hæc res non videtur satis à Doctoribus explicata.

Resp. Quo modo illud obiectū sit expetendum & honestum.

Respondeo tamen, Id, quod vile est, nō esse quidem per se expetendum, aut honestum; posse tamen sub alia consideratione, honesti rationem induere. Primò, Si spectetur vt est congruens nostræ conditioni; honestum enim est amplecti sibi congruentia. In hac tamen congruentia non consistit totum bonum & honestum humilitatis. non enim per se est magnæ laudis vilem vilia amplecti, quòd hæc ipsi cōgruant. Itaque adhuc vlterior ratio formalis requiritur, respectu cuius prior illa se habeat instar fundamētu quasi materialiter. Secundò igitur, Id, quod vile est, seu amplecti vilia, potest honesti rationem induere vt est professio quædam seu testificatio nostri nihili, qua profitemur nos ex nobis nihil boni habere, nihil posse, nihil esse: & consequenter omne bonum nostrum esse ex Deo ad ipsum veluti auctorem omnia referenda, in ipsum omnem laudem & honorem, qui nobis tribuitur, refundendum. Hoc ipso enim quo nostram vilitatem profitemur, tacitè etiam significamus omne bonum nostrum Deo assignandum. Sub hac igitur ratione vilia & probrosa sunt obiectum humilitatis, quatenus nimirum per illa nostram sortem, & tacitè diuinam in nos benignitatem testamur: quod sane honestum est, & valde laudabile; tum quia est professio veritatis, maxime in vita necessariæ: iuxta illud, *Nosce teipsum.* tum quia id redundat in honorem Dei, vt dictum est.

54 Quartò, Hinc patet, humilitatem sic rectè definiri: *Humilitas est virtus inclinans nos, ad nostram vilitatem signis vel factis profitendam.* *Signis* siue internis, siue externis, vt locutione spiritali, vel corporali, submissione corporis, prostratione humi, genuflexione, &c. Factis, vt humilibus obsequijs, humili loco, humili sodalitio, &c.

Nec obstat, quod humilitas non solùm inclinet in hanc professionem, vt procedit ab ipsius supposito, sed etiam amet illam vt procedit ab alio, & auersetur quod illi est contrarium. (humilis enim non solùm se vilipendit, & varijs modis suam vilitatem testatur, sed etiā gaudet & amat contemni ab alijs, & laudari dolet) Hoc, inquam, non obstat: quia virtus bonum sui obiecti amat non solùm in suo supposito, sed etiam in quouis alio, vbicunque illud inuenerit, quamuis primario in illud inclinet, vt a proprio subiecto procedit.

Iuxta hanc definitionem facilè est omnes supradictos actus humilitati assignare, & ostendere quomodo ab ea procedant. in omnibus enim illis est professio suæ vilitatis, vel certe inclinatio & amor in illam, iuxta modū nunc explicatum.

Excellentia humilitatis.

Quintò, Colligitur humilitatem & virtutem valdè excellentem. 55 Primò, Quia inclinat ad subijciendum nos Deo in omnibus, & nostris superioribus tanquam Dei instrumentis. Cùm enim inclinet generatim ad omnia, quibus nostram vilitatem testamur, maxime inclinat in hanc subiectionem, per quam vniuersaliùs nostrum gradum profitemur. Hoc modo intelligendus est D. Thomas art. 4. cùm excellentiam humilitatis in eo constituit, *quod ordinationi custodia legalis faciat hominem benè subiectum in vniuersali quantum ad omnia; cum qualibet alia virtus moralis id faciat solùm quantum ad aliquam materiam specialem.* Secundò, Quia, vt dictum est, eo ipso, quo profitemur nostram vilitatem, & nihil boni nos habere ex nobis, implicitè testamur omne bonum nostrum esse à Deo; & ita Deum honoramus.

Itaque humilitas inclinat ad quosdam actus, qui tacitam continent religionem, cùm implicitè Deum honorent; etsi non ex formali affectu religionis procedant. sicut enim actus Religionis primario & formaliter cōtinent pro-

fes-

fessionem diuinæ excellentiæ, secundariò verò & quasi materialiter professionem nostræ vilitatis, & vt ita dicerim, infirmitatis: ita è contrario præcipuus actus humilitatis (qui est vilipensio sui & veluti annihilatio coram diuina maiestate) continet formaliter & primariò professionem nostræ vilitatis; secundariò verò & ex consequenti, professionem diuinæ excellentiæ. Tertiò, Denique signum excellentiæ virtutis huius est, quòd Philosophi eam non agnouerint. Non enim intellexerunt, nisi fortè perpauci, quo modo homo nihil ex se boni, sed solùm defectum & malum habeat: & quo modo omne bonum ex liberali Dei munere dependeat.

56 Aduerte tamen, hanc virtutem non esse præstantiorem theologicis; quia hæ proximè nos Deo coniungunt. neque religione; quia præstantius est Deum colere, eique honorem & reuerentiam exhibere, quàm suam abiectionem profiteri, & cohibere se ad inordinato affectu excellentiæ.

Cōparatio eius cum alijs virtutibus.

Ob eamdem causam non est præstantior obedientia, quia hæc benè ordinat affectum ad totam legem, illum legi conformans. neque Iustitia legali, quia vel hæc non distinguitur ab obedientia, vt suprà lib. 2. cap. 1. dubit. 3. ostensum est: vel si distinguitur, respicit bonum commune, & ad omnia, quæ ad bonum commune pertinent, rectè nos ordinat. Humilitas verò non conformat nos formaliter legi; neque intendit bonum commune, sed facit hominem benè subiectum Superiori, & ordinationi tum legis tum Iustitiæ legalis, vt D. Thomas ar. 5. in corp. indicat. Est tamen præstantior fortitudine & temperantia, vt docet Caiet. art. 5. sub finem. ex sententia D. Thomæ; quia in illa maius bonum rationis cernitur. reddit enim humilitas hominem subditum & patulum bono rationis, non in hac vel illa materia, sed vniuersè: quod est præstantius quàm rectè se habere circa pericula mortis vel voluptates tactus. Ob eamdem rationem videtur etiam præstantior Iustitia particulari, etsi Caietanus dissentiat. Notandum tamen has virtutes non posse exactè inter se comparari, cùm habeant proprias excellentias diuersorum generum, quibus se mutuò excedunt, & exceduntur. vnde quæ vna ratione videtur præstantior, altera est inferior.

57 Incitamenta humilitatis præcipua sunt tria. Primum, Ratio veritatis. hæc enim si ad eius libellam nos appenderimus, quodammodò ad humilitatem nos cogit. Quis enim dum suam vilitatē, prauitatem, imbecillitatem, suumque nihilum intuetur, se magni æstimare queat? vt suprà ex D. Bernardo ostensum est.

Incitamenta humilitatis.
1. Professio veritatis.
2. Exemplū Christi.

Secundum, Exemplum Christi, qui etsi omnium esset summus, tamen in natura humana fuit humillimus; Matthæi 11. *Tollite iugum meum super vos, & discite à me quia mitis sum & humilis corde.* Vbi allicit omnes ad suam capessendā disciplinam; ex eo quod cùm ipse sit mitis & humilis, consequens etiam est, vt eius disciplina, eiusque iugum suaue sit & onus leue: mitis enim & humilis aspera & intollerabilia non imponit. D. August. lib. 14. de ciui. c. 13. *Nunc in ciuitate Dei & ciuitati Dei in hoc sæculo peregrinanti maximè commendatur humilitas, & in eius rege, qui est Christus, maximè prædicatur: contrariumque huic virtuti elationis vitium in eius aduersario, qui est diabolus, maximè dominari Sacris litteris edocetur.* Hæc humilitas mirificè elucet in tota eius vita & passione, tamquam in absoluto quodam exemplari. Vnde meritò Ecclesia in Collecta dicit, *Deus, qui ad imitandum humilitatis exemplum, Saluatorem nostrum carnem sumere & crucem subire fecisti*, &c.

Obiectio. An Dominus fuerit humilis interno iudicio.

Dices, Non videtur Dominus verè humilis fuisse interno iudicio, sed solùm externa conuersatione. humilitas enim supponit iudicium vilitatis & imperfectionis sui: atqui Dominus non poterat se vilem aut imperfectum iudicare. Confirmatur ex D. Bernardo sermone 42. in Cantic. *Ipse*, inquit, *se exinaniuit, ipse se humiliauit non necessitate iudicij, sed nostri charitate, poterat nimirum vilem se & contemptibilem demonstrare, sed planè non reputare, quoniam sciebat seipsum. Voluntate proinde humilis fuit & non iudicio, qui talem se obtulit, qualem esse nesciuit: magis autem placuit minimum reputare, qui se summum non ignorabat.*

Respondeo, Dupliciter posse quempiam se vilem & cōtemptibilem iudicare. Primo, Absolute; vt cum quis iudicat se esse peccatorem, posse peccare, esse dignum probro & supplicio. Secundò, Ex parte, & secundum quid, nimirū consideratis ijs, quæ præcisè à se, & non à Deo habet. Priore modo humanitas Christi non iudicabat seipsam vilem, quia sciebat suam excellentiam, quam ex vnione Verbi habebat, & ratione illius se omni honore esse dignam. Hoc modo intelligendus est Bernardus cum ait, Dominum non fuisse humilem iudicio, sed affectu. Vnde paulò post subdit: *Non enim quo modo ego vel in inuanimus nos in veritate dignos dedecore & contemptu, dignos omni extremitate & inferioritate, dignos etiamsi supplicijs, dignos plagis. non, inquam, ita vt ille; qui tamen omnium expertus est quia voluit, tamquam humilis corde.*

Dupliciter potest quis se vilem iudicare.

Altero modo poterat se vili, imò nihili reputare. Sciebat enim illa illuminatissima humanitas se nihil ex se boni habere, sed omne suum bonum à diuinitate prouenire: imò si à diuinitate, eiusque donis desereretur, sed relapsuram repentè in ignorantiam, pronitatem peccandi, atque adeo in peccatum, & posse damnari: subtracto quoque influxu illo substantifico, quo conseruatur, se in suum nihilum redituram. Itaque hac ratione diuinitati se profundissime submittit, eique omne suum bonum acceptum refert, in eam omnem honorem & gloriam sibi exhibitam refundens. Ex simili consideratione est humilitas in sanctis Angelis, & Beatis: Vnde & coronas suas mittunt ante thronum, dicentes, *Dignus es Domine Deus noster accipere gloriam, & honorem, & virtutem, quia tu creasti omnia, & propter voluntatem tuam erant, & creata sunt*; vt Apocalyp. 4. dicitur. Verùm sicut Christi humanitas antecellit omnibus cognitione diuinitatis, & consequenter charitate: ita etiam cognitione sui, & dependentiæ quà ipsa cum omnibus donis suis, à Deo dependet; ac proinde etiam vera humilitate, quam etiam præ omnibus declarauit, humiliando se vsque ad mortem crucis, & ad omnes illas indignitates quas Iudæi intulerunt.

Tertium, Quia humilitas est fundamentum virtutum. 58
Virtutum, inquit D. Bernardus lib. 5. de consideratione in fine, *bonum quoddam & stabile fundamentum est humilitas*. Diuus Augustinus lib. 1. de verbis Domini sermon. 10. *Cogitas magnam fabricam construere celsitudinis, de fundamento prius cogita humilitatis.* Et infrà: *Hoc in te fode fundamentum humilitatis, & peruenies ad fastigium charitatis.* Diuus Basilius Constitut. monastic. capit. 17. dicit *humilitatem esse θησαυροφυλάκιον virtutum* quo virtutes tutissime custodiantur. Est fundamentum virtutum non quidem directè principaliter; (sic enim sola fides est supernaturalium virtutum fundamentum, iuxta illud Apostoli ad Hebræos 11. *Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est*) sed indirectè & dispositiuè. Indirectè quidem, quatenus remouet virtutum impedimentum, quod est superbia. Dispositiuè verò, quatenus facit hominem Deo subditum, ac paratum ad eius gratiæ influxum recipiendum, qui est virtutum semen, origo, & conseruatio.

3. Quia virtutū fundamētum.

Vtrumque insinuat D. Iacobus in sua Epistola capit. 4. *Deus*, inquit *superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.* Si Deus illis resistit: non ergo dat illis gratiam. Impedit igitur superbia influxum diuinæ gratiæ: & consequenter, virtutum studium, quod sine auxilio gratiæ constare nequit; Humilitas verò influxum illum attrahit, excipit & colligit. Vnde D. Aug. serm. 27. de verbis Domini: *Confluit aqua ad humilitatem vallis, denatat de tumoribus collis.* & serm. 175. de tempore: *Videte magnum miraculum, altus est Deus, erigis te, & fugit à te: humilias te, & descendit ad te. quare hoc? quia excelsus Dominus, & humilia respicit vt attollat: alta, id est superba de longè cognoscit vt deprimat.* vide eumdem de S. virginitate, c. 39. Præterea humilitas sicut facit vt homo seipsum vilipendat, ita etiam omnia terrena parui facit æstimari. atqui æstimatio terrenorum maxime impedit studium virtutis; tollit igitur humilitas virtutum impedimentum. Denique sola humilitas euadit omnes diaboli laqueos, quibus totum mundum plenum vidit B. Antonius, per quos virtutes eliduntur & perimuntur. habet autem hoc, partim quia subijcit hominem Deo, facitque illum niti in omnibus diuino auxilio; partim quia affectum auocat ab omnibus illis, quorum obiectu diabolus tentationes solet excitare.

DVBITATIO VIII.

Quid sit superbia, & quomodo ab alijs vitijs distinguatur. Item de nimia sui abiectione.

D. THOM. QVÆST. 162.

59 HVMILITATI opponuntur duo extrema vitia; *Superbia*, per excessum; & nimia *sui abiectio*, per defectum.

Superbia dicitur à *super*, & *eo*: quòd supra suam mensuram eat, iuxta illud Psal. 130. *Neque ambulaui in magnis, neque in mirabilibus super me*.

Definitio. Definitur à D. Aug. lib. 14. de ciu. cap. 3. *Quid est*, inquit, *superbia, nisi peruersa celsitudinis appetitio?* & a Prospero sententia 292. *Superbia est amor excellentia propria*, nempe inordinatus.

Peruersam celsitudinem vocat, non quæ in seipsa, sed quæ respectu appetentis peruersa sit; eo quod ipsi non congruat. Vnde cum dicitur, *peruersa celsitudinis appetitio*, idè valet ac si diceretur, *appetitio peruersè excellendi*. superbus enim appetit excellere, sed peruerso modo, id est, qui sit contra rectam rationem. vnde & ipse appetitus peruersus est. Si enim obiectum est prauum, etiam appetitio eius praua est.

60 *Qualis excellentia.* Sed difficultas est quo modo excellentia hic accipiatur, absolute an relatè; id est, vtrum superbia sit appetitus excellendi absolutè, an solum præcellendi alijs. Martinus, vt refert Caietanus, putat superbum solum appetere præcellere alijs; vnde definit superbiam *amorem excellentia despectiua*, id est, quo ita amat excellere, vt alios præ se contemnat. Sed verius est superbiam ad hoc non esse restringendam, vt rectè ostendit Caietan. Potest enim quis esse superbus, etsi nemini explicite se præferat. Superbia enim est æquare se maioribus, & non solum illis se præferre; quamuis implicite in actu superbiæ semper aliqua contineatur prælatio. Effert enim se supra se, ac consequenter supra alios eiusdem sortis: vnde fit vt quotiescumque secum æqualibus confert, se illis etiam expresse præferat. sed de implicita illa prælatione hic non est quæstio explicata verò non habet locum nisi in quibusdam actibus. Itaque obiectum superbiæ adæquatum est *excellentia in genere*, vt extendit se ad excellentiam absolutam & relatiuam, ab vtraque tamen per se abstrahens; sicut obiectum Metaphysicæ est ens communiter se habens ad absolutum & relatiuum, vt inquit Caiet.

Excellentia in genere est obiectum superbia.

Quo modo ab alijs vitijs distinguatur. Dices, Etiam quædam alia vitia spectant excellentiam tamquam obiectum. *Præsumptio*, in functionibus: inclinat enim ad functiones, quæ proprias vires superant: *ambitio*, in dignitatibus & honoribus, tendens ad dignitates proportionem subiecti excedentes: Denique *cenodoxia* in fama & gloria. Virtus quoque *magnanimitatis* in ijsdem rebus magnitudinem & excellentiam spectat: inclinat enim ad excellentes functiones; ad excellentes dignitates & honores, ad excellentem famam & gloriam; vt patet ex dictis sup. lib. 3. c. 2. dub. 3. Quo modo ergo ab his distinguitur superbia; cum hæc quoque excellentiam spectet & pro obiecto habeant?

Resp. Respondeo, Superbiam ab istis vitijs distingui, quòd ipsius obiectum sit in genere excellentia personæ: illorum verò, excellentia non personæ, sed functionis, vel dignitatis, vel famæ, applicata nimirum ratione excellentiæ & magnitudinis ad certam materiam. Quod vt melius intelligatur.

61 *Tripliciter suppositum comparatur ad virtutē & vitium.* Notandum est, personam posse tripliciter ad virtutes, & vitia comparari. Primò, vt subiectum. Secundò, vt obiectum. Tertiò, vt mensuram obiecti, siue vt terminum commensurationis illius, quæ in obiecto spectatur. Primus modus est communis omnibus virtutibus & vitijs. Persona enim, seu suppositum se habet ad omnia tamquam subiectum, cum ipsa nihil sint aliud quam bona vel mala dispositio suppositi ad suum opus. Tertius modus est communis respectu omnium virtutum & vitiorum, in quibus medium constituitur in obiecto ex ordine ad proprium suppositum, vt in temperantia, quæ inclinat ad cibum & potum secundum eam mensuram, quæ congruit supposito: & in magnanimitate, quæ inclinat ad magnas virtutum functiones; tamen iuxta mensuram propriæ personæ. præsumptio verò inclinat ad magnas functiones, sed supra personæ mensuram. intemperantia ad cibum & potum, sed supposito non commensum. Secundus modus est proprius superbiæ & humilitatis, hæc enim respiciunt suum suppositum per modum obiecti: superbia enim intendit illius exaltationem, humilitas depressionē. Vnde in definitione superbiæ signatè dicitur, *excellentia propria*, id est, quæ primò & per se circa personam consideretur. Confirmatur, quia per superbiam ipsa persona sese inflat & extollit; & si quid in operibus externis magni vel splendidi faciat, huc refert, nimirum vt ipsa magni fiat. Itaque generatim excellentia personæ est obiectum superbiæ: præsumptionis verò obiectum est excellentia operis: ambitionis excellentia in dignitate: & inanis gloriæ, in fama & opinione.

Nascuntur ex superbia. Aduerte tamen hæc vitia non ita distingui à superbia quin ipsius sint fructus, qui ex ipsa nascantur, eamque supponant. Nam ex inordinato appetitu excellentiæ personæ fit vt quis aggrediatur opera præsumptuosa & ad magnas dignitates, honoresque supra suam proportionem aspiret. Ideò enim hæc appetuntur vt ipsum suppositum excellens videatur. itaque ex affectu superbiæ procedunt, & ad illius finem ordinantur: & sic ad superbia pertinent, saltem tamquā actus imperati, ex natura rei illi maximè coniuncti. Magnanimitas manifeste a superbia distinguitur; tū quia non appetit principaliter magnitudinem personę: sed operis, tum quia magnitudinem illam non appetit, nisi secundum præscriptum rectę rationis, & commensionem ad proprium subiectum; quorum vtrumque contrario modo se habet in superbia.

Porro vt natura, & functiones superbiæ melius intelligantur, Notandum est, quòd sicut humilitas supponit cōsiderationem suæ imperfectionis, & ex ea oritur: ita superbia considerationem suæ perfectionis (sub qua intellige quidquid vllo modo ad excellentiam facit) & ex hac consideratione nascatur. Dum enim quis suam perfectionem considerat dissimulatis imperfectionibus, & non aduertit se illam à Deo habere, videtur sibi multò excellentior, quam reuera sit: sicut & merces præstantiores videntur emptoribus, quando vitia non considerant. Nam purum bonum multò est excellentius, quam imperfectionibus permixtum. Hinc nascitur amor illius excellentiæ apprehensa, quo illa placet homini, & homo propter illam sibi plus quam oportet: ex his vero æstimatio sui, qua pluris se facit quam oportet. Atque hic est primus superbiæ actus in animo completus. Sicut enim primus actus humilitatis est vilipensio sui: ita primus superbiæ est magnipensio sui, qua quis seipsum æstimat supra id quod est: qui actus non consistit in solo iudicio vel apprehensione, sed etiam in affectu, quo erga se tamquam quid magnum afficitur, & talem quodammodo se facit, qualem apprehendit. Vnde superbus dicitur seipsum inflare, tumefacere, exaltare: quia quantum in se est, affectu & apprehensione, vt affectui seruit, maiorem se facit & celsiorem quam reipsa sit. Dixi esse *primum actum completum*, quia affectio illa voluntatis, quæ præcedit hanc æstimationem, non est actus completus, a quo quis dicitur superbire & se eleuare; sed est inclinatio interna ad actum completum. sicut inclinatio religionis ad cultum Dei non est actus completus Religionis, sed ipse actus colendi. est igitur hic ordo actuum animi. Primo, Est consideratio perfectionum coniuncta cum defectu considerationis imperfectionum, & dependentiæ a Deo. Secundò, Apprehensio maioris excellentiæ quàm insit. Tertiò, Amor illius, seu simplex complacentia. Quartò, Æstimatio sui ex illa apprehensione & amore orta. amor enim accedens illi apprehensioni facit excellentiam maiorem videri & pluris æstimari.

62 Fundamentum superbia.

Primus actus completus superbia.

Hæc igitur æstimatio sui est Primus actus superbię completus, & fundamentum ceterorum qui superbiæ tribuuntur.

Secundò, Hinc sequitur, vt ęstimet se dignum & idoneum rebus magnis, suamque mensuram excedentibus.

Tertio, Vt inordinate appetat dignitates, & alia, quæ ad excellentiam pertinent, tamquam sibi congruentia.

Quartò, Vt ab alijs quoque velit magni fieri, honorari, & laudari.

Quintò, Si videat id se non obtinere, indignatur, irascitur, dolet.

Sextò, Conferendo se alijs, censet se meliorem, doctiorem, potentiorem, &c. vnde & alios contemnit, & quæ ab alijs fiunt paruipendit. Ad suos enim defectus clausos habet oculos, & ad suas perfectiones apertos: contrario verò modo gerit se in ijs, quæ sunt proximi. Hinc fit vt sua pluris æstimet, & præferat rebus proximorum, & seipsum personæ proximi.

Septimò, Recusat se subijcere Superioribus, quasi id ipso sit indignum: persuadens sibi, se illis esse prudentiorem, & melius seipsum gubernaturum.

Octauò, Recusat etiam se Deo subijcere, apprehendens illud tamquam sit contra suam dignitatem; &c. volens suo arbitratu viuere, quasi Deo opus non habeat. hi sunt actus huius vitij, & hoc ferè ordine ab illo procedunt.

63 Ex dictis colligitur hoc vitium esse speciale. habet enim speciale obiectum per quod à ceteris distinguitur, vt ostensum est; & speciales functiones, quas modò recensuimus. quadam tamen ratione potest dici vitium generale, nimirũ potestate causandi; quatenus ex superbia quoduis peccatum nasci potest. Id autem fieri potest dupliciter, vt explicat D.Th.art.2. Primò, Directè, vt si quis peccet eo fine vt videatur excellens & neminem curare, neminem timere. tunc enim directè ex affectu superbiæ illud peccatum imperatur. Secundò, Indirectè, & quasi per accidens, scilicet remouendo prohibens, quatenus semel per superbiam diuina lege, qua à peccando prohibebatur, abiecta, veluti remoto fræno, facilis est homo in quoduis peccatum ruere, iuxta illud Ier.2. *Confregisti iugum, rupisti vincula, dixisti Non seruiam*, priore modo peccatum est ex contemptu. hoc verò ex affectu voluptatis, commodi, honoris, &c. His adde quadam ratione posse dici generale essentia, & attributione; quia omne peccatum tacitam quamdam superbiam continet ipso opere. magna enim est præsumptio audere Deum offendere, & veluti contra se lacessere, non timere fulmen maledictionis, non curare præsentem maiestatem. Simili modo omne peccatum est quidam Dei contemptus interpretatiuus.

Est vitium speciale.
Generale tamen causalitate.
Directè.
Indirectè.

64 Alterum vitium humilitati oppositum est *inordinata sui abiectio*. Humilitas enim etsi inclinet ad sui abiectionem, non tamen quouis modo, sed prudenter; nimirum, cum ijs circumstantijs, quibus decet. debet enim ita fieri vt non redundet in iniuriam status, vel officij quod geris, vel talenti quo præditus es, aut in eorum incommodum, quibus prodesse potes vel debes Si ergo aliqua talis circumstantia desit, erit vitium humilitati oppositum per defectum; quatenus nimis parum tuam dignitatem & excellentiam curas: vt si sacerdos subijciat se iudicio sæculari: si Superior flexis genibus petat veniam ab inferiore; si Episcopus præponat sibi sacerdotem vel diaconum, &c.

Quo modo opponatur humilitati.

Dices Talis abiectio sui videtur opponi humilitati per excessum: nimium enim se humiliat.

Respondeo, Humilitatem dupliciter posse considerari. Primò. Quatenus refrenat appetitum excellentiæ; & hoc modo *superbia* ei opponitur per excessum; nimia verò *abiectio*, per defectum. Sicut enim superbia nimium appetit ea, quæ ad excellentiam pertinent; ita nimia sui abiectio nimis parum. Humilitas verò inter hæc extrema medium rationis tenet. Secundò, Quatenus inclinat ad ea, quibus suam vtilitatem profitetur. hoc modo nimia sui abiectio opponitur humilitati per excessum, superbia verò per defectum. quamuis deformitas superbiæ magis consistat in nimio excellentiæ appetitu, quàm in humilitatis defectu.

An pertineat ad pusillanimitatem.

Nec obstat quòd nimia sui abiectio videatur pertinere ad pusillanimitatem, quæ opponitur non propriè humilitati, sed magnanimitati: quia si fiat ex nimio affectu ad se dimittendum, opponitur humilitati. si verò ex nimia honoris, tamquam rei nimis magnæ, fuga; opponitur magnanimitati, & pertinet ad pusillanimitatem. quale autẽ hoc sit peccatum, patet ex dictis lib.3.c.2.dub.3. æstimandum enim est ex iniuria quæ fit statui, & incommodo quod sequitur, &c.

DVBITATIO IX.

De speciebus superbiæ, & quale peccatum sit superbia,

D. THOM. Art.4.& seqq.q.162.

65 DIVVS Gregorius lib.23.moralium capit.7. quattuor species superbiæ constituit. *Quatuor*, inquit, *sunt species, quibus omnis tumor arrogantium demonstratur, cum bonum aut à semetipsis habere se æstimant: aut si sibi datum desuper credunt, pro suis se hoc accepisse meritis putant: aut certè cum iactant se habere quod non habent: aut despectis ceteris singulariter videri appetunt habere quod habent.* Ratio harum specierum est. Superbia consistit in eo quòd homo se æstimet excellentiorem quàm reuera sit: hoc autem fieri potest tripliciter. Primò, Si putet se esse causam sui boni: magni enim refert ad excellentiam, si sua industria vel meritis bonum illud sit consecutus. Secundò, Si putet se habere bonum, quod non habet. Tertiò, Si putet se habere tam excellenti gradu, vt id, quod est in ceteris quasi nihili reputet respectu boni sui. Et quidem si putet se causam sui boni; vel censet se causam illius physicam, (v.g. se industria, ingenio & labore suo id comparasse, cum aliunde acceperit) & sic erit prima species: vel causam meritoriam, & sic erit secunda species. Si putet se habere bonum, quod non habet, vel in eo sitam excellentiam quæ non est, & inde se extollat erit tertia species. Denique si putet se illud habere tam excellenti gradu, respectu aliorum, vt illorum bona non videantur ipsi cum suo posse conferri, erit quarta species.

Ratio illarum specierum.

Vbi aduerte, non esse necessariũ ad istas species, vt quis apud animum suum seriò iudicet se bona à se habere, aut suis meritis absque Dei gratia obtinuisse: (sic enim deberet esse hæreticus) sed satis est vt apprehendat illa tamquam sua & à se dependentia, absque formali iudicio, & simul non consideret quo modo illa acceperit. tunc enim poterit se ita gerere, & in animo se extollere, ac si sola sua industria habere: vt patet in paupere, qui alienis opibus affatim fruens, non aliter se effert, quam si essent suæ, vel sua industria partæ. quia non meminit, vel certè non aduertit esse beneficium alterius; quamuis expressè id non neget, nec contrarium iudicet.

An seriò debeat iudicare.

66 Dices, Si indignus affectet Doctoratum vel Episcopatum propter dignitatem, committit peccatum superbiæ, & tamen in nulla dictarum specierum; similiter si tãti Doctoratum iam obtentum faciat, vt malit peccare mortifere quam illum gradum perdere.

Obiectio.

Respondeo, Priorem modum pertinere ad tertiam speciem. Dum enim aspirat ad gradum, quo est indignus, intumescit de bono, quod non habet, quia effert & gerit se tamquam idoneum, cum sit ineptus De altero modo respõdet Caiet. eum non comprehendi speciebus enumeratis; eò quòd in illo non sit inordinatio ex parte obiecti, sed solum ex parte appetentis. species autem istæ sunt assignatæ ex parte obiecti. Posset tamen referri ad tertiam speciem: quia qui tanti facit gradum, tribuit illi excellentiam, quã reuera non habet. Sicuti cum diues sese effert propter diuitias, & parem facit alijs sapientia vel sanctitate conspicuis, tribuit sibi per diuitias suas æstimatione quod non habet in veritate.

67 Notandum est supradictas species singulas posse quatuor modis exerceri. Primò, Si æstimes bonum tuum iuxta aliquam illarum specierum in animo tuo. & ibi te extollas, v.g. te illud industria tua parasse, vel ex meritis habere, vel illud maius esse quàm sit, vel ceteris te per hoc longè præstare.

Possunt singula quatuor modis exerceri.

Secundò, Si velis vt ita etiam æstimetur in animo alterius.

Tertiò, Si coneris illud ipsum opere declarare: vt si ita te opere externo geras, ita loquaris, ac si illud bonum tali modo, tali gradu ac perfectione haberes.

68 Quartò, Si aduertens te tali modo non habere, opes saltem ita habere vt inde te possis extollere & gloriari: item si desideres id alijs esse persuasum. vide aliqua in hanc sententiam apud Toletum lib. de septem peccatis mortalibus, cap.4.

Quale peccatum sit.

Quod

Quod ad alterā partem dubitationis attinet, quale peccatum sit superbia. D.Thom.ar. 5. docet ex genere suo esse peccatum mortiferum; & ar.6.docet esse grauissimum peccatorum. Sed hoc intelligendum est de superbia in gradu completo, quæ omnem humilitatem & subiectionem excludit; vt cùm quis tantùm sese effert, vt nolit etiam Deo & legi diuinæ esse subiectus, qualis est in diabolo, & in hominibus quibusdam pessimis. Hæc sola est superbia cōpleta: quia quādiu homo vult manere Deo subiectus, adhuc habet aliquid humilitatis, ac proinde superbia eius est adhuc imperfecta.

Superbia completa.

Grauissimū peccatorū.

Dicitur grauissimum peccatorum, non quòd inter omnes peccatorum species sit grauissimum, cùm odium Dei sit grauius: sed quia ad genus grauissimorum pertinet, nempe eorum in quibus auersio à Deo est directè volita. Itaque dicitur grauissimum respectu eorum in quibus auersio solùm censetur volita interpretatiuè; vt sunt quæ ex ignorantia, infirmitate, vel alicuius boni temporalis amore committuntur: vt rectè Diuus Thomas articulo sexto docet. Quod autem auersio directè sit volita in superbia, patet; quia nolle subijci Deo est directè auertere voluntatem ab eius subiectione, & consequenter ab eius obedientia & regimine, ac nolle illum habere superiorem, ac rectorem. Prouenit autem hæc auersio ex amore peruersæ excellentiæ, quam affectat per hoc, quod est esse planè liberum & sui iuris: cui libertati repugnat omnis subiectio. itaque recusat subiectionem, quatenus hæc repugnat excellentiæ libertatis, quam quærit. Potest etiam illa auersio prouenire ex ira in Deum, vel odio; sicut ex ijsdem causis potest quis recusare subiectionem alicuius Principis terreni.

Si verò loquamur de superbia incompleta, hæc non semper est peccatum mortale, nisi quatenus nobis est causa alicuius peccati mortalis; verbi gratia violandi alicuius alterius præcepti diuini, vel subtrahendi se ab obedientia Ecclesiæ aut alterius Superioris, vel in integrum, vel ex parte; quoad aliquod præceptum obligans sub morali: vel si fiat cum notabili iniuria aut cōtemptu proximi. Extra hos casus superbia solùm est peccatum veniale; vt docet Nauarr. cap. 23. nume. 6. Toletus de peccatis mortal. cap. 4. Caietan. verb. Superbia. & passim alij. nam in genere pluris se facere quàm oporteat, per se non est grauis inordinatio. Est tamen hoc peccatum valdè periculosum; quia facilè parit contemptum aliorum & inobedientiam erga Superiores: redditq; hominum ineptum ad bonam instructionem capessendam, & ad functiones aliarum virtutum, quæ absque humilitate vix fiunt.

Notandum est, Superbiam esse primum mundi pecca-
69 tum: Eccl. 10. *Initium omnis peccati est superbia; qui tenuerit illam, adimplebitur maledictis, & subuertet eum in finem.* Et Tob. 4. *Superbiam nunquam in tuo sensu, aut in tuo verbo dominari permittas; in ipsa enim initium sumpsit omnis perditio.* nam primum peccatum fuit Luciferi, qui peccauit superbia, diuinam similitudinem peruersè appetendo. Colligitur Isa. 14. & Ezec. 28. à peccato autem Luciferi reliqua manarunt tum in alios Angelos, qui etiam primò superbia creduntur peccasse, tum in genus humanum, cuius etiam primum peccatum superbia fuit, vt communiter Theologi tradunt.

Nec obstat quod 1. ad Timotheum 6. *Cupiditas, omnium malorum radix* dicatur; Non enim vult Apostolus cupiditatem opum, de qua ibi loquitur, esse primum peccatum generis humani; sed ex hac cupiditate omne genus peccati committi posse, & pleraque in genere humano reipsa committi: vt suprà lib. 2. cap. 47. dubitatione octaua, ostensum est.

70 Notandum Secundò, Superbiam à D. Gregorio lib. 31. moralium cap. 31. non annumerari alijs vitijs capitalibus, sed poni reginam & matrem omnium vitiorum, propter vniuersalem eius influentiam, quam habet in omnia vitia; & quia interpretatiuè in omni vitio includitur; vt superiori dubitatione ostensum est. Vnde Gregorius loco citato, *Tentantia*, inquit, *vitia, quæ inuisibile contra nos prælio regnanti super se superbia militant, alia more ducum præeunt, alia more exercitus subsequuntur.* Et inf. *Ipsa namque vitiorum regina superbia, cùm deuictum plenè cor ceperit, mox illud septem principalibus vitijs, quasi quibusdam suis ducibus deuastandum tradit.* Rursum inf. *Radix cuncti mali superbia; primæ autem eius soboles, septem nimirum principalia vitia, de hac virulenta radice proferuntur.* A quibusdam tamen, vt à Cassiano l. 5. c. 1. numeratur inter vitia capitalia, eaque octo statuuntur; sed modus Gregorij est magis receptus.

Notandum Tertiò, Eadem esse ex parte nostra superbiæ remedia, quæ humilitatis adiumenta; præcipua tamen sunt hæc septem. Primum est, Consideratio suæ vtilitatis & miseriæ tum in anima, tum in corpore; quæ tanta est, vt vtrumque nihil videatur aliud quàm omnis miseriæ & mali lacuna: in corpus enim influit omnis miseria corporalis; in animum, omnis spiritalis. Vnde merito quisque sibi dicat illud Ecclesiastici decimo. *Quid superbis terra & cinis?* 71

Secundum, Consideratio magnitudinis diuinæ, ad quam omnia sunt instar nihil: Item perfectionis Angelicæ, & quàm modica sint omnia nostra ad illorum excellentiam.

Tertium, Quàm imperfecta sint & vilia ex quibus superbimus. Quid enim sunt diuitiæ? lutum, mixtura terræ & aquæ. Quid scientia? opinio. Fama? ventus. Gloria? fumus. Vita vniuersa? vapor ad modicum parēs: modica scintilla ad commouendum cor nostrum. *Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos agri,* Isa. 40. Hæc tria insinuat D.Tho. ar. 5. ad 1.

Quartum, Omnia bona, quæ habemus, esse Dei, gratis ab eo accepta, & precario possessa: vnde & aufert illa quādo placet.

Quintum, Superbiam esse vitium diabolicum, & notam eorum, qui ad ipsum pertinent, id est, ciuitatis diaboli, qui dicitur, *rex super omnes filios superbiæ*, Iob 41. Vnde Apostol. 1. ad Timotheum 3. vetat ordinari neophytum: *ne in superbiam elatus, in iudicium incidat diaboli:* apertè insinuans superbiam esse diaboli vitium. E contrario humilitas est propria virtus Christi, & eorum, qui ad Christum pertinent; de qua re vide D. Augustinum lib. 14. de ciu. c. 13. vbi docet duas illas ciuitates, societatem nimirū iustorum & impiorum, & duos ipsarum duces Christum & diabolum, his notis potissimùm, superbia & humilitate distingui.

Sextum, Superbiæ nocumenta; vt quòd Deus superbis resistat, superbos disperdat & humiliet: vt benè explicatur Eccl. 10. & plurimis constat Scripturæ exemplis: vt in Lucifero & socijs, in primis parentibus, in Pharaone, in Dathan & Abiron, in Saule, in Roboam, in Sennacherib, in Nabuchodonosor, in Holoferne, in Aman, in Antiocho, in Herode, &c. Item quòd diuinas inspirationes impediat & cetera, quæ supra insinuauimus, de quibus videri potest Cassianus lib. 12. cap. 27. Tantum enim malum est superbia, vt Deus ad illam curandam permittat interdum hominem cadere in alia peccata, vt agnita sua miseria humilietur. Vnde D. Augustinus loco citato: *Audeo*, inquit, *dicere, superbis esse vtile cadere in aliquod apertum manifestumque peccatum, vnde sibi displiceant, qui iam sibi placendo ceciderant. salubrius enim Petrus sibi displicuit, quando fleuit; quàm sibi placuit quando præsumpsit. Hoc dicit & sacer Psalmus: Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum Domine.*

Septimum, Exercitium operum humilium: contraria enim contrarijs optimè curantur. vide Cassianum suprà cap. 32. & 33.

DVBITATIO X.

De gradibus humilitatis, & superbiæ.

D. THOM. Q. 161. ART. 6.

GRADVS humilitatis varijs modis assignari pos- 72
sunt. Primò, Ex parte obiecti, cui ipsa se subijcit; sic Glossa in illud Matth. 3. *Sine modò; sic enim decet nos implere,* &c. constituit tres gradus. Primus est, Subdere se maiori, & non præferre se æquali. Secundus est, Subdere se æquali, nec præferre se minori. Tertius est, Subijcere se minori. Primus, inquit, est sufficiens; secundus abundans; in tertio est omnis iustitia. Per primum subijcimus nos omnibus Superioribus tam sæcularibus quàm Ecclesiasticis, debitam obedientiam illis præstātes. cū æqualibus ve-

Tres gradus humilitatis ex parte obiecti eius.

rò socialiter & æqualiter viuimus, nolentes illis præferri aut maiores videri, nec ad nostrum sensum aut modum eos pertrahere.

Per secundum ita nos æqualibus subijcimus, vt eos nobis in animo præferamus, eos honoremus, honoratiorem locum libenter côcedamus, & facile in rebus honestis nos ipsis acommodemus.

Per tertium præponimus nobis inferiores, tum interiùs in animo, tum etiam exterius; quando id decorè fieri potest, libenter profitendo illos nobis doctiores, sanctiores, & cætera.

Tres gradus superbiæ his oppositi.

His opponuntur tres gradus superbiæ. Primus est, Præferre se minoribus, non simpliciter, sed cum supercilio & contemptu, quasi nihil sint respectu nostri, vel indigni quibuscum agamus. Secundus est, Præferre se æqualibus, nec posse cum eis pacificè viuere, nisi ipsi se nobis in omnibus accommodent. Tertius est, Præferre se etiam maioribus, vel saltem illis se æquare; vt si diaconus velit præcedere presbyterum, presbyter Episcopum, discipulus magistrũ.

73 *Septem gradus humilitatis ex parte fructionum.*

Secundò, assignari possunt humilitatis gradus iuxta naturalem ordinem actionum, quibus ad perfectissimum humilitatis actum ascenditur. Hoc modo à D. Ansel. l. de similitud. à c. 99 vsq; ad 108. ponuntur septem gradus, quos sigillatim ibidem explicat.

Primus est, cognitio sui, nimirum quoad peccata & defectus culpabiles. Hæc cognitio est humilitatis fundamentum, vt sup. ostensum est. Secundus est, Dolor de suis peccatis, & imperfectionibus. Tertius, confessio illorum; nempe non solùm in Sacramento, sed etiam cùm rogatur à Superiore, & alijs quando ratio dictat. Nolle enim culpam fateri, signum est arrogantiæ. Quartus, vt non solum fateamur nos peccasse, sed vt etiam velimus id ab alijs credi. Quintus est, Vt patienter feramus hoc de nobis dici. quidam enim semetipsos satis iudicant, inquit Anselmus, & culpam fatentur; sed ferre nequeunt vt tale quid ab alijs dicatur, vel ab alijs vituperentur. Sextus, Patienter ferre se pro sua culpa contemptim tractari, vel puniri. Septimus est, Desiderare culpam in nobis vindicari, & de eo gaudere. Ille enim perfectissime pro culpa se humiliat, qui non solum se culpabilem & dignum punitione fatetur, & pœnã sine murmuratione sustinet, sed etiam ipsam punitionem amat.

Septem gradus superbiæ illis respondentes.

Gradus superbiæ his aduersi, contrario modo sunt statuendi. Sicut etiam bonum procedit construendo; ita malũ destruendo: id autem quod in constructione est vltimum, in destructione est primum: v.g. in domo construẽda, à fundamento proceditur ad culmen, in destruenda à culmine ad fundamentum. Itaque primus gradus est, Etiamsi constet de peccato, nolle tamen ob id puniri. Secundus, Impatienter ferre punitionem. Tertius, Impatienter ferre si ab alijs dicatur te deliquisse. Quartus, Agere vt alij non credant te peccasse. Quintus, Si nolis fateri, præsertim Superiori, tuam culpam. Sextus, Nullum signum doloris ostendere. Septimus, Si peccatum tuum defendas tamquam bonum factum.

74 *12. Ratione exteriorum quibus acquiritur.*

Tertiò, Statui possunt secundùm ordinem, quo humilitas ab interioribus ad exteriora progrediens primò moderatur animum in maioribus; deinde in minoribus, donec ad minima quæque pertingat. Hoc modo D. Benedictus in Regula cap. 7. duodecim gradus disponit. Primus est, Dei timorem habere præ oculis, & memoriam esse omnium, quæ ipse præcepit. Secundus est, Delectari implere non suam voluntatem, sed diuinam. Tertius est, Pro Dei amore, omni obedientia se subdere maiori. Quartus est, In duris & asperis non recedere ab obedientia, sed amplecti præsidium patientiæ. Quintus est, Prauas cogitationes & mala à se in occulto commissa, humiliter Superiori confiteri. Sextus est, Ad omnia se indignum & inutilem iudicare. Septimus est, Omnibus se inferiorem & viliorem non solùm lingua pronuntiare, sed etiam intimo cordis affectu credere. Octauus, Accommodare se communi regulæ, singularitate vitata. Nonus est, Seruare taciturnitatem vsque ad interrogationem. Decimus, Non esse facilem, aut promptum ad risum. Vndecimus, Pauca verba & rationabilia loqui, non clamosa voce. Duodecimus est, Non solum corde, sed etiam corpore humilitatem vbique præseferre, inclinato in terram aspectu.

Ratio horum graduum est: ad perfectam humilitatem, præsertim Religiosorum; de qua in regula D. Benedicti est sermo, tria requiruntur. 1. Vt hominem bene subijciat Deo; quod fit. 1. Per Dei timorem, qui est primus humilitatis Christianæ gradus, omnibus maximè necessarius, vtpote totius vitæ Christianæ fundamentum. 2. Per studium implendæ non suæ, sed diuinæ voluntatis; quod fit gradu secundo. 2. Vt hominem faciat benè subditum suis Superioribus; quod fit quatuor gradibus sequentibus. Primum enim oportet vt Superiori suam voluntatem per obedientiam subijciat, quod fit tertio gradu. 2. Vt in hoc, quod semel Deo & Superiori promisit, sit firmus; ita vt propter dura & aspera ab obedientia non recedat; quod fit gradu quarto. 3. Vt etiam in ceteris, quæ ad conscientiam pertinent, a Superiore, tamquam Dei locum tenente, dirigi velit. ad hoc est gradus quintus, quo quis arcana conscientiæ suæ illi vult patefacere. 4. Vt medicinam à Superiore adhibitam humiliter excipiat, & seruet, nec sua prudentia aut industria in via spiritali vllo modo fidat. quod fiet, si defectibus suis benè expensis se ad omnia indignum & inutilem iudicet: qui est gradus sextus. 3. Requiritur vt bene illum ordinet ad proximos, tum quoad internam æstimationem; quod fit grado septimo, dum quis se omnibus viliorem ex animo credit; tum quoad externam conuersationem, quod fit quinque gradibus sequentibus, quibus exteriora nostra ad humilitatem formantur, 1. In accommodando se in ijs, quæ vitam communem attingunt, ceteris, & vitanda singularitate. 2. In taciturnitate & seruando silentio. 3. In vitando risu & alijs ineptæ lætitiæ signis. 4. In vitando multiloquio, & elatiori voce in loquendo. 5. In modestia aspectus. Paulò aliter hæc explicat Diuus Thomas, sed nonnihil intricatè. nostra explicatio consentit omnino cum ea, quam insinuat Diuus Bernardus gradu decimo.

Ratio istorum graduum.

75 *Gradus superbiæ 12. illis oppositi.*

Idem Diuus Bernardus, tractatu de gradibus humilitatis, constituit duodecim gradus superbiæ, prædictis humilitatis gradibus directè oppositos, quos etiam pulcherrime explicat. 1. est Curiositas. 2. Leuitas animi. 3. Inepta lætitia. 4. Iactantia. 5. Singularitas. 6. Arrogantia. 7. Præsumptio. 8. Defensio peccatorum. 9. Simulata confessio. 10. Rebellio. 11. Libertas peccandi. 12. Consuetudo peccandi. Procedunt autem hi gradus contrario ordine, nimirum humilitatis ædificium destruendo, ob causam supradictã. vnde primus opponitur duodecimo, eumque euertit; secundus vndecimo; tertius decimo; quartus nono; & sic deinceps.

1. Curiositas.

Primus est, *Curiositas*; quæ consistit in hoc, quòd quis huc illuc vago aspectu circumspiciat, cupidus omnia videndi & audiendi. *Si videris*, inquit Bernardus, *monachum, de quo prius benè confidebas, vbicumque stat, ambulat, sedet, oculis incipientem vagari, caput erectum, aures portare suspensas; è motibus exterioris hominis interiorem immutatum agnoscas.* Adfert exemplum Dinæ, quæ sua curiositate perdidit virginitatem.

2. Leuitas animi.

Secundus est, *Leuitas animi*. Hæc in eo consistit quòd quis sit facilis ad iudicandum de aliorum factis, & ad suam sententiam de illis proferendam; ad quiduis effutiendum, ad facilè alijs contradicendum, ad sua sine fine tuenda. Vide de hoc pulcherrimã apud D. Ber.

3. Inepta lætitia.

Tertius est, *Inepta lætitia*. Nascitur ex prosperis successibus, & ex eo quod homo non considerat sua mala, sed solùm bona, læta, & suæ vanitati consentanea. *Illum*, inquit Bern. *qui eiusmodi est, aut numquam, aut rarò gementem audies, aut lacrymantem videbis; in signis scurrilitas; in fronte hilaritas; vanitas apparet in incessu. Pronus ad iocum, facilis ac promptus in risum*, &c. Deinde dicit eum esse similem vesicæ vento inflatæ, quæ puncto perforata dum subinde stringitur, varios crepitus emittit, &c.

4. Iactantia.

Quartus est, *Iactantia*. Qui ad hunc gradum côscendit, *plenus est sermonibus*, inquit Bern. *& coarctat eum spiritus vteri sui. Esurit & sitit auditores, quibus suas iactitet vanitates, quibus omne quod sentit, effundat, quibus, qualis & quantus sit innotescat. Inuenta autem occasiona loquendi, si de litteris sermo exoritur, vetera proferuntur & noua, volant sententiæ, verba resonant ampullosa. Præuenit interrogantem, non quærenti respondet; ipse quærit, ipse soluit, & verba collocutoris imperfecta præscindit*, &c. Eodem pertinet libenter de suis rebus, quæ aliquam admirationem vel commendationem habere videntur, loqui vel audire.

Quintus

5. Singularitas. Quintus est, *Singularitas*, cum scilicet aliquis agit aliqua vltra communia, vt præ ceteris æstimetur. Huc pertinet, teste Antonio p.2.tit.3.c.3.§.8. si in sermone vtaris verbis peregrinis & obscuris; in disputatione nouas fecteris opiniones; in tractatione cum alijs de rebus agendis, discrepes à communi iudicio aliorum, vt alijs doctior, subtilior, prudentior videare.

6. Arrogantia. Sextus est, *Arrogantia*, qua quis sibi plura tribuens quam habet, alijs se præstantiorem æstimat scientia, virtute, nobilitate, aliave re, quæ inter homines sit in pretio. Hic quidquid de se laudatum agnouerit, non ignorantiæ aut beneuolentiæ laudatoris, sed suis meritis adscribit.

7. Præsumptio. Septimus est, *Præsumptio*, qua quis ad omnia se parem æstimat, & multa supra vires audet. *Qui enim* inquit Diuus Bernardus, *alijs se præcellere putat, quo modo non plus de se quàm de alijs præsumat? Primus in conuentientibus residet; in concilijs primus respondet, non vocatus accedit, non iussus se intromittit, reordinat ordinata, reficit facta. Quidquid ipse non fecerit aut ordinauerit, nec rectè factum, nec pulchrè existimat ordinatum, iudicat iudicantes, præiudicat iudicaturis.*

8. Defensio peccati. Octauus est, *Defensio peccatorum*: sub qua etiam friuolas excusationes, quas procaciter quis prætendit, intellige. *Multis verò modis*, vt inquit Bernar. *fiunt excusationes in peccatis, aut enim dicit, qui se excusat, Non feci: aut feci quidem, sed benè feci: aut si malè, non multum malè: aut si multum malè, non mala intentione.*

9. Simulata confessio. Nonus est, *Simulata confessio*, nempe cum quis manifestus peccato vel conuictus & videns excusationi non esse locum, fatetur delictum, & etiam fortasse exaggerat, præ se ferens magna signa doloris & emendationis, vt hac ratione existimetur humilis & vere pœnitens. Gloriosa enim res humilitas, qua ipsa quoque superbia palliare se appetit, ne vilescat. Hæc hypocrisis sic detegitur: *Cuius simulata confessio est*, inquit Bern. *vna vel leui contumelia, vel exigua pœna interrogetur, iam humilitatem simulare, iam simulationem dissimulare non potest: murmurat, frendet, irascitur: nec in quarto stare humilitatis, sed in nonum superbiæ gradum corruisse probatur.*

10. Rebellio. Decimus est, *Rebellio*, id est, nolle Superioribus obedire mandata eorum paruipendere. Oritur hic gradus ex priore: vbi enim simulatio pœnitentiæ retecta fuerit, videns se hac ratione non posse honorem suum tueri, ad impudentiam se conuertit, & tanto deterius quanto desperatius in decimum gradum Rebellionem corruit: quiq; prius latenter arrogans fratres contempserat, iam patenter inobediens etiam magistrum contemnit.

11. Libertas peccandi. Vndecimus est, *Libertas peccandi*, excussio enim Superioris, quem timebat, iugo, & fratribus, quos reuerebatur, remotis, quanto securius, tanto liberius sua desideria implet.

12. Consuetudo peccandi. Duodecimus est, *Consuetudo peccandi*: cum quis reiecto penitus Dei timore, in omne genus peccati se præcipitat, & in eo continuat, donec eum praua consuetudo penitus constringat. *Postquam*, inquit Bern. *terribili Dei iudicio, prima flagitia impunitas sequitur, experta voluptas libenter repetitur, repetita blanditur, concupiscentia reuiuiscit, sopitur ratio, ligat consuetudo, trahitur miser in profundum malorum, traditur captiuus tyrannidi vitiorum; ita vt carnalium voragine desideriorum absorptus, suæ rationis diuinique timoris oblitus dicat insipiens in corde suo non est Deus.* Qui plura de his desiderat, videat D. Bern. Hoc solum addam, istos duodecim gradus posse ad tres reuocari. nam in sex primis est contemptus fratrum, in quatuor sequentibus contemptus Superioris. in duobus postremis contemptus Dei, vt notat idem Bern. gradu 10.

DVBITATIO XI.

De studiositate, & curiositate.

D. THOM. Quæst. 166. & 167.

77 *Studiositas. Materia eius.* STudiositas est virtus secundum Diuum Thomam, quæ affectum & studium cognoscendi iuxta rectæ rationis normam temperat. Proxima huius materia non est ipsa per se cognitio, (hæc enim non est libera, nec eget vlla moderatione vt ipsa se sit qualis esse debet) sed studium cognoscendi: hoc enim est actus liber, elicitus vel imperatus à voluntate, & rationis moderatione indigens vt sit actus virtutis. Nam *studium* cognoscendi nihil est aliud quam vehemens animi applicatio ad aliquid cognoscendum; quæ applicatio fit per voluntatem. huius enim est reliquas potentias, quarum liberum est exercitium, ad suas functiones applicare, ijsque ad suum finem vti. In ista autem applicatione duo actus continentur; affectus sciendi, & conatus. Affectus est in voluntate, & vocatur vsus actiuus: nam per ipsum velle, potentiæ actiuè applicantur. Conatus, in ipsis potentijs cognitiuis, & dicitur vsus passiuus, vel formalis; quò ipsæ potentiæ intrinsecè & formaliter applicantur ad suum opus. Nihil enim est aliud quam ipse actus cognitionis, vel certè productio eius, vt voluntati subest: vt colligitur ex 1.2. quæstione decimasexta, articulo primo. Itaque studium hoc loco continet & vsum actiuum, quo voluntas actiuè potentias cognitiuas ad suas functiones applicat; nimirum oculos ad legendum, aures ad audiendum, phantasiam ad imaginandum & apprehendendum, intellectum ad considerandum & iudicandum: & vsum passiuum, nimirum actus istarum potentiarum vel actuum productiones, vt sui actiuo subsunt, ab eoque dependent, & mortaliter informantur; hi enim propriè studium dicuntur. *Studium.*

78 *Officium huius virtutis.* Officium igitur huius virtutis est, Primò, Moderari appetitum sciendi, vt quis non velit plura aut altiora scire, quàm ipsius conditioni & capacitati conueniat; nec pluris faciat scientiam, quam oportet, præponendo illam virtuti aut rebus ad salutem necessarijs; sed vt illam æstimet & amet in suo gradu.

Secundò, Moderari ipsum studium, & conatum animi in acquirenda scientia, vel ea vtenda, rectæ rationis regulā illi imponendo; nimirum vt studeamus ea diligentia, qua oportet, & eo fine, quo oportet, & illis rebus, quibus oportet, illis adminiculis, illis etiam locis & temporibus, quibus oportet.

Tertiò, Non solum refrænare affectum & moderari studium; sed etiam interdum vtrumque impellere & incitare: nempe quando quis ob laborem coniunctum, studium sibi necessarium vel congruum refugit, vel in eo languidè ingerit, vel si congrua adminicula non adhibeat. Et quia hoc plerisque accidit, (plures enim in rebus necessarijs vel vtilibus addiscendis deficiunt quam excedunt) ideo hæc virtus potius ab impellendo quam à refrænando dicitur.

79 *Est annexa temperantiæ, & quodammodo fortitudini.* Ex his colligitur, hanc virtutem, qua parte refrænat affectum ne nimium in scientiarum studium feratur, annexam esse temperantiæ; cuius munus est moderari affectum ne nimiū in voluptates corporis se effundat: magna enim est voluptas cognitionis; vnde & *omnes homines naturaliter scire desiderant*, Aristotele teste; itaque oportuit hunc affectum aliqua virtute temperari & veluti cohiberi, ne modum excedat. qua verò contra laborem impellit, posse reduci ad fortitudinem. Opus enim est aliquo animi robore ad difficultates studiorum superandas; quod robur nō debet alteri virtuti assignari quam huic: quia ordinatus sciendi affectus ad illud sufficit.

80 *Studiositati* duo vitia opponuntur, *Curiositas* & *Negligentia*: illa per excessum, hæc per defectum.

Curiosus *Curiosus* generatim dicitur, qui maiorem curam circa rem aliquam inutilem cognoscendam, vel efficiendam, vel comparandam adhibet, quàm ratio postulet. sic dicimus aliquem curiosum in vestibus, in supellectile, in sermone, in rebus peregrinis conquirendis, in arte sua, & similibus. Itaque *curiositas* generatim denotat superfluam diligentiam circa res inutiles, vel qualitatem earum, minime necessariam. Propriè verò locum habet in studio & amore cognitionis nihil ad nos pertinentis; nimirum cum quis superfluam diligentiam adhibet vt aliquid sciat, quod nihil ad ipsum scire attinet, vel quod captum ipsius superat; idque affectu solius cognitionis. tales enim propriè curiosi dicuntur; vt sunt qui res alienas scire cupiunt & inuestigant, tantum vt illas sciant. Quod si non affectu cognitionis, sed operationis scire conentur, verbi gratia vt alijs noceant, vel sibi consulant, non erit propriè curiositas, nec illi dicentur curiosi. Vnde patet, non omnem inordinatum affectum sciendi, nec omnem excessum in studijs esse curiositatem: sed illum, qui tendit in ipsam scientiam propter se, maximè in eam, quæ est homini inutilis. *Curiositas strictè.*

81 Et quia omnis ferè nostra cognitio parui est momenti, si in sola speculatione maneat, nec ad vsum vitæ, vel ad rectè viuendum, Deumque cognoscendum adhibeatur; ideò curiosi etiam dicuntur, qui cognitionem aliquam philosophicam, vel etiam theologicam quærunt, vt in sola sterili speculatione sistant. vnde Diuus Augustinus libro de vera religione, cap. vigesimonono ait: *Non frustra & inaniter intueri oportet pulchritudinem cæli, ordinem siderum, candorem lucis, dierum & noctium vicissitudines, lunæ menstrua curricula, anni quadrifariam temperationem quadripartitis elementis congruentem, tantam vim seminum, species numerosque gignentium, & omnia in suo genere modum proprium naturamque seruantia. in quorum consideratione non vana & peritura curiositas exercenda est; sed gradus ad immortalia & semper permanentia faciendus.* Vbi apertè D. August. talem cognitionem curiosam vocat.

Obiectio. Dices, Talis cognitio, v.g. Physica vel Mathesis, est virtus intellectus: ergo per se appeti potest: ergo illam per se appetere, & in illa sistere non est curiositas.

An cognitio philosophica sit per se appetenda. Respondeo, Non esse curiositatem, saltem vitiosam, illam per se appetere, modò æstimetur in suo gradu, seu non pluris quàm oportet: secus verò si ita appetatur & quæratur quasi in ea magna quædam felicitatis portio cõsistat; sicut fit à vanis hominibus & philosophis ethnicis. Item si sic quæratur vt Dei: vel rerum ad salutem pertinentium cognitio vel cura negligatur. Hoc igitur modo in illa sistere curiositatis est.

Addo etiamsi æstimetur in suo gradu, nec ita quæratur vt necessaria ad salutem prætermittantur, tamen appetitum & studium sciendi propter nudum scire non esse laude dignum: ac proinde neque opus virtutis: sed pertinere ad quamdam curiositatem, si nõ malam, ac certe adiaphoram. Nec refert quòd scientiæ dicantur virtutes; quia non sunt virtutes simpliciter quæ hominem reddant probum, sicut iustitia, temperantia, fortitudo: sed secundum quid; quia perficiunt intellectum ad suas operationes, & in ordine ad proprium obiectum. alioquin inter bona naturalia & adiaphora censendæ sunt, sicut viuere, sentire, intelligere, propter quæ nemo laude, vel vituperio dignus est, etsi hæc per se sint expetenda. Vnde patet, curiositatem esse, si quis maiorem partem cogitationum & curarum suarum in hac tanta vitæ breuitate, & incertitudine, in illas expendere velit, nisi ad meliorem vsum referatur: quia re vera tanta temporis & industriæ iactura non sunt per se dignæ. & hæc videtur mens D. Aug.

82 *Curiositas sensuum.* Neque solum in cognitione intellectus, sed etiam in notitia sensuum curiositas locum habet; nimirum, cum quis appetit videre, audire, olfacere, gustare, tangere, sciendi, iudicandi, vel discernendi causa, ea, quorum notitia ad ipsum nihil attinet.

Si cupias id sic percipere non causa notitiæ, sed voluptatis, vel actionis. Dico *sciendi* vel *iudicandi causa*, quia si non causa notitiæ, sed voluptatis, quæ ex ipsa re percipitur, vel actionis, videre vel alio sensu apprehendere quid velis, non erit propriè curiositas, sed poterit esse alterius generis peccatum, vel etiam quid adiaphorum: vt si musicam audire velis, non vt iudices de vocibus, symphonia vel alia re simili, sed vt voluptatem auribus capies. Simile est in alijs sensibus, etiam in tactu; aliud enim est tangere causa noscendi, vt discernas inter calidum & frigidum, humidum & siccum, durum & molle, elatum & depressum, aliasque qualitates tactiles & figuras; aliud voluptatis causa. Itaque sensuum vsus pertinet ad curiositatem, quatenus ordinatur ad nudam notitiam, & discretionem sensibilium; nec per illum quæritur voluptas illa, quam ipsa res per se affert. cuius signum est, quòd ex curiositate non minus ea, quæ offendunt, quàm quæ delectant sentire velimus. Vnde facilè est distinguere vtrùm aspectus vel contactus ad libidinem, an ad curiositatem pertineat.

83 Petes, Quale peccatum sit curiositas.

Quale peccatum. Resp. Per se solum esse veniale: quia non est magna inordinatio quòd homo appetat scire quæ ad se non pertinet, aut superfluam in huiusmodi rebus operam ponat, modo

Quando sit mortiferũ. necessaria non negligat. Ratione tamen circumstantiarum potest esse mortale.

1. Ratione prohibitionis. Primò, Ratione prohibitionis; vt si tale quid legere, audire, spectare sit prohibitum. vt si quis legat libros vetitos: si spectet duella, vel ludos spectari vetitos: si velit audire vel cognoscere quæ dicuntur in confessione, absque consensu pœnitentis: si Religiosus exeat Monasterium vt audiat ius ciuile, vel medicinam; similiter si sacerdos, vel beneficiarius habens Dignitatem vel Personatum, easdem disciplinas publicè audiat; & sunt hi tres ipso facto excommunicati, si per duos menses continuent; vt patet ex cap. Non magnopere. 3. & c. Super specula. 10. Ne Clerici vel Monachi negot. secul. & c. 1. eod. in 6. Non tamen peccant si isti priuatim ob bonum finem huiusmodi disciplinis vacent. Crediderim quoque aspectum duelli, vel alterius spectaculi prohibiti non esse mortale peccatum, si quis casu aliquo ex occulto spectet; ac proinde talem non esse excommunicatum per Cõcilium Tridentinum sessio 25. capit. 19. vbi spectatores duellorum excommunicantur: quia talis inter spectatores non censetur: nam spectatores vocari non solent, nisi qui in publico se exhibent, & sua præsentia spectaculum cohonestant: & alias pœnæ sunt restringendæ.

Secundò, Ratione materiæ, idque tripliciter: vel enim materia est per se illicita; vt si cõtineat occultum pactum cum dæmone, vt sunt omnia magica, & pleraque astrologica, chiromantica, hydromantica, & similia ad prædictiones futurorum, vel patefactionem occultorum pertinẽtia: hæc enim propriissimè dicuntur *curiosa*: quia omnino superuacanea, plena superfluis curis, & vanis imaginationibus; de quibus Actorum 19. *Multi ex ijs, qui fuerant curiosa sectati, contulerunt libros, & combusserunt coram omnibus.* Vel materia est periculosa, vtpotè inductiua in peccatum: hoc modo lectio curiosa de rebus amatoris potest esse peccatum mortiferum, ob probabile periculum consensus. Similiter visus & contactus curiosus. Vel est intellectui improportionata; vt sunt mysteria fidei, quæ si quis ingenio suo scrutari velit, & de illis iudicium ferre, erit mortifera curiositas: qualis est in hæreticis, qui nihil volunt credere, nisi prius à se examinatum deprehenderint suis phantasijs conforme. Hanc curiositatem vitare monemur Eccl. 3. *Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris*: nempè animo illa perfectè capiendi, aut de illis iudicandi, aut nimio studio & conatu, *sed quæ præcepit tibi Deus illa cogita semper, & in pluribus operibus eius ne fueris curiosus*. Et infrà. *Multos quoque supplantauit suspicio eorum, & in vanitate detinuit sensus eorum*. id est, multi decepti sunt, & vani effecti, cum putarent se capere quæ non intelligebant: Græca hic paulo aliter habent, sed sensus eodem redit. Huc etiam pertinet illud Prouerb. 25. *Qui scrutator est maiestatis, opprimetur à gloria*. & illud Apost. ad Rom. cap. 12. *Non plus sapere quàm oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem. & vnicuique sicut Deus diuisit mensuram fidei.* 84 *2. Ratione materiæ.*

Tertiò, Ratione mediorum; vt si quis illicitis medijs notitiam aliquam parare velit: verbi gratia arte notoria, vel magisterio dæmonis. Item si non possis scire nisi alterum ad malum inducas: vt si velis scire arcanum alteri cõmissum, vel quod ipse patefacere non potest, præsertim si iuramento prohibeatur. Si, vt spectes mira, alterum inducis vt magia vtatur, vel desideres, vel consentias vt vtatur. secus si tibi non placeat ipsum ista facere; nec possis impedire. *3. Ratione mediorum.*

Quartò, Ratione praui finis; vt si intentione decipiẽdi, vel alteri notabiliter nocendi aliquid scire velis. quamuis propriè tunc non sit curiositas, nisi materialiter; quia non affectu sciendi quæritur notitia, sed operandi. *4. Ratione finis.*

Quintò, ratione incommodi connexi, vt si ita alicui studio minus vtili incumberet, vt ea quæ necessaria sunt ad salutem discere vel exequi prætermitteret; vel si cum scandalo aliorum studium aliquod tractaret. *5. Ratione incommodi connexi.*

Denique, Quandocumque appetitus sciendi est illi causa committendi alicuius peccati mortiferi; quacumque ratione id fiat, est peccatum mortiferum.

Alterum extremum est *negligentia* studiorum, quæ nihil est aliud quàm voluntaria omissio discendi illius, quod discere vel scire tenetur; vt si quis negligat discere articulos fidei, & alia ad salutem necessaria: si Medicus, Aduocatus, Parochus, Episcopus, negligant ea discere, quæ suum cuiusque officium attingunt; si studiosus negligat sua studia. 85 *Alterũ extremum negligentia.*

Est autem hæc negligentia per se, quatenus procedit ex tædio laboris, & defectu amoris ad cognitionem sibi *Quale peccatum.*

con-

congruentem, peccatum veniale, sæpè tamen potest esse mortale ratione materiæ, nimirum si sub peccato mortali ad eam discendam, iure diuino vel humano erat obstrictus. quòd si solum sub veniali tenebatur, erit veniale.

DVBITATIO XII.

De Modestia in motibus externis.

D. THOM. QVÆST. 168.

86 MOdestia, à modo scientiæ quid deceret hominem, appellata est, teste Diuo Ambrosio lib.1. offic. c. 18. vel a modo nostris motibus imponendo. Græci vocant εὐταξίαν. à Stoicis apud Ciceronem lib.1.officior.sic definitur. *Modestia est scientia earum rerum, quæ aguntur aut dicuntur loco suo collocandarum.* dicunt esse *scientiam* quia virtutes omnes scientias esse putant, eò quod prudentia est omnium bonarum actionum regula. Melius sic definietur: *Modestia est virtus, externos motus & gestus corporis ex præscripto rectæ rationis temperans*; vel sic: *Est virtus decorum in externis motibus & gestibus seruans.*

87 *Materia.* Materia ergo huius virtutis est motus corporis & gestus exterior sensibus obuius; vt incessus, statio, sessio, motus capitis, contractio & explanatio vultus, membrorum iactatio, vox, risus, aspectus. Vnde Cicero lib. primo offic. *ex oculorum obtutu, superciliorum aut contractione aut remissione, ex mæstitia, ex hilaritate, ex risu, ex locutione, ex reticentia, ex contentione vocis, & submissione, ex cæteris, similibus facilè iudicabimus quid aptè eorum fiat, quid ab officio naturaque discrepet.*

Ratio est, quia motus externi membrorum sunt liberi: ac proinde subsunt rationis ordinationi. id autem quod subest rationis ordinationi, cum rectè & praue ordinari possit, est materia virtutis & vitij.

88 *Forma.* Forma verò quam huic materiæ modestia imprimit, est congruentia ad personam spectatam tum absolutè, tum in ordine ad eos, cum quibus, vel coram quibus agitur; & ad locum, tempus & negotia, de quibus agitur.

Primum enim debent hi motus & gestus ita fieri, vt congruant personæ, cuius sunt. Decorum enim est, quod congruit naturæ rationali in eo, cui inest: seu quòd secundum rectam rationem congruit ei, cui decorum dicitur: Vnde Ambr.l.1.c.19. *Hoc est*, inquit, *pulchritudinem viuendi tenere, conuenientia cuique sexui & personæ reddere.* Debet etiam congruenter fieri ad alios; quia pro diuersitate personarum, quibuscum agitur, diuerso quoque modo tota conuersatio, & ratio agendi est moderanda. Similiter pro diuersitate temporis & loci. Vnde Stoici modestiam in eo constituebant, vt omnia suis temporibus & locis agantur & dicantur; quod Cicero explicans; *Tanta*, inquit, *vis est & temporis & loci, vt si quis cum causam sit acturus, in itinere aut in ambulatione secum ipse meditetur, non reprehendatur: at hoc idem si in conuiuio faciat, inhumanus videatur, inscientia temporis.*

89 *Officium.* Officium igitur huius virtutis est ista omnia sic moderari, vt congruant personæ tum in se consideratæ; tum vt habet ordinem & respectum ad circumstantes, ad locum, tempus, & negotium præsens.

Moderatio gressus. Et quidem quod ad gressum, qualis esse debeat in viro graui, docet luculenter Amb.lib.1.offic.c.18.vbi inter cetera ait: *Est etiam gressus probabilis, in quo sit species auctoritatis grauitatisque pondus, tranquillitatis vestigium; ita tamen si studium desit, atque affectatio: sed motus sit purus ac simplex, (nihil enim fucatum placet) motum natura informet. Si quid sanè in natura vitij est, industria emendet, vt ars desit, non desit correctio.* quod postremum in ceteris externis formandis tamquam regula est adhibendum.

Moderatio vocis. De voce cap.19.sic ait: *Vox ipsa non remissa, non fracta, nihil fœmineum sonans, qualem multi grauitatis specie simulare consueuerunt; sed formam quamdam & regulam, ac succum virilem reseruans.* Et inf. *Vt molliculum & infractum, aut vocis sonum, aut gestum corporis non probo, ita neque agrestem aut rusticum. naturam imitemur, eius effigies formula disciplinæ, forma honestatis est.*

Moderatio orationis. Oratio qualis esse debeat, siue in colloquijs, siue in tractatu seu concione, docet cap.22.his verbis. *In vtroque seruandum ne sit aliqua perturbatio, sed tamquam mitis & placidus, beneuolentiæ plenus & gratiæ, sine vlla sermo dicatur contumelia: absit pertinax in familiari sermone contentio.* Et infra: *Disceptatio sine ira, suauitas sine amaritudine, monitio sine asperitate, hortatio sine offensione.* Et infrà, qualis esse debeat oratio concionatoris: *Oratio sit pura, simplex, dilucida, atque manifesta, plena grauitatis & ponderis, non affectata elegantia, sed non intermissa gratia.* Vide plura apud eumdem ad huius virtutis officium pertinentia.

Ex quibus constat quanti hæc virtus sit momenti, vtpote necessaria ad bonum nomen, ad proximi ædificationem & ad amicitiam, vitamque communem. Nam vt idem Ambrosius c. 18. ait, *Habitus mentis in corporis statu cernitur. hinc homo cordis nostri absconditus, aut leuior, aut iactantior, aut turbidior: aut contra grauior, & constantior, & purior, & maturior æstimatur. Itaque vox quædam est animi, corporis motus.* Idem insinuat illud Eccl. 19 *Ex visu cognoscitur vir; & ab occursu faciei cognoscitur sensatus.* Denique in hac totum ferè externum decorum, & pulchritudo vitæ consistit. 90

Notandum tamen hanc externam moderationem ex diuersarum virtutum affectu præstari posse, eaque ratione ad diuersas pertinere virtutes. Si enim externam modestiam præstes, vt talem te foris exhibeas, qualem te intus esse putas pertinebit ad virtutem veritatis: sicuti hypocrisis est aliud foris simulare, aliud animo gerere. Si id facias vt te alijs commodum, & suauem in conuersatione exhibeas; erit officium amicitiæ, seu affabilitatis: si vt reuerentiam rebus sacris habeas, erit officium religionis. Ratione tamen materiæ semper dicetur modestia: ad quam etiã formaliter pertinebit, si fiat affectu congruentiæ, quam habet ad ipsam personam, cui inest, cum circumstantijs occurrentibus spectatam. 91 *Potest à diuersis virtutibus imperari.*

Contra hanc virtutem peccatur per excessum & defectum. Per excessum, cum plus agitur, quàm præscriptum rationis habeat. Primò, Si externi motus vel gestus communem modum excedant. hoc vocatur vulgò *petulantia*, vel *insolentia*. Secundò, Si alienum modum tibi non congruentem assumas; vt si Religiosus vtatur moribus aulicis. quò pertinet mollities quædam in voce, gressu, gestibus, quam Diuus Ambrosius sæpè reprehendit. Tertiò, Si ficto animo modum aliquem assumas; quod est hypocrisis. Ceterum in his non est peccatum mortale, nisi ratione praui finis, vel scandali, vel alterius grauis nocumenti. 92 *Vitia modestiæ opposita. Per excessũ.*

Per defectũ. Per defectum peccatur contra hanc virtutem, morum ruditate & rusticitate; hæc per se non est peccatum nisi veniale; per accidens tamen mortale esse potest: v.g. ob scandalum vel offensionem, cum alij putant se tali ratione contemni.

DVBITATIO XIII.

De Eutrapelia.

D. THOM. Q. 168.& art.2.3.4.

OMnes motus gestusque externi vel seriò fiunt, vel ludi iocive causa. *Serio* fieri dicuntur, cum non ad ludum vel iocum. *Ludus* propriè in factis, iocus in verbis est. Generatim tamen *ludi* nomine etiam *iocum* intelligimus. nam verbis quoque ludere dicimur, & ludere hominem, & in hominem. 93 *Ludus.*

Si seriò agantur, eorum moderatio ad virtutem, quæ communi nomine dicitur modestia, pertinet. Si ludi causa, moderatio quidem ad modestiam pertinet; tamen vt sit distinctio inter hanc modestiam, quæ est in ludicris, & illam, quæ in serijs, hæc proprio nomine vocari solet εὐτραπελία, & qui ea præditi, εὐτράπελοι, quasi εὔτροποι. (vt Aristotel. lib.4. Eth. cap.8. ait) id est, flexibili ac versatili ingenio: quia dicta & facta quædam, dextrè ad recreationem animi conuertere norunt. Est igitur eutrapelia species modestiæ. Vnde definiri potest, vt sit *modestia in ludicris*: vel hoc modo; *eutrapelia est virtus, quæ ludis & oblectationes* *Moderatio eorum, quæ seriò aguntur.* *Quid eutrapelia.*

rationis

rationis modum imponit: vel sic, *qua in ludicris decorum servat,* aliter hoc nomine vtitur Apostolus ad Ephes. 5. nimirum pro scurrilitate. facilis enim in iocis ad scurrilitatem lapsus.

94 *Materia eutrapeliæ.* Itaque materia huius virtutis sunt *actiones ludicræ*, siue in factis, siue in dictis sitæ; sunt enim istæ actiones liberæ, vt constat, & per se non illicitæ, sed indifferentes; ac proinde capaces ordinis recti, vel praui a ratione imponendi, in quo ratio virtutis & vitij consistit. Quod autem etiam viris grauibus tales actiones interdum illicitæ non sint, patet: quia sicut corpus fatigatur corporali labore, propter consumptionem spirituum, & membrorum exsiccationem; ita anima rebus serijs intenta fatigatur labore spirituali. cogitando enim attentè, consumuntur spiritus animales, quibus ipsa vtitur ad functiones, non quidem ipsius per se intellectus, sed phantasiæ, a quibus omnis functio intellectus dependet. Ipsum quoque cerebrum incalescit & exsiccatur, vnde sicut corpus eget quiete ad refectionem spirituum, & virium instaurationem; ita etiam anima sua quiete opus habet: quies autem animæ propria est ludus & iocus, quia in his non laborat, cum magnam attentionem non requirant, & voluptate quadam sensus internos afficiant; & interea dum animus ita recreatur, natura nouos spiritus suppeditat, & organa ad temperiem priorem reducit. Hinc Cicero lib. 1. officiorum: *Ludo,* inquit, *& ioco, vti quidem illo licet; sed sicut somno, & quietis, tum, cum grauibus serijsque rebus satisfecerimus.* Vnde sequitur, eos, qui grauibus studijs, & rebus spiritualibus multum intendunt, hoc solatio subinde vti posse quod etiam docet Cassianus collatione vigesimaquarta, seu vltima cap. 20. idque confirmat cap. 26. exemplo ex responso Beati Ioannis Euangelistæ, qui similitudine arcus assidue intenti & numquam laxati hanc rem declarabat. Idem insinuat Diuus Augustinus lib. 2. de musica, in fine, cum ait: *Volo tandem tibi parcas; sapientem enim interdum remittere aciem rebus agendis intentam, decet.* Constat igitur materiam istam licitam esse.

95 *Forma.* Forma, quam hæc virtus ludo inserit, est *congruentia*, ad personam ludentem, tum in se spectatam, nimirum vt eius dignitati non repugnet; tum in ordine ad alios, & ad locum, tempus ac negotium præsens. Facit enim vt ludus sit congruens personæ cum istis circumstantijs spectatæ: sicut modestia reliquos motus & gestus conuenienter personæ disponit.

96 *Tria cauenda circa materiã & formam.* Porrò tria hic sunt maximè cauẽda. Primò, Vt absit omnis iniuria, obscœnitas, & illiberalitas. Vnde Cicero supra *Vt pueris non omnem licentiam ludendi damus, sed eam, quæ ab honestatis actionibus non sit aliena; sic in ipso ioco aliquod probi ingenij lumen eluceat.* Deinde explicans quales ioci vitandi, addit. *Duplex omnino est iocandi genus: alterum illiberale, petulans, flagitiosum, obscœnum: alterum elegans, vrbanum, ingeniosum, facetum. Illiberale* vocant, quod homine ingenuo est indignum; quale aurigarum nautarum, & similium, ex hominum fæce, qui sordibus & nugis delectantur. *Petulans,* quod habet contumeliam. *Flagitiosum* quod blasphemiam, vel aliud graue crimẽ implicat. *Obscœnum,* quod impuritatem.

Secundò, Ne nimium in ludicra simus profusi. Vnde Ambr. lib. 1. offic. cap. 20. *Caueamus ne dum relaxare animum volumus, soluamus omnem harmoniam & quasi concentum quemdam bonorum operum.* Et Cic. *Ipsum genus iocandi non profusum, nec immodestum, sed ingenuum & facetum esse debet.*

Tertiò, Ne ista adhibeantur in rebus sacris, verbi gratia in concionibus, neque per sacra exerceantur. quod iuxta Diuum Thomam, insinuat Ambrosius lib. 1. offic. cap. 23. cum ait: *Nam licet interdum honesta ioca ac suauia sint, tamen ab Ecclesiastica abhorrent regula.* Et sanè graue peccatum est in sacris concionibus iocos adhibere: est enim contra reuerentiam & attentionem verbo diuino debitam; nam in ioco est remissio attentionis, & reuerentiæ, in eoq; assumitur quædam libertas, & tamquam si cum æqualibus de nullo serio negotio ageretur. est etiam contra fructum & ædificationem; quia vis verbi diuini in animis auditorum veluti retunditur, & impressio mentibus eorum facta euanescit. Denique concionator existimationem suã amittit, & vanitatis a populo damnatur. Similiter graue peccatum est verbis sacris ad iocos & facetias vti. vnde Concilium Tridentinum sessione quarta in fine *mandat & præcipit, ne de cætero quisquam vllis sacræ Scripturæ iocis vtatur ad scurrilia, fabulosa, vana, adulationes, detractiones, superstitiones, impias & diabolicas incantationes, diuinationes, sortes, libellos etiam famosos:* & iubet eos puniri per Episcopos. sæpè tamen ex leuitate materiæ, vel ratione inconsiderationis, huiusmodi ioci sunt peccata venialia.

97 *Vitia opposita eutrapeliæ.* *Excessus duplex.* *1. Ex specie actionis.* Porrò sicut in ludis & iocis potest esse moderatio: ita excessus & defectus. Excessus est, cum quis amplius in istis sibi indulget quam ratio recta permittit. Defectus, cùm minus. Dupliciter autem potest esse excessus, vt docet Diuus Thomas ar. 3. Primò, Ex ipsa specie actionum, quæ ad ludum assumuntur, nec tamen ad hoc sunt idoneæ: idque vel quia per se sunt peccata; (vt cum ludi iocive causa quis vtitur verbis, vel factis obscœnis, vel proximo noxijs) vel quia sunt sacra: & maiorem reuerentiam postulant Quod si verba illa vel facta per se sint peccata mortifera, excessus erit lethalis; quia non ideò propriam malitiam amittunt, quòd ad ludum & recreationem ordinentur. Si autem illa per se tantum sint venialia: erit excessus venialis; quia ordinatio ad ludum superueniens, non addit culpam lethalem. Vnde simplex turpiloquium ex ioco profectum non est peccatum mortale, vt rectè Caiet. ar. 3. Secus si animo trahendi ad libidinem. Si verba sint sacra, & absit scurrilitas, contumelia, infamatio iocus plerumque est venialis; nisi fortè esset magnus excessus, ita vt grauis videatur irreuerentia.

98 *2. Ex circumstantijs.* Secundò, Potest esse excessus ex circumstantijs, scilicet personæ, loci, temporis, finis, qualitatis ludi, & modi ludendi. Primò, Ratione circumstantiæ personæ; vt si propter dignitatem dedeceat personam sic ludere. sic aleæ lusus vetatur Clericis ob dignitatem personæ. Non tamen est peccatum mortiferum, si absque scandalo, recreationis causa interdum fiat, quia ius permittit. neque etiam si ob pecuniam; modò scandalum absit, & de ea libere possint disponere. Secus tamen si aleæ sint dediti. de quo vide supr. lib. 2. cap. 26. dubitatione prima, & Nauarrum in Enchiridio cap. 20. nume. 3. Ob eamdem causam illicitus est illis laruarum vsus, quamuis non videatur peccatum mortale, si scandalum & prauus finis absit, vt indicat Caietanus in Summa verb. Laruarum vsus. Secundò, Ratione loci, vt si fiat in loco sacro: non tamen erit peccatum mortiferum, nisi vel ratione scandali, vel quia diuina officia impediuntur, vel quia speciatim prohibitum est talem ludum ibi fieri, sicut vetitum est de ludis theatralibus, vt patet capit. Cum decorem. 12. de vita & honestate Clericorum. Tertiò, Ratione temporis; vt si quis bonam diei festi partem ludis absumat. Hoc tamen non erit mortiferum, si Sacrum & si quod aliud officium diuinum præceptum sit, non omittat: vt docet Nauarrus cap. 20. num. 3. & Caietanus art. 3. Ludus enim, etsi operosus sit & laboriosus, vt ludus pilæ, prædij vmbratilis, & similes, tamen non est opus seruile, aut alias speciatim ob cultum festi prohibitum. Quartò, Ratione finis, Vt si quis ludat animo ad malum pertrahendi. Si finis principalis sit lucrum, erit peccatum, iuxta Caietanum art. 3. Syluest. verb. Ludus quæstio. quarta, & alios quosdam. quorum ratio est, quia cum ludus natura sua ad recreationem & animi quietem referatur, abusio est illum ordinare ad lucrum. vnde etiam huiusmodi lucrum volunt esse sordidum, & illiberale, vtpote acquisitum per id, quod natura alio destinauit. Fatentur tamen non esse peccatum mortiferum. Contrarium tamen est verius; vt supra li. 2. cap. 26. dub. 1. ostensum est. nam ludus etiam includit vel supponit contractum, estque illius executio, Itaque possunt eo sic vti, qui rerum suarum liberam habent administrationem. quare nullum per se est peccatum illo ad lucrum vti. plerumque tamen quando quis ad talem finem vtitur, est aliquod peccatum, ratione immodicæ cupiditatis, ex qua ordinariè tunc procedit. Quintò, Ratione qualitatis materiæ prohibitæ ad ludum vsurpari. Sic olim ludus alearum (quo nomine omnes fortuitum euentum habentes continentur) prohibitus erat ob varia incommoda, quæ inde sequebantur. illa tamen lex iam pridem contrario vsu est abrogata. Tales enim ludi maximè rationem ludi habent. quia animum attentione non fatigant, & incerto euentu excitant ac recreant. Qui autem multa attentione opus habẽt; vt est ludus latrunculorum,

pessimi

pessimi sunt ad finem ludi, vt Caietanus ait: ad vitandum tamen otium optimi. Vnde huiusmodi numquam vetiti: quia vitatio otij maximè necessaria. Sextò, Ratione modi; vt si quis vtatur fraude contra leges ludendi; de quo supra lib. 2. c. 16. d. 2.

99 *Peccatur defectu.* Defectu quoque in his peccari potest. Primò, Quando quis eget hac animi remissione, & eam præ austeritate animi non vult admittere. Secundò, Quando alijs sua austeritate molestum se exhibet honestos eorum ludos & iocos non admittens: hoc tamen vitium minus est peccatum quam excessus: sicuti minus malum est nimis aspernari voluptates, quam nimis easdem sectari. Tales vocat Aristot. lib. 4. ethic. c. 8. σκληροὺς καὶ ἀγρίους, duros & agrestes: & qui iocis excedunt, βωμολόχους, scurriles.

DVBITATIO XIV.

De modestia circa res externas, & præsertim ornatum corporis.

D. THOM. Q. 169.

SICVT circa motus & gestus externos tum in serijs, tum in ludicris versatur quædam virtus & vitium, eò quòd secundùm normam rationis, vel contra temperari possunt: ita circa exteriorem apparatum & cultum (quatenus hic nostris actionibus, & consequenter dispositioni rationis subest) est virtus quædam, quæ est species modestiæ, & vocari potest *modestia cultus*. Ea sic definiri potest; *Modestia cultus est, quæ in rerum externarum apparatu, rationis moderationem adhibet.* vel sic: *quæ decorum in cultu corporis, & alio rerum externarum apparatu seruat.*

100 *Materia.* Materia huius virtutis est, remota quidem externus apparatus, consistens maximè in cultu, ornatuque corporis, domus, supellectilis, & conuiuiorum: proxima verò sunt nostræ actiones, quibus ista procuramus & vtimur. *Forma.* Forma verò, quam huic materiæ imprimit, est congruentia ad personam, ad receptam cõsuetudinem, ad tempus, locum, negotium præsens, &c. Facit enim hæc virtus, vt exterior apparatus talis sit vt congruat personæ, spectatæ in ordine ad consuetudinem, locum, tempus, & reliquas circumstantias, idque ex affectu honestatis, quæ in ea re elucet. si enim alio affectu fieret, non esset actus huius virtutis, nisi ratione materiæ.

Peccatur dupliciter. Peccari contra hanc virtutem circa eamdem materiam potest per excessum, & defectum.

101 *1. Per excessum. Si contra consuetudinem vel supra statum.* Per excessum dupliciter. Primò, Ratione ipsius cultus, nimirum quando per se talis est, vt non congruat receptæ consuetudini proborum in tali loco. Quò pertinet omnis insolentia apparatus in conuiuijs, in vestibus, & similibus, a peregrinis gentibus mutuata, & à consuetudine patriæ abhorrens: & quidquid in loco vbi viuit, censetur suprà conditionem status: vtrumque enim est inordinatum, & vanitatem vel delicias redolens. Accedit etiam *quod turpis sit omnis pars suo vniuerso non congruens*; vt dicit D. Augustinus lib. 3. confess. c. 8.

102 *Si ex affectus inordinatione.* Secundò, Ratione affectus ipsius hominis, qui istis rebus ambitiose, vel luxuriose vtitur. vnde D. Augustinus l. 3. de doct. Christ. c. 12. ait: *In omnibus talibus* (scilicet externis) *non vsus rerum, sed libido vtentis in culpa est*: Et infra: *In omnibus rebus, non ex earum rerum natura, quibus vtimur, sed ex causa vtendi, & modo appetendi vel probandum est vel improbandum quod facimus.* Potest autem iste affectus esse inordinatus, vel ex parte finis, vel ex parte agentis. Ex parte finis, vel propinqui & quasi intrinseci; vt si ex cultu corporis quærat vanam gloriam apud homines; vel delicias apud se. (ad vtrumque enim horum cultus corporis referri potest. quia est corporis & ornamentum & fomentum: vt ornamentum, ad vanam gloriam; vt fomentum, ad delicias) Vel ex parte finis remoti & extrinseci; vt si per talem cultum intendat pellicere ad impuros amores.

103 Ex parte agentis affectus est inordinatus, quando nimium studium in huiusmodi rebus ponitur; vt sæpe faciunt feminæ, aliquot horas in se ornandis ponentes; & molliculi iuuenes vt femina computi. hoc ad quamdam curiositatem pertinet. sed hæc inordinatio rarò est sola; quia ferè semper ad vanam gloriam, vel delicias, vel ad libidinem, vel ad hæc omnia simul ordinatur.

Per defectum quoque dupliciter hic peccatur. Primò, ex parte agentis, ratione negligentiæ; cum quis præter decorum, in cultu corporis & rerum suarum est negligentior. Secundò, Ex parte finis, vt si ex vilitate cultus quæratur vana gloria, quod ad hypocrisim pertinet. De quo D. Augustinus lib. 2. de serm. Domini in monte cap. 19. *In hoc*, inquit, *capitulo maximè aduertendum est, non in solo rerum corporearum nitore atque pompa, sed etiam in ipsis sordibus luctuosis esse posse iactantiam; & eò periculosiorem, quò sub nomine seruitutis Dei decipit.* Idem lib. 3. de doctrina Christ. c. 12. *Quisquis*, inquit, *rebus prætereuntibus restrictiùs vtitur quàm sese habeant mores eorum, cum quibus viuit, aut temperans, aut superstitiosus est. Superstitiosum* vocat, quòd putet huiusmodi re externa numen coli, quia ille ad vanam gloriam abutitur. 104 *2. Per defectum.*

105 *De ornatu feminarũ.* Quod ad rationem peccati attinet, Aduertendum est esse peculiarem difficultatem de excessu ornatus feminarum per pigmenta & comam apposititiam, per intortos capillos, per pectoris nuditatem, per ornamenta aurea & gemmata, per nouas vestium formas; præsertim si his vtantur supra statum, vel præter receptam consuetudinem. *Cur videri possit peccatum mortiferum.* Videtur enim talis excessus per se esse lethalis, etiamsi nullus malus finis extrinsecus intendatur. Primò, Propter scandalum quia talis ornatus allicit intuentes ad libidinem, & illarum concupiscentiam. Secundò, Quia adulterant opus Dei, & illud emendare volunt; quod in iniuriam cedit auctoris. Tertiò, Quia Scriptura & Patres hunc excessum grauiter reprehendunt; nam 1. Petr. 3. sic dicitur: *Quarum non sit extrinsecus capillatura: aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum vel cultus.* Vbi prohibetur cultus, id est, ornatus (Græcè κόσμος) capillaturæ, monilium aureorum, & indumentorum. In quem cum Glossa ex Cypriano, *Serico & purpura indutæ, Christum sincerè induere non possunt: auro & margaritis adornatæ & monilibus, ornamenta mentis & corporis perdiderunt.* Et 1. ad Timoth. 2. *Similiter & mulieres in habitu ornato,* (id est, decoro) *cum verecundia & sobrietate ornantes se, & non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis vel veste pretiosa: sed quod decet mulieres promittentes pietatem per opera bona.* Cyprianus lib. de disciplina & habitu virginum: *Ceterùm*, inquit, *si tu te sumptuosiùs comas, & per publicum notabiliter incedas, oculos in te iuuentutis allicias, suspiria adolescentium post te trahas, concupiscendi libidinem nutrias, suspirandi fomenta succendas: vt et si ipsa non pereas, alios tamen perdas, & velut gladium te ac venenum videntibus præbeas: excusari non potes quasi mente casta sis, & pudica.* Vbi agit contra illas, quæ etiam nullo malo fine se ornant, & vult id esse non solùm scandalum, sed etiam contra castitatem. *Ars fucandi inuentũ dæmonum.* Idem docet artem fucandi a diabolo mortalibus traditam, *Illi*, scilicet dæmones, *& oculos circumducto nigrore fucare, & genas mendacio ruboris inficere, & mutare adulterinis coloribus crinem, & expugnare omnem oris & capitis veritatem, corruptela sua impugnatione docuerunt.* Deinde ostendens per hoc Deo fieri iniuriam ait: *Fit iniuria Deo.* *Manus Deo inferunt, quando id, quod ille formauit, reformare & transfigurare contendunt, nescientes quia Dei opus est omne quod nascitur; diaboli quodcumque mutatur.* Declarat id exemplo periti pictoris, qui iure indignatur, si quis imperitus opus eius iam perfectum emendare velit. deinde addit: *Tu te existimas impunè laturam tam improbæ temeritatis audaciam, Dei artificis offensam? Vt enim impudica circa homines, & incesta fucis lenocinantibus non sis: corruptis violatisque quæ Dei sunt, peior adultera detineris.* *Peior adultera.* & infra: *Audaci conatu, & sacrilego contemptu crines tuos inficis, malo præsagio futurorum capillos sibi flammeos auspicare.* & paulò post: *Deum videre non poteris, quando oculi tibi non sunt quos Deus fecit; sed quos diabolus infecit. Illum tu secuta es, rutilos atque depictos oculos, serpentis imitata es, de inimico tuo compta; cum illo pariter & arsura.* *Non potest videre Deum.* Quæ omnia indicant id esse peccatum mortale. Denique mortale esse videtur commutatio vestium inter virum & feminam, vt colligitur Deuteronomij 22. *Non induetur mulier veste virili, nec vir vtetur veste feminea: abominabilis enim apud Deũ est qui facit hæc:* atqui non minor est inordinatio in excessu ornamentum: ergo, &c.

106 *Sententia quorundā.* Ob hęc argumenta quidam Doctores putant in tali excessu esse peccatum mortale. Primò, Quando pulchritudo quæritur apertione pectoris & mammillarum. Secundò. Quando per fucos. Tertiò, Quando curiosis, pretiosis & superfluis vestibus supra conditionem status. Ita Angelus v. Ornatus, nu. 3. 4. & 6. citatque Alexandrum Halensem.

Contraria verior. Sed contraria sententia est communior Doctorum. Pro qua Notandum est, Cultum corporis posse ordinari ad quatuor fines. Primus est, Fouere corpus, & contra iniurias aeris defendere. Secundus, Tegere verecunda naturæ. *Quadruplex finis vestium.* Ex his duobus illud est necessitatis, hoc communis honestatis. Tertius est, Ornare hominem secundum suum statum. Quartus, Efficere pulchrum, & delectabilem aspectu. His positis.

107 *Ornatus decori.* Dico Primò, Quiuis potest petere & procurare cultum corporis non solùm necessarium ad corporis fomentum & tegumentum; sed etiam sui status decorum, nimirum vt pro conditione sui status decorè compareat. Ratio est, quia hoc est laudabile; contrarium verò dedecorosum. Dictat enim ratio vt in vita politica membra singula in suo ordine se alijs accommodent, vt aptè sibi mutuo respondeant & decorè inter se versari possint. Item vt suum statum in Republ. ornent. Hinc viri nobiles & Magistratus vtuntur splendidioribus vestibus quàm alij, vt suam nobilitatem, vel officij dignitatem declarent. Sic in rebus diuinis adhibent sacerdotes prætiosum apparatum, ad declarandam officij illius excellentiam, & maiestatem eius, cui seruiunt.

108 *Ornatus pulchritudinis.* Dico Secundò, Præter hos fines possunt mulieres matrimonio iunctæ, vel ad id aspirantes, in cultu corporis intendere etiam ornatum pulchritudinis. Ita D. Thomas art. 2. ad 4. vbi dicit: *Mulieres licitè posse se ornare, vt conseruent decentiam sui status;* (quod pertinet ad finem tertium) *vel etiam aliquid superaddere vt placeāt viris.* Vbi aperte prêter ornatum necessarium ad decorum status permittit ornatū, qui fit ob solam pulchritudinem. Idem docet Caietanus in illum locum, Nauarrus cap. 23. nu. 18. & sequentibus, & alijs passim.

Probatur Primò, Quia sicut in viris commendatur robur corporis, & forma mascula: ita in feminis pulchritudo, vt a viris suis amentur, eosque ab extraneis auertant, & ad opus coniugale aspectu sui alliciant: vnde natura pulchritudinem in feminis posuit, tamquam propriam illius sexus dotem, & veluti illecebrā amoris & officij coniugalis, & delectabilioris cōuersationis: ergo femina potest eam desiderare ac procurare, & si minor sit arte iuuare, & augere; ita tamen vt ea in re modum non excedat.

Secundò, Quia vxor potest appetere viro suo placere, & ea de re esse solicita. Vnde Apostolus 1. ad Corinth. 7. *Quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro;* atqui inter cetera, quibus maximè viro placere solet mulier, est pulchritudo. Vnde sequitur etiam eas, quæ nondum nuptæ sunt, sed nubere cogitant, ornamenta pulchritudinis sibi posse adsciscere, vt virorum adspectibus placeant, ad commodas nuptias consequendas, nam iusta ratio subest: secùs est in ijs, quæ nubere nolunt, præsertim si votum non nubendi habeant; hæ enim non possunt se, vt viris placeant, ornare, quia causam ad hoc non habent. imò hoc esset illis dare incentiuum peccādi, vt D. Thomas ait.

Confirmatur vtrumq; ex D. Augustino epi. 73. ad Possidium: *Nolo*, inquit, *de ornamentis auri vel vestis præpropera habere in prohibendo sententiam, nisi in eos, qui neq; coniugati, neque coniugari cupientes, cogitare debēt quomodo placeant Deo.* Vbi non vult huiusmodi ornamenta facile prohiberi coniugatis, aut ad coniugium adspirantibus, quòd sine peccato his vti possint; sed ijs tantùm, qui coniugium nolunt: quia in his non subest iusta ratio vtendi.

109 Si tamen istæ sese ornent non vt à viris concupiscantur, sed vt censeantur inter pulchras, & laudentur vt pulchræ, non peccant mortiferè: vt apertè docent D. Thomas & Caietanus locis citatis, Siluester v. Ornatus, quæst. 4. Rosella nu. 12. Fumus nu. 1. Nauarrus ca. 23. nu. 18. quamuis in eo notabiliter modum excedant, vt Caietanus & Nauarrus notant. Ratio est, quia id per se non continet grauem inordinationem, sed solùm iactantiam & vanam quādam gloriam. Pari ratione non est peccatum mortiferum in adolescentibus & viris, pulchritudinis esse studiosum, si nullo alio malo fine, sed solùm ex simili vanitate id fiat. Est tamen in his magis reprehensibile; quia feminarum est, non virorum, pulchritudinem affectare: vnde etiam ethnici id turpe iudicabant, iuxta illud.

Sint procul à nobis iuuenes vt femina compti.

Dico Tertiò. Excessus in hoc ornatu per se non est peccatum mortale, sed solùm veniale. Ita expressè D. Thomas, & Caietanus supra; & reliqui locis citatis. 110

Probatur Primò, Quia quando aliquid non est per se malum, sed indifferens, excessus in appetitu vel vsu illius, (seposita omni alia malitia extrinseca) non est nisi peccatum veniale: vt patet in appetitu & vsu diuitiarum, honorum, voluptatum. vnde & excessus in potu non est peccatum mortale, nisi ratione nocumenti, quod infert, priuando vsu rationis, &c. atqui esse pulchrum, lautum, splendidum in cultu corporis per se non est malum, sed indifferēs: ergo inordinatio, quæ est in nudo excessu istorum non est mortifera: sed pertinet ad quotidiana peccata, quæ homines in amandis, vtendisque temporalibus plerumque solent committere; difficile enim est in huiusmodi mensuram rationis seruare.

Secundò, Quia talis excessus neque est contra charitatem Dei, neque proximi, neque ipsius vtentis; neque enim honor Dei læditur, nec proximus, nec ipse vtens: & potest quis cum tali excessu seruare præcepta Dei & Ecclesiæ, & suæ salutis curam gerere: ergo non est peccatum mortiferum.

Nec refert quòd adhibeatur fucus & varia pigmenta, 111 *De pigmentis.* & ita interueniat quædam fictio, qua intuentes decipiuntur; quia fictio, quando in nullius cędit detrimentum, non est mortifera. Deinde non est proprie fictio, nisi id fiat eo fine vt intuentes putent hunc colorem esse natiuum: at plerumque non eo fine id faciunt, sed solùm vt sint & appareant pulchræ, abstrahendo à causa vnde id proueniat. vnde etiam fieri potest vt sine peccato vtantur. Primò, Causa tegendæ alicuius maculæ. Secundò, Si maritus iubeat, nimirum vt vxor inter alias magis decora appareat: etsi enim mariti non cupiant adulterina illa fallacia decipi, vt D. Augustinus loquitur, sæpè tamen vxores suas cupiunt sic ornari. Tertiò, Si aliqua alia rationabilis causa subsit: sicut Iudith & Hester omni genere ornamentorum sibi pulchritudinem conciliarunt, quam & ipse Dominus adauxit. Et quamuis fortè aliqui decipiantur, putantes illam pulchritudinem adscititiam esse natiuam, parùm id refert: tum quia deceptio non est intenta, sed permissa; & vsus istorum est adeò frequens vt intuentes facile illud artis mangonium possint suspicari: tum quia etiamsi deceptio esset intenta, parum interesset, cùm sit innoxia, nec limites mendacij officiosi excedat. Denique pingere faciem eique varios colores inducere non est per se malum, sed indifferens: similiter per hoc intendere pulchritudinem, & artificio iuuare ac exornare opus naturæ; ergo nihil hic est mali, nisi ratione excessus in affectu & vsu rei indifferentis: qui a in re non est peccatum mortiferum; vt ostensum est. Idem dicendum de vsu comæ adoptiuę, sutilisque capillamenti, vt Tertullianus loquitur. Sicut enim pellibus & crinibus animantium ad ornatum vti licet; ita etiam capillis humanis arte compositis.

De vsu vestis pretiosæ, annulorum, catenarum, & aliorum monilium, horumque multitudine & varietate, eadē fere est ratio: excessus enim in his solùm est peccatum ratione profusionis opum, & inordinati affectus erga pulchritudinem. Itaque sicut in his non est per se peccatum mortale; ita nec in illorum vsu. Nec refert etiamsi forma sit noua, & non vsitata eo loco: quia etiamsi maius tunc sit peccatum, eò quòd alijs datur exemplum vanitatis: non tamen est per se mortale, ob rationem supradictam. Vnde nec inuentores nouarum formarum mortiferè peccant; quia illæ formæ per se malæ non sunt, & bonum vsum habere possunt, etiamsi multi abutantur ad vanam gloriam vel alium prauum finem.

Dico Quartò, Potest tamen in excessu istius ornatus esse 112 *Quando sit peccatum mortiferū.* peccatum mortiferum per accidens, ratione alicuius prauitatis connexæ.

Primò, Ratione mali finis; vt si fiat animo pertrahendi ad libidinem.

Secundò, Ratione præcepti positiui; vt si talis excessus

esset

esset vetitus aliqua lege sub pœna excommunicationis, eaque seruaretur. Quòd si lex non habeat annexam pœnam, vel saltem non grauem, non erit plus quàm veniale, imò credibile est plerasque leges ciuiles de huiusmodi, quę passim varijs locis habentur, esse solum pœnales, & obligare tantum ad mulctam.

Tertiò, Ratione scandali; vt si quis vteretur veste adeò tenui vel ita conformata, vt per eam pudenda non satis tegerentur: idem enim iudicio morali non tam esset pulchritudinem ostentare, quam homines directè ad libidinem allicere. Secus est in nudãdo pectore, vt Caietanus, Fumus, & Nauarus notant: præsertim vbi est ea consuetudo: nam pars illa honesta censetur, nec natura aut pudor humanus postulat illam absolute tegi. Graue tamen peccatum esset huiusmodi morem introducere vbi id non est consuetum: insolita enim magis mouent; & res ipsa meritò ob periculum, etiam vbi est recepta, tamquam illicitum libidinis esset abroganda, vt Doctores monent.

113 *Ornatus scãdalosus.* Notandum tamen, non ex eo censeri ornatum scandalosum, quòd multi occasione illius putentur ad praua desideria prouocandi, vt rectè prędicti Doctores tradunt: alioquin etiam pulchritudo naturalis scandalosa esset: nã multò magis prouocat quàm artificiosa; cum natura longè superet artem. Itaque etiam si femina putet aliquos peccaturos, non tamen idcircò sub peccato mortali tenetur talem ornatum dimittere: sicut is, qui a multis odio habetur, non tenetur à publico abstinere vt inimicis non detur occasio odij. Ratio est, quia ornatus iste solum remotè ad malum prouocat: ergo non tenetur ab eo abstinere ne alij peccẽt: alioquin perpetuo abstinere deberet, (cum illa occasio sit perpetua & vniuersalis) quod nimis graue esset humanæ conditioni. sufficit igitur vt ei peccatum proximi displiceat: & illius salutem non contemnat.

Et confirmatur, quia quod illi peccent, ex eorum prouenit malitia, non ex conditione ornatus: sicut enim circa hanc peccant, ita etiam circa alias eximiæ pulchritudinis: atqui id, quod ex aliorum malitia prouenit, non tenemur cum tanto grauamine nostro impedire. secus si aliquo casu ad breue solum tempus ob peculiare periculum alicuius abstinendum esset: tunc enim charitas postularet vt pro eo tempore talem ornatum superfluum omittam, ne proximus, qui alioquin putatur non peccaturus, inde peccandi occasionem habeat.

Quartò, Ratione contemptus proximi; vt si quis ita propter ornatum se extollat, vt proximos despiciat, vel affectu ornatus proximi salutem nihili pendat, non curans an scandalizentur, an non.

Quintò, Ratione effectus; vt si ornatus esset illi causa furandi, non soluendi debita, non dandi eleemosynã, quando sub peccato mortali tenetur.

Sextò, Ratione affectus; si nimirum ita afficiatur ornatui: vt in eo vltimum finem collocet: siue vt paratus sit propterea mortiferè peccare: qui modus ceteros fere complectitur.

Nunc ad rationes respondendum. Ad primam: Patet responsio ex dictis; ostensum enim est id per se non esse scandalosum. Ad secundam: Non propriè dicitur adulterare opus Dei, quia non facit illud deterius, sed solum facit videri pulchrius. neque id facit intentione emendandæ artis diuinæ, vel operis Dei, quà Dei est, sed supplendi defectus naturæ, vel iuuandi opus naturæ, quà naturæ est. Potest enim naturali pulchritudini aliquid ab arte apponi, & natura per artem iuuari. Ad Tertiam: Scripturæ illæ vel continent exhortationem, cum nullum verbum præceptiuum habeant; vel si continent præceptum, agitur de illis; quæ se ornabant vt alijs placerent, vt notat D. Th. ex Glo. vel certè propter ædificationem ethnicorum expediebat illo tempore præcipi. Cypr. verò loquitur de illis, quæ ornabant se propter lasciuiam, vel in contemptum Dei, vt D. Th. ad secundum ait; vel quæ id faciebant cum contemptu salutis proximi, quo modo primum eius testimonium videtur intelligendum. Addo; illis temporibus propter exemplum ethnicorum, huiusmodi miserationem fuisse magis necessariam, ideoque potuisse à Prælatis Ecclesiæ præcipi. Ad Quartam: Vsus vestis alieni sexus non est intrinsecè malus: vnde ob causam iustam fieri potest, v. g. si alia desit, vel opus sit se occultare ab hoste, vel causa repræsentationis, vt in comędijs; si ex leuitate fiat, erit peccatum veniale. Nec obstat locus Deuteronomij: quia pertinet ad cærimonias vel politiam illius populi. vide D. Tho. ad 3. & Caiet. ibid. 114 *Respondetur ad rationes.*

Ex his patet quomodo confessarij se in huiusmodi gerere debeant: etsi enim omnes sint hortandi ad moderãdum cultum corporis, totumque externum apparatum iuxta conditionem sui status; (*nam verus ornatus Christianorum & Christianarum non fucus mendax, non auri vestisque pompa, sed mores boni sunt;* vt ait D. August. epist. 73.) non tamen aliquis cogendus est superfluum ornatum deponere, denegata ei absolutione: nisi constet aliunde connexum esse peccatum mortale: quod ex prædictis causis est iudicandum.

Hactenus de temperantia. Atque hic esto finis totius de virtutibus cardinalibus tractationis, ad gloriam eius, qui virtutis omnis largitor est, conseruator, adiutor, altor, & merces.

F I N I S.